Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE
13
5 F
1

BIBLIOTECA
13
5 F
1

OPERA
IACOBI CVIACII
I.C. QVAE DE IVRE FECIT IN HVNC DIEM, AB IPSO AVCTORE DISPOSITA ET RECOGNITA,

& aucta libro ſingulari Conſultationum, & libr. XV. XVI. XVII. Obſeruationum.

Additi ſunt Indices tres copioſiſsimi.

13
5
F
1

PARISIIS,

Apud Sebaſtianum Niuellium ſub Ciconiis, via Iacobæa.

M. D. LXXVII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

INDEX EORVM QVAE IN HIS IAC. CVIACII IVRISCONSVLTI OPERVM DE IVRE TOMIS continentur.

TOM. I.

Notæ ad libros IIII. Inſtitutionum Dn.Iuſtiniani.
Notæ ad Vlpiani Titulos XXIX.
Interpretationes ad Iul. Pauli receptarum Sententiarum libros V.
Πραγματεῖα de diuerſis temporum præſcriptionibus & terminis.
Conſultationes LX. quibus præpoſita eſt veteris cuiuſdam Iuriſconſulti vna.

TOM. II.

Paratitla in libros L. Digeſtorum ſeu Pandectarum.
Commentaria in Pandectarum Titulos.
De pactis.
De tranſactionibus.
De in integrum reſtitutionibus.
Quod metus cauſa geſtum erit.
De dolo malo.
De minoribus XXV. annis.
De excuſationibus.
Qui teſtamenta facere poſſunt, & quemadmodum teſtamenta fiant.
De liberis & poſtumis heredibus inſtituendis, vel exheredandis.
De iniuſto, rupto, irrito facto teſtamento.

De his quæ in teſtamento delentur, inducuntur, vel inſcribuntur.
De vſurpationibus & vſucapionibus.
Pro emptore.
Pro herede vel pro poſſeſſore.
Pro donato.
Pro derelicto.
Pro dote.
Pro ſuo.
De verborum obligationibus.

TOM. III.

Ad Africanum Tractatus IX.

TOM. IIII.

Commentarij ad tres poſtremos libros Codicis Dn. Iuſtiniani.
Nouellarum Conſtitutionum eiuſdem Imp. Expoſitio.
De feudis libri quinque, & in eos Commentarij.

TOM. V.

Obſeruationum & Emendationum libri XVII.

Sextus Tomus continet verſionem aliquot librorum Βασιλικῶν quem Domino faciente, edituri ſumus priuſquam hic annus exeat.

Extraict du Priuilege du Roy.

HENRY PAR LA GRACE DE DIEV ROY DE FRANCE, ET DE POLOGNE: *A nos amez & feaux les gens tenans nos Courts de Parlement, Baillifs, Seneſchaux, Preuoſts, Iuges, ou leurs lieutenans, & à tous nos autres Iuſticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut & dilection. Noſtre cher & bien aymé Sebaſtian Niuelle, Marchant, Libraire iuré en noſtre Vniuerſité de Paris, nous a faict humblement expoſer, que depuis quelque temps en ça, il auroit recouuré les Oeuures en droict de noſtre aymé & feal Cõſeiller en noſtre Court de Parlement de Grenoble, Maiſtre Iaques de Cuias, par luy reueuës & augmentées de pluſieurs & diuers traictez, redigez en certains Tomes, leſquelles œuures en droict, ledict Niuelle feroit volontiers imprimer: mais il doubte qu'il ſe trouuaſt fruſtré de ſon labeur & trauail, & des grans fraiz qu'il luy conuient faire, ſi par auenture il eſtoyent imprimez, requerant ſur ce luy eſtre pourueu de remede conuenable. POVR CE eſt il que nous voulans par tous moyens à nous poßibles, fauoriſer les amateurs des lettres & ſciences, meſmes de celle de droict, par laquelle la iuſtice eſt adminiſtrée à nos ſubiects. Auons pour ces cauſes & autres iuſtes conſiderations à ce nous mouuans, à iceluy Niuelle permis & ottroyé, & de nos grace ſpeciale, pleine puiſſance, & auctorité royale, permettons & ottroyons par ces preſentes, qu'il puiſſe & luy loiſe imprimer ou faire imprimer tous les liures tant ceux qui ont eſté par cy deuant imprimez, & depuis reueus & augmentez par ledict de Cuias, que ceux qu'il entend de nouueau mettre en lumiere, ſans qu'aucuns autres Imprimeurs ou Libraires ſans l'expreſſe permißion & cõgé dudict Niuelle puiſſent de dix ans entiers & conſecutifs, à compter du iour de la premiere impreßion paracheuée, imprimer ou faire imprimer vendre ne debiter leſdicts liures ailleurs imprimez ſans ſon congé & permißion, ſur peine de mil liures pariſis d'amende, applicable moitié à nous, & l'autre moitié audict Niuelle, ſaiſie & confiſcation deſdicts liures ainſi imprimez ſans ſondict congé & permiſſion, & des deſpens, dommages & intereſts d'iceluy Niuelle. VOVLONS EN OVTRE, & nous plaiſt, qu'en inſerant le contenu en ces preſentes, ou l'extraict d'icelles au vray à la fin ou au commencement deſdicts liures imprimez par ledict expoſant, ou par ſa permißiõ, elles ſoyent tenues pour ſuffiſammẽt ſignifiées & notiffiées à tous Libraires & Imprimeurs, tout ainſi que ſi noſdictes lettres leur auoyent eſté particulierement mouſtrées, & d'icelles baillé copie. Et neantmoins mandons & commandons au premier noſtre Huyßier ou Sergent ſur ce requis, les ſignifier à tous ceux que bon ſemblera audict Niuelle, & leur faire de par nous les defences cy contenues. Et outre adiourner par deuant celuy de vous auquel la cognoiſſance en appartiendra les infracteurs des preſentes, pour ſe voir condamner és peines ſuſdictes, & autrement proceder ainſi que de raiſon. SI VOVS MANDONS, & à chacun endroict ſoy, enioignons que de nos preſens permißion, priuilege & ottroy, enſemble de tout le contenu cy deſſus, vous faictes, ſouffrez & laiſſez iouir & vſer ledict ſuppliant plainement & paiſiblement, ſans luy faire mettre ou donner, ne ſouffrir luy eſtre faict, mis ou donné aucun trouble ou empeſchemens au contraire. Lequel ſi faict, mis ou donné luy eſtoit, reparez & remettez, ou faictes reparer & remettre incontinent & ſans delay, au premier eſtat & deu. Car tel eſt noſtre plaiſir. Nonobſtant quelconques edicts & ordonnances, ſtatuts, mãdemens, reſtrinctions, defences, & lettres à ce contraires. Auſquelles & aux derogatoires nous auons derogé & derogeons par ceſdictes preſentes. Données à Paris, l'an de grace Mil Vc. ſoixante & ſeize, le 24. iour de Iuillet. Et de noſtre regne le troiſieme.*

Par le Roy à la relation du Conſeil.

TARON.

. iij

Extraict des Regiſtres de Parlement.

VEVES par la Chambre ordonnée au temps des vacations, les lettres patentes du Roy, en datte du 23. iour de Iulliet dernier, ſignées par le Roy, à la relation du conſeil, Taron, obtenues par Sebaſtian Niuelle, Marchant libraire iuré en l'Vniuerſité de Paris. Par leſquelles & pour les cauſes y contenues, ledict Seigneur permet & ottroye audict Niuelle d'imprimer ou faire r'imprimer par tel imprimeur que bon luy ſemblera, Les œuures en droict de maiſtre Iaques Cuias Docteur és droicts, Conſeiller dudict Seigneur en ſon Parlement de Grenoble, par luy reueuës & augmentées de nouueau, & diſtribuées en certains Tomes. Auec defences à tous Libraires & Imprimeurs, d'icelles imprimer, ne faire imprimer pendant le temps & termes de dix ans entiers & conſecutifs, ſans expreſſe permiſſion & congé dudict Niuelle, ſur peine de confiſcation deſdicts liures ainſi imprimez ſans congé, & de mil liures pariſis d'amende, moitié applicable audict ſeigneur Roy, & l'autre moitié audict Niuelle, & de tous dommages & intereſts, voulant qu'en inſerant leſdictes lettres, ou l'extraict d'icelles deuëment collationné à la fin ou commencement deſdicts liures imprimez, elles ſoyent tenues pour notifiées à tous Libraires & Imprimeurs, & n'en puiſſent cy aprés pretendre cauſe d'ignorance, comme plus au long le contiennent leſdictes lettres. La requeſte preſentée par ledict Niuelle, tendant à fin de la verification deſdictes lettres, les concluſions ſur ce du Procureur general du Roy, auquel elles auroyēt eſté communiquées, & tout cōſideré: Ladicte chambre en enterinant leſdictes lettres, a permis & permet au ſuppliant iouyr de l'effect & cōtenu en icelle. Faict en la Chambre des vacations, le 11. iour d'Octobre, l'an 1576. Ainſi ſigné.

DE HEVES.

Acheué d'imprimer le 9. iour de Mars, L'an de grace, Mil V^c. ſoixante & dixſept.

IACOBI CVIACII I.C. OPERVM QVAE DE IVRE FECIT,

TOMVS PRIMVS.

In quo hæc continentur,

Notæ ad libros IIII. Inſtitutionum Dn. Iuſtiniani.

Notæ ad Domitij Vlpiani Titulos XXIX.

Interpretationes ad Iul. Pauli receptarum Sententiarum libros V.

Πραγματεῖα de diuerſis temporum præſcriptionibus & terminis.

Conſultationes LX.

IACOBVS CVIACIVS, FABRIS PETRO ET CAROLO FRATRIBVS CONSANGVINEIS, ET CAROLO FRATRI EORVM patrueli, S. P. D.

CVM ad libros quatuor Inſtitutionum Dn. Iuſtiniani notas confeciſſem, & vobis hac ciuilis prudentiæ ſtudia ineuntibus cõmunicaſſem, non deſtitiſtis ab eo tempore hortari & monere me, vt eas ipſe in publicum proferre non grauarer: Etenim idem planè vobis quod mihi videri ex tam magno interpretum numero vix eſſe vnum, qui hanc Iuſtiniani εἰσαγωγὴν *adoleſcentiæ oblatam, ac multis inde locis inſcitia ſuperioris temporis deformatam, priſtino nitori reddidiſſet, & me ad eam rem tamen adiumenti nonnihil attuliſſe. Quod equidem, etſi mihi tantùm non tribuo, vt quod ceteri non obtinuerint, id me putem aſſecutum: quia tamen ita cenſuiſtis, denegandum vobis non eſſe arbitratus ſum, adoleſcentibus cùm honeſtiſsimis, tum omni beneficiorum ratione mihi deuinctiſsimis: quinimò tibi, P. Faber, ſtudiorum meorum comiti, & ſi ex ſtudiis huius ætatis tuæ, tanquam ex herbis, quantæ fruges induſtriæ futuræ ſint rectè coniiciamus, nemini, cùm ad iuſtam ætatem perueneris ingenio aut eruditione conceſſuro, duxi ſummum eſſe nefas ꝗ in re non aſſentiri: nec iam recuſo quin eæ ad Iuſtinianum notæ ſub nomine veſtro exeant, quibus ipſe auctoribus & hortatoribus ſi caruiſſem, id fortaſſe nunquam aggreſſurus fueram.*

Valete. Biturigis. Prid. Id. February,
M. D. LVI.

IACOBI CVIACII I. C. AD LIBROS QVATTVOR INSTITVTIONVM DN. IVSTINIANI NOTÆ.

AD CONSTITVTIONEM DN. IVSTINIANI DE CONFIRMATIONE INSTITVTIONVM.

A

ET PRINCEPS ROMANVS.] Veteres Codices, alio ordine, *Et princeps Romanus victor exiſtat, non ſolùm in hoſtilibus prælijs, ſed etiam per leg. tra. cal. iniq. expellens*, hoc ſenſu: Imperatorem non ex armis tantùm, ſed etiam ex legibus glorioſam ſibi victoriam comparare.

Magnificus.] Abeſt à vet. libris.

Redactæ] Vet. *deductæ*. Gentes verò ſunt quæ à Satrapis reguntur, nec prouinciæ formam habent: de quibus in l. vlt. C. de temp. appellat. ſiquidem vt eſt in libris ſcriptis,
B ita in ea legatur, *Armeniis vel gentibus*: & l. vlt. C. de offic. mag. mil. quę ex eis reſtituenda eſt etiam in hunc modum: *& gentes Anzitenam videlicet, Ingilenam, Aſtianenam, Sophenam, Sophanenam in qua eſt Martyropolis, Balabitenam, & primam*: & quæ ſequuntur.

Numeroſæ.] Tot ſcilicet vt vix adnumerari queant: vt in l. 1. C. in quib. cauſ. in integ. reſtit. non eſt neceſſ. *numeroſis reſcriptis*. ſic namque & in eo loco legendum eſt, & in hac ſignificatione vſi ſunt hac voce alij auctores quamplurimi.

Iam à nobis promulgatis.] Quidam cod. *Iam à nobis promulgatis vel compoſitis*. Promulgamus noſtras, Componimus alienas.

Et cùm ſacratiſsimas.] Primùm omnium Iuſtinianus Codicem fecit, tum Digeſta,
C deinde Inſtitutiones, ad extremum Codicem repetitæ lectionis. Prior Codex valet ex XVI. Kalend. Maij. Indictione VII. Digeſta, Inſtitutiones ex III. Kal. Ianua. Indictione XI. Poſterior Codex ex die IIII. Kal. Ianua. Indictione XII. Ergo dum ait, *Et cùm ſacratiſſimas*, priorem Codicem intelligit, non poſteriorem. At Nouellarum liber diem non habet. Sunt earum ſententiæ quædam ab Triboniano in Pandectas relatæ, vt in l. vxores. D. de diuort. quæ tota paucisſimis verbis exceptis, ſumpta eſt ex Nouel. Iuſtiniani XXII. ipſumq; orationis genus ſatis per ſe ψευδεπιγραφίας prodit. ſunt & poſterioris Codicis deciſionum quinquaginta.

Magiſtro.] Magiſtro officiorum curæ ſunt, ſcholæ fabricenſium & agentium in rebus, diſciplina palatij, curſus vehicularis. Quæſtori leges, preces, laterculum minus: & vt
D eſt in No. Th. de hom. ca. fac. Quæſtor cuſtos eſt iuſtitiæ. Ex Quæſtoribus ſunt Codicillares, aut qui verè Quæſtores fuerunt.

Non ab antiquis fabulis.] Ammia. Marcel. lib. XXX. Iuriſperiti vt altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur, & Caſcellium, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumq; iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre ab hinc ſeculis obrutas multis.

Quod in ipſis rerum.] Quod eſt in vſu. l. vlt. C. de iu. dom. impet. §. pen. J. de ſatiſdat.

In quattuor.] Vet. *In hos quattuor*.

Caij noſtri.] Hic Caius fuit Hadriani temporibus. l. vtrùm. D. de reb. dub. & Pij. l. A
nuper. De donat. inter vir.

Perlecto.] Vet. *perfecto.*

Dn. Iuſtiniano PP. III. Cos.] Legendum, ***Dn. Iuſtiniano perpetuo A. III. Coſ.*** Ex hoc die confirmantur Inſtitutiones, ex alio valēt, ex quo Pandectæ etiam valent, quæ tamen ex vlteriori die confirmantur, quemadmodum apparet ex ſubſcriptione Conſtitutionis de confirmatione Pandectarum. Pandectæ igitur confectæ ſunt priuſquàm Inſtitutiones, poſteriùs confirmatæ. Sic prior Codex confirmatur ex VI. Id. April. Indictione VII. poſterior ex XVI. Kal. Decemb. Indictione XII. ex aliis verò diebus valent.

B

AD LIB. I. INSTITVTIONVM DN. IVSTINIANI.

DE IVSTITIA ET IVRE.

IVſtitia eſt.] Iuſtus eſt qui vult, non qui aut iuſta facit, aut iniuſta non facit, non qui Iuriſperitus eſt: nam iniuſti quoque faciunt plerumque iuſta, aut iniuſta non faciunt, aut Iuriſperiti ſunt: ſed neque iuſtus eſt qui vult modò, modò non vult ius ſuum cuique C
tribuere. Is verò demū iuſtus eſt, qui ſic ab animo comparatus eſt, vt perpetuò τὸ ἀνάλογον id eſt, ius cuique ſuum velit tribuere.

Diuinarum atque humanarum rerum notitia.] Hoc commune eſt cum ſapientia, cum philoſophia, quod autem ſequitur, proprium eſt Iuriſprudentiæ.

Duæ ſunt poſitiones.] Alij tres fecère iuris poſitiones, Sacrū, Publicum, Priuatum. Auſon. in Edyl. xv.

Ius triplex tabulæ quod ter ſanxère quaternæ,
Sacrum, priuatum, & populi commune quod vſquam eſt.

Priuatum autem ius, & publicum dicimus, cùm ex aduerſo ponimus pacta, vel vltimas voluntates, vel priuilegia. D

DE IVRE NATVRALI, GENTIVM, ET CIVILI.

Ius naturale eſt.] Ius in bruta non cadit: nam nec iniuria cadit. l. 1. D. ſi quadr. paup. fec. dic. denique vt rationis, ita & iuris bruta expertia ſunt. At quæ bruta faciunt incitatione naturali, ea ſi homines ratione faciant, iure naturali faciunt. Quæ bruta non faciunt, ea ſi omnes homines ratione faciant, iure gentium faciunt, quod & ipſum ius naturale dicitur, & bonum & æquum, & naturalis æquitas, & naturalis ratio, & lex naturalis, & natura. Quæ non omnes, ſed quædam hominum congregata in vnum locum multitudo vtilitatis publicæ cauſa facit, ea verò fiunt iure ciuili.

Quam nos.] Nomine iuris. E

Peritia.] Malim, *perita*, niſi ſic exponamus, pro iſtius iuris peritis haberi.

Ius autem ciuile vel gentium ita diuiditur.] Sic libri ſcripti. Diſtinctio dicitur diuiſio in hoc libro ſæpe. Ita ergo diuiditur, id eſt, ita diſtinguitur.

A Romulo.] Abſunt hæc à veteribus libris, quod valde probo.

Bella.] Bella, captiuitates, ſeruitutes, poſtliminia, manumiſſiones, vt ſacroſancti ſint hoſtiū legati, regna, dominia, obligationes, acceptilationes, conſtitutiones ſunt Iuriſgētium.

Omnes penè contractus.] Omnes obligationes. Omnis enim obligatio pro contractu habetur. l. omnem. D. de iudic. atq; ideo in l. ex hoc iure. D. de iuſt. & iur. Hermog. obligationes dixit, non contractus. Cur autem ait *Pene*? nempe quia ſunt quædam conuentiones, & obligationes legitimæ. l. conuentionum. l. legitima. D. de pact. F

Lege Hortenſia.] Lege Horaria primùm, deinde lege Hortenſia, hæc cùm plebs in Ianiculum ſeceſſiſſet, illa cùm in Auentinum: auctores ſunt T. Liuius, & C. Plinius.

Ei & in eum.] Sic auctore Accurſio, ait vices populi datas eſſe principi & in principē, vt in l. eſt receptum. D. de iuriſdict. ius dici maiori & in maiorem, nec verò vllo alio diſtat populus à principe, quàm quòd populus ſuis legibus tenetur, princeps legibus ſolu-

A tus eſt, ceterùm vt ſuis, ita & principis legib. pop. tenetur. Principem igitur populus cum vice ſua conſtituit, & ſe principis legibus obligauit.

Omne ſuum imperium & poteſtatem.] Id eſt, vicem ſuam.

Ius honorarium.] Aliud eſt ius prætorium, aliud ius honorarium. Ius ædilicium aut tribunicium, ius honorarium eſt: ius prætorium non eſt.

Iura condere.] Sic veteres libri. Id verò rectè ait Th. fieri κατὰ πῶσιν καὶ ἀπόκεισιν.

DE IVRE PERSONARVM.

Conſtitutio iuris gentium.] Ergo & dominatio conſtitutio eſt iuris gentium. l. ſi id quod. D. de cond. inde. Cuius legis ſententia hæc eſt, vt libertas iure naturali contine-
B tur, & ſeruitus iure gentium, quod & ipſum naturale eſt, ita & in condictionum quæſtione, debitum & indebitum naturaliter accipitur, id eſt, iure gentium, non ciuiliter: & indebitum quidem naturâ condicitur, debitum naturâ non condicitur.

Aut iure ciuili.] S.C.Claudiano. l. 3. D. quib. ad lib. procl. non licet.

Homo liber.] Ingenuus & ſui iuris: nam libertini & filiifamiliâs ne eo à ſe modo libertatem abiudicent, ius patronatus & patria poteſtas facit.

Ad pretium participandum.] Ad pretiũ partiendum. Ergo ſola pretij partitio ſeruũ facit: & in l. ſi vſumfructum. §. 1. D. de lib. cau. legendum eſt hoc pacto, *In ſumma ſciendum eſt quæ de venditis ſeruis quibus non denegatur:* nam & quæ præcedunt leges, ad eos tantùm pertinent, qui poſſunt ad libertatem proclamare.

C In ſeruorum.] Nihil intereſt vtrum quis natus, an factus ſit ſeruus: at verò multũ refert, vtrùm quis natus, an factus ſit liber.

DE INGENVIS.

Placuit eum qui naſcitur.] Placuit autem principibus cõtra iuris ciuilis regulam, vt in notis ad Vlpianum oſtendi, quas viro eruditiſſimo & mihi amiciſſimo Io. Amatitoni dedi. Placuit verò ita Adriano & D. Pio. l. Imp. 2. D. de ſtat. homin. l. ſi ante. C. de pœnis.

In ſeruitute.] Seruum eſſe, & in ſeruitute diuerſa ſunt: vno proprietas, altero poſſeſſio ſignificatur.

D Natalibus.] Ingenuitati. inde Paul. lib. v. ſentent. veritati, inquit, & origini ingenuitatis manumiſſio quocunque modo facta, non præiudicat.

DE LIBERTINIS.

Manumiſsio autem eſt de manu datio.] Legendum, *Manumiſſio autem eſt datio libertatis*. Cetera etiam auctoribus libris veteribus, ita ſcribenda ſunt vt in P. Flor. ſcripta eſt l. manumiſſiones. D. de iuſtit. & iure.

In ſacroſanctis eccleſiis.] Aureliæ pro valuis maioris eccleſiæ, in lapidem inciſa eſt manumiſſio eiuſmodi. *Ex beneficio S. †. per Ioannem epiſcopum, & per Albertum S. †. Caſa-*
E *tum factus eſt liber Lembertus teſte hac ſancta eccleſia.*

Ex lege Aelia Sentia Dediticij.] Legendum, *Dediticiorum numero*: atq; ita etiam Vlpianus loquitur in fragmentis, in quem hac de re notas pleniores ſcripſimus.

Sed quoniam Dediticiorum.] Vet. *Sed Dediticiorum quidem peſſ. cond. iam ex mult. temp. indeſ. abiit, Lat. verò no. non frequentatur.*

Nec domini manumiſſoris.] Non eſt emendandum, *dominij*: iſq; ſenſus eſt, illud hodie non quæri, vtrùm manumiſſor Quiritarius an Bonitarius ſit dominus.

QVI ET QVIBVS EX CAVSIS MANVMITTERE NON POSSVNT.

F Haberent.] Vet. *habeant*.

Ne iniuria.] Iniuria igitur ſeruus ipſe potius, quàm honore afficitur. l. ſeruus. C. Th. de inoffic. teſtam.

Cùm non ſit.] Vet. lib. *Cùm non eſt. Cùm* pro *quia*.

Eadem lege.] Immò S.C. l. 1. D. de offic. Conſ. Aut facta ſunt S.C. circa legem Æliam

Sentiam,quod & indicat l.4. C. qui manumit. non poſ. aut in ea l. 1.ſic ſcribendum eſt, A
Cùm ipſe ſit qui ex lege:qui error manare potuit ex notis, quibus & legem & Senatuſcõſultum deſignare ſolemus, vnde etiam factum eſt,vt in omnibus libris perperam ſcriptum ſit in l.2.§.quid ergo ſi petiit. D.ad Tertyl. *An incidat in Senatuſconſultum*, pro *An incidat in ſen tentiam conſtitutionis*,vti apparet ex eadem lege. §.quid ſi cùm prægnans. & §.quid ſi deceſſerit.& l.vlt.D.qui pet.tut.

Procuratoris.] Procuratores vel ad agendum conſtituuntur,vel ad adminiſtrandum. Ad agendum liberi, & maiores annis XVI. Ad adminiſtrandum etiam ſerui & minores.

Matrimonij habendi.] *Habendi*,abeſt à vet.libris,quod placet.

Quod non erat ferendum.] Nihil hoc loco ſincerius videtur:ſic tamen reſtituendus eſt ex vet. lib. *Quod non erat ferendum, ſi is, cui totorum bonorum in teſtamento diſpoſitio data* B
erat,vni ſeruo libertatem dare non permittebatur: quare nos ſimiliter ei quemadmodum aliis res, ita & ſeruos ſuos in vltima voluntate diſponere,quemadmodum voluerit,permittimus,&c.

DE LEGE FVSIA CANINIA SVBLATA.

Certus modus.] Certus numerus.l.LXXXIIII.C.Th.de Iudæis: atque adeò nominatim omnes manumittendi erant.fuit hæc lex lata Auguſti tẽporibus:namq; eam Sueton. Auguſto tribuit. fuit & lex Ælia Sentia,quã idem quoq; auctor Auguſto tribuit cap.XL.

DE HIS QVI SVNT SVI VEL ALIENI IVRIS.

Ad ſacram ſtatuam.] Delenda eſt vox *ſacram*,auctoribus libris ſcriptis: quam etiam Pandectæ non agnoſcunt. Videtur etiam ſuprà Iuſtin. ad Antoninum addidiſſe, *Ad* C
ædem ſacram.

DE PATRIA POTESTATE.

Proprium eſt ciuium.] Iam inde à Romulo moribus receptum.l.patre furioſo.D.de his qui ſunt ſui vel alien. atque ideo pupillaris ſubſtitutio, quæ fit iure patriæ poteſtatis, etiam moribus recepta eſt.

DE NVPTIIS.

Quidam Codices: *De iuſtis nuptiis*.

Si filij familias ſint.] Idem multo magis dicendum eſt. ſi filiæfamiliâs ſint:nam & emancipatæ minores XXV.annis,neceſſe eſt vt habeant cõſenſum patris vel matris & pro- D
pinquorum.l.1.l.viduæ.l. in coniunctione. C. de nupt. quod tamen in filiis emancipatis locum non obtinet.l.filius.D.de ritu nupt.niſi ſcilicet credamus Accurſio & Harmenopulo,qui l.filius.explicandã ex eis legibus eſſe cenſent, quæ ad filias emãcipatas pertinẽt.

Et ciuilis & naturalis ratio.] Ciuilis, id eſt, patria poteſtas. Naturalis, id eſt,ius gẽtium:quo videlicet comparatum,id eſt, vt parentibus & patriæ pareamus.

Iuſſus.] Pro, voluntas,vt in l.ſi ſuſpecta. §.quoniam.D.de inoffic.teſt.

Siue ab altero eorum.] Vet.*Siue alterutro eorum*.

Coniungi poſſunt.] Quidam cod.*coniungi non poſſunt*: atq; ita Theophilus ſcribit & Gaius lib.1.Inſtit.quod pugnat tamen cum l.celebrandis.C.de nupt.l.2.C.de inſt.& ſub. l.3.D.de ritu nupt.& aliis innumeris.Malim igitur,*Coniungi poſſunt*.Adſcripta eſt negatio E
Gaio ex Gotthorum iure, quo vt Caſſiod. indicat Var. libr. VII. recepta fuit Theodoſij conſtitutio,vt ne conſobrini matrimonio iungantur ſine venia principis,de qua in l.1.C. Th.Si nup.ex reſcr.& apud Paulum monach. in Theodoſio, Ambroſium lib.VIII.epiſt. ad Paternum.Huic autem §. adſcripta eſt negatio ex eodem iure,intermiſſo quidem,ſed ab nouiſſimis Imperatoribus reducto.

Quum & his pater incertus ſit.] Legendum auctore libro ſcripto,*quum is etiam incertus eſt*,hoc ſenſu.quia is etiam pater incertus eſt.quæ verò ſequuntur vti reſtituenda ſint, expoſui in notis ad Vlpianum.

Poſtea curiæ datus.] Hic modus faciendi legitimi manat ex conſtitutione Theodoſij in l.3. C.de nat.lib. & Leonis in l. 4. cod. in qua & exemplum Philocali ponitur, à patre F
oblati curiæ Boſtræ ciuitatis: ſic enim in Leonis conſtitutione legendum eſt, non *noſtræ*.

A muliere libera.] Libera,id eſt,ingenua.l.Diui.l.cùm quis.C.de nat.lib.Idem tamen eſt,ſi ex libertina vel ancilla,ex No.XVIII.§.vlt. & No.LXXXIX.

DE

DE ADOPTIONIBVS.

A Non ſolum autem naturales.] Duobus caſibus adoptio filios facit, ſi femina adoptauerit iuſſu principis, ſi extraneus à patre filium in adoptionem acceperit: ceteris filiosfamilias.

Etiam auo.] Legendum eſt, *etiam auo paterno*. teſtibus lib. ſcrip. in quibus vbique maior eſt fides quàm in impreſſis.

Modo conſtitutum.] Legendum, *nodo conſtrictum*.

Arrogatio permittitur.] Ex conſtitutione Antonini Pij, auctore Vlp. in fragmentis.

Perſonæ publicæ.] Rectè in libris ſcriptis, *perſonæ publicæ, hoc eſt tabulario*; vt in l. Or-
B phanotrophos. C. de epiſc. & cler. ne ſubaudiatur magiſtratus. §. pen. J. de Attil. tut.

QVIBVS MODIS IVS POTESTATIS SOLVITVR.

Vulgò ſcriptum eſt malè, *patriæ poteſtatis*: nam & de poteſtate dominorum in initio agitur. denique vox *patriæ*, abeſt à vet. libris.

Quemadmodum.] Vet. *ſerui quemadmodū à poteſtate liberantur ex his*: & quę ſequũtur.

Perinde quaſi mortuo eo.] Vet. *perinde ac ſi eo mortuo*. *Ac ſi* pro *quaſi*, vt in l. 1. C. de his qui à non do. man. ſunt. l. 6. C. de erog. mil. anno. l. vlt. C. de caſtr. pec. mil. & præfec.

Reſtituti fuerint.] Aut ſpecialis eſt reſtitutio, aut generalis. hæc ſtrictè accipienda eſt,
C vt pœnæ tantùm gratiam faciat, & reditum in patriam reſtituat. l. tutor. l. ſi ademptis. l. generalis. C. de ſent. paſs. l. 4. C. de bon. proſcript. Illa ſi concepta ſit in infinitum, nempe hoc modo, Reſtituo te in integrum, pleniſſima & latiſſima eſt. l. 1. l. vlt. §. vlt. C. de ſentent. paſſ. l. 1. D. eod. & ideo patriam poteſtatem ceteraq; omnia reſtituit. ſecùs eſt ſi finita ſit, vt in ſpecie l. 2. & l. in inſulam. C. eod. l. 2. D. eodem.

Vel ſi ſenator.] Vet. *vel ſi ſenator extiterit, vel ſi conſul fuerit factus, manent*

Summa patriciatus.] Caſſiodorus in formula patriciatus. Leges, inquit, tantam patriciis reuerentiam detulerunt, vt in ſacris poſitus cum hoc fuerit honore præcinctus, paternæ poteſtatis nexibus exuatur, niſi contrà ſpecialiter à principe caueatur.

Liberare.] Omnes vet. cod. *relaxare*.

D Per antiquam legis.] Legis XII. tab. quæ quidem, vt Halicarnaſſ. ſcribit, ὅτι ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν λεγομένων δωδεκαδέλτων ἃς ἔθεσαν ἐν ἀγορᾷ. eſt ergo alia emancipatio legitima, alia Anaſtaſiana, quæ ſit ex Imperatoris reſcripto, alia Iuſtiniana.

Competentes iudices.] Magiſtratus Pop. Romani.

Vel magiſtratus.] Municipales.

DE TVTELIS.

Iure ciuili.] Lege XII. tab.

Data ac permiſſa.] Datur legitima, Permittitur teſtamentaria. Datiua ex aliis legibus deſcendit.

E Permiſſum eſt itaque parentibus.] Vt verò parentes inſtituere liberis tutores poſſunt, an & ſubſtituere? ſic videtur. l. verbis. D. de verb. ſign. l. pen. de teſt. tut.

Sine inquiſitione.] A patre tutor emancipato datus ſine inquiſitione confirmatur. naturali datus non item, niſi ei aliquid relictum ſit. A matre numquam datur, niſi inſtituto. l. Pater. D. de teſt. tut. ex qua in l. 4. C. eod. tit. tollenda eſt negatio in illo loco, *quando autem eos*. & is quidem ex inquiſitione etiam confirmandus eſt.

QVI TESTAMENTO TVTORES DARI POSSVNT.

Libertatem directam.] Immò fideicommiſſariam. l. etſi non adſcripta. C. de fid. lib.
F l. ſi hereditas. §. vlt. D. de teſt. tut. l. generaliter. §. ſi quis tutorem. D. de fid. lib. idq; verum eſt, ſiue inſtitutus ſit pupillus, ſiue exheredatus: nam pupillo inſtituto perinde libertas ex S.C. Daſumiano competit, atq; ſi, vt oportet, is ex cauſa fideicommiſſi manumiſſus eſſet. & hoc Paulus ſentit lib. 4. Sent. tit. de fid. libert. Iuſtinianus verò vt ex hereditatis, ita & ex tutelæ inſtitutione hoc in loco directā libertatem tribuit, inuita Iuriſprudētia, & hoc probare videtur Thalelæus libr. XLVIII. βασιλικῶν, titul. 13. Ceterùm videtur & in hac

ſpecie Paulus directam libertatem tribuere in l. quæto. §.vlt. D.de teſtam.tut. Id autem A
ideo, quia teſtator ſeruum quaſi liberum duplici nomine, L.Erotem appellauit.

Purè inutiliter.] Immò ineſt ſemper hæc condicio, Cùm liber erit, vel exemplo ſerui proprij data ei potius per fideicommiſſum libertas videtur. Poteſt defendi hæc non eſſe contraria.arg.l.qui tutelam.§.1.& §.vlt.D.de teſta.tut.

Sub condicione.] Ex condicione vel ad condicionem.

DE LEGITIMA AGNATORVM TVTELA.

Et inuicem tu illi.] Omnes vet.Cod. *& inuicem ſcilicet tu illi.*

Quia ex ea.] In vet.libris non ſunt hæc, *ex ea*, quod rectum eſt. B

Plerumque.] Quid hîc facit *plerumque*? Nempe vt intelligamus non ſemper ius familiæ perimi minima capitis deminutione. Eſt Anaſtaſij conſtitutio, ex qua fratres emancipati ad fratrum legitimam ſucceſſionem, tutelam, curationem vocantur.§.1.J.de ſucceſſ.cog.§.vlt.J.de grad.cog.l.frater. C.de leg.tut.l.ne lucrum.C.de cur.fur. Eſt Iuſtiniani conſtitutio, ex qua & fratrum emancipatorum filij vocantur. l.vlt. C.de leg.her. Eſt rurſus alia Anaſtaſij conſtitutio, qua cautum eſt, vt ne iura familiæ amittant, qui Anaſtaſiana emancipatione fuerint liberati, videlicet ſi ita nominatim id in Imperiali reſcripto cōprehenſum ſit.l.Si ab eo.C.de leg.her.

Non vtique.] Non omnino, non omnibus modis.

DE CAPITIS DEMINVTIONE. C

Libertas verò retinetur.] Non poteſt ciuitas amitti, patria poteſtas retineri: quoniam patria poteſtas iuris ciuilis eſt. Enimuerò poteſt ciuitas amitti, libertas retineri: quia libertas iuris naturalis eſt. Sic Latini Iuniani, ſic Dediticiorum numero, liberi ſunt, non ciues, atque adcò ex iure Quiritium liberi non ſunt. quod & in deportatis tentari poteſt, vt ex iure Quiritium liberi non ſint, eaque, vt opinor, fuit mens Calliſtrati in l.cognitionum.D.de extraord.cog. vnde & aliâs dubitatum fuit, an de deportatis quæſtio haberi poſſet. ſed ex reſcripto D.Pij, non ij tantùm qui iure Quiritium, ſed & qui iure gentium liberi ſunt, non torquentur.l. Diuus.§.vlt.de quæſt.

Vel contrà, veluti ſi filiusfam.] *Veluti*, abeſt à vet. libris. quod valde probo. nam vno D
tantummodò is qui ſui iuris fit, capite minuitur, id eſt, emancipatione. quod ipſe in libello Vlpiani latius executus ſum.

Nam ſi maxima.] Maxima & media ſimilis eſt morti, atq; ideo vt mors, ita ius ſanguinis vtraque minutio perimit. Igitur mater mea mihi mater eſſe deſinit me ſeruo aut peregrino effecto.l.2.§.1.D.ad Tertyl.

DE LEGITIMA PATRONORVM TVTELA.

Per interpretationem.] Scilicet legis XII.tab.

Veteres.] Sex.Ælius, L.Atilius, P.Ælius. E

DE LEGITIMA PARENTVM TVTELA.

Recepta eſt & alia tutela quæ & ipſa legitima.] Immò fiduciaria: ſed moribus receptum eſt, vt legitima vocetur. quod etiam nos ad Vlpianum latiùs executi ſumus: igitur legitima tutela, vel lege, vel interpretatione, vel moribus inducta eſt.

DE FIDVCIARIA TVTELA.

Nam ſi pater.] Legendum, *parens*, auctoribus lib.vet. F

Si liberi eius.] Liberi ſui, liberis item ſuis mortuo parente legitimi, liberis emancipatis, fiduciarij ſunt tutores: liberi emancipati, liberis ſuis ipſo iure tutores nō ſunt, ex Anaſtaſij conſtitutione fratres emancipati & patrui, legitimi ſunt tutores. quod & ad patrem emancipatum trahi oportet. Liberi autem emancipati liberis emancipatis fiduciarij ſunt tutores. Ergo liberi ſui aut emancipati liberorum emancipatorum fiduciarij ſunt tutores.

Et

A Et ceterorum.] Filiorum ſcilicet vel filiarum fratris. Igitur pater filio vel filiæ, frater fratri vel ſorori, patruus filio vel filiæ fratris tutor eſt fiduciarius. eodemque modo auus nepoti, patruelis patrueli, propiot ſobrino propiori ſobrino, patruus magnus nepoti fratris tutor eſſe fiduciarius poteſt.

Quoniam filius.] Hæc ratio ex aui & patris parte quaſi claudicat. igitur recta nõ eſt: quod & ipſe ad Vlpianum demonſtraui.

Ita tamen hi.] *Hi*, id eſt, liberi manumiſſorum.

Quod noſtra conſtitutio.] Igitur quod de perfecta ætate in l. tutela. D. de tutel. l. quo defuncto. l. ſi reliquero. D. de legit. tut. l. 1. de fid. tut. ab Triboniano eſt, non ab ipſis auctoribus. namque olim ita ius fuit, vt minores XXV. annis legitimi & datiui tutores fierent.
B cæterùm datiui ad tempus excuſabantur. §. Item maior. ǰ. de exc. tut. l. ὁ μόνος. §. ἐὰν ἀπελεύθερος. D. eod. & in eorum locum curator dabatur, non tutor. nec enim ipſi tutores eſſe deſinebant. l. XVI. D. de tut. & cur. da. Teſtamento autem dati, tutores non fiebant ante legitimam ætatem. §. furioſus. ǰ. qui teſta. l. quæro. §. vlt. D. de teſta. tut. proinde cùm ſimiles ij eſſent ex die datis tutoribus, in eorum locum non curator modò, vt eſt in §. ἐὰν ἀπελεύθερος, ſed etiam tutor dari poterat. §. 1. ǰ. tit. prox.

DE ATILIANO TVTORE, ET EO QVI EX LEGE IVLIA ET TITIA DABATVR.

Maiore parte Tribunorum.] L. Minutio, & M. Horatio Puluillo Coſſ. x. creati ſunt
C Tribuni plebis: itaque cautum eſt vt poſtea crearentur T. Liuio auctore. Maiore igitur parte, id eſt, ſex Tribunis.

Qui deſinebat eſſe tutor.] Immò & deſerto teſtamento, & deficiente conditione deſinebat eſſe tutor. ceterùm hoc caſu legitimus tutor illi ſuccedebat, illo teſtamentarius.

Tutore capto.] Teſtamentario vel legitimo.

Qui deſinebat.] Deſinebat & is tutor eſſe tutore non reuerſo. Ceterùm non reuerſo tutore teſtamentario, illi legitimus ſuccedebat: non reuerſo tutore legitimo, ſequens ſuccedebat.

Ex conſtitutionibus.] Ex eis verò conſtitutionibus tutores cauere compelluntur. §. pen. ǰ. de ſat. tut. & adminiſtrare. l. 1. D. de admin. tut. l. 3. C. de ſuſp. tut. l. 1. C. in quib. cauſ.
D tut. hab. vt ex cautione teneantur. l. non quaſi. §. illud ſciendum. D. rem pup. ſal. fo.

Neque de cautione.] Sed neque de inquiſitione quæ pro vinculo cautionis cedit.

Vel magiſtratus.] Duumuiri. His etiam iniuſſu præſidis datum initio fuit ius dandi tutoris. l. 3. D. de tut. & cur. dat. Sed hoc iure vtimur, inquit Iuſtinianus, vt ne aliter poſſint Duumuiri tutores dare, quàm ſi præſides iubeant. quod & circa defenſores plebis, per omnia præſides vſurpaſſe idem Iuſtin. ſcribit in No. XV.

Vſque ad quingentos.] Quòd ſi valeant vltra, à præſidibus nimirum dabitur tutor.

DE AVCTORITATE TVTORVM.

Nec vllum.] Vet. libri, *& nullum*.

E In ipſo negotio.] In ipſo articulo.

Iudicio.] Vet. *Iudicium*.

Sed curator.] Id moribus receptum erat hoc caſu vt tutorem habenti daretur tutor, auctore Vlpiano in fragmentis. hodie quia ſollemnia iudicia non ſunt, in locum prætorij tutoris curatot adhibetur.

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

Ex habitu corporis.] Vet. quidam: *ex habitudine corporis in maſculis æſtimare ſolebant.*

Exiſtimans.] Abeſt à lib. vet.

Legitima tantùm tutela.] Agnatorum ſcilicet, non patronorum: quod nos in notis
F ad Vlpianum ſatis diligentet expoſuimus.

DE CVRATORIBVS.

Quid. cod. *De curatoribus dandis vel confirmandis.*

Vſque ad XXV.] Femina citius quàm mas tutela liberatur, citius impetrat veniã ætatis:

& vt Ariſtoteles ſcribit lib. VII. περὶ ζώων ἱστορίας. θᾶττον τὰ θήλεα τῶν ἀρρένων καὶ νεότητα, A
καὶ ἀκμὴν λαμβάνει, καὶ γῆρας. & Arrianus in Indicis conſequenter, ἡ ἀκμὴ πρὸς λόγον τοῦ τέλεος ταχυτέρη ἐπιγίνεται. Curatione tamen citius non liberatur. quinimmo in perpetua olim tutela femina continebatur.

Sed curator teſtamento non datur.] Quia nulla id lege nominatim permittitur. Lege verò XII. tab. permittitur parenti tutorem, non etiam curatorem dare.

Sed ſolent.] Iam igitur non ſunt legitimi, ſed honorarij dumtaxat curatores. l. I. l. Obſeruare. l. ſæpe. D. de cur. fur.

Interdum autem.] Tutorem habẽti tutor non datur: Tutorem habenti cauſa cognita, curator datur: denique curatorem habenti, cauſa cognita, curator datur. l. curatorem. B
C. qui da. tut. vel cur. l. ventri. D. de tut. & cur. da. Prima regula non eſt perpetua: nam tutorem habenti certis ex cauſis (vt ait l. 4. C. in quib. cauſ. tut. hab. tutor vel cur. det.) alius idoneus ſubſtitui ſententia competentis iudicis ſolet, id eſt, in locum ſuſpecti qui conuictus ac remotus eſt, & in locum excuſati: & hoc quidem S. C. introductum eſt, cùm ex pluribus tutoribus vnus aut remouetur aut excuſatur in perpetuum. l. ſi quis ſub condic. D. de teſt. tut. Sequitur in d. l. 4. vel defuncti vel relegati tutoris, vt l. 3. C. qui pet. tu. & hoc etiam S. C. inductum eſt. d. l. ſi quis ſub condic. In locum ergo relegati tutor vel curator datur. l. quòd ſi fortè. §. quid ergo. D. de ſolut. Hoc amplius in locum furioſi, ſurdi, muti tutoris legitimi, ex S. C. alius tutor datur. l. penult. D. de tutel. eſt & alius caſus in l. cùm in vna. §. I. D. de appellat. & alius in l. ſi quis tutor. D. de tutel. & alius in tit. de auct. tut. ℑ. C

Quem velit actorem.] Ex eadem cauſa curator vel actor vel adiutor dari poteſt: vt ecce in relegati tutoris locum vel curator, quemadmodum ſuperius dictum eſt, vel actor. l. ſiue. §. vlt. D. de adm. tut. ſic in locum minus idonei tutoris vel curator datur. §. interdum. ℑ. vel actor vel adiutor. Curatorem eligit magiſtratus: Actorem, Adiutorem Tutor. Actor ad agendum à tutore vel à curatore conſtituitur. l. I. C. de act. à tuto. ſeu curat. dan. l. ſi actor. C. de appellat. l. tutor. D. quan. ex fac. tut. l. actor. D. rem rat. hab. quia enim ab eis procurator conſtitui non poteſt, propterea quòd domini non ſunt, ideo hoc eis datum eſt, vt quotiens abfuturi eſſent vel aliâs impedirentur, decreto Prætoris vel Præſidis actorem darẽt. Adiutor ad alia tutelæ munia deligitur. l. ſolet. D. de tutel. qui ab Cõſtantino βοηθὸς dicitur. Sudas. Αἰτῶν παρὰ ῥωμαίοις, βοηθὸς, vbi legendum ἀΐτωρ. D

Vel abſit vel infans ſit.] Etenim ſi præſto ſit & fari poſſit, commodiſſimum erit eum ſibi procuratorem tutore auctore conſtituere. l. neque. C. de procurat. l. cùm minores. C. ſi ad rem iud.

Quem velit.] Rectè, *quem velit*. & ideo ſæpe is à tutore dari, conſtitui, ordinari dicitur in libris noſtris.

Decreto.] Valde nouum eſt, vt qui procuratorem dare non poteſt, actorem conſtituat. ideoq; decreto eſt opus.

DE SATISDATIONE TVTORVM ET CVRATORVM.

E

Curet Prætor.] Sic omnes vet. lib. non, *curat*. & hoc ſanè ius non ex edicto Prætoris manat, ſed ex conſtitutionibus. §. ſed ex his. ℑ. de At. tut. Cautio præſtatur ex conſtitutionibus: Prouocatio fit ex edicto Prætoris. Cautionem præſtant qui cauere debent: Prouocant ad cautionem qui cauere non debent. Actio ſubſidiaria datur ex Oratione D. Traiani aduerſus eos, qui cautionẽ acceperunt, & ex conſtitutionibus in heredes eorum.

Sed hi tantummodo.] In prouinciis duumuiri aut defenſores: In vrbe, ſcriba, aut is quem Prætor in hoc delegauerit. l. 2. & 3. D. rem pup. ſal. fo. l. vlt. C. de mag. conuen.

DE EXCVSATIONIBVS TVTORVM ET CVRATORVM.

F

Exemplo ceterorum munerum.] Numerus trium liberorũ excuſat à legationibus. l. I. C. de legatio. A ceteris muneribus perſonalibus, numerus quinque: Ab omnibus muneribus numerus XVI. l. ſemper. D. de iu. immun. ac legendum omnino eſt in l. ſi quis decurio. C. de decur. non XIII. ſed XVI. liberorum. Conſtantinus rectè in hunc modum, ὁ ἔχων δικαίως παῖδας, πάντων λειτουργημάτων ἀπαλλάττεται.

Publicum

A Publicum munus eſſe.] Tutelam eſſe publicum vel ciuile munus nemo eſt qui neſciat: neque video qua in re ab hac ſententia diſcrepat. l. ἐὰν δὲ. §.tutela.D.eod.at exiſtimo tamen ſpurium eſſe.§.tutela. nec enim ſolet Modeſtinus Græco contextui Latinas, niſi ex aliis auctoribus, ſententias inſerere. nullum verò auctorem habet §.tutela. denique eo ſermone contextus eſt, qui noſtris auctoribus non eſt in vſu: nec enim prouincialis muneris vſquam fit mentio, nec Reip. munus à ciuili munere quaſi diuerſum vſquam ſecernitur.

In ſemeſtribus.] An exemplo D. Auguſti & Tiberij inibat D. Marcus concilia ſemeſtria? De Auguſto ita Xiphilinus ſcribit, καὶ προσέτι καὶ δίχα τῆς βουλῆς τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανε, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἐδίκαζε μετ᾽ αὐτῶν. pariter & de
B Tiberio. De Auguſto itidem Suetonius Tranquillus.

Et interea curator.] Vel tutor. l.quæſitum. D.de tutel.l.3.§.ſi quis abfuturus. D.de ſuſp.tut.& in l.IX.D.de tut.& rat.diſtr.

Pupillorum tutela vel cura eorundem.] Bene expreſſit tutelæ & curæ differẽtiam. Tutela eſt perſonarum, Cura bonorum.

Inimicitiæ.] Qui poſt ſuſceptas inimicitias teſtamento tutor datus eſt, ſe excuſare non poteſt: quandoquidem hoc ipſo gratiæ videtur facta reconciliatio, niſi, vt plerumque fit, pater ideo inimicum tutorem dederit, vt moleſtum ei & operoſum negotium exhiberet. A ceteris tutelis inimicitiæ capitales excuſant, dum tamen facta non ſit reconciliatio.

C Item maior LXX.] A patrimonialibus muneribus, à mixtis, ab honoribus ætas non excuſat. Ab honore decurionatus ætas LV. annorum excuſat. A muneribus perſonalibus ætas LXX.&, vt in lib.X.Cod. latius exponemus, vulgò perperam legitur. LV. pro LXX. in l. 3.C.qui æta.ſe excu. hæc enim quæ poſuimus omnia ϑετικῶς ſunt rata & firma.

Cum ſit inciuile.] Vet. *cùm enim: Cùm pro quia.*

Et ab aliis.] Vet. *& ſub aliis.*

Has artes exercent.] Vet. *id exercent.*

Se eſſe tutores vel curatores.] Duo verba vltima non ſunt in vet. libris.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS ET CVRATORIBVS.

D

Pietatis neceſſitudine.] Quidam cod. *pietate neceſſitudinis.*

Et auia.] Vet. *& auia poſſunt, poteſt & ſoror.*

Poſteaque tutor vel curator deceſſerit.] Idem iuris eſt, ſi quouis alio modo finita tutela fuerit. l.pen. D.eod. tunc enim aduerſus tutorem ſufficit tutelæ actio, quæ famoſa eſt æquè ac ſuſpecti actio ob dolum ſecuta condemnatione. Suſpecti agimus pendente adminiſtratione tutelæ: quia interim tutelæ agi non poteſt. Actione autem ſuſpecti, id ſolùm intendimus, vt tutor remoueatur, quo finita hoc modo tutela, deinde tutelæ eum actione conueniamus, qui non ex fide bona tutelam geſſit. Alio igitur modo finita tutela, quàm remotione ſuſpecti, quid opus eſt vel ſuſpecti agere, vel ſuſpecti actionem per-
E agere?

In poſſeſsionem bonorum.] Ideò mittitur in poſſeſſionem, quia tutor latitat, & in eum ob hanc cauſam, remotum tutelæ agi vix poteſt.

Ergo vt ſuſpectus.] Bene, *ergo:* nam ſi non poteſt remoueri, non eſt cur pupillus mittatur in poſſeſſionem, aut bonis tutoris curator detur.

Qui data pecunia miniſterium tutelæ adquiſierit vel redemerit.] Hæc verba, *adquiſierit vel*, abſunt à vet.lib. Reliqua autem ſic meo iudicio reſtituenda ſunt, *Data pecunia miniſteriis, tutelam redemerit*, vt in l.3.§.tutor. D.eod.tit. *Miniſteriis* autem, id eſt, Officialibus & miniſtris Prætoris, per quos fit inquiſitio.

Qui fraudulenter tutelam.] In vet. additur, *vel curam.*

F Suſpectum eum.] Vet. *ſuſpectum enim eum.*

Fidelis tamen & diligens.] Quia non tantùm fides, ſed etiam diligentia à tutore exigitur, ideóque dolum & culpam præſtat.

A

AD LIB. II. INSTITVTIONVM DN. IVSTINIANI.

DE RERVM DIVISIONE.

IN noſtro patrimonio.] Patrimonium bona paterna ſignificat: matrimonium bona
materna. Seneca lib. I. de benef. cap. III. quia latè patentis matrimonij ſit, &c. qui ta-
men locus ab Eraſmo deprauatus eſt. nam & apud Sueton. Tranquillum, & Val. Maxi- B
mum ita matrimonium accipi alij quidam adnotarũt. Hoc autem in loco *In patrimonio*,
id eſt, in bonis. Seruitutes propriè ex bonis non ſunt. l. I. D. de vſufr. leg. at quia certè non
ſunt etiam omnino extra bona, magis eſt vt bonis adnumerentur: Igitur non ea tantùm,
quæ ſunt, ſed etiam quę intelleguntur, id eſt, incorporalia in bonis noſtris computantur.
Aqua profluens.] Aqua non profluens, iure gentium communis non eſt.
Accedere.] Non piſcandi tantùm, ſed etiam ædificandi, occupandi, vſurpandi cauſa.
l. quod in littore. D. de adquir. re. do. l. in litore. D. ne quid in lo. publ. nam communium
rerum proprietas omnibus patet: ideoque & in mari conſtructa ædificia, moles pilæve
iactæ eius ſunt qui iecit. l. 2. §. aduerſus. l. litora. D. ne quid in loc. publ. l. quamuis. l. ergo. §.
vlt. D. de adquir. re. do. l. I. §. quòd ſi quis. de no. op. nunt.
Et portus publica ſunt.] Publica iuriſgentium vſu. l. adeo. §. quod ſi toto. D. de adq. C
rer. do. l. fluminum. D. de dam. infe. Proprietate autem publica ſunt iuris ciuilis: nam flu-
minum & portuum proprietas eſt populi, nec omnibus æquè patet vt rerum commu-
nium proprietas. riparum autem proprietas, eſt priuatorum, qui proximè prædia poſſi-
dent. Igitur publica, vſu ſunt communia, proprietate non item. Id tamen notandum eſt,
flumen & aquam profluentem, intellectu ita diſcernenda eſſe, vt ſit flumen, publicum
nomen: aqua, commune.
Publicus eſt iuregentium.] Libri ſcripti habent *iuriſgentium*, vt l. adeo. §. quod ſi to-
to. de adq. re. do. l. vlt. de vſurp. & vſuc. & §. prox.
Religare.] In l. riparum. D. de re. diuiſ. malè additur. *retia ſiccare, & ex mari reducere*: re-
ctiuſque hoc in titulo ſunt hæc verba tranſlata ad litorum vſum. D
Litorum quoque vſus publicus eſt & iuriſgentium.] Legendum, *publicus eſt iuriſ-
gentium*, vt iam ante demonſtraui.
Caſam ibi ponere.] In tantum vt ſoli dominus conſtituatur. l. in tantùm. D. de re. di-
uiſ. Vt verò ædificium ponat in litore ideo fit, quia litoris vſus publicus eſt iuriſgentiũ.
Vt poſitum ædificium ſibi habeat ideo quia litus eſt commune. In ripis poſita ædificia
ſolo cedunt, non ædificanti: In flumine, populo: niſi publicè, id eſt, ritè & conſenſu popu-
li vel principis impoſita ſint. l. fluminum. D. de dam. inf. Ex his apparet, publica à cõmu-
nibus proprietate tantùm diſtare, non vſu. vſus maris, litoris, fluminis, ripæ publicus eſt
iuriſgentium. Mare, litus, commune: eius namque proprietas omnibus patet: flumen, pu-
blicum iure ciuili. ripa, priuata. & ita Ioanni etiam videtur antiquiſſimo iuris interpreti. E
Vniuerſitatis.] Hæc ſunt vniuerſitatis & vſu & proprietate.
Sacræ res.] Quidam cod. *Sed ſacra ſunt quæ ritè & per Pontifices Deo conſecrata ſunt.*
Papinianus reſcripſit.] Hoc verbo ſignificatur liber reſponſorum, vt in l. ex contra-
ctu. D. de re iud. reſcripſit dandam in eos actionem. Eſt etiam hæc ſententia Papiniani ex
lib. reſponſorum. l. ædé. D. de contr. emp.
Niſi conſentiente vſufructuario.] At cur cõſentiente vſufructuario ſeruitutem do-
minus imponere non poteſt? An quia dari hoc domino non poteſt adhibito conſenſu
fructuarij, quin & fructuario datum videatur, cuius potiſſimùm intereſt, ſeruitutem non
imponi, ex qua deterior fiat vſusfructus cauſa. Atque ita dominus & fructuarius ſibi in-
uicem obſtant, vt nec ſoli per ſe, nec ſimul ſeruitutem prædio fructuario imponere poſ- F
ſint. l. ſed & ſi quid. §. vlt. D. de vſufr.
Quàm illatus eſt mortuus.] In libris ſcriptis adduntur hæc, *ſine voluntate eius*, quæ
ſiue auctoris ſunt, ſiue interpretis, meo iudicio recta ſunt, & ratihabitionem illatione po-
ſteriorem eſſe indicant.

Ciuitatis

A Ciuitatis.] Abeſt à lib.vet.vt & in l.1.D.de diuiſ.re.

Et piſces & omnia.] Legendum, *id eſt omnia.*

Iure gentium ſtatim illius eſſe incipiunt.] Nam hæc quoque iure gentium communia ſunt.l.quod in litore. D.de adq.re.dom.

Si quos effecerint.] Legendum, *ſi quos ea fecerint*: eos autem eximere, & mel capere quilibet poteſt citra furti crimen.

Præterea quod per alluuionem.] In occupatoriis agris, vel arcifiniis, Ius alluuionis locum habet, non etiam in diuiſis & aſſignatis: nam hi certa menſura continentur: illi & ſi finibus diſtincti ſint, certa tamen menſura non continentur.l.in agris.D.de adq.re.do. eademq́; ratione in his ius ſubſeciuorum interuenit, in illis non item. Qua autem ratione
B non eſt ius alluuionis in agris limitatis, eadem quoque in lacubus & ſtagnis alluuio ceſſat: nam vt ait l.lacus.D.eod.tit.licet interdum creſcant, interdum decreſcāt (ſic enim lego vt in l.vicinis.de aqua, & aq.pl.) ſuos tamen terminos retinent.

Quod ſi vis.] Torrentia flumina, aut ex vna parte terras abſtrahunt, quas in contrariam transferant, id quod vel alluuione fit, vel vi maiore: aut alueum mutant: aut per circumluuionem inſulas efficiunt: aut etiam latè agros inundant; ac tum ex iure quid ſtatuendum ſit, diligenter hoc in loco Iuſtin. exequitur. Apparet autem, aut cenſitores vel agrimenſores fluminum vice, aut hæc illorum vice, ex publico in priuatum, & ex priuato in publicum, & ex vno in alium addicere. l.ergo.§.flumina. D.de adq.re.do. Caſſiod. lib.III. Var. Agrimenſor, inquit, more vaſtiſſimi fluminis, aliis ſpatia tollit, aliis rura con-
C cedit: nec erit alienum id etiam ex Alexiade ea confirmare, quā tu P.Faber, me auctore, in manibus habes, vt emendatam omni ex parte, quamprimum in lucem emittas: in qua ſic de vi atque impetu vaſtorum fluminum Anna diſſerit Imperatoris Alexij filia; πάσχουσι δὲ οἱ μέγιστοι τῶν ποταμῶν τοιουτόν τι, ἐπειδὰν διὰ τῆς προσχώσεως ἀνάστημά τι ἀξιόλογον ἐπιφορήσωσι γῆς· τότε δὴ ἐπὶ τὰ κατάρροπα ῥέουσιν, ὥσπερ δὴ μεταμείβοντες τὰς ὀφρύας καὶ τὰς αὐτῶν, καὶ τὴν μὲν παλαιὰν καταλιμπάνοντες [illegible] διὰ γηΐνου ὄχθου, καὶ χερσούμενον ὕδατος. τὴν δὲ νῦν διοδεύουσιν, ἐμπιπλῶσι ῥευμάτων πολλῶν. Quod & de Mæandro, quem idem auctor tuus σκολιώτατον ποταμῶν ἁπάντων καὶ καμπὰς συνεχεῖς ποιούμενον lib.XIIII.appellat. Strabo in hūc modum extulit lib. XII. ὁ Μαίανδρος διὰ τοῦτο σκολιὸς, ὅτι πολλὰς μεταπτώσεις λαμβάνει τὸ ῥεῖθρον, καὶ πολλὴν χοῦν κατάγων, ἄλλοτ' ἄλλῳ μέρει τῶν αἰγιαλῶν προστίθησι.

D Prope ripam prædia poſsident.] Qui prope ripam prædia poſſident, ripæ ſunt domini, & inſulæ natæ in flumine, & ædificij ibidem conſtructi, & aluei derelicti.

Rurſus nouus alueus.] Ergo aluei mutatione dominium amiſſum non reſtituitur, inundatione amiſſum reſtituitur.l. ſi ager.l. cùm vſumfr. D.quib.mod.vſusfr. amit. ſunt qui hac in re putant l.Martius.& l.ergo.§.alluuio. D.de adq.re.do.inter ſe diſcordare. Id ſecus eſt: nam l.Martius, eſt de aluei mutatione.§.Alluuio, de inundatione.

Sabinianorum & Proculianorum.] Hi ſpeciem, illi materiam ſpectant. Eſt verò harum familiarum hac in re diſſidentium inter ſe veſtigium in l.Minicius. D. de rei vind, quæ lex nauem ædificatam ex aliena materia negat ædificantis eſſe: ſed Minicius & Iulianus Sabiniani fuēre. Vt autem ex familiæ proſeminatæ ſint, nemo eſt qui neſciat. Id
E nondum quiſquam animaduertit in l.1. D.rer.amot. inuerſo ordine, permixtiſque familiis Iuriſconſultorum legi, Nerua & Caſſio: Sabino & Proculo, quod ſanè emendatione indiget.

Et quibuſque aliis poſſeſſoribus.] Quia res extincta eſt, ideo quibuſque æſtimatio eius rectè condicitur: nec enim quod extinctum eſt, meum eſt. Porrò extinctum videtur, quod acceſſionis loco alienæ rei cohæret, atque adeo vindicari non poteſt: condici poteſt: poteſt & ad exhibendum agi.

Si duorum materiæ.] Confuſio, aut permixtione fit, aut ferruminatione. Illa communionem ita demum inducit, ſi difficilis ſit materiæ ſeparatio: ferruminatio non inducit communionem: plumbatura multominus, nec enim plumbatura confuſionem facit.
F Ceterùm ſi quid per applumbaturam rei alienæ accedat, ad exhibendum eſt actio: quia facilè replumbari poteſt. Eſt & condictio, vti dictum eſt in §. ſi tamen alienam: vindicatio non eſt. Si per ferruminationem, non eſt ad exhibendum actio, quia referruminari vix poteſt: eſt tamen condictio, eſt & in factum actio. l.in rem. §.item quæcunque. D.de rei vind.id eſt, vtilis vindicatio. Cùm verò alia aliis per plumbaturam vel ferruminationem

non accedunt,ſua cuiuſq; res manet.l.quidquid. D.de adq. re.do.ideoq; integra eſt vni- A
cuique in rem actio:& ſic igitur eſt actionum ordo, Vindicatio, Ad exhibendum,In
factum.

Solo inædificatur.] Non eſt, *ſolo*, in lib.vet.ſed & in §.quod ſi partim.§.nō eſt,*miſcue-
rit*. & in.§.ſi tamen,ita legitur, *ſiue ipſe fur eſt qui veſt.fecit*. & in.§. cùm ex aliena, *ad rudem
maſſam æris vel arg. vel aur. red. Vin. autem aut oleum*:quæ non adeò magni momenti ſunt,
vt ſalua fide pręteriri non potuerint.

Ne quis tignum.] Aut ſciens tignum alienum vineis vel ædibus iunxit,aut ignorans:
ſi ſciens,in duplum tenetur: præter duplum eſt etiam ad exhibendum actio vel vindica-
tio,quaſi dolo deſierit poſſidere. & hoc apertè traditur in.l.1.§.vlt.&.l.2. D. de tig.iunc.
ignorans,nec vindicatione tenetur,nec ad exhibendum actione.namque in eo ceſſat il- B
le color, quaſi dolo deſierit poſſidere. ſed in duplum tenetur pro tigni pretio. in illo, le-
gitima actio pœnalis eſt:in hoc pœnalis eſſe non videtur. An & qui ſciens ſciente domi-
no iunxit, ita vti dictum eſt tenetur? Minimè gentium : quinimmo hoc caſu ceſſat lex
XII.tab.& ad exhibendum competit actio,vt ſoluta tigna vindicentur.l.de eo. D.de do-
nat.int. vir.& vxo. Eſt ipſo iure & omni caſu ad exhibendum actio ac vindicatio : idque
ſcientes Decemuiri,tigna ſolui prohibuerunt ignorante domino incluſa, & dupli actio-
nem pro tignis conſtituerunt.l.qui res. in fi. D. de ſolut.

Per exceptionem doli.] Et hac quidem via ſeruantur impenſæ,non per actionem. l.
Paulus. D. de exc:do.l. 2. C. Greg.de rei vind. ſed tamen ſi per errorem ſine deductione
fundū reſtituerit,incerti cōdictio eſt, i.poſſeſſionis,vt in.l.qui excep.§.ſi pars.D.de cond. C
ind. l. heres. D. ad Trebel. Certi condictio non eſt : de qua accipienda eſt l.ſi in area. D.
de cond. ind. namque ait ideo cōdictionem non competere, quòd res facta accipientis
non fuerit. quæ ratio non excludit cōdictionem incerti. De cōdictione certi accipienda
etiam eſt l. ex quibus. eod. tit. & de retentione facti non iuris : nam ex quibus cauſis re-
tentionem ipſo iure habemus, petitionem non habemus, ea ſi ſoluerimus, certi condi-
ctio eſt l. ſeruus quem.D. de act. emp.l.quod dicitur.§.vltim.D. de imp.in res dot. At v-
bi retentionem eam in qua factum verſatur, habemus, & condictionem retentionis ha-
bemus. Vbi petitionem non habemus, nec repetitionem habemus, id eſt, certi condi-
ctionem.

Eius permanet cuius fuerat.] Ideoq; directo vindicari poteſt:ſuperiore caſu vtiliter. D
Prope confinium.] In confinio, ἐν τοῖς ὅροις· ideoque cùm dixiſſet Gaius in l. adeo. in
fin.D.de adquir.re. do. prope confinium,ſubintulit Marcianus in l.prox. *Sed etſi in con-
finio lapis naſcatur, & ſint pro diuiſo*, ſic enim legendum eſt, vt referatur ſentetia l. arbor.
D.com.diuid.& l.pen.D.pro ſoc. Sed de arboribus in confinio poſitis videamus. Eſt,in-
quit Frontinus de limit. agr. controuerſiæ genus de arborum fructibus quæ in fine ſunt
ſiue intra, nec vllam ad radicem habent controuerſiam, quotiens inclinatæ in alterutrū
fructum iactauerint, inter affines mouent diſputationem. Eſt igitur vel de radice contro
uerſia vel de glande legenda. Controuerſia radicis ita iure noſtro definitur, ſi ex vtraque
parte arbor in fine poſita radices egerit, communis eſt: quæ non eſt poſita in fine, etſi v-
trinque radices egerit,communis non eſt.l.ſi plures. D.arbor. fur. cæſ. l. vltim. D.quod E
vi aut clam. at quæ omnes radices in vicini fundum egit, omnes inquam radices, pro-
pria eius partis eſt in qua alitur,non in qua oritur & hæc vetus eſt lex. Theophylactus
Scolaſticus epiſt. 56. αἱ συκῆ σου πρὸς τὸ ἐμὸν γήδιον τὰς ῥίζας ἐπλάνησαν. &c. De controuer-
ſia iactati fructus vel glandis legendæ, nihil attinet in hoc loco diſputare.

Aliis videtur picturam.] Nempe Paulo in l.in rem.§.ſed & id quod.D.de rei vindic.
Gaio idem iudicium non eſt.l.qua ratione.D. de adq. re do. Obiicies lib.II.Inſtit. Gaio
idem videri quod Paulo,eodem in libro Gaius in quæſtione ſpeciei factæ ex aliena ma-
teria,Sabinianus eſt,cùm tamen iam antè ex eo mediam quandam ſententiam Iuſtinia-
nus retulerit. Non eſt is liber Gaij purus,putus. nam immutata, addita, detracta,depra-
uata ſunt multa Gotthorum arbitrio,à quibus ea qualiacumque fragmenta veteris pru- F
dentiæ accepimus: ſuntque puriora multo fragmēta Pandectarum,in quibus tamen in-
gentia flagitia Tribonianum admiſiſſe conſtat:detortis ſæpe exempli gratia, Vlpiani ver-
bis in ſententiam Iuſtiniani, atque in ius id quo tum vtebantur,non ſecùs atque Got-
thi qui ex moribus & legibus ſuis in Gaio & Paulo pleraque commutarunt.

Illud

A Illud enim.] Malim, *Illud autem.*

Pro cultura & cura.] Plus eſt cura quàm cultura: nam & fructus pecorum curari dicuntur.l.fructus.§.non ſolùm ſol. mat. Bene autem,pro *cultura & cura*: nam fructus,qui per ſe naſcũtur,bonæ fidei poſſoris non ſunt.l.fructus.de vſu.Interim quidem ſunt eius. l. bonæ fidei.de adquir.re.do.id eſt, quamdiu res euicta non fuerit. Re euicta niſi eos vſuceperit,eorum nomine tenetur. Sic ab eo tempore fructus percepti quo poſſeſſor cognouit rem alienam eſſe, eius interim ſunt.l. qui ſcit.§.vlt.de vſur.at ſi exitum finemque iudicij inſpicias, eius non ſunt,quem Pomponius in vtraque ſpecie potiſſimùm inſpexit .l. fructus .l.bonæ fidei. §. Pomp. verendum.Et ita interim rectiſſime in.l.5. de leg. com. &. l. per ſeruum de pet. hered.

B Idemque ſtatuit.] Idem Hadrianus,fratres Imperatores contrà,ſic paulò poſt conceſſit: idem ſcilicet Hadrianus.Grat. Valent. Theodoſius contrà.

Vel publico vel ciuitatis.] Supereſt, *vel ciuitatis*, nam mox ſequitur, & dimidium fiſci vel ciuitatis. Publico igitur ,id eſt, P. R. vel ciuitatum.

Itaque ſtipendiaria.] Hæc prædia & priuata dicuntur, & publica, quod auctore Aggeno Vrbico dum priuatus laborat in proprio,& tributum aut ſtipendium publico, & ſibi alimoniam arua excolendo procurat. Italica prædia tributaria aut ſtipendiaria non ſunt.igitur publica non ſunt.hæc mancipi ſunt, illa nec mancipi.ſed hæc poſterior differentia ſublata eſt à Iuſtiniano: id tamen notandum eſt, impetrato iure ſoli Italici, prouincialia etiam prædia publica non eſſe.

C Quod quamquam cauetur.] Vet. *quod cauetur quidem.*

Cui eius rei poſſeſſio permiſſa ſit.] Abeſſe hæc debent: auctore Theophilo & Gaio.

Si cui libera.]Hic alienare ita demum poteſt, ſi id exigat negotiorum adminiſtratio: non donandi, non deminuendi cauſa.denique eadem lege tranſigere poteſt.l.mandato. D. de procurat. vbi pro *decidendi*, affirmo legendum, *deminuendi*: vt in.l.Lucius.§.vlt.D. de admi. tut.

DE REBVS CORPORALIBVS ET INCORPORALIBVS.

Quæ in iure conſiſtunt.]In iure,non in corpore:hoc eſt iura.l.& habet.1.D.de prec. D l.Mæuius.§.fundo de leg.2.l.vlt.in fi.C.de præſc. long.temp.Iura talia ſunt: ſeruitus, hereditas, dos, peculium, poſſeſſio,obligatio: nam hæc omnia iuris nomina ſunt. Hereditas igitur non eſt pecunia, ſed ſucceſſio.l.nihil. de verb.ſigni.id eſt,ius ſucceſſionis.l.bonorum.2.eod. Ait verò qualia ſunt ea,quæ in iure conſiſtunt: nec enim docet quot ſint genera rerum incorporalium, ſed qualia. nummi, iura non ſunt : res tamen incorporales ſunt, ſiquidem is qui nummos debet,quantitatem debet,non corpora.l.qui heredis. D. de cond. ind.l.ſi is cui nummos. de ſolut. quæ lex citatur in l. nam etſi fur. §. vlt. de red. cred.

Nam ipſum ius.] *Nam* pro *ſed*, vt in l.Inter ſtip.§.ſacram.de verb. oblig.l.Stichum.§. vſumfr.de ſolut. vt etiam Accurſius refert.l.cùm tibi.C.qui pot.in pig.

E

DE SERVITVTIBVS.

Non etiam iumentum agere.] Iumento vehi poteſt,iumentum agere non poteſt. Iter eſt quà homines: actus quà pecora tranſeunt.

Nam iter & actum.] Qui actum habet, actum vindicat, non iter & actum. Qui viam habet, aut viam vindicat,aut iter ſimul & actum. Viæ latitudo legitima eſt,idque non iuris noſtri auctores ſolùm tradidere , ſed Varro lib. v 1. de ling. lat. Actus latitudo non eſt legitima. Via eſt quà vehiculum & iumentum ire poteſt. Actus eſt etiam quà vehiculum duci non poteſt,modò ſi iumentum agi poteſt.l.ſi tam. D. de ſeruit.ponitur & alia differentia in l. qui ſella. D.de ſer.ruſt.via autem per latitudinem diuiſa,efficit duas F ſeruitas.l.nam ſatis.D.quemadm.ſer. amit.

Quoniam ædificia.]In diſtinctione vrbanorum & ruſticorum prædiorum, inter Neratium & ceteros Iuriſconſultos non conuenit.Neratius ea loco diſtinguit.l.2.D.de ſer. ruſt.l.eo iure. D.in quib. cauſ. pign. Ceteri qualitate : & horum quidem ſententia obtinuit etiam in familia. Vrbana enim familia à ruſtica,opere ſeparatur, non loco: & in eam

rem vulgò cùm quæri & inſpici ſolear l.vrbana famila.D. de verbor. ſignif. minor quòd nondum quiſquam eius menda deprehenderit. In primis lex ait familiam loco non diſtingui,ſed genere operis,tum ita fieri,vt diſpenſator in vrbanis non ſit, ſi rerum ruſticarum rationes diſpenſer, ibiq́ue habitet. Hæc videntur eſſe contraria, nam ſi id exigimus,vt is diſpenſator ibi habitet, id eſt ruri, certè non tam ex genere quàm etiam ex loco ruſticum mancipium definimus. Ar legendum eſt *vbique habitet*, id eſt, vbicumque,vt in l.quod niſi fiat.in fine. D. de op. lib.l.in lege. D. de contrahend. emption. Deinde ait lex, *quo quiſque loco ſeruus fuerit ex numero familiæ, apparere & vicarius. Ex numero*,id eſt,ex libellis & veluti matricula familiæ. At quomodo ex vicariis? legendum *ciuariis*,vt in l.ſeruis. D.de legat.3.Inuerſo ordine litterarum multa ſcripta ſunt in P. Floren. vt domus pro modus,iutnæ pro ruinæ: & eo in loco *vicarius* pro *ciuarius*. Et hinc exiſtunt errores multi in libris noſtris. A B

Vel non recipiat.] Aut ſtillicidium meo iure non recipio, aut iure ſeruitutis. Meo iure,ſi non vicino ceſſero ius ſtillicidij immittendi: Iure ſeruitutis, ſi vicino iam ante ceſſero ius ſtillicidij immittendi. Eodemq́ue prorſus modo,aut iure meo ędes altius tollo,aut iure ſeruitutis.qua de re viderimus in §.æquè.de act.

DE VSVFRVCTV.

Eſt autem ius.] Vet.*eſt enim ius*.

Quibus proxima.] Similis & affinis.

Vtiliter caueatur.] Gaius rectè in l.2.D.de vſufr.ca.rer. Rectè autem & vtiliter.id eſt, ſatiſdato. C

Maxima & media.] In l.1.D.de vſufr.leg.hæc verba,*ex magna cauſa*,ſunt Triboniani. Nam ante Iuſtinianum etiam minima capitis deminutio vſumfructum extinguebat.

Per modum & tempus.] Si fructuarius per conſtitutum tempus nullo modo vtatur,vel etiam ſi vtatur contra præſcriptum modum, vtroque caſu non vtendo vſumfr. amiſſum dicemus.arg.eſt l.ſi communem.§.1.& l.ſi quis alia.D.quemad.ſer.amitt.

Nihil agetur.] Hæc verba vel ſine accipienda oſtendi in fragm. Vlpia.tit.XVIII. quod ne nouum videatur,coniungenda erit l.per ſeruum.§.vlt. D.de adquir. re. do.cum l.qui mihi.D.de donat.

Conſolidatio.] Conſolidatio inde nomen accipit, quòd ſolidum id propriè ſit,à quo vſusfr.deductus non eſt.l.à liberto.D.de bon.lib.l.Sempronius.§.pen. D.de vſufr.leg. D

DE VSV ET HABITATIONE.

Ad vſum quotidianum.] His omnibus cùm vtatur, miror cur dixerit Nerua eum ſolus non vſurum.l.plenum.D.eod.forſitan legendum,*oleu*.P. Victorius penè ſimili in re apud Varronem demonſtrauit pro *oleu* legendum eſſe *doliu*.

Cùm is qui vſum fr.] Quæro cùm vſusfruct.extraneo vendi, locari,donari,commodari,precario concedi,obligari poſſit, cur etiam eidem in iure cedi non poſſit? An quia cedere in iure,eſt ad ſellam prætoris id à ſe ius totum abiudicare; at locare aut vendere, eſt ius vtendi,fruendi,ita in alium transferre, vt tamen per emptorem aut conductorem à fructuario retineatur? E

Pecorum vel ouium.] Legendum,*veluti ouium*:nam pecorum appellatione oues cõtinentur.Id etiam confirmat l.plenum.§.ſed etſi pecoris.D.eod.tit.denique in Græco ita eſt θρεμμάτων οἷον προβάτων.

Sed ſi cui habitatio.] Habitatio non domum ſignificat,ſed ius habitandi. Ideoq́ue ſi gratuito tibi conceſſero habitationem, etſi vtrimque dixerit Viuianus, eſſe commodati actionem.l.1.§.1.D.commod.tutius tamen eſt agere præſcrip.verbis.l.ſi gratuitam.D.de præſc.vet.quandoquidem habitatio nomen iuris eſt:quod etſi veriſſimum ſit,in facto tamen potius quàm in iure conſiſtit,id eſt,non tam videtur eſſe ius quàm factum, & quaſi domus ipſa.l.legatum.D.de cap. min. atque ideo multum diſtat ab his, quæ omnino in iure conſiſtunt,i.vſu,vſufructu. Vſus,vſusfr.ſi gratuito conceſſus ſit, Viuianus commodati actionem non daret. Vſus,vſusfr. non vtendo & capitis deminutione amittitur, habitatio non item. Vſus,vſusfr.ex perſona æſtimantur,habitatio nõ tam ex perſona quàm etiam ex re ipſa quæ habetur. Ar certè morte finitur habitatio exemplo vſus & vſusfr.& id etiam ante aditam hereditatem non cedit. F

A DE VSVCAPIONIBVS ET LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIONIBVS.

Rectius in libris vet.*de vſuc. & lon.temp.poſſeſsionibus*, quod etiam Græcus interpres a-
gnouit. Præſcriptio plurimùm exceptio eſt. Nouiſsimi iuris interpretes, poſſeſsionem ſi-
ue adquiſitionem longi temporis, vulgò præſcriptionem appellant: quod non caret exē-
plis. Nam ſic loquitur l.ei à quo. D. de vſurp. & vſuc. ſic l. qui alienam. D. de euict. ſic §.
ex his.j. per quas perſ. ſic denique l.quinque. C.fin.reg.

Cùm crederet.] Vet.*crediderit* & paulò poſt, *vſucapiebat*. Ergo, *vt qui bona fide*, id eſt,
quemadmodum is qui bona fide.

B Iuſta cauſſa poſſeſsionis.] Iuſto titulo. Nam titulus eſt poſſeſsionis cauſa.

Vllo tempore.] Eſt vſus anni aut biennij. Eſt longum tempus, eſt lōgiſsimum. Liberi
homines, res ſacræ, res religioſæ nullo tempore adquirūtur. ſerui fugitiui lōgiſsimo tem-
pore adquiruntur.

Lex Atilia.] In P.Flor.legitur *Atinia*. l.poteſtatis.de verb.ſign.l.4.§.quod autem. de
vſurp. & vſuc. & apud Aul.Gellium lib.XVII.qui & lib.XIIII.c.vltim. id Atinio plebiſci-
to cautum refert, vt Trib.plebis Senatores eſſent. Cicero quoque Orat.III.in Ver. Ce-
do mihi leges Atinias, Furias, Fuſias.

Lex Iulia & plautia.] Vet.libri, *lex Plautia & Iulia*: ſic & in P.Flor.in l.non ſolùm §. ſi
dominus. D. de vſurp. & vſuc. quod perſpicue rectum eſt. Nam prior fuit lex Plautia de
C vi, lege Iulia. Vt autem lex Iulia de pec.repetundis vſucapionem inhibuit. l.pe. D. de leg.
Iul.rep. ita lex Iulia de vi. Hoc plus vet.libri habent, *vi poſſeſſarum rerum vſu lex Plautia
& Iulia*. Credo pro *vſu*, legendum *vſucapionem*.

Non dubium eſt.] Ipſe autem heres vſucapere non poteſt, quia nec defunctus po-
tuit.

Furtum non committit.] Ipſe autem fructuarius vſucapere non poteſt, quia in iu-
re errat.

Expeditius ita procedit. Legendum, *expeditius procedit vt quis*. Expeditiùs ſine vi nan-
ciſcitur quis rei immobilis poſſeſsionem, quàm rei mobilis ſine furto.

Quamuis ipſe.] Legendum, *qui quamuis ipſe*.

D Fundi locíue.] Fundus eſt integrum aliquid, locus eſt portio fundi: fundus finibus
regitur, non locus: fundus ad prædia ruſtica, locus etiam ad vrbana pertinet: inde in §.cō-
ſtituitur ſupra de vſufru. in fundo & ædibus. Ad hæc locus eſt ſine villa, fundus cum villa
inde inter cenſorias notas illa recēſetur à Plinio, minus arare quàm verrere: id eſt minus
habere fundi quàm villæ.

Et eorum vtilitati.] Non eſt, vtilitati, in lib.vet. bene autem, principalibus conſtitu-
tionibus. Nam vſucapio eſt ex XII.tab. Præſcriptio longi temporis eſt ex conſtitutioni-
bus. Conſtit. Iuſtiniani actio etiam prouincialibus datur & dominium.

Vſucapere poſſe.] Vſucapere ex ſententia Iuſtiniani eſt diutina ſiue longa poſſeſsio-
ne capere. l.quamuis. D. eod.tit. Opus autem hac in re fuit reſcriptis, quoniam ipſo iure
E bona vacantia ad fiſcum pertinent, non tamen in patrimonio fiſci eſſe videntur, ante
quàm nuntiata & confiſcata ſint.

Quod noſtra conſtitutio.] Hic verſus vt puto reponendus eſt poſt §.inter. nam in
ſua conſtitutione Iuſtin. heredis aut teſtatoris nullam mētionem facit: denique hoc ius
ſemper fuit, vt vſucapio in heredem continuaretur, propterea quod heredis & defuncti
eadem perſona eſt, ſed hæc nos in Pandectarum libris fuſiùs expoſuimus.

In vſucapionibus.] Rerum ſcilicet mobilium. Ait enim in conſtitutione, vel trien-
nium, quod in rebus mobilibus obſeruandum eſſe cenſuimus.

Coniungi tempora.] Longa tempora, puta decennij aut vicennij.

F Edicto D.Marci.] Addidit Harmenopulus, & Commodi, lib.III. Epit. & Baſilica ad
l.vlt. C. Si aduerſ. fiſ.

Præfatæ Zenonianæ.] Legendum vt in lib.vet. *præfata Zenoniana conſtitutione*.

DE DONATIONIBVS.

Superuixiſſet.] Superuiuere, nunc ſaluum euadere: aliàs ſuperuiuere eſt ſuperſtitem
alicui viuere.

Ad exemplum.] Hæc eadẽ verba Tribonianus Paulo adſcripſiſſe videtur in l.Mar- A
cellus.D.de don.cau.mor.

Vtriuſque cauſæ.] Vtriuſque tituli donationis & legati.

Donat Piræo.] Sequitur, πυρεᾷ ῦ γρ.: nec ſanè video cur à quibuſdam hi verſus prętermiſsi ſint.

Inter viuos.] Eæ ſunt quæ directæ dicuntur in l.donatio.C.eod.tit.

Non omnino.] Vet.lib.*omnino non*: quod valde probo.

Præſtitimus.] Vet.*præſtauimus*.

Et ante nuptias augeri.] Legendum, *& ante nuptias augeri donationem, conſtante matrimonio*: quæ verò ita donantur, ἀντίφερνα noſtri auctores vocant, quo vocabulo, quid ſit donatio propter nuptias, ſatis apertè ſignificatur. B

Vindicta vel teſtamento.] Rectè vindicta vel teſtamento, nimirum enim ſi inter amicos per epiſtolam, vel cõuiuium manumittat, pleriſque placet nihil eum egiſſe: auctor Vlp.in tit.de libert.& Paulus lib.IIII.Senten.de manumiſſ.

QVIBVS ALIENARE LICET VEL NON.

Per legem Iuliam.] Hanc legem Auguſtus tulit, nam ea ipſa eſt quæ de pudicitia, aut de adulteriis coërcendis, vti conſtat ex Paulo lib.IIII, ſent. de dotib. & ex inſcriptionibus multarum legum ſub tit.de fun.dot.

Dotis cauſa ei datum.] Ratio legis hæc eſt, quia licet in bonis mariti dos ſit conſtante matrimonio, mulieris tamen eſt, Boëthius in Top. Cic. Dos, inquit, licet matrimonio C
conſtante in bonis viri ſit, eſt tamẽ in vxoris iure, & poſt diuortium velut res vxoria peti poteſt: quod ſumpſiſſe is videtur ex l.quamuis, de iu.dot.& l.Lucius.§. Idem reſpondi. ad municip.

Qui ab initio.] Idémque eſt ſi ex interuallo.l.4.D.de pign.act.

Minor dederit.] Minor pro pupillo.

Condici poſſunt.] Condictio crediti, vel condictio indebiti, alia eſt ex numeratione, alia ex conſumptione. Ex numeratione, ſi vtilis ſit numeratio: ex conſumptione ſi inutilis ſit numeratio, & ſi bonæ fidei ſit conſumptio.

Ad exhibendum.] Immò & in rem, quia mala fides pro poſſeſſione eſt: ſed in rem
vtilis eſt, ad exhibendum directa. commodiùs ergo agitur ad exhibendum quàm in rem. D

Aut vi.] Hæc non ſunt in vet.lib.

PER QVAS PERSONAS NOBIS ADQVIRITVR.

Omne quod adquiritur, aut dominium eſt, aut poſſeſsio, aut obligatio. De adquirẽdo dominio aut poſſeſsione in hoc tit. agitur. De adquirenda obligatione in tit. Per quas perſ.nob.obl.adq.

Adquiritur vobis.] Vet.*adquiritur nobis non ſolùm per noſmetipſos, ſed etiam per eos quos in poteſtate habemus*, & ita in ceteris quoque ſecunda in primam perſonam immutatur, quod
melius eſt. E

Olim quidem quidquid.] Iure antiquo patri filius omnia adquirit, etiam caſtrenſia aut quaſi caſtrenſia: ſed ex conſtitutionibus priuilegium hoc militiæ datum eſt, vt in caſtrenſi peculio filiusfam.vicem patrisfa.obtineat: quo tamen non omnino ius antiquum abrogatur, ceſſat verius, & in ſuſpenſo eſt quamdiu filius ſuo priuilegio vtitur: proinde filio inteſtato mortuo, id non adquiri patri, ſed non adimi & iure peculij, non iure hereditario à patre occupari dicimus.l.proponeb.l.hereditate.de caſt.pec.l.1.§.ſi is qui bona.de col.bon.l.vlt.ad S.C.Tertyl.filio etiam deportato, id patri non auferri. l.3. C.de bo.proſ. Denique poteſt etiam pater quaſi dominus caſtrenſi prædio ſeruitutem adquirere, non tamen imponere, ne contra priuilegium faciat.l.ex caſtrẽſi.§.1.D.de caſtr.pec. & per omnia fere in caſtrenſi peculio ſimilis eſt pater domino, cui ſuis bonis ob diſſolutionem mo- F
rum interdictum eſt. Sic enim & patri, id eſt, domino caſtrenſi peculio interdicitur ob priuilegium militiæ. Iure antiquo peculium paganum ſine vlla diſtinctione in bonis eſt patris: ſed conſtit. Conſtantini primùm excepta ſunt bona materna, Gratiani, Valent. & Th. Arcadij item & Hon. bona materni generis, Theodoſij & Valent. bona quæ ex matrimonio

A trimonio obueniunt, Leonis & Anth. quę ex ſpõſalibus, Iuſtiniani omnia aduenticia bona: horum namque bonorum proprietas liberis conſeruatur.

Quocunque modo voluerant.] Non eſt, *voluerant* in lib. ſcriptis.

Totum parenti.] Totum, id eſt, ſolidum & plenum, non deducta proprietate.

Emancipando liberos ſuos.] Vet. *liberum ſuum*: vt in. §. 1. J. de ſer. cog.

Pro pretio quodammodo.] Bene quaſi quodammodo: nam pretio æſtimari emancipatio non poteſt. Conſtantinus huius iuris auctor ait, *muneris gratia*. l. 1. & 2. C. Th. de bon. mat. l. Cùm oportet. §. Cùm autem. C. de bon. quæ lib. adq. Muneris ergo gratia triens dominij datur auctore Conſtantino, vel, vt Iuſtiniano placet, ſemis vſusfructus. quod ſi nulla ſint aduenticia bona ex quibus patri triens aut ſemis conſeruari poſſit, an
B ex bonis poſtea quæſitis patri aliquid concedatur, quæſtionis eſt: de qua nihil quod ſciam ab Iuſtiniano in ſuis lib. definitum eſt: pertinet ad eam tamen. l. 5. C. Th. de mat. bo.

Siue ex donatione vel ex legato.] Sic in. l. ſi tibi homo. §. cùm ſeruus. D. de leg. 1. ſed tamen hæc verba nec Th. nec. l. adquiritur. D. de adq. re. do. nec libri veteres agnoſcunt.

Per eos vſucapio.] Rectius vet. lib. *per eorum vſucapionem, vel longi temporis poſſeßionem nobis adquiritur.*

Ex operis.] Quidam cod. *ex operibus*. vt & in. §. item placet, ad finem.

Quia non poßidet.] Eſt ciuilis poſſeſſio, eſt naturalis, eſt corporalis. Ciuilis, naturalis, iuſta eſt: corporalis iniuſta. Hanc pupillus ſine tutore amittit, non ciuilem, non naturalem, fructuarius autem nun ciuiliter, quia non vt ſibi habeat, ſed naturaliter poſſidet.

C Diſtinctionem.] Vet. *diffinitionem*.

Poſſeßionem iuſtam.] Hoc in loco poſſeſſio iuſta, id eſt, bonæ fidei. l. quod ſeruus. D. de adq. poſſ. ſic ſeruitus iuſta, id eſt, bonæ fidei. l. & generaliter. D. de noxal. act.

Adquiri poſſeßionem.] Poſſeßionem ciuilem, quo pacto fit vt animo nos & corpore alieno poſſideamus, atque ita dominium etiam vt ignorantes adquiramus, ſed & poſſeſſionem naturalem per procuratorem adquirimus, vtputa pignoris. Obligationem non adquirimus: præterquam crediti condictionem. l. certi. §. ſi nummos. D. de reb. cred. & ex ea cauſa pignoris obligationem auctore Iuſtiniano. l. 2. C. per quas perſo. quamobrem Trib. in. l. ſolutum. § per liberam. de pig. act. hæc adiecit, *Plerumque, Non ſemper.*

Vel vſucapionem.] Non vt dominium aut poſſeſſio ignoranti adquiritur, ita vſucapit etiã ignorans: nam hoc tantùm in rebus peculiaribus receptum eſt. l. 2. D. pro ſoluto.
D

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS.

Quod procinctum.] Id veteres *endoprocinctu* appellabant.

Adhibitis.] Conuocatis & præſentibus.

Sed neque mulier.] Quamuis ſit cum eis teſtamenti factio. Iuſtum teſtamentum nõ eſt, niſi fiat ſeptem teſtibus, ciuibus Romanis, puberibus, præſentibus. His verbis mares ſignificantur: ita igitur eſt, feminas excludi: itemque ſeruos & impuberes excludi manifeſtum eſt. Furioſi autem, & muti, & ſurdi, & prodigi abſentium loco habentur: furioſi hoc amplius, & inteſtabiles, & ſerui, & impuberes in aliis etiam cauſis vix teſtes adhi-
E bentur. Poſſunt hæc eadem in diuortio dici. l. nullum. D. de diuort. & in omnibus legitimis actionibus.

Inteſtabileſque.] Conſtitutio hęreticos iubet inteſtabiles eſſe. l. 44. C. Th. de his qui ſup. relig. cont. S. C. ſiue lex Iulia damnatos ob crimen famoſum. l. is cui. §. vlt. de teſt. l. lex Cornelia. §. ſi quis librum, de iniur. Sunt & quidam ex XII. tabul. inteſtabiles, in quibus, vt auctor eſt Gellius libr. XV. capit. XIII. ita ſcriptum eſt. *Quæ ſi erit teſtatior, libripéns ve fuerit in teſtimonium feriatur, improbus inteſtabiliſque eſto*. Quæ verba, præter quàm quod integram legis ſententiam non conficiunt, etiam deprauata atque adeò obſcura ſunt. Rectiùs in Bibliotheca Ioannis Biturigum Ducis: *Qui ſe ſierit teſtarier libripéns ve fuerit, in teſtimonium fariatur improbus quibus inteſtabiliſque eſto*: modò ſi pro *fariatur, ferietur*, pro *quibus, quoius*, aut *cius* reſtituatur. *Qui ſe ſierit teſtarier*, id eſt,
F qui ſe ſiuerit μαρτυρηθῆναι ſiue in teſtem cieri: eodemque modo Liuius, Impubes libripens eſſe non poteſt neque anteſtari, vt Priſcianus refert libr. VIII. In teſtimonium feriatur, id eſt, ἀναγκάζηται ſiue pulſetur. Integra legis ſententia hæc fuit. Eum qui ſe paſſus fuerit in teſtem rogari, aut qui libripens fuerit, ſi nolit fidem teſtamenti

approbare,cogendum : ac deinceps pro improbo inteſtabiliq́ue habendum eſſe : quæ vt A
credibile eſt ex ea lege ab Theoph.relata eſt hoc in loco,& à Conſtantino in lib.1.Epito.
tit.vj.

Vt ſic haberetur.] Vet. *vt ſic habeatur ac ſi vt oportet.*

Vtique.] Lege, *vtrique.*

Quia hoc totum.] Expende, *totum*: vt hac ratione teſtimonium recipiatur Legatarij,
Fideicommiſſarij, Tutoris.

Hodie.] Sublata videlicet familiæ mancipatione. Olim ergo inter teſtatorem & fami
liæ pecuniæq́ue emptorem, non vt hodie inter teſtatorem & heredem.

Heredi.] Scorſim in tabulis ſcripto. Cicero pro Milone. Vnà fui, teſtamentum ſimul
obſignaui cum Clodio: teſtamentum autem palàm fecerat, & illum heredem, & me ſcri- B
pſerat.

Quod ab illis ſuaſum eſt.] Sic ſuaſio l.2.C.Th.de ſec.nup.ex No.Th.de pat.ſeu mat.
bo.in legem conuerſa eſt. Eſt in ea No.pro *auaris*, legendum *à viris.*

Sufficiunt.] Abeſt à lib.vet.

Iure ciuili.] Prætor non nouit teſtamentă non ſcripta. Datur tamen vtilis bo.poſſeſ-
ſio contra nuncupationem, vel ſecundùm nuncupationem l.2. C.de bo.poſſ.ſec.tab. l.1.
C.de bon.poſſ.con.tab.lib.l.vlt.C.de codic.

DE MILITARI TESTAMENTO.

Propter nimiam imperitiam eorum.] Cor.Tac.in Agricola. Credũt plerique mi- C
litaribus ingenijs ſubtilitatem deeſſe, quia caſtrenſis iuriſdictio ſecura & obtuſior, ac plu
ra manu agens calliditatem fori non exerceat.

Ritè.] Legendum, *rectè*. Nam qui iure militari teſtantur, ritè non teſtantur.

Aedibus.] Legendum, *ſedibus*: vt in l.vlt.C.de reſtit.mil.& l.vltim. C.quib. non obſt.
lon.temp.præſc.& apud Vegetium lib.3.cap.4.&c. vlt.eas ſedes Th.ſedeta vocat, cùm ta-
men Sudas ſcribat ſedeta eſſe foſſata.l.18.C.de epiſ.aud.

Statilio Seuero.] Sunt qui & eodem modo legant in l.& Atilicinus.D.de ſer.ruſt.

Tam anteriores leges.] Cùm ait, *leges*, Pandectas intelligit.l.1.§.nec caſtrenſe, de col.
bon.l.3.§.dari.de bo.poſſ.l.1.§.in filij.ad Trebell.l.filiusf.ad fin.de donat. Cùm *conſtitutio-
nes*, Codicem. Nam ſi exemplo caſtrenſium comparata ſunt quaſi caſtrenſia, & illa ſunt D
ex conſtitutionibus. hæc etiam vt ſint ex conſtitutionibus neceſſe eſt: quæ igitur legibus
continentur de quaſi caſtrenſi peculio, ex conſtitutionibus ſunt.

Quibuſdam permiſſum erat.] Speciali priuilegio, vtputa proconſulibus, vt eſt in
conſtitutione Iuſtiniani, & Præfectis legionum, & Præſidibus prouinciarum. At ipſe de-
miror quamobrem Iuſtin. tribuat Præfectis legionum quaſi caſtrenſe peculium, hi nam-
que milites ſunt.l.2.D.de his qui not.infa.forſitan legendum, *Proconſulibus & Proconſu-
lum legatis* vt in l.abeſſe.D.ex quib.cauſ.ma. Miror etiam cur ſpecialiter præfecto annonæ
caſtrenſe peculium tribuatur in titul.Cod.de caſtr.pec.mil.& præf.anno. ſed iam diu ani
maduerti legendum eſſe *& præfectianorum*, ducta coniectura ex lib.vet.in quibus legitur
præfectianorum, de quorum peculio quaſi caſtrenſi agitur in l.vlt.eiuſdem tit. Sunt autẽ E
præfectiani apparitores præfecti prætorio.l.2.& 3.C.de apparit.præf. præt.l.8. C.de offic.
rect.prouin. Ammia. Marcellinus lib.xvii. Vt nec præfectianus, nec preſidialis apparitor
ad ſoluendum quemquam vrgeret. Mihi etiam Ant. Loiſelus adoleſcẽs & humaniſſimus
& ſupra ætatem eruditus librum Codicis manu ſcriptum dono dedit, in quo claris litte-
ris ſcriptum eſt, *De caſtrenſi peculio militum & præfectianorum.*

QVIBVS NON EST PERMISSVM FACERE TESTAMENTVM.

Quid in caſtris.] Vet. *id quod in caſtris.*

Licet ſuæ poteſtatis.] Non ſatis eſt habere teſtamenti factionem mortis tempore, niſi
eam tempore teſtamenti etiam habeamus. At ſatis eſt habere teſtamẽti factionem facien F
di teſtamenti tempore, etiam ſi mortis tempore non fuerit nobis teſtamenti factio; vt ſi
ſanus & frugi teſtamentum fecero, furioſus aut prodigus deceſſero. & hoc non in iure
tantùm ciuili, ſed etiam in iure prætorio ſeruatur. Illud tamen etiam vtroque iure rece-
ptum eſt, vt irritum fiat teſtamẽtum capitis deminutione: ideóque neceſſe eſt, lege Cor-

nelia

A nelia excepta, vt teſtamẽti & mortis tempore teſtator ciuis Romanus, & ſui iuris exiſtat,
hæc rata quoniam ſunt & firma, non affero capita legum: iuuátque interdum ita ſcribe-
re, vt non tam lectoribus, quàm etiam mihi quod placeat inquiram: ac vereor, ſæpe, vt o-
lim theatra malè muſicos canere docuerunt, ne etiam nos, ſi lectoribus quibuſque indul
geamus, hæc noſtra qualiſcunque ſcribendi ratio concidat in deterius.

Sæpe enim.] Vet.Cod. *ſæpe autem.*

DE EXHEREDATIONE LIBERORVM.

Rectius, *De inſtitutione & exheredatione liberorum*: id quod etiam Th. indicat in initio
tit. proximi.

B Vt ſi viuo.] Vet. *vt etſi viuo.* quoniam id multo magis obſeruandum eſt ſi poſt mor-
tem patris deceſſerit. Idem verò etiam in vno gradu obſeruandum eſt, vt ſi à Primo inſti-
tuto exheredatus ſum, à Secundo ſubſtituto prætetitus, & viuo ac deliberante Primo de
ceſſero, tum deinde Primus hereditatem omiſerit: nam ſubſtitutio nulla eſt: & hac in re
par eſt cauſa liberorum & poſtumorum. l. ſi poſtumus. D. de lib. & poſt. l. 3. §. vlt. & l. prox.
D. de iniuſ. teſt. quod etiam proponitur in l. ſi à primo. De lib. & poſt. ceterùm in ea, non,
viuo patre: ſed, *viuo Primo* legendum eſt: quæ caſtigatio ſummè notanda eſt. Diſpar verò
eſt cauſa liberorum & poſtumorum in ſpecie huius §. videlicet cùm de toto teſtamento
quæritur: nam ſi poſtumus viuo patre natus deceſſerit, ex conſtitutionibus ſcripto heredi
bo. poſſeſſio datur cum re. l. poſtumus, de iniuſt. teſt. ſi poſt mortem patris, teſtamentum
C nullo iure valet. l. 2. & 3. C. de poſt. her. inſt.

Nemo heres.] Sed neque bon. poſſeſſor cũ re. at quia ſec. tab. dari poteſt qualis qua-
lis, huic rei præteritus occurrere poteſt petita bo. poſſeſſione contra tab.

Antiquitati.] Mediæ iuriſprudentiæ non XII. tab. §. Sed hæc. J. l. vlt. C. de lib. præter.

Sed feminini quidem ſexus perſonæ.] Non *perſonæ*, ſed *poſtumæ* legendum.

Poſtumorum.] Poſtumi alij ſunt omnino ſui, alij Aquiliani, alij Velleani, alij Iulia-
ni. Hi non ſunt poſtumi, ſed poſtumorum loco, quia per ſucceſſionem quodammodo
renaſci videntur.

Lege Iulia Vellea.] Ius antiquum ad idque pertinens Galli cautio, eſt de veris poſtu-
mis. Ius nouum, id eſt, primum caput legis Velleæ nõ eſt omnino de veris poſtumis. nam
D veri poſtumi ſunt qui patre iam humato naſcuntur: qui fuit antiquus ſepeliendi mos, nũc
à Chriſtianis renouatus. Arnob. lib. VIII. Nec vt creditis vllum damnum ſepulturæ time-
mus, ſed veterem & meliorem conſuetudinem humandi retinemus. Velleiani autem po
ſtumi viuo parente poſt teſtamentum naſcuntur. Secundum caput eſt de quaſi poſtumis
quod in hoc §. proponitur.

Feminini vero inter.] Recte vet. *& inter.* quaſi dicat vel nominatim vel inter ceteros.

Permittit.] Legendum, *promittit.* vt in §. vlt. J. & l. illud. D. de bon. poſſ. con. tab. & alibi
paſſim.

Silentio omittere.] Non eſt, *ſilentio*, in vet. lib. Omittere eſt ſilentio exheredare. l. ſi
patronus. D. de bo. lib. Pater autem ſilentio exheredare non poteſt. Miles, mater, aſcen-
E dentes per matrem, liberi, fratres, ſorores ſilentio exheredare poſſunt.

DE HEREDIBVS INSTITVENDIS.

Adulterio maculatum.] Græci ſic interpretantur *ἔνοχον ὄντα τῇ μοιχείᾳ* non *κατη-
γορούμενον.* legendum igitur eſt, *maculatum*, non *accuſatum*. alioquin certè pugnat hæc con
ſtitutio cum l. reos. C. ad leg. Iul. de adult.

Ante ſententiam.] Ante finitam cognitionẽ. l. proſpexit. §. pen. D. qui & à quib. mã.

Iuſſu eius domini.] Quid. cod. *iuſſu domini ſui.*

Quinetiam.] Legendum, *cùm etiam.*

Vſque ad aſſem hæc.] Legendum, *vſque ad aſſem vtputa hæc, vncia, ſextans.*

F In quotcumque.] Vet. cod. *in quantaſcumque.*

In hoc caſu.] Hæc delenda ſunt.

Denique diem.] Vet. cod. *Denique adiectum pro ſuperuacuo haberi placet.*

Peregrinantes.] Omnes libri ſcripti habẽt, *peregrinatos*, & ſic aliâs quoque legi adno-
tauit Accurſ. Diuidenda autem ea dictio eſt in hunc modũ, *peregri natos*, Peregri dicimus

cùm quis in loco eſt, Peregre cùm it in locum: vt Fl. Soſipater ſcribit. Iam ergo non *peregrinantes*, ſed *peregrinatos* legatur in hoc §. A

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.

Singuli in ſingulorum.] Vet. *ſinguli ſingulis*. vt & in l. poteſt. D. eod.

Sed ſi inſtituto.] Omnes vet. cod. *Sed ſi inſtituto heredi & coheredi ſuo ſubſtituto dato alius ſubſtitutus fuerit*. quod probo. ſic in l. ſi ex pluribus de ſuis & leg. her. inſtituti heredis & coheredi ſubſtituti.

Sine diſtinctione.] Nam neque ordinem ſcripturæ in hac re ſpectamus, neque ordinem ſucceſſionis. Ceterùm in pupillari ſubſtitutione ordo ſucceſſionis ſpectandus erit. l. qui habebat. D. eod.

In partem.] In partem dimidiam ſcilicet. nam l. ſi paterfamilias de hered. inſtit. ait in hoc caſu ſemiſſes fieri. & l. prox. hereditatem diuidi inter dominum & ſubſtitutum. obſtare creditur l. ſi paterfamilias. in illo loco, Ita vt alter ſemis, nec poterit vmquam quiſquam vlla ratione, quo minus obſtare videatur, efficere: ſiquidem eo in loco Tribonian⁹ non notas pro notis accepit. hæc namque verba, ITA VT AS, ſic explananda eſſe cen ſuit, ita vt alter ſemis. cuiuſmodi à nobis multa ſunt in Pandectis notata & animaduerſa, quæ pòſt ſuo tempore ac loco proferentur. Sic ergo rectè, cùm dixiſſet Iulianus in l. ſi paterfamilias. in hoc caſu ſemiſſes fieri, ſubintulit, Ita vt as æquis portionibus diuidatur. B

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE.

In ſuam tutelam.] Vt qui ſunt alieni iuris, manumiſſione ſui iuris fiunt: ita qui ſunt alienæ tutelæ, pubertate fiunt ſuæ tutelæ. l. quotiens. §. j. D. de adminiſtrat. tut. quod plane eſt in ſuam tutelam venire. C

Moribus.] Vulgaris eſt ex. XII. Tab.

Vel gradus.] Hæc abundant: vt ex conſtitutione apparet.

Ad exemplum.] Ratione ſucceſſionis duo tantùm ſunt genera ſubſtitutionum. Ratione perſonarum tria: Vulgaris, Pupillaris, Iuſtiniana. Ratione ſcripturæ, quatuor: nam vel primus caſus exprimitur, vel ſecundus, vel vterque, vel neuter.

Sancimus.] non eſt in vet. lib.

Ne filius ſuus.] Vet. *ne filius eius*.

Si heres.] Legendum, *& ſi heres*. D

Vel ſingulis.] Vet. *vel ſingulis autem*.

QVIBVS MODIS TESTAMENTA INFIRMANTVR.

Quæ ab initio valent iure ciuili, aut rupti aut irriti vitio infirmantur. Iure prætorio, per bon. poſſ. contra tabulas reſcinduntur.

Ex lege Falcidia.] Lex Falcidia eſt de legatis. Ceterùm inducta etiam eſt conſtitutione Seueri in donationibus cauſa mortis: & S.C. Pegaſiano in fideicommiſſis: & conſtitutione Antonini in codicillis factis ab inteſtato. hic locus indicat eam obtinere in fideic.

Et ſuæ poteſtatis.] Hæc autem bon. poſſeſſio cum re futura eſt, ſi alius nemo iure legitimo heres ſit, vt rectè Vlp. adiicit in fragm. eod. tit. Idem quid ſit cum re & ſine re, explicat rectè in tit. de poſſeſ. dan. vt iam inde appareat quid in l. filiis. C. de inoffic. teſt. hæc ſibi velint, bon. poſſeſ. cum re accipere, & in l. poſtumus. D. de iniuſ. teſt. bonorum poſſeſſionem accipere rémque obtinere. & in l. I. §. pen. Si tab. teſt. nul. ext. bonorum poſſeſſores rem habituros. Res eſt hereditas aut bona. Ambroſius lib. IX. Epiſt. ad Clementianum. Sed ſunt heredes ſine re. ſunt & cum re, & dicuntur heredes teſtatore viuente qui ſcripti ſunt, ſed ſine re. E

Non poteſt ſcriptus heres.] Et hoc ſanè caſu nec ſine re quidem dabitur â prætore bon. poſſeſſ. nam is qui teſtatus eſt mortis tempore, teſtamenti factionem non habuit, quod vtique ſemper in iure prætorio exigitur. F

Noluerit.] Vet. *noluit*.

Irritæ fiant.] Et ideo ne fiſcus admittatur, qui tunc ſolet admitti, cùm non infirmato teſtamento aut heredem teſtator indignum dixit, aut eius tantùm deleuit nomen. l. hereditas. l. cùm quidam l. cùm tabulis. §. vlt. D. de his quibus vt indig.

Diui.] Vet. *Diui quoque*.

A ## DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Hac actione teſtamenta reſcinduntur,& hereditates petuntur. Vulgò autem dicitur, actio,accuſatio,querela inofficioſi teſtamenti.itémque petitio hereditatis de inofficioſo, vt in l.ſi quis filium.C.eod.l.pen. §.ſed quemadmodum. D.de bon. poſſeſſ.contr. Tab. Dicitur & centumuirale iudicium.ſed hæc appellatio communis eſt.nam omnis petitio hereditatis centumuirale iudicium eſt.l.vlt.C.de pet.hered.Paul.lib. v. ſentent.tit. xvi. Reſtat igitur de inofficioſo agi apud C.viros.l.vlt.C.de lib.præt.l.petitor.D. de lib.leg.l. qui repudiantis.l.Titia.D.de inoffic.teſt. ideóque in l.x. D.eod. *ſi pars iudicantium*, id eſt Centumuirorum.Plinius lib.v.Epiſt.Poſt hoc ille cum ceteris ſubſcripſit centumuirale iudicium, id eſt, de inofficioſo. Ille enim eſt Curianus qui à matre fuerat exheredatus.
B Paulus *μονόβιβλον* ſcripſit de C.viralibus iudiciis,ex quo eſt l.7.28.31.D.eod. Vnde etiam apparet actionem de inofficioſo.C.virale iudicium eſſe.

Exheredant vel omittunt.] Satis erat dicere, *exheredant*: nam & omiſſis tantùm eis datur hæc actio qui pro exheredatis habentur. ceteroquin omiſſis hæc actio non datur. Verùm nonnunquàm inſtitutis etiam hæc actio datur, vtputa ſi exhauſta ſit hereditas, nec legi Falcidiæ locus ſit.l.Papinianus.§.quarta.D.eod.tit. Paul.lib.IIII.ſentent.tit.v.

Poſtumi.] Poſtumi ſui, vt filij de inofficioſo teſtamento patris: Poſtumi legitimi, vt filij de inofficioſo teſtamento matris,fratres,nepotes ex filia: Poſtumi cognati vt nepotes ex filio concepti poſt emancipationem.Poſtumi ergo non ſui tantùm ſed etiam alieni. l. poſtumus.l.Papinianus.§.ſi ex cauſa.D.eod.tit.

C Id quod deeſt.] Inſtituto filio ſupplendum eſt id quod Falcidiæ deeſt, & hoc Paul. ſcribit lib.IIII.ſentent.tit.de inoffic.que. Æquè exheredato ſi minus quarta relictum ſit, ex conſtit.Iuſtinia.ſupplenda eſt quarta:quod tamen videtur Vlpiano Tribonianus attribuere in l. ſi non mortis. D. eod.olim verò neceſſe erat id adiici in teſtamēto l.4. C.Th. eod. tit.

Quarta legitimæ partis.] Legitima pars debetur ab inteſtato.Quarta legitimæ partis ex teſtamento.eſt igitur quarta legitimæ portionis portio,quæ(vti credo)exemplo legis Falcidiæ inducta & definita eſt, ideóque & Falcidia dicitur paſſim. Eam vero Iuſtin. mutauit in trientem,vel ſemiſſem,pro numero perſonarum:ideóque ſi duo ſint filij,ſextans ſingulis relinquendus eſt,id eſt,triens legitimæ partis.ſi ſex,vncia,id eſt,ſemis legiti-
D mæ partis: denique omnibus quadrans ex iure antiquo, & triens vel ſemis omnium bonorum ex iure nouo relinquendus eſt,ſingulis quadrās vel triens vel ſemis legitimæ partis,quibus etiam conſtat, ſi aliquis ex eis inſtitutus ſit,ab eo partem fieri. Auxit porrò Iuſtin.eorum omnium portionem, qui de inofficioſo agere poſſunt,vt ipſe teſtatur in No. XVIII.quod à Græcis interpretibus deinde porrectum eſt non malè ad legem Falcidiam, & ad ea quæ exemplo legis Falcidiæ inducta diximus titulo ſuperiùs proximo.

Siue iure hereditario.] Idem in l.omnimodo.C.eod.& in No.v.XXII.XVIII.Ceterū ex No.CXV.quarta non excludit querelam,ſed elogium in teſtamento adſcriptum & cōprobatum ab herede,quod non ideo Iuſtin.cōſtituit,vt iure hereditario relinquatur, ſed ne cuiquam fruſtra apponatur exheredationis nota. Eadem Nouella tolluntur iura,quæ
E dictant actione de inofficioſo omni ex parte teſtamentum reſcindi:namque Iuſtin.ſolam inſtitutionem reſcindi putat oportere.& hoc eſt quod dicitur, Ex cauſa præteritionis vel exheredationis,&c.quod de ea præteritione accipiendum eſt,quæ vicem exheredationis obtinet: nam ſi pater filium præterierit, nihil in eo teſtamento ſcriptum valet. ſi tamen reſcindatur per bon.poſſ.con.tab.libertates quidem & legata non debentur niſi exceptis perſonis,at ſecundæ tabulæ valent,& quæ in eis ſunt relicta legata, à Prætore conſeruantur.Ius enim prætorium quàm ius ciuile benignius eſt.

In his tantummodo.] Non dicit in eo caſu,ſed in his caſibus.puto intelligi duos caſus.l.pen.C.de colla.quibus donationem inter viuos non tantùm conferri opinor,ſed etiam in quadrantem imputari.Bene autem,mētionem facit. nam alterum caſum Iuſtin.
F non induxit.adde l.ſi quando.§.generaliter.C.eod.& l.ſi non mortis.D.eod.

Vel aliis modis qui in noſtris.] Vet.lib.non habent, *in noſtris*, quod rectum eſt: nam dos, vel donatio propter nuptias de quibus hoc in loco agitur, quæ olim in quadrantem non imputabantur l.j.& 2. C.Greg.de inoffic.teſt.nunc vt imputētur,ab Iuſtiniano

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

effectum non eſt. A

De virili portione.] Om.vet.cod. *pro virili portione quarta.* quod rectiſſimum eſt. Senſus hic eſt: diuidi inter eos quartam omnium bonorum pro rata earum partium, quas ab inteſtato habituri eſſent, ita vt virilis ſingulorum portio ſit quarta legitimæ partis. Sic igitur quod pro virili diuiditur, & pro rata ſiue ἀναλόγως diuiditur. ſic in l.1. C. vnde lib.

DE HEREDVM QVALITATE ET DIFFERENTIA.

Ideóque ſic appellatur.] Quid.cod. *ideo ſic appellatus.*

Vel diſtrahantur.] Legendum, *& vel diſtrahantur.*

Iterum tamen.] *Iterum*, abeſt à libris ſcriptis. B

Aut morte interceptus.] Et hic quidem nepos opiter à veteribus dicebatur, cuius ſcilicet pater viuo auo mortuus eſſet, auctore Sext. Pompeio.

Succedit.] Ex lege Iulia. Vellea.

Quia domeſtici.] Suorum nomen eſt ex XII. Tab. vt oſtendi in notis ad Vlpianum: eo poteſtas ſignificari videtur. nam & heredem ſuum & filium ſuum dicimus, pro eo qui eſt in poteſtate. l. penult, §. & vereor. de bon. poſſeſſ. contr. tab. l. nepos. de leg. præſt. l. 8. D. iure pat. Domeſtici etiam & domus appellatione poteſtas ſignificatur. §. pater. Ʒ. de teſt. An igitur heredes ſui ex eo nomine accipiuntur, quòd ſint in poteſtate? at poſſit etiam hac ratione ſeruus, ſuus heres dici: filiumque ſuum cùm dicimus aut poſthumum ſuum, id nomen potius ad hereditatem referimus. Fortaſſe propius eſt ſuos heredes dici quaſi αὐτοκληρονόμους, quo modo & ſuum aſſentatorem dixit Seneca lib. 5. de benef. c. 7. & ſuum fratrem cap. 10. quamobrem non adire hereditatem, ſed retinere dicuntur. l. ſi patronus. §. vlt. de bon. libert. non furari ex ea hereditate, non ſubripere, non expilare: ſed leuiore verbo amouere. l. ſi ſeruum. §. Prætor. de adqui. her. non heredes fieri ſed extitere, id eſt apparere, quod eſt Theophilo ἀναφαίνεσθαι in tit. de bon. poſſeſſ. C

Ex lege XII. Tab.] Delenda ſunt hæc verba. vt auctores ſunt libri ſcripti: & verum eſt. nam poteſtas neceſſarios facit. l. condicionibus. D. de con. & dem. non lex XII. quæ poteſtas moribus inducta eſt, non lege.

Extranei heredes nobis.] Non eſt, *nobis*: & in initio §. in extraneis, non eſt *tempore*.

Tria tempora inſpici debent.] Aliâs, *tria tantùm tempora inſpicimus.* D

Niſi minor.] Impuberi datur beneficium abſtentionis. Puberi reſtitutionis in integrum. Hoc ſi immiſcuerint ſe vel adierint, nunc velint abſtinere. quid autem fiet ècontrario? Minor ſi repudiatam hereditatem adire velit, indiget eodem beneficio, videlicet ſi omnia ſint in integro. nam rebus diſtractis finitisque omnibus negotiis hereditariis, caret reſtitutione niſi forſitam impubes ſit. l. quod ſi minor. §. Scæuola D. de minor. Minor ſi poſt abſtentionem, ſe immiſcere velit rebus non diſtractis, non prohibetur nec indiget reſtitutione. l. ſi quis ſuus. de iu. delib. nam & idem maiori datur adhibita ſcilicet definitione l. vlt. C. de rep. her. Rebus diſtractis, minor indiget reſtitutione in integrum. Quod dictum eſt, Impubere, qui repudiarit, & rurſus adire velit rebus iam diſtractis, *reſtitui*, ei obſtat. l. nam quod. §. 1. D. ad Trebel. Vulgò malè in eo. §. legitur, *Prætorem*, & in libro Flor. §. *præceptorem.* legendum enim eſt, *per prætorem.* & eſt quidem hæc eius. §. ſententia. Diuerſa ſunt repudiare & recuſare. Repudiatio fit in iure. l. ſuus. l. ſicut. C. de rep. hered. Recuſatio quoquo modo. l. recuſare. ad Trebel. l. recuſari. de adq. hered. Eum qui recuſat adire, fideicommiſſarius cogit adire per prætorem & reſtituere. Quæſtionis eſt, an etiam is cogi poſſit, qui repudiarit? Regula iuris hęc eſt, eum qui repudiarit adire non poſſe. ſed tamen hoc caſu ſi iuſtas cauſas habeat fideicommiſſarius, quibus vel repudiationi non potuerit obſtare, vel ante repudiationem decretum poſtulare, æquum eſt ei ſuccurri, vt cogat adire, exemplo eius qui tempore excluſus eſt. l. facta. §. penult. D. ad Trebel. Hoc ita ſi omnia ſint integra: nam bonis venditis quamuis pupilus fuerit ſcriptus, qui vtique etiam re non integra reſtitui poteſt in integrum, non cogetur tamen per prætorem reſtituere fideicommiſſario, niſi ex iuſta cauſa. E F

Militibus tantum.] Legendum, *in militibus tantummodo hoc extendit.*

Præſtitit hoc beneficium.] Legendum, vt in vet. *hoc præſtitit beneficium.* Eſt autem hoc benficium repertorij.

A Nobiliſsimam.] Vet. *nobilem.*

Licet eis adire.] Vet. *licet eis & adire her. & int.ten.in quantum.*

Sit eis.] Vet. *eis fiat.*

Heredes pro dominis.] Heres ſic dicitur quaſi herus: ideoq́ue in P. Flor. rectè heres & hereditas ſine diphtongo: quod in M. Tulij libris P. Victorius adnotauit.inde in l.ſi is ad quem.D. de adq. her. pro domino facere, pro domino adminiſtrare.

DE LEGATIS.

Figuris.] Formis & modis.l.1.de obl.& act.l.mortis cauſa capitur. de don. cau. mor.

Vel adipiſci non poteſt.] Hæc à lib.ſcriptis emendatioribus abſunt. Rei autem non B eſſe commercium, & rei non habere commercium diuerſa ſunt. nam rei non eſſe commercium, id eſt, rem à nemine adquiri poſſe: rei non habere commercium, id eſt, rem à ſe adquiri non poſſe, ab alio poſſe. Quid ergo ſi rei legatæ ſit commercium, eius tamen commercium legatarius non habeat? Et placet ſicut inutilis eſt ſtipulatio. l. multum.de verb.oblig. ita inutile & inane legatum eſſe.l. mortuo.§.Labeo.D.de leg.lib.11.nec quicquam mutat ſi teſtator ſciens incapaci legauerit. Opponitur.l.fideicommiſſo. §. ſi ſeruo. D.de legat.lib.111.ſed ea ibi eſt natura legati vt æſtimationem contineat.l.mortuo.§.1.D. de legat.lib. 11. Opponitur.l.filiusfamilias. §. ſi quid. D. de legat. lib. 1. ſed ibi legatarius nō eſt incapax.nam lex ait licitè legatum. Opponitur l.ſed ſi res. D. eod. & hic quidē eſt labor. At verò didici ex ea demendam eſſe ſecundam negationem, vt ſit ſenſus, æſtima- C tionem deberi, ſi ius ſit fideicommiſſario poſſidendi rem ſibi relictam à legatario, quam tamen ipſe legatarius parare non poſſit.quod & ad heredem trahi poteſt, à quo ei cui ius eſt poſſidendi res quæ ab illo parari non poteſt, legata eſt. d.§.Labeo.d.l.multum. Vulgata ſcriptura inepta eſt. nam ſi ſic interpretêre ei, id eſt, legatario: quæ ſequuntur abundant, ſi ei, id eſt, fideicommiſſario, illa abundant, cuius com.leg.non habet: nam etſi legatarius eius rei commercium habeat, inutile eſt fideicommiſſum vt iam ante fundatum eſt à nobis.

Deducto.] Vet. cod. *detracto.*

Quia vſusfru.] Intentio eius qui fundum petit hæc eſt, vt ſi à proprietate ſeparatus ſit D vſusfructus, hæc confundantur atque ita fundus detur. Rectè igitur in hoc caſu legatarius ex teſtamento agit.nam vſusfructus ſeruitutem petit quam ipſe non habet. In. re enim ſua nemo vſumfructum habet.

Et licet alienauerit.] Hoc verò fit ex regula iuris quæ Catoniana dicitur.l.cetera.§.1. D. de legat. lib. 1. ideoq́ue ita ponamus neceſſe eſt eum alienaſſe viuo teſtatore. nam ſi poſt mortem alienauerit, iam non tam regula Catoniana, quàm quòd legati dies inutiliter ceſſerit impedimento eſt.l.vlt.ad fin.D.com præd.l.cùm filius.§. ſeruus.D.de legat. lib. 11. Opponitur.l.1. D. de reg. Cato.animaduerti Celſum ab aliis ſæpiſſime diſſentire. idemq́ue ipſe hac in re auſim ſtatuere. Iuſtiniano enim ſiue Triboniano affirmanti concordare omnia inter ſe, fidem nullam habeo. aliam circa Catonianam regulam controuerſiam retulit Th. in §.an ſeruo.ī. Eſt autem hæc regula iuris antiqui, non iuris noui, vt E ipſe ad Vlpianum adnotaui tit. de legatis, explicata.l.vlt.D.de reg. Cato. (quæ ingeniorum vſque adhuc quædam veluti crux extiterat) hoc modo: non pertinere Catonis regulam ad leges Iulias & Papias ex quibus legata cedunt ab apertis tabulis, ſed ad leges XII. Tab. ex quibus ea cedunt à morte teſtatoris. quod quidem hac de re cùm diſputaremus inter nos, P. Faber, vtrique noſtrum eodem pene momento in mentem veniſſe commemini.

Legatarij eſſe putauerit.] Vet. cod. *legatarij rem teſtator putauit.*

Celſus putat.] Vet. *exiſtimat.*

Poteſt etiam.] Vet. *poteſt autem.* vel ad tempus, id eſt etiam ad tempus.

Inſtrumenta.] Vet. *inſtrumentum.*

F In prælegando.] Dos prælegari dicitur propter repræſentationem. Peculium prælegari in l.1.§.ſi ſeruus.D.de exc. rei vend. Dos etiam relegari dicitur in tit. de do. præleg. ſæpe, quod non tam legari quàm retrodari videatur.l.cùm pater.§. filiæ. D. de legat. lib. 11. l.3.§. dicebam. D. de do.præleg. Paulus lib. IIII. ſent. tit. 1. Re enim redditionem ſignificat: vt verius cùm maritus dotem legando dicat, *Do lego:* hoc dicere videatur, *Reddo, Relego.*

Cum ſuis natis.] Quid.cod.*cum ſuo partu.* A

Fundus inſtructus.] Vt quod tentatur alienato fundo legato, id nullo modo tentatur fundo pignorato, videlicet quia illo caſu obſcura eſt volũtas defuncti, hoc non item. §.ſi rem ſuam. Ↄ. Ita & ſi nihil intereſt fundus inſtructus an fundus cum inſtrumento legetur, tamen illo caſu poterit dici, id eſt, tentari illud poterit, ſeparatim inſtrumẽtum eſſe legatum, videlicet ſi ea mens defuncto fuerit.l.ſi cui legatum.D.de inſtr.vel inſtrum.leg. hoc verò caſu, id eſt, fundo cum inſtrumento legato, fruſtra id tentatur, quandoquidem manifeſta eſt ſententia defuncti.l.1.D.eod.

Dicimus cedere.] In lib.ſcriptis non eſt verbum, *dicimus*. erit igitur hoc etiam ex Iuliani ſententia.

Ab adita hereditate cedit.] Pura legata ex iure antiquo cedunt à morte teſtatoris, B ex iure nouo ab apertura tabularum. Vtimur autem iure antiquo ex conſtit. Iuſtiniani. ſunt tamen quædam legata, quæ ab aditione cedunt, vtputa vſus, vſusfructus, habitationis, & eorum quæ in heredes non tranſmittuntur, libertatis, & id quod ſeruo manumiſſo vel legato relinquitur, ſcripto ſcilicet herede volũtario, non neceſſario: & ad ea quidem legata, regula Catonis non pertinet.

Habebat olim in ſe condicionem.] Legendum vt in vet.*habebat in ſe tacitam condicionem.*

Optaſſet.] Vet.*optauerat.*

Siue plures.] Vet. *vt ſiue plur.leg.exiſtant.*& paulò poſt, *ſiue vnius leg.plur.heredes & inter ſe.* C

In matrimonium dederit.] Om.vet.cod. *dederit*, id eſt, collocauerit. & paulò poſt, *deſignati erunt.*

Quia placebat.] Ex lege Fuſia Caninia.

Qui natus inter.] Vet.libri, quos etiam ſecutus videtur Accurſ.*qui natus inter ſuos heredes teſtatori futurus non eſt.* Alieni igitut ſunt hi, qui ſui non ſunt aut inter ſuos. Proinde ex emancipato filio conceptus nepos alienus eſt. quia cognatus non ſuus.vt not.in l.poſtumus. D. de inoff.teſt. Item fratris filius quia legitimus non ſuus.l.penult.D. de legat. lib.1.eadem ratione poſtumus matri alienus eſt poſtumus. Item qui in vtero eſt nurus filij eius qui in adoptiua familia eſt, quia cognatus.l.1.§.ſi filius.D. de vent.in poſſ.mitt. Quod ſi poſtumi legitimi vel cognati, alieni ſunt poſtumi, & hi multo magis ſunt alieni D qui neque legitimi ſunt neque cognati: vt puta qui ſunt in vtero eius quæ vxor noſtra non eſt vel eſſe non poteſt, quos omnes hæc Iuſtiniani definitio complexa eſt. Qui natus, inquit, inter ſuos heredes teſtatori futurus non eſt, id eſt qui ſuus non naſcitur.

Extraneus.] Ergo alienus & extraneus *εἰς ταυτὸν φέρουσι*. In l. tamen extraneo. D. de ven.in poſſ.mitt.extraneus eſt is qui neque legitimus neque cognatus eſt: nam legitimus vel cognatus omnino mittitur in poſſeſsionem, & non tantùm ſi inſtituatur, ſed etiam ab inteſtato ſuccedit.

Cùm in noſtro Codice.] Extat in lib. VI. Codicis tit.ad S. C. Trebel. & de incertis perſonis. Sub eo tamen nihil de incertis perſonis agitur. ſed is tit. ita diuidendus eſt, vt præcedat tit. De incertis perſonis: ſub quo vetuſtiſſimo in Codice manu ſcripto hæc adnotata inueni. *Iſte titulus vnam conſtitutionem habet Iuſtiniani totam græcam, quæ tenet folia octo, id eſt, quaternionem vnum.* Tum deinde ſequitur tit.ad S.C.Trebellianum. E

Antea poterat.] Iure prætorio non iure ciuili.§.1.Ↄ.de bon.poſſ.l.poſtumus.D. de inoffic.teſt.l.1.§.ſi filius.D.de ven.in poſſ.mitt.

Falſa cauſa adiecta.] Non eſt, *adiecta*. in lib.vet.& in verſic.ſub condicione, non eſt, *ſeruo.*

Nam & ſi ſtatim.] Eadem propemodum inſpectio eſt in l.ſi optio.D.de opt.leg. Itẽ in l.quæſitum.§.1.D.de legat.3.quæ citatur in l.Iulianus.D.de cond.& dem. Ceterùm in propoſita ſpecie dies legati cedit à morte.l. à filio. D. de legat.1. & vtile eſt legatum dum pendet aditio hereditatis. In illis niſi dies cederet ab aditione, ſi ſtatim teſtator deceſſiſſet, inutilia forent legata. F

Pœnæ quoque nomine inutiliter antea.] Non eſt, *antea*. multa alia ad hunc tit. pertinentia notauimus apud Vlpianum.

A DE ADEMPTIONE LEGATORVM, ET TRANSLATIONE.

Sed aliis.] Vet. *id eſt, aliis*, & ſuperius non ſunt illa, *ſed &c*.

DE LEGE FALCIDIA.

Qua modus.] Hinc in l. quod condicionis. D. de dona. cauſ. mort. emendandum eſt, *modo legatis conceſſo*.

Vti quiſque.] Additus fuit articulus *quiſque*. nam certè ita lex concepta fuit. Paterfa-
B miliâs vti legaſſit ſuper pecunia tutelâve ſuæ rei, auctore Cornificio.

Lex Voconia.] Lege Voconia multa continebantur. Vt ne quis cenſus plus cuiquam legaret quàm ad heredem petueniret, cuius rei auctor eſt non Th. modò, ſed etiam M. Tullius in III. Actio. in Verrem. Vt ne vltra conſanguineos feminæ ab inteſtato ſuccederent, auctore Paulo lib. IIII. Sentent. Vt ne quis cenſus mulierem heredem faceret vltra quadrantem, ſiue, vt Dion ſcribit lib. LVI. ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας, id eſt, vltra XXV. millia ſeſtertiûm, quæ quarta pars eſt bonorum eius qui cenſus dicitur. ex quo etiam apparet cenſum dici eum qui centum millia ſeſtertiûm poſſidet, vt in l. Papia. §. ſed noſtra. ℐ. de ſucceſ. liber. quod etiam Aſco. Pedianus adnotauit. Inde verò idem Dion rectè ſcribit inſtituta Liuia ab Auguſto ex triente, impetraſſe Auguſtum à Senatu, vt tantundem
C ei liceret παρὰ τὸν νόμον καταλιπεῖν. ex quio apparet quod de lege Voconia à Quintiliano traditur Declamatione CCLXIIII. vt ne mulieri plus quàm ſemiſſem relinquere liceat, vt in ſcholaſticis exercitationibus ferè fit, ab Quintiliano eſſe confictum.

Exhauſta ſit legatis.] Legata quæ dodrantem excedunt, hereditatem onerare dicũtur. quæ aſſem abſumunt, exhaurire. quæ dodrantem non excedunt, delibare. Igitur per legem Falcidiam delibari hereditas poteſt non onerari, non exhauriri.

Liceat, vt quartam.] Rectius in lib. vet. *licere placuit vt quartam partem ſuæ partis ſaluam habeat, poſſe retinere*.

Cùm autem.] Deducto ære alieno & ſi quid eſt aliud æris alieni loco, deducta funeris aut monumenti neceſſarij impenſa, deductis libertatibus, deductis deorum donis, &
D generaliter deductis his omnibus quæ Falcidiam non patiuntur, & quæ extra bona defuncti eſſe cenſentur, id quod ſupereſt pro dodrante & quadrante diuiditur inter heredem & legatarios. Quod diximus de Deorum donis, Paulus ſcribit lib. IIII. Sentent. de S.C. Pegaſia. vt & idem videatur non improbabiliter in l. 1. §. ad municipum. D. ad leg. Falc. ſcripſiſſe, *non etiam ea*.

Tunc demum.] Vet. *tunc deinde*.

DE FIDEICOMMISSARIIS HEREDITATIBVS.

E Additur contra antiquorum librorum fidem, *Et ad S.C. Trebellianum*, in impreſſis.

Sed prius eſt vt.] Vet. *& prius*.

Quibus enim non poterant.] Quod tamen hodie cum fideicommiſſa ſint iuris extraordinarij, ſiue, vt Iuſtiniano placet, ordinarij, in fraudem legum fieri certè nullo modo poteſt.

Ex teſtamento poterant hereditatem.] Abeſt vox *hereditatem*, à libris ſcriptis.

Per ipſius.] Vet. *per Auguſti ipſius*, hoc verò eſt cum iureiurando rogare. l. cùm pater. §. filius. D. de legat. lib. II. ſiue ἐν ὅρκῳ. l. 2. C. com. de legat. vt ſi quis per Deum rogaret. l. 3. D. de iu. fiſci.

Prætor proprius.] Eius autem vice in prouinciis præſides de fideicommiſſis cogno-
F ſcebant. l. cùm etiam. C. de reb. cred. l. ſi res. D. de leg. 1.

Vtiles actiones.] Potuit Senatus fideicommiſſarium heredem facere. §. quos ℐ. de bo. poſ. at quia heredem eum non fecit, & de transferendis tantùm actionibus cauit, ideo heredi & in heredem directæ, fideicommiſſario & in fideicommiſſarium vtiles dantur tamquam in heredem. §. ergo. ℐ.

Partitio.] Oſtendi ad Vlpian. tit. de legat. de hac partitione accipiendam eſſe. l. nomen. §. partitionis. D. de verb. ſignific. Moneo de eadem accipiendum eſſe quod de partitione Cic. ſcribit. 11. de Leg. hoc ſenſu. Legatarium partiarium alligari ſacris cũ quo ſcriptus heres hereditatem partiri & diuidere iuſſus eſt, niſi adiectum ſit, deductis C. nummis. At deductione in teſtamento non ſcripta, eum etiam ſacris liberari ſi minus ceperit, quàm heredi relinquatur. A

Vel repetere ſolutum.] Bene, quaſi ex Trebelliano, id eſt, ignorans legem Falcidiam interuenire. nam ſi quaſi ex Pegaſiano, repetitio ceſſat: nec enim videtur indebitum ſoluiſſe, qui plenam defuncto fidem exhibet.

Pro rata portione.] Deducto ære alieno hæreditas diuiditur inter heredem & legatarios. Nulla fit deductio inter heredem & fideicommiſſarium. Igitur priore caſu, heres omnia ſuſtinet onera: poſteriore, pro ſua quiſque parte. Onera inquam creditorum. An & legatariorum? Hæc verò onera ad ſolum fideicommiſſarium ſpectant, qui tamen quartæ retentionem non habet. Hæc ita ſi heres totam hereditatem reſtituere rogatus ſit, non ſi partem. l. 2. C. ad Trebell. l. 1. §. ſi is qui c c c c. D. eod. B

Quæ quartam continet.] Quod ſi plus quarta contineat, heres etiam legatariis in id tenetur quod quartam excedit, videlicet ſi plus legatariis debeatur, quàm ad fideicommiſſarium peruenerit.

Et ideo. D. Aug. ad nec. iuris ea tetraxit.] Quid. cod. *ea detraxit*. Legendum autem eſt, *eadem traxit*. C

Vir excellentiſsimus.] Vet. *vir excelſus*. Vir excelſus, magnificus, illuſtris, idem ſunt.

Poſtquam negauerit.] Hæc non ſunt in lib. vet.

Recurrat.] Vet. *decurrat*. fauor eſt hic magnus fideicommiſſorum in codicillis relictorum, vt omnimodo præſtentur ab herede qui fateatur ſe rogatum, etiam ſi nullus fuerit adhibitus teſtis, vt inficiator iurare compellatur, vt recuſans iurare pro confeſſo habeatur.

DE SINGVLIS REBVS PER FIDEICOMMISSVM RELICTIS.

Quoad.] Vet. cod. *quia*.

Velut ex ſuo teſtamento.] Et hoc nimirum eſt directo, ſiue recto iure. Legata ex ipſo teſtamento, fideicomiſſa ex fide heredis pendent. vt rectè Sudas legata definierit τὰ ἐκ διαθήκης, fideicommiſſa τὰ ἐν πίστει καταλιμπανόμενα ὑπὸ τοῦ μέλλοντος τελευτᾶν. Illa igitur ſunt directa, hæc non item. D

Volo, mando.] Volo, ideſt, cupio. Mando, id eſt, committo. hæc verba imperatiua non ſunt, ſed precaria.

DE CODICILLIS.

Eſſe cœperunt.] Non eſt, *eſſe*.

Deinceps reliqui.] Reliqui coheredes Auguſti.

Legata quæ iure.] In codicillis teſtamento confirmatis directò heres ſcribi non poteſt, legata tamen in eis & tutelæ & libertates relinqui poſſunt. quo igitur ait filiam Lentuli legata ipſo iure non debuiſſe? nempe quia ius codicillorum nondum erat receptum. E

Sapientes viros.] Vet. cod. *prudentes inter quos Trebatium quoque*.

A voluntate.] Et hoc quidem ad Papinianum Tribo. appinxit in l. ante tabulas. D. de iur. cod. quod nec Paulum admiſiſſe indicat l. impuberem. §. qui codicillos. D. de lege Corn. de falſ.

Neque adimi.] Quod fit per exheredationem.

Nec exheredatio.] eorum ſcilicet qui heredes ſcripti ſunt. Eorum verò qui heredes ſcripti non ſunt exheredatio nulla eſt niſi ſuorum numero ſint.

AD F

A

AD LIB. III. INSTITVTIONVM DN. IVSTINIANI.

DE HEREDITATIBVS QVÆ AB INTESTATO DEFERVNTVR.

IN vetuſtiſſimo & probatiſſimo Codice quo in conſcribendis his notis vſus ſum fre-
B quentiſſimè ſic habetur: *Dn. Iuſtiniani perp. A. Inſtitutionum compoſitarum per Tribonia-
num virum magnificum magiſtrum & exquæſtorem ſacri palatij, & Theophilum & Dorotheum
VV. illuſtres & anteceſſores incipit tertius. De heredit. quæ ab inteſt. def.* Hic autem titulus per-
tinet ad totam materiam inteſtatæ ſucceſſionis. ſpecialiter autem ſub eo de ſuorũ dum-
taxat ſucceſſione tractatur, eiuſq́; ſumma hæc eſt: Suos hæredes nobis eſſe ex XII. tab. le-
gitimos filios vel naturales factos legitimos. In ſuorum linea vlteriorem à proximiore
non excludi. Vlteriorem vice ſui patris admitti. Inter ſuos heredes à prætore vocari emã-
cipatos, non etiam eos, qui ſunt in adoptiua familia. Inter ſuos heredes ex conſtit. vocari
nepotes ex filia & deinceps ceteros.

Prognatus prognatáve.] *Pronepos proneptíſve ex nepote ex filio nato progenitus progeni-
C táve.* vnde & in l. lege Iulia. D. de ritu nupt. ſic legendum eſt, *pronepóſve ex nepote ex filio
nato:* & paulò poſt. *proneptíſve ex nepote ex filio nato nata.*

Nuptiis vel.] Hæc oblitteranda ſunt auctoribus lib. ſcriptis.

Cur his tamen ciuitatum.] Dari autem poſſunt etiam extãntibus iuſtis filiis. Sunt
enim in l. 3. C. de nat. lib. temerè ab aliquo addita hæc verba, *Naturalem dumtaxat fœcun-
ditatem ſortiatur*, ex ipſa No. j. Theod. de bon. decur. contra l. communium. C. de nat. lib.
quæ meritò fuerãt ab Triboniano prætermiſſa, vt auctores ſunt omnes libri ſcripti. Me-
mini eodem modo in l. 2. C. quan. & quib. quart. pars deb. ex No. 2. Theod. de bõ. decur.
perperam addita fuiſſe verba hæc, *Et optionis condicio in offerendis rebus quartæ partis vel do-
drantis*, quæ abſunt ab omnibus libris ſcriptis. & meritò: cùm eius optionis in l. 2. nulla
D mentio ante habeatur. At ibi etiam in eo peccatum eſt, quod cùm in Nou. Th. poſt illa
verba, *Quartæ partis*, ſpatium relictum eſſet, ſuppleuère, *vel dodrantis*, hæc ſcilicet potius
cùm ſupplenda eſſent, *ſiue eius pretio.*

Filius in poteſtate eius ſit.] Quippe cùm mortis tempore is nepotem gradu præce-
dat. ſed & illud neceſſarium eſt, vt nepotem in hereditate præcedat. l. ſcripto. D. vnde
lib. §. cum autem. j.

Sui autem,] Vet. cod. *Sui autem etiam ignorantes heredes fiunt.*

Hereditatem aui.] *Aui*, abeſt à vet. lib.

In parentis.] Vet. *in patris.*

Hac ratione ſi filius.] Liberi qui ſunt in familia, ſi primum gradum obtinent, ſui he-
E redes appellantur, dummodo vt in gradu ita in hereditate præcedant. In hac igitur ſpe-
cie filius nepoti non obſtat: quoniam poſt mortem filij, teſtamentum deſtituitur. Cete-
rùm non deſtituto teſtamento filius nepoti obſtat. l. ſcripto. Vnde lib. l. ſi quis filio. De in-
iuſt. rup. teſt. ideoq́; nepos teſtamentum quaſi ſucceſſione non rumpit: quia non niſi poſt
mortem teſtatoris ius filij exheredatione abſciſſum fuit. l. filius. §. videamus. in fin. D. de
bon. poſſ. contr. tab. l. 1. §. poſt ſuos. D. de ſuis & legit. her. At ſi filius præteritus qui eſt a-
pud hoſtes, in eo ſtatu decedat, nepos teſtamentum rumpit. Ius enim filij non fuit hoc
caſu moriente teſtatore abſciſſum, ſed pependit. l. illa. §. 1. D. de hered. inſt. & hæc eſt ſen-
tentia. l. ſi quis poſtumos. §. ſi filium. D. de lib. & poſtum.

Hac ratione ſi filius.] Huic ſimilis alia ſpecies ponitur in l. 1. §. ſciendum. D. de ſuis &
F leg. her. cui Pap. in l. vlt. D. de cond. inſtit. hanc videtur coniunxiſſe his verbis, *quemadmo-
dum ſi exheredato*, & quæ ſequuntur: quæ tamen Papiniani ſententia valdè amputata aut
certè deprauata eſt.

Attigit.] Vet. *tetigit* & paulò poſt, *inter liberos auo.*

Cùm non ſint ſui.] Non eſt, *ſui.* Sententia hæc eſt: Cùm heredes eſſe nõ poſſint quaſi

ſui vel quaſi agnati, quòd liberi qui non ſunt ſui, certè nec agnati ſunt. l. ſcripto. Vnde A
lib.l.de bonis.§.1.de Carb.ed.denique cùm non ſint quantum ad hereditatem liberi, nec
quantum ad bon.poſſeſſionem quæ iure proximitatis defertur, cognati ſunt.

Emancipato.] Non eſt, *vno*.

Et ſolus ſuus heres.] Legendum vt in vet.*id eſt, ſolus ſuus heres eſt*, & paulò poſt, *pro par-
te fiat*.quod eſt ἀντίθετον.

Et quantum ad hunc adoptiuum patrem pertinet.] Tria poſteriora verba abſunt
à vet.lib.

Emancipati fuerint.] Vet.*emancipati ſunt*, & paulò poſt, *id eſt, qua cognati*.

Seruamus.] Vet.*ſeruauimus*.

Pronepotes, qui ex neptibus.] Vel ex nepotibus ex filia natis. B

Tam in aui vel proaui materni.] Auus maternus reſpicit nepotem ex filia natum:
Proauus maternus reſpicit pronepotem ex nepte ex filio vel filia nata. Idem tamẽ dicen-
dum eſt in proauo paterno, qui reſpicit pronepotem ex nepote ex filia nato.

Quam in auiæ vel proauiæ.] Auia materna reſpicit nepotem ex filia natum, Pater-
na nepotem ex filio. Proauia paterna pronepotem ex nepote ex filio filiáve nato natum,
Materna pronepotem ex nepte ex filio filiáve.

Eundem gradum.] Id eſt, ſuorum heredum.

Aliquid ſit eis.] *Eis*, id eſt, filiis filiabuſq́; qui quæve ad ſucceſſionem patris vocantur
ex XII.tab. Item filiis filiabuſq́; qui quæve ad ſucceſſionem matris vocantur ex S. C. Or-
fitiano. Item nepotibus neptibúſve ex filio, qui quæve ad ſucceſſionem aui paterni vo- C
cantur. vt ſit, inquam, eis amplius aliquid quàm nepotibus ex filia iam mortua venienti-
bus ad ſucceſſionem aui materni, aut nepotibus ex filio vel filia ad ſucceſſionẽ auiæ pa-
ternæ vel maternæ, aut pronepotibus ex nepote ex filia nato ad proaui paterni, aut pro-
nepotibus ex nepte ex filio filiáve nata ad proaui materni, aut pronepotibus ex nepote ex
filio filiáve nato ad proauiæ paternæ, aut pronepotibus ex nepte ex filio filiáve nata ad
proauiæ maternæ. quos omnes Conſtitutio vocat inter ſuos.

Veteris iuris.] XII.tab. vel S.C. Orfitiani.

Portionem nepotum.] Nepotum ex filia ſi quæratur de hereditate aui materni. Itẽ
nepotum ex filio vel filia, ſi quæratur de hereditate auiæ paternæ vel maternæ.

Vel deinceps.] Vt pronepotum ex nepote ex filia nato, ſi quęratur de ſucceſſione pro- D
aui paterni & ceterorum de quibus ſuperius dictum eſt.

Quam mater eorum.] Cùm defunctus eſt auus maternus de cuius ſucceſſione nunc
agitur.

Vel auia.] Cùm defunctus eſt proauus maternus, auiæ maternæ pater, de cuius ſuc-
ceſſione nunc pronepos litigat.

Fuerat acceptura.] Mater de hereditate patris defuncti, qui eſt ad nepotes ex filia a-
uus maternus: auia iam mortua poſt filiam ſuam de hereditate patris, qui proauus ma-
ternus eſt ad pronepotes ex nepte ex filia nata. & ſic intelliguntur hæc, quando maſculus
mortuus eſt, cuius de hereditate agunt ij, qui ex filiabus & nepotibus nati ſunt.

Vel pater eorum.] Cùm quæritur de auiæ paternæ hereditate, addendum videtur, E
vel mater eorum, atque ita Th. legit, cùm ſimiliter auia materna defuncta eſt, cuius defun-
cta matre nunc hereditatem nepotes ſibi defendunt.

Vel auus paternus.] Cùm proauia mea paterna mortua eſt.

Siue maternus.] Cùm proauia materna defuncta eſt. His adde, *vel auia paterna ſiue
materna*.

Quando femina mortua ſit.] Id eſt, auia vel proauia. Suprà quando maſculus, id
eſt, auus vel proauus mortuus eſt. Cùm de hereditate maſculi quæritur, multum diſtant
qui per virilem ſexum ab his qui ex feminis deſcendunt. nam illi ex XII. hi ex conſtitutio-
nibus vocantur. Cùm de hereditate feminæ, eodem omnes iure vocantur.

Ex cuiuſdam.] L. ſi defunctus. C.Th. de leg. her. ex qua etiam trientis deductio fit. F
Quadrantem tollit in hoc §. Iuſtinianus: ſed & trientem tollit in No.18.& 118. idq́ue Grę-
ci ad Theophilũ adnotarunt, aut idem ipſe Th. in extremo huius §. vt & in tit. quib. mo.
teſt. inf. de ratione mutati quadrantis Falcidiani, auctore Viglio Zuichemo.

Antiquitas.] Lex XII. tab. l. 3. C. de ſuis & leg. her.

DE

A **DE LEGITIMA AGNATORVM SVCCESSIONE.**

Vel conſtitutiones.] Naturales, qui ex conſtitutionibus redacti ſunt in poteſtatem patris, ſui ſunt, & hoc eſt quod Iuſtin. ait in tit. prox. Quibus connumerari, &c. id enim eſt ſuis connumerari, idémque ipſius tituli ordo indicat. nam vſque ad §. emancipati. de ſuis tractatur ex XII. tab. deinde de his quos Prætor vocat inter ſuos: tum in §. item vetuſtas, de his qui ex conſtit. vocantur inter ſuos, cuiuſmodi ſunt nepotes neptéſve ex filia, pronepotes proneptéſve ex nepte ex filio filiáve nata, vel ex nepote ex filia nato: non etiã naturales facti legitimi: quo in errore eſt Theoph. in tit. de ſucceſ. cogn.

B Exiſtat qui ſucceſsionem.] Vet. cod. *extat & ſucceßionem.*

Agnatum proximum.] Sui heredes, ſunt etiam agnati. l. filius. de ſuis & leg. her. li. I. C. §. 1. de grad. & adfi. l. de bonis. §. huic autem. de Carb. ed. ſed differentiæ cauſa ſeparantur ſui ab agnatis. In ordine ſuorum non ſeruatur gradus prærogatiua: quod ſecus eſt in ordine agnatorum. Hi diuidunt hereditatem in capita, illi in ſtirpes. In his habetur diſcretio ſexus, in illis non item. Hi fiunt heredes aditione, illi exiſtunt. His capite deminutis non dátur bon. poſſeſſio Vnde legitimi, illis tunc etiam datur bon. poſſeſſio Vnde liberi. Agnati & ſui dicuntur etiam legitimi.

A patre cognati.] Vet. *à patre cognati*, id eſt, per patrem, ſic & in §. 1. de leg. agn. tut.

Qui & conſanguinei.] Semper in libris noſtris conſanguinei ſunt fratres ſororéſque C ex eodem patre, licet non eadem matre: Vterini verò non ſunt conſanguinei. deniq; conſanguinitas eſt fraternitas: nec vllo in loco aliter hoc verbum vſurpatur.

Quin impropriè.] Legendum eſt, *quin hi propriè.* l. 1. §. vlt. D. de ſuis & leg. her. l. 2. §. ſed etſi ipſa. D. ad S.C. Tertyl.

Ex ceteris agnatis tuis.] Vet. lib. non habent, *tuis*. Si quis igitur ex ceteris agnatis adoptauerit aliquem, non dubitatur eum inter ſuos agnatos connumerari.

Quod ad feminas verò attinet.] In vet. lib. non eſt, *attinet*.

Exæquantes.] Quid: cod. *exequentes*. Hæc igitur eſt ex XII. tabul. & conſtit. Iuſtiniani legitimorum definitio, Legitimi ſunt agnati vtriuſque ſexus, ſiue natura, ſiue adoptione quæſiti ſunt. Ex lege Voconia, Legitimi ſunt agnati virilis ſexus, quod ego latius expo-D ſui in notis ad Vlpianum.

Hoc etiam] Ex conſtitutione Iuſtiniani inter legitimos vocantur ſororis germanæ vel vterinæ filij tantummodo & filiæ, vel ſoli vel vnà cum conſobrinis, quibus ipſi ſunt amitini: videlicet ſi nulli extent defuncto conſanguinei aut vterini, quod tamen in Nou. 118. omnino aliter diſtinguitur. Sunt verò hæc omnia in ea Nou. temerè addita, *καὶ ἀδελφοπαίδων*, item, *ἢ ἀδελφόπαιδες*: item, *ἀλλὰ καὶ οἱ ἀδελφόπαιδες τὴν μοῖραν τοῦ ἰδίου γονέως λαμβάνουσι*, & paulo poſt, *ὁμοίως δὲ καὶ ἀδελφόπαιδες.* nam etſi ex ea fratrum filij cum fratribus ſuccedant, non tamen ſuccedunt cum parentibus fratribuſq;: non ex ea inquam ſed ex 127. Denique Bulgarus Iulianúſque patricius Nouellarum interpretes ea verba non agnouerunt.

E Sed in capita.] Inter ipſorum fratrum filios nullis aliis concurrentibus. quod à Iuſtiniano abolitum non eſt.

Vſa lex XII. tab.] In vet. lib. non eſt, XII. *tab*. ſed intelligitur tamen.

Qui contracta fiducia.] Fiducia eſt redhibendi aut reuendendi lex venditioni appoſita. Igitur in emancipatione filij, tunc pater contrahit fiduciam cùm vendit eum interpoſita reuendendi aut remancipandi fide: atque ea re quidem is, qui ea condicione emit, pater dicitur fiduciarius. Hanc verò legem pater naturalis interponit, vt ſibi ex ea filius reuendatur atque ita à ſe manumittatur, & per manumiſſionem vt ſibi iura legitimæ ſucceſsionis adquirantur, auctore Caio lib. 1. Inſtit. alioqui manumiſsione emptor legitimus heres fieret. fiducia igitur lex eſt redhibendi aut reuendendi vt in l. 2. C. de pac. int. F emp. & vend. vel empti ſerui manumittendi, vt in l. 4. §. ſi ab ignoto. D. de manumiſ. l. 3. D. de obſeq. à lib. præſt. Lex denique commiſſoria exemplum eſt fiduciæ, id eſt, fiduciariæ emptionis aut fiduciarij pignoris: & ideo Paulus lib. 2. ſent. ſub tit. de lege commiſſ. non niſi de fiducia & actione fiduciæ tractar. Ceterùm hodie fiduciaria emptio rectè fit, *id eſt*, ſub lege commiſſoria, non etiam fiduciarium pignus l. vlt. C. de pact. pign. quod ta-

men ante eam conſtitutionẽ & ex Cicerone, & ex Paulo, & ex Iſidoro æquè probatum A
fuiſſe conſtat.

Omnino.] Vet. *omnimodo*. Ergo ex conſtit. Iuſtiniani inter legitimos vocantur qui nõ contracta fiducia emancipauerunt. & ſuperuacua eſt bon. poſ. Vnde x. perſonæ.

Apud veteres.] Libri ſcripti, *apud antiquos*.

DE S. C. TERTVLLIANO.

D. Hadriani.] Id eſt. D. Pij, Tertullo & Sacerdote Coſſ. ſic in l. Acceptis. D. ad leg. Falcid. l. deducta. §. nummis. ad Trebel. coniuncta l. in quartam. ad legem Falc. ſic in l. ſi de vi. de iud. coniuncta leg. 5. de vi pub. ſic epiſtola D. Hadriani de diuidenda actione ex ſtipulatu vel mandati, id eſt, D. Pij. l. ſi teſtamento. §. quod ſi duo. D. de fideiuſ. quam appel- B
lationem D. Pius ſortitus eſt adoptionis iure. ſic l. 3. ſi pars her. pet. l. 3. de ſep. viol.

Non etiam auiæ.] Vt ex conſtitutionibus nepos neptiſve auiæ ſuccedit, ita miror cur ante Iuſtinianum non extiterit conſtitutio aliqua quæ auiæ mutuam ſucceſſionem daret.

Mater ingenua.] Ingenua vel ciuis vel Latina ius Quiritium conſecuta: item libertina. Latina ingenua & Latina libertina non conſecuta ius Quiritium ex S. C. Tertulliano non ſuccedit. auctor Paul. lib. IIII. Senten. Latina ingenua eſt quæ nata eſt ex Latinis libertinis.

Qui ſui ſunt.] Ergo liberi, qui in adoptionem dati ſunt, matrem non excludunt: nam
neque ſui ſunt, neque bon. poſſeſſores. quin potius ipſi excluduntur à matre. nam matri C
vnde legitimi, ipſis vnde cognati datur. enimuerò ex decreto D. Pij matrem excludunt, ne quaſi legitima ſuccedat, & ſimul cum matre ex illa parte vocantur, qua cognati: quàm ſi non admittant, mater ſuccedit in eorum locum quaſi legitima. atque ita fit vt edicto Vnde cognati ſuccedat edictum Vnde legitimi. l. 2. §. ſed ſi quis deceſſerit. D. eod. tit. id quod etiam contingit in ſpecie §. ſi ſit conſanguinea. ead. l.

Sed & filiæ ſuæ.] Filia quæ ex S. C. Orfitiano admittitur, præfertur auiæ quam S. C. Tertyllianum vocat: quod & de nepte traditur & proauia. l. 1. & 4. C. de S. C. Orfitiano. l. ſi matre. C. de ſuis & leg. lib.

Ex conſtitutionibus.] Ex S. C. Tertulliano mater vocatur propterea quòd filia ſuus
heres non eſt aut ſui loco. Ruſus filia ex S. C. Orfitiano. Id verò diſcidium ex cõſtitutio- D
nibus ſedatum & compoſitum eſt.

Pariter cum matre.] Et mater filiæ pro dimidia, filio pro virili ſuccedebat. l. 2. C. Th. de ſec. nupt.

Onerata.] Oſtendi in notis ad Vlp. tit. vlt. legendum eſſe, *honorata*.

Fratribus & ſororibus.] Vet. fratri & ſorori.

Sed cùm antea conſtitutiones.] Conſtantini & aliorum. l. 1. 2. 7. C. Th. de leg. hered. quarum ſententia hæc eſt, Vt mater quæ liberis honorata non eſt, cum agnatis filio filiæve ex triente ſuccedat: vt quæ liberis honorata eſt, trientem aſpergat fratri cognato (nam frater agnatus matri præfertur) vel patruo eiúſque filio, vel nepoti, nõ vlterioribus.
Contrà verò Iuſtin. matrem in ſolidum ad hereditatem filij vocat, niſi concurrant ſoro- E
res, quibus dimidiam partem relinquit ex iure antiquo, vel fratres ſoli aut cum ſororibus cum quibus pro capitibus hereditatem diuidit: nec intereſt agnati fuerint an cognati, habuerit ipſa ius liberorum an non habuerit. Mortuo filio emancipato & concurrente patre mater excluditur ex S. C. Tertulliano. Ruſus pater excluditur à filiis ſuis emancipatis fratribuſque defuncti. ſed ex conſtit. Iuſtiniani, id eſt, l. vlt. C. ad Tertyl. hoc caſu patri matriq; datur vſusfructus ex beſſe. Mortuo autem filiofam. fratribus emancipatis ſororibuſq; & matri ſecundum prædictam diſtributionem proprietas: patri vſusfructus, quo & ſuperſtite filio vſus eſt, conſeruatur. Quòd ſi fratres concurrant non emancipati, ſiue defunctus fuit emancipatus, ſiue non, bona fraterna ex conſtitutione l. cùm oportet.
C. de bon. quæ lib. adq. & l. de emancipatis. C. de ſuis & leg. lib. quæ legem vlt. C. ad Tert. F
conſecuta eſt, patri adquiruntur vſusfructus iure. Æquum igitur erit concurrente matre virilem ei, aut dimidiam portionem proprietatis dari. Sed hæc omnia mirum in modum perturbantur in Nouellis Iuſtiniani.

DE

A DE S. C. ORFITIANO.

Hoc S. C. filius ſuccedit matri, &, quamuis matri cognatus ſit nen agnatus, matris tamen agnatis præfertur. eius auctores fuêre D. Marcus & Commodus oratione in ſenatu habita, aut pet candidatos recitata. l. ſacratiſſimi D. ad Tertyl. Aliud verò eius S. C. caput refertur à Paulo lib. IIII. ſent. ad leg. Caniniam. Caſſiodorus in lib. de Conſulibus Orfito & Rufo Coſſ. inquit, Impp. ne quid bonitati deeſſet, ſeueriores quaſque leges nouis conſtitutionibus temperarunt. Spartianus in Marco. leges addidit de bonis maternis & item de filiorum ſucceſſionibus pro parte materna.

Poſtea hoc conſtitutionibus.] Valentiniani, Th. & Arcadij cum deminutione certæ partis, vt dictum eſt in §. item vetuſtas.

B Et licet antè deceſſerint.] Vet. *& licet antè deceſſerunt quàm adierint.* legendum tamen eſt, *quàm adcreſceret.* vt in l. ſi ex pluribus.

DE SVCCESSIONE COGNATORVM.

Non etiam liberis.] Immò ex conſtit. Iuſtiniani etiam filiis. l. vlt. C. de leg. her.

Cum aliqua deminutione.] Vt ecce ſi vnus ſit frater integri iuris, alter emancipatus: integro datur bes, deminuto triens. ſi duo ſint emancipati, vnus integri ſtatus, huic ſemis, illis ſingulis quadrans. ſi duo integri, vnus deminutus, huic ſextans duella & duellę quarta pars, illis dodrans duella & alterius duellæ reliquum. Semper enim id exigimus, vt ſinguli integri duabus partibus amplius habeant, quàm emancipatus: ſed hæc deminu-
C tio à Iuſtiniano ſublata eſt.

Proximitatis nomine.] Hoc proprio nomine cognatio naturalis ſignificatur: namque in ea ſola proximitas ſpectatur. In ſuorum, in agnatorum ordine, non quis ſit proximior, ſed quis ſuus, quis agnatus ſpectatur: ac ſæpe fit vt proximiorem ſuus vel agnatus excludat. §. repetitis. §. vlt. ℑ. tit. proxi.

Sicut & matri cognati ſunt.] Vet. *ſicut ex matre cognati ſunt.* Senſus hic eſt, eos inter ſe cognatos eſſe, ſicut ex illis qui per matrem coniunguntur, cognati ſunt. Agnati ſunt ex patre cognati: Cognati ſunt ex matre cognati.

Vſque ad ſextum.] Et ideo Vlp. in tit. de ſol. capac. ſi cognati inter ſe coierint vſque ad ſextum gradum. & Pap. in. l. octaui. Vnde cog. Octaui gradus agnato deferri bon. poſ-
D ſeſſ. vnde legitimi, etiam ſi lege heres non extiterit, vtputa ſi hereditatem non adierit, aut ſe pro herede non geſſerit. eidem vt proximo cognato non dari, vnde cognati, etiam ſi ſe pro herede geſſerit. nam vltra ſextum gradum ne agnatis quidem ipſis, qui etiam heredes extiterint, quaſi cognatis bon. poſſ. deferri poteſt.

DE GRADIBVS COGNATIONVM.

Vet. libri. *De gradibus cognationis,* & ideo. ℑ. *Agnationis quoque gradus,* inquit.

Qui Græcè Πατράδελφος.] Vet. libri. *πατρῷος,* & paulò poſt *μητρῷος* non *μητράδελφος.* abſunt autem illa verba, quæ Græcè *πατραδέλφη* appellatur quæ Græcè *μητραδέλφη* dicitur: non tamen illa, quæ in pleriſque impreſſis deſunt, vel apud quoſdam Τηθίς appel-
E latur. Vet. libris ſuffragatur Græca conuerſio Theophili.

Amitæ tuæ filij.] At quis ſit matruelis in l. 1. D. de l. Pomp. de parricid. dubitatur. An materteræ filius? Conſobrini autem & Conſobrinæ appellatione in ea lege continebuntur ex fratre & ſorore filij. nam etſi auunculi filius mihi ſit conſobrinus, ego illi amitinus, vt Iuſtin. refert. & Paulus lib. IIII. ſent. eod. tit. (in quo, vt hoc in tranſcurſu dicam, error eſt dum ait: *id eſt, auunculi & materteræ,* nam abundant hæc, *& materteræ*) poſſint tamen inter ſe amitini appellari auctore Caio in l. 1. de grad. & adf. & Paulo in l. Iuriſconſ. eod. & Nonio Marcello. Amitini, ait Nonius, fratrum maris & fœminæ filij, patrueles marium fratrum filij. Poſſint & eodem modo confuſis appellationibus inter ſe conſobrini appellari. Igitur non malè Donat. in Terent. Cùm, inquit, de fratre natus eſt
F alter, & alter ex ſorore, conſobrini: cùm ex fratribus, patrueles dicuntur. Sunt & conſobrini quidem in ſexto gradu, hi ſunt patruelium, conſobrinorum, amitinorum filij: & hoc eſt quod Paulus ait in l. I. C. ſororum fratrumque meorum nepotes neptes've, item mei inter ſe conſobrini ſunt. & lib. IIII. ſent. Propioris, inquit, ſobrini filius filia qui con-

ſobrini appellantur.& paulò poſt,in VII. gradu conſtituit conſobrini filios filiaſq́; , id eſt,
ſobrino natos nataſq́;.hi ab Theophilo in hoc tit. *μείζονες κονσοβρῖνοι* vocantur, & ſimpli-
citer conſobrini in §.vlt.de ſuc.cog. Propriè autem ſobrini dicuntur & ſobrinæ.l.3.D.de
grad.& adf.quæ appellatio à pleriſque etiam matruelibus tribuitur. Spartianus in Ha-
driano Traianum conſobrinum patris Hadriani,ipſius quoque Hadriani conſobrinum
vocat:quem nos ptopius, vel propiorem, vel propriorem ſobrinum ſobrinam, aut pro-
piorem ſobrino ſobrina omnimodo rectè, Th. proprius conſobrinum conſobrinam, &
Sex.Pompeius in ver. Sobrinus. Eſt igitur propior ſobrino ſobrina patris mei conſobri-
nus conſobrina,ego illi ſum conſobrini filius filia.& hoc Paulus indicat in l.I.C.§.quin-
to.verſ.perſonæ.& verſ.his omnibus quos à patrui nepote.Hinc emendandum eſt quod
Tacitus lib.XII.ſcribit in hunc modum: *Quia Lepida minore Antonia genita auunculo Au-* B
guſto, Agrippinæ ſobrina prior ac Cnei mariti eius ſoror.& pro *minore* legendum,*maiore:*aucto-
re Suetonio in Nerone cap.V.& pro *ſobrina prior*, *ſobrina proprior*. fuit enim Lepida Ger-
manici patris Agrippinæ conſobrina, Germanicus ex Antonia minore, Cn.Domitius &
Lepida ex Antonia maiore.Sed tamen,vt confuſa eſt vtrinque amitini & conſobrini ap-
pellatio,quemadmodum ſuperius dictum eſt,ita factum eſt vt propiori ſobrino ego etiã
vocer propiot ſobrinus.Sext.Pompeius.Propius ſobrino mihi eſt conſobrini mei filius &
patris mei conſobrinus.Non malè igitur in l.2.C.vnde legit.*Cùm propiorem ſobrinum,id eſt,*
natum à conſobrina. Idem verò Sex. rectiſſimè ex Ælio Gallo tradit ſobrinum eſſe conſo-
brini patris mei filium,& conſobrinæ matris meæ filium.Sobrini autem mei filius qui ſe-
ptimo gradu eſt,mihi ſobrino natus eſt, ego illi patris ſui ſobrinus, ipſi inter ſe ſobrinorũ C
filij ſe inuicem ſobrinis natos appellant. nam vltra ſobrinos non eſt cognationis nomen,
id eſt,vltra ſextum gradum.l.I.C.§.pen.vbi Trebatij auctoritate vtitur.Vt autem conſo-
brini,amitini,propius ſobrini confuſam permixtamq́; appellationem fuiſſe oſtendimus,
ita ex l.I.C.§.pen.verſ.amitæ magnæ,conſtat quemadmodum ſobrini mei filius mihi eſt
ſobrino natus,ita patris mei ſobrinum mihi eſſe ſobrino natum. ait lex, *ipſe autem iiſdem*
ſobrino ſobrinàve natus, id eſt, is cuius de cognatione quæritur patrui magni & aliorum
pronepotibus.

Item propatrui.] Om.lib.ſctip.his omnibus carent, ipſe etiam Theophilus. Igitur ſic
legamus,*id eſt,abauiæ frater & ſoror,item ſobrini ſobrinæque,id eſt,*&c.

Generata.] Vet.*generata quæque.* vna quæque generatio, vel ſucceſſio gradum efficit. D
Affinium nulli ſunt gradus,quia nec alij ex aliis gignuntur,nec ſucceſſione veluti quadã
inuicem nectuntur:vt ecce qui ex genero naſcitur,affinis non eſt, ſed cognatus:ideoque
in l.iuriſconſultus.exiſtimo legendum,*Iuriſconſultus cognatorum gradus & adfines:* vt in in-
ſcriptione legis,& in ipſo titulo.

Agnationis.] Vt ſex cognatiónis gradus numerantur,ita agnationis gradus, qui penè
in infinitum extenduntur.Qui ſeptem numerant cognationis gradus, hoc ideo faciunt,
quia ex ſeptimo gradu cognationis iure vocatur ſobrino ſobrináve natus.

Sed noſtra conſtitutione.] Ex hac conſtitut.filij naturaleis,id eſt, vel in ſeruitute,vel
poſt libertatem vulgò quæſiti,inter legitimos vocantur.Aut verò liber ex ancilla propria
vel aliena,aut libera ex ſetuo proprio vel alieno,aut ſeruus ex ancilla liberos ſuſcipit.Pri- E
mo caſu manumiſſa ancilla cum natis, nati non ſuccedunt matri ex Orfitiano, quia nec
cognati quidem ſunt,ſed ex hac conſtitutione. patri autem non ſuccedunt niſi is cũ ma-
tre dotalia inſtrumenta conficiat: quo caſu non ex hac conſtit.ſed ex XII. tab. vocantur
tamquam ſui.rurſus poſt libertatem nati matri non ex hac conſtit. ſed ex S. C.Orfitiano
ſuccedunt.ſed tamen vtrique ſimul vocantur, in ſeruitute ſuſcepti ex hac conſtitutione,
in libertate ex Orfitiano.Secũdo caſu matri,ſublato iã S. C. Claudiano, ex S.C.Orfitia-
no ſuccedunt,hi videlicet quos ſuſcepit ex ſeruo alieno, non ex ſeruo ptoprio. ſeruo au-
tem alieno manumiſſo filij ex hac conſtitutione ſuccedunt ſimul cum his qui ex eadem
vel alia muliere poſt libertatem in concubinatu ſuſcepti ſunt. ſi enim non ex eadem, ſed
ex alia muliete nuptiis contractis filij quæſiti ſint,hi proculdubio obſtant in ſeruitute ſu- F
ſceptis.Tertio caſu omnibus manumiſſis,filij patri matriq́; ex hac conſtit. ſuccedunt vnà
cum his qui poſt libertatem vulgò quæſiti ſunt, qui patri ex eadem conſtit. matri ex Or-
fitiano ſuccedunt.Et hæc vera ſunt ſiue nati ſiue facti ſint ſerui. nam quod in tit.de cap.
dem. traditur cognationem manumiſſos non recipere, id Iuſtinia. in ſua conſtitutione
non

A non negat:hoc enim ſolis filiis dat vt libertinis legitimi heredes ſint, non etiam reliquis cognatis. Lex autem Ex libera. C. de ſuis & legitim. liber. quæ huic conſtitutioni opponitur, ſi titulum ſub quo poſita eſt inſpicias, certè pugnat cum hac conſtitutione. at meo quidem iudicio lex fugitiua eſt, id eſt, non ſuo titulo poſita, vt & l.1. eiuſdem tituli. l.1. C.de dolo.l.1.C.de accuſatio.l.Data.C.qui accuſ.non poſſunt.l. 3. D.de appel.recip. l.eum qui.D.de in ius voc.& aliæ complures incuriæ Triboniani manifeſtæ indices.Ceterùm ipſi inter ſe filij naturales inuicem quaſi iure conſanguinitatis ex eadem conſtitutione ſuccedunt.

Hi qui ex ſeruili.] Vet.*& hi qui ex ſeruili,*

Siue ex eodem patre.] Locus hic admodum deprauatus eſt. legendum, *ſiue ex eodem*
B *patre vel eadem matre,ſiue ex alis qualicumque copulatione nati ſint ad ſimilitudinem*, &c. Nam aliæ nuptiæ non ſunt cùm priores nullæ fuerint.rurſus ſi ex nuptiis ſunt quidam,naturales cum eis concurrere non poſſunt.tum verò ſi ſunt ex nuptiis, cur adiecit, *ad ſimilitudinem*,& quæ ſequuntur? Emendationis huius auctores mihi ſunt libri ſcripti.

Et eorum quos inter.] Vet.cod. *quoſque inter ſuos heredes iam enumerauimus.*

Sexu.] Quid.cod.*genere* ἀπὸ θηλυγονίας.

Et quos.] Vet. *quoſque.*

DE SVCCESSIONE LIBERTORVM.

Itaque inteſtato.] Vet.*itaque inteſtato quoque mortuo.*

C Patrono nihil.] Vet.cod.*nihil in bonis eius patrono ius erat*.atq; ita etiam legit Ioannes.

Centenariis.] Centenarius eſt qui olim cenſus dicebatur, de quo memini me dixiſſe tit.de l.Falc.inde centenarium eſt C. mille ſeſtertiorum, vel ex definitione Iuſtiniani C. aureorum quantitas. & ita accipiendum eſt quod Sudas ſcribit in hunc modum : κεντηνάριον, νομισμάτων ποσότης, & quod alio in loco cum Priſci cuiuſdam Emeſeni fallacias deſcribit, ἑλεῖν ὅσον ἢ ἐς ἑκατὸν κεντηνάρια, vbi etiam pleraq; notat de origine pręſcriptionis C.annorum pertinentia ad l.vlt.C.de ſacroſ.eccl.

Patronis omnibus modis.] Vet.cod.*omnibus patronis.*

Ex conſtitutione.] Condictione ex lege, non vt olim per bon.poſſ.contra tab.

Duarúmve vel plurium.] Vet.*vel duarum pluriúmve.*

D Eodem titulo.] Om.vet.cod.*eodem modo*,& paulò poſt,*ſeruatur.*

DE ADSIGNATIONE LIBERTORVM.

Vt eis quos in poteſtate.] Non etiam emancipatis, idq; ipſa S. C. verba indicant.ſed obſtat l.9.D.eo.tit.quam ego ſic explicandam eſſe cenſeo.Adſignatio tunc vtilis eſt,cùm duo aut plures ſunt in poteſtate.Si vnus tantùm ſit in poteſtate, nulla eſt adſignatio. Emancipato quoque remotis ſuis facta adſignatio nulla eſt. Et hæc quidem omnia dubitatione carent.Dubitari tamen poteſt an emancipatio poſtea facta adſignationem adimat? quod in hoc §.definitur.Dubitari & illud poteſt, an ſi præter emácipatum duo exiſtant ſui,poſſit patronus non tantùm vni ex ſuis, ſed ſimul etiam emancipato adſignare?
E quod in illa l.9.ita definitur,vt poſſit quis vni ex ſuis & emancipato pariter adſignare:atque ita vt quod per ſe non haberet emancipatus, id per coniunctam perſonam habeat, vt in l.mulieri.de condit.& dem.l.vlt.de lib.& poſtu.Quòd ſi vnus tantùm ſit in poteſtate,vnus emancipatus,& vtriq; fiat adſignatio:quæ in perſona ſui nulla eſt adſignatio,nec propter emancipatum vtilis futura eſt.& ita cenſeo.

Suillo Rufo.] Alij *Sabellio*,alij *Velleo*:ſcribendum,*Suillio Rufo*. Plin.lib.7.ca.5.vel *Suelleo*:vt in P.Flo.ſcriptum oportuit.Oſtorij autem Scapulæ meminit Cornel.Tac.lib.16.& in Agricola.

DE BONORVM POSSESIONIBVS.

F Emendandi.] Adde, *vel potius ſupplendi*,vt in §.media.de leg.agn.ſuc.vt puta cùm Prętor cognatos vocat,aut poſtumo alieno defert bo. poſſ. ſec.ta. ſupplet ius ciuile non etiã impugnat.eos namq; lex nominatim hereditatem capere non prohibet . alioqui nec bonorũ eis poſſeſſio daretur.l.nõ eſt.D.de bon.poſ.Sed tamen qui ſupplet,etiam emendat.

Neque impugnandi.] Impugnare ius videtur bon. poſſeſ. contra tab. vt appellatio

ipſa ſignificat.nec enim contra heredem datur,ſed contra tabulas, contra lignum, contra teſtamentum,maximè cum liberis emancipatis datur,aut patrono præterito. A

Nam Prætor heredem.] Nam nec dominum Prætor facere poteſt. l. qui vſumfr.D. Si vſusfr.pet.ideoq; in dominio pignoris addicendo auctoritate principis opus eſt. l.& eleganter.D.de pign.act.l.debitor.D.ad Trebel.& in adquirendo eius rei dominio quam prætor poſſidere iuſſit, vſucapione.l.Prætoris.l.his qui.l.ſi finita. §.Iulianus. §. ſi de vectigalibus.D.de dam.inf.

Similem iuris.] Vet.*ſimilem legis.*

Prima.] Prima pars,primum edictum eſt de bon. poſſeſſione contra tabulas. l. ideoq; l.ſcriptus.D.de Carb.ed.l.2.D.de bon.lib.

Secundum tab.] Vet.cod.*ſecundum tab. teſtamenti,& cum de teſtamentis.* B

Sunt autem x.perſonæ.] Totidem etiã taleſq; perſonæ ex edicto prætoris fiſco præferuntur in ſpecie.l.1.C.de ſec.nupt.

Conſanguinei.] Vet.*ſiue conſanguinei,ſiue vterini.*

Tamquam ex familia.] Quid.cod.*Tum qua*,quidam,*tum que*,lego,*Tum quem ex familia*,vt ſint prima edicti verba,vt in l.1.l.ſi ex duobus.D.vnde leg.l.1.D.vt ex leg.l.ex illa.D. de verb.ſign.& in III.M.Tullij act.in Verrem.

Supradicta.] Vet.*prædicta*.& paulò poſt,*præfata.*

Ceteris autem.] Vet.*ceteris.C.dierum dedit.*

Dies vtiles.] Dies vtiles ſunt quibus ſcierit ſibi bon.poſſ.competere,quibuſq; eam potuerit petere.His opponuntur dies continui. Edictalis bon. poſſeſſio quocumq; die peti, & de plano dari poteſt. Decretalis non niſi de tribunali. Decreta enim tribunal exigunt: Edictalis ordinaria eſt:Decretalis non item.l.filium. §.ſi quis contra. D. de leg. præſt.l.3. §.vlt.D.de Carb.ed.Edictales in hoc tit. propoſitæ ſunt. Exempla decretalium commodiore tradentur loco. C

Currat ſed quocumque.] Legendum, *curet, ſed quocumque modo admittendi eam indiciũ intra ſtatuta tempora oſtenderit,plenum habeat eorum beneficium*. auctores habeo lib. ſcriptos. *Indicium*,i.voluntatis ſignum.l.1.C.The.de cretione.*Eorum*,i.principum.

DE ADQVISITIONE PER ADROGATIONEM. D

Quales ſunt operarum.] Hic locus eſt difficilis.cum ſe mox Th.explicaturum pollicetur,non explicat tamen:errato memoriæ,vt opinor,qua etiam lapſus eſt in §. penul.de cap.dem.Quæſtio eſt,cùm adrogatione non pereat ius patronatus. l. ſed ſi hac. §.patronum.de in ius voc.l.ſi libertus præterito.l. patroni. de op. lib. cur tamen operarum obligatio pereat.Loquitur de operis libertorum.ſeruorum enim operas capitis deminutione non perire conſtat inter omnes.l.2.de vſufr. leg. quod & de fabrilibus, pictoriis, aut alterius artificij operis mihi debitis dici conuenit. Officiales adrogatione pereunt.Officiales ſunt cuiuſcumque artificij operæ,quas patrono libertus officij cauſa præſtat. l.operæ.D. de op.lib.hæ natura debẽtur:& ideo ſi eas ciuili iure indebitas libertus patrono exhibuerit,condictio ceſſat.l.ſi non ſortem.§.libertus. de cond. indeb. & ſoli patrono debentur: E
denique ſoli patrono ſoluuntur,non adiecto.l.ſeruus patroni.cum ſeqq.D.de op.lib.non alij cuilibet,niſi iubente patrono illæ quæ in artificio ſunt, non heredi patroni extraneo illæ quæ nondum indictæ ſunt, id eſt, quæ nondum ceſſerunt. Liberis tamen debentur, quia patroni ſunt,liberis,inquam,non exheredatis,etiam ſi heredes non fuerint. Credo in l.pro herede.§.ſi quid tamen. D.de adq.here.ſic legendum eſſe,*cùm petitio earum etiam non heredibus competat*,vt in l.à duobus.& l.ſi operarum.de op.lib.ſequitur, *& maximè futurarum*,quia ſcilicet præteritarum petitio ſolis heredibus competit. Creditori ſanè operarum petitio non competit. ſed neque adrogatori operarum obligatio adquiri poteſt, quia patronus non eſt. Ea igitur obligatio vt adrogatione pereat neceſſe eſt:quandoquidem in adrogati perſonam conſiſtere non poteſt, quin & adrogatori ipſa ſtatim adquiri F
videatur.& hæc eſt huius loci vera,ni fallor, explicatio. Illud notandum eſt ab officiis in iure noſtro ſeparari obſequia.rurſus fabriles,pictorias, aut ſimiles operas ſeparari ab officialibus,quòd hæ officij cauſa à liberto, illæ non officij cauſa ab alio, vel à liberto non vt liberto,ſed vt quolibet edãtur.denique nihil eorum quæ de officialibus ſupra dicta ſunt,

in

A in illas cadit. Illud etiam adiici dignum eſt in §.libertus, pro, *veluti pictorias*, legendum eſſe *vel pictorias*: vt in l.ex operæ.l.quotiens.de op.lib.

Parentibus.] Vet.*patribus*.

Rerum eius.] Vet.non habent, *rerum*.& paulò poſt habent, *Antecedunt*.

Ipſo quidem iure.] Id eſt, *prætorio iure*.

Conuenitur.] Vet.*conuenietur*.

DE EO, CVI LIBERTATVM CAVSA BONA ADDICVNTVR.

Ita vt ſi.] Legendum, *ita autem ſi*, id eſt, ita fiunt Orcini liberti.

B Ac ſi hereditatis.] Vet.*ſi hereditas*.

Quid ergo.] Hic locus ſic reſtituendus eſt, *Quid ergo ſi quis int. dec. cod.lib.ded.neque adſit, ab int.hereditas? fauor conſt.deb.lo. habere. Certè ſi teſtatus*, &c. deinde legendum, *Tunc conſtitutioni*.

Abſtinuerit hereditate.] Vet. cod. *abſtinuerit ſe ab hereditate quam pot. in int. reſt. poteſt admitti conſtitutio & bon.add fieri. Quid ergo*.

Quia ſemel.] Quid.cod.*quæ ſemel*.l.ergo.D.de fid.lib.

Ceſſat hæc.] Non eſt, *hæc*.

Ex ipſius.] Vet.cod.*ex ipſa*.

C DE SVCCESSIONIBVS SVBLATIS QVÆ FIEBANT PER BONORVM VENDITIONES ET EX S. C. CLAVDIANO.

Bonorum emptio.] Bonorum emptor ſimilis erat bon.poſſeſſori. cum eo creditores experiuntur.l.nam poſtea.§.ſed & ſi quis.D.de iureiu.vel certa parte decidunt.l.Imperator.D.de pact.is qua forma conſtituatur, Th.refert. cui & illud adiungi poteſt quod Cicero ſcribit in hunc modum lib.VI.ad Attic. Alterum quod ſine edicto tranſigi commodè non poteſt de hereditatum poſſeſſionibus, de bonis poſſidendis, magiſtris faciendis, vendendis, quæ ex edicto & poſtulari & fieri ſolent.

Extraord.iudiciis.] Cùm non ſollemni more & certis perſcriptiſque formulis iudicia exerceantur.

D Ex S. C.Claudiano.] Error eſt in Suetonio Tranquillo cum hoc S.C.& id quod Macedonianum dicitur Veſpaſiano tribuit. Verius enim eſt vtrumque eſſe Claudianum, vt ſcribit Tacitus lib.II.& prius quidem à me πλατύτερον fuit explicatum in notis ad Vlpia. tit.de tutelis.

DE OBLIGATIONIBVS.

Soluendæ.] Solutio fieri debet ſecundum ciuilia iura.

Summa.] Summa, id eſt, prima, ſemper.

Aut certò.] Legendum, *certè*: vt in vet. Conſtitutæ, veluti ex pacto in quibuſdam cauſis. Comprobatæ, veluti ex conuentionibus iuriſgentium.

E In quatuor ſpecies diuiditur.] Legendum *deducitur*.

QVIBVS MODIS RE CONTRAHITVR OBLIGATIO.

Reddantur.] Non datur mutuo niſi quod & reddi poteſt in ſuo genere. cùm Stichus pro Pamphilo datur, Stichus non redditur, ſed datur. cùm vinum pro vino datur æquè bonum eademque menſura, redditur vinum verius quàm datur.

Quæ vocatur condictio.] Inde tit.*De condictione* lib.XII.Dig.

Remanet.] Vet.cod.*permanet*.

Exactam.] Malim exactiſſimam, vt in l.1.D.de obl.& act.

F Quantam ſuis.] Vet.*quantam in ſuis*, & mox, *potuerit eam rem*.

Tenetúrque actione.] Legendum videtur, *qui & actione depoſiti ipſe de ea re*: vt in §.itē is cui.& §.creditor.

Quid & ipſe.] Legendū, *qui & ipſe*: vt in l.1.D.de obl.& act. Commodatarius, Depoſitarius, Creditor de eadē re tenentur. Debitor, i. qui mutuū accepit, de eadē re nō tenetur.

Si ad eam rem.] Vet. *quod ad eam rem.&c.adhiberet*, In commodatario exactionem re- A
quirimus.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.

Ex ſtipulatu.] Actio ex ſtipulatu plerumque generaliter accipitur & pro certi condi-
ctione.l.inter ſtip.§.ſi rem quam.D.de ver.oblig.l.ſi pacto quo pœnam.C.de pac.l.vnica.
C.de rei.vxo.ac ſtipulatum pro ſtipulatione dicimus.l. pecuniæ.D.de vſur.l.vxori.§.vlt.
de legat.3.l.3.C.de inutil. ſtipul. vt tranſactum pro tranſactione, in.l.vltim.C. ſi aduerſ.
tranſac. & comperendinatum pro comperendinatione apud M. Tullium. Actio igi-
tur ex ſtipulatu, ideſt, ex ſtipulatione, qua agitur hoc modo: *Quod mihi ex ſtipulatione
hac dare facere oportet*. Certi condictione, hoc modo: *Aio te mihi ex ſtipulatione C. da-* B
re oportere. Actio ex ſtipulatu incerti eſt actio.l.ſi ſtipulatus ſis. D.de vſur.l.3. C. de inutil.
ſtipul.

Firmum.] Sunt qui & arrham dici putent παρὰ τὸ ἄῤῥαγὲς quod eſt firmum. Vt enim
ſtipulatio, ita & arrha datur firmandarum obligationum gratia.

Fide promittis fide promitto.] Abeſt à vet. lib.

Leonina.] Vet. *Leoniana*.vt & in l.cum lege.C.de epiſc.& cle.quamquã & à Leone di-
ci poſſit Leonina, vt Leonina ſocietas.

Quibuſcunque tandem.] Om. cod. quos in manibus habeo, habeo autem com-
plures manuſcriptos: *licet quibuſcunque verbis expreſſum eſt*.quibuſcunque, id eſt, τοῖς τυχοῦ-
σι, non directis, non ſolemnibus. C

Annuos.] Nihil intereſt vtrùm annua, vel in annos ſingulos, vel quotannis ſtipuleris:
Eſt autem pura ſtipulatio. ſimile etiam legatum purum eſt. l. nec ſemel. D. quando dies
leg.ced. præterea vna eſt ſtipulatio eaque incerta, quòd certum & definitum tempus nõ
comprehendat. Legatum verò eſt multiplex. In ſtipulatione ſemel, in legato quottan-
nis ius capiendi inſpicitur. l. Senatus. §. vlt. D. de donat. cauſa mor. l.cùm in annos. de
ann.leg. l.cùm in annos.1.&.2.D.quando dies leg.ced. Stipulatio perpetua eſt, Legatum
morte finitur.l.ſi Stichum.§.vltim. de verb.oblig. l. ſi in ſingulos. de ann. leg. Quæſierit
aliquis rationem differentiæ. & reſpondebitur annua legata, relinqui alimentorum, ha-
bitationis, diſciplinæ, veſtiarij, vel aliàs vt legatario conſulatur. In ſtipulatione non ali-
mentorum aut ſimilis cauſæ rationem haberi, ſed promiſſorem ſibi potiùs diuiſis penſio- D
nibus conſulere quàm ſtipulatori: qua fini etiam ſi teſtator legauerit, nempe vt heredi
conſuleret, nihil planè diſtabit legatum ab ſtipulatione. & hoc proditum eſt in l.nec ſe-
mel.l.ſi cum præf. l. Firmio.§.vltim. D. quan.dies leg.ced. Ab illis autem ſtipulationum
formulis, eæ ſeparandæ ſunt quæ ſequuntur: Hoc anno, in annum vnum, vel in annos
10.nam eę ſunt in diem.l.qui hoc de verb.oblig.l. ſi annos.D.de cond. & dem. Vbi malè
Holoan. *ſi intra*: nam qui intra 10. annos liber eſſe iubetur, ſtatim liber fit l. ſi ita fuerit.
in fin.de manum.teſtam.quòd ſi in annos 10.liber eſſe iubeatur, nouiſſimus decẽnij dies
ſpectatur.

Pacti exceptione.] Ita fit vt quę iure ciuili non tollitur obligatio, iure prætorio tolla-
tur. Tollendæ obligationis modi ex iure ciuili certi, ex iure prætorio incerti & infiniti E
ſunt: In his factum exigitur, in illis non item

Condicio.] Vet. *condicio exiſtat*. In ſtipulationibus ſpectatur tempus contractus. Ex
hoc iuris principio multa ſequuntur. vt ſeruus hereditarius fruſtra vſumfru. etiam ſub
cõdicione ſtipuletur .l .vſusfr.de ſtip.ſer. vt ſi filiusfa.ſub cõdicione ſtipulatus & pẽdente
condicione emancipatus fuerit, patri actio cõpetat.l.ſi filiusfa. de verb. oblig. l.quę le-
gata.l.non omne quod licet. de diuerſ. reg. iur. vt ſeruus ad prædium domini ſeruitutem
rectè ſtipuletur.l.ſi vnus ex ſociis. de ſer. ruſt. vt ſtipulatio condicionalis conferatur.l.2.
§.id quoque.D.de collat. Vt de eo quod ſub condicione filiofa. promiſſum eſt, paciſci, is
non poſſit. l. & heredi. §. filiaf. D.de pac. Vt ſtipulatio condicionalis ad heredem tranſ-
mittatur. quæ omnia in legatis ceſſant: nimirum quia in eis non teſtamenti præſens tem F
pus ſed ceſſionis futurum tempus ſpectatur.

Adiectum.] Vet. cod. *iniectum*.

Que enim per rerum naturam.] In præteritis vel præſentibus rerum naturam in-
tuemur, non inſcitiam noſtram. In futuris inſcitiam noſtram non rerum naturam
intue-

A intuemur. nam & quę futura ſunt in rerum natura certa ſunt. nihil denique naturæ rerum incertum eſt. & quodcunque fit id iam per rerum naturam certum erat priuſquam fieret: cùm & quæ futura ſint, δυνατὸν ſit fieri: quæ tamem vetus eſt philoſophorum quæſtio. Natura autem hominum ea quæ futura ſunt, penitus incerta & incognita ſunt. Nam & ſi præſentia, aut præterita complures ſcire poſſint, propterea quòd iam vera ſunt aut falſa, futura tamen ne vnus quidem ſciat, quamuis ea prudentes viri prouideanr ſępe. ſed aliud eſt ſcire, longè aliud prouidere. Alia igitur eſt natura rerum, alia hominum: huic futura incerta ſunt, illi certa omnia & explorata ſunt.

In incerto.] Quid. cod. *incerta.*

B DE DVOBVS REIS STIPVLANDI ET PROMITTENDI.

Reus ſtipulãdi, reus promittendi, reus credendi, reus debendi. l. ſi duo. de tee. arb. reus ſatiſdandi, reus ſatis accipiendi. l. qui hominem. §. quidam. de ſolut.

Interroganti.] Vet. *interrogante.*

Decem.] Vet. *quinque.* &. j.

Si reſpondeant.] Vet. *reſpondeant.* Vno verbo *Spondeo* contrahitur obligatio, Cic. pro Cæcinna. Si quis quod ſpopondit, qua in re verbo ſe vno obligauit.

Et ſtipulationibus.] Cum dixerit *ex huiuſmodi obligationibus,* fruſtra adiicit, *& ſtipulationibus.* legendum, *& ſtipulantibus.* ideoque Th. rectè vertit. καὶ τῶν ἐπερωτώντων. non
C καὶ τῶν ἐπερωτήσεων, In proximo etiam verſu legendum eſt, *in vtraque enim.* Sententia autem huius. §. emendata dicitur ab Iuſtiniano in No. x c i x. quod ſecus eſt. nam No. Iuſtiniani dat beneficium D. Hadriani eis qui ſe ἀλληλεγγύως obligant. emẽdat igitur l. reos D. de duob. reis, non hanc ſententiam.

DE STIPVLATIONE SERVORVM.

Conſeruo.] Poterit etiam frarer fratri, ſi ambo in eiuſdem patris poteſtate ſint.

Sed cum factum.] Quæ iuris ſunt ad dominũ tranſeunt, quæ facti ſunt non traſeũt. In his quæ iuris ſunt, nihil intereſt vtrùm ſibi an domino vel imperſonaliter ſtipuletur,
D in his quæ facti ſunt, contrà: nam ſi factum ſibi ſtipuletur, perſona domini ſtipulatione non comprehenditur, adquiritur tamen domino obligatio. Factum in ſtipulatione cõprehenditur ſi vt ſibi fiat, ſi vt ſibi facere liceat ſtipuletur: exempli gratia, vt ſibi ire vel agere liceat, vt ſibi habere, ſibi poſsidere liceat, id eſt, tenere. l. ſtipulatio iſta, §. hi qui ſunt. &. §. hæc quoque. de verb. oblig. at ſi ſtipuletur ſibi operas officiales, inutilis eſt ſtipulatio: quoniam ſoli patrono hoc factum præſtari poteſt, neque vlla interpretatione talis ſtipulatio conſeruari poteſt. l. ſi operas. de ſtip. ſer. eadem ratione ſi ipſe ſibi ſe ſtipuletur ab vno ex dominis, inutilis eſt ſtipulatio: atque ita legendum eſt in. l. 2. D. de ſtip. ſer.

Alicui eorum.] Vet. *cui eorum.*

Tunc enim ſoli ei.] Cùm ſeruum communem vnus ex dominis ſuo nomine iubet ſti-
E pulari, plus valet iuſſum quàm nomen. Cùm verò ſeruum communem ſimpliciter iubet ſtipulari, plus valet nomen quàm iuſſum. atque ita rectè Azo accipiendam cẽſet. l. vltim. C. per quas perſ. nob. adquir.

DE DIVISIONE STIPVLATIONVM.

Aediliciæ.] Continebuntur etiam Tribuniciæ.

Vtriuſque partis.] Id eſt, reorum: vt Pomp. ait.

Communes.] Vet. cod. *communes ſunt ſtipulationes veluti rem ſaluam fore pupilli.*

Vel de rato ſtipulatio.] Quid. cod. *vel de rato ſtipulatio exigitur.* in quibuſdam tamen, horum nihil habetur.

F DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS.

Vel publicam rem.] In vet. non eſt, *rem.*

Initio.] Vet. *ab initio,*

Si tamen poſtea.] Vet. cod. *ſi poſtea in earum cauſam.* earum ſcilicet rerum.

Quæ enim.] Vet. *quà natura ſui dom. noſ. exempta in obligationem.* dixit autem *quà,*

pro quatenus ſiue quoniam. & bene, *natura ſui.* nam rem meam rectè ſtipulor ſub condi- A
cione cum aliena erit. quia etſi nunc mea effici non poſſit, natura ſui tamen tantùm ab-
eſt vt à domunio meo exempta ſit, vt in eo nunc ſit vel maximè. atque ita licet, quantum
ad perſonas attinet, ex quibus obligatio conſiſtit, tempus contractus inſpiciatur, vti di-
ctum eſt tit. de verb. oblig. non tamen quantum ad eas res pertinet, quæ in ſtipulatio-
nem veniunt.

Promiſerit.] Vet. *ſpoponderit.*

Valet quidem.] Vet. *valebit quidem.*

Non plus quàm.] Quid. cod. *vt non plus quàm pars dimidia ei adquiratur.*

Veluti ſi quis X. aureos.] Idem Caius ſcribit lib. II. Inſtit. Vlpianus contra in l. I. §. ſi
ſtipulanti. D. de verb. oblig. ſed hoc primùm Vlp. ſtatuit, inutilem eſſe ſtipulationem, ſi B
quis purè interrogatus, ſub condicione reſpondeat, vel contrà, vel ſi intra Kal. Idibus re-
ſpondeat. inde generalem regulam proponit, *Cùm adijcit promiſſor aliquid obligationi vel
detrahit, ſemper ac omni caſu probandum eſſe inutilem ſtipulationem eſſe, cum exceptione hac, Niſi
ſtipulatori* &c. & ad hanc quidem exceptionem proximus §. accommodari debet, hoc pa-
cto: vt ſi ſtipulanti tibi decem, viginti reſpondeam, quamuis ilico tibi placuerit reſpon-
ſio, non tamen contracta ſit obligatio, niſi in x. quia me non de xx. ſed x. interrogaſti.
& ex diuerſo, vt ne plus quiſquã obligetur quàm reſponderit. Igitur ſatis non eſt, placere
diuerſitatẽ reſpõſionis, niſi reſponſio in interrogatione aut viciſſim hæc in illa inſit. Vnde
etſi ei qui purè ſtipulatus eſt, placeat ſtatim condicionalis reſponſio, vel ex contrario, non
ideo magis vtilis ſtipulatio eſt: quia ſimplici enuntiationi condicionalis, aut condicio- C
nali ſimplex nulla ineſt. idem dicendum eſt, ſi ſtipulanti intra Kal. quintas placeat reſpõ-
ſio Idibus. ſequitur apud Vlp. *Sed ſi mihi Pamphilum.* Cùm verò in hac ſpecie idem ſta-
tuat quod in ſuperiori, cur eam exorſus eſt à nota aduerſæ ſententiæ? Credo quia etſi di-
uerſitas reſponſionis non placeat, vtilis ſtipulatio eſt propter variarum rerum cauſam.

Ne quidem vlli alij.] Quid. cod. *ne alij quidem vlli.*

Non audit.] Vet. *non exaudit.*

Ita tamen.] Vet. *vt tamen ſicubi tutoris.*

Et qui infantiæ.] Vet. *& qui infanti.* & paulò poſt, *ſed in proximis infantibus.* Aliud eſt
non intelligere quid loquamur, longè aliud non intelligere quid agamus. Infans non in-
telligit quid loquatur. Proximus infanti non intelligit quid agatur. Proximus pubertati D
vtrumque intelligit. Proximus infanti eſt qui egreſſus eſt infantiam, & qui linguæ gna-
rus, rerum adhuc ignarus eſt. Proximus pubertati qui nondum ingreſſus eſt pubertatem,
ſed prope eam eſt tamen, ita vt annale tantummodo, vel ſemeſtre tempus reliquum ſit.

Statim peti.] Vet. *ſtatim petere.*

Item verborum.] Ceteri omnes contractus, item pacta rectè fiunt inter abſentes, &
fieri poſſunt à mutis & ſurdis, neque in eis exigitur adeò congrua reſponſio. l. ſtipuler. §.
vlt. D. de verb. obl. Sola ſtipulatio fit inter præſentes, & inde nomen verborum obliga-
tioni. nam verba ſunt præſentium, non abſentium. Non fit à muto aut ſurdo. denique
congruam reſponſionem exigit.

Si ſcriptum.] Hæc ſententia ſumpta eſt ex Paulo lib. v. ſent. De oblig. adiecit Iuſtin. E
idem eſſe ſi ſcriptum ſit præſtò contrahentes fuiſſe. §. Item verborum. ℑ.

Inuentæ.] Legendum vt in vet. *Inuentæ ſunt enim huiuſmodi obligationes ad hoc.* & quæ
ſequuntur. Illud notãdum eſt hac in re promiſſoris & ſtipulatoris diuerſam eſſe cauſam.
Reus nãq; promittendi eſt is qui pro altero quid promittit. ℑ. de fideiuſſ. in princip. Reus
ſtipulandi non eſt is qui alteri adſtipulatus eſt. quod ex Aelio Gallo Verrius Flaccus aut
Sex. Pompeius Feſtus refert. lib. XVII.

Ceſſerit.] Vet. *ceſſit adm. cont. ſuo, & ſtipulatus eſt.* mox deinde ſic legendum eſt, *eſſet pu-
pillo ſi male res ceſſerit:* vt in l. ſtipulatio. §. ſi ſtipuler. de verb. obli.

Quo ſua ſit.] An potius, qua ſua ſit? vt in l. nemo. eod. tit.

DE FIDEIVSSORIBVS. F

Fideiubere, eſt ſuo periculo fore id, de quo agitur, recipere, quod per ſtipulationẽ fit.

Diui Hadriani.] Quod etiam edicto comprehenſum fuiſſe Paulus indicat lib. I. ſen-
ten. Hoc beneficium omnibus acceſſionibus datur. l. vltim. C. de conſtit. pec. cuius legis

A extrema ratio ſic reſtituenda eſt, *æquitatem enim diuiſionu ſpecies actionis*, vt apparet ex l. ſi
fideiuſſoris.D.de fid.tut.

Non ſolum autem.] Vet.*non ſolùm enim.*

Ita accipitur.] Legendum,*ita accipitur* τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω, λέγω, θέλω *ſiue* βούλομαι. *Sed
& ſi* φημὶ *dixerit,pro eo erit ac ſi dixerit* λέγω:vt in l.Græcè, de fideiuſſ. & in lib. ſcriptis. Ad
idem pertinens l.blanditus.C.eod.nondum à quoquam ex fide bona reſtituta, ſic emen-
danda eſt auctoritate librorũ antiquorum:*quod cùm pro alioi nteruenires:*τὸ μὴ,*dixiſti*: quod
optimè cõuenit cum l.i.§.ſi quis interroget.D.de verb.obl. vel vt docet Obſ. 14.c.40.

DE LITTERARVM OBLIGATIONIBVS.

B De his nullo in loco fit mentio in Pandectis: ſed de aliis tribus dumtaxat.l.Græcè.§.1.
D.de fideiuſ.l.1.de nouat.l.1.§.1.l.obligamur.de obl.& act.fuit enim olim perpetua exce-
ptio non numeratæ pecuniæ,nulla igitur litterarum obligatio. Impp. eam exceptionem
temporariam fecerunt,atque ita induxerunt obligationem litterarum.

Vt & hodie.] Vel *vt hodie.*

Naſcatur.] Vet. *naſcitur condic.ceſſ.verborum oblig.*

Quinquennium.] L.1.C.Hermog.de cau.& non num.pec.vbi vulgò malè,*ex cautio-
ne*,pro *exceptionem.*

DE OBLIGATIONIBVS EX CONSENSV.

C Vet. *De conſenſu obligationibus*.& in contextu,*conſenſu dicitur obligatio contrahi.*

DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

Conſtaret,ne venditio vel non.] Vet.cod.*ſiue conſtat venditio, ſiue non.* ſic in §. actio-
num.j.de act.

Deciſio.] Cuius verba penè integra Trib.ad Caium appinxit in l.ſi merces. D.loca.

An pretium.] Vet.*an pretium eſſe poßit, veluti an homo an fundus aut toga alterius rei pre-
tium eſſe poßit valde quærebãt. Sab.& Caßius etiam in alia reputant pretium poſſe conſiſtere, vn-
de illud,quod vulgò dicebant.*& paulò poſt,*Argumento vtebantur.*

Comparaſſe.] Plinius ait emptitaſſe lib. XXXIII.cap.1.

D Adiuuaretur.] Vet.*adiuuabatur.& val.rat.argumentabatur.*

Cùm autem emptio.] Cùm emptio & venditio plena & perfecta ſit.vt autem perfe-
cta ſit,hæc requiruntur:vt ſi fiat ſcripto,compleantur ea, quæ in prin.huius tit.propoſita
ſunt:vt ſi fiat ex non ſcripto & purè,certum ſit pretium, certa merx: ſi ſub condicione,vt
exiſtat condicio.Item ſi non vno pretio res veneat,ſed verbi gratia in ſingula iugera fun-
di,aut in ſingula gregis capita, aut in ſingulas olei metretas, aut argenti libras, aut in ſin-
gulos eos nummos qui mercis loco habentur, cuiuſmodi ſunt nummi peregrini auctore
Vol.Mætiano,& nummi victoriati,vt eod.lib.c.3.Plinius ſcribit: ſi inquam ita pretiũ ſta-
tuatur,neceſſe eſt vti pondus,numerus,menſura,exploretur & peragatur. Quòd non ita
vænit ſed vno pretio,auerſione væniſſe id dicimus, ſiue διὰ τὴν ἐπικλόπειαν,quod ſcili-
E cet quaſi auerſi quodammodo negotium ita contrahamus,re omni neque perſpecta nec
explorata bene.

DE LOCATIONE ET CONDVCTIONE.

Locare eſt dare aliquid vtendum,vel faciẽdum. Conducere eſt accipere aliquid vten-
dum vel faciendum.

Conſiſtit.] Vet.*conſiſtunt.*

Si merces.] Quæ & pretium dicitur.l.ſi quis ante.de adq.poſſ.l.vlt.§.vlt.de lege Rho.
& in tit.loca.ſæpè.

Fulloni.] Fullonis officia hæc ſunt:polire,curare,ſiue,vt Vlp. dixit in l. 2. D. de cond.
F ſine cau.lauare.Politor κναφεὺς curator λευκαντὴς ſiue πλύτης dicitur ab Th. in §.vltim.
mand.& §.Item ſi fullo.de obl.quæ ex del.naſc.

Præſcriptis verbis actio datur.] Datur hæc actio, etiam ſi prius fecerit fullo aut ſar-
cinator, quàm merces daretur vlla, nimirum quia ita res ab initio geſta fuit, dabo vt
facias, non faciam vt des. Huic actioni nomen eſt ex eo quod detur ex præſcripto

conuentionum, vel proinde vti conuenerit, ſi conuentio ſcripta non ſit. l. 1. §. ſi quis ſer- A
uum. depoſ. l. ſi dominus. de præſc. verb. Eſt igitur præſcriptis verbis, id eſt, τῶν προηγαμ-
μένων συμφώνων actio. ſic enim ab Conſtantino nuncupata eſt in lib. 11. Epito. tit. 3. ex quo
apparet non omnem in factum actionem, & præſcriptis verbis eſſe: ſi quidem non omnis
actio in factum ex conuentione deſcendit, omnis tamen actio præſcriptis verbis ex con-
uentione deſcendit.

Contraheretur.] Vet. *contrahatur.*

Vtendam.] Vet. *ſibi vtendam ſiue fruendam quis dederit, & inuicem à te aliam vten. ſiue fr. acceperit.*

Sed proprium genus.] Vet. *ſed proprium genus eſſe.* ſic in l. rogaſti. D. de præſcr. verb. &
inde actio propria, id eſt, præſcriptis verbis in quæſtione l. petenti. D. de pign. act. in qua B
nec ad exhibendum eſt actio, quia creditor rem nõ tenet, nec commodati, quia non gra-
tuito, ſed res obliganda data eſt ſatisfactionis ſpecie. Vt igitur nouũ ac proprium eſt ne-
gotium, ita & propria actio,

Alterius bos.] Non eſt, *alterius*, & paulò poſt, ſcribendum, *neque locati vel conducti.*

De prædiis quæ perpetuò.] Ius ἐμφυτευτικὸν ius prædij eſt, quod & ἐμβατευτικὸν di-
citur in l. ſed ſi pecunia. §. ſi res. D. de reb. eo. Eſt autem, vt vulgò dicitur, ius ἐμφυτευτικὸν,
vel ἐμβατευτικὸν ius perpetuarium. quinimmò temporarium eſſe poteſt. l. vlt. D. ſi ag. vect.
id eſt, emphyt. pet. videlicet ſi non ad modicum tempus prædia fruenda tradantur. ſic e-
nim hæc verba, *ad tempus*, in ea lege interpretes accipiunt argumento ſuperficiarij. l. 1. §.
quod autem. de ſuperſic. & rectè, nam idem ferè ius eſt ſuperficiarij & empluteuticarij. C
Vterque in rem actionem habet & Publicianam, & Vti poſſidetis, vterque ſeruitutem
imponere poteſt, vterque poſſidet, vterque nouum opus nuntiare poteſt, vterque ius a-
lienandi, vterque ſeruitutum vindicationem habet: Ille tamen in ſola ſuperficie, hic in v-
niuerſo ſolo ius habet. Locationes ferè vt à cenſoribus, ita & à priuatis in luſtrum fiebãt,
vt non fruſtra Iuſtin. ex No. cxx. nominatim eccleſiæ Conſtantinopolitanæ permiſerit
locationes vltra luſtrum. atque eo fit, vt putem eas locationes quæ luſtrum egrediuntur,
ius ſuperficiarium vel emphiteuticarium conſtituere.

Ad venditionem.] Zeno dixit, Alienationem. & ex eo quidem apparet alienãdi ver-
bo propriè venditionem ſignificari.

Hoc ita.] Vet. *hoc ita ſtatuit.* D

Naturalis.] Placet vt ſcribamus *natura talis.* vt in l. ſi conſtante. §. ſi maritus. D. ſol. mat.
ſic in l. erit. D. de fundo dot. pro *dotalis*, ſcribendum eſt *doris talis*. Vt, inquit, ambulatoria
eſt talis obligatio dotis nempe diſiunctiua, ita & poteſtas legis Iuliæ.

Conductor autem.] *Autem*, abeſt à vet. lib.

DE SOCIETATE.

Mancipiorum vendendorum.] Hæc eſt quæ vænalitiaria negotiatio dicitur.

Quia ſæpe opera.] Celſus ait in l. cùm duobus. §. ſi in coëunda. D. pro ſoc. *Pretium o-
peræ artis eſt velamentum*: quæ verba obſcura ſunt. Credo Celſum dixiſſe κατ' ἀσυνδετον,
Pretium enim operæ artis, quomodo & pleraque alia in Pandectis præſertim Ethruſcis E
ſcripta ſunt. *Velamentum* autem, (vt in aliis plurimùm dictionibus accidere oſtendi in tit.
de ſeruit. 3̄.) præpoſtero litterarum ordine ſcriptũ, pro *leuamentum*. atque in vetuſtiſs. Co-
dice prorſus ita ſe legiſſe mihi confirmauit Arnol. Ferronius ſenator Burdegalenſis cùm
iuris ciuilis tum omnium diſciplinarum cognitione eruditiſſimus. proinde hic erit ſen-
ſus: In ea etiam ſocietate quam quis ita contraxit vt ipſe pecuniam, alter artem operám-
ve conferret, ab ipſo culpam præſtari: quòd æſtimatio, ſiue pretium artis vel operæ ei ſit
leuamentum i. examen ſiue ſacoma. Vſus eſt eadem voce Vlp. in l. 3. §. vlt. D. ſi fam. furt.
fec. dic.

Conuenienter fieri exiſtimauit.] Omn. vet. codic. *conuenienter ſibi exiſtimauit.* quod
Græco more dictum eſt, vt in l. vlt. §. vlt. de bon. dam. l. in ratione. §. ſi filio. ad leg. Falc. & F
apud M. Tullium, conuenienter naturæ viuere. ὁμοίως ἑαυτῷ, ἀκολούθως ἑαυτῷ.

Lucro eſſe.] Vet. *Lucri eſſe.*

Quod tamen ita.] Hic verſus ad ea omnia pertinet quæ ſuperius dicta ſunt è Seruij
ſententia contra Mucium, vt conſtat ex l. Mucius. D. eod. tit.

Quod

A Quod non captauerit.] Captatoria renuntiatio non valet: Captatoriæ ſcripturæ non valent: denique vix eſt vt captatorium quicquam iure noſtro ſuſtineatur. Captatoriæ ſcripturæ definitio ab Socino primùm explicata eſt, quem deinde plerique omnes ſecuti ſunt. nondum tamen quiſquam, quod in mentem tibi venit P. Faber, animaduertiſſe videtur circa l. illæ. D. de her. inſt. quod hoc in loco, & ſi alienus videatur, vt qui liber it ad te, in eo etiam ipſe poſsis aliquid propriè tuum agnoſcere, adnotare non pigebit. Supereſt, vt ais, in l. illæ. vox MAEVIVS. Nam & ſi in futurum ita concepta ſit inſtitutio, *Qua ex parte me Titius heredem inſtituerit, ex ea parte Mæuius heres eſto*, certè captatoria inſtitutio non eſt. l. clemens. §. vlt. D. de her. inſt. miraríſque è Conſtantino Ant. Auguſtinum exemiſſe vocem μαῦλος, & vocem Mæuius retinuiſſe in l. illæ, quod tamen melius expli-
B cat Obſ. XVI. Etiam illud adiungis. perperam Conſtantino eum addidiſſe τὸ ἐφορίζει. ſiquidem eo in Conſtantini loco δὲ articulus ἀντὶ τοῦ ἀλλὰ eſt, vt apud Ariſtotelem & Platonem ſæpe: quod perſpicuum eſt.

Eligit.] Vet. *elegit*. & in verſ. Publicatione, *ſuccedit*.

De ſe queri.] Scribendum vt in vet. *de ſe queri*, hoc eſt, ſibi imputare debet.

DE MANDATO.

Quid. vet. cod. *De mandatis*.

Aliena autem tantum.] Non eſt, *tantum*, in lib. vet. ſic & in §. Tua, ſcribendum eſt, *Tua gratia interuenit*.

C Pecuniam crederes.] Vet. *quod ſi ſine vſuris crederes*. eſt autem legendum, *quod ſi vt ſine*: vt l. 2. D. eod. & in Græco, εἰ γὰρ ἵνα ἀτόκως.

Cui mandabatur.] Quid. vet. *cui dabatur*. & ſic eſt in l. 2. D. eod.

Eam tibi.] Vet. *tibi eam*. & paulò ante, *magis conſilium eſt quàm mandatum*.

Volueris inutiliter.] Vet. *velis, inutiliter te acturum. Diuerſa*.

Stricta.] Strictæ iuris rationi, id eſt, ſtricto iuri aduerſam facit vtilitatem. ex quo apparet vtilitatis nomen in libris noſtris æquitatem & ius gentium ſignificare, ex qua etiam vtiles actiones nomen acceperunt. l. quia actionum de præſc. ver. l. ſeruitutes §. ſi ſublatũ. de ſer. vrb. l. ſi longius in fi. de iudic.

Dicamus.] Vet. *dixerimus*.

D

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ QVASI EX CONTRACTV.

Quæ quidem.] Vet. *quæ non propriè quidem ex contractu naſci*.

Vltro citróque.] Contractus eſt negotium ex quo mutua obligatio mutuáque actio naſcitur: & ea quidem actio vel vtrinque directa eſt: vel hinc directa, illinc contraria. Directa, id eſt, principalis: Contraria, id eſt, quæ principalis non eſt, ſed ex cõtrario in eum datur cui principalis actio competit. Aut igitur vno tãtùm ex latere principalis eſt actio, aut vltro citróque. Contraria actio principalis non eſt, quia ea indemnitati dũtaxat conſulitur: quamobrem nec famoſa eſt, nec in ea iuratur in litem. l. ei apud quem D. depo.

E Quod quis.] Vet. *quod quiſque*.

Geſsit negotia.] Rectè vet. lib. *geſſerit negotia, habet obligatum dominum negotiorum: ita & contrà*.

Diligentior eſt.] Non eſt, *eo*.

Obligari eſſe.] Poſtrema dictio abeſt à vet. & paulò poſt ita legitur, *Et hoc autem caſu*, vt in l. 4. de obl. & act.

Qui coheredi.] Vet. *qui coheredi ſuo*. finium regundorum non eſt in perſonam, niſi ex maleficio. Communi diuidundo & familiæ herciſcũdæ ſunt in perſonam quaſi ex contractu. Petitio hereditatis quæ etiam mixta eſt actio, eſt quaſi ex contractu.

Honorantur.] Vet. cod. *honorificantur*.

F

PER QVAS PERSONAS NOBIS OBLIGATIO ADQVIRITVR.

Quod per ſeruos.] Vet. *quod per ſeruos quidem nobis*.

Patre actionem.] Ex profecticiis cauſis filio vtiles actiones dantur abſente patre. Ex

aduenticiis ſi pater vſumfr.reſpuat, filius agit conſenſu patris: ſi amplectatur, ipſe agit cõ- A
ſenſu filij (idque cõſtit. Iuſtiniani indicat in §.& filius & §. vbi autem in vnum) vel etiam
filius abſente aut permittente patre, vt rectè Acc. noſter adnotauit in l.ſi longius.de iu-
dic. Reſtat ex cauſis aduenticiis communes eſſe actiones. proinde vtrinque ratihabitio
exigitur, exemplo de dote actionis, quæ iure antiquo cõmunis eſt patris & filiæ. nec enim
ſimilis eſt pater tutori, curatori, ſyndico & aliis quibuſdam, qui non explorato aliorum
conſenſu agunt. Pater enim non agit ignorante filio, vel ſi agit, ideo cauet de rato.

Ex operis.] Vet. *ex operibus.*

Vel vſum.] abeſt à quibuſdam lib. idque probabilius eſt.

QVIBVS MODIS TOLLITVR OBLIGATIO. B

Tollitur autem.] Aliàs, *ſoluitur autem.*

Solutione.] Solutio eſt naturalis datio. Acceptilatio, nouatio, delegatio ciuiles ſolu-
tiones ſunt. propriè autem ſatisfactiones dicũtur. huc pertinet l.ſolutam.D.de ſolut. Per-
tinet ea lex ad hypothecariam formulam, cuius condiciones eæ ſunt, ſi ſoluta eſt pecunia
aut ſatisfactum. ſic enim edicto Seruiano comprehenſum eſt. & eæ quidem condiciones
in ea lege ſic explicantur, vt ſoluta ſit pecunia quæ numerata eſt, vt ſatisfactum ſit, ſi acce
ptum latum ſit. At ſatiſdationis verbo lex vtitur non ſatisfactionis. ſatiſdare autem pro-
priè eſt fideiuſſores dare: ſatisfacere latiùs pertinet. Verùm enim ſatiſdationis nomine in
terdum ſatisfactio ſignificatur. l.ſatiſdationis de verb. ſign. vt in l.2.pro here. l.promiſſor. C
§.vlt.de conſt.pec. atque ita ſatiſdationis verbum in l.ſolutam accipi conuenit: vt ſit ſen-
ſus, ſi accepto latum ſit ſolutam pecuniam non videri, quod etiam l. promiſſor cõfirmat.
Veruntamen ſatiſdatum, id eſt, ſatisfactum videri. Solutionis quidem, inquit, verbum nõ
proficiet, vt in ſuperioribus caſibus, quibus dixit ſolutionem proficere: ſed ſatiſdationis
ſufficit, vt ſublata videatur hypothecæ obligatio. Quid autem eſt quod ait, *vel ſine ſtipu-
latione accepta ſit.* ſcribẽdum reor, *vel ſi ſine ſtipulatione accepto latum ſit.* Superiore caſu ipſo
iure vtilis eſt acceptilatio, propterea quòd verborum obligatio præceſsit, cuius nomine
hypotheca de qua quęritur obligata erat. Hoc caſu ipſo iure inutilis eſt acceptilatio: quia
acceptilatio ſolam ſtipulationem tollit. attamen doli aut pacti exceptio competit. l.cùm
emptor de reſc.ven. l.an inutilis. l.ſi acceptolatum.de acceptil. & ideo ſatisfeciſſe is etiam D
videtur, cui ſine ſtipulatione acceptum latum eſt. Reſtat igitur pacto hypothecam ſolui.
l.5.quib.mod.pig.ſol.

Nec intereſt.] Vet. *nec tamen intereſt:* & paulò poſt: *ſiue ſciente debitore, ſiue ign. vel inuito
ſolutio fiat.*

Imaginaria ſolutio.] Illa fit re, hæc verbis: Illa naturalis, hæc ciuilis eſt. Seneca lib.
vi.de benef. Omnis, inquit, ſolutio non idem reddit ſed tantundem: nam & pecuniam
dicimur reddidiſſe, quamuis numerauimus pro argenteis aureos, quamuis non interue-
nerint nummi, ſed delegatione & verbis perfecta ſolutio ſit.

Exigi.] Verbum, *exigi*, demendum eſt, ex lib. ſcriptorum auctoritate: quod mihi con-
fictum fuiſſe videtur ex proximo verbo ἔχεις. E

Sed & id quod.] Vet. *ſed id quod ex alia cauſa.* & prox. verſ. *in partem debiti.*

Renouat.] Vet. *nouat.*

Dare facere.] Dare, vt dare C. aureos. facere, vt ſuſcipere in ſe obligationem. l.ſi man-
dato. §.quotiens. D.manda. Oportet, præſens tempus ſignificat, & ideo adiicitur, Opor-
tebit. l.ſi ſtipulatus fuerim. §.1. l. ſi à colono. l.cùm ſtipulamur. de verb.obl. quæ verba ea
quæ ſequuntur explicant, *præſens in diẽm ve.* addidêre quidam, *aut ſub condicione:* non malè:
nam & quod ſub condicione debetur, acceptilatione tolli poteſt. l. quod in diem. de ac-
ceptil. l.ſub condicione.de ſolut. ſed tamen ea non habentur in vet.lib. in Theoph. ac ne
quidem in l.& vno de accept.

Quod Numerius.] Recte vet.lib. *Item ex diuerſo Numerius Nigidius interrogauit Aulũ F
Agerium, Quidquid tibi hodierno die per Aquil ſtipulationem ſpopõdi, id omne habéſne acceptum?
Reſpondit Aulus Agerius, Habeo acceptúmque tuli.*

Si id quod tibi Seius.] Vet. *ſi id quod tu Seio debebas, à Titio dari ſtipulatus ſit,* atque ita
ſcribendum eſſe ſequentia indicant.

Titio

A Titio debes.] Vet. *Titio debeas* lego, *debebas*, vt ſupra.

Nulla eſt.] Ne naturalis quidem, nimirum quia pupillus animi iudicio caret. l.quod pupillus.de cond.indeb.l.pupillus de obl. & act. ſed tamen ſi pupillus factus ſit locupletior, iure naturali obligatur, vt ait l.naturaliter.§.vlt.& l.prox.de condic.indeb. Addatur etiam l.cùm illud §.heres.quando di.leg.ced.ſi quidem in ea Flor.legitur, *accepiſſet, locupletior*: vbi tamen ex priori dictione repetita ſyllaba legendum eſt, *accepiſſet & locupletior*: vti ſit in l.ita tamen §.1.ad Treb.& alibi paſſim.

In poſteriori ſtipulatione.] Vet. *in poſteriorem ſtipulationem*.

Cum nouandi animo.] Et hoc eſt quod dicitur, Si hoc agatur, ſi hoc actum ſit, in l. 2.l.6.l.ſi Stichum.§.1.& §.ſi quis ita.& §.vlt.de nouat.l.ſi vnus.§.pactus.de pact. Quod ta-
B men dicitur in l.ſi rem aliquam.§. ſi duo.cod.tit. Cùm id ſpecialiter agit, Iuſtiniani eſt: à quo id conſtitutum eſt, vt niſi id ſpecialiter agatur, *ἀνοβατεύτως* (ſic enim legendum in cōſtit. Iuſtiniani ex vet.lib.) cauſa procedat.

Tunc ſol.non.prioris obligationis.] Hæc ſubditicia ſunt, *prioris obligationis*.

AD LIB. IIII. INSTITVTIONVM
C
DN. IVSTINIANI.

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ EX DELICTO NASCVNTVR.

ET QVASI EX MALEFICIO.] hæc omnia obliteranda ſunt.

Veluti ex furto.] Rectè vet.lib. *veluti ex furto, aut rapina, aut damno, aut iniuria*. hæc verò ſunt priuata maleficia quattuor: alia aut ſunt publica, aut popularia, aut extraordinaria.

Furtum eſt.] Solius poſſeſſionis furtum fit. l.1.§.Scæuola. D.ſi quis teſt.lib. Qui rem
D alienam quam non tenet aufert, poſſeſſionis furtum facit: Commodatarius qui re commodata diutius vtitur, vel qui ea ad aliam rem atque accepit vtitur, vſus, id eſt, naturalis poſſeſſionis: Depoſitarius ſi pro ſuo poſſidere inſtituat eam rem, quam iure depoſiti tenet, ciuilis poſſeſſionis: Debitor qui pignus contrectat vel hypothecam diſtrahit, naturalis poſſeſſionis furtum facit. Solius igitur poſſeſſionis furtum fit. Et id verò nec fraude fit nec contrectatione ſola, ſed contrectatione fraudulosa. fraus in eo verſatur vt quis poſſeſſionem ſibi habeat: Contrectatio in eo vt res loco moueatur. l.3.§.ſi rem.de adq.poſſ.

Quo furtum fit.] Vet. *quo fit: veluti qui domi furtum fecit*. & paulò poſt, *aut vineto fur deprehenſus ſit*.

Vel deponere deſtinaſſet.] Vet. *ac deponere rem deſtinaſſet*.

E Scilicet concepti.] Vet. *id eſt, concepti*.

Obſeruationem non fiat.] Furtorum quæſtiones cum lance & licio euanuerunt. Gel.lib.XVI.cap.10. In vet. autem libris hoc in loco ſcriptum eſt, *non fit*.

Manifeſtum ſit.] Vet. *manifeſtiſſimum ſit*.

Tam ex ſerui quàm ex liberi.] In ciuilibus actionibus furti manifeſti liberi ſeparantur à ſeruis, vt auctor eſt Aul. Gellius lib.XI. non tamen in prætoriis. Vtimur autem hodie prætoriis non ciuilibus.

Subriperet & ad eum perferret.] Vet.cod. *ſubripiat & ad eum perferat & ſer. id ad Mapert. (Mæuius dum vult Titium in ip.del.dep.permiſit ſer. quas res ad eum perferre) vtrùm*, &c. In hac verò ſpecie nec furtum commiſſum videtur, nec ſeruus corruptus eſt: furti tamen
F & ſerui corrupti actio competit.

Sancimus.] Vet.cod. *ſanximus*. ſic etiam legendum eſt in l.8.C.de teſtib.& l.1. C. de numerari.& act.non *ſanciuimus*: auctoribus eiſdem codicibus.

Non concurrant.] Vet. *non currant reg. quæ ſer.cor.act.introducerent*.

Perpetretur.] Videtur legendum, *pertentetur*, vt in conſtit. Iuſtiniani.

In poteſtate noſtra.] Vet. *in pot. noſ. ſit.* & in. §. prox. *aliquando etiam ſuæ rei furtum quiſque committit.* A

Interdum quoque.] Particula *quoque,* abeſt à vet. lib.

Eas acciperet.] Vet. *eos exciperet.*

Panno rubro.] Senea lib. III. de ira. Taurum, inquit, color rubicundus excitat, ad vmbram aſpis exurgit, vrſos leoneſque mappa proritat. Theophylactus in epiſt. ἐρυθρῷ ῥάκει τὰ βουκόλια διαταράξει. Plutarchus de Alexandri fortuna. φυλάττονται ταύροις ὀφθῆναι φοινικίδας ἔχοντες, ἐλέφασι δὲ λευκοὺς χιτῶνας, ἐρεθίζεται γὰρ ὑπὸ τῶν χρωμάτων τὰ ζῷα ταῦτα καὶ διαθηριοῦται.

In factum.] In factum prætoria: aut ſi præcipitata ſunt pecora, in factum ciuilis.

Cuius rei.] Non eſt, *rei.* B

Conſilium dedit.] Qui conſilium dedit, furti non tenetur, niſi cōſilium etiam effectum habuerit, id eſt, niſi furtum factum fuerit. l. ſæpe. §. vlt. de verb. ſign. l. qui ſeruo. §. I. & §. idem Pomp. l. ſi quis vxori. §. neque. de furt. ac tum etiam conſultor ita rectè conuenietur, OPE CONSILIO TVO FVRTVM FACTVM ESSE AIO. nam huius formulæ ſenſus hic eſt, ope aut conſilio. Quin etiam in. l. qui ſeruo, is qui tantūmodo conſilium dedit, opem conſilium tuliſſe dicitur, & in. l. proinde. de cond. furt. ei non concidi, cuius ope conſilio furtum factum eſt, quod ad eum duntaxat pertinet, qui conſilium dedit: quia enim is, qui opem tulit, non multùm abeſt ab eo, qui contractauit, ei condici poteſt. l. ſæpe. In hoc etiam. § ex libris ſcriptis probatioribus ſic legendum eſt, *Qualis eſt cuius ope conſilio:* Tum deinde, *ope conſilio eius:* & in §. prox. *ſi verò ope conſilio.* Inde illæ C antiquorum notæ O. C. quas Petrus Diaconus (niſi mendoſus eſt liber eius de notis) ſic malè interpretatur, Ore concilio. De hac autem actione, Ope, conſilio, in. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi quis manu. ad leg. Aquil. ſi, inquit Vlpianus, ad aliquem peruenerint, Ope conſilio furtum factum agendum.

Faciunt.] Vet. *illis faciunt.*

Furti actio non naſcitur.] Directa non naſcitur: Vtilis tamen in factum naſcitur aduerſus filiumfa. militē, hoc eſt non περὶ κλοπῆς ſed περὶ ὑφαιρέσεως. eadē pater tenetur filiofa. militi, mater filio, filius matri. l. ſi quis vxori. D. de furt. frater fratri vt Con. ſcribit. lib. I. Epitom. quod probo: id enim officiorū & honeſtatis ratio exigit, quæ eam quoque iuris regulam extorſit, vt ne frater fratrem capitis reum accerſeret. l. ſi magnum. C. qui D acc. non poſſ.

Furti actione.] Vet. lib. non habent hîc, *actione.* nec in §. fulloni. *actionem.* Creditori, conductori, colono, mandatario, bonæ fidei exemptori & poſſeſſori, commodatario, vſuario, fructuario, inſpectori & depoſitario interdū, atque etiam ei qui pro precario rogauit, furti actio datur: & generaliter non domino tantùm, ſed etiam ei, cuius intereſt non ſubripi, furti actio datur, modò ſi ex honeſta cauſa interſit. furi enim & malæ fidei poſſeſſori furti actio non datur. Excipio duos caſus, quibus fur furti agit. vnus eſt in. l. qui vas. §. ſi ego. D. de furt. alter in. l. itaque. §. pen. eod. tit. ſiquidem dempta negatione, vti res ipſa poſtulat, ſic ſcribamus: *Et ſic fit vt teneatur furti & agat.* quod & ſi in lib. Flor. deprauatum ſit, non tamen aliorum librorum auctoritate caret, & confirmatur à Paulo in lib. II. ſent. tit. de furt. *Rem,* inquit, *pignori datam,* &c. E

Perſequi poſſit.] Vet. *perſequi poteſt. Cùm* pro *quia.*

Omnino.] Vet. *omnimodo,* id eſt, ſiue par, ſiue impar ſoluendo fuerit.

Vtendi cauſa.] Quid. vet. *vtendum accepit.*

Rem ſubreptam eſſe apud eum.] Om. vet. lib. *rem ſubreptam non eſſe apud eum, commodati actionem inſtituit: poſtea autem re comperta voluit.* ſic & in l. vlt. C. de furt.

Cùm manifeſtiſſ. ſit.] Vet. *cùm man. eſt.*

Ex aſpectu furandi.] Vet. non habent. *furandi.*

Impuberem.] Actione furti impuberem teneri ex XII. tab. conſtat, quibus cautum eſt vt manifeſto furto prehenſi impuberes prætoris arbitratu verberentur, vtique noxa ab eis facta ſarciatur. F

DE VI BONORVM RAPTORVM.

Non tam pœna.] Vet. lib. *non tantùm pœna eſt & extra pœnam rei perſecutio ſicut in,* &c. quod placet ſatis.

Nam

Nam qui aliquo.] Vet.*quia qui aliquo*.Credo particulam,*quia*,abundare.ſic igirur le-
A gamus.*Quia ta.sta com.hac act.ſi.d.m. quis rapuerit qui aliq.er.duc. rem ſuam eſſe putat & impr.
iuris eo an.rapit quaſi do.lic.rem ſuam etiam per vim auferre.*

Abſolui debet.] Vetuſtiſſ.codex,*abſolui de pœna rapti non de re debet*. ſunt autem ea ver
ba,*de pœna rapti non de re*,ſumpta ex ſententia conſtitutionum infra ſcripta.itaque manife
ſtum eſt interpretis ea eſſe non auctoris.

Statuta principum.] Vet.non habent,*principum*.

Rei quidem ſuæ.] Qui rem ſuam rapit,nec vi bo.raptorum tenetur.l.2.§.hac actio-
ne is demum.D.eod.nec lege Iulia.l.ſi quis ad ſe fundum C.ad leg.Iul.de vi.ſed dominio
rei ſuæ multatur ex l.ſi quis in tantam.C.vnde vi.qua abrogatur §. vlr.l.3. C. Th. ad leg.
B Iul.de vi.

Expectatur.] Lego,*ſpectatur*,vt in l.1.§.in hac.D.eod.ſic & vet.nonnulli.

Per vim non auferri.] Vet.non habent,*per vim*.Quod autem ſequitur,vnum caſum
exprimit,quo depoſitarius & furti,& bonis raptis actionem habet.Eſt & alius,ſi pretium
depoſitionis non quaſi mercedem accepit. & hoc Vlp.explicat in l.2.§.& generaliter. D.
eod.titul. *nam*, inquit,*& furti act.habeo, ſi in re depoſita culpam quoque repromiſi, vel pretium
depoſitionis non quaſi mercedem accepi.Vtilius*,&c.quę verba ideo contra morem meum ret-
tuli quòd vulgò ſunt ab interpunctionibus mendoſiſſima.

Vel quid aliud iuris.] Vet.*vel quod aliud ius*,vt in d.l.2.

Non vt.] Vet.*vt non*.atque ita etiam eſt in l.2.

C

DE LEGE AQVILIA.

Damni iniuriæ.] Videtur legendum,*damni iniuria*:vt in l.impuberem de furt.l.quem
admodum.§.idémque Labeo.l.ſi ſeruus ſeruum.§.ſi furnum.§. Proculus §. ſi calicem ad
leg.Aq.Cicero pro Flacco.Lite conteſtata iudicio damni iniuria conſtituto.Sed veteres
etiam dicebant,damni iniuriæ,genitiuum pro ablatiuo vſurpantes : vt in l.ſæpe de verb.
ſign.*pecuniæ tutelæue.ſententiæ*.& in l.3.ad leg.Corn.de ſicar.*pœnæ*. & in conſtit. Iuſtiniani
de confir.Pandect.§.hoc autem quod & ab initio.*voce Romanæ*.

Præciſe.] ἀποτόμως, vt in l.1.§.ſi ei qui.vt leg.no.cau. Abſciſſe in l.ſemper de iu.im-
mu.

D Gregatim.] Abeſt à vet.lib.& à Theophilo.

Pecudum.] Vet.*pecorum*.

Qui latronem inſ.] Vet. *qui latronem occidit*.

Non minus ex dolo.] Scribendum fortè alio ordine,*non minùs quàm ex dolo,ex culpa*.
ſimiliter l.iuriſgentium.§.pactorum.D.de pact.

Traiecerit.] Vet. *tranſiecerit*. ſic diſtinguitur, *Nam ſi id à milite quidem in campo,eoque
vbi*,&c.

Ad exercitandum.] Vet. *exercitandis*.

Publicam aut vicinalem.] Vicinalis via,& publica eſt: quia vniuerſo populo patet.
ſed & agraria,quæ è via publica diuertitur in villas aut colonias,publica eſt : priuata via,
E id eſt ſeruitus,non item.De his in l.vlt.de lo.& it.publ.l.2.§.viarum. Ne quid in lo.pub.l.
vlr.de ſer.ruſt.& apud Siculum Flaccum in lib.de cond.agr. Magnopere autem hæſitare
me confiteor quid ſit via lignaria in Aggeni Vrbici commentario de limit. agr. Plerum-
que,inquit,via dum cum limite currit etiam ſi vicinalis eſt, aut lignaria, aut priuata,finē
præſtat.

Culpæ reus eſt.] Ergo incidit in legem Aquiliam. in legem verò Corneliam etſi non
incidat,atque adeò non ſit vltimo ſupplicio afficiendus l.in lege.D.ad leg.Corn.de ſicar.
in metallum tamen damnatur auctore Paulo lib.v.ſent.eod.tit.

Præcauere.] Vet.*cauere*. & in §. prox.*curationem,atque ob id*.& infra, *medicamenta ei de-
F derit*.

Aequè culpa tenetur.] Rectè vet.*æquè culpæ tenetur*.

Quanti hodie erit.] Vet.*quanti is hodie erit*. & in §.prox.*ex quadriga equorum vnum oc-
ciderit*.

Damnum per iniuriam datum.] Rectè vet. *damnum iniuria hac parte vindicatur*.ſic-
in princip.tit.prox.*damnum iniuria* : neque adiicitur,*datum*. & in §.ex maleficiis. de act. *de*

damno iniuria mixta eſt. & l.1.D.ad leg. Aquil. A

Aut ruptum.] Scribendum reor, *aut fractum aut ruptum*, vt generale verbum poſtremo loco ponatur. l.ſi ſeruus.§. Tertio.§.inquit.§.cum eo.D.eod.quod & Decemuiri generaliter acceperunt auctore Sex. Pompeio, in ea vt ſuſpicor lege quæ de damno iniuria eſt ab eis propoſita.l.1.D.eod.

Parte legis Aquiliæ.] Non eſt, *Aquiliæ*.

De dolo.] Legendum, *ex dolo aut culpa de cetero damno quemque teneri.Hoc tamen*. Auctores nobis iidem ſunt qui fuerunt ſupra.

Vſa eſſet.] Vet. *vſa eſt*. & in.§. prox. *tam vehementer*.

Vtilis actio.] Quæ & in factum dicitur. eſt autem in factum ciuilis, id eſt, ad inſtar legis Aquiliæ. B

Ipſa lege Aquilia.] Hoc eſt quod dicimus ipſo iure.

Neque vtilis leg. Aq. actio.] Vet. *neque vtilis Aquilia*.

In factum actione.] Hæc eſt in factum prætoria, quæ nuſquam dicitur vtilis Aquilia: quinimmo hic caſus quia à lege Aquilia diſſimilis eſt, nõ poteſt in eo vtilis Aquilia dari. l.ſi menſor. D.ſi menſ. falſ. mod.dix.l. ſi verò. §.de viro.ſol.matr.& omnino neceſſaria eſt actio in factum prætoria extremum iuris ſui perſequendi ſubſidium.

DE INIVRIIS.

Quam Græci ἔγκλημα.] Legendum, *quam Græci ἀδίκημα*. & infra, *quam Græci ἀδικίας vocant*. Hoc diſtat ἀδίκημα ἀπὸ τῆς ἀδικίας quo Ariſt. docet lib, v. Ethic. δικαιοπράγημα diſtare ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης. C

Pugno pulſatus.] Quid.cod. *pugno puta*.

Quaſi debitoris.] Vet. *quaſi debitoris poſſideantur ab eo qui intellegebat*. quod placet.

Aut carmen aut hiſtoriam.] Duo poſtrema verba non ſunt in veter. libr. Eſt verò ex XII. tab. de famoſis libellis capitalis actio. Ex lege Iulia & ad eam pertinente S. C. nõ capitalis.

Atrociter verberauit.] In vet. non eſt *atrociter*.

Talio.] In XII. tab. duplio duplum, talio tale, id eſt, ſimilem ſiue reciprocam perpeſsionem ſignificat. Impp. dixêre reciprocam pœnam in l. 3. C. Th. de exhib. reis. l. hi quos. D C. Th. de accuſat. Verba legis XII. tab. hæc ſunt SI MEMBRVM RVPIT NI CVM EO PACIT TALIO ESTO. ſic enim ea lex cùm in Gellio tum in Sex. Pompeio reſtituenda eſt. nondum ab quoquam reſtituta. Lex ait *pacit* ab antiquo verbo Paco quod eſt paciſcor.

Vt in magna.] Vet. *quaſi in magna*.

In iudiciis frequentatur.] Atque ideo moribus recepta hæc actio dicitur. Mixto autem iure actio legis Corneliæ. Legitima actio abolita eſt.

Vel domum.] Vet. *domúm ve*. ab his ſcilicet qui derectarij vocantur, vt Paulus adiicit. lib. v. ſenten. de quibus in l. ſaccularij de extr. cogn. l. 1. de effract.

In ſumma.] Vet. *in ſumma igitur*. & paulò poſt, *æſt. fac. quemadmodum dictum eſt*. E

Viri illuſtres.] Idem Valent. dedit epiſcopis & presbyteris in No. de epiſc. iud.

Qui dolo fecit.] Legendum, ne idẽ repeti videatur, *qui dolo fecit vel qui curauit*. quod & vet. lib. confirmant.

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ QVASI EX DELICTO NASCVNTVR.

Quaſi ex maleficio.] Hæc actio eſt velut ex maleficio, quia plerumque in imperitum iudicem datur. Imprudentia verò iudicis prolata ſententia οὐκ ἄδικος ὁ κρίνας ἐστίν, ἔστι δ' ὡς ἄδικος, quemadmodum Ariſto. ſcribit. l. v. Eth.

Quia plerumque ob alterius.] Et hoc quidem caſu cùm ipſe nihil nocuerit, certo F certius eſt ceſſare actionem legis Aquiliæ, atque ideo ſic immutatis permutatiſque verbis quibuſdam legendum eſſe in l. 5. §. cùm autem. D. de his qui effud. vel deiec. *Cùm autem hac actione propter hoc quis condemnatus eſt, quòd hoſpes vel quis alius de cenaculo deiecit, merito ei in factum*. quod & alij quidem adnotarunt.

Cui ſimilis.] Quia & hæc & illa eſt quaſi ex maleficio: Ceterum pœnæ ſunt diuerſæ.

Et

A Et hæc quidem popularis eſt, illa priuata ex primo capite, popularis ex ſecundo: hæc he-
redibus non datur, illa datur heredibus ex primo capite: hæc annua eſt, illa perpetua ex
primo capite.

Operas.] Vet. *operarum* vt in l.vlt.D.cod

De dolo.] Scribendum exiſtimo, *de damno*: vt in l.4.§.vlt.D.de obl.& act.& paulò
poſt, *hæc actio*, non *hic actio*.

Quorum opera.] Factum autem vectorum in hac actione non venit: in actione de
recepto, quæ eſt ex contractu, factum vectorum venit.

B

DE ACTIONIBVS.

Ius perſequendi.] Ius, formula. In iudicio, apud Pedaneos iudices. In iure actione
nõ vtimur. Debetur autem quodcumque peti poteſt: quin etiam debetur & petatur ſunt
paria.l.ſi ſtipulatus, in fi.l.ita ſtipulatus.de verb.obl. Hæc igitur definitio omnem actionẽ
co mprehendit.

Iudices arbitróſue.] Iudices adduntur actionibus ſtrictis, Arbitri actionibus bonæ
fidei & arbitrariis: Illi ex formula, hi ex bono & æquo iudicant. ſic in l. à D.Pio.l.furioſo
D. de re iud.l.7.D.ad leg.Iul.repetund.

Vel ex contractu vel ex maleficio.] Hoc etiam trahi debet ad varias cauſarum fi-
guras ex quibus ſcilicet agitur quaſi ex contractu, vel quaſi ex maleficio. ſic enim varias
C cauſarum figuras accipi oportere, ex collatione & coniunctione l.1. de obligat. & action.
cùm l.4. liquidò conſtat.

Et aliis quibuſdam modis.] Ex his actionibus quædam & re ipſa & figura verborũ
in perſonam ſunt: quædam in rem ſunt ſcriptę, vi ipſa in perſonam. priores ſemper aduer
ſus eundem dantur, poſteriores non æquè. Illis intendimus aduerſarium dare aut facere
oportere: his non item, quandoquidem eas non in perſonam ſed in rem & generaliter
concipimus: Harum exempla hæc ſunt, Ad exhibendum, Quod metus cauſa, Ex cauſa
interdictorum.

Poſſeſſor autem dominum.] Vet.cod. *& poſſeſſor dominum*. Hoc verò eſt contrà
vindicare.

D Aeque ſi agat quis.] Abeſt, *quis*, à vet.lib.& in hoc loco, & in prox.verſ.

Altius ædes ſuas tollendi.] Aut iure meo aut iure ſeruitutis ædes altiùs tollo.. Iure
meo, ſi non vicino ceſſero ius mihi non eſſe altiùs ædes tollendi: Iure ſeruitutis, ſi vicino
iã antè ceſſero ius mihi non eſſe altiùs ædes tollẽdi: vt in l. egi tecũ. D. de exc.rei vẽ.l.ſi do
mus de ſer.vrb.l. ſi mihi de ſer. ruſt. Iure meo ædes altiùs in immenſum tollere poſſum,
Iure ſeruitutis vel vſque ad certam altitudinem, vel in infinitum, dum tamen inferiot vi-
cinus ne grauetur.l.cuius.de ſer.vrb. Iure meo ſi ædes ſublatas habeo, in earum refectio-
ne antiquam formam ſeruare non cogor: Quòd ſi iure ſeruitutis, ſeruare debeo formam
ædium antiquarum, quas ipſe cùm depreſſas haberem, vicino conceſſa ſeruitute, is mihi
porrò conceſsit, vt altiùs tollerem: Ergo eiſdem fundamentis & eadem ſeruata craſsitu-
E dine muri, eas reficere debeo.l.qui luminibus l.ſeruitutes.§.ſi ſublatum.de ſer.vrb.

Proſpiciendi vel proiiciendi.] Proiectiones ſunt mœniana, quæ Græci ἐξώστας vo-
cant. ſic verò legendum eſt in l.mœniana.C.de ædif. priua.

Contra quoque.] Paulò poſt ait, vt eſt in vet. *Inuicem quoque*.& inde nimirum con-
traria hæc actio dicta eſt.l.ſicuti.D.ſi ſer.vind.

Proſpiciendi.] Legendum, *proſpiciendi, proiiciendi, immittendi. Iſtæ.*

Negatiuæ.] Sic in l.vti frui. Si vſusfr.per. frequentius autem negatoriæ dicuntur.

Rem actoris eſſe.] Actoris, id eſt, petitoris qui ſe dominum eſſe contendit. Poſſeſſor
in petitorem negatoriam non habet. In ipſum poſſeſſorem petitor confeſſoriam habet.

Sanè vno caſu.] Quid.cod. *ſanè in vno* quidam, *ſanè vnoque*. Placet à Barone anno-
F tata lectio, *Sanè in hoc caſu*. i.in controuerſiis ſeruitutum. Vel potius quod quidam cod.
habent, *ſanè hoc vno caſu*.

Sicut in latioribus.] Tit. Si vſusfr.pet.& tit. Si ſer.vind. In his libris ſic ſæpe telegat
nos Iuſtin.ad Pandectas. ſemper autem non legem aliquam aut caput vnum, ſed titulum
aliquem aut librum ſignificat. vt in §.rurſus. titulum Ex quib. cauſ.maio. & in §.item ſi

de dote.titulum, De imp. in res dot.fac.& in §. hæc exempli, de except. librum de exce- A
ptionibus & in §.vltim.de public.iudic.librum publicorum.

Vt ecce.] Vet.*Ecce plurimùm ita permittitur in rem agere, vt vel actor diceret.Plurimum*, id
eſt, τὸ πλεῖστον, vt in l.vrbana prædia.de verb.ſign.Ait *permittitur*, vt in §.ruſus.ꝟ.

Ex diuerſo poſſeſſorem aduerſarium ſuum.] Quidam, *ex diuerſo poſſeſſor dicat*.
quod rectum non eſt.

Accommodat.] Accommodari propriè dicũtur actiones vtiles, cuiuſmodi ſunt reſ-
ciſſoriæ omnes & reſtitutoriæ.

Poſſeſsis.] Legendum, *ex ſententia præſidis poſſeſsis*.

Eam rem petere.] Hæc actio Pauliana dicitur. eſt & Fabiana ſiue Caluiſiana. Pau-
liana eſt in rem, Fabiana in perſonam.l.1.§.hæc actio.D.ſi quid in fraud.patr. Cùm enim B
Fabiana non omnino reſcindat traditiones.d.l.1.§.ſi quis in fraudem.non tam in rem pa-
tronus quàm in perſonam, cum poſſeſſore quaſi cum debitore agere videtur.l.quod ſi in
diem.§.idem ſcribit.de pet.her.atque eo etiam fit, vt non finiatur anno. Reſciſſoria fini-
tur anno, quia eſt contra legem, id eſt, contra vſucapionem. l.in honorariis. D.de obl. &
act.Pauliana æquè anno finitur, quia eſt contra alienationem iure factam.

Capiunt.] Vet. *capit*.

Pro mercedibus fundi ei tenentur.] Non tacito iure, ſed ex pacto.§.interdictum ꝟ.
de interd.& hoc certiſſimum eſt : nec fuit alia ſententia.l.certi.C.de loca.In prædiis, in-
quit, ruſticis neceſſe eſt voluntate ſiue ſcientia domini pignus induci: quæ verba conuen
tionem ſignificant.l.Pomp.D.in quib.cauſ.pign.vel hypoth. In vrbanis, conuentio non C
eſt neceſſaria. Enimuero res coloni pignoris iure tenentur, non tantùm generali pacto,
veluti ſi conuenerit vt inuecta & illata pignori eſſent, ſed etiam ſpeciali : & hoc quidem
pacto etiam ea quæ inducta non ſunt tenentur.l.ſi non inducta.C.in quib.cauſ.pign.tac.
contr.Hæc de rebus coloni. Ibi nata quia ſolebant ſemper pro mercede obligari.l. ſi ſer-
uus.§.locaui.D.de fur.nemo dubitat in eis tandem receptum fuiſſe ius pignoris.

Quaſi Seruiana.] Et hac igitur actione etiam de rebus inquilini agitur.nam de rebus
tantùm coloni Seruiana actio, Saluianúmque interdictum propoſitum fuit.

Attinet.] Abeſt à vet.lib.

De qua re.] Siue de pignore ſiue de hypotheca.

Hac appellatione.] Malim, *hac actione*.quod & Th.ſequitur. D

Propriè.] Propriè pignus traditione, hypotheca conuentione conſtituitur.In actione
tamen hypothecaria his nominibus abutimur:& ideo Marcianus de hypothecaria for-
mula tractans, dixit pignus ab hypotheca ſono tantùm differre, quod eſt ac ſi diceret ſi-
gnificatione nõ differre.nam quemadmodum pharmaca quæ eadem ſunt, odoribus tan
tùm & coloribus:ita verba quæ idem ſignificant, ſono tantùm aut ſyllabis litteriſque in-
ter ſe differunt.Significatio igitur eſt eadem: ſonus eſt diuerſus, ſyllabæ & litteræ ſunt di-
uerſæ.

Et ea quaſi.] Vet.*ea quaſi*.& paulò poſt, *Item prætor propoſuit de pec.ſer. filiorumque fa. &
ex qua*.

Accommodat.] Et ideo vtilis eſt actio ad inſtar iudicati.l.ſed etſi poſ.§.vlt.l. quod ſi E
iuraui.l.ſi duo.§.1.D.de iureiur.

Prætor pœnæ multas.] Legendum, *Prætor bene multas*.ſic vet.lib.

Vel libertus ſit.] Interpretes addidêre, *an ſeruus*, quod ſuperfluum eſt. Addidêre & a-
lia præiudiciorum exempla.ipſe tria hæc dumtaxat agnoſco.nam quod ait l. 3. D. de lib.
agnoſc.lòcum eſſe præiudicio ſi diſceptetur, an vxor fuerit, eo pertinet, vt in præiudicio
de partu agnoſcendo illa quæſtio diſceptetur an vxor fuerit.& in l. Impp. de pri.cred.nõ
præiudicio, ſed *per iudicem* rectius in aliis codicibus legitur hoc ſenſu : fruſtra deſiderari per
principem reſcindi venditionem, cùm per iudicem experiri liceat. Legẽdum enim etiam
eſt, *per principem*, quanquam Flor.dumtaxat legatur, *principem*.

Ex quibus ferè.] Quid.cod.*ex quibus ferre*.malim, *ex quibus certè*: fuitque iam olim ſi- F
milis error in l.quidquid de verb.oblig. Huius autem ſententiæ ratio ea meo iudicio ve-
rior eſt quam Placentinus tradit in lib.Actionum.

Si apparet.] Sunt cod.qui habent, *Si paret*.& paulò poſt, *Si apparet*, non, *ſi appareat*.

Denuntiare.] Denuntiationem ſequebatur actio in perſonam.Terentius, Ego te co-
gnatum

A gnatum dicam,& tibi ſcribam dicam:vbi Donatus, A denũtiatione,inquit,in perſonam ne diceret, non mihi denunciaſti.

Non manifeſti.] Vet. *nec manifeſti.*

Plurimi fuerit.] Hoc amplius vet.cod. *plurimi & magni pretij fuerit.*

Item mixta.] Cùm initio dixerit, ex maleficiis: videtur hæc actio eſſe ex maleficio. ſed verius eſt quaſi ex contractu eam naſci. §.heres.§.vlt.ſ.de obl. quæ quaſi ex contr.

Erciſcundæ.] Sex. Pomp. Erctum ſcitum quod fit inter conſortes, vt in libris legũ Romanarum legitur. Erctum à coërcendo dictum eſt. Vnde erciſcundæ & erciſci. Sunt autem eæ tres actiones ex XII.tab. quod & ipſæ actionum appellationes indicant quæ ſunt
B antiquæ,& l.1.fami.erciſc.l. vlt.fin. reg.

Quamplurimis.] Vet. *quampluribus.* & in extremo .§.prox. ſuperius diximus.

Tripli.] Quid. cod. *in triplum*: ab omnibus autem abeſt *Agimus.* actio furti concepti, furti oblati fuit tripli. dupli.l.vlt.C.de nox.act.

Inſerunt.] Vet. *inſeruit.* Cùm actor plus ſumma petiit.

Viatores.] Hi ſunt qui in ius vocãt,qui iudicata exigunt,quibus imminendi (ſic enim legendum eſt in l.12.C.de prox. ſac.ſcrin.)litibus ſolicitudo iniuncta eſt.

Exigerent.] Legendum, *exegerint.*

Quam proculdubio.] Legendun, *ex qua proculdubio eſt ex lege condictitiam emanare,* auctoribus lib.vet. Condictitiam,id eſt,condictionem. In.§.prox.ſic etiam legendum eſt,
C *Item ex lege condicticia ex noſtra conſtitutione oritur, quadrupli condemnationem imponens,*

Quadrupli autem agitur.] Vet. non habent, *autem agitur.*

Id eſt damni iniuriæ.] Vet. *id eſt damni iniuria ex lege Aquilia & de dolo interdum depoſiti.* quod & Acc. notauit. Bene *de dolo*, vt in .§. planè ſi depoſiti.ſ.

Noſtrorum.] Abeſt à vet.

Quædam ſtricti iuris.] The. legit. *quædam ſtrictæ,* ſed non malè etiam ſtricti iuris dicuntur.l. vnica.§.ſed etſi non ignoramus.C.de rei vxo.act. Bona fides & ſyncera fides dicitur in l. 2. C. ſi prop.pub.penſit. Bonæ fidei clauſula arbitro liberum arbitrium tribuit: doli, pacti, in factum, actionem exceptionemq́ue & omnia condictionum genera complectitur. Strictum iudicium neque bonæ fidei neque arbitrij clauſulam habet, ea re do-
D lus ſtricto iudicio non vindicatur, neque vlla cum eo condictio concurrit, neque iudici liberum eſt abſoluere, aut quanti velit litem æſtimare.

Hereditatis petitio.] Lex ſola bonæ fidei iudicia facit. fuit olim ſtricta ex ſtipulatu actio pro dote, nunc eſt bonæ fidei ex conſtit. Iuſtiniani:fuit olim petitio hereditatis ſtricta, nunc eſt bonæ fidei eodem auctore.

Inter bonæ fidei.] Vet. cod. *ſiue inter bonæ fidei iud. con. her. pet. eſſet ſiue non.* ſimilis à me adnotata eſt ſcribendi ratio in §.pretium.ſ.de emp.& vend.

Fuerat antea.] Vet. *fuerat & rei ante vxoriæ &c.* in *ex ſtipulatu actione quæ de dot. ex prop. tranſtulimus.*

In hypothecis.] Tacitis vel manifeſtis, vt Martino videtur, & verum eſt. Excipitur fi-
E ſcus,cui ſi prior tempore fuerit,mulier non præfertur: videlicet ſi inter eos ſolos,controuerſia ſit l.dotis. C.de iud. dot. namque in hac ſpecie, res obligata eſt Titio, deinde Fiſco tum doti: fiſco præfertur Titius, Titio mulier, atque ita fit vt dos fiſco ſit potior quæ ſpecies ab Græcis interpretibus expoſita eſt. Simile in l. 8. de bo. dam.

Sed & in ſtricti.] Vet. cod. *ſed & in ſtrictis iudiciis.*

Iniquum.] Vet. *impium.*

Præterea.] Præter ſtrictas & bonæ fidei.

Ex arbitrio.] Arbitrium iudicis & arbitratum dicitur. l. qui reſtituere de rei vind.l.illud.de eo quod met.cauſa.& officium.l.metum.§.ex hoc edicto.eod. Actiones autem arbitrariæ non vtique ſunt illæ, in quibus cõdemnationem iuſſus præcedit: quemadmodũ
F fit in vindicatione, ad exhibendum, Quod metus cauſa. ſed ex quibus condemnatio fit officio arbitrioq́ue iudicis. In actionibus bonæ fidei condemnatio fit ex actionis natura in qua additum eſt, Tum ex bona fide reus damnetur. In actionibus ſtrictis condemnatio fit ex ſtricta formula, neque in eis amplius quidquam venit, vel actionis natura vel officio iudicis.

Niſi arbitrio iudicis.] Non eſt ſatis rem reſtitui, non eſt ſatis ſolui, niſi quod intereſt

ratione loci ſoluas. Nõ eſt ſatis dedere ſeruum vt libereris, debes ſine dolo dedere. Quid A enim ſi prius venenum dediſti ſeruo, atque ita dedidiſti? Non eſt ſatis reſtituere te rem, quam metu à me extorſiſti, cùm omni cauſa & fructibus reſtituere debes. hæc autem officio arbitrióque iudicis debentur, quæ niſi præſtes in ea te condemnat iudex.

Quod vi.] Vet. carent hic, *vi.* quod probatur à l. 1. de eo quod met. cau.

Vt omnino.] Vet. *vt omnimodo.* & paulò poſt, *vel certæ rei.*

Intentione ſua.] Vet. *in intentione ſua plus complexus fuerit, quàm ei competebat, cauſa cadebat,* & hoc quidem lege XII. tab. proditum fuiſſe, ſunt qui exiſtiment, quòd Cic. in hunc modum ſcribat in 1. de Orat. Quod alter plus lege agendo petebat quàm quantum lex in XII. tab. permiſerat. quibus ipſe nõ aſſentior. nam de actione tutelæ Cicero loquitur, quæ lege XII. tab. in duplum permiſſa eſt. l. tres tutores. de adm. tut. ille autem petitor ea lege B agendo plus petierat quàm quantum lex ipſa permiſiſſet, puta triplum vel quadruplum, atque ita litem perdiderat. Patronis nota erat lex XII. tab. non tamen illa iuris definitio, qua cauetur formula excidere eum qui intentione ſua plus complexus fuerit quàm ei debeatur.

Sicut in aliis.] Vet. *ſicut in aliis cauſa cognita.* & paulò poſt, *ſolitum fuerat.*

Etiam maiori.] Seneca lib. VI. epiſt. Quid enim aliud agitis cùm eum quem interrogatis ſcientes in fraudem inducitis, quàm vt formula cecidiſſe videatur? ſed quemadmodum illum Prætor, ſic hos philoſophia in integrum reſtituit.

Maiorem partem.] Vet. *maiore ex parte.*

Certo loco.] Vet. *certo loco ſtipulatus eſt alio in loco.* C

Quo ſe ſolut. ſpopondit.] Hæc non ſunt in vet. lib.

Alterum petat.] Vet. *alterutrum petat.*

Maioris pretij eſt.] Vet. *magni pretij ſit. Sed hæc quidem, &c.*

Si minus.] Vet. *ſi minùs in intentione ſua comp. fue. ac. quam ad eum pertineret: veluti ſi cùm X.*

Eodem iudicio.] Vet. *in eodem iudicio condemnat.*

Non ſemper ſolidum.] Vet. *non in ſolidum exequimur quod debetur nobis, ſed modo ſol. perſ. mo. mi. vt ecce ſi de filij ſerui ve peculio agamus.* & paulò poſt, *pater dominuſ ve condemnatur.*

De dote in iudicio.] Vet. *de dote iudicio.* & paulò inferius, *quantum facere poßit.* D

In reliquum.] Vet. *index in reliquum.*

Cum eo quoque.] Om. vet. cod. *Eum quoque.* & paulò inferius, *creditores cum eo experiuntur.* atque ita Ang. Aretinus legit. eſt autem σολοικοφανές.

Fortunis.] Vet. *diuitiis.*

QVOD CVM EO QVI IN ALIENA POTESTATE EST NEGOTIVM GESTVM ESSE DICITVR.

Seruetur.] Vet. *obſeruatur.* vt & initio §. illud. J. & in §. prox. actionem. Quod iuſſu pol licetur. E

Cùm quis ſeruum ſuum.] Vet. non habent *ſuum.* & paulò poſt habent, *cui præpoſitus erat,* ſic & in verſic. inſtitoria. Eſt autem hæc actio quaſi quædam inſtitoria actio l. 4. C. de inſtit. act. ſed tamen à prætore ideo ſeorſim propoſita eſt, quòd in ea præcipua quædam ex vtilitate nauigantium obſeruantur.

Interueniat.] Vet. *interueniebat.*

Ius dicit.] Quid. cod. *ius reddit.* Th. δικαιοδοτεῖ. Intelligit autem edictum prætoris, quo tamen verius ius prædicitur quàm dicitur. & ideo non poteſt edicere is, cui, vt ius diceret, à prætore aut præſide mandatum eſt.

Debebitur.] Vet. *deberet.*

Et ideo Tributoria vocatur.] Hæc verba, *ideo Tributoria vocatur,* nõ ſunt in vet. lib. F certè ſuperuacanea ſunt: quãdoquidem in extremo huius §. *quæ,* ait, *Tributiora appellatur.* ſic autem habent vet. libri, *Et quia ipſi domino diſtributio promutitur. Nam ſi quis,* quod deleta particula, *nam,* ita corrigendum reor. *Et quia ipſi domino diſtributio permittitur, ſiquis, &c.* Apparet ex eo per hanc actionem diſtributionem non fieri, ſed à domino iniquè factam diſtri-

A diſtributionem accuſari, quod etiam confirmat.l.3.§.ſi ſeruus.l.procuratoris.in princip.l. illud.§.ſi cuius.l.quia non.l.vlt.D.de trib.act.l.3.quan.ex dol.tur.

Patitur.] Vet.*patiatur*.& paulò poſt, *pro quinque in ſolidum*.

Licet enim vna ſit.] Vet.*licet enim vna eſt*. Actioni de peculio ineſt adiectio, De in rẽ verſo.nam quodcumque ſeruo dominus debet, in peculium imputatur. Id autem quod in rem domini verſum eſt, ſeruo dominus debet.l.1.in fin.l.ſi pro parte.§. verſum. & §. ſi domini de in rem verſ. ergo id etiam in peculium imputatur. Condemnationes tamen diuerſæ ſunt, nam de in rem verſo dominus in ſolidum condemnatur, neque id deduci poteſt quod domino ſeruus debet.l.quędam.l.ſeruus ſi in rem.§.cum Sricho.D.eod. Aut enim in rem verſum non eſt, aut domino nihil ſeruus debet, propterea quòd ſi domino
B quid ſeruus debeat aut debere incipiat, iam ob id ipſum in rem verſum non eſt aut eſſe deſinit.l.ſi pro patre.§.ſi domini.§.idem quærit.l.quidam. D.eod. Cùm verò in rem verſum non eſt, de peculio fit condemnatio deducto eo quod domino debetur. Verùm enim cùm ex his liquidò conſtet actioni de peculio ineſſe adiectionem de in rem verſo, quod poſſit etiam comprobari à l.1.§.filiusfamilias.D.de in rem ver.l.2.§.apud Iulianum de her.vend.l.2.quan.de pec.ac.anna.ſit.tunc ſolum dicemus neceſſariam eſſe actionem de in rem verſo, cùm deficit actio de peculio.l.1.l.ſi pro patre.§. 1.l.ſi in rem. l. filiusfamilias.D.de in rem ver.

Eiue.] Vet. *quidue ei*.

In prædiis vel.] Vet. *in prædiis & mancipiis & fœnebri*.

C Et nepote.] Vet.*aut nepote & nepte, vel patre & auo in cuius poteſtate ſunt*.

Qui in poteſtate.] Vet. *qui in parentis erunt poteſtate*.

Directo.] Paulò poſt ait, *principaliter*.ex quo apparet idem eſſe directo & principaliter, vt & in l.vlt.D.de legat.lib.3. Certi condictio principalis eſt actio ſiue directa. Quod iuſſu, De in rem verſo, Inſtitoria, Exercitoria, veluti acceſſoriæ quædam ſunt actiones. Ergo agitur cum patre dominóue aut quaſi cum reo principali aut quaſi cum acceſſore. Directa actio vtili opponitur, opponitur contrariæ.idque trãſlaticium eſt. opponitur verò etiam honorariæ.l.electio, §.ſi plurium de noxal.act.& acceſſorię.l.deferre.§. vlt.de iu. fiſci.& præparatoriæ.l.5.§.idem ſubiungit.l.ſi quis hominem.D.ad exhib.

D
DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.

Aut ipſum hominem.] Quid.cod.*aut hunc hominem*.quid.*aut hominem*.hos verò probarim potius quàm illos.malim tamen, *aut noxam dedere*.vt in §.1.J. de offic.iud.l.1. D.de nox.act.alioqui non rectè ſequitur, *Noxa autem eſt corpus*. ſed noxa etiam pro peccato accipitur.Noxę igitur hominem dedere, id eſt, pro peccato.quod alibi ad noxam, in noxam l.ſi iure.§.vlt.de nox.act.l.1.§.cùm arietes.ſi quadr.paup.fec.

Cui deditus eſt ſeruus.] Vet.non habent, *ſeruus*.

Veluti furti.] Vet.*veluti furti lege 12.tab.damni iniuriæ lege Aquilia*. Rectè autem Acc. noſter, furti nec manifeſti. Actio enim furti nec manifeſti in duplum eſt ex XII.tab. Actio
E furti manifeſti in quadruplum eſt è iure prætorio quod & ex recẽtibus Ant. Auguſtinus probat & Ant.Contius Biturigum ſcholæ non incelebris doctor fortiter defendit.& mihi veriſſimum videtur.

Dari, vt pene.] Om.vet.cod.*dare vt pene per corpus pater magis*: rectiſſimè. Senſus eſt, Patrem per corpus ſuum propemodũ periclitari magis quàm filium. Saluianus 8.de prouid.In ſupplicio filij pietas paterna torquetur.

SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICATVR.

F Scripta eſt.] Deditio reo prodeſt ad liberationem, quoniam ita lex XII.tab.ſcripta eſt. At quæ ſequuntur, vtputa *ſi equus*, &c.exempli gratia ponuntur, nec ſunt ex XII.tab.

Quia deſiit.] Vet.cod. *quia deſinit*.

Pauperies autem.] Quid ergo fiet ſi quadrupes depaſta ſit agrum alienum? depaſci enim eſt vti, Vti autem non eſt damnũ date l.qui occidit.§. ſi quis alien.D.ad leg. Aquil.

ſed tamen vna eadémque lege ſimul. De pauperie quadrupedum & de paſtu pecoris pro A
dita eſt noxalis actio auctore Paulo lib.1.ſent.eod.tit.

Hæc quidem.] Vet.*hoc eſt quod ad noxalem actionem pertinet.*

Verrem, aprum.] Hinc planum fit in l.hi enim.de ædil.edic.hæc verba ſupereſſe, *vel minorem.*

DE HIS, PER QVOS AGERE POSSVMVS.

Pro populo.] Pro populo, ſyndicus, actor: pro libertate, aſſertor: pro tutela, tutor: ſed & pro populo, pro libertate, & de ſuſpecto tutore, quilibet experiri poteſt.

Sed quia.] Vet.*& quia.*& paulò poſt, *multæ iuſtæ cauſæ.* B

Neque certis verbis.] Et hoc eſt quod Paulus ait lib.1.ſent.Procuratorem nudis verbis conſtitui.ſequitur ex vet.lib.neque præſente aduerſario, immo & plerumque.

DE SATISDATIONIBVS.

Si victus eſſet.] Vet.non habent, *eſſet.* Sunt verò huius ſatiſdationis veſtigia quædam in l.ſi petitor.l.ſi ſeruus & paſſim.ſub tit.iud.ſol.l.pen.de dolo.l.ſi eum hominem de fideiuſſ.l.in cauſæ.§.ſi ex parte de procur.l.2.de præt.ſtip.

Satiſdare cogebatur.] Non tantùm de iudicato ſed etiam de rato. l. Pomponius. §.
ſed & is qui. de procurat. De iudicato cauet etiam ſi apud acta conſtitutus vel aliàs con- C
firmatus ſit.l.1.C.de ſatiſdat.non tamen de rato.

Verba edicti.] L.ſeruum §. ait prætor. de procurat.vulgo autem receptum eſt, vt ne caueant de rato quia domini ſunt, & verò rem in iudicium deducunt, niſi ſi dubitetur an tutores vel curatores ſint, vel an adminiſtratio eis commiſſa ſit.l.vulgo.de adminiſt.tut. quod & in actoribus vniuerſitatum, obſeruatur.l.item.§.actor.quod cui.vniuerſ. Actores autem tutorum vel curatorum omnimodo cauent de rato, id eſt, ſiue dubitetur de decreto, ſiue non.l.actor.rem rat.hab. idémque dicendum eſt de procuratoribus, ſiue conſtet de mandato ſiue non.

Omnimodo ſatiſdaret.] Defenſor in iudiciis in rem & de rato cauet & iudic. ſolui.
De rato ideo, quia ſi fortè fortuna ipſe vincatur, periculũ eſt, ne reuerſus dominus rẽ, qua D
de agitur, ſuam eſſe petat. In iudiciis in perſonam, de iudicio cauet non de rato.l.de pupillo.§.pen.§.vlt.de no.op.nunt.nam condemnato defenſore, non eſt ratio, qua poſſit dominus retractare id, quod actum eſt, exceptis quibuſdam in quibus & ob eam rem de rato exigitur cautio.l.ſed & ex.§.vltim.& l.proxim.de procur.

Siue perſonali.] Vet. *ſiue in perſonam.*& in §.ſi verò reus, *vel perſonam.*

Sed pro ſua tantùm.] Hodie reus non ſatiſdat iudicatum ſolui, ſed iudicio ſe adfuturum vſque ad finem litis aut ſatiſdat, aut iurat, aut repromittit. Iurat vir illuſtris.l.quotiẽs C.de dignit.& qui immobilia poſſidet.l.ſciendum.qui ſatiſd.cog.l.in ſacris.3.C.de prox. ſac.ſcrin.l.multis.C.de princ.agent.in reb.No.Valent.de epiſc.iud. Repromittit clericus
in quibuſdam cauſis, qua de re agitur in l.cum clericis, & l.omnes C.de epiſc.& cler. E

Pro qualitate perſonæ.] Fideiuſſores idonei dantur pro qualitate rei, qua de agitur. l.1.D.in ius voc.vt eant.l.ſi verò.§.1.qui ſatiſd.cog.non vt Acc.opinatur pro qualitate rei cum quo agitur. Mouetur edicto prætoris, cuius ſententia hæc non eſt à parẽte quo cum agitur ſimilibúſque perſonis qualeſcunque fideiuſſores dari, ſed earum perſonarum fidei etiam ſi locupletes non ſint, reos committi. Senſus autem horum verborum, *pro qualitate perſonæ ſuæ*, hic eſt: pro qualitate reorum aut fideiuſſoriam aut iuratam, aut nudam ab eis repromiſſionem præſtari.

Satiſdationem ſolemni ſtipulatione.] Vet.cod. *ſatiſdationis ſolemnes ſtipulationes.* & rectè. nam tres hæc ſatiſdatio clauſulas habet.

Heredes eius.] Vet. *heredes ſui.* F

In iudicium veniet.] Qui.cod.*in iudicio inuenietur.*& Th. ὠφθήσονται ἐν τῷ δικαστηρίῳ. quod probo.

Fideiuſſor.] Omnino delendum eſt hoc nomen.

Quotidiano.] Vet.*à quotidiano.*& in §.vlt.*cùm neceſſe eſt.*

DE

DE PERPETVIS ET TEMPORALIBVS ACTIONIBVS, ET QVAE AD HEREDES VEL IN HEREDES TRANSEVNT.

A

Certos fines.] Omnium autem celeberrima eſt cõſtitutio Theodoſij de præſcriptione xxx.annorum l.ſicut.C.de præſcript.xxx.de qua & in No.Th.& Valent.de xxx. ann. præſc.& in No.de epiſc.iud.Sidonius Apollinaris lib.8.Per ipſum ferè tempus,vt decemuiraliter loquar,lex de præſcriptione tricennij fuerat proquiritata,cuius peremptoris abolita rubricis lis omnis in ſextum tracta quinquennium terminabatur. Intelligit autem Sidonius No.de præſcript. xxx. anno.nam vt ex eodem auctore apparet Aſterio conſule
B ea lex proquiritata (& id quidem decemuirale verbum eſt) fuit. De hac præſcriptione Caſſiod.lib.v.Tricennalis,inquit, humano generi patrona præſcriptio eo quo cunctis vobis iure ſeruabitur.& Sudas in verbo θεοδόσιος ὁ μέσος. ἐπεὶ δὲ ὁ νόμος ἐμποδὼν ἵστατο τὰς μὲν ἄλλας δίκας ἀπάξας ἐς τριακοντούτη παραγραφὴν ἄγων,ὀλίγας δὲ ἄλλας καὶ τὰς ὑποθηκαρίας πάσας μ. ἐνιαυτῶν μῆκος ἐκχωρεῖν. Quòd autem ait de hypothecariis & præſcriptione xl.annorum,in debitoribus locum obtinet & heredibus creditorum & poſterioribus creditoribus quamdiu debitor ſuperſtes eſt, alioquin ad hypothecariam ſufficit xxx. annorum præſcriptio. Addit & in quibuſdam aliis cauſis neceſſariam eſſe præſcriptionem xl.annorum.quod ex tit.de præſcript.xxx.vel xl.anno.quia colligi poteſt,nóſque id ad maiorem ſcribendi diligentiam reſeruamus,nunc prætermittemus.

C In heredem rei.] Non eſt,*rei*.

Et ſi qua alia ſimilis.] Huic ſimilis fuit actio De motibus.l.vlt.C.Th.de inc.nupt.

Veluti cùm teſtator.] Nec enim ex omni dolo defuncti tenetur heres,ſed ex eo tantum quod rebus actoris damnum attulit l.1.C.de her. tut.

DE EXCEPTIONIBVS.

In factum compoſita.] Quòd ait compoſita,ad ſolam exceptionem in factum referendum eſt,quæ & in factum concepta dicitur.l.quod de bonis.ad l.Falc. Eſt autem hæc erroris exceptio.

Si apparet.] Quid.cod. *ſi paret*.

D Exceptionem iuriſiurandi.] Defendi etiam poteſt per exceptionem pacti. l. ſed etſi ſeruus.D.de iureiur.nam iuſiurandum ex pactione venit. Ex hac etiam exceptione & aliis omnibus oritur generalis exceptio doli.l.2.§.& generaliter D.de do.except.

Cum temerè.] Quia obſtabat exceptio rei iam antè in iudicium temerè deductæ & conſumptæ,id eſt,exceptio rei iudicatæ : atque ita obſtabat ante tempus dilatoria, poſt tempus peremptoria exceptio, ideo rem amittebant. Vt verò res in iudicium illud prius deducta videatur,neceſſe eſt actorem egiſſe purè,ſibi dari oportere:namque ſi egerit ſub exceptione hac, Cuius pecuniæ dies fuerit, & reus iudici probauerit eius pecuniæ diem nondum eſſe,nec malè egiſſe, nec rem in iudicium deduxiſſe & conſumpſiſſe videtur. Quamobrem à Q.Pompeio Prætore,vt M.Tullius refert in 1.de Orat. cùm petitor ante
E diem puram actionem ſibi dari poſtularet, rei patronus perquam ſtultè contendebat,ſine illa exceptione actionem dari non oportere:neque intelligebat ſi purè actum eſſet litem eum amiſſurum,ſi ſub exceptione,poſt tempus eum denuo rectiſſimè acturum. Similis fuit imperitia Hypſæi & Octauij quæ à me fuit explicata in §. ſi quis agens ſupra de actionib. Eſt de tutela ex xii.tab.actio Rationibus diſtrahendis in duplum. Hypſæus pro pupillo à M.Craſſo prætore poſtulabat,vt ſibi liceret in triplum agere. Octauius pro tutore non niſi in duplum actionem dari oportere contendebat : neque intelligebat ſi in triplum actionem impetrari ſiuiſſet,hoc ſolo ſe tutelæ actione liberatum iri.

Sine offenſa militaris.] In vet.non eſt,*militaris*.

F

DE REPLICATIONIBVS.

Etiam fideiuſſoribus.] Eis verò quæſita ſemel exceptio inuitis non extorquetur l. vlt.D.de pact.cui non aduerſatur l.ſi vnus.§.pactus. eod. tit. nam in eo §. hæc verba, *Eadem ratione*,ſic accipienda ſunt,ſi ipſis ſciẽtibus poſterius pactum interpoſitum eſt,vt qua

ratione reus amittit exceptionem, eadem etiam amittant fideiuſſores. A

DE INTERDICTIS.

Actionis verbo continentur interdicta. l. actionis. D. de oblig. & act. Cic. pro Cæcin. Verùm hanc actionem habetis qua nos vſi ſumus. Ceterùm hoc inter ſe diſtant quòd actioni addatur iudex, interdicto non item.

Fiebat.] Quid. cod. *faciebat*.

Veluti vim.] Vti interdicto Vti poſſidetis, & de ſuperficieb. ADVERSVS EA VIM FIERI VETO: quod & in.l.1. D. vti poſſ. & ex Ælio Gallo integrum ab Sext. Pomp. proponitur, vbi quid ſit poſſeſſio definit.

Quia inter duos.] Sic conſtanter habent omnes lib. ſcript. *non quia interim*. Iſidorus tamen & Anianus in Notis ad Paulum lib. v. ſent. interdictum definierunt, ſententiam interim dictam. B

Petitoria actio.] Quid. cod. *petitoris actio inſtitui: quia & ciuilis & naturalis ratio perſuadet vt*, &c.

Et potius poſsidere.] Illa, *& potius*, expungenda ſunt ex auctoritate lib. ſcript.

Nec vlla dubitatio.] Poſſeſſio nudo animo retinetur, nudo animo amittitur, nudo animo non adquiritur. Sunt qui contendant nudo quoque animo poſſeſſionem non amitti ex l. quemadmodum. D. de adquirend. poſſeſſ. ſed ea lex, vt apparet ex inſcriptionum ſimilitudine, conferenda eſt cum l. fere. D. de diuer. reg. iur. In qua meritò additur *fere*. nec enim omnino vt adquiritur, ita etiam amittitur poſſeſſio. nam etſi non amittatur ſolo corpore, propterea quòd ſolo animo retinetur, ſolo tamẽ animo amittitur. nec eſt alia ratio propter quam videatur additus ille aticulus, *fere*. fuit autem hæc Ioannis ſententia, quam his verbis interpretes Græci exprimunt. καλῶς οὖν τὸ σχεδὸν, καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος πρόσκειται. ᾧ γὰρ τρόπῳ δυνάμεθα κτήσασθαι νομὴν τινὸς πράγματος, οὐ πάντως ταύτην τούτῳ καὶ ἀποκτώμεθα. C

Interdictum vnde vi.] Hoc eſt momenti interdictum, quod & celeris reformatio dicitur. De eo tractatur in tit. Vnde vi & de vi armata. ſic enim fortè legendum eſt, idque indicat. l. 2. §. penult. D. de interdict. M. etiam Tullius in Orat. pro Cæcinna duo interdicta facit, Interdictum Vnde vi, & interdictum de vi armata, ſiue De vi hominibus armatis, aut de hominibus armatis. D

De vi publica.] Omnis vis armara, eſt publica: non tamen omnis vis publica eſt armata. nã & ſine armis offendi poteſt Reſpublica, vt in ſpecie l. 7. l. 8. l. qui dolo. l. vlt. D. de vi public.

DE POENA TEMERE LITIGANTIVM.

Vel tripli.] Abſunt hæc à ver. lib. & meritò: nulla enim eſt in inficiantem tripli actio.

Ex noſtra conſtitutione.] additur in quibuſdã cod. manu ſcriptis, *quòd non calumniãdi animo litẽ mouiſſet, ſed exiſtimando ſe bonam cauſam habere*. quod mihi valde probatur: nã vt ſuperius iuſiurandum rei definitum eſt, debuit & hoc loco actoris iuſiurandũ definiri:

DE OFFICIO IVDICIS. E

Aditus eſt.] Legendum *additus vel addictus eſt*. vt in l. cum furioſus. l. iudex. l. ſi in iudicis. D. de iudic. l. quod ſi Epheſi. D. de eo quod cert. lo. l. ſi qua. l. filij. C. famil. ercisc. l. debitor. §. vlt. D. ad Trebel. iudex additur actioni in hunc modum, L. TITIVS IVDEX ESTO, SI PARET PRIMVM SECVNDO C. EX TESTAMENTO DARE OPORTERE, TVM PRIMVS DAMNETVR: idque ex Cicerone intelligi poteſt in IIII. Act. in Verr.

In X. aureos.] Vet. *Titio X. aureos*.

Noxam debere.] Sic in l. 1. D. de his qui effud. vel deiec.

Siue fruſtratione.] Non difficultate reſtitutionis, ſed morandę reſtitutionis cauſa. F

Eo quoque nomine.] Et eæ quidem ſunt præſtationes perſonales, vt & in §. vlt. J.

Veluti ſi homo.] Legendum, *vel homo*: auctoribus lib. vet. quod rectum eſt.

DE PVBLICIS IVDICIIS.

Cum ceteris.] Vet. lib. non habent, *cum*.

Quod

A Quod cuiuis ex populo.] Publica ergo iudicia inde nomen trahunt quòd patent omnibus.l.quamuis.2.C.ad leg.Iul.de adult.l.lege Cornelia teſtamẽtaria.D.ad leg.Corn. de falſ. Eadem ratione popularia iudicia ſunt publica.l.eum qui.§.in popularibus. D.de iureiur.ex quo efficitur vt alia ſint iudicia publica ciuilia, alia criminalia.

Plerumque.] Id eſt, niſi ſi cui lege aliqua agendi publico iudicio non eſt poteſtas. l. palam.§.ſenatus.D.de ritu nupt.

Afficiunt homines.] Vet.non habent, *homines.*

Extendit.] Quid.cod.*oſtendit.*

Temeratores.] Sacrilegos in l.quamuis. 2. C.ad legem Iul.de adult.l.4. C. Th.quor. app.non recip.

B Gladio.] Legis Iuliæ pœna relegatio fuit.Quod igitur ait, *gladio*, non eſt ex rogatione Iulia, ſed abrogatione.

Stupratoribus.] Omnes vet.lib.*peccatoribus*, vt in §.item lex Iulia de vi.ī.*peccatores.*

Sed & omne.] Vet.*ſed & omne ſignificatur quod manu cuiuſdam mittitur.*

A Græca voce.] Vet.*à Græca voce figuratum* ἀπὸ τῶν τηλοῦ, vt in l.ſi caluitur de verb.ſign. malè Theoph. ἀπὸ τοῦ βέλους.

Admonet.] Indubitatè legẽdum hoc in loco eſt ita, vt in l.ſi caluitur.& apud Theophilum.

Sicarij.] Sudas σικάριοι λῃστῶν γένος· σικὰς δὲ τὰ ἐπικαμπῆ ξίφη ῥωμαῖοι καλοῦσιν.

Affinitatis.] Legendum, *affectionis eius quæ nuncupatione parricidij continetur fata propera*
C *uerit*.vt in conſtitutione Conſtantini, cuius ſententia parricidæ more maiorum, nõ Cornelia aut Pompeia lege coërceentur.

Vel aliud inſtrumentum.] Hoc adiectum eſt legi Corneliæ. Lex enim ipſa non niſi de nummis aut de teſtamentis falſis promulgata eſt.

Publicatio.] Addidit Paulus lib.v.ſentent. relegationem: quod etiam l.quoniam.& l.ſeruos.C.ad leg.Iul.de vi confirmant.

Tunc & raptores.] Om.vet.lib.*tunc & peccatores.*

Qui publicam.] Rectius vet.lib. *qui pecuniam vel rem publicam vel ſacram.*

Repetundarum.] De pecuniis repetundis primus quæſtionem conſtituit L. Piſo tribu.pleb.neque adduci poſſum, vt credam eum aut plures alias, aut omnes quæſtiones
D publicas conſtituiſſe: nam quod ait M.Tullius in Bruto, Quæſtiones perpetuæ hoc adoleſcente cõſtitutæ ſunt, quæ antea nullæ fuerunt, mihi valde à mendo ſuſpectum eſt, & quia quæſtiones perpetuas nuſquam legi, & quia in lib.vet.Sebaſt.Corradus vir eruditiſſimus ita ſcriptum eſſe annotauit Quæſtiones p. Crediderim igitur ſcriptum initio fuiſſe Queſtiones p.rep.quod eſt pecuniarum repetundarum. alioquin inconſequẽter ſubiicit M.Tullius: L. enim Piſo trib.pleb. legem primus de pecuniis repetundis Cenſorino & Manilio Coss.tulit.Confirmat etiam me plurimùm quòd idem auctor eiſdem penè verbis in lib.2.Offic. De pecuniis, inquit, repetundis à L.Piſone, lata eſt lex nulla antea cùm fuiſſet.

E

FINIS.

TITVLI EX CORPORE VLPIANI XXIX.

Mores, ſunt tacitus conſenſus populi, longa conſuetudine inueteratus.

I	*De libertis.*
II	*De ſtatu liberis.*
III	*De Latinis.*
IIII	*De his qui ſui iuris ſunt.*
V	*De his qui in poteſtate ſunt.*
VI	*De dotibus.*
VII	*De iure donationum inter virum & vxorem.*
VIII	*De adoptionibus.*
IX	*De his qui in manu ſunt.*
X	*Qui in poteſtate mancipióue ſunt, quemadmodum eo iure liberentur.*
XI	*De tutelis.*
XII	*De curatoribus.*
XIII	*De cœle, orbo & ſolitario patre.*
XIIII	*De pœna legis Iuliæ.*
XV	*De decimis.*
XVI	*De ſolidi capacitate inter virum & vxorem.*
XVII	*De caducis.*
XVIII	*Qui habeant ius antiquum in caducis.*
XIX	*De dominiis & acquiſitionibus rerum.*
XX	*De teſtamentis.*
XXI	*Quemadmodum heres inſtitui debeat.*
XXII	*Qui heredes inſtitui poſſunt.*
XXIII	*Quemadmodum teſtamenta rumpuntur.*
XXIIII	*De legatis.*
XXV	*De fideicommiſſis.*
XXVI	*De legitimis heredibus.*
XXVII	*De libertorum ſucceſſionibus vel bonis.*
XXVIII	*De poſſeſſionibus dandis.*
XXIX	*De bonis libertorum.*

A

AD VLPIANI TIT. XXIX. IACOBI CVIACII I. C. NOTÆ.

B

TIT. I.
DE LIBERTIS.

LIBERTORVM genera ſunt tria, Ciues Romani, Latini,Iuniani,Dediticiorum numero.

Ciues Romani ſunt liberti, qui vindicta, cenſu, aut teſtamento, nullo iure impediente,manumiſſi ſunt.

C Vindicta manumittuntur apud magiſtratum, velut Prætorem,Conſulem,Proconſulem.

Cenſu manumittebantur olim, qui luſtrali cenſu Romæ iuſſu dominorum, inter ciues Romanos cenſum profitebantur.

Vt teſtamento manumiſſi liberi ſint,lex duodecim Tabularũ facit, quæ confirmat,quod datum legatum eſt.

Quæ prohibet,exceptis quibuſdam cognatis,& ſi plus donatum ſit,non D reſcindit,minus quàm perfecta lex eſt, quæ vetat aliquid fieri: & ſi factum ſit,non reſcindit, ſed pœnam iniungit ei, qui contra legem fecit, qualis eſt lex Furia teſtamentaria, quæ plus quàm mille aſſium legatum, mortíſve cauſa prohibet capere,præter exceptas perſonas: & aduerſus eum, qui plus ceperit,quadrupli pœnam conſtituit.

Lex aut rogatur, id eſt,fertur:aut abrogatur, id eſt, prior lex tollitur: aut derogatur,id eſt,pars prima tollitur:aut ſubrogatur, id eſt, adiicitur aliquid primæ legi:aut obrogatur,id eſt,mutatur aliquid ex prima lege. Hodie au- E tem ipſo iure liberi ſunt ex lege Iunia, qua lege Latini ſunt nominati inter amicos manumiſſi.

Dediticiorum numero ſunt,qui pœnæ cauſa vincti ſunt à domino: quibus veſtigia ſcripta fuerunt: qui propter noxam torti, nocentéſque inuenti ſunt,quíve traditi ſunt,vt ferro,aut cum beſtiis depugnarent: vel in cuſtodiam coniecti fuerunt: deinde quoquo modo manumiſſi ſunt: ídque lex Ælia Sentia facit.

Eadem lege cautum eſt,vt minor triginta annorum ſeruus vindicta ma- F numiſſus,ciuis Romanus non fiat, niſi apud conſilium cauſa probata fuerit: ideò ſine conſilio manumiſſum,ſeruum manere putat. Teſtamento verò manumiſſum perinde haberi iubet,atque ſi domini voluntate in libertate eſſet,ideóque Latinus fit.

Eadem lex eum dominum, qui minor viginti annorum eſt, prohibet ſeruum manumittere, præterquàm ſi cauſam apud conſilium probauerit. In conſilium autem adhibentur Romæ quinque Senatores, & quinque Equites Romani, in prouincia viginti Recuperatores, ciues Romani. A

Ab eo domino qui ſoluendo non eſt, ſeruus teſtamento liber eſſe iuſſus, & heres inſtitutus, & ſi minor ſit triginta annis, vel in ea cauſa ſit, vt dediticius fieri debeat, ciuis Romanus & heres fit: ſi tamen alius ex eo teſtamento nemo heres ſit. Quòd ſi duo plures've liberi heredesque eſſe iuſſi ſunt, primo loco ſcriptus liber & heres fit: quod & ipſum lex Ælia ſentia facit. B

Eadem lex in fraudem creditoris & patroni manumittere prohibet.

Qui tantùm in bonis, non etiam ex iure Quiritium ſeruum habet, manumittendo Latinum facit.

In bonis tantùm alicuius ſeruus eſt, velut hoc modo, Si ciuis Romanus à ciue Romano ſeruum emerit, iſque traditus ei ſit, neque tamen mancipatus ei, neque in iure ceſſus, neque ab ipſo anno poſſeſſus ſit. nam quamdiu horum quid fiat, is ſeruus in bonis quidem emptoris eſt: ex iure Quiritium autem venditoris eſt.

Mulier quæ in tutela eſt, itē pupillus & pupilla manumittere nō poſſunt. C

Communem ſeruum vnus ex dominis manumittendo, partem ſuam amittit: eaque adcreſcit ſocio, maximè ſi eo modo manumiſerit, quo, ſi propriū haberet, ciuē Romanū facturus eſſet. Nam ſi inter amicos eum manumiſerit, pleriſque placet eum nihil egiſſe.

Seruus in quo alterius eſt vſusfructus, alterius proprietas, à proprietatis domino manumiſſus, liber non fit, ſed ſeruus ſine domino eſt.

Poſt mortem heredis, aut ante inſtitutionem heredis teſtamento libertas dari non poteſt, excepto teſtamento militis. D

Inter medias heredum inſtitutiones libertas data, vtriſque adeuntibus non valet: ſolo autem priore adeunte, iure antiquo valet. Sed poſt legē Papiam Popeam, quæ partem non adeuntis caducam facit, ſi quidem primus heres vel ius antiquum habeat, valere eam poſſe placuit: quod ſi nō habeat, non valere conſtat, quòd loco non adeuntis, legatarij partis heredes fiunt: ſunt tamen qui & hoc caſu valere eam poſſe dicunt.

Qui teſtamento liber eſſe iuſſus eſt, mox quàm vnus ex heredibus adierit hereditatem, liber fit. E

Iuſta libertas teſtamento poteſt dari his ſeruis, qui teſtamenti faciendi, & mortis tempore, ex iure Quiritium teſtatoris fuerunt.

Lex Furia Caninia iubet, teſtamento ex tribus ſeruis nō plures quàm duos manumitti, & vſque ad decem, dimidiam partē manumittere concedit: à decimo vſque ad triginta, tertiā partē, vt tamen adhuc quinque manumittere liceat, æquè vt ex priori numero: à triginta vſque ad centum, quartam partem æquè vt decem ex priori numero liberari poſſint: à cētum vſque ad quingentos, partem quintam ſimiliter, vt ex antecedenti numero viginti quinque poſsint fieri liberi. Eademque præcipit, ne plures omninò quàm centum, ex cuiuſdam teſtamento liberi fiant. F

Eadem lex cauet, vt libertates ſeruis teſtamento nominatim dentur.

Quæ

A Quæ confirmat.] Deſunt hæc verba, *Teſtamento datas libertates*. quæ deinde ſequun-
tur, abundant: nam ad legem Furiam pertinent, cuius ſententia mox clariùs explicatur.
Præter exceptas perſonas.] vt ꝫ.tit.28. His autem ſimilia Th. ſcripſit in tit. de leg. Fal.
Quæ prohibet.] l. non eſt dubium. C. de legib. No. Th. ne cur. præd. alt. cond. Macro.
in Som. Scip. ad finem, Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deuiantibus pœna
ſancitur. Id eſt pars prima tollitur.] Legendum opinor, *Pars primæ legis tollitur:* vt De-
rogare ſit, partem primæ legi detrahere. l. derogatur. de verb. ſign. quod etiam exrogare
eſt auctore Sext. Pompeio. Obtogare, legem primam alia lege lata aliqua ex parte com-
mutare. quod M. Tullius his verbis complexus eſt. Deinde indignum de lege aliquid de-
rogari, aut legem abrogari, aut aliqua ex parte commutari, id eſt, vt & ipſe loquitur aliis
B in locis, legi obtogari. Hodie autem.] Hic talia quædam deſunt, *Olim liberi non erant,
qui aliter quàm vindicta, cenſu, vel teſtamento manumittebantur.* Qui pœnæ cauſa vincti.]
Huc pertinet l. fideicommiſſaria. 2. de fid. lib. cuius ſenſus hic eſt. Fideicommiſſaria liber-
tas non debetur ei, quem poſtea dominus ob delictum vinxit. quia Dediticiorum nume-
ro habetur. Secus eſt, ſi heres vinxerit. arg. l. cetera. in fin. de leg. 1. & hoc Paulus tradit lib.
IIII. Sent. ti. 11. ex quo detorta videtur l. fideicommiſſaria. Nam & ſententiæ ſpeciem ha-
bet. Quibus veſtigia.] Legendum videtur, *quibúſve ſtigmata*, niſi veſtigia ſunt notæ.
Seneca lib. 1. de benefic. Sic non eſt beneficium, quod ſub oculos venit, ſed beneficij ve-
ſtigium & nota. Ergo ſerui compuncti notis, manumiſſione Dediticij efficiuntur. No-
centéſque inuenti.] id eſt, confeſſi. Nam qui torti, nec confeſſi ſunt, Ciues Romani fieri
C poſſunt, vt Paul. in eodem libro ſcribit. Vt ferro.] Ad ludum gladiatorium. Ad ferrum
in l. eius qui. §. vlt. de teſta. Ad gladium. in l. ſi quis mihi bona. §. ſi quis planè. de adq. her.
l. ſi quis à filio. §. ſed & ſi. de iniuſt. teſt. Vel in cuſtodiam.] In publicum carcerem. Igi-
tur publicus carcer dediticium facit, non priuatus: niſi corpori vincula adhibita ſint. l. ve-
rum. de verb. ſign. Teſtamento verò manumiſſum.] Et idcircò quos ad ciuitatem
Romanam perduci volebant, iis ita teſtamento libertatem dabant. LIBERI SVNTO,
CVM ANNORVM ERVNT XXX. l. ex parte. §. Sticho. fam. erciſc. l. Ariſto. de manu.
teſt. l. vlt. de reb. dub. l. ſi quis ita. §. vlt. de ſtatu lib. In eo qui cenſu liberatur, nulla ætatis
habita eſt ratio. In conſilium.] Hæc eadem & Theophilus ſcribit in tit. qui & quibus
ex cau. man. non poſ. Eadem lex in fraudem.] Caius idem lib. 1. Inſtit. Porrò in cete-
D ris rebus alienatis in fraudem Reſciſſoria actione vtimur, Pauliana, Fabiana ſiue Calui-
ſiana: non etiam in libertatibus datis in fraudem. Nam libertates ipſo iure nullæ ſunt, id
eſt, ex lege Ælia Sentia. Qui tantùm in bonis.] Hunc Theoph. Bonitarium vocat,
ſequentem Quiritarium. Communem ſeruum.] §. vlt. de donat. Seruus in quo
alterius eſt.] Huius ſententiæ veſtigia quædam ſunt in l. quotiens. in fin. de hered. inſtit.
l. 2. de man. vind. l. ſi fructuarium. de man. teſta. Nam Iuſtiniani conſtitutio in contrariũ
ſcripta eſt. Legatarij partis.] Hic locus admodum deprauatus eſt. Crediderim legen-
dum, *Præf. ærarij*. Præfectorum enim ærarij eſt, bona quæ fiſco deferuntur ſpernere, vel a-
gnoſcere. l. ergo. §. planè. de fid. lib. l. edicto. de iur. fiſc. Ph. Geruaſij liber habet, *ea lege æra-
rium partis heres fiat.* Et mortis tempore.] Vel intra diem cretionis. l. verùm. de manu.
E teſt. & ꝫ.tit.22. Nam & qui intra diem cretionis hereditatis fit, propè eſt vt defuncti fuiſſe
videatur mortis tempore. Lex Furia Caninia.] Quid fiet, ſi ſupra ſtatutum numerum
ſeruos in teſtamento manumittat? Et placet liberari eos, qui primo loco ſcripti ſunt, vſq;
ad legitimum numerum, quod & in lege Ælia ſeruatur. l. qui ſoluendo. 2. l. ſi non lex. §. j.
de hered. inſtit. Quid fiet ſi in orbe, ſi permixtè ſeruorum nomina ſcripta ſint? Et placet
impediri omnium libertatem. l. qui ſoluendo. 1. & l. prox. eod. tit. Quid fiet, ſi in codicillis
quidam ſcripti ſint? Et Paulus lib. IIII. Sentent. nouiſſimum eis locum tribuit, quod puto
verius dici. Rurſus quæro, cùm per legem Furiam totam familiam inter viuos liberare li-
ceat, non etiam in teſtamento: facilius enim quis in teſtamento totam familiam manu-
mittit, quàm inter viuos: & eadem ratione Senatus obligatæ mulieri ſuccurrit, non do-
F nanti: lex Iulia hypothecam prædij dotalis inhibet, non alienationem: Conſtitutio Theo-
doſij Decurionibus venditionem, non donationem aut permutationem: Nouella Iuſti-
niani interceſſiones pro marito, non pro extraneo. Quæro, an rectè quis moribundus
prætermiſſo teſtamento totam familiam manumittat? Et rectè Caius lib. 1. Inſt. hoc tan-
quam in fraudem legis excogitatum reſpuit. cui ſimile eſt, quod ad legẽ Caniniam Paul.

ſcribens tractat, in l. ſi quis eum. de cond. & dem. Sed pugnat cum Paulo l. ſi quis quos. de legat. 2. niſi dicamus, legati retentionem eſſe non petitionem, vt in l. Lucius. §. codicillis. eod. tit. Et hæc de lege Caninia ex iure antiquo adnotare libuit: quæ & ſi ea lex abrogata ſit, nobis in aliis tamen partibus iuris magno vſui eſſe poſſunt. Eadem lex cauet.] § libertas. de legat. A

II.

DE STATV LIBERIS.

QVI ſub condicione teſtamento liber eſſe iuſſus eſt, ſtatu liber appellatur. B

Statu liber quamdiu pendet condicio, ſeruus heredis eſt.

Statu liber ſeu alienetur ab herede, ſiue ſuſcipiatur ab aliquo, libertatis condicionem ſecum trahit.

Sub hac condicione liber eſſe iuſſus, ſi decem milia heredi dederit, & ſi ab herede abalienatus ſit, emptori dando pecuniam, ad libertatem perueniet: idque lex duodecim Tabularum iubet.

Si per heredem factum ſit, quo minus ſtatu liber condicioni pareat, perinde fit liber, atque ſi condicio expleta fuiſſet. C

Extraneo pecuniam dare iuſſus, & liber eſſe, ſi paratus ſit dare, & is cui iuſſus eſt dare, aut nollet accipere, aut antequam acceperit moriatur, perinde fit liber, ac ſi pecuniam dediſſet.

Libertas & directò poteſt dari, hoc modo, LIBER ESTO, LIBER SIT, LIBERVM ESSE IVBEO: & per fideicommiſſum, vtputa, ROGO, FIDEI COMMITTO HEREDIS MEI, VT STICHVM SERVVM MANVMITTAT.

Is qui directò liber eſſe iuſſus eſt, horcinus fit libertus. Is autem cui per fideicommiſſum data eſt libertas, non teſtatoris, ſed manumiſſoris fit libertus. D

Cuius fidei committi poteſt ad rem aliquã præſtandam, eiuſdem etiam libertas fidei committi poteſt.

Per fideicommiſſum libertas dari poteſt tam proprio ſeruo teſtatoris, quàm heredis, aut legatarij, vel cuiuſlibet extranei ſeruo.

Alieno ſeruo per fideicommiſſum data libertate, ſi dominus eum iuſto pretio nõ vendat, extinguitur libertas. quoniam nec pretij computatio pro libertate fieri poteſt. E

Libertas ſicut dari, ita & adimi tam teſtamento, quàm codicillis teſtamento confirmatis poteſt: vt tamen eodem modo adimatur, quo & data eſt.

Idque lex XII. tabularum iubet.] In hac lege emptoris nomine continentur omnes qui quoquo iure dominium in ſtatu libero nacti ſunt. & hoc Pomponius ſcribit in l. ſtatu liberi à ceteris. de ſtatu lib. Hac item lege ſignificatur vendi ſtatu liberos poſſe: & hoc eſt quod Modeſtinus in eod. tit. Statu liberos, ait, vænundari poſſe leges XII. tab. putauerunt: F quaſi hæc fuerit ſententia XII. tab. Sic ſuprà Vlp. de lege Ælia Sentia. Ideò ſine conſilio manumiſſum, ſeruum manere putat. & M. Tull. lib. IIII. de Rep. Iurgare lex putat inter ſe vicinos, non litigare. Horcinus fit libertus.] Non malè Horcinus. Nam & horcum quidam dixêre παρὰ τὸ ὅρκος. Hic autem nullius eſt libertus. l. ſi necem. de bon. liber. niſi

Charon-

A Charontis, Plutonis, Orci. quamobrem & Charonianus ab Theophilo dictus eſt, ea forma, qua Orcini Senatores (quorum meminit Sueto. Tranquillus) à Plutarcho in M. Antonio Charonitæ dicuntur. Alieno ſeruo.] Si relinquatur res aliena, & ſi heres non poſſit eam redimere, non tamen extinguitur legatum aut fideicommiſſum. Nam iuſtum rei precium ex teſtamento debetur. Si relinquatur libertas ſeruo alieno, quem nulla heres condicione redimere poſſit, extinguitur fideicommiſſum libertatis: propterea quòd libertas inæſtimabilis res eſt. Sed videamus an hoc ſit perpetuum? quid enim ſi eius ſerui dominium heres quandoque nanciſcatur? Et hoc Conſtitutiones introduxerunt. l. deberi. C. de fid. lib.

B

III.

DE LATINIS.

LATINI ius Quiritium conſequuntur his modis, beneficio principali, liberis, iteratione, militia, naue, ædificio, piſtrino: præterea ex ſenatuſconſulto, veluti quæ ſit ter enixa.

Beneficio principali Latinus ciuitatem Romanam accipit, ſi ab imperatore ius Quiritium impetrauerit.

C Liberis ius Quiritium conſequitur Latinus, qui minor triginta annorum manumiſſionis tempore fuit. Nam lege Iunia cautum eſt, vt ſi ciuem Romanam, vel Latinam vxorem duxerit teſtatione interpoſita, quòd liberorũ quærendorum cauſa vxorem duxerit, poſtea filio filiáve, nato natáve, & anniculo facto, poſſit apud Prætorem vel Præſidem prouinciæ cauſam probare, & fieri ciuem Romanum, tam ipſe, quàm filius filiáve eius & vxor, ſcilicet ſi & ipſa Latina ſit. nam ſi vxor ciuis Romana ſit, partus quoque ciuis Romanus eſt, ex ſenatuſconſulto, quod auctore Diuo Adriano factum eſt.

D Iteratione fit ciuis Romanus, qui poſt Latinitatem, quam acceperat maior triginta annorum, iterùm iuſtè manumiſſus eſt ab eo, cuius ex iure Quiritium ſeruus fuit. Sed huic conceſſum eſt ex ſenatuſconſulto, etiam liberis ius Quiritium conſequi.

Militia ius Quiritium accipit Latinus, ſi inter vigiles Romæ ſex annis militauerit, ex lege Viſillia. Præterea ex ſenatuſconſulto conceſſum eſt ei, vt, ſi triennio inter vigiles militauerit, ius Quiritium conſequatur.

Naue Latinus ciuitatem Romanam accipit, ſi non minorem quàm decẽ E milia modiorum nauem fabricauerit, & Romam ſex annis frumentũ portauerit, ex edicto Diui Claudij.

[1] Latini ius Quiritium.] Igitur meliore cõdicione ſunt Latini, quàm Dediticij. Nam Dediticij nullo prorſus modo ius Quiritium conſequuntur. Sed & Latini commercium habent, & teſtamenti factionẽ: Dediticij non item. Latini vera libertate potiuntur quãdiu viuunt: Dediticij vmbra & imaginibus libertatis. Ciues autem Romani meliore cõditione ſunt, quàm Latini. Connubium enim Latini, & patriam poteſtatem non habẽt: teſtamentum facere, tutorésve dari non poſſunt, denique moriuntur quaſi ſerui. Nam ſi vxor ciuis Romana.] Partum Latinum naſci, argumento erat lex Menſia. de qua in F tit. v. propterea quòd Latini non valdè diſtant à peregrinis. Iteratione.] Pli. VII. Epiſt. Sed huic conceſſum eſt.] Qui minor xxx. annorum Latinitatem accipit, liberis ius Quiritium conſequitur ex lege Iunia. poſt hanc ætatem qui latinitatem accipit, non niſi patroni beneficio: ſed ex S.C. etiam liberis ius Quiritium conſequitur. Militia.] Vigilum ſeptem cohortes D. Auguſtus in vrbe ita cõſtituit, vt binas regiones vrbis vnaquæ-

que cohors tueretur. Conſtat enim 14. fuiſſe regiones vrbis. l. 3. de offic. præf. vig. Inter A
eos qui Latinus ſex annis militaſſet, ex lege Viſellia ius Quiritium conſequebatur: tandem Senatui triennium viſum eſt ſufficere. *Viſellia* malo quàm *Viſillia*: quæ D. Claudij temporibus lata eſt, rogante L. Viſellio Varrone. l. j. C. ad leg. Viſel. l. j. C. quand. ciu. ac. cri. præ. Diui Claudij.] Idem Suetonius in Claudio.

IIII.

DE HIS, QVI SVI IVRIS SVNT.

SVI iuris ſunt familiarum ſuarum principes, id eſt, paterfamiliæ, itémque materfamiliæ. B

Qui matre quidem certa, patre autem incerto nati ſunt, ſpurij appellantur.

Spurij appellantur.] Spurij ſunt, qui legitimè quæſiti non ſunt. Originem verbi Iuſtinianus explicat his verbis, Vnde ſolent Spurij appellari, vel à Græca voce, quaſi *σποράδην* concepti, vel quaſi ſine patre filij. in tit. de nupt. ſic in l. diuus. de captiu. ſic Caius lib. 1. Inſtit. ſic Theophilus, ſic libri ſcripti: impreſſi non ſic, quibus non aſſentior.

C

V.

DE HIS QVI IN POTESTATE SVNT.

IN poteſtate ſunt liberi parentum, ex iuſto matrimonio nati.

Iuſtum matrimonium eſt, ſi inter eos qui nuptias contrahunt connubium ſit, & tam maſculus pubes quàm femina potens ſit, & vtrique conſentiant, ſi ſui iuris ſunt, aut etiam parentes eorum, ſi in poteſtate ſunt.

Connubium eſt vxoris iure ducendæ facultas. D

Connubium habent ciues Romani cum ciuibus Romanis: cum Latinis autem & peregrinis, ita ſi conceſſum ſit.

Cum ſeruis nullum eſt connubium.

Inter parentes & liberos infinitè cuiuſcumque gradus connubium non eſt. Inter cognatos autem ex tranſuerſo gradu, olim quidem vſque ad quartum gradum matrimonia contrahi non poterant: nunc autem etiam ex tertio gradu licet vxorem ducere. Si tamen fratris filia, non etiam ſororis filia, aut amita, vel matertera, quamuis eodem gradu ſit: eadémque vxore: nouerca, vel priuigna, vel nurus, vel ſocrus noſtra fuit, ducere non poſſumus. E

Si quis eam, quam non licet, vxorem duxerit, inceſtum matrimonium contrahit: ideóque liberi in poteſtate eius non fiunt, ſed quaſi vulgò concepti, ſpurij ſunt.

Connubio interueniente, liberi ſemper patrem ſequuntur: non interueniente connubio, matris condicioni accedunt, excepto eo, qui ex peregrino & ciue Romana, peregrinus naſcitur: quoniam lex Menſia ex alterutro peregrino natum deterioris parentis condicionem ſequi iubet. F

Ex ciue Romano & Latina Latinus naſcitur: & ex libero & ancilla, ſeruus: quoniam cùm his caſibus connubia non ſint, partus ſequitur matrem.

In

A In his qui iure contracto matrimonio naſcuntur, conceptionis tempus ſpectatur. in his autem, qui non legitimè concipiuntur, editionis: veluti ſi ancilla conceperit, deinde manumiſſa pariat, liberum parit. Nam quamuis non legitimè concepit, cùm editionis tempore libera ſit, partus quoque liber eſt.

Nunc autem etiam ex tertio.] Hic locus ſic meo iudicio reſtituendus eſt. *Nunc autem etiam ex quarto gradu licet vxorem ducere. Sed tamen fratris aut ſororis filiam, neptém ve eorũ quamuis eodem gradu ſit, amitam vel materteram, eámque vxorem, quæ nouerca vel priuigna, vel nurus, vel ſocrus noſtra fuit, ducere non poſſumus.* Olim igitur inter ſe patrueles, amitini, con-
B ſobrini matrimonio iungi non poterant: id quod & Caius ſcribit lib. 1. Inſtitut. hodie ex Conſtitutionibus poſſunt. Perperam ex tertio gradu, nam iure ciuili ex tertio gradu vxorem ducere numquam licuit: neque verò nunc licet. Cetera quàm ineptè deſcripta fuerint, ex Caij & Iuſtiniani Inſtitutionibus, & graduum ratione deprehendi poteſt. Sed vide Obſ. 13. c. 16.

Inceſtum matrimonium.] Ergo non tantùm inter parentes & liberos inceſtæ ſunt nuptiæ, ſed & inter eos, qui ex tranſuerſo, vel qui affinitate coniuncti ſunt: quod & Caius ſcribit lib. 1. Inſtit. & Paulus in l. ſororis. de rit. nup. Et præterquàm quòd iure gentium inter parentes & liberos, ceterùm iure ciuili inceſtæ ſunt nuptiæ. Quoniam lex Menſia.] l. lex naturæ. de ſtat. hom. Veluti ancilla conceperit.] Quòd ſi libera conceperit,
C deinde ancilla pepeterit, partus quoque ſeruus eſt, ſi hác iuris ciuilis regulam ſequamur: quod & Caius ſcribit lib. 1. Inſtitut. ſed fauore libertatis placuit eum liberum naſci. & ita Marc. ſcribit in l. & ſeruorum. de ſtat. hom. & Paul. lib. 11. Sent.

VI.

DE DOTIBVS.

Dos aut datur, aut dicitur, aut promittitur.

Dotem dicere poteſt mulier, quę nuptura eſt: & debitor mulie-
D ris, ſi iuſſu eius dicat inſtitutus: parens mulieris virilis ſexus per virilem ſexum cognatione iunctus, velut pater, auus paternus. Dare, promittere dotem omnes poſſunt.

Dos aut profecticia dicitur, id eſt, quam pater mulieris dedit: aut aduenticia, id eſt, ea, quæ à quouis alio data eſt.

Mortua in matrimonio muliere, dos à patre profecta, ad patrem reuertitur, quintis in ſingulos liberos in infinitum relictis penes virum. Quòd ſi pater non ſit, apud maritum remanet.

E Aduenticia autem dos ſemper penes maritum remanet, præterquàm ſi is qui dedir, vt ſibi redderetur ſtipulatus fuit: quæ dos ſpecialiter recepticia dicitur.

Diuortio facto, ſiquidem ſui iuris ſit mulier, ipſa habet actionem, id eſt, dotis repetitionem: quòd ſi in poteſtate patris ſit, pater adiuncta filiæ perſona habet actionem reuera: nec intereſt aduenticia ſit dos, an profecticia.

Poſt diuortiũ defuncta muliere, heredi eius actio non aliter datur, quàm
F ſi moram in dote mulieri reddenda maritus fecerit.

Dos ſi pondere, numero, menſura contineatur, annua, bima, trima die reddetur: niſi ſi, vt præſens reddatur, conuenerit. Reliquæ dotes ſtatim redduntur.

Retentiones ex dote fiunt, aut propter liberos, aut propter mores, aut A
propter impenſas,aut propter res donatas, aut ptopter res amotas.

Propter liberos retentio fit,ſi culpa mulieris aut patris,cuius in poteſtate eſt,diuortium factum ſit: tunc enim ſingulorum liberorum nomine ſextæ retinentur ex dote:non plures tamen quàm tres ſextæ in retentione ſunt,nō in petitione.

Dos quæ ſemel functa eſt,amplius fungi non poteſt,niſi aliud matrimonium ſit.

Morum nomine,grauiorum quidem,ſextæ retinentur:leuiorum autem, B
octauæ. Grauiores mores ſunt,adulteria tantùm:leuiores omnes reliqui.

Mariti mores puniuntur,in ea quidem dote, quæ à die reddi debet. Ita propter maiores mores præſentem dotem reddit: propter minores ſenum menſum die.In ea autem, quæ præſens reddi ſolet, tantùm ex fructibus iubetur reddere,quantum in illa dote quadtiennio redditur: quod repræſentatio facit.

Impenſarum ſpecies ſunt tres: aut enim neceſſariæ dicuntur, aut vtiles,
aut voluptuoſæ. C

Neceſſariæ ſunt impenſæ, quibus non factis, dos deterior futura eſt: veluti ſi quis ruinoſas ædes refecerit.

Vtiles ſunt,quibus non factis quidem,deterior dos non fuerit: factis autem,fructuoſior dos effecta eſt: veluti ſi vineta & olíueta fecerit.

Voluptuoſæ ſunt quibus neque omiſſis,deterior dos fieret:neque factis: fructuoſior effecta eſt:quod euenit in viridariis, & pictoriis, ſimilibúſque rebus.

Dos aut datur.] Dos dicitur ſollemnibus verbis ſine interrogatione. Dotis actio tā D
ex dictione naſcitur, quàm ex ſtipulatione: hodie etiam ex nuda pollicitatione & nudo pacto.l.2.C.Theo.de inc.nupt. l.vlt. C.Theo.de dotib. Sublata autem eſt dicendæ dotis ſollemnitas:ideoq; à l.ad exactionem.C.de do.prom.vt ex Co.Theo.apparet, Tribonianus amouit hæc verba,*Dictio vel.*& quibus in locis prudētes ſcripſerant, *Doti dicere*, ſubſcripſit,*Doti promittere*,inuſitata loquendi forma.l.ſi rem.§.vlt. de nouat.l.auus.de iu.dot. l.ſi marito.§.1.l.ſi ſocer.§.Lucius.ſol.matr.Denique in l.1.C.de iu.dot.cùm Seuerus Imp. ſcripſiſſet,*Dictio vel promiſſio:* & paulò poſt, *Ex dictione vel ex ſtipulatione*, (necdum enim ex pollicitatione dotis actio erat)pollicitationem Trib.adſcripſit,& cōdictionem ex pollicitatione:cùm tamen ex pactis,vel pollicitationibus præſcriptis verbis, non condictio
dari ſoleat. Inſtitutus.] Ad hanc rem conſtitutus. Dare,promittere.] Idem Paulus E
in l.promittendo.de iu.dot. Dicendo igitur tres dumtaxat perſonæ obligantur, promittendo omnes. Quam pater mulieris.] Adde vel parens virilis ſexus, per virilem ſexū cognatione iunctus. Quod ſi pater non ſit.] l.cùm patrem. C. de iu.dot. Semper.] ſiue ſint liberi,ſiue non. Receptitia.] l.mortis cauſa.§.ſed & ſi dos.de donat.cau.mort. Seruus autem receptitius,de quo Aul.Gel.& Non.Marcellus ſcribunt,neque dotalis eſt, neque ex paraphernis:quia ad virum non defertur. Sunt hæc omnia diuerſa, bona recepticia,dotes παράφερνα, ἀντίφερνα, θεώρετρα, ὑπόβολα. Παράφερνα ſunt,quæ extra dotem ad virum deferuntur,quæ & peculij nomine ſignificantur. l.ſi ego. §. dotis. de iur. dot.l. donationes.§.ſpecies,de donat. Ἀντίφερνα ſunt donationes propter nuptias.l.vlt.C.de do-
nat.ante nupt.quibus proxima ſunt θεώρετρα & ὑπόβολα,de quibus Conſtātinus Har- F
menopulus ſcribit. Vnde & Hyperbolica inſtrumenta apud Sid. Apoll. lib. VII. Epiſto. quamquam ſunt,qui legant Hyperbolica: alij quidam Paraphernica, omninò male.

Reuera.] legendum, *Rei vxoriæ*. Nec intereſt.] Obſtare videtur l. 2.§.quod ſi in patris.ſol.matr.Goueanus in lib.var.lect.Triboniani in eo §. facinus adnotauit: Anto. Goueanus,

A ueanus,cui ex omnibus,quotquot ſunt aut fuêre, Iuſtinianei iuris interpretibus, ſi quæramus quis vnus excellat,palma deferenda eſt.Proinde dos aduenticia communis eſt ex iure antiquo,mulieris propria ex iure nouo. Actio dotis aduenticiæ communis eſt etiam Iure nouo.l.vlt.C.de bo. quæ. lib. neque verò prop riam eſſe actionem rectè colligitur ex l.Caius.ſol.mat.quia non dicit ſoli filiæ actionem dari: verùm ideò filiæ dicit non patri,quia filiæ cautum fuit non patri.ceterùm per filiam patri quæritur actio. Poſt diuortium.] Inde ſi poſt diuortium maritus in teddenda dote moram fecerit, & heredi vxoris competit actio:ſi moram non fecerit, ſecus eſt. Quamobrem & mortua in matrimonio vxore,heredi non competit actio.l.vſufruct. ſol. matr. l.cùm in fundo. §.ſi autem vſumfruct.de iu.dot. Annua bima.] Hodie annua die ex conſtitutione Iuſtiniani:cui
B à Triboniano aptata eſt l.1.de do.prǽleg.in qua legitur,annua die pecuniā dotalem reddi. Non plures tamen quàm tres.] id eſt,media pars,vt Paulus ait lib.11.Inſtit.tit.de dotibus,cuius verba Boëthius Seuerinus refert. Nam ſex ſextæ, integrum conficiunt.

Non in petitione.] Quæ ex aliis cauſis retinentur, & in petitione ſunt. Suſtulit verò Iuſtin.quintas & ſextas,& alia omnia retentionum genera. Sunt tamen compēſationum ex eis cauſis leges quamplurimæ.l.fructus.§.ob donationes. l.rei. §.1.l.ſi conſtante. §.ſi vxor.l.pen.§.1.ſol.matr.l.vtilium.de impenſ.in res dot.l.neque.C.de compenſ. l.1.C.rer.amot.Sed & de moribus actionem ſuſtulit.l.vlt.C.de repud.de qua in l.5.D.de pact.dot.l.vlt.C.Th.de inc.nupt.l.1.C.Theo.vic.ciu.cri.ag.non poſ.quæ & accuſatio dicitur in l.viro.l.cùm mulier.D.ſol.matr.quemadmodum actio ſuſpecti,actio ingrati,actio inofficio-
C ſi,accuſatio ſuſpecti,accuſatio ingrati,accuſatio inofficioſi ſuis locis. Dos quæ ſemel.] Niſi redintegratum ſit matrimonium, dos quæ ſemel dos eſſe deſiit, dos effici amplius non poteſt.Redintegrato matrimonio, tacitè redintegratur & dos, niſi ſit recepticia.l.ſi mulier diuerterit.l.in inſulam.§.vlt.ſol.mat. Item octaua.] Legendum autem *octaue*.

Quæ à die reddi debet.Ita propter.] Legendum, *quæ annua bima trima die reddi debet, propter*. Pictoriis.] Lego,*picturis*,& paulò ante,*deterior dos fuerit*. Viridariis.] In Pand. Flor.virdiaria in l.ſi cuius.§.fructuarius.de vſufruct.l.in inſtrumento de inſtr.vel inſtrum. leg.& viridia in l.quotiens.§.ſeruiturum.de ſeruit.l.ædificia.de ſer.vrb.l.impenſæ. de ver. ſignif.Vnde & viridiaria alij deduxêre,alij viridaria. Sed nihil hæc ad Vlpianum.

D

VII.

DE IVRE DONATIONVM INTER VIRVM ET VXOREM.

INTER virum & vxorem donatio non valet,niſi certis ex cauſis: mortis cauſa,diuortij cauſa,ſerui manumittendi gratia.Hoc amplius principalibus conſtitutionibus conceſſum eſt mulieri, in
E hoc donare viro ſuo,vt is ab Imperatore lato clauo,vel equo publico,ſimilíve honore honoretur.

Si maritus diuortij cauſa res mouerit,rerum quoque amotarum actione tenebitur.

Si maritus pro muliere ſe obligauerit,vel in rem eius impenderit, diuortio facto,eo nomine cauere ſibi ſolet ſtipulatione tribunicia.

In poteſtate parentum ſunt etiam hi liberi, quorum cauſa probata eſt, per errorem contracto matrimonio inter diſpares condignis perſonas.
F Nam ſeu ciuis Romanus Latinam aut peregrinam, vel eam quæ Dediticiorum numero eſt quaſi per ignorantiam vxorem duxerit: ſiue ciuis Romana per errorem peregrino, vel ei qui Dediticiorum numero eſt, aut etiam ſi Latino ex lege Ælia Sentia nupta fuerit, cauſa probata, ciuitas

redditur tam liberis quàm parentibus, præter eos qui Dediticiorum nu- A
mero ſunt, & ex eo fiunt in poteſtate parentum liberi.

Principalibus.] Antonini Imp.l.nuper.de don.inter vir.& vxo. Si maritus diuortij.] Non tantùm in vxorem, ſed & in virum rerum amotarum actio eſt.l.contra.§.item. rer.amot. Stipulatione tribunicia.] Vt in l.cùm mulier de dote.ſol.matr. Hæc ſtipulatio honoraria eſt, quia ex iuriſdictione tribunorum venit: vt prætoria, vt ædilicia ex iuriſdictione prætoris, ex iuriſdictione ædilium. In Inſtitutionibus, de ædiliciis vulgò malè ſcriptum eſt, *quia ex iuriſdictione prætoru veniũt*. Supereſt enim vox, *prætoru*, auctore Theophilo, & Pomponio in l.5.de verb.oblig. Diſpares condignis.] Lego, diſparis condi-
cionis. Ex lege Aelia Sentia.] vt in tit.de Latinis ex lege Iunia, id eſt, vti lege Iuniac cõ- B
prehenſum eſt. Eſt autem ab hac ſententia non abſimile id, quod Impp. reſcripſerunt in l.qui in prouincia.§.Diuus.de rit.nup.

VIII.

DE ADOPTIONIBVS.

NON tantùm naturales liberi in poteſtate parentum ſunt, ſed etiã adoptiui.

Adoptio fit, aut per populum, aut per prætorem, vel præſidem C
prouinciæ. Illa adoptio quæ per populum fit, ſpecialiter adrogatio dicitur.

Per populum qui ſui iuris ſunt adrogantur: per prætorem autem, filij familiæ à parentibus dantur in adoptionem.

Adrogatio Romæ tantùm fit: adoptio autem, etiam in prouincia apud præſidem.

Per prætorem vel præſidem prouinciæ adoptari tam maſculi quàm feminæ, & tam puberes quàm impuberes poſſunt: per populum verò Roma- D
num, feminæ quidem non adrogant. Pupilli anteà quidem non poterãt adrogati: nunc autem poſſunt ex conſtitutione Diui Antonini.

Hi qui generare non poſſunt, velut ſpado, vtroque modo poſſunt adoptare. Idem iuris eſt in perſona cœlibe.

Item is qui filium non habet, in locum nepotis adoptare poteſt.

Si paterfamiliæ adrogandum ſe dederit, liberi quoque eius quaſi nepotes, in poteſtate fiunt adrogatoris. Feminæ verò neutro modo poſſunt ado-
ptare: quoniam nec naturales liberos in poteſtate habent. E

Aut per populum.] l.2.C.de adopt. Hodie per imperatorem. Adrogatio Romæ tantùm fit.] Quoniam curiatis comitiis fit. Feminæ quidem non adrogant.] Legendum *adrogantur*. Cauſa illa eſt, quia nulla cum feminis comitiorum communio eſt. Ceterùm per principem feminæ adrogantur.l.nam feminæ.D.de adop.

IX.

DE HIS QVI IN MANV SVNT.

FARRE conuenitur in manum, certis verbis, & teſtibus x. præ- F
ſentibus, & ſollemni ſacrificio facto, in quo panis quoque farreus adhibetur.

A In manu eſt vxor, quæ conuenit in manum. In manum aut confarratione conuenitur aut coëmptione. Sed omiſſa eſt confarreandi adſuetudo, vt Cornelius Tacitus lib. IIII. Annalium ſcribit. Omiſſa quoque tandem eſt coëmptio. Denique omiſſa eſt omnis cõuentio in manum. Quamobrem Tribonianus in l. vxorem. de rit. nupr. l. ex parte. §. 1. de verb. obl. ſcripſit, *in matrimonium conuenire*: cùm tamen Pap. ſcripſiſſet, *in manum conuenire*. & in l. ſi concubina ret. amor. *conuenit* pro *in manu conuenit*.

X.

B ### QVI IN POTESTATE MANCIPIO'VE SVNT QVEMADMODVM EO IVRE LIBERENTVR.

LIBERI parentum poteſtate liberantur, emancipatione, id eſt, ſi poſteaquàm mancipati fuerint, manumiſſi ſint. Sed filius quidem ter mancipatus, ter manumiſſus, ſui iuris fit. Id enim lex duodecim Tabularum iubet his verbis, SI PATER FILIVM TER VENVNDAVIT, FILIVS A PATRE LIBER ESTO. Ceteri autem
C liberi præter filium tam maſculi quàm feminæ, vna mancipatione manumiſſionéque ſui iuris fiunt.

Morte patris filius & filia ſui iuris fiunt. morte autem aui, nepotes ita demum ſui iuris fiunt, ſi poſt mortem aui in poteſtate patris futuri non ſunt: veluti ſi moriente auo pater eorum aut iam deceſſit, aut de poteſtate dimiſſus eſt. Nam ſi mortis aui tempore, pater eorum in poteſtate eius ſit, mortuo auo, in patris ſui poteſtate fiunt.

Si patri, vel filio, aqua & igni interdictum ſit, patria poteſtas tollitur: quia
D peregrinus fit is, cui aqua & igni interdictum eſt. Neque autem peregrinus ciuem Romanum, neque ciuis Romanus peregrinum in poteſtate habere poteſt.

Si pater ab hoſtibus captus ſit, quamuis ſeruus hoſtium fiat: tamen cùm reuerſus fuerit, omnia priſtina iura recipit, iure poſtliminij. Sed quamdiu apud hoſtes eſt, patria poteſtas in filio eius interim pẽdebit: & cùm reuerſus fuerit ab hoſtibus, in poteſtate filium habebit. Si verò ibi deceſſerit, ſui iuris filius erit. Filius quoque ſi captus fuerit ab hoſtibus, ſimiliter propter ius
E poſtliminij, patria poteſtas interim pendebit.

In poteſtate parentum eſſe deſinunt & hi, qui Flamines Diales inaugurantur, & quæ virgines Veſtæ capiuntur.

[7] Qui flamines Diales.] Qui morte parentis ſui iuris fit, capite non minuitur. l. 3. §. vlt. ad Maced. Adiungo etiam eum qui Flaminio Diali, aut Veſtali ſacerdotio ſui iuris fit. l. 2. quod cum eo. l. 1. §. ſed etſi alio. quan. de pecul. auctore Gellio lib. 1. cap. 13. Et hoc nimirum eſt quod ait Vlp. in d. l. 3. *vel alias ſui iuris*, &c. Idem & in eo Iuſtinia. conſtituit, qui dignitate ſui iuris fit. in Nou. 81. At is profectò qui emancipatione ſui iuris fit, capite mi-
F nuitur: credo quia in imaginariam ſeruitutis formam deducitur. l. liberos. de cap. minutis: immò quia ſublata eſt legitima emancipatio, vigetq́; aut Anaſtaſiana, aut Iuſtiniana emancipatio, qui emancipatur hodie, capite non minuitur. Proinde meritò ex Iuſtiniani conſtitutionibus ſuo exæquatur emancipatus. Vſusfructus emãcipatione non finitur. Id deniq; teſtat, vt capite non minuãtur hodie, qui cùm alieni iuris forẽt, ſui iuris efficiũtur.

His autem quæ in hoc loco dicuntur ab Vlpiano, addenda eſt, quæ in manum flaminis A
conuenit, Cornelius Tacitus lib. IIII. quando exiret è iure patrio qui id flaminium apiſceretur, quæque in manum flaminis conueniret.

X I.

DE TVTELIS.

TVTORES conſtituuntur tam maſculis, quàm feminis: ſed maſculis, quidem impuberibus, dumtaxat propter ætatis infirmitatẽ: B
feminis autem tam impuberibus, quàm puberibus, & propter ſexus infirmitatem, & propter forenſium rerum ignorantiam.

Tutores autem legitimi ſunt, aut ſenatuſconſultis conſtituti, aut moribus introducti.

Legitimi tutores ſunt, qui ex lege aliqua deſcendunt. Per eminentiam autem legitimi dicuntur, qui ex lege duodecim Tabularum introducuntur, ſeu propalàm, quales ſunt agnati, ſeu per conſequentiã, quales ſunt patroni.

Agnati ſunt, à patre cognati virilis ſexus, per virilem ſexum deſcendentes, C
eiuſdem familiæ: veluti patrui, fratres, filij fratris patruelis.

Qui liberum caput mancipatum ſibi, vel à parente, vel à coëmptore manumiſit, per ſimilitudinem patroni tutor efficitur, qui fiduciarius tutor appellatur.

Legitimi tutores, alij tutela in iure cedere poſſunt.

Is cui tutela in iure ceſſa eſt, Ceſſicius tutor appellatur: qui ſiue mortuus
fuerit, ſiue capite minutus, ſiue alij tutela ceſſerit, redit ad legitimum tuto-
rem tutela. Sed & ſi legitimus deceſſerit, aut capite minutus fuerit, ceſſicia D
quoque tutela extinguitur.

Quantùm ad agnatos pertinet, hodie ceſſicia tutela non procedit: quoniam permiſſum erat in iure cedere tutela feminarum tantum, non etiam maſculorum. Feminarum autem legitimas tutelas lex Claudia ſuſtinet.

Excepta tutela patronorum, legitima tutela capitis demitutione amittitur.

Capitis minutionis ſpecies ſunt tres. maxima, media, minima.

Maxima capitis deminutio eſt, per quam & ciuitas, & libertas amittitur: E
veluti cùm incenſus aliquis venierit: aut cùm mulier alieno ſeruo ſe iunxerit, denuntiante domino, & ancilla facta fuerit, ex Senatuſconſulto Claudiano.

Media capitis deminutio dicitur, per quam ſola ciuitate amiſſa, libertas retinetur: quod fit in eo, cui aqua & igni interdicitur.

Minima capitis deminutio eſt, per quam & ciuitate & libertate ſalua, ſtatus dumtaxat hominis mutatur: quod fit adoptione, & in manum conuentione.

Teſtamento quoque nominatim tutores dati confirmantur eadem lege F
duodecim Tabularum, his verbis: VTI LEGASSIT SVPER PECVNIA TVTELAVE SVÆ REI, ITA IVS ESTO: qui tutores datiui appellantur.

Dat

A Dari teſtameno tutores poſſunt liberis qui in poteſtate ſunt.

Teſtamento tutores dari poſſunt hi, cum quibus teſtamenti faciendi ius eſt, præter Latinum Iunianum. Nam Latinus habet quidem teſtamenti factionem, ſed tamen tutor dari non poteſt. id enim lex Iunia prohibet.

Si capite deminutus fuerit tutor teſtamento datus, non amittit tutelam: ſed ſi abdicauerit ſe tutela, deſinit eſſe tutor. Abdicare autem eſt, dicere nolle ſe tutorem eſſe in iure. Cedere autem tutela teſtamento da-B tus non poteſt: nam & legitimus in iure cedere poteſt, abdicare ſe non poteſt.

Lex Attilia iubet mulieribus, pupilliſve non habentibus tutores, dari à prætore, & maiore parte Tribunorum plebis: quos tutores Attilianos appellamus. Sed quia lex Attilia Romæ tantùm locum habet, lege Iulia & Titia proſpectum eſt, vt in prouincia quoque ſimiliter à præſidibus earũ dentur tutores.

Lex Iunia tutorem fieri iubet Latino, vel Latinis impuberibus eum, qui C etiam ante manumiſſionem ex iure Quiritium fuit.

Ex lege Iulia de maritandis ordinibus, tutor datur à Prætore vrbis ei mulieri virginíve, quam ex hac ipſa lege nubere oportet, ad dotem dandam, dicendam, promittendámve, ſi legitimum tutorem pupilla non habeat. Sed poſtea Senatus cenſuit, vt etiam in prouincia quoque, ſimiliter à præſidibus earum ex eadem cauſa tutores dentur.

Prætereà etiam in locum muti, furioſive tutoris, alterum dandum eſſe tutorem ad dotem conſtituendam Senatus cenſuit.

D Item ex Senatuſconſulto tutor datur mulieri ei, cuius tutor abeſt, prærerquàm ſi patronus ſit, qui abeſt. Nam in locum patroni abſentis alter peti non poteſt, niſi ad hereditatem adeundam, & nuptias contrahendas. Idémque permiſit in pupillo patroni filio.

Hoc amplius Senatus cenſuit, vt ſi tutor pupilli pupillæve ſuſpectus à tutela ſubmotus fuerit, vel etiam iuſta de cauſa excuſatus, in locum eius tutor alius detur.

Moribus tutor datur mulieri pupillóve, qui cum tutore ſuo lege aut legitimo iudicio agere vult, vt auctore eo agat (ipſe enim tutor in rem ſuam E auctor fieri non poteſt) qui prætorianus tutor dicitur, quia à prætore vrbis dari conſueuit.

Pupillorum pupillarúmque tutores & negotia gerunt, & auctoritatem interponunt. Mulierum autem tutores auctoritatem dumtaxat interponũt.

Si plures ſunt tutores, omnes in omni re debent auctoritatem accommodare, præter eos qui tunc dati ſunt: nam ex his vel vnius auctoritas ſufficit.

Tutoris auctoritas neceſſaria eſt, mulieribus quidem in his rebus, ſi lege F aut legitimo iudicio agant, ſi ſe obligent, ſi ciuile negotium gerant, ſi libertæ ſuæ permittant in contubernio alieni ſerui morari, ſi mancipia alienent. Pupillis autem hoc amplius, etiam in rerum nec mancipi alienatione tutoris auctoritate opus eſt.

Liberantur tutela, maſculi quidem pubertate. Puberem autem Caſsiani A
quidem eum eſſe dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id eſt, qui generare
poteſt: Proculeij autem, eum qui quattuordecim annos expleuit: ve
rùm Piſcus eum Puberem eſſe, in quem vtrumque cócurrit, & habitus corporis,
& numerus annorum. Feminæ autem tutela liberantur

XII.

DE CVRATORIBVS.

CVRATORES aut legitimi ſunt, id eſt, qui ex lege duodecim Ta- B
bularum dantur: aut honorarij, id eſt, quj à prærore conſtituuntur.
Lex duodecim Tabularum furioſum, itemque prodigum, cui
bonis interdictum eſt, in curatione iubet eſſe agnatorum.

A prætore cóſtituitur curator, quem ipſe prætor voluerit, libertinis prodigis,
itemque ingenuis, qui ex teſtamento parentis heredes facti, malè diſ-
ſipant bona: his enim ex lege, curator dari non poterat: cùm ingenuus quidem
non ab inteſtato, ſed ex teſtamento heres factus ſit patri: libertinus au
tem nullo modo patri heres fieri poſsit, qui nec patrem habuiſſe videtur, C
cùm ſeruilis cognatio nulla ſit.

Præterea dat curatotem ei etiam, qui nuper pubes factus, idoneè negotia
ſua tueri non poteſt.

Virilis ſexus.] In tutelarum quæſtione ita definiuntur agnati: propterea quod tutela
virile munus eſt. Ceteroquin & feminæ agnatæ ſunt. Eadem eſt agnatorum definitio in
quæſtione inteſtatæ ſucceſsionis. l. 2. §. agnati. de ſuis & leg. her. & I. ti. 26. quia etſi cóſangui
nea conſanguineo inteſtato heres exiſtat, agnata tamé agnato cuiquam inteſtato ex lege
Voconia heres non eſt. §. ceterum de legit. agnat. ſucc. Sic in lege Vellea, Qui teſtamen-
tum faciet, is omneis virilis ſexus, qui ei ſui heredes futuri erunt, &c. etiam ſi parente vi- D
uo naſcantur. Ideò ait, Virilis ſexus, quia ſequuntur hæc verba, Vt nominatim eos ex-
heredet, vel inſtituat. §. poſtumorum. in fi. de exher. lib. Soli autem poſtumi mares nomi-
natim exheredandi ſunt. §. poſtumi quoque. §. poſtumorum. de exheredat. lib. Vnde &
in l. 3. de iniuſto rupt. aio ſic Vlpianum ſcripſiſſe, *Poſtumi virilis ſexus*: & ex Iuſtiniani con
ſtitutione id Tribonianum immutaſſe. Eiuſdem familiæ.] l. pronútiatio. §. communi.
de verb. ſign. Fratres.] Legendum, *Fratres patrueles, filij fratris patruelis.* Qui liberum
caput.] Agnatus eſt tutor ex l. XII. tab. patronus ex interpretatione legis: parens ex có-
tractu fiduciæ. Cur non & parens ex interpretatione legis? Quia nulla talis in lege in-
terpretatio adhiberi potuit. Nec enim vt patronis, ſic parentibus nominatim lege defer- E
tur hereditas. Igitur duæ tantùm ſunt ſpecies legitimæ tutelæ. Agnatorum, & Patrono-
rum: id quod Vlpianus tradit. in l. 1. de leg. tut. Verùm in l. 3. §. vltim. eod. titul. parentem
emancipatorem non legitimum, ſed vicem ait legitimi tutoris obtinere, id eſt, fiduciariú
tutorem eſſe. Non nego moribus inde receptum, vt nominetur legitima, quæ propriè
eſt fiduciaria. tit. de leg. par. tut. fiduciariæ tutelę nomen ad liberos tranſmitti, legitimæ
non tranſmitti: denique hoc liberos patronorum diſtare à liberis parentum. Ceterùm
ratio differentię tradita à Iuſtiniano in titul. de fiduc. tut. falſa eſt in patre & auo: certè
ſubtilior eſt quàm verior. An igitur quia non vt libertis patroni, ita liberis emancipato-
ris lege debetur hereditas? l. 1. §. liberos. ſi quis à par. fuerit manu. ſed de his ſatis.

Vel à parente, vel à coemptore.] Qui à parente, is eſt pater fiduciarius: qui à coëm- F
ptore, is eſt pater naturalis. Lex Claudia ſuſtinet.] Lege, *Suſtulit.* Rurſus verò lex Clau
dia ſublata eſt cóſtitutione Conſtantini. l. 3 C. de leg. tut. l. 2. Th. C. de tut. & cur. cre. Ait
Conſtantinus. In feminis tutelam legitimam conſanguineus vel patruus non recuſet.

Excepta tutela patronorum.] Hoc eſt quod ait l. tutelas. de cap. minutis. Tutelas

etiam

A etiam non amittit capitis deminutio, exceptis his quæ I. A. P. P. deferuntur, id eſt, quæ
iure agnationis proximis potiſſimùm deferuntur. Tribonianus non ſic. Equidē ſcio Tri-
bonianum, cùm multa in libris prudentum notis perſcripta eſſent, auctore Iuſtiniano in
l. 2. C. de vet. iu. enucl. in eis explicandis cadere frequenter & labi. Ceterùm tutela patro-
norum minima capitis deminutione non perit, quia nec ius patronatus perit. Æquè te-
ſtamentaria & datiua tutela non perit. At quia minima capitis deminutione ius agna-
tionis perit, & legitima agnatorum tutela perit. Dixi, proximis potiſſimum, vt in edicto
tranſlaticio Verris, Tum vti proximum quemque potiſſimum heredem eſſe oporteret, ſi
is inteſtatò mortuus eſſet. Vnde eximēda non ſunt poſteriora verba l. 1. vnde legit. Quin-
immo in Aſconio ita malè leguntur, quaſi ſi Aſconij eſſent, non Tullij. Item alio in edi-
B cto, Sec. tab. teſtamenti potiſſimùm hereditatem dabo. Veluti cum incenſus aliquis
venierit.] Hoc M. Tullius explicat in extremo orationis pro Cecinna, Dionyſius I I I I.
Denuntiante domino.] Trina denuntiatione opus eſt: denuntiari etiam teſtatò o-
portet, idq́; denuntiari vt ſeruo abſtineat. Denuntiationem ſequitur prætoris, aut præſi-
dis ſententia. Inde Tertul. lib. I I. ad vxorem. Nónne inſuper cenſuerunt ſeruituti vindi-
candos, qui cum alieno ſeruo poſt dominorum denuntiationem in conſuetudine perſe-
uerarunt? Exemplo S. C. ſi ingenuæ, quæ ad gynæciarium ſe, vel monetarium applicat,
ſimilis denuntiatio fiat, niſi dicto audiens fuerit, eiuſdem ipſa condicionis ex conſtitutio-
nibus efficitur. l. edicimus. C. Th. de murilegul. l. ſenatuſconſult. C. Th. de decur. Sed hæc
à Iuſtiniano mutata ſunt in tit. de S. C. Claud. toll. Status dumtaxat hominis.] Saluo
C ſtatu publici iuris. l. I. §. capitis. ad S. C. Tertyll. priuatus hominis ſtatus commutatur.
In manum conuentione.] Quæ conuenit in manum mariti, capite minuitur: quia
in familiā eius, & ſui heredis locum venit, vt in titul. 23. & apud Gellium libr. XVIII. cap. 6.
Vti legaſſit.] Integra lex eſt, Paterfam. vti legaſſit, auctore Cornificio lib. I. ad Heren-
nium. ait, Paterfam. atque ideò filiusfam. teſtamentum facere non poteſt, etiam ſi hoc ve-
lit pater: quod tamen in donatione nulla lex vetat. Ait, *Super pecunia, tutelá ve ſuæ rei.* quæ
verba coniunctim accipienda ſunt. Nam tutorem inſtituere filiis ſuis pater, niſi in teſta-
mento, non poteſt, in quo & pecuniæ ſuæ heredem inſtituat. l. ſæpe de verb. ſignif. Qui
tutores datiui.] Legitimi non dantur ſed ipſo iure fiunt tutores. l. legitimos. D. de legit.
tutor. Teſtamentarij, Attiliani, Iuliani datione tutores fiunt. Plerumque autem Attilia-
D ni, & Iuliani datiui tutores appellantur. l. datiuus. D. rem pup. ſal. for. l. generaliter. C. de
epiſc. & cler. l. vlt. C. de leg. tut. Abdicare autem.] M. Tullius lib. VI. ad Att. Itaque aut
tutela cogito me abdicare, aut, vt pro Glabrione Scæuola, fœnus & impendium recuſa-
re. Nihil ab abdicatione diſtat excuſatio. Excuſatione datiui dumtaxat vtuntur. l. [illegible].
D. de exc. tut. §. qui excuſare. Inſt. eod. Nullum verò in iure ciuili excuſationis proximis
agnatis datæ extat exemplum. Proinde rectè ait legitimos tutela ſe abdicare non poſſe.
Ratio illa eſt quia ipſo iure tutores exiſtunt. Quę ratio etiam efficit, vt ſui heredes repu-
diare hereditatem non poſſint. Verùm enim vt in iure, hi ſe hereditate abſtinere, ita & il-
li in iure, id eſt, apud prætorem, tutela feminarum cedere poſſunt. In pupillis maribus, vt
iam ſuperius ab Vlpiano dictum eſt, ceſſicia tutela non procedit. In iure cedere au-
E tem.] Lego, *In iure autem cedere.* Qui etiam ante manumiſſionem.] Non eum ſo-
lùm qui in bonis, ſed etiam qui ex iure Quiritium dominus fuit. Si legitimum tuto-
rem pupilla non habeat.] Delenda eſt vox *pupilla*: nam de pubere hic agitur, non de
pupilla. Ceterùm quamuis regula iuris hæc ſit, Certæ rei vel cauſæ tutorem non dari, ex
lege tamen Iulia & ſenatuſconſultis tutor ex cauſa datur ad dotem conſtituendam. Item
vt paulò poſt tradit, ad adeundam hereditatem ſpecialis tutor datur: quod etiam confir-
mat l. impuberi. D. de tutor. & cura. datis. l. cùm in vna. §. tutor. de appellat. Ad dotem
conſtituendam.] Si ad dotem conſtituendam, erit hoc contrarium ſuperiori regulæ
iuris, quæ dictat, Certæ rei tutorem non dari: ſi generaliter (quod & ipſum, ſi mutus aut
furioſus ſit legitimus tutor, ex S. C. fieri poteſt. l. pe. D. de tutel.) obſtat illa regula, qua ca-
F uetur, Tutorem habenti tutorem non dari: ideóque S. C. opus fuit. Idémque permiſit
in pupillo patroni filio.] Malo, *Idémque permiſit in patroni filio*, nimirùm vt in eius lo-
cum non niſi ad adeundam hereditatem, vel dotem conſtituendam tutor detur. Quod
& generaliter in tutoribus pupillorum iure ciuili locum obtinet. Vel hic eſt ſenſus, vt in
locum pupilli filij patroni, & tutoris legitimi liberti paterni, alius tutor detur.

Hoc amplius.] Huius S. C. fit mentio in l.ſi quis ſub condicione. de teſtam. tut. & hi A quidem ſunt tutores, qui ex S.C. dantur: de quibus intelligenda eſt l. tutelas. de cap. minutis. Sequuntur hi, qui moribus dantur. Moribus tutor.] Hodie quia extraordinaria ſunt iudicia, curator datur. §. vlt. de aucto. tut. In ordinariis iudiciis tutor exigitur. l. curatorem. D. eod. l. vlt. C. de in lit. dan. tut. Lege aut legitimo iudicio.] Lege agere latiùs patet, quàm legitimo iudicio agere. nam ſine iudicio lege agi poteſt. Qui tunc dati ſunt.] Legendum, *Qui teſtamento dati ſunt*. l. vlt. C. de auct. præſt. l. 4. l. 5. in principio. & §. item ipſe. l. quod dicimus. §. 1. D. eod. M. Tullius pro Flacco, Nihil poteſt de legitima tutela ſine omnium tutorum auctoritate deminui. Proculeij.] Quorum ſententia Iuſtiniano placet. Feminæ autem tutela liberantur.] Imperfecta oratio eſt. Ceterùm vnus ponitur caſus in tit. vlt. in quo libertæ tutela patronorum liberãtur. Denique omnes B feminæ conuentione in manum liberantur, auctore Boëthio in Top. Cic.

XIII.

DE COELIBE, ORBO, ET SOLITARIO PATRE.

LEGE Iulia prohibentur vxores ducere, ſenatores quidem liberíque eorum, libertinas, & quæ ipſæ, quarúmve pater matérve artẽ ludicram fecerit: item corpore quæſtum facientem. C

Ceteri autem ingenui prohibentur ducere lenam, à lenone lenáve manumiſſam, & in adulterio deprehenſam, & iudicio publico damnatam, & quæ artem ludicram fecerit: adiicit Mauricianus, & à ſenatu damnatam.

Ceteri autem ingenui.] Et has quoque ſenatores non ducent. l. Iulia. §. vlt. de ritu nupt. non tamen idem eſt è contrario: nam ingenui libertinas ducent. l. lege Papia. eod. Eſt in eandem rem auctoritate Marci & Commodi factum plenius S.C. de quo in l. oratio. de ſponſ. l. oratione. l. palàm. §. ſenatus. de ritu nupt. Extat & de eadem re Conſtantini conſtitutio. in l. 1. C. de nat. li. & No. Marciani, de mat. ſenat. quæ tamen ambæ ſublatæ ſunt in Nou. Iuſtiniani CXVII. & LXXXIX. ex qua id etiam didicimus, corruptè in dicta lege ſcriptum eſſe, *Præfectos*, legendum enim eſt, *Perfectiſſimos*, id eſt, διασημοτάτους: atque ita conſtanter habent omnes veteres codices. Error manauit ex errore Nou. Marciani. Lex quoque Iulia de ſenatorum & libertinarum nuptiis à Iuſtiniano ſublata eſt. D

Mauricianus.] Qui ad leges Iulias libros ſcripſit.

XIIII.

DE POENA LEGIS IVLIÆ.

FEMINIS lex Iulia à morte viri anni tribuit vacationem: à diuortio, ſex menſum. lex autem Papia à morte viri, biennij: à repudio, anni & ſex menſium. E

Pœna legis Iuliæ hæc eſt, ne cœlibes, ne orbi ex ciuium Romanorum teſtamentis capiant. l. ſi is qui heres. de vulg. ſubſt. Tertullia. in lib. de monogamia. Aliud eſt ſi & apud Chriſtum legibus Iuliis agi credunt, & exiſtimant cœlibes & orbos, ex teſtamento Dei ſolidum capere non poſſe. Sed hæc pœna ſublata eſt à l. 1. C. de infir. pœn. cœl. & orbit.

Tribuit vacationem.] Hoc eſt, vt interim, etiam ſi cœlibem vitam agant, capere ex aliorum teſtamentis poſſint. Biennij.] Legendum, *triennij*. Vt enim altero tanto à morte viri vacatio, quæ lege Iulia tribuitur, eam ſuperat quæ à diuortio tribuitur, eadem vt F ſit proportio neceſſe eſt in lege Papia, quæ tempora legis Iuliæ prorogauit. Denique triennium Auguſti lege tribui Suetonius auctor eſt: nimirùm enim lex Papia Popæa lata eſt auctore D. Auguſto poſt Iulias rogationes, M. Papio, Q. Popœo coſs. ſuffectis, non ordinariis, vt Dion & Iſidorus ſcribunt.

A XV.

DE DECIMIS.

VIR & vxor inter ſe matrimonij nomine decimã capere poſſunt. Quòd ſi ex alio matrimonio liberos ſuperſtites habeant, præter decimam, quam matrimonij nomine capiunt, totidem decimas pro numero liberorum accipiunt. Item communis filius, filiáve, poſt nonum diem amiſſus, amiſſáve, vnam decimam adiicit: duo autem, poſt nonum diem amiſsi, duas decimas adiiciunt. Præter decimam, etiam vſumfructum tertiæ partis bonorum eius capere poſſunt: & quotcumque liberos habuerint, eiuſdem partis proprietatem. Hoc amplius mulier petere præter decimam dotem poteſt legatam ſibi.

B

Lege Iulia coniuges, præter ea quæ in hoc tit. enumerantur, inter ſe capere nihil poſſunt. & hoc in vxore manifeſtò tradit. l.1. C. de his qui ſe def. lib. x. Sunt & multa huius rei veſtigia in Cod. Th. l. vlt. de inoff. dot. l. vlt. de leg. her. l.1. l. ſi aliquis de bo. proſcr. l. pro commoditate. de nauicul. & in nou. Valent. de teſta. Sed in. l. pro commoditate. pro, *liberis*. perperam ſcriptum eſt *lucris*. Interdum verò ne decimas quidem capere poſſunt.
C contrà interdum & ſolidum capere poſſunt: hodie omnimodo. l.2. C. de inf. pœ. cœl. & orbit. & decimis ſublatis. Duo autem.] Tres poſt nonum diem amiſſi ſolidum adiiciunt, tit. prox.

XVI.

DE SOLIDI CAPACITATE INTER VIRVM ET VXOREM.

D ALIQVANDO vir & vxor inter ſe ſolidũ capere poſſunt: velut ſi vterque, vel alteruter eorum nondum eius ætatis ſit, quæ quidem liberos exigit: id eſt, ſi vir minor annorum viginti quinque ſit, aut vxor annorum viginti minor. item ſi vtrique lege Papia finitos annos in matrimonio exceſſerint, id eſt, vir ſexaginta annos, vxor quinquaginta. item ſi cognati inter ſe coierint vſque ad ſextum gradum: aut ſi vir abſit, & donec abeſſet, intra annum poſtquam abeſſe deſierit, libera inter eos teſtamẽti factio eſt. Si ius liberorum à principe impetrauerint: aut ſi filium filiam've communem habeant: aut quattuordecim annorum filium, vel filiam duodecim amiſerint: vel ſi duos trimos, vel ſi tres poſt nonum diem
E amiſerint, vt intra annum tamen & ſex menſes. Etiam vnus cuiuſcumque ætatis impubes amiſſus, ſolidi capiendi ius præſtat. Item ſi poſt mortem viri intra decem menſes vxor ex eo peperit, ſolidum ex bonis eius capit.

Aliquando nihil inter ſe capiunt, id eſt, ſi contra legem Iuliam, Papiamq; Popeam contraxerint matrimonium: verbi gratia, ſi famoſam quis vxorẽ duxerit, aut libertinam ſenator.

Qui intra ſexageſimum, vel quæ intra quinquageſimum annum neutri legi paruerit, licet ipſis legibus poſt hanc ætatem liberatus eſſet, perpetuis
F tamen pœnis tenebitur, ex ſenatuſconſulto Perniciano. Sed Claudiano ſenatuſconſulto maior ſexagenario, ſi minorem quinquagenaria duxerit, perinde habebitur, ac ſi minor ſexaginta annorum duxiſſet vxorem.

Quòd ſi maior quinquagenaria minori ſexagenario nupſerit,impar matrimoniũ appellatur: & ſenatuſcon.Caluitiano iubetur non proficere ad capiẽdas hereditates & legatas dotes.Itaque mortua muliere,dos caduca erit. A

Vſque ad ſextum gradum.] Nam à ſexto gradu cognatio nulla eſt.§.vltim.de ſucceſſ. cog.

Abeſſet intra.] Lego, *Abeſt & intra.* Credo hæc vera eſſe,ſi abſit Reipub.cauſa. Nã annus eis tantùm dari ſolet,qui Reipub.cauſa abeſſe deſierunt.

Si ius liberorum.] Iſidorus, auctor ſanè vel eo nomine probandus,quòd, vt ex hoc libello nonnulla, ita ex optimis auctoribus quibus nunc deſtituti ſumus,deſcripta quàm plurima contineat,lib.v.Ius,inquit,liberorum eſt coniugum ſine liberis inuicem pro loco pignorum hereditatis alterna conſcriptio.quam definitionem confirmat nou. Valẽt. de teſta.& l.valeat.C.Th.de infi.his quæ ſub tyran. Et hoc quidem ius liberorum Impp. omnibus dant,in l.1.C.de iur.lib. Nec enim ſe ius trium dicunt,aut quattuor liberorum dare, ſed ius liberorum : id nempe quod ſuperius expoſuimus, idémque coniuncta ea lege cum l.2.C.de infir.pœ.ex qua ea l.pẽdet,vti perſpici ex inſcriptionibus & ſubſcriptionibus poteſt,clariùs demonſtratur: alioquin ſuperuacua eſt conſtitutio Iuſtiniani de iure trium aut quattuor liberorum.l.2.C.de iur.lib. Si igitur ius liberorum à principe impetrauerint,liberam inter ſe coniuges,vt Vlpianus noſter ait, teſtamenti factionem habẽt. Denique vno filio filiáve communi ſuperſtite,aut vno filio 14.filiáve 12.annorum amiſſo amiſſave,tribus poſt nonum diem amiſſis,duobus trimis amiſſis,vno cuiuſcunque ætatis impubere amiſſo intra annum matrimonij & ſex menſes, idem ius habent. B C

Vt intra annum.] Lego, *vt intra annum & ſex menſes etiam vnus,&c.præſtet.*

Neutri legi.] Si neque liberos ſuſceperit,neque matrimonium contraxerit.Iulia eſt de contrahendo matrimonio : Papia,de procreandis liberis. Inde Tertullianus in Apologetico.Nónne vaniſſimas Papias leges,quæ ante liberos ſuſcipi cogunt,quàm Iuliæ matrimonium contrahi, poſt tantæ auctoritatis ſenectutem heri Seuerus conſtantiſſimus princeps excluſit ? Definiti autem ſunt in viro anni ſexaginta:in muliere quinquaginta.l. penul.C.de nup.l.ſi maior.C.de leg.her.quæ definitio.S.C.Claudiano in feminis probatur.Nam mulier poſt quinquageſimum annũ non gignit.l.ſi ſterilis.in princ.de act.empt. in maribus non probatur : nam & ſexagenarij idonei ſunt ad generandum. Ariſto.lib.v. περὶ ζῴων ἱστορίας. Γεννᾷ δὲ ἄνθρωπος τὸ ἔσχατον μέχρις ἑβδομήκοντα ἐτῶν ὁ ἄρρην, γυνὴ δὲ μέχρι πεντήκοντα. D

Licet ipſis legibus.] Auguſtinus 3. contra Iul. Iure etiam fuit conſtitutum ne quiſquam ius liberorum haberet, niſi cum amborum anni computati & ſimul ducti, centum non tranſiſſe docerentur.

Caluitiano.] Vide num legendum ſit,Claudiano : vt ſuprà.

Dos caduca erit.] Vt in l.ſi quis officium.§.veterem.l.dote.de rit.nup.

XVII.

DE CADVCIS. E

QVOD quis ſibi teſtamento relictum,ita vt iure ciuili capere poſſit,aliqua ex cauſa non ceperit,caducum appellatur,veluti cecidit ab eo : verbi gratia,ſi cœlibi, vel Latino Iuniano legatum fuerit, nec intra dies cẽtum vel cœlebs legi paruerit,vel Latinus ius Quiritium conſecutus ſit : aut ſi ex parte heres ſcriptus,vel legatarius ante apertas tabulas deceſſerit,vel peræger factus ſit.

Hodie ex conſtitutione imperatoris Antonini, omnia caduca fiſco vindicantur,ſed ſeruato iure antiquo liberis & parentibus. F

Caduca cum ſuo onere fiunt : ideóque libertates & legata & fideicommiſſa ab eo data,ex cuius perſona hereditas caduca facta eſt,ſalua ſunt:ſcilicet & legata,& fideicommiſſa cum ſuo onere fiunt caduca.

Eorum

Eorum quæ in teſtamentis ſcribuntur, quædam pro non ſcriptis ſunt, quædam in cau-
A ſa caduci, quædam caduca. Pro non ſcriptis hæc ſunt, quæ incapacibus relinquũtur: quæ
non intelliguntur: quæ ſibi teſtamentarius adſcribit: quæ ſunt captatoria: quæ ei, qui in
rebus humanis non eſt, adſcribuntur. Pro non ſcriptis igitur ſunt, quæ in ipſo initio defi-
ciunt. In cauſa caduci ſunt, quæ paulò poſt teſtamentum viuo teſtatore deficiunt: vt puta
ſi legatarius viuo teſtatore decedat, aut condicione excludatur. Caduca ſunt, quæ mor-
tuo teſtatore deficiunt: vt puta ſi heres vel legatarius ante apertas tabulas deceſſerit. vel
aliàs incapax factus fuerit. Caduca, & in cauſa caducorum legibus Iuliis fiſco vindican-
tur: legibus Iuſtiniani apud heredem remanent cum onere. Quæ pro non ſcriptis haben-
tur, & nouo, & antiquo iure apud heredem remanent ſine onere.

B Veluti cecidit.] Malim, *veluti ceciderit*. Conſtantinus dixit, cadere in caſum. l. omnes.
C. de delat.

Si cœlibi, vel Latino Iuniano.] Ergo & cum cœlibe & cum Latino teſtamẽti factio
eſt: & hoc de Latino nominatim proditum eſt in tit. 11. & 20. Nam neque cœlibem lex
Iulia, neque Latinum lex Iunia heredem inſtitui, aut ei legari quidpiam vetat: ſed ex iiſ-
dem legibus caduca fiunt ea, quæ ipſis relinquuntur, niſi intra centum dies hic ciuis Ro-
manus fiat, ille matrimonio iungatur, vt in tit. 22.

Peræger.] Mallem *peregrinus*.

Hodie ex conſtitutione Imp. Antonini.] Immò ex lege Papia. Quamobrem vi-
dentur mihi hæc eſſe tranſpoſita, atque reſtituenda eſſe in hunc modum, *Omnia caduca*
C *fiſco vindicantur, ſed ſeruato iure antiquo liberis & parentibus. Hodie ex conſtitutione Imp. Anto-
nini, caduca cum ſuo onere fiunt*: & quæ ſequuntur: vt intelligatur conſtitutio ea cuius ſit
mentio in l. licet de leg. 1. l. 4. C. ad Trebell. Quæ enim ille de ſubſtitutis, ad coheredes &
ad fiſcum transferuntur. l. ſi Titio. §. 1. de legat. 2. l. quidam. §. quotiens de leg. 1. l. in facto
§. vlt. De condit. & demon. Scilicet &.] Scribendum, Sed &.

XVIII.

QVI HABEANT IVS ANTIQVVM IN CADVCIS.

D ITEM liberis & parentibus teſtatores vſque ad tertium gradum
lex Papia ius antiquum dedit: vt heredibus illis inſtitutis, quod
quis ex eo teſtamento non capit, ad hos pertineat, aut totum, aut
ex parte, prout pertinere poſsit.

Ea quæ mortuo teſtatore deficiunt ex iure antiquo, apud heredem remanent, poſt le-
gem Iuliam & Papiam caduca fiunt: ius tamen ea lege antiquum ſeruatur liberis & pa-
rentibus vſque ad tertium gradum. §. & cùm lex. C. de caduc. toll. quod & in tit. proximo.
& tit. 1. & tit. 25. Vlpianus notat. Inde Celſus in l. pater meus. §. vlt. de leg. 2. Si filio, inquit,
E heredi pars eius, à quo nominatim legatum eſt, accreſcit, non præſtabit legatum quod
iure antiquo capit. Id verò immixtum portioni hereditatis eo iure capit, quòd legem Pa-
piam anteceſſit, quoniam filius eſt. Ceterùm vt de Iuliano Vlpianus in l. ſi Titio, ita nos
de Celſo dicere poſſumus. Celſus quidem ait legatum nõ præſtari. Sed poſt conſtitutio-
nem Seueri & Antonini alio iure vtimur: ac fruſtra noſtri interpretes Celſum, qui Ha-
driani temporibus floruit vnà cum Iuliano, cum reſcripto D. Seueri in concordiam ad-
ducere conantur. Sed hæc aliàs ſubtilius.

F
XIX.

DE DOMINIIS ET ADQVISITIONIBVS RERVM.

OMNES res aut mãcipi ſunt, aut nec mancipi. Mancipi res ſunt præ-
dia in Italico ſolo, tã ruſtica, qualis eſt fundus: quàm vrbana, qualis
domus. Item iura prædiorum ruſticorum: velut via, iter actus, &

aquæductus. Item ſerui & quadrupedes,quæ dorſo collóue domantur, velut boues,muli,equi,aſini: ceteræ res nec mancipi ſunt. Elephanti & cameli,quamuis collo dorſóue domentur,nec mancipi ſunt:quoniam beſtiarum numero ſunt. A

Singularum rerum dominia nobis adquiruntur, mancipatione, traditione,vſucapione,in iure ceſſione,adiudicatione,lege.

Mancipatio propria ſpecies alienationis eſt,& rerum mancipi : eáque fit certis verbis,libripende,& quinque teſtibus præſentibus.

Mancipatio locum habet inter ciues Romanos, & Latinos Colonarios, Latinóſque Iunianos,eóſque peregrinos,quibus commercium datum eſt. B

Commercium eſt emendi vendendíque inuicem ius.

Res mobiles non niſi præſentes mancipari poſſunt, & non plures quàm quæ manu capi poſſunt. Immobiles autem,etiam plures ſimul,& quæ diuerſis locis ſunt,mancipari poſſunt.

Traditio,propriè eſt alienatio rerum. Nec mancipi rerum dominia,ipſa traditione adprehendimus:ſcilicet,ſi ex iuſta cauſa traditæ ſunt nobis.

Vſucapione dominia adipiſcimur,tam mancipi rerum, quàm nec mancipi. Vſucapio eſt autem dominij adeptio,per continuationem poſſeſſionis anni,vel biennij: rerum mobilium anni,immobilium biennij. C

In iure ceſſio quoque communis alienatio eſt, & mancipi rerum & nec mancipi,quæ fit per tres perſonas,in iure cedentes,vindicantes,addicentes.

In iure cedit dominus: vindicat is cui ceditur:addicit prætor.

In iure cedi res etiam incorporales poſſunt,velut vſusfructus, & hereditas,& tutela legitima,& libertas.

Hereditas in iure ceditur, vel antequam adeatur, vel poſteà quàm adita fuerit. D

Antequàm adeatur in iure cedi poteſt ab herede legitimo: poſtea quàm adita eſt,tam à legitimo,quàm ab eo qui teſtamento heres ſcriptus eſt.

Si antequàm adeatur hereditas,in iure ceſſa ſit,perinde heres fit cui ceſſa eſt,ac ſi ipſe heres legitimus eſſet. Quòd ſi poſteà quàm adita fuerit,in iure ceſſa ſit,is cui ceſſa eſt, permanet heres, & ob id creditoribus defuncti manet obligatus: debita verò pereunt,id eſt,debitores defuncti liberantur.

Res autem corporales,quotiens ſingulæ in iure ceſſæ ſunt, tranſeunt ad eum cui ceſſa eſt hereditas. E

Adiudicatione dominia nanciſcimur,per formulam Familiæ erciſcũdæ, quæ locum habet inter coheredes:& per formulam Communi diuidundo, cui locus eſt inter ſocios:& per formulam Finium regundorum,quæ eſt inter vicinos. Nam ſi iudex vni ex heredibus,aut ſociis,aut vicinis rem aliquã adiudicauerit,ſtatim illi adquiritur,ſiue mancipi,ſiue nec mancipi ſit.

Lege nobis adquiritur, velut caducum,vel ereptitium ex lege Papia Popea: item legatum ex lege duodecim Tabularum,ſiue mancipi res ſint,ſiue nec mancipi. F

Adquiritur autem nobis etiam per eas perſonas,quas in poteſtate,manu mancipióve habemus. Itaque ſiquidem (mancipio puta) acceperint,aut traditum eis ſit,vel ſtipulati fuerint,ad nos pertinet.

Si ſer-

A Si ſeruus alterius in bonis, alterius ex iure Quiritium ſit, ex omnibus cauſis adquiret ei, cuius in bonis eſt.

Is quem bona fide poſsidemus, ſiue liber, ſiue alienus ſeruus ſit, nobis adquirit ex duabus cauſis tantùm, id eſt, quod ex re noſtra, & quod ex operibus ſuis adquirit: extra has autem cauſas, aut ſibi adquitit, ſi liber ſit: aut domino, ſi alienus ſeruus ſit. Eadem ſunt & in eo ſeruo, in quo tantùm vſumfructum habemus.

Elephanti & cameli.] Videntur quidem mancipij eſſe, non ſunt tamen: quia feræ beB ſtiæ ſunt. l. 2. §. vlt. ad leg. Aquil. Iſidorus, Mancipium, inquit, eſt quidquid manu capi ſubdiq́ue poteſt, vt homo, equus, ouis: hæc enim animalia ſtatim vt nata ſunt, mancipiũ eſſe putantur. nam & ea quæ in beſtiarum numero ſunt, tunc videntur mancipium eſſe, quando capi, ſiue domari cœperunt. Tollitur verò hæc rerum differentia in titul. de vſucap. transfet. C.

Et rerum mancipij.] Supereſt, *Et*.

Eáque fit certis verbis.] Exempla ſunt in §. prętereà. quib. mod. ius poteſt. ſol. & §. 1. de C teſta. ord. quæ, cùm explicata ſint à multis, longiora non faciam.

Latinos colonarios.] Horum exẽplo Iuniani introducti ſunt, vt Iuſtinianus ſcribit in tit. de lat. lib.

Commercium.] Commercium eſt permutatio. l. ex hoc iure. de iuſt. & iure. Ex permutatione originem cepit emptio & venditio: in qua & ſi vtrinque merx non ſit, vt in permutatione, ſed aliud pretium, aliud merx, de ea tamen commercium dicitur frequentiſſimè: inde & mercari. & promercium, & promercalis res.

Traditio.] Legẽdum, *Traditio propria eſt alienatio rerum nec mãcipi. Nec mancipi rerum*, &c.

Vſucapio eſt autem dominij adeptio.] Modeſtinus air in l. 3. de vſurp. & vſuca. *adiectio dominij*. mallem, *adeptio*, vt in hoc loco: cõſueuerunt enim Iuriſconſulti eiſdem rerum definitionibus vti. Equidem quia hæc duo verba tantam inter ſe adfinitatem habent, vt D alterum pro altero facilè potuerit obrepere: quod etiam poſſum Vlpiano auctore, non metuo emendare in Modeſtino, *adeptio dominij*. Nam & capionis verbo adeptio ſignificatur, non adiectio.

Rerum mobilium anni.] In iure ciuili quæri plerumque ſolet, vtrùm continuus, an vtilis annus ſit. Idem & in hoc loco quæri poteſt. ſed verius eſt cõtinuum annum numerari: & hoc Paulus ſcripſerat in l. numquam. §. 1. de vſurpat. & vſuc. Qui tamen annus in triennium mutatus eſt, Tribonianus ſcripſit *continuum tempus*: ſed debuit & vocem hanc *mobilium* circumſcribere. Nam idem prorſus eſt in vſucapionibus rerum immobilium. Scitum planè eſt huius erroris cauſam in Tribonianum conferre.

In iure ceſsio.] Tribus verbis omne officiũ prætoris cõtinetur, Do, dico, addico, Dat E iudices, Dicit ius, Addicit, exempli gratia, in ceſſionibus. Addicit bona libertatũ cõſeruãdarum cauſa. Vnde & in antiquis legibus Manilia, Peducea, Alliena, Fabia de finibus agrorum ita legitur, DEQVE EA RE CVRATORIS, QVI HAC LEGE ERIT, IVRISDICTIO, RECIPERATORVMQVE DATIO, ADDICTIO ESTO. SI CVRATOR HAC LEGE NON ERIT, TVNC QVICVMQVE MAGISTRATVS IN EA COLONIA, MVNICIPIO, PRÆFECTVRA, FORO, CONCILIABVLO IVRIDICVNDO PRAEERIT, MAGISTRATVS DE EA RE IVRISDICTIO, IVDICISQVE DATIO, ADDICTIO ESTO.

Velut vſusfructus.] Vſusfructus ſiue domino cedatur, ſiue extraneo, ceſſione finitur. Nam & extraneo ceſſus, ad proprietatem recurrit. l. ſi vſusfructus. de iure dot. Nihil veF rò agitur in perſona extranei.

Tutela legitima & libertas.] De tutela Ceſſicia, tit. 11. dictum eſt. Libertas ceſſicia ea eſt, quæ vindicta datur: cedit enim libertatem dominus, vindicat ſeruus, addicit prætor; & inde ſcipioni lictoris, quem liberandis ſeruis gerit, vindictæ nomen.

Is cui ceſſa eſt.] Videtur legendum, *is à quo ceſſa eſt*. quoniam ſubinfert, *Permanet heres* Atque facit quidem ab hac coniectura ipſa iuris ratio. Ideò enim tenetur creditoribus, quòd adeundo cum eis contraxiſſe videatur. l. 3. in fin. l. 4. qui. ex cauſ. in poſſeſſ. eat.

Ideò ei debitores non tenentur, quòd ſe omni heredis iure abdicauerit. Sed neque ceſſicio heredi tenentur, quia ei non ſunt obligati: attamen emptori hereditatis vtiles actiones dantur, venditori directæ. l. emptor. C. de hered. vend. Aliud ergo eſt cedere hereditatem in iure, longè aliud vendere hereditatem. De ceſſicia hereditate in libris Iuſtiniani mentio, quod ſciam, nulla fit. A

Res autem corporales.] Dixit de rebus incorporalibus quæ ceduntur in iure, nunc de rebus corporalibus. Quid eſt igitur quod ait in extremo huius ſententiæ, *Cui ceſſa eſt hereditas*? Malim, *Cui ceſſæ ſunt*.

Adiudicatione.] Idem Iuſtinianus ſcribit in extremo tit. de offic. iud. neque verò vllus eſt alius caſus, in quo iudicis ſententia dominium adquiratur.

Vel erepticium.] Neſcio quid ſit erepticium: niſi id forſitan ſit, quod aliàs in cauſa caduci eſſe dicitur. Neque enim id cadit à nobis (quandoquidem viuo teſtatore deficit) ſed heredi eripitur: caduca eadunt à nobis. B

Item legatum ex lege XII. tab.] l. verbis legis. de verb. ſignific. l. quotiens §. vlt. De pecul.

Si ſeruus alterius in bonis.] Dominus Bonitarius præfertur domino Quiritiario.

Ex operibus ſuis.] Alij dicunt *ex operis*: ſed hoc quoque rectum eſt, vt auctoribus ſcriptis libris, in §. de his: per quas perſ. nob. adq. §. item per quas perſ. obligat. nob. adq. & auctoribus Florentinis, in l. quod ſeruus de ſtip. ſer.

C

XX.

DE TESTAMENTIS.

TESTAMENTVM, eſt mentis noſtræ iuſta conteſtatio, in id ſolemniter factum, vt poſt mortem noſtram valeat.

Teſtamentorum genera fuerunt tria: vnum, quod Calatis comitiis, alterum quod in procinctu, tertium quod per æs & libram appellatū eſt. Illis duobus teſtamentis abolitis hodie ſolum in vſu eſt, quod per æs & libram fit: id eſt, per mancipationem imaginariam, in quo teſtamento libripens adhibetur, & familiæ emptor, & nō minus quàm quinque teſtes, cum quibus teſtamenti factio eſt. D

Qui in poteſtate teſtatoris eſt, aut familiæ emptoris, teſtis ad libræ penſa adhiberi non poteſt: quoniam familiæ mancipatio inter teſtatorem, & familiæ emptorem fit: & ob id domeſtici teſtes adhibendi non ſunt.

Filio familiæ emente, patet eius teſtis eſſe non poteſt.

Ex duobus fratribus qui in eadem patris poteſtate ſunt, alter familiæ emptor, alter teſtis eſſe non poteſt: quoniam quod vnus ex his mancipium accipit, adquirit patri, cui filius ſuus teſtis eſſe non debet: pariter & qui in poteſtate eius eſt conſtitutus. E

Duo fratres, qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, teſtes vtrique, vel alter teſtis, alter libripens fieri poſſunt, alio familiam emente: quoniam nihil nocet ex vna domo plures teſtes alieno negotio adhiberi.

Mutus, ſurdus, furioſus, pupillus, femina, neque familiæ emptor, neque teſtis, libripénſue fieri poteſt. F

Latinus Iunianus, & familiæ emptor, & teſtis, & libripens fieri poteſt: quoniam cum eo teſtamenti factio eſt.

In teſta-

A In teſtamento, quod per æs & libram fit, duæ res aguntur, familiæ manci-
patio, & nuncupatio teſtamenti. Nuncupatur teſtamentum in hũc modum:
tabulas teſtamenti teſtator tenens ita dicit, HÆC VTI HIS TABVLIS
CERISVE SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TE-
STOR. ITAQVE VOS QVIRITES TESTIMONIVM PRÆBI-
TOTE. quæ nuncupatio & reſtatio vocatur.

Filius familiæ teſtamentum facere non poteſt: quoniam nihil ſuum ha-
bet, vt reſtari de eo poſſit. Sed Diuus Auguſtus Marcus conſtituit, vt filius-
B familiæ miles, de eo peculio quod in caſtris adquiſiuit, teſtamentum facere
poſſit.

Qui de ſtatu ſuo incertus eſt (facito quòd patre peregrè mortuo, ignorat
ſe ſui iuris eſſe) teſtamentum facere non poteſt.

Impubes, licet ſui iuris ſit, teſtamentum facere non poteſt: quoniam non
dum plenum iudicium animi habet.

Mutus, ſurdus, furioſus, itémque prodigus, cui lege bonis interdictum
eſt, teſtamentũ facere nõ poſſunt: mutus, quoniam verba nuncupationis lo-
C qui non poteſt: ſurdus, quoniam verba familiæ emptoris exaudire non po-
teſt: furioſus, quoniam mentem non habet, vt teſtari de ea re poſsit: prodi-
gus, quoniam commercium illi interdictum eſt, & ob id familiam manci-
pare non poteſt.

Latinus Iunianus, item is qui Dediticiorum numero eſt, teſtamenrum
facere non poteſt: Latinus quidem, quoniam nominatim lege Iunia prohi-
bitus eſt: is autem qui Dediticiorum numero eſt, quoniam nec quaſi ciuis
Romanus teſtari poteſt, cùm ſit peregrinus: nec quaſi peregrinus: quoniam
D nullius certæ ciuitatis, ſciens vt aduerſus leges ciuitatis ſuæ teſtetur.

Feminæ poſt duodecimum annum ætatis teſtamenta facere poſſunt tu-
tore auctore, donec in tutela ſint.

Seruus publicus prætoríſue, parte dimidia teſtamenti faciendi habet ius.

Teſtamentorum genera fuerunt tria.] Iure ciuili. Fuit & quartum, iure prætorio.
Eſt & quintum, ciuili, prætorio, & principali iure permixto.

Ad libræ penſa.] Lege, *Aut libripens.*

Inter teſtatorem & familiæ emptorem.] Et ideò ſeorſum in tabulis heres ſcriptus
(plerumque enim cui fit mancipatio non fit nuncupatio) ad teſtamentum teſtis adhibe-
E ri poteſt: at ſublata mancipatione, ſanè creditur hodie, vt rectè Iuſtini. ait in §. ſed neque
de teſta. ord. totum hoc negotium inter teſtatorem & heredem agi. Proinde heres, aut
qui per poteſtatem heredi coniunctus eſt, teſtis adhiberi non poteſt.

Pariter & qui in poteſtate.] Lego, *Pater & qui in poteſtate eius eſt conſtitutus, & duo fra
tres. &c.* vide l. pater. de teſt.

Femina.] De feminæ teſtimonio rata hæc ſunt: Femina, ἐν ταῖς ἀποδεικτικαῖς teſtis lo
co produci poteſt. l. ex eo. de teſt. l. qui teſtamento. §. mulier de teſtam. Femina, ἐν ταῖς συ-
ςατικαῖς teſtis adhiberi non poteſt. & hoc Græcus interpres tradit.

Latinus Iunianus, & familiæ.] Quoniam commercium habet, vt ſupra tit. prox.

Sed diuus Auguſtus Marcus.] Supereſt, *Marcus.* §. 3. quib. non eſt per. fac. teſt.

F Qui de ſtatu.] l. de ſtatu. de teſtam.

Mutus, ſurdus.] Surdus mutus ita natus, teſtamentum facere non poteſt. Surdus mu-
tus ita factus, teſtamentum facere poteſt, ſi ſciat litteras. Æquè ſurdus ita natus aut factus
teſtamentum facere poteſt: itémque mutus ita natus aut factus, ſi ſciat litteras. Ceterùm
hæc eſt Iuſtiniani conſtitutio, ex qua in l. nutu. de legat. 3. additum eſt, *Niſi ſuperueniens*

morbus ei impedimento ſit. A

Quoniam commercium.] Quamquam hæc ratio deficiat hodie, non tamen habet prodigus teſtamenti factionem: nimirum quia non tantùm commercio ei, ſed etiam bonis ſuis interdicitur. Ait enim prætor, vt eſt in formula interdictionis. OB EAM REM TIBI EA RE COMMERCIÓQVE INTERDICO. Ea re, id eſt, bonis paternis auitiſque.

Certæ ciuitatis ſciens.] Lego, *Certæ ciuitatis ciuis eſt*. vel, *certæ ciuitatis ſit*.

Vt aduerſus leges.] Aduerſus, pro ſecundum, poſitum eſt: vt ſit. ſecundùm leges. Sic in tit. 28. Bono. poſſeſſio aduerſus tabulas, quæ iuxta tabulas in tit. 23. Sic in l. naturaliter de vſur. & vſuc. Caius ait, Poſſeſſionem non tantùm aduerſus eum interrumpi qui eripit, ſed aduerſus omnes: id eſt, non ei tantùm vtilem eſſe vſurpationem qui eripit, ſed etiam B omnibus: id quod intelligi poteſt ex tit. quemad. ſeruit. amitt. in quo multis in locis oſtẽditur, ſeruitutes vſurpari per ſocium, & quemcumque poſſeſſorem, per eum etiam qui ſe ſuo iure vti non putat.

Seruus publicus prætori ſve.] Legendum, *Seruus publicus P. Romani*. cui non abſimilis error eſt in tit. 24. Plus ergo iuris habent ſerui publici P. Romani, quàm aut ciuitatum, aut priuatorum ſerui.

XXI.

QVEMADMODVM HERES INSTITVI DEBEAT. C

HERES inſtitui rectè poteſt his verbis, TITIVS HERES ESTO, TITIVS HERES SIT, TITIVM HEREDEM ESSE IVBEO. Illa autem inſtitutio, HEREDEM INSTITVO. HEREDEM FACIO, pleriſque improbata eſt.

Cur hæc inſtitutio pleriſque improbata eſt, HEREDEM INSTITVO, HEREDEM FACIO? vtrùm quia ſola lex heredem inſtituit, heredem facit? an quia hæc verba pleriſque videntur non eſſe directa? Sed hæc verborum ſollemnitas abolita eſt. l. quoniam. D C. de teſtam.

XXII.

QVI HEREDES INSTITVI POSSVNT.

HEREDES inſtitui poſſunt, qui teſtamenti factionem cum teſtatore habent.

Dediticiorum numero heres inſtitui non poteſt, quia peregrinus eſt. E

Cum quo teſtamenti factio non eſt, ſi quidem mortis teſtatoris tempore, vel intra diem cretionis ciuis Romanus ſit, heres eſſe poteſt: quòd ſi Latinus manſerit, lege Iunia, capere hereditatem prohibetur. Idem iuris eſt in perſona cœlibis propter legem Iuliam.

Incerta perſona heres inſtitui non poteſt, velut hoc modo: QVISQVIS PRIMVS AD FVNVS MEVM VENERIT, HERES ESTO: quoniam certum conſilium debet eſſe teſtantis.

Nec municipia, nec municipes heredes inſtitui poſſunt: quoniam incertum corpus eſt, vt neque cernere vniuerſi, neque pro libito de herede cernere poſſunt vt heredes fiant. Senatus conſulto tamen conceſſum eſt, vt à F libertis ſuis heredes inſtitui poſſint. Sed fideicommiſſa hereditas municipibus reſtitui poteſt: ídque hoc ſenatuſconſulto proſpectum eſt.

Deos

A Deos heredes inſtituere non poſſumus,præter eos, quos ſenatuſconſulto, conſtitutionibus principum inſtituere conceſſum eſt: ſicuti Iouem Tarpeium, Apollinem Didymæum, ſicuti Martem in Gallia, Mineruam Meliẽſem, Herculem Gaditanum, Dianam Epheſiam: matrem deorum Cybelem: eam quæ Smyrnæ colitur: & Cæleſtum Salinenſem Carthaginis.

Seruos heredes inſtituere poſſumus, noſtros, cum libertate: alienos, ſine libertate: communes, cum libertate, vel ſine libertate.

Eum ſeruum, qui tantùm in bonis noſter eſt, nec cum libertate heredem B inſtituere poſſumus, quia Latinitatem cõſequitur: quod non proficit ad hereditatem capiendam.

Alienos ſeruos heredes inſtituere poſſumus: eos tamen, quorum cum dominis teſtamenti factionem habemus.

Communis ſeruus cum libertate rectè quidem heres inſtituitur, quaſi proprius, pro parte noſtra: ſine libertate autem, quaſi alienus, propter ſocij partem.

Proprius ſeruus cum libertate heres inſtitutus, ſi quidem in eadem cauſa C permanſerit, ex teſtamento liber & heres fit, id eſt, neceſſarius.

Quòd ſi ab ipſo teſtatore viuente manumiſſus, vel alienatus ſit: ſuo arbitrio, vel iuſſu emptoris, hereditatem adire poteſt. Sed ſi ſine libertate ſit inſtitutus, omnino non conſtat inſtitutio.

Alienus ſeruus heres inſtitutus, ſiquidem in ea cauſa permanſerit, iuſſu domini debet hereditatem adire. Quòd ſi viuo teſtatore manumiſſus, aut alienatus à domino fuerit: aut ſuo arbitrio, aut iuſſu emptoris poterit adire hereditatem.

D Sui heredes inſtituendi ſunt, vel exheredandi. Sui autem heredes ſunt liberi quos in poteſtate habemus, tam naturales, quàm adoptiui: item vxor quæ in manu eſt, & nurus quæ in manu eſt filij, quem in poteſtate habemus.

Poſtumi quoque liberi, id eſt, qui in vtero ſunt, ſi tales ſunt, vt nati in poteſtate noſtra futuri ſint, ſuorum heredum numero ſunt.

Ex ſuis heredibus filius quidem neque heres inſtitutus, neque nominatim exheredatus, non patitur valere teſtamentum. Reliquæ verò perſonæ liberorum, velut filia, nepos, neptis, ſi prætéritæ ſint, valet teſtamentum.

E Scriptis heredibus adcreſcunt, ſuis quidem heredibus in partem virilem: extraneis autem, in partem dimidiam.

Poſtumi quoque liberi cuiuſcumque ſexus omiſſi, quod valuit teſtamẽtum agnatione rumpitur.

Eos qui in vtero ſunt, ſi nati ſui heredes nobis futuri ſunt, poſſumus inſtituere heredes: ſi quidem poſt mortem noſtram naſcantur, ex iure ciuili: ſi verò viuentibus nobis, ex lege Iulia.

F Filius qui in poteſtate eſt, ſi non inſtituatur heres, nominatim exheredari debet: reliqui ſui heredes vtriuſque ſexus aut nominatim, aut inter ceteros.

Poſtumus filius nominatim exheredandus eſt: filia poſtuma, ceteræque poſtumæ feminæ vel nominatim, vel inter ceteros: dummodo inter ceteros

exheredatis aliquid legetur. A

Nepotes & pronepotes,ceteríque maſculi poſtumi præter filium,vel nominatim,vel inter ceteros cum adiectione legati ſunt exheredãdi:ſed tutius eſt tamen nominatim eos exheredari : & id obſeruatur magis.

Mancipatos liberos cùm iure ciuili neque heredes inſtituere,neque exheredare neceſſe ſit : tamen prætor iubet, ſi non inſtituantur heredes, exheredari maſculos omnes nominatim,feminas vel inter ceteros:alioquin contra tabulas bonorum poſſeſsionem eis pollicetur.

Inter neceſſarios heredes, id eſt, ſeruos cum libertate heredes ſcriptos, & ſuos ſcilicet neceſſarios, id eſt, liberos qui in poteſtate ſunt, iure ciuili nihil intereſt (nam vtrique etiam inuiti heredes ſunt) ſed iure prætorio ſuis & neceſſariis heredibus abſtinere ſe à parentis hereditate permittitur: neceſſariis autem tantùm heredibus abſtinendi poteſtas non datur. B

Extraneus heres,ſiquidem cum cretione ſit heres inſtitutus,cernendo ſit heres : ſi verò ſine cretione,pro herede gerendo.

Pro herede gerit, qui rebus hereditariis tamquam dominus vtitur: velut qui actionem rerum hereditariarum facit : aut ſeruis hereditariis cibaria mandat. C

Cretio eſt certorum dierum ſpatium,quod datur inſtituto heredi ad deliberandum,vtrùm expediat ei adire hereditatem, nécne : velut, TITIVS HERES ESTO, CERNITÓQVE IN DIEBVS CENTVM PROXIMIS, QVIBVS SCIERIS, POTERISQVE : NISI ITA CREVERIS, EXHERES ESTO.

Cernere,eſt verba cretionis dicere,ad hunc modum, CVM ME MÆVIVS HERÊDEM INSTITVERIT, EAM HEREDITATEM ADEO CERNÓQVE. D

Sine cretione heres inſtitutus,ſi conſtituerit,nolle ſe heredem eſſe,ſtatim excluditur ab hereditate,& amplius eam adire non poteſt.

Cum cretione verò heres inſtitutus, ſicut cernendo ſit heres, ita non aliter excluditur,quàm ſi intra diem cretionis non creuerit : ideóque etiam ſi conſtituerit nolle ſe heredem eſſe,tamen ſi ſuperſint dies cretionis,pœnitentia actus,cernendo heres fieri poteſt. E

Cretio autem vulgaris dicitur,aut continua. Vulgaris,in qua adiiciuntur hæc verba, QVIBVS SCIERIS, POTERISQVE.Continua,in qua non adiiciuntur.

Ei qui vulgarem cretionem habet,dies illi dati computantur,quibus ſcit ſe heredem inſtitutum eſſe,& potuit cernere. Ei verò qui continuam habet cretionem, etiam illi dies computantur quibus ignorauit ſe heredem inſtitutum,aut ſciuit,ſed non potuit cernere.

Heredes aut inſtituti dicũtur, aut ſubſtituti : inſtituti,qui primo gradu ſcripti ſunt : ſubſtitûti,qui ſecundo gradu,vel ſequentibus. F

Heredes ſcripti ſunt, velut: TITIVS HERES ESTO, CERNITÓQVE IN DIEBVS PROXIMIS CENTVM, QVIBVS SCIERIS, POTERIS-

A TERISQVE: NISI ITA CREVERIS, EXHERES ESTO: TVNC MÆVIVS HERES ESTO, CERNITOQVE IN DIEBVS & reliqua. Similiter & deinceps ſubſtitui poteſt.

Si ſub imperfectam cretionem heres inſtitutus ſit, id eſt, non adiectis his verbis, SI NON CREVERIS, EXHERES ESTO: ſed ſi ita, SI NON CREVERIS, TVNC MÆVIVS HERES ESTO: cernendo quidem, ſuperior inferiorem excludit: non cernendo autem, ſed pro herede gerendo, in partem admittit ſubſtitutum. Sed poſteà Diuus Marcus conſtituit, B vt & pro herede gerendo, ex aſſe fiat heres. Quòd ſi neque creuerit, neque pro herede geſſerit, ipſe excluditur, & ſubſtitutus ex aſſe fit heres.

Quia peregrinus eſt, cum quo teſtamenti factio non eſt, ſiquidem.] Ex his quæ diximus in tit. 17. apparet ita hunc locum emendari oportere, *Quia peregrinus eſt, cum quo teſtamenti factio non eſt. Latinus Iunianus, ſiquidem mortis*, &c. Nam cum Latino proculdubio teſtamenti factio eſt: alioquin, nec ſi intra diem cretionis ciuis Romanus fiat, rectè heres inſtituitur. §. in extraneis de her. qual. & diff.

Nec municipia nec municipes.] Plinius lib. v. Epiſtol. nec heredem inſtitui, nec præcipere poſſe Rempub. conſtat.

C Neque pro libito de herede cernere.] Videtur legendum, *neque pro herede gerere*: nam aut cretione, aut pro herede geritione heredes fiunt.

Senatuſconſulto tamen.] l. 1. de libert. vniuerſ.

Denique hoc S. C.] Senatuſcõſulto Aproniano, quod factum eſt tẽporibus D. Marci. l. omnibus, ad Trebell.

Melienſem.] Aut Melitenſem, aut à Melio vrbe non procul ab Euphrate.

Cæleſtum Salinenſem.] Tertullian. aduerſus gentes. Vnicuique etiam prouinciæ & ciuitati ſuus Deus eſt, vt Africæ Cæleſtus. De eo etiam dæmone Saluianus ſcribit lib. 8. de prouid. Dei: & Ambroſius in Epiſt. ad Valent. Imp.

Cum libertate, vel ſine libertate.] Si cum libertate, ſocio adcreſcit: ſi ſine libertate, D ſeruus communis eſt heredis & ſocij. l. verùm. §. ſi ſeruum. pro ſoc.

Quod non proficit ad hereditatem capiendam.] Niſi intra diẽ cretionis ciuis Romanus fiat.

Eos tamen quorum cum dominis.] Si cum domino eſt teſtamẽti factio, eſt & cum ſeruo: vice verſa, ſi cum domino non eſt teſtamenti factio, nec item eſt cum ſeruo. l. ſeruus hereditarius. l. non minus. de hered. inſtit. Ceterùm ex perſona ſerui id quod relinquitur valet, id eſt, ſi ei libero relictum valeat. Ex quo efficitur vt ſeruo legari non poſsit ſeruitus ad fundum domini. l. & ſi maximè. de ſeruit. leg. contrà vt ei poſſit legari res domini, quamuis res ſua domino legari non poſſit. l. debitor. §. ſeruo. de legat. 2.

Quod ſi ab ipſo teſtatore.] Alienatione manumiſſione libertas reuocatur. non here- E ditas: cui rei non obſtat regula l. ſi ita ſcriptum. de lib. & poſtu. talis namque eſt, Seruo cum libertate ex aſſe herede inſtituto, libertatem ſeruo eodem teſtamento à ſemetipſo adimi non poſſe, vt in l. ſed & ſi condicioni. in fin. de hered. inſtit. Ibidem ſcriptum eſt, hereditatem adimi non poſſe, quod falſum eſt. at lego, *Qua conſtitutum eſt libertatem*. In libertatis & hereditatis nominibus, ſæpius legum auctores errare contigit.

Omnino non conſtat.] Hodie conſtat ex conſtitutione Iuſtiniani.

Tam naturales.] Hi ſunt ſui naturales, reliqui ſui non naturales, vt ĩ. tit. vlt. —

Scriptis.] Legendum, *Sed ſcriptu*. §. 1. de exhered. lib.

Poſtumi quoque liberi cuiuſcunque ſexus.] In natis differentia eſt ſexus & perſonarum; in poſtumis non item. Denique omnes poſtumi præteriti ſi naſcantur, rumpunt, F filij ſtatim ab initio iniuſtum faciunt: vtrumque fit iure ciuili: iure prætorio vtriſque datur contra tab.

Rumpitur.] Legendum, *Rumpunt*.

Eos qui in vtero ſunt.] Poſtumi ſui ſunt, qui poſt mortem, aut poſt teſtamentum ſui naſcuntur, vel quaſi naſcuntur: nati poſt mortem ex iure antiquo inſtituuntur, nati

poſt teſtamentum, ex iure nouo, id eſt, lege Iulia Vellea. De his qui quaſi naſcuntur non A
eſt quæſtio, an inſtitui poſſint, quia nati ſunt tempore teſtamenti, de quibus lex Iulia tra-
ctat in ſecundo capite: at nati non ſui poſt teſtamentum, ſuccedentes tamen in locū ſui,
moribus inſtitui poſſunt, id eſt, ex Iuliani ſententia. l. Gallus de lib. & poſtu. Poſtumi alie-
ni iure ciuili, id eſt, XII. tab. inſtitui non poſſunt, ſed neque eis legari poteſt: iure prætorio
inſtitui poſſunt: iure prætorio legata capere non poſſunt, quia prætori curæ legata non
fuêre: at fideicommiſſa capere poſſunt: ex Iuſtiniani conſtitutione cum eis, quaſi ex iure
ciuili, teſtamenti factio eſt. Hæc vt breuia ita abſoluta ſunt.

Ex iure ciuili.] Lege XII. tab. quod ius antiquum dicitur in l. Gallus. Huic autem iuri
& Galli conſilium congruit.

Sed tutius eſt tamen.] Ergo poſtumæ feminæ inter ceteros cum adiectione legati, B
ne per obliuionem omiſſæ videantur: poſtumi mares cuiuſcumque gradus nominatim. §
poſtumi quoque. de exhered. lib. ſuperſtites, præter filium, intet ceteros ſine adiectione le-
gati, quia ſuperſtitum non æquè obliuiſcimur. Sed hæc Iuſtinianus emendauit.

Mancipatos liberos.] Emancipati, & mancipati rectè dicuntur: ſed mācipati nomen
in malam partem accipi poteſt. Plinius lib. IIII. Epiſtol. Filium regulus emācipauit, vt he-
res matris exiſteret. Mancipatum (ita vulgò ex moribus hominis loquebantur) fœda &
inſolita parentibus indulgentiæ ſimulatione captabat.

Inter neceſſarios.] Sui beneficium abſtentionis habent: neceſſarij beneficium ſepa-
rationis, abſtentionis non æquè. Separatio facit vt ne væneant quæ poſteà ſibi heres ad-
quiſierit: abſtentio, vt ne ſit heredis loco. C

Actionem.] Pro *auctionem*, vt in l. 2. §. tutot. §. procuratorem. pro empt. l. ſi exiſtimās.
de vſurp. & vſucap. l. 2. §. fin. de col. bon.

Cretio eſt.] Hereditas adquiritur cretione, aditione, pro herede geritione, immixtio-
ne, agnitione. Cretio, eſt eorum qui ſub cretione heredes inſtituuntur. Pro herede geri-
tio, eorum qui ſine cretione, vel etiam cum cretione imperfecta, ex cōſtitutione D. Mar-
ci. Immixtio, eſt neceſſariorum & ſuorum. Agnitio nuda hodie eſt in vſu tam in ciuili,
quàm in prætorio iure. §. vlt. de hered. qualit. & diff. §. vlt. de bono poſſ. Sublata eſt cretio
à Conſtantino in maternis ſucceſſionibus. l. 1. C. Th. de mat. bonis & mat. gen. cret. ſub.
ab Theodoſio penitus l. cretionum. C. de iur. delib. l. 1. C. Th. de cret. vel bon. poſſ.

Cernitóque.] Id eſt, facito vt videant te eſſe heredem. ſic Varro interpretatur in lib. D
V. de ling. Latin. Itaque, inquit, in cretione adhiberi iubent teſtes.

Quibus ſcieris poteriſque.] Sunt igitur vtiles dies, non continui l. 2. quis ord. in bon.
poſſeſ. ſer. Inde M. Tullius lib. 1. de Orat. De his, credo, rebus, inquit Craſſus, vt in cretio-
nibus ſcribi ſolet, quibus ſciam poteróque. quem feliciter nobis locum Franciſc. Hoto-
manus emendauit vir ingenij probi & recti. Eſt ſimilis error in lib. Gratiani, cap. ius Qui-
ritium. 1. diſt. vbi loco horum verborum, *Vel curationibus, vel de contractibus*, ſcribendum
eſt, *vel cretionibus*.

Niſi ita creueris exheres eſto.] In ſuo, aut emancipato herede non ſcripto exhere-
datio valet, quia hic prætorio, ille ciuili iure heres eſt: in extraneo herede non ſcripto ex-
heredatio inanis eſt. l. quidam de verb. oblig. l. non putauit. §. ſi quis emācipatum de bon. E
poſſ. contra tab. in ſcripto valet, vt in hac formula, & in l. paterfamilias de heredib. inſtit.
l. Seius ad leg. Falc. l. vxorem. §. heres de legat. 3.

Vulgaris.] Legitima & vtilis.

XXIII.

QVEMADMODVM TESTAMENTA RVMPVNTVR. F

TESTAMENTVM iure factum infirmatur duobus modis: ſi ru-
ptum, aut irritum factum ſit.

Rumpitur teſtamentum mutatione, id eſt, ſi poſteà aliud teſtamentum

A iure factum ſit: item agnatione, id eſt, ſi ſuus heres agnaſcatur, qui neque heres inſtitutus, neque vt oportet, exheredatus ſit.

Agnaſcitur ſuus heres, aut agnaſcendo, aut adoptando, aut in manũ conueniendo, aut in locum ſui heredis ſuccedendo: velut nepos mortuo filio, vel emancipato: aut manumiſſione, id eſt, ſi filius ex prima ſecundáue mancipatione manumiſſus, reuerſus ſit in patris poteſtatem.

Irritum fit teſtamentum, ſi teſtator capite deminutus fuerit, aut ſi iure facto teſtamento, nemo extiterit heres.

B Si is qui teſtamentum fecit, ab hoſtibus captus ſit, teſtamentum eius valet: ſi quidem reuerſus fuerit, iure poſtliminij: ſi non ibi deceſſerit, ex lege Corneliana, quæ perinde ſucceſſionem eius confirmat, atque ſi in ciuitate deceſſiſſet.

Si ſeptem ſignis teſtium ſignatum ſit teſtamentum, licet iure ciuili ruptũ vel irritum factum ſit, prætor ſcriptis heredibus iuxta tabulas bonorũ poſſeſſionem dat, ſi teſtator & ciuis Romanus, & ſuæ poteſtatis cùm moreretur fuit, quæ bonorum poſſeſſio cum re, id eſt, cum effectu habetur, ſi nemo

C alius iure heres ſit.

Liberis impuberibus in poteſtate manentibus, tam natis quàm poſtumis, heredes ſubſtituere parentes poſſunt duplici modo: id eſt, aut eo quo extraneis, vt ſi heredes non extiterint liberi, ſubſtitutus heres fiat: aut proprio iure, id eſt, ſi poſt mortem parentis heredes facti, intra pubertatem deceſſerint ſubſtitutus heres fiat.

Etiam exheredatis filiis ſubſtituere parentibus licet.

Non aliter impuberi filio ſubſtituere quis heredem poteſt, quàm ſi ſibi

D quis heredem inſtitueret, vel ipſum filium, vel quemlibet alium.

Milites quomodocumque fecerint teſtamenta, valent, id eſt, etiam ſine legitima obſeruatione. Nam principalibus conſtitutionibus permiſſum eſt illis, quomodocumque vellent, quomodocumque poſſent teſtari: ídque teſtamentum quod miles contra iuris regulam fecit, ita demum valet, ſi vel in caſtris mortuus ſit, vel poſt miſſionem intra annum.

Item agnatione.] Agnatione ex iure antiquo, ſi naſcantur poſt mortem: ex iure nouo, ſi in vita: ſucceſſione, ex iure nouo: nam iure antiquo ſui naſcũtur, non fiunt. Ait verò lex noua, *In locum ſuorum ſui heredes ſuccedunto.* l. Gallus. §. videndum.

E Aut manumiſsione.] Filius tribus emancipationibus, & tribus manumiſſionibus ſui iuris fit: ceteri liberi vna emancipatione. Singulæ manumiſſiones aliis diebus, aliiſque adhibitis teſtibus fieri poſſunt, auctore Paulo lib. II. ſenten. Igitur poſt primam & ſecundam manumiſſionem filius præteritus rumpit teſtamentum patris, quia in eius poteſtatem reuertitur. Ceteri liberi ſemel emancipati, iam amplius non redeunt in poteſtatem, & ideò nec patris teſtamentum rumpunt. l. verum. §. vlt. de iniuſt. teſta. Si non ibi deceſſerit.] Legendum, *Si verò.* Ex lege Corneliana.] Ex lege Cornelia. vtrumque fit fictione quadam: nam re vera captiuitate, irrita teſtamenta fiunt. Duplex igitur eſt fictio, Poſtliminij, & Cornelia. hæc iuris ciuilis eſt: illa iuriſgentium: hæc retrò fingit tempore captiuitatis eum deceſſiſſe, qui non rediit: illa verò in ciuitate fuiſſe eum qui rediit. Lex

F XII. tab. ciuibus Rom. conſtituit heredes teſtamentarios & legitimos: lex Cornelia captiuis. Si nemo alius iure.] Iure legitimo, vel ab inteſtato. Quòd ſi alius iure heres ſit, vt ſi exiſtat filius præteritus, ſecund. tab. bon. poſſ. erit ſine re. Verùm enim quia vtcunque ſecundum tab. dari poteſt, quamuis iure ciuili nullum ſit teſt. iure præt. neceſſaria eſt filio contr. tab. bon. poſ. Reſtat autem vt ex iniuſto nullo, rupto agnatione, detur bon. poſſeſſ.

item ex irritò, ſi modò reuerſus teſtator in antiquum ſtatum non mutata voluntate è vi- A
ta deceſſerit. Nam tria exigit prætor: vt non minus quàm ſeptem teſtium ſignis obſignatum ſit teſtamentum: vt is cuius bonorum poſſeſsio datur, mortis & teſtamenti tempore teſtamenti factionem habuerit: denique vt ſupremum teſtamētum ſit. §. non tamē quib. mod. teſt. infirm. l. 1. de bon. poſſ. ſecundùm tab.

Cum re.] Hoc explicatur in tit. 28. l. filiis. C. de inoff. teſt.

Aut proprio iure.] Hęc eſt pupillaris ſubſtitutio, illa vulgaris: hęc moribus, illa XII. tab. introducta eſt: hæc pubertate, illa aditione finitur: hac ſuccedirur pupillo, illa teſtatori: hæc fit in euētum adquiſitæ hereditatis & mortis, aut in euētum mortis dumtaxat, illa in euentum non adquiſitæ hereditatis. Ex conſtitutione autem diuorum fratrum omnis ſuſtitutio facta pupillo, duplex eſt. B

Etiam exheredatis,] Subſtitutio plerumque æſtimatur ex ratione ſucceſsionis. hęc ex ratione ſcripturæ æſtimatur, non ſucceſsionis. proinde in ea ordo ſcripturæ obſeruatur: & ita intelligēdum eſt initium §. prius l. moribus. vtpote cùm pendeat ex §. quiſquis. &. §. interdum. quos ſi quidem quis diligenter excutiat, inueniet ad eam dumtaxat ſubſtitutionem pertinere, quæ fit exheredato. Ac inde in fin. §. prius ait. *Quòd igitur, dictum eſt, etiam exheredatis liberis* (ſic enim legendum eſſe ſcio) *ſubſtituere licet, ideò adiectum eſt, vt declaretur non eſſe à filij impuberis teſtamento incipiendum*: quandoquidem ſi ab eo incipias exheredato, hoc non eſt ſubſtituere. Denique odioſa hæc ſubſtitutio eſt. l. cùm quidam. C. de legat. & ideò rigor iuris, id-eſt, ordo ſcripturæ, qui in ceteris relaxatur, in ea diligenter cuſtoditur. Sunt & quamplurima alia exempla ſubſtitutionum, quæ ex ſcriptura æſti- C
mantur, non ſucceſſione: vt in formula Galli, in ſpecie l. cùm ex filio. §. vlt. l. ſed ſi plures. §. vlt. l. vlt. §. j. de vulgar. ſubſtit. vt verè quis ita ſtatuere poſſit. Subſtitutus eſt is, qui ſecūdo loco ſcriptus eſt, quamuis ei non ſuccedat qui primo loco heres ſcriptus eſt. Subſtitutus eſt is, qui ſecundo loco ſcriptus eſt, etiam ſi ei poſt mortem teſtoris primò deferatur hereditas. Subſtitutus eſt is, qui ſemel atque iterum heres ſcriptus eſt, quamuis ei non niſi ſemel deferatur hereditas.

XXIIII.

DE LEGATIS. D

LEGATVM, eſt quod legis modo, id eſt, imperatiuè, teſtamento relinquitur. Nam ea quæ precatiuo modo relinquuntur, fideicommiſſa vocantur.

Legamus autem quattuor modis, per vindicationem, per damnationem, ſinendi modo, per præceptionem.

Per vindicationem, his verbis legamus, DO, LEGO, CAPITO, SVMITO, SIVE HABETO.

Per damnationem his verbis, HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE, DATO, FACITO, HEREDEM MEVM DARE IVBEO. E

Sinendi modo ita, HERES MEVS DAMNAS ESTO SINERE LVCIVM TITIVM SVMERE ILLAM REM, SIBIQVE HABERE.

Per præceptionem ſic, LVCIVS TITIVS ILLAM REM PRAECIPITO.

Per vindicationem legari poſſunt res, quæ vtroque tempore ex iure Quiritium teſtatoris fuerunt, mortis, & quando teſtamentum faciebat: præter- F
quàm ſi pondere, menſura, numero contineantur: in his enim ſatis eſt, ſi vel mortis dumtaxat tempore fuerint ex iure Quiritium.

Per damnationem omnes res legari poſſunt, etiam quæ non ſunt teſtatoris,

A toris,dummodo tales ſint,quæ dari poſſint.

Liber homo,aut res populi,aut ſacra,aut religioſa,nec per damnationem legari poteſt:quoniam dari non poteſt.

Sinendi modo legari poſſunt res propriæ teſtatoris,& heredis eius.

Per præceptionem legari poſſunt res, quæ etiam per vindicationem, ſi ea res quæ non fuit utroque tempore teſtatoris ex iure Quiritium, per vindicationem legata ſit,licet iure ciuili non valeat legatum, tamen ſenatuſconſulto Neroniano firmatur:quo cautum eſt,vt quod minus pactis verbis lega-

B tum eſt,perinde ſit,ac ſi optimo iure legatum eſſet.

Optimum autem ius legati per dãnationem eſt,ſi duobus eadem res per vindicationem legata ſit:ſiquidem diſiunctim,ſingulis in ſolidum debētur: ſi verò coniunctim,velut TITIO ET SEIO, HOMINEM STICHVM DO, LEGO, iure ciuili concurſu partes fiebant. Non currente altero,pars eius alteri adcreſcebat. Sed poſt legem Papiam Popeam,non capientis pars caduca fit.

Si per damnationem eadem res duobus legata ſit,ſiquidem coniunctim, ſingulis partes debentur, & non capientis pars iure ciuili in hereditatem re-

C manebat,nunc autem caduca fit:quòd ſi diſiunctim,ſingulis in ſolidum debetur.

Optione autem legati,per vindicationem data, legatarij electio eſt,veluti, HOMINEM OPTATO, ELIGITO. Idémque eſt, & ſi tacitè legauerim, TITIO HOMINEM AVT DECEM HERES MEVS DATO: hominem dare heredis electio eſt.

Ante heredis inſtitutionem legari non poteſt: quoniam & poteſtas teſtamenti ab heredis inſtitutione incipit.

D Poſt mortem heredis legari nõ poteſt, ne ab heredis herede legari videatur: quod iuris ciuilis ratio non patitur.In mortis autem heredis tempus legari poteſt: velut CVM HERES MORIATVR.

Pœnæ cauſa legari non poteſt. Pœnæ autem cauſa legatur, quod coercendi heredis cauſa relinquitur,vt faciat quidem aut non faciat,non vt legatum pertineat: vtputa hoc modo, SI FILIAM TVAM IN MATRIMONIO TITIO CONLOCAVERIS, DECEM MILIA SEIO DATO.

E Incertæ perſonæ legari non poteſt: veluti, QVICVMQVE FILIO MEO FILIAM SVAM IN MATRIMONIO CONLOCAVERIT, EI HOMINI TOT MILIA DATO. Sub certa tamen demonſtratione incertæ perſonæ legari poteſt: velut, EX COGNATIS MEIS QVI NVNC SVNT, QVI PRIMÒ AD FVNVS MEVM VENERIT, EI HERES MEVS ILLVD DATO.

Neque ex falſa demonſtratione, neque ex falſa cauſa legatum infirmatur. Falſa demonſtratio eſt, velut, TITIO FVNDVM, QVEM A TITIO EMI DO, LEGO, cùm fundus à Titio emptus non ſit.Falſa cauſa eſt:velut, TITIO, QVONIAM NEGOTIA MEA CVRAVIT FVNDVM DO, LEGO,

F vt negotia eius numquam Titius curaſſet.

A legatario legari non poteſt.

Legatum ei tantùm dari poteſt, qui extraneus eſt. Ideóque filio familiæ

heredi inſtituto, vel ſeruo, neque à patre, neque à domino legari poteſt. A

Heredi à ſemetipſo legari non poteſt.

Ei qui in poteſtate, manu, mancipióue eſt ſcripti heredis, ſub condicione legari poteſt: ſed requiritur, vt quo tempore dies legati cedit, in poteſtate heredis non ſit.

Ei cuius in poteſtate, manu, mancipióue eſt heres ſcriptus, legari non poteſt.

Sicut ſingulæ res legari poſſunt, ita vniuerſarum quoque ſumma legari poteſt: vtputa, MÆVIVS HERES MEVS CVM TITIO HEREDI- B
TATEM MEAM PARTITO DIVIDITO: quo caſu dimidia pars bonorum legata videtur. Poteſt autem & alia pars, velut tertia vel quarta legari: quæ ſpecies partitio appellatur.

Vſusfructus iure ciuili legari poteſt earum rerum, quarum ſalua ſubſtantia vtendi fruendi poteſt eſſe facultas, & tam ſingularum rerum, quàm plurium, id eſt, partis.

Senatuſconſulto cautum eſt, vt etiam ſi earum rerum quæ in abuſu continentur, vtputa vini, olei, tritici vſusfructus legatus ſit, legatario res tradan- C
tur cautionibus interpoſitis de reſtituendis eis, cùm vſusfructus ad legatarium pertinere deſierit.

Ciuitatibus omnibus, quæ ſub imperio prætoriani ſunt, legari poteſt: idque à Diuo Nerua introductum, poſtea à Senatu auctore Adriano diligentius conſtitutum eſt.

Legatum quod datum eſt, adimi poteſt, vel eodem teſtamento, vel codicillis teſtamento confirmatis: dum tamen eodem modo adimatur, quo mo
do datum eſt. D

Ad heredem legatarij legata non aliter tranſeunt, niſi ſi iam die legatorũ cedente, legatarius deceſſerit.

Legatorum quæ purè vel in diem certum relicta ſunt, dies cedit: antiquo quidem iure, ex mortis teſtatoris tempore: per legem autem Papiam Popeam, ex apertis tabulis teſtamenti: eorum verò quæ ſub condicione relicta ſunt, cùm condicio extiterit. Lex Falcidia iubet, non plus quàm dodrantem totius patrimonij legari, vt omni modo quadrans integer apud heredem remaneat. E

Legatorum perperam ſolutorum repetitio non eſt.

Id eſt imperatiue.] Imperatiua verba, ſunt verba directa. l. quoniam. Cod. de teſtam.

Per præceptionem.] Hoc modo heredibus legatur, vt in iudicio id familiæ erciſcũdæ, quod legatum eſt præcipiant, hoc & prælegatum dicitur & præcipuum. Sid. Apoll. lib. VI. Epiſt. Illud autem deberi tibi quodam, vt iuriſconſulti dicunt præcipui titulo.

Et heredis eius.] Nõ etiam alienæ: quod tamen perperàm additum eſt apud Caium lib. II. Inſtitut. tit. de leg.

Quæ etiam per vindicationem.] Hæc ita diſtinguenda ſunt, *Quæ etiam per vindicationem. Si ea res, &c.*

Vt quod minus pactis.] Id eſt, conceptis & legitimis verbis. Cicer. pro Roſc. Comœ. F
Non enim ex pactione verborum, quibus iuſiurandum comprehenditur. Arnobius lib. VII. contra gentes. Quam cum pactionibus adorat & formulis.

Optimum autem ius.] Nempe quia laxius & expeditius eſt. Sic optimum ius vſurarum in l. I. Cod. de vſu. optimum ius poſſeſſionis l. fideiuſſor. §. pater. de vſur.

Si duo-

A Si duobus eadem res.] Hæc quoque diuelli debent à ſuperiore ſententia. Si quidem diſiunctim.] Diſiunctim legatur, ſi re tantùm legatarij iungantur: coniunctim, ſi re & verbis. §. ſi eadem. de leg. tit. de cad. toll. tit. de vſufr. adcreſc. verborum coniunctio aut pro nihilo, aut pro duplici cõiunctione accipitur. Singulis in ſolidum debentur.] Legendum, *Singulis partes debentur.* & hoc Iuſtinianus indicat. in §. ſui autem diſiunctim. Cod. de cad. toll. Paulus in ſententiis, Caius in Inſtit. Non currente.] Legendum, *Non concurrente.* Si per damnationem.] Re coniuncti ſunt quibus eadẽ res diſiunctim per vindicationem legatur, quoniam à principio ſolidum, concurſu partes habent. proinde re coniũctis adcreſcit deficientium portio, idque ſine onere. Re coniũcti non ſunt, quibus eadem res diſiunctim per damnationem legatur, quoniam ſolidum ſingulis debetur,

B vni res, alteri pretium: ideoque nec ius adcreſcendi inter ſe habent. Sed ex conſtitutione Iuſtiniani eodem iure eſt damnationis, quo & vindicationis legatum. Re & verbis cõiuncti ſunt, quibus eadem res coniunctim per vindicationem legatur. nam & concurſu partes habent, & ideò ius inter eos adcreſcendi eſt, cum onere tamen. Re & verbis coniuncti non ſunt, quibus eadem res coniunctim per damnationem legatur: quoniam ſingulis ab initio partes debentur. proinde ſiue diſiunctim, ſiue coniunctim per damnationem legatum ſit, numquam inter eos verſatur ius adcreſcendi. Ius adcreſcendi cùm dicimus, ius antiquum dicimus, Ius caduci, ius nouum eſt. & hęc eſt ſententia huius loci. Hinc verò apparet l. coniunctim. de legat. 3. de legato vindicationis. l. planè. §. ſi coniunctim. de legat. 1. de legato damnationis accipiendam eſſe. Sed hoc ideò in eis locis ſuppreſſum eſt, quòd iam ſublatæ eſſent ab Iuſtiniano legatorum differentiæ: non tamẽ

C ita ab eis locis ſublatæ ſunt, vt hæc manifeſtò non ſuperſint huius differentiæ veſtigia, quæ prima ſpecie, quaſi contra ſe ſtare videantur, vt planè iam ex eo appareat, quàm hebetes aut indiligentes fuerint hi, quibus ſtudiũ fuit Pandectarum capita ex veterum Iuriſconſultorum libris decerpere. Ceterùm & id quod diximus de legato damnationis, nominatim traditur in. l. 7. de legat. 2. vnde & in l. huiuſmodi. §. ſi Titio. l. ſi duobus. de legat. 1. optimo iure legatum fuiſſe neceſſe eſt vt ſtatuamus: alioquin pars vacãs adcreſcit coniuncto, cum quo partes per concurſum fiunt. Quod deinde ſequitur in. §. ſi coniunctim. *Sed ſi in pupillari*, ad re coniectos pertinet qui concurſu partes habent. vnde in extremo ita ſcriptum oportuit, *Interim igitur totum.* quod & Azo & Hugolinus intellexêre.

Optione autem legati.] Hic locus mirum in modum deformatus eſt. Ipſe ratione iu-

D ris ductus ſic, emendaui. *Optione autem legati per vindicationẽ data, legatarij electio eſt: veluti, Hominem optato, eligito. Idemque eſt ſi tacitè legauerim Titio hominem. At ſi ita, Heres meus damnas eſto hominem dare, heredis electio eſt.* Si tacitè, id eſt, non data optione. Homine igitur per vindicationem generaliter legato, legatarij electio eſt. l. legato. de legat. 1. per damnationem, heredis. l. ſi à ſubſtituto. §. 1. eod. Similiter in diſiunctiuis legatis electio eſt legatarij, ſi per vindicationem. l. planè. §. pen. de legat. 1. l. Lucio. de legat. 2. heredis, ſi per damnationem. l. ſi is cui. l. ſi ita relictum. §. vlt. de legat. 2. Et hæc quidem duæ differentię non ſunt ſublatæ, quia inducuntur ex voluntate teſtatoris. Pœnæ cauſa.] Quemadmodum ſuperiores duę ſententiæ, ita & hæc à Iuſtiniano ſublata eſt. Hodie igitur valet legatum tale, *Heres meus ſi Stichũ alienauerit, Caio centum dato.* Non idem eſt, ſi impoſſibile, probroſum, illicitum ſit legatum: veluti, *Si mare non ebiberis, Titio centum dato. Si ſororem vxorem*

E *non duxeris, aut ſi pupillam filio nuptum non collocaueris, Titio centum dato.* §. fin. de legat. in l. 1. de his quæ pœn. cauſ. relin. hæc verba *Illicitè vel probroſè.* ſunt Triboniani. Vt faciat quidem.] Puto legi debere *Quid*, non *quidem.* Vt negotia.] Lego, *Cùm negotia.* Legatum ei tantum dari poteſt.] Hic quoque locus valde corruptus eſt, Lego, *legatum ab eo tantùm dari poteſt, qui ex ſua perſona heres eſt. Ideoque*, & quæ ſequuntur. In poteſtate manu mancipióve.] In poteſtate eſt filius familias, in manu vxor mater familias, in mancipio ſeruus. Partito diuidito.] Malim, *Partito, diuidito.* Quo caſu dimidia pars bonorum.] l. nomen. §. partitionis. de verb. ſignif. Partiarius legatarius partis ſuę commoda, & pro parte ſua onera ſuſtinere debet. l. cùm filius. §. 1. l. ſi quis ſeruum. §. fin. de legat. 3. & in eam rem partis & pro parte ſtipulationes interponuntur. §. ſed quia de fideicom.

F hered. & in tit. prox. Quòd ſi ita legatum ſit, *Bonorum meorum partem tertiam*, non eſt partitio. Non affero capita legum, quæ ſunt notiſſima. Id eſt partis.] l. etiam partis. de vſufruct. Senatuſconſulto.] Huius S. C. fit mentio in tit. de vſufru. earum rer. l. 1. l. vxo-

rem.de vſufr.legat.l.vlt.vſufructu.quemadm.caueat.l.vſufruct. ad leg.Falc.l.1.C. de vſufruct.§.conſtituitur. inſt. eod.S. C. opus fuit, quia neque naturali, neque ciuili iure earũ rerum eſt vſusfruct.quę ſunt in abuſu.Senatus autem id ſatiſdationibus explicat: quæ in rebus difficilimis certiſſima ſunt iuris ſubſidia. l.vſufructu.ſolut matrimo. Prætoriani.] Legendum, *P. Romani.* l.omnibus. ad Trebellian. Auctore Adriano.] Immò fortaſſe Maco. l. cùm Senatus. de rebus dubiis. Eſt in propriis nominibus facillimus auctorum lapſus. A

Dum tamen eodem modo.] Sic de libertate in tit. 2.exempla hæc ſunto. *Do, lego. nõ do, non lego heres dato, heres ne dato.* l.niſi de accept. ergò nec alij vlli quàm cui datum eſt. l. legatum De ad.leg. Ex apertis tabulis.] Sunt huius iuris veſtigia quædam in l.eum qui B poſt.l.in teſtamento.de condic.& demonſt.l.fin.de donat.cauſ.mort.l.3.§. fina. l. qui ſoluendo, de hered.inſtitu. Hodie verò ius antiquum ſequimur, cuius iuris regula quędam eſt Catonis regula : ad ea namque pertinet, quæ à morte teſtatoris cedunt : ad nouas leges, id eſt, ad leges Papias non pertinet, ex quibus ex apertura tabularum legata cedunt. l.vlt.de regul. Catoni. nam neque ad ea pertinet, quæ ab aditione, vel ab euentu condicionis cedunt. Repetitio non eſt.] Immo repetitio eſt, l.2. & 3 de cond. indeb. l.fideicommiſſum.Cod.eod.l.error.C.ad leg.Falc.& in Pauli ſententiis lib.III. tit.6. Aut igitur hæc ſententia accipienda eſt de legatis damnationis : quibus adiici poſſunt legata incertis perſonis ſoluta.§.fin.de obl.quæ qua.ex con.§.incertis.de legat.aut, quod magis eſt, negatione abundat.

C

XXV.

DE FIDEICOMMISSIS.

FIDEICOMMISSVM eſt, quod non ciuilibus verbis, ſed precatiuè relinquitur: nec ex rigore iuris ciuilis proficiſcitur, ſed ex voluntate datur relinquentis.

Verba fideicommiſſorum in vſu fere ſunt hæc, FIDEICOMMITTO, PETO, VOLO DARI, & ſimilia. D

Etiam nutu relinquere fideicommiſſum, in vſu receptum eſt.

Fideicommiſſum relinquere poſſunt, qui teſtamentum facere poſſunt, licet non fecerint. Nam inteſtatus quis moriturus, ſideicommiſſum relinquere poteſt.

Res per fideicomiſſum relinqui poſſunt, quæ etiam per damnationem legari poſſunt.

Fideicommiſſa dari poſſunt his, quibus legari poteſt.

Latini Iuniani fideicõmiſſum capere poſſunt, licet legatum capere non E poſsint.

Fideicommiſſum & ante heredis inſtitutionem, & poſt mortem heredis & codicillis, etiam non confirmatis teſtamento, dari poteſt, licet legari non poſsit.

Item Græcè fideicommiſſum ſcriptum valet, licet legatum Græcè ſcriptum non valeat.

Filio qui in poteſtate eſt, ſeruóue heredibus inſtitutis, ſeu ſi is legatum ſit, patris vel domini fidei committi poteſt, quamuis ab eo legari non poſsit. F Qui teſtamento heres inſtitutus eſt, codicillis etiam non confirmatis rogari poteſt, vel vt hereditatem totam, vel ex parte alij reſtituat, quamuis ex directo heres inſtitui, ne quidem confirmatis codicillis poſsit.

Fideicom-

A Fideicommiſſa non per formulam petuntur, vt legata, ſed cognitio eſt Romæ quidem conſulum, aut prætoris, qui fideicommiſſarius vocatur: in prouinciis verò, præſidum prouinciarum.

Pœnæ cauſa certæ vel incertæ perſonæ, ne quidem fideicommiſſa dari poſſunt.

Is qui rogatus eſt alij reſtituere hereditatem, lege quidem Falcidia locũ non habente, quoniam non plus, puta quàm dodrantem, reſtituere rogatus eſt, ex Trebelliano ſenatuſcõſulto reſtituit, vt ei & in eum dentur actiones, B cui reſtituta eſt hereditas. Lege autem Falcidia interueniente, quoniam plus quàm dodrantem, vel etiam totam hereditatem reſtituere rogatus ſit, ex Pegaſiano ſenatũſconſulto reſtituit, vel deducta parte quarta, ipſe qui ſcriptus eſt heres, hereditatem reſtituat, & in ipſum actiones conſeruẽtur: is autem qui recepit hereditatem, legatarij loco habeatur.

Ex Pegaſiano ſenatuſconſulto reſtituta hereditate, commoda & incommoda hereditatis communicantur. Inter heredem, & eum cui reliquæ partes reſtitutæ ſunt interpoſitis ſtipulationibus ad exẽplum partis & pro parte C ſtipulationum. Partis autem & pro parte ſtipulationes propriè dicuntur, quæ de lucro & damno communicando ſolent interponi inter heredem & legatarium partiarium, id eſt, cum quo partitus eſt heres.

Si heres damnoſam hereditatem dicat, cogetur à prætore adire, & reſtituere totam, ita vt ei & in eum qui recipit hereditatem actiones dentur, per inde atque ſi ex Trebelliano ſenatuſconſulto reſtituta fuiſſet: idque vt ita fiat, Pegaſiano ſenatuſconſulto cautum eſt.

Si quis in fraudem tacitam fidem adcommodauerit, vt non capienti fi- D deicommiſſum reſtituat, nec quadrantem eum deducere Senatus cenſuit: nec caducum vindicare ex eo teſtamento, ſi liberos habeat.

Libertas dari poteſt per fideicommiſſum.

Non ciuilibus verbis.] Directis verbis, vt in l. verbis. de vulg. ſubſtitut. Etiam nutu.] l. nutu. de legat. 3. ſecus tamen eſt in legato. Secus inquam eſt in legato iure antiquo. Fideicommiſſum relinquere.] Idem Vlp. in l. 2. de legat. 1. quæ ſi quærantur exempla, coniungenda eſt cum l. 1. de legat. 3. nam ex eodem libro ſunt ambæ. Poſt mortem heredis.] l. ſi fuerit de leg. 3. hoc autem tacitè fieri poteſt, non nominatim, vtputa, à Titio ſubſtituto exheredati legatarij. l. cùm quidam. Cod. de legat. Item Græcè.] l. fidei- E commiſſa. in princip. de leg. 2. Licet legatum Græcè.] Quæ ſunt iuris ciuilis Latinè, quæ iuriſgentium qualibet lingua. l. an inutilis in fin. de accept. Teſtamenta igitur Latinè fiunt, vnde meritò dubitatur in l. qui teſtamento. §. veteres. de teſtam. an teſtes ad teſtamentum adhibiti Latinè ſcire debeant: ſed hoc Impp. emendarunt. l. hac conſultiſſima. §. fin. C. de teſtament. l. vlt. C. de teſtam. tut. l. directas. C. de teſtam. man. Si quandoq; ſtipulationem contendas eſſe iuriſgẽtium, hæc verè maſcula erit ratio. nam ſtipulatio qualibet lingua ſemper fieri potuit. Quamuis directo heres.] In confirmatis omnia directò relinqui poſſunt excepta hereditate. Per formulam.] Per actionem, vt formula hypothecaria, & in tit. 19. formula communi diuidundo, familiæ erciſcundæ, finium regundorum. Actio porrò nihil aliud eſt, quàm formula. Qui fideicommiſſarius.] §. 1. F de fidei. hered. l. is cui legatum. de cond. & demonſt. l. Licinnius. quib. ad libert. procl. non lic. l. quæſitum. §. pen. de leg. 3. l. 2. Cod. qui potio. in pign. l. 2. de orig. iur. In prouinciis vero.] l. cùm etiam. Cod. de reb. cred. Hodie fideicommiſſa per actionem petuntur, & omnino ſublatæ ſunt à Iuſtiniano legatorum & fideicommiſſorum differentiæ.

Vel deducta parte.] Lego, *vt*.Hæc verò de Pegaſiano & Trebelliano fuſiùs explicã- A
tur in Inſtitutionibus Iuſtiniani, neque deſiderant interpretationem meam. Tacitam
fidem.] Tacita fides eſt,ſi quis non palàm rogatus, in fraudem legis tacitè promittat, ſe
id quod accepit,cœlibi aut orbo redditurum,l.in fraudem. de his quib.vt indig.l.in taci-
tis.de legat.1.Extat præclarum exemplum taciti fideicommiſſi apud M. Fabium Quin-
tilianum Auum in Declamat. cccxxv. Senatus cenſuit.] Planciano S.C.l.beneficio.
ad leg.Falcid.Igitur ſi de hereditate incapaci reſtituenda promiſerit, primùm omnium
hereditas fiſco vindicatur:nec ſi exhauſta ſit hereditas, Falcidia retinetur, verùm Falci-
dia fiſco applicatur ex reſcripto Diui Pij l.3.C.ad leg.Falc.l.heres.D.de his quib.vt indig.
Si liberos habeat.] Scriptum oportuit, *Si ex liberis exiſtat*. idq; liquidò conſtat ex his,
quæ dicta ſunt tit.18. B

XXVI.

DE LEGITIMIS HEREDIBVS.

INTESTATORVM ingenuorum hereditates pertinent, pri-
mùm ad ſuos heredes,id eſt, liberos, qui in poteſtate ſunt,ce-
teróſque qui in liberorum loco ſunt. Si ſui heredes non ſunt,
ad conſanguineos,id eſt, fratres & ſorores ex eodem patre. Si C
nec hi ſunt,ad reliquos agnatos proximos, id eſt,cognatos virilis ſexus, per
mares deſcendentes eiuſdem familiæ: id enim cautum eſt lege duode-
cim Tabularum, AC SI INTESTATVS MORITVR, CVI SVVS EXTA-
BIT HERES, NEC AGNATVS PROXIMVS FAMILIAM HA-
BETO.

Si defunctus ſit filius ex altero filio mortuo, iam nepos vnus, vel etiam
plures,ad omnes hereditas pertinet,non vt in capita diuidatur,ſed vt in ſtir-
pes,id eſt,vt filius ſolus mediam partem habeat, & nepotes quotquot ſunt D
alteram dimidiã. Æquum eſt enim nepotes patris ſui loco ſuccedere,& eã
partem habere,quàm pater eorum ſi viueret,habiturus eſſet.

Quamdiu ſuus heres ſperatur heres fieri poſſe,tamdiu locus agnatis non
eſt:velut ſi vxor defuncti prægnans ſit,aut filius apud hoſtes ſit.

Agnatorum hereditates diuiduntur in capita, veluti ſi ſit fratris filius, &
alterius fratris duo pluréſve liberi:quotquot ſunt ab vtraque parte perſonæ
tot fiunt portiones,vt ſinguli ſingulas capiant.

Si plures eodem gradu ſunt agnati, & quidam eorum hereditatem ad ſe
pertinere noluerint, vel ante quàm adierint deceſſerint, eorum pars adcre- E
ſcit his qui adierint.Quòd ſi nemo eorum adierit, ad inſequentem gradum
ex lege hereditas nõ tranſmittitur:quoniam in legitimis hereditatibus ſuc-
ceſſio non eſt.

Ad feminas vltra conſanguineorum gradum legitima hereditas nõ per-
tinet:itaque ſoror fratri ſororíve legitima heres fit.

Ad liberos matris inteſtatæ hereditas ex lege duodecim Tabularum nõ
pertinebat:quia feminæ ſuos heredes non habent.Sed poſtea IMP P.Anto-
nini & Commodi oratione in Senatu recitata, id actum eſt, vt ſine in manu F
conuentione,matrum legitimæ hereditates ad filios pertineant,excluſis cõ-
ſanguineis,& reliquis agnatis.

Inteſtati

A Inteſtati filij hereditas ad matrem ex lege duodecim Tabularum non
pertinet:ſed ſi ius liberorum habeat, ingenua trium, libertina quatuor, le-
gitima heres fit ex Senatuſconſulto Tertulliano:ſi tamen ei filio neque ſuus
heres ſit,quíve inter ſuos heredes ad bonorum poſſeſſionem à prætore vo-
catur: neque patet ad quem lege hereditas, bonorúmve poſſeſſio cum re
pertinet,neque fratet conſanguineus. Quòd ſi ſorot conſanguinea ſit, ad v-
traſque pertinete iubetur hereditas.

Cui ſuus extabit heres nec.] Hæc ſunt perturbata. Legendum eſt, *Ac ſi inteſtatus*
B *moritur cui ſuus heres nec extabit*. & hæc prima legis verba Paulus interpretatur. in l. ſi quis
poſtumos.§.pen.de lib.& poſt.reliqua in l.pronuntiatio. de verb.ſign. Apparet autem ex
hac XII.tab.lege ſuorum nomen eſſe ex XII.tab.quod & Calliſtratus tradit in l. liberorũ.
de verb.ſign.Hos enim omnes,inquit, ſuorum appellatione lex XII. tab. comprehendit.
Igitur in l.vlt.de bon.damn.In iure ciuili,id eſt, in XII. tab. Poſſim ſimilia exempla pro-
ferre quamplurima,in quibus ius ciuile pro XII.tab.accipitur.
Si defunctus ſit filius.] Legendum, *Si defuncti ſit filius, & ex altero filio iam mortuo ne-
pos*.§.cùm filius. de hered. quæ ab inteſt. defer. Senſus hic eſt. Nepotes ex filio iam mor-
tuo,auo in ſtirpes cum patruo ſuccedere. Planè ſunt hæ perpetuò in liberorum linea ob-
ſeruandæ regulæ, Proximior vlteriorem non excludit, Hereditates pro ſtirpibus diuidũ-
C tur,non pro virilibus portionibus.
Quamdiu ſuus heres.] Hæc antiquorum definitio eſt.l.3.ſi pars heredit.petat.l.pen.
vnde legit.l.cùm quidam.§.1.de adquir.hered.
Agnatorum hereditates.] Ergo ſuperiores duæ regulæ in agnatorum ſerie non ob-
ſeruantur,nam & ſi ſit frater,& filius fratris iam mortui,frater ſolus ſuccedir. §. hoc etiã.
§.ſi plures.de legit.agn.ſucceſ.Ex nouella Iuſtiniani frater non præfertur,atque vnà fra-
trum filij in ſtirpem ſuccedunt. Vltra fratrum filios in capita fit diuiſio, quod & inter ip-
ſos fratrum filios nullis concurrentibus fratribus obſeruari Conſtantinus probat lib. v.
epitom.& verum eſt. Si plures.] l.ſi ex pluribus.de ſuis & legit.hered.
Quod ſi nemo.] In ſuis,in legitimis non eſt ſucceſſio.quia,vt Pau.ait lib.IIII.Sen-
D ten.omnis legitima ſucceſſio proximiori defertur.In honorariis eſt ſucceſſio,vt ecce,nõ
petente auunculo magno,ſuccedit propior ſobrinus. l.2.Cod.de ſucceſ.edict.At filio nõ
adeunte,nepos non admittitur,niſi ex iure prætorio ex parte Vnde liberi. Ex conſtit. Iu-
ſtiniani in legitimis eſt ſucceſſio.§.placebat.de leg.agn.ſuc. nam & in legitimis tutoribus
eſt ſucceſſio.l.3.§.pen.de leg.tut. Impp.Antonini,] l.ſacratiſſimi.ad S. C. Tertyl. quã
& S.C.ſecutum eſt quod dicitur Orfitianum.
Vt ſine in manum conuentione.] Etiam ſi vulgò quæſiti ſunt liberi.
Ex S.C.Tertulliano.] Quod factum eſt D.Pij temporibus. Quive inter ſuos.] Vt
puta emancipatus. Neque pater ad quem lege hereditas.] Hereditas, aut bonorum
poſſeſ.Vnde legitimi,ſi in emancipatione manumiſſor extiterit.
Bonorúmve poſſeſsio.] Vnde decem perſonæ, ſi in emancipatione manumiſſor nõ
E extiterit.l.ſi ad patrem.de ſuis & legit.her.§.ſunt autem.de bonorum poſſ. Si ex teſtamẽ-
to præteritus ſit,non manumiſſori datur querela.l.1.§. fin.ſi à paren. quis fuer. manum.
manumiſſori bonorum poſſeſſio cont.tab.vt manumiſſori, querela vt patri. l. ſi à milite.
§.fin.de milit.teſtam.l.pater filium.l.filio.§.1.de inoffic. teſtam. ex Iuſtiniani conſtitutio.
pater pro manumiſſore ſemper habetur,i.contraxiſſe fiduciam ſemper videtur.
Ad vtraſque.] Ad matrem pro dimidia ſi filia deceſſerit, pro virili ſi filius. l. 2. Cod.
Theo.de ſec.nupt.Sed hæc vt ſint à Iuſtiniano mutata, vide in Inſtitutionibus. Nobis id
potiſſimum in animo fuit, vt ius antiquum explicaremus, cuius cognitio ſtudioſo iuris
noui non vtilis tantùm,ſed etiam neceſſaria eſt. De iure nouo eadem via faciente Deo
quandoque diſſeremus,qua & ius antiquum aggreſſi ſumus.

F

XXVII. A

DE LIBERTORVM SVCCESSIONIBVS VEL BONIS.

LIBERTORVM inteſtatorum hereditas primùm ad ſuos heredes pertinet: deinde ad eos quorum liberti ſunt, velut patronum, patronam liberóſve patroni.

Si ſit patronus & alterius patroni filius, ad ſolum patronũ hereditas pertinet. B

Item patroni filius patroni nepotibus obſtat.

Ad liberos patronorum hereditas defuncti pertinet, vt in capita, non in ſtirpes diuidatur.

Legitimæ hereditatis ius quod ex lege duodecim Tabularum deſcẽdit, capitis minutione amittitur.

Ad liberos patronorum.] l. ſi libertus præterito. §. vlt. de bon. libert.

Legitimæ hereditatis.] Hæc ſententia de ingenuorum hereditate accipienda eſt. l. capitis. de ſuis & legit. hered. non libertorum. l. ſi libertus præterito. in princ. eademq́; de tutela legitima diximus tit. 11. nec verò quiſpiam ex inſcriptione huius tituli argumentetur: nam eæ ſectiones non ſunt Vlpiani, quinimmò ſunt omnia meo iudicio legenda vno contextu, eis quidem certè nihil eſt inconcinius. C

XXVIII.

DE POSSESSIONIBVS DANDIS.

BONORVM poſſeſſio datur, aut contra tabulas teſtamenti, aut aduerſus tabulas inteſtati. D

Contra tabulas bonorum poſſeſſio datur liberis emancipatis, teſtamento præteritis, licet legitima ad eos non pertineat hereditas.

Bonorum poſſeſſio contra tabulas liberis tam naturalibus, quàm adoptiuis datur. Sed naturalibus quidem emancipatis: non tamen & illis, qui in adoptiua familia ſunt. Adoptiuis autem, his tantùm qui in poteſtate manſerunt. E

Emancipatis liberis ex edicto datur bonorum poſſeſſio, ſi parati ſunt cauere patribus ſuis, qui in poteſtate manſerunt bona, quæ moriente patre habuerunt ſe collaturos.

Secundum tabulas bonorum poſſeſſio datur ſcriptis heredibus, ſcilicet ſi eorum quibus contra tabulas competit, nemo ſit, aut petere nolint.

Etiam ſi iure ciuili non valeat teſtamentum, fortè quòd familiæ mancipatio vel nuncupatio defuit, ſi ſignatum teſtamentum ſit, non minus quàm ſeptem teſtium ciuium Romanorum ſignis, bonorum poſſeſſio datur.

Inteſtati datur bonorum poſſeſſio per ſeptem gradus. Primo gradu liberis: Secundo legitimis heredibus: Tertio proximis cognatis: Quarto familiæ: Quinto patrono, patronæ, liberíſve patroni, patronæve: Sexto viro vxori: Septimo cognatis manumiſſoris, quibus per legem Furiam plus mille aſ- F

ſes

A ſes capere licet, ſi nemo ſit ad quem bonorum poſſeſſio pertinere poſſit: aut ſit quidem, ſed ius ſuum omiſerit, populo bona deferuntur ex lege Iulia caducaria.

Liberis bonorum poſſeſſio datur, tam his qui in poteſtatē vſque in mortis tempus fuerunt, quàm emancipatis: item adoptiuis, non tamen etiam in adoptionem datis.

Proximi cognati bonorum poſſeſsionem accipiunt, non ſolùm per feminini ſexus perſonam cognati, ſed etiam agnati capite deminuti. Nam licet legitimum ius agnationis capitis minutione amiſerint, natura tamen co-
B gnati manent.

Bonorum poſſeſsio datur parentibus & liberis intra annum, ex quo petere potuerunt: ceteris intra centum dies.

Qui omnes intra id tempus ſi non petierint, ad bonorum poſſeſsionem ſequens gradus amittitur, perinde ac ſi ſuperiores non eſſent, idque per ſeptem gradus fit.

Hi quibus ex ſucceſſorio edicto bonorum poſſeſsio datur, heredes qui-
C dem non ſunt, ſed heredis loco conſtituuntur beneficio Prætoris. Ideóque ſeu ipſi agant, ſeu cum his agatur, ficticiis actionibus opus eſt: in quibus heredes eſſe finguntur. Bonorum poſſeſsio aut cum re datur, aut ſine re. Cum re, ſi is qui accepit cum effectu bona retineat: ſine re, quum alius iure ciuili euincere hereditatem poſsit: veluti ſi ſuus heres inteſtato ſit. Bonorum poſſeſsio ſine re eſt, cùm ſuus heres euincere hereditatem iure legitimo poſsit.

Inteſtati.] Legendum, *aut inteſtati.* Emancipatis.] immò & ſuis. Sed non eſt neceſ-
D ſaria iure ciuili. Non tamen ex illis.] Eos qui in adoptiua familia ſunt, Prætor nō nouit, non vocat inter ſuos. Vnde conſequens eſt inter legitimos quoque eos nō vocari. nam qui ſui non ſunt, proculdubio nec legitimi ſunt. l. ſcripto. vnd. lib. l. de bonis. §. 1. de Carbonia. edicto. Patribus.] Manifeſtum eſt legi debere, *fratribus*. Cauere autem debent vel re ipſa conferre.

Scilicet ſi eorum quibus contra tabulas.] Nam prior eſt contra tabulas quàm ſecundum tabulas. inde ex prima parte, vel ex primo edicto bonorum poſſeſſionem dari, i. contra tabulas. l. ideoq; l. ſcriptus. de Carbon. edict. l. 2. de bon. liber. Etiam ſi iure ciuili.] Inde edictum tranſlaticium Verris, Si de hereditate ambigitur & tabulæ teſtamēti obſignatæ non minus multis ſignis quàm è lege oporteat ad me proferentur: ſecundum
E tabulas teſtamenti potiſſimum hereditatem dabo. qua de re & in tit. 23. diximus.

Septem gradus.] Omiſſa eſt bonorum poſſeſſ. vnde decem perſonæ: ſed ſi pater manumiſſor ſit, ſanè verum eſt ſeptem dumtaxat gradus eſſe. Secundo legitimis.] Inter quos & patroni ſunt patronorumq; liberi. Quarto familiæ.] id eſt, agnatis patroni, hæc dicitur, *tum quem ex familia*: ſic enim lego in Inſtitutionibus Iuſtiniani. Si nemo ſit.] Hoc eſt initium alterius ſententiæ.

Ex lege Iulia Caducaria.] De hac in l. quidam. §. quotiens. de legat. 1. item in l. ergo. §. eadem conſtitutio. de fideicom. lib. in illo loco, *quare & ſi caducis legionis*, vel, vt alij codices habent, *caducis legionibus, bona delata ſint, idem erit probandum*: nam *caducarius legibus*, legendum eſſe omni aſſeueratione confirmamus, id eſt, legibus Iuliis. quæ enim delata di-
F cuntur, legibus delata vt ſint neceſſe eſt. denique hoc ſignificat vacantibus bonis fiſco vindicatis conſtitutionem ceſſare, vt in l. quod Diuo. de manumiſſ. teſtament. hæ verò notæ Cad. leg. errori cauſam dedêre. Ex ſucceſſorio edicto.] Succeſſorium edictum cò dicitur quòd det ſucceſſionem inter bonorum poſſeſſores: quamquam & eam quoque clauſulam contineat quæ definit tempora petendæ bonorum poſſeſſionis.

Ceterùm ex illa potiſſimum parte appellationem ſumit, qua in locum eorum, qui intra tempora petitionis bonorum poſſeſ.non admiſerunt.ſequentes vocantur,qui & ob eam cauſam ex ſucceſſorio edicto,ex ſucceſſoria parte, ex beneficio ſucceſſionj edicti, ex ſucceſſorio capite venire dicuntur.l.vlt.l.1.§.ſed videndum de ſucceſ. edict. L.vlt. C.eod.l.1. §.pen.de iur.& fact.igno. Si ſuus heres inteſtato.] Hęc ab interpunctionibus mendoſa ſunt.nam ſic diſtingui ea oportet, *Si ſuus heres inteſtato ſit.bonor.poſſ.ſine re eſt, cum &c.* A

XXIX.

DE BONIS LIBERTORVM.

CIVIS Romani liberti hereditatem lex duodecim Tabularum patrono defert,ſi inteſtato ſine ſuo herede libertus deceſſerit. Ideóque ſiue teſtamento facto decedat, licet ſuus heres ei non ſit, ſeu inteſtato, & ſuus heres ei ſit, quamuis non naturalis, ſed vxor, puta quæ in manu fuit,vel adoptiuus filius,lex patrono nihil præſtat.Sed ex edicto Prætoris ſi teſtamẽto facto libertus moriatur,aut vt nihil,aut minus quàm partem dimidiam bonorum patrono relinquat contra tabulas teſtamenti,partis dimidiæ bonorum poſſeſſio illi datur, niſi libertus aliquem ex naturalibus liberis ſucceſſorem ſibi relinquat,ſiue inteſtato decedat, & vxorem forte in manum vel adoptiuum filium relinquat,æquè partis mediæ bonorum poſſeſſio contra ſuos heredes patrono datur. B C

In bonis libertæ patrono nihil iuris ex edicto datur.Itaq; ſi inteſtata moriatur liberta,ſemper ad eum hereditas pertinet.

Licet liberi ſint libertæ, quoniam non ſunt ſui heredes matri, obſtat patrono lex Papia Popea. Poſtea libertas quatuor liberorum iure tutela patronorum liberauit, & cùm intulerit, iam poſſe eas ſine auctoritate patronorum teſtari,proſpexit vt pro numero liberorum libertæ ſuperſtitum virilis pars patrono debetur. D

Liberi patroni virilis ſexus, eadem iura in bonis libertorum parentum ſuorum habent,quæ & ipſe patronus. Feminæ verò,ex lege quidem duodecim Tabularum,perinde ius habent, atque maſculi patronorum liberi.

Contra tabulas autem teſtamenti liberti,aut ab inteſtato contra ſuos heredes non naturalis bonorum poſſeſſio eis non competit.Sed ſi ius trium liberorum habuerunt:etiam hæc iura ex lege Papia Popea nanciſcuntur.

Patronæ ex bonis libertorum illud ius tantum habent, quod lex duodecim Tabularum introduxit. Sed poſtea lex Papia patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus, id iuris dedit quod patronus habet ex edicto. E

Item liberis ingenuæ trium liberorum iure honoratæ, eadem lex id ius dedit,quod ipſi patrono tribuit.

Ciuis Romani.] In Latino ſecus eſt.§.vlt.de ſucceſſ.liber.l.1.C.Th.de petit.hered.
Aut vt nihil.] Legendum, *& aut nihil*, §.1.de ſucceſ.libert.
Aeque partis dimidiæ.] Hæc eſt quinti gradus bonorum poſſeſſio:quę & nullis extantibus ſuis heredibus patrono dabitur, ſi bonorum poſſeſſ. Vnde legitimi non admiſerit:nam ſibi ipſi ſuccedi poſſe iampridem receptum eſt.l.1.§.ſed an.de ſucceſ. edict. F
Ex edicto datur.] Nam de liberto prætor edixit nõ liberta, & de ſuis heredibus quales femina non habet.

Hereditas

A Hereditas pertinet.] Ergo lege XII. tabul.non Prætoris edicto.quæ ſequuntur ita re-
ſtituenda ſunt,erat omni ex parte hic libellus miſerè deprauatus . at hæc ita reſtituenda
ſunt,*nam licet liberi ſint libertæ,quoniam non ſunt ſui heredes matri,non obſtant patrono. Lex Pa
pia Popæa libertas:* Ait, *non obſtant patrono.* hoc vtique verum eſt antiquo iure. nam poſt S.
C. Orfitianum liberi inteſtatæ libertæ patronos excludunt.l.1.in princip.& §.ſi nemo.ad
Tertyl. Virilis pars.] Eadem lex cauet, vt liberto teſtato vel inteſtato defuncto relicto
vno vel duobus liberis patronus virilem , relictis tribus vt nihil auferat , & vt ita demùm
quando pauciores ſunt quàm tres viriles auferat ſi libertus centenarius ſit. §. poſtea. de
ſucceſſ.lib.ex quibus apparet quantum inter libertum & libertam interſit. quod & Valēt.
in Nouel.de libertis.probat. Feminæ verò.] Iure antiquo,quo & hodie vtimur, inter
liberos patroni nulla eſt differentia ſexus.Prætorio iure plus tribuitur maſculis quàm fe-
B minis. Non naturalis.] Pro,*non naturales.* Patronæ.] Eſt differentia inter patronum
& patronam,non quidem ex XII. tab. ſed ex lege Papia : nam licet nullis extantibus ſuis
heredibus quo caſu locus eſt legi XII.tab.idem patronæ ius quod patrono ſit, iure tamen
Prætorio non aliter patronæ datur bonorum poſſeſſio contra tabulas , vel ab inteſtato
contra ſuos heredes non naturales, quàm ſi ingenua duobus, libertina tribus liberis ho-
norata ſit. Liberis honoratæ.] in §.præferuntur de S.C. Tertyl. vulgò legitur, *mater li-
beris onerata* , ſed vt in hoc loco ita in eo auctoribus etiam ſcriptis libris legendum eſt *ho-
norata*.Thep.in §.ſed cùm antea.eod. tit. dixit, κεκοσμημένων. Quod ipſi patrono.] Le-
gendum,*patronæ*. IACOBVS CVIACIVS has ad Vlpianum notas ſcripſi, tibíque
Io.Amariton,dicaui, quo neque gratiorem mihi , neque meo iudicio , qui ea quæ recta
C ſunt acutius perſpiciat, vehementius amplectatur , religioſius colat , noſtra quemquam
ſchola fert.Non erit ea res mihi damno , ſi tu pro eo ac ipſe cupio eis vtare pro tuis: nam
etſi perexiguum ſit ingenium mihi,diligentia tamen mea breui, vt ſpero, tibi & iuris ſtu-
dioſis,& Reipub.noſtræ ampliora beneficia præſtabuntur. Toloſæ Kal.Nouemb. 1554.

FINIS.

D
EMARO RANÇONNETO V. C. SENATVS PARISIENSIS PRÆSIDI, IACOBVS CVIACIVS S. D.

*IVLIVS Paulus Receptarum Sententiarum ad filium libros
quinque compoſuit, ex quibus quædam in ſuas Pandectas Iuſti-
nianus,quædam Alaricus in ſuum Romanarum legum Codicem
E retulit : quæ decreueram quidem initio omnia, quòd eas ferè ſen-
tentias quas ſelegit vnus, neglexerit alter, in vnum volumen
coniungere : ſed retraxerunt me hinc alij eiuſdem Pauli Sententiarum , qui &
Factorum dicuntur , libri , quibus,ſi vlla eſt Indici ad Pandectarum caput affi-
xo habenda fides , in earum compoſitione eſt etiam Iuſtinianus vſus . Hi Senten-
tiarum mihi appellationem ambiguam reddiderunt , vt neſcirem planè apud Iu-
ſtinianum pleraque libris Sententiarum adſcripta capita , Receptis an Factis potiùs
attribuenda forent : nec tamen me præteribat quædam , ducta ex Alarici libris con-
iectura,ſatis certò ad receptas Sentētias poſſe referri : Sed abſtinere illis omnino quàm
F non omnia his quæ Alaricus collegit,annectere, ſatius eſſe duxi. Tum denique & mi-
nus tritas eſſe has & magis tamen ex vſu quàm illas Iuſtiniani , iuris antiqui cogno-*

ſcendi nouique interpretandi cauſa, cum animaduertiſſem, ad has potiſsimùm hoc A
ſtudium omne meum adiunxi, & libris tuis in primis mirum in modum adiutus,
quos tu mihi humaniſsimè vtendos dederas, nonnullis etiam meis, multis eas locis
auctas reſtitutaſque reddidi: idq́ue demum ſublatis antiquis interpretationibus &
meis adhibitis, vt hæc Pauli veluti ἀποσπασμάτια non minus quàm illa Vlpiani iam
dudum à te & Io. Tilio profecta et à me explicata, ſtudioſis fructum ferrent, ſum-
mam operam dedi. Vtinam verò & mihi hac in re Io. Titij, quos habet quampluri-
mos, libris vti licuiſſet, exiſſent forſitan locupletiora & emendatiora: quamquam
tot iam conquiſiuimus & obtinuimus eius generis exemplaria, vt vix adduci poſsim B
vt credam his, quæ nunc damus, proferri poſſe meliora. Ceterùm operæpretium eſt de
reiectis à me antiquis interpretationibus earumq́ue auctore, vt apud te rationem ali-
quam reddam. Alaricus, vt ſcis, Gotthorum rex fuit: Tuus Codex Toloſæ regem ap-
pellat. Codicis enim Auctoritatem, quod & Commonitorium dicitur, ad Timotheum
V. S. Comitem emiſſum refert IIII. Non. Febr. anno XXII. Alarici regis Toloſæ.
Fuit. ei vrbs ea ſedes ac domicilium regni. Is cùm Romanos quos armis ſubegerat,
præterquàm quòd legibus Gotthorum obligari ſe moleſtè ferrent, ceterùm dicto audien
tes cerneret, alias leges Gotthis dedit, alias ex Romanorum libris ſuo tamen arbitrio, C
decerpi, quibus inter ſe Romani vterentur, facilè paſſus eſt. Ac in eligendis quidem his
Aniani viri ſpectabilis eum opera vſum ex ſubſcriptione Auctoritatis à Petro Ægi-
dio Antuerpiæ primum editæ, liquidò conſtat. Ex inſcriptione autem quæ integra
in tuis libris extat, non has tantùm iuſſu Alarici electas, ſed etiam explanatas fuiſſe
deprehendimus, & idcirco diu idémne fuiſſet explanandi qui & eligendi miniſter
cùm addubitaſſemus, tandem nobis hæc ad Valentiniani Conſtitutionem de reſponſis
prudentum interpretis verba, omnem ſcrupulum exemere. Sed ex his inquit, omni-
bus iuris conſultoribus, ex Gregoriano, Hermogeniano Caio, Papiniano,
& Paulo quæ neceſſaria cauſis præſentium temporum videbantur, elegi- D
mus. Itaque eligiſſe ſe cùm interpres profiteatur, & verò Anianum elegiſſe conſtet,
eundem & eligendi & interpretandi munus obiiſſe omnino probandum eſt. At ve-
reor ne callido commento Romanis Alaricus impoſuerit ſub ſpeciem legum Romana
rum interpretationes Gotthicas ab earum plerumque ſententia alieniſsimas obtru-
dens: quandoquidem eæ proinde ac leges ipſæ ex Romanorum libris repetitæ, ex Ala-
rici auctoritate vim legum obtinuerunt, & ad extremum ipſas etiam leges velut in
ſuam poteſtatem redegerunt, adeo vt illis reſciſsis ſolæ Aniani interpretationes in foro
et ſubſellijs volitarent, prorſusque (vt Sidonij Apollinaris verbis vtar) leges Theodo- E
ſianæ calcarentur, Theodoricianæ proponerentur. Hic eſt Theodoricus Alarici ſoter
qui à Francis genero ademptum regnum non multo poſt recepit. Id verò par mihi eſſe
viſum eſt hoc maximè tempore, quo excindi barbariem omnem in meliuſque renaſci
omnia videmus, vt contrà Gotthicis interpretationibus ſublatis, purè ſynceręq́; Pau-
li ſententiæ reſtituerētur. quod tamen nos ita fecimus, vt omnes probaturos exiſtimem.
Si quid enim rectè Anianus expoſuit, Anianum teſtati ſumus, ſi quid minus
rectè, aut reticuimus aut leuiter perſtrinximus. Sed neque Aniani ob id integrum opus
deperierit. Conſeruatur in officinis typographorum Lutetiæ, Baſileæ, Antuerpiæ, ex F
quibus iàm ante memini Aniani interpretationes in lucem prodiiſſe. De noſtris, nihil
dicam. quid profectura ſint, alios malo quam me iudicare. Tu vnus ſi eis vel gratiæ
cauſa ſuffragere, operam mihi non infeliciter videbor nauaſſe, quod tantiſper intermiſ-

ſatrium

ſa trium poſtremorum Codicis Iuſtiniani librorum editione dum exeant integri octo priores Codicis Theodoſiani libri, quorum tu mihi crebrò expectationem commouiſti, in his Pauli Sententiis reſtituendis & declarandis elaborauerim, ac de eo quidem forſitan putidum erit rogare te. Sed tanti eſt, dum tu id mihi dederis modò. Te itaque V. C. prorſus vehementer rogo, vt exiguo huic mei laboris fructui & faueas libens, & nominis tui auctoritatem tribuas, feceris rem gratam homini tuæ voluntati dedito, tuarum virtutum cultori, ad maiora torpentem per ſe iam nimium excitaueris, tua erga me beneficia cumulaueris. Vale. Lutetiæ Kal. Decemb. 1557.

INDEX TITVLORVM IVLII PAVLI RECEPTARVM SENTENTIARVM AD FILIVM.

LIBRI I.

I. *De pactis & conuentionibus.* 101
II. *De cognitoribus.* 102
III. *De procuratoribus.* 103
IIII. *De negotiis geſtis.* ibidem
V. *De calumniatoribus.* 104
VI. *De reis inſtitutis.* ibidem
VII. *De integri reſtitutione.* 105
VIII. *De dolo malo.* 106
IX. *De minoribus XXV. annorum.* ib.
X. *De plus petendo.* 108
XI. *De ſatiſdando.* 109
XII. *De iudiciis omnibus.* 110
XIII. *De iudicato.* 111
XIIII. *De via publica.* 112
XV. *Si quadrupes damnum intulerit.* 113
XVI. *De finium regundorum.* ibid.
XVII. *De ſeruitutibus.* 114
XVIII. *De familiæ erciſcundæ.* ibid.
XIX. *Quemadmodum actiones per infiſciationem duplentur.* ibidem
XX. *De fideiuſſore & ſponſore.* 115
XXI. *De ſepulchris & lugendis.* ibid.

LIB. II.

I. *De rebus creditis & iureiurãdo.* 116
II. *De pecunia conſtituta.* 117
III. *De contractibus.* ibidem
IIII. *De commodato, & depoſito pignore, fiduciáve.* ibid.
V. *De pignoribus* 118
VI. *De exercitoribus.* 119
VII. *Ad legem Rodiam.* ibid.
VIII. *De inſtitoribus.* 120
IX. *De in rem verſo.* ibidem
X. *De S.C. Macedoniano.* ibid.
XI. *Ad S.C. Velleianum.* 121
XII. *De depoſito.* ibidem
XIII. *De lege commiſſoria.* ibid.
XIIII. *De Vſuris.* 123
XV. *De mandatis.* 124
XVI. *Pro ſocio.* ibidem
XVII. *Ex empto & vendito.* 125
XVIII. *De locato & conducto.* 127
XIX. *De nuptiis.* ibid.
XX. *De concubinis.* 128
XXI. *De dotibus.* ibid.
XXII. *De pactis inter virũ & vx.* ibid.
XXIII. *De donationibus inter virum & vxorem.* 129
XXIIII. *De liberis agnoſcendis.* 130
XXV. *Quemadmodum filij ſui iuris efficiuntur.* 131
XXVI. *De adulteriis.* 132
XXVII. *De excuſationibus tutorum.* 133
XXVIII. *De potioribus nominandis.* ibid.
XXIX. *Qui potior nominari nõ poſſit.* ib.
XXX. *De oratione D. Seueri.* ibid.
XXXI. *De furtis.* 134
XXXII. *De operis libertorum.* 137

LIB. III.

I. *De Carboniano edicto.* ibid.
II. *De bonis liberti.* 138
III. *De lege Fabiana.* ibid.
IIII. *De teſtamentis.* 139
V. *De S.C. Silaniano.* 143
VI. *De legatis.* 145
VII. *De mortis cauſa donationib.* 159
VIII. *Ad legem Falcidiam.* ibid.

LIB. IIII.

I. *De fideicommiſſis.* 160
II. *De S.C. Trebelliano.* 163
III. *De S.C. Pegaſiano.* ibid.
IIII. *De repudianda hereditate.* 164

V. De inofficioſi querela. 165
VI. De viceſima. 167
VII. De lege Cornelia. 169
VIII. De inteſtatorum ſucceßione. 170
IX. Ad S.C. Tertullianum. 171
X. Ad S.C. Orphitianum. 173
XI. De gradibus. 174
XII. De manumißionibus. 176
XIII. De fideicōmißis libertatibus. 177
XIIII. Ad legem Fuſiā Caniniam. 178

LIB. V.

I. DE liberali cauſa. 179
II. De vſucapione. 181
III. De his quæ per turbam fiunt. 182
IIII. De iniuriis. 183
V. De effectu ſententiarum & finibus litium. 187
VI. De interdictis. 188
VII. De obligationibus. 192
VIII. De nouationibus. 193
IX. De ſtipulationibus. ibid.
X. De contrahenda auctoritate. 195
XI. De donationibus. ibid.
XII. De iure fiſci & populi. 196
XIII. De delatoribus. 199
XIIII. De quæſtionibus. ibid.
XV. De teſtibus. 200
XVI. De ſeruorum quæſtionibus. 201
XVII. De abolitionibus. 203
XVIII. De abactoribus. 204
XIX. De ſacrilegis. ibid.
XX. De incendiariis. 205
XXI. De vaticinatoribus & mathematicis. ibidem.
XXII. De ſeditioſis. 206
XXIII. Ad legem Corneliam de ſicariis, & veneficis. 207
XXIIII. Ad legem Pompiam de parricidiis 209
XXV. Ad legem Corneliam teſtamentariam. 210
XXVI. Ad legem Iuliam de vi publica & priuata. 212
XXVII. De lege Iulia peculatus. 214
XXVIII. Ad legem Iuliam repetundarum. ibidem.
XXIX. Ad legem Iuliam maieſtatis. 215
XXX. Ad legem Iuliam ambitus. ibid.
XXXI. De pœnis militum. 216
XXXII. Quando appellandum ſit. ibid.
XXXIII. De cautionibus & pœnis appellationum. ibid.
XXXIIII. De dimiſſoriis litteris. 217
XXXV. De reddendis cauſis appellationum. 218
XXXVI. Poſt prouocationem quid obſeruandum ſit. ibid.
XXXVII. De meritis appellationum. 219

A

IACOBI CVIACII I. C.

B

IN IVLII PAVLI RECEPTARVM SENTENTIARVM AD FILIVM LIB. V. INTERPRETATIONES.

LIBER PRIMVS.

C *De pactis & conuentionibus.* TITVL. I.

IN quibuſdam veteribus legitur, *De pactis & conuẽtis*, quod probaui Obſeruat. & emend. lib.2.cap.15. Dicimus etiam pacta & condicta, pactum & condicionem, item pactum & conſenſum.l.2.C.quand.lic.ab emp.diſc.

De his rebus paciſci poſſumus de quibus trãſigere licet. Ex his enim pacti obligatio ſolummodo naſcitur.

D Primam hanc, tertiamq́; ſententiam, quæ in libris excuſis deſunt, ex fideli exemplari reſtituimus. Eſt verò huius hic ſenſus, vt qua de re licet tranſigere, liceat & paciſci. Et qua de re non licet tranſigere, nec liceat paciſci: vt ecce, de adulterio nec paciſci licet, nec tranſigere.l.tranſigere.C.de tranſact.l.de crimine. C.ad l.Iul.de adult. De alimentis quoque ex S.C. ſententia, vt tranſigere ita paciſci non licet. Loquimur autem de re litigioſa: nam rei non litigioſæ pacti quidem verbum conuenit, tranſactionis non item. Ait, *Obligatio*, naturalis videlicet quæ exceptionem parit.

E Omne pactum poſteriore pacto diſſoluitur, licet pariat exceptionem.

Pacto poſteriore ſuperius eliditur non ipſo iure, ſed per replicationem: Prius namque pactum exceptionem parit.l.ſi vnus.§.pactus.D.de pactis. Stipulatio ſtipulatione ipſo iure tollitur.

Pacto conuento Aquiliana ſtipulatio ſubiici ſolet, ſed cõſultius eſt huic pœnam quoque ſubiungere: quia reſciſſo quoquomodo pacto, pœna ex ſtipulatu repeti poteſt.

F Quoniam ſolo pacto actio non tollitur, ideò ſolet pacto ſubiici Aquil.ſtipulatio, & acceptilatio: ſic enim actio tollitur.l.3.l.4.l. vt reſponſum. C. de tranſ. Conſultius eſt etiam his omnibus addere pœnalem ſtipulationem: vt ſi fortè quoquomodo pacti rumpatur fides, ſuperſit petitio pœnæ.l.vbi pactum.l.ſi quis maior.C.de tranſact.l.qui fidem.D.eod. Extat hæc ſententia in l.pacto. D.eod.

Neque contra leges,neque contra bonos mores paciſci poſſumus. A

Pacta contra leges,aut contra bonos mores pop. Romani non valent. l. 6. C. de pact. ſed neque ſtipulationes valent:vt ſi contra legem Iuliam fundo dorali maritus ſeruitutẽ imponat,vel contra conſtitutionem pater fundo caſtrenſi filiifamilias : vel contra bonos mores,ſi conuenerit dari,ne maleficium fiat:vel,vt Anianus ait,ſi qui de rebus alienis paciſcantur,aut de bonis viuentis:hæc enim pacta iniuſta ſunt:Prætor autem ait, PACTA IVSTA SERVABO, id eſt,quæ neque dolo malo,neque aduerſus leges, &c.l.iuriſgẽrium.§.ait prætor. D.de pactis. Addidêre etiam prætores quidam edicto,NEQVE VI, auctore M.Tullio in 3.de offic.Inde in l.epiſtula.§.pactum.D.de pact.Pactum,inquit,iuſtum eſt,& ideò ſeruandum,& in l.Stichum.§.naturalis.D.de ſolut.Naturalis,inquit,obligatio iuſto pacto tollitur.Seruat igitur Prætor ea tantùm pacta quæ iuſta ſunt. B

De rebus litigioſis & conuenire, & tranſigere poſſumus. Poſt rem iudicatam pactum,niſi donationis cauſa interponatur,ſeruari non oportet.

De re nondum iudicata paciſci poſſumus,donandi,aut decidendi cauſa:de re iudicata paciſci donationis cauſa poſſumus,decidẽdi cauſa non poſſumus, niſi ſi lis adhuc ſubeſſe poteſt.l.eleganter.D.de condict.indeb.l.ſi cauſa.C.de tranſact.

De cognitoribus. TIT. II.

C

Procurator cauſam agit abſente litigatore, Cognitor præſente litigatore, vt rectè Anianus tradit in l.ſi lite.C.Th.de cogn.& procur. itémque Aſconius & Feſtus. At dicitur maximè cognitor in cauſa ſtatus pro defenſore eius qui patitur controuerſiam, an ſit ex ciuibus.Donatus in Adelphis:In tria,inquit,diuiſit officium defenſionis ſuæ, in aſſertoris,Principio eam eſſe dico liberam:in cognitoris, Ciuem Atticam: in fratris, Meam ſororem.Aſconius in 3.Ver.Hoc genus,inquit,defenſoris in iure cognitor dicitur,maximè cùm de alicuius ſtatu agitur.Iuſtiniani tempore ſublati ſunt cognitores: ideóq; ab his locis,quos ex iuris auctoribus ſumpſit,poſitum cognitoris nomen ſemper eximit, vt conîicere licet ex l.ſi quis aliquid.§.ſi quis.D.de pœ.collata cum ſententia Pauli lib. v.tit.25.

OMnes infames qui poſtulare prohibentur, cognitores fieri non poſſunt, etiam volentibus aduerſariis. D

Vt nec ſi velit aduerſarius,infames poſtulare poſſunt.l.quos.D.de poſtul.ita nec volẽte aduerſario cognitores fieri poſſunt. Idemq́; ſeruatur in ceteris omnibus, qui patroni aut cognitores fieri non poſſunt.l.filiusfamiliâs. §. veterani. D. de procur. Hic Anianus addit,infames quoque mandata dare non poſſe:quod verum eſt.§.vlt.de except.at per ſe cauſam agere non prohibentur.

Feminæ in rem ſuam cognitoriam operam ſuſcipere non prohibentur.

Feminæ pro ſe ex ſecundo edicto poſtulare poſſunt:proinde & in rem ſuam cognitores fieri poſſunt:pro certis perſonis nec poſtulare,nec cognitores fieri poſſunt, ac ne pro parentibus quidem ſine decreto.l.feminis.D.de procur. E

In rem ſuam cognitor procuratórve ille fieri poteſt, qui pro omnibus poſtulat.

Poſtulat pro omnibus vir integræ exiſtimationis:ergo in rem ſuam cognitor procuratórve fieri poteſt.Contra qui pro omnibus non poſtulat, vt puta infamis,in rem ſuam cognitor procuratórve fieri non poteſt.Nam & ſi in rem ſuam cognitor, procuratórue datus ſit,alieno tamẽ non ſuo nomine litem agit.Non idem ſeruari in femina ſuperior ſententia oſtendit : nec mirum : nam & ipſa in re ſua rectè procuratorem dat, infamis non item. F

Actio iudicati non ſolùm in dominum, aut domino,ſed etiam heredi,& in heredem datur.

Iudicati

A Iudicati actio cognitori & in cognitorem non datur: domino heredique eius,& in dominum heredemque eius datur. In procuratore & defenſore idem iuris eſt. Is de quo agitur in l.ſi procurator meus.in fin.D.de procurat.quaſi defenſor non verus defenſor eſt. l.Pomp.§.ſed & ſi l. Plautius. D. eod. proinde in eo huic ſententiæ locus non eſt.

De procuratoribus. TIT. III.

MAndari poteſt procuratio præſentibus,& nudis verbis,& per litteras,& per nuntium,& apud acta præſidis & magiſtratus.

Procurator dari præſens,vel abſens poteſt,& nudis verbis,id eſt,non certis,non ſolem-B nibus.§.procurator.de his per quos ag. poſſ.& apud acta præſidis,vel duumuiri.

Procurator aut ad litem, aut ad omne negotium, aut ad partem negotij, aut ad res adminiſtrandas datur,

Procurator vel ad agendum, vel ad adminiſtrandum datur: rurſus vel ad res liteſq; omnes,vel ad ſpeciem vnam l.1.§.1.D.de procur. Quamquam non deſunt qui procuratorem eum legitimè appellari dixerint, qui ad res omnes datur, non qui ad rem vnam. Cicero pro Cæcin. Vtrum me tuus procurator deiecerit is, qui legitimè procurator dicitur omnium rerum eius qui in Italia non ſit,abſitúe reip. cauſa,quaſi quidem pene dominus,hoc eſt, alieni iuris vicarius.

C *De negotijs geſtis.* TIT. IIII.

QVi negotia aliena gerit & bonam fidem,& exactam diligentiam rebus eius pro quo interuenit præſtare debet.

Negotiorum geſtor dolum & omnem culpam præſtat.l. tutori. C.de neg. geſt.l.ſi mater.C.de vſur. Interdum dolum dumtaxat præſtat.l.3.§.interdum. D. de neg.geſt. Interdum verò etiam caſum præſtat.l.ſi negotia.D.eod.

Tutor poſt finitam tutelam ſi in adminiſtratione duret,actione negotiorum geſtorum pupillo,vel curatori eius tenebitur.

D Si tutor in adminiſtratione poſt pubertatem perſeuerauerit, deuoluitur tutelæ actio in actionem negotiorum geſtorum, propterea quòd à ſemetipſo tutelam exigere debuit. Quod ita procedit, ſi poſterior actus tutelæ officio connexus non ſit: alioquin tutelæ actio ſufficit.Item ſi poſt pubertatem nullo tempore adminiſtrationem intermiſerit: alioquin vtraque actio neceſſaria eſt, l.13.&14.D.de tutel. & rat.diſtr.

Si pecuniæ quis negotium gerat, vſuras quoque totius tēporis præſtare cogitur, & periculum eorum nominum quibus collocauit, agnoſcere,ſi litis tempore ſoluendo non ſint.Hoc enim in bonæ fidei iudiciis ſeruari conuenit.

E Negotiorum geſtor omnem diligentiam præſtat: ergo & pecuniæ adminiſtratæ vſuras præſtat.l.ſi mater.C. de vſur.quia, ſcilicet,otioſam iacere pecuniam pati non debet.Præſtat item à ſe factorum ex ea pecunia nominum periculum, ſi eo tempore quo agitur negotiorū geſtorum debitores impares ſoluendo fuerint,niſi forſitam caſu aliquo lapſi ſint facultatibus: debuit enim in occupanda pecunia accuratior eſſe. Et hoc idem in tutelæ, mandatique iudiciis obſeruari ſolet. Paulus ait. *totius temporis*, quod à Triboniano prætermiſſum, eſt in l.litis. §.1. D. de neg .geſt. Id autem eſt totius temporis quo pecuniam alienam exercuit, & adminiſtrauit.

Mater quæ filiorum ſuorum rebus interuenit, actione negotiorum geſtorum & ipſis & eorum tutoribus tenebitur.

F Mater,ſi filiorum impuberum negotia geſſerit,tenetur ipſis,eorumq; tutoribus actione negotiorum geſtorum,vt rationem reddat. l. ſi mater.C.de vſur.l. fideiuſſor.§.vlt. D. de neg.geſt. Eodemque modo,vt inferius dicemus, pater filijs emancipatis tenetur. Parentes igitur qui liberorum negotia gerunt, non ſunt anecLogiſti.

Filiusfamilias, aut ſeruus, ſi negotium alicuius gerat, in patrē dominumve peculio tenus actio dabitur. A

Si filiusfamilias aut ſeruus, iniuſſu patris aut domini aliena negotia geſſerit, in patrem aut dominum de peculio competit actio. l. ſi filiusfamilias. D. de neg. geſt.

Si pater vel dominus filiofamilias, vel ſeruo aliena negotia agenda commiſerit, in ſolidum tenebitur.

Si filiusfamilias aut ſeruus iuſſu patris aut domini aliena negotia geſſerit, pater aut dominus in ſolidum Quod iuſſu actione tenebitur.

Pater ſi emancipati filij res ſine vlla exceptione à ſe donatas adminiſtrauerit, filio actione negotiorum geſtorum tenebitur. B

Solet pater in emancipando aliquid filio donare. l. vt liberis. C. de collat. Id autem poſtea ſi pater adminiſtrauerit, Paulus ait eum hoc in loco neg. geſtorum teneri, vt rationē reddat. Igitur pater ne in re quidem à ſe donata, aneclogiſtos eſt. Ait Paulus, *Sine vlla exceptione*, id eſt, purè & præciſe, quod à Triboniano prætermiſſum eſt in l. litis. §. vlt. D. de neg. geſt.

Qui cùm tutor curatorue non eſſet, ſi pro tutore curatoreue res pupilli adultiue adminiſtrauerit, actione negotiorum geſtorum pro tutore curatore ue tenebitur. C

Paulus ait eum qui pro tutore curatoreue negotia geſſit, actione negotiorum geſtorum teneri. Quod concedam facilè in eo qui pro curatore negotia geſſit: nam & ipſe curator vtili negotiorum geſtorum actione tenetur. l. curatoris. C. de nego. geſt. At is qui pro tutore negotia geſſit, propria actione tenetur, id eſt, pro tutelæ, quæ diuerſa eſt ab actione neg. geſtorum. l. 1. §. ſi quis quaſi. D. de eo qui pro tut. l. penult. D. de tut. & ra.. diſtr. eam tamen imitatur, vt de funeraria dici ſolet: quæ etſi ſeparetur ab actione nego. geſtorum, eam tamen ferè imitatur. Quinimmo cùm ex hoc loco, tum ex l. 4. C. qui dar. tut. vel cur. poſſ. dicemus eum qui pro tutore negotia geſſit, etiam neg. geſtorum actione conueniri poſſe.

De calumniatoribus. TIT. V. D

Tractabat ſub hoc titulo Paulus edictum De calumniatoribus, id eſt, de his qui pecuniam vt negotium facerent, aut non facerent accepiſſe dicerentur: quod Alaticus, ſiue Anianus prætermiſit.

Calumnioſus eſt, qui ſciens prudenſque per fraudem negotium alicui comparat.

Calumniator eſt, non tantùm qui criminali, ſed etiam ciuili iudicio negotium alteri ſciens dolo malo, comparat.

Et in priuatis, & in publicis iudiciis omnes calumnioſi extra ordinē, pro qualitate admiſsi plectuntur. E

Calumniatores extra ordinem puniuntur. Hanc ſententiam retulit Tribonianus in l. 3. D. ad S. C. Turp. vbi tamen ſic legitur, *& in priuatis & in extraordinarijs criminibus*: & ita prorſus exiſtimo Paulum ſcripſiſſe. Nam in publicis iudiciis calumnia iure ordinario, id eſt, lege Remmia vindicatur. l. 1. §. 1. D. ad S. C. Turp. l. quæſitum. D. de teſtib. Hodie tamen ex conſtitutionibus omnia crimina extra ordinem puniuntur, probāturque. l. ordo. D. de pub. iud. l. lex. §. vlt. D. ad leg. Iul. repet. l. vlt. D. ad leg. Fab. & ideo in publicis quoq; criminibus huic ſententiæ locus eſt. Quid ſit extra ordinem, Anianus non intellexit.

De reis inſtitutis. TIT. VI. F

Superior titulus eſt de calumniatoribus, quibus ſolent coniungi accuſationum deſertores: ideoque nunc datur tit. de reis deſtitutis, ſic enim legendum putauerim, id eſt, ab accuſatore deſertis. Sic deſtituta res in l. 4. C. ad S. C. Turp.

De his

A DE his criminibus, quibus quis abſolutus eſt, ab eo qui accuſauit, refricari accuſatio non poteſt.

Iiſdem criminibus quibus quis liberatus eſt, ab eodem accuſari iterum non poteſt. l. 7. §. iiſdem. D. de accuſ. & qui iterum accuſat, manifeſtus calumniator eſt. l. r. C. Theod. de calum.

Filius accuſatoris, ſi hoc crimen quod pater intendir, poſt liberatum reum perſequi velit, ab accuſatione remouendus eſt.

B Iiſdem criminibus quibus quis liberatus eſt à filio accuſatoris iterum reus inſtitui non poteſt, aliis criminibus poteſt ex reſcripto D. Pij ad Iulium Candidum. l. 7. §. iiſdem. D. de accuſ. Ab ipſo accuſatore eiſdem criminibus, ſed neque aliis temerè eundem reum fieri poſſe, admittendum non eſt, ab extraneo autem vti certum eſt eundem alio crimine reum fieri poſſe, ita non dubitatur, quin eodem crimine aliter non poſſit poſtulari, quàm ſi vel poſterior accuſator ſuam iniuriam perſequatur, vel antè priorem accuſatorem præuaricationis conuicerit. l. 3. D. de præuar. l. 4. §. vlt. D. ad leg. iul. de adul.

Crimen in quo alius deſtitit, vel victus receſsit, alius obiicere non prohibetur.

C Reus abſolutus, vel deſtitutus ab alio, eodem crimine reus poſtulari poteſt. Quod vti accipiendum ſit ſuperior interpretatio docet.

De integri reſtitutione. TIT. VII.

INtegri reſtitutio eſt redintegrandæ rei, vel cauſæ actio.

Integri reſtitutio, eſt actio reſtitutoria, ſiue reſciſſoria, qua res nobis certa, vel ius, vel quælibet alia cauſa redintegratur. Actionis verbo continetur etiam cognitio prætoria qua ſubuenitur minoribus.

Integri reſtitutionem prætor tribuit ex his cauſis, quæ per metum, do-
D lum, & ſtatus permutationem, & iuſtum errorem, & abſentiam neceſſariã, & infirmitatem ætatis geſta eſſe dicuntur.

Reſtituit in integrum prætor eos qui metu, aut dolo, aut ætate, aut abſentia inciderunt in captionem. Etiam hoc Paulus addit reſtitui eos qui per ſtatus permutationem, vel iuſtum errorem capti, fraudatiúe ſunt: quod ex hoc loco relatum eſt in l. 2. D. de in integrũ reſtitu. Status permutatio eſt capitis minutio l. 1. D. de capit. minut. At per cauſam ſolius capitis minutionis, non is qui capite minutus eſt, reſtituitur: ſed creditori in debitorem capite deminutum actio reſtituitur, videlicet ſi minima fuerit capitis minutio. l. 2. D. eod. Nec enim in eos qui maximam aut mediam capitis deminutionem paſſi ſunt, actiones reſtitui poſſunt. Et ita hic locus explicandus eſt, in quo Græci interpretes la-
E buntur, Latini vacillant. Ob iuſtum errorem datæ reſtitutionis exemplum eſt in §. ſi quis agens. de actionib.

Integri reſtitutio plus quàm ſemel non eſt decernenda, ideóque cauſa cognita decernitur.

Cauſa cognita, & præſente aduerſario in integrum reſtitutio datur. l. 3. D. de in integ. reſt. & ob idipſum reſtitutionis in integrum lis rectè appellatur in l. 6. C. de in integ. reſtit. Vna autem ſufficit lis, vna reſtitutio, nec, vt olim in aſſertionibus, plures requirũtur quòd ſi negata ſit, iterum non petitur. l. vlt. C. ſi ſæp. in int. reſt. poſt.

Integri reſtitutio aut in rem competit, aut in perſonam. In rem actio cõ-
F petit, vt res ipſa qua de agitur reuocetur. In perſonam aut quadrupli pœna intra annum, vel ſimpli poſt annum peti poteſt.

Reſtitutoria actio vel in rem datur vel in perſonam: vt ſi metu compulſus rem tradidero, vel in rem mihi actio reſtituitur, vel in perſonã actio datur in quadruplũ ex edicto,

Quod metus cauſa geſtum erit: Aut ſi metu debitorem liberauero, vel priſtina mihi in A
perſonam actio reſtituitur, vel ex illo edicto actio in perſonam datur. Eodémque modo, ſi minor annis lubrico ætatis lapſus rem ſuam tradiderit, vel in rem actio reſtituitur, vel cognitione prætoria ei ſubuenitur. l.9. §. volenti. §. licet tamen l. ſi mulier §. vlt. D. quod met.cau.geſt.er. l.3. C.eod.tit. l. in cauſæ §. interdum. D. de minor. Quòd ait Vlpianus in §. volenti. vt volenti detur & in rem actio & in perſonam, reſciſſa acceptilatione, vel alia liberatione, ſic accipiēdum eſt, vt ſpreta actione, Quod metus cauſa, volenti liceat in rem agere reſciſſa traditione, vel in perſonam reſciſſa liberatione. Nec enim in eo loco in perſonam actio pro actione, Quod metus cauſa, accipienda eſt: alioquin abſurdè etiam in rem actionem eo in loco priſtinam in perſonam actionem interpretabimur, quod §. licet. non patitur. Et in hac re certè nemo non fallitur. B

Si aliquis vt ſe de vi latronum, vel hoſtium, vel populi liberaret, aliquid mancipauit, vel promiſit, ad metum non pertinet: mercedem enim depulſi metus tribuit.

Si quis vt ſe de vi hoſtium, vel latronum, vel populi liberaret, aliquid alienauerit, vel promiſerit, actionem metus cauſa non habet: quia non per metū, ſed operæ potius mercedem dediſſe videtur. l.9. §. ſed licet. D. quod met.cau.geſt.erit.

Seruus per metum mancipatus, quidquid adquiſierit, vel ſtipulatus ſit, ei adquirit qui vim paſſus eſt. C

In hac prætoria actione partus veniūt, & fœtus, & fructus, & omnis cauſa. l. ſed & partus. D. quod met.cau. geſt. er. Ergo & ea veniunt quæ ſeruus per metum alienatus apud eum qui metum intulit vel traditione, vel ſtipulatione adquiſiuit.

Vis eſt maior rei impetus, qui repelli non poteſt.

Qui per vim aliquid fecit, reſtituitur per edictum, Quod metus cauſa geſtum erit: nā quod per vim geſtum eſt, metus cauſa certè geſtum eſt. Vis autem hic à Paulo ſic definitur: *Vis eſt maior rei impetus, qui repelli non poteſt*, malim. *Maioris rei impetus*, vt in l.2. D. quod met.cau.geſt.er. Nam & Græci ſic vertunt, μεγάλου πράγματος ἐπέλευσις, ἣν οὐ δύναταί τις ἀπωθεῖσθαι ἤγουν ἀφ' ἑαυτοῦ ἀποδιώκειν καὶ ἀποτρέπειν. D

Qui quem domo incluſit, vt ſibi rem manciparet, aut promitteret, extorſiſſe mancipationem videtur.

Vim facit qui hominem domo includit. l. 5. D. de vi pub. & ideo ſi quid ei extorſerit, pertinet ea quoque res ad edictum, Quod metus cauſa geſtum erit. l. vlt. §. ſi fœnerator. D. quod met.cau.geſt.erit.

Qui quem ferro vinxit, vt ſibi aliquid traderet, vel venderet, vim intuliſſe videtur. E

Vim facit qui hominem ferro vincit, vt ſibi aliquid tradat, vel vendat, & ideo prætoria competit actio.

Qui in carcerem quem detruſit, vt aliquid ei extorqueret, quidquid ob hanc cauſam factum eſt, nullius momenti eſt.

Ideo quod homine in priuatum carcerem coniecto cum eo geſtum eſt, nullius momenti eſt: quia id Prætor ratum non habet, & lex Iulia reſcindit. l. 5. D. de vi publ. Eſt verò hæc Pauli ſententia relata in l. pen. D. quod met.cau.geſt.erit. F

De dolo malo. TIT. VIII.

Dolvs malus eſt cùm aliud agitur, aliud ſimulatur.

Eadem

A Eadem fuit definitio Aquilij, Seruij, Pedij: quæ Labeoni tamen & Vlpiano non probatur. Eſt enim ex eorum ſententia, dolus nihil aliud quàm machinatio quædam ad decipiendum alterum adhibita: quod etſi Pedius & Seruius in ſuis definitionibus non omiſerint, in eo tamen erraſſe videntur, quòd quaſi id ſatis non eſſet, addiderunt, cùm aliud ſimulatur, & aliud agitur. l. 1. D. de dol. ma.

Si qui dolum, aut metum adhibuit, vt res ad alium tranſiret, vterque de vi & dolo actione tenetur.

Si procurator dolo fecit, vt res ad dominum perueniret, vterque de dolo tenetur: dominus, in quantum ad eum peruenit, procurator, in ſolidum, l. ſed & ex dolo. §. pen. D. de
B dol. Idémque in metu dicendum eſt. l. item ſi cum exceptione. §. Pedius. D. quod met. cau. geſt. erit.

De minoribus XXV. *annorum.* TIT. IX.

MInor xxv. annorum, ſi aliquod flagitium admiſerit, quod ad publicam coërcitionem ſpectet, ob hoc in integrum reſtitui non poteſt.

In delictis atrocioribus minoribus non datur reſtitutio in integrum l. auxilium. §. in delictis. D. de minor. In aliis erratis, vt puta, damno iniuria dato, vel in furto, vel in eis quæ ex contractu veniunt, nec ex animo, id eſt, vt Græci interpretantur, ἐκ πονηρᾶς ψυχῆς,
C καὶ προαιρέσεως, nõ omnimodo denegatur minoribus reſtitutio in integrum l. 1. C. ſi adu. delic. l. ſi ex cauſa. §. nunc videndum. D. de minor: Hæc verò errata, ἀκριβῶς Conſtantinus ἁμαρτήματα, atrociora, ἐγκλήματα vocari ſcribit ad finem libri ſexti Epitomarum: & ſic delicta quoque à criminibus ſubtiliter diſtingui poſſunt. Hæc igitur Pauli ſententia pertinet ad crimina.

Qui minori mandauit, vt negotia ſua agat, ex eius perſona in integrum reſtitui non poteſt, niſi minor ſua ſponte negotiis eius interuenerit.

Procuratori minori annis, ſi dominus maior ſit, non datur reſtitutio in integrum: quia domini perſona ſpectatur, qui ſibi imputare debet, cur minori ſua negotia commiſerit. l.
D 4. & l. cum mandatu. D. de minor. Geſtori negotiorum minoris ætatis, licet dominus maior ſit, datur reſtitutio in integrum: quoniam cùm domino nihil imputari poſſit, non eſt æquum ob geſtum minoris maiorem in damno verſari. Et hæc poſtrema Pauli ſententia relata eſt in l. quòd ſi minor. D. eod. tit. cuius initium eſt, ex lib. 1. ſentent. At reliqua certè omnia ſunt ex Pauli lib. xi. ad edictum. Idémque erratum pene ad Vlpianum adnotauimus lib. 2. Obſer. cap. 27.

Si maior effectus, res quas minor egit, facto, vel ſilentio comprobauit, aduerſus hoc quoque in integrum reſtitui fruſtra deſiderat.

E Si quis maior factus facto, vel ſilentio comprobauerit quod minor geſſerat, reſtitutio ceſſat: & ita conſtitutum eſt l. 3. §. ſi quis cum minore. D. de minor. Exigit Anianus ſilentium trium annorum, rectiſſimè, quoniam in prouinciis ex conſtitutione Conſtantini ad petendam reſtitutionem in integrum conſtituti erant tres anni l. 2. C. Th. de integ. reſtit. Hodie ex conſtitutione Iuſtiniani ſilentium exigimus quattuor annorum: vel ſi quid alienatum, obligatúmve ſit ſine decreto, quinque: vel ſi quid donatũ ſit, decem inter præſentes, & xx. inter abſentes: quod & Accur. rectè notat in d. §. ſi quis cum minore.

Si minor minori heres exiſtat, heres ex ſua perſona, non ex defuncti in integrum reſtitui poteſt.

F Si minor xx. annis minori xxiii. annis ſucceſſerit, ſucceſſor habebit ad integrum reſtitutionem non annos ſex ex perſona defuncti, ſed nouem ex ſua perſona l. interdum. D. de minor. l. ea quæ. §. ſi quando C. de temp. in integ. reſtit. Poteſt quidem & ex perſona defuncti citius reſtitutionem in integrum poſtulare: verùm hoc ſi omiſerit, ex ſua perſona reſtituetur, vti dictũ eſt. Planè ſi minor maiori ſucceſſerit adhuc ex quadriennio men-

ſem habenti ad reſtitutionem in integrum, ſucceſſori poſt xxv. annum menſis dumtaxat A
dabitur ex perſona defuncti. Nec enim ei ſtatim menſis cedit, vt rectè Bulgarus notat in d.l.interdum : à quo tamen nihil facit.l.vlt.§.vlt.C.ſi maior fac.alie.fac.ſine decr.rat.hab. nec enim de herede minori, ſed de herede minoris eo in loco agitur : &, vt ex vet. libris conſtat, in eo hæc verba, *Poſt eiuſdem heredis minoris ætatem*, ſic reponenda ſunt, *Poſt eiuſdem ætatem, heredis minoris ſilentio tranſactum ſit* : quod Græci ſic rectè interpretantur ἵνα τὸ λοιπὸν τοῦ χρόνου διάστημα δραμῇ τοῦ κληρονόμου αὐτοῦ σιωπῶντος.

Minor ſe in his quæ fideiuſſit, vel fide promiſit, vel ſpopondit, vel mandauit in integrum reſtituendo, reum principalem non liberat.

Reſtitutio fideiuſſoris, vel mandatoris reum non liberat. Extat hæc eadem ſententia B
in l.minor ſe.D.de minor. cui & aliæ duæ iunguntur, quæ in his fragmentis deſunt.

Qui ſciens prudénſque ſe pro minore obligauit, ſi id conſulto conſilio fecit, licet minori ſuccurratur, ipſi tamen non ſucurretur.

Reſtiturio rei principalis fideiuſſorem non liberat, videlicet, ſi ſciens reum minorem eſſe, hoc conſilio fideiuſſerit, vt quandoque reſtituto reo, & ipſe liberaretur.l.in cauſæ. 1. D.de minor.l.7.§.vlt.D.de except. Aliud dicendum eſt, ſi ignorans eum minorem eſſe fideiuſſerit, argu.l.ſi Titius & Seia. D.de fideiuſſ. Item ſi non in re, ſed dolo creditoris minor deceptus fuerit.l.2.C.de fideiuſ. minor. Et ait, Conſulto conſilio, vt Am.Marcellinus C
14.Inter cottidiana proludia exercitus conſulto conſilio cognitos.

Minor aduerſus emptorem in integrum reſtiturus, pretio reſtituto, fundum recipere poteſt. Fructus enim in compenſationem vſurarum penes emptorem remanere placuit.

Minor reſtitutus aduerſus emptorem fundum recipit, reddito pretio ex quo locupletior eſt, vſuris pretij cum fructibus compenſatis: vel etiam ſi fundum repetat cum fructibus, neceſſe eſt pretium ab eo reddi cum vſuris ex quibus locupletior eſt, omiſſa compen
ſatione.l.quod ſi minor.§.reſtitutio.l.patri.§.prædium.§.item ex diuerſo.l.tutor.in fin.D. D
de minor.l.ſi ſine.§.interpoſito.D.de adminiſt.tut.& vtraque via legitima eſt.

Minor aduerſus diſtractiones eorum pignorum, & fiduciarum quas pater obligauerat, ſi non ita vt oportuit à creditore diſtractæ ſint, reſtitui in integrum poteſt.

Si pignus, aut fiduciam à defuncto conſtitutam creditor diſtraxerit, ſucceſſori minori annorum xxv. ob eam cauſam aduerſus emptorem dari integri reſtitutio poteſt. Neque huic ſententiæ aduerſatur. l.2. C. ſi adu.vend.pign. Hoc enim ita dicitur, ſi creditor non vti oportet diſtraxerit, id eſt, non obſeruatis his quæ in diſtrahendis pignoribus obſeruari
ſolent. Alioquin non niſi aduerſus diſtractionem á proprio creditore factam, ſi & grande E
damnum minoris ſit, ei in integrum reſtitutio datur. l.1. C.ſi adu.vend. pig. & hoc Azo ſentit, quod puto verius. Quid ſit fiducia dicam alio loco.

De plus petendo. TIT. X.

CAuſa cadimus aut loco, aut ſumma, aut tempore, aut qualitate. Loco, ſi alibi: ſumma, ſi plus quàm damus petimus: tempore, petendo ante tem
pus : qualitate, eiuſdem ſpeciei rem meliorem poſtulanres. F

Plus petitur quattuor modis, vt plenius explicatur in §. plus.& §. huic autem de actio. Qui plus petit, cauſa cadit, vt infra lib.II.tit.v. Sed eo nomine minor reſtituitur, & maior ob iuſtum errorem.§.ſi quis agens eod.tit. Hodie ex Zenonis cõſtitutione qui plus tempore petit, alterum tantùm temporis ſine vllo interuſurio expectat, quanto ſtatutum tem
pus

A pus anteuertere conatus eſt, & ſumptus prioris litis refundit. Qui verò plus loco, vel ſũ-
ma, vel qualitate petit, ex conſtitutione Iuſtiniani omne damnum præſtat in triplum.&
qui reo debita quantitate ampliorem cautionem dolo malo exprimit, etiam ius omne
crediti amittit.

De ſatiſdando. TIT. XI.

QVotiens hereditas petitur, ſatiſdatio iure deſideratur: & ſi ſatiſdatio nõ detur, in petitorem hereditas transfertur. Si petitor ſatiſdare noluerit, penes poſſeſſorẽ poſſeſſio remanet. In pari enim cauſa potior eſt poſſeſſor.

B Petita hereditate, aut ſatiſdare debet poſſeſſor de ea re conſeruanda, aut eo non ſatiſdã-
te in petitorem ſatiſdantem trãsferenda eſt poſſeſſio, vt alteri probandi onus incumbat:
Neutro ſatiſdante, potior eſt poſſeſſor. Hanc Pauli ſententiam omnium optimè confir-
mat l. de bonis.§.vlt.D. de Carb.edic.ex qua ſic etiam l. quæritur.eod.tit.accipienda eſt,
vt nondum tranſlata poſſeſſione rerum, ſi pubuerit poſſeſſor Carbonianus, petitoris par-
tes ſuſtineat, niſi aduerſatio ceſſante ſatiſdare paratus ſit. Et hæc eſt quæ ſolida cautio di-
citur in l.5.D. de hered.petit.de qua & in l.ex libero.§.vlt. D. de quæſtionib. & apud M.
Tullium id rectè Aſconius accipit quod is ſcribit.3. in Verrem in hunc modum. Si quis
teſtamento ſe heredem eſſe arbitraretur, quòd tum non extaret lege ageret in heredita-
tem, aut pro præde litis vindiciarum cùm ſatis accepiſſet, ſponſionem faceret, ita de he-
C reditate certaret. Similiter autem emancipatus ſuo aut rectè cauere debet de conferen-
dis propriis bonis, aut ſi ſuus caueat de reſtituenda portione emancipato, cùm conferre
cœperit, in cum transferenda eſt poſſeſſio: ſed neutro cauente, curator & quaſi ſeque-
ſter portioni datur.l.1.§.ſi frater.l.2.§. vlt. D. de colla. Item heres fideicommiſſario con-
demnatus, ſi prouocauerit, aut de fideicommiſſo cauere debet, aut, ſi caueat aduerſarius,
in eum transferenda eſt poſſeſſio ex reſcripto M. Antonini: ſed neutro cauente, aut res
ſequeſtratur, aut iuriſdictio reſtituitur, id eſt, ex edicto is qui vicit fideicommiſſi ſeruandi
cauſa, ſimul in poſſeſſionem omnium bonorum cuſtodiæ cauſa eſſe iubetur. Vbi illud
animaduertendum eſt, reſcriptum Marci ab edicto multùm hac in re diſtare. Nam qui
edicto mittitur in poſſeſſionem, ſolus non poſſidet, ſed cum herede, aut certè cuſtodit ve
D tius & obſeruat bona quàm poſſidet. Is verò in quem ex reſcripto transfertur poſſeſſio,
ſolus rem verè poſſidet, ſicut & in ſuperioribus exemplis ſuus in quem ex edicto tranſla-
ta eſt portionis emancipati poſſeſſio, & petitor hereditatis in quem, non cauente poſſeſ-
ſore, poſſeſſio tranſlata eſt, ſolus poſſidet: & ideo his caſibus ab eo in quem tranſlata eſt
poſſeſſio, cautio præſtatur: illo autem caſu quo ſimul in poſſeſſionem eſſe iubetur cuſto-
diæ cauſa, cautio non præſtatur: vt meritò reprehendantur qui & illis caſibus non poſ-
ſeſſionem, ſed magis cuſtodiam concedi ſcribunt. Et ad hæc quidem omnia pertinet. l.
poſtquam.§. Imperator.D.ad lega.no.cau.in qua manifeſtum illud eſt, nec tamen nota-
tu indignum vulgo perperam legi, *Sed quare non cauerat*, cùm ſit legendum, *Sed quare non
cauente*, Cetera vti in eo.§.accipienda ſint, ex iis quæ antè dicta ſunt ſatis colligitur. At ſu-
E perioribus exemplis hîc adiungi etiam aliud oporter ex l.1.C.vti poſſid. Reddito interdi-
cto vti poſsidetis, tum ſi petitorio iudicio agatur, ſatiſdare debet petitoriis qui in poſſeſ-
ſione potior eſt: aut ſi non ſatiſdat, in petitorem ſatiſdantem transferenda poſſeſsio eſt:
ita vt alteri incumbat onus probandi, & hoc apertè dicit l. 1. & ſuperiorum exemplo-
rum ſimilitudine manifeſtò confirmatur. Qua de re admoniti quidam in quo non opor-
tet manere in eo vt perſtent, ſic eam legem malunt adhuc interpretari, vt qui vim fecit
quo minus poſsideas, Vti poſsidetis interdicto victus ſatiſdet ſe vim non facturum, quo-
ad de proprietate probauerit: qui autem vi te deiecerit, victus interdicto, Vti poſsidetis,
vt in te poſſeſsionem transferat. Quorum ſententiam omnes derident, ſcholaſticoſque
appellant, ea ratione qua apud Galenum diatritarios medicos ſcholaſticos vocitari ſcri-
F ptum eſt: nec immeritò. Primùm enim qui victus eſt interdicto, Vti poſsidetis, nunc ſi
petitoria actione velit experiri, tantum abeſt vt ſatiſdare debeat, vt ei potius ſatiſdari o-
porteat. Idq́ue exemplo etiam eius qui vſumfructum aut ſeruitutem vindicat. l.pen.D.
de adquir. quot.l.cuiuſcumque.§.vlt.D.de vſufr. quo tamen ipſi peruerſè vtuntur. Et e-
nim qui ſeruitutem vindicat, cauet reus, quamdiu is de iure ſuo docuerit, actorem ſe nõ

impedirurum: reo nihil cauetur. Sed & cùm negatoria agitur, à reo cautio preſtatur. Tum A vitioſum illud etiam eſt quod aiunt, deiecto dari interdictum, Vti poſſidetis. Hoc enim interdictum poſſeſſorem tuetur: is autem qui deiectus eſt, ne animo quidem poſſidere poteſt. l. clam in fi. D. de adquir. poſſeſ. l. 1. §. ſiue autem. D. vnde vi & de vi arm. niſi quis animo poſſidere ſic interpretetur, ita animum informare, vt fingas te poſſidere, quamuis re vera intelligas ereptam tibi poſſeſsionem eſſe, aut eam te numquam adquiſiiſſe, quod deridiculum eſt. Igitur is qui corpore poſſidet, deiectus non corpore tantùm, ſed & animo deſinit poſſidere: & qui animo tantùm poſſidet, ſi corpore per vim non ſinatur poſſidere, animo poſſeſſionem ſtatim amittit, & ideirco ei Vti poſſideris interdictum non datur, Vnde vi datur. Præterea cùm ſoleat tranſlata poſſeſsio pro ſatiſdatione cedere, vt & in ſpecie l. ædificatum. D. de dam. infect. illi ſuis interpretationibus efficiunt, vt quæ in d. B l. 1. manifeſto ſenſu ſuccedit ſatiſdationi tranſlatio poſſeſsionis, ab ea ſeparetur, & ſatiſdationi alius, tranſlationi poſſeſsionis alius caſus tribuatur. Sed de his ſatis. Illud mihi non eſſe prætermittẽdum videtur, in ſpecie d. l. 1. neutro ſatiſdante, potiorem haberi eum qui interdicto vicerit. Nam, & Paulus noſter ait, in pari cauſa potior eſt poſſeſſor: quam regulam in hoc interdicto ſeruari oſtendit §. retinendæ. de interdic.

Vſufructuarius de vtendo vſufructu ſatiſdare debet, perinde vſurum, ac ſi ipſe paterfamilias vteretur.

Vſufructuarius ſatiſdare debet ſe vſurum fruiturum, perinde ac patremfam. ad quem C proprietas ſpectat. l. 1. D. de vſufr. quem cau. l. 4. C. de vſufr. ſi non ſatiſdederit, ei denegãtur actiones. l. ſi cuius. §. 1. D. de vſufr. & 7. lib. III. tit. de legatis.

De Iudicijs omnibus. TIT XII.

Quidam codices, *De iudicijs*, quod probat edicti perpetui ſiue Pandectarum ordo.

HI qui falſa reſcriptione vſi fuerint, lege Cornelia de falſis puniuntur.

Qui falſis reſcriptis vtitur, lege Cornelia tenetur. l. 4. C. ad leg. Corn. de fal. D

Ex his qui ancillam corruperit alienam, aliam reformare cogendus eſt.

Qui ancillam alienam ſtuprauit, tenetur iniuriarum actione. l. inter liberas. D. ad leg. Iul. de adul. in qua ita fiet condemnatio commodiſsimè, ſi aliam incorruptam dare iubeatur. Quod ait, *ex his*, id eſt, pręter eos de quibus ſupra dictũ eſt, vt apud Liuium lib. XXIX. Voluntarios milites ordinauit, centuriauitq́; : ex his trecenos iuuenes circa ſe habebat ignorantes quem ad vſum neque centuriati, neque armati ſeruarentur. Sed malim legere, *Is qui*, Abeſt hęc ſententia à nonnullis codicibus ſcriptis. E

Qui falſum neſciens allegauit, falſi pœna non tenetur.

Ignorans falſi non tenetur. l. nec exemplum. C. ad leg. Corn. de fal.

In caput domini patronive nec ſeruus, nec libertus interrogari poteſt.

Seruus in dominum, libertus in patronum non interrogatur. l. libertorum. l. ſeruos. C. de teſtib.

Prægnantes neque torqueri, neque damnari, niſi poſt editum partum poſſunt. F

Prægnans neque torqueri, neque ſummo ſupplicio affici poteſt. l. Imperator. D. ſtat. hom. l. prægnantis. D. de pœn. Quint. in declam. cclxxvij. Supplicia, inquit, prægnantium lex differri in diem partus iubet. Idem Clem. Alex. ſcribit lib. 2. Strom. & Ælianus lib. 5. var. hiſtor.

A var.hiſtor.& Plutarchus in lib. de ſera num.vind.& Diodorus 2.c.3.

Qui reſcriptum à principe falſa allegatione elicuerint, vti eo prohibentur.

Reſcripto per mendacium impetrato vti non licet.l. & ſi legibus. C. ſi contra ius vel vtil. pub.hæc ſentent.in libris excuſis deeſt.

Qui de ſe confeſſus eſt, in alium torqueri non poteſt, ne alienam ſalutem in dubium deducat, qui de ſua deſperauit.

B Ideo is qui de ſe confeſſus eſt, in caput aliorum non torquetur: quia de ſalute ſua deſperauit.l.repeti.C.de quæſt.

De iudicato. TIT. XIII.

QVi exhibiturum ſe aliquem iudicio cauerit, mortuo eo pro quo cauerat, periculo cautionis liberatur.

Si homo ſiſti promiſſus ante diem ſine dolo promiſſoris deceſſerit, promiſſor liberatur, l.4.D.qui ſatiſd.cog. Vetus quidam interpres ſic ad hunc locum ſcripſit, Cautio ſoluitur C ſi pro cuius præſentia cautum fuerat, moriatur. ſit autem hæc cautio apud officium vel apud acta.l.cum pro quo.D.de in ius voc.

Filiusfam. iuſſu patris manumittere poteſt, matris non poteſt.

Pater ſeruum ſuum per filiumfamilias manumittere poteſt, & auus per nepotem ex filio. l. nepos. D.de manumiſſ.quia eadem perſona eſt patris & filij, aui & nepotis ex filio, propter vinculum poteſtatis. Quæ ratio ceſſat in matre, & in nepote ex filia: & ideo nec mater per filium, nec auus per nepotem ex filia, nec pater per filium emancipatum manu mittere poteſt. Sed hæc perſonarum differentia tollitur à Iuſtiniano in l. 1.§.vlt. C. com. de manu.

D Is qui album raſerit, corruperit, ſuſtulerit, mutauerit, quidúe aliud propoſitum edicendi cauſa turbauerit, extra ordinem punietur.

Hæc ad album curiæ retulit Anianus. Scripta tamen ſunt à Paulo de albo Prætoris: quod ſi quis corruperit, ráſerit, ſuſtulerit, mutauerit, vel ſi chartã, aliamúe materiam publicè affixam perpetuæ iuriſdictionis cauſa turbauerit, & iure ordinario in eum Prætoriá actione agitur.l.ſi quis id quod. D.de iuriſdic.& extra ordinem coërcetur, vt hic Paulus ait, vel pœna falſi, vt in lib.5.demonſtratur, & l.pen. D. ad leg. Corn.de fal.

Si id quod emptum eſt, neque tradatur neque mancipetur, venditor cogi E poteſt vt tradat, aut mancipet.

Hæc ſententia definit illam quæſtionem, de qua interpretes inter ſe certant, an venditor omnimodo cogi poſſit vt rem tradat, ſi emptor rem ipſam expetat potius, quàm id quod intereſt. Et ait cogi poſſe: quæ fuit olim Martini opinio, multorum conſenſu, multiſque argumentis comprobata. Ait autem cogi venditorem poſſe vt tradat, aut mancipet. Hi duo ſunt modi transferendi dominij: traditio eſt iuris gentium, mancipatio iuris ciuilis.

Deteriorem ſeruum facit, qui fugam ſuaſerit, qui furtum, & qui mores, corpusúe corruperit.

F Hęc ſententia pertinet ad edictum prętoris, quo in duplum actio in eum datur, qui ſeruum alienum recepiſſe, perſuaſiſſeve quid ei dicitur, quo eum deteriorem faceret. Et deteriorem ſeruum fieri Paulus ait, vtputa, ſi ei fugam, aut furtum ſuaſerit: & generaliter ſi mores, aut corpus eius corruperit.l.1.§.vlt.D.de ſer.cor.

Qui ancillam alienam virginem immaturam corruperit, pœna legis Aquiliæ tenetur. A

Si quis alienam ancillam intempeſtiuam viro ſtuprauerit, lege Aquilia tenetur. l. ſi ſtuprum. D. de iniur. Neque erit deneganda ſerui quoque corrupti actio, quaſi deteriore ancilla effecta. l. 6. D. ad leg. Iul. de adul. At ſi virginem maturam, & viripotentem ſtuprauerit, lege Aquilia non tenetur: iniuriarum tenetur, vt in tit. proximo dictum eſt. An & ſerui corrupti? non puto. Quod enim legitur in l. 2. D. de ſer. cor. de ſeruo eſt ſcriptum, non de ancilla.

In petitione hereditatis ea veniunt, quæ defunctus mortis tempore reliquit, vel ea quæ poſt mortem, ante aditam hereditatem ex ea adquiſita ſunt. B

In hereditatis petitione veniunt ea, quæ mortis tempore fuerunt, & quæ poſtea ante aditam hereditatem adquiſita ſunt. Quæ poſt aditam hereditatem heres adquiſiuit, in hereditatis petitione non veniunt, ſed propriis actionibus petũtur. l. & non tantum. §. quòd ſi pro emptore. l. quòd ſi in diem §. non ſolùm l. ſi à domino. §. ſi poſſeſſor. D. de petit. her. At certè acceſſiones veniunt, etiam ſi poſt aditam hereditatem ex ea acceſſerint. l. item veniunt. §. item non ſolùm. D. eod. tit.

Poſſeſſor hereditatis pretia earum rerum quas dolo alienauit cum vſuris præſtare cogendus eſt. C

Redactæ pecuniæ ex pretio rerum hereditariarum petitori vſuræ non debentur ex S. C. niſi, vt in hoc loco Paulus ait, ſciens dolo malo alienauerit. l. item veniunt. §. petitam. D. de petit. hered. Scriptum ſic erat, *præſentia earum rerum*, emendaui, *pretia earum rerum*.

Rerum ex hereditate alienatarum æſtimatio in arbitrio petitoris conſiſtit.

Si malæ fidei poſſeſſor rem hereditariam alienauerit, aut rem ipſam præſtare debet, aut quanti in litem petitor iurauerit. l. item veniunt. §. vlt. D. de petit. her. Hæc ſententia in libris excuſis deeſt. D

Petitio hereditatis cuius defunctus litem non erat conteſtatus, ad heredem non tranſmittitur.

Si quis poſt adquiſitam hereditatem deceſſerit, petitionẽ hereditatis, licet ex ea litem conteſtatus non ſit, in heredem ſuum transfert. At ſi nondum ſe pro herede geſſerit, vel alio modo hereditatem adquiſierit. & ideo ſi nec petitionem hereditatis inſtituerit, ſicut hereditatem, ita eam actionem in heredem ſuum non trãſfert. Idémque in petitione hereditatis de inofficioſo reſponſum eſt in l. 6. §. vlt. D. de inoff. teſt. Et hinc puto explicandã eſſe rationem illam obſcuram, qua fieri traditur in l. 1. §. ſi impubere. D. de collatio. vt impubes arrogatus heredi ſuo relinquat quartæ actionem. Quia perſonalis actio eſt, inquit: quod perinde eſt ac ſi diceret, quia hæc actio non eſt in rem, id eſt, hereditatis petitio nõ eſt, nec ita ſcilicet, impubes ſibi vindicat quaſi heres bonorum adrogatoris quartam partem, ſed agit in perſonam, & ideo hanc actionem transfert. E

De via publica. TIT. XIIII.

QVi viam publicam exarauerit, ad munitionem eius ſolus compellitur. F

Viarum publicarum munitio ab omnibus exigitur. Is tamen qui viam publicam exarauerit, ſolus munitioni alligatur. Eſt hæc Pauli ſententia relata in l. vlt. D. de via pub. & itin. pub. refic. adiuncta altera, quam, vt & complures alias, hic Anianus prætermiſit.

Si qua-

A *Si quadrupes damnum intulerit.* TIT. XV.

SI quadrupes pauperiem fecerit, damnumúe dederit, quidúe depaſta ſit, in dominum actio datur, vt aut damni æſtimationem ſubeat, aut quadrupedem dedat, quod etiam lege Peſulania de cane cauetur.

Non tantùm de pauperie, ſed etiam de paſtu pecoris ex XII. tab. eſt noxalis actio. l. qui ſeruandarum. §. vlt. D. de præſcript. verb. Simul autem, vt hic locus indicio eſt, de pauperie & de paſtu Decemuiri actionem dederunt. Nec enim ſufficiebat de pauperie actio, B quia paſtus pecoris pauperies aut damnum non eſt. His autem actionibus continentur pecudes, non beſtiæ. l. 1. §. in beſtiis. D. ſi quadr. paup. fec. dic. non canes: nam canes inter pecudes non ſunt. l. 2. D. ad leg. Aquil. Sed idem etiam lege, inquit, Peſulania de cane cauetur. In libro Lutetiæ edito, curante Almarico Bouchardo, duobus annis antequam Baſilienſem editionem Io. Sichardus procuraſſet, legitur *Peſolonia*. Equidem legendum opinor, *Solonia*. Sic enim Plutarchus ſcribit in Solone. Ἔγραψε δὲ καὶ βλάβης τετραπόδων νόμον, ἐν ᾧ καὶ κύνα δακόντα παραδοῦναι κελεύει κλοιῷ τετραπήχει δεδεμένον. Eandemque legem condit Plato XI. legum his verbis, Ἐὰν ὑποζύγιον ἢ ἵππος, ἢ κύων, ἢ τι τῶν ἄλλων θρεμμάτων σίνηται, &c.

C Feram beſtiam in ea parte qua populi iter eſt, colligari prætor prohibet. Et ideo ſiue ab ipſa, ſiue propter eam ab alio alteri damnum datum fuerit, pro modo admiſsi extra ordinē actio in dominum, vel cuſtodem datur: maximè ſi ex eo homo perierit, vel fuerit læſus.

Prætor hoc in loco pro ædili accipitur: nam ædilicio edicto prohibemur feram beſtiā ibi habere quà vulgò iter fit. Et ſiue beſtia ſuo corpore, ſiue per alium alteri damnum dederit, hominis perempti ducentorum ſolidorum eſt actio: hominis lęſi quanti bonum & æquū iudici videbitur: ceterarum rerū dupli. l. qua vulgò. D. de ædil. ædic. Eſt & hoc caſu actio de pauperie. §. ceterùm. ſi quadr. paup. fec. dic. Quod enim ſuperius dictum eſt, ca- D nes & beſtias hac actione non contineri, ſic accipiendum eſt, ſi euaſerint poteſtatem noſtram, & naturalem libertatem receperint. Nam ſi adhuc in poteſtate noſtra ſint, earum quoque nomine de pauperie actio cōpetit. l. 1. §. ſed etſi cuius. §. & generaliter. l. 2. §. 1. D. ſi quadr. paup. fec. dic. Eſt & de homine perempto, vel læſo, vt hîc Paulus ait, in dominū vel cuſtodem actio extraordinaria, in qua nec edicti ædilicij, nec XII. tab. ordo ſeruatur.

Ei qui irritatu ſuo feram beſtiam vel quamcumque aliam quadrupedem in ſe prouitauerit, eóque damnum dederit, neque in eius dominum, neque in cuſtodem actio datur.

E Neque ædilicia, neque legitima, neque extraordinaria actio ei datur, qui cùm beſtiam irritaſſet, læſus eſt. At ſi alius læſus ſit, Aquilia vel in factum is qui irritauit tenebitur. l. item Mela. §. item cum eo. D. ad leg. Aquil.

De finium regundorum. TIT. XVI.

IN eum qui per vim terminos deiecerit, vel amouerit, extra ordinem animaduertitur.

Ex terminis finium teſtimonia ſumūtur. l. in finalibus. D. fin. reg. Qui terminos mouēt, F aut diſiiciunt, extra ordinem puniuntur. l. 1. C. de accuſat. Quæ autem plerumque ſoleat pœna definiri libro quinto demonſtrabitur. Hîc in libris ſcriptis duobus hæc addita legimus, vt fines terræ per terminos regantur, ne diſſipentur, vt ab vtriſque quinque pedum loco teneantur, quod ad legem Mamiliam pertinet. ex quo ea de re ſententias hoc loco deeſſe coniecturam facio.

De ſeruitutibus. TIT. XVII. A

VIam, iter, actum, aquæductum, qui biẽnio vſus non eſt, amiſiſſe videtur. Nec enim ea vſucapi poſſunt, quæ non vtendo amittuntur.

Seruitutes ruſticorum prædiorum non vtendo amittuntur, & ideo earum libertas nõ vſucapitur: nec enim facto opus eſt eius qui ſeruit. quod fuſius expoſuimus in l. ſequitur. & l. iuſto de vſurp. & vſuc. Hîc Anianus actum interpretatur, quà pecora minare conſueuimus: ſic enim rectius legitur in libris ſcriptis, & in Bouchardi, ac Ægidij libro Antuerpiæ excuſo, quàm, mouere in libro Sichardi. Eſt autem minare nihil aliud, quàm agere & ante ſe pellere. Dixêre etiam comminare, & prominare, vnde Galli, *mener & proumener*, dicunt. Apuleius libro IX. Vniuerſa iumenta ad locum proximum bibendi cauſa gregatim prominabat. & lib. III. nos duos aſinos minantes, baculis exigunt. & lib. VII. gregatim pecua comminantes. Sextus Pompeius, Agaſones equos agentes, id eſt, bene minantes. & alio in loco: Agere modò ſignificat ante ſe pellere, id eſt, minare: quam interpretationẽ ad Sext. Pompeium videtur Paulus Diaconus addidiſſe. Aſſentior & Anto. Loiſelio adoleſcenti acutiſſimo, qui in illo Auſonij verſu, de Myronis bucula, Ageret iuuencas cùm domum paſtor ſuas Suam relinquens, me mouebat vt ſuam: mihi indicauit legẽdum eſſe minabat vt ſuam. Eſt & hoc verbum frequens in D. Hieronymo, & in legibus antiquis Langobardorum, Burgundionum, Alamannorum, & in lege Salica. B

Seruitus hauriendæ, vel deducendæ aquæ biennio omiſſa intercidit, & biennio vſurpata recipitur. C

Aqua biennio amittitur: biennio quoque vſurpatur. Quod vti accipiendum ſit, oſtendimus in l. ſequitur. D. de vſurp. & vſuc. Pro biennio hodie decennium habemus & vicennium.

De familiæ erciſcundæ. TIT. XVIII.

ARbiter familiæ erciſcundæ plus quàm ſemel dari non poteſt: & ideo de his quæ diuiſa eo iudicio non ſunt, communi diuidundo arbiter poſtulatus partietur. D

Familiæ erciſcundæ non niſi ſemel agi poteſt: & ideo ſi quid indiuiſum relictum ſit, nõ familiæ erciſcundæ, ſed communi diuidundo actio competit. l. ſi filia. §. familiæ. D. fam. erciſc.

Quemadmodum actiones per inficiationem duplentur. TIT. XIX.

QVædam actiones, ſi à reo inficientur, duplantur, velut iudicati depenſi, legati per damnationem relicti, damni iniuria legis Aquiliæ, item de modo agri, cùm à venditore emptor deceptus eſt. E

Quædam ſunt actiones quæ inficiatione creſcunt in duplum, velut actio damni iniuria ex lege Aquil. l. inde Neratius. § hæc actio. D. ad leg. Aquil. l. item veniunt. §. cùm prædiximus. D. de pet. hered. & ante Iuſtinianum actio legatorum per damnationem relictorum, hodie actio omnium legatorum, quæ pietatis intuitu relicta ſunt. §. vlt. de oblig. quæ qua. ex cont. §. ex maleficiis. de act. Addit Paulus hoc loco actionem ex empto, ſi venditor de modo agri mentitus ſit: quod & in lib. proximo repetitur tit. ex empto & vendito. Cic. 3. Off. Nam cùm ex XII. tab. ſatis eſſet ea præſtari quæ eſſent lingua nũcupata, quæ qui inficiatus eſſet, dupli pœnam ſubiret: Item iudicati actionem, id eſt, ſi quis iudicatum inficiatus ſit: quod & in lib. V. tit. 5. attingit. Cic. pro Flacco. Frater meus pro ſua æquitate prudentiáque decreuit, vt ſi iudicatum negaret, in duplum iret. Iudicati, inquit, depenſi: vbi quid faciat, depenſi, neſcio: forſitan legendum eſt, *iudicati, depoſiti*: nam & actio depoſiti interdum inficiando creſcit. §. ſed furti. de act. Imo & ex XII. tab. erat in duplum. F

Ex

A Ex his cauſis quæ inficiatione duplantur, pacto decidi non poteſt.

De iudicato paciſci non poſſumus decidendi cauſa, vt in primo tit. dictum eſt: ſic & de damno iniuria, de legato damnationis, de ementito modo agri, de depoſito decidere non poſſumus. Nam aut fatetur reus, aut inficiatur: ſi fatetur, pro iudicato habetur, & ideo trāſigere non poteſt: ſi inficiatur, ac poſtea decidere velit, pro inficiatore conuicto habetur, & inficiationis pœnam ſuſtinet. At de furto & iniuriis tranſigere licet, quod & in rapina & dolo receptum eſt: eo tamen pacto pœna euitatur, non infamia. l.4. §.vlt. D. de his qui not. inf. & ex his quoque cauſis perperam ſoluta repetuntur. l.eleganter. §.vlt. D. de cond. indeb. At ex eis cauſis quæ inficiatione duplantur, perperam ſoluta non repetūtur. l.4. C. de cond. indeb. §. vlt. de oblig. quæ qua. ex cont. credo quia propter metum pericu-
B li inficiationis videntur ſoluta.

De fideiuſſore & ſponſore. TIT. XX.

Qui pro alio ſe obligans dicit, fideiubeo, fideiuſſor eſt: qui dicit, ſpondeo, ſponſor: qui fidepromitto, fidepromiſſor. Inde titul. 8. ſupra. Minor, inquit, ſe in his quæ fideiuſſit, vel fidepromiſit, vel ſpopondit.

INter fideiuſſores ex edicto prætoris, ſi ſoluendo ſint, licet ſinguli in ſolidum teneantur, obligatio diuiditur.

C Inter fideiuſſores & mandatores eiuſdem rei diuiditur ex ſtipulatu, & mandati actio ex epiſtola D. Hadriani, ſi litis conteſtandæ tempore omnes ſoluendo ſint: alioquin inops locupletem onerat, quoniam ipſo iure ſinguli in ſolidum tenentur, nec diuiditur obligatio, niſi poſita exceptione ex epiſtola D. Hadriani, omnes ſoluendo fuerint litis conteſtādæ tempore: quod in Pandectis ſub titul. de fideiuſſ. multis in locis demonſtratur. Id verò etiam edicto perpetuo, quod auctoritate Hadriani compoſitum eſt, comprehenſum fuiſſe Paulus hoc in loco teſtatur: & traxit hoc quoque poſtea Iuſtinianus ad reos conſtitutæ pecuniæ, quos ἀντιφωνητὰς vocarit, Galli verbum ex verbo, *reſpondans*. l. vlt. C. de conſtit. pec.

D *De ſepulchris & lugendis.* TIT. XXI.

OB incurſum fluminis, vel metum, corpus iam perpetuæ ſepulturæ traditum, ſollemnibus redditis ſacrificiis, per noctem in alium locum transferri poteſt.

Non perpetuæ ſepulturæ tradita corpora transferri poſſunt. l.3. §. non perpetuæ. D. de ſepul. viol. Perpetuæ ſepulturæ tradita transferri non poſſunt ſine permiſſu Pontificis, aut principis: niſi ob incurſum fluminis, aut metum, vel ob aliam iuſtam & neceſſariam cauſam. l.1. C. de relig. & ſump. fun. Transferuntur autem ſollemni ſacrificio facto, & per noctem. Efferuntur interdiu. Sed & noctu efferri corpora Demetrio placuit, ad ſumptus mi-
E nuendos. M. Tul. 2. de leg. Sumptum minuit non ſolùm pœna, ſed etiam tempore: ante lucem enim iuſſit efferri. & probatur Iuliano in l.5. C. Th. de ſepul. viol.

Corpus in ciuitatem inferri non licet, ne funeſtētur ſacra ciuitatis: & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur.

Ideo homines mortui in ciuitate ſepeliri non poſſunt, ne ſacra ciuitatis funere polluātur. l. mortuorum. C. de relig. & ſump. fun. l.6. C. Th. de ſepul. viol. Et qui contra ea fecerit, aut ea pœna quæ ab Hadriano definita eſt, aut extra ordinem coërcetur.

Qui luget, abſtinere debet à conuiuiis, ornamentis, & alba veſte.

F Qui lugent, in conuiuiis verſari, ornamentis, aut veſte alba vti non poſſunt. Aurum igitur in luctu, & purpura, & monilia deponenda ſunt, & ſumenda veſtis atra. Sed tamen vxoribus hic triſtior habitus quandoque ex S.C. remittitur, in l. decreto. C. ex quib. cauſ. infam. irrog.

Quidquid in funus erogatur, inter æs alienum primo loco deducitur. A

Impenſa funeris omne creditum præcedit.l.pen.D.de relig.& ſump. fun.

Qui alienum mortuum ſepelierit, ſi in funus eius aliquid impenderit, recipere id ab herede, vel à patre, vel à domino poteſt.

Actio funeraria datur in heredem, in patrem cuius in poteſtate defunctus fuerit, & in dominum.l.at ſi quis.§.vlt.l. in patrem.l.ſi filiusfamilias.D.de rel.& ſump.fun.

B

IVLII PAVLI SENTENTIARVM,

LIBER II.

De rebus creditis & iureiurando. TIT. I.

C

IN pecuniariis cauſis ſi alter ex litigatoribus iuſiurandum deferat, audiendus eſt. Hoc enim & compendio litium, & æquitatis ratione prouiſum eſt.

Maximum & æquiſſimum remedium expediendarum litium eſt iuſiurandum: & ideo audiendus eſt in lite pecuniaria qui iuſiurandum defert. Lis criminalis iureiurando non deciditur. Quæ ſequitur ſententia in Baſilienſi editione: *Solus iurare, &c.* abeſt à veteribus libris, nec ſanè redolet Paulum.

Deferre iuſiurandum prior actor poteſt: contrarium autem de calumnia iuſiurandum reo competit. D

Si reo actor iuſiurandum detulerit, ei non antè reus iurabit, quàm is de calumnia reo iurauerit.l.34.§.qui iuſiurandum.&c. l.ſi non fuerit. D.de iureiur.l.delata. C.de reb. cred. Hoc in libro Ægidij ſic expoſitum inuenitur, *Is qui ſe calumniam pati dicit, ſacramentorum interpoſitione debet firmari.* Quod obſcurius in editione Baſilienſi, & in πανορμία Iuonis ſic eſt expreſſum. *Licet petitor offerat ſacramentum, tamen cùm nulla probatio debiti eſt, is qui calumniam ſe pati dicet, poteſt fidem ſuam iuriſiurandi religione firmare.*

Si reus cùm iurare velit, actor illi neceſsitatem iuriſiurandi remiſit, & hoc liquido appareat, actio in eum non datur. E

Paria ſunt iurare reum, aut ei iuſiurandum remitti. Remittitur autem ſuſcipienti, id eſt, ei qui paratus eſt iurare, non recuſanti.l.remittit.D.de iureiur.

Heredi eius cum quo contractum eſt, iuſiurandum deferri non poteſt: quoniam cõtractum ignorare poteſt.

Vt iurare defenſor, procurator, tutor, curator non cogitur, quia rei veritatem ignorare poteſt, ita eadem ratione heres de cõtractu defuncti iurare non cogitur. Iurare enim ſcientem oportet, ſciente animo ſuo.l.34.§.1.& §.procurator. D.de iureiur.l.videamus.§. F 1.D.de in lit.iur.l.Marcellus.§.iurare. D.rer.amor.

Si qui debitum quocumque modo confeſſus docetur, ex ea re creditori actio non datur, ſed ad ſolutionem compellitur.

A Rei iudicatæ eſt propria actio: æque iuriſiurandi eſt actio. Æris confeſſi non eſt propria actio, ſed is qui confeſſus eſt, ea ipſa actione de qua confeſſus eſt ad ſatisfaciendum compellitur: quæ tamen ob id ipſum confeſſoria actio appellari poterit: Vt ſi confeſſus ſit ſe ſeruum occidiſſe, confeſſoria actione legis Aquiliæ tenetur, non iudicandæ, ſed æſtimandæ rei cauſa. Linde Neratius. §. vlt. l. proinde. §. 1. D. ad leg. Aquil. l. 4. D. de confeſſ. De hac re aliter Accurſ. reſpondit in l. 6. §. vlt. D. de confeſſ.

De pecunia conſtituta. TIT. II.

B SI id quod mihi Lucius debet ſoluturum te conſtituas, tenetis actione pecuniæ conſtitutæ.

Ex conſtituto, ſiue antiphona datur actio conſtitutoria (ſic enim appellatur in l. nec enim. D. de conſtit. pecu.) ſi quis alieno nomine ſe ſoluturum conſtituerit. Sed & ſi ſuo nomine conſtituerit, conſtitutoriæ actioni interdum locus eſſe poteſt.

De contractibus. TIT. III.

STipulatio, eſt verborum conceptio, ad quam quis congruè interrogatus reſpondit, velut, SPONDES, SPONDEO, DABIS, DABO, PROMITTIS,
C PROMITTO, FIDEI TVÆ ERIT, FIDEI MEÆ ERIT. Et tam purè quã ſub condicione concipi poteſt.

Stipulatio eſt verborum cõceptio, quibus is qui interrogatur, daturum, facturumúe ſe quod interrogatus eſt reſpõderit. l. 5. § ſtipulatio. D. de verb. oblig. & ex hac verborum conceptione, quæ dicitur verborum obligatio, quæritur. l. cùm patrem. C. de iur. dot. Fit autem vel purè, vel ſub condicione, vel in diem, & inter præſentes, nec ſcripturam exigit. l. 1. C. de vſur. Vnde vetus interpres hoc in loco ſic ait, *Stipulatio eſt inter præſentes verborum conceptio: vt quicumque verborum conceptione ſe obligauerit, vel fideiuſſor extiterit, ad ſolutionem, etiam ſine ſcriptura, teneatur.* Alia autem interpretatio, vti Baſileę, & Lutetiæ edita
D eſt, valde deprauata, ſic à me reſtituitur: *Stipulatio eſt inter præſentes verborum cõceptio, quibus ſe inuicem partes obligare poſſunt, vbi neceſſe eſt vt interrogatione petentis pulſatus ad interrogata reſpondeat.*

De commodato & depoſito, pignore fiduciaue. TIT. IIII.

Malo legere ſine interpunctione, *& depoſito pignore*, vt in proximi tit. prima ſententia, pignus depoſitum, & in lib. v. tit. 26. & l. 36. de cond. ind. Nam de depoſito eſt tit. 12. At de fiducia quoque eſt tit. 13. ſed pignori proxima eſt fiducia. Depoſitum cum pignore fiduciaúe, aut commodato nihil habet ſimile, vel propinquum.

E QVidquid in rem commodatam ob morbum vel aliam rationem impenſum eſt, à domino recipi poteſt.

Impenſæ factæ in valetudinem ſerui commodati vel ob aliam rationem, aut iure penſationis ſeruantur, aut contrario iudicio repetuntur. l. in rebus. §. poſſunt. D. commod.

Si facto incendio, ruina, naufragio, aut quo alio ſimili caſu res commodata amiſſa ſit, non tenebitur eo nomine is, cui cõmodata eſt: niſi forte cùm poſſet rem commodatam ſaluam facere, ſuam prætulit.

F In commodato dolus, & culpa, & diligentia præſtatur, damnum fatale non præſtatur. & ideo ſi incendio, ruina, naufragio, vi latronum, morbo res commodata perierit, non tenetur is qui commodatum accepit niſi fortè, inquit, cùm poſſet &c. nam tunc eius culpa interuenit. l. ſi vt certo. §. quod vero. D. commod.

Seruus vel equus ſi à latronibus, vel in bello, in aliam cauſam commo- A
dati occiſi ſunt,actio commodati datur:cuſtōdia enim & diligētia rei com-
modatæ præſtanda eſt.

Mortis damnum ad commodatarium pertinet,etiam ſi fortuitò acciderit,videlicet, ſi
re commodata in aliam cauſam, vel alio modo atque accepit vtatur.l.1.§.is verò. D. de
oblig.& act.l.ſi vt certò.§. ſed interdum. D.commod. Nam & hic culpa eius interuenit.
Culpam autem, ſiue cuſtodiam & exactiſſimam diligentiam præſtare debet. Hic vulgo
cùm ſcriptum eſſet, *vel in aliam cauſam*, tollendam eſſe cenſui particulam, *vel*.

Si rem æſtimatam tibi dedero,vt ea diſtracta pretium ad me deferres,eá- B
que perierit, ſiquidem ego te rogaui,meo periculo petit:ſi tu de vendenda
promiſiſti,tuo periculo perit.

Si ego tibi rem æſtimatam vendendam dedero,vt tu vel eādem mihi referres,vel pre-
tium eius quo ex negotio dari ſolet præſcriptis verbis actio, ea verò res perierit ante ven-
ditionem,ſiquidem te rogaui vt venderes,meum eſt periculum : ſi tu de vendenda re pro
miſiſti,id eſt,ſi vltro recepiſti te venditurum,& æſtimationem redditurum, méque roga-
ſti,vt rem tibi vendendam darem,tuum eſt periculum.l.ſi gratuitā.§.1.D.de præſcr.verb.
Igitur quod ait Vlpianus in l.1.D.de æſtim.æſtimationem periculum eius facere qui ſuſ-
cepit,& aut rem,aut æſtimationem de qua conuenit eſſe reddendam, hanc rationem ha
bet,quia is qui ſuſcepit de vendenda re promiſit, atque ita de ipſa æſtimatione conuenit. C
Quod ſi ego iniero contractum,non tu, propriè de omnino reddenda æſtimatione con-
ueniſſe non videtur.

De pignoribus. TIT. V.

CReditor ſi ſimpliciter ſibi pignus depoſitum diſtrahere velit,ter ante de
nuntiare debitori ſuo debet,vt pignus luat,ne à ſe diſtrahatur.

Si ſimpliciter pignus obligatum fuerit,nulla diſtrahendi, vel non diſtrahendi conuen D
tione interpoſita,non poterit diſtrahi, niſi ter denuntiatum teſtato debitori fuerit vt ſol-
uat,& ceſſauerit: alioquin creditor furti tenetur.l.ſi is qui pignori. D.de fur. Sed & cùm
nominatim conuenit de non diſtrahendo pignore,triplex illa denuntiatio exigitur,vt di-
ſtrahi nihilominus poſſit.l.4.D.de pign.act.quod & tit.13.demonſtrabitur.

Fetus vel partus eius rei quæ pignori data eſt , pignoris iure non tenetur,
niſi hoc inter contrahentes conuenerit.

Fructus, vel fetus non ſunt pignori, niſi ita nominatim conuenerit:quo caſu extantes
per hypothecariam reſtituuntur.l.1.§.cùm prædium.D.de pigno.Quod verum eſt in fru E
ctibus ab alio domino quàm debitore perceptis.Nam fructus,& fetus quorum dominiū
ad ipſum debitorem peruenit,proculdubio pignori tenentur.l.grege.D.de pign.l.3. C.in
quib.cauſ.pig.vel hypo. Idémque eſt in partu l.Paulus.§.1.D. de pign. Conceptus apud
debitorem, eſt pignori : conceptus apud emptorem non eſt pignori.

Compenſatio debiti ex pari ſpecie, &cauſa diſpari admittitur:velut ſi pe-
cuniam tibi debeam,& tu mihi pecuniam debeas,aut frumentum,aut cete-
ra huiuſmodi,licet ex diuerſo contractu,compenſare,vel deducere debes.Si
totum petas,plus petendo cauſa cadis. F

Compenſatio crediti & debiti ex cauſis diſparibus admittitur:vt ſi tibi debeam ex ven
dito,tu mihi ex mutuo:& ex pari ſpecie,vt puta,pecunia cum pecunia,oleum cum oleo:
& generaliter æſtimatio cum æſtimatione,quantitas cum quantitate cōpenſatur.Corpo
ris cum corpore non fit cōpenſatio.Tollit autem compēſatio minuitve actionē ipſo iure:

et ideo

A & ideo qui totum petit à reo, cui & ipſe viciſſim aliquid debet, plus petit, & hoc iure formula cadit. l. 4. D. de compenſ.

De exercitoribus. TIT. VI.

Filiusfamilias ſi voluntate patris nauem exerceat, patrē in ſolidum ob ea quæ ſalua receperit, obligat.

Si filiusfam. voluntate patris nauem exerceat, ſiue cum ipſo, ſiue cum magiſtro eius contractum ſit, pater in ſolidum tenetur. At ſi voluntate patris filius merces exerceat, &
B inſtitorem præponat, non in ſolidum pater, ſed tributoria actione tenetur. l. 1. §. ſi is qui nauem & §. quamquam. De exer. act. vbi malè Accur. inſtitoris nomē retulit ad ſeruum qui patiente domino negotiatur. l. 3. §. Si filius Nau. caup.

Ad legem Rodiam. TIT. VII.

Quidam codices habent, *ad legem Rodiam de nauticis.* Sumpſere Romani leges nauticas complures à Rodiis, quorum diſciplina naualis, & gloria tunc maximè excellebat: & in l. ἀξίωσις. D. de leg. Rod. eleganter Antoninus ait, terram ſuis legibus, mare legibus Rodiis regi, quatenus nulla eis legum ſuarum aduerſatur. Quod & nos Galli de Romanorum iure prorſus ita cenſemus, eo ſcilicet vti nos, quatenus ei lex Gallica non aduerſatur. Ce-
C terùm non omnes hîc leges nauticæ Rodiorum explicantur, ſed lex tantùm ea quæ eſt de iactu, cuius ſententia ſequitur.

Si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus eſt, omnium contributione ſarciatur quod pro omnibus datum eſt.

Nauem fluctibus vexatam leuis iactura defendit. l. 4. C. Th. de nauf. Igitur leuandę nauis gratia ſi iactura fiat, omnium vectorum ſiue ſarcinas, ſiue alias merces, vt puta gēmas ſaluas habentium, itémque ipſius nautæ cōtributione iacturam reſarciri æquum eſt. Extat hæc ſententia in l. 1. D. de leg. Rod.

D Iactu nauis leuata ſi perierit, extractis aliorum per vrinatores mercibus, eius quoque rationem haberi placuit, qui merces ſalua naue iactauit.

Iactura facta contributio fit, naufragio facto contributio non fit. Quòd ſi iactura fiat, deinde naufragium, & naufragi merces per vrinatores extraxerint, conferre debent ei à quo iactura facta ſemel nauis conſeruata eſt. Is autem qui iacturam fecit, mercibus per vrinatores receptis his, qui naufragium fecerunt, non confert. l. 4. §. ſed ſi nauis. D. de leg. Rod.

Naue vel arbore vi tempeſtatis amiſſa, vectores ad contributionem non
E tenentur, niſi ipſis arborem ſalutis cauſa eruentibus nauis ſalua ſit.

Naue amiſſa, id eſt, naufragio facto, non fit contributio. Æque ſi vi tempeſtatis exarmata ſit nauis, vectores nautæ non contribuunt. At ſi voluntate vectorum in ipſa trepidatione naufragij, deiecta aut cæſa ſint armamenta, contributioni locus eſt. l. 2. §. ſi conſeruatis. l. 3. l. 5. D. de leg. Rod.

Leuandæ nauis gratia merces in ſcapham tranſiectas, atque ideo amiſſas, intributione earum quæ in naui ſaluæ ſunt, refici conuenit. Naue autem perdita, conſeruatæ cum mercibus ſcaphæ ratio non habetur.

F Si nauis leuandæ cauſa, quædam merces traiectæ ſint in ſcapham, ſcapha ſubmerſa, contributioni locus eſt. Naue autem amiſſa, & ſcapha ſalua, contributioni locus non eſt: quia naufragium factum eſt, non iactura. l. 4. D. de leg. Rod. His de rebus Conſtantinus tractans lib. 2. Epit. tit. περὶ ναυτικῶν, Scapham vulgo appellari βάλκαν καὶ κοντελάδα ſcribit: quæ nomina ignota Venetis, & Gallis non ſunt. Barcę etiam meminit Iſidorus lib. 19.

eámque græca voce corrupta ab oneribus gerendis dictam quidam putant. A

Collatio intributionis ob iactum ſalua naue fieri debet.

Salua naue fit collatio ob iactum : amiſſa naue, ceſſat collatio. Legebatur vulgo, *obiectum*, emendaui, *ob iactum*. Intributionem verò dixit, vt & in l.ager.D.de verb.ſig.l. reſcripto.§.vlt.D.de muner.& honor.l.filij.§.vlt.D.ad munic.

De inſtitoribus. TIT. VIII.

SIcut commoda ſentimus ex actu præpoſiti inſtitoris, ita & incommoda ſentire debemus. Et ideo qui ſeruū, ſiue filium filiámve familias, ſiue ancillam præpoſuit negotiis vel mercibus exercendis, eorum nomine inſolidū conuenitur. B

Inſtitoria actione in ſolidum tenetur pater, vel dominus, qui merci, vel negotiationi ſuæ filium, vel ſeruum præpoſuit. Æquum enim eſt, ſicut ex inſtitorum actu commoda ſentiunt, vt ex contractibus ipſorum etiam obligentur & conueniantur. l. 1. D. de inſtit. act.

Si quis pecuniæ fœnerandæ, agro colendo, condendis vendendíſque frugibus præpoſitus eſt, ex eo nomine quod cum illo contractum eſt, in ſolidū fundi dominus obligatur, nec intereſt ſeruus an liber ſit. C

Inſtitoria teneor, non tantùm ſi filium ſeruúmve meum, ſed etſi liberum hominē præpoſuero vel Kalendario, vel agriculturæ, & condendis, diſtrahendiſque fructibus, & eo nomine cum eo contractum ſit. Pro, *Condendu*, malim legere, *Coëmendu*, vt in l.5.§.1.D. de inſti.act. Si quis, inquit, pecuniis fœnerandis, agris colendis, mercaturis, redempturiſque faciendis præpoſuerit.

Quod cum diſcipulis eorum qui officinis, vel tabernis prȩſunt contractū eſt, in magiſtros vel inſtitores tabernæ inſolidum actio datur.

Si cum inſtitore contractum ſit, & is tenetur qui præpoſuit, & inſtitor: ſicut ſi cum magiſtro nauis contractum ſit, vel exercitor vel magiſter conuenitur. l.1.§.eſt autem.D.de exerci.act. Quòd ſi cum diſcipulis, vel operariis tabernæ vel officinæ contractum ſit, pari ratione vel inſtitor conuenitur vel is qui inſtitorem præpoſuit, id eſt, magiſter, vt hic Paulus ait. D

De in rem verſo. TIT. IX.

SEruus vel filiusfam. ſi acceptam pecuniam in rem patris vel domini verterit hoc modo, agrum, puta, colendo, domum fulciendo, mancipia veſtiendo, mercando, vel creditori ſoluendo, vel quid tale faciendo, de in rem verſo in ſolidum dominum vel patrem obligat, ſi tamen ob hanc cauſam pecunia data ſit. E

Dominus vel pater in ſolidum tenetur, de in rem verſo, ſi, inquit, ob hanc cauſam pecunia data ſit, id eſt, ſi filius aut ſeruus principaliter gerens negotium patris vel domini, eo animo vt ſibi eos ex hac cauſa obligarent, locupletiores eos fecerint: quæ ſententia fuſa eſt per totum tit.D.de in rem ver.

De S. C. Macedoniano. TIT. X. F

QVi filiofam. contra interdictum ampliſſimi ordinis pecuniam mutuam crediderit, poſt mortem patris, ex eo quod viuo patre credidit, cum eo agere non poteſt.

S. C.

A S.C.Macedoniano cautum eſt,vt ne eis qui pecuniam filiisfam. crediderint,etiã poſt mortem patrum actio,petitioq́; detur cum re.Nam ipſo quidem iure eſt actio,ſed opponẽda eſt exceptio S.C.ne ſequatur condemnatio.l.tamen.D.ad S.C.Macedo.

Ad S. C. Velleianum. TIT. XI.

IN omni genere negotiorum, & obligationum, tam pro viris,quàm pro feminis intercedere mulieres prohibentur.

Intercedere eſt alienæ obligationi interuenire: S.C. Velleiano interceſſiones mulierũ prohibentur,ita tamen vt ſi interceſſerint,facto opus ſit, id eſt, exceptione,duobus caſi-B bus exceptis quibus mulierum interceſſiones ipſo iure nullæ ſunt ex cõſtitutionibus Iuſtiniani.Vnus eſt in nouel.134.alter in l.antiquæ.§.vlt. C.ad S.C.Velleia.

Mulier,quæ pro tutoribus filiorum ſuorum indemnitatem promiſit ad beneficium ſenatuſconſulti non pertinet.

Mulier quæ filio impuberi tutorem petiit, ſi pro pupillo tutori indemnitatem promiſerit,iuuatur S.C.Velleiano.l.ſi mater.§.ſin autem tutore. C.ad S. C.Velleia. Idemq́; eſt ſi pro tutore filio indemnitatem promiſerit, præterquàm ſi decreto ſit nominatim comprehenſum,tutorem matris periculo dari.l.ſi mater.ad fin.C.ad S.C.Velleia. l.1.& vlt.C. ſi mat.ind.prom.quod pugnat cum hac Pauli ſententia,niſi ſic legamus, *Mulier quæ tuto-*C *ribus filiorum ſuorum indemnitatem promiſit.* Nam quæ tutori indemnitatem promiſit,fortè cùm adminiſtrationem ſuo periculo ſuſcepiſſet, ad S. C. beneficium non pertinet, quoniam pro ſe videtur interuenire.l.2.C.ſi mat.indem.prom.d.l.ſi mater.Item quæ ideò,tutoribus indemnitatem promiſit,ne prædia pupillaria diſtraherent, vel generaliter ſi ita promiſerit,Si quid directo tutelæ iudicio conuentus tutor præſtiterit, à ſe indemnẽ eum eo nomine præſtitum iri,ad S.C.beneficium non pertinet: quia non videmur apud eundem pro eodem intercedere.l.quamuis.§.1.l.tutor.D.ad S.C.Velle.quod & cùm ita pupillo indemnitatem repromiſit locum habet,Si quid e contrario tutelę iudicio conuentus pupillus præſtiterit,à ſe præſtitum iri.Ergo pro tutore aut pro pupillo mater,ſi indemnitatem promiſerit,S.C.locus eſt:ſi tutori, aut pupillo indemnitatem promiſerit. S. C.lo-D cus non eſt.

De depoſito. TIT. XII.

SI ſacculum,vel argentum ſignatum depoſuero,& is penes quem depoſitum fuit,me inuito,cõtrectauerit: & depoſiti, & furti actio mihi in eum competit.

Qui rem depoſitam inuito domino contrectat, & depoſiti & furti tenetur. Refertur hæc ſententia in l.ſi ſacculum.D.depoſ.& additur alia ſequenti ſimilis.

E In iudicio depoſiti ex mora fructus veniunt, & vſuræ rei depoſitæ poſtulantur.

Si non inuito domino depoſitarius re depoſita vtatur ex mora fructus & vſuræ veniũt: quia depoſiti actio bonæ fidei eſt.l.1.§.hanc autẽ.l.ſi ſacculũ.l.die.in fi. D.depoſ.l.2.C.eo.

In cauſa depoſiti compenſationi locus nõ eſt,ſed res ipſa reddenda eſt.

Actioni depoſiti opponi compenſatio non poteſt.§.in bon. fid.de act.Excepta eſt ſola depoſiti actio:idq́; ante Iuſtinianum obtinuiſſe hic locus indicat. Et ſanè videntur compoſitores in l.vlt.C.commod.pro,*Commendati:*perperam legiſſe, *Commodati.* Commẽdatum,eſt depoſitum.l.Lucius.D.depoſ.Ambroſius in lib.de Tobia cap. xx. Pignus dicũt, F quod pro mutuo ære ſuſceptum eſt.Commendatum autem & depoſitum, quod cuſtodiatur cauſa alicuius commiſſi.

De lege commiſſoria. TIT. XIII.

Sub hoc titulo tractatur de fiducia. Eſt autem Fiducia pignus quod creditori mancipatur,aut in iure ceditur, ea lege vt ſoluta ad diem pecunia remancipetur, non ſoluta,

creditori pleno iure committatur, id eſt, lege commiſſoria : aliàs verò pignoris dominiũ in creditorem non transfertur.l.cùm & ſortis.§.vlt. D.de pig.act. Et hanc eſſe differentiã pignoris & fiduciæ rectè Iſidorus notat lib.v.Etymol.eámque confirmat huius tituli tertia ſententia, & quod libr. I I I. titul. de legatis. dicturi ſumus, ſeruis à debitore legatis non deberi fiduciæ datos: quia in creditoris dominio ſunt. Eſt ergo fiducia pignoris lex commiſſoria. Inde Cicer. pro Flacco. Hanc fiduciam commiſſam tibi tenes. Vt autem pignus bonæ fidei eſt, ita & fiducia, auctore Cicerone : ſed fiduciæ actio famoſa eſt,pigneraticia actio non eſt famoſa, eodem auctore. De ea nihil in Pandectis relatum eſt à Iuſtiniano, quoniam ſublatæ erant fiduciæ conſtitutione Conſtantini. l. vlti. C. de pact.pign.Sed in Longobardorum legibus fit huius contractus mentio. l.3.de dona.quæ cum thing.l.2.de ptoh.alien.minor.& in Cod. Theod.l.9. de infir. his quæ ſub tyran.Sidonius Apollinaris lib.IIII.Pecuniam mutuam poſtulauit, impetrauitque, nihil quidem loco fiduciæ pignoriſq; vel argenti ſequeſtrans,vel obligans prædiorum.Ambroſ.in libr. de Tobia cap.12.hypothecas flagitat,pignus vſurpat,fiducias vocat. A B

Debitor diſtractis fiduciis à creditore, de ſuperfluo aduerſus eum habet actionem.

Vt ſi minoris creditor fiduciam ſiue pignus vendiderit, reſidui petitio creditori ſupereſt.l.creditor.2.D.de reb.cred.ita ſi pluris vendiderit,ſuperflui petitio debitori datur.l.eleganter.§.ſi vendiderit.D.de pign.act.

Quicquid creditor per fiduciarium ſeruum quæſiuit, ſortem debiti minuit. C

Fiduciarius ſeruus creditori adquirit:mancipatus enim ei vel in iure ceſſus eſt. Verùm id quod adquiritur, ſortem minuit : & ita quod ex ſerui pignorati operis percipitur, ſortem minuere traditum eſt in l.1.C.de pign.act.

Debitor creditori fiduciam vendere non poteſt,ſed aliis,ſi velit,vendere poteſt,ita vt ex pretio eiuſdem pecuniam offerat creditori, atque ita remancipatam ſibi rem emptori præſtet. D

Debitor pignus creditori vendere poteſt.l.reſcriptum.D.de diſtr.pig.fiduciam nõ poteſt:quia iam creditori ſatis per mancipationem,aut ceſſionem in iure adquiſita eſt. Aliis tamen fiduciam debitor vendere poteſt, ita ſcilicet, vt ex pretio pecunia creditori ſoluta, vbi fiducia remancipata fuerit,eam ipſe emptori tradat. Et hæc apertè confirmant definitionẽ fiduciæ à nobis initio propoſitam. In Baſilienſi editione ſcriptum eſt, *rem mancipatam* : in Pariſienſi, *re mancipata*,emendaui perſpicuè,*remancipatam ſibi emptori præſtet.*

Si per ſuppoſitam perſonam creditor pignus ſuũ inuito debitore comparauerit,emptio non videtur : & ideo quandoque lui poteſt. Ex hoc enim cauſa pignoris vel fiduciæ finiri non poteſt. E

Creditor diſtraxiſſe pignus non videtur permiſſu debitoris, ſi per ſuppoſitam imaginarij emptoris perſonam adhuc poſſeſſionem pignoris obtineat : & ideò cauſa pignoris vel fiduciæ manet,& oblata pecunia pignus repeti poteſt.l.& qui ſub imagine.C.de diſt. pig.Ex diuerſo non videtur debitor pignus diſtraxiſſe permiſſu creditoris, ſi id poſſideat: & ideò ius pignoris ſaluum eſt creditori. l.ſicut §.ſuperuacuum. D.qui.mod.pig.vel hypoth.ſol.

Si inter creditorem & debitorem conuenerit, vt fiduciam ſibi vendere non liceat,non ſoluente debitore,creditor denuntiare ei ſollemniter poteſt, & diſtrahere. Nec enim ex tali conuentione fiduciæ actio naſci poteſt. F

Diſtrahi fiducia poteſt,etiam ſi conuenerit ne diſtrahatur,nec eo nomine creditor debitori fiduciæ actione tenetur:verùm ſollemnem denuntiationem exigimus,id eſt,trinã. l.4.D.de pig.act.& 3.tit.v.

A Si creditor rem fiduciæ datam vni ex heredibus, vel extraneo legauerit, aduerſus omnes heredes actio fiduciæ competit.

Licet vni ex heredibus creditor fiduciam prælegauerit, oblata pecunia non is tantùm cui prælegata eſt fiducia, ſed omnes heredes actione fiduciæ tenentur. Idémq; eſt ſi extraneo fiduciam legauerit: nec enim legatarius ſed heredes creditoris cõueniuntur. Hæc enim actio cùm ſit ex contractu, vt pignoraticia, in heredes datur. l. nec creditores. C. de pign. act.

B Si creditor rem fiduciariam fecerit meliorem, ob ea recuperanda quæ impendit, iudicio fiduciæ debitorem habebit obnoxium.

Duplex eſt actio fiduciæ, directa, & contraria. Directa debitori datur, contraria creditori, ſi quid neceſſario, & interdum ſi quid vtiliter in rem fiduciariam impenderit. Idémq; eſt in pigneraticia. l. ſi neceſſarias. l. ſi ſeruos. D. de pign. act. l. creditor. qui fundos. C. eodem.

Nouiſſimus creditor priorem oblata pecunia, quo poſſeſſio in eum trãſferatur dimittere poteſt. Sed & prior creditor ſecundum creditorem, ſi voluerit, dimittere non prohibetur, quamquam ipſe in pignore potior ſit.

C Si duobus pignus ſit obligatum, & poſterior priori debitam pecuniam offerat: poſſeſſio pignoris in eum transfertur. Prior quoque poſteriori non prohibetur pecuniam offerre, licet in pignore potior ſit, vt poſſeſſionem retineat. l. 1. l. potior. C. qui pot. in pig. hab. l. ſecundus. C. de pign. l. potior. §. vlt. D. qui pot. in pig. hab. Erat autem hæc ſententia in impreſſis libris valdè deprauata: alij habebant, *Nou. cred. priorem obligatam pecuniam à quo poſſeſſio.* Alij, *Nou. cred. priorem obligat à pecunia.* Alij, *Nou. cred. obligatam pecuniam quam poſſeſſio.* Sed perſpicuè legendum eſt, *Nouiſſimus creditor priorem oblata pecunia, quò poſſeſſiò. &c.*

Seruus ſi mutuam pecuniam ſeruitutis tempore acceperit, ex ea obligatione poſt manumiſſionem conueniri non poteſt.

D Serui ex contractibus in ſeruitute habitis, poſt manumiſſionem iure ciuili non tenentur. l. ſerui. D. de obl. & act. l. 2. C. an ſer. ex ſuo fac. poſt man. ten.

De vſuris. Tit. XIIII.

SI pactum nudum de præſtandis vſuris interpoſitum ſit, nullius eſt momenti. Ex nudo enim pacto inter ciues Romanos actio non naſcitur.

Vſuræ fœnebris pecuniæ ex pacto nudo non debentur. l. 3. C. de vſuris. l. Titius. D. de præſcr. vet. nam ex pacto iure ciuili actio non naſcitur. l. ſi tibi. C. de loca.

E Vſuræ ſupra centeſimam ſolutæ ſortem minuunt, & conſumpta ſorte repeti poſſunt.

Centeſima vſura eſt legitima vſura, & ideò cuilibet permiſſum eſt centeſimam vſurã ſtipulari: & hoc oſtendit. l. ſi pro mutua. C. ſi cer. pet. ſi, vt auctores ſunt libri ſcripti, deleatur verbum, *ſumma*, & intelligatur, legitima vſura. Item l. lecta. D. de reb. cred. Et ita conſtitutum eſt in C. Th. ſub tit. de vſuris. Igitur ſi ſupra centeſimam ſolutæ ſunt vſuræ, non repetentur quidem, ſed in ſortem imputabuntur: & ſi ſortem expleuerint, repetẽtur quaſi indebitæ. l. ſi non ſortem. §. 1. D. de cond. indeb. Hanc ſententiam ſic malè Anianus interpretatur, vt ſi vſuræ ſortem æquauerint, quod deinde ſoluitur in ſortem cedat, ſupra
F duplum, id eſt, altero tanto ſorte amplius ſolutæ vſuræ vt repetantur: quod proponitur §. ſupra duplum. d. l. ſi non ſortem. Id tamen hoc loco Paulum propoſuiſſe nego.

Traiecticia pecunia, propter periculum creditoris, quamdiu nauigat nauis, infinitas vſuras recipere poteſt.

Vſura nautica eſt infinita: eſt enim penſatio ſuſcepti periculi. Hodie ex Conſtitutione Iuſtiniani eſt centeſima. Vulgaris autem vſura eſt ſemis. Significat tamen Papinianus vſuram nauticam eſſe centeſimam in l. nihil. D. de naut. fœn. ſed id Tribonianum ex Iuſtiniani conſtitutione addidiſſe puto. A

Vſuræ quæ centeſimam excedunt, per errorem ſolutæ repeti poſſunt.

Vſuræ maiores centeſima per errorem ſolutæ, repetuntur: quod ita verum eſt, ſi vel antè, vel ſimul ſoluta ſit ſors. l. ſi non ſortem. D. de cond. ind.

Si quis pignora debitoris citra auctoritatem iudicantis abduxerit, violentiæ crimen admittit. B

Si creditor chirographarius ſine auctoritate iudicis pignora debitoris capiat, tenetur lege Iulia de vi priuata l. vlt. D. ad leg. Iul. de vi priu. l. in poſſeſsionem. C. eod. &7. lib. v. tit. 28.

Tutor in vſuras non conuenitur, ſi pecuniam pupillarem ideo non collocauit, quòd idonea nomina non habeat, quibus pecunia collocaretur: cuius rei conteſtatio apud Præſidem prouinciæ deponenda eſt.

Pecuniæ pupilli otioſæ tutor vſuras pupillo præſtat, niſi ideo eam collocare ceſſauit, quòd idonea nomina non inueniret: qua de re teſtari apud Præſidem oportet. l. tutor. §. vlt. &. l. prox. §. 1. l. ſi tutor conſtitutus. D. de adm. tut. l. 3. C. de vſur. pup. C

De mandatis. TIT. XV.

OB ſubitam valetudinem, ob neceſſariam peregrinationem, ob inimicitiam, & inanes rei actiones integra adhuc cauſa, mandati negotio renuntiari poteſt.

Renuntiari mandato poteſt re integra, ob valetudinem aduerſam, ob neceſſariam peregrinationem, ob inimicitias capitales. Additur ob inanes rei actiones, quę pars relata eſt in l. 24. D. mand. Rei mandatæ actiones inanes ſunt, quæ vel inopia, vel exceptione debitoris excluduntur. Et ob has quidem cauſas, etiam qui intempeſtiuè renuntiarint, vel qui non expreſſim renuntiarint, excuſantur. §. mandatum. de mand. D

Si meis nummis mādato tuo aliquid tibi comparauero, & ſi rem poſtea accipere nolis, mandati actio mihi aduerſus te competit. Non enim tātùm quod impenſum eſt, ſed & vſuras eius conſequi poſſum.

Si rem quam mihi mandaſti vt emerem meo pretio emero, tu eam nolis recipere, habeo mandati actionem de pretio recuperando, & de vſuris. l. ſi verò non renumerandi. §. ſi mihi mandaueris. D. mand. E

Certo pretio rem iuſſus diſtrahere, ſi minoris vendiderit, mandati iudicio pretij ſummam poterit integrare: venditionem diſſolui non placuit.

Si mandaui tibi, vt rem meam centum venderes, tu nonaginta vendideris, mandati habeo actionem, vt mihi decem præſtes: & ea decem ſi conſecutus fuero, venditio non reſcinditur. l. diligenter. §. 1. &. §. ſeruo. D. mand. At ſi ea non fuero conſecutus, venditio reſcinditur. F

Pro ſocio. TIT. XVI.

SIcut lucrum ita & damnum inter ſocios communicatur, niſi quid culpa ſocij vel fraude euerſum ſit.

Vetus

A Vetus interpres ſic expoſuit, *Inter ſocios abſque vllius negligentia æquale erit damnum & lucrum.* Et hoc etiam traditur in l.cùm duobus. §.quidam.D.pro ſoc.

Ex empto & vendito. TIT. XVII.

VEnditor, ſi eius rei quam vendidit, dominus non ſit, pretio accepto, auctoritatis manebit obnoxius. Aliter enim non poteſt obligari.

Euicta re vendita, auctor, id eſt, vẽditor non aliter tenetur auctoritatis nomine, quàm ſi pretium acceperit: & ſi partem acceperit, eatenus dumtaxat auctoritatis nomine tenetur. l.Iulianus.§.offerri.D.de act.emp.

B

Si res ſimpliciter traditæ euincantur, tanto venditor emptori condemnandus eſt, quanto ſi ſtipulatione pro euictione cauiſſet.

Si res vendita & ſimpliciter tradita nulla interpoſita ſtipulatione, euincatur, ex empto agitur ad duplam. l.ex empto.§.Caſſius.D.de act.empt.l.quod ſi nolit. §. quia aſſidua.D. de ædil.edict.puta, ſi fundus, vel domus, vel homo, vel alia res pretioſa vendita ſit, de qua promitti ſoleat dupla. De ceteris rebus agitur ad ſimplam.

C Res empta mancipatione & traditione perfecta, ſi euincatur, auctoritatis venditor duplotenus obligatur.

Res vendita mancipata & tradita ſi euincatur, auctor duplę actione tenetur ob auctoritatem: re non tradita tenetur quidem venditor in id quod intereſt, ſed non duplæ actione ob auctoritatem. Sequentem titulum, *De modo*, quia perperam inſertus videbatur, auferendum eſſe putauimus.

Diſtracto fundo, ſi quis de modo mentiatur, in duplo eius quod mentitus eſt, officio iudicis æſtimatione facta conuenitur.

D Actio ex empto de modo, ob mendacium creſcit in duplum: quod lib.1.vidimus, titu. 18. In libris autem Iuſtiniani non inuenitur ſcriptum, niſi ſimpliciter ex empto actionem eſſe. l.2. D.de act.emp.

Redhibitio vitioſi mancipij intra ſex menſes fieri poteſt, propter latens vitium.

Redhibitoriæ actioni præſtituti ſunt ſex menſes vtiles. l.ſciendum. §.vlt.l. cùm ſex.D. de ædil.ed. videlicet ſi ob vitium latens redhibitoria agatur: ex aliis cauſis, duo menſes.

Si vt ſeruum quis pluris venderet, de artificio eius, vel peculio mentitus
E eſt, actione ex empto conuentus quanto minoris valuiſſet, emptori præſtare compellitur, niſi paratus ſit eum redhibere.

Si venditor ſerui, vt pluris venderet, de artificio, vel peculio mentitus ſit, actione æſtimatoria tenetur ex empto. l.Iulianus.§. ſi venditor. D.de act.emp. quæ actio in id datur quanto minoris emptor ſeruum emiſſet, vel quanto minoris ſeruus valuiſſet. Nec enim hæc ſunt diuerſa. Sed plerumq; illa actio exitum habet redhibitoriæ actionis, puta, quotiens emptor nullo pretio, ſi id ſciſſet, empturus fuerat. l.bouem. §.aliquando. D.de ædil. edict. Itaque vel redhibet emptor hoc caſu, vel conſequitur id quanto minoris emiſſet.

F Ex die emptionis, ſi pars pretij numerata ſit, & fructus, & operæ ſeruorum, & fetus pecorum, & ancillarum partus ad emptorem pertinent.

Poſt perfectam venditionem, fructus, operæ, fetus, partus ad emptorem pertinent, l. fructus.l.pen.C.de act.empt.l.Iulianus.§.ſi fructibus.& §.ſi quid ſeruo.D.eod. Sed Paul. hic exigit, vt ſaltem pretij pars numerata ſit: & tunc puto non niſi pro ea parte fructus ad

emptorem pertinere,arg.l.vlt.§.vlt.D.de fund.dot. A

Fundum alienum mihi vendidiſti, poſtea idem ex cauſa lucratiua meus factus eſt, competet mihi aduerſus te ad pretium recuperandum actio ex empto.

Si fundus alienus mihi venditus,ex cauſa lucratiua meus factus ſit, competit mihi dũtaxat actio ex empto ad pretium recipendum, non in id quod intereſt. Sed neque committitur ſtipulatio duplæ.l.Iulianus.§.ſi fundum.D.de act.emp.l.ſi ei cui.§.1. D.de euict.

Poſt rem traditam,niſi emptor pretium ſtatim exoluat, vſuras eius præ- B
ſtare cogendus eſt.

Ex die traditionis in actione ex vendito veniunt vſuræ pretij:quia re emptor fruitur. l. Iulianus.§.ex vendito.D.de act.emp.l.curabit.l.fructus.C.eod. Ante traditionem cur vſuræ nõ veniant, ex his quæ ſuperius ad ſeptimam ſententiam huius tituli adnotata ſunt elici poteſt.

Mutus emere & vendere poteſt,furioſus autem neque emere neque vẽdere poteſt.

Emptio non verbis contrahitur,ſed conſenſu:eſt enim iuris gentium,non iuris ciuilis. C
l.1.D.locat.l.1.§.vlt.D.de contrah. empt. & ideò mutus emere, & vendere poteſt, furio-
ſus non item.

Seruus bona fide comparatus,ſi ex veteri vitio fugerit, non tantùm pretium dominus,ſed & ea quæ per fugam abſtulit,reddere cogetur.

Si ſeruus venditus apud emptorem fugiat,venditor ſeruo redhibito, non tantùm pre-
tium ſerui,ſed etiam rerum ablatarum æſtimationem reſtituere cogitur. Quinetiam agi
poteſt de pretio ſerui ex ſtipulatione duplæ.Quòd ſi nolit venditor æſtimationem rerum
ablatarum reſtituere,idem Paulus reſpondit ſeruum, veluti pro noxa, retineri. l. quæro.
in princ.& §.1.D.de ædil.edict.vbi tamen abundant hæc verba, *de peculio vel*,vt alio loco D
commodius demonſtrabo.Rectè autem hic Paulus ait,*ex veteri vitio*: nam ex recenti vi-
tio ſerui venditor non tenetur.l.actioni.D.eod.l.3.C.eod.

Cùm probatio prioris fugæ deficit, ſerui reſponſioni credendum eſt. In ſe enim interrogari non pro domino,aut in dominum videtur.

Emptor qui redhibitoria agit, probare debet ſeruum ex veteri vitio fugiſſe. l. 4. D.de
probat.Deficiente probatione,indicijs non deficientibus,etiam ſerui reſponſo credendũ
eſt:quia in ſe potius interrogari videtur, quàm in dominum, vel pro domino. l.quæro.§.
vlt.D.de ædi.edict.Extat verò hæc eadem ſententia Pauli in l.7.D.de probat.Ait,*non pro* E
domino,aut in dominum:quia pro domino,aut in dominum ſeruus interrogari non poteſt.
l.6.C.de quæſtio.

In eo contractu,qui ex bona fide deſcendit, inſtrumentorum oblatio ſine cauſa deſideratur, ſi quo modo veritas de fide contractus poſſit oſtendi.

In emptione & venditione quæ bonæ fidei eſt, ſi aliis probationibus veritas oſtendi
poſſit,inſtrumenta fruſtra deſiderantur.l.cum inſtrumentis.C.de fid.inſtr.niſi ita conue-
nerit,vt ſcriptis emptio fieret ex conſtitutione Iuſtiniani, ex qua videtur Tribonianus,
nonnihil appinxiſſe in l.2.in fin.D.de contrah.empt.Erat autem hæc Pauli ſententia val-
dè deprauata,maximè in his verbis, *oblatio, veritas:* pro quibus excuſi codices habebant, F
obligatio, voluntas.

Fundus eius eſſe videtur cuius nomine comparatus eſt,non à quo pecunia numerata eſt: ſi tamen fundus comparatori ſit traditus.

A Eius eſt res empta cuius nomine empta,& cui tradita eſt,non eius qui pecuniam numerauit.l.1.C.ſi quis alteri vel ſibi ſub alt.nom.

Electo reo principali, fideiuſſor, vel heres eius liberatur. Non idem in mandatoribus obſeruatur.

Creditori eſt poteſtas eligendi cum quo agere malit, cum reo,an cum fideiuſſore. Sed ſi reum elegerit,fideiuſſor liberatur. Aliud eſt dicendũ in mandatore:nam reo electo mãdator non liberatur. Sed hodie neuter liberatur. Nam hæc inter fideiuſſorem & mandatorem differentia à Iuſtiniano ſublata eſt.l.vlt.C. de fideiuſſ. Ius quoque eligẽdi ab eodem

B ſublatum eſt in Nou. 4.

De locato & conducto. Tit. XVIII.

Homo liber, qui ſtatum ſuum in poteſtate habet, & peiorare eum, & meliorem facere poteſt, atque ideo operas ſuas diurnas nocturnaſque locat.

Homo liber qui ſuæ poteſtatis eſt,ſuum ſtatum & meliorare poteſt,& peiorare:adeo vt & ſeipſum vendere poſſit, & multo magis operas diu noctuque dandi neceſſitatem locare poteſt.l. 3. D. de vſufr.leg. Poteſt & filij operas pater locare,vt.I.lib.v.tit.1.

C Fundi deterioris facti, & cultura non exercitati, & ædificiorum non refectorum culpa,arbitrio iudicis domino à conductore ſarciri poteſt.

Conductor ex locato tenetur,ſi fundus eius culpa deſertus, aut deterior factus ſit, vel ſi villæ eius culpa refectæ non ſint.l.ſi merces. § conductor. D. loca. Ergo conductor ædificia,ſiue villas reficere,quantum in ſe eſt,& incorruptas habere debet.

De nuptiis. Tit. XIX.

D Sponſalia tam inter puberes, quàm inter impuberes contrahi poſſunt.

In ſponſalibus pubertatem non expectamus,vt in nuptiis.l.14.D.de ſponſal.

Eorum qui in poteſtate patris ſunt, ſine voluntate eius matrimonia iure non contrahuntur: ſed contracta non ſoluuntur. Contemplatio enim publicæ vtilitatis priuatorum commodis præfertur.

Duplex ratio vetat nuptias contrahi ſine conſenſu patris, naturalis, & ciuilis. §. 1. de nupt. Naturalis locum etiam habet in emancipatis, ciuilis in filiisfam. tantummodo: & hanc noſtri auctores ſequuntur non naturalem. Nam ab emancipatis ſine conſenſu patris, nuptiæ iure contrahuntur. Naturalem rationem aliæ gentes ſpectant. Hinc tot om-

E nis generis auctorum loci iam ab aliis indicati, nuptias iniuſſu parentum contractas inhoneſtas eſſe comprobantes: & hic Muſæi ἀμφαδὸν οὐ δυνάμεθα γάμοις ὁσίοισι πελάσσαι. Οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέεσσιν ἐπεύαδεν. Paulus addit contractas quoque à filiisfamil. non ſolui: quod nos lib. III Obſer.cap.5.vt accipiendum ſit,oſtendimus: Ait, *contemplatio enim publicæ vtilitatis*, id eſt, nuptiarum: vt in l.in bello.§.medio. D.de capt.& poſtlim.

Inter ſeruos, & liberos matrimonium contrahi non poteſt, contubernium poteſt.

Aliud eſt matrimonium, longè aliud contubernium. Matrimonium eſt inter liberos homines,contubernium inter ſeruos,aut cum ſeruis.l.3.C.de inceſt. nup.

F Neque furioſus,neque furioſa matrimonium contrahere poſſunt,ſed contractum matrimonium furore non tollitur.

Furor matrimonium contrahi non ſinit,ſed rectè contractum non impedit.l.oratione. §.ult. D.de rit.nupt.

Vir abſens vxorem ducere poteſt, femina abſens nubere non poteſt. A

Mulier abſenti nubere poteſt, mulier abſens nubere nō poteſt: abſente enim viro deduci per alium poteſt in domum mariti, quo facto nuptiæ ſtatim conſtituuntur, abſens verò deduci non poteſt. Domus igitur viri eſt domicilium matrimonij l. mulierem. D. de rit. nup. l. cùm in te. C. de donat. an nupt. l. ceterùm. §. mulieri. D. de vſu & hab.

Libertum qui nuptias patronæ, vel vxoris, filiæve patroni affectauerit, pro dignitate perſonæ metalli pœna, vel operis publici coërceri placuit.

Libertus qui patronam, vel vxorem, filiámve patroni vxorem duxit, in metallum, aut in opus publicum datur. l. 3. C. de nupt. Ait, *pro dignitate perſonæ*: vt in l. non eſt. D. de ritu nupt. pro dignitate pupillæ. B

De concubinis. TIT. XX.

EO tempore quo quis vxorem habet, concubinam habere non poteſt. Concubina igitur ab vxore ſolo delicto ſeparatur.

Non poteſt qui vxorem habet, & concubinam habere. l. 1. C. de concub. l. vlt. in fin. D. de diuort. Quod ſequitur, *concubina igitur ab vxore ſolo delicto ſeparatur*, corruptū eſſe varietas lectionum argumento eſt. Pariſ. editio habet, *ſola delectione*, Baſil. *ſolo delicto*, Antuerp. *ſolo derelicto*: alij codices, *delecto*: Puto legendum *ſolo delectu*, vt ſit idem quod ſola deſtinatione animi, in l. pen. D. de concub. Nam iuris effectu, maritus concubinam habere non intelligitur, arg. l. eum qui. C. ad l. Iul. de adult. Cùm igitur dicimus, concubinā marito habere non licere, concubinam ab vxore non iuris effectu, ſed ſola animi deſtinatione ſeparamus. C

De dotibus. TIT. XXI.

DOs aut antecedit, aut ſequitur matrimonium: & ideò vel ante nuptias, vel poſt nuptias dari poteſt: Sed ante nuptias data earum expectat aduentum. D

Dos datur poſt nuptias: datur & ante nuptias. Sed nuptiis non ſecutis, cōdicitur: quod in Pandectis multis in locis expoſitum eſt. Sub hoc titulo Paulum etiam tractaſſe de retentionibus quæ ex dote fiunt Anianus ſcribit in l. 2. C. Th. de dotibus.

Lege Iulia de adulteriis cauetur, ne dotale prædium maritus inuita vxore alienet.

Hæc lex quæ vetat alienari fundum dotalem inuita vxore, vulgò lex Iulia de fundo dotali appellatur. Cur autem hîc de adulteriis inſcribatur, expoſuimus in Notis ad lib. 2. Inſtit. tit. quib. alien. lic. vel non. E

De pactis inter virum & vxorem. TIT. XXII.

FRuctus fundi dotalis conſtante matrimonio percepti, lucro mariti cedunt, etiam pro rata anni eius quo factum eſt diuortium.

Dotis fructus ad maritum pertinent ex die nuptiarum, ſi ante nuptias data ſit dos, vel ex die traditæ dotis in diem ſoluti matrimonij. Igitur nouiſſimi anni fructus diuiduntur pro rata eius temporis, quo ſtetit matrimonium. l. cùm in fundo. §. diuortio. D. de iu. dot. l. fructus. §. Papinianus. l. ſi alienam. l. ſi marito. §. vlt. D. ſol. matr. l. 1. §. ſed & nouiſſimi. C. de rei vxo. ac. Hinc quæritur apud Papinianum in hac ſpecie quemadmodum diuiſio facienda ſit: Kalend. Octobr. contractum matrimonium, & vinea tradita dotis nomine, eodemque tempore vindemia facta eſt, mox locata ex Kalend. Nouembr. & ſolutū matrimonium F

A trimonium in fine menſis Ianuarij. Et Papinianus eorum tantùm opinionem reiicit; qui
viro dabant integros vindemiæ fructus, & mercedis quartam partem: & cùm tertia parte
anni ſteterit matrimonium, pro rata eius temporis cenſet ex vindemia dari oportere viro
tertiam partem, æquè ex quarta parte mercedis marito debitæ, tertiam partem. Denique
confuſa vindemia & mercedis quarta eadem ratione tertiam ex ea pecunia portionem
marito Papinianus dat. Igitur ſi vindemia ſit x i i. merces x i i. marito dat quinque: ſi
vindemia x x i i i i. merces x i i. nouem: ſi vindemia x i i. merces x x i i i i. ſex.
Quòd ſi anno ſtetiſſet matrimonium, eadem ratione in primo caſu marito dabit x x i i i.
ſecundo x x x v. tertio, x x x i i i i. ſi ſex menſibus, primo caſu v i i i. ʒ. ſecundo x i i i i.
ʒ. tertio x i. Hoc verò & ſi apertiſſimis verbis Papinianus propoſuerit, ingenioſi quidam
B non admittunt. Et cùm quattuor menſibus ſtetit matrimonium, primo quidem caſu alij
i i i i. alij i i i. marito dant: atque adeò ſic marito nihil omnino prodeſt locatio. Nam ſi
vindemiam ipſe dumtaxat collegerit, omnimodo i i i i. habiturus eſt. Secundo caſu alij
dant v. alij i i i i. Sic igitur marito locatio obfuerit. Nam ſi vineam non locaſſet, ex fru-
ctibus habuiſſet prorſus v i i i. Tertio caſu alij dant v i i. alij v i. Sic igitur ſolis fructi-
bus perceptis, qui quattuor abſtuliſſet, ei locatio fructibus altero tanto maior i. aut i i.
tantùm adiiciet. Quod totum ineptum & vitioſum eſt. Id etiam imperitè quidam, exem-
pli gratia in ſecundo caſu, inter v i i i. & i i i i. ne vel ex fructibus ſolis, vel ex mercede
ſola tertiam partem maritus habeat, medium exquirentes, Geometricum dum ſe ſtatue-
re profitentur, inter v i i i. & i i i i. collocant v. quo nihil alienius eſt à proportione
C Geometrica, quæ id omnino exigit, vt inter numeros eadem ſit ratio proportionis. Non
eſt verò eadem ratio v. ad v i i i. atque ad i i i i. Igitur non eſt Geometricum tempera-
mentum. Nec ſanè inter v i i i. & i i i i. ex arte dari vllum medium poteſt. Hi enim nu-
meri ſunt plani diſſimiles, inter quos nullus eſt medius numerus proportionalis. Quòd ſi
adhuc conſulantur hac in re ea quæ περὶ ἀρρήτων ἀριθμῶν tradita ſunt, & medius aliquis
numerus conquiratur, is ſanè amplior erit quinario.

Omnibus pactis ſtipulatio ſubiici debet, vt ex ſtipulatu actio naſci poſ-
ſit.

Pactis etiam ex continenti factis ſtipulatio ſubiicitur, vt ex ſtipulatu actio competat:
D cuius rei exempla in Pandectis ſunt infinita. Animo autem & concluſione tractatus pa-
ctum diſcernitur à ſtipulatione.

De donationibus inter virum & vxorem. Tit. x x i i i.

Mortis cauſa donatio eſt, quæ impendente metu mortis fit, vt valetudi-
nis, peregrinationis, nauigationis, vel belli.

Quia mortis cauſa donatio inter virum & vxorem non eſt prohibita, ideò hic defini-
tur donatio cauſa mortis, vt ſit ea quæ fit propter mortis ſuſpicionem, nec niſi mors do-
E natori contingat, confirmatur. §. 1. de donat.

Manumiſſionis gratia inter virum & vxorem donatio fauore libertatis
recepta eſt, vel certè quod nemo ex hoc fiat locupletior: ideóque ſeruũ ma-
numittendi cauſa inuicem ſibi donare non prohibentur.

Inter virum & vxorem donatio manumiſſionis cauſa non eſt prohibita. l. quod au-
tem. §. vlt. D. de donat. inter virum & vxorem. Idq; Paulus ait receptum eſſe fauore li-
bertatis, & mox ſe corrigens, vel certè, inquit, quòd nemo ex hoc fiat locupletior: & re-
ctè: Nam ea tantùm donatio iure ciuili prohibita eſt, ex qua is cui donatur fit locuple-
F tior. Donato autem ſeruo manumiſſionis cauſa, non fit locupletior. Nam eo demum tē-
pore ſeruus donatarij efficitur, quo incipit manumitti: nec quod libertum adquirat, ideò
videtur locupletior fieri, vt & circa S.C. de petitione hereditatis auctores noſtri interpre-
tati ſunt. l. nemo prędo. §. 1. D. de diu. reg. iur. Pertinet enim ea lex tota ad S.C. de petitio-
ne hereditatis, vt ex inſcriptionibus P. Faber acutè collegit, & nobis indicauit.

Inter virum & vxorem nec per interpoſitam perſonam donatio fieri po- A
teſt.

Nec per ſe coniunx coniugi,nec per interpoſitam perſonam donare poteſt. l. 3. §.non tantùm autem.D.de donat.inter vir. & vxor. quo in loco Pandectæ Forentinæ mutilæ ſunt orationis membro vno.

Inter virum & vxorem contemplatione donationis imaginaria venditio contrahi non poteſt.

Si nummo vno coniunx coniugi fundum vendiderit, ſed etſi fundum dignum centũ, quinquaginta vendiderit donationis cauſa,vẽditio nulla eſt:quippe cùm ſit facta in fraudem iuris,quo inhibentur donationes inter virum & vxorem. l.ſi ſponſus. §. circa. D.de donat.inter vi..& vx. B

Si inter virum & vxorem donatio facta fuerit,priore defuncto cui donatum eſt,ad eum res redit qui donauerat.

Hoc eſt ex oratione Diui Seueri, vt ſi coniugum prior deceſſerit is, qui donatum acceperit,donatio non valeat.Non enim mors donatarij, ſed mors donatoris hanc donationem confirmat.l.cùm hic ſtatus.§.ſi ambo.D.de donat.inter virum & vxorem. Excipiẽda tamen eſt ſpecies,l.ſi ſponſus.§.ſed ſi ipſa fuerit.D.eod.Extat hæc Pauli ſententia in l. ſi inter.de reb.dub.Vulgò tamen eius quædam interpretatio vetus hoc loco circumfertur pro ipſius Pauli verbis. C

Quocunque tempore contemplatione mortis inter virum & vxorẽ donatio facta eſt,morte ſecuta conualeſcit.

Inter virum & vxorem quocumque tempore facta donatio cauſa mortis non ſtatim dominium transfert,ſed donatoris morte inſecuta conualeſcit,& plerumque recurrit ad id tempus quo interpoſita eſt.l.ſed interim.D.de donat.inter vir.& vxo.l.40.D.de mort. cauſ. donat.

D

De liberis agnoſcendis. TIT. XXIIII.

SI ſerua conceperit,& poſtea manumiſſa pepererit,liberum parit.

Vt partus liber ſit,ſufficit matrem fuiſſe liberam eo tempore,quo naſcitur, licet ancilla conceperit.l.& ſeruorum.§.ingenui.D.de ſtat.hom.

Si libera conceperit,& ancilla facta pepererit, liberum parit. Id enim fauor libertatis expoſcit.

Liber eſt partus,ſi mater libera conceperit, licet ancilla pepererit, idq́ue fauorem libertatis expoſcete ait:quoniam ex regula iuris tradita ab Vlpiano in fragment.tit.5.certè partus liber non eſt. Hæc eadem fauoris libertatis ratio ſubdita perperam eſt ſuperiori ſententiæ in libris excuſis.Illa enim ſententia ex regula iuris,hæc fauore libertatis contra regulam iuris inducitur. E

Si ancilla conceperit, & medio tempore manumiſſa ſit, rurſus facta ancilla pepererit,liberum parit. Media enim tempora libertati prodeſſe, non nocere etiam poſſunt.

Hanc quoque ſententiam fauor,qui libertatibus exhibetur,extorſit.Sufficit ergo partui liberam matrem vel medio tempore habuiſſe, licet ancilla conceperit, pepereritq́;.l. & ſeruorum.ad fin.D.de ſtat.hom. F

Ex ea muliere natus,quæ ex cauſa fideicõmiſſi manumitti debuit, ſi poſt moram libertati factam naſcatur,ingenuus naſcitur.

Qui

A Qui naſcitur poſt moram fideicommiſſariæ libertatis matri factam, liber & ingenuus naſcitur. l. 1. §. quæri. D. de ſuis & leg. her. l. ſi quis rogatus. D. de fideic. lib. l. 3. C. eod. Emẽdaui, *poſt moram*, cùm hîc antea legeretur, *per moram*.

Si mulier diuortio facto grauidam ſe ſciat, intra triceſimum diem viro denuntiare debet, vel patri eius, vt ad ventrem inſpiciendum, obſeruãdúmque cuſtodes mittant: quibus miſſis partum mulieris omnimodo coguntur agnoſcere.

Ex S.C. Planciano de liberis agnoſcendis, ſi diuortio facto mulier ſe putet prægnãtem B eſſe, denuntiare id debet intra dies 30. à diuortio connumerandos, vel ipſi marito, vel patri in cuius poteſtate eſt, vt cuſtodes mittant: quibus, inquit, miſſis partum mulieris omnimodo coguntur agnoſcere. Sed hoc pugnat cum l. 1. §. quemadmodum. D. de agn. & al. lib. niſi dicas interim eos cogi omnimodo partum alere, ceterùm eis adhuc in integro eſſe partum editum ex ſe negare.

Si prægnantem ſe eſſe mulier non denuntiauerit, vel cuſtodes vẽtris miſſos non admiſerit, liberum eſt patri, vel auo natum non alere. Ceterùm negligentia matris quominus ſuus patri heres ſit, obeſſe non debet.

C Si mulier omiſerit denuntiationem, vel ſi cuſtodes non admiſerit, non cogitur maritus, vel pater in cuius poteſtate eſt, partum agnoſcere & alere, niſi verè filius fuerit. Ceterùm filius natus ſuum ſe dicere poteſt. l. 1. §. ſed ſi maritus. & §. idem per contrarium. D. de agn. & al. lib. nec enim debet negligentia matris filio præiudicare.

Si mulier ſe ex viro prægnantem negat, permittitur marito ventrem inſpicere, & ventri cuſtodes dare.

Ex reſcripto Diuorum fratrum ſi diuortio facto mulier neget ſe eſſe pręgnantem, mittuntur tres obſtetrices ventris inſpiciendi cauſa: quæ ſi plenũ videri renuntiauerint, ventri cuſtodes apponuntur. l. 1. D. de inſp. vent. cuſtodiendoq; par.

D

Venter inſpicitur per quinque obſtetrices: & quod maxima pars earum denuntiauerit, pro vero habetur.

Si mortuo marito mulier dixerit ſe eſſe prægnantem, his ad quos ea res pertinet, ex edicto prætoris denuntiari oportet, vt mittant quæ ventrem inſpiciant. Mittuntur autem non tres, vt in ſuperiore ſpecie, ſed quinque obſtetrices: & quod tres renuntiauerint pro vero habetur. l. 1. §. de inſpiciendo. D. de inſpic. vent. Hîc non malè Anianus obſtetrices, medicas interpretatur: nam & eæ medicinam exhibere videntur. l. 1. ſed & obſtetrices.
D D. de extr. cog.

Obſtetricem quæ partum alienum attulit, vt ſupponi poſſit, ſummo ſupplicio affici placuit.

Non tantùm mulier quæ partum ſuppoſuit, ſed etiam obſtetrix, quæ ei partum alienũ attulit, capitali iudicio tenetur. l. 2. D. de Carb. edict.

Quemadmodum filij ſui iuris efficiuntur. Tit. xxv.

F Pater ab hoſtibus captus deſinit habere filios in poteſtate: poſtliminio verò reuerſus, tam filios, quàm omnia ſui iuris in poteſtatem recipit, ac ſi numquam ab hoſtibus captus ſit.

Captiuitate ſuſpenditur potius patria poteſtas, quàm ſoluitur, propter ſpem poſtliminij, quo iure omnia priſtina iura recipiuntur. §. ſi ab hoſtib. quib mod. ius pot. ſol.

Singulæ emancipationes vel iiſdem,vel aliis teſtibus fieri poſſunt,vel eo- A
dem die,vel intermiſſo tempore.

Filius tribus emãcipationibus,& tribus manumiſſionibus ſui iuris fit ex XII. tab. Poſſunt autem ſingulæ fieri vel eodem die,vel diuerſis: & vel iiſdem, vel aliis teſtibus. Hanc igitur ſententiam ad ſolum filium referimus: nam in ceteris liberis vna emancipatio ſufficit, vt in fragm. Vlpiani oſtendi tit.23.

Emancipatio etiam die feriato fieri poteſt.

Vt quocunque loco emancipatio fieri poteſt.l.emancipari. D.de adopt.ita & quocũ-
que die.l.actus.C.de fer.l.1.C.Th. eod.tit. Sed id iure antiquo ipſo iure permiſſum fuiſſe B
non videtur,niſi publicæ vtilitatis cauſa,ne ſemel data libertas euaneſceret. Varro lib. v. de ling. Latina. Nefaſti per quos dies nefas fari prætorem DO, DICO, ADDICO: itaq; non poteſt agi. Neceſſe eſt aliquo eorum vti verbo cùm lege quid peragitur. Quòd ſi imprudens id verbum emiſit, aut quem manumiſit, ille nihilominus eſt liber, ſed vitio: vt magiſtratus vitio creatus,nihilo ſecius magiſtratus.

Apud magiſtratus municipales,ſi habeant legis actionem,emancipari & manumitti poteſt.

Non omnis magiſtratus municipalis legis actionem habet: & ideò nec apud omnem
magiſtratum municipalem emancipationes, vel manumiſſiones fieri poſſunt. Nam ei a- C
pud quem fiunt,vt data ſit legis actio omnimodo exigimus.l.4.D.de adopt.l.vltim.C.de vind.lib.

Filiusfamilias emancipari inuitus non cogitur.

Filiumfamilias inuitum non emancipari Iuſtinianus tradit in Nou. LXXXIX.

De adulteriis. TIT. XXVI.

INuentam in adulterio vxorem maritus ita demum occidere poteſt, ſi a-
dulterium domi ſuæ deprehendat. D

Ex M. Catone Gellius refert lib.x.in adulterio deprehenſam vxorem ſine iudicio impunè necari. Et Caſſiodorus lib.1. Var. Pro amore,inquit, pudicitiæ porrigere ferrũ maritis,non eſt leges calcare,ſed condere: Idem Rothar. Rex Longobardorum probat in l.2.de adulterio,& Rogerius Siciliæ rex,tit.de pœn.vx. in adul.dep. At certè licet iure Romanorum impunè occidatur vxor in adulterio deprehenſa, quantum ad legem Corneliam de ſicariis,punitur tamen maritus alio modo.l.1.§.vlt. D.ad l.Corn. de ſic.l.ſi adulterium.§.Imperatores. D. de adult. coër. Non poteſt igitur vxorem in adulterio deprehenſam occidere: at adulterum domi ſuæ deprehẽſum occidere poteſt,nec tamẽ quem-
libet.l.marito. D.de adult.coërc. Itaque ſic hoc in loco crediderim Paulum ſcripſiſſe, *In-* E
uentum in adulterio vxoris. Vel, *Inuenta in adulterio vxore maritus ita demum adulterum occidere poteſt,ſi eum domi ſuæ deprehenderit.*

Eum,qui in adulterio deprehenſam vxorem non ſtatim dimiſerit, reum lenocinij poſtulari placuit.

Si in adulterio deprehenſam vxorem maritus retinuerit, nec ſtatim dimiſerit, lenocinij reus poſtulari poteſt.l.2.C.ad l.Iul.de adult.

In cauſa adulterij dilatio poſtulata impartiri non poteſt.

In crimine adulterij nulla dilatio datur,niſi,vt hoc in loco Paulus adiecerat(quemad- F
modum conſtat ex l.in crimine.D.de adult.coër.in cuius inſcriptione pro lib. primo, legendum reor,lib.ſecundo) vt perſonæ exhibeantur, aut iudex ex qualitate negotij motus hoc cauſa cognita permiſerit. Puto hoc quoque loco non, *impartiri*, vel vt alij codices habent, *impediri*, ſed, *impetrari*, eſſe legendum, vt in l.miles.§.defuncto.D.de adult.coër.

A *De excuſationibus tutorum.* Tit. xxvii.

Inimicitiæ capitales, quas quis cum patre pupillorum habuit, à tutelis excuſant, ne paterno inimico pupilli committantur.

Si quis ad extremam perniciem ſpectantes inimicitias cum patre pupillorum habuerit, nec reconciliatio interuenerit, à tutela excuſatur. §. inimicitiæ. de excuſ. tutor. vbi nos hæc ſententia vti accipienda ſit, ſatis, vt arbitror, fideliter expoſuimus.

Ad curam eius cuius quis tutelam adminiſtrauit, inuitus vocari non po-
B teſt.

Is qui tutelam geſſerit inuitus non cogitur & curam adminiſtrare, niſi libertus ſit. l. libertos. l. curator. C. de excuſ. tut.

De potioribus nominandis. Tit. xxviii.

Non rectè potiorem videtur nominare, qui cauſam nominati potioris non expreſſerit.

C Tutela eſt munus publicum. Ad munera publica vocati ſolent nominare potiores. l. 1. C. de pot. ad mun. nom. l. ad ſubeunda. C. de decur. l. honores. D. eod. tit. iiq; nominatores perinde tenentur, ac ſi fideiuſiſſent. Sic igitur & ad tutelam nominantur potiores. l. 2. D. de fideiuſſ. & nomin. tut. Is autem videtur potiorem nominare, qui cauſam qua ſit potior exprimit.

Potior quis eſſe debet, non ſolùm gradu generis, ſed & ſubſtantia rei familiaris.

Cùm quis ſit potior quæritur, facultates potius ſpectamus, quàm propinquitatem generis. Nominandi igitur ſunt non tam propinquiores, quàm locupletiores.

D

Qui potior nominari non poſſit. Tit. xxix.

Legendum eſt ex libris ſcriptis, *Qui potiores nominare non poſſint*, quod & ſubiecta ſententia indicat.

Libertus, quem pater tutorem dedit, ſi minus idoneus dicatur, excuſari quidem non poteſt, ſed adiungi illi curator poteſt.

E Libertus patroni, patronæve liberis tutor eſſe cogitur ex S. C. nec ſe excuſare poteſt potioribus nominatis. l. libertos. C. de excuſ. tut. Sed ſi minus ſit idoneus, ei non quidem tutor, quia tutorem habenti tutor non datur, ſed curator adiungitur.

De oratione Diui Seueri. Tit. xxx.

Exiſtimo hanc inſcriptionem eſſe valdè corruptam. Quidam codices habent, *De ratione Diui Seueri:* ſed ſubiecta ſententia indicat legendum eſſe *De rationibus diſtrahendis:* quæ actio in duplum lege xii. tabul. prodita eſt. Nec vlla eſt oratio Diui Seueri quæ ad eam
F iuris ſpeciem pertineat. Inde & in libris ſcriptis ſic hunc titulum interpretem expoſuiſſe reperi: id eſt, ſi tutor aliquid diſtraxerit. Diſtrahere autem rationes: eſt conturbare rationes, vt diſtrahere funus in l. 5. D. ad legem Iuliam de vi publica. eſt turbare, vt ex libr. v. tit. eodem. j. colligitur. Illud autem participium, diſtrahendis, præſentis temporis ſignificationem habet, vt cùm dicimus, teſtamenti faciendi, litis conteſtandæ, rei iudicandæ tempore. Rationibus ergo diſtrahendis, id eſt, iam diſtractis & conturbatis.

DOlo tutoris curatoriſúe detecto, in duplum eius pecuniæ cõdemnatione conueniuntur, qua minorem fraudare voluerunt. A

Actione rationibus diſtrahendis in duplum ex XII. tabulis tenetur tutor qui pecuniã pupillarem intercepit, abſtulit, furatus eſt. l. tres tutores. D. de adminiſt. tut. l. 1. §. rationibus. D. de tut. & rat. diſt. quæ actio etiam ad curatorem porrigitur. At de aliis furtis hîc commodè generalis titulus ſubiicitur.

De furtis TIT. XXXI.

FVr eſt, qui dolo malo rem alienam contractat. B

Contrectatio rei alienæ fraudulosa furem facit. l. 1. D. de furtis.

Furtorum genera ſunt quattuor: manifeſti, nec manifeſti, concepti, & oblati. Manifeſtus fur eſt, qui in faciendo deprehenſus eſt, & qui intra terminos eius loci, vnde quid ſuſtulerat deprehẽſus eſt, vel antequam ad eum locum quò deſtinauerat, perueniret. Nec manifeſtus fur eſt, qui in faciendo quidem deprehenſus non eſt, ſed eum furtum feciſſe negari non poteſt.

Furtorum genera quattuor eſſe ait: ſed concepti, & oblati actionum ſpecies potiùs ſunt furto cohærentes, quàm furtorum genera. §. furtorum. de obl. quæ ex del. naſc. Et ideo inferiùs concepti actionem, & oblati actionem dicit, non conceptum, aut oblatum furtum. Manifeſti autem fures ſunt, qui deprehenduntur in faciendo: & finem faciendi interpretamur, cùm pertulêre quò deſtinauerant. Ex quo ſatis intelligitur qui nec manifeſti fures ſint. l. nec manifeſtum. D. de furt. Porrò euenire poteſt, vt quis eiuſdem rei & manifeſtus & nec manifeſtus fur ſit. l. vulgaris. D. eod. C

Concepti actione is tenetur, apud quem furtum quæſitum, & inuentum eſt. Oblati actione is tenetur, qui rem furtiuam alij obtulit, ne apud ſe inueniretur. D

Concepti actione tenetur is, apud quem res furtiua concepta, id eſt, quærendo apprehenſa eſt, licet fur non ſit. Oblati, qui obtulit ne apud ſe conciperetur. §. conceptum. de obl. quæ ex del. naſc. Oblati ſimile iudicium proponitur in lege Salica, tit. de Sepibus.

Furti actione is agere poteſt, cuius intereſt rem non perdidiſſe.

Is furti manifeſti, aut nec manifeſti actionem habet, cuius intereſt rem non ſubripi, ſi ex honeſta cauſa intereſt, & ſi faciendi furti tempore rem tenuit. l. 10. l. 85. D. de furtis.

Concepti is agere poteſt, qui rem concepit, & inuenit. Oblati is agere poteſt, penes quem res concepta, & inuenta eſt. E

Is concepti agit qui rem concepit. Oblati verò is apud quem concepta res eſt. §. conceptum. de obl. quæ ex delic. naſc.

Manifeſti furti actio, & nec manifeſti, & concepti, & oblati heredi quidem competit, ſed in heredem non datur.

Furti actiones heredibus competunt, non etiam in heredes, quia pœnales ſunt. §. non autem. de perp. & temp. act. F

Seruus qui furtum fecerit, damnumúe dederit, niſi id pro ſui quantitate dominus ſarcire ſit paratus, noxæ dedi poteſt.

A Actione furti, vel damni iniuria ex facto ſeruorum domini noxali actione tenentur: quod in tit. de nox. act. fuſiùs pertractatur.

Si ſeruus furtum fecerit, deinde manumiſſus fuerit, aut alienatus, cum ipſo manumiſſo, vel emptore agi poteſt. Noxa enim caput ſequitur.

Fure manumiſſo, noxalis actio incipit eſſe directa: fure vendito noxalis actio transfertur in emptorem: quia noxa ſemper caput ſequitur. §. omnis. de nox. act.

Filiusfamilias ſi furtum fecerit, deinde emancipetur, furti actio in eum
B datur, quia in omnibus noxa caput ſequitur.

Fure emancipato, noxalis actio incipit eſſe directa. Ergo ſi filiusfamilias furtum fecerit, pater noxali actione tenetur. Sed receptius eſt, vt patre filium non defendente, in eum directa actio furti detur. l. noxali. & l. prox. D. de nox. act. §. vlt. Inſtit. eod. tit.

Non tantùm qui furtum fecerit, ſed etiam is cuius ope, aut conſilio furtum factum fuerit, furti actione tenetur.

Is etiam furti tenetur cuius ope aut conſilio furtum factum eſt. Hoc genus actionis ſatis, vt arbitror, dilucidè expoſuimus lib. IIII. Inſtit. tit. I.

C Qui meretricem libidinis cauſa rapuit, & celauit, eum quoque furti actione teneri placuit.

Puto hoc in loco legendum eſſe, *Qui non meretricem*, vt in l. fullo. §. qui ancillam. D. de furt. quæ eſt ex hoc libro. Nam qui meretricem rapuit, & celauit: nec furti tenetur, nec lege Fabia. Ex eodem loco, & ex eis libris quibus ſolæ interpretationes ſententiarũ Pauli continentur, & in eis tamen hæc verba integra leguntur, eſſe ea interpretis, non Pauli coniicio.

Furti manifeſti actio, præter pœnam quadrupli, ipſius rei perſecutionem
D genere vindicationis, & condictionis continet.

Furti manifeſti actio eſt in quadruplum ex iure prætorio, & meram pœnam continet: extra pœnam eſt rei perſecutio, quam aut vindicando, aut condicendo dominus poteſt auferre. §. vlt. de obl. quæ ex del. naſc.

Furti oblati actio aduerſus eum qui obtulit tripli eſt pœna, & ipſius rei repetitio.

Gellius lib. XI. cap. 18. ſic ſcribit, furti concepti, item oblati tripli pœna eſt. Et de his puto ſenſiſſe Gaium in l. 3. D. qui ſatiſd. cog. & hunc ipſum auctorem lib. V. tit. de abact. Hic
E autem malè vulgò legitur, *Furti concepti*, idcirco emendauimus, *Furti oblati*: nam actione concepti qui obtulit, non tenetur.

Furti quocumque genere condemnatus famoſus efficitur.

Furtorum quattuor ſunt genera. Quocumque genere ſuo nomine damnatus famoſus eſt, l. furti. D. qui not. inf. quo in loco veriſimile eſt hæc Vlpianum addidiſſe, ſiue concepti, ſiue oblati.

Quæcumque in caupona, vel meritorio ſtabulo, diuerſorióve perierint,
F in exercitores eorum furti actio competit.

In eum qui nauem, cauponam, vel ſtabulum exercet, in duplum eſt, actio iure prætorio quaſi ex maleficio, ſi habitatorum, vel eorum quis furtum fecerit, quorum opera nauem, cauponam, ſtabulum exercet. Vectorum tamen, viatorúmve factum non præſtat. l. 1. D. furt. adu. nau. caup. ſtab.

Rem pignori datam debitor creditori ſubtrahendo furtum facit, quam, A
ſi & ipſe ſimiliter amiſerit, ſuo nomine perſequi poteſt.

Furti tenetur debitor qui rem pignoratam creditori ſubtrahit: quam ſi poſtea, & ipſe furto amiſerit, nihilominus furti actionem habet: atque ita hoc caſu fur furti agit. l. itaq;. §. pen. D. de fur. in quo negationem ſupereſſe notauimus lib. IIII. Inſtit. tit. 3.

Pater vel dominus de ea re quæ filiofamilias vel ſeruo ſubrepta eſt, furti agere poteſt. Intereſt enim ei deferri actionem, qui de peculio conuenitur.

Si res peculiaris ſubripiatur filiofamilias, vel ſeruo, actio furti patri, vel domino adquiritur, qui & de peculio actiones pati ſolet: & ideò eius maximè intereſt rem peculiarem non ſubripi. l. ſi quis vxori. §. ſi ſeruus. D. de furtis. B

Si rem quam tibi commodaui, poſtea ſubripui, furti actio competere tibi non poterit. Rei enim noſtræ furtum facere non poſſumus.

Si is qui rem tibi commodauerit, eam ſubripiat, furti non tenetur: quia rei ſuæ furtum non fit, quæ tamen ratio interdum falſa eſt, vt in debitore pignus ſubtrahente ſuperius dictum eſt: & hoc quoque caſu nonnumquam commodator furti tenebitur. l. creditoris. §. dominus. l. ſi is qui rem commodaſſet. D. de furtis. C

Si cùm furtum quis quærit, damnum iniuria dederit, actione legis Aquiliæ tenebitur.

Quamuis in alienis ædibus furtum conquirere, & concipere liceat, ſi tamen quærendo damnum iniuria detur, legis Aquiliæ actionem dari placet. Nam & ſi magiſtratus dãnum iniuria dederit, cùm pignora ex lege capit, Aquilia locum habet. l. quemadmodum. §. magiſtratus. D. ad l. Aquil.

Ob indicium comprehendendi furis præmium promiſſum iure debetur. D

Indicia & εὕρετρα accipere turpe non eſt, ideoq; repeti non poteſt quod ob eam cauſam datum eſt l. 4. §. vlt. D. de cond. ob turp. cauſ. l. falſus. §. ſolent. D. de furt. Quinimmò & ſi promiſſa ſint indicia, rectè petuntur vel actione doli, vel actione in factum prætoria: puta, ſi inter nos ita conuenerit, vt ego furem indicarem, tu dares indicia. l. ſolent. D. de præſcript. verb. vel actione ex ſtipulatu, ſi ſtipulatio interceſſerit.

Siue ſegetes per furtum, ſiue quælibet arbores cæſæ ſint, in duplum eius rei nomine reus conuenitur.

De ſegetibus, arboribuſq; cæſis lege XII. tab. prodita eſt actio. l. 1. l. pe. D. de arb. fur. cæſ. vt Plin. lib. XVII. cap. 1. & lib. XVIII. cap. 3. explicat. Sed in duplum redacta eſt edicto prætoris, vt oſtendit l. furtim. §. vlt. D. eo. quæ ex libris ad edictum ſumpta eſt. Tunc verò maximè huic actioni locus eſt, cùm furtim arbores cæſæ ſunt, etiam ſi contrectatio, atque adeò furtum earum non interceſſerit, l. furtim. l. facienda. D. eod. Itaque in hac Pauli ſententia aut, *per furtum*, furtim interpretabimur, aut eos potius codices ſequemur, à quibus in Baſilienſi editione adnotatum eſt hæc verba, *per furtum*, abeſſe. Dupli actio impubere ſegetem furtim cædente ex lege XII. tab. eſt, vt Plin. ſcribit. Sed eam, vt diximus, edictum ad omnes caſus porrexit. E

Qui tabulas cautionéſve ſubripuit, in adſcriptam ſummam furti actione F
tenebitur: Nec refert cancellatæ nécne ſint: quia ex his debitum diſſolutum eſſe comprobari poteſt.

Integra hæc ſententia extat in l. fullo. §. vltimo. D. de furtis. Ergo is, qui tabulas aut cautiones ſubripuit, non tantùm pretij tabularum, ſed etiam ſummæ tabulis adſcriptæ,

nomine

A nomine furti tenetur. Eadémque actio eſt,ſi tabulæ ſint cancellatæ,in pretium tabularũ,
& in id quanti intereſt crediroris tabulas cancellatas non ſubripi : quòd ex eis aliquando
calumniante debitore,& indebitum ſolutum eſſe contendente,debitũ ſolutum eſſe com
probare poſſit.l.qui tabulas.D.de furtis.Quidam codices habent,*quia ex hu debitum diſſo-
lutum intereſt comprobari* : quidam,*quia ex hu debitum magis ſolutum eſſe comprobari poteſt.*

Seruus qui in fuga eſt,à domino quidem poſsidetur,ſed dominus furti a-
ctione eius nomine non tenetur,quia in poteſtate eum non habet.

Seruus fugitiuus,ſi nondum ab alio poſſideatur, à domino quidem poſſidetur : ſed ſi
interim alteri furtum faciat,non tenetur dominus actione noxali , quia eum in ſua pote-
B ſtate non habet.l.ſerui.§.vlt.D.de furt.l.quotiens.§.in poteſtate.D.de nox.act. quod val-
de pugnat cum l.ſi ſeruus ſeruum.§.ſerui autem.D.ad leg.Aquil. niſi hanc diſtinctionem
admittimus , Aut ſeruus fugitiuus ab alio poſsidetur,aut non : Si ab alio non poſsidetur,
dominus noxali actione non tenetur,quia exhibendi eius poteſtatem non habet , & hoc
tranſlaticium eſt,vt noxalem actionem recuſare poſsit is, qui ſerui exhibendi poteſtatem
nõ habet.Quòd ſi ab alio poſsidetur bona fide,dominus noxali actione tenetur,quia iam
à poſſeſſore repetendi ſerui poteſtatem habet : ipſe autem bonæ fidei poſſeſſor non tene-
tur.Et hoc dicimus cùm deditum ſeruum actoris fieri volumus?alioquin bonæ fidei poſ-
ſeſſor certè noxali actione tenetur:ſed ſi in rem agat,exceptione repellitur. l.bona fide. l.
& generaliter.D.de nox.act.Et ita hæc quæſtio, malè ab interpretibus diſcuſſa,meo qui-
C dem iudicio,explicanda eſt.

De operis Libertorum. TIT. XXXII.

Libri ſcripti habent,*De operibus Libertorum*, quod loquendi genus probauimus in frag.
Vlpiani tit.19.

EGentem patronum libertus obligatione doni, muneris, operarum ſolu-
tus alere cogendus eſt,pro modo facultatum ſuarum.

Si libertus doni,muneris,operarum obligatione liberis dimiſſus ſit,ex lege Iulia de ma
D ritandis ordinibus,cuius verba referuntur in l.qui libertinus. D. de oper. libert. patrono
quidem perinde denegabitur bonorum poſſeſsio contra tabulas, ac ſi operas exegiſſet,
aut vendidiſſet.Sed tamen egenti alimenta non denegabuntur.l. libertus qui operarum.
D.de oper.lib.eáque pro modo facultatum præſtabuntur.l.ſi quis à liberis,§.ſolent.D.de
agn.& al.lib.

E IVLII PAVLI SEN-
TENTIARVM,
LIBER III.

De Carboniano edicto. TIT. I.

SI fratri puberi controuerſia fiat , an pro parte impuberis differri
cauſa debeat,variatum eſt.Sed magis eſt,vt differri non debeat.

F Omnino legendum eſt,*Si fratri impuberi controuerſia fiat an pro parte puberis,*
&c. Puberi non datur bonorum poſſeſsio Carboniana l. 3. §. puberi. D. de
Carb.edic. At ſi duobus impuberibus fiat controuerſia,& vnus pubuerit , alter non pu-
buerit,propter impuberem puberis cõtrouerſia differtur.d.l.3.§. ibidem Iulianus. Quod
hæc ſententia non ita obſeruari oſtendit, cùm ab initio puberi ſimul & impuberi ſit con-

trouerſia: nec enim propter impuberem puberis controuerſia differtur. Igitur duobus impuberibus datur Carboniana, & quamdiu vel vnus impubes eſt, in alterius perſona Carboniana pubertate non finitur. At ſi puberi & impuberi controuerſia fiat, impuberi Carboniana datur, non etiam puberi, propter impuberis fratris perſonam. A

De bonis liberti. TIT. II.

IN bonis liberti prior eſt patronus, quàm filius alterius patroni. Itémque prior eſt filius patroni, quàm nepos alterius patroni.

Patronus patroni filio, patroni filius patroni nepoti obſtat: quia proximus quiſque ad hereditatem liberti vocatur. l. ſi libertus prætcrito. §. pen. D. de bon. libert. l. pen. D. de adſig. libert. neque locus eſt edicto nouo. l. 2. §. vlt. l. libertinus §. vlt. D. eod. Item ad liberti paterni vel auiti bonorum poſſeſſionem vocantur liberi qui ſunt in adoptiua familia. l. patroni filia. D. eod. Itémque eò cepti poſt mortem aui. l. Paulus. §. Paulus. D. de bon. libert. quæ tamen omnia in ſucceſſione ingenuorum non obſeruantur. B

Libertus duos patronos heredes inſtituit, alter eorum viuo liberto moritur, is qui ſupereſt, contra tabulas teſtamenti, bonorum poſſeſsionem rectè poſtulat.

Hanc ſentétiam deprauatam eſſe manifeſtiſsimum eſt. Nec enim inſtitutis heredibus ſolet dari bonorum poſſeſsio contra tabulas. In quibuſdam codicibus legitur, *duos patronos habere inſtituit*, malim, *duos patronos habuit, alter eorum viuo liberto moritur*, &c. Hic erit ſenſus, Si ex duobus patronis alter viuo liberto deceſſerit, ei ſoli qui ſuperuixerit partis vtrique debitæ bonorum poſſeſsionem contra tabulas dari. l. communi. D. de bon. libert. quæ vti diſpungenda ſit, lib. 1. Obſer. oſtendi cap. 14. C

Libertorum hereditas in capita non in ſtirpes diuiditur: & ideo ſi vnius patroni duo ſint liberi, alterius quattuor, ſinguli viriles, id eſt, æquales portiones habebunt. D

Liberi patronorum hereditatem liberti inter ſe diuidunt in capita, non in ſtirpes. l. ſi libertus præterito. §. vlt. D. de bon. libert. quod in ingenuorum ſucceſsione non ſemper obſeruatur.

Patronus, vel patroni liberi ex parte dimidia heredes inſtituti, æs alienũ liberti pro portionibus exoluere cogantur.

Patrono, liberiſve patroni debetur ſemis bonorum ex lege Papia. Igitur ſi ex ſemiſſe patronus inſtituatur, ſatisfactum ei eſt. At neceſſe eſt vt pro ſemiſſe æs alienum exoluat. Nam bona deducto ære alieno intelliguntur. Credo ſub hoc titulo etiam poſitam fuiſſe ſententiam l. ſicut. D. de iur. patr. & l. liberto per obreptionem. D. de bon. libert. E

De lege Fabiana. TIT. III.

Lex pro edicto ſumitur, vt in l. 1. §. 1. D. vnd. cogn. & apud Ciceronem Lex annua, apud Varronem Lex prætoria.

EA quæ in fraudem patroni à liberto quoquomodo alienata ſunt, Fabiana formula tam ab ipſo patrono, quàm à liberis eius reuocantur. F

Libertates datæ in fraudem patroni ipſo iure nullæ ſunt, id eſt, ex lege Ælia Sentia, auctore Vlpiano in fragm. Ceterum rerum alienatio non prohibetur, ſed reſcinditur per actionem Fabianam ſiue Caluiſianam, quæ etiam liberis patroni dantur. l. 1. §. pen. D. ſi quid in fraud. patr. fac. ſit.

De teſta-

A *De teſtamentis.* Tit. IIII.

TEſtamẽtum facere poſſunt maſculi poſt completum quartumdecimum annum, feminæ poſt duodecimum.

Maſculi à quartodecimo anno, feminæ à duodecimo completo teſtamentum facere poſſunt. l. à qua ætate. D. qui teſta. fac. poſſ. Pupilli igitur teſtamentum facere nõ poſſunt: Quod remiſſum olim fuit pupillis tribunis militum l. vlt. C. de teſtam. mil. & à Conſtantino, pupillis profitentibus cœlibatum, auctore Sozomeno & Nicephoro.

Spadones eo tempore teſtamentum facere poſſunt, quo plerique pubeſ-
B cunt, id eſt, anno decimo octauo.

Plenæ pubertati datus eſt annus decimus octauus. §. minorem. de adopt. Ea ætate ſpadones teſtamentum facere poſſunt, id eſt, caſtrati. Omnino ènim numquam fuêre prohibiti. l. 6. D. de lib. & poſt. Sed hodie conſtitutum eſt, vt eunuchi exemplo ceterorum teſtamentum facere poſsint. l. eunuchis. C. qui teſtam. fac. poſſ. id eſt, anno XIIII.

Filiusfamilias, qui militauit de caſtrenſi peculio tam communi, quã proprio, iure teſtamentum facere poteſt. Caſtrenſe autem peculium eſt, quod in caſtris adquiritur, vel quod proficiſcenti ad militiam datur.

C Filiusfamilias de caſtrenſi peculio poſt miſsionem iure communi teſtatur, iure ſingulari in militia. Caſtrenſe autem peculium eſt quod occaſione militiæ adquiritur. l. 4. l. caſtrenſe. D. de caſtr. pecul. l. ſi filius. C. fam. ercisc. id Græci ἰδιόκτητον vocant: quaſi caſtrenſe, ὁιονεὶ ἰδιόκτητον, de quo etiam filiusfamilias ex conſtitutionibus liberè teſtari poteſt.

Cæcus teſtamentum facere poteſt, quia accire poteſt adhibitos teſtes, & audire ſibi teſtimonium perhibentes.

Cæcus qui intelligit quid agatur, teſtamentum facere poteſt, quia teſtes accire poteſt. Sunt namque acciendi, & rogandi teſtes ab ipſo teſtatore. l. heredes. §. pen. D. qui teſt. fac. poſſ. Poteſt item audire ſibi teſtimonium perhibentes, quos vtique vt exaudiat neceſſe
D eſt: vt in ſurdo apparet, qui etiam ſublato teſtamento per æs & libram, ob eandem rationem teſtari non potuit. l. penult. D. vnde cog. Neceſſe, inquam, eſt exaudiri teſtes, cùm & ita eos teſtator appellet, *Vos Quirites teſtimonium perhibetote*, auctore Vlpiano in fragm. tit. 20. lego, *perhibetote*, non, *præbitote*, ex Iſidoro. Apuleius lib. 11. de Aſin. aureo: Introductis quibuſdam ſeptem teſtibus obteſtata fidem præſentium ſingula demonſtrat anxiè, verba concepta de induſtria quodam tabulis prænotante: Ecce, inquit, naſus integer, incolumes oculi, ſaluæ aures, illibatæ labiæ, mentum ſolidum. Vos in hanc rem boni Quirites teſtimonium perhibetote. At, vt ad cæcum redeatur, his verbis Paulus oſtendere voluit nihil eſſe quo cæcus teſtamentum facere prohibeatur. Et hódie cæco etiam licet teſtamentum facere ea forma quæ præſcripta eſt in l. hac conſultiſſima. C. qui teſtamentum
E fac. poſſ.

Furioſus tempore intermiſſi furoris teſtamentum facere poteſt.

Furioſus iure teſtatus videtur, ſi eo tempore fécerit teſtamentum, quo furor eius intermiſſus eſt. §. furioſi. quib. non eſt perm. fac. teſtam. l. furioſum. C: qui teſta. fac. poſſ.

Mulieri quæ luxurioſe viuit bonis interdici poteſt.

Meretrici bonis interdicitur. Extat hæc ſententia in l. & mulieri. D. de cur. fur. quam ego in vno tantùm, ſed eo tamen peruetuſto codice ſcripto hoc loco poſitam inueni.

F Moribus per prætorẽ bonis interdicitur, hoc modo: QVANDO TVA BONA PATERNA AVITAQVE NEQVITIA TVA DISPERDIS, LIBERÓSQVE TVOS AD EGESTATEM PERDVCIS, OB EAM REM TIBI EA RE COMMERCIÓQVE INTERDICO.

Quoniam is cui bonis interdictum eſt, teſtamentum facere non poteſt, ideo ſub hoc A titulo explicatur quemadmodum fiat bonorum interdictio per prætorem. Ait autem eã moribus fieri: alibi lege fieri dicitur. Sed cœpit à moribus primùm, deinde tranſlata eſt in XII. tab. l. I. D. de cur. fur. M. Tul. in Cato. maiore. Vt quemadmodum, inquit, noſtro more malè rem gerentibus patriis bonis interdici ſolet. Fit autem his verbis, *Quando tua bona paterna, auitáque*, &c. Antea legebatur, *habitaque*, pro, *auitáque*. Sic in l. priuilegio. C. de decur. vbi pro, *aſſuetus*, veteres lib. habent, *habitus*, id eſt, auitus rectiſſimè: Hic enim eſt legis ſenſus, Auo decurione, patre milite, vel patre decurione, auo milite natum, curiam vtrobique ſequi potius quàm militiam. Sic Cic. de Senect. Arbitror te audire Scipio hoſpes tuus habitus Maſiniſſa. ſcriptum enim eſt antiquo more habit⁹, pro, auitus: quod nec Gaza qui νομιζόμενος vertit, nec cæteri interpretes intellexerunt. Sic Valerius lib. VI. cap. Li- B berè dicta aut facta, de eodem Scipione loquens, Recens, inquit, ipſius victoria Numantina, & patris Macedonica, deuictæ Carthaginis ſpolia habita, ac duorum regum Siphacis & Perſei ante triumphales currus catenæ, ceruices totius tunc fori clauſerũt. Sic Tullij inſcripta eſt oratio pro Cluentio, Habito, id eſt, Auito, vt Flor. eſt ſcriptum in l. Cicero. D. de pœn. Habitus enim ſi penultimam corripias, nomen Romanum non eſt. Sic Obſer. I. oſtendimus, *Habe*, ſcribi pro *Aue*. Sic in libro Ciceronis de Vniuerſitate, *Sin minus*, inquit, *id quod habemus animo conſequimur*: quem locum nemo adhuc intellexit, aut repurgauit. Scribit autem, *habemus*, pro *auemus*. Item ſcripſerat, *omnino*, quod his Græcis reſpondet πάντη πάντως, non *animo*. Error natus eſt ex his notis, *aĩo, oĩo*. Sed ad rem: neque enim illud omittendum eſt, in quibuſdam Codicibus hac in formula interdictionis pro, *ea re*, C legi *ære*: non omnino malè. Alij habent, *ab ea re tibi, commercióque interdico*.

Qui ab hoſtibus captus eſt, teſtamentum quaſi ſeruus facere non poteſt. • Sanè valet teſtamentum id quod ante captiuitatem factum eſt, ſi reuertatur, iure poſtliminij: aut ſi ibidem decedat, beneficio legis Corneliæ: qua lege etiam legitimæ tutelæ, hereditatéſque firmantur.

Eius qui apud hoſtes eſt, teſtamentum quod ibi fecit, non valet: ſed quod dum in ciuitate fuerat, fecit, ſi redierit, iure poſtliminij, ſi ibi deceſſerit, ex lege Cornelia valet. §. vlt. quib. non eſt perm. fac. reſt. Quidam putant poſtliminium per errorem dixiſſe Impp. le- D gem Corneliam in l. captum. c. de poſtl. & redemp. ab hoſt. ſed falluntur: quoniam ibi lex Cornelia non ad reuerſum filium, ſed ad patrem referenda eſt, qui deceſſit apud hoſtes. vt in l. vlt. C. quib. ex cau. maior. in integ. reſtit. At non tantùm teſtamentarias lex Cornelia, ſed etiam legitimas hereditates, tuteláſque confirmat. l. bona. in princ. D. de cap. & poſtl. l. I. §. I. D. de ſuis & legit. hered.

In inſulam relegatus, & in opus publicum ad tempus damnatus, quia retinet ciuitatem, teſtamentum facere poteſt, & ex teſtamento capere.

In inſulam relegatus capite non minuitur, & ideo teſtamentum facere poteſt. l. eius. §. E ſed relegati. D. qui teſtam. fac. poſſ. l. relegatorum. §. ſiue. D. de interd. & releg. Eadémque ratio eſt in opus publicum ad tempus dati. l. capitalium. §. ceteræ pœnæ. D. de pœn. quod malè Anianus de damnato in metallum ad tempus, interpretatur. Hic enim mediam capitis deminutionem patitur.

Plures quàm ſeptem ad teſtamentum adhibiti non nocent. Superflua enim facta prodeſſe, iuri tamen nocere non poſſunt.

Plures quàm ſeptem teſtes in teſtamentis adhiberi poſſunt. l. heredes. §. I. D. qui teſta. fac. poſ. Idque, licet ſuperfluum ſit, prodeſſe potiùs, quàm nocere debet. Iuri enim noſtro ſuperflua non nocent. F

In aduerſa corporis valetudine mente captus, eo tempore teſtamentum facere non poteſt.

Ægrotus, qui non eſt in poteſtate mentis ſuæ, vt ferè fit in graui periculoſóque morbo teſtamentum facere non poteſt. Extat hæc ſententia in l. in aduerſa. D. qui teſt. fac. poſſ.

A Prodigus recepta vitæ ſanitate ad bonos mores reuerſus,& teſtamentum facere,& ad teſtamenti ſollemnia adhiberi poteſt.

Prodigus cui moribus bonis interdictum eſt,nec teſtamentum facere,nec teſtis ad teſtamentum adhiberi poteſt.l.is cui.D.qui teſta. fac.poſſ. At ſanis moribus receptis, ſicut ipſo iure,deſinit eſſe in poteſtate curatoris.l.1.D.de cur.fur.ita ſtatim & teſtamentum facere,& teſtis ad teſtamentum adhiberi poteſt.

Ex his qui ad teſtamentum adhibentur, ſi qui ſint qui Latinè neſciant, vel non intelligant,ſed tamen ſentiant cui rei ſint adhibiti,non vitiant teſta-
B mentum.

Teſtamentà Latinè fiebãt,vt oſtendi in fragm. Vlpiani tit.25. Ex teſtibus autem ſi qui ſint qui Latini ſermonis cognitionem non habeant,non vitiatur teſtamentum,dummodo cui rei adhibeantur,intelligant.l.qui teſtamento.§.vlt.qui teſtam.fac.poſſ.

Condicionum duo ſunt genera: aut enim poſsibilis eſt, aut impoſsibilis. Poſsibilis eſt,quæ per rerum naturam admitti poteſt:impoſsibilis, quæ non poteſt. Quarum altera ex euentu expectatur,altera ſubmouetur.

Loquitur Paulus de condicionibus inſtitutionum, & poſſibilem expectari ait, impoſ-
C ſibilem pro non ſcripta haberi. §. impoſsibilis de hered.inſtit. definitque poſsibilem ita, cui rerum natura impedimento non eſt, quominus exiſtat: contrà impoſsibilem, cui rerum natura impedimento eſt.§.ſi impoſsibilis de inutil.ſtip.

Condiciones contra leges,& decreta principum,vel bonos mores,adſcriptæ nullius momenti ſunt,veluti, SI VXOREM NON DVXERIS, SI FILIOS NON SVSCEPERIS, SI HOMICIDIVM FECERIS, SI BARBARO HABITV PROCESSERIS, & his ſimilia.

Vt impoſsibiles condiciones,ita quæ contra leges vel decreta principum, vel contra
D bonos mores ſunt,pro non ſcriptis habentur,nec inſtitutionem extranei vitiant.l. condiciones.D.de cond.inſtit. At ſi filiusfamilias fuerit inſtitutus ſub condicione impoſsibili, vel probroſa,vel legibus interdicta, in eo hæc primùm occurrit ratio, quæ efficit vt inſtitutio non valeat,quia poteſtatiua condicio non eſt: qua ratione abrepta filius ab inteſtato rem vindicabit.l.filius.D.de cond.inſtit.& hæc eſt proximior ratio. Sequenti ratione, quod ſcilicet impoſsibilis ſit condicio, ſolus extraneus vtitur: qua fit vt perinde admittatur ac ſi purè inſtitutus eſſet. Hæ autem condiciones, SI VXOREM NON DVXERIS, SI FILIOS NON SVSCEPERIS, quarum hîc Paulus meminit, ſunt contra leges Iuliam & Papiam.

Quotiens non apparet quis ſit heres inſtitutus,inſtitutio nõ valet. Quod
E euenit,ſi teſtator plures amicos vnius nominis habeat.

Si Titius heres inſtitutus ſit, & duo eiuſdem nominis amici teſtatoris ſint, nec appareat de quo ſenſerit,neuter eſt heres.l.in tempus.§.1.D.de her.inſtit.

Heredes aut inſtituti,aut ſubſtituti dicuntur. Inſtituuntur primo gradu: Subſtituuntur ſecundo vel tertio ſcripti.

Idem Modeſtinus ſcribit in l.1.D. de vulg. & pup. ſubſt. ex qua maximè vellem hinc tolli verbum, *ſcripti*. At,vt Paulus ait,primo gradu eſt inſtitutus,ſecundo ſubſtitutus, tertio ſubſtituti ſubſtitutus: ſequentibus gradibus ſcripti,ſubſtituti etiam appellantur. Igi-
F tur inſtitutio eſt primi gradus, Subſtitutio eſt ſecundi gradus, vel ſequentium inſtitutio. Gaius ita definit in Inſtitutionibus. Secundi heredis inſtitutio. Ex hoc etiam quaſi ambitu verborum Paulus ſubſtitutionem ſignificauit in l.ex facto.§.Lucius.D.de vulg.ſubſt. Sed alia eſt ſubſtitutio ſecundi gradus,alia ſequentium: alia inſtitutionem,alia ſubſtitutionem ſequitur:illa definitur à Gaio,hæc non item.

Subſtituere quis purè & ſub condicione poteſt,& tam ſuis quàm extra- A
neis,tam puberibus,quàm impuberibus.

Subſtitutio aut purè fit,aut ſub condicione. Purè ſic, SI PRIMVS HERES NON
ERIT, SECVNDVS HERES ESTO: SI FILIVS MEVS HERES ERIT,
ET INTRA PVBERTATEM DECESSERIT, SEIVS HERES ESTO. Sub
condicione hoc modo, SI PRIMVS HERES NON ERIT, SECVNDVS, SI
NAVIS EX ASIA VENERIT, HERES ESTO: SI TITIVS MIHI HE-
RES ERIT, IDEM FILIO MEO IMPVBERI HERES ESTO. l. qui liberis. l.
vlt.§.1 D. de vulg.ſubſt. At Anianus hîc ſubſtitutum purè eum eſſe interpretatur,cui da-
tus non eſt ſubſtitutus.Contrà eum cui datus eſt ſubſtitutus,ſub condicione ſubſtitutum B
eſſe, & tertio gradu ſcriptum propriè ſcriptum appellari : quod totum apertè falſum eſt.
Porrò Paulus ait, ſubſtitutionem tam ſuis fieri quàm extraneis, & ram puberibus, quàm
impuberibus. Suis vel extraneis heredibus puberibus fit vulgaris: Suis impuberibus, vul-
garis aut pupillaris: Extraneis impuberibus vulgaris tantùm.

In quot vult vncias teſtator hereditatem ſuam diuidere poteſt. Impleto
aſſe, ſine parte heredes inſtituti ad prioris aſsis ſemiſſem æquis portionibus
veniunt.

Aſſis diſtributio ſolet fieri in xij. vncias: poteſt tamen teſtator, vel in plures vel in pau-
ciores vncias hereditatem diuidere.l.interdum.§. paterfamilias.D. de her.inſtit. At ſi aſ- C
ſe expleto heredes ſine parte inſtituat, hi alium aſſem occupant, vel ad ſolemnem aſſis
diſtributionem ratione reducta, ad prioris aſſis ſemiſſem æquis portionibus veniunt. Re-
ctè notat Anianus ſecus eſſe ſi expleto aſſe ita ſcripſerit, EX RELIQVA PARTE IL-
LI HEREDES SVNTO. l.item quod.§.pen.D. de hered.inſtit.

Seruus alienus cum libertate heres inſtitutus, inſtitutionem nõ infirmat:
ſed libertas,vt alieno, ſuperuacuè data videtur.

Si ſeruum alienum liberum & hetedem eſſe iuſſi, hereditatis datio valet, libertatis da-
tio non valet,quoniam ſeruo alieno libertas inutiliter datur,ideoq; ſi is poſtea meus effe- D
ctus ſit,neutrum valet,l.ſi alienum. D.de her. inſtit.

Filio & extraneo æquis partibus heredibus inſtitutis, ſi præterita adcre-
ſcat, tantum ſuo auocabit quantum extraneo. Si verò duo ſint filij inſtituti,
ſuis tertiam,extraneis dimidiam tollit.

Filia præterita non infirmat teſtamentum,ſed ſcriptis heredibus adcreſcit, ſuis in viri-
rilem extraneis in dimidiam,auctore Vlpiano in fragm.tit.22. Theophilo in.§.1.de exhe-
red.lib. Sed ſi vnà extraneus & ſuus heredes ſcripti ſint, eadem ratione ſingulis adcreſcit
ad virilem: & ſi plures extranei,pluresque ſui, extraneis ad dimidiam, ſuis ad virilem.Itẽ E
ſi duos filios, vnum extraneum, huic ad ſemiſſem,illis ad trientem. Sed hoc ius eſt à Iu-
ſtiniano ſublatum.

Talis eſt poſtumorum inſtitutio, SI QVI POST MORTEM MEAM PO-
STVMI NATI FVERINT, HEREDES MIHI ESTOTE: ſi viuo eo naſcan-
tur,rumpunt teſtamentum.

Poſtumus qui inſtitutus eſt ex iure antiquo,nõ videtur inſtitutus ex lege Vellea:& cõ-
trà, qui eſt inſtitutus ex lege Vellea, non videtur inſtitutus ex iure antiquo.l.commodiſ- F
ſimè.l.Gallus.§.forſitan.D.de lib.& poſtu.l.ſi parer filium.D.de vulg.ſubſt. Sed hoc puto
Iuſtinianum emendare in l.vlt.C.de poſt.her.inſt.

Nepos poſtumus, qui in locũ patris ſuccedere poteſt, ab auo aut heres in-
ſtituẽdus eſt,aut nominatim exheredãdus,ne agnaſcẽdo rumpat teſtamentũ.

Suaſit

A Suaſit Gallus, nè rumperentur, vel irrita fierent teſtamenta, vt nepotes qui ſunt in vtero nurus ſuperſtite filio, auus inſtitueret, vel exheredaret: quoniam fieri poteſt vt viuo auo filius moriatur, ac deinde poſt mortem aui nato nepote præterito, vel rumpatur teſtamentum, vel irritum fiat. l. Gallus. D. de lib. & poſt.

Qui ſemel conſtituit ad ſe hereditatem pertinere, aut ſe rebus eius immiſcuit, repudiare eam non poteſt, etiam ſi damnoſa ſit.

Qui ſemel adiuit, pro herede geſſit, aut miſcuit ſe, poſtea abſtinere non poteſt, niſi beneficio ætatis per reſtitutionem in integrum. §. extraneis de hered. qual. & diff. l. ſicut. C. de repud. her. quod in eo locum habet, qui ſine cretione ſcriptus eſt.

B

De S. C. Silaniano. TIT. V.

HEreditas eius, qui à familia occiſus eſſe dicitur, ante habitam quæſtionẽ adiri non poteſt, neque bonorum poſſeſsio poſtulari.

Ex S.C. Silaniano domino occiſo, de ſeruis qui ſub eodem tecto fuerunt, nec domino auxilium tulerunt, quæſtio habetur, ſuppliciúmque ſumitur: nec antè, vt edicto prætoris comprehenſum eſt, adiri hereditas, aperiri, recitarive tabulæ, aut bonorum poſſeſſio peti poteſt, quàm de eis quæſtio ex S.C. habita, ſuppliciúmque ſumptum ſit. l. 3. §. non tantùm. C l. 5. in princ. D. de S.C. Silania. Et hæc non tantùm ſi à familia, ſed etſi ab alio dominus occiſus dicatur.

Occiſus videtur non tantùm qui per vim, aut per cædem interfectus eſt, velut iugulatus, aut præcipitatus, ſed & is qui veneno necatus dicitur. Honeſtati enim heredis conuenit qualemcumque mortem teſtatoris inultam non prætermittere.

Occiſi appellatione continetur, qui per vim, aut cædem interfectus eſt. Is autem qui veneno interemptus eſt, non pertinet ad S.C. Silanianum, etiam ſi quidam ex ſeruis venenum præbuerit. l. 1. §. occiſorum. D. de S.C. Silan. ſed mors vindicatur ab herede. l. cùm D fratrem. C. de his quib. vt indig.

Domino occiſo, de ea familia quæſtio habenda eſt, quæ intra tectum fuerit, vel certè extra tectum cum domino eo tempore quo occidebatur.

Ad S. C. Silanianum hi etiam pertinent qui extra tectum, vt puta in itinere, cum domino fuerint cùm occideretur. l. 1. §. cùm dominus. D. de S.C. Silan. & ℩. 6. ſententia.

Qui occiſus dicitur, ſi conſtet eum ſibi quoquomodo manus intuliſſe, de familia eius quæſtio nõ eſt habenda, niſi forte prohibere potuit, nec pro- E hibuit.

Si quis ſibi manus intulerit, ceſſat S. C. Silanianum, puniẽdi tamen ſunt ſerui qui cùm prohibere poſſent, non prohibuerunt: idq́ue heres defuncti exequetur l. 1. §. ſi ſibi manus D. de S.C. Silan.

Neroniano Senatuſconſulto cauetur, vt occiſa vxore etiam de familia viri quæſtio habeatur: idémque vt iuxta vxoris familiam obſeruetur, ſi vir dicatur occiſus.

F De quæſtione familiæ facta ſunt plurima Senatuſconſulta, vt oſtendi lib. 1. Obſer. cap. 18. Id de quo agitur hoc in loco Nerone A. 11. & Piſone Coſſ. factum eſt, in quo hoc inter cetera continetur, vt viro, aut vxore occiſa, perinde habeatur quæſtio de vxoris aut de viri ſeruis, ac ſi eius, qui occiſus à familia dicitur, proprij eſſent ſerui. l. 1. §. ſi vir. D. de S.C. Silan. Neronianum S.C. aliam in rem citatur ab Vlpiano in fragm. tit. de legat.

Serui, qui ſub eodem tecto fuerunt, vbi dominus perhibetur occiſus, & torquentur, & puniuntur, & ſi teſtamento occiſi manumiſsi ſint. Sed & hi torquentur, qui cum occiſo in itinere fuerunt. A

De his quoque ſeruis quæſtio habetur, ſuppliciumque ſumitur, qui teſtamento manumiſſi ſunt, ſi vel ſub eodem tecto fuerint, vel extra tectum cum domino cùm occideretur. l.3 §. de his. D. de S.C. Silan. Idque etiam S.C. Neroniano cautum fuiſſe Corn. Tacitus ſcribit, lib. XIII.

Serui de proximo ſi cùm poſſent ferre auditis clamoribus auxilium domino non tulerunt, puniuntur B

In S. C. Silaniano ſub eodem tecto hi etiam videntur fuiſſe, qui in proximo fuerunt, & clamores exaudierunt, nec ad auxiliũ ferendum accurerunt. l.1.§.eod.D.de S.C.Silan.

Seruos, qui in itinere circũdatum à latronibus dominum per fugam deſeruerunt, apprehenſos & torqueri, & ſummo ſupplicio affici placuit.

Cùm dominus in itinere eſt occiſus, de his qui cum domino erant, & profugerunt vltimum ſupplicium ſumitur. l.1.§.cùm dominus. D.de S. C. Silan.

Habetur de familia quæſtio & ſi heres teſtatorem occidiſſe dicatur: nec intereſt, an extraneus, an ex liberis ſit. C

Si heres teſtatorẽ occidiſſe dicatur, de ſeruis quæſtio habetur in caput heredis. Idque veriſsimum eſt ſi extraneus heres ſit, quia nondum dominus eſt. Sed & in neceſſario herede licet ſtatim ipſo iure heres exiſtat, idem Paulus admittit: & hoc planè caſu ſeruus in caput domini torqueri videtur. l.& ſi certus.§.1.de S. C. Silan.

Omnibus qui contra voluntatem defuncti faciunt, vt indignis aufertur hereditas, ſi nihil teſtamento in fraudem legis fuerit cautum.

Si heres non pareat legitimæ voluntati teſtatoris, ei hereditas aufertur, quaſi indigno, & ad fiſcum pertinet. Et hoc olim obtinuiſſe verum eſt. l.vlt.§.vlt. C.de fideic. Excipitur cauſa ſepulturæ ab Alexandro in.l.5.C.de his quib.vt indig. quam legem eundem Alexãdrum intelligere arbitror in l. 5. C. de relig. & ſump. fun. dum ait, Ne ob neglectam defuncti voluntatem circa faciendum monumentum bona fiſco deferantur præteritis conſtitutionibus cautum eſſe: Idemque porrectum fuiſſe videtur ad omnes alias cauſas Iuſtiniani temporibus, vt argumento eſt l.ſi quis in ſuo. C. de inoffic. teſtam. At ex Nou. 1. eiuſdem Iuſtiniani, expellitur quidem heres ab hereditate, nõ tamen quaſi indignus. Ait, *Si nihil teſtamento in fraudem legis fuerit cautum.* Exemplo ſit P. Sextilius Rufus qui voluntati defuncti prętulit legem Voconiam, vt Cicero narrat in. 2. de finib. D

Siue falſum ſiue ruptum, ſiue irritum dicatur eſſe teſtamentum, ſalua eorum diſceptatione, ſcriptus heres iure in poſſeſsionem mitti deſiderat. E

Heres ſcriptus in poſſeſsionem mittitur ex edicto Diui Adriani, etiam ſi falſum, ruptum, aut irritum teſtamentum eſſe dicatur, ſaluo eorum iure. l.vlt. C. de codi.l.2. C.de edic. Diui Adr. tol.l.quiſquis.C.quorum appel.nõ rec. & Nou. Valentiniani De teſtam. Hodie non ex edicto Adriani, ſed ex conſtitutione Iuſtiniani in poſſeſsionem miſſio fit. l.3.C.de edic Diui Adria. tol Et ideo cùm in. d.l.vlt.& l.quiſquis in C. Theod. additum eſſet, *ex edicto. D. Adriani*, ea verba in ſuo Codice Iuſtinianus ſubtraxit. Idem factum opinor in l.filiam.D.ad Trebel. Ex edicto. D. Adriani miſsio anno finiebatur: ex conſtitutione Iuſtiniani eſt perpetua. Ex edicto D. Adriani ab herede ſcripto viceſima pars hereditatis fiſco præſtabatur: ex conſtitutione Iuſtiniani non præſtatur. F

Si inter heredẽ inſtitutum & ſubſtitutum cõtrouerſia ſit, magis placuit eum in poſſeſsionem rerũ hereditariarum mitti qui primo loco ſcriptus eſt,

Si inter

A Si inter inſtitutum & ſubſtitutum ſit controuerſia de hereditate, ex edicto D. Adriani interim inſtitutus mittetur in poſſeſſionem potius, quàm ſubſtitutus l. 1. C. de edic. D. Adr. tol.

Scriptus heres vt ſtatim in poſſeſsionẽ mittatur iure deſiderat, Hoc poſt annum impetrare non poterit.

Ex edicto D. Adriani poſt annum ſcripti heredes in poſſeſſionem rerum hereditariarum non mittuntur. Quod & in ſua conſtitutione Iuſtinianus indicat illis verbis, *Sine enim poſt annale tempus.*

B In eo teſtamẽto heres ſcriptus, quod nec vt oportuit, oblatum, nec publicè recitatum eſt, in poſſeſsionem mitti fruſtra deſiderat.

Non fit miſſio ex edicto D. Adriani, niſi, vt etiam Iuſtiniani conſtitutione cauetur, teſtamentum oſtendatur non cancellatum, neque abolitum, neque ex quacumque ſuæ formæ parte vitiatum: Sed quod prima figura, id eſt, prima ſpecie, ſiue prima inſpectione ſine omni vituperatione appareat, & depoſitionibus teſtium legitimi numeri vallatum ſit l. 3. C. de edic. Diu. Adria. tol. Præterea publicè recitatum teſtamentum vt ſit, omnimodo exigimus.

C In poſſeſsionem earum rerum, quas mortis tempore teſtator non poſſedit, heres ſcriptus priuſquam iure ordinario experiatur, improbè mitti deſiderat.

Ex edicto D. Adriani in earum tantummodo rerum poſſeſsionem heres ſcriptus mittitur, quas teſtator poſſedit mortis tempore: quod & ex Conſtitutione Iuſtiniani locum obtinet. Ceteras verò non ante nanciſcitur, quàm petitione hereditatis egerit, & vicerit.

De legatis. TIT. VI.

D PEr præceptionem vni ex heredibus nummi legati qui domi non erant, officio iudicis familiæ erciſcundæ à coheredibus præſtabuntur.

Si vni ex heredibus pecunia quę domi relicta non eſt, prælegata ſit, à coheredibus perinde præſtabitur officio iudicis familiæ erciſcundæ, atque ſi in hereditate inuenta eſſet. l. heredes. §. vlt. & l. prox. D. fam. erciſc.

Ante heredis inſtitutionem legari non poteſt: inter medias heredum inſtitutiones, ſiue alter ſiue vterque adeat, poteſt.

E Olim inter medias inſtitutiones legari poterat, ante inſtitutiones non item. Hodie æquè ante inſtitutiones, atque inter medias inſtitutiones rectè legatur, ex conſtitutione Iuſtiniani. §. ante heredis. de legat.

Interdum dimidium, interdum totum debetur legatariis. Dimidium, ſi per vindicationem legatum ſit, totum ſi per damnationem.

Vulgò hæc ſententia ſuperiori perperam coniuncta eſt: ego disiunxi vt ſenſum conſeruarem. Et cùm in vno codice, *totum legari*, in altero, *totum debetur*, ſcriptũ legeretur, vtrũque coniungens ita hunc locum reſtitui, *interdum totum debetur legatariis*. Ex hoc eſt quod Vlpianus in fragm. tradit, tit. 24. His quibus per vindicationem legatum eſt diſiunctim, ſingulis partes (vt eo loco emendauimus) deberi: his autem quibus per damnationem

F legatum eſt diſiunctim, ſingulis ſolidum deberi.

Communi ſeruo cum libertate, & ſine libertate legari poteſt, totúmque legatum ſocio teſtatoris adquiritur.

Seruum communem vel quaſi proprium cum libertate, vel quaſi alienum ſine libertate heredem inſtituere, itémque ei legare poſſumus. Si tamen eum libertate id fiat, totus

K

iure adcreſcendi ad ſocium pertinebit, iure Iuſtiniani liber & heres erit. §. vlt. de donat. A
Quòd ſi prætermiſſa libertate id fiat, cõmunis erit ſeruus inter heredem & ſocium teſtatoris: hereditas autem, vel legatum ſoli ſocio adquiretur. l. verum. §. ſi ſeruo. D. pro ſoc. l. Plautius. D. ad leg. Falc. Nam propter partem ſocij hereditas vel legatum valet, vt Vlpianus ait in fragm. tit. 22. Idemque in fideicommiſſo, & in donatione ſeruatur: non tamen in promiſſione vt Accurſ. notat rectè.

Poſt mortem heredis legari non poteſt, quia nihil ab herede heredis relinqui poteſt.

Ideo poſt mortem heredis nõ rectè legatur, ne ab herede heredis legari videatur, quod B
regula iuris non patitur. Cuius illa videtur fuiſſe ratio, quam hîc Anianus exponit, quia ille qui heres relinquitur, quem ſit heredem habiturus incertum eſt. l. ſciendum. D. de verb. ſignif. At hæc Iuſtinianus emendauit. §. poſt mortem. de lega.

In mortis tempus tam ſua, quàm heredis eius legata confirmari poſſunt, hoc modo: LVCIO TITIO CVM MORIETVR, DO LEGO, AVT, HERES MEVS DARE DAMNAS ESTO.

Legendum reor, *in tempus mortis tam ſuæ quàm heredis eius legata cõferri poſſunt Suæ*, id eſt, legatarij, vt ex appoſito exemplo colligitur. l. heres meus. D. de cond. & dem. *Eius*, id eſt, teſtatoris. Ergo licet poſt mortem heredis legari non poſſit, in mortis heredis tempus lega- C
ri poteſt. Sed & in tempus mortis legatarij rectè legatur. Hîc quoque perperam legebatur *damnes*, pro *damnas*: quem errorem Alciatus ſecutus eſt lib. III. *παρέργων*. Ceterùm Latini ſemper dixêre damnas, non damnes, etiam in multitudinis numero. l. nomen. §. 1. D. de lega. lib. II. l. ciuitatibus. §. 1. D. de lega. lib. 1.

Per vindicationem legatum, etſi nondum conſtituerit legatarius ad ſe pertinere, atque ita poſt apertas tabulas ante aditam hereditatem deceſſerit, ad heredem ſuum tranſmittit.

Legati puri ex lege Papia dies cedit ex apertis tabulis, licet nondum ſit adita hereditas: & ideo ſi legatarius poſt apertas tabulas, etiam nondum agnito legato deceſſerit, ad here- D
dem eius tranſit legatum. Agnitione adquiritur, id eſt, ſi conſtituerit legatarius ad ſe pertinere. Defertur ex apertis tabulis, & tranſmittitur. Hodie defertur ex die mortis, reſtituto iure antiquo, vt in conſtitutione de caduc. tollen. Iuſtinianus tradidit. Quia verò hîc ait, *per vindicationem*, forſitan non idem obtinuit in legato damnationis. Certè nec in legato optionis, quod tamen per vindicationem relinquitur.

Si res obligata creditori, cuius cauſam teſtator non ignorat, per damnationem legata ſit, luitio ad heredis ſollicitudinem ſpectat.

Si ſciens teſtator rem pignori obligatam per damnationem legauerit, eius rei luitio ad E
heredem ſpectat. §. ſed etſi rem. de lega. Hanc ſententiam ſic Anianus interpretatur, vt ſi creditori debitor pignus legauerit, non prohibeatur creditor debitam pecuniam ab heredibus debitoris exigere. Quod etſi verum ſit. l. creditorem. D. de lega. lib. II. non tamen verbis Pauli vllo modo conuenit. Scripſi, *luitio*, ex editione Pariſienſi, quamquam Baſil. habeat *ſolutio*.

Seruo fataliter interẽpto, legatarij damnum eſt: quia legatum nulla culpa heredis intercidit.

Si ſeruus legatus fato intereat, legatario decedit. Si heredis facto, heredi. §. ſi res legata. de lega.

F

Damnari heres poteſt, vt alicui domũ extruat, aut ære alieno eum liberet.

Rectè ita legatur, DAMNAS ESTO HERES EIVS DOMVM REFICERE, VEL ILLVM ÆRE ALIENO LIBERARE. §. ſed & tale legatũ. de leg. quod vindicationis modo fieri poteſt.

A Sinendi modo tam corporales res, quàm quæ in iure conſiſtunt legati poſſunt: & ideo debitori id quod debet rectè legatur.

Prima hæc verba, *Sinendi modo*, mihi valde ſuſpecta ſunt, mallemque ita generaliter proponi ſententiam, *Tam corporales res, quàm quæ in iure conſiſtunt, legari poſſunt: & ideo debitori id quod debet rectè legatur.* vt in. §. tam autem. de lega. Eadem ratione quod debetur teſtatori, alteri legari poteſt: qua in re omne legandi genus receptum eſt.

Eius rei quæ legata eſt, exemplo heredis partem agnoſcere, partem repudiate legatarius non poteſt.

B Vt heres partem hereditatis adire, partem repudiare non poteſt. l. 1. D. de adq. her. ita legatarius pro parte agnoſcere, pro parte repudiare legatum non poteſt. l. legatarius. D. de lega. lib. 1.

Legatum niſi rei certæ ſit, & ad certam perſonam deferatur, nullius eſt momenti.

Vt incertæ perſonæ fruſtrà legatur. §. incertis. de lega. ita res incerta. l. cùm poſt. §. gener. D. de iur. dot.

Si quis ſibi & Titio legatum adſcripſerit, magis eſt, vt totum legatum ad C coniunctum pertineat.

Si quis ſeruo communi legatum adſcripſerit, Marcellus ad Iulianum notat ſocio nihil deberi, quia ſerui nomen pro non ſcripto habetur. At ſi quis ſibi & Titio adſcripſerit, cùm facillimè quæri poſſe Iulianus ſcripſiſſet quàtum Titio adquiratur, nihil de eo Marcellus adiecit: credo, quia Titij nomen non circumſcribi, & ideo Titio totum deberi certum erat. vt hic Paulus ait. Videnda eſt l. filius. §. ſequens. D. ad leg. Corn. de fal.

Qui ſe filio teſtatoris impuberi tutorē adſcripſit, vt ſuſpectus à tutela remouendus eſt, ad quam vltro viderur affectaſſe.

Suſpectus eſt is, qui ſe filio teſtatoris tutorem adſcribit, & ideo remouendus eſt. Expo-D ſita pleniùs eſt hæc ſententia in l. vxori. §. 1. D. ad leg. Cor. de fal.

Rem legatam teſtator ſi poſtea pignori vel fiduciæ dederit, ex eo voluntatem mutaſſe non videtur.

Qui poſt teſtamentum rem legatam pignori vel fiduciæ dedit, ademiſſe legatum non videtur. l. 3. C. de lega. §. ſi rem ſuam. Inſtit. eod tit.

Vſusfructus vniuſcuiuſque rei legari poteſt, & aut ipſo iure conſtituetur, aut per heredem præſtabitur. Ex cauſa quidem damnationis per heredem præſtabitur, ipſo autem iure per vindicationem.

E Omnium rerum vſusfructus legari poteſt ex S. C. l. vſusfructu. D. ad leg. Falc. Et ipſo iure conſtituitur, ſi per vindicationem relictus ſit: heredis facto, ſi per damnationem. Igitur ipſo iure, id eſt, ſine heredis facto. Alibi traditur ipſum vſumfructum aut ipſo iure conſtitui, id eſt, ciuili iure: aut tuitione Prætoris. l. 1. D. quib. mod. vſusfr. amit. l. ſi vſusfructus. §. illud ſciendum. D. vſufr. quem. cau.

Furioſi, & ignorantis, & infantis vſusfructus vtiliter relinquitur. Horum enim alius reſipiſcere, alius conualeſcere, alius creſcere poteſt.

Nemo dubitat quin furioſo, ægrotanti, infanti vſusfructus legatum relictum ſtatim valeat, non expectata reſipiſcentia, aut ſanitate, aut maiori ætate legatarij. Sed furioſi, ægri, F infantis an poſſit vſusfructus legari, dubitari poteſt, quia interim nullus eſt. l. ſi infantis. l. arboribus. §. de illo. D. de vſuſr. Verùm incipiet ſi furioſus reſipuerit, æger conualuerit, infans creuerit. Itaque legendum hoc in loco ſic eſſe cenſeo, *Furioſi, & ægrotantis, & infantis*, non, vt antea, *Furioſo ægrotanti & infanti.* Et hoc indicat vetus interpretatio, cuius hęc ſunt verba: vſusfructus quidem in furioſo, & ægrotante, infante vtiliter relinquetur.

Ancillæ vſufructu legato,partus eius ad fructuarium non pertinent. A

Partus non eſt in fructu.Scripſimus de hac Pauli ſententia in l.4.D.de vſurp.& vſuc.

Gregis vſufructu legato,grege integro manēte, fetus ad vſufructuarium pertinent.

Vulgò ad finem huius ſententiæ hæc adduntur verba *ſaluo eo vt quidquid gregi deperierit,ex fetibus impleatur*,quæ illorum,*grege integro manente*,quia interpretatio ſunt, ideo ſubtraximus.l.vetus.§.vlt.D.de vſufr.

Areæ vſufructu legato,ædificia in eo conſtitui non poſſunt.

Non poteſt dominus in area ædificium ponere, ſi areæ vſusfructus legatus & cōceſſus ſit.l.7.§.hac ratione.D.de vſufr.ne vſusfructus extinguatur. B

Acceſſio alluuionum ad fructuarium fundum,quia fructus fundi nō eſt, non pertinet:venationis verò & aucupij reditus ad fructuarium pertinet.

Fundi vſufructu relicto vel conceſſo, venationis quidem & aucupij reditus ad fructuarium pertinet.l.item ſi fundi.§.aucupiorum.D. de vſufr. At acceſſionem alluuionis non pertinere Paulus ait,quoniam hæc acceſſio ex ipſo fundo non eſt.Sed ab eo diſſentit Vlpianus in d.l.item ſi fundi.§.huic vicinus.

Seruos neque torquere, neque flagellis cædere, neque in eum caſum facto ſuo perducere vſufructuarius poteſt,quo deteriores fiant. C

Fructuarius modicam caſtigationem habet : torquere autem ſeruum, vel flagellis cædere,vel aliàs deteriorem facere non poteſt.l.locum.§.1.l.ſed ſicuti.in fin.D.de vſufr.

Fructu legato ſi vſus non adſcribatur,magis placuit vſumfructum videri adſcriptum.Fructus enim ſine vſu eſſe non poteſt.

Legato fructu videtur legatus vſusfructus : Nam ſine vſu eſſe fructus non poteſt. l.per ſeruum.§.vſusfructus.D.de vſu & habit.

Si alteri vſus,alteri fructus legatus ſit,fructuarius,in vſum cōcurrit:quod in fructu vſuarius facere non poteſt. D

Si tibi vſus,mihi fructus legatus ſit,concurrimus in vſum,atque ita re cōiuncti ſumus: ego ſolus fructum habeo.l.per ſeruum.§.pen.D.de vſu & habit.At ibidem oſtenditur interdum fructum ſine vſu inueniri,vt in hac ſpecie,Titius à me fundi vſum Primo legauit, ego fructum Secundo,fieri non poteſt vt Secundus in vſum concurrat : nec enim potui vſum transferre in Secundum quem Primo Titius in ſolidum legauit. Igitur Secundus in eo fundo habitare non poterit, & ab vſuario illò venire prohibebitur, niſi ad fructus percipiendos veniat,quia fructum ſine vſu habet,quod ſummè notandum eſt.

Cùm coniunctim duobus vſumfructum do lego, legatū altero mortuo, ad alterum in ſolidum pertinebit. E

Duobus legato vſufructu,vno mortuo alteri totus debetur. Nam poſt adquiſitionem ius adcreſcendi in vſufructu durat.l.1.§.interdum D.de vſufr.adcr.

Vſufructu legato,de modo vtendi cautio à fructuario ſolet interponi: & ideo perinde omnia ſe facturum,ac ſi optimus paterfam.vteretur,fideiuſſoribus oblatis cauere cogetur.

F

In lib.1.tit.10.dixit vſufructuarium cauere, ſe perinde vſurum, atque ipſe paterfam.id eſt,proprietatis dominus vteretur.In hoc loco ait,ſe perinde vſurum,atque optimus paterfam.vteretur.Alibi eum cauere boni viri arbitratu ſe vſurum fruiturum.l.vlt.D.vſufr. quemad.cau.

A Vſusfructus amiſſus ad proprietatem recurrit. Amittitur autem quinq; modis, capitis minutione, rei mutatione, non vtendo, in iure ceſsione, domini comparatione.

Amiſſus vſusfructus reuertitur ad proprietatem §.vlt.de vſufr. Amittitur autem quinque modis, vt Paulus ſcribit. Seruitutes capitis minutione, rei mutatione non amittũtur: at confuſione prædiorum, vel comparatione dominij, & non vtendo, & ceſſione amittuntur.

B Capitis minutione amittitur, ſi in inſulam fructuarius deportetur, vel ſi ex cauſa metalli ſeruus pœnæ efficiatur, aut ſi ſtatum ex adrogatione, vel adoptione mutauerit.

Vſusfructus non tantùm maxima & media capitis minutione amittitur, ſed etiam minima, veluti emancipatione, adrogatione, adoptione. Ex conſtitutione Iuſtiniani vſusfructus minima capitis minutione non amittitur.l.pen.C.de vſufru. Adoptione certè tãtum abeſt vt amittatur, vt neque morte, neque maxima capitis minutione filij vſusfructus patri adquiſitus intereat.l.vlt.C.eod.

Non vtendo amittitur vſusfructus, ſi poſſeſsione fundi biennio fructuarius non vtatur, rei mobilis anno.

C Ex iure antiquo vſusfructus rei mobilis anno, rei immobilis biennio, ex conſtitutione Iuſtiniani rei mobilis triennio, rei immobilis decennio inter præſentes, vicennio inter abſentes non vtendo amittitur l.pen.C.de ſeruit.& aq.

Rei mutatione amittitur vſusfructus, ſi domus legata incendio conflagrauerit, aut ruina perierit, licet poſtea reſtituatur.

Rei mutatione amittitur vſusfructus, vt ſi domus legata, id eſt, cuius vſusfructus legatus eſt, corruerit, vel exuſta ſit.l.repeti.§.rei.D.quib.mod.vſusfr.amit, nec reſtituta domo reſtituitur vſusfructus.l.quid tamen.§.pen.D.eod. quoniam alia domus eſt: qua in re diſtat vſusfructus à ſeruitute.l.ſeruitutes.§.ſi ſublatum.D.de ſeru.vrb.

D In iure ceſsione amittitur vſusfructus quotiẽs domino proprietatis eum fructuarius in iure ceſſerit.

Vſusfructus proprietario in iure cedi poteſt: ſed & ceſſus extraneo ad proprietarium reuertitur.l.ſi vſusfr.D.de iur.dot. De quinto modo amittendi vſusfructus, nihil adiicit, ſed hic notus eſt ex §.finitur de vſufr. quo in loco Conſolidatio appellatur.

Finitur vſusfructus aut morte, aut tempore. Motte, cùm vſufructuarius moritur. Tempore, quoties ad certum tempus vſusfructus legatur, velut biennio, aut triennio.

E Differentiam facit Paulus inter amittere, & finiri. Quinque modis amitti vſumfructũ oſtendit: nunc duobus modis finiri, morte fructuarij, & tempore, in quod vſusfructus cõſtitutus eſt: quod in ſeruitutibus locum non obtinet. Nam neque morte eius, cuius prædio ſeruitus debetur, neque tempore in quod conſtitura eſt, ſeruitus ipſo iure finitur.

Fundo, vel ſeruo legato, tam fundi inſtrumentum, quàm ſerui peculium ad legatarium pertinet.

Mirum eſt quod ait, ſeruo legaro, & peculium deberi: hoc enim pugnat cum l. ſi legatus.D.de pecul.lega. Nec niſi cum ordinario vicarius legatur, vllo alio caſu reperias peculium ad legatarium pertinere. F Sed ordinario in teſtamenro manumiſſo, & peculiari ſeruo, id eſt, vicario ſuo ei legato, plenius legatum accipimus, vt & vicarij peculium contineatur, reliquum ordinarij peculium ei non debeatur.l.6.§.vicario.D.eod. Mirum eſt etiam quod ait Fundo legato, & inſtrumentum deberi: Hoc enim manifeſtò pugnat cum l.vlt.D.de ſup.leg.

Quærendorum fructuum cauſa eſſe videntur, qui opus ruſticum faciunt A
& monitores, & villici, & ſaltuarij, item boues aratorij, aratra, bidentes, & falces putatoriæ, frumentum quoque ad ſementem repoſitum.

In fundi inſtrumento ea ſunt, quæ fructunm quærendotum, cogendorum, conſeruandorum cauſa parata ſunt. Quærendorum, veluti agricolæ, villici, monitores, ſaltuarij, & cetera quæ continentur in l.inſtrumento.D.de inſtr.vel inſtr.leg. Notandum eſt quod ait frumentum ſerendi cauſa repoſitum, in fundi inſtrumento eſſe, quærendorum fructuum cauſa.l.quæſitum.§.1.D.eod.tit. Et quod de ſaltuario, qui tamen conſeruando fructui de ſeruire videtur, d.l.in inſtrumento, in fin. Sed hîc cuſtodem finium ſignificat, cuius interuentu interdum opera ruſtica fiunt.l.quæſitum.§.ſaltuarium.D.eod. B

Cogẽdorum fructuum cauſa comparata inſtrumento cedunt, velut corbes, aluei, falces meſſoriæ, & fœnariæ, item molæ oliuariæ.

Eadem habentur in d.l.in inſtrumento, niſi quòd hîc additur etiam alueos, & molas oliuarias cogendorum fructuum cauſa haberi, de quibus in l.ſi reditus, & l. cùm fundus. eod.tit.

Conſeruandorum fructuum cauſa comparata, inſtrumento cedunt, vellut dolia, cupæ, vehicula ruſtica, cibaria, piſtores, aſini, focariæ, item ancillæ quæ veſtimenta ruſticis faciunt: ſcotra quoque, & ſutor continebuntur. C

In inſtrumento conſetuandi fructus cauſa comparato hæc ſunt, dolia, cupæ.d.l. in inſtrumento. item vehicula.l.quæſitum.§.conſeruandi.D.eod. item cibaria ruſtica, & piſtores familiæ ruſticæ cauſa parati, & aſini machinarij, & lanificæ, & focariæ. Quidam habent, *ſoccariæ*: ſed *focariæ* rectiſſimum eſt, vt in d.l.quæſitum.§.Trebatius, & §.prox. & l. ſi ita teſtamento.eod.tit.l.2.C.de don.int.vir. & vxor.l.3.C.de cond.inſ. item ſcotra, inquit, & ſutor continebuntur. Scotra, ſiue ſcrota, ſunt τὰ σαπρὰ τῶν ὑποδημάτων.

Vxores eorum qui operantur, magis eſt, vt inſtrumento cedant. Pecora quoque, & paſtores eorum ſtercorandi cauſa parata, inſtrumento continentur. D

Inſtrumenti legato cedunt contubernales eorum, qui opus ruſticum faciunt ex coniectura voluntatis, ne dura ſeparatio inducatur l.quæſitum.§.vxores.D.de inſtr. vel inſtru. leg. Item pecora fundi ſtercorandi cauſa parata, & paſtores, qui eius generis pecora curãt l.cùm quæreretur.§.vlt. D. de leg. lib.III. Pecora autem paſcendi cauſa parata, vt ex eis fructus capiantur, inſtructo quidem cedunt.l.2.C.de verb.ſign. ſed non inſtrumento l. de grege.D.de inſtr.vel inſtrum.leg. Proinde latius eſt inſtructi, quàm inſtrumenti legatum.

Ea autem, quæ cuſtodiæ magis cauſa, quàm ad vſus patrisfamiliæ eò delata ſunt, inſtrumenti nomine non continentur. E

Ea quæ paterfam.in fundum cuſtodiæ cauſa tranſtulit, non vſus ſui gratia, proculdubio inſtrumenti non ſunt: ſed neque inſtructi ſunt.l. quæſitum. §. ſed ſi fundus.D. de inſtru.vel inſtrum.leg.l.1.C.de verb.ſign.

Vxores eorum, qui mercedes præſtare conſueuerunt, neque inſtructionis, neque inſtrumenti appellatione continentur.

Contubernales eorum, qui in mercedem mittuntur, neque inſtrumenti, neque inſtructi ſunt. Putem & eos qui mercedes præſtant, inſtrumento non cõtineri, arg.l.quæſitum. §.ſi aliqua parte.l.ſi mancipia.§.vlt.D.de inſtruc.vel inſtr.leg. At inſtructo certè non minus continentur, quàm pecora ideo comparata, vt ex eis fructus capiatur. Et hac quoque F
in re plenius eſt inſtructi quàm inſtrumenti legatum.

Piſcationis, & venationis inſtrumentum ita demum inſtrumento fundi continetur, ſi ex his maximè fundi reditus cogatur.

Inſtrumenti

A Inſtrumenti legato cedunt piſcationis,& venationis inſtrumēta,ſi ex his maximè fundi reditus conſtet.d.l.quæſitum.§.ſi in agro.

Fructus percepti inſtrumento fundi ita demum cedunt, ſi ibidem abſumi à teſtatore conſueuerunt.

Fructus ex fundo percepti inſtrumenti legato non cedunt,niſi à teſtatore conſumi ſoleant in vſum fundi,vt puta,in ſemina,vel alimenta cultorum. Sed & inſtructo hi tātùm fructus continentur,quos in ſuum, vel fundi vſum ibidem conſumere teſtator ſolet. d. l. quæſitum.§.Celſus.l.1.C.de verb.ſign.

B Fundo cum omni inſtrumento ruſtico, & vrbano, & mancipiis quæ ibi ſunt legato,ſemina quoque & cibaria debebuntur.

Fundo cum omni inſtrumento legato,ſemina debentur,& cibaria cultorum.d.l.quęſitum,in princ.l.cùm de lanionis. §. item cùm fundus. D. eod. Sed & cibaria,quæ ipſius patrisfam.cauſa parata ſunt contineri puto:quoniam pleniſſimum eſt legatum,*Cum omni inſtrumento ruſtico & Vrbano.*

Fundo cum omni inſtrumento ruſtico,& vrbano , & mancipiis quæ ibi ſunt legato,tam ſupellex,quàm æramentum , itémque argentum,& veſtes, quæ ibi paterfam.inſtruendi gratia habere ſolet,debebuntur.Item ea manci
C pia,quæ vſui patrifamilias eſſe ſolent.Itémque aues & pecora quæ inſtruendarum epularum gratia in fundo comparata ſunt, exceptis his quæ ibi cuſtodiæ cauſa depoſita ſunt.

Inſtrumento fundi legato,ſupellex non continetur. d.l.quæſitum.§.ſupellex. Sed & ſi villæ inſtrumentum legatum ſit,ſupellex non debetur : idque verius eſſe Alphenus ait in l.villæ.D.de inſtruc.vel inſtr.leg. Ab eo enim Paulus diſſentit in l.ſi mancipia.§.vlt.D.eo. At inſtructo etiam ſupellex,& æramentum,& aurum,& argentum,& veſtis, & homines patrisfam.& aues,& pecora,inſtruendarum epularum patrisfam.gratia comparata,con-
D tinentur,vt latius explicatur in d. l. quæſitum : non etiam ea,quæ in apothecis, aut promercij cauſa habentur. Hæc autem verba,*Cum omni inſtrumento ruſtico & Vrbano*,inſtructi plenam ſignificationem continere hæc Pauli ſententia demonſtrat.

Fundo legato VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE EST, retia apraria,& cetera venationis inſtrumenta continebuntur : quod etiam ad inſtrumētum pertinet,ſi quęſtus fundi ex maxima parte in venationibus cōſiſtar.

Si fundum ita legauerit , VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE EST, etiam venationis inſtrumenta omnia debentur.Quòd ſi hoc modo, FVNDVM CVM INSTRVMENTO, non aliter venationis inſtrumenta debentur , quàm ſi maximè fundi reditus
E ex venatione conſiſtat. Hinc adnotanda eſt vis horum verborum, VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE EST. Extat hæc eadem Pauli ſententia,in l. fundo legato. D. de inſtruc.vel inſtr.leg.

Fructus, qui ſolo cohærebant mortis teſtatoris tempore , ad legatarium pertinent : antè percepti,ad heredem.

Legato fundo,non debentur legatario fructus ex eo percepti viuo teſtatore,niſi,vt ſuperius dictum eſt,fundi quoque inſtrumentum legatum ſit,ibíque fructus abſumi à teſtatore conſueuerint.Fructus autem qui ſolo cohærebant mortis teſtatoris tempore,omnimodo ad legatarium pertinēt,quia pars fundi eſſe videntur.Hoc tamen interpretes qui-
F dam non admittunt,& mouentur.l.9.D.ad leg.Fal.omnino malè. Nam lex non de fundo legato,ſed de fundo hereditario tractat,cuius fructibus ſtantibus mortis tempore augeri hereditatem ait. Alij autem fructus poſt mortem teſtatoris obuenientes,quos vel heres percepit,vel legatarius percipere potuit,legatario non debentur,niſi mora interceſſerit.l.vltim.C.de vſur.& fruc.leg.l.cùm ſeruus.§.fructus.D.de lega.lib.1.

Fundo legato cum mancipiis & pecoribus,& omni inſtrumento ruſtico A
& vrbano, peculium actoris ante teſtatorem defuncti, ſi ex eodem fundo
fuerit,magis placet ad legatarium pertinere.

Hic ſermo *Cum mancipiis,pecoribus,omni inſtrumento ruſtico & vrbano*,ad inſtructum refertur. Ex eo igitur non tantùm villici,& mancipia debentur,ſed etiam res omnes,& pecora, fundi vel ipſius patrisfam. gratia comparata, & peculia.l.Seiæ.§.prædia. D. de inſtruc.vel inſtr.leg.non ſuperſtitum modò,verùm etiam ante teſtatorem defunctorũ:quia hoc ſermone ſic omnia,quibus inſtructus eſt fundus,legantur, vt alia aliis vice acceſſionis non cedant.Extat hæc eadem Pauli ſentẽtia in l.fundo legato.D.de inſtruc.vel inſtr. leg.

B

Actor vel colonus ex alio fundo in eodem conſtitutus,qui cum omni inſtrumento legatus erat,ad legatarium non pertinet:niſi eum ad ius eius fundi teſtator voluerit pertinere.

Fundo legato inſtructo, vel cum omni inſtrumento, non debentur omnes ſerui qui in eo fundo ſunt.Nec enim debentur hi qui alij fundo parati ſunt, ſi in eo mortis tempore inueniantur.l.Seiæ.§.idem quæſiit.l.quæſitum.§.Pap.quoque prædiis. D. de inſtruc. vel inſtr.leg.

Adiunctiones, quas fundo legato teſtator ex diuerſis emptionibus appli
cauerat,legatario cedere placuit. C

Appellatione fundi,comparati adiectique agelli fundi cauſa,legati videntur.d.l. Seiæ. §.tyrannæ.

Inſtructo prædio legato, fabri ferrarij, item lignarij,putatores, & qui inſtruendi fundi gratia ibidem morabantur,legato cedunt.

Fundo inſtructo legato,fabri ferrarij vel lignarij & putatores,& generaliter qui fundi
cauſa ruri morantur, legato continentur. Hæc eadem legato fundo cum inſtrumento,
contineri ſatis conſtat ex l.quæſitum.& l.cùm de lanionis.§.de putatoribus.eod.In Baſil.
editione pro, *lignarij*, legitur *tignarij*:ego Pariſienſem ſecutus ſum. Gaius in l. ferri. D. de D
verb.ſign.Fabros, inquit, lignarios dicimus non eos dumtaxat qui ligna dolant, ſed omnes qui ædificant.

Inſtructo fundo legato libri quoque, & bibliothecæ quæ in eodem fundo ſunt,legato continentur.

Inſtructo fundo & bibliotheca,& libri qui illic ſunt,vt eis paterfam. quotiẽs in villam ibit,vtatur,continentur.l.quæſitum.§.inſtructo item fundo. D.de inſtruc.vel inſtr.leg. Inſtrumento certè non continentur.

Seruum ſtudendi gratia ex eodem fundo,qui cum mancipiis fuerat lega E
tus,alio tranſlatum ad legatarium placuit pertinere.

Fundo legato cũ ſeruis qui ibi erant,hi etiam debentur, qui ex eo fundo ſtudendi cauſa abducti ſunt.l.Seiæ.§.Pamphilæ.D.de inſtr.vel inſtr.leg.l.quæſitum,in princ.D. de legat.lib.III.

Fundo ita vt poſſederat legato,mãcipia tam vrbana,quàm ruſtica,itémque aurum & veſtes, quæ eodem tempore in fundo comprehenduntur ad legatarium pertinent.

F

Hoc verbo,*vti poſſedi*,inſtructus fundus ſignificatur l.prædiis.§.I.de lega.lib.III.

Paſcua quæ poſtea comparata ad fundum legatum teſtator adiunxerat, ſi eius appellatione contineantur,ad legatarium pertinent.

Fundo

A Fundo legato, paſcua quoque poſtea comparata, ſi ita fundo adiuncta ſint, vt ſub vna fundi appellatione habeantur, legato cedunt.l.Seiæ.§.tyrannæ. D. de inſtr. vel inſtr. leg. Idemq́ue generaliter de omnibus adiunctionibus ſuperiùs traditum eſt.

Quidquid in eadem domo, quam inſtructam legauit paterfa. perpetuò inſtruendi ſe gratia habuit, legatario cedit.

Inſtructa domo legata, non tantùm domus, ſed etiam ipſius patrisfam. inſtrumenta debentur, quæ ibi non temporis cauſa habuit.l.1.&.2.C.de verb.ſign. Inſtrumenta generis vtriuſque ſequens ſententia declarat.

B Inſtructa domo legata, ea legato continentur quibus domus munitior, vel tuta ob incendio præſtatur, tegulæ, ſpecularia, vela legato continebuntur. Item æramenta, lecti, culcitræ, puluinaria, ſubſellia, cathedræ, menſæ, armaria, delphicæ, pelues, conchæ, aquiminalia, candelabra, lucernæ, & ſimilia quacumque materia expreſſa.

Tegulæ, & ſpecularia interdum, ac vela inſtrumenta ſunt domus.l.quæſitum.§.vela.§.ſpecularia.D.de inſtr.vel inſtr.leg. Cetera quæ hîc enumerantur inſtrumenta ſunt patrisfam. Conchæ, quæ vox deerat in libris excuſis, inter potoria vaſa numerantur, vt j.oſten-
C ditur circa finem tituli. Et hæc quidem omnia inſtructi appellatione continentur.

Domo legara, balneum eius quod publicè præbetur, niſi aliàs ſeparetur, legato cedir.

Domus appellatione, balneum quoque legatum videtur quod publicè prębetur, niſi habeatur ſeorſum ratio balnei à rationibus domus.l.prædiis.§.balneas.D.de lega. lib.III.

Domo cũ omni iure ſuo ſicut inſtructa eſt, legata, vrbana familia, item artifices, & veſtiarij, & zetarij, & aquarij eidẽ domui ſeruiẽtes legato cedunt.

D Domo inſtructa legata, mancipia vrbana, & artifices domus cauſa parati legato continentur.l.quæſitum.§.idem reſpondit, domo ita vt.D.de inſtruc.vel inſtr. leg. Sequitur, *& veſtiarij*, malim ex eadem lege *& hoſtiarij*: veſtiarij enim patrifamilias, hoſtiarij domui deſeruiunt. Hi verò tantùm hîc enumerantur, qui domui deſeruiunt. Qui porro hîc zetarij, illic diætarij appellantur: ex quo apparet Zetam & Diętam idem valere, ſicut Zabolum (qua voce vtuntur ſæpe Cyprianus, Hilarius, Ambroſius, Paulinus) & diabolum, item Zacynthum, & diacynthum, Zaconum & diaconum.

Omnibus quæ in domo ſunt legatis, cautiones debitorum, rationéſque
E ſeruorum legato cedunt.

Dubium mihi quidem non eſt, vt in.l.quæſitum. §.pen. D. de inſtr.vel inſtr.leg.&.l. ſi mihi mœnia. D.de lega.lib. III. quin etiam hoc loco legendum ſit, *Legato non cedunt*, & pro *rationes*, *emptiones*, Igitur debitorum & emptionum inſtrumenta ad legatarium non pertinent. Quod equidem ſic accipio, vt traditorum ſeruorum, quiq́ue iam in domo ſunt emptiones, ſiue auctoritatum inſtrumenta, hoc genere legati contineantur, non etiam nondum traditorum, niſi de eis quoque teſtatorem ſenſiſſe appareat.

Mobilibus legatis, aurum vel argenrum non debetur, niſi de eis quoque manifeſtè ſenſiſſe teſtatorem poſsit oſtendi.

F Qui mobilia generaliter legat, nummos quidem præſidij cauſa repoſitos legare videtur.l.ſi chorus.§.1. de lega.lib. III. non tamen aurum vel argentum factum vel infectum. Cuius ſententiæ rationem ſic Conſtantinus expoſuit lib. v. Epit. τῶν κινητῶν λεγατευθέντων ὁ χρυσὸς ἢ ὁ ἄργυρος οὐ περιέχεται· ἀλλ' ἰδικῶς ταῦτα μνημονεύεται ὡς μὴ ἐλάχιστα, ἀλλὰ μα-

γάλα. περιλήψεις γὰρ οὐκ ἐκ νόμων ὡς ὁ διαθέμενος μετὰ τὴν οἱονδήποτε κοινῶς, τὰ τιμιώτερα οὐ γενικῶς, ἀλλ' ἰδικῶς αὐτῶν μέμνηται. Additur exceptio, *niſi de his quoque*, &c. Et ſic legata ſupellectile, ea quæ in auro vel argento ſunt, non debentur, niſi hoc quoque teſtatorem ſenſiſſe legatarius doceat. l. cùm quidam. D. de ſup. leg. A

Inſtrumento cauponio legato, ea debentur quæ in cauponij vſum parata ſunt, velut vaſa in quibus vinum diffunditur, eſcaria quoque, & pocularia vaſa debentur. Sanè miniſtri eatum rerum legato non cedunt.

Inſtrumento tabernæ cauponiæ legato, vaſa debentur, inſtitores non debentur: quod pugnat cum l. item pictoris. §. vlt. D. de inſtr. vel inſtr. leg. itaque adhibenda eſt hic diſtinctio l. tabernæ. D. eod. B

Inſtrumento medici legato collyria, & emplaſtra, & apparatus omnis conficiendorum medicamentotum, itémque ferramenta legato cedunt.

In inſtrumento medici ſunt collyria, emplaſtra, & cetera eius generis. l. cùm de lanionis. §. in inſtrumento. D. de inſtruc. vel inſtr. leg. Medici enim ſunt hi, qui medicamenta conficiunt, vulnera curant, cucurbitas admouent, item qui circumcidunt, aut caſtrant, vt ꝫ. lib. v. tit. 23. l. lege. §. vlt. D. ad leg. Corn. de ſicar.

Inſtrumento pictoris legato, colores, penicilli, cauteria, & temperandorum colorum vaſa debentur. C

In inſtrumento pictoris ſunt colores, peniculi, cauteria, conchæ, & cetera eius generis. l. item pictoris. D. de inſtruc. vel inſt. leg.

Piſtotis inſtrumento legato, cribra, aſini, molæ, & ſerui qui piſtrinũ exercent, item machinæ quibus farinæ ſubiguntur, legato cedunt.

In piſtoris inſtrumento ſunt cribra, aſini, molæ, piſtores, machinæ frumentariæ. l. cùm de lanionis. §. 1. D. eod. tit.

D

Inſtrumento balneatorio legato, balneator ipſe, & ſcamna, & hypodia, fiſtulæ, miliaria, epitonia, rotæ aquariæ, iumenta quoque quibus ligna deferuntur, legato cedunt.

Inſtrumento balneatorio etiam balnearor continetur. l. tabernæ. in fin. l. item pecoris. §. vlt. D. eod. Item ſcamna, & hypodia. Scamna dixit, ni fallor, pro ſubſelliis. l. 2. C. Th. de contrah. empt. Hypodia ſunt quæ ſub pedem ſedentibus ponuntur, quæ interdum etiam ſcamna vocantur. l. 3. D. de ſup. leg. Sequitur, *miliaria, epitonia*, Ita emendaui, auctoribus libris ſcriptis Dn. Ranconeti: cùm antea legeretur, *epiſtomia*, quem errorem, & in aliis auctoribus Pet. Victorius annotauit ad M. Varronem. Seneca 13. Epi. Niſi aquam argentea epitonia fuderint. E

Inſtrumento piſcatoris legato, retia, & naſſæ, & fuſcinæ, & nauiculæ, hami quoque & cetera eiuſmodi vſibus deſtinata debentur.

Si paterfamil. piſcatorium inſtrumentum legauerit, retia, naſſæ, fuſcinæ, nauiculæ, hami, ſed & piſcatores ipſi debentur. l. item piſcatoris. §. 1. D. de inſtruc. vel inſtr. leg.

Supellectile legata, capſæ, armaria, non ſolùm librorum, aut quæ veſtis ponendæ gratia parata ſunt, debentur, ſed & byſſina, & cryſtallina, & argentea, & vitrea vaſa, tam eſcaria, quàm pocularia, & veſtes ſtratoriæ legato cedunt. F

Supellex patrisfam. inſtrumentum eſt, quod in aliam ſpeciem non cadit. In ſupellectile hæc ſunt, menſæ, ſubſellia, hypodia, lecti, pelues, aquiminalia, ſcaphia, candelabra, capſæ,

A pſæ,armaria. An & capſæ & armaria librotum, aut veſtium cauſa comparata, quæſitum
eſt. Sed Paulus ea etiam in ſupellectile poſuit: diſſentientium tamen opinionem, quam
retulerat in l.3.D.de ſup.leg. Tribouianus, mea quidē ſententia, vt probaret effecit, addē-
do particulam, *recte*. Sequitur, *Sed & byßina*, puto legendum, *ſed & myrrina*, ex. d. l. 3. §.
de murrinis. Nam ex byſſo qui fieri poſſunt vaſa? illud verò conſtar myrrina, cryſtallina
vitrea vaſa tam eſcaria, quàm potoria in ſupellectille eſſe.l.vaſa.D de ſup.leg. At quia ar-
gentum aurumúe factum à ſupellectile ſeparatur, nec ſupellectilis legato continetur.l.1.l.
Labeo.D.de ſup.leg.dubitari poteſt eſcaria vel potoria vaſa quæ aurea ſunt vel argentea,
item candelabra, pelues, lecti, menſæ, & cetera his ſimilia argentea vel aurea, ſupellectilis
ſint, an argenti vel auri. Er receptum eſt in ſupellectile eſſe candelabra, lectos, & his ſimi-
B lia cuiuſcumque materiæ ſint, niſi cùm argentea eſſent vel aurea, ea teſtator vel auti vel
argenti numero habuit.l.cùm aurum §.lectum planè l. Quintus.§.pen. D.de aur.& arg.
leg.l.3.§.vlt.D.de ſup. leg. Rurſus argentea, vel autea vaſa, ram eſcaria, quàm potoria ar-
genti vel auri numero haberi, niſi probetur ea teſtatorem ſupellectili annumetaſſe. d.l.3.
§.pen.& l cùm quidam.eod. Et hoc eſt quod dicitur errorem ius facere. Seruij igitur ſen-
tentia, quam Celſus probat in l. Labeo. D. eod tit.in eſcario argento quod teſtatot ſu-
pellectili annumerabat, non obtinebit: & ideo ſupellectile legata, id quoq; debebitur. Hic
enim error ratione nō caret, cùm in ſupellectile materiam nō intueamur, & eſcaria quo-
que ac potoria vaſa ex myrro aut cryſtallo, aut vitro omnium ſententia, ſupellectili ad-
ſcribantur. In veſte Seruij ſententia veriſſima eſt, quandoquidem ſtultum eſt exiſtimare
C ſupellectilis appellatione veſtē contineri, & rerum vocabula, quę ſunt διδασκαλικὰ ὄργανα
καὶ διακριτικὰ τῆς οὐσίας, arbitrio noſtro mutari nō poſſunt. Hominū vocabula quæ arbitrio
cuiuſque imponuntur, ea certè arbitrio etiam cuiuſque mutari poſſunt: vt quem dixi
fundum Cornelianum, nunc, ſi volo, Sempronianum dicam.l.4.D.de leg.1. Veſtes tamē
ſtratoriæ, quæ his quæ in ſupellectile ſunt, inſterni ſolent, & ipſa ſupellectile continentur.
l. de tapetis. D. de ſup. leg.

Villis vel agris ſeparatim legatis, alterum alteri cedit.

Agro vel fundo legato, etiam villa continetur, quoniam pars fundi eſt. l. ſi ita, in fin.
D.de inſtr.vel inſtr.leg. Æquè villa legata, à parte totum appellarum videbitur. l. vxori
D vſumfr.D.de vſufr.leg.quia ſine fundo villa vſui eſſe non poteſt.

Seruis legatis, ancillæ quoque debentur, non item ſerui legatis ancillis.
Sed ancillarum appellatione tam virgines quàm ſeruorum, pueri continen-
tur, his ſcilicet exceptis, quæ fiduciæ datæ ſunt.

Seruis legatis etiam ancillæ debentur: ancillis verò legatis ſerui non debentur. Et an-
cillis legatis, etiam virgines debentur. ſicut ſeruis legatis, pueri.l.ſeruis legatis. D. de lega.
lib.111, Non debentur verò ſerui qui fiduciæ dati ſunt, quia debitoris non ſunt: ceterùm
ſerui pignori, vel hypothecę dati debentur.l.ſuos autem.D.de lega.lib. 111.
E

Seruis amanuenſibus legatis, omnes qui ex conuerſatione vrbana, & in
miniſterio fuerunt, debebuntur, niſi ex his aliqui perpetuò ad opus ruſticum
transferantur.

Serui amanuenſes ſunt qui notis vel literis domini, vel alterius orationem iubēte do-
mino excipiunt, atque conſcribunt. His legatis Paulus omnes eos deberi ait, qui ſunt in
vrbano miniſterio, niſi ex his aliqui ad opus ruſticum tranſlati ſint.

Venatores ſerui, vel aucupes an inter vrbana miniſteria contineantur,
F dubium remanſit: & ideo voluntatis eſt quæſtio: tamen ſi inſtruendarum
quotidianarum epularum gratia habentur, debentur.

Seruis vrbanis legatis, non debentur venatores, & aucupes, niſi inſtruendarum quo-
tidianarum epularum gratia in vrbe habeantur, & alantur, vel niſi eos paterfamil. inter

vrbanos annumerare ſolitus ſit.l.ſeruis vrbanis.§.1.D.de legat.lib.III. A

Muliones,& inſtitores inter vrbana miniſteria continentur, item obſonatores,& veſtiarij,& cellararij,& cubicularij,& arcarij,& coqui,placentarij,tonſores,piſtores,lecticarij.

In vrbanis ſeruis continentur inſtitores,item muliones,niſi rei ruſticæ parati ſint. l.cũ quæreretur.§.1.l.ſeruis vrbanis.§.muliones.D.de legat.lib.III.Item obſonatores,veſtiarij,cellararij,arcarij,& his ſimiles.Cellararij (ſic emendaui ex lib.vet.) ſunt, qui ideò præpoſiti ſunt,vt rationes ſaluæ ſint.l.quæſitum.§.cellararium.D.de inſtruc.vel inſtr.leg.

Pecoribus legatis, quadrupedes omnes continentur, quæ gregatim paſcuntur. B

Pecorum appellatione continentur quadrupedes, quæ gregatim paſcuntur, vt equi, muli,aſini,oues,boues,capræ,ſues.l.legatis.§.pecoribus.D.de leg.lib.III.

Iumentis legatis,boues non continentur. Equis verò legatis, equas quoque placuit contineri.Ouibus autem legatis, agni non continentur, niſi annuales ſint.

Iumenta ſunt animalia quæ dorſo domantur,vt equi,muli,aſini.Oues,boues,ſues,iumentorum appellatione non continentur. Equis legatis, equæ etiam debentur.Ouibus autem legatis agni non debentur.Agni ſic definiuntur minores anniculis,niſi alia ſit loci conſuetudo,quæ & rerum omnium & verborum domina eſt. l.cùm quæreretur. l.legatis.§.iumentis.D.de legat.lib.III. C

Grege ouium legato,arietes etiam continentur.

Licet ouibus legatis,neque arietes,neque agni contineantur, grege tamen ouium legato,& arietes,& agni continentur.l.ſeruis vrbanis.§.vlt.D.de leg.lib.III.

Auibus legatis,anſeres,phaſiani, gallinæ, & auiaria debebuntur. An autem phaſianarij,& paſtores anſerum,voluntatis quæſtio eſt. D

Auibus legatis,debentur anſeres,phaſiani,gallinæ,auiaria. Phaſianarij,& paſtores anſerum non debentur,niſi hoc ſenſiſſe teſtatorem iudici comprobetur. Extat hæc ſententia in l.auibus.D.de leg.lib.III.

Dulcibus legatis,ſapa,defrutum,mulſum,dulce etiam vinum,palmæ,caricæ,vuæ paſſæ debebuntur.Sed in hoc quoque voluntatis eſt quæſtio, quia & in ſpecie pomorum comprehendi poſſunt.

Inter dulcia numerantur paſſum,defrutum,murina,quod hic verſus Plauti indicat in Pſeudolo.Quid ſi opus ſiet,vt dulce promat indidem, ecquid habet? Rogas? Murinam, paſſum,defrutum,melinam.Item mulſum,ſapa,lora,œnomeli,palmæ,caricæ, ficus,vuæ paſſæ inter dulcia numerantur.l.vlt.§.vlt.D.de trit.vin.& ol.leg.Quamquam palmę,caricæ,vuæ paſſæ,ficus inter poma etiam numerari poſſint.l.qui fundum.D.de verb.ſignif. Itaque ſi quæratur dulcium potius,an pomorum ſint,facti ſiue voluntatis,atque adeò in æſtimatione iudicis quæſtio eſt. l. voluntatis. C. de fideic. quæ coniecturis explicabitur. Aliæ duæ ſunt iuris quæſtiones,vt elegãter Fabius tradit lib.XII. cap.2. quarum vna verborum proprietate continetur,finitione explicatur:altera æqui diſputatione continetur, qualitate explicatur.Et omnis quæſtio iuris in hæc tria genera deduci poteſt. E

Frugibus legatis,tam legumina,quàm ordeum,& triticum continentur. F

Frugum appellatione tam legumina,quàm frumenta continentur.l.frugẽ.D.de verb. ſign.Plin.lib.XVIII.Frugum,inquit,duo ſunt prima genera,frumenta,vt triticum,ordeũ: & legumina,vt faba,cicer.

Veſte

A Veſte legata ea cedunt quæ ex lana & lino texta ſunt: item ſerica,& bōbycina,quæ tamen induendi,operiendi,cingendi,ſternendi,iniiciēdíve cauſa parata ſunt:pelles quoque indutoriæ continebuntur.

Veſtis appellatione continentur lanea,linea,ſerica,bombycina,pellicea, quæ induendi,amiciendi,præcingendi,ſternendi,iniiciendi cauſa habentur. l.veſtis. §.1. & §.vlt.& l. prox.D.de aur.& arg.leg.

Veſte virili legata,ea tantummodo debebuntur quæ ad vſum virilē ſaluo pudore attinent. Stragula quoque huic legato cedunt.

B Virilia veſtimenta ſunt,quibus vir ſine reprehenſione vtitur. Nec enim ſtola nu meratur inter virilia veſtimenta,etiam ſi ea Caligula, vel Heliogabalus vtatur:vt meritò φαλιὼ ἀπάνθρωπον Tatianus dixerit in oratione πρὸς ἕλληνας. Veſtimenta quoque ſtragula virilia ſunt.l.veſtis.§.virilia.D.de aut.& arg.leg.

Muliebri veſte legata, omnia, quæ ad vſum muliebrem ſpectant, debebuntur.

Muliebria veſtimenta ſunt,quæ matrisfamiliæ cauſa parata ſunt, veluti ſtolæ, pallia, chiridotæ.d.l.veſtis.§.muliebria.

C Lana legata,ſiue ſuccida,ſiue lota ſit, ſiue pectinata, ſiue verſicoloria legato cedit. Purpura verò, aut ſtamen ſubteménve hoc nomine non continentur.

Paulus lanæ appellatione & ſuccidam,& lotam, & pectinatam, & verſicoloriam contineri putat.l.pediculis.§. Labeo. D.de aur. & arg. leg. Ab eo diſſentiunt Sabinus, & Vlpianus.l.ſi cui.in princip.& §.2.D.de legat.lib.III. tinctam enim lanam negāt eſſe lanam. Sic Paulus lanæ appellatione ſtamen, & ſubtemen contineri negat: illi contrà in d. l. ſi cui.§.1.Sic verſicolorum appellatione Paulus purpuram non contineri putat: quandoquidem lanæ vocabulo,quo verſicoloria contineri putat,purpuram negat contineri. Vl-
D pianus contrà in d. l.ſi cui. §. pen. Et verò ex hoc loco id neceſſariò efficitur omnimodo operam ludere eos,qui l.pediculis. §.Labeo. cum l. ſi cui.id eſt,Paulum cum Vlpiano in concordiam adducere conantur. Verùm quod diximus lanæ appellatione verſicoloria, ſiue tincta ex Vlpiani ſententia non contineri,pugnat cum §.de verſicoloribus.l.ſi cui. At is ſine dubio corruptus eſt, vt Pet.Faber,vir omni eruditione atque omni virtute præditus,primus animaduertit,mihiq; indicauit. Cùm enim de lanæ, & lini ſignificatione ſatis Vlpianus dixiſſet,de verſicolorum appellatione quæſtione propoſita, ſic inchoat malè, *Et conſtat apud veteres lanæ appellatione verſicoloria non contineri:ſed ea omnia videri legata quæ tincta ſunt,& neta.* Iam enim non de lanæ,ſed de verſicolorum appellatione eſt quæſtio: & veteres ex quibus Sabinus fuit,ea quæ tincta ſunt,vt ex initio legis conſtat,lanam non
E eſſe exiſtimauêre. Proinde Fabro aſſentior qui hunc locum ita reſtituit, *Et cōſtat apud veteres lanam appellatione verſicolorum non contineri.* Ac inde ſimiliter quęrit poſtea Vlpianus, an purpura appellatione verſicolorum contineatur: & contineri ait: Coloria autem ſiue αὐτοφυῆ non contineri.

Mundo muliebri legato, ea cedunt per quæ mundior mulier, lautiorque efficitur:velut ſpeculum,conchæ,ſituli,item buxides, vnguenta, & vaſa in quibus ea ſunt: item ſella balnearis,& cetera eiuſmodi.

F Mundo muliebri contineri ait ſpecula, conchas, ſitulos: hi ſunt qui matulæ dicuntur in l.argumento.§.mundus. D.de aur.& arg.leg. Item Buxides:ſic habēt libri veteres, pro quo Græci dixêre pyxides. Item vnguenta,& vaſa vnguentaria:item ſella balnearis,& argentum omne balneare. l.pediculis.§.pen.D.eod. & lauatio. Riſcus etiam eſt in mundo muliebri d.§.mundus.

Ornamentis legatis ea cedunt, per quæ ornatior efficitur mulier, veluti

anuli,catenæ,reticuli,& cetera quibus collo, vel capite, vel manibus mulie- A
res ornantur.

Iuriſconſulti mundum ab ornamentis ſeparant:eaq; etiam Tertullia. in lib. de habitu mulieb.ita rectè diſtinguit:Habitus, inquit fœminæ duplicem ſpeciem circumfert,cultũ & ornatum. Cultum dicimus quem mundum muliebrem vocant. Ornatum quem immundum muliebrem conuenit dici. Iſte in auro & argento,& gemmis,& veſtibus deputatur:ille in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis quæ oculos trahunt. Quod ait Tertullianus de veſtibus,Paulus non probat in l.quamuis.l.ornamẽtorum.D.de aur. & arg.leg. Veſtes enim propriam ſpeciem habent, nec ornamentorum numero habentur. Verùm in ornamentis hæc ſunt,anuli,catenæ, reticuli, inaureis, viriolæ,armillæ,aurum,argentum,gemmæ,lapilli.l.argumento.§.ornamenta.D.eod. B

Argento legato,maſſæ tantummodo debebuntur: Vaſa enim quæ proprio nomine ſeparantur,legato non cedunt: quia nec lana legata, veſtimenta debebuntur.

Vt auro ita & argento legato vaſa continentur.l.cùm aurum.§.vlt.D.de au.& arg.leg. Sed profectò magis eſt voluntatis quæſtio. Infectum enim argentum debetur, factũ propriis nominibus ſeparatur. Lana legata, proculdubio ne veſtimẽta quidem ex ea lana facta debentur.l.lana.D.de leg.3.

C

Vaſis argenteis legatis ea omnia continentur, quæ capacitati alicui parata ſunt: & ideò tam potoria, quàm eſcaria, item miniſteria omnia debebuntur,veluti vrceoli, lances, patinæ, piperataria, cochlearia quoque, itémque trullæ,calices,ſcyphi,& his ſimilia.

Vaſa dicimus ea,quæ aliquid in ſe recipiunt: ideoq; vaſis legatis,non potoria tantùm, & eſcaria,ſed etiam miniſtratoria debentur,vt puta vrceoli, lances, patinæ,& his ſimilia. l.cùm aurum.§.ſed cui vaſa.D.de aur.& arg.leg.

Libris legatis,chartæ,volumina,membranæ,& philuræ continentur:Codices quoque debentur. Librorum enim appellatione non volumina chartarum,ſed ſcripturæ modus,qui certo fine concluditur, æſtimatur. D

Librorum appellatione volumina continentur,quæ veteres in cylindri modum complicare ſolebant. Continentur quoque ſcriptæ chartæ, & membranæ, & philuræ,itẽ codices cuiuſcumque materiæ. Librum enim cùm dico,non volumen tantùm dico, ſed & quemlibet ſcripturæ modum certo fine concluſum.l.librorum.D.de legat.lib.III.

Auro legato,gemmæ quoque incluſæ, itémque margaritæ, & ſmaragdi legato cedunt. Sed magis eſt volũtatis eſſe quæſtionem. Infectum enim aurum debetur,factum ornamentorum genere continetur. E

Auro legato factum infectúmque debetur.l.cùm aurum.in princ.D.de aur.& arg.leg. itémq; gemmæ auro incluſæ.d.l.cùm aurum.§.perueniamus. Sed diſputari hic de voluntate defuncti poteſt,quià forſitan is aurum factum,cui incluſæ ſunt gemmæ, ornamentorum nomine habuit:quo caſu,auro legato, infectum dumtaxat debebitur. A gemmis margaritas ſeparat,& ſmaragdos,propterea quòd inter gemmas ſummum pretium obtinent. Ceterùm generalis eſt gemmarum appellatio, licet quidam ex auctoribus noſtris ſubtilem quandam inter ea differentiam conſtituerint.

F

Vaſis argenteis legatis,emblemata quoque ex auro infixa legato cedũt.

Emblemata aurea vaſis argenteis legatis iniuncta,ad legatarium pertinẽt. d.l.cùm aurum.§.ſimili modo.

Argento potorio legato,omnia quæ ad poculorum ſpeciem comparata ſunt,

A ſunt,debebuntur,veluti pateræ,calices,ſcyphi,vrceoli,œnophoria,& cōchę.

In argento potorio ſunt vaſa omnia potui parata.l.in argento. l.Seiæ.D.de aur.& arg. legat.

Carruca cum iunctura legata,mulæ quoque legatæ,non mulio videtur, propter quotidianam loquendi conſuetudinem.

Ad carrucas iungi mulæ ſolebant.l.ædiles.§.quæſitum.D.de ædil.ed.l.vxori.D.de auro & arg.leg. Ideoq; carruca cum iunctura legata, mulæ ipſæ legatæ videntur. Nam ita vulgò loquuntur,vt iuncturæ nomine,id quod iungitur intelligant. At mulio certè iuncturæ appellatione non continetur. In excuſis corruptè legitur, *necnon & mulio*.

B

Prolatis codicillis,vel alio teſtamēto quibus ademptum eſt legatum, vel certè reſciſſum,perperam ſoluta repetuntur.

Scripto heredi directa indebiti condictio datur,ſi diu celatum aliud teſtamentum,vel ſi codicilli prolati fuerint, quibus ademptum eſt legatum, vel certè reſciſſum, id eſt, deminutum.l.2.§.1. D.de cond.indeb. Scribe,reciſum.

De mortis cauſa donationibus. TIT. VII.

C MOrtis cauſa donat,qui ad bellum proficiſcitur, & qui nauigat, ea ſcilicet condicione,vt ſi reuerſus fuerit,ſibi reſtituatur: ſi perierit,penes eū remaneat,cui donauit.

Mortis donatio fit periculo mortis,vt dictum eſt lib. 11.tit.23.& ita vt ſi liberatus fuerit,donata recipiat,ſi perierit,vt habeat is qui accepit.§.1.de donat.

Donatio mortis cauſa,ceſſante valetudine,& ſecuta ſanitate,pœnitentia etiam reuocatur: Morte enim tantummodo conualeſcit.

D Donatio cauſa mortis donatoris morte confirmatur: At reuocatur,ſi eum donationis pœniteat,vel ſi è vitæ periculo eripiatur.§.1.de donat.

Ad legem Falcidiam. TIT. VIII.

EXhauſta legatis aut fideicommiſſis, vel mortis cauſa donationibus hereditate,auxilio Falcidiæ inſtitutus heres quadrantem retinere poteſt.

Legata aut onerant,aut delibant,aut exhauriunt hereditatem. Delibant,quę non excedunt: onerant,quæ excedunt dodrantem: exhauriunt, quæ aſſem abſumunt. Per le-
E gem Falcidiam delibari poteſt hereditas, onerari vel exhauriri non poteſt. Quadrans enim heredi illibatus reſeruandus eſt. Erat lex Falcidia de legatis, ſed Pegaſiano S. C. ad fideicommiſſa, Conſtitutione Seueri ad donationes cauſa mortis etiam producta eſt.

Quotiens de modo quartæ retinendæ quæritur, propter periculum plus petendi,officio iudicis omnibus æſtimatis,quarta faciēda eſt,quæ apud heredem remaneat: aut certè exigenda cautio à legatario,vt quod plus dodrāte perceperit,reſtituat.

Si heres legatarium plus petere dicat, quaſi ipſo iure per legem Falcidiam imminuto
F & reciſo legato, à iudice omnibus diligenter æſtimatis, diuidenda eſt pro quadrante & dodrante hereditas inter heredem & legatarios: aut petitori caueri, Quod amplius quàm per legem Falcidiam liceret, cepiſſet redditum iri, ſolidum & integrum legatum exſoluendum eſt. l. 1. §. cùm dicitur. D. ſi cui plus quàm per legem Falcidiam. l. 2. C. de vſur.leg.

Ea quæ mater viua filio donauit, in quartam non imputantur. A

In quartam Falcidianam non imputantur ea quæ heredi inter viuos donata ſunt, niſi ideò donata ſint, vt integra heres legata præſtaret. l. cum quo. §. vlt. D. ad leg. Falc. Propè enim eſt, vt ex cauſa hereditaria obueniſſe videantur ea, quæ prouidentia & contemplatione heredis futuri donata ſunt. Illud etiam conſtat donationes inter viuos non imputari in eam quartam, quæ inofficioſi teſtamenti querelam excludit: niſi & ea mente donetur, vt in eam imputetur. l. ſi quando. §. generaliter. C. de inoffi. teſtam. Hęc verò quarta an etiam ſit ex lege Falcidia, vt quidam opinantur, mihi nondum ſatis liquet, an verò ex lege Glicia: nec magis an ex conſtitutione D. Marci, cuius meminimus lib. III. Obſer. Nam ſicut D. Pius prolato S.C. Tertylliano, quo mater ab inteſtato liberis ſuccedit, & B matri ex teſtamento τὸ νόμιμον μέρος dedit, auctore Zonara: ita facto Orfitiano S.C. auctore D. Marco quo matri liberi ab inteſtato ſuccedunt, ex teſtamento matris tantundē liberis D. Marcum dediſſe, atque ita quadrantem antiquiori quodam iure, liberis ex teſtamento parentum virilis ſexus, & viciſſim his ex illorum teſtamento datum, eos quoq; matribus ex teſtamento liberorum, & his viciſſim ex illarum teſtamēto dediſſe verius eſt. Sed & ante D. Marcum receptum id fuiſſe indicat Plin. in lib. v. epiſt. 1.

Ex mora præſtandorum fideicommiſſorum, vel legatorum fructus & vſuræ peti poſſunt. Mora autem fieri videtur, cùm poſtulanti non datur.

Legatorum & fideicommiſſorum vſuræ & fructus ex mora debētur. Mora autem fieri intelligitur in perſonam per litis conteſtationem. l. 1. C. de vſur. leg. Itemq; per interpellationem, vt hoc loco Paulus docet, & relicti legati petitionem. C

IVLII PAVLI SENTENTIARVM, D

LIBER IIII.

De Fideicommiſſis. TIT. 1.

AB VXORE cui vir dotem prælegauit, fideicommiſſum relinqui non poteſt: quia non ex lucratiua cauſa teſtamento aliquid capit, ſed proprium recipere videtur.

Ab vxore cui dos relegatur, fideicommiſſum relinqui non poteſt, E quia reddi dos potius, quàm legato adquiri videtur. l. cùm pater. §. fideic. D. de legat. lib. 2. Eadémque ratione lex Falcidia hoc legatum nō minuit. l. ſed vſusfructus. §. dos. D. ad leg. Falcid. At ex commodo repræſentationis Falcidiam detrahi, & fideicommiſſum ab ea relinqui poſſe, nemo eſt qui ambigat.

A poſtumo herede inſtituto fideicommiſſum dari poteſt.

A poſtumo herede legitimo, licet alienus ſit poſtumus, fideicommiſſum relinqui poteſt. l. pen. D. de legat. lib. 1. l. 1. §. pe. de legat. lib. 3. A poſtumo quoque herede inſtituto fideicommiſſum relinqui poſſe Paulus ait: quod ego etiam in poſtumo alieno locum obtinuiſſe arbitror: quia etſi non heres, bonorum tamen poſſeſſor exiſtere poteſt. F

Ab Imperatore herede inſtituto legatum & fideicōmiſſum dari poteſt.

A poſtumo alieno herede inſtituto legatum dari non poteſt, quia heres fieri non poteſt,

A teſt, vt ſ.diximus: Ab imperatore herede inſtituto & legatum & fideicomiſſum relinqui poteſt: quia aditione heres fieri poteſt, & ius habet commune cum ceteris. l.cùm heredes C.qui teſtam.fac. poſſ. Quæ lex aliqua ex parte tollitur in l.2.C.Th.de teſta.ſed Iuſtinianus l.cum heredes, magis probauit.

A ſurdo vel muto, ſiue legatum acceperit, ſiue heres inſtitutus ſit, vel ab inteſtato ſucceſſerit, fideicommiſſum relinquitur.

Ignorantes adſtringi poſſunt fideicommiſſo, & ideo à ſurdo etiam vel muto herede aut legatario fideicommiſſum relinqui poteſt. l.cùm pater.§.ſurdo.D.de legat.lib.2.

B Qui fideicommiſſum relinquit, etiã cum eo qui relinquit, loqui poteſt: velut PETO, GAI SEI CONTENTVS SIS ILLA RE, aut, VOLO TIBI ILLVD PRAESTARI.

Etiam ſi cum fideicommiſſario, non cum herede, aut legatario defunctus loquatur, fideicõmiſſum debetur. l.peto.D.de lega.lib.2. l.fideicommiſſa.§.ſi quis ita. D.de legat.lib. 2. Qua de re ſcripſimus Obſer.lib. 2.cap.3.

Fideicommittere his verbis poſſumus, ROGO, PETO, VOLO, MANDO, DEPRECOR, CVPIO, INIVNGO. DESIDERO quo-
C que, & IMPERO verba vtile faciunt fideicommiſſum. RELINQVO verò, & COMMENDO, nullam fideicommiſsi pariunt actionem.

Verba precaria hæc ſunt, peto, rogo, volo, mando.§.vlt.de ſing.reb. per fid. rel. l. 2. C. Com.de lega. Item deprecor, cupio, iniungo, deſidero. l. etiam hoc modo. l. & eo modo. D.de legat.lib.1. Addidit Paulus, *impetro*, lego, *impero*, cum Alciato. Ei tamen non aſſentior dum minus eſſe precarium, *iubeo*, putat quàm, *impero*, Nam &, *iubeo*, precarium eſt. l. Aurelius.§.vlt.D.de lib.leg.& vtrumque ſignificat *volo*, ſiue *cupio*. Hæc verba & inflexa dicuntur & παρακλητικὰ, & fideicommiſſaria, nuſquam obliqua. *Commẽdo*, non eſt verbũ precarium, vt ſi dixerit, *Illum tibi commendo*, l.ex verbo. C.de fideic.lib.l. fideicommiſſa.§.
D ſi ita quis.D.de legat.lib.3. niſi vt Thalelæus notat forſitan probetur fideicommittere eo verbo teſtatorem voluiſſe. Nam ex nouiſſimis conſtitutionibus omne verbum ad fideicommittendum vtile atque validum eſt. At *relinquo* videtur eſſe precarium. l.Lucius.§.filiam.D.ad S.C.Trebel.ſed Paulus negat.

Tam noſtras res, quàm alienas per fideicõmiſſum relinquere poſſumus: ſed noſtræ ſtatim, alienæ autem æſtimatæ, aut redemptæ præſtantur.

Quæ per damnationem legari poſſunt, & per fideicommiſſum relinqui poſſunt, auctore Vlpiano in tit.de fideic. Res igitur alienæ per fideicommiſſum relinqui poſſunt, nã
E & legari per damnationem: quod Agrœtius Grammaticus ſignificat, dum ex quopiã auctore bono, hoc verbo, damnas, relicta omnimodo ſolui oportere ait, etiam ſi res aliena legata ſit. Per vindicationem res aliena ſi legata ſit, legatum iure ciuili non valet, vt probat l.Stichus ſeruus.D.de manum.teſt. Vt enim libertas ſeruo alieno non rectè legatur, ſic lex ait rem alienam non rectè legari, vindicationis ſcilicet modo. Atque adeò nec illo modo rem ſuam teſtatorem rectè legare, aut ſeruum ſuum rectè teſtamento manumittere in eum caſum quo res, aut ſeruus heredis eſſe deſierit. At ex S. C. Neroniano, & ex conſtitutionẽ Iuſtiniani, & per vindicationẽ legata res aliena perinde debetur, acſi damnationis modo relicta eſſet. Præſtatur autem vel res ipſa, vel æſtimatio eius.

F Si alienam rem tamquam ſuam teſtator per fideicommiſſum reliquerit, non relicturus ſi alienam ſciſſet, vt ſolet legatum, ita inutile erit fideicõmiſſum.

Si quis rem alienam ignorans per fideicommiſſum reliquerit, vel per damnationem legauerit, inutile fideicõmiſſum vel legatum eſt, niſi & ſi ſciſſet rem alienam eſſe, lega-

turum eum fuiſſe appareat.l.cùm alienam.C.de legat.l.prædia.C.de fideic. A

Teſtator ſuperuiuens, ſi eam rem quam reliquerat, vendiderit,extingui-
tur fideicommiſſum.

Licet rei alienæ fideicommiſſum valeat, ſi tamen quis rem ſuam quam per fideicom-
miſſum reliquit, alienauerit, placet fideicommiſſum extingui: quia fideicommiſſum vi-
detur ademiſſe, niſi alia mente teſtatorem alienaſse probetur.§.ſi rem ſuam. de legat.l.
cùm ſeruus.D.de adim. lega.

Codicillis, qui teſtamento confirmati nõ ſunt, adſcriptum fideicommiſ-
ſum iure debetur. B

In codicillis teſtamento confirmatis licet nemo heres inſtitui poſſit, legata tamen re-
linqui poſsunt, & tutelę,& libertates directæ: quoniam hi codicilli pro parte teſtamen-
ti ſunt. In codicillis teſtamento non confirmatis nihil recto iure relinqui poteſt, fideicõ-
miſſum tamen dari poteſt.

Filio quibuſcũque verbis à patre fideicõmiſſum relictum, iure debetur.
Sufficit enim inter cõiunctas perſonas quibuſcumque verbis vt in donatio
ne, volũtas expreſſa: & ideo etiã pridie quã moriatur rectè relictũ videtur.

Non ſic eſt accipienda hęc ſententia vt à patre herede inſtituto filiofamiliàs relictum C
fideicommiſſum debeatur, etiam ſi ita teſtator dixerit, *Pridie quàm morietur heres,filio eius*
dari volo. Hoc enim fit non ratione coniunctionis perſonarum, ſed quia paria hæc ſunt,
Poſt mortem heredis, & Pridie quàm morietur heres: propterea quod non niſi poſt mortem
ſciri poteſt quando fuerit pridie. §. poſt mortem. De legat. Sed & hanc orationem, *Cùm*
morietur heres, in fideicommiſſis hac in ſpecie non eſſe ab illis diuerſam conſtat. l.1.§. ſi e-
mancipato.D.de collà.bonor.l.fideicommiſſa.§.ſi filio.D.de legat. lib.I I I. Igitur ſic po-
tius hanc ſententiam accipiamus, vt licet fideicommiſſum relictum poſt mortem fidei-
commiſſarij, aut pridie quàm moriatur fideicommiſſarius non valeat, (qua in re à fidei-
commiſſo legatum nihil diſtat, multóque diſſimilis eſt cauſa relicti poſt mortem heredis,
cùm poſſit hoc genere fideicommitti,non etiam legari) tamẽ ratione coniunctionis per- D
ſonarum, vtpote filio patre dante fideicommiſſum, etiam poſt mortem filij, aut pridie
quàm morietur filius,filio rectè fideicommiſſum relictum videatur. Sufficit, inquit,inter
coniunctas perſonas quibuſcumq; verbis, vt in donatione, expreſſa voluntas. Nec enim
in donationibus inter coniunctas perſonas verborum ſubtilitas obſeruatur: nec exigitur
mancipatio aut traditio ex Conſtit. D. Pij l. 4. C. Th.de donat. licet actorum inſinuatio
omnimodo exigatur.l.data. C.de donat. Ad quam legem ſi quæratur dubitationis ratio
nec à Latinis, vt reor, nec à Græcis interpretibus intellecta, ex hoc loco ſumenda erit.

In tempus emancipationis, vel cùm ſui iuris erit, fideicommiſſum reli-
ctum quocumque modo patria poteſtate liberato debetur. E

Fideicommiſſum ita relictum. Cùm ſui iuris erit, morte, vel emancipatione, vel alio
quocumq; modo patria poteſtate liberato debetur. Idemq; iuris erit vno tantũ caſu ex-
preſſo.l.fideic.§.ſi cui.D.de leg.lib.3.l.ſi ita eſſet.D.quã.dies.leg.ced.l.3.C.de inſt.& ſubſt.

Rogati inuicem ſibi,ſi ſine liberis deceſſerint,hereditatem reſtituere, al-
tero decedente ſine liberis, hereditas ad eum peruenit qui ſuperuixit, nec
ex eo paciſci contra voluntatem teſtatoris poſſunt.

Si duo ſibi inuicem precario ſubſtituti ſint,ſub hac condicione, Si ſine liberis deceſſe-
rint, pacto effici non poteſt vno decedente ſine liberis, quominus ad ſuperſtitem here- F
ditas pertineat. Sed hoc conſtitutiones non admittunt.l.cùm proponas.1.C.de pact.l. de
fideicommiſſo.C.de tranſact. Nam & alienatione prohibita extra familiã, omnibus ven-
dentibus itemque pacto fideicommiſſum remittitur.Nou. CLIX. ex qua eſt explican-
da.l.quotiens ab omnibus C.de fidic.& l.cùm pater.§.libertis. D.de legat. lib. 2.

Heres

A Heres ante aditam hereditatem, legatarius antequàm legatum accipiat, fideicommiſſum præſtare non poſſunt.

Adiri prius hereditatem ab herede, vel à legatario legatum agnoſci oportet, deinde fideicommiſſum præſtari ab eo herede, vel legatario relictum.

Rem fideicommiſſam ſi heres vendiderit, eámque ſciens comparauerit, nihilominus in poſſeſſionem eius fideicommiſſarius mitti iure deſiderat.

Si rem fideicommiſſam ſcienti heres vendiderit, fideicommiſſario dabitur in rem miſſio. Sed Iuſtinianus in rem miſſionem ſuſtulit. Igitur ſupereſt fideicommiſſario duntaxat vindicatio: emptori autem malæ fidei aduerſus
B heredem ſolius pretij repetitio dabitur l.vlt.C.com.de legat.

Quotiens libertis fideicommiſſum relinquitur, ad eos tantummodo placuit pertinere, qui manumiſſi ſunt, vel qui in eodem teſtamento libertatẽ intra numerum legitimum conſecuti ſunt.

Fideicommiſſo relicto libertis, non tantùm hi quos viuus teſtator manumiſit, ſed etiã teſtamento codicilliſve manumiſſi iuxta modum lege Caninia conſtitutum ad fideicõmiſſum admittuntur. Idem interdum datur & manumiſſis per fideicommiſſum, & liber-
C torum libertis.l.2.l.alimenta.§.1.D.de alim.leg.

Cui ab herede fideicommiſſum non præſtatur, non ſolùm in res hereditarias, ſed & in proprias heredis inducitur.

Fideicommiſſarius, cui heres fideicommiſſum pecuniarium non præſtat, non tantùm in hereditariarum, ſed in propriarum heredis rerum poſſeſſionem inducitur. Quod ita procedit, niſi malit ſeparationem bonorum impetrare. Datur enim ſeparatio legatariis & fideicommiſſariis.l.pen.D.de ſepar. At cùm ob cautionem non pręſtitam mittitur fideicommiſſarius in poſſeſſionem, ſanè non mittitur in res heredis proprias, niſi certis modis
D ex conſtitutione Antonini.l.is cui.§.Imp.D.vt in poſſ.legat.

Ius omne fideicommiſſi non in vindicatione, ſed in petitione conſiſtit.

Legata vindicamus, fideicommiſſa petimus, ſiue perſequimur. l.mulier. §.non eſt.D. ad S.C. Trebellianum.

De S. C. Trebelliano. Tit. II.

SEnatuſconſulto Trebelliano proſpectũ eſt, ne ſolus heres omnibus hereditariis actionibus oneretur. Et ideò quotiens hereditas ex cauſa fidei-
E commiſſi reſtituitur, actiones eius in fideicommiſſarium transferũtur: quia vnicuique damnoſam eſſe fidem ſuam non oportet.

Lege Falcidia non interueniẽte ex S.C.Trebelliano reſtituitur hereditas, ita vt actiones in fideicommiſſarium dentur. Quod ideò proditum eſt, ne cui periculoſa eſſet fides ſua.l.1.D.ad S.C.Trebel.

De S. C. Pegaſiano. Tit. III.

INter heredem & fideicommiſſarium, cui ex Pegaſiano hereditas reſtitui-
F tur, partis & pro parte ſtipulatio interponitur: vt heredi inſtituto pro quarta actiones, pro ceteris verò portionibus fideicommiſſario competant.

Lege Falcidia interueniente, ex S.C. Pegaſiano reſtituitur hereditas deducta quarta, & actionibus in fideicõmiſſarium minimè tranſlatis. Cõmunicantur tamen onera inter

heredem & fideicommiſſarium interpoſitis ſtipulationibus partis & pro parte. §. poſt A
quod.de fideic.hered.Sed à Iuſtiniano Pegaſianum S. C. transfuſum eſt in Trebellianũ,
vt actio rei vxoriæ in actionem ex ſtipulatu.

Totam hereditatem reſtituere rogatus, ſi quartam retinere nolit, magis eſt, vt eam ex S.C. Trebelliano debeat reſtituere. Tunc enim omnes actiones in fideicommiſſarium dantur.

Is qui totam hereditatem reſtituere rogatus eſt, ſi Falcidiam omittat fidei explendæ
gratia, vel ex S.C. Pegaſiano reſtituere debet, interpoſitis emptæ & venditæ hereditatis
ſtipulationibus. §. ergo ſiquidem. de fid. hered. vel quod expeditius eſt, ex S.C. Trebellia- B
no, aut vi prætoris ex S.C. Pegaſiano, nullis ſtipulationibus interpoſitis. l. qui totam. D.
ad S.C. Trebel.

Lex Falcidia, itémque S.C. Pegaſianum deducto omni ære alieno, Deorúmque donis, quartam reſiduæ hereditatis ad heredem voluit pertinere.

Deduci prius oportet omne æs alienum, & Deorum dona, deinde Falcidianam, aut
Pegaſianam quartam. Ex hoc loco in Notis ad Iuſtiniani Inſtitutiones teſtatus ſum mal-
le me in l. 1. §. ad municipum. D. ad leg. Falcid. ſic legere, *Ad municipum quoque legata, non
etiam ad ea quæ Deo relinquuntur, lex Falcidia pertinet*: nec muto ſententiam. Vt enim cõſti-
tutio iuris ciuilis quæ inter coniuges donationem prohibet, in Deorum donis non va- C
let. l. ſi ſponſus. §. proinde. D. de don. inter vir. & vxo. ita Dei cultus poſtulat, vt nec in eis
valeat lex Falcidia: idque nouiſſimis conſtitutionibus comprobatur.

Qui totam hereditatem reſtituit, cùm quartã retinere ex Pegaſiano debuiſſet, repetere eam non poteſt. Nec enim indebitum ſoluiſſe videtur, qui plenam fidem defuncto præſtare maluit.

Qui ex Pegaſiano totam hereditatem reſtituit, quartæ condictionem non habet, quia
ſciens reſtituit. l. 1. l. vlt. C. ad leg. Falcid. l. ſi ſponſus. §. ſi quis rogatus. D. de don. int. vir. &
vxor. Stipulationem emptæ & venditæ hereditatis habet. Qui verò ex Trebelliano reſti- D
tuit, quartæ condictionem habet, quia ignorans ſoluit. §. ſed quia. de fid. hered. Cùm e-
nim interueniente Falcidia, Pegaſiano nõ interueniente, Trebelliano locus ſit, is qui hoc
vtitur Falcidiam non interuenire, qui illo, interuenire vt exiſtimet neceſſe eſt, niſi forſitã
expeditiore via vſus, cùm poſſet ex Pegaſiano reſtituere, maluerit totam hereditatem re-
ſtituere ex Trebelliano actionum transferendarum cauſa: quo caſu & Falcidiæ condi-
ctio ceſſat.

De repudianda hereditate. TIT. IIII.

RЕcuſari hereditas non tantùm verbis, ſed etiam re poteſt, & alio quouis E
indicio voluntatis.

Diuerſa hæc ſunt, Repudiare & Recuſare. Repudiatio fit in iure, Recuſatio quoquo-
modo, vt oſtendi in tit. de hered. qual. & diff. lib. 2. Inſtit. Recuſat non tantùm heres, ſed
etiam fideicommiſſarius. l. cogi. §. ſi quis heres. §. ſi ſeruo. D. ad Treb. Repudiat ſolus he-
res, numquam verò fideicommiſſarius dicitur repudiare, quia non defertur ei hereditas.
Cùm igitur hæc duo ſint diuerſa, non debuit huic quæſtioni de recuſatione hereditatis
præponi titulus, *De repudianda hereditate*. Et verò ſufficiebat ſuperior titulus, *De S.C. Pega-
ſiano*, cùm omnia ea quæ ſequuntur ad S.C. Pegaſianum pertineant: ideoq; ſub tit. ad S.
C. Trebel. ponere hanc ſententiam Tribonianus debuit, quam tamen huius tituli falſa F
impoſitione deceptus ſub tit. de adquiren. vel omit. hered. collocauit. l. recuſari. D. de ac-
quir. hered.

Heres per magiſtratus municipales ex auctoritate pręſidis, fideicommiſſario poſtulante, hereditatem adire & reſtituere compellitur.

Qui

A Qui recuſat adire, in vrbe per prætorem adire & reſtituere cogitur, in prouinciis per præſidem. Sed & per Duumuiros ex præcepto præſidis cogi poteſt. Eodemq́; modo Duumuiri tutores dant l. Lucius. §. cùm teſtamento. D. de admi. tut. cùm tamen neutrū imperij ſit, aut iuriſdictionis.

Fideicommiſſarius ſi affirmet heredem nolle adire hereditatem, abſente eo interponi decretum, & in poſſeſsionem mitti iure deſiderat.

Etiam aduerſus abſentem heredem & recuſantem fideicommiſſarius rectè poſtulat decretum. l. recuſare. D. ad Trebel. vt ſcilicet, adeat. l. ſi poſtulante. D. eod. eoque ceſſante B fideicommiſſarius in poſſeſſionem mittetur, & ipſo iure in eum tranſibunt actiones, vt conſtitutum eſt in l. pen. §. vlt. C. eod.

Suſpectā hereditatem adire cōpulſus omnia ex Trebelliano conſtituit.

Si ex decreto prætoris heres adierit, reſtituit quidem hereditatem ex S. C. Pegaſiano, ſed perinde eſt, atque ſi ex Trebelliano reſtituiſſet: & ideò neque actiones, neque quartā habet. l. quia poterat. l. qui totam. D. ad Treb. §. ſed ſi recuſabat. de fideic. her.

De inofficioſi querela. TIT. V.

C INofficioſum dicitur teſtamentum, quod fruſtra, liberis exheredatis, non ex officio pietatis, videtur eſſe conſcriptum.

Inofficioſum teſtamentum eſt, in quo liberi, vel parentes fruſtra exheredati ſunt. Fruſtra fit exheredatio quæ non tenet. Quòd ſi obtinuerit exheredatio, inofficioſum teſtamentum non eſt. Sic autem dicitur, quaſi contra merita (vt Aſconius ait) vel contra officium pietatis factum. l. 2. D. de inoff. teſt.

Poſt factum à matre teſtamentum filius procreatus, non mutata ab ea, cùm poſſet, voluntate, ad exemplum præteriti inofficioſi querelam rectè inſtituit.

D Præteriti à matre pro exheredatis habentur: & ideò datur eis querela inofficioſi teſtamenti. Præteriti autem dicūtur, non tantùm qui cùm nati eſſent, teſtamenti faciendi tēpore omiſſi ſunt, ſed & qui poſt factum teſtamentum naſcuntur, ſi poſt eorum editionē mutandi teſtamenti liberum ſpatiū mater habuerit, nec mutauerit. Quòd ſi in ipſo puerperio diem ſuum obierit, aduerſus fratres inſtitutos omiſſo non dabitur querela, ſed adcreſcet eis in virilem: aduerſus extrancos dabitur querela. l. 3. C. de inoff. teſta. Igitur & ſi ſint duo filij ex partibus diſparibus ſcripti, puta, Primus ex quadrante, Secundus ex dodrante, Tertius qui omiſſus eſt trientem feret, Primus ſextantem, Secundus ſemiſſem. Quòd ſi filius & extraneus ex æquo inſtituti ſint, omiſſo querela dabitur tantùm aduerſus extraneum: nec enim fratri inſtituto quicquam auferet. Ac ſi ex minima parte, puta E ex vncia extraneus inſtitutus ſit, ex deunce filius, aget filius præteritus querela in extraneum, fratri autem adcreſcet in quincuncem. Eademq́; ratio ſeruabitur ſi plures ſint extranei, pluresq́; filij heredes inſtituti, aut plures filij, vnus extraneus, plures extranei, vnus filius.

Teſtamentum in quo Imperator ſcriptus eſt heres, inofficioſum argui poteſt. Eum enim qui leges facit, pari maieſtate legibus obtēperare cōuenit.

Actio inofficioſi datur liberis, aut parentibus exheredatis, etiam contra Imperatorem heredem ſcriptum. l. Papinianus. §. ſi Imperator. D. de inoff. teſt. Seruare enim eum leges decet qui & facit. l. ex imperfecto. D. de legat. lib. III.

F Qui inofficioſum dicere poteſt, hereditatem petere non prohibetur.

Multum à querela inofficioſi, quæ & petitio hereditatis de inofficioſo appellatur, diſtat illa petitio hereditatis, de qua poſt tit. de inoff. teſt. in Pandectis generalis titulus datur. Nam querela aduerſus eum intenditur, qui iuſtè poſſidet, vt puta aduerſus heredem

ſcriptum,item contra fideicommiſſarium.l.1.C.de inoff.teſt. contra præteritum,qui ac- A
cepit cum re bonorum poſſeſſionem contra tabulas.l.filium.D.de bonor. poſſeſſ.contra
tab. Illa autem petitio hereditatis aduerſus eum datur,qui nullo iure poſſidet.l.regulari-
ter.D.de pet.hered. Sed tamen,vt hoc in loco Paulus ſentit, qui inofficioſi actionem ha-
bet aduerſus heredem ſcriptum, & petitionem illam hereditatis aduerſus eum intendere
poteſt. Quamuis enim dari nō ſoleat aduerſus eum qui iure poſſidet: æquum tamen eam
dari,cùm is qui agat paratus eſt inofficioſum teſtamentū dicere.l.1.C.de inoff.teſt. Qui-
dam Codices habent, *Qui inofficioſum dicere non poteſt.*

Filius ex aſſe heres inſtitutus inofficioſum dicere nō poteſt , nec intereſt,
exhauſta necne ſit hereditas,cùm apud eum quarta aut legis Falcidiæ,aut S. B
C. Pegaſiani beneficio ſit remanſura.

Inſtitutis querela inofficioſi teſtamenti, ne tunc quidem datur , cùm legatis exhauſta
vel onerata eſt hereditas,vel cùm ipſi alteri eam reſtituere rogati ſunt,quia Falcidiam ha-
bent.l.Papinianus.§.quarta.D.de inoff. teſt.

Quarta portio liberis deducto ære alieno , & funeris impenſa præſtanda
eſt, vt ab inofficioſi querela excludantur : libertates quoque eam portionē
minuere placet.

Quarta debitæ portionis excludit querelam.Quartę autem ratio priuſquam ineatur,
deducendum æs alienum,deducenda funeris impenſa, deducendæ ſunt libertates. l. Pa- C
pinianus.§.quoniam.&.§.quarta.D.de inoff.teſt.l.cùm quæritur.C.eod.

Filius in iudicio patris ſi minus quarta portione cōſecutus ſit,vt quarta ſi-
bi à coheredibus fratribus citra inofficioſi querelā impleatur,iure deſiderat.

Filio inſtituto ex minore parte non datur querela, maximè ſi ei adiecti ſint fratres co-
heredes: ſed ita actio datur,vt ſibi portio debita à fratribus ſuppleatur. Adiectis extraneis
ſecus eſſe argumentum præbet.l.3.C.de inoffic.teſt. Filio autem exheredato,ſi minus de-
bita portione conceſſum aliquid vel relictum ſit, vel eadem actio dabitur , maximè ſi in
teſtamento id adiectum ſit, vt ei debita portio viri boni arbitratu repleatur,vel etiam da-
bitur querela cum onere collationis, ſi in totum reſciſſo teſtamento omnes fratres ab in- D
teſtato veniant. Et ita accipio.l.ſi non mortis. D.de inoff. teſt.l. vt liberis. C. de collat. l.
pater filium. D. de collat. dot. Filio autem præterito , nemo eſt qui neſciat ad excluden-
dum bonorum poſſeſſionem contra tabulas quartam non ſufficere. Hodie ex conſtitu-
tione Iuſtiniani filio inſtituto ex minore parte,vel exheredato,cui minus debito relictum
eſt,omnimodo actio datur ſupplendæ portionis gratia, non querela.l. omnimodo. l. ſci-
mus. C.de inoff.teſt.

Pactio talis,ne de inofficioſo teſtamēto dicatur,querelā ſuper iudicio futu
ram nō excludit. Meritis enim liberos, quàm pactionibus adſtringi placuit.

Si parens cum filio paciſcatur,ne de inofficioſo agat,agenti poſtea filio non obſtat ex- E
ceptio pacti,vel doli.Sunt enim filij,vt & Papinianus ait,meritis prouocandi ad obſequia
paterna,non pactionibus adſtringendi.l.ſi quando.§.illud.C.de inoff. teſt.

Rogatus hereditatem reſtituere, etſi inofficioſi querelam inſtituerit,fidei
commiſſo non fit iniuria : quartam enim ſolummodo hereditatis amittit,
quam beneficio Senatuſconſulti habere potuiſſet.

Qui inofficioſum teſtamentum dixit,nec obtinuit: id, quod ex teſtamento accepit,ei
aufertur,quaſi indigno,& fiſco vindicatur.l.Papinianus.§.meminiſſe.D.de inoff.teſt.Igi-
tur ſi inſtitutus & rogatus Titio hereditatem reſtituere, aduerſus Titium inofficioſum
teſtamentum dixerit,atque adeò non obtinuerit,quarta quidem Pegaſiana, quam habe-
re potuiſſet,fiſco vindicatur, reliqua autem hereditas Titio cōſeruatur.d.l.Papinianus.§. F
vnde non malè. Id enim dumtaxat ei aufertur quod apud eum remanere potuiſſet.

Heres inſtitutus habens ſubſtitutum, ſi de inofficioſo dixerit , nec obti-
nuerit,non id ad fiſcum,ſed ad ſubſtitutum pertinebit.

A Vt ſubſtitutioni precariæ iniuriam non fieri dixit, ſcripto querente, nec obtinente:ita nunc ait ſubſtitutioni directæ iniuriam non fieri, ſi ſcriptus de inofficioſo teſtamento egerit,nec obtinuerit.Nec enim fiſco,ſed ſubſtituto hereditas conſeruatur. In priori ſpecie agit aduerſus fideicommiſſarium,in hac aduerſus ſubſtitutum, vt & in d.l.Papinia.§. quarta.in fin.Nam vterque eſt heredis loco.

De viceſima. Tit. VI.

Hic titulus eſt de viceſima hereditatum, de qua Æmilius Macer libros duos ſcripſit. Hæc lege Iulia primùm augendi ærarij gratia,extraneis heredibus, nec inopibus irrogata eſt,vt Dio ſcribit lib.LV. B Deinde Neruæ,Traiani,Adriani,Marci,& aliorum conſtitutionibus vel acciſa,vel ex integro reducta, & ad poſtremum abolita eſt. Non eſt credendum Alciato,qui eam fuiſſe à Gratiano ſublatam, idq; Auſonium in Gratiarum actione teſtari falsò conſcripſit. Solet Alciatus auctorum teſtimonio abuti,eorumq; verba ad ſui animi ſententiam commutare,qua re nihil eſt iniquius, nihil illiberalius. Quæ lex verò viceſimam ſanxit,eadem & de aperiendis tabulis teſtamenti cauit, vt ex poſtrema huius tituli ſententia apparet: & ita edicto quoque D. Adrianus de Viceſima ſimul, & de aperiendis tabulis conſtituit.l.vlt. C.de edic.D.Adr.tollen.l.vlt.D.de ap.tec.

C TAbulæ teſtamenti aperiuntur hoc modo, vt teſtes, vel maxima pars eorum adhibeantur qui ſignauerint teſtamentum: vt ita agnitis ſignis rupto lino aperiatur & recitetur, atque ita deſcribendi exempli fiat poteſtas, ac deinde ſigno publico obſignatum in archium redigatur:vt ſi quando exemplum eius interciderit,ſit vnde peti poſſit.

Coactis ſignatoribus, vel maiori horum parte, & ſigillis recognitis, lino inciſo tabulæ reſignantur,& recitantur.l.cùm ab initio.l.ſed ſi maior.D.quemad.teſt.aper. Si non fuerit ſignatorum copia,præſentibus optimæ opinionis viris aperiuntur.l.ſed ſi quis. D.eod. l.2.C.eod tit. Et ideo in proxima ſententia Paulus, *Præſentibus*, inquit, *teſtibus, vel honeſtis viris*. Apertis autem tabulis inſpiciendi, deſcribendiq; ſit poteſtas eis, quorũ res eſt. Tum D deinde obſignantur ſigno publico,& in archium publicum deponuntur,vt ſi forraſſe exemplum interciderit,ex archio petatur. Quid ſit archium notum eſt. Deponuntur in eo inſtrumenta etiam priuata.l.moris eſt.D.de pœn. vt publicum teſtimonium habeant: eaque ratione in archium redacta ad comparationem valẽt, licet deſtituta ſint legis ſolemnitate. Nou.1.§.pen. Eccleſiarum archium cimeliarchium appellatur, quòd in eo ſint repoſita κειμήλια,id eſt,ſacra vaſa: Et ideo in.l.litibus.C.de agr.& cenſ.ſic rectius in ſcriptis, quàm in excuſis codicibus legitur, *In æde ſacroſancta, id eſt, cimeliarchio*. At quemadmodum ideo Paulus ait teſtamenta in archio deponi, vt exemplo amiſſo ſit vnde aliud promi poſſit, ſic inuenta eſt ratio qua poſſint, etiam dum adhuc teſtatores in rebus humanis E agunt, teſtamenta publicari, & inſinuari actis publicis,vt ipſo etiam authentico amiſſo, ex actis publicis fides teſtamenti petatur.l.2. l. teſtamenta.l. conſulta. C. de teſtam. Non aliter quàm ſi ab initio actis ſolùm publicis teſtamenta condita fuiſſent. Quod fieri poſſe indicat.l. omnium. C. eod. & Nouel. Valentiniani de teſtam. Publicantur autem & referantur in vrbe apud magiſtrum cenſus,in prouinciis apud præſides vel magiſtratus, vel defenſores.d.l.teſtamenta.l.in hac. C. de donatio. Acta in hunc ferme modum Romano more fieri ex Marculphi monachi libro, De formulis publicorum priuatorumque negotiorum Emari Ranconeti v.c. diuino immortalique beneficio didicimus: *Anno illo, ſub die illa, ciuitate, illa adſtante defenſore & omni curia illius ciuitatis,* TITIVS *proſecutor dixit: Peto, optime defenſor, vóſque laudabiles curiales atque municipes, vt mihi codices publicos patere iubeatis, Quædam enim in manibus habeo, quæ geſtorum cupio allegatione* F *roborari.* DEFENSOR *& Curiales dixerunt, Patent tibi codices publici, proſequere quæ optas.* PROSECVTOR *dixit, Gaius vir illuſtris mihi mandauit, teſtamentum, vt mos eſt, geſtis municipalibus inſinuarem.* DEFENSOR *dixit, Amanuenſis mandatum accipiat, & recitet.* POST *recitationem mandati, Defenſor dixit, Mandatum quidem recitatum eſt, ſed teſtamentum quod præ manibus te habere dicis, etiam nobis præſentibus recitetur, &*

vt poſtulas,geſtis publicis firmetur. POST *recitationem teſtamenti,Defenſor & curiales dixerunt,* A *Teſtamentum quod recitatum eſt ,geſtis publicis inſeratur.* PROSEÇVTOR *dixit, Hoc amplius peto optime Defenſor, vt mihi geſta publicè edantur.* DEFENSOR *& ordo curiæ dixerunt,Quia teſtamentum & mandatum rite condita , & bonorum virorum ſubſcriptionibus firmata cognouimus,æquum eſt vt geſta cùm à nobis fuerint ſubſcripta,& ab amanuenſi edita,tibi ex more tradantur,eadémque in archijs publicis conſeruētur.*Parique modo acta in donationum inſinuatione conficiebantur.

Teſtamenta in municipiis,coloniis,oppidis.præfectura,vico,caſtello cōciliabulo facta, in foro vel baſilica præſentibus teſtibus vel honeſtis viris, inter horam ſecundam & decimam diei recitari debent,exemplóque ſubla- B to ab iiſdem rurſus magiſtratibus obſignari , quorū præſentia cōſtat aperia.

Recitationes teſtamentorum fiunt in foro , aut baſilicis à ſecunda hora ad decimam: quoniam eo maximè tempore frequentiſſimum eſt forum. Et fiunt præſente magiſtratu, eodemq́ue teſtamentum,poſteaquam deſcribendi poteſtas facta eſt, obſignante. Et hoc eſt quod ſuperius publicum ſignum appellauit. Sed ſi in archio ciuitatis tabulæ non deponantur,ſatis erit vel priorum ſignatorum, vel eorum qui illis abſentibus adfuerunt, ſigna magiſtratu pręſente reponi.l.ſed ſi quis. D. teſt. quemadm. aper.l.2. C.eod. Pertinet ad hanc maximè quæſtionem quod Auguſtinus ſcribit in pſalmum 21. Tandiu contenditur,inquit, de hereditate mortuorum, quandiu teſtamentum proferatur in publicum. C & cùm teſtamentum prolatum fuerit in publicum, tacenr omnes,vt tabulæ aperiātur & recitentur. Iudex intus audit, aduocati ſilent, præcones ſilentium faciunt, vniuerſus populus ſuſpenſus eſt,vt legantur verba mortui non ſentientis in monumento.Ille ſine ſenſu iacet in monumento , & valenr verba ipſius : ſedet Chriſtus in cœlo, & contradicitur teſtamenro eius.

Teſtamentum lex ſtatim poſt mortem teſtatoris aperiri voluit : & ideo quamuis ſit reſcriptis variatū,tamen à præſentibus intra triduum, vel quinque dies aperiendæ ſunt tabulæ : ab abſentibus quoque intra eos dies , cùm ſuperuenerint. Nec enim oportet teſtamentum heredibus aut legatarijs,aut D libertatibus,quàm neceſſario vectigali moram fieri.

Hæc eſt lex Iulia , quæ proprio nomine lex Viceſima hereditatum dicitur in earum legum inſcriptionibus,quæ ſumptæ ſunt ex duobus Æmilij Macri εἰκοστῆς libris. Vult autem non tantùm vt viceſima hereditatum fiſco pręſtetur, ſed etiam vt tabulæ teſtamenti ſtatim aperiantur. Nec enim hęc res dilationem recipit : & ideo , vt rectè Paulus ait, in l. vlt.D.de appel.rec. ne teſtamentum aperiatur,vt D.Adrianus conſtituit.id eſt,ex edicto. D. Adriani, quod etiam pertinet ad viceſimam hereditatum,appellare non permittitur. Qui locus notandus eſt, propterea quòd & ſi mentionem eius edicti ſtudioſè Tribonianus remouerit ex l.vlt.C.de codic.&.l.quiſquis.C.quor.appel.non rec.vt oſtendi lib.3.tit. de S. C. Silaniano,reliquit tamen eo in loco : credo quia ea verba,*D. Adrianus conſtituit*, E non intellexit ad edictum illud Adriani referenda eſſe. Statim autem aperiendæ ſunt tabulæ,id eſt,à præſentibus intra dies tres vel quinque à morte teſtatoris. Abſentibus enim primùm itineri in vicena milia paſſuum ſinguli dies dantur : & ob id tractans de lege viceſima, mille paſſus Macer definiuit in l.mille.de verb. ſignific. Aperturæ tabularū poſtea triduum vel quinque dies.Quod ſequitur in hac Pauli ſententia, *Nec enim oportet,&c.*ita reſtituimus ex codicibus nouem:ſed tamen vt ſenſus idoneus reddatur,pro,*teſtamentum*, legendum exiſtimo,*teſtamento*. Dixit autem *quàm neceſſario* κατ' ἔλλειψιν, vt in tit. prox. §. Meritis liberos,quàm pactionibus adſtringi placet: & in lib.5.tit.18.neque in pecuniariis, quàm in capitalibus. Sic enim & in eis locis omnes libri veteres habent.Senſus igitur hic eſt, ideo ſtatim aperiri tabulas, quòd non ſit magis æquum per cauſam teſtamenti clauſi F heredibus,aut legatariis,aut libertatibus moram fieri,quàm neceſſario vectigali,id eſt, viceſimæ. Ea igitur legis pars & fiſco,& heredibus,& legatariis,& libertatibus vtilis eſt. Neceſſarium vectigal dicitur, quia id onera imperij introduxerunt pro vtilitate communi, vt Plinius ait in Panegyrico.

A *De lege Cornelia.* TIT. VII.

QVi teſtamẽtum falſum ſcripſerit, recitauerit, ſubiecerit, ſignauerit, ſuppreſſerit, amouerit, reſignauerit, deleuerit, pœna legis Corneliæ de falſis tenebitur, id eſt, in inſulam deportatur.

Lege Cornelia teſtamentaria tenetur, qui falſum teſtamentum ſcripſit, recitauit, ſubiecit, ſignauit dolo malo, vel qui verum celauit, amouit, reſignauit, deleuit. l. 2. D. de leg. Corn. de fal. Qui amouit, furti non tenetur, quia non lucrifaciendi animo amouit, ſed vt verum non appareat. Pœna legis Corneliæ eſt deportatio, vt lib. 5. latius explicabitur.

B Non tantùm is qui teſtamentum ſubiecit, ſuppreſsit, deleuit, pœna legis Corneliæ coërcetur, ſed & is qui ſciens dolo malo id fieri iuſsit, faciendúmve curauit.

Lege Cornelia tenetur non tantùm is, qui eorum, quæ ſuperiùs cõprehenſa ſunt, quid fecit: ſed & is, cuius dolo malo eorum aliquid factum erit. l. 2. D. eod.

Teſtamentum ſupprimit, qui ſciens prudénſque tabulas teſtamenti in fraudem heredum, legatariorum, fideicommiſſariorum, aut libertatum non profert.

C Quid ſit in lege Cornelia ſupprimere, explicat. Eſt autem dolo malo teſtamentum celare, nec iis quorum intereſt, exhibere, puta heredibus, aut legatariis, aut exheredatis. Inde in l. Pomp. D. de adq. rer. dom. Qui repoſcenti, inquit, non reddit, ſupprimere, & intercipere videtur. Sed omnimodo ſupprimendi animum ac conſilium exigimus. l. 3. §. ſi quis dolo. D. de tab. exh.

Supprimere tabulas videtur, qui cùm habeat, & proferre poſsit, eas proferre non curat.

Vt quis dolo malo ſupprimere videatur, duo exigimus, vt tabulas habeat, eáſque exhibere poſsit. Sed tamen qui dolo malo fecit, vt deſineret habere, quaſi ſuppreſſor tabularũ,
D etiam condemnabitur. d. l. 3. §. ſi quis dolo.

Codicilli quoque ſi lateant, nec proferantur, ſupprimi videbuntur.

Lege Cornelia tenetur non is tantùm qui teſtamentum, ſed & qui codicillos occultat dolo malo. Similiter vterque interdicto tenetur, de tabulis exhibendis. l. 1. §. hoc interdictum. D. de tab. exhib.

Edicto perpetuo cauetur, vt ſi tabulæ teſtamẽti non appareant, de earum exhibitione interdicto reddito, intra annum agi poſsit, quo ad exhibendum compellitur qui ſupprimit. Tabularum autem appellatione chartæ quoque
E & membranæ continentur.

Interdicto de tabulis proferendis tenetur, qui tabulas ſupprimit. Dum autem hoc intra annum ait interdictum reddi, poſt annum non reddi ſignificat: quod pugnat directò cum l. 3. §. vlt. D. de tab. exhib. in quo Vlpianus, Interdictum hoc, inquit, & poſt annũ cõpetere cõſtat: ſed & heredi, ceteriſque ſucceſſoribus competit. Non eſt igitur controuerſum, ſed conſtat inter omnes perpetuum eſſe interdictum, De tabulis exhibẽdis. Sed hoc an ita ſenſerit Vlpianus, ſubtilius intueamur. Et quidem ſi verum eſt quod Vlpianus propoſuit, interdictum De tabulis exhibendis poſt annum competere, cur ſubdit, quaſi augendæ rei gratia, Sed & heredi ceteriſque ſucceſſoribus competit? Certiſſimum eſt perpe
F tua interdicta ſucceſſoribus competere: idque in annuis tantùm interdictis commodè adiungitur, heredi competere. Quod ſi in heredem hoc interdictum ceteróſque ſucceſſores competere, quod tamen nuſquam reperitur ſcriptum, Vlpianus ſcripſiſſet, & perpetuum eſſe interdictum facilè admitteremus, & aptè eũ atque conuenienter id ſubdidiſſe confiteremur. Quando verò & illud adſcripſit, & hoc prætermiſit, ita cenſeo, eandem eſſe

rationem huius interdicti,& interdicti, Ne vis fiat ei, qui in poſſeſſionem miſſus erit. V- A
trumque enim pœnale eſt:& rectè,meo quidem iudicio. Accurſius quæ traduntur in l.3.
§.condemnatio.D.de tab.exhib. ad aliud quoque interdictum transfert in l.1.§. hanc a-
ctionẽ.D.ne vis fiat ei,qui in poſſ.miſſ.erit.Neque enim ei quicquam obſtat.l. ſi quis do-
lo.§.1.D.de re iudic.ſi quidem in eo pro, *venditor*,mihi perſuadeo legendum eſſe,*debitor*,
& verum eſt. At conſiderandum hîc rurſus eſt,hoc ordine interdicta proponi, vt præce-
dat interdictum,Ne vis fiat ei,&c.ſequatur interdictum,De tabulis exhibendis. Neque
perturbemur legum inſcriptionibus, quas tractatu proprio habito, quandoque mendis
innumeris ſcatere,Domino faciẽte,docebimus.Nam vt l.3.D.ne vis fiat ei,&c. eſt ex Vl-
piani lib.LXVIII.ad edictum,ſic & l.1.& l.vlt. Et quod lex prima LXXII.lex vltima LXVIII.
libro tribuitur,mendum allatum eſt ex numerorum notis in l. 1. v.in x. mutato & vno I. B
quod ſupereſt in l.vlt.in ea prætermiſſo. Quæ vitiorum genera in auctoribus frequenter
occurrunt. Cùm verò Vlpianus hoc prius de interdicto, Ne vis fiat ei,&c.ſcripſiſſet poſt
annum id non competere,ſed heredibus ſimilibúſque perſonis dari,in l.1.§.hanc actionẽ.
D.ne vis fiat ei,&c. quod & de interdicto annali Vnde vi adnotatur in l.1.§. hoc interdi-
ctum heredi.D.vnde vi.deinde idem Vlpianus huic interdicto proximè adiuncta tracta-
tione interdicti De tabulis exhibendis,vt credo,ſic ſcripſit in l.3.§.vlt.D.de tab.exhib.In
terdictum hoc & poſt annum non competere cõſtat hoc ſenſu ſicut ſuperiùs,Ne vis fiat,
ita & hoc poſt annum non competere conſtat. Sequitur,Sed & (ſicut videlicet ſuperius)
heredi ceteriſque ſucceſſoribus competit. Et hanc lectionem cùm ipſe rerum ordo,tum
hæc Pauli ſententia manifeſto confirmat. Qui nec hunc interdictorũ ordinem animad- C
uerterunt,nec iterati huius articuli,&,vim intellexerunt, auctores, vt opinor,demendæ
negationis fuerunt.Non eſt illud omittendum,edictum quidem loqui de tabulis,ſed ta-
bularum appellatione omnem materiam cõtineri.Quæ interpretatio etiam ad edictum
de bonor.poſſeſſione ſecundum tab.adhiberi ſolet.

De Inteſtatorum ſucceßione. TIT. VIII.

INter agnatos & cognatos hoc intereſt, quòd in agnatis etiã cognati cõ-
tinentur,inter cognatos verò agnati non comprehenduntur. Et ideo pa- D
truus & agnatus eſt,& cognatus,auunculus autem cognatus tantummodo.

Cognatorum nomen generale eſt.Ex his alij ſunt agnati,alij cognati. Agnati ſunt co-
gnati per mares,vt patruus amita:cognati ſunt per feminas,vt auunculus matertera.l.pe
nult.D.vnd.legit.

Si ſint fratres defuncti,& fratris filij,vel nepotes,fratre non exiſtẽte, filius
fratris nepoti præfertur.

Hæc ſententia ſecum ipſa non conſentit: ait enim initio eſſe fratres defuncti, deinde
fratrem non exiſtere. Rurſus ait filium fratris nepoti præferri,cùm tamen exiſtere fratris E
filios & nepotes non propoſuerit,ſed fratris filios vel nepotes. Igitur ſic lego,*Si ſint frater
defuncti,& fratris filius vel nepos,frater filio fratris,vel eo non exiſtente,nepoti præfertur.*§.ſi plu-
res de legit.agn.ſuc.

Feminæ ad hereditates legitimas vltra conſanguineas ſucceſsiones non
admittuntur,ídque iure ciuili,vel Voconia narratione videtur effectũ.Cete
rùm lex XII.tab.nulla diſcretione ſexus cognatos admittit.

Conſanguinei vtriuſque ſexus,legitimi heredes ſunt: vltra conſanguineos feminæ le-
gitimi heredes non ſunt: idque effectum eſt iure nouo.Iure enim antiquo omnes agnati
cuiuſcunque ſexus legitimi ſunt:quod à Iuſtiniano renouatum eſt. §. ceterùm de legit. F
agn.ſuc.Ait,*iure ciuili,vel Voconia narratione.*Quidam codices habent *iure ciuili Voconiana
ratione*,emendo,*iure ciuili Voconiana rogatione.*Hæc lex hereditates coërcuit mulierum ne
diteſcerent, ac proinde elatæ æquarent ſe viris. Scripſimus de ea in Notis ad tit. de leg.
Falc.lib.III.Inſtitu.

In heredi-

A In hereditate legitima ſucceſsioni locus non eſt. Et ideo fratre decedente antequam adeat, aut repudiet hereditatem, fratris filius admitti non poteſt, quia omnis ſucceſsio proximiori defertur.

In legitimis heredibus non eſt ſucceſſio. Et ideo fratre moriente dum deliberat, fratris filius mihi heres legitimus non eſt: nam ſucceſſio legitima proximiori defertur. Tempore autem delatæ hereditatis frater fuit proximior, non fratris filius, ergo fratris filio non defertur, neque eam frater tranſmiſit ad fratris filium. Igitur filio fratris non dabitur Vnde legitimi, dabitur tamen Vnde cognati. §. placebat de legit. agnat. ſuc. Ex conſtitutionibus Iuſtiniani in legitimis hereditatibus eſt ſucceſsio, & frater alterius fratris filio non præfertur.

B Ab hoſtibus captus neque ſui, neque legitimi heredis ius amittit poſtliminio reuerſus. Quod & circa eos qui in inſulam deportantur, vel ſerui pœnæ effecti ſunt, placuit obſeruari, ſi per omnia in integrum indulgentia principali reſtituantur.

Poſtliminio recipimus ſui & legitimi heredis ius: Item reſtitutione principis. l. 1. §. filio D. ad Tertyl. l. 1. §. vlt. de bon. poſſ. contr. tab. non tamen manumiſsione l. 7. D. vnd. cogn. Reſtitutio plenior eſt manumiſsione: Reſtitutio ingenuum facit, Manumiſsio ingenuum non facit.

C Pro herede gerere, eſt deſtinatione futuri dominij aliquid ex hereditariis rebus vſurpare. Et ideo pro herede gerere videtur, qui fundorum hereditariorum culturas, rationéſque diſponit, & qui ſeruis hereditariis, iumentis, rebúſve aliis vtitur.

Heres legitimus fundos hereditarios coluit, aut eorum rationes diſpoſuit, ſeruos, aut iumenta pauit, aut diſtraxit: ſi hoc animo heredis geſsit, pro herede geſsit: ſi alio animo, non item. Quod fuſius explicatur in l. pro herede. D. de adq. hered.

D Ex pluribus heredibus iiſdémque legitimis, ſi qui omiſerint hereditatem vel in adeundo aliqua ratione fuerint impediti, his qui adierunt, vel eorum heredibus omittentium portiones adcreſcunt. Quod in herede inſtituto eũ qui acceperat ſubſtitutum euenire non poterit. Diuerſa enim cauſa eſt ſcripti & legitimi.

Qua in re diuerſa ſit cauſa ſcripti & legitimi, Anianus non intellexit: ſed colligitur ex l. ſi ex pluribus D. de ſuis & leg. hered. Ius adcreſcendi coheredis heredem ſequitur, ad quem portio hereditatis peruenit: ius ſubſtitutionis coheredis heredem non ſequitur, licet portio hereditatis, ex qua ſubſtitutus coheres adiectus eſt, ad eum peruenerit. Ius adcreſcendi reale, ius ſubſtitutionis perſonale. Ineſt verò mendum, ni fallor, in illo loco,
E *eum qui acceperat ſubſtitutum*, legendum cenſeo, *eóque coheredi ſubſtituto*, vt in l. ſi ex pluribus: inſtituti heredis & coheredi ſubſtituti.

Ad S. C. Tertullianum. TIT. IX.

MAtres tam ingenuæ quàm libertinæ ciues Romanæ, vt ius liberorum conſecutæ videantur, ter & quater peperiſſe ſufficiet, dummodo viuos & pleni temporis pariant.

F Mater filio ſuccedit quaſi legitima ex S. C. Tertulliano, cuius auctor fuit D. Pius, vt Zonaras ſcribit, & nos probaſſe in Inſtit. meminimus. Sed hoc ita ſi ius liberorum habeat, ingenua trium, libertina quattuor, & ſi viuos, maturóſque peperit. Nati enim non videntur, qui mortui naſcuntur, & contra naturam ac leges videntur naſci qui immaturo partu eduntur: vt qui ante ſeptimum menſem.

Quæ ſemel vno partu tres filios edidit, ius liberorum non conſequitur. A Non enim ter peperiſſe, ſed ſemel partum fudiſſe videtur, niſi forte per interualla pariat.

Ter enixa videtur, quæ tergeminos peperit per interualla. l. ter. enixa. D. de verb. ſign. non quæ vno partu, id eſt, nullo interiecto interuallo. Vno autem impetu conſtat duos pluréſve naſci non poſſe. l. Areſcuſa. D. de ſtat. hom.

Mulier ſi monſtroſum aliquid aut prodigioſum enixa ſit, nihil proficit. Non ſunt enim liberi qui contra formam humani generis conuerſo more procreantur. B

Extat hæc ſententia in l. non ſunt. D. de ſtat. hom. Pertinet autem propriè ad S. C. Tertullianum. Igitur mõſtroſus vel prodigioſus partus in S. C. Tertulliano matri nõ prodeſt. Contrà Vlpianus in l. quæret. D. de verb. ſignific. prodigioſum vel monſtroſum partum matri in lege Papia prodeſſe ait. Diuerſitatis ratio aliqua reddi poteſt: Odioſa enim eſt lex Papia quæ orbas eorum quæ in teſtamentis relinquuntur ſemiſſe multat, auctore Nicephoro libr. VII. cap. 47. Et ideo Ambroſius in Lucæ capite. 3. Erat, inquit, deforme liberos non habere: quod etiam legum ciuilium fuit auctoritate multatum in S. C. Tertulliano de lucro certatur, in lege Papia de damno. Plus autem fauendum eſt, his qui de damno vitando, quàm de lucro captando certant. l. vlt. §. ſin verò creditores. C. de iur. delib. Sed quia derogatum erat hac in re S. C. Tertulliano. l. 2. C. de iur. liber. hanc ſe- C quentemque ſententiam Tribonianus poſuit ſub tit. de ſtat. hom. verbis ad hunc ſenſum inflexis, vt non ſint iuſti liberi, & in poteſtate qui contra naturam naſcuntur.

Partum qui membrorum humanorum officia ampliauit, quia aliquatenus videtur effectus, matri prodeſſe placuit.

Quibus ampliata ſunt officia membrorum, vt ſedigiti, matri proſunt. l. non ſunt. D. de ſtat. hom.

Septimo menſe natus matri prodeſt. Ratio enim Pythagoræi numeri hoc videtur admittere, vt aut ſeptimo pleno, aut decimo menſe partus ma- D turior videatur.

Partus ἑπτάμηνος matri prodeſt in S. C. Tertulliano: eſt enim pleni temporis. l. ſeptimo. D. de ſtat. hom. Qui ante ſeptimum, vel octauo menſe prodeunt, imperfecti ſunt, nec vitales. Nono autem, & decimo, & vndecimo à conceptionis die legitimi partus fiunt. Non tamen vndecimo à morte mariti ex XII. tab. Sed decreto quodam Adriani, etiam vndecimo à morte mariti menſe partus legitimus fit. Quod defendi poteſt partu edito ſub initium vndecimi menſis. Nam ſi ſub finem edatur proculdubio illegitimus eſt, Nouel. XXXIX. Cùm verò ſummus hic ſit pariendi finis, non dubito quin ſit in l. vlt. D. de adquir. rer. dom. pro *vſucapta*, legendum, *vendita*. Eſt enim vſucapio ancillæ ſaltem anni vnius. Vt autem quæ grauida facta eſt apud teſtatorem, vel donatorem, fieri poteſt vt a- E pud legatarium vel donatarium pariat, ita fieri non poteſt, vt quæ apud dominum prægnans facta eſt, apud eum qui eam vſu ſuam fecerit, pariat. Sic igitur totam eam legem ſuæ integritati reſtituo, *Cùm prægnans mulier legata, aut vendita, alióve quo modo alienata pariet, eius fiet partus cuius eſt ea cùm eniteretur, non cuius tunc fuiſſet, cùm conciperet.* Opponitur editioni conceptio: & hoc poſito cõcepiſſe ancillam apud vnum, peperiſſe apud alterũ, huic datur partus, non illi. Sed vt ad ἑπτάμηνον redeamus, quem maturum partum eſſe diximus, cùm tamen ὀκτάμηνος ſit immaturus, ſi quæratur differentiæ ratio, tribuendum id erit occultæ rationi & virtuti ſeptenarij numeri: ac videnda hîc omnino erit epiſtola Ambroſij 39. ad Horontianum. Ad hæc ſi quæratur an & is ſit maturus qui ad initia ſe- F ptimi menſis natus eſt, dicam eſſe maturum ex l. 3. §. vlt. D. de ſuis & leg. her. vtputa ſi natus ſit CLXXXII. die. Et ſi enim exactiùs dinumeratis omnibus menſium diebus, CLXXXII. dies accidere poſſit vt ſextum menſem non impleant, verbi gratia, à Kalẽ. Mart. vſq; ante diẽ pridiè Kal. Aug. dinumeratione facta, tamen in hoc propoſito, ex ſententia

A Græcorum Iuriſconſultorum, ita ineunda eſt computatio, vt ſingulis mẽſibus xxx. dumtaxat dies tribuantur. Qua ratione CLXXXII. dies ſeptimũ menſem attingunt. Et ita Hippocrates quoque lib. 2. Epid. 3. Sect. CCLXX. dies pro nouem menſibus putat, nóſque hanc putandi rationem ſemper ſequimur. At videtur huic noſtræ ſententiæ aduerſari Paulus, dum ait, *Septimo pleno*, pleno autem, id eſt, CCX. diebus, qui numerus continet τριῶν δεκάδας ἑβδομάδων, vt & Hippocrates περὶ σαρκῶν oſtendit. Non tamen ideo ſtatim conſequitur, nõ naſci partum legitimum circa initia ſeptimi menſis: Nam & CLXXXII. partum naſci Hippocrates ſcripſit περὶ ἑπταμήνου qui numerus dierum efficit dimidiam anni partem rotundato numero.

Aborſus vel abactus venter partum efficere non videtur.

B Quæ abegit partum, vel abortum fecit, peperiſſe non videtur. l. 2. C. de poſt. hered. Et ideo abortu facto finitur miſſio in poſſeſſionem. l. 1. in fin. D. de vent. in poſſ. mit.

Libertina vt ius liberorum conſequi poſsit, quater eam peperiſſe ſufficit.

Quidam addunt malè, *vt ingenuam*. Sed & tota hæc ſententia ſubditiua videtur, cùm hoc ſit in prima ſententia ſatis expreſſum.

Latina ingenua ius Quiritium conſecuta, ſi ter pepererit, ad legitimam filij hereditatem admittitur: non eſt enim manu emiſſa.

C Ingenua mater ex S. C. Tertulliano filio ſuccedit, non ea tantùm quæ ciuis Romana eſt, ſed etiam Latina quæ ius Quiritium conſecuta eſt, ſi tres liberos habeat. Latina ingenua eſt, quæ nata eſt ex Latinis libertinis.

Ius liberorum mater habet, quæ tres filios aut habet, aut habuit, aut neque habet, neque habuit. Habet, cui ſuperſunt: habuit, quę amiſit. Neque habet neque habuit, quæ beneficio principis ius liberorum conſecuta eſt.

Non ea tantùm mater ex S.C. Tertulliano ſuccedit, quæ ter aut quater peperit, ſed & quæ non peperit, ſi ius trium aut quattuor liberorũ à Cæſare impetrauerit. Immò & ſi nõ
D impetrauerit ex conſtitutione Iuſtiniani. Conſtitutio Honorij, id eſt, l. 1. C. de iur. liber. aliò pertinet, vt oſtendimus in fragm. Vlpiani, tit. de ſolid. capac. int. vir. & vxor.

Ad S.C. Orphitianum. Tit. X.

Filij vulgò quæſiti ad legitimam matris hereditatem adſpirare non prohibentur: quia pari iure vt ipſorum matribus, ita ipſis matrum hereditates deferri debuerunt.

Quemadmodum ex S. C. Tertulliano mater filiis vulgò quæſitis ſuccedit, ita ex S. C.
E Orphitiano filij vulgò quæſiti matri ſuccedunt iure legitimo. §. nouiſſimè. de S.C. Orph.

Ad filiam ancillam, vel libertam ex S.C. Claudiano effectã legitima matris inteſtatæ hereditas pertinere non poteſt: quia neque ſerui, neque liberti matrem ciuilem habere intelliguntur.

Si filia libera ancilla facta ſit ex S. C. Claudiano, nec ſi poſtea liberta efficiatur, matri ex S.C. Orphitiano ſuccedet, quia mater eſſe deſiit. l. 1. §. filio. D. ad S.C. Tertyl. Quid S. C. Claudiano cõtineatur, expoſuimus in Notis ad tit. Vlpiani De tutelis. Eo vſi ſunt olim Longobardi, & Franci, vt ex eorum legibus & inſtitutis antiquis colligi poteſt. Noſtro
F tamen Iuſtiniano non probatur.

Ad legitimam inteſtatæ matris hereditatem filij ciues Romani, nõ etiam Latini admittuntur. Ciues autem Romanos eo tempore eſſe oportet, quo ab iiſdem legitima hereditas aditur.

Matri ex S.C. Orphitiano ſuccedunt ingenui ciues Romani: nec ſatis eſt ſi ciues Romani ſint mortis tẽpore: nam & aditæ hereditatis tempore ciues Romanos eſſe oportet. A l.1.§.filio.D.ad S.C.Tertyl. Sunt quidam ingenui Latini, vt qui nati ſunt ex matre liberta Latina, ſed hi matri ius, ſcilicet, Quiritium conſecutæ ab inteſtato non ſuccedunt. Liberta Latina quæ ius Quiritium conſecuta non eſt, heredem non habet.

Filius maternam hereditatem, eandémque legitimam, niſi adeundo quærere non poteſt.

Filius patri ipſo iure heres exiſtit, Matri autem heres fit aditione ſimplici, ſiue bonorũ poſſeſſionis petitione, ſiue cretionis ſollemnitate. l.3. C. ad S.C. Orph. eodémque modo mater filio heres fit.l.1.C.Th.de cret.vel bon.poſſ.l.1.C.Th.de leg.her. Hic verò totus ti- B tulus deſiderabatur in libris antehac impreſsis.

De gradibus. TIT. XI.

PRimo gradu ſuperiori linea continentur pater mater: inferiori filius filia quibus nullæ aliæ perſonæ iunguntur.

Duplex eſt linea, recta & tranſuerſa. Directa in ſuperiorem & inferiorem diuiditur. Superior eſt parentum, inferior liberorum. Vtraque incipit à primo gradu, & in eo perſonæ dumtaxat quattuor continentur. Tranſuerſa incipit à ſecundo gradu, & oritur ex ſuperio- C re linea. l.ſtemmata.D.de grad.& adfin. In inferiori nulla eſt linea tranſuerſa. Hęc dicitur etiam obliqua & lateralis. Saluianus lib.III.ad Eccleſ.Cath. Non ſolùm, inquit, vt aiunt, ex directo, ſed etiam ex obliquo, & ex tranſuerſo venientibus res propriæ facultatis addicunt.

Secundo gradu continentur ſuperiori linea auus auia, inferiori nepos neptis: tranſuerſa frater ſoror: quæ perſonæ duplicantur. Auus enim & auia tam ex patre, quàm ex matre: nepos neptis tam ex filio, quàm ex filia: frater ſoror tam ex patre, quàm ex matre accipiuntur. Quæ perſonæ ſequentibus D quibuſcumque gradibus ſimiliter pro ſubſtantia earum quæ in quoquo gradu conſiſtunt ipſo ordine duplicantur.

In ſecundo gradu XII. ſunt perſonæ. Nam auus, auia, nepos, neptis, frater, ſoror dupliciter intelliguntur. Et ſic in ſequentibus quoque gradibus perſonæ dupliciter accipiũtur. l.Iuriſc.§.ſecundo.D.de grad.& adfin.

Tertio gradu veniunt ſuprà proauus proauia, infrà pronepos proneptis: ex obliquo fratris ſororiſque filius filia, patruus amita, id eſt, patris frater & ſoror: Auunculus matertera, id eſt, matris frater & ſoror. E

Tertio gradu continentur perſonæ x. duplicatæ XXXII. quod in libro ſingulari de gradibus & adfinibus Paulus diligentius expoſuit.

Quarto gradu veniunt ſuprà abauus abauia: infrà abnepos abneptis. Ex obliquo fratris & ſororis nepos neptis, frater patruelis, ſoror patruelis, id eſt, patrui filius filia: conſobrinus conſobrina, id eſt, auunculi & materteræ filius filia: amitinus amitina, id eſt, amitæ filius filia: itémque conſobrini qui ex duabus ſororibus naſcuntur. Quibus adcreſcit patruus magnus, amita magna, id eſt, aui paterni frater & ſoror: Auunculus magnus, matertera ma- F gna, id eſt, auiæ tam paternæ, quàm maternæ frater & ſoror.

In quarto gradu perſonæ continentur LXXX. Patrueles mihi ſunt patrui mei filij: Conſobrini, auunculi & materteræ meæ filij: Amitini, amitæ meæ filij. Hoc verò cùm ita de-

finierit

A finierit Paulus, fruſtra adiicit, *itémque conſobrini, qui ex duabus ſororibus naſcuntur.* Itaque cenſeo ſuperiora illa verba *& matertera*, delenda eſſe, vt & in Notis ad tit. De grad. cogn. probaui. Item in illo loco, *aui paterni*, addendum, *auíque materni*. Nam & aui materni frater mihi eſt patruus magnus, matri autem meæ patruus. l. Iuriſc. §. patru' magnus. Quod ſi verum eſt, in extremo proximæ ſententiæ quod additum eſt, *proauíque materni*, vt in ordinem ſuum redigatur, reddi oportet propatrui, proamitęque definitioni. Eadem eſt in extremo alterius quæ ſequitur ſententiæ, horum verborum, *abauíque materni*, præpoſtera diſpoſitio.

Quinto gradu veniunt ſuprà quidem atauus atauia, infrà atnepos atne-
B ptis: ex obliquo fratris & ſororis pronepos pronepris, fratris patruelis ſororis patruelis, amitini amitinæ, conſobrini conſobrinæ filius filia, propius ſobrinus ſobrina, id eſt, patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius filia. His adcreſcunt propatruus proamita, hi ſunt proaui paterni frater & ſoror: proauunculus promatertera, hi ſunt proauiæ paternæ maternæque frater & ſoror, proauíque materni.

Quinto gradu continentur perſonæ CLXXXIIII. De definitione propioris ſobrini ſcripſimus Inſtitutionum lib. III. ſatis multa.

C Sexto gradu veniunt ſuprà tritauus tritauia, infrà trinepos trineptis. Ex obliquo fratris & ſororis abnepos abneptis, fratris patruelis, ſororis patruelis, amitini, amitinæ, conſobrini conſobrinæ nepos nepris: patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ nepos nepris, id eſt, propioris ſobrini filius filia, qui conſobrini appellantur. Quibus ex latere adcreſcũt propatrui, proamitæ, proauunculi, promaterteræ filius filia: Abpatruus abamita hi ſunt abaui paterni frater & ſoror: Abauunculus abmatertera, hi ſunt abauiæ paternæ maternæque frater & ſoror, abauíque materni.

D

Sexto gradu continentur perſonæ CCCCXLXIII. In eo ſunt conſobrini qui proprio inter ſe vocabulo ſobrini appellantur, id eſt, conſobrinorum filij. Conſobrini à Græcis ἐξάδελφοι & πρωτεξάδελφοι: Sobrini δισεξάδελφοι, & δεύτεροι ἐξάδελφοι appellantur. Conſobrinus meus mihi eſt quarto gradu, conſobrini mei filius quinto: ipſi inter ſe conſobrinorum filij, qui ſobrinos ſe vocant, ſexto. Sic ſobrino natus mihi eſt ſeptimo gradu, ipſi autẽ inter ſe ſobrinorum filij, qui τρισεξάδελφοι appellantur, ſunt octauo. Quidam codices hîc habent, *propius conſobrini, propius conſobrinæ filius filia*: quod defendi poteſt. Nam conſobrinorum appellatio latiſſima eſt, vt oſtendi in Inſtit.

E Septimo gradu qui ſunt cognati recta linea ſuprà, infráque propriis nominibus non appellantur: ſed ex tranſuerſa linea continentur fratris ſororíſve atnepos atneptis, conſobrini filij filiæque.

Septimo gradu continentur perſonæ mille XXIIII. & ex recta linea qui in eo ſunt carent propriis nominibus, ex obliqua iam antè defecerunt propria nomina.

Succeſsionis idcirco gradus ſeprem conſtituti ſunt, quia vlterius per rerum naturam nec nomina inueniri, nec vita ſuccedentibus prorogari poteſt.

F Alij auctores ſex tantùm gradus conſtituunt, Paulus ſeptem: quia ex ſeptimo gradu vocatur ſobrino ſobrináve natus. §. vlt. de ſuc. cog. l. 1. §. hæc autem D. vnd. cog. Vlterius verò gradus non porriguntur, cùm & in ſeptimo deficiant omnimodo cognatorum nomina, & vix vltra eum gradum cognatorum vita conſiſtat. l. non facilè. D. de grad. & adf.

De manumiſsionibus. TIT. XII. A

SEruum communem vnus ex dominis manumittendo Latinum facere non poteſt, nec magis quàm ciuem Romanum: cuius portio eo caſu quo ſi proprius eſſet ad ciuitatem Romanam perueniret, ſocio adcreſcit.

Si vnus ex dominis communem ſeruum manumiſerit, nihil agit. Nam neque Latinum eum facit, neque partem ſuam amittit. Quod ſi vindicta manumiſerit, Romanum quidem ciuem eum non facit, ſed partem ſuam amittit, eaq; adcreſcit ſocio. Hæc Iuſtinia. mutat in l.1. C.de com.ſer.ma.

B

Mutus & ſurdus ſeruum vindicta liberare non poſſunt. Inter amicos tamen, & per epiſtolam manumittere non prohibentur. Vt autem ad iuſtam libertatem peruenire poſsit condicione venditionis excipi poteſt.

Surdus mutus ita natus neque vindicta, neque alio modo ſeruum manumittere poteſt.l.diſcretis. C. qui teſtam.fac.poſſ. Idemq; obtinuiſſe opinot in ſurdo muto ita facto. Qui autem altero morbo laborat, ſurdus puta, vel mutus, vindicta aut teſtamẽto manumittere non poteſt, inter amicos poteſt, atque adeo Latinum non ciuem Romanum facere poteſt. Ideo non vindicta, quia ſollemnia verba, quæ in ea manumiſſione interueniunt, aut effari, aut exaudire non poteſt. Sed cùm ea verborum ſollemnitas omitti ſoleat.l.manumiſſio.D.de manu.vind. & publicæ hac etiam ſuadeat vtilitatis ratio, poterit hodie vindicta quoque manumittere. Idque etiam in ſurdo ita nato Celſus ſcripſit.l.1.D. qui & à quib.man. Teſtamento autem ideo non poterat, quia teſtamenti factionem non habebat, quam poſtea ei Iuſtinianus dedit. Illud olim non erat dubium, quin poſſet mutus aut ſurdus hanc vẽditioni ſerui legem dicere, vt vindicta eum emptor liberaret, quo modo etiam curator furioſi quem nõ poteſt manumittere, vt liber fiat adſequitur. l. ſeruus furioſi. D. de manumiſſ. C

Tormentis apud Præſidem ſubiectus, & de nulla culpa confeſſus, ad iuſtam libertatem perduci poteſt.

D

Iuſta libertas, eſt ciuiras Romana. Ciuitatem ergo Romanam tortus, nec confeſſus apiſci poteſt. Tortus, & confeſſus ex lege Ælia Sentia maoumiſſiooe dediticiorum numero fit: auctor Vlpia. in frag.tit.1.

Fideicommiſſa libertas data facto heredis non mutatur, ſi ſeruum quem manumittere iuſſus eſt, vinxerit.

Ad iuſtam libertatem perduci non poteſt is, quem dominus ob delictum vinxit: ideoque iniectis vinculis, extinguitur fideicommiſſa libertas.l. fideicõmiſſaria.2. D. de fideic. liber. Diuerſum eſt, ſi heres ipſe qui togatus eſt, ſeruum vinxerit, vt in Frag. Vlp.tit.1.adnotauimus. Serui enim deteriorem condicionem heres facere non poteſt.l.is qui ex cauſa. D.de fid. lib. E

Communem ſeruum vnus ex ſociis vinciendo, futuræ libertati non nocebit. Inter pares enim ſententias clementior ſeueriori præfertur. Et certè humanæ rationis eſt fauere miſerioribus, & propè innocentes dicere, quos abſolutè nocentes pronuntiare non poſſumus.

Vincti pœnę cauſa, & poſtea manumiſſi, dediticiorum numero ſunt ex lege Ælia Sentia. An & communis ſeruus qui ab vno ex dominis vinctus eſt? Minimè verò. Ideoque vindicta manumiſſus omnium voluntate, ciuis Romanus fit, vel inter amicos Latinos. Hoc ita, vt eleganter Paulus ait, quoniã inter pares ſententias clementior ſeueriori præfertur: & certè humanæ rationis eſt, &c. Is verò ſeruus non eſt abſolutè nocens, quem vnus dominus pœnæ cauſa vinxit, alter non vinxit. F

Debitor creditorúe ſeruum pignoris vinciendo, dediticiũ facere non poſſunt. Alter enim ſine altero cauſam pignoris deteriorem facere non poteſt.

Seruus

A Seruus pignori obligatus,& debitoris vel creditoris iuſſu vinctus, dediticiorum numero non efficitur: ideóque vinctus iuſſu debitoris, deinde creditori addictus ab eóque vindicta manumiſſus ciuis Romanus fit, vel iuſſu creditoris vinctus,& ſoluto debito, à debitore vindicta manumiſſus, æquè ad iuſtam libertatem peruenit. Nec enim alter ſine altero pignoris cauſam deteriorem facere poteſt. An autem ſi creditor ſeruum vinxerit, quaſi re malè tractata tenebitur pignoraticia actione? Minimè l. eleganter. §. vlt. D. de pig. act.

Seruus furioſi domini vel pupilli iuſſu vinctus dediticiorum numero nō efficitur: quia neque furioſus, neque pupillus exacti conſilij capax eſt.

B Nihil nocent vincula libertati, ſi pupillus ſine tutoris auctoritate, vel ſi furioſus ſeruum in vincula coniecerit: quia animi iudicium non habent. Vincula quemadmodum in lege Ælia Sentia de dediticiis accipiantur Vlpia. exponit in l. verum. D. de verb. ſign.

Non tantū ſi ipſe dominus vinciat, nocet libertati, ſed & ſi vinciri iubeat, aut vinciētis procuratoris actoríſve factum comprobet. Quòd ſi antequam ſciret vinctum, ſolutionis eius cauſas approbauerit, libertati futuræ vincula non nocebunt.

Non tantùm ſi dominus, ſed & ſi alius mandante eo, vel ratum habente vinxit, ſeruus dediticiorum numero habetur. Domino autem ratum non habente, ſoluto ſeruo, nihil
C ei ab alio iniecta vincula nocent. Itaque iuſtam libertatem à domino cōſequi poteſt. Ait, *quòd ſi antequam ſciret vinctum*. Non prius vinctum eſſe ſciuit & voluit, deinde ſoluit, ſed ſolui ſtatim voluit atque vinctum eſſe cognouit: idcóque libertati hæc vincula nihil nocent. Hodie ſublata eſt dediticiorum condicio: Itaque vſui hæc eſſe non poſſunt, niſi à ſimili, aut pari argumento ducto.

Cæco curator dari nō poteſt, quia ipſe ſibi procuratorē inſtituere poteſt.

Curator dari ſolet muto, ſurdo, prodigo, adoleſcenti, furioſo, fatuo: quoniam hi non ſemper procuratorem dare poſſunt. l. mutus. D. de procur. Cæco non datur: nam hic omnimodo ſibi procuratorem inſtituere poteſt, vt & adoptare, & teſtari, & bonorum poſſeſ-
D ſionem ſibi poſtulare. l. etiam cæcus. D. de adopt. l. 2. D. de bon. poſſ. fur. infa. Potuit hæc ſententia ad quæſtionem manumiſſionum pertinere, cùm & de lege Ælia Sentia Paulus tractans id ſcripſerit, tutorem cæcum auctorem fieri poſſe. l. etiam. D. de auct. tut. Et licet perſonæ quæ curatorum aut tutorum conſilio reguntur vinciendo dediticium facere nō poſſint, vt de furioſo & pupillo ſuperius dictum eſt, cæcus tamen & per ſe, & per procuratorem dediticium facere poteſt. Et ita hæc ſententia ad legem Æliam Sentiam accommodabitur.

De fideicommiſſis libertatibus. Tit. XIII.

E EA condicione heres inſtitutus, ſi liberos ſuos emancipauerit, omnimodo eos emancipare cogendus eſt. Pro condicione enim hoc loco emancipatio videtur adſcripta.

Inſtitutus ſub hac condicione, ſi liberos emancipauerit, omiſſa condicione hereditatē amplecti poteſt. Nec enim cogitur parere condicioni. Et hoc verum eſt ſecundùm vulgarem formulam iuris, id eſt, recto & ordinario iure, vt ait Marcianus in l. filiusfam. §. ſecundùm. D. de lega. lib. 1. Sed in Pand. Florentinis is §. diuulſus, ac laceratus eſt, in aliis non ſatis emendatus. Verùm ſic eſt reſtituendus, *Secundum vulgarem formam iuris, & ſi filios ſuos emancipare rogatus fuerit, non cogitur hoc facere.* Poteſtas enim patria ineſtimabilis eſt. Rectè autem ait, ſecundum vulgarem formam iuris: nam extra ordinem eos emancipare cogi-
F tur. l. ſi cui legatum. D. de cond. & dem. & ita hanc Pauli ſententiam accipio. Dices, quid verò hæc ſententia ad fideicommiſſarias libertates? Dicam quòd vt ſeruis, ita & libertis, qui in poteſtate parentum ſunt, per fideicommiſſum libertas relinqui videatur, herede rogato vt emancipet, modóve, aut condicione emancipationis adſcripta. Nam qui emācipatur, manumittitur.

Decedente eo, à quo fideicōmiſſa libertas relicta eſt, heredes eius eam præſtare cogendi ſunt. A

Si is qui rogatus eſt ſeruum manumittere ante manumiſſionem deceſſerit, ſucceſſores eius debent manumittere. l. imperator. §. 1. D. de fideic. lib.

Si decedens ſeruis ſuis libertatem ita dederit, Illum & illum liberos eſſe volo, eóſque filiis meis tutores do, impeditur fideicommiſſa libertas: quia pupilli ſine tutoris auctoritate manumittere non poſſunt, & habentibus tutores tutor dari non poteſt: ſed interim vice abſentium pupilli habentur, vt ex decreto ampliſsimi ordinis primùm libertas, ac deinde tutela competere poſsit. B

Seruos filio ſuo impuberi tutores dedit, & filium rogauit vt eos manumitteret, quod etſi non adſcripſiſſet intelligeretur. l. etſi non adſcripta. C. de fideic. lib. Hæc quæſtio τῶν ἀπόρων videtur, quia nō poteſt eos pupillus ex cauſa fideicommiſſi manumittere ſine tutoris auctoritate. l. ex cauſa. D. de fid. lib. Rurſus alij tutores ei dari non poſſunt. l. idem fiet. D. de teſtam. tut. nec qui teſtamento dati ſunt, aliter tutelam adminiſtrare, quàm ſi fuerint manumiſſi. Sed interim pupillus vice abſentis habetur, vt ex S. C. Daſumiano libertas perinde ſeruis competat, atque ſi ex cauſa fideicommiſſi manumiſſi eſſent. l. neque infantes. l. non tantùm. §. S. C. D. de fid. lib. C

Ad legem Fuſiam Caniniam. TIT. XIIII.

Nominatim ſerui teſtamento manumitti ſecundum legem Fuſiam poſſunt. Nominatim autem manumittere intelligitur hoc modo, STICHVS LIBER ESTO. Cùm autem, OBSONATOREM, VEL QVI EX ANCILLA ILLA NASCITVR LIBERVM ESSE VOLO, ex Orfitiano S. C. perinde libertas competit, ac ſi nominatim data ſit. Officiorum enim & artium appellatio nihil de ſignificatione nominum mutat, niſi fortè plures ſint qui eo officio deſignentur. Tunc enim nomen adiungendum eſt, vt eluceat de quo teſtator ſenſiſſe videatur D

Libertas teſtamento nominatim relinquendā eſt. §. libertas. D. de legat. idque lex Caninia iubet, vt & Vlpianus ſcribit in Frag. tit. 1. Nominatim autem videntur manumiſſi non tantùm qui propriis nominibus, ſed & qui aliis demōſtrationum notis deſignati ſunt veluti Cocus meus, ſi vnus ei tantùm cocus ſit: vel Areſcuſæ filius, ſi vnus tantùm Areſcuſæ filius ſit. Nec enim refert vtrum dicas, Socrates, an Sophroniſci filius, cùm vnus Sophoniſco ſit filius Socrates. Quo exemplo Porphyrius vtitur. Et hæc etiam S. C. definita ſunt. Huc pertinet l. nominatim. D. de manu. teſta. E

Codicillis teſtamento confirmatis datæ libertates cum his quæ tabulis teſtamenti datæ ſunt, concurrunt: & ſiue antecedant, ſiue ſequantur teſtamētum, nouiſsimo loco adhibentur, quia ex teſtamēto vtræque confirmantur.

Lege Caninia definitus eſt numerus ſeruorum, qui teſtamēto manumitti poſſunt, quē ſi teſtator egrediatur, qui priores nominati ſunt, liberi fiunt vſque ad legitimum numerum ceteris excluſis. Ait autem Paulus in codicillis manumiſſos poſteriore loco omnimodo haberi: & rectè, quoniam teſtamenti ſequela eſſe intelliguntur, etiam ſi teſtamentum præceſſerint. F

Quotiens numerus ſeruorum propter legem Fuſiam Caniniam ineundus eſt,

A dus eſt, fugitiui quoque, quorum ſemper poſſeſsio animo retinetur, computandi ſunt.

Inter omnes conſtat ſeruum fugitiuum poſſideri ad vſucapionem: an & ad poſſeſſionem adquirendam, dubitatur. Sed eorum ſentẽtia obtinuit, qui & per eum poſſeſſionem adquiri putãt. l. 1. §. per ſeruum qui in fuga. l. per eum, in fin. D. de adqui. poſſ. l. ſi cui. §. vlt. D. de liber. cau. Cum itaque poſſideatur ſeruus fugitiuus, in numero familiæ meritò cõputabitur, quotiens quot ſeruos teſtator habuerit, vt ſciatur quatenus teſtamento datæ libertates valeant, inquiretur.

B Lege Fuſia Caninia cauetur, vt certus ſeruorũ numerus teſtamento manumittatur. Subductis igitur duobus vſque ad X. pars dimidia, à X. vſque ad XXX. pars tertia, à XXX. vſque ad C. pars quarta, à C. vſque ad D. pars quinta. Plures autem quàm centum ex maiori numero ſeruorum manumitti non licet.

Hic eſt ſeruorum qui manumitti poſſunt legitimus numerus, de quo in l. ſi Iudæi C. Th. de Iudæis. & in primo tit. huius libri: Qui duos tãtùm habet, item qui tres, aut quattuor, aut quinque, duos manumittere poteſt: qui ſex aut ſeptem, tres: qui VIII. aut IX. quattuor: qui X. XI. XII. XIII. XIIII. XV. XVI. XVII. quinque: qui XVIII. XIX. XX. ſex: qui XXI. C XXII. XXIII. ſeptem: qui XXIIII. XXV. XXVI. octo: qui XXVII. XXVIII. XXIX. nouem: qui XXX. vſque ad XLIIII. decem: à XLIIII. ad XLVIII. vndecim: à XLVIII. ad LII. duodecim: à LII. ad LVI tredecim à LVI. ad LX. quattuordecim: à LX. ad LXIIII. quindecim: à LXIIII. ad LXVIII. ſedecim: à LXVIII. ad LXXII. ſeptemdecim: à LXXII. ad LXXVI. octodecim: à LXXVI. ad LXXX. nouemdecim: ab LXXX. ad LXXXIIII. viginti: ab LXXXIIII. ad LXXXVIII. XXI. ab LXXXVIII. ad XCII. XXII: à XCII. ad XCVI. XXIII. à XCVI. ad C. XXIIII. à C. ad CXXX. XXV. à CXXX. ad CXXXV. XXVI. à CXXXV. ad CXL. XXVII. & ſic conſequenter quintam partem. Igitur qui CCC. ſexaginta: qui CCCLXX. LXXIIII. qui CCCC. LXXX. qui D. centum manumittere poteſt. Nec verò etiam ſi millenariam familiam habeat, plures, quàm centum teſtamento liberare poteſt. Inde Fl. Vopiſcus in Tacito: Seruos manumiſit, intra centum tamen, ne Caniniam tranſire videretur. His adiungi volo, quæ de hac lege diſſeruimus in D Notis ad Vlpianum tit. de libertis.

E

IVLII PAVLI SENTENTIARVM,

LIBER V.

De liberali cauſa. TIT. I.

QVI contemplatione extremæ neceſsitatis, aut alimentorum gratia filios ſuos vendiderint, ſtatui ingenuitatis eorum non F præiudicant. Homo enim liber nullo pretio æſtimatur. Iidem nec pignori ab his, aut fiduciæ dari poſſunt. Ex quo facto ſciens creditor deportatur. Operæ tamen eorum locari poſſunt.

Multiplex olim fuit ius patriæ poteſtatis : nam & filios coërcere, & verberare,& vin- A
ctos ad opus ruſticum mittere, & occidere licuit. Non tamen licuit patri filium in ſerui-
rutem ſuam redigere.l.vlt.C.de patr.por.Ar ter licuit vendere,& quidem ſeriò,vt Alicar-
naſſeus narrat.Nam manumiſſus ab emptore primo in patris poteſtatem redibat : itém-
que ſi rurſus venditus & mancipatus eſſet. Poſt tertiam verò venditionem ſecuta manu-
miſſione,à patre liber erat. Hinc illa lex xii.tab.*Si pater filium ter venunduuit,à patre liber e-
ſto*.quæ certè dura nimis eſt,& meritò ſic poſtea interpretatione mollita eſt,vt triplici vē-
ditione non vera,ſed imaginaria filius è patris poteſtate exeat. Verùm eadem ferè etiam-
num lex viget in Moſcouia, auctore Sigiſmundo Libero. Nam patri filium quater ven-
dere licet,nec liber fit,niſi poſt quartam demum venditionem. Poſt primam enim,ſecun
dam,& tertiam manumiſſus ab emptore,ad patris poteſtatem recurrit. Eſt & hodie caſus B
quo iure noſtro pater filios vendere poteſt,puta, ſi cogat egeſtas, adeò vt non poſſit ipſe
alendis liberis ſufficere. l. 2. C.de patr.qui fil.ſuos diſt. atque ita non tam vt ſibi, quàm vt
vitæ eorum conſulat,pater vender liberos, & quidem ſanguinolentos : ſic enim eſt in eo
loco legendum,vt in tit.de infan. expoſ. & de his qui ſang.nutr. acc. & in ea collectionis
formula,quam infrà ſubiiciam. Sanguinolentos autem dicit quos recèns natos in l.1. C.
Th.de expoſ.Ceterùm ita venditus filius ſeruus emptoris fit: ſed reddito emptori pretio,
quod non ex emptione,ſed ex præſenti æſtimatione definitum fuerit,aut mancipio pari,
ingenuitatem priſtinam recipiet : atque ita venditio illa,vt Paulus ſentit, ingenuitati nō
præiudicat. Alij pretium reddi nolūt.l.1.C.Th.de patr.qui fil.diſtr. Alij volunt reddi cum
adiectione quintæ. Nou. Valent.de pa.qui fil.ſu.diſtr.ſed l.2.conſtitutionem Iuſtinianus C
magis probauit. Idémque aliàs obtinuit in Gallia in eo,qui pro foribus eccleſiæ expoſitū
infantem nutriendum accepiſſet matriculariis eccleſiæ (hi ſunt qui nunc *Marguiliers* ap-
pellantur) pretio dato : idque hæc vetus formula à matriculariis collecti infantis & di-
ſtracti indicat. *Nos in Dei nomine matricularij S Martini,dum manè ad hoſtia ipſius eccleſiæ ob-
ſeruanda conueniſſemus, ibi infantulum ſanguinolentum inuenimus , & per triduum an quiſquam
eum ſuum eſſe diceret perquiſiuimus : nullo inuento Gaio nutriendum dedimus, vt eum in ſuo ſerui-
tio iuxta legis ordinem retineat,pro quo pretium accepimus ſolidorum* x.& hac de re hanc epiſto-
lam emiſimus,ſecundùm ſententiam illam ex Codicis Theodoſiani libro quinto, titulo
octauo,quæ dictat,*Si quis infantem à ſanguine emerit,& nutriti pueri dominus, vel pater recipe-
re eum voluerit,vt aut eiuſdem meriti mancipium,aut pretium nutritor conſequatur*.At ex conſti- D
tutione Iuſtiniani, expoſiti eorum qui collegerint ſerui non fiunt, atque adeo neque di-
ſtrahi ab eis poſſunt.l.vltim.C.de inf. expo. qua de re extat Traiani epiſtola quædam ad
Plinium.Verùm illud quæritur,an ex egeſtatis cauſa etiam filium pater pignorare poſſit.
Et conſtat poſſe.l.ſed & quo.§.1.D.de pign.l.2.C.Th.de alim.quæ inop.par.de pub .pete-
re deb . Alioquin nec vendere eum,nec pignorare poteſt.l.1.C.de patr.qui fil. diſtr. l.ob
æs.C.de obl.& act.Et creditor qui ſciens pignori acceperit, deportatur,aut,vt Tribonia-
nus legit,relegatur.l.vlt.D.quæ res pig.oblig.poſſ.Addit ad extremum Paulus,patrem ta-
men filiorum ſuorum operas rectè locare.

Veritati & origini ingenuitatis manumiſſio , quocumque modo facta E
fuerit,non præiudicat.

Si ingenuus in ſeruitute ſit & manumittatur, non ideo minus eſt ingenuus §.vltim.de ingenuis. Videtur tamen eſſe, vt Plutarchus ait in Lucullo, ἀφαίρεσις τῆς ὑπαρχούσης, ἢ τῆς δοκούσης ἐλευθερίας δόσις.

Deſcriptio ingenuorum ex officio fiſci inter fiſcalem familiam facta, ingenuitati non præiudicat.

Si à fiſco deſcripti ſint quidam ingenui inter fiſcales ſeruos,eas res veritati non præiu-
dicat.Idem eſt ſi pater liberos profiteatur velut ſeruos. l. liberos velut ſeruos profitentes. F
C.de liber.cau.l.Imperator. 1.D.de ſtat.hom.

Qui metu & impreſſione alicuius terroris apud acta Præſidis ſeruum ſe eſſe mentitus eſt,poſtea ſtatum ſuum defendenti non præiudicat.

Qui

A Qui interrogatus apud acta per metum reſpondit ſe eſſe ſeruum, nihil ea re ſibi in iudicio liberali præiudicat.l.nec ſi volens.l.interrogatam.C.de liber.cau.

Poſt ſuſceptum liberale iudicium, ſi aſſertor cauſam deſeruerit,in alium aſſertorem omne iudicium transferri placuit. In priorem verò quod prodendæ libertatis gratia factum eſt, extra ordinem vindicatur. Non enim oportet ſuſceptam ſtatus cauſam, nulla cogente neceſsitate, deſtitui.

Aſſertor eſt vindex alienæ libertatis. Publicè autem licet cuiuis eum qui ſtatus cõtrouerſiam patitur, liberali manu aſſerere. Libertas enim publicam tutelam meretur.l. 2. D.
B de ſtat. def. l. 3. §. hoc interdictum. D. de lib.hom.exh. Nec verò poteſt quiſquam, niſi dato aſſertore, de libertate litigare.l.1. C.Th.de lib.cauſ. ne aduerſus dominum fortè cõſiſtat. Et victo aſſertore,iterum ac tertiò liberalis cauſa agenda eſt.l.1. C.de aſſertore toll. & inde ſecunda aſſertio apud Quintilianum lib.v. cap.2. Martialis.1.

Aſſertor venias ſatiſque præſtes.
Et cum ſe dominum vocabit ille,
Dicas eſſe meos manuque miſſos,
Hoc ſi ter quatérque clamitaris,
Impones plagiario pudorem.

C Quòd ſi is qui prior ad aſſertionem venit,eam deſerat, in alium omne iudicium tranſfertur: ille quaſi proditor alienæ libertatis, extra ordinem punitur. Ait, *quod prodendæ libertatis gratia factum eſt*. Hæc eſt accuſationis extraordinariæ formula: vt in ciuilibus formulis actio Quod iuſſu,& illa, Quod feciſti ne tecum agatur.l.communis,in fin.D.com. diuid. &c. ℥.lib.2.tit.8. Quod cùm diſcipulis &c. & actio Quod metus cauſa. Cic. 5. Ver. Vt iudicium daret in Apronium, Quod per vim aut metum abſtuliſſet.

De vſucapione. Tit. 11.

D POſſeſsionem adquirimus animo & corpore: animo vtique noſtro, corpore vel noſtro, vel alieno. Sed nudo animo adipiſci quidem poſſeſsionem non poſſumus,retinere tamen nudo animo poſſumus, ſicut in ſaltibus hybernis æſtiuíſque contingit.

Poſſeſsio adquiritur animo & corpore: animo noſtro, non alieno. Nam inuitis & ignorantibus nobis non adquiritur. Corpore etiam alieno, vtputa per ſeruum, ſi ex cauſa non peculiari eum in poſſeſſionem ire iuſſero: aut per procuratorem,ſi mandauero,licet quo tempore hi poſſeſsionem apprehenderint,neſciam. Nudo animo,aut nudo corpore poſſeſsio non adquiritur, ſed neque nudo corpore amittitur. Retinetur tamen, & amittitur nudó animo. Ex cauſa peculiari animo etiam alieno poſſeſsionem adquirimus
E l.3.§.ſaltus. D. de adquir. poſſ. Quod dicitur de ſaltibus ad omnia prædia pertinet. l. 1. §. quod vulgo .D.vnde vi.

Per liberas perſonas, quæ in poteſtate noſtra non ſunt, adquiri nobis nihil poteſt. Sed per procuratorem adquiri nobis poſſeſsionem poſſe, vtilitatis cauſa receptum eſt. Abſente autem domino comparata, non aliter ei quàm ſi grata ſit, quæritur.

Per procuratorem ſola poſſeſsio nobis adquiritur, & per hanc dominium, vel vſucapiendi condicio.l.1.l.per procuratorem.C.de adquir. poſſ. l.1. C. per quas perſ. nob.adq.
F Adquiritur autem poſſeſsio & dominium ſcientibus, & volentibus, id eſt, ex mandato noſtro,licet ignoremus rem traditam, & poſſeſſionem apprehenſam eſſe: Vſucapio non procedit niſi ſcienti poſſeſſionem apprehenſam. Quòd ſi mandatum non interuenerit, nec poſſeſſio aut proprietas antè adquiritur, quàm dominus ratum habuerit. l.communis.§.vlt.D.de adq.poſſ.l.ſi ego.D.de neg.geſt.

Longi temporis præſcriprio inter præſentes continuo decennij ſpatio, inter abſentes vicennij comprehenditur. A

Præſcriptio longi temporis locum habuit in prouinciis, nõ vſucapio. Longum autem tempus eſt x. annorum inter præſentes, xx. inter abſentes: atque ita in omni ferè iuris parte longum tempus accipitur, vt infra tit. 5.

Viginti annorum præſcriptio etiam aduerſus Remp. prodeſt ei, qui iuſtũ initium poſſeſsionis habuit, nec medio tempore interpellatus eſt. Actio tamen quanti eius intereſt aduerſus eos Reipub. datur, qui ea negotia defendere neglexerunt. B

Reſpublicæ omnes, præter eam quæ eſt Populi Rom. loco priuatorum habentur: & ideo aduerſus eas xx. annorum præſcriptio, iuſto & non interpellato poſſeſſori datur. Actio tamen quanti intereſt, in adminiſtratorem vel curatorem ciuitatis competit, quòd à poſſeſſore agros Reipub: non retraxerit, vt præcipitur in l. vltim. D. de adm. rer. ad ciuit. pert. Ex hoc loco rectè defendemus extremum l. 1. C. de præſcr. long. tem. de Republica domina accipi oportere: quod tamen Accurſius reiecit.

Si poſt motam intra tempora quęſtionem, res ad nouum dominum emptione tranſierit, nec is per xx. annos fuerit inquietatus, auelli ei poſſeſsionẽ non oportet. C

Sumpta eſt hæc ſententia ex reſcripto Seueri & Antonini: quod extat in l. 1. C. de præſcrip. long. temp. quo id continetur, poſſeſſorem quidem ipſum, qui ſemel intra tempora interpellatus eſt, denuo ſibi præſcriptionem longi temporis non adquirere, emptorem verò bonæ fidei adquirere. de quo ſcripſimus in l. 2. D. pro emptore.

De his quæ per turbam fiunt. Tit. III.

In eos, qui per turbam ſeditionémve damnum alicui dederint, dandúmve curauerint, ſi quidem res pecuniaria eſt, æſtimatione dupli ſarcitur. Quòd ſi ex hoc corpori alicuius, vitæ membríſve noceatur, extra ordinem vindicatur. D

Qui in turba vel ſeditione damnum dat, daríve curat dolo malo, intra annum tenetur in duplum ex prætoris edicto De turba, ſi damnum pecuniarium ſit: poſt annum in ſimplum. l. 3. D. vi bon. rapt. Corpori autem alicuius ſi quis in turba noceat, extra ordinem punitur.

Quidquid ex incendio, ruina, naufragio, nauíque expugnata raptum, ſuſceptum, ſuppreſſúmve erit, eo anno in quadruplum eius rei quam quis ſuppreſſerit, celauerit, rapuerit, conuenitur, poſtea, in ſimplum. E

Ex edicto prętoris in eum qui ex incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata quid rapuit, recepit, ſubtraxit, intra annum quadrupli eſt actio, poſt annum, ſimpli. l. 1. D. de inc. rui. & nauf.

Hi qui ædes alienas villáſve expilauerint, effregerint, expugnauerint, ſi quidem id turba cum telis coacta fecerint, capite puniũtur. Telorum autem appellatione omnia ex quibus ſaluti hominis nocere poſſunt accipiuntur. F

Hi qui peſſimo exemplo per turbam & cum telis villas alienas expilãt, capite puniuntur. Tela dicimus omnia quibus hi ſaluti hominis nocere poſſunt. Extat hæc ſententia in l. pen. D. ad leg. Iul. de vi pub. vbi non dubito quin ex hoc loco pro, *ſinguli homines*, reponendum ſit, *ſaluti hominũ*.

Recepto-

A Receptores aggreſſorum, itémque latronum eadem pœna afficiuntur, qua ipſi latrones. Sublatis enim ſuſceptoribus graſſantium cupido conquieſcit.

Non minus delinquunt receptores, quàm latrones, aut aggreſſores: ideóque pari pœna puniuntur. l. 3. §. non tantùm. D. de inc. rui. & nauf. l. 1. D. de recep. l. 1. C. de crim. pecu. l. pen. C. ad leg. Iul. de vi pub. Nã ſublatis receptoribus, graſſatores diu latere non poſſunt.

B Fures, vel raptores balnearum plerumque in metallum, aut in opus publicum damnantur. Nonnumquam pro frequentia admiſſorum iudicantis ſententia temperatur.

C Fures balnearij, ſunt qui lauantium prædones appellantur à Tertulliano in Apologetico: & vt à Paulo, ita ab eodem in libro, De fuga in perſecutione, fures balnearum. Hi extra ordinem vel in metallum, vel in opus publicum damnantur, vel capite puniuntur, præſertim ſi ob admiſſi frequentiam exemplo opus ſit. Idcirco cauſa cognita, is qui cognoſcit temperat pœnam. Pari pœna afficiuntur nocturni fures. l. 1. D. de fur. baln. Eſt & in eos ciuilis actio. Mitius autem agitur cum diurnis furibus: vix enim extra ordinem coërcentur, ſed ad examinationem ciuilem remittuntur. l. 2. D. eod. id eſt, ad dupli vel quadrupli actionem. Quam differentiam Cõſtantinus probat lib. VI. ἐπιτομῶν tit. 5. Quia enim facilius eſt furari noctu, quàm interdiu, & in balneis, quàm alibi: ideo huic facultati furandi ſeuerior pœna propoſita eſt, vt & infra tit. de ſacrileg. Quòd in fure balneario ex Ariſtotele, & aliis auctoribus Alciatus, & Victorius latius demonſtrarunt: ille in Parergis, hic in Variis lectionibus.

Incendiarij, qui conſultò incendium inferunt, ſummo ſupplicio afficiuntur. Quòd ſi per incuriam eorum ignis euaſerit, dupli compendio damnum eiuſmodi ſarciri placuit.

D Is cuius dolo incendium factum eſt, ex XII. tab. ſummo ſupplicio afficitur: Is cuius culpa, remittitur ad examinationem ciuilem, id eſt, actionem dupli l. capitalium. §. incendiarij. D. de pœnis. l. qui ædes l. pen. D. de inc. rui. & nau. l. ſi quis dolo. D. ad leg. Cor. de ſic. & hæc eſt quæ incenſarum ædium actio dicitur in l. iuriſgentium. D. de pact. & à Thalelæo in l. 1. C. de leg. Aq.

De iniuriis. TIT. IIII.

INiuriam patimur aut in corpus, aut extra corpus. In corpus verberibus, & illatione ſtupri. Extra corpus, conuitiis, & famoſis libellis: quod ex affectu vniuſcuiuſque patientis & facientis æſtimatur.

E Iniuria aut in corpus infertur, aut ad infamiam vel dignitatem pertinet. l. 1. §. omnem. D. de iniur. Iniuria autem ex animo facientis æſtimatur. l. 3. §. 1. D. eod. itémque ex animo patientis. Qui enim iniuriam quam paſſus eſt ad animum non reuocat, non videtur iniuriam paſſus. §. vlt. de iniur.

Furioſus itémque infans affectu doli, & captu contumeliæ carent: idcirco iniuriarum agi cum his non poteſt.

F Furioſi & infantes iniuriam pati poſſunt, facere non poſſunt. Pupilli iniuriæ, furtíque faciendi interdum capaces ſunt. l. 3. §. 1. D. de iniur.

Si liberis qui in poteſtate ſunt aut vxori fiat iniuria, noſtra intereſt vindicare: ideóque per nos actio inferri poteſt, ſi modò is qui fecit, in iniuriam noſtram id feciſſe doceatur.

Filiisfamiliàs vel vxori illata iniuria,patri,vel marito proprio nomine iniuriarum actio A
datur,ſi modò in iniuriam eorum id factum doceatur:vt puta,ſi is qui fecit,ſcierit filiofa-
mil.ſe vel nuptæ iniuriam inferre.Quòd ſi patremfam.aut viduam eſſe exiſtimauerit, nõ
poteſt videri patri aut marito iniuriam feciſſe.l.eum qui.§.vlt.D.de iniur.

Corpori iniuria infertur,cùm quis pulſatur, cuíve ſtuprum infertur, aut de ſtupro interpellatur. Quæ res extra ordinem vindicatur, ita vt pulſatio pudoris,pœna capitis vindicetur.

Corpori iniuria infertur pulſatione,verberatione,ſtupri illatione. Interpellatio autem
pudicitiæ magis ad infamiam pertinere videtur.l.1.§.omnem.D.de iniur. Hæc autem nõ B
iure ordinario,ſed etiam extra ordinem vindicantur,& ſtupri illatio capite punitur.

Sollicitatores alienarum nuptiarum, itémque matrimoniorum interpellatores,etſi effectu ſceleris potiri non poſſunt,propter voluntatem pernicioſæ libidinis extra ordinem puniuntur.

Solius voluntatis,ſiue cogitationis nulla eſt pœna. Hîc ſola non fuit voluntas, ſed co-
natus aliquis,& faciendi initium,vt puta ſollicitatio, interpellatio: & ideo extra ordinem
vindicatur. Sic igitur non facta tantùm,ſed etiam conatus & voluntates coërcentur. l.1.
C.Th.ad leg.Iul.de amb.Extat hæc Pauli ſententia in l.1.D.de extraot.crim.Sollicitator
alienarum nuptiarum eſt,qui pudicitiam alienæ vxoris appellat.Interpellator,qui alienæ C
vxoris appetit nuptias.Subſeſſor,adulter.

Iniuriarum actio aut lege,aut more, aut mixto iure introducta eſt. Lege xii.tab.de famoſis carminibus,membris ruptis,& oſsibus fractis.

Lege xii. tab.de membris ruptis eſt talionis actio: De oſſibus fractis nummaria, au-
ctore Iuſtiniano,vel vt apud Priſcianum lib.vi. Caro ſcribit, etiam talionis: De famoſis
carminibus,capitis aut fuſtuarij,vt Cornutus in Perſij Sat.1.lege xii.tab. cautum ait. Et
hæc poſtrema capitis pœna probatur etiam à l.1. C. de fam. libell.aliæ autem in deſuetu- D
dinem abierunt.

Moribus,quotiens factum pro qualitate ſui, arbitrio iudicis æſtimatur, congruentis pœnæ ſupplicio vindicatur.

Moribus tecepta eſt actio iniuriarum prætoria: & hoc eſt quod ait Iuſtin. in §. pœna
de iniur.abolita actione legitima eam in iudiciis frequentari.Eſt autem ſpecialiter propo
ſita de cõuitiis,& generaliter,de omnibus quæ ad infamiam alterius fiunt,eámque Præ-
tor daturum ſe in hoc pollicetur, vt arbitrio iudicis vel recuperatoris iniuriæ æſtimatio
fiat.

E

Mixto iure iniuriarum actio ex lege Cornelia conſtituitur,quotiens quis pulſatur,vel cuius domus introitur,ab his qui vulgò Directarij appellantur: in quos extra ordinem animaduertitur: ita vt prius ingruentis conſilium pro modo commentæ fraudis pœna vindicetur exilij,aut metalli aut operis publici.

Mixta iniuriarum actio eſt,quæ lege Cornelia conſtituta,& moribus recepta eſt.Hæc
ob eam rem datur quod ſe pulſatum quis,aut verberatum, aut domum ſuã vi introitam
dicat,& eſt publica accuſatio.l.hos accuſare, ad fin. D. de accuſ. Sed hodie etiam agitur F
ciuiliter ex his cauſis.Directarij autem extra ordinem puniuntur. Hi ſunt qui ſe fraudu-
lenter per tegulas,vel alio modo in alienas ædes dirigunt,& inde nomen.Dicimus & De
rectarios & derigere.l.ſaccularij.D.de extr.crim.l.1.D.de effract. Ita autem extra ordinẽ
puninntur,vt qui prius impetum fecerint,in exilium,aut in metallum,aut in opus publi-
cum dentur.

Iniuria-

A Iniuriarum ciuiliter damnatus, eiúſque æſtimationem inferre iuſſus, famoſus efficitur.

Iniuriarum actio famoſa eſt.l.1.D.de his qui not.infam.

Atrox iniuria æſtimatur aut loco, aut tempore, aut perſona. Loco, quotiens in publico irrogatur: Tempore, quotiens interdiu: Perſona, quotiens ſenatori, vel equiti Romano, decurioni, vel aliàs ſpectatæ auctoritatis viro.

De atrocibus iniuriis à prætore propoſitæ ſunt ciuiles actiones. Arnobius lib. IIII. Ne, inquit, veſtras aures conuitio aliquis petulátiore pulſaret, de atrocibus formulas conſti- B tuiſtis iniuriis. Et ideò etiam ex eis cauſis, quæ lege Cornelia continentur, ciuiliter agi poteſt.l.7.§.poſſe.l.conſtitutionibus. D. de iniur. Atrocitatem aut locus facit, aut tempus, aut perſona. Locus, ſi in theatro, aut in foro fiat. Tempus, ſi interdiu. Perſona, ſi magiſtratui, aut parenti, aut decurioni. Sed & res ipſa, aut vulneris locus, magnitudóve atrocitatẽ facit. Temporis exemplum tale Vlpianus dedit in l. 7.§. vlt. D. eod. ſi ludis & in conſpectu. Ludorum appellatione tempus ſignificatur, non locus. Si igitur die feſto ludorum, & conſpiciente populo iniuria fiat, atrox eſt tempore. Quod autem ſequitur apud Vlpian. *Nam in prætoris conſpectu, an in ſolitudine iniuria facta fuerit, multùm intereſſe ait*: ſic emendo, *Nam in P. Romani conſpectu*. Opponit enim ſolitudini celebritatem ludorum. Tanti autẽ non eſt conſpectus Prætoris, vt ei ſolitudo ſit aduerſa. Denique conſpectus Prętoris exẽ- C plum eſt potius loci: & ita quoque Iuſtinianus vitium illud non agnoſcẽs, maluit id exẽpli genus ad locum referre. §. atrox. de iniur. Duo ſimilia errata in Vlpiani Titulis nos iãdiu correximus: multa alia in Liuio, Cæſare, Cicerone. Et ſunt profectò ex his tribus notis P R. P.R. R.P. in omnium auctorum libris innumera conflata: nec dum tamen in Ciceronis VII. Verr. hæc quæ ſequuntur emendata ſunt, *Iura*, inquit, *omnia pop. Rom. nutu atque arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari*. Legendum ex vet. codice, *Pr. Vrbani. Fuit iſta reprehenſio quondam, fuit iſta ſeueritas in iudiciis*. Legendum, *fuit iſta Reſp. quondam*: quod præter veterum Codicum auctoritatem, hæc quæ paulò poſt ita repetit confirmant, *In illa veteri ſeueritate, ac dignitate Reip*. In extremo autem huius ſententiæ Pauli verba quædam redundabant, quæ nos reſecauimus.

D

Qui per calumniam iniuriæ actionem inſtituit, extra ordinem punitur. Omnes enim calumniatores exilij, vel inſulæ relegatione, aut ordinis amiſſione puniri placuit.

In priuatis criminibus calumniatores non iure ordinario, id eſt, lege Remmia, ſed extra ordinem puniuntur, vt ſ. lib. 1. tit. 5. Et ideò qui iniuriarum egit per calumniam, extra ordinem punitur arbitrio iudicis, ita vt vel exilium patiatur, vel relegationem, vel ordinis amotionem. l. qui iniuriarum. D. de iniur. ex qua pro, *amiſſione*, hic lego *amotione*. Rele- E gatio eſt inſulæ vinculum: Exilium, eſt fuga lata, aut loco circumſcripta, quod ſalua ciuitate cõtingit. l. 5. D. de interd. & releg. Eſt & deportatio genus exilij, ſed hęc ciuitate multat. Ita verò hæc tria ſeparantur Relegatio, Exilium, Deportatio & J. tit. de abol. Similis pœna variis & falſis teſtibus imponitur. J. tit. de teſtibus: & iudicibus corruptis in tit. ad leg. Iul. repetund.

Iniuriarum non niſi præſentes accuſare poſſunt. Crimen enim quod vindictæ aut calumniæ iudicium expectat, per alios intendi non poteſt.

Ciuilis iniuriarum actio per procuratorem intendi poteſt. l. non ſolùm. §. agere. D. de iniur. l. licet. §. 1. D. de procur. Accuſatio non item. §. in ſumma. de iniur. quæ quidem pu- F blica eſt ex his cauſis, quæ lege Cornelia continentur: ex ceteris extraordinaria. Iniuria igitur publicum crimen non eſt, niſi ex legis Corneliæ cauſis.

Fit iniuria contra bonos mores, veluti ſi quis fimo corrupto aliquẽ perfuderit, cœno, luto oblinuerit, aquas ſpurcauerit, fiſtulas, lacus, quídve aliud

ad iniuriam publicam contaminauerit: in quos grauiter animaduerti ſolet. A

Grauiter coërcentur hæc iniuriarum genera, quæ recenſentur à Paulo, quod Tribonianus ſcripſit in l.1.§.1.D.de extr.crim.

Qui puero prætextato ſtuprũ, aliúdve flagitium abducto ab eo, vel corrupto comite perſuaſerit, mulierem, puellámve interpellauerit, quídve pudicitiæ corrumpendæ gratia fecerit, domum præbuerit, pretiúmve quo id perſuadeat dederit, perfecto flagitio capite punitur, imperfecto in inſulam deportatur, corrupti comites ſummo ſupplicio afficiuntur. B

Extat hæc Pauli ſententia in l.1.§.vlt.D.de extra.crim.vbi tamen Flor.ſcriptum eſt, *donum præbuerit*. Sed malo, *domum*, vt in l.qui domum. D.ad leg.Iul.de adult. l.auxilium.D. de minor. Quæ ſententia ſequitur ſecundum editionem Baſilienſem, quòd abeſſet à libris ſcriptis quamplurimis, & multis aliis excuſis, à nobis eſt reiecta tamquam ſpuria.

Pſalterium, quod vulgò dicitur canticum, in alterius infamiam compoſitum, & publicè cantatum, tam in eos qui hoc cãtauerint, quàm in eos qui compoſuerint, extra ordinem vindicatur: eo acrius, ſi perſonæ dignitas ab hac iniuria defendenda ſit. C

Extra ordinem puniuntur, qui cantica infamandi alterius cauſa componunt, vel cantant. Notandum eſt, quòd pſalterium non pro organo, ſed pro cantico dicit.

In eos auctores qui famoſos libellos in contumeliam alterius propoſuerint, extra ordinem vſque ad relegationem inſulæ vindicatur.

Auctores famoſorum libellorum extra ordinem puniuntur, ita vt & in inſulam relegari poſſint. Et generaliter omnis iniuria hodie extra ordinem coërcetur. l.vlt.D.eod.

Conuitium iudici ab appellatoribus fieri non oportet: alioquin infamia notantur. D

Qui iudici à quo appellat conuiciatur, ob idq; damnatur, infamis fit: eſt enim actio iniuriarum famoſa. Extat hæc ſententia in l.iudici. D.eod. Eum verò ǰ.tit.27. principis arbitrio puniri ait: Vlpia.in l.8.D.de appel.oportere eum plecti.

Maledictum, itémque conuitium publicè factum ad iniuriæ vindictam reuocatur: quo facto condemnatus famoſus efficitur.

De maledicto & conuitio facto contra bonos mores famoſa eſt actio. E

Non tantùm is, qui maledictum aut conuitium ingeſſerit famoſus efficitur, ſed & is cuius ope conſilióve factum eſſe dicitur.

Ex conuitio non tantùm eſt in eum actio qui fecit, ſed & in eum cuius opera aut conſilio factum eſt l.item apud.§.ait prætor. D.de iniur. & eſt vtrinque famoſa. Quæ in editione Baſil.ſequitur ſententia, *Conuitium*, &c.adulterina eſt.

Seruus qui iniuriam aut contumeliam fecerit, ſi quidem atrocẽ, in metallum damnatur: ſi verò leuem, flagellis cæſus ſub pœna vinculorum temporalium domino reſtituitur. F

Si ſeruus iniuriam fecerit atrocem, in metallum damnatur: ſi leuem, flagellis cæſus domino reſtituitur. l.ſed ſi vnius.§.cùm ſeruus.l.vlt.D.eo. ita vt ad tempus habeatur in vinculis: quod futuræ libertati nocet. Hæc verò pœna frequens eſt in ſeruis, vt flagellis cæſi

ſub

A ſub pœna vinculorum domino reſtituantur, vt ỹ.tit.18. & l. in ſeruorum. l.capitalium.§ ſolent.l.ſi quis aliquid.§.qui ſe. D.de pœn.

De effectu ſententiarum & finibus litium. TIT. V.

RES iudicatæ videntur ab his, qui imperium poteſtatémque habẽt, vel qui ex auctoritate eorum inter partes dantur: itémque à magiſtratibus municipalibus vſque ad ſummam qua ius dicere poſſunt: itémq; ab his qui ab imperatore extra ordinem petũtur. Ex compromiſſo autem iudex ſumptus
B rem iudicatam non facit: ſed ſi pœna inter eos promiſſa ſit, pœna rei in iudicium deductæ ex ſtipulatu peti poteſt.

Rem iudicatam faciunt magiſtratus vrbani vel prouinciales, & arbitri iudicéſve ab eis dati. Item magiſtratus municipales, ſiue Duumuiri intra præfinitam ſummam: nec enim de omni ſumma pronuntiare poſſunt. l.inter conuenientes. D.ad municip. Item qui extra ordinem ab Imperatore dantur. Compromiſſarij non item: & ideò ex eorum ſententia rei iudicatæ actio vel exceptio non datur. l.1. C.de recep. arb. l.2. D.eod. ſed pœnæ compromiſſæ petitio competit. Lego autem in fine huius ſententiæ ex veteribus libris, *pœna in iudicium deducta*, vt ſit ſenſus, cùm non ſtatur arbitrio, pœnam iudicio peti per a-
C ctionem ex ſtipulatu.

Confeſſi debitores pro iudicatis habentur: ideóq; ex die confeſſionis tẽpora ſolutioni præſtituta computantur.

Confeſſi pro iudicatis habentur, eademq; ad ſoluendum tempora iudicatis & confeſſis dantur. l.6.§.vlt. D.de confeſ. l.21. de iudic. & hoc totum eſt ex XII. tab.

Confiteri quis in iudicio non tantùm ſua voce, ſed & litteris, & quocumque modo poteſt. Conuinci autẽ non niſi ſcriptura, aut teſtibus poteſt.

D Ea confeſſio eſt pro iudicio quæ in iudicio fit, vel in iure, quam Paulus ait & voce & litteris, & quouis alio indicio voluntatis fieri poſſe. Inficiationem autem conuinci non poſſe, niſi inſtrumentis, aut teſtibus. Hęc enim ſunt duo potiſſimùm probationum genera. Heliodorus lib.x. πᾶσα δίκη καὶ κρίσις δύο τὰς μεγίστας ἀποδείξεις οἶδε, τὰς τε ἐγγράφους πίστεις, καὶ τὰς ἐκ τῶν μαρτύρων βεβαιώσεις.

Eorum, qui debita confeſſi ſunt, pignora capi, & diſtrahi poſſunt.

Vt iudicati, ita & in iudicio confeſſi bona capi ac diſtrahi ſolent. l. debitoribus. D.de re iud. l.vlt. C.de except. rei iudic.

E Ea quæ altera parte abſente decernuntur, vim rerum iudicatarum non obtinent.

Res iudicata tantùm inter præſentes tenet. l.de vnoquoque. D.de re iud. l.ea quæ. C. quomod. & quand. iud. abſentis igitur condemnatio nullius momẽti eſt. l.1.§.item cùm ex edicto. D.quæ ſent. ſin. ap. reſc.

Trinis litteris vel edictis, aut vno pro tribus dato, aut trina denuntiatione conuentus, niſi ad iudicem à quo ſibi denunciatum eſt, aut cuius litteris vel edictis conuentus eſt, venerit, quaſi in contumacem dicta ſententia au-
F ctoritatem rerum iudicatarũ obtinet: quinimmò nec appellari poteſt ab ea.

Contumax eſt qui tribus edictis, aut vno peremptorio, tribus litteris, vel tribus denũtiationibus euocatus præſentiam ſui facere contemnit. l.contumacia. §.1. D.de re iudic. l.conſentaneum. C.quomod. & quand. iud. Edicta publico loco affiguntur vnde rectè legi poſſunt, litteræ ad reum mittuntur, denuntiationes fiunt per officia & executores. l.ab-

ſentem.§.aduerſus.D.de pœn.l.2.l.tres.C.quomod.& quand.iud. At videntur non ſuffi- A
cere tria edicta, vel denuntiationes tres.l.& tertium. D.de iud. ſed hoc totum in arbitrio eſt iudicantium. Plerumque autem trinis edictis aut denuntiationibus contenti ſunt. In contumacem etiam abſentem dicta ſentẽtia valet, nec appellatione reſcinditur.l.& poſt.§.vlt.D.de iud.l.1.C.quor.app.non rec.& hoc eſt quod Paulus ait, *quinimmò nec appellari poteſt ab ea*: cuius dicti hæc quæ ſequuntur, *Quotiens in contumacem fuerit iudicatũ, ab ea ſententia quæ aduerſus contumaces data eſt, neque appellari*, interpretatio ſunt potius, quàm ſententia Pauli: & quod additur, *neque in duplum reuocari poteſt*, ſumptum eſt ex proxima ſententia. Quamobrem id omne Pauli non eſſe arbitrati ſumus.

Res olim iudicata poſt longum ſilentium in iudicium deduci nõ poteſt, B
nec eo nomine in duplum reuocari. Longum autem tempus exemplo longæ præſcriptionis, decennij inter præſentes, & inter abſentes vicennij computatur.

Puto hanc eſſe ſententiam Pauli, vt poſt longum ſilentium non poſſit inſtitui actio iudicati, vel is qui rem iudicatam inficiatur in duplum damnari: eſt enim alioquin in inficiatorem actio dupli, vt ſ.lib.1.tit.19. Quis alius poſſit eſſe huius ſententiæ ſenſus non video. Sed & huic obſtat l miles.§.vlt.D.de re iudic. quæ iudicati actionem perpetuam eſſe ait, videlicet, ſi perpetuam ita accipias, vt in vetuſtiſſimo iure æternam & immortalẽ, & vt de hoc addubitẽ, facit hæc Alexandri conſtitutio ex Cod. Gregoriano, quam, quod C
nondum edita ſit, proponam.

IMP. ALEXANDER A. Creſcenti.

Quæ in libello contuliſti, præſidi prouinciæ allega, qui non ignorat eum, qui per contumaciam abſens condemnatur, nec appellationis auxilio vti, aut in duplum reuocare poſſe. PP. XI. KAL. APRIL. ALBINO ET MAXIMO COSS. Et alia ſententia Pauli. *Confeſſionem ſuam reus in duplum reuocare non poteſt.* Et alia, *Ab ea ſententia quæ aduerſus contumaces lata eſt neque appellari, neque in duplum reuocari poteſt.*

Ait, *exemplo longæ præſcriptionis*, id eſt, exemplo adquiſitionis longi temporis, vt ſ.tit.2.

In cauſa capitali abſens nemo damnatur, neque abſens per alium accuſa- D
re poteſt.

Abſens etiam contumax capitali iudicio non damnatur. l. abſentem. D. de pœn. ſed neque abſens accuſat per alium.l.pen. D.de pub.iud.

Falſis inſtrumentis religione iudicis circumducta, ſi iam dicta ſententia prius de crimine admiſſo conſtiterit, eius cauſæ inſtauratio iure depoſcitur.

Si ex falſis inſtrumentis res iudicata ſit, falſo prius comprobato ex integro res in iudicium veniet.l.vlt.C.ſi ex fal.inſtr.l.qui agnitis.D.de except.

E

De interdictis. TIT. VI.

RETinendæ poſſeſſionis gratia cõparata ſunt interdicta, per quæ eam poſſeſſionem, quam iam habemus, retinere volumus, quale eſt, Vti poſſidetis de rebus ſoli, &, Vtrubi de re mobili. Et in priore quidẽ is potior eſt, qui redditi interdicti tempore nec vi nec clàm, nec precario ab aduerſario poſſidet. In altero verò potior eſt, qui maiore parte anni retrorſum numerati, nec vi, nec clàm, nec precariò poſſidet.

Duo ſunt retinendæ poſſeſſionis interdicta, Vti poſſidetis, & Vtrubi. Vti poſſidetis eſt F
de rebus ſoli, Vtrubi de rebus mobilibus. In illo vincit is qui redditi interdicti tempore, nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduerſario poſſidet: In hoc, qui maiore parte anni poſſedit: quò pertinet l.maiore. D.de verbor.ſignific. Et hæc eſt vetus differentia. Hodie interdicto, Vti poſſidetis Vtrubi exæquatũ eſt.l.1.D.Vtrubi.§.ſed interdicto quidẽ. de interd.

Vt

A Vt interdictum, ita & actio proponitur, Ne quis via publica aliquem prohibeat. Cuius rei ſolicitudo ad viarum curatores pertinet, à quarum munitione nemo exceptus eſt. Si quis tamen in ea aliquid operis fecerit, quo commeantes impediantur, demolito opere condemnatur.

Et qui via publica vti prohibetur, interdictum, & ex cauſa interdicti actio datur. l. 1 §. 1. D. vt in flum. pub. nauig. lic. l. 2. §. vlt. D. ne quid in loc. publ. Sed & huius rei cura mandata eſt Viocuris, ſiue curatoribus viarum, à quarum munitione nemo excuſatur, niſi qui muneris publici vacationem impetrauit. l. cui muneris. D. de mun. & honor. Qui autem in via publica opus fecit, quo via deterior fiat, id per interdictum reſtituere & demoliri
B cogitur. l. 2. §. prætor. D. ne quid in loc. pub.

Non tantùm ſi ipſe dominus poſſeſsione deiiciatur, Vnde vi vtile interdictum eſt, ſed & ſi familia eius. Familiæ autem nomine etiam duo ſerui continentur.

Non quemadmodum retinendæ poſſeſſionis interdicta propoſita ſunt tam de mobili re, quàm de immobili, ita & recuperandæ. Nam interdictum Vnde vi, eſt tantùm de re immobili: nullum verò datur de re mobili. Et interdicto Vnde vi locus eſt, ſiue alium poſſeſsione deieceris, ſiue familia tua deiecerit, vt eſt in l. 1. D. vnd. vi. Itaq; hoc loco legẽdum credo, *deyciat*, non *deyciatur*. Familiæ appellatione etiam duos contineri Paulus ait:
C Vlpianus etiam vnicum ſeruum. l. 1. §. familiæ. D. vnde vi. & Cic. pro Cæcinna, quod tamen in interpretatione edicti, De vi bonorum raptorum, De turba, De incendio, ruina, naufragio Vlpianus non admiſit. l. deteſtatio. D. de verb. ſig. quoniam hæc ita ſunt concepta, Si ſeruus vel familia feciſſe dicetur, in dominum iudicium dabo: in ſeruum & familiam iudicium dabo. l. 2. §. vi bonorum. l. 4. §. pen. (Vbi legendum, *In ſeruum item*, non *autem*.) D. vi bon. rap. l. 1. in princ. D. de inc. rui. nauf. In interdicto autem Vnde vi, familiam tantùm dixit, non ſeruum & familiam. Itaque ratio & æquitas exigit, vt in vno etiam ſeruo familiæ nomen valeat. Verùm ne quid omittatur, ideo & in interpretatione edicti de vi bonorum raptorum, quid ſit Deteſtatio Vlpianus explicat, quòd vis ſit etiam ſi quid contra deteſtationem fiat. l. 1. §. ſed etſi contra. D. quod vi aut clam. Quo poſito
D conſquens erat Deteſtatio quid eſſet oſtendere.

Vi deiicitur, non tantùm qui oppreſſu multitudinis, aut fuſtium, aut telorum, aut armorum metu terretur: ſed & is qui violentiæ opinione comparata poſſeſsione ceſsit, ſi tamen aduerſarius eam ingreſſus ſit.

Interdictum Vnde vi competit, ſi oppreſſu & vi multitudinis, id eſt, coactis hominibus aut ſi armatis quis deiiciatur. Hæc enim ſunt verba interdicti, *Hominibus coactis armatisve*, auctore M. Tullio. Addit Paulus huic etiam interdicto locum eſſe, ſi quis cùm audiſſet armatos venire, poſſeſsione ceſſerit, ſi tamen ea ab his fuerit occupata. l. 3. §. ſi quis autem. D. vnde vi & de vi arm. Et hoc eſt quod De vi hominibus armatis, aut de vi arma-
E ta interdictum appellatur. Eſt & aliud interdictum quotidianum Vnde vi, cui tunc locus eſt, cùm quis ſine coactis armatisve hominibus poſseſsione deiectus eſt: de quo Vlpian. tractat in l. 1. D. vnd. vi. De ſuperiore autem tractat in l. 3. eod. tit. & ideo ſub tit. Vnde vi, duo interdicta ſunt: ſic enim ſcripſerat Paulus in l. 2. §. penult. D. de interd. Hoc autem intereſt maximè inter hęc duo interdicta, quod interdictum quotidianum nulli competat, niſi ei qui tunc cùm deiiceretur, poſſidebat. d. l. 1. §. interdictum autem: eaq; exceptio nominatim interdicto addi ſolet auctore M. Tullio: Interdictum autem de hominibus coactis armatisve ſine vlla exceptione datur: ideoq; & creditori datur in poſſeſſionem miſſo, & colono. Item interdictum quotidianum liberto in patronum, liberis
F in parẽtes non datur: interdictum De hominibus armatis datur. d. l. 1 §. interdictum hoc. Item in me interdictũ quotidianum ei tantùm datur, qui à me nec vi, nec clàm, nec precario poſſidet, eodem Tullio teſte in Orat. pro Cęcin. & Paulo noſtro inf. & arg. d. l. 1. §. qui à me. Interdictum De vi armata ei etiam datur qui vi aut clàm, aut precario à me poſſidet. l. ſed ſi vi. D. eod. tit. Vbi animaduertendum eſt Pomponium vti hac particula, ſed,

cùm ſcilicet, antè de vi quotidiana interdictum in me ei non dari oſtẽdiſſet, qui illis à me rationibus poſſideret. Interdictum quotidianum annuum eſt. l.1.D.eod. Interdictum de vi armata perpetuũ, vt Cic. indicat lib. xv. Epiſt. in ea cuius initium eſt, Puto te iam ſuppudere. Quæ omnia ſummè notanda ſunt. Græci pro his interdictis habebant actionem ἐξούλης, ſic dictam auctore Libanio, quòd ἐξίλλειν ſit, ἐξωθεῖν καὶ ἐκβάλλειν βίᾳ. A

De naui vi deiectus hoc interdicto experiri non poreſt, ſed vtilis ei actio De rebus recuperandis, exemplo De vi bonorum raptorum datur. Idémq; de eo dicendum eſt, qui carruca, aut equo deiicitur, quibus non abductis iniuriarum actio datur.

Ad eos pertinet interdictum Vnde vi, qui de re ſoli deiiciũtur: ei autem qui de re mobili deiicitur, actio Vi bonorum raptorum datur, aut furti: nam & raptor fur eſt. Idemq; eſt ſi quis de naue, aut vehiculo, aut equo deiiciatur. l.1.§. ſi quis de naue. D. vnde vi. videlicet, ſi nauis, aut vehiculum, aut equus abſtrahatur, & abducatur. Quòd ſi non abducatur, deiecto iniuriarum dumtaxat actio datur. Eſt hac de re lex quædam in legib. Langobard. lib.1. tit.15. B

Vi deiectus videtur, & qui in prædio vi retinetur, & qui in via territus eſt, ne ad fundum ſuum accederet.

Deiectus poſſeſſor videtur etiam is, qui in prædio vinctus retinetur, aut qui, cùm de prædio exiſſet, reuertens in itinere perterritus eſt, ne accederet. l.1.§. ſiue autem & §. pen. D. vnde vi & vi arm. C

Qui vi, aut clàm, aut precario poſſidet, ab aduerſario impunè deiicitur.

Qui à me vi, aut clam, aut precario poſſidet, non habet interdictum Vnde vi, ſi eum poſſeſſione deiecero. Sed ſi alius deiecerit, placet ei interdictũ dari. l.1.§. qui à me. D. vnde vi. Quod in interdicto de hominibus armatis non obtinere s. oſtendi: & verum eſt, niſi eum qui à me vi armata poſſidet ex continenti deiecero. l.3.§. eum igitur. D. eod. Sed hanc differentiam Iuſtinianus aut neglexit, aut non intellexit. D

Ex rebus vi poſſeſſis ſi aliquæ arſerint, vel ſerui deceſſerint, licet id ſine dolo eius qui deiecit factum ſit, æſtimatione tamen condemnandus eſt, qui ita voluit adipiſci rem iuris alieni.

Earum etiam rerum nomine interdictum Vnde vi datur, quæ is qui de prædio deiectus eſt ibi tunc habuit, licet poſt deiectionem ſine dolo aut culpa deiectoris interierint. l.1.§. denique ſcribit Iulianus. l. pen. D. vnde vi. Quoniam ex deiectionis tempore in reſtituendo ſemper moram facere intelligitur.

Si inter vicinos ex communi riuo aqua ducatur, induci prius debet ex his vicibus quibus à ſingulis duci conſueuit: ducenti autem vis fieri prohibetur. Alienam autem aquam vſurpanti nummaria pœna irrogatur. Cuius rei cura ad ſolicitudinem præſidis ſpectat. E

Corruptiſſimus hic locus, ſumpta coniectura ex libris veteribus, in quibus, legitur, *in-dici prius debet & his vicibus*, mihi reſtituendus videtur, *interdici prius debet, & his vicibus quibus à ſingulis duci conſueuit, ducenti vis fieri prohibetur*. Intelligit autem dari interdictum De aqua, quod ad retinendam veluti poſſeſſionem pertinet. Eſt autem ſimplex etiam inter riuales, vt interdictum De itinere actuq;, niſi vterque ſuum eſſe vſum aquæ contendat. l.1.§. ſi inter riuales. D. de aq. cott. & æſti. Quòd ſi quem appareat alienam aquam vſurpaſſe, ei Paulus ait nummariam pœnam irrogari, item huius rei curam ad præſidem pertinere, vt l. præſes. C. de ſerui. & aq. F

Redditur interdicti actio, quæ proponitur ex eo, vt quis quod precario

habet

A Precarium reuocatur interdicto De precario. Ciuilis autẽ actio eo nomine non competit, quia precarium donatio potius eſt, quàm ciuile negotium. l. interdictum. D. de precar. Immò quia aliquatenus ſimile eſt commodato. l. 1. D. eod. receptum eſt ex eo præſcriptis verbis dari: quam tamen & ipſam ex bono & æquo oriri, ne cui beneficium ſuum damnoſum ſit, quàm ex negotio contracto dicemus. l. 2. D. eod.

Precario poſsidere videtur, non tantùm qui per epiſtolam, vel quacumque alia ratione hoc ſibi concedi poſtulauit, ſed & is qui nullo voluntatis indicio, patiente tamen domino, poſſedit.

B Poſſidere precario videtur, & qui finito tempore precarij patiente domino poſſidet, licet ad hoc tempus non rogauerit. l. in rebus. §. vlt. D. de precat. Patientia igitur precariũ redintegratur, non tamen initio patientia conſtituitur: ſed conſtituendo precario preces adhiberi oportet aut verbis, aut ſcriptis. l. precario. D. eod.

Heres eius qui precariam poſſeſsionem tenebat, ſi in ea manſerit, magis dicendum eſt clàm videri poſsidere. Nullæ enim preces eius videntur adhibitæ. Et ideo perſecutio eius rei ſemper manebit, nec interdicto locus eſt.

C Heres eius, qui precario rogauit, tenetur interdicto ex perſona defuncti. l. quæſitum. §. vlt. D. de precar. l. 2. C. eod. Ex ſua perſona non tenetur, quia morte finitum eſt precarium. l. cùm precario. §. vlt. D. eod. l. cùm heres. D. de diuerſ. temp. præſcript. Nec iam heres qui in poſſeſsione eadem manet precario, ſed clàm poſſidet. Igitur ex ſua perſona vindicatione conuenitur, non interdicto precario. Papinia. ait in d. l. cùm heres, precarium heredem ignorantem precario ſcilicet defunctum poſſediſſe, non tenere, id eſt, precarium ad heredem ignorantem non tranſire. Idem tamen eſſe in ſciente compertum & exploratum eſt. Verùm ideo ait ignorantem, vt aſſertioni conueniens exemplum eſſet. Hoc enim poſuerat, ignoratione heredis defuncti vitia non excludi. Item quia in vſucapionis quæſtione, de qua tractat, omnimodo ignorantiam & bonam fidem exigimus.

D Arbor quæ in alienas ædes vel in vicini agrum imminet, niſi à domino ſublucari non poteſt, iſque conueniendus eſt, vt eam ſublucet. Quòd ſi cõuentus dominus id facere noluerit, à vicino luxuries ramorum compeſcatur. Idque qualiſcumque dominus facere non prohibetur.

Exiſtimo legendum, *Arbor quæ in vicini agrum imminet*: Nam quæ in ædes imminet, collucatur, non ſublucatur. Et in hanc rem ceſſante domino comparata ſunt duo interdicta: vnum, De ſublucandis arboribus, alterum, De collucandis: quæ proponuntur in tit. De arbor. cæd. Sublucare, eſt compeſcere luxuriem ramorum, quod vſque ad xv.
E pedes vt fiat definitum eſt, à terra videlicet. Sublucare enim eſt, veluti ſubtus lucem mittere. Collucare quid ſit, dubitari poteſt: Vel enim eſt ſuperiores ramos lumini officientes ſuccidere, vel ipſam arborem ex ſtirpe penitus excindere: & hoc verius eſt. l. 1. §. ſi arbor. D. de arb. cæd. & ædibus quibus arbor impendet vtilius: Ad agros verò ſublucatio ſufficit. His verbis veteres in edictis vſi ſunt: Noui adimere, & coërcere dixerunt. Ait Paulus, *qualiſcumque dominus*, id eſt, ſiue proprietarius, ſiue fructarius. d. l. 1. §. non ſolùm.

Aduerſus eum, qui hominem liberum vinxerit, ſuppreſſerit, incluſerit, operámve vt id fieret dederit, tam interdictum, quàm legis Fabiæ ſuper ea re actio redditur. Et interdicto quidem id agitur, vt exhibeatur is, qui de-
F tinetur: Lege autem Fabia, vt etiam pœna nummaria coërceatur.

Plagium eſt ſuppreſſio liberi hominis, aut ſerui: ſic dictum, auctore Suda, quòd fiat πλαγίως, i. δολίως, vel vt Iſidorus ait, ἀπὸ τοῦ πλαγίου. Coërcetur autem lege Fabia: cuius

pœna nummaria primùm fuit, tum metalli, l. vlt. D. de leg. Fab. deinde grauior. l. vlt. C. A
eod. De libero exhibendo etiam interdictum datum. l. 3. D. de lib. hom. exh. de ſeruo non
item.

Bene concordans matrimonium ſeparari à patre Diuus Pius prohibuit:
itémque a patrono libertum, à parẽtibus filium filiámque, niſi fortè quæra-
tur vbi vtilius morari debeat.

Pertinet hæc ſententia ad interdictum De liberis exhibendis & ducendis: quod ſoce-
ro non dari placuit aduerſus generum, ne contrà quàm D. Pius conſtituit, bene concor-
dantia matrimonia iure patrię poteſtatis diſſoluantur. l. 1. §. vlt. D. de lib. exh. Eſt enim hęc B
ſeparatio dura & acerba. l. quæſitum. §. vxores. D. de inſtruct. vel inſtrum. leg. qua ratione
etiam à parentibus liberi non ſeparantur, niſi forſitan nupta ſit filia, & inuita detineatur
à patre: in eum enim genero dabitur interdictum De vxore exhibenda & ducenda: vt
probari poteſt ex l. ſi inuita. C. de nupt. l. 2. D. de lib. exh. & ex l. vlt. C. eod. quæ ad Euo-
dium maritum ſcripta eſt. Ac ſanè præſtat ſeparari filiam à patrę, quàm nuptias concor-
dantes diſſolui. Sed & matri interdum aduerſus patrem æquum eſt interdictum reddi
De exhibendo filio, vel filia, vtputa ſi pater ſit euerſor, diſſolutus & nequam. l. 1. §. ſi verò
mater. l. 3. §. etiam. D. de lib. exhib. Ceteroquin liberos à patribus ſeparari non oportet. l.
3. §. is tamen. &c. §. ſi eum quis. D. de lib. hom. exhib. Similiter libertus à patrono non ſe-
paratur, maximè impubes. d. l. 3. §. proinde. aut frater à fratre. l. vlt. C. com. vtr. iud. l. ple- C
rumque. D. de ædil. edic. aut alumnus ab educatore, ideoq; nec in patronum, fratrem, vel
educatorem, De libero homine exhibendo interdictum datur.

Omnibus bonis quæ habet, quæque habiturus eſt, obligatis, nec concu-
bina, nec filius naturalis, nec alumnus, nec ea quæ in vſu quotidiano habet,
obligantur: ideóque de his nec interdictum redditur.

Obligatione generali bonorum quæ quis habet, habiturúſve eſt, non continentur ea
quę veriſimile eſt quemquam obligaturum ſpecialiter non fuiſſe: veluti concubina, filij
naturales ex ea ſuſcepti, alumni, ſuppellex. l. obligatione. & ſeq. D. de pignor. l. 1. C. quę res D
pign. oblig. poſſ. Alumni pene liberorum loco ſunt: ideoque in generalem obligationem
non cadunt. Item à nutritore, vel nutrice non ſeparantur. l. 3. §. proinde. D. de lib. hom.
exh. & ex nomine educatoris ſunt. l. Lucius. §. Lucius. 1. D. de legat. lib. 2. & à minore xx.
annis manumitti poſſunt. §. eadem. qui & quib. ex cau. man. non poſſ. & dubitatur, an in
eis locus ſit S. C. Silaniano. l. 1. §. in eo autem. D. de S. C. Silania. & an ad eorum here-
ditatem educator veniat. l. nutritoribus. C. com. de ſucceſſ. an ſit cum alumna connu-
bium. l. ſi quis. C. de nupt. eique teſtamento imperfecto relicta conſeruantur. l. in teſtamẽ-
to. D. de fid. lib. & dati tutores cõfirmantur l. Neſen. De excu. tut. Veteres quoq; matrem
etiam nutricem dici volunt, auctore Nonio Marcello. Sed ad rem. Paulus ait, *ideóque de
his nec interdictum redditur.* Intelligit Saluianum interdictum. Eſt autem Seruiana, itemq; E
Saluianum interdictum de rebus coloni pignori obligatis. Sed quemadmodum exemplo
Seruianæ inducta eſt quaſi Seruiana, quæ & vtilis Seruiana, & abſolutè Seruiana, & pi-
gnoraticia, & hypothecaria dicitur, & de rebus quorumcumque debitorum datur, ita &
interdictum quaſi Saluianum: & hoc probat. l. 1. C. de precar. quæ de quouis debitore
loquitur.

De obligationibus. Tit. VII.

OBligationum firmandarum gratia ſtipulationes inductæ ſunt, quæ qua-
dam verborum ſollemnitate concipiuntur: & appellatæ, quòd per eas
firmitas obligationum conſtringitur. Stipulum enim veteres firmum ap- F
pellauerunt.

Stipulatio quid ſit lib. 2. tit. 3. traditum eſt. Nunc Paulus ait inuentas eſſe ſtipulationes
à iuriſperitis, vt hoc vinculo ceteræ obligationes firmarentur. Et ex eo colligimus ſtipu-
lationes

A lationes non per ſe ſolas ſubſiſtere, ſed ex aliis obligationibus pendere. l.5.§.cōuentionales. D. de verb.obl. Addit ſtipulationes ex eo appellatas, quòd ſtipulum veteres firmū appellauerint, idemq; Iuſtinianus in Inſtitut. tradit. Iſidorus hunc locum citat lib. v. Dicta eſt, inquit, ſtipulatio, quòd ſtipulum, iuxta Paulum iuridicum, firmum appellauēre.

Verborum obligatio inter præſentes, non etiam inter abſentes contrahitur. Quòd ſi ſcriptum fuerit inſtrumento promiſiſſe aliquem, perinde habetur atque ſi interrogatione præcedente reſponſum ſit.

Stipulatio fit inter præſentes, non inter abſentes. §.item verb.de inut.ſtip. Neq; obſtat l.ea quæ. D.de don.int.vir.& vx. in qua proponitur ſtipulatio facta per epiſtolā. Fuiſſe e-
B nim eam epiſtolā cautionis loco emiſſam inter præſentes intelligendū eſt ex l. Titia.§.pe. D.de ver.ob. Et ideò cùm inter præſentes in ea ſit ſcriptū promiſiſſe Titiā, omnia videntur ſollemniter acta: quod ex hoc loco Pauli Iuſtinianus tradidit in §.ſi ſcriptū. de verb.obl.

Fructuarius ſeruus, ſi quid ex re fructuarij, aut ex operis ſuis adquirit, ad fructuarium pertinet. Quidquid autem aliūde, vel ex re proprietarij, adquirit, domino proprietatis adquirit.

Si quid ſeruus in quo vſumfructum habeo, ex re mea ſtipuletur, mihi adquirit: ſed & ſi quid ex operis ſuis. Nam & operæ quodammodo ſunt ex re mea: quandoquidem operas mihi fructuarius ſeruus edere debet. l. qui bona. D.de adq.rer.dom. Quod extra duas
C iſtas cauſas ſtipulatur, proprietario adquirit. l.adquiritur. D.eod.

Cùm facto promiſſoris res in ſtipulatum deducta intercidit, perinde agi ex ſtipulato poteſt, ac ſi ea res extaret. Ideò promiſſor æſtimatione eius punitur, maximè ſi in dolum quoque eius concepta fuerit ſtipulatio.

Si Stichi promiſſor Stichum occiderit, perinde tenetur ex ſtipulatu ac ſi Stichus extaret: & ideò pretium Stichi peti poteſt. l.ſi ex legati. l.ſi ſeruū. in princ. D.de verb.obl. Maximè, inquit, ſi in dolum quoque eius concepta fuerit ſtipulatio, puta his verbis, Dolum malum abeſſe abfuturumq; eſſe. Sed tamen omiſſa hac clauſula idem erit iuris. Sic verò & in dolum conceptam actionem dicimus, in qua hoc additur, Quod dolo malo. l.huius
D D.quod fal.tut. & in æquum & bonum, in qua Quod æquius melius, vel Quod æquum videbitur. l.eas. D.de cap.minu. l.pen. D.de ſepul.viol.

De nouationibus. Tit. VIII.

NOn ſolùm per noſmetipſos nouamus quod nobis debetur, ſed per eos etiā per quos ſtipulari poſſumus: veluti per filiumfamilias, vel per ſeruum iubendo, vel ratum habendo. Procurator quoque noſter ex iuſſu noſtro receptum eſt vt nouare poſſit.

E In quibuſdā Codicibus hoc in initio huius ſententiæ adſcriptum eſt, Nouationes fieri quotiès cautio renouatur. Deinde ſequitur, nouari obligationē nō tantū per nos, ſed etiā per eos quos in poteſtate habemus, & per ꝓcuratores: videlicet ſi iuſſu noſtro ſtipulētur, vel ſi ratū habuerimus. l.ſi Stichū.§.vlt. l.nouare. l.ſi quis abſente. D.de nou. Et ita ꝓcurator domino priorē actionē aufert, nouā cedere cogitur. Filiusf. vel ſeruꝰ patri vel domino etiā inuitis, actiones adquirit ex reg.iur: non tamē eas inuitis nouāt. l.ſeruus. l.filius. D.de nou. Sed ſi ſtipulētur nouādi animo, adquirūt actiones nouas, nec tamē nouatio fit: ideóq; patris vel domini iuſſū, aut ratihabitionē exigimus, vt fiat nouatio per ſeruū aut filium.

De ſtipulationibus. Tit. IX.

Titulus De obligationibus, eſt de verborum obligationibus: ſpecialiter autem hic eſt
F de præt.ſtipulationib. Atq; ita in Pandectis tit. De verb.obl. ſeparatur à tit. De præt.ſtip.

SVbſtitutus heres ab inſtituto, qui ſub condicione ſcriptus eſt, vtiliter ſibi inſtitutum hac ſtipulatione cauere compellit, ne petita bonorum poſſeſſione, res hereditarias deminuat. Hoc autem caſu ex die interpoſitæ

ſtipulationis duplos fructus præſtare compellitur. Huius enim præiudiciũ A
à ſuperiore differt, quòd quæritur, an ea res, de qua agitur, maior ſit centum
ſeſtertiis: ideóque in longiorem diem concipitur.

Ex hoc loco pulchrè explicabitur l. inter omnes. D. qui ſatiſd. cog. & l. Paulus notat.
D. de præt. ſtipul. Nemo eſt qui neſciat heredi inſtituto ſub cõdicione, ea pendente, Præ-
torem dare bonorum poſſeſſionem ſecundum tabul. quæ tamen, ſi poſtea deficiat con-
dicio, ſine re conſtituitur. Nunc ſi inſtitutus ſub condicione ſubſtitutum habeat vulgari
modo, & pendente condicione bonorum poſſeſſionem ſecũdum tabulas agnoſcat, Præ-
tor iubere ſolet vt inſtitutus ſubſtituto vtiliter, id eſt, ſatiſdato caueat, nihil ſe deterius in
hereditate facturum. Ait autem Vlpianus id ex cauſa Prætorem iubere. Inter ceteras au- B
tem cauſas hæc vna eſt, ſi locuples ſit hereditas, i. ſi maior ſit centum ſeſtertiis: quoniam
amplior tunc eſt in hereditate graſſandi facultas. Prætor autem non vult beneficium in-
terim datæ bonorum poſſeſſionis cuiquam eſſe damnoſum. Quo fit vt etiam in diẽ lon-
giorem cõcipiatur ſtipulatio, puta, in x. aut xx. annos, vt in ſpecie. l. t. D. de ripa munien.
l. ſi finita. §. t. D. de dam. inf. l. pen. D. de præt. ſtipul. Nam & tot annis pendere condicio
poteſt. Dicere poſſis ſubſtitutum antequam condicio ſubſtitutionis extiterit, calumnio-
ſè videri cautionem exigere: quod remouet Paulus in l. Paulus notat. *Nec*, inquit, *poteſt
videri calumnioſè ſatis petere, quem alius antecedat*. Sic enim lego ex iudicio Petri Fabri viri
optimi & doctiſsimi: neque hic error vno in loco eſt, vt in Commentario de vſucapioni- C
bus oſtendimus. Additur à Paulo hoc loco, ſi quid inſtitutus pendente condicione de-
minuerit, eum ex die interpoſitæ ſtipulationis duplos fructus præſtare: id enim cautione
continebatur. Ait, *Subſtitutus heres ab inſtituto*, id eſt, ponè inſtitutum. Ait, *Huius enim præ-
iudicium à ſuperiore differt*, quidam codices habent *defert*. Locus videtur eſſe deprauatus,
niſi hæc referas ad aliud quoddam ſtipulationis genus, de quo Paulus ſuprà ſcripſerat.
Deſiderantur enim in his libris innumeræ ſententiæ, quæ partim ſunt ab Alarico negle-
ctæ, partim à Iuſtiniano in Pandectas tranſlatæ.

Ex die accepti iudicij dupli fructus computantur. Et tam dantes, quàm
accipientes, heredes quoque eorum, procuratores, cognitorumq́ue perſo- D
næ, itemq́ue ſponſores eadem ſtipulatione comprehenduntur, eorum quo-
que quorum nomine promittitur.

Poſſeſſor rei alienæ, ſi condemnatus ſit, ex die litis conteſtatæ duplos fructus reddit. l.
t. C. Th. de fruct. & lit. exp. l. I. C. Th. de vſur. rei iudic. Ambroſius epiſt. xxtttt. Cùm, in-
quit, aduerterem etiam graui condicione illum ſi viciſſet, acturum de duplis fructibus, &
de ſumptibus annoſæ litis. Sed hoc Iuſtinianus non probauit, quia nec in libros ſuos re-
tulit. Mulra enim tacitè abrogat, vt Cognitores, Crucem, & hanc de duplis fructibus a-
ctionem: vel potius quòd iam in deſuetudinem abiiſſent, ea in ſuis legibus reſidere non
patitur. Solebat autem, vt Paulus ſignificat, & de ea re cautio iuſſu Prætoris interponi, E
quæ & reum, & actorem, & heredes, procuratores, cognitores, fideiuſſores eorum com-
prehendebat.

Quotiens iudicatum ſolui ſtipulatione ſatiſdatur, omiſſa eius actio rei
iudicatæ perſecutionem non excludit.

Is qui ſtipulatus eſt Iudicatum ſolui, eligere debet vtrùm malit agere ex ſtipulatu, an
iudicati. Duas enim actiones habet, quibus tamen intra tempora iudicatis data experiri
non poteſt. l. I. D. iud. ſol. l. intra. D. de re iud. l. ſi Stichum. §. idem Celſus De nouat.

Emancipati liberi præteriti, ſi velint ſe miſcere paternæ hereditati, & cũ
his, qui in poteſtate remãſerint, communis patris diuidere hereditatem an- F
tequam bonorum poſſeſſionem petant de conferendo cauere cum ſatiſda-
tione debebunt. Quòd ſi ſatiſdare non poſſunt, ſtatim ex fide bonorum cõ-
fuſionem excepto peculio caſtrenſi facere cogendi ſunt.

Emanci-

A Emancipati præteriti petentes bonorum poſſeſſionem contra tabulas conferunt ſuis bona propria, exceptis caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus. l. 1. §. nec caſtrenſe. D. de collat. Collatio autem fit cautione ex edicto prætoris. l. 1. §. iubet. D eo. l. filium. §. videamus. D. de bono. poſſ. contra tabul. poſt petitam bonorum poſſeſſionem contra tabulas. l. 3. in princ. D. de collat. l. ſi filius. D. de cond. cau. dat. Immò ante petitam bonorum poſſeſſionem, vt Paulus ait: quod fit præfeſtinante emancipato, vt in ſpecie l. 3. §. emãcipatus præteritus. D. de collat. non aliter. At ſi per inopiam nõ poſſit cauere, collationem re ipſa facere cogitur, aut in ſuos oblata cautione portionis emancipati poſſeſſio transfertur, aut neutro cauente, curator portioni datur. l. 1. §. iubet. §. ſi frater. D. de collat. Et hæc de hac Pauli ſententia ſufficiant.

B

De contrahenda auctoritate. Tit. x.

Perſequitur ſub hoc titulo Paulus tractatum prætoriarum ſtipulationum, & proponit ſtipulationem Damni infecti, eique coniunctam quæſtionem, de communi pariete: ideoq; à ſuperioribus hæc non erant diuidenda. Sed & quid his verbis, *De contrahẽda auctoritate*, ſignificetur non intelligo, niſi quis dicat venditorem, qui contractus ſui auctoritatem defugere non poteſt, auctoritatem contrahere, quòd ſit auctoritatis obligatus ex ſtipulatione duplæ: de qua in integro Sententiarum libro, quòd Prætoria eſſet, Paulum hoc loco nonnihil ſcripſiſſe diuinare liceat. Sed demus hoc, item concedamus hanc diuiſionem tolerari poſſe: inſcienter ſaltem hoc negari non poteſt feciſſe Alaricum, ſiue Anianum, qui illis quæ de ſtipulatione auctoritatis Paulus ſcripſerat, prætermiſſis, hunc nihilominus titulum retinuerit. Legi in quibuſdã ſcriptis, *De contrahenda hereditate*, quod etiam vitioſum eſt. Equidem malim aut eum titulum omnino circumſcribere, aut legere, *De communi pariete*. Potuit hic tam grauis error hunc locum occupare, vt & lib. 2. titu. 30. in quo perperam in omnibus codicibus cùm excuſis, tum ſcriptis legitur *De oratione D. Seueri*, cùm ſit legendum, *De rationibus diſtrahendis*. Sunt errores in omnibus libris portentoſi, ſunt qui ex antiquo inſederunt penitus, ſunt qui ab ipſis auctoribus, fallente manu, vti fit, commiſſi nec correcti ſunt, quos niſi vir exercitatus, & in coniecturis ſagaciſſimus numquam cernat, aut ſi ſubeſſe præſentiſcat, vix vmquam rectè queat emendare. I-
D taque non cuiuis ad hoc ſtudij genus temerè accedendum eſt.

C

OB metũ impendentis damni vicinus vicino ſatiſdare debet, additis ſpõſoribus ſuper eo quod damni acciderit.

Propter metum ruinæ vicinus vicino cauet, vel ſatiſdat damni infecti, atque etiã propter vitium communis parietis. l. in hanc. §. 1. l. inter quos. D. de dam. infec.

De cõmuni pariete vtilitatis cauſa hoc cœpit obſeruari, vt ædificet quidem cui ædificate intereſt: Cogatur verò ſocius portionis ſuæ impenſas a-
E gnoſcere.

Ipſo iure non poteſt ſocius, inuito vel ignorante ſocio, communem parietem demoliri & reficere. l. parietem. D. de ſer. vrb. præd. Vtilitatis tamen cauſa, cui iura cedere debẽt, receptum eſt, vt poſſit is, cuius maximè intereſt, & impenſas, pro ſocio, aut communi diuidundo iudicio pro parte conſequi. l. ſi ædibus. D. de dam. inf. Atque ita propter vtilitatis cauſam, ſtrictam iuris rationem inſuper habemus, vt ait l. ſunt perſonæ. D. de relig. & ſump. fun. Et hodie non erit ob vitium parietis communis, neceſſaria ſtipulatio damni infecti.

De donationibus. Tit. xi.

F SPecies extra dotem à matre in honorem nuptiarum, præſente filia genero traditæ, donationem perfeciſſe videntur.

Si mater præſente filia, genero extra dotem ſpecies quaſdam in honorem nuptiarum tradiderit, eas filiæ donaſſe videtur. l. donationes. §. ſpecies. D. de don. Et ideò filiæ, ſoluto

matrimonio, aduerſus maritum datur earum rerum nomine condictio ſine cauſa, vel a- A
ctio depoſiti, vel mãdati, vel negotiorum geſtorũ, vel ad exhibendũ, vel rerum amotarum.

Probatio traditæ, vel non traditæ poſſeſsionis, non tam in iure, quàm in facto conſiſtit: ideóque ſufficit ad probationẽ ſi rem corporaliter teneant.

Si quis rem corporaliter teneat, cùm ei donatur, hoc ſufficit ad traditam poſſeſsionem. Traditio enim ſiue poſſeſsio facti potius eſt, quàm iuris. l. quædam. D. de rei vind.

Pater ſi filiofamilias aliquid donauerit, & in ea voluntate perſeuerans deceſſerit, morte patris donatio conualeſcit.

Donatio à patre in filiumfamilias collata ſola patris morte non confirmatur. l. 1. §. 1. D. B
pro donato. l. 2. §. vlt. D. pro herede. ſed ſi patris extremo iudicio fuerit confirmata, morte patris conſtat donationem conualeſcere. l. pen. D. de col. dot. l. 2. C. Greg. famil. erciſc. Scripſimus hac de re ad l. 2. D. pro herede.

Cùm vnius rei in duos donatio confertur, potior eſt ille cui res tradita eſt. Nec intereſt poſterior quis an prior acceperit, & exceptæ nécne perſonæ ſint.

Cùm diuerſis temporibus à domino eadem res duobus donatur, potior eſt is cui priori
poſſeſsio tradita ſit, etiam ſi alter ſit ex perſonis exceptis, puta ex parentibus vel liberis, vel C
etiam ſi in alterum prius fuerit donatio collata. l. quotiens. C. de rei vind. l. pen. C. Greg. eod. tit. Hoc tantùm in donationibus exceptis perſonis datum eſt, vt ſufficiat quibuſcũque verbis expreſſa voluntas. 5. tit. 1. libro IIII.

Inuitus donator de euictione rei donatæ promittere non cogitur, nec eo nomine ſi promiſerit oneratur: quia lucratiuæ rei poſſeſſor ab euictionis actione ipſa iuris ratione depellitur.

Donator de euictione non tenetur: nec enim æquum eſt vt ex liberalitate ſua damnũ ferat. l. Ariſto. §. vlt. D. de donat. Et hoc verum eſt, vt Paulus ait, etiam ſi eo nomine pro-
miſerit. Promittendi verbo aliàs ſtipulatio ſignificatur, aliàs pactum. l. iuriſgentium. §. D
quod ferè. D. de pact. Modò pactum: Nam ſi ſtipulanti donator promiſerit, tenetur. l. 2. C. de euict.

Ei qui aliquem à latrunculis, vel hoſtibus eripuit, in infinitum donare nõ prohibemur: ſi tamen donatio non merces eximij laboris appellanda eſt: quia contemplationem ſalutis certo modo æſtimari nonplacuit.

Non licet in infinitum donare: eſt enim donationis lege conſtitutus certus modus,
certumq; pondus, vt Theodoſius ait in nouel. de Theodoſiani Codicis auctoritate. Cùm
liquido, inquit, pateat quo pondere donatio deferatur. Et is quidem modus, vt ex Iuſti- E
niano didicimus, fuit olim CC. aureorum, tum CCC. deind D. l. ſancimus. l. pen. §. vlt. C. de donat. At ei qui me à latrunculis vel hoſtibus eripuit, in infinitum donare poſſum: quia conſeruandæ ſalutis mercedem præſtare videor: quæ res certo modo taxanda non eſt. Tribonianus hanc Pauli ſententiam, quibuſdam verbis neſcio qua ratione immutatis, retulit in l. pen. §. vlt. D. de donat. quæ tamen eundem ſenſum referunt, vt ſcilicet hęc donatio non reuocetur quaſi immodica, & ita quoque Græci interpretantur lib. XLVII. βασιλικῶν tit. 3. Sed cùm Florentię in eo. §. legatur, *hæc donatio ireuocabilis eſt, non merces laboris eximij appellanda eſt*, deeſſe quædam videntur, quæ ex hoc loco nos rectè ita reſtituemus, *Hæc donatio ireuocabilis eſt, ſi tamen donatio non merces laboris eximij appellanda eſt*. Sic
ferè Cic. pro Cluẽtio: Si hęc, inquit, ſolutio legatorũ nõ merces abortionis appellãda eſt. F

De iure fiſci & Populi. TIT. XII.

Eadem eſt inſcriptio l. 1. D. de bon. dam. Lampridius in Alex. Leges de iure populi & fiſci moderatas & infinitas ſanxit.

Eius

A EIus bona qui ſibi ob aliquod admiſſum flagitium mortem conſciuit fi-
ſco vindicantur. Quòd ſi id tædio vitæ, aut pudore æris alieni, vel valetu-
dinis alicuius impatientia admiſit, non inquietabũtur, ſed ordinatiæ ſucceſ-
ſioni relinquuntur.

Rei poſtulati capitalis criminis, vel in crimine capitali deprehenſi, ſi metu criminis ſe
interficiant heredem ordinariũ non habent, nec eis funus ducitur, nec lugeri ſolent. Nã
pro confeſſis habentur ex conſtitutionibus, atque ideò illorum bona cogũtur in fiſcum.
Quod tamen Reipub. temporibus non obtinuiſſe exemplum C. Licinij à Valerio relatũ,
lib. IX. cap. 12. indicat. Diuerſum eſt ſi aut tædio vitæ, aut pudore æris alieni, aut doloris a-
B licuius impatientia, aut furore interimant ſe. Hi namque heredem ordinarium habent,
& eorum, vt Corn. Tacitus ait lib. V. humantur corpora, manent teſtamenta. Extat autẽ
hæc Pauli ſententia in l. in fraudem. § eius bona. D. de iur. fiſc. quæ ex aliorum Iuriſcon-
ſultorum auctoritatibus quamplurimis confirmari & dilatari poteſt.

Ei etiam velut indigno aufertur hereditas, qui adfinem vel cognatũ, cui
ipſe ab inteſtato ſucceſſurus erat, teſtamentum facere prohibuit, aut ne iure
ſubſiſteret operam dedit.

Legitimus heres qui ne teſtamentum fieret, vel ne iure ſubſiſteret impedimento fuit,
C velut indignus remouetur ab hereditate, eaq; in fiſcum redigitur. l. 2. C. ſi quis aliq. teſt.
proh. l. 1. D. eod. Quod ait *adfinem*, ſtare non poteſt: adfinitatis enim iure nulla eſt ab inte-
ſtato ſucceſſio. Itaque expungenda ſunt illa verba, *adfinem vel*.

Si pater vel dominus id teſtamentum quo filius eius, vel ſeruus heredes
inſtituti ſunt, aut legatum acceperunt, falſum redarguant nec obtineant, fi-
ſco locus eſt.

Non tantùm ſi heres aut legatarius falſum accuſauerit, caduca fit hereditas, caducum
legatum, ſed & ſi pater heredis aut dominus, ad quem emolumentum peruenturum eſt.
D l. poſt legatum. § ſi pater. D. de iis quæ vt indig.

Ætati eius, qui accuſat teſtamentum, ſi non obtineat, ſuccurri ſolet in id
quod ita amiſit, maximè ſi tutoris aut curatoris conſilio actio inſtituta ſit.

Licet regulariter alieno nomine accuſare non liceat, pupilli tamen iure & nomine tu-
tor, aut curator adoleſcentis nomine extra calumniæ pœnam accuſationẽ inſtituere po-
teſt. Id enim non ſua ſimultate, aut malitia, ſed ex officio facit. plerumque cogente pupil-
li matre, vel libertis paternis. l. tutorem. D. de his quę vt indig. l. Polla. C. eod. Atque adeò
E ſic accuſat pupillus verius quàm tutor. Quò fit vt nomine pupilli falſum teſtamentum
accuſante tutore hereditatem, aut legata pupillus amittat. Conſeruantur tamen interdũ,
maximè ſi tutor falſum dixerit nomine pupilli, ſua ſponte non coactus. l. poſt legatum. §
ætati. D. de his quæ vt indig. Et ita hæc Pauli ſententia accipienda eſt. Pertinet ad hanc
quæſtionem l. 2. C. qui acc. non poſ. in qua non dubito quin legendum ſit; *pupilli nomine*,
non, vt vulgò, *proprio nomine*. Ait enim quum, id eſt, quia non licet alieno nomine accuſa-
re, non ideò pupilli nomine tutorem prohiberi accuſare.

In ea prouincia ex qua quis originem ducit, officium fiſcale adminiſtra-
re prohibetur, ne aut gratioſus, aut calumnioſus apud ſuos eſſe videatur.

F Non poteſt quis in ea prouincia ex qua ortus eſt, procuratoris, aut aduocati fiſci offi-
cio fungi: Multo minus aut prouinciæ ſuæ præſes exiſtere, vt cauetur Anaſtaſij conſtitu-
tione Græca, quæ in libris excuſis deeſt ſub titulo, De officio rector. prouinc. l. vlt. C. de
crim. ſacr. aut præſidi in ſua prouincia aſſidere poteſt, vt colligitur ex l. 3. D. de offic. aſſeſ.
Ne, inquit Paulus, aut gratioſus, aut calumnioſus apud ſuos eſſe videatur.

Quotiens ſine auctoritate iudicati officiales alicuius bona occupant, vel A
deſcribunt, vel ſub obſeruatione eſſe faciunt, adito procuratore iniuria ſubmouetur, & rei huius auctores ad præfectos prætorio puniendi mittuntur.

Cæſariani ſiue Catholiciani qui ſine auctoritate iudicati bona occupant, deſcribunt vel obſignant: ad præfectos prætorio, quorũ, ſcilicet officiis adhærent, puniendi remittũtur. Quod autem ita geſtum eſt, adito procuratore Cæſaris emendatur. Etiam illud additur in l. prohibitum. C. de iur. fiſci, eos quorum intereſt Cæſarianis reſiſtere, eorumque conatus prohibere poſſe.

Litem in perniciem priuatorum fiſco donari non oportet, nec ab eo donatum ſuſcipi. B

Inuidioſum eſt litem, quam cum alio habemus, fiſco donare. l. res. §. lites. D. de iur. fiſ. l. 2. C. ne fiſc. vel reſp.

Imperatorem litis cauſa heredem inſtitui inuidioſum eſt: nec enim calumniandi facultatem ex principali maieſtate capi oportet.

Æquè inuidioſum eſt litis perplexæ cauſa principem heredem inſtituere. Extat hæc Pauli ſententia in l. pen. D. de hered. inſtit.

Ex nuda pollicitatione nulla actio naſcitur: ideóque eius bona, qui heredem Imperatorem facturum eſſe iactauerat à fiſco occupari nõ poſſunt. C

Nuda pollicitatio actionem non parit. Non igitur ideo quòd ſe Imperatorem facturum heredem aliquis pollicitus ſit, fiſco ius vindicandæ hereditatis competit. Extat in l. vlt. D. de teſtam.

Priuilegium fiſci eſt, inter omnes creditores primum locum tenere.

Fiſcus præfertur omnibus creditoribus chirographariis, etiam antiquioribus, aut priuilegiariis in actione in perſonam rei perſecutoria. Poſtponitur omnibus in actione in perſonam pœnali. In actione hypothecaria præfertur fiſco qui prior eſt tempore, poſtponitur autem poſterior. l. quod quis. D. de bon. auc. iud. poſſ. l. in ſumma. D. de iur. fiſc. l. ſi D
pignus. D. qui pot. in pig. hab.

Quicumque à fiſco conuenitur, non ex indice, vel exemplo alicuius ſcripturæ, ſed ex authentico conueniendus eſt: ita ſi cõtractus fides poſſit oſtẽdi. Ceterùm calumnioſam ſcripturam vim iuſtæ petitionis in iudicio obtinere non conuenit.

Fiſci debitores non ex indice, vel exemplo, ſed ex authentico conueniendi ſunt. Item neceſſarium eſt vt de fide inſtrumenti conſtet. Refertur hæc ſententia à Iuſtiniano in l. 2. D. de fid. inſtr. E

Eius bona, qui falſam monetam percuſſiſſe dicitur, fiſco vindicantur. Quòd ſi ſerui ignorante domino id feciſſe dicantur, ipſi quidẽ ſummo ſupplicio afficiuntur, domino tamen nihil aufertur, quia peiorem domini cauſam ſerui facere, niſi fortè ſcierit, omnino non poſſunt.

Rei falſæ monetæ aut deportãtur ademptis omnibus bonis, ſi liberi ſunt, aut pro modo delicti grauius coërcentur: ſerui ſummo ſupplicio afficiuntur, ſiue ignorãte, ſiue ſciẽte domino id admiſerint. Ignorans tamen dominus ex hoc ſerui facto non punitur. Sed nihil eſt pœnarum modo incertius: aliàs enim ordine, aliàs extra ordinẽ indicuntur: & rurſus extra ordinem variè. Statuitur huic delicto ſine diſtinctione capitis pœna in l. 1. C. de F
fal. mo. & ignis in l. 2. Itaq; pœnarum certa definitio non eſt, nec durat hodie pœna legũ. Tandem enim & probari, & puniri crimina extra ordinẽ cœperũt. l. lex. §. vlt. D. ad l. Iul. rep. l. vlt. D. ad l. Fab. l. 1. §. pen. D. ad l. Cor. de ſic. cùm initio probandorũ tantùm, nõ etiam

punien-

A puniendorum criminum ordo in vſu eſſe deſiiſſet.l.ordo.D.de publ.iudic.

De delatoribus. TIT. XIII.

OMnes omnino deferre alterum, & cauſam pecuniariam fiſco nuntiare prohibentur. Nec refert mares iſtud, an feminæ faciāt, ſerui, an ingenui, an libertini, an ſuos, an extraneos deferant. Omni enim modo puniuntur.

Hæc ſententia omnino tollit eos, qui occultè cauſam pecuniariam fiſco deferunt, nec probant: & ſi qui extiterint puniendos eſſe cenſet: & meritò. Nihil enim eſt in Republ. iis
B delatoribus pernicioſius. l.4. C.de delator. Syneſ. eos in epiſtolis κοινοὺς ἀλάστορας τῆς χώρας, Impp. maximum humanæ vitæ malum in l.1. & 10. C.Th. de petit. & vltro dat. appellant. Atque ideò turpe eſt delatoris nomen, & iniuriarum tenetur, qui alium delatorem appellat. l.3. C.de iniur.

Serui fiſcales, qui cauſam domino prodere, ac nuntiare contendunt, deferre non videntur. Subornati ſanè reum deferre coguntur, qui quod per ſe non poteſt, per alium deferat. Perinde autem ſubornatores ac delatores puniuntur.

C Serui fiſcales impunè fiſco cauſam pecuniariam deferunt: id enim quodammodo ex officio faciunt, non ſua ſponte arg. l.2. C. de delator. Eadem ratione iterum in delatoris crimen incidere non videtur quem ſemel alius delatorem ſubmiſit & ſubornauit, ſi mādatorem, ſiue ſubornatorem edere compellatur, licet probare non potuerit. Solent delatores ſubmittere qui per ſe deferre non poſſunt, vtputa liberti contra patronos. Perinde autem ac ipſi delatores puniuntur. l.2. §. D.Pius. D.de iur. fiſc.

Damnati ſerui ſiue poſt ſententiam, ſiue ante ſententiam dominorum facinora confeſſi ſint, nullo modo audiuntur, niſi fortè reos deferant maieſtatis.

D Serui delatores dominorum non audiuntur, excepto crimine maieſtatis. l.vltim. C.de delat. l.2. §.pen. D.de iur. fiſc. Quid ſi in reatu de domino ſceleris participe confiteantur? Videtur ex teſcripto Traiani ea res dominum grauare: ſed ab eo receſſum eſt. l.1. §.ſi ſerui. D.de quæſt. & hoc Paulus probat.

De quæſtionibus. TIT. XIIII.

IN criminibus eruendis quæſtio quidem adhibetur, ſed non ſtatim à tormentis incipiendum eſt: ideoque prius argumentis quærendum eſt: & ſi
E ſuſpicione aliqua reus vrgueatur, adhibitis tormentis de ſociis, & ſceleribus ſuis confiteri compellitur.

Quæſtio adhibetur ad eruendam veritatem, eruenda crimina, eruendos ſocios. l.item apud. §.quæſtionem. D.de iniur. l.inde Neratius. §.ſed & ſi ſeruus. D.ad l.Aquil. l.1. D.de quæſt. cuius hæc genera Syneſius ponit in epiſtolis, δακτυλήθραν, ποδοστράβην, πτερίον, ῥινολαβίδα, ὠτάγρας, χειλοστρόφιον. Non tamen ſtatim eſt à quæſtione incipiendum, ſed ita ſi reus argumentis vrgeatur. l.1. l.vnius. §.in ea cauſa. D.de quæſt. l.milites. C.eod. In excuſis perperam legitur hoc loco, *arguatur*, vt & in l.non prius. C.de calum. *arguere*, pro *vrguere*, ſimili errore.

F Vnius facinoris plurimi rei ita audiendi ſunt, vt ab eo primum incipiatur, qui timidior & teneræ ætatis eſſe videatur.

Si plures ſunt rei eiuſdem criminis, ab eo inchoāda eſt quæſtio qui timidior eſt, vel teneræ ætatis, à quo facilius veritas erui poſſe videatur. Extat hæc ſententia cū aliis quibuſ-

dam, quarum partem maximam Anianus reiecit in l. vnius. D. de quæſtionibus. A

De teſtibus. TIT. XV.

SVſpectos gratiæ teſtes, & eos vel maximè, quos accuſator de domo produxerit, vel vitæ humilitas infamauerit, interrogari non placuit. In teſte enim & vitæ qualitas ſpectari debet, & dignitas.

Teſtes ſuſpecti gratiæ, & maximè domeſtici, itemq; humilis, & abiectæ condicionis non interrogantur. In teſte, vita, dignitas, & mores ſpectantur. Extat pars quædam huius ſententiæ in l. pen. D. de teſtib. Plerumque tamen ex cauſæ condicione humiles & infames audiuntur. l. ob carmen. §. ſi ea. D. eo. Et quidem ex Magiſtro Harmenopulus refert, in teſtibus de vi, aut iniuria, nec mores ſpectari, nec vitam. B

In adfinem vel cognatum inuiti teſtes interrogari non poſſunt.

Hoc eſt ex lege Iulia, vt inuitis teſtimonium non denuntietur aduerſus affines vel cognatos. l. 4. D. de teſtib.

Aduerſus ſe inuicem parentes & liberi, itémque liberti nec volentes ad teſtimonium admittendi ſunt. Quia rei veræ teſtimonium, neceſſitudo perſonarum plerumque corrumpit. C

Hæc Pauli verba Impp. Dioclet. & Maxim. vſurparunt in l. parentes. C. de teſtib. niſi quod illa non adiecerunt, *itémque liberti*. quæ etiam ex hoc loco demenda cenſeo: non quòd falſum ſit libertos volẽtes aduerſus patronos non audiri, ſed quia eis ſubiecta à Paulo ratio non conuenit. Ideo enim ait nec volentes inuicem aduerſus ſe audiri parentes & liberos, quòd plerumque ne plena ſit eius teſtimonij fides, neceſſitudo efficiat, id eſt, cõiunctio ſanguinis. Sic enim noſtri auctores ſemper neceſſitudinem accipiunt.

Teſtes, cùm de fide tabularum nihil dicitur, aduerſus ſcripturam interrogari non poſſunt. D

Si inſtrumenti fides in dubium non vocatur, omnimodo ſtandum inſtrumẽto eſt, nec aduerſus huiuſmodi inſtrumentum teſtes admittendi ſunt. Quòd ſi in libris Iuſtiniani inueniri potuiſſet, de eo iamdiu inter ſe Doctores non certaſſent, quibus vt certamini finem imponant, hic locus indicandus eſt.

Qui falsò vel variè teſtimonia dixerunt, vel vtrique parti prodiderũt, aut in exilium aguntur, aut in inſulam relegantur, aut curia ſubmouentur.

Falſi teſtes aut varij, aut qui vtrique parti teſtimonia ſua prodiderunt, aut exilio, aut relegatione, aut ordinis amotione pro qualitate rei coërcentur. Noluit Tribonianus in l. qui falsò. D. de teſtibus. has pœnas, fortè quòd grauiores viderentur, exprimere, ſed earũ vice hæc adſcripſit, *A iudicibus competenter puniantur*, vel vt Harmenopulus legit, *à iudicibus competentibus puniantur*, ὑπὸ τῶν προσφόρων ἀρχόντων τιμωροῦνται. E

In re pecuniaria tormenta, niſi cùm de rebus hereditariis quæritur, non adhibentur. Aliæ autem iureiurando, aut teſtibus explicantur.

Lis pecuniaria iureiurando aut inſtrumentis, aut teſtibus deciditur, non quæſtione ſeruorum. Nec enim facilè de ſeruis in re pecuniaria quæſtio habetur. At ſi deſint teſtes, ſi inſtrumenta, ſi nemini liqueat iurare, quid fiet? Quod maximè accidit cùm vel de genere, vel de rebus hereditariis quæritur, quarum plerumq; ſoli ſerui notitiam habent. Et placet his caſibus ex inopia probationum ſeruos audiri, non tantùm ſi nondum ſit certũ qui heredes ſint, ſed etſi de heredibus conſtet. l. Diuus. D. de quæſt. l. 1. & vlt. C. eod. l. vlt. §. licentia. C. de iur. delib. & J. tit. prox. In eis autem litibus pecuniariis, in quibus ſunt quibus iurare liqueat, numquam ad ſeruorum quæſtionem peruenimus. F

A *De ſeruorum quæſtionibus.* TIT. XVI.

SEruum de facto ſuo in ſe interrogari poſſe ratio æquitatis oſtendit. Nec enim obeſſe ei debet qui per ſeruum aliquid ſine cautione commodat aut deponit.

Seruus pro domino aut in dominum interrogari non poteſt: de ſuo autem facto in ſe interrogari poteſt, etiam ſi ex ea re commodum, vel incommodum domino creetur: vt puta, ſi quid per eum dominus ſine cautione commodauerit, aut depoſuerit. l.interrogari.C.de quæſt.l.ſeruos.C.de teſtib.& ſupra lib.2.tit.17. Hic verò perperam antea legeba-
B tur, *Commodatum deponit.*

Iudex tutelaris, itémque Centumuiri, ſi aliter de rebus hereditariis, vel de fide generis inſtrui non poſſunt, poterunt de ſeruis hereditariis habere quæſtionem.

Prætor tutelaris tutelaribus cognitionibus præſidet: Centumuiri de hereditatis petitione cognoſcunt. Vtraque lis eſt pecuniaria, & nonnunquam incidit in vtramque quæſtio de genere, aut gente. Itaque ſecundùm ea quæ dicta ſunt. ſupra tit.prox. in eis non erit de ſeruis habenda quæſtio, niſi cùm veritas aliter inueniri non poteſt. Extat huius ſententiæ pars quædam in l.vnius.§.iudex.D.de quæſt.

C Serui alieni in alterius caput non niſi ſinguli torqueri poſſunt: & hoc inuito domino non eſt permittendum, niſi delator, cuius intereſt quod intendit probare, pretia eorum quanti dominus taxauerit, inferre ſit paratus, vel certè deterioris facti ſerui ſubire taxationem.

Serui alieni in caput alterius torqueri poſſunt: ſed non niſi ſinguli, vt hîc Paulus ait, & volente domino. Sed & inuito domino ita torquentur poſtulante accuſatore, ſi caueat accuſâtor, ſi defuncti ſint in quæſtione, ſe pretia eorum, vel ſi deteriores facti ſunt, damni æſtimationem præſtaturum. l.certo. D. de quæſt. Agetur ergo in ſimplum actione ex ſti-
D pulatu. Quòd ſi ſeruus in caput domini torqueatur in cauſa adulterij quæ excepta eſt, nõ eſt neceſſe ſtipulationem interponi: quoniam abſoluto domino datur condictio ex lege Iulia in ſimplum: condemnato verò domino ſeruus publicatur. l.patre. D. de quæſt.l. ſi poſtulauerit.§.vltim.& l.prox.D.ad leg.Iul.de adult. quod trahi poteſt ad omnes cauſas exceptas. Ceterùm ſi in caput ſuum ſeruus torqueatur, & abſoluatur, domino ex eadem lege in duplum condictio competit.l.vlt.D.de calum.l.dominis.C.eodem. Hæc ſentẽtia Pauli non ad eum qui in caput ſuum, vel in caput domini, ſed ad eum qui in caput alienum interrogatur propriè pertinet.

Seruo qui vltrò aliquid de domino confitetur, fides non accommoda-
E tur. Nec enim oportet in rebus dubiis ſalutem dominorum ſeruorum arbitrio committi.

Si ſeruus & dominus eiuſdem ſceleris ſocij dicantur & participes, ſeruus in dominum non interrogatur, nec quidem ſi vltrò aliquid de domino confiteatur, ea res dominum grauat.l.1.§.Diuus Anto.D.de quæſt.& ſupra tit.13. Nec ſeruo eſt committenda ſalus domini. Eſt enim, vt Theophilus noſter ait, φύσει ὁ δοῦλος τῷ δεσπότῃ πολέμιος: quod iiſdẽ pene verbis Anna extulit in 2. Alexia. ἐστι μὲν γὰρ ἄλλως τὸ δοῦλον φύσει τοῖς δεσπόταις πολέμιον. Extat verò hæc ſententia Pauli & in l.vnius.§.ſeruo.D.de quæſt.

Serui in caput domini neque à preſide, neque à procuratore, neque in pe-
F cuniariis quàm in capitalibus cauſis interrogari poſſunt.

Præſes cognoſcit de crimine, Procurator de bonis, non de crimine.l.1.& 2. C.vbi cau. fiſc.vel diu.dom. Neuter verò poteſt ſeruum in caput domini interrogare: puta præſes an dominus hominem occiderit, procurator, an ſe dominus metu criminis occiderit. Igi-

tur ſerui in caput domini, nec in pecuniariis cauſis, magis, quàm in capitalibus interrogantur. Ceterùm ſi in pecuniaria cauſa caput domini appeti non videatur, ex inopia probationum ſeruos in dominum torqueri placet. l. Diuus. D. de quæſt. l. 1. C. eod. vt pura, ſi de rebus hereditariis, vel fide generis quæratur, vt ſupra diximus tit. prox. A

Communis ſeruus in caput alterius ex dominis torqueri non poteſt.

Seruus plurium in nullius caput torqueri poteſt, niſi ſocius ſocium occidiſſe dicatur. l. conſtitutione. l. extraneo. §. 1. D. de quæſt.

Qui ſeruum ideo comparauerit, ne in ſe torqueretur, reſtituto pretio poterit interrogari. B

Hanc non legi in veter. libris, eſt recta tamen: & deſcendit ex reſcripto Diuorum fratrum, quo cauetur, vt ſeruus in reatu comparatus in dominum torqueatur. l. 1. §. ſi ſeruus ad hoc. D. de quæſt.

Seruus in caput eius domini, à quo diſtractus eſt, cuíque aliquando ſeruiuit, in memoriam prioris dominij interrogari non poteſt.

Seruus in caput eius qui dominus fuit, non eſt, in memoriam prioris dominij non torquetur. Extat in Pandectis l. vnius. §. ſeruus. D. de quæſtio. Et ſic quoque in alus partibus iuris ad memoriam prioris matrimonij, prioris dignitatis ſæpe reuocamur. C

Si ſeruus ad hoc fuerit manumiſſus ne torqueatur, quæſtio de eo nihilominus haberi poteſt.

Soli ſerui in alterius caput torquentur: liberi in ſuum caput torquentur, in alterius nõ item. Si quis igitur ſeruum ſuum in hoc manumittat, ne in alterius caput torqueatur, nihilomin' torqueri poteſt. l. 1. §. ſi ſeruus ad hoc. D. de quæſt. idémque eſt ſi ne in ſuum vel domini caput ex cauſis exceptis torqueatur, manumiſſus ſit.

Quæſtioni eius latronis quem quis obtulir, cùm de eo cõfiteretur, fidem accommodari non conuenit, niſi id forte velandæ conſcientiæ ſuæ gratia, quam cum reo habuit, feciſſe doceatur. D

Non eſt facilè credendum conuicto cõfeſſóque latroni, qui ad ſocietatem ſceleris vocat eum à quo oblatus & proditus eſt, niſi euidenter appareat commiſſo communiter ſcelere, captandæ impunitatis gratia hunc ad illius proditionem feſtinaſſe. l. 4. C. de quæſt. l. 1. §. cùm quis D. eod.

Neque accuſator per alium accuſare, neque reus per alium defendi poteſt, niſi ingratum libertum patronus accuſet, aut rei abſentia defendatur. E

Accuſator per alium non poteſt accuſare vt ſupra tit. 4. & 5. Reus item per alium defendi non poteſt. Excipiuntur duo caſus. Si ingratum libertum patronus accuſet. l. ſed & ex. §. 1. D. de procur. l. 4. D. de obſeq. par. & patr. præſt. Si rei abſentia defendatur l. abſens l. ſeruum. §. publicè. D. de procur. l. inter. l. penul. D. de pub. iudic. l. 3. C. de accuſ. Sed in eo §. publicè malim, *abſentiam excuſantem*, potius quàm, *innocentiam excuſantem*. Neque enim innocentia excuſatione eget. Et ad abſentiam tantùm excuſandam procurator admittitur, non ad innocentiam, ſi qua ſit, oſtendendam.

Si pecunia data iudici reus abſolutus eſſe dicatur, idque in eũ fuerit comprobatum, ea pœna damnatur, qua reus damnari potuiſſet. F

In legem Iuliam repetundarum, & in legem Corneliam de falſis incidit iudex, qui hominem nocentem propter pecuniam iudicio liberauit. Paulus eadem cum pœna damnari ait, qua reus qui abſolutus eſt, damnari potuiſſet. Quod & in commentarienſi, cuius fraude, aut nimia negligentia cuſtodia euaſerit, conſtituitur in l. pen. C. de cuſtod. reo.

In con-

A In conuictum reum ſiue torqueri poſſit ſiue non poſsit, pro modo admiſsi ſceleris,ſtatuendum eſt.

Reus conuictus damnari poteſt,licet crimen non confiteatur: vt puta,decurio,à quo tormentis confeſſio non eſt elicienda.l.qui ſententiam.C.de pœn. Sed & ſi torqueri poſſit,etiam non confeſſus condemnabitur.

Reis ſuis edere crimina accuſatores cogēdi ſunt. Scire enim oportet quibus ſint criminibus reſponſuri.

Eduntur crimina per libellum,quod fieri neceſſe eſt,ne (vt ait l.vnius.D.de quæſt.) rei
B ſubitis criminibus opprimantur.

De abolitionibus. TIT. XVII.

POſt abolitionem publicam à delatore ſuo teus intra xxx.diem repeti poteſt,poſtea non poteſt.

Accuſationis abolitio duplex eſt,priuata,& publica. Priuata fit, aut poſtulante reo ex certis cauſis,aut poſtulante accuſatore. Poſt hanc autem vel illam,ab alio,non etiam ab eodem intra diem xxx. repeti teus poteſt. l.3.§.vlt. D.de accuſ. l.mulier.§.vlt.D. ad S.C.
C Turpil.l.1.C.de abolitio.Publica fit nullo poſtulante,auctore principe,vel Senatu ob lætitiam aliquam.l.abolitio.l.ſi interueniente.D.ad S.C.Turp.quæ in hoc diſtat ab Amnéſtia,ſiue obliuionis lege,quòd poſt ἀμνηςίαν accuſatio inſtitui,vel repeti non poteſt. Poſt abolitionem publicam intra diem xxx.etiam ab eodem repeti reus poteſt.l.1.C.de gener. abol.l.aut priuatim.D.ad S.C.Turp.

Summa ſupplicia ſunt,crux,crematio,decollatio.Mediocrium autem delictorum pœnę ſunt,metallum,ludus,deportatio.Minimæ,relegatio,exiliū, opus publicum, vincula. Sanè qui ad gladium dantur, intra annum conſumeudi ſunt.

D Pœnæ aut ſummæ ſunt,aut mediocres,aut minimæ.Summas pœnas mortes interpretamur. Nec probamus Silani interpretationem,qui cùm detecta coniuratione Catilinæ in ſocios facinoris ſummam pœnam decreuiſſet, poſtea Cæſaris oratione permotus, vt Plutarchus ſcribit in Catone,non mortem ſe intelligere dixit,ſed vincula. At certè vinculorum pœna minima eſt,non ſumma. Summæ hæc ſunt genera Crux,Cremario, Decollatio.Toridem Calliſtratus refert in l.capitaliū.D.de pœn. Sed quòd ſublatum eſſet crucis ſupplicium à Conſtantino,vt Nicephorus ſcribit,& eius loco introducta furca,Tribonianus,non vt Calliſtratus ſcripſerat, *Ad crucem damnatio*,& in §.famoſos, *cruci figendos*, ſed *Ad furcam damnatio*,& *Furca figendos* maluit ſcribere:cùm tamen furcæ criminoſi non
E figantur. Ex hoc Triboniani facinus prodit manifeſtò prima ſententia tit.22. infra collata cum l.ſi quis aliquid.§.auctores. D.de pœn.vt & Ant.Contius in lib. Vat.lect.notat. Illis autem tribus dumtaxat modis olim vita adimi potuit,non laqueo,ſiue furca. l. aut damnum.§.1.D.de pœn. Non ſecuri: & hinc illud Caracallæ, cùm ſecuri percuſſus eſſet Papinianus, At gladio te meum iuſſum exequi oportuit.Non fuſtibus,quod tamen introducitur in Nou. Maioriani de curialib.Sed & multa alia genera vltimi ſupplicij ex poſterioribus cōſtitutionibus introducta ſunt. Mediocres pœnæ eæ ſunt, Metallum, Ludus, Deportatio.Ludus duplex eſt, Venatorius,& Gladiatorius.In vtrumque damnati ſerui pœnæ efficiuntur. Quod cùm de his qui in venatorium damnantur, dixiſſet Vlpianus in l. aut damnum.§.quicumque.D.de pœn.ſubiunxit, *Hoc enim diſtat à ceteris,qui* (ſic lego) *in-*
E *ſtituuntur venatores,aut purrhicarij*,&c. Senſus eſt,Damnatos in ludum venatorium,pœnæ ſeruos eſſe eos qui inſtituūtur venatores, aut purrhicarij, aut geſticulatores non item. Ad hæc damnatos in gladiatorium Paulus ait intra annum eſſe conſumēdos. Quod Cōſtantinus,priuſquam hanc pœnam ſuſtuliſſet in l.1. C. de gladia. quodammodo probauerat, in l.1.C.Th.ad leg. Fab. Minimę autem pœnæ hæ ſunt, Relegatio,id eſt,inſulæ vinculum:

Exilium,quod eſt aut certi loci interdictio,id eſt,lata fuga,aut omnium locorum interdi A
ctio preter certum locum.Sic enim omnino inuitis exemplaribus legendum eſt in l.4.D.
de interd.& releg.Addit Paulus opus publicum & vincula:quod ita verum eſt,ſi ad tem-
pus ſint. Nam neque ciuitas per hunc modum,neque libertas amittitur. In perpetuum
verò damnati ciuitatem amittunt.l. ſunt quidam.D.de pœn. libertatem verò retinent.l.
capitalium.§.Diuus.D.de pœn.in quo ſic legendum eſt,*Huius enim libertas manet,quemad-
modum etiam his qui in perpetuum opus damnantur.* Errant enim tota via qui deeſſe negatio-
nem in P.Flor.arbitrantur, quoniam qui non in perpetuum opus damnati ſunt, vtrum-
que retinent,quandoquidem hæc pœna eſt ex minimis. Sed eodem in loco tamen Flor.
codex perperam habet,*quamdiu etiam hi*,cùm negatio quæ ab eo libro abeſt,& verò abeſ-
ſe debet, oſtendat eſſe legendum *quemadmodum etiam*. Qui error ex compendiis dictio- B
num eſt natus.

De abactoribus. TIT. XVIII.

ABactores ſunt,qui vnum equũ, duas equas,totidémque boues,capras
x.aut porcos quinque abegerint.Quidquid verò intra hunc numerum
fuerit ablatum,pœna furti pro qualitate eius, aut in duplum, aut in triplum
conuenitur, vel fuſtibus cæſus in opus publicum vnius anni datur, aut ſub
pœna vinculorum domino reſtituitur. C

Hæc ſententia variis modis corrupta eſt. Primùm enim conſtat vnum bouem abigeũ
facere.l.vlt.D.de abig.ſed hic duo exiguntur.Tum eos qui animalia intra definitum nu-
merum auferunt,conſtat puniri vt fures, non vt abigeos. Sed hic traditur vel pœna furti
eos puniri vel in opus publicum ad tempus dari:quæ pœna eſt abigeorum.l.1.D.de abig.
Eſt hic etiam error in loquendi ratione:Nam quò reſpondeant verba,*ablatum,conuenitur*,
non apparet.Ego ita eſſe legendum puto,*Abactores ſunt,qui vnum equum,duas equas,vel ca
pras decem, totidémque oues,aut porcos quinque abegerunt. Qui quid verò intra hunc numerum ab-
ſtulerit,pœna furti pro qualitate eius,aut in duplum,aut in triplum conuenitur. Abactor autem fu-
ſtibus cæſus in opus publicum vnius anni datur,aut ſub pœna vinculorũ domino reſtituitur.* Quos D
alij vocant abigeos, hic auctor abactores: Quo verbo etiam Iulius Firmicus vſus eſt lib.
VI. Pecorum,inquit,abactores efficient inſequentibus hominibus minaci ſemper gladio
reſiſtentes. Videnda autem ſunt ea quæ de abigeis ſcripſimus lib.1.Obſer.cap.10.

Si ea pecora de quibus quis litigat abegerit,ad forum remittendus eſt,at-
que ita conuictus in duplum,vel in triplum furis more damnatur.

Non punitur vt abigeus,qui pecora de quibus litigat abegit,quia ſua ſe abducere pu-
tat,ideóque remittendus eſt ad forum. Saturninus ait ad examinationem ciuilem. l.1. §.
vlt.D.de abig. Alij ad ius ordinarium.l.vlt.D.de priu.del.l.2.D.de fur.bal.l.1.§.1.D.ſi ven
tri nom.mul.in poſſ.miſſ. Forum igitur eſt propriè cauſarum ciuilium: inde Forenſes a- E
ctiones,id eſt,ciuiles.l.1.D.de incẽd.rui.& nauf.Herodianus lib.VII.καὶ ἀντιδίκους ἐν πράγ-
μασιν ἀγοραίοις ὡς συκοφάντας ἐφόνευσαν,id eſt,in cauſis ciuilibus. Proinde is de quo agitur,
pœna furti conuenietur in duplum vel triplum. Furti nec manifeſti eſt in duplum. Furti
concepti vel oblati in triplum. De quadruplo nihil dicit,quod etiam ſi videantur,& ap-
prehendantur, cùm animalia quæ abigunt non teneant, deprehenſi cum eis videri non
poſſint.

De ſacrilegis. Tit. XIX.

QVi noctu manu facta prædandi ac depopulandi gratia templum irrum- F
punt,beſtiis obiiciũtur. Si verò per diem leue aliquid de templo ab-
ſtulerint, vel deportantur honeſtiores, vel humiliores in metallum dam-
nantur.

Qui

A Qui collecta manu templa effringunt noctu, & anathemata, vel cimelia auferunt, ad
beſtias damnantur. Qui vero interdiu leue aliquid ex templo auferunt: aut deportantur
aut in metallum damnātur. l. ſacrilegij. §. 1. D. ad leg. Iul. pecul.

De incendiarijs Tit. xx.

De incendiariis. Ʒ. dictum eſt tit. 3. Sententia poſita ſub hoc titulo ad eos pertinet, qui
alienas arbores ciciderunt, non ad incendiarios. Hic igitur titulus nothus & ſpurius eſt.
Auſim dicere & ceteros omnes eiuſdem generis eſſe, quòd pleni errotum ſint. Nam præ-
ter eos errores qui à me ſuis locis ſupra indicati ſunt, vt tit. De reis inſtitutis, De oratione
D. Serueri, De repudianda hereditate, De contrahenda auctoritate: præter titulos qui
B ſedi ſuæ reſtituti ſunt, vt tit. De lege commiſſoria, & tit. ad S.C. Tertulianum: item præ-
ter eos titulos qui à me ſublati ſunt, quòd perpetuam quæſtionem perperam diuiderent,
vtputa lib. 2. titulum, De modo. lib. III. tit. De eo cui moribus interdicitur, & iteratum
titulum De teſtamentis, & tit. De vſufructu, & in hoc lib. tit. De interdicto Vtrubi, qui
vel ſic emendandus eſt, *De interdicto vnde vi*, vel quia non de eo tantùm interdicto. ſed &
de aliis omnibus Paulus dicere pergit, potius tollendus fuit: item tit. De fiſci aduocato,
quòd ad fiſci aduocatum prima dumtaxat eius tituli ſententia referri poſsit, nec ſit cur ea
re generaliter De iure fiſci continuata tractatio abrumpatur: Præter, inquam, hęc omnia
vellem etiam ſublatum lib. 1. titulum De iudicato, & ad ſententiam cuius initium eſt, In
petitione, appoſitum titulum De petitione hereditatis. Hic enim eſt ordo Digeſtorum
C edictorum, quemadmodum ex Pandectis, & ex auctorum libris apparet, vt præcedat ti-
tulus De iudiciis, ſequatur titulus, De petitione hereditatis. Huius quoq; libri tit. 3. qua-
lis eſt? Sub eo ſunt ſententiæ ſex quarum vna tantùm titulo reſpondet. Quot item ſunt
ſententiæ ſub tit. De ſeruorum quæſtionibus, quæ nihil ad eum titulum ſpectant? vt pla-
nè videatur ibi deeſſe titulus De accuſationibus, quem ego poſitum, ſublato tit. De abo-
litionibus lubenter extenderem vſque ad eam ſententiam quę genera pœnarum diſtin-
guit, & ab ea inciperem titulum De pœnis, quem ex hoc loco citat Iulius Frontinus de
limit. agror. & ſublatis intermediis omnibus eius quidem finem ſtatuerem ad tit. Ad leg.
Corn. de ſic. Nam & qualis eſt titulus De ſeditioſis, cui vna tantùm ſententia reſpondet?
Et hic De incendiariis, quàm ineptus eſt, ne dicam barbarus? Scio enim eos qui arbores
D incidunt, à quibuſdam barbarè incendiarios appellari. Itaq;, vt breue faciam, quod iam-
pridem de titulis Vlpiani XXIX. iudicium feci, vt eorum ſectiones auctoris eſſe negarem,
idem hoc loco de his Sententiarum Pauli ſectionibus prorſus ſentire me adſcribere non
verebor.

QVi noctu fructiferas arbores manu facta ciciderint, ad tempus plerum-
que in opus publicum damnantur, aut honeſtiores damnum ſarcire
coguntur, vel curia ſubmouentur, vel relegantur.

De arboribus cæſis eſt in ſingulas XXV. aſſium actio ex XII. tab. ſicut de oſſe fracto. Eſt
E actio legis Aquiliæ: eſt interdictum Quod vi aut clam, eſt & prætoria in duplum actio.
de qua tractatur in l. furtim. & l. prox. D. arb. furt. cæſ. quæ ſunt ex libris ad edictum. Sed
eæ actiones ciuiles ſunt. Extra ordinem verò punitur etiam is qui noctu frugiferas ecci-
derit, & plerumque, vt Paulus ait, in opus publicum ad tempus datur, aut ſi honeſtior ſit,
ordine ſubmouetur, vel relegatur, vel ciuiliter tantùm conuenitur. In eum qui noctu nō
frugiferas, vtputa cupreſſos, vel interdiu ftugiferas ciciderit, nori niſi ciuiliter agi poteſt.

De vaticinatoribus & mathematicis. Tit. xxi.

VAticinatores, qui ſe deo plenos adſimulant, idcirco ciuitate expelli pla-
F cuit, ne humana credulitate publici mores ad ſpem alicuius rei cor-
rumperentur, vel certè ex eo populares animi turbarentur. Ideóque primò
fuſtibus cæſi ciuitate pelluntur: perſeuerantes autem in vincula publica cō-
iiciuntur, aut in inſulam deportantur, vel certè relegantur.

Vates qui ſe Deo plenos,id eſt,ἐνθέους aſſimulant,& futura coniectant,fuſtibus cæſi ciuitate pelluntur:perſeuerantes aut vincula,aut relegationem,aut deportationem patiuntur.Perſeuerantes grauius coërcentur,vt in l.capitalium.§.ſolent.D.de pœn.l.ſctuos C.ad leg.Iul.de vi pub. A

Qui nouas & vſu vel ratione incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moueantur, honeſtiores deportantur, humiliores capite puniuntur.

Auctores nouarum & externarum religionum,aut deportantur, aut capite puniūtur. Ait, *vſu vel ratione*, vt M. Tullius de amicitia, Si quando de amicitia, quam nec vſu, nec ratione habent cognitam. B

Qui de ſalute principis,vel ſumma Reipub.Mathematicos,Ariolos,Aruſpices,vaticinatores conſulit,cum eo qui reſponderit capite punitur.

Dixit ſuprà vaticinatores ciuitate pelli,aut in vincula coniici,aut relegari.Nunc ait capite puniri,ſi de capite principis,vel de ſumma Reip.conſuli reſpōderint:itémque Chaldæos,ſiue Genethliacos,quos vulgus Mathematicos vocat,& Ariolos,& Aruſpices. Eadem eſt conſultorum pœna:quæ in hac cauſa vt ſit grauior æquiſſimum eſt.Pulſari enim videtur maieſtas principis.Tertul.aduer.gētes.Cui,inquit,opus eſt perſcrutari ſuper Cæſaris ſalute,niſi à quo aliquid,aduerſus illam cogitatur vel optatur,aut poſt illam ſperatur & ſuſtinetur? Non enim ea mente de charis conſulitur, qua de dominis. Aliter curioſa eſt ſollicitudo ſanguinis,aliter ſeruitutis. Iulius Firmicus lib.2. Matheſeos cap.vlr. Caue ne quando de ſtatu Reipub.vel de vita Romani Imperatoris aliquid interroganti reſpondeas.Non enim oportet,nec licet,vt de ſtatu Reip.aliquid nefaria curioſitate dicamus. C

Non tantùm diuinatione quis,ſed ipſa ſcientia, eiúſque libris melius fecerit abſtinere. Quòd ſi ſerui de ſalute dominorum conſuluerint, ſummo ſupplicio,id eſt,cruce afficiuntur.Conſulti autem ſi reſponſa dederint,aut in metallum damnantur,aut in inſulam deportantur. D

Non tantùm qui diuinandi artem exercent, ſed & qui eius periti ſunt, aut qui vaticinios libros habent,puniuntur.Idem de Magica arte traditur.7.tit.xxiii.Serui conſulentes de capite dominorum crucifiguntur. Diuinatores in metallum damnantur,aut in inſulam deportantur.

De ſeditioſis. TIT. XXII.

AVctores ſeditionis & tumultus concitato populo pro qualitate dignitatis,aut in crucem tolluntur,aut beſtiis obiiciuntur,aut in inſulam deportantur. E

Extat hæc ſententia in l.ſi quis aliquid.§.auctores.D.de pœn.vbi Florentina editio,vt & in multis aliis locis,habet actores pro,auctores.Sed auctores rectum eſt, vt in l.2.C. de ſeditio.l.3.§.item qui auctor.D.ad leg.Cor.de.ſic.Ergo auctores ſeditionis & tumultus,ſi humilioris fortunæ ſint in crucem tolluntur,vel beſtiis obiiciuntur: ſi honeſtiores, in inſulam deportantur. Eo tamen Pandectarum loco Tribonianus ſcripſit, in furcam: quia Conſtantini conſtitutione ſublata erat crux,vt ſupra diximus.

Qui terminos effodiunt,vel exarant, arboréſue terminales euertunt, vel qui conuellunt bodones,ſi quidem id ſerui ſua ſponte fecerint,in metallum damnãtur,humiliores in opus publicum,honeſtiores in inſulam amiſſa tertia parte bonorum relegantur. F

Qui

A Qui terminos euellunt, aut exarant, vel euertunt, pro condicione perſonarũ coërcentur. l.1. D. de term. mot. Serui dominio mutantur in deterius, & in metallum damnantur: Liberi humiliores in opus publicum: Honeſtiores in inſulam relegantur adempta tertia parte bonorum, vel certè aliter pro iudicantis arbitrio. Nam extraordinarium eſt crimen, vt ſupra lib. 1. tit. 16. Eſt & in terminos ſingulos l. aureorum prodita actio popularis lege Iulia: ſi quis dolo malo eos extra ſuum gradum, id eſt, quinque pedes lege Mamilia definitos, mouerit, eiecerit, atque ita ſuam poſſeſſionem promouerit. Eadem lege ſerui continentur. Sed ſi à domino non defendantur, ex alia lege Agraria, quam D. Nerua tulit, capite puniuntur. Extraordinaria autem illa pœna etiam in eos ſtatutá eſt, qui terminos quidem loco non mouent, ſed obſcurandorum finium cauſa faciem locorum conuertunt, B vt qui ex arbore ſubinde ſuccisis ſtolonibus arbuſtum faciũt. l. 3. D. de term. mot. BODONES. Sic vno exemplari ſcriptum legimus, cuius nobis copiam fecit Pithæus noſter. Bodones ſiue botones vicem terminorum præſtant. Vox eſt menſorum vel eorum qui de agrorum & limitum condicionibus ſcripſerunt.

Ciues Romani, qui ſe Iudaico ritu, vel ſeruos ſuos circuncidi patiuntur, bonis ademptis in inſulam perpetuò relegantur: Medici capite puniuntur.

Soli Iudæi ſe impunè circumcidunt. l. circumcidere. D. ad leg. Cor. de ſic. Mouerunt bellum ſub Adriano, vt Spartianus ſcribit, quòd vetarentur. Ciues Romani ſi ſe aut ſeruos ſuos circumcidi patiantur, relegantur ademptis bonis: hi qui circumciderunt capite C puniuntur, perinde ac ſi caſtraſſent.

Iudæi ſi alienæ nationis comparatos ſeruos circumciderint, aut deportãtur, aut capite puniuntur.

Iudæi non poſſunt alienæ religionis homines circũcidere: & ſi fecerint capite puniuntur. d. l. circumcidere.

Ad legem Corneliam De ſicariis & veneficiis. TIT. XXIII.

D LEx Cornelia pœnam deportationis infligit eis qui hominem occiderint, eiúſve rei cauſa, furtive faciendi cum telo fuerint. Et qui venenum hominis necandi cauſa habuerint, vẽdiderint, parauerint, falſum teſtimonium dixerint quò quis periret, mortíſve cauſas præſtiterint. Ob quæ omnia facinora in honeſtiores pœna capitis vindicari placuit, humiliores verò in crucem tolluntur, aut beſtiis obiiciuntur.

Lege Cornelia de ſicariis & veneficis tenentur, qui hominem occiderint, qui hominis occidendi, vel furti faciendi cauſa cum telo fuerint, qui venenum hominis necandi cauſa E fecerint, habuerint, vendiderint, qui falſum teſtimonium dixerint, quò quis rei capitalis damnaretur. l. 1. D. ad leg. Cor. de ſic. Pœna legis Corneliæ eſt aquæ & ignis interdictio, cuius vice ſucceſſit deportatio, qua etiam hodie afficiuntur qui altioris gradus dignitatẽ obtinent. In ceteros autem hodie qui ſecundo ſunt gradu, capite vindicari placuit, in humiliores cruce, vel ludo. l. 3. §. pen. D. ad leg. Cor. de ſic. Sed & ex lege Cornelia capitis pœnam irrogari Iuſtinianus ait. Solet enim pœnas ſuo tempore vſitatas legibus ipſis ex quibus crimen deſcendit, adſcribere: Vt legi Iuliæ de adulteriis pœnam capitis, cùm tamen eius legis pœna fuerit relegatio: legi Pompeiæ culeum & ſerpentes.

F Qui hominem occiderit, aliquando abſoluitur. Et qui nõ occidit, vt homicida damnatur. Conſilium enim vniuſcuiuſque, non factum puniendum eſt. Ideóque qui cùm velit occidere, id caſu aliquo perpetrare non potuerit, vt homicida punietur. Et is qui caſu iactu teli hominem imprudenter occiderit, abſoluitur.

In maleficiis voluntas ſpectatur,non exitus.l.Diuus.D.ad leg.Cor. de ſic. Et ideo qui A telum iecit,qui vulnerauit occidendi animo,qui arma cepit hominis occidendi cauſa,licet non occiderit,vt homicida tenetur.Is verò cui telum manu fugit,abſoluitur.l.1.§.Diuus.D.eod.l.eum qui.C.eod.. Rectè igitur homicida ſic definitur à Græcis ὁ σκοπὸν ἔχων φονεῦσαι.

Qui latronem cædem ſibi inferentem, vel alium quemlibet ſtuprum inferentem occiderit,puniri non placuit.Alius enim vitam,alius pudorem publico facinore defendit.

Aggreſſorem,& ſtupratorem impunè occidimus.l.2.l.ſi vt allegas. C.ad leg. Corn.de ſic.l.1.§.vlt.D.eod.l.itaque.D.ad leg.Aquil.Auguſtinus lib.1.de libero arbitrio, Lex dat B poteſtatem vel viatori vt latronem,ne ab eo ipſe occidatur,occidat: vel cuipiam viro aut feminæ,vt violẽter ſibi ſtupratorem irruentem,ante illatum ſtuprum,ſi poſſit interimat.

Iudex qui in caput fortunáſque hominis pecuniam accepit, in inſulam bonis ademptis deportatur.

Lege Cornelia tenetur magiſtratus,iudéxve quæſtionis,qui ob capitalem cauſam pecuniam accepit,vt publica quis lege reus fieret.l.1.D.eod.& ideo cùm ſit in honore poſitus,etiam hodie in inſulam deportabitur.

Mandatores cædis perinde vt homicidæ puniuntur. C

Qui cædem fieri mandauit,perinde tenetur ac qui cædem fecit.l.nõ ideo.C. de accuſ.

Si putator ex arbore cùm ramum deiiceret,non proclamauerit vt vitaretur,atque ita præteriens eiuſdem ictu homo perierit, etſi in legem nõ incurrit,in metallum damnatur.

Putator qui ex arbore cùm ramum deiiceret,non proclamauit,& prætereuntem occidit,ſi ſeruum occiderit,in legem Aquiliam incidit:ſi liberum,neque in Aquiliam incidit, quia de libero occiſo ea lege non datur actio,niſi vtilis patri:neque in Corneliam,quia ea lege dolus arguitur non culpa.l.in l.D.ad leg.Cor. de ſica.l.ſi putator. D.ad leg. Aquil. D Quamobrem nec in crucem tollitur,nec beſtiis obiicitur:qua pœna putator,vtpote humilior,ſi dolo malo hominem occidiſſet,afficiẽdus foret:ſed auctore Paulo,in metallum damnatur,quia hæc culpa doli faciem habet.Quòd ſi mutata non eſſet pœna,lege Cornelia primùm in ſicarios & veneficos definita,hic eadem pœnarum ratione ſeruata,relegandus foret,non in metallum dandus.

Qui hominem inuitum libidinis,aut promercij cauſa caſtrauerit,caſtrãdúmve curauerit,ſiue is ſeruus,ſiue liber ſit,capite punitur.Honeſtior publicatis bonis in inſulam deportatur.

Antea legebatur, *Libidinis, aut mercedis*, Ex veter.libris,& ex l.3.§.& qui hominem D.eo- E dem tit.emendaui, *libidinis, aut promercij*, quæ vox frequens eſt in libris noſtris.l.cetera.§. ſed ſi quis.D.de leg.lib.1.l.nam quod.§.1.D.de pen.leg.l.2.D.ad leg.Iul.de vi pub.Ait autem lege Cornelia teneri eum qui inuitum ſeruum aut liberum hominem libidinis , vel promercij cauſa caſtrauerit,idque S.C.effectum eſt. Et ideo infirmi gradus hominem in crucem tolli,aut beſtiis obiici:medij,capite puniri : maximi,in inſulã deportari dicemus. Ait, *inuitum*: ſed ex Conſtitutione Adriani idem erit,ſi non inuitum caſtrauerit.l.4 §.vlt. D.ad leg.Cor.de ſic.

Qui abortionis,aut amatorium poculum dant, etſi dolo non faciant, ta- F men quia mali exempli res eſt,humiliores in metallum,honeſtiores in inſulam amiſſa parte bonorum relegantur. Quòd ſi eo mulier aut homo perierit,ſummo ſupplicio afficiuntur.

Qui

A Qui abortionis aut amatorium poculum dant, in legem Corneliam non incidūt, quia id dolo malo, & hominis necandi cauſa non faciunt. Sed tamen quia peſſimi exempli res eſt, aut in metallum damnantur, aut relegantur, aut capite puniuntur. Extat hæc ſentētia in l. ſi quis aliquid. §. qui abortionis. D. de pœn.

Qui ſacra impia, nocturnáve vt quem obcantarent, interficerent, obligarent, fecerint, faciendáve curauerint: aut cruci ſuffiguntur, aut beſtiis obiiciuntur.

Ex S. C. pœna legis Corneliæ tenetur, qui mala ſacrificia fecerit. l. ex S. C. D. ad leg. Cor. de ſic. puta vt quem incantaret, interficeſet, obnecteret.

B Qui hominem immolauerint, ex eiúſve ſanguine litauerint, phanum templúmve polluerint, beſtiis obiiciuntur, vel ſi honeſtiores ſint, capite puniuntur.

Eadem lege tenentur qui hominem pro victima immolant, vel humano ſanguine litánt. quod & Tiberium & Adrianum vetuiſſe proditum eſt.

Magicæ artis conſcios ſummo ſupplicio affici placuit, id eſt, beſtiis obiici aut cruci ſuffigi: Ipſi autem magi viui exuruntur.

C Eadem lege tenentur qui magiam exercent, & qui eius artis periti ſunt: quia non tantùm eius artis profeſſio, ſed etiam ſcientia prohibita eſt. Sed grauius ipſi magi puniuntur, quàm magicæ artis conſcij. De his in tit. de malef. & mathem. C.

Libros magicæ artis apud ſe neminem habere licet: & ſi penes quoſcumque reperri ſint, bonis ademptis ambuſtíſque his publicè, in inſulam deportantur; humiliores capite puniuntur.

Quod ſupra dixit de libris vaticiniis, idem nunc ait de libris magicis. Sunt enim publicè comburendi. l. ceteræ. §. 1. D. fam. erciſ. Liuius lib. xxix. Quotiens negotium eſt magiſtratibus datum, vt vaticinios libros conquirerent, combureréntque. Et qui libros magi-
D cos habuerit, vel in inſulam deportatur, vel capite punitur.

Si ex eo medicamine quod ad ſalutem hominis, vel ad remedium datum erat, homo perierit: is, qui dederit, ſi honeſtior fuerit, in inſulam deportatur, humilior autem capite punitur.

Punitur medicus qui medicamentum dedit, ſi ex eo æger perierit. l. illicitas. §. ſicuti. D. de offic. præſ. quamuis hic caſus propriè ad legem Corneliam non pertinet, quia ſanandi, non necandi animo dedit.

E *Ad legem Pompeiam de parricidiis.* TIT. XXIIII.

LEge Pompeia de parricidiis tenetur, qui patrem, matrem, auum, auiam, fratrem, ſororem, patronum, patronam occiderit. Hi etſi antea inſuti culleo in mare præcipitabantur, hodie tamen viui exuruntur, vel ad beſtias dantur.

Fuit de parricidio primū lex Cornelia. l. vlt. C. Th. ad leg. Cor. de fal. l. 2. §. deinde Cor. D. de orig. iur. Deinde Pompeia, qua tenentur non tantùm qui parentes aut liberos, ſed
F & qui fratrem, ſororem, reliquos qui ſunt ex tranſuerſo, vel coniugem vel patronum occiderint. Itaque P. Horatium occiſa ſorore, rectè Sex. Pompeius ait accuſatum parricidij apud Duumuiros fuiſſe in verbo Sororium tigillum: & Liuius malè id perduellionē appellat, niſi dicatur ex Chariſio grammatico ſe contra Remp. geſſiſſe qui per tempus belli ſororem occidit. Eadem verò eſt legis Corneliæ de ſicariis, & legis Pompeię pœna. l. 1. D.

de leg.Pomp.de par.Verùm more maiorum qui parentes occiderunt,culleo inſuti in ma re abiiciuntur.l.pen.D.eod. qui mos inualuit ante legem Corneliam,& Pompeiam : ac primùm omnium,vt Liuius ſcribit lib.XLVIII.Publicius Malleolus matre interempta inſutus culleo in mare præcipitatus eſt. Valerius lib.I.id ſupplicij genus parricidis lege irrogatum ait.Mos enim pro lege eſt.Ait autem non multo poſt Tarquinium regem,qui eodem ſupplicio quendam affecerat ob communicatum de ſacris myſteriis librum, irrogatum fuiſſe:quod pugnat cum eo quod paulò antè ex Liuio retulimus.Sed tollenda eſt negatio ex illo Valerij loco:auctor eſt codex manuſcriptus Bibliothecę S.Victoris,auctores ſunt & alij veteres, quos ſe Glareanus vidiſſe teſtatur. Ceterùm hæc more maiorum introducta pœna in vſu eſſe deſiit,& cœperunt,vt Paulus ſcribit,parricidæ aut beſtiis obiici,aut viui comburi.Poſtea reducta eſt à Conſtantino.l.1.C.de his qui par.vel lib.occid. B

Ad legem Corneliam teſtamentariam. TIT. XXV.

LEge Cornelia teſtamentaria tenetur, qui teſtamentum,quódve aliud inſtrumentum ſciens dolo malo recitauerit,ſubiecerit,ſuppreſſerit, amouerit,reſignauerit,deleuerit,quódve ſignum adulterinum ſculpſerit, fecerit,expreſſerit,amouerit,reſerauerit : quíve nummos aureos, argenteos adulterauerit,lauerit,conflauerit,raſerit,corruperit,vitiauerit,vultúve principum ſignatam monetam præter adulterinam reprobauerit. Et honeſtiores quidē C in inſulam deportantur,humiliores autem aut in metallum damnantur,aut in crucem tolluntur.Serui autem poſt admiſſum manumiſſi capite puniuntur.

Quæ dicitur lex Cornelia de falſis,lata eſt de teſtamētis.l.1.D.de pub.iud. atque ideo multis in locis teſtamentaria appellatur. Hac lege tenentur falſorum teſtamētorum ſubiectores,recitatores,teſtamentarij,ſignatores,qui vera teſtamenta amouent, celant, aperiunt,reſignant,delent,vt lib.IIII. diximus tit. 7. Item qui ſignum adulterinum faciunt, ſculpunt,exprimunt,qui verum amouent,aut iam impreſſum reſerant.l. lex Cornelia teſtamentaria.D.de leg.Cor.de fal.§.item lex Cornelia de falſis.de pub.iudic.Sed ſolent etiam qui extra teſtamenta , in aliis rationibus vel inſtrumentis quid eorum fecerint quæ D ſuperius comprehenſa ſunt,perinde atque teſtamentorum falſarij coërceri.l.1.§. qui in rationibus.l.9.§.1.l.inſtrumentorum. §.1. D. de leg. Cor. de fal. Falſum eſt de teſtamentis: Quaſi falſum,de ceteris inſtrumentis,vel cauſis quæ ex conſtitutionibus,aut S.C.ad legē Corneliam teſtamentariam rediguntur.l.1.§.vlt.D.eod. Fuit & lex Cornelia nummaria. M.Tullius 3.Verr.Cornelia teſtamentaria,nummaria,ceteræ complures.Hac lege tenentur qui nummos adulterant,tingunt,fingunt,circumcidunt,radunt,qui adulterinos flāt, feriunt.l.8.& 9.D.eod. Addit Paulus eos, qui probos nummos vultu principum ſignatos reprobant:quod valde pertinet ad l.1.C.de vet.num.pot.vtriuſque legis pœna fuit primū aquæ & ignis interdictio,ſiue deportatio,& omnium bonorum publicatio: in ſeruis vltimum ſupplicium,etiam ſi poſt admiſſum liberi facti eſſent.l.1.§.vlt.D.de leg.Cor. de fal. E Hodie liberi qui humiliores ſunt,aut cruci ſuffiguntur,aut in metallum damnantur.Iulius Firmicus lib.VI.matheſeos:Facient in falſi crimine comprehēſos in crucem tolli.Vel etiam,vt quæ ſequuntur ſententiæ demonſtrant,ad beſtias dantur,aut capite puniuntur.

Qui ob falſum teſtimonium perhibendum,vel verum non perhibēdum pecuniam acceperit,dederit,iudicémve vt ſententiā ferat, vel non ferat corruperit,corrumpendúmve curauerit,humiliores capite puniuntur,honeſtiores publicatis bonis cum ipſo iudice in inſulam deportantur. F.

Legis Corneliæ pœna afficitur qui ob teſtimonium dicendum,vel non dicendum pecuniam acceperit,dederit,& qui iudicem corruperit,corrumpendúmve curauerit,&qui ſe corrumpi ſiuerit.l.1.§.1.D.de leg.Cor.de fal.

Iudex

A Iudex qui contra ſacras principum conſtitutiones, conttáve ius publicũ quod apud ſe recitatum eſt,pronuntiat,in inſulam deportatur.

Iudex qui conſtitutiones apud ſe à litigatoribus recitatas negligit,in inſulam deportatur.eſt enim ex honeſtioribus.d.l.1.§.1.

Qui rationes,acta,libellos,album propoſitum,teſtationes,cautiones, chirographa,epiſtolas ſciens dolo malo in fraudem alicuius deleuerit mutauerit,ſubiecerit,ſubſcripſerit,quíve æs inaurauerit,argentauerit,quíve cùm argentum vel aurum poneret,æs,ſtannúmve ſubiecerit, falſi pœna coërcetur. B

Lex Cornelia,vt ſuprà diximus,ad teſtamenta pertinet: ſed porrigitur etiam ad rationes,acta,libellos,album,teſtationes,cautiones, chirographa, epiſtolas: Itemque ad eos, qui æs inaurauerint,inargentauerint, vel qui in dando auro,vel argento æs ſubiecerint. quod veriſimile eſt Paulum ex aliqua conſtitutione ſumpſiſſe. Æris pro auro ſubiectores ſtellionat' crimine teneri Vlpianus ait.l.1.in fin.l.ſi quis in pignore.D.de pign.act. Quòd ſi ea conſtitutio tum edita,vel non ignorata ab Vlpiano fuiſſet, non ſcripſiſſet, quia ſtellionatus crimen ſubſidiarium eſt. Hanc verò ſententiam vt erat in veter. libris propoſui: eſt enim longè aliter in impreſſis.

C Ampliſſimus ordo decreuit eas tabulas,quæ publici vel priuati cõtractus ſcripturam continent,adhibitis teſtibus ita ſignari,vt in ſumma marginis ad mediam partem perforatæ, triplici lino conſtringantur, atque impoſitum ſupra linum ceræ ſigna imprimantur, vt exteriores ſcripturæ fidem interiori ſeruent. Aliter tabulæ prolatæ nihil momenti habent.

S.C.de quo hîc agitur factum fuit Neronis temporibus. Suetonius in Nerone. Aduerſus falſarios tunc primum repertum ne tabulæ niſi pertuſæ, ac ter lino per foramina traiecto obſignarentur.

D Qui viui teſtamẽtum aperuerit,recitauerit,reſignauerit,pœna legis Corneliæ tenetur: & plerumque aut humiliores in metallum damnãtur,aut honeſtiores in inſulam deportantur.

Lege Cornelia tenetur is,qui viui teſtamentum aperuerit,recitauerit,reſignauerit,l.1. §.is qui aperuerit.D.de leg.Cor.de fal. Extat hæc ſententia in l.ſi quis aliquid.§. qui viui. D.de pœn.

Si quis inſtrumenta litis ſuæ à procuratore ſuo, vel cognitore aduerſario E prodita eſſe conuicerit,tam procurator,quàm cognitor, ſi humiliores ſunt, in metallum damnantur: ſi honeſtiores adempta dimidia parte bonorum in perpetuum relegantur.

Procurator,aut cognitor qui litis inſtrumenta aduerſæ parti prodiderit:aut in metallũ damnatur,aut in inſulam relegatur. Extat in d.l.ſi quis aliquid.§.ſi quis inſtrumentum.

Inſtrumenta penes ſe depoſita quicumque alteri altero abſente reddiderit,vel aduerſario prodiderit, pro perſonæ eius condicione, aut in metallum F damnatur,aut in inſulam relegatur.

Depoſitarius qui inſtrumenta penes ſe à duobus depoſita alteri ſine altero reddiderit, vt ancillæ cuidam accidit aliquando, quã defendit Demoſthenes, vel qui ea aduerſę parti prodiderit, ſi honeſtior ſit, in metallum damnatur, ſi humilior, in inſulam relegatur. In Pandectis legitur, *deportatur*, l.ſi quis aliquid.§.inſtrumenta. D.de pœn.quod ex hoc loco

emendẽdum cenſeo. Cur enim mitius puniatur procurator quàm depoſitarius? Sic cõtraria ratione malim nunc in l.4.C.in quib.cau. tut. hab.legere, *deportati*, quàm vt in noſtis Inſtitutionum religione corrigendi nimia,*relegati*, interpretari *deportati*: & in l. vlt.D. quæ res pig. obl.poſſ. *deportatur*, pro *relegatur* ex prima huius libri ſententia. Grauius enim eſt crimen hominis liberi pignori accepti,quàm vt ſufficiat relegatio, niſi pœnam pro ſuo arbitrio Tribonianum mitigaſſe dicamus. A

Qui falſis inſtrumentis, actis, epiſtolis, reſcriptis, ſciens dolo malo vſus fuerit, pœna falſi coërcetur: ideóque humiliores in metallum damnantur, honeſtiores in inſulam deportantur. B

Legis Corneliæ pœna afficitur qui ſciens falſis inſtrumẽtis,actis,epiſtolis, vel reſcriptis vtitur,licet ipſe falſum nõ fecerit.l.2. C.de fid.inſtr.l.3. C.ſi reus vel accuſ. Ambroſius lib. III. offic.cap.2. De eo quid loquar, qui ex eo teſtamento, quod ab aliis licet factum, falſum tamen cognouerit, hereditatem ſibi,aut legatum vindicet,& lucrum quærat alieno crimine, cùm etiam leges publicæ eum, qui ſciens falſo vtitur tanquam reum adſtringat facinoris.

Si qui ſibi falſum nomẽ impoſuerit,genus, parentéſve finxerit, quo quid alienum interceperit,poſſederit, pœna legis Corneliæ de falſis coercetur.

Eadem pœna coërcetur qui falſum nomen ſibi vel cognomen aſſumit, & ſe alienis familiis inſerit,genus parentéſve fingendo quò quid intercipiat, poſſideátve. l.falſi. D.de leg.Corn.de fal. Liberi igitur aut deportandi,aut in metallum dandi,ſerui vltimo ſupplicio afficiendi ſunt. Extra ordinem verò aliter puniuntur: vt ſeruus ille quaſi Fabiæ eſſet filius ex Ceionij Commodi filia Palatina domo vindicata, iubente Pertinace flagellis cæſus domino redditus eſt,teſte Capitolino. Et quidam alius qui iuſſu Auguſti, quòd ſe Octauiæ ſororis vtero genitum ſimularet, remo publicæ triremis affixus eſt, teſte Valerio: quod genus pœnæ hodie frequentiſſimum eſt,neque id me alibi memini legere, præterquam in Suda,cuius hæc ſunt verba: εἰ μέντοι μετοίκιον μὴ τιθέντες μέτοικοι ἀπήγοντο πρὸς τοὺς πωλητάς, καὶ εἰ ἑαλώκοντο ἐπιπράσκοντο, ἐνεβίβαζον δὲ καὶ εἰς τὰς ναῦς τοὺς μετοίκους. & Ioſepho lib. XVII. & de bel.Iud.II. C D

Qui inſignibus altioris ordinis vtuntur militiámque confingunt, quo quem terreant, vel concutiant, humiliores capite puniuntur,honeſtiores in inſulam deportantur.

Qui ſe pro milite geſſit,aut pro prætore vſurpatis illicitis inſignibus, quò quid eiuſmodi terrore auferret,falſi pœna coërcetur, aut maieſtatis.l.eos qui §.vlt.D.de leg. Corn.de fal.l.3.D.ad leg.Iul. maieſt.Sentius Saturnius vſurpauit quidem Præturæ inſignia,vt proſcriptionem effugeret, Valerio auctore, ſed quia expediendæ tantùm ſalutis cauſa, non quò quid inuitis exprimeret fecit, extra omne crimen eſt. E

Si qui de iudicis amicitiis, vel familiaritate mẽtientes euentus ſententiarum eius vendunt, quidúe obtentu nominis eius agunt, conuicti pro modo delicti aut relegantur, aut capite puniuntur.

Qui ſunt iudicibus amici vel familiares, & per eam cauſam fucoſas ſuffragationes,vel interceſſiones, atque euentus ſententiarum vendunt, aut relegantur,aut capite puniuntur.De his in l.qui explicandi. C.de accuſ.& Sidonius Apollin.lib.v.Hi, inquit, ſunt qui emunt lites, vendunt interceſſiones, deputant arbitros,iudicanda dictant. F

Ad legem Iuliam de vi publica & priuata. TIT. XXVI.

LEge Iulia de vi publica damnatur, qui aliqua poteſtate prǽditus ciuem Romanum antea ad populum, nunc ad Imperatorem appellantem necarit,

A carit,necatíve iuſſerit,torſerit,verberauerit,condemnauerit, in publica vin-
cula duci iuſſerit: Cuius rei pœna humiliores capitis,honeſtiores inſulæ de-
portatione coercentur.

Lege Iulia de vi publica tenetur magiſtratus, qui ciuem Romanum aduerſus prouo-
cationem necauerit,torſerit,verberauerit,condemnauerit,in vincula coniecerit. l. 7. D.
ad leg.Iul.de vi pub.Quæ res Valeriis legibus antea ter ſancita fuerat.Et ita l.8.D.ad leg.
Iul. de vi public. accipienda quoque eſt de magiſtratu, qui reum prouocantem vinciat,
impediátve,quominus Romæ intra conſtitutum tempus adſit. Prouocatio à magiſtratu
olim ad Populum fiebat,nunc ad Imperatorem, quoniam Imperator vicem populi ge-
B rit.Similiter arrogatio olim apud Populum,nunc apud Imperatorem.Populus magiſtra-
tus creabat,nunc Imperator,Fiſcus erat populi,nunc Imperatoris.Pœna autem legis Iu-
liæ de vi publica eſt interdictio aquæ & ignis,ſiue deportatio.l. qui dolo. §.vlt.D.ad leg.
Iul.de vi pub.§.item lex Iulia de vi.de pub.iudic.Cic.1.Philip.Quid quod rogatur his le
gibus Cæſaris,quæ iubent ei qui de vi damnatus ſit,aqua & igni interdici? in humiliores
tamen recepta eſt capitis pœna: & in omnes ex certis cauſis.l.5.§.vlt.l.pen. D. ad leg.Iul.
de vi pub.

Hac lege excipiuntur,qui artem ludicram faciunt.Iudicati etiam & con-
feſſi,& qui ideo in carcerem duci iubentur,quòd ius dicenti non obtempe-
C rauerint,quídve contra diſciplinam publicam fecerint. Tribuni etiam mili-
tum & præfecti claſſium,alarúmve: vt ſine aliquo impedimento legis Iuliæ
per eos militare delictum coërceri poſsit.

A ſuperiori lege excipiuntur qui artem ludicram faciunt: hi enim prouocandi ius nõ
habent.Item iudicati & confeſſi vt infra tit.de red.cau.appel. Item qui ideo ducuntur in
carcerem quòd nolint ius dicenti obtemperare:quod iure fieri oſtendit l.iniuriarum.1.§.
ſi quis quod.D.de iniur. Item qui quid contra diſciplinam publicam faciunt, vt ſeditio-
num auctores,factionum duces.l.conſtiturtiones.D.de appell.Non eſt etiam prouocatio
D à Tribunis militum,præfectis claſſium vel alarum,quibus militaris criminis coërcitio da
ta eſt ſine prouocatione.

Lege Iulia de vi priuata tenetur,qui quem armatis hominibus poſſeſsio-
ne,domo,villa,agróve deiecerit,expugnauerit,obſederit,cluſerit,ídve vt fie
ret homines commodauerit, locauerit,conduxerit,quíve cœtu, concurſu,
turba,ſeditione incendium fecerit,funerari ſepelitíve aliquem prohibuerit,
funúſve eripuerit,turbauerit: Et qui eum, cui aqua & igni interdictum eſt,
receperit,celauerit, tenuerit.Quíve cum telo in publico fuerit:templa,por-
E tas,aliúdve quid publicum armatis obſederit, cinxerit, clauſerit,occupaue-
rit.Quibus omnibus conuictis, ſi honeſtiores ſint, tertia pars bonorum eri-
pitur,& in inſulam relegantur,humiliores in metallum damnantur.

In editione Baſilienſi legitur, *Lege Iulia de vi publica & priuata*, rectius Pariſienſis, *lege
Iulia de vi priuata*,quam lectionem & veterum librorum auctoritas,& quæ horum crimi
num reis hoc loco ſubiicitur pœna cõfirmat. Venit ea namque ex lege Iulia priuatorum,
non ex Iulia publicorum: cùm publicorum pœna ſit aquæ & ignis interdictio,priuatorũ
tertiæ partis bonorum publicatio.l.1.l.vltim.D.ad leg.Iul.de vi priu.l.hos accuſare.§.om
nibus D.de accuſ.&c,vt ex hoc loco,& l.quoniam.C.ad leg.Iul.de vi pub.colligitur, rele-
F gatio. Ergo lege Iulia de vi priuata renetur,qui quem armatis hominibus poſſeſſione,do
mo,agro,villa deiecerit,expugnauerit,obſederit,incluſerit, vel vt id fieret homines com-
modauerit,qui cœtu,cõcurſu (ſic hunc locum emẽdaui ex l.5.D.ad leg.Iul. de vi pub.)
incendium fecerit, qui funus diripuerit,diſtraxerit,ſepeliri prohibuerit: qui cum telo in
foro,concione,comitio fuerit,qui templa,portáſve vrbis armatis obſederit,tenuerit, oc-

cupauerit. Hi omnes, vt Paulus ait, pœna legis Iuliæ priuatorum coërcentur. Sed alij pœnam Iuliæ publicorum ſtatuunt. l. 3. 4. 5. 10. D. ad leg. Iul. de vi pub. & generaliter vim armatam vim publicam definiunt. Ita hæc Pauli ſententia ſubruitur: niſi dicamus legem Iuliam de vi publica ſimilem omnino fuiſſe Valeriis, & vt in huius tituli principio Paulus noſter expoſuit pœnam initio ſanxiſſe tantùm aduerſus publicarum perſonarum, id eſt, magiſtratuum in ciues Romanos immoderatam vim. Lege autem Iulia de vi priuata pœnam eſſe ſancitam aduerſus priuatorum vim. Et ſanè ſicut eodem interdicto vis facta conuocatis armatiſque hominibus comprehenditur, vt ſupra tit. 6. oſtendimus, cur ſicut vis facta conuocatis hominibus legi Iulię de vi priuata ſubiicitur. l. 2. 4. 5. D. ad leg. Iul. de vi priu. non ſubiicietur etiam ea quæ armatis hominibus infertur? Verùm fuit ſæpe vel conſtitutionibus, vel Senatuſconſultis legibus Iuliis derogatum, obrogatum, ſubrogatũ: B nec vlla ferè lex publicorum iudiciorum ſyncera remanſit: ſed retento ſolo legis nomine, ei aptata ſunt quæcumque poſtea aliæ vel leges, vel conſtitutiones inuexerãt. Sic factum eſt, vt omnis vis armata ad pœnam legis Iuliæ publicorum redigeretur. Conſequens verò eſt, vt ea quoque ad legem Iuliam publicorum redigatur, quæ fit conuocatis hominibus ſine armis: quandoquidem hæc, vt diximus, quaſi paria coniungi ſolent, conuocatis armatiſve hominibus. Si quis igitur vim fecerit conuocatis hominibus, ei vtriuſque legis crimen obiici poteſt: quod fieri quãdoque ex eodem facto oſtẽdit l ſi præſes. D. de pœn. Atque ideo in Pandectis hæc verba, *Hac lege tenetur, qui conuocatis hominibus vim fecerit, quò quis verberetur, pulſetur, neque homo occiſus ſit.* tam ſub titulo De vi publica, quàm ſub eo qui eſt De vi priuata, reperiuntur. Illud notandum eſt, quod hîc Paulus ait, lege Iulia illũ C etiam teneri, qui eum cui aqua & igni interdictum eſt, receperit, celauerit, tenuerit: interdicitur enim & aqua ſimul & igni, & tecto. Cic. pro domo ſua. Id non ademptione, inquit ciuitatis, ſed tecti, & aquæ, & ignis interdictione faciebant. Appianus. 1. bel. ciu. καὶ στέγης. & Plutarchus in Metello.

Creditor chirographarius, ſi ſine iuſſu præſidis per vim debitoris ſui pignora cùm non babuerit obligata acceperit, in legem Iuliam de vi priuata committit. Fiduciam verò & pignora apud ſe depoſita perſequi & ſine auctoritate iudicis vindicare non prohibetur. D

Creditor aut chirographarius eſt, aut pigneraticius. Chirographarius ſi bona debitoris ſine iudicis auctoritate occupauerit, incidit in pœnam legis Iuliæ priuatorum ſupra lib. 2. tit. 14. l. in poſſeſſionem. C ad leg. Iul. de vi pub. l. vlt. D. ad leg. Iul. de vi priu. ex decreto D. Marci, vt Iuſtinianus tradit in Nou. 60. Pigneraticius ſi fiduciam ſiue pignora ſine iudice abſtulerit, & occupauerit, non incidit in legẽ Iuliam. l. 3. C. de pig. Dico fiduciam & pignora: nam hypothecas ſi per vim auferat, credo eũ teneri lege Iulia. l. 3. C. vi bon. rapt.

De lege Iulia Peculatus. TIT. XXVII.

SI quis fiſcalem pecuniam attrectauerit, ſubripuerit, mutauerit, ſeu in ſuos E vſus conuerterit, in quadruplum eius pecuniæ, quam ſuſtulit, condemnatur.

Peculatus eſt furtum pecuniæ publicæ vel fiſcalis. Huius legis pœna primùm fuit litis æſtimatio in quadru. l. pen. D. eod. tit. l. 1. C. eo. tum deportatio, deinde vltim. ſupplicium.

Ad legem Iuliam Repetundarum. TIT. XXVIII.

IVdices pedanei ſi pecunia corrupti dicantur, plerumque à præſide aut curia ſubmouentur, aut in exilium mittuntur, aut ad tempus relegantur. F

Hac lege damnantur magiſtratus, aut iudices pedanei, aut officiales qui pecunias à priuatis extorſerunt. Damnati pecuniam in quadruplum plerumque reddunt his à quibus acceperunt. l. 1. C. eod. tit. & hoc amplius extra ordinem puniuntur, vel exilio, vt & olim obtinuiſſe

A obtinuiſſe Aſconius ſignificat in 2. Ver. vel relegatione, vel ordinis amotione, vel duriori
pœna.l.7.§.vlt.D.eod.tit. Extat hęc ſententia in l.ſi quis aliquid.§.iudices.D.de pœn. Re-
ctè autem Anianus hoc loco pedaneos interpretatur iudices delegatos, qui ideo pedanei
dicuntur, quòd non ſint à tribunalibus, vel ſellis curulibus, ſed ab inferioribus ſubſelliis.

Ad legem Iuliam Maieſtatis. TIT. XXIX.

LEge Iulia maieſtatis tenetur is, cuius ope conſilio aduerſus Imperatorem
vel Remp. arma mota ſunt, exercitúſve eius in inſidias deductus eſt: quí-
B ve iniuſſu Imperatoris bellum geſſerit, delectúmve habuerit, exercitum cõ-
parauerit, ſollicitauerit, deſeruerit Imperatorem. His antea in perpetuum
igni & aqua interdicebatur, nunc verò humiliores beſtiis obiiciuntur, vel vi
ui exuruntur: honeſtiores capite puniuntur. Quod crimen non ſolùm facto
ſed & verbis impiis maximè exacerbatur.

Hac lege damnatis aqua & igni interdicebatur, vt & Cicero ſcribit Philip.1. Hodie ſi
humiliores ſint, aut comburuntur, aut beſtiis obiiciuntur: honeſtiores capite puniuntur.
Eſt autem iudicium de maieſtate duplex, Perduellionis, & maieſtatis. l.vltim. D. ad leg.
C Iul.ma. Rurſus aut de facto aliquo eſt, aut de maledicto: nec enim facto tantùm hoc cri-
men, ſed etiam verbis impiis, & maledictis maximè exacerbatur, vt Paulus ait: idémque
prorſus, vt opinor, Modeſtinus ſcripſerat in l.7.§.vltim.D. ad leg.Iul. maieſt. Sed quia ex
maledicto non contrahi crimen maieſtatis poſtea conſtitutum eſt, conſtitutióque relata
in Codicem Iuſtiniani.l.1.C.ſi quis Imp.mal. ideo Modeſtini verba ſic Tribonianus im-
mutauit, *Crimen maieſtatis, facto, vel violatis ſtatuis vel imaginibus maximè exacerbatur.* Haud
tamen peritè, cùm factum ſatis violatas ſtatuas comprehenderet. Illa etiam quæ addita
ſunt verba, *in milites*, non recipio.

In reum maieſtatis inquiri prius conuenit, quibus opibus, qua factione,
D quibus hoc auctoribus fecerit. Tanti enim criminis reus non obtentu adula
tionis alicuius, ſed ipſius admiſsi cauſa puniendus eſt. Et ideo cũ de eo quæ-
ritur, nulla dignitas à tormentis excipitur.

Diligenter inquirendum eſt de obiecto crimine maieſtatis, nec niſi re vera quis contra
maieſtatem aliquid admiſerit, arripienda eſt quæuis occaſio eiuſmodi ad adulandũ prin-
cipem.l.famoſi.§.hoc tamen.D.ad leg.Iul. maieſt. Adeo autem graue eſt hoc crimen, vt
cùm de eo quæritur, nulla dignitas à tormẽtis excipiatur.l.3.& 4.C.eod. Ammianus Mar
cel.lib.xix. Vbi maieſtas pulſata defenditur, à quæſtionibus vel cruentis nullam Cornelię
leges exemẽre fortunam. Chryſoſtomus hom.12. ἔνθα ἂν ἡ καθοσίωσις, ἀξίωμα οὐδὲν ὠφελεῖ.
E Ait Corneliæ leges, quoniam & de maieſtate leges tulit Cornelius Sulla, ſicut de parrici-
dio, falſo, ſicariis, veneficis, iniuriis, repetundis.

Ad legem Iuliam ambitus. TIT. XXX.

PEtiturus magiſtratum, vel prouinciæ ſacerdotium, ſi turbam ſuffragio-
rum cauſa conduxerit, conuictus, vt vis publicæ reus, in inſulam depor-
tatur.

Lege Iulia ambitus tenebantur, qui populi Rom. ſuffragia coëmebant. Quæ lex ho-
F die ceſſat, quoniam nulla habentur comitia, omni belli & pacis iure in principem colla-
to. Sed ad inſtar legis Iuliæ ex S.C. tenetur is, qui in municipiis Duumuiratum, vel ſacer-
dotium, vt puta Alytarchiam, corruptis decurionum ſuffragiis, petit. l. 1.D. de leg. Iul.
amb. Qui ſi & in eam rem multitudinem conuocauerit, etiam lege Iulia de vi publica
tenebitur, vt hîc Paulus tradit.

De pœnis militum. TIT. XXXI. A

SI pecunia accepta miles cuſtodiam dimiſerit, capite puniendus eſt. Et certè quæritur cuius criminis reus dimiſſus eſſe videatur.

Plerumque rei à militibus cuſtodiuntur. Hi verò ſi cuſtodias, id eſt, reos pecunia accepta dimiſerint, capite puniuntur, aut, vt adiicitur in l. vlt. D. de cuſt. reor. in extremum militiæ gradum, vt puta in funditorum auxilia tranſcribuntur, pro modo ſcilicet delicti, cuius ij qui dimiſſi ſunt, rei delati erant.

Qui cuſtodiam militi proſequenti magna manu excuſſerint, capite puniuntur. B

Cuſtodiæ plerumque ſub proſecutione militum ad congruum iudicem remittuntur: has ſi qui proſecutoribus excuſſerint manu facta, capite puniuntur.

Quando appellandum ſit. TIT. XXXII.

QVotiens iuſiurandum poſtulatur, eo tempore appellandum eſt, quo defertur, non quo iuratur.

Poſt iuſiurandum in litem ſecuta ſentẽtia appellari poteſt. l. vlt. §. 1. D. de appel. Idémque eſt in omni iureiurando iudiciali, id eſt, quod ex ſola auctoritate iudicis venit. Res enim iudicari potius, quàm iureiurando tranſigi videtur. At poſt iuſiurandum quod ego quidem appello neceſſarium, id eſt, quod in iudicio defertur ab aduerſario, appellari non poteſt, quia & id, ſicut voluntarium ex conuentione proficiſcitur. l. qui iuraſſe. §. vlt. l. & ſi ſeruus. l. vlt. D. de iureiur. nec ſequi ſententia ſolet. Poſt delatum autem ab aduerſario iuſiurandum, ſi ſententia definitiua iudex eum, cui delatum eſt iuſiurandum, iurare iuſſerit, & ſecundùm eum ſe litem dare pronuntiauerit: verbi gratia ſi pecuniam is ſibi deberi iurauerit, appellatio interponi poteſt: quod aliqua ex parte Iuſtinianus corrigit in l. generaliter. C. de reb. cred. C

De cautionibus, & pœnis appellationum. TIT. XXXIII. D

NE liberum quis & ſolutum haberet arbitrium retractandæ, & reuocandæ ſententiæ, & pœnæ, & tempora appellatoribus præſtituta ſunt. Et niſi iuſtè appellauerint, tempora ad cauendum in pœna appellationis præſtituta ſunt. Igitur morans eo in loco vbi appellauit, cauere debet, vt ex die acceptarum litterarum continui quinque dies computentur. Si verò longius, ſalua dinumeratione integri quinque dies cum eo ipſo quo litteras acceperit, computantur.

Appellatione interpoſita, intra diem quintum petendi & accipiendi ſunt apoſtoli, vt infra tit. prox. dicemus. Ruſus ex die acceptorum apoſtolorum, intra diem quintum præſens, ni iuſtè appellauerit, ſpõſionem facere, & de certa pœna rectè cauere debet. Abſens quoque intra eum diem cauere debet cùm ſuperuenerit. Itineri autem faciendo in vicena millia paſſuum dantur ei dies ſinguli. Sed hoc cautionis genus hodie ſublatum eſt. l. eos. §. vlt. C. de appel. Anianus, & Gratianus errant, dum hanc ſententiam accipiunt, de die intra quem interponenda appellatio eſt. Interponenda enim eſt intra biduum, aut triduum. E

Ne quis in captionem verborum in cauendo incidat, expeditiſsimum eſt pœnam ipſam, vel quid aliud pro ea deponere. Neceſſe enim nõ habet ſponſorem quis vel fideiuſſorem dare, aut præſentem eſſe. Sed ſi contra eum fuerit pronuntiatum, perdit quod depoſuit. F

Hæc cautio perſonas non deſiderat pro ſe interueniẽtium. Poteſt enim quis in vicem cau-

A cautionis, pecuniæ, vel pignorum depoſitione fungi: idq; expeditius eſt. Nec tamen æquè receptum eſt in prætoriis ſtipulationibus. l.7. D. de præt. ſtipul. Ipſe etiam repromittere neceſſe non habet: Illa enim depoſitio ſufficit, quæ victo appellatore, non vt ſacramentũ olim ad ærarium redibit, ſed quemadmodum proxima ſententia indicat, indemnitati aduerſarij per eum conſuletur.

Quotiens in pœna appellationis cauetur, tam vnus, quàm plures fideiuſſores, ſi idonei ſunt, dari poſſunt. Sufficit enim etiam per vnum idoneum indemnitati pœna conſuli.

B Hæc appellationis cautio vno fideiuſſore contenta eſt, modo ſi idoneus ſit quod & in omnibus ſatiſdationibus admittendum reor.

Si plures appellant, vna cautio ſufficit, & ſi vnus caueat, omnibus vincit.

In communi cauſa vnus libellus, vna appellatio, vna cautio ſufficit: & hãc, ſi vnus præſtiterit, omnibus vincit, & vincitur. Immò & plerumque ſi vnus tantùm appellauerit, omnibus vincit, licet non omnes videãtur appellaſſe. l.3. l. ſi qui ſeparatim. §. vlt. D. de app.

Cùm à pluribus ſententiis prouocatur, ſingulæ cautiones exigendæ ſunt, & de ſingulis pœnis ſpondendum eſt.

C Si in vna cauſa duplex ſententia feratur, duplex appellatio neceſſaria eſt. l. cùm in vna. D. de appel. Ergo & duplex cautio. Sed, vt initio admonuimus, hæc cautio ſublata eſt.

Modus pœnæ, in qua quis cauere debet, ſpecialiter in cautione exprimẽdus eſt, vt ſciat in qua ſtipulatio committatur. Aliter enim rectè cauiſſe non videtur.

Si omiſſa depoſitione, de qua ſuperius actum eſt, appellator malit cauere, in cautione certam ſummam debet comprehendere. Quod & in ſtipulationibus prætoriis, quæ quãti ea res eſt promiſſionem habent, expeditius eſt. l. vlt. D. de præt. ſtip.

D Aſſertor ſi prouocet, in eiuſmodi tertiam cauere debet, quanti cauſa æſtimata eſt.

Thalelæus notat in tit. de aſſer. tol. aſſertorem olim obnoxium fuiſſe dandæ pro ſeruo cautionis. Certè ſi appellauetir, auctore Paulo, in eius quantitatis tertiam pro ſeruo cauere debet, quanti lis æſtimata eſt. De aſſertore diximus in huius libri tit. 1.

De dimiſſoriis litteris. Tit. xxxiiii.

E Ab eo à quo appellatum eſt, ad eum, qui de appellatione cogniturus eſt, litteræ dimiſſoriæ diriguntur, quæ vulgò Apoſtoli appellantur, quorũ poſtulatio, & acceptio intra quintum diem ex officio facienda eſt.

Dimiſſoriæ litteræ ſunt, per quas is à quo appellatum eſt, cauſam ad eum, qui appellatus eſt, tranſmittat, quæ vulgò Apoſtoli dicuntur. l. Lucius. D. de iu. fiſc. l. 1. D. de libel. dimiſſ. Petebantur, accipiebantur, & reddebãtur intra diem quintum ex interpoſita appellatione. Sed ex conſtitutione Imperatorum, etiam non petẽte appellatore, ſine aliqua dilatione à iudice dantur. l. eos. §. vlt. C. de appel.

F Qui intra tempora præſtituta dimiſſorias non poſtulauerit, vel acceperit, vel reddiderit, præſcriptione ab agendo ſubmouetur.

Qui intra conſtitutũ diem Apoſtolos non petiit, accepit, reddidit, repellitur præſcriptione. Et hæc cauſa eſt, cur in libro ſingulari de præſcriptionibus Modeſtinus de Apoſtolis tractauerit. l. dimiſſoriæ. D. de verb. ſign. Credo autem intra quintũ diem & peten-

dos,& accipiendos,& reddendos Apoſtolos fuiſſe, ſalua ſemper abſentibus pro ratione A
itineris dierum dinumeratione. Quamobrem quod in quibuſdam libris in extremo hu-
ius ſententiæ additum eſt, *Et pœnam appellationis inferre cogitur*, non probo. Nam hanc pœ-
nam is tantùm ſolet promittere, qui Apoſtolos accepit,& reddidit, computatis ex die A-
poſtolorum acceptorum & redditorum pœnæ promittendæ quinque diebus.

De reddendis cauſis appellationum. TIT. XXXV.

MEritum appellationis cauſæ capitalis,& ipſam rationem ſtatus non ni-
ſi per noſmetipſos proſequi poſſumus. Nemo enim abſens aut duci in B
ſeruitutem poteſt, aut damnari.

Vt cauſam capitalem reus per procuratorem agere non poteſt, ita nec appellationem.
l.1.D.an per al.cauſ.app.red.poſſ. Idemq; iuris eſt in cauſa ſtatus, ne quis abſens in ſerui-
tutem ducatur. Iuſtinianus tamen in l.1.C.de aſſert.toll. ei qui ex libertate in ſeruitutem
vocatur procuratorem dare permittit, non etiam ei qui ex ſeruitute vocatur in libertatẽ:
atque ita huic Pauli ſententiæ derogatum eſt.

Moratorias appellationes, & eas quæ ab executoribus & confeſſis fiunt,
recipi non placuit. C

Moratoria ſiue fruſtratoria appellatio non recipitur, qualis eſt ea quam manifeſti, cõ-
feſſi,& conuicti interponunt. Reo enim confitente certa res eſt, certa lex. A lege autem
certa non poteſt appellari: & hoc eſt quod dicitur, à pœna non appellari. l.ſi qua pœna.
D.de verb.ſig. ordinaria ſcilicet. Hodie quia pœnæ omnes extraordinariæ ſunt, etiã con-
feſſi à pœna ſi appellauerint, audientur. Item moratoria eſt appellatio quæ ideò interpo-
nitur, ne pignus diſtrahatur, vt moratoria cautio. l.vlt. D. de appell. rec. l.cùm poſſeſſor.
D.de cenſibus. vel ne cauſa reſtitutionis agatur. l.intra. D.de minoribus. Ab executione
quoque ſera aut moratoria eſt appellatio, ideoq; non recipitur. l.ab executione. C.quor.
appel.non recip. D

Eum qui appellat cum conuitio ipſius iudicis appellare non oportet: i-
deoque quod ita factum eſt, arbitrio principis vindicatur.

Is qui cum conuitio à iudice prouocat principem, arbitrio principis coërcetur. Dixi-
mus de hac re ſ.tit. De iniur.

Poſt prouocationem quid obſeruandum ſit. TIT. XXXVI.

QVotiens poſſeſſor appellat, fructus medij temporis deponi conuenit. E
Quòd ſi petitor prouocet, fructus in cauſa depoſiti eſſe nõ poſſunt,
nec rectè eorum nomine ſatiſdatio poſtulatur.

Si poſſeſſor condemnatus appellauerit, fructus ſequeſtro deponuntur. l. ab executio-
ne.C.quot.appel.non rec. Symmachus in epiſtolis. Interea conſtitutionis memor ſeque-
ſtraui mobilia, fructuſq; præcepi, ne temporis vſurpatio abutatur indebitis. Petitore cõ-
demnato huic fructuum ſequeſtrationi locus eſſe non poteſt, niſi populitẽtur ab aduer-
ſario, vt ait l.imperatores. §. vlt.D. de app. Sed neque quicquam eorum nomine petitor
qui appellauit, cauere debet.

Si propter prædia vrbana, vel mancipia appelletur, penſiones eorum, vel F
mercedes, vecturæ etiam, ſi de naui agatur, deponi ſolent.

Superior ſentẽtia eſt de prædiis ruſticis: hæc de vrbanis,& rebus mobilibus. Omnium
autem harum rerum fructus ex conſtitutionibus, poſſeſſore damnato, ſequeſtrantur.

A *De meritis appellationum.* TIT. XXXVII.

OMnimodo probandum eſt, vt quotiens iniuſta appellatio pronunciatur, ſumptus, quos, dum ſequeretur aduerſarius, impendit, reddere cogatur, non ſimplos, ſed quadruplos.

Eſt hoc in cauſis appellationum proprium, vt appellator victus ſumptus victori reddat in quadruplum: Quod videtur abrogari. l. 3. C. de fruct. & lit. exp. Antea legebatur, *Omnimodo puniendum*, alias, *ponendum*: emendaui, *probandum*.

B FINIS INTERPRETATIONVM IACOBI Cuiacij in Iulij Pauli Sententiarum libros quinque.

C

IACOBI CVIACII DE DIVERSIS TEMPORVM PRÆSCRIPTIONIBVS ET

D TERMINIS Πραγματεία.

VARIA præſcriptionum terminorumque genera recenſere conſtitui, exemplum ſequutus cùm Latinorum Dyni & Oldendorpij, tum Euſtathij Græci anteceſſoris, qui ea de re libros cōſcripſerunt: Latini hac inſcriptione, De præſcriptionibus, non ſatis conſideratè, cùm plus polliceatur inſcriptio quàm liber contineat. Inſcriptio eſt De exceptionibus. nihil enim aliud eſt præſcriptio quàm exceptio: hinc Tertulliani liber de præſcriptionibus, id eſt, de exceptionibus & defenſionibus aduerſus hæreticos. Dicuntur etiam ſubſcriptiones auctore Chariſio libr. 11. hinc lib. 11.
E Βασιλικῶν tit. 5. καὶ ὑπογραφῆς ἐξεβάλλετο. Liber autem illorum eſt de vna tantùm præſcriptionum ſpecie, id eſt, de exceptionibus temporalibus. Ruſus non de præſcriptionibus tantùm, ſed & de terminis. Terminum voco quod Græci προθεσμίας, quod determinationem Vlpian. l. 15. §. vlt. De teſtamen. milit. quodque ita definiunt, προθεσμία ἡ ῥητὴ καὶ τεταγμένη ἡμέρα εἰς τὸ δεῖν τι ἢ παρὰ ἰταλοῖς λέγεται τέρμινος in libro αἱ κατὰ στοιχεῖον γραφόμεναι λέξεις ῥωμαϊκαὶ ἐν τοῖς νόμοις. Rectius in Pandectis, De diuerſis temporalibus præſcriptionibus, & de acceſſionibus poſſeſſionum. Sic legendum. quod Græci confirmant, qui ita vertunt, περὶ διαφόρων προσκαίρων παραγραφῶν καὶ προσθέσεων κατοχῶν. Duo namque eo titulo tractantur, temporum exceptiones, & temporum coniunctiones ſiue continuationes, quæ acceſſiones dicuntur interruptionibus temporum contrariæ. Rectius item Eu-
F ſtathius ita ſuum librum inſcripſit: περὶ χρονικῶν διαστημάτων ἀπὸ ῥοπῆς ἕως ἑκατὸν ἐτῶν, vel vt alij habent, περὶ χρόνων καὶ προθεσμιῶν ἀπὸ ῥοπῆς ἕως ρ' ἐνιαυτῶν, quo etiam vberius diligentiuſque quàm Latini hac de re tractat, diſtinctione titulorum adhibita, vt & Dynus fecit. Ac primus quidem titulus eſt de momento. Alij ſunt de horis, diebus, menſibus, annis, & poſtremus, de tempore infinito.

De momento. Cap. I. A

MOmentum accipiunt iuris auctores pro atomo, vt cùm id quod filiusfam.
adquirit, ſcribunt ne momento quidem in eius perſona conſiſtere, & con-
feſtim patri adquiri l. placet. de adq. her. id eſt, ἐν ἀτόμῳ. Tertull. de reſur-
rectione carnis, Cùm in atomo, in momentaneo oculi motu. Hieron. ad
Mineruium. In atomo & in puncto temporis & momento. In articulo l.
3. C. de off. com. rer. priu. & in No. Maioriani De bonis caducis, ordinatis in articulo pa-
latinis. Accipiunt & momentum ἐν πλάτει pro latiore quodam temporis ſpatio. l. pen.
de cond. trit. vbi mortis tempus, quod eſt momentarium, latius accipitur. & pro hora fe- B
re interdum. l. 3. §. minorem. ſ. de minor. & ob id nõ malè inter exempla momenti primo
loco Græci proponunt. l. ter enixa. ĵ. de ver. ſign. quæ eam quoque ter enixam videri ait,
quæ vno fœtu tergeminos peperit. quod non fit ἐν ἀτόμῳ, momento tamen fit. quæ res
dubitationem faciebat, num videretur ter enixa quæ momento ter eſſet enixa. Secundò
aliud exemplum proponunt ex l. 15. & 16. de ſta. ho. Ancilia teſtamẽto manumiſſa eſt ſub
condicione, ſi tres peperiſſet. Peperit vnum, poſtea tergeminos vel peperit duos primùm
& poſtea geminos. vel etiam finge cùm nondum peperiſſet, vno partu peperit quatuor
geminos, quartus liber naſcetur quaſi ex matre libera. Momẽtum breue temporis quod
intercedit inter tertium & quartum partum, quarto largitur libertatem. Atqui, vt Atha-
naſius adnotat, accidit aliquãdo vt inter vnum & alterum partum intercederent dies XL. C
l. 3. ſi pars her. pet. An igitur dies XL. accipiemus pro momento? Minimè verò. Id enim
accidit ἐκ παραδόξου. & ideo conſiderationis noſtræ non eſt. Similiter verò, vt oſtenditur
in eadem l. 15. ancilla manumiſſa ſub condicione, Si dederit Titio vel heredi x. liberum
parit, ſi eo momento quo parit, per alium dederit x. quaſi impleta condicione. Tertiò
illud de momento adnotant, quod proditum eſt edicto prætoris, & lege Iulia de adulte-
riis, annorum XXV. tempus computari à momento in momentum. l. 3. §. minorem. de mi-
nor. l. ſi maritus. §. lex Iulia ad leg. Iul. de adult. quod & in tempore perſonalium actionũ
locũ habet l. 5. de obl. & act. & in nuptiis auctore Iuſtiniano No. c. & Leone No. LXXIIII.
Eſt verò ea computatio naturalis à momẽto ad momentum, vel à ſigno ad ſignum. Alia
eſt ciuilis, quoties non à momento in momentum, ſed à die in diem annus computatur,
quod fit in lege Ælia Sentia cùm quæritur de minore XX. annis, & in XII. cùm quæritur D
de vſucapione, & in lege Iulia & Papia cùm quæritur de anniculo. l. anniculus. ĵ. de ver.
ſign. l. 5. ſ. de manu. l. in vſucapione. ſ. de vſur. & vſuc. & in pleriſque aliis cauſis. Aliquãdo
annus à die ſtatim computatur, vt ſi dixeris XIIII. annorũ eſſe eum, qui nunc primùm eſt
ingreſſus annum XIIII. qua de re in l. qui filium. §. Fabius. ſ. ad Treb. Quartò notandum
de momento, eum etiam qui momento tantùm poſſedit rem quam bona fide emit à nõ
domino, habere actionem Publicianam. l. cùm ſponſus. §. vlt. de publ. in rem act. Hæc a-
ctio datur bona fide poſſeſſori, qui poſſeſſionẽ amiſit nondum impleta vſucapione. Ser-
uorum vſucapio erat olim annus, & ideo Publiciana competebat de infante ſeruo non-
dum anniculo, vt eſt ſcriptum in d. l. cùm ſponſus. §. pen. quod eſt certiſſimum veſtigium
iuris antiqui. namque nondum anniculo, id eſt, nondum vſucapto. Quintò ad momen- E
ti titulum pertinet etiam quæſtio de pariter mortuis. Pariter enim ſic accipitur, eodem
momento. de qua in l. ſi in emptione. §. vlt. de contr. empt. l. qui duos. l. quod de pariter.
de reb. dub. Sextò notant, cõdiciones eſſe quaſdam, quę vltimo moriendi momento im-
pleri poſſunt, veluti ſi x. dederit, ideoque filius heres inſtitutus ſub ea condicione, heres
extitiſſe videtur, ſi eo moriente alius eius nomine dederit. l. vlt. de cond. inſtit. l. 4. de her.
inſt. l. 15. ſ. de ſta. ho. Septimò notant vſumfructum patri non adquiri, ſi quis donauerit fi-
liofa. ſeruum vt ſtatim eum manumittat. quia eodem momento adquiritur filio, & liber
fit. Momentarius vſusfructus non eſt vſusfructus. l. vlt. §. vlt. C. de bo. quę lib. adq. Simili-
ter ſi quis donauerit filiofa. ſub condicione vt creditori ſoluat & ſoluerit, videtur à dona- F
tore eodem momento pecunia profecta ad creditorem, & fiunt nummi accipientis, nec
quidquam adquiritur patri. l. ſed & ſi paterfa. §. 1. ad Maced. Octauò, colonos inhærere
glebis, id eſt, agriculturæ, vt ne puncto quidem temporis longius abduci poſſint. l. colo-
nos. C. de agric. & cenſ. Punctum accipiunt pro momento. Quidam tamen alij differen-
tiam

A tiam faciũt inter puncta, momenta, vncias, atomos. Nonò, ad momentum pertinere putant quod traditur in l. ſi filiusfa. ad Maced. Si filiusfa. accepta mutua pecunia quaſi mãdato patris ſcribat ad patrem vt eam ſoluat, pater debet continuò, ſi nomen improbat, interponere teſtationem contrariæ voluntatis. Continuò accipiunt pro momẽto, quo exemplo poſſent adiici innumera. Sed interdum Continuò ſiue Confeſtim accipitur latius, veluti pro duabus horis, vt cùm dicitur vim vi eſſe confeſtim propellendam, quod eſt expreſſum lib. LX. Βασιλικῶν. vt notauimus v. Obſeruationum. Interdum pro triduo. l. vlt. C. de erro. aduo. l. vlt. C. de iudic. Præterea ideo Græci vtuntur iis exemplis in quibus eſt Continuò vel Pariter, quòd libri Βασιλικῶν habeant ἐν ῥοπῇ. Poteſt & iis quæ tradita ſunt de momento adiici l. cùm prætor. de diu. reg. iur. l. in numerationibus. de ſolut. l. continu-
B us in princ. de ver. obl. l. 3. §. 1. Quod vi aut clam. & aliæ complures, & quæ de momenti interdicto ſunt prodita, quod & πρὸς ῥοπὴν interdictum Græci appellant.

De Hora. CAP. II.

De hora hoc primum Euſtathius tradit, Si alia hora pater ſibi, alia filio impuberi teſtamentum, id eſt, pupillarem ſubſtitutionem fecerit adhibitis teſtibus quinque valere pupillarem ſubſtitutionem, nec teſtamẽtum paternum rumpere, ſine quo conſiſtere non poteſt. l. ſi quis eum. §. 1. de vul. ſubſt. Dicit teſtibus quinque ſecundum No. Leonis. nam antea exigebantur teſtes VII. deinde profert
C l. 2. de ver. ſig. quæ expoſita vrbis definitione, poſtea maiorẽ partem diei ait eſſe ſeptem, horarum primarum non ſupremarum. Dies naturalis, id eſt, lux conſtabat horis XII. quocunque anni tempore. Nox item, quæ tamen augmentum & deminutionem recipiebant augeſcente vel decreſcente die aut nocte, quòd expoſuit Aldus eleganter in Columellã. Cùm igitur dies naturalis ſit horarum XII. media diei pars eſt horarũ ſex. Hora ſexta meridies. & conſequenter maior diei pars horarum VII. Sed vtrùm primarum an ſupremarum? Sanè primarum, vel quia recentes & integri manè libentius homines dant ſe ad laborem, quàm feſſi iam. Poſt meridiem longis diebus, etiam locatore inuito, his qui ſuas operas conduxerunt, adquieſcere & meridiari licet. quod receptum eſt arg. l. medicus. de op. lib. Vel potius, quia eis Romani litibus negotiisq; gerendis potiſſimùm vacabant. Re-
D ferendam autem eam legem puto ad Tribunum pl. & Prætorem ſuadente inſcriptione, quibus extra vrbem non erat ius abnoctandi, ſicut præſidi ius non eſt abnoctandi extra prouinciam. l. illud. De offic. præſ. Abnoctaſſe videtur, ſi nulla parte noctis in vrbe fuerit, non ſi maiore parte, veluti horis octo. Maior pars noctis eſt horarum octo vel ſeptem ſupremarum, quod paulò ante diem exſurgere homines ſoleant. Diei autem ſeptem primarum, quibus ſi abfuerit Prætor vel Tribunus extra vrbem, partem maiorem diei abfuiſſe dicetur. & ob id diei & vrbis definitionem iungit, ſicut in l. vrbana. eod. tit. vrbanorum & pernoctationis. Eſt & dies ciuilis ſiue Romanus à media nocte ad inſequentem mediam noctem, qui cõſtat horis XXIIII. l. more. De feriis. qua ratione cùm anni eorum qui teſtamenta faciunt, computentur à die ad diem, valere dicitur teſtamentum quod fecit quis
E pridie natalis ſui poſt mediam noctem l. 5. qui teſt. fac. poſſ. In XII tab. meridies & ſolis ortus vel occaſus nominatur, veluti Ante meridiem cauſam coniicito, &c. Horę non nominantur auctore Cenſorino in lib. de die natali, vt in aliis poſtea legibus, veluti lege Iulia de adulteriis, vt deprehenſum adulterum quem nolit aut non liceat occidere, retinere vir aut pater poſſit teſtandæ eius rei gratia horis XX. l. capite. ad l. Iul. de adult. quam XX. horarũ prẹſcripſionem primo loco poſuit Dynus in ſuo libro de præſcriptionibus, Græci poſuerunt malè ſub tit. De duobus diebus.

De Die. CAP. III.

F Diem iam ſuprà diuiſimus, horarum cuiuſque indicandarum cauſa, in naturalem & ciuilem. Eſt & alia diuiſio dierum, in vtiles & continuos & ſeſſionum. Vtiles ſunt, quibus experiundi iuris ſui poteſtas eſt l. 1. de diu. temp. præſ. quas vocant ὡρισμένας, ea forma, qua & vtilem actionem plerumque ὡρισμένην. Seſſionum, quas vocant βηματικὰς, ſunt quibus prætor vel præſes ſedet pro tribunali, qui poſſunt non eſſe vtiles. l. 2. quis ordo in bo. poſſ. ſer. l. 5. §. ſatisfactionis. vt in poſſ. leg. Con-

tinui qui ſint notū eſt. De die hoc primùm tradunt. Itineri faciendo in ſingulos dies Prætorem præſcribere xx. millia paſſuum ei, qui cauet iudicio ſiſti præter eum diem quo cauet, & in quem ſiſtere debet. l. 1. ſi quis caut. & in 1. Inſtitutione. rit. de excuſ. tut. Primum librum Inſtitutionum, primam Inſtitutionem vocant: ſecundum, ſecundam Inſtitutionem: tertium, tertiam Inſtitutionem. Sic & Theophilus loquitur. Ea temporis præſcriptio lege dari dieitur in l. ſi cui in prouincia. §. pen. Ex quibus cauſ. ma. & ab Auſonio ad Theonem, A

Milia bis nongenta iubet demenſio legum
Adnumerata reos per tot obire dies.

Id eſt, per dies x c. Sic legendum eſſe apud Auſonium me docuit Pet. Pitheus vir eruditiſſimus. At in cautione Iudicio ſiſti, ſicut diximus, in die ponenda ea dimenſio ſeruatur. Die non poſita, eius definitio remittitur ad virum bonum, ſicut fit in ſtipulatione Epheſi dari. l. de die. Qui ſatiſd. cog. Ante diem moriente eo qui ſiſti debuit, ſoluitur ſtipulatio. l. 4. eod. tit. Secundò ſub eodem titulo De die notant, biduum interdum pro vno die computari ex l. 3. §. minorē. De minor. & ideò ei qui natus eſt biſſexto, priore vel poſteriore die diem natalem eſſe v i. Kal. Mar. anno ætatis x x v. quo non intercalatur: quē compleſſe oportet vt videatur maior xxv. annorum. Sic & in aliis pleriſque cauſis biduū illud pro vno die habetur, vt in vſucapione, & in actione temporali, & in tempore conſtituto condemnatis, id eſt, in actione iudicati, non tamen in lege commiſſoria. & ita rectè accipit Hugolinus l. 2. De diuerſ. temp. præſcr. conſtituta differentia inter tempus legitimum & conuentionale, ita etiam Græci lib. 51. Βασιλικῶν. tit. 3. Tertiò notant, diebus dominicis præſides debere cuſtodias inuiſere, & curare vt cōmentarienſes eos tractēt humaniter, eiſq; niſi ſuo viuant, præbeant alimonia & lauacra. l. iudices. C. de epiſc. audien. Similiter conſtitutum eſt, vt epiſcopi viſitent cuſtodias κτ̀ τετράδα, ἢ παρασκευήν, id eſt, Mercurij vel Veneris diebus, ſiue ſerui ſint ſiue liberi, vtq; curent & moneant præſides ea exequi quæ legibus cauta ſunt de cuſtodia reorum, eis ceſſantibus, vt id deferant Imperatori. Ea conſtitutio fuit Græca, cuius pars deſideratur in tit. C. de epiſc. audien. Integra verò in tit. de cuſt. reo. Sententia extat lib. l x. Βασιλικῶν, quam inferius exponā commodiore loco. Partem quæ eſt l. 22. de epiſc. audiend. quam habeo, ſubiiciam. Αὐτοκράτωρ Ἰυστινιανὸς Μηνᾷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Οὐδένα ἐμβάλλεσθαι ἐν φυλακῇ δίχα προστάξεως τῶν κτ̀ τὴν εὐδαίμονα ταύτην πόλιν, ἢ ἐν ἐπαρχίᾳ ἐνδόξων, ἢ περιβλέπτων, ἢ λαμπροτάτων ἀρχόντων, ἢ τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἐκδίκων βουλόμεθα. ἐπὶ δὲ τῶν ἐμβληθέντων, ἢ ἐμβαλλομένων τοὺς θεοφιλεστάτους τῶν τόπων ἐπισκόπους μίαν ἑκάστης ἑβδομάδος ἡμέραν τὴν τετράδα, ἢ τὴν παρασκευὴν τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς διερευνᾶσθαι, καὶ σὺν ἀκριβείᾳ μανθάνειν τὰς τῆς αὐτῶν κατοχῆς αἰτίας, καὶ εἴτε οἰκέται τυγχάνοιεν ὄντες, εἴτε ἐλεύθεροι, εἴτε ἐπὶ χρήμασιν, εἴτε ἐπὶ ἄλλοις ἐγκλήμασιν, εἴτε ἐπὶ φόνοις ἐμβεβλημένοι παρασκευάζειν τοὺς ἐνδοξοτάτους, καὶ περιβλέπτους, καὶ λαμπροτάτους ἄρχοντας, ταύτης τε τῆς εὐδαίμονος πόλεως, καὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκεῖνα πράττειν ἐπ' αὐτοῖς ἅπερ ἡ πρὸς τοὺς ἐνδοξοτάτους ἐπάρχους περὶ τούτου καταπεμφθεῖσα θεῖα ἡμῶν διαγορεύει διάταξις ἀδείας διδομένης τοῖς κτ̀ καιρὸν θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις εἴτινα ῥαθυμίαν ἴδοιεν γενομένην παρὰ τῶν κτ̀ καιρὸν ἐνδοξοτάτων καὶ μεγαλοπρεπεστάτων, καὶ λαμπροτάτων ἀρχόντων, ἢ παρὰ τῶν πειθομένων αὐτοῖς τάξεων ταύτην μηνύειν ὡς ἂν ἡ προσήκουσα κτ̀ τῶν ῥαθυμούντων ἐνεχθείη κίνησις. Dat. x v. Kal. Febr. CP. Decio Coſ. Τετράδα καὶ παρασκευὴν interpretatus ſum Mercurij & Veneris. rectè. Petrus Alexandriæ can. 15. Τετράδι γὰρ καὶ παρασκευῇ νηστεύειν. τὴν μὲν διὰ τὸ κτ̀ τοῦ Χριστοῦ τῆς προδοσίας συμβούλιον, τῇ δὲ παρασκευῇ διὰ τὸ σωτήριον πάθος. Quartò notant die Sabbati Iudæos non eſſe conueniendos, nullaq; munera perſonalia, nullas angarias ab eis exigendas. l. 12. C. de Iudæis. Quintò, vt dies Paſchæ, & dies Natalis Domini & Epiphaniarum, qui & τῶν φώτων dicitur, ſint feriati ex l. omnes. C. de feriis. Idemq; conſtituitur in diebus natalitiis vrbium, qualia fuēre Parilia Romæ. Feriatos dies Græci vocāt ἀπράκτους & ἀργὰς ἡμέρας. Sextò, vt is qui in diem debet, non niſi præterito eo die cōueniatur. §. omnis. Inſtit. de verb. obl. Idemq; eſſe in anno & menſe. l. 27. & 42. de verb. obl. Septimò, vt ſi eadem die duobus eadem res pignori obligetur, non ſit alter altero potior, ſed ſingulis inſolidum res ſit obligata pro quantitate debiti. l. ſi fundus. §. pen. de pig. Horæ potiorem creditorem non faciunt. Sic l. 6. in princip. De excuſ. tut. Vltimò, vt ſi quis ipſo die latæ ſententiæ appellauerit inter acta viua voce, hoc ſufficiat etiam ſi libellum nō dederit. l. 5. §. vlt. De appel. Itemq; eodem die iudicem conſequentia quæ deſunt ſententiæ ſupplere

(Margin letters: B, C, D, E, F)

A ſupplere poſſe, vt ſi expenſarum condemnationem vel remiſſionem omiſerit. Sententiæ
tenorem ne eo quidem ipſo die mutare poſſe.l.Paulus.l.cùm quærebatur.eo.tit.quę duo
tantùm exempla Dynus de die propoſuit. Adiecit & aliud Oldendorpius ex l. Diuus.de
reſt.in int.Contumaciam purgari ſi quis poſt condemnationem eo ipſo die ſedentē Prętorem pro tribunali adierit.Eſt & aliud in l.vnius.§.pen.D.de quæſt.l.1.de aq.quo.& æſt.

De biduo. Cap. IIII.

EX Nou.x c v. primùm notandum eſt, præſidem biduo antequã prouinciam
ingrediatur, debere deceſſori ſuo amicè ſcribere, vt ſibi officia mittat obuiam,
qui & tum annonas publicas deſinet capere. Item condicionem ita datam, Il-
B lud facito in diebus, nullo alio adiecto, in biduo impleri debere.l.inter illam.
§.vlt.De verb.ſig.Item ex l.1.C.de erog.mil.an.militibus expeditionis tẽpore biduo buccelatũ, vno die panem dari oportere, biduo carnem veruecinam, vno die lardum. Itẽ ex
l.1.C.de tract.& ſtat.iis quibus dantur tractoriæ, i. duplomata curſus publici cauſa, non
eſſe ius ſtatiua habendi, i. vllo loco conſidẽdi vltra biduum. Item ex l.ædiles.2.§.vendẽdi.
de ædil.ed.quod ſolum ſolus Dynus notauit, ſub tempus venditionis ornata iumẽta videri, quę biduo ante venditionem ornata viſa ſunt. Sed peſſimè eum §.interpretatur. Lex
ait emptori dari actionem ex empto, qua petat ſibi tradi iumenta vti optimè ornata fuerant vendendi cauſa, videlicet ſi in ipſa vẽditione ornata fuerint. nec enim de ornamẽtis
aget, ſi biduo ante venditionẽ fuerint ornata, non in venditione ipſa. Hæc eſt eius §.ſen-
C tentia. Dynus neſcio quid aduerſi & auerſi fingit, emptorẽ venditori opponere exceptionem bidui. quinimò opponet eam potius venditor emptori ornamenta petenti. Sed fortaſſe Dyni liber corruptus eſt, vt ſunt omnes omnium doctorum, ita fuêre ſemper negligentius deſcripti & excuſi. Id etiam de biduo adiici poteſt, libello fieri appellationẽ intra
biduum in propria cauſa, in aliena intra triduũ ex die ſententiæ.l.1.§.biduũ. quã.ap.ſit.l.
eos.§.ſin autem.C.de appel.quod Græci prætermiſerunt. credo quia id Iuſtiniani Nou.
23.abrogauit.

De tribus & de quinque diebus. Cap. V.

D INterdictum de glande legenda comperit vt tertio quoque die glãdem legere
liceat, quæ ex mea arbore decidit in tuum fundum.l.1.de glan.leg. l.Iulianus.
§.glans. Ad exhib. Errorem aduocari reum poſſe corrigere intra triduũ. l.vlti.
C.de erro.adu. Eum qui recuſauit iudicem, intra triduũ arbitrum eligere debere.l.vlt.C.de iudic. His perperam Dynus ſubiecit præſcriptionem dierũ quinque, quã
dicit obſtare ei, qui alium iudicio ſiſti promiſit, ſi eũ ſiſtat poſt dies quinque, ex l.& ſi poſt
tres. Si quis cau. Non loquitur ea lex de quinq; diebus potius, quàm de pluribus vel pauciotibus. Ait enim, Et ſi poſt tres aut quinque pluréſve dies. Non loquitur de eo qui aliũ
ſiſti promiſit, qui generaliter euitat pœnam ſiſtendo poſt diem ex l.ſancimus. C. de fideiuſſ. ſed de eo qui ſe ipſum ſiſti promiſit, qui mora purgata nõ pœnam, ſed quanti ea res
E eſt, euitat. Præterea tantùm abeſt vt repellat venientem poſt quinque dies, vt poſt plures
dies venientem etiam admittat, ſi modò ius actoris ex mora deterius factum non ſit. qua
de re diximus in l.ſi inſulam. De verb.obli. De diebus tamen quinque ſi quis exemplum
requirat, eſt in l.1.C.de tract.& ſtat.

De ſeptem & nouem diebus. Cap. VI.

ID in primis cauetur l.1. C. de venation. ferar. vt feræ quas duces ad principem tranſmittunt, ſeptem diebus duntaxat reſideant & alantur in ſingulis
ciuitatibus. Equis pręſcribuntur dies quinque in l.1.C.de tract.& ſtat. Septem
dies qui præcedunt quique ſequuntur diem Paſchæ, eſſe feriatos ex l.omnes.
F C.de feriis. quod Georgius in Chronographia, qui editus eſt perperam titulo Annalium Conſtantinopoleos, Conſtantino tribuit. De nouem diebus hoc rectè notatur ex Nouell. 115. poſt mortem debitoris nouem diebus ceſſare exactionem creditorum, nec niſi poſt nouem dies à morte debitoris experiri eos poſſe cum heredibus, qua
tamen ex re temporalis eorum actio in periculum non cadet. Nouem illis diebus lugeri

defunctum. Refertur etiam in Nou. 133. in nonum diem fieri *μνήμας* defunctorum. quod A
ex paganis ſumptum eſſe iis verbis Auguſt. declarat in quæſtionibus ſuper Geneſim: Neſcio vtrùm inueniatur alicui ſanctorum in ſcripturis celebratum eſſe luctũ IX. dies, quod apud Latinos Nouendial appellant. Vnde mihi videntur ab hac conſuetudine prohibẽdi, ſi qui Chriſtianorum iſtum in mortuis ſuis numerum ſeruant, qui magis eſt in Gentilium conſuetudine. Donatus in Phormione: In nuptiis ſeptimus dies inſtaurationem voti habet, vt in funere nonus dies, quo parentalia concluduntur.

De diebus decem. CAP. VII.

HOc primùm notant, tria edicta proponi in contumacem in ſingula intermiſſo ſpatio x. dierum. l. 69. de iudic. l. properandum. §. & ſi quidem. C. eod. B
l. vlt. C. de delat. At Nou. 112. cuique edicto tribuit ſpatium xxx. dierum. Secundò conſtitutum factum ſine die in decimum diem collatum videri. l. promiſſor. §. 1. de conſt. pec. qua de re diximus in l. 41. de verb. oblig. Tertiũ pertinet ad appellationum lapſus, quorum extremus dies olim fatalis erat, pro quo Iuſtinianus præſcripſit decem dies. l. vlt. §. & cùm antea. C. de temp. appel. Quartò notandum ſententiam arbitri aditi ſine compromiſſo confirmari ſilentio x. dierum, id eſt, niſi intra decem dies litigatores teſtentur ſe eius ſententiæ non ſtare. l. pen. C. de rec. arb. Similiter à ſententia iudicis appellandum eſt intra dies x. ſiue propria ſit ſiue aliena cauſa. Nou. 23. ſublato veteri iure de biduo & triduo, de quo diximus ſ. & in Nou. 123. vt is qui coram epiſcopo litigat cum clerico, monacho, vel aſcetria à ſententia epiſcopi appellet præſidem C
intra dies x. & vt à præſide iterùm non appelletur, ſi pronuntiauerit iniuſtè appellatũ eſſe, vel contra vt appelletur. Sextò ex Nou. 53. ſi reus vocatus extra ſuum territorium iuſſu principis vel præfecti prætorio caueat iudicio ſiſti & pareat cautioni, actor verò nõ compareat, expectari actorem x. diebus, poſtea reum abſolui & inſtantiam conſumi, actorem expenſarum nomine condemnari, & incidere in pœnam. Septimò, à lata ſententia intra dies decem præfect. prætorio offerendum eſſe libellum retractandæ litis cauſa. quæ tamẽ res non remoratur executionem, ſi modò victor ſatiſdato caueat de reſtituenda re ſententia reſciſſa. Nou. 119. Libellus ille appellatur *διδασκαλικὸν*, & in Nouel. 22. *διδασκαλία*, Gallicè, *Requeſte ciuile, & propoſition d'erreur*, inter quæ tamen differẽtia eſt quædam. Hæc omnia Dynus prętermiſit, & proponit illud tantùm de appellatione intra decem dies exponenda, & aliud ex l. quod ſi nolit. §. ſi quid. de ædil. edict. ſummo errore, quandoquidẽ D
in eo non de x. ſed de LX. diebus agitur. Non debuit etiam Oldendorpius quaſi pertinentem ad cauſam decem dierum adferre l. rerum miſtura. de vſur. & vſucap. quæ quod de decem diebus, obiter & exempli tantùm cauſa dicit.

De XV. *diebus.* CAP. VIII.

VT in pecuniariis cauſis teſtes euocati XV. tantùm dies cogantur permanere in iudicio. l. pen. C. de teſtib. Vt XV. Paſchæ diebus ceſſet omnis debitorum publicorum & priuatorum exactio. l. omnes. l. actus. C. de Feriis.

E

De diebus XX. CAP. IX.

QVOD proponunt initio eſt ex illa Conſtitutione Græca quæ deſideratur in tit. de cuſtod. reor. de qua diximus cap. 3. cuius integram ſententiam proponam hoc loco. Vt in vrbe regia nemo coniiciatur in carcerem ſine iuſſu maiorum iudicum, nec in prouinciis ſine iuſſu præſidum vel locorum defenſorum. Notandum quod de defenſoribus ait habere eos præhenſionem. l. 7. C. de defen. ciuit. curioſi, ſtationarij, curagendarij non itam. l. 1. C. de curioſis. l. 1. C. de Cohortal. Nũtiationem hi tamen habent. Item vt epiſcopi diebus Mercurij & Veneris inuiſant reos, & exquirant cauſam cuſtodiæ. Si ſerui fuerint, vt curent intra dies XX. à magiſtratibus F
noxios caſtigari, innoxios domino reddi, vel domino non apparente, abſolui. Liberos autem homines ex cauſa ciuili coniectos in carcerem, fideiuſſoribus datis vinculis liberari. Si fideiuſſores non inueniant, poſt dies XXX. ſolutos carceribus committi iuratoriæ cautioni, ita tamen vt ſi litem deſeruerint iure ſuo cadant. In cauſa criminali ita diſtinguendum

A dum eſſe. Aut capitale eſt crimen, aut non capitale. Si non capitale, cuſtodiam datis fide-
iuſſoribus, vel eis non inuentis, poſt ſex menſes exire è carcere. Si capitale, reum delatum
à publicis perſonis, veluti curioſis aut ſtationariis, non committi fideiuſſoribus, ſed poſt
ſex menſes carcere laxari. Delatio fit ab eis ſine inſcriptione, calumniantes tamen talioni
ſubiiciuntur. Delatum à priuatis perſonis cum inſcriptione, fideiuſſoribus datis vel eis nõ
inuentis, poſt annum carcere laxari. Sed ſi præſumptio aduerſus eum faciat, manere eum
in vinculis quoad res iudicata ſit, ac ne fideiuſſoribus quidem committi. Re iudicata pro-
tinus pœnam exigi ſiue corporalem ſiue pecuniariam, ita tamen vt ſi pecuniaria ſit liceat
ei bonis cedere. In extremo ſtatuit pœnam x. librarum auri in præſides & officia eorum
niſi conſtituta ſeruauerint, & epiſcopis dat facultatem eo nomine præſides interpellandi
B & eorum negligentiam deferendi ad principem. Secundò notant ex No.53. περὶ παραςα-
σίμων, & No.96. reum libello citatum non x. vt olim, ſed xx. dies habere ad deliberandum,
vtrùm cedere aut contendere vel iudicem datum recuſare velit, nec ante dies viginti co-
gẽdum eum conteſtari litem. Tertiò ex No.120. Si quando ob debita fiſcalia neceſſe ſit à
domibus ſacris prædia vendi, vt actor ſiue œconomus id per dies xx. proſcriptum & pro-
poſitum habeat, & ea plus offerenti addicat. Quartò ex l.1.§.vlt.C.vt omnes iud. tam.ci-
uil. quàm mil. actionem ciuilem vel criminalem quæ in eum qui magiſtratu aliquo fun-
ctus eſt finito magiſtratu intenditur, intra dies xx. eſſe finiendam à lite conteſtata: Iudi-
cem qui intra dies xx. eam non finierit, multam ſubire x. librarum auri & actionem pe-
rimi. Quintò ex l.vlt.C.de procur. quę tamen periit quòd eſſet Græca, vt alię omnes fere,
C notant, Si procuratoris fideiuſſor non ſe obligauerit ad certum tempus, & is deceſſerit
intra dies xx. aliũ dari oportere. Sextò ex l.1.D.de fugi. veniam dari ſuſceptori ſerui fugi-
tiui, ſi eum intra dies xx. magiſtratui vel domino reddiderit. Additur in extremo produ-
ctionem teſtium inter præſentes fieri debere intra dies xx. quod non puto extare in libris
noſtris.

De diebus. xxx. Cap. x.

PRimvm hoc eſt, priore accuſatore mortuo, vel ex iuſta cauſa impedito
lege Iulia nomen rei aboleri, repeti tamen ab alio accuſationem poſſe in-
tra xxx. dies vtiles. qua de re eſt l.3.§.vlt. de accu. l. aut priuatim. ad Turpil.
D Suetonij in Auguſto cap.32. Similiter publicè data abolitione, repetendo
reo præfiniti ſunt dies xxx. d.l. aut priuatim. Eſt & alia abolitio quę priua-
tim datur accuſatori à magiſtratu, poſt quam repeti reus non poteſt. Sed
tamen ipſa petenda eſt intra dies xxx. ab inſtituta accuſatione, vt conſtituitur in l.3. C.de
abolit. Secũdum eſt, Pupillo remitti pœnam commiſſi, ſi intra diem triceſimum vectigal
intulerit. l. Imperatores.§.vlt. D.de public & vect. Commiſſum appellant τὸ κλεπτοτελώ-
νημα. Tertium, Contra apochas intra dies xxx. nõ ſolutæ vel non datæ pecuniæ exceptio-
nem opponi, non poſt dies xxx. Sed neque poſt dies xxx. ea de re iuſiurandum deferri. Ex-
cipiuntur apochæ rerum depoſitarum, publicorum tributorũ, & datæ dotis, quibus nũ-
quam ea opponitur exceptio. l. in contractibus. C.de non num. pec. Apochæ nomine tria
E ſignificantur, Profeſſiones ſolutæ pecuniæ debitæ propriè, Item profeſſiones pecunię da-
tæ, vt dotis datæ vel rei depoſitæ, quas vocant ὁμολογίας ἀπολυτικὰς, Item acceptilatio-
nes. Quartum eſt ex Conſtitutione illa de cuſt. reo. cuius ſententiam expoſui cap.9. poſt
dies xxx. in cauſa pecuniaria cuſtodiam dimitti præſtita cautione iuratoria. Quintũ, Vt
interpoſita appellatione intra dies xxx. acta cum ſubſcriptione iudicis litigatoribus edã-
tur. l. iudicibus. C.de appel. Nou.126. At in Nou.133. vult Iuſtinianus ea edi ſine vlla dila-
tione, fruſtratoria ſcilicet, vt in l.1.C.de relat. & ſic in l.eos.§.vlt. C.de app. Apoſtolos dã-
dos eſſe ait ſine vlla dilatione, qui tamen intra xxx. dies dantur ex d.l. iudicibus, vt Græci
interpretantur rectè. Nam relationis verbo etiam Apoſtoli ſignificãtur. l. ſi appellationẽ.
C.eod. Sextum eſt ex l.pen.& vlt.C.qui mi. poſ. vt ſeruorum dominium amittant ij qui-
F bus ignorantibus ſerui militiam vel dignitatem adepti ſunt, ſi re cognita eos intra dies
xxx. non reuocauerint. quod tamen tempus ſeruis qui iam militabant præſcribitur à
die Conſtitutionis, non iis qui poſtea militarint. quod & Latini & Græci interpretes
non animaduertunt. Videntur & alia in re Græci cæcutire. Certum eſt ſeruum inge-
nuum fieri, qui ſciente domino militiam vel dignitatem adeptus eſt. d. l.penultim. & vlt.

quod & Græca Cõſtitutio. De iure patronatus Iuſtinianus expreſſit, quę deſideratur in A
titulo de iure patro. Adiiciunt Græci idem eſſe in liberto, vt excidat iure patronatus qui
eum patitur eſſe militem, quod nuſquam reperitur ſcriptum. & malè interpretantur l. vlt.
C. de libert. & eor. lib. quæ libertos etiam militantes ait ob ingratitudinis cauſam in ſer-
uitutem reuocari. Si, inquit, militantes docebuntur ingrati. & ita in l. 1. D. de obſ. par.
præſt. etiam militibus pietatis rationem conſtare debere. At illi ſic eam accipiunt, quaſi
hoc ipſo quòd militant ſint ingrati, atque ideo redigi in ſeruitutem poſſint. quod verum
eſſe mihi perſuadere non poſſum. Septimum eſt de tertio capitę legis Aquiliæ, quo tan-
ti damnatur is qui damnum iniuria dedit, quanti res in diebus xxx. proximis plurimi fue-
rit. §. capite. Inſtit. de leg. Aquil. Eſt hoc caput legis de vulnerato vel corrupto, & de oc-
ciſis animalibus, quæ gregatim non paſcuntur. Octauum eſt ex l. vlt. de tut. & cur. dat. B
vt ſi peregrè agant tutores vel curatores dati, id eis à magiſtratibus notum fiat intra dies
xxx. ex reſcripto D. Marci. Nonum eſt ex l. vlt. C. de iur. delib. vt heres ex quo ſcierit a-
pertas tabulas, vel ſibi delatam hereditatem, intra dies xxx. incipiat inuentarium, ſi qui-
dem velit ex inuentario heres eſſe. Decimum eſt ex l. 2. C. de exhib. reis. Reo exhibendo
dari dies xxx. ad componendas res ſuas. Vndecimum eſt ex l. ſi vindicari. C. de pœnis.
Dãnato à principe irato dari iuſtos dies xxx. de qua Obſer. v. ſcripſimus. Duodecimum
eſt ex l. vlt. C. de delator. quæ eſt Conſtitutio Græca, Bona fiſcalia quæ dicuntur ab alio
poſſideri, ſi incertus ſit & ignotus eorum poſſeſſor, ſtatim non occupari à fiſco. Dies xxx.
dari, intra quos de iure ſuo diſceptat apud Comitem rerum priuatarum poſſeſſor, qui
ſua intereſſe arbitratur. & ea de re edicta proponi iuſſu Comitis. Decimumtertium eſt C
ex l. 1. de lib. agnoſ. Poſt diuortium intra dies xxx. continuos mulierem debere marito te-
ſtarò denuntiare, ſe ex eo eſſe pręgnantem, vt cuſtodes mittat. quod eſt ex s c. Planciano.
XIIII. eſt ex l. vlt. C. de exact. trib. quæ eſt Græca, vt poſt canonicarium miſſum tributo-
rum exigendorum cauſa, compulſor non mittatur, niſi poſt menſem à die quo ſolui de-
buit. Compulſorem vocat ἐξεπλεωςὴν Sed huic Conſtitutioni derogatur No. 128. Men-
ſem accipimus pro triginta diebus, & è contrario, vt in l. vlt. C. de iure deliberandi. l. vbi
lex. De diu. reg. iur. nonaginta dies pro tribus menſibus, ſexaginta pro duobus, & in l. 3. §.
vlt. de ſuis & legit. her. CLXXXII. dies ſeptimum mẽſem attingunt. & ita Hippocrates quo-
dam loco CCLXX. dies pro nouem menſibus accipit. Aliàs tres menſes latius accipiuntur
pro diebus XCIII. l. vlt. C. de temp. appel. XV. eſt ex l. 5. C. de erog. mil. anno. vt actuarij, D
qui Græcè dicuntur ὑπομνηματοφύλακας, id eſt, actorum ſiue commentariorum cuſto-
des, intra dies xxx. tradant authentica pittacia. Secundum ea pittacia militibus fit eroga-
tio annonarum & ideo dicuntur pittacia τῶν ἀποτροφῶν. XVI. eſt ex No. 17. Ne à præſide
λόγος ἀσυλίας detur vltra dies xxx. Id tẽpus Iuſtinianus dicit eſſe modicũ ſiue σύμμετρον,
vt & l. 1. §. hoc interdicto. De itin. actuque priu. Λόγος ἀσυλίας, id eſt ἀσυλία, vt in No. 128.
& edicto. 2. Gallicè, *Franchiſe*. Eſt & λόγος πίστεως ſiue πίστις in No. 5. & in edicto de officia-
libus Gallicè, *Saufconduit*. XVII. eſt id de quo diximus cap. 7. edictis ſingulis quibus cõ-
tumaces euocantur, hodie eſſe præſcriptos dies xxx. XVIII. adiici poteſt CXXII. tab. de
diebus iuſtis xxx. iudicato faciendo, qui tamen ſunt mutati in dies LX. poſtea in menſes
IIII. Conſtitutione Iuſtiniani. Erant & Romæ olim xxx. dies iuſti auctore Feſto Pompe-
io & Macrobio Theodoſio, cùm exercitus eſſet imperatus, et vexilum in arce poſitum. E
XIX. adiici poteſt ex l. pen. C. de cuſt. reo. Intra diem triceſimum Commentarienſem
ſemper debere numerum cuſtodiarum & qualitatem præſidi inculcare, quod lib. LX. βα-
σιλικῶν interpretantur non malè, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἕως λ' ἡμερῶν. Vltimò Græci hoc ad-
iiciũt, quod vnde ſumpſerint neſcio, Καὶ αἱ διάβολαι τῶν μαρτύρων διὰ λ' ἡμέρας προχωροῦσι
quibus verbis ſignificari puto, exceptiones teſtium eſſe opponendas intra dies xxx.

De diebus. XL. CAP. XI.

HOc tantùm notant, vt diebus XL. ante diem magnum Paſchæ ceſſet cogni- F
tio criminalium quæſtionum ex l. quadraginta & l. prouinciarum. C. de fe-
riis. Excipitur latronum & maximè Iſaurorum quæſtio. hi namque puniri
etiam poſſunt ἐν τῇ ἁγίᾳ νηστείᾳ, inquiunt. Iſauros ad eam legem Græci in-
terpretantur ἅρπαγας, φονεῖς καὶ ὑσχσιαείυς φασίν. Apud Nicetam χυρσαεῖοι ſunt piratæ.

A & ita vulgò hodie appellantur. Adiicit Oldendorpius ex Accurſio in l. prægnantis. De
pœnis. mulierem vltimo ſupplicio damnatam pleni vteri gratia dilata executione, poſt
partum ſeruari dies XL. quod Accurſ. tradit ſine lege. Opus eſt maximè lege in temporũ
præſcriptionibus. Et l. 2. §. ſi non proptet. Si quis cau. nihil pro Accurſ. facit. Exceptionem
tantummodò dat ei, quæ poſt partum decubuit. At non omnes puerperæ decumbunt,
vel non per dies XL.

De diebus. L. Cap. XII.

VT præſides finito magiſtratu, & adſeſſores & domeſtici eorũ L. dies in pro-
uincia commorentur actiones prouincialium excepturi. l. 1. C. vt omnes iu-
dic. tam ciuil. l. 3. C. de adſeſſ. Nou. 8. 95. 128. 161. Vt tutores & curatores ex
B quo ſcierint ſe tutores datos, intra dies L. continuos excuſent ſe. l. 13. D. de
excuſ. tut. l. 6. C. eod.

De diebus LX. Cap. XIII.

PRIMVM hoc eſt, vt ex die diuortij intra LX. dies vtiles vir iure mariti adul-
terij accuſare vxorem poſſit. l. 6. C. ad l. Iul. de adult. Cor. Tac. lib. 11. Sexagin-
ta dies ad conſultandum datos. Iure mariti, id eſt, vt præferatur ceteris, & vt
accuſet ſine inſcriptione. l. quamuis. 2. C. eod. Hoc quidam putant abrogari
Nou. 117. quæ exigit à marito inſcriptionem. Ex Græcis quidam dicunt ſic intelligi eam
C poſſe, vt inſcribat ſe maritus poſt dies LX. malè. nam loquitur de marito qui accuſat vxo-
rem adulterij conſtante matrimonio, quod olim non licebat. l. crimen. C. ad leg. Iul. de
adult. Ex ea Nou. licet. Dies autem illi LX. à ſoluto matrimonio numerãtur. Puto illos re-
ctius ſentire, qui, & quod ad inſcriptionem attinet, ius vetus ea No. abrogari tradũt. Ho-
die igitur non probans maritus incidet in talionem: hæc enim eſt inſcriptionis conditio.
Olim non ſubſcribebat crimini, atque adcò non incidebat in talionem. Quod enim eſt
ſcriptum in l. is cuius. §. vlt. D. ad leg. Iul. de adult. ad S. C. Turpilianum referendum eſt, i.
ad pœnam quinque librarum auri. l. 3. §. vl. D. de præuaric. l. abolitionem. C. ad leg. Iul. de
adult. non ad pœnam talionis. Secundum eſt, vt qui vult fiſco opponere compenſationẽ,
intra duos menſes probet ſibi deberi id quod deducit in compenſationem, alioquin non
D admittitur compenſatio. l. aufertur. §. qui compenſatione. D. de iur. fiſc. Tertium eſt de a-
ctione redhibitoria, quæ diebus LX. vtilibus ſiue duobus menſibus concluditur certis ex
cauſis, quòd non præſtentur cautiones ædilitiæ. l. ſi venditor. D. de ædil. edict. quòd con-
uenit vt ſi res empta diſpliceret, redhiberetur certo tempore non expreſſo. l. quod ſi no-
lit. §. ſi quid ita. eod. quòd iumentutum venditorum ornamenta non tradantur. l. ædiles.
2. eod tit. Aliàs redhibitoria actio ſex menſibus vtilibus cõcluditur. Quartum eſt ex l. tu-
tor. §. vſuræ. D. de admin. tut. Vt ſingulis annis duos mẽſes habeat tutor immunes à præ-
ſtandis vſuris pupillaribus: hoc ei laxamentum datur exigendæ & rurſus occupandæ pe-
cuniæ cauſa. atque ita vſuras non pręſtat ſtatim, i. continuò, ſed intermiſſis quoquo anno
diebus LX. N qu. 72. Græci hoc ita accipiunt, quaſi à ſuſcepta adminiſtratione poſt mẽſes
E duos vſuris alligetur: malè, nam huic rei præſtituti ſunt ſex menſes. l. ſi tutor. D. de admi.
tut. Quinto loco proponunt quod eſt in l. vbi lex. De diu. reg. iu. Sed aliter ac ſit in ea lege
ſcriptum. nam in ea ſcriptum eſt, lege duorum menſium faciente mẽtionem, etiam ſexa-
geſimo primo die venientem audiri: quod videtur falſum. Eum enim qui venit LXI. die,
poſt duos menſes venire certum eſt, quandoquidem menſem vulgò pro XXX. diebus acci-
pimus, vt dictum eſt ſ. c. 10. vel ſi latius accipiantur, vt in temporibus appellationum, cur
non potius dicitur etiam LXII. die venientem audiri? At Græci ita ſcribunt, Ἐὰν δύο μῆ-
νας ἐπὶ ὁ νόμος καὶ ἑξήκοντα ἡμέρας εἶναι τούτων προσδέχονται. quod valdè probo: nam ita in l.
pater. Ad l. Iul. de adult. traditur in diebus LX. & ipſum diem ſexageſimum eſſe. Sextũ eſt
ex l. publicas. & l. omnes. C. de fer. Duos mẽſes eſſe feriatos à forenſib. negotiis, reſeruatos
F ſcilicet æſtiuis, vt eſt legendũ in d. l. omnes. feruorib. mitigãdis & autumnis fetibus decer-
pẽdis: hæ ſunt meſſiũ & vindemiarũ feriæ. Minutius Felix in Octa. Sanè & ad vindemiã
feriæ iudiciariã curam relaxauerant. Ceſſabant etiam eis mẽſibus ſcholæ, vt Auguſtinus
indicat 7. Conf. c. 2. Excipiuntur in d. l. publicas. cauſę fiſcales quæ agi illis mẽſib. poſſunt.
Excipiũtur & piſtoriæ, i. vt Græci interpretãtur, de mãcipib. περὶ μαγκίπων ἤτοι ἀρτοποιῶν.

rectè. Mancipes enim ſunt curatores piſtrinorum. Qui in Nouel. 80. dicuntur προεστῶτες τῶν ἀρτοποιητικῶν ἐργαστηρίων. Ab Harmenopulo tit. de dignit. dicuntur mancipes. quod ſumpſit ex lib. 6. Βασιλικῶν, tit. 6. cap. 1. & in l. 1. D. quod cuiuſque vniuer. pro piſtorum libri Βασιλικῶν habent mancipum, ex quibus etiam didicimus ita eſſe in ea legendum, piſtorum & nauiculariorum & quorundam aliorum. Malè autem quidam l. omnes, accipiunt de menſibus quatuor, ex quibus fuit interpres Cod. Theodoſiani ad l. 2. de feriis, vbi etiam recenſet legem quandam Theodorici regis, quæ ad verbum quibuſdam codicibus malè à quibuſdam polita eſt poſt l. 1. de feriis, cùm nec libri veteres nec Græci eam agnoſcant. Damnauit eam Alc. lib. VI. παρέργων, ſed cuius eſſet, aut vnde ſumpta eſſet, neſciuit. Septimum eſt ex l. 3. C. de iur. emphyt. vt emphyteuta ſi velit ius emphyteuſeos vēdere, id teſtatò denunciet principali domino, nolente domino emere, poſt duos menſes B
id alteri iure diſtrahat, cogaturq́; dominus nouum emphyteutam ſuſcipere accepta pretij parte quinquageſima. Octauum eſt ex l. in fraudem. §. fiſcalibus. D. de iur. fiſc. vt fiſcalibus debitoribus petentibus dilationem, in maioribus ſummis non plus quàm tres mēſes, in minoribus non plus quàm duo prorogentur. Nonum eſt ex Conſtitut. Græca quæ deſideratur in fine tit. De bon. proſ. Vt qui detinent bona damnatorum perduellionis, in vrbe regia intra menſes duos, in prouinciis intra octo ea deferāt fiſco. alioquin pręter bonorum reſtitutionem in quadruplum damnantur. Decimum eſt ex l. 2. C. de ſec. nupt. & l. non tantùm. C. de legat. paruum tempus duorum menſium intelligi. Olim feminis prę-finiti erant x. menſes luctui peragendo. Ouid. 1. Faſt.

Per totidem menſes à funere coniugis vxor C
Suſtinet in vidua triſtia ſigna domo.

Seneca de conſolatione. Maiores decem menſium ſpatium lugentibus viros dederūt, vt cum pertinacia muliebri mœroris publica Conſtitutione deciderent, non prohibuerunt luctus, ſed finierunt. Et ob id lege Iulia Miſcella intra annum nubenti remittebatur hæc conditio, Si iterùm non nupſerit, quia luctui nondum erat præfinitus annus. Nouel. 22. Poſtea Theodoſius adiecit duos menſes, vt ſcilicet integrum annum lugeretur maritus, quos dum adiicit, paruum tempus ſe adiicere dicit in d. l. 2. Inde auctores qui poſt Theodoſium ſcripſerunt, non de decem menſibus, ſed de anno luctus loquuntur, & qui ante, annum accipiunt pro x. menſibus. Sidonius IIII. Epiſt. Si deceſſiſſet æger, tribueret D
heredibus annui luctus tempus immune. Apuleius VIII. Si luctu legitimo miſerrimæ feminæ neceſſarium conceſſeris tempus, quoad reſiduis menſibus ſpatium reliquum compleatur anni. X I. eſt ex l. vlt. C. de fideic. lib. vt ſeruo legato ea conditione vt manumittatur, poſt duos menſes, à lite conteſtata cum herede legati nomine, ſeruus ipſo iure liber fiat. Similiter ſeruus venditus ea lege vt manumittatur non addito tempore, ipſo iure liber fit intra menſes duos. l. vlt. D. qui ſine man. ad lib. per. X I I. eſt ex l. 1. C. de temp. ap. ei qui ad honorem vel munus publicum nominatur, duos menſes dari exequēdæ appellationis cauſa. Ad eam valdè pertinet l. 2. C. Th. de decur. quæ ſignificat menſem nō accipi ex initio Kalendarum, ſed ex numero dierum, i. vt xxx. dies habeantur pro vno menſe, atque ita duos menſes feriarum accipi non eſt dubium. XIII. eſt ex l. pen. C. de fideiu. fi- E
deiuſſorem ſine ſcripto acceptum iudicio ſiſtendi cauſa non teneri vltra duos mēſes. nec enim præſumitur in longius tempus fideiuſſiſſe. Sine ſcripto acceptus videtur in priuatis cauſis, etiam ſi apud tabularium fideiubeat ὡς ἐν χαρτῷ. At in publicis cauſis hęc teſtatio ſiue depoſitio pro ſcriptura eſt. X I I I I. eſt ex lege Iulia, quæ inſtituta accuſatione adulterij, vetat ſeruos manumitti & alienari intra dies L x. ne quæſtioni ſubducantur. l. 3. & vlt. C. ad leg. Iul. de adult. l. proſpexit. D. qui & à quib. man. X V. eſt ex No. 66. Vt nouellæ conſtitutiones poſt duos menſes quàm inſinuatæ fuerint, vim obtineant. X V I. eſt ex Nou. 82. Vt ſi à iudicibus datis appellentur qui dederunt, cauſa appellationis exerceatur, & peragatur intra menſes duos, poſt quos tempora fatalia currāt, nec poſt fatalia impetretur reparatio. l. 3. C. Th. de rep. ap. l. 2. §. fin autē. C. de temp. app. X V I I. vt crimina- F
lis cauſa, quæ mouetur aduerſus clericos, apud Præſidem prouinciæ intra duos mēſes finiatur. No. 83. XVIII. eſt ex No. 96. vt actor non antè poſſit libello reū conuenire, quàm ſatiſdederit intra menſes duos litē à ſe conteſtatū iri, vel omne damnū reo in duplū præſtitū iri vſq; ad quantitatē aureorum xxxvi. XIX. adiici poteſt, LX. dies ex XII. tab. debitores habitos in vinculis auctore Gel. lib. 20. c. 1. Adiiciendū item, Ab herede inuentariū,

quod

A quod quidem iam diximus ſ. cap. x. Inchoandum eſſe intra dies xxx. abſolui debere intra
dies LX. l. vlt. C. de iur. delib. Ita fit vt ad inchoandum & perficiendum inuentarium ha-
beat heres menſes tres, quot dari etiam tutori ad conficiendum inuentarium bonorum
pupillarium Harmenopulus ſcripſit lib. 5. Epito. tit. 11. ex lib. 35. Βασιλικῶν tit. 11. & libr. 37.
tit. 7. Sed iam de tribus mēſibus tractare proprio capite incipiamus. Addatur tamē aliud
l. 1. C. de natur. lib.

De tribus menſibus. CAP. XIIII.

PRIMVM eſt ex l. 1. C. de dilatio. Vt ſi dilatio petatur teſtium vel inſtru-
mentorum ex eadem prouincia exhibendorum cauſa, non plus quàm
B tres menſes prorogentur. Poteſt etiam adijci quod de dilatione trium
menſium allatum eſt proximo capite, ſ. ex l. in fraudem. §. fiſcalibus. de
iur. fiſc. & de inuentario conficiendo intra menſes tres. Secundum quod
Euſtathius proponit eſt huiuſmodi, ſcriptum heredem poſſe intra men-
ſes tres renuntiare hereditati, nec teneri creditoribus, etiam ſi antè cognouerit ſe heredē
eſſe. Hoc tradit quaſi renūtiationi hereditatis ſiue deliberationi ſint præſcripti tres men-
ſes, quod eſt falſum. Id ſumit tamen ex l. vlt. C. de iur. deliber. in illo loco, intra trium mē-
ſium ſpatium, quæ verba non ad renuntiationem, ſed ad confectionem inuentarij refe-
renda ſunt, nempe hoc pacto, ſi heres intra trium menſium ſpatium, intra quos adire po-
tuit ex inuentario, hereditati renūtiet: ex quo illud etiam efficitur perperam illi loco op-
C poni l. ſcimus. §. vlt. C. de inoffic. teſtam. Tertium eſt, litem nuntiationis noui operis intra
tres menſes eſſe finiendam. l. vlt. C. de ædific. priu. Poſt tres mēſes eum cui nuntiatum eſt
nouum opus impune ædificare, præſtita cautione de opere reſtituendo. Similiter lis ori-
ginis, ſiue de conditione curiali intra tres menſes definienda eſt. l. generali. C. de decurio.
Quartum eſt ex Nou. 100. Vt ſoluto matrimonio poſt biennium, intra decennium exce-
ptio vel querela non numeratæ dotis non niſi intra tres menſes opponatur. Quintum eſt
ex Nou. 115. Vt ſi vnus ex litigatoribus poſt cognitionalia certamina renuntiauerit ſuis
allegationibus quaſi nullas prætereа prolaturus, alter nolit renuntiare, ſed cunctetur &
moras trahat, diffidens cauſæ ſuæ, & fingēs ſe alias quaſdam habere allegationes quas ſit
prolaturus, eo nomine non plus quàm tres menſes ei prorogentur. Solemne erat in dila-
D tionibus dandis trium menſium ſpatium. Sextum eſt ex Nou. 123. Vt ſi quando ex laicis
eligatur epiſcopus, non antè ordinetur, quàm tres menſes clericus inter clericos fuerit, &
vt accuſatore eius qui ad epiſcopen electus eſt abſente, nec accuſationem implente, intra
tres menſes, rem mox definiat is qui epiſcopum ordinaturus eſt. Dynus pleraque ex iis
quæ diximus de duobus & tribus menſibus, adfert. Sed valdè deprauatus eſt liber Dyni,
& eadem ſæpius quaſi diuerſa in eo inculcantur, quædam etiam falſa. Addatur aliud ex
Nou. 119. cap. 6.

De C. diebus. CAP. XV.

E COGNATES & agnatis dari centum dies vtiles ad bonorum poſſeſſionem
petendam ex quo ſe vocatos ſcierunt. l. 2. C. qui adm. l. 3. D. vnde cog. l. 1. §. ſi
intra. D. de ſucc. edict. Similiter intra centum dies adeunda eſt hereditas ex
ſolemni lege teſtatoris, Titius heres eſto, cernitoq; in diebus C. proximis
quibus ſcieris poteriſque, Niſi ita creueris, exheres eſto, vt in Frag. Vlp. tit. 22.
l. ſi Titio. §. 1. quan. dies leg. ced. l. 3. §. & ſi heredes. de minor. & ita diem aditionis accipere
oportet in l. Pannonius. de adquir. hered. l. regula. §. ſi filiusfam. De iur. & fact. ignor. In-
terdum lege definitur aditionis ſiue deliberationis tempus, vt in ſpecie l. ſcimus. §. vlt. C.
de inoffic. teſta. Si filius exheredatus acturus ſit de inofficioſo teſtamento herede adeūte,
præcipitur namque heredi, ne longior mora fiat exheredato, inter præſentes vt adeat in-
F tra ſex menſes, inter abſentes intra annum. Aliàs verò à prætore aditionis ſiue delibera-
tionis tempus datur, & quidem centum dies plerumque ad conſultandum dantur. Poſ-
ſunt & plures. At ex Conſtitutione Iuſtiniani certa ſunt tempora, nec iam in arbitrio iu-
dicantium. A principe annus datur, à ceteris nouem menſes. l. vlt. §. ſed quia. C. de iu. del.
Sed & olim ſæpius l. 3. D. de iur. deliber. Ex ea Conſtitutione ſemel tantùm datur dies ad

deliberandum. Eſt verò multo melius hodie ex inuentario ſe pro herede gerere, quàm ex A
deliberatione. nam ex deliberatione heres tenetur inſolidum creditoribus hereditariis,
nec falcidiæ beneficium habet. Ex inuentario heres tenetur pro viribus hereditatis,& fal
cidię beneficium habet. Verùm contractiora ſunt inuentarij, quàm deliberationis tem-
pora. Inuentarij ſunt trium menſium. Deliberationis anni vel nouem menſium. Quid ſi
ex delibetatione & inuentario ſe pro herede geſſerit? Quia ex deliberatione, tenetur in-
ſolidum creditoribus. Quia ex inuentario, falcidiam ſaluam habet. d.l.vlt.

De menſibus quatuor Cap. XVI.

PRimum eſt ex oratione D. Marci, vt ſi vnus ex ſociis altero ceſſante com- B
munes ædes refecerit, repetat impenſas pro parte cum vſuris cẽteſimis in-
tra menſes quatuor, poſt quatuor menſes vt dominium ędium ei addica-
tur inſolidum & μονομερῶς. l. cùm duobus. §. idem reſpondi. D. pro ſoc. l. 4.
C. de ędif. pri. Secundum eſt ex l. in conſiliariis. C. de adſeſſor. qua cauetur
ne quis in ſua prouincia præſidi adſideat vltra menſes quatuor. l. hi qui. D. ex quib. cau.
maio. quod conſtituitur ne quid in ſuos grarioſè vel per calumniam admittat, auctore
Paulo lib. 5. ſent. tit. 12. Tertiũ eſt ex l. quinquaginta. D. de excuſ. tut. Tutore nominato ſe
excuſante, à die nominationis intra menſes quatuor continuos cauſam excuſationis ex-
eutiendam & definiẽdam eſſe. Quartum eſt ex l. 2. & 3. C. de vſu. rei iud. Tempus faciẽdi
iudicati eſſe quatuor menſium, à quibus currunt vſuræ centeſimę. Quintum eſt ex l. vlt. C
C. ſi pend. ap. mors inter. intra certa tempora appellandum, hodie intra dies x. vt diximus
cap. 7. dato libello, niſi ipſo die condemnationis reus viua voce appellauerit. Intra certa
tempora edẽda ſunt acta, dandi apoſtoli, puta intra dies 30. vt cap. 10. Eſt etiam intra cer-
ta tempora exequẽda & agenda appellationis cauſa, de quibus dicam hoc loco. Pauci re-
perientur qui ea perfectè nouerint. Fuère olim duo lapſus, & poſt ſecundum reparatio ex
reſcripto principis, varia tempora pro varietate iudicum & cauſarum, nec in omnibus
reparatio, vt ex Cod. Theodo. conſtat. Hodie ſunt quatuor lapſus, & poſt quartum re-
paratio ex reſcripto principis, nec tamen reparatio, nec tempora eadem ſemper. Repa-
ratio duplex eſt, quæ Græcè ἀνανεώσεις: Legitima, vt poſt primum lapſum, reparatio pri-
ma: poſt ſecundum, id eſt, poſt primæ reparationis lapſum, ſecunda: poſt tertium, tertia: D
poſt quartum eſt reparatio ex reſcripto, ex aula, non ipſo iure. Nunc finge, appellatione
interpoſita ante primum lapſum, puta intra mẽſes ſex cùm adhuc ſupereſſent mẽſes duo,
litigatorem vita deceſſiſſe: heredi eius non reliquum duntaxat temporis procedet, ſed
quatuor menſes prorogabuntur, ad agendam appellationem. qui nec current ex morte
litigatoris, ſed ex quo finitum erit tempus heredi deliberandi cauſa datum. Hic eſt eius
legis ſenſus. Itaq; nihil ei obſtat l. cùm antiquioribus. C. de iu. delib. quæ non de tempore
appellationi præſtituto loquitur, an defuncto interim litigatore reliquum duntaxat tẽ-
pus heredi procedat, ſed de tempore deliberationis, puta de anno, qui hodie petitur à ſo-
lo principe ex l. vlt. eod. tit. an herede interim moriente, reliquum duntaxat tempus he-
redi heredis relinquatur. Diuerſę ſunt quæſtiones. Diuerſum item ius. Heredi nouo, no- E
ui quatuor menſes prorogantur ad agendam appellationem. Heredi heredis nouo, noua
deliberationis tempora non prorogãtur. Litis incertior eſt, quàm hereditatis cauſa. ideo-
que laxiora vbique litibus agẽdis, quàm hereditatibus adeundis tempora præſtituuntur.
Sed vt ſummatim exponamus quę ſint tempora exercendę appellationis, Si ad ſacrum
auditorium appellatur, ab ſpectabilibus vel à iudicibus delegatis à principe, ſex vel tres
menſes tribuuntur pro diuerſitate prouinciarum. Si ad ordinarios iudices, à delegatis ſi-
ue pedaneis duo menſes, vt & ſ. diximus cap. 13. Poſt horum lapſum, datur menſis. Poſt
primi huius menſis lapſum, datur alter. Rurſus poſt hunc, tertius. Poſt tertij menſis la-
pſum, id eſt, poſt quatuor lapſus, intra menſes tres reparatio ex reſcripto datur, ſi à viris
ſpectabilibus appellatum ſit. Si à iudicibus delegatis, reparatio non datur, & fit executio F
ſententiæ ſtatim poſt quartum lapſum. d.l. 2. & vlt. C. de repar. ap. No. 126. & 82. Ad ſum-
mam aliàs tempora exercendæ appellationis anno concluduntur, aliàs nouem menſibus,
aliàs quinque. Vniuſcuiuſque lapſus extremus dies erat fatalis, id eſt, eo agenda erat cau-
ſa, non citeriore. Verùm Iuſtinianus decem dies fatales fecit, quinq; ante lapſum, & alios

A quinque poſt lapſum, vt diximus cap. 7. qui ideò fatales verius dicuntur, quòd eis diſceptetur cauſa. Eſt in cauſarum diſceptatione fatum aliquod. l. 41. Cod. Theod. de appella. & inde experiri de iure dicimus, id eſt, periculum facere. Dicuntur & temporales dies. l. præcipimus. C. de appellat. l. 2. C. de temp. appell. l. 63. C. Th. de app. l. vlt. Cod. Th. de rep. appellat. Hæc verò tempora ſunt præſcripta ad agendam & introducendam appellationem. Cauſa autem appellationis inchoata, peragenda eſt intra annum, vel ſaltem biennium. d. l. vlt. §. illud etiam. C. de temp. appellat. Nouel. 49. vel 50. & 126. Sed de his ſatis. Sextum eſt ex Nouel. 68. vel 69. procuratori ſiue actori abſente domino, ex cuius ædibus præſenti vicino fit iniuria, ſi dominus ſit in proxima prouincia quatuor menſes dari ad eum euocandum. quod congruit cum l. 13. Cod. Th. de iure fiſc. l. 41. Cod. Th. de appel.
B Septimum eſt ex Nouel. 123. vt presbyteri & diaconi, & hypodiaconi vocentur ad legitimam tutelam vel curam, & gerant, ſi modò intra menſes quatuor, ex quo ſe vocatos cognouerint, eam ſua ſponte ſuſcipere ſe profiteantur, inuiti nullam tutelam vel curam ſuſcipiunt. l. generaliter. C. de epiſcop. & cleric. qua de re extat epiſtola quædam Cypriani ad clerum & plebem Furni conſtitutam lib. 1. & Nouel. Leonis 68. qua adiicitur poſſe tamen eos creari diſpenſatores ſiue curatores teſtamentorum. qua de re dubitabatur propterea quòd vtrique ἐπίτροποι appellantur. Octauum eſt ex Nouel. 124. vt ſi litigator vti oportet iurauerit ſe nihil dediſſe vel promiſiſſe, & intra menſes quatuor à lata ſententia periurij conuincatur, coërceatur pœnis tripli vel dupli ea Conſtitutione comprehenſis. Poſt quatuor menſes tuebitur ſe præſcriptione.
C

De menſibus quinque. CAP. XVII.

DE primo diximus ſuperiore capite, tempora exercendæ appellationis, quoties à iudicibus pedaneis appellatur, ad ſummam concludi menſibus quinq;. Alterum eſt ex l. vlt. C. de priuil. ſcho. vt ſcholares quibus commeatus datus eſt, intra menſes quinque ciuiliter cōueniri nequeant. Scholares milites ſunt vt ad eum tit. de priuil. ſchol. oſtendimus. Sub hoc tit. de quinque menſibus, Dynus falsò ponit duo exempla, quorum vnum eſt de tribus menſibus ex l. 1. C. de dilat. alterum de ſex ex l. ſciendum. §. vlt. D. de ædil. edict.
D

De menſibus ſex. CAP. XVIII.

PRIMVM hoc eſt, vt qui à peræquatore deſertum agrum accepit, firmo iure eum teneat, reliqua prioris poſſeſſoris non ſoluat. Si ſuperueniat qui agrum vindicet dominij aut hypothecæ iure & euincat, meliorationis ſumptus ab eo conſequatur, ſi modo is veniat intra ſex menſes poſt addictionē agri. Venienti poſt ſex menſes, præſcriptio obſtat. l. vlti. C. de cenſi. & cenſitor. l. locorum. C. de omni agro deſert. II. eſt de actione redhibitoria quæ ſex menſibus vtilibus concluditur. l. ſciendum. §. vlt. D. de ædil. edict. Excipiuntur caſus expoſiti ſ. cap. 13. III. eſt de actione
E æſtimatoria Quanto minoris, quæ ex hac cauſa ſex menſibus vtilibus concluditur, quòd ædilitiæ cautiones non præſtentur. l. ſi venditor. D. eod. Aliàs anno vtili concluditur. Quartum eſt ex l. ſi tutor. D. de ad. tut. vt tutor à ſuſcepta adminiſtratione intra ſex menſes occupet pecunias pupillares, cui opponitur l. tutor. §. vſuræ. eod. tit. quam expoſui. ſ. cap. 13. Quintum eſt ex l. 1. C. vt omn. iud. tam ciuil. Præſidem qui finito magiſtratu cōtra præcepta legum ante dies L. prouincia exceſſit, reduci, & in prouincia remanere per ſex menſes prouincialium actiones excepturum. Ait Euſtathius, Ἐὰν ὁ ἄρχων μὴ μείνῃ τὰς ν' ἡμέρας μετὰ τὴν διαδοχὴν ἐν τῷ θέματι. Manifeſtum eſt prouinciam ab eo vocari θέμα. & ita Zonaras in Heraclio, ἐκ τῶν θεμάτων, id eſt, ex prouinciis. Theodorus Hermopolites lib. VI. tit. 1. οἱ στελλόμενοι ἄρχοντες εἰς τὰς ἐπαρχίας ἤγουν εἰς τὰ θέματα. & alio loco: ὁ στράτωρ
F θρᾴκης καὶ μακεδονίας δικαιοδοσίαν ἔχει κατὰ μόνων τῶν κατοικούντων ἐν τοῖς τοιούτοις θέμασι. Itaque apud Harmenopulum lib. 1. tit. 4. & lib. 3. tit. 3. θεματικοὺς κριτὰς, & θεματικοὺς ἄρχοντας malè interpretātur delegatos ſiue pedaneos. Interpretari oportuit, prouinciales. Sextum eſt Nouel. 6. vt ne ex monachis vel clericis ordinetur epiſcopus, niſi ſex menſes in clero permanſerit: quod mutatur Nou. 123. & pro ſex menſibus tres pręſtituuntur etiā in laicis.

Septimum eſt ex Nouel.59.vt ſi œconomi eccleſiæ non ſoluant decanis & aſcetriis con- A
ſuetudines ſiue ſportulas,quæ illis pro elatione funerum erogari ſolent,ex mora ſex mẽ-
ſium alligentur vſuris trientibus,fiebant funerum elationes ſumptibus eccleſiæ,non de-
functorum,& non à clericis,ſed ab aſcetriis mulieribus,& acoluthis,& decanis. Aſcetriæ
pſallebant quaſi præficæ olim. Acoluthi iuuenes deferebant funalia. Decani feretrũ,ſiue
lectum, qui & lecticarij & copiatæ, viſpelliones olim. Octauum eſt ex l.non tantùm.D.de
excuſ.tut. Tres tutelæ excuſant à quarta, niſi ſi qui ex iis quorum tutela geritur vel de-
fertur,proximi ſint pubertati, vt quia ſemeſtre duntaxat tempus ſuperſit. Nonum eſt ex
Nóu.131.vt piorum legatorum fructus & vſuræ, & acceſſiones omnes à tempore mortis
debeantur,ſi in eis præſtandis heres ſex menſibus moratus ſit. Reliquorum legatorum v-
ſuræ & fructus ex tempore moræ debentur,ſi fuerint per damnationem, vel ex tempore B
aditionis,ſi per vindicationem, non ex tempore mortis teſtatoris. l.vlt. C. de vſur.legat.
Decimum eſt ex Nou.123.vt ſi intra ſex menſes non eligant epiſcopum ij ad quos electio
pertinet,ius eligendi deuoluatur ad ordinatorem. Vndecimum eſt ex l.1. C.de dilat.vt ſi
dilatio petatur inſtrumentorum vel perſonarũ exhibendarum cauſa, ex continenti pro-
uincia non plus quàm ſex menſes protogentur, ſi ex tranſmarina non plus nouem, ſi ex
eadem non plus quàm tres. XII. eſt ex lege ſancimus.C.de fideiuſ.vt ſi quis fideiuſſerit
reum iudicio ſiſti intra diem certum adiecta pœna, puta intra ſex vel octo menſes,ex die
pœna ſtatim non exigatur,ſed dentur fideiuſſori ſex menſes, intra quos ſiſtendo reum e-
uitet pœnam ipſo iure commiſſam ex priore lapſu. XIII.eſt ex Conſtitutione græca
De cuſt.reo.de qua diximus cap.1x.vt cuſtodiæ certis caſibus vinculis liberẽtur poſt ſex C
menſes. XIIII.eſt ex l.vlt.C.de iur.fiſc.vt omnis cauſa fiſcalis poſt litem conteſtatam fi-
niatur intra menſes ſex,& ideò in l.properandum.C.de iud.meritò excipiuntur cauſæ fi-
ſcales. XV.ex Conſtitutione quadam græca,quæ deſideratur in tit. De proc. vt procu-
ratore ad litem defuncto,intra dies xx. domino peregrè agenti in longinqua prouincia
dentur ſex mẽſes,intra quos vel alium det procuratorem,vel ipſe veniat. Sed ſi ſit in pro-
xima prouincia,tempus arbitrio iudicis conſtituetur, de qua dixi etiam aliquid ſ.cap.9.
XVI.eſt de reſcripto Antonini, quo cauetur vt legatarij poſt ſex menſes quàm petere
cœperint etiam in res proprias heredis inducantur, inde fructus percepturi quoad ſatis
fiat.l.5.§.Imperator.D.vt in poſſeſ.legat.l.certa.C.eo.tit. XVII.eſt ex l.vlt.C.de com-
meatu,vt ſcriniarius vel magiſtetianus,vel palatinus qui cõmeatum accepit, ſi ſupra cõ- D
meatus diem ſex menſibus abfuerit, quinque ſequentibus poſtponatur. XVIII.eſt ex
Nòu.101.vt ſi cognatus non curialis velit ab inteſtato cognato curiali ex aſſe ſuccedere,
intra ſex menſes apud acta ſe curiæ offerat, alioquin dodrans curiæ debetur. XIX.ad-
dendus eſt caſus,quo intra ſex menſes adeunda eſt hereditas,ne fiat mora filio exhereda-
to.l.pen.§.vlt.C.de inoffic. teſtam. de quo diximus cap. 15. XX.pertinet ad legẽ Æliam
Sentiam,vt ſi minor xx. annis velit ancillam manumittere, hæc iuſta ſit cauſa, ſi manu-
mittat matrimonij cauſa, dummodo intra ſex menſes iuret ſe eam ducturum. l.ſi colle-
ctaneus.§.vlt.D.de manum.vindic. XXI. eſt, vt in adultera crimen ſex menſibus vti-
libus extinguatur.l.1.§.accuſationem.D.ad Turpil.l.ob commiſſa.C.eod. XXII.eſt ex
l.ſi appellationem.C.de appellatio.quod etiam c. xvi. adiiciendum eſt, Vt ſi ſpectabiles E
vel clariſſimi iudices oblatam appellationem non recipiant, nec dare Apoſtolos velint,
hac de re querela proponatur intra annum vel ſex menſes ſecundum diſtinctionem eius
legis. Si iudices delegati nolint eam recipere, intra menſes quatuor. Poteſt & aliud addi
ex l.ſi legatum.De op.pub.& aliud ex l.obſiſtere.C.de an.& trib.

De VII. VIII. IX. XI. *menſibus.*
CAP. XIX.

SEPTIMO menſe naſci partum perfectum & legitimum. l. ſeptimo.
D. de ſtatu homin. quod Pythagoræo numero Paulus adſcribit IIII. F
Sententiarum, titul. 9. & Cenſorius De die natali. Septimo, inquit,
partum iam eſſe maturum, eo quòd in omnibus numeris ſepte-
narius plurimùm poſſit. Idem & alij innumeri. Sexto vel octauo
perfectus non naſcitur. Vndecimo menſe à morte mariti genitus non eſt légitimus ex
Nouel.

A Nouell. 39. quod pugnat cum reſcripto quodam Adriani, de quo Gellius libro 3. quod ita poteſt defendi, ſi edatur ſub initium menſis XI. non ſub finem. De menſibus octo vnum expoſuimus cap. 13. ex Conſtit. græca de bonis proſcriptorum. Alterum eſt ex No. 69. Procuratori cui lis mouetur, ad dominum euocādum ex proxima prouincia dari IIII. menſes, ex longiori ſex, ex remotiſſimis octo vel IX. cui adiungenda eſt etiam l. 1. C. de dilat. & quod dictum eſt cap. 16. tempora appellationis exercendæ interdum concludi nouem menſibus. & cap. 15. ad deliberandum nouem menſes dari à iudicibus. De decem menſibus falsò Dynus notauit ex No. 124. quod eſt de quatuor.

De anno CAP. XX.

B Qvod primo loco notant eſt de primo capite legis Aquiliæ, quo tanti reus dānatur, quanti res eo anno plurimi fuerit. Id caput eſt de occiſo homine vel quadrupede, quæ pecudum numero ſit. l. ait lex. D. ad leg. Aquil. Annum continuum intelligimus, qui conſtat ex CCCLXV. diebus continuis. l. ita vulneratus. §. æſtimatio. D. eod. l. cùm heres. §. Stichus. D. de ſtatu lib. l. anniculus. 2. D. de ver. ſig. Cicero de nat. deor. Circuitus ſolis orbium V. & LX. & CCC. quarta fere diei parte addita, conuerſionem conficiunt annuam. Sic legendum. Anniuerſarium annum ſatis nouè dixêre Impp. in l. 4. C. de ſuſcep. Annum verò vtilem dicimus, qui conſtat ex CCCLXV. diebus vtilibus. & ita in annalibus actionibus, quæ annua præſcriptione excluduntur, ſemper annum accipimus. Enumerabo breuiter hoc loco, quem ſecundum facio, omnes annales actiones. Actio de peculio poſt mortem, emancipationem, manumiſſionem, alie-C nationem eius qui in poteſtate noſtra eſt, vt in tit. quando de pec. act. an ſit. l. 1. §. ſi cum ſeruo. Si quid in frau. pat. l. ſi filiusfam. de rut. & ra. diſt. l. pater. de caſt. pec. l. Macedoniani. C. ad Maced. l. & ancillarum. §. ſi ſeruus. D. de pecul. quas malè ſeparatim vel Dynus, vel Euſtathius proponit quaſi nō idem eis contineatur. Actio reciſſoria vſucapionis. l. in honorariis. D. de obl. & act. Actio Pauliana. Actio Quod iudicij mutandi cauſa. Actio æſtimatoria Quanto minoris, excepto vno caſu, de quo c. 18. Interdictum vnde vi. Interdictum quod vi aut clam. Et omnes prætoriæ pœnales, excepta furti: velut actio in factum ex edicto, Si quis ius dicenti non obtemperauerit. Actio in duplum ex edicto De publicanis. Actio in factum ex edicto De in ius vocando, ſi in ius vocatus ſit quem vocare non D licebat. Actio in factum, quæ datur in eum qui in ius vocatum vi exemit. Actio in factū, quæ in eum datur, per quem factum eſt quominus quis in iudicio ſiſtat. Actio in factum, quæ in eum datur, qui rationes non edit. l. vlt. D. de eden. quam & in eum competere Græci tradunt, qui non edit ſpeciem actionis. Actio in quadruplum ex edicto de calumniatoribus. Actio depoſiti in duplum Quod tumultus, incēdij, ruinę, naufragij cauſa depoſitum ſit. Actio rerum amotarum vel corruptarum ex edicto, Si quis teſtamento liber eſſe iuſſus fuerit. Rerum amotarum appellaui cùm Græcis in l. Titia. §. pe. D. de man. teſta. & l. 3. C. de noxal. act. quod notandum. nam & in eo tit. l. pen. & vlt. Iuriſconſulti rectè vtuntur amouendi verbo: quòd non fiat furtum propriè. Actio vi bonorum raptorum in quadruplum, vel de turba in duplum. Actio in quadruplum ex tit. de incendio rui. naufr.

E Actio Quod metus cauſa in quadruplum. Actio iniuriarum. l. 5. C. de iniuriis. Interdictū ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus eſt. Interdictū de tabulis exhibendis auctore Paulo IIII. Sent. tit. 7. quod ibi oſtendimus latè. Et ciuiles quædam pœnales, veluti actio ex lege Iulia repetundarum in heredem eius qui repetundarum arguitur, etiam ſi lis non ſit conteſtata cum defuncto. l. 2. D. ad leg. Iul. rep. l. 2. C. eod. De eo quod peruenit conſtabat eſſe perpetuam in heredem. In reum repetundarum erit perpetua. Imò annua. l. pen. C. eod. Loquitur de Comite domorum in Cappadocia, qui erat ſub Comite rerum priuatarum. Sub eo procuratores, præpoſiti gynecio, ſuſceptores, tabularij, coloni. Hi fiſco ſi non inferant penſiones, quòd dicant ſibi pecunias ereptas à Comite domorum, intra annum id probare & pecunias repetere debent, quod ſi non fecerint, nihilominus conue-F nientur à fiſco. Puto tamen aduerſus Comitem repetitionem perſeuerare etiam poſt annum, & legem illam eò tantùm ſpectare, vt oſtendat eis ea ratione anni inducias dari. Itē omnes actiones populares. l. vlt. D. de pop. act. veluti De deiectis & effuſis, ſi liber homo occiſus, vel ſi ei nocitum ſit, Albi corrupti, Sepulchri violati, Apertarum tabularum ante quæſtionem familiæ. Malè excipit Accur. interdictum Ne quid in loco publico, quod

eſt perpetuum. Nam non eſt omnino populare. quandoquidem non omnibus, ſed ei tan- A
tum competit cuius intereſt. Populare tantùm eſt ad aliquid, nempe quia ad publicam
vtilitatem pertinet. l. 2. §. hoc interdictum & §. pen. D. ne quid in loc. pub. l. 1. §. vlt. D. de
via pub. Malè etiam excipit interdictum de libero homine exhibendo, quod eſt perpe-
tuum. nam id eſſe populare inficior. Patet quidem omnibus, ſed non ideo ſtatim popula-
re, ſicut crimina ſtellionatus, expilatæ hereditatis, prȩuaricationis, ſuſpecti tutoris, omni-
bus patent, non tamen ideo publica ſunt prorſus. Pertinet etiam ad vtilitatem publicam,
quoniam tuetur ciuium libertatem. At non ideo populare, niſi quid ex condemnatione
in publicum redeat, vt ex illa De apertis tabulis ante quæſtionem familiæ, cuius pœna
aureorum c. partim actori, partim publico infertur. Idemq; ſentiendum de actione Albi
corrupti in aureos D. & Sepulchri violati in aureos c. & De deiectis & effuſis in aureos B
L. vt & apud Frontinum II. de aquæductibus in s. c. quodam. Si quis aduerſus ea com-
miſerit, in ſingulas res in dena millia damnas eſſet, ex quibus pars dimidia præmium
accuſatori daretur, cuius opera maximè conuictus eſſet qui aduerſus hoc s. c. com-
miſiſſet, pars altera media in ærarium redigeretur. Hiſdem rationibus colluſionis iudi-
cium etiam ſi admiſero eſſe actionem, non tamen cenſebitur popularis: quia ex ea nihil
in ærarium reddit. quæ tradidimus in necem gloſſæ appoſitæ ad d. l. vlt. de pop. act. Ter-
tium eſt de teſtamento facto à milite iure militari, quod eo decedente intra annum miſ-
ſionis eodem iure valet. l. quod dicitur. D. de mil. teſt. Poſt annum nõ valet iure militari.
Quartum eſt ex Conſtit. græca quæ deſideratur in tit. de epiſc. & cler. vt piorum legato-
rum actio ex inficiatione dupletur, videlicet ſi non ſoluantur intra annum. cuius fit mẽ- C
tio in §. vlt. Inſtit. de oblig. quæ quaſi ex cont. naſc. Quintum eſt de anno luctus, de quo
diximus c. 13. Deſideratur in cod. titulo de epiſc. & cler. Conſtitutio grȩca qua cauetur,
vt ſi relicta vxore vir tondeatur, qua ex cauſa ea ætas concedebat matrimonij diſſolutio-
nẽ, ne mulier poſſit intra annum nubere impune, niſi pepererit intra annum. quod & di-
uortio facto iuſta ex cauſa dicendum eſt. l. conſenſu. §. ſi verò. l. ſi conſtante. C. de repud.
No. 22. At viro mortuo idem non eſſe dicendum arbitror. nam & ſi peperit intra annum,
elugere virum debet, quia non tantùm propter turbationem ſanguinis luctus indicitur,
ſed & propter reuerentiam mariti, niſi ſit vir luctu indignus. l. liberorum. §. 1. D. de iis qui
not. inf. & vt eſt apud Harmenopulum lib. 4. tit. 6. poſt partum mulier ἐν τῷ πένθει alij nõ
poteſt nubere, ἐν τῷ πενθίμῳ poteſt. πένθος eſt virorum luctu dignorum, ἀπένθιμος indigno- D
rum. Sextum eſt ex l. vlt. C. de dote caut. & non num. vt ſoluto matrimonio exceptio, vel
querela non numeratæ dotis intra annum opponatur. quod ita procedere Iuſtinianus in
No. 100. conſtituit, ſi biennio tantùm durauerit matrimonium. alioquin vel nullo modo
opponitur, vel intra tres menſes tantùm, vt diximus cap. 14. Septimum eſt ex l. 5. C. de
cenſ. & cenſit. vt qui ſe grauatum dicit à peræquatore vel cenſitore, ea de re queri & age-
re poſſit intra annum, non poſt annum. Octauum eſt, vt qui intra annum non petunt tu-
torem impuberi, eius ſucceſſionem legitimã amittant ſi impubes deceſſerit. l. 10. C. de leg.
her. l. 2. §. ſi mater D. ad Tertyl. Nonum eſt de reis adnotatis, qui annum habent ad ſe pur
gandum, intra annum bona eorum obſignantur, poſt annum fiſco vindicantur niſi ve-
nerint. l. 1. & 2. D. de req. vel abſ. dam. Decimum eſt ex No. 123. Vt ſi ſeruus clericus fiat E
ignorante domino, ius habeat dominus eum reuocandi intra annum. Militiam vel digni-
tatem adeptus, perpetuò reuocari poteſt. malè enim vulgò interpretantur. l. pen. & vlt.
C. qui milit. non poſſ. vt diximus cap. 10. Clericus non niſi intra annum. At ex No. Leo-
nis IX. etiam perpetuò. atque ita D. Paulus Oneſimum Philemonis ſeruum remiſit ad
Philemonem. qua de re in Clemẽtis c. 82. Et ſic ſeruus monachus cùm ex eadem No. 123.
non poſſit reuocari niſi intra triennium, ex Leonis No. 10. perpetuò reuocari poteſt. X I.
eſt de bonorum poſſeſſione quæ à liberis & parentibus petenda eſt intra annum, non ſo-
lùm ſi ſuo nomine veniant directò, ſed & ſi per ſeruos heredes ſcriptos. l. 1. D. de ſuc. ed. l.
filij in fi. D. ad s c. Tertyl. X I I. eſt, vt magiſtratus vel officialis, qui finita adminiſtratio-
nẽ pecuniã fiſcalem penes ſe eſſe profeſſus eſt & retinet, intra annum teneatur tantũ qua- F
ſi debitor fiſcalis, poſt annũ lege Iulia de reſiduis. l. ſacrilegi. §. vlt. D. ad leg. Iul. pec. XIII.
eſt de cauſis criminalibus, quæ olim finiẽdæ erãt intra annum. cuius iuris veſtigiũ eſt in l.
reus. D. de mu. & ho. vt Obſ. 1. c. 8. oſtẽdimus, & in l. in s. c. §. pen. D. ad Turp. vbi hȩc ver-
ba, vel biennio, Triboniani ſunt, cuius princeps biennium cauſis criminalibus prȩſcripſit.

Meritò

A Meritò igitur, vt ea l.reus, continetur, intra annum reus delatus honores petere non po-
teſt. X I I I I.eſt ex l.2.C.de naufr.vt nauicularius qui exportat publicas ſpecies intra an-
num probet naufragium quod allegat.quod videtur pugnare cum l.peo.eiuſdem tit.quę
biennium ſtatuit.Solutio ſumenda eſt ex l.2.C.Th.eod.tit quæ pro locorum interuallo
annum aut biennium ſtatuendum eſſe declarat. X V.eſt ex No.1.Vt ſi heres mooitus ſen
tentia iudicis in exequenda voluntate defuncti annum moratus ſit,hereditatem amittat
deducta portione legitima,ſi ex eis ſit quibus portio legitima debetur. idémque eſt in le-
gatario & fideicommiſſario.Additur ex No.131.vt ſi iuſſerit reſtator ξοᾶνα fieri, intra an-
num extruatur & perficiatur. X V I.eſt ex No.123.& No.6. Vt ne epiſcopi ſupra annum
abſint extra epiſcopem ſuam. X V I I. eſt ex conſtitutione quadam græca,quæ deſidera-
B tur in tit.de epiſcop.aud.vt epiſcopus & tres bonæ opinionis viri ſingulis annis inſpiciant
opera ciuitatis,& curent ea metiri,eorúmque rationem ab adminiſtratoribus reddi.Hęc
tantùm Græci.Addi pleraque poſſunt,vt quod diximus ſupra c.15.16.18. aonum ad deli-
berandum dari,& interdum intra annum adeundam hereditatem,& interdum tempora
appellationis exercendæ anno concludi. Cœptam item appellationis cauſam intra annũ
eſſe finiendam. Addi etiam poteſt ex l.vlt.C.de iu.del.Inuentario faciendo eſſe præſcri-
ptum annum,ſi ab eo loco,io quo ſunt bona hereditaria,longè abſit heres. Præſenti tres
menſes dantur,vt diximus cap.13.Item aliud ex l.1.§.ſin verò.C.de adſ.tol.eum qui ex li-
bertate in ſeruitutem vocatur iuratoriæ cautioni committi, & ea præſtita ſi annum ab-
fuerit,in ſeruitutem trahi.Item ex tit.De rei vxo.act.Dotem quæ in rebus mobilibus aut
C mouentibus conſiſtit,intra annum eſſe reddendam.Item ex l.2.& 3.C. de commeatu, vt
miles qui ſupra commeatus diem annum abfuerit,decem ſequẽtibus poſtponatur. Item
qui Reip.cauſa abfuerunt,reuerſi habeãt anni vacationem.§.item qui Reip.Inſt. de exc.
tut.Item ex No. 112. Vt poſt tria edicta, ſi intra annum noo venerit contumax litigator,
cauſa agatur μονομερῶς.Item ex l.6.C.de erog.mil.an.& l.pen.§.pco.C.de præſ.30.an.& l.
quanuis.C.de decur.alia quædam.

De Biennio. Cap. xxi.

D PRimum,vt poſt annos liber eſſe iuſſus, poſt biennium liber fiat.l.libertas.§.
vlt.D.de man.teſt. Secundum, vt ſi biennio non apparuerit conductor,nec
ſoluerit penſiones, poſſit expelli, & inuecta illatáque eo abſeote adhibitis ta-
bulariis deſcribi.l.quæro.§.inter l.cùm domini.D.loc. Lex, cùm domini, eſt
ex lib.de off.præf.vigil.quòd caſum ponit,quo impune horrea & inſulę effringuntur,quę
res ne fiat temere pertinet ad curam pręfecti vigilum. l.3.§.effracturæ.D.de off.præf.vig.
Idem verò dicimus de emphyteuticatio eccleſiaſtico No. 120. Tertium eſt de cauſis cri-
minalibus,vt finiaotur intra biennium.l.vlt.C.vt intra cer.tem.cri.quæſt.ter.excipiuntur
aliquot caſus,quorum vnum expoſuimus.c.19.alterum.c.13. Quartum eſt de actione de
dolo,quæ ex Conſtantini lege biennio continuo concluditur.l.vlt. C.de dolo. olim erat
E annalis.Quintum eſt ex l.ſi mulier perfectæ.C.ad S.C.Velleia.mulierem quę pro alio in-
terceſſit oon iuuari S.C.Velleiano, ſi poſt biennium denuo eiuſdem rei nomine ſe obliga
uerit vel ſatiſdederit.idémque eſt in No.61.quod ſi pro extraneo intercedat,locum habet
non ſi pro marito. nam & ſi ſæpius intercedat pro marito,oon tenetur No. 134. etiam ſi
poſt biennium iteretur obligatio.quod Græci notant. Sic pro extraneo intercedens ipſo
iure obligatur,pro marito oon item. Pro extraneo intercedens non iuuabatur ante S. C.
Velleianum.Pro marito intercedens adiuuabatur edictis quibuſdam. Sextum eſt de ex-
ceptione non numeratæ pecuniæ,quæ biennio continuo extinguitur. l. in contractibus.
C.de non nu.pec.olim quinquennio. Alia ſunt tempora exceptionis noo numeratæ do-
tis.Septimum eſt ex l.2.C.de ſponſal.vt ſi ſponſus præſens in eadem prouincia intra bien-
F nium non exequatur nuptias,poſſit puella impune alij nubere. Abſens expectatur trien-
nium.l.2.C.de repud.Octauum eſt ex l.vlt.C.de iu.dot. vt promiſſor dotis poſt biẽnium
præſtet reditus, penſiones & vſuras trientes, quæ alias non ſolent venire ex ſtipulatione
niſi in ſtipulatum deductæ ſint, nec reditus niſi poſt litem conteſtatam. Nonum eſt ex l.
vlt.C.de iu.dom.imp.vt creditor,etiam ſi nihil de eo cooueneris,poſſit pignus diſtrahere
biennio poſtquam debitori teſtatò denuntiauerit vel iudex pronuntiauerit pecuniã ſolui

& vt non inuento emptore certis dilationibus & denuntiationibus obſeruatis, tú à principe pignoris dominium creditori addicatur, ita tamen vt adhuc intra biennium id debitor ſoluta ſorte & vſuris & damnis recipere poſſit. X. hoc eſt, Legatione functis biennij vacationem dari. l. filius. l. Paulus. §. 1. l. vicarius. D. de legationibus. l. 3. C. eod. l. 2. C. de muner. & honor. non cont. X I. eſt ex No. 134. vt vxorem ob adulterij crimen coniectam in monaſterium maritus intra biennium reducere poſſit ſi velit. Olim ſi reduxiſſet fiebat lenocinij reus. X I I. eſt ex l. 1. C. de ſent. præf. præt. vt contra ſententiã præf. prætorio, poſtquam ei ſucceſſum fuerit, intra biẽnium liceat principem ſupplicare per libellum. X I I I. eſt ex l. 7. C. de om. agr. deſ. Eos qui prædia defecta ſiue ἄπορα ſuſcipiunt, non niſi poſt biennium ſolemnem canonem fiſco inferre. Cui addendum ex l. 8. cod. tit. vt qui prædia deſerta occupant, ab eis ea dominus poſſit repetere intra biennium redditis meliorationibus. quod videtur pugnare cum l. locorum eod. tit. & l. vlt. C. de cenſ. & cenſitor. de quibus ſupra cap. 18. Sed illæ de eo loquuntur, cui addicta ſunt prædia à peræquatore. Lex autem 8. de eo qui occupauit. quod ſic Græci: ὁ ἐρήμῳ ἀγρῷ ἐπιβὰς, ἐντὸς δύο ἐτῶν ἐναγέσθω παρὰ τοῦ δεσπότου. X I I I I. eſt ex l. vlt. C. de bo. auct. iud. poſ. vt quibuſdam creditoribus miſſis in poſſeſſionem, quibuſdam non miſſis, admittantur etiam non miſſi intra bienniũ inter præſentes, vel intra quadriennium inter abſentes. X V. eſt ex l. 2. C. de term. moto. vt qui in mouendis terminis alij miniſterium præbuit, biennio ad opus publicum detur. Addatur & quod de naufragio probando intra biennium diximus cap. ſuperiore, & de cauſa appellationis peragenda intra biennium cap. 16. Item ex No. 15. vt defenſor ciuitatis biennio id muneris adminiſtret. Itémque patronus fiſci ex l. ſancimus. 2. & l. petitionẽ. l. iubemus. C. de aduo. diu. iud. & primicerius fabricæ. l. 2. C. de fabricen. & primicerius notariorum. l. 2. C. de primic. & not. & alij l. 1. C. de decan. l. 1. C. de menſor. l. Alexandrinis. C. de decur. l. vlt. C. de off. præf. vr. Et aliud ex l. vlt. C. de commeatu. Et aliud ex l. 1. C. ſi quac. præd. pot.

A B C

De Triennio. Cap. XXII.

Primum eſt de vſucapione rerum mobilium, quæ hodie triennio perficitur. l. 1. C. de vſuc. transform. Adiciunt etiam Græci ſeruitutem aquæ triennio adquiri ex l. 2. C. de ſer. & aq. Videntur namque in ea legiſſe *Mobilium*, ſed forſitan rectius *Immobilium*, vt ſcilicet ſeruitutes comparentur rebus immobilibus, ſicut & panes ciuiles. No. 7. Secundũ eſt de emphyteuticario, vt excidat iure emphyteuſeos, ſi triennio ceſſauerit in ſoluendo canone. l. 2. C. de iu. emphy. De paganico loquimur. nam aliud eſſe in eccleſiaſtico capite ſuperiore oſtendimus. Tertium eſt ex l. 1. C. de fideic. vt ſi triennio ſolutum ſit annuum legatum, in futurum etiam perpetuò debeatur, niſi probauerit heres in triennium tantum modo id fuiſſe relictum. Conſtabat in ea ſpecie relictum fuiſſe legatum. Sed de tempore dubitabatur. Quartum eſt ex l. 4. C. de vectig. & com. vt locentur publica in triennium. Olim in quinquennium, vt Varro ſcribit IIII. de ling. lat. Quintum ex l. pen. C. de pat. pot. vt filio iam trimo à patre petantur alimẽta. Sextum eſt ex l. 4. D. de incen. rui. & nauf. vt qui ex naufragio grauiorem prædam appetierunt, liberi in triennium relegẽtur vel ad opus publicum dentur. Retinent Græci vbique vocem latinam πραίδα, vt & in legibus Georgicis Iuſtiniani περὶ πραίδας ζώων. Moſchopulus περὶ χελῶν. πραίδα ἡ γινομένη βλάβη ἐν ἀμπελῶσι καὶ ἀγροῖς καὶ τοιούτοις τισί. V I I. eſt ex l. properandum. C. de iudic. lites ciuiles triennio eſſe finiendas. quod & Manuelis Comneni No. quadam confirmatum eſt. Excipiuntur caſus plerique ſuis locis ſuprà digeſti. V I I I. eſt ex l. pen. C. de apochis pub. vt qui proximo triennio prolatis apochis oſtendit ſe publica tributa ſoluiſſe, præſumatur omni tempore ſoluiſſe. I X. ex l. vlt. C. de rep. he. vt ſuus heres maior XXIX. annis, qui recuſauit hereditatem, rebus integris intra triẽnium poſſit ad eam reuerti. Itémque minor poſt annos XXIX. triennium habet. Decimum eſt ex l. 1. C. de ſent. adu. fiſ. lat. ret. Res iudicatas aduerſus fiſcum intra triennium retractari. Vndecimum eſt ex No. 22. ſolui matrimonium ſi vir per triennium non fecerit τὰ τῆς φύσεως. Antea biennium l. in cauſis. C. de repud. Addatur & quod cap. ſuperiore dictum eſt de ſponſo, qui non exequitur nuptias intra triennium, & cap. 20. de ſeruo monacho reuocando intra triennium. Et ex l. 2. C. de mun. & hon. nõ cont. ab honoribus ad alios honores triennij vacationem dari. Et ex No.

D E F

A 123.vt aleatori triennio interdicatur ſacro miniſterio. Et aliud ex l. per hanc. C. de adu.
diu.ex qua in l.vlt.eiuſdem tit.pro biennium, fortè legendum, triennium. Et aliud ex l.
vlt.C.de commeatu. Adde.l.9.§.r. De rit.nup.

De quadriennio. CAP. XXIII.

PRimum eſt de quadriennij præſcriptione quę fiſco datur & aduerſus fiſcum.
Fiſco, ſi alienauerit rem alienam vel alij pignori obligatam, & eo nomine cō-
ueniatur à domino aut creditore pigneraticio.l.2.C.de quad.præſ. Aduerſus
fiſcum, ſi poſt quadriennium vindicet bona quaſi vacantia, quæ alius tenere
B cœpit.l.1.C.eod.tit.l.1.§.diuus.D.de iur.fiſ.l.intra.D.de diu.temp. præſ. II.eſt de reſtitu-
tione in integrum. Hæc olim anno vtili extinguebatur, hodie quadriennio continuo. l.
vlt.C.de temp.in integ.reſt.l.vlt.C.de rep.her. De reſtitutione in integrū loquimur quæ
fit cognitione prætoris, ſiue minori ea poſt annum ætatis xxv. ſiue maiori cōcedatur. Ita-
que rectè ſentiunt Græci venditionem reſcindi officio prætoris ſecundum l.2.C. de reſc.
vend. ſi ſupra dimidiam veri pretij fraus interuenerit, intra quadriennium dūtaxat. atque
ita in foro ſeruari referunt. Imò & decreto Romani Lacapeni περὶ ὑπερθεματισμοῦ ita de-
finitum eſt. His poteſt de quadriennio adiici quod tradidimus ſupra cap.21.ex l.vlt. C.de
bo.auct.iud.poſ. Et aliud ex l.2.C.de commeatu. Et aliud ex l.vxor.C.de repud. quod ta-
men abrogatur.No.117.
C

De quinquennio. CAP. XXIIII.

PRimum eſt de querela inofficioſi teſtamenti, quæ quinquennio extinguitur l.2
C.in quib.cau.in integ.reſt.nec. non eſt. Poſt quinquennium non poteſt agi
querela, niſi ex magna & iuſta cauſa.l.contra.C.de inoff.teſt. Secundum eſt ex
l.vlt.C.de poſtl.& redemp.ab hoſt. redemptum ab hoſtibus, à redemptore te-
neri quaſi pignoris iure, liberari ſolutione pretij vel opere quinquennij. Tertium hoc eſt,
diuortio facto culpa mulieris, ante quinquennium non poſſe eam alij nubere, & interim
D ſubiici legi Iuliæ ac ſi diuortium factum non eſſet.l.conſenſu.§.hæc niſi.C.de repud.No.
22.quod ſecundum Nouellas nouiſſimas ita procedit, ſi culpa vxoris factum ſit vt repu-
dium ſine ἀποστάσιον maritus mitteret. No. 117. niſi adulterij cauſa miſerit. quo caſu nec
poſt quinquennium mulier alij nubere poteſt, ſed coniicitur in monaſteriū. Quòd ſi mu-
lier ipſa ſine cauſa repudium miſerit, ex eadem No. etiam in monaſterium coniicitur, nec
vllo tempore poteſt alij nubere. Itaque abrogatur.§.hæc niſi, & No.22.ea in parte. At ſi
ex cauſa repudium mulier miſerit, anno duntaxat nuptiis abſtinebit.d. No.117. Imò nec
anno integro ſi intra annum pepererit, vt diximus cap.20. In huius rei tractatione corru-
ptè apud Harmenopulum lib.4. Epito.tit 7. ita legitur, εἰ δὲ ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρὸς ἀλόγως χωρι-
σθεῖσα legendum εὐλόγως. Quid ſi vir repudium miſerit, an aliquanto tempore nuptiis ab-
E ſtinebit? Minimè, ſiue ex cauſa id miſerit ſiue ſine cauſa.d.l.conſenſu.§. ſin autem aliter.
Nouel.117. Verùm hodie ex Nouel.127.& 134.communis eſt pœna viri & vxoris repudio
ſine cauſa miſſo. nam & vir ipſe in monaſterium coniicitur. Quartum hoc eſt, adulterij
crimen, quod ab extraneo vel extranei iure in maſculum intenditur, quinquennio conti-
nuo extingui.l.1.§.accuſationem.D.ad Turpil.l.miles.§.adulterij.D.ad leg.Iul. de adult.
Idémque eſt in crimine peculatus.l.7.D.ad leg.Iul.pec.& in accuſatione contra S.C.Si-
lanianum apertarum tabularum eius qui à familia occiſus eſſe dicitur.l.in cognitione.D
ad S.C. Silan. Aliàs crimina vicennio tolluntur. Quintum eſt, ne de ſtatu defunctorum
poſt quinquennium quæratur. qua de re ſpecialis eſt titulus. Eſt autem vetus Senatuſcon
ſultum. Suetonius in Veſpaſiano, Vetuit inter cetera quæri de cuiuſquam defunctorum
F ſtatu vltra certos annos. Similiter ex S. C. poſt manumiſſionem libertus intra quinquen-
nium duntaxat poteſt proclamare ad libertatem.l.2.& 4.D.ſi ing.eſſe iud.quod abroga-
tur in l.vlt.C.vbi cau.ſta. Colluſio item domini & ſerui detegenda eſt intra quinquenniū
l.2.D.de col.det. Sextum eſt ex l.pen. C. de præpoſ.ſac. cubic. vt ſeruum inuito vel igno-
rante domino factum principis cubicularium, dominus reuocet intra quinquēnium. Se-
ptimum eſt ex l.1.C.de contr. iud. donationes collatas in magiſtratus vrbanos vel adſeſ-

ſores vel domeſticos eorum poſt ſucceſſionem quinquennio confirmari, intra quinquen- A
nium reuocari poſſe. Octauum eſt ex l.4.§.1.D.ad leg.Cor.de ſic. In quinquennium rele-
gari eum qui cauſam mortis præbuerit per laſciuiam, id eſt, κατὰ τρυφὴν ἢ ἀσέλγειαν. Simili-
ter præſes in quinquennium relegatur, qui in numerum aduocatorum non Chriſtianum
recipit. l.nemo. C.de epiſc.aud.& in alia ſpecie No.112. Nonum eſt ex l.2.C.de vect.& cō.
Rem fiſco commiſſam, fiſcum vindicantē repelli præſcriptione quinquennij. Sed & ante
quinquennium non aget vtiliter, ſi res non exiſtat, nec dolo ſupprimatur, vt ſi ſeruus bo-
na fide manumiſſus ſit. Decimum eſt ex l.2.C.de apoſta. vt Chriſtianus qui deſerta eccle-
ſia tranſiit ad Græcos, id eſt, paganos, vt in conciliis ſæpe, vel Iudæos etiam poſt mortem
accuſari poſſit, quaſi inteſtabilis intra quinquennium continuum. XI. eſt ex No.131. vt ſi
teſtator oratorium fieri iuſſerit, intra quinquennium perficiatur. XII. eſt ex l.1.§. quod B
dictum. D.de ſeparat. vltra quinquennium poſt aditionem hereditatis creditores defun-
cti ſeparationem non impetrare. XIII. eſt ex No.100. de exceptione non numeratæ do-
tis, quæ vel intra annum, vel intra tres menſes opponitur, vel nullo modo, vt dictum
eſt c.14.& 20. Verùm ab ea definitione excipiendus eſt maritus minor xxv. annis, cui à cō-
tracto matrimonio XII. anni dantur ad proponendam & conteſtandam querelam non
numeratæ dotis. Heres item mariti minor annorum xxv. cui datur quinquennium ſiue
maritus minor fuerit ſiue maior. XIIII. eſt ex l.vlt.C. ſi maior fac.alie.rat.hab. aliena-
tionem rerum minoris ſine decreto factam confirmari quinquennio, ſi poſt xxv. annum
ætatis intra quinquennium eam non reuocauerit. Erant & olim quinquēnij præſcriptio-
ne tuti, qui quid emerant à fiſco, de qua in §.vlt. Inſtit.de vſuc. l.vlt. C.ſi aduer.fiſ.l.neque C
C.de reſtit.mil.& in C.Th.tit.de quinq. præſcr. Hodie ſtatim tuti ſunt ex Conſtitutione
Zenonis tranſlatis actionibus in fiſcum. Poteſt & iis aliud adiici ex l.2. C.de mun. & ho-
nor.non contin. & aliud ex l.vlt. C.de adu.diu.iud. & aliud ex No.22. vt maritus captus
ab hoſtibus expectetur quinquennium: quod mutauit Leo No.33. Et aliud ex l.milites.§.
vlt.D. de re milit. Adiicit & illud Oldendorpius ex Conſtitutione Iuſtiniani, iuris diſci-
pulis præſcriptum eſſe quinquennium, quo demum expleto inter aduocatos recipiantur.
l.petitiones. C.de aduo.diu.iud.

De VII. *&* VIII. *annis.* CAP. XXV.

INfantem eum dici qui minor eſt annorum VII. l.3. C. qui admit. l. ſi infanti. D
C.de iu.deli.l.1. De adm.tut.l.14.D.de ſponſ. Anagnoſten non fieri ante an-
nos octo. No.123. Hoc ita notant Græci. At No. loquitur de XVIII. annis. Vidē-
tur legiſſe VIII. tantùm, vt conſtat ex Balſamone Nomocanonis tit. 1. c. 28.
De ſeptem annis hoc etiam adnotāt, δι᾽ ἐπιλαθείας τοῦ ἐκ τοπιασθέντος ὁ χς. ταχέως
καὶ πλουτήσας ὑπὲρ αὐτοῦ διασώζει τῆς γῆς. quod quid ſit, vel vnde ſumpſerint neſcio.

De decennio. CAP. XXVI.

PRimum eſt de vſucapione rerum immobilium, quæ hodie decēnio inter præ-
ſentes, vicennio inter abſentes completur. l.1.C.de vſuc.transfor. No. 119. eo- E
démque modo ſeruitutes non vtendo amittuntur decennio inter præſentes
& vicennio inter abſentes. l.pen. C.de ſer.& aq. atque etiam adquiruntur. nam
vbique iura in adquirendis ſeruitutibus longum tempus exigunt. & donationes rerum
minoris factæ ſine decreto poſt legitimam ætatem decennio inter præſentes, & vicennio
inter abſentes confirmantur. l.vlt. C.ſi maior fac.ali.rat.hab. Hoc verò longum tempus fe-
re ſemper dicitur & diuturnum. l.ſi cum.§. Ariſto. D.qui & à quib.man.lib.non fiant. In
longū tēpus ſiue in lōgiorem diē cauere, eſt in annos decē l.penult.de præt.ſtip. Paulus 5.
Sēt.tit.9.l.1. De ripa mun.l.ſi finita.§.1.D.de dam.inf. Hæc longi tēporis præſcr. ſiue lōga
præſcriptio, de qua eſt tit. in C.de præſcr.lon.temp.& quatuor qui ſequūtur: quæ quibus
caſibus locū non habeat, Græci ſub hoc tit. tractare incipiunt inſcitè, cū id ampliores, quę F
ſequuntur, tēporū præſcriptiones demonſtraturæ ſint ſatis, & hoc potius tradi conueniat
quibus caſibus locū habeat. Secundū eſt de exceptione non numeratæ doris, cuius tēpus
eſt decenniū ex No. 100. nam poſt decenniū ſoluto matrimonio nō opponitur. Tertium
hoc eſt, olim decennio infirmabatur teſtamentum. l.6. C.Th. de teſta. Hodie non item,
niſi

A niſi apertè teſtator declarauerit ſe in eo non perſtare.l.ſancimus.C.eo.tit.Nuda volunta-
te infirmatur concurrente decennio.Quartum eſt ex l.vlt.D.de abigeis, vt receptores abi
georum in decennium extra Italiam relegentur. Quintum eſt ex l.ſiue. D. de pœnis, vt
qui in metallum damnati ſunt non addito tempore, nec etiam eo vt ſint perpetuò metal
lici,eis decennij tempora præfinita videantur. Cui addendum ex l.in metallum eod. tit.
In metallum damnatos perpetuò iam ſenes dimitti, ſi vel cognatos vel adfines habeant,
à quibus alantur, vel non minus decem annis pœna functi ſint. quò ſpectat etiam reſcri-
ptum Traiani ad Plinium de iis qui ex damnatione ſerui publici eſſent. Sextum eſt ex l.2.
C.de incolis, vt qui in aliqua ciuitate decem annos fecit, videatur ibi domicilium habere.
Sic Græci loquuntur ὁ ποιήσας ἐν πόλει δέκα ἔτη, vt in l.miles.§.quidam. D.ad leg.Iul. de
B adult.Dies quos in cuſtodia feciſſet.& in l.ſeruus qui teſtamento.D.de ſtatu lib.Annum
in fuga fecerat.& in antiqua inſcriptione: MEMORIÆ. C. F. L. PEDVCEÆ IV-
LIANAE MORIBVS NATALIBVS AC PVP. PRISCIS ILLVSTRIBVS-
QVE FEMINIS COMPARANDAE, QVAE VIXIT ANNOS XIII. D. XLVII.
CVM MARITO FECIT MD.D.XX. Eſt & alius locus in l.pen.C.de agr.cenſ.Septi-
mum eſt ex l.1.D.de nund.ius nundinarum exercendarum non vtendo decennij tempo
re amitti.Nundinas interpretantur πανηγύρεις ἤτοι τὴν λεγομένην ἀτέλειαν. Sic & ad l.1. C.
de nundinis. ὥστε ποιῆσαι τὴν λεγομένην ἀτέλειαν προφάσει πρὸς ἐμπορείας.& ad l.3.D.de feriis
ἐν πανηγύρεσι καὶ ἀτελείαις. nundinas ergò vocabāt vacationes,& inde vulgò à nobis ferias
appellatas reor.De eis habemus præclaram nouellam Baſilij Iunioris,quæ apertè indicat
C eas in agris priuatorum inſtitui qui hoc ius impetrauerint,nec poſſe transferri in alia loca
niſi ex communi omnium negotiatorum ſententia.Quòd ſi diſſentiant inter ſe,& alij lo-
cum commutare velint,alij non item, vincere eorum ſententiam qui ex antiquo more ni
hil mutari volunt. & hoc quidem ſi agatur de transferendis nundinis à potentioribus ad
potentiores, vel à tenuioribus ad tenuiores, vel à potentioribus ad tenuiores. A tenuiori-
bus enim ad potentiores nundinarum translationem non fieri, niſi concurrat vetuſtas &
omnium conſenſus,id eſt, niſi ex omnium voluntate transferantur in potentiorum agros
in quibus & iam olim ab initio inſtitutæ fuerint,&poſtea omnium ſententia tranſlatæ ad
tenuiores, à quibus nunc priſtinis dominis reſtituentur rectè. Addi & de decennio poteſt
aliud ex l.in omnibus in fi.De diu.temp.præſ.& aliud ex No.117.
D

De annis XII. XIIII. XV. XVI. XVII. & XVIII. CAP. XXVII.

PVbertas in maſculo æſtimatur ex annis XIIII.In femina ex XII.l.2.C. quando
tut.vel cur.eſſe deſ.l.5 D.qui teſt.fac.poſſ.§.1.Inſtit.de nupt.l.2. D. de vul.ſubſt.
No.119.De maſculo fuit olim dubitatum.Sed obtinuit etiam in maſculo puber
tatem annis æſtimari,non habitu corporis. Hæc autem definitio ætatis ad mul
ta pertinet.Impubes non poteſt teſtamentum facere,non poteſt teſtimonium dicere.l.in
uiti.D.de teſtib.non torqueri.l.de minore.D.de quæſt.non nuptias contrahere,non obli
E gari ſine tutoris auctoritate.Pubes poteſt. Sunt & alia multa. Plena pubertas in maſculo
æſtimatur ex annis XVII. vel XVIII.quem Græci vocauêre exephebum, vt Cenſorinus ſcri
bit,proximum pubertati mellephebum.Puberem ephebum. Plenè puberem exephebū.
In femina ex XIIII.l.Mela.D.de alim.leg.l.adrogator.D.de adoptio.l.quidam.D.de re iu
di.l.19.C.Th.de decur.§.iuſtæ & §.vlt.Inſtit.qui & quib.ex cau.man.non poſſ.l.1.§. pueri
tiam.D.de poſtul.No.115.vbi oſtenditur excuſari eum qui non attigit plenam pubertatē
ſi teſtatorem non redemerit ab hoſtibus,quaſi imperfectę ætatis ſit qui adplenè pubes nō
ſit. Leges Longobardorum ex annis XVIII.non plenam tantùm pubertatem, ſed & legiti-
mam ætatem conſtituunt.tit.de ætate legitima.At lege Lætoria & prætoris edicto cōſtat
ex annis XXV.tam in femina, quàm in maſculo perfectam & legitimam ætatem æſtimari.
Ex venia principis in maſculo ex annis XX. In femina ex annis XVIII.l.2.C.de iis qui ven.
F æt.imp quæ ſpecialiter dicitur firma ætas proxima legitimæ, in l.1.C.eod.tit. Virgil. IIII.
eclog.Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas. Et ex No.Leonis 28.ipſo iure.De annis
XV.hoc notant, vt curatores operum publicorum vſque ad annos XV. teneantur ſi opera
vitium fecerint.l.7.C.de op.pub.& vt curialis vel officialis non antè ordinetur epiſcopus
quàm ſe in monaſterio exercuerit per annos XV. No.123.& vt qui reditum certum dona-

uit cum poſſeſſiones nullas habeat damnetur ſtatim præſtare æſtimationem redituum A
annorum xv. l. ſi quis argentum. §. ſin autem C. de donat. De annis ſedecim, ne fiat σι-
τώνης niſi qui xvi. annum exceſſit. l. 2. in prin. D. de vac. mun. Sed hoc eſt potius de annis
xvii. nam exigit quodammodo in curatore rei frumentariæ plenam pubertatem.

De annis. XX. CAP. XXVIII.

PRimum eſt ex s c. Claudiano, vt maior xx. annis, id eſt, qui compleuit xx. an-
nos qui ſe vænire patitur prætij partiendi cauſa, ſeruus fiat, nec manumiſſus
recipiat ingenuitatem. §. pen. Inſtit. de iu. per. l. 1. D. quib. ad lib. proc. non li-
cet. Secundum eſt ex lege Aelia Sentia, vt minor xx. annis non poſſit ſeruum B
manumittere niſi vindicta cauſa probata apud cõcilium, ad quam pertinet l. 1. D. de ma-
numiſſ. l. 4. D. de ſer. exp. quas malè ſub hoc tit. Græci ſeparatim exponunt. Ei verò dero-
gatum eſt Conſtitutionibus Iuſtiniani. nam viget quidem ea lex inter viuos. at vt teſta-
mento minor xx. annis exephebus etiam poſſet manumittere primùm conſtituit Iuſti-
nianus. §. vlt. Inſtit. qui & quib. ex cau. man. non poſſ. deinde vt etiam ephebus. No. 119.
Tertium eſt ex lege Iulia, vt minor annorum xx. non cogatur iudicare. l. cum lege. D. de
rec. qui arb. rec. Eligitur enim interdum & datur iudex dummodo ſit exephebus. l. qui-
dam. de re iud. Quartum eſt de criminibus quæ regulariter xx. annis extinguntur. l. quæ-
rela. C. ad leg. Corn. de fal. Excipiuntur tria quę quinquennio extinguntur, de quibus
diximus ſ. cap. 24. Excipitur etiam crimen iniuriarum quod anno extinguitur. l. 5. C. de C
iniuriis. Similiter verò omnes actiones ciuiles fiſcales, excepta cauſa commiſſi & vacan-
tium bonorum, de quibus diximus ſ. xx. annis extinguuntur. l. in omnibus D. de diuer.
temp. præſcr. l. 1. §. pen. & vlt. D. de iur. fiſc. l. 2. & 3. D. de req. nec abſ. dam. Vulgò autem
male in d. l. §. vlt. deferri, cùm ſit legendum deferri, pro quo Græci προσαγγέλλεσθαι lib. 56
Βασιλικῶν. tit. 11. ac ſimiliter, vt ex Petro Fabro rari & ſingularis ingenij viro, cùm ego tum
alij plures didicerunt, pro defendere, legendum deferre in l. famoſi. D. ad leg. Iul. maieſt.
pro quo Græci habent κινεῖν. in l. mulierem. D. de accuſ. Rurſus Reip. rationes ſubſcriptę
& expunctæ aduerſus adminiſtratorem rerum ciuitatis non tractantur vltra annos xx. &
aduerſus heredem eius vltra annos x. d. l. in omnibus. l. calculi. D. de adm. rer. ad ciu. per.
Quintum eſt, iuſtum tempus militiæ eſſe xx. annorum, quod ciuilium munerum vaca- D
tionem præſtat l. 1. C. de excu. vet. l. 3. C. de iis qui non impl. ſtip. ſac. ſol. ſunt. l. 1. C. de
profeſſ. Sextum eſt ex l. 2. C. de long. tem. præſ. quæ pro lib. op. vt qui bona fide fuerit in
poſſeſſione libertatis per annos xx. ei non poſſit fieri controuerſia ſtatus. De xx. annis ad-
di vnum poteſt ex ſuperiori capite, & alia quædam ex cap. 16. Addendum & ex l. in te-
ſtimonium. D. de teſti. minorem xx. annis in criminalibus cauſis teſtimonium dicere non
cogi: impubes prohibetur. l. 3. §. lege. eod.

De annis. XXV. CAP. XXIX.

HÆc dicitur ætas plena, integra, perfecta multis in locis, quos referre putidũ E
eſſet. Et ſtatus in l. cùm pater. §. curatoris. D. de leg. 2. l. cùm de ætate. D. de
probat. l. pen. C. quan. dies leg. ced. Et iuſta ac legitima à lege Lætoria, vt
conſtat ex l. 2. C. Th. de donat. in qua ita eſt reſcriptum, Donec annos Læ-
toriæ legis egreſſus legitimam compleuerit ætatem. In hanc vſque ætatem homines cu-
ratorum auxilio reguntur. l. 1. D. de minor. Minori xxv. annis iuris ignorantia prodeſt. l.
regula. D. de iu. & fac. igno. l. 2. C. eod. tit. Minor. xxv. annis adulterij accuſare non po-
teſt. l. ſi maritus. 2. §. lex. D. ad leg. Iul. de adult. Minor xxv. annis decurio fieri, vel ad ho-
nores aut munera ciuilia admitti non poteſt. l. non tantùm D. de decur. l. ad Remp. D.
de mun. & honor. l. 2. §. 1. D. de vac. mun. l. 2. C. qui prof. ſe exc. quod tamen exceptiones
habet quaſdam. Eadem ætas exigitur in iudice, vt Harmenopulus ſcribit lib. 1. ex lib. vij. F
Βασιλικῶν. tit. v. & in tutore & curatore. l. vlt. D. de leg. tut. & in diacono & hypodiacono
Nou. 123. Eandem ætatem in procuratore Oldendorpius exigit malè ex l. exigendi. C. de
proc. cùm ſufficiat plena pubertas. §. iuſtę Inſtit. qui & quib. ex cau. man. non poſſ. Et l.
exigendi, de defenſore loquitur non de procuratore. Minor. xxv. annis defenſor idoneus
non eſt,

A non eſt,quia reſtitui poteſt in integrum.l.minor. D.de procur. qua ratione & idoneus
fideiuſſor non eſt.ideoque improbari à iudice poteſt.Non poteſt quis eam cuius tutor
vel curator fuit,intra annum xxv.vxorem ducere,nec filius eius. Imò nec poſt xxv.an-
num ætatis,etiam ſi rationes reddiderit intra annum vtilem,quoniam adhuc intra an-
num impetrata reſtitutione rationes retractari poſſunt,quod coïtio nuptiarum impe-
diret.Hodie intra annum xxix.quoniã annus vtilis mutatus eſt in quadriennium con-
tinuum.l.ſi patris.C.de interd.mat.l.non eſt.D.de tir.nupt.l.ſi filius.§.ſi quis eo tempo-
re.D.de lib.& poſt.l.qui pupillam.D.ad l.Iul.de adult.In d.l. non eſt,falsò quidam co-
dices habent xxvii.quos ſecutus Dynus ex ea in ſuo libro poſuit præſcriptionẽ xxvii.
annorum eodem errore,quo & præſcriptionem ix. annorum ~s. Eadem verò ratione
B puto non poſſe quẽquam arrogare eum,cuius tutor vel curator fuit intra annos xxix.
quanquam l.nec ei.D.de adopt.de xxv.annis tantùm loquatur. Et ita etiam ſtatutum
tempus accipere oportet in l.nam poſtea.§.ſi minor.D.de iureiur.His adiiciunt Græci
ex l.rationes.C.de adm.tut.rationes adminiſtratæ curæ,per actionem ſcilicet negotio-
rum geſtorum,durante officio ante impletum annũ xxv.peti non poſſe.quod pugnat
cum l.cum curatore.D.de adm.tut.& l.ſi adhuc.§.vlt.D.de tut.& rat.diſt. Vtraque eſt
accipienda de actione ex ſtipulatu.De l.ſi adhuc,eſt certum.De l.cum curatore, dubi-
tantem inſcriptio confirmabit,quandoquidem lib.xxiiii.ad edictum Paulus de ſtipu-
tione Rem pupilli,vel adoleſcentis ſaluam fore,diſputauit.

C *De annis* xxx. Cap. xxx.

PRimum eſt ex Nou.120.vt locationes rerum eccleſiaſticarum xxx.annum
non excedant.Secundum eſt de præſcriptione xxx. annorum, qua tollun-
tur actiones perſonales & miſtæ,nõ longa præſcriptione,veluti petitio he-
reditatis.l.pen.C.in quib.cau.ceſ.long.temp.præſc.l.hereditatis.C.de pet.
her.l.licet.C.de iur.del.& finium regundorum,communi diuidundo,familiæ erciſcũ-
dæ.l.vlt.C.fin.reg.l.1.§.ad hæc.C.de anna.exc.furti etiam ſi adhuc viuat fur,& rem ſæ-
piſſimè contrectauerit.d.l.1.quod olim nõ obtinuit.l.ſi cùm quis.§.quandiu. D.de fur.
vi bonorum raptorum in ſimplum.d.l.1.Cõdictio indebiti.l.indebiti.§.vlt. D.de cond.
ind.Actio ex empto vendito.l.empti.C.de euict.Actio Fabiana.l.3.§.1. D.ſi quid in fr.
D pat.Actio fideicommiſſi.l.79.de leg.2.Actio tutelæ.l.tutores.C.arb.tut. Actio negotio-
rum geſtorum.l.aduerſus.C.de neg.geſt.Actio ſerui corrupti.l.13. D.de ſeru.cor.Actio
iudicati.l.miles.§.vlt.D.de re iud.Actio momenti, quoties abſentis occupata poſſeſsio
eſt.l.vlt.C.vnde vi.Actio mandati,locati,pro ſocio,conſtitutæ pecuniæ,& omnes per-
ſonales,quibus minora tempora præſtituta non ſunt.d.l.1.C.de an.exc. l.2.C.de conſt.
pec.Adiicit interpres No.Valent.de epiſcopali iudicio,actionem homicidij,ciuilẽ ſci-
licet.Nam crimen vicennio extinguitur.& actionẽ de fugitiuis reuocandis.quod vtiq;
vetum eſt ſi dominus deſierit eos poſsidere.Longa præſcriptio non ſufficit.l.1.C.de ſer.
fug.Et de Curialibus vel collegiatis reuocãdis,vt in No.Maioriani de curial. quod ta-
men abrogatum eſt l.5. C.de præſcri.30.an.l.55.C.de dec.Actiones in rem olim in Ita-
lia vſucapione anni vel biennij tollebantur,in prouinciis præſcriptione x.aut xx. anno.
E Hodie & in Italia & in prouinciis tolluntur vſucapione x. aut xx. annorum aduerſus
bonæfidei poſſeſſorem,& præſcriptione xxx.ann.aduerſus malæfidei poſſeſſorẽ.itemq;
ex No.119.aduerſus bonæfidei poſſeſſorem,qui à malæfidei poſſeſſore ignorãte domi-
no emit.idemq; dicendum de hypothecaria quæ aduerſus extraneum bonæfidei poſ-
ſeſſorem perit ann.x.aut xx.l.ſi à creditore.& l.vlt.C.de obl.& act.l.1.& 2.C.ſi adu.cre.
præſ.op.l.creditor.D.de diu.temp.præſ.aduerſus malæfidei poſſeſſorem an. xxx. l.cùm
notiſſimi.C.de præſ.30.vel 40.ann.Actiones in perſonã ex contractibus in Italia tolle-
bantur anno vtili,in prouinciis erant perpetuæ. Hodie vbiq; tolluntur præſcript. xxx.
ann.quibus etiam adiunguntur miſtæ, veluti petitio hereditatis & finiũ regundorũ &
ſimiles.Ac primùm quidem Theodoſius conſtituit,vt in prouinciis exemplo actionum
F in rem,tempore etiam tollerentur perſonales,nõ tamen x.aut xx.annis, ſed xxx.l.ſicut.
C.de præſcr.xxx.ann.cuius inſcriptio talis eſſe debet, Theodos. et Arcad.
AA. Fuit enim Theodoſius magnus huius præſcriptionis auctor, vel Iuniore teſte in
Nou.de 30.ann.præſcript.quam multi auctores celebrant. Eius peremptorias rubricas

 A

omnem litem abolere Sidonius ait. Patronã humani generis Caſſiodorus vocat. De ea & Procopius 11. de bello Vand. in hæc verba, Νόμου δὲ ὄντος ῥωμαίοις ἤν τινες οὐχ' ὑπὸ ταῖς οἰκείαις χερσὶ τὰ σφέτερα αὐτῶν ἔχοιεν, καὶ τρίβοιτο χρόνος εἰς λ' ἐνιαυτοὺς ἥκων, τούτοις δὲ οὐκέτι εἶναι κυρίοις ἐπὶ τοὺς βιασαμένους ἰέναι, ἀλλὰ παραγραφῇ αὐτοῖς ἀποκεκλεῖσθαι τὴν εἰς τὸ δικαστήριον εἴσοδον. De eadẽ & Sudas in Priſco Emeſeno. Hæc præſcriptio currit etiam aduerſus puberes minores 25. ann. d. l. ſicut. No. 22. cùm tamen præſcriptio quinquennij, quæ obſtat querelæ inofficioſi, aduerſus eos non currat. l. 2. C. in quib. cau. in int. reſt. l. cõtra. C. de inof. teſt. nec præſcriptio longi tẽporis. l. 3. C. in quib. cau. long. temp. præſ. nec vlla alia. l. vlt. C. in quib. cau. in int. reſt. Pertinet ad eam præſcriptionem tricenariam quod traditur in l. cùm ſatis. C. de agric. & cenſit. vt liberi homines, qui per xxx. annos quaſi coloni & adſcriptitij detenti ſunt, liberi quidem maneant, quia libertas nulla præſcriptione infringi poteſt, ſed terram deſerere non poſſint, & ſolemnem capitationem inferre cogantur. quod ibi eſſe traditur ex conſtitutione Anaſtaſij, quæ non extat. Eſt autem l. 19. eiuſdem tit. græca. Addatur & aliud ex l. pen. C. de fund. rei pri. & ſal. diu. dom. vt qui annos xxx. ſeruierit collegio, vel curiæ, vel burgo, id eſt, corpori alicui, non reuocetur quaſi colonus alienus vel inquilinus. Tertium eſt in presbytero exigi ætatem xxx. ann. Nou. 123. vbi malè quidam legunt xxxv. quæ ætas in epiſcopo exigitur ex eadem No. non in presbytero. ſed & in No. 137. hoc tantùm exigitur, vt epiſcopus ſit maior annis xxx. qua de re Theodorus Balſamon Nomocanonis tit. 1. c. 28. B

De XL. *annis.* CAP. XXXI. C

Sicut quæ non tolluntur minoribus temporibus actiones, tolli eas tricẽnio traditum eſt ſ. ita quæ non tolluntur tricennio, XL. annis extinguũtur, nec vllæ ferè vlterius producuntur, veluti hypothecaria aduerſus debitorem & heredem eius & aduerſus poſteriores creditores debitore ſuperſtite. l. cùm notiſſimi. C. de præſc. 30. vel 40. ann. Citius ergo perit iis caſibus perſonalis quàm hypothecaria. l. qui occidit. §. 1. D. ad l. Aqui. quod & aliàs accidit, puta, vt ſublata perſonali maneat hypothecaria. l. debitor. D. ad Treb. l. 2. C. de luit. pign. Puto & vindicationem in ſeruitutem extingui, ſi quis XL. annis mala fide in poſſeſſione libertatis fuerit. l. 4. C. de præſcr. 30. vel 40. At meritò Græci excipiunt ſeruum fugitiuum, quando ſcilicet non deſiit poſſideri à domino. Vindicationi eius rei quã non deſiit poſſidere, nulla præſcriptio opponi poteſt. l. 2. C. eod. tit. Eadem præſcriptione repellitur qui quem vindicat cohorti. l. ſi cohortalis. C. de cohorta. vbi vulgò male xxx. veteres & libri βασιλικῶν habent XL. Actiones etiam fiſcales exemplo priuatarum xxx. aut XL. ann. tolluntur. l. iuſtas. C. de iut. fiſ. & quidem ſi vindicet fiſcus quæ nondum habuit, excepta cauſa commiſſi & bonorum vacantium, vel qua alia cui minora tempora præſtituta ſunt, repelletur à domino vel bonæ fidei poſſeſſore præſcriptione xx. annorũ, vt dictum eſt ſ. cap. 28. A malæ fidei poſſeſſore xxx. Quòd ſi vindicet ea quæ habuit & amiſit, repelletur præſcriptione XL. ann. l. vlt. C. de fund. patrim. Sed & actione perſonali, ſi agat de reliquis, hoc eſt περὶ ὑπολοίπων repelletur præſcriptione XL. annorũ, vt Theodorus Hermopolites interpretatur, non tamen id aduerſus fiſcum ea præſcriptione adſequi poſſeſſor poteſt, vt & in futurum à canone ſit poſſeſsio immunis. d. l. vlt. l. competit. C. de præſcr. 30. vel 40. ann. Verum, vt idem Theodorus ait & Accurſ. noſter probat ex l. vlt. C. de fund. rei priu. ſi quis ſine canone agrum principis acceperit, & XL. annis poſſederit nullo canone ſoluto, nec de agro nec de canone cõueniri poteſt. Eſt & alia in re locus præſcriptioni XL. annorum, ſi actio quæ xxx. annis perire ſolet, interim cõteſtata & poſtea omiſſa ſit. nam ex conteſtatione in annos XL. extenditur. l. vlt. C. de præſcr. 30. vel 40. ann. qua abrogatur Nou. Valentiniani de epiſc. iud. quę actionem ex conteſtatione in alios duntaxat xxx. annos extendit, niſi fuerit conteſtata poſt annos xxv. quo caſu eã prorogat in annos x. tantum, id eſt, in annos quinque ſuprà xxx. Addendum, hac etiam præſcriptione XL. annorum tolli actiones eccleſiaſticas ex Nou. 131. & 111. quod cõgruit cum l. vlt. C. de fund. patr. ſublata. l. vlt. C. de ſacroſ. eccl. & Nou. 9. quarum vna in Oriẽtalibus, altera in Occidentalib. eccleſiis introduxerat c. ann. præſcriptionẽ. Cauſam hâc fuiſſe exponit Sudas in Priſco Emeſeno. Annus erat xxx. aut XL. ex quo Emeſenorũ eccleſia heres extiterat Mamiano viro illuſtri & patricio, cũ œconomi eius arte Priſci, D E F

qui

A qui optimè aliena chyrographa imitabatur, pleraque confinxerunt inſtrumenta tabellionis cuiuſdam omnium iudicio optimi, qui vixerat ſuperſtite Mamiano, quibus oſtendebant ingentes pecunias à multis Mamiano deberi, atque adeò eccleſiæ iure hereditario. Sed quod inſtrumentis obſtaret præſcriptio tricennij, ſcelus ſceleri adiicientes, Imperatorem etiam Iuſtinianum pecuniis expugnarunt, & data ei vel quæſtoribus palatij pecunia illam legem extorſerunt, ne eccleſiis opponeretur alia, quàm c. annorũ præſcriptio, quod poſtea idem Iuſtinianus mutauit. Legitur in eo Sudæ loco corruptè ἐν χρόνοις ἐκ ἐκκλήτοις τοῖς χαθήκουσιν, cùm ſit legendum ἐκ ἐκκλησίας. Hodie igitur quacunque actione eccleſia experiatur, excludetur præſcriptione XL. annorum. At ſi cum eccleſia agatur, ſeruabimus præſtituta tempora Nou. 111. Notandum poſtremò in dia-
B coniſſa exigi ætatẽ LX. annorum ex præcepto Apoſtoli 1. ad Timot. v. & l. nulla. C. de epiſc. & cler. de qua Georgius in Chronographia. Ex Nou. VI. quinquaginta, ex Nou. 123. quadraginta. Diaconiſſæ curabant ægros, & ad baptiſmata adhibebantur.

De annis L. CAP. XXXII.

Epetitio eius quod in alea luſum eſt præſcriptione tricennij non tollitur. Anatolius eam tolli ait præſcriptione annorum L. atque ita fuiſſe in l. 1. C. de aleat. conſtat ex latina eius conuerſione quæ circunfertur, & ex eo quod Græci allata illa lege, ſub hoc titulo ſcribunt iis verbis: Οὐκ ἀπήχεῖται χρόνοις τοῖς ἀπαιτοῦσι τὸ καταβληθὲν εἰς τι τῶν ἀπηγορευμένων παιγνίων εἰ μὴ μό-
C νος ὁ πεντηκονταετής. Non tolli eam tricennio epitome Græca, quæ extat Nomocanonis tit. 13. c. 29. indicat, dum ait eam competere μόνοις χρόνῳ τῇ τριακονταετίᾳ. At Thalelæus eam tricennio tolli putat, quod in contextu βασιλικῶν id non ſit adiectum vt tricennium egrediatur: quaſi hoc ſit ius nouiſſimum. & hoc quidem primum de L. ann. notant. Secundum eſt, Ne decurio quinquagenarius excuſetur à muneribus. l. 13. C. de dec. vbi tamẽ malim pro L. legere LV. Et in l. 3. C. qui prof. ſe exc. pro LV. lego LXX. Anni LV. excuſant à decurionatu. Anni LXX. à munerib. Tertiũ eſt de liberta, vt maior L. ann. operas patrono præſtare non cogatur. l. liberta. D. de op. lib. Quartum eſt ex l. ſi maior. C. de leg. her. partum editum ex quinquagenaria eſſe legitimum. qua de re in frag. Vlp.

De annis LX. *&* LXX. CAP. XXXIII.

D Aior ſexagenario ducere minorem quinquagenaria poteſt. l. pen. C. de nup. quod & S. C. Claudiano comprehenſum fuiſſe Vlp. in frag. teſtatur. rectè. nam auctore Ariſtotele vſque ad LXX. annum vir gignit, femina vſque ad quinquageſimum. At lege Iulia ſecus erat, quaſi non poſſet maior ſexagenario liberis operam dare. l. ſi paterfam. §. vlt. D. de adopt. Notandum etiam contra libertatem nec LX. quidem annorum præſcriptioeem opponi l. vlt. C. de long. tem. præſ. quæ pro lib. op. De annis autem LXX. quod diximus ſup. Annos LXX. excuſare à muneribus ciuilibus. l. 1. C. qui æt. ſe exc. l. 3. §. quamuis. & §. cura. D. de mun. & hon. l. ſi vltrà. C. de decur. l. 3. D. de iure immun.

E *De annis* C. CAP. XXXIIII.

Vm ſublata ſit c. annorum præſcriptio quam Iuſtinianus dederat eccleſiis, vt diximus cap. 31. reſtant duo tantum notanda de annis c. Primũ eſt vſumfructum relictum Reip. c. ann. extingui. l. an vſuſfructus. D. de vſufr. Reſpub. æſtimatur ὡς ὁ μακροχρόνιος ἄνθρωπος. Longiſſimum autem ſpatium ſeneſcendorum hominum eſt annorum c. vnde ſeculum dici Varro putat. Ei opponitur l. 68. D. ad l. falc. quæ vſufructu Reip. relicto xxx. an. cõputationẽ fieri ait. Reſpondeo vſumfructũ relictum Reip. annis c. finiri. nã & qui infanti puero relinquitur longius produci poſſe non creditur, d. l. an vſuſfructus. At quoties de lege Falcidia quæritur, vſuſfructus
F Reip. relictus tanti æſtimatur, quanti eſt in reditu ann. xxx. nam & qui puero infanti relinquitur amplius non æſtimatur, d. l. 68. Comparatur vſuſfructus Reip. relictus homini relicto. De illo qui homini relinquitur, agit illo loco, eoq; nos iure vti, quem notat nõ amplius æſtimari quàm ſit in reditu annorum xxx. atque ita etiam apud Harmenopulũ Patritius exponit li. 2. ti. 10. Deinde ſubiicit, ſic deniq; eſſe & ſi vſuſfructus Reip. legetur.

Vſusfructus ergo legatum æſtimatur ſiue priuato legetur ſiue Reipubl. & ex eius æſtimatione detrahitur Falcidia. Alterum, Ea quæ in redemptionem captiuorum relicta ſunt non excludi niſi præſcriptione c. annorum. l. vlt. C. de ſacroſ. eccl. quod quia nominatim non eſt abrogatum, ſicut in eccleſiis, manere Theodorus notauit in No. c x i. At III. c. III. tit. v. lib. βασιλικῶν, id eſſe abrogatum ait. A

De tempore infinito. Cap. xxxv.

Primum hoc eſt, vt ſi arbiter iuſſerit ſolui non adiecto die, inſit modicum tẽpus. l. ſi cùm dies. §. vlt. D. de rec. qui arb. rec. quod interpretabimur x. dierum. arg. l. promiſſor. §. vlt. D. de conſt. pec. Secundum eſt ex l. 5. D. de inter. in iu. fac. Interrogato in iure dandum eſſe tempus ad deliberandum. quod interpretabimur eſſe in Prætoris arbitrio. Tertium eſt ex l. nulla. D. pro ſocio. Societatem in æternum non coiri. Quartum eſt, Perpetuum tempus variè accipi, quandiu ſoluerit canonem emphyteuticarius. §. adeò, Inſtit. de locat. Quandiu vixerit quis. l. 1. D. pro ſoc. l. 1. §. pen. D. de offi. præf. vrb. l. cùm ij. § ſiue igitur. D. de tranſ. Et pro annis xxx. vel xL. vt cùm dicimus perpetuas actiones, quæ ex Conſtitutionibus tricẽnio vel quadricẽnio extinguuntur. Quintum eſt ex l. ab hoſtibus. §. vlt. D. ex quib. cau. ma. Abſenti teuerſo reſtitutionem dari, etiam ſi intra modicum tempus quàm rediit, impleta fuerit vſucapio, quod ita definitur, dum hoſpitium conducit, ſarcinas componit, aduocatum quærit. & l. ſi domus. §. in pecunia. D. de leg. 1. vbi in ſoluenda pecunia legata modicum tempus dari dicitur, quod relinquitur arbitrio Prætoris. Et Nou. 4. acceſſionibus petentibus arbitrio iudicis dati tempus ad adducendum reum principalem. Sub hoc capite includi poſſunt tempora omnia quæ arbitrio Prætoris præſtituuntur. Superiora ſunt legitima. Sextum hoc eſt, Temporarias actiones litis conteſtatione perpetuari. l. nam poſtea. §. ſi is qui. D. de iureiut. l. aliam. D. de nouat. l. vlt. D. de fid. tut. Perpetuari ſecundum ius vetus, id eſt, æternas fieri, ſecundum Theodoſij Conſtitutionem prorogari in annos xxx. Perpetuæ autem quæ olim fuerunt, nunc ſunt tricennales, cõteſtatione litis prorogantur in annos xL. ex l. vlt. C. de præſcrip. xxx. an. nec fit eiuſmodi prorogatio niſi ſemel. Multa alia ſub hoc titulo Græci tradunt, quæ nihil ad rem facere videntur, veluti in medio litis tranſigi poſſe, ante moram vſuras in bonæ fidei iudicium non venire, damnatos capitaliter poſt appellationem teſtamentum facere poſſe, Legata ad tempus relinqui poſſe, & alia quædam quæ prætermittimus. Subiecimus Euſtathij librum. B C D

FINIS.

A

ΠΕΡΙ ΧΡΟΝΙΚΩΝ

B

ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ἈΠΟ ΡΟΠΗΣ ΕΩΣ ρ'. ἐτῶν.

Περὶ ῥοπῆς.

C ΤΡΙΤΟΝ γεννᾷ, καὶ ἡ τρεῖς ἐν μιᾷ γαστρὶ γεννήσασα. ὡς βιβλ. ι'. τῶν διγεστῶν. τίτλ. ιϛ'. διγεσ. ρλά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' β'. τ' β'. κεφαλ. ρλά. α'

Ηλευθερώθη δούλη ἐν διαθήκῃ ἐὰν τρία τέκῃ, ἔτεκεν ἕν, καὶ μετὰ τοῦτο τρία, ὁ τέταρτος τῶν παίδων ἐλεύθερος. μετὰ γὰρ τὸ τεχθῆναι τὸν τρίτον, ἐξέβη ἡ αἵρεσις τῆς ἐλευθερίας, ὥσπερ οἷα δήποτε ἑτέρα αἵρεσις, καὶ τὸν τέταρτον ἐλεύθερον ἔτεκε. ταυτὸν δὲ κἂν ἐξ ἀρχῆς δύο, καὶ μετὰ ταῦτα δύο ἔτεκεν. ἰδοὺ ῥοπὴ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῷ τῷ τελευταίῳ τεχθέντι χαρίζεται. ὡς β' α'. τῶν διγ. τιτ. ε'. δ'. ιϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μϛ'. τ' α'. κεφ. ιγ'. β'

D Επεὶ ἡ φύσις οὐκ ἐπιτρέπει ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ῥοπῇ τίκτεσθαι, ἀλλ' ἀνάγκη ῥοπὴν εἶναί τινα μεταξὺ τῶν κατὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν τικτομένων τάξιν, διὰ τοῦτο φαμὲν ῥοπὴν τούτῳ χαρίζεσθαι τὴν ἐλευθερίαν. λέγεται δὲ ὡς ἀπὸ Ἀλεξανδρείας ἤχθη πρὸς Ἀδριανὸν τὸν βασιλέα γυνὴ θαύμασος ἕνεκεν, ἥτις μετὰ μ' ἡμέρας τοῦ ἐν ἑνὶ καιρῷ τεκεῖν τέσσαρας παῖδας, ἔτεκε τὸν πέμπτον. εἴρηται δὲ τοῦτο καὶ β' τῶν διγ. μέ. τ' κ' δ' λϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κϛ'. τ' ε'. κεφ. λδ'. καὶ ἔτι τῶν διγ. β' ε. τ' δ'. δ' γ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μδ'. τ' β'. κεφ. γ'. πῶς οὖν ἐπὶ τῷ διαστήματι τῶν μ' ἡμερῶν ῥοπὴν θεματίσομεν. οὐκ ἄλλως ἢ ὡς ὁ Παῦλος φθάσας ἐδίδαξεν εἰπὼν ὅτι τὸ ἅπαξ ἢ δὶς παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. καὶ οὐ δεῖ τὰ σπανίως καὶ ἐκ παραδόξου συμβαίνοντα εἰς κανόνας παραλαμβάνειν, οὐδὲ ἕλκειν ἐπὶ ἕτερον. ὡς β' α'. τῶν διγ. τ' γ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' β'. τ' α'. κεφ. ι'. Ἰστέον δὲ ὅτι κινουμένου τοῦ πριτιχείου ἐπὶ οἰκέτου τελευτήσαντος, οὐχ ἡ ἐν αὐτῇ τῇ ῥοπῇ τῆς τελευτῆς διατίμησις σκοπεῖται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς ὑποθέσεως, καὶ ἐν πλάτει γίνεται, ἵνα μὴ περιστῇ ἡ καταδίκη εἰς ποσὸν ἐλάχιστον, ποίαν γὰρ ἔχει διατίμησιν δοῦλος θανατηφόρον πληγὴν δεξάμενος. ὡς β' ιγ' τῶν διγ. τ' γ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κδ'. τ' η'. κεφ θ'. σχόλιον Ἀθανασίου.

E

Καὶ ἡ γραφεῖσα ἐν διαθήκῃ ἐλευθέρα ἐὰν παράσχῃ Πέτρῳ ἢ τῷ κληρονόμῳ ι' ν'. εἰ ἐν ἐκείνῃ τῇ ῥοπῇ ἐν ᾗ τίκτει παράσχῃ τὰ δέκα ν' ν' δὲ ἑτέρου ἐλευθέρα πιστεύεται τετοκέναι, ὡς πληρώσασα τὴν αἵρεσιν, εἰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ῥοπῇ τοῦ τοκετοῦ ταῦτα παρέχει, ὡς β' α' τῶν διγ. τ' ε. δ' ιγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μϛ' τ' πρῶτος. κεφ. ιδ'. γ'

Ἀπὸ ῥοπῆς εἰς ῥοπὴν ψηφίζεται τῶν κε' ἐνιαυτῶν ὁ χρόνος, καὶ ὁ ἔνδον τούτου τι πράξας ἐνήλικος οὐ νομίζεται, ἀλλὰ περιχαρόμενος ἀποκαθίσταται, ὡς β' δ'. τῶν διγ. τ' δ'. δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ι. δ'

F τ' δ'. κεφ. β'. θεμ. δ'.

Κἂν μιᾷ ῥοπῇ τις νεμηθῇ μόνον πρᾶγμα ὅπερ μὴ παρὰ δεσπότου καλῇ πίστει ἀγοράσας ἔχει τὴν ἰν ῥὲμ ἀγωγὴν ἐκπεσών, ὡς β' ϛ'. τῶν διγ. τ' β. δ' ιϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιε τ' β'. κεφα. ιη. ε'

ϛ′ Εἰ ἀγοράσῃ τις πέτρον ἢ παῦλον ὁ πράτης ἔχει τὴν ἐπιλογὴν, καὶ ὁ πρῶτος τελευτήσας αὐτῶν κινδυνεύεται, ὁ δὲ δεύτερος τῷ ἀγοραστῇ, εἰ δὲ καὶ οἱ δύο τελευτήσουσιν ἐν μιᾷ ῥοπῇ, ἀπαιτεῖται ὁ ἀγοραστὴς τὸ τίμημα εἰ μὴ ἔφθασεν αὐτὸ καταβαλεῖν. ὡς β′ ιη. τῶν διγ. τ′ α. δ′. λ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ ιθ. τ′ α. κεφ. ιη. θεμ. ζ′. A

ζ′ Ἐὰν γραφῇ τις κληρονόμος εἰ παράσχῃ ρ′ ν′, ἔπειτα πέτρῳ δίναται, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ῥοπῇ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ παρέχων αὐτὰ δι᾽ ἑαυτοῦ, ἢ καὶ δι᾽ ἑτέρου κληρονομεῖν, ὡς β′ κη. τῶν διγ. τ′ ε. δ′ δ′. καὶ τ′ ζ′ δ′ κη. τῶν δὲ βασιλικῶν β′. λε. τ′ θ′. κεφ. ε. θεμ. β′. καὶ τ′. ιβ′. κεφ. κε.

η′ Ἐάν τις δωρήσηταί τινι οἰκέτην ἐφ᾽ ᾧ ἐλευθερῶσαι αὐτὸν τῇ αὐτῇ ῥοπῇ ἀναγκάζεται ἐλευθερῶσαι αὐτόν. ἐκ τούτου οὐδὲ ἐὰν ὑπεξουσίῳ δωρηθῇ ἐπὶ τοιούτῳ ὅρῳ προσπορίζεται τῷ πατρὶ, ἀλλ᾽ εὐθέως ἐλευθεροῦται, ὡς β′ ϛ′ τοῦ κωδ. τ′ ξα. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ με. τ′ δ′. κεφ. τελευ.

θ′ Οἱ γεωργοὶ ὀφείλουσι τῇ βώλῳ, ἤτοι τῇ γεωργίᾳ ἐμπεπήχθαι, ὥστε μὴ ἐν ῥοπῇ πρὸς καιροῦ ἀποστῆναι τῆς γεωργίας, ὡς β′ ια τοῦ κωδ. τ′ μη δ′. ιδ′. τῶν δὲ βασιλικῶν. β′. νε. τ′ α. κεφ. ιδ′. B

ι′ Ἐάν τις δωρήσηται χρήματα ὑπεξουσίῳ ἐπὶ αἱρέσει τοῦ ταῦτα καταβαλεῖν δανειστῇ αὐτοῦ τοῦ ὑπεξουσίου ἅμα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ῥοπῇ τοῦ δέξασθαι τὰ χρήματα ἐπὶ τοιούτῳ ὅρῳ τῷ ὑπεξουσίῳ, μεταφέρεται ἡ δεσποτεία αὐτῶν τῶν χρημάτων ἐπὶ τὸν δανειστὴν τοῦ τὴν δωρεὰν δεξαμένου ὑπεξουσίου, ὡς β′ ιδ′ τ′ ϛ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′. ιη τ′ δ′ κεφ. γ′. θεμ. θ′.

ια′ Ἐὰν ὑπεξούσιος παρὰ γνώμην τοῦ πατρὸς δανεισάμενος ἀποστείλῃ τῷ ἰδίῳ πατρὶ γράμματα δηλῶν αὐτῷ ὑπὲρ αὐτοῦ καταβαλεῖν τῷ δανειστῇ, ἐὰν ἀποδοκιμάζει τὸ δάνειον, εὐθὺς διαμαρτυρίᾳ χρήσασθαι σημαίνων δι᾽ αὐτῆς τὴν ἐναντίαν αὐτοῦ βούλησιν.

ιβ′ Τὸν ἐνιαυτὸν κατὰ νόμον οὐκ ἀπὸ ῥοπῆς εἰς ῥοπὴν, ἀλλ᾽ ἐξ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀριθμοῦμεν. C

Περὶ ὥρας.

α′ Ἐάν τις ἐν ἑτέρᾳ μὲν ὥρᾳ ἑαυτῷ αὐθεντικὴν τυπώσῃ διαθήκην, ἐν ἑτέρᾳ δὲ ὀρφανικὴν ποιήσῃ, προσληφθέντων ἐν αὐτῇ πέντε μαρτύρων ἔρρωται ἡ ὀρφανικὴ αὐτὴ διαθήκη καὶ ἀνατρέπει τὴν αὐθεντικὴν ὡς μεταγενεστέρα, ὡς β′ κη. τ′ ϛ′. δ′. ιϛ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′. λε. τ′ ι. κεφ. ιζ′.

β′ Ἑκάστης ἡμέρας αἱ πρῶται ἑπτὰ ὧραι τὸ μεῖζον ἐστὶ μέρος οὐ μὴν αἱ τελευταῖαι. ὡς ϛ′ γ′. τῶν διγ. τ′ ιϛ′ δ′. δεύτερον. τῶν δὲ βασιλικῶν β′. β′ τ′. β′. κεφ. γ′.

γ′ Καὶ ἀνὴρ καὶ γυνὴ, ὅτε ἡβήσουσι καλῶς διατίθενται, καὶ περὶ μιᾶς ἡμέρας τοῦ πληρῶσαι τὸν τεσσαρεσκαιδέκατον ἢ δωδέκατον ἐνιαυτὸν μετὰ ἓξ ὥρας τῆς νυκτός. ἔγνωμεν γὰρ ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ β′. τῶν διγ. τ′ ιβ′ διγ. η. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ ζ′ τ′ ιζ′. κεφαλ. η. ὅτι ἡ ἡμέρα ἀπὸ τῆς ζ′ ὥρας τῆς νυκτὸς ἄρχεται καὶ τελευτᾷ εἰς ϛ′ ὥραν τῆς ἐπιούσης νυκτός. ὥστε καὶ τὸ περιπόμενον ἐν μιᾷ τούτων τῶν κδ′ ὡρῶν ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ δοκεῖ γίνεσθαι. καὶ εἰκότως ἡ γενομένη διαθήκη μετὰ τὴν ἕκτην ὥραν τῆς νυκτὸς ἔρρωται ὡς ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ ιδ′ χρόνου γενομένη, ὡς β′ κη. τῶν διγ. τ′ α. διγ. ι. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ λε τ′ α. κεφ. ζ. D

Περὶ ἡμέρας.

α′ Εἴκοσι μίλια καθ᾽ ἡμέραν ἀριθμεῖσθαι ὁ πραίτωρ κελεύει τῷ ὁμολογήσαντι παραγένεσθαι εἰς δικαστήριον ἄνευ τῆς ἡμέρας καθ᾽ ἣν τις ἠσφαλίσατο, καὶ καθ᾽ ἣν παρίσταται. αὗται γὰρ οὐ καταλογίζονται αὐτῷ. ὡς β′. β′. τ′ ια. δ′. α τῶν δὲ βασιλικῶν β′. ζ′. τ′ ιϛ′. κεφ α. ... καὶ τῆς α Ιν. τ. κδ′. E

β′ Ἐάν τις εἰς ὡρισμένον χρόνον παράστασιν πρὸς ὁμολογήσῃ, ἐκείνη ἡ ἡμέρα σκοπεῖται καθ᾽ ἣν ἡ παράστασις ὥρισθαι. εἰ δὲ πρὸ τῆς ὁρισθείσης ἡμέρας τελευτήσει ἐκεῖνος οὗ πρὸς ἡ παράστασις ὡμολογήθη οὐ κρατεῖται, ὡς β′ β′ τῶν διγ. τ′. η. τῶν δὲ βασιλικῶν β′. ιζ′. τ′ ιδ′. κεφ. δ′.

γ′ Εἴτε ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τοῦ βισέξτου, εἴτε ἐν τῇ δευτέρᾳ τεχθῇ τις ἀδιάφορόν ἐστιν, ἐξ ἐκείνης γὰρ τὸ κε ἔτος ψηφίζεται, ὡς τῶν δύο ἡμερῶν ἀντὶ τῆς μιᾶς παραλαμβανομένων, ὡς β′ δ′. τῶν διγ. τ′ δ′, de minoribus τῶν δὲ βασιλικῶν β′ ι. τ′ δ′. κεφ. β′. θεμ. ε.

δ′ Χρὴ τοὺς ἄρχοντας κατὰ κυριακὴν ἐπισκέπτεσθαι τὰς φυλακὰς, καὶ ἐρευνᾶν ἵνα φιλανθρώπως οἱ φύλακες αὐτοῖς χρῶνται, καὶ τροφὰς δίδωσι, καὶ λούωσιν αὐτοὺς, ὡς β′ α τοῦ κωδ. τ′ δ′. διατάξ. θ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′. ϛ′ τ′ γ′. κεφ. λγ′. F

ε′ Οἱ ἐπίσκοποι ἐπισκεπτέσθωσαν τοὺς ἐν φυλακῇ κατὰ τετράδα καὶ παρασκευὴν, εἴτε οἰκέται, εἴτε ἐλεύθεροι εἰσι. καὶ παρασκευαζέτωσαν τοὺς ἄρχοντας ποιεῖν ἐπ᾽ αὐτοῖς ὅσα οἱ νόμοι κελεύουσι. μὴ πειθομένων δὲ τῶν ἀρχόντων μηνυέτωσαν τῷ βασιλεῖ περὶ αὐτῶν, ὡς β′ α, τοῦ κωδ. τ′ δ′. διατάξ κβ′.

A ἤ τις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. καὶ β΄ θ΄ τοῦ κωδ. τ΄ δ΄ διάταξ. ς΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ζ΄. τ΄ λέ. κεφα. κβ΄. θεμ. ς΄.

Μὴ ὑφιστάσθω ἰουδαῖος σωματικὰς λειτουργίας, ἤτοι ἀγγαρείας ἐν ἀπράκτῳ, ἤγουν ἑορτασίμῳ αὐτοῦ ς΄.
τοῦ ἡμέρᾳ, ὡς β΄. ά τοῦ κωδ. τ΄ θ΄. διάταξ. β΄. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

Ἡ ἡμέρα τῆς ἁγίας κυριακῆς, καὶ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, καὶ τῶν ἐπιφανείων ἄπρακτοι ἔσωσαν, ὡς ζ΄
β΄ γ΄ τοῦ κωδ. τ΄ ιβ΄. διάτ. ς΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄. ζ. τ΄ ιζ. κεφ. κγ΄. θεμ. δ΄.

Ὁ χρεωστῶν ἀπὸ ἡμέρας, πᾶσαν τελείαν τὴν ἡμέραν ἔχει εἰς τὸ καταβαλεῖν τὸ χρέος, ὡς Ἰνστ. γ΄ ή
τ΄ ιέ. ὁμοίως περὶ χρόνου καὶ μῆνος β΄. τῶν διγ. μέ. τ΄ ά δ΄. κε καὶ λθ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ μγ΄ τ΄ ά. κεφ. κέ καὶ λθ΄.

Ἐὰν δύο περὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀποτεθῇ αἱ ὧραι, αἱ προλαβοῦσαι καὶ ὑστερήσασαι θ΄
B οὐ ποιοῦσι τῷ ἑνὶ αὐτῶν προτίμησιν, ἀλλ' ἀπόκειται αὐτοῖς κατ' ἀναλογίαν τοῦ χρέους, ὡς β΄ κ΄. τ΄ ά δ΄. ις΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄. κέ τ΄. β΄. κεφ. ιγ΄. θεμ. θ΄.

Ἡ ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τοῦ νατάλις ἄπρακτός ἐστιν, ὡς β΄ γ΄ τοῦ κωδ. τ΄. ιβ΄. δ΄. ς΄. τῶν δὲ βασιλικῶν ί
β΄ ζ΄. τ. ιζ΄ κεφ. κς. θεμ. ί.

Ἐάν τις ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἐν ᾗ καταδίκασθῇ φωνῇ ἐκκαλέσηται, ἀρκεῖ αὐτῷ ἡ τοιαύτη ἔκκλητος, ιά
ὡς β΄ μθ΄ τῶν διγ. τ΄ ά. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ θ΄. τ΄ ά κεφ. β΄ καὶ ρέ.

Πρὸ μιᾶς ἡμέρας ὀφείλει προλέγειν ὁ μέλλων περί τινος ποιῆσαι ἐξέτασιν, ὅτι ἔσται ἐξέτασις ἵνα μὴ ιβ΄
οἱ κατηγορούμενοι τῷ αἰφνιδίῳ εἰς φόβον καὶ θόρυβον ἐμβάλλωνται, ὡς β΄ μή τῶν διγ. τ΄ ιή. δ΄ ιή. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ξ΄ τ΄ γ΄.

C

Περὶ δύο ἡμερῶν.

Ὁ διαδεξάμενος ἀρχὴν ὀφείλει πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ ἐπιβῆναι τῆς ἐπαρχίας καθ' ἣν ὁ ἄρχων ά
ἐστὶν ὁ τὴν ἀρχὴν ἔχων ἀποστέλλειν πρὸς αὐτὸν γράμματα φιλικὰ περὶ τοῦ ὑπαντῆσαι τούτῳ τὴν τάξιν, καὶ ἕως τότε λαμβάνειν τὸν πρότερον ἄρχοντα τὰς σιτήσεις, ὡς ἡ μετὰ τὸν κώδικα. λ΄ νεαρά. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ς΄ τ΄ γ΄. κεφ. λδ΄.

Ἐὰν αἵρεσις ἐπιτεθῇ τινὶ καὶ μὴ ὁρισθῇ καιρὸς, ἡμέρας δύο ἔχει εἰς τὸ πληρῶσαι τὴν αἵρεσιν, ὡς β΄ ν΄ β΄.
τ΄ ις΄ δ΄. οζ. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ β΄ τ΄ β΄. κεφ. οζ΄.

Ἐὰν ὁ ἀνὴρ, ἢ ὁ πατὴρ μοιχὸν καταλάβῃ ἐπὶ τῇ γυναικὶ, ἢ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ ὃν οὐ βούλεται ἀνελεῖν, ἢ γ΄.
D οὐκ ἔξεστιν αὐτῷ ἐπὶ εἴκοσι νυκτερινὰς καὶ ἡμερινὰς μόνον ὥρας ὀφείλει αὐτὸν κρατεῖν, ἐπὶ τὸ διαμαρτύρασθαι, ὡς β΄ ξ΄. τῶν βασιλικῶν τ΄ ιζ΄. κεφ. κδ΄.

Ἐὰν αἵρεσις τοιαύτη δοθῇ ἵνα ὁ δεῖνα τόδε ποιήσῃ ἐν ἡμέραις, καὶ μὴ προστεθῇ πόσαις ἐν δύο ἢ δέκα δ΄.
ἡμέραις χρὴ αὐτὸν πληρῶσαι τὴν αἵρεσιν, ὡς β΄ β΄ τῶν βασιλικῶν τ΄ β΄. κεφ. οζ. καὶ β΄ κς΄ τ΄ ζ. κεφ. κ΄.

Ὀφείλουσιν οἱ στρατιῶται χορηγεῖσθαι ἐν ἐξπεδίτῳ δύο ἡμέρας βουκελλάτον, μίαν ἡμέραν λάρδον ε΄
ἐπὶ δύο ἡμέρας κρέας προβάτειον, ὡς β΄ ιβ΄ τοῦ κωδ. τ΄ ζ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ νζ΄ τ΄ δ΄. κεφ. ά. θεμ. β΄.

Ἑκάστη πρακτωρεία δύο ἡμέρας ἔχει μόνας κατὰ στάβλον, ὡς β΄ ιβ΄ τοῦ κωδ. τ΄ νά δ΄. ά. πρακτωρεῖαι δὲ ς΄.
ἐλέγοντο αἱ κελεύσεις αἱ παρὰ τὴν ἐπάρχων προφάσει ζώων δρομικῶν γινόμεναι, ἃς καὶ κομβίνας ἡ
E αὐτὴ γλῶσσα καλεῖ ῥωμαϊκῶν τουτέστι συνθήματα. ἔστιν οὖν εἰπεῖν σαφῶς οὕτως τὰ διδόμενα προστάγματα τοῖς οἷς τὸν δημόσιον δρόμον ὀδεύουσι, δύο μόνας ἡμέρας κατ' ἀλλαγὴν ἔχουσιν, ὡς β΄ ις΄ τ΄ ιζ΄. κεφ. κέ.

Περὶ τριῶν ἡμερῶν.

Ἐὰν ἐκ τοῦ ἐμοῦ δένδρου εἰς τὸν σὸν ἀγρὸν βάλανοι πέσωσι καὶ οὐ συγχωρεῖς μοι τὰς βαλάνους ἐκλέ ά
ξασθαι δίδοταί μοι ἡ ἀδιξιβένδουμ, ἤτοι παραστατικὴ ἀγωγὴ κατὰ σοῦ, καὶ ἐὰν βοσκήσῃς αὐτάς. καὶ τὸ ἰντέρδικτον, ἤτοι ἡ ῥωμαϊκὴ παραγγελία, ἡ δὲ γλάνδε λεγένδα ἄχρι τριῶν ἡμερῶν τοῦ συλλέγειν τὰς βαλάνους μου συγχωρηθῇ, ὡς β΄ ι τῶν διγ. δ΄ θ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄. ιέ τ΄ δ΄. θεμ. β΄.

F Τὸ κοντινουέντι * ῥῆμα τουτέστι τὸ παρακρῆμα τρεῖς ἡμέρας σημαίνει, ὡς β΄ β΄ τοῦ κωδ. τ΄ θ΄. δ΄ γ΄. β΄
τῶν δὲ, βασιλικῶν β΄ ή. τ΄ ά. κεφαλ. μγ. καὶ β΄ γ΄ τ΄ ά. δ΄ ιή. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ζ΄ τ΄ ς΄. al. ἰνιλίθρια
κεφ. ις΄.

γ' Τὴν πλάνην τῆς συνηγορίας αὐτοῦ, δύναταί τις τριῶν ἡμερῶν ἐντὸς διορθῶσαι ὡς β'. β. τοῦ κωδ. τ' γ' A
γ. δ' γ'. καὶ τῶν βασιλικῶν β' η. τ' α. κεφ. μγ.

δ' • Ο δικαστὴν παραιτησάμενος εἴσω τριῶν ἡμερῶν μετὰ τὴν παραίτησιν ὀφείλει αἱρετὸν ἐπιλέξασθαι ὡς β' γ' τοῦ κωδ. τ' α. δ. ιη. τῶν δὲ βασιλικῶν ϛ' ζ. τ' ϛ'. κεφ. ιϛ'.

Περὶ ἑπτὰ ἡμερῶν.

α' Τὰ θεῖα τὰ ἐκ τῶν δουκῶν πεμπόμενα εἰς τὴν βασιλίδα ἐν ἑκάστῃ πόλει ἑπτὰ ἡμέρας μόνον δύνανται διατρίψασθαι ὡς ϛ' α. τοῦ κωδ. τ' με. δ. ϛ. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

β' Αἱ ἑπτὰ ἡμέραι αἱ πρὸ τοῦ πάθους Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ αἱ μετὰ τὸ πάθος ἑπτὰ ἄπρακτοι εἰσὶν ὡς β' γ' τοῦ κωδ. τ' ιϛ. δ' ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β. ζ. τ' ιζ κεφ. κϛ'. θεμ. γ'. B

Περὶ θ' ἡμερῶν.

α' Οὐδεὶς δύναται τοὺς κληρονόμους τοῦ τελευτήσαντος πρὸ τῶν ἐννέα ἡμερῶν ἐν αἷς πενθοῦσιν αἰτιᾶσθαι ἤτοι ἐνάγειν ἢ παρενοχλεῖν· τὰ γὰρ πραττόμενα πρὸ τῶν ἐννέα ἡμερῶν παρὰ τῶν πενθούντων οὐκ ἔρρωνται, μετὰ δὲ τὰς θ' ἡμέρας ἀκωλύτως κινεῖ ἕκαστος μὴ προσκειμαπιζόμενος περὶ χρονίαν παραγραφήν. ὡς παρὰ ριε. τῶν δὲ βασιλικῶν ϛ' κϛ' τ' β' κεφ. α' θεμ. δ'.

Περὶ δέκα ἡμερῶν.

α' Ἐπὶ δέκα ἡμέρας ἔδικτον ἤτοι παραγγελία ἄρχοντος προτίθεσθαι ὀφείλει κατὰ τοῦ προσποιοῦς μετὰ τὴν προκατάρξιν ἀπολιμπανομένου ἕως τρίτου ὡς β' ι' τῶν διγ. τ' α. δ' ξθ. ὅπερ οὐκ ἔστιν εἰς τὰ C
βασιλικά, ἡ δὲ μετὰ τὸν κωδ. ριβ παρὰ κειμένη ἐν β. τῶν βασιλικῶν ζ. τ' δ. κεφ. γ'. λ' ἡμέρας παρέχει ἑκάστῳ ἐδίκτῳ ἤτοι παραγγέλματι ἕως τρίτου.

β' Η ἀπροσδιόριστος ἀντιφώνησις δέκα ἡμέρας ἔχει προθεσμίαν. ὁ γὰρ μέτριος χρόνος δέκα ἡμέραι εἰσὶν ὡς β' ιγ' τ' ε'. δ. κε. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κϛ' τ' ζ. κεφ. κ'.

γ' Οὐ μόνον ἐν τῇ κυρίᾳ ὁ ἐκκαλεσάμενος δύναται ἐγγυμνάζειν τὴν ἔκκλητον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν, καὶ μετὰ πέντε ἡμέρας ὥστε δέκα ἡμέρας ἔχειν κυρίας εἰς τὴν ἔκκλητον. ὡς β' ζ. τοῦ κωδ. τ' ξϛ'. δ' ε. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ' τ' α. κεφ. ρκη'. θεμ. γ.

δ' Ἐὰν ἡ τριετία μέλλῃ πληροῦσθαι ἐν ᾗ τὰ χρηματικὰ δικαστήρια πέρας δέχονται, καὶ ὁ εἷς ἀπολιμπάνεται, ὀφείλει ὁ παρὼν κατὰ δέκα ἡμέρας ὑπομνῆσαι διὰ τοῦ δικάζοντος τὸν ἀπόντα, καὶ εἰ μὴ ἔλθῃ D
τηνικαῦτα χρὴ τὸν δικαστὴν διαγινώσκειν καὶ ἀποφαίνεσθαι ὡς β' ι. τῶν διγ. τ' α. δ. οϛ ἅτινα οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά· ἀναγινώσκε καὶ τὰ γεγραμμένα τῷ Θεοδώρῳ ἐν τῇ ιγ' δ. τοῦ α' τ'. τοῦ γ' β τοῦ κωδ. ἐν οἷς μέμνηται καὶ τ' η. δ' μγ' τοῦ ζ' β. ἥτις οὐδὲ αὐτὴ ἐστὶν εἰς τὰ βασιλικά.

ε' Τῇ σιωπῇ τῶν δέκα ἡμερῶν ἡ ψῆφος τοῦ αἱρετοῦ δικαστοῦ κυροῦται ὡς β' β' τοῦ κωδ. τ'. νε. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

ϛ' Ο αἰτιαθεὶς καὶ διαδειχθεὶς μὴ παραγενομένου τοῦ αἰτιασαμένου εἴσω δέκα ἡμερῶν ἀφίεται ὅρκῳ αὐτοῦ λαμβάνων τὰς δαπάνας. καταδίκῃ γὰρ ὁ αἰτιασάμενος εἰ μὴ παραγένηται ὑποπίπτει ὡς ἡ μετὰ τὸν κώδικα, ἤτοι ἡ περὶ παραστασίμων φησὶ παρὰ ργ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ιϛ' κεφ. ζ'.

η' Πᾶσα ἔκκλητος ἢ διὰ τοῦ καταδικασθέντος, ἢ δι' ἐντολέων, ἢ διφένσορος, ἢ κουράτωρος, ἢ πάτρωνος ἐντὸς δέκα ἡμερῶν δύναται πέμπεσθαι. ὡς ἡ μετὰ τὸν κωδ. παρὰ περὶ ἐκκλήτων ἤτοι κγ'. τῶν δὲ E
βασιλικῶν β' θ'. τίτλος β' κεφ. γ'.

θ' Η τῶν ἐπάρχων ψῆφος ἀντιψηλαφᾶται ὅθεν μετὰ τὸ προσαπενεχθῆναι ταύτην, δύναται ὁ καταδικασθεὶς διδασκαλικὸν αὐτοῖς ἐπιδοῦναι τοῖς ἐπάρχοις, ἢ τοῖς τούτων συμπόνοις, ἢ τοῖς τὰς δίκας εἰσάγουσιν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν, καὶ παρέχει ὁ νικήσας ἐγγύας ὡς ἅπερ λαμβάνει ἐμφανῆ παρὰ τὸν νόμον νικήσας ἀναδίδωσι μετὰ ἐπαυξήσεως, μετὰ γὰρ τὰς δέκα ἡμέρας χωρὶς ἐγγύης ἀναψηλάφησις γίνεται ὡς παρὰ ελβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. θ. τίτλος ϛ'. κεφ. ι.

ι' Ο παρὰ ἐπισκόπου μετὰ κληρικοῦ, ἢ μοναχοῦ, ἢ ἀσκητρίας δικασάμενος ἐντὸς δέκα ἡμερῶν δύναται ἔκκλητον τῷ ἄρχοντι ἐπιδιδόναι ὥστε ἐπ' αὐτοῦ τὰ κριθέντα ἐξετασθῆναι, καὶ ἐὰν ὁ ἄρχων ἐναντία τῷ ἐπισκόπῳ ψηφίσηται τότε ἔκκλητος δίδοται καὶ ζητεῖται ἡ καταδίκη ὡς παρὰ ρκγ'. τῶν δὲ F
βασιλικῶν β' γ' τ' α. κεφ. λδ.

Περὶ δεκαπέντε ἡμερῶν.

α' Οἱ μάρτυρες μόνας δεκαπέντε ἡμέρας ἀναγκάζονται παραμένειν εἰς τὸ δικαστήριον ἐν ταῖς χρηματικαῖς δίκαις. ὡς β' δ' τοῦ κωδ. τ' κ. δ ιη. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κα'. τίτλ. α' κεφ. λη.

Ἐν ταῖς

A Ἐν ταῖς ιέ ἡμέραις τοῦ πάσχα μήτε περὶ ἰδιωτικῶν, μήτε περὶ δημοσίων αἰτιῶν γινέσθω ὄχλησις ὡς β' β' γ' τοῦ κωδ. τ. ιβ'. δ'. ς'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ' τ' ιζ'. κεφ. κγ'. θεμ. έ.

Περὶ εἴκοσιν ἡμερῶν.

Ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν οἱ ἐπίσκοποι ὀφείλουσι παρασκευάζειν τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκβάλλειν τοὺς ἐμβεβλημένους ἐν τῇ φυλακῇ οἰκέτας, καὶ εἰ μὴ φαίνονται οἱ δεσπόται εἴσω εἴκοσιν ἡμερῶν ἀπολύειν αὐτοὺς ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' δ'. δ' ς'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ' τ'. λέ. κεφ. κβ' θεμ. β'. α'

Ὁ αἰτιαθεὶς οὐ δέκα μόνον κατὰ παλαιὸν ἀλλὰ καὶ εἴκοσιν ἡμέρας ἔχει ἐπὶ τῇ ἀπολογίᾳ τοῦ δοθέντος βιβλίου ἤτοι λιβέλλου. ὡς ἡ περὶ παραστάσιμων παρὰ γ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ' τ' ιβ'. κεφ. ή. ἔξεστι
B δὲ ἐντὸς τούτων τῶν εἴκοσι ἡμερῶν παραιτεῖσθαι τὸν δικαστὴν ὡς ἡ λς' παρά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ' δ'. κεφ. ά. θεμ. β'. β'

Ἐὰν χρεωστῇ εὐαγὴς οἶκος εἴτε ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἴτε ἐν ἐπαρχίᾳ δημοσίᾳ καὶ θέλῃ πωλῆσαι ἀκίνητον, ὀφείλει ὁ διοικητὴς πρόθεμα ποιεῖν ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν, καὶ οὕτω πωλεῖν τῷ πλέον διδόντι ὡς παρὰ ρκ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' έ τ' β'. κεφ. ιθ'. θεμ. γ'. γ'

Πᾶσα δίκη γυμναζομένη κατὰ τῶν διαδεχθέντων ἀρχόντων, εἴτε χρηματικῶς, εἴτε ἐγκληματικῶς ὀφείλει ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν πληροῦσθαι ἀφ' οὗ προκατήρξατο. εἰ γὰρ ῥαθυμήσοι ὁ ἄρχων περὶ τοῦ τεμεῖν αὐτὴν αὐτὸς μὲν δέκα χρύσου λίτρας ζημιοῦται, ἡ δὲ δίκη σβέννυται. ὡς β' ά. τοῦ κωδ. τ' μθ'. δ' ά. τῶν δὲ βασιλικῶν τ' γ' κεφ. θ. θεμ. ή. δ'.

C Ἐὰν ὁ ἐγγυητὴς τοῦ ἐντολέως μὴ ὁρίσῃ χρόνον, καὶ εἴπῃ τυχὸν ὅτι ἐγγυῶμαι αὐτόν. κἂν τελευτήσῃ, ἢ ἀφανὴς γένηται, καὶ συμβῇ τοῦτο γενέσθαι ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν, ἕτερον προβαλλέσθω. ὡς β' β' οὖ κωδ. τ'. ιβ' διάταξις τελευταία ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. έ

Ὁ οἰκέτην ὑποδεξάμενος καὶ εἴσω κ' ἡμερῶν καταμηνύσας, συγγινώσκεται ὡς β' ιά τ' δ'. δ' ά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ζ' κεφ. ά θεμ. β'. ς'.

Ὅτι παραγωγὴ τῶν μαρτύρων ἐπὶ τῶν ἐνδημούντων, ἐντὸς κ' ἡμερῶν δίδοται. ζ'

Περὶ λ' ἡμερῶν.

Ἐὰν ὁ κατήγορος ἀποθάνῃ, ἢ ἐμποδισθῇ ἐπεξελθεῖν τῇ κατηγορίᾳ ἀπαλείφεται τὸ ὄνομα τοῦ ἐναγομένου ἐκ τῶν ἐγγεγραφῶν. ἄλλος δὲ ἐντὸς λ' ἡμερῶν συναπλῶν, δύναται ἐξ ὑπαρχῆς κατηγορῆσαι αὐτοῦ
D ὡς β' μὴ τ' β' δ' ς' τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ' τ' λδ' κεφ. γ. θεμ. β'. ά

Ἐὰν τῶν ἐγκλημάτων δημοσία ἀπόλυσις γένηται δι' ἐπίσημον ἡμέραν, ἢ διὰ δημοσίαν ἱλαρίαν ἤτοι χαρμονήν, ἢ διὰ πρᾶγμα αἰσίως ἀπαντῆσαν τῇ πολιτείᾳ τριάκοντα συναπλαὶ ἡμέραι δίδονται τῷ κατηγόρῳ εἰς τὸ δύνασθαι ἀνανεῶσαι τὴν κατηγορίαν ἐν αἷς δύναται προσελθεῖν τῷ ἄρχοντι, ἀριθμοῦνται δὲ μετὰ περιουσίαν τῶν ἀπράκτων δι' ἃς ἡ ἄφεσις γέγονεν ὡς β' μὴ τ' ις'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' ά. ιζ' ιη'. β'

Ἄνθος συγχωρεῖται τὴν στέρησιν τοῦ διαπραθέντος πράγματος αὐτοῦ παρὰ δημοσίου ἀπαιτητοῦ ἐὰν ἐντὸς λ' ἡμερῶν καταβάλῃ τὸ τέλος ὡς β' δ' τοῦ κωδ. τ' ξά. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. ις' τ' δ' κεφ. δ'. γ'

E Ταῖς γινομέναις ἀμεριμνίαις παρὰ τῶν δανειστῶν περὶ χρεῶν καθολικῶς, ἢ ἐκ μέρους ὑπὲρ κεφαλαίου, ἢ τόκου, ἢ ἄλλου οἱουδήποτε συναλλάγματος ἕνεκεν, αἷς ἀρίθμησις χρημάτων, ἢ δόσις ῥητῶν εἰδῶν ἐγγεγράπται, εἴσω λ' μόνων ἡμερῶν μετὰ τὴν τῶν τοιούτων ἀμεριμνιῶν ἔκθεσιν ἀριθμουμένων, ἡ παραγραφὴ τῆς ἀναργυρίας δύναται ἀντιτίθεσθαι. μετὰ γὰρ τὴν παραδρομὴν αὐτῶν παύεται ἡ τοιαύτη παραγραφή, καὶ οὐδὲ ὅρκος μετὰ τὸν τοιοῦτον χρόνον ἐπιφέρεται. κατὰ δὲ ὁμολογίας τῆς ἐπὶ παραθήκης, ἢ ἀποδείξεως περὶ δημοσίων γενομένης, ἢ κατὰ ὁμολογίας ἀποληπτικῆς ἐπὶ προικὶ συντελεσθείσης ἀναργυρία οὐκ ἔστιν οὔτε ἐπιφέρεται ὅρκος. ὡς β' δ' τοῦ κωδ. τ. γ' δ' ιη. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. κγ' τ' ά κεφ. ογ'. δ'

Ἐπὶ τῶν χρηματικῶν αἰτήσεων ὁ μὴ εὐπορῶν ἐγγυητὴν παρασχεῖν οὐκ ὀφείλει μέχρι τῶν λ' ἡμερῶν μένειν ἐν τῇ φυλακῇ, εἰ δὲ χρεία ἐστὶ πλείονος ὑπερθέσεως ὀφείλει ἐξωμοσίᾳ καταπιστευθῆναι. ὡς β'
F θ' τοῦ κωδ. τ' δ'. δ' ς'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ι. κεφ. κβ'. θεμ. δ'. έ

Μετὰ τὸ δοθῆναι τὴν ἔκκλητον πᾶς δικαστὴς ὀφείλει ἐντὸς λ' ἡμερῶν τοῖς δικαζομένοις διδόναι πεπραγμένα μετὰ τῆς ἰδίας ὑπογραφῆς ὡς παρὰ ρκγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' β'. κεφ. ιγ'. ς'

Ἐὰν δοῦλος στρατεύσηται ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ μετὰ γνῶναι αὐτὸν διεκδικεῖται ἐντὸς λ' ἡμερῶν ὡς β' ιβ' τοῦ κωδ. τ' λγ'. δ' ς'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κζ'. τ' α. κεφ. μ γ. εἰ γὰρ εἰδότος τοῦ δεσπότου αὐτοῦ στρατεύσεται, ἐλευθεροῦται, καὶ οὔτε πατρονικῷ δικαίῳ ὑπόκειται. ὡς τοῦ αὐτοῦ β'. καὶ τ' τῶν βα- ζ'

λικῶν κεφ. μδ΄. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν δούλων γινομένων ἀξιωματικῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἀπελευθέρων εἰ ἀξίας ἢ στρατείας ἐλάττον αὐτῶν, καὶ μὴ ἀντιλεγόντων τύχωσιν, οὐκ ἔτι ὑπόκεινται πατρονικῷ δικαίῳ, ὡς β΄ τῶν βασιλικῶν μθ΄ τ΄ α΄. κεφ. κη΄. θεμ. β΄. ὡς εἰ μὴ ἤδεισαν δύνανται αὐτοὺς καταδουλοῦν, δοκοῦσι γὰρ ἀχάριστοι εἶναι, ὡς β΄ ιβ΄ τοῦ κωδ. τ΄ λγ΄ δ΄ ς΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ νζ΄ τ΄ α΄. κεφ. μζ΄. καὶ μθ΄ τ΄ β. κεφ. τελευτ. A

η΄ Τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ ἀκουιλίου ἀνατρέχει εἰς τὰς ὄπισθεν λ΄ ἡμέρας· τοῦ φθαρέντος πράγματος· καὶ κατ' αὐτὰς ποιεῖται τὴν διατίμησιν, ὡς β΄ θ΄. τ΄ β. δ΄ κζ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ξ΄. κεφ. κε΄ θεμ. δ.

θ΄ Εἰ ἀποδημεῖ ὁ κηδεμὼν ἔσω λ΄ ἡμερῶν ὑπομιμνήσκεται αὐτὸν ὁ ἄρχων ὅτι ὀνομάσθη ἐπίτροπος ἢ κουράτωρ, ὡς β΄. κς΄ δ. τελευτ. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄. λη΄ τ΄. ι κεφ. κη΄.

ι΄ Εἴσω λ΄ ἡμερῶν ὀφείλει ἄρχεσθαι ὁ κληρονόμος τοῦ ἰνβενταρίου μετὰ τὸ ἀνοιγῆναι τὴν διαθήκην, ἢ μεθὸ γνωσθῇ αὐτῷ ἡ ταύτης ἄνοιξις, ἢ μεθὸ γνῷ κατέχειν, ἔσται αὐτῷ τὴν κληρονομίαν ἐξ ἀδιαθέτου, ὡς β΄ ς τοῦ κωδ. τ΄ λ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ λε΄. τ΄ ιδ΄. κεφ. πθ΄. B

ια΄ Εἴσω λ΄ ἡμερῶν ὀφείλει παρίστασθαι μετὰ τὰς ἐγγραφὰς ὁ κατηγορούμενος, ὡς β΄ θ΄. τοῦ κωδ. τ΄ γ΄ δ΄ β΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄. ξ΄ τ΄ λε΄. κεφ. ις΄.

ιβ΄ Μετὰ λ΄ ἡμέρας ἡ ὀργὴ τοῦ βασιλέως ἀνίεται, ὡς β΄ θ΄ τοῦ κωδ. τ΄ μζ΄ δ΄ κ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ξ΄. τ΄ α΄. κεφ. νε΄.

ιγ΄ Ἐντὸς λ΄ ἡμερῶν δίδονται οἱ ἀπόστολοι, ὡς β΄ ζ΄ τοῦ κωδ. τ΄. ξβ΄. δ. κβ΄. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

ιδ΄ Διὰ λ΄ ἡμερῶν ὀφείλει παρίστασθαι ὁ διακατέχων φισκάλια ἀκίνητα πράγματα, ὡς β΄ ι τοῦ κωδ. τ΄ ια΄ δ΄ τελευταία. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ νς΄ τ΄ ζ΄. κεφ. η΄. θέμ. δ΄.

ιε΄ Εἴσω λ΄ μετὰ τὰς ἐγγραφὰς περὶ τοῦ ἰβελλιωθῆναι τὸν ἐναγόμενον λαμβάνει ὁ κατηγορήσας τινὸς ἐγκληματικῶς ἀβολιτίονα ἤτοι ἄφεσιν. μετὰ δὲ ταύτας, οὐκ ἔτι δύναται αἰτεῖν συγχώρησιν εἰ μὴ συναινεῖ αὐτῷ ὁ ἐναγόμενος, ὡς β΄ θ΄ τοῦ κωδ. τ΄ μβ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ξ΄ τ΄ ξδ΄. κεφ. γ΄. C

ις΄ Μετὰ τὴν διάζευξιν ἐντὸς λ΄ ἡμερῶν ὀφείλει ἡ γυνὴ διαμαρτύρεσθαι τῷ μέρει τοῦ ἀνδρὸς ὅτι ἐγκυμονεῖ, ὡς β΄ κε΄ τ΄ γ΄ δ΄ α΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ λα΄ τ΄ ε΄. κεφ. α΄.

ιζ΄ Μετὰ μῆνα τῆς ὁρισθείσης προθεσμίας πίπτει ὁ ἐξπελευτής, ὡς β΄. τοῦ κωδ. τ΄. 3 τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ις΄. τ΄ η. κεφ. κδ΄.

ιη΄ Οἱ ἀκτουάριοι ἔσω λ΄ ἡμερῶν τὰ αὐθεντικὰ πιττάκια τῶν ἀποτροφῶν ὀφείλουσι παρέχειν, ἢ οἴκοθεν ἀποπληροῦν τὸ ἀπόθετον, ὡς β΄ ι τοῦ κωδ. τ΄ λζ΄ δ΄ ι. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ νζ΄. τ΄ δ΄. κεφ. ι.

ιθ΄ Μέχρι λ΄ ἡμερῶν ὁ τῆς ἀσυλίας λόγος τοῦ ἄρχοντος ἔρρωται, ὡς ἡ περὶ μανδάτων πριγκίπος παρὰ ιζ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄. ς΄. τ΄ γ΄. κεφ. κα΄. D

κ΄ Ἕκαστον ἔδικτον ἤτοι πρόγραμμα προτιθέμενον προκλεύεται λ΄ ἡμέρας ις. ὡς παρὰ ριβ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ζ΄. τ΄ δ΄. κεφ. γ΄.

κα΄ Καὶ αἱ διαβολαὶ τῶν μαρτύρων διὰ λ΄ ἡμέρας προχωροῦσι.

Περὶ μ΄ ἡμερῶν.

α΄ Ἐν τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ οὐ κινεῖται ἐγκληματικὸν ὑπὲρ ἠρημένων τῶν λῃστῶν. τιμωροῦνται γὰρ καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ νηστείᾳ, ὡς β΄ γ΄. τοῦ κωδ. τ΄ ιβ΄. δ΄ ι. καὶ η. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄. ζ΄. τ΄ ιζ΄. κεφ. κβ. καὶ κγ΄.

E

Περὶ ν΄ ἡμερῶν.

α΄ Οἱ ἄρχοντες οὐκ ὀφείλουσι τὴν ἐπαρχίαν καταλιμπάνειν διαδεχόμενοι περὶ ν΄ ἡμερῶν, οὔτε οἱ σύμπονοι, οὔτε οἱ δομέστικοι, ὡς β΄ α τοῦ κωδ. τ΄ μθ΄. καὶ τ΄ να΄ δ΄ γ΄. παρὰ η. καὶ λε. καὶ ρκη΄. καὶ ρξα΄ τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ς΄ τ΄ γ΄. κεφ. θ΄. θεμ. ζ΄. καὶ κεφ. ι. καὶ α΄.

β΄ Αἱ ν΄ ἡμέραι τοῖς ἐπιτρόποις ἀφ' οὗ γνῶσι τρέχουσι, καὶ ἐν ταύταις εἰ βούλονται χρῶνται ἐξκουσατίονι. εἰ δὲ παρέλθωσιν ὑπόκεινται τῇ κατὰ τῶν ἐπιτρόπων ἀγωγῇ ὡς β΄ κζ΄. τῶν διγ. τ΄ α΄. δ΄ ια΄. καὶ λβ΄. καὶ β΄ ε΄. τοῦ κωδ. τ΄ ξβ΄. δ΄ ε΄. καὶ ιη τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ λη΄ τ΄ α΄. κεφ. ια΄. καὶ λβ΄. καὶ ν΄. καὶ ξα΄.

Περὶ ξ΄ ἡμερῶν. F

α΄ Ἄχρι ξ΄ ἡμερῶν συναπλοῦν ἐκεῖνο ὁ ἀνὴρ δικαίῳ ἀνδρὸς κατὰ τῆς γυναικὸς τὸ μοιχικόν, ὡς β΄ θ΄. τ΄ θ΄. δ΄. ς. καὶ β΄ δ΄. τ΄ δ΄. δ΄. λ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ξ΄ τ΄ λζ κεφ. μς΄. καὶ β΄ ι. τ΄ δ΄, κεφ. κθ΄. σήμερον δὲ ὥς φησι παρὰ ριζ΄, τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ κη΄. τ΄ ζ΄. κεφ. α΄. ἐγγραφὰς ἀπαιτούμενος, ἀνῄρηται γὰρ αὐτῷ ἡ διαφορὰ τῷ δικαίῳ ἀνδρός, καὶ οὐκέτι δύναται μεταμεληθῆναι μετὰ τὴν ἐγγραφὴν μὴ συγχωροῦσιν;

A χηρεύσης τῆς γυναικὸς. πλὴν δοκεῖ ποσὶ ἀπηρτῆσθαι. οὐ γὰρ λέγει τοῦτο ῥητῶς ἡ παρά., ἀλλ' ἁπλῶς φησὶ
προσήκειν τὸν ἄνδρα ἐγγράφως δηλαδὴ μετὰ τὰς ἑξήκοντα ἡμέρας.

Ο θέλων ἀντιτιθέναι κομπενσατιόνα, ἤτοι ἀντίλλογον τῷ φίσκῳ, ὀφείλει ἀποδεικνύειν ἕως δύο μηνῶν β'
ὅτι καταχρεώστηται αὐτῷ ὅπερ βούλεται ἀντιλογίσασθαι, ὡς β' μθ' τῶν διγ. τ'. ιδ'. διατ. μ'. τῶν δὲ βα-
σιλικῶν β' ιϛ'. τ' β' κεφ. μα'. θεμ. δ.

Οτι μὴ ῥητῶς περὶ τῶν κεφαλαίων τῆς ἀφηλικίας τουτέστι τοῦ ἀγορανόμου ἐδίκτου, ἤτοι παραγγέλ- γ'
ματος, ὁ πράτης ὑπόκειται, ἡ ἀναστρέφουσα τὸ πραθὲν ἀγωγὴ ἕως δύο μηνῶν κινεῖται, ὡς β' κά. τ'
ά. δ. κ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιθ' τ' ί. κεφ. κ'.

Ο πιπράσκων ὑποζύγια λεγέτω καὶ τὰ πάθη, καὶ τὰ αἴτια αὐτῶν, καὶ διδότω τὸν ἐπικείμενον αὐ- δ'
τοῖς διὰ τὸ πραθῆναι κόσμον. ὁ δὲ τοῦτο μὴ ποιῶν εἰς τὸ δοῦναι τὸν κόσμον, ἢ ἀναλαβεῖν τὰ ὑποζύ-
B για διὰ τὸ μὴ δοθῆναι τὸν κόσμον ἕως ξ' ἡμερῶν ἐνάγεται. ὡς β' κά. τ' ά. δ'. λ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'
ιθ' τ' ί. κεφ. κθ'. θεμ. β'.

Εὰν πωλήσῃ τις οἰκέτην ἐφ' ᾧ εἰ ἀπαρεσθῇ ὁ ἀγοραστὴς ἀποστρέφεσθαι αὐτὸν. εἰ μὴ ἐκφωνηθῇ χρό- ε
νος, ἕως ἑξήκοντα ἡμερῶν δύναται τοῦτο ποιεῖν, εἰ δὲ διηνεκῶς δέξει διηνεκῶς. εἰ δὲ ὑπόθεσιν ὁ πρά-
της ἐποίησεν, ἢ οὐ παρῆν ὁ ἀναλαβεῖν ὀφείλων, ἢ εὔλογόν τι ἕτερον παρενέπεσε, καὶ μετὰ τὰς ξ' ἡμέρας,
ὡς β' κά. τ' ά. δ. κγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. ιθ'. τ' ί. κεφ. κγ'. θεμ. ιέ. εἰ δὲ καὶ ζεῦγος κτηνῶν πραθῇ διὰ
τὸ ἓν καὶ τὸ ἕτερον ἀναστρέφεται, ὡς τοῦ αὐτοῦ β'. καὶ τῶν βασιλικῶν κϛ'. τὰ αὐτὰ καὶ περὶ θρεμμάτων,
ὡς τοῦ αὐτοῦ β' καὶ τ' τῶν βασιλικῶν κεφ. κθ'. θεμ. δ'.

Μετὰ δύο μῆνας τῆς διοικήσεως οἱ ἐπίτροποι ἐπὶ τόκοις εὐθύνονται, ὡς β' κϛ' τ' ζ'. δ. ζ'. καὶ πα- ϛ'.
C ρὰ οβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λζ'. τ' ζ'. κεφαλαι. ϛ. θεματ. δ'. καὶ τ' ιά. κεφαλαι. δ'. θεματ. β'. οὐ δὲ
γὰρ εὐθὺς ἀπαιτοῦνται τόκους, ἀλλ' ὅτι ἡ δίμηνος ὡς εἴρηται παρελθῇ, ἢ τοσοῦτος χρόνος ἐν ᾧ ἠδύναν-
το δανεῖσαι, ὡς τοῦ αὐτοῦ β'. καὶ τ' τῶν βασιλικῶν κεφ. ιγ'. θεμ. β'. καὶ δ'. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ συγ-
χρησαμένου.

Εὰν δύο μῆνας εἴπῃ ὁ νόμος καὶ ἑξήκοντα ἡμέραι ἀντὶ τούτων προσδέχονται, ὡς β' ί. τ' ιζ'. δ' ί. τῶν ζ'
δὲ βασιλικῶν β'. β'. τ' γ' κεφ. λή.

Κατὰ τοὺς δύο μῆνας τοὺς ἀπράκτους, ἀργεῖ τὰ δικαστήρια. περὶ δὲ τῶν φισκαλίων ἤτοι τῶν δημο- ή
σίων, καὶ τῶν τοῦ ταμείου πραγμάτων, καὶ περὶ μαγκίπων, ἤτοι ἀρτοποιῶν, καὶ ἐν ταῖς ἀπράκτοις ἡ-
μέραις κινεῖται δικαστήριον, ὡς β' γ'. τοῦ κωδ. τ' ιβ' δ' δ' καὶ ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ιζ' κεφ.
D κβ' καὶ κγ'.

. Ο' ἐμφυτευσάμενος θέλων πωλῆσαι τὸ δίκαιον τῆς ἐμφυτεύσεως ὀφείλει διαμαρτυρίαν πέμπειν θ'.
τῷ προτοτύπῳ δεσποτείᾳ, καὶ δηλοῦν τὴν τιμήν. ἐὰν γὰρ μὴ θελήσῃ αὐτὸς ὁ προτότυπος ἀγορά-
σαι μετὰ δύο μῆνας ἑτέρῳ πιπράσκεται, καὶ ἀναγκάζεται ὁ δεσπότης δέξασθαι ἀγοραστὴν μετὰ δύο
μῆνας τῆς διαμαρτυρίας. ὡς β' δ'. τοῦ κωδ. τ' ξϛ'. δ γ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κ'. τ' ά. κεφ. γ'.

Εὰν οἱ τὰ δημόσια χρήματα χρεωστοῦντες ἐξαιτῶσι προθεσμίαν ἐπὶ τοῦ χρέους ἐπὶ μὲν ἐλαχίστης ί
ποσότητος, οὐ πλέον τῶν δύο μηνῶν ὑπόθεσις αὐτοῖς δίδοται. ἐπὶ δὲ μεγάλης οὐ πλέον τῶν τριῶν,
ὡς β' μβ' τῶν διγ. τ'. ιδ' δ' μ' τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιϛ' τ' β'. κεφ. μ' θεμ. ί.

Οἱ ἔχοντες πράγματα τοῦ καταχεσθέντος ἐπὶ τυραννίδι ἐν τῇ βασιλίδι πόλει ἕως δύο μηνῶν, καὶ ιά
E εἴτε ὀκτὼ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὀφείλουσι καταμηνῦσαι ἐπείτοιγε μετὰ τῶν πραγμάτων τὸ τετραπλά-
σιον παρέχουσιν, ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' μθ'. δ' τελευταία. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. ξ'. τ' ιβ. κεφ. τελευτ.

Ολίγος χρόνος νοοῦνται οἱ δύο μῆνες, ὡς β έ. τοῦ κωδ. τ' θ' δ' β'. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. καὶ ιβ'
δύο μῆνας οἰκήσας τῇ γυναικὶ κληρονομεῖ αὐτήν, ὡς β' ϛ' τοῦ κωδ. τ' λζ'. δ'. ιθ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'
μδ'. τ' δ'. κεφ. μγ'. ὁ δὲ Ανατόλιος φησὶν ὅτι οὐ μόνον εἰ δίμηνον συνοικήσας τις τῇ γυναικὶ τὰ καταλειφθέντα λαμβάνει, ἀλλὰ καὶ ἥττονα χρόνον.

Εὰν ὁ κληρονόμος μὴ δώσῃ τὸν ληγατευθέντα οἰκέτην ἵνα ἐλευθερωθῇ, καὶ περὶ τούτου δικάσηται, καὶ ιγ'
εἰς τὴν τιμὴν καταδικασθῇ μετὰ δύο μῆνας τῆς προκαταρξεως ὁ οἰκέτης ἐλευθεροῦται. ὁ δὲ κληρονό-
μος εἰς τὸ τετραπλάσιον τῷ ληγαταρίῳ παρέχειν τὰς ἐπὶ τῇ δίκῃ δαπάνας καταδικάζεται. ὡς β'
F ζ'. τοῦ κωδ. τ' δ'. δ'. ιζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μή. τ' ιγ'. κεφ. ιέ.

Αφ' οὗ γνῷ ὁ κληθεὶς εἰς στρατηγίας πόλεως, ἢ εἰς ἄλλην τιμήν, δύο μῆνας ἔχει εἰς τὸ ἐκκαλέσασθαι ιδ'.
καὶ παραιτήσασθαι, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' ξγ' δ'. ά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' ά. κεφ. ρκέ.

Ο ἐπὶ ταβουλλαρίου ὡς ἐν καταθέσει τινὰ ἐγγυώμενος ἐπὶ ἰδιωτικῇ αἰτίᾳ ἐντὸς δύο μηνῶν κατέχεται ιέ
εἰ μὴ ἄρα ῥητῶς εἰς πλείονα χρόνον ἠγγυήσατο. εἰ δὲ ἐπὶ δημοσίᾳ αἰτίᾳ ἠγγυήσατο δοκεῖ ἐγγράφως
ἐγγυᾶσθαι, καὶ διηνεκῶς κατέχεται σημείωσαι οὖν ὅτι ὁ ἐγγράφως ἐγγυώμενος ἐντὸς δύο μηνῶν ἐνέχε-

λικῶν κεφ. μδʹ. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν δούλων γινομένων ἀξιωματικῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἀπελευθέρων εἰ ἀξίας A
ἢ στρατείας εἰδότων αὐτῶν, καὶ μὴ ἀντιλεγόντων τύχωσιν, οὐκ ἔτι ὑπόκεινται πατρωνικῷ δικαίῳ, ὡς βʹ
τῶν βασιλικῶν μθʹ τʹ αʹ. κεφ. κέ. θεμ. βʹ. ὡς εἰ μὴ εἰδότας δύνανται αὐτοὺς καταδουλοῦν, δοκοῦσι γὰρ
ἀχάριστοι εἶναι, ὡς βʹ ιβʹ τοῦ κωδ. τʹ λγʹ δʹ ϛʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ιζʹ τʹ αʹ. κεφ. μζʹ. καὶ μθʹ τʹ βʹ. κεφ.
τελευτ.

ηʹ Τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ ἀκουιλίου ἀναπέμπει εἰς τὰς ὄπισθεν λʹ ἡμέρας: τοῦ φθαρέντος πράγματος
καὶ κατ' αὐτὰς ποιεῖται τὴν διατίμησιν, ὡς βʹ θʹ. τʹ βʹ. δʹ κζʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ξʹ. κεφ. κέ. θεμ. δʹ.

θʹ Εἰ ἀποδημεῖ ὁ κηδεμὼν εἴσω λʹ ἡμερῶν ὑπομιμνήσκεται αὐτὸν ὁ ἄρχων ὅτι ὠνομάσθη ἐπίτροπος ἢ
κουράτωρ, ὡς βʹ. κϛʹ δʹ. τελευτ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ. λήʹ τʹ. ιʹ κεφ. κέ.

ιʹ Εἴσω λʹ ἡμερῶν ὀφείλει ἄρχεσθαι ὁ κληρονόμος τοῦ ἰνβενταρίου μετὰ τὸ ἀνοῖξαι τὴν διαθήκην, ἢ B
μεθ' ὃ γνωσθῇ αὐτῷ ἡ ταύτης ἄνοιξις, ἢ μεθ' ὃ γνῷ καταπεσοῦσαν αὐτῷ τὴν κληρονομίαν ἐξ ἀδιαθέ-
του, ὡς βʹ ϛ τοῦ κωδ. τʹ λʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ λέ. τʹ ιδʹ. κεφ. πθʹ.

ιαʹ Εἴσω λʹ ἡμερῶν ὀφείλει παρίστασθαι μετὰ τὰς ἐγγραφὰς ὁ κατηγορούμενος, ὡς βʹ θʹ. τοῦ κωδ. τʹ γʹ δʹ
βʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ. ξʹ τʹ λό. κεφ. ιϛʹ.

ιβʹ Μετὰ λʹ ἡμέρας ἡ ὀργὴ τοῦ βασιλέως ἀνύεται, ὡς βʹ θʹ τοῦ κωδ. τʹ μζʹ δʹ κʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ
ξʹ. τʹ αʹ. κεφ. νέ.

ιγʹ Ἐντὸς λʹ ἡμερῶν δίδονται οἱ ἀπόστολοι, ὡς βʹ ζʹ τοῦ κωδ. τʹ. ξβʹ. δʹ. κβʹ. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

ιδʹ Διὰ λʹ ἡμερῶν ὀφείλει παρίστασθαι ὁ διακατέχων φισκάλια ἀκίνητα πράγματα, ὡς βʹ ιʹ τοῦ κωδ.
τʹ ιαʹ δʹ τελευταία. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ιϛʹ τʹ ζʹ. κεφ. ηʹ. θέμ. δʹ.

ιεʹ Εἴσω λʹ μετὰ τὰς ἐγγραφὰς περὶ τοῦ ἰδιασθῆναι τὸν ἐναγόμενον λαμβάνει ὁ κατηγορήσας πρὸς C
ἐγκληματικῶς ἀβολιτίωνα ἤτοι ἄφεσιν. μετὰ δὲ ταύτας, οὐκ ἔτι δύναται αἰτεῖν συγχώρησιν εἰ μὴ συν-
αινεῖ αὐτῷ ὁ ἐναγόμενος, ὡς βʹ θʹ τοῦ κωδ. τʹ μβʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ξʹ τʹ ξδʹ. κεφ. γʹ.

ιϛʹ Μετὰ τὴν διάζευξιν ἐντὸς λʹ ἡμερῶν ὀφείλει ἡ γυνὴ διαμαρτύρεσθαι τῷ μέρει τοῦ ἀνδρὸς ὅτι ἐγ-
κυμονεῖ, ὡς βʹ κέ τʹ γʹ δʹ αʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ λά τʹ ιʹ. κεφ. αʹ.

ιζʹ Μετὰ μῆνα τῆς ὡρισμένης προθεσμίας πέμπεται ὁ ἐξπελευτής, ὡς βʹ. τοῦ κωδ. τʹ. 3 τῶν δὲ βα-
σιλικῶν βʹ ιϛʹ. τʹ ηʹ. κεφ. κδʹ.

ιηʹ Οἱ ἀκτουάριοι εἴσω λʹ ἡμερῶν τὰ αὐθεντικὰ πιττάκια τῶν ἀποτροφῶν ὀφείλουσι παρέχειν, ἢ οἴκο-
θεν ἀποπληροῦν τὸ ἀπόθετον, ὡς βʹ ιʹ τοῦ κωδ. τʹ λζʹ δʹ ιʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ιζʹ. τʹ δʹ. κεφ. ιʹ.

ιθʹ Μέχρι λʹ ἡμερῶν ὁ τῆς ἀσυλίας λόγος τοῦ ἄρχοντος ἔρρωται, ὡς ἡ περὶ μανδάτων πριγκίπης πα- D
ρὰ ιζʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ. ϛʹ. τʹ γʹ. κεφ. κέ.

κʹ Ἐκκαλέσιμον δικτορίου ἤτοι ἀπόκλημα προστιθέμενον περικλείεται λʹ ἡμέραις. ὡς παρὰ ειβʹ. τῶν δὲ βα-
σιλικῶν βʹ ζʹ. τʹ δʹ. κεφ. γʹ.

καʹ Καὶ αἱ διαβολαὶ τῶν μαρτύρων διὰ λʹ ἡμέρας προχωροῦσι.

Περὶ μʹ ἡμερῶν.

αʹ Ἐν τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ οὐ κινεῖται ἐγκληματικὸν ὑπὸ ἠρημένων τῶν λῃστῶν. τιμωροῦνται γὰρ
καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ νηστείᾳ, ὡς βʹ γʹ. τοῦ κωδ. τʹ ιβʹ. δʹ ιʹ. καὶ ηʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ. ζʹ. τʹ ιζʹ. κεφ. κβʹ. καὶ κγʹ.

Περὶ νʹ ἡμερῶν. E

αʹ Οἱ ἄρχοντες οὐκ ὀφείλουσι τὴν ἐπαρχίαν καταλιμπάνειν διαδεχόμενοι περὶ νʹ ἡμερῶν, οὔτε οἱ σύμ-
πονοι, οὔτε οἱ δομέστικοι, ὡς βʹ αʹ τοῦ κωδ. τʹ μθʹ. καὶ τʹ νάʹ δʹ γʹ. παρὰ ηʹ. καὶ λέ. καὶ ρκή. καὶ ρξά. τῶν δὲ
βασιλικῶν βʹ ϛʹ τʹ γʹ. κεφ. θʹ. θεμ. ζʹ. καὶ κεφ. ιʹ. καὶ αʹ.

βʹ Αἱ νʹ ἡμέραι τοῖς ἐπιτρόποις ἀφ' οὗ γνῶσι τρέχουσι, καὶ ἐν ταύταις εἰ βούλονται χρῶνται ἐξκουσα-
τίονι. εἰ δὲ παρέλθωσιν ὑπόκεινται τῇ κατὰ τῶν ἐπιτρόπων ἀγωγῇ ὡς βʹ κζʹ. τῶν διγ. τʹ αʹ. δʹ ιάʹ. καὶ
λβʹ. καὶ βʹ εʹ. τοῦ κωδ. τʹ ξβʹ. δʹ ϛʹ. καὶ ιηʹ τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ λήʹ τʹ αʹ. κεφ. ιάʹ. καὶ λβʹ. καὶ νʹ. καὶ ξάʹ.

Περὶ ξʹ ἡμερῶν. F

αʹ Ἄχρι ξʹ ἡμερῶν συναπλῶς ἐκίνει ὁ ἀνὴρ δικαίῳ ἀνδρὸς κατὰ τῆς γυναικὸς τὸ μοιχεῖον, ὡς βʹ θʹ. τʹ
θʹ. δʹ. ϛʹ. καὶ βʹ δʹ. τʹ δʹ. δʹ. λʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ξʹ τʹ λζʹ κεφ. μϛʹ. καὶ βʹ ιʹ. τʹ δʹ, κεφ. κθʹ. σήμε-
ρον δὲ ὡς φησὶ παρὰ ειζʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ κέ. τʹ ζʹ. κεφ. αʹ. ἐγγραφὰς ἀπαιτούμενος, ἀνῄρηται
γὰρ αὐτῷ ἡ διαφορὰ τῷ δικαίῳ ἀνδρὸς, καὶ οὐκέτι δύναται μεταμελεῖσθαι μετὰ τὴν ἐγγραφὴν μὴ συγ-
χωρήσῃ;

A χηρεύσης τῆς γυναικός. πλὴν δοκεῖ ποιὶ ἀνῃρῆσθαι. οὐ γὰρ λέγει τοῦτο ῥητῶς ἡ νεαρά, ἀλλ' ἁπλῶς φησὶ
προσμένειν τὸν ἄνδρα ἐγγράφως δηλαδὴ μετὰ τὰς ἑξήκοντα ἡμέρας.

Ὁ θέλων ἀντιτίθεσθαι κομπενσατιόνα, ἤτοι ἀντίλογον τῷ φίσκῳ, ὀφείλει ἀποδεικνύειν ἔσω δύο μηνῶν β'
ὅτι κεχρεώστηται αὐτῷ ὅταν βούλεται ἀντιλογίσασθαι, ὡς β' μβ' τῶν διγ. τ'. ιδ'. διγ. τ. μ'. τῶν δὲ βα-
σιλικῶν β' νϛ'. τ' β' κεφ. μα'. θεμ. δ'.

Ὅτι μὴ ῥητῶς περὶ τῶν κεφαλαίων τῆς αἰδιλικίας τουτέστι τοῦ ἀγορανόμου ἐδίκτου, ἤτοι παραγγέλ- γ'
ματος, ὁ πράτης ὑπόκειται, ἢ ἀναστρέφουσα τὸ πραθὲν ἀγωγὴ ἔσω δύο μηνῶν κινεῖται, ὡς β' κα'. τ'
α'. δ'. κ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιθ' τ' ι. κεφ. κ'.

Ὁ πιπράσκων ὑποζύγια λεγέτω καὶ τὰ πάθη, καὶ τὰ αἴτια αὐτῶν. καὶ διδότω τὸν ἐπικείμενον αὐ- δ'
τοῖς διὰ τὸ πραθῆναι κόσμον. ὁ δὲ τοῦτο μὴ ποιῶν εἰς τὸ δοῦναι τὸν κόσμον, ἢ ἀναλαβεῖν τὰ ὑποζύ-
B για διὰ τὸ μὴ δοθῆναι τὸν κόσμον ἔσω ξ' ἡμερῶν ἐνάγεται. ὡς β' κα' τ' α. δ'. λ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'
ιθ' τ' ι. κεφ. κθ'. θεμ. β'.

Ἐὰν πωλήσῃ τις οἰκέτην ἐφ' ᾧ εἰ ἀπαρεσθῇ ὁ ἀγοραστὴς ἀποστρέφεσθαι αὐτόν. εἰ μὴ ἐκφωνηθῇ χρό- ε'
νος, ἔσω ἑξήκοντα ἡμερῶν δύναται τοῦτο ποιεῖν, εἰ δὲ διηνεκῶς δόξει διηνεκῶς. εἰ δὲ ὑπόθεσιν ὁ πρά-
της ἐποίησεν, ἢ οὐ παρῆν ὁ ἀναλαβεῖν ὀφείλων, ἢ εὐλόγῳ τινὶ ἑτέρῳ παρενέπεσε, καὶ μετὰ τὰς ξ' ἡμέρας,
ὡς β' κα' τ' α. δ. κγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. ιθ'. τ' ι. κεφ. κγ'. θεμ. ιε. εἰ δὲ καὶ ζεῦγος κτηνῶν πραθῇ διὰ
τὸ ἓν καὶ τὸ ἕτερον ἀναστρέφεται, ὡς τοῦ αὐτοῦ β'. καὶ τῶν βασιλικῶν κϛ'. τὰ αὐτὰ καὶ περὶ θρεμμάτων,
ὡς τοῦ αὐτοῦ β' καὶ τ' τῶν βασιλικῶν κεφ. κθ'. θεμ. δ'.

Μετὰ δύο μῆνας τῆς διοικήσεως οἱ ἐπίτροποι ἐπὶ τόκοις εὐθύνονται, ὡς β' κϛ' τ' ζ'. δ. ζ'. καὶ νεα- ϛ'.
C ρὰ οβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λζ'. τ' ζ'. κεφαλαι. ϛ. θεματ. δ'. καὶ τ' ια. κεφαλαι. δ'. θεματ. β'. οὐδὲ
γὰρ εὐθὺς ἀπαιτοῦνται τόκους, ἀλλ' ὅτι ἡ δίμηνος ὡς εἴρηται παρέλθῃ, ἢ τοσοῦτος χρόνος ἐν ᾧ ἠδύναν-
το δανεῖσαι, ὡς τοῦ αὐτοῦ β', καὶ τ' τῶν βασιλικῶν κεφ. ιγ'. θεμ. β'. καὶ δ'. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ συγ-
χωρησαμένου.

Ἐὰν δύο μῆνας εἴπῃ ὁ νόμος καὶ ἑξήκοντα ἡμέραι ἀντὶ τούτων προσδέχονται, ὡς β' ν'. τ' ιζ'. δ' α. τῶν ζ'
δὲ βασιλικῶν β'. β'. τ' γ' κεφ. λη'.

Κατὰ τοὺς δύο μῆνας τοὺς ἀπράκτους, ἀργεῖ τὰ δικαστήρια περὶ δὲ τῶν φισκαλίων ἤτοι τῶν δημο- η'
σίων, καὶ τῶν τοῦ ταμείου πραγμάτων, καὶ περὶ μαγκίπων, ἤτοι ἀρτοποιῶν, καὶ ἐν ταῖς ἀπράκτοις ἡ-
μέραις κινεῖται δικαστήριον, ὡς β' γ'. τοῦ κωδ. τ'. ιβ' δ' δ' καὶ ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ιζ' κεφ.
D κβ' καὶ κγ'.

Ὁ ἐμφυτευσάμενος θέλων πωλῆσαι τὸ δίκαιον τῆς ἐμφυτεύσεως ὀφείλει διαμαρτυρίαν πέμπειν θ'.
τῇ πρωτοτύπῳ δεσποτείᾳ, καὶ δηλοῦν τὴν τιμήν. ἐὰν γὰρ μὴ θελήσῃ αὐτὸς ὁ πρωτότυπος ἀγορά-
σαι μετὰ δύο μῆνας ἑτέρῳ πιπράσκεται, καὶ ἀναγκάζεται ὁ δεσπότης δέξασθαι ἀγοραστὴν μετὰ δύο
μῆνας τῆς διαμαρτυρίας. ὡς β' δ'. τοῦ κωδ. τ' ξϛ'. δ γ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κ'. τ' α κεφ. γ'.

Ἐὰν οἱ τὰ δημόσια χρήματα χρεωστοῦντες ἐξαιτῶσι προθεσμίαν ἐπὶ τῷ χρέει ἐπὶ μὲν ἐλαχίστης ι'
ποσότητος, οὐ πλείων τῶν δύο μηνῶν ὑπέρθεσις αὐτοῖς δίδοται. ἐπὶ δὲ μεγάλης οὐ πλείων τῶν τριῶν,
ὡς β' μβ' τῶν διγ. τ'. ιδ' δ' μ' τῶν δὲ βασιλικῶν β' νϛ' τ' β'. κεφ. μ' θεμ. ι.

Οἱ ἔχοντες πράγματα τοῦ καταχεθέντος ἐπὶ τυραννίδι ἐν τῇ βασιλίδι πόλει ἔσω δύο μηνῶν, καὶ ια'
E εἴτε ὀκτὼ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὀφείλουσι καταμηνύσαι ἐπείτοιγε μετὰ τῶν πραγμάτων τὸ τετραπλά-
σιον παρέχουσιν, ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' μθ'. δ' τελευταία τῶν δὲ βασιλικῶν β'. ξ'. τ' ιβ. κεφ. τελευτ.

Ὀλίγος χρόνος νοεῖται οἱ δύο μῆνες, ὡς β ε'. τοῦ κωδ. τ' θ' δ' β'. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. καὶ ιβ'
δύο μῆνας οἰκήσας τῇ γυναικὶ κληρονομεῖ αὐτήν, ὡς β' ϛ' τοῦ κωδ. τ' λζ'. δ'. ιθ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'
μδ'. τ' δ'. κεφ. μγ'. ὁ δὲ Ἀνατόλιος φησὶν ὅτι οὐ μόνον εἰ δίμηνον συνοικήσας τις τῇ γυναικὶ τὰ κατα-
λειφθέντα λαμβάνει, ἀλλὰ καὶ ἥττονα χρόνον.

Ἐὰν ὁ κληρονόμος μὴ δώσῃ τὸν λεγατευθέντα οἰκέτην ἵνα ἐλευθερωθῇ, καὶ περὶ τούτου δικάσηται, καὶ ιγ'
εἰς τὴν τιμὴν καταδικασθῇ μετὰ δύο μῆνας τῆς προκατάρξεως ὁ οἰκέτης ἐλευθεροῦται. ὁ δὲ κληρονό-
μος εἰς τὸ τετραπλάσιον τῷ ληγαταρίῳ παρέχειν τὰς ἐπὶ τῇ δίκῃ δαπάνας καταδικάζεται. ὡς β'
F ζ'. τοῦ κωδ. τ' δ'. δ'. ιζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μη'. τ' ιγ'. κεφ. ιε.

Ἀφ' οὗ γνῷ ὁ κληθεὶς εἰς στρατηγίας πόλεως, ἢ εἰς ἄλλην τιμήν, δύο μῆνας ἔχει εἰς τὸ ἐκκαλέσασθαι ιδ'.
καὶ παραιτήσασθαι, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' ξγ' δ'. α'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' α. κεφ. ρκε.

Ὁ ἐπὶ ταβουλαρίου ὡς ἐν καταθήκῃ τινὰ ἐγγυώμενος ἐπὶ ἰδιωτικῇ αἰτίᾳ ἐντὸς δύο μηνῶν κατέχεται ιε'
εἰ μὴ ἄρα ῥητῶς εἰς πλείονα χρόνον ἠγγυήσατο. εἰ δὲ ἐπὶ δημοσίᾳ αἰτίᾳ ἠγγυήσατο δοκεῖ ἐγγράφως
ἐγγυᾶσθαι, καὶ διηνεκῶς κατέχεται σημειώσαι οὖν ὅτι ὁ ἐγγράφως ἐγγυώμενος ἐντὸς δύο μηνῶν ἐνέχε-

A Περὶ τετραμήνου.

Ἐὰν ὁ κοινωνὸς ὀχλήσῃ τὸν κοινωνὸν ἐπὶ τῷ κτίσαι τὸν ἐπίκοινον οἶκον κἀκεῖνος μὴ κτίσαντος αὐτὸν α'
κτίσῃ μόνος, δύναται ἰδίους τόκους, καὶ αὐτὸ τὸ τῶν δαπανημάτων κεφάλαιον ἀπαιτεῖν αὐτὸν ἔσω τετρα-
μήνου μετὰ τὴν ἀνανέωσιν, μετὰ δὲ τοὺς τέσσαρα μῆνας εἰ μὴ λάβοι ταῦτα γίνεται τοῦ οἴκου δεσπότης
ὁ ἐκτίσας μονομερῶς, ὡς β' ιζ'. τ' β'. δ' κθ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιβ'. τ' ά. κεφ. κθ'. θεμ. ή.

Τέσσαρας μῆνας συνεδρευέτω τις ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ, καὶ μόνον εἰ μὴ γένοιτο κέλευσις βασιλέως, ἢ β'
πρόσταξις ἐπάρχου ἐπεὶ δημεύεται καὶ τιμωρεῖται, ὡς β' ά τοῦ κωδ. τ' ιά. δ'. ί. τῶν δὲ βασιλικῶν β'
ς'. τ' ά. κεφ. ξγ'. θεμ. β'.

Εἰς τὸ γυμνασθῆναι παραίτησιν τοῦ ἐπιτρόπου, τέσσαρες μῆνες ἁρμόζουσιν, ὡς β' κζ'. τ' διγ. τ' ά. γ'
δ' λβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. λή. τ' ά. κεφ. λβ'.

B Τετραμήνου παρέχεται τοῖς καταπεισθεῖσιν ὑπέρθεσις, καὶ μετὰ τοῦτο τόκους ἑκατοσταίους ἀπαιτοῦν- δ'.
ται, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' κδ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' γ'. κεφ. πς'. καὶ οἱ ἐγγυῶνται δὲ αὐτῶν ἔχουσι τὴν
τετράμηνον, ὡς τοῦ κεφ. καὶ τ' τῶν βασιλικῶν. θεμ. β'.

Ἐὰν ὁ εἷς τῶν ἐκκαλεσαμένων τελευτήσῃ οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ οὐ μόνον τὸν ὑπόλοιπον χρόνον ἔχου- ε'
σιν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους τέσσαρας μῆνας λαμβάνουσιν, καὶ μετὰ τὴν διάσκεψιν, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' ξς'.
δ' ς'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' ά. καὶ ρμδ'.

Ἐὰν ἡ τοῦ ἀπολιμπανομένου κατασκευασθεῖσα παρὰ τοῦ διοικητοῦ αὐτοῦ οἰκία, βλάπτει τὸν παρόντα ς'
γείτονα, ὀφείλει ὁ διοικητὴς διὰ τετραμήνου καταμηνύειν, καὶ παριστᾶν τὸν πρωτότυπον. εἰ δὲ καταμη-
νυθεὶς οὐ παρέστη τότε αὐτὸς ὁ φροντιστὴς διχολογούμενος εἰ καταδικασθῇ πᾶσαν τὴν χειροτομίαν εὐ-
C πορῶν ἀποδίδωσι. μὴ εὐποροῦντος δὲ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς περιουσίας τοῦ ἀπόντος ἀπαιτεῖται, ὡς παρὰ ξθ'.
τῶν δὲ βασιλικῶν βς'. τ' κά. κεφ β'. θεμ. ί.

Πρεσβύτερος καὶ διάκονος καὶ ὑποδιάκονος τοῦ δικαίου καὶ μόνου τῆς συγγενείας εἰς ἐπιτροπὴν, ἢ ζ'
εἰς κουρατορείαν ἐὰν βληθῶσιν ἐντὸς τεσσάρων μηνῶν ἀφ' οὗ γνῶσι, δύνανται ἑκουσίως ὑποστρέψαι εἰς
ἄλλην μὴ προχρηματιζόμενοι, ὡς παρὰ ρκγ' τῶν δὲ βασιλικῶν β' γ' τ' ά. κεφ. ιά.

Ἐάν τις τῶν δικαζομένων ἐπὶ χρηματικῇ αἰτίᾳ ὀμόσῃ μὴ δεδωκέναι, ἢ ἐπαγγείλασθαι, καὶ ἐντὸς τε- η'
τραμήνου μετὰ τὸ προσοντεθῆναι τὴν ψῆφον, ἀριθμουμένης δειχθῇ παρ' αὐτοῦ δοθέν τι ἢ ὑποσχεθὲν
τὸ μὲν δωρηθὲν τριπλοῦν ἀπαιτεῖται. τὸ δὲ ὑποσχεθὲν διπλοῦν, μετὰ δὲ τέσσαρας μῆνας οὐκ ἔστι
τοιοῦτόν τι ζητεῖται, ὡς παρὰ ρκδ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' δ'. κεφ. ζ'.

D

Περὶ μηνῶν πέντε.

Ὁ ἐκκαλούμενος παρὰ δικαστοῦ δοθέντος παρὰ ἄρχοντος ἔχει δύο μῆνας εἰς τὸ γυμνάσαι τὴν πρώ- α'
την κυρίαν, καὶ τὰς ἄλλας τρεῖς κυρίας λαμβάνει ἐχούσας ἀνὰ τριάκοντα ἡμέρας, οὐκέτι δὲ καὶ τὴν ἑτέ-
ραν τρίμηνον τὴν τῆς ρεπαρατίωνος, ἤτοι τῆς ἀνανεώσεως καὶ περὶ εὐτρεπισμοῦ, οὐ γὰρ ἁρμόζει ρεπα-
ρατίων, ἤτοι ἀνανέωσις ἐν ταῖς κατὰ διαιτητῶν ἐκκλήτοις, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' ξγ' δ' β'. θεμ. β'. καὶ γ'
τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ' τ' ά. κεφ. ρκς'. θεμ. παρατέλευτον καὶ τελευταῖον.

Ἐὰν οἱ χολάριοι κατὰ κομμάτων ἀπολειφθῶσιν ἕως πέντε μηνῶν περὶ χρημάτων οὐκ ἐνάγονται, ὡς β'
β' ιβ' τ' κθ' δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν ιζ'. τ' ά. κεφ. λγ'. θεμ. β'.

E

Περὶ μηνῶν ἕξ.

Ἐάν τις ἀπὸ ἐξισωτοῦ λάβῃ ἀγρὸν ἀσφαλῶς μὲν αὐτὸν κατέχει, καὶ τὰς λοιπάδας τοῦ προκτησα- α'
μένου οὐκ ἀναγκάζεται καταβαλεῖν ἐὰν δὲ τις λέγῃ δεσπότην ἑαυτὸν εἶναι, ἢ ὑποκεῖσθαι αὐτῷ τὸ
πρᾶγμα, κινείτω, καὶ εἰ νικήσει ἀναγκάζεσθαι τὰ δαπανήματα δοῦναι ἃ πεποίηκεν ἐκεῖνος εἰς βελτίω-
σιν τοῦ ἀγροῦ. ἔσω δὲ ἑξαμήνου ὀφείλει τις ἐναγαγεῖν, κατὰ γὰρ τὴν ἑξάμηνον οὐδεὶς δύναται ἐνάγειν,
ὡς β' ιά τοῦ κωδ. τ' νή τῶν δὲ βασιλικῶν β' ις'. τ' ιδ'. κεφ. ά. θεμ. ζ'.

Ἡ ρεδιβιτόρια τουτέστιν ἡ τὸ πραθὲν πρᾶγμα ἀναστρέφουσα ἀγωγὴ ἔσω ἓξ μηνῶν κινεῖται ἐπὶ πλεῖον β'
ἤτοι συναπλῶν. τρέχει δὲ οὗτος ὁ χρόνος ἀφ' οὗ ἡ πρᾶσις γέγονεν, ἢ ἐξ οὗ ὑπέσχετο, ἢ ἐπηρωτήθη ὁ πρά-
F της περὶ τῶν αἰτιῶν τοῦ διαπραθέντος, εἴγε καὶ ἦν ἔμφασις περὶ αἰτιῶν, ὡς β' κά τῶν διγ. τ' ά. δ' ιέ.
τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιθ'. τ' ί. κεφ. ιέ.

Ὅταν μὲν ῥητῶς ὑπόσχηται ὁ πράτης περὶ τῶν κρυπτῶν αἰτιῶν τοῦ πιπρασκομένου ἡ κουαντιμινό- γ'.
ρις τουτέστιν ἡ τὸ τίμημα μειοῦσα ἀγωγὴ ἐντὸς ἓξ μηνῶν κινεῖται, καὶ οὐκ ἐκτείνεται εἰς ἐνιαυτόν. ὡς β'
κά. τῶν διγ. τ' ά. δ' ιθ' τ' ί. κεφ κ'. ἀφ' οὗ γνῷ δηλονότι τὸ πάθος, ἢ ὤφελε γνῶναι ὁ ἀγοραστὴς, ὡς β' κά
τῶν διγ. τ' ά. δ. μά τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιθ'. τ' ί. κεφ. μγ'.

δ' Οἱ ἐπίτροποι ἑξαμήνου ἔχουσι προθεσμίαν ἐν τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ εἰς τὸ δανεῖσαι τὰ χρήματα τῶν A
ὀρφανῶν, ὡς β' κϛ'. τ' ζ'. δ' ιε. ὅπερ κεῖται μὲν ἐν β' τῶν βασιλικῶν. τ' λζ'. κεφα. ιε. οὐκ ἔχει δὲ τὰ
περὶ τῆς ἑξαμήνου τὸ δὲ εἰρημένον περὶ τῆς διμήνου ἐν τῷ ζ'. δ' τοῦ αὐτοῦ β'. καὶ τ' τῶν διγ. τῶν δὲ βα-
σιλικῶν β' λζ'.

ε Ἐὰν ὁ ἄρχων μὴ μείνῃ τὰς πεντήκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν διαδοχὴν ἐν τῷ θέματι παρὰ πέμπεται
ἐκεῖσε, καὶ ποιεῖ ἑξάμηνον ἀπολογούμενος περὶ κλοπιμαίων καὶ δωροληψιῶν, καὶ ἐγκλημάτων. ἐν β'
τῶν βασιλικῶν ϛ' τ' γ'. κεφ. θ'. θεμ. ζ'. οὐκ ἔχει δὲ περὶ τῶν ϛ' μηνῶν.

ϛ' Ὀφείλει ὁ ἐπίσκοπος εἰ ἀπὸ μοναχῶν ἐστιν, ἢ ἀπὸ λαϊκῶν χειροτονούμενος ἑξάμηνον ἐν κλήρῳ ποιεῖν
ὡς παρὰ ϛ'. κεφ. ϛ'. ὅπερ οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

ζ' Ἐὰν μὴ οἰκονόμοι τὰς συνηθείας δῶσι τοῖς δεκανοῖς καὶ ταῖς ἀσκητρίαις ἐντὸς ἑξαμήνου τὸν ἀπὸ δ' ἴτου
ἑκατοστιαῖος τόκον παρέχουσιν, ὡς παρὰ νθ'. τ' δ'. κεφ. β'. θεμ. ε. B

η Ὁ διὰ τὸ ἔχειν ἐπιτροπὰς δ' εἷς παραιτούμενος τὴν τετάρτην ἐὰν μὴ πλέον τῶν ἓξ μηνῶν ἀφεστή-
κασι τῆς ἥβης οἱ κηδεμονευόμενοι, ἢ ὁ μέλλων κηδεμονεύεσθαι οὐκ ἀφεθήσεται, ὡς β' κϛ'. τῶν διγ. τ' ά
δ' ιε. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λή τ' ά. κεφ. ιε.

θ' Ὁ ὑποθέμενος τὸ εὐσεβὲς καταβαλεῖν λεγάτον εἴσω ἓξ μηνῶν ἀπὸ τῆς ἐμφανείας τῆς διαθήκης
ἀριθμουμένων ἀπαιτεῖται, καὶ καρποὺς, καὶ τόκους, καὶ πᾶσαν νόμιμον ἐπαύξησιν ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς
τελευτῆς τοῦτο καταλιπόντος, ὡς παρὰ ρλά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' έ. τ' γ'. κεφ. θ'. θεμ. ϛ'.

ι Εἴσω ἑξαμήνου δεῖ γίνεσθαι τὸ τοῦ ἐπισκόπου ψήφισμα, ἐὰν δὲ ὑπερθῶνται οἱ ψηφίζεσθαι ὀφείλον-
τες τὴν καιροῦ τὰ ἐκεῖνος ᾧ ἁρμόζει χειροτονεῖν τὸν ἐπίσκοπον κινδύνῳ τῆς ἰδίας ψυχῆς ὃν θέλει χειρο-
τονεῖ, ὡς παρὰ ρκγ'. κεφ. ϛ'. ὅπερ οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. C

ιά Εἰ μὲν ἐν αὐτῇ τῇ ἐπαρχίᾳ ἐν ᾗ λέγεται ἡ δίκη φησί τις εἶναι τὰ πρὸς τὴν δίκην αὐτῷ συμβαλ-
λόμενα δικαιώματα, ἢ πρόσωπα, καὶ αἰτεῖται προθεσμίαν δ' ιῶν μηνῶν αὐτῷ δίδοται, εἰ δὲ ἐν ἑτέρᾳ
ἐπαρχίᾳ πλησιαζούσῃ τῷ τόπῳ ἐν ᾧ λέγεται ἡ δίκη μηνῶν ἕξ. εἰ δὲ διαπόντιός ἐστιν ἡ ἐπαρχία μη-
νῶν θ'. ὡς β' γ' τοῦ κωδ. τ' ιά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ζ'. κεφ. ιά.

ιβ' Ἐάν τις ἐγγυήσηται πρόσωπον παραστῆσαι εἴσω χρόνου ῥητοῦ, εἰ δὲ μὴ παραστήσοι παρέχειν πρόστιμον
οὐχ ἅμα τῷ παρελθεῖν τὸν χρόνον ἀπαιτεῖται τὸ πρόστιμον, ἀλλ' ἔχει προθεσμίαν ἄλλων ἓξ μηνῶν.
μετὰ δὲ τοὺς ἓξ μῆνας ἀπαιτεῖται αὐτὸ, εἰ μή περ ὁ ἐγγυηθεὶς ἐτελεύτησεν ἐν τῇ πρώτῃ προθεσμίᾳ,
τῇ ἐγκειμένῃ τῇ ἐπερωτήσει. εἰ γὰρ ἐν τῇ δευτέρᾳ προθεσμίᾳ ἐτελεύτησεν ἀπαιτεῖται, καὶ ὡσαύ-
τως τὸ πρόστιμον, ὡς β' η τοῦ κωδ. τ' μ'. δ' ιϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. κϛ'. τ' ά. κεφ. πζ'. D

ιγ' Ἐὰν ἐξ ἀναφορᾶς δημοσίων προσώπων ἐπὶ φόνῳ κατενεχθῶσι τινὲς οὐκ ὀφείλουσιν ἐγγυηταῖς κα-
ταπιστευθῆναι, ἀλλὰ βληθῆναι εἰς φυλακὴν μέχρις ἑξαμήνου περιμένοντες τοῦ πράγματος, εἰ δὲ ὑ-
πὸ ἰδιωτῶν κατηγορηθῶσι δηλονότι μετὰ ἐγγράφων νομίμων, ὀφείλουσιν ἐγγύας διδόναι, ἢ μένειν ἐν τῇ
φυλακῇ ἕως ἐνιαυτοῦ τεμνομένου τοῦ πράγματος, ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' λέ.
κεφ. κζ'. θεμ. ε.

ιδ' Πᾶσα φισκαλία δίκη ἤτοι τοῦ δημοσίου ταμιείου εἴσω ἓξ μηνῶν μετὰ τὴν προκάταρξιν περαιοῦ-
σθαι, εἰ μὴ ἄρα ὑπόθεσις ἀναγκαία ἐστὶν, ὡς β' ι τοῦ κωδ. τ' ά. δ' ιά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νϛ'. τ' ϐ'.
κεφ. τελευταῖον.

ιέ Ἐὰν τελευτήσῃ ἢ ἀφανὴς γένηται ὁ ἐπὶ δίκῃ παρά τινος δοθεὶς ἐντολεὺς μετὰ τὴν εἰκοστὴν ἡμέραν
τοῦ προστιθεμένου παρὰ τοῦ ἄρχοντος διατάγματος περὶ τοῦ προβληθῆναι ἄλλον ἓξ μηνῶν ἔχει προ- E
θεσμίαν ὁ πρωτότυπος ἐν ἀπουσίᾳ ὢν πόρρω διακειμένης ἐπαρχίας εἰς τὸ ἕτερον προβάλλεσθαι, ἢ
αὐτὸς παραγενέσθαι. εἰ γὰρ μὴ ἔστι μακρὰν ἐκ τοῦ ἄρχοντος ὁρίζεταί τις προθεσμία, ὡς β' ϐ' τοῦ κωδ.
τ' ιβ'. δ' τελευταία. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

ιϛ' Ἐὰν ὁ κληρονόμος κληθεὶς ἀγνωμονήσῃ μέχρις ἑξαμήνου πέμπεται ὁ ληγατάριος, οὐ μόνον εἰς τὴν νο-
μὴν τῶν κληρονομιαίων πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τῶν ἰδίων αὐτοῦ τοῦ κληρονόμου, ὡς β' λϛ'. τ
διγ'. τ' δ'. δ' δ'. θεμ. θ'. καὶ τ' ϛ' β' τοῦ κωδ. τ' νδ' δ' ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μδ'. τ' κβ' κεφαλ. δ'.
θεμ. θ'. καὶ τ λά. κεφ. ϛ'.

ιζ' Ὀφείλει ὁ ἐπίσκοπος παρασκευάζειν ἄρχοντα ἐντὸς ἑξαμήνου ψῆφον ἐκφέρειν περὶ τῶν ἐν φυ-
λακῇ ἀπορουμένων ἐγγύης χωρὶς φονέων. ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' δ'. δ' ε. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' λέ. F
κεφ. κβ'. θεμ. γ' καὶ ϛ'.

ιη Βεβαίως ἐχέτω τὴν γῆν ὁ λαβὼν παρ' ἐξισωτοῦ μὴ ἀπαιτούμενος λοιπάδας τοῦ προλαβόντος χρόνου.
εἰ δέ τις ἐκδικεῖ αὐτὴν κινείτω τὴν ἁρμοδίαν ἀγωγὴν ἐντὸς μηνῶν ἕξ, ὡς β' ιά τοῦ κωδ. τ' νη. τῶν
δὲ βασι-

A δὲ βασιλικῶν β' νϛ'. τ' ιδ'. κεφ. ά. θεμ. τελευταῖον.

Ὁ στρατευσάμενος καὶ μετὰ τὸ κομεάτον ἓξ μῆνας ἀπολειφθεὶς μετὰ πέντε ἀνθρώπους στρατεύεται, καὶ ὑποτάττεται, ὡς β' ιβ' τοῦ κωδ. τ' μβ'. δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νζ'. τ' ά. κεφ. μζ'. ιθ'

Ἐὰν ἐλεύθερος τὸν τελευτήσαντα βουλευτὴν ὡς συγγενὴς θέλῃ κληρονομῆσαι, καὶ ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι εἰς τὴν βουλὴν ὀφείλει ἐντὸς ἓξ μηνῶν ἐν ὑπομνήμασι καταθέσθαι τοῦτο. ὡς νεαρὰ ρά. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. κ'

Οἱ δεσπόται τῶν τόπων ἀπολιμπανόμενοι ἓξ μῆνας ἔχουσιν εἰς τὸ ἐλθεῖν καὶ καταβαλεῖν τὰ δημόσια καὶ ἀναλαβεῖν τοὺς ἀγροὺς ἀπὸ τῶν νεμομένων, ὡς β' ιά τοῦ κωδ. τ' νθ'. δ' ιά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νϛ'. τ' ιδ'. κεφ. ιά. κά

B

Περὶ μηνῶν ἑπτά.

Ὁ ἑπταμηνιαῖος γεννηθεὶς τέλειός ἐστι καὶ γνήσιος τοῖς γονεῦσιν, ὡς β' ά τῶν διγ. τ' έ. δ' ί. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μϛ'. τ' ά. κεφ. ί. καὶ β' μέ. τ' ά. κεφ. ιέ. θεμ. ϛ'. α'

Περὶ ὀκτὼ μηνῶν.

Οἱ ἔχοντες πράγματα ἐν ἐπαρχίᾳ τοῦ ἐπὶ τυραννίδι δημευθέντος, εἰ μὴ ἔσω ὀκτὼ μηνῶν προσαγγείλωσι τετραπλάσιον αὐτὰ καταβάλλουσι, ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' μθ'. δ' ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' νβ'. κεφ. ιζ'. α'

C Ὁ διοικητὴς ἔχει ὀκτὼ μῆνας πρὸς τὸ μηνῦσαι τῷ πρωτοτύπῳ ἐν ταῖς ἄκραις τῆς ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας εἰς τὸ παραγενέσθαι, ἢ τὴν δίκην αὐτῷ ἐπιτρέψαι τῷ μηνύσαντι, ἢ ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ καταστῆσαι διαφέροντα. εἰ δὲ μηνυθεὶς μὴ ἔλθῃ καὶ παραδράμῃ ὁ τοιοῦτος χρόνος κροτεῖται ἡ δίκη κατενώπιον τοῦ διοικητοῦ καὶ μηνύσαντος, καὶ ἐὰν καταδικασθῇ οὐκέτι ὁ μηνυθεὶς δύναται κινεῖν. ὡς παρὰ γνώμην αὐτοῦ ἐδικάσατο ὁ μηνύσας, ὡς νεαρὰ ξθ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ϛ'. τ' κά. κεφ. β'. θεμ. γ'. δ' έ. β'

Περὶ θ' μηνῶν.

Ὁ ἐγκαλούμενος κατὰ θείου δικαστοῦ ἔχει μὲν τὴν τῶν ἓξ μηνῶν προθεσμίαν, καὶ τὰς ἀπὸ λά ἡμέρας τρεῖς κυρίας. οὐ λαμβάνει δὲ τὴν ἀπὸ ῥεπαρατίωνα, ἤτοι τὴν ἐπὶ ἀνακαινισμοῦ τῆς δίκης τρίμηνον. ὡς α'

D β' ζ' τοῦ κωδ. τ' ξγ'. δ' β. ἥτις κεῖται μὲν ἐν β' τῶν βασιλικῶν θ'. τ' ά. νεαρὰ ρκϛ'. τὸ δὲ δεύτερον αὐτῆς θέμα τοῦτο τὸ περὶ διαιτητῶν, ἤτοι θείων δικαστῶν παρελείφθη καὶ ἐδέχθη μᾶλλον ἡ πβ'. νεαρὰ ἐν β'. τῶν βασιλικῶν ζ'. τ' ά. κεφ. έ.

Περὶ μηνῶν ιά.

Ἐὰν μετὰ τὸν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρὸς ἐνδέκατον τρεχούμενον μῆνα τέκῃ ἡ γυνή, στροῦπρον ἐστὶ τὸ γεννώμενον, ἤτοι φθορὰ ἀσελγείας αἰσχρότης καὶ τοῖς αὐτοῖς ὑπόκειται ἐπιτιμίοις οἷς καὶ ἡ πρὸ τοῦ πενθίμου καιροῦ γαμηθεῖσα. ὡς νεαρὰ λθ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κή. τ' ιέ. κεφ. γ'. α'

E

Περὶ ἐνιαυτοῦ.

Ὁ τὴν χρῆσιν τῶν καρπῶν ἔχων κινεῖ κατὰ τοῦ τὴν δεσποτείαν ἔχοντος τὸν ἀκουίλιον διὰ τὸ τραυματίσαι αὐτὸν τὸν οἰκέτην, καὶ ἀνατρέχει εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον ἡ διατίμησις αὐτοῦ, καὶ πρὸ τοῦ λεγάτου εὑρίσκηται ἡ ἀναδρομὴ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὡς β' θ' τῶν διγ. τ' β'. δ' ιβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' γ'. κεφαλ. ιβ'. α'

Ἀφ' οὗ ἐτραυματίσθη οὐκ ἀφ' οὗ ἐτελεύτησεν ὁ οἰκέτης ἀνατρέχει ὁ χρόνος, ὡς β' θ' τῶν διγ. τ' β'. δ' κ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' γ'. κεφ. κ'. β'

Πάντα τὰ περὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ κέρδη ἀπαιτεῖ ὁ δεσπότης κινῶν τὸν ἀκουίλιον περὶ τοῦ ἀναιρεθέντος οἰκέτου, ὡς β' θ' τῶν διγ. τ' β'. κβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' γ'. κεφ. κβ'. θεμ. γ'. γ'

F Μετὰ θάνατον τοῦ ὑπεξουσίου, ἢ τοῦ δούλου, ἢ μετὰ τὴν αὐτεξουσιότητα τοῦ υἱοῦ, ἢ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἢ ἐκποίησιν τοῦ δούλου. ἐνιαυσιαία ἐστὶν ἡ περὶ πεκουλίου ἀγωγή. ὁ δὲ ἐνιαυτὸς συναπτός ἐστιν ἀρχόμενος ἀφ' οὗ τις εὐχέρειαν σχοίη τοῦ κινῆσαι. ὅθεν ἐπὶ τοῦ αἱρετικοῦ χρόνος οὐκ ἀριθμεῖται πρὶν ἐκβῇ ἡ αἵρεσις. ἐνάγεται δὲ ὁ κληρονόμος τοῦ πατρὸς καὶ ὁ δημόσιος χαφῆ κληρονόμος, ὡς β' ιέ τῶν διγ. τ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιή. τ' ϛ'. κεφ. ά. δ'

ε' Ὁ κληρονόμος τοῦ λαβόντος παραθήκην ἀπὸ δόλου αὐτοῦ ἔσω ἐνιαυτοῦ ὑπόκειται, ὡς β' ιϛ'. τῶν διγ. τ' γ'. δ' ιη'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιγ'. τ' β'. κεφ. ιε'. A

ϛ' Ἡ μειοῦσα τὸ τίμημα ἀγωγὴ ὅταν ῥητῶς ὁ πράτης ἀντιφωνήσῃ τὰς αἰτίας τοῦ πραθέντος, ἐνιαυσιαία συναπτὴ ἐστίν, ὡς β' να'. τῶν διγ. τ' α'. δ' ιδ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιθ'. τ' ι'. κεφ. ιδ'. θεμ. ϛ'.

ζ' Ἐάν τις στρατιωτικῶς διαθῆται καὶ ἀποστρατευθῇ μετὰ ἐνιαυτὸν οὐκ ἰσχύει ἡ τοιαύτη διαθήκη ὡς στρατιωτική, ὡς β' κη'. τ' γ'. δ' ζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. λθ'. τ' β'. κεφ. ϛ'.

η' Ἐντὸς ἐνιαυτοῦ εἰ μὴ δοθῇ τὸ καταλειφθὲν εὐαγεῖ οἴκῳ διπλοῦν ἀπαιτεῖται, ὡς β' α'. τοῦ κωδ. τ' γ'. δ' με'. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

θ' Οὔτε ἡ τοῦ ἀποκειραμένου γαμετὴ πρὸ ἐνιαυτοῦ ἀκινδύνως γαμεῖται, εἰ μὴ ἐγκυμονοῦσα εὐθὺ τοῦ αὐτοῦ τέκῃ, ὡς β' α'. τοῦ κωδ. τ' γ'. δ' ιβ'. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

ι' Μετὰ τελευτὴν τοῦ ἀνδρὸς ἔσω ἐνιαυτοῦ ἀντιτίθησί τις περὶ ἀναργυρίας προικὸς προγραφήν, ὡς β' δ'. τοῦ κωδ. τ' λ'. δ' τελευταία καὶ β' ε'. τοῦ κωδ. τ' ιε'. δ' γ'. αἵτινες οὐκ εἰσὶν εἰς τὰ βασιλικά. B

ια' Καὶ ἡ διαλύσασα εὐλόγως τὸν γάμον μετὰ ἐνιαυτὸν ἀκινδύνως γαμεῖται, ὡς β' ε'. τοῦ κωδ. τ' ιζ'. δ' η'. καὶ θ'. αἵτινες οὐκ εἰσὶν εἰς τὰ βασιλικά. ἐτέθη γὰρ ἀντ' αὐτῶν τὸ ιβ' κεφ. τῆς κβ' νεαρᾶς ἐν β'. τῶν βασιλικῶν κη'. τ' ζ'. κεφ. ϛ'.

ιβ' Ὁ λέγων παρὰ ἔξισον τοῦ βλαβῆναι ὀφείλει ἐντὸς ἐνιαυτοῦ κινεῖν, ὡς β' ιβ'. τοῦ κωδ. τ' ιη'. δ' ε'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιϛ'. τ' ιδ'. κεφ. ε'.

ιγ' Οἱ μὴ αἰτήσαντες τῷ ἀνήβῳ ἔσω ἐνιαυτοῦ ἐπίτροπον ἐκπίπτουσι τῆς κληρονομίας αὐτοῦ, ὡς β' ϛ'. τοῦ κωδ. τ' νη'. δ' ι'. ἥτις κεῖται μὲν ἐν β' τῶν βασιλικῶν με'. τ' α'. κεφ. μβ'. οὐκ ἔχει δὲ τὸν χρόνον προκείμενον. καὶ β' τῶν διγ. λη'. τ' ιζ'. κεφ. ιβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' με'. τ' α'. κεφ. κϛ'. θεμ. ιη'. C

ιδ' Ἡ περὶ ὕβρεως ἀγωγὴ ἐνιαυσιαία ἐστί, λύεται δὲ τῇ παρασιωπήσει, ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' λε'. δ' ε'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' κα'. κεφ. μη'. θεμ. β'.

ιε' Ὁ διὰ μέγα ἔγκλημα γενόμενος ἀναζητούμενος, εἰ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ μὴ παραγένηται εἰσκομίζεται ἡ οὐσία αὐτοῦ, καὶ εἰ καὶ μετὰ ταῦτα ἐπανέλθῃ οὐ δύναται αὐτὴν ἐπιζητεῖν, εἰ δὲ ἐπὶ εἴκοσιν ἐνιαυτοὺς μὴ κατάσχῃ τὰ πράγματα αὐτοῦ ὁ φίσκος οὐκέτι δύναται αὐτὰ ἐκδικεῖν, ὡς β' μη'. τῶν διγ. τ' ιζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' μθ'. κεφ. α'. καὶ β' καὶ ϛ' καὶ ζ'.

ιϛ' Εἴσω ἐνιαυτοῦ δύναται ἀποδεῖξαι περὶ τοῦ οἰκέτου ὁ δεσπότης χειροτονίας εἰς αὐτὸν γενομένης καὶ λαβεῖν αὐτόν. ὡς νεαρὰ ρκγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' γ'. τ' α'. κεφ. κη'.

ιζ' Οἱ κατιόντες καὶ ἀνιόντες ἐνιαυτὸν ἔχουσιν εἰς διάσκεψιν τοῦ ὑπεισελθεῖν τὴν κληρονομίαν, ὡς β' λη'. τῶν διγ. τ' θ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' με'. τ' β'. κεφ. λδ'. θεμ. η'. εἰ δὲ καὶ διὰ τῶν δούλων αὐτῶν γραφέντων κληρονόμων καλοῦνται εἰς τὸν κλῆρον ἑαυτὸν ἐστίν, ὡς τοῦ αὐτοῦ β' καὶ τ' καὶ παρὰ τῶν βασιλικῶν θεμ. ι'. D

ιη' Ἡ ἁρμόζουσα ποιναλία ἀγωγὴ τῶν μὴ πειθομένων τῇ δικαιοδοσίᾳ τοῦ ἄρχοντος μετὰ ἐνιαυτὸν οὐ κινεῖται, ὡς β' β' τῶν διγ. τ' δ'. κγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ζ'. κεφ. γ'.

ιθ' Ἡ ἁρμόζουσα ἀγωγὴ κατὰ τῶν παρανόμως ἑλκόντων τινὰ εἰς δικαστήριον μετὰ ἐνιαυτὸν οὐ δίδοται, ὡς β' β' τῶν διγ. τ' δ'. δ' κγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' η'. κεφ. κδ'.

κ' Ἡ κατὰ τῶν βίᾳ ἀποσπώντων τοὺς ἑλκομένους εἰς τὸ δικαστήριον ἀγωγὴ ἐνιαυτῷ σβέννυται, ὡς β' β' τῶν διγ. τ' δ'. δ' κγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ιγ'. κεφ. ε'. θεμ. γ'.

κα' Τὸ κατὰ τῶν δόλῳ ποιησάντων ἵνα μὴ ἔλθῃ τις εἰς τὸ δικαστήριον νόμιμον παράγγελμα μετὰ ἐνιαυτὸν οὐ κινεῖται, ὡς β' β' τῶν διγ. τ' ι'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ιε'. κεφ. ε'. θεμ. γ'. E

κβ' Ἡ ἁρμόζουσα ἀγωγὴ κατὰ τῶν μὴ ἀνεχομένων ἐκδοῦναι τὸ εἶδος τῆς ἀγωγῆς ἐνιαυσιαία ἐστίν, ὡς β' β' τῶν διγ. τ' ιγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ιη'. κεφ. ιγ'.

κγ' Ἡ ἁρμόζουσα ἀγωγὴ κατὰ τῶν ἐκποιησάντων πρᾶγμα φιλοπράγμονι τινὶ ἢ δυνάστῃ πρὸς τὸ ποιεῖν δυσχερῆ τῷ ἀντιδίκῳ τὴν ἐναγωγὴν ἐνιαυσιαία ἐστίν, ὡς β' δ' τῶν διγ. τ' ζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ι'. τ' λζ'. κεφ. ε'.

κδ' Ἡ φαβιανὴ κινουμένη κατὰ δούλου συναλλάξαντος ἀπελευθέρῳ πρὸς περιγραφὴν πάτρωνος, μετὰ τελευτὴν ἢ ἐλευθερίαν τοῦ τοιούτου δούλου κατὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ κινεῖται, ὡς β' λη' τῶν διγ. τ' ε'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μθ'. τ' ϛ'. κεφ. α'. θεμ. ιη'.

κε' Ἡ κινουμένη ἀγωγὴ κατά τινος ἐκ τῶν ἐκκεχυμένων ἢ ῥιπτομένων ἀνθρώπου ἐλευθέρου πεφονευμένου ἐνιαυσιαία ἐστί. βλαπτομένου δὲ εἰ μὲν αὐτὸς κινεῖται διηνεκής ἐστιν, εἰ δὲ ἄλλος, ἐνιαυσιαία ἐστί, καὶ οὔτε κληρονόμοις, οὔτε κατὰ κληρονόμων δίδοται, ὡς β' θ' τῶν διγ. τ' γ'. δ' ιϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' δ'. κεφ. γ'. θεμ. ϛ'. F

Ἡ ἁρμό-

A Ἡ ἁρμόζουσα ἀγωγὴ κατὰ τῶν κωλυόντων ἐπιβλῆναι νομῆς, ὑπεξῃρημένου τοῦ πεμφθέντος εἰς τὴν τῶν ληγατευθέντων νομὴν, ἐντὸς ἐνιαυτοῦ μόνου κινεῖται. μετὰ γὰρ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς τὸ παρελθὸν μόνον καταδικάζεται, ὡς β' μγ' τῶν διγ. τ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νά. τ' ἑ. κεφ. β'. θεμ. β'. κϛ'

Ἡ ἁρμόζουσα παραγγελία κατὰ τοῦ βίᾳ ἐξελάσαντος νομέα, ἐντὸς ἐνιαυτοῦ μόνου κινεῖται. μετὰ γὰρ ἐνιαυτὸν εἰς τὸ παρελθὸν μόνον καταδικάζεται, ὡς β' μγ' τῶν διγ. τ' ιϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. ξ'. τ' ζ'. κεφ. ζ'. κζ'

Ἐνιαυσιαία ἐστὶν ἀγωγὴ συναπλὴ ἡ ἁρμόζουσα κατὰ τοῦ κελευθέντος ἐλευθερωθῆναι, καὶ μετὰ θάνατον τοῦ ἰδίου δεσπότου πρὸ τοῦ ὑπεισελευθῆναι τὴν κληρονομίαν κατὰ δόλον βλάψαντος πράγματα τῆς κληρονομίας, ὡς β' μζ' τῶν διγ. τ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' γ'. κεφ. ά. κή

Ἡ περὶ βιαίας ἁρπαγῆς κινητῶν πραγμάτων ἀγωγὴ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ συναπλοῦ μόνον κινεῖται, ὡς β' κθ'
B ϑ τοῦ κωδ. τ' λγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' ιζ'. κεφ. λ'. καὶ λά.

Ἡ ἁρμόζουσα ἀγωγὴ κατὰ τοῦ ἐκ θορύβου ποιοῦντος τινὶ ζημίαν ἐντὸς ἐνιαυτοῦ συναπλοῦ εἰς τὸ τετραπλοῦν κινεῖται. μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς τὸ ἁπλοῦν, ὡς β' μζ' τῶν διγ. τ' ή. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' ιζ'. κεφ. β'. θεμ. θ'. τὸ δὲ γ' θεμ. τοῦ δ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τ' διαλαμβάνει περὶ διπλοῦ. λ'

Ἡ κινουμένη ἀγωγὴ κατὰ τοῦ ἁρπάσαντος πρᾶγμα ἀπὸ ἐμπρησμοῦ ἢ καταπτώσεως, ἢ ναυαγίου, ἢ κατὰ τοῦ ὑποδεχομένου κατὰ δόλον, ἢ κατὰ τοῦ ζημίαν ἐν αὐτοῖς ποιησαμένου ἐντὸς ἐνιαυτοῦ συναπλοῦ εἰς τὸ τετραπλοῦν μόνον δίδοται. μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς τὸ ἁπλοῦν, ὡς β' τῶν διγ. μζ'. τ' θ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' κ'. κεφ. ά καὶ β' νγ'. τ' γ'. κεφ. κέ καὶ μβ'. λά

Ἐὰν ὑπεξούσιος ἐπιτροπεύσῃ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἔσω ἐνιαυτοῦ ἀριθμουμένου μετὰ τὸ λυθῆναι τὴν ἐπι- λβ'
C τροπὴν ἐνάγεται περὶ τοῦ πεκουλίου, ὡς β' κζ' τῶν διγ. τ' γ'. δ' ή. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λή. τ' γ'. κεφαλ. ή.

Πᾶσα πουπιλάρια ἀγωγὴ ἐνιαυσιαία ἐστὶν, ὡς β' μζ'. τῶν διγ. τ' κγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' λβ'. κεφ. ί. λγ'

Καὶ οἱ κληρονόμοι τοῦ ἐν ἀρχῇ λαβόντος ἀπό τινος χρήματα κατέχονται τῷ Ἰουλίῳ δὲ ῥεπετουνδὶς νόμῳ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ ἀπὸ τελευτῆς ἐκείνου ψηφιζομένου, ὡς β' μή τῶν διγ. τ' ιά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' μγ'. κεφ. β'. λδ'

Ἐάν τις ἐκδημῶν εἰς ἐπαρχίαν καὶ χρήματα δημόσια ἔχων παρ' ἑαυτῷ ἀπογράψηται, ταῦτα εἰς τὸ ταμιεῖον, καὶ ἔσω ἐνιαυτοῦ μὴ ἀποδῷ αὐτὰ τῷ δὲ ῥεσιδούοις νόμῳ κατέχεται, ὡς β' μή τῶν διγ. τ' ιγ'
D τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' μέ. κεφ. ί. θεμ. δ'. λέ

Ἐὰν ἀδιαθέτου τελευτήσαντος τοῦ ὑπεξουσίου στρατιώτου κερδήσῃ τὸ πεκούλιον ὁ πατὴρ αὐτοῦ πρὸς τὸ μέτρον τοῦ πεκουλίου ἐντὸς συναπλοῦ ἐνιαυτοῦ, παρὰ τῶν δανειστῶν ἐνάγεται. εἰ δὲ ἐκ διαθήκης ταῦτα ἔχει τὰ πράγματα διηνεκῶς ἐνέχεται, τουτέστιν ἐπὶ τριακονταετίαν, ὡς β' θ' τῶν διγ. τ' ιζ', τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιζ'. τ' β'. κεφ. ιϛ'. λϛ'

Ἐὰν ἐνιαυτὸς μετὰ τὴν κατηγορίαν διαδράμῃ οὐκ ἐμποδίζεται πράττειν τιμὰς εἰ μὴ αὐτὸς ἐμποδίσῃ πληρωθῆναι τὴν κατηγορίαν ἐντὸς ἐνιαυτοῦ, ὡς β' ν' τῶν διγ. τ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νδ'. τ' δ'. κεφ. ϛ'. λζ'

Ἡ ἐπὶ ἀναχίσει τῆς διὰ χρήσεως δεσποτείας διδομένη ἀγωγὴ μετὰ ἐνιαυτὸν οὐ κινεῖται, ὡς β' μδ'. λή
E τῶν διγ. τ' ζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιβ'. τ' ά. κεφ. λδ'. θεμ. γ'.

Ἡ διδομένη ἀγωγὴ κατὰ τοῦ φόβον τινὶ ἐπαγαγόντος, ἐντὸς μὲν ἐνιαυτοῦ τὸ τετραπλοῦν ἀπαιτεῖ μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν τὸ ἁπλοῦν μόνον, ὡς β' δ' τῶν διγ. τ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ι. τ' β'. κεφ. ιά. θεμ. γ'. λθ'

Ἐὰν ναύκληρος λέγῃ ναυάγιον ὑπομεμενηκέναι, προσήκει αὐτὸν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐν ᾗ λέγει τοῦτο συμβῆναι ἐλέγξαι διὰ μαρτύρων τὸ συμβὰν, καὶ σπουδάσαι ἔσω ἐνιαυτοῦ ἀνενεχθῆναι περὶ αὐτοῦ τοῖς ἐπαρχιοῖς ἵνα διὰ τούτου χρόνου ζητηθῇ ἡ ἀλήθεια. ὡς β' ιά τοῦ κωδ. τ' ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νγ'. τ' γ'. κεφ. μϛ'. ἐὰν δὲ ῥαθυμήσῃ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ ποιῆσαι οὕτως οὐκέτι δύναται τοῦτο πράττειν. αὐτὴ ἡ δίκη ἡ περὶ τοῦ ναυαγίου τῶν ναυκλήρων ἔσω διετίας ὀφείλει τμηθῆναι, ὡς β' ιά τοῦ κωδ. τ' ϛ'. δ' ἐπεὶ οὗτο τὸ μέρος οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. μ'

F Ἐὰν μετὰ ἁρμόσῃ τινὶ τὸ καταλειφθὲν αὐτῷ παρὰ τοῦ διατιθεμένου ἐκ ψήφου δικαστικῆς οὕτος ὑπομνησθεὶς οἷον ὁ κληρονόμος, ἢ ληγατάριος, ἢ καθ' ὁμάδα φιδεϊκομμισσάριος, ἤτοι ὁ τὸ ὅλον τῆς οὐσίας διὰ ἀποκαταστάσεως λαβὼν ἐνιαυτὸν ὅλον ἐλινύσῃ μὴ πράττων τοῦτο ὅπερ προσετάχθη, εἰ μέν τις εἴη ἐκείνων τῶν ἀναγκαστικῶς ἐκ τοῦ νόμου τι λαμβανόντων οὐδὲν λαμβάνει εἰ μὴ τὴν νομίμην μοῖραν. ὁ δὲ ἐξω- μά

πικός ἐστιν ἢ δὲ ὅλως λαμβάνει οὐδὲ κατὰ φαλκιδίου πρόφασιν, ὡς παρὰ ά. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ μά. τ΄ A
δ΄. κεφα. ά.

μβ΄ Ἐὰν ἡ γυνὴ τοῦ ὄντος ἐν ἐξπεδίτῳ τελευτηκέναι ἀκούσῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς μετὰ ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων ὁμόσουσιν οἱ πρίορες τοῦ ἀριθμοῦ αὐτοῦ ὅτι ἐτελεύτησεν, ὀφείλει καὶ ἄλλον ἐνιαυτὸν πενθεῖν αὐτόν. ὡς παρὰ ριζ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ κή. τ΄ ζ΄. κεφ. ζ΄.

μγ΄ Πᾶσα γυνὴ ὀφείλει ἐνιαυτὸν πενθεῖν τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ μὴ γαμηθῆναι πρὸ συμπληρώσεως ἐνιαυτοῦ, ὡς β΄ γ΄ τῶν διγ. τ΄ β΄. καὶ β΄ κγ΄ τῶν διγ. τ΄ β΄. δ΄ δ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ κά. τ΄ β΄. κεφ. έ. θεμ. τελευτ. καὶ κεφ. ή. καὶ β΄ κή. τ΄ έ. κεφ. ιγ΄. θεμ. δ΄ καὶ έ. εἰ δὲ καὶ αὐτὴ ἡ γυνὴ τὴν αἰτίαν τῆς λύσεως παρέχῃ δίχα δύο θεμάτων, οὐ δύναται ἄλλῳ γαμηθῆναι πρὸ συμπληρώσεως πενταετίας, ὡς παρὰ ριζ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ κή. τ΄ ζ΄. κεφ. ς΄. τὰ δὲ δύο θέματα ταῦτα εἰσὶν ὅτε ἐπὶ μοιχείᾳ κατακριθῇ, ὡς β΄ τῶν βασιλικῶν κή. τ΄ ξ΄. κεφ. ά. θεμ. δ΄. καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ὅτι ἀλόγως ἀποστάσιον πέμψει τῷ ἀνδρί, τότε γὰρ εἰς μοναστήριον βάλλεται, ὡς β΄ ς΄. τ΄ τοῦ αὐτοῦ κεφ. θ΄. θεμ. β΄. καὶ τὰ ἑξῆς. ἡ δὲ ποινὴ τῆς ἀλόγου πομπῆς τοῦ ἀποστασίου κοινή ἐστι καὶ ἐπὶ ἀνδρὸς νομίζω. ταῦτα δὲ πάντα συνεχέστερον κεῖται. καὶ ἀνάγνωθι ταῦτα πρὸς τούτοις, καὶ τὴν ρλδ΄ παρὰ ἐν β΄ τῶν βασιλικῶν τ΄ ζ΄. κεφ. θ΄. τὸ γὰρ κείμενον ἐν τέλει τῆς ριζ΄. ἐν τοῖς βασιλικῶν οὐ κεῖται. B

μδ΄ Ἐάν τις ἐν τελευταίᾳ βουλήσει κελεύσῃ ξενῶνα γενέσθαι ὀφείλει ἐντὸς ἐνιαυτοῦ κτισθῆναι, ὡς παρὰ ρλά. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ έ. τ΄ γ΄. κεφ. β΄.

μέ Οὐδεὶς τῶν ἐπισκόπων πλέον ἐνιαυτοῦ ὀφείλει εἶναι ἔξω τῆς ἑαυτοῦ ἐπισκοπῆς, ὡς παρὰ ρκγ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ γ΄. τ΄ ά. κεφ. ιζ΄.

μς΄ Ἐὰν ἀγνοοῦντος τοῦ δεσπότου ἐν κλήρῳ καταλεγῇ ὁ δοῦλος αὐτοῦ ἔξεστιν αὐτῷ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ ἀφ΄ οὗ γνῷ ἀναλαμβάνειν αὐτόν, ὡς παρὰ ρκγ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ γ΄. τ΄ ά. κεφ. ή. C

μζ΄ Αἱ ποινὴν ἄγουσαι ἀγωγαὶ ἐνιαυσιαῖαι εἰσίν, ὡς β΄ μδ΄ τῶν διγ. τ΄ ζ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ νβ΄. τ΄ ά. κεφ. λδ΄. ἄλλως τε δὲ καὶ αἱ ἀναρχίαι ἐντὸς ἐνιαυτοῦ τὰς ποινὰς ἔχουσιν. ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ ἐπιβασίαι ὡς β΄ μζ΄ τῶν διγ. τ΄ ή. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ξ΄. τ΄ ιζ΄. κεφ. β΄. θεμ. β΄. καὶ κεφ. δ΄. θεμ. ς΄. καὶ κεφ. κζ΄.

μή Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἑκάστης πόλεως καὶ τρεῖς εὐπολήπτους κατ΄ ἔτος ὑποπτεύειν τὰ ἔργα τῆς πόλεως καὶ παρασκευάζειν μετρεῖσθαι ταῦτα καὶ λογοθετεῖσθαι τοὺς διοικοῦντας, ὡς β΄ ά. τοῦ κωδ. τ΄ δ΄. δ΄ κς΄ ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

Περὶ διετίας.

ά Τοῦ ἐνοίκου μὴ φαινομένου, δύναται ὁ μισθώσας μετὰ διετίαν ἀνοίγειν καὶ τὰ πράγματα αὐτοῦ ἀπογράφεσθαι διὰ δημοσίων προσώπων ἀπὸ δικαστοῦ πεμπομένων, καὶ τὸν οἶκον μετεκμισθοῦν, ὡς β΄ ιθ΄ τῶν διγ. τ΄ β΄. δ΄ μς΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ κ΄. τ΄. κεφ. ις΄. D

β΄ Αἱ ἐγκληματικαὶ δίκαι εἴσω διετίας ὀφείλουσι τέμνεσθαι, ὡς β΄ γ΄ τοῦ κωδ. τ΄ ά. δ΄ ιγ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ζ΄. τ΄ ς΄. κεφ. ιγ΄.

γ΄ Η περὶ δούλου ἀγωγὴ εἰ μὴ εἴσω δύο ἐνιαυτῶν συναπτοῖ ἐξ οὗ γέγονεν ὁ δοῦλος ἀριθμουμένων, καὶ ἀρχθῇ καὶ πληρωθῇ σβέννυται, ὡς β΄ β΄ τοῦ κωδ. τ΄ κ΄. δ΄ τελευτ. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ι. τ΄ γ΄. κεφ. τελευταῖον. ἑτέρας δὲ ἀγωγῆς ὑπούσης, οὐ δίδοται ἡ περὶ δόλου ὡς ἀτιμοποιός, ὡς β΄ δ΄ τῶν διγ. τ΄ γ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ γ΄. τ΄ γ΄. κεφ. ά.

δ΄ Ἐὰν ἰντερκετεύσασα γυνὴ ἤτοι ἀντιφωνήσασα τινὰ ξένον μετὰ δύο ἔτη τῆς ἀντιφωνήσεως δευτέραν ποιήσηται συναίνεσιν, ἢ καὶ ἐγγυητὰς δῷ οὐκέτι βοηθεῖται ἐκ τοῦ δόγματος. ὡς β΄ δ΄ τοῦ κωδ. τ΄ κθ΄ δ΄ κβ΄ τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ κς΄. τ΄ ζ΄. κεφ πβ΄. διὰ τοῦτο δὲ ξένον ἡμεῖς ἐθεματίσαμεν διὰ τὸ κείμενον ἐν τῇ μετὰ τὸν κώδικα παραγραφῇ, ὅτι ἡ γυνὴ κἂν πολλάκις μετὰ οἷον δή ποτε χρόνον, ἐπερωτηθῇ ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ὡς ἀντιφωνήσασα βοηθεῖται, ὡς β΄ τῶν βασιλικῶν κθ΄. τ΄ ζ΄. E

έ Η περὶ τῆς ἀναργυρίας παραγραφὴ μετὰ δύο ἔτη συναπτοῖ οὐκ ἀντιτίθεται, ὡς β΄ δ΄ τοῦ κωδ. τ΄ λ΄. δ΄ ιδ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ κγ΄. τ΄ ά. κεφ. ογ΄.

ς΄ Ὁ μνηστευσάμενος κόρην καὶ μὴ ὁρίσας χρόνον ἐν τῇ μνηστείᾳ ὀφείλει ἐντὸς διετίας γαμεῖν αὐτὴν παρὼν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ, ἐπεὶ τοίνυν ἀκινδύνως ἡ κόρη ἑτέρῳ συνάπτεται, ὡς β΄ έ τοῦ κωδ. τ΄ ά. δ΄ β΄. τῶν δὲ βασιλ. β΄ κή. τ΄ ά. κεφ. ιέ εἰ δὲ ἄπεστιν εἴσω τριετίας, ὡς β΄ τὸ αὐτὸ φησὶ τ΄ ὁ αὐτὸς. κεφ ὁμοίως.

ζ΄ Ὁ ἐπαγγειλάμενος προῖκα μετὰ διετίαν τοῦ γάμου δίδωσι τόκους καὶ προσόδους ἀπὸ τρίτου ἑκατοστῆς, ὡς β΄ έ τοῦ κωδ. τ΄ ιβ΄. δ΄ λ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ κθ΄. τ΄ ά. κεφ. ειά. F

ή Ἐὰν ἐγένετο σύμφωνον πῶς καὶ πότε ὁ δανειστὴς ὀφείλει πωλεῖν τὸ ἐνέχυρον ἰσχύει τὸ σύμφωνον, εἰ δὲ μὴ ἐγένετο ἔξεστι τῷ δανειστῇ ἐξ ἀποφάσεως δικαστικῆς, ἢ καὶ ἀπὸ παραγγελίας δύο ἐνιαυτῶν

μετὰ

A μετὰ τὴν ἀπόφασιν, ἢ τὴν παραγγελίαν διαδραμόντων πωλῆσαι τὸ ἐνέχυρον, εἰ δὲ μηδεὶς ἀγοράσῃ
τότε τῷ δανειστῇ βουλομένῳ δικαίῳ δεσποτείας κτήσασθαι τὸ ἐνέχυρον, ἀνάγκη ἐπίκειται ταῦτα
ποιῆσαι, καὶ εἰ μὲν πάρεστιν ὁ χρεώστης διαμαρτυρίαν αὐτῷ πέμψαι, εἰ δὲ μὴ πάρεστι καταλαβεῖν τὸ
δικαστήριον, καὶ προσελθεῖν τῷ ἄρχοντι ἵνα διὰ τάξεως εὑρεθῇ, καὶ ὁρίσῃ χρόνον ὁ ἄρχων οὗ ἐντὸς ὀφεί-
λει ζητηθῆναι ὁ χρεώστης καὶ εἰ μὲν εὑρεθῇ, δῷ τὸ χρέος καὶ λάβῃ τὸ ἐνέχυρον, εἰ δὲ μὴ φανῇ, καὶ δεύτε-
ρον ῥητὸν ὁρίσῃ χρόνον, καὶ εἰ μὴ δὲ οὕτω παραγένηται, τότε ὁ δανειστὴς προσελθῇ τῷ βασιλεῖ αἰτῶν δι-
καίῳ δεσποτείας κτήσασθαι τὸ ἐνέχυρον, μετὰ δὲ τὴν αἴτησιν ταύτην ἔχειν δεῖ τὸν χρεώστην εἰς προ-
θεσμίαν, ἀλλὰ δύο ἔτη ὧν ἐντὸς δύναται προσενεγκεῖν τὸ χρέος μετὰ τῶν τόκων καὶ λαβεῖν τὸ ἐνέ-
χυρον. παρελθόντων δὲ τῶν δύο ἐνιαυτῶν τηνικαῦτα δεσποτείας δικαίῳ κεκτῆσθαι τὰ ἐνέχυρα τὸν δα-
νειστὴν, ὡς β' η' τοῦ κωδ. τ' λγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κέ. τ'. ζ'. κεφ. ιη'.

B Τοῖς πρεσβεύουσι διετίας ἀλειτουργησία παρέχεται, ὡς β' ι' τ' ζ': τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιδ'. τ' θ' κε- θ'
φαλ. η'.

Η περὶ τῶν ναυκλήρων δίκη ναυαγίου συμβάντος ὀφείλει τέμνεσθαι εἴσω διετίας, ὡς β' ιά. τοῦ κωδ. τ' ι'
ϛ'. δ' ἑξῆς. τοῦτο τὸ μέρος οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

Εἰ μὲν εἴσω διετίας ὁ γάμος λυθῇ, εἴτε θανάτῳ, εἴτε διαζυγίῳ ἔξεστι καὶ τῷ ἀνδρὶ περὶ τῆς ἀναργυ- ια'
ρίας μέμψασθαι. καὶ τῷ αὐτοῦ κληρονόμῳ εἴσω ἑνὸς ἐνιαυτοῦ. εἰ δὲ ἄχρι δέκα ἐτῶν ἐκταθῇ ὁ γάμος
δύναται καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ κληρονόμος αὐτοῦ εἴσω τριῶν μηνῶν κινεῖν τὴν μέμψιν, εἰ δὲ παραδράμῃ ἡ δε-
καετία οὔτε αὐτῷ, οὔτε τῷ κληρονόμῳ δίδοται μέμψεως ἄδεια. εἰ δὲ ἀφῆλιξ ἐστὶν ὁ ἀνὴρ τοσοῦτος εἰς
ἀποκατάστασιν αὐτῷ δίδοται χρόνος ἐπὶ τῷ μέμψασθαι, ὥστε μὴ ὑπερβῆναι δωδεκαετίαν ἐκ τοῦ και-
C ροῦ τῶν γάμων, εἰ δὲ οἱ τούτου κληρονόμοι ἀφήλικες εἶεν εἴτε τελείου, εἴτε ἀτελοῦς ὄντος πενταετίαν ἔχου-
σι μόνον εἰς τὸ κινῆσαι τὴν μέμψιν, ὡς νεαρᾶ ρ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κθ'. τ' γ'.

Τὴν μοιχευθεῖσαν γυναῖκα καὶ εἰς μοναστήριον βληθεῖσαν ἔξεστι τῷ ἀνδρὶ εἴσω διετίας ἀναλαβεῖν εἰ ιβ'
βουληθῇ, εἰ δὲ ὁ εἰρημένος χρόνος παρέλθῃ πρὸ τοῦ αὐτὴν ἀναλαβέσθαι αὐτὴν τότε κουρεύεται, καὶ τὸ
μοναχικὸν σχῆμα λαμβάνει τὸ ὑπόλοιπον αὐτῆς βίον ἐν τῷ μοναστηρίῳ οὖσα. ὡς νεαρᾶ ρλδ'. κεφ. ιβ'.
τῶν δὲ βασιλικῶν β' κη'. τ' ζ'. κεφ. α'. θεμ. γ'.

Πᾶς μισθωτὸς ἢ ἐμφυτευτὴς οἴκου ἀγροῦ ἢ τόπου χεῖρον ποιῶν τὸ μισθωθὲν, ἢ ἐμφυτευθὲν αὐτῷ ιγ'
πρᾶγμα, ἢ ἀγνωμονῶν ἐπὶ διετίαν, ἀπαιτεῖται τὸν συμφωνηθέντα κανόνα καὶ ἀποκαθιστᾷ τὴν πρώτην
ὄψιν τοῦ πράγματος. εἰ δὲ φύγῃ καὶ ἀφανὴς γένηται, τὸ ἱκανὸν τῷ δεσπότῃ οἴκῳ ἐκ τῶν ἐκείνου πραγ-
μάτων πληροῦται μὴ λογιζομένων αὐτῷ τῶν ἐμποιημάτων ὡς νεαρᾶ ρκ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ε'.
D τ' β' κεφ. ιε'. μὴ ἐναντιωθῇ δέ σοι τὸ κείμενον ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τοῦ κωδ. τ' δ'. δ' λβ'. τῶν δὲ βα-
σιλικῶν β' κ'. τ' β'. κεφ. δ'. ὅτι τρία ἔτη δεῖ ἀναμεῖναι τὴν ἀγνωμοσύνην τοῦ ἐμφυτευτοῦ, περὶ γὰρ πα-
γανικῶν καὶ οὐχὶ ἐκκλησιαστικῶν διαλέγεται.

Οἱ μὴ πεμφθέντες εἰς Ῥώμην δανεισταὶ εἴσω διετίας κινοῦσι τοῖς πεμφθεῖσιν, ὡς β' ζ'. τ' οβ'. δ' ι'. τῶν ιδ'
δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' ζ'. κεφ. νβ'.

Κατὰ τῆς ψήφου τῶν ἐπάρχων, ἔκκλητος μὲν οὐ γυμνάζεται λίβελλος δὲ βασιλεῖ ἐπιδίδοται ἐντὸς ιε'
δύο ἐτῶν, ὡς β' ζ' τ' μβ'. δ' α' τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ. α' κεφ. ιγ'.

Οἱ ἄπορα κρατοῦντες τόπια μετὰ δύο ἔτη συντελείτωσαν, ὡς β' ιά. τ' νη'. δ' ζ'. τῶν δὲ βασιλι- ιϛ'
κῶν β' ιϛ'. τ' ιδ'. κεφ. ζ'.

E Ὁ ἐρήμου ἀγροῦ ἐπιβὰς, ἐντὸς δύο μόνον ἐτῶν ἐναγέσθω παρὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ, καὶ ἀναδιδοὺς αὐ- ιζ'
τὸν λαμβανέτω ἃ εἰς αὐτὸν ἐδαπάνησεν. ὡς β' ιά. τ' νθ'. δ' η'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιϛ'. τ' ιδ'. κεφ. η'.

Μετὰ διετίαν κυροῦται ἡ ψῆφος ἐκκλήτου μὴ παρακολουθησάσης ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' ξγ'. δ' ι'. καὶ ιη'
νεαρᾶ μθ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' α'. κεφ. ρκη'. θεμ. ι'. καὶ τ' β'. κεφαλ. ζ'. θεμ. δ'. εἰ μὴ προφανῶς ἐστι
παράνομος, ὡς β' μθ' τῶν διγ. τ' α'. δ' ιβ'. καὶ ιθ'. καὶ τ' η'. δ'. α'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' α'. κεφ. ιβ'. καὶ
ιθ'. καὶ μδ'.

Ὁ πρὸς χάριν ἄλλου ἀνατρέπων τὰ τοποθέσια ἐπὶ διετίαν εἰς ἔργον δημόσιον βάλλεται, ὡς β' μζ'. ιθ'
τ' κά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' λά. κεφ. α'.

Περὶ τριετίας.

F

Ὁ ἕλκων ὕδωρ ἐπὶ τρία ἔτη δι' ἀλλοτρίου ἀγροῦ ἐν εἰδήσει τοῦ δεσπότου τοῦ κτήματος, κτᾶται οὐκ α'
οὖσαν αὐτῷ δουλείαν, ὡς β' γ'. τ' λδ'. δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νη'. τ' ζ'. κεφ. β'.

β' Τὰ κινητὰ πράγματα καλῇ πίστει κατεχόμενα ἐπὶ τριετίαν διασώζονται, ὡς β' ζ' τοῦ κωδικ. τ' A λδ'. δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ι'. τ' ιβ'. κεφ. β'.

γ' Ὁ ἐπὶ τρισὶ χρόνοις μὴ καταβαλὼν τὸ ἐμφυτευτικὸν τέλος πρὸς ἰδιωτικῶν προσώπων παρεχόμενον, ἐκπίπτει τῆς ἐμφυτεύσεως, ὡς β' δ'. τ' ξς'. δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κ' τ' β'. κεφ. β'. εἰ δὲ οὐ δέχεται τοῦτο ὁ δεσπότης ἐπὶ τρισὶ χρόνοις, κερδαίνει αὐτὸ ὁ ἐμφυτευσάμενος, ὡς β' α' τοῦ κωδ. τ' δ'. δ' λβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κ'. τ' β'. κεφ δ'. ἐπὶ δὲ τοῖς εὐαγέσιν οἴκοις εἴρηται παρὰ ζ'. κεφ. θ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κ'. τ' β'. κεφ. ε'. ὅτι μέχρι δύο ἐτῶν καὶ μόνον εἰ μὴ παράσχωσιν αὐτὸ ἐκδιώκονται.

δ' Τὸ καταβληθὲν ἐπὶ τρισὶ χρόνοις ἐνιαύσιον λεγάτον, πιστεύεται καὶ εἰς τοὺς ἑξῆς χρόνους δικαίως καταλελεῖφθαι καὶ ἀπαιτεῖται. εἰ μὴ ἄρα ὁ καταβαλὼν φανερῶς δείξῃ ὅτι ἐπὶ τρισὶ καὶ μόνον ὡρίσθη χρόνοις δοθῆναι, ὡς β' ς' τοῦ κωδ. τ' μβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μδ'. τ' α' κεφ εα'. B

ε' Τὰ δημόσια τέλη ἐπὶ τριετίαν μισθοῦται, ὡς β' δ' τοῦ κωδ. τ' ξα'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ις'. τ' δ'. κεφαλ. δ'.

ς' Εἰ ὁ μνηστευσάμενος κόρην ἐν ἀποδημίᾳ διάγων, μὴ διὰ τριετίας τὸν γάμον ἐκτελέσῃ, δύναται ἡ κόρη ἑτέρῳ συναφθῆναι, ὡς β' ε' τοῦ κωδ. τ' α'. δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κη'. τ' α'. κεφ. ιε'.

ζ' Ὁ παῖς τὸν πατέρα τριέτης γενόμενος ἀπαιτεῖ διατροφάς, ὡς β' η'. τ' μς'. δ' θ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λα'. τ' β'. κεφ. ιγ'.

η' Εἰ τὰ δυνάμενα ἀπὸ ναυαγίου φυλαχθῆναι πράγματα παρὰ τῶν ναυαγησάντων ἀλόγως τινὲς ὑφήρπασαν, ὡς βαρυτέραν πρᾶξιν ποιήσαντες, ἐλεύθεροι μὲν ὄντες, ῥοπάλοις τυπτόμενοι ἐπὶ τρισὶ χρόνοις ἐξορίζονται. δοῦλοι δὲ ὄντες, φραγελλίζονται καὶ μεταλλίζονται, ὡς β' μζ' τῶν διγ. τ' θ'. δ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νγ'. τ' γ' κεφ. λγ'. C

θ' Πᾶσα χρηματικὴ δίκη ὑπεξῃρημένη τῶν εἰς δημοσίαν αἰτίαν ἀνηκουσῶν περὶ ὧν διαλαμβάνει β' τῶν βασιλικῶν ις'. τ' δ'. κεφ. τελευτ. περαιτέρω τριῶν ἐτῶν οὐκ ὀφείλει μηκύνεσθαι. ὡς β' γ'. τ' α'. δ' ιγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ς'. κεφ. ιγ'.

ι' Πᾶς ὑποκείμενος τέλει οἱῳδήποτε ἀπαιτούμενος αὐτὸ εἰ δείξει ἀποδείξεις παρελθόντων τριῶν ἐτῶν μὴ ἀπαιτεῖσθαι τὸ ἔπισθεν τούτων χρόνων ἐπιζητούμενα τέλη. ὡς β' ι' τοῦ κωδ. τ' κβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ις'. τ' η'. κεφ. κθ'.

ια' Ὁ παραιτησάμενος κληρονόμος ἐὰν μὴ παρὰ τῶν δανειστῶν ἐπράθη τὰ πράγματα ἕως τριῶν ἐνιαυτῶν λαμβάνει πάλιν αὐτά, ὡς β' ς' τοῦ κωδ. τ' λα' δ' ς'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λε'. τ' δ'. κεφ. λγ'.

ιβ' Πᾶσα κατὰ τοῦ δημοσίου ἀπόφασις ἄχρι τριῶν ἐνιαυτῶν ἀναψηλαφᾶσθαι δύναται. καθ' ὅτε δὲ καὶ μετὰ D βία ἔτη ὅτι προφανῶς ὁ δημόσιος περιεγράφη, ἢ προδέδωκέ τις τὴν δημοσίαν ὑπόθεσιν, ὡς β' ι' τοῦ κωδ. τ' θ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ις'. κεφ. ιζ'.

ιγ' Τῷ θέλοντι γενέσθαι μοναχῷ εἰ μὲν ὁ ἡγούμενος γνωρίζει αὐτὸν ὅτι οὐ τύχῃ δουλικῇ ὑπόκειται· ὅταν συνειδῇ δώσει τὸ μοναχικὸν σχῆμα εἰ δὲ οὐ γνωρίζει, ἐντὸς μὲν τῶν τριῶν ἐτῶν οὐκ ἐνδύσει τοῦτον τὸ τοιοῦτον ἅγιον σχῆμα. μετὰ δὲ τριετῆ χρόνον παρέχει αὐτῷ τοῦτο, ὡς παρὰ ρκγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' δ' τ' α'. κεφ α'. θεμ. δ'.

ιδ' Ἐάν τις ἀγάγηται γυναῖκα καὶ μὴ δυνηθῇ ἐπὶ τριετίαν πρᾶξαι τὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀνδρὸς εἰς αὐτὴν δύναται ἡ γυνὴ ἀκινδύνως λῦσαι τὸν τοιοῦτον γάμον, ὡς παρὰ κβ'. κεφ. ε'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κη'. τ' ζ'. κεφ. η'. θεμ. β'. E

Περὶ τετραετίας

α' Ἐντὸς τετραετίας ὁ δημόσιος ἐνάγεται ὑπὲρ ὧν ἐξεποιήσατο ἀλλοτρίων πραγμάτων περὶ τοῦ διαστότι αὐτῶν, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' λβ'. δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ι' τ' ιγ'. κεφ. β'.

β' Ὁ ὑτίλιος τῶν ἀποκαταστάσεων ἐνιαυτὸς, ἤτοι ὁ ὡρισμένος σήμερον τετραετία ἐστίν, ὡς β' β' τοῦ κωδ. τ' κβ' δ' ζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ι'. τ' λδ'. κεφ τελευτ.

γ' Ὁ ἀκληρονόμητα πράγματα νεμηθεὶς ἐπὶ τέσσαρας ἐνιαυτοὺς ἔχει κατὰ τοῦ δημοσίου παραγραφήν, ὡς β' ζ'. τοῦ κωδ. τ' ζ'. δ' α'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' γ'. τ' ιγ'. κεφ. α'. F

δ' Ὁ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως λόγος ἐντὸς τεσσάρων ἐνιαυτῶν μετὰ τὸν κε'. χρόνον ἐὰν μὴ ἐνεχθῇ ἢ πληρωθῇ σβέννυται, ὡς β' β' τοῦ κωδ. τ' κα'. δ' ζ'. καὶ τ' ιγ'. δ' ζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ι'. τ' δ'. κεφ. μς'. καὶ τ' λδ'. κεφ. τελευτ.

ε' Ὁ δημόσιος ἐὰν εἴσω τετραετίας μηνυθῇ αὐτῷ τὰ βακάντια πράγματα καὶ ἀκληρονόμητα οὐκ ἔτι ἔχει ἀγωγήν, ὡς β' μθ' τῶν διγ. δ' α'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ις'. τ' β'. κεφ. α' θεμ. β'.

Καὶ

A Καὶ τὸ τοῦ ὑπερθεματισμοῦ δίκαιον, καὶ τὸ τοῦ ὑπὲρ τὸ διπλάσιον ἐντὸς τετραετίας ἰσχυρίζεσθαι κι- ς'
νεῖσθαι. ἰστέον δὲ ὅτι ῥητῶς μὲν τοῦτο τοῖς νόμοις οὐ διηγόρευται, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ, ὡς ἐμάθομεν ἐν τῷ ιβ'
τῶν βασιλικῶν τ' α'. κεφ. α'. ἡ ἀποκατάστασις δίδοται διὰ τὴν ἡλικίαν, ἢ τὸν φόβον, ἢ τὴν πανουργίαν
ἢ τὴν ἀπουσίαν, ἢ τὴν ἐναλλαγὴν τῆς καταστάσεως, ἢ τὴν δικαίαν πλάνην, ὁ δὲ τέλειος τῆς ἀποκα-
ταστάσεως χρόνος τετραετής ἐστιν, ἰσχυρίζεσθαι παρὰ τοῖς παλαιοῖς, καὶ τὸ περὶ τοῦ ὑπερθεματισμοῦ, καὶ
τὸ περὶ τοῦ ὑπὲρ τὸν διπλασιασμὸν δίκαιον καὶ ἄχρι τετραετίας κινεῖσθαι, ὡς ἐκ μιᾶς τῶν εἰρημένων
αἰτιῶν τὴν ἀρχὴν λαμβάνον, καὶ τοῦτο κρατῆσαν ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἦλθε λοιπὸν εἰς νόμου τάξιν.

Περὶ πενταετίας.

B Ἡ πενταετία τῆς δεϊνοφφισιόσο, ἤτοι κατὰ τῆς διαθήκης μέμψεως περὶ ἧς διαλαμβάνει β' γ' τοῦ α'
κωδ. τ' κη'. δ' ιϛ'. κεφ. λδ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λδ'. τ' α'. κεφ. λη'. καὶ μεθ' τοῖς νέοις μετὰ τοὺς κε' χρό-
νους τρέχει, ὡς β' β' τοῦ κωδ. τ' μ' δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ι'. τ' κγ'. κεφ. β'. μετὰ δὲ τούτους τοὺς χρό-
νους οὐ δυνατόν ἐστι κινεῖσθαι εἰ μὴ ἀπὸ μεγάλης καὶ δικαίας αἰτίας, ὡς δηλοῖ τὸ παρακείμενον σχόλιον
τῷ εἰρημένῳ μθ' κεφ. τοῦ α' τ'. λδ' β' τῶν βασιλικῶν.

Ὁ αἰχμάλωτος πέντε ἔτη δουλεύσας τῷ ἀναρρυσαμένῳ αὐτὸν ἐλευθεροῦται, ὡς β' η' τοῦ κωδ. τ' ι' δ' β'
κ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λδ'. τ' β'. κεφ. τελευτ.

Τὸ ἀλόγως πέμπειν ῥεπούδιον, ἤτοι ἀποστάσιον, οὐ λύει τὸν γάμον δηλονότι ἕως ὅτε παρέλθῃ πενταε- γ'
τία ἐπὶ γυναικός. ἐπὶ δὲ ἀνδρὸς, ἐνιαυτός. ἀλλὰ καὶ ἡ μοιχευθεῖσα ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ὑπόκειται
τῷ ἀνδρὶ, ὡς β' ε' τοῦ κωδ. τ' ιζ'. δ' η'. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. ἐδέχθη γὰρ ἀντὶ ταύτης τὸ ιβ'
C κεφ. τῆς κβ' νεαρᾶς.

Τὸ μοιχικὸν μετὰ πενταετίαν σβέννυται, ὡς β' μη' τῶν διγ. τ' ε' δ' κϛ'. καὶ β' θ' τοῦ κωδ. τ' θ'. δ' κζ' δ'
τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' λζ' κεφ. κη' θεμ. δ' καὶ κεφ. ξθ'.

Εἴσω πενταετίας ὁ μὴ ἐναχθεὶς ἔτι ζῶν περὶ τῆς οἰκείας καταστάσεως εἰ τελευτήσει οὐ ζητεῖται μετὰ τοὺς ε'
πέντε ἐνιαυτοὺς τὰ περὶ τῆς τύχης αὐτοῦ, ὡς β' μ' τῶν διγ. τ' ιε'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μη'. τίτλος ια',
κεφ. α'.

Ὁ μοιχὸς μετὰ πενταετίαν οὐκ ἐνάγεται, ὡς β' μη' τῶν διγ. τ' ε' δ' λ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' ϛ'
λζ'. κεφ. λ' καὶ με'.

Εἴσω πενταετίας ἐκδικεῖ ὁ δεσπότης τὸν γεγονότα παρὰ γνώμην αὐτοῦ κουβικουλάριον οἰκέτην, ζ'
D ὡς β' ιβ' τοῦ κωδ. τ' ε' δ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ϛ' κε'. κεφ. ε'.

Ἡ εἰς τοὺς ἄρχοντας Κωνσταντινουπόλεως γινομένη δωρεὰ μετὰ διαδοχὴν, τῇ πενταετίᾳ κυροῦται. η'
τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ συμπόνων αὐτῶν καὶ δομεστίκων, ὡς β' α' τοῦ κωδ. τ' ιγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ϛ'. τ' γ'.
κεφ. τελευτ.

Μετὰ πενταετίαν τῆς ἐλευθερίας οὐδεὶς ἀναβοᾷ εἰς εὐγένειαν, ὡς β' μη' τῶν διγ. τ' ιδ'. δ' δ'. τῶν δὲ ϑ'
βασιλικῶν β' μη'. τ' ι'. κεφ. δ'.

Καὶ μετὰ θάνατον τῆς μοιχευθείσης γυναικὸς εἴσω πέντε ἐνιαυτῶν ψηφιζομένων ἐξ ὅτε ἡμάρτηται ι'
ἡ μοιχεία, δύναταί τις κατηγορεῖν τοῦ μοιχοῦ, καὶ β' μη' τῶν διγ. τ' ε'. δ' ϑ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ'
λζ'. κεφ. ιγ'. θεμ. ε'.

E Κατὰ τρυφὴν καὶ παιγνίαν ἐφόνευσέ τις τινὰ καὶ ὁ ἀνθύπατος ἐπὶ πενταετίας αὐτὸν ἐξορίσας ἀπε- ια'
δέχθη, ὡς β' μη' τῶν διγ. τ' η'. δ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' λθ'. κεφ. δ'.

Ἐπὶ πενταετίας ἐξορίζεται ὁ ἄρχων ἀνεχόμενος συνηγορεῖν αἱρετικῷ, ὡς β' β' τοῦ κωδ. τ' ϛ'. δ' η'. ιβ'
τῶν δὲ βασιλικῶν β' ι'. τ' δ'. κεφ. ιη'.

Πενταετίας παραδραμούσης οὐκ ἔτι ζητεῖ ὁ δημόσιος τὸ κλεπτοτελωνηθὲν, ἤτοι τὸ ἀποκρυβὲν ἀ- ιγ'
κομμέρκευτον, ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς πενταετίας ἐν ᾧ μὴ φαίνεται τὸ πρᾶγμα μήτε κατὰ δόλον κρύπτεται.
τυχὸν γὰρ δοῦλος ἐστὶ καὶ ἠλευθερώθη, ὡς β' δ'. τοῦ κωδ. τ' ξα'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νϛ'. τ' δ'. κεφ. β'.

Ἐὰν παρὰ τὴν διάταξιν τις ἐκβιβασθῇ ἤτοι ἀπαιτηθῇ, ἢ ὀχληθῇ ὁ ἀπαιτήσας, ἢ ὀχλήσας δημεύ- ιδ'
εται, καὶ ἐξορίᾳ πενταετίας ὑποβληθήσεται, ὡς νεαρὰ ριβ'. κεφ. δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' δ'. κεφ.
β'. θεμ. β'.

F Ἐάν τις ἐν τελευταίᾳ βουλήσει κελεύσῃ εὐκτήριον οἶκον γενέσθαι ὀφείλει εἴσω πέντε ἐνιαυτῶν οἰκοδο- ιε'
μεῖσθαι, ὡς νεαρὰ ρλα'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ε'. τ' γ'. κεφ. ζ'.

Τὸ δὲ πεκουλάτους ἔγκλημα μετὰ πενταετίαν οὐ κινεῖται, ὡς β' μη' τῶν διγ. τ' ιγ'. τῶν δὲ βασιλι- ιϛ'
κῶν β' ξ'. τ' με'. κεφ. η'.

ιζ' Ὁ ἀποστὰς τῆς ἐκκλησίας καὶ γενόμενος ἕλλην ἢ ἰουδαῖος, καὶ μετὰ θάνατον κατηγορεῖται ἐντὸς πέν- A
τε χρόνων συναπτῶν. ὡς β' α' τοῦ κωδ. τ' ζ'. δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' ιδ'. κεφ. κα'.

Περὶ χρόνων ἑπτὰ.

α' Ἵμφας ἐστὶν ἤτοι νήπιος ὁ ἥττων τῶν ἑπτὰ ἐτῶν. ὡς β' ς' τοῦ κωδ. τ' θ'. δ' γ'. καὶ τ' λ' δ' ιζ'. τῶν δὲ
βασιλικῶν β' μ' τ' α'. κεφ. ιε'. καὶ β' λε'. τ' ιδ'. κεφ. πγ'. καὶ οὐ μνηστεύεται, ὡς β' κγ'. τῶν διγ. τ' α'. δ' ια'.
τῶν δὲ βασιλικῶν β' κη'. τ' α'. κεφ. ια'.

β' Δι' ἑπταετίας τοῦ ἐκτοπισθέντος ὁ καταχεθεὶς, καὶ τελευτήσας ὑπὲρ αὐτοῦ διασώζει τῆς γῆς.

γ' Ἀπὸ ἑπτὰ χρόνων ἐνάγεταί τις, αὐθεντοῦντος τοῦ ἐπιτρόπου. ὡς β' κς' τῶν διγ. τ' ζ'. δ' κγ'. τῶν
δὲ βασιλικῶν β' λζ'. τ' ζ'. κεφ. κγ'.

Περὶ ὀκτὼ χρόνων. B

α' Ὁ ἀναγνώστης ἐλάττων ὢν τῶν ὀκτὼ χρόνων οὐ χειροτονεῖται, ὡς παρὰ ρκγ'. κεφ. κ'. τῶν δὲ βασιλι-
κῶν β' γ'. τ' α'. κεφ. ς'.

Περὶ δεκαετίας.

α' Τὰ ἀκίνητα μεταξὺ παρόντων διὰ δεκαετίας καὶ ἀπόντων εἰκοσαετίας τῇ χρονίᾳ νομῇ διασώζον-
ται, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' λ'. καὶ λγ'. καὶ ιδ'. καὶ παρὰ ρ...'. κεφ. ιη'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' η'. τ' ι'. καὶ ια'. ιβ'
καὶ ιδ'. κεφ. ια'.

β' Οὐκ ἀντιτίθεται τῷ ἰνδεβίτῳ κονδικτίῳ ἤτοι τῶν μὴ χρεωστουμένων καταβληθέντων δὲ τῇ ἀπαιτή-
σει ἡ τοῦ μακροῦ χρόνου παραγραφὴ ἤτοι ἡ τῶν ι' καὶ κ'. ἀλλ' ἡ τῶν λ'. ὡς β' ιβ' τῶν διγ. τ' ς'. δ' ιβ'. τῶν C
δὲ βασιλικῶν β' κδ'. τ' ς'. κεφ. ιβ'.

γ' Πολὺς χρόνος λέγεται καὶ ἡ δεκαετία, ὡς β' γ' τοῦ κωδ. τ' λδ'. δ' α'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιη'. τ' β'.
κεφ. α'.

δ' Ὁ φυγὰς εἰκέτης διὰ χρήσεως οὐ διασώζεται, ὡς β' ς' τοῦ κωδ. τ' α'. δ' α'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'
τ' ζ'. κεφ. ς'.

ε' Τὰ πίστει κακῇ ἀρχθέντα διὰ χρήσεως τῇ δεκαετίᾳ, ἢ καὶ εἰκοσαετίᾳ οὐ διασώζονται, ὡς β' ζ'
τοῦ κωδ. τ' λγ'. δ' ς'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ν'. τ' ια' καὶ ς'.

ς' Μετὰ δέκα ἔτη οὐκ ἀκυροῦται ἡ διαθήκη εἰ μὴ ἐν τῷ μέσῳ ὁ διαθέμενος εἶπε παρουσίᾳ μαρτύ-
ρων, ὅτι οὐ θέλω ταύτην ἐρρῶσθαι, ὡς β' ς' τοῦ κωδ. τ' κγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λε'. τ' β'. κεφ. κβ'.

ζ' Ὁ χρόνος τῆς περὶ προικὸς ἀναργυρίας δεκαετία ἐστὶν, ὡς παρὰ ρ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κθ'. τ' γ'. D
Οἱ ὑποδεχόμενοι τοὺς ἀπελάτας ἐπὶ δεκαετίαν ἐξορίζονται, ὡς β' μζ' τῶν διγ. τ' ιδ'. δ' γ'. τῶν
δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' κε'. κεφ. γ' θεμ. δ'.

η' Εἰ τοῖς εἰς μέταλλον ἀποδεδομένοις κατ' ἀπειρίαν τοῦ δικαστοῦ μὴ ὁρισθῇ χρόνος δέκα ἐνιαυτοὶ δο-
κοῦσιν ὁρισθῆναι τῇ καταδίκῃ αὐτῶν. ὡς β' μη' τῶν διγ. τ' ιθ'. δ' κγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τίτλος
νε'. κεφ. κβ'.

θ' Ἡ χρῆσις τῶν καρπῶν, καὶ ἡ δουλεία τῷ ... ἤτοι τῇ ἀχρησίᾳ ἐπὶ δέκα καὶ εἴκοσιν ἐνιαυτοὺς
φθείρονται, ὡς β' γ' τοῦ κωδ. τ' λγ'. δ' ιγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ις'. τ' η'. κεφ. λβ'.

ια' Ὁ ποιήσας ἐν πόλει δέκα ἔτη δοκεῖ τὴν οἴκησιν ἐκεῖ ἔχειν, ὡς β' ι'. τοῦ κωδ. τ' μ'. δ' β'. τῶν δὲ βασιλι-
κῶν κ' ιδ'. τ' β'. κεφ. β'. E

ιβ' Ἐάν τις αἰτήσῃ παρὰ βασιλέως ἐξεῖναι αὐτῷ πανήγυριν ἐπιτελεῖν ἤτοι τὴν λεγομένην ἀτέλειαν,
καὶ ἐπὶ δέκα ἔτη μὴ χρήσηται τῷ τοιούτῳ δικαίῳ ἐκπίπτει αὐτοῦ, ὡς β' ν'. τῶν διγ. τ' ια'. τῶν δὲ βασι-
λικῶν β' ιδ'. τ' ς'. κεφ. ζ'.

Περὶ χρόνων ιβ'.

α' Ἡ πρὸ τῶν δώδεκα ἐτῶν γαμουμένη γάμον οὐ ποιεῖ εἰ δὲ προηγήσω μνηστεία, αὕτη μένει, ὡς β' κγ'.
τῶν διγ. τ' α'. δ' ιε'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κη'. τ' α'. κεφ. ι'. καὶ ἐάν τις βούλοιτο λῦσαι ταύτην εἰ μὲν πρόστι-
μον ἐπηρωτήθη, ἀπαιτηθήσεται αὐτὸ ὡς παραβαίνων τὰ σύμφωνα. εἰ δὲ ἀρραβὼν ἐδόθη μόνον, αὐτὸς δι-
πλασιάζεται, ὡς β' ε'. τοῦ κωδ. τ' α'. δ' ε'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κη'. τ' β'. κεφ. β'. F

β' Αἱ θήλειαι μετὰ ιβ' ἔτη ἔφηβοι κρίνονται, ὡς β' ε'. τοῦ κωδ. τ' ξ'. δ' γ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λγ'. τ'
ιθ'. κεφ. γ'.

Περὶ χρόνων δεκατεσσάρων.

α' Ὑποκαθιστῶμεν τοῖς ἄρρεσιν ἕως δεκατεσσάρων χρόνων. ταῖς δὲ θηλείαις ἕως ιβ', ὡς β' κη' τῶν διγ.
τ' ς'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λε'. τ' ν'. κεφ. β'.

Ὁ ἐλάττων

A Ὁ ἐλάττων τῶν δεκατεσσάρων χρόνων οὐ βασανίζεται, ὡς β' μή τῶν διγ. τ' ιη. δ' θ'. τῶν δὲ βασι- β'
λικῶν β' ξ'. τ' η. κεφ. θ' οὔτε μάρτυς. ὡς β' κβ'. τῶν διγ. τ' ε. δ' ιε. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κα' τ' α. κεφ. ιϛ'.
Ὁ δεκατεσσάρων ἐτῶν γενόμενος καὶ διατίθεται καὶ ἐλευθεροῖ ἐν διαθήκῃ, ὡς ειθ'. παρὰ κεφ. γ'. γ'
τῶν δὲ βασιλικῶν β' μη. τ' κϛ'. κεφ. β'.

Περὶ χρόνων δεκαπέντε.

Πάντες οἷς ἐνεταλθῇ φροντὶς τῶν δημοσίων ἔργων μέχρι δεκαπέντε ἐτῶν κινδυνεύουσι μόνοι μετὰ τῶν α'
αὐτῶν κληρονόμων εἰ ζημία συμβῇ. εἰς γὰρ τὰ τυχηρὰ οὐκ ἐνέχονται. ὡς β' η. τοῦ κωδ. τ' ια. δ' η. τῶν
δὲ βασιλικῶν β' νη. τ' ιβ'. κεφ. η.

Βουλευτὴς ἢ ταξεώτης οὐ δύναται κληρικὸς ἢ ἐπίσκοπος χειροτονεῖσθαι, εἰ μὴ ἐν μοναστηρίῳ δεκα- β'
B πέντε ἔτη ἐποίησεν ἐκτελῶν τὸν μοναχικὸν βίον, ὡς παρὰ ρλζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' γ'. τ' α. κεφ. η.
ἀλλ' οὐδὲ ἕτερός τις λαϊκὸς εὐθέως ἐπίσκοπος χειροτονεῖται εἰ μὴ πρὸ τοῦ τρεῖς μῆνας ποιήσῃ ἐν κλη-
ρικοῖς τελῶν, ὡς παρὰ ρκγ'. κεφ. ε. ὅπερ οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. ὅτι δὲ σχολάζει θρόνος εἰ μὴ ἐντὸς
μηνῶν ἓξ διὰ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν πρώτων τῆς πόλεως γένηται ψήφισμα. τότε ὁ μέλλων χειροτονῆ-
σαι κινδύνῳ τῆς ἰδίας ψυχῆς, ὃν βούλεται χειροτονεῖν δύναται, καὶ ὁ παρὰ τὴν διάταξιν ταύτην χει-
ροτονηθεὶς ἐπίσκοπος ἐπὶ ἓν ἔτος χωρίζεται τῆς λειτουργίας, ὡς παρὰ ρκγ'. κεφ. ϛ'. ὅπερ οὐκ ἔστιν εἰς τὰ
βασιλικά.

Ὁ ἀδήλοις ἀγροῖς δωρούμενος καὶ δίκην παρέχει διατιμώμενος εἰς ιε ἔτη, ὡς β' ι' τ' ιγ'. δ' λε. τῶν γ'
δὲ βασιλικῶν β' μζ'. τίτλος κεφ. ζι. θεμ. γ'.

C

Περὶ χρόνων δεκαέξ.

Ὁ τὸν ἓξ καὶ δέκατον ἀνύων ἐνιαυτὸν, οὐ γίνεται σπάνης, ὡς β' ι' τῶν διγ. τ' ε τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιδ'. α'
τ' ι. κεφ. β'.

Περὶ χρόνων δεκαεπτά.

Ὁ πλησιάζων τοῖς δεκαεπτὰ ἔτεσι καὶ ἀρξάμενος τοῦ ιη. δύναται συνηγορεῖν, ὡς β' γ' τ' α. δ' α. τῶν α'
δὲ βασιλικῶν β' η. τ' α. κεφ. α. θεμ. γ'.

Ὁ προσκουράτωρ μὴ ἔστω ἧττον τῶν ιζ' ἐτῶν, ὡς β' γ'. τ' ϛ'. β'

Ὁ ἧττον τῶν δεκαεπτὰ ἐνιαυτῶν οὐδὲ κατὰ φιδεϊκόμισσον δίδωσιν ἐλευθερίαν χωρὶς τελευταίας βου- γ'
λήσεως, ὡς β' μ' τῶν διγ. τ' α. δ' κ'. καὶ τ' β'. δ' ι. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μη. τ' α. κεφ. κ'. καὶ τ' β' κεφ. α.

D

Περὶ χρόνων ιη.

Η τελεία καὶ μεγάλη ἥβη τῶν ἀρρένων, δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη εἰσὶν, ὡς β' λδ'. τ' α. δ' ιγ'. τῶν δὲ βα- α'
σιλικῶν β' μδ'. τ' ιδ'. κεφ. ιγ'. καὶ Ινστ. α. τ' ι. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λγ'. τ' α. κεφ. μζ'.

Ὁ υἱοθετῶν μείζων ὀκτὼ καὶ δέκα ἔτεσιν ὀφείλει εἶναι τοῦ υἱοθετουμένου, ὡς Ινστ. α. τ' ι. τῶν δὲ βασι- β'
λικῶν β' λγ'. τ' α. κεφ. μζ'. θεμ. ε.

Η αἰτήσασα συγγνώμην ἡλικίας τὰ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη ὀφείλει πληρῶσαι, ὡς β' β'. τ' μδ'. δ' β'. τῶν γ'
δὲ βασιλικῶν β' ι. τ' κζ'. κεφ. β'. θεμ. β'.

Ἐάν τις ἐν διαθήκῃ καταλίπῃ κληρονόμον ἧττονα τῶν δεκαοκτὼ ἐτῶν καὶ αἰχμαλωτισθῇ ἀμελή- δ'
E σας ὁ γραφεὶς περὶ τὴν ἀνάρρυσιν τοῦ γράψαντος αὐτὸν κληρονόμον, συγγινώσκεται διὰ τὴν τοιαύτην
ἀτελῆ ἡλικίαν. ὡς παρὰ ριε. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λε. τ' η. κεφ. λϛ'. θεμ. τελευταῖον.

Περὶ χρόνων κ'.

Ὁ ἑαυτὸν πωλῶν, πρόκριμα ὑφίσταται μείζων ὢν τῶν κ' ἐνιαυτῶν, ὡς Ινστ. α. τ' α. καὶ β' α. τ' α. α'
δ' α. καὶ β' μ'. τ' ιγ'. δ' α καὶ τ' ιδ'. δ' β'. ἅτινα οὐκ εἰσὶν εἰς τὰ βασιλικά, εἰ καὶ οἱ τίτλοι οὗτοι κεῖν-
ται, ἐν β' μη. τῶν δὲ βασιλικῶν τ' θ' καὶ ι.

Ὁ ἧττον τῶν κ' ἐνιαυτῶν οὐ δύναται ἐν ζωῇ ἐλευθεροῦν εἰ μὴ κατὰ τὴν νομικὴν παρατήρησιν, ὡς β'
β' μ' τῶν διγ. τ' β' δ' ι. καὶ θ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μη. τ' β'. κεφ. ι. θεμ. β' καὶ γ'. καὶ κεφ. θ'.

F Οἱ μείζονες τῶν κ' ἐνιαυτῶν αἰτοῦσι συγγνώμην ἡλικίας, ὡς β' β' τ' μδ'. δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' γ'
ι. τ' κζ'. κεφ. β'.

Ὁ ἐπιβὰς τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ κ' ἐνιαυτοῦ καλῶς ἐλευθεροῖ, ὡς β' μ' τῶν διγ. τ' α. δ' α. τῶν δ'
δὲ βασιλικῶν β' μη τ' α'. κεφ. α.

Ὁ ἧττον τῶν κ' ἐτῶν, οὐ δύναται πωλεῖν ἐπὶ ὅρῳ ἐλευθερίας, ὡς β' ιη. τ' ζ' δ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν ε'
β' ιθ'. τ' ζ'. κεφ. δ'.

λικῶν κεφ. μδ'. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν δούλων γινομένων ἀξιωματικῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἀπελευθέρων ἐν ἀξίαις A
ἢ στρατείας ὄντων αὐτῶν, καὶ μὴ ἀντιλεγόντων τύχωσιν, οὐκ ἔτι ὑπόκεινται πατρωνικῷ δικαίῳ, ὡς βι'
τῶν βασιλικῶν μθ' τ' ά. κεφ. κά. θεμ. β'. ὡς εἰ μὴ ᾔδεισαν δύνανται αὐτοὺς καταδουλοῦν, δοκοῦσι γὰρ
ἀχάριστοι εἶναι, ὡς β' ιβ' τοῦ κωδ. τ' λγ' δ' ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιζ' τ' ά. κεφ. μζ'. καὶ μθ' τ' β. κεφ.
τελευτ.

ή Τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ ἀκουιλίου ἀνατρέχει εἰς τὰς ὄπισθεν λ' ἡμέρας· τοῦ φθαρέντος πράγματος·
καὶ κατ' αὐτὰς ποιεῖται τὴν διατίμησιν, ὡς β' θ'. τ' β. δ' κζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. κεφ. κέ θεμ. δ'.

θ' Εἰ ἀποδημεῖ ὁ κηδεμὼν ἔσω λ' ἡμερῶν ὑπομιμνήσκεται αὐτὸν ὁ ἄρχων ὅτι ὠνομάσθη ἐπίτροπος ἢ
κουράτωρ, ὡς βι' κϛ' δ'. τελευτ. τῶν δὲ βασιλικῶν βι'. λή τ'. ί. κεφ. κή.

ί Εἴσω λ' ἡμερῶν ὀφείλει ἄρχεσθαι ὁ κληρονόμος τοῦ ἰνβενταρίου μετὰ τὸ ἀνοιγῆναι τὴν διαθήκην, ἢ B
μετὰ γνωσθῆναι αὐτῷ ἡ ταύτης ἄνοιξις, ἢ μετὰ γνῶναι κατοχεῦσαι αὐτῷ τὴν κληρονομίαν ἐξ ἀδιαθέ-
του, ὡς β' ϛ τοῦ κωδ. τ' λ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λέ. τ' ιδ'. κεφ. πθ'.

ιά Εἴσω λ' ἡμερῶν ὀφείλει παρίστασθαι μετὰ τὰς ἐγγραφὰς ὁ κατηγορούμενος, ὡς β' θ'. τοῦ κωδ. τ' γ' δ'
β'. τῶν δὲ βασιλικῶν βι'. ξ' τ' λέ. κεφ. ιϛ'.

ιβ' Μετὰ λ' ἡμέρας ἡ ὀργὴ τοῦ βασιλέως ἀνύεται, ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' μζ' δ' κ'. τῶν δὲ βασιλικῶν βι'
ξ'. τ' ά. κεφ. νέ.

ιγ' Εντὸς λ' ἡμερῶν δίδονται οἱ ἀπόστολοι, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ'. ξβ'. δ. κβ'. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

ιδ' Διὰ λ' ἡμερῶν ὀφείλει παρίστασθαι ὁ διακατέχων φισκάλια ἀκίνητα πράγματα, ὡς β' ί τοῦ κωδ.
τ' ιά δ' τελευταία. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νϛ' τ' ζ'. κεφ. ή. θέμ. δ'.

ιέ Εἴσω λ' μετὰ τὰς ἐγγραφὰς περὶ τοῦ ἰνσκριφθῆναι τὸν ἐναγόμενον λαμβάνει ὁ κατηγορήσας πρὸς C
ἐγκληματικῶς ἀβολιτίονα ἤτοι ἄφεσιν. μετὰ δὲ ταύτας, οὐκ ἔτι δύναται αἰτεῖν συγχώρησιν εἰ μὴ συν-
αινεῖ αὐτῷ ὁ ἐναγόμενος, ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' μβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ' τ' ξδ'. κεφ. γ'.

ιϛ' Μετὰ τὴν διάζευξιν ἐντὸς λ' ἡμερῶν ὀφείλει ἡ γυνὴ διαμαρτύρεσθαι τῷ μέρει τοῦ ἀνδρὸς ὅτι ἐγ-
κυμονεῖ, ὡς β' κέ τ' γ' δ' ά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λά τ' ί. κεφ. ά.

ιζ' Μετὰ μῆνα τῆς ὡρισμένης προθεσμίας πέμπεται ὁ ἐξπελευτής, ὡς β'. τοῦ κωδ. τ' ,3 τῶν δὲ βα-
σιλικῶν β' νϛ'. τ' ή. κεφ. κδ'.

ιή Οἱ ἀκτουάριοι ἔσω λ' ἡμερῶν τὰ αὐθεντικὰ πιττάκια τῶν ἀποτροφῶν ὀφείλουσι παρέχειν, ἢ οἴκο-
θεν ἀποπληροῦν τὸ ἀπόθετον, ὡς βι' ί τοῦ κωδ. τ' λζ' δ' έ. τῶν δὲ βασιλικῶν βι' νζ'. τ' δ'. κεφ. ί.

ιθ' Μέχρι λ' ἡμερῶν ὁ τῆς ἀσυλίας λόγος τοῦ ἄρχοντος ἔρρωται, ὡς ἡ περὶ μανδάτων πριγκίπων πα- D
ρὰ ιζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ϛ'. τ' γ'. κεφ. κά.

κ' Εκκαλέσιμον ἤτοι ἀπελλεύσιμον περιπεσόμενον τελειοῦται λ' ἡμέραις. ὡς παρὰ ειβ'. τῶν δὲ βα-
σιλικῶν βι' ζ'. τ' δ'. κεφ. γ'.

κά Καὶ αἱ διαβολαὶ τῶν μαρτύρων διὰ λ' ἡμέρας προχωροῦσι.

Περὶ μ' ἡμερῶν.

ά Εν τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ οὐ κινεῖται ἐγκληματικὸν ὑπὸ εἰρημένων τῶν λῃστῶν. τιμωροῦνται γὰρ
καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ νηστείᾳ, ὡς βι' γ'. τοῦ κωδ. τ' ιβ'. δ' ό. ἢ ή. τῶν δὲ βασιλικῶν βι'. ζ'. τ' ιζ'. κεφ. κβ. ἢ κγ'.

E

Περὶ ν' ἡμερῶν.

ά Οἱ ἄρχοντες οὐκ ὀφείλουσι τὴν ἐπαρχίαν καταλιμπάνειν διαδεχόμενοι πρὸ ν' ἡμερῶν· οὔτε οἱ σύμ-
πονοι, οὔτε οἱ δομέστικοι, ὡς β' ά τοῦ κωδ. τ' μθ'. καὶ τ' νά δ' γ'. παρὰ ή. καὶ λέ. καὶ ρκή. καὶ ρξά τῶν δὲ
βασιλικῶν βι' ϛ' τ' γ'. κεφ. θ'. θεμ. ζ'. καὶ κεφ. ί. καὶ ά.

β' Αἱ ν' ἡμέραι τοῖς ἐπιτρόποις ἀφ' οὗ γνῶσι τρέχουσι, καὶ ἐν ταύταις εἰ βούλονται χρῶνται ἐξκουσα-
τίονι. εἰ δὲ παρέλθωσιν ὑπόκεινται τῇ κατὰ τῶν ἐπιτρόπων ἀγωγῇ, ὡς β' κζ'. τῶν διγ. τ' ά. δ' ιά. καὶ
λβ'. καὶ βι' ί. τοῦ κωδ. τ' ξβ'. δ' έ. καὶ ιή τῶν δὲ βασιλικῶν βι' λή τ' ά. κεφ. ιά. καὶ λβ'. καὶ ν'. καὶ ξά.

Περὶ ξ' ἡμερῶν. F

ά Αχρὶ ξ' ἡμερῶν συναπτῶν ἐκίνει ὁ ἀνὴρ δικαίῳ ἀνδρὸς κατὰ τῆς γυναικὸς τὸ μοιχικόν, ὡς β' θ'. τ'
θ'. δ'. ϛ. καὶ β' δ'. τ' δ'. δ'. λ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ' τ' λζ κεφ. μγ'. καὶ β' ί. τ' δ', κεφ. κθ'. σήμε-
ρον δὲ ὡς φησὶ παρὰ ειζ', τῶν δὲ βασιλικῶν β' κή. τ' ζ. κεφ. ά. ἐγγραφὰς ἀπαιτούμενος, ἀνῄρηται
γὰρ αὐτῷ ἡ διαφορὰ τῷ δικαίῳ ἀνδρὸς, καὶ οὐκέτι δύναται μεταμελεῖσθαι μετὰ τὴν ἐγγραφὴν μὴ συγ-
χωροῦσι;

A χηρεύσεως τῆς γυναικὸς πλέον δοκεῖ ποιεῖ ἀναιρεῖσθαι. οὐ γὰρ λέγει τοῦτο ῥητῶς ἡ παραγρ. ἀλλ' ἁπλῶς φησὶ προσήκειν τὸν ἄνδρα ἐγγράφως δηλαδὴ μετὰ τὰς ἑξήκοντα ἡμέρας.

Ὁ θέλων ἀντιτίθεσθαι κομπενσατιόνα, ἤτοι ἀντέλλογον τῷ φίσκῳ, ὀφείλει ἀποδεικνύειν ἕως δύο μηνῶν ὅτι κεχρεώστηται αὐτῷ ὅπερ βούλεται ἀντιλογίσασθαι, ὡς β' μθ' τῶν διγ. τ' ιδ'. διατ. μ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιϛ'. τ' β' κεφ. μα'. θεμ. δ'. β'

Ὅτι μὴ ῥητῶς περὶ τῶν κεφαλαίων τῆς αἰδιλικίας, τουτέστι τοῦ ἀγορανόμου ἐδίκτου, ἤτοι παραγγέλματος, ὁ πράτης ὑπόσχηται, ἡ ἀναστρέφουσα τὸ πραθὲν ἀγωγὴ ἕως δύο μηνῶν κινεῖται, ὡς β' κα'. τ' α'. δ'. κ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιθ' τ' ι. κεφ. κ'. γ'

Ὁ πιπράσκων ὑποζύγια λεγέτω καὶ τὰ πάθη, καὶ τὰ αἴτια αὐτῶν, καὶ διδότω τὸν ἐπικείμενον αὐτοῖς διὰ τὸ πραθῆναι κόσμον. ὁ δὲ τοῦτο μὴ ποιῶν εἰς τὸ δοῦναι τὸν κόσμον, ἢ ἀναλαβεῖν τὰ ὑποζύ- δ' B για διὰ τὸ μὴ δοθῆναι τὸν κόσμον ἕως ξ' ἡμερῶν ἐνάγεται. ὡς β' κα' τ' α'. δ'. λ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιθ' τ' ι. κεφ. κθ'. θεμ. β'.

Ἐὰν πωλήσῃ τις οἰκέτην ἐφ' ᾧ εἰ ἀπαρεσθῇ ὁ ἀγοραστὴς ἀποστρέφεσθαι αὐτόν. εἰ μὴ ἐκφωνηθῇ χρόνος, ἕως ἑξήκοντα ἡμερῶν δύναται τοῦτο ποιεῖν, εἰ δὲ διηνεκῶς δέξει διηνεκῶς. εἰ δὲ ὑπόθεσιν ὁ πράτης ἐποίησεν, ἢ οὐ παρῆν ὁ ἀναλαβεῖν ὀφείλων, ἢ εὐλόγως τι ἕτερον παρενέπεσε, καὶ μετὰ τὰς ξ' ἡμέρας, ὡς β' κα' τ' α'. δ'. κγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. ιθ'. τ' ι. κεφ. κγ'. θεμ. ιε'. εἰ δὲ καὶ ζεῦγος κτηνῶν πραθῇ διὰ τὸ ἓν καὶ τὸ ἕτερον ἀναστρέφεται, ὡς τοῦ αὐτοῦ β'. καὶ τῶν βασιλικῶν κϛ'. τὰ αὐτὰ καὶ περὶ θρεμμάτων, ὡς τοῦ αὐτοῦ β' καὶ τ' τῶν βασιλικῶν κεφ. κθ'. θεμ. δ'. ε'

Μετὰ δύο μῆνας τῆς διοικήσεως οἱ ἐπίτροποι ἐπὶ τόκοις εὐθύνονται, ὡς β' κϛ' τ' ζ'. δ'. ζ'. καὶ κα- ϛ'. C φαλ. β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λζ'. τ' ζ'. κεφαλ. ϛ'. θεματ. δ'. καὶ τ' ια'. κεφαλ. δ'. θεματ. β'. οὐ δὲ γὰρ εὐθὺς ἀπαιτοῦνται τόκοις, ἀλλ' ὅτι ἡ δίμηνος ὡς εἴρηται παρέλθῃ, ἡ τοσοῦτος χρόνος ἐν ᾧ ἠδύναντο δανεῖσαι, ὡς τοῦ αὐτοῦ β', καὶ τ' τῶν βασιλικῶν κεφ. ιγ'. θεμ. β'. καὶ δ'. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ συγχρησαμένου.

Ἐὰν δύο μῆνας εἴπῃ ὁ νόμος καὶ ἑξήκοντα ἡμέραι ἀντὶ τούτων προσδέχονται, ὡς β' ν'. τ' ιζ'. δ' ι. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. β'. τ' γ' κεφ. λη'. ζ'

Κατὰ τοὺς δύο μῆνας τοὺς ἀπράκτους, ἀργεῖ τὰ δικαστήρια περὶ δὲ τῶν φισκαλίων ἤτοι τῶν δημοσίων, καὶ τῶν τοῦ ταμείου πραγμάτων, καὶ περὶ μαγκίπων, ἤτοι ἀρτοποιῶν, καὶ ἐν ταῖς ἀπράκτοις ἡμέραις κινεῖται δικαστήριον, ὡς β' γ'. τοῦ κωδ. τ' ιβ' δ' δ' καὶ ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ιζ' κεφ. κα' καὶ κγ'. η'

D . Ὁ ἐμφυτευτάμενος θέλων πωλῆσαι τὸ δίκαιον τῆς ἐμφυτεύσεως ὀφείλει διαμαρτυρίαν πέμπειν τῷ προτοτύπῳ δεσποτείᾳ, καὶ δηλοῦν τὴν τιμήν. ἐὰν γὰρ μὴ θελήσῃ αὐτὸς ὁ προτότυπος ἀγοράσαι μετὰ δύο μῆνας ἑτέρῳ πιπράσκεται, καὶ ἀναγκάζεται ὁ δεσπότης δέξασθαι ἀγοραστὴν μετὰ δύο μῆνας τῆς διαμαρτυρίας. ὡς β' δ'. τοῦ κωδ. τ' ξϛ'. δ' γ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κ'. τ' α' κεφ. γ'. θ'.

Ἐὰν οἱ τὰ δημόσια χρήματα χρεωστοῦντες ἐξαιτῶσι προθεσμίαν ἐπὶ τῷ χρέει ἐπὶ μὲν ἐλαχίστης ποσότητος οὐ πλέον τῶν δύο μηνῶν ὑπέρθεσις αὐτοῖς δίδοται. ἐπὶ δὲ μεγάλης οὐ πλέον τῶν τριῶν, ὡς β' μβ' τῶν διγ. τ'. ιδ' δ' μ' τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιϛ' τ' β'. κεφ. μ' θεμ. ι. ι'

Οἱ ἔχοντες πράγματα τοῦ καταχεισθέντος ἐπὶ τυραννίδι ἐν τῇ βασιλίδι πόλει ἕως δύο μηνῶν, καὶ ια' E εἰ τοῦ ὀκτὼ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὀφείλουσι καταμηνῦσαι ἐπεὶ τοίγε μετὰ τῶν πραγμάτων τὸ τετραπλάσιον παρέχουσιν, ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' μθ'. δ' τελευταία τῶν δὲ βασιλικῶν β'. ξ'. τ' ιβ. κεφ. τελευτ.

Ὀλίγος χρόνος νοοῦνται οἱ δύο μῆνες, ὡς β' ε'. τοῦ κωδ. τ' θ' δ' β'. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. καὶ ιβ' δύο μῆνας οἰκήσας τῇ γυναικὶ κληρονομεῖ αὐτήν, ὡς β' ϛ' τοῦ κωδ. τ' λζ'. δ'. ιθ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μδ'. τ' δ'. κεφ. μγ'. ὁ δὲ Ἀνατόλιος φησὶν ὅτι οὐ μόνον εἰ δίμηνον συνοικήσας τις τῇ γυναικὶ τὰ καταλειφθέντα λαμβάνει, ἀλλὰ καὶ ἥττονα χρόνον.

Ἐὰν ὁ κληρονόμος μὴ δώσῃ τὸν ληγατευθέντα οἰκέτην ἵνα ἐλευθερωθῇ, καὶ περὶ τούτου δικάσονται, καὶ ιγ' εἰς τὴν τιμὴν καταδικασθῇ μετὰ δύο μῆνας τῆς προκατάρξεως ὁ οἰκέτης ἐλευθεροῦται. ὁ δὲ κληρονόμος εἰς τὸ τετραπλάσιον τῷ ληγαταρίῳ παρέχων τὰς ἐπὶ τῇ δίκῃ δαπάνας καταδικάζεται. ὡς β' F ζ'. τοῦ κωδ. τ' δ'. δ'. ιζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μη'. τ' ιγ'. κεφ. ιϛ'.

Ἀφ' οὗ γνῷ ὁ κληθεὶς εἰς στρατηγίας πόλεως, ἢ εἰς ἄλλην τιμήν, δύο μῆνας ἔχει εἰς τὸ ἐκκαλέσασθαι ιδ'. καὶ παραιτήσασθαι, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' ξγ' δ'. α'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' α'. κεφ. ρκε'.

Ὁ ἐπὶ ταβουλαρίου ὡς ἐν καταθέσει τινὰ ἐγγυώμενος ἐπὶ ἰδιωτικῇ αἰτίᾳ ἐντὸς δύο μηνῶν κατέχεται ιε' εἰ μὴ ἄρα ῥητῶς εἰς πλείονα χρόνον ἠγγυήσατο. εἰ δὲ ἐπὶ δημοσίᾳ αἰτίᾳ ἠγγυήσατο δοκεῖ ἐγγράφως ἐγγυᾶσθαι, καὶ διηνεκῶς κατέχεται σημείωσαι οὖν ὅτι ὁ ἐγγράφως ἐγγυώμενος ἐντὸς δύο μηνῶν ἐνέχε-

A

Περὶ τετραμήνου.

Ἐὰν ὁ κοινωνὸς ὀχλήσῃ τὸν κοινωνὸν ἐπὶ τῷ κτίσαι τὸν ἐπίκοινον οἶκον, κἀκεῖνος μὴ κτίσαντος αὐτὸν α'
κτίσῃ μόνος, δύναται τοὺς τόκους, καὶ αὐτὸ τὸ τῶν δαπανημάτων κεφάλαιον ἀπαιτεῖν αὐτὸν ἔσω τετρα-
μήνου μετὰ τὴν ἀνανέωσιν, μετὰ δὲ τοὺς τέσσαρας μῆνας εἰ μὴ λάβοι ταῦτα, γίνεται τοῦ οἴκου δεσπότης
ὁ ἐκτίσας μονομερῶς, ὡς β' ιζ'. τ' β'. δ' κθ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιβ'. τ' ά. κεφ. κθ'. θεμ. ή.

Τέσσαρας μῆνας συνεδρευέτω τις ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ, καὶ μόνον εἰ μὴ γένοιτο κέλευσις βασιλέως, ἢ β'
πρόσταξις ἐπάρχου· ἐπεὶ δημεύεται καὶ τιμωρεῖται, ὡς β' ά τοῦ κωδ. τ' νά. δ'. ί. τῶν δὲ βασιλικῶν β'
ϛ'. τ' ά. κεφ. ξγ'. θεμ. β'.

Εἰς τὸ γυμνασθῆναι παραίτησιν τοῦ ἐπιτρόπου, τέσσαρες μῆνες ἁρμόζουσιν, ὡς β' κζ'. τῶν διγ. τ' ά. γ'
δ' λβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. λή. τ' ά. κεφ. λβ'.

B

Τετραμήνου παρέχεται τοῖς καταχρεωθεῖσιν ὑπέρθεσις, καὶ μετὰ τοῦτο τόκους ἑκατοστιαίους ἀπαιτοῦν- δ'
ται, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' νδ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' γ'. κεφ. πϛ'. καὶ οἱ ἐγγυηταὶ δὲ αὐτῶν ἔχουσι τὴν
τετράμηνον, ὡς τοῦ κεφ. καὶ τ' τῶν βασιλικῶν. θεμ. β'.

Ἐὰν ὁ εἷς τῶν ἐγκαλεσαμένων τελευτήσῃ, οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ οὐ μόνον τὸν ὑπόλοιπον χρόνον ἔχου- έ
σιν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους τέσσαρας μῆνας λαμβάνουσι, καὶ μετὰ τὴν διάσκεψιν, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' ξϛ'.
δ' ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' ά. καὶ ρμδ'.

Ἐὰν ἡ τοῦ ἀπολιμπανομένου κατασκευασθεῖσα παρὰ τοῦ διοικητοῦ αὐτοῦ οἰκία, βλάπτει τὸν παρόντα ϛ'
γείτονα, ὀφείλει ὁ διοικητὴς διὰ τετραμήνου καταμηνύειν, καὶ παριστᾶν τὸ πρωτότυπον. εἰ δὲ καταμη-
νυθεὶς οὐ παρέσχῃ, τότε αὐτὸς ὁ φροντιστὴς δικαιολογούμενος εἰ καταδικασθῇ, πᾶσαν τὴν καινοτομίαν εὐ-
C
πορῶν ἀποδίδωσι· μὴ εὐποροῦντος δὲ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς περιουσίας τοῦ ἀπόντος ἀπαιτεῖται, ὡς παρὰ ξθ'.
τῶν δὲ βασιλικῶν β' ϛ'. τ' κά. κεφ. β'. θεμ. έ.

Πρεσβύτερος καὶ διάκονος καὶ ὑποδιάκονος τῷ δικαίῳ καὶ μόνῳ τῆς συγγενείας εἰς ἐπιτροπήν, ἢ ζ'
εἰς κουρατορείαν ἐὰν βληθῶσιν ἐντὸς τεσσάρων μηνῶν ἀφ' οὗ γνῶσι, δύνανται ἑκουσίως ὑπεισέρχεσθαι εἰς
ἄλλην μὴ παρεγχρηματιζόμενοι, ὡς παρὰ ρκγ' τῶν δὲ βασιλικῶν β' γ' τ' ά. κεφ. ιά.

Ἐάν τις τῶν δικαζομένων ἐπὶ χρηματικῇ αἰτίᾳ ὀμόσῃ μὴ δεδωκέναι, ἢ ἐπαγγείλασθαι, καὶ ἐντὸς τε- ή
τραμήνου μετὰ τὸ προσενεχθῆναι τὴν ψῆφον, ἀριθμουμένης δειχθῇ παρ' αὐτοῦ δοθέν τι ἢ ὑποσχεθὲν,
τὸ μὲν δοθὲν τετραπλοῦν ἀπαιτεῖται. τὸ δὲ ὑποσχεθὲν διπλοῦν, μετὰ δὲ τέσσαρας μῆνας οὐκ ἔστι
τοιοῦτόν τι ζητεῖται, ὡς παρὰ ρκδ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' δ'. κεφ. ζ'.

D

Περὶ μηνῶν πέντε.

Ὁ ἐγκαλούμενος παρὰ δικαστοῦ δοθέντος παρὰ ἄρχοντος ἔχει δύο μῆνας εἰς τὸ γυμνάσαι τὴν πρώ- ά
την κυρίαν, καὶ τὰς ἄλλας τρεῖς κυρίας λαμβάνει ἐχούσας ἀνὰ τριάκοντα ἡμέρας, οὐκέτι δὲ καὶ τὴν ἑτέ-
ραν τρίμηνον τὴν τῆς ῥεπαρατίωνος, ἤτοι τῆς ἀναπαύσεως καὶ περὶ οὐβεπισμοῦ, οὐ γὰρ ἁρμόζει ῥεπα-
ρατίων, ἤτοι ἀνανέωσις ἐν ταῖς κατὰ διαιτητῶν ἐκκλήτοις, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' ξγ' δ' β'. θεμ. β'. καὶ γ'
τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ' τ' ά. κεφ. ρκϛ'. θεμ. παρὰ τέλευτον καὶ τελευταῖον.

Ἐὰν οἱ σχολάριοι κατὰ κομιάτον ἀπολειφθῶσιν ἔσω πέντε μηνῶν περὶ χρημάτων οὐκ ἐνάγονται, ὡς β'
β' ιβ' τ' κθ' δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν κζ'. τ' ά. κεφ. λγ'. θεμ. β'.

E

Περὶ μηνῶν ἕξ.

Ἐάν τις ἀπὸ ἐξισωτοῦ λάβῃ ἀγρὸν ἀσφαλῶς μὲν αὐτὸν κατέχει, καὶ τὰς λοιπάδας τοῦ προεκτησα- ά
μένου οὐκ ἀναγκάζεται καταβαλεῖν. ἐὰν δέ τις λέγῃ δεσπότην ἑαυτὸν εἶναι, ἢ ὑποκεῖσθαι αὐτῷ τὸ
πρᾶγμα, κινεῖ, καὶ εἰ νικήσει ἀναγκάζεσθω τὰ δαπανήματα δοῦναι ἃ πεποίηκεν ἐκεῖνος εἰς βελτίω-
σιν τοῦ ἀγροῦ. ἔσω δὲ ἑξαμήνου ὀφείλει τις ἐναγαγεῖν, κατὰ γὰρ τὴν ἑξάμηνον οὐδεὶς δύναται ἐνάγειν,
ὡς β' ιά τοῦ κωδ. τ' νή τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιϛ'. τ' ιδ'. κεφ. ά. θεμ. ζ'.

Ἡ ῥεδιβιτόρια τουτέστιν ἡ τὸ πραθὲν πρᾶγμα ἀναστρέφουσα ἀγωγὴ ἔσω ἓξ μηνῶν κινεῖται ὑπλίων β'
ἤτοι συναπτῶν. τρέχει δὲ οὗτος ὁ χρόνος ἀφ' οὗ ἡ πρᾶσις γέγονεν, ἢ ἐξ οὗ ὑπέσχετο, ἢ ἐπηρωτήθη ὁ πρά-
F
της περὶ τῶν αἰτιῶν τοῦ διαπραθέντος, εἴγε καὶ ἦν ἐμφάσις περὶ αἰτιῶν, ὡς β' κά τῶν διγ. τ' ά. δ' ιϛ.
τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιθ'. τ' ί. κεφ. ιί.

Ὅταν μὴ ῥητῶς ὑπόσχηται ὁ πράτης περὶ τῶν κρυπτῶν αἰτιῶν τοῦ πιπρασκομένου ἡ κουαντιμινό- γ'
ρις τουτέστιν ἡ τὸ τίμημα μειοῦσα ἀγωγὴ ἐντὸς ἓξ μηνῶν κινεῖται, καὶ οὐκ ἐκτείνεται εἰς ἐνιαυτόν. ὡς β'
κά. τῶν διγ. τ' ά. δ' ιθ' τ' ί. κεφ. κ'. ἀφ' οὗ γνῷ δηλονότι τὸ πάθος, ἢ ὤφειλε γνῶναι ὁ ἀγοραστής, ὡς β' κά
τῶν διγ. τ' ά. δ. μέ τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιθ'. τ' ί. κεφ. μγ'.

δ' Οἱ ἐπίτροποι ἑξαμήνου ἔχουσι προθεσμίαν ἐν τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ εἰς τὸ δανεῖσαι τὰ χρήματα τῶν ὀρφανῶν, ὡς β' κϛ'. τ' ζ'. δ' ιε. ὅπερ κεῖται μὲν ἐν β' τῶν βασιλικῶν. τ' λζ'. κεφα. ιε. οὐκ ἔχει δὲ τὰ περὶ τῆς ἑξαμήνου τὸ δὲ εἰρημένον περὶ τῆς διμήνου ἐν τῷ ζ'. δ' τοῦ αὐτοῦ β'. καὶ τ' τῶν διγ. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λζ'. A

ε' Ἐὰν ὁ ἄρχων μὴ μείνῃ τὰς πεντήκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν διαδοχὴν ἐν τῷ θέματι, παραπέμπεται ἐκεῖσε, καὶ ποιεῖ ἑξάμηνον ἀπολογούμενος περὶ κλοπιμαίων καὶ δωροληψιῶν, καὶ ἐγκλημάτων. ἐν ϛ' τῶν βασιλικῶν ϛ' τ' γ'. κεφ. θ'. θεμ. ζ'. οὐκ ἔχει δὲ περὶ τῶν ϛ' μηνῶν.

ϛ' Ὀφείλει ὁ ἐπίσκοπος εἰ ἀπὸ μοναχῶν ἐστὶν ἢ ἀπὸ λαϊκῶν χειροτονούμενος ἑξάμηνον ἐν κλήρῳ ποιεῖν ὡς νεαρὰ ϛ'. κεφ. ϛ'. ὅπερ οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

ζ' Ἐὰν μὴ οἰκονόμοι τὰς συνηθείας δῶσι τοῖς δεκανοῖς καὶ ταῖς ἀσκητρίαις ἐντὸς ἑξαμήνου τὸν ἀπὸ ζ' τοῦ ἑκατοστῆς τόκον παρέχουσιν, ὡς νεαρὰ ρθ'. τ' δ'. κεφ. β'. θεμ. ε'. B

η' Ὁ διὰ τὸ ἔχειν ἐπιτροπὰς τρεῖς παραιτούμενος τὴν τετάρτην ἐὰν μὴ πλείονα τῶν ἓξ μηνῶν ἀφεστήκασι τῆς ἥβης οἱ κηδεμονευόμενοι, ἢ ὁ μέλλων κηδεμονεύεσθαι οὐκ ἀφεθήσεται, ὡς β' κϛ'. τῶν διγ. τ' α'. δ' ιε. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λη' τ' α'. κεφ. ιε.

θ' Ὁ ὑπερθέμενος τὸ εὐσεβὲς καταβαλεῖν λεγάτον εἴσω ἓξ μηνῶν ἀπὸ τῆς ἐμφανείας τῆς διαθήκης ἀριθμουμένων ἀπαιτεῖται, καὶ καρποὺς, καὶ τόκους, καὶ πᾶσαν νόμιμον ἐπαύξησιν ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς τελευτῆς τοῦ τοῦτο καταλιπόντος, ὡς νεαρὰ ρλα'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ε'. τ' γ'. κεφ. θ'. θεμ. ϛ'.

ι' Εἴσω ἑξαμηνιαίου δεῖ γίνεσθαι τὸ τοῦ ἐπισκόπου ψήφισμα, ἐὰν δὲ ὑπερθῶνται οἱ ψηφίζεσθαι ὀφείλοντες τηνικαῦτα ἐκεῖνος ᾧ ἁρμόζει χειροτονεῖν τὸν ἐπίσκοπον κινδύνῳ τῆς ἰδίας ψυχῆς ὃν θέλει χειροτονεῖ, ὡς νεαρὰ ρκγ'. κεφ. ϛ'. ὅπερ οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. C

ια' Εἰ μὲν ἐν αὐτῇ τῇ ἐπαρχίᾳ ἐν ᾗ λέγεται ἡ δίκη φησί τις εἶναι τὰ πρὸς τὴν δίκην αὐτῷ συμβαλλόμενα δικαιώματα, ἢ πρόσωπα, καὶ αἰτεῖται προθεσμίαν, τριῶν μηνῶν αὐτῷ δίδοται, εἰ δὲ ἐν ἑτέρᾳ ἐπαρχίᾳ πλησιαζούσῃ τῷ τόπῳ ἐν ᾧ λέγεται ἡ δίκη μηνῶν ἕξ. εἰ δὲ διαπόντιός ἐστιν ἡ ἐπαρχία μηνῶν θ'. ὡς β' γ' τοῦ κωδ. τ' ια'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ζ'. κεφ. ια'.

ιβ' Ἐάν τις ἐγγυήσηται πρόσωπον παραστῆσαι εἴσω χρόνου ῥητοῦ, εἰ δὲ μὴ παραστήσει, παρέχειν πρόστιμον, οὐχ ἅμα τῷ παρελθεῖν τὸν χρόνον ἀπαιτεῖται τὸ πρόστιμον, ἀλλ' ἔχει προθεσμίαν ἄλλων ἓξ μηνῶν. μετὰ δὲ τοὺς ἓξ μῆνας ἀπαιτεῖται αὐτὸ, εἰ μή πηγε ὁ ἐγγυηθεὶς ἐτελεύτησεν ἐν τῇ πρώτῃ προθεσμίᾳ, τῇ ἐγκειμένῃ τῇ ἐπερωτήσει. εἰ γὰρ ἐν τῇ δευτέρᾳ προθεσμίᾳ ἐτελεύτησεν ἀπαιτεῖται, καὶ οὕτως τὸ πρόστιμον, ὡς β' η' τοῦ κωδ. τ' μ'. δ' ιϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κϛ'. τ' α'. κεφ. πζ'. D

ιγ' Ἐὰν ἐξ ἀναφορᾶς δημοσίων προσώπων ἐπὶ φόνῳ κατενεχθῶσι τινὲς οὐκ ὀφείλουσιν ἐγγυηταῖς καταπιστευθῆναι, ἀλλὰ βληθῆναι εἰς φυλακὴν μέχρις ἑξαμηνιαίου περιμένου τοῦ πράγματος, εἰ δὲ ὑπὸ ἰδιωτῶν κατηγορηθῶσι δηλονότι μετὰ ἐγγράφων νομίμων, ὀφείλουσιν ἐγγύας διδόναι, ἢ μένειν ἐν τῇ φυλακῇ ἕως ἐνιαυτοῦ τιμωμένου τοῦ πράγματος, ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' λε'. κεφ. κζ'. θεμ. ε'.

ιδ' Πᾶσα φισκαλία δίκη ἤτοι τοῦ δημοσίου ταμιείου εἴσω ἓξ μηνῶν μετὰ τὴν προκατάρξιν περαιοῦσθαι, εἰ μὴ ἄρα ὑπόθεσις ἀναγκαία ἐστὶν, ὡς β' ι' τοῦ κωδ. τ' α'. δ' ια'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νϛ'. τ' β'. κεφ. τελευταῖον.

ιε' Ἐὰν τελευτήσῃ ἢ ἀφανὴς γένηται ὁ ἐπὶ δίκῃ παρά τινος δοθεὶς ἐντολεὺς μετὰ τὴν εἰκοστὴν ἡμέραν τοῦ προστιθεμένου παρὰ τοῦ ἄρχοντος διατάγματος περὶ τοῦ προβληθῆναι ἄλλον ἓξ μηνῶν ἔχει προθεσμίαν ὁ πρωτότυπος ἐν ἀπουσίᾳ ὢν πόρρω διακειμένης ἐπαρχίας εἰς τὸ ἕτερον προβάλλεσθαι, ἢ αὐτὸς παραγενέσθαι. εἰ γὰρ μὴ ἔστι μακρὰν ἐκ τοῦ ἄρχοντος ὁρίζεταί τις προθεσμία, ὡς β' β' τοῦ κωδ. τ' ιβ'. δ' τελευταία. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. E

ιϛ' Ἐὰν ὁ κληρονόμος κληθεὶς ἀγνωμονήσῃ μέχρις ἑξαμηνιαίου πέμπεται ὁ ληγατάριος, οὐ μόνον εἰς τὴν νομὴν τῶν κληρονομιαίων πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τῶν ἰδίων αὐτοῦ τοῦ κληρονόμου, ὡς β' λϛ'. τῶν διγ'. τ' δ'. δ' δ'. θεμ. θ'. καὶ τ' ϛ' β' τοῦ κωδ. τ' ιδ' δ' ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μδ'. τ' κβ' κεφαλ. δ'. θεμ. θ'. καὶ τ λά. κεφ. ϛ'.

ιζ' Ὀφείλει ὁ ἐπίσκοπος παρασκευάζειν ἄρχοντα ἐντὸς ἑξαμηνιαίου ψῆφον ἐκφέρειν περὶ τῶν ἐν φυλακῇ ἀπορούντων ἐγγύης χωρὶς φονέων. ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' δ'. δ' ε'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' λε'. κεφ. κβ'. θεμ. γ' καὶ ϛ'. F

ιη' Βεβαίως ἐχέτω τὴν γῆν ὁ λαβὼν παρ' ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἀπαιτούμενος λοιπάδας τοῦ προλαβόντος χρόνου. εἰ δέ τις ἐνδικεῖ αὐτὴν κινείτω τὴν ἁρμοδίαν ἀγωγὴν ἐντὸς μηνῶν ἕξ, ὡς β' ια' τοῦ κωδ. τ' νη'. τῶν δὲ βασι-

A δὲ βασιλικῶν β' ϛ'. τ' ιδ'. κεφ. ά. θεμ. τελευταῖον.

Ὁ στρατευσάμενος καὶ μετὰ τὸ κομεάτον ἓξ μῆνας ἀπολειφθεὶς μετὰ πέντε ἀνθρώπους στρατεύεται, καὶ ὑποτάττεται, ὡς β' ιβ' τοῦ κωδ. τ' μβ'. δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νζ'. τ' ά. κεφ. μζ'. ιβ'

Ἐὰν ἐλεύθερος τὸν τελευτήσαντα βουλευτὴν ὡς συγγενὴς θέλει κληρονομῆσαι, καὶ ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι εἰς τὴν βουλὴν ὀφείλει ἐντὸς ἓξ μηνῶν ἐν ὑπομνήμασι καταθέσθαι τοῦτο. ὡς παρὰ ρά. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. κ'

Οἱ δεσπόται τῶν τόπων ἀπολιμπανόμενοι ἓξ μῆνας ἔχουσιν εἰς τὸ ἐλθεῖν καὶ καταβαλεῖν τὰ δημόσια καὶ ἀναλαβεῖν τοὺς ἀγροὺς ἀπὸ τῶν νεμομένων, ὡς β' ιά τοῦ κωδ. τ' νθ'. δ' ιά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ϛ'. τ' ιδ'. κεφ. ιά. κά

B

Περὶ μηνῶν ἑπτά.

Ὁ ἑπταμηνιαῖος γεννηθεὶς τέλειος ἐστὶ καὶ γνήσιος τοῖς γονεῦσιν, ὡς β' ά τῶν διγ. τ' ε'. δ' ι'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μϛ'. τ' ά. κεφ. ι. καὶ β' μέ. τ' ά. κεφ. ιέ. θεμ. ϛ'. α'

Περὶ ὀκτὼ μηνῶν.

Οἱ ἔχοντες πράγματα ἐν ἐπαρχίᾳ τοῦ ἐπὶ τυραννίδι δημευθέντος, εἰ μὴ ἐντὸς ὀκτὼ μηνῶν προσαγγείλωσι, τετραπλάσιον αὐτὰ καταβάλλουσιν, ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' μθ'. δ' ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ' τ' ιβ'. κεφ. ιζ'. ά

C Ὁ διοικητὴς ἔχει ὀκτὼ μῆνας πρὸς τὸ μηνῦσαι τῷ πρωτοτύπῳ ἐν ταῖς ἄκραις τῆς ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας εἰς τὸ παραγενέσθαι, ἢ τὴν δίκην αὐτῶν ἐπιτρέψαι τῷ μηνύσαντι, ἢ ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ καταστῆσαι διφένσορα. εἰ δὲ μηνυθεὶς μὴ ἔλθῃ καὶ παρέλθῃ ἐρήμην ὁ τοιοῦτος χρόνος κροτεῖται ἡ δίκη κατενώπιον τοῦ διοικητοῦ καὶ μηνύσαντος, καὶ ἐὰν καταδικασθῇ οὐκ ἔτι ὁ μηνυθεὶς δύναται κινεῖν. ὡς παρὰ γνώμην αὐτοῦ ἐδικάσατο ὁ μηνύσας, ὡς παρὰ ξθ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ϛ' τ' κά. κεφ. β'. θεμ. γ'. δ' έ. β'

Περὶ θ' μηνῶν.

Ὁ ἐγκαλούμενος κατὰ θείου δικαστοῦ ἔχει μὲν τὴν τῶν ἓξ μηνῶν προθεσμίαν, καὶ τὰς ἀπὸ λά ἡμέρας τρεῖς κυρίας. οὐ λαμβάνει δὲ τὴν ἀπὸ ῥεπαρατιῶνα, ἤτοι τὴν ἐπὶ ἀνακαινισμοῦ τῆς δίκης τρίμηνον, ὡς δ'
D β' ζ' τοῦ κωδ. τ' ξγ'. δ' β. ἥτις κεῖται μὲν ἐν β' τῶν βασιλικῶν θ'. τ' ά. παρὰ ρκϛ'. τὸ δὲ δεύτερον αὐτῆς θέμα τοῦτο τὸ περὶ διαιτητῶν, ἤτοι θείων δικαστῶν παρελείφθη καὶ ἔδει ἀρχῆς μᾶλλον ἢ πβ'. παρὰ ἐν β'. τῶν βασιλικῶν ζ'. τ' ά. κεφ. έ.

Περὶ μηνῶν ιά.

Ἐὰν μετὰ τὸν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρὸς ἐνδέκατον περαιούμενον μῆνα τέκῃ ἡ γυνὴ, στρούπρον ἐστὶ τὸ γενόμενον, ἤτοι φθορὰ ἀσελγείᾳ αἰσχρότης καὶ τοῖς αὐτοῖς ὑπόκειται ἐπιτιμίοις οἷς καὶ ἡ πρὸ τοῦ πενθίμου χρόνου γαμηθεῖσα. ὡς παρὰ λθ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κά. τ' ιέ. κεφ. γ'. ά

E

Περὶ ἐνιαυτοῦ.

Ὁ τὴν χρῆσιν τῶν καρπῶν ἔχων κινεῖ κατὰ τοῦ τὴν δεσποτείαν ἔχοντος τὸν ἀκουΐλιον διὰ τὸ τραυματίσαι αὐτὸν τὸν οἰκέτην, καὶ ἀνατρέχει εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον ἡ διατίμησις αὐτοῦ, καὶ πρὸ τοῦ λεγάτου εὑρίσκηται ἡ ἀναδρομὴ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὡς β' θ' τῶν διγ. τ' β'. δ' ιβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ' τ' γ'. κεφαλ. ιβ'. α'

Ἀφ' οὗ ἐτραυματίσθη οὐκ ἀφ' οὗ ἐτελεύτησεν ὁ οἰκέτης ἀνατρέχει ὁ χρόνος, ὡς β' θ' τῶν διγ. τ' β'. δ' κ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β ξ'. τ' γ'. κεφ. κ'. β'

Πάντα τὰ περὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ κέρδη ἀπαιτεῖ ὁ δεσπότης κινῶν τὸν ἀκουΐλιον περὶ τοῦ ἀναιρεθέντος οἰ- γ'
F κέτου, ὡς β' θ' τῶν διγ. τ' β'. κβ' τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' γ'. κεφ. κβ'. θεμ. γ'.

Μετὰ θάνατον τοῦ ὑπεξουσίου, ἢ τοῦ δούλου, ἢ μετὰ τὴν αὐτεξουσιότητα τοῦ υἱοῦ, ἢ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἢ ἐκποίησιν τοῦ δούλου, ἐνιαυσιαία ἐστὶν ἡ περὶ πεκουλίου ἀγωγή. ὁ δὲ ἐνιαυτὸς ὑτιλίς ἐστιν ἀρχόμενος ἀφ' οὗ τις εὐχέρειαν ἔχοι τοῦ κινῆσαι. ὅθεν ἐπὶ τοῦ αἱρετικοῦ χρέους οὐκ ἀριθμεῖται πρὶν ἐκβῇ ἡ αἵρεσις. ἐνάγεται δὲ ὁ κληρονόμος τοῦ πατρὸς καὶ ὁ δημόσιος γραφῇ κληρονόμος, ὡς β' ιέ τῶν διγ. τ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιη. τ' ϛ'. κεφ. ά. δ'

κϛ' A Ἡ ἁρμόζουσα ἀγωγὴ κατὰ τῶν κωλυόντων ἐπιβλῆναι νομῆς, ὑπεξῃρημένου τοῦ πεμφθέντος εἰς τὴν τῶν ληγατευθέντων νομὴν, ἐντὸς ἐνιαυτοῦ μόνου κινεῖται. μετὰ γὰρ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς τὸ προσελθὸν μόνον καταδικάζεται, ὡς β' μγ'. τῶν διγ. τ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μά. τ' έ. κεφ. β'. θεμ. β'.

κζ' Ἡ ἁρμόζουσα παραγγελία κατὰ τοῦ βίᾳ ἐξελάσαντος νομέα, ἐντὸς ἐνιαυτοῦ μόνου κινεῖται. μετὰ γὰρ ἐνιαυτὸν εἰς τὸ προσελθὸν μόνον καταδικάζεται, ὡς β' μγ' τῶν διγ. τ' ιϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β'. ξ'. τ' ζ'. κεφ. ζ'.

κή Ἐνιαυσιαία ἐστὶν ἀγωγὴ συναπτὴ ἡ ἁρμόζουσα κατὰ τοῦ κελευθέντος ἐλευθερωθῆναι, καὶ μετὰ θάνατον τοῦ ἰδίου δεσπότου πρὸ τοῦ ὑπεισελευθῆναι τὴν κληρονομίαν κατὰ δόλον βλάψαντος πράγματα τῆς κληρονομίας, ὡς β' μζ' τῶν διγ. τ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' γ'. κεφ. ά.

κθ' Ἡ περὶ βιαίας ἁρπαγῆς κινητῶν πραγμάτων ἀγωγὴ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ συναπτοῦ μόνου κινεῖται, ὡς β' B θ' τοῦ κωδ. τ' λγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' ιζ'. κεφ. λ'. καὶ λά.

λ' Ἡ ἁρμόζουσα ἀγωγὴ κατὰ τοῦ ἐκ θορύβου ποιοῦντος τινὶ ζημίαν ἐντὸς ἐνιαυτοῦ συναπτοῦ εἰς τὸ τετραπλοῦν κινεῖται. μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς τὸ ἁπλοῦν, ὡς β' μζ' τῶν διγ. τ' ή. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' ιζ'. κεφ. β'. θεμ. θ'. τὸ δὲ γ' θεμ. τοῦ δ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τ' διαλαμβάνει περὶ διπλοῦ.

λά Ἡ κινουμένη ἀγωγὴ κατὰ τοῦ ἁρπάσαντος πρᾶγμα ἀπὸ ἐμπρησμοῦ ἢ καταπτώσεως, ἢ ναυαγίου, ἢ κατὰ τοῦ ὑποδεχομένου κατὰ δόλον, ἢ κατὰ τοῦ ζημίαν ἐν αὐτοῖς ποιησαμένου ἐντὸς ἐνιαυτοῦ συναπτοῦ εἰς τὸ τετραπλοῦν μόνον δίδοται. μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς τὸ ἁπλοῦν, ὡς β' τῶν διγ. μζ'. τ' θ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' κ'. κεφ. ά καὶ β' νγ'. τ' γ'. κεφ. κέ καὶ μβ'.

λβ' Ἐὰν ὑπεξούσιος ἐπιτροπεύσῃ ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἴσω ἐνιαυτοῦ ἀριθμούμενον μετὰ τὸ λυθῆναι τὴν ἐπι- C τροπὴν ἐνάγεται περὶ τοῦ πεκουλίου, ὡς β' κζ' τῶν διγ. τ' γ'. δ' ή. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λή. τ' γ'. κεφαλ. ή.

λγ' Πᾶσα πουπιλάρια ἀγωγὴ ἐνιαυσιαία ἐστὶν, ὡς β' μζ'. τῶν διγ. τ' κγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' λβ'. κεφ. ί.

λδ' Καὶ οἱ κληρονόμοι τοῦ ἐν ἀρχῇ λαβόντος ἀπό τινος χρήματα κατέχονται τῷ Ἰουλίῳ δὲ ῥεπετύνδις νόμῳ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ ἀπὸ τελευτῆς ἐκείνου ψηφιζομένου, ὡς β' μή τῶν διγ. τ' ιά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' μγ'. κεφ. β'.

λέ Ἐάν τις ἐκδημῶν εἰς ἐπαρχίαν καὶ χρήματα δημόσια ἔχων παρ' ἑαυτῷ ἀποχράψηται, ταῦτα εἰς τὸ ταμιεῖον, καὶ εἴσω ἐνιαυτοῦ μὴ ἀποδῷ αὐτὰ τῷ δὲ ῥεσιδούοις νόμῳ κατέχεται, ὡς β' μή τῶν διγ. τ' ιγ' D τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' μέ. κεφ. ί. θεμ. δ'.

λϛ' Ἐὰν ἀδιαθέτου τελευτήσαντος τοῦ ὑπεξουσίου στρατιώτου κερδήσῃ τὸ πεκούλιον ὁ πατὴρ αὐτοῦ πρὸς τὸ μέτρον τοῦ πεκουλίου ἐντὸς συναπτοῦ ἐνιαυτοῦ, παρὰ τῶν δανειστῶν ἐνάγεται. εἰ δὲ ἐκ διαθήκης ταῦτα ἔχει τὰ πράγματα διηνεκῶς ἐνέχεται τουτέστιν ἐπὶ τριακονταετίαν, ὡς β' θ' τῶν διγ. τ' ιζ', τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιζ'. τ' β'. κεφ. ιϛ'.

λζ' Ἐὰν ἐνιαυτὸς μετὰ τὴν κατηγορίαν διαδράμῃ οὐκ ἐμποδίζεται πράττειν τιμὰς εἰ μὴ αὐτὸς ἐμποδίσῃ πληρωθῆναι τὴν κατηγορίαν ἐντὸς ἐνιαυτοῦ, ὡς β' ν' τῶν διγ. τ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νδ'. τ' δ'. κεφ. ϛ'.

λή Ἡ ἐπὶ ἀναχίσει τῆς διὰ χρήσεως δεσποτείας διδομένη ἀγωγὴ μετὰ ἐνιαυτὸν οὐ κινεῖται, ὡς β' μδ'. E τῶν διγ. τ' ζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιδ'. τ' ά. κεφ. λδ'. θεμ. γ'.

λθ' Ἡ διδομένη ἀγωγὴ κατὰ τοῦ φόβον τινὶ ἐπαγαγόντος, ἐντὸς μὲν ἐνιαυτοῦ τὸ τετραπλοῦν ἀπαιτεῖ μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν τὸ ἁπλοῦν μόνον, ὡς β' δ' τῶν διγ. τ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ι'. τ' β'. κεφ. ιά. θεμ. γ'.

μ' Ἐὰν ναύκληρος λέγῃ ναυάγιον ὑπομεμενηκέναι, προσήκει αὐτὸν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐν ᾗ λέγει τοῦτο συμβῆναι ἐλέγξαι διὰ μαρτύρων τὸ συμβὰν, καὶ αὐθάδεσαι εἴσω ἐνιαυτοῦ ἀνερευνηθῆναι περὶ αὐτοῦ τοῖς ἐπαρχοῖς ἵνα διὰ τούτου χρόνου ζητηθῇ ἡ ἀλήθεια. ὡς β' ιά τοῦ κωδ. τ' ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νγ'. τ' γ'. κεφ. μϛ'. ἐὰν δὲ ῥαθυμήσῃ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ ποιῆσαι οὕτως οὐκ ἔτι δύναται τοῦτο πράττειν. αὕτη ἡ δίκη ἡ περὶ τοῦ ναυαγίου τῶν ναυκλήρων εἴσω διετίας ὀφείλει τμηθῆναι, ὡς β' ιά τοῦ κωδ. τ' ϛ' δ' ἐ. ἧς οὗτο τὸ μέρος οὐκ ἐστὶν εἰς τὰ βασιλικά.

μά F Ἐὰν μεθ' ὃ ἁρμόσῃ τινὶ τὸ καταλειφθὲν αὐτῷ παρὰ τοῦ διαθεμένου ἐκ ψήφου δικαστικῆς οὗτος ὑπομιμνησθεὶς οἷον ὁ κληρονόμος, ἢ ληγατάριος, ἢ καθ' ὁμάδα φιδεϊκομμισσάριος, ἤτοι ὁ τὸ ὅλον τῆς οὐσίας διὰ ἀποκαταστάσεως λαβὼν ἐνιαυτὸν ὅλον ἑλκύσῃ μὴ πράττων τοῦτο ὅπερ προσετάχθη, εἰ μέν τις εἴη ἐκείνων τῶν ἀναγκαστικῶς ἐκ τοῦ νόμου τι λαμβανόντων οὐδὲν λαμβάνει εἰ μὴ τὴν νομίμην μοῖραν. ὁ δὲ ἐξω-

πικός ἐστιν οὐδὲ ὅλως λαμβάνει οὐδὲ κατὰ φαλκίδιον πρόφασιν, ὡς παρὰ ά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μά. τ' A
δ'. κεφα. ά.

μβ' Ἐὰν ἡ γυνὴ τοῦ ὄντος ἐν ἐκστρατείᾳ τετελευτηκέναι ἀκούσῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς μεθ' ὃ ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων ὀμόσουσιν οἱ πρίορες τοῦ ἀριθμοῦ αὐτοῦ ὅτι ἐτελεύτησεν, ὀφείλει καὶ ἄλλον ἐνιαυτὸν πενθεῖν αὐτόν. ὡς παρὰ ρκζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κή. τ' ζ. κεφ. ζ.

μγ' Πᾶσα γυνὴ ὀφείλει ἐνιαυτὸν πενθεῖν τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ μὴ γαμηθῆναι πρὸ συμπληρώσεως ἐνιαυτοῦ, ὡς β' γ' τῶν διγ. τ' β'. καὶ β' κγ' τῶν διγ. τ' β'. δ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κά. τ' β'. κεφ. ί. θεμ. τελευτ. καὶ κεφ. ή. καὶ β' κή. τ' ί. κεφ. ιγ'. θεμ. δ' καὶ ἐὰν δὲ καὶ αὐτὴ ἡ γυνὴ τὴν αἰτίαν τῆς λύσεως παρέχῃ δίχα δύο θεμάτων, οὐ δύναται ἄλλῳ γαμηθῆναι πρὸ συμπληρώσεως πενταετίας, ὡς παρὰ ρκζ τῶν δὲ βασιλικῶν β' κή. τ' ζ'. κεφ. ς'. τὰ δὲ δύο θέματα ταῦτα εἰσὶν ὅτι ἐπὶ μοιχείᾳ κατακριθῇ, ὡς B
β' τῶν βασιλικῶν κή. τ' ξ'. κεφ. ά. θεμ. δ'. καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ὅτι ἀλόγως ἀποστάσιον πέμψει τῷ ἀνδρί, τότε γὰρ εἰς μοναστήριον βάλλεται, ὡς β' ς'. τ' τοῦ αὐτοῦ κεφ. θ'. θεμ. β'. καὶ τὰ ἑξῆς. ἡ δὲ ποινὴ τῆς ἀλόγου πομπῆς τοῦ ἀποστασίου κοινή ἐστι καὶ ἐπὶ ἀνδρὸς νομοθετηθεῖσα. ταῦτα δὲ πάντα προεῤῥέθη κεῖται. καὶ ἀνάγνωθι ταῦτα πρὸς τούτοις, καὶ τὴν ρλδ' παρὰ ἐν β' τῶν βασιλικῶν τ' ζ'. κεφ. θ'. τὸ γὰρ κείμενον ἐν τέλει τῆς ρκζ'. ἐν τοῖς βασιλικῶν οὐ κεῖται.

μδ' Ἐάν τις ἐν τελευταίᾳ βουλήσει κελεύσῃ ξενῶνα γενέσθαι ὀφείλει ἐντὸς ἐνιαυτοῦ κτισθῆναι, ὡς παρὰ ρλά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ί. τ' γ'. κεφ. β'.

μέ Οὐδεὶς τῶν ἐπισκόπων πλέον ἐνιαυτοῦ ὀφείλει εἶναι ἔξω τῆς ἑαυτοῦ ἐπισκοπῆς, ὡς παρὰ ρκγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' γ'. τ' ά. κεφ. ιζ'.

μς' Ἐὰν ἀγνοοῦντος τοῦ δεσπότου ἐν κλήρῳ καταλεγῇ ὁ δοῦλος αὐτοῦ ἔξεστιν αὐτῷ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ ἀφ' οὗ C
γνῷ ἀναλαμβάνειν αὐτόν, ὡς παρὰ ρκγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' γ'. τ' ά. κεφ. ή.

μζ' Αἱ ποινὰς ἄγουσαι ἀγωγαὶ ἐνιαυσιαῖαι εἰσίν, ὡς β' μδ' τῶν διγ. τ' ζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιβ'. τ' ά. κεφ. λδ'. ἄλλως τε δὲ καὶ αἱ ἀναρχίαι ἐντὸς ἐνιαυτοῦ τὰς ποινὰς ἔχουσιν. ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ ἐπιβασίαι ὡς β' μζ' τῶν διγ. τ' ή. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' ιζ'. κεφ. β'. θεμ. β'. καὶ κεφ. δ'. θεμ. σ'. καὶ κεφ. κζ'.

μή Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἑκάστης πόλεως καὶ τρεῖς εὐπολήπτους κατ' ἔτος ὑποπτεύειν τὰ ἔργα τῆς πόλεως καὶ κατασκευάζειν μετὰ τὸ εὐθῆναι ταῦτα καὶ λογοθετεῖσθαι τοὺς διοικοῦντας, ὡς β' ά τοῦ κωδ. τ' δ'. δ' κς' ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά.

Περὶ διετίας.

ά Τοῦ ἐνοίκου μὴ φαινομένου, δύναται ὁ μισθώσας μετὰ διετίαν ἀνοίγειν καὶ τὰ πράγματα αὐτοῦ ἀπογράφεσθαι διὰ δημοσίων προσώπων ἀπὸ δικαστοῦ πεμπομένων, καὶ τὸν οἶκον μετεκμισθοῦν, ὡς β' ιθ' D
τῶν διγ. τ' β'. δ' μς'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κ'. τ'. κεφ. ις'.

β' Αἱ ἐγκληματικαὶ δίκαι ἕως διετίας ὀφείλουσι τέμνεσθαι, ὡς β' γ' τοῦ κωδ. τ' ά. δ' ιγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ς'. κεφ. ιγ'.

γ' Η περὶ δόλου ἀγωγὴ εἰ μὴ ἕως δύο ἐνιαυτῶν συναφθῇ ἐξ οὗ γέγονεν ὁ δόλος ἀριθμουμένων, καὶ ἀρχθῇ καὶ πληρωθῇ σβέννυται, ὡς β' β' τοῦ κωδ. τ' κ'. δ' τελευτ. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ί. τ' γ'. κεφ. τελευταῖον. ἑτέρας δὲ ἀγωγῆς ὑπαρχούσης, οὐ δίδοται ἡ περὶ δόλου ὡς ἀτιμοποιός, ὡς β' δ' τῶν διγ. τ' γ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' γ'. τ' γ'. κεφ. ά.

δ' Ἐὰν ἱντερκετεύουσα γυνὴ ἤτοι ἀντιφωνοῦσα τινὰ ξένον μετὰ δύο ἔτη τῆς ἀντιφωνήσεως δευτέραν ποιήσηται συναίρεσιν, ἢ καὶ ἐγγύητὰς δῷ οὐκέτι βοηθεῖται ἐκ τοῦ δόγματος. ὡς β' δ' τοῦ κωδ. τ' κθ'. δ' κβ' E
τῶν δὲ βασιλικῶν β' κς'. τ' ζ'. κεφ πβ'. διὰ τοῦτο δὲ ξένον ἡμεῖς ἐθεματίσαμεν διὰ τὸ κείμενον ἐν τῇ μετὰ τὸν κώδικα παρὰ ξά, ὅτι ἡ γυνὴ κἂν πολλάκις μετὰ οἷον δήποτε χρόνον, ἱντερκετεύσῃ ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ὡς ἀντιφωνοῦσα βοηθεῖται, ὡς β' τῶν βασιλικῶν κθ'. τ' ζ'.

ί Η περὶ τῆς ἀναργυρίας παραγραφὴ μετὰ δύο ἔτη συναπτὰ οὐκ ἀντιτίθεται, ὡς β' δ' τοῦ κωδ. τ' λ'. δ' ιδ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κγ'. τ' ά. κεφ. ογ'.

ς' Ὁ μνηστευσάμενος κόρην καὶ μὴ ὁρίσας χρόνον ἐν τῇ μνηστείᾳ ὀφείλει ἐντὸς διετίας γαμεῖν αὐτὴν παρὼν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ, ἐπεί τοιγε καὶ ἀκινδύνως ἡ κόρη ἑτέρῳ συνάπτεται, ὡς β' ί τοῦ κωδ. τ' ά. δ' β'. τῶν δὲ βασιλ. β' κή. τ' ά. κεφ. ιέ εἰ δὲ ἄπεστιν ἕως τριετίας, ὡς β' τὸ αὐτὸ φησὶ τ' ὁ αὐτός. κεφ ὁμοίως.

ζ' Ὁ ἐπαγγειλάμενος προῖκα μετὰ διετίαν τοῦ γάμου δίδωσι τόκους καὶ προσόδους ἀπὸ τρίτου ἑκατοστοῦ, ὡς β' ί τοῦ κωδ. τ' ιβ'. δ' λ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κθ'. τ' ά. κεφ. ειά. F

ή Ἐὰν ἐγένετο σύμφωνον πῶς καὶ πότε ὁ δανειστὴς ὀφείλει πωλεῖν τὸ ἐνέχυρον ἰσχύει τὸ σύμφωνον, εἰ δὲ μὴ ἐγένετο ἔξεστι τῷ δανειστῇ ἐξ ἀποφάσεως δικαστικῆς, ἢ καὶ ἀπὸ παραγγελίας δύο ἐνιαυτῶν

μετὰ

A μετὰ τὴν ἀπόφασιν, ἢ τὴν παραγγελίαν διαδραμόντων πωλῆσαι τὸ ἐνέχυρον, εἰ δὲ μηδεὶς ἀγοράσῃ τότε τῷ δανειστῇ ἢ βουλομένῳ δικαίῳ δεσποτείας κτήσασθαι τὸ ἐνέχυρον, ἀνάγκη ἐπίκειται ταῦτα ποιῆσαι. καὶ εἰ μὲν πάρεστιν ὁ χρεώστης διαμαρτυρίαν αὐτῷ πέμψαι, εἰ δὲ μὴ πάρεστι καταλαβεῖν τὸ δικαστήριον, καὶ προσελθεῖν τῷ ἄρχοντι ἵνα διὰ τάξεως εὑρεθῇ, καὶ ὁρίσῃ χρόνον ὁ ἄρχων οὗ ἐντὸς ὀφείλει ζητηθῆναι ὁ χρεώστης καὶ εἰ μὲν εὑρεθῇ, δῷ τὸ χρέος καὶ λάβῃ τὸ ἐνέχυρον, εἰ δὲ μὴ φανῇ, καὶ δεύτερον ῥητὸν ὁρίσῃ χρόνον, καὶ εἰ μὴ δὲ οὕτω παραγένηται, τότε ὁ δανειστὴς προσελθὼν τῷ βασιλεῖ αἰτεῖν δικαίῳ δεσποτείας κτήσασθαι τὸ ἐνέχυρον, μετὰ δὲ τὴν αἴτησιν ταύτην ἔχειν δεῖ τὸν χρεώστην εἰς προθεσμίαν, ἀλλὰ δύο ἔτη ὧν ἐντὸς δύναται προσενεγκεῖν τὸ χρέος μετὰ τῶν τόκων καὶ λαβεῖν τὸ ἐνέχυρον. παρελθόντων δὲ τῶν δύο ἐνιαυτῶν τηνικαῦτα δεσποτείας δικαίῳ κεκτῆσθαι τὰ ἐνέχυρα τὸν δανειστὴν, ὡς β' η τοῦ κωδ. τ' λγ' τῶν δὲ βασιλικῶν β' κε. τ'. ζ'. κεφ. νη.

B Τοῖς πρεσβεύουσι διετίας ἀλειτουργησία παρέχεται, ὡς β' ι' τ' ζ: τῶν δὲ βασιλικῶν β' νδ'. τ' θ' κεφαλ. η. θ'

Η περὶ τῶν ναυκλήρων δίκη ναυαγίου συμβάντος ὀφείλει τέμνεσθαι εἴσω διετίας, ὡς β' ια. τοῦ κωδ. τ' ϛ' δ' ι. ἧς τοῦτο τὸ μέρος οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. ι'

Εἰ μὲν εἴσω διετίας ὁ γάμος λυθῇ, εἴτε θανάτῳ, εἴτε διαζυγίῳ ἔξεστι καὶ τῷ ἀνδρὶ περὶ τῆς ἀναργυρίας μέμψασθαι, καὶ τῷ αὐτοῦ κληρονόμῳ εἴσω τριῶν ἐνιαυτῶν. εἰ δὲ ἄχρι δέκα ἐτῶν ἐκταθῇ ὁ γάμος δύναται καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ κληρονόμος αὐτοῦ εἴσω τριῶν μηνῶν κινεῖν τὴν μέμψιν, εἰ δὲ παραδράμῃ ἡ δεκαετία ὔτε αὐτῷ, ὔτε τῷ κληρονόμῳ δίδοται μέμψεως ἄδεια. εἰ δὲ ἀφῆλιξ ἐστὶν ὁ ἀνὴρ τοσοῦτος εἰς ἀποκατάστασιν αὐτῷ δίδοται χρόνος ἐπὶ τῷ μέμψασθαι, ὥστε μὴ ὑπερβῆναι δωδεκαετίαν ἐκ τοῦ καιροῦ τῶν γάμων, εἰ δὲ οἱ τούτου κληρονόμοι ἀφήλικες εἶεν εἴτε πλείους, εἴτε ἁπλοῖς ὄντος πενταετίαν ἔχουσι μόνον εἰς τὸ κινῆσαι τὴν μέμψιν, ὡς νεαρ. ρ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κθ. τ' γ'. ια'

C Τὴν μοιχευθεῖσαν γυναῖκα καὶ εἰς μοναστήριον βληθεῖσαν ἔξεστι τῷ ἀνδρὶ εἴσω διετίας ἀναλαβεῖν εἰ βουληθῇ, εἰ δὲ ὁ εἰρημένος χρόνος παρέλθῃ πρὶν ἢ τοῦ αὐτὸν ἀναλαβέσθαι αὐτὴν τότε κουρεύεται, καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα λαμβάνει τὸ ὑπόλοιπον αὐτῇ βίον ἐν τῷ μοναστηρίῳ οὖσα. ὡς νεαρ. ρλδ'. κεφ. ιβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κη. τ' ζ'. κεφ α. θεμ. γ'. ιβ'

Πᾶς μισθωτὸς ἢ ἐμφυτευτὴς οἴκου εὐαγοῦς ἢ τόπου χεῖρον ποιῶν τὸ μισθωθὲν, ἢ ἐμφυτευθὲν αὐτῷ πρᾶγμα, ἢ ἀγνωμονῶν ἐπὶ διετίαν, ἀπαιτεῖται τὸν συμφωνηθέντα κανόνα καὶ ἀποκαθιστᾷ τὴν πρώτην ὄψιν τοῦ πράγματος. εἰ δὲ φύγῃ καὶ ἀφανὴς γένηται, τὸ ἱκανὸν τῷ σεπτῷ οἴκῳ ἐκ τῶν ἐκείνου πραγμάτων περιποιεῖται μὴ λογιζομένων αὐτῷ τῶν ἐμποιημάτων ὡς νεαρ. ρ' κ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ε. τ' β' κεφ. ιε. μὴ ἐναντιωθῇ δέ σοι τὸ κείμενον ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τοῦ κωδ. τ' δ'. δ' λβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κ'. τ' β'. κεφ δ'. ὅτι γ' ἔτη δεῖ ἀναμεῖναι τὴν ἀγνωμοσύνην τοῦ ἐμφυτευτοῦ, περὶ γὰρ παγανικῶν καὶ οὐχὶ ἐκκλησιαστικῶν διαλέγεται. ιγ'

D Οἱ μὴ πεμφθέντες εἰς νομὴν δανεισταὶ εἴσω διετίας κινοῦσι τοῖς πεμφθεῖσιν, ὡς β' ζ. τ' οβ'. δ' ι. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' ζ'. κεφ. ιβ'. ιδ'

Κατὰ τῆς ψήφου τῶν ἐπάρχων, ἔκκλητος μὲν οὐ γυμνάζεται λίβελλος δὲ βασιλεῖ ἐπιδίδεται ἐντὸς δύο ἐτῶν, ὡς β' ζ'. τ' μβ'. δ' α. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ. α. κεφ. ιγ'. ιε'

Οἱ ἄπορα κερματοῦντες τόπια μετὰ δύο ἔτη συντελεῖν ποσσιν, ὡς β' ια. τ' νθ'. δ' ζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νϛ'. τ' ιδ'. κεφ ζ'. ιϛ'

E Ὁ ἐρήμου ἀγροῦ ἐπιβὰς, ἐντὸς δύο μόνον ἐτῶν ἐναγέθω παρὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ, καὶ ἀναδιδοὺς αὐτὸν λαμβανέτω ἃ εἰς αὐτὸν ἐδαπάνησεν. ὡς β' ια. τ' νθ'. δ' η. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νϛ'. τ' ιδ'. κεφ. η. ιζ'

Μετὰ διετίαν κινοῦται ἡ ψῆφος ἐκκλήτου μὴ παρακολουθησάσης ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' ξγ'. δ' ι. καὶ νεαρ. μθ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' α. κεφ. ρκη. θεμ. ι. καὶ τ' β'. κεφαλ. ζ'. θεμ δ'. εἰ μὴ προφανῶς ἐστὶ παράνομος, ὡς β' μθ' τῶν διγ τ' α. δ' ιβ' καὶ ιθ'. καὶ τ' η. δ. α. τῶν δὲ βασιλικῶν β' θ'. τ' α. κεφ. ιβ'. καὶ ιθ'. καὶ μδ'. ιη'

Ὁ πρὸς χάριν ἄλλου ἀνατρέπων τὰ τυποθέσια ἐπὶ διετίαν εἰς ἔργον δημόσιον βάλλεται, ὡς β' μζ'. τ' κε. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' λα. κεφ. α. ιθ'

Περὶ τριετίας.

F Ὁ ἕλκων ὕδωρ ἐπὶ τρία ἔτη δι' ἀλλοτρίου ἀγροῦ ἐν εἰδήσει τοῦ δεσπότου τοῦ κτήματος, κτᾶται οὐκ οὖσαν αὐτῷ δουλείαν, ὡς β' γ'. τ' λδ'. δ' β'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νη. τ' ζ'. κεφ. β'. α'

β′ Τὰ κινητὰ πράγματα καλῇ πίστει κατεχόμενα ἐπὶ τριετίαν διασώζονται, ὡς β′ ζ′. τοῦ κωδ. τ′ A
λδ′. δ′ ϛ′. τῶν δὲ βασιλικῶν ϛ′ ι′. τ′ ιβ′. κεφ. ϛ′.

γ′ Ὁ ἐπὶ τρισὶ χρόνοις μὴ καταβαλὼν τὸ ἐμφυτευτικὸν τέλος πρὸς ἰδιωτικῶν προσώπων παρεχόμενον, ἐκπίπτει τῆς ἐμφυτεύσεως, ὡς ϛ′ δ′. τ′ ξϛ′. δ′ ϛ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ κ′ τ′ ϛ′. κεφ. ϛ′. εἰ δὲ οὐ δέξεται τοῦτο ὁ δεσπότης ἐπὶ τρισὶ χρόνοις, κερδαίνει αὐτὸ ὁ ἐμφυτευσάμενος, ὡς β′ α′ τοῦ κωδ. τ′ δ′. δ′ λϛ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ κ′. τ′ β′. κεφ. δ′. ἐπὶ δὲ τοῖς εὐαγέσιν οἴκοις εἴρηται παρὰ ζ′. κεφ. θ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ κ′. τ′ ϛ′. κεφ. ε′. ὅτι μέχρι δύο ἐτῶν καὶ μόνον εἰ μὴ παράσχωσιν αὐτὸ ἐκδιώκονται.

δ′ Τὸ καταβληθὲν ἐπὶ τρισὶ χρόνοις ἐνιαύσιον λεγάτον, πιστεύεται καὶ εἰς τοὺς ἑξῆς χρόνους δικαίως καταλελεῖφθαι καὶ ἀπαιτεῖται. εἰ μὴ ἄρα ὁ καταβαλὼν φανερῶς δείξῃ ὅτι ἐπὶ τρισὶ καὶ μόνον ὀφείλεται χρόνοις δοθῆναι, ὡς ϛ′ ϛ′ τοῦ κωδ. τ′ μβ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ μδ′. τ′ α′ κεφ. εε′. B

ε′ Τὰ δημόσια τέλη ἐπὶ τριετίαν μισθοῦνται, ὡς ϛ′ δ′ τοῦ κωδ. τ′ ξα′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ νϛ′. τ′ δ′. κεφαλ. δ′.

ϛ′ Εἰ ὁ μνηστευσάμενος κόρην ἐν ἀπουσίᾳ διάγων, μὴ διὰ τριετίας τὸν γάμον ἐκτελέσῃ, δύναται ἡ κόρη ἑτέρῳ συναφθῆναι, ὡς β′ ε′ τοῦ κωδ. τ′ α′. δ′ ϛ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ κη′. τ′ α′. κεφ. ια′.

ζ′ Ὁ παῖς τὸν πατέρα τριέτης γενόμενος ἀπαιτεῖ διατροφάς, ὡς ϛ′ η′. τ′ μϛ′. δ′ θ′. τῶν δὲ βασιλικῶν ϛ′ λα′. τ′ ϛ′. κεφ. ιγ′.

η′ Εἰ τὰ δυνάμενα ἀπὸ ναυαγίου φυλαχθῆναι πράγματα παρὰ τῶν ναυαγησάντων ἀλόγως τινὲς ὑφήρπασαν ὡς βαρυτέραν προσθήκην ποιήσαντες, ἐλεύθεροι μὲν ὄντες, ῥοπάλοις τυπτόμενοι ἐπὶ τρισὶ χρόνοις ἐξορίζονται. δοῦλοι δὲ ὄντες, φραγελλίζονται καὶ μεταλλίζονται, ὡς ϛ′ μζ′ τῶν διγ. τ′ θ′. δ′ δ′. τῶν δὲ βασιλικῶν ϛ′ κγ′. τ′ γ′ κεφ. λγ′. C

θ′ Πᾶσα χρηματικὴ δίκη ὑπεξῃρημένων τῶν εἰς δημοσίαν αἰτίαν ἀνηκουσῶν περὶ ὧν διαλαμβάνει β′ τῶν βασιλικῶν νϛ′. τ′ δ′. κεφ. τελευτ. περαιτέρω τριῶν ἐτῶν οὐκ ὀφείλει μηκύνεσθαι. ὡς β′ γ′. τ′ α′. δ′ ιγ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ ζ′. τ′ ϛ′. κεφ. ιγ′.

ι′ Πᾶς ὑποκείμενος τέλει οἱωδήποτε ἀπαιτούμενος αὐτὸ εἰ δείξει ἀποδείξεις παρελθόντων τριῶν ἐτῶν μὴ ἀπαιτείσθω τὸ ὀπίσθεν τούτων χρόνων ἐπιζητούμενα τέλη. ὡς β′ ι′ τοῦ κωδ. τ′ κϛ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ νϛ′. τ′ η′. κεφ. κθ′.

ια′ Ὁ παραιτησάμενος κληρονόμος ἐὰν μὴ παρὰ τῶν δανειστῶν ἐπράθη τὰ πράγματα ἕως τριῶν ἐνιαυτῶν λαμβάνει πάλιν αὐτά, ὡς β′ ϛ′ τοῦ κωδ. τ′ λα′ δ′ ϛ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ λε′. τ′ δ′. κεφ. λγ′.

ιβ′ Πᾶσα κατὰ τοῦ δημοσίου ἀπόφασις εἴσω τριῶν ἐνιαυτῶν ἀναψηλαφᾶσθαι δύναται. καθ′ ὅτι δὲ καὶ μετὰ βία ἔτη ὅτε προφανῶς ὁ δημόσιος περιεγράφη, ἢ προδέδωκέ τις τὴν δημοσίαν ὑπόθεσιν, ὡς β′ ι′ τοῦ κωδ. τ′ θ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ νϛ′. κεφ. ιζ′. D

ιγ′ Τῷ θέλοντι γενέσθαι μοναχῷ εἰ μὲν ὁ ἡγούμενος γνωρίζει αὐτὸν ὅτι οὐ τύχῃ δουλικῇ ὑπόκειται: ὅταν συνειδῇ δώσῃ τὸ μοναχικὸν σχῆμα. εἰ δὲ οὐ γνωρίζῃ, ἐντὸς μὲν τῶν τριῶν ἐτῶν οὐκ ἐνδύσῃ τοῦτον τὸ τοιοῦτον ἅγιον σχῆμα. μετὰ δὲ τριετῆ χρόνον παρέχει αὐτῷ τοῦτο, ὡς παρὰ ρκγ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ δ′ τ′ α′. κεφ α′. θεμ. δ′.

ιδ′ Ἐάν τις ἀγάγηται γυναῖκα καὶ μὴ δυνηθῇ ἐπὶ τριετίαν πρᾶξαι τὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀνδρὸς εἰς αὐτὴν δύναται ἡ γυνὴ ἀκινδύνως λῦσαι τὸν τοιοῦτον γάμον, ὡς παρὰ κβ′. κεφ. ε′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ κη′. τ′ E
ζ′. κεφ. η′. θεμ. β′.

Περὶ τετραετίας.

α′ Ἐντὸς τετραετίας ὁ δημόσιος ἐνάγεται ὑπὲρ ὧν ἐξεποιήσατο ἀλλοτρίων πραγμάτων περὶ τοῦ δεσπότου αὐτῶν, ὡς β′ ζ′ τοῦ κωδ. τ′ λβ′. δ′ β′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ ν′ τ′ ιγ′. κεφ. β′.

β′ Ὁ ὕπλιος τῶν ἀποκαταστάσεων ἐνιαυτός, ἤτοι ὁ ὡρισμένος σήμερον τετραετία ἐστίν, ὡς β′ β′ τοῦ κωδ. τ′ ηβ′ δ′ ζ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ ι′. τ′ λδ′. κεφ τελευτ.

γ′ Ὁ ἀκληρονόμητα πράγματα νεμηθεὶς ἐπὶ τέσσαρας ἐνιαυτοὺς ἔχει κατὰ τοῦ δημοσίου παραγραφήν, ὡς β′ ζ′. τοῦ κωδ. τ′ ζ′. δ′ α′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ γ′. τ′ ιγ′. κεφ. α′. F

δ′ Ὁ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως λόγος ἐντὸς τεσσάρων ἐνιαυτῶν μετὰ τὸν κε′. χρόνον ἐὰν μὴ ἐνεχθῇ καὶ πληρωθῇ σβέννυται, ὡς β′ β′ τοῦ κωδ. τ′ κα′. δ′ ζ′. καὶ τ′ ηγ′. δ′ ζ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ ι′. τ′ δ′. κεφ. μϛ′. καὶ τ′ λδ′. κεφ. τελευτ.

ε′ Ὁ δημόσιος ἐὰν εἴσω τετραετίας μηνυθῇ αὐτῷ τὰ βακάντια πράγματα καὶ ἀκληρονόμητα οὐκ ἔτι ἔχει ἀγωγήν, ὡς β′ μθ′ τῶν διγ. δ′ α′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ νϛ′. τ′ β′. κεφ. α′ θεμ. β′.

Καὶ

A Καὶ τὸ τοῦ ὑποθεματισμοῦ δίκαιον, καὶ τὸ τοῦ ὑπὲρ τὸ διπλάσιον ἐντὸς τετραετίας ἰσχυρίσθη κι- ϛ'
νεῖσθαι. ἰστέον δὲ ὅτι ῥητῶς μὲν τοῦτο τοῖς νόμοις οὐ διηγόρευται, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπὲρ, ὡς ἐμάθομεν ἐν τῷ ιβ'
τῶν βασιλικῶν τ' α. κεφ. α'. ἡ ἀποκατάστασις δίδοται διὰ τὴν ἡλικίαν, ἢ τὸν φόβον, ἢ τὴν πανουργίαν
ἢ τὴν ἀπουσίαν, ἢ τὴν ἐναλλαγὴν τῆς καταστάσεως, ἢ τὴν δικαίαν πλάνην, ὁ δὲ τέλειος τῆς ἀποκα-
ταστάσεως χρόνος τετραετής ἐστιν, ἰσχυρίσθη παρὰ τοῖς παλαιοῖς, καὶ τὸ περὶ τοῦ ὑποθεματισμοῦ, καὶ
τὸ περὶ τοῦ ὑπὲρ τὸν διπλασιασμὸν δίκαιον καὶ ἄχρι τετραετίας κινεῖσθαι, ὡς ἐκ μιᾶς τῶν εἰρημένων
αἰτιῶν τὴν ἀρχὴν λαμβάνον, καὶ τοῦτο κρατῆσαν ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἦλθε λοιπὸν εἰς νόμου τάξιν.

Περὶ πενταετίας.

B Η πενταετία τῆς δεϊνοφφισιόσο, ἤτοι κατὰ τῆς διαθήκης μέμψεως περὶ ἧς διαλαμβάνει β' γ' τοῦ α'
κωδ. τ' κη. δ' ιϛ'. κεφ. λδ'. τῶν δὲ βασιλικῶν ϐ' λδ'. τ' α. κεφ. λη. καὶ μεθ' τοῖς νέοις μετὰ τοὺς κε χρό-
νους τρέχει, ὡς ϐ' β' τοῦ κωδ. τ' μ' δ' ϐ'. τῶν δὲ βασιλικῶν ϐ' ι. τ' κγ'. κεφ. β'. μετὰ δὲ τούτους τοὺς χρό-
νους οὐ δυνατόν ἐστι κινεῖσθαι εἰ μὴ ἀπὸ μεγάλης καὶ δικαίας αἰτίας, ὡς δηλοῖ τὸ παρακείμενον σχόλιον
τῷ εἰρημένῳ μεθ' κεφ. τοῦ α' τ'. λδ' ϐ' τῶν βασιλικῶν.

Ο αἰχμάλωτος πέντε ἔτη δουλεύσας τῷ ἀναῤῥυσαμένῳ αὐτὸν ἐλευθεροῦται, ὡς β' η τοῦ κωδ. τ' ν' δ' β'
κ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λδ. τ' ϐ'. κεφ. τελευτ.

Τὸ ἀλόγως πέμπειν ῥεπούδιον, ἤτοι ἀποστάσιον, οὐ λύει τὸν γάμον δηλονότι ἕως ὅτε παρέλθῃ πενταε- γ'
τία ἐπὶ γυναικός. ἐπὶ δὲ ἀνδρὸς, ἐνιαυτός. ἀλλὰ καὶ ἡ μοιχευθεῖσα ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ὑπόκειται
τῷ ἀνδρὶ, ὡς β' ὁ τοῦ κωδ. τ' ιζ'. δ' η. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. ἐδόθη γὰρ ἀντὶ ταύτης τὸ ιϐ'
C κεφ. τῆς κβ' νεαρᾶς.

Τὸ μοιχικὸν μετὰ πενταετίαν σβέννυται, ὡς ϐ' μη τῶν διγ. τ' ε. δ' κϛ'. καὶ β' θ' τοῦ κωδ. τ' θ'. δ' κζ' δ'
τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' λζ' κεφ. κη θεμ. δ' καὶ κεφ. ξϐ'.

Εἴσω πενταετίας ὁ μὴ ἐναχθεὶς ἔτι ζῶν περὶ τῆς οἰκείας καταστάσεως εἰ τελευτήσει οὐ ζητεῖται μετὰ τοὺς ι
πέντε ἐνιαυτοὺς τὰ περὶ τῆς τύχης αὐτοῦ, ὡς β' μ' τῶν διγ. τ' ιε. τῶν δὲ βασιλικῶν ϐ' μη. τίτλος ια.
κεφ. α'.

Ο μοιχὸς μετὰ πενταετίαν οὐκ ἐνάγεται, ὡς β' μη τῶν διγ. τ' ε. δ' λ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ϛ'
λζ' κεφ. λ' καὶ με.

Εἴσω πενταετίας ἐκδικεῖ ὁ δεσπότης τὸν γεγονότα παρὰ γνώμην αὐτοῦ κουβικουλάριον οἰκέτην, ζ'
D ὡς β' ιϐ' τοῦ κωδ. τ' ε. δ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν ϐ' ϛ' κε. κεφ. ι.

Η εἰς τοὺς ἄρχοντας Κωνσταντινουπόλεως γινομένη δωρεὰ μετὰ διαδοχὴν, τῇ πενταετίᾳ κυροῦται. η
τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ συμπόνων αὐτῶν καὶ δομεστίκων, ὡς β' α τοῦ κωδ. τ' κγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν ϐ' ϛ'. τ' γ'.
κεφ τελευτ.

Μετὰ πενταετίαν τῆς ἐλευθερίας οὐδεὶς ἀναβοᾷ εἰς εὐγένειαν, ὡς β' μη τῶν διγ. τ' ιδ'. δ' δ'. τῶν δὲ θ'
βασιλικῶν ϐ' μη. τ' ι. κεφ. δ'.

Καὶ μετὰ θάνατον τῆς μοιχευθείσης γυναικὸς εἴσω πέντε ἐνιαυτῶν ψηφιζομένων ἐξότε ἡμάρτηται ι
ἡ μοιχεία, δύναταί τις κατηγορεῖν τοῦ μοιχοῦ, καὶ ϐ' μη τῶν διγ τ' ε. δ' θ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ'
λζ'. κεφ. ιγ'. θεμ. ε.

Κατὰ τρυφὴν καὶ παιγνίαν ἐφόνευσε τίς τινα καὶ ὁ ἀνθύπατος ἐπὶ πενταετίαν αὐτὸν ἐξορίσας ἀπε- ια
E δέχθη, ὡς β' μη τῶν διγ. τ' η. δ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' λθ'. κεφ. δ'.

Επὶ πενταετίαν ἐξορίζεται ὁ ἄρχων ἀνεχόμενος συνηγορεῖν αἱρετικῷ, ὡς β' β' τοῦ κωδ. τ' ϛ'. δ' η. ιϐ'
τῶν δὲ βασιλικῶν β' ν. τ' δ'. κεφ. ιη.

Πενταετίας παραδραμούσης οὐκέτι ζητεῖ ὁ δημόσιος τὸ κλεπτοτελωνηθὲν, ἤτοι τὸ ἀποκρυβὲν ἀ- ιγ'
κομμέρκευτον, ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς πενταετίας ἐν ᾧ μὴ φαίνεται τὸ πρᾶγμα μήτε κατὰ δόλον κρύπτεται
τυχὸν γὰρ δοῦλος ἐστὶ καὶ ἠλευθερώθη, ὡς β' δ'. τοῦ κωδ. τ' ξα. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νϛ'. τ' δ'. κεφ. β'.

Εὰν παρὰ τὴν διάταξιν τίς ἐκβιβασθῇ ἤτοι ἀπαιτηθῇ, ἢ ὀχληθῇ ὁ ἀπαιτήσας, ἢ ὀχλήσας δημευ- ιδ'
θῇ, καὶ ἐξορίᾳ πενταετίας ὑποβληθήσεται, ὡς νεαρὰ ειβ'. κεφ. δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' δ'. κεφ.
ϐ'. θεμ. β'.

F Εάν τις ἐν τελευταίᾳ βουλήσει κελεύσῃ ὡς τέλειον οἶκον γενέσθαι ὀφείλει εἴσω πέντε ἐνιαυτῶν οἰκοδο- ιε
μεῖσθαι, ὡς νεαρὰ ρλα. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ε. τ' γ'. κεφ. ζ'.

Τὸ δὲ πεκουλάτους ἔγκλημα μετὰ πενταετίαν οὐ κινεῖται, ὡς β' μη τῶν διγ. τ' ιγ'. τῶν δὲ βασιλι- ιϛ'.
κῶν β' ξ'. τ' με'. κεφ. η.

ζʹ Ὁ ἀποστὰς τῆς ἐκκλησίας καὶ γενόμενος ἕλλην ἢ ἰουδαῖος, καὶ μετὰ θάνατον κατηγορεῖται ἐντὸς πέντε χρόνων συναπλῶν· ὡς βʹ αʹ τοῦ κωδ. τʹ ζʹ. δʹ βʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ξʹ. τʹ ιδʹ. κεφ. κεʹ. A

Περὶ χρόνων ἑπτά.

αʹ Ἴμφας ἐστὶν ἤτοι νήπιος ὁ ἥττων τῶν ἑπτὰ ἐτῶν· ὡς βʹ ϛʹ τοῦ κωδ. τʹ θʹ. δʹ γʹ. καὶ τʹ λʹ δʹ ιζʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ μʹ τʹ αʹ. κεφ. ιεʹ. καὶ βʹ λεʹ. τʹ ιδʹ. κεφ. κγʹ. καὶ οὐ μνηστεύεται, ὡς βʹ κγʹ. τῶν διγ. τʹ αʹ. δʹ ιαʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ κηʹ. τʹ αʹ. κεφ. ιαʹ.

βʹ Διʼ ἑπταετίας τοῦ ἐκτοπισθέντος ὁ καταλειφθεὶς, καὶ τελευτήσας ὑπὲρ αὐτοῦ διασώζει τῆς γῆς.

γʹ Ἀπὸ ἑπτὰ χρόνων ἐνάγεταί τις, αὐθεντοῦντος τοῦ ἐπισκόπου, ὡς βʹ κϛʹ. τῶν διγ. τʹ ζʹ. δʹ κγʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ λζʹ. τʹ ζʹ. κεφ. κγʹ.

Περὶ ὀκτὼ χρόνων. B

αʹ Ὁ ἀναγνώστης ἐλάττων ὢν τῶν ὀκτὼ χρόνων οὐ χειροτονεῖται, ὡς παρὰ ρκγʹ. κεφ. κʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ γʹ. τʹ αʹ. κεφ. ϛʹ.

Περὶ δεκαετίας.

αʹ Τὰ ἀκίνητα μεταξὺ παρόντων διὰ δεκαετίας καὶ ἀπόντων εἰκοσαετίας τῇ χρονίᾳ νομῇ διασώζονται, ὡς βʹ ζʹ τοῦ κωδ. τʹ λʹ. καὶ λγʹ. καὶ ιδʹ. καὶ παρὰ ριθʹ. κεφ. ιηʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ηʹ τʹ ιʹ. καὶ ιαʹ ιβʹ καὶ ιδʹ. κεφ. ιαʹ.

βʹ Οὐκ ἀντιτίθεται τῷ ἰνδεβίτῳ κονδικτίῳ ἤτοι τῶν μὴ χρεωστουμένων καταβληθέντων δὲ τῇ ἀπαιτήσει ἡ τοῦ μακροῦ χρόνου παραγραφὴ ἤτοι ἡ τῶν ι καὶ κʹ. ἀλλʼ ἡ τῶν λʹ. ὡς βʹ ιβʹ τῶν διγ. τʹ ϛʹ. δʹ ιβʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ κδʹ. τʹ ϛʹ. κεφ. ιβʹ. C

γʹ Πολὺς χρόνος λέγεται καὶ ἡ δεκαετία, ὡς βʹ γʹ τοῦ κωδ. τʹ λδʹ. δʹ αʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ηʹ. τʹ βʹ. κεφ. αʹ.

δʹ Ὁ φυγὰς οἰκέτης διὰ χρήσεως οὐ διασώζεται, ὡς βʹ ϛʹ τοῦ κωδ. τʹ αʹ. δʹ αʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ξʹ τʹ ζʹ. κεφ. ϛʹ.

εʹ Τὰ πίστει κοινῇ ἁρμοσθέντα διὰ χρήσεως τῇ δεκαετίᾳ, ἢ καὶ εἰκοσαετίᾳ οὐ διασώζονται, ὡς βʹ ζʹ τοῦ κωδ. τʹ λγʹ. δʹ ϛʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ιʹ. τʹ ιαʹ καὶ ϛʹ.

ϛʹ Μετὰ δέκα ἔτη οὐκ ἀκυροῦται ἡ διαθήκη εἰ μὴ ἐν τῷ μέσῳ ὁ διαθέμενος εἴπῃ παρουσίᾳ μαρτύρων, ὅτι οὐ θέλω ταύτην ἐρρῶσθαι, ὡς βʹ ϛʹ τοῦ κωδ. τʹ κγʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ λεʹ. τʹ βʹ. κεφ. κβʹ.

ζʹ Ὁ χρόνος τῆς περὶ προικὸς ἀναργυρίας δεκαετία ἐστίν, ὡς παρὰ ρʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ κθʹ. τʹ γʹ. D

Οἱ ὑποδεχόμενοι τοὺς ἀπελάτας ἐπὶ δεκαετίαν ἐξορίζονται, ὡς βʹ μζʹ τῶν διγ. τʹ ιδʹ. δʹ γʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ξʹ. τʹ κεʹ. κεφ. γʹ θεμ. δʹ.

ηʹ Εἰ τοῖς εἰς μέταλλον ἀποδεδομένοις κατʼ ἀπειρίαν τοῦ δικαστοῦ μὴ ὁρισθῇ χρόνος, δέκα ἐνιαυτοὶ δοκοῦσιν ὁρισθῆναι τῇ καταδίκῃ αὐτῶν. ὡς βʹ μηʹ τῶν διγ. τʹ ιθʹ. δʹ δγʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ξʹ. τίτλος ναʹ. κεφ. κβʹ.

ιʹ Ἡ χρῆσις τῶν καρπῶν, καὶ ἡ δουλεία τοῦ συντεθέντος ἤτοι τῇ ἀχρησίᾳ ἐπὶ δέκα καὶ εἴκοσιν ἐνιαυτοὺς φθείρονται, ὡς βʹ γʹ τοῦ κωδ. τʹ λγʹ. δʹ ιγʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ ιϛʹ. τʹ ηʹ. κεφ. λβʹ.

ιαʹ Ὁ ποιήσας ἐν πόλει δέκα ἔτη δοκεῖ τὴν οἴκησιν ἐκεῖ ἔχειν, ὡς βʹ ιʹ. τοῦ κωδ. τʹ μʹ. δʹ βʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν κʹ. ιδʹ. τʹ βʹ. κεφ. βʹ. E

ιβʹ Ἐάν τις αἰτήσῃ παρὰ βασιλέως ἐξεῖναι αὐτῷ πανήγυριν ἐπιτελεῖν ἤτοι τὴν λεγομένην ἀτέλειαν, καὶ ἐπὶ δέκα ἔτη μὴ χρήσηται τῷ τοιούτῳ δικαίῳ ἐκπίπτει αὐτοῦ, ὡς βʹ ιʹ. τῶν διγ. τʹ ιαʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ νδʹ. τʹ ϛʹ. κεφ. ζʹ.

Περὶ χρόνων ιβʹ.

αʹ Ἡ πρὸ τῶν δώδεκα ἐτῶν γαμουμένη γάμον οὐ ποιεῖ εἰ δὲ προϋπῆν μνηστεία, αὕτη μένει, ὡς βʹ κγʹ. τῶν διγ. τʹ αʹ. δʹ ιʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ κηʹ. τʹ αʹ. κεφ. ιʹ. καὶ εἴ τις βούλοιτο λῦσαι ταύτην εἰ μὲν πρόστιμον ἐπηρωτήθη, ἀπαιτηθήσεται αὐτὸ ὡς παραβαίνων τὰ σύμφωνα. εἰ δὲ ἀῤῥαβὼν ἐδόθη μόνον, αὐτὸς διπλασιάζεται, ὡς βʹ ιʹ. τοῦ κωδ. τʹ αʹ. δʹ ιʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ κηʹ. τʹ βʹ. κεφ. βʹ. F

βʹ Αἱ θήλειαι μετὰ ιβʹ ἔτη ἔφηβοι κρίνονται, ὡς βʹ εʹ. τοῦ κωδ. τʹ ξʹ. δʹ γʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ λγʹ. τʹ ιθʹ. κεφ. γʹ.

Περὶ χρόνων δεκατεσσάρων.

αʹ Ὑποκαθίστωμεν τοῖς ἄῤῥεσιν ἕως δεκατεσσάρων χρόνων. ταῖς δὲ θηλείαις ἕως ιβʹ, ὡς βʹ κηʹ τῶν διγ. τʹ ϛʹ. τῶν δὲ βασιλικῶν βʹ λεʹ. τʹ ιʹ. κεφ. βʹ.

Ὁ ἐλάττων

A Ὁ ἐλάττων τῶν δεκατεσσάρων χρόνων οὐ βασανίζεται, ὡς β′ μή τῶν διγ. τ′ ιη. δ′ θ′. τῶν δὲ βασι- β′
λικῶν β′ ξ′. τ′ η. κεφ. θ′ ὅτι μάρτυς. ὡς β′ κβ′. τῶν διγ. τ′ ε. δ′ ιε. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ κά τ′ α. κεφ. ιϛ′.
Ὁ δεκατεσσάρων ἐτῶν γενόμενος καὶ διατίθεται καὶ ἐλευθεροῖ ἐν διαθήκῃ, ὡς ειθ′. παρὰ κεφ. γ′. γ′
τῶν δὲ βασιλικῶν β′ μή. τ′ κϛ′. κεφ. β′.

Περὶ χρόνων δεκαπέντε.

Πάντες οἷς ἐνταλθῇ φροντὶς τῶν δημοσίων ἔργων μέχρι δεκαπέντε ἐτῶν κινδυνεύουσι μόνοι μετὰ τῶν α′
αὐτῶν κληρονόμων εἰ ζημία συμβῇ. εἰς γὰρ τὰ τυχηρὰ οὐκ ἐνέχονται, ὡς β′ η. τοῦ κωδ. τ′ ια. δ′ η. τῶν
δὲ βασιλικῶν β′ νη. τ′ ιβ′. κεφ. η.
Βουλευτὴς ἢ ταξεώτης οὐ δύναται κληρικὸς ἢ ἐπίσκοπος χειροτονεῖσθαι, εἰ μὴ ἐν μοναστηρίῳ δεκα- β′
B πέντε ἔτη ἐποίησεν ἐκτελῶν τὸν μοναχικὸν βίον, ὡς παρὰ ρλζ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ γ′. τ′ α. κεφ. η.
ἀλλ᾿ οὐδὲ ἕτερός τις λαϊκὸς εὐθέως ἐπίσκοπος χειροτονεῖται εἰ μὴ πρότερον τρεῖς μῆνας ποιήσῃ ἐν κλη-
ρικοῖς τελῶν, ὡς παρὰ ρκγ′. κεφ. ε. ὅπερ οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. ὅτι δὲ σχολάζει θρόνος εἰ μὴ ἐντὸς
μηνῶν ἓξ παρὰ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν πρώτων τῆς πόλεως γένηται ψήφισμα. τότε ὁ μέλλων χειροτονῆ-
σαι κινδύνῳ τῆς ἰδίας ψυχῆς, ὃν βούλεται χειροτονεῖν δύναται, καὶ ὁ παρὰ τὴν διάταξιν ταύτην χει-
ροτονῶν ἐπίσκοπος ἐπὶ ἓν ἔτος χωρίζεται τῆς λειτουργίας, ὡς παρὰ ρκγ′. κεφ. ϛ′. ὅπερ οὐκ ἔστιν εἰς τὰ
βασιλικά.
Ὁ ἀδήλοις ἀγροῖς δωρούμενος καὶ δίκην παρέχει διατιμώμενος εἰς ιε ἔτη, ὡς β′ ν′ τ′ ιγ′. δ′ λε. τῶν γ′
δὲ βασιλικῶν β′ μζ′. τίτλος κεφ. ζι. θεμ. γ′.

C

Περὶ χρόνων δέκα ἕξ.

Ὁ τὸν ἓξ καὶ δέκατον ἀνύων ἐνιαυτὸν, οὐ γίνεται σιτώνης, ὡς β′ ν′ τῶν διγ. τ′ ε τῶν δὲ βασιλικῶν β′ νδ′. α′
τ′ ε. κεφ. β′.

Περὶ χρόνων δεκαεπτά.

Ὁ πλησιάζων τοῖς δεκαεπτὰ ἔτεσι καὶ ἀρξάμενος τοῦ ιη. δύναται συνηγορεῖν, ὡς β′ γ′ τ′ α. δ′ α. τῶν α′
δὲ βασιλικῶν β′ η. τ′ α. κεφ. α. θεμ. γ′.
Ὁ προκουράτωρ μὴ ἔστω ἧττον τῶν ιζ′ ἐτῶν, ὡς β′ γ′. τ′ ϛ′. β′
Ὁ ἥττων τῶν δεκαεπτὰ ἐνιαυτῶν οὐδὲ κατὰ φιδεϊκόμμισσον δίδωσιν ἐλευθερίαν χωρὶς τελευταίας βου- γ′
λήσεως, ὡς β′ μ′ τῶν διγ. τ′ α. δ′ κ′. καὶ τ′ β′. δ′ ε. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ μή. τ′ α. κεφ. κ′. καὶ τ′ β′ κεφ. α.

D

Περὶ χρόνων ιη.

Ἡ τελεία καὶ μεγάλη ἥβη τῶν ἀρρένων, δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη εἰσίν. ὡς β′ λδ′. τ′ α. δ′ ιγ′. τῶν δὲ βα- α′
σιλικῶν β′ μδ′. τ′ ιδ′. κεφ. ιγ′. καὶ Ινστ. α. τ′ ι. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ λγ′. τ′ α. κεφ. μζ′.
Ὁ υἱοθετῶν μείζων ὀκτὼ καὶ δέκα ἔτεσιν ὀφείλει εἶναι τοῦ υἱοθετουμένου, ὡς Ινστ. α. τ′ ι. τῶν δὲ βασι- β′
λικῶν β′ λγ′. τ′ α. κεφ. μζ′. θεμ. ε.
Ἡ αἰτήσασα συγγνώμην ἡλικίας τὰ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη ὀφείλει πληρῶσαι, ὡς β′ β′. τ′ μδ′. δ′ β′. τῶν γ′
δὲ βασιλικῶν β′ ι. τ′ κζ′. κεφ. β′. θεμ. β′.
Ἐάν τις ἐν διαθήκῃ καταλίπῃ κληρονόμον ἧττονα τῶν δεκαοκτὼ ἐτῶν καὶ αἰχμαλωτισθῇ, ἀμελή- δ′
E σας ὁ γραφεὶς περὶ τὴν ἀνάρρυσιν τοῦ γράψαντος αὐτὸν κληρονόμον, συγγινώσκεται διὰ τὴν τοιαύτην
ἀτελῆ ἡλικίαν. ὡς παρὰ ειε. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ λε. τ′ η. κεφ. λϛ′. θεμ. τελευταῖον.

Περὶ χρόνων κ′.

Ὁ ἑαυτὸν πωλῶν, πρόσκειμα ὑφίσταται μείζων ὢν τῶν κ′ ἐνιαυτῶν, ὡς Ινστ. α. τ′ α. καὶ β′ α. τ′ α. α′
δ′ α. καὶ β′ μ′, τ′ ιγ′. δ′ α καὶ τ′ ιδ′. δ′ β′. ἅτινα οὐκ εἰσὶν εἰς τὰ βασιλικά, εἰ καὶ οἱ τίτλοι οὗτοι κεῖν-
ται, ἐν β′ μή. τῶν δὲ βασιλικῶν τ′ θ′ καὶ ι.
Ὁ ἥττων τῶν κ′ ἐνιαυτῶν οὐ δύναται ἐν ζωῇ ἐλευθεροῦν εἰ μὴ κατὰ τὴν νομικὴν παρατήρησιν, ὡς β′
β′ μ′ τῶν διγ. τ′ β′ δ′ ι. καὶ θ′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ μή. τ′ β′. κεφ. ι. θεμ. β′ καὶ γ′. καὶ κεφ. θ′.
F Οἱ μείζονες τῶν κ′ ἐνιαυτῶν αἰτοῦσι συγγνώμην ἡλικίας, ὡς β′ β′ τ′ μδ′. δ′ β′. τῶν δὲ βασιλικῶν β′ γ′
ι. τ′ κζ′. κεφ. β′.
Ὁ ἐπιβὰς τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ κ′ ἐνιαυτοῦ καλῶς ἐλευθεροῖ, ὡς β′ μ′ τῶν διγ. τ′ α. δ′ α. τῶν δ′
δὲ βασιλικῶν β′ μή τ′ α′. κεφ. α.
Ὁ ἥττων τῶν κ′ ἐτῶν, οὐ δύναται πωλεῖν ἐπὶ ὅρῳ ἐλευθερίας, ὡς β′ ιη. τ′ ζ′ δ′ δ′. τῶν δὲ βασιλικῶν ε′
β′ ιθ′. τ′ ζ′. κεφ. δ′.

ς' Ο ἥττων τῶν κ' ἐτῶν οὐ δύναται δικάζειν, ὡς β' δ' τῶν διγ. τ' η. δ' μα'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' A
ϛ'. κεφ. μα'.

ζ' Τὰ ἐγκλήματα κ' ἐνιαυτοῖς φθείρονται, ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' κβ'. δ' ιβ'. καὶ β' μδ' τῶν διγ. τ' γ'. δ' ιβ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' μα' κεφ. μζ'. καὶ β' να'. τ' γ'. κεφ ιβ'. χωρὶς τοῦ τῆς μοιχείας ὡς β' μη' τῶν διγ. τ' ε. δ' κϛ'. καὶ β' θ' τοῦ κωδ. τ' θ'. δ' κζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' λξ'. κεφ κη'. θεμ. δ'. καὶ κεφ. ξ' β'. καὶ τοῦ δὲ πεκουλάτου, ἤτοι τοῦ καταβλαπτόντων ἱερὰ ἢ δημόσια χρήματα, ἢ τὰ δωρηθέντα θεῷ, ὡς β' μη' τῶν διγ. τ' ιγ'. δ' η. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ' τ' μζ'. κεφ. ι'. ταῦτα γὰρ τῇ πενταετίᾳ σβέννυται. τὸ δὲ περὶ ὕβρεως δι' ἐνιαυτοῦ, ὡς β' θ' τοῦ κωδ. τ' λε' δ' ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' κα'. κεφ. μη'.

η' Ο ἐπὶ κ' ἔτη στρατευσάμενος ἀπέχεται πολιτικῶν λειτουργιῶν, ὡς β' κζ' τῶν διγ. τ' α'. δ' θ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λη' τ' α' κεφ. θ'. θεμ β'.

θ' Εν τοῖς πολιτικοῖς λογοθεσίοις ἡ παρὰ τὴν ψῆφον πλάνη καλῶς ἀναψηλαφᾶται μετὰ δέκα καὶ B
εἴκοσιν ἐνιαυτοὺς, ὡς β' ι'. τ' η. δ' ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νδ'. τ' ι. κεφ. ϛ'.

ι' Εάν τις καλῇ πίστει διέτριψεν ἐν ἐλευθερίᾳ ἐπὶ εἴκοσιν ἐνιαυτοὺς ἢ κακῇ πίστει ἐπὶ μ'. οὐ δύναται περὶ τύχης ὀχλεῖσθαι, ἔτι εἰ μὴ ἐστὶ φυγάς, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' κβ'. δ' α'. καὶ τ' λθ'. δ' ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μη'. τ' κδ'. κεφ. α'. καὶ β' ν'. τ' ιδ'. κεφ. ϛ'.

ια' Η παραγγελία τῶν βακάντων ἤτοι τῶν ἀκληρονομήτων πραγμάτων τετραετίᾳ περιγράφεται, εἰ δὲ ἤρχθη ἡ περὶ τούτων δίκη, καὶ ὑπὲρ τοὺς κ' ἐνιαυτοὺς ἐκτείνεται, ὡς β' μθ'. τ' ιδ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νϛ'. τ' β'. κεφ. α'. θεμ. β'. ἐπὶ δὲ τῇ οὐσίᾳ τῶν ῥιψοκινδύνων ἤτοι ἀναζητουμένων κ' ἔτη φυλάττονται, ὡς β' μη. τ' ιζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' μθ'. κεφ β'. καὶ δ'. καὶ αἱ δίκαι αἵ τινες ἀπὸ τοῦ πράτου δηλάτορος, ἤτοι κατὰ μηνυτοῦ παραδίδοσθαι λέγονται, καὶ ἐπὶ τῶν ἀκληρονομήτων, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων C
πραγμάτων ὑπὲρ τοὺς κ' ἐνιαυτοὺς ἐκτείνονται, ὡς β' μ' θ'. τ' ιδ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νϛ'. τ' β'. κεφ. α'. θεμ. β'.

Περὶ χρόνων κε'.

α' Επίτροπος ἢ κουράτωρ εἰ μὴ ἔστι κε' ἐνιαυτῶν ὁ ἐπιτροπευθεὶς οὐχ ὑποθετεῖται αὐτόν, ὡς β' α'. τ' ζ'. δ' ιζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λγ'. τ' α'. κεφ. ιγ'. θεμ. δ'.

β' Ο ἥττων τῶν κ' ἐνιαυτῶν εἰς φροντίδα οὐ καλεῖται πλὴν ἐπὶ τούτῳ τῷ θέματι ἀρχθεὶς ὁ κε χρόνος ἀντὶ πεπληρωμένου παραλαμβάνεται, ὡς β' ι' τῶν διγ. τ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νδ' τ' δ'. κεφ. ζ'.

γ' Ο πληρώσας τὸν κε ἐνιαυτὸν τέλειός ἐστι, καὶ ὁ μὴ πληρώσας ἀτελής, καὶ οὐ δύναται κυρίως διοικεῖν τὰ ἴδια, ὡς β' δ'. τ' δ'. δ' α'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ι. τ' δ'. κεφ. α'. D

δ' Ο μείζων τῶν κε ἐνιαυτῶν νόμον ἀγνοήσας οὐ συγγινώσκεται, ὡς β' α. τ' ζ'. δ' ϛ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' β'. τ' δ'. κεφ. ια.

ε' Ο ἥττων τῶν κε ἐνιαυτῶν διοικῶν λόγους οὐκ ἀπαιτεῖται, ὡς β' ε. τ' λ'. δ' ε. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λζ'. τ' δ'. κεφ. η.

ϛ' Καὶ μετὰ τὸν κε χρόνον οἱ ἄσωτοι, καὶ οἱ μαινόμενοι κουρατωρεύονται, ὡς β' ε. τ' ο. δ' α. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λη. τ' ι. κεφ. ιζ'.

ζ' Διάκονος ἢ ὑποδιάκονος ἥττων τῶν κε ἐνιαυτῶν οὐ γίνεται, ὡς νεαρὰ ρκγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' γ'. τ' α. κεφ. κϛ'.

η' Εὰν ἡ ἐπιτροπευθεῖσα παρά τινος, καὶ λόγους λάβῃ τῆς διοικήσεως καὶ ὑπερβῇ τὸν κε ἐνιαυτὸν δύναται ταύτην ἀγαγέσθαι ὁ τοῦ ἐπιτρόπου υἱός, ὡς β' ε τοῦ κωδ. τ' ϛ'. δ' ε. καὶ αὕτη μὲν ἡ διάταξις E
οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. ἔστι δὲ ἀντὶ ταύτης τὸ ξϛ' δ' τοῦ β' τ' τοῦ κδ'. β' ἐν β'. τῶν βασιλικῶν κη' τ' ε. κεφ. ιη.

θ' Οἱ λόγοι τοῦ κουράτορος περὶ τοῦ κε ἔτους τοῦ ἀφήλικος οὐκ ἀπαιτοῦνται ἐφ' ὅσον μένει κουράτωρ ὡς β' ε τοῦ κωδ. τ' λζ'. δ' ιδ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λη. τ' θ'. κεφ. κγ'.

ι' Εὰν ὁ ἀφῆλιξ συγγνώμην ἡλικίας αἰτήσας δωρήσηταί τινι οὐκ ἔρρωται ἡ δωρεὰ εἰ μὴ ἄρα μετὰ τοὺς κε ἐνιαυτοὺς δέκα, ἢ κ' ἐνιαυτοὶ παραδράμωσιν, ὡς β' ε τοῦ κωδ. τ' οδ'. δ' δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ι. τ' δ'. κεφ. τελευταῖον.

ια' Οἱ παῖδες εἰ καὶ αὐτεξούσιοι εἰσὶ μέχρι τοῦ κε ἐνιαυτοῦ λόγοις σχολάζοντες οὐ λειτουργοῦσιν, ὡς β' ι. τοῦ κωδ. τ' ν'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νδ'. τ' ζ'. κεφ. ι. F

Περὶ χρόνων κθ'.

α' Μετὰ τὸν κε ἐνιαυτὸν καὶ τὸν οὐτίλιον ἤτοι χρήσιμον τουτέστι τὸν κθ' δύναται ὁ ἐπίτροπος τὴν ἐπιτροπευθεῖσαν πρὸς γάμον ἀγαγέσθαι μετὰ τὸ δοῦναι τοὺς λόγους, ὡς β' κγ' τῶν διγ. τ' β'. δ' ξϛ'. τῶν δὲ βασι-

A δὲ βασιλικῶν β' κή. τ' ι. κεφ. ιη. ζήτει καὶ β' μη. τ' ι. δ' ζ'. ἐν β' τῶν βασιλικῶν ξ' τ'. λξ'. κεφ. θ'. καὶ
εὑρήσεις περὶ ἐνιαυτοῦ κς'.

Ἀφῆλιξ ἐπενεγκὼν ὅρκον εἰ περιεγράφη εἰς τοῦτο ἔχει ῥεπλικατιῶνα καὶ οὕτω κογνίζει τουτέστιν ἀναζο- β'
πὴν τῆς αἰτίας διαγνωσθείσης ἕως τοῦ κθ' ἐνιαυτοῦ, ὡς β' ιβ'. τ' β'. δ' θ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κβ'. τ' ι.
κεφ. ς'. θεμ. δ'.

Καὶ ἡ ἐμφύτευσις, ἤτοι ἐκμίσθωσις μέχρι τοῦ κ' χρόνου ὑπεξαιρεῖται, ὡς β' α. τ' β'. δ' κδ'. ἡ δὲ γ'
διάταξις αὕτη οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά, οὐδὲ μέμνηται κθ' χρόνων, ἀλλὰ μόνον κ'. περὶ δὲ κθ' δια-
λαμβάνει ἡ ρκ' νεαρὰ ἐν β' ι. τῶν βασιλικῶν τ' β'. κεφ. ι.

Περὶ χρόνων λ'.

B Η τῆς κληρονομίας ἀπαίτησις οὐκ ἐκβάλλεται διὰ μακροῦ χρόνου, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' λδ'. δ' δ'. α'
καὶ β' ς'. τ' λ'. δ' ς'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ν'. τ' ιβ'. κεφ. δ'. καὶ β' λέ. τ' ιδ'. καὶ οδ'.

Η ἐπὶ τῇ προάσει ἀγωγὴ μακροῦ χρόνου παραγραφῇ οὐκ ἐκβάλλεται, ὡς β' η. τοῦ κωδ. τ' μδ'. δ' β'
κέ. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιθ'. τ' ιθ'. κεφ. κέ.

Η περὶ ἀπαιτήσεως κληρονομίας, καὶ πᾶσα προσωπικὴ ἀγωγὴ διὰ τριακονταετίας ἀναιρεῖται, ὡς γ'
β. γ' τοῦ κωδ. τ' λά. δ' ζ'. καὶ β' δ' τοῦ κωδ. τ' ιη. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μβ'. τ' α. κεφ. ιζ'. καὶ β' κς'. τί-
τλος γ'. κεφ. β'.

Η φαβιανὴ διηνεκής ἐστιν, ὡς β' λή τῶν διγ. τ' ι. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μθ'. τ. ς'. κεφ. γ' θεμ. ς'. δ'

Τὸ φινιουμ ρεγουνδόρουμ, ἤτοι τὸ περὶ ὅρων καὶ ὁροθεσίων δικαστήριον τῇ ἀνεπιφωνήτῳ τριακονταετίᾳ ε'
C σβέννυται, ὡς β' γ' τοῦ κωδ. τ' λθ'. δ' ς'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νη τ' θ'. κεφ. τελευταῖον.

Αἱ προσωπικαὶ ἀγωγαὶ τριακονταετίᾳ σβέννυνται, εἰ μὴ ἐντερρυπλευθῇ, ἤγουν διακοπῇ ὁ χρόνος ς'
δι' ὑπομνήσεως κατὰ κέλευσιν βασιλέως ἢ ἄρχοντος, ὡς β' ζ' τοῦ κωδ. τ' λθ'. δ' γ'. καὶ τ' μ'. δ' α. τῶν
δὲ βασιλικῶν β' ν'. τ' ιδ'. κεφ. ι. καὶ τ' ιι. κεφ. ά.

Χωρὶς βίας ὁ λ' ἔτη ἀπεριχόπως νεμηθεὶς διασώζει, ὡς β' η τοῦ κεφ. τ' δ'. δ' τελευταία. τῶν δὲ βα- ζ'
σιλικῶν β' ν' τ' γ'. κεφ. ιθ'.

Αἱ τεμποράλιαι ἀγωγαί, ἤτοι αἱ πρόσκαιροι καὶ ἐμπρόθεσμοι τῇ τριακονταετίᾳ σβέννυνται, καὶ οὐ- η'
τε ἐν τῶν ζ' ιῶν διπλῶν δικαστηρίων οἷον τὸ περὶ κοινῶν πραγμάτων διαιρέσεως περὶ οὗ διαλαμβάνει
β' ιβ' τῶν βασιλικῶν τ' β' τὸ περὶ φαμιλίας διαιρέσεως περὶ οὗ διαλαμβάνει β' μβ'. τ' γ' τὸ πε-
D ρὶ ὅρων ἰθυνομένων, περὶ οὗ διαλαμβάνει β' νη. τ' θ'. ά διπλᾶ λέγονται ὅτι ἐπὶ τούτων ἑκάτερον μέρος
καὶ ἐνάγει καὶ ἐνάγεται, ὡς φησὶ β' ιβ'. τ' β'. κεφ. β. καὶ β' νη. τ' θ'. κεφ. ιά. καὶ β' μβ'. τ' γ'. κεφ. β. θεμ.
β. οὔτε ἡ φούρτη ἤτοι ἡ περὶ τῆς κλοπῆς ἀγωγὴ περὶ ἧς διαλαμβάνει β' ξ' τῶν βασιλικῶν τ' ιβ'. οὔτε
ἡ προσοκίο τουτέστιν ἡ περὶ κοινωνίας ἣ ἐστὶν ἐν β' τῶν βασιλικῶν ιβ'. οὔτε ἡ βονόρουμ ῥαπτόρουμ, ἤτοι ἡ
περὶ κινητῶν πραγμάτων βιαίως ἁρπαγέντων περὶ ἧς διαλαμβάνει β' ξ' τῶν βασιλικῶν τ' ιζ'.
πλέον τῶν λ' ἐτῶν ἰσχύει, ὡς β' ζ'. τοῦ κωδ. τ' μ' δ' α. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ν'. τ' ιι. κεφ. α. καὶ τὸ παρα-
κείμενον τούτῳ σχόλιον. ἰστέον δὲ ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς κλοπῆς ἀπαιτοῦσα τὸ διπλάσιον ἀγωγὴ οὐκ ἀπόλυται
ἐφ' ὅσον ζῇ ὁ κλέψας, ὡς β' τῶν βασιλικῶν ξ'. τ' ιβ'. κεφ. λθ'.

Ὁ λ' ἔτη γεωργήσαντες συντελεσταὶ καὶ μὴ ὦσιν ἐναπόγραφοι, ὡς β' ιά τοῦ κωδ. τ' μη. δ' ιθ'. θ'
E τῶν δὲ βασιλικῶν β' νέ. τ' ά. κεφ. ιη.

Αἱ ἀπὸ διοικήσεως τικτόμεναι τέσσαρες ἀγωγαί, ἤτοι ἡ περὶ ἐντολῆς, ἢ κατ' ἐπιτρόπων, ἢ περὶ διοι- ι'
κήσεως πραγμάτων ἀλλοτρίων, ἢ περὶ πραγμάτων διοικηθέντων, ὡς παρὰ ἐπιτρόπων πᾶσαι προσω-
πικαί εἰσιν, ὡς β' β' τοῦ κωδ. τ' ιη. δ' κγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιζ'. τ' β'. κεφ. κγ'.

Ἐὰν ὁ πατὴρ τοῦ ἐναπογράφου γεωργῇ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ, ὁ δὲ υἱὸς μένει διὰ τοῦτο ἀνενόχλητος ἐπὶ λ', ἢ μ' ιά
χρόνους, οὐ προσχρηματίζεται ὁ δεσπότης, ὡς β' ιά. τ' ξς'. δ' ς'. τ' μη. δ' κβ'. καὶ ὁ μὲν ξς' τ' ἐξελή-
φθη ἐν β'. τῶν βασιλικῶν νς' τ'. ιε. ἡ δὲ περὶ τοῦ ἐναπογράφου διάταξις παρελείφθη, τοῦ δὲ μη. τ'. ἡ κβ
δ' ἐστὶν ἐν β' νέ. τῶν βασιλικῶν. τ. ά. κεφ. κέ.

F Ὁ ἐπὶ λ' ἔτη μείνας ἐν κολλεγίῳ ἢ βούργῳ τουτέστιν ἐν οἱῳδήποτε σωματείῳ οὐκ ἐνάγεται περὶ γε- ιβ'
ωργίας, ὡς β' ιά. τ' ξς'. δ' ς'. καὶ ὁ μὲν ιά τ' ἐξελήφθη ἐν β' τῶν βασιλικῶν νς' τ' ιε. ἡ δὲ διάταξις
αὕτη παρελείφθη.

Μετὰ τὴν ἥβην ἡ τριακονταετία τοῖς αὐτεξουσίοις παισὶν ἀντίκειται ζητοῦσι τὰ ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐ- ιγ'
τοῖς διαφέροντα, ὡς νεαρὰ κβ. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κή. τ' ιδ'. κεφ. α. περὶ τὸ τέλος.

Ἐὰν καλῇ πίστει νεμηθῇ τις πρᾶγμα ἕτερος δὲ κακῇ πίστει αὐτὸ ἀγοράσῃ ἐντὸς λ' ἐτῶν ἐνάγεται, ιδ'

ὡς χρεωστῇ πίστει νεμηθεὶς, ὡς παρὰ ειθ΄. κεφ. η΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ι΄. τ΄ ιδ΄. κεφ. ια΄. A

ιε΄ Τῇ κατὰ τῶν ἐπιτρόπων ἀγωγῇ τριακονταετία ἀντίκειται, ὡς β΄ ι΄ τοῦ κωδ. τ΄ ια΄. δ΄ η΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ λη΄ τ΄ γ΄. κεφ. κθ΄.

ιϛ΄ Τοῖς νέοις μετὰ τὸν κε΄ χρόνον τρίχει τῆς δεινοφφισιόσο, ἤτοι τῆς μέμψεως τῆς διαθήκης ἡ πενταετία, ὡς β΄ β΄ τοῦ κωδ. τ΄ μ΄. δ΄ β΄ καὶ γ΄. τ΄ κη΄. δ΄ ιϛ΄. καὶ τ΄ κθ΄. δ΄ ε΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ι΄. τ΄ κγ΄. κεφ. β΄. καὶ β΄ λθ΄. τ΄ α΄. κεφ. λη΄. καὶ β΄ μα΄. τ΄ δ΄. κεφ. ιδ΄.

ιζ΄ Αἱ τῷ φίσκῳ διαφέρουσαι ἀγωγαὶ ἀναιροῦνται τῇ τοῦ χρόνου παραγραφῇ τῇ τῆς εἰκοσαετίας δηλονότι. ὅσαι γὰρ περὶ τοῦ φίσκου ἀγωγαὶ κινοῦνται κατά τινων δυνάμεναι ὑπερβαίνειν τὴν εἰκοσαετίαν τῇ τριακονταετίᾳ σβέννυνται, ὡς β΄ ι΄. τοῦ κωδ. τ΄ α΄. δ΄ ϛ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ιϛ΄. τ΄ β΄. κεφ. ι΄. καὶ β΄ μθ΄ τῶν διγ. τ΄ ιδ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ιϛ΄. τ΄ β΄. κεφ. α΄. θεμ. β΄. καὶ σημείωσαι ὅτι περὶ ἀγαγῶν κινουμένων παρὰ τοῦ φίσκου εἰς ἐκδίκησιν πραγμάτων ἃν οὐδέποτε ἐδίωσεν ἡ διάταξις διαλέγεται. οὐ μήν τοι περὶ ὧν πραγμάτων κατεῖχε καὶ ἀπώλεσεν. ἐκεῖ γὰρ τὴν μ΄ ἐπιαν ἔχει, ὡς β΄ ια΄ τοῦ κωδ. τ΄ ξβ΄. δ΄ ιβ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ιϛ΄. τ΄ ιδ΄. κεφ. λα΄. B

ιη΄ Οἱ ποιήσαντες λ΄ ἔτη εἰς τὴν γῆν ἀπὸ τῆς γεωργίας ἀναχωρεῖν οὐ δύνανται. οὗτοι δὲ οἱ λεγόμενοι κολωνοί, ὡς β΄ ια΄ τοῦ κωδ. τ΄ μη΄. δ΄ κγ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ νε΄. τ΄ α΄. κεφ. κβ΄.

ιθ΄ Οὐκ ὀφείλει πρεσβύτερος χειροτονεῖσθαι εἰ μὴ πληρώσῃ λ΄ ἔτη ὡς παρὰ κγ΄. κεφ. κ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ γ΄. κεφ. κϛ΄. τ΄ α΄.

Περὶ χρόνων λε΄.

α΄ Ὁ ἐπίσκοπος χειροτονούμενος οὐκ ὀφείλει ἧττον τῶν λε΄ χρόνων εἶναι κατὰ φησὶ τῆς ρκγ΄ νεαρᾶς. κεφ. C
γ΄. ὅπερ οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά. ἐδέχθη γὰρ μᾶλλον τὸ τῆς ρλζ΄ νεαρᾶς. κεφ. α΄. ὅπερ καὶ λ΄ χρόνων αὐτὸν ὑπάρχοντα ἐπιζήτει χειροτονεῖσθαι, ὡς β΄ γ΄ τῶν βασιλικῶν, τ΄ α΄. κεφ. η΄.

Περὶ χρόνων μ΄.

α΄ Ἡ μὴ τριακονταετίᾳ ἀναιρουμένη ἀγωγὴ τῇ μ΄ ἐτίᾳ σβέννυται, καὶ οὐδὲ περὶ καταστάσεως μετὰ μ΄ ἔτη τις ἐνάγεται, ὡς β΄ ζ΄ τοῦ κωδ. τ΄ λθ΄. δ΄ ϛ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ι΄. τ΄ ιδ΄. κεφ. ϛ΄.

β΄ Μετὰ μ΄ ἔτη περὶ παρελθόντος δημοσίου, ἤτοι περὶ ὀπισθοτελειῶν οὐκ ἐνάγεταί τις, ὡς β΄ ζ΄ τοῦ κωδ. τ΄ λθ΄ δ΄ ϛ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ι΄. τ΄ ιδ΄. κεφ. ζ΄. ἐν ᾧ οὐδὲν δηλοῦται τοιοῦτον ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῷ πλάτει τοῦ Θαλελαίου. Θεόδωρος δὲ τοῦτο φησὶ ὁ ἑρμουπολίτης προσθεὶς, ὅτι εἰ καὶ τὰ τοῦ παρελθόντος χρόνου τελέσματα μὴ ἀπαιτεῖται, τέως τὰ τοῦ μέλλοντος μεθοδεύεται, ὡς β΄ ια΄ τοῦ κωδ. τ΄ μη΄. δ΄ θ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ νε΄. τ΄ α΄. κεφ. η΄. D

γ΄ Ὁ μετὰ ἐναγωγὴν ἡσυχάσας μ΄ ἔτη οὐκέτι δύναται κινεῖν, ἀλλ᾽ οὐδὲ ὁ κληρονόμος αὐτοῦ, ὡς β΄ ζ΄. τ΄ λθ΄ δ΄ β΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ι΄ τ΄ ιε΄. κεφ. α΄. ὅτι πᾶσα ἀγωγὴ κατηντηθεῖσα εἰς τὸ δικαστήριον καὶ σιωπηθῇ ἐκπίπτεται εἰς τεσσαρακονταετίαν.

δ΄ Ὁ τὸν οἱονδήποτε ἀγρὸν νεμηθεὶς ἐπὶ μ΄ ἔτη οὐκέτι ἐνάγεται εἰ μὴ εἰς τὸ δοῦναι τὸν κανόνα, ὁ δὲ χρεώστης κανόνος ἀπὸ βασιλέως λαβὼν ἀγρὸν, καὶ ἐπὶ μ΄ ἔτη μηδὲν καταβαλὼν, οὐδὲ περὶ κανόνος ἔτι ἐνάγεται, ὡς ια΄. τοῦ κωδ. τ΄ ξβ΄. δ΄ τελευταίᾳ κατὰ τὸν Θεόδωρον. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ιϛ΄. τ΄ ιδ΄. κεφ. τελ.

ε΄ Ἡ τῶν σπιλδροίκων ρ΄ ἐτία ἧς μέμνηται β΄ α΄ τοῦ κωδ. τ΄ β΄. δ΄ κγ΄. μ΄ ἐτία ἐστὶ σήμερον. ἔχουσι δὲ καὶ τοὺς λ΄ χρόνους, καὶ τοὺς κ΄ καὶ ι΄ καὶ τρεῖς, καὶ α΄. ὡς παρὰ εια΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ε΄. τ΄ β΄. κεφ. τελ.

ϛ΄ Ἀντὶ τῶν δέκα καὶ κ΄ καὶ λ΄ ἐτῶν ἡ μ΄ ἐτία μόνον ἀντίκειται τοῖς σεβασμίοις οἴκοις, ὡς παρὰ ρλα΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ ε΄ τ΄ γ΄ κεφ. γ΄. E

ζ΄ Ἧττον μ΄ ἐτῶν διακόνισσα οὐ γίνεται, ὡς παρὰ ρκγ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ γ΄. τ΄ α΄. κεφ. κϛ΄.

η΄ Ἡ ὑποθηκαρία ἀγωγὴ τοῦ χρεώστου νεμομένου τὸ πρᾶγμα τῇ τεσσαρακονταετίᾳ σβέννυται. εἰ δὲ ἕτερον πρόσωπον νεμηθῇ τὴν ὑποθήκην ἐπὶ δέκα ἢ εἴκοσιν ἐνιαυτοὺς σβέννυται, εἰ δὲ μετὰ γονέστερος δανειστὴς κινήσει κατὰ τοῦ πρεσβυτέρου τῇ μ΄ ἐτίᾳ κέχρηται, ἐφ᾽ ὅσον ζῇ ὁ χρεώστης, εἰ δὲ τελευτήσει τότε ἰδίῳ ὀνόματι κινεῖ καὶ ἀποκλείεται τῇ δεκαετίᾳ καὶ εἰκοσαετίᾳ, ὡς β΄ ζ΄ τοῦ κωδ. τ΄ λζ΄. δ΄ α΄. καὶ τ΄ λζ΄. δ΄ ζ΄. τῶν δὲ βασιλικῶν β΄ η΄. τ΄ ιδ΄. κεφ. α΄. καὶ κεφ. η΄.

Περὶ χρόνων ν΄.

F

α΄ Οὐκ ἀντίκειται χρόνος τοῖς ἀπαιτοῦσι τὸ καταβληθὲν εἰς τι τῶν ἀπηγορευμένων παιγνίων εἰ μὴ μόνος ὁ πεντηκονταετής, ὡς β΄ γ΄ τοῦ κωδ. τ΄ μγ΄. οὗτος δὲ ὁ χρόνος παρὰ μὲν τῷ ἀνατολίῳ εὕρηται. παρὰ δὲ τῷ Θαλελαίῳ, οὐ. καὶ ἐδέχθη μᾶλλον ὁ Θαλέλαιος ἐν β΄ τῶν βασιλικῶν ξ΄. τ΄ η΄. κεφ. γ΄.

Βουλευ-

A Βυλευτὴς καὶ μετὰ πεντήκοντα ἔτη λειτουργεῖ, ὡς β' ι τῦ κωδ. τ' λβ'. δ' κή. οὐκ ἔστι δὲ εἰς τὰ βασιλ. β' κα' ὑδὲ ὁ τ'.

Μετὰ πεντήκοντα χρόνοις ὀπέρας ἤτοι ἐργασίας οὐκ ἀπαιτεῖται ὁ ἀπελεύθερος, ὡς β' λή. τ' ά. δ' λέ γ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μθ'. τ' γ'. κεφ. λδ'.

Ὁ τεχθεὶς ἀπὸ τῆς ὑπερβάσεως τὰ πεντήκοντα ἔτη νόμιμος υἱός ἐστιν, ὡς β' ς' τῦ κωδ. τ' ιή. δ' ιβ'. δ' τῶν δὲ βασιλικῶν β' μά. τ' ά. κεφ. μδ'.

Περὶ χρόνων ν'.

Μετὰ πεντήκοντα πέντε ἔτη ἀτέλειά ἐστι λειτουργιῶν προσωπικῶν, ὡς β' ι τῦ κωδ. τ' ν'. δ' γ'. τῶν ά δὲ βασιλικῶν β' νδ'. τ' ζ'. κεφ. ς'.

B Περὶ χρόνων ξ'.

Μετὰ ξ' ἔτη υἱοθετεῖ τις· πρὸ τούτυ δὲ εἰ μὴ εὐλόγως οὐ δύναται τυχεῖν συγκαταθέσεως, ἢ ὅτε πρὸς παιδοποιίαν ἀσθενεῖ, ὡς β' ά. τ' ζ'. δ' ις'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λγ'. τ' ά. κεφ. ιγ'. θεμ. γ'. ά

Η μείζων τῶν ξ' ἐτῶν γαμεῖσθαι τῷ ἥττονι τῶν ν' ἐτῶν δύναται, ὡς β' ε τῦ κωδ. τ' δ'. δ' κζ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κή. τ' δ'. κεφ. μ'. ϛ'

Καὶ ξ' ἔτη ὁ ἐλευθερωθεὶς ὡς δοῦλος κρατηθεὶς ὑ προσχηματίζεται, ὡς β' ζ' τῦ κωδ. τ' κβ'. δ' γ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' μή. τ' κδ'. κεφ. β'. γ'

Περὶ χρόνων ό.

C Μετὰ ό ἔτη ποτὲ μὲν ἔχει τις ἐξκουσατίονα ἐπιτροπῆς καὶ ἑτέρων βαρῶν, ποτὲ δὲ οὔ. ὡς β' κζ'. τ. διγ. τ' ά. καὶ β' ι τῦ κωδ. τ' ξζ' καὶ β' ν' τῶν διγ. τ' δ' καὶ ε καὶ β' ι τῦ κωδ. τ' μβ. τῶν δὲ βασιλικῶν β' λή. τ' ά. κεφ. ϛ'. καὶ κεφ. ιή. καὶ β' νδ'. τ' δ'. κεφ. γ'. θεμ. ις'. κεφ. θεμ. ι. καὶ τ' ε. κεφ. β'. θεμ. ϛ'. καὶ κεφ. ς'. καὶ ιζ'. ά

Οἱ μείζονες τῶν ό ἐνιαυτῶν οὐκ ὀφείλουσιν ἄκοντες καλεῖσθαι εἰς τὸ βυλευτήριον. οἱ δὲ συναγοροῦντες εἰ μείζονες εἰσὶ τῶν ό ἐνιαυτῶν οὐκ ὀφείλουσι μὲν ἀναγκάζεσθαι λειτουργεῖν τιμὰς δὲ παρέχειν ὀφείλουσιν, ὡς β' ι τῦ κωδ. τ' λβ'. δ' ι. ἥτις οὐκ ἔστιν εἰς τὰ βασιλικά, ὅτι μὴ δὲ ὁ τίτλος οὗτος ἀνήρηται γὰρ ὢν περὶ βυλευτῶν. β'.

Ὁ ὑπερβὰς τὰ ό ἔτη ἀπαλλάττεται προσωπικῶν λειτουργιῶν, ὡς β' ν'. τ' ς'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νδ'. τ' ς'. κεφ. γ'. γ'

D

Περὶ χρόνων ρ'.

Η χρῆσις τῶν καρπῶν τῆς πόλεως μετὰ ρ' ἔτη σβέννυται ὡς ὁ μακροχρόνιος ἄνθρωπος, ὡς β' ζ'. τ' ά. δ' ις'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ις'. τ' ά. κεφ. ιδ'. ά

Τὰ εἰς ἀνάρρυσιν αἰχμαλώτων τῇ ἑκατονταετίᾳ ἀποκλείονται, ὡς β' ά τῦ κωδ. τ' β'. δ' κγ'. τῦτο δὲ εἰς μὲν τὰ βασιλικὰ οὐ κεῖται· φησὶ δὲ ὁ Θεόδωρος ἐν ἑκατοστῇ ἐνδεκάτῃ νεαρᾷ, ὅτι μέχρι νῦν κρατεῖ. τὸ δὲ τρίτον κεφ. τῦ γ'. τ' τῦ ε β' τῶν βασιλικῶν δηλοῖ ὅτι ἀνῃρέθη. β'.

Περὶ ἀορίστου χρόνου.

E Ἐὰν ὁ δικαστὴς μὴ ὁρίσῃ χρόνον τῇ καταβολῇ μέτριος χρόνος δίδοται, ὡς β' δ'. τ' ή. δ' κέ. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ξ'. τ' β'. κεφ. κέ. θεμ. τελευτ. ὁ δὲ μέτριος χρόνος προσεγράφη εἰς τὴν δικαστείαν. ά

Ὁ ἐρωτώμενος περὶ τῦ καταθέσθαι τι ἐν δικαστηρίῳ ὀφείλει λαμβάνειν διάσκεψιν, ὡς β' ιά. τ' ά. δ' ι τῶν δὲ βασιλικῶν β' μβ. τ' δ'. κεφ. β'. β'.

Καὶ περὶ ἡλικίας τις ἀναγκάζεται εἰθ' ὅτε ἀποκρίνεσθαι, ὡς β' ιά. τ' ά. δ' ή. τῶν δὲ βασιλικῶν ϛ' μβ'. τ' δ'. κεφ. ή. γ'

Η σύρβη κορύπτη, ἤτοι ἡ περὶ δούλου ὑποφθορᾶς ἀγωγὴ δημοσικῆς ἐστιν, ὡς β' ιά. τ' γ'. δ' ιγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν ϛ' ξ'. τ' ς'. κεφ. ιά. δ'.

F Καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς δίκης διαλύεται τις, ὡς β' ιϛ'. τ' ς'. δ' κγ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιδ'. τ' ς'. κεφ. ιή. θεμ. γ'. ε

Κοινωνία δημοσικῶς οὐ συναλλάττεται, ὡς β' ιζ'. τ' β'. δ' λή. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιϛ'. τ' ά. κεφ. λή. ς'

Πρὸ ὑπερθέσεως τόκος ἐπὶ παρακαταθήκης οὐ καλῶς ἀπαιτεῖται, ὡς β' ις'. τ' γ'. δ' κς'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιγ'. τ' β'. κεφ. κέ. ζ'

η' Οἱ κεφαλικῶς κατακριθέντες μετὰ τὴν ἔκκλητον διατίθεσθαι δύνανται, ὡς β' κη'. τ' γ'. δ' ϛ'. τῶν A
δὲ βασιλικῶν β' λθ'. τ' β'. κεφ. ε. θεμ. η.

θ' Τὸ παρακατάθεμα ἐπὶ τῶν ἐκ διαθήκης καταλελειμμένων πρὸς ἅπαξ τὸν μετὰ τὸν ἐμφανισμὸν
αὐτῆς καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῆς κληρονομίας σημαίνει χρόνον, ὡς β' ά. τ' γ'. δ' μά. ἥτις οὐκ ἐδέχθη ἐν
τοῖς βασιλικοῖς.

ι' Μετὰ ἐνιαυτοὺς πέντε πρὸς ἐλευθεροῦσθαι, μετὰ διετίαν ἐλευθεροῦται, ὡς β' μ' τῶν διγ. τ' γ'. δ' ιζ'. τῶν
δὲ βασιλικῶν β' μή τ' γ'. κεφ. ιζ'. θεμ. ε.

ιά Διηνεκὴς χρόνος ἐστὶν ὁ ἕως τῆς τελευτῆς τοῦ τὴν χρῆσιν ἔχοντος, ὡς β' γ' τοῦ κωδ. τ' λγ'. δ' ιβ'. τῶν
δὲ βασιλικῶν β' ιϛ'. τ' ή. κεφ. κή.

ιβ' Αἱ προσωπικαὶ ἀγωγαὶ μακρῷ χρόνῳ οὐκ ἀποκλείονται, ὡς β' β' τοῦ κωδ. τ' ιή. δ' ή. τῶν δὲ βασι- B
λικῶν β' ιζ'. τ' β'. κεφ. ή. καὶ β' ι'. τ' ιβ'. κεφ. ι.

ιγ' Καὶ λεγάτα τινὰ καὶ δωρεαὶ καὶ συναλλάγματα πρὸς καιρὸν ἰσχύουσιν, ὡς β' ϛ'. τ' λζ'. δ' κϛ'. τῶν
δὲ βασιλικῶν β' μδ'. τ' δ'. κεφ. μβ'.

ιδ' Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοῦ ἰνδίβι, ἤτοι τὸ περὶ βίας ἰντέρδικτον μέχρις ἐνιαυτοῦ κινεῖται, ὅμως ἡ περὶ βίας
παραγραφὴ διηνεκῶς ἀντιτίθεται, ὡς β' ή. τ' λέ. δ' ε. τῶν δὲ βασιλικῶν β' νά. τ' δ'. κεφ. ιζ'. καὶ β' ι'.

ιε' Ὁ ἐπιτετοῦος ἤτοι διηνεκὴς χρόνος σημαίνει, καὶ τὸν ἄχρις οὗ ὁ κανὼν καταβάλλεται ὑπὸ τοῦ ἐμ-
φυτευσαμένου ὡς Ινστ. γ'. τ' κδ'. καὶ τὸν τῆς τριακονταετίας καὶ τεσσαρακονταετίας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
τὸν ἕως τῆς τοῦ ἀνθρώπου ζωῆς, οἷον ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν αἵ τινες οὐ δίδονται κατὰ κληρονόμων, ἀλλὰ καὶ τῆ
τοῦ ἐναγομένου περιορίζονται βιωτῇ ὡς Ινστ. δ'. τ' ιβ'. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ τῆς ἰνστιτούτιονος ἐν τοῖς C
βασιλικοῖς οὐκ ἐξελήφθη βιβλίοις· ἰσοδυναμεῖ δὲ τούτοις τὰ ἐκ τῶν διγέστων, καὶ τοῦ κώδικος ἐν τοῖς
προσφόροις τίτλοις ληφθέντα νόμιμα· ἰστέον δὲ ὅτι καὶ τὸ ι θεμ. τοῦ ά δ'. ι τ' τοῦ αβ' τῶν διγ. ὅπερ ἐτέθη μὲν ἐν β
τῶν βασιλικῶν ϛ'. τ' δ'. κεφ. β'. θεμ. ι. διαλαμβάνει δὲ ὡς ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος δύναταί τινα εἴργειν καὶ
συνηγορείας καὶ φόρου, καὶ προσχώρως, καὶ διηνεκῶς ἀντὶ τοῦ μέχρι τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐδέξατο.

ιϛ' Πολλάκις ὁ νόμος πολλὴν χρόνον καλεῖ τὸν ἀρκοῦντα εἰς τὸ ποιῆσαι πραγματείαν, ὡς β' β'. τ' ά.
δ' ιά. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ζ'. τ' ιϛ'. κεφ. ι.

ιζ' Διηνεκῆ καλεῖ χρόνον ὁ νόμος, καὶ τὸν μέχρι τῆς ζωῆς τοῦ ὁρισθέντος λαμβάνειν διατροφάς, ὡς β'
λ' τῶν διγ. τ' ιε. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ιά. τ' β'. κεφ. ή.

ιη' Μέτριος χρόνος νοεῖται ὁ ἀρκῶν πρὸς τὸ μισθώσασθαι οἶκον, ἢ διαθεῖναι τὰ οἰκόσκευα, ἢ ζητῆσαι
συνήγορον, ὡς β' δ'. τ' ϛ'. δ' ιε. τῶν δὲ βασιλικῶν β' ι. τ' λέ. κεφ. ι. θεμ. δ'. D

ιθ' Ὁ ἐναγόμενος τῇ ἰνρὲμ ἀπὸ προκατάρξεως καλῇ πίστει νομεὺς ἐστίν, ὡς β' ϛ'. τ' ά. δ' μέ. τῶν δὲ βα-
σιλικῶν β' ιέ ά. κεφ. λγ'.

κ' Ἐπὶ τῆς περιδιδάτης πεττιτιῶνος, ἤτοι τῆς περὶ τῆς κληρονομίας ἀπαιτήσεως ἀγωγῆς, καὶ ἀπὸ ψιλῆς
ὑπομνήσεως διακόπτεται χρόνος, ὡς β' έ. τ' γ'. δ' κέ τῶν δὲ βασιλικῶν β' μβ'. τ' ά. κεφ. κέ. θεμ. γ'.

κά Αἱ πραιτώρειαι ἀγωγαὶ διὰ δεήσεως καὶ ἀντιγραφῆς διηνεκεῖς γίνονται, ὡς β' ά. τ' κ'. δ' β'. τῶν δὲ
βασιλικῶν β'. τ' ι. κεφ ι.

κβ' Χρόνος παρὰ τοῦ δικαστοῦ τυπούμενος ὀφείλει δίδοσθαι τοῖς ἐγγυηταῖς ἀπαιτουμένοις ἀγαγεῖν τοὺς
προτοτύπους, ὡς παρὰ δ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κϛ'. τ' β'.

κγ' Ὁ τῆς ἀναργυρίας χρόνος κατὰ μὲν τοὺς παλαιοὺς ἦν πενταετία κατὰ δὲ τὴν Ιυστινιανοῦ διάταξιν διε- E
τία, ὡς Ινστ. γ'. τ' κ'. καὶ β' δ' τοῦ κωδ. τ' λ'. δ' ιδ'. τῶν δὲ βασιλικῶν β' κγ'. τ' ά. κεφ. ιγ'.

ΤΕΛΟΣ.

A

IAC. CVIACIVS.

IAC. GVESLAEO

B NOBILI ET HONESTIS-
ſimo adoleſcenti.

S.

NON HABEO *hoc tempore ex æqualibus tuis cui debeam potius Conſultationes meas offerre quàm tibi qui me ſuprà omnes diſciplinámque meam complecteris ſtudio*
C *ſingulari, cæteróſque omnes qui in Schola noſtra verſantur longè antecellis cùm ingenij laude tum induſtria & diligentia admirabili. Certum erat eas mihi iamdiu vni ex ſtudioſis meis offerre, & cui potius cùm valdè pēderem incertus, te viſo protinus expediui. Animaduerti enim in te præclaram illam effigiem humanitatis & probitatis parentis vtriuſque tui, coniugij omnium ſanctiſſimi, quod te feliciter extulit eduxítque principem, animaduerti candorem & comitatem morum*
D *eximiam & ceteras omnes elucere virtutes quibus domus tua præpollet, quæ me tanto tibi domíque tuæ addixerunt, quanto quæ ſunt hiſce contraria abdicarunt aliis pleriſque. Denique non dicam initia, ſed virtutes ipſas in te animaduerti penè iam omni ex parte & arte perfectas, quæ vero vicêre ſolæ vt has Conſultationes tibi dicarem ſoli. Cùm enim iacerent inter cōmentariolos & memorialia mea, ne perirent, vt aliæ multæ quarum mihi cautius adſeruandarum ſtudium non fuit, cauendi ratio nulla melior viſa eſt quàm ſi eas in vnum corpus lectas & compoſitas in publicum emitterem. In his inuenies me nihil adſerere ſciente animo meo, niſi quod eſt verum & æquum, nihílque*
E *adſeruire conſultorum cupiditatibus, ſed vt quæque mihi proponitur iuris quæſtio, ex viuis fontibus iuris haurire me quod dirimendæ ei rei proprium eſt atque conueniēs. Vox eſt de via collecta, & veriſſima, Conſilium rem eſſe ſacram. Hanc ſecutus tanquam diuinam, exiſtimaui non minus religioſos nos in conſulendo quàm in interpretando vel reddendo iure eſſe debere, & vel optauerit etiam vir probus id ſibi mali euenire rebuſque ſuis quod alteri ſuaſerit, vel conſuluerit male, iuxta illud Theognidis,* Εἴποτε βουλεύσαιμι φίλῳ κακὸν αὐτὸς ἔχοιμι. *quàm vt vnquam aberret recto conſilio. Et quod memini me legere apud Iuſtinianum aliquando eundem non male ei rei iudicem*
F *addictum de qua ante conſultus fuerat, id quid eſt, niſi eandem in iuris conſulto & iudice religionem eſſe debere? Ad hæc inuenies, lectiſſime adoleſcens, non eam me in ſcribendo rationem ſequi, qua plerique omnes conſulti, abhinc iam fere abiêre C. anni cœperūt more prauo, præuaro, litigandi potius quàm iuſtitiæ, tradere vias, vt*

ſ

Eubulus ait, ὁκοίων ἀνέμων ταμίας, ἀξιοῦτ' ἀξυνέτοισι γράφοντες καὶ νόμον ἐκ νόμου ἕλκοντες, A
ſed quam in ſuis reſponſis Papinianum, Iulianum, Scæuolam & alios veteres Iuriſconſultos videmus inſiſtere, ad eam me contendiſſe & aliquanto propius acceßiſſe, certe à conſuetudine illorum longè abhorruiſſe, longe ſyluis illis maxime frigidis & opacis, ne dicam captioſis & falſis allegationum & nullius momenti auctoritatum, quas & diligentius quæſitas ex eis omnes pleraſque vix vſquam quiſquam reperire potis ſit, quibus tamen nudis & nullis illorum conſilia refertißima ſunt, ac præcipuè ne ſorderẽt mea, illorum dictis vulgaribus, vel vt loquũtur Burcardicis, quæ ſibi vt eſſent ſuæ prudentiæ, quam iuris ſcientiæ venditant nomine falſo, fundamenta fabrefecerunt, me re- B
peries cauiſſe ſummopere. Vna in re tantum forte an coarguar horum eſſe ſimilis, veterum dißimilis, quod legum capita quibus fulcio ſentẽtias meas ſubnotare ſatis habeam, nec ipſa proponam auctorum verba, quæ vtique veteres non ſeueriores quidem aut ſimpliciores, vt Scæuola, ſed accuratiores ſcribentes aliis exponere ſolent, & quæ mediæ ætatis Iuriſconſultum quendam, cuius nomen mihi compertum non eſt, videmus expoſuiſſe in ea Conſultatione quam meis pro exemplo ſingulari illius ætatis acceptam ab Antonio Oiſelo viro omni eruditione & virtute præſtanti, præfigendam eſſe duxi. Sed id equidem ego ideo ab eis factum opinor, quod tum non eſſent in manu paßim om- C
nibus ſcripta iuris auctorum, quódque eorum pauci admodum poſſeſſores eſſent, vt vel ætas Iuſtiniani probauit, qua vnus tantum repertus eſt Tribonianus magnus Iuriſconſultus qui ad componendas Pandectas iuris magnam veterum iuris auctorum copiam ſuppeditaret. Hæc ætas felicior, qua patent in promptúque cuique ſunt volumina iuris vt ob id recte, mea quidem ſententia, hac in re ſaltem vna ſequi maluerim de populo iuris legúmque conſultos nouos, & locos notare tantum vnde auctorum verba peterentur quibus quod reſpondiſſem approbaretur, meliore tamen fide quàm illi ſoleant, quibus ſæpe falſos locos notare pudori non eſt aut quod pene idem eſt generaliter & per- D
fuſoriè conſultorem remittere ad ea quæ Doctores illo vel illo loco notant, in qua perfuſione aut errat certè dolus aliquis aut ignorantia mera. Quod verò longe aliter me geſſerim in hac Conſultationum parte, & geſſerim perinde ac ſoleo in aliis partibus officij mei, vt tui eſt ingenij præclara indoles atque natura, non dubito quin eò gratiore animo ſis eas excepturus: & nihilominus rogo, vt eas libenti excipias, & munus hoc meum liberale vt tibi ſit, ſi me amas vt me à te amari ſentis, ſtimulus veluti ſubciſiuus ſatis incitato, ad tuendas & excolendas virtutes eas quas in te familiáque tua ante laudaui, per quas te pergas cum annis adoleſcentes omni conatu his quorum ſanguine E
prognatus es præſtare ſimillimum. Vale. Lutetiæ Id. Mai. M. D. LXXVI.

A

CONSVLTATIO

B VETERIS CVIVSDAM

IVRISCONSVLTI.

COnsvlvisti me vtrum inter fratrem & ſororem habita de rebus diuidendis pactio virtutem
aliquam poſſit retinere, quam tamen pactionem
C dicis mulierem illam metu mariti & imperio ſubſcripſiſſe, & ignoraſſe quæ vel quales condiciones
ipſi pactioni fuiſſent indiræ vel inſertæ. Ergo ſi
ita eſt quemadmodum rua Conſultatione ſignificas, pactum huiuſmodi iute diſſoluitur. Nec ſtare poterit, quia legum beneficiis omnimodis impugnatur. Primoreque iuxta id quod propoſuiſti
capite, inuiti pactio & metu coacti ipſis legibus de pactis clamãtibus aper-
D tiſſime infirmatur. nam manifeſte conſtitutũ eſt, ne quiſpiã paciſci cogarur
inuitus. Dein textus memoratarum legum ſic continet, quas libero arbitrio
& volũtate confecit. Quis erit tam deſtitutus ſapientia & vacuus intellectu,
vt dicat illam pactionem fortem & firmam eſſe debere quàm mulier metu
coacta mariti ſubſcripſit imperio? Ac ſic liberam voluntatem & proprium
arbitrium non intelligitur habuiſſe. Ac per hoc ipſo legum capite, ſicut iam
ſupradictum eſt, rale pactum nullius iudicatur eſſe momenti, quãtum leges
ſubter annexæ teſtantur. *Ex corpore Gregoriani. lib. II.* Imp. Severvs A.
E *Iulio Conſerturino.* Ea quę per vim & metum geſta ſunt etiam citra principale
auxilium irrita eſſe debere iampridem cõſtitutum eſt. *Accepta* Kal. *Iul. Dextro. II. et Criſpino Coſſ. Item alia ex corpore & libro ſupradicto: Imp. Antoninus.* A.
Iuliæ Baſiliæ. Pacta quæ ab inuitis contra leges conſtitutionéſque fiunt nullam vim habere indubitati iuris eſt, & cæt. P P. v. *kal.* Avg. Antonino. A. *& Albino Coſſ.* Imp. Alexander A. Dionisio. ad locum.
Pactum quod mala fide factum eſt, Irritum eſſe & cætera. P P. II. *Id. Sept.*
Albxandro avg. cos. *Item alia eodem libro & corpore.* Impp.
F Diocletianvs & maximianvs AA. Avrelio
Heraclidi. Si non ex mandato vxoris tuæ, aduerſario eius cautionem remiſiſti, idque euidentibus documentis monſtrari poteſt, quod
citra conſcientiam vxoris tuæ & ea inuita factum eſt, carebit effectu.

P P. V I I I. *Id. Sept. Diocletiano & Maximiano* I I I. *Coſſ. Item alia eodem libro & corpore.* Impp. Carvs & Nvmerianvs AA. Avrelio. Cum fraudis ſtudio tranſactionem interpoſitam eſſe dicas, quòd inter vos geſtum eſt infirmat iuris auctoritas. Et reliqua. P P. VI. Idvs Decemebris Caro & Carino Consvlibvs. Ergo ſi leges ſeruantur & cuſtodiuntur principum ſtatuta, pactionem de qua locuti ſumus manifeſtiſsimum eſt nullas vires habere. Nam hoc loco Theodoſiani legem de pactis pro hoc credidi inſerendam, quia initium ipſius conſtitutionis tale eſt vt dicas, Si aduerſum pacta vel tranſactiones quas libero arbitrio & voluntate confecit, putauerit eſſe veniendum, & pœnam reddat & emolumenta perdat & infamiam incurrat. Sed ille qui liberum arbitrium habuit, non ille qui inuitus fecit & faciendi voluntatem non habuit. Secundo loco me conſulendum ſub hac voce duxiſti, vt diceres diuiſionem in caſtello ſic factam à marito mulieris ipſius, vt illa neſciente, domus cùm membris ſuis vel hoſpitiis circumiectis diuiſa ſit ſine conſcientia vxoris. Si ea prædictus maritus fecerit, nulla æqualitate ſeruata, nulla compenſatione in omnibus cuſtodita, ad hæc verba ex legum conſtitutione reſpondi, maritum in negotiis vxoris ſine mandato non rectè aliquid definire, nec poſſe aliquid firmum, ſtabile eſſe quod ſine conſcientia vxoris de rebus vxoriis viſus fuerit tranſegiſſe: præſertim ſi doceatur inutilis eſſe & ſine æqualitate vel compenſatione ipſa diuiſio. Notum eſt quòd etiam ſi mandato vxoris niteretur, & fraudulenta diuiſio vel minus æqualis poſſet oſtendi, vacua & inanis ſpecialiter remaneret. Adde quod ſine vxoris conſcientia maritus dicitur definiſſe, qualem poterit habere virtutem? aut quid valebit cum primùm vxor hoc refragari voluerit. Sed ne fortè dicat amplexa es diuiſionem & acquieuiſti rebus diuiſis, reſpondendum eſt legaliter & pro omni veritate hoc ſpecialiter habendum, quia etiam inter maiores perſonas & legales ſi fraudulenta diuiſio facta probetur, legibus reſcinditur, & à iudice diuiſio ipſa æſtimantibus magnis viris, ad meliora reducitur, & facta compenſatione firmior diuiſio conſtituitur, Sicut lex infra ſcripta euidenti lectione declarat. *Ex corpore Gregor. libro* III. *Imperatores Diocletianus Maximianus* A A. *Aureliæ Seueræ.* An diuiſio quam iam factam eſſe proponis conuelli debeat, rector prouinciæ præſente parte diuerſa diligenter examinabit, & ſi fraudibus eam non caruiſſe perſpexerit, quando etiam maioribus perperam factis diuiſionibus ſoleat ſubueniri quòd improbum atque inæquabiliter factum eſſe conſtiterit, in melius reformabit. PP. *XVII. Kalendas Iul. Ipſis* VI. *& Conſtantio* III. *Coſſ.* Item alia eodem libro & corpore *Impp. Diocletianus & Maximianus* A A. *Aproniæ Mammæ.* Si diuiſio inter te & ſororem tuam non bona fide facta eſt, etiam citra principalis reſtitutionis auxilium, quòd etiam maioribus tribui ſolet, ad æquitatis temperamentum reformari poteſt & cet. P P. VI. Kalendas Ivlii. Maximiano II. & Aqvila Consvlib. Tertio loco vel capite interrogandum me ſpecialius cenſuiſti vtrum contra iudicium iri

A poſſit, quod aduerſus maritum in cauſa mulieris prius datum eſt, eo
quod mandato vſus fuerit vxoris ſuæ, & in cauſa ipſa victus abſceſſerit &
contra eum iudicium prolatum fuerit. Addidiſti etiam quod manda-
tum neque geſtis legaliter fuerit allegatum nec ſatiſdatorem dediſſet
ille ipſe procurator ab vxore factus, & ſic cauſam dixiſſet, quam agebat.
Quod ſi verum eſt, illud iudicium dici non poteſt. Sed nec iudices ſine ve-
recundia & turpitudine erunt, qui perſonam in ipſo litis initio non inquiſie-
runt, ſicut eſt legitimum: nec fecerunt vt ſatiſdatorem daret procurator,
B quod & cõſuetudinis eſt. Et reuera legaliter obſeruatur. Ac præterea ſi hoc
factum non eſt, nullam perſonam habuit litigandi. Sed nec illi potuerunt
in cauſa proferre iudicium, vbi fuit ludificatoria, inanis & nulla perſona.
Quid poteſt eſſe miſerius? quid abiectius? quid legibus ſic contrarium, vt
ingrediatur audientiam ſedentibus iudicibus ille qui nullam in ſe habeat fir-
mitatem, & citra legum ſolênia vanas actiones intendat. Reſpice leges ſub-
ter adiectas. Tunc intelliges, quod qui mandato vtitur ſatiſdatorem dare
debet. Sed in illo mandato hoc futurum eſt vbi aut verbo mandatur aut ge-
C ſtis epiſtola mandati non legitur allegata. Ergo teſtimonium legum, ſicut
iam dictum eſt, ſequentium diligenter attendite. Sic agnoſcetis iudicium
ſtare non poſſe vbi ad agendum ſolemnis perſona, id eſt ſoléniter ordinata
ingreſſa non fuerit. *Ex Pauli Sententiarum lib. 1.* Voluntarius procurator qui
ſe negotiis alienis offert rem ratam dominum habiturum cauere debet. *Item
alia eodem libro & corpore.* Actoris procurator non ſolum abſentem defende-
re, ſed & rem ratam dominum habiturum ſatiſdare cogitur. *Item alia eodem
libro & corpore.* Petitoris procurator rem ratam dominum habiturum deſi-
D derante aduerſario ſatiſdare cogendus eſt. quia nemo in re aliena idoneus
eſt ſine ſatiſdatione. *Item alia eodem libro & corpore.* Si ſatis non det procura-
tor abſentis, actio ei abſentis nomine non datur. Quid apertius quàm leges
ſupra ſcriptæ declarant, quod nulla actio per procuratorem ſine ſatiſdatio-
ne intendi poteſt aut proponi. Ergo ſi actio non datur illi procuratori qui
ſatis non dederit, quomodo poterit dici aut nominari iudicium vbi accuſa-
tionis veſtigium nullatenus inuenitur. Quid teſtificantur principes per con
ſtitutiones innumeras, niſi nulla eſſe debere iudicia, vbi procurator ſatiſda-
E tionem non dederit aut rem ratam dominum habiturum euidentiſſima
ſponſione firmarit? Attentus audi quid loquitur lex ſubter adiecta, tunc in-
telliges cadere iudicia quæ ſine procuratoris ſatiſdatione fuerint omnino
prolata. *Ex corp. Theodoſiani lib. 11. Impp. Valentinianus & Valens.* AA. Com-
mune negotium & quibuſdam abſentibus agi poteſt, ſi præſentes rem ra-
tam dominum habiturum cauere ſint parati. vel ſi quod ab his petitur, iudi-
catum ſolui ſatiſdatione firmauerint. PP. VI. *Id. Decem. Diuo Iouiano & Var-
ronio Coſſ.* Item eodem libro & titulo. IMPP. GRATIANVS, VA-
F LENTINIANVS & THEODOSIVS AAA. PANCRATIO PP.
In principio quæſtionis perſona inquiri debet, vtrum ad agendum nego-
tium mãdato vtatur accepto. quibus rite & ſoléniter conſtitutis poteſt eſſe
ſententia. præteritis autẽ his nec dici controuerſiæ ſolent nec poteſt eſſe iu-
dicium, &c. *Dat. prid. Non. Apr. CP. Antonio & Syagrio coſſ.* In nomine Dei,

quid tractari aut obſeruari debeat quoties pacta inter partes emiſſa fuerint, A
ſi condiciones tales interponantur quę nec legibus nec rationi conueniunt, quid agere aut obiicere aduerſario debeas lectionibus ſubter adnexis poteris euidentius informari, quod tantum dubiis rebus paciſci poſſumus, De rebus enim certis & incertis & futuris aut de crimine tranſigi nulla penitus ratione poteſt. *Paulus Sentent. lib. 1. tit. de pact. & conuentionibus vel tranſactionibus.* Functio dotis pacto mutari non poteſt, quia priuata conuentio iuri publico nihil derogat. In bonæ fidei contractibus pactum conuentum alio pacto diſſoluitur, & licet exceptionem pariat replicatione tamen excluditur eodem lib. & tit. B
Enimuero ſi de re iudicata aliqua pactio interponatur, ſtare legibus non poteſt, ad quam pactionem excludendam, harum Pauli ſententiarum proferes lectionem. Poſt rem iudicatam pactum niſi donationis cauſſa interponatur, ſeruari non poteſt. lib. 1. tit. De tranſact. *Item eod. lib. & tit.* Neque contra leges neque contra bonos mores paciſci poſſumus. De criminibus propter infamiam nemo cum aduerſario paciſci poteſt. Idē lib. 3 tit. de inſtitu. hered. Pacta vel condiciones contra leges vel decreta principū vel bonos mores nullius ſunt momenti. *Ex corpore Hermogeniani tit. de pact. & tranſact. Impp. Diocletianus & Maximianus* AA. *Seuaſtiano.* Neque ex nudo C
naſcitur pacto actio, neq; ſi contra bonos mores verborum intercesſit obligatio, ex his actionem dari conuenit & reliqua. PP. IIII. kal. Iun. iiſdem Coſſ. *Item eodem corpore & lib. Iidem* AA. & CC. *Flauio* Rumitalo. Inter cætera, & ad locum. Pactum neque contra bonos mores neque contra leges emiſſum valet. & reliq. *PP. Id.* AA. *Coſſ.* Item eodem corpore & tit. *Iidem* AA. & CC. *Zeuxiano Antonino.* Pacto tranſactionis exactio iudicati non tollitur. Vnde ſi pater tuus condemnatus iudicio, poſt tranſegit & ſoluit, ſolutione magis quam tranſactione tuum defende negotium. & reliq. *PP. xviij. Kal. Ian. ipſis* AA. *Coſſ.* In Dei nomine quid tractari debeat quotiens aduerſarius D
aliqua ſibi direpta, ſublata, propoſita intendit actione repoſcere. primore in loco debet perſonam ſuam quæ ſit ad repetendum idonea, euidenrer oſtendere. Et dum clatuerit eum ad repetendum perſonam habere legitimam, in genere actionis quid aut quantum aut quas ſpecies in modum & mēſuram vel ſummam & quantitatem debet ſpecialiter deſignare & indubitanter exprimere. Quæ vniuerſa ſecūdum leges ſubter adnexas, hi qui iudicaturi ſunt petitorem implere compellunt, qui ſi aut neglegere aut ſatisfacere legibus E
fortaſſe nequiuerit, cauſſam perdat, ſecundum leges ſubter adnexas. Quibus modis cauſſa petitor cadat leges lib. 1. Paul. Sentent. tit. de eo qui cau. cadit, Ita, Cauſa cadimus aut loco aut ſumma aut tempore aut qualitate. Loco, alibi: Summa in repetendo. tempore ante petendo: qualitate eiuſdem rei ſpeciem meliorem poſtulando. Item lib. 1. Pauli ſent. Sub titulo, ſi hereditas vel quid aliud petatur. Hereditas pro ea parte peti debet pro qua ad nos pertinet. Alioquin plus petendi periculum incurrimus & cauſſam perdimus. *Ex corpore Hermogeniani tit. de calumniatorib. & plus petendo. Impp. Diocletianus &* F
Maximianus AA. *Aurelio Dextro.* Inter cetera, & ad locum. Si tutor vel curator plus petierit cauſa cadit, quod cum factum eſſe dicas, fruſtra à nobis remedium quæris, quia te ratio iuris impugnat. *PP. IIII. Id. Decemb. Nicomedia*

A CONSTANTIO ET MAXIMO COSS. Idem eodem corpore. ET IISDEM AA. ET CC. CLAVDIO MENANDRO. Quotieſcunque ordinatis actionibus aliquid petitur. Ideo petitor cogitur ſpecialiter genus litis edere, ne plus debito, aut eo quod competit, poſtuletur. Siue itaque fideicommiſſum, ſiue fundus, ſiue pars fundi, ſiue domus, ſiue pars domus, ſiue debitum aut quodcumque petatur, ſpecialiter deſignari debet petitionis ſumma vel quantitas cum genus litis editur. Si quis igitur plus ab eo quod ei competit vel debetur petierit, rem & cauſam

B de qua agitur perdit. plus enim petitur, ſicut reſponſis prudentum continetur, Summa, loco, tempore, cauſa, qualitate, æſtimatione. Vnde iſtius lege reſcripti excipe aduerſarium apud iudicem competentem, quem ſi iudex plus petiiſſe perſpexerit, extinctis aduerſarij tui petitionibus pro partibus tuis ſententiam dicet. PP. MEDIOLANO. XII. KALENDAS APRILIS, TVSCO ET AQVILINO, COSS. Hic require qualiter actionis editio pulſato fiat. Iuuante Deo quid tractari debeat aduerſus eum qui ſe heredem dicit alicuius aut ad ſe hereditatem perſonæ cu-

C iuſlibet æſtimat poſſe competere. Et dum agere forſitan tentauerit primore in loco debet euidenter oſtendere ſe perſonam habere legitimam, & hoc dum oſtenderit, vt iuris legúmque dictat auctoritas, genus actionis edere debet, in quo manu ſua ſubſcribat, quo dato genere actionis, acceptis triduanis induciis, quarto die reſpondeat aduerſarius ſuus, vt leges præcipiunt, reſponſionibus ſaluis pulſato quæ de iure & legibus ſuffragantur, ſalua etiam actione calumniæ, quia dum calumniator qui pulſat oſtenſus fuerit, qualis ſit pœna calumniæ legibus ſubter adnexis oſtenditur, ſic

D tamen vt ipſe probet quemadmodum ſua intereſt & oſtendat ad ſe vniuerſa quæ repetit pertinere. Illud præcipue ſumma cum cautela obſeruari oportet vt ſi aduerſarius ſcripturam aliquam donationis oſtenderit & primore in loco fidem faciat ſcripturæ, quam dum fecerit, in eadem munificentia ſingulæ quæque res ſi ſcriptæ fuerint quæ donantur, ſicut leges iubent, valet facta donatio, & ſi eas dum vixit in bonis ſuis habuit aut eius iuri vel dominio competebant aut ſi lite conteſtata de hac luce migrauerit, quæ vniuerſa qualiter & quibus modis adſtruere,

E defenſore vel aduerſario diuinitatis auxilio reſiſtere debeas, inferius continentur adſcripta. Et ne forte dicat aduerſa pars aliqua ſibi principali reſcripto aut præceptione fuiſſe conceſſa, ad huius mali verſutiam poteſt pulſatus modis omnibus replicare principem ea ſemper velle concedere quæ legibus rationíque conueniunt: quia cauſa quæ nullam de legibus ſortitur firmitatem in præiudicium alterius à principe non poteſt ſumere firmitatem, ſicut idem inferius declaratur. Petitio hereditatis cuius defunctus litem non erat conteſtatus ad heredem non tranſ-

F mittitur. Lib. I. Sententiarum, tit. 6. Si hereditas vel quid aliud petatur. Qui petit hereditatem, ipſe probare debet ad ſe magis quàm ad eum qui poſſidet, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato pertinere. Idem eodem libro Sententiarum receptarum, eodémque titulo, Si hereditas, &c.

Eas res quas quis iuris ſui eſſe putat,petere poteſt: ita tamen vt ipſi incumbat neceſsitas probandi eas ad ſe pertinere.Idem eod. leges lib.& tit. iiij. In petitione hereditatis ea veniunt quæ defunctus mortis tempore dereliquit vel ea quæ poſt mortem anteaditam hereditatem ex ea quæſita ſunt. Eod. lib.& tit.Si hereditas vel quid aliud petarur.lib.11.Sent.Pauli tit.ex empto & vendito.Heredibus debitoris aduerſus creditorem qui pignora vel fiducias diſtraxit nulla actio datur,niſi á teſtatore inchoata ad eos tranſmiſſa ſit.Lib. III. Paul. ſent. tit.de legatis. Poſt diem legati cedentem actio quæ inchoata non eſt, ad heredem non tranſmittitur. item qualiter donatio fieri debeat, ex corpore Hermogeniani tit.de donat.inter vir.& vxor. *Impp. Diocletianus & Maximian.A A.ſeptimio Sabiniano.* Cum de bonis tuis partem quidem tertiam penes te retinuiſſe, partem verò tertiam in eum quem tu in poteſtate habebas ac tertiam in emancipatū donationis titulo contuliſſe commemores,non eſt iuris incerti in eum quidem qui in ſacris familiæ tuæ remanet, deſtinationem magis paternæ voluntatis factam quàm perpetuam donationem perueniſſe, nec in emancipatum rranslatam, ſi generaliter idem pater tertiam bonorum donaſti, quia generaliter bonorum portionem donare non poſſes cum ſingulæ res nominari debeant quæ donatione,emancipatione vel in iure ceſsione transferuntur & reliqua. *Dat. prid. Kalen.Maij. Heraclea ipſis* A A.*coss.* Idem eod. lib. & tit. *Impp. Diocletian. & Maximian. A A.Cretiano.Maximo.* Nec venditio donationis cauſa bonorum omnium valet, ſed rerum ſingularū nominarim donatio facta capit effectum,& cet. *Dat. VIII. Kal. Ianu. Cæſarib. Coſſ.* Item leges legatum ſi per codicillos dimiſſum fuerit, ſine teſtamento valere non poſſe. Ex corpore Hermogeniani tir. de donat. Int. vir.& vxor. *Iiſdem A A. & C C. Aurelio Altino.* Inter cetera & ad locum. Codicillis autem ſine reſtamēto legatum nec adimi nec dari poteſt. *Datum ſub die VIII. kal.Ian.Nicomedia. C C. Coſſ.* Item leges qua pœna calumniatores plectendi ſint Ex corpore Hermogeniani tit. de calumniatorib.*Impp.Diocl. & Max. A A. Quintiano.*Tibi magis quàm aduerſario qui per calumniā petit cōtra quē ſupplicas,iudicio tutelę cōuenit excipere actionē ad quam reſpōdere debes, quippe ſi per calumniā hoc eum facere confidis, remedio repromiſsionis initio poſtulatæ calumniæ decimæ partis eius quod petit,tibi condemnari eum deſiderare potes. *P P. kalend. Nouemb. A A. Coſſ.* Item leges, qualiter petitor probare debeat quòd intendit non ab aduerſario inſtrui.Ex corpore Hermogeniani tit.ad exhib.*Impp. Dioclet.& Maximian.A A.Aurelio Diogeni.* Nimis grauè eſt quod petitis vrgeri ad exhibitionem partem aduerſam eorum per quos ſibi negotium fiat.vnde intellgitis quod intentiones veſtras proprias adferre debeatis probationes nō aduerſum ſe ab aduerſarijs adduci. *P P. Kal. Maij A A.& C C. Coſſ.* Idem eodem corpore tit. vbi agi debeat. *Impp. Dioclet. & Maximian. A A. Flauianæ.* Inter cetera & ad locum.Quæcumque ad te pertinentia detineri dicis ab his quorum meminiſti vel probaueris tibi deberi,præſes prouinciæ reſtitui prouidebit. *P P.VII. Id.Ian. A A.Coſſ.* Idem eodem corpore tit.de Inſtrum. *Impp. Diocletian.& Maximian. A A. Iulio Pancratio.* Inter cetera & ad locum.Omiſsis itaque iſtiuſmodi moris,ſi intētionem ſuam incipiat

A cipiat aduerſarius tuus implere, præſcriptionibus temporis vel alterius & tu cauſam magis tuam defende, habens ſecuritatem victoriæ, ſi quòd intendit aduerſarius tuus probationibus implere non poſſit. P P. D D. *Dioclet.* V. A. *& Maximia.* A. *Coſſ.* Item leges, quòd ſcriptura quæ nullam de legibus habeat firmitatem firmari à principe non debet. Eodem corp. tit. de teſtamen. *Impp. Diocletian. Maximian.* A A. *Aurelio Secundino optioni.* Inter cetera & ad locum. Scriptura quæ nec iure nec legibus conſiſtit nec à nobis hanc confirmari conuenit, quippe cum beneficia citra cuiuſquam iniuriam perẽ-
B tibus decernere minimè ſoleamus. P P. V I I. *Kalen. Nouemb. Martianopoli.* C C. *Coſſ.* Item leges qualiter quod actor habuit, hoc eius heredi poſſit competere, Ex corpore Hermogeniani tit. de ſucceſſionibus. *Impp. Dioclet. & Maximia.* A A. *Aurelio Aſterio.* Inter cetera & ad locum Si ſecundum edicti formam teſtamentum obſignatum extitit, bona quæ cum moreretur actor tuus, eius fuerunt, ſolemniter petes, & rel. P P. I I I. *Kalendas. April. Sirmio* C C. *Coſſ.* Idem eodem corpore tit. de pact. & tranſact. *Impp. Dioclet. & Maxim.* A A. *Euſebio.* Inter cetera & ad locum. Manifeſti atque euiden-
C tis iuris eſt antequam cerneret vel pro herede gereret vel bonorum poſſeſſionem peteret defuncta, ſucceſſionem, eam non potuiſſe ad heredes ſuos tranſmittere. P P. X. Kal. Mart. Iiſdem A A. Coſſ. Item leges qua pœna calumniatores plectendi ſunt lib. 1. Sententr. tit. de calumniator. Calumnioſus eſt qui ſciẽs prudẽnſque per fraudem negotium alicui comparat. Idem lib. v. tit. de priuat. & pub. iudic. Omnes calumnioſi extra ordinem pro qualitate admiſſi plectendi ſunt Quantum ad nos delatæ pactionis textus inſinuat, potius contra bonos mores charthola ipſa litigij ſeminarium propa-
D gauit, quàm rum vtili deliberatione adſurgentium iurgiorum ſcandala reſecauit. Dinoſcitur itaque callidiras dictantis nõ habuiſſe prudentiam. dum igitur contra legum iuriſque ordinem veniens iuſtam arbitrij ignorauit cuſtodire menſuram, quæ tanta duarum perſonarum dignitas potuit reperiri aut quæ intra regionem tanta fuit defectio iudicantium, vt nec triumuirale iudicium etiam de rebus iudicatis malè paciſcentium non tam electio, ſed quod verius conſtat facilitas eligeret. de rebus enim iudicatis ſoli principi & contra iudices licuit iudicare, aut ſi ita conuenerat vt iudicij vinculum
E ſolueretur. Ergo pactio ipſa iudicij ordinẽ & conſtitutionem infirmat, quæ diſcingit quòd tamen non paciſcendo ſed donando fieri potuiſſet, ſecundum ſententiam Pauli iuridici, cuius ſententias ſacratiſsimorum principum ſcita ſemper valituras ac diualis conſtitutio declarat. Pauli ſen. 1. lib. de pact. Nec contra leges nec contra bonos mores paciſci poſſumus. Item eod. lib. & tit. Pactum contra ius aut conſtitutiones aut S.C. interpoſitum nihil momenti habet. item ex corpore Pauli de pact. & conuentis. Poſt rem iudicatam pactum niſi donationis cauſa interponatur ſeruari non poteſt. Intelligis memoratæ pactionis conſtitutionem iuridici auctoris ſentẽtiis vacuam
F Quid inquã vlterius requirendum? dicit pars aduerſa, pacti ſumus libero arbitrio, nullo cogentis impetio tibi & bonis moribus conſtat. Si certum non contra iuſſa & ſenatuſconſulta, quæ iudicata ſunt prius effectui cõtradantur, & de his quæ altercationi ſupereſſe noſcuntur ſit dignius ac legalis

numerus iudicũ qui cuncta lata ſentẽtia moderatã ratione diſcingat. Certè A
ſi neceſſe eſt ruſticis improbiſq; moribus aliquid amplius ſatisfieri, ipſi duo
quos præfata carthola nominauit ſub præſentia electarũ perſonarũ, defen-
ſore quoq; adhibito appellentur, vt ſi præſumũt aut putant iuſtũ vel legale,
audiant quæ partes iurgantiũ crediderint intimãda, & ſi ipſius cartholę quę
iam dignoſcitur iuris formulis vacuata, modũ æſtimãt ſe supplere, promãt
de agnitis legis ſententiã, tunc & ipſi ſentiẽt quid ſit temeritas iudicãtis, vbi
minor numerus poſt maiorem, præterea & religioſorum quos non ſummi
pontificatus honor attollit, cõtra res iudicio terminatas præſumpſerit ferre B
ſententiã, ac ſi deſtiterint, cõteſtatio allegetur, illos aut differre, aut nõ præ-
ſumere aut electionẽ impleãt paciſcentiũ. Demùm ſi quę in contentionẽ ve
niũt, aut ampliori numero iudicũ aut ſummę poteſtatis ſunt arbitrio decer-
nẽda: deinde verò quòd minimè fuerat neceſſariũ conſultationẽ noſtrã tuis
vtilitatibus ſciſcitari, ſi auus maternus nepoti aliqua cõtuliſſe noſcatur, vtrũ
in iure eius manere debeãt, an matri in poſſeſſione ſua cõſorti perſuaſionib.
lubricis imputari, pro eo fortaſſe quod vſufructuaria de proprietate filij cõ-
ſtituta, ac ſi filię propriũ vel cuilibet extraneo aliquid reliquiſſet, domino de C
facultate ſua teſtari nõ licuit. Cumq́; etiã ſi pater filij ſupereſſet, nec ad ipſũ
ab auo materno quod nepoti collatũ fuerat, pertineret: vt etiã C. Th. decla-
rat auctoritas quod tamẽ ſuperfluũ penes electãs magnificaſq́; perſonas fie-
ri iudicamus: ſed neceſſe eſt vt ignorãtia ruſticitatis, vel tergiuerſationis ini-
quitas directis ſemper oblationib. cõprimatur. Ex Theodoſiani lib. IX. ſub ti.
de mat. bo. & mat. gen. cretione ſublata. *Impp. Hono. & Arcad.* AA. *Florentio
præf. vrb.* ad locũ. Quicquid auus, auia, proauus, proauia, nepoti, nepti, prone-
poti pronepti cuiuſlibet tituli largitate cõtulerint, i. teſtamẽto, fideicõmiſſo D
legato, codicillo, donatione vel etiam inteſtati ſucceſſione pater filio filiæve
integra inlibataq́; cuſtodiat. *Da. prid. Id. Oct. Medioiano, Olibrio & Probino Coſs.*
Luce clarius conſtitit patri factũ, nec matri vſum obeſſe vt de reliqua facul-
tate poſſeſſionẽ debitã cõſequatur, & circa nepotẽ munus auiaticũ perpetua
liberalitate manſurũ. Hoc & cõſultorũ iura declarãt, quæ neceſſariũ tracta-
tui noſtro nõ duximus adhiberi. Adde dũ ſolicitudinis tuę cura tractauit, vt
de effractoribus & manifeſto crimine comprehẽſis quã iudex debuit ferre
ſententiã, tractatus noſtri pagina declaret, aut ſi maritus quẽ iudiciarię pote- E
ſtatis cingit auctoritas, de ſeruis qui res vxorias manifeſto crimine abſtuliſſe
conuicti ſunt peremptoriã debuerit ferre ſententiã, quaſi id obijci poſſit, in
propria cauſa quis iudicet ſtultè, huic lex diuorũ principũ quæ infrà legitur,
opponenda, maritum illa tantùm negotia vxoris velut extraneum aucto-
rem proſecuturum quæ procuratio emiſſa perſcripſerit. Ex corpore Theo-
doſiani. *Imppp. Theodoſius & Arcadius & Honorius* AAA. *Victori proconſuli
Aſiæ.* Procurator licet maritus ſit id ſolùm exequi debet quod procuratio
emiſſa præſcripſerit. *Dat. V.* kal. *Iul. Theodoſio* A. III. & *Abundantio Coſs.* F
Agnoſcis maritũ velut extraneum cauſam vxoriam proſecutum. Agnoſcis
iudicem de manifeſtis reis non potuiſſe tardare ſententiam. Item ex corpo-
re Theodoſiani lib. IX. tit. De accuſationib. & inſcriptio. *Impp. Arcad. & Ho-
norius* AA. Ne diuerſorum criminum rei, vel deſidia iudicum, vel quadam

leuira-

A leuitatis ambitione per prouincias detenti in carcerem crudelius differantur, moneantur omnes Iudices productos è cuſtodiis reos diſcuſſioni debitæ ſubiicere, & quod leges ſuaſerint definire. *Dat.* III. *Non. Aug.* CP. *Arcadio* III. *& Honorio Coſſ.* Hoc etiam ſpecialiter poſt hanc legem iudex ſibi metuat inferendum, quòd ſi dignam tardarit ex lege ferre ſententiam, dũ principum præcepta deſpexit, ipſe legibus damnabitur. Vnde ex corpore Theodoſiani. *Imp. Conſtantinus* A. *& Iulianus Cæſ. ad Taurum* PP. ad locum. Multabuntur iudices qui reſcripta contempſerint aut diſtulerint. *Dat.* III. *Non.*
B *Iul. Conſtantino* A. VII. *& Iuliano Coſſ.* Intelligat nunc improbus accuſator cinctum iudicem & vxoria velut externa debuiſſe negotia definire, & non licuiſſe vt alienum reatum metueret, cui de manifeſtis reis non licuit tardare ſentẽtiam. Ex corpore Hermogeniani. *Impp. Valens & Valentinianus* AA. *ad Voluſianum præfect. vrb.* Poſt ſententiam paciſci non licere iuris ordine præcauetur. Vnde cùm ſupplicans iniquè ſe oppreſſam, & poſt ſententiam ſacri auditorij depactum eſſe commemoret, Voluſiane parens chariſſime atque amantiſſime, amota pœna quam pacto contra ius facto ſerenitas tua
C ineſſe præuiderit, legum auxilio conſulat ſupplicanti. *Dat.* IIII. *Id. Aug. Mediolani. Iidem* AA. *Pompeio Fauonio.* Hereditatem quam tibi competere iure cõfirmas, negotij merito diſcuſſo approbatis allegationibus, reſtitui efficiet legum fonte demanans ſententia iudicantis, remota videlicet pactione quã dolo patuerit elicitam. *Dat.* VIII. *Id. Febr. Alleg. Non. kal. April. in baſilica Thermarum. Cõm. ipſis* AA. *Coſſ. Iidem Aug. Mamertino* PP. Inter cet. & ad locum. Pacta quidem per vim & metum apud omnes ſatis conſtat caſſata viribus eſſe reſpuenda. *Dat.* XII. *kal. April. ipſis* AA. *Coſſ. Iidem* AA. *ad Valenti-*
D *nianum Conſularem Piceni.* Non dubium eſt eum à fide placiti receſſiſſe qui quæ promiſerat implere nolit, Valentine chariſſime. Proinde ſi aduerſario ſuperſedente cominus explicare ea quæ ſponderat, fides placiti vacillat, familiares litteræ quas ad ſe miſſas dicit, ſupplici Exopetio non oberunt. Fines etiam quos temeratos adſeuerat amota præſcriptione temporis hi qui peruaſerunt, vt ratio iuris eſt, redhibere cogãtur. *Alleg.* IIII. *Kal. Maij, Flauia Feneſtri in Secretario ipſis* AA. *Coſſ. Iidem* AA. *Heliæ Bauoniæ.* Lites trahi, & ſub quodam potentiæ terrore infimos fatigari iudiciorum expectat inui-
E dia: vnde ſi aduerſarium tuum longè à filij tui ſucceſſione poſitum hæc in te quæ precibus texuiſti excogitaſſe conſtiterit, rector prouinciæ hominis, qui nec paciſcendi, nec conloquendi de negotio ſubſtantiam habuit impudentiã ſubmoueat, reddiq; faciat quicquid claruerit vſurpatum, nec impudẽtia vindicet quod concedere leges & iura non poſſunt. Maximè cùm memores nec à prima pactione quæ ſubſtantiã non habebat, ſecunda conuentione diceſſum: ſed etiam inaniter reſediſſe quod non iam pactio, ſed quædam vſurpatitiis non ſubſiſtentibus cauſis immoderatio doceatur. *Dat.* III. *kal. Aug.*
F *Mediolani, ipſis* AA. *Coſſ. Impp. Valens & Valentinianus* AA. *Ampeliæ.* Ea quę heredes inter ſe tranſactione interpoſita compoſuerint, firma illibataq; perſeuerabunt. Et ideò ſecũdum fidem inſtrumenti cõpetens tibi portio à poſſeſſoribus cum fructibus reſtituetur, per virũ clariſſimũ Proconſularẽ Africæ, amicum noſtrum fide geſtorum diligenti examinatione comprobata.

Dat. III. *Non. Iul. Sirmio, Diuo Ioniano & Varron. Coſ. Impp. Valentinia. & Valens* AA. *Felici Conſulari Macedoniæ*. Inter cetera, & ad locũ. Si ſeruilibus contuberniis ſeſe mulieres quondã ingenuæ ſubdiderint, & nunc contemnẽtes dominum minoris ætatis ſeruitutis iugũ conantur effugere, grauitas tua his qui ſeruilẽ condicionẽ non ſtatim in ipſis coniunctionũ primordiis refugerunt, neceſſitatẽ ſubeũdæ ſeruitutis imponat. *Dat.* XIIII. *kal. Aug. Mediolani, ipſis* AA. *Coſ.* Ex corpore Gregoriano, *Imp. Antoninus* A. *Priſciano militi*. Summa ſententia comprehenſa quam ceſſantibus curatoribus quõdam tuis iudex ſecutus iureiurandi à te perlati religionem in cõdemnationem deduxit: minui pacto non potuit, ac præterea ſublata cautione tranſactionis quę nullo iure interpoſita eſt, Septimius Varianus rem iudicatã exequatur. PP. *kal. Iul. Leto* II. *& Cereale Coſ. Impp. Diocle. & Maximin.* AA. *Vlpiæ Marcellinæ*. Si præſes prouinciæ ignorantiam tuam fraudulenta tranſactione ac doloſis artibus generi tui circumſcriptam eſſe cognouerit, ſi quidem Aquiliana ſtipulatio & acceptilatio inſecuta nõ eſt, pactum callidè ſcriptum integris ſingulorum actionibus amougbit. PP. III. *Non. Octob. ipſis* AA. *Coſ. Imp. Gordianus* A. *Clyniæ Antoniæ*. Pacta quæ contra bonos mores interponuntur, iuratio non tuetur. PP. *Non. Octob. ipſo* A. II. *& Pompeiano Coſ. Imp. Alexander Aurelio Dionyſio*. Cùm poſteaquàm aduerſarius matris tuæ victus eſſet, matrem tuam circumuenerit, vt paciſceretur nullã ſe controuerſiam de ſeruis moturam, id pactum mala fide factum irritum eſt. Et cùm ex ea conuentione cum matre tua agi cœperit, iudex eam liberabit, quia de re iudicata paciſci nemo poteſt. PP. *pridie Id. Sept. Alexandro* A. *Coſ.* Ex corpore Theodoſiani. *Impp. Honorius & Theodoſius* AA. *Iuliano proconſuli Africæ*. Et mulieribus & minoribus in iis quæ prætermiſerint vel ignorauerint innumeris auctoritatibus conſtat eſſe conſultum. *Dat. prid. Non. Mart. Rauennæ. Conſtantino Coſ.* Item eodem corpore. *Imp. Conſtantinus* A. *ad Maximum præfect. vrb.* Inter cetera, & ad locum. Pactiones eas valere volumus ſi cum legibus conſentiant & reliq. *Dat.* VI. *Non. Febr. Romæ Sabino & Rufino Coſ.* Ex corpore Gregoriani. *Impp. Valentinia. & Galienus* AA. *& Valerius Cæſar Aurelio*. Præſes prouinciæ æſtimabit vtrum de dubia lite tranſactio inter te & ciuitatis tuæ ordinem facta ſit, an de re iudicata, quia de re iudicata paciſci nemo poteſt. PP. III. *kal. Iun. Æmiliano & Baſſo Coſ.* Idem ex corpore Gregoriani tit. De tranſact. *Imp. Gordianus* A. *Flauio Hercolano*. Super iudicato non ſubſecuta appellatione fruſtra tranſigi non eſt opinionis incertæ. PP. XIIII. *kal. Nou. Sabino & Veterano Coſ.* Item eodem corpore. *Imp. Alexander Donato militi*. Si certa quantitas in condemnatione iudicij deducta fuerit, paciſci exinde non poſſe, &c. PP. IX. *kalend. Iun. Fuſco* II. *& Dextro Coſ.*

FINIS.

A

IACOBI CVIACII

B

Conſultationes LX.

CONSVLTATIO I.

De teſtamento inter liberos.

PATER filiam heredem ſcripſit & rogauit vt hereditatē poſt
mortem ſuam cui vellet ex filiis ſuis reſtitueret. Filia moriēs
C ſuperſtitibus filiis quatuor Seio, Caio, Sempronio, Tulliæ,
teſtamēto Caium elegit cui fideicommiſſi paterni bona re-
ſtituerentur; eundemq; aliorum bonorum ſuorū heredem
ſcripſit: deducta portione modica Seio aſcripta & Sempro-
nio titulo inſtitutionis, Tulliam omiſit quæ inſtrumēto do-
tali renunciauerat ſucceſſioni maternæ cum iureiurando.
Electioni & inſtitutioni condicionem adiecit, Si Mæuiam
vxorem non duceret, adiecit & ſubſtitutionem precariam.
Id verò teſtamentum ſcripſit aliena manu, nomen Caij ſua,
nullis teſtibus adhibitis, idem quoque teſtamentum ipſa ſi-
D gnauit. Quæritur an valeat teſtamentum, an valeat electio in eo comprehenſa, an valeat
condicio iniecta electioni & inſtitutioni Caij, an ſubſtitutio precaria? Reſpondi non va-
lere teſtamentum, quia nec teſtamentum, nec codicillus dici poteſt ea voluntas cui te-
ſtes deſunt. In codicillis enim exiguntur quinque l. hac conſultiſſ. §. 1. l. cùm antiquitus.
§. vlt. C. de teſtamentis. l. vlt. de codicillis. & in teſtamento ruſticanorum l. vlt. C. de teſta.
in nuda voluntate tres l. 27. C. eod. & Plut. in Coriolano in teſtamēto procincto tres aut
quatuor teſtes adhibitos refert. Et non offendor conſtitutione quæ teſtamentum imper-
fectum valere cenſet inter liberos, nam teſtamētum imperfectum non vocat quod teſti-
bus caret, ſed quod à teſtibus qui interfuerunt neque ſubſcriptum, neque ſubſignatū eſt,
idq; rationis conſequentia demōſtrát apertè. Primùm enim ait non ſubſcriptum à teſti-
E bus, ac non ſignatum teſtamentum pro imperfecto haberi, (ſic enim probi codices, non
pro infecto) ac deinde ſubiicit conuenienter, ex imperfecto autem teſtamento voluntatē
non tenere defuncti niſi inter ſolos liberos, atque ita etiā imperfectum teſtamentum ac-
cipitur in l. 6. D. ad l. Cor. de falſ. Nihil etiam offendor lege vlt. C. fam. erciſc. quæ in teſta-
mento inter liberos qualiacunque verba vel indicia ſufficere ait. nam hoc ſermone teſtes
non excluduntur, ſicut cùm dicimus nutu fideicommiſſum relinqui poſſe, hoc etiam nō
dicimus fideicommiſſum ſine teſtibus relinqui poſſe l. & in epiſtola. C. de fideic. & verò
etiam Doctores in d. l. vlt. vel duos teſtes exigunt. Cæterùm indicia nō accipi oportet illo
loco pro argumentis ſiue coniecturis ſed ex cōparatione verborum, quod ſcilicet dicat,
verbis vel indiciis, indicia accipio pro notis, quæ Græci σημεῖα vocant. Hoc ergo vult e-
F tiam notis ſcriptum teſtamentum valere inter liberos, quod tamē Iuſtiniani ſuſtulit No.
107. qua abutuntur qui inde colligunt non valere teſtamētum inter liberos, niſi ſua ma-
nu ſuiſq; litteris parēs ſcripſerit nomina liberorum, & tēpus, & vnciarum modum. Nám-
que mens Iuſtiniani hæc tantùm eſt, vt ſiue ſcribat teſtamentum parens, ſiue alius eo di-
ctante, illa litteris perſcribantur non notis, alioquin teſtamētum non valere: denique non

omne vitium negligi in teſtamento inter liberos. Nec igitur illud quod ſummum eſt ſi A
nulli adhibeantur teſtes à quibus nominis teſtamenti ſubſtãtia deducitur, & quaſi teſta-
menti ſiue partis teſtamenti, qui codicillus dicitur. Verùm enim licet ſcriptura ea matris
facta inter liberos neque valeat vt teſtamentum, neque vt codicillus, quòd teſtibus nullis
munita ſit, l.11.§.1. D.de legat. 3. electionem tamen in eo comprehenſam valere opinor.
Electio enim illa neque quaſi legatum eſt, neque quaſi fideicommiſſum, l.vnum ex fami-
lia.§.1.D.de leg.2.l.pater filium. D.ad l.Falcid. Poteſt igitur citra teſtationem fieri, vt aſ-
ſignatio liberti, l.7.D.de aſſig.lib. Eademq́; ratione fideicõmiſſo onerari non poteſt, quia
de ſuo non de alieno quemque largiri oportet, l.6.& l.7.§.vlt.D.de leg.3.d.l. vnum ex fa-
milia.§.ſed ſi fundum. Non potuit etiam electioni iniici condicio, ſi Mæuiam vxorem
non duceret, quam auus non iniecerat fideicommiſſo. Quid igitur tandem ſtatuemus? B
Quia hoc iure vtimur vt filia onerata fideicommiſſo deducat duas quartas, vt loquũtur,
reliquum reſtituat fideicommiſſario, in ſpecie propoſita electio matris valebit tãtum pro
dimidia parte bonorum, quæ ſola ſubiecta erat fideicommiſſo detracta cõdicione, vt di-
ximus, & ſubſtitutione precaria: altera pars dimidia, quia teſtamentum matris non valet
diuidenda eſt in portiones æquas tres, vt veluti ab inteſtato vnam habeat Caius, alteram
Seius, tertiam Sempronius. Nec enim concurrit Tullia in legitimam hereditatem, quia ſi
is non concurrit qui concurrere potuit, niſi repudiaſſet vel amiſiſſet querelam inofficioſi
teſtamenti. l.filio.in princ. D.de inof.teſt. multò minus concurreret, quę ab inteſtato ſuc-
cedere non potuit propter renunciationem iam ante factam tabulis dotalibus, quæ qui-
dem moribus recepta & approbata eſt. C

CONSVLTATIO II.

De legato à Presbytero filiæ ſuæ ſpuriæ relicto.

QVIDAM Presbyter teſtamento heredem ſcripſit, & ab eo filiæ ſuæ ſpu-
riæ legauit c. his verbis adiectis: Vt ſit vnde exhibeatur & collocetur in
matrimonium. Filiam educauit heręs, deceſſit tamen illa antequàm nu-
beret & legatum perciperet. Primùm quęritur an valeat legatum: deinde
ſi valet, an ad heredem tranſierit: & fortitan verius eſt legatum eſſe pro
non ſcripto quaſi incapaci relictum. Nam cõſtitutio Nouella Iuſtiniani, Quib.mod.nat. D
effi.ſui, non tantum ex inceſto, ſed etiam ex adulterio vel ſtupro procreatos, i.ex damnata
vel nefaria coïtione incapaces facit, quibus comparat clericorum liberos, l.44.C.de epiſ.
& cle.& omnino ita ſe res habet exceptis naturalibus qui ex concubina procreantur, quę
vxorem iuſtam imitatur, quos incapaces prorſus non eſſe fatemur, ex aliis coïtionibus il-
licitis procreatos incapaces eſſe, naturales non eſſe. Nec moueri debemus c. cùm habe-
ret. De eo qui duxit in matrim. quod extra ſuam ſpeciem porrigi non debet, & colla-
to eo cum lege, Qui in prouincia. §.1. D. de rit. nupt. intelligetur meritò confirmari in
ea ſpecie ſtatum liberorum quaſi ex matrimonio ſuſceptorum propter diuturnitatẽ tem-
poris quo matrimonium ſtetit, & propter numerum liberorum. Quo exemplo malè pro-
fectò ſpuriorum omnium ſtatum cõfirmaueris, & de incapacitate filiorum ſacerdotis ita E
nominatim ſcripſit Accurſius §.vlt Nou.quib.mod.nat.eff.ſui. Si naturales eſſent fateor
non eſſe incapaces alimentorum, non eſſe incapaces dotis, nam hæc præſtari iis quos na-
tura nouit conſequẽs eſt, l.cas obligationes.l.legatum. D.de cap.min.l.ſeruos. D.de ann.
leg.l.ex parte.§.ſeruo. D.fa.erc. At abhorret hæc probra nãtura adulterium ſcilicet & ſtu-
prum.l.probrum.D.de verb.ſig. Ideoq́; rectè Iuſtin.ait eo genere procreatos nec natura-
les cẽſeri. Sequitur altera quæſtio: Demus, cõcedamus hoc, filiam ſacerdotis capacẽ eſſe
legati. An id verò legatum ad heredẽ ſuum filia tranſmiſit? Si hęc verba (vt ſit vnde exhi-
beatur & collocetur in matrimoniũ) accipiantur pro modo, reſpondeo non tranſmiſiſſe.
Nam ſcio quidem hanc eſſe differentiã inter conditionem & modũ quod cõditio ſuſpen-
dat, modus non ſuſpẽdat, ſed etſi nõ ſuſpẽdat, cõtrahit tamen atq; coarctat adeò vt ſi ve- F
lis tibi ſtatim dari quod ſub modo relictũ eſt, cauere oporteat te de reſtituendo eo quod
acceperis, niſi modũ impleueris. l.ſi tibi legatũ. D.de leg.3.l.cùm in teſtam. D.de fid.lib.&
hac ratione dicitur in l.1.C.de iis quæ ſub mod.rel. modũ in legatis aſcriptũ pro cõditio-
ne obſeruari quæ lex de eodẽ ipſo modo loquitur de quo tractamus (vt nubat, atq; ideò
ſæpè

A ſæpè in libris noſtris modus cōdicio appellatur.l.Mæuius.D.de man.teſt.l.liberto.§.Lu-
cius.D.de an.leg. Ex his inficior extingui legatum innupta moriente filia,quinimò tantū
abeſſe vt heredi eius legati petitio competat, vt etſi id heres legato oneratus repræſenta-
rit non ſecutis nuptiis repetitio ei potius competat aduerſus heredem filiæ. Igitur legatū
petenti rectè obiiciet heres vulgarē exceptionem, Dolo facis petens quod mihi te ſi ha-
beres reſtituere oporteret. Verba autem illa,(vt ſit vnde exhibeatur,ac collocetur in ma-
trimonium)pro modo accipienda eſſe,etiamſi interpretêre, ad nuptui collocandam,alē-
dā,veſtiendam eam,probo ex l.quibus diebus.§.vlt.D.de cond.& dem. Nam ea volūtas
teſtantis fuit vt ea pecunia in dotē & in alimenta conſumeretur, & in id ſolùm vt eā pe-
cuniā heres conſumeret diſpēſarétve, quēadmodum & heredē quandiu vixit neceſſaria
B filiæ defuncti ſubminiſtraſſe proponitur, quę alimentorū præſtatio finita eſt morte l.cum
hi.§.modus autē.D.de trāſact. Ne dicas verba ſuperiora pro cauſa accipienda eſſe,nō pro
modo,cùm dicat,vt ſit vnde nuptum collocetur. Non dicit vt ipſa ſibi quærat conditio-
nem,ſed vt hanc opem nubenti ferat heres. In l.4.D.de alim.leg.ait prędia do lego vt quę
viua præſtabam etiam poſt mortem habeant & capiant. hic enim eſt græcorum verborū
ſenſus.& in l.pen.§.vlt.eod.vt habeāt pro ſoluto ſcilicet, vt ſpecies indicabit: In eis caſibus
cauſa eſt legandi non modus. Non ſic in caſu propoſito. Proinde heres vnde petitur non
habita ratione alimentorum quæ viuæ exhibuit atque etiam inſuper neglecto modo le-
gato adſcripto & non ſpectata macula atque incapacitate legatariæ ſolidum legatum ab
herede legatariæ non rectè peti, meo iudicio rectè contendit.
C

CONSVLTATIO. III.

De inſinuandis donationibus.

DOnationem ſimplicem rectè inſinuari poſt traditionem vel poſt nuptias cer-
tiſſimum eſt. Cum quæreretur an & poſt mortem donatoris? Reſpondi non
rectè inſinuari poſt mortem. alioqui nihil hac in re diſtaret donatio ab vltima
voluntate quam ſatis eſt inſinuari poſt mortem,l,teſtamentum.l. conſulta.C.
de teſta. ſed donatio ſtrictius accepta eſt ſemper. Poſſim proferre exempla quam pluri-
D ma. An autem ab ipſo donatore donatio inſinuari poſſit per procuratorem & an in mā-
datis datis procuratori vtiliter adiiciatur. Etiam poſt mortem inſinuari, ſi quæratur, re-
ſpondebo fieri donationem poſſe per procuratorem l. 4. D. de donat. ergo & inſinuati.
Dico fieri,ergo inſinuari; plus enim eſt fieri quam inſinuari. quo argumento vtitur l. vlt.
§.pen. C. de donat. ante nupt. Rurſus quibus in cauſis facere procuratorem licet, licere
etiam mandatum porrigere vltra mortem l.ſi verò non remunerādi.§. vlt.& l. ſeq.l.ſi quis
alicui.§.1. D.de mand. Atque adeo inſinuationis mandatum rectè porrigi vltra mortem
mandatoris eiuſdemque donatoris voluntate. & hoc genere factam inſinuationem poſt
mortem ſi nulla fraus arguatur inutilem non eſſe maximè ſi, vt mihi ex facto propoſitū
eſt, nihil interſit creditoris hypothecarii, & res diſceptetur tantùm inter heredem dona-
E toris & donatarium. Sola igitur fraudis probatione conuelli poteſt donatio mandato do-
natoris inſinuata poſt mortem vt in oratione Demoſthenis aduerſus Leocharem non
alia eſt ratio improbandæ adoptionis qua in defuncti familiam adiungitur quis, quàm
ſi fraus arguatur, quamquam adoptionem à viuente fieri nominatim legibus caueretur,
quod non ita de inſinuatione donationis vt fiat à viuente cautum eſt nominatim. Ad hęc
quæſitum eſt qui in legis edicto ſubditi appellētur quo per ſubditos & inter ſubditos ſine
inſinuatione factas donationes nullas eſſe conſtituitur. Dixi ſubditos, quos græci ὑπο-
πταγμένυς, eſſe ciues vel incolas, ſolam poſſeſſionem iure ciuili Pop. Romani ciuem vel
incolam non facere l.4.C.de incolis.l.libertus §. ſola ratio.& §. ſola domus. D. ad muni.
F Moribus Gallię & vſu fori etiam poſſeſſionem ſolam legibus obligare, adeo vt ſi variis re-
gionibus quæ non eodem iure regantur quis poſſideat bona, in ordinatione teſtamenti
receptum ſit ſeparanda eſſe bona & pro varietate regionum variis etiam legibus teſtato-
rem obligari. Vt igitur in teſtamentis ita in donationibus leges ſequamur regionum &
prouinciarum in quibus ſita ſunt bona. Quamobrem dicemus eum qui moratur in Ita-
lia ſi donet alteri bona quæ habet in Gallia legibus Galliæ obnoxium eſſe. Idcirco do-

naſſe eum inutiliter ſi viuus donationem non inſinuarit vel nominatim per procuratorẽ A
non conſtituerit qui inſinuatet ſe viuo mortuoúe. An etſi donauit Italo? Sic ſanè. Nam etſi tum non ſit facta donatio inter ſubditos facta tamen eſt per ſubditum & vtroque caſu edictum inſinuationem exigit, quam tertio caſu non exigerem, puta ſi Italus prædia Italica donaret Gallo, & multo minus ſi eadem prædia Italus donaret Italo. Hi duntaxat quatuor caſus conſtitui poſſunt è quibus duos priores edictum complectitur non poſteriores. denique his edicti verbis, Per & inter ſubditos, duos caſus exprimi puto, Si ſubditus non ſubdito donauerit, ſi ſubditus ſubdito donauerit, qui ſoli caſus lege comprehendi potuerunt, non alii duo Et ſubditum non ex origine vel laris & ſedium poſitione æſtimari, quam ex poſitione & ſitu bonorum de quibus agitur, quem etiam bonorum ſitum ſeruari & diſtingui conuenit in iure pręcipuo quod maioribus natu mores dedêre B
quidam vt pro regionum numero tot etiam maiori natu πρεσβεῖα tribuantur. Poſtremò ſi quæratur an donatio à quolibet principe facta egeat inſinuatione, dicam Iuſtinianum ſe tantùm excipere nõ etiam reges quibus ipſe iura dabat, quales Iuſtiniani imperio ſubiecti fuêre non pauci, eodemq; exemplo Regem Galliæ etiamſi ſe intelligatur excepiſſe ceteros tamen principes bona in Gallia poſſidentes non excepiſſe.

CONSVLTATIO IIII.

De ſucceſſione ab inteſtato. C

SORORE defuncta, ac deinde ſororis filia, Quæritur ſororis filię ex duobus auunculis vter ſuccedat qui fuit matri ex vtroque parẽte germanus, an & qui fuit ex patre tantùm. Si dixeris eum qui ex vtroq; parente germanus fuit ſolùm filię ſororis ſuccedere, id tueri hac ratione poteris quòd è contrario ſi is mortuus fuiſſet ſola filia ſororis ei ſucceſſiſſet excluſo altero auunculo, ſecundum Nou. Iuſtin. de hered. ab inteſt. ven. quæ ratio in ſucceſſionibus nihil valet. Frãtris filiæ ſuccedebat olim patruus, ipſa patruo non item. §. ceterùm. Inſtit. de leg. agnat. ſucceſ. idq; obtinuit quod Iuſtiniani conſtitutione aliud definiretur. Non ſunt igitur ſucceſſiones ei rationi aſtrictę, niſi ſpecialis conſtitutio acce- D
dat. Quamobrem veriorem eſſe arbitror Bartoli ſententiam in l. poſt conſanguineos. §. leginma. D. de ſuis & leg. hered. vtrumque auunculum admittentis. Eſt enim Nouel. Iuſtiniani accipienda ſtrictè, ea præfert fratres ex vtroque parente, eorúmq; filios fratribus ex vno parente coniunctis. Auunculum matri ex vtroque parente coniunctum non pręfert auunculo ex vno parente tantùm coniuncto. Igitur nec nos eum præferemus, ſed omiſſum à Iuſtiniano pro omiſſo habebimus vt l. ſi verò. §. de vito. D. ſolu. matr. qui interpretandi ius habemus, omiſſa ſupplendi ius non habemus. Denique quod non mutauit Iuſtinianus nominatim in eo ſequemur ius vetus, quo qui ſunt eiuſdem gradus pariter ab inteſtato vocantur licet ſint ex diuerſis parentibus l. 1. l. 3. C. de legitim. hered. Strictè E
accipiendam eſſe eam Nouellam hoc argumento comprobabitur, fratrum ex vtroque parente iam mortuorum filios cum aliis fratribus Iuſtinianus vocat in ſtirpes, ipſos fratrum filios non concurrentibus aliis fratribus, ſolos patruis ſuccedentes non vocat nominatim in ſtirpes. Hunc caſum non attingit. Sequemur itaque ius vetus à Gaio proditum III. Inſtitut. & §. hoc etiam. de legitim. agnat. ſucceſſ. ſolis fratrum filiis ab inteſtato ſuccedentibus, & diuidemus inter eos hereditatem in capita non in ſtirpes, quæ fuit Azonis ſententia rerum ſæpiſſimè iudicatarum auctoritate comprobata, & ex Græcis Harmenopuli. Si igitur hac in ſpecie Nouellam ſtrictè accipimus nec extendimus, cur non & in ſuperiori? Vt in hac valet ſententia Azonis, valeat & in illa ſententia Bartoli, id eſt, ius quod nominatim abrogatum non eſt, quod & certatim omnes ſequuntur. F

CONSVL-

A CONSVLTATIO V.

De legatis.

MVLIER quædam filium Titij emancipatum heredem inſtituit, & à Titio debitore ſuo nominatim legauit Gaiæ cc. cùm nupſerit, & hoc amplius purè c. à fundo Tuſculano, deinde codicillis cauit ſe legaſſe atque adeò legare Gaiæ cc. vt nubat. Conſultus an antequàm nuberet, legati petitio eſſet, dicebam eſſe videri, cautione oblata, quia in legatis nouiſſimæ ſcripturæ valent. l. 12. §. vlt. D. de leg. 1. l. ſi quis eum in princ. D. de vulgar. ſubſtitu. Nouiſſima autem ſcriptura, hoc eſt, in co-
B dicillis Gaiæ legata ſunt ducenta ſub modo, non ſub condicione. Proinde eius ſummæ petitionem admittendam videri oblata cautione. l. quibus. §. vlt. l. eas cauſas. D. de conditio. & demonſtr. l. ſi tibi legatum. D. de legat. 3. Niſi nupſerit ſe pecuniam reddituram: quæ committeretur ſacerdotio, aut morte. Verius autem eſſe verba illa modalia quæ codicillis ſcripta proponuntur condicionem facere non modum ex voluntate defuncti. vt l. 2. C. de iis quæ ſub modo rel. qui condicionem, Cùm nupſerit, adſcriptam teſtamento non videtur mutaſſe in modum, vtique per hæc ſola verba, vt nubat, quibus tam condicio quàm modus concipi poteſt. Rurſus conſultus exiſtente cõdicione à quo legata deberentur, reſpondi ducentorum legatum deberi à Titio patre heredis inſtituti quod ab eo quaſi debitore nominatim ducenta legata proponerentur. conſtat enim à debitore
C legari poſſe ex conſtitutione D. Pij. l. cùm quis decedens. §. pater. D. de legat. 3. legatum quoque eidem Gaiæ relictum purè à fundo Tuſculano rectè à Titio peti arbitror. Nam etſi Titius neque heres ſit neque poſſeſſor, fructuarius tamen eſt moribus Biturigum, vbi hæc ſpecies incidit, ſiue filius ſit in poteſtate, ſiue emancipatus vſque ad annum XVIII. Conſtat autem fructuarium patrem excipere omnes actiones. l. vltim. §. vbi autem. C. de bon. quæ liber. acquir.

CONSVLTATIO VI.

De querela inofficioſi teſtamenti.

D MVLIER teſtamento filios quatuor heredes ſcripſit, filiæ legauit, filia deceſſit viua matre relictis nepotibus qui mortua deinde auia non mutato teſtamẽto cũ patruis de legato & de hereditate contendũt. Quæritur an legati matri relicti petitionem habeant, vel an hereditatis auiæ maternæ partem vindicare poſſint. Puto nepotes teſtamento auiæ matri relictum legatum petere non poſſe, quia eſt in cauſa caduci. At quaſi exheredati quod in hac ſpecie præteritio ſit pro exheredatione auiæ teſtamentum inofficioſum dicere & hereditatis quintam partem vindicare poſſunt. Nam vt exemplum edicti de coniung. cum emanc. liber. ſequimur etiam in querela inofficioſi teſtamenti l. ſi ponas. D. de inoffic. teſtam. ſic & exemplum edicti de bonor. poſſeſ. contra tabu. quo filij fratrum vel
E ſororum cum patruis vel auunculis vocantur l. ſi in adoptionem. D. de bono. poſſeſ. contra tab. ſequemur in querela l. Papinianus. §. quoniam. D. de inoffic. teſt. Et generaliter quæ ratio quiq; ordo ſeruatur in ſucceſſione ab inteſtato, idem ſeruatur & in querela inofficioſi teſtamenti l. 6. D. eod. Denique nepotes de quibus quæritur actionem inofficioſi teſtamenti habent aduerſus auunculos heredes ſcriptos ab auia materna, legati petitionem non habent quod cùm ſit in cauſa caduci iam lucro heredum ſcriptorum ceſſit.

CONSVLTATIO VII.

De communione inter coniuges.

F CVM eſſent ædes communes inter virum & vxorem, & duo filij Primus & Secundus Primo mater donauit quicquid iuris haberet in ædibus illis, qua ratione is ſibi poſſidet duas partes & dimidiam, propterea quòd ædes matrimonij iure fuêre communes matri cum patre, deducta ſexta, in qua fatetur iuris nihil habuiſſe matrem, Secundus non ſextam

tantum ſed & quintam deduci petit quod ea patri obuenerit ex ſucceſſione Tertij con- A ſobrini ſui atque adeo non fuerit communicata matri ſecundum morem patriæ quo immobilia non communicantur inter vitum & vxorem, ſi qua obueniant ſucceſſionis, legati, donationis iure, qui confirmatur vulgò ex l. 7. & 8. D. pro ſocio. non inſcitè, quandoquidem apparet doctores manifeſtò hanc conſuetudinum partem quæ pleriſque locis viget ſumpſiſſe ex eis legibus. Sumpsêre & aliàs conſuetudinum partes ex aliis. Denique ſunt earum auctores manifeſti, quàm fœlices, quæſtus & Gallici conqueſti confuſa vocabula demonſtrant, quod in legibus Ludouici & Lotharij inuenio appellari, conquiſitū. Auctores verò dico ſi excipias ruris Gallici veſtigia nonnulla. Sed ad ſpeciem propoſitā reuertamur. Secundi profecto intentio valet niſi negetur patri communi quintam partem obueniſſe ſucceſſionis iure. id verò etiam negat Primus & probat optimè: eſt de- B nique potentior, meo iudicio. Probat autem hoc modo. Pater non potuit Tertio conſobrino ſuo inteſtato ſoccedere præcedentibus frattibus, præceſſerunt fratres Tertio moriente. Ei ergo non ſucceſſit ipſe, nec ex ſucceſſorio edicto rectè dixeris ſucceſſiſſe, cum ij qui præcedebānt, ſucceſſionem neque repudiarint neque omiſerint l. 1. §. quibus. D. de ſucc. edict. Neque repudiaſſe neque omiſiſſe, quinimo heredes eos defuncto extitiſſe vel ex eo apparet quod patri diſtraxerunt quodcunque iuris habebant in eis ædibus. l. Iulianus. §. ſi ſeruum. D. de acq. hered. quæ res argumentum eſt pro herede geſtionis niſi alio animo diſtraxiſſe conſtet. l. pro herede. §. 1. eod. quod hic non allegâtur. Et ex his rurſus efficitur oon ſucceſſiooe ſed emptione patri obueniſſe eam partem poſt nuptias, vt C proponitur, atque adeo in matrimonij communionem veniſſe. Ne dixeris etiam vſucapione vel præſcriptione quæſitam. quod namque emi non vſucapio ſi à domino emi cū dominium nō poſsit niſi ex vna cauſa contingere l. 3. §. ex plurimis. D. de acq. poſſeſſ. Itaq; reſtat non ſucceſsione noo vſucapione aut præſcriptione ſed emptione quintam partem qua de agitur obueniſſe patri & ideo cooiugi, id eſt, matri Primi & ſecundi iure ſocietatatis quæſitā eam ac donatione poſtea in Primum iure tranſlatam fuiſſe pro parte dimidia. denique habiturus eſt Primus in eis ædibus donationis iure duas partes & ſemiſſem quintæ.

CONSVLTATIO VIII. D

De iure retractus.

TRes fratres Primus, Secundus, Tertius inter ſe hereditatem diuiſerunt & cauerunt inuicē ne quis partem ſuam venderet pignetaret alienaret aliis quā coheredibus, hoc eſt, vt coheredes ſuos præferret extraneis, ſin minus vt extraneo venditam partem coheredibus retrahere ab emptore & redimere liceret. Primus partem ſuam vēdidit extraneo. filius idemque heres Secundi cui & ius omne ſuum Tertius ceſsit repetit ab emptore partem venditam poſt ſeptennium quàm contracta venditio fuit. Quæritur an iure agat? Reſpōdi in emprorem eſſe in factum actionem quia iure communi etiam detracta ea portione eadē E actio daretur in emptorem. Pactiones quę contractibus apponuntur plerumque ſunt ſuperuacaneę, id eſt, non neceſſariæ l. quæſitum. §. vlt. D. de diſtrac. pign. l. ſi ſeruus communis. §. locaui. D. de fur. l. qui mutuam. D. mand. l. 3. C. de fideiuſſ. Ex hoc genere hanc eſſe arbitror. & ideo ſi quæratur in rem fuerit an in perſonam, in obſcura voluntare contrahentium certior interpretatio ſumetur ex iure commuoi, quod in rem dat ius retrahendi ab emptore cuiuſcuoque gradus cognaro, & conſequenter ſicut ius commune Biturigum retrahenti præſcribit lx. dies, ita hanc conuentionem vltra lx. dies porrigēdam non eſſe cenſeo, arque ita heredi Secūdi poſt tempus in emptorem nullam eſſe. Sed neque in Secundum, cum pactione id tantum cauerint quod erat in iure communi vt rem contra F pactionem alienatam retrahere liceret ab emptore non vt inuicem eo nomine fratres inter ſe obligati eſſent. Hæc igitur coouentio ius commune non lædit & lx. dierum breuitate conſtringitur & in venditorem nulla eſt actio. quod ſi ita conueniſſet vt ne quis alij quàm coheredi partem ſuam alienatet hoc non adiecto vt ab emptore redimere liceret faterer in venditorem eſſe actionem præſcriptis verbis perpetuā quaſi ex permutatione

A quæ diuiſionem perficit, argum. l. ſi ſterilis. §. ſi tibi. D. de actio. empt. l. qui fundum. 2. D.
de contrah. emptio.

CONSVLTATIO IX.

De eodem iure.

QVÆRITVR in iure retractus agnatici in quo proximior præfertur ceteris
vtrum gradus ſecundum ius canonicum, an ſecundum ius ciuile computen-
tur. Alij ſpectant ius Canonicum qui ius retractus deducunt ex lege Moſis.
B eadem ratione in ſucceſſionibus quæ & Moſaïca lege comprehenduntur
gradus numerandi ſunt ſecundum ius Canonicum. Hoc autem eſt falſum. ergo & illud.
Numerentur ergo ſecundum ius ciuile, quia & eius originem non longius repetimus,
quàm à conſtitutione Friderici in Occidente, & Romani Lacapeni in Oriente, & retra-
ctus ius nihil aliud eſt quàm emptio venditio, contractus autem iure ciuili reguntur. Nec
verum eſt ius retractus eſſe ex Moſaïca lege; malè enim acceptam à noſtris hoc iure eſſe
Moſaïcam legem, verba legis ipſa demonſtrant.

C

CONSVLTATIO X.

Bona paterna & materna.

QVIDAM deceſſit filiis duobus Secundo & Tertio & filia relictis heredi-
bus, quibus cum matre fuerunt mobilia communia, & quæcunque ex
quæſtu venirent. manente communione mater à filia redemit portioně
hereditatis paternæ data certa pecunia in dotem filiæ nomine, & eădem
portioně contulit in cŏmune, mox eam præcipuè Secundo donauit, ac
deinde morte Secundi ad tertium iure hereditario peruenit. Tertius au-
tem moriens codicillis cauit vt bona paterna paternis, materna maternis cederent. Quæ-
D ritur an paternorum bonorum appellatione contineantur ea quæ ſoror matri ceſſerat
dotis habendæ cauſa. Reſpondeo exiſſe ea bonis paternis pro parte dimidia. Communia
enim ipſo iure facta ſunt inter matrem ac Secundum & Tertium, quia veluti emptione
matri obuenerunt data certa pecunia. Igitur pro parte tantùm dimidia ad matrem per-
tinuerunt. Quod ſi ita eſt, pro parte dimidia neceſſe eſt ea adnumeremus bonis mater-
nis, nec donatio mox à matre collata in Secundum, ea in priſtinam cauſam reſtituit. Si
reſoluta fuiſſet donatio aliqua ex cauſa, rediiſſet res in priſtinam formam. l. voluntate. §.
vlt. D. quibus mod. pign. vel hypothec. ſolu. Sed cùm non fuerit reſoluta, poſterior do-
natio matris datio, non redditio cenſebitur: quæ duo ſunt valdè diuerſa, l. 1. §. elegan-
ter. D. depoſ. Nam ſi reddidit, eam quoque partem dimidiam paternis adnumerabi-
E mus, ſi dedit, quod eſt verius, maternis. Quamobrem ex codicillorum ſcriptura ea por-
tio dimidia maternis cedere debet non paternis, niſi probetur defunctum in paternis ea
bona numeraſſe. Error enim defuncti ius facit l. 3. in fin. D. de ſuppellect. leg. Quinimmò
ex vſu loquendi etiamſi id non probetur præſumam ita defunctum ſenſiſſe: nam in vſu
eſt vt dicamus paterna quæ vetuſtiorem originem ducunt à patre licet aliquandiu in ex-
tranei perſona reſederint, vt in vſu eſt feudum paternum dicere quod ab auo patréve de-
ſcendit etiam ſi filiæ obuenerit, non maternum, & ideò iure ipſo filiæ poſteri in eo quaſi
materno non ſuccedunt, ſed agnati eorum à quibus feudum originem cœpit, vt libr. 1.
feud. tit. 15. Notum autem illud eſt ex communi vſu nomina exaudiri debere, & non in
omni cauſa teſtamentorum ad verborum propriam definitionem deſcendendum eſſe l.
F non aliter. §. 1. de leg. 3.

CONSVLTATIO XI. A

De beneficio abſtentionis.

QVÆRITVR an filius qui cum à creditoribus hereditariis conueniretur,
primùm teſpondit ſe abſtinuiſſe bonis paternis, ſi ptobetur miſcuiſſe ſe,
& aliquid ex hereditate amouiſſe, deinde reſtitutionem in inregrum de-
ſidetare poſſit abſtinendi cauſa. Reſpondetur non poſſe fieri vt filius mi-
ſcuerit ſe ſimul & amouerit. Nam ſi miſcuit non poteſt videri amouiſſe
quicquam de ea hereditate quam ſuam eſſe voluit. Rei enim ſuæ furtum
non fit. Amotionis verbum lenius eſt, res eadem. & retro qui amouiſſe ponitur iam hoc B
ipſo ponitut non miſcuiſſe ſe, amouiſſe nempe de alieno. Quid igitur? aut miſcuit ſe fi-
lius, aur amouit. Si miſcuit, non poteſt quandocunque petenti in integrum teſtitutio
denegari ætatis beneficio. l. neceſſariis. D. de adquirend. hered. l. 1. & 2. C. ſi minot ab he-
red. abſt. etiamſi poſtquam initio litis negauit ſe miſcuiſſe bonis paternis, conuictus falſæ
negationis confugiat ad auxilium reſtitutionis. l. nemo. l. is qui. D. de exc. l. nemo ex his.
D. de regul. iuris. Vt ſi qui negauit initio ſe debere, re probata tum vel ad ætatis quaſi mi-
nori credita pecunia, vel compenſationis, vel præſcriptionis temporariæ beneficium
transfugiat, quod nemo reis vnquam negauit, nec negaturus eſt. Sin autem amouit clã
ex heredirate filius aliquid cùm palàm diceret ſe hereditatẽ nolle, edicto prætoris defini-
tum eſt eum abſtinendi beneficiũ non habere. l. ſi ſeruum. §. prætor. D. de adq. her. quod C
Accurſius rectiſſimè accipit ex beneficio illo abſtinendi quod ipſo iure, i. ex edicto com-
petir puberibus qui non miſcuerunt ſe. nam de beneficio abſtinendi quod reſtitutio in
integrum dat, non poſſe accipi manifeſtum eſt: datur enim reſtitutio in antefacta vt re-
ſtituantur & reſcindantur. Quid verò hic egit? An miſcuit ſe? Minimè. Ne petat igitur
miſtionem reſcindi, abſtentionemque reſtitui. Quid ergo? amouit. An petet amotionem
reſcindi? Minimè verò. Amotio delictum eſt. l. ſi cùm mulier. §. penultimo. D. de re amot.
furto ſcilicet proximum, lenitas modò verbi tantùm rei triſtitiam mitigat. In delictis au-
tem neminem ætas excuſat. l. 1. & 2. C. ſi aduerſ. delict. Ad hæc quærebatur an filius qui
negat ſe amouiſſe ſimul poſſit & illò ſcilicet quaſi conceſſo ſe amouiſſe, propter ætatem
in integrum reſtitutionis auxilium deſiderare. Reſpondi iam ſuprà reſpondiſſe me, ei qui D
amouit ætatis beneficium non opitulari, neque id poſtulari ſine rubore poſſe, eum qui
miſcuerit ſe non prohiberi vtramque defenſionem coniungere, cùm & actori adhibita
proteſtatione ſiue alternatione duas contrarias vel diuerſas actiones cumulare liceat. l.
contra. C. de inoff. teſt. l. 1. §. quia autem. D. quod leg. & hodie receptum eſt cum alterna-
tione ex deciſione Baldi in l. 1. C. de furt.

CONSVLTATIO XII.

De pæna compromiſſi. E

VNVS ex litigatoribus qui in arbitrum compromiſerunt victus ap-
pellat. Hic mos eſt Galliæ vt poſſit appellare, quod miror, nam refra-
gatur Carthaginenſis concilij cap. 98. & cap. 123. & l. 1. C. de receptis
arbitris. & l. non diſtinguemus. §. & idem cùm à iudice. D. eod. & ar-
bitrij natura ac ratio vera, quam & Græcorum lex comprobat apud
Demoſthenem ἐν τῷ κατὰ Μειδίου, & Lucianum in Abdicato. Accidit
igitur in Gallia vt victus appellaret Senatum Pariſienſem vbi idem
ipſe victus eſt. turſum prolatis nouis inſtrumentis.. Quærenti an pœna compromiſſi
commiſſa eſſet: Reſpondi, Si ita ius eſt Galliæ vt à ſententia arbitri liceat appellare, ini- F
quum eſt eum qui iure licito vtitur pœnam committere argum. l. 1. §. ſi proponatur. l.
6. §. planè ſi nominatim. D. ſi quis omiſſ. cauſ. teſtament. vel eo maximè quod
iuſtam

A iuſtam eum cauſam appellandi habuiſſe conſtitit ex eo quod non niſi nouorum inſtrumentorum prolatione in cauſa appellationis ſuperatus eſt. Si decteto Senatus non pareat ſanè pœnam committit: Sed quod à ſententia arbitri appellauerit non video cur debeat illi ea tes eſſe fraudi. Scio olim ne eſſet in arbitrio cuiuſque interpoſita appellatione ſententiam reſcindere, ſicut & hodie fit, non in appellationibus, ſed in tetractationibus quæ fiunt ſupplicationis genere, pœnam certam cauiſſe eum qui appellaſſet. Ceterùm commiſiſſe eum pœnam de qua iam cauiſſet ante, nõ legi. Et verò non videtur moram facere qui habet iuſtam cauſam litigandi, qualis eſt hiç de quo agitur, cui vincendo nouo opus fuit auxilio, ſiue ſemel, ſiue iterùm ad iudicium prouocet, l. qui ſine. D. de diuerſ. reg. iur. Hæc ſcripſeram antequàm exiſſet conſtitutio regis quæ definit eum qui ap-
B pellat à ſententia arbitti, ſiue confirmata, ſiue infirmata ea ſententia fuerit committere pœnam in compromiſſum deductam.

CONSVLTATIO XIII.

De vectigali fundi.

C QVÆRIS de prædio tuo accepta de Titio certa pecunia vectigal quod impoſuiſti ſimpliciter, redimere id poſſis necne. Reſpondeo fundo hærere perpetuo obligationem non videri. Et ideò illud te vectigal redimere poſſe: id enim quod eſt leuius in ambiguo accipi oportere. Rurſus quæris an ſi te Gaio Titius delegauerit, cuius fundus Gaio vectigal perpetuũ debebat, debeat & fundus tuus eidem Gaio perpetuum quod nunquam redimere poſſis. Reſpondeo debere, quia in priuatis contractibus non facilè ſcire poteſt is cui debitor delegatur quid inter eum qui delegatur & debitorem actum ſit, aut etiam vt ſciat diſſimulare debet ne curioſus videatur. Proinde idem & tu vectigalis genus videris promiſiſſe vel conſtituiſſe Gaio quod illi Titius debeat cuius tu vice ſubſtitutus es. Sed ſi hoc ignoraueris tibi aduerſus Titium eo nomine competere actionem. l. ſi quis delegauerit. l. doli. l. ſi non debitorem. D. de nouatio.

D

CONSVLTATIO XIIII.

De nominis hypotheca.

IN Saxonia L. Titius à Gaio Seio mutuã pecuniam ſumpſit, & telonium certum pignori dedit ea lege ne nomen illud extero pigneraret, vel diſtraheret ſine voluntate L. Titij. Poſt aliquot menſes Gaius Seius bona ſua omnia generaliter pignori obligauit Primo homini extero & peregrino, deinde & nomen illud ſpecialiter Secũdo æquè extero homini &
E peregrino, vtrique ſine voluntate L. Titij, tum voluntate L. Titij nomen illud ſpecialiter Tertio inſolutum dedit facta delegatione, Tertius pecuniam à L. Titio exegit ſcientibus Primo & Secundo nec quicquam ob eam rem integro triennio deſiderantibus vel expoſtulantibus. Quæritur an poſt triennium rectè agant vtili Seruiana aduerſus Tertium. Reſpondeo vt pactioni habitæ in L. Titium & Gaium Seium ſtetur non eſſe vtilem actionem l. ſi creditor. §. vlt. D. de diſtract. pign. maximè cum ea portio iuri Saxonico congruat quo rei immobilis pigneratio extra ducatum prohibetur, & res incorporales immobilibus annumerentur. l. 2. C. de ſer. & aqua. & lib. 2. feud. tit. 1. Eſt & alia ratio quæ repellit Primum & Secundum, quia liberato L. Titio peremptum eſt pignus nominis l. debitor. §. vlt. D. de pign. actio. l. grege. §. 1. D. de pignor. Liberatus autem
F eſt L. Titius per delegationem. Ne dixeris etiam repelli eos ob ſcientiam ſilentiúmve triennij. Nam hypothecaria aduerſus poſteriores creditores etiam hypothecarios durat annis quadraginta viuente debitore, l. cùm notiſſimi. C. de præſcriptionib. triginta annorum, & multò magis aduerſus chirographarios qualis fuit Tertius: & ſcientia aut præſentia nihil nocet, l. Gaius. C. de pignor. action. l. Lucius. §. Titia. D. de legatis 2.

Ne dixeris etiam repelli primum quòd ſub generali hypotheca non contineantur nomi- A
na.hoc enim eſt falſum.l.4.C.quæ res pign.obl.poſſ.

CONSVLTATIO XV.

De ſubſtitutione precaria.

LVCIVS Titius nobilis vir,& vxor eius æquè nobilis Gaia Seia cùm ha-
berent liberos quinque Philibertũ, Albertum, Philippum, Annam, An-
toniam eodem teſtamento duos ex filiis ſuis heredes inſtituerunt Phili- B
bertum,& Albertum eoſq; inuicem precariò ſubſtituerunt ſub hac con-
dicione ſi ſine liberis maſculis ex iuſto matrimonio procreatis vita dece-
» derent,& adiecerunt hæc verba:Et ſi contingat quandoq; Philibertum & Albertũ mori
» ſine liberis maſculis,naturalibus & legitimis, eiſdem Philiberto & Alberto ſubſtituunt,
» & heredem vniuerſalem ſibi faciunt Philippũ & ſuos liberos maſculos ex legitimo ma-
» trimonio procreatos niſi iam in ſacris conſtitutus fuerit . Ipſo autem in ſacris conſtituto,
» vel aliàs vxorem ducere prohibito vel præmortuo,tunc eiſdẽ Philiberto & Alberto ſub-
» ſtituunt poſtumum , vel poſtumos maſculos , & ſuos filios maſculos ex legitimo matri-
» monio procreãdos , & omnibus ſupradictis ab humanis ſine liberis maſculis naturalibus
» & legitimis decedentibus eiſdem ſeu vltimo ſine maſculis decedenti ſubſtituunt Anto- C
» niam & Annam filias chariſſimas,& earum filios maſculos ex legitimo matrimonio pro-
» creatos, videlicet Antoniã in bonis hereditate & ſucceſſione , parteq; & portione in qui-
» bus dictus Philibertus, Annam verò in bonis hereditate,ſucceſſione,parteque & portio-
» ne in quibus Albertus inſtituti fuerũt,& nominati heredes , ita quòd hereditates & ſuc-
» ceſſiones ſupradictorum teſtatorum ad lineam maſculinam illa exiſtẽte gradatim & ſuc-
» ceſſiuè,prout ſuprà,ſemper deueniant & remaneant,ipſa autem linea maſculina deficiẽ-
» te ad femellas non religioſas propinquiores ex recta linea ipſorum teſtatorum deſcẽden-
» tes pleno iure. Et ſi omnes dicti liberi & poſtumi ab humanis ſine liberis naturalibus &
» legitimis(quod abſit)decederent , altero dictorum teſtatorum iam de medio ſublato ſu-
» pradicti teſtatores & eorum cuilibet prout eum tangit alterum ſuperuiuentem eorundẽ
» teſtatorum liberis vltimò decedentibus ſubſtituũt,& heredem ſuum faciunt . His etiam D
adiunxerunt pleraſque alias ſubſtitutiones. Poſt mortem eorum Albertus deceſſit ſine li-
beris maſculis,atque ita portio eius ad Philibertum peruenit iure ſubſtitutionis recipro-
cæ quam fecerunt inter eos teſtatores primo ſtatim loco poſt inſtitutionem,excluſis Phi
lippo fratre & ſororibus Anna & Antonia,tum hic Philibertus deceſſit relicto Philiber-
to filio maſculo ad quem bona omnia de quibus agitur iure peruenerũt. Ac deinde Phi-
libertus deceſſit relicto Claudio filio maſculo , & filiabus quinque ex quibus tres Clau-
dia, Magdalena, Ioanna viuente adhuc Claudio fratre vita deceſſerunt relictis maſculis.
Quarta item filia cui nomen erat Philibertæ deceſſit viuo fratre nullis tamen relictis li-
beris maſculis. Poſt eas Claudius mortuus eſt ſine liberis maſculis ſuperſtite quinta ſoro- E
re Lucretia. Quæritur bona de quibus agitur,quæ omnia iure peruenerũt ad Claudium
vtrum pertineant in ſolidum ad Lucretiam ſororem Claudij,an in ſolidum ad filios ma-
ſculos ſororum viuo Claudio defunctarum,an verò concurrant in bonorum ſucceſſione
ſoror ſuperſtes & præmortuarum ſororũ filij . Reſpondeo in ſucceſsione ab inteſtato cõ-
currere ſororem cum filiis ſororum præmortuarum ex Nou. Iuſtiniani de her. ab inteſt.
ven.cui æquum viſum eſt vt filij fratrum ſororúmve in parentum ſuorum locum ſucce-
derent repræſentationis iure,& hoc igitur iure ſi veniat ſoror , id eſt, quaſi heres Claudij
ab inteſtato,pariter in ea bona admittere eam debere filios ſororum præmortuarum. Sed
ſi vindicet ſoror ea bona,vt facit,ex ſubſtitutione fideicõmiſſaria , quæ aſcripta eſt ſupe-
riori teſtamento præferri eam ſororum filiis debere & ſubſtitutioni certè in perſona ſo- F
roris omnimodo locum eſſe ſumo ex eo quod teſtatores non in primo tantùm filiorum
ſuorum gradu ſubſtitutionem fideicommiſſariam conſiſtere,ſed etiam ſequentes libero-
rum gradus directo limite in infinitum occupare voluerunt: quod liquet ſatis ex ſcriptu-
ra teſtamenti ſecundum quam neceſſe eſt ſemper expediri quæſtiones voluntatis , l. in
his

A his.D.de conditio.& demonſtratio.l.illud.§.fi.D.de iur. codicil. Sic enim poſt inſtitutos
& ſubſtitutos liberos primi gradus, id eſt, filios filiáſque alios aliis ſcripſere teſtatores: Ita
quod hereditates & ſucceſsiones ſupradictorum teſtatorum ad lineam maſculinam illa
exiſtente gradatim & ſucceſsiuè prout ſuprà ſemper deueniant, ipſa autem linea ma-
ſculina deficiente, ad femellas non religioſas propinquiores ex recta linea ipſo-
rum teſtatorum deſcendentes. Vocat his verbis lineam maſculinam, idque lineæ no-
men repetit iterùm atque iterùm. Porrò linea non vno ſed pluribus gradibus conſtat.
Papinius III.

Non tibi clara quidem ſenior placidiſsime gentis
B *Linea, nec proauu demiſſum ſtemma.*

Facit igitur his verbis non vnum tantùm, ſed plures ſubſtitutionis gradus: & hoc
vt ſit apertius adiicit, gradatim, quo articulo plures gradus ſignificantur, l. 1. §. pe-
nultimo. D. vnd.cognat. Inter filios autem & filias non ſunt plures gradus, ſed ſunt
conſiſtuntque omnes in vno: ergo non filios tantùm & filias ſubſtituit inter ſe, ſed
& filiis nepotes, & nepotibus pronepotes, & ſic deinceps in infinitum ſecundum
graduum prærogatiuam, denique filios ſubſtituit ſigillatim, liberos omnes grada-
tim. Adiicit etiam, ſemper, quo articulo nemo ambigit infinitatem illam, & per-
petuam ſucceſſionem liberorum maſculorum ſignificari. Ergo ſi verum amamus
C in ſubſtitutione teſtatores omnes gradus liberorum complecti voluerunt: quineriam
ſuum in ſubſtituendo ſtudium liberis non finierunt, ſed ſi nulli ſupereſſent libe-
ri mares vel feminæ ad ſubſtitutionem exteros vocauerunt, puta teſtatorum alte-
rum qui ſupereſſet, & alios pleroſque qui non ſunt ex liberorum linea: vnde certò co-
arguitur in infinitum ſubſtituendi animoſiſſima voluntas. Quæ igitur mens tentan-
tibus in perſona Lucretiæ quæ teſtatoribus eſt liberorum numero gradu tertio, nem-
pe proneptis, nõ eſſe ſubſtitutioni locum? Venit igitur ipſa iure ex ſubſtitutione ſuperio-
ri, quod Claudius frater teſtatorum pronepos ad quem bona peruenerant deceſſerit ſi-
ne liberis maſculis, quo caſu teſtamento alij liberi feminini ſexus vocantur palàm. Et ve-
nire etiam ex ſubſtitutione eam dicimus in ſolidum excluſis ſororum præmortuarum li-
D beris maſculis teſtatorum abnepotibus. Idque vt liqueat fateor quidem illud in primis
voluiſſe teſtatores ordinem graduum obſeruari, non inter mares tantùm, vt conſtat ex
verbo gradatim, ſed etiã inter fœminas, vt conſtat ex his verbis, ad femellas propinquio-
res. Inter mares autem & feminas non obſeruaſſe eos ordinem graduum. nepotes enim
prætulerunt filiabus: Sed quales nepotes? eos qui ex filiis naſcerentur, quod apparet ex il-
la parte teſtamenti qua Philiberto & Alberto filiis ſuis ſi vterque deceſſerit ſine liberis
maſculis ſubſtituunt Philippum æquè filium ſuum, & filios Philippi maſculos: nepotes i-
gitur ex filio, & rurſus his deficientibus poſtumum & filios poſtumi maſculos. Nepotes
igitur ex filiu, & extremo loco filiis & nepotibus ex filiis deficientibus, ſubſtituunt filias
Annam & Antoniam. Nepotes ergo ex filiis præferunt filiabus, non nepotes ex filiabus,
E vnde conſequens eſt & in ſequentibus gradibus eundem morem eos & ordinem obſer-
uari voluiſſe, atque ita abnepotes ex pronepotibus pronepti prætuliſſe non etiam abne-
potes ex proneptibus, quod & ſignificarunt illis verbis, (prout ſupra) & etiam ſi verba
deficerent coniectura voluntatis admitteretur maximè cum ſit manifeſta ea coniectura
quæ ſumitur ex præcedẽti ſubſtitutione liberorum primi gradus inter eos à teſtatorib. ſi-
gillatim facta & quæ vehementer impellit nos vt credamus eam rationem voluiſſe teſta-
tores ſeruari ſequentibus gradibus quam præfiniſſent primo, ſicut ex præcedenti ſcriptu-
ra ſubſtitutionis definitur in l. cum proponebatur. D. de leg. 2. vt quo iure in ea fuerint
ſcripti, eodem ſint etiam in ſequenti fideicommiſſo, & in l. ſi plures. D. de vulg. ſubſt. vt
F quibus ex partibus priore loco quidam inſtituti ſunt ex eiſdem etiam licet omiſſæ ſint
ſequenti loco inuicem ſubſtituti intelligantur, & additur vix eſſe credendum aliam fuiſ-
ſe mentem teſtatoris niſi euidenter fuerit expreſſum. Et ſic in propoſito caſu dici-
mus vix eſſe credendum vt teſtatores qui filiabus prætulerunt nepotes ex filiis tan-
tùm non etiam nepotes ex filiabus, non voluerint etiam ſequentibus gradibus

liberorum, neptibus præferri pronepotes ex nepotibns tantũ non etiã pronepotes ex ne- A
ptibus & ſimiliter proneptibus abnepotes ex pronepotibus tantum non etiam abne-
potes ex proneptibus. & ita frequenter in iure quam legem modumque teſtator dixit
primo gradui eundem dixiſſe videtur ſequentibus. l. licet. D. de legatis. 1. l. cum pater. §.
ab inſtituto. D. de leg. 2. idemque eſt in teſtamentis expreſſiſſe & intellexiſſe l. 88. de leg.
1. l. 6. de adſ. lib. quod & in contractibus ita ſequimur. l. Titia. §. item reſpondi. D. de verb.
oblig. Et in iudicijs l. ſi iudex. D. de iud. Et in legibus interpretandis l. quemadmodum. §.
vlt. D. ad leg. Aquiliam. Sed hoc non eſt ſatis. Etiam docebo ratione niti voluntatem de-
functi. Ex liberis alij ſunt agnati alij cognati: agnati eiuſdem ſunt nominis eiuſdem fami-
lię earumdem imaginum, cognati non item. liberi agnati ſunt filij & filiæ nepotes neptéſ-
ue ex filio nati natęue, pronepotes proneptéſue ex nepote nati natęue, abnepotes abneptéſ- B
úe ex pronepote nati natęue. Liberi cognati ſunt nepotes neptéſue ex filia nati natęúe pro
nepotes proneptéſue ex nepte nati natæúe, abnepotes abneptéſue ex pronepte nati natæ-
úe. vel breuius: Liberi agnati ſunt qui per mares, cognati qui per fœminas coniũguntur.
Ratio igitur teſtatorũ vocantiũ liberos agnatos maſculos primũ, deinde fœminas hæc eſt
vt in familia bona remaneãt, non extra familiam abeant in liberos cognatos qui eiuſdem
nominis & familiæ non ſunt quæ ratio etiã efficit vt ab inteſtato in feudis nõ ſuccedãt li-
beri cognati iure eo quod eſt proditum libr. 2. feu. tit. de ſuc. fratr. Et hac in cauſa etiamſi
verba ſubſtitutionis filiorum non docerent apertè hanc fuiſſe voluntatem teſtatorum vt
liberi agnati atque etiam agnatæ anteponerentur liberis cognatis etiã maſculis, qui ſcili-
cet per maſculos non per fœminas coniungerentur, tamen generis teſtatorum nobilitas C
hanc interpretationem exigeret, quod pręcipuè nobilibus ſtudio & cordi ſoleat eſſe fa-
miliæ & nominis ſui propagatio. Nam vt eſt ſcriptum in l. ex facto. §. ſi quis rogatus. D.
ad Trebel. condiciones fideicommiſſorum ex dignitate & condicione eius qui fideicom-
miſit interpretandę ſunt, vbi & ipſe Accurſius exemplum de nobilibus rectiſſimè poſuit.
Ex his liquet morte Claudij ea bona de quibus agitur iure ſubſtitutionis deferri Lucretiæ
ſorori Claudij teſtatorum pronepti, nec in eorum ſucceſſione vel præferri vel concurrere
cum ea ex ſua perſona poſſe ſororum præmortuarum filios teſtatorum abnepotes ex ne-
ptibus. Quin potius in ſolidum præferri proneptem, quæ ſequitur familiam teſtatorum
quàm abnepotes ex proneptibus qui ſequuntur alienam familiam quod & hoc argumẽ-
to commonſtro. Maſculo vltimo morienti ſine liberis maſculis teſtatores ſubſtituêre D
fœminas. Claudius is eſt qui ex maſculis vltimus deceſſit ſine liberis maſculis. nam etſi ſo-
rores præmortuæ reliquerint liberos maſculos tamen hi non ſunt liberi Claudij ſed ex
tranſuerſo cognati. Verum eſt igitur Claudium deceſſiſſe ſine liberis maſculis. ergo te-
ſtamenti iure neceſſe eſt eã bona ad fœminas propinquiores pertinere. propinquior eſt
ſoror Claudij ſuperſtes cui nomen Lucretię. debet igitur ad Lucretiam ea hereditas per-
uenire. Sed hoc etiam refractariis forſitan non eſt ſatis. nam & id quoque doceam re-
quirunt abnepotes eos non poſſe venire ad ſucceſſionem eam qua de agitur ex perſona
matrum iure repreſentationis. Id vero eis concedam multo minus. Quis enim neſcit ius
repreſentationis habere tantum locum in ſucceſſionibus ab inteſtato non in ſubſtitutio-
nibus? Subſtitutioni enim ius quod ſubſtitutis dum viuerent non defertur nec in fi- E
lios eorum tranſit l. ſi ex pluribus. D. de ſuis & leg. her. l. toties. D. de acq. her. l. qui plures
heredes. l. Lucius. §. vlt. D. de vulg. ſub. Numquam vero ex cauſa ſubſtitutionis pronepti
bus delata ea ſucceſſio fuit, quæ deceſſerunt antequã exiſteret conditio puta viuo Clau-
dio. l. neminem. D. de adquir. her. l. vnica. §. ſin autem. C. de caduc. tollend. Ergo nec
tranſmiſſa eſt in filios earum. proinde cecidiſſet iure veteri in fiſcum quaſi caduca, hodie
coniunctis id eſt iis qui coniunctim ſubſtituti ſunt vltimo morienti ſine liberis maſculis
accedet. Porro ex his ſupereſt Lucretia ſola, quæ ex ſubſtitutis iiſdemque ſororibus
Claudio ſupereſt defuncto ſine liberis maſculis iure ſubſtitutionis in ea bona de quibus
agitur veniet, & ita virum bonum & ſanum quemlibet iudicaturum opinamur. F

CONSVL-

A CONSVLTATIO XVI.

De vſuris dotis.

PAter Delphinæ filiæ ſuæ conſtituit certam ſummam dotis nomine & geneto promiſit ſe eius pecuniæ partem ſoluturum intta biennium à die contracti matrimonij, & reliquum diuiſis penſionibus vt dotali inſtrumento comptehenſum eſt. Neque tamen quicquam quandiu vixit genero numerauit. moriens autem cum præter Delphinam eſſet ei etiam Iſabella filia, Delphinam inſtituit ex certa ſumma, ex reliquis bonis Iſabellam. Egit Delphina aduerſus ſororem ad ſupplemē-
B tum portionis legitimæ, & pendente lite cum ea tranſegit auctote marito vt accepta certa ſumma & parte bonorum à lite diſcederet, dotem cautam inſtrumento dotali, & omnia iuta ſua remitreret teſetuata marito petitione vſutarum dotis, de quibus modo quæritur an agere maritus cum Iſabella pro portione hereditaria poſſit maximè cum de eis cum ſocero nihil conuenerit inſtrumento dotali. Reſpondit promiſſæ dotalis pecuniæ quamuis ſtricto iudicio ea pecunia marito debeatur, vſutas ttientes deberi ipſo iure poſt biennium l. vlt. §. pręterea. C. de iure dot. non quidem totius dotis ſed partis tantum eius quam ſocer ſe illaturum promiſerat intra biennium ac deinde ſequentium penſionum vſuras pro rata, vt l. lecta. D. de teb. cred. ſi cer. per. Iute veteri non debentur marito
C vſuræ dotis ſine ſtipulatione l. 2. C. de dot. promiſſ. quia ſtricto iudicio debetur ei dos. Nec enim vt actio ex ſtipulatu de dote ex parte mulieris eſt bonę fidei ita & ex parte viri, quod Accutſius non animaduertit in l. de diuiſione. D. ſolut. matr. quinimo & ex parte viri ſtricta eſt & in ſtrictis iudiciis vſuræ non veniunt niſi ſint in ſtipulationem deductę l. 3. C. de vſur. l. Titius. D. de præſc. verb. Sed hodie ex conſtitutione Iuſtiniani etiam marito dotis promiſſæ vſuræ debentur ipſo iure poſt biennium id eſt, ex dicto. §. prætetea. Puto tamen eas in ſpecie propoſita non deberi ex die tranſactionis quia & ex eo die dotis exactio cœpit locum non habere. l. cum poſt. §. vſuras. D. de iur. dot.

D CONSVLTATIO. XVII.

De feudis.

CVm quæreretut an feudū quod culpa vaſalli vel alio modo rediit ad Ducem in eius dominico ita fiat vt rutſus alij dati in feudum non poſſit, reſpondit non fieri, exemplo eccleſiæ in cuius dominico ſi pari modo feudum eſſe cœperit non prohibetut eccleſia id tutſus alij in feudum dare, vt aperte dicitur in tit. de cleric. qui inueſt. fecit. At quemadmodū excipitut ibi eccleſia Mediolanenſis, quę hoc priuilegiū habet, vt quæ in eā ceciderint feuda, rutſus alij non poſſit concedęre, ſed retineat ea ac ſi origine eſſent dominica, ita niſi hic dux oſtenderit ſe ab impetatoria
E Maieſtate, quam recognoſcit, ſimile priuilegium obtinuiſſe, teſponderit vt ſupra. Ad hęc quęſitum eſt ſi dux is feudum quod ad ſe redierat declarauerit reponere ſe in bonis dominicis ita vt alienari à ſe vel ſucceſſoribus ſuis nō poſſit & poſt aliquot annos idem ipſe dux id alij rutſus feudi iure conceſſerit, an iure conceſſerit, & an ſucceſſor id ad ſe quaſi dominicum & inalienabile factum ſuperiori declaratione, teuocari poſſit. Et teſpondit declarationem in qua nō perſeuerauit non immutaſſe qualitatem bonorum quæ origine feudalia nō dominica erant. Nec enim potuit dominus ſibi ſolus legem imponete l. quod autem. §. pen. D. de donat. int. vir. & vxor. Et quod Bartolus de vi declarationis eiuſmodi definit in l. ſi vacantia C. de bon. vacan. non habet locum eo qui declarationem fecerit in ea non perſeuerante, & malè etiam declarationis vim eam conſtituit, argumento
F incorporationis bonorum vacantium aut caducorum. nam alia ratio eſt bonotum feudalium. hæc fuerunt domini etiam antequam ad eum pleno iure rediiſſent. non potuit igitut eotum originem ſibi princeps & poſſeſſionis cauſam immutare l. non ſolum. §. 1. D. de vſur. & vſuc. Bona vacantia Domini ante non fuerunt. itaquę legitima eſt eorum quę in ærarium nunc primum fit incorpotatio. l. 3. C. de bo. vac. Item quæſitum eſt an quod feudi pars ad ducem redierit pleno iure ex priuilegio quo fiſco habenti partem licet ven-

dere rotum conſorti reddito pretio pro rata.l.2.C.com.rer.alie.l.1.C.de vend.rer.fiſ.cum A
pr.com.liceat etiam Duci retinere rotum conſortibus oblato pretio. Et reſpondit priuilegia non eſſe producenda ad cōſequentias l.quod vero contra.D.de legib. Vendenti fiſco conceſſum eſſe priuilegium quo facilius inueniret emptorem. Item quæſitum eſt vendēte fiſco an conſors habeat ius prælationis.& reſpondit non habere.l.3.C.de com.rer.alie. nam quod ius prælationis datur dominis feudorum vendente vaſallo datur, non vendente ſuperiori domino. Denique nec ius prelationis eſt inter ſocios nec vaſallo aduerſus dominum, ſed domino aduerſus vaſallum.

CONSVLTATIO XVIII. B

De remiſsione pignoris à muliere facta.

VIR vendidit omnia bona ſua & perſuaſit vxori dolo malo vt donationi cōſentiret & remitteret ius hypothecæ quod in eis bonis habebat dotis nomine. Quæritur an in emptores mulier agere hypothecaria poſſit? reſpōdit non poſſe quia hypothecę remiſſio valet nec poteſt reuocari, nam neq; intercesſioni neque donationi ſimilis eſt, l.etiam.l. iubemus. C.ad Velle.l.Si pignus.D.quæ in frau.cred.l.vnica.§.& cum lex.C.de rei vxo.act.l.3.§.vlt. D.de leg.3. Nulla igitur ſuppetit cauſa ex qua poſſit reſumi hypothecaria actio ſemel omiſſa. Nec moueor quod proponitur maritus hoc genere omnia bona ſua vendidiſſe ac C
proinde ſoluendo non eſſe quia & hoc caſu nulla reuocandæ hypothecæ idonea cauſa ſubeſt, non interceſſio, hoc eſt certum, non etiam donatio : quia cum obligatio principalis marito non remittatur nulla potius eſt remiſſi pignoris quàm vlla liberalitas, quanquam Bartolo & aliis pleriſque in dicta l. iubemus videatur hoc caſu ſuccurrendum eſſe mulieri.& forſitan Bartoli opinio hodie præualuerit. Sed ſi probetur dolo mariti circumſcripta, etiamſi non poſſit conſtante matrimonio eum conuenire actione de dolo malo l. 2. C. rerum amot. conuenire tamen poterit in factum quæ ſubſidio eſſe ſolet actioni de dolo.l. non debet. D. de dolo. cuius actionis exitus hic erit vt reſtituatur hypotheca qua reſtituta mulieri dabitur vtilis hypothecaria vt fit in ſpecie l. Si fideiuſſor. D. de dolo D
coniuncta.l.cum quis.§.pen.D.de fideiuſſ.l.mora.§.vlt.D.de vſur.

CONSVLTATIO XIX.

De Subſtitutione precaria.

SEMPRONIVS filios fratrum Titium & Mæuium heredes inſtituit eóſque inuicem ſubſtituit ſi quis eorum ſine liberis moreretur, quod ſi vterque ſine liberis moreretur eis ſubſtituit ſororum filios. Titius mortuus eſt relictis liberis. Quæſitum eſt an vnum ex liberis Titij Mæuius eligere poſſit in quem E
bona ea conferat teſtamento vel donatione quæ accepit ex teſtamēto Sempronij. Reſpondi non tantum Titium, ſed etiam liberos Titij Mæuio ſubſtituros videri ſi ſine liberis Mæuius diem ſuum obiret. Nam etſi in prima ſubſtitutione eos nominatim non ſubſtitueret, quía tamen in ſecunda ſubſtituit filios ſororum ſub conditione ſi frater vterque ſine liberis decederet & proponitur Titius non deceſſiſſe ſine liberis, eodem ſubſtitutionis iure quo Titium & liberos Titij præferre liberis ſororum voluiſſe videtur. Voluntas autem ſola in fideicommiſſariis ſubſtitutionibus quales eæ ſunt de quibus quæritur ſpectatur l.heredes §.cum ita. D.ad Treb.l. Titia.§.Seia.D.de leg.2. Quod ſi ſubſtitutio prima amplectitur etiam liberos Titij certiſſimum eſt non poſſe. Mæuium eligere ex eis quem voluerit. Sed omnibus debere ea bona conſeruare. idque probat.d.l.heredes.§.
vlt.dum ex his verbis. Peto vxor, vt cum morieris reſtituas filiis meis vel vni eorum vel F
nepotibus meis cui volueris, vxori quidem circa nepotes dat eligendi facultatem quam palam teſtator dedit ſed non circa filios. Filiis enim omnibus fideicommiſſi bona reſtitui debent vel ei qui ex eis ſuperfuerit moriente vxore.

A
CONSVLTATIO XX.

De Fideicommiſsis.

PATER & mater filio ducenti vxorem fauore matrimonij donauerunt inter viuos dimidiam partem omnium bonorum retento vſufructu eundémque morientes teſtamento vniuerſorum bonorum heredem inſtitruerunt, & ſi ſine heredibus vita decéderet, vt eſt ſcriptum in teſtamento patris, ſi ſine liberis, vt in teſtamento matris, ei Mariam communem filiam ſubſtituerunt per fideicommiſſum & Mariæ nepotes ex ea ſuſceptos & his
B deficiẽtibus cæteras filias. Porrò is filius deceſſit relictis filiabus quatuor. Quæritur an dimidia pars bonorum donata filio inter viuos fideicommiſſo contineatur. Item his fideicommiſſi verbis, Si ſine heredibus, vel, ſi ſine liberis deceſſerit, vtrum mares tantum an & fœminæ contineantur. Reſpondeo dimidiam partem bonorum donatam filio inter viuos fideicommiſſo non contineri quia à donatario inter viuos fideicommiſſum relinqui nõ poteſt quãdoquidẽ eorũ tantum fideicõmittere quis poteſt, ad quos morte eius peruenit aliquid. l. 1. §. pen. D. de leg. 3. & quæ donata proponuntur filio non morte parẽtum ad eum peruenerunt ſed inter viuos. qua de cauſa recte in l. cum quis decedens. §. pater. D. de leg. 3. ponitur patrem qui filio donauerat inter viuos ab eodem ſtipulatum donata reſtitui cui ipſe vellet, vt ab eo fideicommiſſum relictum valeat quaſi à debitore relictum
C ex conſtitutione Diui Pij. Nam à donatorio inter viuos nõ debitore fideicommiſſum relinqui non poteſt & multo igitur minus fideicommiſſo hereditatis tacitè continebuntur bona donata inter viuos quæ etiam citra hereditatem, puta alio herede exiſtente, habiturus filius eſſet. l. Sequens D. de leg. 2. quod vſque adeò verum eſt vt etiamſi donatio inter viuos ex earum genere ſit quæ non niſi morte donatoris confirmantur, quam conſtat fideicommiſſo onerari poſſe nominatim, non intelligatur tamen contineri fideicommiſſo hereditatis aut bonorum d. l. Sequens. Neque vero eadem eſt cauſa donationum cauſa mortis, nam & fideicommiſſo hereditatis eæ continentur & nominatim fideicõmiſſo onerari poſſunt quoquo tempore l. ab eo. C. de fideicom. l. cum pater. §. 1. D. de leg. 2. l. cũ hi. §. idem erit dicendum. D. de trans. quia per omnia legatis aut fideicommiſſis compa-
D rantur, Donationes inter viuos non item, ac ne illæ quidem quæ morte confirmantur legati aut fideicommiſſi partibus fuguntur in omnibus. Nam legatum aut fideicommiſſum vxori exempli gratia relictum heredi inſtitutæ in fideicommiſſum hereditatis cadit, res eidem donata inter viuos, vt ante dixi, quæ donatio morte confirmatur in fideicommiſſum hereditatis non cadit. ac præterea donatio cauſa mortis pœnitentia facillime reuocatur. Donatio inter viuos pœnitentia nõ reuocatur, quia plenum ius tribuit accipienti & maxime ea quæ matrimonij contemplatione fit filio ducenti vxorem quæ omnium præcipue fauorabilis certa, conſtans irreuocabilis eſt. At ei cui donaſti addere ſubſtitutũ quodammodo plenum ius quod in eum contuliſti reuocare eſt. His conſequenter con-
E cludim⁹ ſubſtitutionem factam filio in ſpecie propoſita pro dimidia parte bonorum quæ ei ab vtroque parente donata eſt non valere, pro altera dimidia valere non inſolidum tamen ſed detractis duabus quartis id eſt dimidiæ dimidia. nec enim cogitur filius in quartam legitimæ portionis, vel in falcidiam imputare donationem inter viuos niſi hac mente donatum probetur vt imputaretur. l. Si non mortis. D. de inoff. teſt. l. cum quo. §. vlt. D. ad legem Falci. l. Si quando. §. generaliter. C. de inoff. teſt. Scio donationem propter nuptias imputari l. quoniã. C. de inoff. teſt. §. vlt. inſtit. eo. tit. Sed donatio de qua agitur fuit mera & directa donatio filio facta inter viuos, & quod etiam in tabulis nuptialibus filij hæc donatio propter nuptias appellatur, error eſt teſtatoris vel librarij, quia omni vero veriſſimum eſt donationem propter nuptias quæ imputatur filio in legitimam eam eſſe tantum quam propter dotem donat nurui ſocer filij nomine, qualis illa certe non fuit.
F Quod ad quæſtionem aliam attinet, an his verbis, ſi ſine heredibus, vel ſi ſine liberis deceſſerit contineantur tam mares quam fœminæ, reſpondeo contineri vtrumque ſexum liberorum appellatione l. cognoſcere. §. vlt. D. de ver. ſig. & eandẽ in fideicommiſſis vim eſſe appellationis heredum & liberorum l. ex facto. §. vlt. D. ad Treb. Igitur defeciſſe condicionem fideicommiſſi ſi heres filias reliquerit. De voluntate tamen quæri poſſe, nam ſi

intellexit teſtator de maribus tantum & heres mares nullos reliquerit ſecundum mẽtem A
defuncti dicemus fideicommiſſo ſiue ſubſtitutioni locum eſſe. Porrò mens teſtatoris æſti-
manda eſt ex dignitate & conditione teſtatoris d.l.ex facto.§. Si quis togatus. Nam ſi te-
ſtator fuerit nobilis, quo exemplo ibidem rectè vtitur Accurſius, dici poteſt hæc verba,
Si ſine liberis vel ſi ſine heredibus, de maribus ſolis accipienda eſſe, qui ſoli propagant fa-
miliæ nomen, cuius rei nobiles ſtudioſiſſimi ſunt.& hac ratione in feudis etiam heredum
nomen pro filiis tantum maſculis accipitur vt in lib.2.feud.titu. de lege Conradi. Et quo
magis ita ſenſiſſe appareat teſtatorem vtrunque obſeruemus ſubſtituiſſe vtrumque Ma-
riæ filiæ ſuæ filios mares & his deficientibus cæteras filias, & ita argumentemur. Si præ-
tulêre nepotes ex Maria filia ſua cæteris filiabus, cæteras filias neptibus ex eadem Maria,
& in primo quoque ſubſtitutionis gradu videntur prætuliſſe nepotes ex filio Mariæ, Ma- B
riam neptibus ex eodem filio id eſt in omnibus gradibus pariter affecti fuiſſe videntur.

CONSVLTATIO XXI.

De legatis.

QVI D. dotis nomine ſe accepiſſe cauerat inſtrumento dotali, teſtamento ca-
uit ſe dotis nomine accepiſſe M. eámque ſummam vxori reddi iuſſit his die-
bus, & proinde ac dotali inſtrumento comprehenſum eſſet, & præterea lega-
uit eidem ornamenta & veſtimenta quæ eius cauſa parata eſſent. Quæritur C
an mille debeantur. Reſpondi deberi quaſi legata. nam reddendi verbum le-
gati eſt verbum, cui etiam dandi ſimplex ſignificatio ineſt.l.cum quidam.§.1.D.de leg.2.
& quia paulo poſt dixit ſe præterea legare quæ eius cauſa parata eſſent, manifeſtum eſt
& mille eum legaſſe & quæ eius cauſa parata eſſẽt.l.Scio.§.pen.D.de ann.leg. Nec quic-
quam legato officit falſa demonſtratio, Dotis acceptæ nomine, cum ſit expreſſa quanti-
tas certa.l.3.C.de fal.cau.l.legaui in fin.D.de lib.leg.l.1.in fin.D. de dote præleg. Nec
quod his diebus reddi iuſſit & ita vt inſtrumento dotali comprehenſum eſt, quia his ver-
bis non minuitur quantitas quæ legata eſt, ſed his tantum diebus & eo iure declarat te-
ſtator velle ſe reddi mille quo dotem fungi conuenit inſtrumento dotali, & quod de rela
tione facta ad inſtrumẽtum dotis eſt in l.vlt.C.de fal.cau.aliam rationem habet.ibi enim D
teſtator reddi iuſſit dotem quæ conſcripta eſſet inſtrumento dotali, non adiecta certa
quantitate, atque ita quantitatem ſumi voluit ex inſtrumento dotali, quam in ſpecie pro-
poſita non ex inſtrumento dotali ſed ex ſcriptura teſtamenti æſtimari voluit. Non mo-
ueor etiam eo quod proponitur teſtatorem hæc cùm dictaret nuncuparétue fuiſſe proxi
mum morti, adeò vt teſtamento non plus quadrãte ſuperuixerit horæ, cum etſi vox eum
& anima defeciſſet ſtatim perfecto teſtamento non ideo minus rata foret morientis vlti-
ma voluntas.l.Si quis cum teſtamentum.D.qui teſt.fac.poſſ.l.1.C.de ſac.eccle. Itaque ſic
ſtatuo vxori deberi mille quaſi legata. Sed addo exceptionem, niſi liquidò ab herede pro-
betur non mille teſtatorem legare voluiſſe ſed errore lapſum cùm exiſtimaret ſe accepiſ-
ſe mille in dotem mille reddi iuſſiſſe.l.1.C.de fal.cau. Onus probandi competere heredi, E
& niſi probationem impleuerit heres, legatarij efficacem actionem fore.

CONSVLTATIO. XXII.

De precaria ſubſtitutione.

CVM proponeretur filium heredem inſtitutum & rogatum ſi ſine liberis dece-
deret hereditatem ſorori reſtituere, omne quicquid obuenerat ex hereditate
alienaſſe partim æris alieni hereditarij exoluendi cauſa partim ſua ſponte, ac F
deinde ſine liberis deceſſiſſe, & quæreretur an iure fideicommiſſi ſoror ab om
nibus emptoribus bona quæ poſſiderent vindicare poſſet. Dixi neque poſſe ab his qui-
bus initio vendidit frater ad modum æris alieni vt pecunia ex venditione redacta heredi
tatem ære alieno liberaret, qua ex cauſa ſi ſoluiſſet nec quicquam alienaſſet habiturus e-
rat in

A rat in ſororem actionem pro rata fideicommiſſi.l.1.C. ad Trebel. Si actionem & reputa-
tionem igitur: neque ab his quibus vendidiſſet ad modum vſque trientis legitimæ por-
tionis & ad modum quadrantis Trebelliani, quoniam ad vtriuſque portionis modum a-
lienatio valet.l.3.§.res. D.ad Treb. No.xxxix. & x. & vt his deductis ante omnia, cetera
bona conſtat fideicommiſſo obnoxia eſſe, ita exceptis emptoribus illis conſequens eſſe
vt cum his duntaxat qui nouiſſime emerunt ſit in rem actio perinde atque ſi nulla ven-
ditio interceſsiſſet l.vlt.§.Sed quia.C.communia de leg.

CONSVLTATIO XXIII.

B

Variæ & ſatis leues quæſtiones & opiniones aduocatorum.

SÆPE me adierunt aduocati fori male aut parum in iure verſati, qui vt in
tragœdiis legimus clamoſi rabioſa fori iurgia vendunt improbi, iras &
verba locant. & adierunt per contemptum atque ita comparati vt quic-
quid interrogantibus illis reſponderem de iure reiicerent atque damna-
rent prolatis ſylueſcentibus in ore eorum conſiliis, opinionibus, deciſio-
nibus Doctorum innumeris, quas ego non minus quam ipſi contra quàm
exiſtimabant multa nimis diuturnáque lectione triueram, adoleſcentia pene omni mea
in ea re cõſumpta male, ac proinde melius quam ipſi nouerã quam minima quámue ma-
C xima deciſiones illæ iuris prudentia conſtarent. & vix vnquam accidit quin quæ illi ſcri-
ptis Doctorum prodita affirmabant, ego in medium prolatis eorum libris, vero præſenti-
bus conuicerim aut non eſſe aut aliter eſſe prodita. Sane cum interrogarent an eſſet hy-
pothecaria actio perſonalis, & ego negarem ex l.pignoris. C.de pignoribus & l.2.C. ſi v-
nus ex plur.her.cred. quæ pignoris vendicationem ait nõ perſonam obligare, ſed rem ſe-
qui: illi contra adducebant Doctores multos qui ſcriberent actionem hypothecariam
eſſe perſonalem, quorum nemo poſtea inuentus eſt adeo vacui capitis. Eadem audacia
me negante affirmabant omnem actionem de re immobili eſſe realem, veluti pro ſo-
cio, de pariete cõi, vel damni infecti, abutentes Bartoli ſcripto ad l.1. C. Si aduerſus tranſ.
quod non intelligebant. quia non hoc Bartolus tradit actionem eſſe in rem vel in perſo-
D nam, ſed mobilem eſſe vel immobilem ſecundum qualitatem rei quæ in actionem dedu-
citur, & idipſum etiam improbat rectiſſimè, quia iura incorporalia ſeparãtur à rebus mo-
bilibus & immobilibus, vt l.vnica.§.exactio.C.de rei vx.act.l.2.& 3.C.de quadr.priſ.l.quã
Tuberonis.§.in peculio D.de pec. Et quod eſt ſtultius, incidi etiam in aliquos, qui dona-
tionem cauſa mortis nullam eſſe negarent niſi quam feciſſet æger, cum certiſſimum ſit e-
tiam à ſano ſola cogitatione mortalitatis mortis cauſa donationem fieri.l.Senatus.§.mor-
tis.D.de mor.cau.don. Item qui propiores ſobrinis, qui Gallis ſunt *Remuez de Germains*,
affirmarent concurrere cum amita magna in ſucceſſione defuncti quod omnes eſſent
quarto gradu, cum nihil vnquam fuerit in iure magis hoc certo certius quàm propiores
ſobrino eſſe quinto gradu amitam magnam quarto, & amitam igitur eſſe potiorem vel
E ex l.2.C.de ſuc.edic. quæ auunculũ magnum præfert propiori ſobrino. Itaque in his quæ
defunctus acquiſiuit, quia mores Galliæ proximum vocant, amita magna propiori ſobri
no præfertur. In bonis autem quæ à patre habuit, potior eſt is qui per patrem etiam ſi re
motior ſit eo qui per matrem coniunctus eſt. Et ſimiliter in bonis maternis præferuntur
qui per matrem coniuncti ſunt, & hoc eſt quod dicitur paterna paternis, materna mater-
nis, quod l.de emancipatis. C.de leg.her. conſtitutum cum eſſet tantum in fratribus, mo-
res ad omnes cognatos protraxerunt.

CONSVLTATIO. XXIIII.

F

De imputatione in legitimam.

MVTVA acceptilatione auia mea & mater inuicem remiſerunt quicquid debebat
altera alteri, ſed quod ſibi debebatur mater hac lege finique vt, quod etiam age-
bat auia, id mihi quemadmodum fecit donaret inter viuos & contẽplatione ma-
trimonij. Quæritur an id imputare debeam in legitimam mihi debitam ex bonis matris.

Reſpondi non imputari quia non venit directò ex donatione matris ſed ex donatione a- A
uiæ. Non venit etiam directò ex iudicio matris, ſed ex iudicio auiæ, quandòquidem id
vltro auia mea dnm affectar vt mihi donet optimo iure omnia ſua bona remittit matri
obligationem, vt & viciſſim mater bona auiæ abſoluat omni onere omníque obligatio-
ne. Conſtat autem ſi quid alieno iudicio obueniat filio, id non imputari in legitimam, ve-
luti ex ſubſtitutione, vt ſi filius patri per fideicommiſſum ſubſtitutus ſit, vel ex iure accreſ
cendi, vt ſi deficiens vſusfructus morte patris aut matris qui fuerit patri & filio relictus,
accreſcat filio, quod in vſufructu ideo ponit ita l. ſcimus. §. repletionem. C. de inoff. teſt.
quia non vt vſusfructus ita proprietas poſt acquiſitionem ius accreſcendi admittit. l. 1. §.
pen. D. de vſufr. accreſ. His autem caſibus quod erat patris aut matris licet recta tranſeat
in filium tamen quia alieno iudicio tranſit, non imputatur in legitimam & multo minus B
igitur ſi quod iam amplius non erat in bonis matris, ſed in bonis auiæ, vt in ſpecie propo
ſita, tranſeat in filium non tam matris quam etiam auiæ iudicio, quæ quicquid geſſit cum
filia nepotis contemplatione geſſit, vt in eum bona ſua libera, optimo iure, optima condi
cione transferret. Etiam illud obſeruandum eſt imputationem legitimæ non fieri ad iu-
ris ſtricti rationem ſed ex beneuolentia quadam ſiue vt ait. d. §. repletionem humanitatis
gratia filiis concedi multa quæ non imputant in quartam legitimæ portionis, quæ tamẽ
in aliam forte quartam imputarentur. Præterea etiamſi quis ponat, quod non concedo,
id quod mater remiſit auiæ vt mihi donaretur, donationem eſſe matris, non eſt cur im-
putari debeat in legitimam. Eſt enim donatio inter viuos quam conſtat non imputari in
legitimam niſi hac conditione facta ſit vt in legitimam imputetur l. ſi non mortis. D. de C
inofficioſo teſtamento lege ſi quando. §. & generaliter. Cod. eodem hac ratione quia vi-
uente parente donatio inter viuos bonis eius ſeparata eſt & legitima liberis debetur
eorum bonorum tantum quæ morientis fuerunt. l. cum quæritur. Cod. de inofficioſo
teſtamento qua ratione etiam olim dos vel donatio propter nuptias non imputabatur
in legitimam vt Codex Gregorianus docet, ſed hodie imputatur dos & donatio pro-
pter nuptias ex conſtitutionibus l. quoniam nouella. Cod. de inofficioſo teſtamento.
lege prima §. quo à nobis. Cod. de rei vxoriæ actione quaſi ſcilicet iuſta præſumptione
hæc videantur liberis dari hac contemplatione vt cedant in legitimam, & quaſi mortis
cauſa. l. 3. §. pe. D. de bon. lib. Eandem præſumptionem conſtitutiones non introduxe-
runt in abſoluta donatione inter viuos: ac proinde in legitimam non imputatur. Ea e- D
nim tantum imputari proditum eſt in legitimam de quibus ſpecialiter legibus expreſ-
ſum eſt vt imputentur. l. pen. C. de collat. quæ definitio ſommè notanda eſt. quia valde
coarctat imputationes in legitimam. nec enim vult licere nobis interpretationibus ho-
ſtris aliud quicquam imputare in legitimam quàm quod ſpecialiter legibus expreſſum
eſt. & hæc tantum legibus inueniantur expreſſa, hereditas, legatum, fideicommiſſum,
mortis cauſa donatio, dos, donatio propter nuptias, caſus militiæ pecunia parentis
comparatæ, donatio inter viuos facta hac lege vt in quartam imputetur. l. quoniam.
l. omnimodo. l. ſi quando. §. & generaliter. C. de inoff. teſt. l. Papinianus. §. Si quis
mortis. l. Si non mortis. D. eodem. l. pen. C. de collat. Donatio igitur inter viuos non
ea lege facta quoniam legibus non eſt nominatim annumerata his quæ computari de- E
bent in legitimam non computabitur. Neque vero etiamſi proponatur in hac ſpecie
voluntate matris auia mihi donaſſe inter viuos contracturo matrimonium & con-
templatione mei matrimonij, recte quis contendat donationem eſſe propter nuptias
vt imputetur in legitimam. nam primùm hodie nulla fit donatio propter nuptias.
Eſt in vſu tantum quædam quæ donationis propter nuptias vicem vel inſtar obtinet.
hæc eſt illa quæ vulgo Dotalitium dicitur, id eſt, quod morte mariti ſoluto matrimo-
nio ex bonis eius vxor lucratur, non donatio quæ fit à parente filio ducturo vxorem
contemplatione matrimonij. neutra verò harum imputatur in legitimam. non cer-
te dotalitium, quia non filio conceditur ſed vxori eius & non ex bonis parentis ſed
ex bonis filij. non etiam quæ à parente in filium confertur contemplatione matri- F
monij quia nulla lege ſpecialiter expreſſum eſt vt in quartam imputetur, & vt de-
finit dicta lege penultima, Cod. de collationibus, ea tantummodo legitimæ por-
tioni computantur pro quibus ſpecialiter legibus, vt hoc fieret, expreſſum eſt.

quæ regu-

A quæ regula ſatis euidenter docet quàm non ſit temere quiduis imputandum liberis in
legitimam, quámque hac in re fauendum ſit liberis potius exheredatis, vel ex minore
parte heredibus inſtitutis quàm alijs heredibus ſcriptis.

CONSVLTATIO XXV.

De teſtamentis.

EX facto proponitur Cornelius, cum haberet quinque filios, ex prima
vxore Titium, Gaium, Mæuium, ex ſecunda Lucium, & Sempro-
B nium, eos omnes ex æquo heredes inſtituiſſe & prohibuiſſe antequam
Sempronius minor natu ad annum viceſimum quintum perueniſſet
ne bonorum inter eos diuiſio fieret & vt ne eis interim cuiquam, quic-
quam pignerare, vendere, alienare, aliudúe quid facere liceret, hoc nimirum volens bo-
na conſeruari fratribus quos etiam inuitauit & prætulit extraneis poſt diuiſionem, ſi-
quid ex ſua parte eorum quis pigneraret, vẽderet, alienaret. tum poſt mortem eius prio-
rem Mæuium deceſiſſe inteſtatum, deinde Gaium facto teſtamento antequam Sem-
pronius compleſſet annum xxv. in quo herede inſtituto fratre Titio pleraque legauit
reliquis fratribus Sempronio, Lucio, ſororibúſque & pauperibus & amicis ac domeſti-
cis inter quos etiã actori ſuo vel œconomo eidémque ſcriptori teſtamẽti. huic teſtamẽ-
C to ſubſcripſiſſe tabellionem nõ teſtatorem, non teſtes ſeptem qui adhibiti ſunt, quibus
etiam heredis nomen enuntiatum non eſt, eundem tabellionem ſolùm teſtamentum
obſignâſſe ſigillo ſuo ſi ei credimus, non ſuo ſi vni ex teſtibus potius credimus. de fi-
de teſtium conſtare ex actis habitis intercesſione œconomi apud magiſtratum eius loci
quo Gaius fato functus eſt. hinc oriuntur quæſtiones multæ: Prima hæc eſt, an propter
prohibitionem aſcriptam teſtamento Cornelij teſtamentum quod Gaius fecit ante le-
gitimam ætatem Sempronij irritum ſit. Et quidem ſi extraneum Gaius teſtamento he-
redem inſtituiſſet iure quidem ideo irritum teſtamentum non fuiſſet ſed habuiſſent
fratres ſuperſtites bonorum pro parte Gaij perſecutionem iure fideicommiſſi, quod e-
iuſmodi prohibitio contineat etiam exteri inſtitutionem l. peto. § fratre. D. de leg. 2. At
D cum Titium fratrem heredem inſtituerit, ſatisfecit voluntati patris, nec neceſſe habuit
reliquos etiam fratres inſtituere. Satis namque eſt vnum eligi ex corpore eorum qui-
bus teſtator conſultum voluit l. pater. §. quindecim. l. is qui cõplures. D. de leg. 3. l. filius-
fa. §. pen. D. de leg. 1. Rurſus quamuis ea prohibitione hoc etiam contineri putem ne-
quid in exteros legati iure conferatur l. ſi quis prioris, §. certum. C. de ſecun. nupt. ſer-
uabo tamen iudicium Gaij non ſolùm quatenus fratribus legauit ſed & quatenus ſoro-
ribus & extraneis, atque ideo eorum legatorum retentionem aut perſecutionem iure
fideicommiſſi ex teſtamento patris neque Titio heredi neque Lucio & Sempronio le-
gatariis dabo nequid faciant contra voluntatem Gaij teſtatoris ex qua lucrum ſentiũt.
l. ex qua perſona. D. de diuer. reg. iur. Mæuio, cui nihil teſtamento Gaij relictum eſt per
ſecutionem darem ex l. filiusfa. §. cum pater. D. de leg. 1. ſi vixiſſet tempore teſtamenti:
E at is iam ante Gaium deceſſerat inteſtatus, aliæ tamen ſunt cauſæ ex quibus legata re-
ſcindi poſſunt, vt quod ſibi œconomus adſcripſerit. Id enim conſtat eſſe pro non ſcri-
pto & apud heredem manere. l. 1. D. de his quæ pro non ſcrip. hab. l. 3. & 4. C. de his qui
ſibi aſcrip. Et hoc amplius eo nomine œconomum falſi teneri ex S. C. Liboniano. Pu-
tem & diſpenſationem relictorum legatorum pauperibus & domeſticis quam ſibi ille
œconomus adſcripſit circunſcribendam & in Titium heredem transferẽdam. quod vl-
tro eam videatur œconomus affectaſſe, quæ res non leuem fraudis ſuſpicionem facit
l. vxori. §. 1. D. ad leg. Corn. de fal. l. Ex ſententia. D. de teſta. tut. item quod ab œco-
nomo vetuit rationes exigi ex eodem S. C. prorſus erit inutile. Quod autem ab Aufi-
F dio ſub hac exceptione accipietur vt tamen exigantur ab eo reliqua & volumina ratio-
num & ſi quid dolo malo interuenerit l. ſi quis rationes. l. Aurelio. §. vlt. l. Aurelius. §.
Mæuia. D. de lib. leg. l. ſi ſeruus vetitus. D. de leg. 1. Sequitur ſecunda quæſtio an Gaij
teſtamentum valeat teſtamenti vel codicillorum iure. Et quidem quaſi per nuncupatio
nem iure factum eſſe non arbitror cum teſtibus palam non fuerit nomen heredis nun-

cupatum, nec de herede quicquam ex dictis teſtium exceptis apud magiſtratum cogno- A
uiſſe eos conſtet quod tamen omnimodo exigitur.l.heredes D. qui teſta. fac. poſſ.l. hac
conſultiſſima.§.nuncupationem.C.de teſtà.Multo minus id quaſi ex ſcripto iure factum
defendemus cum neque id ſua manu ſcripſiſſe neque dictaſſe œconomo teſtatorem ap-
pareat,& vt maxime dictauerit œconomo, tamen in eo deſideretur ſubſcriptio teſtatoris
ſigna & ſubſcriptiones teſtium, quæ vſque adeò exiguntur vt pœnam falſi incurrant ta-
belliones qui ſecus fecerint & alij qui conficienda inſtrumenta procurauerint, vt ait l.iu-
bemus.§.vlt.C.de teſt. Qua ex re falſi etiam aliud argumentum peti in œconomum po-
teſt,quo curante ſatagente ſcribente, neglectis ſolennitatibus iuris confectum teſtamen-
tum eſt.Quod autem proponitur ſolum tabellionem ſignaſſe ſigillo ſuo an alieno,incer-
tum,ſi tabellionis ſignum ſufficeret, eo non moueremur, cùm & alieno annullo ſignari B
teſtamentúm poſſit.§.poſſunt Inſt.de teſta.ord.At tabellionis neque ſignum neque ſub-
ſcriptio ſufficit.non eſt igitur iure factum teſtamentum. Idem etiam teſtamentum codi-
cillorum iure non valet.l.1.D.de iur.cod.l.ex teſtamento.C.de fideic.cum ſit omiſſa clau
ſula codicillaris & in ipſo initio inſcribatur à Gaio factum in modum teſtamenti his ver-
bis. Facio proprio meo motu memoriale in modum teſtamenti & vltimæ voluntatis.
Poſſet tamen quis hac ratione defendere teſtamentum quod in eo inſtitutus ſit is qui ex
No.Iuſt.de qua inferius dicetur omnimodo rem ab inteſtato habiturus eſt,& ideo lega-
tariis omnibus eum teneri,etiam ſi ab inteſtato non ex teſtamento hereditatem vindica-
rit ex edicto, Si quis omiſſ.cau.teſt.quod potuerit ex teſtamento bonorum poſſeſſionem
ſecundum tabulas agnoſcere l.poſtumus.§.1.D.de iniuſt.rup.teſt. quod ſufficit vt illi edi-
cto locus ſit.l.2.C.ſi omiſſ.cau.teſt.Et quod colligitur ex l.ſi quis teſtamento & l.cum pa- C
ter.§.ſi filius.D. de leg. 2. legitimum heredem teſtamento inſtitutum ab inteſtato vindi-
cata hereditate legatariis non teneri, ita accipiendum eſt ſi neque iure ciuili neque iure
prætorio ex teſtamento rem obtinere potuerit. At negandum potuiſſe Titium de quo
quæritur bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas agnoſcere cum defuerint ſeptem ſi-
gna quæ iure prætorio exiguntur.§.non tamen.Inſtit.quib.mod.teſta.inf.vel ſecundum
nuncupationem cum nihil ſit heredibus palam nuncupatum. itaque ab inteſtato veniẽs
Titius legatariis reſpondere non compellitur. Tertia quæſtio nihil dubitationis habet.
An ſi iuſtum eſt teſtamentum contineantur etiam bona feudalia, quæ à patre profecta
ſunt,maximè cùm non extraneum ſed fratrem inſtituerit heredem,nec à iure feudorum D
receſſerit. Quarta quæſtio hæc eſt quid ſentiendum ſit de bonis hypothecariis in Alſatia
ſitis vbi iuris communis obſeruatur diſpoſitio,an ea loco mobilium vel immobilium ha-
benda ſint.Significantur quædam eſſe bona in Alſatia quæ pignoris iure Cornelius filii-
que poſſederint.Ea eſſe ex bonis conſtat §.ſane in hac actione Inſt.vi bono.rap. & ex he-
reditate l.& non tantum D.de pet.her.& idcirco venire in familiæ erciſcundæ iudicium.
l.ſi pignori.D.famil. erciſc. & ſi ſolo contineantur immobilibus annumerari cum poſſeſ-
ſio penes creditorem ſit l.per ſeruum in prin.D.de adq.re.do.l.cum ſortis.§.vlt.D.de pig.
act.ideóque creditori interdictum vti poſſidetis dari Accurſius recte colligit ex l.ſi duo.§
creditores D.vti poſſ.Quinta quæſtio hæc eſt quis iure ciuili Gaio ab inteſtato ſuccedat.
Et conſtat ex No.Iuſtiniani de here.ab inteſt.venient. Titium præferri quod ſit vtroque E
parente coniunctus Lucio & Sempronio qui ex patre tantum coniuncti defuncto ſunt.
Sexta quæſtio.Cum hæc ſit conſuetudo in Auſtria & Carinthia vbi bonorum de quibus
agitur maior pars exiſtit, vt in bonis à patre profectis moriente vno ex fratribus ab inte-
ſtato ſuperſtites indiſtinctè ſuccedant ſiue ex altero ſiue ex vtroque parente cõiuncti ſint,
an hic mos ſequendus ſit. Sic ſane videtur quaſi deſuetudine abrogata aut nunquam re-
cepta Conſtitutione Iuſtiniani reſtet ius vetus, quo fratres inuicem ſuccedant etiamſi
non ſint omnes eadem matre.§.1.Inſtit.de legit.agnat.ſucc.Itaque in bonis paternis Mæ-
uio qui prior deceſſit inteſtatus ex conſuetudine Auſtriaca ſucceſſerunt Gaius, Titius,
Lucius, Sempronius. Gaio quoque qui poſt Mæuium deceſſit pro inteſtato ſuccedunt
Lucius, Titius, Sẽpronius. Septima quæſtio hæc eſt, quid ſit dicendũ de bonis feudalibus F
in Alſatia & comitatu Burgundiæ ſitis, vbi ius cõmune ſeruatur. Et ex cõmuni ſententia
de qua multa Alb.Bru.tract.de ſtatutis art.viij.in eis bonis Titius Gaio ſuccedit ſummo-
tis reliquis fratribus ſecundum conſtitutionem Iuſtiniani,quæ ſi vera eſt ita fiet vt Titius
Gaio ex parte heres ſit iure ciuili Romanorum, ex parte iure Auſtriaco, quod videtur
abſur-

A abſurdum eſſe non minus quàm ſi quem diceres ex parte Gaij heredem, ex parte bono-
rum poſſeſſorem, quod nunquam accidit, propterea quod qui vocatur ad ſucceſſionem
ex aſſe vel ex parte, in eum aſſem eámue partem ſolidam vno iure ſemper vocatur. non
minus quàm ſi quem diceres partim iure teſtati, partim iure inteſtati alteri ſuccedere.
quod tamen iidem illi doctores admittunt in ſpecie ea quæ tractabitur in quæſtione de-
cima contra certiſſima principia iuris, quibus cauetur ſolius militis bonorum ſpecies ſe-
parari poſſe ſi id ita cauerit.l.cogi.§. Sed etſi miles.D.ad Treb.& eiuſdem voluntate vnũ
eundémque vel diuerſos ei partim ex teſtamento partim iure legitimo ſuccedere poſſe,
quod in paganis vel militibus iure communi teſtantibus non fit ad eundem modum, ſed
ius teſtati trahit ad ſe ius inteſtati l.1.§.Si ex fundo.D.de here.inſtit.Sic etiam in propoſi-
B to ius patriæ defuncti trahet ad ſe bona quæ ſita ſunt in peregrino ſolo, ſiue ea ſint mo-
bilia ſiue immobilia atque adeo in omnibus bonis ei ſuccedetur iure patriæ ſuæ. Pa-
triæ ius in ſucceſſionibus ſpectatur. Armenius ante Nouellam Iuſtiniani, de Armenio-
rum ſucceſſione quæ adnumeratur edictis in Græco codice, ſi inteſtatus deceſſiſſet præ-
lati in eius ſucceſſione fuiſſent iure patrio mares fœminis, qui mos hodiéque multis in
locis viget. Videndum ergo quæ Gaio patria fuerit. Patria duplex eſt, vna originis, altera
domicilij. Domicilium certum non habuit. alioqui domicilij potius locum ſpectaremus,
vt in Iſocratis Æginetica. Originis itaque locus ſpectabitur qui eſt Auſtria vbi etiam
maior bonorum pars exiſtit, & Comitatus, ex quo Cornelius, heredéſque eius ſibi ap-
pellationem vſurpant. Ius itaque Auſtriæ trahet ad ſe omnia alia bona mobilia vel im-
C mobilia, & ita in ſimili ſpecie Paulus de Caſtro ad l. Si fideicommiſſum. D. de iud. ius
Florentiæ trahit ad prædia quæ ſunt extra Florentiæ territorium. Proinde Gaio quem
pro inteſtato haberi iam antea definiuimus in omnibus bonis quocunque loco ſitis ſuc-
cedent ſecundum conſuetudinem Auſtriæ Titius, Lucius, Semptonius, & hæc fuit opi-
nio Fulgoſij in l.1.C.de ſumma trinit. vt arbitror ex iure. Ceterum, vt dixi, communis
doctorum opinio ſeparat bona. Quod attinet ad quæſtionem octauam, an bona mobi-
lia quæ fuerunt in comitatu Burgundiæ comparata ex communi fratrum pecunia ad
fratres omnes ex æquo pertineant, & iure & omnium doctorum auctoritate ad omnes
fratres ex æquo pertinent ſecundum conſuetudinem Auſtrię. quoniam paterna eſſe non
eſt dubium quæ communi pecunia à patre profecta fratres comparant. l. res quæ. D. de
D iut. dot. & mobilia trahi ad ius patrium, veluti vaſa, veſtes, equos & cetera eius generis
quæ præſidij cauſa & vt perpetuo ibi ſint comparata non ſunt quæ tamen & ipſa ex iure
confirmauimus ſupra immobiliáque omnia patrio iure cenſeri. Idem eiſdem rationibus
ſtatuendum (quæ eſt quæſtio noua) de pecunia Antuerpiæ apud menſam depoſita vt ſe-
quatur ius Auſtriæ. Decima quæſtio eodem modo deciditur vt teſtamentum quod fe-
cit Gaius ſecundum ius patriæ regatur non ſecundum ius eius loci, quo Gaius vita de-
ceſſit. Ius patrię in teſtamentorum ſolennitatibus ſpectari probat apertè. l. ſi non ſpeciali.
C. de teſta. Itémque in apertura teſtamentorum l.2.C. quand. teſt. aper. Suę igitur patrię
& ciuitatis legibus & moribus quiſque teſtari debet. & deportati ob id teſtamentum fa-
cere non poſſunt quod nullius ſint certæ ciuitatis ciues vt ſecundũ leges ciuitatis ſuæ te-
E ſtentur l.1.§. ij quibus. D. de leg.3. Qua ratione & in dedititiis Vlpianus vtitur lib. regul.
tit. de teſtam. Itaque teſtamentum Gaij quod ad quæſtionem ſecundam ex iure ciuili
Romanorum defendi non poſſe oſtendimus, ſi ita ferat conſuetudo Auſtriæ, id eſt, ſi re-
mittat obſeruationem iuris ciuilis quam in eo deſideramus, proculdubio ratum erit.
quoniam ſatis eſt teſtatorem ſatisfeciſſe iuri patriæ ſuæ. & ita mihi ex iure dicendum vi-
detur, hoc etiam caſu nulla diſtinctione bonorum facta. At plerique Doctorum tamen
in bonis tantum Auſtriacis ſeruari teſtamentum quod ritè factum ſit Auſtriaco iure, in
bonis reliquis Gaium inteſtatum dicunt, atque ita efficiunt contra regulam iuris quæ
nullam aliam quàm militum voluntatis exceptionem admittit vt idem ſit pro parte te-
F ſtatus pro parte inteſtatus, in quorum ſententiam non niſi ægrè concedimus.

CONSVLTATIO XXVI. A

De donationibus.

QVI duos habebat filios in poteſtate Primum & Secundum, Primo quaſi
bene merito donauit primum ſemiſſem bonorum ſuorum hac fini vt Seiam
duceret vxorem & non alitet: eodémque inſtrumento donationis inſinuan-
dæ procuratores fecit certos. mox mutata voluntate, nec ſibi placere condi-
cionem Seiæ, nec donationem palam expoſuit, reuocauit igitur donatio-
nem cum tamen per eum ipſum ſtaret quo minus condicio impleretur non per filium. B
Et reuocationi conſenſit quidem filius coram, ſed proteſtatus eſt ſeorſum apud acta co-
gi ſe patria poteſtate. poſt hæc donationem eandem quam reuocauerat pridem confir-
mauit pater ita tamen vt valeret tantummodo in trientem non in ſemiſſem, reliquum
verò ſextantem donauit Secundo, & adiecit in infinitum non expreſſis perſonis quibus
filios matrimonio iungi vellet ſe vtrique donare quaſi benemerito fauore matrimonij.
Tum deinde Primo ducente Semproniam conſenſit pater ſimul ac confirmauit quæ
Primo in bonis ſuis iura competebant ex donatione vel ex alia cauſa ac præterea dona-
uit eidem dimidiam partem domus certæ, quam inquibat, nondum vlli donauerat eam-
que voluntatem ſuam inſinuari ſe velle declarauit per eos procuratores quos reperitur
tantum nominaſſe in prima illa donatione cui iniecta erat conditio ducendæ Seiæ eo- C
démque die Primum emancipauit. Quæritur hoc poſtremo iudicio vtram donatio-
nem confirmare voluerit pater, trientis an ſemiſſis. Reſpondeo cùm in verbis nulla eſt
ambiguitas non debere admitti quæſtionem voluntatis .l. ille aut ille. D. de leg. 3. l. Si
alij. D. de vſufruct. leg. Huius poſtremi iudicij verba eſſe perſpicua, quæ retuli, quibus
ſcilicet iura tantum ea confirmantur quæ Primo in bonis paternis competebant ex do-
nationis cauſa, non eſſe igitur quærendum an voluerit confirmare donationem ex qua
nullum ius Primo competebat. Porrò ex donatione ſemiſſis ius Primo competebat
pro triente tantum non etiam pro ſolido quia ſcz. fuerat ea donatio poſtea ad trientis
modum à patre reciſa. Igitur hoc tantum egit pater poſteriore iudicio vt pro triente
eam donationem confirmaret, non pro ſemiſſe integro. nam & veriſimile non eſt, vt D
voluerit pater eam pro ſemiſſe confirmare in fraudem Secundi, quandoquidem ita eum
ſemiſſem diuiſerat inter Primum & Secundum vt Primus haberet trientem, Secundus
ſextantem concordiæ inter eos conciliandæ cauſa, vt eſt ſcriptum in inſtrumento dona-
tionis ſimul vtrique factæ, quam vtique concordiæ rationem non temere videtur diſſol-
uiſſe. Neque vèro potuit etiam Secundo, quod donauerat adimere tacitè. Longe e-
nim alia ratio eſt donationis inter viuos, alia legati & fideicommiſſi. Hæc adimuntur ta-
cita volũtate, illa non niſi expreſſa. Non eſt autem ambigendũ an potuerit pater minuere
donationem initio factam Primo: nam Primus nondum erat emancipatus, & patris qui
quid filiofamilias donauit voluntas ambulatoria eſt vſque ad mortem vel vſque ad filij
emancipationem l. ſiue emancipatis. C. de donat. l. donationes. C. de donat. inter vir. & E
vxo. adeo vt exemplo peculij poſſit etiam pater donationem in filiumfamilias collatam
quandoque reuocare vel minuere l. donationes. §. pater. D. de donat. At ſiquis obiiciat
donationem eam ſemiſſis bonorum de qua quæritur, iureiurando firmatam atque adeo
ratam & vtilem eſſe, vt feruntur opinari Baldus, Decius, Alexander & alij, dicam etiam
ſi admiſerô ratam eam eſſe, quæ tamen certe rata non eſt licet fuerit iureiurando firma-
ta. nec enim iureiurando ſubuerti poteſt naturalis ratio quæ non patitur vt ſibi ipſi quis
donet vtiliter, quæ vna ratio eſt infirmandæ donationis inter patrem & filiumfamilias,
quia poteſtas vnius perſonæ intellectum inducit l. 10. D. de opti. leg. Sed & ſi admiſero
ratam, vt dixi, eſſe donationem eam propter vinculum iuriſiurandi, non tamen ideo
ademero patri liberam poteſtatem reuocandæ donationis eius cui ſpecialiter condicio- F
nem iniecit deficiente condicione, quia & tum non tam donationem reuocat quàm ius
ipſum. Porro donatio illa de qua quæritur condicionalis aut perinde vt cõdicionalis fuit.
nam his verbis, hac fini, vel modus vel condicio ſignificatur. & vtriuſque idem eſt effe-
ctus puta ne ſi vel modo vel condicioni non pareatur rata ſit donatio, quod de ſimili ſi-
ue modo

A ue modo ſiue condicione ita eſt proditum l. Titio. §. 1. D. de con. & dem. & generaliter in l. 1. C. de iis quæ ſub mod. rel. & ab ipſo quoque patre ſatis expreſſum illis verbis, Non aliter, quibus ſignificat non aliter ſe donare quàm ſi Primus ducat Seiam vxorem. vt in l. 1. §. fina. D. de donar. Nec obſtat quod per patrem ipſum ſtetit quominus impleretur condicio. Nam fuit hæc condicio non in filij tantum ſed in patris poteſtate propterea quod nuptiæ deſiderant etiam conſenſum parentum in quorum poteſtate ſunt hi qui coëunt. Non adfero capita legum quæ ſunt ſatis multa, ſatiſque nota. Appoſita igitur condicione poteſtatiua, id eſt, quæ fuit in arbitrio patris, manifeſtum eſt patrem ſibi quoque perſeuerandi aut mutandi voluntatem arbitrium reſeruaſſe, & quod adhibuit conſenſum Primi ex abundanti eſt (nam id per ſe ſolus ſuo iure patet efficere potuit)
B quodque modò vel proteſtationis colore, vel iure reſtitutionis in integrum ne is ſibi officiat conſenſus ſatagit Primus, idem eadem ratione plane pro ſuperuacuo eſt. Nam & non adhibito conſenſu Primi res ita ſe haberet, hoc eſt, legitima & rata eſſet reuocatio vel potius imminutio donationis in eum collatæ. Vnum modo reſtat tantum quo conatur Primus perſuadere poſtremo iudicio eam donationem in ſemiſſem integrum confirmatam quod in eo iudicio ad eam ſe omnino refert pater dum inſinuandæ donationis procuratores facit quos nominauerat tantum in prima donatione non in reciſione illius. Sed nos nihil eo offendimur. Fatemur enim eoſdē procuratores feciſſe patrem, fatemur eodem ſe retuliſſe quo Primus dicit id eſt ad inſtrumentum primæ donationis, ſed quatenus ſcilicet id inſtrumentum valet non quatenus reciſione poſterio-
C ri patris infirmatum eſt. Nam & inſtrumentum quo ſemiſſem donatum Primo pater mutat in trientem refert ſe ad prius illud inſtrumentum donationis, id eſt, confirmat prioris inſtrumenti donationem pro triente, ſextante in ſecundum tranſlato, ac tandem nouiſſimo iudicio Primo ducente Semproniam eandem ipſam confirmat quatenus ex ea ius Primo competit. pro triente igitur tantùm conſtitutis procuratoribus eiſdem inſinuandi cauſa. Et auget quoque eam ſemiſſe domus certæ nondum donato, id eſt, ſemiſſe quem ſibi retinuerat. alterum enim ſemiſſem tam domus quàm cæterorum bonorum diuiſerat inter Primum & Secundum adeo vt verba illa de ſemiſſe domus nondum donato argumentum præbeant certiſſimum alterius ſemiſſis non quidem donati Primo cum in ea voluntate non perſeuerauit ſed ſemiſſis donati Primo & Secundo ex inæ-
D qualibus partibus. His adiectæ erant pleræque aliæ quæſtiones quas idem fecerat conſultor mihi, & ad eas reſponſa mea. Sed dū incurioſius ſeruo mea quæ ſparſim chartis diuerſis exſcripſeram hac de re, mihi quod darem publicè ſuperfuêre tantum ſuperiora, nec recordor à quo poſſim reliqua repetere, qui tamen quod recordor eſſe ſuperioribus aliquanto meliora vellem habere.

CONSVLTATIO XXVII.

De teſtamentis.

E

QVI ptiori teſtamento fratrem heredem ſcripſerat vxorem duxit & poſteriori teſtamento ſi filius ſibi ex ea naſceretur eum heredem inſtituit ex aſſe, ſi filia, eam inſtiruit ex ſumma certa percipienda ſemel tantùm vt in eodem teſtamento ſcriptum eſt. Nata filia, non filio, quæritur vniuerſa defuncti bona vtrum ad fratrem, an ad filiam pertineant. Dixi filiam patri ex poſteriore teſtamento heredem eſſe in aſſem perinde atque ſi certæ ſummæ mentionem non feciſſet pater ſecundum expeditiſſimam Sabini ſententiam quam etiam Celſus diuerſæ ſcholæ auctor ſequitur l. 1. §. Si ex fundo. l. quoties. §. ſi duo. l. Si alterius. D. de her. inſtit. cauſa teſtati, vt interpretes aiunt, ad ſe trahente cauſam in-
F teſtati, vt vice verſa cauſa inteſtati nonnunquam trahit ad ſe cauſam teſtati. l. penul. D. de iniuſt. rup. teſt. Sed & filiam patruo non obligari iure fideicommiſsi hereditatis ſemiſſem reſtituere, quæ obligaretur ſi quidem cauiſſet pater poſteriori teſtamento velle ſe prius teſtamentum valere. §. Sed & ſi quis ptiore Inſtiturion. quibus

mod. teſt. infirm. quod tamen tantùm abeſt vt cauerit vt etiam nominatim in eo ſcri- A
pſerit ſe prius teſtamentum infirmare (quod in propoſitione omiſeram) nec vllum præ-
terea in eo extat quale extinguitur manifeſtiſſimum argumentum, id eſt ſermo euidens
nullus, quo à ſe filiam declaret heredem ſcribi in certam ſummam tantùm fratris cauſa,
quòd ſi extaret, ſanè non dubitarem fratri aduerſus filiam fideicommiſſi petitionem dare
d. §. ſi duo. l. peto. §. 1. de leg. 2. Nuda illa inſtitutio in certam ſummam, ſicut nec nu-
dum præceptum non alienandi nulli agnatorum me auctore fideicommiſſi petitionem
dabit. Erit igitur filia heres non quidem partim ex teſtamento in ſummam illam, partim
ab inteſtato in reliquum, ſed ex teſtamento in aſſem, non ipſa ex poſteriori in ſummam
eandem, frater ex priori in reliquum. Nam & hoc ius directum non patitur, vt quis
duobus teſtamentis moriatur l. vnum D. qui teſt. fac. poſt. Sed neque ipſa, vt dixi, iure B
directo in aſſem, frater in ſemiſſem iure fideicommiſſi.

CONSVLTATIO XXVIII.

De ſubſtitutione precaria.

QVIDAM duobus exemplaribus vnum teſtamentum conſignauit, nec
ſcitur vtrum prius ſcripſerit vel poſterius. Sed in vno heres oneratur fi-
deicommiſſo reſtituendæ hereditatis poſt mortem ſuam. In altero nul-
lum eſt aſcriptum fideicommiſſum. Quæritur an mortuo herede inſtitu- C
to à legitimis heredibus fideicõmiſſum peti poſſit. Reſpondi ſi vnum eſ-
ſet exemplare alterum exemplum, valeret exemplare non exemplum l. 1.
§. ſed etſi vnum D. de bon. poſſeſſ. ſec. tab. Sed vtrumque eſt exemplare, vtrumque au-
thenticum. Item ſi vnum eſſet altero poſterius valeret poſterius. l. 12. §. vlt. de leg. 1. qua-
ſi δευτέρων ἀμεινόνων. At non apparet vtrum ſit prius vel poſterius, quinimò vtrumque ſu-
premum teſtamentum videtur. l. 1. §. ſi quis in duobus D. de bo. poſſeſſ. ſec. tab. l. vlt.
D. de his qui in teſt. del. Item ſi verum eſſet vnum, alterum falſum, verum ſequeremur:
Sed neutrius fides in dubium vocatur. Quamobrem in re tam dubia dixi heredi eſſe par-
cẽdum, vt fideicommiſſo non teneatur arg. l. Sempronius D. de leg. 2. Nec nouum
hoc eſſe. nam & aliàs fauore heredum ne fideicommiſſo teneantur, diſiunctionem pro D
coiunctione accipi placet l. generaliter. in princ. C. de inſtit. & ſubſt. & purum ſermonem
pro condicionali. d. l. generaliter. §. 1. l. cum antiquiſſimi C. de fideic.

CONSVLTATIO XXIX.

De ſocietate.

PRIMVS & Secundus pecuniæ certæ ſiue negotiationis ſocietatem con-
traxerunt quæ cum per primum adminiſtraretur conſenſu, auctoritate,
atque fide Secundi, ille participem ſiue ſocium admiſit Tertium collatis E
ab eodem in commune quingentis aureis. Egit Tertius communi di-
uidundo & recepit quingentos aureos ſub cautione hac tamen vt ſi appa-
reret habita ratione damni facti in ſocietate plus debito eum cępiſſe quanti ea res eſſet
tantam pecuniam redderet. Nunc agit ex ea cautione Secundus & probat damnũ feciſ-
ſe ſocietatem & ſe indebitum ſoluiſſe ex rationibus, nõ edito libro rationũ, & rationibus
neque diſpunctis ſiue ſummatis, neque perfectis. Multa enim eis dicuntur eſſe ſubſtracta.
Inter cætera caput ex rationibus adducit, quo ſe ſocietati debere ingentem ſummã Pri-
mus ſcripſit, qui nunc ſoluendo non eſt. Quæritur an idoneæ ſint probationes quibus ſe-
cundus implet intentionem ſuam? Reſpondi non eſſe idoneam probationem quæ ſumi-
tur ex rationibus niſi edatur totus liber rationum. Eſt enim actio pro ſocio generale iu- F
diciũ l. pro ſocio. D. pro ſocio & cõſequenter generalis etiã eſt actio ex ſtipulatione inter-
poſita propter ſocietatem arg. l. ſi eum. §. qui iniuriarũ. D. ſi quis caut. maximè in hac ſpe-
cie qua agitur de damno pendẽte ex ſocietate cuius ratio ſubduci non poteſt, niſi damno
omni deducto. l. Mutius D. pro ſoc. Et rationibus igitur omnibus diligenter examinatis.

Et ita

A Et ita in aliis iudiciis generalibus veluti tutelæ ſolemne eſt totum librum rationum edi. l. Lucius. §. tutelæ de adm.tut. vt ſcilicet ex inſpectione & examinatione eius conſtet tam iudici quam aduerſario omnis ratio damni & lucri, expenſi & accepti & totius adminiſtrationis, nec videtur edere rationes qui totas non edit, ſicut non videtur edere ſtipulationem qui totam non edit l. 1. §. penult. de edend. Necquicquam obſtat. l. Argentarius. §. 1. eodem tit. quæ non totum cȯdicem rationum eſſe edendum ait ſed eam ſolum partem quæ ad inſtruendum aliquem pertinet. Nam de argentario loquitur qui plurium rationes vno libro complexus eſt vt non cogatur cuique edere totum librum ſed partem tantum eam quæ ad eum pertineat. Nos loquimur de ſocio qui rationem tantum ſocietatis libro complexus eſt vt non probe agat ex ſocietatis cauſa niſi edito toto libro do- B ceat quod intendit. Sed & librum totum edi ſatis non eſt, niſi rationes etiam reddantur aut diſpunctæ aut computatæ proferantur. Alioquin fidei aut auctoritatis nihil habebit apud iudicem qui eis rationibus vtitur. Eſt enim vtique ſemper neceſſarium percontari rationes, diſpungere excutere, examinare vt explorari poſſit imputationes probe an improbe relatæ accepta rectè relata ſint an non recte, ſubtracta ſint quædam aut non ſint ſubtracta. l. ſi ſtatulibera. §. vlt. de ſtatulib. l. cum ſeruus. §. vlt. de cond. & dem. quod cum in hac cauſa factum non fuerit ac præterea mala fide conſcriptas rationes proponatur ſuppreſſis in eis rationibus pleriſque rebus, merito dicimus nullam rationibus idoneam probationem contineri. Et quod ad allegationem illam facti damni qua potiſſimum Secundus vtitur, quòd Primus ſit non ſoluendo, qui magnam pecuniam ſocietati debet, di- C cimus non videri propterea vllum damnum feciſſe ſocietatem, Primo cum ſuperſit fideiuſſor locuples is idem Secundus, qui hac allegatione vtitur. Nec enim eodem priuilegio vti fideiuſſor poteſt vt in id tantum teneatur quod is pro quo fideiuſſit facere poteſt & in nihilum ſi nihil facere poſſit. l. verum. §. 1. D. pro ſoc. l. etſi fideiuſſor. D. de re iudic. Habet autem Primus Secundum locupletem fideiuſſorem, quandoquidem commiſſa actus adminiſtratione Primo, vt prupoſitum eſt, fidem ſuam pro eo interpoſuit & obligauit omnibus qui cum Primo contraherent, ac poſtea cum Primo, vt proponitur, Tertius contraxit admiſſus ab eo in ſocietatem, & quamuis Secundus idem ſit & ſocius & fideiuſſor Primi alterius ſocij nec poſſit periculum omne nominis contracti à Primo ei ſoli quaſi ſocio reputari, reputabitur tamen pars quaſi ſocio, pars quaſi fideiuſſori, nec videbitur D conſumptum ſocietati quod alterius ſocij ſiue fideiuſſoris querelam habet. l. tutores. §. adoleſcens. D. de adminiſt. tutor. Denique Secundo reputanti periculum nominis facti à Primo in adminiſtranda ſocietate obiici poteſt vulgaris exceptio, dolo facis qui petis quod mihi redditurus es. l. 6. D. de doli excep. vel quod apud Quintilianum, Idem es reus à quo fui repetiturus ſi quid tanquam ſponſor ſoluiſſem.

CONSVLTATIO XXX.

De donationibus inter virum & vxorem.

E VIR donauit vxori conſtante matrimonio certam ſummam inter viuos ita vt nullo caſu reuocaretur & vt ne quamdiu viueret mulieri eius pecuniæ exactio eſſet, ſed eo demum mortuo in vicem augmenti dotis, & inſinuata donatio eſt. Idem moriens reuocauit teſtamento generaliter omnes donationes cauſa mortis & omnes diſpoſitiones. Cum quæreretur an his verbis intelligeretur reuocata donatio collata in vxorem, Reſpondi donationem à viro in vxorem collatam conſtante matrimonio comparari fideicommiſſo vel donationi cauſa mortis poſt orationem Imp. Antonini per quam morte inſecuta donatoris nec mutata volūtate ea donatio con- F ualeſcit & ideo ex ea detrahitur falcidia ſicut ex fideicommiſſo vel ex donatione cauſa mortis, quæ tamen ex donatione inter viuos non detrahitur. l. in donationib. C. ad l. falc. & in hac etiam ſpecie nominatim donationis exactio collata eſt in tēpus mortis ergo cēſetur eſſe cauſa mortis. Nec offenderet eo quod inſtrumēto donationis appellatur inter viuos. Nam vt quod donatur cauſa mortis ita vt ne vllo caſu reuocetur, non eſt donatio

cauſa mortis.l.vbi.D. de don.cau. mort. ſic quod donatur inter viuos vt morte demum A
ſecuta confirmetur non eſt donatio inter viuos. Ex quo efficerem teſtamento mariti eam
donationem reuocatam videri, quo ſcilicet is palam reuocauit omnes donationes à ſe fa
ctas mortis cauſa. At in contrariam ſententiam me vocat hæc ratio, quod teſtator eam
donationem non habuit numero donationis cauſa mortis; ſed donationis inter viuos,
quandoquidem eam inſtrumento donationis appellauit donationem inter viuos & ade-
mit ſibi eius reuocandæ facultatem, quæ clauſula etiamſi non ademerit viro eam facul-
tatem (poteſt enim quælibet donatio in coniugem collata pœnitentia reuocari. l. cum
hic ſtatus.D.de don.int. vir. & vx.) tamen argumentum præbet facere eũ voluiſſe dona-
tionem inter viuos. d. l. vbi. Idémque argumentum vt habuerint ſcilicet coniuges eam
donationem pro donatione inter viuos inſecuta inſinuatio præbet, quæ in donationibus B
tantum inter viuos exigitur non in donationibus cauſa mortis.l.vlt. C.de don.cau.mor.
Itaque qui reuocauit omnes donationes cauſa mortis, nõ intelligitur eam reuocaſſe quã
habuit pro donatione inter viuos, quámque donationis inter viuos iure cenſeri voluit.
Nec generalia illa verba, Et alias diſpoſitiones, porrigi poſſunt ad donationes inter viuos
ſed ad ſimiles duntaxat diſpoſitiones quæ ex mortis tempore formam & originem acci-
piunt, veluti ad epiſtolam fideicommiſſariam, aliudue quod ſupremæ voluntatis iudiciũ.
Et ita fideicommiſſo generali placet eam donationem non contineri. l.ſequẽs. D.de leg.
2.& ſpeciale fideicommiſſum deſiderari. Et ſpecialem ſimili modo reuocationem igitur.
Nam fideicommiſſum dati ademptio ſiue reuocatio quædam eſt. l. quidam teſtamento.
§.vlt.de leg.1.Etiam illud animaduerti donationem qua de agitur factam ea mente vt ce C
deret in vicem augmenti dotis quemadmodum inſtrumento donationis cautum eſt,
quod quidem augmentum ſiue hypobolon, vt græci vocant, qui eodem iure aliquando
vſi ſunt, in Gallia mores frequentiores morte viri ſoluto matrimonio mulieri conceſſe-
runt. Id igitur haberet vxor etiam ſi id vir vltro in eam non contuliſſet vel etiamſi id mu-
lierem capere teſtamento vetuiſſet, quia plus poſſunt leges & mores, quàm voluntates
defunctorum l.nemo de leg.1. Quamobrem ita concludo, nec potuiſſe defunctum reuo-
care donationem, & vt potuerit euidenter non apparere eum reuocaſſe donationem, &
conſequenter vt eleganter ſcriptum eſt in d.l.cum hic ſtatus.§. pœnitentiam. In obſcuro
procliuiorem eſſe debere iudicem ad comprobandam donationem.

D

CONSVLTATIO XXXI.

De ſubſtitutionibus fideicommiſſariis.

LVcius Titius G. Seium filium ſuum heredem inſtituit eique ſi ſine liberis
vita decederet pluribus gradibus plures per fideicommiſſum ſubſtituit
poſtumos ſcilicet filiam & ſororem & agnatos quoſdam & vltimo gradu
agnatos quoſcunque. Et ſuſcepit Seius poſtea filias duas, quas tamen mo
riens non niſi ex certis rebus, ex vniuerſo extraneos heredes fecit, à qui- E
bus modò filiæ vnius pronepos G.Seij abnepos L.Titij adnepos heredita
tem vindicat quaſi fideicommiſſariæ ſubſtitutionis iure comprehenſæ teſtamento L.Ti-
tij, & aduerſus præſcriptionem temporis vtitur beneficio reſtitutionis in integrum.
Quæritur an ſit audiendus. Reſpondi non eſſe audiendum, quod neque ex ſua perſona
poſſit venire ſubſtitutionis iure, neque ex perſona proauiæ quaſi ſubſtitutionis iure quod
proauiæ competebat in ſe tranſmiſſo. Non ex ſua perſona, primum quia ſubſtituti propo
nuntur agnati eiuſdem familiæ & nominis & qui vtuntur iiſdem inſignibus. ille vero qui
agit cognatus eſt non agnatus: deinde quia etiamſi eſſet agnatus, deficit conditio fidei-
commiſſi. nec enim Seius deceſſit ſine heredibus qui filias duas reliquit quas etſi non fe-
cerit vniuerſales heredes, fecit tamen particulares & quamuis non feciſſet particulares, F
tamen heredum nomine in hoc condicionis genere liberos intelligeremus l.ex facto.§.vl
timo.D.ad Treb. atque etiam exheredatos diceremus extinguere fideicommiſſum, quia
etſi ſub heredum nomine, non tamen vt heredes, ſed vt liberi in condicione poſiti ſunt, ar
gum.l.hac edictali.§.vlt.C.de ſecund.nup. Et rurſus etiamſi non defeciſſet condicio fidei

commiſſariæ

A commiſſariæ ſubſtitutionis, tamen quia is qui agit L. Titio qui ſubſtitutionem fecit eſt
adnepos, & placet fideicommiſſarias ſubſtitutiones non extendi vltra abnepotem No.
de teſt.fideic.non eſſet audiendus. Ex his tribus rationibus abundant ſane duæ poſterio-
res.nam ſufficit prima quòd actor cognatus ſit non agnatus, & ſubſtitutio inuitet ſolos
agnatos vel agnatas. At præterea non poteſt etiam is qui agit audiri ex perſona proauiæ
quia proauia non eſt ſubſtituta in teſtamento L. Titij, ſed in condicione poſita tantum,
& verius eſt non eſſe firmum catholicum Doctorum quo cenſent poſitos in condicione,
eſſe in diſpoſitione, cum repugnet l.Gallus. §.idem credēdum & §.in omnibus D. de lib.
& poſt.l.ſi quis eum.§.vlt.D.de vulg.ſubſt.Nec offendimut l.Lucius D.de heredib.inſtit.
in cuius ſpecie dicimus liberos in condicione poſitos non quaſi teſtamentarios heredes
B patruo ſuccedere ſed quaſi legitimos vt l.ſi quis ita heres eod.tit.Nec l.3.§. libertus D.de
bo. lib. quia & in eius ſpecie filius pro præterito habetur, & ideo quamuis filio defuncto
viuo patre teſtamentum nullum ſit iure ciuili.l.7.D.de lib.& poſt.tamen ex æquo & bo-
no patronus admittitur à prętore ad bonorū poſſeſſionem ſecundum tabulas. Et aliàs in
hoc genere ſubſtitutionum, Si ſine liberis deceſſerit illi illum ſubſtituo, verum eſt li-
beris editis extingui ſubſtitutionem, non etiam liberos ex ea ſcriptura ad ſubſtitutio-
nem vocari.

CONSVLTATIO XXXII.

C

De inſtitutione heredis Arriani.

ORTHODOXVS priore & poſteriore teſtamento heredem ſcripſit
filium Arrianum, legata autem reliquit aliis liberis & generis par-
tim Arrianis, partim orthodoxis, atque etiam poſteriore teſtamen-
to Chriſti pauperibus, adiecta in vtroque clauſula codicillari. Cum
quæreretur de iure teſtamenti, reſpondi neutrum teſtamentū vllo iu-
re valere, id eſt, neque directo neq; fideicommiſſi, quod vbiq; propo-
D natur incapax heres inſtitutus. eſt enim hæreticus incapax heredita-
tis & legati & fideicommiſſi. l. vltima. Cod. de hæreticis. & conſequenter dona-
tionis cauſa mortis, l. Senatus. D.de donatio. cauſ. mort. Atque adeo legata etiam hæ-
reticis vno vel altero teſtamento relicta nec iure fideicommiſſi valere poſſunt. At legata
relicta orthodoxis poſteriore teſtamento non etiam relicta priore (quòd in legatis & fi-
deicommiſſis nouiſſimæ ſcripturæ obſeruandæ ſint.l.12.§.vlt.de leg.1.) exiſtimo valere iu
re fideicommiſſi propter clauſulam codicillarem & deberi ab herede legitimo defuncti.
Cum enim vtrumque teſtamentum pro non ſcripto ſit, conſequens eſt hereditatem ab
inteſtato pertinere ad eum ſolum filium filiamue defuncti qui quæue orthodoxus fuerit.
E l.cognouimus.C.de hæret.§.ſi quis de prædictis.2.Nou.vt cum de app.cognoſ.§.vlt. No.
de here.ab inteſt.ven.& Nou.de Samaritanis. Et hic quidem vel hæc defuncti heres ab
inteſtato, legata præſtabit orthodoxis & pauperibus multo magis. Nam & ex teſtamento
imperfecto etiam non adiecta clauſula codicillari conſtat deberi pia legata. C.relatum de
teſtam. Ad hæc quæritur qua via legatarij orthodoxi vti debeant iuris ſui perſequendi
cauſa. Et certiſſimum eſt electionem eis eſſe vtra malint actione vti in perſonam ex teſta
mento ſiue codicillis poſterioribus an actione in rem an hypothecaria.l.1.C.com.de leg.
ſed non etiam Interdicto vti poſſidetis. Nam quod moribus Galliæ receptum eſt vt de-
functi poſſeſſio confeſtim ſequatur ſucceſſorem ſine facto, vel adminiculo vllo alio, in ſuc
ceſſore iuris id eſt herede vel bonorum poſſeſſore locum habet, non in legatario vel fidei
commiſſario niſi forte expreſſim teſtator voluerit à ſe protinus ad legatarium poſſeſſionē
F recta via tranſire quod expreſſit in hac ſpecie priore teſtamento tantùm, non poſterio-
re, ex quo ſolo legata orthodoxis debentur. Item quæritur an quod ſuggeſtione & hor-
tatu vnius ex teſtibus poſterioris teſtamenti teſtator mutarit prius, ea res vitiare poſſit
poſterius teſtamentum. Et reſpondi ſatis ipſum vitiari incapacitate heredis ſcripti

ſimul ac ptius teſtamentum,& ſuggeſtionem illam vitiando teſtamēto non ſufficere quia A
nec blāditias l.vl.C.ſi quis aliq.teſt.proh.l.vl.D.eo.nec vim,nec dolum vt in eodem titulo
oſtenditur, quia ſcilicet teſtamentum quidē valet quod quis coactus vel fecit vel nō mu-
tauit ſed ei qui coëgit ſi eo teſtamento aliquid relictum ſit, denegantur actiones vel ſi ni-
hil ei relictum ſit illi cuius intereſt in eum datur actio in factum. l.Lucius.§. Semptonia.
D.de leg.2 §. ſi conuictus. Nou. vt cum de app. cog.

CONSVLTATIO XXXIII.

De donatione inter coniuges facta contemplatione matrimonij. B

QVæ ex primo marito habebat filium vnum, & ex ſecundo marito alterum,
nupſit tertio,eidemq́ue donauit dimidiam partem bonorum contemplatio-
ne matrimonij nulla dote conſtituta,nullo etiam caſu,modo vel condicione
donationi adiecta,& viciſim tertius maritus in caſum mortis donauit eidem
mulieri certam ſummam . ex hoc matrimonio natæ ſunt filiæ tres & filius vnus , quibus
patri ſupetſtitibus eadem mulier nupſit quarto eiq; donauit bonorum ſuorum partem
quartam contemplatione matrimonij , & in caſum mortis, ac ſimiliter maritus donauit
eidém mulieri bonorum ſuorum partem quartam,& conſtante eiuſmodi matrimonio
vnam ex filiabus tertij matrimonij nuptum collocarunt dote data ex bonis matris non C
vitrici, qua puella cōtenta renuntiauit vltro cæteris bonis maternis,ac deinde mortua eſt
ex iiſdem filiabus etiam altera. Tum poſtea relictis tantum filiabus duabus & filio ex ter-
tio mattimonio cum iam deceſſiſſent filij ex primo & ſecundo & ſuperſtite quarto mari-
to, mortua muliere , quæritur quantum ex bonis eius quartus maritus ferre debeat. Re-
ſpondeo quadrantem omnium bonorum quæ mulieris cum moreretur fuerunt pertine-
re ad quartum maritum iure donationis. nec enim exceſſiſſe modum l. hac edictali,cum
moriēti mulieri non fuerint ex anterioribus nuptiis niſi liberi tres. nam vt in exquirenda
quantitate bonorum tempus quo mulier moritur ſpectari viſum eſt Non. de nup.§.quia
vero.ita conſequens eſt in habenda ratione quadrantis donati viro in caſum mortis,tem-
pus mortis ſpectari ſicut fit in ponēda ratione Falcidiæ & legatorum l.non eſt.l. id autem. D
l.ex aſſe l. in quātitate l. cum quo D. ad leg. Fal.l.eo tempore. §. ſi creditor.de peculio,vi-
delicet vt ſi tempore mortis ſuperſint quatuor liberi, pertineat ad maritum quinta,ſi tres,
vti contigit in hac ſpecie,quarta de qua conuenit. Et quarta quidem bonorum quæ mu-
lier vnquam habuit vſque in diem mortis. nec enim ea minuiſſe intelligitur donatio ſe-
miſſis ab eadem muliere facta tertio marito , quādoquidem per errorem omiſſa in ea fuit
condicio mortis quæ fuit expreſſa in donatione viciſſim in eodem inſtrumento mulieri
à viro facta , vt planè liceat dicere manifeſtam eſſe voluntatem mutuæ donationis ex v-
traque parte factæ ſub eadem condicione vt l.cum proponebatur. D. de leg.2. vel eo ma-
ximè quod cum ſine dote id quo de agitur matrimonium fuerit , videtur ea donatio vi-
cem ſubiiſſe dotis , ac proinde ſicut pactioni de dote non repetenda ineſt hæc condi- E
cio, ſi morte mulieris ſoluatur matrimonium l.ſi pater. §.t.l.vt autem. D. de pac. dot.ita
& donationi factę,ea lege vt nullo caſu reuocetur ineſſe eādem condicionem, videri aio,
quod ſcilicet vice fungatur dotis quodque , vt initio dixi , par ſit & ęquabile donationi
mariti iniectam condicionem eandem etiam ineſſe donationi mulieris l. vlt. §.ſin autem
donatio. C.de don. ante nup. ne alioquin deterioris cōdicionis ſit mulier quàm maritus
quod coniugij ſocietas non patitur.Non vtor eo quod mulier tempore donationis factę
tertio matito duos habuerit liberos ex prioribus nuptiis , quia proponitur non habuiſſe
eos etiam tempore mortis, quod quidem ſolùm ſpectari oportere diximus ante, ſicut fit
in omnibus donationibus, quibus ineſt caſus mortis l. in mortis cauſa. l.non videtur. D.
de don.cau.mor. Et quod attinet ad portionem filiæ quam mater & vitticus , id eſt, ma- F
tris quartus maritus nuptum collocauerunt ex bonis matris conſtituta dote & filia re-
nuntiante cæteris bonis, non poteſt ea proficere vitrico vlla ratione , ſed adcreſcit fratri-
bus,quandoquidem frater vel ſoror qui quæue renūtiauit bonis patris vel matris,cęteris
fratribus partem non facit l. filio . in prin. l. qui repudiantis. l.ſi ponas. §. vlt. D. de inoff.
teſt.

A teſt. Denique in bonis quæ mulier habuit tempore mortis liberi qui bonis non renun-
ciauerunt habituri ſunt dodrantem iure hereditatis, quartus maritus quadrantem tan-
tum iure donationis.

CONSVLTATIO XXXIIII.

De hereditate reſtituenda vni ex liberis.

QVidam vxorem heredem inſtituit eiúſque fideicommiſſit vt cum moreretur
vel eum ipſa vellet hereditatem reſtitueret vni ex filiis ſuis vtque nomina-
B ret teſtatori heredem Gaium in primis filium ſuum & poſt Gaium Mariam,
poſt Mariam Annam, poſt Annam Titiam. (hi erant teſtatori filij teſtamen-
ti tempore) vel aliis filiis qui poſt teſtamentum naſcerētur, maribus ſcilicet potius quàm
fœminis & idoneis potius quàm non idoneis electione vxoris. Quod ſi vxor neminem li-
berorum nominatet teſtatori heredem, ipſe ſibi nominauit heredem ſupra dictum Ga-
ium, & poſt Gaium alios mares qui modo bene & ſapientet vitam viuere inſtituiſſent &
poſt mares fœminas natu maiores ac deinde natu minores. prohibuit autem vxorem &
alios ſubſtitutos vlla Falcidiæ detractione vti. Nulli nati ſunt liberi poſt teſtamentum &
mortuus eſt teſtator ſuperſtitibus filio vno & filiabus tribus quibus initio teſtamenti à
C matre hereditatis fideicommiſſum reliquetat & filio quidem ſuperuixit mater, ſuperui-
xêre filiæ. Quæritur an mater teneatur nominare Mariam. Reſpondeo teneri, nec debere
quæri de eo quod manifeſta verba teſtatoris definiuêre ſatis l. ille aut ille. §. vlt. D.. de leg.
3. Quæritur an poſſit prҿferre Annam vel Titiam. Reſpondi non poſſe niſi velit contu-
max videri & irreligioſa. Nec enim electionem ei defunctus dedit, ſed ordinem quem in
ſcriptura renuit, eum fecit ſubſtitutioni, vt in ſimili ſpecie Papinianus reſpondit l. cum
pater. §. penult. de leg. 2. hoc eſt, vxori ſubſtituit Gaium, Gaio Mariam, Mariæ Annam,
Annę Titiam. Quem ordinem etiam remota nominatione matris omnimodo obſeruari
voluit, qui tamen non obſeruaretur ſi matris electio eſſet, ſed matre non eligente omni-
bus liberis eſſet fideicommiſſi petitio l. ſi quis Titio. §. vlt. l. vnum ex familia §. ſed ſi vno
de leg. 2. l. labeo. §. vlt. de ſtatu lib. nec moueor eo quod teſtamento comprehenſum eſt e-
D lectione matris hereditatem reſtitui vni ex filiis. nam hoc primum de filiis tantum ſcri-
prum eſt qui poſt teſtamentum naſcerentur, non de iam natis, deinde ea electio non eò
pertinet vt præferat ſi malit fœminas maribus vel minores natu maioribus contra legem
defuncti, ſed vt æſtimet qui ſint digni vel idonei, qua ex parte plena etiam & libera ma-
tri electio non datur, ſed pro boni viri arbitratu l. fideicommiſſa §. ſic fideicommiſſum.
de leg. 3. Species autem propoſita eſt de liberis, qui iam nati erant tempore teſtamenti
quique idonei ſunt omnes. Et idonei porrò ſunt non ij tantum qui bene meriti ſunt, ſed
& ij qui malè meriti non ſunt l. cum pater §. rogo. de leg. 2. Ad hæc quæritur ſi electio
eſſet matris, quod tamen in hac ſpecie non admittimus, an electa vna filia liceret matri
E variare & eligere alterum. Et reſpondeo, liceret. quia non tam videretur elegiſſe quàm
deſtinaſſe l. vnum ex familia. §. 1. & §. rogo l. cum pater §. à filia. de leg. 2. quandoquidem
electio collata eſſet in tempus mortis matris his verbis, cum moreretur. Igitur omne ſpa-
tium vitæ liberum eſſe matri ad eligendum & ambulatoriam voluntatem eius vſque ad
mortem, & præpoperam electionem pro deſtinatione eſſe non pro electione certa. dies
fideicommiſſi eſt incertus. Et quæ igitur ante eum diem quaſi electio fit eſt incerta, ac re-
uocari poteſt. vel etiam quia collata eſſet electio in tempus quo vellet mater his verbis,
cum ipſa vellet, vel, cum ipſa voluerit, vel quandoque voluerit, vel cum volet. nihil enim
intereſt l. cum pater §. rogo l. vxorem §. Scæuola, de leg. 3. Quia ea verba tractum tem-
poris habent & extenduntur vſq; ad ſupremum exitum heredis l. fideicommiſſa §. ſic fi-
F deicommiſſum. eod. tit. pœnitentia igitur admittenda eſt l. filij ad Tertyl. Cæterum vt
dixi, nihil attinebat hac de re quęrere in hac ſpecie, in qua electio nulla fuit matris. nec
enim nominatio eſt electio, ſi præſcribas nominatori quem nominet. Imo nec nomina-
tio propriè. videris enim nominare tu ipſe non is cui nominandi honorem defets, vt Ac-
curſ. ſcripſit rectè in l. Inſtitutio talis ff. de condit. Inſtitut. Rurſus quæritur an tot ſint
ſubſtitutiones quot ſunt liberi. At iam reſpondi ſupra, dum dixi ordinem ſcripturę factū

ſubſtitutioni,exemplo l.cùm patet.§.pen.de leg.2.Et ex verbis ſatis colligitur hanc fuiſſe A
mentem defuncti,dum vetat detrahi Falcidiam à matre & à ſubſtitutis.Item quæritur an
ſi moriatur Maria poſt reſtituram hereditatem, liberi ab ea relicti excludãt materteram?
Quidni verò?Cùm & liberos eius qui oneratus eſſet fideicommiſſo Papinianus introdu-
xerit excludere patruum.l.eùm auus.de condit. & demonſt. etiam non poſitos in condi-
cione. Poſtremò quæritur an quemadmodum mater non poteſt detrahere Falcidiam,
non poſſit etiam filia cui hereditatem reſtituit. Reſpondeo perſpicua eſſe verba defuncti
vetantis detrahere Falcidiam matrem & ſubſtitutos. Et detractis his verbis,iuris certiſſi-
mi eſt fideicommiſſarios non vti commodo legis Falcidiæ.l.j. §.denique. & §. ſeq.l.ſi pa-
troni.§.qui fideicommiſſariam ad Trebel.l.lex Falcidia.§.vlt.ad l.Falc.l.coheredi §.quod
ſi heredem. de vulg.ſubſtit. B

CONSVLTATIO XXXV.

De liberis in condicione poſitis.

NOBILIS Franciſcus ſatisfecit filiabus quàm minimo potuit, ac deinde
poſtumum heredem inſtituit,& ſi poſtumus non naſceretur, Henricum
filiũ fratris,ciq; ſi ſine liberis maſculis decederet, per fideicõmiſſum ſub-
ſtituit alterum filium fratris,Hẽrici fratrem,prohibita detractione quar-
tæ Trebellianæ:non nato poſtumo, Henricus heres extitit, ex eo nati &
progeniti ſunt filij,nepotes,pronepotes,abnepotes. Quæritur an liberi Henrici qui ſunt C
in condicione, ſint etiam in diſpoſitione,adeò vt Henrico videãtur ſubſtituri filij,& filiis
nepotes,nepotibus pronepotes,pronepotibus abnepotes.Reſpõdi,ſi ſuffragetur cõiectu-
ra volũtatis Henrici liberos poſitos in cõdicione eſſe in diſpoſitione & ſubſtitutos videri.
Nam in cauſa ſubſtitutionis fideicõmiſſariæ cõiectura volũtatis ſufficit etiã ſi verba non
ſufficiãt.l.cũ proponebatur.de leg.2.Coniecturã autẽ volũtatis quaſi quæſtionẽ facti eſſe
in æſtimatione iudicis.l.volũtatis.C.de fideic.l.ex verbis.C.de don.int.vi.& vx. Nec vna
tamen contentũ eſſe eũ debere,concurrant plures neceſſe eſt,antequã quicquã ex eis cõ-
ſtituere rectè poſſit:ne ſub poteſtate iuriſdictionis vel ſpecie quaq; prima oblata volũtatis
erret pernicioſiſſimè.vt in l.librorum.§.quod tamen.de leg.3.ſub chartarũ nomine libros
legatos videri prudentes coniectãt tribus argumentis, quòd dixerit teſtator chartas vni- D
uerſas,quòd nullas alias chartas quàm libros habuerit, quòd ſtudioſus ſtudioſo ita lega-
uerit. Ac ſimiliter l.prædiis.§.balneas.eo.tit.non ex vna,ſed ex pluribus cõiecturis colligi-
tur legato domus balneas contineri quæ publicè præberi ſolebãt. In propoſita quoq; ſpe-
cie ratione directa ad veritatẽ coniectamus voluiſſe teſtatorẽ inuitare liberos Henrici,&
in infinitũ, ꝙ filiabus ſuis veluti quadã ſexus prærogatiua prætulerit filiũ fratris, & ꝙ ad-
iecerit liberis in cõdicione poſitis hanc qualitatẽ,liberis maſculis,quę affectionis cuiuſdã
præcipuæ & enixæ erga maſculos prælatũ argumentum eſt. Item quòd vt proponitur,
eius familiæ cõſuetudo hæc fuerit ſeruata ab anteriorib.& poſterioribus,i.qui ante quiq;
poſt teſtatorẽ fuerunt vt vocarent mares in infinitũ.Conſuetudo patriſf.coniecturã facit
ſummã.l.ſi ſeruus.§.vlt.de leg.1.l.nummis.de leg.3. Et cõſuetudo familiæ igitur,ac tenor E
qui perſeuerauit in eadẽ domo ſemper. Et eſt ſingularis locus de obſeruãda cõſuetudine
domus in l.dominus.§.teſtamento.de pec.leg.Non eſt etiã leuis ea cõiectura quæ ex cõ-
dicione teſtatoris ſumi poteſt,puta ꝙ nobilis fuerit.Nã rectè Acc.d.l.ex facto.§.ſi quis ro-
gatus ad Treb.ſcribẽte Vlp.de quib.liberis teſtator ſenſerit,ex dignitate & cõdicione te-
ſtatoris ſumi,notat inter cetera obſeruandũ eſſe nobilis is fuerit, necne, ꝙ ſcilicet ſoleant
nobiles de iuſtis liberis ſentire,nõ de naturalib.& de marib.potius quàm feminis,propter
ea ꝙ feminæ nõ propagant familiæ nomen,cuius nobiles plerũq; ſtudioſiſſimi ſunt.Non
malè etiã quis hoc argumẽto vtitur,ꝙ cùm non expreſſa cõdicio,ſi ſine liberis deceſſerit,
tacitè intelligatur l.cùm auus.D.de cond.& dem.l.generaliter. §.vlt. C.de inſt.& ſubſt.ſi
ea exprimatur,ne fruſtrà ſit expreſſa,magis ſit vt per eam dicamus liberos inuitari, quæ F
ratio & ſi per ſe ſola minus mouet,turba tamen valet, i. concurrentibus multis aliis con-
iecturis.Liberis autem inuitatis in cauſa ſubſtitutionum ſiue reſtitutionum, cõſtat com-
prehẽdi liberos in infinitũ l.iubemus.§.pe.C.ad Treb.d.l.generaliter. §.vlt. quãuis hodie
ea infinitas ſit coarctata ad quartũ gradũ ex No.de reſt. fid. in quo gradu ſunt abnepotes
quorum

A quorũ lis eſt hæc de qua ſcribimus. Deficiẽtibus ſuperioribus coniecturis negarẽ & per-
negarẽ eos qui ſunt in condicione eſſe in diſpoſitione ex l. Gallus. §. idem reſpondendum
& §. in omnibus. de lib. & poſt. l. ſi quis eum. de vulg. ſubſt. l. ex facto. §. ex facto. ad Trebel.
l. filiusfam. §. cùm quis. de leg. 1. nec offenderer l. Lucius. ff. de her. inſt. in cuius ſpecie libe-
ri qui ſunt in condicione patruo ſuccedunt, non ex diſpoſitione patrui, ſed ex lege ab in-
teſtato, vt in l. ſi quis ita. eod. tit. Ceterùm exiſtentibus coniecturis liberos mares qui ſunt
in condicione facilè concederem eſſe in diſpoſitione, & per fideicommiſſum ſubſtitutos
videri non tam ex condicione ſcilicet, quàm ex aliis coniecturis voluntatis defuncti, &
conſequenter dicerem liberos Henrici filij fratris teſtatoris poſitos in condicione, neque
poſſe vti deductione eius quartæ, quæ vulgò naturæ vocatur, quia non debetur iis qui
B ſunt ex tranſuerſo, ac ne fratribus quidem conſanguineis, niſi turpibus perſonis heredi-
bus inſtitutis. l. fratres. C. de inoff. teſt. neque deductione quartæ Trebellianæ, quia ea ſo-
li heredes inſtituti vtuntur, non fideicommiſſarij. l. 1. §. denique. & §. ſequen. l. ſi patroni. §.
qui fideicommiſſariam ad Trebel. l. lex Falcidia. §. 1. ad l. Falcid. l. coheredi. §. quod ſi co-
heredem. de vulg. ſubſtit. ne ex perſona quidem Henrici heredis inſtituti, qui poſſit vide-
ri ideò non diſtraxiſſe eam quartam, aut non detraxiſſe pro modo eius quartæ vt liberi
ſui detraherent, ſicut in ſpecie l. 1. §. inde Neratius. ad Trebel. quia nec Hẽricus ipſe eam
quartam detrahere potuit: fuit enim prohibitus à teſtatore qui erat fratris filius, non fi-
lius ſuus. nam filio ſuo non poſſe interdici deductione quartæ Trebellianæ contendunt
C quidam: quod tamen ego non admitto. Nam Trebelliana hodie filio debetur vt extra-
neo cuilibet, non vt filio nimirum habenti ſupra Trebellianam aliam portionẽ, ſiue quar-
tam iure filij iureque naturæ ſecundum ius Canonicum; quo filio rogato reſtituere he-
reditatem duæ Falcidiæ dantur. Nam ſi iure ciuili vnam tantùm Falcidiam ei dederis, fa-
tebor libentiſſime eam neque nouo neque antiquo iure iuſſu patris inhiberi poſſe. Nec
moueor l. ſi vt allegas. C. ad l. Falcid. l. filium. C. fam. erciſc. §. ſed quia. Inſtit. de fideic. her.
nam ij omnes loci de iure ciuili ſunt quo filius nunquam plus habuit vna Falcidia, ſiue
eam deſideraret iure naturæ, ſiue ex lege Falcidia, ſiue ex S. C. Trebelliano, quam vtique
ſemper detrahebat vt filius, non vt extraneus quoquo iure detraheret, & Nou. de hered.
& Falcid. quæ heredi Falcidiam auferri permittit iuſſu teſtatoris, de extraneo herede lo-
D quitur non de filio. Nihil etiam moueor l. iubemus. C. ad Trebel. nam & ſimiliter ſi filio
vnam tantùm Falcidiam dederis, quod certè iure ciuili verius eſt, dicam nec poſſe patrẽ
filio Falcidiam vel Trebellianam prohibere, nec quæ eſt ſententia d. l. iubemus. non pro-
hibita hac vel illa, poſſe patrem cogere filium vt in eum imputet fructus non deminutis
rebus hereditariis. Idem igitur eſſe ſtatuit d. l. iubemus. ſiue Falcidia velit vti filius ſiue
Trebelliana, & ſic in omni iure, vt opinor, eadem ratio eſt Falcidiæ & Trebellianæ, etiam
in quæſtione imputationum, ſi rectè legatur & intelligatur l. in quartam. D. ad l. Falcid.
vt conſtat ex l. filium. C. fam. erciſc. l. in ratione. §. tametſi. D. ad l. Falcid. At cum iure ca-
nonico duabus Falcidiis filius vtitur, vnam quaſi filius detrahit, alteram quaſi extraneus
ex S. C. Trebelliano. Conſequens igitur eſt & conſentaneum vt hac quidam prohiberi
E poſſit quam detrahit vt extraneus vel iuberi ne in eam imputet fructus, non illa vel in il-
la. Eodem tempore qui me de his quæ ſuprà ſcripta ſunt conſulebant, quærebant eſſet-
ne legitima, quæ vulgò naturæ vocatur quaſi debita κτ' φύσιν, vt ait Nou. 1. vel Trebellia-
na vel Falcidia, detrahenda ex vna re an ex ſingulis rebus hereditariis. Et reſpondebam
inter heredem & legatarios dari arbitrum legis Falcidiæ qui ex bono & æquo æſtimet,
quemadmodum cuique ſatisfieri oporteat, l. ſi debitor. l. cum Titio. D. ad l. Falcid. vel diui-
di hereditatem inter heredem ſcriptum & fideicommiſſarium vtili iudicio familiæ er-
ciſcundæ l. ſed & eius rei. §. 1. l. ſi ex aſſe. D. famil. erciſc. quod eſt bonæ fidei. In bonæ fidei
iudiciis & in legatis ac fideicommiſſis liberam poteſtatem permitti iudici ex bono & æ-
F quo æſtimandi quemadmodum vnicuique ſatisfieri oporteat. §. in bonæ fidei. Inſtit. de
act. l. 3. C. in quib. cauſ. in int. reſt. Ideoq; ipſum iudicem æſtimaturum quarta ex certis re-
bus an ex ſingulis deducenda ſit. Aliquando enim deduci eam ex ſingulis, vt l. Plautius.
D. ad leg. Falcid. l. debitor. §. 1. de pigno. actio. Aliquando ex vna re vt in ſpecie l. planè. &
l. ſeq. §. ſi ſolus. l. ſi ex pluribus. l. ex aſſe. l. ſi fundus mihi legetur ad l. Falc. l. 5. de leg. 1. prout
is elegerit qui deductione vtitur, vel iudex æſtimauerit; aut neceſſaria aliqua cauſa coë-
gerit, vt fit in legato partitionis, l. non amplius. §. vlt. & l. ſeq. de leg. 1. Commodius autem

plerumque eſt Falcidiam detrahi ex vniuerſo non ex ſingulis rebus. Et in ambiguis igitur A
ſequenda potius hęc diuiſio eſt. arg. l. Cum Stichus de ſol. vt neceſſarias impenſas in do-
tem factas videmus deduci ex vniuerſitate, non ex ſingulis corporibus. l. 1. de dote præ-
leg. l. dote. D. de rit. nupt. l. ſi is qui Stichum. §. quod dicitur. D. de iur. dot.

CONSVLTATIO XXXVI.

De teſtamentis.

MILES quidam teſtamento iure perfecto Titium fratrem ſuum here-
dem ſcripſit, deinde in aduerſa valetudine moribundus feſſa & prope- B
modum amiſſa voce interrogatus coram teſtibus ſeptem, an Caium
alterum fratrem ſuum ſibi ex aſſe heredem eſſe vellet, reſpondit vno
verbo, Ita, & modò porrecta manu, modò eadem manu apprehenſo
Caio, his ſignis quod voce non poterat, expreſſit. Quęritur an ruptum
ſit teſtamentum prius. Reſpondi perfectum teſtamentum non rumpi
imperfecto. l. hac conſultiſſima. §. ſi quis autem. C. de teſtament. l. 2. D. de iniuſt. nupt. &
irri. teſt. Et poſterius eſſe imperfectū multis rationibus. Qui teſtes ſunt adhibiti non fuê-
re à teſtatore accerſiti, conuocati, rogati. Quod tamen etiam in teſtamētis militum exi-
gitur omnimodo. l. diuus. D. de teſtam. milit. authent. rogati. C. de teſtib. Et non vſus eſt
teſtator vel tribus illis verbis, quibus poſſe quem teſtari per nuncupationem proditū eſt, C
l. 1. §. hæc autem. D. de hered. inſt. Caius heres eſto, quæ omnimodo aut ſanè his ſimilia
in teſtamentis exiguntur (tolluntur enim tantùm formulæ non verba, l. quoniam. C. de
teſtam.) ſed interrogatus an Caium ſibi heredem eſſe vellet, reſpondit, ita, & voce quidē
ſummiſſa ac feſſa. Quod non eſt ſatis, nam ſi in fideicommiſſis non eſt ſatis defunctum
militem dixiſſe *μάλιστα*, quod perinde eſt atque, Ita, in ſpecie l. Pamphilo. §. propoſitum.
de leg. 3. niſi concurrant & aliæ coniecturæ voluntatis, vt puta in eadem ſpecie, quod in
diſcrimine vitæ conſtitutus per infirmitatem, quaſi ad ſupremam voluntatem rogauerit
& conuocauerit amicos, & quod dixerit Caio ſe velle certa quædam prædia relinquere
quæ nominauit, & quod ea omnia ſciente eo Caius teſtatione complexus eſt. Si inquam,
in fideicommiſſis non ſufficit vnica illa vox *μάλιστα*, & in teſtamentis multò minus, nec D
quod ſigna etiam quædam adhibita proponuntur, quicquam facit. Nec enim vnquā fuit
auditum heredem nuncupari nutu, vel quo alio geſtu, quamuis non inficier id in fidei-
commiſſo eſſe receptum relicto extra teſtamentum, vt nutu relictum valeat. l. & in epi-
ſtola. C. de fideic. l. nutu. de leg. 3. Et in aſſignatione liberti. l. 1. §. aſſignare. D. de adſignat.
libert. quæ neque legatum neque fideicommiſſum eſt. l. 7. eodem in teſtamento non eſt
receptum. Et quod ait l. quoties. §. ſi quis nomen. D. de hered. inſt. valere inſtitutionem ſi
quis nomen heredis non dixerit, ſi modò eum indubitabili ſigno demonſtrauerit, quod
penè nihil à nomine diſtet, non de ſigno loquitur quod taciti homines dant vel manu,
vel capite, vel oculis, ſed de eo quod ore loquentis datur demonſtratione quæ nominis
vice fungatur, vt ait l. certum. D. de reb. cred. quæ à Græcis dicitur Antonomaſium. Et E
eodem ſenſu ſigna Lucianus de Aſtrologia illo loco ὐ γὰρ ὀνόματα ἀλλὰ σημεῖα. Et præ-
terea ſi probemus ſententiam Bartoli in l. 1. C. de ſum. trinit. & fid. cathol. quam plerique
omnes approbant & ſequuntur hodie, debuit eius municipij morem obſeruare in teſta-
mento faciendo teſtator, in quo teſtamentum fecit, & in quo mox etiam vita defunctus
eſt. Et hos mores eius municipij in quo teſtatus eſt eſſe proponebatur, ne aliter valeret
teſtamentum quàm ſi eſſet nuncupatum præſente tabellione, qui tamen nullus interfue-
rat. Nec rurſus poteſt defendi teſtamētum quaſi iure militari factum. quod ſi eſſet rum-
peret ſanè ſuperius iure perfectum l. 2. D. de iniuſt. rupt. teſt. nec enim aliter à milite facta
teſtamenta iure militari ſuſtinentur, quàm ſi facta ſint in ipſa expeditione. l. penult. D. de
teſtam. mil. Is de quo agitur non fuit in expeditione, ſed in aliis locis. Non poteſt igitur il- F
lius teſtamentum cenſeri iure militari. Nihil moueor feſſa & languenti voce, cùm nec ſe-
mineci & balbutienti lingua moueatur Imperator in l. quoniam. C. de teſtam. Sed adeò
moueor ſuperioribus argumentis, vt & ſecundum id quod eſt ſcriptum in l. Diuus. D. de
milit. teſtam. nullorum magis intereſſe concludam, quàm ipſorum militum, ne eiuſmodi
teſta-

A teſtamenta admittantur. Alioquin non difficulter poſt mortem alicuius militis te-
ſtes exiſterent qui adfirmarẽt interrogatum aliquem an heredem, quem viſum eis ſit,
ſibi eſſe vellet, reſpondiſſe, Maximè, verbo huic etiam addidiſſe geſtum aliquem, & per
hoc vera iudicia ſubuerterentur.

CONSVLTATIO XXXVII.

De fideicommiſſis.

B VXorem heredem inſtituiſti & rogaſti vt ſecum educaret neptem quam
habebat per fratrem, eamq́; imbueret religione orthodoxa & eidem poſt
mortem ſuam reſtitueret hereditatem, ſi modo & parẽtes eius neptis re-
ſipiſcerẽt & redirent ad eccleſiam orthodoxam, vel ſi ea neptis ſine libe-
ris decederet, vt ſimiliter ſecum educaret neporem quem habebat per e-
undem fratrem & imbueret religione eadem, eiq́; poſt mortem ſuam hereditatem re-
ſtitueret. Ac rurſus ſi is nepos iuuenis adhuc & coelebs vita decederet, rogaſti eam vt
hereditatem reſtitueret L. Titio, quem & ſub eadem condicione nepoti ſubſtituiſti,
ſi vxori nepos ſuperuiueret. Quęritur an quæ non fuit in perſonam nepotis repetita cõ-
dicio, ſi pater & mater redirent ad eccleſiam orthodoxam, intelligatur repetita. Et puto
C cum in eius perſona ſit nominatim repetitum, vt imbuatur religione eadem, & id taci-
to intellectu repetitum videri, vt ita demum perueniat ad fideicommiſſum, ſi parentes
eius ad eccleſiam reuerſi fuerint. nam mens & finis teſtatoris hæc eſt, ne ad vllum quàm
orthodoxum bona ſua perueniant, aut ex bonis ſuis emolumentum vllum. Et perueni-
ret vtique emolumentum vſusfructus ad patrem nepotis non orthodoxum, ſi non in-
telligeretur condicio repetita. Et in his quæſtionibus ex voluntate teſtatoris capiendæ
ſunt coniecturæ. hæ efficiunt vt condicio impoſita legatario ab inſtituto, videatur e-
tiam repetita à ſubſtituto l. cum pater §. ab inſtituto de leg. 2. vt poſita condicio in inſti-
tutione, videatur repetita in legato l. vlt. §. vlt. de dol. excep. l. cum ſeruus. de cond. in-
ſtit. vt poſita in legato, videatur repetita in tranſlatione legati l. legatum ſub condicio-
D ne, de condic. & demonſt. Efficiunt & hîc vt condicio adſcripta primo gradu ſubſtitu-
tionis intelligatur repetita ſecundo. nec mouemur l. ſub condicione. de hered. inſtit.
quæ negat condicionem adſcriptã inſtituto & in ſubſtituto repetitam videri. nam verũ
id quidem eſt ſtricta ratione, & obtinebit, ſi coniectura voluntatis aliud non ſuadeat.
Sed in ſpecie propoſita non deeſt coniectura quæ ſuadeat aliud. Ac præterea licet verũ
ſit condicionem impoſitam inſtituto non videri impoſitam ſubſtituto, non continuo
etiam verum eſt condicionem impoſitam primo ſubſtituto, non videri impoſitam ſe-
cundo. Nam ſubſtitutioni imponitur potiùs quàm ſubſtituto, quæ eſt eadem tam in
ſecundo quàm in primo. maior autem ſeparatio maiuſque diſcrimen eſt inter inſtitu-
tionem & ſubſtitutionem. Rurſus quæritur, an ſi neque neptis neque nepos perueniant
E ad fideicõmiſſum, ex ſubſtitutione vocetur L. Titius. Reſpõdi manifeſtiſſimũ eſſe nõ in
hunc tantũ caſum ſubſtitutum eſſe L. Titium. ſi fideicommiſſaria hereditas ad eum nõ
perueniret & moreretur iuuenis ac cœlebs, ſed etiam in illum ſi fideicommiſſaria here-
ditas ad eum non perueniret. nam quod in directis ſubſtitutionibus receptum eſt, vt v-
nus caſus ducatur ad alium. l. Iam hoc iure, de vulg. ſubſt. & in fideicõmiſſariis obtinet
multo magis, quę ſuſtinentur & indueuntur ſępe ſola voluntatis cõiectura, etiam nullo
caſu expreſſo l. cum proponebatur l. Titia. 1. §. vlt. de leg. 2. nec adeo pẽdent ex verbis, vt
etiam vbi verba aperta ſunt, non poſſint non admittere quęſtionem voluntatis l. cum
virum C. de fideicommiſſ. Et ob id l. quiſquis. de legatis. 3. cum eſſet legatum & fidei-
commiſſum Iuriſconſultus non ſatis habet probare verba eſſe perſpicua, ſed probat e-
F tiam ſuffragari voluntatem. At, vt dixi ante, è contrario voluntas ſola ſufficit, etiam ſi
deſint verba.

CONSVLTATIO XXXVIII. A

De euictionibus.

QVÆDAM ſunt hodie & fuêre olim militiæ & officia quæ iure licito emi
& vendi potuerunt, veluti officium adiutoris quæſtoris Nou.35. & ſilen-
tiarij.l.30.§.vlt. C. de inoff. teſtam. Sed & ex eo genere fuiſſe putem tribu-
natus & præpoſituras numerorum, præpoſituras caſtrorum, quod hæc be-
neficia leges permiſerint dare modò magiſtrum militum, modò quæſtorem palatij l.1.&
2.C.de offic.quæſt.nec enim alio fine id permiſerunt, quàm vt ex eis quæſtum facerent, B
ſicut & quod datur fiſci patronis vt aliquot & ipſi nominent,& promoueant domeſticos
equitum & peditum,vel Tribunos, Notarios, vel etiam afficiant illuſtrium titulo hono-
rario.l.reſtituendæ.C.de aduoc.diuer.iud. eò pertinet vt & ipſi parent ſibi inde quæſtum
aliquem,puta ex venditione officiorum aut dignitatum huiuſmodi. Et ita hodie conſtat
pleraque officia eorum qui quæſtori parent (is vulgò dicitur Cancellarius) & præpoſitu-
ras caſtrorũ iure licito vendi potuiſſe ſemper. His cognitis, quod ex facto mihi proponi-
tur accipe.Cecidit quidam præpoſitura caſtrorum, eam impetrauit alius à moderatore
prouinciæ cui dandæ vacantis præpoſituræ ius erat, & mox vendidit alteri, & partẽ pre-
tij accepit,tum ablata emptori præpoſitura eſt, nouo quodam beneficio principis reſti-
tuto in integrum eius militiæ poſſeſſore primo, qui ea ceciderat. Quæritur an venditor C
reſiduam quantitatem pretij petere poſſit, an emptori teneatur nomine euictionis. Dixi
venditori eſſe actionem ex vendito reſidui pretij nomine, emptori nõ eſſe ex empto eui-
ctionis nomine:quod,vt in perſimili ſpecie eleganter reſpondit Paulus in l.Lucius. D.de
euict.futuri caſus euictionis poſt venditionem,& traditionem ad venditorem non perti-
neant.Futuros caſus dicit & inopinatos ſcilicet, qualis eſt publicatio & adſignatio præ-
diorum facta militibus pro emerito in d.l. Lucius. Et eiuſdem generis eſt reſtitutio prin-
cipis,quæ non fit ex cauſis reſtitutionum ſolemnibus & iure receptis,ſed nouo beneficio,
noua liberalitate principis. Hæc ſi non eſſet inopinata & inſperata deportatio non peri-
meret ius patriæ poteſtatis,propter ſpem reſtitutionis §. cùm autem. Inſtit.quib.mod.ius
pot.ſol.l.vlt.C.de ſent.paſſ.ſicut propter ſpem poſtliminij conſtat non perimi eandẽ po- D
teſtatem,& cetera iura ciuium;ſed ſuſpendi:nam poſtliminium ex iure gentium eſt, quo
certius nullum eſt magis.Reſtitutionis quoque in integrum quæ promittitur edicto Præ-
toris, ius certum eſt,qua de cauſa reſtituto in integrum minore xxv.ann. ſi ei cui vendi-
di res euincatur,teneor non directa quidem,ſed vtili actione de euictione l.minor de e-
uictio.nec enim hic caſus nouus & inopinatus eſt.Reſtitutio quę fit ſponte principis,nec
ſine iniuria poſſeſſoris, planè noua & inopinata res eſt.& eleganter in l.ſi per impruden-
tiam.eod.tit.Iniuriam quæ emptori fit, venditorem nõ debere contingere,& l.exceptio-
ne.D.de fideiuſſ.Iniuriam quæ cui facta eſt,penes eum manere æquius eſſe quàm ad aliũ
transferri.Confirmatur etiam hoc l.1. de peric. & com. rei vend. quæ venditorem ait ex E
his tantùm cauſis teneri quæ ex præcedenti tempore cauſam euictionis parant. Confir-
matur & arg.l.1.§.ſi magiſtratus. de magiſt.con.l.2.§.ſi eo.de admin.rer.ad ciu.pert. Poſ-
ſim & aliis argumentis vti.Si emptori dederis in ſpecie propoſita actionem de euictione,
non dederis vtique directam,ſed vtilem,i.reſtitutoriam,arg.d.l.minor.Non poſſis autem
nec reſtitutoriam,quia euentus damni fortuitus reſtitutionem non indulget. l. verùm.§.
ſciendum.D.de minor.Et æquius eſt imputari emptori cur temerè ad eam emptionem
acceſſerit,cur non proſpexerit id euenire poſſe,vt l.9.§.pen.locat. Poſſit aliud exiſtimans
æquum exiſtimare.Sed hoc eſt æquius.Obtineat igitur l.ſi ſeruus communis.§. quod ve-
rò.D.de furt.Quantum à iure ſcripto recedimus, tantùm ab æquitate recedimus. Eſt in
quæſtionibus de æquitate,niſi hęreamus iuri ſcripto,plerũque ſub auctoritate iuris ſcien- F
tiæ perniciosè erramus.l. ſi ſeruum.§.ſequitur.D.de verb.oblig.

CONSVL-

A

CONSVLTATIO XXXIX.

De condicione cœlibatus.

PATER filiam impuberem heredem inſtituit ſi non nuberet ante annum viceſimum,& poſt annum viceſimum ſi nubat arbitratu tutorum, quæſitum eſt an eæ condiciones puellæ remittendæ ſint. Dixi remittendas quaſi repugnantes vtilitati publicæ,& nuptiis impedimentum inferentes,l.2.§.tractari. D.ad S.C.Tertyl. Atque ideò filiam hereditate non excludi etiam ſi cui honeſtè nupſerit intra annum viceſimum : nam & iniuria prohibet pater nuptias l. qui libetos, de rit. nupt. Et non minus prohibet iniuria ſi intra diem certum prohibeat, quàm ſi in perpetuũ
B l.inteſtato.§.ſed ſi intra tempus.D.de ſuis & legit. her. Et conſtat etiam ſine arbitrio tutorum nubentem ád hereditatem peruenire poſſe, ne quod omnino nuptiis impedimentum inferatur,l.cùm tale.§.ſi arbitratu.de cõndit. & dem. nam & aliàs ad tutoris vel curatoris officium non pertinet nubat pupilla, an non,l.ſciendum.de rit.nupt.l.in copulandis.C.de nuptiis.

CONSVLTATIO XL.

De portionibus coheredum.

C TITIVS heres eſto ex ſemiſſe filij fratris, & filij ſororis heredes ſunto æquis partibus ex altero ſemiſſe. Filij fratris ſunt tres, filius ſororis vnus. Titius viuo teſtatore deceſſit. Quæritur Titij huius ſemis pro qua parte adcreſcat filiis fratris & ſororis. Et conſtat adcreſcere pro parte hereditaria l. 66. de hered. inſtit.l.vnica.§.in his itaque.C.de cad.toll. quod & Accur.reſpondet in l.1. C. quan. non pet.par.pro virili igitur. Nam vt alterum ſemiſſem ex quó ſunt inſtituti diuidunt in quatuor partes, quod adiecerit teſtator, æquis partibus l.interdum.in princ. de here.inſtit.ſic & ſemiſſem Titij diuidunt in partes quatuor. Atque ita totius aſſis, quot ſunt heredum perſonæ, tot ſiunt partes.

D

CONSVLTATIO XLI..

De conſtitutione regia, quæ vetat teſtamento dari quicquam tutori & curatori.

CONSTITVTIO eſt regia, quæ vetat teſtamento minoris XXV. ann. quicquam dari tutori vel curatori directo, vel per interpoſitam perſonam, minor teſtamento ſororem heredem ſcripſit, eiq; ſi ſine liberis decederet verbis precariis ſubſtituit vxorem curatoris eandemque amitàm ſuam. Quæritur an mortua ſorore ſine liberis, amitæ eidemq; vxori curatoris competat fideicommiſſi perſecutio. Reſpondi, competere. Eam conſtitutionem pugnare cum iure ciuili. hoc enim iure
E minori licet curatorem heredem inſtituere, vel etiam eum qui eius tutelam adminiſtrauerit.l. Aurelius.§.eum qui tutelam.de libert.legat. Quo adeunte, ratio tutelæ vel curæ confunditur: nec quod poſſit tutore aut curatore compellente minori inuito extorqueri teſtamentum in rem ipſius tutoris vel curatoris, ideò cohibēda eſt libertas teſtandi, cùm ſatis ſit legibus proſpectum aduerſus eos qui quem teſtari & ſibi hereditatem relinquere coëgerunt, erepta hereditate quaſi indignis, ſi apparuerit vim aut dolum interueniſſe, l.1. C.ſi quis aliq. teſt. proh. Conſtitutio igitur illa quaſi aduerſa iuri ſtrictius accipienda eſt, nec porrigenda ad filios tutoris vel curatoris emancipatos, nec ad vxorem, & multominus ad vxorem quæ amita teſtatoris fuit, & quæ non inſtituta, ſed ſubſtituta proponitur.
F Conſtitutio ea eſt Franciſci primi & Hẽrici filij, cui ſimilis exiit alia eodem tempore Caroli V. Imperatoris, quæ filiis quoque tutoris vel curatoris donari vetat, quod de filiisfa. accipiendum opinor, propterea quòd patri acquiritur emolumentum vſusfructus. Vxori tutoris vel curatoris dari non vetat. Et vitrico quoque donari vetat & concubinæ eius. quod etiam eſt contra ius: vxori vitrici donari non vetat cùm mater ſit donatoris.

CONSVLTATIO XLII. A

An nepotum appellatione contineantur pronepotes.

FILII appellatione non continetur nepos l.6.de teſta.tuto.niſi aliud ſuaſerit
voluntas euidens defuncti,vel præſumptio & interpreratio iuſta, vt l.S.C.D.
de rit.nup.l.iuſta.D.de verb.ſignif.l.pen.C.ad Maced.nec nepotis igitur ap-
pellatione continetur pronepos, & ſic deinceps. Teſtatores leges ipſas imi-
tantur.Leges liberorum appellatione vtuntur quotiens quid vniuerſo generi præſtitum
volunt,filiorum quotiens filiis ſolis,nepotum quotiens nepotibus ſolis. l. liberorum. §.1.
de verb.ſignif.Idem eſt teſtatorum vſus.Eadem igitur ratio filiorum fratris vel ſororis de B
quibus interrogor,quos in vſu vocamus nepotes, vt Acc. in l. 2. C.de ſuc.ed. Spartianus
nepotes per fratrem.Ouidius nepotes à fratre, niſi pro nepos malis, tuus, quod in veteri-
bus legi, illo verſu, *Ab Aenea qui tibi fratre tuus*: Si quid ergo hodie nepotibus legetur, i.
filiis fratrum,idem etiam nepotibus frattum non debetur, vel eo maximè quod nec ſe-
quens gradus in vſu ptonepotum nomen ſibi vindicauerit vnquam.

CONSVLTATIO XLIII.

De donationibus. C

FILIAFAM. bona aduentitia patri abſenti & ignoranti donauit inter viuos
eiq; ſi ſine liberis moreretur ſubſtituit amitam. Inſinuationi donationis in-
terfuit amita, nō pater:nihil etiam egit pater quo pateret approbare eum,&
amplecti donationem à filia factam. Idem filiæ ſuperuixit. Quæritur poſtea
mortuo patre ſine liberis an amita ad ea bona iure donationis ſiue ſubſtitutionis peruc-
nire poſſit.Reſpondi non poſſe.Nec enim bona aduentitia filiumfam.alienare poſſe citra
voluntatem patris.l.vlt.§.filiis. C. de bon. quæ lib. adq. etiam ſi pleno iure pertineant ad
filium.l.Imperator. D.ad Trebel. Coërcendos eſſe iuueniles calores, & coërcendas ma-
ximè donationes iuuenū.Ea igitur bona morte filiæ patri obueniſſe iure peculij, & mor-
te patris,heredibus patris,non amitæ donationis iure: Si donationem ratam feciſſet pa- D
ter in ſe collatam quam etiam mors confirmauerat, dicerem ſubſtitutioni locum fore.
Sed nihil ponitur egiſſe pater quo poſſit videri gratum& ratum habuiſſe.Et donatio quę
fit abſenti non aliter valet quàm ſi liberalitatem agnouerit. l.abſenti. de donatio. Nec e-
nim eſt donatio ſine acceptione,& rectè in illum locum Comici, Dos eſt x.talenta. Acci-
pio,verus Interpres,Niſi,inquit,dixiſſet,Accipio,dos non eſſet.Datio enim ab acceptio-
ne confirmatur,nec poteſt videri datum id quod non eſt acceptum.Et hodie quia exem-
plo emptionis vēditionis donatio ſolo conſenſu perficitur,non re, vt olim, etiam non vi-
detur perfecta antequàm donatarius eam habuerit gratam, excepto caſu comprehenſo
Græca conſtit.l.15.C.de ſacroſ.eccleſ.fauore eccleſiæ. E

CONSVLTATIO XLIIII.

De donationibus.

FILIAFAM. patris voluntate donat filiæ ſuæ mortis cauſa ſemiſſem bono-
rum,& alterum ſemiſſem patri ea lege, vt ex eo dotem ſorori conſtituat, filię
ſuperuixit pater,& legem donationis impleuit dote conſtituta alteri filiæ, ſo-
rori donatricis.Quæritur an valeat donatio collata in patrem.Reſpondi va-
lere.Nam vt patris donatio in filiamfamil.collata,cōfirmatur morte patris. l.donationes.
1.C.de donat.inter vir.& vxor.ita æquum eſt filiæfamil. donationem collatam in patrem F
confirmari morte filiæ. Nec quicquam obeſſe quod voluntate patris donauerit ipſi pa-
tri,cùm nec aliter poſſit valere donatio quàm ſi voluerit donatarius, & donationem ag-
nouerit.Nec enim donatur inuito.l.hoc iure.§.non poteſt.de donatio.Et voluntas ſepa-
randa eſt ab auctoritate. Auctoritas interponitur in ipſo negotio non poſt tranſactum
negotium,

A negotium, nec per nuntium aut per epiſtolam, l.ſi quis mihi bona. §. iuſſum. de acquit.
heredit. l. obligari. §. tutor. De auctorit. tutor. l. 1. §. vltim. De tutelis. Voluntas etiam poſt
finitum negotium per ratihabitionem. l. 3. §. ſed ſi mutua. De in rem verſo. l. 2. §. vltim.
ſolut. matrimon. & actu quolibet ſine verbis. l. 5. D. rem ratam hab. Et auctor in rem
ſuam nemo eſſe poteſt, l. 1. De auctoritat. tut. Velle & conſentire in rem ſuam quis non
poteſt? Et in donationibus factis à filiafamil. voluntatem patris tantùm exigit. l. vltim.
§. filiis. C. de bonis quæ lib. Scio quid in hanc rem ſcripſerit Guido Papa, quæſtione
CCXXIII. Sed abutitur auctoritatis nomine, vbi voluntas non auctoritas patris legi-
bus exigitur. Et idem etiam falsò præcedere debere conſenſum patris filio donante mor-
tis cauſa allata. l. filiusfamiliâs. §. pari. De donationibus. quæ nihil tale exprimit, ſed vo-
B luntatem tantùm requirit. Voluntas autem etiam quæ ſequitur ratihabitio eſt, d. §. ſed
ſi mutua. l. ſi fundus. §. 1. D. de pignor. l. Pompon. §. vltim. D. de procur. l. 9. §. penult. D. de
donatio. l. vlt. C. ad S.C. Macedon.

CONSVLTATIO XLV.

De teſtamento cæci, & legatis.

C COECVS teſtamentum fecit & tabulario ſcribendum dedit coram
teſtibus ſeptem, qui nomen quidem ſuum adſcripſêre, non tamen ſi-
gnauêre, & adiecit teſtator, ſi qua in re iure deficeretur teſtamentum,
velle ſe quaſi codicillos id valere, vel quaſi donationem cauſa mor-
tis. Quæritur vtrum valeat iure teſtamenti, an iure codicillorum, an
iure donationis cauſa mortis. Et conſtat non iure teſtamẽti, quia neq;
id ſignauêre teſtes, l. ad teſtium. §. ſi quis ex teſtibus. D. qui teſtamen-
tum facere poſſ. nec ſubſcripſêre vti oportet, puta hoc modo. Lucius Titius ſubſcripſi, &
G. Sei teſtamentum obſignaui. l. penultim. D. eodem. non valere etiam iure codicillo-
rum. Nam & in codicillis à cæco confectis ſubſcriptiones & ſigna teſtium exiguntur. l.
hac conſultiſſima. C. eodem. à qua tamen nonnihil recedit Leonis philoſophi Nouella
D LXIX. Putem etiam non valere iure donationis cauſa mortis. Nam cùm ad inſtar co-
dicillorum redigantur donationes cauſa mortis, atque ad inſtar vltimæ voluntatis, vt
cùm quinque teſtes in eis requiruntur, ſicut in codicillis. l. vltim. C. de donationib. cau-
ſa mortis, conſequens eſt etiam, vt quæ in codicillis cæci teſtium ſigna exiguntur, ea-
dem exigantur in epiſtolis, quæ inuitationes ſunt codicillorum. l. 1. §. ſancimus. C. de Lat.
libert. toll. Et in donationibus cauſa mortis, quæ & ipſæ codicillos imitantur, & vltimas
voluntates. Non poſſis etiam hac ratione vti, vt probes donationem cauſa mortis non
valere, quòd viuo donatore agnita non fuerit à donatario. nam cùm à morte tantùm do-
natoris perfici videatur. l. non videtur. D. de donationibus cauſa mortis, nec viuo do-
natore initium accipere in perſona donatarij. l. Seia. eodem, conſequens eſt vt ante-
quàm mors inſequatur, nec repudiari, nec agnoſci poſſit, aut debeat exemplo legato-
E rum, quibus comparari donationes cauſa mortis nemo ambigit. Ad hæc quærebatur
qua actione ius ſuum perſequi debeant heredes legitimi, ſi eius de quo quæritur vlti-
ma voluntas, vt diximus nullo iure ſubſiſtat. Et conſtat de poſſeſſione eius competere in-
terdictum, quorum bonorum, agnita bonorum poſſeſſione vnde legitimi, & de iure ci-
uilem aut prætoriam hereditatis petitionem. Idem qui ſuperiorem ſpeciem propoſue-
rat, & nos de ſequenti conſulebat. Quidam Lucio Titio legauit mediam partem bono-
rum quæ habebat in finibus & in territorio vici cuiuſdam lociſq; vicinis, quæ modò eſ-
ſent intra fines ſupradictos, ſimul & quæ ex eorumdem bonorum cauſa ſibi iura & actio-
nes competerent, vel competituræ eſſent. Et quærebat an quæ bona is habuit in confi-
F nio quæ non ſunt in finibus illius vici, legato contineantur. Reſpondi contineri ma-
ximè quod proponeret teſtatorem ea bona rationibus intuliſſe ſimul cum prædiis
conſtitutis intra fines ſupradictos l. prædiis §. Titio & §. ſeq. & §. vlt. de leg. 3. & ſub eo-
dem colono poſſediſſe: ac præterea ſimul ea cum ceteris bonis ad eum perueniſſe ex

hereditate matris, vt nec ſeparaſſe ea moriens voluiſſe videatur. Et idem in ſimili ſpecie A
reſpondit Scæuola l. patronus §. Sempronio. eod. tit. Nec igitur quicquam officit quod
adiecit, quæ modo eſſent intra fines ſupradictos, nam error in ea adiectione eſt aut re-
petitio ſuperuacua, quæ non poteſt efficere, vt bona in confinio poſita, quæ palam le-
gauit, legato non contineantur, licet in eiuſdem vici finibus non fuerint. Et poſtremo
quęrebat idem an huic legatario deberentur reliqua colonorum. Et reſpondebam ap-
pellatione iurium & actionum etiam reliqnationes contineri, & vt in l. prædia §. adfini.
de inſtr. vel inſtr. leg. In huiuſmodi ſcriptura poſſe reſponderi, hoc ſolùm eſſe quęrendū
an manifeſtè probetur reliqua colonorum legatario dari noluiſſe. Nam hoc niſi probe-
tur, non poſſunt non legatario deberi.
B

CONSVLTATIO XLVI.

An ſubſtitutus ſubſtituto ſit ſubſtitutus inſtituto.

SOROR inſtituta per fideicommiſſum, Primo & Secundo fratribus ſuis,
ſi vterque ſine liberis maribus decederet, priuſquam condicio ſubſtitu-
tionis exiſteret, ſuperſtite Secundo, vita deceſſit, poſt deceſſit etiam Se-
cundus ſine liberis. Hereditatem vindicat altera ſoror Secundi ab inte-
ſtato. Contradicit filius vnus ſororis ſubſtitutæ, quòd in ea hereditate is C
matri ſubſtitutus fuiſſet prohibita quartę deductione, quem ex filiis ſuis defuncti nepo-
tibus eligeret & ſe illa moriens eligiſſet. Quæritur ad quem pertineat hereditas. Reſpō-
di pertinere ad filium ſororis ſubſtitutæ, hac ratione, quia ſi directa ſubſtitutione ſubſti-
tutus ſubſtituto, intelligitur ſubſtitutus inſtituto l. coheredi in prin. de vulg. ſubſt. Et fi-
deicommiſſaria ſubſtitutione multo magis, in qua teſtatoris voluntas potiſſimùm ſpe-
ctatur l. heredes §. cum ita D. ad Trebellia. quæ vtique hæc fuit vt deficiente ſorore ſub-
ſtituta non ad alteram ſororem, ſed ad filium ſubſtitutum bona peruenirent, quem
ipſa eligeret. Nec arbitror præmaturam aut nullam fuiſſe electionem, quòd eum ele-
gerit antequam ex ſubſtitutione delata ſibi hereditas eſſet, cum is quem elegit ſit ex
numero illorum qui etiam malè facta electione ſimul ad fideicommiſſum inuitantur D
argument. l. cum pater §. à filia. de legat. 2. l. vnum. §. rogo l. cum pater §. hereditatem
1. de legat. 2.

CONSVLTATIO XLVII.

De pactis dotalibus.

PACTO dotali conuenit inter virum & vxorem vt dimidia pars bonorū
viri pertineret ad filium marem qui ex eo matrimonio prior naſceretur, E
vel quem ipſe vir eligeret, & deficiente mare ad filiam maiorem natu in-
nuptam. natæ ſunt ex eo matrimonio filię duæ, filij nulli. Illas pater nu-
ptum locauit dote conſtituta & ſub lege ne quid amplius à ſe peterent.
poſt obiit pater ſuperſtite filia vtraq;, vna & ea quidem maiore natu nupta adhuc mari-
to ſuo, altera vidua. Quęritur an earum vlli & cui dimidia pars bonorum debeatur, de
qua inſtrumento dotali conuenerat inter coniuges vt cederet filio vel filiæ natu maiori
innuptæ. Reſpondi nulli deberi, non maiori filiæ, quia innuptæ pars ea dimidia pacto
dotali excepta proponitur. Et nupta hæc eſt. non minori quia nupſit ſemel & à patre
dotem accepit. Et innuptam accipimus pro virgine, vt in epiſtolis Pauli plerique innu-
ptam accipiunt, atque ita ſeparari eam à vidua putant. Et ſi mentem inſpiciamus con- F
trahentium, hæc planè fuit, vt dotis cauſa non nuptæ & indotatæ puellæ ea pars bono-
rum reſeruaretur. Hæc dotata eſt & nupta fuit. neque igitur ex verbis neque ex mente
vlla earum admitti ad petitionem dimidiæ poteſt. neque vero hoc nouum eſt, vt non
nuptam

A nuptam interpretemur cœlibem, quæ nec primas nuptias experta ſit, cùm & nupta in-
telligatur de primis nuptiis, non de ſecundis. l.cùm pater. §.pater. de legat.2. l.boues.§.1.
de verbor. ſignificar. Fateor ambiguam eſſe vocem, vt viduæ: nam vidua & non nu-
pta dicitur tam quæ virum habuit, quàm quæ non habuit. l.malum. §.viduam. De verb.
ſignif. Sed capta coniectura ex mente contrahentium, vt diximus, non nuptam videntur
appellaſſe indotatam & virginem. Et ita cenſeo.

CONSVLTATIO XLVIII.

De reſcindenda tranſactione.

B
GRASSANTE graui peſtilentia in ciuitate, quidam in contrahendo ma-
trimonio euocatis teſtibus & tabellione qui rei gerendæ ſupereſſent, cõ-
tulit in medium duo millia quæ vxori dedit, confitenti ſe accepiſſe, eáq;
de re confectum inſtrumentum eſt, cui tamen teſtes ſigna ſua nõ appo-
ſuerunt. Iidem coniuges fecêre donationem mutuam, ita ſcilicet vt qui
eorum ſuperuiueret ferret mille ex defuncti bonis: donatio non fuit in-
ſinuata. Poſt verò mortua eſt mulier inteſtata. Frater vindicat hereditatem proximitatis
iure à marito poſſeſſore. Maritus rationem prius haberi deſiderat ſupradictarum ſum-
marum, & aliarum quarumdam ſibi ab vxore debitarũ, ac prætérea de teſtamento vxo-
C ris, quod tamen nullũ fecerat, ſermones iactat hos ferè, quid agas, aut quo te vertas ſi me
ab ipſa oſtendero teſtamento heredem ſcriptum? Ac tandem frater vel territus teſtamẽ-
ti iactantia, vel ſummarum quæ petebantur quantitate, vel qua alia ratione ita tranſegit
cum marito, vt apud eum bona ſororis remanerent cum omnibus oneribus heredita-
riis, eáq; lege vt euictionis nomine non teneretur, modò certis penſionibus præſtaret ei
maritus mille octingenta, ex qua ſumma cùm aliquot penſiones tuliſſet frater, pœniten-
tia actus, cœpit agere de reſcindenda tranſactione, dolum ei dediſſe cauſam, fraudem in-
eſſe magnam pro locupletiſſima hereditate tantùm mille & octingentis in conuentionẽ
deductis, donationem qua fretus maritus petit mille, non fuiſſe inſinuatam, collationem
duorum mille fuiſſe imaginariam, & inſtrumentum de ea conſcriptum deſtitui ſignacu-
D lis teſtium. Quæritur an iuſtum ſit deſiderium fratris? Dicebam genere tranſactionis vẽ-
ditionem hereditatis contractam videri. Huius rei argumentum præbere quod cauerint
vt maritus quaſi emptor omnia onera hereditaria ſuſtineret: & quod ſolemne eſt in ven-
ditione hereditatis. l.2. in princ. de hered. vend. l.1. C de euict. vt frater quaſi venditor nõ
teneretur de euictione. Item quod ſumma mille & octingentorum de qua conuenit, cõ-
gruum ſit pretium hereditatis, ſi vt ex teſtium productionibus liquet, bonorum quæ fue-
runt tempore mortis, quantitas ineatur ex fide, nec ſit locus remedio l.2. & 8. C. de reſc.
vend. Quo etiam fretus venditor perperam deſideraret venditionem reſcindi. nam em-
ptor ſupplere poteſt quod iuſto pretio deeſt. Atque ideò ex ea cauſa venditio non omni-
no reſcinditur. l.1. §. ſi quis in fraudem. D. ſi quid in fraud. patr. Quin etiam putem ſicut
E vendita hereditate non admodum requiritur quanta ſit hereditas, quoniam etiam ſi ſit
permodica, venditio valet l.qui filiifamil. in fin. de hered. vend. ita nec admodum requiri
quantum ſit pretium. Et fruſtrà igitur conferri quantitatem pretij cum quantitate here-
ditatis. Præterea non eſt nouum tranſactionis verbo venditionem ſignificari, cum æſti-
matione facta, quam conſtat ſimilem eſſe emptioni, l.3. pro empt. ſcribat Paulus l.eius rei.
D. de rei vindic. tranſegiſſe actorem videri cum aduerſario, & deciſiſſe eo pretio quod
ipſe conſtituit iurando in litem. Ac proinde æſtimatio, id eſt, venditio, litis tranſactio eſt.
Et contra litis tranſactio, qua modò rẽ de qua agitur cedat actor accepta certa ſumma,
venditio rei eſt. Deniq; in propoſito rectè dixeris litis æſtimationẽ factã bona retinente
poſſeſſore, & pecuniã accipiẽte petitore: ac iuri reiq; ita geſtę valdè cõgruere pactionẽ illã
F ne petitor de euictione teneatur. Nec enim petitor poſſeſſori cauere de euictione cogitur
eius rei nomine cuius æſtimationẽ recipit, quia ſibi imputare poſſeſſor debet qui rem nõ
reſtituit, l.ex diuerſo. §.pe. de rei vind. l.ſi ꝓ fund. C. de trãſac. Quod autẽ ex diuerſa parte
dicitur dolũ dediſſe cauſã trãſactioni, hoc ego ex ipſo facto arguere nullo modo poſſum.

Arguitur dolus ex calliditate atque inſidiis manifeſtis, l.8. C.de reſcindend. vendit.l.do- A
lum.C.de dolo.nullas in hoc negotio animaduerto inſidias manifeſtas. Si perſuaſiſſe ma-
ritum fratri doceres vxorem teſtatam deceſſiſſe, vel vltrò iurando, vel quadam alia fal-
lacia, perſuaſionem illã dolum eſſe confiterer. l.ſi quis affirmauerit. §.1. l. ſeruus. §.vltim.
l.ſi legatarius. l.cùm à te. l.cùm quis. D.de dolo. Si iactaſſe tantùm obiter de teſtamen-
to mentionem nec in eo perſtitiſſe, ex eo ſolo, doli argumentum non ducam. Et placet
valdè quod ait l. & eleganter. §. vltim. De dolo. Non teneri de dolo eum qui affirmauit
idoneum eſſe eum cui pecunia credebatur: nec niſi ex magna & euidenti calliditate de
dolo actionem dari: & quod l.interpoſitas.C.de tranſaction.ad dolum arguendum, qua-
litatem cauſæ principalis non ſufficere: vt putà ſi adeò perſpicuum & euidens fuerit ius
actoris, quod in hac ſpecie accidit, vt non debuerit de eo tranſigere. Rurſus quod tenta- B
tur donationem mutuam non valere propter defectum inſinuationis, non admitto.
Nam effectu fuiſſe eam donationem cauſa mortis ex eo apparet quod fiat ei qui ſuper-
uixerit. §. 1. Inſtitut. De donationib. nec me mouet quod in inſtrumento appelletur
inter viuos, ſcientem quod de teſtatoribus ait. l. non aliter. §. vltim. de legat. 3. idem e-
uenire cõtrahentibus & tabellionibus, vt plerumque abuſiuè loquantur, nec propriis no-
minibus atque vocabulis ſemper vtantur, & euentum effectumque rei quæ agitur ſpe-
ctari tutius eſſe arbitror. Ad hæc quod fides abrogatur inſtrumento quo duo millia
vxori adſignata & adſcripta continentur ob ſigna teſtium quæ omiſſa ſunt contra con-
ſtitutionem Regis, eo ſatis excuſari factum opinor, quòd res ſit geſta peſtis tempore, quo
à contrectatione calami & chartæ, contagionis malum iure meritoque teſtes horrent, C
aut etiam ipſe tabellio veretur ne id mali teſtibus importet, ſi roget ſigna à ſingulis. Quæ
ratio contagionis etiam efficit, vt neceſſe non ſit teſtes vno eodemque tempore adhi-
beri, etiamſi id aliàs negotium quod geritur exigat: vt ſi teſtamentum fiat, & hoc tan-
tùm reperio non efficere contagionis metum, ne adſit legitimus teſtium numerus. De-
niq; hoc ſolum non remittere: cetera igitur ſollemnia remittere l. caſus. C. de teſt. Et, vt
tandem concludam, non eſſe aio cauſam cur frater maior viginti quinque ann. iuris v-
triuſque Doctor, & qui tranſactionem confirmauit pactis poſtea penſionibus aliquot
acceptis, eam reſcindi poſtulet, aut ſi de reſciſſione nihil doleat maritus, in eius eſſe ar-
bitrio, vt ſolutis his quæ ſibi deberi intendit ex bonis defunctæ, quæque ipſi fratri tranſ-
actionis nomine dedit, hereditatem fratri reſtituat, atque ita vtriuſque conſenſu tranſ- D
actio reſcindatur. l. ſi diuerſa. C. de tranſactionib. Nec enim ſi ratam manere velit tranſ-
actionem, rectè deſiderat data vel debita reddi ſibi. l.cùm proponas. C. eodem. l. penul-
tima. D. eodem.

CONSVLTATIO XLIX.

De militari teſtamento.

QVI ſe à milite heredem nuncupatum eſſe ait, producit teſtes ſex coram E
tabellione & ſeptimum coram iudice. Dixi nullam eſſe productionem
teſtium ſex, nam fieri apud iudicem debet, non apud tabellionem. l.nul-
lum.C.de teſt.& iudici probandum, l.quingenta. D.de probationib.l.3.
C.de condictio.ob turpem cauſ. non tabellioni. Sola teſtatio priuata fi-
dem non facit. l.3.C.de teſtib.l.5.C.de probation.& priuata eſt, quæ fit ſine iudice. Quod
autem quæritur, an non aliter valeat teſtamentum iure militari quàm ſi fiat in procin-
ctu, Reſpondeo etiam ſi non fiat in procinctu teſtamentum valere iure militari, modò
fiat in expeditione, in caſtris, in ſtatiuis. Alioquin nihil diſtaret paganus à milite. Nam
& à pagano in procinctu, in acie, in huſtico quoquo modo factum teſtamentum valet.
l.vltim.D.de teſtament.milit.ratione pari quod tunc temporis ſit propè apud quemlibet F
intermortua memoria legum & ceterarum diſciplinarum. Xenophon, ἰόντων εἰς μάχην
σὺν ὅπλοις πολλοὶ καὶ τῶν μαθημάτων ἐξίσαντο. Ergo qui in expeditione teſtatur miles, in ca-
ſtris, in foſſato, vt loquũtur, imò & qui in hybernis, vt meum iudiciũ eſt, in ſtatiuis, in pre-
ſidiis

A ſidiis iure militari teſtamentum facere poteſt; ac proinde non eſt neceſſe vt adhibeat le-
gitimum numerum teſtium, vt eſt in principio tituli De militari teſtamento, in Inſtitut.
vbi & vnum teſtem ſufficere Theophilus noſter ſcripſit. Equidem nullum teſtem ne-
ceſſariò requiro, ac ſatis eſſe opinor ſi aliis probationibus legitimis conſtare poſſit de vo-
luntate militis. Nam l. Lucius. D. de militari teſtamento. non teſtes exigit, ſed legiti-
mas probationes, quarum plura ſunt genera: nec ex §. 1. Inſtitut. De teſtament. milit.
puto rectè quoſdam ſedes interpretari ſtatiua, & malim, ædes, vt nominatim in l. vlt. C.
de reſtitut. militum, Baſilica pro in ſedibus habent ἐν τοῖς ἰδίοις οἴκοις. aut certè idem eſt
In ſedibus, & In ædibus. vt l. 2. Cod. Theodoſ. de dom. & prot. & quòd ſedes ſedeta
Theophilus interpretatur, ſiue ſedeta exponas foſſata, vt Sudas, id eſt, caſtra ſiue ſtatiua,
B vt l. 18. C. de epiſcop. audiend. falſum eſt non poſſe militem in ſtatiuis caſtris iure militari
teſtari.

CONSVLTATIO L.

De ſubſtitutionibus.

IOANNES heredem ſibi inſtituit Franciſcum filium Ludouici fratris,
& liberos eius maſculos. Et ſi Franciſcus vel liberi eius maſculi, vel de-
C inceps in infinitum liberi liberorum eius maſculi in pupillari ætate, aut
quandocunque moretentur ſine liberis maſculis eis ſubſtituit extra-
neos quoſdam nominis & familiæ alterius, & ab eis quædam legauit.
Franciſcus heres extitit patri & patruo, & mortuus eſt relictis duobus
liberis maſculis Ioanne & Guillelmo qui & patri ſuo Franciſco here-
des extiterunt. Poſt hic Ioannes vita deceſſit relictis quatuor liberis maſculis, Franciſeo,
Felice, Alexandro, Guillelmo, qui deindè mortui ſunt omnes ſine liberis, excepto Frāci-
ſeo, qui reliquit liberos mares Alexandrum, Iacobum & alios, & teſtamento heredē reli-
quit vxorem, cui deinde ſupradicti liberi ſucceſſerunt. Alexander & Guillelmus teſta-
D ti eſſe non proponuntur. Felix teſtamento vxorem ſuam heredem ſcripſit, quo iure poſ-
ſidet hodie portionem bonorum Felicis. Guillelmus autem frater Ioannis mortuus eſt,
inſtituto filio ſuo Acacio, eique ſubſtituta filia ſorore Acacij: poſt Acacius mortuus eſt
inſtituto herede filio ſororis ſibi ſubſtitutæ, qui eo iure gerit ſe pro herede hodie in por-
tione bonorum quæ fuit Guillelmi, aut eo inmente, mater. Quæritur, An aduerſus v-
xorem Felicis, & aduerſus filium ſororis Acacij, matrémve eius liberis Franciſei poſte-
rioris, iure ſubſtitutionis competat petitio hereditatis. Dicebam, Ioannem à quo cœ-
pit ſermo, manàtque quæſtio omnis, videri ſubſtitutioni impoſuiſſe ordinem ſcriptu-
ræ, vt in ſpecie l. cùm pater. §. penultim. De legat. 2. Et Franciſeo filio fratris ſubſtituiſſe
liberos eius maſculos, non etiam eos in eandem hereditatem coniunxiſſe. Nam dixit
E quidem hoc modo: Heredem inſtituo Franciſcum & liberos eius maſculos, quod vide-
tur eſſe perinde ac ſi dixiſſet, cum liberis eius maſculis, quo caſu coniuncti re & verbis
inter ſe pater & liberi ſunt. l. ſi quis Attio. & l. ſequenti. De vſufruct. adſcreſcen. l. vlt. C.
de impub. & aliis ſubſtitut. Sed magis eſt vt coniunctionem illam pro diſiunctione acci-
piamus, vt ſæpè fit in legibus teſtamentiſq́; quod ſequentia verba quibus diſiunctio ex-
primitur, euidenter demonſtrant, Et ſi Franciſcus vel liberi eius maſculi. Ex qua clauſula
etiam apparet teſtatorem voluiſſe plures gradus ſubſtitutionis facere. Diſiungere igitur
non coniungere, & eadem clauſula repetitur in legato feminis relicto à ſubſtitutis extra-
neis, videlicet, ſi Franciſcus vel liberi eius maſculi; vel liberi liberorum decederent ſine li-
beris maſculis. Et ne dixeris quòd Franciſco nondum liberi vlli eſſent, ſubſtitutionem eſ-
F ſe pro non ſcripta, nam & nondum concepti inſtituuntur rectè. l. placet. de lib. & poſt. Et
mortui tantùm inſtitutio eſt pro non ſcripta. l. penult. De his quæ pro non ſcriptis hab.
non etiam naſcituri, eius qui deſiit eſſe in rerum natura, non eius qui poſſit venire in re-
rum naturam. Denique ſic ſtatuebam ex eo teſtamento Franciſco ſubſtitutos eſſe eius
liberos Ioannē & Guillelmum. Ac rurſus Ioanni ac Guillelmo eorū liberos, Ioanni putà
Franciſcū, Felicē, Alexandrū, Guillelmū, & Guillelmo fratri Ioannis Acaciū, ac poſtremò

liberis his Ioannis Guillelmique ſubſtitutos eſſe liberos corum maſculos. Nam inter li- A
beros maſculos in infinitum ſubſtitutio facta videtur l. heredes. §. vltim. ad Trebellia.
Et extranei ſubſtituti tantùm eſſe vltimo morienti ſine liberis maſculis. l. pen. C. de imp.
& alus ſubſtit. Et licet ſit facta ſubſtitutio in infinitum, nihil tamen accidit in hac ſpecie
contra modum lege conſtitutum. Nouel. de reſtitut. fideic. & Conſtitutione regia. Nec e-
nim dum ſubſtitutio exceſſit quartum gradum, ſed conſiſtit tertio. Nec rurſus poſt pu-
bertatem quaſi à pagano factam ſubſtitutionem verbis directis negandum eſt eam valere
iure fideicommiſſi ex l. verbis. de vulgar. ſubſtitut. & argumento militis à quo ſolo facta
ſubſtitutio puberi verbis directis valet iure fideicommiſſi. l. centurio. eod. l. precibus. C.
cod. Nam vſus eſt verbis communibus quæ aptari tam ad directam quàm ad precariam
ſubſtitutionem poſſunt. Vt enim ſubſtituo eſt verbum commune, ita inſtituo vel heredẽ B
facio. l. ex facto. in princ. ad Treb. Et rurſus verbum Subſtituo eſt cõmune, ſiue exprima-
tur ſiue intelligatur. Quid enim refert? Imò & ex directa ſcriptura Vlp. lib. reg. ſcribit ple-
riſque hanc fuiſſe improbatam, heredem inſtituo tit. 21. quaſi ambigua ſcilicet & ancipi-
ti. Hoc quoque teſtatorem voluiſſe vt ſubſtituti omni genere ſubſtituti eſſent, perſpicuè
demonſtrat clauſula codicillaris adſcripta teſtamẽto, quæ etiam verba directa ſubſtitu-
tionum vt pro precariis accipiantur ſemper efficit l. coheredi §. cum filiæ, de vulg. ſubſt.
Itemq; quod omnibus liberis maſculis interdicit detractione quartæ Trebellianicæ cui
tantum locus eſt in fideicommiſſaria ſubſtitutione. Et quod etiam nominatim id fidei-
commiſſum appellat illo loco teſtamenti, Si non valet vt ordinauit, rogauit ſibi venien-
tes ab inteſtato, vt fideicommiſſum hanc ſuam voluntatem impleant. Ergo iure ſubſti- C
tutionis precariæ Franciſcus filius Ioannis vocabitur in locum fratrum Felicis, Alexan-
dri, Guillelmi, & in patruelis Acacij qui mortui proponuntur eſſe ſine liberis maſculis,
vel Franciſco præmortuo eodem iure ſanè vocabuntur liberi Franciſci, Alexander, Ia-
cobus & ſi qui ſint alij, in portionem bonorum quę contigit patruo vel patruis, & in eam
quæ contigit propiori ſobrino Acacio, bonorum, inquam, quæ obuenerunt à Ioanne il-
lo primo ſubſtitutionum auctore, nulla deducta quarta Trebelliana vel legitima, quo-
niam omnem deductionem prohibuit teſtamẽto vt potuit, & legitima nulla debetur co-
gnatis venientibus à latere. Ideoq; retinebunt tãtùm heredes teſtamẽtarij Felicis & Aca-
cij, ſi quid ad teſtatores ſuos peruenerit ex bonis Ludouici quondã patris Franciſci à Ioã-
ne illo primo heredis inſtituti. namq; ea bona fideicõmiſſo ſiue ſubſtitutioni non fuiſſe D
ſubiecta notiſſimum eſt, quia de pecunia non ſua Ioannes teſtari non potuit l. cùm pater.
§. mando. de leg. 2. Item retinebunt ſi quid Franciſcus primus vel alij ſuperiores aliunde
acquiſierint quàm ex bonis Ioannis primi quod ad Felicem & Acacium peruenerit, vel
ſi quid Felix & Acacius ipſi aliunde ſibi acquiſierint. Adhæc etiam adnotari volo nihil
detracturam vxorem Felicis, vel filium ſororis, aut ſororem Acacij nomine legatorum
feminis relictorum, quandoquidem à ſubſtitutis extraneis non à liberis feminis propo-
nuntur ea eſſe relicta.

CONSVLTATIO LI.

E

De ſubſtitutionibus.

MATERTERA donauit inter viuos Iacobo & Ludouico ſororis filiis,
& eorum liberis maſculis bona quædam, eoſque inuicem ſubſtituit ſi
quis eorum decederet ſine liberis maſculis, & omnibus quãdoque de-
functis ſine liberis maſculis ſubſtituit inſtrumento donationis illum il-
lóſve quem quóſve poſt teſtamento ſubſtitueret: deinde facto teſta-
mento, eoſdem ſororis filios heredes ſcripſit, & ſecũdum id quod do-
natione erat expreſſum, ſi hi horumq; liberi maſculi ſine liberis ma-
ſculis morerentur, vt in ea bona venirent, quos teſtamento ſubſtitueret: exiſtente prædi- F
cto caſu, videlicet Iacobo & Ludouico ſororis filiis morientibus ſine liberis maſculis,
(hæc ſunt ferè verba teſtamenti) in ea bona ſubſtituit Iacobum filium Mariæ filiæ fratris
ſui, & alios eiuſdem Mariæ liberos maſculos, & his deficientibus alios pleroſque gradus
ſubſtitutionis fecit quibus ſemper maſculos inuitauit. Ex Iacobo illo filio Mariæ natus
eſt

A eſt Ioannes,ex Ioanne Richardus.poſt mortem teſtatricis euenit,vt prior decederet Ludouicus ſine liberis maſculis, tum frater eius Iacobus relicto filio Anſelmo. Et hic rurſus filius relictis filiis quatuor, Iacobo, Ludouico, Claudio, Vrbano qui omnes defuncti ſunt ſine liberis maſculis,atque etiam fœminis excepto Ludouico qui Claudianam filiam reliquit, Vrbanus ſuperuixit ceteris omnibus, quo tandem mortuo Claudiana ea bona de quibus agitur,poſſidere cœpit quæ Richardus iure ſubſtitutionis ad ſe pertinere contendit,quòd ſit ex liberis maſculis Mariæ. Quæritur an defecerit ſubſtitutio quòd liberi Mariæ altero gradu in hunc tantum caſum ſubſtituti proponuntur, ſi Iacobus & Ludouicus ſororis filij ſine liberis decederent, qui caſus non extitit, quandoquidem Iacobus filium ſuum heredem reliquit. Dicebam non defeciſſe ſubſtitutionem, vel ſubſti-
B tutionis caſum, qui ita euidenter expreſſus fuit tam in donatione quàm in teſtamento, Si Iacobus & Ludouicus, & eorum liberi maſculi decederent ſine liberis maſculis, qui & manifeſtò repetitur in teſtamento per hæc verba, Prædicto caſu. Si prædictus caſus ille eſt, & idem eſt igitur ſubſtitutionis caſus,licet teſtatrix ſubiecerit hæc verba, Videlicet ſi Iacobus & Ludouicus decederent ſine liberis maſculis. Nec enim reſtringunt ſubſtitutionis caſum quem prædixit, quemque ſe prædixiſſe dixit, ita ſatis demonſtrans ſe ad eum referri velle, atque impleri ex eo quem inchoat tantùm hoc modo, Videlicet ſi Iacobus & Ludouicus ſine liberis decederent, non etiam abſoluit, fortè dum celeritati ſtudet, vt in l. ſi ita quis. de heredib. inſtituend. et dum ſatis mentem ſuam ante ſe prodidiſſe putat,vel dum eloquitur quidem omnem illum caſum, ſed minus ſcribitur
C quod euenit ſæpè l. 1. §. ſin autem. l.quotiens. §.1. de heredib. inſtituend. l.cùm auus.de conditio.& demonſtratio.l.vnum.§.penultimo.l.cùm pater. §.cùm imperfecta.de legat. 2.l.ſi in teſtamento. de legat.1. l.verbum. C. de fideicommiſſ. Ac præterea omnino velim hac in re non tam teſtamenti quàm donationis ſcripturam ſpectari quandoquidem qui ita inſtrumento donationis ſcribit, quos teſtamento ſubſtituero, ij ſubſtituti ſunto: in donatione ipſa eos ſubſtituiſſe videtur,non in teſtamento. l.aſſe. de heredib.inſtituen. l.inſtitutio. de condic. inſtit. Denique ſic ſtatuo, in ſubſtitutione repetitum videri omnem caſum paulò ante diligentius, & perquàm euidenter expreſſum, quoniam & aliæ ſæpè ex leuiori coniectura voluntatis defunctorum vel contrahentium in iure repetitiones tacitæ recipiuntur.l.4.§.vlt.de pactis.l.Titia.§.1.de verbor.obligat.l.in repetendis. de
D legat. 3. l. auia. l.quotiens. de conditio. & demonſtratio. l. Latinus. de legat. 2. Rurſus quæritur an defecerit ſubſtitutio liberorum Mariæ, quòd Iacobus filium reliquerit, & hic quoque Iacobi filius filios quatuor. Et reſpondeo, non tam defeciſſe ſubſtitutionis caſum, quàm nondum extitiſſe. Quinimò poſt extitiſſe morientibus illis Iacobi nepotibus quatuor ſine liberis maſculis. pleraque vi dentur adempta, aut inutiliter data,quæ non data potius ſunt l.1.de regul.Caton.Et ita pleræque conditiones defeciſſe, quæ potius non extiterunt, ac quæ defecerunt quidem & non extiterunt, ſed quæ non extiterunt non continuò & defecerunt. Alioquin non reſumerentur, l. quidam. in princip. l. rogo.de fideicommiſſ. liberr.l. pater. §. vlti. de conditio. & demonſtration. Item quæritur an liberorum nomen accipiatur in infinitum, vt quando ſubſtituit Iacobo & Ludo-
E uico & eorum liberis maſculis in hunc caſum ſi ſine liberis maſculis decederent, intelligatur ſubſtituiſſe non tantùm filiis,ſed etiam nepotibus filiorum ſororis. Quod putem, nam & in conditione ſubſtitutionis ſiue exprimatur ſiue intelligatur, Si ſine liberis deceſſerit,conſtat liberorum nomen accipi latiſſimè.l.generaliter. §.vlt. C.de inſtit. & ſubſtit. l. liberorum. §. Diuus. D. de verbor .ſignificat. l. iubemus. §. penult. C. ad Trebel. l.1. C. de condic. inſert. nec vlla nos ab ea interpretatione coniectura dimouet. Et conſequenter ſi quæratur deficientibus Iacobi & Ludouici liberis maſculis, ſubſtituto Iacobo filio Mariæ, & aliis Mariæ liberis maſculis, an Richardus Mariæ pronepos ſubſtitutus intelligatur: dicam ſubſtitutum videri, & falsò reſtringi liberorum nomen ad filios in ſubſtitutione fideicommiſſaria, quòd, vt aiunt, ſit odioſa ſubſtitutio. Nam ſi
F odioſa eſſet, omiſſa non ſubintelligeretur, vt fit in ſpecie. l. cùm proponebatur. de legat. 2. Nec contra verba ex interpretatione induceretur, vt fit in ſpecie. l. heredes. §. cùm ita. ad Trebellian. Nec de caſu traheretur ad caſum, vt fit in ſpecie. l. mulier. in princip. eodem titul. Omnis voluntas defuncti legitima, fauorabilis eſt. nam & latius accipitur l.in teſtamentis. De regulis iur. & adiuuatur interpretatione l. in ſubſtitutio-

ne, de vulgat. ſubſtirution. non adiuuaretur ſi eſſet odioſa. Exheredationem rectè A
dixeris odioſam l. cum quidam, de lib. & poſt. Ergo non inſtitutionem, & ſi non inſtitu-
tionẽ aut ſubſtitutionem directam, & fideicommiſſum multo minus, id eſt, ſubſtitutionẽ
precariam, quę vt air Vlpianus, non ex rigore iuris ciuilis proficiſcitur, ſed ex defuncti vo-
luntate nuda conſiſtir. Et præter hæc quia video id toto teſtamento per multos gradus
ſubſtitutionum teſtatricem agere vt ad maſculos perueniant bona, de quibus quæritur
& inde præſumo eã prætuliſſe in eis bonis liberos maſculos cuiuſcunque gradus ex Ma-
ria filia fratris progenitos Claudianæ, quæ nunc ea pro herede aut pto poſſeſſore poſſi-
det. Et rurſus quæ prætulit Iacobum filium Mariæ ipſi Mariæ quamuis eſſet Maria ſan-
guine proximiot & quemcumque marem propinquum cuicumque feminæ prætuliſſe
cenſeo, Richatdum igitur rectè agere petitione hereditatis aduerſus Claudianam & bo- B
na vindicare ſubſtitutionis iure. Ius autem Claudianæ in ea bona nullum eſſe.

Appendix ſuperioris Conſultationis.

ETſi videamur ſatis omnia complexi quæ vel ad confirmandam noſtram vel refellẽ-
dam contratiam ſententiam ſpectanr, tamen refellemus eam copioſius. Hoc primũ
ſtatuunt contrariæ ſententiæ auctores ſubſtitutionem factam Iacobo & Ludouico ſub
condicione ſi ſine liberis decederent, ſuſceptis & ſuperuenientibus liberis in vanum abi-
re. Eſſet ita ſanè quaſi defecta condicione ſubſtitutionis ſi Iacobo & Ludouico tantùm
facta ſubſtitutio fuiſſet. Sed facta etiam fuir eorum liberis maſculis vt ex donatione & te- C
ſtamento apparere ſuperius docuimus. Ergo factà vtique eſt filio Iacobi Anſelmo & An-
ſelmi quoque filiis Iacobi nepotibus. nam liberorum nomẽ in his ſubſtitutionibus fidei-
commiſſariis ſi omiſſum latiſſime accipitur & nepotes comprehendit l. generaliter §. vlt.
C. de Inſtit. & ſubſtit. ergo & expreſſum. Et conſequenter ſi facta eſt Anſelmi filiis, his
morientibus ſine liberis maſculis, extitiſſe condicionem ſubſtitutionis magis dicendum
eſt. Res eſt aperta. Sed & ſi eſſet dubia, procliuiores eſſe debemus ad admittendam ſub-
ſtitutionem; vt eum eodem modo Titio facta eſt ſubſtitutio, ſi ſine libetis deceſſerit, &
Titius filium ſuſcepit, verum dubitatur vter prior deceſſerit Titius an filius, magis faue-
mus ſubſtitutioni l. ex facto §. penult. ad Trebel. In illo loco. Cum autem quis ante aut
quis poſtea deceſſerit non apparet, extitiſſe condicionem fideicommiſſi magis dicendũ D
eſt & l. cogi. §. 1. eod. In ambiguo id accipitur potiùs quo ſuſtinetur fideicommiſſum. Et
vtemur etiam in hanc rem non malè eo quod dicitur in l. Titia. §. 1. de leg. 2. non ſic inter-
pretandam ſcripturam de qua quæritur, vt fideicommiſſum inutile fiat: maximè quia to-
to teſtamento id egiſſe teſtatorem apparet multis gradibus vt bona obuenirent maribus
non feminis, quem totum tenorem teſtamenti ſpectari conuenit, ſi quis velit perſpicuè
videre, vt idem ſemper fuerit tenor voluntatis mares fœminis anteponendi. Et non ex v-
no verſu teſtamenti ius dici oportere, ſed ex antecedentibus & conſequentibus perpe-
tuóque tenore & perpetua continentia eius, ſcriptura omnibus ex partibus conſiderata,
pertentata, perpenſa. Et hoc ſi fecerit iudex planè ita iudicabit, vbi eſſent mares, noluiſſe
teſtatricem vocare feminas. Et malè vtuntur aduerſarij conſilio Oldradi xxi. quod ſi le- E
geris attente, inuenies non pertinere ad hanc ſpeciem, qua proponitur teſtator ſubſtituiſ-
ſe heredibus ſuis & eorum liberis, ſed ad aliam ſpeciem, qua ſcililicet proponitur tantum
ſubſtituiſſe heredibus ſuis, ſi decederent ſine liberis, non etiam nepotibus aut pronepoti-
bus, quæ vtique expirat ſi filiis nepotes ſuperſtites fuerint, nec poſtea mortuis nepotibus
ſine liberis ſubſtitutioni locus eſſe poteſt, quoniam ſemel defecta condicio nõ reſumitur
l. pater. §. vlt. de condit. & demonſt. At in propoſita ſpecie non expirat. Itaque eæ duæ
ſpecies ſunt omnino diuerſę, nec quod in vna procedit, procedere etiam poteſt in alia. Il-
lud quoque iiſdem in mentem venit vt ab heredibus teſtatricis potiùs bona debeãt ob-
uenire ad liberos eorum heredum ſiue mares ſiue feminas quàm ad cognatos ex tranſ-
uerſo, quam quis captionem ferat? De ſucceſſione quæritur teſtatricis, & teſtatrici tam F
heredes inſtituti quàm ſubſtituti ſunt cognati à latere omnes. Quid mea ſi heredibus in-
ſtitutis, hi ſint partim deſcendentes, partim collaterales, Satis habeo quod ſint omnes ei
de cuius bonis quæritur fratrum vel ſororum liberi. nihil etiam moueor codicillo quo
vtuntur. nam in eo Mariæ liberi ſubſtituti proponuntur è quorum numero eſt Richar-
dus,

A dus, qui nunchis de bonis cauſam de integro agi deſiderat iuſtiſſimas cauſas adferens longi ſilentij·

CONSVLTATIO LII.

De naturalibus liberis.

QVærebatur ſi quis non habens vxorem ex muliere libera quam ipſe vel alius loco ancille in operis habebat, filium procreauit eumque ex reſcripto principis ſuum & legitimum fecerit, ex teſtamento quoque ſuo heredem inſtitue- B rit cum nulli ei eſſent liberi iuſti & legitimi, an is filius pro legitimo habeatur & in hereditate patris ex teſtaméto potior ſit filijs natis ex ſorore patris. Et dici poſſet ex reſcripto principis filios tantùm naturales legitimos fieri poſſe, naturales autem eſſe ex concubinatu. hunc non eſſe ex concubinatu, ſed ex ſtupro. Iure autem ciuili ex ſtupro ſuſceptos nullo modo fieri legitimos poſſe. Sed vt l. Stichum §. ſi Stichus de ſtatu. lib. ſcriptum eſt Labeonis & Offilij ſententiam rationem quidem habere, ſed alio iure nos vti, ita dicam iure ciuili plerumque ita quidem ſe rem habere, ſed alio iure nos vti, puta vt ex ſtupro cõcepti reſcripto principis & aliis modis quibus ſuos & legitimos filios fieri receptum eſt, ſui & legitimi fiant, cum & quandoque cauſa cognita adulterini eodem modo legitimi fiant. C. per venerabilem, qui filij ſint legit. In illo loco, non naturalibus C tantùm ſed adulterinis etiam diſpenſauit, vt in ſpecie c. ex tenore eod. tit. Inuenio & iure ciuili ex cauſa quandoque à principe etiam filios inceſtos, legitimos fieri l. qui in prouincia §. vlt. de rit. nupt. Quod ſi ei de quo agitur etiam obiiciatur non potuiſſe eum à principe natalibus reſtitui & legitimum fieri non vocatis cognatis patris qui læderentur natalibus reſtituto filio illegitimo, quod optime probat l. nam ita de adopt. dicam huic ſententię locum non eſſe ſi pater teſtamentum fecerit quia non niſi eo inteſtato defuncto cognatorũ interfuit adhiberi ſe in reſtitutione nataliũ. In ſpecie autem propoſita pater teſtamentũ fecit. Imò & in eo teſtamento filium illum de quo quęritur heredem inſtituit quo ſolo fretus filius, etiam ſi pater viuus nullum impetraſſet à principe reſcriptum, ipſe ius ſui facile à principe adſequeretur & obtineret ex Nou. 74. Ad hæc quæritur an re- D ſcriptum principis quo confirmatus eſt ſtatus filij, poſt infirmetur agnatione poſtumi vel poſtumæ, nati ex vxore legitima. Et inuenio donationem quidem reſcindi poſſe agnatione poſtumi l. ſi vnquam C. de reuoc. donat. Et teſtamentum l. 3. de iniuſt. rupt. Sed non codicillos factos ab inteſtato l. penult. C. de iur. codic. l. 1. C. eod. Item ne reſtitutionem natalium. Quia nec qui factus eſt legitimus per ſubſequens matrimonium pòſt natis iuſtis liberis, legitimus eſſe deſinit l. nuper. C. de natu. lib. Et vt inuitus nemo fit ſuus & legitimus l. vlt. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. ita nec inuitus ſuus eſſe deſinit nec inuitus emancipatur l. iubemus C. de emancip. lib. & Nou. 89 Ergo nec agnatione poſtumi quem ſemel princeps ſuum & legitimum fecit, legitimus eſſe deſinit. Et ita Franciſ- E cus Ripa concludit ad d. l. ſi vnquam. & alij plerique interpretes. Sed rurſus quęritur, hoc poſito non conceſſo, agnatione poſtumi reſtitutionem natalium infirmari, an ea cõualeſcat mortuo poſtumo, parente viuo. Et dico ipſo iure non conualeſcere, ſed cum valuerit ab initio, facilè eam tuebitur prætor medio tempore defuncto poſtumo ſicut & teſtamentum tuetur quod ruperat agnatio poſtumi ſi is viuo patre moriatur l. poſtumus, de iniuſt. rupt. Vltimo quæritur ſi à principe reſcriptum impetratum ſit nomine filij naturalis & filius ſpurius ſit non naturalis, an ex eo poſſit iura ſui & legitimi filij ſibi vindicare. Crediderim hodie poſſe, quod naturalis appellatione abutamur eamque porrigamus etiam ad eos qui ex ſtupro naſcuntur. Conſuetudo cùm omnium rerum tum maximè verborum domina eſt, & vt in cauſa teſtamentorum, ita & in cauſa actionum qua- F rumcumque ad verborum proprietatem non deſcendimus cum eis abuſiue populus vtitur aut abuſiuè vſum eſſe apparet eum qui verba concepit l. non aliter §. vlt. de leg. 3. l. cum de lanionis §. optimum. de inſtr. vel inſtr. leg.

CONSVLTATIO LIII. A

De Subſtitutionibus.

PATER filium teſtamento heredem inſtituit eique ſi ſine liberis vita
fungeretur, per fideicommiſſum ſubſtituit poſtumum marem qui ex
vxore naſceretur, & poſtumo æquè ſi ſine liberis moreretur ſubſtituit
Barbaram filiam ſuam. Non nato poſtumo, ac poſtea mortuo filio ſine
liberis, quæritur an hereditas pertineat ad filiam iure ſubſtitutionis fi-
deicommiſſariæ. Et mouet quod nato poſtumo quidam volunt inter-
ruptum eſſe ordinem ſubſtitutionis, quibus non ideo concedendum
eſt filiam à ſubſtitutione remoueri. nam ſi directa ſubſtitutiōne ſubſtitutus ſubſtituto in- B
telligitur ſubſtitutus inſtituto l. coheredi in pr. de vulg. ſubſt. & fideicommiſſaria ſubſtitu-
tione multo magis, in qua teſtatoris voluntas ſola potiſſimum ſpectatur non rigor iuris l.
heredes §. cum ita ad Trebell. Quæ voluntas vtique hæc fuit non tantum, ſicut expreſſit
teſtator vt nato poſtumo ac poſtea mortuo ſine liberis, ſed etiam vt poſtumo non nato in
hereditatem filia veniret: eadem ratione quod ſi in directa ſubſtitutione fit extēſio ſecun
di caſus ad primum. l. pupillaris ad vulgarem l. iam hoc iure de vulg. ſubſtit. ita vt (quem-
admodum in cauſſa Curiana tractatum fuit de qua M. Tullius & Fab. Quintilianus) ſub
ſtitutus poſtumo qui naſceretur, poſtumo non nato, ex ſubſtitutione venire & ſuccedere
poſſit, & multo magis eadem extenſio recipienda eſt in fideicommiſſariis ſubſtitutioni- C
bus. In propoſito igitur non eſt quod dubitemus poſtumo nō nato ſiue viuo ſiue mortuo
filio qui heres inſtitutus eſt, certum eſſe cœperit poſtumum non naſciturum, ad ſubſtitu
tionem admittere filiam, & ſecundum ſubſtitutionis gradum habere pro primo, deficien
te primo, ſicut perempto primo gradu inſtitutionis dicitur teſtamentum capere exordiū
à ſecundo. l. 3. §. vlt. de lib. & poſt.

CONSVLTATIO LIIII.

De Feudis.

LVCIVS Titius feudi quod commune habuit cum alio, partem Ludoui- D
co filio ſuo maiori natu in teſtamēto prælegauit, ſimul & alia bona quæ-
dam ea lege nequid horum alienaret extra familiā, ſed totum liberis gra-
du proximioribus, & his deficientibus, fratribus ætate maioribus conſer-
uaret. Itémque ea lege vt nequid amplius ex paternis vel maternis bonis
ſperaret & vt fratribus in annos ſingulos certam ſummā daret. Poſt codi-
cillis idem teſtator eidem Ludouico permiſit quæ acceperit prælegati iure, vendere fra-
tribus ſolis. defuncto teſtatore Ludouicus agnouit legatum & non multo poſt ab Impp.
Ferdinando & Maximiliano inueſtitus eſt de feudo ſupradicto, ita vt deinceps id alodij
condicione & iure teneret ac poſſet alienare extra familiam. Ad hæc notandum eſt feu-
dum huiuſmodi initio manaſſe ex conceſſione Ludouici Imp. nec ab eo tēpore maiores E
L. Titij vnquam de eo feudo inueſtitos fuiſſe neque id recognouiſſe ab Imperatoribus
ſed quaſi propriū & liberū optimo iure ſemper poſſediſſe per annos fere CC. Hinc quę-
ſtiones oriuntur multæ. Ac primum quæritur an obligatio feudi tempore ſublata ſit. Et
dicerem ſublatam eſſe ex Conſtitutione Friderici, qui videtur idem ius dediſſe Neapoli-
tanis quod ceteris qui in orbe ſuo erant ſequebantur, relata in Conſtit. Neapol. 3. tit. 38.
Quæ dum ait domino ius ſuum perſequenti feudi nomine nihil obſtare pręſcriptionem
xxx. annorum, ſatis indicat obſtare xl. quia vbi illa ceſſat, hæc non ceſſat l. omnes. C. de
præſcr. xxx. ann. Et multo magis obſtare. C. aut C C. annorum præſcriptionem. nam
quod dicitur in l. 5. C. de apochis pub. & No. 30. nullam temporis prolixitatem publi-
co nocere, hoc dicitur tantum de locis publicis veluti foro, circo, campo publico, æde ſa- F
cra quæ mores ciuitatum vſibus priuatis exemerunt. Aliàs enim ius publicum xl. annorū
præſcriptione tollitur d. l. omnes. Item quod dicitur in l. competit. C. eod. eſt tantum de
tributis aliiſque penſitationibus publicis, quibus prædia nullo temporis ſpatio reddun-
tur immunia, non de alio iure publico, principali ſiue fiſcali: non de iure feudi.

A Semper excipio, niſi alius mos aliáve lex regionis aut municipij fuerit. Item quæritur an
L. Titius potuerit bonis quæ olim maiores ab Imperatore Ludouico in feudum accepe-
rant, condiciones eas in prælegando quas appoſuit apponere. Et conſequens eſt potuiſſe
quaſi bonis propriis, quandoquidem prolixitate temporis in ius proprium ea bona tran-
ſierunt, & vnuſquiſque propriæ rei legem dicit quam vult l. cum dos. l. ob res. §. 1. de pact.
dotal. Sed etſi ius feudi Imperatori deperiiſſe negaueris. C. aut CC. annorum ſilentio, ta-
men verum eſt non male vaſallum teſtamento cauiſſe de feudo ſeruando primo genitis
quatenus ea re non ſit deterior cõdicio feudi, nec intereſt quicquam domini eam legem
feudo non imponi, ſi modo primogeniti idonei feudo obtinendo fuerint, quod ſemper
intelligitur l. vt gradatim §. 1. de muner. & hon. & plerunque id eſt commune vaſallorum
B votum, vt feuda primogenitis obueniant, erga quos eſt pietas maior, quod nos hi donent
primum vel poſteros noſtros nomine patrum vt Iphigenia dixit patri apud Euripidem
πρώτη σ' ἐκάλεσα πατέρα, καὶ σύ παῖδ' ἐμέ. i. prima te patrem vocaui & tu me filiam. Et de
ea Lucretius. Nec miſerę prodeſſe in tali tempore quibat, quod patrio princeps donarat
nomine regem. Et merito Æſchines reprehẽdit Demoſthenem quod filium πρώτην αὐ-
τὸν πατέρα προσειποῦσαν. i. quæ cum prima patrem appellaſſet, non eluxiſſet in Oratione
contra Cteſiphonem. Porro cum hoc ſenſerit Imp. qui feudum primus conceſſit vt ad li-
beros eius cui conceſſit, feudum tranſiret, non videtur ei ademiſſe electionem primoge-
niti. Imo vt qui vetat heredem alienare extra familiam, heredi non aufert electionem l.
vnum ex familia. §. ſed ſi fundum de leg. 2. l. filiusfa. §. cum pater de leg. 1. l. pater filium,
C ad leg. fal. vt item quæ vetus lex vetat lucra nuptialia mulierem alienare exteris, mulieri
non aufert electionem cui liberorum ea relinquat l. 3. l. generaliter §. diuidendi. C. de ſec.
nup. Ita princeps qui cui feudũ concedit familiæque eius, non videtur ei abſtuliſſe facul-
tatem eligendi cui potius ex familia ſua à ſe feudum obueniret. Rurſus quæritur an inue-
ſtituræ factæ in perſonam ſuam poteſtate fretus Ludouicus ea bona alienare poſſit ex-
tra familiam. Et reſpondeo non poſſe ne faciat contra voluntatem ne contra prouiden-
tiam defuncti qui ea bona in familia ſeruari voluit. non potuiſſet quidem is legem dice-
re ne alienarentur ſimpliciter. Sed cum adiecerit ne alienarentur extra familiam, ea lex
vtique ſeruanda eſt quaſi fideicommiſſo familiæ relicto. l. filiusfam. §. diui. de leg. 1. nec
infirmari poteſt vllo reſcripto vlláue inueſtitura imperatoris l. ſi teſtamentum. C. de teſta.
D ſicut nec contractus cuiuſquam vis infirmari reſcripto poteſt. l. 5. C. de reuoc. don. l. 9. C.
de don. ante nupt. l. 3. C. de reſc. vend. Imo indignus videtur iudicio defuncti qui id egit,
vt euerteret fideicommiſſum, vt non pareret iudicio defuncti, id eſt quem non diſpuduit
ab imperatore inueſtituram petere cuius remedio eluderet iudicium defuncti l. ſi patro-
ni. §. ſed nec illud. D. ad Trebell. & hoc ſi contenderis, facile viceris, & facilius ſi omnino
intenderis implendam eſſe voluntatem defuncti, implendas condiciones adſcriptas fidei
commiſſo. Alioquin filiis fideicommiſſi perſecutionem eſſe. Ea tantum in parte nolo ſer-
uari volũtatem defuncti qua de bonis maternis cauit vt eis ſe abſtineret Ludouicus quia
alienæ rei vel alienę ſucceſſioni non potuit legem dicere l. cum pater §. mando. D. de leg.
2. l. vlt. de ſuis & legit. her. Ex his ſatis dirimuntur quæcunque circa ſpeciem propoſitam
E in conſultationem quæſtiones deductæ ſunt.

CONSVLTATIO LV.

De teſtamentholographo.

ANDREAS teſtamento Claudium fratrem ſuum heredem inſtituit &
ſubſtituit Petrum alterum fratrem ſuum, & eidem Petro quædam le-
gata reliquit quæ & codicillis ad teſtamentum factis ampliauit. poſt a-
F liud teſtamentum fecit holographum. i. totum ſcriptum, ſubſcriptum
ſignatúmque manu ſigillóque ſuo, quo eundem Claudium heredem
inſtituit, Petro autem minus legauit quàm priore teſtamento & codi-
cillis, & quod ſe omni iure in eo cauit valere velle, nec tamen vllos te-
ſtes adhibuit in eo, etiamſi extrema parte teſtamenti ſcripſiſſet ſe adhibiturum. Petrus de-

ſiderat ſibi prꝑſtari legata ex priori teſtamento. Claudius conſtituit ea tantum deberi quę A
relicta ſunt ex poſteriore. Quæritur ex quo teſtamento legata peti poſſunt. Dicebam po-
ſterius teſtamentum cum imperfectum ſit, ſine dubio nullum eſſe. non rūpit igitur prius.
§. ex eo. Inſtit. quib. mo. teſt. inf. & licet verum ſit poſteriore teſtamento non iure facto rū-
pi prius iure perfectum, ſi in poſteriore ſint inſtituti qui ab inteſtato venire poſſunt. l. 2.
D. de iniuſt. rup. & irr. teſt. hoc tamen non aliter procedit quàm ſi poſteriori interuene-
rint quinque teſtes. l. hac conſultiſſima §. ſi quis autem: C. de teſtam. Nam ſiue poſterius
pro codicillo ſiue pro donatione cauſſa mortis acceperis in vtraque diſpoſitione exigun-
tur quinque teſtes l. vlt. C. de codicill. l. vlt. C. de donat. cauſ. mort. Ac præterea poſteriore
vnus tantum ex his inſtitutus eſt qui ab inteſtato venire poterant non etiam alter: adeo
vt conſtitui neceſſe ſit poſteriore teſtamento prius non eſſe ſublatum, maxime cum appa B
reat teſtatorem ad poſterius teſtes adhibere voluiſſe l. ſi quis eum. D. qui teſtam. fac. poſ.
qui & in nuda voluntate ſaltem tres exigerentur l. ſancimus. C. de teſtam. Ex his efficitur
Claudium rem ſi velit deducere ad cauſſam inteſtati, effecturum vt Petrus ex æquo he-
res ſit ab inteſtato, aut ſi hereditatem vindicet ex priore teſtamento, quam vtique non
poteſt vindicare ex poſteriore, & legatis obligari priori teſtamento relictis, quæ ſi ſoluere
detrectet, ex No. de hered. & falc. quaſi indigno hereditas auferenda eſt & transferenda
in fratrem qui ei ſubſtitutus eſt. Et quod dicitur in No. Valentiniani in holographo te-
ſtamento teſtes non eſſe neceſſarios l. 2. de teſtam. hoc ita verum eſt, niſi teſtator teſtium
præſentiā elegerit, quam vtique elegiſſe eum ex eo apparet quod ſigna teſtium quos poſt
nominatet ſe adhibiturum ſcripſerit. Et ita cum ea Nouella cauiſſet etiam ſine teſtibus C
valere teſtamentum holographum recte ſubiicit. Cum tamen teſtium præſentiam elegit
teſtator, legitimum numerum teſtium oportebit adhiberi. Etiam id contra Claudium
omnino facit quod non careat dolo qui propter compendium ex primo teſtamento in-
ſtitutionem valere velit & legata ex ſecundo non ex primo præſtare. arg. l. Iulianus D. ſi
quis om. cau. teſt. Et pro Petro quod eſt in l. ſi iure de leg. 3. ex poſteriore teſtamento im-
perfecto fideicommiſſa vel legata (vt promiſcue loquimur hodie) non deberi, quod ita
demum videtur teſtator à priore teſtamento recedere voluiſſe ſi poſterius valiturum
eſſet. Et infirmari legata nuda voluntate l. 3. §. vlt. de adim. leg. l. militis. §. penult. de milit.
teſtam. Sed ne nudam quidem voluntatem eſſe cui teſtes non ſint adhibiti quos adhibe-
re defunctus voluit. D

CONSVLTATIO LVI.

De adoptionibus & de nobilitate.

CVM quæreretur an ignobilis fieret nobilis ſi adoptaretur à nobili, & alij ad-
ſererent nobilem fieri, alij negarent, & plerique omnes hanc in rem abuterē-
tur iuris allegationibus, dicebam honorem & dignitatem ſeparandam eſſe à
condicione & ſtatu hominis vt l. falſa §. ſed ſi cui D. de condic. & demonſt. §.
quibus Inſt. de cap. deminut. Condicione autem alios eſſe ciues, alios peregri
nos. Adoptionem ex ciue peregrinum aut ex peregrino ciuem non facere. Imo nec ciui-
tatem mutare ſed adiicere, adeo vt adoptatus tam in patria ſua quàm in patria adoptato- E
ris munera ciuilia & honores obire cogatur. l. 7. C. de adopt. l. 1. l. ordine §. vlt. D. ad muni
cip. l. ciues. C. de incol. Rurſus condicione alios eſſe libertinos alios ingenuos. Adoptionē
ex ingenuo libertinum vel ex libertino ingenuum non facere. l. vlt. de ſtat. hom. l. vlt. de
adopt. Sane ingenuum à libertino adoptatum nuſquam inueni. Libertinus quandoque
adoptatur à patrono ipſo vel à patre naturali cauſſa probata. d. l. vlt. de adopt. l. 3. C. eodē.
& iura quidem ingenuitatis nanciſcitur in familia adoptatoris, ingenuus non fit l. ſcien-
dum de rit. nupt. Aliud eſſe habere honorem vel iura ingenuitatis, aliud ingenuum fieri.
l. 2. C. de iur. aur. ann. Solus princeps libertinum ingenuum facit natalibus reſtituendo,
quod & ipſum non poteſt facere inuito patrono l. vlt. de natal. reſtitu. ſicut nec ciuitate
eum Romana donare ſi latinus ſit, aut dedititiorum numero. vt ex epiſtolis Plinij conſtat F
quibus Harpocrati & propinquis Poſtumi Marini à Traiano ciuitatē Romanam petit.
Porro condicione alij ſunt ſerui, alij liberi. Et adoptio hodie ex ſeruo liberum facit. §. vlt.
de adopt. hoc fauor libertatis extorſit. nec enim hic fuit legitimus modus dandis liberta-
tibus, ſed vindicta, cenſus, teſtamentū & alij ſolemnes quidā. Alij ſunt præterea ſui iuris,

A alij alieni iuris & poteſtatis. Et ſane adoptio eum qui ſui iuris eſt, tedigit in poteſtatem fi-
lium ſcilicet alienum vel etiam filium ipſius adoptatoris emancipatum l.12. de adopt. vel
naturalem l.vlt.de adopt.l.vlt.de iis qui ſunt ſui vel al.iur.quod tamen hodie non obtinet
in naturali ſuſcepto ex concubinatu.l.legem.C.de nat.lib.No.74.& 89. Et ex vna familia
transfert in aliam, ex vno nomine transfert in aliud, ſcilicet alterius familiæ nomen l. qui
liberis.§.1.de bon.poſſ.ſec.tab. Atque ita adoptio gentem mutat, genus vero non mutat l.
1.§.cognationem, vnd.cogn. Eſt enim genus à natura, & ius naturæ immutabile. Secundũ
quod nobilem ex ignobile adoptio facit, ſi gentem ſpectas, cum & Ciceronem ſociaſſe ſe
Piſonum familiæ vt ſe nobilitaret Trebellius Pollio ſcribat in xix. Tyranno, non ſi genus
ſpectas niſi id agatur ſpecialiter adoptione facta apud principem arg.l.ſed ſi hoc §. patro-
B num de in ius voc. quia hæc nobilitas ducitur ex genere, vt galli dicũt, *la verge anoblit*, vel
ex beneficio ptincipis & conceſſione feudi cui & poſteri aliquot longa ſerie ſucceſſerint
incubuerintque, in quod certum eſt ex libris feudorum non ſuceedere adoptiuos. In-
uenta tantum & comparata in hoc adoptio eſt propriè vt filium faciat, non vt ciuem ex
peregrino, non vt ciuitatem mutet, non vt ingenuum vel liberum faciat, quanquam ho-
die admittamus per adoptionem liberum fieri, non vt nobilem. Et contra tamen ex no-
bili ignobilem pet adoptionem fieri, ex patricio plebeium ſua quemque ſponte conſtat
ex Orat. Ciceronis pro domo ſua. mutare genus ſuaſponte, cum & ex libeto ſe ſua ſponte
ſeruum facere poſſit. Ex matrimonio patricij generis mulier quoque vltrò ſi velit in ple-
bem tranſit, vt de Virginia Liuius ſcribit lib.x. niſi à principe dunata ſit ornamentis conîu
C gij nobilioris, quod veteres Impp. affinibus ſuis detuliſſe & his maxime quæ nobilitatos
maritos non habuerant ne innobilitatæ manerent, Lãpridius ſcribit in Heliogabalo. Ple-
beia autem genere mariti nobilitatur ex conſtitutione l.mulieres. C.de dignit. quæ citra
conſtitutionem illam non genere nobilitaretur ſed dignitate tantum augeretur, dignita-
tem enim ſeparo à generis & ſanguinis condicione, & aliter quàm de ea ſupra conſtitue-
rim, dico dignitatem per adoptionem acquiri vel augeri, ſed non etiam minui l. In omni
l.per adoptionem de adopt.l.7.de ſenator. vt ſi plebeius adoptatus ſit à ſenatore vel decu-
rione, eadem dignitare, prærogatiua & priuilegiis iiſdem fruitur quibus filius naturalis ſe-
natoris, quandiu in familia patris adoptiui manet. Atque ita particeps fit honoris paterni
eúmque honorem propagat in liberos ſuós l. liberos de ſenator. l. ex adoptiuo de adopt.
D Quod ſi ſenator vel ſenatoris filius adoptetur à plebeio non amittit dignitatem ſenatoris
vel ſenatoris filij d.l.per adoptionem.

CONSVLTATIO LVII.

De oblatione & depoſitione pecuniæ debitæ, & aliis articulis.

LVCIVS Titius creditor cui debebantur ſalis modij tot ex cauſſa emptionis,
pecuniam ſibi ſolui cauit pro ſale intra diem certum, & ſi nõ ſolueretur intra
eum diem ſalis ſibi petitionem integram fore præſtito venditori eo quo tum
pluris ſal foret quàm venditionis tempore. venditor intra cum diem abſente
creditore & creditore creditoris cui ſcilicet L. Titius illud nomen ceſſerat, ad
E domum ceſſionatij facti procuratoris in rem ſuam, offert pecuniam teſtibus præſentibus
& deponit apud Tabellionem, nec vlla tamen oblationis & depoſitionis habet acta quæ
proferat. poſt diem Ceſſionarius interpellat debitorem abſentem ad domum, deinde ab-
ſente ceſſionatio nec vllo domi procuratore relicto debitor rurſus offert eandem pecuniã
per filium Tabellionis iam mortui apud quem pecuniam depoſuerat. Et denuo reuerſus
ceſſionarius interpellato debitore per literas petiit ſibi ſortẽ ſolui, & id quod intereſt, de-
bitor ſe ſoluturum promittit. Sed litigat de æſtimatione eius quod intereſt. & ad extre-
mum à L. Titio pecunia debita ceſſionario eidémque creditori ſuo ſoluta, lis à ceſſionario
omnis tranſlata eſt ad L. Titiũ. Quæritur an debitor moram feciſſe videatur. Et puto o-
blationem & depoſitionem debitoris non rite factam videri, tum quod debuerit offerri
F pecunia abſente creditore non tabellione ſed iudice adito, ibique deponi vbi iudex depo
ni iuſſiſſet l.ſi creditrici l.acceptam C.de vſur. tum etiam quod importuno tẽpore obtu-
lerit & quaſi captato tempore abſentiæ creditoris vel ceſſionarij qui nullum domi procu
ratorem reliquerat. Exigitur enim in oblatione, temporis oportunitas l.ſi ſoluturus de ſo-
lut. Ac prætereà idem debitor poſtea conuentus vt ſolueret, conuentioni non paruit, vt

debuit l.debitor.D.de vſur. & vero reſcribendo ſe ſoluturum ſortem & id quod intereſt, ſatis fatetur ſe feciſſe moram oblationis ac depoſitionis deſenſionem omittẽs, quæ ſi nte facta eſſet eum procul dubio liberaret præſtatione eius quod intereſt & ſortis periculo omni l.j. in fi.de vſur.l.tutor pro pupillo in fi.de admin.tut.l.qui x. de ſol.l. ſtipulatus ſum Damam de verb.oblig. Ad hæc quærebatur ſi creditor vel ceſſionarius mandauerit creditori vt vel pecuniam vel ſalem exolueret, an videatur renunciaſſe cautioni quã integrã ſibi fore ſalis petitionem cauit ſi pecunia ad diem non ſolueretur. Et reſpondi non aliter ei renunciaſſe illum videri quàm ſi pecuniam aut pecuniæ partẽ acceperit vt in l. de lege §.vlt.de leg.commiſſ. & gloſſa in l.ſequenti. nec temere quacũque arrepta occaſione vel coniectura voluntatis adſi ngendas renũciationes eſſe l.naturaliter §.nihil commune. D. de acquir.poſſ.l.qui familiæ. D.fam.her.l.non vtique de excepr. Item quærebatur an vt probem non rite factam oblationem & depoſitionem iure allegare poſſim non fuiſſe eã redactam in literas,& reſpõdi in oblatione,teſtium præſentiam ſufficere l.ſi creditrici.C. de vſur. Et conſtitutionem regiam quę vult omnia negotia ex ſcripto tranſigi,ad contractus duntaxat pertinere non etiam ad oblationes & conſignationes pecuniarum debitarum. Idem reſpondi quærenti an iure tranſlata eſſet lis à ceſſionario in L.Titium,iure trãſlatam videri,quia proponitur L.Titius quod ceſſionario debebat ſoluiſſe l.quæ omnia §. vlt. & l.ſeq .D .de procur. ideoque nec ceſſionario eſſe fraudi iudicij tranſlationem,nec quod à ceſſionario lis inchoata fuerit ex eius perſona ducere quicquam debitorem poſſe quo magis ſe tueatur à ſalis præſtatione qui moram feciſſe in pecuniæ præſtatione, remque omnem longis fruſtrationibus traxiſſe manifeſtiſſimus eſt. Idem quærenti an ſaltem L.Titium ex lege contractus debitori perſoluere oporteret hyperocham. i. id quo tempore ſolutionis ſal pretioſior eſt quàm fuerit tempore emptionis, reſpondi legem contractus eſſe ſeruandam. nec tamen quod de ea implenda nihil ſententia iudicis comprehenſum fuerit, ideo minus ratam eſſe ſententiam, qua debitor ſalem ſoluere dãnatus eſt. Saluam enim eſſe reo petitionem hyperochæ ex lege contractus. Argum. l.vlt.C.quan.prouoc.non eſt nec. Item quæſitum eſt an ſit audiendus qui damnatus eſt præſtare ſalem, ſi per libellum petat æſtimari ſalem & offerat æſtimationem. Et reſpõdi non eſſe audiendũ, quia cũ de eo controuerteretur, pecunia an ſal præſtandus eſſet, iudex ita pronunciauit, ne reus excederet carcere antequam ſalem ipſum pręſtitiſſet. nec defungi quemquã poſſe ſolutione æſtimationis qui præciſe rem ipſam dare debeat niſi iuſtam cauſam adferat cur vtique rem ipſam pręſtare non poſſit.l.vlt.C.de fid.lib.l.ſi dominus §.qui confitetur & §. ſeq.de leg.1.§.perficiuntur Inſtitu. de donat. nec obſtare cõſtitutionem regiam de fructibus æſtimandis quoniam ſales qui petiti ſunt pro re principali accipiuntur, nec ſunt acceſſionis vice, vt fundi fructus. Quin & fructus omnes ſi petiti intelliguntur pro corpore haberi principaliter in iudicium deducto nõ pro acceſſione, adeo vt & eorum vſuræ veniant officio iudicis, quæ non venirent ſi acceſſionis locum obtinerent l.heredi. §. vlt. de perit.hered. Poſtremo quæſitum eſt an ſi L.Titius poſt rem iudicatam cũ aduerſario non dum carcere liberato tranſegerit non teneatur aduerſarius ex ea tranſactione, ſi carceris tædio antequam tranſigeret ſeorſim proteſtatus ſit ſe non ex animo tranſacturum. Et dixi hoc iure nos vti, vt eum releuet proteſtatio ex Accurſij ſententia in l.qui in aliena §. vlt.de acquir.hered. Et hoc amplius poſt rem iudicatam à qua appellari non poteſt, pactum niſi donationis cauſa interponatur & inſinuetur, ſeruari non oportere l. & poſt rem l.poſt rem de tranſact.

CONSVLTATIO LVIII.

An ſubſtitui poſſit filio in bonis quæ ex donatione capit facta in nuptiis contrahendis inter patrem & matrem.

Tabulis nuptialibus donauit vir bona quædam vni ex filiis qui ex eo matrimonio naſceretur, quem ipſe eligeret, & ſuſceptis liberis moriens teſtamẽto maiorem natu heredẽ inſtituit, eique per fideicõmiſſum ſubſtituit alterũ filiũ. Dubitatur de fideicõmiſſo an valeat, quod inſtitutus filius pro electo habeatur l.ſi quis priotis §. certum C.de ſec.nu.l.vnũ ex familia §.ſi duos.de leg.2. Et electo tabulis nuptialibus donatũ videatur inter viuos. Non poſſit autem à donatario inter viuos fideicommiſſum

A cõmiſſum relinqui l.cum quis decedẽs §.pater. de legat.3.quia eorũ tantũ fidei cõmittere
quis poteſt ad quos morte eius peruenit aliquid l.1.§.pe.de leg.3. Dicebã nõ eſſe donatio-
nẽ inter viuos quæ facta eſt ei qui in rebus humanis nondũ eſſet:& quãuis filio nondũ cõ-
cepto, donari poſſit exẽplo inſtitutionis l.placet D.de lib.& poſt.tamen effectũ donatio nõ
habet antequam naſcatur & eligatur filius vel, vt proponitur, heres inſtituatur à patre.
Quæ electio vel inſtitutio cum vires accipiat ex morte patris, conſequens eſt rectè ab eo
fideicõmiſſum relinqui, ſicut ſi viuus maritus donauerit vxori, quia ex S.C.donatio con-
firmatur morte mariti l. 1. §. 1. de dot. prælеg. ideo comparatur fideicommiſſo, & ex ea
deducitur Falcidia l.cum hic ſtatus §.1. de donat. int. vir. & vxor. l.12. C. ad leg. Fal. Et
etiam ſi nihil prętеrea morte mariti ceperit vxor, eius fidei committi poteſt vt res dona-
B tas alteri reſtituat l.ſequens. de leg.2. Igitur & in propoſito caſu donatio comfirmata te-
ſtamẽto & morte patris, fideicommiſſaria ſubſtitutione onerari poteſt. Idem hoc argu-
mento comprobari poteſt quod reuocari & adimi poteſt l. quidam teſtamento §. vlt.
de leg.1.potuit autem electo pater adimere bona quę in eum contulit titulo inſtitutionis,
mutato teſtamento & altero filio herede ſcripto. Ergo & per fideicommiſſum eadem fi-
lio bona adimere potuit. nec ſanè alia ratione à legitimo herede fideicommiſſum relin-
qui poteſt, quàm quod facto teſtamẽto defunctus ei potuerit adimere bona l.conficiun-
tur D. de iu. cod. Denique frater fratri ſubſtitutus per fideicommiſſum in ſpecie propo-
ſita, deductis quartis in cetera omnia bona veniet quæ ad fratrem maiorem natu ex in-
ſtitutione peruenerunt. Reliquis autem fratribus legitimam portionem deberi ex vni-
C uerſitate bonorum quæ morientis fuerint, in comperto eſt.

CONSVLTATIO LIX.

De conuentione aduerſa iuri publico & præſcriptionibus.

CVM conueniſſet inter fratrem maiorem natu & minorem vt quintam portio-
nem quæ ex more regionis debetur minori natu æſtimatam C C. aureis mi-
nor natu teneret, haberet, poſſideret, quoad maior natu oblata æſtimatione
C C. eam portionem ab eo redimeret, quod & cauit ſibi poſteriſq; ſuis licere
cum eis videretur, & quęreretur an valeret ea conuentio, dixi non valere conuentionem
quæ expugnat ius publicum, & portiones quæ legibus aut moribus deferũtur nulla cau-
D tione onerari poſſe l. ſi patronus in prin. D.de donat. quod obtinuit etiam in Falcidia de-
bita heredi extraneo ante Conſtitutionem Iuſtiniani l. vlt.C.ad leg.Fal. ad quam infle-
xa videtur à Triboniano altera pars d.l.ſi patronus. Et rurſus ſi valet ea conuentio, cum
quæreretur, an ius redimendi portionem quintam excluderetur præſcriptione C. anno-
rum, dixi excludi etiam præſcriptione xxx. annorum. huic enim peremptoriæ præſcri-
ptioni & patronæ humani generis, vt Caſsiodorus ait, ſubiici actiones iuraque omnia,
& quę leges quiue mores præſcriptionẽ tollunt, non intelligunt præſcriptionẽ xxx.an.
vt l. 1. C. de bo. mat. & aliis pleriſque, ac multo minus C. aureorum, cum & quę legi-
bus dicuntur actiones perpetuò cõpetere aut eſſe perpetuæ finiantur annis xxx. quam
E ſententiam memini Andream Tiraquellum in ſuis libris ſuis argumentis quantum po-
teſt ſuo more confirmare. & præterea quam legem eſſe in Belgico narrat qui me con-
ſulit ne ius retractus tẽpore perimatur, id de eo iure eſt quod lege cõpetit agnatis, non de
eo quod ex conuẽtione venit, nec in illo quoq; puto Belgicam legẽ cõprehẽdere immen-
ſum tẽpus, puta C.annorum. Et quod in cõuentione adiectũ eſt, Cum videbitur, ea verba
dico eſſe accipienda pro viri boni arbitrio l. fideicommiſſaria 3.§.1. D. de fid. lib. qui vtiq;
non admitteret poſt C.annos offerentem cc.aureos pro ſupradicta portione quinta, quę
hodie, vt ille narrat, æſtimatur D C.

CONSVLTATIO LX.

F *De perſecutione portionis debitæ liberis.*

QVÆREBATVR an perpetua eſſet perſecutio portionis debitæ liberis tam ciuili
quàm naturali iure, vel potiùs debitæ naturali iure, vt ait No.1. κατ' φύσιν & taxa-
tę ciuili iure vel lege Glicia. Dicebam non eſſe eius pactionis proditam ſpecia-
lem perſecutionem, ſed hoc tantùm liberis exheredatis vel quibus minus legi-

tima portione relictum eſt datum, vt agant de inofficioſo teſtamento patris, quæ actio A
quinquennio finitur l.contra.l.ſi quis filium.§.vlt. C. de inoffic. teſt.l.2.C.in quib.cau.in
int.reſt. non eſt nec. & iure nouo quibus minus legitima relictum eſt, vt his competat a-
ctio ſupplementi.l.omnimodo.l.ſi quando.§.illud §.& generaliter.l.pen. C.de inoffi.teſt.
quæ cùm ſucceſſerit in locum quinquennalis actionis.i.querelę inofficioſi teſtamenti,&
eam arbitror eodem tempore eſſe concludendam.& ita Bartolus quoque ſcribit. nam &
olim vt dixi, cui minus portione debita relictum eſſet, dabatur querela inofficioſi teſta-
menti. Et ita datur liberis querela inofficioſæ donationis,non tantùm reuocandæ ſed &
ſupplendæ legitimę portionis cauſa,intra quinquennium tantùm.l.vlt.C.de inoffic.don.
& ad exemplum eius querela inofficioſæ dotis.Liberis autem præteritis quæ datur bono.
poſſeſſio contra tab. annua eſt. Neque alias actiones inuenio datas liberis legitimæ por- B
tionis aut per cauſam eius aſſis perſequendi gratia, Sic igitur ſtatuo nullas eo nomine a-
ctiones eſſe perpetuas. Nam ius dicendi teſtamentum nullum quod comperit liberis ſuis
præteritis,non eſt actio,ſed ipſo iure quod eſt nullum, & perpetuò eſt nullum. Et ſi quid
forte pater vendiderit in fraudem filij quominus portio debita ad eum perueniret, filio
perſequendæ ſuæ portionis in emptorem quaſi Fabiana vel Caluiſiana actio non compe
tit: quia iniquum eſt patri vt ſit impedimento filius,præterquam ſi bona ſua donet effu-
ſè,nec alienet & adminiſtret ea liberè, vt è contrario non eſt æquum filium emãcipatum
impediri à patre.l.2.D.ſi à par.manu.fuer.& quia non eſt honeſtum coargui fraudem pa-
tris ne poſt mortem quidem,cui tam mortuo quàm viuo debetur reuerentia l. apud §.ad
uerſus.D.de do.exc. Et alia eſt ratio impuberis adrogati cui datur quaſi Fabiana vel Cal- C
uiſiana ſi quid adrogator fecerit quominus quarta Antoniana ad eũ perueniret. l.vlt.D.
ſi quid in fraud.pat.quia defunctum patrem adoptiuum non eadem memoria colere de-
bet qua naturalem, cùm neque viuum niſi tandiu quandiu durat adoptio & iure pote-
ſtatis magis quàm debito honoris.l.adoptiuum D.de in ius voc.& ſeruemus hoc quoque
ſoli impuberi adrogato,non puberi datum eſſe.Quod ſi filio vtilis Fabiana vel Caluiſia-
na competeret in portionem legitimam faterer fore perpetuam,exemplo patroni.l.3.§.1.
D. ſi quid in fraud.pat. cui propriè in portionem legibus debitam competit actio Fabia-
na vel Caluiſiana aduerſus eum cui libertus alienauit in fraudem patroni,non filio ſi alie
nauerit pater, non patri manumiſſori ſi alienauerit filius.d.l.2. Dico, patri manumiſſori,
quia non omnis manumiſſio libertinum facit. Quæ fit à domino libertum facit, & non D
eſt iniquum libertino homini non eſſe liberam rerum ſuarum alienationem,qui penè ha
betur pro ſeruo,& eſt Stoicis δοῦλος non tamen οἰκέτης, vt ex Chryſippo Athenæus refert
& non iure quidem & mancipio ſeruus,ſed obſeruantia,cultu, officio,operis, donis,mu-
neribus, obſequio, portione legitima, quæ omnia patronis debentur. Quæ vero manu-
miſſio ſit à patre filij ingenui condicionem non mutat, & iniquum eſt ingenuo homini
non eſſe liberam rerum ſuarum alienationem d.l.2. qui nec vt libertus ex iureiurando pa
tri operas officiales debet l.pen.D.de obſeq.par.præſt. Fateor etiam filio heredi inſtituto
ex aſſe, Falcidiæ retentionem competere perpetuam petito legato poſt longum tempus
l.legis Falcidiæ 58.l.pen.§.vlt.D.ad leg. Fal.& ſoluto legato,condicionem incerti,ſi id ſol
uerit per errorem,& ſimiliter inſtituto ex parte Falcidiæ eius partis non etiam ſi legitimę E
portioni eius partis Falcidia non ſufficiat eius ſupplendæ actionem vllam eſſe perpe-
tuam.

FINIS.

IACOBI CVIACII
I. C. OPERVM
TOMVS SECVNDVS.

In quo hæc continentur,

Paratitla in libros quinquaginta Digeſtorum.

Commentaria in eorumdem Titulos qui ſequuntur.

De pactis.
De tranſactionibus.
De in integr.
Quod met.
De dolo.
De minorib.
De excuſat.
Qui teſtamenta.
De liberis.
De iniuſto.
De his quæ.
De vſucp.
Pro emptore.
Pro herede.
Pro donato.
Pro derelicto.
Pro dote.
Pro ſuo.
De verb. oblig.

* * *

PARISIIS.

Apud Sebaſtianum Niuellium, ſub Ciconiis, via Iacobæa.

M. D. LXXVII.

CVM PRIVILEGIO.

IACOBVS CVIACIVS GREGORIO LOMELLINO PATRICIO GENVENSI, S.

SAEPENVMERO *mirari mihi contigit, atque etiam ſtomachari, Doctiſsime Gregori, quod cùm ad titulos Digeſtorum monita tantùm quædàm breuia, quæ Paratitla vocat, Iuſtinianus edi permiſerit, commentarios deſtrictè vetuerit, exiſtant tamen innumeri, qui in id ſolùm incumbant quod is vetuit, permiſſo qui vtatur nullus, quanquam de commentariis facilè accipio excuſationem, non fuiſſe cur Iuſtiniani ætate his impenderetur opera, qua ius cùm eſſet omne clarius, & poſitum in vſu cotidiano, periculum erat ne ei potius tenebras obducerẽt longiores commẽtariorum diſputationes. Verùm à Iuſtiniano mox quia iacuit in Occidente potiſsimùm diu ius omne in occulto, quoad Lothario* II. *Imperatore abhinc annis ſuprà* CCCC. *in vſum communem rediit, nobis fuiſſe neceſſe iuri antiquo, & longa deſuetudine corrupto obſcuratóque ex commentariis lumen fœnerare, non ſufficiente eo quod ab illo tempore attulerant Summarum vel Gloſſarum auctores primi. hi cauerant maximè ne ab Iuſtiniani edicto migrare viderentur, editis primùm Summis, quas habuêre pro paratitlis, deinde etiam gloſsis, pro ea quam idem Iuſtinianus κατὰ πόδα interpretationem appellat. nam ſi præter Paratitla etiam Græca lingua κατὰ πόδα fieri interpretationem Iuſtinianus permitteret, cur non ſibi liceret etiam audere Latina quod ille permitteret Græca, exiſtimarunt non eſſe cauſam, breuiter ſcilicet & aptè nec pluribus multò verbis quàm legis ipſæ ſcriptæ forẽt, eæ enim ſunt propriè gloſſæ, eæ κατὰ πόδα interpretationes. Sed hæc cùm non explerent obtuſiora ingenia, nec ſatis ius illuſtrare viderentur, ſuperuenêre alij qui non mutato nomine gloſſas auctiores redderent quàm pateretur ipſum gloſſarum nomen, atque ita paulatim gloſſæ factæ grauidæ quæſierunt ſibi liberos, ingentes, immanes, inſanos commentarios. qua de re ſola nihil equidem queror, ſed ſi quo modo Iuſtinianus noluit, tandem ſcripſimus, malè morigeri, cogente obſcuritate, vt dicimus, quæ tamen profectò eſſet etiam hodie parua ſi non eſſet noſtra in laborando diligentia parua, hoc me malè habet quod non ſcribamus etiam quo modo is ſuaſit nobis ſcribendum eſſe. nam quotus quiſque eſt qui vel Paratitla, vel κατὰ πόδα ſcripſerit benè? nec enim ſcribit benè niſi qui Papiniani, Vlpiani, Scæuolæ, Pauli, Iuliani ſcribit more. & hoc verò more commentarios aliquis fortè, paratitla nullus. Summas nominent vel Titulorum expoſitiones, vel illud ipſum*

Paratitulorum vel ſi quod aliud eſt ſpecioſius nomen vſurpent. rectè iudicas, Doctiſſime Gregori, qui hæc longè recedere arbitraris à Paratitulorũ lege modoq́;. Opus hoc eſſe docti Iuriſcõſulti. difficile igitur ac penè impoßibile. vix enim ſingulas ætates ſingulos Iuriſconſultos ferre. me contribuere ad vtrumq; aliquid poſſe, qui κατὰ πόδα interpretationem latinam paratam habeo, vt ſæpè audiiſti de me, ſi modò princeps aliquis expoliẽdæ eius otium mihi faceret ne intermiſſione publicarum recitationum quidquã rei meæ incommodaretur, & cui ſit in promptu κατὰ πόδα, & Paratitla eſſe multò magis. prudenter quod non me vtrumque poſſe præſtare, ſed conferre aliquid in vtrumq;. abſit enim vt illud vel agnoſcam ſi quis tribuat vel adrogẽ vltrò mihi inſolentius quod eſt maximi & perfectiſſimi Iuriſconſulti, abſit etiam vt Deo Opt. Max. laudem debitam non tribuam hoc homini nulli rei nullarum virium, nullius per ſe ſibi facultatis conſcio quod mihi benefecit beneficium non agnoſcens vt poſſim ſiue hoc ſiue illo genere malim nonnihil conferre in puram & ſynceram iuris ciuilis enarrationem. Sed niſi ad κατὰ πόδα animos fecerit princeps aliquis, vix ea mihi vnquam elabetur opera. Ad Paratitla auctorem, ducem, hortatorem neq; poſco alium, neq; poſſim quàm te habere meliorem, qui vnus mihi ſemper ex Italis quos noui viſus es ingenium poßidere nobilius, & iuris ac philoſophiæ ſcientia veriſſima longè ceteris excellere omnibus quos mihi noſſe contigit quamdiu in Italia eſſe licuit per meos mores. Fœcundam eſſe Italiam doctiſſimis Iuriſcõſultis haudquaquam abnuo. Sed accidit mihi infeliciter quod in neminem eorum inciderim, & feliciter quod inciderim in te ſolùm, qui ita cum natura & iudicio mirabili tum arte atq; artificio etiam eo quod ex liberalibus ſtudiis tibi comparaſti iuris ſcientia inſtructus & ornatus es vt qui te ſuperet in Italia vix putem ſupereſſe alium quemquam. nam ex his quos offendi, ne quid diſſimulem, alius docendo & diſputando mihi viſus eſt planè delirare, maiore licet faſtu, cõuentu atq; mercede, alius ſermonem iuſq; longè alienum ab eo in quo verſari ſe profitebatur in medium producere, alius ne intelligere quidem quid ageret quídve loqueretur miſer, alius è ſolio oculis ab ſcripto nunquam dimotis deblacterare conſiliorum multa milia in re quæ vno verbo explicari potuiſſet, quæve explicatione vel comprobatione indigebat nulla, & nihil aliud tamen per horam agere, alius iuris vna parte ſapere, quàm ex veris Iuriſconſultis corraſerat vel corrogauerat, ceteris planè deſipere. & in nullo probitatẽ Iuriſcõſulto dignam, quæ tamẽ eſt omnis ſapientiæ caput, in omnibus quæſtus cupiditatẽ ambitionem ſummam ſiue honoris ſiue ineſcandorum auditorum non ſolùm vt frequentibus decantent, quibus neq; doctiores neq; meliores eos reddant, ſed verò etiam vt benè comitati per plateas & vicos ducantur & reducantur. tu vnus ab his àbhorrens maximè, mihi viſus es coniunctam cum ſumma animi integritate veram & non ſimulatam ſapientiam adeptus, nec ſpatiorum vnquam obliuiſcar quæ fecimus, ſimul quandoq; per tres aut quatuor horas in difficillimas quaſq; iuris quæſtiones diligẽter inquirentes. hæc ſpatia me in admirationem & obſeruantiam tui perduxerunt. hæc me tibi deuinxerunt vinculo ſempiterno. & ſi quæ ſors cecidit mihi, feliciora auſpicia quibus tu natus es noluiſſent eandem in te ſubire, ſi vt dicã apertius, idem quod fungor docendi munus te fungi permiſiſſent, nõ intereſſes iã amplius recitationibus meis, vt ſoles, ſed ego vt iuſtius ita libentius intereſſem tuis. Vnum habeo quem poſſim pari laude adficere Germanum, Ioannem Haſtenum Iuliacenſem, in quo tanta elucet probitas animi, tanta peritia iuris, vt eo loquente mihi ſæpè viſum fuerit Biturigis cùm mihi adeſſet

pro

ſua humanitate frequens, parum aut certè nihil me in iure ciuili profeciſſe. ita ſæpè iniecit mihi pudorem aliter ſentienti quàm ipſe vellet, ita ſæpè admirabilem mihi eruditionem oſtentauit ſuam. Dicam deinceps niſi accedant alij, vnum me noſſe Germanũ Iuriſconſultũ, eximiæ ſcilicet & ſpectatæ eruditionis, Ioannẽ Haſtenũ, vnum Italũ Gregorium Lomellinũ, nobilẽ & patriciũ vtrumq;. Ne mirere igitur aut ne miretur iam quiſquã alius, cur tuo nomini Paratitla inſcribere voluerim, Doctiſſime & nobiliſſime Gregori. cui enim poſſim iure meliore? cui magis è re mea? nã accedet de tuo nomine huic operi honoris multò plus quàm ipſi de opere meo. Nõ ego is ſum qui blandiri cuiquam natura poſſim. Quem colo, quem laudo, cui lucubrationes dedico meas, eum oportet opinione mea omnem honorem & cultum inſigniter promereri. Sed ne ignores quid ego hiſce Paratitlis præſtiterim, vel ne ignorent potius alij (nam id tu ſatis ſtatim per te cognoſces) eam ego in his ſcribẽdis artem adhibui vt nihil ex eis adſequi poſſit niſi qui ea perlegerit tota, ſuppreſſi ſuperuacua, ne deſiderarẽtur neceſſaria magnopere caui, idem mihi faciendum eſſe perſuadens quod oratori, quem Poeta ait ſupprimere quæ ruſticus edit ineptus. Quid quoq; titulo contineretur, qui cuiuſq; ſenſus eſſet, quæ ſcriptura caſtior diligenter explicaui, etiam ſi quid contineretur planè aut plenè ſcriptura non efferret titulo ſubiecta. aperui enim retruſa & abdita pleraq;. quo enim nobis ars & vſus, niſi vel adhibita cogitatione attentiſſima eruant, quæ non potuêre omnia literis exprimi? Etiam ius definitionibus auxi permultis, quarum homines noſtri erant indigentiſſimi, adeoq; artis ſuæ malè compotes vt neſcirẽt definire quid quæq; res eſſet quam tractandam ſuſceperant, imò hærerent nonnunquam annum integrum in definitione puta ſubſtitutionis, ſeruitutis, vel qua alia exquirẽda necquidquam. quod imperitiam illorum arguebat maximã. perito enim facile eſt ſtatim vnius rei non vnam tantùm, ſed complures edere definitiones & omnes ex arte confectas, mihi quidẽ certè neq; perito, neq; imperito non fuit facile, non fuit etiam difficile. Peritiſſimus Galenus paulò audacius, ἐξεπίτηδες ἐχρησάμην πολλοῖς ὀνόμασι, αὐτὸ τοῦτ' ἐνδείκνυσθαι βουλόμενος, ὡς ἔνεστι παμπόλλοις ὁρισμοὺς ποιεῖν ἑνὸς πράγματος ἐν ταῖς φωναῖς μόνον οὐκ ἐν τοῖς νοήμασι διαφέροντας. *& ego quoq; forſitan nimis audenter qui quas veteres iuris auctores nobis reliquêre perfectiſſimas, eis etiam adiunxerim meas. Ad hæc porrò continuationi titulorum (ſic enim vulgò appellatur quæ Græcis eſt* συνέχεια*) vt cõgrua vbiq; & cõſentanea ac veluti perpetua ſerie conſtans conſtaret ratio adlaboraui plurimùm, atq; interim quantum in me fuit principia iuris patefeci omnia, aut ſanè præcipua: cuius opera mea nullã aliam mihi mercedem expoſco quàm vt tibi ſit gratiſſima, iuris autem ſtudioſis vtiliſſima. Non probabunt eam ſat ſcio aut rictu oris aliquo etiam ſi non interioribus ſenſibus ſe non probare diſſimulabunt multi. Sed mei pluma non intereſt, dum tu probaueris modo. Non poterunt rurſus ne dociles & beneuoli quidem qui erunt omnes intelligere omnia ſtatim. Sed quid ego curem, vt potui, vt debui officio meo perfunctus, & tenente te omnia proinde atq; ego qui ſcripſi ipſe ſimul ac ceteris qui ad virtutem & facultatem animi tuam propius accedunt. &, vt paucis verum ſtringam, cadit in hunc libellum rectè illud Terentiani Mauri,*

Pro captu lectoris habent ſua fata libelli.

Vale. Valentiæ Cauarum II. *Id. Auguſt.* M. D. LXIX.

INDEX TITVLORVM PER LITERAS.

A

DE Abigeis. 84
De Acceptilatione. 80
De Accuſationibus & inſcriptionibus. 86
De Actione rerum amotarum. 36
De Actionibus empti & venditi. 28
De Ademptione libertatis. 65
Ad exhibendum. 16
De Adimendis vel transferendis legatis vel fideicommiſſis. 50
Ad legem aquiliam. 15
Ad legem Corneliam de ſicariis & veneficiis. 88
Ad legem Falcidiam. 52
Ad legem Iuliam de adulteriis coercendis. 87
Ad legem Iuliam de vi priuata. ibid.
Ad legem Iuliam de vi publica. ibid.
Ad legem Iuliam maieſtatis. ibid.
Ad legem Iuliam peculatus & de ſacrilegiis & de reſiduis. 89
De Adminiſtratione & periculo tutorum & curatorum qui geſſerint, vel non: & de agentibus vel conueniendis vno vel pluribus. 39
De Adminiſtratione rerum ad ciuitates pertinentium. 97
Ad municipalem & de incolis. 95
De Adoptionibus & emancipationibus & aliis modis quibus poteſtas ſoluitur. 2
De Adquirenda vel amittenda poſſeſſione. 67
De Adquirenda vel omitenda hereditate. 45
De Adquirendo rerum dominio. 67
Ad.S.C.Tertyllianum & Orphitianum. 60
Ad S.C.Trebellianum. 53
Ad S.C.Turpillianum & de abolitionibus criminum. 89
Ad S.C.Velleianum. 25
De Adſignandis libertis. 58
De Aedilicio & redhibitione & quanti minoris. 30
De Aeſtimatoria. 28
De Agnoſcendis & alendis liberis, vel parentibus, patronis, vel libertis. 36
De Albo ſcribendo. 96
De Aleatoribus. 18
De Alienatione iudicij mutandi cauſa facta. 10
De Alimentis vel cibariis legatis. 50
De Annuis legatis & fideicommiſſis. 48
An per alium cauſæ appellationum reddi poſſunt. 93
De Appellationibus & relationibus. 91
De Appellationibus recipiendis vel non. 92
Apud eum à quo appellatur aliam cauſam agere compellendum. 94
De Aqua cottidiana & æſtiua. 74
De Aqua & aquæ pluuiæ arcendæ. 62
A quibus appellari non licet. 92
De Arboribus cædendis. 75
Arborum furtim cæſarum. 83
De Auctoritate & conſenſu tutorum & curatorum. 39
De Auro, argento, mundo, ornamentis vnguẽtis, veſte, vel veſtimentis, & ſtatuis legatis. 50

B

DE Bonis damnatorum. 90
De Bonis eorum qui ante ſententiam vel mortem ſibi cõſciuerunt, vel accuſatorẽ corruperunt. 90
De Bonis libertorum. 57
De Bonorum poſſeſſione contra tabulas. 55
De Bonorum poſſeſſione ex teſtamento militis. 57
De Bonorum poſſeſſione furioſo, infanti, muto, ſurdo, cæco competente. 55

De

De Bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas. 56
De Bonorum poſſeſſionibus. 54

C

DE Cadaueribus punitorum. 91
De Calumniatoribus. 9
De Capite minutis. 10
De Captiuis & de poſtliminio & de redemptis ab hoſtibus. 94
De Carboniano edicto. 56
De Caſtrenſi peculio. 95
De Cenſibus. 98
De Ceſſione bonorum. 69
De Cloacis. 74
De Collatione bonorum. 55
de Collatione dotis. 56
de Collegiis & corporibus. 86
de Colluſione detegenda. 66
Commodati vel contra. 21
Communia prædiorum tam vrbanorum quam ruſticorum. 14
Communi diuidundo. 16
de Conpenſationibus. 25
de Concubinis. 37
de Concuſſione. 84
de Condicionibus & demonſtrationibus & cauſis & modu eorum quæ in teſtamẽto ſcribuntur. 52
de Condicionibus inſtitutionum. 45
de Condictione cauſa data cauſa non ſecuta. 20
de Condictione ex lege. ibid.
de Condictione furtiua. ibid.
de Condictione indebiti. ibid.
de Condictione ob turpem vel iniuſtam cauſam. ibid.
de Condictione ſine cauſa, ibid.
de Condictione triticaria. 21
de Confeſſis. 69
de Confirmando tutore vel curatore. 38
de Coniungendis cum emancipato liberis eius. 56
de Conſtitutionibus principum. 2
de Contrahẽda emptione, & de pactis inter emptorem & venditorem compoſitis, & quæ res venire non poſſunt. 26
de Contraria tutelæ & vtili actione. 47
de Curatore bonis dando. 70
de Curatoribus furioſo & aliis extra minores dandis. 42
de Cuſtodia & exhibitione reorum. 87

D

DE Damno infecto & de ſuggrũdis & protectionibus. 62
de Decretis ab ordine faciendis. 97
de Decurionibus & filiis eorum. 95
Depoſiti vel contra. 25
de Diſtractione pignorum & hypothecarum. 30
de Diuerſis temporalibus præſcriptionibus & de acceſſionibus poſſeſſionum. 77
de Diuerſis regulis iuris antiqui. 99
de Diuiſione rerum & qualitate. 3
de Diuortiis, & repudiis. 35
de Doli mali & metus exceptione. 78
de Dolo malo. 9
de Donationibus. 63
de Donationibus inter virum & vxorem 35
de Dote prælegata. 49
de Duobus reis conſtituendis. 79

E

DE Edendo. 7
de Effractoribus & expilatoribus. 85
de Eo per quem factum erit quominus quis in iudicio ſiſtat. 7
de Eo qui pro tutore pró ve curatore negotia geſſit. 41
de Eo quod certo loco dari oportet. 21
de Euictionibus & duplæ ſtipulatione. 31
Eum qui appellauerit in prouincia defendi. 93
de Exceptione rei iudicatæ. 77
de Exceptione rei venditæ & traditæ. 32
de Exceptionibus præſcriptionibus & præiudiciis. 77
de Excuſationibus. 40
de Exercitoria actione. 22
Expilatæ hereditatis. 85
Ex quibus cauſis maiores XXV. annis in integrum reſtituãtur. 10
de Extraordinariis criminibus. 84

F

FAmiliæ erciſcundæ. 16
De Feriis & dilationibus & diuerſis temporibus. 7
De Fideicommiſſariis libertatibus. 65
De Fideicommiſſaria hereditatis petitione. 12
De Fideiuſſoribus & mandatoribus. 79
De Fideiuſſoribus & nominatoribus & heredibus tutorum & curatorum. 41
De Fide inſtrumentorum & amiſſione eorum. 33
Finium regundorum. 16

De Fluminibus ne quid in flumine publico ripáve eius fiat, quominus nauigetur. 72
De Fonte. 74
De Fugitiuis. 18
De Fundo dotali. 34
De Furibus balneariis. 85
De Furtis. 82
Furti aduerſus nautas, caupones ſtabularios. 83

G

DE Glande legenda. 75
De Gradibus & adfinibus, & nominibus eorum. 59

H

DE Heredibus inſtituendis. 44
De Hereditate vel actione vendita. 27
De Hereditatis petitione. 11
De His quæ in teſtamento delentur, inducuntur vel inſcribuntur. 44
De His quæ pœnæ cauſa relinquuntur. 51
De His quæ pro non ſcriptis habentur. ibi.
De His quæ vt indignis auferuntur. 52
De His qui effuderint vel deiecerint. 15
De His qui notantur infamia. 8
De His qui ſui vel alieni iuris ſunt. 2
De Homine libero exhibendo. 76

I

DE impenſis in res dotales factis. 35
De Incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata. 83
De In diem addictione. 27
De In integrum reſtitutionibus. 9
De Iniuriis & famoſis libellis. 84
De Iniuſto rupto, irrito facto teſtamento 43
De In ius vocando. 6
In ius vocati vt eant, aut ſatis vel cautum dent. 6
De In litem iurando. 19
De Inofficioſo teſtamento. 11
In quibus cauſis pignus vel hypotheca tacite contrahitur. 29
De In rem verſo. 25
De Inſpiciendo ventre, cuſtodiendoque partu. 36
De Inſtitoria actione. 23
De Inſtructo vel Inſtrumento legato. 49
De Interdictis & relegatis & deportatis. 90
De Interdictis ſiue extraordinariis actionibus quæ pro his competunt. 70
De Interrogationibus in iure faciendis, & interrogatoriis actionibus. 17
De Itinere actuque priuato. 74
Iudicatum ſolui. 81
De Iudiciis & vbi quiſque agere vel conueniri debeat. 11
De Iure aureorum annulorum. 65
De Iure codicillorum. 46
De Iure deliberandi. 45
De Iure dotium. 34
De Iure fiſci. 94
De Iure immunitatis. 96
De Iureiurando ſiue voluntario, ſiue neceſſario, ſiue iudiciali. 19
De Iure patronatus. 57
De Iuriſdictione. 5
De Iuris & facti ignorantia. 33
De Iuſtitia & iure. 1

L

DE Legationibus. 96
De Legatis & fideicommiſſis. lib. 1. 47
De Legatis & fideicommiſſis lib. 2. 48
De Legatis & fideicommiſſis. lib. 3. 48
De Legatis præſtandis contra tabulas bonorum poſſeſſione petita. 55
De Lege commiſſoria. 27
De Lege Cornelia de falſis & de S. C. Liboniano. 88
De Lege fabia de plagiariis. 89
De Lege Iulia ambitus. ib.
De Lege Iulia de annona. 88
De Lege Iulia repetundarum. ib.
De Lege Pompeia de parricidiis. ib.
De Lege Rodia de iactu. 22
De Legibus. S. que cc. & longa conſuetudine. 2
De Legitimis tutoribus. 38
De Libellis dimiſſoriis qui apoſtoli dicuntur. 93
De Liberali cauſa. 66
De Liberatione legata. 50
De Liberis & poſtumis heredibus inſtituendis vel exheredandis. 43
De Liberis exhibendis item ducendis. 76
De Libertis vniuerſitatum. 58
De Litigioſis 78
Locati conducti. 28
De Locis & itineribus publicis. 71
De Loco publico fruendo. 72

M

DE Magiſtratibus conueniendis. 42
Mandati vel contra. 26

De Manumiſſionibus. 64
De manumiſſionibus quæ ſeruis ad vniuerſitatem pertinentibus imponuntur. ibid.
De Manumiſſis teſtamento. 64
De Manumiſſis vindicta. 64
De Migrando. 76
De Minoribus x x v. annis. 10
De Mortis cauſa donationibus & capionibus. 64
De Mortuo inferendo & ſepulchro ædificando. 18
De Muneribus & honoribus. 96

N

DE Natalibus reſtituendis. 66
Nautæ, caupones, ſtabularij vt recepta reſtituant. 10
De Nautico fœnore. 32
Ne de ſtatu defunctorum poſt quiquennium quæratur. 66
De Negotiis geſtis. 9
Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat atque vti priore æſtate fluxit. 72
Ne quid in loco publico vel itinere fiat. 72
Ne quid in loco ſacro fiat. 71
Ne quis eum qui in ius vocabitur vi eximat. 6
Ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus erit. 71
Nihil nouari appellatione interpoſita. 93
De Nouationibus & delegationibus. 80
De Noxalibus actionibus. 16
De Nundinis. 97

O

DE Obligationibus & actionibus. 78
De Obſequiis parentibus & patronis præſtandis. 57
De Officio adſeſſorum. 5
De offico conſulis. 3
De officio eius cui mandata eſt iuriſdictio. 5
De Officio iuridici. 5
De Officio præfecti Auguſtalis. 4
De Officio præfecti prætorio. 3
De Officio præfecti vigilum. 4
De Officio præfecti vrbi. 3
De Officio præſidis. 5
De Officio prætorum. 4
De Officio proconſulis & legati. 4
De Officio procuratoris Cæſaris vel rationalis. 5
De Officio queſtoris 3
De Operibus publicis. 97
De Operis libertorum. 57
De Operis noui nuntiatione. 61
De Operis ſeruorum. 13
De Optione vel electione legata. 49
De Origine iuris & omnium magiſtratuum & ſucceſſione prudentium. 1

P

DE Pactis. 8
De pactis dotalibus. 34
De Peculio. 24
De Peculio legato. 49
De Pecunia conſtituta. 21
De Periculo & commodo rei venditæ. 27
De Penu legata. 50
De Pigneraticia actione vel contra. 22
De Pignoribus & hypotecis & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum 29
De Pœnis. 90
De Pollicitationibus. 97
De Popularibus actionibus. 96
De Poſſeſſoria hereditatis petitione. 12
De poſtulando. 8
De Præſcriptis verbis, & in factum actionibus. 28
De Præuaricatione. 85
De Precario. 75
De Priuatis delictis 81
De Probationibus & præſumptionibus. 33
De Procuratoribus & defenſoribus, 8
Pro derelicto. 68
Pro donato. 68
Pro dote. 68
Pro emptore. 67
Pro herede, vel pro poſſeſſore. 67
Pro legato. 68
Pro dote. 26
Pro ſuo. 68
De Proxeneticis. 98
De Publicanis & vectigalibus & commiſſis. 63
De Publiciana in rem actione. 12
De Publicis iudiciis. 86

Q

QVæ in fraudem creditorum facta ſunt vt reſtituantur. 70
Quæ res pignori vel hypotecæ datæ obligari non poſſunt. 30
Quæ ſenteentiæ ſine appellatione reſcindantur. 93
De Queſtionibus. 90

Quando appellandum ſit, & intra quæ tempora. 92
Quando de peculio actio annalis eſt. 24
Quando dies legatorum vel fideicommiſſorum cedat. 53
Quando dies vſusfructus legati cedat. 13
Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri poſſunt. 40
Quarum rerum actio non datur. 78
Quemadmodum ſeruitutes omittuntur. 15
Quibus ad libertatem proclamare non licet. 66
Quibus ex cauſis in poſſeßionem eatur. 69
Quib. modis pignus vel hypotheca ſoluitur. 30
Quibus modis vſusfructus vel vſus amittatur. 13
Quibus non competit bonorum poſſeßio. 59
De Quibus rebus ad eundem iudicem eatur. 17
Qui & à quibus manumißi liberi non fiunt, & ad legem Aeliam Sentiam. 65
Qui petant tutores vel curatores, & vbi petantur. 39
Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur, & de his qui in priorum creditorum locũ ſuccedunt. 30
Quis à quo appelletur. 92
Qui ſatiſdare cogantur, vel iurato promittant, vel ſuæ promißioni committantur. 7
Qui ſine manumißione ad libertatem perueniunt. 65
Quis ordo in poſſeßionibus ſeruetur. 60
Qui teſtamenta facere poſſunt, & quemadmodum teſtamenta fiant. 43
Quod cuiuſcumque vniuerſitatis nomine, vel contra eam agatur. 8
Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt negotiũ geſtum eſſe dicatur. 23
Quod falſo tutore auctore geſtum eſſe dicatur. 41
Quod iuſſu. 25
Quod legatorum. 71
Quod metus cauſa geſtum erit. 9
Quod quiſque iuris in alterum ſtatuerit, vt ipſe eodem iure vtatur. 75
Quorum bonorum. 71

R

RAtam rem haberi, & de ratihabitione. 81
De rebus auctoritate iudicis poßidendis ſeu vendundis. 69
De Rebus creditis ſi certum petetur, & de condictione. 19
De Rebus dubiis. 51
De Rebus eorum qui ſub tutela vel cura ſunt ſine decreto non aliẽnãdis vel ſupponendis. 42
De Receptatoribus. 85
De Receptis qui arbitrium receperunt vt ſententiam dicant. 10
De Regula Catoniana. 51
De Re iudicata, & de effectu ſententiarum, & de interlocutionibus. 68
De Rei vindicatione. 12
De Religioſis & ſumptibus funerum, & vt funus ducere liceat. 18
De Re militari. 95
De Remißionibus. 75
Rem pupilli vel adoleſcentis ſaluam fore. 81
De Requirendis vel abſentibus damnandis. 89
De Rerum permutatione. 28
De Reſcindenda venditione, & quando licet ab emptione diſcedere. 27
De Ripa munienda. 73
De Ritu nuptiarum. 34
De Riuis. 74

S

DE Saluiano interdicto. 77
De Senatoribus. 3
De S.C. Macedoniano. 24
De S.C. Silaniano & Claudiano quorum teſtamenta ne aperiantur. 46
De Sententiam paßis & reſtitutis. 91
De Separationibus. 69
De Sepulchro violato. 84
De Seruis exportandis, vel ſi ita mancipium venierit, vt manumittatur, vel contrà. 27
De Seruitute legata. 48
De Seruitutibus. 14
De Seruitutibus prædiorum ruſticorum. ibid.
De Seruitutibus prædiorum vrbanorum. ibid.
De Seruo corrupto. 17
Si ager vectigalis, id eſt emphyteuticarius petatur. 12
Si à parente quis manumiſſus ſit. 57
Si cui plus quàm per legem Falcidiam licuerit, legatum eſſe dicetur. 53
Si ex noxali cauſa agatur quemadmodum caueatur. 7
Si familia furtum feciſſe dicatur. 83
Si ingenuus eſſe dicetur. 66
Si is qui teſtamẽto liber eſſe iuſſus erit, poſt mortem domini ante aditam hereditatem ſubripuiſſe aut corrupiſſe quid dicetur. 82
Si menſor falſum modum dixerit. 18
Si mulier ventris nomine in poſſeßionem calumniæ cauſa fuiſſe dicatur. 37
Si pars hereditatis petatur. 11
Si pendente appellatione mors interuenerit. 94
Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. 15

Si

Si quid in fraudem patroni factum ſit. 58
Si quis aliquem teſtari prohibuerit vel coëgerit. 46
Si quis cautionibus in iudicio ſiſtendi cauſa factu non obtemperauerit. 7
Si quis in ius vocatus non ierit, ſiue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuerit. 6
Si quis ius dicenti non obtemperauerit. ibid.
Si quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato vel alio modo poßideat hereditatem. 46
Si ſeruitus vindicetur, vel ad aliũ pertinere negetur. 14
Si tabulæ teſtamenti extabunt. 55
Si tabulæ teſtamenti nullæ extabunt vnde liberi. 58
Si tutor vel curator magiſtratus creatus appellauerit. 93
Si ventris nomine muliere in poſſeßionem miſſa eadem poſſeßio dolo malo ad alium translata eſſe dicatur. 36
Si vſusfructus petetur vel ad alium pertinere negetur. 13
De Solutionibus & liberationibus. 80
Soluto matrimonio dos quemadmodum petatur. 35
De Sponſalibus. 33
De Statu hominum. 2
De Statuliberis. 65
Stellionatus. 85
De Stipulatione ſeruorum. 79
De Stipulationibus prætoriis. 81
De Succeſſorio edicto. 59
De ſuis & legitimis heredibus. 60
De Superficiis. 73
De Supellectile legata. 50
De Suſpectis tutoribus & curatoribus. 40

T

Tabulis exhibendis. 71
De Termino moto. 86
Teſtamenta quemadmodum aperiantur, inſpiciantur, & deſcribantur. 45
De Teſtamentaria tutela. 38
De Teſtamento militis. 45
De Teſtibus. 33
De Tigno iuncto. 82
De Tranſactionibus. 8
De Tributoria actione. 23
De Tritico, vino, & oleo legato. 49
De Tutelæ, & rationibus diſtrahendis, & vtili curationis cura actione. 41
De Tutelis. 37
De Tutoribus & curatoribus datis ab his qui ius dandi habent, & qui, & in quibus cauſis ſpecialiter dari poſſunt. 38

V

Vacatione & excuſatione munerum. 96
De Variis & extraordinariis cognitionibus, & ſi iudex litem ſuam feciſſe dicetur. 98
Vbi pupillus educari vel morari debeat, & de alimentis ei præſtandis. 4
De Ventre in poſſeßionem mittendo, & curatore eius. 56
De Verborum obligationibus. 79
De Verborum ſignificatione. 98
De Veteranis. 95
De Veteranorum & militum ſucceßione. 59
De Via publica, & itinere publico reficiendo. 72
De Via publica, & ſi quid in ea factum eſſe dicatur. ibid.
De Vi bonorum raptorum. 83
De Vi, & de vi armata. 73
Vnde cognati. 58
Vnde legitimi. ibi.
Vnde vir & vxor. 59
De Vſu & habitatione. 14
De Vſu, & vſufructu, & reditu, & habitatione, & operis per legatum vel fideicommiſſum datis. 48
De Vſufructu adcreſcendo. 13
Vſufructuarius quemadmodum caueat. 14
De Vſufructu earum rerum quæ vſu conſumũtur vel minuuntur. 13
De Vſufructu, & quemadmodum quis vtatur fruatur. 12
De Vſuris, & fructibus, & cauſis, & omnibus acceßionibus, & mora. 32
De Vſurpationibus & vſucapionibus. 67
Vt ex legibus Senatúſve conſultis bonorum poſſeßio detur. 60
Vt in flumine publico nauigare liceat. 73
Vt in poſſeſsione legatorum vel fideicommiſſorũ ſeruandorum cauſa eſſe liceat. 54
Vti poßidetis. 73
Vt legatorum ſeu fideicommiſſorum ſeruandorũ cauſa caueatur. 54
Vtrubi. 76
De Vulgari & pupillari ſubſtitutione. 44

FINIS.

A

PARATITLA IN

B

LIBROS QVINQVAGINTA
DIGESTORVM SEV PANDECTARVM
IMPERATORIS IVSTINIANI.

OPVS IACOBI CVIACII.

C DE ſvo nomine vult appellari Imp. Iuſtinianus Digeſta Iuris veteris ſua auctoritate compoſita, & ad ſuam ætatem accommodata commutatis ſæpe contortiſque veterum Iuris auctorum ſcriptis, quorum tamen nomina vbique prætendit, & ea quidem nonnunquam ſola, licet ex eorum mente, ſermonéve ſubſequatur nihil, vt l. eum de indebito, de probat. & aliis pleriſque locis. Digeſta ſic dicuntur, vt Græcè στρώματα, vel potius, vt ipſe Iuſtinianus ait, vt iuris antiqui διαιρέσεις, καὶ διατυπώσεις. Pandectæ verò ἐκ τοῦ τὸ πᾶν εἰς ἓν ἀθροισθὲν ὑποδέξασθαι. Et diuiſæ ab eo ſunt Pandectæ ſiue Digeſta in partes ſeptem, libros quinquaginta, libri etiam exemplo veterum diſtincti titulis certis, qui tamen &
D ipſi partes dicuntur, vt cum dicitur ventrem ex omnibus partibus mitti in poſſeſſionem i. ex omnibus titulis de Bonorum poſſeſſionibus, & cum M. Tullius ait ponenda eſſe capita ex quibus ducitur quæque pars iuris. Sed & Rubricæ, quod plerumque cocco aut minio ruberent.

DIGESTORVM PARS PRIMA.

E

LIBER I. TIT. I.

DE IVSTICIA ET IVRE.

MErito incipit à virtute quam iuris auctores colunt & à iure quod profitentur Et eſt Iuſticia conſtantia perpetuæ voluntatis ius ſuum cuique tribuendi, vt liberalitas conſtantia perpetuæ benignitatis. Ius eſt ſcientia æqui & iniqui, vel ars. Ars enim eſt eorum quæ ſciuntur. Et huius artis iuriſve partes hoc titulo proponuntur ſummæ. Sed & aliæ ſignificationes iuris.

II. DE ORIGINE IVRIS ET OMNIVM MAGISTRATVVM ET SVCCESSIONE PRVDENTVM.

F PRopoſitis partibus iuris ſuperiore titulo, conſtitit in iure Populi Romani, cuius originem iam inde à Regibus proceſſumque & partes hoc titulo declarat, deinde originem & nomina magiſtratuum, & poſtremo ſucceſſionem Iuriſperitorum, vt quiſque alteri ſucceſſerit. ab his enim potiſſimum orta, condita, aucta, tradita, illuſtrata ſunt iura Populi Romani, qua ex re iuris conditores dicuntur & iuris auctores, ac ſanè cum

in authentico Pandectarum Florentinarum ſit hoc loco, Et ſucceſſione eorum, exiſtimo A
eſſe emendandum, Et ſucceſſione auctorum, vt l. 2. §. poſt originem. Porro, ſi & hoc ſcire aues, Magiſtratus eſt publica perſona quæ iuriſdictioni præeſt. vel, qui pro tribunali cognoſcit. vel, cui publice iudicium iuriſque dictio data eſt. Ariſtoteles ἀρχὰς εἶναι ὅσοις ἀποδέδοται βουλεύσασθαι περὶ τινῶν καὶ κρῖναι καὶ ἐπιτάξαι, καὶ μάλιστα τοῦτο, τὸ γὰρ ἐπιτάττειν ἀρχικώτερόν ἐστι. Id quod vocat ἐπιτάττειν nobis eſt imperium, vt iubere cauere, iubere poſſidere, quæ ſunt ἀρχικώτερα. i. magis imperij quam iuriſdictionis. Iuriſconſultus eſt qui ius profitetur, reſpondet, interpretatur. Aut, vir bonus legum & morum ad reſpondendum peritus atque interpretandum.

III. DE LEGIBVS SENATVSQVE CONSVLTIS ET LONGA CONSVETVDINE. B

IVris ciuilis hoc titulo partes exequitur tres, leges quo nomine non populi tantum ſed etiam plebis ſcita ſignificantur, quæ ex lege Hortenſia non minorem vim habent, quã totius populi iuſſa. Senatuſconſulta quæ ſolus Senatus decreuit ſine lege. Et longam conſuetudinem. i. tacitum populi conſenſum plurimorum annorum obſeruatione inueteratum. Quas in extremo tituli concluſit his verbis. Ergo omne ius, aut conſenſus fecit, aut neceſſitas conſtituit, aut firmauit conſuetudo. Ius enim quod expreſſus conſenſus populi vel plebis fecit, lex eſt. Quod neceſſitas conſtituit, Senatuſconſultum l. ij. §. deinde quia difficile ſupra titu. proximo. C

IIII. DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM.

SEquitur quarta pars Iuris ciuilis, quod ſcilicet ipſe princeps conſtituit, cuius Auguſto priuilegio eadem eſt poteſtas quæ populi fuit.

V. DE STATV HOMINVM.

EXpoſitis partibus Iuris quæ omnes ſunt conſtitutæ hominum cauſa, incipit tractare D
de hominum ipſorum iure ſiue de ſtatu condicionis cuiuſque, & alius eſt ſtatus capitis, alius ſtatus ſeruitutis.

VI. DE HIS QVI SVI VEL ALIENI IVRIS SVNT.

DE ſtatu ſeruorum hic etiam agitur aliquid: itémque liberorum, alios eſſe patresfamilias alios filiosfamilias. Patresfamilias ſuæ poteſtatis ſunt, qui ſcilicet in domo ſua dominium obtinent. Filiifam. & ſerui alienæ poteſtatis.

E

VII. DE ADOPTIONIBVS ET EMANCIPATIONIBVS, ET ALIIS MODIS QVIBVS poteſtas ſoluitur.

FIliosfam. natiuitatem facere docuit titulo ſuperiore. Iſto docet etiam legem facere filiosfam. id eſt adoptionem. Adoptio enim eſt legis actio qua qui mihi filiusfam. non eſt, ad vicem filiifamil. redigitur. Et quia ſi forte qui non eſt quidem mihi filiusfam. ſed Titio, à Titio mihi detur in adoptionem, hac ratione fit vt deſinat eſſe in poteſtate Titij & recidat in poteſtatem meam, ideo huic rationi & alias adiungit, quibus ſoluitur poteſtas,
veluti emancipationem manumiſſionémque. Dico emancipationem, manumiſſionémque, nam legitima emancipatio eſt ſolemnis alienatio filiifamil. veluti mancipij, quam F
mox ſequitur manumiſſio eiuſdem. Anaſtaſiana emancipatio aliter fit, itémque Iuſtinianea. Neque verò & ſi titulus polliceatur alios modos ſoluendæ poteſtatis quidquam ſpecialiter de aliis, veluti ſacerdotio, deportatione, morte in eo tractatur.

VIII. DE

VIII. DE DIVISIONE RERVM ET QVALITATE.

A EXpoſita differentia & qualitate hominum, modo exponit rerum. Diuiſio differentiã, differentia qualitatem oſtendit. Rerum igitur alias eſſe diuini iuris, alias humani. Vel alias publicas, alias communes, alias vniuerſitatis, alias nullius, alias ſingulorum, item alias corporales, alias incorporales.

IX. DE SENATORIBVS.

B HOmines de rebus ſuis diſceptant in ſenatu vel apud magiſtratus & iudices. Congruenter ergo poſt hominum rerúmque diuiſionem, & iudicum diuiſio multiplex ſequentibus titulis exponitur. Senatores erant in vrbe primum, non vt poſtea, quicumque ſententiam in Senatu dicebant, ſed qui à Cenſoribus in Senatum lecti erant conſilij publici cauſa.

X. DE OFFICIO CONSVLIS.

OFficium conſulis eſt vocare Senatum, Reipub. conſulere, conſilium præbere, tutores, iudices vel arbitros dare, pignora capere, mittere in poſſeſſionem, reſtituere in
C integrum, cognoſcere de præiudiciis, de fideicommiſſis, de alimẽtis, de pollicitationibus, delicta coërcere, non tamen relegare l. 14. ỹ. De Interd. & releg. Cetera quæ commemoraui ſi non hoc titulo, his Digeſtis omnia ſuos habent locos.

XI. DE OFFICIO PRÆFECTI PRÆTORIO.

PRæfectus prætorio eſt prætorianorum militum ſiue aulæ præfectus cui princeps rerum, iudiciorúmque ſummam commiſit l. quilibet. C. de Decur. qui & vice ſacra iudicat. l. j. C. de Offic. vic. l. à procoſſ. C. Th. de appellar. & cunctarum prouinciarum maximam poteſtatem habet. l. ne quis. C. de Decur. cuius formæ vel τύποι pro lege ſunt, quæ
D & ἐπαρχικὰ dicuntur. Et præter hunc vel vicarium eius nullus magiſtratus habet pleniſſimum imperium merum. Alij partes tantum aliquas habent, vt Conſul ius gladij, ſed non ius relegandi, ac ſimiliter præſes ius gladij & ius damnandi in metallum, non ius deportandi, vel confiſcandi, quin & gladio tantum vitam adimere poteſt non ſecuri, non telo, non laqueo, quia ius gladij tantum accepit & reſtrictè accipiuntur quæcumque ex mero imperio magiſtratui permittuntur.

XII. DE OFFICIO PRÆFECTI VRBI.

E PRæfectus vrbi eſt magiſtratus cui vrbis terminorúmque eius curam princeps commiſit. Officium igitur eius præcipuum vrbem cuſtodire, & omnia crimina audire. Seneca xij. Epiſt. L. Piſo vrbis cuſtos cuius officio tutela vrbis continebatur. Iuuenalis xiij.

Hæc quota pars ſcelerum quæ cuſtos Gallicus vrbis.

Vſque à Lucifero donec lux occidat audit. Fines autem ſiue termini vrbis Romę non continentibus finiuntur, ſed centeſimo miliario.

XIII. DE OFFICIO QVÆSTORIS.

QVæſtor curam gerit pecuniæ publicæ conquirendæ & conſeruandæ & in varios vſus erogandæ, quod facere nequit ſine iuriſdictione & imperio. Eſt igitur magiſtra-
F tus vt non abs re Vlpianus eodem libro ſingulari De quæſtoris officio l. iij. De iuriſdictione (eſt enim emendanda illius inſcriptio ex iſta) diſtinxerit merum imperium à miſto. hoc enim iure magiſtratus quæſtori competit, illud non item. & poſſeſſionis igitur bonorum & iudicis dandi licentia quæſtori competit. Cicero in diuinatione. Quæſtor Cæcilius iudicium dat, ſi paret eam ſe & ſua Veneris eſſe dixiſſe.

in authentico Pandectarum Florentinarum ſit hoc loco, Et ſucceſſione eorum, exiſtimo A
eſſe emendandum, Et ſucceſſione auctorum, vt l. 2. §. poſt originem. Porro, ſi & hoc ſcire
aues, Magiſtratus eſt publica perſona quæ iuriſdictioni præeſt. vel, qui pro tribunali cognoſcit. vel, cui publice iudicium iuriſque dictio data eſt. Ariſtoteles ἀρχὰς εἶναι ὅσαις ἀποδέδοται βουλεύσασθαι περὶ τινῶν καὶ κρῖναι καὶ ἐπιτάξαι, καὶ μάλιστα τοῦτο, τὸ γὰρ ἐπιτάττειν ἀρχικώτερόν ἐστι. Id quod vocat ἐπιτάττειν nobis eſt imperium, vt iubere cauere, iubere poſſidere, quæ ſunt ἀρχικώτερα. i. magis imperij quam iuriſdictionis. Iuriſconſultus eſt qui ius profitetur, reſpondet, interpretatur. Aut, vir bonus legum & morum ad reſpondendum peritus atque interpretandum.

III. DE LEGIBVS SENATVSQVE CONSVLTIS ET LONGA CONSVETVDINE. B

IVris ciuilis hoc titulo partes exequitur tres, leges quo nomine non populi tantum ſed etiam plebis ſcita ſignificantur, quæ ex lege Hortenſia non minorem vim habent, quã totius populi iuſſa. Senatuſconſulta quæ ſolus Senatus decreuit ſine lege. Et longam conſuetudinem. i. tacitum populi conſenſum plurimorum annorum obſeruatione inueteratum. Quas in extremo tituli concluſit his verbis. Ergo omne ius, aut conſenſus fecit, aut neceſſitas conſtituit, aut firmauit conſuetudo. Ius enim quod expreſſus conſenſus populi vel plebis fecit, lex eſt. Quod neceſſitas conſtituit, Senatuſconſultum l. ij. §. deinde quia
difficile ſupra titu. proximo. C

IIII. DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM.

SEquitur quarta pars Iuris ciuilis, quod ſcilicet ipſe princeps conſtituit, cuius Auguſto priuilegio eadem eſt poteſtas quæ populi fuit.

V. DE STATV HOMINVM.

EXpoſitis partibus Iuris quæ omnes ſunt conſtitutæ hominum cauſa, incipit tractare D
de hominum ipſorum iure ſiue de ſtatu condicionis cuiuſque, & alius eſt ſtatus capitis, alius ſtatus ſeruitutis.

VI. DE HIS QVI SVI VEL ALIENI IVRIS SVNT.

DE ſtatu ſeruorum hic etiam agitur aliquid: itémque liberorum, alios eſſe patresfamilias alios filiosfamilias. Patresfamilias ſuæ poteſtatis ſunt, qui ſcilicet in domo ſua dominium obtinent. Filiifam. & ſerui alienæ poteſtatis.

VII. DE ADOPTIONIBVS ET EMANCIPATIONIBVS, ET ALIIS MODIS QVIBVS poteſtas ſoluitur. E

FIliosfam. natiuitatem facere docuit titulo ſuperiore. Iſto docet etiam legem facere filiosfam. id eſt adoptionem. Adoptio enim eſt legis actio qua qui mihi filiusfam. non eſt, ad vicem filiifamil. redigitur. Et quia ſi forte qui non eſt quidem mihi filiusfam. ſed Titio, à Titio mihi detur in adoptionem, hac ratione fit vt deſinat eſſe in poteſtate Titij & recidat in poteſtatem meam, ideo huic rationi & alias adiungit, quibus ſoluitur poteſtas,
veluti emancipationem manumiſſionémque. Dico emancipationem, manumiſſionémque: nam legitima emancipatio eſt ſolemnis alienatio filiifamil. veluti mancipij, quam F
mox ſequitur manumiſſio eiuſdem. Anaſtaſiana emancipatio aliter fit, itémque Iuſtinianea. Neque verò & ſi titulus polliceatur alios modos ſoluendæ poteſtatis quidquam ſpecialiter de aliis, veluti ſacerdotio, deportatione, morte in eo tractatur.

VIII. DE

A

VIII. DE DIVISIONE RERVM ET QVALITATE.

EXpoſita differentia & qualitate hominum, modo exponit rerum. Diuiſio differentiã, differentia qualitatem oſtendit. Rerum igitur alias eſſe diuini iuris, alias humani. Vel alias publicas, alias communes, alias vniuerſitatis, alias nullius, alias ſingulorum, item alias corporales, alias incorporales.

IX. DE SENATORIBVS.

B HOmines de rebus ſuis diſceptant in ſenatu vel apud magiſtratus & iudices. Congruenter ergo poſt hominum rerúmque diuiſionem, & iudicum diuiſio multiplex ſequentibus titulis exponitur. Senatores erant in vrbe primum, non vt poſtea, quicumque ſententiam in Senatu dicebant, ſed qui à Cenſoribus in Senatum lecti erant conſilij publici cauſa.

X. DE OFFICIO CONSVLIS.

OFficium conſulis eſt vocare Senatum, Reipub. conſulere, conſilium præbere, tutores, iudices vel arbitros dare, pignora capere, mittere in poſſeſſionem, reſtituere in
C integrum, cognoſcere de præiudiciis, de fideicommiſſis, de alimẽtis, de pollicitationibus, delicta coërcere, non tamen relegare l. 14. ꝭ. De Interd. & releg. Cetera quæ commemoraui ſi non hoc titulo, his Digeſtis omnia ſuos habent locos.

XI. DE OFFICIO PRÆFECTI PRÆTORIO.

PRæfectus prætorio eſt prætorianorum militum ſiue aulæ præfectus cui princeps rerum, iudiciorúmque ſummam commiſit l. quilibet. C. de Decur. qui & vice ſacra iudicat. l. j. C. de Offic. vic. l. à procoſſ. C. Th. de appellat. & cunctarum prouinciarum maximam poteſtatem habet. l. ne quis. C. de Decur. cuius formæ vel τύποι pro lege ſunt, quæ
D & ἐπαρχικὰ dicuntur. Et præter hunc vel vicarium eius nullus magiſtratus habet pleniſſimum imperium merum. Alij partes tantum aliquas habent, vt Conſul ius gladij, ſed non ius relegandi, ac ſimiliter præſes ius gladij & ius damnandi in metallum, non ius deportandi, vel confiſcandi, quin & gladio tantum vitam adimere poteſt non ſecuri, non telo, non laqueo, quia ius gladij tantum accepit & reſtrictè accipiuntur quæcumque ex mero imperio magiſtratui permittuntur.

XII. DE OFFICIO PRÆFECTI VRBI.

PRæfectus vrbi eſt magiſtratus cui vrbis terminorúmque eius curam princeps commi
E ſit. Officium igitur eius præcipuum vrbem cuſtodire, & omnia crimina audire. Seneca xij. Epiſt. L. Piſo vrbis cuſtos cuius officio tutela vrbis continebatur. Iuuenalis xiij.

Hæc quota pars ſcelerum quæ cuſtos Gallicus vrbis.

Vſque à Lucifero donec lux occidat audit. Fines autem ſiue termini vrbis Romę non continentibus finiuntur, ſed centeſimo miliario.

XIII. DE OFFICIO QVÆSTORIS.

QVæſtor curam gerit pecuniæ publicæ conquirendæ & conſeruandæ & in varios vſus erogandæ, quod facere nequit ſine iuriſdictione & imperio. Eſt igitur magiſtra-
F tus vt non abs re Vlpianus eodem libro ſingulari De quæſtoris officio l. iij. De iuriſdictione (eſt enim emendanda illius inſcriptio ex iſta) diſtinxerit merum imperium à mixto. hoc enim iure magiſtratus quæſtori competit, illud non item. & poſſeſſionis igitur bonorum & iudicis dandi licentia quæſtori competit. Cicero in diuinatione. Quæſtor Cæcilius iudicium dat, ſi paret eam ſe & ſua Veneris eſſe dixiſſe.

Iudicant recuperatores. Iſte in poſſeſſionem bonorum mulieris mittit. Fateor tamen initio imperium non habuiſſe, quia nec vocationem, nec prehenſionem. Erat igitur magiſtratus ſine imperio vt ædilis curulis, vt magiſtratus municipalis hodie. Neque verò in vrbe ſolùm quæſtores fuerunt ſed & in prouinciis erant qui prætores vel præſides comitabantur. & nonnunquam cum iure prętorio ſortitò delecti additique præſidibus & ab eis, vt Plinius & Cicero ſcribunt, aſſumpti in filiorum locum adeo vt nec quæſtoribus præſides, vel prætores ſuos accuſare liceret. Porro ex quæſtorum numero in vrbe erant Candidati Cæſaris, è quibus ſe fuiſſe cum fratre Velleius Paterculus ſcribit, & ab eo honore ad præturam conſcendiſſe. Erat enim is honos ad amplioris honoris gradum primus aſcenſus, &, vt Aſconius Pædianus ait, prima Senatoris adminiſtratio, vt communicato primùm plebeiis honore quæſturę, id plebi pro ingenti victoria fuerit aduerſus patricios, quemadmodum T. Liuius ſcribit. quæſturam namque non honoris ipſius fine ęſtimabant, ſed patefactus ad Conſulatum ac triumphos locus nouis honoribus videbatur. Porrò recitabant principes per quæſtores, qui ab eo munere Candidati Cæſaris dicebantur, in Senatu orationes ſuas, & epiſtolas & libellos. quòd multis auctorum locis comprobari poteſt. hic tamen ſufficiat Spartiani in Adriano. Quæſturam geſſit in qua orationē Imperatoris in Senatu agreſtius pronuntians riſus eſt. Libros dicit Vlpianus hoc loco, vt Plinius VI Epiſt. Pauci dies & liber principis ſeuerus & tamen moderatus.

A B C

XIIII. DE OFFICIO PRÆTORVM.

DE officio prætorum titulus inſcriptus eſt, quoniam duo fuère in vrbe prætores, vnus qui ius dicebat inter ciues, qui maior prætor, Feſto auctore, dicebatur, alter qui inter peregrinos vel inter ciues & peregrinos: & hos etiam ſignificat l. 17. C. de appellat. dum ait vtrumque prætorem. fuère & alij pleriqne minores non qui enumerantur tantùm l. ij. De origin. iur. ſed his poſtea ab Imperatoribus adiecti complures. Ceterum vrbani & peregrini iuriſdictio quanta fuerit edicta demonſtrant, quæ omnes actiones complectuntur, & quod tandem non ex antiquis legibus, ſed ex Edictis prætorum homines iura addiſcere cœperunt. De criminibus notio horum prætorum non fuit.

XV. DE OFFICIO PRAEFECTI VIGILVM

D

MAgiſtratus ſeparantur ab his qui extra ordinem ius dicunt l. 7. §. vltim. titu. ſequē. Dixit verò ſupra de magiſtratibus vrbanis. nunc de his qui extra ordinem in vrbe ius dicunt, cuius generis eſt pręfectus annonę, & præfectus vigilum l. ij. §. Nam præf. De orig. iur. Præfecto vigilum commiſſæ ſunt vrbis excubiæ, & vigilum cohortes, ne quid per noctem in vrbe delinquatur neue quod in ea incendium exoriatur.

XVI. DE OFFICIO PROCONSVLIS ET LEGATI.

E

SVperiores tituli ſunt de his qui in vrbe ius dicūt, Sequentes de his qui in prouincia, quorum iuriſdictio pleniſſima eſt. Funguntur enim vice & officio omnium magiſtratuum vrbanorum, & initio quidem quos in prouincias mittebat Senatus, hi proconſules dicti ſunt quod cum imperio conſulati mittebantur. Dabantur his legati, quibus ſcilicet mandarent iuriſdictionem ſuam. nec enim legatos ſuo ſibi iudicio deligebant. Dabantur plerumque plures. & ob id l. ij. Quis à quo app. Appellari à legatis proconſul poteſt. Et Imperatores proconſuli l. penult. De offic. eius cui mand. Cum propriam, inquiunt, iuriſdictionem legatis tuis dederis.

XVII. DE OFFICIO PRÆFECTI AVGVSTALIS.

F

PRæfectus Auguſtalis eſt qui in Ægypti prouinciam mittebatur proconſulari poteſtate ex equitibus non ex Senatoribus. Præf. Ægypti l. apud præf. De man. vind. l. ii. De tut. & cur. dat.

XVIII.

A XVIII. DE OFFICIO PRÆSIDIS.

QVos in prouincias mittit princeps hi propriè præſides appellantur vel legati Cæſaris vel, vt Dio ſcribit liij. propratores.

XIX. DE OFFICIO PROCVRATORIS CÆSARIS VEL RATIONALIS.

ΠΑρεκβληλισμὸς eſt. idem nãque eſt procurator Cæſaris & rationalis, qui ſcilicet in prouincia iudicat inter fiſcum & priuatos, vt in vrbe prætor à Diuo Nerua conſtitutus: ac proinde procurator Cæſaris de bonis fiſco vindicatis cognoſcit vel iudicem dat, licet
B de crimine non cognoſcat, nec inter priuatos ius dicere poſſit, niſi fortè vicem præſidis tueatur, vt nonnunquam temporis cauſa prouinciæ adminiſtratio legato vel quæſtori præſidis vel rationali committitur.

XX. DE OFFICIO IVRIDICI.

ALexandrinos iudice vno fuiſſe contentos quem Cæſar dediſſet Spartianus ſcribit. hic eſt iuridicus de quo agitur hoc titulo: cui poſtea adiecit etiam Seuerus ordinem decurionum.

C XXI. DE OFFICIO EIVS CVI MANDATA EST IVRISDICTIO.

PRoconſul mandare ſolet iuriſdictionem ſuam vni ex legatis vel omnibus, ſed & præſes cui videtur itémque prætor in vrbe, non tantum magiſtratui, vt pręror peregrinus iuriſdictionem ſuam mandat prætori vrbano Liuij 24. ſed etiam priuato l. vlt. hoc tit. & quidem totam vel partem aliquam l. ſolet. De iuriſd. Mandato autem huiuſmodi tranſfertur in mandatarium iuriſdictio omnis, quæ iure magiſtratus competit, non etiam magiſtratus, non iuriſdictio quę ſpeciali iure legéque competit.

XXII. DE OFFICIO ADSESSORVM.

D ADſeſſores quoque non ſunt magiſtratus ſed conſiliarij & comites magiſtratuum vrbanorum vel prouincialium vel quibus hi mandauerunt ſuam iuriſdictionem, delati ad ærarium vel in commentarium principis, inter eos qui ſalaria ferunt de publico. vel conſiliarij iudicum à principe datorum vel procuratorum Reipub. nam & hi iudices erant.

LIB. II. DIGESTORVM.

E TIT. I.

DE IVRISDICTIONE.

DEcvrsis breuiter generibus magiſtratuum & officiis eorum, rectè datur titulus generalis de iuriſdictione. nam iuriſdictio propriè notio eſt quæ iure magiſtratus competit. quæ enim mandata à magiſtratu aut à lege ſpecialiter magiſtratui delegata eſt non iure ſuo competit, officio quidem magiſtratus continetur, ſed iuriſdictione non continetur.

F II. QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVERIT VT IPSE EODEM iure vtatur.

Svperiore titulo datum eſt de iuriſdictione edictum vnum aduerſus eos data popu

lari actione qui id quod iuriſdictionis perpetuæ cauſa propoſitum eſt corruperunt. Hoc titulo datur alterum aduerſus eos qui in magiſtratu ius dixerunt iniurioſe, vt eodem priuati iure vtantur, vt ſi præſcriptionem iuſtam poſtulanti non dederint, nec dabitur etiam eis, ſed non habita ratione præſcriptionis creditoribus ſuis ſi hoc deſiderauerint ſatisfacere compellentur. Eadem æquitas eſt in eo qui hoc idem poſtulauerit & impetrauerit ne debitores aduerſus eum præſcriptione vterentur. Ius nouum, ius iniquum dicitur hoc titulo quod non eſt omnino æquum, ſed tamen æquum eſt hac ratione quod id eſſe æquū magiſtratus exiſtimauerit. A

III. SI QVIS IVS DICENTI NON OBTEMPERAVERIT. B

PRoponitur & de iuriſdictione aliud edictum hoc titulo aduerſus eum qui ius dicenti non obtemperat, id eſt iubenti rem auferri vel abduci, ſiue ſit reus ſiue actor. nam & ſi actori totum quod ſequi cogitur ſit incompetens, in eo tamen ius dici reo in actorem poteſt ex mutua petitione. Coercetur vero inobediens pœnali actione, videlicet quanti ea res eſt, etiam ſi nihil interſit, etiam ſi non iure rem abduci vel auferri iubeat magiſtratus. Placet autem valde vt iuriſdictionem ita iuſdicentem ſcribi διὰ τὸ ὑφ' ἓν, ſiue κατὰ συμπλοκήν.

IIII. DE IN IVS VOCANDO. C.

HAbuimus de magiſtratibus & de iuriſdictione ſatis. Nunc ſequitur quo ordine agatur apud magiſtratum. Initium fere agendi eſt vocatio in ius, id eſt, ſi vocetur aduerſarius ad eum qui iuriſdictioni præeſt iuris experiundi gratia. i. vt de iure ſuo quiſque decernat poſtulata actione, poſtulata exceptione, & quodammodo intentata etiam vtraque quo genere conceptio omnis futuri iudicij conſtituitur. Addi vero debuit hoc titulo, quod male neſcio quis error tranſduxit in titulum ſequentem. Et ſi quis eum vocauerit quem ex edicto non debuerit. namque hac de re edictum proponitur hoc titulo non ſequenti.

V. SI QVIS IN IVS VOCATVS NON IERIT SIVE QVIS EVM VOCAVERIT QVEM EX EDICTO non debuerit. D

IN ius vocati ſequi protinus vocantem debent, aut ſatiſdare iudicio ſiſti. alioquin multantur pro iuriſdictione iudicis.

VI. IN IVS VOCATI VT EANT AVT SATIS VEL CAVTVM DENT.

IN ius vocati ſequi protinus vocantem debent aut ſatiſdare vel cauere iudicio ſiſti. Satiſdare eſt fideiuſſorem dare non qualemcumque ſed idoneum & locupletem, niſi is qui vocatur ſit ex neceſſariis perſonis, quæ oblato qualicumque fideiuſſore ſi nihilominus ducantur in ius, eadem eis promittitur actio pœnalis quæ promiſſa eſt titulo De in ius vocando vocatis ſine permiſſu prætoris. E

VII. NE QVIS EVM QVI IN IVS VOCABITVR VI EXIMAT.

HOc titulo coërcetur is qui vim fecit ne qui vocatus erat in ius ſequeretur ducereturve, data actione petitori non in id quod intereſt ſed quanti ea res eſt, pœnali igitur, vt ex edicto Si quis ius dicenti non obtemperauerit. F

VIII. QVI

A VIII. QVI SATISDARE COGANTVR VEL IVRATO PROMITTANT VEL SVÆ PROMISſioni committantur.

QVia dixit tit.vj.vt ſatis vel cautum dent, conſequenter neceſſe fuit explicare qui ſatiſdent iudicio ſiſti fideiuſſore dato locuplete vel qualicumque, & qui caueant vel nuda repromiſſione vel iurata, quod hic titulus abſoluir. Repromittunt rerum immobilium poſſeſſores, vel Reſp. vt l. 6. vt leg. no. cau. iuraro promittunt clariſſimi viri. Qualemcumque fideiuſſorem dant neceſſariæ perſonæ edicto comprehenſæ. quod non ſatis habuit proponere tit.vj.ſed exponit etiam iſto plenius. Ceteri dant locupletem fide-
B iuſſorem,& quia hæc diſtinctio perſonarum obſeruatur etiam in aliis cautionibus l.j. De ripa mun. ideo hic titulus omnium ſtipulationum prætoriarum communis eſt,& in eo etiam agitur de ſtipulatione iudicatum ſolui & rem pupilli ſaluam fore & aliis pleriſque.

IX. SI EX NOXALI CAVSA AGATVR QVEMADMODVM CAVEATVR.

ESt etiam hic titulus de cautione iudicio ſiſti, quæ domino ſeruum defendente noxali iudicio ita interponitur vt ſeruum promittat dominus iudicio in eadem cauſa ſiſti.

C X. DE EO PER QVEM FACTVM ERIT QVOMINVS QVIS IN IVDICIO ſiſtat.

HOc titulo qui dolo malo fecir quominus is qui cauerat iudicio ſiſti in diem locūque certum, eo die locóve ſiſteret, in eum datur actio in id quod intereſt, quæ pro pœnali hábetur, vt exponam. 25. tit. 6.

XI. SI QVIS CAVTIONIBVS IN IVDICIO SISTENDI CAVSA FACTIS NON obtemperauerit.

D HOc vero titulo demonſtratur committi pœnam ſtipulatione comprehenſam aduerſus promiſſorem qui deſeruit promiſſionem iudicio ſiſtendi cauſa factam, ſi modo non excedar duplum. hic enim eſt pœnæ modus legitimus in caſibus certis. In incertis vero modus pœnæ datur prætoris arbitrio. At deſerentem excuſant certæ cauſæ quæ hoc titulo explicantur.

XII. DE FERIIS ET DILATIONIBVS ET DIVERSIS TEMPORIBVS.

E DEſerentem promiſſionem iudicio ſiſtendi cauſa factam & non venientem in ius excuſant nonnunquam feriæ, quieti dies à iudiciis ciuilibus, veluti feriæ meſſium aut vindemiarum. Excuſant & dilationes petitæ per defenſores, de quarum diuerſis temporibus titulus quod pollicetur non præſtar magis quàm quod libri primi titulus ſeptimus de aliis modis ſoluendæ poteſtatis, & libri xxij. quartus de amiſſione inſtrumentorum & libr. xxvj. ſextus, vbi petantur tutores, & libr. xxix. ſextus, de eo qui coëgit teſtari, & libr. xxxviij. duodecimus de veteranis,& xxxix. ſecundus de ſuggerundis.

XIII. DE EDENDO.

F NIhil agis vocando aduerſarium in ius & ſtipulando iudicio ſiſti, niſi edas etiam ei actionem & inſtrumenta litis, qua de re agitur hoc titulo ſimul ac de edendis rationibus ab argentario his ad quos eæ pertinent. quod iuris Obſeruatio decima ſatis diligenter enarrauit. Excuſabitur ergo iure etiam deſertor promiſſionis iudicio ſiſti, ſi non actionem ei litiſque inſtrumenta is qui acturus eſt ediderit, id eſt ſi non ea patefecerit ei data etiam facultate deſcribendi.

XIIII. DE PACTIS. A

EXcuſatur etiam deſertor promiſſionis iudicio ſiſti ſi interim de re tranſegerit l. ij. §. Si quis caur. Tranſactio pactum eſt quod fit inter duos pluréſue negotij aut litis decidendæ cauſa. Vel, pactum quo remittitur lis præſens aut futura. Ex quo intelligitur quàm rectè tractatui de cautionibus iudicio ſiſti, ſint adiuncti tituli de pactis & tranſactionibus. Tranſactio eſt ſpecies, Pactum genus: cuius definitio, vt ſit duorũ pluriumúe in idẽ placitum conſenſus, id eſt nihil niſi conſenſus, vt in definitione legati, Donatio teſtamento relicta, id eſt non niſi teſtamento. Vel, Conuentio quæ placiti fine ſtetit, id eſt, quæ neque traditione neque ſtipulatione ſumpſit effectum. Vel, Conuentio quæ vacat nomine & cauſa, Vel, Conuentio quę in nudo pacti nomine ſtetit nec adſumpſit aliud proprium. Ex pacto autem datur exceptio vel replicatio, formatur actio contractus, ſed non datur B
vel tollitur actio niſi lege confirmatum ſit.

XV. DE TRANSACTIONIBVS.

COhærentiam tituli & tranſactionis definitionem iam expoſui ſuperiori titulo, vt ſit pactio qua inter duos pluréſve res dubia & incerta nec dum finita componitur, ſiue, Remiſſio litis præſentis aut imminentis.

C

LIBER III. DIGESTORVM

TIT. I.

DE POSTVLANDO.

POST vocationem in ius & præſtitam cautionem iudicio ſiſti, cùm ad prætoris vel præſidis tribunal ventum eſt, poſtular pro ſe quiſque quod deſiderat à magiſtratu. ideoque explicito tractatu de in ius vocando déque cautione iudicio ſiſti, rectè datur titulus De poſtulando. Poſtulare igitur eſt pro tribunali petere per ſe vel per aduocatum, tutorem curatorẽ, procuratorem, defenſorem, non alibi, vt l. 4. §. hoc autem. De damn. infect. Allegare in l. 1. §. His igitur hoc tit. Et qui nõ poſ- D
ſint pro ſe vel pro alio poſtulare, explicatur hoc titulo.

II. DE HIS QVI NOTANTVR INFAMIA.

DIctum eſt ſuperiore titulo infames pro omnibus poſtulare non poſſe. ideo ſequitur in hoc titulo infamium enumeratio, qui edicto prætoris notãtur. Sed infamis generaliter ſi accipias is eſt quem lex vel S. C. vel decretum principis vel edictum prætoris ex cauſa aliqua turpi notauit vt ignominioſum. quam pœnam Varro ita deſcribit eleganter. Tertia pœnarum infamia, ſtans nexa in vulgi pectore, fluctuanti intonſa coma, ſordido veſtitu, ore ſeuero.

III. DE PROCVRATORIBVS ET DEFENSORIBVS. E

EX his qui pro aliis poſtulant, quíque damnati famoſo iudicio, non laborant infamia, procuratores & defenſores ſunt. ideoque non malè hic titulus ſuperioribus adnectitur. Procurator poſtulat pro actore eius mandato & rem in iudicium deducit, Defenſor pro reo. l. Si mater § hoc iure. De exc. rei. iud. vel procurator eſt actoris & rei cum mandato, defenſor rei ſine mandato l. 2. §. ſin autem abſuerit C. de iur. pro. cal. Et ille ſatiſdat de rato niſi conſtet de mandato, hic iudicatum ſolui etiam ſi conſtet de mandato, & de rato quoque nonnunquam.

IIII. QVOD CVIVSCVMQVE VNIVERSITATIS NOMINE VEL CONTRA EAM AGATVR. F

PRocuratori & defenſori ſimilis eſt actor municipij vel collegij vel cuiuſcumque vniuerſitatis, qui & ſyndicus appellatur. nam & hic rem in iudicium deducit & poſtulat

A pro vniuerſitate, qui tamen an vniuerſitatis nomine conſtitui poſſet perinde ac ſingulorum, ne dubitaretur prætor edixit et proconſul vel præſes exemplo prætoris, Quod cuiuſcumque vniuerſitatis nomine vel contra eam agatur, daturum ſe iudicium actori & in actorem vniuerſitatis.

V. DE NEGOTIIS GESTIS.

Hic titulus eſt de voluntariis procuratoribus qui ſe litibus aut negotiis alienis offerunt. hi de quibus actum eſt ſupra, mandato dominorum conſtituuntur, quo ex cõtractu naſcitur mutua actio mandati, vt vltro accedente aliquo ad negotia aliena ex hoc quaſi contractu eſt mutua actio negotiorum geſtorum, vna directa, altera contraria. De
B perſonis déque re ipſa titulus magis eſt quàm de actione, vt titulus de procuratoribus, ſed tractatus magis de actione. qua de cauſa, vt arbitror, non extat alius titulus ſpecialis De actione negotiorum geſtorum, cum tamen extet proprius de actione mandati, quia ſcilicet tituli de procuratoribus tractatus magis etiam eſt de perſonis déque mãdato, quàm de mandati actione.

VI. DE CALVMNIATORIBVS.

Plerique vbi in ius vocarunt aliquem, vbi ſtipulati ſunt in iure ſiſti, vbi poſtularunt in iure per ſe vel per alios quod deſiderabant, mox iniqui & malitioſi calumniatores apparent, vel dum nullam actionem habere deprehenduntur vel dum deſiſtunt ab incepto
C vel dum arguuntur accepiſſe pecuniam aut depecti eſſe, vt per calumniam raperent aliquem in ius hominis ſcilicet tantum vexandi cauſa. quod poſtremum hoc titulo vindicatur, ac præterea qui vt ſit calumniam intentat & comminatur forte meticuloſo homini, vt is ſe ab ea calumnia cogatur pecunia redimere. Calumniator igitur in hoc titulo eſt, qui ſciens prudénſque per fraudē litem aut controuerſiam facit alteri, vt vexet eum vel vt ei aliquid extorqueat. & de calumniatoribus. i. de his qui pecuniam vt negotium facerent, aut non facerent accepiſſe dicentur. l. pen.

D

LIB. IIII. DIGESTORVM

TIT. I.

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS.

IN interpretatione edicti quo pro omnibus poſtulare prohibentur qui infamia notati nec in integrum reſtituti ſunt, pollicitus eſt ſupra l. 1. de poſtul. explicaturum ſe ſpecies & cauſas ex quibus prætor ſolet in integrum reſtitutionem dare, quod pręſtat hoc titulo, enumeratis omnibus ſpeciebus, quas deinde ſingulas propriis titulis exequitur. Eſt autem in integrum reſtitutio, redintegrandæ rei vel cauſæ actio.

E

II. QVOD METVS CAVSA GESTVM ERIT.

PRima igitur ſpecies in integrum reſtitutionis, hæc eſt, ſi quid metus cauſa geſtum ſit. & concipitur titulus à primis verbis edicti, vt plerią; alij infra, vt ſupra titulus, Quod cuiuſcunque vniuerſitatis: quo genere etiam actionis formula concipitur, vt cum per Si edictum inchoatur, & actio ſimiliter: & omnino eadem plerumque edicti & actionis verba l. ædiles §. vendendi. De ædil. edic. vt difficilis non videatur olim fuiſſe conceptio formulatum, cum in albo propoſita erant edicta. Porro metus eſt demiſſio animi propter expectationem futuri mali, vel vt Labeo definit, timor maioris malitatis, pro quo Græci habent μεγάλης κακοθελείας.

F

III. DE DOLO MALO.

SEcunda ſpecies dandę in integrum reſtitutionis hæc eſt, Si cui quis dolo malo ſuo obfuerit, cuius ordo expeditur per actionem de dolo, deficiente alia. eſt enim actio de dolo in priuatis iudiciis quæ ex maleficiis originem ducunt idem quod in criminibus ſtellionatus perſecutio. Et dolus malus, ratio vafra decipiens alium, alio nomine vacans.

IIII. DE MINORIBVS XXV. ANNIS. A

TERTIA ſpecies reſtitutionis in integrum, quæ expeditur cognitione prætoria datur lapſis ætatis infirmitate minoribus XXV. ann. ex omni cauſa. Hæc enim edicti pars generalis eſt l.neceſſariis. De adq.hered. Et ex ea executio fit celerior quàm ex ceteris l.2. De re iudic.

V. DE CAPITE MINVTIS.

QVARTA datur his qui propter minimam capitis deminutionem debitoris actiones ſuas amiſerunt, reſciſſa capitis deminutione, vt fit ex edicto de bonorum poſſeſſione contra tabulas eorum etiam gratia qui capite minuti ſunt. Capite minuitur qui B in ſuo ſtatu non manet, vt qui è libero fit ſeruus, vel ex ciue peregrinus, vel ex patrefamilias filiusfamilias: & interdum ex contrario qui ex filiofamilias fit paterfamilias.

VI. EX QVIBVS CAVSIS MAIORES XXV. ANNIS IN INTEGRVM RESTITVVNTVR.

QVinta ſpecies & cauſa reſtitutionis in integrum eſt, abſentia quælibet neceſſaria vel probabilis, ne ſcilicet ea abſenti vel per abſentē præſenti noceat. nam ex hac cauſa non tantùm abſentibus, ſed etiam in abſentes datur reſtitutio in integrum, qui non defendebantur. Eis etiam ſi non defendebantur, vel aduerſus eos qui in vinculis, ſeruitute C hoſtiúmve poteſtate fuerunt, vel ſecum agendi poteſtatem non fecerunt, vel qui inuiti in ius vocari non potuerunt, vel quos magiſtratus audire noluerunt.

VII. DE ALIENATIONE IVDICII MVTANDI CAVSA FACTA.

SExta cauſa reſtitutionis dandæ hæc eſt, ſi quis re alienata vel poſſeſſione dolo malo moleſtum aduerſarium pro ſe ſubiecerit. nam & ſi perinde teneatur vindicatione, aut in rem ſcripta, aut miſta actione ac ſi poſſideret, quia dolus pro poſſeſſione eſt, ſi tamen hac via nolit actor experiri de iure ſuo, ex hoc edicto in integrum reſtituitur, vt tantùm conſequatur quantum eius intereſt alium aduerſarium non habuiſſe, nimirum data a- D ctione huiuſmodi, Quod feciſti ne tecum illa actione ageretur. l.24.§.vlt. Com.diuid. nec ſi fuerit duplex actio, veluti Communi diuidundo, aut familiæ erciſcundæ, integrum erit ei qui alienauit ea actione amplius experiri, ipſo enim iure repellitur, id eſt, ex lege Licinia. Is quoque in quem ille rem tranſtulerit, ſi agat, repelletur exceptione, Quod alienata res ſit iudicij mutandi cauſa. l.vlt. hoc titulo. Et rectè interpretantur, iudicij futuri, nam præſens alienatione non mutatur.

VIII. DE RECEPTIS QVI ARBITRIVM RECEPERVNT VT SENTENTIAM DICANT.

E

A Magiſtratibus tranſit ad iudices, ac primùm de iudicibus compromiſſariis ſermonem inſtituit. Receptum eſt compromiſſum pecuniæ certæ. De receptis igitur, id eſt de compromiſſariis. Verùm quia ſatis non eſt duos compromittere in aliquem, niſi & is conſentiat arbitriumq; recipiat quod defertur communi recepto partium, ideò ſubiicit, Qui arbitrium receperunt. Et quod ſequitur, vt ſententiam dicant, præcipuus eſt finis huius tituli, vt compellantur qui recepti ſunt quique in ſe arbitrium receperunt, officio ſuſcepto perfungi. Perfunguntur ſi dicant ſententiam. Et ſentētiam vocat quæ non eſt per omnia ſententia. l.quid ergo.§.ex compromiſſo. De his qui not.inf. Porrò arbiter, ne quid præterea deſideres, eſt diſceptator electus ex compromiſſo partium qui diſceptandæ inter eos cauſæ officium in ſe recepit.

F

IX. NAVTÆ, CAVPONES, STABVLARII, VT RECEPTA RESTITVANT.

VT titulo de receptis qui arbitrium receperunt hic ſubderetur, quãuis alieno & quaſi deſerto loco, homonymia fecit. nã vtroq; cogitur de actione de recepto. Sed illa eſt

ex

A ex ſtipulatione, iſta ex eo quod etiã ſine ſtipulatione nautæ, caupones, ſtabularij ſaluũ fore recepetũt. quod negotij genus à depoſito ſeparatur, propterea quod ex recepto cuſtodię plus tenentur illi, quàm depoſitarij. Potuiſſet eadẽ ratione ſubiici vetus actio receptitia, in cuius locum ceſſit hodie actio conſtitutæ pecuniæ. Hæ actiones ſunt ex contractu. Sed agitur etiam in l. vlt. de alia actione quaſi ex maleficio, qua iidem tenentur de damno quod in naui aut caupona aut ſtabulo factum eſt ab his quos ibi habuerunt, non etiam à vectoribus vel viatoribus. Sed & ſeruorum ſuorum nomine noxæ dedendo liberantur, quod non ita contingit in illa quæ naſcitur ex recepto. Sed & in illa factum vectorum aut viatorum venit.

B

DIGESTORVM PARS SECVNDA.

LIB. V. TIT. I. DE IVDICIIS, ET VBI QVISQVE AGERE VEL CONVENIRI DEBEAT.

C A Iudicibus compromiſſariis tranſit ad iudices ordinarios, id eſt, qui ex ordine dantur à magiſtratibus. nam & qui dent iudices quique dentur hic titulus exequitur, & quod ſit cuique forum competens, quo iure ordinatio in eum iudex dari & accipi poſſit. Et eſt iudiciũ diſceptatio quæ fit ab eo quem magiſtratus cauſæ diſceptatorem partibus dedit. Vel vt arbitrium, officium eſt ſiue munus arbitri, ita iudicium, officium iudicis: & iudex vir bonus diſceptandæ rei cauſa datus. Sanè Theophilo in §. quædam. De act. titulus de iudiciis, quem citat, eſt titulus De officio iudicis. Et eſt iudicij initium litis conteſtatio, finis ſententia ſiue ius, ex quo etiam nomen.

D

II. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

A Iudicibus tranſit etiam congruenter ad actiones quibus iudices addicũtur. & quia actionum aliæ ſunt vindicationes, aliæ condictiones, & rurſus quæ ſunt vindicationes aliæ de vniuerſitate, aliæ de rebus ſingulis, incipit à vindicationibus quæ ſunt de vniuerſitate, id eſt, à petitionibus hereditatum. nam actio quæ hoc titulo proponitur eſt petitio hereditatis quæ ex cauſa inofficioſi teſtamenti datur, l. 20. hoc tit. l. ſi quis filium. C. eod. l. 3. C. De pet. hered. l. pen. ℥. De bon. poſſeſ. contra tab. Quæ titulo ſequenti, petitio hereditatis quæ ex aliis cauſis datur, veluti iniuſti, aut falſi, aut irriti teſtamẽti, vel ex cauſa inteſtati. Et quæ ex cauſa inofficioſi teſtamenti, ideò proprio titulo, quia pleraque propria habet, veluti vt detur in eum qui iuſto titulo poſſidet, & vt reſciſſoria ſit, & vt quaſi
E vindictæ perſecutionem habeat. l. 1. §. ſed ſi puta. D. ſi quid in fraud. pat. (qua de cauſa etiã accuſatio appellatur) nec tamen communi titulo, id eſt, ſequenti abſtinetur ea, vt conſtat ex l. 7. & 32. Porrò inofficioſum teſtamentum eſt quod liberis vel parentibus immeritò exheredatis non ex officio pietatis factum videtur, qua ex cauſa exheredatis datur petitio hereditatis.

III. DE HEREDITATIS PETITIONE.

POST petitionem hereditatis de inofficioſo teſtamento, generalis proponitur petitio
F hereditatis, id eſt, vindicatio aſſis qui ad nos iure aliquo pertinet, ſed ea actione continentur etiam quæ nunquam hereditatis fuerunt, vt pretia rerum venditarum, & pecuniæ exactæ à debitoribus, & ideò miſta eſt actio.

IIII. SI PARS HEREDITATIS PETATVR.

SVPERIOR titulus eſt de aſſe, hic de parte. nam & ſi pars hereditatis petatur, actioné daturum ſe Prætor pollicetur. Dat verò prætor actiones tam ſuas quàm ciuiles.

V. DE POSSESSORIA HEREDITATIS PETITIONE. A

SVperiores actiones heredibus competunt, ſequentes his qui non ſunt heredes, ſed ſimiles heredibus, vt bonorum poſſeſſoribus hoc titulo, exceptis Carbonianis. l. 3. §. miſſum. De Carb. edict. ex quo poſſeſſoriis etiam actionibus nomen.

VI. DE FIDEICOMMISSARIA HEREDITATIS PETITIONE.

ET hoc titulo fideicommiſſariis, quibus ex S. C. Trebelliano reſtituta eſt hereditas. nam & hi heredes imitantur. B

LIBER VI. TIT. I. DE REI VINDICATIONE.

POST vindicationem hereditatis aut velut hereditatis ſubiicitur vindicatio rei ſingularis. Verbum, Rei, ſignificat rei proprietatem. Rei vindicatio igitur eſt proprietatis adſertio. Rem vindicare, ſuam eſſe adſerere. Et omnes vindicationes ex XII. tab. & vindicationes in re ipſa, veluti in fundo ipſo præſenti, vel in gleba quaſi in fundo, potius quàm rei vel fundi, qua de cauſa ſecundum XII. rectius dicuntur in re, vel in rem actiones, ſicut vindicationes poſſeſſionis, id eſt, interdicta C vti poſſidetis vel vtrubi, in ipſa poſſeſſione l. 1. §. inter. in fi. vti poſſid.

II. DE PVBLICIANA IN REM ACTIONE.

REI vindicatio ciuilis, de qua ſuperiore titulo actum eſt, proprietario competit. Sed habet etiam rationem prætor eorum qui proprietariis ſimiles ſunt eiſq; dat vindicationem non minus quàm proprietariis, cuius generis ſunt bonæ fidei poſſeſſores, quibus amiſſa poſſeſſione datur Publiciana in rem actio, à Publicio prætore primum in edicto propoſita, fictitia actio, ſicut poſſeſſoria hereditatis petitio, & vt breuiter definiam, Publiciana actio eſt vtilis ſiue prætoria vindicatio quæ amiſſa poſſeſſione datur ei qui à non domino rem traditam ex iuſta cauſa adquirendi dominij bona fide accepit, necdum D vſucepit.

III. SI AGER VECTIGALIS, ID EST, EMPHYTEVTICARIVS PETATVR.

EIuſdem generis ſunt emphyteuticarij. nam & hi proprietarios imitantur, eiſq; perinde ac proprietariis prætor accommodat in rem actionem, quæ actio vectigalis ſiue de fundo vectigali dicitur aliis locis, & his ferè verbis propoſita à prætore eſt, ſi ager vectigalis petatur, cauſa cognita iudiciũ dabo. Hoc titulo adiecta eſt interpretatio, ne quis acciperet agrum vectigalem pro ſtipendiario aut tributario, ſicut in aliis auctoribus. nam in iure ager vectigalis ſemper eſt ager emphyteuticarius. Et ager emphyteuticarius, E quem dominus in perpetuum vel in plures annos tranſtulit in alium ea lege vt id melius cultiúſque redderet conſtituta penſione certa, & nomen à culturæ ſubtiliore parte, inſitione.

LIBER VII. TIT. I. DE VSVFRVCTV, ET QVEMADMODVM QVIS VTATVR FRVATVR.

POST vindicationes rerum corporalium, quæ non poſſeſſori dantur, quia dicturus eſt de vindicationibus rerum incorporalium, id eſt, ſeruitutum quæ F etiam poſſeſſori dantur, & ſeruitutes aliæ ſunt perſonarum, aliæ rerum incipit à ſeruitutibus perſonarum, id eſt, quibus prædia perſonis ſeruiunt. ex his eſt vſusfructus, qui definitur ſtatim initio tituli, & quibus in rebus, quibuſque modis conſti-

tuatur,

A tuatur, & fructuarij ius omne, &, vt in tituli inſcriptione additur, quemadmodum vtatur fruatur: nam ad modum dirigimus fructuarij ius magis quàm ad qualitatem vtendi l. 9. in fi.

II. DE VSVFRVCTV ADCRESCENDO.

PErſequitur quem cœpit tractatum de vſufructu dátque ſpecialem titulum de vſufructu adcreſcendo, De dominio adcreſcendo agitur in titulis De hered. inſt. & De adq. her. & De leg. & fid. Eſt autem ius adcreſcendi, ius retinendæ vel nanciſcendæ partis eius qui non concurrit vel qui cõcurrere deſiit. Et ius quidẽ retinendæ partis eius qui non concurrit, id eſt ius legati integrum nec deminutum concurſu alterius, tam in proprieta-
B te quàm in vſufructu locum habet. Ius nanciſcendæ partis eius qui concurrere deſiit, quod proprius videtur eſſe ius adcreſcendi, in vſufructu tantum. Sed & illa accommodari poteſt in vſufructu. nam cum vſusfructus quotidie conſtituatur & legetur, retineo potiùs quàm nanciſcor partem eius qui hodie non concurrit, licet concurrerit heri. igitur vtrobique ius adcreſcendi eſt ius retinendæ partis eius qui non concurrit. Vel, ius legati integrum nec deminutum per collegatarij concurſum. Vel, ius non decreſcendi. id enim dicitur adcreſcere quod decreſceret concurrente altero. Et rectè vulgo interpretantur adcreſcit, id eſt nõ minuitur vel non decreſcit. nam & contra, non minuitur, id eſt adcreſcit l. 10. De leg. 3. Eſt & alia differentia quòd fructuario adcreſcat etiam amittenti partem ſuam, non proprietario. Perperam additur tertia ex ſpecie l. j. §. j. in qua proculdubio
C Iulianus à Celſo diſſentit.

III. QVANDO DIES VSVSFRVCTVS LEGATI CEDAT.

EST & in ceſſione legati longè alia ratio vſusfructus quàm proprietatis. nam vſusfructus dies cedit ab adita hereditate, proprietatis iure veteri à morte teſtatoris, iure nouo ex apertis tabulis, iure nouiſſimo vt iure veteri. Diem legati cedere cum dicimus, ſignificamus poſt eum diem moriente legatario, legatum tranſmitti in heredem eius. Potuit addi, vel vſus, vt titu. ſeq. quod non potuit præcedenti.

IIII. QVIBVS MODIS VSVSFRVCTVS VEL VSVS AMITTITVR.

D VSusfructus amittitur capitis deminutione, morte, tempore, rei mutatione, non vtendo, ceſſione in iure, dominij adquiſitione: quibus tamen omnibus modis proprietas non amittitur.

V. DE VSVFRVCTV EARVM RERVM QVÆ VSV CONSVMVNTVR VEL MINVVNTVR.

HOc titulo oſtenditur nullam eſſe rem quæ non cadat in vſusfructus legatum vel ſtipulationem, vt l. vſufructu Ad leg. Fal. nam ex S.C. remedio cautionis etiam earum
E rerum quarum abuſus eſt, non vſus, vſusfructus conſtituitur.

VI. SI VSVSFRVCTVS PETETVR VEL AD ALIVM PERTINERE NEGETVR.

HOc titulo de vſufructu duæ proponuntur actiones, Confeſſoria quæ ei competit qui ſibi vſumfructum adſerit, Et cõtraria negatiua, quę domino qui negat rem ſuam alij per vſumfr. ſeruire. De proprietate nulla prodita eſt contraria actio negatoria. vtraque eſt in rem actio, ſed confeſſoria ſola, vſusfructus vindicatio.

VII. DE OPERIS SERVORVM.

F VSumfructum imitantur operæ ſeruorum, & ab eo quoque abſunt, diſtantque plurimum. nec enim amittuntur quibus modis vſusfructus amitti ſolet, capitis deminutione, non vtendo, morte, & amittuntur vſucapione ſerui, qua tamen vſusfructus non amittitur & indiuiduæ ſunt, vſusfructus diuiduus, & cedunt ex die petitionis, non vt vſusfructus ex die aditæ herditatis. Non igitur per omnia vſumfructum imitantur. idémque dici de operis quorumcumque animalium quid vetat, veluti vecturis iumentorum.

VIII. DE VSV ET HABITATIONE. A

EXpoſita eſt vna ſeruitus perſonarum, vſusfructus. hoc titulo explicatur altera, vſus. hæc indiuidua, illa diuidua. qua ratione forſitan operæ ſeruorum, quæ & indiuiduæ ſunt, ad vſum magis quàm ad vſumfructũ accedunt. l. 5. ſ. tit. prox. nam fructus qui in eis eſſe dicitur, nõ talis eſt qualis qui in vſufructu, quia non ex perſona ſpectatur eius cui debetur, ſed ex perſona eius in cuius operis conſiſtit, cuius generis opinor etiam eſſe fructũ conſtitutum ſine vſu, vt l. 14. §. vlt. hoc tit. l. 5. ti. ſeq. Vſum quoque imitatur habitatio, niſi quod capitis minutione & non vtendo non amittitur, & ex re ipſa quę habitationem debet etiam ſpectatur magis quàm ex perſona cui debetur, vt operę ſeruorum, vt fructus ſine vſu.

IX. VSVFRVCTVARIVS QVEMADMODVM CAVEAT. B

HIC titulus communis eſt vſui & vſuifructui, & ſimilibus quæ retulimus ſuprà, vt caueat qui hæc iura haber ſe vſurum boni viri arbitratu, & amiſſo vel finito iure ſuo poſſeſſionem domino reſtitututum. Cautio prætoria.

LIBER VIII. TIT. I. DE SERVITVTIBVS. C

A Servitvtibvs perſonarum tranſit ad ſeruitutes prædiorum, quæ intelliguntur ſemper quoties ſeruitutum nomen ſimpliciter vſurpatur. eæ ſunt iura quibus prædia alia aliis ſubiiciuntur. Vel, condiciones quibus ius vnius prædij minuitur, augetur alterius. Vel iura quæ quis in alieno prædio prædij ſui nomine impoſita habet. Et quibus modis conſtituantur hoc titulo declaratur.

II. DE SERVITVTIBVS PRÆDIORVM VRBANORVM.

PRædia alia ſunt vrbana, alia ruſtica, quæ diſtingui inuicem qualitate & genere vſus, vt familiam & ſupellectilem potius quàm loco verius eſt. Vrbanorũ ſeruitutes quæque ſunt earum propria hoc titulo explicantur. D

III. DE SERVITVTIBVS PRÆDIORVM RVSTICORVM.

QVÆ verò ſunt propria ſeruitutum ruſticarum, & earum ſpecies, differẽtiæ, iura hoc titulo continentur. Et nonnunquam perſonis eas non prædiis cõcedi, vt iter, quod tum dicitur ius tranſeundi. l. pater. De ſer. leg. l. damnas. §. 1. De vſufr. lẽg. vt pecoris ad aquam appulſus. l. 4. vt aquæductus. l. 37.

IIII. COMMVNIA PRÆDIORVM TAM VRBANORVM QVAM RVSTICORVM. E

QVÆ communia tam vrbanorum prædiorum quàm ruſticorum, & ſeruitutum eorum ſunt, explicantur hoc titulo, exempli gratia, vt ſeruitutem adquirere non poſſit niſi qui prædium habet, vt duorum prædiorum dominus vnum tradendo poſſit alterum alterius ſeruum facere, vt qui partem prædij tradit, non poſſit ſeruitutem imponere, vt eadem ſeruitus pluribus ſeparatim cedi poſſit, vt legari per damnationem qualiſcumque ſeruitus poſſit.

V. SI SERVITVS VINDICETVR, VEL AD ALIVM PERTINERE NEGETVR. F

VT de vſufructu, ita de iure prædiorum duæ actiones ſunt, Confeſſoria, id eſt, vindicatio ſeruitutis, & Negatoria quæ ſeruitutem negat, libertatem adſerit. Legitimæ actiones

A actiones.l.ſciendum.De oper.nou. nuntiat. Et aliæ figura verborum confeſſoriæ,veluti
ius eſſe ædes altius tollere iure naturali , vi ipſa negatoriæ , aliæ vi & verbis confeſſoriæ,
veluti ius eſſe ædes altius tollere iure impoſititio , vel ire agere. Rurſus aliæ negatoriæ fi-
gura verborûm,vi ipſa confeſſoriæ,veluti non eſſe ius altius tollere , aliæ negatoriæ tam
verbis quàm poteſtate,veluti ius non eſſe ire agere.

VI. QVEMADMODVM SERVITVTES AMITTVNTVR.

SED non etiam quibus modis vſusfructus interit , & ſeruitutes.nam confuſione tan-
tùm intereunt,id eſt,adquiſitione dominij vtriuſque prædij, & non vtendo,ſiue vſu-
B capione libertatis,& ceſſione.

LIBER IX. TIT. I. SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICATVR.

VINDICATIONIBVS actiones noxales ſubiectæ ſunt non malè . nam &
hæ ſicut vindicationes dominis ſolis dantur iure directo , itemq; aduerſus
C dominos,vt pleriſque videātur hæc eatum formulæ inſerta verba, Propter
illum ſeruum tuum,aut propter quadrupedem illam tuam, l.pen. De nox.
act. & ſicut vindicaturo , ita acturo iudicio noxali datur actio ad exhiben-
dum l.3.§.ſi quis noxali.l. De eo §.ſæpius. Ad exhib.cùm & noxium ducturus forſitan a-
ctor & habiturus ſit.Et hoc titulo prim`ùm proponitur de pauperie quadrupedum actio
noxalis ex XII.tab.id eſt,de damno dato ſine iniuria (nec enim animal rationis expers,
iniuriam feciſſe videtur)cuius ex formula hęc verba ſunt in l.1.§.cùm arietes, Aut noxam
ſarcire,aut in noxam dedere oportere.In noxam dedere,eſt animal tradere viuum.Mor-
te enim extinguitur actio noxalis,& inde l.7.De nox.act.Si noxius viuat.Noxam ſarcire;
eſt damnum ſoluere, damnum præſtare,vt ad XII.Seruius Sulpitius interpretatur.

D

II. AD LEGEM AQVILIAM.

TItulus ſuperior eſt de damno ſine iniuria dato,hic de damno iniuria dato , qua de re
fuit etiam domino actio ex XII. tabul.l.quæcunque.De obligatio.& action.Hodie
eſt ex lege Aquilia.Ciuilis vtraque l.ſi heres inſtitutus. §.1. Ad S.C.Trebellian.& noxalis
etiam ex delicto ſeruorum. Primum caput legis Aquiliæ eſt de occiſo homine vel pecu-
de.Tertium de vſto,fracto, rupto. Secundum quod in deſuetudinem abijt,videtur fuiſſe
de quauis alia ratione damni dati etiam ſi non fuerit læſa res noſtra , ſed intercepta nobis
fortè vtilitas quædam, vt aduerſus piſcatorem ſocium à Plinio proditum eſt lib. IX. na-
turalis hiſtoriæ,qui Anthiam conciliatorem capturæ & ducem, cœperat , cùm is in ma-
E cello agnitus eſſet à ſocio cuius iniuria erat , damni dati editam formulam condemna-
tumq́ue,æſtimata lite x.libris. Conſtat enim ſocium ſocio teneri lege Aquilia. l.47. Pro
ſocio.

III. DE HIS QVI EFFVDERINT, VEL DEIECERINT.

DAmni dati ſpecies vna grauius hoc titulo coërcetur,quàm ſoleant cetera damna ex
ſuperiore . nam ſi quid qua vulgò iter fit vel conſiſtitur deiectum vel effuſum ſit ex
quo damnum datum ſit alteri,in eum qui ibi habitauerit vnde deiectum vel effuſum eſt
in duplum datur actio , etiamſi ipſe non deiecerit vel effuderit , atque etiam ſi inficiatus
F non erit,cùm ex ſuperiore non teneatur , niſi qui damnum fecerit ipſe , nec in duplum
niſi inficiator.Si liber homo ex ea re occiſus , vel ſi ei nocitum ſit , eſt etiam ex hoc titulo
grauior actio quàm ex ſuperiore,& popularis:& antequàm damnum datum ſit æquè po-
pularis eſt in eum actio qui quid poſitum habet cuius caſus nocere cui poteſt. & ex vtra-
que cauſa actio noxalis.Denique poſt titulum generalem De actione legis Aquiliæ, ſpe-

cialis in hoc titulo proponitur actio legis Aquiliæ. Sic appellatur l.5. §. Cùm autem, quia A
in factum prætoria quæ hic proponitur, accommodata eſt ad legem Aquiliam. & in iure
frequens eſt vt legis Aquiliæ actio dicatur etiam quæ ad eam legem accommodata eſt,
ſiue ciuilis, ſiue prætoria in factum.

IIII. DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.

POſt noxales actiones de pauperie & de damno, datur generalis titulus de omnibus
noxalibus actionibus, (fuiſſet enim immenſum atque etiam alienum omnes enume-
rare) quarum definitionem tradit l. 1. dum ait, quarum actionum vis hæc eſt, &c. vt Ci-
cero definitionem legis, dum ait legis hanc eſſe vim, ſcitum & iuſſum in omnes, Et ma-
giſtratus, dum ait, magiſtratus hanc eſſe vim vt præſit, præſcribatq; recta & vtilia, & con- B
iuncta cum legibus. Vis autem earum actionum hæc eſt ne multetur dominus vltra de-
ditionem noxæ, ſi dedere malit: quæ facultas ei lege XII. tab. tribuitur.

LIBER X. TIT. I. FINIVM REGVNDORVM.

CVR vindicationibus ſubiectæ ſint actiones noxales dixi iam ſuprà. Cur mo-
dò ſubiiciantur miſtæ actiones, dicere neceſſe non habeo. id enim ſatis no- C
men ipſum admonet quod ſignificat eſſe eas tam pro rei vindicatione quàm
in perſonam. Ex his prima eſt actio Finium regundorum quæ inter confines
redditur de agrorum finibus regundis, id eſt, vt Græci interpretantur περὶ ὅρων ἰδιωτικῶν.
nam ineſt huic actioni etiam petitio rei. & hoc eſt quod ait l.3. C. eod. hanc actionem co-
hærere proprietatis controuerſiæ, & Apuleius, in cauſa finali de proprietate contendi.

II. FAMILIÆ ERCISCVNDÆ.

SEcunda actio miſta eſt actio familiæ erciſcundę ſiue iudicium diuiſionis quod reddi-
tur inter coheredes ſimiléſve perſonas. Familiæ nomine ſignificatur res vel pecunia D
hereditaria, non hereditas, non nomina. nam hereditas non poteſt diuidi l.8. De rei vind.
& nomina ipſo iure ſunt diuiſa inter coheredes. Erciſcũdæ eſt diuidundæ, vt Erciſcundi
Stoici Seruio in III. Æneid. mediæ ſententiæ auctores & quaſi diuiſores. tantumdem
poteſt Ciendæ & Ciſcundæ verbum, vt non aberrarim fortè ſi in Erciſcundæ diuiſerim
er & Ciſcundæ, vt Feſtus & Donatus erctum & citum, erctum pro hereditate, citum pro
diuiſione. nam & gloſſis antiquis, Ciendæ διαιρουμένης. Ereres vel ereditas ſcribitur in-
terdum Flo. vt erus in titulo Ad legem Aquiliam, & illo Turpilij loco, Ignoſcere iſtic ſo-
lénne eis minores noxias, erum ſi fortè quas galiolas vini tango.

III. COMMVNI DIVIDVNDO.

E

TErtia actio miſta eſt Communi diuidundo, ſimillima ſuperiori, vt ſocietas heredita-
ti ſimillima & maximè gemina eſt. Vtraque miſta, duplex, legitima, bonæ fidei, per-
petua, quaſi ex contractu, de diuiſione, & idem in vtraque officium iudicis. & redditur
hæc etiam inter coheredes, ſicut inter alios quoſcumque ſocios. Sed hoc plus eſt in a-
ctione familiæ erciſcundæ quod veniunt in eam etiam res non communes, & non eſt de
re vna, & non iteratur niſi ex magna cauſa. hanc verò Græci Rhetores vocant τὸ εἰς διανο-
μῆς αἵρεσιν.

IIII. AD EXHIBENDVM.

MIſtis actionibus adiungitur actio ad exhibendum, quia & ſi in perſonam ſit non e- F
tiam pro rei vindicatione, eſt tamen propter rei vindicationem. agitur enim pri-
mùm vt res exhibeatur, deinde res exhibita vindicatur. Præparatoria igitur eſt vindica-
tionis, vindicatio directa & principalis actio: neque tamen notat perſonam, ſed rem. nec
enim intendit verbi gratia L. Titium dare oportere, ſed in rem exhibendam generaliter
concipi-

A concipitur.& inde inſolita appellatio, Ad exhibendum, quia in rem ſcribitur, quæ vel tā-
tumdem valet, ac ſi diceres, De exhibendo, vt Ad legem Iuliam, id eſt, de lege Iulia, Ad
municipales, id eſt, de municipalibus.

LIBER XI. TIT. I. DE INTERROGATIONIBVS IN IVRE FACIENDIS, ET INTERROGATORIIS actionibus.

B PLERVMQVE euenit vt qui aliàs noxali actione tenebatur, ex reſponſo ſuo
obligetur ſuo nomine inſolidū, vt ſi interrogatus an ſeruus ſuus eſſet, an qua-
drupes ſua eſſet, Prætori falsò reſponderit ſuam non eſſe, l.1.§.interdum. Si-
quadr.paup.fe.dic.qui quidem §.ſtatim coniungendus eſt cum l.7.huius tit.
quæ eſt ex eodem libro, vt intelligatur econuerſo eum qui aliàs nec noxali iudicio tene-
batur, teneri, ſi reſponderit ſuam pecudem, vel ſuum ſeruum eſſe. quæ ita vera ſunt, ſi ſer-
ui alicuius, non ſi liberi hominis nomine reſponderit.l.13.& 14.hoc titu. Sunt & pleraque
alia in hoc titulo de noxalibus actionibus: vt ſanè videatur hic poſtremus liber ſecundæ
partis, quaſi ſupplementum eorum quæ ab initio partis huius huc vſque tractata ſunt,
C eoq; fit, quantum opinor, vt tituli huius libri non ſint certa lege colligati inuicē, quia ſci-
licet non eumdem omnes tractatum reſpiciunt, ſed hic, verbi gratia, tractatum de noxa-
libus actionibus, ſequens tractatum de miſtis, tertius legem Aquiliam. Porrò quæ ex re-
ſponſo datur actio, interrogatoria dicitur actio, vt quæ ex confeſſo in eum qui vltrò con-
feſſus eſt de intentione actoris, confeſſoria, neutra eſt propria actio quædam, interro-
gatoria ſanè quaſi ex contractu datur pro quo pulſabitur is qui reſpondit. l. de ætate. §.
qui interrogatus hoc tit. vt quæ in eum datur qui ſe debitoris heredem eſſe reſpondit, eſt
interrogatoria actio Si certum petetur, quæ in eum qui ſeruum ſuum eſſe, interrogatoria
noxalis, quæ in eum qui prædium ſuum eſſe, vel ſe poſſidere aut non poſſidere, actio dā-
ni infecti, vel miſſio in poſſeſſionem. nam ex his ferè cauſis duntaxat in iure interrogatio-
D nes fiunt ante iudicium acceptum intentionis actoris formandæ & inſtruendæ cauſa.
quod non ita fit in iudiciis in rem. l. in ſpeciali. De rei vindic. l. cogi. C. de petit. heredit. &
deſiit etiam hodie fieri in ceteris omnibus. In iure, id eſt, ἐν βήματι, vt Græci hoc loco in-
terpretantur. idem ſignificat, in iudicio, vt & in tractatu de cautione in iudicio ſiſti. Sed
augetur ſignificatio l.4. hoc titulo. vt idem fit ſi quis alio loco quàm pro tribunali inter-
rogetur.

II. DE QVIBVS REBVS AD EVNDEM IVDICEM EATVR.

HIC titulus reſpicit ad duplices & miſtas actiones, vt vnum iudicem habeant, ſicut
E mutuæ petitiones. l. 22. De iudic. Poteſt etiam accommodari ad noxales. nam quæ-
cumque pluribus vel in plures competunt, de eis plerumque omnes ad eundem iudicem
eunt, vt ſi plures vindicent dominium ſerui, vel vnus dominium alter vſumfructum. l. co-
gnitio. l. ſi pariter. De lib. cau. vel ſi plures tutelæ teneantur. l. 5. C. arb. tut. aut ſi certum
petetur plures conrei. Nou. 99. Quintil. 111. Priuata iudicia ſæpè vnum iudicem habere
ſolent, nec aliæ ſpecies erunt, etiam ſi vnus à duobus dumtaxat eādem rem, atque ex ea-
dem cauſa petet, aut duo ab vno, aut plures à pluribus, quod accidere in hereditariis liti-
bus interim ſcimus, quia quamuis in multis perſonis, cauſa tamen vna eſt, niſi condicio
perſonarum quæſtiones variauerit.

F

III. DE SERVO CORRVPTO.

HIC verò titulus reſpicit ad legē Aquiliā, quandoquidem ſpecialis in eo proponitur
actio legis Aquiliæ ſiue in factū iure prætorio cōparata ad exemplū legis Aquiliæ, vt
de actione de deiectis & effuſis diximus ſuprà, & longè quidē grauior quā ſoleat eſſe dire-
cta. nā etiā in confitentē in duplum. l. 5. §. hæc actio. hoc ti. & famoſa eſt actio l. nec quid-
quā. D. pro ſoc. l. 6. De obſ. par. præſt. quia perſonæ dolū malū notat. & præterea nō tantū

de corrupto, ſed etiam de recepto, & ſub diſiunctione proponitur hoc modo, Quod A
ſeruum meum receperis aut corruperis, vt, Ope aut conſilio. nam alterutrum probare
ſufficit.

IIII. DE FVGITIVIS.

POST generalem titulum de ſeruo corrupto, notantur duæ ſpecies corrumpendorum ſeruorum, ſi ſuaſerit fugere, ſi alea ludere l. 26. De iniuriis. & ex priori ſpecie de fugitiuis additur, eum qui recepit & celauit fugitiuum, teneri furti, quod vtique verum eſt, & ſi obtentu togæ, vt ex Sabino Gellius refert. Si recepit tantùm abſcondendi cauſa, ex ſuperiore titulo tenetur. Si recepit, & requiſitum celauit lucrifaciendi animo, furti.
Additur etiam S.C. De requirendis fugitiuis. B

V. DE ALEATORIBVS.

AD poſteriorem ſpeciem corrumpendi ſerui, iūgitur in ſuſceptorem aleatorum pœna, vt ſuprà in ſuſceptorem fugitiuorum, & item actio in eum qui aleæ ludēdæ cauſa vim intulerit, & alia in eum qui alea vicerit. Alea eſt teſſerarum, talorū vel ſcriptorum ludus, turricula, fritillus.

VI. SI MENSOR FALSVM MODVM DIXERIT.

HVnc verò dicam reſpicere ad titulum Finium regundorum, in quo iudicio adhibe- C
ri plerumque agrimenſor ſolet. l. 8. fin. reg. l. 1. in princ. l. 3. §. idem Pomp. hoc tit. & ſi
falſum modum renuntiauerit, ex hoc edicto tenetur in id quod intereſt.

VII. DE RELIGIOSIS ET SVMPTIBVS FVNERVM, ET VT FVNVS DVCERE liceat.

HIC titulus reſpicit ad rei vindicationem, in cuius tractatu proditum eſt de locis re-
ligioſis non eſſe in rem actionem. l. in rem. §. 1. l. quę religioſis. De rei vindic. Hoc ve-
rò titulo definitur quæ ſint loca religioſa, qui faciant locum religioſum, & qua actione
teneatur qui in alienum locum mortuum intulit. Proponitur etiam hoc titulo actio fu- D
neraria, quæ imitatur actionem negotiorum geſtorum, ſi quis aliquem ſuis ſumptibus
funerauerit, niſi quaſi heredis negotium gerens hoc egerit, quo caſu eſt actio negotiorum geſtorum. aliàs ſimilis tantùm negotiorum geſtorum actioni funeratitia, quia negotium quod quis pro defuncto geſſit funerando eum ſuis ſumptibus eius non fuit cùm is moreretur. Quod additur in hoc titulo, vt funus dùcere liceat, non tam pertinet ad actionem in factum qua tenetur qui prohibuit inferri mortuum oſſàve mortui in eum locum quo ius inferendi fuit, quam ad edictum D. Seueri quod proponitur l. 38.

VIII. DE MORTVO INFERENDO, ET SEPVLCHRO ÆDIFICANDO. E

LIcet, vt diximus, de locis religioſis non ſit in rem actio, eſt tamen interdictum prohibitorium de mortuo inferendo quod veluti proprietatis cauſam continet. l. ſunt perſonæ. ꝫ. tit. prox. l. 2. §. quædam. De interd. atque etiam de loco nondum religioſo competit. Actio in factum de qua diximus ſuperiore titulo, ei datur qui prohibitus mortuum inferre quo ius erat, aliò inferre coactus eſt. Hoc interdictum ei qui ſtatim vult in locum ſuum inferre, ne prohibeatur. Aliud etiam interdictum prohibitorium, de ſepulchro ædificando vel reficiendo, quaſi proprietatis cauſam continet, quia domino loci ſolummodò competit.

A

DIGESTORVM PARS TERTIA.

LIBER XII. TIT. I. DE REBVS CREDITIS SI CERTVM PETETVR, ET DE CONDICTIONE.

B A Vindicationibus tranſit ad cõdictiones: è quibus duæ hoc titulo proponuntur. Vna eſt certi condictio quę datur in eum cui res vel pecunia certa credita eſt, id eſt, qui corpus vel quantitatem certam debet. Non adiicitur, qua ex cauſa. In eum igitur qui rem vel pecuniam certam debet quacumque ex cauſa. proinde generalis non ſpecialis certi condictio, quæ in hoc ti. dicitur, Actio ſi certũ pet. de rebus creditis, vel de rebus creditis ſi certũ petetur, (nihil enim refert hoc an illo modo traduxeris verba) vt in C. Th. ſpecialis actio Si certũ petetur de chirographis, & alia ſi certũ petetur, de ſuffragiis. qua orationis forma ſignificatur actio à primis verbis edicti, Si certũ petetur, propoſita vel ſub ti. De rebus creditis, vel ſub titulo De chirographis, vel ſub ti. De ſuffragiis. Diſtincta enim erant edicta titulis. Altera eſt Condictio ex mutuo de qua præcipuè hoc titulo tractatur, C (nam & creditum propriè eſt mutuũ) & his verbis ſignificatur, ET DE CONDICTIONE. Quamuis enim omnis formula qua intendimus dari oportere, condictio ſit, ea tamen qua ex mutui cauſa intẽdimus dari oportere, hoc proprio ſignata nomine eſt, vt refertur in Inſtit. ſtatim initio tituli, Quib. mod. re cont. obl. & §. item is cui. De oblig. quæ quaſi ex contr. & Græci definiunt cõdictionem τὸν ἀπαιτητικὸν λόγον τοῦ οἰκείου δανείου. Mutuum autem eſt creditum quantitatis datæ ea lege vt eadem ipſa quantitas reddatur in genere non in ſpecie eadem. Non eſt illud omittendum ſub hoc titulo edixiſſe prætorem de commodato & pignore ſeparatim, quia & ſi crediti appellatione hi contractus contineantur (eſt enim creditum omnis actus, quem alienam fidem ſequuti inſtituimus) non tamen continentur actione Si certum petetur, id eſt, certi condictione, quia nemo rem D ſuam condicit, & cõdictio plerumque in iure formula illa eſt, Si paret dare oportere, quæ latius nonnumquam pro qualibet actione in perſonam. Pigneraticia igitur & cõmodati, & depoſiti condictiones non ſunt, quia poſſeſſionem naturalem reuocant l. videamus. §. ſi poſſ. De vſur. id eſt, non dari, ſed reſtitui oportere intendunt. Sed neque ex horum contractuum cauſa condictio competit. quam ob rem, meo iudicio, prætor hoc edicto eos ſeparauit à ceteris, ſub hac tamen exceptione, niſi dolo malo vel depoſitum, vel commodatum, vel pignus inficiaretur qui accepiſſet l. 4. §. res hoc ti. l. ſi quis inficiatus. §. vlt. De poſ. Denique ex his intelligimus hoc titulo proponi nobis duas condictiones tantùm, nõ etiam, vt quidam exiſtimant, comprehendi eo vniuerſam partem tertiam Digeſtorum. nec ſanè vlli ſunt tituli tales in Digeſtis.

E

II. DE IVREIVRANDO SIVE VOLVNTARIO SIVE NECESSARIO, SIVE IVDICIALI.

QVIA iuſiurandum frequentius datur de pecuniis creditis, vt non malè dicatur à Laberio emplaſtrum æris alieni, ideò poſt titulum de condictione ex mutuo, hic datur. Et eſt iuſiurandum, vt Ariſtotel. definit, μετὰ θείας παραλήψεως φάσις ἀναπόδεικτος, vt Clemens Alexandrinus, ὁμολογία κυριευτικὴ μετὰ προσπαραλήψεως θείας, vt Cicero, adfirmatio ſancta, & eius genera tria. Iudiciale, quod à iudice defertur. Voluntarium, quod à parte defertur in iudicio, vel extra iudicium. Neceſſarium quod pars cui delatum eſt re-F fert delatori. Hæ tres appellationes Triboniani eſſe videntur.

III. DE IN LITEM IVRANDO.

IVſiurandum in litem eſt quod à iudice defertur actori eius rei quæ in iudicium deducta eſt æſtimandæ cauſa. & defertur plerumque ob dolum vel contumaciam aduerſarij, ne in poteſtate eius ſit per fraudẽ ab inuito domino rem iuſto pretio cõparare. Actori

enim iurato licet facere pretium etiam iniuſtum. nec in omnibus iudiciis paſſim, ſed vt A
lex prætòrue aut princeps iudici permiſerit.

IIII. DE CONDICTIONE CAVSA DATA CAVSA NON SECVTA.

COndictio ex mutuo, vt dixi, traxit ad ſe tractatum de iureiurando. Nunc ordine perſequitur alias condictionum ſpecies. Propoſitæ hoc titulo appellatio hæc eſt, Cauſa data cauſa non ſecuta, ſumpta à verbis legis, vt per eam repetantur ſcilicet cauſa data, id eſt ſub cauſa vt eſt ſcriptum l. pe. hoc tit. quod Græci ἐπὶ τῇ συνθήκῃ, ſi ea cauſa ſecuta non ſit. Cauſa do, quod do vt Romam eas. Cauſa non ſequitur ſi non Romam eas. eadem dicitur etiam condictio ob cauſam vel condictio ob rem dati re non ſecuta, ſimilis con- B
dictioni ex mutuo, vel potiùs condictio ex promutuo. quid enim aliud quod ob rem datur quam prorogatio, ſiue datio in anteceſſum? Omnis autem prorogatio, promutuum.

V. DE CONDICTIONE OB TVRPEM VEL INIVSTAM CAVSAM.

SVperior titulus eſt de condictione ob cauſam honeſtam, vt detur omnimodo cauſa non ſecuta, vt non detur cauſa ſecuta. Hic verò titulus eſt de condictione ob turpem cauſam, vt detur etiam cauſa ſecuta ſi ſolius accipientis turpitudo verſetur, vt non detur ſi ſolius dantis vel ſi vtriuſque, Eſt & de condictione ob iniuſtam cauſam. In hac, cauſa pro principio accipitur vt ſi quid detur ex ſtipulatione per vim extorta. In illa pro fine, vt C
ſi quid detur vt contingat aliquid quod ſit contra bonos mores.

VI. DE ÇONDICTIONE INDEBITI.

COndictio quoq; indebiti eſt ex promutuo. nam & indebiti ſolutio, quaſi mutui datio l. 5. §. is quoque De oblig. & act. Sed non datur niſi ei qui per errorem ſoluit.

VII. DE CONDICTIONE SINE CAVSA.

COncurrit hęc condictio cum ſuperioribus. & nonnumquam ſola competit, vt in ſpecie. l. 2. ſi fullo amiſſis veſtimentis domino ex locato conuentus pretium ſoluerit. nam nec indebitum per errorem dedit nec ſub cauſa nec ex iniuſta cauſa, & veſtimentis à do- D
mino repertis, fulloni ſola ſupereſt condictio ſine cauſa, quod iam videatur nulla fuiſſe cauſa dandi. quod & addi opinor poſſe ad ſpeciem de promutuo l. ſed addes §. Si quis cum Locati.

LIB. XIII. TIT. I. DE CONDICTIONE FVRTIVA.

DOMINO non datur condictio niſi ex cauſa furtiua. quod odio furum introductum eſt, quia in rem vel ad exhibendum non tenentur vt fures ſed vt poſ- E
ſeſſores l. 12. C. de fur. Condictione vt fures, atque ideo re perempta in ea non diſtinguitur fuerit res petituta apud dominum nec ne, ſicut nec in actione Quod metus cauſa & interdicto Vnde vi & Quod vi aut clam, quæ tamen diſtinctio in aliis actionibus admittitur. Sed exemplo furis domino etiam permiſſum eſt condicere prædoni, & coniugi qui quęve res amouit in matrimonio vel diuortij cauſa, & inficiatori, & generaliter cuilibet ex iniuſta cauſa poſſidēti quaſi proximo furi. Ceteræ condictiones non dominis dantur, videlicet ſi agatur certi, non ſi agatur incerti. Hæc ſoli domino, æque ſi agatur certi, non ſi incerti.

II. DE CONDICTIONE EX LEGE. F

COndictio ex lege competit ſi lex quæ obligationem introduxit non ediderit aliud genus actionis, vt condictio ex lege Iulia l. dotalem l. ſi verò & ſeq. Sol. mat. Condictio ex lege Cincia l. 21. De donat.

III.

A III. DE CONDICTIONE TRITICARIA.

LOngè alia ratio condictionis Triticariæ & condictionis certi, licet deſcendat vtraq; ex eadem cauſa. nam per condictionem Triticariam petuntur omnes res certæ vel incertæ, præter pecuniam numeratam, Per condictionem certi, id eſt, Si certum petetur, res omnes certæ & pecunia numerata, non res incorporales ſiue incertæ. nam hæc actio eſt ſtricta, id eſt, ſeruit in ea iudex ſcripturę contractus & petitioni actoris, ſui arbitrij impos, Triticaria arbitraria eſt, quia æſtimat in ea iudex rem arbitrio ſuo quæ petitur habita ratione loci & temporis. Datur ergo eius rei quæ petitur æſtimandę cauſa. porrò æſtimationem recipiunt res omnes, præter pecuniam numeratam. nam æſtimat ipſa res ceteras B non æſtimatur, aut ſaltem non indiget æſtimatore, cùm ſit eius æſtimatio conſtãs & certa. ea re pecunia numerata in condictionem triticariam non cadit. Ceteræ res omnes cadunt quæ pondere vel menſura conſtant, mobiles vel immobiles, corporales vel incorporales, & fundi ſiue proprietas debeatur fortè ex teſtamẽto, vel ex ſtipulatione ſiue emphyteuſis, & res etiam ſua ex cauſis quibus rem ſuam dominus cõdicere poteſt. quod ita enumeratis variis generibus rerum Vlpianus exequitur l. 1. propterea quod dubitari poterat, an tot res complecteretur condictio quæ nomen à tritico habet. Sed inditum eſt nomen tale caſu quodam, vt Stephanus Græcus interpres ait, quia in antiqua formula huiuſce condictionis, quoties ſcilicet ſua cuique actioni conſtituta erat formula, tritici fiebat mentio propterea quòd qui hanc actionem ſibi dari prius poſtulauerat, fortè ei res C erat de æſtimando tritico. & ne quis me hoc adfingere putet, & quod etiam ſit notatu valdè dignum (nec dum enim ſciebamus quæ appellatio quæve actio hęc eſſet) apponam ipſa Græcorum verba, Ἰστέον δὲ ὡς φησὶν ὁ Στέφανος ἐν ταῖς παραγραφαῖς, ὅτι λέγεται Τριτικιάριος, ἐπειδὴ ἐν τῇ κατὰ τὸ πάλαι πολιτευομένῃ αὐτοῦ φόρμουλα, τρίτικι ἐνέκειτο μνήμη. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐν τῇ παλαιᾷ φόρμουλα, καὶ τῷ τύπῳ αὐτοῦ ἡνίκα τὴν ἀρχὴν ἐτυπώθη παρὰ τῶν νομικῶν, μνεία γέγονε τρίτικι ἤγουν σίτου, τυχὸν ἐνάγοντος τινὸς σῖτον αὐτῷ διαφέροντα κατέχειν τινὰ παρὰ τὸν νόμον, καὶ πρὸς τὸ τοιοῦτον φάκτον τυπωθέντος τοῦ τριτικιαρίου κονδικτικίου.

IIII. DE EO QVOD CERTO LOCO DARI OPORTET.

D IVngitur condictioni arbitrariæ, alia condictio arbitraria ex mutuo etiam, vel ex ſtipulatione, vel ex teſtamento, vel ex conſtituto, qua ſcilicet quod certo loco dari debuit alio loco petitur facta commemoratione eius loci quo dari debuit. In hanc cadit pecunia numerata, quæ non cadit in triticariam. quia in triticaria æſtimatur quanti res fuerit eo die vel loco quo dari debuit. In hac verò æſtimatur quanti intereſt eo die vel loco dari quo dari debuit. & cadit etiam in nummos id quod intereſt.

V. DE PECVNIA CONSTITVTA.

TRadita eſt ratio ſuperiore titulo qua id quod debetur alio die vel loco petatur rectè E quàm quo dari debuit. Traditur alia hoc titulo, Si quis id egerit cum debitore vt alio die vel loco conſtitueret ſe ſoluturum. nam, vt Labeo dicebat, propter has potiſſimùm pecunias quæ nondum peti poſſunt, puta moram iniiciente die vel loco, conſtituta inducta ſunt. l. 3. §. vlt. l. 4. & 5. hoc titulo. Fiunt conſenſu nudo non verbis, nec tamen pacta ſunt nuda, ſed contractus, quia recepta imitantur quæ fuêre contractus, è quibus actio receptitia, ſicut ex his actio conſtitutoria. nam nec alia ratione precarium numeratur inter contractus. l. contractus. De reg. iur. quàm quod ſit ſimile commodato. fiunt etiã conſtituta pro alio. Et breuiter conſtitutum eſt conuentio, qua quis reſpondet citra ſtipulationem ſoluturum ſe quod ipſe vel alius debet. quo genere priorem obligationem non nouari conſtat. l. 3. §. in eum. De adm. rer. ciuil.

F

VI. COMMODATI, VEL CONTRA.

DIctum eſt de condictionibus quæ aliud nomen non habent ſtrictis aut arbitrariis, quæque vel ex contractibus dãtur, vt condictio certi, cõdictio triticaria, cõdictio ex mutuo, condictio ex ſtipulatione, vel ex bono & æquo quaſi ex mutuo, vt cõdictio inde-

biti, Ob rem dati, Sine cauſa, vel ex lege, vt de qua actum titulo ſecundo, vel odio reotũ, A
vt cõdictio furtiua. Ab hoc titulo incipit tractare de cõdictionibus aliis maximè bonę fidei quæ ex contractibus naſcuntur, & quæ proptium nomen habent, ſiue dari oportere intendatur, ſiue præſtari, reſtitui, teddi, vel alio modo. nec enim omnibus actionibus vna eſt formula ſemper, Dare aut facere oportere, §. 1. Inſt. de act. ac primùm de commodato duplex actio hoc titulo ptoponitur, Directa & Contraria. Commodatum eſt quaſi mutuum ad vſum, vt retrò mutuum quaſi commodarum ad abuſum. nam promiſcua ſiue communia hæc nomina ſunt, Commodatum & Mutuum l. Item legato. §. 1. De leg. 3. l. quæſitum. §. ſi quis eodem. De inſtr. leg. & vt Græcis χρῆσαι vtrumque contractum demonſtrat, ita & Latinis commodare l. 1. C. Th. Quod iuſſu, quod tamẽ Tribonianus maluit mutare in ptoprium, mutuum dare, vel quo vulgus vtitur prȩſtare l. vlt. C. quod cum B
eo, &c. Vel commodatum eſt, conuentio .qua res gratis vtenda datur ad tempus, finem modúmve certum, ea lege vt eadẽ ipſa reddatur. Verbum gratis ſeparat à locatione. Verbum ad tempus, à precario. Verba, ea lege, à mutuo, quæ etiam ſi non addideris, perfecta definitio eſt. nam & aliis ſepatatur à mutuo ſatis. Directa commodati actio eſt quę datur ei qui cõmodauit rei ſuæ tecipiendæ cauſa, qua ex cauſa non eſt condictio certi niſi quid dolo malo admiſſum ſit, vt dixi huius partis tit. 1. Contraria eſt quæ datur ei qui commodatũ accepir variis ex cauſis, quæ hoc ritulo proponuntur, vt indemnitati eius cõſulatur. qua ex re etiam condictio competit. Directæ ſiue rectæ inde nomen, quòd principalis ſit. domino enim competit aut poſſeſſori. Contrariæ, quòd quaſi ex oppoſito reſpiciat directam, ſiue agatur vltrò, ſiue contra. & in iure contrariæ actiones his articulis ſignificãtur, C
contra, ex diuerſo, ex contrario l. 2. l. vlt. De neg. geſt. l. ſi pignori. Fam. erc. vt actio negatoria, quæ & contraria dicitur, hoc articulo, Contra in §. æquè. De act. Vltrò autem moueri dicuntur ſi ſine directa moueantur, vt d. l. ſi pignori. l. ſeruus meus Mand. l. ſed an vltrò. De neg. geſt. l. ſi is qui rem. de fur. nec tamen ideò minus conrtatiæ appellantur.

VII. DE PIGNERATICIA ACTIONE, VEL CONTRA.

DE pignore etiam non eſt condictio, ſi directo agatur, niſi quid dolo admiſſum ſit, ſed ſi contrario iudicio agatur, concurrit ſanè cum eo condictio. Pignus eſt, conuentio qua quid ſupponitur vel deponitur propter alterius obligationis fidem, & adimplendæ D
rei debitæ vinculum. Quæ verò de pignore dato recuperando domino, i. debitori redditur actio ſoluta omni pecunia, directa eſt actio. Quæ creditori, contraria, ſi fortè neceſſarias impenſas fecerit in rem pigneratam, vel ſi debitor rem alienam dederit pignori, vel ex alia iuſta cauſa.

LIBER XIIII. TIT. I. DE EXERCITORIA ACTIONE.

E

COEPIT quidem tractare de actionibus quæ ex ſingulis contractibus naſcuntur, ſed priuſquàm ptogrediatur vlterius, vult ſe abſoluere his quæ ex aliorum contractibus in nos inſtituuntur, mox rediturus ad eas quæ nos tenent ex noſtro contractu. Et ex illis prima quæ datur, exercitoria actio eſt, qua inſolidum tenetur exercitor nauis ex contractu magiſtri quem naui impoſuit, vel ex contractu eius quem magiſter ab exercitore præpoſitus impoſuit, & eius tantùm rei nomine in quã impoſuit. Seruanda enim eſt lex præpoſitionis. Hæc actio acceſſoria eſt, ſed conueniri etiam exercitor poteſt directa condictione quaſi ex ſuo contractu. §. vlt. Inſtitut. quod cum eo, &c. Exercitor eſt nauclerus qui nauem exercet. Magiſter veluti inſtitor exercitoris, Græcè πιστικός.

F

II. DE LEGE RODIA, DE IACTV.

INſtitutus de nautis ſermo titulo ſuperiore, impulit cõditores iuris ſubdere leges nauticas, & eam maximè quæ vult iacturam factam laborante naue ſarciri omnium contributione quorum intetfuit iacturam fieri, vel eo maximè quod poſſint eo nomine agere

A agere vectores cum magiſtro nauis,& conſequenter cum exercitore. Leges nauticas di-
cimus,quas Rodij condiderunt,quorum diſciplinam naualem, & vt Strabo loquitur εὐ-
νομίας admirabilem omnes populi libenter etiam Romanus ſequebatur.

III. DE INSTITORIA ACTIONE.

EXercitoria nomen habet ab eo qui præpoſuit, quia non potuit à magiſtto formari e-
legans.Inſtitoria ab eo qui præpoſitus eſt tabernæ ſcilicet,aur menſæ,aut cuilibet alij
negoriationi,ex cujus contractu habito eius rei gratia cui præpoſirus eſt perinde obliga-
tur in ſolidum is qui præpoſuit arque exetcitor nauis ex contractu magiſtri. Sed hic etiã
ex negotio quod geſſir magiſter magiſtri, quod non eſt ſimiliter admiſſum in eo qui in-
B ſtitorem præpoſuit.Ceterum vtriuſque actionis eadem eſt rario, quia is qui contrahit cũ
magiſtro,vel cum inſtitore fidem eius qui præpoſuit ſequi videtur, ſed aliquanto maior
in magiſtro propter nauigandi neceſſitatem. quamobrem ex vtraque cauſa etiam domi-
no quaſi principali reo condici poſſe verum eſt.

IIII. DE TRIBVTORIA ACTIONE.

EXercitoria & inſtitoria dantur eriam ex contractu liberorum hominum, vel alieno-
rum ſeruorum qui nec bona fide ſeruiebant nobis.Tributoria non niſi bona fide ſer-
uiebant,& illæ quia præpoſuimus naui aut tabernæ merciq; noſtræ, hæc verò cùm non
C præpoſuimus,& in merce peculiari ſcilicet non noſtra, hac ſola ratione quod ſcientibus
nobis & patientibus,vel volentibus negotietur in ea filiusfamilias, vel ſeruus proprietate
noſter aut vſu aut fructu,vel liber homo,aut ſeruus alienus quem bona fide poſſidemus.
& præterea illæ nos inſolidum obligant, hæc mercem peculiarem quodque eo nomine
receprum eſt partitur ſi quid etiam nobis debearur inter nos & creditores mercis, ſine
priuilegio deductionis,quod tamen actione de peculio nobis ſeruari ſoler, vel potius hęc
actio iniquam partitionem emendat.nam ex hoc edicto res ira geritur. Poſtulãtibus cre-
ditoribus mercis,dominus cui etiam ſeruus debet aliquid,diſtribuit mercem peculiarem
inter ſe & creditores pro rata portione.hoc enim edicto domino diſtributio petmittitur,
permittitur,inquam,non iniungitur.nam ſi dominus hanc moleſtiam ſubire nolit,à præ-
D tore datur arbiter mercibus diſtribuendis.l.7.hoc tit. Ceterùm ſi dominus ſuſceperit di-
ſtribuẽdæ mercis officium,& dolo malo iniquam partitionem fecerir, integrum ſibi for-
tè debirum deducens vel plus ſibi quàm ferat ratio debiti ſui,quamq; crediroribus attri-
buens,hac actione ad æquam tributionem reuocatur. nec enim ſcientia ſola dominum
huic actioni ſubiicir,ſed dolus,id eſt iniqua diuiſio l.3.§.pen.& vlt.l.4.l.5. in princ.l.7.l.8.
l.vlt.hoc tit.l.3.Quan.ex fac.tut.§.introduxit.Inſtit.quod cum eo,&c. Denique actio tri-
butoria,correctio eſt iniquæ tributionis mercium peculiarium à patre vel domino factæ
dolo malo inter eum & alios mercium creditores,in quibus filiusfamilias, vel ſeruus ne-
goriabatur ſciente eo.Etiã illud ad horum titulorum diſcrimina deſtinanda facit, quod
E ex hoc titulo in tributum vocatur dominus eriam ſi contractum ſit cum inſtitore mercis
peculiaris,id eſt,quem ſeruus præpoſuir qui ſciente domino negotiarur in ea,ex titulo de
Inſtitoria actione dominus non renetur ſi contractum ſit cum eo quem inſtiror præpo-
ſuit.Irem quod ex hoc titulo etiamſi volente domino ſeruus in merce peculiari negotia-
rus ſit,non tenetur dominus in ſolidum, ſed ferr partem debiti ſui pro rata, ex titulo de
exercitoria actione tenetur inſolidum ſi volente domino nauem exercuerit, propter vti-
litatem nauigantium. idem in filio & ſimilibus.

V. QVOD CVM EO QVI IN ALIENA POTESTATE EST NEGOTIVM GESTVM ESSE dicetur.

F VErba edicti hæc ſunt,quo ex negotio geſto cum filiofamilias,vel ſeruo noſtro domi-
nij,aut vſus,aut vſusfr.iure,vel cum libero homine aut ſeruo alieno quem bona fide
ſetuorum numero habemus,non etiam,vt ex edicto de exercitoria & de inſtitoria actio-
ne,cũ libero homine vel ſeruo alieno qui nobis bona fide non ſeruit,dantur in nos actio-
nes tres,De peculio,De in rẽ verſo,Quod iuſſu,in ſeruũ nõ datur actio,In filiũf.eſt actio
in ſolidũ,ſed emancipatione ſoluitur obligatio quia capite minuitur, reſtituitur vtilis ex

edicto de capite minutis inſolidum niſi cauſa cognita æquum prætori videatur in id tan- A
tum reſtitui quod facere poteſt. Finge, poſtulari actionem eius rei nomine quam filiusf.
geſſit ſtatim atque per emancipationem propriam familiam habere cœpit. importuna
petitio eſt niſi eius temporis nomine quod fuit ante emancipationem ea moderetur pro
modo facultatum eius. poſſint eſſe nullæ, poſſint eſſe tenues, vt ſi peculium emancipato
non conceſſerit pater, vel ſi peculium, & nihil præterea. Solebat concedi aliquid l. vt libe-
ris in fi. C. de collat. l. 2. & vlt. C. de emanc. lib. Ceterum eius temporis quod eſt poſt e-
mancipationem directa & inſolidum actio eſt licet negotium ceperit ante emancipatio-
nem l. 4. §. 1. l. 11. De tut. & rat. diſt. Eadem verò æquitas interuenit ſi filiusfa. morte patris
ſui iuris effectus ex modica parte inſtitutus vel exheredatus ſit vel ſi paterna hereditate
abſtinuerit, itẽ ſi aliàs ſui iuris effectus ſit, veluti ſacerdotio vel dignitate, vel deportatione B
patris, quibus modis in eum actio perſeuerat eadem nec neceſſaria eſt reſtitutio in inte-
grum, quia capite non minuitur. item ſi in adoptionem datus ſit, deinde pater adoptiuus
deceſſerit. ſic lego l. 2. nec enim recidit in poteſtatem patris naturalis, ſed remanere intel-
ligitur in familia adoptiui l. vtrum de bon. poſſ. contr. tab. licet ſui iuris effectus. Ex di-
uerſo hiſdem caſibus actio filio dabitur quam pater omiſit quantum in ipſo fuit l. 17. §.
[illegible]. De iniuriis. & hæc pertinent ad interpretationem edicti quod primùm ſub hoc titu-
[illegible] propoſitum eſt.

VI. DE S.C. MACEDONIANO.

ALias edicti partes earúmue diffuſiorem tractationem differt tantiſper, dum priori C
parti quam expoſuimus ſuperiore titulo de eo quod filiifam. contraxerint vt ſui iu-
ris effecti inquantum facere poſſunt condemnentur, adiiciat exceptionem creditæ pecu-
niæ, qua ex cauſa nec ſi poſtea ſui iuris effecti ſint vllatenus exiguntur. quod Senatus in-
troduxit odio Macedonis fœneratoris cui mos erat filiisf. credere tacito fœnore, ſub tu-
nica, vt dicitur, & ſinu, & ſimilium quicumque talia nomina ſectarentur, in perniciem
parentum ſimul ac liberorum. Seneca quodam loco, quaſdam pecunias de quibus ius
creditori non dicitur, deberi, ſed non exigi. harum numero ſunt pecuniæ creditæ filiisfa-
milias. quare eleganter Vlp. in l. 3. credere filiof. eſſe perdere.

D

LIBER XV. TIT. I. DE PECVLIO.

PERSEQVITVR modo alias edicti partes quod propoſuerat ſuperioris libri
titulo quinto, & de peculio actionem in primis, qua tenemur ex negotio ge-
ſto à ſeruo vel filiofam. vel aliis perſonis quas enumerauimus eodem titulo,
ſi ignorantibus nobis negotiari ſint in merce peculiari vel etiam ſi ſcientibus
nobis extra mercem negotium aliquod geſſerint. nam ſi in merce peculiari negotiati ſint
ſcientibus nobis, didicimus iam ante propter neceſſitatem commerciorum receptum eſ-
ſe vt vltra peculium teneamur, deducta tantum ex merce peculiari contingente nobis
portione, non integra debiti quantitate, vt planè ſit hac ratione ſeparanda actio de pecu- E
lio ab actione de peculiari merce, quæ tributoria dicitur. In hac non deducitur omne id
quod domino debetur naturaliter. in illa, qua de agitur hoc titulo, totũ deducitur. Quin-
imo peculium ita definitur, naturale patrimonium filiof. vel ſeruo aut quaſi ſeruo ſuo à
patre vel domino ſeorſim à ſuis rationibus conſtitutum, deducto inde ſi quid patri vel
domino vel ſubiectis ei perſonis naturaliter debetur. Et contra naturam peculij eſt ſi le-
getur non deducto ære dominico l. 6 §. 1. De pec. leg.

II. QVANDO DE PECVLIO ACTIO ANNALIS EST.

PErpetua eſt actio de peculio quamdiu peculium manet. Annua, extincto peculio, ita F
tamen vt non ex die quo peculium extinctũ eſt annus numeretur, ſed ex quo agi po-
tuit, vt in ſpecie l. 1. §. annus hoc titu. & l. 2. De tut. & rat. diſt. Extinguitur ſi ſeruus fiat
liber vel filiusf. ſui iuris vel ſi moriantur vel ſi ſeruus alienetur vel ſi finiatur vſus aut vſuſ-
fructus ſerui. Extinguitur etiam ademptione & nuda voluntate patris vel domini, licet
non

A non conſtituatur nuda voluntate. Sed ſi ademit dolo malo, perpetua eſt, ſi ſine dolo, ex
tinguitur etiam omnimodo actio de peculio.

III. DE IN REM VERSO.

ACtio de in rem verſo adiectio eſt actionis de peculio, vel ſi non eſt de peculio actio,
competit de in rem verſo cum id quod filiusfa. vel ſeruus geſſit redactum eſt in pa-
trimonium patris vel domini. Sed hoc ita, ſi filius principaliter gerens negotium patris
eaque mente vt patrem ſibi obligaret locupletiorem eum fecerit. ex hac enim cauſa pa-
trem obligat ſibi naturaliter, & hęc obligatio imputatur in peculium, ex quo efficitur ſi
ſuppetat actio de peculio ineſſe etiam ei de in rem verſo, vel hanc ſolam ſupereſſe ſi illa
deficiat. Quod ſi ſuum principaliter negotium gerens filius locupletiorē patrem fecerit,
B non eſt de in rem verſo actio vel adiectio vlla quia nec pater filio obligatur eo nomine.

IIII. QVOD IVSSV.

QVa ratione exercitoria & inſtitoria, eadem & quod iuſſu actio ſiue de iuſſu, vt ſcri-
ptum eſt l. vltim. inſolidum datur, ſed non ex contractu liberorum hominum qui
nobis bona fide aut condicionis cuiuſdam iure non ſeruiunt, nō ex contractu ſeruorum
alienorum, licet ex horum etiam contractu illæ competant. Enimuero condici ei qui iuſ-
ſit poteſt etiam ſi ſciens cum liberis hominibus non inſtitoribus ſuis contrahi iuſſerit l.
vlt. Pro ſocio, vt non ſit mirum ſi etiam condici ei poteſt qui cum ſubiectis iuri ſuo perſo-
nis contrahi iuſſit quiue inſtitorem aut magiſtrum nauis prępoſuit. Cetere actiones ho-
C norariæ, Tributoria, De peculio, De in rem verſo, non competunt inſolidum, nec ex ea-
rum cauſa condici poteſt.

LIBER XVI. TIT. I. AD S.C. VELLEIANVM.

AD S. C. Macedonianum diximus ſupra ex Seneca quaſdam pecunias deberi
non exigi, & ex harum numero eſſe datas filiisfam. contra S. C. Macedonia-
num. Videtur non longo ſpatio ſequi hic titulus, vt his adnectat etiam datas
D mulieribus contra S. C. Velleianum alij crediturus ſcilicet vel ab eo qui alij crediturus e-
rat, quo genere pro alio videntur intercedere. Sed & qualiſcumque alia interceſsio ſit, ei
S. C. occurrit, ne mulieres teneat. Interceſsio eſt quoquo modo recipiat alienam obli-
gationem veterem aut nouam. Et S. C. quidem Macedonianum factum eſt in pœnam
creditorum, Velleianum in gratiam mulierum. & illud longe ſeuerius. Ex duobus enim
reis ſtipulandi, ſi vnus ſciens alter neſcierit, ex cauſa S. C. Macedoniani vnius ſcientia
alteri nocet, & creditor effectu ipſo ius crediti amittit, & Macedoniana exceptio non pa-
rit condicionem indebiti, & Macedoniano filiusf. renuntiare non poteſt. quod tamen
omne longe aliter ſe habet ex S.C. Velleiano.

II. DE COMPENSATIONIBVS.

E EX eodem numero ſunt pecuniæ, quibus obſtat compenſatio. nam & ipſo iure con-
ſtat eam fieri ex omni cauſa, & parere condicionem indebiti. Compenſatio eſt per
æris ſui computationem ab ære alieno liberatio.

III. DEPOSITI VEL CONTRA.

REdit ad eam quam inſtituerat de ſingulis contractibus recenſitionem actionum, &
quibus cœperat commodato ſcilicet & pignori depoſitum adnectit ſimile negotium
in eo quod ex huius etiam cauſa condictio non competit, niſi ex inficiatione quæ proxi-
ma furto eſt, vt non abs re nominatim admoneamur & depoſiti & commodati fideiuſ-
ſorem accipi poſſe l. 2. De fideiuſſ. & liberationem rectè legari ei qui depoſiti tenetur vel
F commodati vel pigneraticia vel condictione furtiua l. 8. §. vlt. De lib. leg. quia ſcilicet vi-
debatur res noſtra propriè non deberi nobis quam vindicare poſſumus, & quam dari
oportere non intendimus rectè niſi furis odio. Depoſitum eſt conuentio gratis cuſtodiē-
dæ rei quæ traditur ſub fide reſtituendi. Et directa actio, quæ datur ei qui tradidit. Con-
traria, quę ei qui cuſtodiā recepit, & ex cauſa contrariæ nō nego quin poſſit eſſe cōdictio.

A

LIBER XVII. TIT. I.

MANDATI VEL CONTRA.

QV o d à mandati actionibus nouum librum ordiatur, laudo. nam cæ ex con-
ſenſu, ſuperiores ex re ipſa initium obligationi præbenr. Ex harum cauſa con
dictio competit non ex illarum: & eiuſdem condicionis ſunt quæ ſequũtur,
Pro ſocio, Empti venditi, Locati conducti. nam & ex conſenſu naſcuntur &
concurrir cum eis condictio. Cohærent digeſtáque ſunt omnia arte mirabili,
nec tam ingenio Triboniani, quam Iuliani, Hermogeniani & veterum prudentum quo- B
rum ille veſtigia ſecutus eſt, & qui aliam deſiderant vel comminiſcuntur artem, næ quam
illi ſunt ineptiſſimi & imperitiſſimi: nam neque quid ars ſit ſciunr neque artem Digeſto-
rum aut principia certa iuris vlla perceperunr vnquam, ſuaues tamen ad ridendi materiã.
Porro mandatum eſt conuentio qua roganti fides datur procurandi aliquid ſine merce-
de. Et directa actio domino negotij datur, Coutraria procuratori.

II. PRO SOCIO.

ACtio pro ſocio ex vtroque latere eſt directa, non ex vno directa, ex altero contraria
vt ſuperiores, quia res communis eſt omnium æquo iure & pari, nec potior vnius ſo- C
cij ratio quam alterius & nominis ratio ex formula. Quod pro ſocio communitérve ge-
ſtum eſt l. 65. §. ſi poſt hoc tit. in qua diſiunctio pro ſubdiſiunctione accipitur, quandoqui-
dem de cõmuniter geſto ſeparata actio non eſt, & ad hanc formulam reſpicit etiam diffe-
rentia ſocietatis & communiter geſti expoſita. l. 31. & ſeqqq. hoc tit. Societas eſt cõtractus
qui ex conſenſu duorum pluriúmue communionem inducit inter eos. Vel, Communio
pro indiuiſo, conſenſu contracta. vel, Communionis conſenſio inter aliquos. Vel, Damni
& lucri ex conſenſu facta communicatio honeſta & iuſta. Addo, honeſta & iuſta, vt ex-
cludam ſocietatem flagitioſæ rei, & leoninam, vel quam aliam communitatem iniuſtam.
Peragitur ſolo conſenſu. & quod ait l. 4. re & verbis, re. i. taciro conſenſu rebus in commu
ne collatis, verbis. i. expreſſo conſenſu ſine ſtipulatione, vt Gaius interpretatur in Inſtitu- D
tionibus. Re & verbis dúo ſunt genera contrahendi inter præſentes, & ideo mox additur
d. l. 4. vel inter abſentes coiri ſocietatem poſſe, quod etiam fit duobus modis, per nũtium
i. epiſtola viua, vel per epiſtolam. i. nunrio taciro. Quid enim epiſtola? Tacitus nuntius, in-
quit Epictetus. Non norabo diſcrimina quæ ſinr iudicio ſocietatis cum actione commu-
ni diuidundo, quæ miſta eſt & nõ famoſa, atque etiam quaſi ex contractu, hæc mera per-
ſonalis, famoſa, & ex contractu tantum, quia cognoſci cetera poſſunt ex l. 1. Com. diui. &
l. 43. hoc tit.

LIBER XVIII. TIT. I. DE CONTRAHENDA E
EMPTIONE ET DE PACTIS INTER EMPTOREM ET venditorem compoſitis & quæ res venire non poſſunt.

LOngior tractatus de emptione & venditione proprium librum huic contra-
ctui dicauit, qui etiam cum videretur nimium excreſcere & ſuperari materia,
reiectæ ſunt actiones ex empto vendito in librum ſequentem. Emptio eſt cõ-
uentio nuda qua id agitur vt rei tradendæ dominium in accipiẽtem tranſeat
dato certo pretio. Contrahitur enim conſenſu ſolo intercedente re & pretio.
Nec ſi id agatur, ne dominium tranſeat, emprio venditio intelligitur l. pen. §. vlt. quamuis F
etiam conſiſtat in re aliena. Ei vero pacta poſſunt adiici varia, quæ tamen quam interſit
ex continenti an ex interuallo adiiciantur, & emptioni detrahant an adiiciant, hoc titulo
explicatur. Item enumerantur res quarum commercium non eſt, veluti venena mala, ſer-
uus qui eſt in fuga, ea quæ ædibus iuncta ſunt, ædes ſacræ & quæ in vſu publico ſunt.

A

II. DE IN DIEM ADDICTIONE.

IN diem addictio pactio vna eſt emptionis venditionis qua res penes emptorem collocatur hac lege niſi quis intra diem certum ſupra adiecerit. quæ in auctionibus haſtę frequens eſt: & addictionis quoque verbum auctionibus tantum propriè conuenit. Detracta hac pactione, poſt addictionem adiectio non admittitur, niſi fauore fiſci intra legitima tempora.

III. DE LEGE COMMISSORIA.

B LEx commiſſoria eſt alia pactio emptionis & venditionis, qua id agitur vt ſi in diem ſtatutum emptor pretium non ſoluerit, & venditor rem veniſſe nolit res nec vendita nec alienata ſit. hæc pactio veteribus fiducia dicebatur cum faciebant nexum mancipiúmque. Lex hodie dicitur communi nomine omnibus pactionibus quæ legem contractui dant, & commiſſoria quod qui in eam committit, in vniuerſam venditionem cõmittat, ſi quidem velit venditor totam venditionem haberi pro infecta. Lex eſt pactio quæ contractui adiicitur ex continenti.

IIII. DE HEREDITATE VEL ACTIONE VENDITA.

C NOn ſolum res corpotales emi & venire poſſunt, ſed etiam res incorporales, vt hereditas vel nomina ſiue actiones, quibus verbis quid venditum intelligatur quidque alterum alteri ex hac cauſa præſtare oporteat & ſtipulationes emptæ ac venditæ hereditatis hic titulus explicat, quas nullas interponi corporibus venditis moris non eſt. Itẽ vendita hereditate non tenetur venditor de euictione, ſed neque vendito nomine, quia vt exigi aliquid poſſit venditor præſtare non debet. Et hæc igitur cum ſint propria in his rebus, non mirum ſi proprius ſit eis titulus adſignatus.

V. DE RESCINDENDA VENDITIONE ET QVANDO LICET AB EMPTIONE DISCEDERE.

D

REſcinditur venditio ſententia magiſtratus ſi res fiſco obligata minore ptetio veneat quàm debita ſumma quámue res ipſa ſit, debitore offerente ſummam integram l. pe. hoc tit. l. 3. C. De iu. fiſ. vel ipſo iure lege adiecta in ipſo contractu, veluti lege commiſſoria. Reſcinditur etiam ipſo iure ſi poſtea contrario conſenſu ab ea diſcedatur. quod vtique licet ſi res ſit integra. i. ſi neque res ſecuta neque ptetium ſolutum ſit. nam ſi res non ſit integra, mutuus conſenſus nihil facit niſi omnia reſtituantur in priſtinum ſtatum.

VI. DE PERICVLO ET COMMODO REI VENDITÆ.

E

IN hoc titulo oſtenditur cuius ſit periculum vel commodum rei venditæ, emptoris an venditoris, qua in re frequentiores definitiones eæ ſunt, Poſt perfectam venditionem omne rei periculum & commodum ad emptorem pertinere præter periculum euictionis, Ante perfectam venditionem, pertinere ad venditorem, & rurſus, poſt moram ad venditorem, ante moram ad emptorem. Et periculi nomine triplicem caſum ſignificamus, Si res pereat, ſi deterior fiat, ſi euincatur: qui omnes interdum reſpiciunt vnum, emptorem puta vel venditorem, interdum hic emptorem, ille venditorem, vt ſi pendente condicione res intereat, hic caſus reſpicit venditorem, ſi deterior fiat, emptorem.

F

VII. DE SERVIS EXPORTANDIS VEL SI ITA MANCIPIVM VENIERIT VT MANVMITTATVR vel contra.

PActiones hoc titulo enarrantur quæ in ſeruorum vẽditionibus adiici ſolent. vna hæc eſt, vt ſeruus exportetur. i. vt ne ea vrbe vel prouincia moretur, qua venit, quod Dioni

Demoſtheni & Æliano eſt vendere ἐπ' ἐξαγωγῇ. qua ex cauſa ſi legi nõ pareatur vel ſeruus in fiſcuũ redigitur vel venditori in eum manus iniectio eſt. Altera eſt, vt manumittatur quam ſi nõ expleat emptor, repræſentatur libertas Conſtitutione Marci & Cõmodi, vel huic contraria, ne manumittatur, quæ pactio efficit ne manumiſſo ab emptore libertas competat. Hærent eæ leges ſeruis venditis magis quàm emptoribus dicuntur. A

LIBER XIX. TIT. I.

DE ACTIONIBVS EMPTI ET VENDITI. B

VT ſocietatis, cui contractui ſtatim adiuncta eſt emptio venditio, ita empti, & venditi actiones ciuiles, vltro citróque directæ ſunt, & empti datur emptori, venditi venditori. Quid in vtramque deducatur, hic titulus copioſiſſime declarat.

II. LOCATI CONDVCTI.

LOcatio conductio eſt negotium ἀντίστροφον, emptioni & venditioni, quia proximum & ſimile adeo vt emptionis venditionis & pretij verbo promiſcue vtamur etiam in locatione conductione & mercede. Et eſt locatio conductio, conuentio nuda fruendi faciendiue aliquid certa mercede. Locator, qui dat aliquid fruendum vel faciendum. Conductor, qui accipit. Et locatori datur actio locati, conductori conducti, vtraque directa. C

III. DE ÆSTIMATORIA.

COntractus etiam de quo agitur hoc titulo ſimilis eſt emptioni & venditioni, quia id agitur vt rem vendam & æſtimationem quam indicaſti ſoluam, aut ſi non poſſim vẽdere vt eandem ipſam reſtituam, ſed poſſim nec vendere nec reſtituere, nempe mihi retinere, & æſtimationem ſoluere, quo genere ipſe videbor emiſſe. Sed non eſt huic contractui proprium nomen ſicut locationi quod etiam vt diximus emptioni ſimile negotium eſt. ideoque nec proprio nomine prædita actio quæ ex hoc contractu datur, ſed actio præſcriptis verbis, quæ tamen propriam nacta eſt æſtimatoriæ appellationem quod ſit de re quæ æſtimata vendenda data eſt. D

IIII. DE RERVM PERMVTATIONE.

ET permutationem quoque nemo ambigit ſimile negotium eſſe emptioni & venditioni adeo vt promiſcue vtamur permutandi verbo in emptione & emendi in permutatione, quod non tamen ita fit in locatione. nam vtimur quidem in ea emendi & vẽdendi verbo, ſed non contra. At permutatio re contrahitur, emptio nudo conſenſu. Et eſt permutatio contractus quo res datur vt alia res accipiatur. Vel, negotium quod ita geritur, Do vt des. Vel, rerũ dominij mutatio inuicem facta. Ex eo non eſt propria quædam actio, ſed præſcriptis verbis, vt ex ſuperiore, quia nec proprium permutationis nomen, cum omnis pene contractus conſtet veluti permutatione quadam. Quapropter vt Ariſtoteles medium arrogantiæ dixit carere nomine, licet alio loco ſcribat veritatem eſſe medium arrogantiæ, propterea quod veritatis nomen latius patet, ita recte dicemus negotium Do vt des carere nomine, licet permutatio appelletur. E

V. DE PRÆSCRIPTIS VERBIS ET IN FACTVM ACTIONIBVS.

SPeciales dedit titulos de actione præſcriptis verbis æſtimatoria & de ea quæ ex permutatione oritur, quia ex his duabus cauſis actio præſcriptis verbis bonæ fidei eſt, ex ceteris ſtricta. Hic igitur titulus eſt potiſſimũ de ceteris actionibus præſcriptis verbis quæ ſunt ſtrictæ. Et vt rem ipſam definiamus ſummatim, actio præſcriptis verbis eſt actio in factum ciuilis quæ naſcitur ex contractibus qui non appellantur proprio nomine. Vel, F

A condictio incerti, quæ datur ex contractibus incertis. quales multi proponuntur in hoc titulo. Ciuilis actio dicitur quæ tamen non directa ſed vtilis eſt. i. cōparata ad exemplū directarum quæ ex his contractibus ſunt qui ſuo nomine deſignantur. Et condictio incerti, quia id quod intereſt perſequitur. & præſcriptis verbis quaſi τῶν προηγηςαμμένων συμφώνων vt Græci interpretantur, rectè, quia ex conuentionibus tantum datur quæ ſcilicet alio nomine non appellantur, ſimiles tamen ſunt ciuilibus quæ ſuum nomen habent. & in factum, quia quod nomine non poſſunt exprimere negotium, id rei geſtæ enaratione declarant citra formulæ ſollemnitatem vllam l. cum mota C. de tranſact. l. 1. C. De reuoc. iis quæ in fraud. cred. Nec tamen omnis actio in factum, præſcriptis
B verbis. non in factum ciuiles accommodatæ legi Aquiliæ, vel alij, non in factum prætoriæ, quæ ſignificantur poſteriori parte huius rubricæ, *Et in factum actionibus*, quæ non ex contractibus dantur ſicut præſcriptis verbis, ſed ex multis aliis variiſque cauſis.

DIGESTORVM PARS QVARTA.

LIB. XX. TIT. I. DE PIGNORIBVS ET HYPOTHECIS ET QVALITER EA CONTRAhantur & de pactis eorum.

C EXpoſitis ordine omnibus ferè actionibus quæ ex contractibus naſcuntur, reſumit ex eis contractibus aliquos vt quædam quæ reſtabant exequatur ad eoſdem contractus pertinentia. ac primùm quidem pignus, vt pigneraticiis actionibus expoſitis ſuperiori parte, adiungat hypothecariam. nam hic ſanè liber ad hypothecariam actionem propriè pertinet, Si pater cōueniſſe, vt ea res mihi pignori eſſet nec ſolutam mihi eſſe pecuniam, neque res reſtituatur aut pecunia ſoluatur, condemna eum iudex. hęc ferè eſt hypothecaria formula, quæ & pigneraticia dicitur & Quaſi Seruiana & vtilis Seruiana & vtilis actio & Seruiana. Alia igitur eſt pigneraticia bonæ fidei & in perſonam, quæ principaliter debitori competit in creditorem, & è contrario creditori in debitorē, ſi quid habeat
D quod debitori pignoris cauſa reputare poſſit, de quibus actum eſt tertia parte Digeſtorum. Alia eſt pigneraticia arbitraria & in rem, quæ creditori competit in quemlibet poſſeſſorem, & quę frequentius hypothecaria dicitur. & ne quis vel hanc quæreretur non debuiſſe diſſociari ab illa, vel debuiſſe, Iuſtinianus ſcribit neque hanc multum ab illa diſtare, neq; adhorrere illius vicinitatem. Eſſe enim aliam alij æmulam, quæ verba ſtatim ſic interpretatur, ambabus circa eaſdem res pene idem ſtudium eſſe in Cōſtitutionibus de auctoritate Digeſtorum. namque rem petunt ambæ pignori obligatam. ſed pigneraticia per repetitionem, hypothecaria per vindicationem. Pignus propriè eſt contractus quo res aliqua traditur creditori propter crediti reſtituēdi fidem. Hypothęca eſt pactio nuda qua iure honorario à debitore obligatur aliquid in crediti vicem. Pignus ergo re
E contrahitur, Hypotheca pacto nudo. Et duo ſunt denique genera pignoris, quorū vno poſſeſſio transfertur in creditorem, altero non item. & de vtroque recuperando, ſi forte hypothecæ poſſeſſionem nactus ſit creditor, ſoluta omni pecunia pigneraticiæ actiones ſunt, De vtroq; vindicādo, hypothecaria formula. Pacta autē eorum varia exponuntur hoc titulo, vt creditor fructus pignorū percipiat vſurarū loco, quę pactio proprio nomine dicitur Antichreſis, vt creditori pignus vendere liceat ceſſante debitore, vt iure emptoris creditor pignus poſſideat inſto pretio ſi ad diē pecunia ſolutā nō ſit, & alia quędā.

II. IN QVIBVS CAVSIS PIGNVS VEL HYPOTHECA TACITE CONTRAHITVR.

F HYpotheca vel manifeſtaria vel tacita eſt. quia per pactū cōtrahitur, & pactū etiam tacito conſenſu fit. itémq; inter abſentes, qua de cauſa etiā hypotheca propter contractū aliquē inter abſentes contrahitur rectè l. 23. ℥. tit. prox. Et tacitè quidē. i. ſilentio & iuſta præſumptione hypotheca in his cauſis contrahitur, in pecunia credita ob reſtitutionem ædificij. namque eo nomine tacitè intelligitur ædificium creditori eſſe pignori. Et in condictionibus prædiorum vrbanorum vel ruſticorum. nam pro mercede

ædium inuecta & illata, pro mercede fundi ibi nata pignori eſſe videntur. In pignore autem quod re contrahitur etiam tacitæ pactiones induceuntur, veluti tacita antichreſis ſi ager detur pignori, & nihil dicatur de vſuris ſortis vel fructibus pignoris. l. 8. & pignore dato tranſactionis nomine ex cauſa tutelæ, factæ cum herede pupilli, tacite videtur conueniſſe, vt ſi forte reſcinderetur ea tranſactio etiam nomine tutelæ idem pignus heredi pupilli obligatum eſſet. l. vlt. A

III. QVÆ RES PIGNORI VEL HYPOTHECÆ DATÆ OBLIGARI NON POSSVNT.

ENumerantur res quædam hoc titulo quæ pignori datæ obligari non poſſunt, id eſt quarum nomine hypothecaria actio non datur, veluti res quarum commercium creditor non habet, & res pupilli ſine tutoris auctoritate, & res peculiares ſine voluntate patris vel domini, ſi pro alio pignori dentur, ac ſimiliter res mulieris vel res alterius pro muliere quæ interceſſit contra. S.C. Velleianum, vel pro filiofam. qui mutuatus eſt contra S.C. Macedonianum, & res quæ non ſunt in bonis debitoris. Pater quoque ſi filiumf. pignori dederit non obligatur, quamuis filium ſuum eſſe poſſit dicere per vindicationem ex iure Quiritium. l. 3. videtur aberrare à tit. ſeq. vt l. vlt. ſupra. Quod cum eo, &c. à tit. De inſt. act. & aliæ pleræque ſimiliter à ſuis titulis. B

IIII. QVI POTIORES IN PIGNORE VEL HYPOTHECA HABEANTVR ET DE HIS QVI in priorum creditorum locum ſuccedunt. C

IN hoc titulo oſtenditur inter hypothecarios creditores in exercenda actione hypothecaria, temporis ordinem obſeruari, vt ſcilicet antiquior poſteriori præferatur, niſi poſterior ſit priuilegiarius qualis eſt is qui in rem ipſam conſeruandam credidit quæ pignori data eſt vel cuius pecunia ea res comparata eſt vel niſi poſterior ſoluat priori & locum eius ſubeat.

V. DE DISTRACTIONE PIGNORVM & hypothecarum.

REctè prætulit qui potiores in pignore habeantur antequam ageret de diſtractione pignorum. nam iure non diſtrahit creditor pignus in quo potior eſt alter, niſi in eius locum ſucceſſerit. ſed neque aliter vendere pignus poteſt is qui potior eſt quam ex conuentione, vel ex iuris neceſſitate id eſt officio iudicis poſteriori creditore vel fideiuſſore debitoris offerente pecuniam, vel etiam ex ipſa rei neceſſitate ceſſante debitore poſt denuntiationes legitimas, & multum intereſt ex conuentione, an ex iuris neceſſitate propter ius offerendi. l. 2. & 3. hoc tit. multum item lege pignoris an iure communi propter euictionis cauſam. l. ſi mandato §. creditor ſupra Mād. Et quod dicimus de pignore, idem & circa hypothecam eſt l. 7. hoc tit. adeo vt rectè ſit ita conceptus titulus, De diſtractione pignorum & hypothecarum. eadémque eſt ratio conceptionis ceterorum. D E

VI. QVIBVS MODIS PIGNVS VEL HYpotheca ſoluitur.

INutilis eſt hypothecaria actio ſoluto finitóve pignore. Soluitur variis modis, ſi ſolutum debitum ſit vel eo nomine ſatisfactum, ſi paciſcatur creditor ne pecuniam petat vel ne res pignori ſit, ſi voluntate creditoris pignus alienetur à debitore, & aliis quibuſdam.

LIB. XXI. TIT. I. DE ÆDILICIO EDICTO ET REDHIBITIONE ET QVANTI MINORIS. F

REſumit autem hoc libro contractum emptionis & venditionis vt ciuilibus actionibus empti & venditi expoſitis lib. 19. adiungat ædilicias, & eas quæ ex ædiliciis ſtipulationibus

A lationibus dantur nomine euictionis, quas Iuſtinianus eleganter ait illarũ eſſe miniſtras,
pediſequas ſiue παρεγκολλήματα. vt non abs re fuerint potius in confinio illarum poſitæ,
quàm, vt in Codice & in veteri edicto, reiectæ in vltimam partem ſub titulo vel tractatu
de ſtipulationibus. Sunt autem emptori ædiliciæ actiones arbitrariæ duæ, Redhibitoria
& Æſtimatoria, Actio redhibitoria venditionem reſcindit in totum, reddita re vendita,
& pretio recepto ceteriſque omnibus reſtitutis in integrum. Æſtimatoria reſcindit in
parte, ex pretio ſcilicet emptori reddito eo quo minoris res eſt, qua de cauſa ex formulæ
verbis etiam dicitur Quanti minoris, vel Quanto minoris emiſſet emptor videlicet ſi
quid ita eſſe ſciſſet, vel Quanto ob id vitium ea res minoris cum veniret fuerit, vt Quãti
to pluris in actione vẽditi l. Iulianus. §. Per contrarium De act. emp. atque etiam in empti
B §. Si venditor, & Quanto æquius melius, in formula rei vxoriæ. Vtraque actio datur edi-
cto ædilium curulium, quibus curæ eſt præcipue vt venditionibus omnes fraudes amo-
ueantur, & triplici ex cauſa, ex reticẽtia & ex dicto promiſſóve, & quod ædiliciis ſtipula-
tionibus non caueatur emptori. Ex reticentia, vt ſi venditor morbum vitiúmue rei vendi
tæ quod latebat quodque neſciebat emptor reticuerit. Ex dicto promiſſóve, vt ſi dixerit
abeſſe aliquid quod non abeſt vel adeſſe quod non adeſt, qua ex cauſa dicitur eſſe actio
aduerſus dictum promiſſumve ſæpe hoc titulo & l. quod venditor de dolo, Et tertia,
Quod non repromittantur emptori ea quæ in rebus vænalibus edictum ædilium repro
mitti iubet, veluti Fugitiuum non eſſe, Rectè ſanum eſſe, Hodie eſſe, bibere rectè poſſe,
Habere licere duplæ ſtipulatione. l. 28. hoc tit. Mirabitur aliquis cur ædilicię actiones ex
C his cauſis inductæ ſint cum ſint ciuiles ex empto vendito, vt mirari ſimili modo Pompo-
nio contigit in edicto, Nautæ caupones: Cui & ſimili modo atque Pomponio reſpõdea-
tur, inductas ideo vt innoteſceret ædiles curam agere ne emptores à venditoribus circum
uenirentur. & quia edictum in aliqua parte durius eſt. quippe cùm in duplum condem-
natio fiat nisi arbitrio pareatur l. 45. hoc tit. & ob id ipſum, meo iudicio, proditum eſt l. 23.
§. ſi ſeruus, ædilicias actiones pœnales eſſe videri. ac præterea dãtur in vnum è multis cu-
ius maior pars in venditione fuit aut nulla parte minor. l. 44. §. 1. atque etiam in ignorantẽ
qui ſcire debuit. l. 1. §. Cauſa. Ciuilibus non fit condemnatio in duplum niſi euictionis no-
mine, vel iure veteri niſi venditor de modo agri mentitus ſit vt Paulus ſcribit. 1. & 11. ſent.
vel ex 12. niſi inficietur quæ dixit in faciendo nexu mancipióque, vt M. Tullius, hodie v-
D no tantum illo caſu euictionis nomine. Et pluribus ſociis vendentibus in ſingulos dantur
pro portione qua ſocij ſunt d. l. 44. Et in ignorantem non dantur, ſi rem emptori habere
liceat l. Iulianus. §. 1. de act. At ex diuerſo in ſcientem ex reticentia dantur quanti empto-
ris interfuit non decipi, ſi redhibere nolit, non ædiliciæ. Idem ſi redhibere non poſſit, ve-
luti ob vitium animi. Item ædiliciæ temporariæ ſunt, veluti redhibitoria ſemeſtris, æſti-
matoria annalis, exceptis caſibus certis, quæ temporum diuiſio ex Platonis politia eſt, à
quo redhibitio, quæ ἀναστροφὴ eſt noſtris, ἀναγωγὴ dicitur, corruptè vt arbitror à Suda
ἐναγωγή. Ciuiles perpetuæ ſunt l. ſi dictum tit. ſeq. In vſu magis fuerunt ædiliciȩ. Ceterum
liberum eſt emptori edicto vel iure ciuili vti: & ob id hoc titulo frequens iuris ciuilis cum
E edicto collatio & actionis ex empto cum redhibitoriis. l. 33. 44. 51. & liberum etiam agere
ex ſuperioribus cauſis redhibitoria vel æſtimatoria. l. 18. 28. 31. §. ſi plures, adeo vt tempore
finita redhibitoria, ſuperſit æſtimatoria emptori. Sed non eæ tantùm de venditionibus æ-
dilis edicto propoſitæ ſunt actiones, verumetiam pleræque aliæ, vt in duplum, Si quis qua
vulgo iter fit animal aliquod ita habeat vt nocere poſſit & nocuerit. l. 40. & ſeq. & in qua-
druplum ſi quis puerum alienum caſtrauerit. l. 27. §. & ſi puerum Ad leg. Aq. ſecundum
lectionem Græcorum quæ verior eſt.

II. DE EVICTIONIBVS ET DVPLÆ STIPVLATIONE.

F EVincere plus eſt quam vincere. nec enim ſuperare tantum eſt venditorem & empto-
rem iudicio vindicationis ſed etiam rem vel poſſeſſionem abducere. qua ex cauſa re-
greſſus eſt emptori aduerſus auctorem ex ſtipulatione duplæ, quæ vna eſt ex ædiliciis ſti-
pulationibus. l. 5. De verb. oblig. vel, etiam ſi omiſſa ſit, actione ex empto in duplum pretij
& acceſſionis, vel in ſimplum & in id quod intereſt, quanto plurimo auctorem periclitari

oportet,quæ tamen ita demum locum habent,ſi auctorem laudauerit emptor vt liti ſub- A ſiſteret & defenſionem ſuſciperet.quæ denũtiatio præſenti & in iure fit hoc modo,Quando te in iure conſpicio,poſtulo an auctor fias,& dicitur actio in actorem, id eſt in auctorẽ præſentem, quam re euicta ſequuntur auctoritatis ſiue euictionis actiones ex empto vel ex ſtipulatu, Quod euictionis vel Quod auctoritatis nomine victus es. nec enim poteſt defugere auctoritatem venditor cui denuntiatum eſt vt liti ſubſiſteret. Tractatur etiam hoc titulo de aliis ædiliciis ſtipulationibus, vt veré poſſis dicere in continuando, vt loquuntur,ſiue connectendo hoc titulo cum ſuperiori,ædilicio edicto applicatas ædilicias ſtipulationes.

III. DE EXCEPTIONE REI VENDITÆ ET TRADITÆ. B

HIc etiam titulus commodiſſime applicatur ſuperiori hac ratione quod concurrat hæc exceptio de re vendita & tradita ſiue exceptio doli ex hac cauſa, cum actione de euictione,venditore vindicante.nam vel intentio eius eliditur per exceptionem vel re ablata agitur de euictione.l.17.ſupra tit.prox.

LIB. XXII. TIT. I. DE VSVRIS ET FRVCTIBVS ET CAVSIS ET OMNIBVS ACCESSIONIBVS & mora. C

VEL habita ſæpiſſimè mentio acceſſionum in ædilium edicto & in ſtipulationibus ædiliciis,hunc titulum ſtatim adnecti deſiderabat,qui tamen poſſet vſui eſſe & in ſuperioribus omnibus iudiciis bonæ fidei vel ſtrictis vel arbitrariis, & quia plerumque acceſſionum ratio habetur ex mora,adiicitur altera pars,De mora.Duas itaque facio huius tituli partes,vnam de acceſſionibus,alteram de mora, vt in indice titulorum quoque ita compendioſius editus eſt, De vſuris & omnibus acceſſionibus & mora.Acceſſionis autem verbũ latiſſimè patet,& comprehendit eius rei quæ in iudicium venit cuiuſue nomine actio,pe D titio,perſecutio eſt appendices,ſequelas,conſequentias omnes,& vſuras quæ quãtitatum acceſſiones ſunt,& fructus qui prædiorum ruſticorũ & pecorum, & mercedes quæ prædiorum vrbanorum,mancipiorum, iumentorum, nauium, vehiculorum, & cauſas quæ quidem vel ſunt in rebus ipſis,vt qualitates prædiorum vel hominum, veluti bonitas, ſalubritas,immunitas,libertas,ſtatulibertas, vel manant à rebus ipſis, vt partus ab ancilla, aut ab aliis rerum acceſſionibus,vt ex fætu primo,qui eſt in fructu pecoris,fætus ſecũdus. Acceſſionibus etiam adnumerantur alluuiones & conſolidationes & adquiſitiones ſeruorum.Vſura eſt ad ſortem ſiue quantitatem quæ debetur quacumque ex cauſa,acceſſio ex conuentione vel ex officio iudicis.fructus ſunt fruges & quæcunque naſcuntur è terra vite,arbore,& quidquid pecora ferunt. Cauſa eſt eius rei quæ petitur qualitas & vtilitas E omnis quæ circa eam eſt. Mora eſt culpa non reſpondentis ad conuentionem opportunam creditoris vel debitoris.

II. DE NAVTICO FAENORE.

SVperior titulus eſt de vſuris mediterraneis,hic vero de maritimis: nec de vſuris omnibus,ſed de ea ſpecie vſurarum,quæ fænus dicitur,cuius definitio hæc, Ad ſortem mutuo acceptam quod accedit lucrum ex conuentione. Quod ſi ad alium contractum accedat præter ſortem aliquid officio iudicis,non lucri cauſa,ſed ne in damno verſetur creditor propter moram debitoris,vſura eſt non fænus, & æquiſſima,fænus propter lucri auiditatem ab æquitate aliquanto diſcrepans. Longe vero alia ratio fænoris mediterranei F alia maritimi. nam ſors cui accedit mediterraneum, eſt periculo debitoris,cui maritimũ ſiue traiectitium,periculo creditoris, quod & priuſquam nauem ſoluant debitores teſtari ſolere Demoſthenes πρὸς φορμίωνα.& mediterranei modus certus finitúſque,maritimi infinitus,vel hodie vtriuſque finitus,ſed maritimum longe grauius veluti pro pretio ſuſcepti periculi.& illud ex ſtipulatione,hoc etiam ex pactione.

III.

A III. DE PROBATIONIBVS ET PRÆSVMPTIONIBVS.

HIc etiam titulus communis eſt omnium iudiciorum de quibus actum eſt ſupra.
namque nulla ſunt iudicia, niſi iudicẽ doceas quod intendis veritate conſtare. quod
vtique fit probationibus vel præſumptionibus. Probationes ſunt teſtimonia vel inſtru-
menta quibus fides veri conſtat. Præſumptiones ſunt veluti anticipationes quædam de
eo quod in re eſt communi ſenſu perceptæ ex eo quod plerumque intelligitur, quodque
plerumque fit, quæ probationum onus in eum transferunt contra quem faciunt. Id vero
B hoc titulo potiſſimum explicatur variis in iudiciis cui incumbat onus probandi, reo an a-
ctori an vtrique, in petitione hereditatis, in reſtitutione in integrum, in actione finium re
gundorum, in actione interrogatoria, in condictione Si certum petetur, in condictione
indebiti, in actione hypothecaria, in actione redhibitoria, & aliis pleriſque.

IIII. DE FIDE INSTRVMENTORVM ET AMISSIONE EORVM.

PRobationis ſpecies vna eſt quæ ſumitur ex conuentionibus ſcriptis, ex teſtimoniis vel
ex aliis ſcripturis, quæ proprie inſtrumenta vocantur. Sed ſignificantur etiam eo no-
mine perſonæ, veluti actores ſerui, & teſtes. nec enim minus inſtruunt cauſam vel reum
C vel iudicem perſonæ quam ſcripturæ, & inſtrumenta ab inſtruendo dicuntur. quæ nota-
tio in l. argentarius. §. edi De eden. his verbis demonſtratur, ea pars rationum quæ ad in-
ſtruendum aliquem pertineat, & ſimilibus in l. 8. fam. erciſ. & l. 34. De admin. tut. l. vlt. De
ſuſp. tut. l. 5. De iure del. Quod additur. Et amiſſione eorum, abeſt ab indice titulorum,
hic certe ſupereſt.

V. DE TESTIBVS.

SVperior proprie eſt de teſtimoniorum & aliarum ſcriptionum fide, hic de teſtium fide
& placet illa Hadriani vox, teſtibus ſe magis credere quam teſtimoniis. quamobrem
D in publicis iudiciis auctore Cornelio Tacito, teſtimonia non abſentes nec per tabellam
dare, ſed coram & præſentes dicere cogebãtur: vt merito in iudicio repetundarum que-
ratur M. Tullius non teſtibus productis, ſed dictis teſtium recitatis quaſi præiudicatam
rem deferri, pro Rabirio Poſtumo.

VI. DE IVRIS ET FACTI IGNORANTIA.

HIc etiam eſt ex communibus titulis, & ſuperioribus multis applicari poteſt, vt puta
condictioni indebiti, actioni mandati, actionibus empti venditi & redhibitoriis, S.
C. Macedon. S. C. Velleiano, in quibus de ſcientia & ignorantia frequens diſtinctio. Igno
E rantia iuris eſt ſtultitia ſiue error hominis neſcientis, verbi gratia, legaris exhauſta vel one
rata hereditate ſolida legata non deberi. Ignorantia facti ſi neſciat codicillis adempta le-
gata. & iuris quidem ignorantia nocet, facti non nocet. quam regulam explicarem (eſt e-
nim difficilis) niſi id alio præſtitiſſem loco iamdiu & niſi me paratitlorum reprimeret
modus.

LIBER XXIII. TIT. I. DE SPONSALIBVS.

F PEregisse iam videbatur contractuum ordinem totum: & ſane quos potuit
paucis abſoluere, eos omnes in vnum collegit & expoſuit primum, deinde em-
ptionem vẽditionem & pignus vel potius occaſione pignoris, quem inter alios
ſtrinxerat paucis hypothecariam pigneraticiæ æmulam actionem, quæ longio-
rem tractatum deſiderabant. Reſtabat adhuc dotis datio, quam contractũ eſſe conſtat. l.

23. De reg. iur. l. exigere De iudic. & diuortium quod etiam pro contractu habetur l. ſi v-
xor eod. tit. l. iuriſgentium. §. vt puta De pact. qui quod longiorem etiam ſermonem po- A
ſtulabant, quodammodo ſeparati ſunt ab aliis & reſeruati in hunc locum. Vt verò de cis
pertractet abunde, rem orditur à principio, quod ſcilicet ab ſponſalibus proficiſcitur, Spē
enim nuptiarum, quarum cauſa dotes conſtituuntur, ſponſalia appellamus, quæ contra-
hebantur olim mutuis ſtipulationibus, & inde ſponſoris & ſpōſi promiſcua nomina. nam
idem & ſponſor & ſponſus vel ſponſa erat. Arnobius. Habent, inquit, pactas, habent inter
poſitis ſtipulationibus ſponſas. Hodie nudo conſenſu conſtituuntur, & pactiones potius
quam contractus ſunt, retinent tamen vetus nomen, vt emancipationis nomen manet e-
tiam ſublatis venditionibus imaginariis, vt tribus, etiam aucto numero.

B

II. DE RITV NVPTIARVM.

NVptiæ quoque pactiones ſunt & nudo conſenſu conſtituuntur, qua de cauſa hypo-
thecis comparantur. l. 4. De fide inſtr. & fiunt etiam inter abſentes ſicut ſponſalia.
A Modeſtino eleganter definiuntur hoc modo. Coniunctio maris & feminæ & conſor-
tium omnis vitæ, diuini & humani iuris communicatio. Coniunctio, vt l. 1. De iuſt. & in.
Coniunctio maris & feminæ, quam nos matrimonium appellamus. Duplex enim habēt
nomen, matrimonij & nuptiarum. l. 10. hoc tit. & Inſt. de patr. pot. ex quo loco etiam con
ſortium omnis vitæ interpretari licet, indiuiduam vitæ conſuetudinem, quod vitæ ſocie C
tatem l. ſi rerum. De re iud. l. 1. Rer. amot. quod Alicarnaſſæus ἐπὶ πολλῇ συνελθεῖν τύχῃ,
vbi vxorem etiā facit κοινωνὸν ἁπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν, id eſt ſacrorum ſociam, quam
diuini & humani iuris communicationem Modeſtinus vocat, & Imp. Gordianus ſimili-
ter ſociam rei humanæ atque diuinę domum ſuſcipi. Eſt autem titulus hic de ritu nuptia
rum, quod pontificale verbum eſt. nā & quas fas eſſet duci, pontificum notionem fuiſſe
intelligimus ex Tacito 1. & Dione XLVIII. qua in re hic titulus præcipue conſumitur, &
qua item ſolemnitate, veluti deductione in domum mariti & aquæ igniſque prælatione
& acceptione.

III. DE IVRE DOTIVM.

D

DOs eſt pecunia marito nuptiarum cauſa data vel dicta vel promiſſa. Datio, dictio,
promiſſio, contractus ſunt. Vel dos eſt ius pecuniæ conſtitutæ marito pro oneribus
matrimonij. Vel, quod vxor ſecum ad maritum defert quódue marito cauet matrimonij
ergò. Vel, penſatio onerum matrimonij. qua ratione Martianus Capella non male dotis
offerendæ cumulandæque reciprocum dixit, & alio loco, vtrum repenſatrix data, id eſt
vtrum dos data.

IIII. DE PACTIS DOTALIBVS.

VT lib. XVIII. expoſita ratione contrahendæ emptionis, ſubiiciūtur pacta inter em- E
ptorem & venditorem compoſita, & lib. XX. expoſita ratione contrahendi pignoris
vel hypothecæ, pacta eorum, ita ratione contrahendæ dotis expoſita titulo ſuperiore, dā-
tur modo pacta dotalia, non quæ ad actionem vel exceptionem proſint, vt in generali ti-
tulo de pactis, ſed quæ vtilia vel inutilia, quæ licita vel illicita ſint.

V. DE FVNDO DOTALI.

HIc titulus eſt de legis Iuliæ capite illo, quo marito interdicitur alienatione fundi
dotalis. Ait, de fundo. Sed eodem iure vtimur in ædibus. Et de fundo vtique inæſti-
mato. nam æſtimati alienatio interdicta non eſt. qua de cauſa in hoc titulo Græci dicunt F
ſemper, ἀδιατίμητον προικιμαῖον ἀγρόν.

A

LIBER XXIIII. TIT. I. DE DONATIONIBVS INTER VIRVM ET VXOREM.

INTERDICTÆ alienationi fundi dotalis adiungit intetdictam donationem non mortis cauſa inter maritos. quod ius eſt ex Solonis legibus & vt arbitror ex XII. vt pleraque alia quæ in his libris moribus tribuuntur, quod ab initio moribus introducta ſint, veluti pattia poteſtas, & interdicta prodigo bonorum adminiſtratio. Sed & doti, quam veteres inter do-
B nationes connumerabant l. vlt. C. De donat. ante nup. recte adiungit ſimplices donationes, quæ vel conceſſæ inter coniuges ſunt vel ptohibitæ, & quæ ptohibitæ minuunt dotem.

II. DE DIVORTIIS ET REPVDIIS.

DIuortium eſt quæ inter maritos fit ſeparatio eo animo vt nunquam redintegretur matrimonium. Repudium fit inter ſponſos vel etiam inter maritos. eadémque differentia eſt Græcis inter διοιον & διαζύγιον. nam διοιον inter coniuges tantum. Et tráſlatum vtrumque, διοιον vt eiuſdem nominis ſono muſico concentus διὰ πασῶν diuiditur, diuor-
C tium vt fundi & regiones diuiduntur aquarum diuortiis, vel vt menſores loquuntur diuergiis. M. Tullius. Neceſſitas cogit tranſlatione vti, vt nexum quod per libram agitur, vt in vxore diuortium. Fit autem diuortium ex xij. vel ex lege Iulia teſtibus præſentibus & ſolemnibus verbis quaſi actus legitimus, qualia Titinnius ita notauit, Aliquis veſtrũ nuntier Geminæ vt res ſuas procuret, ædibus faceſſat. & Apuleius. Tu confeſtim toro meo diuorte tibique res tuas habeto. Mitto quæ alij notarunt. Et habetur pro contractu, vt diximus ſupra, atque ideo in ipſo diuortio pacta quæ fiunt, exiſtimo etiam ex parte actoris ineſſe, non etiam quæ fiunt poſt diuortium, vt ſi conueniat dotem teddi ſtatim non annua bima trima die.

D III. SOLVTO MATRIMONIO DOS QVEMADMODVM PETATVR.

DIuortio facto vel alias dirempto matrimonio, dotis repetitio competit mulieri vel patti mulietis vel vtrique communiter vel etiam extraneo qui dotem ſibi recepit, & ideo poſt titulum de Diuortiis, recte datur hic titulus, qui eſt de repetitione dotis: & quemadmodum dos repetatur id eſt quibus diebus, annua bima trima die an longiore, an citeriore, an ſtatim, & qua formula, rei vxoriæ an ex ſtipulatu. nec enim cuicumque repetitio dotis competit, & actio rei vxoriæ competit, cui videtur tantum fuiſſe locus inter coniuges accepto arbitro recuperandæ dotis. Item quatenus repetatur, & quas ob cauſas
E reputationes ſiue tetentiones in eo atbitrio fiant, quóque id iure ac priuilegio ſit.

LIB. XXV. TIT. I. DE IMPENSIS IN RES DOTALES FACTIS.

CAVSÆ propter quas à viro reputationes fiunt in iudicio de dote, eæ ſunt fere, ob impenſas, ob res amotas, ob liberos. idcirco poſt titulum De repetitione dotis, recte ſequuntur hi tres, De impenſis in res dotales factis, De rebus amotis, De liberis agnoſcendis. Eſt & quarta, ob donationes factas in matrimonio, de qua oblata occa-
F ſione occupauit iam dicere libro ſupetiore. Prima igitur reputationis ſiue repenſationis cauſa eſt propter impenſas factas in res dotales, quæ, ſi neceſſariæ fuerint impẽſæ, ipſo iure fit perinde quaſi tes quæ retinetur dotalis non ſit, eáque re minus mulier repetit actione de dote. Sed ſi fuerint vtiles, pro modo earum tetentio fit veluti pignoris iure vel omiſſa retentione condictio competit. Voluptuariarum nomine neque tetentio neque re-

petitio marito competit, niſi mulier pati nolit maritum tollere quæ ſeparari poſſunt. A
Hodie ob nullas inpenſas retentio eſt, ſed actio mandati vel negotiorum geſtorum.

II. DE ACTIONE RERVM AMOTARVM.

CAuſa altera retentionis eſt ob res amotas diuortij cauſa, quæ hodie etiam ſublata eſt, quia ſufficit actio rerum amotarum hoc edicto propoſita, per quam dominus domnáue intēdit eum qui maritus eámue quę vxor fuit ſibi dare oportere, quia & ſi non furaſſe eum eámue dicat propter pudorem tranſacti matrimonij, ſed amouiſſe lenitate verbi triſtitiam rei mitigante, tamen in veritate furtum eſt, & dominus hoc indicio rem B
ſuam quaſi furti condicit, licet ceſſet actio pœnalis furti & condictio furtiua. Denique alia eſt condictio rerum furtiuarum, alia rerum amotarum, quamuis liceat cui libuerit etiam rerum furtiuarum condictionem ὑποκορίζεσθαι & rerum amotarum appellare vt l. pē. C. de ord. cog. l. 41. infra de lib. cau. vt prætor quoque ſuum heredem quod quaſi dominus ſit, non expilare dicit ſed amouere, furto & expilationi furto alio inuidiam detrahens l. ſi ſeruum §. Prætor De adq. hered. vt concubinam quoque paulo honeſtiore verbo dicimus quaſi ὁμευνέτιν quaſi & vxorem, non amicam, vt pleráſque actiones ſimiliter verbis temperamus in parentes & liberos Solonis more inſtitutóque vt Plutharchus refert.

C

III. DE AGNOSCENDIS ET ALENDIS LIBERIS VEL PARENTIBVS VEL PATRONIS vel libertis.

CAuſa tertia retentionis fuit propter liberos, atque ita ex ordine tractat modo de agnoſcendis & alendis liberis, & vice mutua de parentibus, & proximitate rei ductus etiam de alendis vel patronis vel libertis qui ſcilicet egeſtate laborant. De agnoſcendis liberis quaſi ſuis editis poſt diuortium, vel poſt mortem patris vel conſtante matrimonio præiudicium datur ex Senatuſconſultis, ſicut de libertis. Eſt enim præiudicium omnis quæſtio ſtatus, quod plerumque eam actionem ſequatur alia, veluti de hereditate, de operis, de obſequiis, de alimentis, de quibus tamen ſi fortè quærere anteuertas, id abſque præiudicio facias id eſt, integra principali quæſtione ſtatus. nec enim decreto alimentorum vel decreto Carboniano tollitur præiudicialis actio. D

IIII. DE INSPICIENDO VENTRE CVSTODIENDOQVE partu.

QVod ſuperiore titulo demonſtratum eſt ex S. C. Plauciano ita demum maritum cui vxor poſt diuortium teſtatò denuntiauit, ſe eſſe ex eo prægnantem debere E
partum agnoſcere, ſi neque ei contra denuntiauerit eam ex ſe prægnantem non eſſe neque cuſtodes præmiſerit ad ventrem cuſtodiendum inſpiciendúmque l. 1. §. Iulianus, id occaſionem dedit ſubiiciendæ contrariæ rationis inſpiciendi ventris cuſtodiendique puta ſi mulier poſt diuortium neget ſe ex viro eſſe prægnantem, & tertiæ, ſi mortuo marito prægnantem ſe eſſe dicat, nec ſuperſit in cuius poteſtatem partus recidat. quę duæ poſteriores cauſæ ſunt ex edicto prætoris.

V. SI VENTRIS NOMINE MVLIERE IN POSSESSIONEM MISSA EADEM POSSESSIO DOLO malo ad alium tranſlata eſſe dicatur. F

NOn tantum, quod dixit ſuperiori titulo, partui cuſtodito inſpectóq; ita vt pręcepit edicto, pretor dat bonorū poſſeſſionē poſteáquam editus eſt, & interdum etiam omiſſa illa obſeruatione, ſed & ante editionē interim mulierē vētris nomine mittit in poſ-

ſeſſionem

A ſeſſionem ex omnibus edicti partibus. At quæ miſſa in poſſeſſionem forte alium in eam
admiſit dolo malo, ex hoc edicto tenetur in id quod agentis intereſt.

VI. SI MVLIER VENTRIS NOMINE IN POSSESSIONEM CALVMNIÆ CAVSA fuiſſe dicatur.

HOc edictum ſuperiori cohærere ex eo apparet ſatis quod ex eadem cauſa proficiſci
tur qua ſuperius, ne dum in fauorem partus facillime prætor mittit in poſſeſſionem
B vel aliis, vt ſuperiori edicto vel vt hoc edicto, etiam ipſi mulieri prædæ occaſionem præ-
beat vt ſi prudens ſciénſque ipſa ſe non eſſe prægnãtem vel eſſe ex alio, dolo malo in poſ-
ſeſſionem veniat. qua ex cauſa hoc edicto tenetur in id quod intereſt agentis, ſed intra an-
num tantum, cum tamen ſuperior quæ etiam in id quod intereſt concluditur porrigatur
vltra annum, videlicet quia hæc pro pœnali habetur. at cur non & illa? vtraque enim fa-
ctum coërcet, hæc calumniam, illa dolum. Sed conſiderandum eſt ſemper quæ mens præ
tori fuerit danti actionem in id quod intereſt. nam ſi actoris gratia principaliter dedit, nõ
habetur pro pœnali. Si odio rei, vt factum eius puniret, pro pœnali habetur. & hanc odio
rei datam vel ex eo apparet quod damnato hoc edicto irrogatur infamia l. notatur l. non
alia De his qui not. inf. & quod conceptio atrocior eſt in calumniam quam in dolum. &
C hac ratione actio quoque in factum reſtitutoria quæ ei datur qui quid cum pupillo geſ-
ſit falſo tutore auctore quamuis id quod intereſt duntaxat perſequatur non pœnam, pro
pœnali habetur & finitur anno l. 7. & 9. Quod fal. tut. eſt enim præcipue data in odium
falſi tutoris. eadémque ratio edicti de eo per quem factum erit quominus quis in iudicio
ſiſtat, & ſimilium. & ad aliquid etiam actionis vtilis ſubſidiariæ propoſitæ in tit. De mag.
con. Poſt hæc verò non dubito quin fuerit ſubiecta actio de moribus, quod hæc foret re-
tentionum ex dote alia cauſa, propter mores. nam & eodem libro inuenio Paulum tra-
ctaſſe de rebus donatis, de amotis, de impenſis, de liberis, & de moribus, nempe ſeptimo
ad Sabinũ. reſtat enim adhuc de moribus locus vnus in l. 5. De pact. dot. licet ſublata iam
cum retentione tum actione de moribus.

D

VII. DE CONCVBINIS.

MAtrimonio ſubiicit recte concubinatum. nam & concubinatus matrimonium imi
tatur: & eſt vtraque legitima coniunctio. & eleganter Iulianus anteceſſor Cõſtan-
tinopolitanus, concubinam imitari legitimam vxorem, qua ratione in antiquis inſcriptio
nibus Viceconiux appellatur, & qui ex ea ſuſcipiuntur liberi, non ſunt ſpurij, vt qui ex ſtu
pro naſcuntur, ſed naturales. Spurij patrem non habent. Pater enim eſt ex concubinatu
vel ex contubernio vel ex matrimonio, vel ex adoptione, ex duobus prioribus naturalis,
ex poſterioribus iuſtus, ex ſtupro nullus. ac præterea concubina ab vxore niſi in dignitate
E nihil intereſt l. item legato. §. pen. De leg. 3. Plenior enim honor vxoris quam concubinæ,
vtrumque tamen honoris nomen, non, vt ſcortum vel amica, voluptatis, dedecoris, pro-
bri. Concubinæ enim vel concubinatus nomen vitæ ſocietatem quandam demonſtrat
abſque ritu tamen vllo ſuſceptam, non coïtionem furtiuam.

LIBER XXVI. TIT. I. DE TVTELIS.

A Contractibus tranſit ad quaſi contractus. Nam tutelæ & curationis geſtione
quaſi contrahitur. Tutela eſt poteſtas ad defendendum pupillum temporis cau-
F ſa legibus permiſſa aut data. Verbis, data aut permiſſa, ſignificantur duo genera
tutelæ, legitima & datiua. Legitima eſt quæ lege datur. Datiua quã lex permit-
tit dari à teſtatore vel à magiſtratu. i. teſtamentaria vel honoraria. & recte pupillum, non
impuberem. nec enim omnis impubes eſt pupillus, vt filiusfamilias impubes, cui nec mi-
les quidem pater iure tutorem dat recaſuro ſcilicet in poteſtatem aui. Et temporis cauſa,

vt elegantet Oroſius ait inter Babylonium & Romanum imperium quaſi inter patrem ac filium paruum, Africanum & Macedonicum breuia & media quaſi tutorem curatoréque veniſſe, poteſtate temporis, non iure hereditatis admiſſa. Et ad defendendum pupillum, qua re tutela à curatione ſeparatur. nam, vt eleganter eſt ſcriptum §. item tria Inſt. De exc. tut. tutela pupillorum eſt, cura bonorum, vel negotiorum, tutor eius qui ſponte ſe tueri nequit, curator eius qui idoneè negotia ſua tueri non poteſt, vt vel propter hoc diſcrimen pupillus non ſe obliget ſine tutore, cum tamen etiam ſine curatore obligetur is qui ſuæ tutelæ factus eſt. Eſt & in definitione iſta pupillum non pupillam vt in definitione Seruij eum non eam, quia fœminæ erãt in perpetua tutela, ideóque prætor. l. 5. Quib. ex cau. in poſſ. eat. non dicit, ſi is pupillus eáve pupilla in ſuam tutelam venerit, ſed, ſi is pupillus in ſuam tutelam venerit eave pupilla viripotens fuerit: & in l. 51. De le. 3. dubitatur an hęc verba, Cum in ſuam tutelam venerit, quemadmodum in filiofam. accipiuntur de pubertate, qua ſcilicet in ſuam tutelam veniret ſi eſſet in tutela aliena, ita etiam ſint accipienda in filiaf. Cum viripotens fuerit. Id autem hoc titulo potiſſimum generaliter explicatur qui & quibus tutores conſtituantur vel non, & quemadmodum. A B

II. DE TESTAMENTARIA TVTELA.

TEſtamentaria tutela eſt quam lex à parente teſtamento dari permittit, ſpecies vna datiuæ, non tamen hoc lex omni parenti permittit nec vt quemlibet vel quolibet modo, vel cuilibet, vt hoc titulo declaratur, quo non adiicitur, vel curatione, quia nulla eſt curatio teſtamentaria. C

III. DE CONFIRMANDO TVTORE VEL CVRATORE.

NOn ab omni parente, vt diximus, tutela teſtamento defertur, curatio certe à nullo. Sed confirmari delata poteſt magiſtratus auctoritate. Ceterum confirmatus magis ab ipſo datus videtur qui confirmauit quam à parente. l. 27. ſupra tit. prox. & hoc genere datus à matre tutor ex cauſa confirmatur & datus à patre naturali, & datus codicillis nõ teſtamento confirmatis & datus verbis præcariis, qui nec datus intelligitur, ſicut fideicõmiſſa dari non videntur, vt nõ abs re quæſitum olim fuerit an poſſent adimi. Quod enim datum eſt id ſolum adimi poteſt. & vero parentibus lex xij. tab. permiſit tantum tutores dare. verbis igitur directis. Confirmatur & nonnunquam datus ab extraneo. Cõfirmatur & curator teſtamento datus. & generaliter quicumque non legitime, non rite datus eſt. D

IIII. DE LEGITIMIS TVTORIBVS.

PRæcedit teſtamentaria tutela legitimam eadem ratione qua hæreditas. nam ita demum legitimæ tutelæ vel hereditati locus eſt ſi deficiat teſtamentaria, & ſemper teſtamentariæ legitima cedit, vt eſt proditum l. 9. §. 1. De tut. & rat. diſt. Porro teſtamentaria datiua eſt tutela, Legitima non eſt datiua, quia legitimi tutores ſtatim ipſo iure tutores ſunt, nec dantur proprie, & hac ratione minores xxv. annis ante Iuſtinianum legitimi poterant eſſe tutores, non teſtamentarij. Lege autem tutores ſunt agnati vel patroni vel parentes manumiſſores. ſunt etiam curatores legitimi, de quibus tamen hoc titulo non agitur, ſed libri ſequentis titulo vltimo. E

V. DE TVTORIBVS ET CVRATORIBVS DATIS AB HIS QVI IVS DANDI HABENT ET QVI ET IN quibus cauſis ſpecialiter dari poſſunt. F

SI deficiant teſtamentarij & legitimi, ſuccedunt honorarij. Eſt enim honoraria tutela vel curatio ea quam lex permittit dari à magiſtratibus, altera ſpecies datiuæ. Et vt iure patriæ poteſtatis pater tutorem non daret niſi lex permitteret, ita nec iure magiſtratus

prætor

A prætor vel præſes vel quis alius magiſtratus cui ius dandi lex dedit. Quibus magiſtratibus
lex dederit, hic titulus docet. Item qui poſſunt à magiſtratibus dari & quibus & in qui-
bus cauſis ſpecialiter. Itaque ſic hanc rubricam emendo, Et qui & quibus & in quibus
cauſis ſpecialiter dari poſſunt. Dari poſſunt à magiſtratu cui lex tutoris vel curatoris dan-
di ius dedit hi vel his qui iuriſdictionis eius, non qui alienæ iuriſdictionis ſunt, & tutorem
vel curat. non habenti, ſed non etiam tuto. habenti. Ceterum ſpecialis tutor vel curator
datur vtrique ex his cauſis, ad dotem conſtituendam, ad adeundam hereditatem, ad po-
ſtulandam reſtitutionem hereditatis ſeruo impuberi cum libertate relictam, ad agẽdam
cauſam appellationis cum tutores dati appellauerunt, momentarius tutor vel curator,
qualis teſtamento nulla ex cauſa datur, quia non vt magiſtratui ita teſtatori idem leges
B vel S.C. conceſſerunt. & notandum interea, ſi tutor abſuerit (ſic legendum aut intellegẽ-
dum l.11.) curatorẽ pupillis ob hanc ſolam cauſam dari non poſſe id eſt ne curatorem qui
dem, niſi forte ad alimenta pupillis expedienda l.vlt. infra vbi pup. educ. licet propter ſe
xus infirmitate mulieri ei cuius tutor abſuiſſet, tutor dari potuerit, ſed ex S.C. vt Vlpia-
nus ſcribit lib. Regularum.

VI. QVI PETANT TVTORES VEL CVRATO- RES ET VBI PETANTVR.

POſt definitionem tutelæ primo titulo expoſitam, ſpecies eius exponi neceſſarium e-
C rat, quibus modo explicitis, adhæteſcens poſtremæ id eſt, honorariæ, qui tutores vel
curatores à magiſtratibus dari petant, hoc titulo declarat. & impuberibus quidem tuto-
res vel curatores alij ſua ſponte petunt, vt cognati, adfines, amici, educatores, & nonnun
quam etiam hi qui cum pupillis acturi ſunt, alij neceſſario, vt mater ex Conſtitutione Se-
ueri ne amittat ius legitimæ hereditatis & liberti ne pœna adficiantur. Puberibus autem
curatores alij iure non petunt niſi velint periculum curationis incurrere, ſed ipſi ſibi pu-
beres petunt per ſe aut per procuratorem. Vbi autem petantur, palam non declarat. nam
l.pen. rectius fuiſſet poſita ſub titulo præcedenti, quaſi pertinens ad eam partem, Qui tu-
tores dari poſſunt. Decreto enim decurionum ait etiam Duumuirum municipij dari poſ
ſe. Sed id ex titulo Codicis cognoſcere licet, vbi pet. tut. vel cur. & melius etiam elicitur ex
D præcedentis tituli l.1. § 27.

VII. DE ADMINISTRATIONE ET PERICVLO TVTORVM ET CVRATORVM QVI GESSERINT VEL non & de agentibus vel conueniendis vno vel pluribus.

TVtorum vel curatorum dationem, ex ordine ſequitur adminiſtratio tutelæ ſtatim at
que ſcierunt ſe tutores datos vel iuſſi ſunt adminiſtrare. Conſtitui vero è multis vnus
ſolet de parentis vel de maioris partis tutorũ ſententia vel ab eo cuius de ea re iuriſdictio
E eſt, qui ſolus adminiſtret l.3. De poſtul. l.3. iud. ſol. l.24. §. vlt. infra quo cõſtituro, cæteri ho-
norarij tutores vel curatores dicuntur longe alio ſenſu quam à nobis ex Vlpiano dicti
ſint tutores vel curatores honorarij titulo quinto, nimirum quod dati ſint ab his qui ho-
nores gerunt. modo enim quod dati ſint honoris cauſa. & hi nihilominus periculi alieni
id eſt, adminiſtrationis alienæ periculum agnoſcunt ſi vel non ex fide bona adminiſtrator
geſſerit tutelam vel in ea gerenda ceſſauerit. Tam igitur periculo tenentur honorarij quã
qui adminiſtratores electi ſunt. Periculo autem teneri eſt indemnem pupillum præſtare.
Et adminiſtrationis ſiue geſtionis præcipua pars eſt, actiones exercere & excipere, quæ
notatur his rubricæ verbis. Et de agentibus vel conueniendis vno vel pluribus. Agit vel
conuenitur vnus ſi vni geſtus commiſſus ſit, vel ſi diuiſo eo per partes ad vnam tantum
F partem actio pertineat, vel ſi ceſſant ceteri. Agunt vel conueniuntur plures ſi pluribus
gerenda tutela permiſſa ſit. Imo & hoc caſu nonnunquam vni agere permittitur.

VIII. DE AVCTORITATE ET CONSENSV TVTORVM ET CVRATORVM.

AVctoritas quoque tutoris vel curatoris pars alia quædam adminiſtrationis eſt, vtpu- A
ta ſi auctor fiat pupillo ad adeundam hereditatem vel ad iudicium edendum aut accipiendum vel ad tradendum aliquid aut ſtipulandum aut promittendum. Auctoritas eſt approbatio eius quod agitur cum pupillo. nec intereſt dixerit, Probo an Auctor ſum, an volo vel conſentio. Sed quibus in rebus neceſſaria ea ſit, & vnius ſufficiat an plurium deſideretur, hic titulus explicat, ſicut ſuperior an vnus vel plures agere aut conueniri nomine pupillorum vel adoleſcentium poſſint.

IX. QVANDO EX FACTO TVTORIS VEL CVRATORIS AGERE VEL CONVENIRI poſſunt.

B

NOn vt tutores vel curatores ex omnibus cauſis, nomine pupilli agere vel conueniri poſſunt, ita viciſſim minores nomine tutoris vel curatoris, id eſt, ex facto eius agere vel conueniri quacumque ex cauſa poſſunt. Qua ex cauſa poſſint, hic titulus abſoluit. Agunt ex conſtituto vtili actione ſi debitor pupilli tutori conſtituerit pupillo ſolui l. cum qui §. pen. De conſt. pec. & ſimiliter ex locato ſi tutor vel curator locauerit prædium pupilli l. pen. C. eod. & ex mutuo, ſi pecuniam pupilli crediderint, & ex iudicato ſi tutor egerit nomine pupilli & obtinuerit, vt vice verſa mutui actione conueniuntur ſi pecunia tutori credita ſit nomine & contemplatione pupilli & in rem quoque verſa eius ſit, & iudicati, ſi tutor condemnatus ſit. Conueniūtur etiam ex ſtipulatione ſi tutor nomine pupilli cauerit, & aliis actionibus ex dolo vel culpa tutoris, ſi ex eo locupletiores ſint. Facti C
vocat adminiſtrationem, contractum, fidem, diligentiam, dolum, culpam tutoris vel curatoris. Minorum nomen commune eſt pupillorum & adoleſcentium.

X. DE SVSPECTIS TVTORIBVS ET CVRATORIBVS.

REctè ſequitur ſuſpecti poſtulatio. nam tutor extra ordinem compellitur primum tutelam gerere atque adminiſtrare, & poſteaquam gerere cœpit, ſi geſtu abſtineat vel ſi malè gerat, ſuccedit ordinaria poſtulatio ſuſpecti l. 1. in princ. l. 5. §. geſſiſſe de adm. tut. Ordinaria, id eſt, ex 12. tab. quæ omnibus patet, quaque vinculis publicis tutor vel cura- D
tor nonnumquam coërcetur, ac præterea decreto iudicis tutela abire iubetur vel gerere prohibetur, aliàs integra, aliàs læſa exiſtimatióne. Nec tamen crimen publicum hoc eſt. quia nec qui id obiecerit & deſtituerit pœna tenetur S. C. Turpilliani.

LIB. XXVII. TIT. I. DE EXCVSATIONIBVS.

VT ſenatores alij ſenatu mouentur, alij excuſantur, ita tutores vel curatores. E
& quia de tutela aut cura motis reiectiſque dixit ſuperiori titulo proximo, reſtabat vt adiiceret de excuſatis, déque variis excuſationum cauſis, quæ hoc titulo proponuntur.

II. VBI PVPILLVS EDVCARI VEL MORARI DEBEAT ET DE ALIMENTIS EI præſtandis.

DIcto pleniſſimè de tutelis, non erat omittenda hęc quęſtio, vbi pupillus ali vel morari debeat, quæ decreto prætoris vel præſidis dirimenda relinquitur, vt ipſe potius æſtimet apud quem educari debeat. Eiuſdem quoque decreto alimentorum præſtan- F
dorum modus conſtituitur, quod exequitur etiam intra legitimum tempus l. 2. De re iud. Et omnino rectiſſimè vel hac ſola ratione hi tres tituli connexi & apti inter ſe ſunt, De ſuſpec. tut. de excuſ. Vbi pupil. educ. &c. quod ex his cauſis prætorum vel præſidum cognitio ſit.

III.

A

III. DE TVTELÆ ET RATIONIBVS DISTRAHENDIS ET VTILI CVRATIONIS CAVSA ACTIONE.

SEquuntur actiones ex tutelę vel curationis obligatione quaſi ex cõtractu, quibus ſpeciales iudices addicuntur. Ex tutelæ obligatione duæ, Tutelæ & Rationibus diſtrahendis. Tutelæ poſt finitam tutelam cum eo qui tutelam geſsit vt rationes edat & reddat, vel Quod ex tutela dari fieri oportet ex fide bona l.pen. Rem pup. ſal.fo. & vtilis etiam cum eo qui non geſsit l. non quaſi §.illud Rem pup.ſal. fo. quę actio bonæ fidei eſt. Rationibus diſtrahendis ex 12. tab. æque poſt finitam tutelam in duplum cum eo qui in gerẽda tutela pecuniam pupillarem intercepit vel quam aliam rem pupilli abſtulit, auertit, ſubripuit, hac fere formula, Quod ex rationibus tutelæ pupillo abeſt. Id verò abeſt

B quod ille diſtraxit, id, eſt quod auertit & conturbauit. & forſitan in l. Tutor de lib.leg. his verbis. Ex diſtractione, ſignificatur hæc actio rationibus diſtrahendis, arbitraria actio ob rationes tutelæ interuerſas ſiue diſtractas dolo malo. Concurrit cum ea furti actio, quia res proxima furto eſt. Et prodita rurſus illa eſt ſpecialiter in tutorem ex hac cauſa, quod abeſſe etiam nonnihil ea res à furto videretur. l. tres De adm. tut. & ob id ipſum mitior honeſtiorque quàm furti. eadémque ratio eſt proditæ actionis Oneris auerſi in duplum, & alterius in heredem qui quid in inuentario conficiendo dolo malo ſuppreſsit, & in publicanos, quę etiam miſtæ ſunt actiones, vt Rationibus diſtrahẽdis. Quin & his ſi agas facilius cauſam teneas, quam ſi furti. nec enim deerunt argumenta tutori vel nautæ vel he-

C redi vel publicano, quibus ſi contendas furtum feciſſe, contra cõtendant id non eſſe furtum, quod ſibi quodammodo licuit admittere iure ſuo. Ex curationis autem obligatione eſt actio negotiorum geſtorum non directa, quia non vltro ad negotia curator acceſſit, ſed vtilis, quæ etiam ſtatim nondum finita curatione competit non alia differentiæ ratione quàm quod non idem in eo quod in tutelæ actione conſtitutum eſt, quæ & in contrariis actionibus quæ ſequuntur valet.

IIII. DE CONTRARIA TVTELÆ ET VTILI ACTIONE.

TItulus ſuperior eſt de directis ſiue principalibus actionibus, quæ dominis ſcilicet negotiorum competunt. Hic de contrariis quæ geſtoribus, vt de contraria tutelæ quæ

D tutori competit de his quæ ei propter tutelam abſunt, & contraria vtilis negotiorum geſtorum, quæ curatori ſi quid ei abſit.

V. DE EO QVI PRO TVTORE PROVE CVRATORE NEGOTIA GESSIT.

SVperiores actiones tam directę quam contrarię competunt ſi verus tutor aut curator fuerit, quæ verò proponuntur hoc titulo directę ſimiliter & contrarię, ſi falſus, qui tamen quaſi tutor aut curator pro tutore vel pro curatore geſſerit, quæ in tutore dicuntur pro tutelæ, in curatore negotiorum geſtorum, & competunt ſtatim.

E

VI. QVOD FALSO TVTORE AVCTORE GESTVM ESSE DICATVR.

IN falſum tutorem pupillo eſt actio pro tutelæ ex ſuperiori edicto, ex hoc autem in eundem eſt actio in factum reſtitutoria ei qui cum pupillo eo auctore contraxit falſum eum eſſe tutorem ignorans, & interdum etiam ſi ſciens in id quod intereſt. Ceterum hoc diſtat vna ab altera, quod pro tutelę tenetur is qui pro tutore etiam bona fide geſsit, in factum is tantum qui dolo malo auctor factus eſt vel qui dolo malo fecit vt alius auctoraretur inſcius: Et quod pro tutelæ ceſſat ſi perſona eius cuius negotia geſta ſunt tutorem non recipiat, in factum ob eam cauſam non ceſſat. ac præterea hæc actio in factum pro

F pœnali habetur, vt expoſui 25. tit. 6.

VII. DE FIDEIVSSORIBVS ET NOMINATORIBVS ET HEREDIBVS TVTORVM ET CVRATORVM.

SEquuntur actiones quibus alij quam tutores vel curatores tenentur ex cauſa tutelæ curationiſve: ac primum fideiuſſores qui rem ſaluam fore cauerunt, tenentur ex ſti-

pulatu ſicut tutores finita tutela, vel ſicut curatores & qui pro tutore geſſerunt ſtatim at- A
que quæque res ſalua non eſſe cœperit. Et nominatores tutorum, laudatores, adfirmato-
res, vtili ex ſtipulatu, quia fideiuſſorum vicem ſuſtinent, & ob id in x i i. tab. ſubuades ap-
pellati videntur. Et qui curatores ſua ſponte petierunt. l. 2. §. pen. Qui pet. tut. Et heredes
tutorum & curatorum non defunctorum nomine, quod ſatis dictum eſt tit. 3. 4. 5. ſed etiã
proprio nomine vtili tutelæ vel negotiorum geſtorum, vel rationibus diſtrahendis, velu-
ti ex proprio dolo, vel ex propria adminiſtratione.

VIII. DE MAGISTRATIBVS CONVENIENDIS.

TEnentur etiam magiſtratus municipales in factum actione ex S.C. qui iuſſu præſidis B
tutores vel curatores dederunt, vel rem ſaluam fore ſatis exegerunt, vel ſatiſdari nõ
curauerunt, vel de facultatibus tutorum præſidi falſa renuntiauerũt, vel qui eum de no-
minibus tutorum inſtruxerunt, vel qui moniti tutores vel curatores non dederunt. quæ
actio ſubſidiaria eſt. nec enim aliter competit quàm ſi non ſint ſoluendo hi quos ſuprà di-
ximus teneri ex cauſa tutelæ curationiſve. ſed & ſuperiores ex edicto prętoris priuilegia-
riæ ſunt, tutelæ, protutelæ, negotiorum geſtorum, hæc non eſt priuilegiaria, itemque in
heredem magiſtratus non datur omnimodo. nam & quaſi pœnalis eſt, ex dolo aut culpa,
non ex contractu vel geſtu, vel quod ad magiſtratum aliquid peruenerit, licet reuera nõ
pœnam, ſed id quod intereſt perſequatur, ſicut & quæ in eundem datur ſi damni infecti
caueri non curauerit. l. 4. §. in eum. De damn. infect. & hæc ita fiunt in prouinciis. In vr- G
be hac actione tenetur ſcriba, vel officialis, vel quis alius quem Prætor dedit vt ſatis acci-
peret vel probaret fideiuſſores tutorum & curatorum, vel qui aliàs Prætorem inſtruxit
de nominibus aut facultatibus tutorum. l. vlt. C. eod. l. 1. §. ſi præſes. §. Diuus hoc titu. Ipſi
magiſtratus vrbani vel prouinciales, quia hæc per ſe non obeunt, ſed iniungunt aliis, hoc
iudicio non tenentur. Itaque magiſtratus hoc tit. vt lib. 49. tit. 10. vt frequentiſſimè in his
libris, ſunt municipales magiſtratus ſiue Duumuiri.

IX. DE REBVS EORVM QVI SVB TVTELA VEL CVRA SVNT SINE DECRETO non alienandis, vel ſupponendis. D

SEquitur aliud S. C. ex quo non quod geſſerit in tutorem curatorémve actio eſt, ſed
quod geſſit ipſo iure nullum eſt, videlicet ſi prædia ruſtica vel ſuburbana, vel eorum
prædiorum iura alienauerit vel obligauerit ſine decreto Prætoris aut præſidis. Idem ex
Conſtitutione Conſtantini ſi prædia vrbana. De rebus igitur, id eſt de prædiis, & ſuppo-
nendis, id eſt, pignori obligandis. Cornutus in illum locum, Me tibi ſuppoſui, tanquam
aliquod pignus, inquit. Superioris S.C. auctor fuit Traianus. l. pen. C. de mag. con. Huius
autem Seuerus & Antoninus.

X. DE CVRATORIBVS FVRIOSO, ET ALIIS EXTRA MINORES DANDIS. E

PErtinent potiſſimùm ſuperiores tituli omnes ad curatores qui adoleſcentibus dantur.
Reſtabat vt doceret etiam dari furioſo, dementi, prodigo, fatuo, muto, ſurdo, ventri,
& laborantibus morbo perpetuo & generaliter aliis omnibus qui rebus ſuis ſupereſſe
non poſſunt. Sed & curatorem bonis cuſtodiendis dari ab eo relictis cui necdum quiſ-
quam ſucceſſit, vel debitoris bonis diſtrahendis. & de quibus nihil dixerat ante, quinam
eſſent curatores legitimi.

DIGE- F

A

DIGESTORVM PARS QVINTA.

LIB. XXVIII. TIT. I. QVI TESTAMENTA FACERE POSSVNT, ET QVEMADMODVM TESTAMENTA fiant.

B
DIDICIMVS iam initio libri XXVI. à contractibus auctorem feciſſe
tranſitum ad quaſi contractus, quo ex genere eſt tutelæ vel curationis
geſtio, de quo ſatis abundeq́; dictum eſt libro XXVI. & XXVII. Eſt &
ex eodem genere aditio hereditatis, vel immiſtio, vel geſtio pro here-
de. l. 3. §. vlt. l. 4. Quib. ex cau. in poſ. eat. vel petitio bonorum poſſeſſio-
nis l. pen. de ſeparat. vel etiam neceſſaria ſucceſſio ſerui inſtituti à do-
mino. Omnis enim ſucceſſio ſiue voluntaria ſiue neceſſaria, eſt quaſi
contractus. & huius modo gratia reuoluere parat omnia teſtamentorum, hereditatum,
& bonorum poſſeſſionum iura, vt quaſi contractui alium quaſi contractum adiungat. ac
C primùm quidem quia non eſt iuſta hereditas iuſtúmve teſtamentum, niſi is qui fecit te-
ſtamenti factionem habuerit, & niſi ſecundum regulas iuris ciuilis teſtatus ſit; declarat
qui teſtamenta facere poſſunt, & puberes nimirum poſſe patresfamilias ciues Romanos
ſanę mentis, neque mutos, neque ſurdos, & quemadmodum teſtamenta fiant, id eſt, qui-
bus ſolemnitatibus adhibitis, & ſolemnitatem potiſſimùm eam quæ conſiſtit in teſtium
numero, & in ſubſcriptionibus ac ſignis, & in tempore ac loco, quo vnà cõuenire debent,
& in eis rogandis, & prædicenda cauſa propter quam adhibentur. Declarat etiam condi-
cionem teſtium qualem eſſe oporteat. Teſtamenti autem definitionem aliam habemus
Modeſtini, aliam Vlpiani, vtramque perfectam. Sed placet etiam Quintiliani, Teſtamẽ-
tum eſt voluntas defuncti conſignata iure legibuſq́; ciuitatis. placebit quoque ſi ita defi-
D nieris, Teſtamentum eſt datio hereditatis. exempli gratia, Lucius heres eſto, teſtamen-
tum eſt.

II. DE LIBERIS ET POSTVMIS HEREDIBVS INSTITVENDIS VEL EXHEREDANDIS.

VT iuſtum ſit teſtamentum, non ſatis eſt adhiberi ſolemnia quæ expoſita ſunt titulo
ſuperiore, niſi liberi & poſtumi heredes inſtituantur vel exheredentur. nam præte-
ritio liberorum ſtatim iniuſtum teſtamentum facit, vel gradum eum partémve eam te-
ſtamenti in qua præteriti ſunt; præteritio poſtumorum rumpit teſtamentum ſi naſcan-
tur. Rectè igitur & ordine additur hic titulus, quo admoneamur in ordinando teſtamen-
E tó non ſolùm maximè cauendam liberorum & poſtumorum præteritionem eſſe, ſed e-
tiam quemadmodum & qui ex his inſtituendi ſint, vel exheredandi. nec enim ritè qui-
dam exheredantur inter ceteros, nec ritè inſtituuntur ſub condicione omni. non ſunt e-
tiam omnes inſtituendi vel exheredandi, ſed hi tãtùm qui ſui heredes futuri ſunt. Sui he-
redes ſunt liberi qui in familia proximum gradum tenent delatæ hereditatis tempore.
Inſtitutio, datio hereditatis nulli alij ante delatæ, quaſi poſitio heredis. Exheredatio, a-
demptio hereditatis debitæ vel datæ. Liberorum nomine ſignificãtur hoc titulo, qui na-
ti erant teſtamenti tempore, poſtumorum qui nati ſunt poſt teſtamentum quaſi poſte-
riores nati liberi, vt ex notatione poſtumorum quam dedimus, intelligo ſatis conſtare o-
mnibus hodie. In indice additur non malè, vel præteritis.

F

III. DE INIVSTO RVMPTO, IRRITO FACTO TESTAMENTO.

INiuſtum teſtamentum eſt in quo ſolemnia iuris ea deficiunt quæ expoſita ſunt ſupe-
rioribus titulis. Sed ruptũ propriè ſi poſtumi præteriti adgnaſcantur. & imperfectũ

ſi vel ſignatum à teſtibus, vel ſubſcriptum non ſit l.6. Ad leg. Cor. de falſ. l. hac conſultiſſi- A
ma. §. non ſubſcriptum. & §. ex teſtamento. C. de teſtam. nam imperfectum ſignato, perfectum non ſignato ἀντιπαρεξετάζεται. Et his teſtamentorum vitiis adduntur alia hoc titulo, ſi rumpatur mutatione, adoptione filij vel filiæ, manumiſſione filij, ſucceſſione in locum ſui, ſi irritum fiat capitis minutione teſtatoris vel deſerta hereditate.

IIII. DE HIS QVÆ IN TESTAMENTO DELENTVR, INDVCVNTVR, VEL INSCRIBVNTVR.

IRritum etiam fit teſtamentum párſve teſtamenti ea quam teſtator conſultò deleuit, induxit vel inſcripſit l. pen. & vlt. hoc tit. l. in fraudem. §. 1. De mil. teſta. quo de genere irriti hic titulus eſt. Deleta dicimus, quæ lituris corrupta ſunt. Inducta, quæ cancellis. In- B
ſcripta, quæ aliis litteris. Superſcripta, quæ in deletorum locum venerunt. Gel. 20. Veſtrũ inquit, aboleuerunt & veſtri ſuperſcripſerunt.

V. DE HEREDIBVS INSTITVENDIS.

AB initio huius libri quo teſtamentum definiuit eſſe ſupremæ voluntatis noſtræ ſententiam iuſtam, nihil aliud egit quàm vt intelligeremus quę ſit iuſta ſententia, quod teſtamentum iuſtum, quod iniuſtum, vel aliàs irritum aut ruptum. Nunc incipit dicere de partibus teſtamentorum: ac primùm de heredis inſtitutione, parte prima ſummaque, vel toto potius ipſo. nam ſine heredis inſtitutione nullum teſtamẽtum eſt, & vel ſola heredis inſtitutio, teſtamentum. nam tabulas teſtamenti inſtituit, vt M. Tullius loquitur, C
qui heredem inſtituit. idem etiam inſtituere tutorem dixit. Portò inſtitutus heres is eſſe intelligitur cui à morte vel condicione primo loco teſtator deferri hereditatem voluit. Ac prætetea qui heredes inſtituere poſſint didicimus primo titulo, ex hoc diſcemus qui heredes inſtitui poſſint, & quemadmodum, & de partibus faciendis inter coheredes, ac de iure adcreſcendi nonnihil, quod inter coheredes ſemper locum habet. quia iuris fictione ſinguli heredes vocati in aſſem videntur, quantumuis licet à teſtatore ſeparentur. quæ fictio ceſſat in legatariis. nam & heredes vnius perſonæ, id eſt, defuncti vice funguntur atque funguntur, non legatarij. nec enim iuris ſucceſſores ſunt.

VI. DE VVLGARI ET PVPILLARI SVBSTITVTIONE. D

ALia pars teſtamenti eſt heredis ſubſtitutio, cuius definitio hæc, Datio hereditatis delatæ vel adquiſitæ alteri. Vulgaris nimirum delatæ non adquiſitæ, quæ communi iure fit omnibus ex eadem lege XII. tabul. quæ & heredes, & tutores, & legatarios inſtituere permiſit. Pupillaris delatæ & adquiſitæ, quæ proprio iure fit à parente liberis impuberibus qui ſunt in poteſtate vel poſtumis qui tales ſunt vt in poteſtate futuri ſint, an ex eadem lege vt quæ iure patriæ poteſtatis parenti permiſit tutorem dare, l. impuberi. De admin. tut. permiſerit etiam heredem dare, illo ſcilicet capite, Paterfamilias vti ſuper pecuniæ tutelæve ſuæ legaſſit, ita ius eſto. nam & ſi ius poteſtatis moribus receptum dicatur, l. patre. De his qui ſunt ſui vel alieni iur. tamen XII. tab. adſcribitur etiam rectè. ergo & ſubſtitutio pupillaris quæ fit iure poteſtatis. Sed quia illo capite fit tantùm mentio E
pecuniæ ſuæ, ad quæ verba reſpexit etiam l. cùm pater. §. mando. De leg. 2. l. teſtandi. C. de teſta. nec palàm permittit vt de tutela ita de pecunia impuberum teſtari, ideò moribus potius conſtare exiſtimatur. Ceterùm nulli alij ſunt caſus ſubſtitutionum quàm hi duo, Delatæ hereditatis qui primus caſus dicitur, Et adquiſitæ qui ſecundus. l. precibus. C. de impub. & aliis ſubſt. nam & quæ fit furioſis ex Conſtitutione Iuſtiniani, in ſecundum caſum fit, & quod dicitur tertium genus ſubſtitutionis in l. 4. hoc tit. vel in primum intelligitur fieri vel in ſecundum vel in vtrumque, nec alia ratione dicitur tertium genus quàm quòd formulam habeat diuerſam à vulgari & pupillari ſubſtitutione, & introductam potiſſimùm propter caduca, vt remedio ſubſtitutionis reciprocę valeret inter coheredes ius F
adcreſcendi antiquum potius quàm ius caduci. & formulam ſi inſpicias, certè multa ſunt genera ſubſtitutionum. Si ſucceſſionem, duo tantùm, Vulgaris & Pupillaris. qua diuiſione comprehenduntur quæcumque ad earum inſtar redigũtur, & duplices, ſiue vt Theophilus loquitur, vulgari pupillares.

VII.

A · VII. DE CONDICIONIBVS INSTITVTIONVM.

Condicio eſt modus qui ſuſpendit id quod agitur quoad ex pacto confirmetur. Vel, euentus futurus qui in dubio eſt ſit an non ſit. Et fortè quia ſubſtitutiones omnes in caſum & ſub cōdicione fieri videntur l. Iulianus ſi quis omiſ. cau.teſt. inde auctori ſubiit animum tractare generaliter de condicionibus inſtitutionum, vtilibus ſcilicet & inutilibus, vel quę remittuntur qua'ue circumſcribuntur, quæ tractatio porrigi etiam poteſt ad condiciones quę ſubſtitutionibus inſeruntur pręter eas quæ inſeri aut intelligi in eis communiter ſolent.

VIII. DE IVRE DELIBERANDI.

B Vbſtituti ſcribuntur vulgari modo ſub condicione, ſi non creuerint inſtituti in diebus C. l. 72. De adq. hered. quod tempus heredibus inſtitutis dari ſolebat à teſtatore ad conſultandum & deliberandum vtrum expediret eis adire hereditatem nec ne, & imitatione teſtatorum, ſi fortè heredes inſtituerint ſine cretione, prætor poſtulantibus heredibus inſtitutis extraneis vel etiam ſuis, non neceſſariis, totidem dies dabat. Sed & ſubſtitutis l. pen. Iuſtinianus alia tempora aliumq; ue ordinem deliberandi excogitauit, ac multo tutiorem vtilioremq; rationem adquirēdæ hereditatis quam ex deliberatione, nempe ex inuētario. neq; enim detrimentoſa eſſe hereditas poteſt ei qui facto inuentario adiuit.

C

LIB. XXIX. TIT. I. DE TESTAMENTO MILITIS.

De teſtamento militis ſeparatim titulus datur, quoniam in eo non ſeruantur regulæ iuris Ciuilis, quæ in teſtamento pagani ſeruantur. nam nuda voluntas militis, teſtamentum eſt, voluntas pagani, niſi ſolemnis, teſtamentum non eſt. & hoc quidem priuilegium militiæ Conſtitutiones principum dederunt. itaque ſolemnia iuris quæ expoſita ſunt ſupra non deſiderantur in teſtamentis militum, quæ fecerunt in expeditione manentes in numeris.

D II. DE ADQVIRENDA VEL OMITTENDA HEREDITATE.

Poſteaquam exemit militum teſtamenta iure communi ciuium Romanorum, redit ad inſtitutum ordinem, & quia deliberationem ſequitur aditio vel repudiatio hereditatis, ſubiicit titulum de adquirenda vel omittenda hereditate. In indice titulorum eſt amittenda. quod forſitam rectius, quaſi amittere ſit genus, omittere ſpecies. Sed & omittere generaliter accipitur titu. 4. & quæ vulgò amitti animo, & omitti dicitur l. pen. De vi. Amittitur repudiatione, abſtentione, recuſatione, & omiſſione id eſt, ſi intra præſtituta tempora non adeatur. Omittere propriè eſt tempore excludi vel non petere intra tempus l. quod ſi minor §. Scæuola De minor l. 1. §. vlt. vt in poſſ. leg. l. 1. C. quan. non pet. par.

E Adquiritur autem cretione, aditione, geritione pro herede, immiſtione, agnitione. quibus modis opera heredis interuenit aliqua. Sed & ſine facto vllo ſuis heredibus adquiritur iure ciuili etiam inuitis & ignorantibus, & ante apertas tabulas. ea re exiſtere dicūtur, non fieri. Hereditas eſt ius ſucceſſionis directę in dominium ſingularum rerum, & in omne ius mortui. Aditio eſt actus ſolemnis vindicandę hereditatis delatæ ex teſtamento, vel ab inteſtato. Cretio eſt aditio ex deliberatione teſtamento præfinita. Pro herede geſtio eſt actus quilibet quaſi heredis. Miſtio eſt iure prętorio data ſuis heredibus forma adquirendæ hereditatis. Agnitio eſt nuda voluntas ſuſcipiendæ hereditatis. Repudiatio eſt declaratio conſtituentis nolle ſe heredem eſſe, quæ fit in iure ſolemniter. Recuſatio quæ fit quoquo modo. Abſtentio eſt iure prætorio data ſuis heredibus forma ſpernendæ hæ-

F reditatis.

III. TESTAMENTA QVEMADMODVM APERIANTVR INSPICIANTVR ET DESCRIBANTVR.

Qvamuis ex aſſe heredes ſcripti hereditatem adquirere poſſint clauſis tabulis teſtamenti, non tamen ex parte ſcripti niſi ſui heredes ſint. ideoque poſt titulum de ad-

quitenda hereditate, rectè ſubiicitur quemadmodum teſtamenta aperiantur, recitentur, A
deſcribantur. hoc verò fit lege Iulia viceſimaria, & remedio extraordinario ex hoc edicto in eum qui fatetur penes ſe tabulas eſſe, nec vllam non exhibendi cauſam allegat, vel interdicto de tabulis exhibendis in eum qui inficiatur aut litigat.

IIII. SI QVIS OMISSA CAVSA TESTAMENTI AB INTESTATO, VEL ALIO MODO poſſideat hereditatem.

HEres qui omiſit hereditatem teſtamento delatam, non obligatur legatariis aut fideicommiſſariis, aut libertatibus. ſed excipitur hoc edicto is qui omiſit hereditatem ex teſtamento, fortè agnatus proximus qui etiam ab inteſtato heres futurus erat, fraudãdorum ſcilicet eorum cauſa qui quid in teſtamento acceperunt, ſi eam poſſideat ab inteſta- B
to pro herede, vel pro bonorum poſſeſſore (nihil enim refert) vel etiam alio modo, vt puta pro poſſeſſore. l. 1. §. totiens. l. vlt. hoc titu. Hic honorarius eſt ſucceſſor, quia ex edicto Prætoris perinde obligatur legatariis & fideicommiſſariis, & libertatibus, atque ſi ex teſtamento bona vel hereditatem adquiſiſſet, ſalua Falcidia tamen l. 1. §. ad eos. Ad legem Falc. l. 18. hoc tit. & ſaluo iure patronatus. l. pen. Si quæras de continuatione nulla eſt apertior. Cùm enim & is qui præcedit ad adquirendam, & iſte ad omittendam hereditatẽ pertineat, quis non videt rectè ſubiectos titulo De adq. vel omit. hered.

V. DE S.C. SILANIANO ET CLAVDIANO, QVORVM TESTAMENTA NE APERIANTVR. C

INcipit ab hoc titulo tractare de hereditate quæ vt indigno aufertur. Neque enim adiri poſſe hereditatem vel bonorum poſſeſſionem peti neque aperiri tabulas teſtamenti, vel quodcumque aliud pertinens ad cauſam teſtamenti eius qui à familia necatus eſſe dicitur antequàm publica quæſtio habita ſit de ſeruis qui ſub eodem tecto locóve fuerũt ſumptumq; ſupplicium de noxiis, deq; his qui auxilium domino non tulerunt. quod eſt S.C. Silaniano temporibus Auguſti introductum, & cõfirmatum S.C. Claudiano, quod & Piſonianum & Neronianum dicitur, temporibus Neronis, & edicto Prætoris, hac ratione ne heres propter compendium ſuum familiæ facinus occultaret. alioquin bona quaſi indigno heredi eripi & publicari, ſi adierit contra quam S. Conſultis & edicto ca- D
uetur, vel vltus non ſit necem defuncti, & ſi tabulas aperuerit, recitauerit, deſcripſerit vel ipſe vel alius, ex eodem edicto in eum qui id fecerit dari c. aureorum iudicium. quod populare eſt.

VI. SI QVIS ALIQVEM TESTARI PROHIBVERIT, VEL COEGERIT.

NON ex ea tantùm cauſa S.C. quam expoſuit ſuprà, heredi quaſi indigno eripitur hereditas, ſed etiam ex Conſtitutione Hadriani ſi adierit hereditatem ex teſtamento, vel ab inteſtato is qui volentem mutare, aut facere teſtamentum prohibuerit, quo de crimine in oratione Iſæi περὶ τῦ κλεωνύμου κλήρυ. Idemq; erit ſi quis quem coëgerit teſtari, & E
ſibi hereditatem relinquere. l. 1. C. eod. quia & hic non habet defuncti voluntatem, & licet ſub hoc titulo nihil de hac ſpecie tractetur nominatim, tamẽ titulus indicat quæ ſub eo dicuntur de illo qui prohibuit, porrigenda ad illum eſſe qui coëgit. Aliæ cauſæ eripiẽdæ hereditatis reſeruantur XXXIIII. tit. IX. in quo communes proponuntur legati vel hereditatis eripiendæ, in his duobus titulis hereditatis ſolummodo.

VII. DE IVRE CODICILLORVM.

PErſequitur modò ceteras teſtamenti partes. Alia pars teſtamenti ſunt codicilli, maximè ſi fiant ex teſtamento. l. pen. Teſt. quemad. aper. Si ab inteſtato, imitatio teſtamenti, vt epiſtola imitatio codicillorum l. vnica §. ſancimus C. de lat. lib. tol. vel epiſtola co- F
dicillorum ſupplementum l. 41. §. Codicillis lib. 32. vt codicilli quandoque teſtamenti, quæ epiſtola fideicõmiſſaria l. cũ quis §. pater eo. l. 7. C. qui teſt. fac. poſſ. ac ſimiliter vt vnius teſtamẽti plures poſſũt eſſe codicilli, ita vnius codicilli plures epiſtolæ. l. 34. §. 1. lib. 31. eadẽq; differẽtia epiſtolæ & literarũ. M. Tullius. Ternas accepi literas vna epiſtola. Verũ vt inſtituto more nullam definitionem prætermittam, & inopiæ perſeuerem ſubuenire neſcien-

A neſcientium adhuc definire res, quibus tamen ſtudendis nec quicquam ætatem conſum-
pſerunt ſuam, codicilli ſunt teſtati vel inteſtati voluntas minus ſolemnis. Ius ergo codi-
cillorum hoc, ne in eis diligentia legum ea ſeruetur quæ in teſtamentis, ne hereditas in
eis dari vel adimi poſſit verbis ciuilibus nec ſi teſtamento confirmati ſint, & vt neque a-
liud quidquam in eis verbis ciuilibus ſcriptum valeat, niſi teſtamento confirmati ſint, &
vt ſcripta in codicillis perinde habeantur, atque ſi teſtamento ſcripta eſſent. Codicilli ſi
ſolius nominis rationem quæras, pugillares ſunt. Homerus, σήματα ἐν πίνακι πτυκτῷ, Pli-
nius codicillos.

B

LIBER XXX. DE LEGATIS, ET FIDEICOMMISSIS.

LEGATA quoque & fideicommiſſa partes teſtamentorum vel codicillorum
ſunt. Legatum eſt donatio quædam teſtamento ab herede relicta. Donandi
verbum eſt directum. hoc igitur verbo legatum à fideicōmiſſo ſecernimus.
nam fideicommiſſum neque datur propriè, neque donatur, neque relinqui-
tur verbis directis. Et rectè quædam, id eſt, proprij generis donatio, neque donatio inter
C viuos neque donatio cauſa mortis, ſicut quodam, accipi conuenit. l. togaſti. De præſcrip.
verb. l. 1. in princ. De oblig. & actio. Poſſim etiam definire liberalitatem, quanquam ſit cō-
mune nomen legati & fideicommiſſi. l. 6. Si cui pluſquàm per legem Falcidiam. l. 67. §. ſi
de Falcidia. lib. ſeq. l. pen. De man. teſt. nam à fideicommiſſo ſeiungitur ſatis ſequentibus
verbis, teſtamento, & ab herede. Legatum à teſtamento non ſeparatur l. 4. De man. teſta.
nec alium onerat quàm heredem, fideicommiſſum etiam ab inteſtato relinquitur, & à le-
gatario vel fideicommiſſario, vel donatario mortis cauſa, vel à marito qui morte vxoris
dotem lucratur. qua de cauſa rectè vetuſtiores adiiciebant In definitione Modeſtini, ab
herede præſtanda, non minus quàm illud, quædam, quod expoſui ante. Equidem ſemper
exiſtimaui manare ea verba ex antiqua prudentia iuris, & fortaſſe an fuiſſe etiam ab ipſo
D Modeſtino in ſuam definitionem iniecta. Multa enim ad nos per manus perq́; ora ma-
iorum noſtrorum venerunt, quæ in libris noſtris non extant, admodum congruentia an-
tiquæ prudentiæ. quæ exiſtimator doctus & intelligens neque præterire neque aſpernari
debet. Et, ab herede, accipio propriè, qui heres ſit ſuo nomine & ex ſua perſona. ab eo e-
nim qui heres eſt alieno nomine, vt ab herede heredis, vel non ex ſua perſona, vt à patre
vel domino heredis inſtituti, fideicommiſſum non etiam legatum relinqui poteſt. Defi-
nitio Florentini eſt ſecundum legem Falcidiam. nam iure antiquo legata non tātùm de-
libare, ſed etiam exhaurire, abſumere & onerare hereditatem poterāt, lege Falcidia qua-
drans illibatus apud heredem remanere debet. l. ſi filia. §. Pap. Famil. erciſcund. quæ lex
valet etiam in fideicommiſſis ex S. C. Pegaſiano. &, vt lex prima huius tituli ait, quæ pro-
E priè pertinet ad legem Falcidiam, per omnia exæquata ſunt legata fideicommiſſis. Non
dicit, per omnia & in omnibus, vt l. 2. §. furioſus. ꝫ. tit. prox. Per omnia igitur exæquata in
lege Falcidia, ſed non in omnibus, conſtitutione tamen Iuſtiniani etiam in omnibus. Ve-
rum enimuerò etſi legata & fideicommiſſa veluti delibationes quædam ſint propter mo-
dum rationemq́; legis Falcidiæ, legatum tamē delibat hereditatem ſolam, fideicommiſ-
ſum etiam legata & donationes cauſa mortis, vt ante dixi, & lucra nuptialia. Quod adii-
cit Florentinus, ex eo quòd vniuerſum heredis foret, id eſt, ab herede. nam ex herede &
ab herede tantumdem poteſt, vt ex filio, l. 2. lib. 32. & ex fideicommiſſario. l. 38. §. vlt. De
vulg. ſubſtit. Quòd ſi ex herede, & ex hereditate, & ex teſtamento. l. cùm virum. C. De
F fideicommiſ. l. 2. §. vlt. ꝫ. De do. præd. Id ſecus ſe habet in fideicommiſſis. nec enim ex te-
ſtamento, vel ex hereditate fideicommiſſa ſunt ſemper. Placet etiam definitio Vlpiani,
Quòd legis modo, id eſt, verbis ciuilibus teſtamento relinquitur. Fideicommiſſum eſt, li-
beralitas quæ verbis precariis vel alio quocunque indicio precariæ voluntatis teſtamen-
to, vel codicillis, vel epiſtola, vel quo alio genere vltimi iudicij confertur in aliquem. Fe-
cit autem tres libros de legatis motus vbertate materiæ, vt fecerat Gaius ad edictū Præ-
toris vrbani, quorum quoque quid propriè tractetur non poſſis certò cōſtituere. nec alia

diſtinguendorum eorum inuicem ratio certior quam ſi dixeris primum librum potiſſimum eſſe confectum ex libris variorum auctorum ad Sabinum, ex Digeſtis Iuliani vel Africani diſcipuli eius, & ex Inſtitutionibus diuerſorum. A

LIBER XXXI. DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

SECVNDVM autem eſſe confectum ex libris diuerſorum ad Plautium, & ad legem Iuliam, & Papiam, ex quæſtionibus quoque & reſponſis diuerſorum, ex libris Modeſtini, & Iauoleni, ex Digeſtis Celſi & Marcelli. B

LIBER XXXII. DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

TERTII, in quo magis ordo eluect aliquis, partem priorem, qua demonſtratur præcipuè qui & à quibus, & quibus verbis fideicommiſſum relinquere poſſint, ex libris fideicommiſſorum variorum auctorum, ex ſententiis Pauli, ex libris Labeonis, ex Digeſtis Scæuolæ, poſteriorem quę ad verborum ſignificationem pertinet cuiuſque initium eſt.l.43.promiſcuè ex omnium auctorum libris. C

LIBER XXXIII. TIT. I. DE ANNVIS LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

IN indice, De annuis & menſtruis legatis. Hæc ſeparatum titulum deſiderabant, quòd in eis ſint propria quædam. nam & plura legata eſſe exiſtimantur non vnum, & morte finiuntur. Plerumq; verò cùm annua aut menſtrua dicimus, alimenta dicimus. At certè non ſunt omnia annua alimenta, nec omnia alimenta, annua: alioquin nihil diſtaret hic titulus à primo XXXIIII. D

II. DE VSV, ET VSVFRVCTV, ET REDITV, ET HABITATIONE, ET OPERIS PER LEGATVM VEL fideicommiſſum datis.

ANnuis legatis rectè iungitur vſus & vſusfructus, ſimilia enim ſunt, cùm morte legatarij finiantur.l.8.T.tit.prox. His etiam iungitur habitatio & operæ, & reditus quæ etiam vſum vel vſumfructum imitantur, vt libro ſeptimo didicimus. Sed habitatio & reditus morte legatarij finitur, operæ non finiuntur morte. Rectè dixit, Operis, in infinitũ. nam & liberi hominis operæ legari poſſunt. Quod additur, Et reditu, abeſt ab indice titulorum. Sed cõtractiores ſunt plerumque tituli indicis, & de reditu ſub hoc titulo eſt l. 22. & 38. quo nomine propriè ſignificantur penſiones quæ ex locatione rediguntur, impropriè fructus omnes.l.17.25. E

III. DE SERVITVTE LEGATA.

ORdinarium hoc eſt, vt ſeruituti in perſonam iungatur ſtatim ſeruitus in rem: quę tamen ſunt inter ſe valdè diſtãtes. nam ſeruitus eſt indiuidua, vſusfructus diuiduus, & ideo ſeruituti præſtandæ heredes ſinguli inſolidum obligantur, vſufructui pro partibus hereditariis. item ſeruitus in heredem transfertur, non vſusfructus. & ſi legetur ſeruitus alternis annis, vnum eſt legatum, ſi vſusfructus, plura l.13.T. tit. prox. Imo & ſimpliciter legatus vſusfructus, quotidie legari & legatario deferri videtur, adeo vt qui heri adquiſitus eſt, ſi hodie etiam non adquiratur, collegatario adcreſcat l.1. De vſufr. adcr. F

IIII.

A
IIII. DE DOTE PRÆLEGATA.

CEtera dicuntur legari, dos prælegari propterea quod ſua res vxori legatur, & redditur verius quàm datur. qua de cauſa & relegari dicitur. Relegatum eſt redditio rei alienæ, vel quaſi alienæ cum emolumento aliquo. & ita relegatę doti ineſt emolumentum repræſentationis, quia præſenti die legatur quæ reddenda foret annua bima trima die. nec malè in Norica editione, de dote relegata, cùm & Baſilica ſic habeant, περὶ προικὸς ἀπηλεγατευθείσης. & formula relegandæ eius hæc, Quanta pecunia dotis nomine ad me peruenit, tantùm heres meus dato. l. quiſquis. De leg. 3. Id verò eſt ex lege Papia, vt præter decimam vxori dos relegari poſſit, Vlpiano auctore. Ad hæc ſingulare id eſt in hoc legato vt legi Falcidiæ non ſubiiciatur, vt petita bonorum poſſeſſione contra tabulas de-
B beatur, nec ad virilem mulier redigatur.

V. DE OPTIONE VEL ELECTIONE LEGATA.

OPtio actus eſt legitimus. nam ſolẽniter fit publicè exhibita vniuerſa familia, ſi optio ſerui legata ſit, vel ſi alia res exhibitis vniuerſis rebus eiuſdem generis quæ inueniũtur in hereditate, & herede præſente, eaq; re ante aditam hereditatem non fit, & certis, vt opinor, verbis teſtibuſq; præſentibus, & interdum prætore ad optandum diem decernẽte, & ſemel, & purè, & iuſſu patris vel domini, ſi filiofamil. vel ſeruo data ſit. l. 5. & 10. De leg. 1. l. 25. in princ. De lib. cau. & hoc ineſt proprium optioni legatæ. Electio videtur non
C fuiſſe actus legitimus.

VI. DE TRITICO, VINO, VEL OLEO LEGATO.

QVA de re, aut iure, aut cauſa legata hactenus ſpecialem titulum dedit, ea ferè ſingulare & proprium aliquid habet quod in alias transferri non poteſt. Nunc de his rebus tractare incipit, quarum appellatione quid veniat, quidve teſtator intellexerit ambigitur, vt hoc titulo, tritico, vino vel oleo legato quid contineatur. Triticum ſpecies eſt frumenti, ſine ariſta.

VII. DE INSTRVCTO VEL INSTRVMENTO LEGATO.
D

HOC autem titulo declaratur quid inſtructo vel inſtrumento contineatur ruſtico, vrbano, balneatorio, piſcatorio, vel cuius alterius rei. & plenius quidem eſt legatum inſtructi quàm inſtrumenti. Inſtrumento tabernæ non continentur inſtitores, inſtructo continentur. Inſtrumento fundi non cõtinetur ſupellex vel penus, inſtructo continetur. & ſic inſtructo pecora paſcendi cauſa parata vt ex eis fructus capiatur, non inſtrumento, hoc ἐξοπλισμὸν, illud παρασκευὴν Græci vocant, quanquam inſtrumentum ſit etiam παρασκευὴ ſiue apparatus. l. 12. in prin. ℨ. l. 5. §. ſi præter. De trib. act. nimirum quia inſtructi pars, quod Varro & Ariſtoteles partiuntur rectè in vocale, ſemiuocale & mutũ. exploſa enim
E eſt Alpheni ſententia animalia non locantis in inſtrumento.

VIII. DE PECVLIO LEGATO.

ERgo inſtructi appellatione continẽtur etiam ſerui. An & peculia eorum? Sic videtur l. 22. §. vlt. ℨ. tit. prox. Quid autem is qui peculium legat, legato complectatur, hic titulus declarat. nam ex mente defuncti plus aut minus cõtinetur peculij legato, quam ineſſe docuerit actioni de peculio libr. xv. tit. 1. Vterque tamen titulus eſt tam de peculio filij quàm ſerui. Sed interim ne dixeris peculium eſſe acceſſionem ſerui. alioquin legatum ſerui ſequeretur omnimodo. l. librorum. §. vlt. De leg. 3. nec ſanè eſt acceſſio, niſi ſeruus legetur cum peculio. Vicarius autem nec ſi ſeruus legetur cum vicario, ſi tamen legetur cum
F peculio, ſub peculij nomine vicarius etiam accedit, & quamuis omnis vicarius peculiaris ſit, alio tamen iure eſt peculium, alio ſeruus peculiaris, ſicut alio peculium, alio merx peculiaris in tit. De trib. act.

IX. DE PENV LEGATA. A

INſtructi alia pars eſt penus, quam rectè veteres gloſſæ ita definiunt, ὅσα εἰς πόσιν καὶ βρῶσιν συναθροίζεται. idq́; hoc titulo diligentius explicatur ſimul ac penus quæ acceſſiones ſint.

X. DE SVPELLECTILE LEGATA.

INſtructi pars alia eſt ſupellex, id eſt, inſtrumentum patrisfamilias, Græcè ἐνδομενία καὶ οἰκοσκευὴ, & enumetantur hoc titulo res quæ ſub eam appellationem cadunt.

B

LIBER XXXIIII. TIT. I. DE ALIMENTIS, VEL CIBARIIS LEGATIS.

HIC titulus quid alimentorum vel cibariorum legato contineatur, explicat. & plenius quidem eſt alimentorum legatum. qua de cauſa cibaria & veſtiaria, inuenias nominatim legari ſæpè, alimentis veſtiaria iungi ſuperuacuo, non item. Sed & præcipua quædam in his eſſe hic titulus declarat, veluti vt deportatis vel ſeruis pœnæ, vel etiam ſeruis propriis ſine libertate, alimenta aut cibaria relinquantur rectè, vt ſi relicta ſint vſque ad pubertatem, extendantur vſque ad plenam pubertatem, vt non minuantur propter prædia eo nomine poſtea obligata vt ex reditu eorum percipiantur, ſed minuuntur tamen per legem Falcidiam. l. Diuus. ij. ad legem Falcidiam. C

II. DE AVRO, ARGENTO, MVNDO, ORNAMENTIS, VNGVENTIS, VESTE VEL VESTIMENTIS & ſtatuis legatis.

HIC titulus variorum legatorum continet interpretationem auri & argenti tam facti quàm infecti. factum dicimus vaſa, ſigna, emblemata quæ ſub nullo alio quàm argenti genere continentur, Infectum quod eſt in maſſa vel lamina. item mundi mulebris quo mulier fit mundior, & ornamentorum quo fit ornatior. Sed ſunt etiam ornamēta virilia quædam, non mundus. & mundi pars, vnguenta. non omnia tamen vnguenta D mundo continentur ideoq́; ſeparatim tractatur etiam de vnguentis legatis. Veſtis autem Feſto eſt genus, veſtimentum, pars. ſed nobis nihil intereſt veſtis an veſtimētum legetur, idq́; veſtimentum definitur quod pertextum eſt, vt liber qui perſcriptus eſt. Sed & de ſtatuis legatis nonnihil hoc titulo agitur, vel imaginibus l. 6. §. vlt.

III. DE LIBERATIONE LEGATA.

OLim non ſatis benè conſtabat an debitoribus poſſet liberatio legari, ſed vt ait l. 3. iam certum eſt poſſe, & quidem omnibus. l. 1. id eſt, ſiue iure ciuili debeant, ſiue honorario, ſiue ex contractu, ſiue quaſi ex contractu. l. 24. De legat. 3. & ſiue rem ſuam, ſiue rem noſtram. l. 9. §. vlt. hoc tit. l. cùm ſeruus. § ſi Titius. De leg. 1. & in totum, vel pro parte. l. cū E quis. §. nuptura. De leg. 3. & effectus legati hic, vt legatarius poſſit agere, vt acceptilatione vel pacto liberetur, & ſi cōueniatur tueri ſe exceptione doli mali. qua re legati huius cautionem ex edicto poſtulat nullam.

IIII. DE ADIMENDIS VEL TRANSFERENDIS LEGATIS VEL FIDEICOMMISSIS.

QVia de dandis legatis & fideicommiſſis ſatis egit, par erat tradi etiam aliquid de eis adimendis. Et legata quidem non adimuntur ipſo iure niſi eodem teſtamento vel codicillis confirmatis & ciuilibus contrariiſq́; verbis, beneficio autem exceptionis, & per F epiſtolam adempta & nuda, vel tacita voluntate, & quibuſcunque verbis non valent. Fideicommiſſa ipſo iure adimuntur quacumque voluntate, quocumque ſermone. quia in his præcipuè voluntas dominatur, in legatis rigor & diligentia iuris ciuilis, adeò vt in legatis verba ſi ſint perſpicua non admittatur quæſtio voluntatis, in fideicommiſſis admit-

tatur

A tatur l.25.l.95.De leg.3.l.ſi alij.De vſufruct.leg.l.cùm virum.C.De fideic. Tranſlatio plus eſt quàm ademprio.nam & ademptionem & dationem in ſe continet. adimit enim vni quod det alij, vel ab vno quod det ab alio, vel rem vnam, vt pro ea det aliam, vel cauſam legati, vt adſcribat aliam.

V. DE REBVS DVBIIS.

HVic ferè reſpondet titulus qui eſt in Codice De verb.& rer.ſignific.nam & ſi hac de re dictum ſit poſtrema parte libri tertij de legatis, reſtabant tamen pleraque dicenda de ambiguo ſermone legatorum & fideicommiſſorum, qui rem dubiam plerumque efficit, quamquam & detracto ſermone ambiguo res dubia dici poſſit quæ in ſuſpenſo eſt
B quoad ex poſt facto confirmetur, quia res qua de agitur nondum certum eſt valeat, nec ne.l.15.Res item dubia ſiue ambigua eſt, ſi incertus ſit ordo naſcentium vel morientium in ſpecie.l.11.§.vlt.& aliarum legum quæ ſunt de commorientibus, vel ſi incertis perſonis legatum relinquatur.nam & de incertis perſonis in hoc titulo agitur.

VI. DE HIS QVÆ POENÆ CAVSA RELINQVVNTVR.

DEdit quodammodo anſam ſuperior titulus tractandi de legatis inutilibus. nam de incertis perſonis egit, quibus quod legatur, eſt inutile regulariter. & his adiicit legatum relictum pœnæ cauſa. quia contra naturam legati eſt, vt pœna honori inſit, vt ſit le-
C gatum honori vni, pœnæ alteri. præpōderare enim honori videtur pœna quaſi præcipua cauſa legandi, atque adeò ne honor quidem eſſe tale legatum. Hodie tamen valet, niſi illicitū, vel probroſum, vel impoſſibile ſit, ex conſtitutione Iuſtiniani, ex qua Tribonianus l.1.inſeruit hæc verba, Illicitè vel probroſè, itemq́ verbum, Talem, quo repetuntur illa, illicitè vel probroſè.

VII. DE REGVLA CATONIANA.

SEquebatur titulus de caducis, & de his quæ ſunt in cauſa caduci. Vtilia hæc ſunt ab initio, ſed poſtea deficiunt viuo aut mortuo teſtatore ante apertas tabulas, & in fiſcū
D cadunt ex legibus nouis Iulia & Papia. ſed cùm abolitæ iam eſſent eæ leges à Iuſtiniano, & reſtitutum ius antiquum, maluit Tribonianus omiſſo caducorum iure nouo ponere hoc loco regulā iuris antiqui, ſecundum quā non ex apertis tab. cedunt legata, vt voluēre leges caducæ Iulia & Papia, ſed à morte teſtatoris, & regula hæc eſt, Quod inutile foret, id eſt, cuius dies inutiliter cederet ſi teſtamēti facti tempore mortuus fuiſſet teſtator, id legatum quandocumque deceſſerit ex poſt facto non conualeſcere. quæ & ſententia dicitur l.Iulianus.De cond.& demonſt.vt Marcellino XXVI. Catonianæ vel Caſſianæ ſententiæ.

VIII. DE HIS QVÆ PRO NON SCRIPTIS HABENTVR.

E CAduca ſequebantur ea quæ pro nō ſcriptis habentur. hæc ab initio inutilia ſunt & tam nouo quam antiquo iure apud heredem remanent, ſi nullus ſit ſubſtitutus in cuius perſona legatum conſiſtat vel ſi nullus collegatarius cui adcreſcat. & licet pro non ſcriptis etiam fuerint ea quæ incertis perſonis, vel quæ pœnæ cauſa relinquerentur, tamē quia hodie vtilia ea permanent regulariter, his primùm ſubductis, ſimul ac caducis quæ ab initio vtilia ſunt, & ante ceſſionem intercidunt, quia eodem iure ſunt hodie quo & ea quæ ab initio inutilia ſunt, id eſt, quæ pro non ſcriptis habentur, dedit primùm de his regulam Catonis. eſt enim ea regula de inutili legato. Inutile autē legatum ſemper id quod pro non ſcripto eſt, nunc quæ pro non ſcriptis habeantur, enarrat hoc titulo multa, veluti quæ incapacibus relinquuntur, quæ ſibi teſtamentarius adſcribit, quæ ſunt captatoria,
F quæ non intelliguntur, quæ ei qui in rebus humanis non eſt adſcribuntur. Sed hoc tamē intereſt quod ab initio inutilia apud heredem remanent ſine onere, exceptis duobus caſibus, Caduca vel in cauſa caduci cum onere, ſicut & ad fiſcum tranſibant cum onere l. in facto.§.vlt.De condic. & demonſt. non quidem ex lege Iulia & Papia, ſed ex conſtitutionibus.

IX. DE HIS QVÆ VT INDIGNIS AVFERVNTVR. A

SEquuntur, quæ veteres dicebant Erepticia. hæc vtilia ſunt omni tempore, & cedunt & adquiruntur vtiliter, ſed quaſi indignis eripiuntur variis ex cauſis, quæ hoc titulo enumerantur. & malè iuris decoctores vbique eoſdem faciunt incapaces & indignos. Incapacibus enim relicta ab initio inutilia ſunt & apud heredem remanent ſine onere, indignis relicta ipſo iure valent, ſed ad fiſcum plerumque transferuntur vel ad heredem vel ad aliam perſonam cum onere.

B

LIB. XXXV. TIT. I. DE CONDICIONIBVS ET DEMONSTRATIONIBVS ET CAVSIS ET MODIS eorum quæ in teſtamento ſcribuntur.

VT ſpecialem titulum dedit ſupra de condicionibus inſtitutionum cum tractaret de inſtitutionibus, ita conſequens fuit in hoc tractatu de legatis & fideicommiſſis, de condicionibus eorum ſpecialem titulum poni. Sed condicionibus etiam adiicit demonſtrationes & cauſas & modos. Condicio eſt cauſa quæ ſuſpendit legatum. Demonſtratio eſt ſignificatio accommodata rei legatæ. C Cauſa eſt ratio legandi. Modus eſt adiectio quæ oſtendit quid legatarium ex legato facere teſtator velit. Condicio propriè confertur in futurum, Demonſtratio in præſens vel præteritum l. nuper. De leg. 3. l. 34. ꝟ. Condicioni ſimilis eſt modus adeo vt in his libris ſæpe modus condicionem, condicio modum ſignificet. & nonnunquam qui figura verborum eſt modus, ex mente defuncti pro condicione habetur. Condicionem enim voluntas facit non verba. ſed hoc intereſt quod ſi ſuis verbis condicio concipiatur, fideicommiſſum non facit, modus vel etiam condicio concepta, vt ita dixerim, verbis modalibus, fideicommiſſum facit, quia conceptio verborum talis enixę voluntatis argumentum eſt, ſicut condicio iuſiurandi quæ etiam fideicommiſſum parit. Igitur ex his verbis, Titio C. ita vt x. Mæuio adnumeret, Mæuio fideicommiſſi petitio eſt ſtatim, ſi præterea adiecerit, Si nauis ex Aſia venerit, poſteáquã nauis venerit l. 2. C. de his quæ ſub modo rel. D Cauſa ſimilis eſt demonſtrationi. nam & in præſens hæc vel in præteritum confertur, & vtraque abundat nec certo corpore legato vitiat legatum ſi fortè ſit falſa. Ait, Eorum quæ in teſtamento ſcribuntur. In teſtamento ſcribuntur inſtitutiones, ſubſtitutiones, legata, fideicommiſſa, tutelę, libertates, adſignationes libertorum, Iniunctiones, Præcepta, Conſilia, Cõmendationes, Cõfirmationes, Mortis cauſa donationes, Mortis cauſa capiones, Æſtimationes, Ademptiones, Confirmationes codicillorum, Exheredationes. Sed non omnia condicionem recipiunt, & de cõdicionibus inſtitutionum proprium titulum iam habuimus ſupra, & hic præcipuè eſt de condicionibus legatorum & fideicommiſſorum.

II. AD LEGEM FALCIDIAM. E

DOnationibus modum impoſuit lex Cincia, Dotibus lex Papia, Manumiſſionibus lex Caninia, Legatis & mortis cauſa donationibus lex Furia primum, deinde lex Voconia & ad extremum lex Falcidia legatis præſcripſit modum dodrantis, qui ciuilis modus dicitur à Cornelio Tacito. Sed conſtitutione Seueri lex Falcidia porrigitur etiam ad donationes cauſa mortis, & S. C. Pegaſiano ad fideicommiſſa teſtamento relicta, & Conſtitutione D. Pij ad fideicommiſſa relicta ab inteſtato. Opus fuit ſpeciali lege, quia lex Falcidia eſt contra voluntatem teſtatoris (minuit enim legata quæ teſtator integra præſtari voluit) ideoq́ue interpretatione prudentum non potuit porrigi ad alia, nec hoc die porrigetur ad mortis cauſa capiones ſine lege. Eſt autem hæc lex valde à Iuſtiniano reciſa. nam omiſſo inuentario ceſſat, & à teſtatore prohiberi poteſt, & dodrans muta- F tus eſt in beſſem vel ſemiſſem inſtitutis liberis & ſimilibus qui de inofficioſo agere poſſũt non etiam extraneis. placet enim magis Occidentalium opinio, ne modus à Iuſtiniano dictus porrigatur ad extraneos, quia Nouella Iuſtiniani minuũtur legata plus quàm lege Falci-

A Falcidia, contra voluntatem teſtatoris, & ideò melius eſt non diffundi eam Nouellam in omnes. eademq́; ratione non eſſe recipiendam opinor opinionem eorum qui filio rogato hereditatem reſtituere ſemiſſem attribuunt. quo enim magis auges portionem heredis, eo magis recedis à voluntate. At prohiberi videtur etiam Falcidia in l. pen. §. pen. De leg. 3. his verbis, Huic quoque omnia integra. quia ſcilicet ne ex vno vel altero legato deduceretur caueri poterat olim l. 64. 88. §. 1. & in totum prohibitam nonnunquam princeps detrahi non ſinebat. l. ſi legarus. §. vlt. Ad Treb. De continuatione quid dicam fruſtrà: titulus eſt de modo legatorum. ipſa igitur ſe ſatis oſtendit.

III. SI CVI PLVS QVAM PER LEGEM FALCIDIAM LICVERIT, LEGATVM ESSE DICETVR.

B Sequitur ſtipulatio Falcidiæ prætoria vel communis. l. pœnales. §. Iulianus. ℥. tit. prox. l. ex facto. 2. De her. inſt. quam de legatariis ſingulis ſtipulatur heres qui ſolida præſtat legata, hoc ferè modo, Quod amplius legatorum nomine quàm per legem Falcidiam licuerit ceperis, quanti ea res erit, tantam pecuniam dari, dolumq́; malum abfuturum eſſe. quo exemplo etiam legis Papiæ ſtipulatio interponitur. l. 1. §. pen. & ceſſante etiam Falcidia in ſpecie. l. filiusf. §. apud. De leg. 1. d. l. 1. §. in quibuſdam. Tractatur etiam nonnihil ſub hoc titulo de ſtipulatione, Euicta hereditate legata reddi, & Morientium partes reddi, & de ſtipulatione fructuaria.

C

LIBER XXXVI. TIT. I. AD S. C. TREBELLIANVM.

Eleganter Iuſtinianus peculiare & in Græca conſtitutione ϖερὶ ϰοιν ϗ ἀρμόδιον nihil eſſe magis quàm vt legatis quidem iũgatur narratio legis Falcidiæ, fideicommiſſis autem S. C. Trebelliani. Trebellianum prius fuit Pegaſiano. Et Trebellianum de transferẽdis actionibus in fideicommiſſarium, vt abſque metu heredes ſcripti adirent hereditatem, nõ deducta quarta. Pegaſianum ſi pluſquàm dodrãtem vel totam hereditatem reſtituere rogati eſſent, de quatta deducenda non tranſlatis actionibus, communicatis tamen remedio ſtipulationum D partis & pro parte. qua ex cauſa Trebellianus fideicommiſſarius erat heredis loco, Pegaſianus non item. Sed & S. C. Pegaſiano heres qui ſuſpectam hereditatem dicit adire cogitur, & reſtituere non deducta quarta, & tranſlatis actionibus perinde atque ſi ex S. C. Trebelliano reſtitueretur. Eſt etiam opinor S. C. Pegaſiani quod eſt in l. 16. §. ſi quis heres. & §. cùm quidam. & l. 17. in princ. Sed ſublato non transferendarum actionum iure & remedio ſtipulationum, cetera omnia adſcribuntur & aguntur hodie S. C. Trebelliano ex conſtitutione Iuſtiniani, ſecundum quam rectè hic titulus ita concipitur, Ad S. C. Trebellianum, nec adiicitur, & Pegaſianum, quod erat in veteri titulo edicti perpetui, & eſt adhuc in indice titulorum Pandectis Florentinis præpoſito.

E

II. QVANDO DIES LEGATORVM AVT FIDEICOMMISSORVM CEDAT.

Nondum peracta res eſt. nam reſtat adhuc de legatis & fideicommiſſis inſpectio hęc, ex morte cedat dies eorum an ex apertis tabulis, an ex adita hereditate alióue tempore. & cedunt quidem iure antiquo pura ex morte, cõdicionalia vel in diem incertũ ex condicione vel die poſtquàm venerit aut euenerit, iure nouo pura ex apertis tabulis. Sed vt Iuſtinia. loquitur quodam loco tractans de legitimis heredibus, ius nouum idẽ ipſe iure nouiſſimo correxit, & reſtituit antiquũ ius, cuius videtur & aliis pleriſq; partibus fuiſſe ſtudioſiſſimus. Cedunt igitur hodie pura legata ex mortis teſtatoris tẽpore, ſublata lege F Iulia & Papia, exceptis quibuſdam quę cedunt ab aditione hereditatis, vt ſi legetur vſus, vſusfructus, habitatio, ſi detur libertas, ſi libertati iungatur legatum, vel ſi ſeruo legato legetur. Ceſſionis effectus hic eſt vt quaſi debitum ſit legatum & tranſmittatur in heredem legatarij. l. 26. De vſufruct. legat. l. 8. & 9. tit. ſequen. vt rectè Theophilus definierit,

ceſſionem eſſe legatorum quæ nondum peteepta ſunt ad heredes tranſmiſſionem. nec A
tamen idem ceſſionis & delationis vel dies vel effectus. Cedũt, vt dixi, ex die mortis. Deferuntur ex die aditæ hereditatis, ſiue pertinent ad legatarium vel heredem eius. nam &
pertinere in iure, deferri eſt. Cędunt vt ſint debita & ad heredem legatarij pertinere poſſint. Defetuntur, vt peti & adquiri, vel repudiari poſſint. Semper excipio quæ non cedere dixi ante aditam hereditatem. his enim idem eſt ceſſionis & delationis dies. neceſſario
quoque herede ſcripto, ceſſionis & delationis idem dies eſt, mors teſtatoris. idem effectus
nunquam. & imperitiſſimi ſunt qui delationem & ceſſionem confundunt paſſim.

III. VT LEGATORVM SEV FIDEICOMMISSORVM SERVANDORVM CAVSA CAVEATVR.

B

REſtat etiam prætoria ſtipulatio legatorum ſeruandorum cauſa quę vulgaris & communis cautio dicitur. l. filiusf. §. iidem principes. De leg. 1. l. creditoribus. De ſeparat.
& inſtar actionis obtinet. Hanc de herede ſtipulantur legatarij, vel etiam diſpenſatores
legatorum. l. quidam. §. pen. De leg. 1. ſi in diem legata relicta ſint, vel in condicionem caſualem, non, vt opinor, ſi in poteſtatiuam, niſi velit heres litigare. qua ratione etiam de
puro legato hæc cautio interponitur. l. vxorem. §. vlt. De leg. 3. l. 14. 15. ꝭ. Edictum prætoris
fuit de legatis, ſed quia defunctorum conſeruat voluntates, facilè producitur ad omnia
fideicommiſſa interpretatione prudentum. d. l. 14. & 15. §. vlt. ſicut edictum de legatis pręſtandis, eadem ratione. Lex Falcidia quia erat contra voluntatem, contra libertatem teſtamentorum, contra XII. tab. nõ potuit produci ad fideicommiſſa ſine ſpeciali lege. Sed C
neque lex Iulia & Papia, quæ odioſa etiam eſt. & quod eſt in l. 87. De leg. 3. ex S. C. eſt l.
Senatus. De donat. cau. mor.

IIII. VT IN POSSESSIONEM LEGATORVM VEL FIDEICOMMISSORVM SERVANDORVM cauſa eſſe liceat.

HEres qui non paret ſuperiori edicto, id eſt, qui legatorum nomine non ſatiſdat, ex
hoc edicto coërcetur miſſo legatario aut fideicommiſſario in poſſeſſionem legatorum ſeruandorum cauſa. In poſſeſſionẽ omnium bonorum quę ex ea hereditate ſunt, nõ
in bona heredis propria, niſi certis modis ex Conſtitutione Antonini. quo genere pignus D
prætorium conſtituitur.

DIGESTORVM PARS SEXTA.

LIBER XXXVII. TIT. I. DE BONORVM POSSESSIONIBVS. E

AB hereditatibus tranſit ad bonorum poſſeſſiones, quæ nec minus obligant nos quaſi ex cõtractu quam hereditates nec minus etiam actiones
nanciſcimur ex eis quàm ex hereditatibus. quia hereditatis bonorúmve
poſſeſſio, prætoria ſucceſsio eſt, quam perinde prætor tuetur atque ciuilem. Non potuit heredem facere vel dominum, bonorum tamen poſſeſſorem veluti heredem fecit tam eum quem ius ciuile heredẽ facit, quàm
etiam eum quem ius ciuile non nouit, veluti poſtumum alienum heredẽ inſtitutum, vel F
filium emancipatum ab inteſtato. & rectè definietur bonorum poſſeſsio, ius ſucceſsionis
prætoriæ in vniuerſa defuncti bona, vel ius perſequendorum retinendorumq; bonorum
defuncti, vel hereditas poſſeſsione retenta. Dominium tribuere dicitur l. 1. Sed intelligo
dominium poſſeſsionis, non dominium proprietatis. nec enim proprietatem tribuit, ſed
poſſeſ-

A poſſeſſionem tantùm & retentionem. Et hoc generali titulo explicata definitione bono-
rum,& bonorum poſſeſſionis,explicãtut etiam genera bonorum poſſeſſionis,& alia ple-
raque communia ſequẽtibus titulis,veluti de his qui admitti ad bonorum poſſeſſionem
poſſunt,qua de re erat propriè tit. 3. & de diebus petendæ bonotum poſſeſſionis, de qua
lib.ſequentis,tit.16.

II. SI TABVLÆ TESTAMENTI EXTABVNT.

NVllus, vt opinor,fuit in edicto perpetuo titulus generalis,quàm hic primus,qui con-
ficitur ex primis verbis edicti,Si tabulæ teſtamenti extabunt. eſt enim generalis ad
ſucceſſiones teſtati.Olim edicebatur,ſi tabulæ teſtamenti proferentur.Hodie,ſi extabũt,
B quia ſufficit extare,licet non proferantur.l.1.§.ſufficit.De bon.poſ.ſec.tab. Sequitur autẽ
prætor ordinem legum.nam exemplo XII. tab. proponit prius bonorum poſſeſſiones ex
teſtamento, Contra tabulas & ſecundum tabulas,ab his verbis,Si tabulæ teſtamenti ex-
tabunt,deinde bonotum poſſeſſiones ab inteſtato ſub contrariis verbis , Si tabulæ teſta-
menti nullæ extabunt,lib.ſequentis tit.6.& vt ſpeciem aliquam edicti proponam ita per-
ſcripſiſſe Prætor videtur,Si tabulæ teſtamẽti extabunt,liberis præteritis potiſſimùm bo-
norum poſſeſſionem contra tabulas dabo,mox ſi ex ea parte bonorum poſſeſſio occupa-
ta non eſſet,ſcriptis heredibus ſecundum tabulas poſſeſſionem pollicetur. At l.1.huius ti-
tuli non pertinet niſi ad bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas.

C III. DE BONORVM POSSESSIONE FVRIO-SO, INFANTI, MVTO, SVRDO, CÆCO competente.

SEquebatur hic titulus quo de certis perſonis agitur de quibus ambigi poterat,an ad-
mitti poſſint ad bonorum poſſeſſionem,& quemadmodum.

IIII. DE BONORVM POSSESSIONE CONTRA TABVLAS.

QVo explicito,inſtitutum agit ordinem, vt primò liberis deferat bonotum poſſeſſio-
D nem contra tabulas,quem eſſe æquiſſimum Vlpia. ait.l.2. De bon.poſ.ſec. tab.&
hac de cauſa de ſucceſſione teſtati primum edictum,ſiue prima pars edicti accipitur fre-
quentiſſimè pro hac parte qua liberis præteritis,id eſt,neque inſtitutis,neque vti oportet
exheredatis defertur bonorum poſſeſſio contra tabulas.& ſimiliter libro ſequenti de ſuc-
ceſſione inteſtati generali capite propoſito,Si tabulæ teſtamenti nullæ extabunt, ſubiici-
tur prima pars edicti,qua liberi vocantur.l.1.§.rectè.eod.tit.l.1.§. ſed videndum. De ſuc.
edict.

V. DE LEGATIS PRÆSTANDIS CONTRA TA-BVLAS BONORVM POSSESSIONE PETITA.

E BOnotum poſſeſsio contra tabulas reſcindit tabulas paternas non pupillares.& pater-
nas,etiam ſi in eis alij filij,præteritorum fratres inſtituti ſint , quorum tamen inſtitu-
tione deducta in irritum,perinde acſi inſtituti non eſſent cum præteritis veniunt ad bo-
norum poſſeſsionem contra tabulas.inſtitutis enim liberis præteriti,vt dicitur,committ-
tunt ſiue patefaciunt edictum contra tabulas . Reſcindit etiam hæc bonorum poſſeſsio,
hæc actio præteriti,vt Valentinianus Imp.loquitur,legata & fideicommiſſa niſi parenti-
bus aut liberis relicta ſint,vel vxori aut nurui dotis nomine. his enim perſonis conſeruã-
tur ex hoc edicto,& præſtantur vel à præteritis ipſis ſi ſui non ſint vtilibus actionibus,vel
ab inſtitutis etiam ſuis quibus commiſſum eſt edictũ,ſalua Falcidia. Non probo opinio-
F nem Orientalium,qui & hoc edictum hodie ſublatum putant quaſi legata ſint præſtãda
omnibus,& edictum nouum quod eſt titulo.8. quaſi emancipatus pater præferatur filiis
ſuis.

VI. DE COLLATIONE BONORVM.

LIberis emãcipatis prætor ꝓmittit bo.poſ.con.tab.antequã eos iubeat ſuis bona ꝓpria
cõferre.quod iubet hoc edicto. itaq; hic ordo demonſtrat collationẽ fieri poſt petitã

bonorum poſſeſſionem contra tabulas. Collatio eſt confuſio bonorum propriorum cum paternis. Conferunt propria vt ferant tam ex propriis quàm ex paternis contingentem portionem. & locus eſt huic collationi etiam inter eos quibus data eſt bonorum poſſeſſio Vnde liberi. A

VII. DE COLLATIONE DOTIS.

SEparatim tractat de collatione dotis, quoniam quantum ad perſonas quæ conferunt attinet alio iure eſt bonorum, alio dotis collatio. Bona ſoli emancipati conferunt, Dotem etiam ſuæ his quibuſcum bon. poſſeſſionem contra tabulas accipiunt ſiue ſint prœteritæ ſiue inſtitutis commiſſo edicto aucta ſit earum portio ſiue miſcuerint ſe bonis paternis. idémque ſeruatur in bon. poſſeſſione Vnde liberi.

VIII. DE CONIVNGENDIS CVM EMANCIPATO LIBERIS EIVS B

HVic etiam edicto locus eſt tam in bonorum poſſeſſione contra tabulas quàm vnde liberi, vt ſcilicet patri emancipato iungatur in vnam eandemq́; partem filius natus ex eo & retentus in poteſtate aui, vtque ei ſoli bona ſua conferat pater, non fratribus. Filius dicitur coniungi patri, non pater filio. nam præualet ius prætorium. Sed ex hoc edicto iuri prætorio coniungitur ius ciuile. Edictum nouum dicitur & noua clauſula l. 1. §. ſi patet nuru tit. ſeq. l. qui duos hoc tit. & à Græcis ad l. 5. Si tab. teſt. nul. ext. quia in componendo edicto perpetuo auctoritate Adriani Imperatoris Iuliano vtile viſum eſt hoc iuris introducere & inſerere edicto prætoris. Saluianum edictum dicere ſoleo. C

IX. DE VENTRE IN POSSESSIONEM MITTENDO ET CVRATORE EIVS.

SVperioribus titulis proſpexit prætor natis, hoc titulo nondum natis.i. ventri, non data bon. poſſeſſione contra tabulas, ſed muliere prægnante ventris nomine miſſa in poſſeſſionem vice contra tabulas bonor. poſſeſsionis vel etiam vice ſecundum tabulas aut Vnde liberi. nam ex omnibus partibus edicti ſucceſſorij venter in poſſeſsionem mittitur. Sed hic potiſsimum agitur de bonorum poſſeſsione contra tabulas ventre præterito, cui etiam miſſo in poſſeſsionem curator dari ſolet, qui vetris curam adminiſtret eodem modo quo curatores & tutores pupillorum ſolent. Dari etiam ſolet curator bonis, creditorum gratia, vt bona conſeruet & diſtrahat res quæ deteriores futuræ ſunt. nec enim plenam rerum adminiſtrationem habet, vt curator ventris. D

X. DE CARBONIANO EDICTO.

HOc quoque edictum principaliter pertinet ad bon. poſſeſsionem contra tabulas, ſed porrigitur etiam ad bonorum poſſeſsiones ab inteſtato. Conſulitur eo liberis impuberibus quibus ſit controuerſia ſtatus & bonorum paternorum, data bonorum poſſeſſione quaſi liberis præſumptione quadam, & quæſtione ſtatus dilata in tempus pubertatis, quorum vtrúmque ſit cauſa cognita. & ex eo intelligitur decretalem hanc bonorum poſſeſsionem eſſe, non edictalem vel ordinariam. Inuenias & edictum & decretum Carbonianum dici l. 2. De ven. inſp. vel quia ex hoc edicto decretum interponitur, vel quia ex decreto Carbonis prætoris hæc res tranſiit in edictum, ſed ita tamen vt ſemper decretum interponi neceſſe ſit, etiam ſi fortè liberi edictalem admiſerint, quia edictalis ſine re conſtituitur, mota controuerſia ſtatus. Poſsis eandem pupillarem bon. poſſeſsionem appellare. quia ſolis pupillis datur, & finitur pubertate. Interim hunc effectum habet vt impubes ſolus poſsideat, niſi aduerſarius ſit etiam ex liberis, vt alatur, vt exerceat actiones tempore perituras. hoc ita ſi ſatiſdederit de reſtituendis bonis ſi iudicatum erit aduerſus ſe. nam ſi non ſatiſdederit nec ſolus poſsidet, nec alitur niſi cauſa cognita nec exercet actiones, & bonorum adminiſtratio committitur aduerſario ſatiſdanti, neutro ſatiſdante, cuſtodiendis & adminiſtrandis bonis curator datur, quoad iudicatum ſit. E F

XI. DE BONORVM POSSESSIONE SECVNDVM TABVLAS.

SEcunda pars edicti eſt de bonorum poſſeſsione ſecundum tabulas ſupremas, quæ omnibus heredibus ſcriptis datur ſi modo ſignatæ ſint ſeptem teſtium ſignis. & huius exemplo

A exemplo decernitur etiam heredibus inſtitutis bon. poſſeſsio ſecúdum nuncupationem.

XII. SI A PARENTE QVIS MANVMISSVS SIT.

EX teſtamento duæ ſunt bon.poſſeſsiones, Contra tabulas & ſecundum tabulas: quibus expoſitis ſubiicit duos titulos, quorum vnum referri vult ad bon. poſſ.contra tabulas, alterum ad bonorum poſſ. ſecundum tabulas. Primum, vt intelligatur non tantum liberis, ſed etiam parentibus prætetitis dari bon. poſſeſsionem contra tabulas ſi in emancipatione manumiſſores extiterint, quaſi patronis ſcilicet. & rectè, ſi à parente quis manumiſſus ſit. nam ſi à parente quis emancipatus non manumiſſus ſit, ceſſat bonorum poſ-
B ſeſſio.

XIII. DE BONORVM POSSESSIONE EX TESTAMENTO MILITIS.

SEcundum verò, id eſt, hunc titulum, vt intelligatur non tantum ſecundum tabulas vel nuncupationes paganorum bonorum poſſeſſionem dari, ſed etiam ſecundum teſtamenta militum quoquo modo facta. Ceterum contra teſtamenta militum bon.poſſeſſio vel contra heredes inſtitutos à militibus quærela inofficioſi teſtamenti nunquam datur.

XIIII. DE IVRE PATRONATVS.

C POſt bonorum poſſeſsiones ingenuorum, quia daturus eſt nunc bonorum poſſeſsionem contra tabulas libertorum patronis præteritis, quæ pars eſt iuris patronatus, altius demonſtrãdæ rei initium petit & omnia iura & commoda patronatus ſigillatim exponere parat, itémque, quod hoc titulo potiſsimum agit, quibus modis ius patronatus adquiratur vel amittatur.

XV. DE OBSEQVIIS PARENTIBVS ET PATRONIS PRÆSTANDIS.

IVris patronatus pars ſunt obſequia iure naturali debita patronis. quo nomine honorem ſignificamus, reuerẽtiam, pietatẽ, beneficij gratiam, quę omnia etiã vno ὑποταγῆς nomine Græci complectuntur, & huius quidem obſequij ratione nec patronos liber-
D ti in ius vocare poſſunt ſine venia nec iudicio ſiſti ab eis locupletem fideiuſſorem deſiderare, nec famoſa aut veluti famoſa actione cum eis experiri, nec iuſiurandum calumniæ exigere, nec inſolidum eos condemnare, & ſi quid contra officium pietatis fecerint, in libertos propoſita eſt quærela vel actio ingrati. eandem pietatem liberi parentibus debent etiam non manumiſſoribus. & ſunt tam parentum quàm patronorum, ſacra nomina.

LIB. XXXVIII. TIT. I. DE OPERIS LIBERTORVM.

E ITEM operæ pars ſunt iuris patronatus id eſt, officia diurna ſiue in miniſterio ſiue in artificio conſiſtant libertatis cauſa impoſita libertis per ſtipulationem vel iuſiurandum. qua ex re dat prætor iudicium operarum; & rectè veteres gloſſæ, Operarum τῶν ὑπηρεσιῶν ἃς παρέχουσιν οἱ ἀπελεύθεροι τοῖς πάτρωσι, nam in liberos parentibus iudicium operarum non eſt. Sed & præter operas, doni aut muneris patrono promiſsi vel iurati actio eſt.

II. DE BONIS LIBERTORVM.

F SEquitur ea pars iuris patronatus, cuius demonſtrandæ cauſa prætulit ſuperiora, Bonorum poſſeſsio contra tab. liberti quæ patrono præterito competit in partem dimidiam contra heredem ſcriptum, & ab inteſtato Bono. poſſeſsio Vnde legitimi. In partem dimidiam iure veteri l.1. §.pen. Si cui plus quam per ſe. Fal. l.debitor §.1. De pig. act. hodie in partem tertiam. Quæ liberis præteritis datur, in aſſem competit, & contra legitimum non contra heredem ſcriptum. ac pręterea in bonis liberti ceſſat edictum nouum

l.2.§.vlt. Sed adnotandum illud eſt patronum qui elegit ſuperiorem titulum, ab iſto repelli.l.2.§. de bon.poſſ.cont.tab.lib.l.ſicut ſupra de iu.pat. nec enim omnia iura patronatus in vno concurrunt ſemper. A

III. DE LIBERTIS VNIVERSITATVM.

ADiungitur hic titulus vt intelligatur municipibus, collegiis, vniuerſitatibus etiam dari bon.poſteſsionem contra tabulas libertorum & Vnde legitimi,quamuis incerta ſint corpora.In indice legitur,De libertis municipum & aliarum vniuerſitatum.

IIII. DE ADSIGNANDIS LIBERTIS.

HIc vero titulus eo ſpectat vt intelligatur, quòd libertus vni ex filiis patroni adſignatus ſit,non ideo in perpetuum repelli ceteros à bon.poſſeſsione contra tabulas vel vnde legitimi. nam S. C quo cõfirmatur adſignatio ita facit interim eum ſolum patronum cui facta adſignatio eſt, vt tamen ceteri non deſinant eſſe patroni.l.3.§.ſi capitis ſupra de bon. lib. Adſignat libertum patronus qui ſignificat cuius ex liberis ſuis libertum eum eſſe velit Iudex adſignat res,non libertos.l.quædam famil.erciſcund. B

V. SI QVID IN FRAVDEM PATRONI FACTVM SIT.

SEquitur portio alia iuris patronatus, actio Fabiana quæ patrono competit liberto teſtato,& actio Caluiſiana,quæ inteſtato l.3.§.ſi inteſtatus.ÿ,l.3.C.eod. ad detrahendam C portionem debitam verecundiæ patronali,quam dixi ſupra eſſe ſemiſſem bonorum liberti vel trientem, ex alienationibus inter viuos factis in fraudem patroni & ex mortis cauſa donationibus & legatis, Patronus non eſt creditor l.6.in fin. De lege.Cor.de fal. alioquin haberet Paulianam actionem.

VI. SI TABVLÆ TESTAMENTI NVLLÆ EXTABVNT VNDE LIBERI.

POſt bonorum poſſeſsiones ex teſtamento,daturus bonorum poſſeſsiones ab inteſtato edicti prima verba proponit, Si tabulæ teſtamenti nullæ extabunt,contraria his à D quibus cœperat prætor edicere de bonorum poſſeſsionibus ex teſtamento, Si tabulæ teſtamenti extabunt,libro ſuperiore. vtrumque eſt generale caput,& licet vtriuſque prima parte detur bonorum poſſeſsio liberis,tamen & in hoc l.pen.eſt etiam de bon.poſſ. Vnde cognati,& in illo quæ lex ſola eſt,de bono.poſſ.ſecundum tabulas,quia ſcilicet generale caput,vt dixi. Specialis autem titulus & prima pars edicti qua liberi ab inteſtato vocantur,his verbis ſignificatur, Vnde liberi.

VII. VNDE LEGITIMI.

SEcunda pars edicti ab inteſtato vocat legitimos. Legitimi ſunt conſanguinei,agnati, patroni,quia non ex hac parte tantum ad bonorum poſſeſsionem inteſtati vocantur, E ſed etiam ad hereditatem ex xij.tab. & ideo non eſt eis hæc bon. poſſeſsio valde neceſſaria l.3.C.ad S.C.Orf.l.1.C.Th.de leg.here.Superior eſt neceſſaria iis qui ſui futuri erant, licet ius ſuorum atque adeo legitimorum nõn habeant. nam & his ex ſuperiori parte defertur bono.poſſeſsio,quam ob rem non dicitur, Vnde ſui,ſed vnde liberi. Liberorum enim nõmẽ naturale eſt,ſuorũ ciuile. Porro legitimis etiam adnumerantur liberi ſui, quia ſi ſui ſunt & agnati ſunt, & omiſſa forte priori parte Vnde liberi, hãc occupare poſſunt.

VIII. VNDE COGNATI.

POſt legitimos cognatis datur bon.poſſeſsio inteſtati,& neceſſaria eſt l.2.& vlt.C. Vnde leg.quia iure ciuili deficiuntur.Cognatorum nomen ſpecialiter accipimus pro his F qui per fœminas coniuncti ſunt. Sed generaliter accepto nomine, verum etiam eſt hoc edicto agnatis deferri bon.poſſeſsionem ſi forte omiſerint vel repudiauerint bono.poſſeſsionem Vnde legitimi. & ſunt fere ex tres partes edicti ita vinctæ viciſsim, vt qui poteſt venire prima, poſsit & ſecunda & tertia,qui ſecunda & tertia.

IX.

A

IX. DE SVCCESSORIO EDICTO.

CVm prætor primum vocaſſet libetos ab inteſtato, deinde legitimos, poſt cognatos, cum hac parte inter eorum quoſque ſucceſſionem dedit, id eſt, vt prioribus non petentibus, ſequentes admitterentur. qua de cauſa ſucceſſoria pars dicitur & ſucceſſorium caput & ſucceſſorium edictum l.1.§.ſed videndum l.2.hoc tit.l.2.C.eod.l.1.§.pen. De iuris & fac.ign. Quia vero duo potiſſimum ad ſucceſſionem hanc veluti aperiunt feneſtrã, tempus & repudiatio (nam priores vel tempore excluduntur vel repudiatione) ideo de repudianda etiam bon.poſſeſſione & de tempore admittendæ bon. poſſeſſionis ſub hoc titulo tractatur.

B

X. DE GRADIBVS ET ADFINIBVS ET NOMINIBVS EORVM.

ALij ſunt gradus inteſtati, alij gradus cognationis. Hic titulus eſt de gradibus cognationis, nõ quemadmodum alij aliis ſuccedant, qua de re eſt ſuperior titulus, ſed quemadmodum numerentur, quod magni intererat ſcire propterea quod bon. poſſeſſio Vnde legitimi proximo heredi defertur, Vnde cognati proximo cognato. Non poſſis autem ſcire quis ſit proximus, niſi noueris gradus. Et quamuis adfiuitatis iure nulla detur bon.poſſeſſio, tamẽ tractat etiam hoc titulo de adfinibus & de nominibus tam adfinium
C quam cognatorum, non de gradibus etiam adfinium, qui nulli ſunt. Gradus enim alius ex alio naſcitur & generatio quælibet facit gradum, Adfines non naſcuntur alij ex aliis. ſed vt cognatorum limites vel ordines alij directi alij tranſuerſi conſtituuntur, limites ab agris tranſlatione ſumpta, ordines à tabula luſoria, ita non negauerim tales etiam ordines adfinium inſtitui poſſe. Eſt autem cognatio, ſi & hoc ſcire aues, neceſſitudo quæ nobis intercedit cum his qui ſunt ex eodem ſanguine vel perinde vt ſanguine. quæ definitio etiam agnationem complectitur. id eſt neceſſitudinem quæ nobis eſt cum his qui ſunt ex eadẽ familia, & eam quæ per adoptionem adquiritur. Adfinitas eſt ius neceſſitudinis cõtractæ inter coniugem & alterius coniugis cognatos.

XI. VNDE VIR ET VXOR.

D SEquitur quarta pars Edicti, qua deficiente omni cognatione, ad vxorem quæ in manum non conuenit bona mariti inteſtati pertinent, & viciſſim ad maritum vxoris, ſi tempore mortis iuſtum matrimonium fuerit. nam deportato, exẽpli gratia, in bonis quęſitis poſt deportationem fiſcus ſuccedit, non vxor, quia deſiit eſſe iuſta vxor.

XII. DE VETERANORVM ET MILITVM SVCCESSIONE.

DAtur ſpecialis titulus de inteſtatorum veteranorum & militum ſucceſſione, quoniã
E in militibus hoc proprium eſt ex Conſtitutione Hadriani, ſi capite damnati ſint ex militari delicto, vt ſententia damnantis eorum hereditas aut poſſeſſio caſtrenſium bonorum ab inteſtato conſeruetur legitimis vel cognatis vſque ad quintum gradum. nam paganis certè capite damnatis fiſcus ſuccederet non cognati. Et titulus demõſtrat idem priuilegium dari veteranis id eſt, militia honeſta miſſione dimiſſis.

XIII. QVIBVS NON COMPETIT BONORVM POSSESSIO.

COnſtitutioni Hadriani ſubiicitur alia eiuſdem Hadriani conſtitutio, nam & quod hoc titulo comprehenditur originem capit ex Conſtitutione Hadriani, qua ei qui ab inteſtato hereditatem adiuit hereditatem fiſcus aufert quaſi indigno, ſi volentem facere
F teſtamentum prohibuerit, vt ad ſe potius hereditas ab inteſtato perueniret, de qua lib.29. tit.6. Quod enim de hereditate Hadrianus, edicto trahitur etiam ad bonorum poſſeſſionem. Opus fuit edicto: quia in odioſis hereditatis appellatione bonorum poſſeſſio non continetur. Continetur in lege Iulia & Papia, l.138. De ver.ſig. quæ quam ſit odioſa notiſſimum eſt, ſed cõtinetur ex S.C. vt quem ſcilicet ea lex capere hereditatem vetat is etiam.

non poſſit admittere bonorum poſſeſſionem,ſicut ex eodem S.C.in ea lege placuit legati appellatione & fideicommiſſum contineri & donationem cauſa mortis. Non competere dicitur poſſeſſio ſi non competant poſſeſſoriæ actiones. A

XIIII. VT EX LEGIBVS SENATVSVE CONSVLTIS BONORVM POSSESSIO DETVR.

Restabat hæc edicti pars ſubſidiaria.nam ſi ex aliis partibus nõ ſit bonorum poſſeſſio, hæc ſupereſt his ſcilicet quibus leges vel S.C.vel Cõſtitutiones ſpecialiter bonorum poſſeſſionem deruletunt,& ſi hereditatem etiam,vt in exemplo tituli duodecimi,concurrit hæc cum bonorum poſſeſſione Vnde legitimi. B

XV. QVIS ORDO IN POSSESSIONIBVS SERVETVR.

IN indice,Quis ordo in bonorum poſſeſſionibus detur.Vtraque ſcriptura recta eſt.Atquin titulus etiam de ſucceſſorio edicto eſt de ordine ſeruando in poſſeſſionibus dandis.ſed non de eodem ordine. Hic de ordine graduum inteſtati, ille de ordine graduum cognationis, quanquam & obiter in eo demonſtretur eundem ſibiipſi ſuccedere ſecundum gradus inteſtati.Vtrumque ordinis genus recipit hanc quæſtionem,intra quæ tempora petenda vel admittenda ſit bonorum poſſeſſio, quia finito tẽpore quod primo gradui inteſtati vel cognationis datur,ſequens gradus ſuccedit. & ob id vtriuſque tituli promiſcua & communis eſt tractatio de tempore poſſeſſionum admittendarum,& ſane quę hic proponuntur l.2.Vlpianus ſcripſerat ad edictum ſucceſſorium, ad quod etiam referri debet l.3.itémque l.4.ſententia expreſſa eſt in l.1.De ſucceſſ.edicto. Et de bonorum poſſeſſionibus quidem hactenus. C

XVI. DE SVIS ET LEGITIMIS HEREDIBVS.

SEquitur de hereditatibus quod prætermiſerat ante bonorum poſſeſſiones, quodque videbatur etiam præponere debuiſſe, ſed teſtamentariis hereditatibus adſectauit iungere bonorum poſſeſſiones quæ ex cauſa teſtamenti pendent & ab his vltro delapſus eſt ad bonorum poſſeſſiones inteſtati, quibus modo iungit hereditates,vt retro teſtati hereditatibus iunxerat bonorum poſſeſſiones. & ſane facilis eſt propter ſimilitudinem vtrarumque permiſtio. Porro legibus ab inteſtato hereditas redit tantum ad ſuos vel ad legitimos.Sui ſunt qui definiti ſunt quintę partis titulo ſecundo.Legitimi ſunt conſanguinei & ceteri agnati & patroni,qui lege vocantur ad hereditatem inteſtati, quibuſque edicto prætoris defertur bonorum poſſeſsio Vnde legitimi. Cognati ad hereditatem non vocantur. D

XVII. AD S. C. TERTYLLIANVM ET ORPHITIANVM. E

LEgitimis hoc titulo iunguntur qui licet cognati ſint non agnati, inter legitimos vocantur, vt mater quæ vocatur in hereditatem filij totam poſt conſanguineos fratres & poſt patrem vel cum conſanguineis ſororibus in ſemiſſem ex S.C.Tertylliano,ſiue Oratione D. Pij hodie ſimul in capita, & vice verſa filius qui ad matris hereditatem vocatur ex S.C.Orphitiano,ſiue Oratione D.Marci, excluſis conſanguineis & agnatis defunctæ matris: quibus etiam placet dari bon.poſſeſsionem Vnde legitimi.

LIBER F

A

LIB. XXXIX. TIT. I. DE OPERIS NOVI NVNTIATIONE.

NON poteſt ratio ordinis intelligi niſi repetantur ſummotenus ab initio
omnia quæ anteceſſerunt. Propoſitis partibus iuris vniuerſi, & partibus
deinde iuris ciuilis, legibus puta & ſenatuſconſultis & aliis quibuſdam,
cœpit de iure hominum rerumq; diuiſione tradere nonnihil, mox, quia
homines de rebus diſceptant apud magiſtratus vel iudices, varia genera
B magiſtratuum & de iuriſdictione eorum edicta varia déque ordine quo agi ſolet apud
eos, ac poſtea à magiſtratibus rrāſitum fecit ad iudices compromiſſarios & ad delegatos.
eáque omnia breuiter expoſuit. Quidquid præterea eſt in Pandectis, omne conſumitur
in variis actionibus aut remediis quæ vice actionum ſunt enarrandis & explicandis, vt
paruulæ videantur illæ partes quæ ſunt de hominibus & de rebus præ ea quæ eſt de a-
ctionibus quæ totas ferè Pandectas occupat. nec abs re maiores noſtri, eum qui bene
noſſet actiones, torum ius noſſe. ac primum quidem expoſuit vindicationes, deinde
cōdictiones & actiones in perſonam quæ ex variis contractibus naſcuntur vel quaſi ex
contractibus. & tranſiens à contractibus ad quaſi contractus, omiſit quos è re nata ex-
poſuerat ante, veluti negotia geſta & indebiti ſolutionem, vt libris de interdictis omit-
C tit tractationem ſpecialem eorum quę prout occaſio ferebat explicare occupauerat an-
te, veluti de mortuo inferendo de ſepulchro ædificando, de operis noui nuntiatione, &
interdictum fraudatorium, & titulis de prætoriis ſtipulationibus, ſtipulationem lega-
torum & Falcidiæ & duplæ & de operis noui nunriatione, & damni infecti, quas etiam
pro re nata expoſuerat ante, & in ea parte qua cauſæ explicantur mittendi in poſſeſſio-
nem, miſſionem vētris nomine aut damni infecti aut legatorum, & libro de actionibus
quæ ex maleficiis naſcuntur, actionem legis Aquiliæ. vnus quidem eſt & certus ac per-
petuus ordo, quo catenati inuicem tituli ſunt ita vt alius ex alio necti videatur, ſed re-
rum de quibus agitur ea eſt inter ſe cognatio vt non poſſit non qui tractat vnam attin-
gere vel coniūgere etiam alteram vel mutuari ex vna quod in præſens conducat in alia.
D eáque re fit vt procuratori iungatur geſtor, quorum tamen obligatio non ducitur ex
fonte eodem, ac ſimiliter condictioni ex mutuo condictio ex promutuo, actioni inter-
dictum vel ſtipulatio prætoria, ſtipulationi miſſio in poſſeſſionem, id eſt antecedenti cō-
ſequens, & rurſus bon. poſſeſſioni miſſio in poſſeſſionem, quæ etiam bonorum poſſeſſio
nonnunquam appellatur, & vt breuiter dicam principali rei qua de agitur ea quæ in-
ſtar illius obtinet quæue propter eam inducitur, ſed qua de re hac occaſione, dictum
eſt ſemel, ea non iteratur poſtea ſuccedente proprio loco in quem reſeruari & coniici ea
potuiſſet. & ita, vt cæpi dicere, à contractibus tranſiens ad quaſi contractus, omiſit qua-
ſi contractus expoſitos ante, & reliquos propoſuit, tutelam & curationem primum de-
inde aditionem hereditatis ſimilémue ſucceſſionem & hic quidem quaſi contractus à
titulo Qui teſt.fac. poſſ. traxit ſecum ceteros omnes vſque in hunc locum. Nunc poſt
E tot actiones pergit proponere alias vel vice actionum alia remedia, ea ſcilicet quæ ſunt
de damno nondum facto, qua de re nullam ante propoſuerat actionem nullúmque re-
medium. ac primum quidem remedium edicti de operis noui nunriatione, id eſt, ne fiat
opus nouum quod nondum factum eſt, mox remedium edicti de cautione damni in-
fecti, poſt actionem legitimam aquæ pluuiæ arcendæ quæ etiam eſt de damno nondum
facto. Sed præter edictum de operis noui nuntiatione, proponitur etiam hoc titulo in-
terdictum & ſatiſdatio, vno ſcilicet titulo quæ Vlpianus diuerſis libris, edictum L II.
interdictum L X X I. Satiſdationem L X X X. Edicto promittitur remedium triplex. Pri-
mum vt ſiue iure ſiue iniuria opus fieret interim per teſtationem denuntiationémque
F inhiberetur, quod neceſſariam prætoris aditionem non habet. Secundum vt remitte-
retur nunriatio, quod neceſſariam prætoris aditionem & cognitionem habet. Tertium
vt ſatiſdaretur de opere reſtituēdo, quod æque vt primum neceſſariā prætoris aditionē
non habet. nam ſtipulatio adhibetur inter cōuenientes. Primum ergo denuntiatori da-
tur, ſi is, cui ita nuntiatū eſt, Denūtio tibi ne quid in illo loco noui operis me inuito fa-

cias, nuntiationi non paruerit, id eſt confeſtim non diſceſſerit ab opere quod moliri aut A
demoliri cœperat poſiro vel depoſito forte vno vel altero cemento vel etiam operis facta
parte iam aliqua, vt quidquid fecerit poſt nuntiationem ante remiſsionem vel ſatiſdatio-
nem reſtituere compellatur. eſt enim interdictum reſtitutorium. & ex eadem cauſa com
petit etiam interdictum Quod vi aut clam. Alterum & tertium prohibitoria ſunt, & de-
nuntiato dantur, ſecundum poſt ſatiſdationem, tertium poſt remiſsionẽ. ſed hoc poſtre-
mum quod potuiſſet iungere aliis duobus in l. 20. maluit reiicere in titulum de remiſsio-
nibus. De ſariſdatione ex operis noui nuntiatione eſt l. 21. quæ cõcipitur in hunc fere mo-
dum, Quod acturus ſum ius mihi eſſe prohibendi te opus nouum inuito me facere, cuius
rei L. Titius iudex ſumptus eſt, eam rem recte defendi aut ſi ea res intra illum diem aduer
ſus te heredémue tuum iudicata erit, quod factum opus erit id opus boni viri arbitratu B
reſtitui, dolúmque malum abfuturum eſſe, aut quanti ea res erit tantam pecuniam dari
ſpondes? eodem igitur fere modo quo & iudicatum ſolui ſtipulatio.

II. DE DAMNO INFECTO, ET DE SVGGRVNDIS ET PROTECTIONIBVS.

VT ſuperius edictum proſpicit damno nondum facto ne quod à vicino fiat nobis ope
re nouo, ita & hoc edictum ne quod nobis contingat ruina vicinarum ædium & ex
vtraque cauſa denuntiatio fit. ex illo iuris noſtri conſeruandi cauſa vt diſcedatur ab ope-
re. ex hoc damni depellendi cauſa vt caueatur damni infecti, cui nuntiationi ſi non pa- C
reatur, nuntiator vice cautionis mittitur in poſſeſsionem ædium vitioſarum ex decreto
prætoris vel præſidis aut magiſtratus municipalis, & ſi perſeueret nõ cauere, etiam eas æ-
des nũtiator poſsidere iubetur ſecundo decreto prætoris vel præſidis. Primo decreto do-
minus non deiicitur poſſeſſione, ſecundo deiicitur. Sed & is qui ex priori edicto nuntia-
uit nouum opus, poteſt deſiderare ex hoc edicto caueri ſibi damni infecti, id eſt de dam-
no vitióque futuri operis. quæ poſtulatio actionem imitatur, & dicitur etiam actio dam-
ni infecti. Stipulationis hæc fere formula eſt, Quod ædium tuarum, arborum loci, ope-
rı́ſve vitio intra diem illum damnum mihi contigerit, ſiue quid ibi ruet, ſiue ſcindetur, fo-
dietur, ædificabitur eius rei nomine mihi hæredive meo ſucceſſorive cive ad quẽ ea res
qua de agitur pertinebit, quanti ea res erit, tantam pecuniam dari? Proponuntur etiam D
hoc titulo actiones in factum in vicinum qui prohibet iri in poſſeſſionem, in magiſtratũ
municipalem qui non curat caueri damni infecti aut vice cautionis iri in poſſeſſionem,
& interdicta quædam. Additur in hoc titulo, Et de ſuggrũdis & protectionibus. quia eo-
dem edicto de his etiam forte prætor aliquid edixerat, vel quia ſtipulatio damni infecti,
quam ad omnia opera accommodari ait l. 30. ad ſuggrunda ergo etiam & protecta accõ-
modatur, ſi quod damnum acciderit eorum vitio. Suggrunda dicimus tabulas circum ę-
dificia à ſummo extenſas quæ ædes tuentur ab iniuria imbrium atque etiã ſi larignæ fue-
rint à periculo incendiorum Palladio & Vitruuio auctoribus, quorum vnus in hac re cõ-
memoranda ſuggrunda dicit, alter tabulas ſuffixas in fronte atque extremitate tectorum,
quæ collatio ſuggrunda quid ſint plane declarat, ſic dicta forte quod ſuggrediãtur foras, E
grunda, vt Italis hodie, quod ædes extra grediantur, & veteribus gloſſis, Grunda, στέγη ϗ
τὸ ὑπὲρ τ̃ πυλέθρα ἐξέχον, nec ſine ratione Rutilius Geminus qui patuula ſepulchra quaſi
iuſtorum ſepulchrorum appendices, ſuggrundaria vocat. Melius, inquit, ſuggrundarium
quæreres, quam ſepulchrum. Protecta ſunt proiecta tecta, quæ græci ἔκθετα. In indice ti-
tulorum eſt, proiectionibus, non protectionibus. & latius proiectionum nomen. nam &
mœniana complectitur & ſtillicidia & porticus & quæcunque extra ædes proiiciuntur.

III. DE AQVA ET AQVÆ PLVVIÆ ARCENDÆ.

IN hoc titulo proponitur ex XII. tab. actio aquæ pluuiæ arcendę, quæ etiam eſt de da- F
mno nondum facto, vt liquet ex formula, Si paret futurum vt aqua pluuia noceret l.
24. & de opere in agris manu facto ex quo aqua pluuia nocere poteſt, vt eo reſtituto a-
qua auertatur, aut quãti intereſt opus reſtitui tãti dominus operis condẽnetur, ac præ-
terea damnum ſarciat quod contigerit poſt litem conteſtatam & de eo quod poſt ſentẽ-
tiam

A tiam futurum eſt caueat damni infecti. Huic cõtraria eſt actio in Africa, vt Aggenus ſcribit lib. 2. Cum enim ſit regio aridiſſima nihil magis in querela eſt, quam ſi quis inhibuerit aquam pluuiam in agrum vicini influere. nam & aggeres faciunt & excipiunt ac continent eam, vt ibi potius conſumatur quam influat: & conſumetur ſufficiens, De ſuperficiente ne arceatur agere poſſunt. At præter actionem aquæ pluuiæ arcendæ, occaſione data, tractat etiam hoc titulo de aqua, id eſt de ſeruitute aquæ ducendæ vel hauriendæ vel immittendæ.

IIII. DE PVBLICANIS ET VECTIGALIBVS ET COMMISSIS.

B

IDem dicam de hoc titulo quod dixi primæ partis titulo vltimo, homonymiam feciſſe vt titulis ſuperioribus hic coniungeretur. Ex titulo de operis noui nunciatione conſtat, operis noui nuntiationem fieri etiam ſi in publico opus fiat, & ex titulo de damno infecto, ſatiſdari damni infecti de eo opere quod fit in publico ne per hoc damno priuati cõtingantur, & ex titulo de aqua, agi poſſe aquæ pluuiæ arcendæ etiam ſi ex publico oriens aqua per vicini fundum decurrat vel ſi publicum interueniat, non ſi opus in publico fiat, & poſſe aquæ ſeruitutem cedi etiam loco publico interueniente modo ſi per viam publicam ducatur permiſſu principis. Hoc etiam titulo agitur de publico, licet alio ſenſu, ſiue de eo quod publicanus eius publici nomine, &c. Sic enim lego initio edicti, ex Baſilicis, in
C quibus eſt ὀνόματι τοῦ πλήθους. Et publicum vectigal interpretor fiſco debitum, ex mercibus quæ aduehũtur vel euehuntur, ex prediis fiſcalibus aut publicis, vel alijs rebus, cuius conductores publicani dicuntur. Hi quam fraude, auaritia, immodeſtia, audacia ſuperent ceteros homines nemo eſt qui neſciat, & vel M. Poſtumij publicani, quæ refertur à Liuio xxv. exemplo ſufficiet, quæque de horum moribus à Suda deſcriptio his verbis, πεπαῤῥησιασμένη βία, ἀνεπιτίμητος ἁρπαγὴ, ἀναίσχυντος πλεονεξία, πραγματεία λόγον μὴ ἔχουσα, ἀναιδὴς ἐμπορεία. qua de cauſa ex edicto Neronis aduerſus publicanos primum prætores & præſides extra ordinem iurá reddiderunt, vt Cor. Tacitus ſcribit, deinde pretores ipſi ordinariã actionem dederunt, quæ hoc titulo proponitur, ſi quid publici nomine publicani vel fa-
D milia eorum vi ademiſſet, aut damnum iniuria, furtúmue feciſſet, intra annum in duplũ, poſt annum in ſimplum. quæ grauior eſt quam actio damni iniuria ex lege Aquilia, & minor quam furti aut Vi bon. raptorum. ſed non ideo tamen minus tenẽtur furti aut vi bonorum raptorum, ſicut raptor ſi apprehendatur præter actionem vi bon. rap. etiam furti manifeſti tenetur. imo vero in eo quoque grauior eſt hæc actio, quod ſi non exhibeant familiam quæ damnum, vim aut furtum fecit, aut aliquid illicite exegit, inſolidum ſuo nomine teneantur. Sed & pleraque alia non pertinentia ad hanc actionem hoc titulo continentur, de vectigalium locatione & rebus immunibus à præſtatione vectigalis, & de pœna fraudati vectigalis inproſeſſis mercibus & de pœna illicitarum mercium, vt & inproſeſſæ & illicitæ fiſco committantur. Commiſſa ſunt res quæ ex his cauſis fiſco vindicen-
E tur, vel crimina ipſa propter quæ vindicantur.

V. DE DONATIONIBVS.

IN hac diligenti actionum omnium enarratione, quam in his Pandectis potiſſimum inſtitui iam ante dixi, non erat omittenda hæc quæ occurrebat inſpectio, an ex cauſa donationis aliquæ eſſent actiones. donatio enim hoc iure conuentio non eſt, ſed adquiſitio ciuilis aut naturalis ex qua de euictione vel de redhibitione nulla eſt actio. ſed nec alia videtur eſſe. Ceterum ex conuentione adiecta donationi poteſt eſſe actio de euictione &
F præſcriptis verbis & vindicatio & condictio ob rem dati, & actio ex ſtipulatu, & cõdictio ex lege Cincia vel exceptio Quod ſupra legitimum modum facta donatio eſt, & actio de dolo ſi forte is qui donauit rem alienam dolo fecerit. Et eſt proptiè donatio, alienatio rei quæ liberalitatis cauſa fit hac mente vt nullo caſu recipiatur. hæc eſt vera, abſoluta, directa donatio. Donatio cauſa mortis vel ſub modo non eſt proptie donatio, quia accipientem obligat. l. 19. De reb. cred.

VI. DE MORTIS CAVSA DONATIONIBVS ET CAPIONIBVS. A

DOnatio cauſa mortis eſt liberalitas quæ ita fit vt non niſi morte donatoris cõfirme-
tur.qua de cauſa legaro comparatur,& donatario res ita donata mortuo donatore
ipſo iure adquiritur etiam ſi tradita à defuncto non fuerit l.2. De publ.in rem act.& pœ-
nitentia reuocatur,ſicut legatum, & lege Falcidia minuitur,& ſi res tradita non ſit à do-
natore interdicto Quod legatorum continetur.Continetur etiam actione Fabiana.Mor
tis cauſa capio, legato non comparatut, id eſt, adquiſitio quæ propter mortem alterius
obueniens alio nomine non appellatur,vt ſi moriens legauerit Titio fundum ſub condi-
cione ſi dederit Gaio decem,eam pecuniam Gaius capit mortis cauſa,non iure legati vel B
fideicommiſſi vel donationis mortis cauſa. hæc enim peti poſſunt,mortis cauſa capionis
petitio non eſt, & ex his Falcidia detrahitur,nõ ex mortis cauſa capione atque ideo ma-
le in l.in quartam Ad leg.Fal.Sed & quod implendæ condicionis cauſa fideicommiſſum
heredi datur,&c.Diuerſa enim hæc ſunt,Fideicommiſſum & mortis cauſa capio,nec ca-
dere ſimul in eandem ſpeciem poſſunt,ac præterea verſus ille παρεγγράφος eſt.

LIBER XL. TIT. I. DE MANVMISSIONIBVS. C

POst hæc tractaturus de præiudicialibus actionibus,quibus quæritur ſeruus quis an liber, libertinns an ingenuus ſit,non de liberis agnoſcendis de qua è re nata iam anteuertit dicere lib.xxv.alrius rem orditur:& quia manumiſſione fiunt libertini, more ſuo generalem imprimis titulum exponit De manumiſſionibus,quo declarar qui manumitti vel manumittere poſſint & apud quos. Manumiſſio eſt datio libertatis.

II. DE MANVMISSIS VINDICTA. D

A Genere tranſit ad ſpecies manumiſſionum ſcilicet quæ iuſtam libertatem tribuũt, ſublata à Iuſtiniano iam Latina & Dedititia libertate. Vna eſt vindicta,quo nomine ſignificatur feſtuca cuius impoſitione apud magiſtratũ qui legis actionem habet, ſerui ad ciuitatem Romanam perducuntur,ſicut feſtucæ ablatione.i.ramo ex arbore defracto vindiciæ ſumebantur olim, ac per hanc cauſam imago quædam vis poſſeſſori fiebat, vt per lapilli iactum aliis in cauſis, qua ex re poſſeſſori erat interdictum Vnde vi, imo & Quod vi aut clam.& hanc quidem manumiſſionem quæ vindicta fit Ouidius intellexit illo loco, Te quoque ſeruari modo quam vindicta redemit Quis ferat?

III. DE MANVMISSIONIBVS QVÆ SERVIS AD VNIVERSITATEM PERTINENTIbus imponuntur. E

ET vindictam hoc titulo iure imponi docet ſeruis vniuerſitatum, collegiorum puta aut municipiorum aut decuriarum,quamuis incerta ſint corpora,per actores earum forte ex lege Vettilibia, quod tamen priuati per procuratores ſuos exequi non poſſunt. ídque congruit cum tit.3.lib.38.

IIII. DE MANVMISSIS TESTAMENTO.

ALtera ſpecies apiſcendæ iuſtæ libertatis in hoc titulo demonſtratur,ſi quis nomina- F
tim iuſto teſtamento manumiſſus ſit.Nominatim ex lege Caninia. Omittit manu-
miſſioné quæ cenſu fiebat, quia deſierat eſſe in vſu, & ceteras quibus non dabatur iuſta
libertas, quanquam & earum non deſint veſtigia in his libris, vt manumiſſionis per epi-
ſtolam l.qui abſenti De adq.poſ.

V. DE

A

V. DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBVS.

SVperior titulus eſt de directa libertate, hic de fideicommiſſaria codicillis vel teſtamento relicta, de qua referuntur pleræque Conſtitutiones principum & S. C. veluti Rubrianum, Vitraſianum, Daſumianum, Articuleianum, Iuncianum. & Iuncianum à Conſule Iunco, corrupte legebatur antea, Vinco, atque etiam hodie Iuuenalis Satyra neſcio qua, & in Lampridij Commodo, Iuncto.

VI. DE ADEMPTIONE LIBERTATIS.

TAntus fuit olim fauor libertatis vt ſemel data teſtamento vel codicillis adimi nõ potuerit, ſed hodie poreſt, ſi tamen adimatur nominatim ſicuti data eſt. l. ſi ſeruus ſupra tit. prox. l. 10. §. vlt. De man. teſt. & non à ſemetipſo l. 13. §. pen. De lib. & poſt.

VII. DE STATVLIBERIS.

MVltum intereſt dixeris ſtatuliberum an ſtatim liberum: & in l. pen. §. vlt. C. De nec. ſer. her. inſt. placet vetus ſcriptura, Quatenus in ſuſpenſo fiat libertas nec ſtatim liber intelligatur, & contra l. 3. ꝟ. Qui & à quibus man. rectius Flor. ſtatuliber, quàm ſtatim liber. ſunt enim ſtatuliberi hi qui ſtatim liberi non fiunt, ſed ex die aut condicione. Vel.
C potius, Teſtamento aut codicillis confirmatis directo manumiſſi in diem vel condicionẽ. nec enim ſunt ſtatuliberi qui per fideicommiſſum manumittuntur in condicionem vel in diem l. eius ſerui Ad leg. Fal. l. 55. De man. teſt. l. in bello §. ſi ſtatuliber, adhibito. §. ſi fidei com. De capt. & poſtl. & manumiſſio quoque vindicta ſub condicione vel ex die non fit, vt tutela quæ teſtamento recte datur ſub condicione vel in diem, ſed non à magiſtratu. Vel ſtatuliberi, qui ſunt in ſpe libertatis. Superiores tituli ſunt de libertate, hic de ſtatulibertate.

VIII. QVI SINE MANVMISSIONE AD LIBERTATEM PERVENIVNT.

D

SIne manumiſſione liberi id eſt libertini fiunt qui ipſo iure liberi fiunt ex S. C. vel Conſtitutione aliqua, quorum exempla ſuppeditat hic titulus.

IX. QVI ET A QVIBVS MANVMISSI LIBERI NON FIVNT ET AD LEGEM ÆLIAM SENTIAM.

COntra manumiſſione liberi non fiunt ſerui relegati ſi in vrbe morẽtur, & pignori dati, & qui à domino extorſerunt libertatem, & qui teſtatoris vel venditoris vel præſidis iuſſu prohibiti ſunt manumitti & ex lege Iulia manumiſſi à muliere dimiſſa & adulte
E rij rea intra ſexageſimum diem & ex lege Ælia Sentia manumiſſi à minure xx. annis citra concilium, & manumiſſi in fraudem creditorum vel patronorum. Sed & alia legis Æliæ Sentiæ capita notantur in hoc titulo, vt ius patronatus quod ex lege Iulia & Papia venit amittatur, ſi patronus libertam iureiurando adigat vel ſi ſtipuletur ab ea ne nubat, idémque ſi libertum, vel ſi obligauerit ſibi libertum aut libertam in hoc vt operarum mercedem acciperet, & vt ſit actio ingrati aduerſus libertos. Quinque igitur ad ſummam, & tria poſteriora repetita ex lib. 37. tit. pen. & vlt. Sed & magna pars huius tituli repetita videtur ex primo, niſi quod hic aliquanto amplius explicatur qui & quibus ex cauſis manumittere non poſſunt.

F

X. DE IVRE AVREORVM ANVLORVM.

REgulariter ſerui manumiſſione libertini fiunt, ſed vno caſu etiam iura ingenuitatis habent, ſaluo iure patronatus, vt puta ſi ius anulorum aureorum à principe impetrauerint id eſt equeſtrem dignitatem aut beneficium equeſtri dignitati compar. hac enim dignitate quæſita, deponebant ferreum anulum, ſumebant aureum. Papinius III. Atque

idem in cuneos populos cum duxit equeſtres Mutauítque genus leuæque ignobile ferrũ A
Exuit.& ob id libertinus in Arriani Epicteto III. ἐὰν δακτυλίους, φησὶ, λάβω, τότε γ' εὐρύ-
στατα διάξω.

XI. DE NATALIBVS RESTITVENDIS.

ALtero autem caſu non iura tantum ingenuitatis, ſed ingenuitatem pleniſſimam habent, & ius patronatus extinguitur, puta ſi à principe natalibus reſtituti fuerint, quã doquidem eis natalibus reſtituuntur in quibus homines fuerunt nondum neque naturali neque ciuili iure deſcripto. l. Imperialis C. De nupt.

XII. DE LIBERALI CAVSA. B

VIx tandem in hoc titulo proponuntur præiudiciales actiones. Liberalis enim cauſæ cognitio aut præiudicialis actio eſt de libertate aut de ſeruitute, de ingenuitate aut de libertinitate: de qua maiores iudices cognoſcunt. & de libertate quidem agit non is tãtum qui proclamat in libertatem ſed & alius fere quilibet eo inuito. Proponitur etiam in hoc titulo actio in factum pœnalis aduerſus eum qui ſciens pro ſeruo veniit quæ emptori ignoranti iure prætorio competit.

XIII. QVIBVS AD LIBERTATEM PROCLAMARE NON LICET. C

QVibus dixit ſuperiore titulo denegari præiudicium libertatis, vt adiungat alios vtque de illis tractet plenius, ſpecialem titulum facit de his quibus denegatur proclamatio ad libertatem, id eſt præiudicium, cui inde leges, vt opinor proclamationis nomen dederunt, quod iterantur ter quaterque. Martialis. Hoc ſi ter quaterque clamitaris. & in l. 1. C. De adſ. tol. horum verborum loco, ſecunda & tertia vice, Græci habent ἐν τῇ τρίτῃ καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ. Petitio in ſeruitutem non iteratur l. 4. C. De lib. cau.

XIIII. SI INGENVVS ESSE DICETVR.

QVam rem etiam attigerat titulo xij. eam ſpecialiter reſumit iſto, hoc eſt de ingenuitate præiudicium & de libertinitate, quaſi ille magis fuerit de libertate & ſeruitute D & S. C. de bonis eorum qui agnitis natalibus ingenuitatem repetierunt reſtituendis ei cuius familia exierunt vel ſecum auferendis.

XV. NE DE STATV DEFVNCTORVM POST QVINQVENNIVM QVÆRATVR.

SEquitur in hoc titulo aliud S. C. ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur in deteriorem condicionem. Malo dicere quæratur quam retractetur, quanquam & hoc quoque rectum ſit. tam enim recte dicitur retractari ſtatus de quo nunc primum E quæritur, quam is de quo litigatum & pronũtiatum eſt ante, ſed hoc poſteriore ſenſu cuius de ſtatu viui pronuntiatum eſt ne intra quinquennium quidem retractari eo mortuo poteſt, priore ſenſu poteſt. Sed & poſt quinquennium in honeſtiorem condicionem, non in deteriorem. De ſtatu autem viuorum quæritur ſemper. At poſt quinquennium ſententia non retractatur in deteriorem condicionem. l. 2. De Iu. an. aur. l. 29. §. vl. De lib. cau. ni ſi cauſa prior acta ſit ignorante patrono. l. 1. & pen. ſupra titu. prox. In honeſtiorem, vt opinor, retractari poteſt. Et conſequenter poſt manumiſſionem videretur eſſe admittẽda de ſtatu quæſtio ſine præſcriptione quinquennij quaſi honeſtior. atque ita à Iuſtiniano conſtitutum eſt, hoc iure obſtat præſcriptio quinquennij, niſi extra ordinem ſubuenerit princeps. F

XVI. DE COLLVSIONE DETEGENDA.

EST etiam in hoc titulo aliud S. C. quod Ninnianum dicitur. l. 2. C. eod. (ſic habent Baſilica) vt qui colludente domino vel patrono ingenuus pronũtiatus eſt, ſeruus aut liber-

A libertus fiat eius qui detexerit colluſionem intra quinquennium. Colluſio eſt ſub ſpecie litis luſus veluti quidam inter duos litigatores id agentes ex compacto vt vnus ſinat ſe vinci ab altero, Græcè συνδυασμὸς.

LIB. XLI. TIT. I. DE ADQVIRENDO RERVM DOMINIO.

A Præiudicialibus actionibus trãſiturus ad interdicta quæ inſtat actionum habent & actiones appellantur ſæpe, & hodie conuerſa in actiones ſunt,
B repetit rem ſuo more aliquanto longius. Et quia plurimum interdicta de poſſeſsione ſunt, de poſſeſsione primum agere inſtituit, & rurſus poſſeſſionis & dominij quia frequens collatio diſtinctióque eſt, & per poſſeſſionem plerumque dominium adquiritur & interdicto de poſſeſſione præparatur & ordinatur cauſa de iure vel dominio, declarat ante omnia quibus modis iure gentium vel iure ciuili dominium adquiratur & per quas perſonas. Dominium eſt proprietas rei. ſed per abuſionem etiam dominium vſusfructus & dominium poſſeſſionis dicimus.

II. DE ADQVIRENDA VEL AMITTENDA BOSSESSIONE.

C
PLacet definitio Ælij Galli, Poſſeſſio eſt vſus rei, ſi modo vſum accipias pro detentione ſiue, vt in his libris ſcriptum eſt duobus locis, detentatione, non pro eo quod Græci χρῆσιν dicunt. ab vſu enim huiuſmodi plurimum poſſeſſio diſtat. plures eãdem rem pro ſolido poſſidere non poſſunt, vti ea pro ſolido poſſunt. Seruitutes & forum non poſſidemus, eis vtimur tamen. & hic vſus in ſeruitutibus quia tangi non poſſunt, pro poſſeſſione eſt. Adquiritur autem poſſeſſio corpore & animo, Amittitur etiam ſolo animo, non corpore ſolo, quia animo retinetur ſiue propoſito, vt loquitur l. 47. alibi voluntate, affectione, Græci etiam variè ψυχῇ, λογισμῷ, διαθέσει, προαιρέσει. Dominium longe aliter. poteſt
D enim adquiri ipſo iure, & non amittitur nudo animo.

III. DE VSVRPATIONIBVS ET VSVCAPIONIBVS.

PEr poſſeſſionem adquiri dominium hic titulus demonſtrat. nihil enim aliud eſt vſucapio quam adquiſitio dominij per poſſeſſionem prolixam & iuſtam, vel adquiſitio per vſum. l. 23. §. vlt. Ex quib. cau. ma. quę plenum ius tribuit l. 17. in fi. de rei vind. ex xij. tab. atque ideo vetuſtiſſimum ius eſſe dicitur bonæ fidei poſſeſſoris l. in bello §. ſi quis ſeruum De cap. & poſt. & vſus nonnunquam l. deducta §. ante Ad Treb. & poſſeſſio, vt l. cum mi-
E les & l. denique Ex qui. cau. ma. ex qua efficitur πλοκὴ elegans, poſſeſſionem ſine poſſeſſione non conſiſtere. Aliud enim poſſeſſio in initio, aliud poſtea ſignificat. Vſucapioni cõtraria eſt vſurpatio. eſt enim vſucapionis interruptio, quæ fit amiſſa poſſeſſione ante tempus cõplendæ vſucapioni finitum, vel interpellatione aut vſu domini, à Græcis definitur ῥῆξις τοῦ χρόνου ἤγουν τομὴ ἢ διακοπή.

IIII. PRO EMPTORE.

SEquuntur tituli. i. cauſæ poſſeſſionum, quas propoſuerat generaliter tit. 2. l. 3. §. vlt. nũc ſingulas exequitur. Pro emptore. i. quaſi emptor poſſidet qui ex cauſa emptionis vel
F ex negotio emptioni proximo rem nactus eſt.

V. PRO HEREDE VEL PRO POSSESSORE.

TItulo pro herede vel pro poſſeſſore poſſidet qui ex cauſa hereditatis vel bono. poſſeſſionis rei incumbit.

VI. PRO DONATO. A

TItulo pro donato poſſidet cui cauſa poſſidendi donatio eſt.

VII. PRO DERELICTO.

ET ſimiliter titulo pro derelicto poſſidet qui rem à domino vel poſſeſſore derelictam occupauit.

VIII. PRO LEGATO

TITVLO pro legato poſſidet is qui ex legati cauſa aut legati nomine rem habet.

IX. PRO DOTE.

TITVLO pro dote poſſidet qui ex cauſa dotis rem ſibi habet. B

X. PRO SVO.

TItulus pro ſuo coheret ſuperioribus. Sed & hoc ſolo titulo pro ſuo poſſidemus ea quę aliũ titulum non habẽt, vt quæ cælo, terra, mari vel ex hoſtibus cepimus vel quę ipſi vt in rerum natura eſſent fecimus vel quæ alluuione fluminis adcreuerunt, & his ſimilia. Additur in indice vndecimus titulus, Communia de acceſſionibus poſſeſſionum. & forſitan hîc aliqua labes facta eſt, vt in titu. De interd. & releg. & in tit. De bo. dam. atque etiam vt opinor, in tit. De cond. inſt. in cuius fine Papinianus ita videtur ſcripſiſſe, Quemadmodum ſi exheredato filio nepotes cum filius moreretur fuiſſent & heredes inſtituti poſtea repudiaſſent. Verum enimuero ſi fuit præter decem ſuperiores hoc C loco alius non fuit, vt opinor talis, Cõmunia de acceſſionibus poſſeſſionũ, qua de re eſt 44. tit. 3. ſed, Cõmunia de cauſis poſſeſſionũ, vel, vt in C. Communia de vſucapionibus.

LIB. XLII. TIT. I. DE RE IVDICATA ET DE EFFECTV SENTENTIARVM ET de interlocutionibus.

MISSIONEM in poſſeſsionem Q. Mutius ponebat inter genera poſſeſsionũ D l. 3. §. vlt. De adq. poſſ. ac ſanè poſſeſsio ſæpe appellatur in his libris, ſed diſtat tamen ab ea plurimum. nec enim omnis qui eſt in poſſeſsione, etiã poſſeſſor eſt. Verum ſuperiori tractatui de poſſeſsione quia adfinis hic eſt de miſsione in poſſeſsionem, de hac etiam tractare parat prius quam perueniat ad interdicta quæ ex vtraque cauſa competunt ſiue poſsideat quis ſiue ſit in poſſeſsione, & rurſus quia non eſt cur dicat ſpecialiter de miſsione in poſſeſsionem legatorum aut vẽtris nomine aut damni infecti, quas miſsionum cauſas è re nata explicuit ante, his omiſsis perſequitur eas hoc libro tantum quæ reſtant, ac primum eam quæ fit iudicati ſeruãdi cauſa, ad quam reſpicit hic titulus De re iudicata & effectu ſententiarum & de interlocutionibus. Res iudicata lis eſt de qua iudex ſententiam dixit, vel lis finita ſententia iudicis competentis. Et ſentẽtia de re ſiue lite iudicis vltima definitio comprobatione prin- E cipis non indigens, Iudicis ad differentiam arbitri compromiſſarij cuius ſententia non eſt per omnia ſententia l. 3. §. ex compromiſſo De his qui no. inf. Definitio, ad differentiam iuſsi vel interlocutionis, quæ rem non definit, quæ ètiam mutari poteſt, non ſententia, & appellari à ſententia, non ab interlocutione comprobatione non indigens, ad differentiam opinionis l. 6. De interd. & releg. Et interlocutio tamẽ & opinio impropriè dicitur aliquando ſententia. Interlocutio eſt ſententia quę neq; condemnationem continet neque abſolutionem. Vel, ſententia de articulo cauſæ quodam, non de ſumma re. Effectum autem ſententiarum vocat emolumentum & executionem, de cuius ordine F tractatur hoc titulo. & poſt tempora faciendi iudicati legibus aut Conſtitutionibus humanitatis gratia conceſſa maximè in iudiciis perſonalibus, conſtat iudicati actionem eſſe in qua hoc tantum ſummarim quæritur an iudicatum ſit. l. 41. De minor. ſicut in exceptione rei iudicatæ l. 1. §. pari De liberis exhibend. & ſtatim res iudicata ad finem perducitur captis & diſtractis pignoribus auctoritate magiſtratus, vel etiam ſi iu-

A ſi iudicatus non defendatur miſſo creditore in poſſeſſionem bonorum omnium iudicati ſeruandi cauſa.l.2.& 3.C.qui pot.in pig.hab.

II. DE CONFESSIS.

IVdicatis ſimiles ſunt in iure palam ſua ſponte confeſſi de intentione actoris,ex XII.tab. lege illa, Æris confeſſi rebúſque iure iudicatis : Loquitur lex de ære confeſſo tantum, ſed ex S.C.facto auctore Diuo Marco in omnibus actionibus vel interdictis cõfeſſus pro iudicato habetur & ſolutionis in vtroque tempus & executionis ordo obſeruatur idem, non ille XII.tab.ſed alius.

B

III. DE CESSIONE BONORVM.

IVdicati beneficio legis Iuliæ, id eſt remedio ceſſionis bonorum etiam factæ extra ius, liberantur ignominia quam in executione iudicati infert poſſeſſio & diſtractio bonorum.nam & ſi bona quibus ſponte ſua creditoribus cedunt,veneant,non proinde tamen irrogatur eis infamia ac ſi ex edicto poſſiderẽtur & proſcripta venirent bonorum emptori, denique honeſtius eſt cedere bonis quam pati ex edicto bonorũ venditionem & huic ſimile eſt beneficium S.C.de bonis Senatorum diſtrahendis per curatorem. nam & hoc genere quæ fit venditio bonorum debitoris non irrogat infamiam.

C

IIII. QVIBVS EX CAVSIS IN POSSESSIONEM EATVR.

GEneralis eſt titulus, quia ſummatim in eo enumerentur cauſæ ex quibus fit miſſio in poſſeſſionem,damni infecti,ventris,legatorum aut fideicommiſſorum,aut rerum ſeruandarum cauſa.Sic loquitur l.Celſus Ad exhibendum. Specialis quia eam præcipuè perſequitur quæ fit rerum ſeruandarum cauſa,& rei rerúmve nomine complecti eum opinor creditum & dotem etiam ac iudicatum.Fieri autem eam his caſibus hoc titulo declaratur, Si debitor vel poſſeſſor fraudationis cauſa latitet ne in ius vocari poſſit & boni viri arbitratu nõ defendatur,vel ſi poſtea quam in ius vocatus eſt & cauit iudicio ſiſti aut latitet aut abſens debitor non defendatur, vel ſi exilij cauſa ſolum verterit nec defendatur,vel ſi defuncto heres non extet.

D

V. DE REBVS AVCTORITATE IVDICIS POSSIDENDIS SEV VENDVNDIS.

CAuſas expoſuit ſuperiore titulo, hoc vero nunc ordinem declaraturus eſt poſſidendorum & vendendorum bonorum debitoris,auctoritate iudicis id eſt, prætoris vel præſidis,& quo loco fiat venditio bonorum, & quorum bonorum & quorum creditorũ habeatur ratio ante alios, quæ actio ſit ei & in eum qui cum eſſet in poſſeſſione aliquid
E cõmuni nomine ex bonis debitoris quæſiuit vel impendit, & quis præferatur in emptione bonorum,& de eligendo vno qui locet vel vendat vel qui rationes debitori conſeruet, & de eo qui ſciens cum fraudatore contraxit poſteaquam conſilium fraudandi cepit, ne veniat in portionem bonorum cum ceteris creditoribus. Miſsione in poſſeſsionem contrahi prætorium pignus, & fieri miſsionem vniuerſorum bonorum nomine & vniuerſorum creditorum,& eam ſequi ſolemnem venditionem bonorum exceptis caſibus certis.

VI. DE SEPARATIONIBVS.

ET hoc titulo poſtulantibus creditoribus defuncti intra quinquennium ab adita hereditate,decreto prætoris ſeparati creditores & bona. Hereditarios ſolos venire in poſſeſsionem bonorum defuncti,Heredis æque ſolos in poſſeſsionem bonorũ heredis.quod
F remediũ perquam vtile eſt hereditariis creditoribus,quibus ſufficiunt bona defuncti,quę non ſufficerent ſi & in ea mitterentur proprij creditores heredis forte mediocris vel egeni.Sed & de alia ſeparatione hoc titulo agitur quæ conceditur heredi neceſſario, ne creditores hereditarij etiam vendant bona eius propria, quæ poſt domini mortẽ adquiſiuit vel quæ ei dominus debuit,itẽ de alia quæ conceditur patrono heredi libertæ,quę Titio

exempli gratia, heres extitit, ne creditores Titij etiam vendant alia libertæ bona, & de a- A
lia, quæ caſtrenſibus creditoribus vt ſeparentur à paganis, vt cum non de vno genere ſepa
rationis hoc titulo tractetur, recte videatur pluratiuo numero ita conceptus, De ſepara-
tionibus. maxima tamen pars eius eſt de ſeparatione illa quæ hereditariis creditoribus
conceditur, ne creditores heredis vendant etiam bona hereditaria aut ex venditione eo-
rum bonorum partem aliquam ferant. Separatio eſt bonorum & creditorum aliorum ab
aliis ſeorſum habita ratio.

VII. DE CVRATORE BONIS DANDO.

HIc quoque titulus ad miſſiones in poſſeſſionem venditionéſque bonorum magno-
pere pertinet. nam miſſis creditoribus in poſſeſſionem bonis debitoris cuſtodiendis B
curator dari ſolet & adminiſtrandis, exercendis & excipiendis actionibus vice latitantis
debitoris, ac nonnunquam etiam vendendis & ex redacto ſolutionibus faciendis pro mo
do pecuniæ cuiuſque creditoris.

VIII. QVÆ IN FRAVDEM CREDITORVM FACTA SVNT VT RESTITVANTVR.

HIc etiam titulus ad eandem rem omnimodo pertinet. nam ex die poſſeſſionis & ven
ditionis bonorum debitoris curatori bonorum vel creditoribus intra annum datur
actio Pauliana & interdictum fraudatorium ad reuocãdum dominium vel poſſeſſionem C
eorum quæ fraudator in fraudem creditorum geſſit, & in fraudatorem etiã ipſum actio
in id quod facere poteſt quódve dolo malo deſiit facere poſſe, non inſolidum, ſicut & in
eum qui bonis ceſſit non eſt inſolidum actio. Actio Pauliana proponitur in l. 1. Interdictũ
fraudatorium in l. 16. niſi quod in ea quod addit prætor, Interdũ cauſa cognita & ſi ſcien-
tia non ſit, in factum actionem permittam, eſt de actione Pauliana. Diſcrimen autem hu
ius tituli & ſuperioris euidens. illo approbantur acta geſta à curatore bonorum, hoc im-
probantur acta geſta à fraudatore.

LIB. XLIII. TIT. I. DE INTERDICTIS SIVE EXTRAORDINARIIS ACTIONIBVS QVÆ pro his competunt. D

POſteaquam de poſſeſſione ſatis ſupérque dixit comparans ſe ad interdicta
quæ plerumque poſſeſſionis aut quaſi poſſeſſionis cauſam continent, hac
veluti ianua tandem ingreditur ad enumerationem & explicationem ſin-
gulorum interdictorum, niſi ſi qua iam è re nata explicuit ante. & enume-
rat ea ſummatim hoc titulo potiſſimum. Sunt autem interdicta formulæ
quibus prætor iubet aut vetat aliquid fieri, quæ dantur illi ad quem ea res E
pertinet aduerſus eum cũ quo ille de poſſeſſione vel quaſi poſſeſſione vel iure aliquo ſuo
aut publico contendit. eadem dicta recte dixeris, vt l. 81. De ver. ſig. Cum prætor dicat vt
opus factum reſtituatur id eſt interdicat, interdicto puta De operis noui nuntiatione vel
Quod vi aut clam & Quod in loco ſacro, ſancto religioſóue & Quod in flumine publi-
co ripáve publica & Quod in via publica factum erit. Et in l. videamus De vſuris. Verbũ
reſtituas quod in hac re prætor dixit, id eſt interdixit, interdicto fraudatorio ſcilicet & l.
vlt. De precario, Rectéque dici Quod precario habes. ac ſcite potius quàm vere in Inſtitu-
tionibus interdicta ex eo appellari quod inter duos dicantur. Verius, vt interlocutiunes,
quod interim togentur, vt loquitur l. 3. §. vlt. De bon. lib. exh. vbi Græci etiam ipſi verbo
ἐξαιτεῖν vtuntur, quódque dicantur interim à prætore, quaſi momento valitura, ni ſecun- F
dum eum iudicetur qui vtitur interdicto, qui ordo in actionibus non obſeruatur. nihil e-
nim ante actionem interim quod obtineat dicitur decernitúrue. Et hodie etiam is ordo
plerumque nõ obſeruatur, ſed ſtatim agitur ad exemplum interdictorum vtili in factum
actione vt iudicetur cuius poſſeſſio ſit qua de re agitur, nullæque momentariæ poſſeſſio-
nes

nes ſunt. & ob eam rem addidit hoc titulo, Seu extraordinariis actionibus quæ pro his
A competunt. Ac præterea non fiunt ſponſiones quæ interdictum ſequi ſolebant, vt dato interdicto vnde vi, ſi aduerſarius negaret vim factam, ſponſio fiebat, Ni vis facta eſſet, vel ſi diceret ſe reſtituiſſe, ſponſio fiebat, Ni reſtitutus non eſſet qui interdicebat. & ex interdicto ſumebatur iudex.

II. QVORVM BONORVM.

EXplicationem inchoat ab interdicto de vniuerſitate, quo præparatur petitio hereditatis (vt fere interdicto quoque aliqua actio ciuilis) quam etiam in ordine actionum
B prætulit actionibus ſingularum rerum. ſed petitio hereditatis de iure eſt, Interdictũ Quorum bonorum de poſſeſsione. eſt enim ex parte bon. poſſeſſoris apiſcendæ vel adprehendendæ, ex parte poſſeſſoris reſtituendæ poſſeſsionis. Et petitio hereditatis datur in eum qui poſsidet ex eis bonis corpus vel minimum pro herede vel pro poſſeſſore vel qui ius quaſi poſsidet veluti in debitorem hereditarium. idémque eſt in interdicto Quorum bonorum, niſi quod non datur in debitorem hereditarium.

III. QVOD LEGATORVM.

SEquuntur interdicta quæ ad res ſingulas pertinent, ac primum id quod dicitur à pri-
C mis verbis, quemadmodum cetera fere omnia, Quod legatorum, æque apiſcendæ ex parte actoris, reſtituendæ ex parte rei, ſicut ſuperius Quorum bonorum, quo vtitur heres aut bonorum poſſeſſor paratus ſatiſdare legatorum nomine aduerſus legatarium aut fideicommiſſarium qui occupauit vacuam poſſeſsionem rei legatæ ſine voluntate heredis, vt ſcilicet adepta poſſeſsione ſibi Falcidiam ſeruet per retentionem. nec enim heredi erat Falcidiæ vindicatio, ſed retentio tantum. & ex eo intelligitur ceſſante Falcidia, huic interdicto locum non eſſe.

IIII. NE VIS FIAT EI QVI IN POSSESSIONEM MISSVS ERIT.

D TItuli verba ſunt interdicti prohibitorij verba, ſed adiunctum ſtatim erat reſtitutoriũ veluti de poſſeſsione, Quod dolo malo factum eſt quominus is in poſſeſsionem bonorum veniret, id reſtituas: atque etiam pœnalis actio quæ proponitur l. 1. Itaque ſi quis poſt redditum interdictum prohibitorium dolo fecerit quominus quis in poſſeſsionem bonorũ ſit, is vel interdicto reſtitutorio tenetur vel coërcetur actione in factum pœnali.

V. DE TABVLIS EXHIBENDIS.

SEquitur interdictum exhibitorium de tabulis proferendis quo tenetur is qui tabulas teſtamenti ſupprimit his qui aliquid in eis adſcriptum habent, pœnale interdictum, ſicut ſuperius. exhibitorium inquam, ſicut ex tit. 29. non prohibitorium.

E

VI. NE QVID IN LOCO SACRO FIAT.

SVb hoc titulo proponebatur interdictum prohibitorium & interdictum reſtitutoriũ ſiue de opere reſtituendo l. 2. De Interd. non tantum ſi quid fiat quo locus ſacer deterior ſit, fiat, ſed etiam ſi quid aliud ex quo damnum adpriuatum redundet. l. 2. §. locorum tit. 8. qua ex cauſa licet etiam nuntiare nouum opus, ſicut ex cauſa tit. 8. & 12. & 13. & ex nuntiatione agere interdicto, ſi ei non pareatur. ſed deeſt hic pars reſtitutoria & ponitur tantum prohibitoria. Et rurſus quamuis dicat, Nequid in loco ſacro fiat, tamen porrigitur etiam ad locum ſanctum l. 2. hoc tit. & locum religioſum l. 1. §. 1. De op. no. nunt. & eſt,
F vt opinor, populare, vt ſunt fere quæ ſequuntur vſque ad tit. 16. Et iuris vel vſus publici tuendi cauſa.

VII. DE LOCIS ET ITINERIBVS PVBLICIS.

IN hoc titulo eſt veluti petitorium iuris publici tuendi cauſa, puta vt conſtituatur via publica collatione facta ex agris priuatorum, & populare.

 A

VIII. NE QVID IN LOCO PVBLICO VEL ITINERE FIAT.

COonſtituta iam via aut itinere publico, ei cuius intereſt interdictum prohibitorium
datur, Ne quid fiat in via, itinere vel alio loco publico quod actori nocere poſſit &
vti caueatur non fieri, ſed de eo tamen quod factum eſt nemine prohibente licet ea res ad
damnum priuati redundet priuato non datur interdictum reſtitutorium. Adiicitur tamẽ
aliud interdictum tam reſtitutorium quam prohibitorium, Ne quid fiat in via publica i-
tineréve publico, quo ea via idve iter deterius ſit, fiat, & quod factum erit vt boni viri ar-
bitratu reſtituatur. quod populare eſt. Adiicitur & aliud prohibitorium Ne vis fiat ei qui
vtitur via publica itineréve publico, etiam populare, l. licet in princ. De procurat. quo B
nomine actionem quoque ciuilem dari Paulus auctor eſt in ſententiis veluti tuendi vſus
publici cauſa. Et vtrumque ita populare, vt tamen condemnatio fiat in id tantum quod
actoris intereſt eam viã idve iter deterius nõ fieri, vel non prohiberi, vt & illud ꝙ propo-
nitur tit. XI. Locus publicus eſt qui eſt in vſu populi: vel, ad vſum populi communis locus.

IX. DE LOCO PVBLICO FRVENDO.

SEquitur aliud interdictum prohibitorium, ne publicanis, puta qui conduxerunt areas
inſulas, aut balneas publicas, aut porticus lacus aut ſtagna, vel his quos in ea condu-
ctione ſocios ſibi adiunxerunt vis fiat quominus ex lege locationis publicis locis fruãtur,
extra quam ſi quis cui id cõceſſum eſt ſtatuam vel imaginem in publico loco ponere ve- C
lit. hoc enim poteſt inuitis conductoribus ſi Senatus aut princeps permiſerit. Permiſſu
opus eſt ex edicto Claudij quod refert Dio LVIII. niſi quis publicum opus ædificet
vel reficiat.

X. DE VIA PVBLICA ET SI QVID IN EA FACTVM ESSE DICATVR.

INterdictum quod habuimus tit. VII. Ne quid fiat quo via publica iterúe publicum
deterius fiat, ad viam ruſticam pertinet. Nam ſi quid in via vrbica fiat, huic rei ædiles
occurrunt iure ſuæ poteſtatis, nec ciuibus neceſſe eſt ire ad interdictum l. 2. §. hoc inter-
dictum tantum eod. tit. quod hoc titulo demonſtratur propriè. eſt igitur de via vrbica &
munere ædilium, non de ruſtica. D

XI. DE VIA PVBLICA ET ITINERE PVBLICO REFICIENDO.

HIc verò titulus eſt de via ruſtica, & interdictum quod in eo proponitur prohibito-
rium & populare, Ne vis fiat ei qui viam publicam iterve publicum reficere velit.
non reſtitutorium. Sed ſi quid damni detur ſpecie refectionis, vt ſi quis viam publicam
reiecerit in fundum vicini, legis Aquiliæ actio eſt, vt quæ in ripa reficienda obtinet l. 1. §.
vlt. tit. 15. eadem obtineat in via reficienda l. 3. hoc tit.

.XII. DE FLVMINIBVS NE QVID IN FLVMINE PVBLICO RIPAVE EIVS FIAT QVO peius nauigetur. E

SEquitur interdictum prohibitorium & reſtitutorium, Ne quid in flumine publico ri-
paúe eius fiat quo deterior ſtatio vel nauigatio ſit, fiat, & quod factum vel immiſſum
erit vt reſtituatur quod populare etiam eſſe arbitror. Et dari quoque vtiliter ſi quid fiat in
mari vel in litore quo portus, ſtatio, vel nauigatio deterior ſit, fiat & in flumine non naui-
gabili ſi quid fiat quo exareſcat vel aquę curſus impediatur, non ſi in torrente. id eſt quod
flumen hibernum Horatius dixit, Ælius Gallus flumen ſubitis imbribus concitatum
qui alioqui ſiccitatibus exareſcit, definiuit, Flumen enim perenne eſt. Vtrumque Ho-
meri verbis quid eſſet Vlpianus expoſuit.

XIII.. NE QVID IN FLVMINE PVBLICO FIAT QVO ALITER AQVA FLVAT ATQVE vt priore æſtate fluxit F

HOc quoque interdictum populare & tam reſtitutorium quam prohibitorium eſt,
Ne quid fiat in flumine publico quo aliter aqua fluat quam priore æſtate fluxit &
quod

A quodfactum erit vt reſtituatur ſumptibus eius qui fecit. hæc enim impenſæ pœna ineſt
omnibus interdictis quæ ſunt de opere reſtituendo, in quam heres, vt arbitror, non ſuc-
cedit.

XIIII. VT IN FLVMINE PVBLICO NAVIGARE LIÇEAT.

HOc vero interdictum eſt populare,ſed prohibitorium non teſtitutorium,Ne vis fiat
ei qui nauigat in flumine,lacu,foſſa, ſtagno publico , vel qui in flumine publico pi-
ſcatur vel qui aliàs eo vti oportet vtitur ripáue fluminis.quod exemplo tituli 8.& 12.pro-
duceret quis etiã ad eum qui in mari vel in litore nauigare, piſcari aut ædficare prohibe
tur. Iure enim gentium cuilibet in mari & in litore ædificare licet, dum ne nauigarionem
B portum aut ſtationem deteriorem faciat, nõ in flumine publico ripáue eius. & quod ſcri-
bitur interdictum non dari ei qui in mari piſcari aut nauigare prohibetur , forſitan acci-
peret non malè de directo interdicto , non etiam de vtili. idem ſi in mari vel litore ædifi-
care prohibeatur.

XV. DE RIPA MVNIENDA.

ET hoc quoque interdictum. Ne vis fiat tuenti,reficienti, munienti ripam fluminis a-
grúmue qui circa ripam eſt, prohibitorium eſt non reſtitutorium. ex hac enim cauſa
etiam in flumine publico ripáue eius ædificare licet. nec aduerſus eum qui ædificat nun-
C tiatio tenet.

XVI. DE VI ET DE VI ARMATA.

IN hoc titulo proponuntur duo interdicta reſtitutoria. Et ſciendũ eſt interdicta reſtitu-
toria dici dupliciter, vel quod reſtituãt poſſeſſionẽ vt hoc titulo & Secũdo & tertio. Tĩ.
vel quod reſtituãt opus vel aliud quodcumque factum eſt vt tit. 4. 6. 8.12.13. 20.23. 24. Et
quæ reſtituunt poſſeſſionem , ea vel eſſe comparata ad poſſeſſionem apiſcendam quam
nacti ante non ſumus,vt tit. 2.& 3. & 33. vel ad poſſeſſionem amiſſam recuperãdam,qua-
lia ſunt duo interdicta de vi quæ hic titulus habet . Prius eſt de vi cottidiana , Poſterius
de vi hominibus coactis armatiſve. illud datur ſub exceptione ſi is qui interdicit eo tem-
pore deiectus eſt quo rem ſoli poſſidebat vel quo vſum aut vſumfr. quaſi poſſidebat, hoc
D ſine exceptione,illud ei qui ab eo qui deiecit nec vi nec clam nec precario poſſidebat,hoc
etiam ei qui ab eo his rationibus poſſidebat , illud intra annum , hoc vero perpetuo , ac
præterea illo patronis & parentibus parcimus,non iſto.Competunt autem tam de re pu-
blica quam de re familiari l. iuriſgentium §.pacta De pac.Et his ſimile eſt interdictum de
clandeſtina poſſeſsione l.7.§.Iulianus Com. diuid.

XVII. VTI POSSIDETIS.

INterdictum vti poſsidetis eſt prohibitorium ad poſſeſsionem vindicandam ſeu retinẽ-
dam. namque eo poſſeſſores, quam ſibi nulla actione vindicare poſſunt, poſſeſsionem
ſuam eſſe adſerunt vindicantque & ne eis vis fiat quominus vt nunc poſsident , ita poſsi-
deant interdicunt , vincitq; hoc interdicto is qui redditi interdicti tempore nec vi nec clã
E nec præcario ab aduerſario poſsidet rem ſoli. eſt enim de poſſeſsione rerum ſoli. & belliſ-
ſimè Vlpianus poſt interdictum Vnde vi conſequenter proponit interdictum vti poſsi-
detis. illud enim reſtituere vi amiſſam poſſeſsionem,hoc interdictum tueri ne amittatur.

XVIII. DE SVPERFICIIS.

PLacet ſcriptura indicis,De ſuperficiis, & ſuperficium,ſicut ædificium, vno loco l.1.&
l. ſi areæ De leg.2. l. ſi lapidicinis de iure dot.Eſt autem hoc interdictum de retinen-
da quaſi poſſeſsione ſuperficij comparatum exemplo interdicti vti poſsidetis, cui iunxit
F etiam eodem edicto prætor actionem ſuperficiariam quæ eſt quaſi de proprietate ſuper-
ficij. eſt igitur hic titulus de interdicto & actione ſuperficiaria. Superficiarius eſt quaſi in-
quilinus l. 3.§.pen. De op.no.nunt. At definitur eſſe is qui in alieno ſolo ædificauit, quod
quidem à domino conduxit ea lege vt in eo ędificaret & ſibi haberet ædificium in perpe-
tuum vel in plures annos ſub annuo ſolario. hic eſt plus quam inquilinus . nam ius habet
in re,quod ius ſuperficiarium dicitur,ἐμφυτευτικόν l.3.De reb.cor. qui ſub tut. vel vt in Ba-

ſilicis ἐμβατικόν. Putem verò exemplo ſuperficiarij etiam emphyteuticario & feudatario A interdictum dandum. De fructuario non eſt dubium.

XIX. DE ITINERE ACTVQVE PRIVATO.

SVB hoc titulo duo ſunt interdicta prohibitoria, prius pertinet ad retinendam quaſi poſſeſſionem itineris, actus, viæ priuatæ, agente eo qui hoc anno vſus eſt, agente ſucceſſore eius ad apiſcendam. & in eo tantùm diſtat ab interdicto Vti poſſidetis quod non refertur in præſens tempus, vt qui nunc vtitur itinere vel actu, ita vtatur, ſed in annum præteritum, vti hoc anno vſus eſt. Poſterius pertinet ad reficiẽdum iter actumq; quo hoc anno vſus eſt, in quo etiam de proprietate quæritur, id eſt, de iure ſeruitutis, de quo non quæritur in priori, ſicut nec in interdicto Vti poſſidetis, vel vti ſuperficio fruimini. B Ceterùm in vtroque interdicto & in hoc titulo oratio coniuncta pro diſiuncta accipitur. nam ſufficit alterutrum probare vel iter vel actum hoc anno in vſu habuiſſe.

XX. DE AQVA COTTIDIANA ET ÆSTIVA.

SVperiori interdicto ſimile eſt quod ex hoc titulo competit ad retinendam vel apiſcẽdam quaſi poſſeſſionem ducendæ aquæ cottidianæ, vel æſtiuę, vel hybernæ, niſi quod vel vno die aut nocte hoc anno, aut hac vel priori æſtate, hac vel priore hyeme duxiſſe ſatis eſt, interdicto ſuperiore iter vel actum vel viã neceſſe eſt hoc anno in vſu habuiſſe, vel C triginta diebus. & poſſunt hæc omnia interdicta de ſeruituribus ruſticis etiam eſſe reſtitutoria, ſi quid factum ſit qua ex re iter, actus, via, aqua, vel vſus eius deterior ſit, fiat. Sed adiungitur his aliud hoc titulo interdictum prohibitorium de aqua publica quæ ex caſtello, id eſt, diuidiculo aquarum publico ducitur permiſſu principis, quod tamen non ad poſſeſſionem, ſed ad ruendum ius aquæ pertinet magis, quam princeps adſignauit, atque de iure, non de facto eſt vt ſuperiora.

XXI. DE RIVIS.

VT de itinere & actu, & miſta ex vtroque via reficienda propoſitum eſt interdictum prohibitorium ſuprà ſtatim poſt interdictũ de retinendo vſu itineris actuſq;, ita poſt D interdictum de retinendo vſu aquæ, ſubiicitur aliud de reficiendo riuo per quem aqua ducitur, quod tamen in hoc diſtat ab illo de reficiendo itinere actuq;, quia in illo de iure quæritur eundi agendi, in hoc non quæritur de iure aquæ ducendæ, proptetea quòd celeritatem maiorem deſiderat refectio riuorum quàm itinerum. Quòd ſi aqua publica ducatur ex caſtello, de reficiendo ſimile interdictum dari Prætor ſatis demonſtrat tit. ſuperiore, cùm dato interdicto de aqua caſtellaria, ſubiicit, Quandoque de opere faciẽdo interdictum erit, damni infecti caueri iubebo. quæ cautio exigi ſolet ab his omnibus qui de reficiendo vel opere faciendo, aliquo experiuntur interdicto.

XXII. DE FONTE.

EX ſeruitutibus ruſticis reſtabat aquæ hauſtus, & pecoris ad aquã appulſus, cuius quaſi poſſeſſio proprio interdicto conſeruatur & retinetur quod eſt in hoc titulo, cui etiã iungitur interdictum de fonte, lacu, puteo, piſcina reficiendis, quorum aqua rectè vſi hoc anno ſumus. De ſeruitutibus vrbanis nulla ſunt propria interdicta, ſed eſt commune vti poſſideris quod ad præſens tempus refertur, nõ vt ea quæ de ſeruitutibus ruſticis ad præteritũ. & de refectione etiam nullum, niſi quod ſequitur, & niſi iter vel aquæ ſit ſeruitus vrbana. poteſt enim eſſe vrbana. l. iter. com. præd. l. ſeruitutes. §. 1. De ſeru. vrb. l. ſi ego. §. 1. De pub. in rem act. E

XXIII. DE CLOACIS.

IVS cloacæ immittendæ eſt ſeruitus. l. 8. De ſeruitut. & vrbana, ſi ex ædibus in ædes F pertineat. Gaius in inſtitutionibus. prædiorum, inquit, vrbanorum iura ſunt & ſtillicidia, feneſtræ, cloacæ. non inficior quin poſſit eſſe ruſtica, ſed hoc interdictum eſt de vrbana, non ad retinendam poſſeſſionẽ, qua de re Prætor interdicere dedignatur. l. 1. Vti poſſ.

Sed

A Sed, quod maximè pertinet ad publicam ſalutem ſecuritatemque, ad reficiendas & pur-
gandas cloacas, in quo proprium hoc eſt, vt detur etiam ei qui ab aduerſario vitioſè poſ-
ſidet, cùm tamen ſuperiora omnia non dentur niſi ei qui ab aduerſario rectè poſſidet. eſt
autem prohibitorium, & de cloaca priuata. Sed additur aliud prohibitorium & reſtitu-
tórium de publica, Ne quid fiat in cloaca publica, & ſi quid in ea re factum erit quo vſus
eius deterior ſit, fiat, vt reſtituatur.

XXIIII. QVOD VI AVT CLAM.

VItioſe poſſidet qui ab aduerſario vi aut clàm aut precario poſſidet. qua ex cauſa ad-
uerſario tenetur interdicto vnde vi, vel de clandeſtina poſſeſſione, vel Quod preca-
B rio, poſſeſſionis recuperandæ cauſa. Sed huius generis interdicta hoc titulo non propo-
nuntur. nam reſtitutorium interdictum hoc Quod vi aut clam non eſt de poſſeſſione, ſed
de opere facto vi aut clam. Clam facit qui non denuntiauit ſe facturum. Vi autem is cui
denuntiatum eſt ne faceret. qua de cauſa concurrit etiam hoc interdictum cum interdi-
cto de noui operis nuntiatione, inter quæ tamen hæc intercedit differentia, quod hoc la-
tius pertineat quàm illud, De operis noui nuntiatione. nam & poſſeſſori hoc datur & nõ
poſſeſſori, illud non poſſeſſori, & de arbore ſuccisa, vel de fracto ſurculo, non etiam illud.
Vtrũque tamen datur ſiue opus durauerit, ſiue non in id quod intereſt. l. 4. §. vlt. De aqua
plu. arc. l. 20. §. ſiue vacuus. De ope. no. nunt. Et adnotandum hoc etiam dari ſi quid & vi
C & clam factum ſit, quaſi disiunctio ſcilicet in hoc interdicto ſiue titulo vim etiam coniũ-
ctionis in ſe contineat.

XXV. DE REMISSIONIBVS.

INterdicto Quod vi aut clam, vel De operis noui nũtiatione non tenetur qui opus fe-
cit poſt nuntiationem, ſi remiſſionem nuntiationis à Prætore impetrauerit. quinimmò
vt cui nuntiatum eſt nouum opus poſt ſatiſdationem de opere reſtituendo datur inter-
dictum prohibitorium, Ne ei vis fiat ædificanti. l. 20. §. Deinde. De ope. no. nunt. ita poſt
remiſſionem hoc titulo ei dabatur interdictum adſimile. Remiſſio eſt abolitio nuntiatio-
nis operis noui à Prætore facta.

D

XXVI. DE PRECARIO.

HOC interdictum, Quod precario conceſſit, appellatur. l. illud. §. pen. De pet. hered.
precarium interdictum. l. 15. & 19. & eſt reſtitutorium, vt quod ſcilicet L. Titius pre-
cario conceſſit, id illi reſtituas, ſiue res id ſit, ſiue poſſeſſio rei aut iuris alicuius. Secundum
formulam hoc titulo propoſitam, interdictum Quod precario habes appellabitur,
l. pen. com. præd. & receptum eſt hodie concurrere cum eo actionem præſcriptis verbis,
quæ tamen ex bono & æquo datur potius quàm ex negotio contracto, quia donationi
magis accedit quàm commodato, & propter adfinitatem commodati tamen inter con
tractus numeratur. l. 23. De diu. reg. iur. Ceterùm malim equidem definire conceſſionem
E rei vel poſſeſſionis quam precibus ita impetrauimus, vt vteremur quandiu liberet con-
cedenti. Vel creditum vtendi re aut iure alieno vſque dum licuerit nobis per eum qui
credidit.

XXVII. DE ARBORIBVS CÆDENDIS.

INterdictum prohibitorium quod in hoc titulo proponitur eſt de arboribus vicini, per
quas fit ne prædium meum, qualiter velim poſſideam, conlucandis vel ſublucandis,
vt dicebant veteres, vt dicunt recentes, de adimendis ſi ex ædibus tuis in ædes meas im-
pendeant, vel coërcendis ſi ex agro tuo in agrum meum, quo nomine etiam eſt actio ci-
uilis.

F

XXVIII. DE GLANDE LEGENDA.

HOC quoque interdictum prohibitorium eſt, ne vis fiat legenti glandem caducam,
quo nomine eſt etiam ciuilis actio, nec quidquam de poſſeſſione quæritur. Fronti-
nus maluit dicere fructum quàm glandem. nam & glandis nomine omnis fructus ſigni-
ficatur, exemplo Græcorum, qui ἀκροδρύων nomen omnibus fructibus tribuunt, & ita D.
Ioannem victitaſſe ἄκροις δρυῶν Nicephorus, vt Diogenem Ælianus ἄκροις φύλλοις. & Ni-

cephoro adſentitur Pantaleon Diaconus his verbis, ὁ τοῖς τῶν μελισσῶν κατὰ τὴν ἔρημον πό- A
νοις, καὶ τοῖς τῶν βοτανῶν συντρεφόμενος ἐκ βρέφους ἀκέσμασι.

XXIX. DE HOMINE LIBERO EXHIBENDO.

SAtis iam habuimus prohibitoriorum interdictorum,& exhibitoriũ tantùm vnum de
tabulis exhibendis,ſed huic modo additur interdictum de homine libero exhibendo
populare & pœnale,quod in eum datur qui ſupprimit liberum hominem,id eſt,eum qui
pro certo liber eſt.nam ſi de libertate agatur,ceſſat hoc interdictum,ſed inſtitutiones dãt
aliud quaſi præparatorium adſertionis, ſicut & ad exhibẽdum actionem eo nomine da-
ri conſtat.l.De eo Ad exhib.

XXX. DE LIBERIS EXHIBENDIS ITEM DVCENDIS. B

SEquitur de liberis exhibendis & ducendis exhibitorium aliud ſimul ac prohibitoriũ,
vt filium vel nepotem exhibeas qui eſt in poteſtate mea etiam ſi bona fide eum reti-
neas,& ne vim mihi facias quominus exhibitum eum ducere poſſim. quo reddito, non
vtique ſtatim ius ductionis eſt,nec, vt cetera, hoc interdictum momenti beneficium ap-
pellari poteſt.nam redditur ſub condicione,ſi in poteſtate eſt,quod actorem hoc interdi-
cto priuſquàm ducat implere oportet: ideoq; interim fœminam & prætextatum Prætor
apud matremf.deponi iubet.& ex eo apparet hoc interdictum quaſi proprietatis cauſam
continere. Vt eſt quaſi poſſeſſio,ita quaſi proprietas.& quaſi proprietas, veluti ius patriæ
poteſtatis.l.1.§.1.De rei vind.& ius patronatus.l.talem.§.1.De her.inſt. propter quod etiã C
dabitur interdictum de liberto exhibendo & ducendo.l.2.De interd.nam & propter ius
mariti eſt interdictum de vxore exhibenda & ducenda.l.2.hoc tit.etiam aduerſus ſocerũ
non etiam aduerſus generum.De filiaf.exhibenda & ducenda,ne benè concordãtia ma-
trimonia turbentur iure patrię poteſtatis, vt eleganter ait.l.1.& ſimiliter Afranius Diuor-
tio,qui tamen locus apud Nonium nondum emendatus eſt.

O dignum facinus adoleſcentis,optimas,
Bene conuenientes,concordes cum viris,
Repentè viduas faciat ſpurcitia patris?

XXXI. VTRVBI. D

NVlla alia ſunt interdicta exhibitoria,niſi vtrubi etiam, quod facilè crediderim, fuit
de ſeruo exhibendo & ducendo. Sed hic pars prohibitoria tantùm ponitur,omitti-
tur exhibitoria,vt tit.6.ponitur tantùm pars prohibitoria, ſubintelligitur reſtitutoria. Eſt
autem hoc interdictum non de ſeruo tantùm, ſed de omnibus rebus mobilibus olim ad
retinendam aut vindicandam poſſeſſionem quam poſſedit actor maiore parte anni,ho-
die ſicut vti poſſidetis,quod eſt de poſſeſſione rerum immobilium, ad retinẽdam poſſeſ-
ſionem quam habuit redditi interdicti tẽpore, vt propterea meritò videatur omiſſa pars
exhibitoria.nam & ea ratione hodie interdicturus Vtrubi fruſtrà agit ad exhibendũ, qui
agebat tamen olim.l.3.§.ſed & ſi quis interdicturus Ad exhib.& Vtrubi gloſſæ παρονότε-
ρον, Theophilus παρονοτέρῳ. E

XXXII. DE MIGRANDO.

ET hoc etiam fortaſſe fuit exhibitoriũ & prohibitorium. finge à locatore retineri ſer-
uum pignoris nomine,emigrante inquilino in aliam habitationem. Sic ei per inqui-
linum interdicetur,oblata penſione ſi qua debeatur,vt quem ſeruum retinet exhibeat,&
ne exhibitũ ducenti inquilino vim faciat,ſimiliter interdicto Vtrubi: atque ita poſſeſſio-
nem rerum perſequitur inquilinus quam intulit pignoris nomine in ædes conductas po-
tius quàm res ipſas.& in ſumma rei perſecutionem interdicta continere reperio tantùm
ex tit.7.de locis & itineribus publicis petendis,& 19.de itinere actuq; reficiendo,& 20.de F
aqua caſtellaria,& ex 30.& ex ſecundæ partis titulo vlt. Quod præterea adiicit l.2.De in-
terd.& de locis ſacris propoſita interdicta veluti proprietatis cauſam continere, in iure
non inuenio.

A XXXIII. DE SALVIANDO INTERDICTO.

Saluianum interdictum inuentum, vt ſuſpicor, à Iuliano, conditore edicti perpetui, cui etiam accepto fertur edictum nouum de coniungendis cum emanciparo liberis, & interdictum hoc igitur nouum eſt de pignoribus, ſicut ſuperius. Sed ſuperius debitori ad retinendam poſſeſſionem, hoc creditori datur ad apiſcendam, illud exhibitorium & prohibitorium, hoc reſtirutorium, illud de rebus inquilini pignoris nomine illatis in habitationem, hoc de rebus colooi natis in agro conducto, vel nominatim pignori obligatis, imo vtiliter & de rebus cuiuſcumque debitoris pignori obligatis l. 1. C. De precar.

B

LIBER. XLIIII. TIT. I. DE EXCEPTIONIBVS PRÆSCRIPTIONIBVS ET PRAEIVDICIIS.

TO r ptopoſitis actionibus ciuilibus & prętoriis, quid reſtabat aliud quã vt his exceptiones adnecteret, vt ſolent etiam in ipſis actionibus inſeri exceptiones l. 7. De cond. inſt. l. ex contractu De re iud. & in ſtipulationibus prætoriis quæ, inſtar actionum habent l. inter quos §. pen. De dam. inf. vel ineſſe ſi actiooes bonæ fidei ſunt l. 1. §. ſi onerandæ Quar. rer. act. non dat. l. ſi is cui De fur. l. 3. De reſcin. vend. l. ſed & ſi ideo ſol. mat. atque ita multas actiones excludere. Quin & exceptiones
C ipſæ, veluti actiones quædam ſuot, & actionum appellarione nonnunquam contınentur vt in edicto de dolo, non etiam in edicto de edendo. Eſt aurem exceptio, intentio ſiue defenſio eius quo cum agitur, actioni contraria. Vel, allegatio competens reo. Sed in his libris ſæpe eo nomine cootinetur etiam replicatio. eſt enim replicatio, exceptionis exceptio ἀντιπαραγραφὴ, ἀναπλοκὴ ἤτοι ἀνάλυσις. & ita replicationis quoque oomine interdũ ſignificatur duplicario. i. replicationis replicatio, & rriplicationis duplicatio ſecundum quod Flor. ſcripta eſt l. 2. & in l. conſilio De cur. fur. Porro præſcriptio ab exceptione in his libris certè oihil diſtat, & ſiue exceptionem rei iudicatæ, doli, metus, in factum, rei vẽditæ, litigioſi, pacti, temporis, iuſiurandi, ſiue præſcriptiooem dixeris nihil intereſt, quãquam vt παραγραφῆς ita præſcriprionis nomine peremptoriam exceptionem quidã Rhe
D tores ſignificari velint noo delatoriam. Plutarchus ἐν Ῥωμαϊκοῖς, τῶν ῥητόρων ἔνιοι τὴν παραγραφὴν οὐ βούλονται δίκην εἶναι τοὐναντίον τῇ δίκῃ δρᾶσαι. ἡ μὲν γὰρ εἰσάγει καὶ ποιεῖ κρίσιν, ἡ δὲ ἀναιρεῖ καὶ λύει, his deniq; exceptio in rem vel peremproria quæ intetficit negotium τελεία eſt, in perſonam vel dilatoria, quæ lædit aut vulnerat negotium ἀτελής, vt Syrianus ſcribit in Hermogenem. Interfici & vulnerari negorium dicimus Conſtitutionum verbis l. vlt. C. in quib. cau. in integ. reſt. l. 15. C. Th. de appel. l. 2. C. Th. vnde vi. Præiudicia ſunt ſpeciales quædam exceptiones quibus excluditur actio hac ratione quod futuræ grauiori actioni præiudicium faciat, quarum exempla ſuot in l. 13. 16. 18. 21. Ponuntur autem hoc titulo exceptionum definitiones, diuiſiones, exempla, & principia quędam communia omnium exceptiooum.

E II. DE EXCEPTIONE REI IVDICATÆ.

POſt generalem titulum ſolẽs ſuo more perſequitur varias exceptionum ſpecies. Vna eſt, quæ vulgaris dicitur l. 3. De pop. act. Rei iudicatæ, quæ ex eo iure proficiſcitur. quod obtinuit ſemper ne bis eadem de re agatur etiã ſi ante per iniuriam iudicatum ſit, ſed vt quæratur tantum an iudicatum ſit. nec refert eadem de re agatur eadem actione an alia l. 5. hoc titu. & rectè M. Tullius hanc pręſcriptionis rei iudicatæ formulã edit, De eadem re egit alio modo. Sic enim omoioo legendum Iuriſconſultus non ambigit. Aliter in l. 11. §. item Iulianus, Quod res iudicata ſit inter me & te: & modo rem dicit, modo litem d. l. 11. §. hoc iure.

F III. DE DIVERSIS TEMPORALIBVS PRÆSCRIPTIONIBVS ET DE ACCESSIONIBVS POSSESSIONVM.

IN codice aliter, de diuerſis temporibus & exceptionibus & pręſcriptionibus, & interruptionibus eorum, ſed nihil refert. nam exceptiones & præſcriptiones dicit καθ' ὃν

[illegible], vt l.1.C.eod.temporales exceptiones vel præſcriptiones:& interruptionibus A
temporum aduerſæ ſunt acceſſiones,adeò vt qui de his tractat , tractet etiam ſimul de il-
lis.nec enim datur acceſſio interrupti temporis . Tam autem ſunt varia tempora actionũ
vt enumerati omnia vix poſſint.De acceſſionibus quoq; temporum , veluti an accedere
tuum tempus meo poſſit qui tibi in rem vel in ius ſucceſſi , tam varia & multiplex quæ-
ſtio,vt de ea abſolutè definiri nihil poſſit.

IIII. DE DOLI MALI ET METVS EXCEPTIONE.

EXceptioni rei iudicatæ & exceptioni temporali ſubiicit doli mali & metus exceptio-
nem,& doli quidem mali generalis eſt,metus ſpecialis,doli ſcripta in perſonam, Si in
ea re nihil dolo malo actoris factum eſt, metus ſcripta in rem, Si in ea re nihil metus cau- B
ſa factum eſt,alioquin ſuperuacua eſſet exceptio metus.nam qui metum fecit , & dolum
fecit,idemq; diſcrimen eſt actionis de dolo,& actionis metus cauſa.At contra ſicut con-
currere ſimul illę actiones poſſunt in eum qui metum intulit,ita & exceptiones,quod eſt
in exceptionibus mirum minus . nec enim ſubſidiariæ ſunt ſicut actiones doli mali , ſed
concurrunt cum exceptione pacti, vel non numeratæ pecuniæ, vel rei venditæ & tradi-
tæ,vel qua alia in factum.item actio de dolo temporaria eſt,exceptio perpetua . Porrò in
quibus cauſis doli vel metus exceptiones locum habeant, & quibus perſonis obiiciantur
hic titulus declarat.

V. QVARVM RERVM ACTIO NON DATVR. C

SVB hoc titulo permiſtim propoſitæ fuerunt exceptiones variæ. namq; non dari dici-
tur actio quæ exceptione eliditur,vt in S.C.Macedoniano. & proponitur nunc exce-
ptio iuriſiurandi,& exceptio Quod libertatis onerandę cauſa petitur,& exceptio Quod
in alea geſtum ſit,omittuntur quæ iam ſuperioribus titulis vel libris explicatæ ſunt innu-
meræ.

VI. DE LITIGIOSIS.

SVbiicitur adhuc tamen ſpecialis exceptio rei litigioſæ . nam alienatio vel pigneratio
rei litigioſæ,valet ipſo iure.l.17. in princ. l. 18. De rei vindic. ſed emptori vel creditori D
obſtat exceptio litigioſi.

VII. DE OBLIGATIONIBVS ET ACTIONIBVS.

HIC titulus talis eſt,ac ſi ita eſſet conceptus,Cõmunia de obligationibus & actioni-
bus.nam pleraque in eo proponuntur quæ ſunt communia immani illi numero a-
ctionum,vel quaſi actionum , quem à libri quinti titulo ſecundo executus eſt in hunc vſ-
que locum,& ſimul de quibus ita ſparſim egit proponitur conſummata & breuis quæ-
dam enumeratio,earum potiſſimùm quæ ex obligationibus naſcuntur.nam vindicatio-
num facilior comprehenſio eſt:& ob id obligationum origines & cauſæ quoad eius fieri E
poteſt hoc titulo diligenter explicantur , & quæ in eo traditur definitio actionis , ad a-
ctionem in perſonam propriè pertinet non ad actionem in rem. eſt enim actio , ſi perſpi-
cuè vtramque complecti velis,ius rem ſuam vel ſibi debitam iudicio perſequendi , vel e-
xecutio iuris ſui,vel apud iudicem iuris ſui perſequẽdi formula. Obligatio vinculum iu-
ris quo obſtringimur neceſſariò ad dandum aliquid vel faciendum. & elegãter l. in ven-
dentis. C.de contrahend.emptio.nullam eſſe obligationem quæ non obſtringit neceſſi-
tate.Communia quæ dixi proponi,planè notantur paſſim in hoc titulo his verbis, Ex o-
mnibus cauſis , In omnibus negotiis , In omnibus rebus, In quibuſcumque negotiis, Ex
contractibus venientes actiones, Omnes pœnales actiones, & aliis ſimilibus pleriſque. F

DIGE-

A

DIGESTORVM PARS SEPTIMA.

LIBER XLV. TIT. I. DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.

B HIC etiam titulus eſt communis omnium cauſarum & obligationum,
& meritò reiectus eſt in vltimum locum, quia omnium negotiorum
nouiſſima parte etiam ſubiici ſolet verborum obligatio: per ſe enim
ſola non conſiſtit, nec valet niſi cohæreat alij. & ob id ſoleo ſtipulatio-
nem ex qua naſcitur verborum obligatio, appellare Pandecten. nam
omnes obligationes & actiones recipit quaſi collatas per ſaturam. &
eleganter l.5. huius tit. ſtipulationes pendere ex aliis obligationibus, &
alibi inuentas eas eſſe ceterarum obligationum firmãdarum cauſa. Eſt autem ſtipulatio
conuentio ſolemnibus verbis ex interrogatione & reſponſione confecta. vbi verbis quod
C fiat, adnotandum ſatis ex eo patere non fieri eam niſi inter præſentes. quo genere firma-
tur quælibet obligatio neſcio quo modo melius, teſtibus præſentibus ſolemniter rogan-
te vno, reſpondente altero. Verba enim præſentium ſunt non abſentium. Ouid. de Pont.

Littera pro verbis tibi Meſſaline ſalutem
Quam legis, à ſæuis attulit vſque Getis.

II. DE DVOBVS REIS CONSTITVENDIS.

DVO rei ſunt duo debitores obligati inſolidum ſinguli vel duo creditores quibus ſin-
gulis ſolidum debetur. & hi quemadmodum verbis ſtipulationis conſtituantur hoc
titulo declaratur. Rei igitur nomen eſt commune debitoris & creditoris, à re nimirum
D quæ debetur, & inde Marcellus. l.39. De fideiuſ. Nec reus eſt pro quo debeat, nec res vlla
quæ poſſit deberi, ad quam ſpeciem ex eodem libro Marcelli coniungenda eſt. l. 72. §. ſi
cùm mihi. De ſolut. quæ in eandem rem adducitur ab Vlpiano in l. 14. De nouat. & M.
Tullius pro Plantio. De re, inquit, reoq; dixerunt, & de ſuppliciis. Magis propter reum
quàm propter rem ipſam. & ita reum ſtipulandi dicimus rectè & reum promittendi, reũ
credendi, reum debendi, reum ſatiſdandi, reum ſatis accipiendi.

III. DE STIPVLATIONE SERVORVM.

STipulatio ſeruorum proprium titulum deſiderabat non propriorum tantum, quæ ex-
E peditior eſt, ſed communium, fructuariorum, hereditariorum, & alienorum qui bona
fide ſeruiunt, vt intelligeretur quatenus per eos nobis adquiratur obligatio.

LIBER XLVI. TIT. I. DE FIDEIVSSORIBVS ET MANDATORIBVS.

FIDEIVSSOR eſt non qui nomine debitoris. l.97. §. poſſum. De verb. oblig.
ſed qui pro debitore ſuo nomine ſtipulanti promittit citra nouationem, vel
qui pro alio ab ſtipulatore interrogatus reſpondet, qui & adpromiſſor dici-
F tur. Conſtituitur ergo per ſtipulationem, ſtipulatio autem, vt dicimus, acce-
dit omni obligationi, & fideiuſſio igitur. denique ſtipulatio aliàs accedit vt principalis o-
bligatio, aliàs vt ſequela principalis obligationis. l. 93. De ſolu. l. 5. §. pen. De inſt. act. Man-
dator etiam omni obligationi accedit. is eſt qui fideiuſſorem fideiubere, vel creditorem
alij credere rogat. ſed conſenſu nudo conſtituitur non vt fideiuſſor per ſtipulationem. &

ob id præſens tantùm fideiubet, mandat verò præſens vel abſens. l. 22. §. ſi curator. l. 32. A
Mand.

II. DE NOVATIONIBVS ET DELEGATIONIBVS.

NOuari ſolebat obligatio vel in verborum obligationem, vel in obligationem nomi-
num, vt Theophilus ſcribit. hodie igitur ſublata obligatione nominum, nouatio tã-
tùm fit per ſtipulationem. Imo & nudo conſenſu in l. ſingularia. De reb. cred. quod Afri-
canus meritò reprehendit. Sed omnis tamen obligatio tranſire in nouationem poteſt. er-
go hic etiam titulus communis eſt omnium obligationum. & eſt nouatio, mutatio debi-
toris vel cauſæ debendi. Mutatio rei debitæ nouationem non facit. ac præterea vt confe- B
ratur ea cũ delegatione, nouatio eſt nouatio debitoris, delegatio nouatio creditoris ſimul
ac debitoris, quę etiã fit per ſtipulationẽ, vel per litis conteſtationẽ, vt ſi is cui ceſſi actionẽ
litẽ conteſtetur cũ meo debitore. l. 2. C. De obl. & act. Priori genere volens delegatur, po-
ſteriori inuitus. In l. ſolutione De ſolu. non eſt delegatio, ſed agente nullo iure eo cui ceſ-
ſa non eſt actio, offert ſe liti quaſi debitor qui non eſt debitor, quo genere verus debitor
per exceptionem liberatur, non ipſo iure. l. 2. C. de pact. l. qui ſeruum. ſ. De inter. in iur. fa.
Per delegationem liberatio contingit ipſo iure, ſi iuſſero debitorem meũ creditori meo
promittere, quod iuſſum propriè delegatio eſt, non ſi iuſſero ſoluere, & is ſcilicet iuſſum
meum ſecutus animo libens promiſerit. Vt autem delegatio etiam fit per litis conteſta-
tionem, conſequens eſt & nouationem fieri per litis conteſtationem. Omnis enim dele-
gatio, nouatio eſt, ex parte delegati. & neceſſaria quidem l. vlt. De ſepar. Per ſtipulationẽ C
eſt voluntaria, & hæc ſola propriè nouatio vel delegatio.

III. DE SOLVTIONIBVS ET LIBERATIONIBVS.

SVperiore titulo duos expoſuit modos ſoluendarum omnium obligationum, Noua-
tionem & Delegationem. Sed & inducendarum, ita vt medius ille titulus hęreat pro-
bè tam præcedentibus quàm ſequẽtibus titulis. nam & nouatione obligor idem ego vel
expromiſſor quem dedi, & liberor etiam ego. Et delegatione is quem delegaui liberatur
à me, obligatur alij, ego liberor creditore meo. Sequentes tituli duo non ſunt miſti, ſed de
ſoluendis tantùm quibuſcumque obligationibus. Soluendi verbum eſt multiplex. Solui- D
tur obligatio vel contractus. l. 54. l. 95. §. vlt. l. 97. Soluitur debitor. l. 67. 91. Soluitur credi-
tor. tam enim ſoluit debitor creditorem dando, quàm creditor debitorem accipiendo.
Soluitur res vel pecunia. & hoc poſtremo genere in hoc titulo ſolutio refertur ad eã pe-
cuniam, eámve rem quæ in obligatione eſt, liberatio ad obligationem. Ex ſolutione libe-
ratio contingit. Soluit debitor, liberat creditor, ſoluitur creditori, liberatur debitor. l. 104.
ſiquidem ſoluitur rectè, & ſecundum regulas iuris ciuilis, quod quemadmodum fiat hic
titulus docet, De ſolutionibus & liberationibus, id eſt, de naturalibus præſtationibus eo-
rum quæ debentur, & de liberationibus quæ ex eis ſolutionibus debitori contingunt. In-
terea tamen ſub eo de aliis quibuſdam liberationibus agitur quæ ſpecie & iure ſolutio-
nis cenſentur, veluti confuſione & compenſatione. Aliàs verò tam ſolutio, vt dixi, quam E
liberatio omnem modum complectitur tollendæ obligationis, etiam ſi non ipſo iure, ſed
per exceptionem.

IIII. DE ACCEPTILATIONE.

SOlutio aut re fit aut imagine quadam. Quæ re fit, de ea eſt titulus ſuperior, hic verò
de imaginaria. & quamuis dici ſoleat acceptilatione verborum obligationem dumta-
xat tolli, rectè tamen dicetur hic etiam titulus eſſe cõmunis omnium obligationum, quia
beneficio ſtipulationis Aquilianæ per acceptilationem omnis tollitur obligatio, & de ea
acceptilatione eſt titulus, & eius definitio in initio propoſita, quæ fit præcedente ſtipula- F
tione Aquiliana. Acceptilatio eſt verborum conceptio, quibus abſoluunt ſe duo vltrò ci-
troq́ꝫ. Stipulatio Aquiliana eſt nouatio obligationis alio genere quàm verbis contractæ.

V. DE

A V. DE STIPVLATIONIBVS PRÆTORIIS.

STipulationes prætoriæ ſunt quæ edicto Prætoris interponi iubẽtur, & quæ ex eodem edicto certam formam habent cui nihil addi, vel detrahi, vel immutari poteſt. Habẽt eæ multa præcipua, vt per Procuratorem ex eis domino adquiratur vtilis actio. l. 3. & 5. hoc titul. Vt electio ſit ſtipulatoris ſi diſiunctim ſtipuletur, verbi gratia, opus reſtitui, vel quanti ea res eſt dari. l. 21. §. ſiue autem. & §. ſeq. De ope. no. nunt. Vt ambiguus ſermo ſtipulationis non continuò accipiatur contra ſtipulatorem. l. 9. hoc tit. Vt valeat etiam ſine adiectione diei, veluti iudicio ſiſti, non adiecta die qua ſiſti oportet. l. de die. in princ. Qui ſatiſd. cog. l. ſi finita. in princ. De damn. inf. Itaque non abs re ſeparatim datur titulus De
B ſtipulationibus prætoriis,

VI. REM PVPILLI VEL ADOLESCENTIS SALVAM FORE.

ET generibus prætoriarum ſtipulationum ſingulis potioribusq́; nunc daretur inſtituto more proprius titulus, niſi è re nata eſſent iam ſuperioribus libris pleraque tranſacta, veluti De operis noui nuntiatione, De damno infecto, De legatis, De dupla, De Falcidia, De vſufructu, De iudicio ſiſti. quamobrem earum tantùm ſtipulationum titulos proponit, de quibus nihil vllo proprio loco actum eſt ante. Prima eſt de tutela vel curatione, quæ ex forma edicti interponitur, ſi tutor ſit vel curator legitimus, vel etiam datus
C ſine inquiſitione. nam teſtamentarius vel datus ex inquiſitione rem ſaluam fore non promittit, niſi ſolus tutelam aut curationem adminiſtrare velit.

VII. IVDICATVM SOLVI.

ALtera eſt, iudicatum ſolui, cuius formulam edidi aliàs, quàm ex edicto Prætoris de re aut lite antequàm ea conteſtetur, in caſum quo ſcilicet ea res iudicetur, vel nõ defendatur, ſtipulatur actor à reo vel defenſor eius. l. filiusfamil. Qui ſatiſd. cog. Sed & duabus illis cauſis ſubiicitur de dolo malo clauſula, vt in ſtipulatione ex operis noui nuntiatione.

VIII. RATAM REM HABERI, ET DE
D RATIHABITIONE.

TErtia eſt ſtipulatio de rato, quam de Procuratore actoris ſtipulatur reus ante litem conteſtatam, ſed & de tutore & curatore ex edicti verbis, licet vulgò obſeruetur ne ab his vel ab actore municipum deſideretur ſtipulatio de rato habendo. itemq́ue de defenſore rei nonnunquam, vt ex titul. de Procuratoribus cognoſcere licet, præter ſolitam ſtipulationem De iudicato ſoluendo. & hæc de rato ita ferè concipitur, Quod nomine L. Titij à me fundus ille petitur, amplius eo nomine neminem petiturum, cuius actio, petitio, perſecutio ſit, & ratum L. Titium habiturum, heredémve eius, aut eum ad quem ea res qua de agitur pertinebit quodcumque mecum agetur, aut quanti ea res erit tantam pecuniam dari ſpondes? Ratihabitio, quoniam de huius definitione etiam hoc titulo a-
E gitur, & quando aut quomodo ratum habere dominum oporteat, eſt approbatio eius quod cum eo geſtum eſt qui egit procuratorio nomine. huic contraria eſt retractatio.

LIBER XLVII. TIT. I. DE PRIVATIS DELICTIS.

QVI iam videbatur peregiſſe actionum Digeſta, ei nunc, vt ita dicam, nouus
F actionum naſcitur ordo. Prior nempe ordo eſt actionum priuatarum de proprietate vel quaſi proprietate, de poſſeſſione vel quaſi poſſeſſione, de obligationibus vel quaſi obligationibus, quæ ſcilicet ex contractibus oriuntur, aut quaſi cõtractib. qui abſolutus eſt, Hic nouus actionũ eſt ſeueriorũ & atrociorũ, tã priuatarum quàm publicarũ ex delictis ſiue criminib. & quaſi delictis, atq; etiã actionũ fiſcaliũ,

quarum æquè ingens numerus,quem in hunc referri & reſeruari placuit. Et noua igitur A
quædam hæc ſunt actionum Digeſta. Quia verò ex delictis ſiue criminibus actiones aliæ
ſunt priuatæ,aliæ extraordinariæ,aliæ populares,aliæ publicæ,de ſingulis ordine tractat.
ac primùm de priuatis,quæ ſcilicet ex priuatis delictis oriuntur,vel ciuiles,vt iniuriarum
ex lege Cornelia, & damni ex lege Aquilia,de qua tamen è re nata anteuertit dicere libr.
IX. & furti nec manifeſti, vel honorariæ, vt furti manifeſti, & Bonis raptis, vel etiam in-
iuriarum ex Prætoris edicto. Hæc priuata delicta dicuntur,quatenus ex eis agunt forenſi
actione hi ad quos ea res potiſſimùm pertinet. ſed poſſunt tamen quædam eſſe publica,
& eorum nomine iudicium publicum,vt ſi hominibus coactis damnum datum,vel ſi ra-
ptum ſit,vel illata atrox iniuria. Et hoc titulo proponit de priuatis delictis generales re-
gulas,vt quæ ex eis naſcuntur pœnales actiones heredes non teneāt,& vt non conſumat B
alia aliam ſi plura delicta concurrant, & vt de priuatis delictis iure ordinario experiri li-
ceat,vel extra ordinem,veluti de furto actione in duplum aut quadruplum apud iudicē
datum,vel extra ordinem apud præfectum vrbi vſque ad exilij pœnam, vt Oroſius IIII.
ſcribit leges furtum multa pecuniæ coërcere,aut ad ſummum exilij, l.1. De fur. bal.ope-
ris publici temporarij. Vtroque modo furtum non coërcetur,l.interdum. §.qui furem.ti.
ſeq. Et rectè in titulo, Delictis, non Criminibus. nam delicta propriè ſunt priuata,crimina
publica.l.131.in fin.De verb.ſign.l.17.§.noxas.De ædil.edict.

II. DE FVRTIS.

EST autem furtum interuerſio poſſeſſionis rei mobilis.l.1.§.Scæuola.tit.4.l.1. De diſt. C
pign.& duplex furti actio,vt dixi,nec manifeſti ciuilis in duplum, manifeſti honora-
ria in quadruplum,vtraque perpetua, quæ tamen deſierunt eſſe in vſu, propterea quòd
de furto hodie plerumq; agitur extra ordinem,l.vlt.hoc tit. Non ſunt etiam in vſu actio-
nes furti concepti,oblati,prohibiti, non exhibiti, quæ fuerunt olim in triplum. Ergo nec
actio, Ope,conſilio,in duplum.

III. DE TIGNO IVNCTO.

EST & alia actio furti ſpecialis de tigno furtiuo iuncto ædibus aut vineæ, ciuilis actio
in duplum,cuius ſeparatim exponendæ rationem aliam non habeo, quæ expleat in-
genium,quàm quod dari eam arbitror in duplum in non furem, qui bona fide tignū in- D
iunxit,hac ſola ratione,quòd tignum furtiuum apud eum conceptum ſit,quod vindica-
ri non poteſt. nam vindicationis loco ſimul ac concepti furti ratione domino in eum da-
tur actio in tigni duplum pretium,leuior quàm in furem, quia extra duplum reus nō te-
netur in rem,vel ad exhibēdum,ne ſoluto quidē poſtea tigno,leuior etiam quàm in eum
apud quem furtum concipitur per lancē & liciū,quia tigni iuncti conceptio eſt in propa-
tulo,& in XII.tab. ſcriptum opinor. Tignum iunctum ædibus vineæque concaptum ne
ſoluito,vel potius concapes,vt emendat doctiſſimus Scaliger à quo pudet diſſentire. Ve-
rùm in furem ipſum hæc actio eſt in duplum, vt ſi quam aliam rē ſubripuiſſet, mera pœ-
nalis non miſta,vt in non furem. nam fur vltrà dupli pœnam in rem tenetur, & ad exhi-
bendum quaſi dolo deſierit poſſidere,& condictione furtiua,vel etiam ſoluto tigno quaſi E
poſſeſſor. Et rurſus in furem famoſa, in non furem, non famoſa.l.8. C.ex quib.cau.inf.

IIII. SI IS QVI TESTAMENTO LIBER ESSE IVSSVS ERIT POST MORTEM DOMINI ANTE ADItam hereditatem ſubripuiſſe aut corrupiſſe quid dicetur.

SEquitur alia actio iure prætorio comparata ad ſimilitudinem actionis furti ciuilis in
duplum,ſed annalis non perpetua,& rerum amotarum(ſic appellatur à Græcis)potius
quàm furti. nam hereditati furtum non fit,vel ſi fit,vt veteres putauerunt,poſt libertatem
ex antefacto domino non eſt furti actio. & hęc actio prodita eſt in eum cui libertas teſta- F
mento relicta eſt ſi hereditate iacente dolo malo ſubripuerit aliquid. itémque alia ad ex-
emplum legis Aquiliæ,ſi quid ex hereditate dolo malo corruperit in duplum,quanquā
aliàs actio legis Aquiliæ ſit etiam de damno culpa dato,& non in duplum, ſed quanti res
plurimi fuerit eo menſe vel anno,niſi in inficiatorem.

V. FVR-

A V. FVRTI ADVERSVS NAVTAS, CAVPONES, STABVLARIOS.

SEquitur etiam alia iure prætorio comparata ad ſimilitudinem actionis furti ciuilis in duplum & perpetua, in eum qui furtum non fecit, nautam ſcilicet, vel cauponem, vel ſtabularium, ſi modò eorum aliquis fecit, quorum opera nauem, aut cauponam, aut ſtabulum exercet. Eſt & in eundem actio ad exemplum legis Aquiliæ, grauior tamen quàm legis Aquiliæ: nempe in duplum, ſi quis eorum in naue, vel caupona, vel ſtabulo damnũ dederit, de qua hoc titulo non agitur, ſed l. vlt. Nau. caup. ſtab. & ſeparauerat etiã eas Vlpianus. nam ad edictum de furtis hãc propoſuerat lib. XXXVIII. illam verò de damno dato in tractatu de lege Aquilia, lib. XVIII. ad edictum. & in hoc diſtat hic titulus à ſuperio-
B re. nam ſuperiori furto adiungit ruptum, non etiam iſto.

VI. SI FAMILIA FVRTVM FECISSE DICATVR.

BEneficium quoque huius edicti pertinet tantùm ad familiæ furtum, vt liberetur dominus id præſtando quod ſi vnus ſeruus furtum feciſſet præſtandum foret, duplum puta vel quadruplum. Sed trahitur etiam interpretatione ad damnum datum, non ad iniuriam, non ad alias cauſas, in quibus ſanè familiæ factum pro pluribus factis habetur nõ pro vno. In furto vel damno, pro vno. Familia cœtus eſt ſeruorum vni domino ſubiecto-
C rum. Eodem lib. XXXVIII. ſub eodem titulo de furtis adiunxerat Vlpianus in publicanos propriam actionem, vt conſtat ex l. quantæ. De public. l. pronuntiatio. §. ſeruitutium. De verb. ſignif. de qua iam occupauit dicere auctor Digeſtorum lib. 39. tit. 4. ſicut de actione damni iniuria aduerſus nautas, caupones, ſtabularios, libr. 4. tit. 9. quam Vlpianus tamen commodius iunxerat legi Aquiliæ, vt dixi titulo ſuperiore. Sed occaſio non poteſt non aliquando abrumpere rerum quæ aguntur ordinem rectum.

VII. ARBORVM FVRTIM CÆSARVM.

IN hoc titulo proponitur ad ſimilitudinem furti actio ciuilis ex XII. tab. hodie redacta in duplum, aduerſus eum qui furtim, id eſt, clàm arbores cęcidit, licet earum arborum
D furtum non fecerit, cum qua communis eſt actio legis Aquiliæ, ſed illa eſt grauior.

VIII. VI BONORVM RAPTORVM, ET DE TVRBA.

HVius edicti tres ſunt partes, Vna eſt de damno dato dolo malo hominibus coactis, altera de bonis raptis, tertia de damno dolo malo dato, & de amiſſo in turba. Ex prima & ſecunda eſt actio mixta in quadruplum, ex tertia in duplum, & communis prima tertiaq́ cum actione legis Aquiliæ, ſecunda cum actione furti. & integrior titulus fuiſſet hoc modo, vt l. 195. §. pen. De verb. ſig. De hominibus coactis, & vi bonorum raptorum, & de turba.
E

IX. DE INCENDIO, RVINA, NAVFRAGIO, RATE, NAVE, EXPVGNATA.

HOC edictum non eſt neceſſarium in raptorem cùm ſufficiat ſuperius, ſed eſt etiam in quadruplum actio ex hoc edicto in eum qui ex his cauſis abſtulit, vel amouit rem aliquam, vel qui recepit dolo malo, vel damnum dedit. Et de incendio, ruina, &c. id eſt, de his qui ex incendio, vel ruina, vel naufragio, vel naue, aut rate expugnata, rapuiſſe, vel per has cauſas dãnũ dediſſe dicuntur. l. 3. De feriis. quod Labeo trahit etiam ad domũ, & villam expugnatam. & l. in eum. C. de fur. ex hoc edicto pœnam additam pœnæ ſtatutæ olim rectè. nam & Vlpianus l. 1. de his facinoribus eſſe criminum executiones, corporales
F pœnas ſcilicet, & his nouiſſimè prætorem addidiſſe pecuniarias. quod etiam fecit titulo ſuperiore.

X. DE INIVRIIS ET FAMOSIS LIBELLIS. A

SVperiores actiones furti, damni iniuria, vi bonorum raptorum & quæ his ſimiles adiiciuntur rei familiaris damnum iudicio pœnaq; perſequuntur, actio iniuriarum, vt eleganter Valentinianus ait in Nou. de libertis, agit cauſam doloris, eodem modo quo M. Tullius dolorem eam iudicio pœnaq; mitigare. & ob id ſuperiores quidem heredi dantur, ſed non hæc de iniuriis. Eſt autem de iniuriis publicum iudicium ex lege Cornelia quod pulſatus aut verberatus quis aut domus eius vi introita ſit, hodie etiam priuatum ex Conſtitutionibus, & ex edicto prætoris generali etiam priuatum, quanti iudex iniuriam æſtimauerit, De famoſis libellis publicum ex S. C. Et omnia vt arbitror, annalia.

XI. DE EXTRAORDINARIIS CRIMINIBVS. B

ORdinariæ actiones furti, Vi bonorum raptorum & iniuriarum, quæ ſupra expoſitæ ſunt, & ſi penitus ſublatę non ſint, minus tamen frequentãtur, & in vicem earum extraordinario iudicio criminaliter agitur, accuſatore ſuſcribente in crimen l. vlt. De pr. del. l. vlt. De fur. l. vlt. tit prox. ſ. Ea propter his proximè adiungitur generalis titulus De extraordinariis criminibus, qui tam ea crimina complectitur quæ propriè extraordinaria ſunt id eſt quæ nunquam ordinaria fuerunt, quam quæ miſta ſunt. i. ordinaria & extraordinaria pro actoris arbitrio. nam ſi velit quis fortè agere furti in duplum, non prohibetur. Et ſi extra ordinem, æque non prohibetur. & hæc fortè via expeditior. quia res agitur C
citra ſolemnem ordinem iuris & legum citraque morem priſcum iudiciorum & non obſeruata etiam pœna legitima. Cœpit enim ordo agendi primum eſſe extraordinarius, deinde etiam pœna. & cauſa cognita igitur ſtatuendæ pœnæ liberum arbitrium eſt ei qui cognoſcit.

XII. DE SEPVLCHRO VIOLATO.

DE ſepulchro quoque violato nunc extra ordinem agi non eſt dubium, qua de re fuit & eſt etiam nunc ſi quis hanc malit, actio priuata his quorum intereſt in id quod æquum iudici videbitur dum tamen non minoris condemnet iudex quam in aureos. C. ſepulchro violato vel C C. ſepulchro inhabitato aut inædificato. In id, inquam, quod D
æquum iudici videbitur. eſt enim concepta in bonum & æquum, ſicut actio iniuriarum prætoria, & actio de deiectis & effuſis ex illa parte qua libero homini nocitum eſſe dicitur, & actio de moribus, quæ etiam omnes vindictam perſequuntur, non damnum pecuniarium, atque adeo heredi non dantur. Eſt etiam de ſepulchro violato actio popularis in C. vel C C. aureos ceſſantibus his quorum intereſt. Eſt & publicum iudicium l. 8. hoc tit. De furto eſt priuatum & extraordinarium, & ex quibuſdam cauſis publicum, De Bonis raptis, priuatũ, publicum, extraordinariũ. Item de iniuriis, Item de ſepucbro violato, ac præterea populare, vt data opera videatur hic titulus poſitus in confinio, vel potius intermedio priuatorum, extraordinariorum, popularium & publicorum iudiciorum, quæ oriuntur ex delictis. hæc enim participat omnia ſepulchri violati crimen.

XIII. DE CONCVSSIONE. E

DE concuſſione autem id eſt de terrore iniecto pecuniæ vel rei alicuius extorquendæ cauſa, eſt priuata actio ex edicto de calumniatoribus, & ex hoc titulo extraordinarium crimen. Et quibuſdam caſibus publicum, vt declarat l. 2.

XIIII. DE ABIGEIS.

ABigeatus quoque crimen extraordinarium eſt. ſed eſt etiam in abigeos quaſi in fures ordinaria furti actio ſi quis hac vti malit. l. 1. C. eod. quamquam abigei latrones F
potius ſint quam fures l. 9. §. Imp. locat. maximè ſi cum gladio pecora aliena deprædentur, vt plerumque faciunt l. 2. hoc tit. & placet quod de his puniendis l. 1. refert Hadrianum reſcripſiſſe conſilio Bœticæ. erant enim Hiſpani olim maximi abigei, adeo vt Iberos poeta dicens intelligat abigeos. & rectè conſilio, vt in Græco, πρὸς τὸ ζωΐδειν.

Placet

A Placet etiam quod l.3.lenius coërceri, vt aliàs emendauimus, qui ex ſtabulo abigũt quam qui ex ſylua vel grege. durius enim ſtatuitur in eos quibus patet maior furandi copia. Iuſtinus de Scythis. Nullum ſcelus apud eos furto grauius, quippe ſine tecto munimentoq́; pecora & armenta habentibus quid ſaluum eſſet ſi furari liceret.

XV. DE PRÆVARICATIONE.

PRæuaricatio eſt colluſio accuſatoris, vel nuntiatoris cum reo, vt abſoluatur, publicũ crimẽ in accuſatorem qui iudicio publico non ex animo egit, extraordinarium in aduocatum qui prodidit cauſam aduerſario, quæ proditio veluti præuaricatio eſt. ſed & in accuſatorem frequentius hodie extraordinarium.

B

XVI. DE RECEPTATORIBVS.

LAtronum occultator & receptator extra ordinem coërcetur. Sed & priuata actione ex rit. De incendio ruina & naufragio, & receptator ſeruorum fugitiuorum ex rit. De ſeruo corrupto & De fugitiuis. & ex Conſtitutionibus porrigitur etiam pœna extraordinaria ad eos qui aliorum criminum reos recipiunt dolo malo.

XVII. DE FVRIBVS BALNEARIIS.

QVod dixit tit.1.2.ti.12. furtum coërceri extra ordinem, hoc hic titulus veriſſimũ eſſe
C comprobat, qui & ſi conceptus ſit de furibus balneariis, idem tamen cenſet de furibus nocturnis, qui dormitatores ſunt Comico, diurni ſcilicet. Diurni igitur vel interdiarij fures extra ordinem non coërcentur, ſed priuato, forenſi, ordinario iudicio in duplum vel quadruplum. At meminiſſe oportet paulatim omnia iudicia facta fuiſſe extraordinaria. & cùm primùm cœpit eſſe extraordinarium in fures balnearios aut nocturnos nondum erat etiam extraordinarium in interdiarios. Sed poſtea placuit de omni furto agi cum inſcriptione extra ordinem. Verùm enim lenius coërcebuntur ſemper interdiarij quàm balnearij aut nocturni. Balnearij ſunt veſtimentorum fures, & inde ille Diogenis iocus in furem balnearium, ἐπαλειμμάτιον, ἢ ἐπ' ἄλλο ἱμάτιον. inde etiam vſus capſariorum aduerſus fures balnearios. l.3.§.vlt. De offic. præf. vig.

D

XVIII. DE EFFRACTORIBVS ET EXPILATORIBVS.

FVribus adiunguntur effractores, id eſt, qui effringunt fores carcerum, vel domorum, qui perfodiunt parietes alienarum ædium, vecticularij & expilatores, id eſt, prædones qui ædes aut villas alienas expugnant, qui atrociores fures ſunt, vel pluſquàm fures, vt intelligatur hos etiam extra ordinem puniri. Non ideò tamen minus ſi quis malit, poterit in eos omnes pecuniariter experiri in duplum vel quadruplum. Sed & iudicio publico in expilatores & effractores. Verùm adiungũtur etiam his ſub hoc titulo ſaccularij, qui ex ſacculis alienis ſuppilant pecunias neſcio qua arte, ſimiles ſectoribus zonariis, ſiue manti-
E culariis, & derectarij, ſiue apertularij, confectores cardinum, quibus in cænaculis quę ingrediuntur nihil eſt tam obſeratum, occluſum, obſignatum quod non aperiant.

XIX. EXPILATÆ HEREDITATIS.

EXpilatoribus ſtatim adiungit ſpeciale crimen expilatæ hereditatis, quod iudicio furti ſubditur ſuccidaneum, propterea quòd hereditati furtum nõ fit. Hereditas enim hîc eſt quæ nondum adita vel poſſeſſa eſt. Nec puto ex hoc crimine aliud eſſe iudicium priuatum vel publicum.

F

XX. STELLIONATVS.

STellio lacerti genus eſt verſutiſſimum, à quo ſtellionatũ dicimus impoſturam, & dolum omnem quicumque proprio nomine vacat. & vt cauſæ adquirendi ex morte alterius aliæ nomen habent proprium, aliæ carent nomine quæ continentur ſub generali nomine mortis cauſa capionis, itemq́; vt contractus alij nomen habent, alij carent nomine, qui ſub actionem vnam veniunt Præſcriptis verbis, ita delicta ſiue crimina alia propriũ nomen habent, alia nomine vacant quæ veniunt ſub actionẽ de dolo priuatã, vel ſub

extraordinariam & criminalem ſtellionatus perſecutionem. At poteſt hoc crimen eſſe A
commune etiam cum alia actione, vt cum pigneraticia, ſi quis rem vni obligatam ſciens alij obligauerit. Hunc enim dolum vindicat ciuiliter actio pigneraticia, quia bonæ fidei eſt & cuilibet actioni bonæ fidei ineſt actio de dolo.

XXI. DE TERMINO MOTO.

SEquitur terminorum qui finium cauſa poſiti ſunt auulſorum crimen extraordinariũ, inuaſioni aut furto proximum, cum quo concurrit etiam popularis actio ex lege Iulia ſi dolo malo motus terminus ſit extra ſuum gradum, id eſt, extra quinque pedes lege Manilia definitos.

XXII. DE COLLEGIIS ET CORPORIBVS. B

EST etiam crimen extraordinarium in eos qui illicitum collegium, vel quodcumque tale corpus celebrãt, id eſt, ſine auctoritate Senatus vel principis: & collegium diſſoluitur ex S.C. mandatiſq; principum. l. 3. Tertul. de ieiunio. In S.C. & principum mandata coitionibus oppoſita deliquimus. Non puto ex hoc crimine aliud eſſe priuatum publicúmve iudicium.

XXIII. DE POPVLARIBVS ACTIONIBVS.

POST priuata iudicia & extraordinaria quæ ex delictis naſcuntur, ſubiicit popularia cuius generis vnum habuimus tit. 12. & alterum tit. 21. & aliud de albo corrupto, lib. 2. tit. 1 & alia lib. 9. tit. 3. & libr. 29. tit. 5. & pleraque interdicta popularia. lib. 43. Iudicia hæc C
ſunt forenſia non criminalia, & ex his cauſis quæ publicam tutelam merentur, cuilibet agere volenti competunt. In his pleraque ſingularia ſunt, Vt pro populari actione fideiuſſor non detur. l. ſi quis pro eo. §. vlt. De fideiuſ. vt in populari actione non compellatur arbiter ſententiam dicere. l. non diſtinguemus. §. de liberali. De recep. qui arb. rec. Vt non intendatur per Procuratorem. Vt mulieri vel pupillo non dentur. quæ omnia obtinent etiam in publicis iudiciis de quibus agitur tit. ſeq. & vbique ita procedunt, niſi is agat ad quem ea res pertinet quæ commiſſa eſt. hoc enim caſu iudicium ſiue publicum, ſiue populare, pro priuato habetur. l. licet. in prin. & §. 1. l. non cogendum. §. qui ita. De procur.

D

LIBER XLVIII. TIT. I. DE PVBLICIS IVDICIIS.

POPVLARES actiones, & publica iudicia ſunt l. eum qui. §. in popularibus. De iureiur. & retrò publica, etiam popularia ſunt. Sed in vſu popularia plerumque dicimus ciuilia ſiue forenſia, publica criminalia, quæ ex populo quilibet ſubſcribens in crimen iure ordinario intendere poteſt in pœnam certã & legitimam. ſed hæc quoque hodie extra ordinem exercentur. imò & actiones omnes quæ ex aliis cauſis quàm ex delictis naſcuntur, vel quaſi delictis, & interdicta omnia. neç E
tamen ideò de eorum ordine inanis vbique tractatio. nec enim prohibemur etiam ex iiſdem cauſis hodie ſi velimus experiri ordinario iure. Proponuntur hoc titulo enumeratio & diuiſio iudiciorum publicorum, & regulæ generales de his quædam.

II. DE ACCVSATIONIBVS ET INSCRIPTIONIBVS.

ACcuſatio eſt criminalis iudicij perſecutio, ſiue publici, ſiue extraordinarij. Vel delatio criminis publici aut extraordinarij. Inſcriptio vel ſubſcriptio eſt accuſatoris libellus quo profitetur ſe reum deferre lege Iulia de vi, vel qua alia, eumq; reum à ſe peractum iri. nam hoc ordine res agitur, Ducit accuſator reum in ius ad Prætorem, qui lege F
Iulia de vi quærit, poſtulat vt Prætor nomen eius recipiat lege Iulia, & edit inſcriptionẽ ſua manu ſubſcriptam, cuius formula quædam eſt in l. 3. Iudicia ciuilia eduntur ſine inſcriptione. In criminalibus exigitur inſcriptio quæ vinciat accuſatorem falſum & temerarium. nam ferè cui inſcribere neceſſe eſt, ſiue profiteri ex ſcripto quod crimen intendat,

non

A non ignarus ex eo quæ eum maneat pœna ſi fortè calumniator apparuerit, vel in probatione defecerit, nec temerè nec indifferenter inſcribit in crimen. Qui autem accuſare & accuſati poſſunt vel non, hoc titulo potiſſimùm declaratur.

III. DE CVSTODIA ET EXHIBITIONE REORVM.

REI poſteaquàm delati ſunt, vel in vincula & carcerem coniiciuntur, vel militibus dantur cuſtodiendi, vel fideiuſſoribus qui caueant de his ſiſtendis exhibendiſq́;. qua de re hoc titulo agitur. Auguſt. in Ioan. Receptiones, inquit, in cuſtodiã pro meritis cauſarum adhibentur. alios iubentur cuſtodire lictores humano & miti officio atque ciuili,
B alij traduntur optionibus, alij mittuntur in carcerem, & in ipſo carcere non omnes, ſed pro meritis cauſarum in ima carceris detrudũtur. & optiones videtur vocare carceribus præpoſitos, vt l.6. De bon. damn. Ambroſius optiones carcerum. Pertinet etiam ad hæc quod Sudas ſcribit cuſtodiam eſſe τὸ τῷ δεσμωτηρίῳ ἐπικείμενον στράτευμα.

IIII. AD LEGEM IVLIAM MAIESTATIS.

EXpoſito ordine inſtituendorum iudiciorum publicorum, nunc incipit per ſingulas ſpecies de quæſtione & pœna eorum legitima cauſiſq́; tractare, ac primùm de læſa maieſtate, & de crimine perduellionis. Læſæ maieſtatis pars eſt, & quidem grauior, perduel-
C lio, id eſt, rebellio ſumptis armis aduerſus patriam aut principem, quod & tyrannidis & impietatis crimen dicitur, nec finitur morte. Cetera crimina violatæ publicæ maieſtatis finiuntur morte.

V. AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIIS COERCENDIS.

DE adulteriis coërcendis ſæpè, & nonnunquam de pudicitia dicitur. Et ceteræ perlatæ videntur à Iulio Cæſare, hæc ab Auguſto, quæ eadem fuit ſimul de maritandis ordinibus, de diuortiis, de fundo dotali, deq́; aliis pleriſque rebus adeò vt XXXV. capur
D legis Iuliæ numeretur in l. Capite. De rit. nupt. Adulterij autem nomine Auguſtus intellexit etiam ſtuprum, & his adiunxit lenocinij coërcitionem. nec fuit tam ſeuerus horum vitiorum vindex quàm Poëtis videtur, imò indulgentior plus æquo. nam & relegationis tantùm pœnam præſcripſit quaſi criminis excuſabilis, vt ille ipſe qui hanc legem expertus eſt, quiq́; ſeueram tamen legem hanc eſſe nuncupat non inficiatur. Niſi, inquit, delicti pars excuſabilis eſſet, Parua relegati pœna futura fuit. Et minoribus XXV. annis non permiſit accuſationem quæ tamen eis permittitur ex aliis cauſis, & cùm ſoleant cetera crimina durare ſpatio XX. annorum, huius legis crimina finiuit quinquennio. Sed & eludendorum eorum cauſa multas præſcriptiones admiſit.

E

VI. AD LEGEM IVLIAM DE VI PVBLICA.

VIS publica propriè ea eſt quam cõtra ius faſq́; infert publica perſona, id eſt, qui imperium vel poteſtatem habet, Priuata quam priuati homines inferunt. Vtraque lege Iulia iudicio publico coërcetur. nam ei etiam ad quem ea res non pertinet accuſatio permittitur, quaſi ex communi crimine, vt elegãter κατὰ Μειδίου, Demoſthenes ait his verbis, πάνθ' ὅσα τις βιαζόμενος πράττει, κοινὰ ἁμαρτήματα καὶ κατὰ τῶν ἔξω τοῦ πράγματος ὄντων ἡγεῖτο νομοθέτης. eadem ratio eſt violatæ maieſtatis aut pudicitiæ. nam & hæc crimina lex putauit eſſe communia, perinde ac ſacrilegia. qua de cauſa ſacrilegos etiam nuptiarum violatores leges appellant, & ſacrilegos læſæ maieſtatis reos.

F

VI. AD LEGEM IVLIAM DE VI PRIVATA.

POſtea placuit quicumque vim armatam intuliſſet, eum ſubiicere pœnæ legis Iuliȩ de vi publica. Legis autem de vi priuatæ eum qui ſine armis vim feciſſet. Sed in electione

tamen accuſatoris eſt eum qui vim coactis hominibus armatiſve fecit mitiore. l. hoc iu- A
dicio an ſuperiore perſequi malit an vtroque l.32. De pœnis.

VIII. AD LEGEM CORNELIAM DE SICA RIIS ET VENEFICIIS.

MAlo veneficiis vt in l. vlt. C. Theo. ad legem Corn. de fal. pro quo in Baſilicis eſt,
φαρμακῶν, quàm veneficis. nam hac lege coërcentur non tam hi qui venenum de-
derunt quam qui etiã parauerunt, habuerunt, vendiderunt. Porrò fuit etiam lex Cornelia
de maieſtate ante legem Iuliam. ſed lex Iulia ei derogauit, ſicut lex Pompeia legi Corne-
liæ de parricidio, cuius reſtat memoria adhuc in d.l.vlt. & l.2. De orig. iu. Et quia Cor-
neliç de Sicariis & veneficiis lex Iulia non derogauit, manet adhuc ex lege Cornelia pu- B
blicum iudicium de ſicariis & veneficiis, ſicuti de falſis, & de iniuriis. Dicuntur autẽ in ea
ſicarij, homicidæ qualeſcumque, etiam ſi non ſicis clandeſtinam cædem fecerint. Alias
enim conſtat ſicas eſſe, vt Cedrini verba vſurpem, μαχαίρια μικρὰ ἃ ἐπιφέροντο κρυφῇ εἰς τὸ
λαθραίως τοὺς παρατυγχάνοντας πλήττειν. Sed & incendiarij hac lege coërcentur.

IX. DE LEGE POMPEIA DE PARRICIDIIS.

HAc autem lege publico iudicio coërcentur qui parentes, liberos, cognatos, adfines,
coniuges, patronos occiderint. Species eſt homicidij atrocior atque ideo ſeparata à
titulo ſuperiore, & exacerbatur potiſſimum in eos crimen qui parentes occiderunt.

X. DE LEGE CORNELIA DE FALSIS ET DE S. C. LIBONIANO. C

HÆC publica lex appellatur vulgò Cornelia teſtamẽtaria, quia de teſtamentis falſis
præcipuè lata eſt. Et ex alio capite quod fuit de falſa moneta, lex Cornelia numma-
ria. S. C. Libonianum ad pœnam legis Corneliç de falſis redigit teſtamẽtarium qui ſibi
ſua manu hereditatem aut legatum adſcripſit voluntate teſtatoris; ac præterea legatum
prò non ſcripto eſſe iubet, & apud heredem remanere cum onere. id etiam dixêre Clau-
dianum, quia ex edicto manauit Claudij Neronis.

XI. DE LEGE IVLIA REPETVNDARVM.

HAc lege coërcentur furta & rapinæ magiſtratuum vel eorum qui munus aliquod D
publicum gerunt, pecuniis quas de priuatis hominibus acceperũt repetitis in qua-
druplum, quo nomine hoc iudicium appellatur vt datorum repetitio ciuilis in epiſtolis
Sidonij. Cæpit, inquit, actionem repetundarum velle proponere, & hoc iudicium etiam
ex modico furto datum in G. Catonem Velleius Paterculus ſcribens, Adeo, inquit, ma-
gis voluntatem peccandi intuebantur quam modum, factaque ad conſilium dirigebant,
& quid non quantum admiſſum foret, æſtimabant. Datur & in heredes intra annum, &
in tribunos, præfectos, ſcribas, comites omnes magiſtratuum, quod tamen olim non ob-
tinuiſſe oratio pro Rabirio Poſtumo declarat, ex qua & hoc caput legis Iuliæ habemus,
vt captarum pecuniarum repetitio ſit ab his ad quos ea pecunia quam magiſtratus cepe-
rit, qui damnatus ſit, peruenerit, videlicet ſi magiſtratus neque prædes dederit neque ſol- E
uendo ſit & ſi illi in lite æſtimanda appellati ſint. & legendum in illa Oratione hoc mo-
do. Nec ab eo prædes dati, nec ex bonis, quanta ſumma litium fuiſſet, pecuniç ſeruatç. In
eadem alio loco, qui ad idem legis Iuliæ reſpicit caput, ſic legendum eſſe ſcio. Itaque ſi
aut prædes dediſſet Gabinius, aut tantum ex eius bonis, quanta ſumma litium fuiſſet, pe-
cuniæ redigiſſet, quamuis magna ad Poſtumum ab eo pecunia perueniſſet, non redige-
retur, vt intelligi facilè poſſit, quod ex ea pecunia quam ceperit is qui damnatus eſt per-
ueniſſe ad aliquem in illo primo iudicio planum factum ſit, id hoc genere iudicij redigi
ſolere. fuêre & alia huius legis capita, veluti ne proconſul legatum ſuum ante ſe de pro-
uincia dimittat l. 10. De off. proconſul. & ne Senatori nauem maritimam habere liceat l.
3. De vac. mun. F

XII. DE LEGE IVLIA DE ANNONA.

HAc lege tenetur cuius dolo malo factum eſt, vt arctior annona, id eſt minus abun-
dans annonæ copia, vel carior eſſet. quod crimen dicitur fraudatæ annonæ.

XIII.

A

XIII. AD LGEM IVLIAM PECVLATVS ET DE SACRILEGIS ET DE RESIDVIS.

PEculatus eſt furtum pecuniæ publicæ vel fiſcalis. Auguſtinus in Ioannem. Crimina diſcernuntur in foro qualicumque furti & peculatus. peculatus enim dicitur furtum de re publica & non ſic iudicatur furtum rei priuatæ quomodo publicæ. Sacrilegium eſt furtum rei aut pecuniæ ſacræ ex loco ſacro vel religioſæ ex religioſo. Reſiduorum crimẽ eſt pecuniæ publicæ retentio quę apud aliquem ex adminiſtratione reſedit, in publicum non relata. Et reſiduorum nomine etiam ſumma ſolida ſignificatur.

XIIII. DE LEGE IVLIA AMBITVS.

B ELeganter Varro, Qui populum, inquit, candidatus circumit, ambit. qui aliter facit, ex ambitu cauſam dicit. nam in toga candida palam magiſtratum ambire licebat, nõ clam pecunia corruptis ſuffragiis populi, per ſe vel per alium. & valebat hæc lex in vrbe potiſſimum. hodie in municipiis tantum valet, quia in vrbe honores deferuntur principis arbitrio non populi.

XV. DE LEGE FABIA DE PLAGIARIIS,

POſuit initio crimina capitalia, ex quibus ſequitur mortis aut exilij pœna, veluti maieſtatis, adulterij, vis publicæ, parricidij, homicidij, falſi, Deinde non capitalia ex quibus pecuniaria pœna eſt. nam ex repetundarum & peculatus & fraudatæ annonæ & am-
C bitus, ſanè iure ordinario nummaria pœna eſt, atque etiam ex plagio de quo agitur hoc titulo, qua de cauſa videtur his legibus reum fieri ſeruum non poſſe. ſed lex Fabia etiam ſeruos tenet, vt conſtat ex l. lege De manumiſ. & l. 12. §. ſed ſi in captiuo De cap. & poſt. Eſt autem plagium ſuppreſſio liberi hominis vel ſerui alieni diuerſum à furto l. 10. C. de fur. l. pen. hoc tit. nam liberi hominis furtum non fit, & ſerui alieni ſuppreſſio non eſt furtum ſi non fiat ſerui lucrifaciendi cauſa, quę fraus ne quæſito titulo emptionis quaſi velamento quodam obtegatur etiam fugitiuorum ſeruorum venditio quamuis à domino facta, ex S. C. ad legis Fabię pœnam redigitur. S. C. factum eſt Alexandri tempore Modeſto & Probo Coſſ.

D

XVI. AD S. C. TVRPILIANVM ET DE ABOLITIONIBVS CRIMINVM.

HVius quoque S. C. pœna pecuniaria eſt l. 3. De præuaric. in eos qui ab accuſatione deſiſtunt cõtra fidem inſcriptionis & citra abolitionem. Sed non eſt ex eo S. C. iudicium publicum licet damnati ex eo notentur veluti lege Remmia calumniæ cauſa iudicio publico damnati l. 6. §. qui iudicij De decur. & ideo tamen poſt publica iudicia ſubiicitur quod ex eo teneantur hi tantum qui iudicij publici quęſtionem deſeruerunt, non qui priuati vel extraordinarij iudicij ſiue criminis. qua de cauſa nec qui ex hoc S. C. accuſationem inſtituit, & deſeruit, in S. C. pœnam incidit. Hæc deſertio, etiam tergiuerſatio dicitur, quod quaſi verſa fuga victus tergum dat qui crimen quod obiecerat iudicij
E publci deſtituit, Græce τεργιαμύσις, φυγοδικία. Ceterum quia impetrata aut vltro conceſſa venia abolitionis ab accuſatione impune receditur, ideo de abolitionibus criminũ etiam hoc titulo tractatur. Abolitio eſt exemptio reorum à crimine. Vel, accuſationis omittendæ licentia. Alia publica ſiue generalis indulgentia, alia priuata quæ ab accuſatore poſtulatur redditis cauſis non agendi.

XVII. DE REQVIRENDIS VEL ABSENTIBVS DAMNANDIS.

IN hoc titulo ſubintelligi velim, De requirendis adnotatis. nam in eo oſtenditur abſentem & profugum criminis capitalis reum non damnari, ſed adnotari eum debere inter reos quaſi perſequendum & requirendum, & edictis adeſſe iuberi, bonis eius interim ob-
F ſignatis, quę niſi venerit intra annum etiam fiſco vindicantur. Criminis non capitalis reũ etiam ex contumacia damnari ſecundum morem priuatorum iudiciorum l. abſentem De pœnis. Curandum eſſe ne reo profugo debitores quidquam ſoluant, ne per hoc fuga eius inſtruatur l. vlt. in fi. puto eadem ratione nec emẽdum quidquam eſſe ab eo, vt Coſſ

apud Liuium xxxix. mãdata quæſtione de ſacris nocturnis, nominato inter reos qui profugiſſet diem certam finiunt, ad quam niſi citatus reſpondiſſet, abſens damnetur, ac præterea edicunt ne quis quid fugæ cauſa vendidiſſe néve emiſſe velit & ne quis reciperet, celaret, ope vlla iuuaret fugientes. A

XVIII. DE QVÆSTIONIBVS.

EXpoſitis ſpeciebus publicorum iudiciorum, & ſuperiori titulo præſtabat inter ea differentiam conſtitui quantum attinet ad damnandos abſentes vel publicanda eorum bona, & hoc titulo ſimiliter etiam, vt ſi capitalia & atrociora ſint crimina veritas inueſtigetur per quæſtiones & tormenta ſeruorum, qui in teſtimonium vocantur, in caput etiã B dominorum interdum, non temere, ſi qua alia ſint ſiue iudicia ſiue crimina. l. 8. Quæſtio interrogatio eſt quæ fit per tormenta de reis vel de his qui facto interueniſſe dicuntur. nam, vt quidam ait, facti in eculeo quæſtio eſt, iuris in iudicio.

XIX. DE POENIS.

SEquitur generalis titulus de pœnis, in quo idem etiam criminum diſcrimen fieri nemo ambigit, & de pœnis ergo non ſolum infligendis ſed etiam remittendis vel augendis pro qualitate reorum & criminum, & de variis gradibus generibúſque pœnarum quę ex ordine vel extraordinem reis infliguntur. Pœna eſt delictorum ſiue criminum coërcitio inducta ad diſciplinæ publicæ emendationem: & vt exemplo ceteri deterreantur, & C non quia peccatum eſt ſed ne peccetur. nec enim tam ad præterita quam ad futura pœna refertur, quia reuocari præterita non poſſunt, ſed cauentur futura, & ita recte libris de ira Seneca, ex Platonis loco illo, οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι τὴν δίκην διδόναι· οὐ γὰρ τὸ γενόμενον ἀγένητον ἔσται πότε.

XX. DE BONIS DAMNATORVM.

IDem criminum diſcrimen quod fecimus ſemper à titulo xvij. & in hoc titulo perdurat. nec enim bona omnia adimuntur reis niſi damnati ſint ex crimine capitali. ſed & iuſtis liberis damnatorum ex crimine capitali & patronis portiones quædam conceduntur, & dos marito exceptis quinque criminibus, & pannicularia optioni vel ſpeculatori, D vel officiali vel cui iudex ea concedi arbitrabitur. Ceterum huius tituli legem ſeptimam mancam eſſe & imperfectam & titulum etiam ipſum lege octaua, nonâ, decima, vndecima, alias oſtendimus, ſicut & titulum xxij. multo pluribus.

XXI. DE BONIS EORVM QVI ANTE SENTENTIAM VEL MORTEM SIBI CONSCIERVNT vel accuſatorem corruperunt.

EStetiam in hoc titulo aliud criminum inter ſe diſcrimen. nam in capitali crimine ex E quo pœna mors eſt, accuſator impune corrumpitur, non in alio crimine, ſed qui corrumpit, pro confeſſo & conuicto habetur, & licet poſtea ante ſententiam vita deceſſerit, bona eius coguntur in fiſcum. & huic ſimilis eſt is qui in reatu mortem ſibi adſciſcit. nam & hic pro confeſſo habetur, & bona eius fiſco vindicantur, ex capitali crimine ſcilicet, nõ ex non capitali, niſi innocentiam probauerit heres. neuter enim per omnia pro damnato habetur. Alias mortui ante ſententiam non amittunt bona, etiam ſi mortui ſint poſt opinionem præſidis interim dum Romam tranſmittuntur.

XXII. DE INTERDICTIS ET RELEGATIS ET DEPORTATIS. F

IN hoc autem titulo exponitur pœnarum duarum inter ſe diſcrimen, vnius ex capitali crimine, alterius ex non capitali. Dico duarũ. nam interdicti ſimiles relegatis ſunt, imo

relegati

A relegati, ſed ſimpliciter, non in inſulam, qui in exilium ſunt dati liberum interdicto tantũ certo loco certáve prouincia vel interdictis omnibus locis vno excepto. Fateor tamen in terdictorum nomen latius accipi in hoc titulo quam vt ad eam relegatorum ſpeciem reſtringi debeat. nam & de interdictis honore vel ordine, vel negotiatione vel aduocationibus vel qua alia re hic titulus eſt. ſed hi etiam omnes eodem iure ſunt quo relegati. Relegati ciuitatem & patriam poteſtatem & teſtaméti factionem & bona & omnia iura ſua retinent, & interdum non in perpetuum ſed ad tempus relegantur. Deportati omnia illa amittunt & nunquam ad tempus deportantur. Deportati manumittere, id eſt ciuitatem Romanam dare non poſſunt, quam non habent l. 2. hoc tit. videlicet ſi poſt deportationẽ ſeruum adquiſierint. Quæſitos enim ſeruos poſt deportationem vel quam aliam rem reti
B nent quamdiu viuunt, morientes fiſcum heredem habent, & ita quæſitos ſeruos alienare interim poſſunt, ſed non iuſtam eis libertatem dare, quod omne longe aliter eſt in relegatis. Et deportatus ita definitur, quem is cui ius deportandi lege datum eſt ſententia ſua in inſulam eſſe deportandum pronunciauit etiam ſi nondum in eam inſulam perductus ſit. Relegatus, quem is qui ius relegandi habet, relegandum pronuntiauit, multum intereſt quo verbo iudex in pronuntiatione ſua vtatur. & quis ita pronuntiet. nec enim omnibus ius deportandi vel relegandi datum eſſe hoc titulo declaratur. Et præterea deportationes exilia ſunt proprie, relegationes improprie. l. 2. De pub. iud. Ouidius Quippe relegatus non exul dicor in illo. & alio loco. Ipſe relegati non exulis vtitur in me Nomine. Pa
C pinius. Atque hoſpes non exul erat. Lucanus. Patimúrque volentes Exilium, tua nos faciat victoria ciues.

XXIII. DE SENTENTIAM PASSIS ET RESTITVTIS.

HIc titulus eſt communis deportatorum & relegatorum. ſed qua lege conditionéque quiſque reſtituatur à principe, maxime conſiderandum eſt, num plena ſit reſtitutio, an reditus tantum in patriam concedatur an è patria exeundi poteſtas, relegato forte in patriam, vt Iuliano accidit ſemel ante dominium rerum, an è domo, relegato in domũ,
D vt Iuliæ vxori Tiberij, an denique pœna remittatur tantum, an reſtituatur etiam dignitas & fama, an etiam bona & iura deportatis. Perſæpe demitur pœna tantum non culpa, vt de ponto Ouidius loquitur, pœna non crimen, vt Liuius xlv. & inde Impp. eleganter, Indulgentia quos liberat notat, nec infamiam criminis tollit, ſed pœnæ gratiam facit. Plinius vij. Epiſt. Si pœna flagitij manifeſtiſſimi remittatur nota certe quaſi cenſoria inuratur.

XXIIII. DE CADAVERIBVS PVNITORVM.

HIc etiam titulus eorundem communis eſt, id eſt deportatorum & relegatorum vel interdictorum, ne poſt mortem inconſulto principe ſepeliantur alibi quam quo loco pœna fungebantur ſua, ſed proprius magis eſt adfectorum vltimo ſupplicio, ne ſcilicet
E horum cadauera humẽtur inconſulto principe. hæc hodie eſt lex morte punitorum. Cedrinus. χαλκεῖον ἄταφον ῥίπτουσι, κατὰ τὸν τῶν βιοθανάτων νόμον. Veteres Romani & Auguſtus fuêre mitiores qui nec cognatis eorum ea ſibi negare permiſerunt. idq́ue Auguſtum ipſum l. 1. ait de ſe ſcribere libro decimo de vita ſua. ſcripſerat libros duodecim auctore Suda.

LIB. XLIX. TIT. I. DE APPELLATIONIBVS ET RELATIONIBVS.

F DAmnationem rei capitalis vel non capitalis criminis ſiue ſententiam plerũque ſequitur appellatio, ſed & damnationem cuiuſcumque rei vel actoris. qua re cõmune auxilium dicitur. l. 3. Rem rat. hab. & à Iuſtiniano hic liber excogitatus contra ſententias tam ciuiles quam criminales cauſas finientes. Vel etiam ante ſententiam, poſt opinionem & adnotationem tamen magiſtratus qui de re cognouit, is

ipſe magiſtratus vltro vel neceſſitate iuris, vt puta ſi damnandus ſit decurio, vel ſi præſidi A reus videatur in inſulam eſſe deportandus, refert opinionem ſuam ad principem vt vel eam comprobet vel improbet. Et de vtroque remedio hic titulus eſt. Vt Iuriſcōſultorum, ita iudicum ſententiæ & opiniones ſunt. Sententias ſequitur appellatio condemnati ad principem vel maiorem iudicem. Opiniones, relatio iudicis ad principem vt princeps æſtimet ſequenda ſit eius opinio nec ne. & de vtriuſque vocabuli differentia, relationis dico & appellationis, ita interpretes βασιλικῶν. Ἔκκλητος ἐστιν αἰτίασις καὶ μέμψις ἀποφάσεως. ἀναφορὰ ἐστιν διήγησις τῶν συνεκχθέντων ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Nos ſic dicamus, Appellatio eſt querela non adquieſcentis ſententiæ minoris iudicis, vel nominationi ad honorem munuſve publicum. Sententiæ nomine etiam opinionem intelligi volo, vel interlocutionem, quibus caſibus ab interlocutione appellari poteſt, vt ſi de quæſtione habenda interloquatur B l.2.tit.5. vel conſulendo principe l.1.tit.4. id eſt, de opinione mittēda. Relatio eſt actorum & opinionis ſuæ à iudice ad principem facta perſcriptio, ante ſententiam vel poſt ſententiam, non recepta appellatione, vt l.6.tit.5. Vel, Conſultatio iudicis ad principem.

II. A QVIBVS APPELLARI NON LICET.

POſt generalem titulum, ſpecialiter varias de appellationibus quæſtiones nobis explicat. ac primum, à quibus appellari non licet. Non licere à principe, à ſenatu, à iudice, à cuius ſententia rei cauerunt ſe non prouocaturos vt l. vlt. §. vlt. C. De temp. appell. Vel ab eo iudice quem extra ordinem ita dedit princeps ne ab eo appellare liceret. C

III. QVIS A QVO APPELLETVR.

AD hanc quæſtionem ita reſpondet, à iudice dato appellari eum qui dedit vel ſucceſſorem eius, etiam ſi ex reſcripto principis iudicem extra ordinem dederit l.3. hoc tit. l. 1. §. Denique De appellat. & inde Polluci & Moſchopulo definitio appellationis huiuſmodi. Ἔφεσις ἡ μεταγωγὴ καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τῶν διαιτητῶν εἰς τοὺς δικαστάς. Ab eo autē cui quis mandauit iuriſdictionem ſuam, non appellari eum qui mandauit, ſed maiorem iudicem, excepto legato à quo proconſul appellatur. nam & ſi iuriſdictionem ei proconſul mandauerit, tamen proprium aliquid & ſuo iure legatus habet. D

IIII. QVANDO APPELLANDVM SIT ET INTRA QVÆ TEMPORA.

EX tempore quo ſententia lata eſt vel nominatio facta ad honorem munúſve publicum vel edita conſultatio editúmve reſcriptum appellari ſecunda die in propria cauſa, tertia die in aliena quæ tempora lex aliqua definiuit l. 27. De re iud. hodie decima die indiſtinctè. E

V. DE APPELLATIONIBVS RECIPIENDIS VEL NON.

NOn tantum appellationem eius recipi qui iudicio expertus eſt, ſed etiam eius cuius intereſt vel procuratoris etiam voluntarij, ſi modo poſtea dominus ratum habeat, & matris pro filio & cuiuſcumque pro eo qui ad ſupplicium ducitur, vt l.6.tit.1. Et ſi non recipiatur appellatio quæ recipienda fuit, adiri principem, vt l.25.tit.1. vel eum ad quem appellabatur intra dies xxx. Non eſſe recipiendam appellationem eorum quos damnatos ſtatim puniri publice intereſt vt l. 16. tit. 1. non ab executione vel interlocutione iuſſóve aliquo, non eius qui hanc ſolam cauſam ſuæ appellationis reddit quod non expectarit iudex quoad ipſe reſcriptum quod ſpetabat tenuiſſet à principe, non ſi res dilationem non recipiat quæ geritur ex legis præſcripto veluti de aperiendis tabulis teſtamenti ſtatim poſt mortem teſtatoris & de mittendo herede in poſſeſſionem ex lege viceſima hereditatum & edicto Hadriani, non quæ alia appellatio moratoria, quæ moratur forte coemptionem annonæ militaris vel diſtractionem pignorum, vel miſſio- F

nem

A nem vel miſſionē in poſſeſſionem quæ fit ex edicto prætoris, non ſi tertium appelletur. Semel & iterum interpoſitæ appellationis exemplum inuenio l.2.tit.4. non tertium.

VI. DE LIBELLIS DIMISSORIIS QVI APOSTOLI DICVNTVR.

ALij ſunt libelli appellatorij alij dimiſſorij. Appellatorij dantur ab eo qui appellat ei à quo appellat, niſi uiua voce malit appellare, ſecunda vel tertia die. Dimiſſorij dātur ab eo à quo appellatū eſt ad eum qui appellatur, quinta die, qui & apoſtoli dicūtur.

B

VII. NIHIL NOVARI APPELLATIONE INTERPOSITA.

APpellatio reſcindit iudicatū ſiue recepta ſit, ſiue nō, idcirco otdo executionis ceſſar interim, quoad vel ſententia confirmetur, nec confirmatio tamen retrotrahitur l. furti in princ. De his qui not. infa. vel pronuntietur recipiendam appellationem non eſſe. & hoc eſt quod dicirur nihil eſſe innouandum pendente appellatione. quo ſecus ſi quidquam fiar, id fiat ex neceſſitate iudicis vt ait l. 11. tit.1. id eſt ex violentia, & pecunia ſoluta vel pignora teciperari poſſunt.

C

VIII. QVÆ SENTENTIÆ SINE APPELLATIONE RESCINDANTVR.

NOn tantum appellatione, ſed etiam contrario iudicato iudicatum reſcinditur, vt ſi iudex datus iudicati actioni iudicauerit non eſſe iudicatum, itemque ipſo iure ſi aliqua ratione nullius momēti ſententia ſit. nec enim ex ea eſt actio iudicati. l.4. §. condemnatum. De re iud.ac merito de executione iudicati in XII. tab. Rebus iure iudicatis. rebus enim non iute id eſt non rite iudicatis iudicati nulla actio eſt.

IX. AN PER ALIVM CAVSÆ APPELLATIONVM REDDI POSSVNT.

D

APpellare quidem poſſumus per procuratorem in omnibus cauſis, ſed non etiam agere appellationem cauſæ criminalis, vel etiam ab initio cauſam ipſam criminalem. Præſentes enim accuſant & accuſantur, non abſentes per cognitorem vel per procuratorem. Fateor cauſas abſentiæ reddi poſſe per ptocuratorem, ſed non cauſas & merita appellationis. At pecuniaria cauſa & appellatio eius per procuratorem agitari poteſt.

X. SI TVTOR VEL CVRATOR VEL MAGISTRATVS CREATVS APPELLAVERIT.

E CErtum eſt eum qui magiſtratus.i. Duumuir creatur apellare poſſe redditurum cauſas immunitatis & excuſationis ſuæ. Sed & eum qui ad tutelam vel curationem vocatur, quamquam huic propriè conceſſum eſt ne neceſſe habeat appellare ſtatim atq; creatus eſt, ſed poſt excuſationem non teceptam demum ex Conſtitutione Marci, ſi retineatur, inquit l. 2. i. ſi excuſatio eius non recipiatur. & quamuis morte eius finiatur tutela vel curatio, tamen heredes eius appellationem peragere debent propter periculum medij temporis, quod agnoſcere debent ſi iuſtąm cauſam prouocandi non habuit. De magiſtratu creato eſt l. 1. vt etiam ſi non iuſte appellauerit, periculum medij temporis ad eum pertineat, damnumq; Reipublicæ quod ex moratoria appellatione contigit ſarciat, ſi iuſte appellauerit vt cui adſcribendum ſit periculum princeps vel præſes æſti-

F met. quod eſt ex reſcripto Diuorum fratrum relato in l.21.§. ſi magiſtratus tit. 1. in quo Eos æſtimatutos.i. principes ipſos qui id reſcripſerunt.

XI. EVM QVI APPELLAVERIT IN PROVINCIA DEFENDI.

NOn idem dari Romam profectò appellationis cauſa quod profectò Reip. cauſa. ille enim ſuæ rei priuatæ cauſa abeſt,& nihilominus in aliis cauſis ſe in prouincia & patria ſua defendere debet,niſi velit pati poſſeſſionem & venditionem bonorum,licet interim ab honoribus & muneribus ciuilibus excuſetur.l.8.§.vlt. De vac.mun. quod non ita procedit in abſente ſuæ Reipub.cauſa. A

XII. APVD EVM A QVO APPELLATVR ALIAM CAVSAM AGERE COMPELLENDVM.

NOn iure recuſatur iudex in vna cauſa,hoc ſolo prætextu, quod in alia ab eo appellatum ſit quaſi iniquo iudice.nec enim ex appellatione bonus vir excipit offenſionem. B Et,ad offenſum,in contextu.1. apud offenſum vt l. 41. §. ſoroti De leg.3. ad heredes, & l. 7.De inc.rui.nauf.ad eum.Cuius reciprocum apud pro ad L.43.fam.erciſc.

XIII. SI PENDENTE APPELLATIONE MORS INTERVENERIT.

DE mortuo appellatore hic titulus eſt pendente appellatione, & iudicio eo quod morte ſolui ſolet. nam iudicium quod morte non ſoluitur in heredem tranſire certum eſt.Iudicium quod morte ſoluitur,veluti criminale,in heredem non trāſit, niſi quid C forte fiſci vel alterius interſit propter quæſtionem bonorum quæ priori ſententia publicata ſunt vel propter quæſtionem ablatæ pecuniæ, vt in iudicio repetundarum & peculatus & reſiduorum. Iudicium quoque de tutore vel curatore qui à nominatione appellauit morte ſoluitur niſi quid interſit pupilli propter periculum medij temporis, vt diximus tit.10. At iudicium appellationis interpoſitæ à tutore nomine pupilli non ſoluitur morte tutoris. quinimo heres eius cauſas appellationis reddere & probare debet ante redditas rationes non etiam poſt redditas rationes.nam ſi tutor poſt redditas rationes nō cogitur reddere cauſas appellationis, nec heres igitur: & in contextu reſcripto Seueri & Antonini corrigitur quod prætulit in §.tutor.

D

XIIII. DE IVRE FISCI.

EXpoſitis iudiciis cùm priuaris tum publicis,quæ proficiſcuntur ex delictis vel criminibus extraordinariis aut publicis, extremus actus hic eſt,vt iura & actiones fiſcales etiam exponat ſimul ac iura publica Reipub.& ciuitatum.ac primum quidem quibus ex cauſis bona aliena fiſco deferantur,& quodammodo quam verſauit & retulit ſæpe libris proximis duobus fiſeo vindicandorum bonorum ex criminibus cauſam, ac nominatim titulo proximo,ei alias pleraſque adiungit hoc titulo,& de delatoribus quam plurima,id eſt de his qui nunciant aliquid cecidiſſe in fiſcum.Explicantur etiam hoc titulo fiſci priuilegia quædam,veluti vt debitorem debitoris conuenire poſſit, vt ſemper habeat tacitam E hypothecam,vt in bonis quæſitis poſt hypothecam fiſcalem,potior ſit fiſcus priuato licet priuati antiquior ſit generalis hypotheca,vt reuocet non tantum alienata in fraudem ſed etiā non adquiſita,& nonnulla alia.Eſt igitur hic titulus de actionibus & priuilegiis fiſci. Et fiſcus,publicum ærarium & publica ratio principis ſeu imperij.

XV. DE CAPTIVIS ET POSTLIMINIO ET REDEMPTIS AB HOSTIBVS.

AD fiſcalem ſiue publicam cauſam hic etiam titulus ſpectat. nam captiuorum bona in fiſcum coguntur.l.31.ſupra tit.prox.quæ ſcilicet morientes ibi habuerunt.nā quæ F apud ſuos habuerunt,lege Cornelia heredibus cedunt.Et ius belli militiæque maxime ad ſtatum imperij & Reip.pertinet.Ius autem belli hoc eſt vt capti bello fiant ſerui hoſtium. vnde captiuos definio,belli iure ſeruos.Et vt captiui ab hoſtibus reuerſi ad ſuos poſtliminio libertatem & iura ſua omnia recipiant. Poſtliminium eſt priſtini ſtatus, in quo quis

A quis fuit ante captiuitatem, reciperatio integra perinde ac ſi medio tempore in hoſtium poteſtate non fuiſſet. Id vero habent regreſſi ad ſuos, vt dixi, non tamen redempti antequam pretium redemptionis exſoluerint. interim enim redemptori pignoris iure tenentur. quod pignus naturale dicitur. l. 2. C. De poſtl. & redemp. ab hoſt. vel ſi ſerui ſint, ſerui ſunt redemptoris quoad ei ſoluatur pretium quod hoſtibus intulit pro eis.

XVI. DE RE MILITARI.

IVribus captiuitatum & poſtliminiorum nemo nõ videt proximam eſſe tractationem de re militari. i. de diſciplina militari, & de delictis pœníſque militum.
B

XVII. DE CASTRENSI PECVLIO.

ET ſequi ſtatim aliam de priuilegiis militum, inter quæ præter id quod de teſtamentis habuimus lib. xxix. maximum aliud eſt de caſtrenſi peculio vt non adquiratur his in quorum poteſtate milites ſunt, vt id non conferant fratribus bonorum paternorum inter eos poſſeſſione data, vt actionem & perſecutionem eius habeant inuito patre, vt de eo teſtamentum facere poſſint, cum tamen de aliis rebus quæ patri non adquirũtur nec agere poſſint ſine conſenſu patris, nec facere teſtamentum. Item vt miles dando ſe in adrogationem non faciat adrogatoris ea quæ in caſtris pridem adquiſiuit, vt commilitonis
C hereditatem filijfam. adire poſſint iniuſſu patris, vt manumittere ſeruos caſtrenſes. Caſtrenſe peculium eſt quod militans in caſtris vel occaſione militiæ adquiſiuit.

XVIII. DE VETERANIS.

A Priuilegiis militum tranſit ad priuilegia veteranorum. Vt ſeparentur à ceteris in pœnis. Vt immunes ſint à muneribus perſonalibus. Vt de caſtrenſi peculio teſtari poſſint. Vt teſtamentum quod in caſtris fecerint iure militari valeat intra annum miſſionis. Et quod habuimus lib. 38. titu. 12. Veterani ſunt qui militia honeſte dimiſſi & ſacramento ſoluti ſunt.

D

LIB. L. TIT. I. AD MVNICIPALEM ET DE INCOLIS.

IVſtinianus recte Ad municipales, & Baſilica περὶ πολιτῶν. Eſt igitur hic titulus de municipalibus, id eſt municipibus & de incolis. Municipes ſunt liberi homines qui in eadem ciuitate nati ſunt, licet muneris cum populo
E Romano participes non ſint, qui tamen olim ſoli municipes dicebantur. Dico, nati, quia origo proprie municipem facit. ſed adoptati & manumiſſi à municipe originario etiam pro natis habentur, quia adoptati adoptatoris, manumiſſi patroni originem ſequuntur. Incolæ ſunt municipes voluntarij qui in ciuitatem aliquam vel fines eius domicilium ſuum contulerunt vel etiam qui ab his adoptati aut manumiſſi ſunt. Finis autem huius tituli hic eſt vt intelligatur qui ad magiſtratus municipales & ceteros honores muneráque publica vocentur inuiti. nec enim alij ad ea vocantur quam municipes vel incolæ, exceptis oneribus his quæ agris vel ædificiis indicuntur quæ agnoſcunt poſſeſſores etiam ſi neque ciues ſint neque incolæ. Et ratio conſequentiæ titulorum euidens quod hunc extremum actum, vt dixi titulo De iure fiſci, deſtinarit iuri publico fiſci vel Reip. vel quarumcunque ciuitatum, & quod cum iure fiſci
F conferri par ſit ius Reip. vt intelligatur quam ſit fiſci ius melius vberiuſque l. 10. 21. §. vlt.

II. DE DECVRIONIBVS ET FILIIS EORVM.

DEcuriones ſunt ſenatores municipales, ex quorum ordine ſumuntur Duumuiri. i. A magiſtratus quique alios honores in municipio gerant, non ex plebeiis,& qui etiam gerant alia quædam munera ciuilia. & hic titulus proprie de his qui in decurionum ordinem adleguntur & de dignitate & priuilegiis eorum in pœnis & quæſtionibus, quorum omnium participes ſunt decurionum filij etiam patribus ordine motis.

III. DE ALBO SCRIBENDO.

ALbum eſt numerus ſiue matricula vel, vt ex veteribus quidam loquuntur, patricula decurionum. Quo ordine in eo ſint proſcribendi decuriones hic titulus declarat. Sequuntur autem albi ordinem etiam in ſententiis ferendis & in honoribus vel muneribus B ſuſcipiendis. Sola tamen albi proſcriptio decurionem non facit. l. 10. ſupra tit. prox. ſicut ſola relatio in cenſum ciuem Romanum non facit.

IIII. DE MVNERIBVS ET HONORIBVS.

DIuiſio & enumeratio honorum & munerum publicorum hoc titulo continetur, ad quæ vocari diximus municipes ſolos & incolas,& ex municipibus plerumque decuriones, enumeratio etiam eorum munerum quæ poſſeſſionibus indicuntur. Honor eſt adminiſtratio Reip. cum dignitate. Munus eſt adminiſtratio Reipub. ſine dignitate. & C vel patrimoniale ſi ſumptum maxime requirat, vel perſonale ſi non ſumptum ſed corporis & animi laborem principaliter requirat. L. 1. in patrimoniali ait maximè. In perſonali, ſolemniter, ſecundum editionem Flor. ſed vt ſit quod pariter reſpondeat articulo, maxime, probarim magis quod vulgo legitur, principaliter, quodque Baſilica exprimunt ita, προηγουμένως. Et hos articulos qui addit, nullum facit miſtū munus, qui detrahit tertium genus conſtituat neceſſe eſt quod & corporis obſequio & patrimonij damno conſtet. Præter hanc diuiſionem, communia pleraque alia cum ſuperioribus & inferioribus titulis, de muneribus & honoribus in hoc titulo continentur.

V. DE VACATIONE ET EXCVSATIONE MVNERVM. D

CAuſæ excuſationum multæ recenſentur hoc titulo quæ liberant à muneribus perſonalibus & ab honoribus vt ſi quis minor ſit ann. xxv. vel ſi appellationis cauſa peregrinetur vel ſi ſit negotiator frumentarius vel ſi defenſionem Reip. ſuſceperit,& aliæ quę à muneribus perſonalibus non ab honoribus vt ſi quis maior ſit lxx. annorum vel ſi quinque liberos habeat, pauciſſimæ à muneribus quæ poſſeſſionibus vel patrimonio indicuntur. Et inter vacationem & excuſationem aliqua differentia. Excuſatio cauſam habet,& legitima eſt. Vacatio nuda eſt nec legem nec cauſam aliam habens quam indulgentiam E principis quæ etiam ab extraordinatus tantum muneribus liberat non ab ordinariis & legitimis.

VI. DE IVRE IMMVNITATIS.

SVperior titulus eſt de cauſis immunitatis. Hic vero de iure, forma, condicione, lege immunitatis, quatenus duret, an in heredes extendatur vel liberos vel libertos,& qui immunitatis beneficio contineantur, verbi gratia, immunitate conceſſa nauiculariis an cōtineantur qui nauis agendæ cauſa in naui ſunt, an omnes qui ſunt è corpore nauiculariorum, & qua fini detur immunitas præmij & honoris cauſa, vt vulgo, an vt idoneior quis ſit rei quam gerit, veluti colonus prædiis fiſcalibus vel publicanus exercendis fiſci vecti- F galibus.

VII. DE LEGATIONIBVS.

SPecialem titulum dat de munere legationis, quo funguntur qui à Rep. ſua ad principem mittuntur negotij publici cauſa, quoniam in eo quædam pręcipua ſunt, vt ab eo

munere

A munere excuſent tres liberi.l.1.C.eo.vt legati ſi Romæ cõueniantur vel in comitatu principis etiam ſi ibi contraxerint ante legationem, vel extra prouinciam ſuam, priuilegio vtantur reuocandi domum l. 2. §. exceptus De iudic. vt quandiu legationis officio Romæ funguntur, nulla propria actione experiri poſſint niſi ex delicto, vt legatione perfunctis bienni tantum vacatio concedatur.

VIII. DE ADMINISTRATIONE RERVM AD CIVITATEM PERTINENTIVM.

SPecialem etiam titulum tribuit adminiſtrationi rerum vel pecuniarum ciuitatis. hoc munus rarò vni pro indiuiſo iniungitur totum, ſed diuiſim pluribus, vt puta vni cura
B Calendarij, alij cura operum publicorum, alij cura frumenti coëmendi. Curator Reip. iudex eſt rerum ad ciuitatem pertinentium, ſed numeratur etiam inter adminiſtratores, ſicut magiſtratus municipalis. Ab his ſeparatur actor l.vlt. Quod cuiuſcunque vniuer. Magiſter vniuerſitatis quod legitur in l. actor Rem rat. hab. Triboniani eſt. nam Vlpianus ſcripſerat, Nec magiſter nec curator bonis conſenſu creditorum datus. Idem aliis etiam locis magiſtri nomen mutauit in curatoris, quod extraordinario iure honeſtioréque ratione iam amplius non conſtituerentur magiſtri bonis vendundis ſed curatores.

IX. DE DECRETIS AB ORDINE FACIENDIS.

C

SEquitur decurionum munus quod in decernendo eo potiſſimum conſiſtit quod Reipub. conducit. Et duæ quidem partes decurionũ, curiam ſeu ordinem faciunt, quódque eæ decreuerint, ratum eſt, non quod decurionum minor numerus. Decreto decurionum creantur magiſtratus municipales ſed non abſque conſenſu præſidis.l.12. De appel.l.1.§.ſolent Quan.ap.ſit, creantur qui munera municipalia gerunt, conſtituuntur ſalaria profeſſoribus liberalium artium & medicis intra numerum conſtitutum Oratione D. Pij, non temere quibuslibet iniuſſu principis. Non poſſunt etiam decreto decurionum temere largitiones fieri de publico, & factæ reuocantur l.4. niſi forte ante xx. annos factæ
D ſint, vt Traianus Plinio Secundo reſcripſit. Decreto etiam decurionum tutores vel curatores dantur l.pe.Qui pet.tut.

X. DE OPERIBVS PVBLICIS.

SEquitur de munere curatoris operum publicorum ſpecialis titulus, id eſt eius quem Reſpub. præſtituit in hoc vt curaret opus aliquod publicũ fieri. & inſcribendo operi nomine eius cuius liberalitate opus factum eſt vel nomine principis. & ne fiat nouum opus ſumptu publico ſine auctoritate principis, & alia quædam eadem de re.

E

XI. DE NVNDINIS.

NVndinæ etiam pertinent ad iura publica municipiorum, nec tamen municipia omnia ius nundinarum habent, vel, vt in Modeſtino legendum admonui aliàs, ἀγορᾶς δίκαιον, ſed ea tantum quæ id habent ex longa conſuetudine vel à principe impetrauerũt, à quo priuati etiam idem ius nonnunquam agris ſuis impetrant. Et ſunt nundinæ mercatus qui habentur ruſticorum merces ſuas deferentium frequenti concurſu. quem feriarũ diem veteres eſſe voluerunt.i.vacationum à forenſibus negotiis, ſed poſtea lege Hortenſia placuit ne eſſet feriatus, vt ruſtici qui in vrbem venirent mercium ſuarum vendundarum gratia ſimul etiam lites ſuas componere poſſent, & ob id Trebatius ſcribit, nundinis magiſtratum poſſe manumittere iudiciáque addicere. Quod manumittere, non ideo ar-
F guitur rectè non eſſe ferias, quia & feriato quolibet die manumittere & emancipare licet, eſt enim hæc iuriſdictio voluntaria, non contentioſa. Quod iudicia addicere.i.dare, hoc ſatis arguit nundinas non eſſe ferias.

XII. DE POLLICITATIONIBVS.

INter iura & priuilegia municipiorum hoc etiam eſt vt ex pollicitatione eis debeatur A
ſi modo iuſte recuſati non poſſit l.6.§.planè De mun.& hono.vt ſi Reip.pollicitus quis ſit ob honorem decretum ſibi vel decernẽdum vel ob incendium aut alium caſum quem ciuitas paſſa eſt, vel etiam ſine cauſa,& cœperit facere quod pollicitus eſt. Ex pacto etiam nudo Reipublic. debentur vſuræ pecuniæ creditæ l. etiam De vſur. Pactum eſt promiſſum quod fit interroganti citra ſtipulationem. Pollicitatio eſt promiſſum quod facit quis vltro non interrogatus. Et pollicitationis ſpecies eſt votum quod Deo fit. ideoq; de voto etiam tractatur in l.2. Sed illud in eo præcipuum vt ſoli patresf.ex eo obligẽtur quaſi actu ſolemni (nam & præſentibus multis fiebat voti nuncupatio) aut filiusfamilias, & ſeruus iuſſu eius in cuius poteſtate ſunt & ſecundum ius Virgilius, Ipſe pater, inquit, famulam voueo. B

XIII. DE VARIIS ET EXTRAORDINARIIS COGNITIONIBVS ET SI IVDEX LITEM ſuam feciſſe dicetur

SAlaria quæ diximus conſtitui decreto decurionum tit.ıx.extra ordinem peti id eſt per prætorem aut præſidem non dato iudice ſpeciali hic titulus declarat non ea tantum quæ Reſp. debet liberalium artium profeſſoribus & medicis, ſed & quæcumque à quocumque ſalaria debentur, honoraria, mercedes, etiam quæ debentur procuratoribus l.7. Mand.l.1.l.17. C. eodem. & debentur, vt opinor, ex pollicitatione ſola, vt ex epiſtola huiuſmodi, Veni & tibi pręſtabo ſalarium l.vltim. De obligationib.& actionib.ſi modo certa ſit pollicitatio. nam ex incerta pollicitatione non eſt actio d. l. 17. nec ex voto incertæ pecuniæ apud Liuium xxxı. De municipibus & de incolis eſt cognitio præſidum extra ordinaria de quibus dixit ante l. pen. Ad munic. atque etiam de pollicitationibus in municipia factis l. 8. ſ. tit. prox. & hæc præcipua cauſa his adiungendi cognitionem de ſalariis atq; etiam alias in l.2. quæ omnes ferè ad publicam vtilitatem ſpectant. Additur quoque de variis cognitionibus ſumma diuiſio in l.5. vt ob eam rem mihi placuerit magis indicis ſcriptura De variis & extraordinariis cognitionibus. nam & Iuſtinianus, de diuerſis cognitionibus. Et quia inter munera publica iudicis dati munus numeratum eſt l. vltim, §.iudicandi. De muner.& hon.l.pen. De vacat. mun.etiam non omnino malè, repetitur plenius ex l. 5. De oblig. & ac. ordinaria actio quaſi ex maleficio quæ aduerſus eum iudicem qui perperam per imprudentiam iudicauit concipitur in bonum & æquum. Ex hac enim cauſa iudex litem ſuam facit adeo vt relicto aduerſario in iudicem quaſi pellicente eo is cuius intereſt vertere totam litem poſſit. hoc enim eſt litem ſuam facere vel cauſam ſuam facere vt in l.2.C. Th.quot.appel. non rec.

(Right margin: C, D)

XIIII. DE PROXENETICIS.

PRoxenetica ſunt præmia quæ debentur parariis & interpretibus quorum beneficio inter duos pluréſve negotia contrahuntur vel nomina vel nuptiæ vel amicitiæ, vel iudici adſeſſor adiungitur, quæ non promiſſa extra ordinem petuntur. Eſt igitur hic titulus ſpecies cognitionis extraordinariæ atque adeo pars ſuperioris. E

XV. DE CENSIBVS.

DE iure publico reſtabat hoc tantum vt cenſus rationem explicaret pro modo cuius certum eſt ſingularum ciuitatum ciues & poſſeſſores tributa dependere princip i vel pop. Romano. l.21. §. vltim. De an.leg. Cenſum dicimus publicas tabulas territorij ciuitatis & agrorum cuiuſque. Sed capita etiam cẽſebantur, quia & duplex tributum ſoli & capitis l. vlt. hoc tit.l. 32. §. vltim. De vſufr.leg. & Feſto tributorum collatio alia in capite alia ex cenſu. F

XVI. DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

DE verborum ſignificatione & de regulis iuris, hi duo tituli communes ſunt omniũ partium & titulorum ſuperiorum. nullã enim ferè partem vel quęſtionẽ iuris paulo latiorem

latiorem habuimus ante, ex qua oratio aut verbum hoc titulo non exponatur aliquod.
A Sed & ex partibus iuris antiqui in hæc Digeſta minime relatis, veluti oſtentum, deteſta-
tio, ſubſignatum & alia pleraque. Scripſi autem de verborũ ſignificatione, vt erat in Flo-
rentinis quas ſemper obſeruauimus quantum potuimus debuimúſque religioſiſſime, vt
in Conſtitutione Iuſtiniani de confirmatione Digeſtorum, vt in Baſilicis περὶ ῥημάτων ση-
μασίας. Commendationem tituli adfectauit qui adiecit, Et rerum, nimirum quod verba
ſint rerum notæ nec caret exemplo. Citãtur enim à Gellio lib.xiij. libri rerum verborúm-
que veterum, & ita quoque inſcriptus eſt Codicis lib.vj.

XVII. DE DIVERSIS REGVLIS IVRIS ANTIQVI.

B

EX omnibus quoque partibus iuris ſuperioris atque etiam eius quod ſupra relatum
non eſt variæ ſententiæ & regulæ hoc titulo proponuntur, id eſt multarum rerũ quæ
eodem ſe habent modo comprehenſiones breues: vel ex eo quod plerumque fit rerum
definitiones breues. Et ius antiquum vocat quo iamdiu populus vſus eſt minime abro-
gatum Conſtitutionibus Iuſtiniani. nec enim hic inuenias regulam illam antiquam, A-
ctiones ab heredibus & contra heredes non incipere. Sed neque omnes regulas quę ma-
nent adhuc, non illam, Noxam caput ſequi, quæ dicitur regula iuris antiqui Nou. Maio-
riani quadam, non illam quę veteris iuris definitio & regula in l.1.C.Th.de fide inſt. Peti-
C tori incumbere neceſſitatem probandi rem ad ſe pertinere, non quæ veterum regula. l.r.
§.veteres De adq.poſ. Per ſeruum hereditarium non poſſe adquiri quod ſit eiuſdem here
ditatis. Poſſim recenſere complures alias: ſed neque debeo neque volo. Præterea ius an-
tiquum vocat non quod leges vel Conſtitutiones induxerunt, ſed antiquam prudentiam
iuris auctorum, vt eſt in lege 21.C. De fur. & conſonam Iuriſconſultorum definitionem,
in l.vlt.C.Th.de diu.reſ. qualis eſt regula Catoniana, & quæ certiſſima iuris regula §.non
autem Inſt.de pet. & temp.act. Ex delicto pœnalibus actionibus heredes non teneri, &
quæ vetus in §.ſi vero Inſt.de ſatiſ. Neminem rei alienæ defenſorem idoneum eſſe ſine ſa
tiſdatione, & quæ veteribus Iuriſconſultis adſcribitur l. veteribus De pac. In ambiguis
contra venditorem interpretationem fieri. & ceteræ quæ habentur hoc titulo. Illud non
D omittam l.28.& 62.& 65.& 101.& 191. ab hoc titulo alieniſſimas videri. nam quod eſt in
l.28. Conſtitutio eſt D. Pij, non regula iuris, aut ſi ea conſtitutio eſt regula, & quælibet
Conſtitutio igitur alia. eadem cauſa Conſtitutionis relatæ l.101.& reſponſi Neratij l.191.
Lex autem lxij. definitio eſt hereditatis & lxv. ſortis, fruſtra repetitæ ex titulo ſuperiore,
aut ſi hereditatis & ſortis definitio eſt regula, & quælibet alia igitur. Deo ſit laus. Exegi
opus iuris ſtudioſis lõge vtiliſſimum. In libros xij. Codicis idem efficiam, cum erit otium.

FINIS.

E

IACOBI CVIACII I. C. COMMENTARIA IN TITVLOS PANDECTARVM XXI.

CATALOGVS TITVLORVM.

De pactis. 101
De tranſactionibus.
De in integrum reſtitutionibus.
Quod metus cauſa geſtum erit. 139
De dolo malo. 147
De minoribus XXV. *annis.* 159
De excuſationibus. 181
Qui teſtamẽta facere poſſunt & quemadmodum teſtamenta fiant. 240
De liberis & poſtumis heredibus inſtituendis vel exheredandis. 215
De iniuſto rupto irrito teſtamento. 336
De his, quæ in teſtamento delentur, inducuntur, vel inſcribuntur. 142
De heredibus inſtituendis.
De vſurpationibus & vſucapionibus.
Pro emptore.
Pro herede vel pro poſſeſſore.
Pro donato.
Pro derelicto.
Pro legato.
Pro dote.
Pro ſuo.
De verborum obligationibus.

A

AMPLISSIMO ET DOCTISSIMO VIRO D. IOANNI MONLVCIO EPISCOPO ET COMITI VALENTINO Dienſi, Iac. Cuiacius.

S.

B

*QVÆ in hac ſchola, cuius præcipua cura tua eſt, de iure ciuili docui, neque iuuentuti
debere diutius, neque alium quàm te ad ea probanda arbitrum deligere poſſum. ac
primùm ſi cur ea debeam, fortaſſe quæris, multæ cauſæ ſunt, quas niſi ex meipſo &
aliqua in docendo accuratione fidéque mea penderent, mihi non eſſet graue comme-
morare. Illas ſtatim dixero libentius propter quas te ſolum arbitrum fero. Non am-
plectitur facile iuuentus noſtra, cui ad vſum forenſem & ad capeſſendam Rempub.
inſtruendæ damus operam, quæ ex hac doctrina traduntur, niſi commendauerit ea aut vulgi adſen-
ſus quidam, aut, quod melius eſt, clariſſimorum & ſpectatiſſimorum virorum auctoritas: ac ſicuti*
C *rudes nummorum æſtimatores, quibus quid adnumeratur, non antè ſibi ſatisfactum putant, quàm
per menſarium aliquem explorarint, an probi ſint nummi: merito item iuris ſtudioſi ſi quid quis ex
hac ſcientia promat, id priuſquam in arcam congerant, probari à probatis expoſcunt. Ego verò ea in
re nunc quem alium præter te mihi probatorem depoſcam, non habeo. Fruſtra obtrectatorum, ſi qui
ſunt qui noſtris eant itineribus, iudicium requiram. Fruſtra aduerſariorum qui à noſtris deuia ſectan-
tur. συρφετώδη illum gregem Doctorum dico, qui nos noſtrámve docendi rationem aſpernantur,
abhorrent, nec ſecus ac ſanguinem viperinum peſtémque vitant. Scio non deeſſe alios, qui virtute &
eruditione plurimum præſtant, quos iure ſumere, reiicere non niſi iniuria poſſim. Cæterùm quem ex his
anteponam tibi, non video. Eis ſolum te multo æquius omnibus honoribus prætulero. nam vt circum-
ſpiciam omnia, quæ in eo deſiderantur, cuius iudicium expetitur, nec auctoritate par tibi quiſquam*
D *in Reipub. maximis grauiſſimiſque cauſis iamdiu cognito & probato, nec cui de iuris ſcientia, vt de
ceteris diſciplinis limatius iudicium maiorque earum facultas exiſtat, nullus qui veræ pietatis ac reli-
gionis, ſplendidius lumen Reipub. noſtræ præbeat, porrigat, tendat. Te igitur ceteris, vt poſui ſuprà,
honoribus omnibus meritò prætulero. Tu viciſſim ſi libenti animo huiuſce rei arbitrium ſuſceperis,
& hæc quæ ex ſchola tua prodeunt, tua ſententia comprobaueris, equidem currum nullum, infu-
lam, lauream nullam cum vno verbo tuo cum mea laude coniuncto comparauero, idem
illud & ſtudioſis omnibus erit, ſat ſcio, ὥσπερ τὶς θέμιστος ψῆφος. Quod vt facias,
quia maximè cupio, ſic abs te, Ampliſſime Domine, maximopere
contendo. Vale. Valentiæ Cauarum* IIII.
Kalendas Auguſti.
E 1559.

 A

IACOBI CVIACII I. C. AD TITVLVM DE PACTIS, COMMENTARIVS. B

AD L. I.

VT AB EO vnde incepit Vlpianus nos quoque ſtatim incipiamus, proponitur ſub hoc titulo edictum de pactis con
uentis, cuius ſententia talis eſt, Pacta conuenta ſeruari, qua
in re ius prætorium, vt Vlp. ait, cum iure naturali mirificè C
congruit. nam iuris naturalis pars eſt fides & veritas. Nihil autem eſt tam fidei congruum, quàm pacta ſeruare. Pacta igitur & naturali & prætorio iure ſeruantur. Iure prætorio exceptiones & liberationes pariunt, iure naturali obligationes & liberationes. Veriſſimum enim hoc eſt, ex pactis naturalem obligationem naſci, obligationem naturalem tolli. Naſci oſtendit l. in his §. Imp. ij. de ſolut. dum ex pacto ait vſuras naturaliter deberi, ex ſtipulatione ciuiliter. Tolli
l. Stichum. §. naturalis infra de ſolut. & l. qui exceptionem §. vlt. adhibita l. ſi non ſortem. D
§. libertus infra de cond. ind. Rectè igitur Vlpianus Huius edicti, inquit, æquitas naturalis eſt.] Ius naturale æquitatem naturalem appellat, vt in §. theſauros. §. per traditionẽ. Inſt. de rer. diu. & ſanè ius naturale nihil aliud eſt, quàm ratio & æquitas, quam nobis innata quædam vis affert, & qua beſtiis maximè præſtamus. Idem & ius gentium dicitur in l. iuriſgentium infra, quo in loco non tantùm contractus, ſed & pacta iurigentium adſcribuntur. Vt autem ius naturale, æquitas naturalis appellatur, ita non inficior, quin etiam poſſit ius ciuile, æquitas ciuilis appellari. nam & M. Tullius ius ciuile ita definit, æquitatẽ conſtitutam his qui eiuſdem ciuitatis ſunt ad res ſuas obtinendas. Plerumque tamen æquitatem cùm dicimus, naturalem intelligimus. & id quod Ariſtoteles vocat ἐπιεικὲς. Ci-
cero ad vnguem conueniens in Topicis, dum iuris tres eſſe partes ait, legitimam, conue- E
nientem, moris vetuſtate confirmatam. Nec enim pars conueniens pertinet ad pacta cõuenta, ſed ad æquitatem, vt repetita ab eodem in eodem libro diuiſio in legem, morem, æquitatem, manifeſtò declarat. Sed illud nunc ſi quærat aliquis, an & iure legitimo pacta obſeruentur, negabo. Iure enim legitimo pactum obligationem, liberationem, actionem vel exceptionem non parit: ideóque debitor, qui de non petenda pecunia cum creditore paciſcitur, legibus aut iure ciuili non liberatur, iure prætorio liberatur. l. 3. §. 1. infra de conſtit. pecun. l. creditori. C. de pact. & hoc eſt quod Cornificius ait 11. Rhet. eſſe pacta, quæ ſine legibus obſeruantur ex conuentu. Sed quid eſt quod ſequitur, Quæ iuri præſtare dicuntur? Ita nempe pacta iuſta exiſtimari, vt iuri antecellere dicantur, vt ipſis legibus
& iure publico iuſtiora eſſe exiſtimentur. Extolluntur pacta comparatione iuris publici, F
& ne leges quidem ipſæ pactis creduntur eſſe iuſtiores. & ita illum Cornificij locum accipiendum eſſe ſimilis locus apud Ciceronem indicat 11. de Inuentione. Pactum, inquit, eſt quod inter aliquos conuenit, quod iam ita iuſtum putatur, vt iuri præſtare dicatur. Pactorum igitur æquitas tanta eſt, vt hæc ſola legibus præſtare dicantur.

Ceterùm

A Ceterùm legum maior eſt vis atque auctoritas, nec enim pactis leges mutari poſſunt, ac
ſanè licet ita vulgo dicatur propter æquitatem pacta iuribus præſtare, tamen, ſi verum a-
mamus, vt auctoritate ſic æquitate ſuperiora ſunt iura. Illud nunc videndum eſt, cur ius
ciuile pacta non agnouerit, ius prætorium agnouerit. Sunt omnium rerum quas natura
profert certi modi, quibus aut enaſcuntur aut emoriuntur. nec enim temere & quouis
modo omnia creantur, nec quouis modo intereunt, ſed certis præſcriptisq́; modis. Simi-
lis eſt ratio earum rerum, quæ arte fiunt. Sume ex iure noſtro patriam poteſtatem. Hæc
certis modis adquiritur, Natura, Adoptione. Certis modis amittitur, Morte, Capitis mi-
nutione, Dignitate, Sacerdotio. Furore vel alio quouis modo non amittitur. quia certa
eſt ratio, certus ordo cùm adquirendæ tum amittendæ poteſtatis. & ideo rectè Vlp. in l.
B patre ſupra de his qui ſunt ſui vel alieni iu. Non poteſt, inquit, deſinere quis habere libe-
ros in poteſtate, niſi exierint liberi, quibus caſibus ſolent. Nunc ſume obligationem. Obli
gatio certis modis contrahitur, locatione, emptione, ſocietate, commodato, depoſito,
mandato, pignore, mutuo, ſtipulatione. Certis modis tollitur, ſolutione, acceptilatione,
nouatione, contrario actu, & (vt ait l. obligationum. §. 1. infra de oblig. & act.) quod ſemel
deberi cœpit, certis modis deberi deſinit. Non ergo quouis modo contrahitur obligatio,
non quouis modo tollitur. Certi modi conſtituendi erant, & verò recepti aut conſtituti
ſunt. ex his non eſt pactum, ideóque pacto exceptis quibuſdam cauſis nec contrahitur,
nec tollitur obligatio. Prætor tamen qui in hoc potiſſimum conſtitutus eſt, vt quoniam
quæ ſunt æqua, non poſſunt omnia legibus comprehendi, ipſius æquitatis ſit ſacerdos ve
C luti quidam atque magiſter, naturali æquitate fretus iuſta pacta ſeruat datis exceptioni-
bus, atque ita fit, vt iure prætorio pacta obligationem tollant oppoſita exceptione, vtque
pactis ſublatam obligationem poſteriora pacta rurſus per replicationem exſuſcitent: & in
ſumma, vt certa & finita eſt iuris legitimi regula, æquitatis infinita, ita tollendæ obligatio
nis modi ex iure ciuili certi ſunt, ex iure prætorio incerti & infiniti. Nunc vt eam ire
viam pergamus quam præit Vlpianus in hac l. 1. tradenda nobis eſt definitio pacti. Tra-
ditur autem definitio duplex, nominis & rei. Nominis definitio hæc eſt, Pactum dici
à pactione, & inde quoque pacis deduci nomen. Pax enim pactionibus conficitur. l. in
bello, in principio. infra de capt. & poſtlim. Cicero Philipp. XIII. In quo pactio
pacis lex ſit ſeueritatis. Sunt quidam, qui inter pactionem & pactum differentiam eſ-
D ſe profitentur, qnibus ego non aſſentior. Sic enim exiſtimo idem hæc omnia poſſe,
pactum, depectionem, pactionem, placitum, pactum conuentum, pactum & con-
uentum, pactum nudum, pactum & conſenſum, pactum & condictum. tot namque i-
dem modis variari animaduerti. In l. iuriſgentium. §. ſed cum nulla infra, nuda pactio
dicitur quod alibi nudum pactum. Et quemadmodum nuſquam pacta, ita nec pactio-
nes contractus appellantur: vt qui ſcripſerunt pactionis nomen latiùs pertinere quàm
pacti, vbi id repererint neſciam planè. Ceterùm pacta ideo nuda, itémque conuenta
appellantur, quod ſola conuentione ſolóque placito conſtant, nihilque præter nudam
conuentionem habent. l. ſi tibi. C. loca. l. ſi diuiſione. C. famil. erciſcundæ nec verò
E quod nuda dicantur pacta, contrariæ appellationis aliam pactorum ſpeciem comminiſci
oportet, ſicut quia dicantur morbi quidam acuti, non ideo alij dicentur obtuſi. quinim-
mò aſſerimus nullum omnino pactum eſſe quod nudum non ſit. Legitimum pactum,
pactum nudum eſt. Lex contractus, pactum nudum eſt. Quod additur, nudum vel con-
uentum, ἐπίθετον pacti eſt perpetuum, non διαςολὴ, quaſi ſit aliud veſtitum vel non nu-
dum, vel non conuentum, vel, vt nihilo felicius tradidit Alciatus, iuſtum, qui in li-
bris noſtris iuſtum pactum non animaduertit nihil aliud eſſe quàm nudum, quod neque
dolo malo, &c. l. iuriſgentium. §. ait prætor. l. epiſtola. §. pactum. l. tale. §. 1. infra hoc
titulo l. Stichum §. naturalis infra de ſolut. l. cum emptor infra de reſc. vend. Nunc ad rei
definitionem veniamus.

Et eſt pactio, inquit, duorum, &c.] Iidem illi qui differentiam ſtatuunt inter pactum
F &pactionē, pacti hoc loco definitionem tradi negant. qnod duplici ratione ſubruitur. Ac
primum, ex arte hoc eſt vt definitio ὀνοματώδης rei definitionem præcedat, quam & in l. 1.
ſ. de iuſt. & iu. Vlp. ſecutus eſt, in qua definit primū nomē iuris, deide naturā. Si igitur hoc
loco prępoſuit idē Vlp. definitionē nominis pacti, ars exigit vt ſequat̃ definitio quæ pacti

naturam exponat. Tum verò eadem definitio in l. pactum. ꝟ. de pollicit. pacto tribuitur. A
Sed illi ſic ſe ab l. pactum expediunt (de priori enim ratione nihil dicunt, quia nec eam
animaduertunt) vt dicant in l. pactum, plenam pacti definitionem non tradi, ſed conſta-
re eam tantùm ex genere & ex vna differentia qua pactum à pollicitatione ſeiungitur, ex
omnibus differentiis non conſtare. At quænam iſta ratio eſt, Definitio pactionis conſtat
ex eodem genere eademq́ꝫ & ſola differentia, qua illi quoque pactionem à pollicitatione
ſecerni fatentur, & verum eſt. Quis porrò hoc illis renũriauit vel vnde hoc ſumpſere hanc
ex omnibus differentiis conſtare, illam non item? Sed eadem profectò eſt pacti & pactio-
nis definitio, quia eiuſdem rei. Errori illorum cauſam quid præbuerit exponam. In hanc
pactionis definitionem contractum cadere arbitrabantur. Eſt enim hoc commune cum
contractu, duorum pluriúmve in idem placitum conſenſus. Contra aliud eſſe pactum, B
longè aliud contractum, nec vſquam pacti appellatione contractum ſignificari intellige-
bant. quamobrem hanc definitionem pactionis eſſe non pacti profeſſi ſunt, atque ideò
inter pactionem & pactum ſine vllo auctore differentiam ſtatuerunt, & contractus pa-
ctiones quidem non tamen pacta appellari poſſe cenſuerunt. quod perinde eſt, ac ſi quis
diceret fabri operam actionem appellari poſſe non actum. Vtrumque enim æquè abſur-
dum & ineptum eſt. Ego ſic ſtatuo, Hanc eſſe perfectam propriamq́ꝫ pacti definitionem,
qua non tantùm à pollicitatione pactum, ſed etiam à contractu ſeiungitur. Id enim hæc
definitio notat, pactum nihil aliud eſſe, quàm conſenſum duorum pluriúmve, nudum
conſenſum, nihil niſi conſenſum. At contractus amplius quiddam eſt: duorum nempe
pluriúmve in id conſenſus ex quo contrahatur obligatio. atque ita rectè συνάλλαγμα C
Theophilus definit in extremo tituli de obligat. ceteriq́ꝫ Græci Iuriſcõſulti pactum, quod
σύμφωνον vocant, fieri dicunt ἐπὶ τῷ συστῆναι ἢ διαλυθῆναι, id eſt, ad agendum aliquid vel
tranſigendum. nam & tranſactio pacto fit. Contractum verò ἐπὶ τὸ συνίστασθαι ἐνοχὴν, καὶ
τὸν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ ποιῆσαι ὑπεύθυνον. Conuentio autem quam συμβολὴν vocant, genus eſt.
nam & pacta & contractus conuentiones ſunt. & hoc eſt quod ſequitur in hac lege,
Conuentionis verbum generale eſt, &c.] quod ideo Vlpia. tradit. quia in edicto Præ-
tor ait, Pacta conuenta. Pacti igitur nomine expoſito, reliqua erat conuenti explicatio.
& Pactum quidem, vt diximus, ſpecies eſt, Conuentum genus. nam & pacta & cõtractus
conuenta ſiue conuentiones ſunt. Vt enim conuenire dicuntur homines, qui ex diuerſis
locis in vnum contrahuntur & veniunt, itémque flumina, quæ in vnum confluunt, quod D
& Græci συμβολὴν τῶν ποταμῶν vocant, ſic qui ex diuerſis animi motibus in vnum con-
ſentiunt paciſcendi vel contrahẽdi gratia, conuenire dicuntur: idq́ꝫ συμβολὴν appellant,
& ea de re conſcriptum inſtrumentum συμβόλαιον. Pacta igitur conuentiones ſunt. con-
ſenſu enim & quidem ſolo conſtant. Sic & contractus, qui conſenſu contrahuntur. Sed
& qui re. nam & hi conſenſum in ſe habent. Et qui verbis, quoniam ſtipulatio ſine con-
ſenſu nulla eſt l. 3. §. vlt. ꝟ. de oblig. & act. Varro lib. 5. de ling. Lat. Non reſpondet ille, in-
quit, ſtatim qui dixit Spondeo, ſi iocandi cauſa dixit, neque agi poteſt cum eo ex ſponſu.
Denique conuentionum aliæ nomen proprium habent, vt emptio, depoſitum, ſtipulatio:
aliæ nomine proprio vacant, & eæ vel cauſam habent, & contractus appellantur: vel cau-
ſam non habent, & pacta dicuntur, ſiue pacta conuenta: quæ legitimo auxilio deſtituta, E
ſeruaturum ſe Prætor hac parte edicti pollicetur.

AD L. II.

Conuenire, id eſt, paciſci poſſumus vel re, vel per epiſtolam vel per nuntium, vel ta-
citè. Hic illorum opinio prima ſeſe offert, qui idem putant eſſe, re conuenire, & tacitè cõ-
uenire: quæ nobis ſtatim ex hoc loco depellenda eſt. Sunt enim inter ſe maximè diuerſa.
Re conuentio fit inter præſentes ſermone & tractatu habito. Tacita, nullo tractatu habi-
to. nec verò potuit ſine vitio ab iſta pactorum diuiſione abeſſe illa expreſſim atque diſer-
tè inter præſentes paciſcendi ratio. quam tamen vt in ea deſideretur efficiunt hi qui ta-
citum cõſenſum & cõiecturam cum re & veritate confundunt: Contra quos etiam ſtant F
Pauli verba. Cùm enim dixiſſet, *Labeo*, &c. non ſic intulit, Denique etiam, vel, Proinde
etiam, verùm ita dixit, Sed etiam tacitè. quæ verba ſuperioribus aduerſum genus adiun-
gi manifeſtò demonſtrant. Re igitur hoc in loco non eſt tacito conſenſu, ſed tractatu ha-
bito & coram, ideoq́ꝫ ſic Græci vertunt rectè, συμφωνεῖ τις καὶ παρών

Vel

A Vel per epiſtolam vel per nuntium.] Hi ſunt inter abſentes paciſcendi modi, Epi-
ſtola, Nuntius. Et alteri quidem paciſci nemo poteſt, Nuntius tamen pactionis eſſe pro
alio quilibet poteſt. Fungitur namque nuntius epiſtolæ vice.

Et ideo.] Hic tacitorum pactorum exempla traduntur quattuor. Primum eſt huiuſ-
modi, ſi debitori creditor chirographum reddiderit. tacitè enim conueniſſe videtur, ne
peteret. Noo idem dicimus reddito pignore. quæ differentia & in legatis obſeruatur. l.1.
§.vlt.l.3.ff.de lib. leg.vbi citatur in hanc rem Iulianus lib.40. Dig. Sed legendum L X. Eſt
enim ille Iuliani locus in l.18.§. Titia.ff. de mor. cau.donat. quæ ſumpta eſt ex lib.60. Fa-
cilis verò fuit huius notæ L X. in X L. conuerſio. At cauſam quæro, cur redditio cautionis
inducat remiſſionem ſortis, redditio pignotis non item. Ioannes ait remiſſæ ſortis conie-
B cturam ex redditione pignoris non capi, quòd multæ aliæ vtilitates ex redditione pigno-
ris fingi poſſint. Ex redditione autem chirographi nulla niſi condonatæ ſortis debitæ.
quam equidem rationem valde non probo. nam & multæ aliȩ vtilitates ex reddita cau-
tione fingi poſſunt. Cur enim in l.pecuniæ. C.de ſolut.certior maiorq́; dicitur ſumi pro-
batio ſolutæ ſortis ex apocha, quàm ex reddita cautione, niſi quia alius apochȩ nullus eſt
vſus, redditæ cautionis multæ cauſæ adfingi poſſunt. Porior illa erit ratio, quæ ſumetur
ex natura rerum. Sic igitur ratiocinabimur: Chirographo continetur principalis obliga-
tio. Huius obligationis acceſſio quȩdam & παρενθήκη eſt pignus, vt fideiuſſor. Porrò quẽ-
admodum fideiuſſore liberato nihilomagis ſortis obligatio perimitur, ita pignore libe-
rato non ideo dicemus & principalem obligationem extingui. At reddito chirographo
C quo principalis obligationis auctoritas continetur, etiam ſi de ea ſoluenda nullus tracta-
tus habitus ſit, id tamen actum dicemus, vt ſoluatur chirographum, vt ſoluatur obliga-
tio: eademq́; ratione reddita cautione pigneraticia licet pignus redditum non ſit, placet
pignoris obligationem ſolutam videri l. creditricem. C.de remiſ. pig. Soluta autem prin-
cipali obligatione, quod fit vti diximus iure prætorio per exceptionem pacti ſi creditor
debitori chirographum reddiderit, conſequitur ſtatim & pignoris obligationem ſolui. &
hanc quoque rationem Martinus & Hugolinus probant. Poſt explicatam differentiȩ ra-
tionem, ſupereſt explodẽda illorum opinio, qui reddito pignore & ius quidem ipſum pi-
gnoris remiſſum videri tradunt. Quid enim dicant, non animaduertunt. Si redditum
ſit inuito vel ignorante creditore, fateor non ſolui pignus. l. quod debitori. C. de ſolut.
D Sed ſi ex creditoris voluntate, pignus ſolui omni aſſeueratione confirmo. Si; inquam red-
datur, Dari vtendum ſiue præcario concedi poſſe ſcio manente pignoris iure. Reddi au-
tẽ quid eſt aliud, quàm retro ita dari vt eo loco ſit quo fuit priùs, quàm pignori opponere-
tur, id eſt liberum & ſolutum l. verbum.ff.de verb. ſignific. Aut igitur non reddit creditor
pignus, aut certè ſi reddit, pignoris obligationem reſoluit.

AD L. IIII.

Ponitur hoc loco ſecundum exemplum taciti pacti. Pignus non tantùm expreſſo,
ſed etiam tacito pacto iure honorario contrahitur, puta de his rebus, quas conductor in
prædia vrbana intulit & inuexit. qua in re diſtat conductio prædiorum vrbanorum à
E conductione ruſticorum. nec enim inuecta in prædium ruſticum tacitè pignori eſſe vi-
dentur. §. Interdictum. Inſtit. de interd. l.4.ff. in quib. cauſ. pign. vel hyp. l.5. C. eod. tit.
Sed ea tantùm quæ ibi nata ſunt l.3. C. eod. l. in prædiis. ff. eod. tit. Longè diſſimilis inter
hæc duo conductionum genera videtur differentia poni in l. certi. C. de loca. quam peſ-
ſimè quidam dum diſpungẽdo peruertunt, id ſunt adſecuti, vt meritò ab aliis non mul-
to poſt reprehenderentur. Equidẽ voluntatis aut ſcientiæ nomine eo in loco non qui-
dem omnino ſignificari, ſed expreſſam conuentionem adſignificari aio. quid enim vo-
luntate domini induci exigimus, niſi de inductis aliqua inter eum & conductorem pa-
cta pactio fuerit? Et ita voluntatis quoque verbum pactionem ſubindicat in l. Pompo-
nius. ff. in quib. cau. pign. &c. Maneat igitur ſuperior illa differentia, cuius ratio ſi quæ-
ratur, ſumenda eſt ex moribus Pop. Romani. Solebant in prædiis ruſticis nata pro mer-
F cede obligari. l. ſi ſeruus. §. locati. ff. de furtis. In vrbanis, inuecta. Quod autem erat in
more poſitum, vt aliàs ſæpe, in ius paulatim tranſit, & pro dicto habitum eſt ſicubi dictũ
non eſſet. quod & ad eam de illatis pactionem trahi poteſt, quam præſcribit Cato in le-
ge oleæ pendentis & pabuli.

Secundum hæc.] Quia ſcilicet ſine verbis tacitè conuentiones valent. Stipulari au- A
rem non poteſt, quia ſtipulationes tacitè non valent.

Huius rei.] In ſtipulatione dotis ineſt hæc condicio, ſi nuptiæ ſequantur, ideoq; nu-
ptiis non ſequutis quia defecit condicio, ipſo iure ſtipulatio nulla eſt. Ante nuptias ſi pe-
tat maritus ex ſtipulatu, malè petat. nec quicquam intereſt, vtrùm mulier an extraneus
promiſerit. Nec enim votorum feſtinatio facit, vt hæc minus inſit condicio in promiſſio-
ne mulieris, quàm extranei, quod tamen Græci tentarunt in annotationibus ad l. licet. ff.
de iur. dot. Eſt verò hoc tertium exemplum taciti pacti. nam condicio addita contractui,
lex eſt ſiue pactio, qua formatur contractus.

AD L. V. B

Conuentionis nomen hoc loco generaliter accipitur. Pertinet enim hęc diuiſio etiam
ad cõtractus. l. iuriſgentium. ff. At inelegans videtur, quòd duo genera quæ ſunt, facit tria.
quod eſt rem non diuidere, ſed frangere. Sed hoc ita mox diſtinguitur, vt duo primùm
ponantur conuentionum genera, publicæ & priuatæ, tum priuatarum item duo, legiti-
mæ & iuriſgentium. At videtur & hæc priuatarum diuiſio eſſe vitioſa, videlicet quia tot
quoque ſunt partes publicarum conuentionum, qua ratione exagitat etiam Ioannes di-
uiſionem iuris poſitam. in l. 1. §. de iuſt. & iure. eiuſq; mole ita quorundam, qui in hunc ti-
tulum ſcripſerunt, iudicia obruuntur, vt manus dare cogantur, & fateri Vlpianum diſſe-
rendi elegantiam contempſiſſe. At diuiſionem ita fieri, vt generum quę ponuntur eadem
ſit materia nulla ars vetat. Et, vt de iure publico nõnihil dicamus, eius ferè partes eę ſunt, C
ius feciale, ius augurale, ius Põtificiũ, ius Flaminiũ, ius quoq; Senatoriũ partẽ eſſe iuris pu
blici Plin. ſcribit VIII. Epiſt. Ex his & ſi nihil iuri naturali adſcribi poſſit, pleraq; tamẽ iuri
gentiũ, nonnulla iuri ciuili adſcribuntur, Bella, imperia, regna, fœdera, pax, induciæ, poſt-
liminia, legationes iuriſgentium ſunt. Violatur ius gentium violatione induciarũ, vt Liu.
ait lib. XL. & violatione legatorum. l. vlt. ff. de leg. & regno ſiue imperio minori fratri tradi-
to. Iure enim gentium imperia maioribus cedunt auctore Liuio eo. lib. & Iuſtino lib. II.
XVI. XXXIIII. ex quibus locis apud eundem Iuſtinum emendandum eſt initium lib. XXI.
in quo ita vulgò ſcriptum eſt, Extincto in Sicilia Dionyſio tyranno in locum eius milites
maximum natu ex filiis eius nomine Dionyſium ſuffecère, & maturam ætatem eius ſe-
quuti. Scripti habent, *& naturam eius*. Ego repono, *& naturæ ius ſequuti*. Nũc publicæ cõ- D
uentionis definitionem videamus. Publica, inquit, conuentio eſt, quæ fit per pacem. Da-
tur nãq; pax in certas leges. l. in bello. in princ. l. ſi quid bello. l. ſi captiuus. ff. de cap. & poſt.
captiuorum fortè vel transfugarum reddendorum, aut vrbium tradendarum. Per pacẽ,
i. pacis cauſa, vt in l. 4. §. puto. ff. de her. inſt. per hyemis condicionem. Eſt autem, vt ex Pe-
tro Fabro viro cùm dignitate, tum ingenio & eruditione clariſſimo accepimus, in d. l. in
bello, pro nihil, fortè an legendũ, id. Alioquin nulla erit inter eos, qui bello & eos qui pa-
ce redeunt differentia, cuius tamen mox ratio adſcribitur ex Seruio. Denique eo caſu ex-
cepto vt induciarum l. poſtliminium. §. 1. eod. tit. ita pacis tempore poſtliminium non eſt.

AD L. VI. E

Pacta omnia, vt initio expoſuimus, quæ rationi cõſentanea ſunt, iuriſgentiũ ſunt. Ergo
& quod legitimũ dicitur pactum, iuriſgentiũ eſt. Cur ergo, dicet aliquis, pactũ aliud legi-
timum, aliud iuriſgentiũ facis? Nihil verò eſt quod tam facilè expediri poſſit. Aliud eſt ius
gentium, aliud ciuile. Quod ciuile eſt, plerumque & gentium eſt. §. venditæ. Inſtit. de rer.
diu. Quod gentium, non continuò ciuile. Et hoc modo pactũ legitimũ etiam iuriſgentiũ
eſt. Non omne tamen pactum quod iuri gentium conuenit, & legitimum eſt. quinimmò
remotis quibuſdã pactis quæ legitima ſunt, cetera ſolo gẽtium iure ſuſtinentur. Ait autẽ
Paulus conuentionem legitimã eſſe eam, quę aliqua lege vel Senatuſconſulto confirma-
tur. atq; ita fieri nonnumquã vt ex pacto actio naſcatur vel tollatur. Et eius quidẽ generis
pacti duo ſuppeditãt exẽpla XII. tab. leges. Vna hæc eſt, SI MEMBRVM RVPIT, NI F
CVM EO PACIT TALIO ESTO: ex qua pacto ipſo iure tollitur actio de mẽbro ru
pto. quod & ad prætorias & legis Corneliæ iniuriarũ actiones porrectũ eſt. De altera hęc
ſunt Cornificij verba, Pacta ſunt quę legibus obſeruãda ſunt, hoc modo, Rem vbi pagũt
oratione pagũt, in comitio aut in foro ante meridiẽ cauſam conicito. Puto in his verbis,

A *Rem vbi pagunt, oratione pagunt*, mendum ſubeſſe. nec enim ſunt verba directa. Denique
cùm integram orationem illa conficiant, ſufficiantq́; pacti legitimi exēplo, fruſtra ea quæ
ſequuntur, *In comitio*, videntur adiuncta. Apud Priſcianum lib. 10. tribus in exemplarib.
ita ſcriptum legi, *Rem vbi pagunt orationi pagunt*. itaque ſic forſitan ille locus reſtituendus
eſt, *vbi paguntor, ita ni pagunt, in comitio aut in foro ante meridiem cauſam conicito*. quod cō-
firmant Quintil. lib. 1. cap. 10. & Scaurus lib. de Orthogr. qui hæc verba, NI PAGVNT,
vel ITA NI PACVNT, auctores ſunt in XII. tab. legi. & ex eo etiam apparet illa quæ
à Cornificio referuntur verba, verè XII. tab. tribui. Sed ex Gellio id liquet magis, qui libr.
17. cap. 2. reliqua legis verba ita retulit, ANTE MERIDIEM CAVSAM CONICI-
TO, POST MERIDIEM PRÆSENTI LITEM ADDICITO, SOL OC-
B CASVS SVPREMA TEMPESTAS ESTO. Credo autē ea lege de lite pacta quę-
dam probari certa ratione cōuenta, quæ ſi defuerit, iubet ante meridiem cauſam conici,
id eſt, agi, vt Nonius interpretatur, Poſt meridiem ſecundùm præſentem litē dari, Solem
occaſum ſupremum eſſe iuris dicendi tempus. Vix poſſunt dari alia exempla pactorum
quæ lege vel Senatuſconſulto adiuuantur, ſicut nondum quiſquam extitit qui bonorum
poſſeſſionis vt ex legibus, in tanta legum & ſenatuſconſultorū antiquorum vaſtitate ido-
neum exemplum protulerit. Sed ex conſtitutionibus naſcitur actio ex nuda pollicitatio-
ne dotis. l. ad exactionem. C. de dot. promiſ. quæ olim nō dabatur niſi ex dictione vel ſti-
pulatione. Nuda pollicitatio, & nudum pactum ſignificat. l. nuda. C. de cōtrah. ſtipul. acſi
propriè pollicitatio accipiatur, & ex ea detur actio, multo magis dabitur ex pacto. Aliud
C exemplum ſumitur ex Conſtitutione l. ſi quis argentum. §. vlt. C. de donatio. ex qua de
pacto donationis naſcitur actio. quod olim non obtinuit. Fuit namque neceſſaria manci-
patio, vel traditio, vel ſtipulatio. Ex iure prætorio duo exēpla ſunt. Vnum pignoris quod
iure prætorio pacto conſtituitur, & propriè hypotheca dicitur. Alterum conſtituti, quod
Græci antiphonam vocant. Hæc pacta legitima quidam nuda non eſſe arbitrātur. quod
ſubruitur argumento pollicitationis nudæ de dote, quæ licet Conſtitutionibus confir-
metur, nudæ appellationem non amittit.

AD L. IVRISGENTIVM.

D Conuentiones iuriſgentium aut contractus ſunt, ſiue *συναλλάγματα*, aut pacta. Con-
tractus actiones pariunt, Pacta exceptiones. Ex contractibus alij nomen proprium habēt,
alij proprio nomine vacant. Nomen proprium qui habent, hi ſunt, Emptio venditio, Lo-
catio conductio, Societas, Commodatum, Depoſitum, Mandatum, Pignus. Hi contra-
ctus iuriſgentium ſunt. Actiones eorum ciuiles ſunt. Nomina quoque eorum propria iu-
re ciuili prodita ſunt. l. 3. ff. de præſcr. verb. Hypotheca & Conſtitutum nomina ſunt ho-
noraria, id eſt, à Prętore quibuſdam pactis impoſita. De ſtipulatione quid dicemus? an eſt
iuriſgentium? Et ſanè ſi ſolum conſenſum & ſolam conuentionem ſpectas, quæ ſtipula-
tioni ineſt, iuriſgentium eſt. omnis enim conuentio iuſta, iuriſgentium eſt. & ideò quali-
bet lingua ſtipulatio fieri poteſt. l. 1. §. vlt. ff. de verb. ob. l. an inutilis. §. vlt. ff. de accep. Si no-
E men ſpectas, iuris ciuilis eſt. Hoc verò commune eſt cum omnibus contractibus. Sed in
ſtipulatione hoc amplius eſt, quòd ſi verba ſollēnia & præſentiā reorū, quæ in ea exigitur,
& rationē cōcipiendæ eius ſpectas, mera eſt iuris ciuilis cautio, quamobrē quæ dicitur
verborum obligatio, ſub qua continetur etiam dictio dotis, & iuſiurandum liberti, quo-
niam verborum ſollemnium eſt obligatio, omnimodo iuris ciuilis eſt, & ideò quaqua lin-
gua fiat, ſequenda tamen eſt formula latina. Contractus iuriſgentium quibuſcūque ver-
bis fiunt, Stipulatio nō item. Igitur verborum obligatio vna eſt ex iis, quas iure ciuili in-
troductas ait Hermog. in l. ex hoc iure. ff. de iuſt. & iur. itemq́; pactorum legitimorū obli-
gatio. Eſt enim certis legibus introducta. Contractuū obligatio non eſt certis legibus in-
troducta. Sed an ſtipulatio contractus ſit, videamus. Conuentionem eſſe cōſtat. l. 1. §. vlt.
F ff. hoc tit. Omnis porrò conuentio vel pactum, vel contractus eſt. Stipulatio non eſt pa-
ctum. Ergo contractus eſt. At contractus conuentio eſt, ex qua mutua obligatio naſcitur
l. Labeo. ff. de verb. ſign. §. 1. Inſtit. de aucto. tut. Ex ſtipulatione autē mutua obligatio non
naſcitur. Fateor ita contractum propriè definiri. Sed nos cōtractum latius accipimus pro
negotiatione, vel cauſa ex qua naſcitur obligatio. Sic mutuum cōtractus eſt. §. ius autem

gentium.Inſtit.de iur.nat.Sic dotis datio.l.contractus.ff.de diu.reg.iur.l.exigere.ff.de iud. A
Sic arrarum datio.l.contractus.C.de fid.inſtrum.Pactum legitimum contractus non eſt.
quia nulla ei negotiatio ineſt.Sed & doni datio contractus non eſt, niſi ei negotium ali-
quod immixtum ſit,puta Dono vt Des,Dono vt facias,quia nec conuentio eſt,ſicut di-
ctio & pol licitatio,ac precarium in l.contractus.ff.de diu.reg.iur.non qua donationi, ſed
qua commodato ſimile eſt cõtractus dicitur.Quid de tranſactione dices? Tranſactio pa-
ctum eſt non contractus. A contractu ſeparatur in l.contractus. C.de fid. inſtrum.in qua
ſic legendum eſt ex libris veteribus,*Dationis etiam arrarum vel alterius cuiuſcumque cauſæ,il-
los tamen quos in ſcriptis fieri placuit.Tranſactiones etiam*, &c. Contractum igitur ſic definia-
mus,Contractus eſt conuentio & negotium, ex quo obligatio contrahitur. Diuidamus
ſic,Contractus aut certus,aut incertus eſt.l.certi condictio.ff.ſi cert.pet. l. 1.§. debitum.ff. B
de conſtit.pec.l.& vno.ff.de accept.Certus eſt qui nomen legitimum habet.Incertus,qui
nomine vacat,cauſa non vacat.Cauſa eſt datio vel factum. Ex certo certa & proprio no-
mine prędita actio datur,velut empti,locati,pro ſocio,ex ſtipulatu,ex mutuo,rei vxorię.
Ex incerto,quæ in factum ciuilis dicitur & præſcriptis verbis,& incerti.Incerta in Codi-
ce,in Pandectis ſemper incerti,quia in id quod intereſt datur. A re enim quæ petitur,o-
mnes actiones vel certi ſunt vel incerti.Si decem petantur,certi eſt actio: Si ius, incerti.
l.1.ff.de vſufruct.leg. l.ſi binarum.ff. de ſeru. vrb. Æquè ſi id quod intereſt petatur,incerti
eſt actio.Hæc eadem & incerti condictio dicitur in l.duo.§.vlt.ff.de precario. Præſcriptis
verbis cur dicta ſit,Inſtit.3.expoſuimus tit. de locat. quod in hunc locum omnino tranſ-
ferendum eſt,nec probanda illorum ſententia, qui quod eius verba rei geſtæ explicatio- C
nem contineant,id ei nomen datum putant.hac enim ratione, In factum ciuilis accom-
modata legi Aquiliæ,immò omnes in factum actiones,pręſcriptis verbis appellabuntur.
quod admittendum non eſt.nam non niſi ex conuentionibus præſcriptis verbis actionẽ
dari conſtat.Actiones itaque in factum ciuiles,aliæ ſunt præſcriptis verbis,aliæ non præ-
ſcriptis verbis. Sunt & in factum prætoriæ cùm edictales, tum decretales, & decretales
quidem iuris noſtri perſequendi ſunt extrema ſubſidia,ac latiſſimè patent,& eſt hic ferè
omnium actionum ordo,Ciuilis actio quæ nomen habet,In factum ciuilis, quæ & vtilis
dicitur, præſcriptis verbis aut non,Prætoria directa vel vtilis ex edicto, De dolo,In factũ
prætoria generalis ex decreto.Nunc videndum eſt,cur actio præſcriptis verbis dicatur in
factum.Hæc eſt propria appellatio earum,quæ nomine vacant. Quæ proprium nomen D
habent,ex facto dari dicuntur,vt furti,iniuriarum,damni iniuria. l.actionum.ff.de oblig.
& actio.Quæ nomine vacant,in factum,nimirum quia in factum concipiuntur. l. quod
bonis.ff.ad l.Falc.vel componuntur.§.1.Inſt.de excep. Factum,res geſta vocatur in l.cùm
mota. C. de tranſactionib. à Conſtantino ſic definitur, τὸ κεφάλαιον καὶ τὸ τῆς ὑποθέσεως
ἀποτέλεσμα.Ciuilis autem dicitur non quod lege nominatim prodita ſit,ſed quia ad exẽ-
plum ciuilium actionum comparata eſt, vt actio præſcriptis verbis, quæ datur ex Do vt
des,proxima eſt actioni empti,quæ ex Do vt facias,ſimilis locati, quæ ex Facio vt facias,
ſimilis mandati.aliàs eſt ſimilis cõmodati, vt quæ ex precario datur.l.duo .§.vlt.ff.de prec.
Et generaliter actio præſcriptis verbis ciuilis actionis inſtar obtinet,eaq; ratione vtilis di-
citur in d.l.cùm mota.& interpretibus Eudoxio & Theodoro in l.3.C.de donat.quæ ſub E
mod.& interpreti Thalelæo in l.1.C.de pact.conu.Sed de huius actionis appellationibus
hactenus.Nunc quibus ea ex negotiis detur,toto, vt Paulus ait in l.naturalis,ob rem da-
ti tractatu inſpecto,recenſeamus.Datur actio præſcriptis verbis ex contractu Do vt des,
id eſt,ex permutatione,quod nomen lege proditum nõ eſt.l.1.§.item emptio.ff. de rerum
permutat. Comparatur autem permutatio emptioni,& quæ ex ea datur actio actioni ex
empto vendito: ideóq;, vt ex multis vnum in quo inter ſe hæc duo negotia conueniunt
proponamus,ſicut in emptione periculum rei ad eum pertinet,qui pecuniam dedit,vt rẽ
acciperet, ita in permutatione periculum eſt eius qui rem tradidit vltrò vt rem accipe-
ret. Nec obſtat l. vltim.ff. de condi.cauſ. dat.in cuius caſu nec emptio, quia id actum eſt,
vt res accipientis fieret quod abhorret à natura emptionis, nec fortè ſi Græci interpretes F
ferrent qui me addubitare faciunt,permutatio contrahitur, quia in permutationem pe-
cunia non cadit,nec vlla alia obligatio, quàm ob rem dati re non ſecuta. Eo igitur caſu
nec ciuile negotium contrahitur, nec ciuili proximum, ſicut & in articulo Facio vt des
mox videbimus,expoſito ſcilicet priùs articulo Do vt facias,ex quo etiam dari actionem
præ-

A præſcriptis verbis locati conducti proximam conſtat, vt ſi rem dedi vt tabulam pingeres,
ſi rem vel pecuniã vt intra certum tempus, vel ſimpliciter vt ſeruum manumitteres. qua
in ſpecie interpretes in l.naturalis.§.at cùm do, fruſtrà obiiciunt Conſtitutionem Marci
& Commodi ad Aufidium Victorinum. nam ea Conſtitutio in venditione dumtaxat lo-
cum habet, id eſt, ſi ſeruus ea lege venditus ſit vt manumittatur. Porrecta verò etiam eſt
ad donationem vt Obſeru.1.cap.XXIX. oſtendimus, non ad negotium iſtud Do vt facias,
de quo agimus, niſi ſi quaſi pro pretio pecuniã dedero, vt manumitteres. Tunc enim bre-
ui manu à me tibi manumiſſionis cauſa ſeruus traditus videtur. At finge, Dedi tibi Sti-
chum, vt Pamphilum manumitteres, manumiſiſti Pamphilum, mox tibi Stichus euictus
eſt. quæro, qua tibi in me actione ſuccurratur? Si ſciens alienum Stichum dedi, Iulianus
B tibi dat actionem de dolo, ſi ignorans, actionem in factum prætoriam. Dat igitur actio-
num extremas quaſi deficiunt primæ. quod Mauriciano diſplicet, qui ad Iulianum notas
ſcripſit. l.ſed & ſi quid.§.quid ergo.ꝟ.de vſufr. l.35.ꝟ.de rei vindic. Putat enim vtroque caſu
in factum ciuilem præſcriptis verbis dandam, quia hoc ciuile negotium ſiue συνάλλαγμα
i. contractus eſt, Do vt facias. Proinde ſubſidiariis actionibus De dolo vel in factum prę-
toria locum non eſſe. Hoc Vlpianus in hac lege, quod & ita Paulus propoſuerat in l. na-
turalis.§.ſed ſi dedi: Verùm addidit Iuliani ſententiæ à Paulo relatæ, ex nota Mauriciani
Tribonianus vocem, *Ciuilem*. quod imperitè factum eſt. nam ſi in ignorantem datur actio
in factum ciuilis, hęc eadem danda eſt etiam in ſciẽtem non de dolo: vel contrà, ſi in ſciẽ-
tem datur de dolo, neceſſariò in ignorãtem danda eſt in factum prætoria. id ex ordine a-
C ctionum, qui certiſſimus eſt, quemq; nos expoſuimus ſuprà, liquet ſatis. quamobrem &
in l.qui ſeruandarum. in prin.ꝟ.de præſcr. verb. in factum actionem pro prætoria non pro
ciuili accipiemus neceſſariò. Porrò amouenda eſt Fulgoſij defenſio, qua Iulianum tue-
tur, quaſi is ſenſerit de actione in factum ciuili à Prætore danda, Prætorem tam ciuiles
quàm proprias actiones dare. nam ex adiuncta actione de dolo, quando eius qui Stichum
dedit dolus interceſſit, apparet eum in ignorantem omnino actionem in factum præto-
riam dediſſe. Denique verò ſimile eſt non fuiſſe repræhenſum à Mauriciano Iulianum,
quin is manifeſtò de danda in factum prætoria actione perſcripſiſſet. Hanc Triboniani ea
in re culpam & certiſſimum actionum ordinem primus notaui. Sed & eam vocem ex
nota Mauriciani Tribonianum adſcripſiſſe, quo modo & in Nouel.LXXXVII. nota Mar-
D celli Iuliano adſcribitur. & in l.2.§.idem Labeo.ꝟ.de aq.plu.arc. nota Pauli Labeoni, & in
l.pen. De iu.cod. nota Vlpiani Marcello. Itẽ quod ſequitur de articulo, Facio vt des. Ma-
gna quæſtio eſt, cur ex eo detur de dolo non pręſcriptis verbis. in qua hoc imprimis cõſi-
derandum & obſeruandum eſt, ſeparari articulum Facio vt des, ab illo Do vt facias, ne-
que hunc cum illo conuerti. Hoc verò facere rationem ineũdarum conuentionum. nam
& à quo ineantur, & quo verbo ſemper ſpectandum eſt. quæ res facit, vt in negotio loca-
tionis & conductionis, idem qui hinc eſt locator, illinc ſit conductor: exempli gratia, ſi te
ineunte tale negotium mecum contrahatur, tu locator es, ego conductor, & econtrario,
veluti ſi das mihi nauem vtendam conſtituta mercede certa, tu locator es, ego cõductor,
ſi verò ipſe do tibi merces vehendas, ego locator ſum, tu conductor: quod pluribus expo-
ſuimus Obſeru.2.cap.28.& 3.cap.2. Non idem homo ſemper init locationem & condu-
E ctionem, ſed ſemper idem verbum, Do ſcilicet. Itaque hoc negotium, DO SCYPHOS,
VT TABVLAS PINGAS, rectè locationi cõparatur. Cõtra quod ita initur, TABV-
LAS PINGO, VT SCYPHOS MIHI DES, locationi comparari nõ poteſt. Sed ne-
que aliud eſt negotium ciuile cui comparari poſſit. ea re non datur ex eo actio pręſcriptis
verbis. nec enim datur hæc actio, niſi ex negotiis, quæ vicina & proxima ſunt ciuilibus ha
bentibus nomen. Cõfugiendum igitur eſt ad ſubſidiaria iudicia, De dolo & in factũ præ-
toriam. De dolo dari traditur in l.naturalis.§.quod ſi faciam. & in l.ſolẽr. (in cuius extre-
mo, *Niſi* corrigit, vt in l.ſi mihi purè.ꝟ.de legat.2.) ꝟ.de præſcr.verb. & in l. cùm proponas.
C.de dolo. in cuius ſpecie manumiſſa, aut quod abſimile non eſt, tradita eſt ancilla ma-
F numittendi cauſa, vt ſeruus acciperetur. & in l.permiſiſti.§.vlt. De præſ. verb. Quòd ſi de
dolo datur vbi dolus arguitur, abſcedente dolo in factum prætoriam dari cõſequens eſt.
Hic enim eſt actionum ordo, hæc conſequentia perpetua. Neque his quicquam obſtat
l.cùm mota. C.de tranſact. nam in eius ſpecie ita res ab initio conuenta proponitur, DA-
BO PARTEM BONORVM, VT A LITE DISCEDAS. Hanc verò conuentionẽ

etiam ſi prius ipſe à lite diſcedas quàm ego dedero, hoc eſt etiam ſi me in faciendo ante- A
uertas, non perueneris tamen. & hoc eſt quod ex antiquis interpretibus quidam dicunt,
Conuétiones æſtimari ex initio non ex implemento. quo nec eſt verius nec melius quic-
quã. alioquin dato Sticho Pãphili manumittendi cauſa, & Pãphilo manumiſſo, euicto
Sticho, quia quod euincitur pro non dato habetur, ſi initium non ſpectas, videbitur hoc
negotium cœpiſſe à manumiſſione Pamphili non à datione Stichi. quod pugnat cum l.
naturalis. §. ſed ſi dedi. eademq́; ratio ſeruatur in ſpecie l. 3. §. quinimmò. ỹ. de coud. cauſ.
dat. & l. ſi tibi policenda. & l. ſi gratuitam. §. 1. ỹ. de præſer. verb. & hoc niſi quaſi principium
in his quæſtionibus nobis proponamus, ſæpiſſimè aberrabimus. Tranſeamus ad articulũ
Facio vt facias. Ex eo dari præſcriptis verbis conſtat mandati ſimilem. qua de re tractatur
in d. l. naturalis. §. ſed ſi facio. Eſt in eo §. ille tantùm locus obſcurior, Poſſum enim tibi B
mandare, vt & cuſtodiam mihi præſtes. quem Bartholomæus Fayus V. C. in Iuris prudẽ-
tia omnium facilè princeps, ad Connanum planè & perſpicuè exponit ita, vt poſſit man-
dato inſeri depoſiti lex. l. 1. §. quod ſi rem. ỹ. depoſ.

Si ob maleficium.] Dictum eſt ṡ. ex conuentionibus, quæ tranſeunt in contractus
proprium nomen actiones dari. ergo ex ſtipulatione actio dabitur. nam ſtipulatio con-
uentio eſt, eiuſque nomen legitimum. Sed ſi ob maleficium ne fiat promiſſum ſit, non
datur actio ex ſtipulatu. quia ex parte ſtipulatoris turpitudo verſatur. eademque ratio-
ne de re turpi mandati, vel pro ſocio non contrahitur obligatio. Sic verò hic §. ſuperiori-
bus cõnectendus eſt. Mox dicetur de pactis, quorum virtute explicata, illud etiam ad ex-
tremum adiicietur, turpia pacta non ſeruari. Difficiliorem caſum poſuit, Si ob maleficiũ C
ne fiat. nam ſi vt maleficium fiat, omni ex parte turpitudo verſatur.

Sed cùm nulla.] Dictum eſt ṡ. de contractibus, quorum alij nomen habent, alij cau-
ſam. Nunc de pactis dicere inſtituit. Hæc neque nomen habent, neque cauſam, vt ſi ita
conuenerit, DABO STICHVM TIBI, TV MIHI PAMPHILVM, vel ita, DA-
BO TIBI STICHVM, TV MIHI INSVLAM FACIES. Conuentionem ma-
nifeſtam habent. At propter conuentionem ſolam populi Romani iure actio non datur,
exceptio tamen & replicatio datur ex Prætoris edicto, quo ſe pacta ſeruaturum pollice-
tur. Ergo ex pactis actio non datur. quod regulam iuris vocat in §. vt puta. ỹ.

Nulla ſubeſt cauſa.] Accurſ. rectè cauſam accipit pro datione vel facto, atq; ideò &
pactũ ita deſcribit Cõſtan. ἐὰν ἔχῃ μὴ παρεγγύονται δόσις, ἀλλὰ μόνον συστῇ ἐπὶ δόσει, rectiſſimè. D

Quinimmò.] Interdum pacta actiones pariunt, vt quę legitima ſunt. Interdum etiã
contractus & contractuũ actiones formant, vt quæ cõtractibus adiiciuntur, quæ proprio
vocabulo leges appellantur, ſicut lex commiſſoria. Hęc quidam putãt non eſſe nuda: qui
conuincuntur huius loci auctoritate. Cùm enim dixiſſet ex nuda pactione exceptionem
dari, ſubintulit, *Quinimmò*, &c. quibus verbis ſignificat actionem etiam à nuda pactione
contractui adiecta formari. denique nulla eſt pactio non nuda, vt diximus in l. 1. Cete-
rùm formatur contractus atque actio pro qualitate pacti, atque ita fit vt non eadem ſit
omnium emptionum forma. namque vt alia atque alia ſunt pacta, ſic variatur emptio-
nis forma. & hæc ſanè vis eſt pacti magna, vt contractus naturam mutet, augeat, minuat,
vt contractum formet, transformet, reformet. Hæc his verbis ſolet Harmenopulus ex- E
primere, ἀμείβει, τυποῖ, μετατυποῖ, Iuſtinianus καινίζει in Nouel. CXXXVI. Hoc verò de
eo pacto dico quod apponitur ex continenti, id eſt, vt Græci interpretantur, συνεχόντως τῇ
συστάσει τοῦ συναλλάγματος, vel, vt dicitur alibi, in ingreſſu contractus, in initio, in exordio.
Nam quod ex interuallo adiicitur, non format actionem. Quod ex continenti adiicitur,
ineſt, inſitum eſt, inhæret contractui, nec eius exceptionem opponi neceſſe eſt. Quod ex
interuallo, non ineſt, & eius exceptionem opponi neceſſe eſt, vt ſi in venditione ab initio
conuenerit, ne venditor de euictione teneatur, ipſo iure, ſi ex interuallo, per exceptio-
nem tutus eſt venditor. Rurſus ſi conuenerit ab initio, vt venditor ſatiſdet de euictione,
in id emptori ex empto actio dabitur, non ſi ex interuallo. Similiter in depoſito vel pre-
cario, ſi initio conuenerit, vt depoſitarius vel is qui precariò rogauit, etiam periculum F
præſtet, augetur contractus natura, & vt fiant quæ pacto continentur, ex ipſo con-
tractu competit actio aliter atque ſi fuiſſet perfecto iam contractui additum pactum.
Pactum igitur ex interuallo interpoſitum, contractum vel actionem non format,
quippe cùm iam contractus ſit vſquequaque perfectus, dum pactum interponitur.

A Pactum ex continenti appoſitum fotmat contractum, format actionem ipſam quæ ex
cõtractu datur, vt ecce quod initio dos videbatur, lex dotis in emptionis cauſam addu-
cit. l. cùm dotem. C. de iure dot. Lex commiſſaria, lex redhibendi oblato pretio, lex quo-
que illa vulgaris, vt ſi diſplicuerit, res ſit inempta, vt non venditio, ſed negotium aliud
nomine vacans contractum videatut ex quo ſit danda actio præſ. verbis. Sed Principi-
bus placuit ex eis conuentionibus dari ex empto vendito actiones. nec omnino vendi-
tionem transfotmatam videri l. 2. C. de pact. inter empt. & vend. l. ſi conuenit. ȷ̃. de reſ.
vend. (vbi quę refertur Sabini ſententia vetiot eſt) l. Labeo. ȷ̃. de cõtrah. empt. l. ſi fundus
ȷ̃. de lege commiſ. Numquam verò accidit vt ſit ex contractu vna actio, ex lege alia.
In bonæ fidei iudiciis.] Imperator in l. in bonę. C. eod. ait, in contractibus. Sed idem
B eſt in quaſi contractibus & omnibus actionibus bonę fidei. An & in ſtipulationibus ſtri-
ctis? Ex parte actoris in ſtipulationibus tantumdem dicere non auſim. nullum enim in
libris noſtris locum inueni, quo id probari poſſit. nam l. lecta. ȷ̃. ſi cert. petat. ex parte
tantummodo rei pactum ſtipulationi ineſſe probat, & l. petens. C. de pact. de pacto lo-
quitur ſtipulatione confirmato, non de ſtipulationis lege. quinimo his, qui & ex parte a-
ctoris pactũ ſtipulationi ineſſe affirmant ex continẽti factum, hic locus aduerſatur & l.
in bonę fidei. Eſt ergo hac in re differentia inter iudicia ſtricta & iudicia bonæ fidei. nam
& quo caſu pactum ex interuallo factum iudicio bonæ fidei ineſt, ſtipulationi non ineſ-
ſe conſtat. l. 3. ȷ̃. de reſcind. vend.
Vt puta.] Pactum ex interuallo ſubſecutum nec parit nec format actionem. Hoc tri-
C bus exemplis Vlpianus dilucidum reddit. De primo primùm dicamus. Pacta quæ fiunt
initio dandæ vel ampliandæ dotis de dote præſenti reddenda ſoluto matrimonio, for-
mãt actionem dotis, & interdum vt dotis datio in emptionem vel aliud negotium quod
lege nominatum non ſit transformetur efficiunt. l. cùm dotem. C. de iur. dot. l. 1. C. de
pac. conu. Quod ſi nec detur, nec amplietur dos, cùm ita paciſcuntur, hoc pacto dotis
actio certè non formatur, niſi cùm ita paciſcuntur ante dotem datam, collata pactione
in tempus dandę dotis, quoniam dationi dotis ea pactio cohęrere videtur. l. Attilicinus.
ȷ̃. de pac. dot. Poſt diuottium dos nec datur nec ampliatur. Igitur poſt diuortium ea pa-
ctio ſi pacta ſit, certè nullo modo ad actionem prodeſt. Ante diuortium, actori quan-
doque prodeſt, puta ſi ampliatione dotis fuerit adiuncta. In ipſo diuortio pacta quæ fi-
D unt, etiam ex parte actoris inſunt. Diuortium eſt contractus l. ſi vxor. ȷ̃. de iudic. Secun-
dum exemplum eſt de actione tutelæ, Ait.
Et ſi in tutelæ actione.] Quidam ſic interpretãtur, in tutelæ adminiſtratione. quod
non probo. nam vt ſuprà, poſt diuortium, mox poſt emptionem pacta non ineſſe ait, ita
& poſt tutelam hoc loco. Dum naſcitut & inchoatut actio tutelæ, ſi pactum interuene-
rit, ex parte actoris ineſt. l. nec ex prætorio. ȷ̃. de diu. reg. iur. Sin autẽ poſtea, non ineſt, vt
ſi poſtea conuenerit legitimis ampliores vſuras præſtari. Legitimæ vſuræ pupillares ſe-
miſſes ſunt, exceptis quibuſdam cauſis, ex quibus centeſimæ ſunt. Tertium exemplum
eſt de actione empti & venditi. Poſt perfectam venditionem ſi pacta fiant de non præ-
ſtanda euictione vel de præſtanda ſatiſdatione ob euictionem non inſunt. Hæc fiunt de
E adminiculis, non de his quæ ſunt ex natura ſiue ſubſtantia conttactus. Adminicula di-
cimus euictiones, arras. Subſtantiæ attribuimus, rem, pretium, conſenſum. Huc perti-
nent quæ ſcripſimus Obſ. 2. cap. 15.
Adeo autem.] Pacta quę ex interuallo fiunt, nonnumquam inſunt, & actionem for-
mant, vt ſi poſt emptionem de eo conueniat aliquid quod attingat ſubſtantiam contrá-
ctus, integra videlicet re, id eſt, neque pretio dato, neque te tradita. Arra etiam vel fide-
iuſſórne datus ſit, vt res integra videatur, non exigimus. Sic verò fit pacto poſtea inter-
poſito, vt diſcedatut in totum ab emptione. l. ab emptione. ȷ̃. hoc tit. vt ipſo iure tolla-
tur actio empti & venditi. l. 3. ȷ̃. de reſc. vend. vel vt pars tantùm vendita remanear, vel
vt augeatur minuatúrve pretium quaſi renouato contractu. l. pacta. ȷ̃. de contrah. empt.
F l. 2. ȷ̃. de reſc. vend. Sed quomodo inſunt hæc pacta contractui, quæ nouum contractum
inducunt? Hoc Vlpianus ait dici non inſubtiliter. reformatur enim & repetitur cõtra-
ctus potiùs quàm renouatur. & ideo rectè ait, quodãmodo quaſi. Vulgaris opinio hæc
eſt, nouari contractum. Subtilis, reformari, corrigi, in meliorem formam reduci.
Exceptiones.] Obſeru. 2. cap. 5. repoſui, *depectiones*.

Ex eodem.] Conſtantinus, κτ' τὴν φύσιν τοῦ συναλλάγματος. A
Vnde illud.] An idem rurſus inculcatur? Minimè verò. Suprà dixit, vt in totum, ſic &
pro parte tolli emptionem poſſe, quod fit ſi ita conueniat, vt pars fundi inempta ſit. Ad-
iecit, reformari quoque in totum emptionem poſſe. ex quo nunc colligit & in partē re-
formari poſſe, vt ſi conuenerit de partis minuendo vel augendo pretio. & hunc ſenſum
eſſe indicant hæc verba, quaſi repetita. Hoc enim eſt ac ſi diceret, nō quaſi noua emptio
ſit. Repetere eſt reformare & retro agere. l.2.ȷ̄. de reſc. vēd. Tum proponit ex Iuliano ſpe-
ciem qua oſtenditur quemadmodum pacto pars emptionis tollatur.
Ex alio contractu.] Qui conſenſu ſolo non perficiatur.
Ait Prætor.] Addidêre Prætores quondam, *Nec vi*, teſte M. Tullio. ſed poſtea detra-
cta eſt vis mentio. nam quod vi fit, id dolo quoque fit. Si ergo dolo aduerſarij pactionem B
fecero, hanc Prætor non tuetur, ſed dat replicationem doli mali. Aduerſus leges.]
Aduerſus leges fiunt, quæ fiunt contra legum verba. In fraudem legum, quæ contra ſen-
tentiam. His etiam verbis, Neque quo fraus.] Vlpia. in §. ſiue autem. oſtendit poſt
pactionem inhiberi dolum. fraus enim fit huic parti. Neque dolo malo.] Si initio
quidem non adhibeatur dolus, ſed poſtea. quamobrem ſi is qui poſtea dolum adhibuit
vtatur exceptione pacti, ei nocebit exceptio, id eſt, replicatio doli,
Seruabo.] Seruare eſt tueri: quod fit vel actionib. vel exceptionibus. l. inter. §.1.ȷ̄. fam.
erciſc. At pacta non actionibus ſed exceptionibus datis Prætor tuetur. Ex pactis enim in
ciues Romanos actio non datur.
Pactorum.] Pactum in perſonam fit, quotiens ne à certa perſona petam paciſcor. In C
rem, quod generaliter ne petam. Sic actio, ſeruitus, mora, iuſiurandum aut in rem aut in
perſonam dicitur. Seneca in Ludo, Ne videar in perſonam, non in rem dicere ſententiā.
Pactum in rem heredibus prodeſt, & his omnibus, quos liberari paciſcentis intereſt, Pa-
ctum in perſonam non item. Vtrum autem pactum in rem fuerit, an in perſonam, facti
poteſtas eſt.
Non minus.] Similis eſt ſcribendi ratio in l. ſolidum. ȷ̄. de ſolut. l. ab hoſtibus. §. non
minus. ȷ̄. ex quib. cauſ. ma. & in eis locis quos notauimus Obſeru. 3. cap. 5.
Sed ſi fraudandi.] Cur Prætor non adiecerit, Neque fraudādi cauſa, quæritur? fraus
damnum eſt, quod vel mala fides aduerſarij, vel ipſe euentus rerum adfert. Si fraudor ad-
uerſarij mala fide, dolus eſt, vt ſi per fallaciam debitoris ei ſortem remiſero. Dolus autem D
edicto comprehenditur: itaque non fuit neceſſe hac ratione allatam fraudem notari ma-
gis edicto. Quòd ſi re ipſa læſus & fraudatus ſum, non dolo aduerſarij, vt ſi nulla debito-
ris arte circumſcriptus vltro ei ſortem remiſero, æquum non eſt irritam remiſſionem fie-
ri. quod enim bona fide geſtum eſt, etiam ſi id ſit alterutri fraudi, diſſoluendum non eſt.
Pacta ergo iuſta Prætor ſeruat, etiamſi alterutri paciſcentium ea fraudi ſint, ſeq; inuicem
fraudare paciſcentibus licet ſine dolo malo. quod & in emptione ac locatione receptum
eſt, non in ſocietate. l.3. §. vlt. ȷ̄. pro ſocio. Fraus poteſt eſſe ſine dolo. De definitione doli
ſcripſimus in tit. de dolo.
Siue autem.] Expoſui hunc locum in §. ait Prætor. ſ̄. Exceptionis verbo ſignificatur
replicatio, vt in l. is qui. ȷ̄. de leg. præſt. l. apud. §. ſi quis pupillo. ȷ̄. de dol. exc. l. nam poſtea E
§. ſi minor. ȷ̄. de iureiur.
Quod ferè.] Pactum tria ſignificat, nudam conuentionem, nudæ conuentionis in-
ſtrumentum, & vt Conſtantinus ait III. Epit. τὸ ἀπὸ συμφωνίας παρά τινος ὀφειλόμενον, vt in
Nou. CXX. l.3. C. de obſ. à pat. præſt. Hoc loco pacta pro inſtrumentis Accurſ. accipit re-
ctè. Solet autem in vna inſtrumētorum parte ita ſcribi, ROGAVIT ILLE, SPOPON-
DIT ILLE. Hæc verba pro ſtipulatione accipiuntur, quæ ſolet ſubiici pactis, niſi con-
trarium probetur. nam & pro pacto accipi poſſunt. Verùm hîc ſtatim meritò quis dubi-
tauerit, qua re diſcernatur pactum ab ſtipulatione? eadem enim verba vtrique cōuentio-
ni congruenter aptantur, ac ſicut in ſtipulatione ita & in pacto interuenit interrogatio &
reſponſio. quod ita definiendum eſt, In tractatu pactorum fieri quidem interrogationes F
& reſponſiones. Hic tamen tractatus non eſt ſpectandus, ſed eius concluſio. nam ſi id de
quo conuenimus inter nos, ego rogem, tu ſpondeas, ſtipulatio eſt, niſi ſi alia fuerit mens
noſtra, nam ſi diſcedimus vt pacti, pactum eſt non ſtipulatio. Sic verò & in tractatu em-
ptionis interueniunt interrogationes & reſponſiones, ſed finis tractatus ſpectatur & con-
cluſio.

A cluſio. deniq; animo & cõcluſione tractatus pactũ ab ſtipulatione diſcernendũ eſt. Idem
enim eſt tractatus, ſed non eadẽ cõcluſio, idẽ animus. Ex ſtipulatu.] Actionẽ ex ſtipu
latu generaliter accipit vt in l. reſcriptũ. §. ſi pacto. ff. quod notauimus Inſt. 3. tit. de ver. obl.
Si paciſcar.] Vlpianus ducit nos per varia exempla pactorum quæ ſeruantur vel non
ſeruantur. In primis tale pactum ſeruatur, ne iudicati agam, ne incenſarum ædium agam.
Vlpianus ait, proiudicati, quo modo & eiuſdem Tribunalium libri Protribunalium ap-
pellantur in indice Pandectarum, & ita etiam legendum eſt ex vet. librorum fide in l. re-
petita. C. de epiſc. & cler. l. conſulta. C. de teſtam. Incenſarum ædium actio eſt in duplum
ex XII. tab. vt oſtẽdimus lib. v. Sentent. Pauli tit. 3. Hanc & ſuperiorem, quæ iudicati eſt,
Vlp. ait excludi pacto conuento. Sequitur, Si paciſcar ne operis noui, &c.] Sine Prę-
B tore fit nũtiatio noui operis, quam qui paſſus eſt, edicto prohibetur ædificare, niſi remiſ-
ſionem impetrauerit, vel ſatiſdederit, & hoc eſt hac in re prętoris iuſſum, imperium, iuriſ-
dictio. l. prætor. §. 1. ff. de nou. op. nun. Poſt nuntiationem litigatores ad Prętorem eunt. l. 1.
§. & poſt operis. ff. eod. niſi conueniat ne nuntiator nunriationem exequatur. d. l. 1. §. inde
quæritur. Hoc enim pactum valere placet ſi opus fiat in priuato. quod ſi fiat in publico,
quo caſu omnibus nuntiandi ius patet, non licet paciſci, ne quid fiat contra Remp. nec
repellẽtur alij ſi nuntiare vel nũriationem exequi velint. Qui pactus erit, repelletur, quia
quãtum in ſe eſt prodidit cauſam publicam. nec obſtat l. 3. §. ſi is cuius. ff. de ſep. vio. quo-
niam ibi pactus non eſt, & vt maximè pactus ſit, de re familiari non publica pactus eſt, ſe-
que ipſum potius quàm Remp. fefellit. Eadem verò ratione non valet pactum ne agatur
C interdicto Vnde vi, ſi vis facta ſit in loco publico. l. ſi vnus. §. pacta. ff. ſi in priuato, valet. &
generaliter de re priuata & familiari pacta valent. Nam, inquit, & de furto paciſci lex
permittit.] Legem XII. tab. intelligit. & hoc quidem pacto ipſo iure tollitur furti actio
ſine exceptione. l. ſi tibi. §. 1. ff. quoniam legitimum pactum eſt. Eadem lex de iniuriis paci-
ſci permittit. Nulla verò lex eſt, quæ de damno iniuria, de bonis raptis paciſci permittat.
quamobrem ſi de eo pacta pactio fuerit, non tolletur Aquilia vel Bonis raptis niſi poſita
exceptione pacti. Sequitur, Sed & ſi quis paciſcatur ne depoſiti agat.] Si quis paci-
ſcatur ſe ſi fortè quid deinceps depoſuerit vel commodauerit depoſiti vel cõmodati non
acturum, verius eſt cõtra ius publicum pactionem fieri, atque ideo inutilem eſſe, non ſe-
cus ac ſi ita pactus eſſet, ſe teſtamentum non facturum, ſe ab inteſtato hereditatem patris
D non vindicaturum. l. ius publicum. ff. Sed ſi perfecto contractu paciſcatur ne depoſiti vel
commodati agat, de iure priuato paciſcitur, & ideo pactũ valet. Et generaliter.] Scri-
pſimus de hoc loco lib. 1. Obſer. cap. XXIIII.
Si ante aditam.] De pacto tractare incipit facto inter creditores & heredes ſcriptos.
Tria verò ſunt heredũ genera, Neceſſarij, Sui, Voluntarij. Neceſſarij ſeparationis, Sui ab-
ſtentionis, Voluntarij repudiationis beneficium habent. quæ res efficit, vt cum eis non-
nunquam creditores paciſcantur in partem crediti. Cum voluntariis, vt eos inuitent ad
adeundum. Cum ſuis vel neceſſariis, vt eos inuitent ad miſcẽdum ſe. nam poſt aditionem
vel immiſtionem, repudiationis, abſtentionis, ſeparationis beneficium ceſſat. qua ratione
& olim bonis debitoris vendundis magiſtro conſtituto, ad emptores prouocandos pro-
E ſcribebant certa ſe crediti parte paratos decidere, auctore Theophilo in tit. de ſuc. quæ
fieb. per bon. vend. Ceterùm aut purè ſunt illi, aut ſub condicione heredes ſcripti. Si purè,
cuiuſcumque generis ſint, inter eos & creditores facta conuentio valet, quin & ſi man-
dato vel dolo creditorum adierint aut miſcuerint ſe, mãdati in eos vel de dolo actionem
habent. l. ſi hereditatem. in fin. ff. mand. l. apud. in princip. ff. de do. exc. l. vlt. ff. de dolo. Si ſub
condicione, pactum etiam cum eis factum valere placet, quia licet interim adire vel mi-
ſcere ſe non poſſint, tamen in ea cauſa ſunt, vt bonorum poſſeſſionem ſecundùm tabulas
agnoſcere poſſint. quod tamen in neceſſario videbatur non poſſe conſiſtere. nam ſeruus
qui ante condicionem inſtitutionis paciſcitur, in ſeruitute paciſcitur. quod autem ſer-
uus in ſeruitute gerit, ei poſt libertatem neque obeſt neque nocet. Ac ſanè hoc caſu
F non pacti, ſed doli exceptio ei prodeſt: ſicut filiofamilias inſtituto, ante aditam iuſſu
patris hereditatem, & ante emancipationem paciſcente cum creditoribus, poſt eman-
cipationem adita hereditate, non pacti ſed doli exceptio prodeſt. Similes eæ ſunt ſpecies.
nam vt eorum quæ ſeruus geſſit in ſeruitute, ita eorum quæ filiusfamilias geſſit cùm eſſet
in familia patris, ratum poſtea nihil eſt. Sed ſicut filiofamilias datur tamen doli exceptio,

ita par eſt eandem ſeruo dari. & eſt ſimilis æquitas in l.1. §.ſi ſeruus.ꝟ.de exc.rei vend. & l. A
quidam.ꝟ.de hered. inſtit. Additur in hoc §.filiofamilias doli etiam exceptionẽ prodeſſe,ſi viuo patre cum creditoribus paternis pactus ſit.cui pactionis generi obſtare videtur l.quidam.§.vlt.ꝟ. de donat. Sed ibi largitur de bonis viuentis, hîc exonerat bona viuentis.

Hodie tamen.] Valere dixit pactum quod fit inter heredes & creditores, antequàm adquiſita ſit hereditas. Nunc ait, *Hodie*, id eſt, ex reſcripto Diui Marci qui huic rei primus formam certiſſimam dedit, ita rectè talem pactionem fieri ſi conuenerint creditores in vnum cum heredibus decidendi cauſa, & conſenſerint, vel ſi diſſentiant ſi interpoſuerit Prætor decretum ex ſententia maioris partis.l.ſi præcedente.§. Lucius.ꝟ.mand. Decretũ efficit, vt ceteris pactum noceat. Ante reſcriptum Marci ceteris pactum non nocebat.

B

AD L. MAIOREM.

In reſcripto D.Marci, de quo ſuperiùs tractare incepimus, maior pars non accipitur ex numero perſonarum, vt in iudiciis, in quibus licet impar ſit prudẽtia, par omnium ius eſt, ſed ex modo, quantitate, cumulo debiti: vt ſi duo ſint, quibus debeantur mille, tres quibus quingenta: non quod his, ſed quod illis viſum fuerit Prætor ſequetur. Quod ſi par ſit quantitas, vt ſi ſeptem ſint creditores ex paribus quantitatibus, tunc maiorem partem ex numero perſonarum accipimus. quod igitur quattuor deciderint, id erit ratum. Sed ſi par ſit & debiti quantitas & creditorum numerus, eorum ſententia prævalebit, qui dignitate præſtabunt. quod & in iudiciis obſeruandum eſſe quidam putant, & in reſpõſis prudentum ex Conſtitutione Theodoſij vincit ea pars, in qua fuerit Papinianus, qui vt ſingulos vincit, ita cedit duobus. Quòd ſi omnia ſint paria, humaniorem ſententiam ſequetur Prætor, eorum nempe qui plus ex credito remittunt. & ſic in iudiciis cùm æqualis eſt ſententiarum numerus, ea præponitur, quæ pro reo facit, pro libertate, pro teſtamento defuncti.l.inter pares.ꝟ.de re iudic.l.lege.ꝟ.de manu. l. ſi pars.ꝟ.de inoffic teſt. Auguſtinus de ciuitate dei lib.18.c.10. In Areopago vbi paris numeri ſententiæ fuiſſent, præponi abſolutio damnationi ſolebat. Ceterùm vt omnia in ſumma comprehendam in hac ſpecie quam tractamus, vincit quantitas non numerus, numerus nõ dignitas, dignitas non humanior ſententia. C

AD L. SI PLVRES.

D.

Non ſemper numeranda ſunt capita creditorum. plures enim nõnumquam vnius creditoris loco ſunt, vt plures rei ſtipulandi. quia vna eſt obligatio. Item plures argentarij, quorum nomina ſimul facta ſunt. Alia eſt obligatio, quę fit ſtipulatione, alia nominibus. l.1.ꝟ.de annuis leg. Cùm ex menſæ ſcriptura pecunia numeratur, nominibus contrahitur obligatio. Cùm ex arca, ex domo, vt in l.lecta.ꝟ.ſi cer.pet.& l.quidam.ꝟ.de conſtit.pec.per ſtipulationem. Donatus in Phormione, Hodie, inquit, additur chirographis, Domo ex arca ſua, vel ex menſæ ſcriptura. Et ſic in l.idem.l.ſi vnus.ꝟ.hoc tit.l.ſi duo.ꝟ.de recep.qui arb.dum argentariis ſtipulatores vel promiſſores comparantur, hi duo notantur contrahendæ obligationis modi. Plures autem ſtipulatores, ſicut diximus, pluréſve argentarij, qui ſimul pecuniam dederunt, vnius loco ſunt: quia vna & communis obligatio eſt vnumq; debitum vniq; ſolui poteſt.l. qui hominem. §. 1.ꝟ.de ſolut.l.3. §.vlt.ꝟ. de duo. reis E
conſt. aut duę ſunt obligationes eiuſdem cauſę & poteſtatis, quarum vna ſublata, tollitur & altera.l.eandem. §.vlt .l.ſi reus. eod. tit. Plures quoque tutores vnius pupilli creditoris, pro vno habentur: quia vnius nomine paciſcuntur. Vix autem vnus plurium loco habetur. nam & ſi vni ex pluribus cauſis debeatur, pro vno computabitur, nec numerabuntur actiones. Similiter vnus tutor plurium pupillorum vnum debitum prætendentium, vnius loco eſt non plurium, quia & ipſi pupilli ſi conuenirent, quorum ille vicem gerit, vnius eſſent loco. quæ ratio proximior eſt illa quam hîc attulit Paulus, qui rationibus vti ſolet remotioribus ac perſæpe truncatis. Quod ſi vnus tutor ſit plurium pupillorum diuerſa patrimonia habentium & diuerſa debita prætendentium, nemo negauerit plures tutelas eſſe.§.item tria.D.de exc.tut. atque adeo eum ſi conueniat cum aliis, plurium loco haberi. Hæc de numero perſonarum. Tum explicat in reſcripto D. Marci cumulũ debiti non tantum ad ſortem ſed etiam ad vſuras referri, & omne id quod debetur prin- F
cipaliter

A cipalitet vel in acceſſionem,nec tantum ad ſummas minutas,ſed & ad ſummarũ aceruũ.
Conueniſſent.] In vnum locum cum aliis creditoribus. Aduerſus eum.] Vt ei
pt æferatur,ſi par ipſe ſit in cumulo debiti.

AD L. RESCRIPTVM.

Pactum quo in portionem crediti cum herede credirores paciſcuntur,non modò præ-
ſentibus verumetiam abſentibus nocet. ea decreti vis eſt. An & abſentibus hypotheca-
riis?Quantum ad hypothecã ceteráſque acceſſiones pertinet,eas pactum abſentibus non
aufert. Sed an priuilegium aufert?Vlpianus auferri ait hoc loco, Paulus negar in l.ſi præ-
B cedente.§.Lucius.ꝫ.mand.Fuit hæc quæſtio maximè vexata,vt Vlp.indicat,dum ait,ele-
ganter tractatur. Vlpianus retulit reſcriptum D. Pij, quod Paulus vel ignorauit vel non
aduertit,& ex iuris diſciplina quod ſibi videbatur, ſcripſit, ex iuris ratione non ex reſcri-
pto. Cum iuris rationibus reſcripta plerúmque pugnant.

Si pacto.] Pactum aut ſit de non petenda pecunia,aut de te aliqua præſtanda.Si de re
præſtãda,& ei ſubdatur ſtipulatio pœnæ vel etiam eius quod intereſt,aur pati debet pro-
miſſor ſecum agi ex pacto,aut inuitus tenebitur ex ſtipulatu.l.nuda.C.de conr.ſtip.quam
rectè Ioannes interpretatus eſt. Si de non petenda pecunia,& ſubiiciatur ſtipulatio pœ-
nalis,petente creditore,in arbitrio eſt rei pacti exceptione vti vel actione ex ſtipulatu. Si
pacti exceptionem eligat,neceſſe eſt vt pœnam,quæ ipſo iure commiſſa eſt,acceptam fe-
C rat.Si pœnam, denegabitur pacti exceptio. neque enim æquum eſt,vt ex pacto & ex ſti-
pulatione commodum ferat.l.ſi pater.§.ſi mulier.ꝫ.de pac.dot.Obſtare videtur l.qui Ro-
mæ.§.vlt.ꝫ.de verb.oblig.Pœnã enim committi ait Scæuola licet ex cauſa pacti ſiue trãſ-
actionis exceptione vſus iam ſit reus,& obtinuerit. Solet Scæuola de iure breuiter & ab-
ſcisè reſpondere.Interrogatus,an pœna commiſſa ſit,reſpõdit commiſſam eſſe.quod ve-
riſſimum eſt. Verùm agenti obſtabit exceptio doli vel in factum,quòd iam vſus ſit exce-
ptione pacti,vel,vt in hoc §.traditur, omnino eam ſtipulationem acceptam facere coge-
tur. ergo ipſo iure pœnam eſſe commiſſam hic quoque §.indicat,dum pœnæ acceptila-
tionem faciendam ait. & ita Accurſius. Quod ſi pacto de non petenda pecunia ſubiecta
ſit ſtipulatio Aquiliana & acceptilatio,qua ipſo iure obligationem tolli conſtat,poſt hæc
D ſtipulatio pœnalis, non poterit reus & acceptilationis commodo vti negando ſe actione
teneri & pœnam exigere.Vel igitur pœnam non exiget & ſe actione teneri negabit:vel ſi
pœnam petat, actionem patietur reſciſſa acceptilatione, quæ actio erit vtilis, reſciſſoria,
reſtitutoria.l.pacto.ꝫ.tit.prox.l.vbi pactum.C.de tranſact. Excipiuntur duo caſus. Vnius
cauſa eſt periurium.l.ſi quis maior.C.de tranſact.Alterius voluntas paciſcentiũ ſiue clau-
ſula,Rato manente pacto.l.qui fidem.ꝫ.tit.prox.l.cùm proponas.C.eod.tit. His caſibus
vtrumque locũ habet,nec alterutro ſatisfit actori. Quia igitur aut regulariter alterutrũ,
aut his caſibus vtrumque locum habet,ex eo colligitur rectè ſtipulatione pœnali præce-
dentem conuentionem non nouari.quod & probat l.qui Romæ.§.Flauius.ꝫ.de verb.ob-
lig.l.prædia.ꝫ.de act.emp.l.duo.l.ſi quis à ſocio.ꝫ.pro ſocio. Sed valde obſtat l.obligatio-
E num.§.vlt.ꝫ.de obl.& act.cuius tamen ſpecies ſic à ſuperioribus ſecernenda eſt. In ſupe-
rioribus res in conuentionem venit,pœna in ſtipulationem.In hac verò vtrumque in ſti-
pulationem venit, quo caſu ſi & de vtroque conuentio vel de re tantùm præceſſerit, non
videtur prior conuentio transfuſa in ſtipulationem,niſi nouandi animo hoc factum fuiſ-
ſe comprobetur.d.l.duo.quod ſemper noſtri auctores in nouationibus exigunt. Sed ſiue
præceſſerit alia conuentio, ſiue non, & ſtipulatio fiat de re ac de pœna,an poſterior pars
ſtipulationis priorem nouat?Lex ait quaſi nouationem fieri.Non ergo fit nouatio.res nã-
que ex ſtipulatu ipſo iure peti poteſt.l.ſi pacto quo pœnam.C.de pact.ſed reus ſi velit de-
fungi ſolutione pœnę,rem inuitus non præſtabit:atque ita quæ rei implexa eſt pœnæ ſti-
pulatio priorem cõmutare,infirmare,nouare quodammodo videtur.l.1.§.fin.ꝫ.de ſtipul.
F ſer.Stipulatio ſeipſam quaſi nouat.Pactũ præcedẽs ſtipulatio nec nouat nec quaſi nouat.

Plerumque.] Procurator aut negotiorum aut litium procurator eſt.Procurator ne-
gotiorum rectè paciſcitur, pactúmque domino prodeſt & nocet per exceptionem doli,
non per exceptionem pacti. Idem nouare,exigere,permutare,ſoluere,alienare,iuſiuran-
dum deferre,pignori obligare,tranſigere poteſt,modò hæc fiant ex negotiorum vtilitate

non donandi vel deminuendi cauſa, vt aliis in locis fuſius oſtendimus. A

AD L. QVIA ET SOLVI.

Quia Procuratori rectè ſoluitur, ideò & rectè eum paciſci Paulus ait. quæ ratio non videtur idonea. nam & adiecto rectè ſoluitur, qui tamen paciſci nequit, & ei ſimiliter cui debitorem meum ſoluere iuſſi, & his qui ſunt in noſtra poteſtate. Sed hoc propriis rationibus fit. Regulariter cui rectè ſoluitur, is & paciſci poteſt. Cui non rectè ſoluitur, is nec paciſci poteſt. l. contra. ℨ.

AD L. NAM ET NOCERE.

Adſeſſoriorum.] Quidam ſcripſère libros Tribunalium, Quidam Adſeſſoriorum. B & ſic in l. 5. §. hac lege. ℨ. de iniut. Sabinus in adſeſſorio, libro ſcilicet.

AD L. SED SI TANTVM.

Procurator litium aut in rem ſuam conſtituitur, aut in rem mandatoris. Huius pactū mandatori non nocet, nam ſi neque pecuniam ſolutam accipit, neque exigit rectè, fieri non poteſt vt tamen de ea paciſcatur rectè. In hoc enim dumtaxat conſtitutus eſt vt agat, non vt accipiat vel paciſcatur. Illius verò pactum domino nocet per exceptionē doli. nam & quaſi in re propria ei biduum datur ad appellandum, & alium Procuratorem facit ante litem conteſtatam, ei rectè ſoluitur, rectè iudicati agit. Ex mandato quoque directas actiones habet, ita tamen vt non ideò minus eaſdem actiones mandator habeat, C quibus poſſit experiri re integra.

AD L. ITEM MAGISTRI.

Quæ Procuratorum ad negotia, eadem & tutorum, curatorum, adminiſtratorū Reipublic. magiſtrorum ſocietatum ratio eſt. Magiſtris ſocietatum earum rerum, quæ ad ſocietatem pertinent præcipua cura incumbit. M. Tullius ad Craſſipedem, P. Rupilius qui eſt magiſter in ea ſocietate. & in IIII. Ver. ſæpè.

AD L. SI CVM EMPTORE.

Si cum emptore hereditatis facto Procuratore in rem ſuam pactum factum ſit de non D petenda pecunia, conſtat pactum valere, & venditori obeſſe poſita exceptione doli. l. ſed ſi tantùm. ℨ. At quid ſi non ſint ei mandatæ actiones? quo caſu proprio nomine vtiles actiones haber ex conſtitutione D. Pij, quæ porrigitur etiam ad ſimiles caſus, vt ſi cui nomen venditum, donatum, legatum, in ſolutum datum ſit. l. 1. §. nunc tractemus. ℨ. de tut. & rat. diſtr. l. poſtquàm. C. de her. vend. l. ex legato. C. de legatis. His vtique vtilibus actionibus emptor ſi experiri velit venditori cui directæ competunt præferetur. l. Procuratore. ℨ. de procur. & ſi pactus ſit de non petēda pecunia, ei quidem obſtabit exceptio pacti, vēditori autem exceptio doli. Vtroque igitur caſu pactio facta inter emptorem hereditatis & debitorem hereditarium venditori nocet. Obſtat l. ſi à te. §. vlt. ℨ. de exc. rei iudi. vbi res iudicata inter emptorem & alium quendam venditori non obeſt, ideoq; rei iudicatæ in E eum exceptio non datur. Sed & doli exceptionem dari nego. Loquitur autem de emptore rei hereditariæ non de emptore hereditatis. Porrò venditor poſt venditionem aut iure antiquo, quod ſcilicet ante venditionem habuit, aut iure nouo agit. Si iure antiquo, repellitur exceptione doli ob pactum cum emptore factum, vel ob rem contra emptorem iudicatam. Antiquum ius habet venditor hereditatis, quia non deſinit eſſe heres, & adhuc integrum illi eſt directò experiri cum debitoribus. Sed ex Conſtitutione D. Pij emptor vtiles habet, quæ præſtant directis. Directæ ſunt ſine re. Quod igitur emptor egerit, ratum habendum eſt. Alia eſt ratio venditoris rei hereditariæ. nam hic re tradita nihil ex antiquo iure retinet. itaque poſt venditionem non niſi nouo iure agit, & conſequenter vt res inter emptorem & alium pacta, tranſacta, iudicata ei ne proſit vel obſit, æquiſſi- F mum eſt.

Vtiles actiones.] Ex mandato directæ ei dantur. Sine mandato, vtiles. In eum verò non dantur vtiles. nulla enim hoc lege vel conſtitutione proditum eſt. Itaque fideicommiſſario per omnia emptor hereditatis ſimilis non eſt.

Sed

A Sed etſi inter.] Vendidit procurator & tradidit, ac conuenit poſtea inter dominum & emptorem, vt procuratori quod tradidiſſet redderetur, atque ita vt reſolueretur emptio. Nondum reſoluta eſt pacto. prius namque rem reſtitui oportet. l. ab emptione. ff. Sed procuratori petenti pretium, obſtabit exceptio doli, non pacti, quia factum eſt cum alio. Verùm per replicationem emptor quoque rem reddere compelletur. Duo hæc lex continebat exempla, quibus exceptio doli ſubſidio eſt exceptioni pacti.

AD L. SI TIBI.

Obligatio aut re contrahitur, aut verbis, aut conſenſu. Contrahebatur & nominibus olim per ſcripturam menſæ. Hodie litteris extra menſam. Re non contrahitur in plus B quàm datum ſit. itaque ſi x. credidero ea lege, vt redderentur xi. qui ſupereſt nũmus, nec debetur quaſi creditus, quia numeratus non eſt, nec quaſi vſura, quia vſuræ pecuniæ creditæ ex pacto non debentur etiam ex continenti facto, nec quaſi donatus, quia donatio hoc iure non pacto, ſed traditione, vel mancipatione perficitur. Hodie quia donationem placet nudo conſenſu perfici, ex cauſa donationis non dubitem affirmare eum nummum peti poſſe.

De pignore.] Obligatio pignoris, id eſt, hypotheca contrahitur pacto. hinc formula hypothecaria. Pacto verò non tollitur niſi per exceptionem. & ita accipienda eſt l. maior. C. de pignor. vt cum effectu perſequi non poſſit. Nec verum eſt quod Accurſ. tradit in l. 2. C. de remiſ. pig. de exceptione facti. nulla enim allegatio talis eſt quæ dicatur exceptio. C Ceterùm reus vel excipit vbi eſt actio, vel vbi non eſt actio, negat ſe teneri. l. 3. C. de tranſactio. Vtrumque in iure allegari oportet. alioquin procedet & dabitur actio petenti. Sed mirabitur aliquis fortaſſe, quid cauſæ ſit quare obligationes conſenſu contractæ contrario conſenſu ipſo iure ſoluantur, hypotheca nõ item. Sed ab eis obligationibus hypotheca ſeparanda eſt omnino, vt in l. contrahitur. ff. de pigno. Hypotheca enim pactum eſt pignoris. Illæ conuentiones contractus ſunt. Ad hęc remiſſa hypotheca, non videtur remiſſa ſors. Remiſſa ſorte plerumque remiſſa hypotheca videtur. An & ſi remiſſio ſortis fuerit inutilis? qua in re pugnare videtur l. 1. §. 1. ff. quib. mod. pign. vel hypoth. ſolu. cum l. debitum. C. de remiſ. pign. Sed videndum eſt qua ratione inutilis ſit remiſſio ſortis. Si communi, vtrumque manet. d. l. debitum. Si propria ſortis, hypotheca non manet. d. l. 1. §. 1. vt D ſi ſortem remitto dum contra legem Cinciam donatũ volo, ſortis remiſſio inutilis eſt, tacita hypothecæ remiſſio inutilis non eſt, quia remiſſa hypotheca nulla donatio fieri intelligitur. l. & ſi pignus. ff. quæ in fraud. cred.

Si pactus ſim.] Alteri paciſci nemo poteſt, puta ne à Titio petatur, ideoq; ſi ſibi quis & Titio paciſcatur, Titij adiectio ſuperuacua eſt. Heredi noſtro paciſci poſſumus. Quid ergo ſi Titius poſtea eius, qui ei pactus eſt, heres factus fuerit? An cõualeſcet pactum? Minimè. Quid ſi pactus ſit ne à filio quem in poteſtate habet, petatur? Si de filio herede ſenſit, filio pacti exceptio prodeſt, Si non de herede, doli. l. & heredi. §. Iulianus. ff. Tentari poteſt etiam Titio heredi poſtea facto doli exceptionem dari. Datur tamen filio exceptio iuriſiurandi omnimodo. l. qui iuraſſe. §. ſi pater. ff. de iureiur. quia maior eſt vis iuriſiuran- E di quàm pacti.

Pactum.] Pactum in perſonã conceptum etiam emptori & donatario prodeſt. quod verum eſſe exiſtimo quamdiu vẽditor aut donator viuit, arg. l. & heredi. ff. vt emptori proſit & heredi eius, ſicut & cùm fructuarius vſumfructũ vendidit. l. neceſſariò. §. vlt. ff. de per. & com. rei vend. alioquin quo modo his prodeſſet quod heredibus non prodeſt?

Cùm poſſeſſor.] Obſtat l. ſi poſt. ff. de conſt. pec. Sed ſtatuenda differẽtia eſt inter pactum & conſtitutũ. Conſtitutũ eſt acceſſio principalis obligationis. ſequitur ergo heredẽ penes quem eſt ſortis obligatio. Pactũ acceſſio dici nullo modo poteſt. Itaq; pactũ poſſeſſoris heredi cuncta hereditate ne per exceptionem quidẽ doli prodeſſe aut obeſſe poteſt.

Filius ſeruuſve.] Per eos, quos in poteſtate habemus, per fructuarios, vſuarios ſeruos F alienos aut liberos homines, quos bona fide poſſidemus, ſi nobis paciſcantur, nobis adquiritur exceptio pacti. Quid ſi ſibi? Si filius paciſcatur, ne à ſe petatur, licet perſonale ſit pactum, patri prodeſt & heredi patris viuo filio per exceptionem pacti. Poſt mortem filij, nec patri prodeſt, nec heredi patris. Diuerſum eſt, ſi ſeruus paciſcatur, ne à ſe petatur. nam petere eſt iudicio petere. l. & heredi. §. 1. ff. Cum ſeruo homine iudicium non eſt.

Quod ergo in perſonam ſerui fruſtra pactum cõfertur, domino prodeſſe quî poteſt? Ce- A
terùm viuo ſeruo domino dabitur exceptio doli, & ſi in rem fuerit collatum, pacti. Mor-
tuo ſeruo, credo exceptionem doli non dari. quia perſonale pactum eſt.

AD L. ET HEREDI.

Nos.] Per parentes quorum in poteſtate ſumus, nobis non adquiritur exceptio pacti:
neque enim id ratio patitur: licet doli exceptionem dari placeat, ſicut & vtiles actiones ex
affectione parentũ. Non obſtat l. cùm dos. §. ſi filia. ɉ. de pac. dot. nam ibi filiæ nominatim
pactus non eſt. Non obſtat l. 4. C. de pac. con. nam ad eam ex l. pater. C. eo. addendum eſt
vtilem dari. Quod verò dari dicimus affectioni parentum, vt liberis parent actiones vti- B
les, non ſic datur affectioni liberorum. l. debitor. §. vlt. ɉ. ad Trebel. l. inter. §. cùm pro ſe. ɉ.
de pac. dot. l. Gaius. ɉ. ſol. matrim. Denique ſummis hoc tantùm affectionibus datur.

Ceterùm.] Ceterùm, pro alioquin. Ne à Titio] Lego, *ne à filio*. Ergo ſi pater pa-
ctus ſit filio non ſibi, non prodeſt patri exceptio pacti, ſi cõueniatur filij nomine. Prodeſ-
ſe tamen puto exceptionẽ doli ſicut & filio. Ea in quibus ius verſatur quæ in atomo pa-
tri adquiruntur, nec momento ſubſiſtunt in perſona filij, vt ſtipulationes, ſi in perſonam
filij concipiat pater, patri adquiruntur. l. quod dicitur. ɉ. de verb. obligat. Ea in quibus fa-
ctum verſatur, vt pacta, quorum exceptiones in perſona filij conſiſtunt, ſi in perſonam fi-
lij concipiantur, directo patri non proficiunt.

Doli proſit.] Patri proderit pacti. C

Filiafamilias.] Dixi de hoc genere pacti, ne petatur. Nunc quæro, an filiifamiliàs re-
ctè paciſcantur, ne petant. Et in rem quidem rectè paciſcuntur, petitum non iri, ſi liberã
habeant peculij adminiſtrationem, nec donandi cauſa paciſcantur. l. contra. §. vlt. ɉ. Sed
& ſi pecuniam paternam credant, eodem modò rectè paciſcuntur in ipſo negotio, ne pe-
tatur intra certum tempus. poſtea ſi paciſcantur nihil agunt. l. ſinautem. ɉ. idem & in ſer-
uis. Quin & ſi filiifamiliàs ita paciſcantur, ne ipſi petant, vtile pactum eſt. quoniam vtiles
actiones poſſunt exercere. l. in factum. ɉ. de obligat. & actio. l. in perſona. ɉ. hoc tit. Poſſunt
& in id tempus paciſci, quo ſui iuris erunt, vt filiafamiliàs ne de dote agat cùm ſui iuris e-
rit, quod pactum poſt diuortium valet, non ante nuptias vel manentibus nuptiis: vel fi-
liusfamiliàs ne condicionale legatum petat, ſi cõdicionis exiſtentis tempore ſui iuris fue- D
rit. nec obſtat l. ſi ita ſcriptum. §. ſi ſub condicione. ɉ. de leg. 2. quæ de repudiatione loqui-
tur. Aliud enim eſt repudiare, aliud paciſci. Repudiantur delata, Paciſcimur & de nõ de-
latis. l. 1. C. de pac. l. pactum. ɉ. Repudiatio fit in iure, Pactum quoquo modo. Homine le-
gato priuſquàm elegerit legatarius, non repudiat Stichum rectè, De eo non petendo pa-
ciſcitur rectè. l. homine. ɉ. de opt. leg. l. ſi vnus. §. ſed ſi generaliter. ɉ.

Legatum eſt.] De ſtipulatione condicionali paciſci non poteſt. Rationem expoſui-
mus lib. 3. Inſtit. tit. De verb. oblig.

In his qui.] Generalis definitio hæc eſt, pacta in rem prodeſſe omnibus, quibus data
exceptione pacti non tam ipſis conſulitur quàm ei, qui pactus eſt: vt puta, pactum rei fi-
deiuſſori prodeſt, quoniam rei principaliter intereſt fideiuſſorem liberari, ne mandati, E
vel negotiorum geſtorum teneatur. ideoq; quibus caſibus fideiuſſor regreſſum aduerſus
reum non habet, vt cùm fideiuſſit donandi animo, cùm pro re ſua, pro inuito & vetante,
pactum rei fideiuſſori non prodeſt. Tantumdem dicemus, vt oſtenditur in l. proxim. Si id
nominatim actũ ſit ne fideiuſſori proſit, quod licet iure nouo haud facilè procedere poſ-
ſit, tamen iure veteri quo creditor electionem habet à reo, vel à fideiuſſore petendi, locũ
habet. nec obſtat l. Stichum. §. penultim. ɉ. de ſolutio. quæ de mandatore loquitur. Alia e-
nim eſt ratio mandatoris, longè alia fideiuſſoris. Mandator cõuentus à creditore nullam
habet actionem propriam contra debitorem, niſi cedatur. Cedat ergo ei creditor ſuas a-
ctiones, & eas quidem non inanes oportet. proinde ſi non habeat efficaces quas cedat, ſi
non poſſit à reo petere, non poterit etiam à mandatore. Fideiuſſor ſine ceſſione propriam F
actionem habet aduerſus debitorem mandati, vel negotiorum geſtorum, nec vſquam le-
gitur cogi creditorem fideiuſſori cedere actionibus ſortis, licet ſi hypothecarias cedat, id
fideiuſſori inutile futurum nõ ſit. Itaque rectè petet creditor à fideiuſſore, quamuis à reo
petere non poſſit. Nunc de fideiuſſoris pacto dicamus. Pactum fideiuſſoris reo vel confi-
deiuſſori,

A fideiuſſori,qui ſocius non eſt,non prodeſt.idq; ex illa generali definitione liquet, quippe cùm nihil eius pecuniariter & principaliter interſit à quoquã eorum non peti. Ergo creditor à fideiuſſore cum quo pactus eſt, non petet, à confideiuſſore petet. At quomodo à confideiuſſore ſolidum petet, ſi in alium non habet efficacem actionem, quam confideiuſſori ſolidum exſoluenti cedat? Verùm non exiget ſolidum inuito confideiuſſori. locus eſt enim beneficio epiſtolæ D.Adriani,quo ſi confideiuſſor inſuper habuerit vti, ſua ei culpa imputabitur. Hæc pertinent ad l.fideiuſſoris.ff.

AD L. FIDEIVSSORIS.

B Conuentio.] In rem. Ceterùm iuſiurandum in rem reo prodeſt.l.duobus.§.1.ff.de iureiur. Sic diximus in l.ſi tibi.§.pactum patris filio non parare exceptionem pacti, iuſiurãdum parare exceptionem iuriſiurandi. Sic pactum vnius ex reis promittendi qui ſocius non ſit,non prodeſt alteri,iuſiurandum prodeſt.Maior eſt vis religionis quàm fidei datæ. Iuſiurandum loco ſolutionis habetur,pactum non item. Quoquo modo.] Vt pactũ quod feci aliis proſit,aliis prodeſſe vt mea interſit neceſſe eſt,nõ quoquo modo,ſed principaliter & pecuniariter.hoc verò modo fideiuſſoris non intereſt,vt eius pactum reo aut confideiuſſori proſit.nec enim vllam in eum reus vel confideiuſſor ſi ſoluerit, actionem habiturus eſt.ergo eius illis pactum non prodeſt.Excipiuntur duo caſus. Vnus,ſi fideiuſſor ſit in rem ſuam.l.prox.ff.quoniam hic reus potius eſt,quàm fideiuſſor,& is pro quo fidem C dixit,fideiuſſor veriùs quàm reus.Alter,ſi id actum ſit nominatim, vt reo & cõfideiuſſori proſit.quo caſu doli exceptio dabitur propter vicinitatẽ obligationum. l. idem in duobus.& l.prox.ff.nec enim cuilibet,cui ſit alter pactus,ea exceptio datur.

Cum alio.] Hic repetitur generalis illa definitio propoſita in l.& heredi.§.vlt.& ex ea etiam colligitur rei pactum fideiuſſori prodeſſe.Lex quæ ſequitur, ante hũc verſum poni debuit,Tum hic verſus ſequi,Deinde l.idem in duobus:in qua quæſtioni propoſitæ initio d.§.vlt.ita reſpondetur, vt quemadmodum ex illa generali definitione pactum rei fideiuſſori prodeſt,ſic vnius ex argentariis vel reis promittendi ſociis pactum alteri prodeſſe admittendum ſit.paciſcentis enim intereſſe alterum non ſoluere quia ſi ſoluat id ei ſocietatis iudicio reputabitur.Hæc de pacto in rem.nam pactum in perſonam conſtat ad D alium non pertinere,quia nec ad heredem.

AD L. SI VNVS.

Diximus pactum vnius ex reis promittendi vel argentariis ſi ſocij ſint alteri prodeſſe, atque adeò ſi ſocij nõ ſint non prodeſſe. Dicendũ nobis nũc eſt de pacto vnius ex reis ſtipulandi vel argentariis.Pactum vnius ex reis ſtipulandi vel argentariis alteri non nocet, ſi ſocij non ſint.Sed & ſi ſocij ſint,placet non nocere. Hoc enim tantùm habent, vt poſſint ſolidum petere,ſolidum accipere,ſicut & ſolidum ab eis peti poteſt, ſi quid acceptũ tulerint vel promiſerint, non etiam vt paciſci poſſint de ſolido: nec licet nobis ſtatim ita argumentari,Vni ex argentariis ſolidũ ſolui poteſt,Ergo & paciſci vnus poteſt de ſolido. E Tantùm enim abeſt,vt valeat argumentũ à ſolutione ad pactũ,vt nec valeat ſemper à ſolutione ad nouationẽ ceteraſq; liberationes legitimas: nam interdum is, cui ſolui poteſt, nouare atque adeò paciſci non poteſt,vt adiectus ſolutionis gratia,is cui debitorem meũ iuſſi ſoluere,is qui eſt in mea poteſtate.Ceterùm vnus ex argentariis vel reis ſtipulãdi nouare poteſt,itemq; iuſiurãdum deferre, acceptum facere,rem in iudicium deducere, vni ſolui,vni cõſtitui poteſt.idq; traditur ſine diſtinctione ſiue ſocij ſint ſiue non.nam hac diſtinctione vtimur tantùm in compromiſſo & dolo.l.ſi dolo.ff.de recep.qui arb.l. ſi duo.§. ſi quis caut.Paciſci autem omnimodo non poteſt.Facilius is cui ſolui poteſt,nouat,quippe cùm nouatio ſit legitimus modus tollendæ obligationis qui ſolutionis vicem obtinet, quamquam & id quoque,vt §.dictum eſt,perpetuum nõ ſit,quam paciſcitur. pactum e- F nim ſolutionis vicem non obtinet. Tantùm enim.] Nec ſimiliter conſtitutum eſt vt paciſci alter poſſit.Licet ergo alteri ſoluatur rectè,nõ tamen paciſcitur rectè. Alium.] Quemlibet.alium quàm argentariũ.nam vnus ex argẽtariis nouare poteſt. Videtur autẽ hic locus exigere,vt breuiter officiũ argentariorum deſcribamus. Fuit olim in ciuitatibus certum corpus ſiue σύστημα argentariorum, quorũ erat publicum officium.l.argentarius.

ʒ.de edendo.l.quod priuilegium.ꝭ.depoſ.fides publica.l.ſi ventri.§.in bonis.ꝭ.de reb.auct. A
iud. poſſid. Tabernas & menſas cum ære in foro poſitas habebant. l. qui tabernas. ꝭ. de
cont. empt. Apud menſas pecuniæ deponebantur, permutabantur, emebantur, vende-
bantur, quod Latinè eſt Cambire, Græcè ἀνταμείβεσθαι, per eos plerique pecuniam cre-
debant & fœnori occupabant, emebant, vendebant, auctionem & omnia negotia exer-
cebant.l.ſi hominem.§.quotiens.ꝭ.depoſ.l.ſi res.ꝭ.de adm. tut. l.filiæ.ꝭ.de ſolut. l.item vi-
dendum.ꝭ.de pet.hered.l.cum pater.§.menſæ.ꝭ.de leg.2.l.1. C. neg.ne mil.deq; his omni-
bus rationes conficiebant. l.4.ʒ.de edendo. Ex eorum ſcriptura naſcebatur obligatio no-
minum ſine ſtipulatione, vt oſtendimus in l.ſi plures.ʒ.& ex Nou. de arg. cont. vſuræ eis
debentur ex ſola præſcriptione, & quidem beſſes.l.eos.C.de *vſur.* Eorum munia quæ va-
ria ſunt, variis quoque appellationibus deſignantur. nam & menſarij dicuntur ſiue men- B
ſularij, & nummularij, & argētarij, & argentariæ menſæ exercitores, & ἀργυροπράται ſiue
argēti diſtractores, collybiſtæ, cermatiſtæ, coactores ſiue collectarij in l.quiſquis.C.ſi cer.
pet. Collectarios & nummularios pro eodem Symmachus accipit.lib.1.epiſt. xxviii.in l.
emptor.§. Lucius.ꝭ.qui initio menſularius, poſtea nūmularius appellatur. Sed de his ſatis.

Si cum reo.] Pactum rei fideiuſſori prodeſt. Sed ſi in rei perſona temporarium ſit, e-
rit & in fideiuſſoris.

Quod ſi.] Si reo nominatim pactus ſit fideiuſſor, reo non pacti ſed doli exceptio da-
tur. Si reus fideiuſſori, pacti. quia rei maximè intereſt fideiuſſorem liberari. Quod ergo
dicitur alteri neminem paciſci poſſe, tunc locum habet cùm nihil intereſt noſtra alterum
liberari. C

Videmur.] legendum, *videtur.*

Pactus ne peteret.] Si inter creditorem & debitorem fiat pactum de non petēda pe-
cunia, actio ipſo iure non tollitur, ſed agenti creditori obſtat exceptio pacti. Quod ſi poſt
tale pactum fiat aliud de petenda pecunia, creditori replicatio datur ex cauſa poſterioris
pacti. Ita mutuò ſeſe elidunt pacta, & quæ ex eis exceptiones à prætore dantur. Elidere
eſt tollere quaſi conflictu & concurſu corporum, quo verbo noſtri vtuntur frequentiſſi-
mè. Dicunt etiam eludere. Ipſo quidem iure pactum naturalem obligationem tollit, id
eſt, æquitatis poteſtate ſine exceptionibus.l.Stichum. §. naturalis.ꝭ.de ſolut. Ciuilem ip-
ſo iure non tollit, ſed per exceptionem, & hæc rurſus non niſi per replicationem excludi-
tur. Itaque pactum tollendæ obligationis modus legitimus non eſt, ſicut ſolutio, ſtipula- D
tio, acceptilatio.

Sicut tollitur ſtipulatio.] Hæc verba non ſunt accipienda de ſtipulatione Aquilia-
na. Hæc enim non ſtipulationem, ſed alias obligationes nouat. Non ſunt etiam accipien-
da de acceptilatione. Ait enim,

Si hoc actum eſt.] Quæ verba noſtri auctores vſurpare ſolent, cùm de nouatione, nō
cùm de acceptilatione tractant. denique acceptilatio ſtipulatio non eſt. Stipulatio obli-
gatio eſt, Acceptilatio abſolutio. Verum hic eſt horum verborum ſenſus, ſtipulationem
ipſo iure tolli per ſtipulationem nouandi cauſa interpoſitam, vt ſtipulatio rei ſtipulatione
pœnali, ſi hoc actum ſit, quod in libris noſtris frequenter exigitur vt nouatio fiat. Dica-
mus igitur ſtipulationem exſtipulatione tolli. Exſtipulari, expromittere, his verbis vti- E
mur quotiens nouatio fit. Adſtipulari eſt pro alio ſtipulari, quod non fit iure, Adpromit-
tere eſt pro alio promittere, quod fit iure fideiubendo. Stipulari, inſtipulari, reſtipulari idē
eſt, promittere item & repromittere. Inſtipulari Iulianus dixit in. l. aditio. §. vltim.ꝭ. de
adquir. hered. Sicut, inquit, in ſtipulando & per traditionem accipiendo.

Quia in ſtipulationibus.] Poſitam differētiam inter ſtipulationem & pactum ſequi-
tur ratio diuerſitatis. Stipulationibus iuris auctoritas ineſt, Pactis nihil ineſt præter nudū
factum nudámve conuentionem. Idcirco ſtipulationes ipſo iure vim ſuam exercent, pa-
cta auxilio Prætoris egent, ſine iure ex ſolo conuentu ſeruantur, ex facto non ex iure vim
& momentum aliquod habent. Ius tollit. Factum elidit.

Eadem ratione. Obſtat.l.vltim.ꝭ. hoc titul. Animaduertendum eſt Paulum tractare F
permixtim de pacto rei & de pacto fideiuſſoris.l.fideiuſſoris.l.idem in duobus.ʒ.& in hu-
ius legis. §. 1. dixit prius rei pactum poſteriore diſſolui. Nunc ait idem eſſe in fideiuſſoris
pacto. Qua ratione reus liberatur ſi pactus ſit, eadem & fideiuſſor ipſe ſi paciſcatur libera-
tionem adſequitur.

Sed

A Sed ſi pactum.] Nonnumquam prius pactum poſteriori præſtat, vt puta ſi legitimũ
ſit, quale eſt de iniuria, de furto. Eo enim pacto ſublata actio nouiſſimo pacto non reſti-
tuitur. Sic conſenſu contracta obligatio & re integra contrario pacto ſublata, nouiſſimo
pacto non reſtituitur, ſed id pactum quod ſe paciſci conuenientes putant, nouus contra-
ctus eſt non pactum.

Quod ſi non vt tolleret.] Nonnumquam pactum poſterius ineſt negotio & ſine ex-
ceptionibus valet, vt puta ſi ſit ex natura contractus; vel ſi primæ formæ ac naturæ cõtra-
ctum reddat. Ex natura contractus eſt pactio de minuendo pretio, quæ emptionem re-
formar, vt diximus in l. iuriſgentium. §. adeò, quam ſi alia pactio ſequatur, vt eo potius res
ſit empta pretio quo fuit initio, emptio ipſo iure redit ad primam formam. l. emptor in
B prin. ī. Idemq; eſt ſi in dote danda vel amplianda conuenerit, Soluto matrimonio ſtatim
dotem reddi, quæ pactio actionem dotis format, ac poſtea, ſuis legibus reddi. Hec enim
poſterior pactio adeò ineſt actioni de dote, vt petenti vxori ſtatim dotem, non ſit oppo-
nenda exceptio poſterioris pacti, ſed negandum actionem competere.

Illud.] Ex cõtractu iam perfecto ne agatur paciſci licet, veluti poſt rem depoſitam ne
depoſiti agatur, quo modo & ne de dolo agatur tacitè paciſcimur. nam doli actio bonæ
fidei iudiciis ineſt. Ergo cùm ſimpliciter remitto actionẽ depoſiti, & dolũ remitto. quod
Acc. in vltimis voluntatibus locum obtinere negat. cui non aſſentior. nam remiſſo per le-
gatum debito, omnia remitti conſtat. Quòd ſi non actio, ſed rationum allegatio remiſſa
ſit, debitorem de dolo & de his quæ penes ſe habet nihilominus teneri etiam conſtat. l. ſi
C quis rationes. l. Aurelio. §. vltim. ī. de liber. leg.

A re priuata.] Vide. 1. Obſeru. cap. 24.

Ante omnia enim.] Hoc ita ſuperiori ſententię applicandum eſt, vt & ſi quis pactus
ſit de re publica, alij de populo nihilominus admittantur eius rei exequendæ cauſa, quam
ille pacto remiſerit.

Si cum decem.] Si cùm debitore x. paciſcar ne xx. petam, videtur non valere. l. niſi
ī. de accept. ſed valet, ideoq; pacti exceptio datur, quoniam inſunt x. in xx. eiuſq; quod
ſupereſt adiectio pro ſuperuacua habetur. l. quotiens. §. ſed ſi non. ī. de her. inſtit. vel ſi quis
vrgueat quod pactum obligationi non cõgruat, ſaltem doli exceptio dabitur. Idem ſer-
uatur in ſtipulatione, acceptilatione, liberatione legata, conſtituto. neque obſtat §. præ-
D terea. Inſtitutionibus De inut. ſtip. quẽ in notis ſatis, vt arbitror, perſpicuè explicauimus.

Sed ſi ſtipulatus.] Hic de ſtipulatione alternata diſputaturi ſumus Alternatam ſtipu-
lationem dicimus, vt alternatam condicionem. l. quæ ſub condicione. ī. de cond. inſtit.
Alternata ſtipulatio eſt, quotiens diſiunctiuo modo duæ res promittuntur, quoniam non
vtrumque, ſed duorum alterum dari oportet, vt puta, Stichus aut x. Diſiunctio ipſa διά-
ζευξις, Alternatio ἐπαμφοτερισμός dicitur. Παραδιάζευξις autem in l. pen. C. de verb. ſign.
dicitur quotiens quid ita diſiungitur vt tamen coniunctum intelligatur, qua loquẽdi for-
ma etiam παρασιώπησις dicitur cùm quid ita reticemus vt tamen tacitis nobis intelliga-
tur. eo loco Alciatus ſuo Marte repoſuit συνάφεια, tam licẽter quàm & aliis locis alia mul
ta. Sed ad rem. In ſtipulatione alternata promiſſoris eſt electio, nec niſi vti ſtipulatus eſt
E ita ſtipulator agat, rectè agat: vtra verò res exacta vel accepta vel acceptolata prior fue-
rit, totam obligationem extinguet. Similiter ſi vna de re non petenda pactum interpo-
ſitum fuerit, per exceptionẽ tota ſummouebitur obligatio. Fruſtra enim fit pactum, niſi
id agatur ne quid omnino vllo modo petatur. nam & detracto tali pacto, vna res iure
non petitur.

Petitione.] Actione & exactione.

Acceptilatione.] Non obſtat l. & per iuſiurandum. §. ſi Stichum. ī. de accept. nam, vt
Accurſius annotauit rectè, in ea ſpecie Stichi acceptilatio ideo non valet, quòd Stichus
cùm deceſſerit ante condicionem ſtipulationis, in obligatione non videatur fuiſſe.

Sed ſi id actum.] Et ſic in l. ſi emptio. ī. de reſcind. vend. id actum eſt lancis emptio
vt ſit, rogæ vt ne ſit. Idq; videtur agi ſemper, ſi electio ſtipulatoris fuerit. quòd ſi promiſ-
F ſoris fuerit electio, amentia eſt paciſci ne ſtipulator Stichum petat, niſi de toto agatur.

Sed ſi generaliter.] Generalis obligatio alternatæ per omnia ſimilis eſt. l. cùm is. §. vl-
tim. ī. de cond ind. Vna tantùm in re ab interpretibus diſſimilis eſſe creditur, quibus nõ
aſſentior, in ſpecie nimirum l. qui decem. §. Stichum. ī. de ſolut. cum quo pugnare vide-

tut l.Mæuius.§.duorum.ī.de legat.2.ſpecies & ſententia.§.Stichum,hæc eſt.Rei meæ ſti- A
pulatio non valet,quamuis poſtea mea eſſe deſierit.§.1.Inſt. de inut.ſtip. Idcirco ſi ſtipu-
ler Stichum aut Pamphilum,& meus fuerit Pāphilus,licet poſtea meus eſſe deſierit Pam
philus non rectè ſoluitur,quia ex eius obligationis cauſa ſoluitur,quæ nulla eſt. Fuit nā-
que inutiliter ab initio nominatim in ſtipulationem deductus. Diuerſum videtur eſſe, ſi
homo generaliter mihi promiſſus ſit,quoniam Pamphilus qui meus erat, nominatim in
ſtipulationem non venit.Sed neque generaliter venit. Vi enim ipſa ex his videor ſtipula-
tus, qui tunc non erant mei. Itaque & hoc caſu Pamphilum non rectè ſolui, eodémque
iure eſſe obligationem alternatam & generalem, verius eſt, & ita quidem vt non ſolùm
inuito mihi rectè non ſoluatur qui ab initio meus fuit,ſed neque is qui poſtea meus effe-
ctus eſt.In hoc enim licet initio conſtiterit obligatio , tamen perempta eſt adquiſitione B
dominij.Semel autem perempta nō reſtituitur, quòd poſtea meus eſſe deſierit, quoniam
id ſemper agi videtur,ne is præſtetur qui meus eſt,vel qui poſtea meus efficitur.l. Mæui⁹.
§.duorū. ī.de leg.2.At ſi ita fuero ſtipulatus,Hominem ex his quos Sempronius reliquit,
erit hac in ſpecie κατ᾽ αδείσαν differentia quædam inter obligationem alternatam & ge-
neralem. nam ſi eorum,quos Sempronius reliquit,meus fuerit aliquis, puta Stichus, hic
generaliter venit in ſtipulationem,quia tamen ſpecialiter in ſtipulationem non venit, ſti
pulatio ſuſtinetur,ideóque idem Stichus ſi meus eſſe deſierit,mihi ſoluitur rectè. Ab ini-
tio inutilis eſt ſtipulatio rei meæ,ſi fiat ſpecialiter (eſt enim eius vitiū euidens) nec ex poſt
facto confirmari poteſt.Quòd ſi fiat generaliter,euidens vitium eius non eſt : ideóque ex
poſtfacto proinde valet ſtipulatio,ac ſi ab initio res mea non fuiſſet. Nunc videamus, an C
& in ſpecie noſtri §. ſimilis ſit obligatio generalis alternatæ. Si homo generaliter debea-
tur , & pactum fiat de non petendo Sticho , alium hominem ait peti nihilominus poſſe.
idem non procedit in ſtipulatione alternata. nam ſi de vno pactum fiat,in totum ſolui-
tur obligatio.§. proxim. ſupr. ergo diſſimiles, contra quam initio propoſui,eæ inter ſe o-
bligationes videntur. Tum verò,Stichum,ait,petendo,Alium ſi petam.Imò non poſſum
Stichum vel alium petere etiam manente obligatione ne eripiam electionem reo.Præter
ea generalis obligatio,Sticho ſoluto vel acceptolato,tota ſoluitur.l.& per iuſiurandum.§
ſi is. infr. de accepr.Cur non & pacto per exceptionem ? Id traditur in §.ſi is.ex Iuliani li-
bro iiij.Dig.Ex eodem libro his dubitationibus tollendis aperietur via.In legatis generis
plerumque electio eſt non debitoris ſed legatarij.Si igitur teſtator hominem legauerit ge- D
neratim,deinde Stichum ademerit , non infirmatur legatum , ſed extenuatur , ne poſſit
Stichum legatarius eligere. Hoc idem Iulianus eodem libro tradit.l.qui hominem. infr.
de adim.leg.Eadem erit ratio pacti ſi legato homine paciſcatur heres ne Stichus petatur.
quod & in ſtipulationibus admittendum erit ſi ſtipulatori ex conuentione data ſit ele-
ctio.& in ſumma, quoties in debito generis creditoris eſt electio , pacto de non petendo
Sticho,id dumtaxat actum videtur ne Stichum creditor eligat & petat . & ita accipien-
dus eſt hic §.vt Irnetio videtur,& illa verba indicant,Stichum petendo, Alium ſi petam.
Quod ſi debitoris electio ſit,profecto ſicut in obligatione alternata ſuperius traditum eſt
pacto de non petendo Sticho,id actum videtur ne quid omnino petatur.

Item ſi pactus.] Si is qui pactus eſt de toto , partem petat, exceptio pacti nocet, vt ſi E
de fundo,& fundi partem,de x. & v.petat, item ſi de hereditate, & ſingulas res in rem a-
ctione vt heres petat. Bene, vt heres. nam ſi vt dominus ex alia cauſa petat, non nocebit
exceptio pacti. Similiter ſi pactus ſit de fundo & vſumfructū petat,nocet exceptio. Pro-
priè autem vſusfructus non eſt pars fundi , ſed ius & ſeruitus.l. Mæuius §.fundo.ī.de le-
gat.2.l.rectè.ī.de verbor.ſignific.l.ſi à reo.§.ſi reo.ī. de fideiuſſor.l. & per iuſiurandum.§.
illud.ī.de acceptilat. Seruitus eſt qualitas fundi, Qualitates & accidentia non ſunt ſub-
ſtātiæ partes.Vſusfructus ſi pars eſt fundi,fundus dicitur.nam fundi partes ſunt ὁμογενεῖς.
Fundus autem non dicitur. ergo fundi pars non eſt.Quia verò omne fundi emolumen-
tum hæc qualitas continet,partis eſt inſtar,ac fundo legato vel promiſſo,fructus quoque
præſtādus eſt.d.§.fundo.l. cùm filius.§.dominus eo.tit.& reo obligato fundi nomine,re- F
ctè fideiuſſor in vſumfruct.accedit. d. §. ſi reo. & cùm vni legatur fundus, alteri vſusfru-
ctus,ambo cōcurrūt in vſufruc.l.ſi tibi.ī.de vſufruct.ear.rer.l.3.in fin.ī.de vſufr.adcreſcē.

Hæc

A Hæc poſuimus quaſi certiſſima. Sequuntur quæ videntur obſtare. Primum obſtat l.ſi a-
lij infra de vſufruct.legat. Sed deleatur articulus, Vel, nihil obſtabit. Delendum eſſe mihi
ptimus oſtēdit Petrus Faber v.c.& librorum ſcriptorum auctoritate comprobauit. quod
equidem ſummè notandum eſſe cenſeo. Deinde obſtat l.ſi Titio.eod.titul. nam ſi verum
eſt quod poſuimus, in ea ſpecie inane videtur legatum vſusfructus, niſi dixeris vſumfru-
ctum legatum ſub diſiunctione vel electionis lege, vt in l.planè.§.penult. infra de legat. 1.
Tum obſtat l.4.ȷ̄.de vſufruct.niſi ſecundum Rogerium ſic eam legem accipias, in multis
caſibus vſumfructum pro dominio non pto ſeruitute, fructuarium pro domino haberi.
Præterea l.qui vſumfructum.ȷ̄.de verbotum obligat. quæ ita ſyllogiſmum abſoluit: Vt
qui vſumfruct.deinde fundum ſtipulatur, ſimilis eſt ei, qui partem & totum ſtipulatur: ſic
B qui fundum, deinde vſumfruct. ſimilis eſt ei, qui totum & partem. Sed qui totum, deinde
partem ſtipulatur, nihil agit, vt qui actum, deinde iter vel x.deinde v.vel vſumfruct.dein-
de vſum. Ergo & is qui fundum, deinde vſumfruct.ſtipulatur, nihil agit. Concluſio tamen
in ea deſideratur. Ceterùm qui primum vſumfruct.iter, v.vſum, deinde fundum, actum,
x.vſumfructum ſtipulatur, rectè ſtipulatur.l.ſi pupillus.§.vltim.infra de nouat. Lex ait, ſi-
milem eſſe.nec enim verè vſusfructus eſt pars fundi. Hic rurſus negotium nobis exhibet.
l.& per iuſiurandum §.illud.ȷ̄.de acceptil. Si enim fundo promiſſo & vſusfructus debetur
meritò dubitatur, cur ea lex in partem vſusfructus acceptilationem non admittat. quod
mihi quidem ſic diluendum videtur. Conſentire debere acceptilationem cum obligatio-
ne, Fundum eſſe in obligatione, non vſumfr. licet debitor fundi præſtare fundum debeat
C immunem ab vſufructu. Ergo fundum vel partem fundi accepto ferendam. alioquin fun
dum in obligatione permanere. eandem rationem pacti eſſe. Vſufructu debito, vſum re-
ctè accepto ferri, quoniam vſus pars vſusfructus eſt.

Aut ne nauem.] Pactus ſum de naue vel ædificio, diſſoluta naue tabulas vel diruto
ædificio cæmenta, tigna, lapides peto. Tabulæ non ſunt partes nauis, non magis
quàm nauium amplaſtria aut hominum pili. l. naue infra de euict. Lapides, cæmen
tum, calx, columnæ, trabes, tigna, lateres, feneſtræ, paries, diæta, ædificij partes non ſunt.l.
& per iuſiurandum.§.illud infra de accept. Nauis partes eæ ſunt, Prota, Puppis, Carina:
Ædificij ſolum & ſuperficies, vel vt alij dicunt, Fundamentum, Contignatio, Tectum.
D Verùm ſi pactus ſim de naue vel ædificio, & has portiunculas petam, obſtabit etiam exce
ptio pacti, niſi aliud actum ſit. nec argumentabimur à re iudicata ad pactum ex l.ſi quis
cum totum.§.ſed in cæmentis.ȷ̄.de exc.rei iud.nam in pacto omnis cauſa deducitur, non
in re iudicata. itaque ſi pactus ſim de ædificio, nulla ex cauſa ædificium aut particulam æ-
dificij petam. Si petiero ædificium, nec obtinuero, ex alia cauſa rectè cæmenta petam.

Si acceptilatio.] Verborum obligationis tres ſunt modi, Stipulatio, Dictio dotis, Iuſ-
iurandum operarum, doni, muneris. Verborum liberationis vnus, Acceptilatio. Re, con-
ſenſu, nominibus contractas obligationes acceptilatio non ſoluit, ipſo iure ſcilicet. quia
enim ei tacitè pactum ineſt, ex eius pacti cauſa exceptio datur. l.an inutilis.l. ſi acceptola-
tum infra de accept.l.cùm emptor.ȷ̄.de reſcin.vend.nec aliud dicendum eſt, cùm ideo ac
E ceptilatio inutilis iudicatur quod ſit in diem vel ſub cōdicione facta. Ne dixeris vnquam
nihil penitus intereſſe ipſo iure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirme-
tur.nam & ſi nihil effectu intereſt, ratio tamen tollendæ obligationis ordóque longè di-
uerſus eſt, quem ſi negligamus, ſi non quo ordine oportet res agamus, & in iudicium ve-
niamus, omnium iudiciorum futura perturbatio eſt. Ne hic etiam obieceris ex l.1.§. cum
qui.ȷ̄.de conſt. pec. Stipulationem inutilem non habere vim conſtituti. nam ſtipulationi
non ineſt conſtitutum. Ineſt quidem conſenſus, ſed ex nudo conſenſu non naſcitur obli-
gatio, naſcitur tamen liberatio exceptionis iure.

Seruus.] Si ſeruus hereditarius in rem paciſcatur, adquiritur exceptio hereditati, quæ
vice dominæ eſt, & per hanc heredi poſtea facto. Si in perſonam heredis futuri, nomine
F proprio non expreſſo, adquiritur etiam exceptio heredi poſtea facto.l.ſi ex re.§.vltima in
fra de ſtipulat.ſeru.quia videtur ex mortis tempore heres fuiſſe. nam & eius familia ex eo
tempore funeſta eſt. qui vnus locus eſt ex veteri iure pontificio, quo funeſta non deſinit
eſſe familia niſi certo ſacrificio certíſque piaculis expletis. Si nominatim, inutile pactum
eſt.l.16.l.ſeruus alienus infra de ſtipul. ſeruorum.

AD L. CONTRA.

Contra regulas iuris fit quod fit vetantibus regulis iuris. l.qui vetãte.ỹ.de diu.reg.iur. Regula iuris hæc eſt, Non poſſe pupillum ſine tutoris auctoritate ſuam cõdicionem deteriorem facere. In eam committit, qui ſine tutore pecuniam ſolutã accipit, qui ſine tutore paciſcitur ne petat. Tutoris autem pactum pupillo prodeſt. l.tutoris.ſ.& nocet ſi nõ fiat deminuẽdi cauſa. l.Lucius.§.vltim.ỹ.de admin.tut. eadémque ratio eſt curatoris quarumlibet perſonarum. De reliquo tractatum eſt in l.& heredi.ſ. A

AD L. IN PERSONA.

Qui pecuniam.] Nouatio fit interuentu nouæ cauſæ vel nouæ perſonæ. Interuentu ſerui nõ fit, quia ſerui perſona nulla eſt. Sed ſi in rem peculiarem pro alio ſeruus interueniat vt puta ſi quod Titius debet expromittat cui ipſe ex peculiari cauſa obligatus eſt, eo nomine dominus tenetur de peculio, liberatúrque Titius, non quidem ipſo iure, ſed per exceptionem taciti pacti. atque ita hoc caſu nouatio inutilis proficit ad pactum. Ceterum ſi extra cauſam peculij vel extra rem domini ſeruus interueniat, omnimodo ineſficax eſt ex promiſſo ſerui, nec Titio competit exceptio pacti. Interuẽtu autem pupilli ſine tutore nouationem fieri conſtat, videlicet ſi ex vtilitate pupilli nouatio fiat, vt ſi pro eo interueniat, cui ipſe tantamdem pecuniam debet. alioquin pupillus naturaliter non obligatur. Fideiuſſor.] Fideiuſſor pro expromiſſore. quod fortaſſe alibi nuſquam. B

Si ſub condicione.] Et hoc quoque caſu delegatio vel nouatio inutilis pacti vim non habet. Acceptilatio inutilis vim pacti habet. Sumenda eſt ratio differentiæ ex mente conuenientium. C

AD L. PACISCI.

Contra beneficium ædilium paciſci licet, puta ne redhibitoria agatur. Omnimodo, id eſt, ſine diſtinctione.

AD L. AVVS.

Si pater filio pactus ſit, filio datur exceptio doli. Si filio vt heredi pactus ſit, quod tunc facere videtur cùm de eo quod ſecum contractum eſt, ne à ſe filióve ſuo petatur paciſcitur, filio datur exceptio pacti, coheredi eius non datur. Hæc eſt ſententia huius legis, quæ in id etiam adducitur à Pomponio in l.auus.ỹ.de pact.dot. Ei opponitur l.eum qui ita ſtipulatur.§.1.ỹ.de verbor.obligat. quæ omnes heredes teneri ait, etiam ſi de ſe tãtùm, & de Titio herede quis pet ſtipulationem promiſerit. Cur enim & ſimiliter omnibus heredibus pactum non prodeſt? aut cur ſolum Titium ex ea ſtipulatione teneri non dicimus, quaſi tacitè actum ſit, ne à ceteris petatur? Separanda ſunt ea quæ ſunt iuris ab his quæ ſunt facti. Pacta facti ſunt, non iuris. Quæ facti ſunt, vni ex heredibus adquiri poſſunt. Quæ iuris, non item. Hæc enim, vt ait l.continuus.§.vltim.ỹ.eod.titul. neceſſe eſt omnibus adquiri. Neceſſitatis cauſa hæc eſt, quia obligatio à defuncto vel in defunctum cœpit. Obligatio autem quæ à defuncto vel in defunctum cœpit, neceſſariò ex XII. tabul. inter heredes diuiditur pro hereditariis portionibus. nec ceteris prodeſſe tacitum pactũ poteſt. quoniam principaliter actum eſt de conſtituenda obligatione in vnum heredem, quod fieri XII. vetant. Si conſtitui in vnum poſſet obligatio, ceteris vtile eſſet tacitum pactum. At quia non poteſt in vnum conſtitui, relinquitur ceteris coheredibus taciti pacti exceptionem non prodeſſe. neque his quæ diximus quicquam obſtat l.1.C.de except. quæ de diuiſione loquitur, & vni ex heredibus ait rectè nomen adſcribi. quo fit, vt rectè ei ſoluatur, vtq; id nomen pręcipiat arbitrio familię erciſcundæ, non vt ſolida in eum obligatio tranſcribatur. Nec item l. quod dicitur infr. de verborum obligationibus quoniam ibi factum filio pater ſtipulatur non quaſi heredi. ceterum vni ex heredibus factum ſtipulamur rectè. His pro noſtra facultate tractatis, videndum eſt circa ſpeciem huius legis vtrùm ceteri coheredes ſtipulatori teneantur in totum, an detracta portione filij hereditaria. Accurſ. in totum teneri ait. quod probare nõ poſſum. nam & ita ius eſt, vt obligationes D E F

A tiones defuncti in heredes tranſeant pro hereditariis portionibus, & filius quoque ipſo iure pro parte ſua tenetur, ſed defenditur exceptione pacti. itaque ceteri ſtipulatori niſi pro ſuis partibus reſpōdere non debent. Diuerſa eſt cauſa l. ab omnibus. ꝭ. de legat. 1. qua nititur Accurſius. nihil enim ea lex pertinet ad obligationem defuncti, de qua tractamus, ſed loquitur de obligatione legatorū, quæ incepit ab heredibus, nec in eius perſona conſtitit quem teſtator exceperat, idcirco ceteri quibus onus nominatim adſcriptum eſt, in ſolidum tenentur. idque in pecunia obtinet propterea quod ex portione omnis pecunia confici poteſt. l. deducta. §. acceptis infra ad Trebel. Corpora enim non præſtabunt ceteri niſi pro parte hereditaria. & hic eſt ſenſus l. ſi fundum ſub condicione. §. ſi libertus ꝭ. de leg. 1. nam æſtimauit in ea ſpecie ſeruos teſtator, non quod æſtimationem legare vellet at-
B que ita illos heredes onerare, ſed vt ſolet æſtimationem legati fecit. l. cùm pater. §. pater infra de leg. 2.

AD L. IVS ADGNATIONIS.

Pacto non amittitur cognatio. natura enim pacto mutari non poteſt. Sed neque agnatio. Agnationis ſpecies eæ ſunt, Suitas, Conſanguinitas. Pacto igitur non poteſt quis ſuus vel conſanguineus vel quouis modo agnatus eſſe deſinere. Quod ſequitur, Suum eſſe.] Non de ſuo herede cùm ſatis agnationis verbo contineatur, ſed de dominio accipi oportet. Dominium nudo pacto non amittitur. l. traditionibus. C. de pactis.

C

AD L. TRES FRATRES.

Pactum diuiſionis bonorum plerumque fit tranſactionis cauſa l. qui Romæ. §. vlt. ꝭ. de ver. oblig. l. cùm putarem in fi. ꝭ. fam. erc. inter quos lis eſt de familia erciſcunda vel metus eſt ne ſit. Aliud verò eſt diuiſio, aliud placitū diuiſionis, ſicut aliud permutatio, aliud placitum permutationis. Diuiſio fit partibus vltro citróque permutaris. l. cùm pater. §. hereditatem. ꝭ. de leg. 2. & ex ea datur actio præſcriptis verbis. l. ſi fratres. C. com. vtr. iud. l. licet l. ſi familiæ. C. fam. erciſ. l. his conſequenter. §. idem quærit. l. ſi filia. §. ſi pater. ꝭ. eod. Ex placito diuiſionis non datur actio. l. ſi diuiſionem C. eod. l. diuiſionis. ꝭ. hoc tit. ſed exceptio l.
D cùm proponas. 2. C. de pactis. Species huius l. Tres fratres, eſt de diuiſionis bonorum maternorum placito generali. Agentibus ob portionem.] Agentibus ergo familiæ erciſcundæ vel communi diuidundo. Actioni furti non poſſer opponi exceptio pacti, quia de communione non de furto tranſactum eſt. De dolo.] Ergo generalis tranſactio non pertinet ad ea quæ tranſigentes ignorauerunt, quæve ab vno ex tranſigentibus dolo & fraude commiſſa ſunt. Huic ſententiæ Accurſius opponit l. ſub prætextu. 2. C. de tranſact. ad quam ita reſpondeo. Aliud eſſe ſupprimi res ab vno ex tranſigentibus, longè aliud latere ſine tranſigentium fraude. Sub obtentu rerum, quæ ſupprimebantur ab vno ex tranſigentibus generalem tranſactionem reſcindi, ſub obtentu rerum quæ latebant & poſtea repertæ ſunt non reſcindi. Fraudem ſemper exceptam videri, ea quæ non apparebant excepta
E nō videri. Diuerſum eſſe ſi erratum ſit in proprietate rei, vt ſi rem quæ erat apud Titium, Titij eſſe credidi non hereditariam. nec enim generali tranſactione eam rem comprehendi cuius me non latuit, & quam eſſe hereditariam non putaui. Tum Accurſius opponit l. qui Romæ §. vlt. ꝭ. de ver. oblig. Vbi cùm tranſactio diuiſionis bonorum, quemadmodum pronuntiatum eſt, ad fideicommiſſum extendatur, cur non & ad pecuniam ſuppreſſam? Verùm ita credendum eſt pronuntiatum quod iudici liqueret aliunde de fideicommiſſo quoque fratres inter ſe tranſegiſſe.

AD L. SI CVM FVNDVM.

F Vindicantem.] Quaſi ſciens deſieris poſſidere. Si tua cauſa.] Si mea cauſa, etiam ſi paratus ſis tradere, non dabitur exceptio pacti. Vt enim actiones, ita exceptiones non dantur, niſi his quorum intereſt.

AD L. IMPERATORES.

Pactum quod curator Kalendarij fecit de non petenda pecunia, niſi fiat tranſigendi cauſa, Reip. non nocet in ſpecie l. aduerſus. C. de vſuris, defenſor ciuitatis non temiſit vſuras, verùm ita euenit, vt ſoluerentur minores. qua re tacitè pactum videtur cum Rep. ne ſoluantur maiores. Permitti.] Permitti pro remitti, vt & alibi. A

AD L. IVS PVBLICVM.

Ius publicum vocat leges & mores, quod alibi ius commune, ius ſolēne, ius κανονικὸς veluti ius & libertatem teſtamētorum, ius ab inteſtato ſucceſſionis proditum legibus xij. tabularum, ius prohibitæ donationis inter virum & vxorem moribus introductum, legē Falcidiam, Edicta, S. Conſulta, Conſtitutiones. Hæc priuatorum conuentionibus immutari vel tolli non poſſunt, & ideo qui paciſcitur, ne alium quàm Titium teſtamento heredēm faciat, ne filia ſibi ab inteſtato ſuccedat, vel donaturum ſe vxori addita pœna ni donauerit, vel viuo teſtatore ne heres Falcidia vtatur, ne in funus mulieris quicquam conferat, & vt tamen dotis partem aliquam ſibi habeat, ne Duumuirorū periculo tutores dentur, ne ſi quando competient ſibi in alium aliqua ex contractu vel ex maleficio actio, ea vtatur, nihil eis pactionibus ius publicum infringit. Hæc exempla ſumpta ſunt partim ex Harmenopulo, partim ex l. vltim. ꝟ. de ſuis & leg. l. Neratius. ꝟ. de religioſ. l. quod bonis. §. t infra ad leg. Fale. l. 1. §. ſi inter. ꝟ. de mag. con. Iuri autem priuato ita pactis derogatur rectè ſi conueniat, ne quis ea, quæ iam ſibi competit, actione vtatur, vel mortuo teſtatore cùm locus iam eſt legi Falcidiæ, ne falcidia vtatur, vel mortuo parente ne à fratribus partem hereditatis auocet, vel ab initio contractus ne præſcriptione fori vtatur. & generaliter ex regula iuris antiqui iuri proprio quilibet renuntiare poteſt. l. pen. C. de pac. M. Tullius iij. Ver. Quod mihi lex mea cauſa det, eo mihi non vti non licebit? Abutitur fortè Pontifex in c. Si diligenti, De for. cōp. ſententia legis noſtræ, dum ea ſe moueri ait, vt conſtituat, ne ſacerdos poſſit renuntiare præſcriptioni fori. nam ita quidem de iure publico ſacerdos paciſcatur inutiliter, ſi quando contraxerit cum aliquo, ſi ſe non vſurum præſcriptione fori caueat atque recipiat. Ceterùm ſi in initio contractus conuenerit ne ea ſacerdos quidam puta Titius vtatur, aut ego vehementer fallor, aut ita hic de iure priuato non de publico pactus videbitur. qua ratione omnes iuris auctores ita definiunt, ab initio actiones & exceptiones remitti, formari, transformari. B C D

AD L. VETERIBVS.

Obſcurum eſt quod nullo modo poteſt intelligi, Ambiguum quod duobus aut tribus modis intelligi poteſt. In obſcuro quæritur quid dictum, in ambiguo vtrum dictum ſit. itaque quod ambiguum, & obſcurum eſt, non contra. Quint. 7. Aliud eſt obſcurum ius, aliud ambiguum. De quæſtione huius legis ſcripſimus Obſ. 1. cap. 10.

AD L. TALE.

Poſt diuiſionem.] Inter coheredes æs alienum diuiditur lege xij. tab. vel pacto inter poſitis delegationibus. l. cùm pater. §. hereditatem. ꝟ. de leg. 2. Si pactum diuiſionis non ſe quantur delegationes, ſeruabitur diuiſio legis xij. tab. nec quod in accipiendis vſuris creditores hereditarij ſequuti ſint placitum diuiſionis, ideo minus in petēda forte legitimam diuiſionem ſequentur. Acceptauerunt.] Sic in l. alio. in fin. ꝟ. de alim. leg. l. Seio. §. vltim. ꝟ. de annuis leg. Pro partibus.] l. licet. C. famil. erciſc. Pater.] In hac ſpecie pactum non prodeſt fratri, quia ei conſuluit, vt heredi eo tempore, quo nullum alium ſe heredem habiturum putabat. Porrò is heres ei non extitit, ſed liberi poſtea ſuſcepti, quibus etiam eius conuentionis nomine doli exceptionem dari placet. Ex hoc §. malè quidam colligunt res in alium collatas ſuſceptis liberis reuocari. E F

AD L. INTER DEBITOREM.

Nihil hæc lex pertinet ad l. ius publicum. ſupr. ius enim fiſcale non commune eſt, ſed proprium. Vt autem alienum ius, ita fiſcale pactionibus noſtris lædi non poteſt. Tributa indicuntur poſſeſſionibus non perſonis, & ideo pacto effici non poteſt inter heredem & legata-

A & legatarium, donatorem & donatarium, virum & vxorem, emptorem & venditorem, creditorem & debitorem, ne poſſeſſor tributa agnoſcat. Creditor poſſidet pignus, quoniam ei debitor poſſeſſione ceſſit, & ad vnam dumtaxat cauſam ipſe debitor poſſidere intelligitur. Quantum ad fiſci.] Nec enim ideo minus tributa exiget fiſcus à creditore. Quantum verò ad ipſos attinet, ſeruabitur per exceptionem ſiue per retentionem. l. epiſtola. § .pactū. ℥. quod nō obtinet in ſuperioribus caſibus. hoc enim caſu onus transfertur in dominum, illis in non dominum. quamobrem inter eos etiam qui pacti ſunt tale pactum non valet.

AD L. IN EMPTIONIBVS.

B In hac lege pro *debitor* legendum eſt *venditor*, vt cōtrario errore in l. ſi quis dolo. §. 1. ℥. de re iudic. *debitor* pro *venditor* & in l. quod dicitur. ℥. de furtis, *emptore* pro *debitore*.

AD L. CVM IN EO.

Ratio dubitandi hæc eſt, quia quod tutor pro pupillo geſſit & procurauit, æquum eſſe videtur, ne ei damnum adferat.

AD L. PACTVM.

Quod poteſt fieri teſtamento, poteſt & pacto. Hoc argumento affirmo, vt teſtamento hodie ex Nou. Iuſtiniani, ita & pacto ſiue ſtipulatione remitti Falcidiam poſſe, contra quam ſit relatum in l. quod bonis. §. 1. ℥, ad leg. Falc.

C

AD L. EMPTOR.

Emptor.] Pactum quo contractus ſuæ formæ redditur, ineſt, vimq́ue ſuam exercet nullis replicationibus oppoſitis.

Lucius.] Pertinet hæc ſpecies ad obligationem nominum. Rationem implicitā.] Ratio implicita eſt, quotiens ex multis & variis cauſis vltro citroq́; facta ſunt nomina, qua computata vel ſoluitur quod deberi apparet, vel conſtitutæ ſummę chirographum datur. Tacitam.] Eam tacitam appellat, quæ non continetur publica ſcriptura menD ſæ, vel alio publico teſtimonio: quo modo ſi qua ineſſe crediro turpitudo videatur, dari pecuniæ ſolent. Sic in veteri quodam teſtamento Sempronij Tucidani militis. Aurelius Tucidanus tacitam pecuniam ſi via Lat. Off. meis re. monumentum ſuo ſumptu ædificauerit, habeto. Et apud Gellium lib. 12. cap. 12. A P. Sulla qui tum reus erat mutua HS. xx. tacita accepit. Sic vet. libri habent, non tacite. Sic tacita pactio l. pen. ℥. de bono. lib.

Trecenta redderet.] Solebant patroni libertis pecuniam vtendā dare. Inde Demea ad Mitionem Syri patronum: Si quidem, inquit, porro Mitio Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paululum præ manu Dederis vnde vtatur: reddet tibi citò.

AD L. NON IMPOSSIBILE

E Coniungenda eſt hæc lex, vel inſcriptionum argumento, cum l. ſi ita quis ſtipulanti. ℥. de euict. vbi his vitiis furacis & fugacis additur tertium, viſpellionis. Vnde Viſpellionem, ex Fulgentio malo cadauerum nudatorem interpretari: de quo vlciſcendo agitur in l. 3. §. aduerſus. ℥. de ſep. viol. Palæmo. Veſpillo ſepulchrorum violator. Olim dictus Veſpero.

AD L. SI CVM TE.

Paciſci.] Supereſt. Neque ipſo iure.] Quod videbatur, quia tale pactum vice ſolutionis fuit.

F

AD L. EPISTVLA.

In extremo huius legis notandum eſt deſiderium accipi pro precibus principi oblatis in hoc, vt ea præſtatio perpetua redderetur vt in l. 1. C. de ſuffr. l. 1. C. de erro. cal. l. obſeruare. ℥. de off. proc. Cetera ab aliis ſatis explicata ſunt.

AD L. IMPERATOR. A

Si creditores parati ſint partem ex bonis conſequi etiam ab extraneo bonorum emptore, idque libellis propoſitis expoſuerint, in emptione bonorum extraneo præfertur cognatus, ſi ſoluendo ſit. De eodem iure προτιμήσεως tractans Gaius in l. cum bona infr. de reb. auctor. iudic. poſſ. cognatum extraneo potiorẽ eſſe ait, ſcilicet εἰς τὸ ἀγοράσαι, vt Harmenopulus addidit. Videantur quæ nos, quæ Theophilus ad tit. De ſucceſſ. ſublatis quæ fiebãt per bon. vend. Legem quæ ſequitur emendauit Iuſtinianus. Vltimam expoſuimus in l. ſi vnus. §. pactus ſupra.

B

AD TITVLVM D. DE TRANSACTIONIBVS.

AD L. I.

PACTA fiunt variis ex cauſis, ac præcipuè duabus, donandi vel tranſigendi cauſa. Quæ fiunt tranſigendi cauſa, non tantùm de lite fiũt, ſed & de omni iure dubio & incerto, vt puta de condicionis incerto. Pacta donãdi cauſa non fiunt niſi de re certa & indubitata. Donatio igitur & tranſactio pactorum cauſæ ſunt non pacta. l. ex conducto. §. Papinianus infr. locati. l. cùm donationis. C. de tranſact. Plerumque tamen & pro pacto tranſactio accipitur decidendi ſiue tranſigendi cauſa interpoſito, quod ab eo cuius cauſa donatio eſt, in hoc etiam diſtat, quòd poſſit donationis cauſa pactum fieri nullo dato, vel retento, vel promiſſo, tranſactionis cauſa non item: ídque proditum eſt in l. tranſactio nullo. C. de tranſact. qoæ legis verba quò retulerint Impp. intelligi non poteſt, niſi coaptatis cum ea his legibus, quæ ſequuntur, l. 1. C. de rep. bon. poſſeſſ. l. 4. C. de poſtulando. l. ſuus. C. de repud. hered. l. ſi filius. C. de petit. hered. quæ eandem inſcriprionem & ſubſcriptionẽ habent. Fuit enim quondam conſtitutio vna Impp. Diocletiani & Maxim. ad Theodoſianum, quam in quinque illas partes Tribonianus diſſoluit. Ea conſtitutione ſic ſeparatur ſuus ab emancipato. Emancipato præterito datur bonorum poſſeſſio. Suus præteritus iniuſtum teſtamentum facit. Petita bonorum poſſeſſione, & mox antequam ea daretur repudiata, emancipatus non reſtituitur, nec ſi dicat ſe abſente patrono in iure, id eſt, ad ſellam prætoris à quo petebatur poſſeſſio, repudiaſſe: Hæc enim dandæ reſtitutionis cauſa nec idonea nec probabilis eſt. Sed ſi ſuus iniuſtum teſtamentum dicat, & mox quaſi repudians hereditatem tranſigendi cauſa in iure profiteatur ſe eam non petiturum, nulla eſt repudiatio, nulla tranſactio. Repudiatio, quia agnita hereditas non repudiatur. Tranſactio, quia nihil eo nomine datum, vel retentum, vel promiſſum eſt. Ex hac ſpecie apparet gratis tranſactionem non fieri. At pactum donandi cauſa factum, ex mera liberalitate cõſtat. Nunc de lata huius verbi ſignificatione videamus. Iuſiurandum ſpeciem tranſactionis continere ait l. 2. infra de iureiuran. hoc eſt per iuſiurandum tranſigi. l. admonendi eo. titul. l. quod ſi deferente infr. de dolo. Et rectè. Vt enim tranſactio decidit cõtrouerſiam, ſic & iuſiurandum. Vtrumque eſt de lite vel re dubia nec finita. Neutrum donatio eſt. ſed tamen iuſiurandum, nullo dato vel retento vel promiſſo procedit. Itaque tranſactioni ſimile omnino non eſt Qui latius tranſactionis verbum accipi putant, proferunt l. 1. §. vlti. ad Senatuſconſultum Tert. & l. tranſacta. de verb. ſign. Verùm falluntur. nam vtroque in loco Tranſactum ad ſolam conuentionem & compoſitionem, vel, vt Græci dicunt συμβιβαστικὸν, refertur, vt in l. 1. §. conuentionis ſupr. tit. prox. Ceterùm in l. 1. J. quemadm. teſt. aper. per tranſlationem relatum eſt illud verbum ad iudicara, non ad conuenta, ſiue compoſita. Quod cùm Tribonianus non animaduerteret, ex ea particulam in hunc titulum coniecit, ea eſt l. 6. cuius tamen falſa ſententia eſt, ſi tranſigendi verbum ad conuenta referas: ſin ſecus, peregrina, & aliena à propoſito. Et ita etiam Æmilio videtur.

AD

AD L. II.

A Referenda eſt hæc lex ad edictum Si quis caut.ff.de quo Vlp.ſcripſit lib.74. ad edictũ,
ex quo eſt hæc lex,& l.2.ff.ſi quis caut.in qua id initio oſtendit,reum non teneri ex cautio
ne iudicio ſiſti,ſi trãſactum fuerit negotium,& liberari vel ipſo iure, vel per exceptionem
doli.Tum veriſimile eſt hanc eum ſententiam ſubiecisse. Tranſactum videri nõ tantùm
lite tranſlata in ſtipulationem Aquilianam,eáque rurſus acceptilatione perempta, vt in
l.5.& l.pacto.ff.l.vt reſponſum.C.eod.Sed & pacto nudo ſubdita acceptilatione, ipſo iure
litem extingui,ſubdito ſolo pacto,non niſi per except. tranſact.ſiue pacti.

AD L. III.

Priuatorum pactis ius proprium lædi poſſe,ius alienum non item.l. inter debitores.ff.
B tit.prox.l.debitorem l.pacto.C.eod.l.2.C.inter alios acta vel iudicata aliis non nocere.ſic
enim legendum eſt.Si igitur de hereditate heres ſcriptus,&heres legitimus,vt puta mater
defuncti,certa parte inter ſe tranſigunt,teſtamentum in ſuo iure manet,nec fit iniuria ma
numiſſis,legatariis,vel fideicõmiſſariis.l.ſi ſuſpecta.§.quãuis.D.de inof.teſt.Et ideo ex te-
ſtamento actiones in heredẽ ſcriptũ dantur,ſiue ſit ei de indẽnitate cautũ ſiue nõ.Oppo-
nitur l.controuerſia.ff.hoc ti.quæ dat vtiles in heredẽ legitimũ, cũ quo tranſegit ſcriptus.
dat autẽ creditorib.non manumiſſis aut legatariis.Et ſanè hi ab illis ſeparãdi ſunt.Manu-
miſſi & legatarij cũ legitimo experiri nõ poſſunt, quia nõniſi ex teſtamẽto eis debetur,cũ
ſcripto in ſolidũ vtiliter experiuntur.Neq; enim teſtamentũ tranſactione ruptũ eſt:Quia
tamen alia debita à defuncto contracta àquibuſlibet heredib.debentur,creditores in ſu-
C cceſſionis incerto cũ vtroq; rectè experiuntur ꝓ parte in trãſactione adſcripta.experiun-
tur verò nõ recto iure,ſed vtilib.actionib.quia certum omnino non eſt quis iure heres ſit.
Cum tranſactio.] In ſuperiori reſcripto Diuorum Fratrum, propoſita eſt tranſactio
hereditatis,facta inter heredem ſcriptum & matrem defuncti. Nunc proponitur tranſa-
ctio facta inter eoſdem fideicommiſſi teſtamento relicti . Et oſtenditur eam ad fideicom
miſſum codicillis vel relictum,vel adiectum,non pertinere.Itaque prolatis codicillis,inte
gra eſt fideicommiſſi petitio.Obſtare videtur quod ex l.ſub prætextu.C.eod.tit.& l. Lu-
cius.§.vlt.ad ſenatuſconſultum Treb.colligi vulgo ſolet,Tranſactionem non reſcindi per
cauſam inſtrumentorum poſtea repertorum,vt puta ſi tranſactum ſit de hereditate, & e-
mergant inſtrumenta noua,quibus doceatur ampliorem hereditatem fuiſſe quàm exiſti
D marent tranſigentes,vel eam ad vnum tantùm pertinuiſſe.Sed in hac ſpecie de teſtamen
to dumtaxat tranſactum,de codicillis nihil cogitatum, atque adeò etiam nihil tranſactũ
eſt.l.non eſt.ff.hoc tit.Ad hæc Accur.tentat reſtitutione opus eſſe,ex l.2.ff. de exceptione.
rei iud.In qua citatur l.qui cum herede.ff.de oblig.& act.Sed qui tranſegit de teſtamento
non de codicillis,ex codicillis agit,quid opus habet reſtitutione?Tunc dumtaxat reſtitu-
tio neceſſaria eſt,cùm ad eam rem à qua depulſi aut reiecti ſumus,reuerti volumus:vt cũ
victi iudicio,eodem rurſus experiri volumus,vt in d.l.2. Debitor.] Creditor non iure pi
gnus diſtraxit, Debitor tranſegit de ſorte & de pignore cum Mæuio quaſi cum legitimo
herede:Septicius poſtea heres ex teſtamento apparuit.Quæſtionis eſt,an ei proſit tranſa-
ctionis exceptio,ſi cum eo debitor agat pigneraticia.Lex ait non prodeſſe.Tranſactio nã-
E que ei tantùm prodeſt,qui tranſegit,vel heredi eius. Septicius autem cum debitore non
tranſegit.Rurſus quærendum,an repetat Septicius pecuniam datam Mæuio,actione ſci-
licet negotiorũ geſtorum,quaſi hereditario negotio geſto,vel ex ea cauſa certi condictio
ne,vt in l.in duobus §.exceptio.ff.de iureiur.Lex ait non repetere.Quod enim accepi tuũ
negotium non gerens,non potes mihi cõdicere.Ceterũ,debitori in hac ſpecie proculdu-
bio dabitur condictio indebiti aduerſus Mæuium,vt Accurſius notat rectè.Non eſt verò
Septicio in Mæuium petitio hereditatis,quia non poſſidebat Mæuius,ſed iactabat tantũ
ſe heredem eſſe.Itaque hic fruſtra dubitatur,an pactũ poſſeſſoris vero heredi proſit. Cu-
ius diſputationis ſedes eſt in l.ſi tibi.§.cùm poſſeſſor.ff.tit.proximo.

AD L. IIII.

F Tranſactio ipſo iure actionem non tollit niſi accedat Aquiliana ſtipulatio & acceptila
tio.l.3.l.4.l.vt reſponſum l.ſi cùm.l.vbi pactum.C.eod. Hæc tamen ſi acceſſerit, omnino
lis finitur nec vlla ſupereſt actio,niſi de dolo.l.4.l.ſub prætextu.1.C.eod.Actio ex ſtipula-
tu,actio ex dictione dotis,actio ex iureiurando quo libertus iurauit ſe patrono munus,do
num,operáſve daturum,acceptilatione tollitur.l.& per iuſiurandum in prin.ff. de accept.
non interpoſita ſtipulatione Aquiliana:ex his enim tribus cauſis verborũ oblig.perficitur

auctore Gaio lib. 2. inſtit. quam ipſo iure perimit acceptilatio, quia & ipſa verbis fit. l. an A
inutilis. §. acceptum. ꝟ. de acceptilat. Aliæ autem actiones ſiue obligationes, acceptilatione non tolluntur, licet ipſa taciti pacti exceptionem pariat. l. ſi vnus. §. penult. ꝟ. tit. prox. Ideoq; nouandæ prius ſunt & transferendæ in ſtipulationem ex Aquilij formula, & hęc deinde ſtipulatio acceptilatione perimenda eſt. Stipulationis Aquilianæ appellatione, & hæc, quæ in formula Aquilij ſtipulationi ſtatim aptata eſt, acceptilatio intelligitur. §. eſt autem. Inſtit. quibus mod. tollit. obligat. Sic igitur fit, vt acceptilatione non ſolùm obligationes verborum, quę ciuiles ſunt, ſed & omnes obligationes iuriſgẽtium tollãtur. Et hoc iure vtimur, vt Vlp. hoc in loco ait. quod & in l. an inutilis. §. vlt. ꝟ. de accept. ſic extulit. *Hoc iure vtimur*, inquit, *vt iuriſgentium ſit acceptilatio*, &c. Inuenta enim eſt via, inuentus modus, quo accommodaretur acceptilatio omnibus iuriſgentium obligationibus. Addit Vlp. hoc in loco etiam legata condicionalia in ſtipulationem Aquilianam B
deduci: quod videtur eſſe coniungendum cum §. legata. l. ſi Stichum. ꝟ. de nouat. quæ ſumpta eſt ex eodem Vlpiani libro. Exiſtente igitur condicione legatorum, nec ex teſtamento eſt actio propter nouationem, nec ex ſtipulatu propter acceptilationem. l. ſi ſub condicione. ꝟ. de acceptil. Eadem eſt ratio legatorum in diem incertum relictorum. De puris aut in diem certum relictis nulla eſt dubitatio. quia eorum nomine & nouatio & acceptilatio ſtatim effectum ſumunt. Et quamuis pura legata legatarius agnouerit, nihil vetat eorum vindicationem in Aquilianam deduci, vt ex Aquilij formula patet.

AD L. V.

C

Aquiliana ſtipulatione non videntur ſublata ea, de quibus non eſt cogitatum. valet enim non tam ex verbis, quàm ex conſenſu. Ignorantium autem in eo quod ignorant nullus eſt conſenſus. l. tres fratres. ꝟ. tit. prox. l. non eſt. ꝟ. hoc tit. Huius rei argumẽta ſunt in l. in lege. ꝟ. de contrah. empt. l. 1 §. & ideo. ꝟ. de his quæ in teſt. del. l. ſi quis ita. §. ſi quis cum. ꝟ. de teſt. tut. Aliter ſi liceat interpretari & accipere Aquilianam ſtipulationem, erit plerumque captioſa, id eſt, ἐπιζήμιος, vt ſolet Theoph. vertere.

AD L. VII.

De re iudicata paciſci donationis cauſa poſſumus, trãſactionis cauſa non poſſumus. Iudicio namque res finita eſt. Tranſactio autem non fit, niſi de re nondum finita. l. 1. ꝟ. D
Inde Paulus lib. 1. Sent. titul. 1. *De rebus*, inquit, *litigioſis & conuenire & tranſigere poſſumus, poſt rem iudicatam pactum, niſi donationis cauſa interponatur, ſeruari non oportet.* Sed ſi adhuc poſt rem iudicatam lis ſubeſſe poteſt, tranſactio valet. l. poſt rem. ꝟ. l. elegantet. §. ſi poſt. ꝟ. de cond. ind. l. ſi cauſa. C. de tranſact. Quod ſi cum iam lis nulla ſubeſſet, de re iudicata tranſactum ſit, ex ea cauſa ſoluta indebiti condictione repetuntur. Itemq; acceptolata, argum. l. ſi accepto. & l. ſi mulier. ꝟ. de cond. cauſ. dat. vel etiam quæ data ſunt tranſactionis cauſa in cauſam iudicati retinentur & compenſantur, dicto §. ſi poſt. ſicut & datum ex cauſa tranſactionis alimentorum ſine prætore factæ placet in præteritorum alimentorum cauſam verti. §. vlt. ꝟ. & l. prox. §. ſi quis. de alimentis.

Si fideiuſſor.] Re aduerſus fideiuſſorem iudicata rectè tranſigit reus, nõ etiam fideiuſſor, & rei tranſactio non ipſi tantùm prodeſt, ſed & fideiuſſori. Atque ita quod per ſe non poteſt fideiuſſor, per reum cõſequitur, vt in l. 3. ꝟ. quæ res pign. ob. po. Et dictum.] E
id eſt, reſponſum. ſic in l. ait Prętor. §. reſtitutus. ꝟ. de minor. l. 2. ꝟ. ad municip. l. ſi filius qui patri. ꝟ. de bo. lib.

AD L. VIII.

De præteritis alimentis tranſigi poteſt, de futuris non niſi ex decreto Prætoris in vrbe, vel Præſidis in prouincia. l. de alimẽtis. C. eod. & ita cautum eſt Oratione Diui Marci vt Vlp. ait hoc in loco. At in l. elegantet. ꝟ. de cond. ind. ex S. C. hoc ius eſſe traditur, Nempe quia orationes principum in ſenatu recitatas per ſe vel per Quæſtores S. C. ſequebantur. Huius verò S. C. ratio ponitur in principio huius legis, ne homines tenues F
& exiguæ fortunæ, quibus plerumque alimenta relinquuntur, neglectis futuris alimentis & modica præſenti pecunia contenti, facilè tranſigant, & contra quàm proſpexerit teſtator, poſtea egeant. Eademq; ratio eſt habitationis, veſtiarij, itemq; alimentorum à

re certa

re certa relictorum, vt in l.7.§.penult.ʒ. de vſufruct. vbi male vulgo legitur *alimenta ab eo*
A *relicta*. nam legendum eſt *à re relicta*, vt Flor. Relicta diximus ea, quæ teſtamento vel co-
dicillis per legatum, fideicommiſſum, donationem cauſa mortis, aliámve mortis cauſa ca
pionem relicta ſunt. Nam mortis cauſa capiones legatorum inſtar obtinent. Idémque eſt
ſi extra teſtamentum ab eo cui mortis cauſa donatum eſt, ſint alimẽta relicta. Hic enim
quaſi legatarius, fideicommiſſo onerari poteſt. l. ab eo. C. de fideic. Ceterùm de alimentis
ex contractu debitis non mortis cauſa, tranſigi poteſt ſine decreto. Ratio differentiæ hæc
eſt, Relinquuntur alimenta vt alimentario conſulatur. Teſtatoris voluntatem & ſenten-
tiam ſenatus ſubſequutus eſt. In contractibus non ea eſt contrahentium prouidentia, ſed
promiſſor ferè ſibi potiùs conſulit quàm alimentario, diuiſis ſcilicet penſionibus. Qua ra
B tione etiam fit, vt alimentorum legatum ſit multiplex, ſtipulatio vna: vt legatum morte
finiatur, ſtipulatio non item: quod fieret, ſi ſtipulatio contraheretur creditori proſpicien-
di cauſa. l. cùm in annos. l. ſi in ſingulos. ʒ. de ann. leg. l. cùm in annos. ʒ. quando dies leg. ce.
Hic quæritur, an de alimentis relictis paciſci liceat. quod non puto. Nam etſi de re non
litigioſa vel dubia paciſci liceat, tranſigere non item, tamen qua de re litigioſa vel dubia
tranſigere nõ licet, certè nec paciſci licet, auctore Paulo lib. 1. Sent. tit. 1. atque ita de adul
terio etiam vt tranſigere, ita paciſci donationis cauſa non licet. l. tranſigere. C. de tranſact.
l. de crimine. C. ad leg. Iul. de adult. Eſt adulterium crimen non capitale ex lege Iulia, & li
cet poſtea factum fuerit capitale, illud tamen remanſit, ſicut de ceteris ſui origine non ca
pitalibus, ita de adulterio tranſigere non licere quin reus qui tranſigit incidat in crimen
C falſi. Omnis enim à reo corruptela falſitas eſt, paria que hæc ſunt, Iudicem pecunia cor-
rumpere, Cum accuſatore pecunia data tranſigere. l. 1. l. qui duobus. ʒ. ad l. Corn. de falſ. l.
Impp. ʒ. de iure fiſc. l. 1. C. de pœna iud. qui malè iud. At de capitali crimine, quod ſcilicet
pœnam ſanguinis ingerit, omnino tranſigere vel paciſci licet, quòd ſit omnis honeſta ra-
tio expediendæ ſalutis. l. vlt. ʒ. de præuaricat. l. 1. ʒ. de bon. eor. qui ſib. mor. Perpetuo.] Id
eſt, dum viuet alimentarius, vt in l. 1. pro ſoc. Non ceſſabit oratio.] Non poterit igitur
legatarius tranſigere de quantitate ſibi legata. Vt tranſigere Titius.] Aut repudiat lega
tum Titius, aut tranſigit. ſi repudiat, nocet ea res Seio, ſi tranſigit, non nocet. Quoniam
etſi ita Titius tranſegerit, vt legatum non petat, eius rei vice aliquid accipit vel retinet.

Ad hoc legatario.] Quidam codices habent, *Ab hoc.* quod rectius eſt. Separatur er-
D go fideicommiſſum à modo. Nec enim ex modo fuit olim legati vel fideicõmiſſi petitio.
l. 2. C. de his quæ ſub mod. leg. vel fid. relinq. Sed neque ex condicione dãdi alteri. l. ſi quis
ſub condicione. ʒ. ſi quis omiſ. cau. teſt. cui ſolet opponi l. fideicommiſſa. §. cùm eſſet. ʒ. de
leg. lib. 3. ex quo hoc colligitur eum qui acceptis centum partem ſuam reſtituere iuſſus
eſt, centum petere iure fideicommiſſi. Cur ergo, inquiunt, & is in cuius perſonam dando
rum centum condicio collata eſt, fideicõmiſſi petitionem non habet? Animaduerti mul-
tum intereſſe vtrum quid in alterius perſona ſtatuat teſtator ſub condicione *Si dederit alte*
ri, puta Titio centum, an acceptis centum Titius quid facere iubeatur. nam cùm fundum
dignum viginti Titio, ita teſtator legat, *Si heredi decem dederit*, inponenda ratione legis Fal
cidiæ viginti Titio reputantur. Cùm verò acceptis decem heres iubetur Titio eundem
E fundum dare, non niſi decem Titio reputantur. l. in quartam. l. ad veterani. l. ſi dignum. l.
qui fundum infr. ad leg. Falcid. Primo caſu explendæ condicionis gratia, Secundo quaſi
pro pretio decem dantur. Et ideo quaſi hereditaria capiuntur. Nulla enim figura condi-
cionis hic eſt. l. in ratione. §. tametſi infr. ad leg. Falcid. Quare & ſecundo caſu decem in
falcidiam computantur, primo non computantur. itaque non rectè ex vna ſcriptura
ad aliam argumentamur. & ex prima fideicommiſſum non introducimus, ex ſecunda
introducimus. Sed hodie ex conſtitutione Gordiani ex modo fideicommiſſi petitio
eſt.

Alimentarius.] Capitolinus In M. Antonino Pio, Puellas, inquit, alimentarias in ho-
norẽ Fauſtinæ conſtituit. Ait, An ingenui.] De ſeruis nihil dicit, quibus tamen rectè ali
F menta relinquuntur. l. is cui. l. ſeruos. ʒ. de aliment. leg. l. 3. ʒ. de his quæ pro non ſcript. hab.
An igitur in eis oratio ceſſat? Non puto: Et ita Accurſio videtur. Si deſtinet domiciliũ.]
Petuntur alimenta eo loco quo & cetera legata vel fideicommiſſa, id eſt, vbi heres domi-
cilium habet. l. ſi fideicommiſſum. §. penult. ʒ. de iudic. Sequioris.] Excidit peſſima

emendatio ei qui repoſuit ſegnioris. Recta enim hæc vox eſt vt oſtendimus Obſeruat. l.1. A
Qui tranſigit.] Non tantùm de relictis alimentis, ſed & de veſtiario, calceario, habi-
tatione, decreto prætoris tranſigendum eſt. Et de ſingulis quidem ſpecialiter. Nec enim
qui de alimentis tranſigit, de ceteris tranſigere videtur. Obſtat l. legatis & l. vlt. ʒ. de alim.
& cib. leg. Vbi dicitur legatis alimentis & cibaria, & habitationem, & veſtiarium contine-
ri. Sed hoc ideo quia plenius accipiuntur voluntates defunctorum. l. in teſtamentis. ʒ. de
diuerſ. regul. iur. antiq. l. plenum. §. ſed etſi pecoris. ʒ. de vſu & habit. tranſactiones verò ſtri
cti*, quia & ita Marcus voluit & ideo qui tranſigit de alimẽtis, de cibariis dumtaxat tran
ſigere videtur. Illud conſtat legatis diariis vel cibariis, habitationem, veſtiarium, calceariũ
non contineri. l. diariis ʒ. de aliment. leg. Si vni.] Quæſtionis eſt, fundo ad alimenta lega
to, vtrum proprietas, an vſusfructus debeatur. Sed hic locus, & l. 4. ʒ. de aliment. leg. mani- B
feſtò indicat plenam proprietatem legatam videri. itaque licet adſcripta ſit alimentorum
mentio quæ morte finiri ſolent, tamen & in heredem legatarij hic fundus tranſmittetur,
& alienari poterit conſulto Prætore. Illa enim verba, *Ad alimenta*, cauſam legandi non v-
ſumfructum exprimunt. l. penult. in fin. ʒ. de aliment. leg. Plerumque fundus non legatur,
ſed obligatur alimentorum nomine, vt in l. Lucius. eod. tit Et vt legatus non alienatur ſi-
ne decreto, ſic & obligatus non ſoluitur ſine decreto. §. idem eſt infr.
Si prætor.] Si de plano permittat Prætor tranſactionem, non ideo magis tranſactio
valet. Pro tribunali enim excuti tranſactionem & probari oportet, non è ſolo. l. minorum
C. de præd. min. l. nec quicquam. §. vbi decretum ʃ. de offic. procõſ. Sed nec mandare.] C
Ea quæ ſunt iuriſdict. mixtive imperij mandare magiſtratus poteſt, quoniam ea ſuo iure
habet: Quæ verò lege aut S.C. magiſtratui data ſunt, ea magiſtratus mandare non poteſt
vt puta imperium merum. l. 1. ʃ. de offic. eius cui mand. eſt iuriſd. Quod & priuato interdũ
lege datur. Poteſt enim quis eſſe priuatus cũ poteſtate ſiue imperio mero. Cicero Philip-
pica xj. Item tutoris datio, quæ legibus non magiſtratui tantùm, ſed & priuato iniũgitur,
vt puta patriſ. l. muro. §. tutoris. ʒ. de tutelis. l. nec mandante. ʒ. de tut. & curat. dat. Item co
gnitio de prædiis minorum alienandis. l. 2. ʃ. de offic. eius cui mand. eſt iuriſd. Et hæc de
tranſactione alimentorum cognitio quæ Prætori vel Præſidi S. C. nominatim com-
miſſa eſt.
Tranſactiones.] Tranſactio alimentorum fit auctore Prætore in vrbe, vel Præſide in D
prouincia. Interdum fit in vrbe auctoribus Præfectis ærarij, in prouincia auctore Procu
ratore Cæſaris, videlicet ſi à fiſco alimenta debeantur, hi enim ſunt iudices rerum fiſcaliũ
l. cum quidam. ʒ. de his quæ vt indig. auf. l. 2. §. res. ʒ. ne quid in loco pub. l. edicto. l. Atrian*
ʒ. de iure fiſci. l. 4. §. plane. ʒ. de fideic. lib. l. 1. §. tut. ʒ. de falſis. Ex his locis Præfectorum æra-
rij officium colligi poteſt. De Procuratore Cæſaris qui in prouincia cognoſcit inter fiſcũ
& priuatum, eſt l. 1. de iuriſd. l. nec quicquam ʃ. de offic. proconſ. l. 1. 2. & 5. C. ſi aduerſ. fiſc.
l. ad fiſcum. C. vbi cauſa fiſc. l. ex conſenſu. §. 1. ʒ. de appellat. Secundum quæ.] Hinc col
ligunt bonum eſſe argumentum à prouincia ad vrbem, vt in l. 1. §. damus. ʒ. de ſuſp. tut.
Si cum lis.] De futuris alimentis quaſi de incerto rerum euentu tranſigi nõ poteſt ſi-
ne Prætore. ſed neque de lite alimentorum, ne per ſpeciem litis fraus fiat S. C. Prius enim E
id Prætorem diſpicere oportet, an lis ficta ſit, an colludant litigatores.
Si eidem.] Quod datum eſt ex cauſa tranſactionis alimentorum ſine Prætore factæ,
imputatur in alimenta præterita, ſiue tantum in eo ſit quod datum eſt, quantũ in alimen
tis debitis, ſiue plus ſiue minus. l. prox. §. vlt. ʃ. & §. prox. ʒ. Sed ſi plus ſit, ſuperfluum condi
cetur vel quaſi indebitum: nam quod ex ea cauſa datur, S.C. facit, vt nec naturaliter qui-
dem deberi intelligatur. l. eleganter. §. item ſi ob tranſactionem. ʒ. de cond. indeb. vel quaſi
ſine iuſta cauſa datum, vel quaſi ex iniuſta cauſa, vel quaſi ob rem datum. Vbi enim con-
dictio indebiti competit, & aliis condictionibus vti in actoris arbitrio eſt. In hoc. §. oſten-
ditur interdum & id quod ſoluitur ex tranſactionis cauſa, in aliam rem quàm alimenta
computari, vt puta ſi præterea quid purè legatum ſit. Quo enim præſentius priuſque de- F
bitum eſt, eo etiam in id citius ex inutili tranſactione ſolutorum imputatio fit, ſuper-
fluum in alimenta, ſi qua debeantur, cedet. Æquiſsimum.] Condictiones propriè ci-
uiles non ſunt, ſed naturales & iuriſgentium, id eſt, ex bono & æquo, vt ſine cauſa. l. con-
tra. §. vlt. l. rerum. ʒ. rer. amot. l. ſi & me. ʒ. ſi cert. pet. Ob rem dati. l. in ſumma. ʒ. de cõd. ind.
indebiti ſoluti. l. indebiti. l. hæc condicio inf. eod. Et ideo non niſi quatenus is qui accepit,
locuple-

A locupletior factus eſt, dantur. Eſt in hanc rem hic locus ſummè notandus.

Si in annos ſingulos.] Cùm honeſto viro relinquitur ſalarium annuum vel vſusfructus, non alimentorum ſed honoris cauſa relinqui videtur. Et ideo de legato facta tranſactio valet. Aliud eſt, ſi modicus vſusfructus relinquatur. Minuta ſunt plerumque ea, quæ alimentorum cauſa relinquuntur. l. 3. §. quamuis inf. ſi cui plus quàm per leg. Falcid. vbi & alimentariis Prætoriæ cautionis (ſic enim lego) quanto amplius cœperint reddi, onus remitti demonſtratur. cùm tamen his non remittantur, quibus dena annua legantur. l. 1. §. ſi in annos infra ad leg. Falcid. Quot menſibus.] id eſt, ſingulis menſibus, ſic in l. nec ſemel. §. nouiſſime. ff. quand. dies leg. ced. & apud Varronem, Catonem, Vitruuium ſæpe, Quintilia. libro. 1. *Quotidie*, ſcribendum non *Cottidie*, vt ſit Quot dieb. Ait, Pro vtilitate alimentarij recipienda ſunt.] Tranſactio, qua melior fit conditio alimentarij ſine

B Prætore, valet. §. eam tranſactionē, ſup. & §. vlt. infr. Et ideo in ſpeciebus in hoc §. propoſitis etiam pro vtilitate alimentarij recipienda eſt, & Baronis diſtinctio inter habitationem & cibaria rationem nullam habet. Denique tranſactione ita ſine Prætore facta ſi vtilis ſit alimentario, recipietur, ſin minus, reiicietur, eiúſque rei arbiter & diſceptator Prætor erit. Nec enim tantùm permittendæ tranſactionis decretum interponit ex S. C. ſed & cum ſe inconſulto tranſactio facta eſt, de ea diſceptat, recipienda ea ſit, néc ne.

AD L. IX.

Tranſactio ſpecialis vel generalis in ea re vel cauſa, de qua cogitatum non eſt, non va-

C let. l. 3. C. eod. l. tres fratres ſupra tit. ptox. Nec obſtat l. qui Romæ. §. duo fratres infra de verb. oblig. Nam veriſimile eſt iudicem non eo ſolo motum pronunciaſſe cōtra eum, qui fideicommiſſum petiit, quòd tranſegiſſent fratres de diuidendis bonis, ſed quia aliunde ei probatum eſt de fideicommiſſo quoque fratres cogitaſſe.

Qui per fallaciam coheredis.] Si per fallaciam extranei trāſactio in ſuo iure manet, extraneus de dolo tenetur. Cetera quæ hic Accurſius tractat in l. 3. ſatis expoſita ſunt.

Cum aduerſariis pacto tranſegit.] Hic locus valde perturbatus ſic partim meo iudicio, partim aliorum librorum auctoritate reſtituendus eſt. *Cum aduerſariis pacto tranſegit: in his tantum tranſactio obeſt, quamuis maior viginti quinque annis,* (cui ſcilicet minus fauetur) *eam interpoſuit, de quibus actum probatur, non quorum actiones competere ei poſtea compertum eſt.*

D *Iniquum enim eſt perimi pacto id de quo cogitatum non docetur.*

AD L. X.

Tranſactio facta à patre de re filij emancipati filio nō nocet. De filiofamilias Vlpianus nihil dicit, quia is rem ſuam nullam habet, vt de ea tranſigere pater poſſit, niſi caſtrēſe aut quaſi caſtrenſe peculium, de quo etiam tranſigentem patrem filiofa. non nocere verius eſt. nam in eo peculio filiusfa. ex conſt. pro emancipato habetur. Et ideo prædiis caſtrenſibus pater ſeruitutem imponendo ſicut & de eis tranſigendo nihil agit. l. ex caſtrenſi. §. ſeruos inf. de caſtr. pec. At de aduenticio peculio Accurſius exiſtimat hodie patrem re-

E ctè tranſigere, quod non probo. Vt enim in agendo, ſic & in tranſigendo conſenſum filij exigo. l. vlt. §. vbi autem in vnum. C. de bon. quæ lib. adquir. ne alioquin fructuarius proprietatem lædere videatur, dicta l. vlt. §. ſin autem non habeat.

AD L. XIII.

De viceſima hereditatum ab extraneis heredibus fiſco debita ex lege Iulia, plerumque dum dubitatur quanta ſit, neceſſario tranſigendum eſt. ſed non poteſt hoc per Procuratorem Cæſaris expediri inconſulto Cæſare. l. 1. §. 1. ſupra de offic. procur. Cæſ. Vt ore exemplo viceſimæ, quoniam ita ſuadet inſcriptio legis. Eadem verò cauſa non eſt procuratoris priuatorum, tutoris, curatoris. Diuerſa namque officia ſunt, & diuerſæ mandato-

F rum leges.

AD L. XV.

Quia tranſactione ſiue pacto actio non tollitur, ideo ſolet tranſactioni ſubiici Aquiliana ſtipulatio & acceptilatio. Sic enim actio tollitur, vt dictū eſt ſ. l. 4. Conſultius eſt etiam

his adnectere pœnalem ſtipulationem ad hunc modum, puta, Ne Primus petat decem,
quæ ſecundus debet, ea vt Secundo accepta faciat: ſi forte petat, vt tot aureos inferat pœ A
næ nomine. Quo caſu vel pœnam non exiget Secundus, & ſe actione teneri negabit, vel
ſi pœnam exigat, actionem patietur quaſi reſciſſo pacto, reſciſſa acceptilatione, quæ actio
vtilis erit, & reſtitutoria ſiue reſciſſoria. Eſt enim acceptilatione ipſo iure ſublata, ſed quo-
dammodo reſtituitur, eam Secundo excipiente libenter, dum mauult quaſi reſciſſo pa-
cto pœnam exigere. l. vbi pactum. C. de tranſact.

AD L. XVI.

Si tranſactioni quoquomodo factæ ſubdita ſit ſtipulatio pœnalis, fide rupta, is cuius
intereſt, ex vtroque commodum ferre non poteſt. Sed ſi velit tranſactione vti, vt pœnam B
quæ ipſo iure commiſſa eſt acceptam faciat, ſi ſtipulatione, vt fidem tranſactionis rumpi
æquo animo ferat neceſſe eſt. Immò & vtriuſque commodo vti poteſt, ſi ita promiſſa ſit
pœna, RATO MANENTE PACTO. Recte promiſerat.] ſolemne eſt cautionũ ver-
bum RECTE DARI, RECTE FIERI.

AD L. VLTIMAM.

Si quæratur, an pactum venditoris hereditatis emptori noceat, ita diſtinguendum eſt:
Aut paciſcitur ante vẽditionem, & nocet arg. l. ſi patroni. §. vlt. ff. ad S.C. Trebel. l. exce-
ptio infr. de except. rei iud. l. ſicut. §. 1. ff. quib. mod. pig. vel hypot. ſol. Aut poſt venditionẽ
& tunc ſi ſciente debitore cum eo venditor paciſcitur & tranſigit, non nocet emptori pa- C
ctum: ſi ignorante, nocet. Ait enim lex debitori adcommodari exceptionem tranſactio-
nis. quo verbo ſignificatur nõ niſi vtilem exceptionem, vel in factum debitori dari in em-
ptorem. Adcommodari enim propriè dicuntur actiones & exceptiones, non directæ ſed
vtiles. Ceterùm eo nomine ex empto actio emptori in venditorem datur, vt hic rectè Ac
curſius notat. Idem ſeruatur in fideicommiſſario. Et de hac re tractatur latius in l. ſi cum
emptore ſupr. tit. proxi.

FINIS.

D

AD TITVLVM DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS.

A DEFINITIONE reſtitutionis in integrum incipiendum eſt, quam ſic
Paulus ſtatuit lib. 1. Sent. In integrum reſtitutio, eſt redintegrandæ rei vel
cauſæ actio. Verùm quid eſt res, quid cauſa? An res lis eſt? plerumque E
enim reſtitutione lites renouantur: & ſic quæ lis inofficioſi dicitur in l.
pater. ff. de collat. do. res dicitur in l. Pap. §. ſi quis poſt. ff. de inoffic. teſta. &
coniunctim res vel lis in l. ſi defunctus. C. de ſuis & leg. lib. vt in veteribus
actionibus, QVAM REM SIVE LITEM DICERE LICET. Dubitatum enim
olim fuit inter prudentes, vtrum rem, an litem dici oporteret. Cauſa verò, an eſt hypothe
ſis, ſiue negotium, ex quo lis nondum vlla eſt? vt in l. cauſas. C. de tranſac. vbi *Cauſas vel
lites*, id eſt, hypotheſes vel actiones. Omnis enim tranſactio aut de actione eſt, aut de hy-
potheſi ex qua actio eſſe poteſt. Sic in l. acta infr. de re iudic. *negotium vel lis*, apud Plautũ
in Aulul. *negotium aut res*. Enimuerò vt longè aliter rem cauſamque in definitione Pauli
accipiamus, Iſidorus facit: qui lib. 5. Etymol. tradita ex Paulo integri reſtitutionis defini- F
tione ex quodam alio auctore bono ſtatim hæc ſubiicit. Res redintegratur, quæ vi ablata
atque extorta eſt, Cauſa redintegratur, quæ expleta non eſt. Hic igitur erit definitionis
ſenſus, Reſtitutione in integrum non tantùm rem perfectam, vt puta datam, redintegrari
ſed etiam imperfectam, id eſt, cauſam, vt ſi promiſſa ſit res non data. l. 9. §. ſed quod prętor

ff. tit.

A ỹ.tit.prox. Et ex his quidem hoc etiam liquet in l.j.C.per quas perſ.nob.adq.redintegratę
rei vindicationem reſtitutionem rei ſignificare, quam is, exempli gratia, paciſcitur, qui le
gem commiſſoriam dicit, quandoquidem ex ea conuentione ſolet venditori vindicatio
dari.l.vlt.ỹ.de lege com.l.commiſſoriæ.C.de pac.inter emp.& vend. Sed quod Paulus ait
reſtitutionem in integrum actionem eſſe, quemadmodũ ſe habeat, nunc videamus. Hu-
ius edicti ſex ſunt clauſulæ. Ex prima datur propria actio, reſtituitur & priſtina. Ex ſecun-
da eſt propria actio, vel arbitrio iudicis reſtituitur priſtina ſi qua ſit: ſed propria illa quæ
datur, famoſa eſt, & in ſumma hæc ſunt in hac reſtitutionum quæſtione ſingularia, vt ſit
vna tantùm reſtitutio famoſa, vna perpetua, vna non actio, ſed extraordinaria perſecutio.
Et ex tertia clauſula extra ordinem executio fit cognitione prætoria: Et ideo Prætor in
B edicto non ait, IVDICIVM DABO, vel RATVM NON HABEBO, ſed, ANI-
MADVERTAM. Ex parte quarta creditori in debitorem capite minutum priſtina actio
reſtituitur reſciſſa capitis deminutione, eáque actio perpetua eſt. Ex quinta quoque præ-
ſentibus contra abſentes, & abſentibus contra præſentes priſtina actio in integrum reſti-
tuitur, & ob id reſciſſoria dicitur. Omnis enim actio reſtitutoria, reſciſſoria eſt & vtilis.
Porrò ex vltima clauſula eſt etiam iure actionis reſtitutio in integrum ob id quod factũ
eſt futuri iudicij euitandi cauſa. Rectè igitur reſtitutio definitur actio. namque omnis re-
ſtitutio actionum & formularum executionem habet, excepta tertia, quæ extraordinario
iure expediri ſolet, quæ & ipſa actionis verbo comprehendi poteſt, ſicut interdictum, præ
iudicium. cautio prætoria, ius dicendi nullum, & lis dicitur in l. ſi intra. C. de in int.reſt.
C minor.l.ſi filius.ỹ.de minor.& actio in l.etiam ſi.§.vlt.ỹ.eod.tit.

AD L. I.

Vtilitas.] Vtilitas parens eſt æquitatis. qui igitur ab vtilitate edictum commendat, &
ab æquitate commendat.

Plurifariam.] Variis ex cauſis: puta metu, dolo, ætate, abſentia, capitis minutione, iu-
ſto errore, vel pluribus edicti locis.

Captionem.] Poteſt eſſe captio ſine dolo, vt fraus.l.iuriſgentium. §. ſed ſi fraudandi.
D ſupr. de pac. Non omnis qui captus eſt, & deceptus eſt.

AD L. II.

Status mutationem.] Status mutatio eſt capitis minutio.l.1.ỹ.de cap.min. Per cau-
ſam autem ſolius capitis minutionis non reſtituitur aduerſus eam is, qui capite minutus
eſt, niſi fortè ætatis vel alia cauſa ſubſit, vt in l.3.§.ſi quis ỹ.de minor. qua in re fallitur Con
ſtantinus lib.1.Epit. Sed creditori in debitorem minimam capitis minutionem paſſum,
actio per eam minutionem ſublata reſtituitur.l.2.ỹ.de cap.min.

Iuſtum errorem.] Sumatur exemplum ex §.ſi quis agens.Inſtit.de act.l.ſemper.§.ſed
& ſi is ſit locus.ỹ.Quod vi aut clam.l.1.§.vltim.ỹ.Quod fal.tut.auct. Et hic obſeruandum
E eſt edictum illud Quod falſo tutore auctore, Vlpianum & Paulum xij. ad edictũ tractaſ-
ſe, in quo & de aliis reſtitutionum cauſis.

AD L. III.

Reſtitutiones cauſa cognita à Prætore dãtur, id eſt, ſi iuſta eſſe videatur, vt eſt in edicti
parte ſecunda & quinta. Itaque & tribunal exigunt & præſentiam aduerſariorum. Paulus
lib.1.ſent. *Integri reſtitutio*, inquit, *plus quàm ſemel non eſt decernẽda, ideoque cauſa cognita decer-
nitur.* Hinc quæritur, an is, cui mandauit Prætor iuriſdictionem, reſtitutiones dare poſſit.
Et ex eis quidem partibus edicti quibus propriæ actiones dãtur, non dubito quin poſſit.
nam actionum iudicúmque datio vrbanæ iuriſdictionis eſt.l.imperium.ſupr. de iuriſd. l.
ſed & ſi per prætorem.§.per magiſtratus.ỹ.ex quib.cau.ma.l.ſi cuius.§.ſed ſi inter duos in-
F ſt. de vſufr. Ex parte tertia adoleſcentes ab eo in integrũ reſtitui non poſſe exiſtimo, quo-
niam ea res Prætoriam cognitionem exigit, ſed cùm eam ipſe ſibi Prætor reſeruauerit, nõ
neceſſitas iniunxerit, non abs re poſtea à Iuſtiniano definitum eſt, & hanc poſſe mandari,
mandatáque iuriſdictione tranſire l.vlt.C.vbi & apud quem. Poteſt igitur & pedaneis iu-
dicibus & magiſtratibus municipalibus mandari, nec verò aliter quàm ex mandato magi
ſtratus municipalis in integrum reſtituere poteſt.l.ea quæ infr. ad munic.

Veræ.] Non malè Ioannes veræ,id eſt,iuſtę.Liuius lib.40.*Verius fuiſſe Coſſ.quorum pro-* A
uincia eſſet, quàm ſe quid ereptum eſſet decernere. Tullius pro Murena *Negat verum eſſe allici be-*
neuolentiam cibo. Sic verum pretium,id eſt,iuſtum.l.2. C.de reſc. vend.

AD L. IIII.

Actio de dolo ob rem minimam non datur: quia cum famoſa ſit,ea parciſſimè vtendũ eſt.l.9.§.vlt.ff.de dolo. Aliæ reſtitutiones quæ honeſtæ ſunt, ob rem minimam dantur,niſi rei maiori præiudicium faciant. quod quemadmodum fiat, ſumpto exemplo ex l. fundum.& l.rem maioris.ff. de except.demonſtrari poteſt.

Quibuſdam.] Prætoribus.

AD L. V. B

Cohortatur me inſcriptionum ſimilitudo ad coniungendum hoc caput cum extremo l.Labeo.ff.de verb.ſign. Igitur vt rem amiſiſſe non videtur,qui actionem habet, vt oſtenditur in l. Labeo. ſic & amiſiſſe eam non videtur, cui Prætor promittit reſtitutionem in integrum.l.9.§.licet.ff.tit. prox.

AD L. VI.

Beneficium reſtitutionis in integrum & ceditur rectè inter viuos etiam ex tertia parte.
l.quòd ſi minor.ff.de minor. & in quemlibet ſucceſſorem transfertur.l.2.& 4. C.de temp.
in integ.reſt.l.minor. §. vlt.ff. de minor.adeò, vt poſſit ſucceſſor ex perſona defuncti reſti- C
tutionem impetrare intra ſtatutum tempus,quod in actionibus reſtitutoriis ſatis expeditum eſt. In cognitione prætoria,quæ tertia parte edicti promittitur,videndum eſt,vtrùm minor minori,an maior minori vel minor maiori ſuccedat. Si minor minori,vt ſi vicenarius trino vicenario,reſtitui ſtatim poteſt, non intra ſex, ſed intra quattuor annos ex perſona defuncti.quod ſi nõ fecerit,poſt xxv. annum à ſe completum, ętatis beneficio quattuor ei dabuntur anni: atque ita non tam ex perſona defuncti,quàm ex ſua reſtitui videbitur. & hoc demonſtrat l. interdum.ff. de minor. quam vt huic noſtræ coaptandam putem,quæſtionum & inſcriptionum ſimilitudo facit,& l.2.& l.ea quæ. §. ſi quando. C. de temp.in int.reſtit.& Paulus lib.1.ſent. tit.9.Quod ſi minor putà vicenarius maiori ſucceſ-
ſerit,cui exempli gratia menſis tantùm ſupererat ad reſtitutionem in integrum,vel ſtatim D
intra menſem ſucceſſor ex perſona defuncti, reſtitutionem poſtulabit, vel hoc omiſſo & poſt legitimam ætatem ei menſis integer ſeruabitur.d.l. interdum. Fuit olim in hac quæſtione magna contentio inter Martinum & Bulgarum: qui tamen effectu & re ipſa inter ſe conſentiunt. Nam & in priori ſpecie ſucceſſori ad reſtitutionem vterq; nouem annos dat, & in poſteriori quinque & menſem vnum. Illud ſolum Bulgarus ſubtiliter tentat, in priori ſpecie quadriennium non cedere ante legitimam ætatẽ ſucceſſoris: Martinus contrà ſtatim cedere putat. Sic & in poſteriori ſpecie menſem Bulgarus ait non cedere, niſi poſt legitimam ætatẽ ſucceſſoris, Martinus ſtatim adquiſita ſucceſſione,& nihilominus ratione ætatis integrum ſeruari in id tempus, quo ſucceſſor ex adoleſcentia exceſſerit. &
vtraque opinio probabiliter defendi poteſt. At quid fiet, ſi maior minori ſucceſſerit? Et E
tunc non eſt dubium tempora ex perſona defuncti ſtatim computari. d. l.ea,quæ.§.vlt.id eſt,annos quattuor. Si enim vicenario maior ſucceſſerit, non anni IX. ſed IIII. ſucceſſori ad reſtitutionem dabuntur.d.l.interdum: Nunc qui in hoc tractatu ſucceſſorum appellatione contineantur, videamus. Et Vlpianus hoc loco oſtendit ex lege heredes ſignificari, itemq; eos,qui ex S. C. ſuccedant,vt puta fideicommiſſarios, quibus ex S. C. Trebelliano reſtituta eſt hereditas,& eos, qui ex Cõſtitutionibus, vt puta ſucceſſores filiifamil.militis, quos ipſe ſcilicet ſibi teſtamento inſtituerit. & hoc hereditatis ex Conſtitutionibus delatæ exemplum apponi oportet ad l.3.§.vlt.ff.de pet.hered. non illud Accurſij ex. §.ceterum.de leg.ag.ſucc.cuius origo eſt ex XII. tab.& vt maximè ſit ex Conſtitutione Iuſti-
niani ſublata lege Voconia reductum, tamen de Iuſtiniani Conſtitutionibus nihil cogi- F
tauit auctor ſupradictæ l.3. Non item illud Accurſij de Antoniana. nam huius quartæ actio perſonalis eſt non realis,ideoq; in hereditarium nomen non cadit.l.1.§.ſi impubere.ff. de collat. Sed filiof. milite inteſtato defuncto pater, qui eius caſtrenſe peculium iure ſuo occupat, ſucceſſoris etiam loco eſt, & in eum tranſit, ſi qua filiof. reſtitutio competebat.

Solet

A Solet in hanc rem adduci l.3.§.Pomponius.ꝗ.de minor. qui tamẽ peſſimè eſt ab omnibus acceptus. Eſt namque prima pars accepta de profecticio & aduenticio peculio, ſecunda de caſtrenſi, atque ita efficitur ex prima parte in profecticio vel aduẽticio peculio patrem poſt obitum filij quaſi heredem ſuccedere, quo dici abſurdius nihil poteſt. In caſtrẽſi pater ſuccedit quodammodo quaſi heres poſt mortem filij inteſtati, propterea quod id in iure filij fuit: In aduẽticio & profecticio nihil vnquam iuris filius habuit, ſed id perpetuò in patris iure manſit: tantùm abeſt, vt mortuo filio in eo ipſe quaſi heres ſuccedere videatur. Illud non eſt animaduerſum in eo §. proponi ratiocinationem huiuſmodi, Ex quibus cauſis filius in re peculiari reſtitui poteſt, poteſt & pater quaſi heres mortuo filio. Poteſt autem filius reſtitui ex cauſa caſtrenſis peculij. Ergo & pater. Sed ponitur quidem in eo B §.propoſitio & aſſumptio, non tamen concluſio, vt in l.qui vſumfructum.ꝗ.de verb.oblig. quam expoſuimus ſub tit.de pactis. Id ad extremum colligatur ex hac lege, ſucceſſorum quoque loco haberi patronum, qui ex ingratitudinis cauſa libertum in ſuam poteſtatem redegit: & ideo qua ex cauſa in integrum reſtitui libertus potuit, poterit & patronus. Hoc beneficium patrono datum lege Ælia Sentia.l.ſciendum.ꝗ.de verb.ſignific. aliiſq; legibus quamplurimis & Senatuſcõſultis factis in eam rem, vt Corn. Tacitus indicat lib.13. quod & Athenienſes patronis dediſſe Valerius auctor eſt lib. 2. cap. 6. Eſt autem de hac re §. 1. Inſt. de cap.deminut. l.2.C.de libert.& eor.lib.l.penult.C.de oper.lib.& locus apud Ambroſium in lib. de Iacob & beata vita. *Ita libertatem*, inquit, *accepiſti, vt meminiſſe manumiſſoris tui debeas, vt patrono tuo noueris legitimum obſequium deferendum, ne ab ingrato reuocetur li-* C *bertas*. Si igitur in adeunda hereditate libertus, vel lubrico ætatis, vel errore iuſto captus ſit, priuſquam in ſeruitutem patroni redigeretur, poterit ex ea cauſa patronus ad abſtinẽdum reſtitutionem impetrare. Nec enim dum libertum in ſuam poteſtatem recipit, tam ab eo quæſita bona amplectitur & agnoſcit, quàm vlciſcitur ingratum animum liberti.

AD L. DIVVS.

In abſentem contumacem dicta ſententia valet, nec appellatione reſcinditur. Contumacem plerumque tria edicta faciunt, ſi & extremi edicti die citatus non reſpondeat. Citari autem ſolet in iure voce præconis, vt hæc lex oſtendit, quod quidam ſic notant quaſi D aliter citatio non fiat: falsò. Fit enim & edicto publicè affixo.l.ſenatus.§. Diuus.ꝗ.de iure fiſc. Plautus in Curcul. *Vbi tu es qui me libello Venereo citauiſti*. Ita citatum reum accipio in l.inter.ꝗ. de pub.iud. & citare in teſtimonium in l. in teſtimonium.ꝗ. de teſtib. Licet autem dicta in contumacem ſententia appellatione non reſcindatur, nonnumquam tamen condemnato reſtitui litem æquum eſt, vt ſi fraude aduerſarij abfuerit, vel ſi eo ipſo die, quo citatus & non reſpondens condemnatus eſt, priuſquam ſurrexiſſet prætor eum pro tribunali adierit. Cùm fraude aduerſarij abfuit, rectè Marcellus ait reſtituendam potius damnato litem eſſe, quàm dandã actionem de dolo. Hac enim actione turpi non vtimur, niſi cum omnibus aliis actionibus & auxiliis deſtituimur.

More.] Accurſius, ex ſcripto. Ego, vt edictis citationibusq́ue peractis pronuntiari in contumacem ſolet.

E

AD L. VLT.

Minor xxv. annis aduerſus rem iudicatam reſtitui in integrum poteſt, & ſi per tutores, curatores vel procuratores legitimè conſtitutos defenſus ſit. alioquin condemnatio nulla eſt, nec reſtitutione eſt opus.l.penult. C.ſi adu. rem iud. Maior autem abſens Reipub. cauſa vel ſimili, ſi per procuratorem defenſus ſit, aduerſus rem iudicatam non reſtituitur, niſi in hoc, vt & poſt tempora interponendę appellationis appellare poſſit. nec enim quæ in eum dicta ſententia eſt, ſine appellatione reſcindi poteſt. Indefenſo lis omnimodo reſtituitur.l.1.C.quib. ex cauſ. ma.

Rempub.] Antonio Goueano aſſentior libentiſſimè, qui hoc in loco repoſuit, *rem* F *iudicatam*. nec veriùs reſtitutus vllus locus, nec menda vlla acutiùs animaduerſa vnquã eſt. Hæc enim lex cùm ſit ex libris de appellationibus, non niſi ad reſtitutionem, quæ contra rem iudicatam petatur, pertinere poteſt. & verò quorſum hic de Rep. potius quàm de priuato?

A

AD TIT. QVOD METVS CAVSA GESTVM ERIT.

ACTIO quod metus cauſa, ſi quis originem quærat, Octauiana formula eſt auctore M. Tullio in v. Ver. Primus namque L. Octauius Prætor eam edicto propoſuit, promiſitq; in hunc modum, QVOD VI METVS'VE CAVSA: quo modo & de ea in Cod. Iuſtiniani titulus concipitur. Alij poſtea, QVOD METVS CAVSA, edicere ſatis habue- B
runt, neque tamen ideo minùs ea notarunt, quæ vi fiunt, quippe cùm & ea metu fieri videantur. Veteres autem non ſine ratione vim à metu diſtinxerunt. Vis namque eſt neceſſitas quodammodo contraria voluntati, vel, vt Paulus definiuit, *maioris rei impetus, qui repelli non poteſt*, id eſt, quem à ſe quis propulſare nō poteſt. Hæc eſt definitio vis atrocis ſiue maioris. Metus autem eſt inſtātis vel futuri periculi cauſa mentis trepidatio. Præſentis mali nullus eſt metus, ſed inſtantis, imminentis, impendētis, futuri. Ariſtoteles in III. Eth. φόβον definit κακοῦ προσδοκίαν, & in VI. Sectione φεύγειν τοῦ μέλλοντος κακοῦ προσδοκίαν: atque ideo ſpes & metus dicuntur eſſe contraria, quòd ſpes ſit expectatio boni, metus expectatio mali. Sub metum ſubiecta hæc ſunt, pigritia, pu-
dor, timor, formido, terror, pauor, exanimatio, conturbatio. In hoc edicto, metus verbo C
nec pigritia ſignificatur, nec pudor: quem etſi M. Tullius in hoc genere ponat, & philoſophi quidam definiant φόβον δικαίου ψόγου, Ariſtoteles tamen negat metum eſſe. Non item formido, non leuis & vanus timor, quo afficiuntur, qui vel dignitate, vel iactatione, vel conteſtatione alterius commouentur. l. ad inuidiam. l. metum. C. eod. tit. non timor infamiæ vel alicuius vexationis. l. 7. ꝭ. l. cum te. l. accuſationis. C. eod. non is, quem ipſi ſibi homines timidi inferunt. ab alio enim re ipſa metum inferri oportet. l. 9. l. ſi mulier. in princip. infr. Denique metus verbo ſignificatur pauor, terror, exanimatio, conturbatio, perculſio, conſternatio, mentis trepidatio, ex quibus affectibus abiicimus & demittimus animum, vnde & metum Iulius Scaliger deduxit παρὰ τὸ μετιέναι, quòd ex eo amittatur
conſtantia & omne cōſilium abiiciatur. Id fit illato metu mortis, aut cruciatus, corporis, D
aut ſeruitutis, quæ morti comparatur, aut ſtupri, quæ in homine bono grauior eſt, quàm mortis. l. interpoſitas. C. de tranſact. l. 3. 4. 8. ꝭ. l. 4. 7. 8. 9. C. eod. l. ſi quidem C. de con. ſtip. ideoq; Labeo rectè metum accipiendum dixit, non quemlibet timorem, ſed maioris malitatis. l. 5. ꝭ. Sic malitatem dixit vt bonitatem. Sic ſceleritatem in l. 3. ꝭ. de bonis eorum qui ante ſent. mor. Ariſtoteles dixit μειζόνων κακῶν in initio III. Eth. At quemadmodum vis contraria eſt voluntati, an & metus, dubitari poteſt. Et Vlpianus quidē hac in re vim metui parem facit in l. nihil conſenſui. ꝭ. de diu. reg. iu. quæ lex propriè ad hanc edicti partem ſpectat, cùm ſit ex lib. XI. in quo Vlpianus eam partem executus eſt. Ceterùm l. ſi mulier.
§. penult. ꝭ. vbi metus eſt, ibi & voluntatem eſſe demonſtrat, itémque l. interpoſitas. C. de E
tranſact. quod & de vi ſignificatur in l. item ſi cùm. §. qui vim. ꝭ. Vis enim in hoc edicto eſt, quotiens quis velle compellitur, vt puta cùm tradere vel promittere vel paciſci compellitur. Igitur duplex eſt voluntas: remiſſa, hæc in his eſt, quæ vi vel metu fiunt: integra, hæc non eſt. Hæc verò ibi demum eſt, vbi quid vltro atque ſponte volumus. Ex diuerſo duobus quoque modis inuitum accipimus eum, qui omnino non vult, & eum qui coactus vult. l. ſi metus. ꝭ. de adq. hered. adeò, vt diuerſa ratione dici poſſit quis idē voluiſſe & noluiſſe. In edicto de furtis & vi bonorum raptorum inuitus eſt is, qui omnino non vult. In hoc edicto is qui coactus vult. neque enim vis hîc pro rapina accipitur. Ait Vlpian. in l. 1.

Olim ita edicebatur.] Sic de pactis, olim PACTA QVÆ NEC VI NEC DOLO MALO, poſtea, PACTA QVÆ NEC DOLO MALO. De commodato, olim, VTEN-
DVM DEDISSE, poſtea, COMMODASSE. De arboribus cædendis, olim, SVBLV- F
CARE & CONLVCARE, poſtea, ADIMERE & COERCERE. De interdicto vnde vi, olim, DETRVSVS, poſtea, DEIECTVS.

AD L. VII. ET VIII.

Non quilibet metus cauſam dat edicto, ſed is quē ſupra definiuimus, id eſt mortis, aut verberum,

A verberum, aut vinculorum, aut ſeruitutis, aut ſtupri, ex quo animus conſternatur. Igitur ſi
quis in furto aut adulterio deprehenſus, & adhibito metu mortis aut vinculorum cōter-
ritus, redemerit ſe, reſtituitur ex hoc edicto, & data repetit quaſi metu extorta, non quaſi
turpiter accepta, cùm ſint & turpiter data. l.4.ꝧ.de condic.ob tur.cau. & hoc vtique verū
eſt, ſiue potuerit iure occidi, ſiue non. Vnde quęri hic ſolet, qualis fur vel adulter, & à quo
iure occidi poſſit. Dicam primum de fure, tum de adultero. Fur nocturnus quoquo mo-
do occidi poteſt ex XII. tab. lege, SI NOX FVRTVM FAXIT SI IN ALIQVIS
OCCISIT: IVRE CÆSVS ESTO. Diurnus verò occidi non poteſt, niſi cùm depre-
henditur, telo ſe defendat. Idq́; eſt etiam ex XII. l.4.ꝧ.ad leg. Aquil. l.ſi pignore.§.furem.
ꝧ.de furtis. Diuus Auguſtinus lib.2.quæſtionum ſuper Exodum. *Hoc*, inquit, *& in legibus*
B *antiquis ſecularibus inuenitur impune occidi nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem ſi ſe*
cum telo defenderit: iam enim plus quàm fur eſt. Idem & Tullius & Gellius retulerunt. At ſub-
ruitur hæc differentia à l.furem.ꝧ.ad leg. Corn.de ſic. niſi dicamus eam eſſe ex XII. tab.
Lege autem Cornelia etiam eum teneri, qui furem nocturnum cùm ſe telo non defende-
ret occiderit, quod apertiſſimè Conſtantinus lib.6. Epit. in vrbibus locum obtinere pro-
fitetur, non etiam in agris. Nam in agris fur nocturnus quo quomodo occidi poteſt. De
adultero nunc dicamus. Eum pater tantùm vel maritus occidere poteſt, pater domi ſuæ
vel in domo generi deprehenſum cum filiafamil. qualiſcumque ſit adulter, ſi & filiam ſi-
mul in ipſo articulo occidat, Maritus domi ſuæ tantùm deprehenſum, & ita ſi humilioris
condicionis ſit, nec exigitur vt & ſimul vxorem occidat, quam & ſi per legem Corneliam
C impune occidat, punitur tamen alio modo, ſi eam occiderit. Nō adduco leges vulgo no-
tas. Sed & quemlibet adulterum argumento huius legis putem iure à marito occidi, ſi ſe
telo defendat. nā vt de fure, qui ſe telo defendit, D. Auguſtinus dixit, iam eum plus quàm
furem eſſe, ita de hoc rectè dicatur, iam enim plus quàm adulter eſt. Hæc verò poſterio-
ris ſeculi mores & leges mirum in modum immutarunt. nam & data eſt marito poteſtas
vbicumque & qualemcumque adulterum occidendi auctore Conſtan.lib.5. Epit. itemq́;
vxorem, vt ad Paul. notans ſcripſi lib.2. Sent. tit.27. quod & poſtea Nouella quadam Ma-
ioriani primum fuiſſe introductum ex Papiano didici lib.ſing.Reſp. *Omnibus*, vt ipſe ait,
ad ius vetus ea Nouella reuocatis, quo ſcilicet ante legem Iuliam vxorem in adulterio depre-
henſam impune occidere licuit, quemadmodum ex Catone Aulus Gellius refert. Ex his
D ſatis liquet, quid ſit, quod in hac lege Vlp. ſcripſit, non omnem adulterum vel furem iure
occidi, niſi ſe telo defendat. Nunc reliqua videamus. Reſtituitur adulter ex hoc edicto nō
tantum ſi pecuniam dederit ne occideretur, ſed & ſi ne proderetur. Nam & hoc caſu me-
tu mortis dedit, quia proditus his quos tangit ille dolor potuit vel non iure occidi, ideoq́;
pecuniam repetit quaſi metu mortis extortam, non etiam quaſi turpiter acceptam cùm
ſit & turpiter data. Sed Prætor metum illatum & improbatum morem exprimendæ pe-
cunię ſpectat, non dandi cauſam: atque ita adultero Quod metus cauſa actionem decer-
nit. & hoc eſt quod Paulus ait: Nam & geſtum eſt malo more.] Eſt verò ſimilis lo-
quendi ratio in l.1.§.ſi cui cautum.ꝧ.de ext.cog. l.atqui natura.§.1.ꝧ.de neg.geſt. l.1.§.vlt.ꝧ.
de act.empt. Quidam Græci dicunt ἐν τρόπῳ. Addit Paulus metum etiam ſeruitutis &
E ſtupri hoc edicto contineri, quòd ſint hæc duo poſtrema malorum omnium, quæ ſatius
ſit morte repellere, quàm pati. Item his malis moueri nos iuſtè non tantùm ſi immineant
nobis, ſed & ſi liberis noſtris. quinimmò timere nos liberis noſtris magis nobis ipſis: certè
magis quàm illi timeant nobis. Illos enim amamus quòd ex nobis procreati ſint, illi nos
quòd procreauerimus. Id autem magis compertum eſt nobis illos à nobis eſſe procrea-
tos, quàm illis nos procreaſſe. Ideóque & nobis illi, quàm illis nos coniunctiores ſumus.
qua ratione Ariſtoteles vtitur lib. VIII. Eth.

AD L. IX.

F Metus illatus cauſam dat edicto, non ſuſpicio, id eſt, incerta repræſentatio inferendi e-
ius, exempli gratia ſi ingreſſis hominibus armatis in meum fundum metu mortis diſceſ-
ſero, huic edicto locus eſt & interdicto Vnde VI. Si audiero venire homines armatos, &
ſola auditione perculſus è fundo diſceſſero, huic edicto locus non eſt, quia à nemine illa-
tus eſt metus. Non eſt etiā locus interdicto Vnde vi, quia deiectus non ſum: niſi fortè ve-

rum audiero, & venerint poſtea homines armati, ac poſſeſſionem apprehenderint. l.3.§. A
proinde.ff. Vnde vi & de vi.ar.Paul.lib.5.Sent. *Vi*, inquit.*deiicitur & qui violentiæ opinione*
comparata poſſeſſione ceſſit,ſi tamen aduerſarius eam ingreſſus ſit. Longè aliud eſt,ſi conſpexero
homines armatos,eorumq; metu ſtatim profugero. Vi namque deiectus videor,non tã-
tùm ſi poſſeſſionem apprehenderint, ſed & ſi cùm ad me tenderent,me in fugam collato
eam non apprehenderint,& hoc puto Labeonem ſenſiſſe in l.1.§.item Labeo.ff.Vnde vi,
& Iulianum in l. non ſolum.§.ſi dominus.ff. de vſurp.& vſuc.vbi tamen in commentariis
ad eum tit. oſtendimus pro *extimuerit* vulgo perperam legi *exiſtimauerit*. nec enim ex illa
ſola exiſtimatione mea vi deiectus videor,niſi poſſeſſio apprehenſa ſit. Ad hæc ita ſyncerè
non loquimur, *Si homines venientes exiſtimauerit.* Scribo. *Exſtimuerit*, vt in P. Flor. *Exſtra*,
exſtrinſecus exſpectare. B

Idem ait.] Si vi deiectus fuero de poſſeſſione fundi,concurrit actio Quod metus cau
ſa cum interdicto Vnde vi. Si quod opus vi fiat in meo ſolo,cum interdicto Quod vi aut
clam. Sed vnius auxilij electione aliud conſumitur. l.ſemper.§.vlt.ff.Quod vi aut clam.

Poſſeſsionem.] Nõ fundum ſiue proprietatem, ſed poſſeſſionem nudam.l.ſi mulier.
§.qui poſſeſſionem.ff.

Animaduertendum.] *In rem & Generaliter* idem valent. Hęc actio vi ipſa eſt in per-
ſonam,ſcriptura in rem.nam & ita edictum conceptum eſt, QVOD METVS CAVSA
GESTVM ERIT. Res notatur non perſona. Ideóque Vlpianus ait nihil referrè à quo
metus inferatur, à ſingulari homine, an ab vniuerſitate, quod tamen in actione de dolo
diligentius exquiritur, propterea quòd eius actionis & vis & ſcriptura in perſonam eſt. a- C
lioquin famoſa ea actio non eſſet.

Serui manumiſsionem.] Hoc verbo, *Geſtum*, non tantùm ſignificatur mancipatio,
traditio rei vel poſſeſſionis, obligatio, liberatio, ſed & manumiſſio ſerui,& depoſitio ædi-
ficij,licet nihil detur,nec vllum negotium geri videatur. Et ſeruo quidem per metum ma
numiſſo,libertas non reuocatur, vt rectè Ioãnes interpretatus eſt, ſed in eum qui metum
intulit,datur actio Quod metus cauſa. Omnino igitur manumiſſio valet. Excipiũtur duo
caſus,ſi populus & ſi ſeruus ipſe dominum coëgerit,prior eſt ex Oratione D.Marci,alter
etiam ex lege aliqua vel Conſtitutione,cuius tamen memoria nõ extat.l.ille.l.ſi priuatus.
ff.qui & à quib.man. Ad hanc ſpeciem quidam paulo inconſideratiùs pertinere hanc Pau
li ſentẽtiam putat, *Seruus per metum mancipatus*,&c. Loquitur enim de alienationis ea ſpe- D
cie quæ mancipatio dicitur,non de manumiſſione.

Sed quod Prætor.] Ea quæ per vim aut metum geſta ſunt, Prætor irrita facit, non tã-
tùm ſi perfecta ſint, vt ſi res tradita, vel pecunia numerata ſit, verùm etiam ſi imperfecta
ſint, vt ſi dumtaxat promiſſa ſit. ergo & traditionem ſiue numerationem, & promiſſionẽ
Prætor irritam facit. Sed quomodo promiſſionẽ? Nempe data actione Quod metus cau-
ſa,ex qua ſtipulator niſi ſtipulationem acceptam faciat,in quadruplum condemnatur.§.
pen.ff.& l.item ſi cum.§.ſed & ſi quis. Rebus autem perfectis, vt puta ſtipulationem ſecu-
ta numeratione, eadẽ actione numeratio ita demum reſcinditur, ſi vtrumque fuerit me-
tu extortum. nam ſi vel numeratio ſola,aliis quidem legibus creditor tenetur,non tamẽ
hoc edicto.l. ſed & partus.§.vlt.ff.vel ſi ſtipulatio ſola,competit quidem condictio ob in- E
iuſtam cauſam.l.ex ea.ff.de cond.ob tur.cauſ.non tamen actio Quod metus cauſa. l.2.C.
de his quæ vi metúſve cauſa geſt.ſunt.

Volenti.] Ei qui metu coactus rem tradidit, vel priſtina in rem actio reſtituitur reſciſ-
ſa traditione vel datur actio Quod metus cauſa. Ei quoque, qui metu coactus debitorem
ſuum liberauit, vel priſtina in perſonã actio reſtituitur reſciſſa liberatione, vel datur actio
Quod metus cauſa. Ceterùm vna electa, altera conſumitur.§.licet tamen.ff.l.ſi mulier.§.
vlt.ne bis idem petatur.nam & Quod metus cauſa actio rei perſecutionem continet.nec
verò ſi prius actum ſit in rem, ſupereſt in triplũ actio metus cauſa, quia huic actioni ineſt
hæc cõdicio, ni reſtitutio fiat. Itaq; rei reſtitutiõe vel exactiõe euitatur pœna tripli. Quod
in hoc §.proponitur,ſic accipiẽdũ eſt, vt neglecta actione metus cauſa volẽti liceat in rem F
agere ſi metu tradiderit reſciſſa traditiõe, vel in perſonã, ſi debitorẽ liberauerit, reſciſſa li-
beratione. Ager autẽ vtiliter non directò. nam omnis reſciſſoria reſtitutoriáq; actio vtilis
eſt actio d.§.vlt.l.vlt.C.ex quib.cauſ.ma.l.ſi quis ſtipulatus,ff.eo. Duplex hic error eſt in-
terpretum. Primùm, quòd priſtinam in rem actionem reſtitui concedunt, in perſonã non

item,

A item, quòd liberatione fuerit extincta. ſe verò ſuo, vt dicitur, gladio conficiunt. Nam ſi i-
deo non reſtituitur in perſonam actio, quòd liberatione fuerit extincta, nec reſtituetur in
rem actio, quippe cùm & ea alienatione fuerit extincta. Deinde quod in hoc §. in perſo-
nam actionem accipiunt pro actione metus cauſa. Illud enim verbum, *volenti*, hoc tan-
tùm vt miſſam faciat actionem Quod metus cauſa qui aliter agere vult, permittit euidē-
ter: & ſi vna ſpecie poſita, liberati ſcilicet debitoris, quod interpretes faciunt, in perſonam
pro hoc edicto accipias, neceſſe erit te in rem pro antiqua in perſonam actione vſurpare.
quo abſurdius dici nihil poteſt: idémque refellitur per §. licet tamen. ꝫ.

Alia liberatione.] vt puta pacto. l. ſi mulier. §. ſi metu coactus ſim. ꝫ. l. ſi procuratorē.
§. ſi ignorantes. ꝫ. mand. l. 1. §. penul. ꝫ. tit. prox.

B Ex hoc edicto.] Actionū aliæ ſunt bonæ fidei, aliæ arbitrariæ, aliæ ſtrictæ. Quod me-
tus cauſa arbitraria eſt, quoniam ex ea condemnatio fit arbitrio iudicis. & quidem ſi per
metum res tradita ſit, arbitrio iudicis reſtituitur cū omni cauſa & fructibus præſtita cau-
tione doli mali, vel in quadruplum condemnatio fit. Si autem pecunia debita per metū
acceptolata ſit, vel ſoluere pecuniam debitor, vel reſciſſa acceptilatione in perſonam a-
ctionem pati debet, quod ſi non faciat, in quadruplum condemnatur. Accurſius vel pecu
niam ſolui, vel condictionem liberationis dari autumat, cuius equidem cōdictionis nul-
lum me adhuc exemplum legiſſe memini, & in ſpecie l. 4. ꝫ. de cond. cau. da. condici pecu
niam dico, vt in l. ſi mulier. eo. tit. non liberationem: Improbata illa Accurſij differētia in-
ter obligationem puram & obligationem in diem vel ſub condicione. nam ſi fuerit obli-
C gatio in diem vel ſub condicione, acceptilatio interim nullum effectum habet. itaque fru
ſtra interim cōdicitur. Quid igitur his Vlp. verbis ſignificatur, *Vel ſoluatur, vel reſtituta ob-
ligatione iudicium accipiatur?* nempe data actione Quod metus cauſa euitari condemnatio-
nem quadrupli, ſi vel pecuniam reus ſoluat, vel denuo ſe obliget ex eadem cauſa, atq; ita
priſtinam actionem ſuſcipere paratus ſit. nihil verò eam in rem de condictione danda ſi-
gnificatur.

Amiſſæ ſint.] quod fit vel ceſſis ſeruitutibus vel depoſitis ædificiis.

Cum autem.] Actionum aliæ in rem, aliæ in perſonam, aliæ mixtæ ſunt. Actionum in
perſonam aliæ ſunt omnimodo, id eſt, vi ipſa & ſcriptura in perſonam, aliæ vi ipſa in per-
ſonam, ſcriptura in rem. & ex hoc genere eſt actio Quod metus cauſa. Vi namque ipſa eſt
D in perſonā, ſcribitur tamen generaliter & in rem exemplo edicti, eius quo cum agitur vel
qui metum intulit perſona non notata. nam & vix poteſt is qui metum paſſus eſt certam
perſonam exprimere. l. item ſi cum. §. in hac. ꝫ. neq; tamen ſi poſſit & velit in perſonam a-
ctionem ſcribere, denegabitur, vt apud M. Tull. in 5. Ver. QVOD APRONIVS PER
VIM AVT METVM ABSTVLISSET: Sed non eſt neceſſe, vt ait. l. ſed & ex dolo. §.
vlt. ꝫ. tit. prox. quod maximè expendi volo. Denique in eum, qui metum intulit, omnimo-
do in perſonam agere poteſt, in eum qui metum non intulit, ex aliena tamen malitia lu-
crum ſenſit, verbis potius in rem conceptis agendum eſt. Hic duo notanda ſunt, Non o-
mnem actionem in perſonam ita ſcribi, vt quis dicat aduerſarium ſibi dare aut facere o-
portere: ſed & aliis modis, vt puta verbis in rem directis. & ita accipiendus eſt §. omnium.
E Inſt. de act. Item non omnem actionem in perſonā eſſe ex contractu vel quaſi ex contra-
ctu, vel ex maleficio vel quaſi ex maleficio, ſed & ex aliis edictorum cauſis quāplurimis.
nam nec actio Quod metus cauſa, nec de dolo quæ in perſonam ſunt, ad contractum vel
quaſi contractum, vel maleficium vel quaſi maleficiū referri poſſunt. Hinc verò Vlp. hāc
ſpeciem tractat in hoc §. Vt ſoluta pecunia à fideiuſſore reus liberatur, ita & ſi fideiuſſori
acceptolatum ſit. nam acceptilatio pro ſolutione eſt. Quod ſi per metum fideiuſſori acce
ptolatum ſit, in fideiuſſorem quidem ex hoc edicto agi conſtat: verum an & in reum, du-
bitatur. Iulianus negat. Id Iul. lib. 111. Dig. ſcripſiſſe ex eo cōiicio, quod Paul. ad eum li-
brum notans ad hanc Iul. ſententiam reſpexerit in l. xj. ꝫ. Cum enim Iulianus diceret reū
non teneri, fideiuſſorem teneri non in hoc tantum vt ſuam, ſed & vt rei actionē reſtituat,
F Id eſt, vt & ſecum patiatur agi priſtina actione, & vt priſtinam actionem reum pati curet,
vi à fideiuſſore ipſo non ab alio inſcio fideiuſſore illata Iuliani ſentētiam procedere Pau-
lus notauit. Sed non ob id quod Iulianus dixit de danda in fideiuſſorem actione à Mar-
cello reprehenditur, ſed quia negauit reum teneri. Cùm enim ſit hæc actio in rem conce-
pta, tam in rem quàm in fideiuſſorem exerceri poteſt. idémque è cōtrario obtinet, ſi reus

vim intulerit vt vel ipſe vel fideiuſſor accepto liberaretur.l.prox.ʒ. A

AD L. SED ET PARTVS.

Hac actione is qui metum intulit tenetur,non tantùm perceptorum,ſed etiam perci-
piẽdorum fructuum nomine.idémque in omni malæfidei poſſeſſore generaliter obtinet.
neque obſtat l.ſi fundum.C.de rei vind.Lex ait malæfidei emptorem de perceptis teneri.
ex eo enim malè colligitur de percipiendis eũ non teneri.Eſt igitur ex Accurſij exceptio-
nibus conſtituenda vniuerſalis,malæfidei poſſeſſorem de omnibus fructibus teneri.

Quæri.] Ius vlciſcendi naturale non eſt. Ius tuendi ſe ſuáque & contra vim vi expe-
riũdi & naturale eſt & gẽtium & ciuile:ideóque ei qui vim fecit,& mox paſſus eſt,ex hoc
edicto reſtitutio non competit.nam vim illicitam exigimus.Ait, Mox.] id eſt,exconti-
nenti.Quid igitur ſi ex interuallo? De vi duplex interdictũ eſt,de vi armata & de vi quo- B
tidiana.Illud datur ei qui vi à me poſſidet,ſi eũ ego ex interuallo vel alius vi deiecerit.Ei-
dem hoc etiam datur,ſi non ego ſed alius ex interuallo deiecerit.idq́; apud Paulum oſtẽ-
dimus lib.5.Sent.tit.6.Exemplo horum interdictorum quæ plerumque concurrunt cum
actione Quod metus cauſa,hanc actionem dari puto,cùm alius eum,qui te coëgerat ſibi
promittere ex interuallo coëgit te accepto liberare,& hoc ſubindicat ille articulus,*Mox*.
Quod ſi tu ex interuallo vim feceris armatam,vt accepto liberareris,æquè reſtitutionem
ex hoc edicto dabimus,quia factũ id eſt malo more. Hìc ſi dicas eum,qui primus vim in-
tulit damnũ nõ pati,negabo.nam omnis alienatio eius rei,quæ ipſo iure mihi quæſita eſt,
nec ipſo iure debetur,damnum eſt.non obſtat etiam l.itaq;.ʒ.de fur.vbi Vlp.ait ideo furẽ
furti non agere,quòd nemo de improbitate ſua conſequatur actionẽ.nam Vlp.mens hęc C
eſt,neminem agere furti ex ſua improbitate,hoc eſt,ob id ipſum quòd fur ſit atque adeo
eius interſit rem furtiuam non perire.neque verò poteſt fur furti agere quin ſuam impro-
bitatem patefaciat. quod non ſimiliter contingit in actione Quod metus cauſa.ſatis nã-
que eſt ex parte rei vim eſſe aut metum,ex parte actoris rei vel iuris amiſſionem.

Iulianus.] Hæc actio damnum exigit. Idcirco debitori nõ datur à creditore ſolutio-
ne, vel creditori à debitore tuto exceptione perpetua acceptilatione extorta:quia neque
ille ſoluendo,neque hic acceptum ferẽdo damni quicquam facit.l.item ſi cum. in prin.ʒ.
Et hoc poſtremum in debitore obtinet ſiue ea exceptio qua tutus eſt debitor, det condi-
ctioni indebiti locum,ſiue non.Condictioni non dat locũ exceptio rei iudicatæ,exceptio
inopiæ,exceptio iniqui iuris impetrati,exceptio Macedoniani.Igitur & qui his exceptio- D
nibus tutus eſt,ei creditor acceptum faciendo damni nihil facit.nec enim ideo quod ma
neat naturalis obligatio,quæ ſi fortè pecunia ſoluatur,inhibeat cõdictionem indebiti,vi-
detur in damno eſſe.nam damnum præſens exigimus,vt ex hoc §.colligi poteſt.qua in re
Acc.fallitur in l.item ſi cum.Idem ei malè opponit §.ſed quod Prętor.l.9.ʒ.nam in l.item
ſi cum,creditori accepto ferenti nõ datur actio,quia nihil ei abeſt,quippe cùm ei accepto
tulerit, qui effectu debitor nõ erat.In §.ſed quod Prętor,promiſſori datur actio,licet quia
propter metus exceptionem effectu debitor non eſt nihil ei abeſſe videatur.Hæc nõ ſunt
contraria. nec enim vtraque ſpecies eiuſdem generis eſt. Denique in l.item ſi cùm,ideo
creditori nihil abeſt, quia debitor nitebatur exceptione perpetua. in §.ſed quod Prætor,
promiſſori abeſſe videtur,quia dum eligit actionem,exceptionẽ ſpernit. Sed vt quæſtio- E
nem debitoris per metũ ſoluentis aggrediamur,quę in hoc §.proponitur,non datur qui-
dem debitori actio Quod metus cauſa,quæ dãnum exigit.l.item ſi cùm.§.Iulianus.ʒ.ſed
tenetur creditor lege Iulia de vi,quæ damnum nõ exigit & ex decreto Marci Philoſophi
ius crediti amittit. Itaq; poterit ſoluta pecunia condici quaſi indebita vel quaſi ſine cau-
ſa ſoluta.

AD L. EXTAT.

Creditor aut crediti nomine rem debitoris quaſi pignoratã fortè occupat,aut pecuniã
debitã per vim exigit.Vterq; caſus exprimitur in hoc capite.prior tãtum in l.pen ʒ.ad leg.
Iul.de vi pri.de quo primũ videamus.Si quid non crediti nomine creditor rapiat,vel ſub-
ripiat,ius crediti non amittit. Sed ſi crediti nomine in rem debitoris ſine iudicis auctori- F
tate veniat,ius crediti amittit ex decreto D.Marci,quod Ioann.& Acc.ſic accipiunt,ſi ea
res debita fuerit.nam ſi aliã rem debitoris creditor occupauerit, id tãtum ius eũ amittere
quod in ea re ei cõpetiit,nõ ius omne crediti.hoc autẽ eſt ridiculũ,quippe decretũ loqui-
tur manifeſtò de qualibet re debitoris, nec illud ſpectat, habuerit in ea ius creditor néc-
ne.Hic

A ne. Hic duo caſus notari ſolẽt, quibus etiã creditor ius crediti amittit, ſi debitoris filios ſci
ens pignori capiat, vel in ſeruitute detineat, vel eorũ operas locet: de quo in No. CXXXIIII.
& apud Greg. lib. 2. Epi. c. 94. & lib. 3. c. 43. & Amb. in lib. de Tob. c. 8. Itẽ ſi æris ſui nomine
alium quàm debitorem ob id ſolum quod ex eodem vico ſit oppigneret. de quo in Nou.
LII. & apud Caſſiodorum lib. 4. Var. ad Ioannem Conſul. Campaniæ. Sed hi caſus cum
decreti ſpecie nihil commune habent. ad eum namque pertinet decretum qui rem debi-
toris ſine iudice poſſidet. Nunc ad poſteriorem caſum tranſeamus, cùm ſcilicet creditor
pecuniam vel rem creditam per vim extorquet. Accurſius vt oſtendat hoc caſu credito-
rem credito non excidere, opponit l. qui vas. in prin. ff. de furtis. vbi qui furi vas furtiuum
B aufert nihilominus furem in duplum condemnat. Sed auferre eo in loco non eſt per vim
auferre. itaque non eſt cur ea lege perturbemur. Quod ſi adhuc opponatur l. ait prætor.
§. ſi debitorem. ff. quæ in fraud. cred. vbi debitori fugienti pecunia extorquetur impunè, id
dicam originem ſumere ex hac lege XII. tab. SI CALVITVR PEDEMVE STRVIT
MANVMENDO IACITO. Magis obſtat tit. Quod legatorum, in quo docemur lega-
tarium qui ante vel poſt aditam hereditatem non ex voluntate heredis Falcidiam prætẽ-
dentis legata occupauerit, teneri quidem interdicto Quod legatorum, quod eſt apiſcen-
dæ poſſeſſionis, legata tamen non amittere. Sed habet decretum D. Marci ſeparatam ra-
tionem. De eo enim loquitur, qui rem ſibi debitam à debitore vi exegit, vel qui debitore
poſſidente rem eius in qua iuris nihil habebat, temere occupauit. Edictum Quod lega-
torum de eo loquitur, qui ab herede legata per vim non exegit, ſed cùm eorum poſſeſſio-
C nem heres nondum apprehendiſſet, id eſt, cùm poſſeſſio vacaret, ea iure ſuo occupauit.
quod maximè alienum eſt à vi. Idcirco hic legata non amittit, ille creditum amittit, ſicut
& dominium dominus, qui per vim expulſo poſſeſſore predium ſuum furenter inuadit
ex Conſtitutione l. ſi quis in tantam. C. vnde vi: quæ diu cùm fuiſſet olim ſpreta, reduci-
tur edicto Athalarici regis apud Caſſiodorum lib. 9. Var.

Actionibus experiaris.] Actionibus experiendum eſt, non vi. Actionibus, foro, iuriſ-
dictioni nihil eſt tam contrarium, quàm vis. Vim porrò dicimus non ferrum & arma tan-
tùm, ſed & cùm quis neglecto iuris ordine temere partes ius dicentis vſurpat.

AD L. ITEM SI CVM.

D Satis clementer.] nec enim ſic fit in actione furti aut vi bonorum raptorum. Notã-
dum eſt hanc reſtituendi facultatem ex edicto Prætoris deſcendere.

Poſt annum.] Actio metus cauſa poſt annum non datur ſi alia actio ſit, intra annum
datur, etiam ſi alia actio ſit. Actio de dolo intra annum datur, ſi alia actio non ſit, poſt an-
num autem nullo modo datur. Hæc turpis eſt, illa non item: hæc in perſonam ſcripta, il-
la in rem. Concurrunt tamen interdum. nam in eum, qui metum fecit, non ideo minus
dat de dolo actionem Prætor, in cuius arbitrio eſt conſtituere, quando eam actionem da-
ri oporteat. l. Diuus. in fin. ſ. tit prox. quod ſit & in eum actio Quod metus cauſa. Sed al-
tera electa, altera conſumitur. §. eum qui. ff. ceteroquin cùm alia actio eſt, non ſolet de do-
lo dari. Quę hîc Acc. de actione iniuriarum tractat, aliena ſunt à propoſito. nec enim me-
E tus aut vis iniuriarum actioni ſubiicitur. eam verò continuo anno finiri ait, lex anno, nec
adiicit, continuo l. 5. C. de iniur. Intelligitur ergo iuris interpretatione vtilis potius, quàm
continuus, vt in l. vel poſt annum. ff. de alien. iud. mut. cauſ. vbi quoque quidam malè an-
num pro anno continuo accipiunt.

Ideo autem.] Eadem ratio traditur in l. quod diximus. §. hæc actio. ff. & hæc quidem
proximior eſt ratio. neque enim quæ meram pœnam continent, omnes heredibus dan-
tur, vt puta iniuriarum, de moribus, condictio quæ matri datur ab ingratis liberis reuocã-
dæ donationis cauſa, quę ad vindictam pertinent, non ad rem familiarem.

Hæc autem actio.] Arbitraria actio ea eſt, ex qua arbitrio, id eſt, officio Iudicis fit ſa-
tisfactio: & ſi fiat, abſolutio ſequitur, ſi nõ fiat, modò condemnatio, modò abſolutio. Hu-
F ius generis ſunt omnes actiones in rem, Ad exhibendum, De dolo, Quod metus cauſa,
Arbitraria, Noxales. In actionibus bonæ fidei ſatisfactio fit ex bona fide. In ſtrictis ex
ſtricta formula. In arbitrariis ex arbitrio iudicis. Nulla verò eſt actio, in qua ex volunta-
te actoris ſatisfieri oporteat. Sed tamen ſi hoc modo ſatisfactio fiat, id eſt, conſentiente
actore, abſolutio ſequitur. Falſum eſt quod Accurſius notat, duas in hac actione ſenten-

tias interuenire. nam res ita procedit, vt ſi ante ſententiam reus actor quemadmodum iu A
dex æſtimabit ſatisfacere paratus non ſit, tũ quadtupli ſententiam patiatur. quod ſit ſem-
per ſi is cum quo agitur, metũ intulerit. Quòd ſi metum nõ intulerit, interdum abſolui-
tur, non quidem quòd ad eum res bona fide peruenerit, ſed quòd reſtituendæ eius facul-
tatem non habeat, puta quia interiit ſine eius dolo. §. aliquando. ꝟ.

Ita temperandum eſt.] Hinc notandum, eum qui coactus iudicis auctoritate tem
reſtituit non ſua ſponte, huius actionis pœnam non euitare.

Quatenus.] In actione Quod metus cauſa res omnimodo continetur. i. quod abeſt
vel æſtimatio eius. Pœna verò ita demum ſi res non reſtituatur arbitrio Iudicis. Quid ve-
rò ſi res periit ſine dolo aut culpa eius, qui metum intulit, aut ſi ſeruus in fuga ſit? Vel ante
ſententiam, id eſt, ante condemnationem, vel poſt condemnationem perit. Si ante con- B
demnationem lite vel conteſtata iam vel nondum conteſtata, ſine diſtinctione, id eſt, ſiue
peritura res alioquin apud dominum fuerit, ſiue non, is qui metum intulit, condemnatur
in quadruplum. quod & in interdicto Vnde vi obſeruatur. Cùm enim ſit res omnimodo
reſtituẽda, nec reſtituitur, inde ex edicto ſequatur condẽnatio neceſſe eſt. Quòd ſi ſeruus
ſit in fuga, de eo perſequendo & reddendo cautionem pręſtat. De eo loquimur qui metũ
intulit. nam is ad quem ex alieno metu res ſine fraude peruenit, re perempta ante ſenten-
tiam abſoluitur, ſeruo in fugam conuerſo de eo tantùm reſtituendo non de perſequendo
cautionem præſtat. §. aliquando. ꝟ. Sed ſi poſt condemnationem res perierit, & poſt tem-
pora iudicati actionis, id eſt, poſt menſes quattuor ſecundum Iuſtinianũ, quia periit poſt
moram, omnimodo & in rem & in pœnam is, qui metũ intulit, ſatisfacere cogitur. Quòd C
ſi intra tempora iudicati actionis res perierit, tum diſtinctione vtemur. nam vel peritura
res æque fuit metu non illato vel non. Priore caſu à pœna quidẽ tripli nõ liberatur, quam
propter ſuum facinus perſoluere debet, à rei tamen præſtatione liberatur propter iudica-
ti actionẽ, in qua priuſquã mora fieret res interiit: ſimulique ratione ſi à fure ſtipuler quod
is mihi debet ex cauſa cõdictionis, re furtiua perempta antequam fiat ſtipulationi mora,
fur à te omnimodo liberatur, qui ſi ſtipulatio illa non interueniſſet, nullo modo liberare-
tur. l. ſcire. §. vlt. ꝟ. de verb. obl. De ſeruo autem in fugam collato intra tempora iudicati a-
ctionis, ſuperiori ſimilem cautionem præſtat, id eſt, de eo requirendo & reddendo, ex qua
tamen ſi cõueniatur, repellet dominum exceptione doli vel in factum, ſi is ſeruum vindi-
catione vel alia quauis actione perſecutus receperit. Et hoc non in eo tantùm procedere D
opinor, qui metum intulit, ſed & in eo, ad quem ex alieno metu res peruenit, & re non re-
ſtituta ſe condemnari paſſus eſt. Poſteriore caſu, hoc eſt, ſi peritura res non fuit metu non
illato fortè quia dominus eam diſtraxiſſet, & pretium lucratus eſſet, is qui metum intulit,
à rei pręſtatione non liberatur, quod planè tunc videatur ipſe huic damno cauſam dediſ-
ſe. Et ita accipiendus eſt ille locus, *Sed & ſi non culpa ab eo quo cum agitur aberit*: vbi tamen
manifeſto abundat negatio, & ſic legendum eſt, *Sed & ſi culpa ab eo quo cum agitur aberit.*
nam ſi in culpa ſit reus, hoc ſolo rei præſtationi ſatis ſubiicitur, neque id inſuper exigendũ
eſt, vt res peritura nõ fuerit apud dominum. Idémque Vlpianus ait in interdicto Vnde vi
& Quod vi aut clam obſeruari. quod ſummè notandum eſt. nec enim àlibi, quod ſciam, E
reperitur ſcriptum. Igitur ſi poſt condemnationem ex cauſa horum interdictorum perie-
rint res mobiles, quæ in fundo tum erãt, cùm poſſeſſor vi deiectus, aut opus vi clámve fa-
ctum eſt, licet perierint intra tempora iudicati actionis, reus earum pretium omnimodo
eo caſu præſtabit, quo ſi vim non feciſſet, perituræ non fuiſſent. Et hæc eſt huius §. lucu-
lenta explicatio.

Qui vim.] Actio Quod metus cauſa concurrit cum interdicto Vnde vi & Quod vi
aut clam, vt dictum eſt ꝟ. l. 9. His enim iuris remediis ſubiicitur ea vis, quę quodammodo
aſſenſum eius habet, qui vim patitur, vt cùm quis vi coactus tradit vel promittit. Rapina
autem huic edicto non ſubiicitur, & ideo non concurrit hęc actio cum actione Vi bono-
rum raptorum. Aliud namque eſt vim inferre, aliud rapere. Nõ omnis qui vim infert, fur
eſt licet rem extorqueat. Qui vi rapit, fur, & quidem improbior. F

Secundum hæc.] In actionibus pœnalibus aut mixtis, quod vnus pręſtitit pœnę no
mine, non liberat alium. Hæc eſt certiſſima definitio iuris. Obiicitur ei tamen l. illud. ꝟ. ad
leg. Aquil. vbi ſi familia furtũ fecerit, vel damnum dederit, nõ plus familiæ nomine præ-
ſtatur, quàm ſi vnus feciſſet. Sed hoc ideo quia vnum factum, id eſt vnius hominis intel-
ligitur,

A ligitur, idque edicto de furtis exprimitur, non tamen lege Aquilia, ideóque damno à fa-
milia dato ſi ſolam legem Aquiliam ſpectas, certè plura facta ſunt. l. ſi familia. ff. de iuriſ-
dic. exemplo tamen actionis furti, cuius cauſa hac in re par eſt actioni dãni iniuria. & hoc
caſu non niſi vnum eſſe intelligetur, quòd tamen non ſimiliter procedit in actione iniu-
riarum & albi corrupti. Rurſus obiicitur l. 1. §. ſi plures. ff. de eo per quem fac. erit, &c. Sed
ea actio id quod intereſt actoris perſequitur. l. 3. eod. tit. non meram pœnam. Mera pœna
ſæpius à diuerſis exigitur. Id quod intereſt, nõ niſi ſemel. Itẽ opponitur l. 3. C. de his qui de-
iec. vel effud. Sed in ea quoque ſpecie, cùm ſit vna domus vnúmve cenaculũ, ex quo quid
deiicitur vel effunditur, plures habitatores vnius loco habentur, quia & quod vnus præ-
ſtitit, pro parte recipit ab aliis. l. 4. eod. tit. Poſtremò obiicitur hic §. Sed hæc eſt natura a-
B ctionis Quod metus cauſa, vt reſtituta re euitetur pœna. Vnus igitur ſi rẽ præſtiterit an-
te ſententiam, ceteri liberantur. Idem eſt, ſi quadruplum præſtiterit ex ſententia. nam in
quadruplo ineſt res, qua præſtita iam nihil intereſt eius, qui metum paſſus eſt. Igitur con-
ſequens eſt ceteros liberari. quod ſubindicant hæc verba, *Secundum hæc*, quia ſcilicet ante
dixerat id quod intereſt quadruplari ſolùm. Eadem eſt natura actionis de dolo, ideóque
ſi vnus vel rem vel quanti ea res eſt præſtiterit, ceteri liberantur. l. ſi plures. infr. titu. prox.
His actionibus pœnam perſequimur, niſi noſtra deſierit intereſſe. Aliis actionibus pœna-
libus pœnam perſequimur, etiam ſi deſierit noſtra intereſſe. Accurſius quærit, an ſi actum
ſit in vnum de dolo, ab hac actione liberetur is qui rem metu extortam poſſidet. De do-
lo autem ex hac cauſa is tantùm tenetur, qui metum intulit. §. eum qui. ff. Hic ſi de dolo
C actum ſit cum eo, proculdubio ab hac actione liberabitur etiã ſi rem poſſideat, alius for-
ſitan non æquè, & ita Accurſius exiſtimat argum. l. nec vllam. §. penult. infr. de per. hered.
& l. Stichum. §. dolo. C. de ſolut. & l. 3 §. penult. infr. de tab. exh. quibus malè vulgo obiici-
tur l. ſi quis dolo. §. vlt. infr. de re iudic. nam vt in l. in emptionibus. ff. de pactis. in P. Flor.
malè ſcriptum eſt *debitor* pro *venditor*, ſic cõtrario errore in eo §. *venditor* pro *debitor*. nam
vero debitor is fuit, cum quo creditor egit interdicto Ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem
miſſus erit. Verùm opinionem illam Accurſij non poſſum nõ improbare. nam poſita hac
ſpecie vt vnus metum fecerit, alter poſſideat rem, ſi ex hoc edicto agẽdo cum eo qui me-
tum fecit, poſſeſſor liberatur. l. quod diximus. infr. cur non & agendo ex ſequenti edicto
liberabitur, maximè cùm, vt dictum eſt, vtriúſque actionis eadem ſit natura, & de dolo
D Quod metus cauſa conſumat, & hæc viciſſim illam? §. eum qui. ſupr. Igitur ab eo qui me-
tum fecit, re vel æſtimatione litis quacumque actione præſtita, ex hoc capite reſtitu-
tionis in integrum alter conueniri non poteſt: quia ex hoc edicto ita demum reſti-
tutio fit, ſi reſtituta res non ſit vel æſtimatio eius. Sed neque alia actione ciuili conue-
niri poteſt, quia nulla supereſt: non in perſonam, quia debitor non eſt: non in rem, quia
dominium ab eo diſceſſit ipſo iure, qui metum paſſus eſt. Enimuerò cùm ſupereſt alia a-
ctio ciuilis, vt in actionibus in rem licet conuento poſſeſſore liberetur is, qui dolo deſiit
poſſidere, quia nihil domini intereſt, & ideo nulla in eum ſupereſt actio: tamẽ ſi is, qui do-
lo deſiit poſſidere, quanti ea res eſt, præſtiterit, poſſeſſor non liberatur. Eſt enim omnino
in poſſeſſorem in rem actio, & maximè domini intereſt ipſam rem habere, licet ex dolo
E prioris poſſeſſoris æſtimationem abſtulerit. d. l. nec vllam. d. l. Stichum. Eadem ratione ſi
legatarius interdicto de tabulis proferendis, vel creditor interdicto Ne vis fiat, litis æſti-
mationem ab extraneo conſecutus ſit, heres vel debitor non liberantur. ciuiles namque
in eos ſuperſunt actiones. d. l. 3. §. pen. gl. in l. 1. §. hanc actionem. infr. Ne vis fiat ei, &c. nec
obſtat l. illicitè. C. de reb. cor. quia id fit ex æquitate, vt ait lex, quæ in ea quæſtione diſtra-
hendorum prædiorum pupillarium maximè ſpectatur. nec enim tam aſperè tractandum
eſt ius prohibitæ alienationis prædiorum pupillarium, vt & ſoluta æſtimatione à tutore
in emptorem pupillus ſummo iure experiatur.

AD L. QVOD DIXIMVS.

F In heredem.] Ex hoc edicto in heredem eius, qui metum fecit, actio nominatim da-
tur de eo quod peruenit, licet non fuerit lis cum defuncto conteſtata, quod & in ceteris
pœnalibus actionibus locum habet. Excipitur actio vi bonorum raptorum, quam Præ-
tor ideo in heredem non pollicetur, quòd ſufficiat cõdictio furtiua. l. 2. §. vlt. C. vi bon. rap.
Vbi alia actio non eſt, tunc ſolet Prætor in heredẽ de eo quod peruenit, actionẽ polliceri.

Itaque in l.1.C.ex delic.def. quæ heredem eius, qui vim fecit vel concuſſionem intulit in A
id quod ad eum peruenit teneri ait, vim accipio, vt in hoc edicto, non pro rapina, & con-
cuſſionem pro metu. pertinet enim omnino ea lex ad actionem Quod metus cauſa. Vti-
tur verò hac ratione, ne heres alieno ſcelere ditetur. quæ ſumpta eſt ex reſcripto quodam
Aurelij Imperatoris, cuius verba quia ſunt valde deprauata in his quæ reliqua ſunt frag-
mentis Codicis Hermogeniani, reſtituta & emendata proponam. *Licet*, inquit, *ante litem
conteſtatam defuncto eo, qui ex proprio delicto conueniri potuit, ſucceſſores non potuerint pœnali a-
ctione conueniri, tamen hos etiam in tantum quantum ad eos peruenit, teneri, ne ex ſcelere alieno di-
tentur, certiſſimi iuris eſt. Auditis itaque partium allegationibus, V.C. Proconſul Africæ amicus
noſter in pronuntiando formam iuris ſequetur.*

AD L. VIDEAMVS. B

Lex non ait, *ſi interierit*, ſed, *ſi conſumpſerit*. Nam ſi interierit naturaliter, heres abſolui-
tur exemplo ſingularis ſucceſſoris. l. item ſi cùm. §. aliquando. ff. quod & l.prox. ſuadet:
quę ſi ad heredem quoque non pertineret, inſcitè fuiſſet in hanc quęſtionem iniecta. nam
non tantùm quæ præcedunt, ſed & duę, quæ eam ſequuntur leges, ad hanc quæſtionem
pertinent actionis Quod metus cauſa in heredem dandę. Rectè igitur, Si conſumpſe-
rit, id eſt, ſi facto eius interierit. quo caſu de eo quod ſemel peruenit, perpetua in eum eſt
actio, itemq́; in heredem eius, licet ad eum numquam quicquam peruenerit. & omnino
ſufficit vel momento ad eum perueniſſe. Sed hoc videtur pugnare cum l. quantum. ff. vbi
Vlp. ait quantum ad heredem peruenerit tempore litis conteſtatæ ſpectari. Si igitur mo- C
mento res apud heredem fuerit, & poſtea eſſe deſierit ante litem conteſtatam, heres eo
nomine non tenetur. Repetenda eſt ſuperior diſtinctio. Aut conſumpſit heres id quod ad
eum peruenit, aut id periit naturaliter. Si conſumpſit, omnimodo tenetur etiam ſi id litis
conteſtatę tēpore non habeat, quoniam cū prętor &c. l. cum prætor. ff. de diu.reg.iu. Si pe-
riit naturaliter ante litem conteſtatam, non tenetur. quòd ſi poſt litē conteſtatam, nihilo-
minus tenetur. nec enim rei iudicatæ tempus ſpectatur, vt in petitione hereditatis, ſed li-
tis conteſtatæ. In petitione hereditatis poſt litem conteſtatam bonę fidei poſſeſſor doli &
culpæ nomine tenetur, id eſt, ſi cōſumpſerit. l. ſed & ſi lege. §. ſi ante. ff. de pet.her. At ſi na-
turaliter res poſt litem conteſtatam interierit, bonæ fidei poſſeſſor non tenetur, quoniam
rei iudicatæ tempus ſpectatur, non iudicij accepti. Malæ fidei poſſeſſor & ante litem cō- D
teſtatam tenetur ſi conſumpſerit, & poſt litem conteſtatam ſi res naturaliter interierit. l.
illud. & l.prox. ff. eod.tit. Ex eo ſequitur & in ſpecie l. prox. ff. hoc tit. differētiam eſſe inter
hanc actionē & petitionem hereditatis, vt Accur. annotauit rectiſſimè. nam ſi ex eo quod
ad eum peruenit, ſucceſſor pretium collectum deperdat & conſumat, nihilominus tene-
tur. l.prox. ff. vbi rectè Flor. *deperdat*, malè vulgò, *depereat*. nec enim tenebitur, ſi ante litem
conteſtatam depereat. Bonæ fidei poſſeſſor pretio conſumpto ante litem cōteſtatam pe-
titione hereditatis non tenetur. l. verùm. l. ſed & ſi lege. §. 1. ff. de pet.her.

AD L. SI MVLIER.

Si dos metu.] Ex ſtipulatione per vim extorta naſcitur obligatio. l.pen. C. de inut.ſti.
Secus eſt in ſtipulatione dotis. idq́; veriſſimum eſſe hic Paulus ait. Exigimus ergo in dotis E
promiſſione integram & liberam voluntatem. alioquin nulla naſcitur actio. quod hodie
rationem optimam habet ſtipulatione dotis à Iuſtiniano relata inter negotia bonæ fidei.
nam vt dolus, ſic & metus profectò dans cauſam contractui bonæ fidei vitiat contractū
ipſo iure: cùm & in metu inſit dolus. l. item ſi cùm. §. cum qui. ff. At ante Iuſtinianum ſti-
pulatio dotis ſtricta fuit. Itaque non eſt, cur ea nulla fuerit ipſo iure propter metum, niſi
dotium fauore id receptum fuiſſe dixeris.

Si metu coactus ſim.] Cùm ab emptione vel locatione re integra pacto diſcedimus,
liberamus eum, quicum contraxeramus, non ſecus atque ſi illi per ſtipulationem obliga-
to acceptum tuliſſemus. Eſt ergo hæc ſpecies ſimilis acceptilationi. At cùm acceptilatio
metu extorta eſt, datur actio Quod metus cauſa. Quare & hic dabitur. Ait, Quia nulla F
ex bonæ fidei.] Antiqua bonæ fidei obligatio contrario conſenſu amiſſa atq; adeò finita
eſt. Iam igitur ea niti amplius non poſſumus. Eſt quidē differentia quædam inter amitte-
re & finiri. Vſusfructus amittitur capitis minutione, non vtendo, rei mutatione, ceſſione
in iure

A in iure, dominij comparatione. Finitur morte & tempore. & ita Paulus lib. 3. recept. Sent. Ceterùm quidquid amittitur, id & finitur: ſed non contra. Mors fatalis ſiue naturalis vitæ finis non amiſſio: Mors violenta vitæ amiſſio atque adeò etiam vitæ finis eſt.

Si metu coactus adij.] Obſtat l. qui in aliena. §. vlt. ȷ̄. de adquir. hered. Sumenda eſt diſſolutio ex verbo, *fallens*, quod eſt in eo §. Ibi enim ſimulãs ſe velle, hic volens adiit. Legitur autem ibi malè, *metu verborum*. quod vereor, ne non dicatur ſyncerè. Metus eſt futurorum, & ſic dicimus metum verberum, qui iuſtus eſt metus, non verborum.

AD L. VLT.

Clariſſimi, id eſt, Senatores à pleriſque functionibus in vrbe vacationem habent, quas
B tamen ſi præſtiterint, non præſumuntur per vim pręſtitiſſe, cùm potuerint legum & magiſtratuũ ſubſidium inuocare. Eorum igitur eſt vim illatam probare, vt in l. generaliter. §. ſi petitum. ȷ̄. de fideic. lib. Præſumptio vero ſimilis eſt, Probatio neceſſaria. Fictio aliud quiddam quàm præſumptio, fictio poſtliminij, fictio legis Corneliæ. Fingimus ea, quæ nõ eſſe ſcimus. Præſumimus ea, quæ vera eſſe arbitramur, ducti probabilibus argumẽtis.

Si iuſto.] Cognitionis metus non eſt iuſtus metus, quinimmò, vt Conſtanr. ait, *ἀνταιοχλυνόν τι* facere videtur, qui ſub eo prætextu quod egit, reſcindere conatur. Sed quia potens aduerſarius minabatur ſe eum vinctum educturum, ideo iuſtus eſt metus, quoniam timuit cruciatum corporis. Itaque tradita res vindicatione reuocabitur: vt in l. ſi dolo. C. de reſcin. vend. Vbi Flor. legitur, *cognitionem*, lego, *cognitionis*. Cognitio autem plurimum
C principis cognitionem ſignificat, vt in l. ſed & ſi per prætorem. §. vlt. ȷ̄. ex quib. cauſ. ma.

Si quis quod.] Hoc edicto tenetur, qui indebitum exigit extra ordinem & inciuiliter, id eſt, per apparitorem, viatorem, officialem incognita cauſa. At qui ad hunc modum debitum exigit, hoc edicto nõ tenetur, quia is qui exigitur, damni nihil facit. l. ſed & partus. §. vlt. l. item ſi cum. §. penul. ȷ̄. Sed neque eum decreto D. Marci contineri reor propter delegationem ſiue iuſſionem iudicis, quamuis inciuilis ea ſit & extraordinaria. Ciuilis namque ea demum eſt, quæ fit ex ſententia & cauſa cognita.

D

AD TIT. DE DOLO MALO.

HÆc actio de dolo malo, ſi origo quæratur, Aquiliana eſt formula auctore M. Tullio in III. Offic. & III. de Nat. deor. Ante Aquiliũ dolus in tutela admiſſus vindicabatur, & adhuc vindicatur lege XII. tab.
E actione ſuſpecti, & actione rationibus diſtrahendis. Doli mali mẽtionem fieri in XII. tab. Donatus ſcribit in illo Terentij loco, *Iam tum erat ſuſpicio dolo malo hæc fieri omnia*. Item vindicabatur circunſcriptio adoleſcẽtium lege Lætoria iudicio publico, à qua lege in libris noſtris adoleſcentiæ ætas perfecta, id eſt, XXV. annorum legitima ætas dicitur, vt conſtat ex l. 2. C. Th. de donat. Sublatum tamẽ eſt hodie iudicium illud publicum. Sine lege etiam vindicabatur dolus, & adhuc vindicatur actionibus bonæ fidei. In eis namque ineſt & actio & exceptio doli. l. & eleganter. §. non ſolum. l. ſi quis affirmauerit in princ. infr. hoc titu l. ſed & ſi ideo infr. ſol. mat. & ideo actiones de mala fide appellantur, id eſt, de dolo malo à M. Tullio in III. de Nat. deor. Qui igitur exempli gratia, depoſiti agit, de dolo agit: &
F ſi ſeruí nomine depoſiti in peculium agat, æquè de dolo agit. l. ſi quis affirmauerit. §. hæc de dolo. ȷ̄. Tandem verò & iure prætorio in omnibus aliis cauſis dolus vindicatus eſt Aquiliana formula, de qua in hoc titulo agitur, atque ideo omnium ea malitiarum euerriculũ appellatur rectiſſimè. Eius proponendæ cauſam Vlpianus explicat in l. 1. tituli huius eadémque fuit proponendæ exceptionis cauſa. l. 1. §. penult. l. 2. infr. de do. exc. idémque

vtriúſque auctor, niſi me mea coniectura fallit, licet G. Caſſius memoretur in l. apud. §. A
metus.ꝟ.eod.tit.qui & alibi citatur ſæpe quaſi Prætor.l.Caſſius.ꝟ.quæ in frau.cred.l.ſed &
ſi per prętorem.§.ſi feriæ.ꝟ.ex quib.cauſ.ma. Et in l.vlt.ꝟ.de adquir.hered.vbi forte legen-
dum, *G.Caßium* non *Sanctum Caßium*. Cauſa expoſita Vlpianus verba edicti ponit. Tum
definitionem doli mali, quem ita quidam definierunt, machinationem alterius decipien-
di cauſa: quę definitio recta eſſet, niſi addidiſſent, Cùm aliud agitur, aliud ſimulatur, & ob
id à Labeone reprehenduntur.. Fallacia enim propriè eſt, cùm aliud agitur, aliud ſimula-
tur. At non omnis fallacia dolus eſt. Denique fit & ſine fallacia dolus aliis artibus innu-
meris. Non igitur ex ſimulatione huiuſmodi aut diſſimulatione ſumitur probatio doli
mali, ſed ex machinis, tendiculis, ſuaſionibus, affirmationibus, laudationibus, inſidiis, eiſ-
démque perſpicuis.l.dolum.C.de dolo.vbi malè quidam legunt, indiciis. Eſt verò coniũ- B
genda ea lex cum l.metum. C. de his quæ vì metúſve cauſa geſta ſunt, vt inſcriptiones &
ſubſcriptiones ſuadent, hoc ordine, *Metum ex atrocitate facti, Dolum ex inſidiis probari con-
uenit*. & ſic ex inſidiis dolum argui dicunt in l. ſi voluntate. C. de reſcindend. vendition.
Recentiores quidam quia non animaduerterunt quid ad reprehendendum moniſſet
Labeonem, illa verba, *Machinationem quandam alterius decipiendi cauſa*, ſubditicia eſſe fal-
sò cenſuerunt. ex quibus vnus vbique perfidus, alter huic credulus nimium. Dicimus
autem dolum malum, vel, vt Plautus loquitur in Aulularia, malitiam malam, non quaſi
perpetuo epitheto, vt cùm pactum nudum dicimus, ſed per διαστολὴν, quoniam eſt &
dolus bonus & malitia bona, vt is quo vtimur in hoſtem. nihil enim pene hic vt quidam
putant, à virtute diſtat. Am. Marcellinus libr. XVII. Nullo, inquit, diſcrimine virtutis ac C
doli proſperos omnes laudari debere bellorum euentus. Id porrò explicat Vlpianus cur
Prætor dixerit, *Si de his rebus alia actio non ſit*. Et certum quidem illud eſt, vt idem Vlpia-
nus ait in l.item ſi cùm.§.eum qui ꝟ.tit.prox. eum qui metũ fecit & de dolo & metus cau
ſa teneri. An verò de dolo propoſita prius fuerit quàm metus cauſa, ſubſiſto. nam & in eo
hæreo, prior L. Octauius præturam geſſerit, an C. Aquilius, vel formulã illã ille QVOD
METVS CAVSA an hic DE DOLO priùs compoſuerit. Sed vt priorem fuiſſe doli
exceptionem, exceptione metus ſignificatur in l.apud §.pen.ꝟ.de dol.exc. atque ideo Caſ-
ſiũ doli exceptionẽ propoſuiſſe non metus, ſic veriſimile eſt priorẽ fuiſſe actionẽ de dolo
malo. Hæc igitur eum, qui metum feciſſet, tenebat nõdum propoſita actione Quod me-
tus cauſa. metus enim genus eſt doli. Nec eius coërcendi cauſa neceſſaria fuit actio me- D
tus: & verò in eos tantùm neceſſariò propoſita fuit, qui dolo carent, ideóque in rem non
in perſonam ſcripta. Sed tamen poſtea receptum fuit, vt & in eum qui metum feciſſet, &
in rem, & in perſonam poſſet ſcribi, ob eam rem, minime in eum priore loco darę actio-
nis doli electione adempta. Ceterum hoc caſu excepto, ſi qua alia actio ſit, proculdubio
non niſi improbus Prætor ex hac parte actionem dabit.l.Diuus.ſupr.de in int.reſtit. Ne-
que obſtat l.1.C.de dolo.quam adfert Accurſius, quoniam ex fugitiuis eſt, vt oſtẽdimus
Obſer. libro III. cap. XXXVII. Sed & ſi interdictum ſit, vel ſi quis ipſo iure munitus
ſit, aut per exceptionem doli, in factum vel aliam quamlibet hæc actio non dabitur. de-
nique licet ex eadem cauſa & exceptio & actio metus detur, non tamen datur actio doli
ſi ſit exceptio.l.vltim.infr.hoc titul. Semper excipienda eſt actio in factum prætoria, quæ E
extremum eſt iuris noſtri perſequendi ſubſidium, qua tamen & tum vti licet, cùm eſt a-
ctio de dolo, ſi quis honeſtius velit cum aduerſario confligere. Sed pergamus ad reliqua
quæ Vlpian. tradit in hac l.1. Is qui in integrum reſtitui poteſt, non agit de dolo, atque ita
maioribus tantùm actio de dolo datur. l. quidam. infr. hoc titulo. Is qui aliam actio-
nem habuit & tempore amiſit vt puta redhibitoriam, non agit de dolo. Sibi enim im-
putare debet quòd non egit maturius. Sed ſi dolo aduerſarij actionis dies exierit, eo no-
mine rectè ſtatim agit de dolo in id quod intereſt. Contraria non eſt l. ait prætor. §.
vltim. & l.proxim. infr. ex quibus cauſ.maior. quæ videtur hoc caſu actori in integrum
reſtitutionem dare. namque ex eo titulo aduerſus eum reſtitutio datur, qui ſecum a-
gendi poteſtatem non facit, id eſt, qui id facit omnino, ne ſecum agi poſſit. Poteſt au- F
tem quis ſecum agendi poteſtatem facere, nec minus ideo dolo malo aliis ludificatio-
nibus, productionibus, affirmationibus, ſuaſionibus id efficere, vt actionis dies prætereat,
vt ſi falsò perſuadeat heredi diem nondum in eo eſſe vt breui exiturus ſit. Interpretes
vt hinc ſe expediant, fingunt actoris negligentia diem exiſſe, cùm tamen Vlpianus id
aduerſarij

A aduerſarij tantùm dolo factum dicat,quod cùm eſt, actoris negligentia coargui nulla re-
ctè poteſt. Magis contraria eſſe videtur l. Antæus. infr.de aqua & aquæ pluu.arc. cuius
quæſtio omnis diligentius explicanda eſt. Is qui dominus eſt operis manu facti ex quo a-
qua pluuia vicino nocere poteſt,tenetur aquæ pluuiæ arcendæ actione ex x i I.tabul.Nõ
dominus hac actione non tenetur.l.4.eodem titul.Igitur ſi is,qui in ſuo opus fecit,priuſ-
quam eo iudicio conueniretur, deſierit eſſe dominus, vt puta ſi prædium vendiderit, in
emptorem ea actio dabitur,in hoc tamen dumtaxat quia opus non fecit,vt tollendi ope-
ris patientiam præſtet.l.emptor.eod.tit.In venditorem non dabitur,quia operis deſiit eſ-
ſe dominus,ſed agetur cum eo interdicto. Quod vi aut clam,vt impenſam reſtituendi o-
peris & damnum præſtet. & hoc quidem in ea lege proponitur, quæ l.Antæus præcedit.
B Tum ſequitur l.Antæus.in hæc verba: *Antæus ait,Si is qui opus fecerit, potentiori vendider.t
prædium:quatenus deſierit dominus eſſe,agendum cum eo Quod vi aut clam.* Non eſt mihi dubiũ
quin ſcripſerit Antæus, *agendum cum eo Quod iudicij mutandi cauſa.* Hic enim caſus poten-
tiori venditi prædij ad hanc actionem omnimodo pertinet.l.poſt venditionem.eod. tit.l.
3.§.item.ĵ.de alien.iud.mut.cau.non ad interdictum Quod vi aut clam, de quo etiam in
venditorem dando cum lex præcedens monuiſſet ſatis,fruſtra idem de eo mox repetere-
tur in l.Antæus.Conſtat autem actionem Quod iudicij mutãdi cauſa anno finiri,& ideo
rectè ſequitur in ſupradicta l.Antęus.anno præterito de dolo iudicium dari:quod ex hoc
loco ſic prorſus accipiendũ eſt,vt præterierit annus venditoris dolo.alioquin & ipſa quo-
que actio de dolo anno finita fuiſſet. Sed ſi qui ſint qui nolint mutari quicquam in l.An-
C tæus. id admonuiſſe ſatis habeo ita fieri,vt & fruſtra poſitũ illud verbum, *potentiori*, & de
interdicto Quod vi aut clam idem ſtatim fruſtra repetitum videatur. Et hęc de l.Antæus
ſufficiunt. Non tantùm igitur ſi alia actio ſit, ſed & ſi alia fuerit,eáque tempore finita ſit,
ceſſat actio de dolo.Idem eſt ſi acceptilatione vel pacto finita ſit,niſi in eo quoque credi-
tor decipiatur vt reum liberet.nam tunc de dolo erit actio.l.4.l.ſub prætextu.1.C.de trãſ-
act.nec quicquam circa hanc ſpeciem dubitationis adfert edictum Ex quibus cauſis ma-
iores, quod de tempore nõ de acceptilatione vel alia liberatione finitis actionibus loqui-
tur. Non dicam etiam in hac ſpecie dari condictionem pecuniæ ex l.ſi quis accepto.ĵ.de
condic.cau.dat.vel præſcriptis verbis ex l.ob eam.ĵ.de præſcript.verb. His enim actioni-
bus locus eſt,cùm certa lege liberatus debitor poſtea fidem fallit.Actioni de dolo cum in
D extorquenda liberatione creditorem fallit.Ad extremum verò Vlpianus ait in hac l.r.nõ
ſolùm ſi is qui dolum paſſus eſt, alio remedio rem ſeruare poſſit ab eo qui dolo fecit,ceſ-
ſare hoc edictum,ſed & ſi ab alio qui dolo nihil fecit. Cuius rei exemplũ ponit in l.ideó-
que ĵ.in pupillo qui colludente tutore à Titio deceptus eſt.nec enim aduerſus Titium de
dolo agit, cùm aduerſus tutorem eo nomine tutelæ actio ſufficiat,niſi propter inopiã tu-
toris hæc actio inefficax ſit. Sed neque tũc de dolo teneri Titius videtur,quippe cùm ad-
uerſus eum pupillus in integrum reſtitui poſſit. Sed ſunt caſus,in quibus ceſſat reſtitutio
l.vlt.C.ſi aduerſ.lib.His caſibus de dolo Titium teneri intelligẽdum eſt.argum.l.ſi cuius.
§.denique.ĵ.de vſufr. Rurſus teneri non videtur,quoniã eſt ſubſidiaria actio in magiſtra-
tus. Sed ponendum tutorem teſtamentarium vel datum ex inquiſitione fuiſſe,non legi-
E timum aut datum ſimpliciter.& ita Græci hoc loco.

AD L. ET ELEGANTER.

Id ſupra Vlpianus oſtendit variè,ſi alia quælibet ratio ſit conſeruandæ aut recipiendæ
rei ſuę,huic edicto locum non eſſe.Hinc generaliter ex Pomponio tradit hæc edicti ver-
ba,SI ALIA ACTIO NON SIT, ſic accipienda eſſe,ſi aliud remedium rei ſuæ con-
ſeruandæ non ſit: Et ideo minore à ſeruo circumſcripto,vt eum venderet,eodémque ab
emptore manumiſſo, rectè Iulianum ſcripſiſſe in manumiſſum de dolo actionem dari,
nimirum quia deficiunt omnia iuris remedia. nec enim in emptorem eſt ex vendito a-
ctio, quem bona fide emiſſe neceſſario ponendum eſt. alioquin ſi doli ipſe auctor vel
F particeps fuiſſet,ipſo iure nulla venditio eſſet.Nam hic cõtractus bonæ fidei eſt.nihil au-
tem eſt tam contrarium bonæ fidei,quàm dolus malus. Ex bona fide igitur non ex dolo
vt oriatur & initium ducat neceſſe eſt.l.ſi dolo. C. de reſcind. vend. l.3.§.vltim. infr.pro
ſoc.l.in cauſæ.1.§. 1. infr. titul. proxim. Multa verò cum hac ſententia pugnare viden-
tur. Primùm dicta l. ſi dolo. quod dolo extortam venditionem reſcindi dicat,

niſi id eis verbis ſignificatur reuocari data & tradita vindicatione & condictione ſine cau A
ſa.quod & veriſſimum eſt. Ceterùm ex eo contractu profecto nulla obligatio naſcitur.
Deinde l.ſi res æſtimata.§.1.ff.de iur.dot.vbi agit de dote ſerui nomine,quæ in hoc circū-
uenta eſt,vt ſeruum daret.Circumuentionis autem verbo continetur omnis captio.ergo
& dolus mariti. Verùm non in contractu,ſed in traditione dolum mulier paſſa eſt quam
ex cauſa dotis fecit.Iténique in ſerui pretio.quæ duæ captiones contractum nullum non
faciūt.Pugnat etiam cum ſuperiori ſententia quod M.Tullius ſcribit in III Offic.non-
dum prolata actione de dolo malo non habuiſſe Cannium quid faceret, qui in hoc ipſo
à Pythio circumſcriptus fuerat,vt hortos emeret.Sed hi negotium omne,vt idem auctor
indicat,in nominum obligationem deduxerunt,quę ſtricta obligatio eſt.nulla autem ip-
ſo iure ideo non eſt ſtricta obligatio,quòd ei dolus vel metus cauſam dederit, vt diximus B
ȝ.titul.proxim.l.ſi mulier. Reſtat igitur,dolo ab emptore adhibito, vt ipſo iure.venditio
nulla ſit. Vbi autem ob eam cauſam nulla venditio eſt quòd dolo emptoris circumſcri-
ptus venditor ſeruum vendiderit, & nulla manumiſſio eſt quaſi facta à non domino :ex
nullo enim contractu dominium non transfertur,licet poſſeſſio transferatur.l.1.§.ſi vir.ff.
de adquir.poſſeſ.proinde ſeruus à venditore vindicari poterit. & idcirco hic hoc loco ca-
ſus ab Vlpiano vel Iuliano non tractatur,ſed is quo venditio valet,puta emptore ſeruum
emente bona fide ab eo quem ſeruus in id compulerat callido dolo,& ita ſpeciem Vlpia-
nus ait neceſſariò ponendam eſſe. Nam dolo emptoris interueniente nulla venditio eſt,
& his quæ Iulianus tradidit,locus eſſe non poteſt.In hac igitur ſpecie cùm rata ſit vendi-
tio, & rata firmáque eſt manumiſſio ſerui, nec aduerſus eam in integrum reſtitutio à mi- C
nore impetrari poteſt.l.ſi ex cauſa.§.vltim.l.minor ſe.§.1.infr.tit.prox. Sed neque vlla eſt
cauſa, propter quam is aduerſus emptorem reſtitui poſſit. nam neque lapſus eſt lubrico
ætatis, neque circumſcriptus conſilio emptoris, ſed conſilio ſerui. Hoc igitur tantùm
ſupereſt,vt cum eo experiatur de dolo malo:nec impedietur per eam regulam iuris,quæ
dictat, ex antefacto dominum cum ſeruo poſt manumiſſionem nullam actionem habe-
re,à qua ſemper hic caſus excipitur,ſi dominus conſilio ſerui circumſcriptus eum manu-
miſerit, vel illi vendiderit à quo poſtea manumiſſus ſit.l. verum.ff.titul.prox. quuniam in
hoc ipſo dolum adhibet, vt manumittatur, ideóque & ſi in hoc pecuniam domino pro-
mittat, vt manumittatur, poſt manumiſſionem cum eo agi poteſt, vt dicetur in §. ſeruus
pactionis.ff.Sequitur in hac lege, Secundùm quæ,&c.] quia ſcilicet vbi res alio mo- D
do ſeruari poteſt, iam ſæpe dictum eſt ceſſare actionem de dolo, ideo & ſi non ſit alia a-
ctio rei perſecutoria,ſit tamen pœnalis,quæ ſufficiat rei conſeruandæ,hæc actio non da-
bitur. Additur hanc quoque actionem non dari,non tantùm ſi alia ſit actio priuata, ſed
& ſi popularis ſit.Populares actiones publicæ etiam dicuntur,quòd omnibus pateant.&
eæ ſunt ciuiles ſiue pecuniariæ,veluti albi corrupti, ſepulchri violati, deiecti vel effuſi, a-
pertatum tabulatum ante quæſtionem familię.De actionibus popularibus aut de earum
appellatione ſic Zonaras ſcripſit ad initium Tomi ſecundi:καὶ τὸν δῆμον ποπούλους ὀνόμασιν,
ὅθεν καὶ ἐν ταῖς βίβλοις ταῖς νομικαῖς ποπουλάρια κέκληνται ἡ δημοτικὴ ἀγωγή. Aliæ ſunt pu-
blicæ criminales. eæ non excludunt actionem de dolo.l. ſi quis affirmauerit.§. 1. infr.
hoc titul. E

Non ſolùm.] Quidam vendidit ſeruum aut promiſit,cúmque tradidit,& in traden-
do,vt fieri aſſolet,cauit de dolo malo. Cauetur interdum & in contrahendo.l.ex ea par-
te.ff.de verb.oblig.Sed hic in tradendo cauit. Cautionis formula hæc eſt,Dolum malum
abeſſe abfuturúmque eſſe:quæ dicitur honeſtatis formula ab Ambroſio lib.3. Offic.cap.
10. Refertur autē ad principium ſtipulationis l.nouiſſima.ff.iud.ſol.hoc eſt, id ea cauetur
ab eo tempore,quo inchoatur & interponitur dolum malum abeſſe abfuturúmque eſſe.
Itaque pręteritus dolus ea comprehendi non vidétur,quod etiam probat l.pen.ff.hoc tit.
In hac igitur ſpecie quia in tradendo cauit de dolo, non immeritò dubitatur, an eo no-
mine agi poſſit ex eà cautione,quòd priuſquam traderet,venenum ſeruò dedit. Sed cùm
deterior ſeruus tradatur, verius eſt & hunc dolum contineri:& ideo non eſt dubitādum, F
quin ſit actio ex ſtipulatu. & reiicienda eſt ſentētia Labeonis qui hoc caſu quaſi in re du-
bia de dolo actionem dabat. Vbi autem cōſtat eſſe actionē ex doli ſtipulatione,ceſſat de
dolo.l.1.§.idem & Pomp.ȝ.hoc tit.l.ita demum.ff.de rec. qui arb.& in hac quidē l.ita de-
mum.illud obiter animaduertendū eſt,corrupto arbitro vel aduocato diuerſæ partis da-
ri actionem

A ri actionem ex cautione doli,vel ex hoc edicto,quod quidam aduerſari putant.l. 1. C. de
adu.diu.iu.& l.væuales.C.quan.pto.non eſt nec. vbi ex eis cauſis oſtẽditur vel reſtitui li-
tem,vel ipſo iure nihil agi.Sed hæc procedunt in iudiciis.Lex ita demum,ad arbitria eo-
rum pertinet,qui ex compromiſſo adeuntur.Nunc vt cetera,quę in hoc §. proponuntur
exequamur,ſciendum eſt reprehendi in eo etiã Labeonem,quòd in propoſita ſpecie non
interpoſita cautione doli mali dixerit indiſtinctè de dolo actionem dari.nam ſi homo de-
betur ex ſtipulatione,verum eſt de dolo agi. At ſi debetur ex vendito,non agitur de do-
lo,cùm ſufficiat ex empto,cui vt & ceteris bonæ fidei iudiciis doli prętationẽ ineſſe con-
ſtat.l.ſi quis affirmauerit.ff.hoc titul.Dolus itaque vindicatur iudicio bonæ fidei non ſtri-
cto. De dolo loquimur qui contractui cauſam non dedit.Ille enim qui contractui bonæ
B fidei cauſam dat,nullum ipſo iure cõtractum facit,vt dictum eſt ſupra.Nihil præterea ad
hunc §.dicendum eſſe videretur,niſi ei Acc. obiiceret l.etiam.ff.de ſolut.quæ promiſſorẽ
re tradita ſi iuri eius aliquid deſit,ex ſtipulatu teneri demonſtrat. Sciendũ autem eſt tunc
poſt traditionem rei ſupereſſe actionem ex ſtipulatu, cùm res ab alio auferri poteſt, puta
quia traditus eſt ſeruus,aut fundus alienus,vel alij obligatus,vel ſtatuliber,vel ſeruus no-
xa nondum ſolutus.l.qui x.§.qui hominem.ff.de ſolut. itémque ſi eo nomine non ſit cau-
tum de euictione.l.Iulianus.§.1.ff.de verb.oblig.d.l.etiam. At ſecus eſt,ſi factus ſit ſeruus,
aut fundus deterior,vel veneno dato,vel vulnere inflicto,vel ſeruitute impoſita,vel arbo-
ribus exciſis. nihil enim ob id iuri rei deeſt,vt ſcilicet ab alio auocari poſſit. Itaque obla-
tione quidem eius debitor non liberatur.l. qui ſibi.§.vlt.ff.de ſolut.datione & acceptione
C liberatur ab actione ex ſtipulatu,non tamen ab actione de dolo malo.

Item ſi ſeruum.] Si heres ſeruum legatum dolo malo occiderit, non tenetur de do-
lo,quia ex teſtamento eſt actio,ſiue ante,ſiue poſt aditam hereditatem occiſus fuerit ſer-
uus.Eſt & legis Aquiliæ,ſi modò poſt aditam hereditatem occidatur. Deferuntur nobis
legata adita hereditate,adquiruntur agnitione.Sed hæc agnitio retrotrahitur ad tempus
aditæ hereditatis,non ad id tempus quod fuit ante aditam hereditatem:& ideo ante adi-
tam hereditatem occiſo ſeruo,legatario non datur actio legis Aquiliæ.

Si quadrupes.] Si inſtigatu vel culpa alterius quadrupes damnum dederit,in eum eſt
actio legis Aquiliæ vel vtilis in factum, & ceſſat in dominum quadrupedis de pauperie
noxalis actio. Quòd ſi dolo alterius quadrupes damnum dederit,vt ſi fraude tua incide-
D ro in equum calcitroſum & equus me calce percuſſerit, in te non eſt actio legis Aquiliæ
vel vtilis, quoniam non tua culpa, non tuo inſtigatu, ſed ex ſe equus commotus feritate
nocuit.Eſſet verò in te de dolo actio,ſi non eſſet in dominum equi de pauperie,ex qua ſi
conuentus noxæ dediderit,ne in id quidẽ quod excedit de dolo in te actio ſupererit.Ce-
terùm ſi neque noxæ dedat, neque ad noxiæ æſtimationem ſoluendam ſufficiat, in te de
dolo actio dabitur,quia inanis eſt actio de pauperie.

Furti teneris.] Quaſi ope conſilio tuo furtum factum ſit. Fugitiuus enim ſui furtum
facere intelligitur,licet non faciat vere,quippe cùm ſui poſſeſſionem non interuertat.

In factum.] Non ciuilem,id eſt,vtilem ad exemplum legis Aquiliæ,ſed prætoriam.

Seruus pactionis.] Ex pactione libertatis ſeruus domino poſt manumiſſionẽ tene-
E tur actione in factum prętoria.l.3.C.an ſer.ex ſuo fac.poſt man.ten.vel de dolo,ſi dolus a-
liquis arguatur.Hac de re talis proponitur quæſtio in hoc §.ſeruus.Cũ domino pactionẽ
pro libertate fecit aureorum x x. eiúſq; pactionis expromiſſorem ſiue reum domino de-
dit.Expromiſſor differt à fideiuſſore.l.qui libertinus.in fin.ff.de op.lib. Fideiuſſor obliga-
tur cum alio,expromiſſor ſolus obligatur quaſi reus principalis,fideiuſſorem qui dat non
liberatur,expromiſſorem qui dat liberatur.Expromiſſione fit nouatio,nõ fideiuſſione. in
l.5.§.ſatis.ff.de verb.obl.& l.ſi verò.ff.ſol.mat.pro *expromiſſores* & *expromiſſorem*, ex P.Flor.
legẽdum eſt,*adpromiſſores,adpromiſſorem*.Adpromiſſores autem ſunt fideiuſſores. Ea vero
lege ſeruus expromiſſorẽ dedit,vt poſt manumiſſionẽ nouaretur obligatio, & ipſe ſeruus
rurſus pro eo expromitteret.Manumiſſus non vult expromittere.quid fiet? Põponius pa-
F trono contra libertum dat actionem de dolo.Idem ſignificat patrono in expromiſſorem
dari actionem ex ſtipulatu,eam tamen excludi exceptione doli vel in factum,ſi nolit in li
bertum obligationem transferri,id eſt,ſi ipſe patronus huic nouationi moram adhibeat.
Pomponium Vlpianus reprehendit.nam,inquit,ſi eſt in expromiſſorem actio ex ſtipula-
tu, non poteſt eſſe in libertum actio de dolo. nec dicendum eſt actionem ex ſtipulatu

poſita exceptione inanem reddi, & ideo non malè agi de dolo. nam inanis per exceptio- A
nem tunc dumtaxat conſtituitur, cùm libertum patroous non vult expromiſſorem acci-
pere, quo caſu, qua frõte eo nomine ageret patronus in libertum de dolo malo? ipſe enim
in mora eſt, noo libertus. Cùm verò patronus vult libertum expromiſſorem accipere,
quia tunc efficax eſt in priorem expromiſſorem ex ſtipulatu actio, denegari quoque in li-
bertum debet actio de dolo, niſi prior expromiſſor ſoluendo noo ſit, vt in §. ſi quadrupes.
& l. ideoq; ſ̄. &. §. prox. ff. Ceterùm expromiſſori io libertum de dolo actio competit, quia
verbis fraudem adhibuit.

Quaſi nulla actio.] Inanis & nulla conſtituitur actio propter inopiam aduerſarij. l.
proxim. ſ̄. Hinc poëta,

Sexte nihil debes, nil debes Sexte, fatemur. B
Debet enim ſi quis ſoluere, Sexte, poteſt.

Item propter exceptionem l. lecta. §. penult. ff. ſi cert. petat. l. Stichum. §. aditio. ff. de ſolut. l.
ſi dari ſtipuler. ff. de verb. oblig. l. quamuis. §. Marcellus. ff. ad Vel. Hoc modo ſi fiat inaois
actio ex ſtipulatu, non eſt in libertum de dolo aliter atque ſi inanis fiat illo modo.

Si dolo malo.] Si per colluſionem procuratoris rei actor vicerit, tenetur quidem eo
nomine procurator mandati. Sed & ſi actor iudicati cum domino experiatur, repelletur
exceptione doli. l. ſi procurator. ff. de do. exc. itaque nulla eo caſu in actorem eundemque
victorem domino de dolo actio competit. l. vlt. ff. hoc tit. Quid ex diuerſo ſi per colluſioõe
procuratoris ad agẽdum dati reus vicerit, & abſolutus ſit? Et tunc quoque domino pro-
curator ni̅andati tenebitur: vel ſi is ſoluendo non ſit, cum aduerſario agetur de dolo ma- C
lo. Hæc eſt Vlpiani ſententia. Idem Labeoni viſum eſt. l. ſi procuratorem. §. 1. ff. mand. &
Paulo l. quid enim. ff. hoc tit. Et huic ſimilis eſt ſpecies. l. ſi de communi. ff. ſi ſer. vind. vbi
ſi vnus ex ſociis egerit confeſſoria, & per colluſionem lite aduerſario ceſſerit, ceteris vi-
delicet ſi ſuum à ſocio ſeruare non poſſint, lex ait in aduerſarium de dolo actionem dari:
itemq; ſpecies. l. ideoque. ſ̄. Sed multa ſunt quæ cum hac Vlpiani ſentẽtia pugnare vidẽ-
tur. Illud primum quod cum reo abſoluto ex integro agi poſſe videatur, vt in ſpecie l. cũ
à te. ff. hoc titul. Sic per præuaricationem aduocati abſoluto reo accuſatio rurſus inſtitui-
tur. l. 1. C. de adu. diu. iud. Præuaricatio autem colluſio eſt. l. 1. §. præuaricatorem. ff. ad
Turpil. Sic per delatoris corruptelam abſoluto reo in cauſa fiſcali, lis retractatur. l. eius. ff.
de iur. fiſc. Quando igitur & in hac ſpecie ad eum modum retractata lite res domino ſer- D
uari poteſt, ceſſare videtur actio de dolo, quod equidem admirtam, ſi reus ex integro ſe-
cum agi patiatur ſub hac condicione, ſi colluſum ſit, vt dicitur io hoc. §. At quid ſi nolit
denuo iudicium accipere? quod & recuſare poteſt ſemper, vbi conſtat rem iudicatam eſ-
ſe. Iudex enim ius facit, res iudicata pro veritate habetur: oec niſi ambigatur, an iudicatũ
ſit, neceſſaria eſt exceptio rei iudicatæ. argum. l. nam poſteaquam. inf. de iureiurand.
Nec verò in ſpecie l. 1. C. de adu. diu. iud. & l. eius. lis retractatur antequam de præuarica-
tione pronuntiatum ſit. Et hic igitur placet litem inuito aduerſario nõ reſtitui quem cõ-
ſtat abſolutum eſſe, quod nondum ſit probata colluſio. Itaque prius iudicium defugien-
te reo, neceſſariò agitur de dolo colluſionis nomine. & ita quoque accipiendus eſt §. vlt.
l. ſeruus. ff. hoc titul. Solet deinde opponi huic §. Conſtitutio quędam Antonini, quæ ex- E
tat in l. 1. C. de pœna iud. qui malè iud. cuius inſcriptio reſtituẽda eſt ex l. 1. §. ſed & Con-
ſtitutio. ſ̄. de calum. vt & veteres libri confirmant. Sed nihil ſpecies huius §. ad eam Con-
ſtitutionem pertinet. In hac ſpecie res iudicata eſt. Conſtitutio pertinet ad rem nondum
iudicatam. Sed operæpretium eſt, vt totam eius Conſtitutionis ſententiam attentè conſi-
deremus. Is qui pecunia data corrumpit iudicem vel aduerſarium, litem amittit, ſiue ſit
ea lis priuata, ſiue publica, ſiue fiſcalis. Corruptela aduerſarij ſpecies colluſionis eſt. ideo
enim corrumpitur, vt colluſoriè agat & perfunctoriè, ac tandem ſe vinci patiatur. Igitur
ante rem iudicatam detecta colluſione ſiue corruptela, is qui pecuniam dedit, ſi actor ſit,
eiicitur: ſi reus, pro confeſſo habetur. In cauſa publica vel fiſcali, ab aliis corruptela dete-
gitur, quandoquidem omnes vel plurimos eæ cauſę tangunt. In priuata corrupto iudice,
ab aduerſario detegitur. Corruptus autem ipſe ſi ſit aduerſarius, qua froote id poterit al- F
legare? Itaque, vt & antiqui interpretes cẽſuerunt, in priuata cauſa dici id non poteſt, niſi
procuratore aduerſarij vel ſocio corrupto, quod tunc poſſit rectè corruptela à domino
detegi, vel à ſociis, vel ab aliis denique, ſi qui ſint quorum intersit litem luſoriè non agi.

A Illud prætermittendum non eſt de corruptore tantùm non de eo, qui pecuniam accipit,
Conſtitutionem loqui. Videtur tamen ea ſic excipi ab Vlpiano in d. §. ſed & conſtitutio.
ac ſi de accipiente etiam loqueretur, quod cùm ſit falſum, eam ſanè ſic Vlpianum exce-
piſſe nullo modo concedendum eſt. At dum Vlp. ait Conſtitutionem ceſſare, ſi aduerſa-
tius tranſigendi animo acceperit, id ſic interpretabimur, litem corruptori non perire, ſi li-
citè tranſegerit, & ex ea cauſa pecuniam accipienti numerauerit.

Transferre.] Tranſlatio iudicij fit, dum quod ei iudicium fuit cum procuratore, ex in
tegro ei nunc eſt cum domino.

Idem Pomponius.] Fideiuſſor ex ſtipulatione obligatur, In cauſa pupillari etiam ſi-
ne ſtipulatione quaſi fideiuſſor obligatur qui præſens fuit, & nomen ſuum in acta publica
B referri paſſus eſt, vel qui affirmauit tutorem idoneũ eſſe. l. 4. §. vlt. ꝟ. de fid. tut. Aliàs verò ex
affirmatione huiuſmodi nemo quaſi fideiuſſor cõuenitur. Sed neq; de dolo (poteſt enim
id ſine dolo affirmari) niſi appareat circumſcribẽdi creditoris cauſa factum. In ſpecie au-
tem. l. ſi is qui rem. §. ſi tu Titium. ꝟ. de fur. datur actio furti vel in factum non quidem ex
affirmatione vel laudatione: ſed quia alium laudauit, alium adduxit: & ſi ſcientem addu-
xit, furti tenetur quaſi eius ope conſilio furtum factum ſit: ſi ignorantem, in factum vtili
actione.

AD L. SI QVIS ADFIRMAVIT.

C Si autem mihi.] Optione ſerui legata, de dolo tenetur is cuius dolo factum eſt, vt
deteriorem eligerem. Vna enim electione ius omne legati conſumpſi, videlicet ſi omni-
bus exhibitis elegi. l. ſerui. ꝟ. de legat. lib. 1. nec obſtat l. 4. ꝟ. de opt. leg. quoniam in ea ſpecie
exhibiti omnes non erant.

Item ſi tabulæ.] Tabulas teſtamenti ſupprimit is qui dolo malo eas in fraudem here-
dum legatariorum, aut fideicommiſſariorum, aut exheredatorum, aut libertatum non
profert, & ob id tenetur lege Cornelia teſtamentaria, & interdicto de tabulis exhibendis.
l. 3. §. ſi quis dolo. ꝟ. de tab. exh. At finge exheredatum, in cuius fraudem tabulæ ſupprime-
bantur, deceſſiſſe, mox prolatis tabulis ſuppreſſionem apparuiſſe, patet quidem hoc caſu
exheredati heredibus criminalis actio ex lege Cornelia, Ciuilis nulla patet, niſi de dolo.
Non furti, quia non lucri faciendi animo tabulæ ſuppreſſæ ſunt, ſed vt verùm non appa-
D reret. Non interdictum, cùm iam prolatæ ſint tabulæ & in heredes exheredati nõ præpa-
rata inofficioſi querela non tranſmittatur, niſi ſint ex liberis ex Conſtitutione Iuſtiniani.

Labeo.]. Erat controuerſia de oleo inter me & te, lis conteſtata nondum vlla erat. Id
ego te volente apud Titium depoſui, vt is venderet, & pretium ſeruaret ei, qui poſtea lite
cõteſtata viciſſet & obtinuiſſet. Hoc negotiũ duorum contractuum faciem habet: Man-
dati, quatenus Titio dedi oleum, vt venderet: Depoſiti, quatenus conuenit Titio mecũ,
vt is pretium ſeruaret victori. Et ſi quidem pro mandato accipiatur, vendito oleo ſi tu
dolo malo litem cõteſtari nolis alteram faciem ſpectans, ne ad me vnquam olei pretiũ
redeat, ego pretium à Titio repetam actione mandati: Si pro depoſito, non repetam a-
ctione depoſiti ſequeſtraria. hæc enim actio victori tantummodo datur. l. ei apud. §. 1. l.
E ſi in Aſia. §. cum ſequeſtre. ꝟ. depoſ. ego verò nondum vici, quia tu dolo malo recuſas iu-
dicium accipere. Sed neque id negotij genus abſolutè mãdatum neque depoſitum poſ-
ſum dicere. Itaque dixero melius ciuile negotium geſtum, ex quo detur actio præſcri-
ptis verbis, cui locus erit ſiue vicero ſiue per te ſtet quominus lis conteſtetur: & ideo ex
dolo, tergiuerſatione aut fruſtratione tua ex hoc edicto non teneberis.

Et ſi ſeruum.] Is qui conuentus eſt, actione noxali, vel condemnatur vel abſoluitur.
Condemnatur verò in æſtimationem litis, puta in xx. æquè iudicati actio eſt in viginti.
verùm ab hac actione liberatur noxæ dedendo, ſi modo iuri corporis dediti nihil deſit.
nam ſi pigneratum dedat, nondum eſt liberatus ab actione iudicati. l. ſi hominem. ꝟ. de
ſolut. quæ lex citatur in l. 4. §. vlt. ꝟ. de re iudic. Hoc igitur caſu cùm ſit actio iudicati, ceſ-
F ſat de dolo. Abſoluitur autem qui ante ſententiam noxæ dedidit arbitrio iudicis: & hic
quidem ſi pigneratum dedat, de dolo tenetur. nulla namque in eum eſt iudicati actio.
Hoc ſi apparuerit, inquit, *eſſe eum*. placet vt legatur, *ſciſſe eum*.

Hæc de dolo.] Ex bonæ fidei contractibus dominus ſerui nomine de peculio cõue-
nitur, vt puta depoſiti, commodati, ex vendito, de peculio, in qua & dolus ſerui venit. l.

3.§.ſi filiof.ȷ.commod.l.1.§.filiumf.ȷ.depoſ. Extra conttactus verò ſi quid ſeruus dolo fece A
rit,vt ſi mihi callidè perſuaſerit,vt heteditatem repudiarem,de dolo noxali actione domi nus conuenietut.Eſt igitut hæc actio noxalis,ſicut & ſuperior.

In peculio.] Rectius fortè,in peculium: vt in l.in perſona.§.penult.ȷ.de pac.l.penult. ȷ.de cond.fur.

Meritò.] Aliæ reſtitutiones ob modicam ſummam dantut.l.ſcio.ȷ. de in int. teſt. Ex hoc edicto reſtirutio non fit,id eſt, actio de dolo non datur ob modicam ſummam,in factum dari non inficior.Ar cùm ob rem modicã detur furti,cur non & de dolo? An quia furtum maleficium eſt legitimum, dolus non item, atque adeò furtum eſt multo grauius dolo?Modicam autem ſummam Paulus interpretatur duorum aureorum.Puto Paulum ſcripſiſſe,vſque ad duo millia ſeſtertiorum. Nam vt in lege Papia,ſic vbique mille ſeſter- B
tios vno ſui temporis aureo Iuſtinianus æſtimauit,commutata auctorum ſcriprura:cuius animaduerſionis mihi tamquam anſam dedit.l.lege.§.vltim.ȷ.ad S.C.Silan. vbi ob apertas tabulas ante quæſtionem familiæ de teſtatoris cæde popularis actionis pœna in c.aureos dicitur extendi. nam ex edicto fuiſſe eam in c. millia ſeſtertiorum didiceram ex his Pauli verbis,quæ ptoponam,quòd nondum peruulgata ſint ex libris Sententiarum.*Hereditas à fiſco vt indignis aufertur his primùm, qui cùm interfectus eſſet teſtator, apertis tabulis teſtamenti vel ab inteſtato adierunt hereditatem,bonorúm ve poſſeſſionem acceperunt, amplius his & in C.millia ſeſtertiorum pœna inrogatur,nec refert à quibus paterf.nec quemadmodum occidatur.*Hęc Paulus. C

AD L. NON DEBET.

Quibuſdam perſonis.] Neque ex omnibus cauſis datur hæc actio, neque aduerſus omnes.Nec enim datur aduerſus parentes vel patronos,cum quibus tantum abeſt,vt experiri liceat actione ipſo iure famoſa,vt ne ea quidem liceat in eos vti, quæ re tãtùm ipſa & opinione hominum famoſa eſt, niſi ex grauiſſima cauſa.qua de re noti ſunt omnibus auctorum loci. Si quid tamen parentes vel pattoni dolo fecerint,eſt in eos actio in factũ, quæ vtilis dicitur in l.verũ.ȷ.tit.prox. His quæ diximus obſtare videtur quod ait.l ſi quis vxori.§.ſed ſi filius.ȷ.de fur.patrem filiof.militi teneri furti.Id tamen ſic temperandum eſt vt non teneatur directa actione furti,quæ famoſa eſt,ſed vtili ſiue in factum,vel,vt Con- D
ſtantinus ait, non περὶ κλοπῆς ſed περὶ ὑφαιρέσεως. Tentari etiam id poteſt dolo admiſſo à parentibus vel patronis,in factum non dari ex l.vlt.C.qui & adu. quos in int.reſt. nõ poſ. vbi generaliter in parenres vel patronos liberis vel libertis denegatur reſtitutio in integrum.Sed loquitur ea Conſtitutio Iuſtiniani non de reſtitutione quæ fit ex hac parte,ſed de ea,quæ fit cognitione prætoria ex tertia parte,id eſt,beneficio ætatis.Hæc non præſtatur aduerſus parentes vel patronos quaſi in liberorum vel libertorum rebus non tirè verſatos.Olim præſtabatur,vt indicat.l.3.§.ſed vtrum.in fin.ȷ.tit.prox.item l.patri.§.vlt. eod. tit.in qua tamen ex Conſtit.Iuſtiniani animaduertendum eſt Tribonianũ addidiſſe hæc verba,*niſi quædam perſonæ ſpeciali lege exceptæ ſint*.Excepti enim ſunt parentes & patroni ex E
Iuſtiniani Conſtitutione,& Nouella περὶ τοῦ δεῖν τὰς μητέρας ὑπεξιέναι ἐπιτροπικοῖς λογισμοῖς. Hodie igitur ſi captus ſit libertus minor xxv.annis calliditate pattoni,nec liberto dabitur reſtitutio in integrum,id eſt,cognitio prætoria,nec de dolo,in factum non denegabitur,ne ex ſua callidirate lucrum vel impunitatem patronus ferat.

AD L. HEREDIBVS.

Heredes liberorum vel libertorum ſi dolum paſſi ſint à defunctorum parentibus vel patronis,in eos habent de dolo actionem. Liberi quoque & liberti in heredes parentum vel pattonorum ex eorum non ex defunctorum dolo eandem actionem habent,& idem F
obtinet in exceptione doli l.apud.§.aduerſus.ȷ.de do.exc.in quo.§.illa verba ſi quis attentius intueatur,non negabit ſupereſſe,*Tam viuo quàm defuncto*.

Item in cauſæ.] Pupillus, id eſt, infans vel infanti proximus non eſt doli capax, & ideo hac actione ſuo nomine non tenetur.Is autem, qui vicinus eſt pubertati,vt is cui ſemeſtre tantúmodo tempus ſupereſt.l.non tantũ.in pr.ȷ.de exc.tut.vel cui annus ſupereſt,

vt Galenus

A vr Galenus explicat 3. Aphor.27.& iſta actione tenetur & eodem nomine quolibet bonę
fidei iudicio,& exceptione doli.l.apud.§. quæ de turore.j̄.de do.exc. vbi Flor. perperam
legitur, *Fingendus eſt,inquit,pubes eſſe.* ac legendum *Fingentis ſe,inquit,puberem eſſe.* Exiſtima-
bar debitor pupillum puberem eſſe, vt in ſequenti verſu, furioſum ſanæ mentis eſſe. Et
hic quidem pupillus de dolo ſuo nomine tenetur,etiam ſi ex eo locupletior factus nõ ſit.
Alieno nomine vt pura tutoris vel defuncti,pupillus nullo modo tenetur,niſi locupletior
factus ſit. Defuncti nomine tenetur pupillus heres,bonorúmve poſſeſſor. Turoris quoque
nomine placet pupillum reneri,nec diſtinguimus vtrum ſoluendo ſit tutor an non,videli
cet cùm ex contractu dolus deſcendit.l.apud.§.illa etiam.j̄.de do.exc.nam extra contra-
ctum dolo admiſſo pupillus non tenetur, licet ex eo videatur locupletior fieri, niſi tutor
B ſoluendo ſit,ſed in rurorem actio ei qui deceprus eſt,datur.l.1.§.hoc edicto.j̄.Ne vis fiar ei
qui in poſ.miſ.erit. Ar ſi pupillus ex dolo tutoris locupletior factus non ſit,nullo modo te
netur,ſiue ſoluẽdo ſit tutor,ſiue non,vel hac actione de dolo vel interdicto de rabulis pro
ferendis,videlicer cùm tabulæ,quæ nihil ad pupillum pertinebant,dolo tutoris ſuppreſſę
ſunt.l.pen.j̄.de tab.exh.l.neque in interdicto.j̄.de diu.reg. iu. Contrà ex dolo turoris pu-
pillum reneri,etiam ſi ex eo locupletior factus non ſit,modò ſi ſoluendo turor fuerit, pro
bar l.ſumma.§.ſi dolo.j̄.de pecul.l.3.§.pen.j̄.de trib.act.l.1.j̄.quan.ex fac.tut.l.vlt.j̄.de ad-
mi.tut. Nam, vt earum legum ſpecies in pauca conferam, & de peculio reneri pupillum
aiunt,quod dolo turotis factum ſit,quominus ſit in peculio,& triburoria ob iniquam di-
ſtributionem tutoris & petitione hereditatis quod dolo vel culpa turoris pupillus ex he-
C reditate deſierit poſſidere. Enimuero in hoc duntaxat tenetur, vt actionibus cedat,quas
cum tutore haber, quoniam ob hæc admiſſa conſtat pupillo tutorem obligari. Quibus
autem caſibus ex ſuo facto rutor pupillo non obligatur,quia iam nullas,quibus cedat,pu
pillus actiones habet,ſiue ſoluendo ſit turor, ſiue non,omnimodo dicemus ex eius dolo
pupillum non reneri,exempli gratia,ſi pupillo vendẽre dolo rutoris emptor deceptus eſt,
nec ſit ex ea re pupillus locupletior factus, pupillo quidem eo nomine tutor non obliga-
tur,ſed emptori renetur de dolo etiam finita tutela. Licet enim regulariter finita rutela
actiones in pupillum transferantur, iudicij tamen huius Quod dolo tutoris factum eſt,ſi
ex eo nihil ad pupillum peruenerit, poſt tutelam à rutore in pupillum rranſlatio nũquam
D fit.l.Iulianus.§.ſed cùm in facto.j̄.de act.emp. Similis eſt ratio actionis de dolo,cùm nihil
pupilli intereſt dolum à turore non admitti,& interdicti de rabulis exhibendis, vt ſupra
oſtendi. Ad extremum notari illud oportet vno caſu factum rutoris pupillo nocere,etſi ni
hil ad eum peruenerit,nec liberari mandatis actionibus,quas contra rutorem haber,puta
ſi hominem pupillus emerit, iſque cùm in cauſa redhibitionis eſſet, mortuus ſit tutoris
culpa.quo fit,vt pupillo denegetur actio redhibitoria ex edicto ædilium curulium,videli
cet ſi mortuus non fuiſſet niſi ei veniſſet.alioquin redhibitoria dabitur,ſi actionibus cede
re paratus ſit.l.quòd ſi nolit.§.ſi mancipium j̄.de ædil.edic.

AD L. QVID ENIM.

E De Tutore.] Vt ſi falſum turorem adhibuit. Item ſi finxit ſe puberem eſſe.l. apud.§.
quæ de rurore.j̄.de do.exc. Hæc magnam machinationem non exigunt,id eſt, hæc pupil
lus excogitare poteſt.

AD L. SI PLVRES.

Hæc actio.] Hæc actio in heredem datur de eo quod ad eum peruenit. Sufficit autem
ſi vel momento peruenerit, nec ſi fortè id conſumpſerit, ideo hac actione tenetur minus,
ſicut in metus cauſa actione dictum eſt in l. videamus ſ.tit.prox. Datur autem ſine cauſæ
cognitione & perpetuo. Ar directa,quæ in eum datur,qui dolo fecit, ex iure antiquo fini
tur anno vtili, ex conſtitutione Conſtantini biennio continuo, quod ex die admiſſi doli
F computari oportet etiam abſenti & ignoranti,niſi Reip.cauſa abſit:ita vt nec conteſtatio
ne litis eam perpetuari placuerit.l.vlt.C. de dolo. idémque placuit etiam in reſtitutioni-
bus minorum & maiorum, niſi per actorem mora non fiat, quominus intra ſtatuta tem-
poralis finiatur.l.intra j̄.tit.prox.l.vlt.C.de temp.in int.reſt. Proinde petẽti reſtitutionem
in integrum prope finem temporis ſtatuti, non poteſt dari dilatio longior reliquo rempo
re, quæ tamen reo in cuius poteſtate non fuit quando conueniretur, non denegabitur,

atque ita propter reum prorogabitur tempus reſtitutionis in integrum. Hæc eſt ſentẽtia A
l.pen.C.de temp.in int.teſt.quæ in Cod.Th.lib.2.non malè poſita erat ſub tit.de dilatio-
nibus.Poſt bienniumergo non datur actio de dolo. At dabitur tamen vtilis ſiue in factũ
in id,quod is,qui dolo fecit,locupletior factus eſt.l.verum.ff.tit.prox.l.itaque.ff.hoc titul.
Heres quoque eius,qui dolo fecit,in factum potius conuenitur,id eſt,calculi gratia, vt e-
ius quod ad eum peruenit ratio ſubducatur,quàm de dolo.l. Sabinus.ff.hoc tit.l. quia nõ
de dolo.ff.de trib.act.Actio igitur de dolo temporaria eſt, Actio in factum perpetua. Sed
& doli exceptio perpetua eſt.l.purè.§.vlt.ff.de do.exc. & replicatio quæ perpetuæ actioni
auxilio eſt.l.ſi pactum.C.de except.Item actio de dolo,quæ ineſt bonæ fidei iudiciis,per
petua eſt & in heredes datur in ſolidum. Neque obſtat l. quæſitum §.vlt.ff.de pecul. quæ
lex actionem de dolo inſertam actioni de peculio perpetuo competere & in heredem in B
ſolidum dari negat.Nam ſi ſerui nomine,exempli gratia,depoſiti agatur de peculio,huic
iudicio tacitè ineſt actio de dolo à ſeruo commiſſo.l.ſi quis affirmauerit.§.penul.ff.hoc ti-
tu.& id quidem perpetuo. Sed de dolo domini actio nominatim adiicitur actioni de pe-
culio.l.in bonæ fidei.ff.de pecul.l.1.ff.quan.de pec.ac.an.ſit. Et hæc temporaria eſt,ſicut il-
la,quæ in hoc edicto proponitur,licet ipſa de peculio actio eſt perpetua. Sic verò explicã-
dus eſt §.vlt.l.quæſitum.quem de replicatione doli ſtultè plerique omnes accipiunt.

AD L. ARBITRIO.

Vt metus cauſa ita de dolo actio arbitraria eſt. In vtraque iuratur in litem, vt ſciatur, C
quanti interſit actoris. Et id quidem in actione metus cauſa quadruplatur,in hac ſimpla-
tur,at plerumque ſolet id quod intereſt,rei pretium egredi. Res,id eſt, id quod dolo ma-
lo abeſt arbitrio iudicis ante condemnationem præſtatur. Id quãti ea res eſt,id eſt, quod
intereſt,poſtea quàm iuratum in litem & ſequuta condemnatio eſt.

Si dominus.] Exuſtis ædibus fructuariis competit vtilis actio Damni iniuria, vel ad
exhibendum,ſi poſſidens proprietarius exuſſerit,nõ de dolo. Ædificio autem in area fru-
ctuaria poſito non competit Damni iniuria,quia areæ damno nihil fit ædificio impoſito,
ſed ex teſtamento ante traditionem vſusfructus,vel de dolo poſt traditionem. Compete-
re etiam poteſt interdictum Quod vi aut clam l.repeti.§.vlt.& l.prox.ff.quib.mo.vſusfru.
amit. Sed quibus caſibus huic erit locus,non dabitur de dolo.l. Antæus. ff. de aqua & aq. D
plu.arc. Cùm enim datur actio de dolo,id ſemper ſubintelligitur,niſi alia actio ſit.l.falſus.
§.ſi quis nihil.ff.de furtis.

Quoniam aliæ.] Reſpicit ad verba edicti,ſi alia actio non ſit.

De eo qui ſciens.] Eum,qui falſa pondera emptori vel venditori ignoranti ſciens cõ-
modauit, de dolo teneri Trebatius ait. reprehenditur. quia res alio modo ſeruari poteſt.
nam ſi maiora pondera fuerint,atque ita venditor dederit mercis plus æquo, poteſt con-
dicere emptori quaſi plus debito dederit. Actio ex vendito eo nomine nõ competit. quia
id quod amplius mercis dedit, venditione non comprehenditur. Quòd ſi minora ponde-
ra fuerint, atque ita minus ex merce emptor acceperit, aget ex empto vt reliqua merx E
præſtetur. nec quicquam intereſt quantum ad has actiones pertinet,ſciuerit emptor ma-
iora,aut venditor minora,an ignorauerit.l.ſi quis à me.ff.de act.emp. At in ſcientem eſt e-
tiam actio furti,non in ignorantem. In eum quoque,qui ſciens ſcienti commodauerit,eſt
actio furti quaſi ope conſilio eius furtum factum ſit.l.ſi quis vxori.§.ſi maiora. ff. de furtis.
Quòd ſi ſciens ignoranti commodauerit,eſt actio vtilis ſiue in factum.arg.l. ſi is qui rem.
§.ſi tu Titium eod.tit. Sed quia in contrahentium eſt poteſtate, quibus ponderibus mer-
ces comparent.l.Impp.ff.de cont.emp. ſi nominatim conuenerit,vt commodatis ponde-
ribus qualia qualia eſſent,merx traderetur,ceſſat condictio indebiti vel ex empto. is quo
que qui commodauit,nec furti tenetur,nec vtili actione,quia manifeſto conſtat hæc ſibi
contrahentes pondera delegiſſe & approbaſſe, ſed de dolo ſi decipiendi alterutrius cauſa
affirmauit,æqua ſe pondera habere. F

Dolo cuius.] Datur initio legis caſus, quo ex hac actione ſtatim condemnatio fit in
id quanti ea res eſt,nec arbitrio iudicis reſtitutio fit. Datur alter in hoc.§.ſi debitoris do-
lo actio,puta redhibitoria vel quanto minoris,tempore amiſſa ſit.nec enim actio reſtitui-
tur ne quid fiat contra legem,quę tempora actioni pręſtituit. Obiicitur l.ait prætor §.vlt.

ff. ex

ȷ̃. ex quib. cau. ma. quem nos expoſuimus ſatis in l. 1. ȷ̃. Eſt & tertius caſus in l.ſi dolo.ȷ̃.
A hoc titulo.

Si ſeruum.] Aut promiſſor ſeruũ promiſſum occidit ante moram, aut ſtipulator, aut
alius. Si promiſſor, nihilominus tenetur ex ſtipulatu. Sed ſi fideiuſſor occidat, quo facto
potiſſimum ſtipulator ipſe fraudatur, quia perinde promiſſor liberatur ac ſi alius occidiſ-
ſet, & per conſequentiam fideiuſſor, non tenetur fideiuſſor ſtipulatori ex ſtipulatu, non
Aquilia debitori, qui ob id damni nihil feciſſe videtur, ſed tenetur ſtipulatori actione de
dolo malo. l. prox. ȷ̃. qua arbitrio iudicis reſtituetur actio ex ſtipulatu in fideiuſſorem, quæ,
ob id ipſum vtilis dicitur in l. mora. in fi. ȷ̃. de vſur. Vtilis enim, id eſt reſtitutoria. Reſtitui-
tur autem ex hoc edicto. Si alius occidat ante moram, idque in fraudem ſtipulatoris, quẽ
B admodum iam ante dixi, conſtat reum liberari, & ideo legis Aquiliæ actionem ei non cõ
petere. denique eum ne in hoc quidem teneri adhuc, vt Aquiliæ ſtipulatori cedat. Sed ſti-
pulatori in occiſorem datur de dolo. Sin autem ipſe ſtipulator occidat ante moram, debi
tor liberatur, & nihilominus agit lege Aquilia in ſtipulatorem l. legis Aquilię ȷ̃. ad leg. A-
quil. Id enim quia factum eſt ante moram, feciſſe ſtipulator videtur nõ tam vt ſibi quàm
vt debitori iniuriam faceret, & auferret vtilitatem medij temporis. Auctor illius l. legis
Aquiliæ, eſt Papinianus lib. 37. quæſt. ex quo ſumpta eſt etiam l. prox. ȷ̃. hoc tit. quibus ca-
pitibus inter ſe collatis apparebit alio occidente Papinianum quoque non debitori legis
Aquiliæ, ſed creditori de dolo actionem dediſſe. Hæc peruerſè explicantur ab interpre-
tibus, qui malè etiam in hoc propoſito adferunt. l. huic ſcripturæ. ȷ̃. ad leg. Aq. ex qua ſic
C argumentantur: Sicut ſeruo legato occiſo ante aditam hereditatem, heredi per heredita-
tem quæritur Aquilia, quam legatario cedere debet, cur occiſo ſeruo promiſſo ante mo-
ram, non dicemus promiſſori cõpetere Aquiliam, eámque ſtipulatori cedi oportere? men
dosè & capriosè. nam occiſo ſeruo legato ante aditam hereditatem, Aquiliam cedi lega-
tario lex non dicit. & vero conſtat eius legati nomine quod ante aditam hereditatem, at-
que adeo antequam agnoſceretur, in rerum natura eſſe deſiit, heredem nullo modo tene
ri. At loquitur lex de ſeruo vulnerato ante aditam hereditatem, & poſt aditionem agnito
ac quæſito. quod & merito trahi poteſt ad ſeruum promiſſum vulneratum. Præterea il-
lud conſiderandum eſt in illa ſpecie, occiſum fuiſſe ſeruum antequam legatario debere-
tur, & ideo Aquiliam hereditati quæſitam, in hac autem ſpecie occiſum fuiſſe ſeruum
D debitum, & per hoc ab eius ſerui obligatione liberatum reum.

AD L. SERVVS TVVS.

Hortatu domini ſeruus pecuniam mutuam accepit. Non eſt efficax actio de peculio,
ſi nihil ſit in peculio, quod rei iudicandæ tempore ſpectabitur. l. quæſitum ȷ̃. de pec. l. Ful-
cinius. §. ſi qui actione. ȷ̃. quib. ex cau. in poſ. eat. Nõ de in rem verſo, ſi domini debitor ſer-
uus fuerit, & ea pecunia ſe à domino liberauerit. Non dixit non eſſe Quod iuſſu. quoniã
manifeſtum erat aliud eſſe hortari, aliud iubere vel mandare. l. ſi ſerui. ȷ̃. de neg. geſt. Supe
reſt igitur de dolo actio, quia nõ caret fraude dominus, qui ſeruum debitorem quem ſcit
non eſſe ſoluendo & nihil habere in peculio, ad mutuam pecuniam accipiendam, qua ſi-
E bi ſatisfiat, cohortatur.

Si perſuaſeris.] Eſt hoc caſu de dolo actio, niſi reus ex integro ſecum agi patiatur, vt
diximus in l. & eleganter. §. pen. ȷ̃. Perſuadere autem potuit vltrò iurando. l. ſi legatarius. ȷ̃.
hoc tit. Sed ſi actore deferente iurauerit, & abſolutus ſit, periurio probato non eſt actio
de dolo, quoniam iuſiurandum loco tranſactionis cedit. l. 2. l. tutor. §. 1. l. admonendi. ȷ̃. de
iureiur. & ideo ei qui iurauit exceptio pacti datur. l. ſed & ſi ſeruus. eod. tit. Eſt tamen in
eum, qui peierauit, propoſita periurij pœna: ſi per principem peierauerit, legis Iuliæ ma-
ieſtatis, niſi calore quodam id fecerit & inconſulto, quo caſu fuſtium admonitio ſufficit.
l. 2. C. de reb. cred. l. ſi duo. §. vlt. ȷ̃. de iureiur. ſi per Deum, ſolus Deus vindex eſt, vt Obſer.
lib. 2. fuſius oſtendimus.
F

AD L. SI LEGATARIVS.

Videtur in hac ſpecie heredi competere condictio indebiti. l. 2. §. 1. ȷ̃. de cond. ind. quæ
actionem de dolo excludit. l. arbitrio. §. de eo qui ſciens. ȷ̃. At datur de dolo in hac lege.
quid dicemus? Heres aut ſuo errore ductus ſoluit, aut perſuaſione legatarij. Si ſuo errore,

hic error condictionem parit. Si dolo & perſuaſione legatarij,de dolo actio competit nō A condictio.nam condictio ex proprio errore naſcitur.Hic autem non tam ſuo errore,quā fallacia legatarij deceptus ſoluit.

AD L. SI DOLO.

In abſentem contumacem dicta ſententia valet,nec appellatione reſcinditur.l.& poſt §.vlt.ꝟ.de iudic.l.1.C.quor.ap.non recip.No.lxxxij.§.ἀχρεάσαντα. Dolo aſſertoris factum eſt,ne adeſſet in iudicio aduerſarius,atque ita contumace & abſente aduerſario pro liber tate pronuntiatum eſt.Lex ait aduerſario in aſſertorem ſtatim de dolo actionem dari. Ideo ait,*ſtatim*, vt ſignificet protinus condemnationem fieri in id quod intereſt, vt in ſpe- B cie l.arbitrio.§.1.& §.dolo.ꝟ.nec illud expectari, vt arbitrio iudicis reſtitutio fiat,quia ſen tentiæ dictæ pro libertate retractari non ſolent.Alioquin reſtitueretur lis potius,quàm de dolo daretur actio.l.Diuus ꝟ.de in int.reſtit.

AD L. CVM QVIS.

Familia vel colono diſcedente de poſſeſſione nec alio ingreſſo,poſſeſſio non amittitur. Sanè ſi non deſerendæ poſſeſſionis cauſa diſceſſerit,non amittitur. retinetur enim animo l.ſi colonus.ꝟ.de adq.poſſ.At ſi deſerendæ eius gratia diſcedat,dubitatum eſt inter Procu lianos & Sabinianos.Et Proculus non amitti,vt reor,exiſtimabat,vt ex hoc capite colligi C poteſt.Sabinus amitti,& ideo in d.l.ſi colonus, Pomponius ad Sabinum, ſi colonus, inquit,non deſerendæ poſſeſſionis cauſa.Sabinum Africanus ſequitur in l.ſi de eo.§.1.verſ. aliud exiſtimandum.ꝟ.de adq.poſſ. Sed hanc controuerſiam dirimit Iuſtinianus in l. vlt. C.eod.tit.& pro Proculianis pronuntiat. Licet autem ex ſententia Proculi poſſeſſio non amittatur,is tamen qui id familiæ ſuaſit,domino tenetur de dolo malo, ſi quid ex eo dā ni ſenſerit,vt ſi ob id non ſint arua proſciſſa, quo nomine conſtat Aquiliam non competere.Is qui ſuaſit ſeruo vt arborem aſcenderet,vtili Aquilia ideo tenetur in §.pen.Inſt. de leg.Aq.quia ex eo corpus mortuum aut aliqua parte læſum eſt.

AD L. FILIVS. D

Is cui in diem libertas teſtamento relicta eſt, ante diem ab herede manumitti poteſt. l.mater.C.de oper.lib.nec obſtat l.ſi cui pure.§ 1.ꝟ.ad Treb.vbi ante diem contra volunta tem teſtatoris negatur libertatem eſſe præſtandam:quoniam non præſtari poſſe ab herede,ſed aut recto iure,aut ab inuito repræſentandam eſſe negatur.Igitur in ſpecie huius §. ſeruus rectè ante diem ab herede manumiſſus eſt.Sed quia ante redditas coheredibus ra tiones manumiſſus eſt,ſi id callidè in fraudem coheredum fecerit,de dolo tenebitur.

AD L. REI.

Ait dari in factum cum ſua indemnitate.Eſt enim actio in factum de indemnitate:A- E ctio de dolo de mala fide: & huic etiam locus erit in hac ſpecie, ſi id callidè factum appa reat.Græci negant quod res apud me remaneat, & ſumma ſit modica.

AD L. SI CVM MIHI.

Huic coniungenda eſt l.qui ſaxum.ꝟ.de donat.quæ eandem inſcriptionem habet, in hunc modum:Permiſiſti mihi donationis cauſa ex fundo tuo lapidem eximere.exemi.do natio perfecta eſt,& in rem atque ad exhibendum competit actio.d.l.qui ſaxum l.permi ſiſti.§.1.ꝟ.de præſ.ver.Quòd ſi nondum exemi,ſed in eam rem dumtaxat ſumptum aliquē feci,nec tu me velis poſtea eximere & tollere,de dolo eſt actio, vt in hac lege oſtenditur, F & in d.l.permiſiſti.§.vlt. Hodie non erit de dolo actio,quia ex pacto donationis Iuſtiniano placet actionem naſci.quod Acc.notauit rectè.

AD L. SI QVIS TABVLAS.

Videntur potius in hac ſpecie aliæ competere actiones,puta depoſiti,ad exhibendum Aquilia.l.qui tab.ꝟ.ad leg.Aq.At illæ actiones teſtatori dătur,itéque heredibus poſt aditam

A tam hereditatẽ. l. 3.ȷ̃.quemad. teſt.aper.l.ob id.ȷ̃.ad leg. Aquil. Ante aditam hereditatem
heredes nullam aliam quàm de dolo actionem habent. & ita hæc lex accipienda eſt, vt
Martino videtur: & eſt veriſſimum.

AD L. SI DVO.

Quidam hoc loco exemplum ponit in ſeruo duobus legato & ab eis occiſo. Neuter
enim, inquit, in alterum agit de dolo. ineptè. dicere enim debuit, Neuter in alterum a-
git ex lege Aquilia. nam vel occiditur ante, vel poſt aditam hereditatem. Si poſt aditam
hereditatem occiſus ſit ab vno ex legatariis, alteri lege Aquilia tenetur. l. ſed & ſi com-
munem.ȷ̃.ad leg Aq. Igitur cùm ambo occiderunt, dicendum eſt inuicem Aquilia eos
B non agere. Quòd ſi ante aditam hereditatem vnus ex legatariis occiderit, per heredita-
tem actio legis Aquiliæ heredi quæritur, quam alteri legatario non cedit. l. huius ſcri-
pturæ.ȷ̃. eod. tit. Igitur & ſi ambo occiderint, dicendum eſt neutri Aquiliam cedi. De
dolo hic mentionem facere ineptum eſt. Equidem arbitror exemplum apponi in hunc
modum poſſe, Primus & Secundus ſuppreſſère tabulas teſtamenti in fraudem filij exhe-
redati, deceſſit filius Primo & Secundo relictis heredibus, mox hi protulère tabulas, in-
uicem de dolo non agent. Alius ſi heres ſcriptus fuiſſet, in eos ageret de dolo. l. ſi quis
adfirmauit. §.item ſi tabulæ. s̃. Accurſius dat quidem optimum exemplum actionis de
dolo, quæ tacitè ineſt bonæ fidei iudicio ex l. domum.§.vlt.ȷ̃.de cont.empt. vbi legẽdum
Et iudicium quod ex bona fide deſcendit, dolo ex vtraque parte veniente, ſtare non concedente, hoc
ſenſu, contrarium eſſe dolum bonæ fidei, dolum autem eſſe ex vtraque parte, ergo neu-
C tra ex parte eſſe iudicium bonæ fidei. Huius autem actionis prætoriæ Accurſius nullum
exemplum dat.

AD L. QVOD VENDITOR.

Illud ex fine huius legis ſummè notandum eſt, non omnem dolum vindicari actione
ex empto licet bonæ fidei ſit. Aduerſus dictum promiſſumve actio. His verbis ſignifica-
tur actio ædilicia vt in l.1.l.ſi hominem.ȷ̃.de ædil.edic.

D

AD TITVLVM DE MI- NORIBVS XXV. ANNIS.

LEX Lætoria ſubueniebat circumſcriptis minoribus xxv. annis, ex qua
lege hæc ætas legitima dicta eſt, vt oſtendimus. s̃.tit. prox. lapſis non itẽ.
Edictum prætoris ſubuenit non circumſcriptis tantùm, ſed & lapſis, id-
que ipſius prætoris cognitione fit non per actionem. Ceteræ reſtitutio-
nes ex officio prætoriæ iuriſdictionis fiunt l.1.§.an autem. s̃.de poſtul. &
hæc quoque ex officio prætoriæ iuriſdictionis fit, ſed ſola hæc eſt quæ fiat cognitione
E Prætoris, ceteræ fiunt cognitione iudicis. Lege Lætoria curatores minoribus non da-
bantur niſi cauſa cognita, ſi malis moribus præditi eſſent, ſi diſſoluti, ſi luxui dediti. Cõ-
ſtitutione autem D. Marci curatores omnibus adultis dantur ſine cauſæ cognitione, e-
tiam bene rem ſuam gerentibus. & hoc eſt quod ait in l.1. Hodie.] Scilicet ex Conſti-
ſtitutione D. Marci, vt Capitolinus ſcribit in Marco. quod non ita accipiendum eſt, vt
minores cogantur accipere curatores (hoc enim non coguntur niſi certis ex cauſis) ſed
vt ante xxv. annum ſine curatoribus non permittatur eis rerum ſuarum adminiſtratio.
At poſt xxv. annum permittitur, ita vt & ſi curatores acceperint, poſt xxv. annum cu-
ratione liberẽtur. Hæc ætas ſtatus appellatur & ἀκμὴ. l. cum pater.§.curatoris. D. de leg.
F 2. quia ſcilicet ſit creſcendi finis. quamobrem & perfecta, plena, integra ætas, in libris no-
ſtris appellatur. quę ſequitur, ætas παρακμὴ dicitur. Et auctore Galeno etiam ipſe Hip-
pocrates ſenſit hanc ætatem xxv. annorum eſſe pubertatis finem, dum lib. 5. ἀφορισμῶν
ait comitiales morbos accidẽtes ante pubertatẽ ętatis mutatione ſanari, accidẽtes anno
xxv. nõ item. Humorum autem & corporis perpetua agitatione ac perturbatione ado-

leſcentium animus agitatur ac perturbatur,atque adeo, vt Vlp.ait,fragile eſt & infirmum A
huiuſmodi ætarium conſilium.ptopter quam cauſam Ariſtoteles ſcribit adoleſcentes nõ
eſſe moralis philoſophiæ idoneos audirores,nos rerum tãtummodo ſuarum idoneos ad-
miniſtratotes eſſe negamus. Quia verò hæc corpotis continua perturbatio conquieſcit,
cùm adoleſcentes ad ſtatum,id eſt,ad annum xxv.peruenerunt, ideo poſt eam ætatem re
rum ſuarum adminiſtrationem recipiunt,& eorum nomine quæ ante geſta ſunt ad petẽ
dam reſtitutionem annum vtilem habenr,& ex Conſtit.Iuſtiniani quadriennium conti-
nuum,ita vt poſſint hodie intra xxix.annum reſtitutionem in integrum poſtulare. Licet
autem naturalitet ἀκμὴν femina citius recipiat quàm vir,id eſt, anre annum xxv.idem ta
men tempus & virorum & feminarum curationibus ac reſtitutionibus præſtitutum eſt.
Et ante feminas ἀκμὴν recipere ex eo intelligimus,quod & prius pubeſcant,quàm viri,& B
citius obtineant veniam ætatis:vt diximus Inſtit.lib.1.tit.de curar. Et hæc ad l.1.ſufficiũt.
In l.2.hoc additut nec beneficio libetotum adoleſcentes ante annum xxv.rerum ſuarum
adminiſtrationem recipere. Atquin lege Iulia & Papia cauetur pro liberorum numero
annos dimitti.Sed hoc pertinet ad honores dumtaxat. nam minores xxv.annis ad hono-
res non admittuntur niſi beneficio liberorum. nam qui habent quinque,anno vigeſimo
admittuntur,qui tres,anno xxij.Beneficio autem liberorum curatione non ſoluuntur.Id
etiam additur in initio.l.3.ne ex decretis quidem Conſulum vel Præſidum minotes à cu-
ratoribus rem ſuam maturius recipere: & huiuſmodi decreta Seuerum & Antoninum
Impp.pro ambitioſis excepiſſe.Pro ambitioſis,id eſt,gratioſis,vt in l.ambitioſa.ſ.de decr.
ab ord.fac.l ſeruo.§.cùm prætor.ſ.ad Trebel.Cur autem ait, Conſulum non Prætorum? C
quoniam ad Coſſ.olim tutorum curatorúmque dario pertinebat.l.1.ſ.de conf.tut.l.tuto-
res.§.tutores.ſ.de adm.tut.§.ſed ex his legibus.Inſtit.de Attil.tut. Suetonius in Claudio.
Sanxit,inquit,vt pupillis extra ordinem tutores à Conſulibus darentur.Et datos quidem
à Conſulibus tutores vel curarores D.Matcus ceterique principes probarunt, non tamẽ
interpoſita decreta de re à curatoribus ante xxv.annũ recipienda. Id enim ſolis ſibi prin-
cipes reſeruant.quod plerumque faciunt maribus anno xx.feminis anno xviij.data legiti-
mæ ætatis venia cuius formula extat apud Caſſiodotum li.7.Var.Hæc verò xx.aut xviij.
annorum ætas,firmata ætas à Conſtantino appellatur in l.1.C.Theo.eod.tit. Secundum
quæ ex Principis indulgentia pubertatis finis erit in mare annus xx. in femina xviij. licet
in vtroque ex lege Lætoria & Prætoris edicto pubertatis finem conſtet eſſe annum vice- D
ſimumquintum. At in pleriſque cauſis videtur in mare plena pubertas accipi pro octode-
cim annis,vt in l.adrogator.ſ.de adoptiuis.l.quidam.ſ.de re iudic.l.Mela.ſ.de aliment.le
gat.l.19.C.Theodo.de decur.Sed in eis cauſis non ideo dicitur plena, quòd is ſit puberta
tis finis,ſed quòd frigidiores qui tardius pubeſcunt ea fere ætate puberes fiant,vt Paulus
ſignificat lib.3.Sentent.titul.4.

AD L. III. §. SI QVIS CVM MINORE.

Quærit Vlpianus,vtrum propter initium debeat concedi reſtitutio in integrũ,an pro- E
pter finem denegari, vt ſi negotij contracti initium fuerit ante ætatem legitimam, finis
autem poſtea. Initium eſt veluti ſtipulatio aut venditio. Finis eſt pleniſſima perfectio ne-
gotij,veluti numeratio vel traditio.l.9.§.ſed quod.ſ.quod metus cauſa. Reſpondet non
debere reſtitui maiorem perficientem negotium cœptum in adoleſcentia.quia perficien
do approbat & ratum habet.Conſtitutum autem eſt ab Imperatoribus reſtitutionem de
negari,ſi quod quis minor fecerit,maior ratum habeat. Argumentum rei ſumi poteſt ex
l.2.C.de his,quæ vi metúſve cauſ.l.liberis.§.1.ſ.de liber.cauſ.Tunc autem maximè ratum
habet,cùm in adoleſcentia perfectum negotium maior factus pacto comprobat, vt Pau-
lus ſcribit libro primo Sententiarum.l.1.& 2.C.ſi maior fac.rat.habuerit.vel ſilentio qua
driennij, aut ſi contractus fuerit ipſo iure nullus quinquennij re alienata obligatáve ſine
decreto,aut decennij & vicennij re donata.l.vltim.C.ſi maior fac.alienat.rat.habuerit. F
At vt redeatur ad quæſtionem negotij poſt adoleſcentiam impleti,dicam minorem quo
que aduerſus rem iudicatam non reſtitui, ſi litem conteſtatus ſit in minori ætate,ſenten-
tiam verò acceperit in maiori, niſi probetur ante viceſimumquintum annum calliditate
aduerſarij extractum ob id iudicium fuiſſe vt maior effectus damnaretur.l. 1. C.ſi ad.rem
iudic.

A iudic. l. ſi optione infra .ad exhibendum. Calliditatem exigimus magnam & euidentem, ſiue agatur de dolo ſiue cognitione prætoria. l. & elegantet. §. vltimo. ſupr.titul.proxim.perſpicuas inſidias.l. dolum. Cod. eodem titul. nec ſufficit leuior ſuſpicio doli. Verùm ſi minor hereditatem adierit vel miſcuerit ſe, Vlpianus exiſtimat reſtitui eũ poſſe, licet maior effectus debitores hereditarios exegerit. Cur tam variè? An quia res, id eſt, aditio vel mixtio omnino perfecta fuit in adoleſcentia? Aut igitur ante ætatem legitimam perfecta res eſt, aut imperfecta ſiue inchoata. Si imperfecta, finis inſpicitur: ſi perfecta, initium, nec niſi poſt eam ætatem pacto vel ſilentio ſtatuti temporis quæ minor geſſit, comprobauerit, ei reſtitutionem denegabimus.

Minorem.] Quantum ad honores pertinet, minor vigintiquinque annis non eſt is,
B qui agit annum viceſimumquintum, quod fauoris cauſa Adrianus conſtituit. At in lege Iulia de adulteriis & in hoc edicto minor vigintiquinque annis etiam is eſt, qui agit annum viceſimumquintum vel eius anni extremum diem, à momento in momentum tempore ſupputato. quod in hoc.§.proponitur his verbis, *Minorem autem vigintiquinque annis natu, videndum, an etiam die natalis ſui adhuc dicimus* (ſic legendum eſt) *ante horam, qua natus eſt, &c.* Additur ex Celſo, id eſt, ex l.cum biſſextum.ℱ.de verborum ſignificatione, eum qui biſſexto natus eſt, maiorem vigintiquinque annis non videri, niſi anni nouiſſimi diem ſuum natalem vj.Kalend.Mart.compleuerit. nec referre vtrum natus ſit priore an poſteriore die. nam id biduum pro v[illegible] die computatur: & poſterior dies intercalatur non
C prior. Itaque priori vel poſteriori die natus, anno xxv. quo non intercalatur, vj.Kalend. Mart. diem natalem habet. itémque eo anno natus, quo intercalatum non eſt, ſi ſequenti anno intercalatum ſit, anno xxv. quo intercalabitur, priorem diem natalem habet, & hũc compleſſe ſufficit, vt eorum, quæ poſt geſſerit, nomine ei reſtitutio denegetur. Intercalares autem omnes dies qui incidêre intra annos xxv. conſtat minori proficere. qua de re in Commen.de vſurpat.& vſucap.fuſiùs ſcripſimus.

Sed vtrum.] Filiusfa. aut reſtitui vult in re peculiari, quæ res patris verius eſt, aut in re propria. Si in re peculiari, dabitur reſtitutio ſi eius interſit, puta ſi obligatus ſit. nam qui ipſo iure obligatus non eſt, reſtitutione non eget. l.in cauſæ.2.ℱ.hoc.tit. Ex voto autem filiusfam. non obligatur. l.2.ℱ.de pollicit. Item ex mutui datione non obligatur, ſi conſtet
D pecuniam acceptam contra S. C. Macedonianum, quo id nominatim expreſſum eſt, ne actio detur. ergo nec reſtituitur. l.2 C.de filiof.min. At ſi dubitetur, an S.C. locus ſit, quia tunc opponi & probari exceptionem neceſſe eſt, & minoris intereſt ſumptibus litium nõ vexari. l.6.ℱ.hoc tit. dabitur reſtitutio in integrum. & generaliter qui exceptionem vel aliã actionem habet, non ideo minus admittitur ad reſtitutionem in integrum. l.in cauſæ.2.§ Pomponius.1.hoc titul. Hoc enim tantùm obtinet in reſtitutione quæ fit ex prima vel ſecunda parte, vt ſcilicet non detur ſi alia actio ſit. Non obligatur etiam filiusfam. ex procuratione rerum paternarum ſuſcepta mandatu patris. ergo nec reſtituitur. l.cùm mandatu ℱ.hoc titulo. Porrò filiusf. qui ex re peculiari obligatus eſt, vel iuſſu patris obligatus eſt, vel ſua voluntate. Si iuſſu patris, pater ex contractu filij Quod iuſſu inſolidum conueniri po-
E teſt, & ſi conueniatur, propter eam cauſam reſtitutio filio non datur. filius æquè ex ſuo contractu in ſolidum conuenitur, quamdiu in poteſtate manet etiam inuito patre. vt hic Vlp. ait. Atquin ſine patris voluntate cum filiof. iudicium non conſiſtit. l.vlt.§.1.C.de bon. quæ lib.adq. Sed hic ideo conſiſtit, quia iuſſu & voluntate patris obligatus eſt. Emancipatione autem à patre liberatus filius vel morte & exheredatus, cauſa cognita in id quod facere poteſt conuenitur. l.2.ℱ.quod cum eo. l.ſi dubitet.§.vlt.ℱ.de fideiuſſor. Sed hoc vel illo modo ſi conueniatur, placet eum reſtitui in integrum poſſe: eiúſque reſtitutionem patri nihil prodeſſe. Alia igitur eſt condicio patris, alia fideiuſſoris. nam reſtitutio, quæ circumſcripto datur, fideiuſſori prodeſt, quæ lapſo, non item. l.7.in fin.ℱ. de except. l.1. & 2. C.de fideiuſſor.minorum. Patri verò, cuius iuſſu contractum eſt, reſtitutio filij nullo mo-
F do prodeſt. Vnus eſt caſus, quo filiusfamilias minor ex ſuo contractu non reſtituitur, videlicet ſi mutuam pecuniam iuſſu patris acceperit. quod & ſignificatur in l.2.C.de filiofamilias minor. nam eatenus ſaltem viſum eſt ſubleuandos eſſe creditores, qui aliàs Senatuſconſulto Macedoniano ſatis opprimebantur. Et hæc de filiofamilias, qui iuſſu patris contraxit. De eo nunc videamus, qui ſua voluntate contraxit. Ex eo contractu pater tenetur de peculio, nec ſi conueniatur, ob id filio in integrum reſtitutio datur.

Sed ſi filius ipſe conueniatur, reſtitutio competit. Non quærit Vlpianus vt in ſuperiori A
ſpecie, an & in hac filij reſtitutio patri proficiat, quoniam manifeſtum erat proficere. l.
patri. in princip. ℐ. hoc titul. aliter atque ſi filius iuſſu patris contraxiſſet, quo caſu ſupra
traditum eſt filij reſtitutionem patri non prodeſſe. Deinde Vlpianus ait nec conuento
patre filium ob id reſtitui, quòd eius interſit peculium non intercidere patris enim principaliter
intereſt, cuius res eſt, licet aliquo caſu eueniat, vt peculiũ ſpectet ad filium, puta
ex Conſtitut. Claudij à fiſco ob debitum occupatis paternis bonis. quod alibi non arbitror
ſcriptum. Sed hic caſus aduenticius non efficiet, vt patre conuento de peculio,
ob eam cauſam filio detur reſtitutio in integrum.

Ergo etiam.] Legendum, *Ego*: & eſt ſimilis error. in l. furti. §. ſi quis alieno. ℨ. de his
qui notant. infam. Sententia verò hæc eſt: Quotiens dotem pro filia pater dat, ſi in ſe B
transferre vult actionem de dote, ſtipuletur ex continenti. nam ex interuallo ſi ſtipuletur
ſine filiæ voluntate, filiæ nõ aufert de dote actionem. Quod ſi filiafamilias minor cõ-
ſenſerit patri ex interuallo dotem ſtipulanti, aduerſus eum in integrum reſtituetur, quia
ipſius intereſt habere actionem de dote, vel propriam, ſi emãcipata reſtitui velit, vel cõ-
munem cum patre, ſi in poteſtate remanſit. Vnde ſequitur reſtitutionẽ dari filiæ aduer-
ſus patrem. quod tamen Iuſtinianus abrogauit, vt oſtendi in l. non debet. ℨ. titulo prox.
Nec obſtat. l. lis nulla. ℐ. de iudic. nam vt ex caſtrẽſi peculio filiusfamilias litigat cum pa-
tre, ſic & filiafamilias ex dote quæ propria eius eſt, licet profecticia ſit l. pater. ℐ. ad leg.
Falcid. l. 4. ℐ. de collation. His addatur etiam filiumfamilias minorem reſtitui in integrũ,
ſi in probanda ætate præſidi errore lapſus ſit. l. vltim. C. ſi minor ſe maior. dixerit. C

Si quis minor.] Filiofamilias aduerſus parentem adrogatorem datur reſtitutio in
integrum non tantùm puberi, ſed etiam impuberi, licet impuberis adrogatio non fiat
niſi ex decreto. nam & aduerſus alienationem prædiorum factam ex decreto minor re-
ſtituitur. l. ſi quidem. C. de prædiis minorum. Obſtat l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ℐ. hoc tit.
Res, inquit, reſtitutionem non capit cùm ſtatum mutat. Adrogatus ſtatum mutat. Ergo
adrogatio reſtitutionem non capit. Eadem verò ratione reſtitutionem nulla res capiet.
Cùm enim reſtitutio omnia dicatur reponere in priſtinum ſtatum, certè niſi aliquatenus
mutato ſtatu fieri non poteſt. Sed loquitur tantùm Papinianus de ſtatu iuris publi-
ci. Hoc enim ſtatu mutato nullæ ſunt prætoris partes: & ideo ciuem ad peregrinitatem
vel liberum ad ſeruitutem redactum ciuitati vel libertati Prætor non reſtituit, Princeps D
reſtituere poteſt. Saluo autem hoc ſtatu adrogatio contingit. l. 1. §. capitis. ℐ. ad Tertyl.

Si quid minori.] Filiusfamilias in legato relicto poſt mortem patris ſi patri paciſcẽ-
ti ne petatur inconſulto conſenſerit, & in legato quod perſonæ cohæret, nec patri quæ-
ritur puta militiæ ſi eodem modo cõſenſerit, aduerſus heredem in integrum reſtituitur.
Militia officium eſt eorum, qui in aliqua ſchola inter ſtatutos relati ſunt, ex quo ſalatia
& commoda à principe conſequuntur. Sunt qui quærant quæ ſint militiæ ex caſu in
Nouella L I I I. fruſtra, cùm nullæ vmquam militiæ talem appellationem habuerint: &
vero in ea Nouella Iuſtinianus non dicit τὰς ἐκ τοῦ χάους χαλυμένας στρατείας, ſed τὰς ἐκ τοῦ
χαλυμένου χάους στρατείας. Vetat autẽ à creditoribus pignori capi caſum militiæ defuncto
debitore, niſi ſi is eorum pecunia ſibi militiam comparaſſet. Caſum militiæ appellari e-
tiam ſcholæ placitum Iulianus anteceſſor Conſtantinopolitanus ſcripſit: atque ita ap- E
pellatur in l. vltim. C. de pignorib. ſiue commune in eadem ſchola militantium placitũ.
Eſt autem id quod mortuo milite heredes eius, vel liberi, aut vxor ex communi ſcholæ
placito à Principe capiunt, vt indicat d. l. vltim. & l. omnimodo. §. vltim. C. de inoffic. te-
ſtament. in illo loco, *vel mortuo militante certa pecunia ad eius heredes perueniat*. Nec enim ad
heredes militia tranſit quę perſonæ cohæret, ſed caſus militiæ. Igitur & in Nou. X C V I I.
caſus militiæ fieri dicitur mortuo milite. Verba Iuliani hæc ſunt ſub hoc titulo, De ca-
ſu militis. *Si quis militauerit, & non ſoluendo deceſſerit, caſus militiæ eius qui ſcholæ placitum à
quibuſdam vocatur, non temere creditoribus concedatur. Ecce enim ſi quis ad hoc ipſum vt militet
defuncto mutuauerit, ipſe æque ſcholæ placito fruatur inope debitore defuncto. Si autem liberi &
vxor à defuncto derelicti ſunt, adeant Principem & accipiant eundem militiæ caſum, quamuis he-* F
*redes defuncto non extiterint. Si autem neque liberos neque vxorem dereliquerit, tunc etiam ceteris
creditoribus caſus militiæ ſubiiciatur.*

In die-

A In diebus centum.] Hoc additum eſt quod hereditatem intra dies C. adiri oporteat, vt ex formula cretionis apparet lege ſi Titio. §. 1. ℈. quando dies lega. ced. Exemplo iuris ciuilis & intra dies c. bonorum poſſeſſio agnoſcenda eſt, niſi deferatur liberis aut parentibus.

Pomponius.] Scripſi de ſententia huius §. in leg. 6. ſupr. de in integrum reſtitutione.

Seruus autem.] Dixit de filiisfamil. nunc de ſeruis dicere inſtituit. Seruis minoribus vigintiquinque annis non datur reſtitutio in integrum, quia perſonam non habent, ſed ex perſona domini χαρακτηρίζονται, vt Theophilus ait, ideóque ex eorum contractu dominus obligatur, ipſi autem non obligantur. Dominus obligatur honorariis a-
B ctionibus, nec quaſi re geſta à minori vel impubere ſeruo ipſe cùm ſit maior, & ſibi imputare debeat cur ſeruo rem permiſerit, ex perſona ſerui in integrum reſtituitur. denique in his quæ à ſeruo geruntur, domini perſona ſpectatur, non ſerui qui pro nullo habetur. Eadem eſt ratio eius, qui liberum vel ſeruum impuberem, vel puberem minorem vigintiquinque annis tabernæ præpoſuit. quoniam eius quoque perſona ſpectatur non inſtitoris. Item eius, qui minorem vigintiquinque annis negotiorum procuratorem fecit, quia domini perſona ſpectatur non procuratoris. & hic explicanda eſt l. cùm mandatu. ℈. hoc titul. Filiusfamilias aut iuſſu patris ſuo nomine contrahit & tunc filij perſona ſpectatur. §. ſed vtrum. ſupr. aut mandato patris procuratorio nomine & tunc patris perſona ſpectatur. §. & ideo filius reſtitui in integrum non poteſt. nam & ſi alius eum procurato-
C rem feciſſet, ceſſaret auxilium. Paulus libro primo Sentent. Qui minori, inquit, mandauit, vt negotia ſua agat, ex eius perſona in integrum reſtitui non poteſt. Vnus tamen eſt caſus, quo minorem procuratorem maioris in integrum reſtitui placet, puta ſi quod præſtiterit procuratorio nomine à mandatore ſeruare non poſſit contraria mandati, quia ſoluendo non eſt. Tunc enim minoris intereſt irrita fieri ea, quæ procuratorio nomine geſſit. Et hæc de procuratore minori hactenus. Geſtori minori xxv. annis vel negotiorum domino ex ceſſione minoris datur reſtitutio in integrum, quia cùm domino nihil imputari poſſit, ob geſtum minoris verſari eum in damno non eſt æquum. quo fit, vt licet aduerſus directam mandati reſtitui minor poſſit, non reſtituatur tamen aduerſus negotiorum geſtorum. l. quòd ſi minor. in princip. ℈. hoc titul. denique geſtoris non domini per-
D ſona ſpectatur. Contrà domini non procuratoris. Nunc tractemus quid ex diuerſo dicendum ſit, ſi dominus negotiorum ſit minor, is autem qui negotia geſſit maior. Et quidem ſi procurator ſit is qui geſſit, dominus in integrum reſtitui aduerſus eum non poteſt eum quo procurator contraxit, niſi ſi procurator ſoluendo non ſit. d. l. cùm mandatu. quod & in geſtore locum habere puto. Reſtitutio ergo in integrum datur in perſonam id eſt, in eum, cum quo principaliter contractum eſt, non in rem, niſi ſi is cum quo principaliter contractum eſt ſoluendo non ſit. & ita quoque ſi minor mulierem expromiſſorem acceperit, reſtituitur minori actio in priorem debitorem, nec reſtitutio datur aduerſus exceptionem interceſſionis, quæ mulieri competit ex S. C. Velleiano, niſi ſi prior debitor ſoluendo non ſit. l. ſi apud. ℈. hoc titul. Similiter ſi minor vendidit Primo, & Primus
E rurſum Secundo bona fide emptori, reſtituitur minor aduerſus Primum, non aduerſus Secundum, niſi Primus ſoluendo non ſit. l. in cauſæ. 1. §. penult. & vltim. & l. proxim. ℈ hoc titul. Æquè ſi tutor vel curator rem minoris vendiderit, non aliter reſtituitur minor aduerſus emptorem, quàm ſi tutor aut curator ſoluendo non ſit. l. intra. §. vltim. ℈. hoc titul. l. properandum. §. vltim. C. de iudic. l. etiam ei. ℈. hoc titul. nec obſtat. l. vltim. C. ſi tutor vel curat. interuen. quæ minori electionem dat. nam id ita tunc dumtaxat procedit, cùm vel emptor rem minoris mala fide emit: argum. dictæ legis in cauſæ. §. vltim. vel maximè minoris intereſt rem habere. l. ſi ex cauſa. in princip. ℈. hoc titul. d. l. in cauſæ. §. penult. in illo loco, vel re ſua careat. Regulariter autem reſtitutio in integrum in perſonam datur, non in rem: & in perſonam quidem ſemper datur, etiam ſi in eam alia
F actio ſit, vt dictum eſt. ℈. §. ſed vtrum.

AD L. AIT PRÆTOR.

Initio huius legis, vt Iac. Labittus vnus ex meis intimis ſtudioſiſſimus noſtri, eruditus A
vir & perhumanus, in Pandectarum Indice animaduertit, applicāda eſt l. Labeo. ꝟ. de ver-
bo. ſignificat. quæ ex eodem libro ſumpta eſt. In ea propriè quid ſit geſtum Vlpianus tra-
dit. In hac autem oſtendit hoc edicto geſtum generaliter accipi, qualitercumque geſtum
ſit: ideóque generale edictum dicitur in l. neceſſariis. ꝟ. de adquirend. heredit. Igitur &
quod ait in l. verum. §. ex facto. ꝟ. hoc titul. ideo ceſſare Prætoris partes quòd cum minore
cōtractum non proponatur, latiùs accipiemus ac ſi dixiſſet, cum minore geſtum. Geſtum
porrò videtur cum minore non tantum ſi cum eo contractum ſit, ſed & ſi pecunia ei ſolu
ta ſit: & ideo aduerſus ſolutionem ſine curatore factam ei reſtitutio in integrum datur ſi
ſolutam pecuniam male perdiderit. Dices non eſſe neceſſariam, quia nihil minor amiſit.
debitor enim ei ſoluendo non liberatur. l. pupillo. ꝟ. de ſolutionibus. §. ideóque ſi debitor. B
Inſtitut. quibus alienare licet vel non. quod equidem ſi pupillo ſine tutore ſolutum ſit,
concedam. nam puberi curatorem non habenti ſoluta pecunia debitor liberatur, & ideo
neceſſaria eſt reſtitutio in integrum. Sic puberi quęſita hereditate reſtitutio neceſſaria eſt
vt abſtineat ſe, impuberi non item. l. neceſſariis. ꝟ. de adquirend. hered. At ſi vel curatori
vel curatoris auctoritate minori ſoluatur (inuito autem ei curator dabitur ſi à debitore
petat) vel etiam ſi ei ſine curatore ex decreto Prætoris pecunia ſoluatur, non ſolet ex hac
cauſa in integrum reſtitui. Idem eſt ſi in ædem conſignata pecunia depooatur. l. fideiuſ-
ſor qui. ꝟ. de fideiuſſoribus. Exigimus depoſitionem pecuniæ. Oblatio enim ſola id quidē
facit, ne quis ex his cauſis obligetur, quæ ex mora originem ducunt. quoniam qui offert,
non videtur eſſe in mora. Ad liberandum autem eum qui iam obligatus eſt, & ad inhibē- C
dam reſtitutionem in integrum ſola oblatio non ſufficit. l. ſi per te non ſtat. C. de vſur. Ce
terum depoſitione, & illis omnibus modis qui ſupra enumerati ſunt, debitor liberabitur,
nec facilè aduerſus eum minor in integrum reſtituetur. quod mirum videtur. namque a-
liàs curatore contrahente, vel auctoritatem interponente, vel decreto interpoſito, vt dixi
mus in leg. 3. §. ſi quis minor ſupr. nihilominus in integrum reſtitutio datur. Sed hoc in ſo
lutionibus ideo ita ſe habet, quòd ſit iniquum debitorem bis eandem pecuniam inferre,
ſemel curatoris vel prætoris auctoritate ſolutione facta. Obſtat etiam l. 1. C. ſi ad. ſolut. Pu
to non facilè audiri minorem aduerſus ſolutionem curatori factam. Sed ex magna cauſa
interdum audiri eum non inficior. Itaque is, qui curatori ſoluit, vel minori ex decreto, ſi- D
ne curatore tamen, non ſemper ſecurus eſt. Securus eſt is, qui non timet reſtitutionem in
integrum, vt in hac l. verſ. quid tamen. At certè ſecurus omnino eſt is, qui, vt à Iuſtiniano
proditum eſt, tutori vel curatori ex decreto ſoluit. l. ſancimus. 1. C. de adminiſt. tutor. Hęc
quæ à Iuſtiniano prodita eſt ſecuritas, pleniſſima eſt. Illa verò quæ in hac lege proponi-
tur, non eſt adeò planè perfecta. Addit Vlpian. minori etiam ſubueniri aduerſus interuen
tiones, licet probatus ab arbitro fuerit. Interuentionum genera hæc ſunt, fideiuſſio, man
datum, conſtitutum, expromiſſio. Item aduerſus rem iudicatam & aduerſus adquiſitio-
nem hereditatis vel alterius ſucceſſionis ſi & in hoc acceptus, id eſt, captus ſit. & hoc qui-
dem ita, ſi ſit ſuus vel extraneus heres. nam neceſſariis non datur reſtitutio, vt abſtineant
ſe. l. neceſſariis. §. vltim. ꝟ. de adquirend. hered. datur tamen vt bona ſua ſeparent. l. 1. §. vl- E
timo. ꝟ. de ſeparat. Suis datur beneficium abſtentionis. Neceſſariis beneficium ſeparatio-
nis. Hæc beneficia immiſtione amittunt, reſtitutione recipiunt. Qui autem adquiſiit he-
reditatem, & reſtituitur abſtinendi cauſa, præſtare id etiam pro ſua parte debet, quod ad
eum ex ea hereditate peruenit, dolóve malo eius factum eſt, quominus perueniret. l. 1. C.
de reputat.

Hodie certo iure.] Minoribus ſubuenitur non tantum cùm de bonis eorum quid
minuitur, ſed etiam in lucro, id eſt, cum occaſione adquirendi non vtuntur. l. cum qui-
dam. §. ſi pupillo. ꝟ. de vſur. quod tamen olim controuerſum fuit. Exempla ponuntur ex
Pomponio, vt ſi legatum repudiauerint. Non dicit, ſi hereditatem repudiauerint. nam
legatum non poteſt non eſſe lucroſum, hereditas poteſt eſſe damnoſa. l. ſi hereditatem in F
fr. mand.

Quæſitum.] Poſt addictionem factam à fiſco admittitur licitatio intra certa tempo-
ra. l. ſi tempora. C. de fide & iu haſt. fiſc. Poſt addictionem factā à minore non admittitur
licitatio, niſi data reſtitutione aduerſus emptorem. Licet ergo valeat venditio, & bona
fide facta

A fide facta ſit, tamen aduerſus eam minor propter lucrum reſtituitur. Item reſtituitur ad-
uerſus venditionem earum rerum, quæ ei ſeruari debent, vt puta prædiorum, quæ maio-
rum ejus fuerunt. Sed huius reſtitutionis cauſa attentè & diligenter perpēdenda eſt. Cer
tè aduerſus venditionem rerum mortalium quæ oratio D. Seueri diſtrahi non prohibet,
deſtrictè probandum eſt minorem non reſtitui, niſi ex magna & euidenti cauſa. l. quod ſi
minor. §. 1. l. tutor. in princip. l. penultim. ☐. hoc titul.

Reſtitutus.] Qualis qualis ſit hereditas ſi fortè eam minores repudiauerint, vel ab ea
ſe abſtinuerint, reſtitui poſſunt, vt adeant vel miſceant ſe. quod vti accipiendum ſit expo-
ſuimus Inſtitut. lib. 2. titul. de hered. qual. & diff. Rurſus reſtituti vt adeāt, reſtitui poſſunt
vt abſtineant ſe, atque ita in eadem hereditate bis reſtiturionem petūt. l. 2. §. ſi bonorum.
B ☐. ad S. C. Tertyl. Nec obſtat titu. Cod. ſi ſæpius in integrum reſtitutio poſtuletur. cuius
ſententia hæc eſt, in vna eadémque cauſa petita reſtitutione in integrum & petitore re-
pulſam paſſo, iterum fruſtra reſtitutionem peti, niſi nouæ defenſiones proferantur. & hoc
eſt quod Paulus ait lib. 1. ſententiarum, integri reſtitutionem plus quàm ſemel non eſſe
decernendam. At ſi data ſemel fuerit reſtitutio ad adeundum, nō ideo prohibetur aliam
rurſus petere ad abſtinendum. Sed adhuc valde huic §. obſtat l. vltim. §. non autem filio.
C. de bon. quæ lib. adquir. quam Thalelæus lib. 45. βασιλικῶν notat quaſi huic. §. contra-
riam. quod mihi veriſſimum videtur.

Sed quod Papinianus.] Vulgaris ſubſtitutio facta puberi vel impuberi extraneo fini
tur aditione: nec inſtituto qui adiit abſtinente ſe per reſtitutionem in integrum, ſubſtitu-
C tus admittitur. Obſtat l. ex contractu. ☐. de re iudic. Reſpondeo nos loqui de vulgari ſubſti
tutione facta impuberi extraneo, legem Ex contractu, de ſubſtitutione vulgari facta im-
puberi ſuo. illa ſimplex eſt, hæc duplex. Illam extinguit aditio impuberis, adeò vt nec eo
reſtituto abſtinendi cauſa reſuſcitari queat. Hanc non extinguit immiſtio, ſi tamen poſtea
ſe impubes abſtinuerit. Suo enim iure ſine reſtitutione abſtinet ſe pupillus ſuus qui miſ-
cuit ſe. l. neceſſariis. ☐. de adquir. hered. Pupillus extraneus, qui adiit, non abſtinet ſe, niſi
prætoris auxilio. proinde pupilli ſui immiſtio poſtea abſtinentis ſe pro eo habetur atque ſi
non interueniſſet, nec ſubſtitutioni vel accretioni impedimento eſt. Dici illud quidē pro
babiliter poſſet in l. ex contractu, pupillum ſe non immiſcuiſſe, vt in l. penult. ☐. de auct.
tut. Sed idem ſtatuendum puto, ſi miſcuerit ſe. Obſtat deinde l. ſi minor. ☐. de adquir. he-
D red. vbi coheredis adeuntis & poſtea reſtituti portio volenti coheredi accreſcit, non tamē
inuito. Cur enim & volentem ſubſtitutum non admittimus? An alia eſt ratio ſubſtituti, a-
lia coheredis? quod ſcilicet coheredi vel propter ſuam partem quam adquiſiuit, liceat to-
tum agnoſcere, vel propter vacantem portionem quam inuitus non agnoſcit à toto rece
dere. Ceterum ſubſtituto excluſo & inſtituto abſtinēte ſe per reſtitutionem in integrum,
quæri ſolet ad quem hereditas perueniat? An ad agnatos demortui? minimè verò, quia in
teſtatus non decedit, qui ex teſtamento heredē habet. ex teſtamento autem ei heres eſſe
non deſinit, qui reſtituitur abſtinendi cauſa. Placet igitur fiſco quaſi vacantia bona defer
ri. & hoc probat l. vltim. ☐. de ſucceſ. edict. Obſtant tria. Primū l. 1. §. ſi quis adita. ☐. ad Ter-
tyl. vbi ſi filius adierit ex Orphitiano, & abſtinuerit ſe per reſtitutionem, agnati matris vo
E cantur ex iure antiquo. Verum id fit ex S. C. Orphitiani verbis, quæ extenſiua ſunt. l. filij.
eod. titul. vt & in eo §. ſignificatur. Secundo obſtat l. 2. §. ſi bonorum. eod. titul. vbi ſi filius
adierit ex iure antiquo & reſtitutus ſit, mater defuncti admittitur ex Tertylliano. quod
tamen etiam ipſe ſuſpicor pendere ex S. C. verbis, quo ſi nollet filius, tum demortui ma-
ter inuitatur. Tertio l. 6. §. ſi filius infr. de bono. lib. vbi ſi filius adierit & reſtitutus ſit, de-
functi patronus admittitur. quod ſuadere videtur patronatus reuerentia, vt in l. qui duos
§. ſi cum filio infr. de rebus dub. & ſententia Prætoris. Reſtat igitur in ſpecie propo-
ſita bona vacare & agnatos repelli. Quod diximus de ſubſtituto repellendo, in ſeruo
ſubſtituto locum non habet, ſi ſoluendo non ſit hereditas. Vt enim defuncti nomine
bona non væneant, ſeruus liber fit & heres neceſſarius, non quidem recto iure, ſed ex æ-
F quitate reſcripti Diui Pij & Diui Antonini, vt & ex Nouella. 1. Iuſtiniani in alio caſu
quilibet ſubſtitutus poſt aditionem admittitur. Itaque verum non eſt quod indiſtin-
ctè de hac re Pap. reſpondit, ſeruum neque liberum neque heredem futurum, niſi al-
tero tantùm caſu, videlicet ſi ſoluendo hereditas ſit. Nunc alia nobis ſpecies tractan-
da eſt. Si heres ſcriptus repudiauerit, & reſtituatur adeundi cauſa, Pap. ait ſeruum,

qui ex ſubſtitutione vulgari ſemel heres ac liber extitit, liberum manere. Heredem mane A
re non dicit. Itaque libertatem omnimodo tuetur, hereditatem ei eripi forſitã exiſtimat.
quod ſi eſt, proculdubio fallitur. quia æquè heres ac liber manet. reſtitutiones enim Prætoriæ ſuut, & ideo heredem quemquam vel exheredem facere non poſſunt. idque ex eo apparet, quòd reſtituto adeundi cauſa vtiles non directæ actiones dantur l. 2. §. interdum ~~j~~. de vulg. ſubſtit.

In extraneo.] Hæc enim ſubſtitutio vulgaris fuit, non pupillaris.

Tale eſt.] Falſum igitur. Cùm enim pupillus heres non fiat, &c.

Abſtentus eſt.] Abſtinere pro repudiare.

Item ſi non prouocauit.] In propria cauſa intra biduum, in aliena intra triduum ap-
pellandum eſt ex iure antiquo, intra x. dies in propria & aliena cauſa ex Nouella Iuſtinia- B
ni. & hæc præſcriptio etiam minoribus obiicitur, ſed reſtitui poſſunt. l. 1. C. ſi ſæp. in int. reſtit. poſt. Præſcriptio tamen quinquennij præſtituti inofficioſi querelæ minoribus non obiicitur, vt ſpecialiter cõſtituitur in l. 2. C. in quib. cau. in int. reſtitut. nec. non eſt. cui applicanda eſt l. contra. C. de inoffic. teſt. hoc ordine, Minoribus nõ nocet præſcriptio quinquennij, ſed & maioribus non nocet, ſi duplici querela propoſita (licet enim duas ſimul actiones intendere. l. 1. §. qui autem ~~j~~. quod legat.) querela de non iure perfecto teſtamento (ſic appellatur in l. Lucius Titius. ~~j~~. de petit. hered.) & querela de inofficioſo, ex mora prioris querelæ eis quinquennij præſcriptio obiiciatur. Præſcriptio quoque longi tempo
ris minoribus non currit. l. 3. C. quib. non obii. lon. tem. præſcrip. Eſt & generalis deciſio C
Iuſtiniani, qua cauetur nullam præſcriptionem concurrere aduerſus minores xxv. annis, & ideo fruſtra ex ea eos cauſa reſtitutionem deſiderare. l. vltim. C. in quib. cau. in int. reſti. nec. non eſt. Cui malè opponitur l. properandum. §. vlt. C. de iudic. & §. penult. No. de hered. & Fal. quoniam non de præſcriptione loquuntur, ſed de lite triennio ipſo iure extincta. vel de hereditate ipſo iure amiſſa, ob non impletam intra annum defuncti voluntatẽ. quibus ex cauſis minorem in integrum reſtitui placet. Opponitur etiam Nou. de temp. non num. dot. pec. Loquitur in ea de præſcriptione non numeratæ dotis, cui conteſtandę à tempore matrimonij dat minori annos xij. Eius ergo exceptionis tempus minori currit. Sed ſi res attentius conſideretur, non tam minori quàm maiori currit. Incidit enim an
nus xij. in maiorem ætatem, cùm non niſi anno xv. matrimonium contrahere potuerit. D

Item & in eremodiciis.] Malè quidam ſcripſit in eremodicium incidere actores nõ reos, & alius contra item malè, reos non actores. Conſtat enim vel actore vel reo abſente contrahi eremodicium. l. properandum. §. ſin autem. §. cùm autem eremodicium. C. de iudic. & in ſpecie l. cùm quærebatur. ~~j~~. iud. ſol. qui interpoſuit cautionem iudicatum ſolui, incidit in eremodicium. is autem eſt reus. quoniam actor non cauet iudicatum ſolui. Malè etiam Haloander in Nou. 68. eremodicium deſertionem vadimonij interpretatur. Vadimonium eſt ſatiſdatio iudicio ſiſtendi cauſa. Ex eremodicio lis amittitur. Ex deſerto vadimonio lis non amittitur. Deſerit vadimonium reus non actor. Cõtrahit eremodicium non reus tantùm, ſed etiam actor. Eremodicij reſtitutio præſtatur. Deſerti vadimonij re-
ſtitutio non præſtatur, ſed exceptio tantùm reo certis ex cauſis datur, ſi deſertionis pœna E
petatur ſtipulatione comprehenſa. Debuit Haloander interpretari, deſertionem litis conteſtatæ: ex qua ſequitur mors litis & abſentis condemnatio, videlicet ſi inſtante termino ciuilibus actionibus præſtituti temporis ea contigerit. nec enim condemnato vel ex integro agendi vel appellãdi ius datur. d. l. properandum. §. cùm autem & §. huiuſmodi. Moritur interdum lis ſolo temporis lapſu ſine condemnatione vlla, & tunc fideiuſſores iudicatum ſolui omnimodo liberantur. l. 2. ~~j~~. iud. ſol. Secuta autem condemnatione ex eremodicio, atque ita eo etiam modo lite mortua, licet non teneantur ex clauſula de re non defenſa, de re tamen iudicata tenentur. Illa enim clauſula, licet res defenſa non ſit, non ante committi videtur, quàm fuerit ex ea lis cõteſtata d. l. cùm quærebatur. Igitur lite interim
mortua vel finita quoquo modo, illa clauſula ceſſat. Dicitur & mori lis, ſi interpoſita ap- F
pellatio, intra ſtatuta tempora, quæ & ob id fatalia & *κυρίαι* à Iuſtiniano vocantur, non exerceatur. l. vlt. § & cùm antea. C. de temp. & rep. app. Sed ad rem. De eremodicio puto accipiendam eſſe l. contumacia. ~~j~~. de re iudic. Loquitur enim de cõtumacia eius qui litem inchoatam deſerit. quod coniuncta ei l. contra indicat in illo loco, *Si litem inchoatam deſerit.* proinde rectè ait eam contumaciam litis damno coërceri: ex ea enim ſequitur mors

litis.

litis. Eadem de re agi opinor in l. ad peremptorium. & in ſequentibus ꝭ. de iudic. ad quas
A hæc verba rectè Harmenopulus adiicit, μετὰ προκατάρξιν id eſt, poſt litem conteſtatam.
Ergo paria hæc videntur eſſe, ex contumacia damnari & ex eremodicio damnari. quæ tamen hoc in loco ſeparantur. De eremodicio eſt hic. §. de contumacia l. prox. Enimuerò quiſquis ex eremodicio damnatur, ex contumacia damnatur. Sed non contra. nam ex contumacia damnari poteſt quis, etiam in integro manente lite. Itaque contumaciæ nomen latiùs patet.

AD L. SI EX CAVSA.

B Minor reſtitutus aduerſus ſententiam, reſtituetur etiam aduerſus diſtractionē pignoris capti ex iudicati cauſa, ſi modò grāde damnum eius ſit. An & aduerſus diſtractionem conuentionalis pignoris reſtituatur, quæri poteſt. Et quidem vel ipſe contraxit pignus, vel parens, aut is cui ipſe ſucceſſit. Si ipſe contraxit de re mobili ex curatoris auctoritate, vel de re ſoli ex Prætoris aut Præſidis decreto, non reſcinditur vēditio per reſtitutionem in integrum, niſi grande damnū minoris verſetur, vt ſi creditor rem amplioris pretij mala fide viliore diſtraxerit, quo caſu colludente emptore non eſt mirum, ſi reſtituatur minor, cùm & maiorem ex ea cauſa creditore non exiſtente ſoluendo aduerſus emptorem reſtitui placeat. l. 1. & 3. C. ſi vend. pig. ag. l. 2. C. de præd. min. Verùm & ſi colluſio emptoris non interceſſerit, ob grande damnum minori aduerſus emptorem in integrum reſtitutio
C dabitur. l. 1. C. ſi adu. vēd. pig. l. t. C. de præd. min. l. ſi creditor. §. penult. ꝭ. de diſt. pig. Quòd ſi parens pignus contraxerit, vel etiam extraneus cui minor ſucceſſit, quia nihil cum minore geſtum proponitur, nulla ex cauſa aduerſus venditionem pignoris ei in integrum reſtitutio dabitur. l. 2. C. ſi adu. vend. pig. l. Æmilius. ꝭ. hoc tit. niſi fortè communi iure, ſi creditor mala fide vendiderit & ſoluendo non ſit: qua ex cauſa defunctus reſtitui potuit.

In dotis.] Minor reſtituitur aduerſus dotem, ſi ſupra vires patrimonij, vel totum patrimonium in dotem dederit. l. 1. C. ſi adu. do. vel aduerſus pactum dotale. l. minor ſe. §. vlt. ꝭ. Supra vires patrimonij dat quæ habet. c. debet l. dat vel promittit lx. vel etiam quę habet c. promittit cxx. Obiicitur quod ſit ea dotis conſtitutio ipſo iure nulla. l. ſiue generalis. ꝭ. de iur. dot. Id verò ita procedit non ſi ignorans, ſed ſi ſciens bona non ſufficere dolo malo
D vt ait lex, curator auctoritatem interponat. nam proinde eſt atque ſi ſine curatoris auctoritate dos promiſſa fuiſſet. Deinde obiicitur quod & in hac ſpecie maiori ſuccurratur. l. 7. §. vlt. ꝭ. eod. tit. At non ſuccurritur maiori per reſtitutionem, vt opinor, ſed iudicio dotis, vt pùta cùm in æſtimatione dotis alteruter circumnētus eſt. l. ſi res. §. 1. ꝭ. eod. tit. quod illa verba indicant, quia bono & æquo non conueniat. Reſpiciunt enim ad actionem dotis quæ in bonum & æquum concipitur l. eas infr. titu. proximo. hoc modo, Quanto æquius melius.

AD L. VERVM.

E Libertati plus fauemus quàm ætati, & ideo aduerſus iure datam libertatem minorem non reſtituimus, ſed in manumiſſum damus de dolo vel vtilem, id eſt, in factum actionem, De dolo intra annum, Vtilem poſt annum, De dolo in ſcientem, Vtilem in ignorantem.

Diui Seueri.] Intelligit l. 1. C. de nox. act. Ergo Alexandrum, non Septimium. Sic in l. eum alter. De compenſ.

Quid ſi minor.] Repetendum illud eſt ex lege Ælia Sentia, minorem xx. annis manumittere non poſſe. Item ex Conſtit. Marci & Commodi ipſo iure poſteaquam dies venit liberum fieri eum qui ea lege venditus eſt, vt intra eum diem manumittatur. Verùm legi Conſtitutio cedit. nec enim qui ita à minore xx. annis venditus eſt, ex Conſtit. liber
F fit in fraudem legis. Sed neqne ab emptore liber fieri poteſt. l. 4. ꝭ. de ſer. exp. A maiore autem xx. annis minore tamen xxv. venditus vel emptus ſeruus, ipſo iure liber fit, nec poteſt libertas quæ ſemel obtinuit, à venditore vel emptore auxilio ætatis reuocari.

Voluntas maioris venditoris.] Emptor tamen patronus eſt non venditor. Con-

ſtitutio enim repræſentat factum emptoris. Non tamen omnia iura patronatus habet. A
nec enim quærelam ingrati aut operarum impoſitionem habet.

Beneficio principis.] Beneficio Seueri, qui XIIII. curatores vrbis fecit, auctore Lampridio in Alexand. Seuero.

Eſſet indultum.] à Seuero & Antonino. l. iuriſperitos. ℸ. de exe. tut.

Seuerum.] Alexandrum.

Benidio.] Sic in l. 2. ℸ. de iu. immu. Eſt autem legendum, *ſucceſſori eius*, non *ſucceſſor eius*.

Item non reſtituetur.] Non obſtat quod hîc Accurſ. refert, minorem reſtitui aduerſus ſolutionem ei factam curatoris auctoritate ſi pecuniam perdiderit. nam ideo reſtituitur, quia non proſpexit poſſe euenire, vt eam pecuniam perderet, vt in §. prox. Sed & ex ea cauſa pareiſſime reſtituendus erit, vt diximus in l. ait prætor. ℥. B

Item quæritur.] Quæſtionis eſt, an minor aduerſus minorem reſtituatur. Et quidem vel ambo capti ſunt, vel alter tantùm. Si alter tantùm, in integrum reſtitui poteſt, vt ſi in diuidenda hereditate minoribus delata, alter tantùm captus ſit l. 1. C. ſi maior fac. rat. hab. qua ex re reſtituto ſcilicet eo qui captus eſt, non fit alteri iniuria. Item ſi minor pecuniam credidit filiof. minori ex qua locupletior factus ſit. Is enim qui credidit, reſtituitur aduerſus S. C. Macedonianum, nec ſi eam pecuniam filiusf. poſt litem conteſtatam perdiderit, ideo minus tenebitur: quandoquidem non rei iudicatæ, ſed litis conteſtatæ tempus ſpectatur. l. ſi minor. 2. ℸ. hoc tit. quod ſi minor filiof. maiori crediđiſſet, reſtitueretur omnimodo, etiam conſumpta pecunia ante litem conteſtatam, vt traditur in hoc §. Si vterque captus ſit, ceſſant prętoris partes. & verò ſi minor filiof. minori crediderit & is pecuniam C
ſtatim perdiderit, vel etiam ſi patrſ. mino[illegible]atius eſt rem à prætore intactam relinqui nedum vult vni ſubuenire in alterum iniurius eſſe videatur, quoniam & is, qui accepit, captus eſt propterea quod pecuniam amiſit, & is qui dedit propter exceptionē ętatis vel Senatuſconſulti. Quare neutri reſtitutione data, melior erit cauſa eius qui accepit & conſumpſit.

Minori.] Non dicit filiof. minori. Idem ergo eſt in patref.

Cum filiof. maiore.] Bene, *maiore*. nam ſi cum minore, non reſtituitur in integrum conſumpta pecunia ante litem conteſtatam.

AD L. IN CAVSÆ. D

Reſtitutio quę minori circumſcripto datur, fideiuſſori prodeſt. l. 7. in fi. ℸ. de exc. l. 2. C. de fid. min. Quæ lapſo datur, fideiuſſori non prodeſt l. 1. C. eod. & mandatori multo minus. Perſonale enim beneficium eſt. Cur enim reſtituitur? Ob infirmitatem ætatis. Hæc igitur reſtitutio fideiuſſorem non liberat. Porrò ſoluta creditori pecunia, acturus eſt fideiuſſor cum reo mandati iudicio, atque ita minori reſtitutio aduerſus creditorem impetrata nihil proficiet. Quamobrem tutius eſt à minore aduerſus vtrumque reſtitutionem peti, vt nec mandati nec ſi certum petetur teneatur. d. l. 1. interdũ tamen minore lapſo ac reſtituto, fideiuſſoribus eius ſubuenitur, puta cùm alium habet aduerſarius in quem tranſferre iudicium poſſit. l. minor. ℥. de procur. l. ſi pupillus ſe hereditate. ℸ. de adq. hered. vel cùm ignorantes minorem eſſe pro eo fideiuſſerunt, vt ad Paulum expoſuimus lib. 1. Sent. E
tit. 9. Tunc verò minor fruſtra contra fideiuſſores cognitionem de reſtitutione poſtularet.

Cauſa enim.] Ideo ait, *Cauſa enim*, vt oſtendat cur ſuperius dixerit, *In cauſæ cognitione, Perpendendum erit à prætore.*

AD L. IN CAVSÆ II.

Alia actio.] Actionis verbo continetur etiam ius dicendi nullum, vt in edicto de dolo malo. In propoſita autem quæſtione ſi aduerſus eãdem perſonam alia ſit actio ordinaria, non ideo denegatur reſtitutio. §. Pomp. ℸ. Eſt verò ſemper, ſi id minor malit, priſtina actio vel in rem reciſſa alienatione, vel in perſonam reciſſa liberatione. l. in cauſæ. §. interdum. ℥. Idemq́; iuris eſt, ſi ſit exceptio. eſt verò ſemper & ætatis exceptio & replicatio. l. nam poſtea. §. ſi minor. ℸ. de iureiur. Ceterum ſi ſit ius dicendi nullum omnis ætatis hominibus commune, reſtitutio ceſſat. cuius rei exempla in hac lege proponũtur. Sed & ſi alia F
actio ſit communis maioribus & minoribus in principalem debitorem, in alium reſtitutio non datur. qua de re diximus in l. 3. §. ſed vtrùm. & §. vlt. ℥.

Donatio-

A Donationis cauſa.] In fraudem legis Cinciæ, quæ prohibuit donari certis perſonis.l.
4. C. Theod. de donat.
Pomponius adiicit.] Adiicere non eſt reprehendere. Reſtitutioni ab Ariſtone datæ
Pomponius adiecit etiam conditionem incerti. Hæc igitur adiectio ſententiam Ariſto-
nis non expugnat: & ideo mox Vlp. non ita concludit, Et generaliter vbi alia actio eſt,
ſed in hunc modum, *Et generaliter vbi contractus non valet*. Ea verò demum reſtitutio a-
liarum actionum concurſum non admittit, quę fit ex edicto de dolo malo, ceteræ admit-
tunt. & hæc fuit Martini ſententia, cui libenter adquieſco hac in re, non item in eo quod
exiſtimat ex hoc edicto iure actionis reſtitutionem fieri. Conſtat enim auxilium extra-
ordinarium eſſe.
B Idem Pomponius ait.] Si dolo emptoris minoris vendiderit, maiori datur actio
ex vendito. l. ſi quis adfirmauit. ꝭ. de dolo. minori etiam reſtitutio datur l. 1. C. ſi ad-
uerſ. fiſc. Sed ſi minoris vendiderit ſine emptoris dolo, vel ſi emptor pluris emerit ſine vē-
ditoris dolo, ne minori quidem facilè ob eam cauſam danda eſt actio vel reſtitutio in in-
tegrum, vt in hoc §. ſignificatur, quoniam naturaliter, id eſt, ex iure gētium & natura cō-
tractus poſſunt ſe contrahentes in pretio emptionis & locationis circumuenire. l. item ſi
pretio. §. vlt. & l. prox. ĵ. loca. l. ſi voluntate. C. de reſc. vend. Sed ſi grande damnum mino-
ris eſſe videatur, etiam ſi id infra dimidiā iuſti pretij conſiſtat, fortè quia ignorans quanti
ſuę res eſſent vendidit, proculdubio ei ſubuenietur. & ita Græci putant & probat. l. ſi qui-
dem. C. de præd. minor. l. quiſquis C. de reſcind. vend. Maiori autem non ſubuenietur,
C niſi circumuento ſupra dimidiam iuſti pretij, & ideo ſi rem dignam x. vendidero v. vel ſi
rem dignam x. emero xx. mihi non ſubuenitur, quoniam fraus non ſuperat dimidiā iuſti
pretij. Sed ſi rem dignam x. vendidero IIII. quia nec dimidiam partem pretij iuſti ex ea
venditione fero, mihi ſubuenietur in emptorē, ita ſcilicet vt is vel ab emptione diſcedat,
in integrum reſtitutis omnibus, vel manente venditione id quod deeſt iuſto pretio ſup-
pleat. l. 2. l. ſi voluntate. C. de reſc. vend. l. 1. C. ſi maior fac. alien. rat. hab. Itaque venditio
ob eam cauſam non omnino reſcinditur l. 1. §. ſi quis in fraudē. ĵ. ſi quid in frau. pat. Quid
autem fiet ſi rem dignam x. emero XXI. ſic enim fraudor ſupra dimidiam, non, vt alij qui-
dam ſomniant, eadem re empta XVI. nam ſicut tunc dumtaxat non iure fraudatur ven-
ditor, cùm pretium numeratum non efficit dimidiā iuſti, vt ſi res ſit x. pretium non ſit v.
D ſed IIII. ita non iure fraudatur emptor, cùm res non eſt numerati pretij dimidia parte di-
gna, vt ſi pretium ſit XXI. res non ſit x. ſemis, ſed x. tantùm. Trahitur autem dicta l. 2. etiam
ad emptorem, & ideo emptore fraudato ſupra dimidiam vel pati venditor debet reciſſio-
nem venditionis, vel reddere id quod ex iuſto pretio ſupereſt. & hoc nomine actio intra
quadriennium inſtituitur, vt Conſtantinus ſcribit lib. 3. Epit. & probat Nouella Cæſaris
Romani apud eum relata. rectè, quoniam ſpeciem reſtitutionis habet.
Nunc videndum.] Præf. vrbi in integrum reſtituere poteſt. Item Prętores, & Con-
ſules. l. cùm quidam. in princ. ĵ. de adquir. hered. & præſides in prouinciis. Magiſtratus
municipales non item, niſi ex mandato, vt diximus in l. 3. ꝭ. de in int. reſt. At magiſtratus
vrbani vel prouinciales etiam aduerſus ſententiam ſuam dare in integrum reſtitutionē
E poſſunt, vel aduerſus ſententiam eius, qui par imperium habet, aut habuit, puta collegæ
vel deceſſoris. l. Præſes. ĵ. hoc titul. Item aduerſus ſententiam minoris magiſtratus, vt
Præf. prætorio aduerſus ſententiam Præſidis, Præfecti vrbi aduerſus ſententiam Præto-
ris. Item Conſul aduerſus ſententiam Prætoris. Conſulis enim maius eſt imperium l. 3.
§. vltim. & l. proxim. ĵ. de recep. qui arbit. recep. Cic. IX. ad Atticum. Minor autem ma-
giſtratus contra ſententiam maioris non reſtituit. l. minor. in princ. ĵ. & ideo aduerſus
ſententiam Præf. prætorio alius quàm ipſe Præf. prætorio non reſtituit. l. 1. §. vltim. ꝭ. de
offic. Præf. præt. ceteris namque omnibus imperio & dignitate antecellit. l. 1. C. de offic.
vic. & rerum ſummam obtinet. l. quilibet. C. de decur. Item vice ſacra ſolus verè iudi-
cat. l. 16. C. Theod. de appellat. At vicè ſacra etiam iudicat Præfectus vrbi. l. eos etiam.
F C. de appellat. & in inſcriptione marmorea Romæ ſic legitur, EVCHARIVS EPI-
FANIVS V. C. PRÆF. VRB. VICE SACRA IVD. & alio in loco ANITIO
PAVLINO PRAEF. VRBI VICE SACRA IVDICANTI. Item vicarius l. 1. C.
de offic. vic. Sed vice ſacra, vt dictum eſt, Præf. præt. verè iudicat, & ideo ab eo non ap-
pellatur l. prox. ĵ. reſtitutio tamen contra eius ſententiam ab eodem datur, vel etiam à

Principe, cui maiores quoque x x v. annis ſupplicare poſſunt contra ſententiam Præf. A
prætorio cauſa retractata apud ſucceſſotem.l.1.C.de ſent.Præf.præt. Eſt namque appellationis loco inuentum temedium ἀναψηλαφήσεως.Nou.82.§.pen.Præfectus autem vrbi, vel vicarius qui ſuo iure prouincias regit pro Præfecto præt. imaginem tantùm obtinet cognirionis ſacrę,& ideo ab eis Princeps appellatur.l.Æmilius.j.hoc tit.vel Præf.prætorio.Commune illud eſt omnium, vt aduerſus ſuam ſentẽtiam in integrum reſtituere poſſint.Sed an excipientur Iudices ſacrarum cognitionum, quorum ſæpe fit mentio in antiquis inſcriptionibus, vt ex eis apparet, quas Pet. Appianus & alij quidam collegerunt, & procuratores Cæſaris, & iudices delegati à Cæſare. Cæſarem enim ſolum aduerſus eorũ ſentẽtiam in integrum reſtituere traditur in l.3. C.ſi ad.rem iud.l.1. C.vbi & apud quem. l.minot.§.penult.infr. Putem & eos ipſos, qui ſententiam dixerunt reſtituere poſſe, ſi in B
eodem officio perſeuerant. Cùm enim traditur ſolum principem reſtituete, id hac oratione tantùm negatur aliis qui eam ſententiam non dixerunt. Iudex delegatus non reſtituet, quoniam dicta ſententia finitur officium eius.

AD L. MINOR AVTEM.

Dicta non.] Legendum alio ordine, non dicta.l.26.j.

Queratur.] Fruſtra hic obiicit l.1.C.de adii.diu.iud. neque enim ea lex dicit ipſo iure nullam eſſe ſententiam. De eius legis quæſtione alia quędam ſcripſimus in l.& elegantet.§.non ſolùm.& §.penulr.ſ.tit.prox.

Sed & Percennio.] Princeps contra res bis iudicatas dat reſtitutionem. Hoc præſtat reſtitutio minoribus quod appellatio maioribus.l.præſes.j.hoc tit. Res tet iudicatæ non C
poſſunt appellarione, vel ſi ſecundæ appellationis Pręf.prętorio iudex fuerit ſupplicatione reſcindi.l.1.C.ne liceat in vna eademque cauſ.&c.Nou.L x x x i i. §. ἀκροάσονται. Ergo nec reſtitutione.

Percennio.] Familiam Percenniorum ſuſtulit Seuerus Imperator, qui ab Spartiano Peſcennij vocantut forſitan corruptè.

Niſi ſolum.] Græcorum dicendi mos. Dicunt enim οὐ μὴν, ἀντὶ τοῦ ἤ.

Non ſolum.] De hac quæſtione ſcripſi in l.6.ſ.de in integ.reſtit.

AD L. PAPINIANVS.

Minor Romæ aliqua in re captus eſt, deinde in exilium miſſus ſalua ciuitate, in exilio D
egreſſus eſt legitimam ætatem & vtile tempus ſiue quadriennium. Quæritur, an reuerſus reſtitui poſſit exilij tempore in id nequaquam imputato, quod petendæ in integrum reſtitutioni legibus præſtitutum eſt. Papinianus negat reſtituendum: quia potuit à Prætore reſtitutionem petere per procuratorem.l.illud.§.vlt.j.Papin.non adiecit reſtitui etiam eũ potuiſſe per præſidem eius prouinciæ in qua exulabat. & rectè. nec enim potuit ab eo in integrum reſtitui ex negotio geſto in ea ciuitate cuius ciuis eſſe non deſierat. Adiecit tamen Pap. ideo quoque eum non reſtitui, quòd ſit indignum pœnæ pendendæ tempus ei ad excuſationem prodeſſe. Hoc verò parum rectè. Quæ enim indignitas eſt, ſi eum excuſat exilij tempus in ea re, quæ à delicto ſeparata eſt omnino? At prior ratio Papiniani re- E
cta eſt: qua etiam Pomp. vtitur.l.ſed & ſi per Prætorem.§.1.j.ex quibus cauſ.ma. Sed & Vlp. putat interdum exuli ſuccurrendum ex iuſta cauſa ſiue ex generali clauſula, ex qua abſens reſtituitur, ſiue procuratorem habuerit, ſiue non habuerit.d.l.ſed & ſi per prętorẽ. §.vlt.videlicet ſi vel procurator mortuus ſit, vel non idoneus deprehẽdatur, vel ſi non potuerit inueniri qui exulis mandata ſuſciperet. alioquin is qui procuratorem reliquit, vel potuit relinquere, non reſtituitur vlla ex cauſa. Ceterùm tẽtari poſſet & in propoſita ſpecie exuli reuerſo indiſtinctè ſubueniendum ex l.ſi qua.§.vlt.j.ex quib.cau.maior. Sed loquitur lex de vſurpato, non de vſucapto. Vſurpatum verò in malam partem accipimus.

Si quis tamen maior.] Reſtitutiones per conteſtationem non perpetuãtur, vt expoſuimus in l.ſi plures.ſ.de dolo. ideóq; ſi is qui conteſtatus eſt, deſiſtat, vel ſi per eum mora F
fit, quominus intra ſtatuta tempora lis finiatur, extinguitur reſtitutionis ius. Quid ſit deſiſtere explicatur in l.prox.quę cùm ſit ex lib.10.non 11.ad hũc tractatũ propriè non pertinet, ſed ad edictũ de calumniatoribus, vt etiã apparet ex l.deſtitiſſe.j.de iudic.& Iac.Labittus ex meis familiariſſimis optimus & doctiſſim.in Indice Pãdectarũ primus expoſuit.

Voluit

A Voluit tamen Tribonianus eandem ſententiam ad hunc tractatum accommodare. Igi-
tur ſi intra vtile tempus cauſam reſtitutionis inchoauerit & poſtea diſtulerit, poterit ad eã
redire videlicet, ſi ſtatuta tempora largiantur. Sed ſi deſtiterit, nec ſi ſtatuta tempora lar-
giantur, poterit ad eam redire: vt in l.ſi filius.infr.

AD L. IN INTEGRVM.

Minor heres ſcriptus & poſt aditionem reſtitutus abſtinendi cauſa non reddit legata,
quę ſoluit vel pretia ſeruorum qui aditione eius, id eſt, recto iure vel per fideicommiſſum
liberi facti ſunt. Non reddit inquam, fiſco vel his ad quos ea res pertinet. Non reddet etiã
pretia ſerui manumiſſi.l.ſi mulier.j̄.hoc tit. At legatarij reddent legata.l.5.j̄.de cond.ind.
B quod iniquum viderur, cùm vt ſerui debitas libertates, ita & hi debita legata ex teſtamẽ-
to non deſtituto optimo iure conſecuti ſint aliter atque ſi teſtamentum falſum vel inof-
ficioſum pronuntiatum fuiſſet. Sed tamen ita de legatis conſtitutum eſt. In libertatibus
rationem iuris ſequimur deficiente Conſtitutione.

AD L. QVOD SI MINOR.
§. Scævola.

Omiſerit.] Omittere eſt tempore amittere. Repudiare eſt deſtinatione non adqui-
rendi in iure expoſita amittere. Sic in l.1.§.vlt.j̄.vt in poſ.leg. Hic ſucceſſor extraneus fuit.
Omiſit autem vel repudiauit, vt ſucceſſio ad ſubſtitutum perueniret. Scripſi de quæſtio-
C ne huius §.lib.11. Inſtitutionum tit.de hered.qual.& diff.

Si ſeruus.] Hæc reſtitutio ſerui vel filiifamil. nomine eſt de eo quod peruenit & de
peculio. Interdũ eſt noxalis ſerui nomine ſicut duæ ſuperiores de dolo & de metu, vt pu-
ta ſi extra contractum dolus ſerui interuenerit, ita tamen vt ſit in arbitrio domini, ſi no-
xæ dedere nolit, verberandum præſtare, quemadmodum fit in actione iniuriarum.l.ſed
ſi vnius.§.cum ſeruus.j̄.de iniur. Ex hoc loco malè quidam colligunt Prętorem vrbanum
habere coërcitionem verberum. nec enim Prætor coërcet ſeruum, qui iniuriam fecit vel
adoleſcentem circumſcripſit, ſed dominus, vel is cui ſua ſponte dominus ſeruum verbe-
randum tradit, dum verberari ſeruum mauult quàm dedi. & hinc intelligitur, cur etiam
filiusf.ex circumſcriptione adoleſcentium verberibus non afficiatur. Eſſet enim & ſimili-
D ter euitãdæ deditionis cauſa à patre ad verbeta exhibendus. Pater autem filiifamilias no-
mine noxali non tenetur.

Reſtitutio.] Reſtituto minore aduerſus vẽditionem quemadmodum fundus ei red-
ditur cum fructibus, ita ipſe pretium reddit cum vſuris.l.tutor.§.vlt.j̄. vel fructuum & v-
ſurarum compẽſatio fit, vt Paulus ſcribit lib.1.Sent.tit.9. Similis fit compenſatio reſtituto
minore aduerſus ſolutionẽ.l.40.§.vlt.j̄.& aduerſus emptionẽ.l.patri.§.prædiũ.j̄. Reddet
etiam emptori ἐμπονήματα arg.l.ſi prædium.C.de præd.min.& eæ ſunt reputationes, quę
reſtitutis fieri dicuntur in tit.de reputationib.C. Quid verò ſi emptor cùm ſciret minorẽ
pecuniam ſtatim conſumpturum, ei numerauerit & verò is conſumpſerit? An tunc dice-
mus id minori non reputari: nam & ſi quis ſciens ei conſumpturo crediderit, non habet
E actionem Si certum petetur.l.ſi verò non remune.§.ſi adoleſcens.j̄.mand. Sed alia eſt ra-
tio creditoris, alia emptoris. Creditor non cogitur credere. Cur ergo credit perdito ado-
leſcenti? Emptor pretium ſoluere cogitur quaſi æs alienum. Et ſanè ſi coactus ſoluerit,
quamuis conſumpturo in res fortè inanes aut turpes, nonnulla eius ratio habenda eſt ab
eo, qui de reſtitutione cognoſcit. Quod ſi fortè nulla ſit eius habita ratio, id eſt, ſi de eo
nihil ſtatuerit Prætor vel Præſes, proculdubio dicemus emptorem fruſtra pretium & v-
ſuras poſtulare.l.ſine.§.interpoſito.j̄.de adminiſt.tut. quinimmò generaliter traditum eſt
pretium emptori non reddi vel fructus venditori, ex quo quibúſve minor locupletior fa-
ctus non eſt.l.patri.§.prædium.& §.proxim.j̄. Emponemata emptori ſemper redduntur,
id eſt, expenſæ vtiles & neceſſariæ bona fide factæ.
F Vel cautio.] Quæ inſtar actionis obtinet.l.1.§.cautiones.j̄.de præt.ſtip.l. non ſolum.
j̄.rem rat.hab.

AD L. ILLVD.

Indebiti cõdictioni locum facit vel cauſa legitima, vel ſola perſona, vel reſtitutio in in-

tegrum. Cauſa legitima ſi quis errans in facto indebitam pecuniam ſoluerit. Sola perſo- A
na, vt ſi pupillus ſine tutore indebitũ ſoluerit, vel furioſus aut prodigus. nam extante qui-
dem pecunia vel mala fide conſumpta indebiti condictio non datur, ſed vel vindicatio
vel ad exhibendum actio. At bona fide conſumpta pecunia indebiti cõdictio datur. l. in-
terdum. ff. de cond. ind. videlicet ſi ex eis cauſis eæ perſonæ ſoluant, ex quibus iure ciuili
indebiti cõdictio non datur, vt ſi ex eis ſoluant quæ inficiatione duplãtur. Alioquin cau-
ſæ non perſonarum qualitas locum repetitioni faceret. nam quibus caſibus ſi pecuniæ ſo
lutæ dominium trãsferatur ex numeratione indebiti condictio competit, eis etiam ſi do-
minium non transferatur ex conſumptione cuilibet indebiti condictio competit. Con-
tra quibus caſibus ſi dominium transferatur, iure ciuili ex numeratione indebiti condi-
ctio non competit, eis etiã ſi dominium non transferatur, ex conſumptione indebiti con- B
dictio non competit. Hoc ſi cauſam ſpectas non perſonas. At l. interdum, perſonas ſpe-
ctat. Reſtitutio locum dat cõdictioni, ſi adoleſcens ex errore iuris, vel ex ea cauſa quæ in-
ficiatione duplatur, pecuniam indebitam ſoluerit. l. 2. C. ſi aduerſ. ſol. Reſtitutus enim ha-
bet vtilem condictionem de indebito ſoluto. Vtilis ideo dicitur quia reſtitutoria eſt. nec
mirũ ſi ob eam rem minoribus ſuccurratur, cùm & maioribus ex ea cauſa, puta ius igno-
rantibus benignè interdum ſubueniatur. l. 1. §. 1. ff. vt in poſ. leg.

Si talis.] Reſtitutio peti poteſt per curatorem, vt oſtendit l. 1. C. ſi tutor vel cur. int. ſi
quidem, vt eſt in vet. in ea legatur, *per curatores veſtros*: vel ſi curatorem minor non habeat
per procuratorem. l. Papinianus. s̃. hoc tit. nec in dando procuratore exigitur vt curatorẽ
adhibeat, qui non habet. arg. l. 3. C. de in int. reſt. nam & ſi curatorem non habeat, eodem C
modo ipſe ſolus rectè in integrum reſtitutionem petet. At in procuratore ſpeciale man-
datum exigimus, adeò vt nec pro minore hi rectè petant reſtitutionem, quibus aliàs ſine
mandato agere permittitur, puta agnati, vel affines, excepto patre, quòd eius maximè in-
tereſit filium reſtitui, cuius nomine tenetur de peculio. l. patri. in princip. ff. Reſtituto enim
filio pater liberatur ab actione de peculio, quod eſt ſi filius ſua voluntate cõtraxerit. nam
ſi iuſſu patris contraxerit, pater eſt principaliter obligatus, nec ei reſtitutio filij prodeſſe
poteſt. l. 3. §. ſed vtrùm. s̃.

AD L. CVM MINOR.

Malè obiicitur l. 1. & 2. C. ſi aduerſ. tranſ. nam ſeparata & ſeiuncta ſunt hæc duo tute- D
læ iudicia, atque adeò ſeparatæ ſpecies: & ideo licet reſtituatur directum iudicium, non
debet reſtitui contrarium, quod ei non cohæret, id eſt, quod cum eo commune nihil ha-
bet. l. prox. §. 1. ff. in tit. Si aduer. tranſ. vnum eſt iudicium, vna ſpecies. De ea tranſactum eſt
pacto vel Aquiliana ſtipulatione interpoſita. Reſcinditur tranſactio. Ergo & reſtituitur
priſtinum iudicium, ſi Aquiliana ſtipulatio interuenerit, vel ſi pactum dumtaxat interue-
nerit contra exceptionem tranſactionis actori replicatio datur. In extremo dictæ l. 2. ex
vet. libris legendum ſic eſt, *Tributa actione reſciſſoria concedendum eſt*. Ideo autem reſciſſo-
ria dicitur, quia reſciſſa acceptilatione datur.

AD L. ETIAM SI.

Curationis.] geſtæ à defuncto cui pupilla ſucceſſit. Geſſerat autẽ defunctus curatio- E
nem non pupillæ ſed alterius, quem & mox ſubiicitur maiorem factum ſententiam ap-
probaſſe, & ideo ſuo quoque nomine in integrum reſtitutionem aduerſus ſentẽtiam fru-
ſtra deſiderare. Egerat hic cum pupilla vtili neg. geſtorum, quæ his quorum curatio geſta
eſt, competit.

Litis ſpeciebus.] Poteſt vna lis plures ſpecies ſeparatas habere. l. ſi qui ſeparatim. §. 1.
ff. de app. l. 1. ff. quæ ſent. ſine appel. reſc.

AD L. SI FILIVS.

Deſtitiſſe maior videtur à lite reſtitutionis intra tempus vtile cõteſtata tempore amiſ- F
ſæ poſſeſſionis amplectendæ cauſa, ſi legatum ſibi in tabulis paternis relictum poſt litem
conteſtatam agnouerit. vt maior ſit qui deſiſtit exigimus. l. Papinianus. §. vlt. s̃. Minori e-
nim deſiſtẽti rurſus per in integrum reſtitutionem ſubueniri poteſt. Loquitur lex de filio
emancipatio. nam filius ſuus præteritus non eget bonorũ poſſeſſione contra tab. quæ dif-
ferentia non eſt hodie ſublata. Sed & illud conſtat filio præterito ad excludendam bono-
rum

A rum poſſeſſionem contra tab. quartam non ſufficere, licet exheredato ad excludendam
querelam ſufficiat. quam differentiam & hic Accurſ. notat rectè. Illud tamen malè tem-
pus petendæ bonorum poſſeſſionis minori ideo nõ currere, quòd in l. vlt. C. in quib. cauſ.
in integr. reſt. non eſt nec. Iuſtinianus generaliter cõſtituerit exceptiones temporales ad-
uerſus minores non concurrere. Bonorũ enim poſſeſſio tempore ipſo iure amittitur, non
per exceptionem. Videnda ſunt ea quæ diximus in l. ait prætor. §. penult. ſ.

AD L. MINOR.

Qui petit reſtitutionem, ætatem probare debet. l. intra. ĵ. hoc tit. id eſt, qui ſe minorem
dicit. l. cùm te minorem. C. de prob. l. 4. C. de reſt. in int. Æquè is qui à curatoribus rem
B ſuam recipere vult, id eſt, qui ſe maiorem dicit, ætatem probare debet. Eſt autẽ & de ma-
iori & de minori ætate probandum cauſa cognita, quoniã hæc probatio multis aliis cau-
ſis præiudicat. l. cùm de ætate. ĵ. de probat. l. de ętate. ĵ. hoc tit. Probatio maioris ętatis prę-
iudicat reſtitutioni in integrum. nam qui ſe probauit maiorem eſſe, eorum nomine quæ
poſtea geſſit etiam ſi verè minor ſit quàm XXV. annis vix reſtitui in integrum poteſt. Et-
quidem ſi dolo malo de ætate mentitus eam fortè ex aſpectu Prætori vel Præſidi proba-
uerit, reſtitutio ei aduerſus eos omnes denegatur, qui eum maiorem eſſe crediderunt, nõ
aduerſus eos, qui intelligebant eum minorem eſſe. l. de tutela. C. de in integr. reſt. l. 3. C. ſi
minor ſe ma. dix. l. 1. C. Greg. ſi maior fuer. prob. Sed ſi dolo aduerſarij vel errore lapſus
minor ſe maiorem probauerit, dubium non eſt, quin aduerſus omnes reſtitutioni locus
C ſit. l. 1. & vlt. C. ſi minor ſe ma. dix. Quod ſi minor ætatem magiſtratui non probauerit, ſed
affirmauerit ſe maiorem eſſe eius quo cum contrahebat decipiendi cauſa, aduerſus eum
in integrum reſtitui non poteſt. l. 2. C. eod. tit. Cur tamẽ aduerſus alios quibus idem non
adfirmauit non reſtituatur, non video. Nec enim proinde valet nuda affirmatio vni facta
atque probatio & decretum Prętoris vel Pręſidis. Id verò dolo malo affirmari exigimus.
nam ſi dolus abſit, proculdubio reſtitui aduerſus affirmationem ſuam poteſt, vt & aduer-
ſus confeſſionem inconſultè factam. l. certum. §. penult. ĵ. de confeſſ. Quid ſi addito iure-
iurãdo affirmauerit ſe maiorem eſſe? Nihil religio adiicit affirmationi. Dolus enim eſt ſi-
ue quis iuret, ſiue affirmet ſimpliciter. l. ſi legatarius. ſ. de dolo. itémque ſtellionatus. l. vlt.
ĵ. ſtell. Igitur ſi corporaliter iurauerit, aduerſus eũ cui iurauit, nullo modo reſtituitur. Sed
D & ſi in inſtrumento iurauerit, non reſtituitur, niſi aliis inſtrumentis (nec enim teſtes ſuffi-
ciunt) probet ſe minorem fuiſſe. l. 3. C. ſi minor ſe maior. dix. De ætate interrogati interdũ
reſpondere coguntur, l. de ætate ĵ. de inter. in iure fac.

Decreto.] Cur ait *decreto*? quoniam cauſa cognita ætatum probatio examinatur, vt
dictum eſt ſ. Probãtur anni ſiue ætates ex aſpectu. Atquin dicimus pubertatem æſtimari
ex annis non ex aſpectu, id eſt, ex Proculianorum non ex Caſſianorum ſententia, vt Vl-
pian. refert in fragm. titul. de tutel. Tertullianus lib. de virg. vel. Tempus, inquit, Ethnici
obſeruant, vt ex lege naturæ iura ſua ætatibus reddant. Nam feminas quidem à XII. an-
nis, maſculos verò à duobus amplius ad negotia mittunt, pubertatem in annis non ſpon-
ſalibus aut nuptiis decernentes. Idem in lib. de Anima: Iura ciuilia à XIIII. anno agen-
E dis rebus adtemperãt. Priſcus ex vtroque pubertatem æſtimabat. quod videtur olim ob-
tinuiſſe. Iure enim Seruius ait Ecloga VIII. pubertatem ex vtroq; colligi. Quamuis au-
tem nunc pubertatem ex annis æſtimari placeat, tamen ſi de annis dubitetur, hi quando-
que ex aſpectu probabuntur. Ætates etiam probantur ἐκ τῶν παιδογραφιῶν. l. 2. ĵ. de exc. tut.
id eſt, ex natalibus profeſſionibus. Itémque ex cenſualibus l. ætatem. infr. de cenſib. Item
teſtibus, puta obſtetricibus, vicinis, propinquis.

AD L. SI MINOR.

Legatarius, qui rogatus eſt ſeruum ſuum manumittere, vel fundum ſuum alteri præ-
ſtare, agnito legato, omnimodo cogitur manumittere aut fundum præſtare, etiam ſi plus
F ſit in pretio ſerui aut fundi quàm in legato: Ipſe enim pluris eum æſtimaſſe non videtur.
Eſt verò vnus quiſque rerum ſuarum legitimus æſtimator l. ſed ſi non ſeruus. infr. ad leg.
Fal. Nec ſi retro agnitum legatum reſtituere paratus ſit, audietur, niſi ſit minor XXV. an-
nis. At ſi alienum ſeruum rogatus ſit manumittere, vel certam quantitatem dare, agnito
legato, fideicommiſſo vltra vires legati non obligabitur. Itaque ſi X. legatis rogatus ſit XX.

dare, agnitis x. non præſtabit ex cauſa fideicommiſſi niſi x. l. Imperator. §. ſi c. ℨ. de legat. A
lib. 2. Item ſi legatis x. rogatus ſit alienum ſeruum manumittere, qui non poſſit redimi, niſi datis x II. legatum retinebitur, nec ſeruus manumittetur. Verùm ſi tanti poſſit ſeruus emi quantum legatum eſt, etiam ſi legata modum legis excedant, fauore libertatis perinde ac ſi id teſtator prohibuiſſet, ex hoc legato non detrahetur Falcidia. & hæc eſt ſententia l. decem. ℨ. de fid. lib. Nam & ſi ante Iuſtinianũ teſtator in vniuerſum Falcidiam prohibere non potuit, libertatis tamẽ potiſſimum cauſa id in certis legatis prohibere potuit. arg. l. pœnales. in fin. ℨ. ad leg. Falcid. Adduci in hac quæſtione ſolet l. ſi ea. C. eod. tit. cuius ſpecies hæc eſt: Titiæ per fideicommiſſum relicta ſunt L. rogata eſt ſeruum ſuum manumittere, filium Zethi, & alios quoſdam: interuenit Falcidia: quid fiet? Deducetur pretiũ
ſeruorum, quos rogata eſt manumittere, fac id eſſe x. Deducentur ergo x. reliqua ſunt ex B
fideicommiſſo x L. ea in Falcidiæ rationem venient. Igitur iure Falcidiæ habebit heres x. Sed ſi ſerui ſint digni L. vel L x. nec iure Falcidiæ heres nec iure fideicommiſſi quicquam habebit fideicommiſſaria. quinimmò damnum faciet fideicommiſſaria agnito fideicommiſſo ſi ſerui fuerint digni L x. Omnimodo enim cogetur eos manumittere, idque in ſpecie eius legis deſiderabat Zethus quaſi pater vnius ex ſeruis.

AD L. SI MINOR. II.

Minores.] Nõ reſtituitur hoc caſu minor aduerſus minorem, ſed ambo quodammodo aduerſus arbitrum reſtituuntur, ne ſententiam dicat, ne pœna vlla ex parte committatur. Sed & ſententia dicta ab arbitro, minori interdum reſtitutio datur. l. 3. in princip. ℨ. C
de rec. qui arb. rec.

AD L. SI IN EMPTIONEM.

Poſt addictionem purè factam non admittitur adiectio, niſi addictionẽ fecerit fiſcus. Poſt addictionem factam in diem, intra eum diem admittitur adiectio, id eſt, licitatio ſiue promiſſio maioris pretij. nec præfertur prior emptor poſteriori, licet tantumdem offerat. l. licet. ℨ. de in diem addic. finge igitur, Addixit minori fiſcus, vel addixit priuatus in diem, ſuperatur adiectione. igitur addicta ei res ipſo iure auferenda eſt, ſed per reſtitutionem in integrum ex iuſta cauſa tantumdem offerendo poſteriori præferetur.

Collatam.] Quoniam ait, *penes ſe*, rectiùs in alijs libris legi arbitror, *Collocatam*. Collo-
care eſt addicere ei, qui licitatione vicerit. l. quod autem. ℨ. de in diem addict. Varro IIII. D
de lingua Lat. Ab eo præco dicitur locare quoad vſque id emitur, quoad in aliquo conſiſtit pretium.

AD L. MINOR.

Exceptio & allegatio diuerſa ſunt. Sed minor non tantùm ob omiſſam exceptionem in integrum reſtituetur, verùm & ob omiſſam allegationem. l. minor autem. §. 1. ℨ.

AD L. AVXILIVM.

Hoc in loco pœna accipitur pro vindicta & vltione, vt in tit. de pœnis. atque ita in l. E
pro herede. §. vlt. ℨ. de adquir. hered. pœnã & vindictam pro eodem dixit. Aliàs pœna non vindictam, ſed pecuniam continet. Duo itaq; ſunt genera actionum pœnalium. quibuſdam vindictam perſequimur, quæ nec heredi, nec in heredem dãtur, vt actio iniuriarum, actio de moribus. Alijs quibuſdam pecuniam perſequimur, vt actione furti duplum vel quadruplum, quæ heredi omnimodo datur, non tamen in heredem. §. non autem. Inſtit. de perp. & temp. act. nec de eo quidem quod ad eum peruenit, quoniam meram pœnam non rem perſequitur, & rei nomine ſufficit condictio furtiua. l. 2. §. vltim. infr. vi bon. rap. Prioris generis omiſſam actionem, id eſt, omiſſam vltionem minor xxv. annis repetere non poteſt: Poſterioris generis omiſſam actionem repetere poteſt. Omittere a-
ctionem eſt ea non experiri intra ſtatuta tempora, vt in l. ſi eum. §. iniuriarum. ſupr. ſi F
quis caut. & ſic omittere bonorum poſſeſſionem, omittere hereditatem dicimus, id eſt, intra ſtatuta tempora non adquirere. l. quod ſi minor. §. Scæuola. ℨ. hoc tit. l. 1. §. vlt. ℨ. vt in poſſ. leg. l. 1. C. quan. non pet. par. l. ſi ſolus. l. ſi tu ex parte. ℨ. de adquir. hered. & in eo titulo vulgo malè legitur, *De adquirenda vel omittenda hereditate*. Eſt enim legendum vt in

A indice P.Flor.& in tit.de adquir.vel amit.poſ. *De adquirenda vel amittenda hereditate.* Amit-
tere genus eſt. Repudiare, abſtinere, omittere amittendi ſpecies ſunt. Igitur omiſſam a-
ctionem furti minor repetere poteſt,non ſecus ac bonorum poſſeſſionem, vel hereditatē
omiſſam,id eſt, in diebus c. non admiſſam. Semel autem omiſſam actionem iniuriarum,
id eſt,intra annum non propoſitam, repetere poſtea non poteſt. eademq́; ratione ſemel
omiſſam accuſationem adulterij quam iure mariti ex die diuortij intra L X. dies vtiles in-
ſtituere potuit,repetere non poteſt. Iure mariti,id eſt iure priuilegiario,vt in diuinationis
iudicio vinceret. item vt ex ſuſpicione ream vxorem faceret ſine inſcriptione, ſine metu
calumniæ. Ideo autem interpreres putant omiſſam iure mariti accuſationem minorem
eodem iure non repetere poſt LX. dies, quod cùm iure extranei accuſans maritus poſt
B LX. dies calumniam timeat, is qui preteritis LX. diebus deſiderat vt ſibi liceat iure mariti
accuſare videatur hoc deſiderare, vt ſibi liceat impune calumniari. Verùm hæc non fuit
Tryphonini mens.nam & euidēs calumnia eius,qui iure mariti accuſat,coërcetur.l.is cu-
ius.§.vlt.ꝟ.ad leg. Iul. de adult.arg.l.2. C.qui acc.non poſſ. & eadem ratio aptari non po-
teſt omiſſæ iniuriarum actioni. Ceterùm communi ratione tam huius actionis quâm il-
lius accuſationis repetitio inhibetur, nempe hac, quòd qui tempóre ſemel excluſi adhuc
vindictam expetunt rem odio dignam graui,temerè,improbè, calumnioſè,facere videā-
tur.l.1.§.accuſationem.ꝟ.ad Turpil. & dum eo nomine reſtitutionem petunt,calumniam
deprecati malle quàm calumnia vacare. quod Prætor numquam admiſſurus eſt. quid i-
gitur ſi minor pacto admiſerit actionem iniuriarum? equidem reſtituendum putem,ma-
C ximè ſi tempora largiantur. nam lex tantùm de omiſſa actione loquitur, non de amiſſa.
Accurſius his malè obiicit. l. 1.ꝟ.ad leg. Iul. de amb. Lex ait de ambitu damnatum in in-
tegrum reſtitui, ſi alium conuicerit. quod & Cicero indicat pro Cluentio tractans de P.
Popilij & T.Guttæ iudiciis. Verùm qua in re id cum ſententia huius legis pugnat? fateor
condemnatum reſtitui, quæ reſtitutio prætoria non eſt, ſed lege Iulia pro premio datur.
Num & ideo conſequens eſt omittentem maritum accuſationem per Prætorem reſtitui?
Rurſus perperam obiicit.l.1.§.merito itaque.ꝟ.ad Turpil. Lex ait minori deſertionem ac-
cuſationis non nocere,id eſt,minorem S. C. Turpilliano non plecti. Num verò ex eo effi-
cies probè contra ſententiam huius legis minori quoque omiſſionem accuſationis non
nocere? Diuerſa enim hæc ſunt, deſerere & omittere,& diuerſum ius in vtroque propriis
D rationibus. Qui deſerit, non punitur, quia nec potuit accuſare. Qui omiſit eam accuſa-
tionem quam potuit inſtituere, æquè non punitur, ſed eam tamen etiam non repetit iure
reſtitutionis in integrum, ne minori Prætor calumniæ & improbitatis auctor ſit. Poſtre-
mò obiicit Conſtitutionem Iuſtiniani ne præſcriptiones temporales currant aduerſus
minores xxv. annis, de qua iam ſæpe diximus ſupra. Sed loquitur apertè Iuſtinianus de
pręſcriptionibus iudiciorum ciuilium, non criminalium, aut eorum quæ vindictam pro-
inde ſpectant ac criminalia.

Vtique attrocioribus.] Bene vtique,id eſt, maximè.quia & in leuioribus minor reſti-
tutionem non meretur.l.ſi ex cauſa.§.nunc videndum.ꝟ.Sanè ſi adulterium cōmiſerit, ei
non ſubuenietur.d.l.ſi ex cauſa.§.ſi mulier.quia iure naturali prohibemur adulterium cō-
mittere.l. probrum.ꝟ. de verb. ſignific. At ſi inceſtum commiſerit, nonnumquam ei ſub-
E uenietur. quod vt intelligatur, ſciendum eſt inceſtum vel iure gentium commiti vel iure
ciuili. Iure gentium inter parentes & liberos, vel eos, qui parētū inter ſe liberorumq́; locū
obtinent.l.vlt.ꝟ.de rit.nupt.l.ꝟ. de cond. ſine cau. Contrahitur itaque iure gentium ince-
ſtum cum priuigna, nuru, nouerca. & hoc caſu miles, minor annis x x v. & mulier æquè
puniuntur ac paganus, maior, mas.l. ſi adulterium cum inceſto. in princip.ꝟ.ad leg. Iul. de
adult. nam ius gentium diffuſum eſt in omnes,& ignorari à mulieribus, minoribus,& mi-
litibus non poteſt. Iure Ciuili inceſtum committitur inter ceteros, qui ex tranſuerſo vel
affinitate coniuncti ſunt, vt puta cum ſororis filia. Ius autem ciuile ignorare poteſt mu-
lier, minor, miles, ideoq́; ſi cum ſororis filia rem habuerit miles contubernio non matri-
F monio contracto, adulterij, id eſt, ſtupri quidem pœna tenetur.l. miles.§.1. ꝟ. ad leg. Iul.
de adult. Similiter minor xxv. annis, & mulier ab inceſti pœna excuſantur. At paganus
maior xxv. annis non excuſatur,& omnino duplex in eo delictum eſt, ſtuprum & ince-
ſtum, ſiue eam in matrimonium, ſiue in concubinatum habuerit.l. etiam ſi. ꝟ.de rit.nup.
Hæc eſt ſententia d. l. ſi adulterium cum inceſto. §. 1. Sed in eadem lege. §. fratres. pro

Claudiæ,cui propter ætatem remittitur inceſti crimen,videtur legendum *Claudio*.Claudię A
enim remittitur propter ſexum. Claudio propter ætatem.

Adulterij pœnæ.] niſi grauioris.& ita in depracanda grauiore adulterij pœna G.Lę-
torius ætatem allegauit, auctore Suetonio in Auguſto. Et proximè dictum eſt mediocrē
pœnam adoleſcentiæ infligi.

Dixi.] Lege Iulia & quaſi adulteri coërcentur hi qui enumerantur hoc in loco. Pro-
inde par eſt his caſibus lenocinij & adulterij pœna,nec minori ſubuenitur,qui hæc ſe ad-
miſiſſe confitetur. Alia lenocinia nec lege Iulia nec alia lege coërcentur,ſunt tantùm le-
nones,productores,aquarioli,ex edicto infames.

Dum leges inuocat.] Sic loquens de beneficio reſtitutionis Iuſtinianus in l. vlt.C.
de bonis quæ lib.adq.Ne ludibrio, inquit,ſint leges. B

AD L. ÆMILIVS.

Lex Commiſſoria fit hoc modo,vt niſi in diebus x x x.pretium ſoluatur,res fiat inem-
pra l.2.ʒ.de diuer.temp.pręſ.vel vt,niſi annua bima trima die pretium ſoluatur,res ſit in-
empta.l.6.§.1.ʒ.de con.emp. In ſpecie huius capitis ita lex commiſſoria fundo vendito di-
cta eſt,vt niſi intra duos menſes pretij pars dimidia,item niſi intra alios duos menſes reli-
qua pretij pars ſoluatur,res fiat inempta. Emptori porrò ſucceſſit filia pupilla, eius tuto-
res intra priores duos menſes à venditore ſæpiſſime interpellati pretij partem dimidiam
non ſoluerunt, & ideo venditor quaſi lege commiſſa fundum alij vendidit: nec verò tu-
tores,qui commiſerunt in legem venditionis,pro pupilla reſtitutionem petierunt,ſed re- C
moti ſunt actione ſuſpecti,& alij in eorum locum ſuffecti, qui pro ea nunc reſtitutionem
in integrum petunt, vel pupilla ipſis interuenientibus,vt liceat ſibi poſt diem oblato pre-
tio ſoluere poteſtatem legis commiſſoriæ.Paulus exiſtimat ob omiſſam oblationem ſiue
ſolutionē pretij non eſſe reſtituendam,hac ratione quod non cum ea,ſed cum patre con-
tractum proponitur. qua de cauſa conſtat etiam ob creditæ pecuniæ ſolutionem omiſ-
ſam minorem non reſtitui aduerſus venditionem pignoris à defuncto contracti,licet dies
ſoluendi in tempus minoris inciderit.l.2.C.ſi aduerſ.vend.pig. Pari ratione exiſtimo mi-
norem ob omiſſam vſurpationem non reſtitui aduerſus vſucapionem cœptam aduerſus
defunctum,licet complendæ eius tempus in minoris ætatem inciderit. Obſtat tamen l.
etiam.ʒ.hoc tit.niſi dicas eam loqui de eo,qui eſt in vtero non de iam nato,& illum arti- D
culum,*Etiam*,natum non includere,ſed alias reſtitutionum cauſas. Ait ergo lex eum,qui
eſt in vtero,aduerſus vſucapionem reſtitui. Loquitur de vſucapione cœpta aduerſus de-
functum,quia cùm vſucapio vel minimum ſit anni aut biennij,ſummus verò pariendi fi-
nis x i.mēſium,liquidò patet nón poſſe aduerſus eum,qui eſt in vtero eiuſdem rei & im-
pleri & incipere vſucapionem. Cœpit itaque aduerſus defunctum,completa eſt aduer-
ſus eum,qui erat in vtero.nam nec incipere aduerſus eū potuit. Sed ideo reſtituitur,quia
ſicut abſentibus qui vſucaptum amiſerunt,ſiue cœpta fuerit ante abſentiam vſucapio,ſi-
ue non,Prætor ſuccurrit,ita æquum eſt ei ſuccurri,qui in rebus humanis eo tempore nō
fuerit quo impleta eſt vſucapio. Is igitur in hac cauſa non habetur pro nato aut præſente.
nam ſi pro nato eſſet,non reſtitueretur ob omiſſam vſurpationem. Nec rurſus obſtat his E
quæ diximus vexata toties illa Conſtitutio Iuſtiniani de exceptionibus, ne aduerſus mi-
nores currant.nam aliud eſt exceptio,longè aliud vſucapio.denique licet ab initio mino-
ribus non currant exceptionum tempora,quæ tamen à defuncto cœperunt,currunt por
rò aduerſus ſucceſſores minores x x v. annorum.l.ſi intra.C.de non num.pec. In ſpecie
autem huius legis de vſucapione non quæritur vel de exceptione temporali,ſed de pacto
commiſſorio, cuius dies incidit in tempus pupillæ, nec tamen ideo pupillæ integri reſti-
tutio datur,vt Paulus ſentit,& ita quoque à Prætore & Præf.vrbi Romæ pronuntiatum
eſt.Contrà Imp.Antoninus decreuit pupillam in integrum reſtituendam.Duæ Impera-
torem rationes mouerunt. Prima,quòd dies committendi incidiſſet in tempus pupillæ: F
cui iam ex Paulo reſponſum eſt ſupra. Secunda,quòd remotorum tutorum culpa com-
miſſa lex eſſet. Huic Paulus non reſpondit,ſed idoneam eam non eſſe eodem argumen-
to comprobatur,nimirum ex l.2.C.ſi aduer.vend.pig.Pronuntiauit ergo contra aſſiden-
tis Pauli ſententiam & contra rationem iuris, vt & in ſpecie.l.vlt.ʒ.de iur.fiſc.l.Paula.§.1.
infr.de legat.3.l.vlt.ʒ.quod cum eo.l.Clodius.inf.de adquir.her.quia,inquit Paulus,lex ei

commiſſoria

A commiſſoria in vniuerſum diſplicebat. Non improbabat eam quidem, vt apparet ex l.4.
ꝭ.de lege comm. Sed diſplicebat, ideóque aduerſus eam facilè integri reſtitutionem dabat.
Reprobata poſtea eſt omnino ea quę fit in pignoribus,& proprio nomine fiducia appellatur,
à Conſtantino Imperatore,non tamen ea quæ fit in venditionibus. Ceterũ probabiliori ratione
moueri potuit Imperator & pupillam reſtituere , videlicet quia venditor interpellando tutores
videtur legi cõmiſſoriæ renuntiaſſe. Aut igitur traditus eſt fundus,aut non.Si traditum vindicet
ex lege commiſſoria,repelletur exceptione,ſi non legi renuntiauit. Non traditum,pupilla petet
actione ex empto : cui ſi opponatur legis exceptio,pari ſe replicatione defendet. Vel potius
hac via reiecta reſtitutionem petet.neque nouum eſt,vt qui actione vel exceptione tutus
eſt,reſtitutionem petat, vt Martinum ſecuti oſtendimus ꝭ.in l.in cauſæ 2. Verùm hæc ratio
ſi fuit idonea,cur eam non ſpectauit
B Imperator : cur non Prætor?cur non præf.vrbi?& nihilominus ipſe Paulus cur putabat à
Prætore & præf. vrbi eſſe bene iudicatum?Non dixi idoneam eſſe,ſed probabiliorem ceteris.
Idonea non eſt,quia denuntiauit tantùm,non etiam petiit per iudicem. Vt verò receſſiſſe à
lege commiſſoria videatur,neceſſe eſt eum vel pretij partem accipere,vel pretiũ petere per
iudicem.l.4.§.eleganter.l.de die.§.vlt.l penult.infr.de lege commiſ.nam ſi petiit extra
iudicium,ei licuit variare. Reſtat vt id ex hac lege concludamus, Ex hac cauſa pupillam à
Prætore vel Præſide vel præf.vrb.in integrum reſtitui non poſſe. nec enim id iuris ratio
patitur.A Principe poſſe.

Quod dicitur.] Filiusfamilias ſi omiſerit adquiſitionem earum rerũ quæ patri quæruntur,eo
nomine poſt emancipationẽ in integrum reſtitutionem non impetrabit. quo-
C niam ea reſtitutio lucro cederet patris.quod nequaquam eſt Prætori propoſitum.Omiſſam tamen
earum rerum adquiſitionem quæ ſibi quæruntur non patri, puta ex caſtrenſi cauſa,poſt
emancipationem repetere non prohibetur.

AD L. INTRA.

Lis reſtitutionis extinguitur anno vtili,hodie quadriennio continuo, niſi per aduerſarium,non
per eum qui reſtitutionem petit , mora fiat quominus lis finiatur intra ſtatutũ tempus, vt
expoſuimus in l.ſi plures.ꝭ.de dolo.& l.Papinianus.§. vltim.ꝭ. hoc tit.cuius rei exemplum tale
proponitur in hac lege : Minor reſtitutionem petiit intra annum vtilem, & quia de ætate
dubitabatur, minorem ætatem probauit , ſecutum eſt decretum Præſi-
D dis,quo pronũtiatum eſt pro ætate. Ab eo ad principem appellatum eſt.Interim non potuit Præſes
de reſtitutionis cauſa cognoſcere.deniq; interim lapſus eſt annus vtilis.Quęritur, an iniuſta
appellatione pronuntiata poſt annum cauſa reſtitutionis agi poſſit. Lex ait poſſe. quia moram
cognitioni attulit aduerſarius dolo malo,non minor ipſe frustratoria enim ſiue moratoria fuit
appellatio. Huic legi Accurſ.opponit duo.Primùm,quòd ætatis quæſtio incidens eſt,non
principalis,& ideo pronuntiari de ea non oportuit. Sed miſſis Accurſij diſſolutionibus,
Bartolũ ſequimur,qui dicit de incidente quæſtione pronuntiationem neceſſariam non
eſſe,interpoſitam tamen valere.Deinde opponit Accur. quòd ab interlocutione non appellatur.
qua in re fallitur. nec enim de ætate pronuntia-
E tio interlocutio eſt. Sententia appellatur hoc in loco,& Decretum in l.32.ſupr.quam
appellationem interlocutioni nuſquam noſtri auctores tribuunt. Adhæc quod putat in l. ait
prætor.§.permittitur.ſupr.interlocutionem eſſe, profecto decretum eſt . namque lex ait, *Quid
tamen ſi Prætor decernat.*

AD L. MINOR ANNIS.

Minor de iudicato apocham dedit,& pro ea de credito chirographum accepit. Vtraque ſcriptura
ſubiecta eſt exceptioni non numeratæ pecuniæ. Sed hac prætermiſſa licebit minori petita
reſtitutione omnia in priſtinum ſtatum reponere. Intereſt enim eius vt ex iudicato potiùs,quàm
ex crediti titulo pecunia debeatur.Iudicatum enim litium finis
F eſt. Creditum verò initium & origo litium.

AD L. SI IVDEX.

Hoc in loco iudex pro Prætore accipitur,vt conſtat ex fine legis.nam & in cauſa reſtitutionis
minorũ vere iudex eſt.Is minorem reſtituit aduerſus vẽditionem.Emptor igitur

quaſi ex cauſa iudicati ex ſententia Prætoris pretium petet. Inuitus tamen reſtitutione A minor non vtetur, & ideo aduerſus iudicati actionem opponet exceptionem in factum, ſi non hac reſtitutione vti nolo. In illo loco, *Nec quæri poterit venditor*, legendum eſt, *emptor*, & eſt ſimilis error in l.ſi emptione.ff. de contrah.empt.

AD L. ETIAM.

De huius initij ſententia ſcripſimus in l. Æmilius.ff.

Licentiam.] Quia igitur licet ei prius cum tutore agere, minimè reſtituetur in integrum. De hac quæſtione ſcripſimus ff.in l.3.§.vlt.

AD L. EVM QVI. B

Minor aduerſus rem iudicatam reſtitui poteſt, licet per procuratorem legitimè cōſtitutum defenſus ſit.l.vlt.ff.de in int.reſt. namque in eum, non in procuratorem iudicati actio datur. Sed ſi eum defenderit aliquis ſine mandato, aduerſus rem iudicatam in integrum reſtitui non poteſt, quia nec in eum, ſed in defenſorem, qui ſe ſua ſponte liti obtulit iudicati actio datur. Sed neque defenſor ipſe cùm ſit maior xxv. annis in integrum reſtitui poteſt.

AD L. TVTOR.

Pupillis.] Scribere debuit, adoleſcentibus. Cetera huius legis ſuperius expoſita ſunt.

AD L. MINOR. C

Reſtitutio rei nonnumquam fideiuſſorem liberat, vt oſtendimus ff.in l.in cauſæ.1. Reſtitutio autem fideiuſſoris reum numquam liberat. Ait, ſe in integrum reſtituendo, vt in l.3.§.ſi quis minor.ff. In integrum ſe reſtituentem.

Minor ancillam.] In hac ſpecie ſi minor ab emptore circūſcriptus vendidiſſet, nulla venditio eſſet, nulla manumiſſio, ſi ab ancilla, in eam manumiſſam competeret actio de dolo.l.& eleganter.ff.tit. prox. Sed ſi in vendendo à neminè circumſcriptus ſit, manumiſſa autem ſit ancilla ab emptore, quam recipere minoris intereſſet maximè, non reuocatur quidem libertas per reſtitutionem in integrum, ſed in emptorem minori competit actio ex vendito. Ne dicas pactum minorem cum emptore ne manumitteret. nec enim eo caſu ancilla ad libertatem perduci potuiſſet.l.ſeruus hac lege.ff.de manumiſſ. D

AD L. VLT.

Minor nouatione facta expromiſit pro Titio, qui temporali actione tenebatur, dum eius actionis x. tantum dies ſupereſſent. Reſtitutione minori aduerſus interceſsionem data, in Titium & in pignora actio reſtituitur.l.1.C. de reputat. quæ reſtitutoria dicitur, vtilis & reciſſoria, quia reciſſa minoris interceſſione datur, niſi dolo creditoris minor expromiſerit.l.ſi Titius.in fin.ff.de fideiu. An verò actio, quę in Titium reſtituitur, in eadem cauſa reſtituitur, in qua fuit eo tempore, quo minor pro Titio interceſſit, vt ſcilicet neceſſe nunc ſit ea Titium cōueniri intra decem dies à die reſtitutionis numerandos? & ita prorſus reſpondet Pomponius hoc in loco. Rectè autem Accurſius notat aliam eſſe cauſam E mulieris intercedentis nouandi cauſa. Reſtituitur enim temporalis actio in veterem debitorē, & licet ſtatim à prætore nō detur ſiue reſtituatur, ſtatim tamē competit atque mulier interceſſit. quamobrem eius actionis tempus non interrumpitur.l. debitrix.§.vlt.ff.ad Velleianum vbi pro, *Quamuis*, videtur legendum, *Quoniam*, vt & in tribus aliis vel quattuor Pandectarum locis, quos in Commentario De vſucapionibus expoſuimus, contrario errore, Quoniam pro Quamuis. At minore intercedente temporalis actio interrumpitur, nec niſi ex die reſtitutionis in integrum, eius tempora rurſus numerari incipiunt. Nec enim ſtatim atque minor interceſſit, in veterem debitorem reſtitutoria actio competit.

ORNA- F

A

ORNATISSIMO, ET
B
ERVDITISSIMO VIRO
IO. IACOBO CAMBRAYO
MAGISTRO LIBELLORVM IN
AVLA REGIS, ET VNIVERSI-
tatis Biturigum cancellario IAC. CV-
IACIVS S.

C QVAE perturbatio valetudinis & pacis ſuperiori hyeme multorum ſtudia conturbauit,eadem ſorte contraria mea protulit vſqueadeo, vt & ſi frigida quartana laborarem & ſtreperent non longè ædibus litui, buccinæ,tormenta,tympana,audirentur paſſim conuitia in Deum & homines deteſtanda,exercerêtur odia impune domi foríſque, ſæuiretur etiam in libros nobis cariſſimos, quæ vel conſtantiſſimi hominis mentem incitatura viderentur,abditum cer to ædium membro me,præſente diuino numine,nunquam meminerim,ne-
D que libros maiore & ardentiore animo neque moleſtias patientiore & leuiore deuoraſſe. nam quicquid à ſebre dabatur interualli, mihi crede non vano, id omne ſtudiis inſumebatur, nihil tubatum clangor,nihil tympanorum fremitus, parum cibus ſomnúſve demebat. & has mè egiſſe partes eo tempore, quo aliis delectabantur alij, ſanè nunquam pœnitebit, qui ex eis retulerim,quam tu mihi apprimè commendaueras libri L X. Βασιλικῶν latinam interpretationem, & hos,in quibus illo frequenter vtor, παρετήσεων & παρατηρήσεων libros,& alia multa, quæ mihi ſepono, illa tibi maturè vindices
E velim,quaſi ex re tua,quippe cum tu ſolus, vt ex Hungaria,Polonia,Rhetia mandatu Regis ſuſcepta legatione rebus præclarè geſtis felix domum redieras, ita Conſtantinopolitana iterum dextro numine perfunctus, etiam qui iuris ſtudioſis prodeſſet, ſexageſimum βασιλικῶν ſimul ac non inelegans compendium omnium βασιλικῶν, quod vocant ἐκλογὴν καὶ σύνοψιν τῶν βασιλικῶν, ξ βιβλίων σὺν παραπομπαῖς κατὰ στοιχεῖον, reportaueris, & mihi potiſſimum dari volueris, palliatum vt togarum facerem. quod turbulento illo tempore mihi videor non turbulente perfeciſſe. iámque nunc illius editio ab optimo &
F integerrimo viro Cl. Sennetonio procuratur. Sed hòs ideo libros quaſi anteambulones præmitto,vt inde vbi prius certis argumentis noſtri homines cognouerint Græcos iuris interpretes anteſtetiſſe perſæpe latinis, auidius arripiant mox prodituras Græcorum interpretationes: de quibus æque tibi

deſtinata præfatione ad libros βασιλικῶν copioſius diſſeretur. Non deerant A
porrò mihi aliæ occaſiones & cauſæ tuo nomini deſpondendi aliquid iamdiu, & vel hæc vna vrgebat maxime, quod tota vrbe nemo ſit, qui omnes bonarum rerum diſciplinas teneat, tueatur, colátve magis, imo ne qui hilum quidem. nam te, quoties negotia aulæ reuocant, quis quæſó ſtudium nobis ſuum adcommodat? cui honori, cui curæ, imo cui non ludibrio & deſpectui ſunt homines optimarum artium ſtudiis eruditi? id vero tibi gentilitium eſſe, iam inde ab Alciato repeto, qui dum arcem tenebat in hac
ſchola, ex maioribus tuis honore ac nomine illuſtrem vnum quaſi princi- B
pem ſtudiorum agnoſcebat Gulielmum Cambrayum, cui & primam ſuam de quinque pedum præſcriptione διατριβὴν conſecrauit: itaque hæc me ratio iamdiu per ſe impellebat ſatis. Verum enim collatis etiam poſtea nobis pro tua eximia liberalitate βασιλικῶν libris, ita exarſi animo ad amplificandam dignitatem & amplitudinem tuam, vt non modo hoc re munere donare præfeſtinauerim, ſed etiam poſthac gratum & pium in maximi beneficij memoria me tibi aſſiduè prębere, tuumque nomen omnibus honoribus proſequi decreuerim. Vale. C

Biturig. XIII. Kalend. Februar.

M. D. LXIIII.

A

IACOBI CVIACII

B

AD TIT. PANDECTARVM DE EXCVSATIONIBVS, COMMENTARII.

C

EST in titulis Digeſtorum continuata quædam ſeries, vt alius ex alio necti videatur, quæ tamen vt non eſt in tam magno opere vbique inquirenda, vel exquirenda nimis, ita eius ratio ſi conſtet, non eſt exiſtimandum eam librorum diuiſione interrumpi, vt hic titulus De excuſationibus, licet ab eo inchoëtur liber XXVII. cohæret tamen cum ſuperiori, nec ideo minus ei committi debet. nam & fiet hoc modo commodiſſimè. Vt Senatores alij Senatu mouentur, alij excuſantur, & moti quidem ſenatu aliàs infames ſunt, vt qui ob ſordes amouentur, aliàs infames non ſunt, vt ij quos ſenatu mouit Auguſtus, cùm afflueret valde Senatorum numerus quibus ſeruauit inſigne veſtis Senatoriæ, & ſpectandi in Orcheſtra, & publicè epulandi, & honores petendi ius, vt Dio ſcribit lib. LIIII.
D Suetonius verò id ſeruaſſe Auguſtum excuſatis ait, non motis: ſed Dioni magis accedo. Excuſatis enim omnia ea ſeruari non fuit neceſſe: quia non efficiuntur infames. Eodem verò modo tutores aut mouentur tutela, aut excuſantur. & qui mouentur aliàs infames ſunt, vt qui ob dolum depelluntur, aliàs infames non ſunt, vt qui ob culpam. l. 3. §. vlt. ff. tit. proximo. vel quod prohibiti ſint à parentibus pupilli. l. 1. C. ſi contra vol. ma. l. εὐδέναι. ff. de tutor. & curat. dat. Qui excuſantur, nunquam infames ſunt. De his eſt hic titulus. De motis ſuperior proximus. vnde ſatis patet, quàm aptè cohęreant inter ſe. Cohærent, & ad eundem modum & quaſi communi vinculo continentur ceteri omnes ferè tituli Digeſtorum, quæ ſi œconomia deeſſet, Digeſtorum libri σχεδιάσματα eſſent potiùs, quàm Digeſta. Digeſta enim dicimus, quę œconomiam illam habent, & intelligimus Digeſta edi-
E cta, ſuiſque titulis aptè diſtincta, ſicut Digeſta reſponſa Modeſtini, quæ hac inſcriptione intellexi, non ita dudum inueniſſe quendam.

AD L. I.

MODESTINVS ſcripſit Excuſationum libros ſex. Primo expoſuit, qui tutores dari non debeant, atque ideo excuſant ſe, vel remouentur. Et in primis docuit ingenuis ingenuos tutores, vel curatores dari, libertinis libertinos, libertinis ingenuos à magiſtratu dari non poſſe ex Orat. D. Marci &. S. C. niſi ſit penuria libertinorum, vt de minoribus proditum eſt non adſtringi eos ci-
F uilibus muneribus, niſi ſit penuria ciuium. l. 2. C. qui ętate. Libertinos autem ingenuis rectè dari conſtat. Ingenuorum appellatione ad Orationem D. Marci Seuerus, & Antoninus Impp. interpretati ſunt non tantùm eos contineri, qui liberi nati ſunt, ſed & libertinos, qui ius aureorum anulorum impetrauerunt. l. 44. ff. hoc tit. cùm tamen ij verè ingenui non ſint & honorem tantùm, & iura ingenuorum habeant. Sed hoc ſatis eſt, vt ingenui eis tutores dati ſe excuſare non poſſint. Atquin ſi libertus donatus anulis tutor detur

liberis patroni,non habetur pro ingenuo, vt excuſatione aliqua vti poſſit,ſed quaſi liber- A
tus nullam excuſationem habet.l.14.ȷ̃.hoc tit.Hęc ſunt contraria,eundem tamen finem,
& effectum habent: nam vtroque modo pupillo conſulitur. Libertus,qui ius anulorum
impetrauit pro ingenuo habetur, vt datio teneat, id eſt, vt datus ei tutor ingenuus non
excuſet ſe,vel vt ipſe ſi habeat excuſationem quaſi libertus,pupillo datus tutor ea non v-
tatur.d.l.44.Idem pro libertino habetur,vt tutoris datio teneat,id eſt,vt ipſe tutor datus
liberis patroni nulla iuris publici excuſatione vtatur.His conſequenter vt datio teneat ſi
libertus impetrato iure anulorum datus ſit tutor pupillo libertino, non poterit ſe quaſi
ingenuus excuſare:qua in re fallitur Accurſius in d.l.44.Et ita verò fauore liberorum mo
dò conceptionis tempus ſpectatur,modò editionis.l.nuper.§.vltim.C.de nat.lib.Hidem
Impp. Seuerus & Antoninus in l.3. C.eod.titul.hoc adiiciunt ad Orationem D. Marci, B
quod refertur etiam in hac l. 1. ingenuum tutorem libertino datum obſtringi periculo
tutelæ,niſi intra conſtituta tempora excuſationem ſuam propoſuerit,& allegauerit.Hæc
interpretatio emendatio eſt Orationis.nam ſi excuſatio eſt neceſſaria,conſequens eſt in-
genuum libertino dari poſſe. mouit Seuerum fauor, & prouidentia pupillorum ſiue iu-
uenum,vt ait hæc l.1. Sequemur ergo Seueri reſcriptum hac in re potiùs, quàm Oratio-
nem,quaſi poſterius:& huc pertinet l.vltim.ſupr.de conſtit.princ.Placet enim magis eam
lib.1.adſcribi,vt Haloander edidit,quàm ſecundo.Id non eſt omittendum,quod hæc lex
ait libertinis libertinos tutores dari,qui ex eodem loco ſunt.rectè:neceſſe enim eſt,vt ſint
eiuſdem loci ciues,vel incolæ.quod hoc libr.1.Excuſationum pleniùs tractauit Modeſti-
nus tradita etiam definitione incolæ l. εἰδέναι.infr.ad municip.Id tamen pugnare videtur
cum l.etiam.ſupr.de tutel.niſi ea lex accipiatur de teſtamentario tutore.l.quæro.ſupr.de C
teſt.tut.vel de eo,qui datur à præſide,quem ſatis eſt eſſe eiuſdem prouinciæ.l.Diuus.ȿ.de
tut.& cur.dat.l.3.C.qui pet.tut.A Duumviro enim is, qui non eſt eiuſdem municipij tu-
tor dari non poteſt.l.3.ſupr.de tut.& cur.dat.l.5.C. qui dare tut.poſſ.l.13.§. ἀκολούθως. & §.
vltim.infr.hoc tit.Seruandus enim eſt modus iuriſdictionis: quia & ſi tutoris datio iuriſ-
dictionis non ſit,cogendi tutoris dati ratio iuriſdictionis eſt.Item ſciendum eſt hanc O-
rationem D.Marci multa quoque alia continere de tutoribus, & curatoribus,vt conſtat
ex l.1.ȿ.de tuto.& cura.dat.l.5.C.de exc.tut.Forſitan & ea oratione actum eſt de prætore
tutelari creando,quem primum conſtituiſſe D.Marcum Capitolinus ſcribit,cùm antea,
inquit,tutores à Coſs.poſcerentur.Poſcebantur iure ordinario à prætore vrbano,& Tri- D
bunis ex lege Attilia & extra ordinem à Coſs,ex conſtitutione Claudij,vt Suetonius ſcri
bit,ad quam referendum eſt,quod de confirmatis tutoribus conſulari poteſtate traditur
in l.1.ſupr.de confir.tut. Eadem oratione,quod etiam Capitolinus D. Marco tribuit,ca-
uiſſe eum puto,vt adoleſcentibus darentur curatores,etiam non probata cauſa. Daban-
tur anteà ex lege Lætoria cauſa cognita: hodie etiam, cauſa non cognita, atque etiam ſi
bene rem ſuam gerant.Sola enim ætatis nondum robuſtæ cauſa ſufficit.itaque in l.1.ȿ.de
minor.hodie,id eſt,ex oratione Marci.nec moueor eo,quod Mæcenas ait apud Dionem
LII. nemini rerum ſuam adminiſtrationem permitti ante annum XXV. nam id etiam
eſt quod dico,cum hac exceptione tamen,niſi cauſa cognita. hodie hac exceptione non
vtimur. Puto & ex eadem oratione eſſe quod Modeſtinus ſubiicit in hac l.1.non licere E
ſponſo ſponſæ curatorem eſſe,& datum excuſationem habere. Modeſtinus ait ἀπολυθή-
σεται, quod eſt excuſatur, ἀφεθήσεται, παραιτήσεται, vt l.6.8.12.14.15.ȷ̃.hoc tit.l.21.ȿ.de tut.
& cur.dat.alij malè,remouendus eſt.quanquàm niſi excuſet ſe,fatear remouendum eſſe.
At non ex oratione illa id eſſe Modeſtinus ait,ſed ſimpliciter ex S. C. Verumenimuerò
ſimiliter multis locis traditur ex S.C.non licere tutori,vel curatori ſponſalia,aut nuptias
cum ea contrahere,cuius tutelam, aut curam gerit,geſſitve,ne ratio reddēdæ tutelæ co-
hibeatur.l.5.C.de interd.matr.l.libertum.ȿ.de ritu nup.quod tamen alibi tribuitur Ora-
tioni D.Marci.l.pe.§.ſed videamus.ȿ.eod.l.licet.C.de exc.tut.quam & è conuerſo id ca-
uiſſe eadem ratione veriſimile eſt, ne maritus vxori curator detur, & vt datus excuſet ſe,
vel remoueatur.quod tamen Seuero,& Antonino tribuitur in §.iidem reſcripſerũt. Inſt. F
eod.tit.niſi mendum eſt illo, quod tentari poteſt, quia Theophilus non agnoſcit illa ver-
ba, *Iidem reſcripſerunt*,& quia hoc ius eſſe iam oſtendi ex S. C.& Oratione Marci. Vnde
inducor,vt credam in hac l.1.non de ſponſo,& ſponſa,ſed de marito,& vxore agi:quia S.
C. nō loquitur de ſponſalibus,ſed de nuptiis,licet interpretatione iuſta porrigatur etiam
ad

A ad ſponſalia.l.tutor.ꝟ.de ſponſ.l.ſi quis tutor.§.quamuis ſupr.de ritu nup. Eſt & aliud hu-
ius rei argumentum,quod curatorem dari non poſſe Modeſtinus ait,nec adiicit, *vel tuto-
rem*, quod tamen ſi de ſponſa loquitur, adiicere debuit, cùm impubes ſponſa eſſe poſſit.
Sed quia de vxore loquitur, id eſt, adulta, curatoris tantùm mentionem fecit. Sic & de
vxore loquitur.l.2.C.qui dare tut. poſſ.l.virum.infr.de cur.fur. Ex his liquet habuiſſe hæc
poſtrema Modeſtini verba difficultatem ſanè non leuem. Itaque μνηστῆρος, & μνηστῆς ap-
pellatio hoc loco pertinet ad eos,qui matrimonio iuncti ſunt.& ita in Euangelio Diuo-
rum Mathæi & Lucæ plerique non improbabiliter Mariam μνηστευθεῖσαν, & μεμνηστευμέ-
νην,nuptã interpretantur. Libro primo Modeſtinus alios etiam adiecit,qui tutores da-
ri non poſſunt, veluti mulieres, legatos, prohibitos teſtamento parentum expreſſim,vel
B tacitè.l.21.ꝟ.de tut.& cur.da.qui etiam niſi ſe excuſant,& ſponte cedant,remouentur.ſic
ſæpè fit, vt ſe quis excuſet,vel ii nolit ſe excuſare,remoueatur l.ſi pupillum.ꝟ.hoc tit. Alij
ergo mouentur non habẽtes facultatem excuſandi ſe,ſed ii non excuſent ſe,amouentur,
de quibus Modeſtinus lib.1. Alij facultatem habent eandem,& ſi ea non vtantur,tutores
manent,de quibus idem Modeſtinus lib.11.Idem lib.1.oſtẽdit excuſatos non cogi alium
petere tutorem pupillo dari, & inde etiam qui petant tutores, vel curatores, breuiter, vt
conſtat ex l.2. ſupr.qui pet.tut. & in locum excuſatorum datos curatores, vltra puberta-
rem non teneri.vt l.2.C.in quib cau. tut. qua de cauſa forſitan protulit ſimile reſcriptum
quod extat in l.31.ſupr.de admin.tut. Libro ſecundo,& tertio Modeſtinus de eis tracta-
uit, vt prædiximus,qui tutores dari poſſunt, ſe tamen excuſare, & cedere ſua ſponte poſ-
C ſunt & de variis excuſationum cauſis. Ex eis libris ſunt.l.2.4.6.8.10.12.huius tit. Eſt & l.
τῶν τέκνων. infr.de verb. ſign.quæ repetita eſt ex l.2.huius tit. Libro quarto tractauit de
temporibus excuſationum,& docuit inter cetera his temporibus nõ ſubiici non iure da-
tos tutores,nec confirmatos,& non iure dati,atque confirmatione indigere eos,qui non
quo modo oportet,vel non quibus,vel à quibus oportet, dantur.l.13.ꝟ.hoc tit. quæ verba
repetuntur in l.1.ꝟ.de confir.tut.cuius inſcriptio debet eſſe ex lib.IIII. non VI. vt con-
iuncta d.l.13.liquidò conſtabit.& verò vtroque loco eodem verbo in hanc cauſam deſcẽ-
dit:σκεψώμεθα. Reperitur & in d.l.1.idem illud quod in l.13.de curat.teſt.dat.confir. Li-
bro quinto tractauit de his quorum excuſatio non recipitur.l.14.infr.hoc tit. Libro ſex-
to tractauit de eiſdem & generaliter de non iuſtis excuſationum cauſis.l.15.ꝟ. hoc titu. ex
D quo libro etiam puto eſſe l.καὶ οἱ μὴ βουλευταί.ꝟ.de tut.& cur.dat. cum qua coniuncto §.1.
d.l.15.apparebit differentiam eſſe inter Senatores & Decuriones.nam βουλευταὶ ſanè De-
curiones ſunt,& in Euãgelio vbi eſt βουλευτὴς rectè vetus *decurio*.Cùm vero etiam eodem
libro Modeſtinus docuerit conductores vectigalium ciuitatis non excuſari d.l.15.§. ὁ τέ-
λη, vero ſimilimum eſt egiſſe etiam eum de conductoribus vectigalium fiſci, & de colo-
nis prędiorũ,& è conuerſo docuiſſe tutores non poſſe vectigalia fiſci conducere,aut prę-
dia fiſci,vel Cæſaris,atque ita ei.l.15.coniungenda eſt l.οἱ ἐπίτροποι.ꝟ.loca.Id ad extremũ
obſeruandum eſt quod ait Modeſtinus in præfatione ad Dextrum,ſe legum verba,ſicubi
opus fuit,in eis libris appoſuiſſe.Quid vocat legũ verba?an latina quædã vocabula græcè
inflexa quæ vſurpauit, hæc puta curator,oratio,incola,ſpado,ſalariũ,veteranus,primipi-
E lus,legionarius, legatarius,caliga,patronꝰ,excuſatio,librarij,calculatores. Aſſentior Ant.
Aug.viro doctiſ.qui leges à Modeſtino appellari ſcribit conſtitutiones principũ,tam græ-
cas quàm latinas,quarũ verba his Excuſationum libris inſeruit,& Vlpiani, Paulique ſentẽ
tias quaſdam. nam & ſententię Iuriſconſultorum leges ſunt, & Iuriſconſulti ſæpe à Iuſti-
niano legum latores appellantur. Ita verò Modeſtinus propoſitis legum verbis ſe tam le-
gendorum quàm dicendorum vſum exhibuiſſe ait: quorum vtrumq; rarò iuris auctores
præſtant: nam dicunt ſolummodò de re propoſita quantum quoque modo oportet, &
nos ad conſtitutiones,vel ad Iuriſconſultos, vt legamus tranſmittunt. Modeſtinus autem
his libris & tradidit pleniſſimè de excuſationibus quidquid eſt in iure, & non tranſmiſit
nos ad alios auctores, ſed ipſa auctorum, & legum verba propoſuit integra, vbi ex vſu id
F eſſe animaduertit.

A reuerentia conſiſtit in aſſurgendo, & in loco dando ac cedendo, vel vt Ariſtot. ait, ἐν τῇ
ὑπαναςάσει καὶ κατακλίσει, & domo deducēdo ac reducendo. qua de re Gellius, Valerius
& multi alij, & poëta, Crediderunt hoc grande nefas, & morte piandum, ſi iuuenis vetu-
lo non aſſurrexerat. Sunt etiam reuerendi ſenes vacatione tutelarum munerúmque o-
mnium perſonalium, ſcilicet ſi maiores ſint LXX. annis: nam ea munera non ſubeunt, niſi
magna ex cauſa. A patrimonialibus certè non vacant. Sed hæc omnia ita procedunt, niſi
aliter conſuetudo, vel lex municipalis definiret, vt in Syriis annus LXV. vacationem tri-
buit capitationis. l. 3. ℱ. de cenſ. Id portò exigimus, vt maiores ſint LXX. annis nec enim ha-
betur pro completo, qui cœpit annus. l. 3. ℱ. de iu. immu. l. qui filium. §. vlt. ℱ. ad Treb. Sed
& is, qui agit ſupremum diem anni LXX. eo die ad munera vocatus non excuſatur. neceſſe
B enim eſt vt eo die, quo ad munera vocatur, ſit maior ſeptuagenario. & ita Modeſtinus
in hac lege ſcripſit in hanc ſententiam, *Exceſſiſſe autem eos oportet lxx. annos eo tempore quo
dantur*, à magiſtratu ſcilicet: nam ſi dati ſint teſtamento, eos lxx. exceſſiſſe exigimus non
teſtamenti, ſed aditæ hereditatis tempore. Aditam hereditatem etiam à neceſſario here-
de patris, vel domini quidam intelligunt. quibus minimè id concedendum eſt. Neceſ-
ſarij enim non adeunt, nec adire dicuntur vſquam, ſed exiſtunt ſtatim l. 1. §. qui ſunt. ℱ. ſi
quis omiſ. cauſ. teſt. & habent ius ἀναφαιρέτως. Extranei heredes fiunt, aditione ſcilicet l.
filiusfamil. ℱ. ad leg. Falcid. Neceſſarij exiſtunt etiam ignorantes, & inuiti. verùm vt ex-
traneo herede ſcripto, tutelę & cetera quę in teſtamento ſcripta ſunt ſtatim, atque heres
adierit valent. ita neceſſario herede ſcripto fateor tutelas ſtatim atque is heres extiterit,
C quod contingit continuò à morte defuncti, valere: nam & libertates ſtatim valent. l. ſci-
endum. ℱ. de man. teſt. & ſubſtitutio pupillaris l. ſi filius, qui patri. ℱ. de vulg. ſubſtit. l. filius.
ℱ. de acq. her. ergo & omnia, quæ teſtamento ſcripta ſunt, mortuo teſtatore, ſtatim valere
incipiunt. l. ſi poſt mortem. ℱ. de legat. 1. Ceterùm aditionis verbum etiam ad neceſſariū
heredem pertinere, & aditionis verbo miſtionem contineri nego, & pernego. Similis eſt
eorum error qui definitionem l. nec emere. C. de iure delib. etiam ad neceſſarios here-
des pertinere putant contra Accurſ. qui eam de ſolis extraneis accipiēdam cenſet, veriſ-
ſimè, vt conſtat ex l. 149. C. Th. de decur. ex qua illa ſumpta eſt. Vtuntur hoc argumen-
to, ſi verum eſt quod Accurſ. ait, illius legis definitionem in neceſſariis locum non ha-
bere, exceptio latior erit ipſa regula: nam cùm ſint tria heredum genera, neceſſarij, ſui
D qui & neceſſarij ſunt, extranei ſiue voluntarij, in vno tantùm genere heredum regula ſi-
bi locum vindicabit, duo genera ab ea excipientur. rectè quidem ita colligunt, ſi regula
eſt de omni genere heredum. At regula eſt de extraneis tantùm, qui & ſoli adire dicun-
tur & ius deliberādi habent. nō excipimus ab ea neceſſarios, vel ſuos, ſed monemus e-
iuſdē condicionis non eſſe neceſſarios, vt non niſi volentes hereditati obligentur. Rur-
ſus vtuntur arg. l. in ſuis. ℱ. de ſuis & leg. her. quæ ait ſuis non eſſe neceſſariam aditionē.
& ea verba ſic accipiunt quaſi poſſint quidem ſui adire ſed non cogantur. malè. nam
hoc potiùs ſignificant non poſſe eos adire, ſuperuacuam aditionem eſſe l. 7. ℱ. de inoff.
teſt. non ſecùs quàm ſi dicerem, rei donatæ à domino, neceſſariam emptionem nō eſſe.
hoc enim dicerem rei ſuæ emptionem non eſſe. nam vt qui ſemel rei dominium nactus
E eſt, ampliùs effici dominus non poteſt, & qui ſemel aditione factus eſt heres, amplius a-
dire non poteſt. l. ſi ſolus. §. vlt. ℱ. de adq. her. ita qui ſemel heres extiterit, ampliùs heres
fieri non poteſt. Neceſſarius ergo ſine aditione heres fit l. 6. §. interdum. D. eo. nec poteſt
adire, quia iam heres extitit ipſo iure. nec ideo dicitur neceſſarius, quòd in eo ſit neceſ-
ſaria aditio, id eſt, quòd adire cogatur, ſed quòd velit nolit ipſo iure heres exiſtat. Sed de
his ſatis. ad priores redeo. Peccatum etiam ab eis in eo eſt, quod errorem illum ſibi con-
traxerunt malè accepta Rogerij & Ioannis interpretatione, quam attulit Accurſius. Cū
enim ex vetuſtiorum interpretum aliquo ita Accur. ſcripſiſſet, tutelam teſtamentariam
incipere ab aditione. l. tutores. l. ſi nemo. ℱ. de teſt. tut. niſi in caſu, vt ibi dicitur, Subiicit
illa verba, niſi in caſu, ita Rog. & Io. interpretatos. ſcilicet neceſſario inſtituto, vel ipſo
F herede tutore dato. quibus verbis ſanè ſignificarunt neceſſario inſtituto tutelā teſtamē-
tariam non incipere ab aditione, cùm neceſſarius non adeat, ſed exiſtat ſtatim à morte
teſtatoris. Item herede extraneo tutore dato, non incipere eam ab aditione, ſed retrò i-
nitium cepiſſe videri à teſtatore. quod etiam veriſſimum eſt, alioquin videretur heres à
ſemetipſo tutor dari. Sed multùm diſtant legata à tutelis. Legata ab herede proficiſcun-

tur,tutelæ à teſtatore.Poſt mortem heredis legari non poteſt,poſt mortem heredis tutor A
dari poteſt. Heredi legari nō poteſt, heres tutor dari poteſt dict. leg. tutores. nec videtur
à ſemetipſo dari,aut tutelam accipere,quod eſſet abſurdum,ſed retrò à teſtatore proficiſ-
citur tutela.In legatis ex lege Papia apertarum tabularum tempus inſpicitur,non in tute
lis l.ſi is qui tres.ꝟ.hoc tit. Nunc ad alia tranſeamus. Additur in hac lege teſtamento da-
tos tutores ſub condicione,annum lxx.exceſſiſſe debere tempore condicionis expletæ.d.
l.ſi is qui tres.& l.penult.rectè,teſtamento.nam à iudice non dantur ſub condicione. Vi-
deamus,an differentiæ ratio hæc ſit, quia à iudice ex decreto dantur. decreta autem, &
ſententiæ ſub condicione fieri non debent. At laræ ſub condicione reprehenduntur tan-
tùm,non reſcinduntur. Itaque tutoris datio plus quàm decretum eſt,vel ſententia. nam
tutoris datio condicionalis,nullius momenti eſt l.muto.§.j.ꝟ. de tut. Sententia fertur ſe- B
cundum geſta, & probata. tutor datur ex inquiſitione iudicis, & ſolenniter l.actus.ꝟ. de
diu.reg.iu.ant.& ideo condicionem non admittit. Ceterùm pater liberam habet tutoris
dandi quo voluerit modo æquè ac heredis inſtituendi & legata aut libertates dandi aut
liberti adſignandi.nam lex xij.tab.ait, VTI LEGASSIT SVPER PECVNIÆ, TV-
TELAEVE SVÆ. vti id eſt, quocunque modo,ſaluis legibus.

Altera cauſa excuſationis eſt πολυπαιδία,cuius & multa alia ſunt præmia ex lege Iulia
& Papia & conſtitutionibus Damnatorum liberis pluribus as conceditur ex conſtitutio
ne Adriani.l.7.§.ſi plures.ꝟ.de bon.dam.& hoc eſt quod Dio in Adriano ſcribit eum mi-
tiores pœnas reis liberos habentibus irrogaſſe.Qui plures liberos habet,in curia,vel col-
legio primus ſententiam rogatur,in albo & in proceſſu ceteris præfertur.l.9.C.de decur. C
Conſul qui liberos habet collegæ orbo præfertur ex lege Iulia.Fuit & lege Iulia ager Cā
panus diuiſus habentibus liberos tantùm, vt Appianus ſcribit.2. Plus tribuitur numero
liberorum,quàm annorum. In honoribus petendis præfertur proletarius,auctore Taci-
to.1.& Dione.53.& Plinio.7.Epiſt.in honoribus adipiſcendis lege Iulia,& Papia minori-
bus anni remittuntur beneficio liberorum.l.2.ꝟ.de minor.Mater ſuccedit liberis quaſi le
gitima ſi ter,vel quater pepererit ex S.C.Tertylliano. Fœminæ libertinæ quatuor libero-
rum iure tutela patronorum liberantur, Patronæ iure duorum vel trium contra tab. li-
berti bon.poſſ.habent. Qui plures liberos habet,id eſt tres in vrbe,vel quatuor in Italia,
vel quinque in prouincijs à tutelis & à ceteris muneribus perſonalibus excuſatur l. 1. C. D
qui num.lib.& ſpecialiter à legationis munere,qui in prouinciis habet tres l.j.C.de lega-
tion.& ab omnibus etiam patrimonialibus qui habet xvj.l.ſemper.§.j.ꝟ.de iu.imi.l. 14. C.
de decur.Ceterū exigimus,vt ſint incolumes.Defuncti non proſunt,niſi bello amiſſi ſint.
§.1.Inſtit.de excuſ.l.bello.ꝟ.hoc tit.l.vlt.ꝟ.de vac.mun. & Gellius lib.2.c.15. Exigimus,in-
quam,vt ſint incolumes eo tempore,quo pater ad munera nominatur, vel quo munera
ei iniunguntur,vt quo tempore tutor petitur vel datur.Nati poſt petitionem ante datio-
nem,vel nati poſt petitionem & dationem ante cognitionem allegatæ excuſationis, non
proſunt.l. tutor petitus.hoc tit.ſicut & poſt vocationem in ius quæſitum priuilegium fo-
ri nihil prodeſt.l.7.ꝟ.de iudic. Contrà, liberi defuncti poſt petitionem vel poſt dationem
proſunt. Exigimus etiam vt ſint ciues.capti ab hoſtibus nō proſunt.l.2.C.de iis,qui num. E
lib.vt legitimi & naturales.Adoptiui non proſunt l.2.§.adoptiui.ꝟ.de vac.mun.quod Se-
natum decreuiſſe Neronis temporibus Tacitus ſcribit xv. Hidem ad ſolidi capacitatem
& ad implendam condicionem non proſunt.l. ſi ita quis teſtamento.§.vlt.ꝟ. de leg.2.l. fi-
deicommiſſum.ꝟ.de cond.& demonſt.Naturales tantùm non proſunt.publicè enim inte
reſt legitimè progenitis patriam augeri.l.2.C.de ind.vid.tol.non naturalibus.Non tamen
exigimus,vt iuſti liberi ſint in poteſtate.nam & emancipati proſunt.l.2.§.incolumes.ꝟ.de
vac.mun.quanquam aliter ſit in eo capite legis Iuliæ de quo Gellius lib.2. Exigimus, vt
nati ſint. nam ij qui ſunt in vtero non proſunt. Ergo poſtumi non habentur pro natis,
vt patri ad excuſationem proſint tutelarum, & munerum ciuilium. Non proſunt
etiam patri ad remiſſionem annorum, id eſt vt maturius honores adipiſcatur. quod Ac- F
curſius adiicit. & verum eſt. idémque de aliis ferè omnibus præmiis πολυπαιδίας
iudicandum cenſeo. nam & matri non proſunt in Senatuſconſulto Tertulliano ſi
abortum fecerit. l. quod dicimus infr. de verborum ſignificatione & Paulus 4. ſen-
tent. Et legatariis non prodeſt, qui eſt in vtero ancillæ hereditariæ. l. 9.ꝟ. ad leg. Falc.

At ſi

At ſi de poſtumi commodo quæratur, in rem ſuam habetur pro nato, vt in conſtitutione
A Adriani, qua pluribus liberis, id eſt tribus, vel quatuor, vel quinque omnia damnatorum
bona conceduntur, liberis adnumerantur qui erant in vtero damnationis tempore, & ita
ſecundum inſcriptionem accipio. l. 7. ff. de ſta. hom. Item capta muliere prægnante, & par
tus captus videtur, vt proprio iure poſtliminium habeat, & furto ſubrepta ancilla prægnā
te, partus ſubreptus videtur, ne vſucapi poſſit. l. pen. ff. eod. Atquin conceptus etiam apud
hoſtes poſt captiuitatem, poſtliminium habet. l. 1. C. de capt. Sed non proprio iure. Con-
ceptus quoque apud furem poſt furtum ancillæ, vſucapi non poteſt, licet apud bonæ fi-
dei emptorem editus ſit. l. qui vas. §. ſi ancilla. ff. de furt. & hoc in eo procedit proprio iure
quaſi furtiuus & ipſe ſit ſicut mater. Cur ergo ea l. pen. loquitur tantùm de ſubrepta ancil
B la prægnante? quoniam id in ea certiſſimum eſt. In ea quæ vacuo vtero ſubrepta eſt, con
trouerſia fuit inter iuriſperitos, vt conſtat ex l. ſi aliena. §. vlt. ff. de vſurp. Ceterùm habetur
& in multis aliis pro nato qui in vtero eſt. Patronū habere videtur is, cuius patronus mor
tuus eſt relicta vxore prægnante. Orbus deceſſiſſe non videtur qui reliquit vxorem præ-
gnantem. Venter ſequētibus moram facit l. cum quidam. §. 1. ff. de adq. hered. Et legatum
defuncto relictum in tempus liberorum, ad poſtumum tranſmittitur l. ſed & ſi ad tempus
ff. de cond. & dem. Legitimæ hereditates poſtumo reſtituuntur. d. l. pen. Cur ait, legitimę?
an quia aliud eſt in teſtamentariis? ſic ſanè iure ciuili ſi non ſint ſui poſtumi. nam & ſi le-
gitimi nobis heredes fiant. l. pen. ff. de leg. 1. non tamen fiunt teſtamentarij. §. j. Inſt. de bo.
C poſſ. Loquitur autem illa l. pen. de iure ciuili nominatim, non de iure prætorio. nam iure
prætorio rectè inſtituuntur, & in omnibus partibus edicti pro natis habentur, vt ſcilicet
tam vice bon. poſſ. ab inteſtato quàm bon. poſſ. contra tabulas, vel ſecundum tabulas ven
ter in poſſeſſionē mittatur. l. vbicunque. l. vlt. ff. de vent. in poſſ. mit. In omnibus ergo par-
tibus edicti ſucceſſorij. nam in edicto de conlatione non habetur pro nato, vt ei conferri
poſſit. l. vlt. ff. de collat. quia nec bon. poſſeſſio ei defertur. In iure ciuili quoque hereditas
ei non defertur: & ideo adiicit, penè, in d. l. pen. Cur verò nec hereditas, nec bon. poſſeſſio
defertur? Cur alienus ſi ſit heres inſtitui non poteſt? an quia incerta perſona, aut quia ne
perſona quidem videtur eſſe? Præteritus verò alia ratione iniuſtum teſtamentum non fa
cit, ne ſub incerto naſcendi prematurè infirmentur iudicia defunctorum. Alia etiam ra-
tione dicitur non eſſe pupillum, qui eſt in vtero in l. non eſt pupillus. ff. de verbo. ſign. quia
D niſi abſurdè hoc dici non poteſt. quod ſic demonſtro. Pupillus non tantùm ætatem ſigni
ficat, ſed & conditionem eius, qui ante pubertatem deſiit eſſe in poteſtate patris, & cœpit
eſſe in poteſtate tutoris. non poſſumus autem dicere deſiiſſe eſſe in poteſtate patris eum
qui in vtero eſt: quia nec antequam naſcatur dici poteſt in patris morienti poteſtate fuiſ
ſe. l. vlt. ff. de collat. pariter nec dici poteſt in poteſtate tutoris eſſe antequam naſcatur, & ſi
ei datus ſit tutor, nondum eſt tutor. l. ſi nemo. 2. §. vlt. ff. de teſt. tut. ergo & nondum pupil-
lus eſt: quia & nondum homo vel animal eſt l. 9. ff. ad leg. Falcid. l. 1. ff. de vent. inſpic. Se-
quimur enim Stoicorum ſentētiam ἔμβρυα non eſſe animalia. qua de re Galen. ἐν ὅροις ἰα-
τρικοῖς, & libro proprio, εἰ ζῶον τὸ κατὰ γαστρός, quo & ex legibus Lycurgi & Solonis docet
ἔμβρυον eſſe animal. nam quæ abegit partum punitur. Sed hoc non tam quod animal quā
E quod ſpem animalis peremit. l. 2. ff. de mor. inf. Item quia inſtitui poſtumus poteſt. Sed
hoc fit fictione quadam, qua habetur pro animali. Idem Galen. de hac re etiam ſcribit in
lib. περὶ φιλοσόφου ἱστορίας, vbi ex Stoicis tradit eſſe partem ventris, quod qui dicit, negat eſ-
ſe animal, vt d. l. 1. Porrò in hac l. 2. Modeſtinus ait, non tantùm filios prodeſſe, ſed & ne-
potes ex filiis iam antè defunctis, ſiue ſoli ſint, ſiue cum patruis. l. 3. C. de iis, qui num. libr.
quorum tamen capita non numerantur, vt filiorum, ſed ſtirpes, vt ſi duo ſint nepotes ex
filio iam defuncto, pro vno computantur, quia locum, vicémque vnius complent. quod
& ita fit in ſucceſſionibus ab inteſtato. Nepotes ex filio ſuperſtite auo non proſunt. l. 2. C.
qui num. lib. Filio, id eſt, patri ſuo proſunt. Non poſſunt duobus parētibus ſimul prodeſſe.
Nepotes etiam ex filia auo non proſunt: quia ſunt in aliena familia. Hi ergo tantùm pro-
F ſunt qui ſui ſunt, vel qui ſui futuri erant. nam & ij ſoli in edicto primo, & in edicto vnde
liberi & l. 14. ff. & multis aliis locis liberorum appellatione continentur: cùm & huic ap-
pellationi ſuorum appellatio comparetur. l. liberorum. ff. de verb. ſign. Interdum tamen li
berorum nomen ex conſtitutionum extenſione, vel latiore interpretatione, vel coniectu
ra voluntatis continet etiam nepotes ex filia, vt l. vlt. ff. de pollicit. quæ lex referenda eſt ad

l.pen.Item l.cognoſcere infr.de verbo.ſignifi. quæ lex referenda eſt ad edictum de rebus A
auctoritate iudicis poſſidendis,vt conſtat ex legis initio coniuncto cum l.15.ff.de reb. au-
ctor.iud. Ex eo edicto non fit miſſio ſi debitor defendatur. Defendi autem poteſt à quo-
libet ſine mandato. Agi tamen non poteſt ſine mandato niſi à liberis & parentibus,& aliis
quibuſdam,quo in propoſito inter liberos numerantur etiam nepotes ex filia. Item l.2.ff.
qui ſatiſd.cogant. Item ex l.1. C.de cond.inſ.ab herede fideicommiſſum ita relictum,ſi ſi-
ne liberis deceſſerit,excluditur ſi mortis tempore nepotem ex filia habuerit, nec mirum,
cùm & ſi filium non iuſtum habuerit excludatur. l.cùm pater.§.volo.ff.de leg. 2. Hæc de
liberorum appellatione. Filiorum nomine non continentur nepotes.l.6.ff.de teſt.tut.& i-
deo, auctore Dione 54. cum interdictum eſſet τοῖς παισὶ, id eſt filiis Senatorum (nam &
παίδων nomine ſoli filij ſignificantur, vt l.8 ff.hoc tit.) ne ludo pollueréntur, Auguſtus e- B
tiam poſteà idem nepotibus interdixit. Obſtat l.filij.ff.de verb.ſign. Filij,inquit,appellatio
ne omnes liberos intelligimus. Quidam legunt, *homines liberos*, (& eſt in P. Fl. ſimilis er-
ror.l.vlt.ff.de do.exc.& in vulgaribus l.7.§.planè.ff.quib.ex cau.in poſſ.eat.) quia filij appel
latio refertur tantùm ad liberos homines. Seruilis enim cognatio nulla eſt.l.1.§.1.ff. vnde
cog. Vlp.in frag.tit.12. Paulus 4.Sent.tit.10. Sed fateor quidem in multis partibus iuris ſer
uiles cognationes non obſeruari,nec memini bene an alia excipiatur præter eam,quæ eſt
de nuptiis,non tamen parcimus cognatorum nominibus in ſeruis l.Iuriſconſultus. §. in-
ter.ff.de grad.& adf. Inſcriptio quoque l.filij,in aliam ſententiam me vocat. nam lib.2. ad
Vitellium tractauit Paulus de legatis,legatorúmque cõditionibus,& inter cetera de hac
ſpecie,quam tractauêre & multi alij,vt conſtat ex l.vxorem.§.concubinæ.ff.de legat.3. & C
d.l.liberorum, FVNDVM CVM VILLICO ET CONTVBERNALI EIVS ET
FILIIS DO LEGO. Debentur & nepotes qui in eodem fundo agunt : quia creden-
dum eſt noluiſſe teſtatorem duram ſeparationem inducere.l.quæſitum. §. ſed an inſtr.ff.
de inſtr. leg. Ergo ex præſumptione voluntatis filiorum appellatione continentur liberi
cuiuſcunque ſexus,& gradus. Item ex interpretatione iuſta.l.iuſta.ff.de verb.ſign. vt in S.
C.Macedoniano.l.pen.C.ad Maced.& in eo S. C. quo cauetur,ne tutor pupillã filio ſuo
elocet.l.59.ff. de ritu nupt. ad quod etiam factæ iuſtæ interpretationis fit mentio in l.3.C.
de int.mat. Iuſta interpretatio eſt ſi augeantur ſignificationes verborum ex ſententia le-
gum.inde l.7.ff.de conſt.pec.iuſta interpretatione, id eſt ipſo iure : quia & ex legibus eſſe D
dicitur id, quod eſt ex interpretatione. Ergo ex interpretatione iuris filij appellatione con
tinetur nepos,cùm & filij loco habendus ſit.l 34.C.de inoff.teſt.l j.C.Th.de nat.fil. & vt
eadem l.iuſta ait, patris appellatione continetur auus,vt l.2.§.ſi quis ex liberis.ff. ad Ter-
tyl.patres pro parentibus.l.patri.ff.ad leg.Iul.de adult.

Tertia cauſa excuſationum eſt numerus tutelarum , curationúmve : nam tria onera
tutelarum vel tria onera curationum,vel tria onera permiſtarum tutelarum , & curatio-
num,quartæ tutelæ curationiſve excuſationem præbent,non aliorum munerum ciuiliũ.
l.3.C.de exc. mun. & non tantùm tria onera curationum adoleſcentium,ſed & furioſo-
rum. Et vt ex Vlpiano ſubiicit Modeſtinus tria onera non ex numero pupillorum vel ado
leſcentium computantur,ſed ex patrimoniorum & domuum diuerſitate & conficienda E
rum reddendarúmque rationum difficultate : nam ſi tres ſint fratres conſortes, vna eſt tu
tela,ſi tres diſſortes,tres ſunt tutelæ.l.ſi is qui tres.§.vlt.ff.hoc tit. Cõſortes fratres qui ſint
expoſui, Obſ.v.cap.x. Cicero in Frumentaria ex epiſtola Timarchidis. *Volo mihi fraterculo
tuo credas.* pro quibus reponit. *Conſorti quidem in lucris.* eodem modo conſortem ſociũ Ho-
ratius dixit. Porrò de fratribus leges loquuntur.quoniam ij plerunque ſolent eſſe conſor-
tes: & quia, etiam ſi fratres ſint, diuiſo patrimonio pro vno non habentur. Sed idem eſt
etiam in aliis cognatis, extraneiſve diſſortibus, aut conſortibus dicta l. ſi is qui tres. §.
vlt. Contrà, vt eadem lex oſtendit, vnius tutela maximè negotioſa, operoſa,moleſta, pro
tribus computatur,cuius rei diſquiſitio eſt in prætoris tutelaris arbitrio. Leuiſſima & te-
nuiſſima tutela pro nulla computatur : qualis affectari,& ambiri plerunque ſolet.& verò F
affectatæ illæ tutelæ videntur ſemper,quæ modicæ rei ſunt ſine vllo, aut ſanè exiguo cum
onere:& ideo in numerum trium tutelarum non cedunt.nam tres tutelæ ex patrimonij
& oneris modo æſtimantur, vel potiùs non tres tutelæ, ſed tria onera excuſant & hæc eſt
ſententia.l.15.§.ἰδιώτῃ.ff.hoc tit.in quo hæc verba, ὁ μετρίῳ γενόμενος ἐπίτροπος, malo inter
pretari, *qui mediocris patrimonij factus eſt tutor*, quàm pauper tutor , vel ſanè *mediocris pupilli.*

vtroque loquendi genere noſtri auċtores vtuntur.l.4.ʃ.de vſu & habit.l.patronus.ȷ.de o-
A per.libert.quod & vetus interpres ſequitur.*Qui*,inquit,*modici patrimonij factus eſt tutor.* ſic
habent manu ſcripti. Non igitur tutor pauper, ſed pauperis tutor eis verbis ſignificatur,
qui tam leuem tutelam dicis cauſa præſumitur affeċtaſſe, vt expleret numerum trium tu-
telarum,qua præſumptione quemlibet tutorem inopem ferire ſanequàm durũ eſt.Con-
firmat noſtram ſententiam Theophilus in §.item tria. De excuſ.ſi modò *ὠπλεσάτην*, vti
oportet,tenuiſſimam interpretêre, non vt Curtius opulentam. Affeċtaſſe etiam videtur
qui ſe tutorem adſcripſit.l.vxori.§.j.ȷ.ad leg.Cornel. de fal. qui non ideo remouetur vti-
que ſemper,ſicut is,qui tenuem ſuſcepit, ab ea non remouetur. Sed neque ob eam à no-
uis,ac poſtea delatis tutelis excuſatur. Ergo non perſonarum numerum,ſed patrimonia
B ſpeċtamus.Speċtamus tamen & ætatem perſonarum.nam ſi trium tutelarum inſtet finis,
vt ſi pupilli agant annum xiiij.vel ſi.quarta,quæ defertur breui finem acceptura ſit,excu-
ſationi locus non eſt.l.8.l.non tantùm.in princ.ȷ.hoc tit.Patrimonium ſpeċtari arg.eſt. d.
l.ſi is,qui tres.§.cum qui. Sed traċtemus etiam ſpeciem quæ eius legis initio proponitur.
Titius tres tutelas adminiſtrat.defertur ei quarta & quinta, id eſt duobus pupillis diſſor-
tibus ſeorſim tutor datur,ipſo iure tutor eorum eſt,ſed iure trium tutelarum,quas admi-
niſtrat, ſe excuſare poteſt intra conſtituta tempora. Pone intra ea tempora antequam ſe
excuſaret ex tribus tutelis morte vnius pupilli vnam extinċtam,quid fiet?nimirum ſucce-
det quarta in deficientis tutelæ locum,quamuis nondum rationes eius reſtitutæ,& pur-
C gatæ ſint.l.8.ȷ.hoc tit.l.1.C.qui num.tutel.& quintæ, quæ nunc eſt quarta,excuſatio dabi
tur,qua tamen ſi non vtatur, & hanc ſubibit. Imò & quintæ excuſatio danda non vide-
tur:quia quarta ſiue tertia nondum adminiſtratur. tres autem tutelæ non excuſant, niſi
adminiſtrentur.§.item tria. Inſt.de exc.tut. Imò non exigimus vt adminiſtrentur, ſed vt
ne ſit finita earum adminiſtratio,id eſt, vt adminiſtrari debuerint. Satis enim eſt ſi earum
periculum ob ceſſationem ſuſtineamus.l. ſi quis tutor.ʃ. de ritu nupt. Diſcuſſo periculo,
veluti finita tutela,finitur excuſatio. At quæritur quæ quarta,quæ quinta tutela cenſea-
tur? Et verò ea eſt prior,cuius decretum prius eſt. nam ex decreto ſtatim ipſo iure valet,
vel ſi diuerſis teſtamentis deferantur quo quiſque heres ex teſtamento prior adierit,ex eo
& tutela prior erit,vel ſi fuerint condicionales,ea cuius condicio prior extiterit.nam tute
lææ teſtamentariæ ex aditione hereditatis, vel condicionis euentu ſtatim ipſo iure valent.
D Apertarum tabularum vel teſtamenti tempus non ſpeċtatur. Sed traċtemus tantùm de
datiua. Finge, is,qui tres tutelas habet decreto ad quartam vocatur,deinde alio decreto
ad quintam. Finitur tertia tutela morte pupilli intra excuſationis tempora,quarta erit ter
tiæ loco.& ideo ab ea non erit excuſatio: quia,ſcilicet,nunc eſt tertia non quarta. At rur-
ſus finge eundem priùs fuiſſe detentum in quinta tutela,propterea quòd ea ſe non excu-
ſauit intra conſtituta tempora.Detineri dicitur is,cuius excuſatio non recipitur & quiu
betur adminiſtrare.l.pen.ʃ.de tut.& cur.da.l.15.C. de exc.tut. Finge igitur iuſſum eum
adminiſtrare quintam priùs,quàm quartam, vtrum decreti,an detentionis ordo ſeruabi-
tur? Et placet quartæ periculum citiùs tutorem agnoſcere, licet in ea poſteriùs detentus
ſit,puta ex die finitæ tertiæ tutelæ. nam ex eo die quartæ decretum tutorẽ ſtatim tenuit,
E nec contra ius eam debuit detreċtare. Quintæ autem periculum ad eum pertinebit non
ex tempore,quo data fuerit,cùm eam potuerit detreċtare,ſed ex eo tempore,quo præſcri
ptionis ratione iuſſus erit adminiſtrare. Ergo qui excuſationem,& ceſſationis cauſam ha-
buit,periculo obligatur,ex quo iuſſus eſt adminiſtrare.l.qui iuſſus.l.qui negot.§.teſtamẽ-
to.ʃ.de adm.tut.Qui cauſam non habuit,ex quo ſciens tutor datus adminiſtrare debuit.
l.tutor vel curator.l.tutores.§.tutor datus. eo. tit. In quinta priùs detentus fuit, vt dixi,
quàm in quarta. Citiùs tamen quartæ obligabitur, quia quarta priùs delata fuit,
cuius iure potuit ſe excuſare à quinta intra tempora legitima. quod cùm non fece-
rit, meritò & in quinta detentus eſt. Ponendum illud tutorem ſciſſe vtramque ſibi de-
latam ſuo ordine, & vtriuſque decreta. alioquin prior erit, non cuius decretum prius
F fuerit,ſed cuius decretũ priùs tutor cognouerit, vt ſi is,qui duas tutelas adminiſtrat,duo-
bus pupillis tutor detur diuerſis decretis,& de tertia priùs cognouerit, eamq; ſuſceperit,
excuſatur á quarta,ſi de quarta priùs,excuſatur à tertia.l.6.in pr.ȷ.hoc tit.& hoc quidẽ ita

ſiue magiſtratus,ſiue imperatot quartam,aut tertiam deferat. Sed quid fiet,ſi ordo datarum tutelarum incertus ſit,vt ſi duæ tutelæ vno die ſcienti deferantur?eliget prætor quã volet.d.l.6. Ex quo notandum eſt ea,quæ fiunt vno die,temporis inter ſe diſcrimen non habere,vt l.ſi fundus.§.pen.ꝭ.de pign.quod tamen aliter obſeruatur in ſpecie.l.pen.§.vlt. ſup.de donar.inter vir. & vxor. nec enim ius prohibitæ donationis inter coniuges tam amarè rractandum eſt. A

Nunc tranſeamus ad ſpeciem l. 4. Titius duas tutelas adminiſtrat,defertur tertia. appellat.vulgò exiſtimant à tutelæ delatione non appellari,quod ego non cõcedo.moueor hoc loco.moueor.l.cùm in vna.§.tutor.ꝭ.de appel.l.pen.ſup.de tut.& cur.dat.l. tutor vel curator.ꝭ. de adm.tut.quæ oſtendit vel tutorem appellare,vel ſe excuſare. Excuſat ſe & excuſatione non recepta appellat ex conſtitutione D.Marci.l.j.§.ſi quis tutor.ꝭ.quan.appel.ſit.l.16.ꝭ.hoc tit.Appellat ex iure antiquo à decreto. At hodie ex illa conſtit. neceſſe non habet appellare.ſic loquitur l.15.ꝭ.hoc tit.l.tutores.C.eod.Nuda enim excuſatio ſufficit ſine appellatione: qua in re diſtat tutela à ceteris muneribus ciuilibus. verùm ſi appellationis genere malit cauſam excuſationis allegare,non prohibebitur.Sic igitur in ſpecie propoſita,qui duas tutelas habebat,tertiùm datus tutor appellauit.pendente appellatione,quartùm datus eſt tutor, excuſat ſe à quarta allegatione tertiæ? an audietur? non quidem ſtatim,quia eum tertia nondum tenet, ſed ſuſpenſa allegatione tertiæ, eius finis expectabitur. & ita interpretor hæc verba, ἀλλὰ μεταξὺ ὅσης τῆς ἐπὶ τῇ τρίτῃ χειροτονίᾳ δικαιολογίας τὸ ἐκείνης τέλος περιμένειν, quæ alij excipiunt male.Finem tertiæ vocat ſententiam cauſæ appellationis.Ex eius fine cognoſcetur, quarta ſubeunda ſit nécne. Si enim iubeatur tertiam adminiſtrare,liberabitur quarta, Si ſoluatur tertia, incidet in quartam. alioquin ſi præmaturè eum compellas ad quartam, fortè poſtea appellatione iniuſta pronuntiata,contra iuris auctoritatem quatuor tutelis grauabitur. Quarta ordine decretorum eſt quarta,vi ipſa & effectu tertia, ſed non antequam de tertia lis ſecundum tutorem detur.Sequitur in hac l.4.Tria onera tutelarum in vna domo ſufficere: vnam domum dicimus plures perſonas vnius poteſtati ſubiectas,vt l.3.C.de filiisfam. & quemad.pat.l. 1.C. de hon.& mun.non cont. Theoph. de teſta.Itaque ſi pater habeat tres tutelas,filiusfam. non vocatur ad quartam.nam & tutela,quam gerit filiusfam.patrem onerat l.ſi filiusfam. ꝭ.de tutel.eadémque ratione ſi filiusfam.habeat tres tutelas, pater non vocatur ad quartam.& ſi duo ſint fratres in eiuſdem patris poteſtate,& vnus in tribus tutelis,alter nõ vocatur ad quartam.denique familia vna plus quàm tribus tutelis non oneratur. Interdum tamen periculum tutelarum quas filij adminiſtrant, non refertur ad patrem in ſolidum, vt oſtendit Cod.tit.Quod cum eo,&c.& tunc tutelarum,quas filius gerit,numerus patri non prodeſt vel contra.His addendum in numerum trium tutelarum cedere tutelam filij emancipati l.15.§.Vlp.ꝭ.qua de re dubitari poterat,propterea quòd tutela filij,onus nõ videtur eſſe,cùm pietatis ratione ad eam compellatur pater l. amiciſſ. in fi.ꝭ.& rem ſuam agere videatur cùm agit filij,vt pater quidam apud Antiphanem ait, Υἱῷ ἀγαπητῷ πεφάπων τρεῖς χερσὶν ἔγραψον ἐμαυτῷ τὸ τὸ οἴομαι φέρειν. Sciendum etiam eſt in numerum trium onerum non cedere,ſi quis ſit fideiuſſor tutoris,vel ſi tutor ſit honorarius, vel ſi magiſtratus municipalis tutorem dederit,nominauerit,ſatiſdationẽ exegerit,præſidẽ tutores dantẽ inſtruxerit.l.ſi quis tut.ꝭ.de ritu nup.l.15.§. ἐὰν ὁ τῆς πόλεως. ꝭ.hoc tit.At hos omnes reſpicit periculũ tutelæ.Sicut autẽ tutor qui ceſſat in adminiſtratione tutelæ,eam ratione periculi computat in numerum trium tutelarum l.ſi is,qui tres.ꝭ.hoc tit.&pater tutelã quam gerit filiusfam.eo conſentiente.l. 5. hoc tit.cur etiam illi ratione periculi hæc non imputant in numerum tutelarum? quia ſcilicet tutor, qui ceſſat, principaliter tenetur & ſuo nomine perinde ac ſi geſſiſſet, itemq́; pater. Illi directò, & principaliter non tenentur, & non propter ſuam ſed propter alterius perſonam.Fideiuſſores ſunt acceſſiones. Magiſtratus municipales, & honorarij tutores ſunt ſubſidiarij, vt conſtat ex tit.de mag.con.&.l. 3. §.1.ꝭ.de adm.tut.At rurſus in magiſtratu municipali,hoc fruſtrà tractari videtur an tutelę à ſe datæ, vel inſtructæ periculum imputet in numerum trium tutelarum, cùm & ſi tres tutelas nõ habeat,iure magiſtratus ſe excuſare poſſit l. 6.§.ἀφίενται hoc tit. Quidam ſcribunt magiſtratum municipalem Romæ datum ſe excuſare non poſſe, in municipio datum ſe excuſare poſſe. quæ locorum differentia commentitia eſt. vix etiam fieri poſſe o-

A pinor vt magiſtratus municipalis Romæ verſetur, cùm non poſſit quandiu eſt in magiſtratu municipio excedere, ſicut nec præſes prouincia l. illud. ꝭ. de off. præf. Dio 39. & legati Romam mittantur non ipſi, ſed ipſorum decreto alij l. 13. §. idem Labeo. ꝭ. de iniur. Adiiciunt Accurſianos ſuam ſententiam non improbare. quod apertè falſum eſt. nam Accurſiani differentiam ſolummodò faciunt inter magiſtratus ciuitatum, & municipales. his excuſationem non dari, illis dari. quæ tamen diſtinctio falſiſſima eſt. nam vtroque loco de eiſdem agitur, id eſt, περὶ στρατηγῶν, & municipia nihil aliud ſunt, quàm ciuitates. Στρατηγῶν nomine aliàs prætores ſignificantur Dioni, Appiano & aliis & Nou. XXIX. aliàs magiſtri militum, vt No. XXII. XXXVIII. & CIII. aliàs & quidem frequentiſſimè in libris noſtris magiſtratus municipiorum, & Lucæ XXII. rectè vetus interpres
B στρατηγοὺς magiſtratus interpretatur, quos idem diuinus ſcriptor ἄρχοντας cap. XXIII. Mea autem ſententia de magiſtratuum excuſatione hæc eſt. Magiſtratus municipalis dari quidem tutor poteſt decreto decurionum l. penult. ꝭ. qui pet. tut. vel à collega l. 19. in fi. ꝭ. de tut. & curat. dat. ſed immunitate vti poteſt d. §. ἀφίενται. Qui futurus eſt magiſtratus ſe excuſare non poteſt l. propter. ꝭ. hoc tit. Qui deſiit eſſe, licet in magiſtratu ſe tutelarum periculo obligauerit, ſe excuſare non poteſt d. §. ἐὰν ὁ τῆς πόλεως.

AD L. VI. §. GRAMMATICI.

GRAMMATICI, ſophiſtæ, rhetores medici excuſantur à tutelis & cæteris
C muneribus ciuilibus. Medici, inquit, qui περιοδευταὶ vocantur, id eſt circumforanei, vt interpretantur quidam, rectè, ſi dixiſſet περιαγοραῖοι. Circuitores vetus interpres, quem ſequi malo. nam & circumforaneorum appellatio vilitatem ſignificat. & ita in conſtitutione quadam græca Iuſtiniani de epiſc. & cle. μήτε ἐπίσκοπον μήτε χωρεπίσκοπον μήτε περιοδευτὴν. Chorepiſcopus datur certo vico, vel pago ab epiſcopo vrbis ſub qua vicus eſt, de quo ſynodi Antioh. cap. 10. & Neocæſ. cap. 14. & Ancyr. cap. 13. Fuêre multi eiuſmodi naſcente eccleſia, poſteà ſublati, vt epiſtola quædã Damaſi docet. Regionarios vocat Papias. Περιοδευτὴς autem certo loco deputatus non eſt, ſed hac illac circumit, & vbique implet abſentis epiſcopi vicem, Papias defenſorem appellat adiutorem epiſcopi. Zonaras Laodiceni cap. 57. περιοδευταὶ λέγονται διὰ τὸ περι-
D ιέρχεσθαι καὶ καταρτίζειν τοὺς πιστούς. Hac forma medici περιοδευταὶ dicuntur, qui circũeunt vrbem, ſanitatis hominibus reddendæ cauſa, quibus immunitas datur, non etiam eis qui domeſtico, & vmbratili ſtudio dediti ſunt, Vt ergo intelligeretur eis tantùm immunitatẽ dari qui medẽdi artẽ exercent, adiecit qui περιοδευταὶ vocãtur, ſedẽtarij, & in vmbra, vt ita dixerim, ſtudia medicinæ educantes, immunitatem non habent. & ita quoque illis ſolis extra ordinem ius dicitur l. 1. §. 1. ꝭ. de ext. cog. Datur etiam immunitas liberalium artium profeſſoribus l. 1. C. de decr. decut. l. 4. C de profeſ. & med. l. 10. §. angariarum ꝭ. de vac. mu. Sed non omnibus. Muſici eam non habent, licet ars eorum ingenua, & liberalis ſit, quam liberum ſcire adoleſcentem æquum ſit l. 4. C. de excu. mu. Poëtæ non habent l 3. C. de profeſ. & med. non quod eam diuini ſpiritus non merean-
E tur, ſed quia lex deficit. Librariis & calculatoribus qui numerandi artem docent non datur l. 4. C. de profeſ. & med. l. 15. ꝭ. hoc tit. ad quam lib. 38. βασιλικῶν addũtur ζυγοστάται id eſt ponderatores & libripendes. Poſſunt etiã addi ex l. 1. §. ludi. ꝭ. de ext. cog. notarij, & tabularij. nam & ij immunitatem non habent, & extra ordinem eis ius non dicitur, licet liberalia tractare videãtur, numeros puta & literas vel ea, quæ ſunt literarum vice. Notarios dicimus quos græci ταχυγράφους & ὀξυγράφους, Librarios quos καλλιγράφους. No. XLII. Hieronymus in Hippolyto. Baſilius ad Notarium, σημείων χεὶρ ξυστὴ ἵνα ἐπλαθῶν αὐτῶν λάβῃ τὸ τάχος ὁ γράφων. Galenus de libris propriis διὰ σημείων εἰς τάχος ἠσκημένων γράφειν Tabularios eos, qui rationes publicas priuatáſve ſupputant, vt lib. x. Codicis multis locis oſtendi. At grammaticis, rhetoribus, ſophiſtis datur immunitas. Datur & geometris l. 2.
F C. de exc. art. cum & ex conſtitutione quadam Theodoſij ſpectabiles ſint, non tamen data cenſetur à tutelis l. geometræ. ꝭ. hoc tit. nam generaliter data immunitate, ſemper tutelæ exceptæ videntur, vt expoſui in l. 2. C. de mun. pat. Quid verò rhetores diſtant à ſophiſtis? Videntur quidam rhetores linguæ latinę, ſophiſtas dicere linguæ græcæ, quibus non aſſentior. Rhetores ſunt ſiue dicendi præcepta doceant, ſiue non. Sophiſtæ pro doctori-

bus accipiuntur. Galenus περὶ τῶν προγυμνάσμασιν ῥήτωρ ὅπως σοφιστεύσει & alio loco, τινὰς τῶν A
ῥητορικῶν ἀνδρῶν ὀργάνῳ παντὸς ἔργῳ τῇ σοφιστικῇ χαλινὸν ἐμβαλεῖν χρῆσθαι δυνατά. Vt autem immuni-
tas tantùm datur medicis circuitoribus, ita & rhetoribus ſophiſtis tantùm, id eſt, præce-
ptoribus, & magiſtris, ſicut & grammatices magiſtris tãtùm. itaque in l. vlt. §. vlt. ꝟ. de mu-
ner. & hon. ſic legendum eſt, *Magiſtris qui ciuilium munerum vacationem habent, id eſt, gram-
maticis, &c.* Hi, qui primas literas docent, immunitatem non habent. l. 2. § vlt. ꝟ. de vac.
mun. l. vt gradatim. §. vlt. ꝟ. de muner. & hon. Hi non ſunt grammatici ſed grammatiſtæ.
Grammatici incipiunt ab Homero, aut Virgilio. Eſt autem in vnaquáque ciuitate con-
ſtitutus certus grammaticorum, rhetorum, & medicorum numerus, qui ſoli immunitate
fruũtur ex epiſtola ſiue oratione D. Pij. Subiicitur in hac lege, καὶ αἱρέσεις τινὰς προχειρίσας
τῷ νόμῳ. Vetus interpres retinuit græcam vocem. Et hęreſes quædam propoſitę lege. Ac- B
curſius interpretatur, Et diuiſio quædam ciuitatum lege facta eſt. rectè ſi dixiſſet, καὶ διαι-
ρέσεις τῶν πόλεων. At longè aliter longéque alio ſenſu dixit, καὶ αἱρέσεις, &c. Ego malo inter-
pretari, Et condiciones quædam propoſitæ lege. nam præter numerum lex has condicio-
nes dat, vt profeſſores, & medici probentur decreto ordinis, vt fungantur ſuo munere ſe-
dulò, & vt in ſua quiſque patria, non in aliena. & ſic condiciones propoſitas dicit. l. pen. ꝟ.
de condit. & demonſt. Porrò numerus hic eſt, vt minores ciuitates habeant v. medicos,
rhetores tres, grammaticos totidem. maiores medicos vij. rhetores iiij. grammaticos toti-
dem. maximæ medicos x. rhetores v. grammaticos totidem. Maximæ ſunt capita, & ma-
tres prouinciarum. Maiores quæ habent ἀγορὰς δικῶν. græci legunt, ἀγορᾶς δίκην. quod
probo. aliæ ſunt minores. Vici nullos habent profeſſores, aut medicos immunes. Vrbes, C
puta Roma & Conſtantinopolis, alium habent numerum profeſſorum & medicorum
ex conſtitutione Theodoſij, nempe rhetores latinos tres, græcos quinque, grammaticos
latinos x. græcos totidem, philoſophum vnum, legum profeſſores, ſiue antecesſores duos.
Numerus medicorum non definitur: quia vniuerſi archiatri (medici harum vrbium pro-
priè archiatri dicuntur quaſi principales medici) honorati comitiua primi, vel ſecundi
ordinis vacant. l. vlt. C. de profeſ. & med. Conſtitutione autem D. Pij in aliis ciuitatibus
non definitur numerus iuris profeſſorum: quia non habent immunitatem, niſi qui Ro-
mæ & Conſtantinopoli docent: quinimò non licet alibi docere, quàm Romæ, & Con-
ſtantinopoli & Beryto. Sed quis Beryto fuerit definitus anteceſſorum numerus neſcio. D
fortè nullus, quia & Beryto docentes immunitatem non habẽt. Nunc videamus an phi-
loſophi vacẽt? In vrbe Roma vetere aut noua vnus vacat, vt dictum eſt ſuprà. In prouin-
ciis non eſt lege definitus certus philoſophorum numerus: quia rari ſunt philoſophi. vix
ſingulæ ætates ſingulos ferunt. ideóque, non definito numero, generaliter philoſophis da
tur immunitas perſonalium, ſcilicet, munerum, & tutelarum, non patrimonialium. l. 6. C.
de mun. pat. l. in honoribus. §. pen. ꝟ. de vac. mun. ſed exigimus, vt ſint probati decreto or-
dinis. l. 8. C. de profeſ. & med. Hæc enim eſt vna condicio conſtitutionis D. Pij vt gram-
matici, rhetores, philoſophi, medici immunes non ſint, niſi ſint probati decreto ordinis. l.
5. C. de prof. & med. Altera vt bene & ſedulò ſuo munere fungantur, & ſe adoleſcentibus
vtiles præbeant. alioquin denuo reprobari ab eodem ordine poſſunt. l. 2. C. eod. l. vt gra- E
datim. §. reprobari. ꝟ. de mun. & hon. ſed hoc nunquam fit temere. l. pen. ꝟ. de decr. ab ord.
fac. Tertia hæc eſt, vt in patria ſua doceant, & medeãtur, non in aliena. Duplex eſt patria.
Propria, veluti originalis, & communis, veluti Roma. Qui Romæ docent, etiam ſi Romę
nati non ſint, immunitatem habent, ſiue ſalarium habeant, ſiue non. nec enim adiecta eſt
quarta condicio, vt ſalariarij ſint. Roma eſt communis patria l. eos. ꝟ. de vac. mun. l. Roma
ꝟ. ad municip. l. vlt. ꝟ. de int. & releg. l. in orbe. ꝟ. de ſtatu ho. No. lxxviij. l. 1. C. de mulier. &
in quo lo. &c. At propter excellentiam, præſtantiámque doctrinæ, qui in aliena patria do
cent, quin & ij qui ſunt ſupra numerum, immunitate donari poſſunt. Non ſemper itaque
numerus lege conſtitutus, non ſemper tertia condicio ſeruatur. prima, & ſecunda vtique
ſeruatur ſemper. Sed, vt ad philoſophos redeamus, oſtenditur in hac lege philoſophis, & F
ceteris profeſſoribus ac medicis iampridem datas immunitates D. Adrianum ſtatim vt
imperium cepit confirmaſſe. Cur ait, ſtatim vt imperium cepit, niſi quod ſoleret initio
imperij quiſque immunitates vel petentibus confirmare, vel vltro etiam non petentibus
concedere? quod eſt ex inſtituto Tiberij. Suetonius in Tito. Cùm ex inſtituto Tiberij om
nes dehinc Cæſares beneficia à ſuperioribus conceſſa principibus aliter rata non haberẽt
quàm

A quàm ſi eadem iiſdem & ipſi dediſſent, primus præterita omnia vno confirmauit edicto,
nec à ſe peti paſſus eſt. Extat edictum Neruæ confirmantis beneficia à Domitiano con-
ceſſa Plini lib. x. Epiſt. Aurelius Victor in eodem. Cum donata, cōceſſave à prioribus prin-
cipibus firmare inſequentes ſolerent, ſimul imperiū cepit talia poſſidentibus edicto ſpon-
te cauit. Et inde etiam nunc in more poſitum eſt omnium gentium ferè, vt mortuo prin-
cipe à ſucceſſore eius initio principatus immunitates, beneficia, priuilegia, honores ſupe-
riorum principum confirmentur petentibus cum priuatis, tum ciuitatibus, collegiis, cor-
poribus, ſocietatibus, non petentibus adimantur, niſi benignè princeps præueniat petitio-
nem. Profeſſoribus verò & medicis Veſpaſianum quoque immunitates confirmaſſe pro-
bat l. vlt. in fi. ꝫ. de mun. & hon. Eundem primum è fiſco rhetoribus ſalaria conſtituiſſe
B Suetonius ſcribit, Caſſiodorus id tamen Domitiano tribuit. Dicitur & Alexander rheto-
ribus grammaticis, medicis, aruſpicibus, mathematicis, mechanicis (ij quales ſint expoſui
in l. 2. C. de exc. art.) architectis ſalaria inſtituiſſe, & auditoria decreuiſſe, auctore Lampri-
dio, & diſcipulos cum annonis pauperum filios modò ingenuos dari iuſſiſſe. Rectè, inge-
nuos. ideo enim liberales artes dicuntur, quod ſeruis eas tradere ius non erat. Sed in con-
trarium poſtea cecidêre, vt Plinius ait, & ſeruitute ſola profici cœptum. Cœpit & poſteà
Iuris prudentia eſſe libertinorum artificium, vt Mamertinus ait ad Iulianum. Porrò ſala-
ria multi etiam alij Impp. conſtituerunt l. 6. & 9. C. de profeſ. & med. l. 11. C. Th. eod. Spe-
cialiter autem conſtitutione D. Pij declaratur philoſophos, rhetores, grammaticos, medi-
dicos vacare primum à gymnaſiarchiis. Gymnaſiarchæ ſunt, qui præſunt exercitio palæ-
C ſtrico cum ſumptu aliquo. Heſychius γυμνασίαρχας ἄρχων τοῦ ξυστοῦ. idem ergo eſt gymna-
ſiarches, & xyſtarches. Vlpianus in Orationem cōtra Leptinem. γυμνασίαρχός ἐστιν ὁ παρέ-
χων τοὔλαιον τοῖς γυμναζομένοις· γυμνάσιον γὰρ τὴν παλαίστραν ἐκάλουν. Philo in Flaccū ὡς τὴν
οὐσίαν ἐκπεριεσθῆναι φάσκων· ἠναγκάσθη γὰρ γυμνασιαρχεῖν. Deinde ab ædilitate, quæ ἀγο-
ρανομία, ea eſt cura annonę, rerúmque promercalium. Hieronymus ad Ruſticum mona-
chum de viuendi forma. Ab ædilibus quos ἀγορανόμους Græci appellant, vendentium co-
ërcebatur rabies. Apuleius lib. 1. Annonam curamus, & ædilem gerimus. Ἀστυνόμοι de
quibus l. 1. ꝫ. de via pub. & ſi quid in ea fac. curant vt in vrbe munda ſint omnia. Vlpian.
in Orat. contra Timocratem. ἔστι δ' ἀγορανόμος ὁ ἐπόπτης τῶν ὠνίων τῆς ἀγορᾶς· ἀστυνόμος δὲ ὁ
ἐπὶ τοῦ εἶναι καθαρὰν τὴν πόλιν ἀσχολούμενος. De ædilitate municipali loquimur, quæ tamen
honor videtur eſſe, ſicut & gymnaſiarchia, & ſacerdotium, ſed multo plus oneris, & ſum-
D ptus habet. Horum honorum excuſatio datur, petitúrque ſæpe l. in honoribus. ꝫ. de vac.
mun. l. 2. C. quib. mun. ciu. ind. Non loquimur de ædilibus vrbis Romæ, cuius honoris tā-
tùm abeſt, vt de vacatione danda aliquid ſanciendum ſit, vt potiùs ambitum eius coërce-
ri oporteat. Tum oſtenditur profeſſores, & medicos excuſari à ſacerdotiis prouinciarum,
quæ qui adepti ſunt ludis præſunt in honorem Deorum inſtitutis cum ſumptu aliquo,
cuiuſmodi ſunt Aſiarchia, id eſt ſacerdotium prouinciæ in Aſia, ἱεραρχία Aſiæ l. in hono-
ribus. § 1. ꝫ. de vac. mun. Alytarchia l. 2. C. de cupreſ. l. 1. C. de off. com. or. vbi corruptè legi-
tur *Lyciarchiæ* pro *Alytarchiæ*, Bithyniarchia, Cappadocarchia, §. ἔθνους. ꝫ. Phœnicarchia, Sy-
riarchia l. 1. C. de nat. lib. No. LXXXIX. in qua ſecundum d. l. 1. φοινικαρχῶν, καὶ συριαρ-
E χῶν, καὶ στρατηγῶν, καὶ διασημοτάτων, id eſt, ſacerdotium Phœnices & Syriæ & Duumui-
rorum & perfectiſſimorum, Haloander malè, magiſtrorum militiæ & maximè inſigniū.
Vice verſa ſecundum eam No. in d. l. 1. & in No. Martiani de mat. Sen. legendum, *perfe-
ctiſſimos*, vt iamdiu notaui in frag. Vlpiani tit. 13. & Græci confirmant hoc loco. De his
ſacerdotiis etiam ſcripſi in l. pe. C. de mun. pat. & l. 1. C. de per. ſuc. pat. & Obſeruationum
2. cap. 13. Ea qui obtinent immunes ſunt à tutelis & ceteris muneribus d. §. ἔθνους cui adiū-
gi poteſt aptiſſimè vetus inſcriptio, quam retuli in l. 1. C. de per. ſuc. par. Sequitur in hac
lege profeſſores, & medicos excuſari à metatis, id eſt, ab onere recipiendi hoſpitis. l. 8. C.
de metat. l. 6. C. de profeſ. & med. l. vlt. in fi. ꝫ. de mu. & ho. l. 10. §. angariatū. ꝫ. de vac. mun.
quod munus epiſtathmiam Modeſtinus vocat. Heſychius ἐπισταθμία ἡ ὑποδοχὴ ξένων. Itē à
F munere ſitoniæ, vel elęonię, id eſt à cura emendi frumēti, vel olei nomine Reipublicę, quā
qui gerit æquè immunis eſt ac ſacerdos. Oleo eget Reſp. in palęſtris, vngendorum xyſti-
corum cauſa. cuius rei curam gymnaſiarchus ſubſtinebat. itémque ad lumina balnearū
l. 1. C. de luſ. aur. col. Lampridius in Seuero. Addidit oleū luminibus thermarum. Plinius
x. Epiſt. Pecuniam in oleum erogare ſoliti parati ſunt in opus balnei conferre. Et quibuſ-

dam locis ad erogationem publicam. Et ad ædem ſacram l. Si ſponſus. §. Sed & ſi quid ſ. A
de don. inter vir. & vxor. Additur in hac lege eoſdem excuſari à munere iudicandi, quod
aliàs inuitis iniungi ſolet. l. vlt. §. iudicandi. ȷ. de mun. & hon. & à legatione & militia. Spe-
cialiter hæc munera recenſentur: quia eorum omnium ferè vacatio non ſoleat compete-
re generaliter data immunitate, veluti militiæ, & metati l. ſunt. l. pen. §. duo. ȷ. de vac. mun.
Ad extremum generaliter ait omni eos prouinciali alióve munere vacare. Et ex his colli-
git Modeſtinus philoſophos vacare à tutelis, cùm tamen tutelarum mentio non fiat, &
cui datur immunitas generaliter, non cenſeatur data tutelarum. Sed cùm philoſophi cō-
parentur aliis profeſſoribus, & medicis, quos conſtat à tutelis vacare, veriſimile eſt hoc po
ſtremis verbis generalibus voluiſſe Imperatorem, vt & tutelis philoſophi vacarent, maxi
mè cum dicat, omni prouinciali alióve munere. Cui datur immunitas prouincialium vel B
publicorum, vel ciuilium munerum, non videtur data tutelarum. Cui prouincialium vel
ciuilium & aliorum munerum, concurrente præſertim illa comparationis ratione, vide-
tur & data tutelarum. His expoſitis, ad alios Modeſtinus tranſit, qui excuſationem tute-
larum habent, & athletas ait vacare, qui coronati ſunt ſacris certaminibus, quos vocabāt
στεφανίτας ἀγῶνας. Galenus ad Thraſibulum. *καὶ πολλοὺς στεφανίτας ἀγῶνας ἀπηρτισμένων ἀθλητῶν*.
Præter coronas immunitatem habent à tutelis, & muneribus ciuilibus. l. 1. C. de athl. Alij
ſunt, qui dicūtur *ἀργυρῖται*, vt Vlpianus ſcribit Demoſthenis interpres in Leptinem, quos
qui vicerunt pro coronis conſequuntur præmia pecuniaria, de quibus l. commodis. ȷ. de
re iud. l. ſpem. C. quæ res pig. obl. Quod ſequitur eſt de ſacerdotum immunitate, quod iā
expoſuimus ſuprà. Sequitur. *Tutela non eſt Reip. munus*, &c. Munera quædam ſunt Reip. ve C
luti ſironia, legatio, defenſio ciuitatis, quæ principaliter, & directò ad Reipub. ſiue ciuita-
tis vtilitatem ſpectant. l. 15. ſ. de recep. qui arb. rec. quædam prouincialia, vt Aſiarchia, &
Syriarchia, & hæc prouincialium munerum appellatio duobus locis inuenitur in hac le-
ge, hoc nempe loco, & illo ſuperiùs, *ὑπηρεσίας ἐθνικῶν*. Prouincias enim optimi auctores
plerunque vocant *ἔθνη*. itaque Ant. Auguſtinum laudo *ὑπηρεσίας ἐθνικῶν*, prouinciale mu-
nus Latinè vertentem. Alia verò quædam ſunt munera priuata. Huius generis eſſe tute-
lam probat l. non tantùm. §. is, qui. ȷ. hoc tit. dum ædilem plebis tutorem dari poſſe eo cō-
probat quòd excuſetur à priuatis muneribus. Excuſatio enim argumentum eſt iure tuto
ris dati. l. 13. § penult. ȷ. hoc tit. ratio quoque naturalis id demonſtrat ſatis. eſt enim tutela D
de re priuata, & familiari pupillorum, & domo pupillorum concluditur, & quot ſunt do-
mus, tot ſunt tutelæ. Non inficior eam eſſe pro vtilitate publica, quod publicè omnium
interſit orbos & pupillos tueri, ac defendere l. 2. §. Diuus ſ. qui pet. tut. Sed principaliter
priuatum munus eſt, per conſequentias publicum ſiue ciuile, quæ appellatio latior eſt,
quàm muneris Reipublicę. nam munus Reipub. eſt quod ad Remp. principaliter ſpectat.
Munus publicum ſiue ciuile (nihil enim inter hæc duo quidquam diſcriminis eſt) tam
quod ex conſequentia quadam, quàm quod principaliter ad vtilitatem publicam perti-
net. idem & municipale dicitur. eodémque modo ius publicum dupliciter accipitur. nā
& id quod in ſacris, ſacerdotibus, magiſtratibus non conſiſtit, publicum appellatur. & pri
uata arua, publica dicuntur, vt ad Frōtinum Vrbicus adnotauit, hac ſolùm ratione, quod E
publico tributum inferant. Vtilitatis etiam publicæ reſpectu tutelam publicum munus
dici affirmo in §. 1. Inſt. de exc. tut. l. filiusfam. ſ. de iis, qui ſunt ſui, vel alieni iur. l. 17. §. eos.
ȷ. hoc tit. & Ciuile hoc loco & l. vlt. ȷ. de mun. & hon. l. coloni. C. de excu. tut. Prouinciale
munus non eſt. Reipub. munus non eſt l. 2. §. vlt. ȷ. ad municip. nec perſonale, nec patrimo
niale. quia tutela eſt ſine impenſa. Item priuarum, aut per conſequentiam ciuile munus
patrimoniale non eſt, ſed perſonale l. 1. ȷ. de mun. & hon. Et hæc eſt certiſſima huius quę-
ſtionis definitio. Suſpectus mihi fuit olim hic. §. quod ſuo more Modeſtinus non præpo-
ſuerit nomen auctoris Latini. Sed eadem eſt condicio. §. ſed & reprobari ſ. vtrunque vide
tur Tribonianus inſeruiſſe ex aliis Modeſtini libris. Item quod nec ſequentibus, nec ante
cedentibus cohæreat. Sed hæc *ἀσυστατήματα* Digeſtorum etiam ad hāc rationem nimis F
exigenda non ſunt. Forſitan varia cùm fuiſſent ſuperius propoſita munerum genera, quo
rum alia ſunt Reip. alia ciuilia, alia prouincialia, quorum exemplo & tutelæ immunitas
datur, viſum eſt faciendum, vt muneris tutelæ qualitas cognoſceretur. Quod ſequitur de
magiſtratibus ciuitatum iam expoſui ſuprà in tractatu de tribus tutelis. Docet autem po
ſtea excuſationem dare inimicitias capitales, quæ inter tutorem teſtamento datum, &

teſtato-

A teſtatorem poſteà interuenerunt, quibus cauſam dedit tutor. Dixi, *quæ poſteà.* nam ſi antea interuenerint, hoc ipſo videtur facta gratiæ reconciliatio, quod is tutor datus ſit, ſi modò datus ſit bona mente, non vt negotiis implicaretur, non ſi, tutela delata, ei ſubdolè blandiatur l.t. C. ſi propter inim. §. item ſi propter. §. inimicitiæ. Inſtit. eo. Dixi, *Capitales.* Non capitales excuſationem non præſtant. Placet mihi valde definitio Ant. Auguſtini, Capitales inimicitias eſſe ob capitalem accuſationem ortas, quam comprobat No. de teſtibus, & in hoc §. hæc verba, κεφαλικὸς ἀγὼν, id eſt, lis capitalis: quas ſcilicet, ſola mors diremptura videatur. Horat. Ita fuit capitalis, vt vltima diuideret mors. Dixi, *quibus cauſam dedit tutor.* itaque de inimicitiis loquitur Modeſtinus, quas ipſe tutor concitauit, vt hæc verba demonſtrant, ἔχθρα τῷ χειροτονηθέντι γενομένη πρὸς τ̃ πατέρα, vt ſi patrem accuſauit
B capitis. hoc ſi fecit antequàm tutor daretur, tutori dato pater videtur iniuriam remiſiſſe. ſi poſtea, tutelam videtur ademiſſe, & niſi excuſet ſe, remouetur l. 3. §. ſi tutor. ff. de ſuſp. tut. Contra quocunque tempore pater capitis accuſauerit tutorem indiſtinctè dicimus eum excuſari, ſicut & ſi ſtatus controuerſiam à patre pupilli paſſus ſit, id eſt, ſi eum pater in ſeruitutem petierit d. §. inimicitiæ. plerunque hæc ſunt paria, capitis accuſare, & in ſeruitutem petere. vtraque ex cauſa amittitur ius patronatus l. qui cùm natu. ff. de bono. lib. vtraque ex cauſa excuſatio tutelarum vel curationum datur. eſt tamen differentia in ſpecie l. 9. ff. de iis quæ vt indig. nam ob capitalem accuſationem legatario ademptum cenſetur legatum, & apud heredem remanet, ob controuerſiam ſtatus, æquè ademptum cenſetur, ſed ad fiſcum non ad heredem venit, quia hoc genere controuerſiæ etiam teſtamentum
C impugnari videtur. l. 16. eo. titu. Is etiam excuſatur à tutela qui ſeriò & bona fide pupillo mouet controuerſiam ſtatus, non dedita opera, ne ſubeat tutelam, & calumniæ cauſa. quod hoc loco proponitur ex reſcripto Marci & Veri. Hi ſunt qui Diui fratres appellantur, & interdum Fratres Imperatores, vt l. fratres. ff. de pœn. l. ſi adulterium. §. fratres. ff. de adul. de quibus vidēda ſunt quæ Gal. ſcribit lib. περὶ ἰδίων βιβλίων & li. περὶ τῶ ἀναγνώσκειν Ant. Auguſtinus multa eruditè hoc loco ſcripſit, & obſeruauit ſemper prælato nomine Antonini in libris noſtris ſequi Verum hoc modo, *Antoninus & Verus*, & ſignificari fratres. Cum verò ſequitur Antonini nomen præcedere Seueri hoc modo, *Seuerus & Antoninus*, & ſignificari patrem, ac filium. Sed vnum eſt quod improbo, Haloandri reprehenſionem coniungentis ſemper Antoninum cum Seuero, cum Seuerus ſolus citetur ſæpe.
D Nouum videlicet non eſt ſupprimi Antonini nomen, quaſi ſufficiat laudari patrem, nec ideo exiſtimandum eſt eos pariter ſtatim ab initio Remp. non adminiſtraſſe. Exempla ſunt in l. t. huius tit. coniuncta l. 3. C. eod. & in l. οἱ ἐπίτροποι. ff. loca. coniuncta l. 1. §. ex illa. ff. ad leg. Cor. de fal. & in l. 1. ff. de offic. præf. vrb. coniuncta. l. 1. ff. de leg. 3. l. aut damnum. ff. de pœn. l. vlt. ff. de off. præf. vig. & in l. eorum. ff. ad leg. Iul. maieſt. coniuncta l. 4. ff. de iu. pat. & in l. ſi vxor. §. ſi minor. cōiuncto §. Diuus. ff. ad leg. Iul. de adul. & l. Si Titio §. vlt. De leg. 2. cōiuncta l. licet. De leg. 1. eodémque modo ſupprimitur Veri, & Commodi nomen ſæpe. At quod dicitur hoc loco ex reſcripto fratrum tutorem excuſari, non obtinet in alia lite l. propter. ff. hoc tit. niſi ex No. lxxij. qua tutor qui litem habet cum pupillo excuſatur aut remouetur, niſi ſit mater aut auia. No. xciiij. Dico, excuſatur, aut remouetur, argu. l. ſi
E pupillum. ff. hoc tit. & l. 3. §. ſi tutor. ff. tit. prox. Sequitur ex Paulo mediocritatem, & ruſticitatem interdum à tutela excuſare, ſi oneri & operi par non ſit, vt idem Paulus ait in l. 40. ff. hoc tit. Operi, id eſt adminiſtrationi. vt Græce μετριότης ita Latinè mediocritas paupertatem ſignificat. & hoc ſenſu mediocrem hominem dicimus & mediocre patrimonium. Illiterati etiam excuſantur negotiorum expertes. Negotiorum periti non excuſantur. quod tamen D. Pius mutaſſe videtur. §. ſimiliter. Inſt. de excuſ. quod ſit neceſſaria literarum ſcientia ad rationes conficiendas. Vtemur itaque diſtinctione in paupere, & ruſtico, non in illiterato.

AD L. VIII. IX. X. XI. XII. A

HÆc lex eſt de veteranis. Veterani ſunt qui militia honeſtè dimiſſi, & ſa-
cramento ſoluti ſunt. Hi vacāt à tutelis paganorum & à tutelis nepotum
conueterani perpetuò. Ab vna tutela filiorum conueterani non vacant
poſt annum miſſionis, intra annum vacant. A pluribus eodem tempore
vacant etiam poſt annum l.2.C.de exc.vet.& ℨ.§. ἐζητήθη. Vna ergo tute-
la eos excuſat, cum in paganis tres exigantur. Sed ſicut in paganis præteri
tæ aut fini proximæ non excuſant, ita veterano iam finita tutela finiue proxima nihil pro
deſt ad ſecundæ excuſationem. eodem exemplo non excuſatur à ſecunda, quæ diu dura-
tura non eſt. Conueterani verbo non tantùm commilito continetur, qui in eadem legio- B
ne militauit, ſed & veteranus quilibet, vt qui militauit inter legionarios non excuſatur à
tutela vel cura filiorum eius, qui militauit inter vigiles. Itaque conueterani, & commili-
tones ſunt, etiam ſi in diuerſis numeris militarint. vna enim eadémque eſt Reſp. pro qua
militant. Commilitonem dicit in §.pe. qui ſcilicet fuit commilito eundem quem conue-
teranum vocat in §. Synueteranus. Ait autem §.pen. nihil referre quomodo filius conue-
terani ſui iuris effectus ſit, emancipatione an morte patris. Tutor vel curator ætatis ratio-
ne non datur, niſi ei qui ſui iuris eſt. Sui iuris fit emancipatione, aut morte patris. Sed qua
re motus eſt vt hoc adnotaret? quia tentare quis poſſet non cogi veteranum ſuſcipere tu
telam conueterani filiorum, niſi orbi ſint patre. Sed placet etiam incolumi patre cum co-
gi. In §. Synueteranus (quæ vox eſt hybrida, & quaſi cinnus cùm potuiſſet dicere συναπο- C
στρατευθεὶς) oſtendit conueteranum dici etiam eũ, qui in aliis numeris militauit. & ſecun-
dum hanc ſententiam initio legis dixit veteranos poſt annum miſſionis non habere vaca
tionem à tutelis filij eius, qui in eadem legione militarit & cuiuſcunque veterani. Sed ad-
iicitur etiam in l.2.C.de exc. tut. veteranos poſt annum non vacare à cura militum, vt ſi
qui milites ſint minores xxv. annis. & eò pertinet quod ſequitur in §. Synueteranus, mili-
ti minori xxv. annis veteranum curatorem dari tam incolumi, quàm mortuo patre. De
cura militum loquitur, non de tutela. cõſtat enim impuberes milites eſſe non poſſe, cùm
tamen tribuni eſſe potuerint. l.vlt. C. de teſta.milit. hoc enim datur plerunque ſplendori
natalium, vt tribuni ſint, ſicut hodie fit, quia per alios tribunatum gerunt, militiam non D
exercemus per alium. Et hæc quidem de veteranis. Cum ignominia, & dedecore dimiſſi,
pro veteranis non habentur, & ideo immunitatem non habent. l. nec infames. C. de de-
cur. l.7.§.vlt.ℨ.de int.& rel. l.1.C.de iis, qui non imp.ſtip. Ergo & ſi filiis eorum veteranus
tutor detur, conſequens eſt, vt ſe excuſare poſſit. quod à Modeſtino græcè ſcriptum, cùm
Bulgarus vertiſſet hoc modo rectè, ſicut veteres libri teſtantur, *neque horum filiis, qui olim,*
&c. poſteriores librarij corruperunt. Miſſionis ignominioſę formula extat apud Hirtium
de bello Africo. C. ANIENE, QVOD IN ITALIA MILITES POPVLI ROM.
CONTRA REMP. INSTIGASTI, RAPINASQVE PER MVNICIPIA FE-
CISTI, QVODQVE MIHI, REIQVE PVB. INVTILIS FVISTI, ET PRO
MILITIBVS TVAM FAMILIAM, IVMENTAQVE IN NAVES IMPOSVI- E
STI, TVAQVE OPERA, MILITIBVSQVE TEMPORE NECESSARIO
RESP. CARET, OB EAS RES IGNOMINIÆ CAVSA AB EXERCITV MEO
TE REMOVEO, HODIEQVE EX AFRICA ABESSE ET QVANTVM PO-
TEST PROFICISCI IVBEO. *Quantum poteſt* legitur in vet. libris, non, *potes* vel *poteſtis*:
vt apud Terentium, Quantum poteſt aliquò abiicienda eſt. Maceriam iube dirui quan-
tum poteſt. Comprehendi iube quantum poteſt. & in l.5.ℨ.de cur. fur. Miſſi igitur ignomi-
nioſa miſſione non ſunt veterani, & non excuſantur à tutelis ceteriſve muneribus. Exci-
piuntur in §. ſed ignominia. tutelæ vrbicæ, neceſſariò, propterea quòd in vrbe verſari nõ
poſſunt. l. milites. §. miſſionũ. ℨ. de re mil. l.3. C. eod. Miſſi honeſta miſſione, veterani ſunt.
Honeſta miſſio propriè eſt quæ emeritis ſtipendiis, vel antè ab Imperatore indulgetur. l. F
2.§. ignominiæ. ℨ. de his, qui not. infam. Emeriti ſunt, qui ætatem militarem impleuerunt,
quæ definitur ab anno xvij. in xlvj. ex inſtituto Ser. Tullij, & lege Gracchana. Ante eme-
rita ſtipendia dimittuntur qui xx. annos in militia fecerunt l.vlt. C. de his, qui non imp.
ſtip. Dio. 57. Tacitus 1. Et hi verò & emeriti veterani ſunt. At dimiſſi intra xx. annos in-
dulgentia principis, honeſtè quidem miſſi ſunt, veteranorum tamen iura non habent.

Veterani

Veterani perpetuò vacant à tutelis paganorum. Dimiſſi intra quinquennium, id eſt, quin
A quennio nondum peracto in militia, nullo tempore vacant. Dimiſſi poſt quinquennium,
intra octennium, anno tantùm vacant, poſt octeonium intra annos xij. biennio, poſt xij.
intra xvj. triennio, poſt xvj. intra xx. quadriennio, poſt xx. perpetuò, quæ definitio annorũ
eſt ex conſtitutionibus. Sed quod diximus dimiſſos intra quinquennium nullo tempore
vacare, in id ita argumentantur. Milites abſunt Reip. cauſa, & ita edicto, Ex quibus cauſis
maiores & edicto de bonis poſſidendis, & vendendis, & lege Iulia de adulteriis, & legibus
Iulia & Papia, qua parte agitur de abſentibus Reip. cauſa, milites cõtinentur. Abſentibus
autem Reip. cauſa poſtquàm reuerſi ſunt, datur annus vacationis l. 10. in princ. ꝟ. hoc tit. l.
2. C. ſi tut. vel cur. Reip. cau. ab. Ergo & dimiſſis militibus intra quinquennium. Videa-
B mus num dici poſſit ex alia cauſa abſentibus annum dari expleto munere, vel, vt ait. l. 10.
πανσαμένοις τῆ δημοσίας χρείας, id eſt, perfunctis publico negotio. Hos nõ expleſſe militiam
ſed ex indulgentia principis reddi penatibus ſuis. & quidem nimis citò. Aliis qui non tam
citò dimittuntur, licet militiam, iuſtúmve militiæ tempus non expleuerint, annum dari
aut biennium aut triennium aut quadriennium. Cauſarij etiam honeſtè dimittuntur. §.
ὁ δὲ ἐν τοῖς ϛυχλοφύλαξιν. ꝟ. l. cauſaria. C. de re milit. Cauſarij, id eſt, propter valetudinem aut
ſenectam dimiſſi, qui nomen trahunt à cauſa, id eſt, vitio. Vt enim græcis αἰτία ſic latinis
cauſa vitium eſt. Seneca. Cauſariæ partes animi, id eſt, vitioſæ. Veteranorum autem iura
cauſarij habent ſi dimiſſi ſint poſt annos xx. l. vlt. C. de iis, qui non imp. ſtip. non ſi intra an
nos xx. Nec enim perpetuam vacationem à tutelis paganorum habent, niſi dimiſſi ſint ob
C ſenilem ætatem. l. 2. C. eod. Non habent etiam priuilegia veteranorum in pœnis, aut teſta
mentis, & quod dicitur in l. teſtamenta. ꝟ. de mil. teſt. & l. milites. §. illud. ꝟ. de re mil. de cau
ſariis qui viceennio militarunt accipiendum eſt. d. l. vlt. l. 1. C. de exc. vet. Et hęc quidem de
legionariis. Vigiles etiam milites ſunt. l. 1. ꝟ. de bon. poſſ. ex teſt. mil. l. 15. §. legis. ꝟ. ad leg. Iul.
de adult. Vlp. in frag. tit. 3. Et honeſtè, vel cauſariè dimiſſi, annum tantùm vacationis ha-
bent, quia & ij videntur abeſſe Reip. cauſa, prætetquam in eo capite legis Iuliæ, de quo in
d. §. legis. Ignominia dimiſſi nullo tempore vacant. Ab vrbicis tamen vacãt, vt dictum eſt
ſuprà de legionariis. quod non honori eorum datur, ſed quia id ita conſtitui neceſſe eſt,
cùm in vrbem ingredi non poſſint. idémque de conductoribus vectigalium dicitur in l.
pen. §. conductores. ꝟ. de iu. imm. & de liberto in l. pen. §. vlt. ꝟ. hoc tit. Excuſatio igitur aliàs
D libenter datur honoris, & præmij cauſa, aliàs non tam libenter quàm neceſſariò. Præter
vigiles, & legionarios erant in vrbe prætoriani, ſiue cohortes prætoriæ, & vrbani, qui &
vrbaniciani in l. qui mittuntur. ꝟ. ex quib. cau. ma. & in Spartiani Caracalla, & Geta, ſiue
cohortes vrbanæ. Suetonius ſcribit Auguſtum legata reliquiſſe prætorianis militibus, co
hortibus vrbanis & legionariis. quod & Dio ſcribit. 56. Sed pro legionariis habet, τῷ πολι-
τικῷ πλήθει. legiones enim Dio ſolet appellare πολιτικὰ ϛρατόπεδα vt lib. 38. 55. 58. Sunt &
alij innumeri auctorum loci, quibus differentiam eſſe inter vrbanas & prætorias cohor-
tes, τὸ δορυφορικὸν & τὸ ἀϛικὸν cõſtat, ſicut & alius eſt præf. prætorio, alius præf. vrbi. Itaque
quas Vlpianus vocat vrbanas cohortes in §. ſed ignominia, profectò illæ non ſunt quas
prætorias in l. 9. Vtræque tamen vrbanas excubias agont. nam & cohortes prętorias Ta-
E citus lib. 1. excubias vrbanas vocat. Vigiles incendiorum cauſa potiſſimum cõſtituti ſunt
ab Auguſto, vt Dio multis locis ſcribit. Sed vrbanarum & prætoriarum cohortium mili-
tia præſtantior eſt. Vrbanis cuſtodia vrbis potiſſimum committitur, Prætoriis cuſtodia
Imperatoris. Herodianus lib. v. οἱ σωματοφύλακες, καὶ δορυφόροι οὓς δὴ ϛρατοπεδάρχας καλοῦσι.
Et defuncto Imperatore alium plerunque prætoriani creaot, Iuliano imperium vendide
runt quaſi ſub haſta, & maiora ſtipendia habent, & ſoluti ſacramento ampliora commo-
da miſſionum emetitáque, & etiam ſi non xx. annis militarint, perpetuò à tutelis vacant.
§. ſed igrominia. ꝟ. Nam & citiùs dimittuntur quàm ceteri. dimiſſi primum ſunt anno xij.
deinde xvj. alij primum xvj. deinde xx. vt Dio ſcribit 54. & 55. & Tacitus. 1. Diſperſas per
vrbem cohortes primus in vna caſtra conduxit Tiberius, auctoribus Dione, Tacito, Sue
F tonio. & hæc ſunt quæ dicuntur caſtra prætoria. Alia ſunt vrbana. d. §. legis. Maiora ſunt
priuilegia eorum qui præfuere militibus, quàm eorum qui militarunt. Primipilaris excu-
ſatur ab omnibus tutelis præterquam vna filiorum primipilaris poſt annum l. 10. §. qui
primipilo. ꝟ. hoc titul. & hoc ſiue primipilo functus ſit in caligatis militiis ſiue in aliis.

Caligatæ ſunt gregariorum,& manipularium militum & tyronum. Caliga militare teg- A
men pedum. Aliæ ſunt clariores militiæ, vel etiam palatinæ. nam & in palatina militia,&
in officio magiſtratuum primipilares fuiſſe conſtat. Primipilaris dicitur in hoc propoſito
is qui fuit primipili centurio, primus centurio, primus centurionum, primi ordinis centu
rio. eodem nomine dicitur & is, qui nondum depoſuit primipilum, cuius præcipuum mu
nus nouiſſimè conſtitit in exhibenda annona militari, vt docui in l. 3. C. de cohort. quas
στρατιωτικὰς χρείας vocat in d. §. qui primipilo, id eſt στρατιωτικὰς διατροφάς. Tribunus autẽ
cohortium prætoriatum etiam à collegarum filij tutela vacat. l. 9. ℷ. Poſt hæc omnia de
militibus. In l. 10. Modeſtinus docet omnibus abſentibus Reipub. cauſa explero munere
annum vacationis dari, licet feſtinãtius præſcripto reuerſi ſint. & adiicit nominatim, Ro-
manorum. quod ſummè notandum cenſeo. Edictum ex quibus cau. ma. porrigitur etiam B
ad eos, qui municipiorum cauſa abſunt. Abſentibus municipij cauſa annum vacationis
dari non puto. Annus hic continuus eſt non vtilis,& computatur ex quo rediit vel redire
debuit recta via ſine mora aut circuitione l. 4. ℷ. de vac. mun. qua in re xx. milia definita
ſunt in dies ſingulos ad redeũdum lege Iulia & Papia. l. ſi cui. §. 1. ℥. ex quib. cau. ma. quod
ſeruatur & in cautione iudicio ſiſti & in excuſationum temporibus & in cautionibus &
temporibus appellationum & in viceſima hereditatum. Et hic annus datur reuerſis ſi ad
nouas tutelas vocentur, non ſi ad veteres, quas ſuſceperant priuſquam Reip. cauſa abirẽt
reuocentur. has enim recipiunt ſtatim nullo ſpatio intermiſſo. l. pen. ℷ. hoc tit. §. item qui
Reip. Inſt. de exc. tut. Varia ſunt excuſationum genera. aliæ excuſant ab omnibus munei i
bus, vt liberorum numerus, aliæ à tutelis tantùm, vt tria onera tutelarum, aliæ ab aliis mu C
neribus, non à tutelis, vt quæ geometris datur. Abſentia Reip. cauſa excuſat ab omnibus.
Rurſus alij ne incipiant tutelam excuſantur, non etiam à cœpta tutela, vt ſeptuagenarij,
vel patres plurium liberorum. ſuperueniens enim ætas ſuperuenienteſve liberi à cœpta
tutela non excuſant. l. pen. §. hoc circa. ℷ. de iu. im. Alij etiam à cœpta tutela excuſantur,
vt qui ad primipili functionem vel conſilium principum vocantur, vel abfuturi Reip. cau
ſa, vel aduerſa corporis aut mentis valetudine tam ſuis quàm alienis rebus gerendis inuti-
les,& cæci, muti, ſurdi,& qui in Senatum leguntur,& qui domicilium mutant. Sed hoc
poſteriore caſu neceſſe eſt, vt reſcripto principis,& migratio fiat & tutela deponatur. l. 12.
ℷ. hoc ti. quo de genere migrationis ſcripſim⁹ in l. 4. C. de iu. fiſ. At denuo alij in perpetuũ D
excuſantur, vt qui tẽpore dationis alibi domiciliũ habent, vel qui poſtea auctoritate prin
cipis domicilium alibi habere cœperunt,& qui ſenatoriam dignitatem adepti ſunt. l. 15. ℷ.
& alij complures, etiam deficiente poſtea excuſationis cauſa, vt ſi numero liberorum ex-
cuſatus poſtea liberos amiſerit. alij excuſantur ad tempus, vt minores xxv. annis tutores
legitimi: nam teſtamentarij non egent excuſatione, cùm non ante ſint tutores, quàm ad
legitimam ætatem peruenerint, vt expoſui in tit. de fiduc. tut. lib. 1. Inſt. quod & ex cõſtit.
Iuſtiniani locum habet in legitimis,& datiuis. Ante Iuſtinianum minor ætas legitima tu
tela non excludebat, qua de cauſa in l. 73. ℷ. de reg. iur. ſexus muliebris excipitur, nõ minor
ætas. Furioſi quoque excuſantur ad tempus l. 12. ℷ. Furioſi, inquam, legitimi, vel datiui: nã
teſtamẽtarij tutores non ſunt antè, quàm ſanitatem receperint. l. 10. §. ſi furioſus. ℥. de teſt. E
tut. §. furioſus. Inſt. qui teſt. tut. dari poſſ. quæ diſtinctio etiam tolli debuit in furioſo, aut
non tolli in minore. Perpetuo furioſi excuſantur in perpetuum, ſicut cæci, muti, ſurdi, va-
letudinarij. l. 40. infr. Valetudinarij id eſt qui perpetua,& pertinaci valetudine adficitur. l.
1. C. qui mor. ſe exc. & generaliter prout eſt furor, aut valetudo vel ad tempus, vel in per-
petuum excuſatio datur. Idem de relegatis ſtatuendum eſt. nam pro modo exilij, vel ad
tempus, vel in perpetuum excuſantur. l. 28. §. vlt. & l. 29. ℷ. hoc tit. Abſentes Reip. cauſa, &
comites eorum à cœpta tutela excuſantur ad tempus l. 15. ℥. de tut. & cur. da. §. item qui
Reip. Inſt. de exc. tut. l. 10. §. ὁμοίως hoc tit. Abſentibus autem iam profecturiſve delata tu-
tela omnimodo excuſantur. l. 41. §. 1. ℷ. qua in re maximè diſtant à minoribus & furioſis,&
ægrotis, quia & ne incipiant ij omnimodo non excuſantur. Abſentibus ſimiles ſunt rele- F
gati. Multum autem intereſt, vtrum quis ad tempus an in perpetuum excuſetur. nam ad
tempus excuſati à nondum cœpta tutela, eam ſuſcipiunt poſt tempus, Omnimodo excu
ſati, finita cauſa excuſationis, eam non recipiunt, vacante tamẽ adhuc ea, denuo dari ſuo
loco poſſunt. l. 44. ℷ. hoc tit. Item in locum eorum qui ad tempus excuſantur, interim a-
ctor vel curator datur non tutor. quia non deſinũt eſſe tutores. nec enim planè in totum
excuſan-

A excuſantur. vt ecce in locum minoris ad tempus excuſati, interim curator datur. Modeſtinus in l. 10. §. ἐὰν ἀπελεύθερος non dicit curator, quo tamen verbo ſuprà, infráque vti maluit, ſed κηδεμόνα, quod eſt ambiguum. Significatur namque eo tam tutor quàm curator. l. 2. ff. qui pet. tut. itaque in eius paragraphi parte prima, quæ eſt de tutore teſtamentario, vel eo maximè quod dicat ἕτερος κηδεμὼν, ſecundum principia iuris antiqui, tutorem ſignificari reor. in ſecunda autem, quæ eſt de tutore legitimo, cùm non adiiciatur ἕτερος, curatorem. videtur in eo mutaſſe aliquid Tribonianus propter conſtitutionem Iuſtiniani. Planè in locum furioſi ad tempus excuſati curator interim datur. l. 12. ff. & in locum relegati ad tempus l. 28. §. vlt. ff. hoc tit. l. fine. §. vlt. ff. de adm. tut. & in locum abſentis Reip. cauſa poſt ſuſceptam tutelam. l. 15. & 16. ff. de tut. & cur. dat. vel comitum eius d. §. ὁμοίως. In locũ

B autem eorum, qui omnimodo ſiue in perpetuum excuſantur, alius tutor datur, vt in locũ perpetuò furioſi, cæci, muti, ſurdi, valetudinarij. l. pen. ff. de tutel. cõtra regulam iuris, quæ tutorem habenti vetat tutorem dari. nam qui excuſantur, ipſo iure tutores ſunt. propius tamen eſt, vt deſinant eſſe per excuſationem perpetuam. §. vlt. Inſt. quib. mod. tut. fin. & hoc colore ex S.C. in eorum locum tutor datur. d. l. pen. l. 11. ff. de teſt. tut. quod non ita dici de eis poteſt, qui ad tempus ſolummodo excuſantur. quia tutores eſſe non deſinunt ac propriè non excuſantur. Igitur & in locum relegati in perpetuum tutor dari poteſt. Imò curator l. quod ſi fortè. ff. de ſolut. videlicet ſi non excuſauerit ſe intra præſtitutum diem. arg. l. teſtamento. C. de exc. tut. Tutor ſi excuſauerit ſe. nam & hic propriè excuſatur. l. 29. ff. ſecundum quod acciperem l. pen. C. in quib. cau. tut. hab. quæ dicit in locum relegati

C tutoris alium tutorem dari, niſi iam ſuprà eadẽ lex dixiſſet generaliter in locum excuſati tutoris alium tutorem dari. eſt enim relegatio excuſationis ſpecies. Itaque cùm ſumpta videatur eſſe ea Imperatorum conſtitutio ex l. 11. ff. de teſt. tut. quæ non de relegato loquitur, ſed de eo, qui in ciuitate deſiit eſſe, puta deportato, videntur obiter relegatum dixiſſe pro deportato, aut librarij vitium hoc eſt, aut potiùs ex l. 3. C. qui pet. tut. adiecère Imperatores in d. l. pen. *Vel relegati*. ſuperfluò, ſi de relegato in perpetuum accipiatur, qui excuſauit ſe. nam noſtros auctores proprietatis verborum religioſiſſimos obſeruatores abuti relegati & deportati appellationibus, ſine ſtomacho agnoſcere non poſſum. aliis auctoribus licet quod non licet noſtris. nam in iure ſi quid vel tantillum mutes, deterius facias. Tacitus lib. v i. in inſulam Gyarum relegandum dixit pro deportandum. & Plinius i i i.

D Epiſt. relegatum ob inceſtum pro deportatum. Non ſic auctores noſtri. & decipitur Alciatus i. παρέργων corrupta ſcriptura. l. amiſſione. ff. de cap. min. in qua legendum eſt, *lege lata*, non *relegati*, vt in P. Flor. & in Baſilicis, νόμου τεθέντος παρ' αὐτ. Sic alij auctores tutorem pro curatore, tutelam pro curatione accipiunt. Plin. in Lucullo. Cùm alienata mente deſipere cœpit, tutela eius M. Lucullo fratri permiſſa eſt. Horat.

Interdicto huic omne adimat ius.
Prætor & ad ſanos abeat tutela propinquos.

Dio 57. βουλευτῇ τινὶ ἀσελγῶς ζῶντι ἐπίτροπον ὥσπερ τινὶ ὀρφανῷ προσέταξε. Non ſic auctores noſtri. In l. ne lucrum. C. de cur. fur. tutela videtur accipi pro curatione. ſed integra A-

E naſtaſij conſtitutio fuit de vtroque munere, vt in Inſtitutionibus docui, quæ abrumpitur eo loco, vt pars ea tantùm, quæ titulo congruit referatur. In l. 3. C. arb. tut. curator tutelæ teneri dicitur, qui nec protutelæ tenetur. l. 1. §. ſi curator. ff. de eo qui pro tut. Id etiam Thalelæus notat, & fortaſſe imperfecti reſcripti vitium eſt. Eadem abuſio videtur eſſe in l. quæſitum. ff. de tut. l. 3. §. ſi quis abſfuturus. ff. de ſuſp. tut. l. 9. ff. de tut. & rat. diſt. quæ adumbrari poteſt variè. Sed forſitan verius eſt interdum abſentes Reip. cauſa à cœpta tutela omnimodo excuſari, & ideo tutorem dari eorum loco, vt ſi trans mare abſint l. verùm. §. ex facto. ff. de min. Comparantur enim trans mare abſentibus ob publicam cauſam, illo loco, Iuriſconſulti qui in conſilium principum adſumuntur, quos conſtat in perpetuum excuſari. l. iuriſperitos. ff. Idem ergo cenſendum de iis qui tam longè abſunt: qui & in cete-

F ris cauſis ſeparari ab aliis ſolent. Tutor abſens rectè petitur, ſed non abſens trans mare. l. abſentem. ff. de ver. ſign. Argumentum huius ſententiæ præbet quod ait. §. ex facto, trans mare abſentes Reipublicæ cauſa ſuſceptam tutelam deponere. nec enim ſuſceptam tutelam deponit is, qui non omnino excuſatur & cuius loco curator datur, vt in l. 41. §. 1. ff. hoc titul. de comitibus abſentium Reipublicæ cauſa à Græcis excipitur rectè

ne pugnet cum l. 10. §. ὁμοίως. Is igitur deponit tutelam qui omnimodo excuſatur & cu- A
ius loco tutor datur l. 40. ĵ. hoc tit. Denique ſecundum eum §. ex facto, plures quidem
alij ſunt, qui cœptam tutelam deponũt, ſed ex his quibus munus publicum mandatur,
duo tantùm ſunt eiuſmodi, abſentes trans mare Reip. cauſa & ptincipum conſiliarij ſiue
quæſtores. Qui ad primipili functionem vocantur, propriè non deponũt tutelam, ſed per
tempus primipili curator in locum eorũ datur. idẽ ſtatuo de eo, qui eſt in magiſtratu, po-
teſtate, ſacerdotio, curatione, vel quo alio miniſterio publico. Colligi verò etiã alia excu-
ſationum diuiſio poteſt ex l. 10. excuſari alios in omnem tutelam alios in partem, veluti
ab adminiſtratione rerum quę in alia prouincia ſunt l. illud. ĵ. hoc tit. l. 2. C. eod. l. etiam. ĵ.
de leg. 1. & ita partem accipere oportet in l. 13. §. παραφυλάξουσι ĵ. Vt verò in eorum locũ
qui in totum excuſantur, ita & in locum eorum qui pro parte excuſantur, conſtat alium B
tutorem dari l. propter. in fi. ĵ. quia quarum rerum alius tutor datur, earum non videtur
pupillus tutorem habere. atque ita ſalua eſt regula, Tutorem habenti tutorem non dari.
cuius hæc ratio, quia actus legitimi non iterantur. Dari tamen ſimul plures tutores poſ-
ſunt l. ſimul. ſ. de tut. & cut. dat. ſicut & plures manumitti l. etiam. §. plures. ĵ. de man. vin.

AD L. XIII.

HÆc lex eſt de temporibus excuſationum. Tutor à nominatione appellare
poteſt, vt oſtendi ſ. ad l. 4. Sed conſtitutione D. Marci remittitur appel- C
landi neceſſitas, & nuda excuſationis cõteſtatio ſufficit intra dies L. conti-
nuos, quã diſceptari & finiri oportet intra mẽſes quatuor cõtinuos l. 38. ĵ.
& tum à ſentẽtia, quæ excuſationem excludit, appellari neceſſe eſt. Loqui-
tur conſtitutio de datiuis, & teſtamentariis tutoribus. nam legitimis appellare nunquam
licuit, eadem ratione qua etiam dicitur à pœna appellare non licere. Sed neque excu-
ſare vel abdicare, vt notaui iam ptidem in fragmentis Vlpiani, & ideo rectè in. §. qui au-
tem. Inſtit. de exc. tut. his verbis, Cuiuſcumque generis ſint, ne legitimi contineri vide-
rẽtur, quo in errore Theophilus eſt, additur hęc interpretatio, id eſt, qualitercumque da-
ti fuerint. Teſtamentarij & datiui dantur. Legitimi nõ dantur l. 5. ſ. de leg. tut. Poſſunt ta-
men ſe excuſare ad tempus l. 10. §. ἐὰν ἀπελεύθερος ſ. Sed hæc excuſatio propriè excuſatio D
non eſt. quia tutelam non ſoluit. Rurſus de tutoribus conſtitutio loquitur: ſed porrigitur
etiam ad curatores datiuos. An & ad teſtamẽtarios? Hi multùm diſtant à tutoribus. nam
tutores teſtamentarij confirmatione non egent. Curatores teſtamentarij egent cõfirma-
tione. quod expoſui VII. Obſ. Et poſt confirmationem placet ad eos quoque coſtitutio-
nem pertinere l. 16. ĵ. Quinquaginta autem dies & quatuor menſes tutotibus & curato-
ribus cedunt ex quo cognouerint ſe eſſe tutores vel curatores d. §. qui autem l. 6. C. eod.
l. 1. ſ. de adm. tut. id eſt publicato teſtamento aut denuntiatione facta tutori dato vel ad
domum eius, vt in hac lege Modeſtinus ait, quæ quidem fieri debet intra dies XXX. l. vlt. ſ.
de tut. & cur. da. & de hoc genere nuntiationis ad domum ſcripſi Obſ. VII. At venia da-
tur ei, qui quominus litem perageret, aduerſatij mora impeditus eſt l. 39. ĵ. quæ exceptio
eſt veluti quædam l. 38. Vt verò in l. adulter. §. vlt. ĵ. ad leg. Iul. de adult. l. non dubium. ĵ. de E
cuſt. reo. & aliis quibuſdam locis, Conſtituere eſt conſiſtere ſiue conſtare, ita in d. l. 39. in-
ſtituere accipio pro inſiſtere, vel inſtare, & eſt ſimilis exceptio in l. vlt. C. de iur. fiſc. Eſt &
generalis, ſi qua alia iuſta cauſa inuitus tutor venire prohibeatur, valetudine puta aut tẽ-
peſtate, aut vi fluminis, aut incurſione latronum, aut quo alio caſu fortuito §. ἀπὸ χειρὸς ĵ.
quæ & ſi naturalem rationem habeat, tamen & conſtitutione Seueri & Antonini com-
prehenſa eſt, vt Modeſtinus ait eodem modo quo & in alia ſpecie Papinianus l. 5. ſ. de ſer.
exp. At non ſolùm venire tutor & adire iudicem intra dies L. debet, ſed & cõteſtari ſpe-
ciem excuſationis, quam etſi fortè mox non perſequatur, nihilomagis obſtabit præſcri-
ptio L. dierum, cùm ad negotium peragendum ſuperſint ei LXX. dies, niſi dicis cauſa iudi-
cem adierit, vt deſiſteret ſtatim atque ita traheret aduerſarium. hic enim quia non vi- F
detur adiiſſe, præſcriptione L. annorum excluditur, ſicut & is, qui adiit ſerio, nec ſpeciem
excuſationis cõteſtatus eſt. Dicis cauſa eſt defunctoriè, Modeſtinus dicit hoc loco, ἀφο-
σιώσεως χάριν & l. 2. ſ. qui pet. tut. ὁσίας χάριν, quod non malè ita vetus interpres reddiderat,
puritatis gratia, vt veteres libri teſtantur. impreſſi habent corruptè *pietatis* vel *prauitatis*. Har-
pocratio

A pocratio τὸ μὴ ἐντελῶς τι ποιῆσαι, ἀλλ' ὥσπερ ὁσίας ἕνεκεν ἀφοσιώσασθαι ὑπὸ Ἰσαίου. Alibi au-
ctores noſtri eodẽ ſenſu dicunt, perfuſoriè: & Suetonius in Domitiano, *Recuperatores*, in-
quit, *ne ſe perfuſoriis aſſertionibus accõmodarent identidẽ monuit*. ſic in duobus vetuſtiſſimis li-
bris legi, non *perſuaſoriis*. Perfuſoriæ aſſertiones dicũtur ter quatérve dicis cauſa repetitæ
aſſertiones in liberalibus cauſis, de quibus ſcripſi Sententiarum Pauli lib. v. tit. I. Sed de
his hactenus. Conteſtari Modeſtinus ait, debere ſpeciem, ſpeciéſve excuſationis in iure
ad tribunal prætoris, vel præſidis, vel apud acta, vel de plano per libellum. Cui parti ni-
hil obſtat l. 25. ȷ. hoc tit. quæ tutorem ait ſe per libellos excuſare non poſſe, rectiſſimè.
Diſceptatur enim & excutitur, & recipitur excuſatio pro tribunali tantùm, quia decre-
to opus eſt & hoc ex d. l. 25. exemplum vehementer conuenit l. 9. §. 1. ȿ. de off. Proconſ.
B maximè cùm ex ſecundo libro ſit vtraque. Sic enim corrigendam eſſe inſcriptionem l.
9. & præcedentium ordo, & d. l. 25. & l. 72. ȷ. de reg. iu. euincunt. Cõteſtatur, etiam per
libellum, ſummouendæ tantùm præſcriptionis cauſa. Senator ordine non excuſatur ſi-
ne venia. Cor. Tacitus. 1. Petentem veniam ordinis, probare cauſam Senatui iuſſit. & XI.
Monuit peteret ius exuendi ordinis, facilem eius rei veniam. Æquè tutor non excuſa-
tur tutela ſine venia decreti l. 39. ȷ. Subſcriptione ad libellum non excuſatur, licet ad tol-
lendam præſcriptionem conteſtatio eius vel per libellum facta ſufficiat. Malè autem in
hac parte legis de conteſtanda excuſatione videntur quidam χαμόθεν interpretari ſup-
pliciter, cùm ſignificet, de plano ſiue, vt eſt in 38. βασιλικῶν, ἐξ ἐπιπέδου. qua forma &
χαμαιδικασταὶ dicuntur pedanei iudices, qui plano pede iudicant, nec tribunal habent,
C & χαμαιδιδάσκαλοι quaſi pedanei magiſtri, qui primas literas docent de plano, nec ca-
thedram habent. Malè etiam Accurſius componendæ huius partis cauſa cum d. l. 25. ita
eam legem accipit, vt excuſare ſe tutor per libellos non poſſit, id eſt, vt abſens ſe excuſa-
re non poſſit. que ſententia falſa eſt. quid enim verat per procuratorem excuſationis
cauſam agi? nec enim lege agitur, vt in adoptione vel manumiſſione, in quibus tamen
& cauſam probari per procuratorẽ conceſſum eſt l. etiã. §. abſens. ȷ. de man. vind. Et da-
tionis excuſationiſq; eadẽ plerumq; cauſa eſt. Decreto datur tutor excuſatur & decreto.
Datur abſens. Excuſatur abſens l. 19. C. de adm. tut. Datur pro parte. Excuſatur pro par-
te. Tum verò, cùm per libellũ quid fieri negatur, nõ pręſentia exigitur, ſed tribunal. hęc
enim ſunt oppoſita, per libellum & pro tribunali l. 2. quemad. teſt. ape. non per libellũ &
D in præſentia. nam & præſens libellũ offerre poteſt. Tranſeamus ad reliqua. Modeſtinus
ait quinquaginta dies dari, ſi is, qui tutor datus eſt, ſit in eadem ciuitate vel intra cente-
ſimum lapidem, ſi ſit vltra centeſimum lapidem, ad veniendum dies ſingulos in ſingula
XX. milia, & præterea XXX. dies dati ad profeſſionem excuſationis, ita vt computatis iti-
neris diebus & illis diebus XXX. habere poſſit tutor plus quàm L. dies, non tamen minùs.
Et adiicit hanc dierum præſcriptionem vſque adeò ſeruari, vt recepta per ſententiam
excuſatione allegata poſt tempus conſtitutum, & alio tutore dato, nec valeat datio
poſterioris tutoris, nec prior liberetur. denique ſententiam ipſo iure nullam eſſe ex con-
ſtitutione Seueri & Antonini. cui iungatur l. ſi ſorotis. C. qui dare tut. poſſ. Poſtremò
ſcribit hæc excuſationum tempora non ſeruare eos qui non iure dati ſunt tutores, quia
E ij ipſo iure liberantur ſine venia, vt qui teſtamento dantur à quibus non oportet, puta à
matre, vel auo materno, vel patrono, vel extraneo quolibet, vel quibus non oportet, vt
qui à patre dantur filio emancipato vel naturali, vel quo modo non oportet, vt qui dan-
tur verbis precariis non directis l. 1. ȿ. de conf. tut. Heredes & tutores inſtituuntur ver-
bis directis, eiſdem verbis legata relinquuntur, & libertates, quas dicimus competere.
Fideicommiſſariæ enim ſunt in petitione. Adſignatio liberti fit quibuſcumque verbis.
nam & originem aliam habet. illa permittuntur ex XII. tabulis, adſignatio ex S. C. quo
verborum ratio habita non eſt. Hi quorum exempla poſuimus, neceſſe non habent ſe
excuſare, niſi confirmati ſint, quod præter reſcriptum hoc loco propoſitum, fortè Mo-
deſtinus etiam comprobauerat l. 1. C. de teſt. tut. & l. 1. C. de confir. tut. Plures certè cõ-
ſtitutiones coniunxerat. Hidem licet ante confirmationem inuiti tutelam non gerant,
F tutelæq; non obligentur, tamen ſua ſponte gerentes pupillo tenentur. Alij ſunt qui ge-
rentes quidem tenentur, ſed confirmati non poſſunt, vt milites, cæci, muti, ſurdi, mulie-
res. Item qui eiuſdem loci ciues, vel incolæ non ſunt, quod in hac lege duobus locis tra-
ditur, & nos expoſuimus in l. 1. ȿ. Itaq; hos omnes excuſationum tempora non tenent,

quę his tantùm pręſtituta ſunt, qui iure dati ſunt tutores aut curatores, vel qui confirma- A
ti ſunt.

AD L. XIIII.

HÆc lex eſt de iis, quorum excuſatio non recipitur, vt ſi libertus datus ſit tutor,
vel curator liberis patroni vel patronæ, & oneratus iam ſit tribus tutelis, vel ſi
plures liberos habeat, vel ſi nominetur potior, vt Paulus ſcribit 2. Sent. tit. 29.
vel ſi quæ alia allegetur ab eo excuſationis cauſa, S. C. & Oratione D. Marci
cautum eſt ne probetur, & recipiatur l v. C. eod. titu. quod vtique procedit, etiam ſi is li-
bertus ius anulorum impetrauerit, vt expoſui in l. 1. ſupr. Excipitur neceſſariò aduerſę va-
letudinis cauſa l penult. §. vltim. ℐ. hoc tit. & minoris ætatis l. 10. §. ἐὰν ἀπελεύθερος. ℨ. Exci- B
piuntur & ij qui ſuis nummis empti & manumiſſi ſunt, qui & in pleriſque aliis cauſis iura
patronatus manumiſſori non debent. nam & alere manumiſſorem non coguntur l. 5. §. ſi
quis à liberti. ℨ. de lib. agn. & fide non ſeruata eum vocant in ius ſine venia l. ſed ſi hac. ℨ.
de in ius voc. & ad bona eorũ contra tabulas manumiſſor non admittitur l. 1. C. de bon.
lib. & operas non debent, & ingrati accuſari non poſſunt l. 7. C. de oper. liber. & inſtituti
cum libertate, heredes neceſſarij non ſunt, quod græci interpretes adiiciunt hoc loco ex
l. ſi ſeruum. §. ſi quis dederit. infr. de adqu. hered. quæ tamen de eo non loquitur, qui ſuis
nummis emptus eſt, ſed de eo, qui pro capite domino pecuniã numerauit. At ſi hic à do-
mino inſtitutus cum libertate, cùm nondum ex fide pactionis manumiſſus eſſet, neceſſa-
rius heres non fit, multo minùs fiet is, qui ab emptore, cui nummos ſuos ſeruus proroga- C
uit, eodem modo inſtitutus erit. quoniam ille ex re domini pecuniam dedit, hic ex re
emptoris pecuniam non dedit. & ideo liberti iure plus ille etiam quàm hic manumiſſori
obſtringitur l. 1. C. de bon. lib. Alia eſt cõditio eius, qui manumiſit ex cauſa fideicommiſ-
ſi: qui in ius quidem vocari non poteſt ſine venia l. is quoque. ſupr. de in ius voc. & ad bo-
na liberti admittitur l. qui ex cauſa. infr. de bon. lib. Ceterùm liberis ſuis libertum ſi tuto-
rem dederit, liberto priuilegium excuſationis non aufertur l. nequaquam. ℐ. hoc tit. & ſi
eum inſtituerit cum libertate, neceſſarius heres non fit l. ſi ſeruum §. 1. ℐ. de adqu. hered. &
ali ab eo non debet l. 5. §. ſi quis à liberti. ℨ. de ag. lib. & ingrati actionem vel operarum pe-
titionem non habet l. 1. C. de lib. & eor. lib. d. l. qui ex cauſa. Itaque & hic plenum ius pa-
tronatus non habet. ergo nec liberi eius. qua de cauſa excuſatio liberti admittitur. nam D
eis tantùm patroni liberis libertus tutor eſſe cogitur qui omnia iura patronatus habituri
ſunt l. libertus. ℨ. de tut. & cur. da. In fine legis auctor τῦ πλάτους videtur legiſſe, Ἐὰν πολ-
λοὶ ἀπελευθέρωσι, εἰς αὐτὸν, &c. nam ita fingit, plures manumiſiſſe ſeruum communem,
& omnium patronorum liberis eum tutorem eſſe compelli, nec excuſari onere trium tu-
telarum, vt ſi habuerit quatuor patronos, & trium liberis tutor eſſe cœperit, à tutela libe-
rorum quarti non liberatur.

AD L. XV.

ADiicit & alium hæc lex, cuius excuſatio non recipitur, qui ſcilicet patri pu-
pillorum promiſit ſe tutelam adminiſtraturum, expreſſim, vel tacitè l. ex ſen- E
tentia. ℨ. de teſt. tut. Recenſentur & plures non iuſtæ excuſationis cauſæ, vt ſi
quis propterea quòd ſpado eſt excuſari velit. nam hoc vitium impedimento
non eſt quominus ſuis, & alienis ſupereſſe poſſit. Spadonum nomẽ generale
eſt. Mamertinus ad Iulianũ. Spadones, inquit, quos quaſi à cõſortio humani generis ex-
torres ab vtroque ſexu, aut naturæ origo, aut clades corporis ſeparauit. Hoc loco malim
accipere pro caſtrato, in quo maior dubitatio erat. nam caſtratio ſola propriè vitium eſt,
locúmque redhibitioni facit. natura ſteriles vitioſi aut morboſi non ſunt. & ita ſpadones
ſpecialiter pro caſtratis accipiuntur l. 3. §. idem. infr. ad leg. Cornel. de ſicar. vt diximus in
l. 6. infr. de liber. & poſtum. Sequitur dignitatem non tribuere excuſationem, vt ſe-
nator non ideo excuſatur à tutela filiorum ſenatoris quod ſuperioris ordinis ſenator F
ſit, & è contrario ſenator inferioris ordinis non excuſatur à tutela filiorum ſenatoris
in maiori dignitate conſtituti. nam & non ſenator non excuſatur à tutela puerorum
ſenatoriorum. Senator tamen excuſatur à tutela filiorum non ſenatoris, non tantùm
ne incipiat, ſed etiam vt cœptam deponat. qua in re veriſſimum eſt differentiam eſſe

inter

A intet ſenatores & decutiones, vt iam notaui ſimul ac de deponenda tutela, ad ſuperiores
leges. Varij fuêre ordines ſenatorum, olim patricij, conſcripti, pedarij, hodie illuſtres, ſpe-
ctabiles, clariſſimi, de quibus ſcripſi l.1.C.de dignit. Addit Modeſtinus Iudęos non excu-
ſati à tutela non Iudæorum. nam & ab aliis muneribus ciuilibus non excuſantur, niſi ſi
quæ eorum religionem lædant. militiæ vacationem habuiſſe decretis quibuſdam Ioſe-
phus confirmat lib. XIIII. propterea quòd ſalua religione ſeptimo die nec arma mo-
uere, nec iter vllum inſtituere poſſunt. Tum deinde curationem ciuitatis non computa-
ri in numerum trium tutelarum curationúmve. Logiſtæ curatores ſunt, & patres Reip.
de quibus ſcripſimus ſatis in l.30.C.de decur. & l.3.C. de his qui ſp.mun.ſuſcep. Vlpianus
in Orat. περὶ δὲ πρεσβείας λογισταὶ ἐγχειροῦνται οἱ εἰσάγοντες ἐν τῷ δήμῳ τοὺς ὑπευθύνους. ἀρχὴ
B γάρ ἦν καὶ αὕτη ἡ τῶν λογιστῶν. Igitur hoc loco, λογιστία τῆς πόλεως, id eſt curatio Rei P.ex qua
interpretatione dubitandi cauſa naſcitur, cur curatio huiuſmodi in numerum curationū
non procedat. Sequitur de libertis ſenatoriarum perſonarum. Libertus vnus qui ſenatori
patrono procurat, ex S. C. tutelarum vacationem habet l.libertus.§.1.ƒ.ad municip. Li-
berto hoc datur, qui non trāſiit in ordinem ingenuorum l.44.in fi.ƒ.hoc tit. & vni tantùm
liberto l.13.C.de exc.tut. & procuranti negotia ſenatoris patroni, non ſenatoriæ mulieris
patronæ. deterior eſt hac in re, vt & in multis aliis fœminæ, quàm maris condicio. debuit
autem hæc Modeſtini ſententia ita latinè reddi. *Liberti mulierum ſenatoriarum, quamuis ea-
rum negotia gerant, à tutelis non excuſantur.* malè vulgò vertunt, *eorum*: cum hunc ſenſum ef-
ficiant alienum libertum, qui ſenatori non patrono procurat non vacare. noſtro verò ſen
C ſu plus dicit, libertum, qui patronæ ſuæ ſenatoriæ procurat, non vacare. Etiā illud adiun-
gi poteſt ex l.43.infr.hoc tit. libertum ſenatoris non patrono procurātem, ſed tutelam fi-
liorum eius gerentem non vacare. Strictè igitur hoc S.C.priuilegium accipimus. In quę-
ſtione §. ὁ τέλη pugnat is §.cum l.in honoribus.§.nō alios.ƒ.de vac.mun. & l.1.C.de cond.
vec.fiſ. Item l.pen.§.coloni.ƒ.de iu.immu.cum l.coloni. C. de exc.tut. Priorem pugnam
dirimo ſic. Vectigalia non omnia ſunt fiſci, quædā ſunt ciuitatum l.3.C.de compenſ.l.10.
C.de vect. & com. Suetonius. Vectigalia ciuitatibus ademit Tiberius. Marcellinus 25. Ve
ctigalia ciuitatibus reſtituit Iulianus. Conductor vectigalium fiſci à tutelis, & muneribus
excuſatur. quod non honori eius datum eſt, ſed ne minuantur facultates eius, quæ tacito
iure fiſco obligatæ ſunt d.l.pen.§.conductores. Conductor vectigalium ciuitatis non ex-
D cuſatur, vt in hoc §.proponitur. nam & ciuitates, quæ loco priuatorum ſunt tacitam hy-
pothecam non habent l.2.C.de iu.reip. Vice verſa tutor non poteſt conducere vectigalia
fiſci. & ita accipiendus eſt titulus, Ne tutor vel curator vectigalia conducat. ciuitatum ta-
men vectigalia conducere poteſt. Negat Accurſius hæc ita cōuerſione congruere, neſcio
quo ingenio. nec enim aliter ſine repugnantia conſtitui poteſt. & ſimili modo, vt maritus
non poteſt eſſe curator vxoris, ita curator nō poteſt adultam vxorem ducere. vt colonus
prædiorum fiſci tutela excuſatur d.l.pen.§.coloni. ita tutor non poteſt conducere prędia
fiſci vel Cæſaris l.οἱ ἐπίτροποι ſ.loca. Verùm obſtat, vt dixi, l.coloni.C.de exc.tut. niſi illud
ita dicamus moderandum eſſe, niſi ſi colonus prædiorum fiſci ad tutelam admitti poſſit
ſine fraude fiſci. qua de re cognoſcet præſes adhibito catholico l.vlti.§.1.ƒ.ad municip. &
E ita accipienda eſt l.coloni. Ait enim, *Iniunctæ tutelæ*, à præſide ſcilicet, qui cognouerit tu-
torem dari eum poſſe ſine fraude fiſci. Nunc reliqua perſequamur. Variæ ſpecies excuſa-
tionis ſi per ſe ſingulæ imperfectę ſint, nec turba ſeu acetuo valent l.1.C.qui num.tut. Nō
auditur tutor teſtamēto datus ſi propterea ꝙ ignotus eſt teſtatori excuſari velit. Rectè i-
gnotus heres inſtituitur, rectè ignoto donatur, rectè ignotus tutor datur. Acta inter alios
habita ad excuſationē nouę tutelę ſola nihil ꝓficiūt, ſed rurſus neceſſe eſt excuſationē ꝓ-
fiteri & ꝓbare intra tēpora præfinita, ſicut in aliis munerib. rurſus neceſſe eſt appellare l.
1.§.qui excuſatione.ƒ.de vac.mun. quæ omnia apertiſſima ſunt. Reſtat modò tātùm §.vlt.
Nam de §.μηδὲ λιβερτεῖνος & §.ὁ λαβὼν diximus ſatis l.6. Et de §.ἐὰν ὁ τῆς πόλεως, & §. ἐὰν δὲ ὁ πα.
& §. Vlpianus in l.2.3.4.ſ. Puto autem §.vlt. eſſe accipiendum de patre qui agnouit tute-
F lam filiofam. delatam, nec vult poſteà pupillo ſatiſdare, vt & ipſe tunc filio contutor ad-
iungatur. Tutelam filio delatam pater computat in numerum tutelarū l.4.ſ. quia filij no-
mine inſolidum tenetur, & ſi ſatiſdare pro filio noliteriam tutelam ſuſcipere compellitur
vna cum filio. quod Modeſtinus confirmat reſcripto Adriani ad Vitraſium Pollionem.
malè antea legebatur *Britraſio.* vulgò etiam malè Plinij libr. 36.ca.7.legitur *Triarius Pollio*

pro *Vitraſius*, vt veteres libri teſtantur. Legatus Lugdunenſis dicitur hoc loco, à Plinio A
procurator Cl.Cæſaris in Ægypto,& à Dione idē an alius lib.57. Præf.prætorio in Mar-
ci reſcripro de Chriſtianis apud Iuſtinum martyrem. Fortè ex ea familia nomen accepit
S. C. Vitraſianum de fideicommiſſariis libertatibus. Fuit alius quidam Vitraſius Orphi-
rus præf.vrbi ſub Conſtantio Imp.,

AD TIT. QVI TESTAMENTA FACERE POSSVNT, ET QVEMADMODVM TESTAMENTA FIANT. B

AD L. I. ET III.

EODEM penè modo Vlpianus in fragmentis, Teſtamentum, inquit, eſt
mentis noſtræ iuſta conteſtatio in id ſollemniter factum, vt poſt mortem
noſtram valeat. Iuſta, id eſt, ſecundùm regulas iuris.l.4.ꝟ.boc tit.& hoc di C
ſtat teſtamentum à codicillo.nec enim codicillus fit ſecundùm regulas iu
ris, nec in eo quicquam ſcribitur recto iure.vel enim ab inteſtato fit, vel ex
teſtamento. Qui fit ab inteſtato, verbis precariis fit, non ciuilibus, non di-
rectis. Qui ex teſtamento, legata in eo & libertates & tutelæ, ſi fuerit teſtamenro confir-
matus, directò ſcribi poſſunt, non etiam heredum inſtitutiones vel ſubſtitutiones. Sed &
ſi legata in eo aut libertates, aur tutelæ directò ſcribantur, non ram ex codicillo quàm ex
teſtamento valent, cuius tum codicillus pars eſſe exiſtimatur, ſiue teſtamenti, vt Græci di
cunt ἀναπλήρωσις. Regulæ autem iuris, quæ ad reſtamenra pertinent, quantum ad eorum
quidem perſonas attinet, qui teſtantur, multæ ſunt, De ordinatione teſtamentorum mul
to plures. nec enim teſtari quilibet ſuo arbitrio poteſt, ſed legibus certis.l.teſtandi.C.de D
teſta.l.nemo.ꝟ.de legat.1.l.quod bonis.§.1.ꝟ.ad leg.Falcid. Hinc rot leges teſtamentariæ,
XII.tab.Falcidia, Furia, Voconia, Vellea, Cornelia, Caninia. Fuit ſanè veterùm in ordinā-
dis teſtamentis adeo diligens obſeruatio & exacta, vt ſine Iuriſperito vix quiſquam teſta-
mentum facere auderet.l. Lucius.§.vltim.ꝟ.de legat.2.fuère ſelecta & ſolemnia,&, vt A-
puleius loquitur, de induſtria concepta teſtamentorum verba, legibus ita conſtituenti-
bus auctore Euſebio lib. IIII. de vita Conſtantini, quam diligentiam ſiue ἀκριβολογίαν,
vt & idem Euſebius docet, Conſtantinus ſuſtulit in l.quoniam.C.de teſtam. Sed in teſti-
bus & ſignatoribus adhibendis obſeruantur adhuc ſolemnia multa. Sequitur in defini-
tione reſtamenti, De eo quod quis poſt mortem ſuam fieri velit.] Ex quo apparet
non valere teſtamentum niſi poſt mortem, ideóque nec libertas ex teſtamento debetur E
viuo teſtatore, licet poſt annum quàm teſtamētum factum erit, ſeruus liber eſſe iuſſus ſit.
l.qui duos.in fin. ꝟ. de man.teſt. nec legatorum quorum condicio viuo reſtatore impleta
eſt, dies antè cedit, quàm teſtaror deceſſerit. Non defuerunt qui & in teſtamentis id no-
minatim adſcriberent ea ſe poſt mortem ſuam demum valere velle. Timotheus ſiue Sal-
uianus epiſcopus lib.3.ad Eccleſ. Cath. In teſtamēto, inquit, ipſo prouidentiſſunè caues,
& ſollicitè ac diligenter inſcribis, QVANDOQVE EGO EX REBVS HVMANIS
DECESSERO, TVM ILLE MIHI HERES ESTO. Ridet Saluianus teſtatorem,
qui veretur ne ſua ſibi viuo heres in teſtamento ſcriptus bona eripiat. Nunc de generibus
teſtamētorum ſummatim dicamus. Fuit olim teſtamentum, quod calatis comitiis, & te-
ſtamentum, quod in procinctu dicebatur, quæ genera abolita ſunt. fuit quod per æs & li- F
bram fiebat. Interueniſſe æs & libram, vel, quemadmodum ipſe ſcribit, ζυγὰ καὶ ἀσσάρια,
Clemens Alexandrinus refert libro 5. στρωματέων, in hoc vt iure teſtamentum fieri & iure
adquiri hereditas videatur. Sic enim quodammodo in mancipatum venire herediras vi-
debatur. & hoc genere diu vſi ſunt Romani. Id Conſtantinum credo primum ſuſtuliſſe

in

A in dicta l.quoniam, vt indicant illa verba, *ademptis his quorum imaginarius vſus eſt*. Eſt & aliud teſtamenti genus quod fit iure prætorio, & aliud quod ciuili, prætorio & principali iure permixto, item quod per nuncupationem ſine ſcriptura, per acta municipalia, per ſupplicationem principi oblatam, & ex Conſtitutionibus iure militari. Reſtat illa quæſtio, vtrùm teſtamentum ſit iuris gẽtium, an iuris ciuilis. Iurigentium Theophilus adſcribit in tit.de iure nat.quod probo.æquũ enim videtur eſſe, vt quiſque ſuæ poſteritati conſulat, & ex ea animorum affectione orta eſſe teſtamenta etiam M.Tull.ſcribit in 3.de Finib.& quamuis olim in Germania nullum teſtamentum fuerit, nullum Athenis ante Solonem:non ideo minus ſunt teſtamenta iuriſgentium, ſicut quod inceſtum Perſis probetur, non ideo minus id iure naturali turpe eſt. Teſtamentorum factiones iuris ciuilis eſſe non inficior.ſuæ enim quiſque ciuitatis legibus teſtamentum facit, Romanus Romanis, B Siculus Siculis:nec niſi legibus certis teſtamenta fiant, vllo modo valent. Libertus Dediticiorum numero teſtamentum facere non poteſt, quia nullius certæ ciuitatis ciuis eſt. eadem ratione is, cui aqua & igni interdictum eſt, ſiue deportatus, teſtamentũ facere non poteſt, quod & nominatim de eo, cui aqua & igni interdictum eſſet, Tiberium cõſtituiſſe Dio ſcribit lib.53. Teſtamenti igitur factio iuris ciuilis eſt, non eſt iuriſgentium, multo minus iuris priuati, vt traditur in l.3.ʒ.cuius ſententia hæc eſt. Ius teſtamenti faciendi tribui iure publico & legibus, non priuatorum voluntate. Nec enim dat patronus liberto teſtamenti factionem.l.Paulus.§.Patroni.ʒ.de bon.lib.nec pater filiofamilias.l.6.ʒ. nec ſibi quiſquam ſuo arbitrio teſtandi auctoritatem ſumit. Ius quidem donandi filiofamilias dat pater, Ius item vouendi l.2.ʒ.de pollicit.dabit & quilibet uobis, ius teſtandi non item: C quoniam ius publicum exigit omnino, vt is qui teſtatur, ſit paterfamilias, & vt de pecunia ſua teſtetur. Hæc enim ſunt integra verba legis XII.tab. PATERF. VTI SVPER FAMILIA PECVNIAQVE SVA LEGASSIT, ITA IVS ESTO, auctore Cornificio & Cicerone. Fateor quidem teſtamenta ad res priuatas actúſque priuatos referri, vt idem Tullius ſcribit pro Cæcin.& II.Philip. Nego teſtamenti factionem eſſe iuris priuat. Regitur hæc actio priuata iure publico.

AD L. IIII.

Hoc caput eò pertinet, vt intelligatur cur ſub hoc tit.prius de perſonis, quàm de rebus diſputetur, quem ordinem ſequutus erat Gaius in Inſtitutionibus. Eum tamẽ in ſuis Iu- D ſtinianus non obſeruat, contra artem, quæ docet prius inquirendum eſſe quis fecerit, deinde quomodo.

AD L. V.

Impuberes teſtamentum facere non poſſunt, quia nondum plenum animi iudicium habent. Sed ſi alieni iuris ſunt, moribus receptum eſt, vt parentes eis faciant per ſubſtitutionem pupillarem. Licebat & impuberibus olim teſtari duobus caſibus, vt oſtendi lib.3. Sentent.Pauli. At regulariter ſoli puberes teſtamentum faciunt. Pubertas autem ab anno XIIII.æſtimatur in maſculo. Fit namque in eo ætatis mutatio per ſeptenarium, vt ex Solone Clemens tradit lib.6. Puer vbi compleuit annos VII.excedit ex infantia: his ſi a- E lij VII.addantur, fit pubes. In fœmina autem ætatis mutatio naturaliter fit per ſenarium, quod noſtri auctores ſequuntur in pubertate tantùm, in infantiæ & ſtatus definitione inter feminam & marem diſcrimen nullum faciunt. Sed & in pubertate definienda non eadem vbique ratio obſeruatur. aliàs enim XIIII.vel XII.exceſſiſſe oportet, vt cùm de nuptiis quæritur auctore Iuſtiniano in Nou.c.& Leone, No.74. & cùm de curatoribus accipiẽdis vel de Carboniana poſſeſſione, vt Anianus ſcribit in l.1.C.Theod.de Carb.edic. & l.1.C.eod.de act cert.tempor.fin. At ſi de teſtamenti factione quæratur, pubes intelligitur qui agit ſupremum diem anni XIIII.vel XII.ideóque ſubſtitutio pupillaris ſtatim atque is dies venit extinguitur, licet tutela ſtatim non finiatur. Et hæc eſt ſententia huius F legis, cui aptè coniungetur l.1.ʒ.de manumiſ.quæ ex eodem eſt Vlpiani libro, in qua oſtẽditur lege Ælia Sentia, quæ minorem XX.annis manumittere vetat, annũ XX. non quoque videri compleſſe qui agit ſupremum eius anni diem, quæ ſupputandorum annorum ratio etiam obſeruatur in XII. tabul.cùm quæritur de vſucapione anni vel biennij & in lege Iulia & Papia cùm quæritur quis ſit anniculus. Non ſic fit in lege Lætoria, vel edicto

de minoribus,non ſic in edictis aut legibus,quibus tempora in perſonam actionibus qui- A
buſdam præſcribuntut.His caſibus totum extremum diem impleri neceſſe eſt, Illis verò
dies cœptus habetut pro completo.nec ſunt hæc intet ſe contraria.Varię enim cauſæ fa-
cilè varias temporum definitiones admittũt.Sic & annus cœptus modò habetur pro cõ-
plero,modò non : qua tamen in re circa eandem ſpeciem & cauſam pugnat l. qui filium.
§.Fabius.ff.ad Trebellian.cum l.non putabam.ff.de cond.& demon.Referuntur autem in
cis locis diuerſa Imperatorum decreta.Vnum eſt Antonini Pij,cuius io cõſilio fuit Mar-
cellus auctor l.non putabam. idq; plurimum ſequimur : Alterum eſt Antonini Caracal-
læ , & ſic alia in re diuerſæ Imperatorum Cooſtitutiones inter ſe pugnantes in Iuſtiniani
libris teferuntur, Adriani in §.theſauros.Ioſtitur.de rer.diuiſ.& frattum Imperatorum in
l.3.§.ſi in locis.ff.de iure fiſc. Illud animaduertendum eſt citari l.non putabam, ab Vlpia- B
no in l.ſi cui legetur.ff. de legat. 1. quibus inter ſe collatis apparebit oihil ioтereſſe ſiue te-
ſtator dixerit, *Cùm erit annorum* XIIII. ſiue *Cùm ad* XIIII. *annum peruenerit*. Item ex l.ſi
cui legetur,apparebit in dicta l. oon putabam,eſſe legendum XIIII. non XVI. & vero
cur in tempus pubertatis conferatur legatum magoa eſt ratio,nec deſunt alia exempla l.
ſi Titio.ff.quando dies leg.ced.l.vltim.ff.de fid.lib. Cur in annum XVI.idonea ratio reddi
nulla poteſt.Eſt ſimilis error in l.Thais.infr.de fid.lib.vt Obſeruat.II.oſtendimus:& in l.
Seius.infr.ad Trebel.vt indicant illa verba, *Tutelam magis heredi*,&c. & l.nomen §.vni ff.de
leg.3.Irémque in l.Publius.§.1.infr.de cood.& demon.vbi ſic ponenda eſt ſpecies, Filio à
Septicia ita fideicommiſſum relictum eſt, Cùm erit annorum quattuordecim, & ſi filius
annos quattuordecim oon impleſſet, Publio & Gaio. Septicia deceſſit, tum filius annum C
agens decimumquartum.Quæſtionis eſt,an Publio & Gaio ſubſtitutis repræſentetur fi-
deicommiſſum,an XIIII. anno impleto & heredes Septiciæ(ſic legendum ſine comma-
te)reſtituere id ſubſtitutis debeant,id eſt,ſicut Septicia non conueniretur niſi expleto an-
no XIIII. an & ſimiliter Septiciæ heredes cooueniantur.Ita proculdubio reſtituendus
eſt is §. Alioquin nemo mihi vnquam rectè explicauerit hæc illius §.verba,XV.anno im-
pleto.Tot errores creati ſunt ex hac nota XVI.quàm alij pro XVI.alij pro XV.acceperunt,
cùm ſignificet XIIII. Similes Liuij,Tullij,& omnium auctorum multos locos occupa-
uerunt,quos qui eorum ſe interpretes profitentur,indicauerunt. Noſtros auctores ſolos
putâſne his eſſe mendis exortes ?

D

AD L. VI.

Filiusfamil.ne ex voluntate quidem patris teſtamentum facere poteſt, quia ius publi-
cum exigit, vt qui reſtatur paterfamilias ſit,& vt de re ſua teſtetur. Teſtamenti autem fa-
ctio eſt iuris publici non priuati arbitrij. Noo poteſt,inquam,iure ciuili teſtameotum fa-
cere de peculio pagano vel militari.Sed ex Conſtitutionibus militare peculium res eſt fi-
liifamilias propria,vt & de ea tam communi quàm ſingulari iure reſtari poſſit. quod per-
uulgatum eſt.Id pauci animaduertũt & in ſpecie l.Imperator.ff.ad Trebel. fideicommiſ-
ſariam hereditatem à patre quod eam euerteret filiofamilias repræſentatam ex decreto
Adriani rem eſſe filiifamilias propriam,non tamẽ vt de ea teſtari poſſit.ideóque rectè lex
ait, *Quamdiu filius eius viueret*. Mortuo enim filio in familia etiam ſi de ea teſtatus ſit,quia E
ipſo iure nullum eſt teſtamẽtum,hereditas redit ad patrem,ac ſimili ratione de bonis ad-
uenticiis,quæ certis caſibus ei pleno iure quæruntur,ſi decedat in familia filiusfam.teſta-
ri non poteſt,quia non teſtameoti factio, ſed eorum tantùm bonorum adminiſtratio Iu-
ſtiniani Cooſtitutione permiſſa eſt,vt hoc loco Accuſ.notat rectè.

Surdus.] Surdus aut mutus teſtamentum facere non poteſt , quia, inquit Vlpian.in
frag.mutus verba ouncupationis loqui,ſurdus verba familiæ emptoris exaudire non po-
teſt.Hæc ratio rantùm locum habet in teſtamento per æs & libram. Conſtat autem nec
iure prætorio, nec mixto, nec per nuncupationem ſurdum aut mutum pagaoum teſtari
poſſe. Igitur hæc ſit generalis ratio,quia mutus accire & rogare teſtes, ſurdus audire ſibi F
teſtimonium perhibentes non poteſt. Acciendi enim & exaudiendi ſunt teſtes,vt Paulus
indicat lib.III. Sentent.dum de cæco loquitur. Id tamen ſurdo vel muto remittetur fa-
cilè,ſi à Principe teſtameoti factionem impetrauerit.l.prox.ff.Ceterùm aliæ ſolemnitates
non remittentur.l.ſi quando.C.de iooffic.teſtam. nam & cùm liberto Princeps dat libe-
ram teſtamenti factionem,ius patronatus remittitur, ſolemnia non item.l.etiam.§.1.ff. de
bon.

A bon.lib.Non poterit etiam pater filiofamilias muto vel ſurdo teſtamentum facere,niſi id
à Principe impetrauerit.l.ex facto.j̄.de vulg.ſubſtit.Hæc iure antiquo.Ex Conſtitutione
Iuſtiniani mutus vel ſurdus ſi ſui iuris ſit,teſtamentũ facere poteſt:nihilque refert, vtrùm
ita natus an factus ſit,& ſurdus quidem omnimodo,mutus ita demum ſi ſciat litteras. æ-
què ſurdus mutus ita factus ſi ſciat litteras. Surdus autẽ mutus ita natus teſtari nullo mo-
do poteſt. Poteſt etiam pater ex ſententia Conſtitutionis,quæ de furioſo facta eſt,ſuo iu-
re ſine Principe filio ex natura ſurdo muto vel filio imperito litterarum ex accidenti ſur-
do muto,vel muto tantum nato aut facto,in ſecũdum caſum ſubſtituere.Idem iuris non
habebit pater,ſi ipſe ſibi filius teſtamentum ſcribere vel nuncupare poſſit.Conſtitutionis
Iuſtiniani veſtigium extat in l.nutu.j̄.de legat.3.nam cùm fideicommittere is tãtùm poſ-
B ſit,qui & teſtari.l.2.infr.de legat.1.& conſtet ante Iuſtinianum mutum, ita natum vel fa-
ctum non potuiſſe teſtati,licet in eo variatum fuerit,inficiari nemo poteſt quin hæc legis
verba,*Niſi ſuperueniens morbus ei impedimento ſit*, Triboniani ſint ſumpta ex Conſtit. Iuſti-
niani,quæ ſurdo muto ita facto dat teſtamenti factionem,non etiam ita nato. Id ad ex-
tremum notandum eſt ex hoc §.ratum eſſe teſtamentum, quod quis fecit priuſquàm ſur
dus aut mutus fieret, & ita quoque ante furorem vel interdictionem bonorũ factum te-
ſtamentum valet.Satis igitur eſt teſtamenti faciendi tempore habere ius teſtandi,licet id
mortis tempore non habeamus,quod ecõtrario locum non habet. Id etiam prorſus exi-
gimus excepto caſu legis Corneliæ, vt vtroque tempore teſtator ciuis fuerit & ſui iuris.
nam ſi fuerit ciuis & ſui iuris teſtamenti tempore, ſuperueniẽs capitis deminutio irritum
C teſtamentum facit.Quid tamen ſi ante mortem redditus fuerit ciuitati vel poteſtati ſuę,
an nuda voluntate reſtituetur teſtamẽtum,quod quæ medio tempore incidit capitis de-
minutio irritum fecit?Minimè verò,ſi de iure ciuili quæris.nam iure prætorio teſtamen-
tum valet.l.conficiuntur.§.ſi poſt.j̄.de iure codicil.Itaque ſcripto datur bonorum poſſeſ-
ſio ſecund.tabulas,quæ futura eſt cum re,niſi is à quo ſcriptus hereditatem vindicat,iure
ciuili potior heres ſit. Hic enim poſita exceptione doli ſcripto præfertur.l.qui ex liberis.§.
teſtamento.j̄.de bon.poſſeſ.ſec.tab.l.poſtumus.§.1.j̄.de iniuſto rupto teſt.

AD L. VIII.

Si cui aqua.] Is cui aqua,igni,tecto interdicitur,item deportatus in inſulam teſtamẽ-
D ti factionem non habet. quinimmò rite factum teſtamentum interdictione vel deporta-
tione irritum fit. Eſt enim interdictio vel deportatio capitis deminutio media, quam &
omnium bonorum publicatio ſequitur. An & eorum quæ poſtea adquiruntur? Sic vide-
tur.l.2.C. de bon.poſ. Sed obſtat l.ſi mandaueto.§.is cuius.ſ.mand. niſi dicas ibi tractari
de eo cuius bona publicata ſunt ſine capitis deminutione. Qua autem ex cauſa olim reo
aqua & igni interdicebatur, ex ea nũc ſolet in inſulam deportari, & hoc eſt quod dicitur
deportationem in interdictionis locum ſucceſſiſſe. Proinde eodem hodie iure eſt depor-
tatio quo fuit olim aquæ & ignis interdictio. Ab ea ſeparatur relegatio in inſulam.nec e-
nim hoc pœnæ genere damnati caput minuitur, atque adeò nec teſtamenti factio amit-
titur. Itaque ſi ita magiſtratus pronuntiauerit, Relegari in inſulam placet(ſic pronuntiat
E Antoninus in l.Metrodorum. j̄. de pœnis: ſic Proconſul in vita Cypriani, Taſcium Cy-
prianum gladio animaduerti placet) non eſt neceſſe adiici: *Salua ciuitate*. Id enim ex ipſo
relegandi verbo intelligitur ſatis,quod certe leuius eſt quàm deportandi. Ouidius:

Quippe relegatus non exul dicor in illo.

Expendit verba edicti,quo non exul eſſe iuſſus,ſed relegatus eſt. Deportatio propriè
exilium eſt,Relegatio impropriè.l.2.j̄.de public.iudic. At ſi media capitis minutio aufert
teſtamẽti factionem, multo magis auferet ea quæ maxima dicitur, vt cùm quis in metal-
lum vel ad beſtias,vel ad ferrum damnatur. Hic enim non tãtùm ciuitatem,ſed & liber-
tatem amittit. Ad ferrum,id eſt,in ludum gladiatoriũ.Suet.in Nerone, Exhibuit ad fer-
F rum etiam cccc. Senatores. Vlpia.in frag.tit.1.Qui traditi ſunt vt ferro aut cum beſtiis
depugnarẽt. Vlpianus dixit,ad gladium in l.ſi quis mihi bona.§.ſi quis planè.j̄.de adquit.
hered.l.ſi quis filio.§.ſed & ſi quis.j̄.de iniuſto rupt.teſt.& Paulus lib.5.Sent.tit.de abolit.
Sed hoc genus pœnæ Conſtantinus ſuſtulit in l.1.C.de gladiat.Ex Iuſtiniani autem Cõ-
ſtitutionibus in metallum damnati libertatem non amittunt. Deportatorum quoque

vel capite aut metallo damnatorum bona non publicantur extantibus liberis vel parē- A
tibus. Sed tamen quia eis bona adimuntur,& in libetos vel patentes transferuntur,atq;
adeo nudi exulant amiſſa ciuitate, ne hodie quidem illi habebunt teſtamēti factionem.

AD L. OBSIDES.

Obſides teſtamentum facere non poſſunt. Cur ita? an quia veluti pignoris iure tenē-
tur? an quia ciues non ſunt? Cor. Tacitus XI. Non obſidem,ſed ciuem. Hi igitur here-
dem ex teſtamento habere non poſſunt. Sed neque ab inteſtato. quod ſic accipiendum
eſt, ſi obſides Romanis dati ſint, & Romæ bona habeant. ea enim fiſcus occupat ſicut
captiuorum. l. Diuus. ꝧ. de iur. fiſc. Sed ſi eis P. Romanus teſtandi poteſtatem fecerit,
vel ſi vſum togæ permiſerit, quaſi ciues iure teſtamentum faciunt. l. ſed ſi accepto. ꝧ. eo. B
tit. A populo vel Principe permitti exigimus, quoniam teſtamenti factio vſusq; togæ iu-
ris publici eſt. Togæ ius peregrini non habent. Plinius. IIII. Epiſt. Careor, inquit, togę
iure quibus aqua & igni interdictum eſt. Et generaliter quicumque ciues Romani non
ſunt, licet ſocij ſint & amici P.R. Togæ ius non habent. Cicero. IIII. Verr. Cùm vtriſ-
que ſatisfacere non poſſent & togatis & Siculis. & in eodem: Quem voles eorum te-
ſtium quos produxero, qui ex Sicilia teſtes ſunt, ſiue togatum ſiue Siculum. ſic legendũ
eſt ex Vet. libris. Togatos cùm dicit, Ciues Romanos dicit.

AD L. LEGE CORNELIA.

Aut ante captiuitatem factum eſt teſtamentum, aut in captiuitate. Si in captiuitate, C
nullum eſt ab initio, propterea quòd is, qui teſtatur, iure teſtandi caret, nec poſtliminio
conualeſcit. Nec enim poſtliminio vitiatur regula Catoniana. Si ante captiuitatem, at-
que adeò ſi teſtamēti faciendi tempore teſtamenti factionem habuerit, licet re ipſa irri-
tum videatur, fictione tamen iuris teſtamentum valet. & hac in re duplex fictio eſt,
Poſtliminij & Corneliæ. Hæc iuris ciuilis eſt, illa gentium. Hæc ſi ibi deceſſerit, locum
habet, Illa ſi redierit. Hæc retrò fingit in ciuitate teſtatorem deceſſiſſe, Illa retro in ciui-
tate fuiſſe. Hac teſtamentum confirmatur, Illa conualeſcit. Conualeſcere eſt vires ſuas
recipere, Confirmari eſt vires ſuas retinere. Sed hîc quidem nobis non de poſtliminio,
ſed de lege Cornelia plenius dicendum eſt. Ciuium Romanorum teſtamenta lege XII.
tab. confirmantur, Captiuorum lege Cornelia. quo fit vt quæ lege Falcidia & alijs legi-
bus teſtamentariis de ciuibus Romanis cauta ſunt, etiam ad eos, qui apud hoſtes mo- D
riuntur, pertineant, ſi nihil preterea eis legibus impedimēto ſit. l. 1. §. lex. ꝧ. ad leg. Falcid.
Ciuium Romanorum teſtamenta cōfirmantur, ſi mortis etiam tempore is, qui teſtatus
eſt, teſtamenti factionem habuerit. Captiuorum verò, ſi & captiuitatis tempore habue-
rit. l. pater § vlt. ꝧ. de capt. & poſt. alioquin leges teſtamentariæ locum habere non poſ-
ſunt. Captiuitatis tempus ſpectamus, quoniam lex Cornelia mortis & captiuitatis tem-
pora coniungit, adeò vt qui poſt captiuitatē naſcitur filius, poſt mortem patris naſci vi-
deatur. l. qui vxorem. ꝧ. de iniuſto rup. teſta. & hic eſt poſtumus Cornelianus. Cōfirmā-
tur autem hac lege non inſtitutiones tantùm, ſed & legata, fideicommiſſa, libertates,
mortis cauſa donationes, tutelæ, ſubſtitutiones vulgares, itemque pupillares, ſi pupillus
bona in ciuitate habuerit. Confirmantur eadem lege ab inteſtato hereditates & tutelæ, E
quæ lege XII. ciuibus Romanis inteſtato defunctis deferuntur. Ergo captiuus ſi ante
captiuitatem teſtamētum fecerit, ex teſtamento heredem habet, ſin minus, non poteſt
ex teſtamento (nec enim in captiuitate facta teſtamenta valent) ſed habet ab inteſtato
perinde, atque ſi in ciuitate deceſſiſſet. Sed quid eſt quod ait Iulianus hoc in loco, *Et
hereditas ex his eodem modo ad vnumquemque pertinet?* An, vt Accurſ. ait, ad agnatum, cogna-
tum, ſcriptum? Minimè. nam de teſtamentis tantummodo loquitur, non de legitimis
hereditatibus. Verùm ſpectant hæc verba ad genera heredum, qui in teſtamentis ſcri-
buntur, quæ tria ſunt, Neceſſarij, ſui, voluntarij: & ideo mox ſubiicit, *Quare ſeruus*, &c.
quibus verbis ſignificatur fictionē legis Corneliæ non tantùm voluntarium, ſed & ne-
ceſſarium & ſuum heredem facere. Fingit lex eum, qui apud hoſtes deceſſit, eo tempore F
quo captus eſt, deceſſiſſe. Fingit igitur ciuem & familiam habētem deceſſiſſe. Hoc mo-
do heredem captiuo conſtituit neceſſarium, vel ſuum nō inſpecta morte naturali. Ait,
Minus propriè.] quod & indicat l. filiusfamilias. ꝧ. ad leg. Falcid. l. 3. ꝧ. de verb. ſignifi.
l. 4. § 1.

A l.4 §.1.ꝟ.de bon.lib.Proprie fit quod naturaliter fit,non fictione. Non ſunt autem ferendi,qui lege Cornelia heredem quidem induci tradunt, non tamē neceſſarium vel ſuum. Iidem enim fatentur ſuum heredem induci poſtliminij iure. Cur verò ſi fictio poſtliminij ſuum heredem facit,non faciet etiam legis Corneliæ? Non enim hac illa vſquam, ſed hæc potiùs illa pleniot inuenietur.l.ſi is qui pro emptore.ꝟ.de vſurp. Aut cur in l.apud.C. de ſuis & leg.lib.& l.captum.C. de poſtlim. improprie ſuus heres dicetur ex lege Cornelia potiùs quàm ex poſtliminio in §.interdum.Inſt. de hered.quæ ab int.

AD L. QVI A LATRONIBVS.

Captorum à prædonibus, vel eorum, qui apud externos legatione funguntur, bona, B quæ ibi habuerunt,à legitimis, vel teſtamentariis heredibus iuregentium repeti poſſunt, quia & de eis ſecundùm ſuas leges rectè teſtantur.In captiuis & obſidibus non ita fit. Hi namque de his bonis nullis legibus iure teſtantur. Externos vocat eos,qui non ſunt ſubditi Romano imperio.Sic verò captus à latronibus,legato comparatur l.1.De leg.3.

AD L. QVI TESTAMENTO.

De ſuo ſtatu dubitat,qui incertus eſt,hoſtes,an latrones ſint hi,à quibus captus eſt. In ſuo ſtatu errat relegatus,qui ſe capite minutum putat.Suum ſtatum ignorat ſeruus,qui ſe ex teſtamento domini liberum factum neſcit.Libet autem fit etiam ignorans non à morte domini,ſed ab aditione,& ideo ad libertatem regula Catonis non pertinet.Item ſuum C ſtatum ignorat filius,qui patre peregrè mortuo neſcit ſe ſui iuris eſſe: quo exemplo Vlp. vtitur in fragm. In ſuſpēſo eius ſtatus eſt,cuius pater captus eſt ab hoſtibus propter ſpem poſtliminij. Qua alia ratione poſſit eſſe ſtatus in ſuſpenſo vix ſcio,& tamen aliam eſſe ſignificatur in l.2.§.penul.ꝟ.Vnde leg.niſi ponamus emancipationem ex tacita quadā conditione ſuſpendi. Nec dicendum eſt cum Accurſio eius ſtatum ſuſpendi,qui damnatus capitali crimine prouocauit.pugnat enim hoc cum l.ſi quis filio. §. hi autem omnes.ꝟ.de iniuſto rup. Ac ſanè prouocatione extingui non ſuſpendi iudicatum verius eſt.l.1.§.vlt.ꝟ. ad Turp.Siue autem dubitet quis, ſiue erret,ſiue ignoret,ſiue pendeat:teſtamētum facere non poteſt,quia certi & integri ſtatus hominem certo iudicio teſtari oportet.

D AD L. FILIVSFAM.

Id potiſſimum ex hac lege notandum eſt, legatorum perſonales actiones etiam ignorantibus adquiri.& rectè,perſonales actiones. Dominium enim ignorātibus non adquiritur.alioquin repudiari non poſſent legata. Nec obſtat l.eùm pater.§.ſurdo.ꝟ.de leg.2.l. magis.§.fundum.ꝟ.de reb.eor.l.ſi partem.ꝟ.quemad.ſer.amit. Quod enim ex eis colligitur legatum ignoranti adquiri, ſic accipiendum eſt, vt quia ignoranti adquiritur perſonalis actio, videatur etiā legatum adquiri, prope enim eſt,vt noſtrum ſit id, de quo actionem habemus.& ſic in l.quæſitū §.penul.ꝟ.de leg.1.his verbis *Legatum adquiritur*,non dominij tranſlatio,ſed ceſſionis effectus ſignificatur.Rectè etiam hoc in loco,*Legatum vel fideicommiſſum*.nam hereditatem ignorans non adquirit,niſi eam in qua ſuccedit quaſi ne-E ceſſarius.l.furioſus.ꝟ.de adq.hered.quæ lex omnino huic coniungenda eſt.Vtraque enim ſumpta eſt ex notis Marcelli ad Pomponij librum ſingularem regularum. Eadem ratione coniungēda erit l.ſi à furioſo.ꝟ.de oblig.& act.in qua id generaliter proponitur,ex quibus cauſis ſanis etiam ignorantibus adquiritur,ex eis & furioſis adquiri.

AD L. IS CVI LEGE.

Eodem argumēto huic legi coaptanda eſt l.1.ꝟ.titul.proxim.l.3.infr.de adquit.hered. l.6.infr.de ver.oblig.ex quibus intelligemus hoc in loco legem pro XII. tab.accipi.Lege enim XII. tab.prodigo bonorum ſuorum adminiſtratione interdicitur,& in agnatorum F curatione eſſe iubetur.Hodie tamen non lege,ſed per Prætorem curator datur & interdictio fit. Item ex eis intelligemus prodigum cui bonis interdictum eſt,alienare,obligationem contrahere,teſtamentum,codicillos facere non poſſe:quia non tantùm inter viuos,ſed & cauſa mortis ei commercium & adminiſtratio interdicta eſt. Sibi tamen adquirere eum & ex alienis teſtamentis capere poſſe. Id hoc loco additur eum teſtem ad

teſtamentum alienum adhiberi non poſſe.quod & Paulus I I I.Sent.ſignificat his verbis, A
*Prodigus recepta vitæ ſanitate ad bonos mores reuerſus & teſtamentum facere & ad teſtamẽti ſol-
lemnia adhiberi poteſt.* Ex quo apparet non ideo ſolum ad teſtamentum eum adhiberi non
poſſe,quòd careat iure teſtãdi,ſed quòd eo iure careat ob ſuam nequitiam. alioquin nec
poſſet ea ratione filiusf. ad teſtamẽtum adhiberi.& hoc Acc.indicauit,cùm teſtium inte-
gram frontem eſſe debere ſcripſit ex l.quæſitum.ff.de teſtib.Integram frontem per tranſ-
lationem accipit vt integram perſonam in l.4.ff.de pop.act.id eſt,non infamem.Ego didi-
ci in d.l.quæſitum,nulla Papinianum tranſlatione vti. Sententia enim legis hæc eſt,Ca-
lumniæ damnatos non prohiberi iudicio publico teſtimonium dicere lege Remmia,qua
calumniatores puniuntur, nec legibus Iuliis publicorum iudiciorum, ſed tamẽ quod le-
gibus omiſſum eſt, ſuppleri religione iudicis, qui calumniæ damnatum temerè non ad- B
mittet,cùm nec hominem integræ frontis ſemper admittat.Calumniatori ex lege Rem-
mia in fronte imprimitur littera,qua indicatur calumniatum eum eſſe. Cicero pro Roſ.
Amer.de calumniatoribus loquens & lege Remmia: Litteram illam cui vos eo vſque ini
mici eſtis, vt etiam calumnias oderitis,ita vehementer ad caput affigent,vt poſtea nemi-
nem alium niſi fortunas veſtras accuſare poſſitis. Plinius in Panegyrico loquens de dela-
toribus, Neque vt antea exanguem illam & ferream frontem nequicquam conuulnerã-
dam præbeant punctis,& notas ſuas rideant. Sententia igitur legis hæc eſt,ſi hominis in-
tegræ frontis teſtimonium iudex perpendere ſolet,'multo magis delatoris expendet, cu-
ius eſt ex condemnatione inuſta & inſcripta frons.Eadem verò dici de prodigo poſſunt,
ſi quæratur,an in aliis cauſis eius teſtimonium admitti oporteat. C

AD L. QVI TESTAMENTO.

Quoniam de his,qui teſtamenta facere poſſunt abunde dictum eſt ſupra,nunc quem-
admodum teſtamenta fiant ſubiicitur.Et quia inter teſtamẽtorum ſollemnia teſtes ſunt,
ſtatim qui ad teſtamẽtum teſtes adhiberi poſſint,explicatur. An igitur heres? Et ad teſta-
mentum quidem per ęs & libram heres ſecreto in tabulis ſcriptus olim adhiberi poterat,
non etiam familiæ emptor.§.ſed neque.Inſtit.de teſta.atque ita M.Tullius & P.Clodius
à Cyro architecto heredes ſcripti eius teſtamentum obſignauerũt rectè, vt idem Tullius
refert pro Milone. Ceterùm non de teſtamento per æs & libram hoc in loco agitur,ſed
de eo,quod per ſcripturam fit prætorio iure vel mixto,in quo heres teſtis numquam fuit D
idoneus. Atquin Iuſtinianus videtur huius ſe iuris auctorem profiteri in d.§.ſed neque.
quod pernegandum eſt. Hoc tantum Iuſtinianus ait ſe non probaſſe eam Conſtitutionẽ
Codicis ſcilicet Gregoriani vel Hermogeniani, quæ ad teſtamentum heredem teſtem
adhiberi permittebat, & ideo eam ſe in ſuum Codicem non retuliſſe.id verò rectiſſimè:
quandoquidem ea Conſtitutio ad rationem teſtandi per æs & libram pertinebat, quæ
iam fuerat à Conſtantino ſublata per l.quoniam.C.de teſtam.vt ſupr.oſtendimus l.1. Ve-
rùm ante eam legem duplex erat ratio teſtandi,ciuili iure per æs & libram, prætorio ſiue
mixto per ſcripturam ſine emancipatione : ideóque nondum ea lege prolata idem ipſe
Conſtantinus exemplo teſtamẽtorum in codicillis exigit V I I. vel V.teſtes.l.1.C.Theod.
de teſtam.quinque ſcilicet ad exemplum teſtamenti iure ciuili confecti,ſeptem ad exem E
plum teſtamenti iure prætorio cõfecti, vt & rectè Anianus interpretatus eſt in l.3.eod.tit.
At ſicut diximus in iuris quidem ciuilis teſtamento heres teſtis eſſe poteſt:in iuris præto-
rij vel mixti,quo nunc vtimur,non item.Prætorio iure teſtamentum fit per ſcripturam
ſiue mancipatione adhibitis V I I. teſtium ſignis.l.cum tabulæ inſt. de bon.poſſ.ſec.tab.
quibus ſi totidem teſtium & teſtatoris ſubſcriptiones addantur, quod eſt ex Conſtitu-
tionibus antiquis, & ſi id teſtamentum vno contextu præſentibus teſtibus facias, quod
eſt ex iure ciuili,mixto iure facias.§.ſed cum paulatim.Inſtitut.de teſtam.Scribit verò te-
ſtamentum vel teſtator ipſe manu propria, quod dicitur holographum, auctore Iſidoro
& Valentiniano in Nou.2.de teſtam.aut alij ſcribendum dictat.l.qui manus.l.ſeruus.hoc
tit.l.quotiens.§ ſed ſi non.ff.de her.inſt.In holographo non exigitur ſubſcriptio teſtatoris F
ex Cõſtitut.Iuſtiniani.l.cùm antiquitas.§.vltim.C.de teſta.Non exigũtur teſtes ex Nou.
Valentiniani, quæ tamen non obtinuit.& eæ quidem ſunt teſtamenti ſcripti ſollemnita-
tes, quod eleganter Harmenopulus μυστικὴν διαθήκην vocat, quia in eo ſollemniter ſe-
creta voluntatis conferuntur, nec teſtibus enuntiantur, quod fit κατὰ τὸν μυστικὸν τρόπον,
vt

A vt Leo ait in Nou. LXV. Teſtamentum non ſcriptum, de quo dicetur in l. proxim. teſtibus enuntiatur neceſſariò. Sed pergamus ad reliqua quæ de teſtibus in hac lege traduntur. Legatarij teſtes eſſe poſſunt. Hoc Scæuolam probaſſe Impp. ſcribunt in l. 3. C. Theod. de teſta. Hoc Pomponius hac ratione confirmat in l. ſi quis ita. ff. de reb. dub. Quia ipſum teſtamentum confirmatur teſtibus adhibitis: cuius officij remunerandi gratia & in honorem teſtiũ eis legata relinquuntur non inutiliter. Symmachus item eleganter lib. 1. Epiſt. *Cùm*, inquit, *teſtamenti iure confecti fidem recitatio publicaret, calumnia inanis obiecta eſt, quòd ſignatores neſcio quid legati ex eadem voluntate cœpiſſent. Adduntur etiam ſcripta diualia, quibus adſtipulatio cuiuſdam remota eſt, qui ſuam iuuiſſe cauſam teſtimonio diceretur, quaſi verò ſimile eſſet exemplum, vt tenuis honor quo ſubſcriptores ob amicitiam defunctus aſperſerat, legitimum poſſet*
B *abolere iudicium. nam ſi his legibus viueremus, inimicis ſignatoribus tutius vteremur, quorum offenſa nihil de teſtatore humanitatis exigeret.* Poſſunt etiam ſcriptores alienorum teſtamentorum in eis teſtes eſſe l. Domitius. ff. hoc tit. non tamẽ legatarij, propter S. C. Libonianum. Iuriſperiti autem qui teſtamenta dictant, non dubium eſt quin teſtes eſſe poſſint. Sed an & legatarij? id quidem eſſe improbiſſimum genus falſi Plinius ſcribit 11. Epiſt. vltima. Sed vtimur Conſtitutione Zenonis l. dictantibus. C. de teſta.

Eum qui lege.] In Flor. libro deeſt hoc loco negatio perperàm, vt indicat l. repetundarum s̃. de teſtib. & ratio ſubiecta, *Quoniam in iudicium teſtis eſſe vetatur.* Plus enim eſt in teſtamentũ ſiue ἐν τῷ συςατικῷ, quã in iudicium ſiue ἐν τοῖς δικαςικοῖς teſtimoniũ prohibere. Si igitur in iudicium repetundarũ damnati teſtimonium non recipitur, multo
C minus in teſtamentum recipitur. Sic mulier in iudicium teſtis eſſe non vetatur: in teſtamentum, codicillos, mortis cauſa donationem vetatur, quoniam hæc ſyſtatica ſunt, vt Conſtantinus ſcribit 1. Epito.

Et veteres.] Veteres eos vocat auctores iuris qui de teſtamẽto per æs & libram ſcripſerunt, vt in d. §. ſed neque. In eo duæ res interueniebant, familiæ mancipatio, & nuncupatio teſtamenti: & hæc poſtrema nuncupatio etiam teſtatio dicebatur auctore Vlpiano in frag. titul. de teſta. atque ita teſtationem hic accipi oportet, dum ait veteres exiſtimaſſe teſtes perſeuerare debere, donec ſuprema conteſtatio peragatur. Hodie igitur & ad eundem modum teſtes vt perſtent in faciendis teſtamentis exigimus, & verò vt ſua ſponte ac intelligentes cui rei adhibiti ſint. Linguæ Latinæ peritiam ab eis non
D exigemus, qua de re monet nos Vlpianus, quoniam ante Theodoſium non niſi Latinè teſtamenta ſcripta valebant, idq; erat etiam ex teſtamenti ſcripti ſolemnitatibus. Dubitari poteſt, an & adſcribi dies ac Conſul debuerit. qua de re hoc ex Modeſtini lib. 4. Regularum titul. de bonis lib. & de teſtam. fragmentum à Petro Pitheo viro ſtudioſiſſimo & omnium bonarum diſciplinarum alumno feliciſſimo accepimus. *Cùm*, inquit, *in teſtamento dies & Conſul adiecti non ſunt, nihil nocet quominus valeat teſtamentum.* idemque prorſus de cautione ſcribitur in l. cùm tabernam. §. 1. s̃. de pig. Diem quidem & Conſulem adſcribi ſolere indicat l. 2. §. diem. ff. quemadm. teſt. aper. & l. 3. C. eod. quòd vti fiat litteris, non notis, Iuſtin. conſtituit in No. CVII. Sed ſi non fuerit adſcriptus, non ideo minus teſtamentum valet. nec verum igitur quod hac de re Chryſoſtomus Homil. 3. de verbis Eſaiæ, vidi dominum &c.

E

AD L. HEREDES PALAM.

Teſtamentum aut per ſcripturam fit, aut per nuncupationem. Per ſcripturam, mero iure ciuili, aut prætorio, aut mixto, vt poſuimus s̃. l. proxim. Per nuncupationem, ciuili iure. §. vltim. Inſtit. de teſta. Prætoris enim edictum non pertinet niſi ad teſtamẽta ſcripta, ſed dabitur tamen vtilis bon. poſſeſſio ſecundùm nuncupationem. l. 2. C. de bon. poſſ. ſec. tab. l. ſi ita ſcriptum. §. vltim. ff. eod. ſicut & ſecundùm voluntatem inteſtati. l. ſi duobus. §. ſi prius. ff. de bon. poſſ. con. tab. Ergo iure ciuili duplex eſt teſtamentum, Per æs & libram quod ex ſcripto conſtat, & per nuncupationem. Vtroque genere veteres
F vſi ſunt. Suetonius in vita Horatij, Deceſſit herede Auguſto palam nuncupato, cùm vrgente vi valetudinis non ſufficeret ad obſignandas teſtamenti tabulas. Palam heredem teſtatoris voce nuncupati oportet. l. vlt. ff. de iu. cod. & hoc ex Sabino proponitur initio huius legis. Sunt enim hæc verba Sabini, *Heredes palam ita vt exaudiri poſſint, nuncupandi ſunt.* Cetera Vlpiani. Palã igitur, id eſt, exaudientibus teſtibus VII. Et hoc maximè diſtat

teſtamentum per nuncupationem à teſtamento ſcripto. nam teſtamentum ſcriptum ſe- A
cretum & myſticum eſt:teſtamentum quod nuncupatur,non item. Voluit quidem aliàs
Iuſtin. & in teſtamento ſcripto teſtibus nomen heredis enuntiari, ſi id teſtator ſua manu
perſcribere nequiſſet vel noluiſſet, ſed meritò ſententiam mutauit in Nou. CXIX. Ita-
que inuitis teſtatoribus teſtamẽtum ſcriptum teſtibus non enuntiatur.At in vtroque ge-
nere teſtamenti ſeptem teſtes exiguntur,In teſtamento per ęs & libram quinque ſufficie-
bant, Hodie etiam in codicillis quinque ſufficiunt, & in teſtamentis quæ ruri fiunt, & in
his ex quibus hi vocantur, qui omnino rem ab inteſtato habituri ſunt: quæ tamen non
quaſi teſtamenta, ſed quaſi inteſtatorum voluntates defendimus: eadémque ratione fa-
uore liberorum ſuſtinetur teſtamentum nec ſubſcriptum nec obſignatum vel notis ſcri-
ptum non litteris,quãquam ex Nou. Iuſtiniani CVII. neceſſe ſit etiam inter liberos te- B
ſtamentum integris litteris deſcribi. At videntur ex ea Nou.teſtamento perficiẽdo quin-
que teſtes ſufficere ſecundum Harmenopulum & Haloandrum qui ſic legunt ἑπτὰ ἢ καὶ
πέντε. Sed nõ ſic legit vetus interpres, non ſic Iulianus anteceſſor, abſunt etiam ea verba
ἢ καὶ πέντε ab ea Nouellarum editione cuius auctor extitit Henricus Scrimgerus vir do-
ctiſſimus. Et verò ea verba addita putem ex nouiſſimis Leonis Conſtitutionibus,quibus
in vrbe quinque teſtes,in agro tres ſufficere generaliter conſtituitur. Sed vt ea quæ ſunt
propria teſtamenti per nuncupationem pertractemus, id ex Nou. Theodoſij antequam
nominetur heres, vel legata relinquantur neceſſe eſt, vt teſtator ſe ſine ſcriptura teſtari
velle præſentibus teſtibus exponat, quam in rem comparata erant certa quædam verba,
quę præfari teſtatorem oportebat. Sed hanc obſeruationem Iuſtinianus ſuſtulit in l.in te- C
ſtamentis.C.de teſtam.

Si quid poſt.] Hęc quoque verba Sabini ſunt. Non poſſum igitur perfecto,nec poſt-
ea deleto teſtamento,heredis inſtitutionem mutare,niſi alio teſtamento iure perfecto.nõ
poſſum legata mutare, niſi codicillis teſtamento cõfirmatis.l.ſi quis eum.ꝭ. de vulg.ſubſt.
& hoc quidem mero iure.nam nuda voluntate per exceptionẽ doli legata infirmari con-
ſtat.l.3.§ vltim.ꝭ.de adim.leg l.militis §.penul.ꝭ.de mil.teſta. Poſſum tamen, vt ad Sabinũ
Vlpianus adiicit,ſi quid obſcurius fuerit in teſtamento,id poſtea remota omni ſollemni-
tate nudis litteris declarare vel voce nuda. Sed & quandoque imperfecta voluntate tol-
litur teſtamentum perfectum, vt ſi poſteriore teſtamento imperfecto is inſtituatur,qui o-
mnino rem ab inteſtato habiturus ſit.l.2.ꝭ.de iniuſto rup. Decennio quoque & nuda vo- D
luntate tollitur teſtamentum.l.ſancimus.C.de teſtam. Olim ſolo decennio.l.6.C.Theo.
eod.tit.

In teſtamentis.] Hæc quoque verba Sabini ſunt. Quæ ſequuntur, *Quod ſic accipien-
dum*, Vlpiani.

Vno contextu.] Hæc quidem verba, *Vno contextu actionis teſtari oportet*. Sabini ſunt.
Teſtamentum verò quod nuncupatur, proculdubio vno contextu fit teſtibus ſimul vno
eodémque tempore collectis. quod autem ſcribitur, vno die ſcribi poteſt, altero teſtibus
offerri & ab eis ſimul obſignari. Poſſunt & diuerſis horis obſignare ex Nou.2. Valentinia-
ni de teſta.qua tamen non vtimur,niſi hoc grauis quidam caſus exigat.l.caſus.C.eod.

AD L. AD TESTIVM. E

Cùm paterf.ad alienum teſtamentum teſtis adhibetur,poſſunt & liberi qui in eius fa-
milia ſunt,ſimul adhiberi.l.qui teſtamento.§.per contrarium ꝭ.hoc titul. Sed ſi paterf.te-
ſtatur,liberi,quos in poteſtate habet,teſtes eſſe non poſſunt:vel ſi filiusf.teſtatur iure cõ-
muni de caſtrenſi peculio, pater & fratres qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, teſtes eſſe
non poſſunt. Reprobatur enim domeſticum teſtimonium, quod in hac re Theophilus
putat ęſtimandum eſſe ex eodem vinculo patriæ poteſtatis. Alij igitur domeſtici adhibe-
ri poſſunt, cùm tamen plurimùm in aliis cauſis nulli domeſtici admittantur. Domeſtici
ſunt,qui in eadem domo habitant. Sunt qui domeſticos etiam accipiant pro cognatis,e-
tiam ſi alibi morentur.quibus non aſſentior. Domum enim pro domicilio noſtri aucto- F
res accipiunt non pro cognatione. Iidem malè prouerbium illud, οἴκοθεν ὁ μάρτυς, de do-
meſtico teſte accipiunt, cùm de eo potius efferri Luciani integer locus demonſtret, qui
aduerſus ſemetipſum teſtimonium dicit.

Condicionem.] Seruus non eſt teſtamenti ſignator idoneus, quia nec ius anuli ha-
bet

A bet,licet mortis tempore liber ſit. Sed ſi ſeruus teſtamenti ſignādi tempore omnium exiſtimatione pro libero habitus & nondum paſſus ſit controuerſiam ſtatus, licet pleriſque certum & cognitum ſit ſeruum eum eſſe,teſtamentum valet.l.1.C.de teſta.nec pro nullo habetur,antequam is vindicatus ſit in ſeruitutem.arg.l.nulla competit.infr.qui & à quib. man.Ceterùm in aliis cauſis teſtium condicionem inſpicimus,cùm teſtimonium dicunt, quod colligitur ex l.notionem.§.vlti.ꝟ. de verb.ſignif. Pertinet tota ea lex ad Orationem D.Marci de dilationibus dandis inſtrumentorum cauſa,vt apparet ex l.oratione.ꝟ.de feriis.quæ illi coaptanda eſt.Et quidem ſi ex Italia Romæ petãtur inſtrumenta,is cuius notio eſt,minorem dilationem dabit,quàm ſi ex continentibus prouinciis.l. 1. C. de dilat.l. 13.C.Theo.de iure fiſ.& ideo in ea lege quæ ſint continentes prouinciæ explicatur. Credo etiam in oratione D.Marci ita ſcriptum fuiſſe, *Inſtrumentorum vel perſonarum cauſa*, vt
B in d.l.1. atque ideo Vlpianum ſcribere perquam eſſe difficile inſtrumenta à perſonis ſeparare.nam & quæ in perſonarum quę inſtruere poſſunt præſentiam dilatio petitur, propter inſtrumenta peti videtur, vt ſi petitur, inquit, dilatio in præſentiam eius qui actum geſſit,licet in ſeruitute,vel qui rerum domini actor fuit conſtitutus. Ergo de his quæ geſta ſunt,cùm quis actor eſſet,vel actum gereret in ſeruiture, poſtea liberum factum audiri placet.Regulariter autem ſeruo homini teſtimonij dictio non eſt. Quid igitur ſi liber teſtamẽtum obſignauerit, mortis autem tempore ſeruus inueniatur:vel ſi teſtabilis teſtamentum obſignauerit,mortis autem tempore inteſtabilis inueniatur?De teſtamẽto ſcripto ſiue myſtico quæritur:& ideo ſatis eſt poſt mortem ſigna manere,nec vllum præterea à ſignatoribus teſtimonium exigitur.Quid tamen ſi,vt plerumque fit,officio Prætoris
C à ſingulis teſtibus ſignum manúmque cognoſci oporteat? An cognoſcet rectè is,qui ſeruus vel inteſtabilis factus eſt? Quid ſi forte teſtamẽtum ſcriptum ſua ſponte ſignatoribus teſtator nuncupauerit,quo caſu poſt mortem eius iuratos teſtimonium dicere oportet.l. hac conſultiſſima.§.pen.l.vlt.§.pen.C.de teſta. An teſtimonium dicet ſeruus,an inteſtabilis?Sic videtur,quandoquidem in teſtamẽto ſcripto lex ſatis eſſe ait,ſi teſtes fuerint idonei obſignationis tempore. Ergo & ſi non ſcriptum ſed nuncupatum fuerit teſtamẽtum, ſatis eſſe putem,ſi nuncupationis tempore fuerint idonei.Initium enim & originem ſpectari oportet, non ea quæ poſtea teſtibus acciderunt, nec vt teſtatoris, ita teſtium capitis minutione teſtamentum infirmari vllo loco traditum eſt. quod & in quadam feudorum
D quæſtione Obertus probat lib.2.tit.19.

Si ſigna.] Si teſtator conſulto ſigna turbauerit,falſa eſt diſtinctio tradita ab Accurſio. nam & ſi poſt ſolemnia ſigna turbauerit, conſtat teſtamentum infirmari. At ſi inconſultò deletum aliquid vel inductum eſt,vt legi non poſſit,vera eſt Accurſij diſtinctio.

Si quis ex teſtibus.] Non tantùm ſigna, ſed & ſubſcriptiones teſtium in teſtamentis exiguntur. Signa ſunt ex iure prætorio, Subſcriptiones ex Conſtitutionibus: & ſi ex pluribus ſubſcriptoribus vel ſeptem ſignauerint, teſtamentum valet. Signare autem oportet more ciuium Romanorum anulo tantùm ſignatorio habente ſculpturam vel imaginem aliquam.§.prox.ꝟ. & ad hanc formam ſubſcribere,L. TITIVS C. SEII TESTAMENTVM OBSIGNAVI.l.pen.ꝟ.hoc tit.Alieno anulo alienáque cera ſignare poſſunt,
E Subſcribere non niſi propria manu.Itaque litterarum imperiti teſtes eſſe non poſſunt,niſi fortè in agris ex l.vlt.C.de teſtamen.

AD L. SI TESTAMENTVM.

Aliud eſt teſtamenti ſigna turbari, aliud reſignari teſtamentum.Turbatis ſignis teſtamentum infirmatur, Reſignatis tabulis non item,quando VII. teſtium ſigna reponũtur. quod hodie neceſſarium eſt. nam mixto iure teſtamenta fiunt.

AD L. VNVM.

Paganus vno dumtaxat teſtamento mori poteſt,pluribus codicillis. & teſtamentum
F quidem vel vno Codice conſcribit, vel duobus ſimul ſignatis, vel duobus ſeparatim ſignatis,eodem exemplo, & hoc poſteriore caſu duplex videtur teſtamentum: ac ita Suetoninus in Tiberio.Teſtamentum,inquit,duplex ante biennium fecerat,alterum ſua,alterum liberti manu,ſed eodẽ exemplo.At re vera vnũ teſtamentũ eſt.l.vlt.ꝟ.de his quę in teſt.delen.Hoc in loco exemplis.i.exemplarib.ſiue authenticis.Poterit tamẽ & vnũ quaſi

aurhenticum facere, aliud quaſi exemplum.ceterum ex exemplo nec adiri hereditas,nec A
bon.poſſeſſio peti poterit.l.1.§.ſed & ſi vnum.ꝟ.de bon.poſſ.ſec.tab. Sed an duo homines
poſſunt vno Codice teſtamentum conſcribere ſignato VII. teſtium ſignis.Et hoc tãtùm
coniugibus Valentinianus dedit in Nou.1. de teſtam. eiúſque teſtamẽti formulã in Mar-
culphi monachi libro quodam de formulis publicorum priuatorúmque negotiorum le-
gimus,quo ſe vir & vxor in vna eadémque charta mutuò heredes ſcribunt.

AD L. SI IS QVI TESTA-
MENTVM.

Si volentem plures heredes palam nuncupare quibuſdam nuncupatis vox defecerit,
imperfectum & inutile teſtamentũ eſt.Itaque hi qui nuncupati ſunt,heredes non erunt. B
Obſtat l.iubemus.C. de teſtam. qua Iuſtinianus conſtituit, vt nomina heredum teſtator
vel propria manu ſubſcribat,vel teſtibus nuncupet,quod tamen mutat in Nou. CIX. &
vt ſi quorundam nomina teſtibus nuncupauerit,quorundam reticuerit,hi ſoli succedãt,
qui nuncupati ſunt.At hæc ſpecies propoſitæ ſimilis non eſt. Hic enim cùm teſtamẽtum
vellet facere per nuncupationem,non nuncupauit omnes heredes.Ibi cùm faceret teſta-
mentum per ſcripturam,omnes quos voluit heredes ſcripſit, ſed non omnium nomina
proprio chirographo ſubnotauit vel nuncupauit, ideóque cẽſet Iuſtinianus non ea qui-
dem re quæ ab ipſo primùm introducitur,totum teſtamentum infirmari,ſed eos tantùm
ab hereditate repelli,qui ſubnotati vel nuncupati non ſunt.Rectè diximus, Si volentem
plures heredes nuncupare.aliàs enim tribus verbis perficitur teſtamentũ,LVCIVS HE- C
RES ESTO.Diximus,Si vox eum defecerit.Hoc nimirum eſt quod ait,Si obmutuiſſet.
Sic enim Græci interpretantur,ſi nullam præterea vocem mittere potuiſſet.Idémque iu-
ris eſt ſi nondum perfecto teſtamento furore aut delirio correptus fuerit. l. furioſum. C.
qui teſta.fac.poſſ.Item ſi liberos heredes inſtituendo vox eum defecerit.Quod enim di-
citur ex imperfecto teſtamento inter liberos voluntatem tenere,ſic accipit Acc.rectè,ex
minus ſolemni teſtamento,non ſi vitio aliquo interrumpitur heredum inſtitutio.Ait lex,
Secundos heredes.Non ſubſtitutos dicit,ſed quos primis iam nuncupatis adiecturus erat
coheredes.

AD L. EX EA SCRIPTVRA. D

Ex imperfecta ſcriptura teſtamenti nihil omnino debetur. denique ne codicillorum
quidem iure teſtamentum valet l.fideicommiſſa. §. 1.ꝟ. de leg.3.l.1.ꝟ. de iu.cod.l.ex teſta-
mento. C. de fideic. niſi adiecta ſit quæ vulgò dicitur Clauſula codicillaris.l.3.ꝟ.de milit.
teſt.l.coheredi.§.cùm filię.ꝟ.de vulg.ſubſt.l.vlt.C.de codic.cuius exemplum eſt in hac le-
ge & in l.Lucius.§.vlt.ꝟ.de leg.3.His tria opponuntur. Primum.l.in teſtamento.ꝟ.de fid.
lib.cuius hæc eſt ſpecies,Imperfecto teſtamento inſtitutos filios, alumnæ directò datam
libertatem & fideicommiſſa quædam, nec additam clauſulam codicillarem, filios porrò
quaſi ex voluntate inteſtati heredes extitiſſe, & perinde atque ſi adiecta ea clauſula fuiſ-
ſet veluti ex cauſa fideicommiſſi alumnam manumiſiſſe. quæritur autem, an libera effi-
ciatur.Imperator decreuit liberam fieri,& fideicõmiſſa manumiſſæ præſtari. Atquin nec E
directò hæc debebantur, quia imperfectum erat teſtamentum: nec fideicommiſſi iure,
quoniam omiſſa erat clauſula codicillaris. Sed hoc in alumna ſpecialiter decretũ eſt du-
cta coniectura ex affectione teſtatoris. Valde notandum eſt hoc decretum ex quo intelli-
gimus, licet inter liberos teſtamentum imperfectum valeat quãtum ad portiones eis ad-
ſcriptas,legata tamen ex eo & fideicommiſſa non deberi niſi propinquis, vel vxori, vel a-
lumno,vel aliis perſonis,quibus veriſimile eſt omnimodo præſtari teſtatorem voluiſſe &
ab inteſtato. Hodie etiã extraneis ex imperfecto teſtamento liberi præſtant,ſi modò ho-
lographum & teſtibus ipſis palam nuncupatum fuerit ex Nou. CVII. Secundò obſtat l.
vlt.infr.de iu.cod.niſi dicas non ideo teſtamentum imperfectum eſſe quòd heredem nũ-
cupauerit,legata ſcripſerit.Ceterùm legata quaſi ex codicillis deberi qui pars eſſe intelli- F
guntur nuncupati teſtamenti. Tertio obſtat l.Titia.ꝟ.de inoff.teſt.vbi appoſita clauſula
codicillari fideicommiſſa ex inofficioſo teſtamento non debentur. Sed hoc ideo,quia is,
cuius teſtamentum quaſi inofficioſum condemnatur, pro demente habetur, nec intelli-
gitur habuiſſe teſtamenti factionem.l.nec fideicommiſſa.infr.de leg.3.fideicommiſſa au-
tem

A tem relinquere, vel codicillos facere non poteſt, qui teſtamẽti factionem non habet. Ita-
que in eius legis ſpecie ſolida fideicommiſſa non debentur, quia pro parte reſcinditur te-
ſtamentum à ſorore inſtituti. Filius namque inſtitutus fuit, filia exheredata, ideóque ſic in
ea legendum eſt, *Titia filium heredem inſtituit, filiæ legatum dedit.*

B AD TITVL. DE LIBERIS ET POSTVMIS HEREDIBVS INSTITVENDIS VEL EXHEREDANDIS.

AD L. I. ET II.

IN faciendo teſtamento ea iuris ſolemnia adhiberi, quæ ſuperiori titulo
expoſita ſunt, non eſt ſatis, niſi liberi & poſtumi heredes inſtituãtur, vel
exheredẽtur. Liberos pro natis, poſtumos pro naſcituris accipimus. Eos
verò, qui neque inſtituuntur, neque exheredantur, præteritos dicimus
C quaſi ſilentio vel taciturnitate omiſſos: & ſi legata eis quędam aut fidei-
commiſſa relicta ſint, non ideo minus præteritos dicimus. Ac de liberis
quidem prius dicendum eſt. Eſt in hoc iure liberorum inſtituendorum
vel exheredandorum magna differẽtia inter filium & filiam ceteróſque liberos. Filij prę-
teritio nullum teſtamentum facit, filia autem vel nepote vel nepte ceteriſque liberis præ-
teritis teſtamentum valet: Sed qui præteriti ſunt ſcriptis heredibus, ſi ſui ſunt, iure accre-
ſcendi virilem auferunt: ſi extranei, ſemiſſem, ídque iure ciuili. Æquè prætorio iure filiis
præteritis in aſſem datur bon. poſſ. contra tab. filiabus ceteriſque liberis ex Conſtitutione
Antonini non niſi pro virili aut ſemiſſe. l. vltim. C. de lib. præt. Rurſus filij ſi non inſtituã-
tur, nominatim exheredandi ſunt: filiæ ceteríque liberi etiã inter ceteros exheredari poſ-
ſunt, his nempe verbis, vt Theophilus tradit, CETERI EXHEREDES SVNTO. quæ
D vulgaris erat clauſula teſtamentorum, qua exheredabantur non liberi ſolùm, ſed & pa-
rentes, cõnſanguinei, agnati, cognati, adfines, amici. l. Lucius. 1. ff. de her. inſtit. Filij non
nominatim exheredati, aut reliqui liberi ſaltem inter ceteros non exheredati pro præte-
ritis habentur, ídque ſi pater aut aſcendentes per patrem teſtamentum faciant. Matris e-
nim ceterorúmque aſcendentium per matrem ſilentium ſiue præteritio, exheredatio eſt.
Et hæc quidem ante Iuſtinianum obtinuerunt. Ex Conſtit. Iuſtiniani eodem iure ſunt fi-
liæ ceterique liberi quo & filij: ideóque in hoc titulo & omnibus pene Pandectarum lo-
cis quibus de præteritione agitur, ſemper de filiis mentio fit, nuſquam verò filiarum ce-
terorúmque liberorum, quoniam quæ à prudentib. ſcripta erant, de filiarum preteritione
E ceterorúmq; liberorum, ea Iuſtinianus ſuſtulit: quæ verò de filiis, ea approbauit, cenſuítq;
idem ius eſſe filiarum ceterorúmque liberorum. Non fuit autem ipſe, aut hi, quorum o-
pera vſus eſt non fuêre, tam acuti, neque tam diligentes, vt non quemadmodum aliarum
rerum complurium à Iuſtiniano ſublatarum, quarum tamen ſe veſtigia nulla in Pande-
ctis reliquiſſe impudentiſſimè aſſeuerant, ita & huius antiquæ differentiæ inter filios ce-
teróſque liberos veſtigia relinquerent in l. ſuus. & l. ſed & ſi condicioni. §. 1. inſt. de hered.
inſtit. & l. 1. §. ſciendum. infr. de ſuis & leg. her. ex quibus hęc colligitur differentia inter fi-
lium ceteróſque liberos, quòd filius ſub omni condicione inſtitui non poteſt, filia, nepo-
tes, & ceteri liberi licet in filiorum demortuorum vel emancipatorum locum quaſi a-
gnaſcendo ſuccedant, ex ſecundo capite legis Velleæ, ſub omni condicione inſtitui poſ-
F ſunt, quam tamen ſublatam oportuit, quandoquidem manat ex ſuperioribus. Cur enim
filius ſub condicione inſtitui non poteſt? quia ſi deficiat condicio, cùm non ſit in eum ca-
ſum nominatim exheredatus, præteritus videtur. Ceteri autem liberi quia iure antiquo
nominatim exheredandi non ſunt, deficiente condicione tacitè exheredati videntur ex
illa clauſula, CETERI EXHEREDES SVNTO, & licet lex Vellea hoc induxerit,

vt ſuccedonres quoque in locum ſuorum nominatim exheredentur, vetus tamen ea dif- A
ferentia & poſt eam legem remanſit, cuius non poteſt alia adſerri ratio, quàm quæ ſupe-
riùs reddita eſt. At in nepotibus exheredandis hae in re quam differentiam Iuſtinianus
fuiſſe ait inter iura ciuilia & prætoria in d. l. vlt. eius etiam nos veſtigia quædam cogno-
uimus. Nepos enim iure ciuili inter ceteros exheredari poteſt, ideoq; in ſuperiori ſpecie
deficiente condicione ſummouetur ab hereditate quaſi exheredatus, iure autem præto-
rio nepos emancipatus nominatim exheredandus eſt auctore Vlpiano in fragm.tit.22.&
§.emancipatos.Inſtit.de exher.lib.ergo & ſuus. nam ſuum emancipato Prætor exæquat.
& hoc nimirum eſt quod traditur in l.3.§.vlt.ꝟ.de bon.poſſ. cont. tab.prætorem nepotem
inſtitutum ſub condicione,qui interim accepit bon. poſſ. ſecundũ tab. etiam ſi ea condi-
cio defecerit,perinde tueri atque ſi contra tab.accepiſſet.Sed hæc Triboniani errata mit- B
tamus. Filius nominatim exheredandus eſt. Quid eſt nominatim? & ſatis eſt, ſi nomen,
vel prænomen, vel cognomen exprimatur, dummodò conſtet de quo filio ſenſerit. quin
& nullo nomine expreſſo ita nominatim filius exheredatur, FILIVS EXHERES ES-
TO, ſi modò teſtatori vnicus filius ſit. Sic & Porphyrius in libro de vocibus ſcribit nihil
intereſſe, vtrùm dicas Socrates,an Sophroniſci filius, cùm vnus Sophroniſco ſit filius So-
crates. Seruius quoque in illum Virgilij locum, *Hoc illud germana fuit*, IIII. Æn. Cum plu-
res,inquit,non haberet ſorores, pro nomine germana intelligitur,& de iure cùm vnicum
habeat quis filium, nihil intereſt vtrùm dicat, FILI HERES ESTO, an TITI HE-
RES ESTO. puro legendum *exheres*. Sed & ſi plures filios habeat, ac ita loquatur, *Ceteri* C
omnes filij exheredes ſunto, omnes nominatim exheredati videntur l. Titius.ꝟ. hoc tit.quod
ſummè notandũ eſt. Diuerſum namque eſt, ſi dixerit, CETERI EXHEREDES SVN-
TO. nam vt ſuprà diximus, ceterorum, appellatione ſoli liberi non continentur. Quòd ſi
plures habens filios ita dicat, FILIVS EXHERES ESTO, an videntur omnes nomina-
tim exheredati? Minimè verò. quis igitur? Et benignius eſſe ait, vt dicamus omnes præte-
ritos videri.nec enim exheredationes interpretatione adiuuandæ ſunt.

AD L. III.

Filius nominatim exheredatus videtur, ſi pater ita dixerit, FILIVS SAEIE EXHE-
RES ESTO, ſi modo Seia vxor eius ſit. Sed & cum conuitio vel cum elogio contume-
lioſo rectè filius exheredatur, ſi modò id quod elogij cauſa additum eſt, verum apprope- D
tur.l.ſi poſtumus.§.vlt.ꝟ.hoc titul. Elogium eſt cauſa exheredationis, quæ ex Nouella Iu-
ſtiniani adſcribenda eſt ſemper. Apuleius 2. Apol. Diu, inquit, ſum aduerſus illam reni-
ſus, ne hunc ob tot inſignes contumelias, ob tot iniurias exheredaret. Elogium grauiſ-
ſimum iam totum medius fidius vt aboleret impenſis precibus oraui. Poteſt & inſtitui fi-
lius cum conuitio.l.his verbis §.1.ꝟ. de hered. inſt. Patri enim impunè licet in filium ma-
ledicta obicere. Non ſic extraneus.l.quotiens.§.ſi quis.ꝟ.eod.quod odio teſtatoris intro-
ductum eſt.l: turpia.ꝟ.de leg.1. Valde enim odioſum hoc eſt, vt per cauſam inſtitutione de-
lati honoris teſtator heredem ſcriptum contumelia afficiat. itaque hæc inſtitutio pro nõ
ſcripta eſt Rectè, EX ADVLTERO. vt indicat. l. 15.ꝟ.

Purè.] Purè inſtitui filius debet, aut purè exheredari. Inſtituto filio ſub condicione E
iure ciuili nullum eſt teſtamentum. Iure prætorio pendente condicione datur ei bon.poſ.
ſecundùm tab. in qua eum Prætor tuetur iure contra tab.bon.poſſeſſionis ſi condicio de-
fecerit. Exheredato autem eo ſub condicione æquè nullum eſt teſtamentum, vel ei quaſi
præterito ſtatim Prætor dat bon. poſſeſſionem contra tab. l. ſed ſub condicione ꝟ.de bo-
norum poſſeſſione contra tabulas. filius tamen inſtitutus ſub condicione, ſub contraria
condicione exheredatur rectè: & vtroque iure teſtamentum valet. nec enim eſt vllo caſu
præteritus. Hæc in poſtumo aliter ſe habent. nam poſtumo ſub condicione inſtituto vel
exheredato, nec ciuili nec prætorio iure teſtamentum infirmatur, antequàm poſtumus
editus ſit. Ceterum editione poſtumi iure ciuili teſtamẽtum rumpitur, vel ei ſtatim præ-
torio iure datur bon.poſſ. contra tab. ſi inſtitutionis vel exheredationis condicio defece- F
rit, vel ſi exheredationis condicio adhuc pendeat. Æquè iure ciuili teſtamentum rumpi-
tur, ſi condicio inſtitutionis pendeat, vel à Prætore interim datur bon.poſſeſſio ſec.tab.ad
exemplum filij. quòd ſi inſtitutionis vel exheredationis condicio extiterit dum is erat in
vtero, nullo iure teſtamentum infirmatur l.1. §. ſed & ſi ſub condicione. ꝟ. de ven.in poſſ.
mit.l.

A mit.l.cùm poſtumus.l.poſtuma.ꝟ.boc tit.

Filius.] Licet legatum olim ante heredis inſtitutionem relinqui non potuerit, exhe-
redatio tamen filiorum ante inſtitutionem ſcribi potuit ex reſcripto Traiani.l.t.ꝟ.de he-
red. inſtit.idq; ſumma ratione, vt non niſi prius ſummotis his,qui iure naturali heredes
ſunt, alij heredes ſcribantur. potuit & inter medias inſtitutiones vel ſubſtitutiones &
inter gradns & poſt gradus omnes l. 3. §. 1.ꝟ.tit.prox. Gradus autem non ex numero
heredum æſtimantur,ſed ex ratione ſucceſſionis, ideoque ſi Primum & Secundum he-
redes inſtituas,duo ſunt heredes,vnus gradus.At ſi eis Tertium ſubſtituas,duo ſunt gra-
dus, Inſtitutio & Subſtitutio. Filius autem vel à primo vel à ſecundo tantum gradu vel
ab omnibus exheredatur,& à primo ſolo videtur exheredatus,ſi inter medias heredum
B inſtitutiones exheredatus ſit. Rectè autem ab vno gradu exheredatur. Verùm ab vno
ex heredibus non exheredatur rectè.l.non putauit.§.ſi ab vno.ꝟ. de bon. poſſ.cont. tab.
nam qui ab vno ex heredibus exheredatur,à parte inſtitutionis exheredatur.Non poteſt
autem à re vel parte certa exheredatio fieri.l.cùm quidam.ꝟ.hoc tit. Igitur à gradu toto,
ab hereditate tota,non à parte,non à perſona certa exheredationem fieri oportet. Item
hoc modo, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, FILIVS EXHERES ESTO,
quod perinde eſt ac ſi diceret, SI QVIS MIHI HERES ERIT, rectè non fit ex-
heredatio. quoniam poſt aditam hereditatem exheres eſſe iubetur, quod fieri non po-
teſt: fieri ſcilicet non poteſt, vt ſcriptus adeat,quia eo tempore, quo adit, filius exhere-
datus non eſt: ergo fieri non poteſt vt poſteáquam adierit, filius exheres ſit.l. ſi quis Sẽ-
C pronium.§.vlt.ꝟ.de her. inſtit. Porrò ab omnibus gradibus filius exheredatus videtur, ſi
vel ante heredis inſtitutionem, vel inter inſtitutionẽ & ſubſtitutionem exheredatus ſit.
A ſecundo autem gradu ſolo,ſi inter medias ſubſtitutiones,vel etiam ſi poſt omnes gra-
dus, niſi probetur eam fuiſſe mentem defuncti, vt quem exheredauit poſt omnes gra-
dus,ab omnibus voluerit exheredatum.l.1. C.de lib.præt.l. pen.ꝟ.tit.prox.

Si ita teſtatus.] Cùm filius à primo gradu præteritus eſt, à ſecundo exheredatus,ſta-
tim petimitur inſtitutio, & teſtamentum à ſubſtitutione incipit ſecundùm Sabinianos,
quorum ſententia Conſtitutionibus comprobata eſt, vt hîc traditur, & in l. ex facto. §.
Lucius.ꝟ.de vulg.ſubſt. l. ſi filius.ꝟ. de hered. inſtit. idq́ue iure ciuili. Non idem omnino
ſeruatur iure prætorio. Iure ciuili teſtamentum, in quo filiusf. præteritus eſt, ab initio
D nullum eſt. iure prætorio valet, modò ſi obſignatum ſit VII.teſtium ſignis: & ex eo dari
poteſt bon. poſſeſſio ſec. tab. & ob id neceſſaria eſt præterito bon. poſſ. contra tab. quæ
dabitur ſiue ſcriptus iam petierit ſec. tab. ſiue non petierit, dummodò poſt mortem te-
ſtatoris aliquo tempore petere potuerit.l.illud.l.quod vulgo.ꝟ.de bon. poſſ.cont. tabul.
Igitur in propoſita ſpecie ſi ab inſtituto præteritus,à ſubſtituto exheredatus filius fuerit,
& inſtitutus viuo teſtatore deceſſerit, quia inſtitutionis gradus numquam locũ habuit,
filio non dabitur bon.poſſeſſio contra tab. & hereditas omnino ad ſecundum gradum
pertinebit, à quo filius exheredatus eſt. Sed ſi inſtitutus mortis teſtatoris tempore in re-
bus humanis fuerit, licet poſtea deceſſerit aut condicione defectus fuerit, filio dabitur
bon. poſſeſſio contra tab. quæ etiam ſubſtitutionem reſcindit, à qua filius exheredatus
E eſt. l. non putauit. §. ſi Primo. ꝟ. de bon poſſ. cont. tab. & quantum ad ius prætorium
attinet, nulla hac in re differentia eſt inter poſtumum & filium præteritum. Ceterùm
iure ciuili differentiæ multæ ſunt. Summa hæc eſt, Filius præteritus ſtatim iniuſtum te-
ſtamentum facit, Poſtumus non ſtatim iniuſtum facit, ſed natus rumpit.l. 3. §. ex his. ꝟ.
tit.prox. Valet itaque teſtamentum interim dum non naſcitur poſtumus, & in propo-
ſita ſpecie igitur ſi ab inſtituto poſtumus præteritus, à ſubſtituto exheredatus ſit, ſi in-
ſtitutus deceſſerit vel condicione defectus fuerit antequam poſtumus naſceretur, po-
ſtumi agnatione inſtitutio non rumpitur, quæ iam ante agnationẽ poſtumi inanis red-
dita eſt.ergo ſubſtitutus admittitur. Sed ſi naſcatur poſtumus viuo inſtituto, vel inſtitu-
tionis exiſtente aut pendente condicione, inſtitutionem rumpit, & ſibi locum facit ex-
cluſo ſubſtituto. l.5.ꝟ.tit.prox.deniq; rupta inſtitutione rumpitur ſubſtitutio, à qua po-
F ſtumus exheredatus eſt. Deſtituta autem vel aliàs deficiente inſtitutione antequam na-
ſceretur poſtumus, teſtamentum à ſubſtitutione incipit, à qua poſtumus exheredatus
eſt. in d. l. 5. manifeſtò ſupereſt negatio in illo loco, *non admittetur ſubſtitutus à quo ſcilicet
poſtumus exheredatus non eſt*. nam ſi à ſubſtituto exheredatus non eſt, quis eſt qui neſciat

ſubſtitutum non admitti? Verùm hæc in ea lege ponitur ſpecies, inſtitutū aliquem fuiſſe A
ſub condicione,& ei ſubſtitutum datum,poſtumum ab inſtituto præteritum, à ſubſtitu-
to exheredatum, & pendente condicione inſtitutionis agnatione poſtumi inſtitutionem
ruptam,ideóque & ſi poſtea condicio defecerit, nō admitti ſubſtitutum à quo poſtumus
exheredatus eſt. Si tamen poſt defectum condicionis editus poſtumus fuiſſet, quia nihil
tunc rupiſſet,procul dubio ſubſtitutus admitteretur.

AD L. IIII.

De poſtumis inſtituendis vel exheredandis ex iure tam antiquo quàm nouo hîc à no-
bis quædam tractāda ſunt.nec enim quæ de liberis tradita ſunt in l.1.omnia etiam in po- B
ſtumis locum habent. Et vt à definitione incipiamus, Poſtumi ſunt,qui moriente parente
in vtero ſunt, poſt mortem eius naſcuntur, ſic dicti non quòd naſcantur poſt humatum
parentem (abeſſe enim aſpiratio debet) ſed quòd poſtremi ſint, vt Obſ. 111. oſtendimus.
Poſtumi etiam dicuntur ex lege Vellea, qui poſt teſtamentum viuo teſtatore naſcuntur.
Poſtumorum autem præteritorum agnatione omnimodo teſtamentum rumpitur, ſiue
mares ſint ſiue feminæ,ſiue primi ſiue ſequentis gradus. At poſtumi mares cuiuſcumque
gradus nominatim exheredandi ſunt,& ideo in lege Vellea ſic ſcriptum eſt,*Omnes virilis
ſexus*,& in l.3.in prin.ℸ.tit.prox.cùm Vlpianus ſcripſiſſet,*Poſtumi virilis ſexus*,meo quidem
iudicio ea verba ſic ex Conſtitutione Iuſtiniani de qua mox dicemus Tribonianus im-
mutauit,*Poſtumi per virilem ſexum deſcendentes*.Poſtumæ feminæ etiam inter ceteros exhe C
redari poſſunt cum adiectione legati.§.poſtum.Inſtit.de exh.lib.l.vlt.§.vlt.C.de lib. pręt.
Neceſſe eſt legatum adiici,ne,quod plerumque contingit,per obliuionem omiſſæ videā-
tur.Apuleius 2.Apol.Et ad ignominiam lintea adſcribi cc.fere denariorum iuſſit,vt intel
ligeretur iratus potius externaſſe eam,quàm oblitus præteriſſe.An autem omnino neceſ
ſe eſt legari? ego putem fideicommiſſo quoque relicto iuri ſatisfactum. At aliter aliqua
parte teſtamenti ſi poſtumarum mentio fiat, hoc ſatis eſſe non puto,vt inter ceteros ex-
heredatæ videantur.quod colligo ex l.qui filiabus.ℸ.de leg.1.in qua ob eam cauſam, vt &
D.Alciatus exiſtimat, licet aliqua parte teſtamenti mentio poſtumæ facta fuerit de lega-
to ei relinquendo diſputatur, traditúrque in filiarum legato & poſtumam contineri,cui D
coniungendam eſſe l.nomen.ℸ.de verb.ſignific.& l.ſi quis filiabus.ℸ.de teſt.tut.inſcriptio-
nes indicant. Quid tamen ſi inſtituta fuerit poſtuma ſub condicione? nam ſi purè, nulla
eſt quæſtio. Et ſi pendente condicione naſcatur,quia eo tempore naſcitur, quo inſtitutio
nondum effectum habet,iure ciuili teſtamentum rumpit, & hoc de poſtuma traditur in
l.poſtuma.ℸ.hoc titul.rectè.nam ſi defecta iam condicione naſcatur,videbitur exhereda-
ta inter ceteros.Hæc iure antiquo.Ex Conſtitutione Iuſtiniani poſtumi cuiuſcumque ſe
xus nominatim exheredandi ſunt,idémque ius eſt liberorum & poſtumorum. Imò ex e-
iuſdem Iuſtiniani No.cxv. poſtumi exheredari non poſſunt,quia ſine elogio nulla exhe-
redatio eſt. Elogium autem poſtumo adſcribi nullum poteſt. quod & quidam colligunt
ex l.ſi quis in ſuo.§.vlt.C.de inoffic.teſt.ſed omnino malè.nec enim hoc lex ait, exhereda E
tionem infantis quaſi ingrati,quòd in eum ingrati vitium cadere non poſſit, nullam eſſe,
ſed ex ea ſcriptura infantem non repelli à querela inofficioſi teſtamenti. At ex No. Iuſti-
niani exheredatio poſtumi ipſo iure nulla eſt,nec de inofficioſo queri neceſſe eſt.Malè e-
tiam ex ea No. quidam colligunt præteritione liberorum & poſtumorum ſolam inſtitu-
nem infirmari. nam Iuſtin. de ea tantùm præteritione loquitur, quæ vicem exheredatio-
nis obtinet,vt ſi mater filium prætereat, & de querela inofficioſi teſtamenti, non de que-
rela rupti aut nullius teſtamenti,non de bon.poſſeſſione contra tab. Nunc de poſtumis
inſtituendis dicamus.Dubitari poteſt,an inſtitui poſſint,qui nondum nati ſunt.Sed anti-
quo iure qui poſt mortem ſui naſcuntur inſtitui poſſunt, & ex lege Vellea, qui poſt teſta-
mentum auctore Vlpiano in frag.tit.xxij & hoc eſt quod ait idem Vlp.in hac lege,*Placet*, F
&c.Ait,*maſculum*.Femina poſtumum Velleanum habere poteſt. Sed hic præteritus non
rumpit.Legitimum poſtumum non habet niſi cæſo vtero. & hic quoque præteritus non
rumpit,quia pro exheredato habetur. Igitur non de feminarum, ſed de maſculorum po-
ſtumis hoc titulo agitur,quandoquidem de poſtumis agitur, quorum præteritione teſta
menta rumpuntur.Reliqua legis ſententia apertiſſima eſt.

AD L. VI.

A Eorum, qui generare non poſſunt, quatuor ferè ſunt ſpecies. alij generant quidem, ſed
non facilè: alij ætate impediuntur, vt ſenes, alij naturali quodam morbo ſteriles ſunt, qui
propriè ſpadones dicuntur, alij arte tales fiunt, vt caſtrati, quorum tria ſunt genera, Ectomiæ,
Thlibiæ, Thlaſſiæ, vel Thladiæ. Ectomiæ per excisionem, Thlibiæ per colliſionem,
Thladiæ per ruptionem fiunt: hique omnes generali appellatione ſpadones dicuntur. l.
ſpadonum. ff. de verb. ſignif. l. ſi ſerua. §. vltim. ſ. de iu. dot. in l. 3. §. idem Diuus. ff. ad leg. Cor
nel. de ſic. qua cauetur, ne ſpadones fiant, ſpadonum nomine caſtrati intelliguntur, & ſic
Martialis lib. 6. loquens de lege Domitiani, qua caſtrari mares vetuit.

B *Nec ſpado iam nec mœchus erit te præſide quiſquam.*

Sunt & qui eunuchorum generalem appellationem eſſe tradant. Sed in titul. de eunu-
chis lib. 4. Cod. & in l. 5. C. qui teſt. fac. poſſunt. eunuchi pro caſtratis accipiuntur. nam in
tit. de eunuchis hoc cauetur, ne quis mares caſtret in orbe Romano. in l. 5. eunuchis exē-
plo ceterorum teſtamēti factio permittitur. quod de caſtratis malo accipere, quibus olim
permiſſa quidem fuit teſtamenti factio, vt ex hac lege apparet. §. ſed ſi caſtratus, ſed non
exemplo ceterorum. nec enim ante annum xviij. ſpadonibus, id eſt, caſtratis teſtamētum
facere licebat, auctore Paulo lib. 3. Sent. Sic & vbique in Imperatorum Conſtitutionibus
eunuchi pro caſtratis accipiuntur. Sunt qui eo nomine tegi putant iniuriam naturæ factā
C & ſignificari cuſtodes lecti, quòd ad obſeruandam mulierum pudicitiam adhiberentur:
& inde in l. pen. C. de præp. ſac. cub. Eunuchum, inquit, ſacri cubiculi miniſteriis adhæſu-
rum, & in No. cxiij. eunuchi præficiuntur puellis aſcetriis. At Epiphanius lib. 2. contra hæ
reſes eunuchos vocari ait περὶ τὸ εὐνοεῖν, quòd beneuoli eſſe & fidem ſeruare maritis didi-
cerint. Phauorinus περὶ τὸ εὖ νοῦν ἔχειν, quòd bonæ mentis compotes eſſe exiſtimentur,
id eſt, quòd venereis abſtineant, quæ veteres ἀνόντα dixerunt. Magna autem in iure ciuili
differentia eſt inter caſtratum, & eum, quem propriè Spadonem appellari diximus. Spa-
do vxorem ducere, matrimonij cauſa manumittere, adoptare poteſt, Caſtratus nō item.
Caſtratio locum dat redhibitioni non ſterilitas. Spado poſtumū heredem inſtituere po-
teſt, Caſtratus poſtumum inſtituendo nihil agit, ideóque poſteriore teſtamento, quo po-
D ſtumum inſtituat, ſuperius non rumpitur. Atquin ſupra dixit, *Omnem maſculum*, l. 4. Sed
quamuis eo verbo nullus maſculus excipiatur, tamen intelligendum id eſt, de eo, qui libe
ros tollere poteſt. arg. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure pat. Caſtrati igitur poſtumum inſti-
tuere non poſſunt. & hac in re cum Proculo conſentit ex Caſſianis Iulianus. In ſpadone
videtur diſſenſio fuiſſe inter Caſſianos & Proculianos, ideóque in §. 1. huius legis, ſic lego,
& Iauolenus & Caßius, vt & emendaui in l. rerum. ff. de vſurp. & vſuc. Sed Caſſianorū ſen-
tentia obtinuit. Ratio differētiæ ſi quæratur, hæc eſt, quia caſtrato ea pars corporis abeſt,
ſpadoni non abeſt, licet infirmitas valetudinis ei ad generandum impedimento ſit, ideó-
que in eo communis natura ſpectatur potius quàm morbus, vitiúmve corporis, quo na-
tura implicata & impedita eſt. l. 9. in prin. ff. hoc titul. eadémque ratione iura plus infanti-
E bus quàm furioſis fauent, vt oſtendimus in l. 4. ff. de vſurpat. & vſucap. Ait l. 9. *Natura gene-
randi*, id eſt, δύναμις πρὸς διαδοχὴν τοῦ γένους, vt Leo loquitur in Nou. lxvj. qua Iuſtiniani
Nouellam cxlij. abrogat, De hermaphrodito in hac lege Vlp. ait, *Si in eo virilia præualebūt*:
quoniam hîc de poſtumis tractatur, qui ſui futuri ſunt. Feminæ autem ſuos heredes ha-
bere non poſſunt: atque ideo etiam in l. 4. ſ. dixit, Omnem maſculum, nimirum excludēs
feminam ab hoc tractatu poſtumorum inſtituendorum vel exheredandorum.

AD L. VII.

Teſtamentum in quo filiusf. prçteritus eſt, iure ciuili ab initio nullum eſt, & ex recepta
iuris regula etiamſi viuo patre filius deceſſerit, non conualeſcit. §. 1. Inſtit. de exh. lib. Ita-
que eo teſtamento ſuperius non rumpitur. Imperfecto enim perfectum nō rumpitur niſi
F in poſteriore, quod ob præteritionem filij imperfectum eſt, inſtitutus ſit is, qui remoto fi-
lio omnimodo rem ab inteſtato habiturus eſt. l. poſtumus. §. 1. ff. tit. prox. l. ſi duobus. §. ſi
prius. ff. de bon. poſſ. cont. tab. quo caſu rumpitur prius teſtamentum, & ex poſteriori da-
tur bonu. poſſeſſio cum re, ſi filius viuo patre deceſſerit. Sed ſi viuat filius, ſine re conſti-
tuitur filio data bon. poſſ. contra tab. Item & filio mortuo viuo patre, ſi extraneus fuerit

gimus vt ea ſit innupta.l.poſtumum.ff.hoc tit.Nam ex ea quæ alteri nupta eſt,poſtumum
A turpiter inſtituimus.Turpe enim eſt alienæ vxoris nuptias appetere & ſolutiunem aliena
rum nuptiarum ſpectare. Itaque licet eo teſtamento quo ex vidua poſtumus inſtituitur
ſuperius rumpatur,eo tamen quo ex aliena vxore poſtumus inſtituitur, ſuperius nõ rum
pitur,quod oſtenditur in hoc §.1. Item exigimus,vt eam ex qua nominatim poſtumum
inſtituimus, fas ſit nobis ducere. Sunt autem etiam cum ſorore nefariæ nuptiæ auctore
Gaio 1.Inſtit.Ergo ex ſorore fruſtra poſtumus inſtituitur, niſi ſoror ſit per adoptionem.
hanc enim ſoluta adoptione vxorem ducere poſſumus,nec turpe eſt adoptionis ſolutio-
nem ſpectare.§.pen.& §.vlt.ff.Ad hæc adduci perperam ſolet §.poſtumus.Inſtit.de legat.
qui eſt de poſtumo alieno.nos enim de ſuo diſputamus,&quod in eo §.traditur poſtumũ
B alienum inſtitui poſſe niſi in vtero eius ſit quæ iure noſtro vxor eſſe nõ poteſt,malè ſic ac-
cipitur,quæ vxor teſtatoris eſſe non poteſt. Cur enim mihi non licebit eum qui eſt in v-
tero ſororis, heredem inſtituere? denique ea exceptione in poſtumo ſuo dumtaxat vti-
mur. Igitur in eo §.quæ vxor eſſe non poteſt,id eſt,cum qua nemo connubium habet, vt
puta cum Veſtali vel hodie cum aſcetria.quod & Theophilus non intellexit.

Si filium.] Non tantùm agnatione poſtumi præteriti teſtamentum rumpitur, ſed &
quaſi agnatione,id eſt,ſucceſſione in locum ſui heredis ex ſecundo capite legis Velleę,vt
ſi viuo patre filius moriatur,& in eius locum nepos præteritus ſuccedat.Sui herēdes ſunt
liberi,qui ſunt in familia,& primum gradum obtinēt,dummodo vt in gradu ita & in he-
reditate præcedant. His cognitis, finge,Filium exheredo,extraneum inſtituo, nepotem
C ex filio prætereo.iuſtum eſt teſtamentum.At viuo & deliberante inſtituto filius deceſſit,
tum deinde inſtitutus repudiauit,atque ita deſtitutum eſt teſtamētum. Deſtitui enim &
deſeri dicitur non adita hereditate.l.in quantitate.ff.ad leg.Fal.l.vlt.ff.de cond. inſtit. Sum
ergo inteſtatus.At quis mihi erit ſuus heres ab inteſtato? Non dices filium,qui antequam
deſtitueretur teſtamentum,vita functus eſt,ſuum heredem extitiſſe potius quàm nepotē,
quoniam filius eo tempore quo hereditas ab inteſtato defertur,& ex teſtamēto repudia-
tur,nepotem non præcedit.Nepos igitur ſuus heres erit,quia in ea hereditate proximior
eſt.Quod ſi poſt mortem filij adierit ſcriptus,præteritio nepotis teſtamentum non rũpit.
nam ſucceſſione in locum ſui teſtamentum rumpitur,eáque ſucceſſio fit viuo teſtatore.
Scripto autē adeũte nepos in ſui locũ nõ ſuccedit,quoniã filius eũ omnino præceſſit mor
D tis tēpore,atque ita iure teſtati filius nepoti obſtat,qui nihil obſtat iure inteſtati.l.ſcripto.
ff.vnde lib.l.ſi quis filio.ff.tit.prox.l.1.§.ſciēdũ.ff.de ſuis & leg.her.§.cũ autē Inſt.de her.quę
ab int.In cauſa teſtati mortis tēpus ſpectamus, In cauſa inteſtati mortis tēpus ſpectamus
nullo facto teſtamēto: facto autē teſtamēto,eodēque deſtituto,nõ mortis,ſed deſtituti te
ſtamēti tēpus ſpectamus, ac verba xij. tab. SI INTESTATO MORITVR, quæ referuntur ab
Vlpia.in frag.& à Cornificio & Cicerone in Rhetoricis,vt hoc loco Paulus explicat,non
tã ad tēpus mortis quã ad tēpus deſtituti teſtamēti referimus,quo certũ eſſe incipit teſta-
torē inteſtato mortuũ. At de iure teſtati dicamus apertius. Si heres ſcriptus in propoſita
ſpecie adierit,nepos præteritus teſtamētũ nõ rũpit quaſi in locũ filij ſucceſſerit, quoniam
nõ viuo teſtatore,ſed eo mortuo ius filij exheredatione abſciſſum eſt.l.filiũ.§.videamus.ff
E de bo.poſ.con.tab.l.1.§.poſt ſuos ff.de ſuis & leg.her.atque ita mortis tēpore filius nepotē
pręceſſit.Habet tamē nepos querelã ex perſona filij,vt Iuſt.cõſtituit in l.ſi quis filiũ.C.de
inof.teſt.Diuerſum eſt,ſi filius fuerit apud hoſtes,iſq; præteritus vel exheredatus,quãquã
hũc neceſſe nõ eſt exheredari,nepos pręteritus.nã ſi filius ibi moriatur,nepotis ſucceſſio-
ne teſtamētũ rũpitur,quia ſcilicet ex l.Corn.viuo auo ad filij cõdicionē redactus,& in ius
filij ſucceſſiſſe intelligitur.l.Galus.§.vidēdũ.ff.nec dicimus hoc caſu poſt mortē teſtatoris
ius filij abſciſſum & abruptũ.nec enim captiuitas quicquã abrũpit,ſed ſuſpēdit. l.illa.§.1.
ff.de her.inſtit. & ideo in locum filij ſucceſſio inducitur rectè per legem Corneliã. & hoc
eſt quod ait dum inter exheredationem & captiuitatem rationem differētiæ adfert,*Quod
moriente auo filij ius pependerit,non abſciſſum, vt ſuperiori caſu,fuerit.* Sic filij ius dicitur in l.ſi
F impubes.§.1.ff.de Carb.edic.§.vlt.Inſt.de adopt.& ius ſui in l.1.§.pen.ff.de lib.agnoſ.

AD L. COMMODISSIME.

Poſtúmus vel poſt mortem teſtatoris ſuus naſcitur,vel poſt teſtamentum viuo teſtato
re.Qui mortuo teſtatore naſcitur,ex iure antiquo inſtituēdus vel exheredandus eſt: Qui
viuo teſtatore ex lege Vellea.Præteritus teſtamentum rumpit.Ergo vt in omnem caſum
is, qui in vtero eſt, inſtituatur, ita inſtituendus eſt, SIVE ME VIVO, SIVE ME

MORTVO NASCATVR, vt in l. ſi ita ſcriptum. §. 1. ff. de hered. inſtit. Hac oratione le- A
gis Velleæ & iuris antiqui caſus apertiſſimè cõprehenditur, nec interpretatio aut ſupple-
tio vlla neceſſaria eſt. Quòd ſi ita generaliter inſtitutus ſit neutrius caſus mentione facta,
QVI MIHI NASCETVR, HERES ESTO, in vtrumque caſum poſtumum inſti-
tutum interpretabimur. An verò vno tantùm caſu expreſſo alterum ſupplebimus? Eſt in-
ter ſupplere & interpretari differentia quædam. Supplemus ſpecialia, interpretamur ge-
neralia. l. Gallus. §. quid ſi qui filium. §. ſequenti. ff. hoc tit. Supplere eſt extendere & quaſi
emendare. §. 1. Inſtit. de bon. poſſ. Interpretari neque extendere eſt neque emendare. Sup-
plere non poſſumus ſine lege, interpretari poſſumus ſine lege. Proinde ſi generaliter facta
ſit inſtitutio poſtumi, omnem eū caſum comprehendi interpretabimur, ſi ſpecialiter puta
ex iure antiquo, Si poſt mortem naſcatur, legis Velleę caſum non ſupplebimus, atque a- B
deò rumpi teſtamentum dicemus ſi natus ſit viuo teſtatore. Denique legem Velleam ad
ius antiquum, vel ius antiquũ ad legem Velleam non extendemus. & hoc eſt quod pro-
ponitur in hac leg. quod etiam Paulus exponit his verbis. III. Sent. *Talis eſt poſtumorum in-
ſtitutio*, SI QVI POST MORTEM MEAM POSTVMI NATI FVERINT, HE-
REDES MIHI ESTOTE. *Si viuo eo naſcantur, rumpunt teſtamentum* Item l. ſi pater filiũ.
ff. de vulg. ſubſt. vbi ita fratri ſubſtitutus, Qui poſt fratris mortem naſcetur, & viuo fratre
natus, totum teſtamentum rumpit, quia & à ſubſtitutione præteritus eſt. Item l. Gallus. §.
forſitan. ff. hoc tit. vbi nepos non rectè inſtitutus dicitur, qui ex iure antiquo inſtitutus eſt
& viuo teſtatore naſcitur. At quid eſt quod ait Põponius in hac lege nec ſub condicione
quidẽ poſtumũ, qui in caſum omiſſũ naſcitur, inſtitutũ videri? Verũ poſtumũ ita inſtitutũ C
QVI POST MORTEM NASCETVR, ſibi ipſi ſub contraria cõdicione ſubſtitutũ nõ
videri? An poſtumũ, qui in caſum omiſſum naſcitur, planè præteritũ eſſe nec teſtamẽti
verbis vllo modo inſtitutũ videri? Alius enim inſtitutus videtur, quàm qui natus eſt. Ita-
que is, qui in caſum omiſſum naſcitur, adeò eſt præteritus, vt nec illa verba, QVI POST
MORTEM NASCETVR, ad eum referri poſſint. Denique non dicam hunc ipſum, qui
viuo teſtatore naſcitur, inſtitutum eis verbis, & tamen quaſi defecta cõdicione teſtamẽ-
tum rumpere, ſed omnimodo pręteritum, nullo modo inſtitutũ dicam. Alium enim de-
monſtratũ inſtitutionis verbis quàm qui editus eſt. Ceterùm huic legi opponitur l. vlt. C.
de poſt her. inſt. in qua Iuſtinianus cõſtituit teſtamentũ non rumpi, ſi is qui ita inſtitutus
eſt, QVI INTRA X. MENSES POST MORTEM NASCETVR, viuo teſtatore
naſcatur. quod quidam ſic explicant probabiliùs, quàm ceteri, vt quia dixerit, QVI IN- D
TRA X. MENSES, contineantur etiam qui teſtatore viuo naſcuntur, modò ſi naſcantur
intra x. menſes. At ſi verè iudicare volumus, poſt mortem ſuam demum numerari x. mẽ-
ſes teſtator voluit, & Iuſtiniani ea mens eſt, vt idem iuris ſit illo tempore non adſcripto,
INTRA X. MENSES. nam vulgarem iuris antiqui formulam proponit, qua partus le-
gitimus ſignificatur. l. Gallus in prin. ff. hoc tit. l. 3. §. vlt. ff. de ſuis & leg. her. quam tamen
ſua conſtitutione adiuncto iuris noui, id eſt, legis Velleæ caſu Iuſtin. ſupplet. quod deſti-
tutus lege Pomponius non potuit. Interpretandi enim ius habemus, ſupplendi ſine lege
auctoritatem non habemus. In vulgari ſupplemus pupillarem, & viciſſim in hac illam ex
Conſtitutione ſcilicet Diuorum fratrum. In reciproca quæ fit verbis generalibus, pro ra-
tione perſonarum aut ſimplicem aut duplicem ſubſtitutionem etiam ſine lege interpre- E
tamur. Conſtitutio Iuſtiniani eſt ex L. deciſionibus. ideoq; non mirùm, ſi Pandectarum
legibus non conueniat. Eſt autem in ea, ne ſit oratio mutila, ſic legendum, *an hi qui viuo
teſtatore nati ſunt, videantur non contineri teſtamẽto*, aut certè id omnino ſubintelligendũ eſt.

AD L. IN SVIS.

Suorum heredum nomen eſt ex XII. tab. l. liberorum. ff. de verb. ſignific l. vlt. ff de bon.
dam. quo ſignificantur liberi tam naturales quàm adoptiui, qui in poteſtate ſunt, & he-
reditatis delatæ tempore proximiorem gradum obtinent. fuit & olim ex ſuis heredibus
vxor, quæ in manum conuenerat, & nurus quæ in manu erat filii f. auctore Vlpiano in
frag. & Gellio lib. 18 cap. 6. & Alicarnaſſæo lib. 2. Sui autem appellantur quaſi *αὐτοκλη-
ρονόμοι*, vt expoſuimus in Inſtitutionibus tit. de her. qual. Viuo enim eo in cuius poteſtate F
ſunt, quodammodo domini exiſtimantur. Auſonius Edyl. IIII.

Iuſta quidem ſeries patri ſuccedere, verùm m.
Eſſe ſimul dominos gratior ordo pijs.

Quam-

A Quamobrem filij qui ſunt in poteſtate morientis,non tam videntur hereditatem percipere,id eſt,ſucceſſionem in vniuerſum ius patris,quàm dominiũ continuare & liberam adminiſtrationem adipiſci.§.ſui autem.Inſtit.de hered. quæ ab int. non hereditatem adquirere,ſed retinere & miſcere ſe : non furari ex ea vel ſurripere , vel expilare, ſed leniore verbo amouere:nõ heredes fieri,ſed exiſtere,id eſt,apparere.l.vltim.§.ſin verò perpetuus. C.de cur.fur.quod eſt Theophilo ἀναφαίνεσθαι in princ.titu.de bon.poſſ.& in d.§.ſui autem.non repudiare hereditatem (nec enim quæ ipſo iure eis adquiritur, repudiari poteſt) ſed abſtinere beneficio Prætoris.denique aditio ſuis neceſſaria nõ eſt,nec præteritis bono.poſſ.contra tab.nec deficiente condicione Prætoris tuitio,non præſtant etiam legata exceptis perſonis.
B At quia viuo patre domini ac participes eſſe exiſtimantur,eo fieri Paulus ait hoc loco,vt ſicut paterf.ſic filiusf.appelletur.Emancipatus filiusf.non eſt:quia exiit è familia patris,propriámque familiam habere cœpit.Suorum vna eſt familia,vna dom',in qua ſunt omnia cõmunia.eadémque ratione materf.appellatur.Eſt enim proprie materfamilias ea,quæ in familiam mariti & ſui heredis locum venit,& ſic ex iure antiquo accipienda eſt l.pronuntiatio.§.familiæ.ꝟ.de verb.ſignifi.dum in familia mariti numerat matremfamilias. Nurus tamen quæ in manu eſt filiuſ.licet in eadem ſit familia, non dicitur materf.quoniam,vt Sex.Pompeius ſcribit,materf.non ante dicitur,quàm vir eius paterf. dictus ſit,nec poſſunt hoc nomine plures in vna familia præter vnam appellari.Nepos item ex filio licet mortuo filio in ſui heredis locum ſucceſſerit , nullam ex familia appellationem habet.Nõ igitur omnes,qui ſunt in eadem familia,ex nomine familiæ deductam
C appellationem habent, ſed hi tantum qui primum gradum obtinent. Illud etiam adnotandum,non eãdem eſſe vim vtriuſque appellationis,Filiusf.& Paterfamilias.nam filiusfam.non dicitur niſi qui patrem habet,Paterf.dicitur etiam is,qui filium non habet.Hoc enim nomine non tam genitor ſignificatur,quàm princeps familiæ. Filiuſ.nomine plures in eadem familia appellari poſſunt,Patriſf.vnus tantum. Oeconomica enim monarchia eſt,vt Ariſtot.ait.Quod autem de dominio traditur hoc loco,interpretes quærunt,an ad poſſeſſionem pertineat . Et verius equidem eſſe arbitror non continuari poſſeſſ. mortuo patre, quæ nec eo viuo communicata filio intelligitur. itaque apprehendi eam oportere poſt mortem patris vt filio adquiſita videatur. nam poſſeſſio hereditatis non eſt. nec me
D mouet.l.cùm miles.ꝟ.ex quib.cau.ma.in qua poſſeſſio vſucapionem ſignificat, vt in l.denique eod.tit.non vſum rei. Vſucapio autem cœpta à defuncto proculdubio etiam ignoranti heredi procedit. Nihil etiam l.2.§.filium.ꝟ. pro her.quam in commentariis ad eum titulum ſatis euidenter expoſuimus. Ergo quaſi dominus dumtaxat viuo patre filius eſſe intelligitur,& porrò mortuo patre idem dominium penes filium deprehenditur: & licet heres inſtitutus non ſit,tamen eius eſt potior cauſa, adeò vt nec vllus eo exiſtente pro herede vſucapere poſſit.l.2.C.pro her. Sed ſi exheredatus ſit,certè ius ſui abſcinditur.l.9.§. ſi filium.ꝟ.Poteſt exheredari iure patriæ poteſtatis,l.quidam.ꝟ.de ver.obl. nam & eo iure occidi potuit ac vendi.Sed tamen niſi meritò fiat exheredatio,reſcindetur per querelam. l.vlt.ꝟ.de bon.dam.

E
AD L. QVOD DICITVR.

His verbis, *Quod dicitur*, ſignificatur regula iuris:atque ita appellatur in l. prox. In illo loco, *Licet enim* : Regula hæc eſt, Nato poſtumo præterito teſtamentũ rumpi. quæ ad poſtumum ſuum pertinet,non ad alienum . Pro nato autem habetur is etiam,qui ex vtero matris exſectus eſt,quem cæſonem vocant,cui & in omnibus aliis partibus iuris idem tribui ſolet quod nato. Pro nato etiã habetur,qui mutilus naſcitur,non etiam,qui mortuus vel monſtroſus aut prodigioſus.l.3.C.de poſt. her. inſt. licet in lege Papia,quæ orbas eorum quæ in teſtamentis relinquuntur,ſemiſſe multat, matri qualiſcumque partus proſit. quod odio legis receptum eſt.Notandum eſt ſeparari hac in re mutilum partum à monſtroſo,licet lege quadam Romuli quæ refertur ab Alicarnaſſæo lib.2. eodem iure ſit παιδίον ἀνάπηρον καὶ τέρας.

F
AD L. SI ITA SCRIPTVM.

Talis eſt poſtumorum inſtitutio,Si filius naſcetur ex beſſe,vxor ex triẽte,Si filia naſcetur ex triente,vxor ex beſſe.ſi filius & filia naſcantur,non rumpent teſtamentum.quia benigna interpretatione placet vtrumque inſtitutum videri. ergo & vtroque nato vxor admittetur. Fiet autẽ diuiſio ex proportione Geometrica & ſpectabitur in primis qua pro-

portione heredes inſtituti ſint. Eſt autem filius ad matrem & mater ad filiam in propor- A
tione dupla. nam filio bes, matri triens, matri bes, filiæ triens datus eſt. Erit ergo eadem ra
tione diuidenda hereditas inter geminos & matrẽ, & filiæ vna pars, matri duæ, filio qua-
tuor aſſignandæ ſunt. Sic erit vtrobique eadẽ proportio, quæ proportio Geometrica eſt.
Vt enim matris ad filiam proportio eſt dupla, ita & filij ad matrem. Arithmetica propor-
tio aliter ſpectatur, cùm ſcilicet vtrobique eſt idem exceſſus, vt ſi ita inter tres diuidatur
hereditas, vt vnus ſemiſſem, alter trientem, tertius ſextantem habeat. In Geometrica pro
portione vtrobique non eſt idem exceſſus.

Regula.] Quænam hæc eſt regula iuris, Hereditatem adimi non poſſe. quinimmò a-
dimi poteſt non alio tantùm teſtamento, ſed & eodem, l.1.§.pen.ff.de his quæ in teſt. del.
hoc modo, SERVVS LIBER ET HERES ESTO, ET MIHI MONVMEN- B
TVM FACITO, SI NON FECERIS, EXHERES ESTO: vel hoc modo, TI-
TIVS HERES ESTO, TITIVS QVEM SVPRA SCRIPSI, EXHERES ESTO.
l.paterf.ff.de her.inſt.l.Seius.ff.ad leg.Fal.l.vxorem.§.heres.ff.de leg.3.vel vt in formula cre
tionis, TITIVS HERES ESTO CERNITÓQVE IN DIEBVS PROXIMIS
C. QVIBVS SCIERIS POTERISQVE: NISI ITA CREVERIS, EXHERES
ESTO. Verùm hac exheredatione fateor ſolam hereditatem non adimi. nam & cetera
corruunt, ſi idem ex aſſe heres & exheres ſcriptus ſit. quod non obtinet in teſtamento
militis, à quo ita hereditas adimi poteſt, vt tamen cetera non corruant. l.ſi certarum.§. ſi
eodem.ff.de mil.teſt. Præterea cùm hæc regula ſit de hereditate adempta, incõgrua ei ſub
iicitur interpretatio de libertate adempta. Itaque putamus non *Hereditatem*, ſed *Libertatẽ* C
eſſe legendum, ſimili penitus errore illi quem notauimus Obſ.iiij.cap.iiij. Sequitur enim
propter eam regulam liberum & heredem eſſe iuſſum, quamuis dominus ademerit eo-
dem teſtamento libertatem, nihilominus vtrumque retinere, quòd ſcilicet non poſſit he
redi à ſemetipſo dari vel adimi quicquam: nec ſanè libertas ſeruo heredi ſcripto datur,
ſed eam à ſemetipſo accipit ſiue ex aſſe ſiue ex parte heres inſtitutus ſit, idque neceſſario
admittendum eſt, Non tamen à ſemetipſo libertas adimitur. l.6. §.vlt.ff.de her.inſtit. l.ex
parte.ff.de adq.her. Adnotandum & illud eſt nihil hunc.§.ad titulum pertinere cuiuſmo-
di ſunt multæ in his libris leges, vt Obſ.iij.oſtendimus.

Teſtamentum.] Citatur hæc ſententia Iuliani à Tryphonino in l.filium.ff. de bono. D
poſſ.con.tab. Poſt mortem autem ſuam exheredatus filius videtur, quando non niſi poſt
mortem filij adiri hereditas poteſt. itaque hic filius pro præterito habetur. l.4.§.vltim.ff.
de hered.inſtit.l.Gallus.§.in omnibus.ff.hoc titul. Obſtat l.vltim.in fin.ff.de condic.inſtit.
Sed, vt breue faciam, poſtrema eius legis pars non eſt integra, ſicut nec l.vij.ff.de bon.dãn.
Probabile autem eſt cùm oſtendiſſet Papinianus filium ſub condicione poteſtatiua inſti
tutum & non impleta cõdicione decedentem nepotibus non obſtare quominus auo ſui
heredes ſint, addidiſſe eum ſimilem caſum, vt fit in l.1.§.ſciendum.ff.de ſuis & leg. her. de
filio exheredato & deliberantibus ſcriptis mortuo: quo quidem conſtat nepotes auo ſuos
heredes eſſe, ſi poſtea ſcripti hereditatem omiſerint. Non aſſentior his qui in ea parte ita
ſpeciem ponunt, FILIVS EXHERES ESTO, NEPOS CVM FILIVS MORIE- E
TVR HERES ESTO. Valet exheredatio: quia moriendi tempus vitæ non morti de-
putatur. hæc concedamus. Ceterùm cùm hoc ſit propoſitum Papiniano, vt ſimilem ca-
ſum exponat, quo filius nepoti nõ obſtat quominus auo ſuus & neceſſarius heres ſit, quid
opus eſt fingere ita nepotem inſtitutum CVM FILIVS MORIETVR? Nonne idem
obſeruabitur ſi ita dixerit, FILIVS EXHERES ESTO, NEPOS HERES ESTO? l.
qui in aliena.§.interdum.ff.de adquir.hered.

AD L. SI POSTVMVS.

Tres in hac lege ſpecies proponuntur, quibus ob præteritum à ſubſtitutione poſtumũ
etiam mortuo eo totum teſtamentum infirmatur, & ad legitimos hereditas venit. Prima F
hæc eſt, Poſtumus ab inſtitutione exheredatus, à ſubſtitutione præteritus eſt. Subſtitutio
nem ſtatim ſi naſcatur, rumpit: nec ſi deliberantibus inſtitutis deceſſerit, ac poſtea inſti-
tuti repudiauerint, ſubſtitutionem conualeſcere patitur. itaque ad legitimos hereditas ve
nit. quod expoſuimus in l.8.S. Secunda hæc eſt, Poſtumus à primo gradu exheredatus, à
ſecundo præteritus, à tertio exheredatus eſt & deliberantibus inſtitutis deceſſit, deinde
inſtituti

A inſtituti repudiarunt. Hereditas ad legitimos pertinet non ad tertium gradum. Agnatio-
ne enim poſtumi ſublato ſecundo gradu, ſublatus eſt & tertius. qua de re diximus ꝟ.l.3.§.
vlt. Sequitur tertia ſpecies. Titius & Gaius inſtituti ſunt, ab eis poſtumus exheredatus, ab
eorum ſubſtituris præteritus eſt. Titius repudiat. an poſtumus admittitur? & ſi ita fuerit
concepta ſubſtitutio, SI VTERQVE HERES NON ERIT, repudiantis portio
coheredi adcreſcit, ideóque tota hereditas verſatur in primo gradu à quo poſtumus ex-
heredatus eſt, nec eo caſu poſtumum admitti placet. Sed ſi ſingulis inſtitutis ſinguli ſub-
ſtituti ſint, vt puta Titio Primus, Gaio Secundus, repudiante Titio poſtumus in totum
admittitur, & non tantùm Primum ſubſtitutum ſed & Gaium inſtitutum repellit. Cùm
B enim poſtumo locus eſſe incipit, cedunt qui præcedunt, quíque ſequuntur omnes l. pe-
nult. ꝟ. tit. prox. quinimmò & in hac ſpecie licet poſtumus deliberante Titio morte exclu-
datur, repudiatione Titij totum teſtamentum ſubuertetur, & ad legitimos hereditas ve-
niet. & hæc eſt ſententia huius legis in §. nam & cum duobus. Diuerſum tamen eſſe oſtē-
ditur in dicta l. penult. ſi Titius & Gaius inſtituti & inuicem ſubſtituti ſint, poſtumus, vt
ponimus, à primo gradu exheredatus, à ſecũdo præteritus. nam & ſi vix eſt vt non videa-
tur ab vtroque exheredatus eiſdem inſtitutis ſubſtitutiſque, præſertim ſi poſt omnes gra-
dus exheredatio ſcribatur. l. t. C. de lib. præt. tamen ita ponimus à primo tantum gradu
poſtumum exheredatum. Quia verò hoc caſu repudiante Titio Gaius vocatur, vt rectè
Dinus animaduertit, non tam ex ſubſtitutione quàm proprio adcreſcendi iure. l. ſi quis
C heres. ꝟ. de adquir. hered. l. teſtamento. C. de impub. & aliis ſubſtit. ideo potior eſt Gaij
cauſa, quaſi videatur adhuc hereditas verſari in primo non in ſecũdo gradu: & verò eum
idem inſtituitur & ſubſtituitur, ſubſtitutio ea quaſi appendicula quædam eſt inſtitutio-
nis non ius quoddam ſeparatum per ſe, adeo vt & ſi ſeruus heres inſtitutus & coheredi
ſubſtitutus ex inſtitutione iuſſu domini adierit, & poſt manumiſſionem coheres repudia
uerit, dominus ex cauſa quoque ſubſtitutionis portionem vacantem adquirat. & ita acci
pio. d. l. ſi quis heres. §. t. Nec me mouet l. ſi ſolus. §. t. eod. titu. quoniam inſtitutionis puræ
inſtitutio condicionalis quæ extitit appendix non eſt.

AD L. SI FILIVS.

D Quæ ad hanc legem pertinent, ea omnia Obſeruat. iij. cap. xxiiij. expoſuimus.

AD L. FILII.

Heres vel exheres ita ſcribi ſolet, HERES ESTO, EXHERES ESTO. Sed & his
verbis, *ſit*, vel *erit*, inſtitutionem vel exheredationem ſcribi placet auctore Vlpiano in
fragm. tit. 21. l. quoniam. C. de teſtament.

AD L. MVLTI.

Ineſt in exheredatione quaſi nota quædam, & ex Nou. Iuſtiniani cxiij. exheredato le-
gati vel fideicommiſſi nomine relicta quarta querelam non excludit, ſed elogium in te-
E ſtamento ſcriptum & probatum ab herede non alia ratione quàm ne temere inuratur
quiſquam exheredationis nota. Exheredatione abſcinditur ius filij, repellitúrque filius nõ
tantùm à paternis, ſed & à libertorum paternorum bonis, neque ei quicquam relinquitur
niſi vt poſſit in hereditario ſepulchro ſepeliri & ſuam poſteritatem inferre. l. 6. §. 1. ꝟ. de re-
ligioſ. Nonnumquam tamen, vt hoc loco oſtenditur, exheredatio non notæ aut damni
inferendi cauſa fit, ſed bono animo vt liberis conſulatur, vt puta ſi impuberes ſint, & non
directò, ſed per fideicommiſſum eis inſtituta fortè matre hereditas relinquatur CVM E-
RVNT ANNORVM XIIII. ne ſcilicet interim tutelæ lubrico bona committantur,
quo caſu conſtat filium non ſummoueri à bonis paternorum libertorum, nec iure queri
de inofficioſo teſtamento, ac ne ex Nou. quidem ſuperiori ita exheredato querelam dari
F puto. ei namque nulla prorſus ineſt nota. Putem etiam eum non excludi à lucris nuptia-
libus. nam No. 22. loquitur de exheredatis mala mente. Exheredationi ſimilis fuit abdi-
catio. nã & abdicatio ius omne filij abſcindit. Vtrumque coniunxit Tertullianus de præ-
ſcriptionibus. Quos exheredauerũt, inquit, ſemper & abdicauerũt vt extraneos, vt inimi-
cos. Sed abdicatio inter viuos fit, Exheredatio cauſa mortis: nec poteſt, niſi teſtamento
ſcribi. Exheredatio lege fit, Abdicatio ſine lege vſurpata eſt.

AD L. SVB CONDICIONE.

Qui ſuus eſt,& neceſſarius eſt. Suus eſt, vt vulgò dicitur, qui in familia eſt mortis tempore. Hæc definitio ſatis plena non eſt. nam ſi poſt mortem filij exheredati deſtiturum ſit teſtamentum ſuperſtite nepote, non filius qui in familia fuit mortis tempore, ſed nepos ex eo auo ſuus heres eſſe intelligetur. l. 9. §. ſi filium. ff. quandoquidem non mortis, ſed delatæ hereditatis tempus inſpicitur. Sic igitur Suum definiamus: Suus eſt, qui in familia eſt proximior delatæ hereditatis tempore. Defertur ab inteſtato à morte vel à deſtituto teſtamento. Defertur ex teſtamento puta à morte, conditionalis cùm condicio extiterit. Morte autem patris licet ſui iuris efficiatur, non deſinit filius eſſe in familia patris. l. ſi filiusfamilias. §. vlt. ff. ad Maced. l. ſi pater. §. non tantùm. j̄. de bon. poſſ. cont. tab. niſi in alienam familiam adrogatione migrauerit poſt mortem patris. Morte enim patris capite nõ B
minuitor, Adrogatione capite minuitur. His cognitis, fac ita eſſe, Filiusf. inſtitutus eſt ſub condicione, & quidem iure, hoc pacto, ſi Alexandriam ierit, mortuo patre ſe adrogãdum dedit, poſt adrogationem condicioni paruit. non eſt ſuus heres, quia in familia patris non eſt delatæ hereditatis tempore. ergo nec neceſſarius. Huic ſentẽtiæ obſtat l. 4. §. interdum j̄. de adquir. hered. l. filius patroni. j̄. de bon. lib. Filius exheredatus eſt, nepos ex eo inſtituus, mortuo auo nepos recidit in poteſtatem filij, & nihilominus auo neceſſarius heres fit & conſequenter per eum filius quoque neceſſarius fit. At nos de adrogato loquimur, non de eo qui recidit in poteſtatem patris ſui auo mortuo. Qui atrogatur, capite minuitur. Qui in poteſtatem recidit, capite non minuitur. eadem namque familia eſt. Item obſtat C
l. 3. §. vlt. j̄. de hered. inſtit. Frater fratri impuberi ſubſtitutus eſt in ſecundum caſum, impuberi neceſſarius heres eſt. nam quem ſibi poteſt pater, eundem & filio impuberi neceſſarium facit. At finge nondum apertis tabulis fratrem ſubſtitutum ſe adrogandum dediſſe. an erit pupillo neceſſarius? Lex ait neceſſarium fore. Sed hoc ideo quia non ex apertis tabulis, ſed à morte defertur hereditas paterna. Mortis autem tẽpore in patris familia fuit. Ergo & idem impuberi quandocumque deceſſerit, ex ſubſtitutione pupillari neceſſarius heres erit. Satis namque eſt ſi in patris familia fuerit delatæ hereditatis tempore. quoniã id omne pro vno teſtamento habetur, nec exigimus, vt & in eadem familia ſit delatæ pupillaris hereditatis tempore l. pater filio eod. tit.

AD L. SI FILIVM. D

Si filium exheredem, deinde heredem ſcripſero, ſecunda ſcriptura potior eſt. Idem dico econtrario, ſi filium heredem, deinde exheredem ſcripſero. conſtat enim eodem teſtamento hereditatem exheredatione adimi poſſe, vt dictum eſt. ff. l. ſi ita ſcriptum §. regula. Ex inſcriptionibus autem puto huic legi coniungendam. l. ſi ita ſcriptum. j̄. de hered. inſtit. in qua & alio caſu oſtenditur potiorem ſecundam ſcripturam eſſe.

AD L. FILIO. E

Teſtamentum rumpitur mutatione, agnatione, adoptione, in manum conuentione, ſucceſſione, manumiſſione. Adoptione vel ſucceſſione teſtamentum rumpitur, ſi in eo is, qui adoptatur, vel qui ſuccedit in locum ſui heredis, præteritus ſit. quòd ſi inſtitutus ſit, teſtamentum non rumpitur, quoniam vtilis eſt inſtitutio. §. vlt. j̄. l. ſi qui heres j̄. tit. proxim. Quid ſi exheredatus ſit? & quidem ſi nepos, qui exheredatus eſt, mortuo filio vel emancipato in ſui heredis locum ſuccedat, teſtamentum non rumpitur, quoniam ea nepotis exheredatio valet ex lege Vellea. Filius quoque emancipatus ſi exheredatus ſit, deinde adrogatus à patre, teſtamentum non rumpitur, quoniam ea exheredatio iure prætorio valet. Omnes enim filij naturales, qui ſui futuri erant iure prætorio inſtituendi vel exheredandi ſunt, nec efficere poteſt adrogationis commentum, licet fiat quaſi nepotis nõ quaſi filij loco, vt qui natura filius eſt, minus videatur eſſe natura filius. Veritas enim ſimulatione adoptionis offundi non poteſt. Veritas, id eſt, ius naturale. M. Tullius veritatem ſuſcipiendorum liberorum dixit pro domo ſua. At ſi extraneus exheredatus, deinde adrogatus ſit teſtamentum rumpitur, quia in extranei perſona exheredatio ab initio nulla fuit. l. non putauit. §. ſi quis filium. j̄. de bon. poſſ. cont. tab. in qua citatur hæc lex. F

AD

A
AD L. TITIVS.

Quemadmodum vnicus filius ſic nominatim exheredatur, FILIVS EXHERES
ESTO, ita plures filij ſic nominatim exheredari videntur, CETERI OMNES FILII
MEI EXHEREDES SVNTO. quod expoſuimus.ff.l.1. An & illis verbis exheredati vi
dentur hi quos teſtator defunctos credebat? Sic puto. agent itaque querela inofficioſi te-
ſtamenti quaſi exheredati,& de errore patris Centum viri iudicabunt.quod oſtendo hoc
argumento: Si miles cuius præteritio exheredatio eſt, filium per errorem prætermiſerit,
filio querela denegatur,non quòd pro præterito omnimodo habeatur,ſed quia & nomi-
natim exheredatus non haberet querelam.l.de inofficioſo.C.de inoffic.teſt. Ceterùm ea
B præteritio vel exheredatio militis ipſo iure teſtamentum infirmabit.l.ſicut. C.de teſt.mi-
li.quia non eſt veriſimile, vt ſummoueri eum miles voluerit, quem ignorabat supereſſe.
Quòd ſi mater, cuius etiam præteritio pro exheredatione habetur, filium per errorem
præterierit,quia de inofficioſo teſtamento matris queri licet,& eſt hac in re differentia in
ter matrem & militem,ei quaſi exheredato dabitur querela, vt oſtenditur in l.ſi inſtituta
§.vlt.ff.de inoffic.teſta. cui ſtatim ex Paulo ſubiicitur l.cùm mater. in qua refertur decre-
tum Adriani quo is in eadem ſpecie ſola inſtitutione infirmata ad filium præteritum cen
ſuit hereditatem pertinere ſaluis libertatibus & legatis. quod adnotatum fuiſſe Paulus
ait quaſi eſſet contra regulam iuris, quæ dictat per querelam totum teſtamentum infir-
mari. Itaque id decretum probare Paulus non videtur ſuo more. Decreti ratio hæc fuit,
C quia ſi mater filium viuere exiſtimaſſet, filium non extraneum inſtituiſſet, eadémque, vt
probabile eſt,à filio legata reliquiſſet: quæ exigit, vt & in militis ſpecie idem decernatur,
cùm tamen contrà Gordianus ſcribat totum militis teſtamentũ infirmari.d.l.ſicut.Qua-
re valde nouum eſt Adriani decretum,nec cõſentit cum iuris noſtri poſitionibus. At hæc
omnia dirimit Nou. Iuſtiniani, qua generaliter conſtitutum eſt ex cauſa exheredationis
vel præteritionis,quæ vice exheredationis ſit, ſolam inſtitutionem infirmari: ex qua non
malè quis etiam eliciat in ſpecie propoſita milite filium per errorem omittente, quo ſolo
caſu ob præteritionem teſtamentum militis infirmatur, non totum infirmari, ſed in par-
tem inſtitutionis dumtaxat.

Lucius.] Poſtumi qui poſt mortem ſui naſcuntur,ex iure antiquo:qui poſt teſtamen-
D tum,ex lege Vellea inſtitui poſſunt. Poſtumi alieni,id eſt,qui ſui non naſcuntur, inſtitui
iure ciuili non poſſunt,licet agnati ſint vel cognati,iure prætorio inſtitui poſſunt. §.1. In-
ſtit.de bon.poſſ.l.poſtumus.ff.de inoffic. teſt.l.1.§.ſi filius in adoptionem.l.extraneo.ff. de
ven.in poſſ.mit.l.3.ff.de bon.poſſ.ſec.tab.§.poſtumus.Inſtit.de legat.& hodie ex Conſtitu
tione Iuſtiniani etiam iure ciuili eorum inſtitutio valet.Qui eſt in vtero neptis ex filia,a-
lienus poſtumus eſt,quoniam proauo materno ſuus non naſcitur. itaque ab eo iure ciuili
inſtitui non poteſt. Verùm finge, inſtitutus eſt poſtumus ex nepte ex filia natæ hora diei
ſexta, id eſt, meridie, & eadem die priuſquam inſtitueretur poſtumum neptis enixa erat
albeſcente cœlo (ſic legendum) id eſt, diluculo. Virgil.iiij. Æneid. Vt primùm albeſcere
lucem vidit. Gneus Mattius apud Gellium lib.xv. Iamiam albicaſſit Phœbus & recenta-
E tur: Cæſar 1.de bel.ciu. Albente cœlo omnes copias caſtris educit. Apuleius vij. Vt pri-
mum tenebris abiectis dies inalbebat. Hoc autem caſu iure ciuili inſtitutionem valere
placet,quia cùm re vera natus fuerit pronepos tempore facti teſtamenti loco eius eſt, qui
ſuperſtes eſt,& plus valet quod in re eſt quã quod in opinione eſt. Itaque pronepos citra
bonorum poſſeſſionem adeundo vel pro herede gerendo proauo ex teſtamẽto ſuccedet.

AD L. FILIVS A PATRE.

Duo ſunt genera condicionum, Poteſtatiua & Caſualis: Poteſtatiuarũ item duo, Quę
vltimo vitæ tempore impleri poteſt, Quæ vltimo vitæ tempore impleri nõ poteſt.l.5.ff.de
hered.inſtit.l.vlt.ff.de cõd. inſtit. Filiusf.ſub poteſtatiua inſtitui poteſt,nec in eius defectũ
neceſſariò exheredandus eſt.Sub caſuali inſtitui non poteſt,niſi in eius defectum exhere-
F detur.l.iam dubitari.ff.de hered.inſtit. Si ſub poteſtatiua inſtitutus ſit, quæ vltimo vitæ
tempore impleri poteſt, eáque pendente deceſſerit, nihil ad ſuum heredem tranſmittit,
quia patri neque ex teſtamento,neque ab inteſtato heres fuiſſe intelligitur. Si ſub ea quæ
vltimo vitæ momento impleri non poteſt,& ea pendente deceſſerit, ab inteſtato patri he
res fuiſſe intelligitur,niſi ſubſtitutum vel coheredem habuerit,qui teſtamentũ ſuſtineret.

Quod ſi ſub caſuali inſtituatur, & in eius defectum exheredetur, eaque pendente deceſſerit: etiam ſi coheredem vel ſubſtitutum habuerit, patri videtur ab inteſtato heres extitiſſe auctore Tryphonino hoc loco. quòd minimè congruit his quæ ſupetiùs dicta ſunt de condicione poteſtatiua, quæ vltimo vitę momento impleri poteſt. nam & caſualis vltimo vitæ momento impleri poteſt. ergo ea pendente morienti neque ex teſtamento neque ab inteſtato delata videtur hereditas. denique nihil ad poſteritatem ſuam tranſmittit. Verùm hoc totum ſic explicari conuenit. Si viuo filio condicio caſualis defecerit, exheredatio valet, & ſubſtitutus vel coheres in aſſem admittitur. Sed ſi ea pendente deceſſerit non poteſt inſtitutio vel exheredatio poſt mortem eius valere. l. 4. §. vlt. ℑ. de her. inſtir. & ideo, quaſi fuerit ab initio præteritus, redit res ad inteſtati exitum, vt filius tranſmittat hereditatem repulſis ſubſtitutis & coheredibus. quod non ſimiliter dici poteſt de condicione poteſtatiua, quæ non tam deficere videtur quàm omitti, vt imputari filio rectè poſſit quòd eam non expleuerit. Ait, *Quia dum viuit*, id eſt, quia pro præterito habetur. Ait, *Herede autem* &c. quod ita ſuperioribus annectendum eſt. Poſt mortem filij exiſtens inſtitutio vel exheredatio pro non facta habetur, ideóque & filio exheredato heres poſt mortem filij inſtitui non poteſt. l. ſi ita ſcriptum. §. vlt. ℑ. filio tamen ex parte inſtituto coheres poſt mortem filij inſtitui poteſt. A B

Filiusfamilias.] Non tantùm ſui heredis agnatione teſtamentum rumpitur, ſed & adoptione, ſucceſſione, in manum conuentione, manumiſſione. quoniam his modis ſuus heres quaſi agnaſcitur. Addatur ex hoc loco & alius rumpendi modus, Morte aui recidēte nepote in poteſtatem filij cuius teſtamento compoſito de caſtrenſi peculio nepos præteritus eſt. Igitur agnatio naturalis vna eſt. Quaſi agnationis quinque ſunt formæ. Qui agnaſcuntur, vel qui quaſi agnaſcuntur, ſi inſtituti ſint, proculdubio teſtamentum non rumpunt. Quòd ſi exheredati ſint, varietas quędam exiſtit. nam qui agnaſcuntur, vel qui ſuccedunt, & filij emancipati qui adoptantur, ſi exheredati ſint, non rumpunt. Extraneorum tamen adoptione & in manum conuentione teſtamentum rumpitur, licet in eo qui adoptantur, vel quæ in manum conueniunt, exheredatę ſint, quoniam in eorum perſona exheredatio ab initio non valuit. Quid verò ſi nepos exheredatus ſit in teſtamento filij & morte aui in eius poteſtatem reciderit? Tryphoninus ait teſtamentum non rumpi. quia ſine capitis minutione recidit in poteſtatem. eadem namque familia eſt. Itaq; ea exheredatio ab initio vires habuiſſe intelligitur. idemq; dicendum eſt iure antiquo poſt primam & ſecūdam mancipationem & manumiſſionem in poteſtatem redeunte filio. Ait, Cum militare deſiſſet.] quoniam eo pagano facto planè rumpitur teſtamentum, nec vlla ratione conualeſcere poteſt. C D

Si quis ex certa] Commodius eſt poſtumum generaliter inſtituere l. 4. ℑ. Commodiùs fit Inſtitutio, quæ nullo aut paruo ruptionis periculo fit. l. commodiſſimè. ℑ.

Si quis eo tempore.] Ex ea, quæ vxor mea eſſe numquam poteſt, pura ex ſorore naturali, qui mihi naſcatur poſtumus, nullo iure inſtituitur. Ex ea quę vxor mea eſſe poteſt, qui mihi naſcetur poſtumus, vtroque iure inſtituitur rectè, modò ſi vidua ſit aut virgo, vt expoſuimus. ℑ l. 9. licet nunc vel propter ſeruitutem vel propter rationes tutelę vxor mea eſſe non poſſit. Non eſt mihi cum ancilla connubium, erit tamen ſi manumittatur. Non eſt mihi aut filio meo cum ea connubium cuius tutor aut curator fui, erit tamen allegatis redditiſque rationibus, & expleto tempore x x v. annorum & vtilis anni, vel, vt hodie à Iuſtiniano conſtitutum eſt, expleto tempore x x i x. annorum, quoniam intra ea tempora rationes tetractari per integri reſtitutionem poſſunt. Erit, inquam, connubium poſt ea tempora ſi & redditæ fuerint rationes. Quod ſi redditæ nondum fuerint, non erit cōnubium ne poſt ea quidem tempora. Ait, Aditus eſt.] hoc eſt, iure ciuili adite hereditatem poteſt. Ait, Quid autem,] &c. quod ſuperioribus ita coaptandum eſt. Ex Seia nondum vxore poſtumus inſtitui poteſt. Quòd ſi ex ea filium quidem ex beſſe, filiam ex triente heredem eſſe iubeam, nec coheredem vel ſubſtitutum addam, vnus vnáve natus natáve aſſem obtinebit. *Inuicem*. hoc loco non eſt *mutuo*, ſed pro ſua cuique vice, vt in l. 7. ℑ. de condic. inſtir. E F

AD L. GALLVS.

Poſtumorum ſumma diuiſio hęc eſt, quòd aut ſui, aut alieni ſint. Alieni ſunt, qui ſui nō naſcun-

naſcuntur.§.poſtumo.Inſtit.de legat.quorũ alij agnati vel legitimi,alij cognati,alij prorſus extranei ſunt.
A Qui ſui ſunt,& legitimi ſunt & agnati. Sed differentiæ cauſa ſui à ceteris legitimis ſeparantur,qui ſui non ſunt.Poſtumi agnati ſunt,veluti frater qui eſt in vtero matris vel fratris poſtumus.Hi & legitimi ſunt omnes.Cognati ſunt,veluti is,qui eſt in vtero nurus filij emancipati, aut in adoptiuam familiam dati poſt emancipationem vel adoptionem cõceptus.Matri quoque is qui cæſo vtero extrahitur cognatus eſt poſtumus, & hic etiam legitimus eſt ex S.C.Orfitiano.Superior legitimus non eſt.Ex cognatis ergo quidam legitimi ſunt,non tamẽ omnes,niſi ex Nouellis Iuſtiniani.Prorſus extranei ſunt, qui nec agnati nec cognati ſunt,de quibus accipienda eſt l.extraneo ꝭ.de ven.in poſſ.mit. quoniam horum prætor curam non habet, niſi inſtituti ſint, ſed inſtitutis dat bonorum
B poſſeſſionem ſecund.tab.Poſtumis autem agnatis vel cognatis non tantùm ſecund.tab. ſed & ab inteſtato Vnde legitimi & Vnde cognati bonorum poſſeſſionem dat. Porrò iure ciuili qui prorſus extranei ſunt,ne ex teſtamento quidem admittũtur,ſed neque agnati vel cognati,vt diximus.ꝭ.l.Titius.§.Lucius.Nec enim ſemper iure ciuili qui ſunt in vtero,habentur pro natis. Verùm ab inteſtato legitimi admittuntur.l.penult.ꝭ.de legat.1.in qua quæ refertur ſententia Galli, alia penitus eſt ab ea qua de agitur hoc loco, cui ſimilis eſt l.1.§.penult.ꝭ.de legat.3.Hic illud adnotandum eſt quoſdam eſſe iure ciuili alienos,qui iure prætorio ſuorum loco ſunt, vt is qui eſt in vtero nurus filij emancipati poſt emancipationem conceptus.namque Prætor ei non tantùm ſecund.tab.ſed & contra tab.& Vnde liberi bonorum poſſeſſionem dat. At iure ciuili ſui poſtumi ſunt,qui nati ſui heredes
C nobis futuri ſunt,veluti filij qui ex iuſta vxore naſcentur,vel nepotes qui ex filij iam mortui iuſta vxore naſcentur.Hi aut iure ciuili,aut lege Vellea, aut ex ſententia Iuliani inſtitui poſſunt etiam nondum concepti. Iure ciuili inſtituuntur qui poſt mortem noſtram ſui agnaſcuntur,auctore Vlpiano in frag.tit.22.Ius ciuile vocat quod ius antiquum Scæuola in hac lege habita ratione iuris noui,id eſt,legis Velleæ,quod xij.tab.Theophilus in §.1.Inſtit.de bono.poſſeſ. Et quidem hi,quos conſtat faciendi teſtamenti tempore, ſi ſuperſtites eſſent, ſuos futuros, proculdubio eo iure inſtitui poſſunt,exempli gratia, QVI MIHI EX VXORE MEA POST MORTEM MEAM NASCETVR, FILIVS HERES ESTO, vel, QVI MIHI EX NVRV, QVAM DECEDENS FILIVS MEVS PRÆGNANTEM RELIQVIT, NEPOS POST MORTEM MEAM
D NASCETVR, HERES ESTO. De nepotibus ex filio, qui ſunt aut futuri ſunt in vtero nurus,an ſuperſtite filio inſtitui poſſint,dubitatur.Hi enim ſi poſt mortem aui ſuperſtite filio naſcantur,auo ſui futuri non ſunt.Sed ſi præmortuo filio deinde poſt mortem aui naſcantur,auo ſui heredes futuri ſunt: & in illum quidem caſum quo ſui futuri nõ ſunt, iure ciuili inſtituũtur malè: In eum quo ſui futuri ſunt,bene.& hac de re formulam huiuſmodi Gallus compoſuit, SI FILIVS MEVS, &c. Proprium munus Iuriſconſultorum eſt reſpondere,cauere, & ex iure formulas componere, quod eſt ſcribere. Cicero pro Muræna, Vrbanam militiam reſpondendi,cauendi,ſcribendi.Idem in Topicis,Cùm tu mihi meiſque multa ſæpe ſcripſiſſes.Sic legendum ex vet.libris.Quod & iura condere Iuſtinianus dixit in §.reſponſa.Inſtit. de iur.nat. & inde ab Eutropio lib.8. Vlpianus iuris
E conditor appellatur. Hanc verò formulam inſtituendi poſtumi nepotis quem teſtamenti tempore filius præcedit, Gallus ex iure ciuili compoſuit.& ſanè in periculum rumpendi teſtamentum deducitur niſi in hunc caſum poſtumus nepos heres inſtituatur, aut niſi alio ſcripto exheredetur. Eo inſtituto filium quoque nominatim inſtitui neceſſe eſt, vt dicetur in §.in omnibus.ꝭ. Eo exheredato filium quoque exheredari neceſſe eſt. Exheredari autem hic poteſt alio,vt diximus, herede ſcripto non filio.nam filio ſcripto, in hunc caſum nepotis exheredatio non valet,quoniam poſt deſtitutum teſtamentum exheredatur,niſi filius alium coheredem habeat, à quo ſuſtineatur teſtamentum. Quid igitur ſi inſtituatur filius purè, inſtituatur poſtumus nepos in eum caſum quo ſuus naſcetur? An hæc ſecunda inſtitutio ſubſtitutio eſt. Inſtitutio eſt. Inſtitutio dicitur paſſim in
F hac lege, & in l. ſi mater. §. vltim.ꝭ. de vulgar. ſubſtitut. Subſtitutio nuſquam: & verò ſi ſucceſſionem ſpectas, inſtitutio eſt. nam filio, qui mortuus eſt viuo auo, numquam fuit delata hereditas. priori itaque nepoti defertur. ergo nepos inſtitutus eſt. Sed ſi ſcripturam ſpectas, ſubſtitutio eſt. l. cùm in teſtamento.ꝭ. de heredibus inſtituendis.

Hic quærunt quidam, ſi nepos inſtitutus ſit ex iure antiquo quemadmodum Gallus præ A
ſcripſit, & viuo auo naſcatur, an & hoc caſu ei ſit aditus ad hereditatem ex Conſtitutio-
ne Iuſtiniani, de qua diximus in l.commodiſſimè. ʒ. quod negant hac ratione. quoniam
Conſtitutio Iuſtiniani de filio poſtumo loquitur. faciliùs autẽ inſtitutio poſtumi filij con
cepta in hunc caſum, Si naſcatur poſt mortem, protrahitur ad alterum. Si viuo teſtatore
naſcatur, quàm inſtitutio poſtumi nepotis, quoniam, inquiũt, ex iure antiquo poſtumus
filius in vtrumque caſum inſtitui poteſt, poſtumus nepos priore ex iure antiquo, poſterio
re ex lege Vellea. quod falſum eſt. nam & filius poſtumus non niſi ex lege Vellea ſi viuo
patre naſcatur inſtitui poteſt. l.3.§.1.ff.tit. prox. Itaque nihil nos mouet quominus dica-
mus quod Iuſtinianus conſtituit in filio, idem obtinere in nepote. Hæc ſatis erit adnotaſ- B
ſe ad initium huius legis. Id modo teneatur totam legem eſſe de poſtumis ſuis. quin &
totus titulus eſt de liberis & poſtumis ſuis, quod & interdum exprimitur, vt in l.4. dum
ait, *maſculum*. femina enim ſuum non habet. & in l.6. dum ait, *ſi in eo virilia præualebunt*. &
in l.quod dicitur, dum ait, *ſi naſcatur in poteſtate*. Vnus tantùm eſt locus de alieno poſtu-
mo in l. Titius §. Lucius. & alter à titulo prorſus alienus in l.ſi ita ſcriptum. §. regula.

Quidam.] Ergo nepos poſtumus iure ciuili inſtitui nõ poteſt, niſi in eum caſum quo
ſuus futurus eſt, cuius inſtitutionis formulam Gallus ſcripſit. Sed quid ſi nepos poſtumus
inſtituatur nullo caſu expreſſo, his verbis, FILIVS HERES ESTO, QVI MIHI
EX FILIO NEPOS POST MORTEM MEAM NASCETVR, HERES ESTO?
an adeo ſumus obſtricti formulæ Galli, vt omnino eam ſequi cogamur? Scæuola ait ſim- C
pliciter factam poſtumi nepotis inſtitutionem admitti, vt eo caſu valeat qui ex verbis cõ-
cipi poſſit. Ex verbis concipi, & Verbis concipi idem eſt. Sunt ſimiles loci complures in
Pandectis, quas cùm dicimus Florentinum exemplar ſemper dicimus, in quibus *Ex* vide-
tur abundare: Aut certè legẽdum eſt, *Qui & verbis concipi poſſit*. Hic igitur eſt ſenſus, Pu-
ta inſtitutio nepotis in eum caſum valet, qui & verbis concipi poteſt, puta in caſu mortis
filij aut ſimilem, Qui caſus verbis concipi poteſt, idem ſimplici inſtitutioni tacite ineſt:
Concipi autem poteſt non tantùm caſus mortis filij, ſed & alij plures ſimiles caſus, vt dice
tur inferius. quos omnes generalis & ſimplex inſtitutio poſtumi nepotis cõplectitur. Sim-
plex hæc inſtitutio non eſt ſi ius antiquum & legem Velleam ſpectas, quoniam caſus iuris
antiqui exprimitur, *Si poſt mortem naſcatur*. Cũ tamen duo ſint caſus, vnus quo nepos ſuus D
futurus eſt, alter quo ſuus futurus non eſt, & neuter exprimatur, ideo ſimplex & indefini
ta inſtitutio dicitur. Hic Accurſius quærit, quid iuris ſit, ſi filium & nepotem ex eo iã na-
tum auus heredes inſtituat? an vterque admittatur? Si filium & nepotem poſtumum in-
ſtituat, vterque non admittitur. l.cùm in teſtamento. ff. de hered. inſtit. nam in eum dum-
taxat caſum valet inſtitutio poſtumi, quo ſuus futurus eſt, puta ſi filius moriatur viuo pa-
tre. At nepotis ſuperſtitis inſtitutio omnimodo valet. Cur ergo filium & nepotem ſuper-
ſtitem ex inſtitutione ſimul non admittemus? vt tamen per ſemetipſum partem filius re-
cipiat, partem per nepotem, qui in eius poteſtatem recidit. l.ſi ego. l.ſi ex ſua parte. ff. de ad
quir. hered. vel ſi non recidat in poteſtatem, quòd auus fortè filium aut nepotem viuus e-
mancipauerit, ſuam ſibi quiſque partem habebit. Eſt & vnus caſus, quo filius & poſtumus
nepos ſimpliciter inſtituti ſimul admittuntur, puta ſi poſtea filius emancipetur vxore præ E
gnante, quo etiam caſu inſtitutio poſtumi nepotis valet, quia auo ſuus naſcitur. Ius enim
ſui, non ius inſtitutionis emancipatio extinguit.

Idem credendum.] Quæ dicta ſunt de nepote, trahuntur ad pronepotem. Prone-
pos poſtumus inſtitui poteſt in eũ caſum quo ſuus futurus eſt. Caſus hic eſt, ſi viuo proa-
uo filius vel nepos qui ſolus ſupereſt moriatur, vel vtroque ſuperſtite ſi filius & nepos mo
riantur. Ait, Iam mortuo pronepote.] Sic Flor. manifeſto errore. legendum enim, *nepo
te*. Ait, Quod ſimiliter.] Si filius & nepos ſuperſtites ſint, poſſum inſtituto filio, præteri-
to nepote, ſic pronepotem poſtumum inſtituere, SI FILIVS ET NEPOS VIVO
ME MORIENTVR, TVNC QVI MIHI EX NEPOTE PRONEPOS POST
MORTEM MEAM NASCETVR, HERES ESTO. quibus verbis non videtur e- F
tiam nepos inſtitutus. itaque hoc caſu neceſſe eſt præmori nepotem. alioquin præmorien
te filio nepotis ſucceſſione teſtamentum rumpetur ex ſecundo capite legis Velleæ, nec ſi
deinde poſt filium moriatur viuo auo teſtamentum iure ciuili conualeſcet, à Prætore ta-
men pronepoti ſcripto dabitur bon. poſ. ſecund. tab. ſecundùm ea quæ tradita ſunt. l.7. ʒ.

A Et quid ſi tantum.] Concipitur inſtitutio poſtumi nepotis in caſum mortis filij ex
formula Galli: inſtitutio poſtumi pronepotis in caſum mortis filij, aut nepotis, aut vtriuſ-
que, ex mente Galli. eodem modo concipitur ceterorum liberorum poſtumorum inſtitu
tio. Liberi enim qui præcedunt poſtumos, morte ſui eſſe deſinunt, atque ita deinde poſtu
mi ſui naſcuntur, nec rumpunt inſtituti. At manca videtur eſſe inſtitutio quæ in hũc mo
dum concipitur. Quid enim ſi non morte liberi, ſed deportatione ſui eſſe deſinant? quid
ſi emancipatione? Caſus deportationis ſimilis eſt morti. nam vt morte, ita deportatione
non tantùm ius ſui, ſed & inſtitutio filij infirmatur. Caſus emancipationis non per omnia
ſimilis eſt morti. Mors omnia infirmat. Emancipatio ius ſui infirmat, inſtitutionem non
item. §. vlt. ℨ. l. t. §. ſi filius. ℨ. de ſuis & leg. her. Itaque, vt in §. quidam. expoſuimus, filio & ne
B pote poſtumo ſimpliciter inſtitutis, ſi poſtea filius emancipetur nec moriatur, vterque ad
hereditatem ex inſtitutione admittetur. quod ſimiliter non fit ex formula Galli. l. cum in
teſtamento. ℨ. de hered. inſtit. Dati tamen poteſt ſpecies, qua ſit caſus emancipationis om
nino ſimilis morti, nõ quidem in filio, ſed in nepote, ex quo pronepos inſtituatur, vt Scæ-
uola oſtendit in §. prox. ℨ. filius neceſſariò inſtituendus eſt, filio inſtituto nepos prætetiri
poteſt. §. prox. ℨ. §. in omnibus. ℨ. nec ſi præmoriatur, heres futurus eſt. item ſi emancipetur
iure ciuili heres futurus non eſt, licet filio ſuperuixerit, quia inſtitutus non eſt, atque ita
emancipatio tantùm efficiet quantum mors. Quid igitur ſi filius deportetur? quid ſi ne-
pos prætetitus emancipetur? An & in hos caſus, qui omnino ſimiles ſunt morti, nepos vel
pronepos poſtumus inſtitui poteſt? Poſtumus vel ex iure antiquo inſtituitur, vel ex lege
C Vellea, vel commixtis duobus capitibus legis Velleæ ex ſententia Iuliani. Lex Vellea ad
hos caſus non pertinet: ergo nec ſentẽtia Iuliani, quæ conflatur ex lege Vellea. quoniam
his caſibus poſtumi poſt mortem agnaſcuntur. Lex Vellea de poſtumis loquitur primo
capite, qui viuis teſtatoribus agnaſcuntur, Secundo de his, qui per ſucceſſionem viuis te-
ſtatotibus quaſi agnaſcuntur. Videndum igitur, an in hos caſus inſtitui poſſint ex iure an-
tiquo. Formula iuris antiqui concipitur in mortis caſum dumtaxat. verùm ſupplendi ſunt
& illi caſus. §. ſeq. ℨ. non quidem ita vt tacitè intelligantur, ſed vt nominatim inſerantur
inſtitutioni poſtumi nepotis aut pronepotis, idque Scæuola ex ſententia legis Velleæ fie-
ri ait. Quomodo? nempe quia vt lex Vellea viuo teſtatore agnaſcentibus poſtumis om-
D nes caſus rumpendi complexa eſt, ita putauit ſatis iure antiquo poſt mortem agnaſcenti-
bus poſtumis comprehendi omnes caſus. Poteſt ergo iure antiquo nepos vel pronepos,
qui poſt mortem naſcetur, inſtitui in omnem caſum, quo ſuus naſcetur vel nominatim
vel ſimpliciter. Ne dixeris in caſum mortis factam inſtitutionem ad alios caſus trahi. nec
enim is eſt huius. §. ſenſus, vt & hic Æmilius Pertotus acutè animaduertit. Proferes qui-
dem l. ſi ita. ℨ. quand. dies leg. ced. vt oſtendas caſum mortis trahi ad caſum emancipatio-
nis vel deportationis, qua de re extat Conſtitutio Antonini in l. 3. C. de inſt. & ſubſtit. Sed
nihil ages. nam cõtra proferã ipſe l. ex ea. §. pen. ℨ. de verb. obl. l. cũ pater. §. hereditatẽ. ℨ. de
leg. 2. in quibus caſus mortis nõ trahitur ad deportationẽ. Ius ciuile directũ & ſtrictũ eſt,
nec ſuppletur ſine certa lege aut Conſtitutione, vt expoſuimus in l. commodiſſimè. ℨ.

E Quid ſi qui filium.] Datur & hîc alius caſus, quo deminuta videtur formula Galli.
Finge, Filius eſt apud hoſtes tempore teſtamenti, ibique moritur poſt mortem teſtatoris,
naſcitur item nepos poſt mortem teſtatoris mortuo aut adhuc viuo filio. nihil enim re-
fert. quia ex fictione legis Corneliæ videtur filius qui non redut viuo auo ſuus heres eſſe
deſiſſe. §. videndum. ℨ. Hunc tamen caſum non complectitur formula Galli. eſt enim lon-
ge diſſimilis. Sed neque lex Vellea, cùm poſtumus non viuo auo, ſed poſt mortem natus
proponatur. An igitur poterit & iure antiquo in hunc caſum nepos poſtumus inſtitui,
hoc modo, SI FILIVS MEVS MORIETVR APVD HOSTES, TVNC NE-
POS, &c. Et ſicut lex Vellea poſtumis natis viuo teſtatore multos caſus rumpendi abſtu
lit, quibus ſcilicet ſui naſcuntur vel quaſi naſcuntur, ita rerum vtilitas exigit, vt iure anti-
F quo ſic abſolutè fiat inſtitutio poſtumi nepotis, QVI MIHI NEPOS POST
MORTEM MEAM SVVS NASCETVR, HERES ESTO: quæ verba interpre-
tationem recipient, quaſi omnes caſus rumpendi comprehendant. Sed & generaliter ita
rectè fiet inſtitutio poſtumi, nulla nepotis aut pronepotis ſpeciali mẽtione habita, QVI-
CVNQVE MIHI SVVS POST MORTEM MEAM NASCETVR. Itaque
plena non eſt formula Galli, & qui caſus in ea exprimitur, exempli cauſa exprimitur.

Ait, Illis viuis.] Probo Bartoli ſententiam, vt Scæuola parum ad id animaduertens à A
ſingulari tranſeat ad pluralem.quod & ſæpiſſimè excidit auctoribus. Nihil hîc de prone-
pote.quod tamen multi tentant his dumtaxat verbis moti. Ait, Poſt mortem, ſcilicet
aui,naſceretur.] Alciatus emendat, *Poſt mortem, ſcilicet qui naſceretur*. quod non probo.
Cur enim & in §.prox.ℨ.vbi eadem penitus verba ſunt, idem non emendat?

Si eius.] Eorum quæ ſuperius dicta ſunt ſumma hæc eſt: Iure antiquo inſtitui poſtu-
mos qui poſt mortem noſtrã ſui naſcuntur,& non tantùm poſtumos nepotes, ſed & pro-
nepotes & ceteros liberos,nec in eius qui præcedit mortis caſum tantùm,ſed & in omnes
rumpendi caſus,nec expreſſis caſibus tantùm,ſed & ſimpliciter ac generaliter. Nunc da-
tur ſpecies, in qua dubitatur, vtrùm inſtitutio poſtumi nepotis valeat ex iure antiquo an
ex lege Vellea.Species hęc eſt,Quidam filium habet & nurum prægnantem, filium & ex B
eo poſtumum nepotem inſtituit purè,nec legis Velleę nec iuris antiqui caſu expreſſo,nu-
rus capitur ab hoſtibus,ibíque teſtatore viuo nepotẽ parit, poſt mortem patris atque aui
nepos redit ab hoſtibus. quæritur hic caſus ad ius antiquum,an ad legem Velleam perti-
neat.quia enim poſt mortem aui reuerſus eſt nepos, poſt mortem aui natus videtur, & i-
deo pertinet hic caſus ad ius antiquum.quia verò viuo auo natus eſt apud hoſtes & reuer
ſus fingitur retro in ciuitate fuiſſe,pertinere hic caſus videtur ad legẽ Velleam. Hac quę-
ſtione propoſita, Quod quærendum,ait Scæuola,ſi iam mortuo filio pronepotem
inſtituat redeátque mortuo.] Sic habet Flor. liber. quoniam ait, *Quod quærendum eſt. ſi
iam mortuo*: manifeſtum eſt non mutari ſpeciem. Itaq; malo ex ſententia Ioannis & Pilei C
nepotem quàm *pronepotem* legere. qui error & alios huius legis locos occupauit, quorum
vnum iam indicauimus in §. idem credendum. ℨ. nam & ſi de pronepote hic eadem re-
petatur ſpecies,nimis multa ſubaudienda ſunt, nec minus in pronepote hoc fruſtra exigi
videbitur,vt mortuo filio inſtituatur.Sed nondum ſatis eſt purgatus hic locus. Quæſtio-
nem ꝓpoſitam locum habere ait, ſi iam mortuo filio nepotem inſtituat. Secum ipſe pu-
gnat. namque initio poſuit filio ſuperſtite nepotem inſtitutum. Tum verò cur non & ſi
viuo filio nepotem inſtituat,huic quęſtioni locus erit? nec enim teſtamẽti tempus obſer-
uatur,ſed agnationis.§.nunc de lege.ℑ. Itaque vt quæſtioni propoſitę locus ſit, non exigi-
mus, vt iam mortuo filio nepotem inſtituat, ſed vt iam mortuo filio nurus nepotem pa-
riat.quoniam primum caput legis Velleę, ad quod tantùm referri hic caſus poteſt,ad ne-
potem pertinet, qui iam mortuo filio naſcitur. quamobrem non *inſtituat* legendum hoc D
loco,ſed *pariat*, vt contrario errore in §. nunc de lege.non, *naſcatur*, ſed *inſtituatur*. Quæ-
ſtioni autem propoſitæ Scæuola non reſpondet,ſed cùm teſtamentum, inquit, ab eo nõ
rumpatur, nimirum quia commodiſſimè inſtitutus eſt, nihil refert quo iure à rumpendo
teſtamento ſummoueatur. Poſſis dicere iure antiquo, quia tunc nepos agnaſci videtur
cùm reuertitur. Poſſis iure nouo, quia poſtliminiũ omnia retro agit.& hoc quidem for-
ſitan verius eſt. nam conceptus in ciuitate poſtliminium habet.l.penul.ℨ.de ſtat. hom. li-
licet adhuc dubitari poſſit in his quęſtionibus, vtrùm veritatem, an fictionem ſpectari o-
porteat,id eſt,an qui natus eſt apud hoſtes, videatur natus in ciuitate: qui natus eſt non
ſuus,videatur natus ſuus. Ait, Ibique viuo pariat.] id eſt, eo viuo,vt paulò pòſt, redeat-
q́ue mortuo,id eſt, eo mortuo. E

Forſitan.] Liberi poſtumi non eo tantùm caſu inſtituuntur in quem Gallus formulã
compoſuit,ſed & generaliter, vt Scęuola oſtẽdit, hoc modo, QVI NEPOS vel QVID-
QVID LIBERORVM vel QVICVMQVE MIHI POST MORTEM MEAM
SVVS NASCETVR. Fac igitur hãc eſſe ſcripturam teſtamenti, FILIVS HERES ES-
TO, QVI MIHI NEPOS AVT PRONEPOS vel QVICVMQVE POST MOR-
TEM MEAM SVVS NASCETVR, HERES ESTO, ex filio nepotem, natum non
poſt mortem teſtatoris, ſed poſt teſtamentum viuo ſcilicet teſtatore ac viuo patre ſuo, id
eſt,filio teſtatoris. Rectè inſtitutus nepos non videtur. itaque pro præterito habetur. In-
ſtitutus enim in caſum iuris antiqui,in caſum legis Velleæ omiſſus ac præteritus videtur.
l.commodiſſimè.ℨ. Verùm hęc nepotis præteritio teſtamentum non infirmat, quia viuo F
filio atque adeò non ſuus naſcitur. Licet autem agnatione eius teſtamentum non infir-
metur, tamen ſucceſſione rumpetur, ſi præmortuo filio viuo teſtatore ipſe in filij locum
ſucceſſerit. Sed ſi prius moriatur nepos quàm filius, ob eam præteritionem nullo modo
teſtamentum rumpetur.§.idem credendum.ℨ.§.prox.ℑ.finge igitur prius mori nepotem,
id eſt,

A patrem pronepotis, deinde filium, id eſt, auum pronepotis, & poſt eorum mortem teſta-
torem quoque è vita deceſſiſſe, deinde natum pronepotem ex pronutu, quam decedẽs
nepos pręgnantem reliquerat. Scęuola ait hoc caſu hereditatem pronepoti iure inſtitu-
tionis deferri. Eſt enim inſtitutus is qui poſt mortem ſuus naſceretur, pronepos eſt hu-
iuſmodi, ergo pronepos inſtitutus eſt, nec quicquam mutat præteritio nepotis. potuit
namque præteriri. His poſitis ita Scæuola concludit. Ergo & ſi pronepos admitte-
tur qui natus erit ex nepote, poſtea viuo filio, atque ſi ex eo natus eſſet, adoptatur.]
Legendum eſſe, *Ergo & ſi nepos omittetur*, addito ſicilico, perſuaſiſſimum habeo. Senten-
tia hæc erit, In ſpecie propoſita quamuis nepos omiſſus ac præteritus ſit, poſt mortem
nepotis viuo filio, id eſt, filio nepoti ſuperuiuente, pronepotem poſt omnium mortem
B ex nepote natum quaſi nepotem aſſumi locumq; nepotis obtinere. itaq; rectè inſtitutũ
videri, ſi mortuo patre præterito, deinde auo, tum proauo ipſe natus ſit. quoniam ſuus
naſcitur, nec præteritione nepotis ruptum eſt teſtamentum. Ait, An iſtis caſibus.] id
eſt, in caſibus iuris antiqui, quibus nepotes aut pronepotes poſtumi inſtituuntur. ſic &
in §.prox. hæc verba, *In omnibus his ſpeciebus*, interpretãda ſunt. Ait, Iſque viuo patre.]
Sic Flor. ſed alij perſpicuè rectius, *Iſque mortuo patre.*

In omnibus.] Qui nepotem vel pronepotem poſtumum inſtituit ex formula Galli,
id eſt, in caſum mortis filij, neceſſe eſt, vt filiũ vel ex parte aliqua heredem inſtituat. nãq;
poſt mortem ſuam filius fruſtra exheredatur, vt expoſuimus in l. ſi ita ſcriptum. §. vlt. ſ. &
hæc verba, SI FILIVS MEVS VIVO ME MORIETVR, ſola filij inſtitutionem
C non inducunt. l. ſi quis eum. §. vlt. ſ. de vulg. ſubſt. §. idem credendum. ſ. qui loci euocãdi
ſunt in aciem ad eos expugnandos, qui liberos in condicione poſitos & in diſpoſitione
eſſe aſſeuerant. Eodem modo qui nepotem poſtumum inſtituit in caſum deportationis
filij, filium inſtituere debet. nam poſt deportationem filius fruſtra exheredatur. Idem
facere debet & qui generaliter poſtumum inſtituit ex iure antiquo. nam ſi filium exhe-
redauerit, & vel morte filius vel deportatione viuo patre ſuus eſſe deſierit, poſt mortem
aut poſt deportationem ſuam exheredatus videbitur. qui autẽ fruſtra exheredatur, pro
præterito eſt. ea re nõ valet poſtumi nepotis inſtitutio, niſi filius, qui eſt in poteſtate, in-
ſtitutus ſit. Rectè ait, *Filius qui eſt in poteſtate.* nam is qui eſt apud hoſtes, præteriri poteſt,
ſi non reuertatur. l. penult. ſ. l. 9. §. ſi filium. ſ. Item ceteri liberi præteriri poſſunt. Nepos
D præteriri poteſt, ſi filius inſtituatur, qui & nepoti ſuperuixerit. Quòd ſi filius non ſit, ne-
pos in locum filij adſciſcitur, ac tum neceſſario vel ex parte aliqua inſtituendus eſt. Ne-
pote autem inſtituto pronepos præteriri poteſt, ſi modò nepoti non ſuperuixerit, vt tra-
ditum eſt ſ. §. prox. Ait, Quod non eſſe neceſſe.] legendum. *quod non eſt neceſſe.* Ait,
Si liberi,] id eſt, filius vel nepos qui gradu præcedit.

Nunc de lege.] Dictum eſt ſuprà de poſtumis inſtituendis ex iure antiquo. nunc de
poſtumis inſtituendis ex iure nouo dicendum videtur. Ius nouum legem Velleam dici-
mus, quæ lex Iulia dicitur ab Vlpiano in frag. tit. XXII. lex Iulia Vellea in §. poſtumorũ.
Inſt. de exh. lib. atque ita legendum in l. ſi hereditas. § qui filium. ſ. de teſta. tut. & l. po-
ſtumorum. ſ. tit. prox. licet vno in loco Flor. liber habet *Iuna*, altero *Iunia*: Cuius legis
E duo ſunt capita. De primo agitur in hoc §. & in l. 3. §. 1. ſ. tit. prox. Ex eo inſtitui poſſunt
poſtumi, qui poſt teſtamentum viuo teſtatore ſui naſcuntur, cuiuſcumque ſint gradus,
id eſt, filij, nepotes, pronepotes, paruiq; refert tempore teſtamenti alius eos præcedat, an
non. nam ſatis eſt, verbi gratia, poſtumum nepotem ſuum naſci, hoc eſt iam mortuo
patre, quamuis viuo patre inſtitutus fuerit, idq; ex verbis legis Velleæ patet, quæ agna-
tionis non teſtamẽti tempus reſpiciunt. Ait, & nepotem nondum natum tantum.
alij legunt, *tamen*. Puto confictam eſſe hanc particulã ex poſtrema ſyllaba proximi ver-
bi, *natum*. confirmat me §. ille caſus. ſ. *Si filium*, inquit, *habeas & nepotem nondum natum in-
ſtituas.* Ait, Si nepos qui eo tempore.] legendum, *Si nepos eo tempore.* quod & Accur-
ſio probatur magis. Ait, Verum etſi viuo patre naſcatur.] legendum, *inſtituatur*, aut
vt quibuſdam placet, omnino delendum verbum, *naſcatur*. Ait, Nam etſi ita &c.] le-
F gendum, *Nam & ita verba ſunt*, QVI TESTAMENTVM FACIET, IS OMNES
VIRILIS SEXVS QVI ET SVI HEREDES FVTVRI ERVNT, &c. ETIAM
SI PARENTE VIVO NASCANTVR. Cur ait, *Virilis ſexus*? an non poterit neptis
ex filio heres inſtitui ſicut ex formula Galli? Id nos attigimus in l. 4. ſ. quia ſcilicet ſub-

ditum fuit, vt nominatim exheredentur vel inſtituantur l.3.§.1.J.tit.prox. Soli autem po- A
ſtumi mares nominatim exheredandi ſunt.§.poſtumi quoque.Inſt.de exh.liber. Ait, *Etiã*
ſi parente viuo naſcantur, hoc ſenſu, non ſolùm ſi poſt mortem, vt eſt in iure antiquo per-
ſcriptum, ſed & ſi parente, id eſt, teſtatore viuo naſcantur. Quia dicit, *naſcantur*, apparet
tempus quo naſcuntur ſpectari. Nos hæc verba quæ hinc diuulſa vulgò initium faciunt
alterius §.ſuo loco reddidimus. Itaque non iam ab illis, ſed ab his verbis proximum §.or-
diemur. *Sequenti parte*, &c. quæ vna eſt ex opinionibus relatis ab Accurſio, & vt mihi qui-
dem videtur verior. Nec nos mouere debet quòd verbis legis Velleę hæc ſint inſecta, &c.
nam ſic fit in §.videndum.J.breuitatis ſcilicet & compendij cauſa.

Sequenti.] De ſecundo capite agitur in hoc §.& in l.poſtumorum.J.tit.prox.l. ſi he-
reditas.§.qui filium.ȝ.de teſta.tut.l.2.§.1.J.de vulg.ſubſt.l.6.§.1.J.de her.inſt.l.2.C. de lib. B
pręt.l.ſi quis filium.C.de inoffic.teſt. Pertinet hoc caput ad eos, qui nati ſunt tempore te-
ſtamenti, nec tamen eo tempore ſui ſunt, verùm poſtea viuo teſtatore in ſuorum locum
ſuccedunt. Hi quaſi agnaſci & poſtumorum loco eſſe dicuntur. Hi non inſtituũtur ex le-
ge Vellea ſicut illi de quibus agitur primo capite, ſed ex veteri iure, quia nati ſunt facien-
di teſtamenti tempore.§.ille caſus.J. Quid igitur lex Vellea induxit? Vt ſuccederẽt in lo-
cum ſuorum, vt ſi eſſent præteriti, ſucceſſione teſtamẽtum rumperent, vt inſtituti vel no-
minatim exheredati non rumperent Lex Vellea confirmat teſtamẽtum d. l. ſi hereditas.
§.qui filium. quoniam teſtamentum rumpi vetat ſucceſſione.§. ille caſus. J. quoniam ru-
ptioni impedimento eſt l.2.C.de lib.præt. videlicet ſi hi qui ſuccedunt, inſtituti vel nomi
natim exheredati ſint, cùm tamen adoptione vel in manum conuentione teſtamentum C
rumpatur, licet is qui adoptatur, vel quę conuenit in manum, in eo exheredata ſit. Sic lex
XII. tab. ſic lex Cornelia teſtamentum confirmat, id eſt, vetat nullum aut irritum fieri l.
XII.ȝ.l.lege.infr.de verb.ſig. Itaque ſi filium & nepotem habeo, & vtrique ſatisfecero ne
dicantur præteriti, nepote ſuccedente in locum filij teſtamentum non infirmatur, atque
adeo tutoris vel ſubſtituti datio in nepotem collata valet. Sed ſi nepos præteritus ſit, om-
nia ſucceſſione rumpet. Porrò ne eadem ratione teſtamentum in periculum rumpendi
deducatur, ſi filium, nepotem, pronepotem habeo, pronepotem vel inſtituere vel nomi-
natim exheredare debeo, ne filio ac nepote viuo me mortuis ſuperſtes pronepos ſucce-
dendo teſtamentum rumpat. Sed tamen hoc caſu vel nepos ipſe patri ſuo ſuperuixit, vel
ante patrem deceſſit. Si ante patrem deceſſit, valet teſtamentum, etiam ſi in eo nepos prę- D
teritus ſit: ſi poſt patrem, teſtamentum non valet, niſi in eo nepos quoq; inſtitutus vel ex-
heredatus ſit. Hæc cùm certiſſima ſint in hoc §. ſic eſſe legendum affirmo, *nec ſolum ſi ne-*
pos viuo patre decedat, ne ſuccedens nepos auo mortuo rumpat. qui error & Goueano ſubolet. &
hic eſt quartus locus quo in hac lege perperam ſcriptum eſt. *pronepos*, cùm ſit ſcribendum
nepos, vt quæ ſequuntur verba indicant, *auo mortuo*. Auus enim ad nepotem refertur non
ad pronepotem, neque in hoc tractatu Scæuola his appellationibus ſine flagitio abuti po-
tuit: & ex his quidẽ verbis, auo mortuo rumpat memini me in l.7.ȝ.oſtendiſſe teſtamen-
ta effectu ipſo non niſi mortuis rumpi. Ait, Sequenti parte.] in proximis §.§. ait, *po-*
ſteriore parte, poſteriore capite. itaque lex Vellea duo tantùm habuit capita. Ait, Et ita in-
terpretandum.] quoniam verba legis generalia ſunt, ſi quis ex ſuis heredibus, ad omnes E
liberos pertinentia & ad omnes rumpendi caſus. In formula Galli ſpecialia ſunt, idcirco
ſupplentur in ea & ceteri liberi, & ceteri caſus.

Videndum.] Succeſſio de qua agitur ſecundo capite legis Velleæ fit viuo teſtatore,
non poſt mortem.l.9.§.ſi filium.ȝ. quod & ſi non exprimatur in lege, tamen ita neceſſa-
riò intelligẽdum eſt: nec obſtat.l.6.§.ſed ſi pater.J.tit.prox. vt ibi explicabimus. Quid igi-
tur ſi filius viuo teſtatore captus ſit ab hoſtibus, & poſt mortem teſtatoris ibi moriatur, an
ſuccedet nepos in locum ſui. quod verius eſt. nam inducta fictione legis Corneliæ vide-
tur filius viuo teſtatore deceſſiſſe, nec neceſſe erit legis interpretationem inducere quaſi
his verbis, ESSE DESIERIT, omne tempus comprehendatur, ſiue viuo teſtatore ſuus
eſſe deſierit, ſiue poſt mortem, puta ſi filius captiuus poſt mortem teſtatoris deceſſerit a- F
pud hoſtes, qui caſus & in formula Galli ſuppletur.§ quid ſi qui filium.ȝ.

Ille caſus.] Inſtitutio poſtumi aut ex iure antiquo valet, aut ex primo capite legis Vel-
leæ, Addatur, aut ex ſentẽtia Iuliani: cuius ſpecies hæc eſt, Poſt teſtamẽtũ me viuo nepos
ex filio naſcitur non ſuus, quoniã & viuo filio meo naſcitur, deinde mortuo filio ſuccedit
in locum

A in locum ſui. quæritur, an eius nepotis poſtumi purè facta inſtitutio valeat? & ſanè ex iu-
re antiquo non valet, quia non poſt mortem, ſed viuo teſtatore naſcitur. Sed neque ex pri
mo capite legis Velleæ, quia & ſi viuo teſtatore naſcatur, tamen ſuus non naſcitur. deni-
que alienus eſt poſtumus. Non valet item ex ſecundo. nam ſecundo capite non permitti-
tur inſtitutio, ſed confirmatur, vt expoſuimus in §. ſequenti. ꝫ. neque verò hic de quo agi-
tur ad ſecundum caput propriè pertinet, quia ſecundum caput eſt de his, qui nati cùm eſ-
ſent tempore teſtamenti, mox in ſuorum locum ſucceſſerunt. Hic autem tempore teſta-
menti nondum natus erat. Num igitur dicemus huius nepotis inſtitutionem non valere?
Scæuola ait, ne teſtamẽtum rumpatur, procedere debere, vt valeat. Atqui nullo iure ci-
uili inſtitui potuit, id eſt, neque antiquo, neque lege Vellea: cõſtat enim prætorio potuiſ-
B ſe, vt expoſuimus in prin. huius legis, & in l. Titius. §. Lucius. ꝫ. ſed neque alieno poſtumo
legatum relinqui potuit ante Iuſtinianum, fideicommiſſum potuit. l. 6. §. vlt. infr. de reb.
dub. vbi quod adiicitur in l. 7. ad poſtumum ſuum dumtaxat pertinet non ad alienum.
Huic autem obiectioni ſic Scæuola reſpondet. Ex Iuliani tamen ſententia ne fortè teſta-
mentum rumpatur eam inſtitutionem admitti quaſi commixtis capitibus legis Velleæ.
nam partim videtur hic nepos aliquatenus ad primũ caput pertinere, quod ſcilicet poſt
teſtamentum in vita naſcatur, partim ad ſecũdum quòd naſcatur patre viuo, & in locum
eius ſuccedat. Quaſi igitur ad vtrumque caput quodammodo pertineat, hoc colore ſi in-
ſtitutus ſit, rectè inſtitutus intelligetur, nec fortè ſuccedens rumpet ex Iuliani ſententia,
quæ moribus recepta eſt. Hinc quæritur, ſi hic nepos viuo patre emancipetur, quæ emã-
C cipatio ſpem adimit ſuccedẽdi in locum ſui, an inſtitutio valeat iure ciuili, & ideo an ſua
ſponte adire poſſit? Scæuola ait poſſe. receptum enim eſt inſtitutionem valere. erit ergo
heres non quidem ſuus, licet pater eius prior deceſſerit viuo auo, quoniam ius ſui eman-
cipatione ſublatum eſt, ſed erit voluntarius. Ait, In difficili.] Sic in l. ſuus. §. puto. infr.
de her. inſt. l. 8. ꝫ. de conf. tut. Liuius 3. Moderatio tuendæ libertatis in difficile eſt. Ideo in
difficili eſt, quia neſcimus planè ad quam partem legis Velleæ referri debeat. Ait, nec po
ſteriori alij. Sic Flor. ſed legendum, *alius* vel *alii*.

AD L. VLTIM.

D Ipſo iure nullum eſt teſtamentum, in quo filiusfam. præteritus eſt. Si igitur filius emã-
cipatus exheredatus, filiusfam. præteritus ſit, ſimul quidem non venient ad bon. poſſeſſ.
cont. tab. quia exheredato ſatisfactum eſt, ſed ab inteſtato ſimul venient ad bon. poſſeſſ.
Vnde liberi. Diuerſum eſt ſi ſint duo fratres emancipati, vnus exheredatus, alter præteri-
tus. nam ipſo iure teſtamentum valet, & ex eo adiri hereditas poteſt, ſed præterito datur
bon. poſ. con. tab. exheredato querela. l. ſi poſt mortem. §. exheredati. l. filium. §. ſed quem-
admodum. ꝫ. de bon. poſ. cont. tab. Malè quidam quos reprehendit Accurſius hic ponunt
ſpeciem in filio emãcipato & nepote ex eo retento in poteſtate, quamquam ſi is filius ex-
heredatus, nepos præteritus ſit, verum eſt in ſucceſſione ab inteſtato quia ipſo iure nullũ
eſt teſtamentum, filium nepoti coniungi ex edicto nouo ſiue Iuliano. l. 1. §. ſi pater eman-
E cipatus. infr. de con. cum emanc. lib. Sed rurſus reprehenditur Accurſius quòd edictum
nouum tradat eſſe ſublatum Nou. Iuſtiniani in qua ab inteſtato nihil intereſſe ait vtrum
ſui ſint an emãcipati. quod & iure prætorio obtinet. Sed non ideo tollitur edictum nouũ.
denique emancipati ex ea Nou. iure ciuili non ſuccedunt, vt & Alciatus fortiter defen-
dit. Ergo nec hodie filius emancipatus excludet nepotem in familia retentum. Malè e-
tiam Accur. adfert l. ſi ponas. ꝫ, de inoffic. teſt. circa hanc ſpeciem filij exheredati & nepo-
tis præteriti. nam in ea lege de filio exheredato & nepote inſtituto agitur, quo caſu adita
hereditate filio neceſſaria eſt querela, in qua ſi vincat, iungetur nepoti: ſi vincatur, ſolus
nepos rem obtinebit.

F

A hac in re iuris ſit expoſuimus in l.7.ꝟ.tit.prox.

AD L. III.

Teſtamentum rumpitur agnatione poſtumi, vt oſtenditur in hac lege, de cuius initio diximus ſatis in l 4.ꝟ.tit. prox. Mox Ait, Poſtumos autem dicimus eos dumtaxat.] videlicet ſecundùm definitionem iuris antiqui. nam ius antiquum eos non nouit, qui poſt teſtamentum in vita naſcuntur. Ait, Vnde etiam ante: quia ſcilicet poſtumi filij ad ſimilitudinem ſuperſtitum exheredandi ſunt. Cetera omnia, & l.4.ac.5. ſuperiore titulo expoſuimus, præſertim in l.3 §.vlt. & l. 8.

AD L. SI QVIS FILIO.

B Teſtamentum rumpitur non tantùm agnatione ſui heredis, ſed & ſucceſſione in lo-
cum ſui. Succeſſio fit viuo teſtatore, Agnatio etiam poſt mortem: In locum ſuorum
ſuccedunt, qui iam nati erant tempore teſtamenti, Agnaſcuntur, qui eo tempore non-
dum nati erant: Agnatio poſt mortem teſtatoris eſt ex iure antiquo, Succeſſio ex lege
Vellea. Verùm vt ſucceſſio quaſi agnatio eſt.l.poſtumorum.ꝭ. tit. prox. ita agnatio tunc
veluti ſucceſſio quædam eſt, cùm poſt mortem teſtatoris ex filio iam defuncto nepos a-
gnaſcitur. & ita accipiendum eſt quod ait in hac lege, *poſt mortem aui ſuccedendo teſtamen-
tum rumpet*, *Succedendo* enim id eſt quod paulo antè dixerit, *agnaſcendo*. Vt autem nepos
non ſuccedit in locum filij, niſi filius viuo teſtatore ſuus eſſe deſierit: ita nepos non a-
gnaſcitur ſuus poſt mortem teſtatoris, niſi filius viuo teſtatore ſuus eſſe deſierit. Proin-
C de ſicut filio exheredato, nepote ſuperſtite præterito, extraneo ſcripto. & poſt mortem
teſtatoris filio defuncto, extraneo adeunte oſtendimus in l.9.§.ſi.filium. ꝟ tit. prox. ne-
potem ſuccedendo non rumpere, extraneo repudiante auo ab inteſtato ſuum heredem
fieri, idem ex hac lege ſeruãdum eſſe dicimus in nepote poſtumo, in quo tamen id exi-
gimus, vt cõceptus fuerit viuo auo. alioquin repudiante extraneo ab inteſtato auo ſuc-
cedere nullo modo poteſt.l. Titius.ꝭ.de ſuis & leg.her. Sed eadem ferè ſpecie propoſita,
ſicut filio qui eſt apud hoſtes exheredato vel prçterito, quod conſtat rectè fieri l.Gallus.
§. in omibus. nepore quoque ex eo prærerito, extraneo inſtituto, ſi filius poſt mortem
teſtatoris apud hoſtes deceſſerit, nepos ſuperſtes inducta fictione legis Corneliæ ſucce-
dendo rumpit, ita nepos poſtumus, agnaſcendo & quaſi locum filij ſubeundo rumpit,
D qua de re fuſiùs in d. §. ſi filium.
Siue autem.] In hoc §. de Velleana ſucceſſione agitur. nàm nepoti concepto apud
hoſtes poſtliminium non datur niſi cum filio reuertatur.l.1.C.de poſtlim. Vtroque autẽ
reuerſo nepos ſuccedit in locom filij, ſi filius viuo teſtatore ſuus eſſe deſierit. Ait, Scili-
cet ſi gradus ille valeat.] Nam ſi gradus nullus ſit, præteriti etiam nõ rumpunt.l. prox.
ꝟ. Ait, Quocumque autem modò.] nam verba legis Velleæ generalia ſunt, ſi quis ex
ſuis heredibus ſuus heres eſſe deſierit. Definit autem viuo teſtatore ſuus eſſe captiuita-
re, morte, deportatione, emancipatione.
Irritum.] Dictum eſt ſupra de vitio rupti: Nunc tractare incipit de vitio irriti. Irri-
tum fit teſtamentum capitis deminutione teſtatoris maxima, vt ſi, inquit, captus ſit ab
hoſtibus. quod quatenus accipiendum ſit, explicatur in §.pen.ꝭ. Item ſi, inquit, maior
E xx. annum venum ſe dari paſſus ſit ad actum gerendum pretiúmve participandum. qui
locus ſummè notandus eſt. Sunt quidem alij complures quibus oſtenditur iure ciuili
ſeruum fieri eum, qui ſe ad pretium participandum venire patitur. Hic vnicus eſt locus,
quo oſtenditur & ſeruum fieri eum, qui ſe ad actum gerendum venire patitur, id eſt, vt
eius qui emit, rerum actor fiat. quod munus liberi homines exercere non ſolent. ac ne
ciuitates quidem ipſæ niſi actoribus ſeruis vtuntur, quos actores publicos Corn. Ta-
citus vocat lib.2 & 3.l. interdum.ꝭ.de publi.l.1.& 2.C.ne quis liber.inuit.act.Reip.ger.l.
1 C.de ſolut.& liber.lib. x1.l.10. C. de lib. cau. Tam autem in vitio eſt qui actus, quàm
qui pecuniæ cupiditate ſuam libertatem prodit, & ideo vterque capite minuitur.
F Eius qui deportatur.] Qui vltimo ſupplicio vel in metallũ damnantur à præf. prę-
torio, præf.vrbi, vel præſide prouincię ſtatim atque ſententia dicta eſt, capite minuũtur.
& hæc eſt capitis deminutio maxima. Qui in inſulam deportantur, non ſemper ſtatim
ac ſententia dicta eſt, capite minuuntur. Præf. prætorio & vicarius deportandi & aſſi-
gnandę inſulæ ius habent. præf. vrbi inſulam non aſſignat, quia nec vllam ſub ſe inſulam

A Cum ſentẽtia eum non tenuerit.] Huic parti obſtat.l.moris.§.iſtæ.ꝭ.de pœnis.niſi dicas eum quidem ſenrẽtiam tenere, ſed non cum effectu, etiam ſi eam ſententiam dixerit præf.præt.aut vicarius.

Vel ex alia tali cauſa.] Rectè Accurſius, vt repetundarum.nam & in reatu defunctus repetundarum reus poſt mortem condemnatur hereditate fiſco vindicata. Plin. I I I. Epiſt.de crimine repetundarum. Bætica,inquit,in defuncti accuſatione perſtabat,prouiſum hoc legibus,intermiſſum tamen & poſt longam intercapedinem tunc reductum.

Ergo & ſi quis damnatus.] nam reſtitutio Principis veluti poſtliminium eſt. l. 2.C. Theod.de repud. Eſt tamen aliqua differentia.nam patre captiuo,filius teſtamentum facere non poteſt propter ſuſpenſi iuris conſtitutionem: Patre deportato, de rebus poſtea
B quæſitis filius teſtamẽtum facere poteſt,nec reſtituto patre, licet filius in eius poteſtatem reuertatur,irritum teſtamentum fit.l.vltim.C.de ſent paſ.nam ſine capitis minutione ipſo iure in poteſtatem reuertitur. ſpes poſtliminij omnia ſuſpendit. Spes reſtitutionis nihil ſuſpendit. Iuriſgentium ſiue poſtliminij ſpes certior eſt quàm iuris ciuilis. Et idcirco receptum etiam eſt, vt captiuus partem faciat,deportatus non item.l.1.§. ſi ex tribus.& §.vlt. ꝭ.de bon poſ.cont.tab.l.ſi necem.§.ſi patronus.ꝭ.de bon.lib.

Filij familiàs.] Maxima aut media capitis deminutio ſemper irritum teſtamẽtum facit, Minima non ſemper. Arrogatione irritum fit teſtamentum patrisfamil.pagani vel militis,quod factum eſt de paganis rebus. Arrogatione irritum non fit teſtamentum patriſfamilias militis, de caſtrenſibus rebus factum. l. idem eſt. infr. de militari teſtamento.
C nam & via quædam eſt qua maxima capitis minutione irritum militis teſtamentum non fiat.§.irritum.ꝭ.Emancipatione vel adoptione irritum non fit teſtamentum filiifamil. de caſtrenſi peculio factum.nam pro eo eſt ac ſi à patrefamil.factum eſſet.l.1.§.ſed ſi filiusfamilias.infr.de bon.poſ.ſecund.tab.§.penult.Inſtit.de mil.teſta. Olim quoque in manum conuentione irritum non fiebat teſtamentum mulieris tutore auctore factum:quia & in familia mariti teſtamẽtum facere poterat, vt Cicero indicat in Topicis. Multo igitur minus irritum teſtamentum fiet, ſi quis ſine capitis minutione in patris poteſtatem reuertatur, vel ſui iuris efficiatur, vt puta morte aut dignitate aut Flaminio diali. Errat Harmenopulus lib.5.Epit.tit.v.qui ſcribit emancipatione irrita teſtamenta fieri.

AD L. SI MILES.

D

Irritum fit teſtamẽtum deſertione heredis,capitis minutione teſtatoris, itémque tempore, puta Paganum poſt decennium, Militare poſt annum miſſionis, & quidem totum, ſi rurum factum ſit iure militari: vel pro parte, ſi eius pars tantùm iure militari valeat, vt in hoc capite oſtenditur. Sic & pro parte Græci notant ruptum videri teſtamentũ in ſpecie ea, de qua dicemus in l.poſtumus.ꝭ. & pro parte quaſi iniuſtum fieri per ius accreſcẽdi, quod olim filiæ aut nepoti prętetito ad certã partem competebat.§.1.Inſtit.de exh.lib.

AD L. SI VERVM.

E Redit ad vitium rupti, & differentiam ponit inter adoptionem ac manumiſſionem. Adoptione filij filiæ've rumpitur teſtamentum, Manumiſſione item filij non filiæ. quod expoſuimus in fragm. Vlpiani tit. X X I I I. & idem Vlpianus exponit tit. X. Ait, Quia vna mancipatione exeunt de poteſtate.] id eſt, quia in poteſtatem parẽtis non reuertuntur.

AD L. SI PATER.

Is qui eſt apud hoſtes teſtamentum facere non poteſt: Id tamen quod ante captiuitatem fecit, conualeſcit iure poſtliminij, quo iure etiam filius in patris poteſtatem reuerti-
F tur, nec tamen rumpit, ſi in eo teſtamento inſtitutus vel exheredatus ſit. quod ſi præteritus ſit, iniuſtum teſtamentum eſt ab initio, nec vlla ratione conualeſcere poteſt. Eodem modo filius captus ab hoſtibus & poſtliminio reuerſus in poteſtatem patris, non rumpit patris teſtamentum factum ante captiuitatem, in quo ipſe vel inſtitutus vel exheredatus eſt. quod ſi præteritus ſit, iniuſtum eſt teſtamentum. Sed ſi dum filius eſt apud hoſtes, pa-

ter teſtamẽtum fecerit,& in eo filium prætererit, valere videtur ab initio, reuerſo autem A
filio rumpi. Verius tamen eſt iniuſtum id quoque teſtamentum eſſe.l.6.§. ſed ſi pater.ʒ.
quia retro fingitur filius in ciuitate fuiſſe. At ſi poſt deportationem filij pater teſtamentũ
faciat, forſitan reſtitutus filius teſtamentum rumpet. quia non eadem eſt reſtitutionis
quæ poſtliminij fictio.

AD L. POSTVMVS.

Initium huius legis expoſuimus in l.7.ʒ.tit.prox. In §. ſi paganus, hoc proponitur, in-
terdum poſteriore teſtamento ſuperius quidem recto iure omni ex parte rumpi, iure ta-
men fideicommiſſi ſuſtineri, quod & in militis teſtamento locũ obtinere oſtendit l. quæ- B
rebatur.infr.de milit.teſt. quæ huic §. vt inſcriptiones indicant omnimodo coniungen-
da eſt. Conſtantinus notat lib.5.Epiro. hoc caſu pro parte teſtamentum rumpi. quod pu-
gnat cum his Vlpiani verbis, *Omnimodo prius teſtamentum ruptum eſt*: niſi dixeris tunc pro
parte prius ruptum videri, cùm in poſteriori heres ſcriptus eſt ex certis rebus, quæ, verbi
gratia, ſemiſſem hereditatis efficiunt. nam pro ſemiſſe adſcripto in ſecundis tabulis con-
ſtat priores rumpi, pro altero ſemiſſe conſiſtere ſaltem per fideicommiſſum.l.ſi quis prio-
re.infr.ad Treb.

AD L. SI ITA FACTA.

In ſpecie huius legis filio & filia natis non rumpitur teſtamentum, quia vtrique exhe- C
redati ſunt, & diſiunctio illa, *ve*, pro coniunctione accipitur. quod & de articulo, *ſeu*, eo-
dem libro Paulus ſcripſit.l.ſi quis ita infr.de auro & arg.leg.

AD L. QVI VXOREM.

Ea eſt vis fictionis Cornelianæ, vt qui poſt captiuitatem patris naſcitur, poſt mortem
natus videatur, nec ſi prior deceſſerit, teſtamentum conualeſcit, quod eius agnatione ru-
ptum eſt ſemel, qui tamen ſi poſtumus Velleanus eſſe intelligeretur, ex Conſtit. Adriani
ſuſtineretur teſtamentum.l.poſtumus.ʒ.

D

AD L. CVM IN SECVNDO.

Sermo, qui in præteritum, vel præſens tempus confertur, certus ſtatimque verus aut
falſus eſt. itaque ſi ita poſteriore teſtamento heredem ſcripſero, SI REX PARTHO-
RVM VIVIT, vel SI TITIVS CONSVL FVIT, iam aut verum eſt regem viue-
re, vel Titium Conſulem fuiſſe, & ruptum eſt ſuperius teſtamentum, aut falſum, & nul-
lum eſt poſterius, ſuperius manet. nec quicquam mutat heredis vel teſtatoris ignorantia:
ſatis namque eſt illa per rerum naturam fuiſſe certa, & ſciri etiam ab hominibus potuiſ-
ſe.l ſi ita ſtipulatus fuero hanc ſummam.infr. de verb.oblig.§. condiciones. Inſtit. eod.l.
reſpiciendum.ʒ.ſi cert.petat. Sermo autem qui ad futurum tempus refertur, ex ſententia E
Ariſtotelis dubius & incertus eſt, ex ſententia Stoicorum ante exitum rei nec verus nec
falſus, quam probaſſe noſtri auctores videntur, licet Paulus in l.ſed & ſi reſtituatur.§.vlt.
ʒ.de iudic. ad Diodori ſententiam acceſſerit affirmantis id, quod futurum eſt, antequam
fiat, iam verum eſſe aut falſum. quod ſi generaliter probamus, ita poſteriore teſtamento
herede ſcripto, SI NAVIS EX ASIA VENERIT, ruptum ſuperius videbitur cõ-
dicione impleta, vel manere condicione defecta. Hoc tamen falſum eſt. nam & cõdicio-
ne defecta ſuperius teſtamẽtum ruptum videtur. Satis namque eſt exiſtere potuiſſe quod
non extitit. Sic poſſibilem condicionem, ſic δυνατὸν interpretamur. Impoſſibilis ea eſt, quę
per rerum naturam exiſtere non poteſt. §. ſi impoſſibilis, Inſt. De inutil. ſtipulat. Quid
igitur ſi poſteriori teſtamento fuerit adſcripta condicio impoſſibilis? Si condicionem ip- F
ſam ſpectas, ſuperius teſtamentum manet, ſequens nullum eſt. At quia obtinuit in teſta-
mentis ſcriptas impoſſibiles cõdiciones pro non ſcriptis habendas.l.1.infr. de cond. inſtit.
perinde atque ſi in eo heres purè ſcriptus eſſet, ſuperius teſtamentum rumpetur. quod &
in fine huius legis apertè Pomponius definiuit, & probatur l.ſi Mæuia.infr.de hered.inſt.

Illa

A Illa enim condicio de qua ibi agitur & in l.multa.§.1.infr.de cond.& dem.SI MATER
ET FILIA MEA VIVENT, eſt de futuro, & hoc ſignificat, Si mihi ſuperuixerint.
quod Accurſius non intellexit.Ait, Cum in ſecundo,&c. Hæc verba Q. Mucij eſſe
opinor.Sequitur deinde Pomponij nota, *Multum autem intereſt*, &c.

AD L. FILIO.

Tribus aut quattuor vitiis teſtamentorum propoſitis, duo potiſſimum auctores execu
ti ſunt, Ruptum & Irritum. De iniuſto hæc vnica lex eſt, credo quia quantum ad vitium
iniuſti attinet, ſiue id omiſſis liberis, ſiue omiſſis ſollemnibus contrahatur, ſufficiebant ea,
B quæ tractata ſunt duobus titulis ſuperioribus. Hæc autem de vitio iniuſti circa hanc le-
gem notanda ſunt, Filiofam. præterito ſtatim iniuſtum teſtamentum fieri, filio emanci-
pato præterito, teſtamentum valere, ſed reſcindi per bon.poſſ.contra tab. Ex iniuſto te-
ſtamento nec libertates, nec legata, nec tabulas pupillares, nihil denique in eo teſtamen-
to ſcriptum valere: Ex teſtamento reſciſſo per bon.poſſ.contra tab. libertates quidem &
legata non deberi niſi exceptis perſonis, pupillares tamen tabulas valere, & quæ in eis re-
licta ſunt legata à prætore conſeruari. Ius enim prætorium ciuili benignius eſt.l.ex duo-
bus.§.vltim.inf.de vulg.ſubſtit. Vt autem emancipato agnoſcente iudicium defuncti vel
omittẽte bon.poſſ.contra tab.totum teſtamentum manet, ita filiofam.approbante iudi-
cium defuncti, nec ab inteſtato hereditatem totam ab extraneis vel pro parte à fratribus
C inſtitutis vindicante, totum teſtamentum ex æquitate ſuſtinetur. Sed in hoc differentia
eſt, quòd priore caſu ſcripti adire hereditatem poſſunt, poſteriore non poſſunt adire, quia
ipſo iure nullum & iniuſtum eſt teſtamẽtum ab initio, ſi tamen ſignatum ſit VII. teſtium
ſignis, datur eis bon.poſſ.ſec.tabulas cum re.& hoc Papinianus ſignificat dum ait, *Atta-
men voluntas teſtatoris ex bono & æquo tuebitur.* Tueri paſſiuè accipit, vt in l.conſilio.ff. de
cur.fur.l.duobus.infr.de lib.cau.l.filium.§.ad eum.infr.de leg.præſt.l.3.C.de ſer.& aqua l.
ſi mater.C.ad Vellea.in cuius legis extremo ſic legendum eſt ex ver.libris, *auctoritate iuris
tuetur.* Vitruuius lib.8. Res omnes non ali ſine elemẽtorum poteſtate, neque creſcere nec
tueri. Hoc loco interpretes quærunt, an quæ initio huius legis proponitur ſententia, ab-
rogata ſit per Nou. CXV. in qua traditur ex cauſa præteritionis vel exheredationis ſolã
D inſtitutionem vitiari. Et verius eſt non eſſe abrogatam. nam vt diximus in l.4.ff.tit.prox.
Iuſtinianus de ea tantùm præteritione loquitur, quæ vicem obtinet exheredationis, vt ſi
mater filium, auus maternus nepotem, filius patrem prætereat. & de querela inofficioſi
teſtamenti, cui locus eſt omiſſo vel non probato elogio, non de querela iniuſti, non de
querela rupti agnatione vel quaſi agnatione, non de bon.poſſeſſione contra tab. Quere-
la inofficioſi omnia olim reſcindebat. Hoc ea Nouella tantùm immutatur, cui & illud
Adriani decretum congruit, de quo tractauimus in l.Titius.ſupr.titul.prox. Non immu-
tatur verò quod proditum eſt de præteritione liberorum & poſtumorum, quę exhereda-
tionis vicem non habet.& huius ſententiæ ex veteribus quoque Azo eſt, & ex nouis Al-
ciatus lib.4.περέργων cap.9.niſi quòd Alciatus paulo inconſideratius eam Nouellam por-
E rigit ad bon.poſſeſſionem contra tabulas. Ceterùm quæ hîc dicuntur de filiofam.eadem
obtinent in poſtumo vel quaſi poſtumo, vt & ſi iuris ſubtilitate agnatione vel quaſi agna-
tione ruptum totum teſtamentum videatur, tamen ex eius voluntate heredes ſcripti ac-
cipiant bon.poſſeſſionem ſec.tab.cum re.eadem namque in vtroque interuenit ratio. Vi-
deamus tamen ſi extranei ſcripti, nulli liberi ſint, quorum præteritione infirmari teſta-
mentum poſſit, & in eo VII. teſtes deſint, an conſentientibus legitimis teſtamentum ſu-
ſtineri poſſit, ac ſic dicamus, iure ciuili aditionem non eſſe, iure item prætorio non eſſe
bon.poſſeſſionem ſec.tab. quod eam extraneis Prætor non ſoleat dare, niſi teſtamentum
ſit obſignatum VII. teſtium ſignis.l.cùm tabulæ.infr.de bon.poſſ.ſec.tab. Igitur licet he-
reditatem legitimi non euincant, eam, qui ſcripti ſunt, nullo iure retinebunt.

A

AD TITVLVM DE HIS, QVÆ IN TESTAMENTO DELENTVR INDVCVNTVR, vel inſcribuntur.

ALIA quædam ſpecies irriti in hoc titulo proponitur, puta ſi teſtator B
conſultò teſtamentum inciderit, vel deleuerit. qua ex cauſa irritum teſtamentum fieri dicitur. in l. penul. & vltim. infr. hoc titul. l. in fraudem. §. 1. infr. de milit. teſtam. Verùm non tantùm de teſtamento in hoc titulo agitur, ſed & de quolibet capite teſtamēti deleto, inducto vel inſcripto. Tria hæc verba etiam Suetonius colligauit in Nerone. Ita', inquit, multa & deleta & inducta & ſuperſcripta inerant. quę quid ſignificent mox dicetur in l. 1.

AD L. I.

C

Proponuntur initio verba Sabini. Deinde ſequitur interpretatio Vlpiani, *Legi autem*, &c. Sabinus ait, ea quę in teſtamento legi poſſunt inconſultò deleta & inducta nihilominus valere, lituras & inductiones teſtamento vitij nihil adferre. Vlpianus verbum, *Legi* ſic interpretatur, ſi appareant litteræ, ita vt oculis cernantur. quòd ſi penitus non appareant, ex coniecturis tamen quibuſdā quæ ſcripta fuerunt, intelligantur, non videntur legi poſſe. Sufficit tamen, inquit Vlpianus, ſi ea quæ incautè deleta & inducta ſunt legibilia ſint. & hic quidē pungendum eſſe opinor, quaſi hactenus expoſuerit illa Sabini verba, QVÆ IN TESTAMENTO LEGI POSSVNT. Sequitur ex Sabino, INCONSVLTO DELETA, quod ſic Vlpianus interpretatur, *ſiue ab ipſo ſiue ab alio, ſed, nolentibus*. Vel ipſe teſta- D
tor igitur vel alius inconſultò delent quæ nolentes delent. Sed & alius qui conſultò delet non voluntate teſtatoris, nihil agit, vt in ſentētia Sabini expreſſum eſt. Tum explicat Vlpianus verbum, *Inducta. Inducta*, inquit, *accipiendum eſt & ſi perducta ſint*. Sic perductum nomen dixit in l. ſi ita ſcriptum. §. ſed & cum. infr. de bon. poſſ. ſec. tab. id eſt, cancellatum ſiue superinductum: inducta igitur & pro cancellatis accipimus. l. inductum. C. de ſolut. Deleta verò pro his quæ oblita ſunt maculis quibuſdam, quas lituras dicimus. Expoſitis Sabini verbis, Vlpianus ita concludit, *Quod igitur incautè factum eſt*, &c. ídque adiicit non infirmari ex vulgari illa clauſula teſtamentorum, *Lituras, inductiones ipſe feci*. Rurſus addit idem quoque non infirmari, ſi ſuperſcripſerit induxiſſe ſe. & ita inſcribēdi verbum in hac rubrica, & ſcribendi in ſententia Sabini accipiendum puto. quinimmò & ſi inconſultò i- E
ta nominatim ademerit. QVOD TITIO LEGAVI, ID NEQVE DO NEQVE LEGO ademptio non valet. l. nihil. infr. de adim. leg. Hæc de his quæ legi poſſunt, vt ſcilicet conſultò deleta non debeantur inconſultò deleta vt debeantur omnimodo. Nunc dicendum eſt de his quæ legi non poſſunt. Ea verò aut ante conſummationē, aut poſt conſummationem teſtamenti deleta ſunt. Ante conſummationem conſultò deleta ipſo iure non debentur. l. ſi ita ſcriptum. infr. de leg. 1. Poſt conſummationem conſultò deleta debentur, ſed obſtat exceptio doli vel in factum. Ante conſummationem inconſultò deleta non debentur, poſt conſummationem inconſultò deleta debentur. quin & ſi totum teſtamentum poſt conſummationem interierit vel incautè deletum ſit, placet teſtamētum
non infirmari. quod pugnare videtur cum l. 1. infr. ſi tab. teſt. ext. ex qua colligitur ſcripto F
heredi ante mortem teſtatoris amiſſo vel deleto teſtamento bon. poſſeſſionem ſec. tab. non dari, quoniam neceſſe eſt tabulas extare mortis tempore. l. 1. §. ſemel. infr. de bon. poſ. ſec. tab. Verùm ita reſpondeamus, Hac in re differentiam eſſe inter ius ciuile & prætoriū. quod & Acc. notauit. Iure prætorio non dari ſcripto bon. poſſeſſionem ſec. tab. ſi perierint

A rint tabulæ ante mortem teſtatoris, id eſt, ſi mortis rempore non extant, iure tamen ciuili adire ſcriptum poſſe. nam & ſine tabulis iure ciuili adquiri hereditas poteſt ex nuncupatione. quo caſu ex edicto non datur bon. poſſeſſio, ceterùm ex decreto vtilis datur ſecundùm nuncupationem. l. vlt. C. de codicil. l. 2. C. de bon. poſſ. ſec. tab. Sic & hoc caſu putem vtilem dari ſecundùm voluntatem defuncti, ídque notari in d. l. vlt. dum ait, *ceteráſque ſimiles.* His expoſitis, ſubiicit Vlpianus, *Et hereditatu portio adempta*, &c. Non loqnitur de inductis vel deletis vel inciſis, ſed de his quæ nominatim adimuntur. Et legata quidem cõſtat ipſo iure non adimi, niſi eodem teſtamento vel codicillis teſtamento cõfirmatis. Nuda autem voluntate adempta petentes exceptiune ſummoueri. quod tradidimus in l. heredes. ꝟ. qui teſta. fac. poſſ. Aliud in hereditate ſeruatur. nec enim codicillis aut nuda vo-
B luntate à pagano vlla ratione verbis directis adimi hereditas poteſt l. hereditas. C. de his quib. vt ind. ſed vel eodem teſtamento adimitur, vel alio iure perfecto. Eodem teſtamento adimitur per exheredationem, vt expoſui in l. ſi ita ſcriptũ. §. regula. ꝟ. de lib. & poſtum. quo facto totum teſtamentum infirmatur, ſi is cui adimitur, ſolus ex aſſe ſcriptus ſit: totũ non infirmatur, ſi coheredem vel ſubſtitutum habeat à quo teſtamẽtum ſuſtineatur. Pro parte etiam adimitur l. ſi inæqualibus. ꝟ. tit. proxim. At, vt Vlp. ait hoc loco, non tam hoc modo hereditas adimitur, quàm non datur. quod dici de his ſolet, quæ eodem teſtamento adimuntur. l. ſi ita ſcriptum. infr. de leg. 1. Itaque de ea ademptione hereditatis hic locus intelligendus eſt, quæ fit ante conſummationem teſtamenti. Poſt conſummationem enim adimi hereditas non poteſt niſi alio teſtamento æquè ſollemni. Si tamen id teſtator
C conſultò conciderit vel induxerit, hereditarias actiones denegari certum & exploratum eſt. Maior itaque inductionis quàm ademptionis, factorum quàm dictorum vis eſt. Ait,

Et hereditatis portio.] quod fit exiſtente coherede aliquo, vel ſubſtituto, ſi quidem cetera omnia valere volumus. Ait, Si quis codicillos.] Codicilli conſulto deleti non valent, etiam ſi eorum confirmatio in teſtamento ſcripta deleta non ſit.

AD L. II.

Quæ teſtator conſultò induxit, non valent. Finge igitur, Plures heredes quidam inſtituit, Vnius nomen induxit. Huius plerumque portio quaſi ab indigno in fiſcum cadit, vt dicemus in l. 3. infr. Legata tamen ab eo relicta etiam in voluntatis ambiguo fiſcus præ-
D ſtat. Ergo is, qui ei ſubſtitutus eſt, non admittitur. nam quod quaſi indigno aufertur, ſubſtituto non prodeſt. l. cum fiſco. l. ſi ſequens. infr. ad Silan. & verba ſubſtitutionis, SI HERES NON ERIT, ſic accipiuntur, ſi omiſerit hereditatem, non ſi quaſi indigno ei erepta hereditas fuerit. tunc enim fiſco adquiritur non ſubſtituto. quamobrem ſic in hac lege emendãdus eſt verſus ille, *Sed ſi inſtituti nomen induxit & ſubſtituti reliquit, inſtitutus*, &c. vt pro *inſtitutus*, reponatur *ſubſtitutus*. Certiſſimum enim eſt inſtitutum repelli. Sed notatur eo loco differentia inter legatarium & ſubſtitutum, vt ſcilicet legatarius admittatur, ſubſtitutus non item. At nunc finge, Teſtator omnium heredum nomina induxit, & teſtatus eſt ſe id propter vnum heredem facere. quęro, an ceteri repellantur. Vlpianus ait in re dubia benignius eſſe, vt non repellantur. idémque ei de legatis iudicium eſt. quod con-
E firmatur l. paterfam. infr. de hered. inſtit.

AD L. III.

Aut teſtator heredibus hereditatem ademit, aut heredum nomina induxit. Si ademit, aut valet ademptio, aut non. Valet, quæ fit eodem teſtamento vel extra teſtamentum verbis fideicommiſſi. Non valet, quæ fit extra teſtamentum verbis directis. Quæ non valet, aut ſimpliciter fit, aut cum elogio. Si ſimpliciter, pro non facta habetur, nec heredibus hereditas aufertur. l. penul. §. vltim. infr. de cond. inſtit. Si cum elogio, vt quia de ſe heredem malè meritum dicit, inſimulari videtur heres indignitatis, ideóque in eius locum fiſcus vocatur, videlicet ſi epiſtola vel codicillis directò facta adẽptio fuerit. l. hereditas. C.
F de his quib. vt ind. nam ſi verbis fideicommiſſi iure tranſlata ad alium hereditas ſit, fiſcus non vocatur. l. cum quis. §. Seiam. infr. de legat. 3. Item ſi fiat ademptio eodem teſtamento nullo addito elogio, non fiſcus, ſed coheredes vel ſubſtituti vel legitimi vocantur. l. 1. §. penultim. ſupr. hoc titul. Hæc de ademptione. Nunc de inductione videamus, quam hoc conſtat differre ab ademptione, quòd omnímodo valeat inductio, etiam ſi fiat poſt

conſummationem teſtamenti , vt diximus s̃. l. r. Quis verò tunc in hereditatem ſucce- A
dat, quæritur? Et vel heredis vnius nomen induxit, vel omnium. Si vnius, fiſcus cohere-
dibus ſubſtitutiſq; præfertur. l. 2. s̃. l. cum tabulis. §. vlt. ff. de his quæ vt ind. Si omnium,
æquè fiſcus legitimis præfertur. nam & ſi quibus eodem teſtamento nudo ſermone adi-
mit teſtator , non continuò eos quaſi indignos damnare videatur , quorum tamen no-
mina obliterat, eradit, expungit, ſatis videtur hoc facto eos indignitatis arguere. & hoc
quidem ita procedit, niſi legitimi probent id ea mente teſtatorem feciſſe , vt inteſtatus
decederet. l. 1. § penult. ff. ſi tab. teſta. nul. ext. l. vlt. ff. hoc tit. quod & in hac lege proponi-
tur. eo verò caſu legata, fideicommiſſa, & libertates intercidere certum eſt. At in dubio
fiſcus vocatur. quo caſu quæſtionis eſt, an legata & cetera quæ inducta non ſunt, fiſcus
præſtare debeat. Et proponitur in hac lege decretum D. Marci , quo in hac ſpecie ca- B
ducam fieri hereditatem cum ſuo onere decernitur . De eo forſitan Vlpianus intellexit
in frag. tit. 17. potiùs, quàm de Conſtitutione Seueri & Antonini, ex qua ſubſtituti ſuc-
cedunt , coheredibuſq; accreſcit cũ onere . Sed ſpeciale non generale decretum id eſt,
ſicut & in alia ſpecie caduci illa D. Pij Conſtitutio, de qua in l. 3. §. cùm ex cauſa. ff. de iu-
re fiſc. In hac autem ſpecie mouit Marcum hæc ratio, quia cùm heredum tantùm non
ceterorum nomina induxerit, ceteri retinuiſſe voluntatem defuncti videntur. atque ita
in dubio ſemper interpretabimur . Lex noſtra ait magis dubitari de prælegatis : neque
tamen id definit. Sed ea quoque conſeruari definitum eſt in l. cùm quidam. ff. de his, quę
vt indig. quod tamen non in omni caducorum ſpecie fit. l. ſi ſequens. §. 1. ff. ad Silan. Ait,

Ipſo iure perimi.] Ne dixeris cum Accurſio, ſi ante conſummationem teſtamenti C
induxerit. nam in hac ſpecie de qua apud Marcũ diſceptatum eſt , cõſtat poſt conſum-
mationem teſtatorem induxiſſe ex d. l. cùm quidam. Vt ergo reſpondebimus ad l. 1. §. ſed
conſulto s̃. Solutio non eſt difficilis. Loquitur de hereditate quæ ipſo iure fiſco vindi-
catur ſi heredum inſtitutio inducta ſit. Ibi autem de legatis agitur quæ ab herede exigi
& præſtari ſolent, hæc ſi inducta vel adempta ſint, ab herede retinentur nec addicun-
tur fiſco. Ait. Sed in re dubia.] Hæc ſententia ex eodem libro repetita eſt in l. ea quæ
in partes. ff. de diu. reg. iu. Ait, Pudente & Pollione.] Ex Coſſ. apparet hunc, Antoni-
num eſſe Marcum philoſophum. quod & in d. l. cùm quidam. & l. cùm tabulis, probant.
Ait, Vos habetis iudices veſtros.] Pronuntiauit hereditatem ad ſcriptos non perti-
nere , & vindicationem hereditatis , qua fiſci aduocati vtebantur , remiſit ad præfectos
ærarij. d. l. cum quidam. Hi ſunt in vrbe iudices rerum fiſcalium , vt oſtendimus in l. cũ D
hi §. tranſactiones. s̃. de trãſactio. Iuſſit itaque aduocatum fiſci cauſam agere & heredi-
tatem fiſco petere apud præfectos ærarij. Aduocatum fiſci primus inſtituit Adrianus
auctore Spartiano de cuius officio extat eiuſdem Adriani reſcriptum in l. 3. §. Diuus. ff.
de iure fiſc. Ait, Nomen ſerui.] Maior aut certè par vis eſt inductionis atque adem-
ptionis. porrò libertas ademptione reuocatur. l. 1. ff. de adempt. lib. Vlp. in fragm. tit. 2.
ergo & inductione. Olim ſemel teſtamento data libertas adimi non potuit. quod fauo-
re libertatis conſtitutum erat. Hodie poteſt. l. ſi peculium. §. 1. ff. de man. teſt. l. ſi ſeruus.
ff. de fid. lib. non quidem à ſemetipſo vt expoſuimus in l. ſi ita ſcriptum. §. regula. s̃. de
lib. & poſtum. ſed ab alio vt puta ſi ſeruus teſtamento non heres , ſed liber tantùm eſſe
iuſſus ſit. Sic verò dicemus fauore libertatis Marcum olim conſtituiſſe, ne libertatis in- E
ductio valeret. Hodie tamen vt ademptionem, ita & inductionem libertatis valere. Li-
bertatem inductam pono. nam quemadmodum nomina heredum inducere & inſtitu-
tionem inducere idem eſt, vt conſtat ex initio huius legis, ita nihil intereſt ſiue liberta-
tem inductam ſiue nomen ſerui manumiſſi inductum dicas. Conſultò item libertatem
inductam, idq; liquidò conſtare omnino ponendum eſt.

A D

A

AD TITVLVM DE HEREDIBVS INSTITVENDIS.

AD L. I.

B QVi teſtatur.] Sabini hæc ſunt. *Licet etiam*, Vlpiani hæc adnotatio eſt. Potuit etiam ante heredis inſtitutionem tutor & fideicommiſſum dari, & in vtrumque caſum heres ſubſtitui. Poteſt hodie etiam legatum & libertas, penitúſque ſublata eſt ſuperior Sabini ſententia. Adiicit Vlpianus inſtituti appellatione etiam nuncupatum contineri.

Mutus.] Hæc ſententia Sabini eſt, ad quam quod adnotarat Vlpianus, videtur reiectum in l.mutum.infr.de adqu.her.quæ eſt ex eodem libro. Addatur mutum & ſurdum olim familiæ emptorem fieri non potuiſſe ex eodem Vlpiano in frag.tit.20.

Qui neque.] Hæc quoque Sabini eſſe ſubiecta adnotatio indicat, *Hæc autem ſcriptu-*
C *ra*, &c. Scriptura Sabini, vt ſcriptura Q. Mucij in l.7.infr.de annuis legatis. Scriptura Iuliani l.18. de damn.inf. Terentius Adelph. Poſtquam poëta ſenſit ſcripturam ſuam.

Si ex fundo.] Hoc etiam Sabini eſt, vt probat l.quotiens.§.ſi duo.l.ſi alterius.J. Quæ ſequuntur, *Sin autem ſic ſcribat*, Vlpiani eſſe opinor, quibus ſic ea, quæ ſcripta ſunt, plerumque accipi oſtenditur, vt plus nuncupatum minus ſcriptum intelligatur. quod vtique ita procedit, ſi ſcriptum dicto, id eſt, ei quod ſubauditur, quod dictum intelligitur, quod repetitur ἀπὸ κοινοῦ, congruat atque conueniat. l.vnum.§.penul l.cum pater.§.cùm imperfecta.infr.de leg.2.l.verbum.C.de fideicom. Ea verò dicuntur de teſtamento ſcripto. nam & quod ſcribendum nuncupatur, teſtamentum ſcriptum eſt. Ergo & ſi ita.] & hoc probat l.ex tore.C.de teſtam. Marcelli igitur opinio non obtinuit.

D

AD L. II.

Quaſi duplici.] condicionali ſcilicet & pura, ac ſi omnino ita dixiſſet, Ex partibus quas adſcripſero, heredes ſunto, vel ſi nõ adſcripſero, ex æquis. nec obſtat l.Titia.in princ. infr.de leg.2. Ibi namque libertati fideicommiſſariæ euidenter iniecta condicio eſt, Si legauero: nec duplex ad eam ſcripturam ſenſus commodè adhiberi poteſt. Minùs obſtat l. qui plures.infr.de vſufr.leg. nam eſt in ea ſpecie inutile legatum non tam quia teſtator id quod erat pollicitus, non perfecit, quàm quòd incertæ ſunt legatariorum perſonæ. Non obſtare etiam l.Clemens.§.vltim.infr.eo loco demonſtrabimus. Ineſſe condicio.] cõ-
E dicio ſcilicet collata ad præteritum tempus, quæ eius generis cùm ſit vt vera confeſtim exiſtat aut falſa, duplicem ſenſum is ſermo admittere non poteſt. Hæc ſimilia putat.] id eſt, non valere, ſiue dixerit, Ex qua parte me ſcripſit, ſiue, Ex partibus, quas adſcripſero.

Poteſt autem intereſſe.] Putat Vlpianus hæc eſſe diſſimilia.

AD L. III.

Seruus alienus.] Seruum alienum dicit ad differentiam proprij, qui ſine libertate heres inſtitui non poteſt ſecundùm communem iuris auctorum ſententiam, à qua pauci
F diſſenſerunt. Sed & qui in eo inter ſe conſenſerunt, multis contentionibus hanc quæſtionem diuexarunt, An ſeruo proprio inſtituto ex parte ſine libertate, eodémque alij legato ante vel poſt inſtitutionem, legatum valeat, an inſtitutio valeat, & cui adquirantur. Alij legatum valere & legatario per ſeruum hereditatem adquiri exiſtimauerunt:

alij legatum valere, inſtitutionem non valere. Vicit paucorum ſentẽtia arbitrio Iuſtinia- A
ni, quaſi hereditatis dationi tacitè inſit libertatis datio: atque in ea quæſtione vtraque o-
pinio reiecta eſt. Cùm enim inſtitutioni inſit libertatis datio, non poſſis dicere eiuſdẽ ſer-
ui legatum valere. nam ſiue legatus ſit ante inſtitutionem, inſtitutione reuocatum eſt le-
gatum: ſiue poſt inſtitutionem, legato hereditas vel libertas quę data intelligitur reuoca-
ri non poteſt. Non poſſis etiam ex aliorum ſententia dicere inſtitutionem non valere, le-
gatum valere, hoc nimirum ſupponendo ea mente defunctum fuiſſe, vt ſeruus heres fie-
ret non liber, itémque vt is iure legati ad alium perueniret. Supponere nobis quoque li-
cet, vt mathematicis, ſed non niſi vera aut veroſimilia. Hoc autem veroſimile non eſt, vt
fruſtra teſtator ſeruum propriũ inſtituerit. atquin fruſtra inſtituit, ſi abſque libertate in-
ſtituit, ſi ea eius mens fuit. quod vt ſupponatur, ferre non debemus, quandoquidem vt na B
tura nihil fruſtra facit, ita homines ſobrij & ſani, qui naturam quaſi ducem ſequũtur, ni-
hil vnquam fruſtra facere exiſtimandi ſunt. l. penult. C. de nec. ſer. Vel pro parte.] id
eſt communis, de quo in ſententiis Pauli.

Si ſeruum.] Circa hanc ſpeciem valde nouam diſtinctionem Iuſtinianus adhibuit in
l. vlt. C. de neceſſ. ſer. in qua pro *Subſtitutus*, ex veteri lectione legendum eſt, *Inſtitutus*.

Quaſi quæuis condicio.] Et ideo ſi Titius omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato poſ-
ſideat hereditatem, ex edicto non ſubuenitur Seio. eo enim edicto tuetur Prętor volun-
tatem defuncti. Voluntas autem defuncti hæc eſt, vt non niſi ea condicione exiſtente Se-
ius heres fiat. l. ſi in teſtamento. infr. ſi quis omiſ. Cur verò & idem ibi non notatur in le-
gato ita relicto, SI TITIVS HERES ERIT, SEIO C. DATO? An quia quod de C
parte hereditatis traditur generaliter, non poteſt æquè in legato generaliter tradi? nam in
hereditatis parte Seio delata ea verba ſemper meram condicionem faciunt, in legato ple
rumque condicionem non faciunt. l. 3. infr. de leg. 1. niſi probetur facere condicionem te-
ſtatorem voluiſſe. l. in condicionibus. §. 1. infr. de cond. & dem. qua in ſpecie idem procul-
dubio iuris eſt in legato quod in hereditate.

Non vt deſinat.] Qualitas heredis mutari poteſt, Subſtantia non poteſt. Non deſi-
nit heres eſſe, qui ſemel extitit. Deſinit neceſſarius eſſe, qui ſemel neceſſarius extitit, &
ius abſtinendi nãciſcitur. Deſinit voluntarius eſſe, qui ſemel fuit eiuſmodi, & neceſſarius
efficitur, vt in ſpecie à me notata in l. 7. infr.

Aperturæ.] De hoc §. ſcripſimus in l. ſub condicione. ff. de lib. & poſt. D

AD L. IIII.

Suus quoque.] Nedum neceſſarius & voluntarius. Sed excipiendus.] Similiter
ſuus heres inter ceteros, exheredari poteſt: ſed excipiendus eſt filius. Et quidem ſub ea.]
Sub caſuali inſtitui non poteſt, niſi in eius defectum nominatim exheredetur. Sed neque
ſub mixta, ne deficiẽte parte caſuali inueniatur præteritus. Sub poteſtatiua ſi inſtituatur,
non eſt in eius defectum neceſſaria exheredatio, quoniã non deficere hæc condicio pro-
priè, ſed omitti videtur, vt meritò quod ei non paruerit, filio imputari poſſit. Poteſt & in
legitima ſub poteſtatiua condicione inſtitui, vt Alciatus notauit in l. ſi filius heres. ff. de E
lib. & poſt. Effectum habeat.] Cõdicionalis inſtitutio omni ex parte effectum habet,
ſi exiſtente condicione ſcriptus admittatur, deficiente repellatur. Hoc ergo quærit, an &
deficiente condicione filius repellatur, nec veniat iure inteſtati.

Submotum eſſe.] Atque ita omnino condicio effectum habet. Non debere eum
expectare.] Eum enim dumtaxat ſcripti expectant, qui infirmare iudicium defuncti
poteſt.

Facti poteſtas eſt.] In facti atque adeò in iudicis poteſtate eſt. Eam quidem poteſta-
tiuam eſſe conſtat, quam quotienſcunque volumus facilè poſſumus explere, eius verò
exempla perpetuò non conſtant. nam quæ prima ſpecie in noſtro arbitrio videtur eſſe, in
difficili & in caſu eſt nonnunquam. Ad generalem.] hanc rem in facto conſiſtere, in F
æſtimatione iudicis eſſe.

Sed & ſi filio.] Si filius ita inſtitutus coheredem vel ſubſtitutum habet, omiſſa con-
dicione, teſtamentum à coherede vel ſubſtituto ſuſtinetur filio excluſo. Coheres filium
non expectat, ſubſtitutus expectat vſque ad mortem, ſi ea condicio potuerit vltimo vitæ
momento

A momento impleri, vel vſque ad morti proximum tempus, ſi eo momento non potuerit impleri. Cùm & ſi fuerit facta] Hæc ratio propriè in hac ſpecie locum habet, condicione filio impoſita, quæ nouiſſimo vitæ tempore expleri poteſt. Verumtamen & citra hanc ſpeciem conſtat filium ita inſtitutum à ſubſtituto vel à coherede inutiliter exheredari.

AD L. V.

Si eiuſmodi.] Huic notæ locus eſt, cùm filius ita inſtitutus nec ſubſtitutum nec coheredem habet.

AD L. VI.

B

Sententiæ Iuliani.] Propoſitæ in l.4.§.1.ȷ̃.

Nepotes.] Dixit de filio. Nunc de ceteris liberis ait ſub omni eos condicione inſtitui poſſe.

Non rumpunt.] Succeſſione. Et ſi redigantur.] Rediguntur ad condicionem filij, quia in ſui locum ſuccedunt ex lege Vellea. Non tamen vt filij ita illi ſub omni condicione inſtitui non poſſunt. hoc enim nulla lege introductum eſt. Non ergo per omnia adſimulantur filiis.

Solemus dicere.] Huius vulgaris ſententiæ duo exempla ponũtur hoc loco. Ad primum pertinet l.liber.§.ſi heres.infr.hoc titul. Secundum eſt huiuſmodi, Seruus alienus
C ſub condicione ſine libertate inſtitutus eſt, poſt mortem teſtatoris traditus eſt ſeruo hereditario, atque ita defuncti proprius fuiſſe videtur. quod enim hereditati quęritur, defuncto quæſitum videtur. Ceterùm ante condicionem rurſus per vſucapionem alienus effectus eſt. Medium inter teſtamentum & condicionem tempus nihil nocet. Addatur tertium ex l.Aristo.infr.de man.teſta.

Vt Iulianus ſcribit.] Huic ſententiæ Iuliani additur in l. ſi ſeruus communis.infr.titul.proxim. Quòd ſi neque, &c. quod notam Marcelli eam eſſe opinor cuius meminit Iuſtinianus in l.1.C.de com.ſer.man.

Sed ſi ſit.] Hæc etiam ad ſeruum communem ſpectant, vt indicant illa, Et putat in eum caſum, &c. In eum autem caſum, quo voluntarius fieret, puta ſi communis permaneret, certum eſt fruſtra ademptionem libertatis fieri, quæ non iure data intelligitur. Re-
D liqua expoſuimus in l.ſi ita ſcriptum.§.regula.ȷ̃.de lib.& poſt.

AD L. VII.

Si ſeruus communis.] Lego, *Si ſeruus cum libertate* vt in l.teſtamento.infr.eod. Duo enim hic ponuntur caſus, quibus ſeruus voluntarius heres fit, qui fruſtra ponerentur in ſeruo communi, quem conſtat ab altero ex dominis inſtitutum ſemper voluntarium fieri vno caſu excepto, ſi eius partem teſtator redemerit l.proxim.§. ſi ſeruum ȷ̃. nec ſi ſeruũ hunc communem fuiſſe ponas, conſentient quæ ſequuntur de eo à teſtatore alienato in ſolidum, & adeunte noui domini iuſſu. In eo etiam initium huius legis cum ſequentibus
E non congruit, quòd initio ponitur tantùm hereditas data ſub condicione, ſequentibus non hereditas ſed libertas. Denique non poſſunt quæ hic tractantur, tractari niſi in ſeruo proprio. Seruus proprius neceſſarius heres eſt. Excipiuntur duo caſus poſiti in hac lege. Ponimus ergo vt in leg. teſtamento. infr. ſeruum proprium inſtitutum cum libertate ſub condicione. Libertatem conſecutus ſit.] Vel manumiſſione vel iuris beneficio.

Adire hereditatem poteſt.] Hereditatem purè delatam ſtatim à morte teſtatoris adire poteſt ſuo arbitrio, ſiue libertatis condicio pendeat, ſiue extiterit, ſiue defecerit. aliũde enim quàm ex teſtamento liber factus eſt. Non eſt autem neceſſarius niſi qui vtrumque ex teſtamento conſequitur.§.ſeruus autem à domino.Inſtit.eod.tit. Siue heres.]
F Re coniunctus qui pendente condicione libertatis ſolidum obtineat. Sed ſi poſt alienationem heredis, condicio extiterit, verum eſt quod Accurſius notat ſeruum ex teſtamẽto liberum & heredem futurum, licet pendente condicione voluntarius extiterit.

AD L. VIII. A

Duo in hac lege ponuntur caſus, quibus ſeruus communis vtrique dominorum neceſſarius heres exiſtit. Orcinum heredem.] Quidam codices, Orcinũ & heredem, quod rectiſſimum eſt. Eáque extitit.] poſt mortem eorum.

AD L. IX.

Quotiens.] In corpore errat, qui Gaium pro Titio, extraneum pro fratre accipit. In re, qui in ſubſtantia rei aut in nomine rei ſubſtantiam ſignificante errat. Vterque error ſcripturam teſtamẽti inutilem reddit. Nam & hunc pro non inſtituto putat.] Id eſt, heredem nullo modo futurum putat. quod & Vlpianus probat. Nihil ergo hęc Marcelli ſententia commune habet cum illa, quæ refertur in l. 2. ſ. quam Vlpianus improbat. Nihil etiam cum l. penult. C. de inſtit. & ſubſt. in qua traditur hanc inſtitutionem valere, HEREDES SVNTO SVB CONDICIONE QVAM ADSCRIPSERO, nulla cõdicione adſcripta. In hac enim ſcriptura nullus error eſt. Sed polliciti obliuio tantùm, vel omiſſio cõſulta, vel præſtãdi polliciti morte præerepta facultas. At ſi dum vult cõdicionalẽ inſtitutionẽ ſcribere, puram ſcribat, error eſt hic ſanè, ſicut ſi dum vult Titiũ ſcribere, Gaium ſcribat, Sed ſi condicionem.] In priori ſpecie quod voluit non ſcripſit. In hac vtrumque ſcripſit, quod voluit & quod noluit. nam ſi condicionem detrahas, quod reſtat id eſt quod voluit. Quaſi ex parte dimidia.] Ergo ex aſſe. l. 33. ff. B

Indubitabili ſigno.] Id ὁμολογούμενον γνώρισμα Græci vocant. Idem verò & ſi quaſi digito eum demonſtrauerit. l. nemo. ff. C

Sed quis ex qua parte.] Incertum partium inſtitutionem non vitiat. Incertum perſonarum inſtitutionem vitiat. Quaſi ſub condicione,] Mallem dixiſſet, *quaſi ſub certa demonſtratione*. §. ſub certa. Inſt. de legat.

Labeo, Neratius, & Ariſto.] Hi Proculiani fuerunt. De Labeone & Neratio conſtat. De Ariſtone ſuſpicor, quòd is ad Caſſium & Sabinum notas ſcripſerit. Simul ei.] Erit ergo neceſſarius quaſi à ſemetipſo libertatem accipiat.

Si ſit alienatus.] Alienatione reuocatur libertas, Redemptione conualeſcit, quæ fiat ante mortem teſtatoris. Quòd ſi ſola libertas relicta ſit, conualeſcit etiam ea redeunte ſeruo in hereditatem poſt mortem teſtatoris ante aditionem. l. verum. ff. de man. teſt. Priore D caſu dies libertatis cedit à morte, poſteriore ab aditione. Diẽ vtiliter cedere ſatis eſt. Quod verò in hereditate, idem & in legato obtinet, vt ſcilicet legato ſeruo relicto cum libertate, alienatione libertas reuocetur, redemptione facta ante mortem vel aditionem conualeſcat. nec quicquam obſtat l. cum ſeruis. ff. de adim. leg. nam de ſeruo legato non de ſeruo legatario loquitur. At ſi poſt alienationem libertas nominatim adimatur, redemptione non conualeſcet. l. ſi ſeruo cum libertate. ff. de opt. leg.

In diem.] In diem pro ex die, vt in l. teſtamento manumiſſus. §. vlt. ff. de man. teſt. Plerumque in diẽ, id eſt, ad diẽ, quo modo ſi relicta ſit libertas, pro pura habetur. Poſt diẽ.] Si poſt diem, ſtatim liber & heres erit. Si ante diem, expectabitur dies libertatis. Poſſe heredem exiſtere.] Voluntarium fore. Inſtitutio valet.] Inſtitutio conſiſtit, ſed effectum non habet antequàm extinguatur vſusfructus. Ex Conſtit. Iuſtiniani etiam effe- E ctum habet, eritq; ſeruus proprietario neceſſarius heres.

AD L. X.

Pro partibus.] Hoc modo, PRIMVS PRO PARTE SVA EX FVNDO CORNELIANO, SECVNDVS PRO PARTE SVA EX FVNDO LIVIANO HERES ESTO. Circumſcribenda eſt mentio fundorum, circumſcribenda mentio partium id eſt, ex pretiis fundorum conſtituendæ non ſunt portiones hereditarię. nam nec facilè fieri id poteſt, quandoquidem fundorum pretia varia atque diuerſa ſunt pro temporum qualitate & affectione perſonarum. Prædiorum.] In archetypo Flor. pretium pro prętiorum. quod valde probo. F

AD L. XI.

Duo Titij.] Quia vnius perſonæ vice funguntur. l. liber. §. Titius. ff. Opponi autem huic

A huic & proximè ſuperiori ſententiæ ſolet l. quotiens. C. eod. Sed tunc heredes ſcripti ex te certa reuocantur ad rationem totius aſſis, cùm omnes ita ſunt ſcripti. Quòd ſi vnus ex re certa, aliter ſine parte vel ex parte aſſis, hic pro herede accipitur omnimodo, ille non item. Sed neque ille pro partiario legatario accipitur.

AD L. XII.

Si hoc ante.] Eodem teſtamento ſe corrigere poteſt. Poſt conſummationem teſtamenti ſi quid corrigere velit, omnia ex integro reficienda ſunt.

AD L. XIII.

B Qua detracta.] Nec obſtat l. penul. §. Lucius. ƒ. de legat. 2. quoniam ibi perſpicua eſt voluntas defuncti omnes ad viriles partes vocantis, quòd non tam illius vel illius, quàm familiæ rationem habuerit, vt ſubiunctum legato præceptum demonſtrat, ne ex familię nomine alienetur.

Sed ſollemnis.] Vt aſtrologi res omnes reuocant ad XII. partes, menſes, horas, ſigna, latitudinem ſignorum, ſic nos hereditates, vſuras, res ſolidas omnes. Singulas partes vncias vocamus, quarum nota eſt linea iacens, auctore Martiano. Inde Auguſtinus XVIII. de Ciuitate Dei cap. XLII. Ad capita verſuum iacentibus virgulis, ſicut ſcribuntur vnciæ, ſignauerunt. Quòd ſi teſtator plures aut pauciores fecerit partes, tacito iure in XII. ſemper hereditas reuoluitur, vt ſi Primum ex quadrãte, Secundum ex qua-
C drante, ex ſemiſſibus videntur ſcripti, ſi Primum ex quadrante, Secundum ex ſemiſſe, Primus ex triente, Secundus ex beſſe videtur ſcriptus. Similiter ſi plus diſtribuat, vt ſi Primum ex aſſe, Secundum ex aſſe, duo ſemiſſes fient: ſi quattuor ex triente ſingulos, ſinguli quadrantem ferent: ſi Primum ex VIII. vnciis, Secundum ex VI. quæ ratio eſt ſeſquitertia ſiue ἐπίτριτος plus feret epitrito Primus quàm ſecũdus. §. vlt. ƒ. ſi Primum ex VI. Secundum ex IX. quę ratio eſt ſeſquupla ſiue ἡμιόλιος, plus feret altero tanto Secundus, quàm Primus. & horum quidẽ nihil à Iuſtiniano immutatum eſt. Sed ſi Primũ ex XII. vel ex aſſe, Secundum ex VI. quæ ratio eſt dupla, ſiue ex VIII. quæ ſeſquupla, ſiue ex IX. quæ ſeſquitertia, maior erit duplo, ſeſquuplo vel epitrito Primi portio quàm Secundi, vt in hoc §. oſtenditur. Non idem dicemus, ſi Primum ſimpliciter, Secundum ex
D VIII. inſtituerit. tunc enim plus feret Secundus duplo. quia non videtur teſtator à ſolemni diſtributione aſſis receſſiſſe. l. qui nõ militabat. §. filius. ƒ. Sed & ſi Primum ex XII. vel ex aſſe, Secundum ex VI. vel VIII. vel IX. inſtituerit, ex Conſtitutione Iuſtiniani non videtur à ſolemni diuiſione aſſis receſſiſſe. l. cùm quæſtio. C. de legat. quæ eſt ex L. deciſionibus. Ergo ſi Primum ex XII. Secundum ex VI. non niſi tantundem Primus feret, ſi Primum ex XII. Secundum ex VIII. vel IX. plus feret Secundus. idq; ꝓpius voluntatẽ defuncti Iuſtinianus accedere putat. ego veterum ſententiã magis ꝓbarem.

AD L. XV.

Iulianus.] Idem ex Iuliano traditur in l. triplici. §. vlt. ƒ. d verb. ſign. Seius ergo & Sẽ-
E pronius vtroque modo coniuncti ſunt, & Seio repudiante, quadrans ad ſolum Sempronium pertinet.

Facti quidem.] Voluntatis quæſtionem eſſe. Habituros.] Tertium nihil habiturũ quòd condicio defecerit. Si repudiauerit.] Eadem ratio ſeruatur in l. 6. §. ſi quis Primum. ƒ. Erit ergo Tertij pars ſeſquuplo maior portione Secundi, nec ad hanc ſpeciem, vt rectè Bart. ſenſit, Iuſtiniani conſtitutio pertinebit.

AD L. XVII.

Quantum ad ius adcreſcendi.] Pono duos inſtitutos coniunctim ſine parte, vt in his, quæ inferiùs proponuntur exemplis, atque adeò re & verbis coniunctos videri l. triplici. ver. vel ita P. Mæuius. Non ſunt tamen coniuncti quantum ad ius adcreſcendi vt
F ceteris præferantur. nam & ſi iuris poteſtate in reſiduam aſſis partem cõpellantur, verbis tamen teſtatoris vt ceteri non ſunt in certam partem vocati, quod cùm fit, verborum coniunctio ſola nullum effectum habet, niſi omnes heredes ita proponantur ſcripti, vt puta, PRIMVS HERES ESTO, SECVNDVS HERES ESTO, TERTIVS

ET QVARTVS HEREDES SVNTO. nam Primo repudiante, omnibus adereſcit, A
Tertio repudiante, ſoli Quarto.l. heredes.ꝗ. idémque dicendum in ſpecie l. liber. §. Titius. 1. infr.

Libro xvj.ſcripſit.] In d.§.Titius. Non in alium aſſem.] Vt ſuprà duobus in locis, in alium aſſem & in vnum aſſem, ſignificat in ſemiſſem ratione reuocata ad ſollemnem diſtributionem aſſis, ita & hoc loco. Non ergo ſemiſſem feret Tertius, ſed trientem, Ceteri autem quibus erogatum eſt dupondium, beſſem. Aulus.] Puto Caſcellium ſignificari. hæc verò ita eleganter Politianus interpretatus eſt. Ariſto & Aulus ſcripta Labeonis notauerunt, próque probabilibus accipit Vlpianus quæ ab eis notata non ſunt.

AD L. XVIII. B

Eadem ratio eſt.] Vitellij ſententiam in hæc pauca collegit Paulus, & hae ratione in l.ex vnciis.ꝗ. Primo inſtituto ex vj.vnciis, Secundo ex viij. Tertio ſine parte, Primus quadrantem, Secundus trientem, Tertius quincuncem feret. Ita portio Secundi maior erit epitrito portione Primi, & portio Tertij epitetarto maior quàm portio Secundi.

AD L. XIX.

Si mihi Seius heres non erit.] Ant. Auguſtino non aſſentior, qui negationem tollẽdam cenſet. nam ratio quæ ſubiieitur indicat ideo ſempronium non admitti, quòd ſubſtitutus ſit in partem Seij, quæ nulla eſt, non aliter quàm ſi expleto aſſe fuiſſet inſtitutus C
ex reſidua parte. Denique ſi ita dixiſſet, Si mihi Seius heres erit, ne Pegaſus quidẽ Sẽpronium portionem vacantem occupare exiſtimaſſet.l.3.§.ſi quis ita ſupr.

AD L. XX.

Si iam mortuo.] Primum ſcripſit ex quadrante, Secundum ex dodrante, Tertium ſine parte. Primus ſeſcunciam, Secundus trientem & Semunciam, Tertius ſemiſſem feret. At quid ſi Primus tempore teſtamenti iam fuerit mortuus? an quia eius portio pro non ſcripta habetur, perinde ac ſi Secundum dumtaxat ex dodrante & Tertium ſine parte inſtituiſſet, dicemus Tertio quadrantem non ſemiſſem deberi? Minimè. Sed, vt diximus, Secundus trientem & ſemunciam, Tertius ſemiſſem iure inſtitutionis feret, iure autem D
adcreſcendi inter eos ſeſcuncia diuidetur pro hereditariis portionibus, id eſt, pro ratione ſeſquitertia. Quòd ſi viuus.] Primum (qui iam erat mortuus) & Secundum ex ſemiſſe coniunctim heredes ſcripſit, Tertium ex altero ſemiſſe, Pars Primi adereſcit Secundo. idque in hereditatibus quæ ſemper vindicationis genere relinquuntur, perpetuum eſt. In legatis diſtinguimus inter vindicationis & damnationis genus.

AD L. XXI.

Non eſt neceſſarius heres, niſi qui teſtamento domini & hereditatem accepit, & libertatem à ſemetipſo tamquam heres. quod euenit ſi & alio herede ſcripto ita inſtituatur, STICHVS LIBER HERESQVE ESTO. Nam à coherede nondum adita hereditate liber herêſque neceſſarius fit. At ſi ita inſtituatur. QVISQVIS MIHI HERES ERIT, vel, SI QVIS MIHI HERES ERIT, vel, CVM QVIS MIHI HERES ERIT, STICHVS LIBER HERESQVE ESTO, alio herede inſtituto, liberum quidem Stichum fieri poſt aditionem coheredis Trebatius ait, ſed quòd videatur libertatem à coherede accipere, neceſſarium fieri negat. Reprehenditur à Labeone. melius namque eſt & hoc caſu interpretari eum à ſemetipſo iure inſtitutionis propriæ libertatem accipere. ſed non antequam condicio illa extiterit, id eſt, ante quàm adierit coheres.l.ex parte.ꝗ.de adq.her. E

Seruo libertatem.] Eadem inſpectio eſt in hac ſpecie, quæ in ſuperiori. Seruo libertas purè, hereditas ſub condicione data eſt. Hereditas ex cõdicione pendet. Libertas quoque in pendenti eſt interim, vtrum à coherede, an à ſemetipſo accipiatur. Si exiſtat hereditatis condicio, à ſemetipſo accepta videbitur, ſi deficiat, à coherede l.prox. F

AD L. XXII.

Citatur hæc ſententia Iuliani in l. 2. §. pen.ꝗ. de ſtatulib. Quocumque loco.] Siue ante, ſiue poſt hereditatem.

AD

AD L. XXIII.

A Pertinet hæc lex ad edictum, quo proſpicitur creditoribus hereditariis interim, dum
incertum eſt, an aliquis heres vel bono. poſſeſſor extaturus ſit. de quo in l. 1. ꝭ. de cur. bon.
dan. l. 4. ꝭ. de reb. auct. iud. poſſ. l. ſi diu. ꝭ. quibus ex cau. in poſſ. In diem certum.] Ex die
certo. quo caſu conſtat & adire eum ante diem poſſe. Incertum.] Ex condicione. quo li-
cet adire ante condicionem non poſſit, bono. tamen poſſeſſionem agnoſcere poteſt. quin
& ante condicionem, ſi vrgueat condicio bonorum, ſi vrgueant creditores, hereditaria
bona diſtrahere poteſt. Porrò condicio ei præpoſita aut poteſtatiua eſt aut caſualis. Si po
teſtatiua, decernit Prætor, ne longior mora crediroribus fiat, vt intra certum tempus ei
pateat ad imitationem edicti De iure deliberandi, quo & purè ſcriptis præſtituit tempus
B intra quod adeant. Si ſit caſualis, decernit, niſi intra certum tẽpus condicio extiterit miſ-
ſurum ſe creditores in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa, daturumque curatorem, qui bo-
na cuſtodiat, & diſtrahat, quæ deteriora futura ſunt. Procuraror dicitur hoc vno in loco.
alibi curator ſemper. Sic qui vulgo procurator Cæſaris, curator in l. vltim. ꝭ. de offi. proc.
Cæſ. l. 5. de iu. fiſ. l. vectigalia l. cotem. §. vltim. De public. Idem curator æs alienum quod
graue videbitur, ex bonis diſſoluet. nam & curatori, qui vẽtrem expectat vel pubertatem
heredis indefenſi, tantundem permittitur. Hæc verò decernit Prætor cauſa cognita pro-
pter eos heredes, qui ſine mora & fruſtratione in ea ſunt cauſa, vt hereditatem vel bono.
poſſeſſionem nondum admittere poſſint. Condicionem trahat.] Is cui condicio pote-
C ſtatiua adſcripta eſt, eam ſi trahat, nec cùm poteſt impleat, non ideo deficit condicio. Fe-
fellit interpretes l. hæc condicio. ꝭ. de cond. & dem. in qua & ſpecies ponenda, & legẽdum
fortè ſic eſt, *Si in Capitolium non aſcenderit* ex l. 17. §. 1. ꝭ. de man. teſt. quod & eius legis, vti
Flor. ſcripta eſt, vltimum verbum ſubindicat. nec enim in eis Pandectis ſcriptũ eſt, *aſcen-
derit*, ſed, *aſcendere*.

Et ideo ait.] Sabinus ſcilicet ad quem ſcribit.

AD L. XXIIII.

Quæret aliquis non immeritò, an detractis his verbis, *Vter ve eorum viuet*, non etiam
D altero mortuo alter totum obtineat? quod nolim negare. Verùm dico detractis his ver-
bis, eum qui ſupererit, totum habiturum partim inſtitutionis, vel legati, partim adcreſcẽ-
di iure. Additis autem his verbis, partim inſtitutionis vel legati, partim ſubſtitutionis iure
l. heredes. §. vlt. ꝭ. ad Treb. Subſtitutum ſequitur onus. Coniunctum cui adcreſcit mortui
pars, quæ pro non ſcripta habetur, onus non ſequitur.

AD L. XXVII.

Subſtitutum.] Non dato ſubſtituto etiam ſi condicio defecerit, tu ex aſſe heres eris.
l. 33. ꝭ. l. cùm heres. §. vltim. ꝭ. de adquirend. hered. Sed ſi te heredem.] Si eundem purè,
deinde ſub condicione inſtituero, ſequens inſtitutio effectum nullum habere poteſt, quo
niam ſiue extiterit condicio, duæ puræ inſtitutiones intelligentur, quarum poſterior ſu-
E petuacua iudicabitur, ſiue defecerit, prior inſtitutio manebit. nec enim ſemel data heredi
tas tacitè vmquam adimitur. At quia legatum tacitè adimi poteſt, ſi eandem rem tibi pu-
rè, deinde ſub condicione legauero, nouiſſima ſcriptura potior habebitur. l. non ad ea. ꝭ.
de cond. & dem. Eadémque ratione ſi tu ex eadem parte ſub diuerſis condicionibus ſepa
ratim poſitis inſtitutus fueris, quæ prior condicio exiſtet, inſtitutionem occupabit. l. ſi plu
res. ꝭ. de cond. inſti. In legatis nouiſſima expectabitur. Deinde ſub condicione.] Quòd
ſi econtrario ſub cõdicione primùm, deinde purè, ſequens potior erit. quia plenior. l. 67. ꝭ.

Id faciet.] Vt ſequentes non valeant.

AD L. XXIX.

F Omnes ſignificantur.] l. ſi neceſſarias. §. ſi annua. ꝭ. de pig. act. Labeo.] Idem in ſimi
li cauſa reprehenditur, quòd ſcriptum nimis defenderet. l. qui concubinam. §. ſi Stichus. ꝭ.
de leg. 3.

Sed humanius eſt.] Perinde igitur eſt, ac ſi teſtator ita dixiſſet, TITIVS QVA EX PARTE ME HEREDEM SCRIPTVM HABVERIT, HERES ESTO, SE-

IVS QVA EX PARTE ME HEREDEM SCRIPTVM HABVERIT HERES A
ESTO. In tantam partem.] In aſſem, ſi in aſſem ſcriptum habuerit. In ſemiſſem, ſi in
ſemiſſem: eritque in eo ſemiſſe totus as, ſi alius heres non concurrat.

AD L. XXX.

Creditori ſatisfacere.] Si paratus ſit ſeipſum repignerare. alioquin liber non ſit. ergo
nec neceſſarius heres.

AD L. XXXI.

Dominam.] Rectè igitur in libris ſcriptis. l. cùm hereditas. C. depoſ. *dominæ* non *do-* B
mini. Defuncti.] Non heredis futuri. ergo cum defuncto debet eſſe teſtamenti factio nõ
cum herede futuro. l. 52. l. 64. ʒ.

AD L. XXXIII.

Quod Accurſius quærit de inſtituto purè adiecto coherede ſub condicione, an inte-
rim ſolidum teneat, ſic explicandum eſt, Aut ſunt re coniuncti aut non: Si re coniuncti
ſunt, interim ſolidum habet: Si non ſunt re coniuncti, interim partem dumtaxat ſibi ad-
ſcriptam habet.

AD L. XXXIIII.

Vitio.] Circumſcripto hoc mendo. Ex die expreſſim non rectè datur hereditas, velu C
ti, Poſt quinquennium quàm moriar. Tacitè rectè datur. l. quotiens. §. penult. ʒ. l. ſi mater
infr. titul. proxim.

AD L. XXXV.

Dicebam.] Priuſquam quæſtioni propoſitæ reſpondeat, re tota ſpectata altius, an il-
la rerum inſtitutio admittenda ſit, exponit. Nihil amplius.] Si ea tantum res ſint in
hereditate, quæ adſcriptæ ſunt, ſi omnes res ſuas teſtator ita diſtribuerit. Officio iudicis
tenebuntur.] Tenebitur alter alteri officio iudicis fam. erciſcundæ, vnus vt Liuiani, al-
ter vt Corneliani ſemiſſem cedat. D
Vel adtribuatur.] Adtribui propriè dicuntur nomina, pecuniæ, debitores. l. 3. ʒ. fam.
etc. Cicero ad Atticum & ad Turonem.
Papinianus.] in l. 78. ʒ. Fundos etenim.] Fundi pro præceptionibus accipiuntur.
Heredes autem æs alienum defuncti agnoſcunt pro ratione iuris hereditarij non pro ra-
tione præceptionum. Fiet itaque ob æs alienum imminutio pro ſemiſſe, qua quidem ita
facta ſi nihil ſuperſit, præceptiones reddentur inutiles. Et ſi forte Falcidia.] Lex Falcidia
recidit legata, fideicommiſſa & præceptiones ſingulares, vt ſi Primo & Secundo ex æquo
heredibus inſtitutis, Secũdi ſemis exhauſtus ſit legatis, fideicommiſſis, & præceptionibus
in Primum collatis, vtetur Secundus Falcidia etiam aduerſus Primum. Idem ſit, quando
mutuæ præceptiones ſunt, verbi gratia, in hereditate ſunt c c c c. Primo res Italicæ, Secũ- E
do prouinciales prælegatæ ſunt, pars prouincialium, quam Secũdo dat Primus. eſt x. pars
Italicarum, quam Primo dat Secundus, eſt c. Ab eodem Secundo extraneo legata ſunt c.
Semis Secundi exhauſtus eſt. Falcidiam à coherede & ab extraneo poſtulat. An à ſingulis
x x v. Sic ſanè ab extraneo. Sed à coherede non detrahet niſi xv. quoniam quod à cohere
de accepit, pro quantitate concurrente compenſatur cum eo. quod iure Falcidiæ detra-
here deſiderat. Accepit autem x. Eo itaque minus à coherede detrahet. Sic igitur illa com
penſatione admiſſa ob legem Falcidiam, fit quoque pręceptionũ imminutio. Vel aliud.]
Vt ſi fideicommiſſarius, vel etiam pręlegatarius ſingularis fuiſſet. Rectiſsimè probatur.]
A Papiniano in d. l. 78. Officio iudicis.] Eſt igitur hæc cautio communis.
Imminutionem.] Fiet imminutio pro ſemiſſe ratione æris alieni. Fiet item immi-
nutio ratione Falcidiæ. F
Contributio.] Ratio legis Falcidiæ.
Ceteroquin ſi tempore in quo.] Lego, *ſi tempore iniquo*.
Nam & ſi dediſſet.] Si pecuniam dediſſet de pecuniis Italicis ire ac redire ſolitis.
Dicendum eſt hanc.] Hanc quã de illis pecuniis vel de arca aut de menſa illa pecu
niam

A niam dedit. Rationem igitur efficere dici.] Sic ſuprà, quæ res facit dici imminutionẽ
eandem fieri.

AD L. XXXVII.

Nepos, qui ex formula galli heres ſcribitur, frequenter inſtitutus dicitur in l. Gallus,
Subſtitutus nuſquam. Vterque inſtitutus eſt, filius & nepos. Verùm nullo caſu vtrique
defertur hereditas. ideoq; duo inſtitutionis gradus ſunt, ita tamen vt ex vno eorum tan-
tùm deferri hereditas poſſit. denique effectu vnus tantùm eſt inſtitutionis gradus. At in
hac ſpecie, TITIVS HERES ESTO. SI TITIVS HERES NON ERIT, GA-
IVS HERES ESTO, Titio defuncto viuo teſtatore, Gaius dicetur ſubſtitutus, etiam ſi
B ei primo poſt mortem teſtatoris deferatur hereditas, quia aliquo caſu potuit vtrique per
ſucceſſionem deferri, vt ſi ſuperuixiſſet Titius, mox repudiaſſet. l. tùm ex filio. §. vltim. ꝟ.
titul. prox.

AD L. XXXVIII.

Seruus legatus poſt mortem legatarij inſtitui ex parte heres cum libertate, & filio im-
puberi ſubſtitui poteſt, eritq; neceſſarius. l. idem eſt. ꝟ. tit. prox. quam huic eſſe coniungẽ-
dam inſcriptiones indicant. l. peculiũ. §. vlt. ꝟ. de leg. 2. Nec obſtat l. ſi poſt mortem. § vlt. ꝟ.
de leg. 1. nam in ea duo ponuntur caſus. Primo legatum ſerui pendet & pro condiciona-
li habetur: Secundo lex ait legatum non pendere, ſed ſtatim inutile iudicari: non quidẽ
quòd eo interim legatarius non fruatur, ſed quòd omnino competitura ſit libertas.
C Seruus.] Libertatis datio codicillis ſcripta purè ſuperuacua eſt, ſi condicio teſtamẽta-
riæ libertatis extiterit. Quòd ſi ea defecerit, tunc libertas codicillaris effectum habet arg.
l. vlt. §. Titius. ꝟ. tit. prox. Codicillis.] Teſtamento confirmatis.
Eúmque vendidiſſet.] Hæc ſic pungenda ſunt, *Eúmque vendidiſſet pendente condicione, iuſſu* &c. Quia & conſtitit.] Venditionis tempore. Imperandi.] Iuſſum patris vel
domini quo adit ſibi relictam hereditatem filius vel ſeruus, pro imperio accipimus. Ergo
emptoris iuſſu adire hereditatem poteſt, quamuis mortis tempore cõdicio libertatis de-
fecerit, quandoquidem venditionis tempore pependit.
Pro parte.] Id eſt, ex ſemiſſe, ſine libertate. Planè non totum.] Immò totum ſer-
uum totumq; ſemiſſem reſtituet actione ex empto, vt Marcello placet, & perinde erit ac
D ſi ſeruus traditus emptori fuiſſet, cumq́ue ex ſemiſſe ſine libertate emptor heredem in-
ſtituiſſet.

AD L. XL.

Nam qui ſcit.] Hęc ratio ſubſtitutum vocat, cui quòd multo firmiores ex iure ratio-
nes pro inſtituti domino faciant, dato ſemiſſe abunde ſatiſq; fieri viſum eſt. Vt alter ſe-
mis.] Inſtitutionum Iuſtiniani lib. 2. oſtendimus hoc loco eſſe legendum, *Vt as*. Erroris
cauſam attulit, quòd grandioribus literis, vt cetera omnia, ita ſcriptũ eſſet, VT AS, & inter
duas poſteriores forte fortuna punctum incidiſſet: quod pro dictonum cõpendiis Tribo-
nianus accepit. Obiicitur Tiberij decreto l. 3. C. eod. titul. ſed rectè Acc. voluntatis eſſe
E quæſtionem, multumq́ue intereſſe hoc an illud voluerit teſtator, hoc tantùm eo loco
tradi notat, non etiam quid in ambiguo conſtituendum ſit. Imperfecta igitur ea lex eſt
nec talis qualis l. 2. ꝟ. tit. prox. & aliæ complures. Ait in l. prox. Vt refert Sex. Pompo-
nius.] Alius eſt ergo Sext. Pomponius à Pomponio auctore eius legis. l. ſi quis à filio. ꝟ.
de leg. 1.

AD L. XLII.

Ante apertas tabulas.] Antequam heres extiterit. quod referẽdum ad legem Iuliam
& Papiam, atque ita ex hoc loco perſpicuè colligendum eſt, regulam Catonianam non
pertinere ad legem Iuliam & Papiam l. vlt. ꝟ. de reg. Cat.

F

AD L. XLIIII.

In hac ſpecie vniuerſalem ſermonem ita euoluimus & explanamus ex mente teſtato-
ris, ac ſi dixiſſet, ILLE SI NON FECERIT, EXHERES ESTO, ILLE ITEM
SI NON FECERIT, EXHERES ESTO. Vide notata ad l. 29. ꝟ. hoc tit. & l. 2. ꝟ. tit prox.

AD L. XLV.

De hac lege ſcripſimus in l.cùm in ſecundo.ff.de iniuſto rup. A

AD L. XLVI.

Patris offenſam.] Filiorum inſtitutiones ſub condicione emancipationis factæ ple-
rumque filios inuidioſos & patribus offenſos reddunt. Neque quicquam ab eo.] Ab
eo herede. Eius fidem filius ſequutus eſt mandato contracto. teſtator nullo modo, ideó-
que nulla ex ea cauſa fideicommiſſi petitio eſt. l. Titia in princ.ff.de leg.2. Fidem ſuam
interpoſuiſſe.] Filio ſcilicet qui eum adhibuit, vt adiret & reſtitueret. Si & ipſum teſta
torem.] Sicut filium. Inutilem fore.] Ipſo iure patri quæſita eſt actio mãdati, cui hoc
caſu obſtat exceptio doli. Inutilis ergo actio eſt, quæ eliditur exceptione. Vulgarem.] B
Id eſt, directam, vt in l.ſi ſeruus nauem.ff.de furtis. Verum vtilem.] Hæc in factum dici-
tur in l.ſi verò non remunerandi.§.ſi à filio.ff.mand. Omnis actio vtilis eſt in factum. Dire
cta non datur, quia nouus homo eſt.

AD L. XLVII.

Cum huius legis initio coniungenda eſt l.21.ff.de man.teſt. quæ eſt ex eodem libro. Ti
tia filia mea heres eſto.] Ex aſſe ſcilicet, vt quæ ſequuntur indicant. alioquin obſtaret l.
qui non militabat.§.filiis.ff. Poſtumo verò nato maior erit filiæ portio epitrito, poſtuma
nata, quadruplo. Vtriſque natis, filia ſemiſſem, poſtumus trientem & ſemunciam, poſtu- C
ma ſeſcunciam feret. Poſtumi quàm poſtumæ portio maior erit duplo. At ex Cõſtitutio-
ne Iuſtiniani, de qua dictum eſt.ff.l.13. ſequemur rationem triplam, poſtumo nato dodrã-
tem, filiæ quadrantem dabimus, poſtumæ natæ quadrantem, filiæ dodrantem, vtriſque
natis, in xiij. partes hereditatem diuidemus, poſtumo ix. filiæ iij. poſtumæ vnã dabimus.

In teſtamento.] Cùm qui ſine parte ſcripti cenſentur, nihil referat quo loco ſcriban-
tur, cur & in hac ſpecie, PRIMVS EX DVABVS PARTIBVS, SECVNDVS EX
QVADRANTE HEREDES SVNTO, Primo dodrantem non damus? l.qui non mi-
litabat.§.1.ff. An quia in hac ſpecie duobus tantùm inſtitutis, & vni adſcripta parte certa,
puta quadrãte, fruſtra ſi reſiduum aſſis alteri adſcribere vis, duas ei partes adſignas? quod
ne dicatur, comparatione quadrantis duas partes accipiemus pro duobus quadrantibus D
atque ita quadrans qui ſupereſt, adcreſcet vtrique pro rata, ita vt ex eo ſextantẽ Primus,
Secundus vnciam ferat. At in ſpecie huius §. cum vno inſtituto ex ſextante, alij plures ad-
iiciuntur, non fruſtra inter eos reſidui diuiſio fit.

AD L. XLVIII.

Seruum adulterij.] Hic ſeruus ante finitam quæſtionem adulterij defuncta domi-
na in eius teſtamento liber & heres inuentus eſt, & ideo etiam ſi poſtea abſoluatur, nec li-
ber nec heres futurus eſt. quia dies hereditatis libertatiſve inutiliter ceſſit.

AD L. XLIX. E

Et is poſtea.] Si in eadem cauſa manſerit, libertas inutilis vtilem inſtitutionem non
vitiat, auctore Paulo iij. Sent. Quia libertas.] Regulariter Catoniana ſententia in liber-
tate locum non habet. excipitur hic caſus, quo hereditatis & libertatis idem cedendi dies
eſt, mors defuncti.

In extraneis.] Extraneus heres aliàs eſt capax, aliàs incapax. Suus vel neceſſarius nõ
poteſt non eſſe capax. Suus eſt, qui mortis tempore eſt eiuſmodi, neque neceſſe eſt, vt fue
rit eiuſmodi teſtamenti tempore. Vt tamen & illo tempore capax fuerit omnimodo ne-
ceſſe eſt. alioquin Catoniana regula impedietur inſtitutio. Medium tempus nihil nocet.
Neceſſarius eſt, qui teſtamenti & mortis tempore eſt eiuſmodi: nec ſi medio tempore in-
capaci ſeruierit, ideo neceſſarij ius mutatur l.prox.ff. F

Siue hi, qui in poteſtate.] Obſtat huic parti ſimul ac regulæ Catonianæ l. ſi ſeruus
eius, qui capere.ff.de adq.her. quam omnes malè propitia Iuriſprudentia tractant. Sed vi-
detur mihi eius legis ſententia ſuſtineri volũtate teſtatoris, qui cõtra hanc iuris obſerua-
tionem in tempus capiẽdi heredẽ inſtituere poteſt. l. in tempus ff. quiq; dum ſciens ſeruũ

alienum

A alienum heredem facit,cuius rationem potius habet,quàm domini incapacis,id intelle-
xiſſe videtur,vt vel ipſe liber factus heres exiſtat, vel nouus dominus cui poſtea ſubiectus
eſſe cœperit arg.l.ſi paterf.ꝟ.quod ita procedit,ſi non fraudādæ legis Iuliæ & Papiæ, quæ
dominum incapacem facit,manumiſſus vel alienatus ſit. Vt conſtiterit inſtitutio.] Nā
initium ſpectatur ex regula Catoniana. Vt effectum habeat.] Vt eius dies vtiliter ce-
dat. Eo maximè.] Notandum eſt quod ait eo maximè tempore capacitatem exigi.

AD L. L.

Secundum omnium ſententiam.] Condicione impoſſibili, quæ in non faciendo
B conſiſtit,conuenit inter omnes inſtitutionem vel ſtipulationem non vitiari. In ea,quæ in
faciendo conſiſtit,non eadem fuit omnium ſentētia. Ait enim l.3.ꝟ.de cond.& dem. Ob-
tinuit,quod ſic exaudiri oportet,vt poſt multas controuerſias obtinuerit.

AD L. LI.

Quidam,] Nempe Sabiniani. Sed obtinuit Proculianorum ſententia. l.9.§. ſi quis
ita ſup.

Quamuis & ſi non erat hoc expreſſum.] Non idem eſt hoc caſu effectus expreſſi
& taciti.l.ſeruo libertatem.ꝟ.de cond.& dem.Si hæc verba reticuerit, SI MEVS ERIT,
emptor per ſeruum heres fiet: *Si* dixerit, non item. Sequenti caſu eadem eſt vis expreſſi
C & taciti.quod & obtinere puto in caſu l.qui concubinam.§.vlt.ꝟ.de leg.3.

AD L. LIII.

Ceteris exheredatis.] Hæc fuit vulgaris clauſula teſtamentorū: quæ facit,vt de Cornelio,Saluſtio & Varone dubiterut,an pro ſubſtitutis non pro inſtitutis habeantur.

AD L. LV.

Secundo loco.] Hic non ſubſtitutus eſt, ſed coheres ſecundo loco ſcriptus. Locus
& gradus diuerſa ſunt.Omnes inſtituti ſcribuntur primo gradu,non omnes primo loco.
Locos numeramus ex ordine ſcripturæ,Gradus ex ordine ſucceſſionis.De ſubſtituto da-
D tur exemplum in l.57.ꝟ.

AD L. LVI.

Non enim pro parte.] Non ad tempus,id eſt,ad annum lxx. ſed ex condicione.

AD L. LVII.

Ante incipiendum.] Ante exquirendum erit,an ſubſtitutus velit heres eſſe.

AD L. LIX.

An alicui ſubſtitutus.] Vt puta ſi ſubſtitutus ei,qui nemini coniūctus eſt,repudiet.
nam ſubſtituto deficiente coheredes admittuntur iure adcreſcendi.l.2.§.ſi duo.ꝟ.de bon.
E poſſeſ.ſecund.tab.

Ex alio quadrante.] Totus quadrans,qui teſtat,pendet ex condicione,& ideo interim non erit heres niſi pro ſemiſſe. Diuerſum eſt ſi dixerit, Ex reliqua parte. Tunc enim vncia tantum erit in ſuſpenſo.§.prox.

Non Titij heredi.] Exiſtente condicione poſt mortem Titij, heres Titij coheredi non præfertur, ſubſtituto præfertur.& ita rectè Acc.notat accipiendam l.qui ex duabus ꝟ. de adquir.her.

Titius interim.] Aliis deliberantibus. Per Titium.] malim,per Attium.

AD L. LXI.

F Rectè in filia hæc ponitur ſpecies. nec enim filius ita exheredaretur rectè. Sed neque
filia ex Conſtitutione Iuſtiniani. Efficaciter.] Voluntate teſtatoris & iure.

AD L. LXII.

Beneiuolentiæ eſt.] Humanum & benignū eſt.§.optionis.Inſtit.de legat.l.cùm heres.ꝟ.de adq.her.Sic & in libertate.l.38.ꝟ.de man.teſta.

AD L. LXIIII.

A

Eius ſeruum.] Poſtumus mihi futurus eſt heres. Hic nõ poteſt inſtitui ab extraneo.
Poſſem ego ab extraneo inſtitui, ſi viuerem. Ergo poterit etiam ſeruus meus hereditarius
nondum nato poſtumo. Nullius ſit.] l.1.ℨ.de rerum diuiſ.

AD L. LXV.

Aut libertus.] Stichus ſeruus erat. Eum ita Statio commendauit, STICHVM LI-
BERTVM MEVM TIBI COMMENDO. Non ideo pertinet hereditas ad Statium, ſi
inſtitutus non ſit, licet ita ſoleant liberti heredibus cõmẽdari. Sed neque Stichus liber-
tatem petere poteſt, quoniam is, cui commendatus eſt, heres non eſt. Quòd ſi heres eſſet
putarem fideicommiſſariam libertatem Sticho deberi, quæ ſi nõ libertum eum vocaſſet, B
ſed ita dixiſſet, Stichum tibi commendo, proculdubio non deberetur. l.ex verbo. C.de fi-
deic l.quotiens. C.fam.erc. Ex quo.] Id eſt, quod ad Statium, cui commendatus eſt, he-
reditas non pertineat.

AD L. LXVI.

Quia non tam coniunxiſſe.] Non tam dedita opera, quàm breuitatis ſtudio con-
iunxiſſe videtur. Dedita opera niſi probetur verborum coniunctionem factam, qui ita
coniuncti ſunt, quantum ad ius adcreſcendi pro coniunctis non habentur, ſed pars defi-
cientis omnibus coheredibus adcreſcit pro portione hereditaria, vt in l. item quod §.1.l. C
liber.§.cùm quis.ℨ. Dedita opera coniungentis animus is eſt plerumque, vt partes adſcri
bat, non quo velit eas initio haberi, ſed magis quantum quemque velit in ipſo concurſu
auferre vt exponat & declaret. atque adeò ita coniuncti pro vtroque modo coniunctis
habentur. ea omnino mens eſt eius, qui Titio & poſtumo æquis partibus fundum legat. l.
ſi duobus §.vlt. ℨ. de leg.1. eam quoque mentem defuncti fuiſſe ponendum eſt, vt verbis
coniunctus, re coniuncto præferatur ex l.re coniuncti.ℨ.de leg.3. alioquin coniunctio hęc
nullius momenti eſt, vt hoc loco oſtenditur, & in l.Mæuio.ℨ.de leg.2. in qua tamẽ minus
dubitatur, an coniunxerit teſtator. figuram enim coniunctionis hæc oratio magis habet,
PRIMVS ET SECVNDVS ÆQVIS PARTIBVS HEREDES SVNTO, vel, D
PRIMO ET SECVNDO ÆQVIS PARTIBVS FVNDVM LEGO, quàm illa,
PRIMO DIMIDIAM FVNDI, SECVNDO EIVSDEM FVNDI DIMIDIAM
LEGO. & ideo in l. Mæuio, ſeparatim partes datas Iuriſconſultus ait, hoc loco coniun-
ctionem factam fatetur, ſine effectu tamen. Ergo in ſpecie l.Mæuio, Seiana pars ſcinde-
tur in tres, vna Mæuio, duæ Titio dabuntur. nam inter collegatarios pro portione legati
adcreſcit, ſicut inter coheredes pro portione hereditaria.

AD L. LXVII.

Tithaſus.] Hoc nomine Græci manſuetum appellant, quo idem Pomponius vtitur
in l.ſi ita relictum.ℨ.de leg.2. Videantur in hanc legem quæ tractata ſunt.ℨ.l.27.

E

AD L. LXVIII.

Et momentum.] Qui dicit, SI TITIVS VOLVERIT, ſolam Titij volunta-
tem ſpectat. Qui, SI TITIVS IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, aliud quid-
dam, atque ideo momentum id aliquod habere dicitur.

AD L. LXIX.

In ſpecie huius legis ſiue ſui ſint, ſiue extranei heredes, vtroque volẽte, vterque heres
fit. At in extraneis hæc adiectio, VTER VOLET vel SI VOLET, ſuperuacua eſt,
nec condicionem facit. In ſuis & in legatariis ſuperuacua non eſt, & condicionem facit.
nam & ea non appoſita extranei heredes non aliter tranſmittũt, quàm ſi voluerint, id eſt, F
ſi adierint, vel pro herede geſſerint. Sui heredes & legatarij ea non appoſita etiam ſi here-
ditatem vel legatum non agnouerint, tranſmittunt. Figuram.] ſpeciem, vt in l.in ratio-
ne.§.tametſi.ℨ.ad leg.Falcid.

AD L. LXX.

Iudicia.]

Iudicia.] ſuprema iudicia. Vide Non. Theod. de Teſtam. Sed quarum.] Cedo exe-A plum? QVA EX PARTE ME TITIVS INSTITVET, EX EADEM MIHI HERES ESTO. Deſert, qui ita teſtatur hereditatem ſuam in hamo, vt ſcilicet à Titio vberiorem fortè hereditatem alliciat, nec tam ſuam promit, quàm alienam corripit, vt de viſcatis hamatiſque muneribus Plinius ſcribit. lib. 9. Epiſt.

AD L. LXXI.

Mæuius heres eſto.] De hoc loco ſcripſimus Inſtit. 3. tit. de ſocietate. & Obſ. 16. Si Mæuium.] nec intereſt notus ſit ei Mæuius, an ignotus. Cuicumque enim hereditas ita captetur, ſententia S.C. locum habet.

AD L. LXXII.

B Legi enim.] Legi Iuliæ & Papiæ locus eſt, ſi locuples ſit ea hereditas, quæ vxori ex teſtamento viri vel quæ orbo defertur. Hi ſolidi capacitatem non habent.

AD L. LXXIII.

Condicio impoſita inſtituto, non videtur impoſita ſubſtituto. Malè à tranſlatione legati hoc loco quidam ad ſubſtitutionem argumentantur. Tranſlatio ademptio eſt. Subſtitutio ademptio non eſt. Quod transfertur, cum ſua cauſa & qualitate transfertur. Inſtituti & ſubſtituti non eadem ſemper eſt cauſa, huius quandoque melior, quandoque deterior. Malè item à repetitione legati ad ſubſtitutionem. Vnum ſpectat, qui repetit legatum: duos, qui ſubſtituit, nec in vtrumque eodem animo affectus videtur.

C

AD L. LXXIIII.

Sine ea re.] detracta ea exceptione. Galli.] Cum ex certo fundo, idem auctoritate Sabini factum eſt.

AD L. LXXVI.

Mariti manet.] Hoc ſi ita donatus ſit, vt tunc demum fiat vxoris, cùm mors ſecuta fuerit. nam ſi imminente periculo mortis ita detur, vt ſtatim fiat vxoris, in pendenti dominium eſt. pendent etiam ea, quæ interim priuſquam moriatur maritus, per ſeruum adquiruntur. l. ſi is ſeruus. ff. de don. inter vir. & vxor. Nec ſine libertate.] Seruo legato re-D ctè legatur, quia quaſi alieno legatur. Seruo mortis cauſa donato, ſi non ſit donatio teſtamento comprehenſa, quaſi proprio legatur, & ideo non rectè ſine libertate. nec ſemper par eſt cauſa legati & donationis cauſa mortis.

AD L. LXXVIII.

Qui non militabat.] Idem dicemus in milite, quod ad rationem æris alieni & iuris hereditarij mutuáſque præſtationes attinet. l. ſi certarum in princip. ff. de teſt. milit. non quod ad Falcidiam. nam Falcidia in teſtamento militis locum non habet. Denique aliud omnino dicemus in milite, ſi vnum caſtrenſium, alterum paganarum rerum heredem fe-E cerit. d. l. ſi certarum. §. 1. l. heredes. §. 1. ff. famil. erciſc. Eſt & hoc ſingulare in milite quod de fundo vno teſtari, de reliquo nō teſtari poteſt. Iure ſemiſſes.] Ergo agnoſcit æs alienum hereditarium quiſque pro ſemiſſe nō pro æſtimatione rerum prælegatarum. l. 1. C. ſi cert. pet. Factis adiudicationibus.] Libertus Titio cedet ſemiſſem quem habet in rebus paternis. & viciſſim Titius liberto ſemiſſem quem habet in rebus maternis.

Et interpoſitis propter actiones cautionibus.] Vt inuicem adiudicationes fiunt, ita & inuicem cautiones interponuntur propter æs alienum & propter alia legata. Legatarij quidem & prælegatarij ad æris alieni ſolutionem cogendi non ſunt, nec de eo diſſoluendo pro modo eorum, quæ iure legati capiunt, cauere debent. deducto namque æ-F re alieno, ex eo quod ſupereſt, legata & prælegata ſoluuntur ſalua Falcidia. Ad Falcidiam enim conferunt, non ad æs alienum defuncti. Quare ſi nihil ſupereſt, vel ſi ſola Falcidia ſupereſt deducto ære alieno, inutilia redduntur legata. In dubio autem, id eſt, ratione æris alieni atque Falcidiæ necdum ſatis bene comperta, rerum prælegatarum inſolidum fiet adiudicatio interpoſita cautione, Quanto amplius ceperit, quàm æs alienum, vel Fal-

cidia patiatur reddi. de qua hic locus acipiendus eſt, vt indicat. l. 35. ̃ſ. in qua ex Papiniano, id eſt, ex hoc capite Vlpianus id ita refert. Scilicet vt quod vice mutua.] Duplex eſt Falcidia, Vna hereditatis, altera bonorum reſtitutioni ſubiectorum. In illam ea tantùm imputantur, quæ ſunt ex hereditario iure. In hanc imputantur omnia, quæ ſunt ex bonis reſtitutioni ſubiectis, quoquo titulo capiantur. Neutram in Falcidiam imputantur quæ à coherede iure prælegati accipiuntur. l. in quartam. ̃j. ad leg. Falcid. Compenſantur tamen quotiens vice mutua pręſtare coheres coheredi tenetur, vt ecce ſi c c c c. ſint in hereditate, duo heredes ex æquo, Primus & ſecundus, Secundo prælegara prædia digna c c. Prædiorum partem Secundus iure hereditario capit, nempe c. alia c. à Primo accipit iure legati, & hæc ſupra quartã haber, ſi fortè ab eo c c. ſinr legata extraneis quibuſdam. nec enim ideo minus eis detrahit L. Falcidiæ nomine. At ſi Primo res Italicæ, Secundo prouinciales pręlegatę ſint, aut prælegatæ intelligantur, quod tunc fit cùm ex eis rebus heredes inſtituti ſunt ſine partibus, & pars prouincialium, quam à Primo Secundus accipit ſit L. pars Italicarum, quam vice mutua à Secundo Primus accipit, ſit c. ſintq; ab eodem Secundo extraneo legata c. Secundus iure Falcidiam poſtulabit tam à Primo quã ab extraneo non imputatis illis L. quę à Primo accepit, compenſabit tamen cum eis poſita exceptione vel replicatione doli quod iure Falcidiæ ab eo detrahere deſiderat. l. Neſennius. l. filio. (vbi rectè Alc. pro *Soluendum*, *Solidum* legit, qui error & in l. vlt. ̃ſ. de diſtr. pig. inſedit) ̃j. ad leg. Falcid l. heredi in fi. De his quę vt ind. & hoc eſt quod ait, *Scilicet, vt quod vice mutua.* &c. In hac igitur ſpecie nihil Secundus à Primo detrahet. Quantum verò ab extraneo? Non L. ſed x x v. nec enim in confuſione legatorum tota c. quę coheredi dat, extraneo reputat, ſed eo minus quarta, id eſt, quantum daturus eſſet coheredi, ſi compenſatio eum Falcidia aduerſus coheredem vti non prohiberet. d. l. Neſennius. Tunc verò daturus eſſet coheredi L x x v. proinde cõficiendę quartæ reſtarent x x v. quæ ſola nũc quoque detrahet ab extraneo. Fit eius quoque modi compenſatio in ſpecie l. filium. C. famil. ercisc. quam Arnaldum Ferrerium V. C. & diſciplina iuris eruditiſſimum, & ingenio prudentiaq; acutiſſimum omnium præceptorem noſtrum audientes diſcebamus talem eſſe. Gaius heredes ſcripſit tres filios, Primum, Secundum, Tertium, & quattuor extraneos. Quartum Quintum, Sextum, Septimum. Primo fundum prælegauit, eumq; rogauit ſub condicione aliqua, vt portionem ſuam Secundo, Tertio, Quarto, Quinto reſtitueret, Sextum & Septimum omiſit. Exiſtente condicione in reſtituenda portione hereditatis, quęritur, an fundum prælegatum Primus imputet in quartam. Tres verò ſunt in eo fundo ſpectandę partes. Vna eſt, quam Primus à ſemetipſo accipit, iure hereditario, ea eſt ſeptima, & hanc imputari in Falcidiam certo certius eſt. Altera pars eſt, quam à Secundo, Tertio, Quarto, Quinto coheredibus ſuis iure legati accipit, quibus ipſe viciſsim portionem ſuam reſtituit. Hæc non imputatur, ſed compenſatur cum eo quod iure Falcidię detrahere deſiderat. Tertia pars eſt, quam à Sexto & Septimo capit. Hæc proculdubio nõ imputatur. Sed neque compenſari poteſt, quia Sexto & Septimo viciſsim Primus nihil præſtat. Hanc igitur tertiam partem Primus habebit ſupra quartam, primam verò imputabit, ſecundam compenſabit, ac ſi illa imputata hac compenſata, aliquid forſitan Falcidiæ deſit, id ex portione, quę reſtituenda eſt, ſupplendæ Falcidiæ cauſa deducendum erit. Nec eſt melius nec apertius quicquam.

In dodrantem.] Ergo ratione reuocata ad ſollẽnem diſtributionem aſsis Titius beſſem feret Mæuius trientem, ſeruata proportione dupla. qua de re ſcripſi ̃ſ. l. 47.

Filius.] Nihil intereſt quo loco ſcribatur, qui ſine parte ſcribitur. l. quo loco. in princip. ̃ſ. Sed ſi ita ſcripſerit, FILIVS FRATRIS EX SEXTANTE HERES ESTO, FILII HEREDES SVNTO, filij dextantẽ ferunt. Ergo & ſi conuerſo ordine, ita ſcripſerit, FILII HEREDES SVNTO, FILIVS FRATRIS EX SEXTANTE HERES ESTO, filij dextantem ferent.

Adiectus.] Siue Titium pro coherede, ſiue pro ſubſtituto accipias in l. prox. ſic legendum eſt, *In altero aſſe habebit Titius quantum Mæuius in primo.*

AD L. LXXXI.

Clemens patronus.] Sic ſcribẽdum, *Clemens Patronus* vt: ſint duo teſtatoris nomina, vt in l. vlt. ̃j. de iure fiſc. Valerius Patronus vel Patroinus. Duobus filiis.] Duabus filiabus ex filio natis, filio ſemis, ſingulis filiabus quadrans dabitur.

Quanta

A Quanta ex parte.] Quod eſt ac ſi diceret, Quanta ex parte me Titius inſtituet. Nullo recitato.] quia fortaſſe cum poſtea Titius non inſtituit. At quod ait inanem videri inſtitutionem, pugnare videtur cum l. 2. ſ. niſi dicas in hoc exemplo duplicem inſtitutionem induci non poſſe, quod ad alienum factum, puta Titij, hæc ſcriptura referatur, atque adeò mera condicio appoſita videatur. In exemplo autem l. 2. verba ad ſeipſum teſtator retulit.

AD L. LXXXII.

B Illo vindicante.] Non vindicabit ex teſtamento, quoniam inſtitutus non eſt. l. 65. ſ. nec vocari videtur, qui in condicione ponitur, ſed ab inteſtato. Prior itaque hoc caſu erit inteſtati quàm teſtati cauſa.

AD L. LXXXIII.

Etiamſi non ſit.] Non vt lex Ælia Sentia conſeruandi pudoris defuncti gratia libertatem, quam pro nulla habet, tuetur, ita & ceteræ leges, quæ libertatibus impedimento ſunt.

Senatus cenſuit.] Non hoc Senatus cenſuit, vt quod lege Ælia Sentia cauetur de ſeruis neceſſariis heredibus inſtituendis ad eos etiam pertineat, quibus per fideicommiſ-
C ſum hereditas reſtituitur, ſed vt hi, licet nondum liberi ſint, ſcriptum cogant adire, vel qui eorum primo loco fuerit ſcriptus.

AD L. LXXXV.

Aut filium.] Aut παραδιάζευξις eſt. nam eo tantùm caſu requirendum eſt, liberos frater reliquerit nécne quo non adiit. Si enim adierit, conſtat ſiue liberos ſuſceperit ſiue non, ſubſtitutos repelli, quod poſt aditionem ita directò ſubſtituere non liceat, SI FRATER HERES ERIT, ET SINE LIBERIS DECESSERIT, ILLI HEREDES
D SVNTO. Sed neque adeunte fratre & liberis non ſuſceptis ſubſtitutos vt adiectos admitti Scæuola ſumma cum ratione reſpondit. Quòd ſi non adita hereditate frater liberis relictis deceſſerit, ſubſtitutis liberos præferri ait. legitimos ergo teſtamentariis, vt in l. 82. ſ. nam liberi fratris ex teſtamento non veniunt, quippe cum inſtituti non ſint, & falſum ſit, quod vulgo iudicia quædam deprauata iactant, liberos in condicione poſitos, eo ſatis ad hereditatem vocari. l. Gallus. §. idem credendum. §. in omnibus ſ. de lib. & poſt. l. ſi quis eum. §. vlt. j. tit. prox. Hi igitur fratris liberi patrui hereditatem ab inteſtato non ex teſtamento vindicantes ſubſtitutos repellunt: quos vtique non repellerent, niſi teſtator ita dixiſſet, AVT FILIVM FILIAMVE EX SE NATVM NATAMVE NON HABEBIT. Nec enim quod auctoritate Papiniani factum eſt, vt hæc condicio, SI SINE LIBERIS DECESSERIT, in precaria ſubſtitutione liberis facta ſubintelligatur, idem
E receptum eſſe in directa quiſquam iuris Pop. Romani peritus profiteri auſit.

AD L. LXXXVI.

Suos quoque.] Nedum neceſſarios.

Exceſſus.] Extra limites propoſitæ quæſtionis excurſus & quaſi ἐκβολή. Sed & ceteris.] Diſtant hac in re ſui ab extraneis. Extraneis impleta condicione poteſtatiua integrum eſt repudiare vel adire. eo enim res tantùm condicioni parendo deducitur, vt inſtitutio pro pura habeatur. l. ſi pupillus. j. de cond. inſtit. l. 1. ſ. de cond. cauſ. da. Sui impleta condicione poteſtatiua ſtatim ipſo iure heredes exiſtunt. l. 5. j. de cond. & dem. nec ab-
F ſtinendi beneficium habent, cùm ſua ſe ſponte in hereditatem coniecerint: Id verò beneficium eis tantùm detur, qui non ſua ſponte heredes extiterunt. Nec huic differentiæ quicquam obſtat l. cum bonis. j. de adquir. hered. Hoc enim ex ea lege tantùm colligitur, Qua ex re extraneus pro herede geſſiſſe non videtur, nec ſuus ſe miſcuiſſe videri. quod

& in hoc tractatu procedit. nam condicioni poteſtatiuæ parendo ſuus ſe miſcere non videtur, heres tamen exiſtit ſtatim, nec poteſt abſtinendi beneficium impetrare. A

AD L. LXXXIX.

Seruo heredis proprio non poteſt legari ſine libertate fideicommiſſaria. Seruo heredis proprio ſine libertate ſub condicione legari poteſt, eritque vtile legatum, ſi exiſtentis condicionis tempore ſeruus heredis non ſit, propterea quòd regula Catonis ad condicionalia non pertinet. Seruus heredis proprius ei coheres adiici poteſt ſine libertate. Eadem obtinent in ſeruo communi teſtatoris & heredis. B

AD L. XCII.

Modus.] Modus pro cauſa. Quia falſus.] Lego, *qui falſus*. Tamen ex voluntate teſtatoris.] Idem facilè admiſſum eſt in legatis, in quibus & tacita voluntas omnia poteſt. l. cùm tale. §. falſum. ℑ. de cond. & demõſt. In hereditatibus idem iure induci non potuit ſine decreto. Conſequitur ergo Pactumeia hereditatem non iure, non ex priore vel poſteriore teſtamento, ſed ex voluntate defuncti & beneficio Principis. Non omnis voluntas defuncti ius eſt. Scripta in poſteriore teſtamento conſeruantur vt in ea ſpecie de qua tractauimus in l. Titius. ℑ. de lib. & poſt. C

IAC. CVIACIVS ARNALDO FERRERIO V. C. SENATVS PARISIENSIS præſidi. S.

QVæ de vſurpationibus & vſucapionibus ex veterum iuris auctorum libris à Iuſtiniano collecta ſunt, breuiter adhibitis cõmentariis expoſui, in quibus non ex aliis interpretibus quid quiſque ſentiret, ſed quod mihi probaretur id potiſsimum executus ſum, quo genere, vt opinor, veritas planius oſtenditur. Abſit verò moribus meis ea labes, vt à quo traditam iuris diſciplinam habeo, me non agnoſcam accepiſſe. Tu me, Arnal. Ferreri, quo tempore concurrentibus vndique innumeris auditoribus Toloſæ ius ciuile profitebaris, doctrina tua informaſti, & quantum in te fuit, exornatũ ea inſtructũque reddidiſti, nec vmquam ipſe alium iuris præceptorem laudauero. Ingratus porrò ſim, ſi non exculti à te ſubactíque, vt ita dicam, ingenij primas tibi fruges reddidero. Accipies igitur hoc ab alumno diſciplinæ tuæ munus, in quo ingenij quando laus perparua continetur, id nõ expectabo dum laudetur: ſed quoniam ex beneuolo gratóque animo profectum eſt, vt libenter accipiatur abs te: ac denique rogabo te nonnumquam ſi otium erit, vt illud inſpicias, quo, veluti ex arboribus tuis decerptos in eo ſurculos poſſis agnoſcere. Vale Biturigis, Kal. Mar. 1556.

 A

IACOBI CVIACII B

I. C. AD TITVLVM D. DE VSVRPATIONIBVS ET VSVCAPIONIBVS COMMENTARIVS.

AD L. J. C

QVI poſſidet, vel à domino poſſidet, vel à non domino. Qui à domino poſſidet, id eſt, qui à domino traditum accepit, iure gentium dominus eſt: neque verò vſucapere id poteſt quod accepit à domino, qui enim iure gẽtium dominus eſt, dominus iure ciuili amplius effici non poteſt. Qui à non domino poſſidet, iure gentium dominus non eſt: nam fieri iure gentium nullo modo poteſt, vt non dominus alium dominum faciat. Enimuerò iure ciuili is, qui à nõ domino traditum accepit, dominus efficitur, ſi vſuceperit: & hoc eſt D
quod ait l. traditionibus. C. de pactis. Traditionibus & vſucapionibus dominia rerum, non nudis pactis trãsferuntur: traditionibus factis à domino ex iuſta cauſa, & vſucapionibus ſi traditiones factæ ſint à non domino: traditionibus iure gentium, vſucapionibus iure ciuili. Nudis autem pactis, vel nudo conſenſu nudáve conuentione dominium nõ mutatur. nam etſi verbi gratia conſenſu perfecta ſit emptio, dominium tamen non mutatur, niſi & res tradita, & pretium adnumeratum ſit. igitur qui emit, dominus non eſt: at qui ex cauſa emptionis à domino traditum accepit, eſt dominus. Dixerit aliquis, Cur nõ pactis, ſed traditionibus dominia rerum transferuntur? An quia dominia rerum à naturali poſſeſſione cœperunt. l. j. ꝟ. tit. prox. quod probabile eſt. Rurſus dixerit aliquis, vſucapionem E
pugnare cum iure gentium, quòd ea dominium inuito auferat. Eſt ſanè ita. pugnat enim hac in re ius ciuile cum naturali æquitate, ſed tamen hoc fit bono publico, vt ait Caius in hac. l. j. Vſucapio damno eſt dominis, bono eſt Reipublicæ, cui ea quæ ſunt ſalutaria, iuſta & legitima præ ceteris habentur. Ait Caius.

Bono publico vſucapio introducta eſt.] Eſt autem introducta iure ciuili, id eſt, lege xij. tabularum. Sequitur,

Ne ſcilicet quarundam rerum.] Iuſtin. ait, ne rerum dominia incerta eſſẽt. Si enim vſucapionem ſuſtuleris, futurum eſt, vti ne quiſquam quod diutiſſimè poſſederit, ſuũ eſſe audeat affirmare: denique, vt de poſſeſſionib. ſuis incertus quiſque ſemper animi pẽdeat.

AD L. II. F

DATVR vſurpationis definitio prius quàm vſucapionis, quod & ipſius tituli inſcriptio exigebat. Ait,

Vſurpatio eſt vſucapionis interruptio.] Quod vtendo adquiro, id dominus non vtendo quadamtenus amittit. Retro quod vſu retinet dominus, id ipſe vſu adquirere nõ poſſum.

A poſſum. Vſu adquirere, eſt vſucapere. Vſu retinere, vſurpare: atque ita vſucapere & vſurpare contrariè relata ſunt, & hac voce illa interpellatur. l. naturaliter. ff. l. nam ſatis. §. 1. l. ſi ſtillicidij. in fi. l. ſi in partem. l. aquam. C. quemad. ſeruit. amit. Vt autem vſucapionis, ita & vſurpationis verbum eſt ex xij. tab. & primus quidem Appius Claudius proximè poſt xij. tabulas de vſurpationibus ſcripſit, vt auctor eſt Pompo. in l. ij. ff. de orig. iu. De vſurpationibus etiam aliquid ex Q. Mucio Aul. Gellius annotauit in lib. 3. cap. 2. in hanc ferè ſententiã: Vxor aut eſt in vſu, aut in mãcipio. Quæ in vſu eſt, anno vſucapitur, niſi ex xij. tab. trinoctium abfuerit vſurpandi cauſa, id eſt, interrumpendæ vſucapionis cauſa: Quæ verò Kal. Ian. apud virum cauſa matrimonij eſſe cœpit, ſi ante diem iiij. Kal. Ian. ſequentes, hoc eſt, ſi iiij. Kal. Ian. vſurpatum ierit, trinoctium implere non poteſt: quoniam tertiæ no
B ctis ſex horæ alterius anni ſunt, qui incipit ex Kal. ideóque vſurpata non eſt, quinimmò ipſo vſu iam vxor facta eſt.

Oratores autem.] Oratoribus vſurpare eſt frequenter vti: Iuriſconſultis vſurpare eſt interrumpere poſſeſſionem. quod vtique fit, etiam ſi quis frequenter non vtatur: etſi ex agro tantùm ſurculum defringat.

AD L. III.

Vſucapio ſic dicitur vt mortis cauſa capio. Capio eſt adquiſitio: Capere eſt in ſuum dominium capere. l. aliud l. cepiſſe. ff. de verb. ſign. l. prætoris. C. de dam. inf. Vſu igitur capere eſt per vſum adquirere, vſu ſuum facere. vſus autem eſt poſſeſſio, quæ opinione domini
C poſſidetur, & ex diuerſo poſſeſſio eſt vſus. l. quæſtio. ff. de verb. ſign. & ita poſſeſſionem ab Ælio Gallo definiri Sex. Pompeius ſcribit. Ergo vſucapere eſt per poſſeſſionem adquirere, quod & poſſeſſione capere dicunt. l. emptor fundi. l. qui fundum. §. ſeruus. ff. pro empt. l. non ſolùm. §. ſi dominus. l. quamuis. ff. hoc tit. & interdum vſucapio ipſa vſus ſimpliciter ſeu poſſeſſio dicitur. l. denique & l. ſeq. l. cùm miles l. ait prætor. C. ex quib. cauſ. maio. l. deducta. §. ante diem in fi. C. ad S.C. Trebel. ex quo apparet Vſucapio ſcribi oportere: nec enim ſic dicitur vſucapio, vt pignoris capio, licet Cato apud Gellium contrà ſentiat. Ait Modeſtinus,

Vſucapio eſt adiectio dominij.] Oſtendi in notis ad Vlpianum legendum eſſe, *adeptio dominij*. In Iſidoro etiam libro 5. Etymol. vulgò malè legitur *ademptio* pro *adeptio*. Ac-
D curſius autem malè tentat hoc in loco dicere vſucapionem, non adeptionem eſſe, ſed adeptionis cauſam: nec ſimile illud eſt quod de traditione affert: nam traditio meri eſt facti, neque adquiſitionem ſonat vt vſucapio. Quod etiam tradit Acc. ex l. ij. §. ex plurimis C. tit. proxi. ſi vſucapio ſit adeptio dominij, fore vt contra ſententiam illius. §. dominium pluribus ex cauſis adquiratur: quippe cùm ex pluribus cauſis nõnumquam vſucapiamus ab eo nos ita explicabimus, ſi conſtituamus vnam tantùm eſſe & proximam vſucapionis cauſam, poſſeſſionem. Eius poſſeſſionis fieri poſſe vt ſit multiplex titulus, at titulum poſſeſſionis eſſe cauſam, poſſeſſionem vſucapionis. Poſſeſſionis plures cauſas eſſe poſſe, vſucapionis non niſi vnam eſſe cauſam, dominij non niſi vnum titulum. Ex quo illud effici-
E tur, præter poſſeſſionem, eum, qui vſucepit, nullum alium domini ſui auctorem laudare poſſe: quod etiam leges xij. tab. indicant, in quibus ita eſt, *Annum rei mobilis, biennium rei immobilis, æuum rei furtiuæ auctoritatem eſſe.*

Per continuationem poſſeſſionis.] His verbis excluditur vſurpatio.

Temporis lege definiti.] Vt Vlp. in fragm. ſic Modeſtinum ſcripſiſſe reor, *Anni vel biennij*: Tribonianum, *Temporis lege definiti.*

AD L. IIII.

Lex iſta ſumpta eſt ex lib. 54. ad edictum. Ex eodem libro eſt l. ij. C. In qua de vſurpatione tractatur. Cùm igitur Paulus priore loco de vſurpatione tractaſſet, rectè ſubintulit,

Sequitur de vſucapione dicere.] Ex quo apparet rectiùs ita titulũ inſcribi, *De vſur-*
F *pationibus & vſucapionibus*. Prior namque eſt vſurpationis quàm vſucapionis tractatio.

Paterfamilias.] Addatur, *vel materfamilias.*

Filiusfamilias & maximè miles.] Filiusfam. vſucapere non poteſt niſi caſtrenſia, addantur etiam quaſi caſtrenſia. Credo Tribonianum adiecisse, *& maximè*. nam aduenticia etiam paganus hodie vſucapere poteſt, quia & poſſidere ea ſibique habere poteſt, profecticia verò vſucapere non poteſt.

Pupillus.] Pupillus cuiuſcumq; ætatis ſit, tutore auctore & vſucapere & poſſidere po- A
teſt. Ergo infans tutore auctore poſſidere & vſucapere poteſt, idque vtilitatis cauſa recep-
tum eſt l. quamuis. §. infans. ꝫ. tit. prox. qua in re iura noſtra infanti plus fauent quàm fu-
rioſo: nam furioſus ne curatore quidem auctore poſſidere & vſucapere poteſt. Similiter
infanti filio per tutorem petitur edictalis bon. poſſeſ. & ideò ſi ea petita, ſtatim infans de-
ceſſerit, auię maternæ obſtat, quę S. C. Tertylliani beneficiũ implorat. per curatorem fu-
rioſi decretalis tantummodo bon. poſſeſſio petitur, & ideo furioſus auiæ maternæ non
obſtat, niſi etiam ſanitate recepta edictalem bon. poſſeſſionẽ petierit l. 2. §. ſi quis ex libe-
ris. §. ſed ſi infanti. ꝫ. ad S. C. Tertyllia. per tutorem infanti adquiritur hereditas. l. potuit.
C. de iu. delib. non etiam furioſo per curatorẽ: furioſo enim hereditas non defertur. Pu-
pillus proximus infanti, id eſt, qui ſeptennium non ita dudum exceſſerit, tutore auctore B
hereditatem adire & ſtipulari poteſt: quæ omnia propter vtilitatem pupillorum fauora-
biliter ſunt recepta. §. pupillus. de inut. ſtipul. l. pupillus. ꝫ. de adq. hered. In furioſo ſecus
eſt. l. furioſus. l. ſi quis alicui. l. more. l. ſi per epiſtolam. eod. tit. l. in negotiis. de diuer. reg. iu.
Reſtat igitur, vt deterior ſit condicio furioſorum quàm infantium, aut eorum qui infanti-
bus proximi ſunt. Cur ita? An quia furioſo mens penitus adempta eſt, infans mente non
caret, ſed nondum quicquam per ætatem ſcire poteſt? eadem namque ratione iura fauẽt
ſpadonibus magis, quàm caſtratis. Etenim his abeſt ea pars corporis, quę ad generandum
eſt neceſſaria, illis non item, ſed gignendi vis in illis aut morbo aut aliquo vitio impedita
eſt. In infantibus magis natura ſpectatur, quàm imbecillitas ætatis: æquè in ſpadonibus C
natura & conſuetudo magis, quàm temporale virium.

Et animum poſſidendi.] Vtputa ſi non ſit infans, et ſi pubertati ſit proximior quàm
infantiæ.

Sed hæc perſona.] Hæc perſona, id eſt, furioſus ita demum vſucapere poteſt, ſi ex ea
cauſa poſſideat, ex qua vſucapio ſequitur, id eſt, ex cauſa peculiari: nam hæc vna & ſola
eſt cauſa, ex qua ignorantes vſucapimus. l. ſi ſeruo. l. ſi emptam. ꝫ. hoc tit. idq; iure ſingulari
fieri ait l. peregrè. §. quæſitum. ꝫ. tit. proxim. nam iure ciuili in vſucapionibus & poſſeſſio-
nibus ſcientia exigitur.

Seruus.] Filiusfa. pro herede ſibi poſſidere poteſt ex cauſa caſtrenſi, vel quaſi caſtren-
ſi: patri pro herede poſſidere non poteſt, quia nec ante quàm iuſſerit pater exiſtit heres, D
nec poſtea quàm iuſſerit pater, nomen heredis retinet: idemq; in ſeruo dicẽdum eſt. ſer-
uus pro emptore, pro donato, & ex omni cauſa domino poſſidere poteſt, pro herede non
item, ſibi nullo modo.

Si defuncti non fuerunt.] Defunctus & heres, duæ res quaſi cognatæ coniunctæq;
ſunt. Quia igitur dicit, Si defuncti non fuerunt, quod inde ſequitur, vſucapi poſſunt, ſic
accipiendum eſt, vt ab herede vſucapi poſſint. Sed quo titulo ab herede vſucapi poſſint,
videamus. An pro herede? Minimè verò, quandoquidem defuncti non fuerunt, hoc eſt,
in hereditate inuenti non fuerunt, & ideo nõ hereditati, ſed ipſis rebus accepto feruntur.
An igitur pro ſuo? Et l. 2. ꝫ. pro ſuo, dicit pro ſuo vſucapi partum ancillæ hereditariæ: fru-
ctusq; rei hereditariæ, quæ lex eiuſdem auctoris eſt, & ex eodẽ libro. Ancillam igitur pro
herede poſſidemus, Partum ex ancilla conceptum poſt aditam hereditatẽ, pro ſuo, Fun- E
dum pro herede, fructus fundi productos poſt aditam hereditatem, pro ſuo. Vſucapio ne-
ceſſaria eſt in partu ancillę, quoniã partus ancillę vt fructuarij, ita ſtatim pleno iure bonę
fidei poſſeſſoris non fit. l. in pecudum. ꝫ. de vſur. obtinuit enim contra Scęuolam & Ma-
nilium Bruti ſententia, partum ancillæ in fructu non eſſe. l. vetus. ꝫ. de vſufr. ex qua etiam
id efficitur, vt in ancillæ aut hereditatis fideicommiſſo partus ab herede non retineantur,
qui ſi in fructu aut reditu eſſent, vtique, niſi facta eſſet mora fideicommiſſo, retinerentur
ab herede. l. in fideicommiſſariam. l. mulier. §. ſed enim. l. deducta. §. hereditatem. D. ad S.
C. Treb. Attamen Paulus lib. 14. reſponſorum ita reſpondit, vt appareat nihil eum hac in
re diſcriminis conſtituere, inter partus & fructus: nõ quòd exiſtimaret partus eſſe in fru-
ctu vel reditu, quando idem ipſe Paulus lib. III. ſenten. ancillæ vſufructu legato, partũ F
eius ad vſufructuarium non pertinere pronuntiauerit, ſed quia id multo æquius eſſe ratus
eſt vt exemplo fructuum & partus ab herede retineantur. l. 14. ꝫ. de vſur. l. 24. ꝫ. ad leg. Fal-
cid. idque in l. 14. illa verba indicant, *De reditu ſolo*. quia enim de reditu ſolo deducendo
teſtator ſenſit, partus autem non ſunt in reditu, ideo partus reſtituendi eſſe videntur. ſed
aliter

A aliter tamen Paulus reſpondit, cui & Neratius ſuffragatur lib. t. reſponſorum. Sed de par-
ru ancillæ hactenus. In fructibus vſucapio neceſſaria eſt, ſi per ſe naſcãtur: nam ij fructus
qui per ſe naſcuntur, bonę fidei poſſeſſoris non ſunt, vt oſtendi in tit. de rer. diuiſ. Inſtit.
lib. 11. In fœtu etiam pecorum, qui ſummiſſus gregem reficit & retinet, neceſſaria eſt v-
ſucapio. vt argu. eſt l. deducta. §. hereditatem. Quidam hæc verba, *Si defuncti non fuerunt*,
ſic eſſe accipienda tradunt, ſi nati viuo teſtatore in dominio eius non fuerunt. Ceterum
non de fructibus tantùm & aliis acceſsionibus, ſed etiam de fundo, de ancilla, de grege,
ceteriſq; omnibus rebus idem dici poteſt. quare magis eſſe puto, vt verba illa ſic accipiã-
tur, ſi in hereditate inuenti non fuerint: & ex eo quidem certè dubitatio naſcitur, quòd
in hereditate inuenti non fuerunt. Eadem verò ratione fructus earum rerum, quæ nobis
B traditæ ſunt, vſucapi poſſunt, licet eorum nulla traditio interuenerit: quãdoquidem pro
traditis habentur, cùm ſint cauſę rerum traditarum: ac certè nullo alio titulo vſucapiun-
tur quàm pro ſuo.

Lex Atinia.] Hoc videtur addidiſſe lex Atinia x°11. Tabulis, niſi in poteſtatem eius
cui ſubrepta eſt, reuertatur.

Labeo.] Si res peculiaris ſerui mei ſubrepta ſit me ignorante, deinde ſeruus eam nan-
ctus ſit, me etiam, vt fit, ignorante: nam qui furtum ignorat, vix fit vt id etiam non igno-
ret rem in ſerui poteſtatem rediiſſe. Si igitur res peculiaris me ignorante ſubrepta ſit, ac
deinde in ſerui mei poteſtatem redierit, vitium furti ſoluitur, quoniam videatur ea res
in meam poteſtatem rediiſſe & in peculio eſſe, atque à me poſſideri incipit. l. interdum.
C §. ſi res. ℱ. de furt. & hæc quidem fuit Labeonis ſententia. Adiicit Paulus, *Commodius di-
citur etiam ſi ſciero*, id eſt, ſi hæc tota res geſta ſit me ſciente, ſi ſubrepta ſit me ſciente, ac ſi
me ſciente, in poteſtatẽ ſerui redierit, rediiſſe eã in meã poteſtatẽ. Nec enim ſufficere ſi
eam rẽ quã ſciẽte me ſeruus perdidit, me ignorãte ſeruus apprehẽdat. Cùm enim furtũ
factum eſſe ſcio non aliàs videtur ea res in meam poteſtatem rediiſſe, quàm ſi me ſcien-
te ſeruus facultatem eius nanctus ſit: & quidem hæc omnia vera ſunt, ſi rem eam eſſe
in peculio volui. Nam ſi nolui, hoc amplius exigitur, vt ego facultatem eius appreben-
derim. Summa igitur hæc eſt, Res peculiares furto ſubreptas vſucapi poſſe, ſi in poteſta-
tem ſerui redierint, ſiue ſciente ea ſiue ignorante domino geſta ſint. quoniam ſeruus in
rebus peculiaribus loco domini eſt, atque adeo etiam ſeruus ordinarius ſerui vicarij do-
D minus eſſe dicitur. l. ſi ſeruus meus. ℱ. de pecul. l. ſuos in fi. ℱ. de legar. lib. 111. Res autem
quas iam amplius nolit peculiares eſſe dominus, non aliter furti vitio liberari, quàm ſi
in ipſius domini poteſtatem redierint: nam & rem meam in procuratoris poteſtatẽ re-
dire non ſufficit. l. ſi rem. ℱ. hoc tit.

Ideóque & ſi ſeruus.] Si ſeruus rem domini ſubripuerit ignorante domino, deinde
eandem loco ſuo repoſuerit, in poteſtatem domini rediiſſe videtur: quòd ſi ſciente do-
mino ſubrepta ſit, exigimus vt rediiſſe ſciat in ſuam poteſtatem: quam diſtinctionem
& in ſuperiore caſu admiſimus, & admittitur in caſu §. proxim. Quid autem eſt, ſi rem
domino ſubreptam ſeruus non ſuo loco reponat, ſed peculiari deinde nomine teneat?
Reſpondet ex ſententia Pomponij, non videri in poteſtatem reuerſam, niſi dominus eã
E in peculio eſſe velit: quoniam neceſſe eſt omnino rem in priſtinum ſtatum reduci, Ex
quo efficitur non omnia, quæ poſſidemus, in poteſtatem noſtram rediiſſe. Quæ procu-
rator apprehendit, ipſi poſſidemus, non tamen videntur in poteſtatem rediiſſe. Quæ
ſeruus domino ſurripit, quę peculiari nomine tenet, ipſi poſſidemus: non tamen ea in
manu & poteſtate noſtra ſunt: Hæc de re dominica. Quid fiet ſi rem peculiarem ſeruus
attrectet furandi animo? Rei dominicæ cõdicio mutatur, etiam ſi ſeruus eam retineat:
Nam & ſerui fugitiui condicio ſtatim commutatur. Rei peculiaris condicio non mu-
tatur, ſi ſeruus eam retineat: eſt namq; ſeruus in ea re domini loco. ſed ſi alij tradiderit,
furtiua efficitur. l. interdum. §. ſi res. ℱ. de furt. Argumentari contra quis poſſit in hunc
modum, Furtum nihil aliud eſt quàm poſſeſſionis interuerſio. l. 1. §. Sexuola. ℱ. ſi quis te-
ſta. lib. eſſe iuſſ. fuer. Rerum quæ ſubreptæ ſunt à ſeruo, quandiu is eas retinet, poſſeſ-
F ſionem nõ amittimus. l. rem. ℱ. tit prox. Ergo earum furtum non fit. Sed quemadmo-
dum in ſeruo fugitiuo quem certò conſtat ſui furtum non facere, ſui poſſeſſionem non
interuertere id receptum eſt, vt, quod ad vſucapionem attinet, condicio eius quaſi fur-
tum ſui fecerit mutetur. l. t. C. de ſeru. fugi. l. ancilla. ℱ. de furt. vſque adeò vt nec longi

temporis exceptio poſſeſſoti proſit, ita ſi res dominicæ à ſeruo ſurteptæ fuerint, in ea cau- A
ſa ſunt, vt & ſi propriè furtiuæ non ſint antequam alij traditæ ſint, quaſi furtiuæ tamen v-
ſucapi non poſſint: vt eſt proditum in boc §. de ſeruo fugitiuo. ratio traditur in d.l.1. ne ſer
uorum fuga ſuis dominis damnoſa fiat: quæ aptati etiam ad res dominicas poteſt, videli-
cet ne ſerui contrectatio fraudulosa ſuis dominis damnoſa ſit. Eadem in procuratore in-
teruenit ratio l. ſi rem. infr. nam & ſi procuratore rem furtiuam apprehendente, res furti-
ua eſſe deſinat, propterea quòd per procuratorem poſſeſſio adquiritur: ne tamen ea res
domino captioſa ſit, receptũ eſt, vt ne furti vitio ſoluta eſſę videatur. Secuti ſumus in in-
terpretatione huius §. Florentinam ſcripturam, & verò poſtea ſemper ſequemur, aut vbi
non ſequemur, id monebimus.

Rem mihi ſubripuerit.] Subripere eſt loco mouere. l.3. §. ſi rem. ʒ. tit. prox. Furtum B
emendare eſt loco reponere, & ideo rectè ſequitur, *Deinde eandem loco ſuo reponat*.

Vendideris.] Et tradideris. opponitur. l.1. §. ſi rem. ʒ. depoſ. ſed quæ in eod. §. ab Ac-
curſio adnotata poſtremo loco eſt ſolutio, veriſſima eſt.

Si pupilli.] Si res pupilli ſubrepta eſt, ſufficit eam redire in poteſtatẽ tutotis, quia tu-
tor loco domini eſt. Domini, id eſt, pupilli: vſque adeo, vt nec ſerui pupilli in eum torque-
ri poſſint. l.2. C. de quæſtio. Sin autem redeat in poteſtatem pupilli, ſcientiam tutotis exi-
gimus. Eadem ſeruantur in curatore furioſi. In curatore adoleſcentis non idem forſitan
ſeruabitur: Nam adoleſcens intellectus capax eſt. Quid autem fiet ſi tutor ipſe rem pupil-
li ſurripuerit? Tunc omnino neceſſe eſt, vt res in poteſtatem pupilli redeat. l. qui fundum.
§. ſi tutor. j̄. tit. prox. l. tutor. j̄. de furt. Ex iis autẽ omnibus colligitur, pupilli rem furto ſur- C
reptam, ſi furtiua eſſe deſierit, vſucapi poſſe. Idem colligitur ex l.2. ʒ. de eo qui pro tut. vel
cur. neg. geſ. Ceterum ea l.2. fruſtra dicere videtur, *nec ea vſucapta eſt*, quippe quia idem iu
ris eſt, cùm ea res vſucapta eſt. l. apud Celſum. §. ſi quis nõ tutor. j̄. de do. excep. Equidem
ego exiſtimarim in §. ſi quis nõ tutor, *non*, *Et vſucapta ſit*, ſed, *nec vſucapta ſit*, eſſe legẽdum.
Nam quę tandem eri●tio illa reſciſſoria, quæ pupillo in eum competat, qui vſuceperit?
tum verò dicere potius debuit, Etiam ſi vſucapta ſit, vt illũ quoque caſum includeret, Si
vſucapta non ſit. Animaduerti crebro hos articulos, *&*, *nec*, errore librariorũ commutari:
& proferã hac de re quattuor exempla, In l. bona. §. quod filius. j̄. de capt. & poſtlim. vul-
go legitur, *& ſi viuo patre deceſſerit*, legendum credo, *nec ſi viuo patre*, idq; apertum fit ex l.
pen. ʒ. de ſuis & leg. her. l. proponebatur. §. vlt. j̄. de caſtr. pec. Rurſus in l. qui fundum. §. co D
heres. ʒ. ad leg. falcid. puto legendũ, *nec ſemis pupilli legatis exhauſtus eſſet*. Nam ſi pars quo-
que pupilli legatis exhauſta eſt, quid opus eſt ex integro contributis legatis legis Falcidiæ
rationem iniri? cùm enim ſit in legatis ab extraneo relictis habita ratio legis falcidiæ, quid
reſtat aliud, quàm vt ſimilis ratio in legatis à pupillo relictis, habeatur? Præterea quorſum
ait lex, licet pupillo ſubſtitut. heres exiſtat, hoc obſeruari? Enimuero ideo potius hoc ob-
ſeruatur quòd pupillo heres exiſtat: ſed niſi me fallo, ita dixit, ideo quia ſi exhauſta ſit pu-
pilli pars, coheredis ſubſtituti non item, hæc ratio contributionem excludit. ex diuerſo
tamen contriburionem nõ excludit, ſi pupilli pars integra, coheredis exhauſta ſit. d.l. qui
fundum. §. qui filium. ſed perinde fit contributio, ac ſi ex vulgari ſubſtitutione heres exti-
tiſſet. Item in l.6. C. de his qui ſibi adſcr. in teſt. auctoribus libris ſcriptis emendandũ cen- E
ſeo, *nec ſuis litteris*: vt ſit ſenſus, Cum proponas nec generaliter dominum nec ſpecialiter
ſubſcripſiſſe. Generalis enim ſubſcriptio ſufficit ad conſequendam libertatem. Poſtremò
l. fructus. §. ſi vir. ſolu. matr. ſic eſſe corrigendam cenſeo, *Nec fundum fructuoſiorem fecerit*,
ex l. vltim. de fundo dot. Sed vt ad rem propoſitam redeamus, Quod diximus rem pupil-
li vſucapi poſſe, obſtat ei l. bonæ fidei. ʒ. de adqu. re. do. l. ſi communem fundum. ʒ. quem-
admod. ſer. amit. Equidem fateor eas res, quæ ciuili, aut gentium iure pupilli factæ ſunt,
quamdiu is in tutela fuerit, vſucapi non poſſe. l. bonæ fidei. l. ſi communem. Res à pupil-
lo bona fide poſſeſſas vſucapi non poſſe, id verò pernego, neque ſi pupillo ſubreptæ fue-
rint, aliter eas vſucapi poſſe, quàm ſi in ipſius poteſtatem redierint. Ergo in iſta quæſtione
dominum pro bonæ fidei poſſeſſore accipimus: & hoc probat l. ſerui. §. vlt. j̄. de furt. l. cer- F
tè. §. Iulianus. j̄. de precario. in omnibus denique cauſis bonę fidei poſſeſſor eſt pro domi-
no. Et ita hic §. accipiendus eſt: reliquæ etiam omnes leges in quibus de vſucapiendis pu-
pilli rebus tractatur, ſic accipiẽdæ ſunt, quod neque nouum eſt neque abſurdum: nam in
hoc titulo ſæpe ita ſpecies propoſitas accipimus, vt ipſe ſuis locis demonſtrabo.

A Heres qui in ius.] Iamdiu torquet hęc quæſtio Doctores noſtros,cõtentionis & gloriæ cupidiores , quàm veritatis, An partus ancillæ furtiuæ vſucapi poſſit. de qua hæc ipſe habeo.Si ancilla prægnans ſubrepta fuerit,vel ſi apud furem aut furis heredem conceperit,etiam ſi apud bonæ fidei poſſeſſorem pariat,partus vſucapi non poteſt.l.ſi ego.§. partus.ſ.de public.in rem act.l.qui vas.§.ſi ancilla.infr.de fur.atque ita fit vt ęa res furti vitio laboret , cuius nomine furti agi non poteſt : nec enim ſi ancilla furtiua apud bonæ fidei poſſeſſorem pepererit , partus nomine is qui ancillam ſubripuit , furti actione conueniri poteſt, videlicet quia partum non contrectauit, nec ideo quia grauidam ancillam cõtrectauit,partum videtur contrectaſſe,qui ex Stoicorũ ſententia,quam noſtri auctores probaſſe videntur, ante quàm edatur, homo aut animal non eſt , ſed matris veluti quædam
B portio & ſpes quædam animalis. Quid autem eſt ſi apud bonæ fidei poſſeſſorem ancilla furtiua conceperit? Et placet partum pro ſuo vſucapi poſſe.dicto §.ſi ancilla.l.ſi matrem. C.pro empt.videlicet ſi edatur eo tempore,quo furtiuam eſſe matrem ignorat.& hæc eſt Iuliani ſententia in l. non ſolum. in princip.infr.hoc titul.quæ recitatur in l.ſi ego.§.partus.D.de public.in rem act. Eſt tamen §.partus.valde in illo loco deprauatus, *Quo experiar*,& niſi fallor legendum eſt, *Quo & pariat*:nam Iulianus,cuius auctoritate vtitur,tempus editionis dumtaxat inſpicit,& in Publiciano iudicio eo tempore,quo agitur,bonam fidem non deſiderari certum eſt.l.eum qui §.penultim & §.vltim.D.eod.tit. Neceſſe eſt igitur vt editionis tempore furtiuam eſſe matrem emptor ignoret: atque hoc etiam oſtẽdit §.proxim.

C Pro libertate ſua.] Videtur autem hîc ſpecies quædam emptionis contrahi.l. qui ob pactionem.l.ſeruus domino.infr.pro empt.

Non putant.] Videlicet ſi ante editionem ſciam eſſe furtiuam, alioqui partum vſucapere poſſum.d.l.qui ob pactionem:quod etiã explicatur ita in verſic.ſi antequã pariat.

Emptor.] Emptoris nomine ſuperiores continentur,quia ſunt emptorum loco.

Quòd ſi iam cùm vſucaperet.] Poſt editionem : neque obſtat l.iuſto.§.etſi poſſeſſionis.infr. quoniam non loquitur de ancilla furtiua. obſeruanda eſt etiam diſtinctio l. ſi ancillam.infr.pro ſuo.

Lana.] Quæ dicta ſunt de partu,eadem prorſus in fœtu locum non habẽt,fœtus aut partus editi apud furem ,vel furis heredem,vſucapi non poſſunt:partus editi apud bonæ fidei poſſeſſorem vſucapi poſſunt : fœtus editi apud eundem,ab eo vſucapi non poſſunt,
D propterea quòd ſtatim ei adquiruntur,ſunt enim in fructu,& hoc probat l.bonæ fidei.§. vltim.ſ.de adqu.re.do.ſiquidem ita legamus,vti eſt ferè in ſcriptis quibúſque libris,*Etiam ſi prægnantes venierint quæ ſubreptæ ſunt*.Igitur quę ratio eſt lactis & lanæ,eadem & fœtus: & hoc quidem huic §.adiiciendum eſt.

Idem in agnis.] Agni ſi nati ſint apud furem,vſucapi non poſſunt:ſi apud bonę fidei poſſeſſorem,eius efficiuntur conſumptione . Verùm obſtat l.qui vas.§.ſi ancilla.infr. de furt.Dico deeſſe negationem, atque ita legendum, *Non idem & in pecudibus ſeruandum eſt & in fœtu earum,quod in partu*.Nam & ſubiicitur ſtatim differentia,& differentię ratio his verbis, *Ex furtiuis equis nati*,& quæ ſequuntur : neque verò dicit Ex furtiuis equis concepti.Explicandus hic nobis eſſet §.Scæuola.l.ſi aliena.infr.ſed volo ſuam cuique capiti in-
E terpretationem adnectere.

Subſtantiam.] Id eſt, materiam, vt in l.1. & l.in venditionibus.ſ. de contrah.emp.l. Iulianus.§.ſi quis rem.ad exhib.Non diſtinguit Paulus,vtrùm ſciens an ignorans fecerit, neque ego diſtinguendum puto.

Si rem pignori.] Idem traditur in l.ſi rem.J.tit.prox.Obſtant l.vlt.J.hoc titul.l. cùm ſit.C.pro empt. Ego ſic ſtatuo:furtum rei pignoratæ debitor facit duobus modis:vno,ſi tenenti creditori pignus auferat:altero,ſi non tenente creditore ipſe pignus alij vendiderit & tradiderit. Hoc modo ſi factum ſit furtum,res vſucapi nõ poteſt,quia poſtea quàm admiſſum eſt furtum,non rediit ea res in domini poteſtatem.d.l.cùm ſit. Illo caſu,id eſt,
F ſi prius ſurripuerit eam rem debitor,deinde vendiderit,ab emptore vſucapi poteſt : quoniam poſteaquam furtum factum eſt, res in poteſtate debitoris fuit. & hoc iſte §.oſtẽdit, & l.ſi rem.J.tit.prox.Dixi ab emptore vſucapi poſſe ex l.ſi rem.quæ cùm poſita ſit ſub tit. pro emptore,ſic proculdubio accipienda eſt,vt poſſit pignus ab emptore vſucapi.Ex quo apparet in hac quæſtione tractari de re aliena, quæ à bonæ fidei poſſeſſore pignori obli-

gata eſt. Et ſi enim res aliena pignori non ſit, inter ipſos tamen qui contraxerunt, rata eſt A
pignoris conuentio : & creditor licet fruſtra in dominum agat hypothecaria, non tamen
inutiliter experiatur eum debitore vel alio quouis, cùm etiam debitori in creditorem iſto
caſu actio pignoraticia competat. l. ſi rem alienam. §. penult. l. ſi pignore. §. ſi prædo. infr.
de pign. act. Reſtat autem ex his, quæ propoſuimus, vt pignus à debitore ſubreptum vſu-
capi poſſit, hypotheca non item. Sed huic concluſioni obſtat l. vlt. ȷ. hoc tit. quę de pigno-
re loquitur, & exigere id videtur, vt redierit pignus in poteſtatem creditoris: quòd ſi eſt i-
ta, pugnabit ſecũ Paulus, qui hoc in loco pignus affirmat vſucapi poſſe, neque illud exi-
git, vt redierit in poteſtatem creditoris. Illud iam quidem eſt, fuitque ſemper extra omnẽ
controuerſiam, pignus vſucapi poſſe, quod in creditoris poteſtatem rediiſſet. De pignore
nõ reuerſo in poteſtatem creditoris, dubitatum eſt, vt ait l. ſi rem. ȷ. tit prox. Equidem du- B
bitatum fuiſſe reor inter Caſſianos & Proculianos. Caſſiani, quemadmodum traditur in
hoc §. vſucapionem admittebant: Proculiani diſſentiebant. Paulus verò in l. vlt. ȷ. hoc tit.
ſcribens notas ad Labeonem, qui Proculianæ ſectæ princeps fuit, id tãtùm quod erat ex-
ploratius notauit: de re controuerſa nihil dixit. Non tamen id notando quod exploratius
eſt, fidem ſententię Caſſij derogat. Fuit enim ea mens Paulo, vt non ſublatis principiis ſe-
ctæ Labeonis, oſtenderet interdum accidere, vt furtiua res vſucapi poſſet, etiam ſi in po-
teſtatem domini non rediiſſet. Verùm non dixit pignus creditori ſubreptum vſucapi ali-
ter nõ poſſe, quàm ſi in poteſtatem creditoris rediiſſet : ſed pignus quod in poteſtatẽ cre-
ditoris redit, vſucapi poſſe. hoc certum erat, illud controuerſum & abſurdum Labeoni
videbatur, vtq; ſimul & res furtiua fieret ac deſineret : Sed tamen poſt multas controuer- C
ſias obtinuit pignus à debitore ſubreptum vſucapi poſſe, etiam ſi nondum id in poteſtatẽ
creditoris perueniſſet: atque ab eodem furtum fieri, furtúmque emendari. Etiam illud no
tandum eſt, non quæri hoc in ea l. vlt. an à debitore vſucapi poſſit, ſed generaliter an vſu-
capi poſſit. Certò enim conſtat à debitore vſucapi poſſe: quandoquidem furti vitium ini-
tio vſucapionis, non initæ vſucapioni obſtat. l. bonæ fidei. ʒ. de adqu. re. do. Cœpit autem
vſucapere debitor, & verò per creditorem vſucepit.

Quamuis cum eo.] Interdum accidit vt ea res quaſi furtiua vſucapi non poſſit, cu-
ius nomine furti agi non poteſt, vt oſtendi in §. heres: Ex diuerſo vt eius rei quaſi furtiuæ
non impediatur vſucapio, cuius nomine furti agi poteſt, vt in hac ſpecie, & l. cum æs. §. 1.
ȷ. de furt. Ergo debitor vitium quidem rei purgat, non tamen ſeipſum, furti enim tenetur. D

· Quod puto rectius dici.] Rectior eſt Caſſij quàm Labeonis aut Proculi ſententia.

Si tu me vi.] Dixit de rebus furtiuis, nunc de vi poſſeſſis: de lege Attinia, nunc de le-
ge Plautia & Iulia.

Vacuam poſſeſſionem.] Vacua poſſeſſio eſt, primùm quia tu eam non apprehendi-
ſti, nec tibi ea nudo animo adquiri potuit, deinde quia ipſe animo poſſidere deſij. Nam a-
nimo poſſidere, non eſt, ſic animum inſtituere, vt quis fingat ſe poſſidere: Animo poſſide-
re eſt ea mente eáque opinione eſſe, vt quis ſe ſolum putet poſſidere, atq; ideo qui vi de-
iectus eſt, fieri non poteſt vt animo non deſierit poſſidere. l. clam. in fin. ʒ. tit. proxim. l. 1. §.
ſiue autem. ȷ. vnde vi & de vi arm. In hac igitur ſpecie poſſeſſio vacat.

Licet à non domino.] A non domino vi poſſidet, qui vi non dominum deiecit. l. 1. E
§ qui à me. infr. Vnde vi & de vi arm. l. ſi duo. infr. vti poſſid. l. ei à quo. infr. hoc titul. Ergo
res vi poſſidetur, non tãtùm ſi dominus, ſed etſi malæ fidei poſſeſſor vi deiectus ſit. Idém-
que mox dicendum ait bonæ fidei poſſeſſore deiecto, quamuis deiector ideo id fecerit,
quòd ſciret rem alienam eſſe.

Idem dicendum.] Vt ſcilicet fundus vſucapi non poſſit. quoniam vi poſſidet is qui
expulit. & expulſor eum quidem ideo vſucapere non poteſt, quia mala fide poſſidet, alij,
quia vi poſſeſſus eſt. Pro herede autem poſſidebat, qui heredem ſe putabat. l. pro herede.
ʒ. de per. hered. §. pro herede. Inſtit. de interdict. Quæ ſequuntur, *Si fundum alienum bona
fide poſsidentem quis ſciens eſſe alienum expulerit, vſucapere non poteſt*, abſunt à Norico & Flo-
rentino libro. & rectè, vt opinor: ſunt enim ſuperuacua. F

Quando interdicto.] *Quando*, pro *quandoquidem*, vt l. cũ quis §. 1. De ſolut. l. 21. Cõm.
Caſſius exiſtimat ſi dominus rem ſuam ſubripuerit, videri eam in domini poteſtatẽ per-
ueniſſe. §. ſi rem pignori. ʒ. non idem Caſſius in re vi poſſeſſa exiſtimauit. Cauſa hæc eſt,
quoniam id tantùm videtur in poteſtatẽ veniſſe, cuius poſſeſſio auelli non poteſt. §. tunc.

A ꝫ.competit autem hoc caſu interdictum Vnde vi. Dixerit aliquis,competit etiam creditori,ſi debitor pignus ſubripuerit incerti condictio,id eſt,poſſeſſionis.l.ſi pignore.ꝫ.de pign.act. Sed hoc intereſt inter condictionem furtiuam,incerti,& interdictũ Vnde vi:quod interdictum poſſeſſionem ciuilem auellit: Condictio naturalem,non ciuilem. hæc actio non efficit,vt dominus deſinat poſſidere,illa contrà efficit, vt poſſidere deſinat.

Si viam.] Omnes res aut mobiles ſunt,aut mouentes,aut immobiles,aut incorporales.§.cùm autem.C.de rei vxo.act.l.2.& 3.C.de quadr.præſcr.l.quam Tuberonis.§.in peculio.ꝫ.de pecul. Res mobiles ac mouentes furto ſubripi poſſunt:Res immobiles vi poſſideri, non furto ſubripi: Res incorporales, vtputa ſeruitutes, nec vi poſſideri, nec furto ſubripi poſſunt. Ex quo ſequitur id,quod in hoc §.traditur, viam non vtẽdo amitti,etiam

B ſi quis de ea quodãmodo detruſus ſit, quia nec poſſidetur via, neque de ea quis mero ſcilicet ſubtilique iure deiicitur. Verum autem non eſt quod Acc.annotauit, interdicto Vnde vi ei ſuccurri,qui de via deiectus quodammodo fuerit,ex l. ſi plures. §. deiectum. & l. prox.ꝫ. Vnde vi & de vi arm.nam interdictum de fructuario tantùm loquitur,qui prohibitus eſt vti frui, quoniam fundum fructuarius naturaliter poſſidet: deiicitur autem is etiam qui naturaliter poſſidet.l.1.§.deiicitur.infr. Vnde vi & de vi arm.idémque eſt in vſu & habitatione.l.3.§.item ſi non vſusfruc.infr.eod.tit.l.Aquilius.ꝫ.de donat. Datur autem fructuario interdictum, Vti poſſidetis. Ad ſeruitutes prædiorum interdictum Vnde vi nõ pertinet,ſed neque Vti poſſidetis. Hæc tantùm interdicta veluti poſſeſſoria, ſeruitutum cauſa introducta ſunt, De itinere actúque priuato, De aqua quotidiana & æſtiua, De ri-

C uis, De fonte, De cloacis.l.quotiens.ꝫ.de ſeruit.l.vltim.ꝫ.quemadmod.ſeruit.amit.l.2.§.vltim.infr.de ſuperfic.

Id eſt,mero iure.] Modò *id eſt*, pro *ſcilicet*, vt in l.ſunt qui in id.infr.de re iud.aliàs eſt διασαφητικὸν, aut παραδειγματικόν.

Detruditur.] Hoc olim verbo vſi ſunt Prætores in interdicto Vnde vi. M. Tul. pro Cæcinna. Detruſum dices?nam eo verbo antea Prætores hoc interdicto vti ſolebant.

Vacuam poſſeſsionem.] Bene vacuam:ſecus enim eſt ſi poſſeſſionem inuaſeris.

Libertatem.] Dixit Paulus in §.ſi viam,amitti viam non vtendo : idem eſt in ceteris ſeruitutibus ruſticorum prædiorum. Amittebantur autem olim biennio, hodie x.vel xx. annis.l.penult.C.de ſeruit.& aqua. harum verò ſeruiturum libertas non vſucapitur, nec

D enim eorum libertas vſucapi poteſt, quæ non vtendo amittuntur, vt Paulus ſentit lib.1. ſent.tit.de ſeruit. Rurſus ea quorum libertas vſucapitur, non omnimodo amittuntur non vtendo. Vſucapitur verò vrbanarum ſeruitutum libertas: nec ſanè poſſunt eæ non vtendo amitti, niſi vſucapiatur libertas.l.5.l.6.ꝫ.de ſeuit.vrb.præd.l.ſi quis alia.§. vlti.quemad. ſeruit.amit. Ergo ruſticorum prædiorum ſeruitutes non vtendo amittuntur, vrbanorum prædiorum ſeruitutes vſucapione libertatis. In his facto eius eſt opus, qui ſeruit: in illis eius cui ſeruitur, ceſſatio ſufficit. Eſt etiam hæc differentia inter vſucapionem libertatis, & amiſsionem quæ fit non vtendo: Tempus quo vſus venditor non eſt, emptori computatur.l.ſi quis alia.§.1.ꝫ.quemadmod.ſer.amit. Tempus quo venditor poſſedit ædes, emptori non imputatur in vſucapienda libertate.l.ſi ædes.§.libertas.ꝫ.de ſer.vrb. præd. Quã

E differentiam Accurſij comites aſſecuti non ſunt, ab Conſtantino autẽ euidenter his verbis expreſſa eſt, lib.11. Epitomarum, εἰς τὸ κτήσασθαι τὴν ἐλευθερίαν τῆς δουλείας, τὸν αὐτὸν ἀπαιτοῦμεν εἶναι καὶ ὅλον τὸν νόμιμον χρόνον. εἰς δὲ τὸ ἀπολέσαι διὰ τῆς ἀχρηστίας ἀρκούμεθα τὸ μηδὲ χρήσασθαι καὶ μόνον καθ' ὅλον τὸν τοῦ νόμου χρόνον, κἂν οὐ προεργαζόμεθα. εἴτε εἷς εἴτε πλείους εἰσὶν οἱ μὴ χρησάμενοι. Nunc videndum eſt, an ipſæ ſeruitutes vſucapi poſsint. Ruſticorum prædiorum ſeruitutes vſucapi non poſſunt, vel quia poſsideri nõ poſſunt, vel quia natura intermiſsionem habent.l.14.ꝫ.de ſeruit.l.eum vſusfructus.ꝫ.de vſufruct.leg. Vrbanorum autem prædiorum ſeruitutes vſucapi olim potuerunt, ideo quia tales ſunt, vt continuam habeant poſſeſsionem.l.ſeruitutes quæ in ſuperficie ꝫ.de ſeru.vrb. Lex tamen Scribonia earum vſucapionem ſuſtulit, vt in hoc §.traditur, qui non pertinet, niſi ad vrbanorum prædio-

F rum ſeruitutes:nam de vſucapione libertatis tractat,quæ in vrbanis duntaxat ſeruitutibus locum obtinet. Igitur hoc totum concludi ſic licet, Nec ruſticorum, nec vrbanorum prædiorum ſeruitutes vſucapi poſſunt. Ruſticorum vſucapioni ratio iuris obſtat, Vrbanorum lex Scribonia. Eſt autem etiam moribus recepta lex Scribonia.l.ſi aliena.§.1.infr.hoc titul.& hoc eſt quod in lege.14.ſupr. de ſeruit. cùm oſtendiſſet rationem hoc

non pati, vt ruſticorum prædiorum ſeruitutes vſucapi poſſent, Paulus ait, Idem & in ſer- A
uitutibus prædiorum vrbanorum obſeruatur : non illa ſcilicet ratione, ſed lege Scribo-
nia & more maiorum. Denique mixto iure fit, vti ne vrbanorum prædiorum ſeruitutes
vſucapi poſſint. quod enim lege fit moribus comprobata, mixto iure fit. Argumento eſt
actio ex lege Cornelia de iniuriis, quam Paulus lib. 5. ſent. eſſe mixto iure introductam
ait. item illa iuris definitio de quæſtione ſerui in dominum non habenda, quã vetere S.C.
Cornelius Tacitus lib. 2. more maiorum M. Tullius pro Deiotaro munitam ait. Sed
ne longiùs à re propoſita diſcedamus, explicanda nobis eſt l. ſi quis diuturno. ff. ſi ſeruit.
vind. ex qua Doctores id effici putant, vſucapi poſſe ſeruitutes, quod eis minimè conce-
dendum eſt. Lex ait ſeruitutes diuturno vſu & longa quaſi poſſeſſione adquiri, quod etiã
indicat l. foramen. ff. de ſer. vrb. l. 1. §. vlt. ff. de aqua & aquæ plu. arc. l. apparet. §. penult. de B
itin. actúque pri. l. 1. & 2. C. de ſeruit. & aqua. neque ipſe repugno. ſed vitioſa eſt collectio,
Seruitus diuturno vſu adquiritur, ergo ſeruitus vſucapitur. nam aliud eſt vſucapere, lon-
gè aliud vſu diuturno ſiue longo tempore adquirere. Vectigalia, tributaria, ſtipendiaria
prædia vſucapi non poſſunt, longo tempore adquiri poſſunt. l. cùm ſponſus. §. in vectiga-
libus. ff. de publ. in rem act. l. ſi finita. §. ſi de vectigalibus. ff. de dam. inf. Vectigalia ſunt ci-
uitatum prædia emphyteuticaria. Tributaria, ſtipendiaria ſunt prouincialia prædia, de
quibus ipſe in §. in vectigalibus illa verba, *Et in aliis prædiis*, eſſe accipienda reor. Vſucapio
poſſeſſionem exigit: Longi temporis adquiſitio quaſi poſſeſſione contenta eſt. Illa dire-
ctam actionem parit, hæc vtilem. Illa ſine titulo non procedit, in hac de titulo docere
non eſt neceſſe. Hoc duntaxat exigimus, vt ne is, qui ſeruitutem ſibi adſerit vtili in rem C
actione, ea per longum tempus vſus ſit, aut vi, aut clàm, aut precario: nam his tribus mo-
dis ſeruitus mala fide poſſidetur. l. Pompon. §. 1. ff. titul. proxim. non tamen id exigimus
omnimodo, vt ſciente domino is eo iure vtatur. l. vltim. C. de præſcr. lon. temp. ideo enim
Imperator in l. 2. C de ſeruit. & aqua. refert Martialem ſciente domino aquam duxiſſe, vt
intelligeremus clàm ab eo minimè aquam deductam eſſe, vt in l. 5. §. ſed & ſeruitus. infr.
quod vi aut clàm. poſſit tamen aqua rectè ignorante domino deduci, modò ſi celandi a-
nimum is non habuerit qui ducit. Hæc igitur tria vitia ſi abſint, poterit longo tempore
ſeruitus adquiri, quod tamen ipſo iure non fiet, ſed Prætoris tuitione : non directo iudi-
cio, ſed vtili. At quoniam res admonet, videndum nunc eſt, quæ ſit longi temporis defini-
tio: de quo ne plura ſcribam, id cuſtodiendum eſſe cenſeo, quod Accurſius tradidit, quod
& illa verba ſuadent, *Exemplo rerum immobilium* in l. 2. C. de ſeruit, & aqua. Adnotandum D
tamen eſt eam legem ad prouincialia, non ad Italica prædia pertinere. Ita verò etiam lon
gum tempus Paulus definiuit in lib. 5. ſent. titul. de vſucapione, & titul. de effectu ſentent.
Sed in l. 1. §. vlt. & l. 2. & l. vltim. ſupr. de aqua & aquæ plu. arc. & in l. hoc iure. §. Ductus.
infr. de aqua quot. & æſt. in adquirendis ſeruitutibus infinitum tempus deſiderari vide-
tur. Quid dicendum eſt? Tractatur in eis locis de aqua. Aquæ ductui auctoritatem dat
non tantùm diuturnus vſus, vtputa ſiquis ita ſe aquam duxiſſe contendat x. aut x x. annis
non vi, non clàm, non precario, ſed etſi id non contendat, vetuſtas, id eſt, infinita memo-
ria, aquæductui auctoritatem dabit : quod & in aqua publica ſeruandum eſt. l. ſi manife-
ſtè. C. de ſer. & aqua. l. 4. C. de aquæduc. & conſuetudo igitur longi temporis & vetuſtas
vicem iure conſtitutæ ſeruitutis obtinet. ſed vetuſtas etiam, vt ait l. 2. ſupr. de aqua & a- E
quę plu. arc. vim legis obtinet. Seruitutes imponuntur à dominis. l. de pupillo. §. ſextus. de
no. op. nunc. Leges dicuntur ab iis qui agros conſtituunt. l. quod principis. de aqua & a-
quæ plu. Hygenus lib. 2. de limit. cunſtit. Diuiſi, inquit, & aſsignati agri, leges accipiunt
ab his qui veteranos deducunt, & ita propriam obſeruationem eorum lex data præſtat
in iis agris. Per ſeruitutem prædium prædio ſeruit ciuiliter: per legem, per vetuſtatem na-
turaliter, non ſecus ac per locorum naturam, quam Iulius Frontinus & Siculus Flaccus
ſupercilium appellant. Hæc igitur huius diſputationis ſumma ſit: Seruitutes ruſticorum
prædiorum non vtendo amittuntur : Seruitutes vrbanorum prædiorum non vtendo
non amittuntur. Harum libertas vſucapitur : Illarum libertas non vſucapitur. Hæ F
vſucapi olim poterant, ex lege Scribonia, nunc non poſſunt : Illæ nec poſſunt, nec
vnquam potuerunt vſucapi. Seruitutes omnes longo tempore quaſi adquiruntur.
Denique ſeruitutes vſucapione legitima non adquiruntur : vſucapione tamen Iu-
ſtiniana omnimodo adquiruntur. Fœda eſt negligentia, cùm quid conſtitueris,
id præterire,

A id prætetire,quod cum eo maxlmè quod conſtitueris,pugnate videatut. Igitnt cùm ita
cōſtitutum ſit ſetuitutes ruſticorum prædiorum vſucapi non poſſe,videamus quemad-
modum interpretari nos oporteat, quod his verbis Paulus ſcribit.lib.1.ſent. *Seruitus hau-
riendæ aquæ vel deducendæ biennio omiſſa,intercidit, & biennio vſurpata recipitur.* & quod Ag-
genus in lib.de limit. agr. dum ait, *Iter non qua ad culturas peruenitur capitur vſu,ſed id quod
in vſu biennio fuit.* Et quod ad Paulum quidem attinet, is non vſucapi aquam biennio,
ſed vſurpari dicit.i.vſu retineri,ſic enim id verbum accipi oportere oſtendimus in l.2.ꝟ.
Sententia igitur Pauli hæc eſt, Aquam non vtendo amitti, ſi is cui debetur,ea biennio
non vtatur:quòd ſi ea biennio vtatut: id eſt,ſi vſutpauerit eam, cuius ſcilicet vſu ſe ali-
quo tempore abſtinuerat, non iam amitti,ſed cùm inibi eſſet,quodammodo recipi vel
B tetineri. Quod autem Aggenus ait Iter biennio vſucapi,ſanè alienum à vero eſt,ſi bien-
nio per ſe itet vſucapi intelligamus, at cum prædio tamen cui debetut iter,& biēnio iter
vſucapi conſtat.l.ſi aliena.§.1.ꝟ. atque ita tenere Aggeni ſententia poteſt: prædium e-
nim quando vſucapitur,cum ſua cauſa, & condicione & qualitate vſucapitur. At, vt ex
libris ſcriptis didicimus, ſic apud Aggenum legendum eſt: *Iter enim non quia ad culturas
perueniatur,capitur vſu,id eſt,quod in vſu,biennio fuit.* Ea etiam hoc in loco explicare quę de
finium latitudine Aggenns ex lege Mamilia tradit, non alienum eſſe iudico. Fines vnius
gradus latitudinem ſecundum legem XII. tab. & legem Mamiliam habent, & ideo in
l.3.ꝟ. de term.mo. Qui terminos, inquit,ſtatutos extta ſuum gradum fineſq; mouerint.
Eſt autem is gradus non ſimplex, ſed geometricus. Gradus ſimplex pedes habet duos
C ſemis,vel,vt ex Iuliano Aſcalonita architecto Cōſtantinus ſcribit lib.2.epitom. τὸ βῆμα
ἔχει πόδας τρεῖς Similiter gradus geometricus, id eſt, paſſus ſiue ὀργυιὰ pedes habet quinq;
vel, vt aliis placet, pedes ſex. atque ideo Aggenus ait lege Mamilia quinque vel ſex pe-
dum latitudinem præſcribi. Intra eam latitudinem non eſt vſucapio, vti cautum eſt in
XII. ſed neque intra eam latitudinem eſt præſcriptio, id eſt, diuturni vſus adquiſitio ex
cōſtitutione.l.quinque pedum. C.fin.regund. ſic enim præſcriptionem accipi ſepiſſimè,
oſtendi in titul. de vſucap. lib.2.Inſtit. eſt tamen intra id ſpatium XXX. annorum præ-
ſcriptio.l.vlt. C. eod.tit. atque ita ipſe de hac quinque vel ſex pedum quæſtione iudi-
candum cenſeo.

Libertatem ſeruitutum.] Seruitutum vrbanarum,quod iam ſupra demonſtraui,&
D ex ſubiecto exemplo ſatis liquet.

Lex Scribonia.] Crediderim plebiſcitum eſſe. Meminit M. Tullius L. Scribonij
Trib. pleb. in Bruto & in epiſt. ad Att.

AD L. NATVRALITER.

NATVRALITER.] id eſt re ipſa,non fictione. Eodem ſenſu naturaliter poſ-
ſidere,& naturaliter obligari dicimus: hoc enim verbo factum demonſtratur.

Res eripitur.] Eripere eſt de manibus auferre per raptum. Deiicimur itaque è rebus
ſoli, Eripiuntur res mobiles.

Quo caſu non aduerſus eum.] Non ei tantùm vtilis eſt vſurpatio qui eripit, ſed e-
E tiam omnibus: ſic enim articulum, *Aduerſus*, accipiendum eſſe hoc in loco, in Notis ad
Vlpianum oſtendi, tit.20.ſic,vt mihi P.Faber indicauit,& in l.1.ꝟ.de iu. fiſc.aduerſus le-
ges commiſſum factum eſſe,id eſt,ſecundum leges,vt in Vlpiano aduerſus leges teſtari.

Ac ne illud quidem intereſt.] Puto hæc verba ad eum pertinere, qui vſurpauerit.
Dixit nihil intereſſe,dominus ſit is, qui vſurpauerit, nec ne: modo nihil intereſſe dicit,
vtrùm dominus bona fide, an mala vſurpauerit: nam etſi mala fide vſurpauerit, omni-
bus vſurpatio hæc prodeſt. Titulus pro ſuo, non poteſt eſſe malæ fidei, l. ſi ancillam. ꝟ.
pro ſuo. His igitur verbis, Pro ſuo, ſignificatur bonæ fidei poſſeſſio. Illis, Ex luctatiua
cauſa,malæ fidei: nam vt eſt in l.non ſolum.§. quod vulgò. ꝟ.hoc tit.& l. 2. ꝟ. pro herede
& l.1.ꝟ. de furt. qui mala fide poſſidet, luctifaciendi cauſa poſſidet, videlicet vt id quod
F poſſidet, vſu ſuum faciat. Igitur an ex lucratiua cauſa, id eſt, an quaſi alienam. Volunt
quidam ſic interpretari,Pro ſuo,id eſt,ex cauſa non lucratiua: quod non debet fieri: nā
& qui pro legato, aut pro donato poſſidet, pro ſuo poſſidet.l.1.ꝟ.pro ſuo. item nō eſt cur
hoc debuerit ſcribere, nihil referre, vtrùm vſurpator pro emptore, an pro donato rem
poſſideat, cùm nulla huius cauſæ ab illa ſeparandæ iam ſubeſſet ratio. Quidā alij verba

hæc referunt ad eum,cuius poſſeſſio interpellata eſt,quos etiam ego rectè interpretari nõ A
exiſtimo. nam quo tandem cumque modo is poſſideat, certum eſt eo pacto naturaliter
poſſeſſionem interrumpi,nec poteſt,vlla in contrarium dubitationis aut diſtinctionis in-
duci ratio.De illo ſanè dubitari potuit,an vſurpatio ab eo facta qui rem alienam eſſe non
ignorat,vero domino proſit:Caius autem intereſſe nihil ait,pro ſuo quiſque poſſideat,an
ex lucratiua cauſa,id eſt,nihil referre,vtrùm bona vſurpator an mala fide poſſideat.

AD L. IN VSVCAPIONIBVS.

Momentum in iure ciuili horam ſignificat:nec verò vllum conſiderari minus momẽ-
tum poteſt: quis enim exactè poſſit momentorum omnium rationem ſubducere? atque
ita momentum accipi,probat l.3.§.minorem.§.de minorib.& Ant.Goueanus in lib.Var. B
lect.animaduertit.In vſucapionibus ergo tempora non ab hora ad horam,ſed totum po-
ſtremum diem computamus, non diuidimus diem momentis, ſed totum diem compu-
tamus:Denique totum diem extremum pro momento temporis accipimus,vt qui illum
diem attigerit,eum vſucepiſſe dicamus. Ergo à die in diem,non ab hora in horam fit com
putatio temporum cui ſententiæ congruit l.in vſucapione.infr.de diuerſ.temp.præſc.Sic
& in lege Ælia Sentia, & in lege Iulia & Papia, & in aliis pleriſque cauſis, tempora ſup-
putari ſolent,idque fit ciuiliter,id eſt,fictione iuris. Naturaliter enim ad momenta tem-
porum annus numeratur,quæ computatio etiam in legibus nonnunquam obſeruatur, vt
in l.5.infr.de obl. & act.item in l.3.§.minorem.infr.de minor.cuius.§..verba ſic meo iudi-
cio reſtituenda ſunt: *Minorem autem* XXV. *annis natu,videndum an etiam die natalis ſui ad-
huc dicimus ante horam qua natus eſt,vt ſi captus ſit reſtituatur.* in libro Flor.corruptè legitur, C
dièm,pro *die*.

AD L. IDEOQVE.

Qui autem biſſexto cœpit vſucapere,ſiue priore,ſiue poſteriore,pridie VI. Kal.Mart.
poſt ſextam horam noctis, à qua dies Romano more incipit, vſucapionem implet: at in
quæſtione.§.minorem non ante videtur non eſſe minor XXV. annis,quam ſi biſſexto na-
tus etiam diem VI. Kal. Mart.compleuerit:nec refert ſiue poſteriore die natus ſit: nam
id biduum pro vno die computatur.cuius ſententiæ in §.minorem auctor laudatur Cel-
ſus. Id verò Celſus ſcripſit in l.cum biſſextum.infr.de verb.ſign.in qua tamen non de die D
tantùm,ſed & de menſe intercalari agitur.Ceterum menſis intercalaris ſublatus eſt ab Iu
lio Cæſare,vt Suet. Tranquillus ſcribit,qui non ex XXIX. vel vt alij ſcribunt,ex XXII.
aut XXIII. ſed XXVIII. diebus conſtabat: ideóque cùm ante Iulium Cæſarem non
conſtaret annus niſi CCCLV. diebus, incidente intercalari menſe, annus dies habebat
CCCLXXXIII. Eius verò menſis initium erat pridie Kal. Mart. vt ex Q. Mucio Celſus
refert. Nunc ex inſtituto Iulij Cæſaris annus dies habet CCCLXV. l. Cùm heres.§.Sti-
chus.ff.de ſtatulib.l.ita vulneratus.§.æſtimario.ff.ad leg.Aquil.l.anniculus.ff. de verb.ſig.
& quarto quoque anno ad VI. Kalen.Mart.dies vnus intercalatur.Is autem intercalaris
dies ſi medio vſucapionis tempore incidat,legitimum tempus augeri conſtat:quod & in
actionibus,quæ certo tempore finiũtur obſeruari indicat l.2.infr.de diuerſ.temp.præſcr. E
& in ætatis quæſtione non eſt ambiguum:At in poſtremo eius legis exemplo,puto diem
intercalarẽ in XXX.diebus numerari,quod ex Hugolino rectè Accurſius interpretatur.

AD L. LABEO.

Ignorantes.] Ergo & infantes,& furioſi,quod iam quidem in l.4.ff.dixeram, ſed ite-
rum repetendum eſſe cenſui, ne quis ad eos proximam ſententiam exiſtimaret pertine-
re,quod etiam ad municipes transfertur,& captiuos.Et omnino etiam à proxima ſenten-
tia excipienda eſt peculiaris cauſa,vt ſit hic ſenſus,ſi non poſſit dominus ſuo nomine vſu-
capere,nec ſeruum etiam poſſe nomine domini.

F

AD L. VSVCAPIONEM.

Maximè.] *Maximè*, emplaſtrum videtur Triboniani propterea quòd ſeruitutes,etſi
iure legitimo non vſucapiantur,ex conſtitutione tamen Iuſtiniani vſucapiuntur. Eãdem
etiam eum particulam addidiſſe ad l.4.§.1.ſupra oſtendimus.

Sacris

A Sacris ſanctis.] Addatur, *religioſis*.§.ſed aliquando.de vſuc.Inſt.l.4.ꝟ.de mor.inf.& ideo nec ſepulchrum, nec totum ſepulchri vſucapi poteſt, quod M.Tullius ait in x i i.tab. contineri.

Publicis populi Romani.] Sic ait Publicis P.Romani, vt nos in notis ad Vlpianum tit.20. Seruus publicus P. Romani parte dimidia teſtamenti faciendi habet ius, legẽdum eſſe admonuimus. quod in hac Biturigum ſchola, cùm de quibuſdam iuris articulis quidam diſputationem inſtituiſſet, ita eleuabat, vt abſurdam eſſe locutionem diceret, nimirum id per ſe publici verbo adnuente ſatis, non animaduertens alia iuris auctores P. Romani, alia ciuitatum publica facere: id etiam non intelligẽs, natum ex notis eum errorem quibus & Prætorem & P. Romanum ſignificare ſolemus: atque ideo Victorinus Afer

B P R.quotiens, inquit, Prætorem ſignificare vultis, nolite interpungere, ne fiat populus Romanus.

AD L. SI ALIENA.

In vſucapionibus ab initio bona fides exigitur. Ceterùm hac in re diſtat emptio à ceteris cõtractibus. Nam in emptione duobus temporibus bona fides exigitur, emptionis, & traditionis.l.ſed etſi res.§.vlt.ꝟ.de pub.in rem act.In ſtipulationibus, traditionis tantũmodo tempus exigitur.l.ſi is qui pro emptore.§.vlt.l.iuſto.§. etſi poſſeſſionis.infr. hoc tit. Differentiæ cauſa hæc eſt, quòd ſalua fide ſcientes rem alienam emere non poſſumus, ſtipulari autem poſſumus. Sed huic definitioni obſtat lex noſtra, niſi hoc Vlpianum ſentire

C dicamus, non tantùm emptionis, ſed etiam traditionis tempus ſpectari, quod Accurſio placet, mihique veriſſimum videtur. Semper enim inter omnes conſtitit, ſpectari tempus emptionis oportere, quia ſcilicet ſyncera fides non patitur, vt rem alienam ſciẽs quis emat. Sed id ſolùm in emptione tempus ſufficere Proculiani exiſtimauerunt, & in ſtipulationibus poſſeſſionis. Obtinuit tamen Sabinianorum ſententia, qui vtrumque tempus in emptione ſpectandum eſſe cenſebant: & huius cõtrouerſiæ veſtigium quoddam à me inferius explicabitur in l.qui fundum.§.qui bona.pro emptore.

Hoc iure vtimur.] Poſt legem Scriboniam.

Nuſquam.] Neque in Italia, neque in prouinciis. Imponi non tantùm in Italia poterant, ſed etiam in prouinciis.l.3 C.de ſer.& aqua: etenim prouinciales non quidem ex

D iure Quiritium, ſed in bonis, ſiue ex iure Naturali, prædiorum erant domini: & ob eam quoque rem in prouinciali ſolo nuntiatio noui operis locum obtinebat.l. in prouinciali. ꝟ.de no.op.nunt. Nuſquam verò ſeruitutes vſucapi poterant.

Longo tempore capi.] Scripſerat Vlpianus *vſucapi*: quod ita Tribonianus immutauit, *longo tempore capi*, propter transformationem Iuſtiniani: qua in re meritò reprehendi poteſt, cùm olim longo tempore quaſi ſeruitutes adquirere licuerit, & nunc etiam ſeruitutes omnimodo longa conſuetudine adquirantur ex conſtitutione Iuſtiniani.

Cum ædificiis.] Cum fundis etiam ſeruitutes vſucapi poſſunt, vt dictum eſt in l. ſequitur.§.vlt.

Pariátque apud furis heredem.] Fruſtra hoc Marcellus adiicit ſi conceptus etiam

E apud furem, & editus apud bonæ fidei poſſeſſorem, vſucapi non poteſt: Dixit igitur, pariátque apud furis heredem: quoniam ſi apud bonæ fidei emptorem pariat, iuuencus emptori ſtatim adquiritur, & ab alio vſucapi poteſt.

Scæuola autem.] Non Q.Mucium, ſed.Q.Ceruidium intelligit, qui fuit ex eadem gente. Qu. Mucius partum ancillæ in fructu eſſe opinabatur, vt M. Tullius ſcribit lib.1. de Finibus. Qu.Ceruidius gentilis ſui opinionem ſequitur, & ideo nullum diſcrimen facit inter fœtum & partum. Refert autem Vlpianus Scæuolæ & Marcelli ſentẽtiam, quid ipſe ſentiat non dicit. credo veriorem eſſe Marcelli ſententiam. Idem oſtendemus accidiſſe Vlpiano in l.ſi is qui pro emptore.infr.cùm eò peruenerimus.

Nec enim.] Ex hoc loco ſumpta eſt l.partũ.ꝟ.de verb.ſign. vti ex inſcriptione apparet.

F Ceteru'm.] Ceterùm pro alioquin: cuius reciprocum alioquin, pro ceterùm ſæpe in Pandectis, quod etiam, vt Chariſius ſcribit in Salluſtij hiſtor.lib.4. Aſper annotauit.

Nec ſi apud bonæ fidei.] Quod vtique falſum eſt, ſi dicamus ancillæ partum eſſe in fructu, & bonæ fidei emptori ſtatim adquiri: poterit enim ab alio vſucapi: at certè cùm id hodie receptum ſit, in fructu partum non eſſe, hoc etiam verum eſt, partum conceptum

apud furem, vel furis heredem, editumque apud bonæ fidei emptorem, vſucapi non A
poſſe.ceterùm falſum eſt non poſſe vſucapi iuuencum cõceptum apud furem, & editum
apud bonæ fidei poſſeſſorem. nam etſi ab emptore vſucapi non poſſit, propterea quòd ei
ſtatim adquiritur, ab alio tamen vſucapi poteſt. Putabat ergo Scæuola partum apud furem
editum, vel apud bonæ fidei emptorem, vſucapi: & per omnia partum negabat eſſe
rei furtiuæ partem, nec fœtum à partu ſeparabat. Marcello idem iudicium non fuit, cuius
ſententiam ſequimur, de qua nos in l. ſequitur, ſatis multa diſſeruimus.

AD L. NEQVE SERVVS.

Accurſius peculij cauſam excipit: & rectè, vt dicemus in l. ſi is qui pro emptore. Neq; igitur ſeruus nomine domini, neque per ſeruum dominus qui apud hoſtes eſt, ſuo nomine poſſidet. B

AD L. SI AB EO.

Is qui emit à domino cui bonorum alienatio interdicta non eſt, vſucapere non poteſt: quia traditione dominium adquirit. Is etiam qui ſciens emit à domino, qui alienandi ius non habet, quia mala fide emit, vſucapere non poteſt: vtputa ſi à furioſo ſciens emit, ſi à prodigo cui bonis interdictum ſit, ſi ab herede quem Prætor vetuit deminuere, vt in ſpecie l. ſi creditores. ℨ. de priuil. cred. & l. qui fundum. §. qui ſciens. ℨ. pro emp. l. ſi ſciens. ℭ. de cont. empt.

AD L. PIGNORI. C

Qui pro ſuo poſſidet, vſucapere poteſt. Qui pro alieno, aut pro poſſeſſore poſſidet, vſucapere non poteſt. Pro alieno poſſidet creditor, colonus, inquilinus, ἐμφυτευτής. Pro poſſeſſore, prædo. Adhæc Accur. notat, neque creditori vtilem eſſe x x x. annorum præſcriptionem, videlicet ſi debitor in rem experiatur, quod puto rectè dici. non tamen id probo quod Accur. deinde notat, ius luendi pignoris præſcriptione x x x. annorum excludi, qua in re ſequitur Bulgarum: Rogerius tamen dialogum ſcripſit de præſcriptionibus, in quo id fortiter defendit, Ius luendi pignoris præſcriptione x x x. vel x l. annorum non tolli, quæ ſententia mihi probabilior videtur. nam quod dicitur omne ius tolli præſcriptione x l. annorum. l. omnes. C. de preſcrip. x x x. anno. de actionis non de luitionis iure accipiendum eſt. Pigneraticia autem actio præſcriptione tolli non poteſt, antequam nata ſit. atqui non naſcitur ante quàm debitor pignus repignorauerit: nec enim rectè quis dixerit eo pigneraticiam actionẽ tolli, quòd cùm potuerit pignus debitor luere, & ſibi gignere pigneraticiam actionem, ei tamen per x x x. vel x l. annos id numquam in mentem venerit. nam ſi filioſa. eò non obſtat præſcriptio, quòd non egerit, cùm id à patre facilè impetrare poſſet. l. 1. §. vlt. C. de anna. exc. multominus eo debitori obſtabit, quòd pecuniam non ſoluerit. Expeditior enim plerumque agendi quàm ſoluendi facultas eſt. Præterea ſi creditoris poſſeſſio debitori ad præſcriptionem prodeſt. l. cùm notiſſimi. §. ſed cùm illud. C. de præſc. xxx. ann. abſurdum eſt dicere præſcriptionem ei etiam nocere, quominus cum creditore actione pigneraticia experiatur. Et quidem huic ſententiæ non obſtat d. l. cùm notiſſimi. §. eod. nec enim hoc lex dicit, ius liberãdi pignoris præſcriptione tolli, ſed hypothecariam actionem, quam poſterior contra priorem creditorem habet, longiſſimi temporis præſcriptione tolli. Item non obſtat. l. nec creditores. & l. vlt. C. de pign. act. Loquuntur enim de nata iam actione pigneraticia, eamq; longo tempore tolli negant: vbi eam rectè Ioannes & Græcus interpres longiſſimo tempore tolli confirmant. D E

Bona fide.] Ignorans, alioqui pro poſſeſſore poſſidet. l. nec vllam. §. 1. ℨ. de pet. her.

Si mandauero.] Per procuratorem poſſeſſio nobis adquiritur, ſi ea mente & cogitatione acceperit, vt nobis adquireret l. quod meo. ℨ. tit. prox. Quòd ſi rem ſibi habeat, poſſeſſio nobis non adquiritur. l. 1. §. per procuratorem. ℨ. tit. prox. & ideo tunc ſibi procurator ipſe vſucapere poteſt, quamuis, inquit, poſſit videri non pro ſuo poſſidere, videlicet cùm eius rei nomine mandati actione teneatur. nec tamen certè, ideo minus pro ſuo poſſidet, quòd mandati iudicio teneatur. F

AD

A

AD L. ID TEMPVS.

In vſucapione non coniunguntur tempora inter emptorem & venditorem. l. ſi ædes.
§.libertas.ff.de ſer.vrb.præd.In longi temporis poſſeſſione inter emptorem & vẽditorem
tempora coniunguntur, ex reſcripto Seueri & Antonini.§. inter venditorem. de vſucap.
quod Iuſtinianus ad vſucapionem etiam triennij traxit in tit.de vſucap.transfor.vt planè
non ſuo loco in Inſtitutionibus hæc verba poſita eſſe videantur: *Quod noſtra conſtitutio ſimiliter & in vſucapionibus obſeruari conſtituit, vt tempora continuentur*, quemadmodum ipſe
ad ea in tit.de vſucap.adnotaui.Ex his apparet hãc legem non de vſucapione,ſed de longa poſſeſſione accipi oportere.Ita verò demum inter emptorem & venditorem tempora
B coniunguntur,ſi vterque bona fide rem acceperit.Nam auctoris,id eſt, venditoris vitioſa
poſſeſſio,bonæ fidei emptori non prodeſt,ſed neque etiam nocet, vt id per ſe non vſucapiat emptor,quod venditor non potuit.Proinde in acceſſione addimus, vt ea ita demum
emptor vtatur,ſi nec vi,nec clàm,nec precario vẽditor poſſederit.l. Pomp.§.1.ff.tit.prox.
& ex diuerſo,iuſta venditoris poſſeſſio,emptoris vitioſæ poſſeſſioni non prodeſt.Quòd ſi
medio tempore alius poſſederit, interrupta eſt poſſeſsionis continuatio:qua in re ſunt ſimiles emptores ſucceſſoribus. d.l.Pomp. §.quæſitum.l.poſſeſsio.infr.hoc tit. Aliàs verò
magnũ inter eos diſcrimen eſt.nam defuncti mala fides,bonæ fidei ſucceſſori nocet:contrà bona fides defuncti,malæ fidei ſucceſſori prodeſt,quod tam in vitia,quàm in virtutes
defuncti ſuccedat,& eadem eſſe perſona exiſtimetur. In eadem verò perſona hoc rece-
C ptum eſt,vt mala fides obſtet initio,non item iam cœptæ vſucapioni. Quæ dicuntur de
emptore,trahuntur etiam ad donatarium,& legatarium,& fideicommiſſarium,& ceteros,præter vniuerſi iuris ſucceſſores.nam in hac quæſtione non ſeparãtur lucratiuæ cauſæ à non lucratiuis.Præterea non tantùm emptor venditoris,ſed etiam venditor emptoris acceſsione vtitur.l.ſi duobus.j.de diuerſ.temp.præſcr.l.Pomp.§. præterea.ff.tit. prox.
ceterùm in ſpecie.§.ſi liber.l.Pomp.ideo liber homo,aut dominus,venditoris acceſsione
non vtuntur, quoniam alius medio tempore poſſedit: eius verò,cui adquiſita fuerit poſſeſsio,ideo acceſsione non vtuntur,quia cauſam ab eo nullam habent.In ſpecie autem §.
ſi is qui precario.l. Pomp.ideo manente precario,is qui precario conceſsit,acceſsione nõ
vtitur,quia ei tantùm acceſsio prodeſt,qui poſsidet.l.pen.§.1.infr de diuerſ.temp.præſcr.
D d.l.Pomp.§.vlt. Is autem qui precario conceſsit,durante precario aut non poſsidet,aut
de eo ſaltem dubitatur an poſsideat.l.& habet.§.eum qui.infr.de preca. At precario diſſoluto, acceſsioni proculdubio locus eſt: precaria enim poſſeſsio iuſta eſt: ea quæ vi aut
clàm poſſeſſa eſt,iniuſta eſt,atque ideo etiam ex ea non datur acceſsio. Et vt quæ in hac
quæſtione de acceſsionibus poſſeſsionum obſcuriora ſunt, pro noſtra parte attingamus,
&,ſi fieri poteſt,aperiamus etiam & illuſtremus, hoc quoque notandum eſſe cenſeo ex l.
pen.§.item adijciendum.infr.de diuerſ.temp.præſcr. cõtinuari tempora inter emptorem
& venditorem,etiam ſi per procuratores emptio venditióque perfecta fuerit. Ceterùm ita in eo §.legendum eſſe, *Et quod apud eum cui vendendum mandauit*, aut ſanè,vt in P.Flor.
ſæpe accidit, *Qui*,ſic accipiendum eſt,vt valeat, *cui*. Erit igitur hæc eius §.ſententia, Em-
E ptori acceſsionem dari cum eo quod apud procuratorem fuit,cui mandatum erat vt vẽderet:ſed tamen poſſeſsionem interrumpi, ſi porrò idem is alij mandauerit, niſi id fiat ex
domini voluntate.

Nam ſi poſtea.] Poſt traditionem.l.penult.§.penult.infr.de diuerſ.temp. præſcript.
ergo id ſolum tempus emptori proficit,quod fuit ante venditionem & traditionem,licet
venditionis tempore vẽditor non poſſederit:quod & in herede ita ſeruatur, vt ei tempus
accedat,quod ante mortem defuncti fuit, quamuis tempore mortis eam rem defunctus
non poſſederit:& hoc oſtendit l.Pomp.§.non autem.ff.tit.prox.ſecundum Flor.ſcripturam.

Quodammodo quaſi.] Duas notas appoſuit, vt oſtenderet heredem propriè non
F eſſe,vt in l.iuriſgẽtium.§.adeo.ff.de pact.§.hoc quoque. per quas perſ.nob.adquir.ſed tamen vt heres,ita & legatarius acceſsione defuncti vtitur: heredis etiam acceſsione legatarius vtitur. Hoc verò inter legatarium & heredem intereſt,quod mala fides defuncti
nocet heredi,non legatario.

AD L. SI IS QVI PRO EMPTORE. A

Dicturus ſum hoc in loco de iure ſingulari vſucapionis, exemplo ad l.ius ſingulare. ſ.
de legib. aptiſſimo & conueniẽtiſſimo. Eſt verò hæc iuris iſtius definitio, Ea quæ ſerui pe-
culiari nomine nanciſcuntur, etiã ignorantes dominos vſucapere. Iure enim ciuili, ſcien-
tia in vſucapionibus exigitur, ſed iure ſingulari vtimur, vtilitatis rerum cauſa. l. peregre. §.
quæſitum. ſ. tit. prox. l. iuſto. §. nondum. j. hoc tit. Et quidem ex hac definitione quattuor
eliciuntur, Vt infantes vſucapiant, Vt furioſi vſucapiant, qua de re diximus in l. ſequitur.
ſ. Vt ſi hereditarius ſeruus poſſidere incipiat, eodem modo iacẽte hereditate per ſeruum
heredi augeatur hereditas, vtq; nondum aditæ hereditatis tempus vſucapioni procedat.
l. 1. §. item adquirimus. ſ. tit. prox. l. qui à ſeruo. ad fin. j. de oblig. & act. l. pen. infr. de cap. & B
poſtlim. l. iuſto. §. nondum. j. hoc titu. quod nos latius exponemus in l. præſcriptio. §. vlt. j.
hoc tit. Vt ad eum qui captus eſt ab hoſtibus, eorum quę ſerui poſt captiuitatem peculia-
ri nomine comprehenderunt, vſucapio pertineat. l. in bello. §. facti. l. pen. j. de cap. & poſtl.
l. ait prætor. §. hi plane. ſ. ex quib. cauſ. ma. Non tantùm autem ſi redierit, iure poſtliminij
poſſeſſio rei peculiaris reuerſo domino prodeſt, ſed etſi ibi deceſſerit, ad ſucceſſores eius
pertinet, inducta fictione legis Corneliæ. & hæc fuit Iuliani ſententia, ex qua id efficitur,
quamdiu is eſt apud hoſtes, in ſuſpenſo vſucapionem eſſe: nam ſi reuertatur, ei, ſi ibi mo-
riatur, heredibus prodeſt, & æquè patet fictio poſtliminij, ac fictio legis Corneliæ. Mar-
cellus negat eſſe in ſuſpenſo: reuerſo enim non prodeſſe vſucapionem, heredibus prodeſ-
ſe. Itaque Marcellus licet Corneliam ſine vlla hæſitatione induceret, non tamen poſtli- C
minio reuerſo, plus iuris dabat, quàm ſi per ſe, cùm ad hoſtes peruenit, poſſediſſet: atque
ita pleniùs legis Corneliæ quàm poſtliminij fictionem accipiebat. ſed Iuliani ſententiam
ſequendum eſt, vt Tryphoninus ait in d. l. in bello. §. facti. id eſt, ſequi oportet. Quid ergo
dicemus de his quæ ante captiuitatem aliquis per ſe, aut per ſeruum poſſidere cœpit? Si
per ſe vſucapere cœperit, vſucapio interrumpitur: quia poſſidere deſinit, nec ipſi reuerſo
iure poſtliminij medium tempus ad vſucapionem prodeſt. l. denique. ſ. ex quib. cauſ. ma.
ſi tamen ibi deceſſerit, heredi eius per legem Corneliam prodeſt: & in eo diſſentire au-
ctores non videntur. Quòd ſi per ſeruum ante captiuitatem poſſidere cœperit, Marcel-
lus reuerſo non prodeſſe, Iulianus prodeſſe putat. Iuliani ſententia ſequenda eſt. Heredi
autem prodeſſe vſucapionem Marcellus non negabat, idque probatur. De illo nunc vi-
dendum eſt, quid fiat, ſi ſeruus non ex cauſa peculij rem poſt captiuitatem domini com- D
parauerit? Et placet eam vſucapi non poſſe, & ideo nec ei ante quàm reuertatur, nec eo
apud hoſtes mortuo, heredibus ante aditam hereditatem poſſeſſionem incipere: ſi tamen
filiusfam. patre degente apud hoſtes, rem non ex peculij cauſa comparauerit, ipſum ſibi
per legem Corneliam poſſediſſe & vſucepiſſe videri. l. iuſto. §. vltim. infr. hoc tit. cui ſimile
quiddam eſt in l. in bello. §. 1. infr. de capt. & poſtlim.

Si is qui pro emptore.] Quærit primùm, an ſi per ſe ante captiuitatem poſſederit,
heredi eius lex Cornelia proſit, vt medio tempore videatur vſucepiſſe.

Nam interrumpitur.] Hæc eſt dubitandi ratio.

Et ſi ipſi.] Subiicit autem verum eſſe, quòd interrupta & interpellata fuerit poſſeſſio,
poſtliminium ei reuerſo non prodeſſe, vt vſucepiſſe videatur: & ſanè veriſſimum etiam id E
eſt, ſed eo tamen moueri non debemus, quominus heredi legem Corneliã prodeſſe con-
tendamus, id quod ab Marcello factum eſt confidenter. Quid autem fiet ſi per ſeruum
poſt captiuitatem ex cauſa peculari poſſederit? & hac de re agitur in prox. verſ.

Iulianus ait.] In l. bona. §. quæ peculiari. infr. de capt. & poſtlim.

Dubitari.] Iulianus tamen ad heredes fictionem legis pertinere exiſtimabat. Repre-
henditur Iulianus à Marcello, non quòd in hoc caſu dubitarit, ſed quòd in ſuſpenſo vſu-
capionem eſſe dixerit. Nec enim eſt in ſuſpenſo, quoniam ſi reuertatur, poſtliminium ei
non prodeſt, vt per ſeruum vſucepiſſe videatur. Nam ſi tunc, vt & Iuliano videtur, poſtli-
minium ei non prodeſt, cùm per ſe ante captiuitatem poſſidere cœpit, cur etiam non di- F
cemus ceſſare poſtliminium, ſi ſeruus ex cauſa peculiari poſt captiuitatem poſſidere cœ-
pœrit? Cur poſtliminio reuerſus plus iuris habeat in eo, quod ſeruus poſt captiuitatẽ poſ-
ſedit, quàm in eo quod ipſe per ſe ante captiuitatem poſſedit? Marcellus etiã exiſtimat ei
non prodeſſe poſtliminium, qui per ſeruũ ante captiuitatem poſſidere cœpit. nullo igitur
caſu

A caſu exiſtimat poſtliminiũ prodeſſe: heredibus autem omni caſu legem Corneliam prodeſſe, quia ſcilicet cùm is moritur apud hoſtes, iure ſingulari poſſeſſio quæſita hereditati videtur, quæ vicem perſonæ obtinet: cùm reuertitur, medio tempore nulla perſona extitit, cui adquiſita interim poſſeſſio videatur: nam captiuus quidem ipſe pro nullo habetur. Marcellus itaque omnibus iis caſibus fictionem legis pleniùs accipiebat, quàm fictionem poſtliminij. Sed Iuliani ſententia obſeruatur.

Marcellus.] Hic notas in Iulianum ſcripſit. Crediderim & Mauricianum ſcripſiſſe ex l.iuriſgentium.ff.de pact.& l.ſed etſi quid.§.quid ergo.ff.de vſufr.

Plenius.] Ideo pleniùs, quia fictionem poſtliminij non prodeſſe Marcellus ait, fictionem verò legis prodeſſe affirmat.

B Quemadmodum.] Hac ratione Marcellus contendit fictionem poſtliminij non prodeſſe.

Nam hereditatem.] Hac verò ratione contendit fictionem legis prodeſſe.

Locum non habere.] Legẽdum omnimodò eſt *locum habere*, atque ita legi alias Acc. noſter annotauit. nec verò ſi ea quæ nos iam ante propoſuimus diligenter expendantur, id quiſquam diffiteri iure poteſt.

Si ſeruus quem poſsidebam.] Oſtendi in l.ſequitur.ff.ſeruum fugitiuum à domino poſſideri, nec inter furtiuas res annumerari: Id verò ita ꝓcedit, ſi ab alio ſeruus fugitiuus non poſſideatur. Etenim ſi alius fugitiui poſſeſſionem apprehenderit, poſſeſſio domini eſſe deſinit. l.1.§.per ſeruum.ff.tit.prox. quod & in rebus domini locũ obtinet, à ſeruo quãtum in eo fuit ſubreptis & interuerſis. C Eſt & alius caſus, quo dominus fugitiui ſerui poſſeſſionem amittit, de quo in hoc §. agitur, videlicet ſi pro libero ſe gerat, & iudicium liberale ſubire ſit paratus: vbi id etiam exigitur, vt ſe diu pro libero geſſerit. l.3.§ ſi ſeruus ff.tit. prox. quo in loco Spartaci fugitiuorum ducis exemplo Iuriſconſultus vtitur, ex quo etiã dictum eſt bellum Spartacum. His verò duobus caſibus exceptis, fugitiui à domino poſſidentur, & ideo rectè Paulus lib. IIII. ſentent. ſcribit, in numero ſeruorum ex lege Caninia fugitiuos computari.

Si quis bona fide.] Bona fides exigitur non tãtùm ab initio adeptæ, ſed etiam ab initio recuperatæ poſſeſſionis, ſed hoc in quibuſdam falſum eſt, vt dicemus in l.iuſto.§.etſi poſſeſſionis.infr.

D Quia conceſſum.] Expoſui hanc rationem in l.ſi aliena.ff.

AD L. SERVI.

Creditor propriè non poſſidet, quoniam animo & cogitatione domini rem non tenet l.ſciendum.§.creditor.ff.qui ſatiſd.cog. l.ſi ſeruus depoſitus.§.1.ff.de noxal.act. l.quęcumque.ff.de Public.in rem act. l.pignori.ff. hoc tit. & nec vſucapere pignus, nec Publiciana, aut noxali actione experiri poteſt. Iuſta tamen eſt creditoris poſſeſſio: poſſidet enim naturaliter, & firmiſſimo pignoris iure, & quaſi poſſeſſor conuenitur ad exhibendum, & in rem actione. Debitor autem per creditorem in hoc tãtùm poſſidet, vt vſucapiat. l.qui pignoris.l.1.§.per ſeruum.ff.tit.prox. quod in hac l.manifeſtò traditur.

E Vt addici.] Flor. liber habet. *vt adici.* Adici autẽ accipio pro adiici & accedere, quod confirmat l.de acceſſionibus §.1.infr.de diuerſ.temp.præſcr. Creditor itaque cui ego rem obligaui, vtitur acceſſione poſſeſſionis meę aduerſus extraneum vindicantem, non etiam aduerſus me: me tamen vindicantem vi pignoris ſuperaturus eſt. At is cui creditor meus rem pignori acceptam obligauit, etiam aduerſus me temporis mei, & creditoris acceſſione vtitur: quia ego ei ſum extranei loco. Itaque vnus me ſuperat pignoris iure, alter acceſſionis iure. ſed hoc ita, ſi pecunia ſoluta nondum fuerit. pecunia enim ſoluta ego vtrumque ſuperaturus ſum. tamdiu enim ſecundi creditoris pignus manet, quamdiu & primi. l.1.C.ſi pignus pign.da.ſit: at primi creditoris pignus ſolutione tollitur, ergo & ſecundi.

AD L. SI PER ERROREM.

F Longo tempore capere.] Quo titulo? pro adiudicato: ex quo etiam actio Publiciana competit.

AD L. QVAMVIS.

Quamuis aduerſus.] Res fiſci vſucapi non poſſunt. l. vbi lex. in fi.infr.hoc tit. fiſcus

eſt principis'. Res igitur fiſci, ſunt res propriæ & priuatæ principis, & ideo in §.res de vſucap.Res, inquit, fiſci noſtri, & in l.2.C.Commu.de vſucap.fiſci mei. A

Si tamen ex bonis.] Flo.*tamen ex bonis*: lego, *tamen ſi bonis*: quod d.§.res, confirmat: alioqui fruſtra inferius additur, Ex iiſdem bonis.

Bonis vacantibus.] Bona vacantia ſunt eorum bona quibus poſt mortem ſucceſſor nullus exiſtit: hęc fiſco caducis legibus deferuntur, vt ipſe in fragm.Vlp.oſtendi, tit.28.ſatis, vt arbitror, feliciter emendata l.ergo.ꝫ.de fideicomm.lib.

Diutina poſſeſsione.] Olim vſucapione, hodie diutina poſſeſſione, ſiue Iuſtiniana vſucapione bonorum vacantium, necdum fiſco nuntiatorum dominium adquiritur. Vſucapione opus eſt, etiam ſi nuntiandi poteſtas expirauerit, quia poſſeſſor non eſt dominus. Expirat autem nuntiatio quadriennio, quod quidem ex quo re ipſa bona vacarunt, B
non ex quo ea vacare homines intellexerunt, computatur.l.1.§.diuus.ꝭ.de iu.fiſci.l.intra.infr.de diuerſ.temp.præſc.l.quia autem.§.certè ſi vacantia.ꝫ.ſi quis om.ca.teſt.l.1.C.de quadr.præſcr. Ergo in cauſa vacantium bonorum, aduerſus fiſcum quadriennij præſcriptio datur. In cauſa verò commiſſi, quinquennij.l.2.C.de vect.& com.quod ſic rectè Cōſtātinus interpretatur lib.11.Epirom. πενταετίας ἐστὶ ἔγκλημα καθ' ὃ ζητεῖ ὁ δημόσιος τὸ κλεπτοτελωνηθὲν τέλος, ἤτοι τὸ κομμέρκιον, vbi pro κομμέρκιον malim κόμμισσον. Ceterùm exceptis his cauſis in quibus minora tempora cuſtodiri ſpecialiter conſtitutum eſt, in omnibus cauſis ex quibus nuntiatio fit ad fiſcum, xx. annorum præſcriptio ſeruatur.l.in omnibus.infr.de diuerſ.temp.præſc.l.2.infr.de req.vel abſ.dam.l.1.§.præſcriptio.ꝭ.de iu.fiſci. & hæc præſcriptio tantum abeſt vt tollatur à l.omnes.C.de præſc.xxx.ann.vt ab ea po- C
tius nominatim confirmentur omnes præſcriptiones, quæ legibus aut conſtitutionibus definitæ ſunt. In eis tamen actionibus, quæ legibus aut conſtitutionibus tempora certa non acceperunt, ſiue priuatę ſint ſiue fiſcales, ait lex xL.annorum præſcriptionem cuſtodiri oportere, excepto caſu l.comperit eod.tit.

AD L. SI HOMINEM.

Vt venditoris poſſeſſio emptori, ſic reſoluta vēditione, aut redhibitione facta, emptoris venditori prodeſt: quod fuit à nobis etiam demonſtratum in l.id tempus.ꝫ.

Quoniam.] Credo legendum, *Quamquam*: idque l.Pom.§.præterea.ꝫ.tit.prox.oſtendit. Quamquam igitur propriè venditio dici non poteſt, ex perſona tamen emptoris po- D
terit venditor acceſſione vti. Eſt in eadem voce error in multis aliis Pandectarum locis, quos, me rem vtilem facturū arbitror, ſi indicauero. In l.in ſumma.§.ſed agere.ꝫ.de cond. indeb.lego, *Quamquam non contrahendi animo dederim*, vt hic ſenſus ſit: Ea quę dantur condicionis implendæ cauſa, ab herede ſcripto omiſſa hereditate quaſi ob rem data re non ſecuta condici, quāuis ea heres contrahendi animo non dederit, vti fit in articulis ob rem dati tractatus. Item in l.patet.§.1 infr.de capt.& poſtlim.re.vbi Florētiæ, *Quoniam verum eſt*, in aliis codicibus, *Quod verum eſt*. vel *Quod non verum eſt*, ſed legendum opinor, *Quamquam verum eſt*, hoc ſenſu: Non videtur ex lege Cornelia pupilli apud hoſtes mortui hereditas deferri ſubſtituto, quandoquidem lex Cornelia, de captiuis loquitur, qui teſtamenti factionem habuerint, ſed tamen quia pupilli captiui legitima ex lege Cornelia proxi- E
mo agnato defertur, quamquam non habuerit impubes teſtamenti factionem, quod in cauſa inteſtati fruſtra ſpectatur.l.bona.in princ.ꝭ.eod.titul. non erit alienum & in cauſa teſtamenti pupillo captiuo facti à patre, qui iam ante captiuitatem filij in ciuitate deceſſerit, Prætorem ſubſequi volūtatem patris, & vtiles actiones dare ſubſtituto. Sic in l.ſi pater.3 ꝫ.de vulg.& pupil.ſubſtit.arbitror legi debere, *Quamquam etſi ambo*, id eſt, ſi prior pater ac deinde filius in ciuitate deceſſiſſet. quòd ſi legas, *Quoniam etſi ambo*, certè ſuperiori ſententiæ ratio hæc aptari propriè nullo modo poteſt. Credo etiam in l.Marcellus.infr. de fideiuſſ.legendum eſſe in hunc modum, *Quamuis mandati actio non competit*. fideiuſſor, inquit, tenetur, quamuis mādati actionem is non habeat. & ei quidem legi fruſtra opponitur l.is cui.de verb.oblig.nam l.Marcellus ait, *Obligato*, quod verbum diligenter expen- F
dendum eſt, vt in l.ſi à reo.§.ſi à furioſo.eod.tit.iure obligato. Igitur pro pupillo, furioſo, prodigo iure obligatis, vtputa ex delicto vel quaſi ex contractu, fideiuſſor tenetur, quamuis mandati actio ei non competat: Pro eis verò non obligatis, vtputa ſi ſtipulanti promiſerint, fideiuſſor non obligatur. Sed de his ſatis.

AD

A
AD L. POSSESSIO.

De huius legis ſententia diximus in l.id tempus.Dixit autem Atticorum more poſſeſſionem poſſidere, vt ſtipulationem ſtipulari in l.3.§.ſtipulationem.infr.iudic.ſolui.l.in inſulam.§.vltim.ff.ſol.matr.obligationem obligari in l.creditor.ff.de pig.

AD L. EI A QVO.

Ei à quo.] Hoc eſt ei cuius fundum. fundum igitur quem cœpi vſucapere, domino
locaui,nulla locatio eſt. rei enim ſuæ locatio,emptio, depoſitum,precarium,commoda-
tum,pignus non valet:& ideo vſucapio interpellatur,quia per conductorem non retineo
poſſeſſionem, neque hoc caſu intereſt vtrùm ſciens an ignorás rem ſuam eſſe, eam à poſ-
B ſeſſore conduxerit, quia ſemper vetum eſt nullam conductionem eſſe : niſi ſolius poſſeſ-
ſionis gratia conduxerit: quo caſu exiſtimarim vtilem conductionem eſſe & vſucapionẽ
non interpellari.l.ſi aliquam rem.ff.tit.prox. Ergo rei ſuæ,id eſt, proprietatis,conductio,
precarium,emptio non valet:poſſeſſionis rei ſuæ conductio valet,nec non precarium,at-
que emptio. ſed ſiue res ipſa, id eſt, proprietas domino rei vendatur,ſiue poſſeſſio,& tra-
datur, perſpicuum eſt vſucapionem venditoris interrumpi, cùm tamen ſi poſſeſſio con-
ducatur,aut precario accipiatur,vſucapio non interrumpatur. De pignore dicemus in l.
non ſolum.§.ſi rem tuam.infr.

Longi temporis præſcriptio.] Præſcriptio, modo longi temporis adquiſitionem ſi-
gnificat.vt in tit.de vſucap.lib.11.Inſtit.oſtendi : aliâs plerumque ſignificat exceptionem
C quamlibet.

AD L. HERES.

Heres,& iacens hereditas,in implenda vſucapione vicem perſonæ defuncti ſuſtinent.

AD L. EVM QVI ÆDES.

Si quis aliena tigna ſuis ædibus iniunxerit, vel ſi ex alienis cæmentis domum ædifica-
uerit, vel ſi alienas tegulas aut columnas in ædificium coniecerit, vel ſi ex alienis tabulis
nauem aut armarium fabricauerit,ſingulæ res non poſſidentur,non vſucapiuntur,etiam
ſi corpus ipſum poſſideatur, & vſucapiatur. & ideo eædem ipſæ res diſſolutæ à prioribus
D dominis vindicari poſſunt,quod Iauolenus Priſcus in hac lege manifeſtis rationibus de-
monſtrat.

Poſſeſsionem temporis immobilium rerum omnium.] Sic Flor.ſed malo, *Poſſeßione temporis immobilium rerum dominium mutet.*

Si autem columna.] De euictione agitur ex ſtipulatione duplæ re euicta.ideóque ſi
pars fundi euincatur,de euictione agitur,quoniam quælibet pars fundi, fundus eſt. l.1.ff.
de euict. Diuerſum eſt ſi pars animalis euincatur : nam animalis pars animal non eſt.l.ſi
dictum.§.in ſtipulatione.eod.titul. quòd ſi diſtractis ædibus columna euincatur, actione
ad exhibendum vel de tigno iniuncto ideo de euictione non agitur, quia columna pars
non eſt ædium.l.naue.eod.tit. Vt igitur de euictione ſit actio quotiens aliquid ex re ven-
dita euincitur, neceſſe eſt id quod euincitur partem eſſe,& totius nomen accipere poſſe.
E Loquimur autem de actione ex ſtipulatu: nam actionem ex empto competere hoc in lo
co rectè Iauolenus ait.In l.Naue,agi de ſtipulatione ex eis quæ præcedunt & ſequuntur
legibus intelligi poteſt,eodémque modo inter ſe conciliantur l.venditor & l.ſi prægnans.
eod.titul.

Nam quemadmodum.] Vt eas quamdiu ædificium manet, ab ædificio ſeparatas non poſſides,ita nec eas poſſediſſe videris,etiam ſi eis cohærentibus in ædificio, deponátur ædes,quæ res eas continent.

Nec penes te.] Penes te non fuerunt,id eſt,non poſſediſti. Penes te eſt quod quodá
modo poſſidetur,id eſt,iure dominij vel bona fide.l.penes.ff.de verb.ſignific. Hæc igitur
F Iauoleni eſt ſententia,Res mobiles quæ cohærent ædificio,nec poſſideri ædificio manẽ-
te,nec ædificio ſublato poſſeſſas videri eo tempore quo in ædificio fuerunt.

AD L. VBI LEX.

Vbi lex.] Lex XII. tab.lex Atinia,lex Mamilia,lex Plautia & Iulia de vi,lex Scribonia,lex Iulia repetundarum,lex Iulia de fundo dotali.

Interdum.] Vitium aut reale eſt, aut perſonale. Quod defunctus ob rei vitium vſuca- A
pere non potuit, heres nonnumquam vſucapere poteſt. Quod defunctus ob ſuum vitium
vſucapere non potuit, heres numquam vſucapere poteſt.

AD L. SINE POSSESSIONE.

Sine poſſeſſione ciuili, nec enim poſſeſſio naturalis ſufficit.

AD L. NVMQVAM.

Vſucapio efficere non poteſt, vt ne ſolo cedat ſuperficies. Superficiem dicimus id om-
ne quod factum eſt ſuper ſolum, ſiue ædificatum, ſiue ſatum, aut plantatum ſit: & ideo vi-
tis ſuperficies eſt vineæ, ſeges arui. l. certo, ff. de ſer. ruſt. præd. Dicimus etiam ſuperficium, B
atque ita ipſe legendum opinor apud Caium lib. 11. Inſtitut. *Si aliquis*, inquit, *in agro no-
ſtro arbores aut vineas vel plantas quaſcumque poſuerit, ſimiliter ſuperficium ſolo cedat*, vbi tamen
alij codices *Superficij*, alij *Superſitum* habent. Sic in P. Flor. in l. 1. ff. de ſuperfic. *Nam ſi con-
duxit ſuperficium, ex conducto*: vbi tamen hi, quorum beneficio & opera Pandectę Floren-
tinæ luci redditæ ſunt, miror cur pro *Superficium* maluerint *Superficiem* ſcribere, præſertim
cùm illam vocem integram relinquerint in l. ſi lapidicinis. ff. de iu. dot. l. ſi areæ De leg. 2. id
enim certè non licebat. Animaduerti ſimili errore eos in l. 29. ad finem. ff. de ſtatulib. cùm
Florentiæ ſcriptum eſſet, *Cum ceteris an quoque pecuniam victori reſtituere debere*, quomodo
etiam legitur adhuc in libris manu ſcriptis, pro *An*, ſcripſiſſe, *Eam*, eoſdemq́; illam vocem
in l. ſi totam an partem. ff. de adq. her. integram retinuiſſe: *Si totam an partem*, id eſt, ſi totã C
eam partem, antiquo loquendi more ab Sex. Pompeio adnotato: cuius rei cognitio plu-
rimum ad eius legis explicationem facit. ſic & in l. ſi fideicommiſſorum. ff. Vt in poſſ. leg.
Nihil me per em lædi oportere, habent Pandectæ Florentinæ: vt iam planè liceat nobis vſur-
pare id quod Victorinus Afer in hunc modum ſcribit: Libri legum etiam ſi ex frequen-
ti tranſcriptione aliquid mutarunt, tamen retinent antiquitatem. quod ego, etſi pluribus
aliis exemplis planum facere poſſum, ne tamen in eorum vitium incidam, qui rei propo-
ſitæ rationem non habent, id commodiori loco & tempori reſeruabo.

AD L. CELSVS.

Pro ſuo.] Titulus Pro ſuo adheret omnibus aliis, & ideo hęc verba, *Pro ſuo*, ſic acci- D
pienda ſunt, vt omnes titulos comprehendant: quod ea etiam quæ ſequuntur, indicant.
Ceterùm vera eſt Celſi ſententia, ſi quis rem quam, verbi gratia, non accepit quaſi debitã
ex teſtamento, ſed alia quauis ratione adeptus eſt, ſibi legatam eſſe opinetur. nam ſi res
mihi tradatur quaſi debita ex teſtamento, quamuis legatum non præceſſerit, eius tamen
rei ſi non pro legato, ſaltem pro ſuo, aut pro ſoluto vſucapio procedit. l. 3. l. 4. ff. pro ſuo. ſed
& pro legato quis rectè contendet, hac in ſpecie vſucapionem procedere. hæc enim opi-
nio probabilis eſt, cùm ipſe dominus debere ſe putans, bona fide accipienti tradit. & in
ſumma ſi traditio interueniat ex falſa cauſa, error falſæ cauſæ vſucapionem parit, quia
probabilis eſt: ſi traditio non interueniat, error falſæ cauſæ vſucapionem non parit, quia
hic error probabilis non eſt. Sed hac in re diſtat emptio à ceteris negotiis. Nam ex aliis
cauſis traditione facta pro ſoluto vſucapio procedit, etiam ſi falſæ cauſæ fuerint: at ſi quis E
rem quaſi debitam ex cauſa vẽditionis tradat, nec pro ſoluto quidem vſucapio procede-
re poteſt, quia non ſolutionis tantùm in hoc contractu, ſed etiam emptionis tempore bo-
na fides exigitur, vti dictum eſt in l. ſi aliena. ff. Emptionis verò tẽpore non adfuit bona fi-
des, cùm emptio nulla præceſſerit, & hæc quidem nos aliis in locis inferius etiam tracta-
bimus, ideo nunc breuiores ſumus.

AD L. SI SERVO.

Res trádita ſit.] Rectè ſupplet Acc. Ex cauſa peculiari, vt & in l. ſi is qui pro emptore.
§. quòd ſi ſeruus. ff. Hac verò de re tractatum eſt in l. ſequitur. ff.

AD L. CVM SOLVS. F

Neque vllam aliam.] Quandoquidem tibi ego tradidi non quaſi debitam ex meo
contractu vel quaſi ex cõtractu, ſed quaſi tuam. Nullam ergo aliam habes poſſidendi cau-
ſam, quàm pro herede: at poſſidere pro herede non potes quod à vero herede poſſeſſum
eſt, &

A eſt, & quod non quaſi à defuncto accepiſti, ſed à vero herede, cùm is te falſò exiſtimaret, pro parte heredem eſſe. At ſi cùm de eo incidiſſet controuerſia, an ex parte heres eſſes, tranſegerimus, vſucapies pro tranſacto, quia tunc à me ius, & poſſidendi cauſam habes. l. ex cauſa. C. pro empt.

AD L. RERVM MIXTVRA.

Vno ſpiritu.] Id eſt τῇ συμφυΐᾳ, & ideo id etiã à Plutarcho συμφυὴς appellatur ἐν τοῖς γαμικοῖς παραγγέλμασι.

Quod συνημμένον vocatur.] Id latinè Aul. Gel. Adiunctum, ſiue Connexum interpretatur lib. XVI. cap. VIII. Vitruuius Coniunctum lib. V. cap. IIII. Seneca lib. XVII. epiſt. Compoſitum.

B Labeo.] Labeo in libris noſtris eſt Antiſtius Labeo, princeps Proculianæ ſectæ. hic libros πιθανῶν ſcripſit, & eos qui Poſteriores dicũtur, vt ex indice Iuriſconſultorum apparet. πιθανῶν, id eſt, probabilium. Poſteriores libri ſunt, qui poſt mortem eius editi ſunt, vt ſcribit Gellius lib. XIII. cap. X. Scripſit etiam ad edictum Prætoris vrbani, & Prætoris peregrini l. ſi quis affirmauerit. §. hæc de dolo. ff. de dolo. l. Labeo. j. de verb. ſign. & ad XII. tab. vt idem Gellius teſtatur lib. I. cap. XII. Epiſtolarum libros eum ſcripſiſſe nuſquam legi. Credo legendum hoc in loco, *Iabolenus*, non *Labeo*: in quibus nominibus erratur ſæpiſſimè. Iabolenus dixerat lib. IX. epiſtolarum, id eſt, in l. eum qui ædes. ff. eũ qui ædes pro emptore vſucapit, ſingulas res non vſucapere: Idem tamen, quemadmodum hoc in loco traditur, eodem, vt opinor, epiſtolarum libro, ſcripſit cœptam cuiusq;
C rei vſucapionem non interrumpi, etiam ſi res ædificio poſtea iungatur. faciliùs enim abſolui quàm inchoari vſucapionem, & ita non omni quo deſinimũs poſſidere modo vſucapionem interrumpi. Mixtura enim, & morte, & furore, & captiuitate in cauſa peculiari, etſi deſinamus poſſidere vſucapio nõ interrumpitur. Nec verò quicquam in hac ſpecie intereſt, vtrùm quo tempore res mobiles ædificio iunguntur X. dies, an longius tempus ſuperſit.

Quid ergo in his.] Gemma quidem ipſa vindicari non poteſt à domino, quoniam ceſſit anulo, ſed agi ad exhibendum poteſt. l. gemma. ff. ad exhib. atque ita fit vt quod poſſidetur, dominus à poſſeſſore vindicari nõ poſſit. nam cùm vtrumque integrum per-
D maneat, neque mixtura confuſum aut quodammodo extinctum ſit, vtrumque etiam poſſidetur & vſucapitur. ſed ideo vindicari gemma non poteſt, quia cedit anulo. idemq; eſt, ſi aurum gemmæ cedat: item ſi ſigillum candelabro applumbetur, aut ſi emblemata quæ ſunt exempticia, phialis aut lancibus iungantur, quæ omnes ſpecies nihil ad rerum mixturam pertinent: nec enim res ita miſcentur aut implicantur, ſed mobiles permanent, & ſunt duo corpora ἡνωμένα.

Singulæ res.] Singulas res vocat. ἡνωμένα, Cohærentes συνημμένα. Grex igitur neque vt ἡνωμένον, neque vt συνημμένον corpus vſucapitur, ſed ſingula gregis capita per ſe poſſidẽtur & vſucapiuntur. Vnde conſequens eſt ea quoque mixtura vſucapionem non interrumpi: idemq́ue eſt in armento, equitio, polia.

Maneat: non idem tamen.] Sic Flor. ſed legendum opinor, *Maneat idem non tamen*.

E

AD L. NVMQVAM.

Initio venditionis.] Non in ipſa venditione ſtatim. Errat in iure is qui initio venditionis à pupillo factæ, aut poſtea tutorem adhiberi ſatis eſſe exiſtimat, & ideo non vſucapit: nam error iuris vſucapioni obſtat. l. 4. ff. de iur. & fac. ign. l. ſi fur. §. 1. j. hoc tit.

Mobilium.] Vidẽda ſunt quę de hoc §. in Tribonianũ ſcripſimus in frag. Vlp. tit. 19.

Seruus licet.] Seruum qui in libertate moratur deſino poſſidere, videlicet ſi ea interueniant quæ tradidimus in l. ſi is qui pro emptore. Si quid igitur adquirat, eius poſſeſſionem neque ſibi, quia ſeruus eſt, neque alij adquirit, quia à nemine poſſidetur. ſed ſi nomine alicuius nãciſcatur poſſeſſionem ei adquiret, cuius nomine nactus fuerit, quaſi negotiorum geſtor, per quem poſſeſſionem adquiri poſſe conſtat. l. communis. §. vlt. ff.
F tit. prox. l. ſi ego. ff. de neg. geſt.

Si ſeruus meus.] Furore poſſeſſionis cauſa non mutatur vel interrumpitur, ſed neq; vſucapio interrumpitur. l. ſequitur. §. furioſus. ff. l. iuſto §. pe. j. & huc etiã pertinet. §. prox.

In colono & inquilino.] Colonus eſt in agro, Inquilinus in ædificio. Appianus lib. 2.

bel. ciuil. ἐγχύιλινοι, ᾧ ῥήματι χελῦσιν τὺς ἐνοικοῦντας ἐν ἀλλοτρίαις οἰκίαις. Hic etiam incola A
dicitur in l.1.C.de fal.mon.& à Græcis ad l.27.§.Proculus s̃.ad leg.Aq.

Vacuum.] Vſucapio à defuncto cœpta ante aditam hereditatem, vel poſt aditam hereditatem, ante apprehenſam poſſeſsionem completur.l.cœptam.j. hoc tit. l. qui cum §. vlt.j.tit.prox.l.cùm miles.s̃.ex quib.cau.ma.& hoc quidem fit iure ſingulari. nam iure ciuili hereditas poſſeſſionem rerum non habet. atque ideo rectè id tempus quo aut non aditur, aut non apprehenditur hereditas, vacuum tempus appellatur, quia vacat poſſeſsio nec ea ratione interim fieri hereditati furtum poteſt.l.1.§.Scæuola.j.ſi quis teſta.lib.

Vſu eum capturum.] Adiicit. Acc. rectè, *pro emptore*. plus enim valet res, quam opinio heredis.

AD L. SI FVR. B

A domino.] Domino, id eſt, bonæ fidei poſſeſſore. Incipiet igitur pro ſuo poſsidere & vſucapere.l.quamuis.j.de fur. Dominus in hac quæſtione & pro bonæ fidei poſſeſſore accipitur paſsim.

Si quis id quod.] Hinc colligo plus errorem iuris valere, quàm rem ipſam & veritatem. Res tamen ipſa nonnumquam plus valet, quàm error facti.l.2.§.ſi ſub condicione.j. pro empt.

Incertam.] Pars pro diuiſo certa eſt. Pars pro indiuiſo incerta eſt. Illa cerni & demonſtrari poteſt, hæc non item. Sed quod ad quantitatem attinet, pars pro indiuiſo, aliàs eſt certa, aliàs incerta. Certa, ſi ſciatur quota ſit, puta tertia, vel quarta: Incerta, ſi neſciatur. C
Illa poſsideri poteſt, hæc non item.l.locus.l.3.§.incertam.s̃.tit.prox. ideóque illa vſucapi poteſt, hæc non poteſt.

Mera ſubtilitate.] Ipſo iure. Igitur qui ſcit partem aliquam fundi eſſe alienam, vſucapere non poteſt, ſi quota pars aliena ſit ignoret: at ſi vel partem pro diuiſo ſciat eſſe alienam, vel pro indiuiſo partem certã, reliquas partes poſsidere & vſucapere poteſt.l. ſi quis fundum.s̃.tit.prox.l.emptor.j.pro empt.

AD L. NON SOLVM.

Non ſolum.] Quæ ad hunc locum pertinent in l.ſequitur expoſuimus.

Quòd vulgò.] Veterum definitio hæc eſt, Neminem ſibi ipſum poſſeſsionis cauſam D
mutare poſſe: quæ ſic accipiẽda eſt, vt qui animo domini & corpore incumbit poſſeſsioni, ſi hoc ſolùm ſtatuat, ſe ex alia cauſa poſsidere, nihil agat.l.3.§.illud quoque.l.qui bona. §.vlt.l.quod meo.s̃.tit.prox.l.vlt.s̃.Si pars hered.pet.quod & in poſſeſsione naturali locũ obtinet. Poſſeſsio ciuilis animo domini, Naturalis non animo domini, ſed alio quodam iure: Illa pro ſuo, hæc pro alieno poſsidetur. Etiam illud admonitione dignum eſt in tit. de adq.poſ.ferè ſemper animum, domini animum ſignificare, & ciuilem poſſeſsionem. Bene autem in definitione veterum, Sibi ipſum: nam dimiſſa poſſeſsione prima, poteſt quis eiuſdem rei denuò ex alia cauſa nanciſci poſſeſsionem. d.l.qui bona. vt ſi is qui pro poſſeſſore vel pro emptore poſsidet rem alienam, precario dominum rogauerit, incipit precario poſsidere. tunc enim ipſe ſibi ſolus non mutat cauſam poſſeſsionis, ſed priori poſ- E
ſeſsione dimiſſa precariam à domino accipit.l.certè.§.Iulianus l.vlt.j.de precar. Idem eſt ſi fur, aut is qui rem alienam emit, litis æſtimationem ſubierit, vel ſi dominus eandem ei rem donauerit.l.ſi fur.in princ. s̃.hoc tit.l.2.§.vlt.l.qui cum herede.j.tit.prox. Sunt & alia exempla in hoc.§.

Idque per hæc probari.] Id verò contrariis exemplis probat.

Pro herede.] Vel pro bonorum poſſeſſore.

Cum hæc igitur.] Superioribus caſibus is qui ciuilem poſſeſsionem habet, cauſam poſſeſsionis mutat. Si verò is qui apud me depoſuit vel commodauit, mihi rem eam vendiderit aut donauerit, non mutatur ciuilis poſſeſsionis cauſa, quia ciuiliter ipſe non poſsidebam. Quia tamen poſsidebam naturaliter, in ciuilem naturalis vertitur.l.communi.§. F
neque.s̃.commu.diuid.l.2.§.quod vulgo.& §.filium.j.pro herede.l.1.§.ſi inter.j.pro donato. Veterum autem definitio non tantùm ad ciuilem, ſed etiam ad naturalem poſſeſsionẽ pertinet: vt ecce in ſpecie l.cũ nemo.C.de adq.poſſ. colonus qui de fundo vendendo cogitauit, quam ob cauſam olim fuit actio furti, auctore Gellio lib.xj.cap.vlt. non potuit ſibi mutare cauſam poſſeſsionis, & ideo in poſſeſsionis quæſtione locator erit ſuperior.

Ad

A Ad hæc etiam pertinet.l.ad probationem.C.de loca. vbi tamen pro *Iure*,arbitror legen-
dum *Ipſe*. Secunda autem Accurſij ad eam legem interpretatio veriſſima eſt. quoniam
dominus ignorans conduxit,atque ea re cœpit pro alieno poſſidere,nec ante pro ſuo poſ
ſidere incipit,quàm in quæſtione proprietatis ſuperior euaſerit,&in quæſtione poſſeſſio-
nis vincetur.Summa autem totius quæſtionis hæc eſt, Quod pro meo poſſideo, ipſe ſo-
lus efficere non poſſum vt quaſi ex alia cauſa pro meo poſſideam: Quod pro alieno poſ-
ſideo,ipſe ſolus efficere nõ poſſum,vt pro meo poſſideam.Denique ciuilem aut natura-
lem,in aliam ciuilem aut naturalem,naturalem in ciuilem, vel contra ipſe mihi ſolus mu
tare non poſſum.Extrinſecus verò noua accedente cauſa poſſum: quia ſi noua cauſa ac-
cedat,iam ipſe mihi ſolus non videor poſſeſſionem mutare.

B Venientes exiſtimauerit.] Obſtat l.3.§.ſi quis autem.ff.Vnde vi & de vi arm.l.metũ.
§.1.ff.de eo quod met.ca.Multum ſanè intereſt,vtrum quis conſpexerit,an audierit.nam
ſi quis metu venientium perterritus fugerit,nemò dubitat eum vi deiectum videri, vide-
licet ſi poſſeſſionem illi occupauerint.l.1.§. idem Labeo. ff. Vnde vi & de vi arm. Sed etſi
quis conſpectu armatorum hominnm perterritus, qui eo ad vim faciendam veniebant,
profugerit,vi deiectus videtur,etiam ſi eorum nemo poſſeſſionem apprehenderit, & ita
Labeoni viſum eſt d.§. idem Labeo. in eadem ſententia eſſe Iulianum puto in hoc §. ſed
tamen ipſe pro, *Exiſtimauerit*, in eò legendum eſſe opinor.*Exſtimuerit.* Si dominus, in-
quit,fundi homines armatos venientes ad vim faciendam exſtimuerit, atque ita profu-
gerit.M. Tul.pro Cæcinna.At verò hoc quidem iam vetus eſt,& maiorum exemplo mul
C tis in rebus vſitatum, quum ad vim faciendam veniretur, ſi quos armatos quamuis pro-
cul conſpexiſſent, vt ſtatim teſtificati diſcederent, optimè ſponſionem facere poſſent, ni
aduerſus edictũ Prætoris vis facta eſſet.& paulò poſt. Si fuiſſet in loco & ex eo metu per-
motus fugiſſet,quum armatos vidiſſet,diceréſne eſſe deiectum? Opinor.Hęc M.Tullius.
Sed ſi quis profugerit viſis armatis hominibus,qui aliò tendebant, vi deiectus non vide-
tur.d.l.3.§.ſi quis autem.Quòd ſi non conſpexerit armatos, ſed exiſtimauerit vel audierit
homines cògi,armari,venire,etiam ſi res ita ſe habeat,non tamẽ,etiam ſi profugerit, aliàs
vi deiectus videtur,quàm ſi poſſeſſio ab eis apprehenſa fuerit.d.l 3.§.proinde.d.l.metum.
Multum ergo intereſt,vtrum audierit an conſpexerit.Hoc caſu,vi deiectus videtur,mo-
D dò ſi ad eum illi tendebant,etiam ſi poſſeſſionem non occupauerint. Illo nõ aliter quàm
ſi venerint,& poſſeſſionem occupauerint. Magis enim nos oculi,quàm aures mouent &
perterrefaciunt.Illa autem quæ vi occupata ſunt, vſucapi non poſſunt.Quæ vi occupata
non ſunt,quamuis dominus ex eis vi deiectus videatur, vſucapi poſſunt.

A quo fundum petere.] Petere,id eſt, vindicare. In hoc igitur caſu pro ceſſione, in
proximo pro ſolutione vſucapiam,nam ex obligatione perſonali ſolui res dicitur. Quòd
ſi nulla ſit perſonalis obligatio,cedi res dicitur,non ſolui. Ex cauſa igitur ceſſionis factæ à
domino,licet dominium non transferatur,vſu tamen capio ſequitur.

Qui pignori.] Debitor per creditorem, depoſitor per depoſitarium, cõmodator per
commodatarium,locator per conductorem poſſidet,atque etiam vſucapit.Vſucapio ta-
E men interpellatur,ſi creditor,depoſitarius,commodatarius,conductor alij rem vendide-
rit & tradiderit,idque hic.§.oſtendit,& l.3.§.quòd ſi ſeruus.ff.titul.proxim.quòd ſi rem a-
lij obligauerit,commodauerit,depoſuerit,locauerit, placet nõ interpellari vſucapionem.
l. qui vniuerſas.§.vlt.ff.eod.tit.idémque Iuſtinianus conſtituit in l.vltim. C de adquiren.
poſſeſſ. ſi colonus deſidia aut dolo poſſeſſionem dereliquerit, aut alij prodiderit vt eam
alius ingrederetur:quo in loco prodere idem eſt,quod deſerere.

Perſeuerabit.] Etiam ſi rem alij creditor tradiderit,vt rectè Accur.explicat.

Ignoranti tuam eſſe.] Idem eſt ſi ſcienti,ſed id dixit,quod plerumque fit,vt in §.1.de
inut.ſtip.Quem viuere credebat. Pignore igitur dato ei qui pignoris eſt dominus,ſiue is
ſcierit,ſiue ignorauerit rem ſuam eſſe,vſucapio interrumpitur.Idémque dicendum eſt in
F depoſito,& commodato.Vt enim in ſpecie ſuperioris.§.hi nihil inter ſe diſtant,ita in hac
ſpecie nulla eſt inter eos differentia. De precario,emptione,conductione diximus in l. ei
à quo.ff.

Nihilominus vſucapiam.] Quia poſſidere non deſino,& hypotheca,cùm nulla ſit,
non poterit etiam à creditore poſſeſſio vindicari.

Quia ſeruus domini.] Quia creditor non deſinit poſſidere.

Ac ſi eam creditor.] Ac ſi pignus debitori reſtituiſſet.

Faciliùs obtinebitur.] Creditor pignoris poſſeſſionem habet non ſolùm ſi tradita ei fuerit, verùm etiam ſi precario conceſſa aut locata debitori fuerit. Quid ergo fiet, ſi ſeruus debitoris pignus ei precario conceſſum ſubripiat? Et putat Iulianus faciliùs obtineri vt non interrumpatur vſucapio quia tunc poſſeſſionem ipſe debitor habet. Sanè faciliùs quàm illo caſu, aut quàm in conductione: nam ſi precariò rogauerit, ipſe debitor poſſidere videtur, ſi conduxerit, creditor. Quòd ſi vtrumque interuenerit, etiam creditor poſſidere intelligitur. Nam quotiens vtrúque interuenit, precarij rogatio non in hoc interponitur, &c. l. ſi quis ante. ff. tit. prox. ſed tunc quidem tamdiu conductor in poſſeſſione erit, quamdiu locator volet. eius enim voluntate locatio reſcindetur. Ita igitur conductio fit in hoc vt merces detur. Precarium detentionis vt quandoque volet locator conductio reſcindatur. A B

AD L. SI SERVVS.

Inſciente domino.] Sic videtur dixiſſe *Inſciente*, vt in capitulo quinto legis Mamiliæ: *Qui termini hac lege ſtatuti erunt, ne quis quem eorum eiicito, né've loco moueto inſciens dolo malo: ſi quis aduerſus ea fecerit, is in terminos quos eiecerit loco've mouerit, inſciens dolo malo.* ſic enim habet Gentiani Herueti liber, P. Gallandij libro pleriſque in locis emendatior. Alij legũt Si non inſciente. Si igitur ſeruus ſciente domino rem peculiarem vendiderit, emptor vſucapere poteſt. nam ſi ignorante domino vendiderit, vſucapioni obſtat lex xij. tab. & lex Atinia. Sic verò *In*, articulus erit προσθετικός. C

AD L. SI HOMO.

Rei hereditariæ furtum non fit, ideóque ob eam rem quæ iacente hereditate aut nõdum apprehenſa, poſſeſſione mota atque interuerſa eſt, heres furti actionem non habet. l. in eo quod ff. de adq. re. do. Veteres contrà ſentiebant, vt M. Tullius lib. vij. epiſt. ſcribit. ſed illa ſententia præualuit: proinde res ea vſucapi poteſt. At ſi homo cuius vſusfructus legatus eſt, ſubreptus ſit ante apprehenſam poſſeſſionem hereditatis, fortaſſe vſucapi homo non poteſt, quoniam furti actio fructuario competit, ſi eo tempore ſit ſubreptus homo, cùm ipſe fructuarius vti & frui poteſt. Nulla enim eſt vſucapio eius rei, cuius nomine furti agi poteſt. Enimuero furtiua plerumque nõ eſt ea res, cuius nomine furti agi poteſt. & ex diuerſo nonnumquam furtiua eſt ea res, cuius nomine furti agi non poteſt. vt oſtendi in l. ſequitur. ff. & ideo ad inhibendam vſucapionem, non id exigimus, furti actionem dari: ſatis namque eſt rem furtiuam eſſe. Plane in propoſita ſpecie, Iulianus non dixit ideo vſucapi ſeruum non poſſe, quod eius nomine furti actio competat: ſed vſucapi ſeruũ non poſſe, cuius nomine furti agi poteſt: fuit enim furtiuus ſeruus, atque ita fit eius rei furtum, quæ nondum ab herede poſſeſſa eſt: videlicet ſi eo tempore ſubrepta fuerit, quo iam vſusfructus fructuario competebat, vtpota poſt aditam hereditatem l. hereditariæ & l. prox. ff. de furt. quamuis needum vti frui cœperit. & ita etiam idem Iulianus putat, fieri creditori furtum hypotheca nuda conuentione obligata, etiam ſi nunquam is eam poſſederit & tenuerit. l. in actione. §. vlt. ff. de furt. D

Sed etiam heres.] Quia tunc heres per fructuarium poſſidet. E

AD L. POTEST.

Non facile videtur quiſquam ſine furto rei alienæ mobilis poſſeſſionem nanciſci poſſe. Sed hoc vt ſummoueat Gaius, *Poteſt*, inquit, *pluribus modis accidere*: & quæ ſequuntur, in Inſtitutionibus etiam Iuſtiniani tradita & à nobis expoſita.

AD L. FVRTVM.

Fundi quoque.] Et hoc quidem expeditius procedere, quàm in rebus mobilibus, vt earum poſſeſsio ſine furto apprehendatur, Iuſtinianus ait in tit. de vſucap. F

AD L. QVAM REM.

Veterum.] Maſſurij Sabini, Aulo Gellio auctore lib. xj. Veterum auctorum appellatione in libris noſtris ij continẽtur, Brutus, Manilius, Sabinus, Labeo. §. furtum de oblig.

quæ

A quæ ex del.naſc.l.veteribus.ff.de pac.l.vetus.ff.de vſufr.l.ſæpe,ſub fin.j.de ver.ſig.

AD L. SI SOLVM.

Maxima inſulæ pars eſt ſolum.l.qui res.§.aream.j.de ſolut. Huic ſuperficies naturali iure cedit,omnéque ius & condicionem eius ſequitur.l.numquam ſuperficies.ff. hoc tit.

AD L. COEPTAM.

Hoc autem conſtitutum eſt ſingulari iure,vt oſtendimus in l.numquam.§.vacuum ff.hoc tit.contra tenorem iuris ciuilis.

B AD L. SI REM.

Procurator.] Cui hoc mandatum ſit.
Adipiſci nos.] Etiam ignorantes.
Captioſum.] Captioſum,damnoſum vt oſtendi in l.ſequitur.ff. Definit ergo furtiua eſſe res,nondum tamen vſucapi poteſt,ne aliter ſi conſtituamus, in captionem aliquam dominus incidat.

AD L. CVM VIR.

Lex Iulia inhibet alienationem & vſucapionem fundi dotalis,Lex Atinia rei furtiuæ. Si tamen mortua in matrimonio muliere dos lucro mariti ceſſerit, vel ſi domino fur he-
C res extiterit,alienatio confirmatur & vſucapio procedit.l.pe.ff.de fundo dot.Huic ſentẽtiæ opponitur l.quæ ab initio & l.pe.j.de diuerſ.re.iur.Reſpondeo eam eſſe regulam Catonis.quæ ad legata dumtaxat inſtitutionéſque pertinet.Item opponitur l.ſi ſeruo.ff.Qui & à quib.Reſpondeo libertatem alieno ſeruo relictam ab initio prorſus inutilem eſſe.l.ſi alienum.ff.de her.inſt.ideóque ſi ſeruus alienus,quem tu manumiſiſti,tuus efficiatur, vtputa quia domino ſerui eius heres extitiſti,manumiſſione noua opus eſt,vt ſeruo libertas competat. Ex diuerſo, ſi dominus heres extraneo manumiſſori extiterit, ſubſequi debet heres defuncti voluntatem,in cuius ipſe vicem ſuccedit.l.filium.ff.de lib.ca.l.ſi ab eo.C.eod.nec noua opus eſt manumiſſione. Quod enim defunctus fecit,& probaſſe aut feciſ-
D ſe videtur heres. Quod verò fecit heres,ei non æquè is aſſenſus videtur,cuius ipſe poſtea in hereditatem ſucceſſit. At rei alienæ venditio ab initio momentum aliquod habuit.l.rẽ alienam.ff.de contr.empt.& ideo faciliùs omnimodo confirmatur.

AD L. HERES.

Si modo ipſi poſſeſsio.] Nam in emptione vtroque tempore bona fides exigitur.
Patrem.] Hoc in loco videndum eſt,cuius bona fides ſpectetur in vſucapionibus. Si ſeruus emat peculiari nomine,ſerui mens quærenda eſt.etenim ſi fide mala emat, vſucapio non procedit,etiam ſi rem alienam eſſe dominus ignoret. Sed ſi emat bona fide,vſu-
E capio ritè procedit, etiam ſi poſtea dominus alienam rem eſſe intellexerit. Si tamen quo tempore bona fide ſeruus emit, rem dominus alienam eſſe ſciat, vſucapio non procedit. Quid autem fiet, ſi ſeruus nomine domini emat? Et placet mentem domini eo tempore ſpectari,quo primum ſcierit ſeruum emiſſe.l.2.§.ſi ſeruus tuus.§.Celſus §. Pomp.§. ſi ſeruus meus j.tit. prox. etenim ſi eo tempore ſciat rem alienam eſſe,vſucapio non procedit, etiam ſi ſeruus eam bona fide comparauerit. At ſi neſciat,vſucapio procedit, dummodo bona etiam fide ipſe ſeruus emerit. alioquin vitioſa eſt poſſeſſio. Vtroque caſu igitur vtriuſque bona fides exigitur,idémque in filiofami. & patre dicendum eſſe,hic §.oſtendit. Sed in peculiaribus cauſis, ſerui potius aut filij ſpectatur exiſtimatio, quàm patris vel domini.In dominicis vel paternis,domini vel patris potius,quàm ſerui vel filij. In illis ignoranti,in his non niſi ſcienti adquiritur. Serui aut filij ſemper bona fides exigitur: Patris
F vel domini non ſemper.

AD L. IVSTO.

Iuſto errore.] Errore facti.
Mihi quærere non exiſtimo.] Et ideo vſucapio neceſſaria eſt.
Rémque meam fieri.] Et ideo vſucapio neceſſaria non eſt.

Et ſi poſſeſsionis.] Bona fides exigitur non tantùm initio adeptæ, ſed etiam initio
recuperatæ poſſeſſionis, ſicut diximus in l. ſi is qui pro emptore. ℨ. In hoc §. duo caſus pro A
ponuntur, quibus initio ſecundæ poſſeſſionis bona fides non exigitur.

Inſpici placet.] In omnibus negotiis excepta vẽditione, vti dictum eſt in l. ſi aliena ℨ.

Non enim ideo minus.] Quia enim bona fide matrem prægnantem accepit, & par
tum ſimul videtur accepiſſe.

Quod alienam.] Secus eſt ſi furtiuam eſſe matrem ante editionem cognouerit.

Idem in ſeruo.] Seruum bona fide poſſidebam, ante vſucapionem captus eſt ab ho-
ſtibus, atque adeò interrupta eſt ſerui poſſeſſio. Prius quàm rediiſſet, alienum eſſe cogno-
ui: Si deinde redierit, proculdubio vſucapietur, quia poſtliminij fictio facit, vt ne denuo
nanciſci poſſeſſionem eius videar. Prior etiam caſus fictione ſuſtinetur.

Seruus hereditarius.] Accurſius ne pugnare videatur l. proxim. ſeruum ait poſſediſſe B
ante mortem domini. Mihi aliter videtur. nam lex ait ſeruum hereditarium rem compa-
raſſe: At hereditarius is ante mortem domini non eſt. Tum verò quia ſi ſeruus ante mor-
tem domini poſſedit, ipſe dominus poſſediſſe intelligitur, vt iam non multum abeſſe ca-
ſus hic à ſequenti videatur. ſed de hac re in l. prox. viderimus.

Cùm bona fides.] Cùm ignorans rem alienam acceperit, quãuis adhuc ſe putet eſſe
filiumfam. poſſediſſe ſibi & vſucepiſſe videtur.

Non leui præſumptione.] Hoc ſummè notandum eſt: nam ita qui exiſtimat, is vt
argumentis & coniecturis grauibus ducatur, neceſſe eſt. Leui coniectura ſi moueatur, ni-
hil ad vſucapionem ea res prodeſt. l. quod vulgo. J. pro empt. Ceterùm excepto caſu hoc
probabilis ignorantiæ, is demum vſucapere pro emptore poteſt, qui re vera emit: Ex aliis C
cauſis vnuſquiſque etiam ſi ea cauſa nõ præceſſerit quam præceſſiſſe poſſeſſor exiſtimat:
vt dictum eſt in l. Celſus. ℨ.

Vt enim vſusfructus.] Vſusfructus, id eſt, libertas vſusfructus, vt in l. ſi ædes. §. liber-
tas. ℨ. de ſer. vrb. præd. ſeruitus, id eſt, libertas ſeruitutis. Ideo autem libertas vſusfructus
non vſucapitur, quia non vtendo vſusfructus amittitur, & vt Paulus ait lib. I. ſent. tit. de
ſeruit. ea vſucapi non poſſunt, quæ non vtẽdo amittuntur. Ceterum ſeruitus etiam vſuſ-
fructus vſucapi non poteſt: nam neque prędij ſeruitus, nec hereditas, neque ius vllum in-
corporale vſucapi poteſt.

Vtilitate ſuadente.] Hoc etiam iure ſingulari fit. Flo. codex habet, *Relictum*, malim
Receptum, vt eſt in aliis codicibus. D

Tenere.] Tenere, poſſidere.

Poſſeſſum foret.] A patre ſcilicet. Cetera quæ ad hunc §. pertinent, aſſumi poſſunt
ex his, quæ ad l. ſi is qui pro emptore, annotauimus. Nulla pars eſt iuris ciuilis in quam
ipſe non paratiſſimos habeam huic ſimiles commentarios, nunquam tamen committam
vti de vna eadémque re in pluribus locis non neceſſariò tractaſſe videamur.

AD L. PRÆSCRIPTIO.

Obtinenda.] Ad tenenda ea loca. l. 2. §. 1. J. Ne quid in loc. publ.

Iuriſgentium.] Hoc expoſui lib. 11. Inſtit.

Poſuerat.] Sic Flor. & in l. quod in litore. ℨ. de adquir. re. do. Alij codices, *Depoſuerat*. E
quod non placet. Quod autem ſequitur, *vel dereliquerat*. Interpretis eſſe opinor, non Papi
niani. Cetera ſic lego, *Aedificio alterius poſtea eodem loco extructo, occupanti dat. exc. opponat.*

Vel ſi quis quod in fluminis.] Ius piſcandi in portu fluminibúſque, omnibus com
mune eſt. Ius piſcãdi in diuerticulo fluminis, proprium vnius eſſe poteſt, & hoc quidem
fit, aut permiſſu principis, aut longa conſuetudine. l. ſi quiſquam. J. de diuerſ. temp. præſc.
Vbi Pluribus annis, id eſt, lõgo tempore, de quo ſæpe in eo tit. agitur. Vulgò autem cum
illa valde iſta lex pugnare creditur: qua de re quid ſentiam paucis explicabo. Marcianus
lib. 3. Inſtit. docet eum qui ædificat in litore, ſoli dominum eſſe quamdiu ædificium ma-
net, l. in tantùm. ℨ. de rer. diuiſ. Idem Marcianus eod. lib. in l. ſi quiſquam, eum. qui in flu- F
minis publici diuerticulo longo tempore piſcatus ſit, alterum eodem iure vti prohibere
per longæ conſuetudinis exceptionem. Quod ſic accipiendum eſt, ſi non deſierit piſ-
cari, ſi eo adhuc iure vtatur. Ex diuerſo enim, ſicut ædificio diruto locus ad priſtinam
cauſam reuertitur: ita ſi deſinat piſcari, alterum eodem iure quin vtatur, prohibere non
poterit.

A poterit. & hoc Pap. in hac lege ſentit. Ponit enim initio regulam, tum eam duobus exemplis illuſtrat. poſterius autem vt priori ſimile ſit, eum qui quōdam piſcabatur neceſſe eſt vt nunc non piſcari, atque ita ius prohibendi amiſiſſe faciamus. hæc ſententia fuit Ioannis interpretis antiquiſſimi, quæ mihi videtur eſſe veriſſima.

Quemadmodum etenim.] Nō negat hereditate iacente compleri vſucapionem à defuncto cœptam, ſed procedere negat vſucapionem, ſi ſeruus hereditarius peculij nomine rem poſſidere cœperit: quod pugnat cum eo quod propoſuimus in l. ſi is qui pro emptore. & l. iuſto. §. nondum. ſ. vbi etiam vnam Accurſij ſententiam refutauimus. Idē, aliter hæc verba *Peculij nomine*, ſic accipit in hoc §. vt non ex cauſa peculij rem poſſederit, ſed rem aliquam tenere cœperit quaſi datam in peculium, cùm tamen ei conceſ-
B ſum non eſſet peculium: Credo ſubſtitueret etiam libenter, ſi liceret, hæc verba, *Domini nomine*, pro illis *Peculij nomine*, ſed probare id ego nec poſſum nec debeo. An verò ita rectiùs dicemus, reſpondiſſe Papinianum de Iure ciuili, verùm iure ſingulari receptum eſſe, vt à defuncto cœpta vſucapio hereditate iacente procedat: item vt ſi ſeruus hereditarius peculij nomine poſſidere cœperit hereditate iacente, procedat vſucapio? l. iuſto. §. nondum. ſ. Sic videtur.

AD L. PRO SOLVTO.

Titulo pro ſoluto quando locus exiſtat, oſtendi in l. non ſolùm. §. ſi mihi Titius. ſ.

AD L. SI EMPTAM.

C Receptum eſt.] Et in peculiaribus etiam rebus id contra ius receptum eſt, proptèr vtilitatem rerum; vt in l. ſequitur. & l. ſi is qui pro emptore. ſ. demonſtraui.

AD L. SI EXISTIMANS.

Tibi tradam.] Quòd ſi non tradam, error falſæ cauſæ tibi nullo modo prodeſt. §. error. de vſucap. l. Celſus. ſ. hoc tit. l. 1. ſ. pro donat. l. 2. & 3. ſ. pro leg. l. nemo. ſ. pro derel. Eſt error iuris, error facti, error falſę cauſę. Iuris error vſucapionem impedit: facti error vſucapionem parit. Error falſæ cauſæ vſucapionem non patit, niſi ſi quis quaſi ex ea cauſa traditum acceperit.

D Niſi actio.] Sic Flor. pro *Auctio*, vt in fragm. Vlpian. titulo XXII. annotaui.

Nec pro ſoluto.] Ex omnibus aliis cauſis pro ſoluto vſucapio procedit. Pro ſoluto non vſucapit, qui re vera non emit. & huius differentiæ rationem in l. Celſus, expoſuimus, & idem Paulus in l. 2. ſ. tit. prox. etiam tradidit.

AD L. VLTIMAM.

Sed ſimul atque in meam.] Hæc vti accipienda ſint, oſtendi in l. ſequitur. ſ. hoc tit. nam hodie neceſſe non eſt, venire pignus in poteſtatem creditoris.

E

AD TIT. PRO EMPTORE.

AD L. I

LITIS æſtimatio eſt veluti quædam emptio, & ideo qui litis, id eſt, eius rei de qua lis eſt, obtulit æſtimationem, pro emptore poſſidet atque vſucapit.

AD L. II.

F Quo contrahitur.] Spectari autem id tempus non poteſt, ſi nulla emptio interuenerit. Neceſſe eſt igitur venditionem re vera contrahi, nec ſatis eſt quaſi ex ea cauſa rem tradi: quod in ſuperiore titulo expoſuimus. l. Celſus. & l. pen.

Separata.] Poſſeſſio bonam fidem nō exigit, vſucapio bonā fidem exigit. Non omnis qui poſſidet, etiā vſucapit. Non omnis qui vſucapit, & poſſidet. Nonnumquā enim ſin-

gulari iure ſit,vt nemine poſſidente vſucapio procedat. A
Si ſub condicione.] Qui emit ſub condicione,& ea pendente accepit, vſucapere in-
terim non poteſt,quoniã non eſt perfecta emptio.l.4.ff.de in diem addict.idem eſt ſi falſò
condicionem extitiſſe, aut à ſe rem emptam eſſe putet. Nam error falſæ cauſæ non parit
vſucapionem. Quid ſi condicionem ignoret extitiſſe?Sabinus ait plus eſſe in re,quàm in
exiſtimatione mentis,non ſecus atque cùm ignorans aliquis emit à domino. l. regula. §.
qui ignorans ff.de iur.& fac.ignor.ſed hoc caſu affectionem emptoris habet,illo nõ item.
In vtroque tamen plus valet ſubſtantia,id eſt, res ipſa, quàm opinio.idémque dici poteſt
ſi quod defunctus emit,heres ignorans quaſi ex alia cauſa accipiat.l.numquam. §. vlt ff.
tit.prox.hoc tamen caſu ignorat rem emptam. Illis autem caſibus, à ſe rem emptam eſſe
ſcit.Hæc eſt ſententia Pauli,cuius tamen oratio valde conciſa eſt. B
Sabinus ait.] Aut in diem venditus fundus addicitur,quod fieri ſolet in auctionibus,
aut lege commiſſoria vænit. Si fundus lege commiſſoria væneat, Paulus tradit puram
venditionem eſſe,quod & Vlp.ſequitur.l.1.ff.de le.com.& ideo vſucapionem procedere,
contra Sabinum.ſic enim hic §.accipiendus eſt.De in diem addictione in proximo.§.tra-
ctatur.
Si conuentio eſt.] Hoc autem Paulus probare videtur: ſed conciſione verborum
obſcurus eſt,& ab eis Philoſophis,qui nihil affirmant,eruditus,vt videtur.
Si in diem addictio.] Si fundus in diem addicatur, putat Iulianus emptionem eſſe
puram,& vſucapionem procedere,& fructus emptoris effici,verùm ſub condicione reſol C
ui emptionem. denique fructus cum re etiam vſucapta reſtitui reſoluta emptione.l.item
quod dictum.l.imp.ff. de in diem addi. Quòd ſi non reſoluatur emptio, vel ſi res interim
pereat,fructus & acceſſiones emptorem lucrari.Et hæc quidem fuit Iuliani ſententia.
Alij & hanc.] Ex his eſt Vlpianus. Vtitur enim ea diſtinctione quæ traditur in l. 2.ff.
de in diem addic.Solet Paulus cùm Vlpianum reprehendit, Vlpiani nomen ſupprimere,
vt in l.lecta.ff.de reb.cred. Quidam dicebat,is eſt Vlpianus, qui auctore Lampridio,vnà
cum Paulo aſſeſſor fuit ſplendidiſſimi Papiniani. Puto etiam in l.Paulus.2.§.vlt.ff.de bo.
lib.tacitè notari Vlpianum,cui aliud iudicium fuit in l.12.eod.tit.
Pro emptore.] Hoc ſingulare eſt in emptione. nam in ceteris contractibus error fal
ſæ cauſæ,ex qua traditio ſecuta eſt,vſucapionem parit. D
Vſu te non capturum.] Nec pro emptore,nec pro ſoluto,nec pro ſuo,vt tractatum
eſt in l.Celſus.ff.tit.prox.
Rem quam eius.] Non rem pupilli propriam: hanc enim ſi ex auctione emerit,ſta-
tim dominus efficitur.nam ſe auctore,pupilli rem tutor ex auctione comparare poteſt. l.
cùm ipſe.C.de contr.empt.idque vtilitatis cauſa receptum eſt,vt qui pro alio auctionem
facit,ipſe ſibi poſſit emere.
Si propius habeat emptorem.] Non eſt ea res pupillo fraudi, ſi propius ſe habeat
emptorem,id eſt,ſi eius res tutor ex auctione emat.
Et ſi minoris.] In auctionibus addictio fit ei,qui aliorum licitationi adiiciendo rem
plurimo mercatus ſit. ſed ſi tutor aut minoris,quàm res ſit addixerit, vel ſi ipſe minoris e- E
merit,tutelæ iudicio tenetur.
Plerique putant.] Quamuis à ſe ipſo emiſſe videatur.
Ignorantis.] Credo legendum,*Ignorans*.Illo caſu ſciens emit,hoc ignorans.Quòd ſi
ſciens hoc caſu emat,nihil agit,vel etiam ſi ritè inchoata vſucapione rem intelligat ad do
minum pertinere.l.atqui.§.ſi cum me. ff. de neg. geſt. Ita verò & quidam ſcripti codices
habent. denique nihil intereſt vtrum ſcientis an ignorantis domini negotia gerat. Emit
autem hoc caſu non ex auctione.
Si ſeruus.] Quæ ad hunc tréſque proximos §§§.pertinent expoſuimus in l.heres.ff.
tit.prox.
Vt hic plus ſit.] Quis eſt qui non videat ordine conuerſo legendum eſſe, *Vt hic plus* F
ſit in exiſtimatione,quàm in re: tunc enim plus in re eſt, quàm in exiſtimatione, cùm emit à
pubere,quem eſſe pupillum exiſtimat.Sed hoc caſu plus eſt in exiſtimatione mentis,quã
in re: quoniam accepit à pupillo re vera, qui non poteſt ſine tutoris auctoritate traden-
do in alium transferre poſſeſſionem.l.pupillum.ff.de adq.re.do.Sed hic plus valet opinio
quàm ſubſtantia. Huic ſimilis eſt caſus proximus, ſi rem alienam à furioſo emerit,quem
eſſe

A eſſe ſanum exiſtimabat.

Conſtitit vſucapere.] Paulus in l. pignori §.1.ꝟ.tit.prox.ita reſponſum eſſe ait. Credo conſtitiſſe inter omnes, nec vllam in ea re inter iuris auctores diſſenſionem extitiſſe.

Nec publiciana competit.] Obſtat l. ſed etſi res.§.Marcellus.ꝟ.de Pub.in rem act.& ſanè ſi vſucapere poteſt, cur ei Publiciana quoque actio dari non poſſit? Nam ſi Publiciana locum non habet in his quæ vſucapi non poſſunt.l.ſiue autem.§.penult.ꝟ.eod.tit. neceſſe eſt, vt in eis omnibus, quæ vſucapi poſſunt, locum habeat. quibus addenda etiam ea ſunt, quæ etſi vſucapi non poſſunt, longo tamen tempore adquiruntur, vtputa vectigalia, aut prouincialia prædia, aut ſeruitutes.l.cùm ſponſus.§.in vectigalibus.eod.tit. in quibus conſtat Publicianæ actioni locum eſſe. Quod ergo dicitur hoc in loco, *Nec Publiciana*
B *na competit*, à iure ciuili abhorret, ac niſi me fallo, ſpurium ſuppoſiticiumq́; eſt, neque id Græcus interpres Conſtantinus agnouit, qui ſimpliciter hæc ita in Græcum conuerterit, οὐκ ἔχει δὲ ἀγωγὴν περὶ τῆς ἐκνικήσεως, οὐδὲ προσθήκη τῆς νομῆς αὐτῷ χωρεῖ, ſic igitur fortè legendum, *Et ideo nec de euictione actio naſcitur mihi, nec acceſſio poſſeſſionis competit.*

Non capiam vſu.] Nec enim bona fides auctoris mihi prodeſt. Bona tamen defuncti fides etiam vlteriori ſucceſſori prodeſt.

Quamuis medius.] Modò ſi alius medio tempore nactus poſſeſſionem non fuerit, vt rectè annotauit Accurſius.

Ceteriſque prætoriis.] Vt bonorum emptore, & eo cui libertatum cõſeruandarum cauſa bona addicuntur, qui bonorum poſſeſſoribus non ſunt diſſimiles. ſic in l.ſed & eius.ꝟ.
C famil.erciſc.

Ad vſucapionem.] Hæc Tribonianus inſeruit ex Iuſtiniani conſtitutione, quod illa indicant, quæ nos ad l. id tempus.ꝟ.tit. prox. conſcripſimus.

Si rem alienam.] Incidens mala fides non interpellat vſucapionem legitimam. l.bonæ fidei.ꝟ.de adq.re do. Incidens mala fides, longi aut longæui temporis poſſeſſionem interpellat.l.pen.C. de præſc.longi temp.l. penul. C.de præſcrip. xxx. ann. Vſucapio lite non interrumpitur.l.ſi poſt.ꝟ.de rei vend.l.2.ꝟ. pro dona.l. Iulianus. §. quantum.ꝟ.ad exhib. Longi temporis poſſeſſio nõ re tantùm, ſed etiam lite interrumpitur. Vſucapio enim iuris eſt, Longi temporis poſſeſſio, facti. Omiſſa lite, vſucapio eſt efficax: Condemnatio tamen ſi ſequatur, eſt inefficax vſucapio: quod etiam oſtẽdit d.l. ſi poſt .& l.ſicuti.§.ſed ſi
D quæratur.ꝟ.ſi ſer.vindic.& Theoph.in titul. de diuiſ.ſtipul. Porrò lite omiſſa nullius momenti eſt poſſeſſio longi temporis, etiam ſi poſt omiſſam litem ex integro is cum quo actum eſt, longo tempore poſſederit. A nouo autem domino, id eſt, bonæ fidei poſſeſſore poſt omiſſam litem ea res longo tempore adquiri poteſt, & a Seuero & Antonino ita reſcriptum eſt in l.1.C.de præſcript.longi tempor. cuius reſcripti ſentẽtiam vſurpauit Paulus lib. v. ſentent. titul. de vſucap. Vſucapio Iuſtiniana non interrumpitur ex poſteriore alienæ rei ſcientia. l.vnica. C. de vſucap. transf. litis tamen cõteſtatione, aut libelli oblatione interrumpitur.l.penul.l.vlt.C.de anna. except.

Cauſam poſſeſsionis.] Nec videtur ita ipſe cauſam ſibi poſſeſſionis immutare.

AD L. III.

E Et ideo qui litis æſtimationẽ ſubiit, quaſi pro empt. poſſidet atq; vſucapit. l. 1. ꝟ.hoc tit.

AD L. EMPTOR.

Alienam non eſſe.] Ergo putabat eſſe alienam. Quòd ſi legas, *Alienam eſſe non*, vt eſt in aliis codicibus, ſciebat eſſe alienam. Nihil verò refert vtrùm ſcierit an putauerit eſſe alienam. De quæſtione huius legis ſatis abundeq́; dictum eſt à me in l. ſi fur. ꝟ. tit.prox.

AD L. SI REM

Dubitatum eſt.] Inter Caſſianos & Proculianos, vt oſtendi in l. ſequitur. ꝟ.

AD L. QVI CVM PRO HEREDE.

F Precarij rogatione vſucapio interrumpitur . mutatur enim cauſa poſſeſſionis.

Vtrubique.] Id eſt, ſiue pro herede, ſiue pro emptore poſſideat.

Poſt mortem.] Idem mox traditur in initio l. prox. qua de re titulo ſuperiore à nobis dictum eſt ſæpe.

AD L. QVI FVNDVM.

Nihilominus.] Sic habet Flor.liber.*Nihilominus*,id eſt,nullo modo:vt in l.properandum. §.vlt. C. de iudic.l.Alexandrinis.C.de decur.& *quo magis* pro *quo minus* in l.3.C. de iudic.l.1.C.qui da.tut.poſſ.Hoc autem caſu non vſucapiet ſeruus,quia mala fide accepit. Sequenti caſu,pro donato vſucapiet. A

Scire debuit.] Supina & minus probabilis huius rei eſt ignorantia.

Si tutor.] De hoc § diximus,in l.ſequitur.ſup.tit.prox.

Nec ſimilis.] Prior ille caſus huic ſimilis non eſt,ſi quis bona fide emerit,& mala fide traditum acceperit,in quo ſcilicet id tentare poſſis ex Proculianorum ſententia (quãquam contraria ſententia obtinuerit,vt oſtendimus in l.ſi aliena.ſup.tit.prox.) vſucapionem non impediri. B Nam cùm illo caſu ſemel amiſſa fuerit poſſeſſio, rurſus initium recuperatæ poſſeſſionis inſpici oportere conſtat.l.ſi is qui pro emptore.§.pen.ſup.tit.prox.

Quo emptor.] Idémque venditor.

Quem prætor.] Hoc explicandum eſt ex l.ſi creditores.j̃.de priuil.credit.

In hoc ſolum vt damno.] Non etiam furandi animo.

Nam & cum ſciens.] Non omnis qui ſcit rem eſſe alienam,& vendit,fur eſt.Quid enim ſi bona fide rem alienam adeptus fuero,ac deinde reſciero alienam rem eſſe,& vendidero?quia initium poſſeſſionis meæ iuſtum eſt, furtum non facio, nec ideo minùs emptori continget vſucapio.

Furtiua. Si dominus ignorans rem ſibi ſurreptam eſſe, eam emerit, res non videtur C in poteſtatem eius rediiſſe,etiam ſi poſtea id reſciuerit,quoniam ei pretium abeſt. Quòd ſi non emerit,ſed rem ſuam quaſi alienam, ex donationis puta vel legati cauſa receperit, equidem credo non ante eam rem videri in poteſtatem domini reuerſam, quàm is rem ſuam eſſe cognouerit.l.ſi ad dominum.j̃.de furt.poſtea verò quàm id dominus cognouerit, vitium furti ſolui, quoniam domino nihil abeſt.

Quod nos ſequi debet.] Vtputa ſi ex re noſtra vel ex ſuis operis peculium fuerit.

AD L. SI QVIS CVM SCIRET.

Bonæ fidei emptor definitur in l.bonæ fidei.j̃.de verb.ſign.l.Qui à quolibet.s̃. de contra.empt.l. vlt.j̃.hoc tit. Ergo is malæ fidei emptor eſt,qui ſcit rem alienam eſſe,aut eum D qui vendit,ius vendendi non habere: & vt breue id faciam,quiſquis contra legum interdicta mercatur. Si quis igitur à luxurioſo & diſſoluto adoleſcente & protinus meretrici daturo ſciens emerit,malæ fidei emptor eſt.nec enim ab eo emere debuit,& in ſocietate quodammodo facti turpis verſari.nam turpis eſt venditionis cauſa,& quaſi tacito iure alienatio ea interdicta eſt.

A domino.] Ab eo quem putabat eſſe dominum,vel à bonæ fidei poſſeſſore.

AD L. QVI OB PACTIONEM.

Quaſi emptor.] Emptori enim eſt ſimilis, vt oſtendi in l.ſequitur.s̃.tit.prox.& l. ſeruus,quæ proxima eſt,etiam indicat. De.l.quod vulgo,diximus in l.iuſto.s̃.tit.prox. E

AD L. MISSO.

Pignus,aut prætorium eſt,aut conuentionale. Pignus prætorium conſtituit miſſio in poſſeſſionem.l.2.C.de præt.pign.Hypotheca nulla eſt prætoria,ſed vel teſtamento hypotheca,vel nudo pacto conſtituitur.Multa verò communia inter ſe habent pignus conuẽtionale & prætorium,hoc inter cetera,vt vſucapione neutrius pignoris cauſa perimatur. l.2.j̃.tit.prox.l.vſucapio.C.de pig.l.j.§.cùm prædium.s̃.eod.tit.l.iuſto.§.non mutat. s̃.tit. prox. Saluo igitur,inquit lex noſtra,pignore prętorio,res in cuius poſſeſsionem legatarius miſſus eſt,ab herede pro emptore vſucapietur,aut etiam pro herede.

AD L. ALIENAM. F

Denuntiante.] Litis conteſtatio longi temporis cõſuetudinem interrumperet: Denuntiatio non interrumpit. Vſucapio autem non niſi naturaliter interrumpitur, vt ſuperius dictum eſt.

A

AD TIT. PRO HEREDE VEL PRO POSSESSORE.

PRo poſſeſſore in hac rubrica,eſt pro bonorum poſſeſſore.Aliàs pro poſſeſſore titulus, eſt malæ fidei.

AD L. I.

B

Hoc verò diſtat titulus pro herede à titulo pro legato. nam pro legato, ex viui bonis vſucapi poteſt l.ea res & l.ſeq.ſ.pro lega.eredo quia legata viuo teſtatore præſtari poſſũt. l.Lucius ff.de legat.lib.2.l.Seia.de au.&arg.leg.l.filia.C.de legat.hereditas autem viuo teſtatore adquiri non poteſt.Quærit Acc.An hereditas vſucapi poſsit?rectè autem reſpondet,eam non poſſe vſucapi.eſt enim ius incorporale:atque hanc etiam fuiſſe Iuriſconſultorum ſententiam ſcribit Seneca lib.6.de beneficiis.

AD L. II.

C Satiſdatum.] Satiſdatum pro ſatisfactum,vt oſtendi in tit.quib.mod. tol.obl.lib.iij Inſtit.pignus enim ſatisfactione diſſoluitur.

Quod vulgò.] Vt mutari poſſit cauſa poſſeſſionis, demonſtraui in l. non ſolùm.§. quod vulgò.ff.de vſurp.& vſuc.

Filium.] Suis heredibus exiſtentibus nemo vſucapere poteſt pro herede.l.2.C. de vſucap.pro hered. Nihil,inquit,pro herede poſſe vſucapi ſuis exiſtentibus heredibus obtinebit.Ratio hæc eſt,Sui heredes,non fiunt,ſed exiſtunt heredes,quemadmodum ipſe demonſtraui in tit.de hered.qual.& differ.nec adquirere bona dicuntur,ſed retinere:Ideóque ſuorum condicio talis eſt,vt rettò paterna bona obtinuiſſe videantur.Ea igitur bona
D quaſi viuentis bona,pro herede vſucapi non poſſunt.Doctores etiam putant ſuum heredem pro herede vſucapere non poſſe.quod mihi non probatur:nec enim,ſicut nũc oſtendimus,is eſt ſenſus.l.2.C.pro herede.Nihil etiam ab eis facit hic §.quo mouentur tamen: Cuius ſpeciem vt intelligamus,ſciendum eſt donationem à patre in filiumfam.collatam nullam eſſe,nec morte confirmari.l.1.§.1.ſ.tit.prox.vt enim morte confirmetur,lege opus eſt,arg.l.cùm hic ſtatus.ff.de donat.inter vir. & vxo. non nego tamen ex deciſione Iuſtiniani eam hodie confirmari morte.l.donationes.1. C. eod.tit. ceterùm ante Iuſtinianum morte non confirmabatur, patris tamen ratihabitione poſt emancipationem.l.donationes.§.pater.ff.de donat.l.ſiue emancipatis.C.eod.titul. vel ratihabitione heredum aut coheredum confirmabatur.l.ſi pater.ſ.titul.prox.l.pen.§.ſi pater.ſ.pro ſuo.Quibus cognitis
E ſic ponatur ſpecies: Pater filiofam.donauit & tradidit,idque filiusfam.naturaliter non ciuiliter poſſidet: Defuncto patre, filio cum aliis quibuſdam herede ſcripto, filius pro ſua parte rem donatam incipiet ciuiliter pro herede poſſidere,pro parte coheredum non itẽ: quoniam ipſe ſibi ſolus cauſam poſſeſſionis immutare non poteſt. Pendet hic §.ex ſuperiori,vt patet ex particula *Quoque*. Ex eo igitur idem efficio quod ex ſuperiore.§.videlicet neminem ſibi poſſeſſionis cauſam immutare poſſe.Ex quo apparet nihil eo.§.Doctorum noſtrorum ſententiam adiuuari.

AD L. III.

F Pro herede vſucapit verus heres, ſi verbi gratia, rem aliquam putet eſſe ex hereditate quæ non ſit.Item ſi iuſtam cauſam habuerit exiſtimandi ſe heredem eſſe. l.pro herede.ff. de pet.hered.l.non ſolùm.§.quòd vulgò. ff.de vſurp.& vſuc.ſi modo teſtamẽti factionem habuerit,id eſt,ſi incapax non fuerit.l.prox.ſ.hoc tit.l.nemo.ſ.pro leg.

AD L. QVI FVNDVM.

Nihilominus.] Sic habet Flor.liber *Nihilominus*,id eſt,nullo modo:vt in l.properandum.§.vlt. C. de iudic.l.Alexandrinis.C.de decur.& *quo magis* pro *quo minus* in l.3.C. de iudic.l.1.C.qui da.tut.poſſ.Hoc autem caſu non vſucapiet ſeruus,quia mala fide accepit. Sequenti caſu,pro donato vſucapiet. A

Scire debuit.] Supina & minus probabilis huius rei eſt ignorantia.

Si tutor.] De hoc §.diximus,in l.ſequitur.ſup.tit.prox.

Nec ſimilis.] Prior ille caſus huic ſimilis non eſt,ſi quis bona fide emerit,& mala fide traditum acceperit,in quo ſcilicet id tentare poſſis ex Proculianorum ſententia (quãquam contraria ſententia obtinuerit,vt oſtendimus in l.ſi aliena.ſup.tit.prox.) vſucapionem non impediri. Nam cùm illo caſu ſemel amiſſa fuerit poſſeſſio, rurſus initium recuperatæ poſſeſſionis inſpici oportere conſtat.l.ſi is qui pro emptore.§.pen.ſup.tit.prox. B

Quo emptor.] Idémque venditor.

Quem prætor.] Hoc explicandum eſt ex l.ſi creditores.ℨ.de priuil.credit.

In hoc ſolum vt damno.] Non etiam furandi animo.

Nam & cum ſciens.] Non omnis qui ſcit rem eſſe alienam,& vendit,fur eſt.Quid enim ſi bona fide rem alienam adeptus fuero,ac deinde reſciero alienam rem eſſe,& vendidero?quia initium poſſeſsionis meæ iuſtum eſt, furtum non facio, nec ideo minùs emptori continget vſucapio.

Furtiua. Si dominus ignorans rem ſibi ſurreptam eſſe, eam emerit, res non videtur in poteſtatem eius rediiſſe,etiam ſi poſtea id reſciuerit,quoniam ei pretium abeſt. Quòd ſi non emerit,ſed rem ſuam quaſi alienam, ex donationis puta vel legati cauſa receperit, equidem credo non ante eam rem videri in poteſtatem domini reuerſam, quàm is rem ſuam eſſe cognouerit.l.ſi ad dominum.ℨ.de furt.poſtea verò quàm id dominus cognouerit,vitium furti ſolui, quoniam domino nihil abeſt. C

Quod nos ſequi debet.] Vtputa ſi ex re noſtra vel ex ſuis operis peculium fuerit.

AD L. SI QVIS CVM SCIRET.

Bonæ fidei emptor definitur in l.bonæ fidei.ℨ.de verb.ſign.l.Qui à quolibet.ℨ.de contra.empt.l. vlt.ℨ.hoc tit. Ergo is malæ fidei emptor eſt,qui ſcit rem alienam eſſe,aut eum qui vendit,ius vendendi non habere: & vt breue id faciam,quiſquis contra legum interdicta mercatur. Si quis igitur à luxurioſo & diſſoluto adoleſcente & protinus meretrici daturo ſciens emerit,malæ fidei emptor eſt.nec enim ab eo emere debuit,& in ſocietate quodammodo facti turpis verſari.nam turpis eſt venditionis cauſa,& quaſi tacito iure alienatio ea interdicta eſt. D

A domino.] Ab eo quem putabat eſſe dominum,vel à bonæ fidei poſſeſſore.

AD L. QVI OB PACTIONEM.

Quaſi emptor.] Emptori enim eſt ſimilis, vt oſtendi in l.ſequitur.ℨ.tit.prox.& l. ſeruus,quæ proxima eſt,etiam indicat.De.l.quod vulgo,diximus in l.iuſto.ℨ.tit.prox. E

AD L. MISSO.

Pignus,aut prætorium eſt,aut conuentionale. Pignus prætorium conſtituit miſsio in poſſeſsionem.l.2.C.de præt.pign.Hypotheca nulla eſt prætoria,ſed vel teſtamento hypotheca,vel nudo pacto conſtituitur.Multa verò communia inter ſe habent pignus conuẽtionale & prætorium,hoc inter cetera,vt vſucapione neutrius pignoris cauſa perimatur. l.2.ℨ.tit.prox.l.vſucapio.C.de pig.l.ℨ.§.cùm prædium.ℨ.eod.tit.l.iuſto.§.non mutat.ℨ.tit. prox.Saluo igitur,inquit lex noſtra,pignore prętorio,res in cuius poſſeſsionem legatarius miſſus eſt,ab herede pro emptore vſucapietur,aut etiam pro herede.

AD L. ALIENAM. F

Denuntiante.] Litis conteſtatio longi temporis cõſuetudinem interrumperet:Denuntiatio non interrumpit. Vſucapio autem non niſi naturaliter interrumpitur, vt ſuperius dictum eſt.

AD TIT.

A

AD TIT. PRO HEREDE VEL PRO POSSESSORE.

PRo poſſeſſore in hac rubrica, eſt pro bonorum poſſeſſore. Aliàs pro poſſeſſore titulus, eſt malæ fidei.

AD L. I.

B

Hoc verò diſtat titulus pro herede à titulo pro legato. nam pro legato, ex viui bonis vſucapi poteſt l.ea res & l.ſeq.j.pro lega.credo quia legata viuo teſtatore præſtari poſſũt. l.Lucius ff.de legat.lib.2.l.Seia.de au.&arg.leg.l.filia.C.de legat.hereditas autem viuo teſtatore adquiri non poteſt. Quærit Acc. An hereditas vſucapi poſsit? rectè autem reſpondet, eam non poſſe vſucapi.eſt enim ius incorporale: atque hanc etiam fuiſſe Iuriſconſultorum ſententiam ſcribit Seneca lib.6.de beneficiis.

AD L. II.

C Satiſdatum.] Satiſdatum pro ſatisfactum, vt oſtendi in tit.quib.mod. tol.obl.lib.iij Inſtit.pignus enim ſatisfactione diſſoluitur.

Quod vulgò.] Vt mutari poſſit cauſa poſſeſſionis, demonſtraui in l. non ſolùm. §. quod vulgò.ff.de vſurp.& vſuc.

Filium.] Suis heredibus exiſtentibus nemo vſucapere poteſt pro herede.l.2.C.de vſucap.pro hered. Nihil, inquit, pro herede poſſe vſucapi ſuis exiſtentibus heredibus obtinebit. Ratio hæc eſt, Sui heredes, non fiunt, ſed exiſtunt heredes, quemadmodum ipſe demonſtraui in tit.de hered.qual.& differ.nec adquirere bona dicuntur, ſed retinere: Ideóque ſuorum condicio talis eſt, vt rettò paterna bona obtinuiſſe videantur. Ea igitur bona
D quaſi viuentis bona, pro herede vſucapi non poſſunt. Doctores etiam putant ſuum heredem pro herede vſucapere non poſſe.quod mihi non probatur: nec enim, ſicut nũc oſtendimus, is eſt ſenſus.l.2.C.pro herede. Nihil etiam ab eis facit hic §.quo mouentur tamen: Cuius ſpeciem vt intelligamus, ſciendum eſt donationem à patre in filiumfam.collatam nullam eſſe, nec morte confirmari.l.1.§.1.j.tit.prox.vt enim morte confirmetur, lege opus eſt, arg.l.cùm hic ſtatus.ff.de donat.inter vir. & vxo. non nego tamen ex deciſione Iuſtiniani eam hodie confirmari morte.l.donationes.1. C. eod.tit. ceterùm ante Iuſtinianum morte non confirmabatur, patris tamen ratihabitione poſt emancipationem.l.donationes.§.pater.ff.de donat.l.ſiue emancipatis.C.eod.titul. vel ratihabitione heredum aut eo heredum confirmabatur.l.ſi pater.j.titul.prox.l.pen.§.ſi pater.j.pro ſuo. Quibus cognitis
E ſic ponatur ſpecies: Pater filiofam.donauit & tradidit, idque filiusfam.naturaliter non ciuiliter poſſidet: Defuncto patre, filio cum aliis quibuſdam herede ſcripto, filius pro ſua parte rem donatam incipiet ciuiliter pro herede poſſidere, pro parte coheredum non itẽ: quoniam ipſe ſibi ſolus cauſam poſſeſſionis immutare non poteſt. Pendet hic §.ex ſuperiori, vt patet ex particula *Quoque*. Ex eo igitur idem efficio quod ex ſuperiore.§.videlicet neminem ſibi poſſeſſionis cauſam immutare poſſe. Ex quo apparet nihil eo.§.Doctorum noſtrorum ſententiam adiuuari.

AD L. III.

F Pro herede vſucapit verus heres, ſi verbi gratia, rem aliquam putet eſſe ex hereditate quæ non ſit. Item ſi iuſtam cauſam habuerit exiſtimandi ſe heredem eſſe. l.pro herede.ff. de pet.hered.l.non ſolùm.§.quòd vulgò. ff.de vſurp.& vſuc.ſi modo teſtamẽti factionem habuerit, id eſt, ſi incapax non fuerit.l.prox.j.hoc tit.l.nemo.j.pro leg.

A

AD TIT. PRO DONATO.

AD L. I

NEc ſufficit.] Error falſæ cauſæ vſucapionem non parit.
Si pater.] Donatio inter patrem & filium morte non confirmatur.
Si inter.] Donatio inrer virum & vxorem iure ciuili nulla eſt, ſed morte confirmatur ex oratione D.Seueri.Diuortio non confirmatur. Mulier cui vir donauit & tradidir, iure ciuili poſſidere non intelligitur.l.ſi eum qui mihi.ff.de don. inter vir.& vxot. naturaliter tamen poſſidet.l.1.§.ſi vir.l. quod vxor.ff.de adquir.poſſeſſ.l.nec vllam.§.1.ff.de pet. B her.& vſuras atque fructus quos facto ſuo perceperit ſibi adquirit.l.fructus.ff.de vſur.l.ex annuo.l.quid ergo.l.de fructibus.ff.de don.inter vir.& vxor.quamquam aliâs per ſe vxori facta fructuum donatio,aut vſurarum remiſſio non valeat.l.ſi fructus.C.eod.l.ſi quis pro vxore.§.ſi vxor.ff.eod.l.pro oneribus. C.de iur.do. Cùm ergo vxor aut vir donatam rem naturaliter vel pro poſſeſſore poſſideat,vt & Iulianus ait, facto diuortio nihil agit, ſi hoc ſolùm ipſe ſtatuat in animo,ſe eam rem ex alia cauſa poſſidere:quia nemo ipſe ſibi mutare cauſam poſſeſſionis poteſt: & ideo vſucapio non procedit. Ar mutatur tamen cauſa poſſeſſionis, ſi poſt diuortium ratam maritus donationem habuerit,& exinde vſucapio etiam procedit. C

AD L. II.

Vſucapio litis conteſtatione non interrumpitur, qua de re diximus in l.2.§. vlt. ſupr. pro empt.

AD L. III.

Si pauperior.] Vt puta quia ſciens rem alienam, donat bona fide accipienti. hæc enim donatio valet,atque vſucapionem parit,nec vllus error iuris eſt,quippe cùm ſit vtilis donatio.

AD L. IIII. D

De huius legis quæſtione ſatis abundéque diximus in l.1.ff.tit.prox.

AD L. V.

Manumiſſione ſerui vſucapio interrumpitur.

AD L. VLT.

Donationis cauſa fit venditio, quæ fit nummo vno: Nulla eſt venditio ſine pretio. Nummus vnus pretium non eſt.l.ſi quis ante.ff.de adquir.poſſeſſ. Ergo venditio quæ fit E nummo vno,ſine pretio fit,& imaginaria venditio eſt.Ea porrò imaginaria venditio non eſt,in qua pretium,non vnus nummus accedit.l.imaginaria.j.de diu.reg.iur. Plerumque autem venditiones nummo vno fiunt,expediendarum rerum gratia,vt in l.ſi vſusfructus ff.de iure dot.§.1.de teſta.§.præterea.quib mod.ius pot.ſol.Th.in §.reſtituta de fid.hered. Sunr autem verius donationes quàm venditiones: idémque de conductione dicendum eſt quæ fit nummo vno,& de ſocietate,ceteríſque omnibus contractibus donationis cauſa factis.l.ſi quis conduxerit.l.ſicut emptio.ff.loc.l.5.§.vlt.ff.pro ſocio.l.cùm in venditione l.ſi quis donationis.ſup.de contrah.empt.l.ſi non donationis.C.eod.tit.& ideo rectè Hermog.in hac lege pro donato, non pro emptore vſucapionem procedere dixit. ſed tamen ſi talis venditio in fraudem iuris fiat,vtputa inter virum & vxorem,nihil agi conſtat.l.empti.C.eod.l.ſi ſpõſus.§.circa.ſup.de donar.inter vir & vxor.l.vir vxori.ff. ad Velleia.l.pen. F j.ad leg.Iul.rep.ac proinde ex ea cauſa nulla vſucapio procedit.

AD TIT.

A

AD TIT. PRO DERELICTO.

AD L. I.

SI à domino res pro derelicto ſit habita, occupanti ſtatim adquiritur, nec vſucapitur. Si à poſſeſſore, vſucapione non occupatione adquiritur.

B

AD L. II.

Iulianus deſinere.] Proculiani dicebant non ſtatim rem eſſe derelinquentis deſinere: Sabiniani contrà.l. falſus.§. qui alienum.ſ. de furt.ex quibus Iulianus fuit: & horum quidem obtinuit ſententia. Sic igitur fiet vt ſeruus ſit ſine domino.l.quemadmodum.§. 1.ſ. de nox. act. iſque ſeruus interim vt ſtipulando nihil agat.l.quòd ſeruus. ſ. de ſtip.ſer. Quod ergo dicitur animo dominium non amitti in l. ſi quis vi. §.differentia.ſup.de adq. poſſ.ita verum eſt,ſi dominus rem ſuam non abiiciat & derelinquat.

AD L. III.

Pars domini pro derelicto haberi non poteſt ab eo, qui ex aſſe dominus eſt. Neceſſe C igitur vti vel totum abiiciat, vel totum retineat.

AD L. IIII.

Haberi putamus.] Alioqui forſitan mala fide id nanciſcamur. Non ſatis eſt igitur pro derelicto habitum,niſi & pro derelicto id haberi exiſtimemus.

AD L. V.

In ea cauſa.] Si ergo ſciens, à non domino emerim rem habitam pro derelicto,vſucapere poſſum,idémque eſt ſi quaſi volente & conſentiente domino à non domino emerim.

D Quia quaſi volente.] Sed hoc caſu maritus vxori tenetur facto diuortio: quia etſi vtilis emptio fuerit,nulla tamen eſt donatio.

Sicuti cùm quis æs ſparſerit.] Miſſilia occupanti cedũt:ſed hoc intereſt, quòd pro derelicto habita,ſtatim noſtra eſſe deſinunt.l 2.ſup. Miſſilia non item, niſi ab alio apprehenſa fuerint,quoniam ea mens & cogitatio ſpargentis eſt.§.pen.de rer. diuiſ. Sequimur in miſſilibus Proculi ſententiam,non in his etiam,quæ pro derelicto ſunt habita.

AD L. NEMO.

Id tantùm pro derelicto vſucapitur,quod re vera pro derelicto eſt habitum.qua in re diſtat hic titulus ab aliis: nam ex aliis cauſis vſucapio interdum procedit,ſi eas credamus E præceſſiſſe,Ex hac nunquam.Omnino enim neceſſe eſt vt res à bonæ fidei poſſeſſore pro derelicto ſit habita,neque vlla traditio interuenire poteſt quæ iuſtum errorem inducat.

AD L. SI QVIS MERCES.

Ea quæ in maris tempeſtate leuandæ nauis cauſa eiiciuntur, non adquiruntur occupanti.denique nec pro derelicto vſucapiuntur:& hoc ita multi ſine diſtinctione tradunt. Eſt verò huic legi coniungenda,vt ſimilitudo inſcriptionum admonet.l.qui leuãdæ. ſup. ad leg. Rhod. Solus Vlpianus diſtinctione vſus eſt in l.falſus.§.ſi iactum.ſ.de furt. idémque acidit Vlpiano in hac ſpecie,quod in ſpecie §.Sabinus l.2.ſup.pro empt.

AD L. VLT.

F Seruus pro derelicto habitus,liber non efficitur.Infans autem à domino expoſitus,fit ſtatim liber.l.1.& 2.C.de inf.exp.l.nemini.C.de epiſc.aud. Item ſeruus in aduerſa valetudine domo eiectus, liber fit: olim quidem Latinus ex edicto Diui Claudij, nunc ciuis Romanus.l.1.§.ſed ſcimus.C.de Lat.lib.tol.l.2.ſup. qui ſine man.ad lib.per. De hoc edicto Claudij, Suetonius etiam ſcribit in Claudio, cap. xxv. & Dion. lib. lviij. ad finem. Suidas quoque in hunc modum loquens de Claudio : ἐφρόντισε δὲ καὶ περὶ τοὺς δούλους

ἀῤῥωστοῦντας οὐδεμιᾶς ἠξίωσε θεραπείας. ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκίαν ἐδίωκον, ἐνομοθέτησε πάντας τοὺς ἐκ τοῦ A
τοιούτου προϊεμένους ἐλευθέρους εἶναι. Ceterū his caſibus exceptis, Qui pro derelicto habitus eſt, liber non fit, atque ita Thetis in hac ſpecie non eſt facta libera, ſed ab eo tamen rectè manumittitur, qui eam ſuſcepit & eduxit pro ſua.

AD TIT. PRO LEGATO.

AD L. I B

ERROR falſæ cauſæ vſucapionem non patit. Proinde non is qui ſibi legatum putat, ſed is cui legatum eſt, pro legato vſucapit, niſi ſi is cui legatum nō eſt, iuſtiſſimam habeat cauſam exiſtimādi ſibi legatum eſſe: vtputa ſi res ei legati nomine tradita ſit. de quo dictum eſt in l. Celſus. ℥. de vſurp.

AD L. EA RES.

Diuerſum eſſe in titulo pro herede oſtendimus in l. 1. ℥. pro her.

AD L. SI NON TRADITAM.

C
Sine vitio nanciſcitur poſſeſſionem legatarius, ſi legatario voluntas heredis accommodata eſt, aut Prætoris auctoritas: alioqui res legata mala fide poſſidetur, nec vſucapi poteſt. Sine vitio igitur, id eſt, ſciente & conſentiente herede, vel Prætoris auctoritate.

AD L. VLT.

Poſt magnas.] Sic etiam Hermog. loquitur in l. cùm ex vno. ℥. de oblig. & act. Variatum autem hac in re fuit, propterea quòd non iure datum, vel etiam redemptum, nec datum intelligitur, ſed tamen error hac in re verſari probabilis poteſt.

D

AD TIT. PRO DOTE.

AD L. I.

VSVCAPIONI pro dote locus eſt, ſi dotis nomine poſt iuſtas nuptias tradita ſit res aliena inæſtimata. Æſtimata enim, pro emptore vſucapitur. l. plerumque §. ſi ante. l. quotiens ℥. de iur. dot. non æſtimata, pro dote. Vſucapio rei æſtimatæ cedit cōmodo mariti, ſiquidem ſoluto matrimonio malit æſtimationem offerre quàm rem ipſam. Vſucapio inæſtimatæ rei, cedit cōmodo mulieris diſſoluto matrimonio, niſi aliquo caſu dos apud virum remaneat. E

Pariter vniuerſæ.] Poteſt mulier omnia ſua bona in dotem dare. l. nulla. C. de iur. dot. l. mulier. ℥. eod. idque factum videtur, ſi conuenerit in mariti manum, vt M. Tullius ſcribit in Topicis, & Accurſ. refert in d. l. mulier. ſed parum emendatè.

Et primum de tempore.] Si res dotis nomine ante nuptias inæſtimata ſit tradita, pro dote vſucapio ceſſat, quia ſine nuptiis dos nulla eſt: ſed pro ſuo vſucapio locum habet niſi ea mēte tradita res fuerit, vt non ante fiat eius, quàm ſecutæ ſint nuptię, quo caſu omni ex cauſa vſucapio ceſſat. Poſt nuptias autem vſucapio pro dote procedit, videlicet ſi iuſtæ ſint nuptiæ. nam ſi nuptiæ iniuſtæ ſint, ceſſat vſucapio pro dote, niſi quis iuſtam habeat cauſam exiſtimandi matrimonium eſſe, & dotem eſſe, vt in ſpecie l. Proculus. ℥. de iur. dot. quo caſu ſaltem pro ſuo vſucapio procedit. F

AD L. II.

Illud venire in dubitationem poteſt, quid dicendum ſit, ſi ante nuptias æſtimata res, tradita fuerit. Et hoc caſu placet nec pro ſuo, nec pro emptore vſucapionem procedere:

quoniam

A quoniam antequam contractæ ſint nuptiæ, non eſt perfecta vẽditio.l.plerumque.§.ſi ante.ſup.de iur.dot. Vnde conſequens eſt erraſſe Rogerium, qui pro ſuo vſucapionem exiſtimauit procedere in ſpecie.l.2.§.ſi ſub codicione ſup.pro emp. quoniam hæc in dotem datio condicionalis eſt venditio.

AD L. VLT:

Rem communem non poſſum pro parte ſocij vſu aut longo tempore capere: quia omni titulo careo.l.ſeruum.C.fam.ercifc.l.3.C.in quib.cauſ.ceſ.lon.temp. præſcr. At ſi rem communem vendidero, aut in dotem dedero bona fide accipienti, dubium non eſt quin ea res vſucapi poſſit.l.1.C.de com.re.aliena.

B Dantis crediđiſſent eſſe.] Dantis non erant pro parte coheredis.

AD TIT. PRO SVO.

AD L. I.

C ET Mauricianus.] Mauricianus emptorem qui vſucepiſſet, dicebat pro ſuo poſſidere, quia vſucepiſſet, neque tamen deſinere pro emptore poſſidere. Ex plurimis igitur cauſis poſſidere poſſumus, vt Mauricianus putat l.3.§.ex plurimis.ꝫ.de adq.poſſ.

AD L. II.

Eſt ſpecies.] Quæ in his exemplis alio titulo non cohæret.

Alieno nomine.] Id eſt, non pro ſuo, ſed pro herede, pro emptore, pro donato. Hæc duo igitur opponuntur, Alieno nomine, & Pro ſuo. Nam pro emptore poſſidere, id eſt, emptionis nomine: pro legato, id eſt, legatorum nomine.l.1.l.5.l.pen.ꝫ.pro lega. Aliud autem eſt pro ſuo poſſidere, aliud pro ſuo vſucapere. Pro ſuo poſſident hi, qui facti ſunt domini per emptionem, vel aliam iuſtam cauſam: ſed hi non vſucapiunt: Hi dicuntur etiam

D pro emptore ac ex aliis cauſis poſſidere. Hoc autem ſolo titulo, Pro ſuo, poſſident hi, qui facti ſunt illis modis domini, qui hac in lege referuntur. Pro ſuo vſucapiunt hi, qui & alio titulo vſucapiunt. Hoc autem ſolo titulo, Pro ſuo, vſucapiunt hi, qui ex falſa cauſa poſſident.l.3.l.4.§.vlt.& l.vlt.hoc tit.

AD L. IIII.

Trebatius.] Conſtantinus lib.III.epito.legit, *Neratius*: ac ſanè fortitan ita legẽdum eſt vt in l.prox.ꝫ.*Omnimodo*, id eſt, ſine diſtinctione. Pomponius autem adhiberi diſtinctionẽ oportere exiſtimabat, quam & nos ſecuti ſumus in l.ſequitur.ꝫ.de vſurpat.

E

AD L. VLT.

Etiam ex aliis cauſis.] Hæc videntur eſſe Triboniani: quaſi ſi diceret, Non tantùm ex ſuperioribus titulis Pro emptore, Pro herede, Pro poſſeſſore, Pro donato, Pro derelicto, Pro legato, Pro dote, Pro ſuo, ſed etiam ex aliis quamplurimis: vt Pro ceſſo. l.non ſolùm.§.ſi mihi Titius.ꝫ.de vſurp.& vſuc. Pro ſoluto.l.pro ſoluto.& l.pen.ꝫ.eod.tit. Pro noxæ dedito.l.3.§.genera.ꝫ.de adq.poſſ. Pro iudicato, Pro adiudicato.l.3.ꝫ. de pub. in rem act.l.ſi per errorem.ꝫ.de vſurp. Pro tranſacto.l.cùm ſolus.ꝫ.de vſurp.l.ex cauſa.C.pro empto. Pro fideicommiſſo. l. Pomp. §. pen.ꝫ. de adq.poſſ. Etſi enim ex cauſa fideicommiſſi dominium non transferatur.l.qui vſumfructum ꝫ.ſi vſusfr.pet.tamen ex ea cauſa vſucapio ſequitur

F Vt aliquis litium.] Minuendarum litium cauſa. l.2. in princ. ꝫ.de aqua & aquæ plu. arc.& ideo M.Tullius. Vſucapio, inquit, eſt finis ſollicitudinis & periculi litium.

Etiam ſi falſa.] Error falſæ cauſæ vſucapionem parit, ſi ſit probabilis & tolerabilis. quod iam antè multis in locis traditum & explicatum eſt.

FINIS.

IACOBI CVIACII

I. C. COMMENTARII IN TIT. DE VERB. OBLIGATIONIBVS.

AD AMPLISSIMVM ET DOCTISSImum virum Michaëlem Hoſpitalium ſumum Galliæ Cancellarium.

AMPLISSIMO ET DOCTISSIMO VIRO D. MICHAELI HOSPITALIO GALLIÆ CANÇELLARIO IAC. Cuiacius s.

MVLTA forſitan plusſatis eadem opera contexui, quæ ad te mitterem, quorum nihil ſine rubore vix offerrem præſens. Nam ſiue quod de ſtipulationibus, vulgus cui expoſui id omne in hac ſchola ſibi vindicauit iam, ſiue quod de Temporibus, redditur tibi potiùs quàm datur, cuius interceſſione Euſtathij librum ea de re ex illuſtriſſimæ Reginæ bibliotheca vt ſumerem impetraui, ſiue quod ex Obſeruationibus, idem ferè id eſt, ac ſi quis ad aram vnam ſuſpenſa donaria in aliam transferat. Voueram enim, vt ſcis, [illegible] omnes Domino alteri tibi coniunctiſſimo. Denique quidquid mittimus vel publicum iam id eſt, vel tuum potius, vel alienum, meum propriè nihil. Quamobrem forſitan, vt initio poſui, præſentem me ſuppuderet. Plus audebo abſens, quia maximè volo me tibi deuinctiſſimum declarare, & nihilominus, quòd non ſuppetant alia, modò ſi pro certa hominis nomini auctoritatíque tuæ deuoti ſignificatione apud te ſit ſatis habens, facilè, ni fallor, conſentiente ſchola, quæ te patronum habet, nec abnuente amico illo tuo, te etiam, ſi placet, libenter accipiente, id ego omne ſummiſsè inſcribam, & adſignabo tibi. Sola nominis tui inſcriptio vicerit opus ipſum facilè omnibus rationibus, tua erga me beneficia nullum officij genus ne æquauerit quidem vnquam. Vale, Biturigis VI. Non. Iul.

M. D. LXII.

IACOBI CVIACII

IN TIT. PANDECTARVM B

DE VERBORVM OBLIGATIONI-BVS, COMMENTARII.

HVIVS tituli tres ſunt partes. Secunda incipit à l.48. Tertia
à l.123. Sub eo tractarur de ſtipulationis contractu. Ex con-
tractibus quæ vocant συναλλάγματα alia ſunt δίπλευρα, ex
quibus mutua obligatio naſcitur, ex quo genere eſt emptio.
venditio, locatio, conductio: alia μονόπλευρα: Ex hoc genere C
eſt ſtipulatio. nam per ſtipulationem ex promiſſoris tantùm
parte verborum obligatio conſtituitur. Stipulatio igitur
eſt contractus ex quo verborum obligatio conſtituitur,
vel ſtipulatio eſt verborum conceptio, ex qua obligatio ad-
quiritur. l. cùm patrem. C. de iur. dot. Stipulatio fit ob
verborum obligationem. l.5. §. conuentionales. infr. Vti-
gitur quilibet alius contractus diſtat ab obligatione quam
parit, ita ſtipulatio diſtat à verborum obligatione. Sed & verborum obligatio non tan-
tùm ſtipulatione conſtituitur, verumetiam dictione dotis & iureiurando liberti iuran-
tis ſe donum, munus, operas patrono daturum, auctore Gaio 2. Inſtit. & l.2. §. vltim.
de reb. cred. exempli tantùm cauſa additur, veluti ſtipulatione. Dictione dotis tres tan- D
tùm perſonæ obligantur, mulier quæ nuptura eſt, debitor mulieris, parens mulieris virilis
ſexus, ſtipulatione omnes, vt Vlp. ſcribit lib. leg. tit. de dot. Et in l. promittendo. de iur.
dot. promittendo dotem ideo ſcribit omnes obligari, quia non item dicendo. Ædi-
litio edicto datur actio aduerſus dictum. l. t. l. ſi hominem. de ædil. edic. l. quod ven-
ditor. de dolo. ſed hæc datur ex iis quæ in emendo dicuntur ex continenti. Illa verò de
dote datur per ſe ex dictione ſolemnibus verbis facta ſine interrogatione. Sunt in Cod.
Th. de dictione dotis leges quædam. l.2. de inc. nup. l.3. de dotibus. In libris Iuſtiniani
nullæ, quia eius ætate ſublata erat ea dicendæ dotis ſolemnitas. quinimo quibus locis
prudentes vel Imperatores ſcripſerant doti dicere (ſic enim loquebantur) vel quibus E
ſcripſerant dictionem, Tribonianus aut ea verba ſuſtulit, vel pro eis repoſuit, promitte-
re & promiſſionem. Dixi verborum obligationem contrahi etiam ex iureiurando li-
berti. Aliàs ex iureiurando nulla quæritur obligatio. Id traditur in l. vt iuriſiurandi. de
oper. liber. l. ſi quis pro eo. in princ. de fideiuſſ. l. ſeruum teſtamento. de manu. teſt. Iurat
autem libertus verbis conceptis, verbis ſolemnibus, & obligatur. Acceptilatione tollitur
omnis verborum obligatio, & ideo non ea tantùm quam ſtipulatio, ſed & quam iuſ-
iurandum liberti contraxit. l. & per iuſiurandum. in princ. infr. de acceptil. Itémque ea
quæ naſcitur ex dictione dotis. Quæri poteſt an aliis etiam modis contrahatur verbo-
rum obligatio? An pactis legitimis ex quibus obligatio naſcitur? Minime. nam vt verbis
obligatio contrahatur, verborum ſolemnitate opus eſt. Dictio dotis fit verbis ſolemni- F
bus. Iuſiurandum item omne fit ſolemnibus verbis. Stipulatio fit verbis ſolemnibus, ci-
uilibus, & directis, veluti, Dabo, Faciam, quæ promiſſiua Palæmon vocat, & pleriſque
aliis, quæ tamen Conſtitutione Leonis remiſſa ſunt. l. omnes. C. de contr. ſtipul. Et
legimus antiquos contractus in cortice ſcriptos, in quibus ita erat ſæpe perſcriptum,

verbis

A verbis ſolemnibus ſpopondi. Pacta non fiunt verbis ſolẽnibus.l.ſi fratres.C.com.vtr.iud.
ſed & tacito plerumque conſenſu.l. 2.ꝟ. de pact. & ideo pactis contracta obligatio acce-
ptilatione non tollitur. Forſitan idem dicendum de pollicitatione, quæ & ipſa verbis ſo-
lemnibus non fit, & ideo quæ ex ea naſcitur obligatio non eſt verborum obligatio. Sunt
qui dicant verba ſolemnia quæ interueniunt in ſtipulationibus eſſe σύμβολα quædam.
Σύμβολα ſunt veluti in teſtamentis æs & libra, quæ dicis cauſa adhibentur, vt adſimule-
tur emptio, & in teſtium rogationibus aurium attrectationes. Solebant enim teſtibus au-
res tãgere, hoc ſymbolo monentes vt rei geſtę attenderent & meminiſſent. Auris memo-
riæ conſecrata eſt, vt frons Genio, digiti Mineruæ, genua miſericordiæ. Item in deferen-
dis honoribus pro ſymbolis ſunt χειρισμοί, id eſt, manuum porrectiones. Sic interpretor
B Clemen. Alex.lib.5. στρωματέων. Interpres malè fructuum perceptiones. Eſt hoc ei auctori
peculiare, vt ſæpe manum ſiue volam vocet καρπόν. vt in Ped.3. καρπὸν ἐξέτεινε πλουχῶ. & in
2.fine. ἐπὶ μὲν καρποῖς τῶν χειρῶν. Solebãt autem ſuffragia ferri manu porrecta, & inde χει-
ροτονίας nomen, ſicut & prenſari. Item in manumiſſionibus alapæ & circumductiones e-
rant ſymbola, de quibus in l.vlt.C.de emanc.lib.No.de Conſul. Verba non ſunt ſymbo-
la, niſi ſint allegorica. Stipulationum verba non ſunt eiuſmodi. Ergo ſtipulationum ver-
ba non ſunt ſymbola. Item ex ſymbolis rei quæ agitur ſubſtantia non conſiſtit. At ſtipula-
tionis ſubſtantia ex verbis conſiſtit. Non ſunt igitur ſtipulationis verba accipienda pro
ſymbolis. Vel ſi ea pro ſymbolis acceperis, pariter licebit affirmare rẽ in mutuo eſſe ſym-
bolum, literas in obligatione literarum eſſe ſymbolum, conſenſum in emptione eſſe ſym-
C bolum. Ait l.j.Stipulatio, &c. niſi vtroque loquente.] Dictio dotis & iuſiurandum
liberti vno loquente, ceteri verò contractus non tam ſermone quàm re, literis, aut cõſen-
ſu confirmantur. Dices, Imo ſtipulatio contracta eſſe intelligitur etiam nullo loquente.
Dotem repetimus actione ex ſtipulatu etiam ſi ſtipulatio interpoſita non fuerit. Sed hoc
fit κατὰ πρόληψιν Conſtitutionis interpretatione & poteſtate, ſicut & iuſta interpretatione
ſæpe conſtituuntur pignora, licet conuentum de eis re ipſa nihil fuerit. Sequitur in l.1.

Et ideo neque mutus, neque ſurdus, neque infans ſtipulationem contrahere
poſſunt.] Mutus, ſurdus re, literis, conſenſu obligari poſſunt, verbis non item: quia ver-
ba ſtipulationum contrahentes loqui atque exaudire debent. qua ratione teſtamentum
facere aut vindicta manumittere non poſſunt. Eadem ratione infans ſtipulationem con-
D trahere non poteſt.l.mulier.ꝟ.hoc tit. Infantem dicimus vſque ad annum ſeptimum, & i-
deo Græci ἑπταετῆ vertunt, etiam ſi annum nondum compleuerit, vt in l.23.§.ſi infans.ad
l.Aquil. At infans loqui poteſt. Ceterùm non intelligit quid loquatur. Aliud eſt nõ intel-
ligere quid loquatur, Aliud non intelligere quid agatur. Is qui non intelligit quid loqua-
tur, ſtipulationem cõtrahere non poteſt. Is qui non intelligit quid agatur, ſi linguam no-
rit, ſtipulationem contrahere poteſt. l.1.§.penult.ꝟ.tit.prox. ídque benignè receptum eſt.
namque in contrahentibus non verborum tantùm, ſed & rerum intelligentia exigenda
videbatur. Infans ſtipulationem contrahere non poteſt. Malè Accur. excipit ſtipulationẽ
Rem pupilli ſaluam fore: nam manifeſtum eſt, quod & Martinus notauit.l.ſeruum.ꝟ.rem
pup.ſal.fore.non de infante loqui, ſed de eo qui fari poſſit, id eſt, de eo qui exceſſit annum
E ſeptimum. Abſens item ſtipulationem contrahere non poteſt. Ceteri cõtractus inter ab-
ſentes fieri poſſunt, ſtipulatio non item, quia verbis fit: verba autem coram nuncupata di-
cimus, non literas, non nũtium. Nec obſtat l.ea quæ.de donat.inter vir.& vxo.quam Ac-
cur.adfert.nam in eius l.ſpecie epiſtola fuit emiſſa cautionis loco inter præſentes, quod ꝑ
ſtipulatione eſt.l.Titia.§.penult.infr. Non obſtat item l.4.ꝟ.de ſponſal.quæ inter abſentes
ſponſalia fieri ait.nam inter abſentes fiunt nudo conſenſu, non per ſtipulationem. Igitur
abſens, mutus, ſurdus per ſe ſtipulationem contrahere non poſſunt, per ſeruum proprium
poſſunt, & ſtipulante ſeruo promiſſor eis obligatur. Promittente autem ſeruo, ipſi non o-
bligantur, niſi iuſſu eorum promiſerit. Iubere autem poſſunt per epiſtolam. Idem Ferre-
tus contendit non poſſe dici in infante, quod eſt falſum. nam infans per ſeruum à tutore
F adhibitum ſtipulationem adquiret.l.2.l.ſeruum.infr.rem rat.hab. Itémque obligabitur ſi
per tutorem ſeruus infantis iubeatur ꝓmittere. nam & per tutorem hereditati alliga-
tur.l.ſi infanti.C.de iure.delib.l.ſeruo.§.ſi pupillo.infr.ad Trebel. Quod maior infante
tutore auctore facit, id per ſe tutor infantis exequitur. atque ita cùm alios infanti, tùm
infantem aliis obligat.

Qui præſens.] Stipulatio inter abſentes non valet. Præſentem interrogare oportet,& A
præſenti,audienti,intelligenti reſponderi. Si præſens interroget,& abſenti reſpondeatur,
nihil agitur.& hoc eſt quod ait in prima parte huius §. Sed ſi præſens interroget,mox di-
ſcedat,& pręſenti reuerſo reſpondeatur,placet ſtipulationem valere.nam medium inter-
uallum non nocet. Obſtat l.continuus in prin.infr.quæ l.ait comminus eſſe reſponden-
dum,id eſt,confeſtim & eueſtigio. Verùm adiicit nihil prodeſſe ſi poſt interrogationem
aliud acceperit,quamuis eadem die promiſſor ſpopondiſſet. Quidam Codices habent,
aliud agere cœperit. Florentini & omnes ſcripti,aliud acceperit,id eſt,occeperit ſiue in-
ceperit. Hic igitur eſt ſenſus,nihil eſſe actum ſi poſt interrogationem aliud inceperit,a-
liud adgreſſus fuerit,quamuis eadem die promiſſor ſpopondiſſet. At ſi aliud negotium
non occeperit, dummodo eadem die reſpondeatur, medium tempus dicemus nihil no- B
cere:nec videri eminus factum,quod factum eſt eadem die nullo interiecto extraneo ne-
gotio.

Si quis ita.] Interrogatus Dabis, ſi reſponderit Quidni? obligatur. Hoc enim vide-
tur reſpondiſſe, Dabo. Donatus inter aduerbia promittendi ponit, Etiam, Quidni. At
quæritur an is etiam obligetur qui interroganti adnuit? Conſentire videtur qui adnuit.
Nutus ſignificatio eſt voluntatis. l. ſeruo. §. ſi pupillo. ad Treb. idque certiſſimum eſt
apud omnes,niſi ſi qui ſint agreſtes aut barbari qui hoc neſciãt. Non tamen obligatur ci-
uiliter quaſi ex ſtipulatione,quia ſtipulatio fit vtroque loquente,non vno loquente,alte-
ro adnuente. Per epiſtolam,per nuntium non fit,multominus nutu,manu,vel ſignis. Nõ
obligatur etiam naturaliter is qui interroganti adnuit quaſi ex pacto & conſenſu, vt in C
hoc §.oſtenditur.quia non pacti,ſed ſtipulationis contrahendæ animus fuit. Inutili er-
go ſtipulationi non ineſt pactum,neque ei accedit fideiuſſor vtiliter. Eadem ratione con-
ſtat inutilem ſtipulationem non habere vim conſtitutæ pecuniæ.l.1.§.eum qui de conſt.
pec. Sunt tamen qui tradant ſtipulationem habere vim pacti.mouentur l.ſi vnus.§.pen.
de pac.l.an inutilis.l.ſi accepto.de acceptil.l.cum emptor.de reſc.vend. Sed illæ leges de
acceptilatione loquuntur,non de ſtipulatione. Stipulatio obligationem parit, Accepti-
latio liberationem. Propenſiores ſumus ad liberandum quàm ad obligandum l. Atria-
nus.ꝟ.tit.prox. Inutilis acceptilatio habet pactum. Inutilis ſtipulatio non habet pactum.
Nutu ſolo pleraque conſiſtunt.l.obligamur.§.vltim.ꝟ.titul.prox.vt fideicommiſſa.l. nu-
tu.de leg.3.l. & in epiſtola. C. de fideicommiſ. ſi interrogatus an prædium relinquat, ad- D
nuerit. Item delegationes.l.delegare.2.ꝟ.de nouat. Putem & Iuſſa,& cetera omnia quæ
ſermonem non exigunt. Igitur & pacta & contractus qui conſenſu contrahuntur,inter-
roganti ſi quis adnuat,vtiles ſunt ad agendum. Citatur in hanc rem l.ſi ſtipuler.§.vltim.
infr.malè.nam de nutu in ea nihil,ſed de eo qui reſpondet, non tamen ad interrogatum.
quæ res ſtipulationem vitiat,emptionem ſimiléſque contractus non vitiat,dummodo in
eo conſentiant ambo quod reſpondetur. In ſtipulationibus congruere debet reſponſio
interrogationi. Diximus continuò eſſe reſpondendum. Nunc dicimus congruenter eſſe
reſpondendum. Hoc vt intelligatur,tranſeundum eſt ad §.ſi quis ſimpliciter. Si purè in-
terrogatus reſpondeat ſub condicione vel contrà,inutilis eſt ſtipulatio. Idem dicemus ſi
interrogatus intra Kal.reſpondeat Idibus. Inde proponit generalem regulam, Cùm ad- E
iicit aliquid vel detrahit obligationi, ſemper probandum eſt vitiatam eſſe ſtipulationem.
Ab ea excipitur hic caſus, Niſi &c.& ad hanc exceptionem aptandus eſt qui ſequitur §.ſi
ſtipulanti.vt ſi ſtipulanti tibi 10.20. reſpondeam,non ſit contracta obligatio niſi in 10. li-
cet illico tibi reſponſio placuerit,quia me de 10.non de 20.interrogaſti. Et ex diuerſo vt
ne plus quiſquam obligetur quàm reſponderit, veluti interrogatus 20. ſi reſpondeat 10.
idque mox ſtipulanti placeat,non obligatur niſi in 10. Igitur ſatis non eſt placere illico di
uerſitatem reſponſionis, niſi reſponſio in interrogatione vel interrogatio in reſponſione
inſit. Non obſtat §.præterea.de inutil.ſtipul. Non placuit ſtatim in eo §.diuerſitas reſpon-
ſionis. In §.ſi ſtipulanti placuit.nam eſt coniungendus exceptioni præpoſitæ. Malè §.prę-
terea, quidam ita accipit, vt ſit inutilis ſtipulatio pręterquam in minori ſumma.nam Ga- F
ius 2. Inſtit.ex quo Iuſtinianus illa ſumpſit,in integrum eſſe inutilem ait. Præterea in eo
§. Iuſtinianus huic ſtipulationi quæ non congruit in ſumma parem illam facit quæ non
congruit in condicione. Hæc verò in totum eſt inutilis,ergo & illa: niſi ſcilicet diuerſitas
reſponſionis illico placuerit. Non obſtat etiam l.ſi decem.locati. Errant locator & con-
ductor

A ductor in precij quantitate:putat locator ſe locaſſe 10.cõductor ſe conduxiſſe 20. Sequimur quod locatori nocet, vt fit in dubiis.l.veteribus ṡ.de pac.& ideo non pluris erit conductio quàm 10. Sed ſi locator 20.ſe locaſſe exiſtimauit,conductor 10.nihil agitur. Sed id tamen ita accipiendum eſt,niſi contentus ſit locator illis 10. Quid ſi interroganti purè reſpondeatur ſub condicione vel contrà? Quid item ſi ſtipulanti intra Kal.reſpondeatur Idibus? An conualeſcit ſtipulatio ſi illico placeat diuerſitas reſponſionis? Non puto.quia non ſatis eſt placere diuerſitatem niſi ex parte aliqua conſentiant interrogatio & reſponſio, id eſt,niſi ex parte aliqua vna inſit in alia. At purę orationi non ineſt condicionalis vel contrà. Itémque Kal.non inſunt Idus poſt Kal.futurę. At hîc quæritur quid ſit dicẽdum, ſi roganti Stichum, Stichum & Pamphilum reſpondeam. Et hoc etiam caſu puto in Sti-

B cho ſtipulationem valere, quia duę ſtipulationes quodammodo ſunt, vna vtilis, altera inutilis, & inutilis vtilem non vitiat: idémque econtratio ſi ſtipulanti Stichum, & Pamphilum, Stichum reſpondeam.l.inter.§ item ſi ego.infr. & §. ſed ſi mihi.infr. nec exigitur vt diuerſitas reſponſionis placeat ſicut in ſummis. In corporibus ex duabus ſtipulationibus vni reſponderi videtur, vnáque tãtùm tenet. In ſummis vna eſt ſtipulatio, cuius tantummodo parti reſponſum videtur, cùm interroganti 20.reſpondetur 10. Alia etiam in re diſtat ſtipulatio corporum à ſtipulatione ſummarum.d.l.inter.§.ſi ſtipulante. Stipulanti 10. aut 20.ſi reſpondeo 10.ſimpliciter, valet ſtipulatio.nam & minima tantùm ſumma in ſtipulationem deducta videtur.l.12.infr. Stipulanti Stichum aut Pamphilum ſi reſpondero Stichum ſimpliciter, non valet ſtipulatio, quia non alter tantùm, ſed vterque in ſtipula-

C tionem deducitur. Qui igitur alterum tantùm reſpondet, ad propoſitum non reſpondet. Notandum quòd ait vtilem per inutilem non vitiari.& addendum, interdum vtili inutilem corroborari.l.1.§.1.C.de rei vxo.act. vbi Græci vſi ſunt aptiſſimo exemplo.

Eadem.] Hæc ſunt Sabini vſque ad verſum. Sed vtrum. Stipulatio quacumquo lingua fieri poteſt. Videtur ergo eſſe iuriſgentium contractus.l.an inutilis.§.1.infr.de accept. in illo loco, Et ideo. Verius tamen eſt ſtipulationem iuris ciuilis cautionem eſſe.l.1.§.penult.de contr.empt.l.1.loc. Emptio & locatio eſt iuriſgentium, & ideo, inquiũt, conſenſu peragitur, non videlicet verbis ſolemnibus quorum obligatio eſt ex Iure ciuili. Inuenta eſt aliarum obligationum adſtringendarum & confirmandarum cauſa, vt ſicubi non eſſet obligatio & actio ciuilis, ex ſtipulatu competeret ſubdita ſtipulatione, & vt

D in negotiis bonę fidei ſtricta actio ſuppeteret, ſi quis mallet ea vti. Paul.2.ſent.Tit.de pac. inter vir.& vx.& 5.Titul.de obligatio.& inde nomen. Veteres enim ſtipulum firmum dixerunt. Vnde & ſtipa & ſtipites auctore Feſto. Nec obſtat quod dixi eam fieri quacunque lingua. hoc enim neceſſatiò ita receptum eſt, cùm Iuriſgentium conuentionibus, quæ quacunque lingua fieri ſolent, ſtipulatio annecti ſoleat. De conuentionibus Iuriſgẽtium hoc nuſquam inuenitur ſcriptum eas quacunque lingua fieri poſſe, quoniam conſtabat ſatis. De ſtipulatione ſcriptum id eſt, quoniam dubitabatur propterea quòd eſt iuris ciuilis. Sed non ſemper ea quæ ſunt iuris ciuilis, latina tantùm lingua fiunt. Teſtamenti factio iuris ciuilis eſt, nec potuit olim fieri teſtamentum niſi latinis verbis, hodie quacunque lingua ex Conſtitutione Theodoſij. Quòd ſi ſtipulatio eſt Iuris ciuilis, erit & acce-

E ptilatio. Vt conſenſus & diſſenſus eadem eſt origo, ita & obligationis & liberationis. Et ſanè acceptilatio imago eſt ſolutionis. Ciuile igitur quiddam non naturale. At l.an inutilis.ait eſſe iuriſgentium. Verùm adiicit, hoc iure vtimur.quod & additur in l.4.de tranſact. quoniam hodie acceptilatione tollitur non tantùm verborum obligatio, ſed & quæuis alia, inuento nouandi modo per ſtipulationem Aquilianam.atque ita notandum fieri interdum, vt quæ iuris Ciuilis ſunt, in ius Gentium quodammodo commutentur. Stipulationem eſſe iuris Ciuilis ex eo etiam liquet, quòd ex ea deportatus non obligetur.l. Quoties, in fin.infr.de Nouat. qui tamen ex aliis contractibus obligatur. l. 15.infr.de interd.& releg. Et quòd ſtipulationis obligatio naturali opponitur in l. 126.§. Chryſogonus.infr.hoc tit.

F Et Scriptura Sabini.] Id eſt, illa verba, Eadem, &c. Et ſic ſcriptura Sabini in l. 1. de hered. inſt. & ſcriptura Q. Mutij l.7.de annuis leg.& ſcriptura Iuliani l. ſi quis miſſum.§.ſi is qui vuas de dam.infect.l.huic ſcripturæ ṡ.ad leg. Aqu. & in Conſtitutione de conc.Dig.

AD L. II. A

Et harum.] Stipulationum alię ſunt diuiduæ, aliæ indiuiduæ, pro ratione rerum quę in ſtipulationem deductæ ſunt. Rerum aliæ poſſunt diuidi, id eſt, pro parte peti, præſtari, dari, ſolui, veluti ſummæ, eiſque pro parte ſolutis pro parte contingit liberatio. Item ſpecies certę, vt puta Stichus, partis diuiſionem & liberationem admittunt. l. 9. §. 1. infr. de ſolut. Pars ſolui poteſt volenti ſtipulatori. Alię natura diuidi non poſſunt, vt prædiorum iura, via, iter, actus, aquæductus, quæ diuiſionem non admittunt: Aliæ natura poſſunt diuidi, ſed niſi totæ ſoluantur ſtipulationi ſatis non fit, vt ſi homo ſit generaliter promiſſus. Nam niſi ſolidus homo ſoluatur, nihil agitur. Parte igitur ſoluta volenti, pro parte non contingit liberatio, ſed conueniri adhuc promiſſor poteſt vt integrum hominem pręſtet, B
& pars ſoluta condici quaſi indebita. Sed vtrum ſtatim, an alio demum homine ſoluto? Et verius eſt in pendenti eſſe condictionem. Nam ſi eiuſdem hominis reliquam partem ſoluerit, omnimodo ſtipulationi ſatisfit, & condictio ceſſat. Si alium hominem dederit inſolidum, partis condictio competit. Ergo condictio indebiti non competit, niſi alio homine ſoluto. Idem eſt ſi promiſero Stichum aut Pamphilum. l. in executione. §. pro parte. infr. l. ſi non ſortem. §. ſi decem. de cond. ind. l. qui decem. in princ. infr. de ſolut. nam ſi ſoluero partem Stichi, pars ſtipulationis non perimitur, ita vt ſuperſit tantùm ſtipulatori actio in aliam partem Stichi, aut in partem Pamphili. Sed ſi deinde aliam partem Stichi ſoluero, liberor. ſi Pamphilum integrum ſoluero, partem Stichi condicere poſſum. In disiunctiuis electio eſt promiſſoris, ſed ita tamen vt alterutrum ab eo præſtari pro ſolido o- C
porteat. Homine item generaliter promiſſo, electio eſt promiſſoris, ſed ita tamen vt neceſſe habeat vnum hominem dare ex ſolido. Obſtat l. qui hominem. infr. de accept. Sed differentia eſt inter ſolutionem & acceptilationem. Is qui promiſit hominem generaliter, vel qui promiſit Stichum aut Pamphilum, non rectè partes ſoluit in diuerſis hominibus, ſed vnum hominem ſolidum ſoluere debet. Quod ſi Stichi tantùm partem ſoluerit, ſi dixero eum rectè ſoluiſſe, & pro parte eſſe liberatum, licebit ei etiã partem alterius hominis ſoluere & in totum liberari, atque ita in diuerſis hominibus partium ſolutio fiet, quod fieri non debet. At ſi ſtipulator accepto tulerit partem dimidiam Stichi, non eſt verendum ne in diuerſis hominibus ſolutio fiat, ideóque pro parte liberatio contingit, & licebit promiſſori ſoluere vel alteram partem Stichi, vel partem Pamphili. d. l. qui homi- D
nem. de accept. quæ ita eſt coniungenda l. qui hominem. de ſolut. quæ eſt ex eod. libro. Idémque eſt ſi pro parte ſententia iudicis abſolutio fiat, vt ſi ſtipulator hominis incerti egit pro parte cum vno ex heredibus promiſſoris & ſuccubuit, quo caſu reliqui heredes partem ſoluendo cuiuſlibet hominis liberantur. & ita Bart. rectiſſimè accepit. §. ſi tamen. infr. quem plerique omnes ſecuti ſunt. Etenim ponit eum qui egit non viciſſe, nõ exegiſſe. Regula hęc ſit, Homine generaliter promiſſo, vel Sticho aut Pamphilo, vel Sticho aut x. ſolui pro parte non poteſt, nec vnius hominis parte ſoluta liberabitur promiſſor alteram alterius hominis partem ſoluendo. Exceptiones ſunt duæ. Si ſtipulator partem Stichi accepto tulerit. nam hoc caſu promiſſor partem alterius hominis ſoluere poteſt. d. l. qui hominem. de accept. d. §. ſi tamen. Si cum vno ex heredibus promiſſoris egerit pro E
parte, nec obtinuerit, quo caſu alter heres partem cuiuſlibet hominis ſoluere poteſt. d. §. ſi tamen. Ex his.] Quæ dicta ſunt de promiſſore, eadem obtinent in heredibus promiſſoris. Si obligatio ſit diuidua, heredes promiſſoris tenentur pro hereditariis portionibus ex XII. tab. vt ſi pecunia promiſſa ſit vel certa ſpecies, & agatur certi condictione. Defunctus potuit pro parte ſoluendo liberari. Heredes item eius partem hereditariam ſoluendo liberantur. Sed in hoc eſt differentia, quòd cum defuncto qui nihil ſoluit eſt actio inſolidum: cum heredibus pro parte tantùm hereditaria. Diuiditur enim XII. tabulis ex perſona heredum. Quòd ſi promiſſus ſit homo incertus, vel Stichus aut Pamphilus, ſicut promiſſor non liberatur niſi ſolido homine dato, ita nec heredes ſinguli. Igitur partem hereditariam dando, nihil agunt niſi eiuſdem hominis partes conferant. Et ita ex F
perſona heredum condicio obligationis non immutatur, id eſt, hæc obligatio non diuiditur, ſicut pecuniæ aut rei certæ. Similiter ſi obligatio ſit naturaliter indiuidua, ſinguli heredes inſolidum tenentur, vt ſi promiſſa ſit ſeruitus, quæ pro parte peti aut cedi non poteſt.

A teſt.l.heredes.§.contra.ff.famil.herciſc.l.ea quæ.infr.de diuer.reg.iur.Sed ſi vnus ſolidam
æſtimationem præſtiterit(ipſam ſeruitutem præſtare non poteſt.l.2.de ſer.)eam pro parte
à cæteris conſequerur iudicio famil. herciſcundæ , vel ſi prius agatur famil. herciſcundæ
quàm heredum qoiſquam ex ea ſtipulatione conueniatur,de eo ſunt interponendæ cau-
tiones officio iudicis.Vt autem ſeruitute promiſſa heredes promiſſoris inſolidum tenen-
tur ſinguli,ita heredes ſtipulatoris ſingoli inſolidum habent actionem. d. l. heredes.§. an
ea ſtipolatio.l.ſi vnus in fi.ff.de ſer.ruſt.Citatur in hanc rem hoc loco Pomponius. Pom-
ponij ſententia eſt in l.viæ.ff.de ſeruit. Dices,Imo heredes ſtipulatoris inſolidum actionē
non habent. Nam extincta videtur ſtipulatio quæ deducta eſt in eum caſum à quo inci-
pere nō poteſt.Vnus ex dominis non potuiſſet ſtipulari vel adquirere ſeruiturem ad fun-
B dum communem. Non poterit etiam vnus ex heredibus,fundo,ad quem defunctus ſer-
uitutem ſtipulatus eſt,duorum heredum communi ex facto,ex ea ſtipulatione inſolidum
experiri.quia nec cedi ſeruitus inſolidum poteſt ei qui fundi dominus non eſt inſolidum.
Ita reſpondeo.Non eſſe perpetuò verum,Ea quę ab initio conſtiterunt poſtea euaneſce-
re,ſi in eum caſum recidant à quo non potuiſſent incipere.quod oſtendā propoſitis qua-
tuor exemplis,duobus legatorum,& duobus ſtipulationum. Inutile eſt legatum ſi debi-
tor quod purè debet creditori purè legauerit. Vtile ſi quod in diem debet,purè legaue-
rit. Vtile,inquam,ſecundum Papinianum,etiam ſi viuo teſtatore dies venerit,atque ita
in eā cauſam peruenerit legatum à qua incipere non poterat.§.ex contrario.de leg. Pau-
lus contra eam regulam in hac ſpecie admittebat.l.debitor.de leg.2.& ſanè in hac regula
C admittenda vel non admittenda , variæ fuerunt & contrariæ in omnibus fere ſpeciebus
Iuriſconſultorum ſententiæ.Sequitur alia ſpecies,in qua ea regula locum non habet.Si à
filiofamil. herede inſtituto patri legetur, vel ſi à ſeruo domino legetur, ab initio legatum
valet,quia idem heres & legatarius ſtatim non eſt.Sed ſi poſtea legatarius,id eſt,pater vel
dominus heres efficiatur per filium vel ſeruum iuſſu eius adeuntem, licet ab eo caſu non
potuiſſet ab initio conſiſtere legatum, dicemus tamen eo caſu incidēte legatum non ex-
tingui,idque in falcidiam imputari,id eſt, falcidiā pati. & ita poteſt accipi l.à filio.de leg.
1. Martianus contrà eam regulam in hac ſpecie admittebat l.ſi à ſeruo.ff.ad l.fal. Multas
vſus huius regulæ diſſenſiones excitauit. Sed tamen in hac ſpecie in l.a filio.hanc diſſen-
ſionem alia quadam ratione excuſauimus. Tractemus & alias. Vnus ex dominis fundo
D communi ſeruitutem adquirere non poteſt . Qui tamen fundo ſuo ſeruitutem adquiſi-
uit , eius parte vendita ſeruitutem non corrumpit , licet in eam cauſam peruenerit à qua
incipere non poteſt.l.penul.§.vltim.infr.hoc titul. quia licet ſeruitus non adquiratur pro
parte,retinetur tamen & conſeruatur pro parte . neo in hac ſpecie quenquam diſſenſiſſę
reperio.Similiter vnus ex dominis fundo communi ſeruitutem ſtipulari non poteſt.Si ta-
men is qui ſuo fundo ſtipulatus eſt ſeruitutem , duobus heredibus relictis deceſſerit, ſti-
pulatio non corrumpitur,& poſſunt ſinguli heredes agere inſolidum, licet non potuiſſet
vnus eorum per ſe ſeruitutem ſtipulari, nec poſſit ſingulis ſeruitus inſolidum cedi, atque
ita res in eam cauſam peruenerit à qua incipere non poteſt. Cōtrà quidam & in hac ſpe-
cie regulam admittebant, ſicut & eam regulam admitti conſtat,ſi is qui ſuo fundo ſtipu-
latus eſt ſeruitutem,fundum vel fundi partem vendiderit.l.ſi ſub vna.§.vlt.j.hoc tit.l.pro
E parte.ff.de ſeruit.Sed hoc ideo,quia ſtipulatio in emptorem non tranſit.At in heredes ſti-
pulatio tranſit, & ex ea ſinguli inſolidum agere poſſunt,licet ſingulis ſolida ſeruitus con-
ſtitui & præſtari non poſſit.Sed difficultas præſtationis,vt Paulus ait in hoc §.ſtipulatio-
nem non corrumpit.l.vlt.ff.de act.emp.Quis igitur erit rei exitus?Aut præſtabitur via o-
mnibus heredibus,aut ſi non præſtetur omnibus,pro parte hereditaria eius qui egit con-
demnatio fiet d.§.an ea ſtipulatio.Actio igitur erit inſolidū : quia nec poteſt eſſe pro par-
te. Præſtatio autem erit pro parte habita æſtimatione partis,quia inſolidum ſeruitus ipſa
vni ex heredibus cedi & præſtari & adquiri non poteſt. Atque ita partis condemnatione
facta,victoria eius qui egit non proderit alteri. nec obſtat l. loci.§. ſi fundus. Si ſer.vind.
F Nos loquimur de eo qui egit actione ex ſtipulatu,ex qua iudex perſonæ non prædio ſen-
tentiam dicit,Seruitutem non conſtituit,quia non poteſt vni conſtitui.§.ſi fundus,de eo
qui egit confeſſoria , qua actione de iure quæritur, & iudex prædio non perſonæ ſenten-
tiam dicit,nec ſeruitutem conſtituit,ſed eā quę eſt declarat.& ideo vnus ex heredibus a-
gēs cōfeſſoria,vincit & vincitur omnibus.Sed aliud eſt in actione ex ſtipulatu,quod Bar.

intellexit probè. Malè hæc negantes quidam adſtruunt vnum ex heredibus ſeruitu- A
tem adquirere poſſe, quod per liberum hominem nobis poſſeſſio & dominium ad-
quirarur. nam hoc ex reſcripto Seueri in procuratore tantùm receptum eſt, vt rei poſſe-
ſsionem nobis adquirat, & per hanc dominium, ſi modò & noſtro nomine ei tradatur à
domino, & is noſtro accipiat. nam ſi noſtro nomine ei non tradatur, ſola poſſeſsio per
eum adquiritur ſine dominio, vel contra ſolum dominium ſine poſſeſſione: non per eũ,
ſed recta via. Heres autem qui ſuo nomine de ſeruitute agit inſolidum, non agit quaſi
proçurator coheredis. Ei igitur quaſi procuratori ita cedi ſeruitus non poteſt, vt com-
muniter adquiratur ei & coheredi. denique vt agit, ita conſtitui ei & adquiri ſeruitus
non poteſt, vel omnibns conſtituenda eſt ſimul aut ſeparatim, vt poſterior ceſſio con-
firmet priorem, vel pro parte tantùm actoris condemnatio fiet. Poteſt etiam accidere B
vt ei ſoli qui agir cedatur, puta fundo ei adiudicato.

Si tamen.] Dictum eſt homine incerto promiſſo vel Sticho aut Pamphilo nihil a-
gere ptomiſſorem vel heredes eins ſoluendo hominis partem. Exceptiones duæ propo-
nuntur in hoc §. qnas expoſui in §.r. Et ad ſecundam pertiner l. qui hominem. ꝭ. de ac-
cep. Primam rectè interpretatut Bartolus. Additut poſtea, quod dictum eſt de heredi-
bus promiſſoris, obrinere etiam in fideiuſſoribus promiſſoris. Si obligatio ſit diuidua, fi-
deiuſſores tenentur pro parte ex epiſtola Hadriani. Si indiuidna naturaliter, vel ſi pro-
miſſus ſit homo incertus, vel Stichus aut Pamphilus, ſinguli tenentur inſolidum.

Item ſi in facto.] Dixit initio legis ſtipulationes in dando aut in faciẽdo conſiſtere.
Et harum omnium alias eſſe diuiduas, alias indiuiduas. Dixit de ijs quæ ſunt in dando C
diuiduis & indiuiduis. nam ſtipulatio ſeruitutis in dando conſiſtit. l. ſi vnus. l. vlt. ꝭ. de
ſer. ruſt. pręl. vlt. com. præd. Dare eſt cedere ſeruitutem. Malè autem Accur. in §. 1. ſtipn-
lationem ſeruitutis in faciendo ſcribir conſiſtere. Superiora enim omnia ſunt de ſtipu-
lationibus in dando. Ab hoc autem §. incipit tractare de ſtipulationibus in faciendo.
Stipulationes in faciendo cùm dicimus, eriam comprehendimus quæ in non faciendo.
Stipulatio ira concepta eſt, Per te non fieri, neque per heredem tuum, quominus mihi
herediq; meo per fundũ tuum ire agere licear. Additur huic ſtipulationi plerumq; pœ-
na his verbis, ſi aduerſus ea factum erir ror dari. Er addita pœna, ſi quid fiat aduerſus ea,
pœna petitur: non addira, id quod intereſt. Idem eſt ſi ſtipulet, Mihi ite licere. Stipula-
tus videor, Iter fieti vt eſt in §. Cato. l. 4. l. 50. ꝭ. Alia eſt ſtipulatio Iter dari, de qua dictum
eſt. ꝭ. alia Iter fieri ſiue patefieri. Ex ſtipulatione Iret dari, omnes heredes ptomiſſotis te- D
nentur, ſinguli inſolidum. Ex hac ſtipulatione Per te non fieri, vno herede promiſſoris
prohibente omnes tenentut. quoniam prohibitio illa indiuidua eſt, id eſt, dum ab vno
prohibeor, non in partem prohibeor, ſed in totum. Omnes igitur videntut prohibuiſſe,
& omnes tenentur l. 4. §. Cato. Ceterùm non tenentur inſolidum, quia non tenentnr vt
opus aliquod faciant, ſed ad id quod intereſt tenentur, vel ad pœnam pro parte heredi-
taria. Er ira Accur. rectè in vet. coheredes, Bart. malè. Quod tamen qui non prohibue-
runt præſtiterint, id à coherede qui prohibuir reperent iudicio famil. erciſcundæ, ne
eius facto damnum ſentiant. l. in executione. §. quòd ſi ſtipulatus. ꝭ. l. inter §. quod ex fa-
cto. ꝭ. famil. erc. Nec obſtat quod dicitur in l. beredes. inſolidum committi ſtipulatio-
nem. §. in illa. & §. Cato. Id enim ita accipiendum eſt ex eodem §. Cato. vt omnes te- E
neantur, non tamen ſinguli inſolidum, vt in §. vlt. huius l. Alia eſt ratio ſtipulationis quę
in faciendo conſiſtit, veluti domum ædificari. Ex hac ſinguli heredes ptomiſſotis inſoli-
dum tenentut, niſi ſtipulationi ſubdita ſit pœna. l. ſtipulationes non diuiduntur. l. in exe-
curione. §. ſecunda. ꝭ. hoc tit. l. x1. §. pen. ꝭ. de leg. 3. Tenentur, inquam, inſolidum ſi res
integra ſit, id eſt, ſi opus fieri adhuc poſſir, &, ſi velit actor, tenẽtut omnimodo, nec libe-
rantur offerendo id quod intereſt. Sed ſi res non ſit integra, in id quod intereſt fit con-
demnatio pro parte. l. ſi quis ab alio. §. vlt. ꝭ. de re iud. l. ſi quando. ꝭ. de oper. lib. l. ſi fun-
dum. ꝭ. hoc tit. Sed tedeamus ad ſtipulationem quæ in non faciendo cõſiſtit, Per re non
fieri, & tractemus de ſtipulatotis heredibus. Si ſtipulator deceſſerit pluribus relictis he-
redibus, & vnus ex eis prohibeatur ire agere, quæritut vtrum inſolidum committatur F
ſtipulario, ita ſcilicet, vt omnes heredes poſſint agere pro parte hereditaria, an verò ei
ſoli pro parte ſua competat actio qui prohibitus eſt. Paulus ita diſtinguit, Aut ſtipula-
tioni ſubdita eſt pœna aut non. Si non eſt ſubdita, is tantùm aget ex ſtipulatu pro ſua

parto

A parte qui prohibitus eſt, quoniam eius ſolùm intereſt. nec poteſt dici ceteros videri pro-
hibitos arg.l.ſi ſtipulatus fuero per te.ꝭ.hoc tit.quam Bart.adducit.quia is qui prohibitus
eſt,non communi,ſed ſuo tantùm nomine ingrediens prohibitus eſt.Si ſit ſubdita pœna,
ipſo iure ſinguli pœnam pro portione hereditaria petere poſſunt, quia pœnæ petitio da-
tur etiam iis quorum nihil intereſt:ſed qui non ſunt prohibiti, repellētur exceptione doli
mali.nec obſtat l.ſtipulatio iſta.§.alteri.infr.hoc tit.quę pœnam committi ait etiam ſi ni-
hil interſit,nec exceptione actorem repelli.Hoc ita procedit,ſi nemo ſit cuius interſit qui
poſſit agere.At ſi ſit cuius interſit quique poſſit agere,reliqui quorum nō intereſt,per ex-
ceptionem excluduntur à petitione pœnæ, ſicut & ſi id quod intereſt conſecutus fuero,
pœnam petens repellor exceptione doli.l.prædia.ꝭ.de act.empt. Ergo vno ex heredibus
B ſtipulatoris prohibito,ad id quod intereſt vel ad pœnam cum effectu ei tantùm pro par-
te competit actio qui prohibitus eſt,quia eius tantùm intereſt. At vno ex heredibus pro-
miſſoris prohibente, omnes heredes promiſſoris ſtipulatori tenentur pro portione here-
ditaria.quia dum ab vno prohibetur,inſolidum prohibetur, & ideo intereſt eius à nemi-
ne prohiberi.l.3. Quæ dicta ſunt de ſtipulatione Per te non fieri quominus mihi ire age-
re liceat,eadem obtinent in ſtipulatione Per te non fieri, neque per heredem tuum quo-
minus mihi fundum habere liceat,vel quod idem eſt,Mihi habere licere.Nam vno ex he
redibus promiſſoris controuerſiam faciente, omnes tenentur: vni ex heredibus ſtipula-
toris controuerſia facta,is ſolus habet actionem.l.3. Eadem obtinent in ſtipulatione,do-
lum malum abfuturum à te heredéque tuo. l. 4. in pr. nam vno ex heredibus promiſſoris
C dolum faciente,omnes tenentur.l.inter.§. quod ex facto.ꝭ.fam.erc. vni ex heredibus ſti-
pulatoris dolo admiſſo,is ſolus habet actionem.Ita proponitur in pr.l.4.quod malè Tau-
rellus corrigi putat in §. ſed videamus, qui huius tantùm opinionis inuehendæ cauſa e-
narrationem quam vocat edidit ad §.Caro. In §.Cato ſeparantur facta diuidua ab indi-
uiduis.Si in facto indiuiduo conſiſtat ſtipulatio, vt ſi ſtipuler per te heredémque tuum nō
fieri quominus mihi ire agere liceat,vno ex heredibus promiſſoris prohibēte, omnes he-
redes tenētur: quia cùm prohibitio non poſſit fieri in partem,nec minus prohibeat vnus
quàm omnes,omnes quodammodo prohibuiſſe, feciſſe, commiſiſſe videntur, quod niſi
(inquit)inſolidum peccari non poterit illam ſtipulationem Per te non fieri.quæ verba le-
genda ſunt ſine parentheſi,& ſicilico.Vt autem dicimus committi ſtipulationem pro cō-
D mitti in ſtipulationem,ſic ait Peccari illā ſtipulationem,& poterit pro potuerit. Hic igi-
tur eſt ſenſus, omnes teneri quòd omnes videantur commiſiſſe, quia non niſi inſolidum
peccari in illam ſtipulationem potuit. Sed ſi in facto diuiduo ſtipulatio conſiſtat, vt ſi ſti-
puler amplius non agi (poteſt nanque agi in partem) vno ex heredibus promiſſoris agen-
te pro ſua parte, is ſolus tenetur pro ſua parte.In hac ſtipulatione igitur non idē eſt quod
in ſtipulatione Per te non fieri,quæ factum indiuiduum continet.& hoc eſt quod ait.Sed
videamus ne non idem hic ſit. Hic,id eſt,in ſtipulatione Amplius non agi: & ita Zaſius
rectiſſimè interpretatur.Videamus eſt affirmantis.& ob id malè quidam ad illa verba in-
terrogationis notam apponunt. Sic ſolent Iuriſconſulti ſcribere,forſitan,plerunque,vi-
detur,videamus,vt Ariſtoteles ἔοικεν,δοκεῖ,σκεπτέον δὴ,φαίνεται. Non eſt autem idem in hac
E ſtipulatione Amplius non agi,quod in ſtipulatione Per te non fieri,ſed magis idem quod
in ſtipulatione, Te heredémque tuum ratum habiturum. qua ſtipulatione is ſolus heres
promiſſoris tenetur, qui ratum non habuit: & ſi plures ſint heredes ſtipulatoris, is ſolus
habet actionem à quo eſt petitum.l.inter.§.ſi quis ſtipulatus.ꝭ.famil.erc.l.2. §. incertam.
de præt.ſtipul. Vtriúſque igitur ſtipulationis, Amplius non agi,ſiue, quod idem eſt,Am-
plius non peti,& Rem ratam haberi,eadem eſt condicio, & idem pene ſenſus.l.procura-
tor cùm peteret.ꝭ.rem rat.hab.hoc tātùm intereſt, quòd Amplius nō agi tardiùs cōmitti-
tur,quàm Rem ratam.Hæc ſtatim committitur atque ratum non habetur.l.procurator.
§.vlt.eod.Illa,non niſi indicio petitum ſit,vel ſolutum,vel compenſatum.l.amplius.eod.
quod ibi Accur.notat rectè,itémque in l.ſi quis vni. Sciendum autem eſt has ſtipulatio-
F nes vel à procuratore interponi,vel à domino litis. De iis quæ à procuratore,agitur in il-
lo titul.Rem rat.hab. Dominus autem ſi velit iis ſtipulationibus procuratorem releuari,
eas ipſe interponere debet, & cauere Amplius non agi, vel ſe heredémque ſuum ratum
habiturum, quod egerit procurator. atque ita confirmatur perſona procuratoris. §.
ſin autem.de ſatiſd. Si procurator cauerit rem ratam haberi,poteſt dominus litis actum

procuratoris pro parte ratum habere.l.cum debitore.l.ſi procurator.ȷ.rem rat.hab.Si ipſe A
dominus litis ita cauerit,ipſe quidem in totum ex ſtipulatione ſua ratum habere cogitur,
vt dicitur in hoc §.Ex heredum tamẽ eius perſona ratihabitio diuiſionem recipit,& ideo
ſi vnus heredum pro parte ſua ratum non habeat,reliqui habeant ratum, pro parte tan-
tùm eius ſtipulatio committitur qui ratum non habet.d.l.2.§.incertam,in quo tamẽ du-
bitat,dum ait,Quamuis poſſit dici. Dubitat & Iulianus in ſtipulatione Iudicatũ ſolui in
§.vlt. Sed tamen obtinuit in partem tantùm heredes promiſſoris teneri,ſicut & heredes
ſtipulatoris in partem ſinguli duntaxat actionem habent.Puto autem hanc ſtipulationẽ,
ſiue à procuratore ſiue à domino interponatur, eſſe prætoriam,id eſt, ex edicto prætoris.
Id enim veroſimile eſt edicto fuiſſe compræhẽſum,vt vel dominus rem ratam ſatiſdaret,
vel procurator. Argumẽtũ rei eſt,quòd interpoſitæ à domino ſtipulationis formula quæ- B
dam fuit,vt conſtat ex hoc §.& ex d.l.inter. Item ſi Iudicatũ ſolui,quæ à domino litis in-
terponitur,eſt prætoria.l.ſi ad defendendum.ȷ.iud.ſol(vbi ait,iubetur,edicto ſcilicet) cur
& Rem ratam interpoſita à domino prætoria non cenſebitur?Non probo ſententiã Tau-
relli,qui putat ſtipulationem,dolum malum abeſſe,committi pro parte eius heredis tan-
tùm qui dolum fecit:& ideo vno ex heredibus promiſſoris dolum faciente,omnes nõ te-
neri.pugnat hoc cum initio legis,quod perperam comminiſcitur emẽdari his verbis,Sed
videamus.pugnat cum d.l.inter.§.quod ex facto.cui ſine calumnia reſponderi nõ poteſt.
pugnat cum ratione certa. nam vt vnus heres qui me prohibet ire,non minus me prohi-
bet quàm ſi omnes prohiberent,ita vnus heres qui dolo quid mihi facit,inſolidum facit,
nec minus quàm ſi omnes facerent. Non idem ſi vnus heres agat.nam agit tãtùm in par- C
tem. Non idem ſi vnus improbet actum procuratoris.nam improbat quãtum in ſe eſt,&
pro ſua parte tantùm.Vtitur Taurellus ſuæ ſententiæ confirmandæ cauſa hoc argumen-
to. Omnes prætoriæ ſtipulationes ſunt eiuſdem interpretationis,vt ex parte promiſſoris
vno committente ſtipulationem,non committant & ceteri.l.pœnales.§.Iulianus.Ʒ. ad l.
falc.veluti iudicatum ſolui,quæ vno ex heredibus promiſſoris victo,eum ſolùm tenet,nõ
ceteros.Hæc autem,dolum abeſſe,eſt prætoria.Ergo cum tantùm heredem tenet qui do
lo facit.Neganda eſt propoſitio in factis indiuiduis.l.2.in pr.ȷ.de præt.ſtip. Vtitur & alio
argumento ex l.in ſtipulatione.ȷ.Rem rat.hab. Comparat in ea ſtipulationi Rem ratam,
clauſulam de dolo malo,quæ ſcilicet ſubiici ſolet ſtipulationi ratam rem haberi,vt in l.ſi
ſine.§.ſi in ſtipulatione.eod.tit. Vtraque parte continetur id quod intereſt. Ergo ſicut ex D
ſtipulatione Rem ratam ſolus heres tenetur pro ſua parte qui ratum non habet, ita & ex
clauſula doli. Neganda eſt concluſio. nam & ſtipulatione Per te non fieri, continetur id
quod intereſt:in eam tamen omnes heredes committunt vel vno faciente.

Libro x v.] Fortè commentariorum. Scripſit Cato commentarios iuris ciuilis, vt ex
Feſto conſtat in ver.Mundus.

Solum pœnam committere.] Obſtat l.v.§.vlt.ȷ. Promiſi certam pecuniam, & ni
ſolueretur certam pœnam:vnus ex heredibus meis ſoluit pecunię partem,alter non ſol-
uit. Nihil prodeſt partem ſoluiſſe ad pœnam euitãdam quæ promiſſa eſt,ni totum ſolue-
retur,& ideo pœnę nomine conueniri pro parte hereditaria non tãtùm is poteſt qui non
ſoluit, ſed & is qui ſoluit. Verùm quod præſtiterit à coherede repetet iudicio fami.erc.l. E
heredes.§.idem iuris.Ʒ.fami.erc.l.in executione.§.item ſi ita.infr.hoc tit. Idémque dice-
mus in pœna compromiſſi. nam niſi omnes heredes pareãt ſententiæ arbitri iubentis ſci-
licet dari aliquid,ſinguli tenentur pœnæ nomine pro parte hereditaria.Denique vt parte
tantùm pecuniæ ſoluta, pignus integrum manet propter indiuiſam pignoris cauſam, l.
rem.Ʒ.de euict.ita parte tantùm ſoluta,in integrum pœna committitur, ita vt omnes he-
redes teneantur pro portionibus hereditariis,quod pugnat cum hoc §.Promiſi Rem ra-
tam, vel Amplius non peti,adiecta pœna. Heres qui pro ſua parte rem ratam habet,
euitat pœnam & ille ſolus eam committit, qui ratum non habet. Rectè Ioannes ani-
maduertit in hoc §. agi de ſtipulatione quæ conſiſtit in faciendo, Ratam rem haberi,
Amplius non peti. In l.5.§.vltim. de ſtipulatione quæ conſiſtit in dañda pecunia,vel re F
certa, quarum vtraque eſt diuidua. vtrique eſt ſubiecta pœna ſi quid aduerſus eam fiat,
ſed in ſtipulatione dandi pœnam committit etiam heres,qui ſuam partem ſoluit:quoniã
(hanc rationem Ioannes non animaduertit)ſtipulatoris intereſt ſibi non ſolui per partes.
Solutio partium nõ minima incommoda habet. l.3.Ʒ.famil.erciſc. & eò reſpicit Pomp.
in.l.v.

A in l.v.§.vlt.dum ait,ſine iniuria ſtipulatoris aliter conſtitui non poſſe. At in ſtipulatione
faciendi pœnam non committit is qui pro ſua patte ratum habet,quia cùm ratihabitio
explicari non poſſit niſi per partes, nihil intereſt, niſi pro parte eius qui ratum non ha-
bet. Fuit etiam ſtipulatio faciendi in l.ſi ſeruus. §. 1. ꝭ. ſi quis caut. Itaque malè quidam
inter prætorias & conuentionales differentiam ſtatuunt. Notandum quod ait in l.v. §.
vlt. Nec enim aliud in his ſtipulationibus, id eſt, in ſtipulationibus dandi.nam ſecus eſt
in quibuſdam faciendi ſtipulationibus.

Si is qui.] Dictum eſt ex ſtipulatione quæ factum indiuiduum continet, vno ex here-
dibus prómiſſotis contrà quàm cautum ſit faciente, omnes teneri pto portione heredi-
taria, idq́; demonſtratum eſt in ſtipulatione Per te non fieri quominus mihi habere li-
B ceat,& in ſtipulatione dolum abeſſe. Dictum item ex ſtipulatione quæ factum diuiduũ
cõtinet, eum teneri ſolum qui contrà fecerit,vt in ſtipulatione Amplius nõ agi, & Rem
ratam haberi. Vtrobique autem ſiue factum ſit indiuiduum,ſiue diuiduum,eum ſolùm
heredem ſtipulatoris habere actionem euius intereſt. In hoc §. proponuntur quatuor
ſtipulationes,in quibus quid iutis ſit, ſigillatim quærendum eſt. Ptima eſt ſtipûlatio du-
plæ. De hac agitur in tit.de Euict. Hac duplum pretij ſtipulatur emptot euictionis no-
mine. Et ſi de re empta lite emptori vel controuerſia mora, emptor auctorem,id eſt,vẽ-
ditorem laudauerit,& ei denuntiauerit vt liti ſubſiſtat, & laudatus vẽditor defugiat au-
ctoritatem,id eſt,non ſuſcipiat defenſionem litis,vel res euincatur,tum committitur ſti-
pulatio duplæ. Finge venditorem, qui ea ſe ſtipulatione adſtrinxit,plutes heredes reli-
C quiſſe. Emptor, cui de re empta controuerſia ſit,omnes laudare, denuntiare,conuenire
debet. Vno defugiente,omnes defugiſſe videntur,quia defenſio ſiue auctoritas ſcindi in
partes non poteſt: nec emptor qui inſolidum denuntiauit omnibus, videtur defenſus,
niſi inſolidum defenſus ſit. Ideoq́; vno defugiente,omnes tenẽtur pro hereditariis por-
tionibus.l.in executione.§.inſolidum.l.cùm ex cauſa.ꝫ.l.ſi rem quæ. §.1. de euict. Quòd
ſi plures ſint heredes emptoris,id eſt,ſtipulatoris,ſinguli ob euictionem ſuæ partis actio-
nem habent. vni parte ſua euicta, is ſolus habet actionem,quoniam eius tantùm inter-
eſt. & hoc eſt quod,ait,Hæc vtilitatis cauſa, id eſt, vt vnuſquiſque pro ſua parte conſe-
quatur quod intereſt,quod vtilitas dicitur ſæpiſſimæ. Secunda eſt ſtipulatio fructuaria,
quæ vulgaris dicitur, ſiue vſitata ſtipulatio in l. inter fructuarium. ꝭ. de dam. infec. De
D hac in tit. vſusfr. quemadm. cau. Hanc cautionem præſtat fructuarius ptoprietario, &
ea ptomittit ſe rectè vſurũ fruiturum, & finito vſufructu reſtituturũ quod inde extabit.
Si fructuarius plutes heredes reliquerit, vno eorum non reſtituente quod inde extabit,
puto eum ſolum teneri pro ſua parte, quoniam ea res diuiſionem recipit. & ita Accurſ.
cenſet rectè. Proprietarij item heredes pro parte quiſque ſua habent actionem, quanti
ea res eſt. Tertia eſt ſtipulatio damni infecti,de qua in tit. de dam. infec. Hac vicinus vi-
cino promittit ſi quod ob eam rem, quòd ædificatum factumúe quid eſſet, damnũ da-
tum eſſet, id ſe redditurum. Puto autem vno ex heredibus ptomiſſoris damnum non.
præſtante eum ſolum teneri pto ſua parte, quia præſtatio ea diuidi poteſt. Stipulatoris
item heredes pro parte actionem habent.l.2.§.incertam.ꝫ.de præt. ſtip.l. ſupra. §. officiũ
E ꝭ.de aqua & aquæ plu. arc. idemq́; diximus in ſtipulatione Iudicatum ſolui, & Rem ra-
tam haberi, in §. Cato. Quarta eſt ſtipulatio de noui operis nuntiatione, de qua in tit.
de no. op. nuntiat. Hanc cautionem præſtat is cui nouum opus nuntiatum eſt, eáque
promittit ſe reſtituturum, id eſt,demoliturũ opus,ſi iudicatum fuerit iuſtam nuntiatio-
nem fuiſſe, vel redditurum id quod intereſt. quæ cautio eſt remiſſionis loco. Et ſi pro-
miſſor plutes heredes teliquerit,ſinguli in id quod intereſt tenentur pro parte,& is tan-
tùm qui in eo præſtando moram facit. Opus autem ipſum,ſi in id agatur, reſtituere ſin-
guli inſolidum tenentur l.2.in prin.ꝫ.de prę̨t.ſtipul. l. ſtipulatio.§. quæſitum.ꝭ.de no.op.
nunt. Itemq́; heredes ſtipulatoris pro parte habent actionem in id quod intereſt, inſo-
lidum in reſtitutionem operis,quia vt inſtitutio operis pro parte fieri non poteſt.l.ſtipu-
F lationes nõ diuiduntur.ꝫ.hoc tit. ita nec reſtitutio ſiue demolitio. Dum ait, Ipſi promiſ-
ſori,id ita accipiendum eſt,Ex parte promiſſoris. nam de heredibus tantùm eſt quæſtio.
& quod ait, Neque reſtitutio,id duntaxat ad ſtipulationem de noui operis nuntiatione
referendum eſt, Neque defenſio,ad ſtipulationem duplæ. Nam ex aliis ſtipulationibus
heredibus promiſſoris pro parte liberatio contingit, nec vno ceſſante reliqui tenentur.

 A

L. V.

Iudicialium ſtipulationum auctot eſt iudex à Prætore datus. Prætoriarũ ipſe Prætor.
Iudiciales ſunt, veluti, de dolo cautio in actione in rem vel metus cauſa, vel ex ſtipulatu:
nam iudex in reſtiruenda re qua de agitur caueri iubet dolum malum abeſſe.l. præterea.
l.ſi homo.ff.de rei vind.l.metum.3.§.item Iulianus.§.ex hoc.ff. Quod met.cau. Iudicialis
item eſt cautio de perſequendo & teddendo ſeruo, quo de agitur l.ſeruo legato. §. vlt. ff.
de leg.1.l.ſi cum exceptione.§.quatenus.ff.Quod met.cau. Sunt & multæ aliæ quæ inter-
ponuntur officio iudicis fam.erciſcundæ.l.& puto.l.heredes.§.cõtra.ff.famil.erciſc.itém-
que officio iudicis addicti vindicationibus ſeruitutum. l. harum.l.egi.ff. ſi ſer.vind.vel a-
liis actionibus. Prætoriæ ſunt, quæ iubente Prætore, ſiue ex edicto interponuntur. Ex eis B
aliæ ſunt iudiciales, quæ propter iudicium interponuntur.l.1.§.1.j. de præt.ſtip. veluti iu-
dicatum ſolui, quæ interponitur auctore prętore ante litem conteſtatam, & de noui ope-
ris nuntiatione, qua promiſſor ſe obligat ſub condicione ſi iudicatum ſit.eaſdem hæc ſti-
pulatio, quas iudicatum ſolui, cauſas & clauſulas habet, de re iudicata, de re non defenſa,
de dolo malo.l.6.l.ex clauſula.j.iud.ſol.l.ſtipulatio.§.habet.ff.de no.op.nun. Eiuſdem ge-
neris eſt Rem ratam haberi.quod in d.l.1.§.1.his verbis ſignificari puto, vt ratũ fiat. Has
Iuſtin.vocat δικαστικάς in No. LIII. Aliæ ſunt cautionales quæ inſtar actionis obtinent,
& vt noua actio ſit intercedunt: veluti damni infecti, vt cui eſt actio Aquiliæ vel in factũ,
ſit etiam ex ſtipulatu, & legatorum, vt cui eſt actio ex teſtamento, ſit etiam ex ſtipulatu,
& rem pupilli ſaluam forè, vt cui eſt actio tutelæ, ſit etiam ex ſtipulatu.l.1.§.cautionales.j. C
de præt.ſtip.quod & iudicialibus ſtipulationibus agitur, veluti iudicatum ſolui, & de no-
ui operis, vt cui eſt iudicati actio ſit etiã ex ſtipulatu, quæ tamen illam non nouat, aucto-
re Paul.v.Sent. Tit.de ſtipul.& l.ſi Stichum.§. idem Celſus.j.de nouat.& Rem ratam, vt
cui eſt condictio ſit etiam ex ſtipulatu.l.vlt.in fin.infr.rem rat.hab. Omnes ſtipulationes
cautionales ſunt. Sed illæ ſpecialiter cautionales dicuntur quæ inſtar actionis obtinent.
Cur dicuntur habere inſtar actionis? l.non ſolùm.Rem rat.hab.l.actionis.de oblig.& act.
l.ſi ambo.§ in ſtipulationibus.de compenſ. An quia vt actiones à Prętore petuntur & dã-
tur ex edicto? & ita de ſtipulatione damni infecti Plinius lib.36.ca.2. Satiſdari ſibi dãni in-
fecti egit redemptor cloacarum, & in l.quibus.j.de verbor.ſignific. Perſequi, id eſt, agere
videtur & qui ſatis accipit.& actio damni infecti l.3.§.ſi vicinus.l.ſuprà.§.officium.ff.de a-
qua & aquæ plu.arc. Illæ verò quæ dicuntur iudiciales non petuntur, ſed officio Præto- D
ris interponuntur futuri iudicij conſtituendi & confirmandi cauſa. Cautionalibus adnu-
meratur ſtipulatio Rem ratam haberi in d.§. cautionales. quæ verba mihi ſuſpecta ſunt.
Nam eandem paulò antè iudicialem dixit. & verò inſtar actionis non obtinet. nec enim
petitur per ſe, ſed officio Prætoris interponitur, & petitæ actioni ſeruit. Communes ſunt
quæ & propter iudicium interponuntur, & inſtar actionis habent, veluti iudicio ſiſti.nam
actio ipſa quodammodo hæc eſt quæ à Prætore deſideratur. Propter rem ipſam datur, id
eſt, propter iudicium.l.ſi eum iudicio.§.qui iniuriarum.ff.ſi quis caut. Prętoriis cautiona-
libus adnumerari poſſunt ſtipulatio, qua inſtitutus ſub condicione petita bonorum poſ-
ſeſſione ſecundum tab.ſubſtituto cauet, de qua in l.inter omnes.ff. qui ſatiſd.cog.l. Pau-
lus.infr.de præt.ſtip.Paul.v.Sentent.titul.de ſtip. Et ea quæ de collatione bonorum ab E
emancipato interponitur.l.1.§.iubet.& §.quamuis.ff.de collat.bon.& Paul.in ſupradicto
loco.& ſtipulatio fructuaria, de qua in tit.vſusfruct.quemadm.cau. Prætoriis ſimiles ſunt
Ædilitiæ, veluti cautiones de morbis & vitiis vænalium rerum quæ ab ædilitio edicto
veniunt. Nam & ea, inquit, ab iuriſdictione veniunt, id eſt, ab edicto, non Prætoris, ſed
Ædilium. paulò pòſt ait, ab ædilitio edicto. malè in Inſtit. quidam addiderunt Prætoris
non ad Iuſtinianum modò, ſed & ad Theophilum contra fidem Græci exemplaris. Ius
ædilitium honorarium quidem dicitur.§. Prætorum. de iu nat. Prætorium nũquam. His
addi etiam poſſunt Tribunitiæ ſtipulationes, de quibus Vlp.in Frag.tit.7. Conuentiona-
les ſunt quæ neq; ex iuriſdictione veniunt, neque officio iudicis, ſed ex conuentione reo- F
rum, id eſt, vtriuſque partis. Acc.contrahentiũ. Contrahentes dicuntur in l.3.§.vlt de obl.
& act.l.52.& l.115.j. Stipulatio contractus eſt.l.inter ſtipulantem in pr.j.hoc tit.l.3.§.idem
ſcribit de pec. l. certi. §. quoniam. ff. de reb. cre. Huius generis ſunt innumeræ, ſicut &
innumera ſunt negotia. Ex negotiis contrahendis adhibentur, vt negotia verborum

obligatione

A obligatione conſtringantur.& interdum Rem ratam, quæ communis eſt,ex conuentio-
ne ſola venit,ſine prætore aut iudice.l.interdum.infr. Rem ratam hab. Poteſt & de dolo.
itémque Prætorię. Communes ſunt quæ iubente Prætore, vel Ædili,& interdum officio
iudicis interponuntur,vt Rem pupilli ſaluam fore,quæ prætoria dicitur in l. 1. ʒ. de præt.
ſtip.& interdum officio iudicis interponitur,vt Th.explicat.in tit. de diuiſ. ſtipul. Itē du-
plæ ſtipulatio.nam ob euictionē dupla promittitur ex edicto ædilium,ſi prædia,vel man-
cipia,vel res precioſæ væneant.l.emptori.§.1.de euict.& ob id inter prætorias numeratur
in l.1.§.ſtipulatio.de præt.ſtip.l.non ſolùm.infr. Rem rat.habe. Interdum officio iudicis
interponitur.l.ſi quis à multis in fin.ʒ.de nox.act.l.heredes.§.penult.ʒ.famil.ercisc.l.item
quamuis.§.vlt.ʒ.com.diui.Item ſtipulatio Rem ratam.Hæc prætoria etiam dicitur in d.
B l.1.& ex edicto venit.l.ſeruū.§.ait Prętor.ʒ.de procur.Non tamen petitur ipſa per ſe qua-
ſi actio,ſed petitæ actioni ſubſeruit,eámque ſubſequitur.Interdum officio iudicis actioni
addicti interponitur,vt Th.explicat in tit.de diu.ſtip Non eſt negandum eſſe communē,
quòd in d. l. 1. iudicialibus adnumeretur. nam iudiciales illo aliter atque hoc loco acci-
piuntur.Si hoc loco fuiſſet numerata inter iudiciales,non eſſet communis.Quòd autem
illo numeretur inter iudiciales,non ideo minus eſt communis.Addatur etiam ſtipulatio,
Quod amplius quàm per legem falcidiam liceret cœperis,reddi.Nam ex edicto Prętoris
venit,& ob id prætoria dicitur in l.pœnales.§.Iulianus.ʒ.ad l.fal.l.3.§.quāuis.ʒ.ſi cui plus
quàm per l.fal.vbi pro propterea,legēdum,Prætoriæ.Interdum tamen officio iudieis in-
terponitur.l.ex facto.2.ʒ.de her.inſt.Sequitur alia diuiſio ſtipulationum. Alia eſt ſtipula-
C tio & promiſſio nuda,alia ſatis acceptio, ſiue ſatiſdatio.l.1.§. ſtipulationum infr. de præt.
ſtip. Vtriuſque definitio ponitur in hac lege,ex qua re alia ſtipulationum diuiſio ſubno-
tatur.Stipulatio nuda ſic definitur in §.ſtipulatio,verborum conceptio,ſic in l.3.C.de cō-
tr.ſtip.l.cùm patrem.C.de iur.dot.l.1.§.communis. infr.de ſtip.ſer. & Paul.2.Sentent.tit.
de contract.Daturum facturum'ue.nam ſtipulatio vel in dando,vel in faciendo cōſiſtit.
l.2.ʒ. Quod interrogatus eſt.nam congruum debet eſſe reſponſum. Se.quia de ſe quem-
que promittere oportet.l.inter ſtipulantem in prin.ʒ. Circa hanc definitionem quærunt,
An valeat imperſonaliter concepta ſtipulatio, Promittis? Promittuntur. Dabis? Dabun-
tur.& rectè Alc.2. παρέργων. c.18. valere allato Plauti loco,in quo ita legitur concepta ſti-
pulatio, Dabin'? Dabuntur.namque perinde eſt, ac ſi dixiſſet Dabo, non minus quàm ſi
D reſpondiſſet,Quidni? At idem Alc.malè,quòd idem eſſe non putat in conſtituta pecunia
ex No.115.§.vlt.Nam ſicut hoc modo rectè fit ſtipulatio, Promittis? Promittitur: Ita con-
ſtitutum ſi animus conſtituendi fuerit ſic fiet, rectè, Satisfacis? id eſt. ἀντιφωνεῖς, Satisfit.
Conſtituis? Conſtituitur. Verùm ſicut ſtipulatio inanis eſſet hoc modo concepta, Pro-
mittis? Promittentur. Ita & Iuſtin. conſtitutum ait nullum eſſe ſi fiat hoc modo, Satisfa-
cis? Satisfiet. Ratio item differentiæ allata ab Alciato non eſt vera. nam pacta etiam fieri
poſſunt per interrogationem & reſponſionem.l.iuriſgentium.§.quod fere.ʒ.de pac. Di-
ſcernitur ſolummodo pactum ab ſtipulatione animo & concluſione tractatus. Eſt & ſti-
pulatio non nuda quę ſatis acceptio,ſiue ſatisdatio dicitur,quæ ita obligat promiſſorem,
vt adpromiſſores quoque ab eo accipiantur. Adpromiſſores,id eſt,fideiuſſores.l.in om-
E nibus.ʒ.de ſolut.l.ſi verò.ʒ. ſol. mat.quaſi proximi à promiſſoribus, & ob id Græci ἐγγύας
vocant. Adpromiſſio fit rectè. Adſtipulatio non vtique ſemper.nam adſtipulari eſt alteri
ſtipulari. Stipulari, Inſtipulari, Reſtipulari, Repromittere de nuda ſtipulatione dicuntur.
Exſtipulari itē,quo vſus eſt Symmachus,& expromittere.Sed iis propriè verbis tunc dū-
taxat vtimur,cùm pro alio promittimus nouandi animo.l.qui libertinus in fi.de oper.lib.
l.& eleganter.§.ſeruus.de dolo.Adpromittimus fideiubendi animo. Expromiſſorem qui
dat,liberatur: Adpromiſſorem qui dat,non liberatur. His in libro de proprietate ſermo-
num Iſidorus Conſtipulationem adiicit, videtúrque conſtipulationem & reſtipulationē
accipere,pro pœnali hanc,& illam pro doli mali quæ re confecta interponuntur. Com-
promiſſio noſtris auctoribus pœnalis eſt ſtipulatio vltro citróque Deinde additur in §.ſa
F tis,ſic diei ſatis accipere ſicut ſatisdare,vt in l.1.ʒ.qui ſatiſd.cog.Aſconius 111.in Verrem,
ſatisfacere eſt tantum facere quātum ſatis ſit irato ad vindictam. Satisfacere latiùs patet,
quàm ſatiſdare. Sed & ſatiſdare interdum accipitur latiſſimè.l.ſatiſdationis.de verb.ſig.l.
ſolutam.infr.de ſolut.l.2.pro her.l.promiſſor.§.vltim.§.de conſt.pec.l.2.ʒ.de hered.vend.
§.vltim.expoſuimus in §.Cato.

A

L. VI.

Lex eſt de eo cui bonis interdictum eſt, an ſtipulando alium obliget, vel ipſe promittẽdo an alij obligetur. Bonis interdicitur diſſolutis morib. vt mulieri quæ luxurioſè viuit.l. & mulieri.ff.de cur.fur.id eſt, mulieri diruptę diſſolutęq; pfuſæ libidinis, profuſi ſũpt⁹. Luxuria eſt omnis diſſolutio morum. Igitur & prodigo cuilibet interdicitur bonis. Interdicitur verò ipſo iure ex XII.tab.& in curatione agnatorum eſſe iubetur.§.furioſi.de curat. Sed hodie per Prætorem curator datur & interdictio fit.l.1.l.Iulianus.ff.de cur.fur.cuius formula extat III.Senten.Pauli tit.de teſta. Interdictionis hic eſt effectus, vt nõ poſſit alienare, obligari, teſtamentum vel codicillos facere. nam & inter viuos, & cauſa mortis prodigo bonorum ſuorum adminiſtratio adimitur. Sibi tamen adquirere, & ex alienis teſtamentis capere, & alios ſibi obligare poteſt. Denique pupillo comparatur.l.certi. §.idem quæri.ff.de reb.cre. Hic rem ſuam augere poteſt ſine tutore, minuere non item. Item patri comparatur, qui peculij caſtrenſis quęſiti à filio ipſo iure dominus eſt. Id tamẽ augere non minuere poteſt.l.ex caſtrenſi.§.1.ff.de caſt.pec. Similiter enim prodigus adquirẽdi ius habet, deminuendi ius non habet.l.3.ff.de adquir.hered.l.is cui lege.ff.qui teſt. fac.poſ.d.l.1.quæ omnes ſunt ex eodem libro. Prodigus ſtipulãdo ſibi alium obligat, Promittendo autem ipſe non obligatur. & ne naturaliter quidem obligatur. qua in re comparatur furioſo, non pupillo. Furioſus ſi promittat, naturaliter non obligatur. Pupillus ex ſua promiſſione naturaliter obligatur.l.1.infr.de nouat.qua de re dicetur pleniùs commodiore loco. Prodigus ne naturaliter quidem obligatur, quia videtur mente carere. Luxus ille amentia eſt.l.his qui in fi.ff.de tut.& cur.da.l.contra.§. ſi curator. ff. de pac.l.furioſi.ff. de diu.reg.iur.& ob id luxuriam veteres ἀνόητον verbo comprehenderunt, vt Ariſtophanes, ὅτι τε ἀπέχεσθαι καὶ τῶν ἀνοήτων πάντων. Deſipere videtur prodigus, quòd neque tempus, neque finem expenſarum nouerit vllum.l.1.ff. de cur.fur. Ait, Neque finem. hoc eſt quod dicitur, prodigalitatem non habere fundum, & quod Ariſtoteles prodigos excellere ἐν τῇ δόσει, ſicut auaros ἐν τῇ λήψει. nam & auaritia non habet fundum. Quod autem diximus exemplo furioſi prodigum, eundémque interdictum promittendo naturaliter non obligari, ex eo ſequitur non obligari pro eo ne fideiuſſorem quidem. l.1.§. ſi quis ita. ff.hoc titul.& ita proditum eſt hac l.6. Verùm obſtat l.Marcellus.infr.de fideiuſſ. Pupillus ſine tutore, prodigus vel furioſus mandati obligationem non contrahunt, & ideo ſi eorum mandato quidam pro eis fideiubeat, & ſoluat, mandati actionem non habet, nec tamen quòd mandati actionem non habeat, ideo ſubueniemus ei vt ex ſua fideiuſſione non teneatur. tenebitur enim. Lex loquitur de pupillo, furioſo, prodigo obligato. Ait enim, Si quis pro pupillo ſine tutoris auctoritate obligato. Sequitur, prodigóue vel furioſo. repetendum, obligato. & ſic in l.ſi à reo.§.ſi à furioſo.eod.tit. Si pro furioſo iure obligato fideiuſſorem accepero, tenetur fideiuſſor. Iure obligatur furioſus vel prodigus ex delicto, vel quaſi ex contractu.l.furioſus.ff.tit.prox. Non obligatur ſi ſtipulãti promiſerit, nec adpromiſſor pro eo, vt hac l.6.ſicut ſi mandet non obligatur, vt eadem l.Marcellus indicat, ideóque in eam mandati cauſam ſi fideiuſſor intercedat, non tenebitur. Dictum eſt ff.prodigum non poſſe teſtamentum facere, non poſſe alienare. quod ita ſimpliciter legibus proditum interpretationem accepit No. Leonis 39.qua cauetur valere alienationem factam à prodigo ſi ex re eius ſit, vt ſi inutile prædiũ magno vendiderit, & pretium in rem vtilem conuerterit: Valere item teſtamentum ſi prudenter poſteritati ſuæ & cognatis & egenis conſuluerit. Quod ſi temere hæc & imprudenter adminiſtrauerit, tum nihil agi.

B C D E

L. VII.

Quæſtio legis hæc eſt, an impoſſibilis condicio vitiet ſtipulationem. qua de re ita diſtinguitur, Aut ea condicio in faciendo conſiſtit, aut in non faciendo. Si in faciendo, inutilis ſtipulatio eſt, veluti ſi cœlum aſcenderis, dare ſpondes.l.certi.§.idem quæri.ff.de reb. cre. Idémque iuris eſt in ceteris contractibus, quos tamen impoſſibilis modus non vitiat. F
l.5.6.8.C.de cond.ob cau.dat. An idem ſit in teſtamẽtis dubitatum fuit. Et obtinuit non idem eſſe.l.3.de con. & dem. mendi puta colore.l.1.ff. de cond. inſt. quo probabiliter in contractibus vti non poſſumus. cùm enim res geratur inter duos, non videtur vni mendum excidiſſe quod non alter animaduerterit, & cõfeſtim corrigere potuerit. Obtinuit,

poſt

A poſt multas controuerſias ſcilicet, vt in l.cum ex vno.ſ.tit.prox.l.vlt.ſ.pro leg. Si in non
faciendo, vtilis eſt ſtipulatio, veluti ſi cœlum non aſcenderis. quia hæc condicio non im-
poſſibilis, ſed neceſſaria eſt. Acc.rectè, Cùm eius contraria ſit impoſſibilis, conſequens eſt
eam eſſe neceſſariam. quod ſumpſit ex philoſophia. Id enim eſt impoſſibile cuius contra-
rium eſt neceſſariò verum. Ariſtot. IIII. τῶν μετὰ τὰ φυσικά. cap.12. ἀδύνατον οὗ τὸ ἐναντίον
ἐξ ἀνάγκης ἀληθές, veluti ſedere & ſtare aliquem ſimul, impoſſibile eſt. Contrà non ſedere
& ſtare aliquem ſimul, neceſſariò verum eſt. Et διάμετρον σύμμετρον eſſe, impoſſibile eſt.
Contrà διάμετρον ἀσύμμετρον eſſe, eſt neceſſariò verum. Et ideo rectè Vlpianus hanc ſti-
pulationem, Si in cœlum non aſcenderis, vtilem eſſe & præſentem, id eſt, puram, & pecu-
niam creditam continere. Quorſum ait pecuniam creditam? nempe vt oſtẽdat creditum
B hac ſtipulatione contrahi. verbis etiam credimus. l.2.ſ.de reb.cred. Quintil.lib.IIII.cap.
II. Certam creditam pecuniam peto ex ſtipulatione. Idémque in teſtamentis obtinuit ſe-
cundum omnium ſententiam. l. ſeruum. §. ſi in non faciendo. ſ. de her. inſt. niſi pœnæ
cauſa ita legetur. §. vltim. de legatis. In condicione in faciendo, non eadem fuit omnium
ſententia, vt diximus ſ.

L. VIII.

Stipulatio ita concepta eſt, Si Kal. Stichum non dederis, x.dabis. Stipulatio eſt in diem
& ſub condicione. Igitur vt decem peti poſſint, non condicionem modò, ſed & diem ex-
titiſſe oportet. arg. l.ſi Titio.ſ.quando dies leg.ce. Proinde mortuo Sticho culpa promiſ-
C ſoris ante Kal. ſtatim decem peti non poſſunt. quia licet, inquit, ad cõdicionem commit-
ti videatur, dies tamen ſupereſt. vbi quodam loco oſtendi pro Ad, legendum eſſe, ante
diem, errore creato ex notis à Triboniano non perceptis. Sic apud Liuium lib. XXVII.
fecitque ad III. Nonas Quintiles, & lib. XXXIX. ad IIII. Idus decembres, rectè Sigo-
nius emendauit, ante diem. Condicionem autem committi dicimus, vt & pœnam, mul-
tam, ſtipulationem, legem, actionem, edictum. At contra hanc huius l. ſentẽtiam eſt l.10.
infr.eod. Si Titius Kal. in Italiam non venerit, x.dari. Mortuo Titio ante Kal. ſtatim x.pe-
ti poſſunt. Cur ergo & ſi ita concepta ſit ſtipulatio, ſi Kal. Stichum non dederis x.dabis,
mortuo Sticho ante Kal. decem ſtatim peti non poſſunt? Puto, quia hac cõdicione id ta-
citè agitur vt Stichus ſoluatur, & perinde eſt fere ac ſi ita ſtipulatus eſſem, Stichum Kal.
D dabis, & ſi non dederis, x.dabis. Stichus eſt in exſolutione. l. obligationum fere. §. penul. &
vlt.ſ.tit.prox. Porrò ſolutioni Stichi adſcriptus eſt dies promiſſoris gratia. Quare ante eũ
diem non committetur ſtipulatio. & hac in re diuerſæ ſcholæ auctores conſenſerunt Sa-
binus & Proculus, vt traditur in l. 8. licet ſtipulatione concepta ſine die, hoc modo, ſi
Stichum non dederis, x dabis, ea in ſpecie diſſenſerint, vt conſtat ex l. ita ſtipulatus. infr.
Idem verò dicemus & ſi id ſtipulatione agatur vt aliquid fiat. l. ſtipulationes non diuidũ-
tur. §. pen. l. inſulam. infr. hoc tit. l. ſi eum. §. 1. ſ. ſi quis caut. Neque obſtat l. cum ſtipulatus.
infr. quoniam ait, propemodum. Cùm verò ita ſtipulor, Si Titius Kal. Italiam non ve-
nerit x.dabis, non id agitur vt Titius in Italiam veniat, vt've id promiſſor curet & prẹſtet,
ſed ſtipulationi x. quaſi quælibet alia condicio, ita hæc apponitur quamobrem eius dun-
E taxat caſus ſpectatur, non dies. nam & dies cõdicioni eſt appoſitus non ſolutioni, hac ſci-
licet mẽte, vt ſi quo die ante Kal. condicio extiterit, x. dentur. Dies non eſt appoſitus pro-
miſſoris, ſiue differendæ ſolutionis gratia. Itaque illa ſtipulatio ſub condicione tantùm
eſt, non in diem. l.10. Eadem ratio eſt ſi ita ſtipuler, Si Kal. cœlum digito non tetigeris x.
dabis. namque non expectatis Kalend. decem ſtatim petentur. quia ſtatim ab initio con-
dicio illa habetur pro pura, nec dies adſcriptus eſt ſolutionis gratia. Itaque hæc ſtipula-
tio in diem non confertur. l.8. Eius l. duæ ſunt partes, ſiue duæ in ea ſtipulationum con-
ceptiones. Quare autem in ea oſtenditur diſtare primam à ſecunda, quaq; ratione di-
ſtat prima à ſecunda, eadem diſtat prima à tertia, quæ proponitur in l. 10. Verùm adhuc
l.10. obſtat. l.4. §. vltim. ſ. de cond. & dem. quæ l.10. eſt coniungenda, quia ex eodem li-
F bro, & quia ex ea l.10. exceptio quædam applicanda eſt. Si intra quinquennium Titio fi-
lius natus non erit, tum heres Seiæ x. dato. Idem poni in ſtipulatione nihil prohibet. Si
intra quinquennium Titio filius natus non erit, tum decem dabis. Dies eſt cõdicioni ap-
poſitus, non ſolutioni, non dationi aut prẹſtationi promiſſoris. Mortuo Titio x. ſtatim nõ
petentur. Hoc verò exigit articulus TVM, qui extremum quinquennij diem ſignificat.

Opponi etiam poteſt l. veluti. §. vlt. & l. quidquid. §. vlt. ff. hoc tit. Si intra biennium capi- A
tolium non aſcenderit, x. dari. Cōdicioni dies additur non ſolutioni. Ait tamen non ni-
ſi præterito biēnio x. peti poſſe. Ergo etiam ſi ante biennium promiſſor moriatur, x. pe-
ti ſtatim non poſſunt. Neganda eſt conſequentia. Nam in eis legibus hæc tantùm quęſtio
vertitur, quemadmodum illa verba, Si intra biennium non aſcenderis decem dari, accipi
debeant. namq́ ambigua ſunt. Vel enim hoc ſignificant, vt ſi vel vno die intra biennium
non aſcenderis, ſtatim cōmittatur ſtipulatio, & vt ſi integrum biennium aſcenderis tum
non committatur. Vel vt ſi nullo die aſcenderis intra biennium, id eſt, ſi integrum bien-
nium abſtinueris Capitolio, tum demum ſtipulatio committatur. & hæc interpretatio
verior eſt. Igitur non niſi præterito biennio decem peti poſſunt, quia ſi vel extremo die
biennij aſcenderit, cōdicio defecta intelligitur. Ceterùm ſi ante biennium moriatur pro- B
miſſor non aſcenſo Capitolio, non eſt dubium quin ſtipulatio committatur ſtatim non
expectato biennij fine. Notandum in hoc propoſito nihil intereſſe ſiue quis ſtipulatus ſit
Kal. ſiue intra Kal. ſiue ante Kal. Hæc tria idem ſignificant. l. 12. l. eum qui ita. §. qui ita. ff.
hoc tit. & quod dicitur in l. 8. de ſtipulatione ſi Kal. idem traditur de ſtipulatione Si ante
Kal. in l. ſtipulationes non diuiduntur. §. pen. ff.

L. IX.

In l. prox. tractauimus de hac ſtipulatione, Si Kalen. Stichum non dederis x. dabis.
Nunc tractabimus de eadem ſtipulatione detracta die, puta ſi Stichum non dederis x. da-
bis, non tamen omnia quæ dici de illa poſſunt, ſed ea tantùm quæ ad hunc locum perti- C
nēt. De illa diſputatur in l. ita ſtipulatus. ff. & oſtenditur in ea diſſenſiſſe Sabinianos à Pro-
culianis. Pegaſus, qui ex Proculianis fuit, hanc ſtipulationem tunc demum committi di-
cebat, cùm deſieras Stichus poſſe dari, vt puta Sticho mortuo. Contrà Sabinus aiebat nō
eſſe expectandum vt Stichus dari non poſſet, ſed ex mora ſtipulationem committi, id eſt,
Sticho cùm potuit dari minimè dato. Vtebatur exemplo penus legatæ, Si quis ita lega-
uerit, Dato penum, Si penum nō dederis, dato x. non eſt expectandum vt penus non poſ-
ſit dari: ſed ſtatim poſt moram ab herede commiſſam in dando penore decem peti poſ-
ſunt. l. cum ſine. l. ſi penum. ff. quando dies leg. ced. Sabini ſententia vera eſt cùm duæ ſunt
ſtipulationes, vna Stichi puta, altera pecuniæ condicionalis, veluti Stichum dabis, Si Sti-
chum non dederis, decem dabis, ſicut in exemplo quo vtitur duo ſunt legata, alterum pe- D
nus purum, alterum pecuniæ condicionale. Sed ſi vna ſit ſtipulatio quæ incipiat à con-
dicione, qualis initio propoſita eſt, Si Stichum non dederis decem dabis, ſequemur ſen-
tentiam Pegaſi, & dicemus eam ſtipulationem committi ex difficultate, ſiue impoſſibili-
tate dandi Stichi, non ex mora, quia nec mora fieri intelligitur in eo dando quod neque
peti poteſt, neque dari contrahentes nominatim voluerunt. Idem dicemus ſi penu non
legata ita legauerit, Si penum non dederis x. dato. Ergo neutro caſu decem petētur, niſi
Stichus vel penus deſierit poſſe dari. quod accidit Sticho vel penore perempto. Idem
Ferretus negat eſſe dicendum in fundo. quod pugnat cum d. l. ſi penum. quæ penori fun-
dum comparat. Igitur ſi ita ſtipuler, Si fundum non dederis, decem dabis, non petentur
x. niſi deſierit fundus poſſe dari. Deſinit poſſe dari ſi pereat. Perire poteſt chaſmate, ter- E
ræ motu, inundatione aquarum, vel quo alio caſu maiore. l. ſi in venditione. in fi. ff. de per.
& com. rei vend. l. quod tamen. §. agri l. ſi ager. ff. quib. mod. vſusfr. amit. At, inquit, hæc
fiunt rarò. Imo frequenter, præſertim in Italia & locis maritimis. auctores Ariſtoteles &
Plinius, Ariſtoteles ait πολλάκις, Plinius Maximè. Non quæ rarò, ſed quæ plerumq; fiunt
ſpectant iuris prudentes. Chaſmata ſimileſq́; fundorum caſus ſpectant infinitis locis. Non
rarò igitur, ſed frequenter hæc fiunt. Verùm ſententię Pegaſi atque adeò l. ita ſtipulatus.
creditur aduerſari hęc l. ix. Quinimo diſtinctè explicata conſentiet. Si ita ſtipulor, Si Pri-
mo fundum non dederis, eum fundum mihi dabis. Non committitur ſtipulatio antequā
deſierit Primo fundus dari poſſe, nec tamen quoquo modo deſierit dari poſſe. Mortuo
Primo committitur. Perempto fundo non committitur, quia interitu rei in ſtipulationē F
deductæ promiſſor liberatur. l. ſi ex legati. ff. At nunc finge, Promiſi Primo fundum ſub
condicione ſi eum Secundo non darem, Rurſus eundem fundum Secundo promiſi ſub
condicione ſi eum Primo non darem. Quæritur quando committatur condicio illa ſiue
ſtipulatio? An ſi deſierit alteri fundus dari poſſe, tum demum dicemus petere alterum
poſſe?

A poſſe? Quidni? atque ita idē conſtituemus in hac ſtipulatione, quod in ea de qua tra-
ctatur in l. ita ſtipulatus. Ceterùm deſinit alteri poſſe dari morte alterius. Deſinit item
& hoc propriè oſtenditur in hac l. alteri dari poſſe ab altero occupata actione. vt Secū-
do deſinit dari poſſe à Primo occupata actione. Itaque ſi quis dicat Primum qui occu-
pat agere, ante condicionem agere, quòd non deſierit Secundo dari poſſe, hoc negan-
dum eſt. nam finis Secundo dandi eſt cùm Primus agit. Itaque ſimul eodem momento
& ex ſtipulatu agitur, & ſtipulationis condicio committitur, vt & in l. cùm quæretur.
ff. iud. ſol. nec poteſt Secundo dari poſt actionem Primi, ſicut & conreo vel adiecto ſo-
lutionis gratia, placet dari non poſſe poſt actionem alterius. l. 5. §. vlt. l. fideiuſſor obliga-
ri. in princ. ff. de fideiuſſ. Non quæritur hoc loco quis videatur occupaſſe, ſed dicitur eius
B eſſe actionem, eiq́; dari oportere qui occupauit actionem, id eſt, qui agere præfeſtinauit.
Condicio igitur huius ſtipulationis non eſt ἄπορος cùm exiſtere poſſit. Si eſſet ἄπορος,
inutilis foret ſicut inſtitutio. l. ſi Titius s̃. de cond. inſt. Impoſſibilis condicio non vitiat
inſtitutionem, ἄπορος vitiat, veluti ſi Primus heres erit, Secundus heres eſto: Si Secun-
dus heres erit, Primus heres eſto. nam non poteſt heres Secundus exiſtere, niſi Primus
heres extiterit, Rurſus Primus non poteſt heres exiſtere, niſi Secundus heres extiterit.
Denique huius inſtitutionis ratio vel exitus reperiri nullus poteſt.

L. XI.

Patre capto ab hoſtibus ſi quid filius qui in ciuitate remanſit ſtipuletur, reuerſo patri
adquiritur actio. quia poſtliminium fingit filium ſui iuris numquam fuiſſe. Non idem
C dicemus ſi patre deportato filius ſtipuletur. namque reſtituto non adquiretur actio. l.
vlt. C. de ſent. paſ. ceſſat enim hoc caſu illa fictio, & ſine capitis deminutione filius in
poteſtatem reuertitur.

L. XII.

In ſummis id quod minus eſt ſponderi videtur. l. inter ſtipulantem. §. ſi ſtipulante. ff.
l. ſi ita ſtipulatus fuero decem aut xv. ff. cui eſt coniungenda l. ſi ita relictum. §. vlt. s̃. de
leg. 2. quæ eſt ex eodē libro. & ideo ſi ſtipulanti x. aut v. reſpondeam ſimpliciter, Spō-
deo, quinque ſola debentur. In diebus etiam longiorem accipimus, vt ſi quis ſtipuletur
Kal. Ian. aut Februariis. Hæc igitur ſtipulatio ſimplex eſt, non alternata. nec vlla electio
hîc eſt, cùm promiſſor ſit minorem ſummam longioremq́; diem ſemper electurus. Di-
D uerſum eſſe tradunt ſi ſtipuler Romæ decem, aut Lugduni quinque. rectè. Id tamen
probant malè allata l. qui res. §. mihi. ff. de ſolut. Item mala ratione, quòd promiſſoris
interſit forſitan maiorem ſummam Romæ ſoluere, quàm minorem Lugduni, quaſi ſci-
licet electio ſit promiſſoris. quod eſt falſum. nam quoties rerum alternatio miſta eſt al-
ternationi locorum, electio & locorum & rerum ſtipulatoris eſt. l. 2. §. proinde. s̃. de
eo quod cer. loc.

L. XIII.

Kalendis & ante Kalendas. vtraque oratione idem dies ſignificatur, vt diximus in l.
8. Ante diem III. Kal. & ſ II. Kal. vtroque ſermone idem dies ſignificatur, idq́; eſt per-
E petuum. Liuius 45. Latinæ edictæ à Coſ. ſunt in ante IIII. & III. & prid. Id. Nouēb.
Ex ordine dierū his verbis palàm eſt ſignificari IIII. & III. Id. No. Et ſic πρὸ ἑπτακαίδεκα κα-
λανδῶν, id eſt, XVII. Kal. Alciatus in l. Anniculus. de verb. ſig. & alij quidam his verbis,
Ante diem x. Kal. nonum diem ſignificari putant. quinimo decimus ſignificatur, mo-
uentur locis falſis & adulteratis. In v. & vltima Philipp. Ante diem XIIII. Kal. cùm
ſit legendum XIII. vt Ferrarius quidam notauit. In oratione pro Quintio, Ante diem
ſ II. Kal. cùm ſit legendum, Ante diem II. Kal. quod eſt pridie, vt in ſubſcriptione l.
2. C. in quib. cau. in int. reſt. non eſt nec. & l. 1. Ad leg. Iul. de amb. Similiter idem dies
ſignificatur his verbis, Hoc anno & Ante hunc annum, puta extremus. l. qui hoc anno.
ff. Hoc menſe & Ante hunc menſem. Idem quoque dies ſignificabitur his verbis, Anno
F x. & Ante annum x. anni ſcilicet initium non finis. l. ſi ita fuerit. 2. de manu. teſt. Annos
decem natus, Ante annos x. natus. vterque ſermo idem poteſt. Quærunt an & is qui
ſtipulatur poſt Kalend. ſimilis ſit ei qui ſtipulatur Kal. vel Ante Kal. Quidam ſimilem
aiunt. quod non eſt admittendum. Qui Kal. ſtipulatus eſt, actionem habet ſtatim po-

ſtridie.Kal §.omnis.Inſt.de verb.obligat. Qui poſt Kal.ſtipulatus eſt,non poſtridie, ſed
ſequenti altero die actionem habet.Similiter poſt diem x.Kal.& x.Kal. vel Ante diem x. A
Kalendas idem dies non ſignificatur. Vtroque ſermone decimus dies,Neutro vndecimus
ſignificatur.l.anniculus.1.ff.de verb.ſign.Sed his verbis x.Kal.vel Ante diem x.Kalen.dies
decimus ante kalendas ſignificatur,ipſis Kalendis computatis,illis verò Poſt diem x Ka-
len.ſignificatur dies x poſt Kalendas,vt etiam ipſæ Kalendæ computentur.Ergo poſt diẽ
x.Kal.Ianuarij,id eſt,iiij.Idus Ianuarij:ſicut in l.ſi caluitur.§.1.ff.de verb.ſig.Poſt diem iij.
kal.Ianuarij non eſt iij.kal.Ianuarias,ſed iij.Non. ſiue Ianuarij die iij.vt ex Plutarcho in
Cicerone Ant.Auguſtinus expoſuit rectiſſimè Emend.lib.iiij. Rurſus quærunt an is qui
ſtipulatur intra kal.ſit ſimilis ei qui ſtipulatur Kal.Quidam ſimilem putant.verius eſt his
verbis ipſas Kal.cõtineri.l.1.§.ſi intra.s̃.de ſuc.edic.Qui iuſſus eſt iudicare intra Kal.ipſis
kal.pronuntiare poteſt.Qui promiſit ſe daturum intra kal.ipſis kal.ſi dederit, ſtipulationi B
ſatisfacit.Non tamen eſt idem intra kal.& kalendis.kalendis liber eſſe iuſſus, non fit liber
ante kal.Intra kal.liber eſſe iuſſus, ſtatim fit liber, quia intra kal.ſignificat etiam citra kal.
l.ſi ita fuerit.2.§.vlt.de manu.teſt.

L. XIIII.

Stipulatus ſum domum ædificari,non adiecto die,quando committitur ſtipulatio?Et
placet Celſo non antè eam committi quàm præterierit tempus quo domus ædificari po-
tuit.Idémque in legatis. Obſtat l.ſtipulationes non diuiduntur.§.vlt.ff.quæ non eſſe expe
ctandum ait,vt tantum temporis prætereat,ſed ex mora ſtatim ſtipulationem committi.
Diximus in l.9. in ſtipulatione Stichum dari, diſſenſiſſe Sabinianos à Proculianis ex l. ita C
ſtipulatus.Pari ratione diſſenſerunt in ſtipulatione domum fieri.Celſus,qui ex Procula-
nis fuit,expectandum putat eſſe, vt tantum temporis tranſeat quo potuerit fieri domus.
Vlp.in d.l.ſtipulationes moram ſufficere ſcribit ex Sabini ſententia,id eſt,ſi cùm primum
potuit opus inchoare non inchoarit.Ioannes diſtinctione adhibita hæc ita in concordiã
adducit. Ex Vlp. ſententia confeſtim agi poſſe in id quanti intereſt domum inchoari,ex
Celſi confeſtim agi non poſſe in id quanti intereſt domum perfectam eſſe Atqui Vlp.ait
diem obligationis cedere. Non cedit igitur pro parte ſed tota.proinde confeſtim agi po-
teſt vt fiat. Quòd ſi vt fiat inſolidum confeſtim agi poteſt,poterit & id quod intereſt vel
pœna inſolidum peti.Nec pro Ioanne quidquam facit l.continuus.§.item qui inſulam.ff.
Si non inchoetur opus,id tantùm æſtimetur quod in illo interuallo effici potuit.Nam ſic D
ea verba accipienda ſunt,vt æſtimet iudex quanto interuallo quantóve tẽpore opus con
ſummari oportuerit,exemplo eorum quæ dicta ſunt in §.cùm ita:qui præcedit: nõ quòd
ſtatim à non cœpto opere in id agatur quanti intereſt opus inchoari vel promoueri. At,
ſicut diximus, cùm ex ſententia Celſi expectandum ſit, vt tãtum tempus præterierit quo
domus conſummari poſſet,quæritur an parte domus ædificata,deinde combuſta,ex inte
gro tantum temporis expectandum ſit.quod verius eſt.l.15.Opponit Accur.l.Martius.s̃.
loc. In l.15.hoc quæritur,combuſta parte ædificij quantum temporis redemptori detur
ad inſtaurandum ædificium.in l.Martius. & l.vlt.longe aliud,cuius puta ſumptu ea pars
inſtauretur,ſi domum faciendam conduxerit.Et aut vitio operis ſiue conductoris culpa,
& tunc ſumptu conductoris:aut vi naturali & repentina,& tũc ſumptu locatoris.ad hæc E
pertinet conſtitutio.l.7.C.de oper.pub. quæ præſumit intra xv.annum opus publicum
quod corruit culpa conductoris corruiſſe,niſi quæ vis maior appareat.

L. XVI.

Sumpta eſt ex Pomponij lib.vj.ad Sab. quo tractauit de legatis.& ſanè duæ quæſtio-
nes quæ hac l.tractantur,poni ſolent tam de legatis quàm de ſtipulationibus.Prior eſt de
ſtipulatione rei ſuæ.in qua legati idem ius eſt. Poſterior de ſtipulatione in annos ſingulos
in qua legati diuerſum ius eſt.& huius quidem ratione coniungenda eſt hæc l.cum l.2.s̃.
de an.leg.& conſequenter illi.l.3.s̃.de op.lib.Sed de priore primum dicamus Si quis rem
ſuam ſibi reſtitui vel tradi ſtipuletur,vel rei ſuæ æſtimationem dari, ſtipulatio vtilis eſt. l. F
nemo rem ſuam.ff.hoc tit.l.4.§. Labeo.s̃.de do.exc.& ita rem noſtram ſtipulamur ſtipu-
latione Aquiliana. l.vt reſponſum. C.de tranſact. At ſi quis purè ſtipuletur rem ſuam
dari, ſtatim ab initio inutilis ſtipulatio eſt, nec conualeſcit ex poſtfacto ſi res ſti-
pulatoris

pulatoris

A pulatoris eſſe deſierit.§.1.de inut.ſtip.atque ita Catoniana regula non tantùm in legatis,
ſed & in ſtipulationibus locum habet. Quæ ab initio inurilis eſt ſtipulatio, ex poſtfacto
non conualeſcit.Sed & ſtipulationis primus ſtatus,id eſt,cauſa & condicio prima ex poſt
facto non mutatur.l.inſulam.ȷ̄. Ceterùm vt in legatis condicionalibus ceſſat regula Ca-
toniana, ita & in ſtipulationibus. Si quis rem ſuam ſub condicione ſtipuletur, ſtipulatio
valet ſi modo exiſtentis condicionis tempore res ſtipnlatoris non ſit.l.31.l.exiſtimo.ȷ̄. hoc
tit.l.exiſtimo.ȝ.de act.emp.Legata cùm dicimus,omnes actus morientium dicimus. Sti-
pulationes,omnes contractus. Legatum eſt πανδέκτη.Stipulatio eſt πανδέκτη. Legati ver-
bum admittit omnia iudicia defunctorum, Stipulationis, omnes contractus. & ideo rei
promittendi dicuntur ex omnibus contractibus.l.eandem ȷ̄.de duo.reis.Vt in legatis,ita
B in ſtipulationibus condicionalibus ceſſat regula Catoniana.Igitur in ſtipulationibus con
dicionalibus non contractus,ſed condicionis tempus ſpectatur ſicut in legatis.ac ſanè ita
eſt in caſu regulæ Catonianæ.In aliis multum diſtant legata condicionalia ab ſtipulatio-
nibus.In his tempus contractus ſpectatur, in legatis tempus ceſſionis,atque adeo condi-
cionis.quæ expoſui in notis Inſt.tit.de vet.oblig Videamus quid ſit dicendum è contra-
rio ſi rem alienam ſtipulet,quæ poſtea fiat mea. Aut purè rem alienam ſtipulor , aut ſub
condicione.Si purè,quæ poſtea fiat mea,ſtipulatio extinguitur ex alia regula,quæ dictat,
ea quæ initio conſtiterunt poſtea extingui,ſi in eam cauſam recidant à qua incipere non
potuiſſent.§.item contra.De inut.ſtip.quæ regula fuit controuerſa,nec omnium conſen
ſu admiſſa ſemper,vt iiij.exemplis oſtendimus in l.2.§.ex his.ȝ.fuit & prior Catoniana,vt
C Th.indicat in §.an ſeruo de leg.& in hac ipſa ſpecie pugnat.l.1.de reg.Caton.cum l.cete-
ra.§.1.de leg.1.Sed ſi rem alienam ſtipuler ſub condicione, licet poſtea ea res mea efficia-
tur,ſtipulatio non perimitur , quia ceſſat illa ſecunda regula , cùm potuerim etiam initio
rem meam ſub condicione ſtipulari , & ideo ſi rurſus exiſtentis condicionis tempore ea
res mea non ſit,ſtipulatio effectum habebit. d.l.exiſtimo.l.quoties.§.1.ȝ.de vſufr. Et hoc
argumento Marcellus vtitur in l.exiſtimo , vt oſtendat poſſe me rem meam ſtipulari ſub
condicione.Stipulatio rei alienæ ſub condicione,dominio eius poſtea quæſito,nõ extin-
guitur.Hoc ſi concedas,& regulam illam admittas,extingui ea quæ in eam cauſam reci-
derunt à qua incipere non poterant,conſequens eſt , cùm illa non extinguatur dominio
D quæſito, potuiſſe etiam me ab initio rem meam ſtipulari ſub condicione. Sed ſi illam re-
gulam non admittas,conſequentia non erit neceſſaria. Idémque accidit in hac ſpecie, vt
oſtendit l.exiſtimo.Ad fundum alienum purè ſi ſtipuler ſeruitutem,ſtipulatio non valet,
Sub condicione,valet,ſi exiſtentis condicionis tempore fundus meus ſit.Quòd ſi ad meũ
fundum purè ſeruiturem ſtipuler,quia poſtea fiat alienus, ex eadem regula ſtipulatio ex-
tinguitur l.ſi ſub vna.§.vlt.ȷ̄.Sed ſi ad meum fundum ſub condicione ſtipuler ſeruitutem
(ſtipulor rectè ſub condicione,impono vel conſtituo non rectè.l.4.ȝ.de ſeruit.)ſtipulatio
non extinguitur,licet poſtea fundus meus eſſe deſierit,quia fieri poteſt vt ante condicio-
nem rurſus meus fiat, nec ſi ab initio ſub condicione ſtipulatus fuiſſem ſeruitutẽ ad fun-
dum alienum,inutilis ſtipulatio foret.d.l.exiſtimo.Sed vt ad priorem ſpeciem redeamus
E eadem poni poteſt in ſtipulatione alternata. Si ſtipuler Stichum aut Pamphilum, & Sti-
chus meus ſit,ſolus Pamphilus eſt in obligatione,nec conualeſcit ſtipulatio Stichi eo po
ſtea alienato.l.qui decem.§.Stichum.ȷ̄.de ſolut. Si ſub condicione ſtipuler,valet in vtro-
que . Quòd ſi purè ſtipuler Stichum aut Pamphilum dari cùm alieni eſſent, vterque eſt
in obligatione. Sed ſi Stichus meus fiat, in Sticho obligatio extinguitur,quia in eum ca-
ſum recidit à quo incipere non poteſt,in Pamphilo manet. vt in hac l.& l.non quocum-
que.§.vlt.l.huiuſmodi.§.ſi Titio Stichus.ȝ.de leg.1. Quòd ſi ſtipuler Stichum aut Pam-
philum ſub condicione,& Stichus meus fiat,in vtroque manebit obligatio,quia fieri po-
teſt,vt ante condicionem meus eſſe deſinat.d.l.exiſtimo.Ait lex, Et alter ex his meus fa-
ctus ſit ex aliqua cauſa.] vbi Acc.lucratiua vel non lucratiua.malè. Nam ponẽdum eſt
F ſtipulationem interpoſitam ex cauſa lucratiua.Stichum item meum factum ex cauſa lu-
cratiua,vt in l.inter ſtipulantem.§.ſi rem.l.exiſtimo.ȷ̄. Nam ſi ſtipulatio interponatur ex
cauſa lucratiua,Stichus adquiratur ex nõ lucratiua,æſtimatio Stichi,vel Pamphilus ſunt
in obligatione, atque ita agendũ erit. Idem è contrario ſi interponatur ſtipulatio ex cau-
ſa non lucratiua. Stichus adquiratur ex lucratiua.l.ſi is qui Stichum.ȝ.tit.prox.Idem ſi v-
trinque ſit cauſa non lucratiua.At ſi ex cauſa lucratiua ſtipulet Stichum aut Pamphilum

& Stichus meus fiat ex aliqua cauſa lucratiua,reliquum duntaxat mancipium eſt in obli- A
gatione,iſque ſolus petetur abſolutè.arg.l.Srichum aut Pamphilum.ff.ad l. Aquil.Poterit
tamen oblata æſtimatione Stichi promiſſor liberari arg. l. cum res.§. ſed ſi Stichus.ff. de
leg.1.quod ibi latiùs expoſui. & Acc. ita ſenſit hoc loco rectiſſimè. Altera quæſtio eſt de
ſtipulatione in annos ſingulos,quæ multùm diſtat à legato. Hæc ſtipulatio pura eſt,& i-
deo confeſtim agi ex ea poteſt.l.cum qui ita.§.qui ita.j.§.at ſi ita.Inſtit.de verbo.oblig.&
ſic deinceps initio cuiuſque anni,ſiue vna ſiue multiplex cenſeatur. Legatum item initio
cuiuſque anni,ſed quod ad tranſmiſſionem attinet, primi anni eſt purum.l.4.ff.de annuis
leg. Ceterorum non eſt purum,vt dicetur inferius, ſed condicionale vi ipſa. Nihil autem
intereſt annua,an quotannis,vel in annos ſingulos legetur,aut promittatur. l. nec ſemel. B
§.nouiſſimè.ff.quando dies leg.ced.l.cum ij.§.ſi in ſingulos & §.ſeq.ff.De tranſ.Non tamē
eſt pura ſtipulatio,purúmue legatum, quod ita fit, hoc anno, vel in hunc annum, vel in
annos x.namque ex ea confeſtim agi non poteſt,ſed poſt annum vel decenniū.l.qui hoc
anno.j.l.ſi in annos.ff.de con.& dem.vbi malè Haloander legit, Si intra annos. nam qui
intra x.annos liber eſſe iubetur,ſtatim liber fit.l.ſi ita fuerit.§.vlt.ff.de manu.teſt.Quod ſi
in annos x.nouiſſimus decennij dies expectatur.Secunda differentia hæc eſt: Vnam eſſe
ſtipulationem plurium penſionum,nō plures.Legatum autem in annos ſingulos eſt mul-
tiplex.& ideo in ſtipulatione ſemel,in legato quotannis ius capiendi inſpicitur. In ſtipu-
latore initio capacitatem fuiſſe ſat eſt. In legatario ſingulis annis capacitatem exigimus.
l.Senatus.§.vlt.ff.de don.cau.mor.l.4.l.cum in annos de an.leg.l.1.§.ſi in annos.ff.ad l.fal. C
l.cùm in annos.1.& 2.ff.quando dies leg.ced.Diximus ſtipulationem eſſe vnam.Obſtat l.
pen.§.1.j. Sed ibi certa tempora & ſingulæ ſummæ expreſſæ ſunt: Nos tractamus de ſti-
pulatione facta infinitè,in annos ſingulos x.dabis. Obſtat l ſancimus.§.pen.& §.vlt.C. de
don.quæ plures donationes eſſe ait ſi quis ſtipuletur annuam quātitatem.Nos vnam eſſe
dicimus,eam ſcilicet quæ eſt infinita & perpetua,quod & Iuſti. admittit in §.vlt. & tunc
duntaxat plures eſſe ait in §.pen.cùm temporales ſunt. Verùm in eo.§.vlt.corruptè legi-
tur,Vel adiiciatur tempus vitæ, quo modo ſi legas,pugnabit ex diametro §.vlt. cum pe-
nult.Legendum,vel non adiiciatur,vt Iſidorus 47. βασιλικῶν. Obſtat l.ſi ſeruus commu-
nis.§.cum ſeruus.j. de ſtip. ſer. Sed ibi quoque non fuit infinita ſtipulatio, ſed in annos
quinque.Tertia differentia: incerta eſt ſtipulatio,vt dicitur hac l.quia infinitum tempus D
atque adeò infinitam quantitatem continet: & ideo ex ea non eſt certi condictio.At ſin-
gula legata certa ſunt.Quarta: Sripulatio eſt perpetua,legatum finitur morte.l.4.l.in ſin
gulos.ff.de an.leg.Et ideo eleganter Martialis ait,eum cui legata ſunt annua morientem
ea debitori legare videri,id eſt eorum liberationem.Verſus ij ſunt lib.ix.

Nil tibi legauit Fabius Bithinice,cui tu
Annua,ſi memini,millia ſena dabas.
Plus nulli dedit ille,queri Bithinice noli,
Annua legauit millia ſena tibi.

Id eſt eorum liberationem. Et ob id cùm legantur annua vel in annos ſingulos,primi E
quidem anni iam cœpti purum eſt legatum,& ſi moriatur legatarius poſt mortem teſta-
toris,legatum illius anni tranſmittit in heredem. Sequentium annorum legata ſunt con-
dicionalia,puta ſi legatarius viuet. nam eius tantùm anni legatum legatarius tranſmittit
quo vixit l.4.l.in ſingulos eod.d.l.1.§.ſi in annos. Ratio differentiarum hæc eſt, quia an-
nua legata perſonæ relinquuntur alimentorum, habitationis, diſciplinæ, veſtiarij cauſa,
vt ſcilicet legatario conſulatur.& ob id ineſt eis hæc condicio,Si legatarius viuet, & mor
te eius finiuntur, infinitúmque tempus non habent, & ſingulis annis excutitur legatarij
perſona an ſuperſit,an capax ſit.qua ratione etiam fit vt de legato annuo tranſigere lega-
tarius non poſſit ſine decreto,de ſtipulatione poſſit.l. cum ij.ff.de tranſ.In ſtipulatione an
nua alimentorū,aut ſimilis rei,id eſt,perſonæ ſtipulatoris ratio non habetur, ſed ita pro- F
mittendo ſibi potius promiſſor diuiſis penſionibus conſulit quàm ſtipulatori. Et ideo ſi
ea fini quis annua ſtipuletur,qua ſolent legari à teſtatoribus, dicemus plures eſſe ſtipula-
tiones certas,quæ heredem non ſequantur.Hæc plerumque eſt contrahentium finis, cū
legati ita relicti nomine ſtipulatio ex edicto interponitur. l. 1. §. ſi quis.ff.vt leg.no.cau.

Contra

A Contrà ſi ea fini teſtator legarit,qua ſolent annua in ſtipulationem deduci,puta vt debi-
tori,id eſt heredi conſulatur, vnum erit legatum,purum,incertum, perpetuum. l. nec ſe-
mel.l.ſi cum præfinitione.l.Firmio.§.vlt.ʒ.qu. dies leg. ced. Idem dicemus ſi nominatim
adiecerit teſtator,& heredibus.l.in annalibus.C.de leg.& ad heredes legatum pertinebit
in infinitum. quod tamen in vſufructu legato,verbi gratia Titio & heredibus, non obti-
net: nam proximi tantùm heredes vocantur,ne inutilis penitus reddatur proprietas.l.an
tiquitas.C.de vſuf.Idem dicemus ſi annuum legetur Reip.vel templo.l.6.l.annua.§.vlt.l.
pen.ʒ.de an.leg. & habeo ea de re Græcam Conſtitutionem Iuſtiniani ad Io. præf. præt.
περὶ χρ. παλιμπωλουμένων ἀναλλοίων πτωχίοις ἢ ξενῶσιν ἢ ἄλλοις ποὶν εὐαγέσι συςήμασιν.quod tamē
eadem ratione non obtinet in vſufructu.nam vſusfructus Reip.relictus, vel templo,cen-
B tum annis finitur.l.ſi vſusfructus.de vſufr.leg.Rationem diffe rētiarum quam attuli attin-
gunt plures, ſed aptant eam ſolummodo poſtremæ differentiæ: aliarum alias inquirunt
perperam.Ipſe aptaui illam omnibus.Et ſanè cùm alia differentia nectatur ex alia,omniū
vt idem ſit principium neceſſe eſt.Vna cur ſit ſtipulatio quærentes,alij hac ratione vtun-
tur,quia vna verborum conceptione cōſtet.quod refellitur.nam eadem ratione legatum
erit vnum.eadem ratione hæc ſtipulatio,Stichum & Pamphilum dari,erit vna. Alij quia
vna actio.hæc etiam vitioſa eſt. Vnam eſſe actionem,audio. Cur vna ſit,adhuc requiro.
Petitur hac ratione principium,& idem per idem declaratur. Alij,quia ſemel ſtipulatoris
perſona ſpectatur.Hæc etiam ratio rationem petit.Potior illa eſt ratio eadémque genera
C lis,vnam eſſe ſtipulationem.quòd cùm diuiſio pēſionum ſtipulatoris gratia non fiat, eius
perſonæ non cohęreat ſtipulatio,ſed ſit perpetua,continua,infinita,indiuiſa temporibus.
In l.ſi à colono.ʒ.de fideiuſ. ſtipulatio quæ non eſt perpetua, puta adpromiſſio pro colo-
no,vna dicitur plurium penſionum ſtipulatio, quòd ea contineantur omnes penſiones,
his verbis,Quidquid colonum dare facere oportet,nullo tempore expreſſo.

L. XVII.

Sumpta eſt ex l.7.ʒ.de cont.empt.quæ eſt ex eodem libro. Stipulatio inutilis eſt,ſi in-
D terrogatus quis reſpondeat,ſi voluero.l.a Titio.in fi ʒ. hoc tit Idem putat eſſe Accurſ. ſi
ita reſpondeat,Si volam.quod non admitto. nam verbum volam eſt extenſiuum in futu-
rum,Voluero non item.Voluero,ſignificat ſemel,Volam identidem.Hoc volūtatis mu-
tationem admittit,illud non item.Si hæc ſit condicio,Si voluero,vbi ſemel nolui,ſtipula-
tio nec me nec heredem meum adficit ſi poſtea voluero.l.centeſimis in fi.ʒ. At hæc,Si vo
lam, & me & heredem meum adficit ſi poſtea voluero,vt apertè indicat l.ſub hac.ʒ.tit.
prox.Idem prorſus eſt in legato. Legatum non valet quod cōfertur in merum & plenum
arbitrium heredis.l.ſenatus.§.legatum.de leg.1. Legatum valet quod cōfertur in arbitriū
heredis quaſi boni viri.l.ſi ſic legatum de le.1.l.xj.§.ſic fideicommiſſum de leg.3.Putem e-
tiam ſtipulationem valere collata condicione in arbitrium promiſſoris quaſi boni viri,
E veluti ſi æquum exiſtimaueris opus reſtitues.neque obſtat.l.quod ſæpe.§.1.ʒ.de cont.em
ption.quæ imperfectam eſſe venditionem ait ita factam,Quanti æquum putaueris,tanti
emptum habebis.Quæ de venditione,eadem & de ſtipulatione dici poſſunt.nam ſtipula
tio eſt pandectæ contractuum. Sed id de pretio emptionis traditur.quod vſque adeò cer-
tum eſſe oportet,vt dubitatum etiam fuerit, an poſſet in arbitrium extranei conferri. §.
pretium.Inſtit.de emp.& ven.Similiter legatum valet ita relictum, Cùm volnerit heres.
d.l xj §.ſic fideicommiſſum.Itémque ſtipulatio, Cùm volueris.l. centeſimis.§.vlt.ʒ.vide-
licet ſi viuus promiſſor dixerit ſe velle dare,etiam ſi eo non dato deceſſerit. quod ſi ante-
quam vellet,deceſſerit,heres eius non tenetur. His verbis,Cùm volueris,id palàm in eius
arbitrio non ponitur an debeat,ſed quando debeat.Idémque ſi dixerit,Niſi noluero: nā
F poſt perfectam obligationem hæc condicio inſeritur.l.obligationum fere. §. condicio.ʒ.
tit.prox.d.§.ſic fideicomnuſſ.Eſt tamen quædam differētia inter hæc duo,Cùm volueris,
& Niſi nolueris,vt in eo §.oſtenditur.Nam Niſi nolueris,primam voluntatē exigit,& vbi
ſemel voluit,poſtea non poteſt nolle.At hæc verba,Cùm volueris,vel Cùm voluero, tra
ctum temporis habent,id eſt extenſiua & paratatica ſunt, nec primam voluntatē exigūt,

ideoq; ante mortem quandocumque murare voluntatem poteſt, nec niſi extremo vitæ A
ſpiritu voluerit, effectum habebit ſtipulatio. Idem dicendum eſt ſi dixero, Cùm volam. & malè inter hæc duo differentiam ſtatuit Acc. in l. 7. ꝟ. de cont. empt. nam vterque ſermo profertur προστακτικῶς in futurum tempus. nec quicquam huc pertinet l. ſi quis ſtipulatus ſit ꝭ. vbi ponit differentiam inter Quem voluero, & Quem volam, Si voluero, & Si volam, quam & poſui ſuprà. Non tamen eadem erit differentia ſi dixerit, Cùm: quandoquidem articulus, Cùm, extenſionem ſignificat in futurum tempus, quoad viuet. Eſt & aliud in quo conueniunt legata & ſtipulationes. Legatum valet in arbitrium legatarij collata condicione l. ſi ita expreſſum. ꝟ. de cond. & dem. Valebit & ſtipulatio, veluti, Mihi ſi voluero dabis. & ob id hæc l. de reo promittendi tantùm loquitur, itemq; l. centeſimis. & l. à Titio, non de reo ſtipulandi. nam & legatum & ſtipulatio ſunt μονόπλευρα, Id eſt, ex B
vna tantùm parte obligationem conſtituunt. Qua ex parte obligatio conſtituitur, in eam totius rei arbitrium non confertur rectè. Qua ex parte non conſtituitur, in eam confertur rectè.

L. XVIII.

Rectè Flor. Ideo iure, hoc ſenſu, non ideo quòd bis eandem rem promiſerit iure amplius quàm ſemel tenetur. namque & rei & æſtimationis petitio ideo non erit. & ſic in legatis quòd bis eandem rem teſtator legauerit, non ideo amplius quàm ſemel peti poteſt. l. planè. §. ſi eadem. de leg. 1. fieri quidem poteſt vt eiuſdem rei nomine duæ ſint obligationes, veluti vna pura, altera in diem, vna ex ſtipulatione, altera mandati, vna propria, altera hereditaria, vna efficax, altera inefficax: At res ea quæ variis obligationibus debe- C
tur, amplius quàm ſemel nõ præſtabitur. Dum ait, Non tenetur, nõ negat eſſe duas ſtipulationes ſed duas prꝗſtationes ſiue exactiones. Igitur vtraq; ſtipulatio valet, niſi poſterior fiat nouandi animo, ſed res nõ poteſt præſtari niſi ſemel. Dum ait, Idem, ſignificat rẽ ſiue corpus. Nam ſi bis eadem quantitas promittatur, voluntatis eſt quꝗſtio. d. l. planè. §. ſed ſi nõ corpus. & ideo ſæpius debetur ſtipulatore probante hanc mẽtem contrahentiũ fuiſſe. Re eadem bis promiſſa non admittitur voluntatis quæſtio. Citatur l. 25. ꝭ. Duplex fuit ſtipulatio. Vtraque valet. Sed prior exceptione eliditur, & quaſi nulla eſt, vt ait lex, vt & l. & eleganter. §. ſeruus, de do. l. lecta. §. penul. ꝟ. de re. cre. l. Stichum. §. aditio. ꝭ. de ſolut. l. quamuis. §. Marcellus. Ad Vell. Poſterior efficax eſt, eaq; rem actor conſequetur.

L. XIX. D

Stipulatio pœnalis non adſtringit omnes contractus omniáve pacta. Matrimonium eſt contractus, Diuortium eſt contractus, Nec tamen poſſunt adſtringi pœnali ſtipulatione. & ideo inutilis eſt ſtipulatio ita concepta inter virum & vxorem, Si diuortium feceris tot dabis. Libera debent eſſe matrimonia, Libera diuortia. l. 2. C. de inut. ſtip. & contenti eſſe debemus pœnis diſcidij legibus comprehenſis Iulia & Papia vel Conſtitutionibus, veluti amiſſione dotis aut donationis propter nuptias, quibus locus eſt ſi cuius culpa diuortium fiat, non ſi bona gratia. & has quidem in ſtipulatum deducere poſſumus. Supra legitimas pœnas nihil ſtipulari poſſumus in caſum diuortij. Opponit Accur. l. ea quæ. ꝟ. de don. inter vir. & vxor. Verùm in ea ſpecie non fuit pœna, ſed pecuniæ donatæ in caſum diuortij reddendæ conuentio, quam & omiſſa conuentione tali, reddi oporteret dona- E
tario ex ea facto locupletiore. Similiter verò ſponſalia pœnæ vinculo obſtringi non poſſunt. Poſſunt tamen ſponſæ in caſum repudij ſtipulari arras, ſponſi pœnam legitimã quæ nunc eſt, puta duplũ arrarum, vel eam quæ fuit olim, puta quadruplum. l. vlt. §. vlt. C. de ſponſ. Nihil præterea ſtipulari poſſunt. & hoc quidem non de ſponſo & ſponſa dicimus, ſed & de parentibus qui inter ſe deſpondent natos, quod propriè oſtendit l. Titia. ꝭ. hoc tit. Ait, Si quis eorum &c. Eorum, id eſt, parentum, Si quis eorum ceſſaſſet in nuptiis perficiendis. De ſuo facto parentes promiſerunt, non de facto filiorum vel extraneorum. At No. Leonis, περὶ τοῦ ἀπαιτεῖσθαι τὸ γαμικὸν πρόστιμον ſecus eſt. qua puto reſtitutum ius antiquum, quo ſtipulari veteres ſolebant vxores futuras, & agere ex ſtipulatu in id quod intereſt, auctore Gellio lib. IIII. cap. IIII. Quod ſi in id quod intereſt, & in pœnam. F
nam ſtipulatio quę quãti intereſt promiſſionem habet, pœnam quoque admittit. l. vlt. ꝭ. de præt. ſtip. Ait, Nulla.] Imo quaſi nulla. d. l. Titia. vtrumque dici poteſt. Sed non eſt neceſſaria exceptio.

L. XX;

A L. XX.

Sicut ita rectè ſtipulamur, Quod tibi Titius debet, ſi nauis ex Aſia venerit dabis, ſic
& hoc modo, Quod tibi Titius debet, cùm debitor eſſe deſierit, dabis. nam ex præſenti
vires accipit ſtipulatio, ſi hoc tempore Titius debuit, ſed non committitur antequam de-
bere deſierit. Valet igitur hæc ſtipulatio licet quod nunc eſt, in caſum quo eſſe deſierit in
ſtipulationem deducatur. Similiter & hæ valebunt. Tignum quod iunctum eſt ædibus
cùm ſolutum erit dabis. Rem meam cùm mea eſſe deſierit dabis. Stichum cùm mortuus
fuerit dabis.l.non moriturum.C.de contr.ſtip.

B L. XXI.

Poſt diuortium quæ nihil habet in dote ſtipulata eſt c.ſibi reddi dotis nomine. Cētum
ſunt in obligatione, nec falſa demonſtratio quicquam obeſt. Pro demōſtratione hæc ver-
ba accipio, Dotis nomine. & ita in l.vlt.C.de fal.cau.l.ſi ſic legatū §.ſi mihi.de leg.1.Qui-
dam malè pro cauſa. Cauſa eſt ratio promittendi. Qui promittit dotis nomine, quid pro-
mittat non cur promittat oſtendit, demonſtrationem igitur non cauſam. Superiori ſen-
tentiæ locus eſt, ſi ſciens maritus promiſerit. nam ſi per errorem, indebiti promiſſi condi
ctio eſt.l.pen.§.mulier.ff.Sol.mat.l.3.C.de con.ind. ſicut ſi per errorem ſoluerit.l.maritus.
ff.ſol.mat. Idem verò dicendum in legato.ſi, pater filiæ quæ indotata, & nuptias nūquam
experta eſt, leget c.dotis nomine quaſi debitæ à patre iam defuncto. Idem ſi frater ſorori,
C quæ nullam dotem habet. idem ſi vir vxori.§.ſed ſi vxori.de leg.l.quibus §. qui dotalem.
ff.de con.& dem. vel ſi quis alius alij cuilibet mulieri. nam falſa demonſtratio non vitiat
legatum. Sed vt ad ſtipulationem redeamus, ſi quæ habet c.duntaxat in dote, poſt diuor-
tium cc.ſtipularetur dotis nomine, c. quæ ſunt in dote actione de dote repetentur, vel e-
tiam ex ſtipulatu, niſi nouandæ actionis de dote animus fuerit, alia c.quæ non ſunt in do
te, petentur tantùm actione ex ſtipulatu eadem ratione, quia ſcilicet falſa demonſtratio
ſtipulationem non vitiat. Ait, Diuortio facto.] id eſt, poſt diuortium. nam ſi hæc ſtipu-
latio fiat manente matrimonio, ſpeciem donationis habet.

L. XXII.

D
Error in materia non vitiat ſtipulationem, dummodo contrahentes conſentiāt in cor-
pore. Materia eſt cauſa ex qua aliquid fit, vt æs vel aurum vaſis eſt materia. Si igitur ſtipu-
lator putarit vas aureum eſſe quod erat æneum, nihilominus in æneo conſiſtit obligatio.
& hoc eſt quod ait, Teneberis mihi huius æris nomine, id eſt, in hoc ære obligatio con-
ſiſtet. Ferretus qui hoc loco ob errorem in materia tentat ſtipulationem vitiari, factioſus
eſſe mauult, quàm ſincerus Iuriſconſultus. Materia porrò ſubſtantia etiam dicitur, &
οὐσία in l.in venditionibus ff.de cont.emp.rectè, & ſecundum Ariſtotelem. Subſtantia eſt
τὸ ὑποκείμενον. Id verò aut materia eſt vt æs, aut forma, aut compoſitum ex vtroque, vt
vas integrum. Error in materia non vitiat ſtipulationem, ſimiliter error in forma non vi-
E tiat ſtipulationem: At error in ea ſubſtantia quæ ex materia & forma conficitur, id eſt, er-
ror in corpore, vitiat ſtipulationem.l.continuus.§.1.ff.hoc tit. Non ſic in emptione vendi-
tione. nam & error in materia venditionem vitiat.l.in venditionibus.l. quid tamen.ff. de
contrahend.emp.l.ſi ſterilis.§.quamuis.ff.de action.emp. Materiam dicit l.in venditioni-
bus. Qualitatem §.quamuis. Sic l.198.ff.de verb.ſign.materia in l.ſi prædium.C. de præd.
min.qualitas. Vtrumque coniungit l.quid tamen.rectè. Qualitas enim ſumitur pro diffe-
rentia ſubſtantiæ, vt puta materiæ vel formæ atque ita ſcyphus æneus & ſcyphus aureus
differunt ſubſtantia, materia, qualitate. Id quoque notandum ad §.quamuis. vulgò ita re-
ctè legi, Cùm in corpore conſentiamus, de qualitate autem diſſentiamus, emptionem nō
eſſe. In Florentinis negatio deeſt librarij mendo potius quàm mendacio auctoris. nam ſi
F tollatur, hoc §.dicit, Licet emptio valeat cùm erratum eſt in qualitate rei, tamen ex em-
pto eſt actio. Æquè prudenter ac ſi diceret, licet vtile ſit mutuum quod dedi, tamen mihi
competit actio ex mutuo, Licet homo ſit ratione præditus, rationem tamen habet. Quis
neſcit ſi vtilis eſt emptio, vtilitatem continere actionémque patere? Addita igitur nega-
tione ita potius ſcripſit, Licet emptio non ſit, tamen eſt actio ex empto. quod prima ſpe-

eie falſum videbatur. nos tamen hoc admittimus ſæpe. Præterea refert ſe in eo.§. ad ea
quæ ſuprà dicta ſunt. Quamuis, inquit, ſuprà diximus. Suprà autem dictum eſt emptio- A
nem non eſſe, non emptionem eſſe. Non eſt igitur affirmatè legendum, emptionem
eſſe. Dices,emptionem non eſſe ſuprà non idem I. C. dixit, ſed alius in l. in venditioni-
bus & l.quid tamen. Dicam, Tribonianum ſæpe introducere vnum dicentem ſe ſuperius
ſcripſiſſe,quod ramen ex alio relatum eſt ſuperius,vt in l.ſi in emptione.§.liberum de cõ-
trah.empt.quæ referenda eſt ad l.nec emptio.eodem titu.& in l impuberem.§.item non
continetur.ꝭ.ad l.Cor.de fal.quæ referenda eſt ad l.diuus.§.item ſenatus eod.tit. & l pen.
ſup.de rit.nupt.quæ referenda eſt ad l.per adoptionem. Notandi ſunt duo caſus, quibus
tradunt emptionem valere,etiam ſi erratum ſit in materia. Vnus eſt ſi inargentata vel ar-
gentoſa væneant pro argenteis. quia non omnino erratur in materia. eſt enim in eis ar-
genti aliquid. rectè d.l. quid tamen. Opponunt l. cùm ab eo. §. vlt. eodem titulo quæ B
non valere venditionem ait, ſi menſa argento cooperta væneat pro argentea. Reſpon-
det Accur. Id actum in ea ſpecie fuiſſe, vt ſolida menſa eſſet ex argento. nam l. ait, Pro
ſolida. Non placet reſpõſio.nam & vas inargentatum dum vænit,pro ſolido vænit,ídque
pro cauto habetur ſemper. Ego inargentata vel argentoſa cenſeo ſeparanda eſſe ab iis,
quæ argento cooperta ſunt. Menſæ æneæ inargentatæ vel argentoſæ argentum ineſt,
eiúſque materia duplex, æs & argentum. Argento coopertæ argentum non ineſt,eiúſque
materia æs,non argentum, ſicut veſtis materia non eſt hominis. Lamina argentea quaſi
veſtis eſt menſæ. Plinius xiij. Menſam cuius materia erat tuber operimento laminæ veſti-
tam. Alter caſus hic eſt, Si,inquiunt,emptoris interſit venditionem ſeruari.rectè. Cete-
rùm id probant minus rectè allata.l.Labeo.de contra.empt. Lex ait, ſi erratũ ſit in mate- C
ria,emptori competere actionem ex empto. Ergo emptio valet. Neganda eſt conſequen-
tia l.qui officij. §.1. eod.tit. Hidem illi hoc propoſito emptionem valere hoc caſu, ſubii-
ciunt,non tamen ad rem ipſam emptorem agere, ſed ad id quod intereſt. Aliud igitur
quaſi præſtigiatores proponunt, aliud oſtendunt. nam ſi non eſt actio ad rem,certè em-
ptio non valet. Ad id quod intereſt actio ex empto eſſe poteſt etiam ſi nulla ſit emptio.d.
§.quamuis d.l. qui officij. Verum tamen eſſe quod proponunt reor, idque ſubiecta ra-
tio differentiæ inter ſtipulationem & venditionem mox indicabit. Cur error in materia
venditionem vitiat,ſtipulationem non item? An quia ſtipulatio ſtricta eſt, venditio bo-
næ fidei? Minimè. nam pignus eſt bonæ fidei, de quo idem eſt proditum quod de ſtipu-
latione l.1.ꝭ.de pig.act.& l.cùm æs.ꝭ.de furt. Verior ratio hæc eſt, quia ſi per errorem pi- D
gnori accepto, vel in ſtipulationem deducto ære pro auro, pignus & ſtipulationem nul-
lam eſſe dixeris, nihil ſuperfuerit in obligatione. At creditoris & ſtipulatoris intereſt, vt
æs ſaltem ſit in obligatione. Alia eſt ratio emptionis. nam in ea intereſt emptoris potiùs
ne vllo modo in ære emptio conſiſtat quod venditum eſt pro auro. Eadem eſt condicio
ſtipulationis ex cauſa emptionis interpoſitæ. nam ſicut ſtipulatio legati, naturam legati
ſequitur.l.1.§.ſi quis.ꝭ.vt leg. no. cau. ita ſtipulatio emptionis, naturam emptionis ſequi-
tur.l.ſi ſtipulatus. ꝭ. de vſur. Contrà ſi emptoris interſit emptionem in eo corpore, cuius
in materia erratum eſt,conſiſtere, fatebor conſiſtere, & ad eam rem agi poſſe, vt ſi ſtan-
num ſit quod putabat emptor plumbum eſſe, aliter quàm ſi væneat æs pro auro, plum-
bum pro argento,acetum pro vino. Verumenimuero his caſibus licet non valeat vendi- E
tio,eo tamen nomine venditor tenetur ex empto. De dolo non tenetur,etiam ſi ſciens fe-
fellerit emptorem, quia eſt actio ex empto. eſt & condictio pretij. Is etiam qui ſciens pi-
gnori dedit æs pro auro non tenetur de dolo, quia eſt pigneratitia. Is item qui promiſit,
non tenetur de dolo, quia eſt ex ſtipulatu ex doli clauſula, Dolum malum abeſſe, quæ
ſubiici plerumque ſtipulationibus ſolet, vt hæc lex indicat,& l.doli.& l.ex ea parte. & l. ſi
ita quis.§.vlt.ꝭ.hoc tit.& aliæ complures. Ceterùm omiſſa illa clauſula neceſſariò decur-
rendum erit ad actionem de dolo.quia ſtricto iudicio dolus non vindicatur.l.ita demum
§.vlt.ꝭ.de recep.arb.

L. XXIII. F

Qui hominem certum debet ex teſtamento vel ex ſtipulatu, mortuo homine libera-
tur,

A tur,niſi mortuus ſit poſt moram. Mora rei obligationem producit atque perpetuat. l. is
qui ſup. titul. proxim. l. 82. §. vltim. l. 33. j. l. cùm ſeruus. §. ipſius de leg. 1 Mora eſt
ſoluendi vel accipiendi crediti fruſtratoria dilatio. Tam creditor in accipiendo, quàm
debitor in ſoluendo moram facere poteſt. vtrumque definitio complectitur. Dilatio
l. ſciendum ſupr. de vſur. Eccl. 29. παρελκύσαι χρόνον. Et ob id à Græcis ὑπερθέσεις dicitur.
Ea plerumque fit in perſonam creditoris per oblationem pecuniæ debitæ. & in perſo-
nam debitoris per litis conteſtationem, vel per aliam interpellationem, denuntiatio-
nem, admonitionem creditoris factam opportuno loco & tempore, puta ſi interpella-
tus opportunè debitor moretur & fruſtretur. Paulus in ſi. iij. Sentent. Mora fieri vide-
tur cùm poſtulanti non datur. Dixi, Plerumque, quoniam an mora facta ſit, quæſtio
B facti potius eſt quàm iuris, de qua abſolutè reſponderi non poteſt. itaque eius definitio
ad iudicem potius ſpectat & virum bonum, quàm ad Iuriſconſultum l. mora. ſupr. de
vſur. & rectè in dicta l. quod te. ff. de reb. cred. Animaduerti & in l. ſed & ſi Reipu-
blicæ in fi. ſupr. de vſur. Decerni. Interdum moram re ipſa debitor facit ſine inter-
pellatione d. l. ſed & ſi Reipublicæ l. 49. §. pen. j. l. vltim. C. de cond. ob tur. cau. l. 3.
C. in quibus cauſis in integrum reſtit. Interdum ex die ſolo. l. traiectitiæ ſupr. titul.
proxim. l. magnam. C. de cont. ſtip. l. ad diem j. hoc titul. Aliàs res ipſa interpellat, a-
liàs dies, aliàs perſona, aliàs nec res nec dies, ac ne perſona quidem, vt indicat d. l. mora.
& l. ſi quis ſolutioni. eod. tit. quamobrem conſtitui hac de re perpetuò & generaliter ni-
hil poteſt. Sanè pupillus interpellatus moram non facit, niſi interpelletur tutore aucto-
C re, vel niſi ipſe tutor interpelletur. l. proxim. infr. cui opponi ſolet l. ſi dictum. §. vltim. ſup.
de euict. quæ non loquitur de interpellatione, ſed de laudatione auctoris. Laudari pupil-
lus auctor poteſt ſine tutoris auctoritate, ſi tutor non compareat. idque benignè rece-
ptum eſt, ne in fraudem emptores incidant. Sumpta eſt l. proxim. ex Pauli lib. ix. ad Sa-
binum. Ex eodem eſt l. 22. Eo libro tractauit de furtis. Lex 22. quatenus coaptari poſ-
ſit ad quæſtionem de furtis, coniuncta l. cum æs. j. de furt. intelligetur. Hæc verò ita illi
quæſtioni aptabitur ſi dicamus, Pupillum furtum facere, damnum iniuria dare, & ex iis
cauſis obligari ſine tutore. l. impuberem l. proxim. de furt. Moram tamen non facere ſi-
ne tutore. Ceterùm, vt ſupra diximus, ſi res debita poſt moram debitoris interierit, de-
bitor non liberatur. Id ita Martinus accipit, niſi omnimodo ea res fuerit peritura apud
D creditorem. quod veriſſimum eſſe arbitror. Id probat l. ſi plures. §. vltim. ff. depoſ. Lex
ponit rem debitam ex cauſa depoſiti ante rem iudicatam interiiſſe poſt litis conteſtatio-
nem, atque adeò poſt moram tamen. Quinimò ideo ponit ante rem iudicatam inte-
riiſſe, quòd poſt rem iudicatam intra tempora iudicari ceſſet ac interquieſcat mora, &
eius temporis periculum non pertineat ad debitorem: Re autem poſt moram ante rem
iudicatam extincta, quæritur an depoſitarius liberetur. Lex ſignificat ita diſtinguen-
dum eſſe ex Proculianorum ſententia. Aut peritura erat res apud actorem, etſi confe-
ſtim reſtituta eſſet, & tunc liberatur, aut non erat peritura, vt quia actor eam diſtraxiſſet
& pretium redegiſſet, & tunc non liberatur. Eandem diſtinctionem adhibendam eſſe in
E actione ex teſtamento indicat l. cùm res. §. vlt. ff. de leg. 1. Ait enim re legata poſt moram
extincta ideo heredem teneri legatario, quòd ſi eam maturiùs præſtitiſſet, potuiſſet eam
legatarius diſtrahere, & ſibi pretium ſeruare. Ex contrario igitur ſi non erat eam diſtra-
cturus, ſi omnino erat apud eum peritura, abſolui heredem oportet. Cur non & eadem
vtemur in actione ex ſtipulatu? Eadem vtimur in rei vindicatione, ſiue agatur cum bonæ
fidei poſſeſſore improbè litigante, ſiue cum malæ fidei poſſeſſore. l. item ſi verberatum. §.
vlt. ff. de rei vind. Eadem diſtinctione vtimur non tãtùm cùm de debitoris, ſed & cum de
creditoris mora diſputatur, vt in ſpecie l. ſi is qui Stichum. ff. de iur. dot. Pro Martino cita
tur l. ſi cum exceptione. §. quatenus. ff. Quod met. cau. malè. Eſt enim potius contra Mar
tinum. nam re metu extorta perempta poſt moram, id eſt, poſt tẽpora iudicati, lex ait in-
diſtinctè teneri eum qui metũ intulit, ſiue æquè fuerit res apud actorem peritura, ſiue nõ.
F ídque fit odio eius qui malo more metum intulit, quod in aliis moratoribus locũ non ha
bet. nam & eius odio hoc comparatum eſt, vt non liberetur re perempta ante moram, id
eſt, intra tẽpora iudicati, ſi peritura non fuiſſet metu nõ illato, quod & ad eum qui vim fe-
cit porrigitur in interdicto Vnde vi, vel Quod vi aut clã. Alij verò debitores pura ex teſta

mento vel ex ſtipulatu ante moram re perempta indiſtinctè liberantur, ſiue fuerit ea in- A
teritura apud creditorem, ſiue non. Porrigo idem illud etiam ad furem in condictione
furtiua, non in rei vindicatione, qua tenetur vt quilibet poſſeſſor. l. 12. C. de fur. non vt
fur, & ob id maximè furi grauis eſt condictio, quia eæ tres actiones De vi, De metu, De
furto non admittunt illam diſtinctionem, fuerit res peritura nécne, quæ an eſſet in aliis
etiam actionibus admittenda, fuit olim controuerſum. In ijs numquam fuit cõtrouer-
ſum. Rurſus eandem diſtinctionem illæ tres admitrũt re perempta ante moram, quam
aliæ reiiciunt. Alius caſus ponitur in hac lege quo re perempta debitor non liberatur,
Si ipſemet debitor hominem debitum occiderit. Tale factum interpretes moram appel-
lant malè. Separatur à mora in l. ſi ſeruum. § ſequitur. ĩ. l. mora. §. vlt. ŝ. de vſur. Mora eſt
dilatio, ceſſatio, fruſtratio, tarditas, procraſtinatio. Occiſio ſerui, nihil eſt tale. Mora e- B
mẽdari poteſt. Occiſio ſerui non item. Vtrumque tamen culpę nomine continetur: & vt
hæc lex ſignificat, per debitorem ſtat quominus det, hoc eſt, debitor eſt in culpa dupli-
citer, ſi moratus ſolutionem fuerit, & ſi occiderit. & hoc vtique ſi immerentem occide-
rit. nam ſi merentem occiderit, culpa vacat, nec vtilis actio in eum conſtituenda eſt. l. qui
ſeruum. ĩ. hoc tit. vbi fortaſſe vtilis actio dicitur quòd detur vtilitatis, id eſt, eius quod
intereſt nomine, vt in l. ſtipulatio. §. ſi quis inſulam. ŝ. Eſt tamen directa. Ait hæc, Ho-
minem certum.] vt & l. 37. ĩ. l. 3. C. de vſur. leg. nam incerto homine, id eſt, generali-
ter & ἀορίστως homine promiſſo, quod debetur perire non poteſt. L. 25. expoſui in l. 18.

L. XXVI.

C

Aliæ ſunt ſtipulationes natura turpes, ex quibus nec ciuili nec prætorio iure datur a-
ctio, veluti Homicidium, Sacrilegium, Furtum, Lenocinium fieri. l. 5. C. de cond. ob tur.
cau. Si homicidium fecero tot dari. Vel ſi furto facto à pluribus alter ab altero ita ſtipu-
letur, Ex furto partem dari. l. ſi flagitij. ĩ. hoc tit. vel ſi ita ſtipuler, Si homicidium non
fecero tot dari. l. iuriſgentium. §. ſi vt maleficium. ŝ. de pac. Ait l. prox. Actionem de-
negari.] Data ſcilicet exceptione. l. pen. ŝ de cond. ob tur. cau. l. 1. C. eod. & ita s. c. Ma-
cedoniano denegari dicitur actio, quæ tamen ſine exceptione non infirmatur. l. ſed & ſi
§. hoc. D. ad s. c. Macedon. l. 7. §. non ſolùm. eod. tit. Peſſimè illi, qui in ea l. penult. tur-
pem cauſam non generaliter, ſed anguſtè accipiunt. Nam & cùm ex vtraque parte tur-
pitudo verſatur, vt in hac ſtipulatione, Si homicidium fecero tot dari, lex ea ſignificat
agenti exceptionẽ obſtare, & ſoluenti condictionem non competere. Et quod ait, Por- D
rò, exemplum eſt præcedentis ſententiæ. Porrò ſignificat planè aut proinde. Aliæ ſunt
turpes ciuiliter, ex quibus etiam actio non datur, vel ſi datur ſub ambiguo, non eſt defu-
tura exceptio, vt ſi ita de muliere ſtipuler, Si mihi non nupſeris tot dari. quo de genere
ſtipulationis diximus in l. 19. vel ſi quis ſororem nupturam ſibi ſtipuletur. l. 35. ĩ. quod
iure ciuili nõ natura probtum eſt. Vel ſi ita ſtipuler, Si me heredem non feceris, tot dari,
quæ quidem eſt etiam contra bonos mores pop. Romani. l. 61. ĩ. hoc tit. de quo genere
ſtipulationis, deq; illa l. 61. hoc loco dicere conſtitui. Succeſſiones ſtipulationibus vel
pactis obſtringi non poſſunt, vt ſi ſtipuler, me heredem ſcribi, vel niſi ſcripſeris tot dari.
l. 4. C. de inut. ſtip. l. cum donationis. C. de tranſ. vel ſi dotali inſtrumento conuenerit vt
vir vxori ſuccedat. l. hereditas. C. de pac. con. vel ſi conuenerit vt filia quæ nuptui collo- E
catur, vel filius cui vxor datur, patri ſuccedat ex ſemiſſe vel ex beſſe. Hæc conuentio eſt
contra leges. l. pactum quod dotali. C. de pac. Moribus tamen noſtris recepta eſt &
probata. Nou. Leonis 19. qua abrogatur d. l. pactum quod dotali. Eſt etiam contra le-
ges hæc conuentio, ne ſuccedat nobis ab inteſtato is, ad quem lege hereditas redit, vel
vt filius aut filia contenta ſit certis rebus, nec agat quærela. l. ſi quando. §. illud. C. de in-
off. teſt. vel vt filia contenta ſit dote, & renuntiet ceteris. l. vlt. ŝ. de ſuis & legit. hered. l. 3.
C. de collat. hæc conuentio non valet, niſi dos ſufficiat legitimæ portioni arg. l. 1. § ſi pa-
rens. ŝ. ſi quis à par. man. fue. At moribus noſtris hæc etiam conuentio recepta eſt, præ-
ſertim ſi iurata renũtiet ex C. quamuis. de pac. Illa quoque recepta eſt, ne ex matrimo-
nio quod contrahitur ſuſcepti filij patri ſuccedant, qua de re conuenire plerumque ſo- F
lent viri nobiles, qui habentes liberos ex nobili vxore, ea defuncta ducunt plebeiam, vt
eſt relatum in libris feudorum tit. Si de feudo def. cont. ſit. §. filij. in quo deeſt negatio,
& in titul. de filiis naturalibus ex mat. ad morganaticã contr. Id illi faciunt conſulentes
liberis

A liberis ex priore matrimonio, quanquam vtrique nobiles cēſeantur, nam & plebeia vxor
per matrimonium nobilitatem adipiſcitur, ſicut econtrario nobilis ſi nubat plebeio eam
amittit,& tranſit ad plebem,& filij naſcuntur plebeij. Liuius lib.x. Virginia patricia deſiit
eſſe, quòd nupſiſſet Volumnio plebeio. Verbum illud, Morganaticam, quod eſt in illo tit.
de filiis nat. ex mat. &c. reperi & in alio auctore ſatis vetuſto Alberto Argentinenſi in
Chronico. Tanquam, inquit, matri ſuæ per Rodolphum regem olim morganatico iure
donatum. Id ius eſt ex lege Salica, Lōgobarda, Ripuaria. Eo verbo ſignificatur quidquid
nuptiali conuentione ſiue inſtrumento dotali cōceditur vxori vel liberis naſcituris ex eo
matrimonio, quod genus omne conuentionis leges illæ comprobant. ideóque in illo tit.
Ad morganaticam, id eſt, legibus illis. In antiquis legibus Francorum, Mariage à Mort-
B guage. Non valet etiam conuentio inter duos facta de mutua ſucceſſione, niſi inter com-
militones. l. licet. C. de pac. Harmenopulus. 1. Epit. tit. περὶ ἀλληλοκληρονομίας. Non valet
item conuentio ſi duo vel plures, qui ſperant alterius ſucceſſionem, eo viuo nec conſen-
tiente præmaturè de eius diuiſione inter ſe paciſcantur. l. vlt in. C. de pac. Eſt enim quaſi
coruina conuentio. Valet conuentio ne me vel filium exheredes. l. quidam. ꝗ. hoc titul.
Expoſui §. vlt. in l. 8.

L. XXVIII.

Qui rem dari ſtipulatur, proprietatem ſtipulatur. l. vbi autem. §. vlt. ꝗ. l. non videntur
data. ꝗ. de reg. iur. l. 2. C. de cont. ſtip. Qui rem tradi, poſſeſſionem tantùm ſtipulatur non
C proprietatem. itaque ex ea ſtipulatione non eſt certi condictio, ſed actio ex ſtipulatu. i-
témque eo modo rem meam rectè ſtipulabor. l. nemo rem ſuam. ꝗ. l. 4. §. Labeo. ꝭ. de do.
except. l. ſi aliquam rem. ꝭ. de adquir. poſſ. & dixi in l. 16. Interdum dari accipitur pro tra-
di. l. 4. ꝭ. de vſur. Quidam differentiam eſſe tradunt inter ſtipulationem Rem tradi, & ſti-
pulationem Vacuam poſſeſſionem tradi, & hanc continere fructus poſtea perceptos, il-
lam non item. quod an verum ſit, tractemus. Si ſtipulatus ſit rem dari vel tradi, fructus &
partus non veniunt niſi poſt litem conteſtatam. l. ſi filiusfamilias. §. vlt. ꝗ. l. 4. §. videamus.
§. ſi actionem. ꝭ. de vſur. Neque obſtat l. ſi fundum. ꝗ. nam in ea l. id quod intereſt ſignifi-
cat rei pretium, & ſi quid pluris circa rem interſit, nō fructus. At ſi ſtipulatus ſit, Vacuam
poſſeſſionem tradi, hæc vacui appellatio exigit vt cauſa etiam bonorum, id eſt, fructus &
D partus præſtentur. Sic Vlp. in l. in conuentionalibus. §. vlt. ꝗ. Cauſa bonorum eſt omne id
quod habiturus eſſet ſtipulator ſi res tradita fuiſſet. porrò habiturus fuiſſet fructus & par
tus. ergo ij veniunt. Idem probat Pap. l. 4. ꝭ. de vſur. nam licet idem videatur ſtipulator in-
geminaſſe his verbis, Rem dari, vacuámque poſſeſſionem tradi, non tamē propter illam
ingeminationem eo loci Pap. ait fructus & partus venire, ſed propter illam vacui appel-
lationem. Vberior igitur hæc ſtipulatio eſt Vacuam poſſeſſionem tradi, quàm illa Rem
tradi. Verùm obſtat Pomp. in l. 3. quæ incipere debet Traditio, non vt Flor. ratio, vel vt in
aliis datio, §. 1. de act. empt. quæ lex apertè ait fructus non venire. Ei vti reſpondendum
ſit ingenui fatentur ſe neſcire, ambitioſi diſſimulant. Ingenuè fateamur quod res eſt, per-
ſpicuum eſſe Pomponium diſſentire à ceteris, quandoquidem & vellicat ceteros ſatis a-
E pertè. Hæc enim eſt ſententia Pomponij. Ceteri admittunt emptore ſtipulante fundum
dari ſiue tradi fructus non venire. Hidem admittunt huius ſtipulationis eundem eſſe ſen
ſum, qui eſt illius Vacuam poſſeſſionem tradi. hanc compreſſius dicere quod illa latiùs,
hanc pugno, illam palmæ ſimilem eſſe. Cur ergo faciunt vnam vberiorem altera? & ſanè
Pomponij ſententia verior eſt. ac contrariam ſententiam ceteri forſitan nōn valde proba
runt, quandoquidem eam retulerunt diſputationum & quæſtionum libris, quibus ſæpe
tractantur non tam vera quàm veroſimilia. & Pap. ait in d. l. 4. poſſe dici, id eſt, poſſe
tentari.

L. XXIX.

F Illud eſt δημώδης. Tot eſſe ſtipulationes, quot ſunt ſpecies vel ſummæ: veluti Stichum
& Pamphilum dari, duæ ſtipulationes ſunt. item decem & quinque, vel ſortem & vſuras
dari, duæ ſunt ſtipulationes. l. vbi autem. §. pen. ꝗ. hoc tit. Fugitiuum non eſſe, Furem non
eſſe, Erronem non eſſe, Viſpellionem non eſſe, quatuor ſtipulationes ſunt. Idémque eſt
ſi pluribus rebus nominatim pactis, generalis ſtipulatio ſubiiciatur. habebitur enim pro

multiplici.l.Titia.§.vlt.l.penult.in prin.j.hoc tit. Item ſi ſtipuler. Annua bima trima die
x.quaque die dari,tres ſunt trium ſummatum ſtipulationes.d.l.penult.§.1.Effectus huius A
ſententiæ hic eſt,vt ſæpius ex ſtipulatu agi poſſit.l.quia dicitur.ff.de euict. quæ huic con-
iungenda eſt,cùm ſit ex eodem lib.l.cùm plures.eod.& vt non fiat nouatio,quemadmo-
dum traditur hoc loco in hac ſpecie: Promiſiſti mihi Stichum, deinde promiſiſti mihi
Stichum & Pamphilum,duorum ſeruorum duæ ſtipulationes ſunt,nec quod Stichus bis
promiſſus ſit, amplius quàm ſemel debetur. l. 18. ff. nec ideo minus ſeparatim petetur ex
priori ſtipulatione.Item vt quoties ſingulis ſummis certa tempora adſcripta ſunt, vt in e-
xemplo l.pen.§.1.j.ſingulis temporibus ius capiendi inſpiciatur.quod non fieret ſi vna eſ-
ſet ſtipulatio, vt diximus in l.16. Item vt pluribus rebus in ſtipulationem deductis, vna
promiſſa, vel è contrario,obligatió contrahatur,etiam ſi interrogationi reſponſio nõ con
gruat,vt diximus in l.1.§.ſi quis ita.ff.cùm tamen,ſi vna ſit ſtipulatio,congruere reſpõſum B
oporteat omnimodo.Eidem ſententiæ locus eſt in legatis,& hic etiam effectus, vt ſæpius
agi poſſit,& vt alterum ſperni aut peti aut vindicari poſſit.l.5.& 6.ff.de leg.2.quod non fie
ret ſi vnum eſſet legatum. Ibi autem locum habet,vbi ſpecialiter in legato, vel in ſtipula-
tione plures res exprimuntur. Ceterùm ſi non exprimantur, vnum eſt legatum,vna ſtipu
latio.l.2.ff.de leg.2.l.quod dicitur.1.j.hoc tit.vt ſi ſtipuler pecuniam quæ eſt in cõſpectu,
vel aceruum pecuniæ,vna eſt ſtipulatio,licet plura ſint corpora nummorum. Eſt item v-
na ſtipulatio ſi ſtipuler familiam,chorum,gregem,armentum,poliam,peculium,ſupelle-
ctilem,veſtem,aurum, argentum, inſtrumentum, dotem, lecticarios,tragœdos, comœ-
dos,bigam,trigam,quadrigam. nec mouere nos debet.l. ſi chorus.ff.de leg. 3. quæ choro
aut familia legata ait perinde eſſe,quaſi ſinguli homines legati eſſent quibus verbis ſigni- C
ficatur plura eſſe legata,ſicut in l.Titia.§.vlt.j.Sed nihil prohibet idem dici vnum & plu-
ra diuerſa ratione. Ariſtoteles 1. περὶ φυσικῶν ἀρχῶν. c. 2. Plato in Parmenide. Obligatione
& iure vnum eſt legatum,diuiſione capitum plura. Additur in hac lege ſtipulationem le-
gatorum vnam eſſe,licet ſint legata plura. Vbi ſtatim quæritur, cur etiam ſtipulatio pa-
ctorum nõ ſit vna.d.l.Titia.§.vlt. Stipulatio legatorum vna eſt,quia in ea ſingulæ res,vel
ſingula legata non exprimuntur,nec vſquam inu[illegible]iuntur expreſſa à contrahentibus. Sti-
pulatio pactorum eſt multiplex,quia licet in ea ſingulæ res non exprimantur à contrahẽ-
tibus,fuêre tamen ab eiſdem in pàctis expreſſæ, quorum aſtringendorum cauſa facta eſt
ſtipulatio. Si à fure. Si ſtipuler mihi rem meam dari, inutilis eſt ſtipulatio ſecundum ea
quæ tradita ſunt in l.16.ff.eadémque ratione ſi agam rem meam mihi dari oportere,id eſt D
ſi condicam,inanis eſt actio.§.ſic itaque.Inſtit.de actio. quo fit vt domino non detur ſer-
ui ſui nomine actio noxalis.l.ſi ſeruus communis.§.vlt.ff.de nox.act. At odio furũ & præ-
donum comparatum eſt,vt condicere eis rem ſuam dominus poſſit d.§.ſic itaque. An igi
tur & ſtipulari? Minimè,niſi ita ſtipuletur, Quod ex cauſa condictionis dare facere opor
tet. Duplex eſt ſtipulatio. Vulgaris quæ fit ſimpliciter, veluti Rem dari, vt rectè Thale-
læus ſcribit 29. βασιλικῶν ad l.1.C. de rei vxo.act. Hanc de fure inutiliter ſtipulamur. Eſt &
alia ſpecialis quę fit adiecta cauſa. Quod actione rei vxoriæ dare facere oportet dari, vel,
Quod ex cauſa condictionis dare facere oportet. Hanc de fure vtiliter ſtipulamur. So-
lemnia ſunt hæc verba condictionum, Dare facere. quibus vtimur etſi de dando agatur
tantùm.l.vlt.ff.com.præd.l.ſæpe.de verb.ſign. Cùm verò à fure ita ſtipulatus ſum, Quod E
ex cauſa condictionis dare facere oportet, re furtiua perempta antequam fiat ſtipulationi
mora,fur à re omnimodo liberatur,qui,ſi ſtipulatio illa non interueniſſet,nullo modo li-
beraretur. ſed hæc ſtipulatio quodammodo emendat & ſuſpendit moram. & ita is qui
furtum vel metum fecit ſi condemnatus ſit,à rei præſtatione liberatur re perempta ante-
quam mora iudicato fieret, id eſt, intra tempora iudicati actionis, qui nulla facta con-
demnatione nõ liberaretur.l.item ſi cum exceptione.§.quatenus.ff.Quod met.cau.Hæc
condemnatio aut ſtipulatio illa condictionem non nouat, niſi id actum ſit, nam condici
adhuc res ſi extat poteſt,& ex ſtipulatu peti,ſed à periculo liberat,& vt mora pauliſper in
terquieſcat facit,ideóque interim re perempta vtraque actio euaneſcit.l. qui decem. §. i-
dem reſponſum.j.de ſolut.cui ſolet opponi.l.parui.ff.de cond.fur. in eo quod rei præſen- F
tiam exigit l.qui x.quam nõ exigit l.parui.Sed l.parui. loquitur de ſtipulatione pura quæ
ſtatim nouat, quo caſu mora finitur quaſi delegatione, ſiue præſens res fuerit ſiue non.
Lex qui decem, loquitur de ſtipulatione conditionali nihil nouante ſtatim. quo caſu
mora

A mora finitur quaſi oblatione,ſi modò res præſens fuerit. Sanè in l.parui, tráſferre in aliud nomen & in alium ſtatum,nouare eſt.

L. XXX.

Vlpianus xlvij. ad Sabinum de fideiuſſoribus ſcripſit, inter cetera græcè fideiuſſorem accipi,& vt eſt ſcriptum in l.græcè.ff.de fideiuſ. Sciendum eſt fideiuſſorem omni obligationi adhiberi poſſe.Sciendum eſt pro eo etiam qui iure honorario obligatus eſt, fideiuſſorem accipi poſſe. Item ſciendum eſt, &c. vt in hac l.id eſt ſolemnem videri ſtipulationem interceſſiſſe. Fideiuſſio non fit niſi per ſtipulationem, his verbis, Fideiubes, Fideiubeo.Qui dicit Fideiubeo,fideiuſſor eſt.Qui dicit Fidepromitto,fidepromiſſor.Qui Spō-
B deo,ſponſor.Inde tit.j.Sent.Pauli de fid.& ſponſ.& in tit.viij.Minor in his quæ fideiuſſit vel fidepromiſit vel ſpopondit. Sed & fideiuſſor dicitur quocumque verbo interceſſerit, ſicut & ſponſor licet non dixerit Spondeo,vel Fideiubeo vel Fidepromitto. l.7. de verb. ſign.Cùm igitur ſcriptum eſt fideiuſſiſſe aliquem, ſolemnis ſtipulatio interueniſſe intelligitur,& quod ſcriptum eſt quaſi actum , videtur etiam actum.§. vlt. de fideiuſſor. ſicut ſi ſcriptum ſit promiſiſſe aliquem,videtur ſolemnis ſtipulatio interueniſſe,vt Paulus ſcribit v.Sent.tit.vij.& §.ſi ſcriptum de inut.ſtip.l.Titia.§.pen.ff.l.1.C.de contr.ſtip. & tanti momenti eſt ea ſcriptura , vt aduerſus eam teſtes non admittantur ſi de fide eius nihil dicatur,ſecundum Pauli ſententiam lib.v.tit.de teſtib.& Græcorum.21.βασιλικῶν tit.j. ἄγρα-
C φος μαρτυρία κατὰ ἐγγράφου μαρτυρίας ἰσχύειν οὐ δύναται. & ideo rectè conſtituitur in l.pen. C. de contr.ſtip.vt ſi ſcriptum ſit ſeruum feciſſe ſtipulationem, aduerſus eam ſcripturam teſtes non admittantur.nam & plerumque honeſtiores viri licet ipſi contrahant,ſeruorum malunt quàm ſua nomina inſtrumentis publicis inſcribi.l.pupillus.§.ſanè ſi quidem ff.de auct.tut.nec enim volunt contractus ſuos δημοσιεύεσθαι,vt Iuſtin.ait edicto vij. Quaſi igitur ſerui illi non adfuerint quos adfuiſſe ſcriptum eſt , vel quaſi ſerui non fuerint eius cui ſtipulati ſunt,teſtibus prolatis ſcriptura non infirmabitur.Item ſi ſcriptum ſit rem geſtam inter præſentes,aduerſus ſcripturam teſtes non admittuntur,ſi modò tempore cōtractus contrahentes in ea ciuitate fuerint.quòd ſi teſtibus probetur eos alibi fuiſſe, ἔλεγχος eſt ex τῶν κατὰ φύσιν ἀδυνάτων, vt Ariſtot.ſcribit ad Alexandrum cap.xiiij. quo ſubruetur ſcriptura
D d.l.pen.§.item verborum.de inut.ſtip.Cic.1.de Inuent.Si vos me iſtud eo tempore feciſſe dicitis,ego autem eo ipſo tempore trans mare fui,relinquitur vt id quod dicitis non modò non fecerim,ſed ne potuerim facere. Hic eſt vnus caſus quo teſtes contra ſcripturam admittuntur.alioquin non admittuntur.In contrarium tamen Acc.adfert l.iuriſgētium §.quod fere ff. de pac. Negandum ibi teſtes admitti contra ſcripturam, ſed admittuntur pro ſcripti ambigui interpretatione , vt cùm vnus promittendi verbum pro pacto,alter pro ſtipulatione accipit. Pro pacto accipitur quandoque. l.ſciendum.§.dictum. de ædil. edic.l.nuda.C.de cont.ſtip.l.ſi pacto quo pœnam.C.de pac. Adfertur & l.cùm de indebito.§.vlt.ff.de probat. Sed ibi non teſtes ſed ſcriptum contra ſcriptum profertur,quæ probationum colliſio fit ſæpe. l. 1. C.ſi minor ſe maio.dix.l.generaliter.C.de non num.pec.
E No.90.Obiicitur etiam huic. l. quæcumque .§. vlt. ff. de publ.in rem act.Si ſcriptum ſit pupillum vendidiſſe, non ideo videtur vendidiſſe tutore auctore. rectè. quia id verbum non ſignificat. At fideiuſſiſſe & promiſiſſe ſtipulationem ſignificat , quæ nulla eſt niſi ſolemnis ſit , id eſt, niſi præceſſerit interrogatio & ſecuta fuerit reſponſio. ac ſi ſcriptum ſit promiſiſſe pupillum, videbitur quidem ſtipulatio ſolemnis interueniſſe , non tamen auctoritas tutoris. L.31.expoſui in l.16.

L. XXXII.

Error in nomine proprio ſerui non vitiat ſtipulationem. non adiicit,cognomine,prænomine, agnomine. quoniam iis ſerui carent. id verò perpetuum eſt in omni parte iuris,
F vt error in nomine non noceat, neque verò mirum ſi ſtipulationi non noceat. nam ſi error in ſubſtantia ſtipulationi non nocet.l.22.ff.qui longè grauior eſt,multominus nocebit error in nomine. L.33.expoſui in l.23.

L. XXXIIII.

Conſtat rei cuius commercium non eſt, id eſt cuius dominium vel poſſeſſionem ne- A
mo adquirere poteſt, inutilem eſſe ſtipulationem, vt puta rei ſacræ. qua de re multi ſunt
loci. De vno tantùm ſum dicturus, quòd malè Græci quidam acceperunt, in l. qui vniuer
ſas. §. 1. ff. de adq. poſſ. Amittimus poſſeſſionem ſi locus quem poſſidemus fiat ſacer. Addi-
tur, & ſi contemnamus religionem, & pro priuato eum teneamus. Hoc non additur in
libris βασιλικῶν, in quibus ſimpliciter ita eſt ſcriptũ, παύομαι νέμεσθαι τὸ ἱερὸν γενόμενον. Quæ
rit Theodorus Balſamon in Nomocanonis tit. ij. cur non fuerit additum: & hanc rationẽ
reddit, quia cùm poſſeſſio bonæfidei non interrumpatur, quòd poſtea cognouerit poſſeſ-
ſor rem alienam eſſe. l. bonæfidei. ff. de adquirendo rerum dominio, viſum eſt iniquum in
terrumpi eam non derelictam, quòd poſtea res ſacra effecta fuerit. malè argumentatur ab B
opinione poſſeſſoris ad ius & qualitatem rei poſſeſſæ. Scientia poſſeſſoris cœptam bona
fide poſſeſſionem nec intermiſſam non interrumpit. ergo religio rei accedens noua non
dimiſſam poſſeſſionem non interrumpit. Plus enim eſt cœpta poſſeſſione bona fide, po-
ſtea mutari ius & qualitatem rei, & ex profana ſacram eam fieri, quàm ſi non mutata con
ditione rei, quod initio putarat poſſeſſor eſſe proprium, poſtea cognouerit alienum eſſe.
Multa omittuntur in libris βασιλικῶν, quorum omittendorum nulla alia eſt cauſa quàm
breuitatis ſtudium. Nunc tractemus de re cuius eſt commercium, id eſt, vt Acc. loquitur,
quæ in communi eſſe poteſt, quo modo & Græci κοινωνεῖσθαι accipiunt, quidam tamen
eius commercium non habent, vt Chriſtiani ſerui eſt commercium, Iudæus tamen eius
commercium non habet: Prædij prouincialis cum aliis eſt commercium, cum præſide
non item. Si quis ſtipuletur rem cuius commercium non habet, inutilis eſt ſtipulatio. Ac- C
cur. aliud putat eſſe dicendum in legato. quod improbo. nam etſi legetur res cuius com-
mercium legatarius non habet, ſine diſtinctione inutile eſt legatum, nec debetur æſtima-
tio. l. mortuo. §. pen. ff. de leg. 2. nec obſtat l. ſi filiusfamilias. §. ſi quid. ff. de leg. 1. nam ibi pro
ponitur legatum licitè, id eſt, capaci, & extrinſecus accidiſſe propter corporis vitium, vel
legati qualitatem, vt id legatarius habere non poſſet, quo caſu æſtimatio debetur. Non
obſtat l. xj. §. ſi ſeruo de leg. 3. nam ibi proponitur legata militia ſeruo. Eſt quidem eius in-
capax ſeruus. Sed tamen ideo debetur æſtimatio, ſi ſciens ſeruo eam legauerit, quoniam
tale legatum in quantitate potius, cuius non eſt incapax, quàm in corpore conſiſtit. l. mor
tuo. §. 1. l. Titia Scio. de leg. 2. Non obſtat l. ſed ſi res aliena. ff. de leg. 1. in qua, vt aliàs oſten- D
dimus, ita legendum, ei cui ius poſſidendi eſt, & hic eſt ſenſus: vtile eſſe fideicommiſſum
ſi res, cuius commercium legatarius non habet, ab eo per fideicommiſſum relinquatur
ei, qui eius rei commercium habet. quod veriſſimum eſt. nam & vtile eſt legatum ſi lega-
tarius rei commercium habeat, licet heres non habeat. d. l. mortuo. §. pen. & vtilis ſtipula-
tio, ſi ſtipulator rei commercium habeat, licet promiſſor non habeat. vt hoc loco oſtendi
tur. Ergo qui rei cõmercium non habet, eam vtiliter promittit, inutiliter ſtipulatur. Huic
ſententiæ quidam tradunt ſimile eſſe quod eſt alibi ſcriptum, Eum qui prædium non ha-
bet, ſeruitutem vtiliter promittere, inutiliter ſtipulari. Alibi ſcriptum dicũt eſſe quod nuſ-
quam eſt ſcriptum. quinimo ſicut ſeruitutem vtiliter promittit qui prædium non habet,
ita & eam ſibi vtiliter ſtipulatur. & l. 1. ff. com. præd. de adquiſitione loquitur non de ſtipu
latione. Seruitus adquiri vel cedi ab eo qui prædium non habet non poteſt, in ſtipulatio- E
nem deduci poteſt, ſicut & ſub condicione adquiri vel cedi non poteſt, in ſtipulatum de-
duci ſub condicione poteſt. l. exiſtimo. j. hoc tit. Non tamen poteſt quis ad fundum alie-
num purè nominatim ſeruitutem ſtipulari vel promittere.

L. XXXV.

Hæc lex eſt initio de obligationibus impoſſibilibus quæ in faciendo conſiſtunt. Sicut
ſi ſtipuler rem dari quæ dari non poteſt, inutilis eſt ſtipulatio, vt legis proximæ initio dixi-
mus, niſi per promiſſorem ſteterit quominus dare poſſit. l. ſi ſeruum. §. 1. j. ita ſi ſtipuler fie-
ri quod fieri non poteſt, inutilis eſt ſtipulatio, niſi per promiſſorem ſteterit quominus fa- F
cere id poſſit. Dupliciter fieri quid non poteſt. Natura & lege. Natura vno die peruenire
Romam non poteſt. Lege connubio iungi nobis ſoror naturalis vel adoptiua non poteſt.
Naturalis, nunquam: Adoptiua, quandiu adoptio durat. Alia ſunt impoſſibilia natura,
alia lege. l. continuus. §. cùm quis. j. neque verò hæc, neque illa in ſtipulationem deducun

tur

A tur vtiliter. Inutilis eſt ſtipulatio ſi ſtipulet inſulam hodie ædificari, quod natura eſt impoſſibile, vel ſi ſtipuler mihi ſororem nuptutam, quod lege eſt impoſſibile & turpe. Quod de ſorore eſt ſcriptum, Acc. trahit etiam ad mulierem extraneam. malè. nam extraneam mihi nupturam rectè ſtipulabor, quo genere quælibet ſponſalia olim contrahebantur. & inde Arnobius iiij. contra gentes, Habent interpoſitis ſtipulationibus ſponſas. non tamē poteſt huic ſtipulationi ſubiici pœna grauior ea, quæ lege definita eſt, vt diximus in l. 19. ꝟ. De §. vlt. dixi in l. 1. §. ſi quis ita. ꝟ.

L. XXXVI.

Regula eſt certiſſima, dolum vel metum dantem cauſam contractui bonæ fidei vitiare contractum ipſo iure, quia nihil eſt tam contrarium bonę fidei, quàm dolus aut metus l. & eleganter. ꝟ. de dolo. ad quam legem Græci interpretes, ſimul & ad l. ſi mulier. §. ſi dos ꝟ. Quod met. cau. eleganter eandem his verbis regulam ſtatuunt: δόλος ἢ φόβος ἐν πᾶσιν τῇ ἀρχῇ τῶν χαλῇ πίςει συναλλαγμάτων ἀσύςατον καὶ ἄκυρον τὸ ὅλον ποιεῖ. de qua & nos ſcripſimus aliquid in d. l. & eleganter. Diuerſum eſt in contractu ſtricti iuris. Neceſſaria enim eſt exceptio doli. l. pen. C de inut. ſtip. vel actio de dolo, vt in exemplo Cannij & Pythij apud M. Tull. iij. Offic. quo fuit contracta ſtricta obligatio, puta nominum. neque obſtat d. l. ſi mulier. §. ſi dos. quæ de dote promiſſa tantùm loquitur, cui iuris auctores fauere impensè ſolent. Additur in hac l. doli exceptionē obſtare, non tantùm ſi dolus inter initia à cōtrahētibus adhibitus ſit, ſed & ſi in re ipſa ſit fraus: vt ſi fortè quis ſine cauſa minimè circū-

C ſcriptus calliditate ſtipulatoris ꝓmittat quod ei maximè fraudi futurū ſit. nā licet ſtipulator dolo ei hanc promiſſionem non extorſerit, facit tamen dolo ſi ex ea pergat agere, niſi talis ſit in eo ignorantia & ſupinitas vt dolo careat. l. 2. §. circa. & §. & generaliter. ꝟ. de do. exc. quo caſu non doli, ſed in factum obſtabit exceptio. In contractibus bonæ fidei ſi euidens & intolerabilis fraus fuerit in re ipſa, veriſſimum eſt etiam ipſo iure nihil agi, quia exceptio doli iudicio bonæ fidei ineſt. l. huiuſmodi. §. qui ſeruū de leg. 1. Non omnis fraus infirmat contractum bonæ fidei. Fraus in pretio emptionem non infirmat. Hæc fit ἐμφορικῶς, vt Iuſtinianus ait No. 97. qua de re fuſiùs diximus in l. in cauſæ. ꝟ. de minor. Dolum habet.] Nota dolum pro fraude dici. De l. 37. dixi in l. 23.

D

L. XXXVIII.

Vlp. lib. xlix. ad Sabinum tractauit potiſſimum de ſtipulationibus, quæ ex cauſa emptionis & venditionis interponuntur, vt de ſtipulatione emptæ & venditæ hereditatis. Quanta pecunia ex hereditate illa peruenerit, &c. ad quam pertinet l. 2. ꝟ. de hered. vend. & l. pecuniæ. ꝟ. de ver. ſign. & de ſtipulatione facta ob euictionem his verbis, Habere rectè licere, de qua in l. 3. ꝟ. & in hac lege. Actione ex empto venditor tenetur, vt præſtet habere licere. l. 8 ꝟ. de euict. & vt emptori interpoſita ſtipulatione caueat habere licere. l. ex empto. §. venditorem. ꝟ. de act. empt. quæ ſtipulatio tum committitur cùm res iudicio euincitur & aufertur emptori, vel æſtimatio eius. l. ſi ſeruus. §. 1. l. habere. ꝟ. de euict. nec ſolùm

E ſi ab ipſo venditore, vel herede eius per iudicem auferatur, ſed & ſi ab alio quolibet. nam Habere licere ſic accipiendum eſt, Per me & per heredem meum, & per omnes habere licere: vel, Per me aut per quemquam non fieri quominus habere liceat. Quà de me promitto vel herede meo, vtilis ſtipulatio eſt. Videor autem de herede meo, vel quo alio cete rorum ſucceſſorum ꝑmittere, dum de me promitto, vt hæc lex ſignificat. Ceterorum ſucceſſorum Acc. interpretatur, Bonorum poſſeſſoris vel fideicommiſſarij. malè ſic interpretari ex §. ſed quatenus. Ceterorum ſucceſſorum, id eſt, reliquorum heredum per ſucceſſionem, vt puta herede heredis, & deinceps. ac ſimiliter ex parte ſtipulatoris heredes ceterique ſucceſſores continentur, ſiue ita ſtipulatus fuero Habere licere, ſiue Mihi habere licere, vel Mihi heredique meo habere licere. nam heredis appellatio complectitur he-

F redis heredem, & deinceps ceteros. §. ſicut. ꝟ. At quà promitto per omnes habere licere, vel per alium non fieri quominus habere liceat, inutilis videtur eſſe ſtipulatio. quoniam alienum factum promitto, cuius obligatio nulla eſt, niſi adiiciatur pœna. Adiecta pœna ni dederit, vel fecerit, alterum daturum vel facturum promittimus rectè. §. verſa. Inſtitu. de inutil. ſtipu. ſicut & adiecta pœna adſtipulamur rectè alteri dari vel fieri. §. alteri. ꝟ. Ea non adiecta, inutilis eſt ſtipulatio promiſſióque. Verumenimuero etſi huic ſtipulationi,

Habere licere, non ſit ſubiecta pœna, verius eſt ex ea agi poſſe altero emptori rem euincẽ- A
te & abducente. quoniam qui Habere licere promittit, non ſimplex abnnriuum promit-
tit, puta, non fieri quominus habere liceat, (Abnutiuum, id eſt, ἀποφατικόν ſiue negans,
ſicut Flo. Caper ſcripſit duplicem abnutiuam pro affirmatione accipi) ſed hoc promittit
acturum & curaturum ſe, vt per omnes habere liceat. l. inter ſtipulantem. §. r. ʒ. atque ita
illa ſtipulatio accipienda eſt, maximè ſi nulla fuerit pœnæ, vel quanti ea res eſt promiſſio
ſubiecta. Rurſus ita accipienda eſt, ſi fuerit concepta generaliter. Nam ſi ſpecialiter pro-
miſerit, Per ſe & per heredem ſuum habere licere, curare non debet vt & per alios omnes
habere liceat. itaque alio euincente non tenetur. l. ex empto. §. qui autem. ʒ. de act. emp.
Igitur generalis ſtipulatio Habere licere, non tantùm hoc continet, Per ſe heredemq́ue
ſuum non fieri quominus habere liceat, ſed & per omnes, quod de facto alieno accipietur B
adiecta pœna: vel non adiecta pœna ita accipietur, Se daturum operam vt & per omnes
habere liceat. Non eſt credendum ſcribentibus re euicta ab extraneo promiſſorem non
teneri ex hac generali ſtipulatione, ſed ex empto teneri. Quinimo tenebitur etiam ex hac
ſtipulatione, quia non curauit ne alius euinceret. d. §. qui autem. vbi Polliceatur, id eſt, ſti-
pulanti promittat, vt in l. ea quæ. ʒ. de contr. empt. & dum ex ſtipulatione ſpeciali negat
venditorẽ teneri re euicta ab extraneo, ſignificat ex generali eum teneri manifeſtò. nam-
que ita proponit, Multùm intereſſe vtrum generaliter an ſpecialiter facta ſtipulatio fue-
rit. Eiſdem eſt deroganda fides ſcribentibus venditorem re euicta ex ſtipulatu non teneri,
ſi in eo diligentiam adhibuerit ſummam ne euinceretur. vtuntur ratione falſa, quoniam C
diligentiam tantùm adhibere debet, non facere. qua ratione qui promiſit ſe curaturum
vt Titius x. daret, ſi fruſtra fuerit diligens in monendo & rogando Titio, non tenebitur.
quod ſanè ſanus dixerit nemo. §. ſi quis alium. Inſtit. de inut. ſtip. eadem ratione ſi x. cura-
ti, vel decem dari curari promiſerit quis, ſi fruſtra fuerit diligens, non tenebitur. quod fal-
ſum eſt. l. vlt. §. vlt. ʒ. de reb. cred. Curare effectum ſignificat vt apud M. Tulliũ ſæpe, Cu-
rare pecuniam vel nummos, id eſt, præſtare & adnumerare. Venditor igitur qui curare
debet ne res euincatur, non ſatagere, ſed agere id & perficere debet. alioquin de euictio-
ne tenetur ex empto vel ex ſtipulatu. Non ſunt etiam audiendi, qui quærentes cur datio-
nis factiúe alieni inutilis ſit ſtipulatio, reſpondent quòd ſit temeraria. malè. nam temeri-
tas quò magis potiùs, quàm quò minùs obligetur quis facit. l. Iulianus. §. quod autem. ʒ.
de act. empt. Tum verò ſi vera eſt ratio illa, eadem dicam non teneri illum qui temere ad D
promiſſionem accedit, vt pauperem qui temere promittit mille, quæ nulla ratione parare
& conficerẽ poteſt. quod eſt falſum. Inconſulta temeritas, id eſt, impetus ille & motus a-
nimi ſine ratione certa, ſtipulationem non vitiat. Contenti ſimus ratione. l. inter ſtipulã-
tem. ʒ. hoc tit. quia negotium contrahitur inter ſtipulantem & promittentem. Debet igi-
tur quis ſibi ſtipulari non alteri, & de ſe promittere non de altero. ſicut in alia ſpecíe, dum
quæritur cur legatarius teſtis teſtamento adhiberi poſſit, heres non item, hæc ſufficit ra-
tio, quia negotium geritur inter teſtatorẽ & heredem. Sibi autem quis teſtis eſſe non po-
teſt. §. ſed neque. Inſtit. de teſt. ord.

Si quis fortè.] Dixi ſuprà hanc ſtipulationem Habere licere committi re euicta vel
æſtimatione eius. Committitur & euicta parte. Euincitur vindicatíone. Addendum ex E
hoc §. eandem committi euicta poſſeſſione, euicto vſu vel vſufructu, vel quo alio iure,
vt puta pignoris, vel Emphyteuſeos. Euincitur vſusfructus & vſus vindicatione, itemq́;
pignus & emphyteuſis. Poſſeſſionis propriè vindicatio non eſt, ſed itur ad interdictum,
quo perinde ac ſi vindicatione ageretur, ſuam eſſe poſſeſſionem actor intendit. l. 3. §. ſed
& vſumfructum. §. ſi mecum. §. Pomponius. Ad exhib. Feſtus. In legitimis actionibus ne-
mo ex iis qui poſſident, poſſeſſionẽ ſuam vocare audet, ſed ad interdictũ venit. Eſt etiam
ſeruitutis vindicatio. ſed hæc ſeruitutis vindicatio emptori ex ſtipulatu, vel ex empto de
euictione actionem non parit. l. cùm venderes. ʒ. de cont. empt. l. penul. ʒ. de euict. Neque
obſtat. l. quoties ſupr. de ædil. edic. quoniam non loquitur de actione ob euictionem in
duplam, vel in id quod intereſt, ſed de actione æſtimatoria Quanto minoris. Hæc euicta F
ſeruitute ſemper competit. l. ſed & ſi quid ʒ. de euict. Malè quidam eam legem ad duos
caſus pertinere putant, Si fundum liberum vendiderit, quo caſu de euictione actio com-
petit, non Quanto minoris. l. cùm fundus. l. penul. eod. Et ſi ſciens dolo malo vendiderit
ignoranti, quo caſu eſt etiam actio in id quod intereſt ratione doli. l. ſi cùm fundum. §. r.
ʒ. de

A ff.de cont.empt.l.1.ff. de rer.per. Regulariter ergo duobus illis caſibus exceptis vindica-
tio ſeruitutis de euictione actionem non parit.ceterùm Quanto minoris parit. Vindica-
tio proprietatis,poſſeſſionis,vſus,vſusfructus,pignoris,emphyteuſeos, ſuperficij, de eui-
ctione emptori actionem parit. Notandum quod de vſu traditur hoc loco:eſt enim hâc
in rem ſingularis, vt intelligatur non vſumfructum modò, ſed & vſum portionis inſtar
obtinere. Notandum item euictionis ſiue auctoritatis actionem non parari, niſi cùm
vindicationis genere emptor conuentus & ſuperatus eſt. Sed neque quamlibet vindica-
tionem ſufficere,puta ſeruitutis. Item ob alia onera realia,quorum nomine non vindi-
catio,ſed perſecutio extraordinaria competit,non dabitur actio de euictione, vt ſi quid
fundus venditus debeat pro aquæ forma. Et quod eſt in l.in venditione.ff.de act.empt.
B accipiendum eſt de exoneratione pretij, ſiue ex empto Quanto minoris. quod illa, quæ
ſequuntur,verba indicant. Itaque ſi conueniatur ad pretium.nec enim eo nomine age-
tur ex empto in id omne quod intereſt,niſi ratione doli. Noranda etiam ſunt hæc huius
§.verba, Quod diſtractum eſt. quibus perſpicuum fit hanc ſtipulationem Habere licere
ad emptionis & venditionis cauſam pertinere. Notandum etiam buic §. malè opponi l.
habere licere.ff.de euict.nam bic §.ſecundum illam legem interpretandus eſt, vt, quem-
admodnm Accur. ſcripſit, controuerſiam facere accipiamus cum effectu. nec enim cõ-
trouerſia aut lis, ſed rei vel partis ablatio de euictione actionem parit. quod & Cuma-
nus docuit.

Quæſitum.] Hæc ſtipulatio committitur venditâ re propria, ſi eam venditor euin-
C cat,vel beres eius fortè non traditam. nam euicta re vendita nec tradita, de euictione
competit actio. Vendita re aliena videtur committi non poſſe. quoniam quatenus fa-
ctum venditoris vel beredis continet, vtilis tantùm ſtipulatio eſt, quatenus factum alie-
num,inutilis.Per venditorem autem heredemúe eius, cùm ſit res aliena,nõ fiet quomi-
nus eam babere liceat.igitur re aliena vendita non committetur hæc ſtipulatio,niſi for-
tè poſtea quodam iure fuerit propria venditoris effecta.quo caſu committetur vindicã-
te venditore. item & alio caſu vindicante extraneo, ſi fuerit ſubiecta pœna. nam pœna
ſubiecta facti alieni promiſſionem confirmat. Sed & pœna non adiecta generaliter vin-
dicante extraneo ſtipulatio committetur, ita accepta, Curaturum ſe vt per omnes ha-
bere liceat. quod ſuppleri debet & ad initium huius legis,& ad hunc §. ex l.inter ſtipu-
lanrem §. t. hoc titul.

D Hi qui ſunt.] Certum eſt ſeruum vel filiumfamilias ſtipulari poſſe domino vel patri
habere licere. Dubium tamen eſt,an filiusfam.vel ſeruus poſſit ſtipulari ſibi babete lice-
re,ita vt perſona tantùm ſtipulantis ſtipularione cõtineatur, vel etiam an poſſit promit-
tere ſpecialiter Per ſe habete licere: nam verbum Habere,ius ſignificat, puta vt iure do-
minij habere liceat. Inde habeto verbum eſt legati per vindicationem.conſtat verò te-
nere ſeruum poſſe, babere & poſſidete iure dominij non poſſe.l.poſſeſſio quoque.§.1.ff.
de adquir. poſſ. Ideoq; ſi ſtipuletur, Sibi tenere licere, vtilis erit ſtipulatio in perſonam
ſerui, & ipſe ſolus tenere poterit, non dominus eius. quia tenere corporis eſt ſiue facti
potius quàm iuris. Similiter ſi ſtipuletur ſibi dari vel ſibi ire agere licere, ipſe ſolus ire a-
gere poteſt,ei ſoli dari poteſt: quia quę facti ſunt,nõ tranſeunt ad dominum. §.ſed cùm
E factum.de ſtip.ſer.l.qui heredi. ff. de con.& dem. At ſi ſtipuletur Sibi habere, Sibi poſſi-
dere licere,quæ verba ius ſignificant,non conſiſtet ſtipulatio in perſonam ſerui, ſed per-
inde erit ac ſi domino ſtipulatus fuiſſet. §.t. de ſtip. ſer. l. quod dicitur. 2. in fi. ff. Verùm
placet eam quoque ſtipulationem in perſonam ſerui conſiſtere, ita acceptam, vt habere
vel poſſidere non ius demonſtret, ſed ſumatur pro tenere. Hæc tria plerumque ſeparã-
tur, vt in formula ſtipulationis Aquilianæ, Quod tu meum habes, tenes, poſſides. Pli-
nius 1. Epiſt. Totum me tenet, babet, poſſidet. Tenere eſt proprium naturalis poſſeſſio-
nis, Habere & poſſidere ciuilis. & ideo babere & poſſidere ita plerumque iunguntur,
Sibi habere & poſſidere.l.pater §.quindecim.de leg.3. & in l. Gaius. §. Titius. de leg. 2.
Habuit & poſſedit pro eodem.Cornelius Frõto aliter hæc diſtinguir, & Habere ad na-
F turalem refert, Poſsidere ad ciuilem. Sed non ſatis ſunt emendata Frontonis verba.Le-
gendum,aut teſtamento relictæ, vſus pro onus, ius pro vſus. Sed interdum tenere acci-
pitur pro poſsidere,vt in l. iuſto.§.vlt. ff.de vſur. & vſuc. & habere vel poſsidere pro te-
nere, vt illam ſtipulationem ſtipulante ſeruo, Sibi habere licere, Sibi poſſidere licere.&

genetaliter in cauſa emptionis habere & poſſidere ita accipiemus, cùm venditor non te- A
neatur rem accipientis facere.l.habere.ſ.de ver.ſig.

Si quis ita.] Quod diximus de interpretatione ſtipulationis Habere licere, idem dici
poteſt de ſtipulatione vti frui licere, vendito vſufructu i vel de ſtipulatione ire agere lice-
re, vendito itinere vel actu. id enim promiſſor cauere intelligitur, ſe effecturum vt per o-
mnes vti frui, ire agere liceat.l.50.l.inter ſtipulantem.§.1.infr. Idem & ex locationis cauſa
in ſtipulatione Perfrui conductione licere.l.ſi fundus.ſ.loc. Eſt tamen inter eas differen-
tia quædam. nam ſtipulatio Habere licere heredem ſtipulatoris complectitur. itémq; ſti-
pulatio Frui licere.§.vlt.de loc.l.ſed addes.§.pen.ſ.loc. & ſtipulatio Ire, vel Sibi ire agere
licere, niſi manifeſtò appareat vſum tranſeundi perſonæ tantùm datum, non plenam ſer-
uitutem, vt in l.pater filię.ſ.de ſet.leg. non tamen ſtipulatio vti frui, quia vſusfructus cum B
perſona extingui ſolet. At ſi fuerit nominatim comprehēſum, Sibi heredique ſuo vti frui
licere, valet ſtipulatio: non tamē idem eſt vſusfructus qui heredi competit, ſed alius.§.ſed
ſi quis.ſ.ſicut in ſpecie l.4.ſ. de nouat. diuerſi ſunt vſusfructus, & ideo morte prioris fru-
ctuarij non finitur vſusfructus cōſtitutus per delegationem in perſonam creditoris eius.
Eodémque modo ſi quis ſtipulatus ſit in perſonam non in rem, Sibi heredique ſuo ire a-
gere licere, diuerſa ſunt iura perſonalia: vnum in perſona heredis, alterum in perſona de-
functi.§.ſed ſi quis. vbi diuerſi fructus, id eſt, diuerſi vſusfructus. Ex eo colligūt aliam cau-
tionem fructuariā ab herede interponēdam. quod verum eſſe non arbitror. nam in eiuſ-
dem perſona repetito vſufructu, diuerſi ſunt fructus, vna cautio ſufficit.l.3.§.ſi vſusfructus
ſ.vſufruct.quemad.cau nec vſufructu amiſſo ſemel interpoſita cautio cum effectu com- C
mittitur, ſed expectatur quoad iterū pereat vſusfructus. Sufficiet igitur vna cautio in de-
functi & heredis perſonam conſtituto vſufructu, cùm eadē perſona intelligatur heres de-
functo. Hidem illi diuerſos eſſe vſusfructus cùm admiſiſſent & propoſuiſſent, quærūt pa-
rum aptè, an heredi detur actio ex ſtipulatu & vindicatio vſusfructus. hoc perinde eſt ac
ſi illo conceſſo duos eſſe vſusfructus, rurſus quęrerent apertè, an duo ſint vſusfructus. ita-
que dum reſpōdent quæſtionem illam eſſe facti, incertum reddunt quod antè quaſi cer-
tum admiſerant. quod & certiſſimū eſt. Fetreti hac in parte tot fere ſunt errata, quot ver-
ſus. Negat fructum accipi pro vſufructu. qua voce eo ſenſu nulla eſt frequētior. Negat di-
uerſos eſſe vſusfructus, ſi ſtipuler Mihi & heredi meo vti frui licere contra hunc §.& l.re-
peti.in pr.ſ.quib.mo.vſusfruct. Negat repetitum vſumfructum alium vſumfructum eſſe. D
perperam. nam ſi prior amiſſus & finitus dicitur, hunc qui repetitur procuſdubio alium
eſſe oportet. Negat vnam cautionem ſufficere, ſi legatatius rogatus ſit vſumfructum alte-
ri reſtituere, contra l.ſi vſusfructus mihi legatus.ſ.vſufr.quemadm.cau.

Si quis dolum.] Quod dictum eſt de interpretatione ſtipulationis Habere licere, idē
dicendum de clauſula doli oſtenditur hoc §. quod & ad contractum venditionis referri
oportet. nam venditor non tantùm Habere licere cauet, ſed & dolum abeſſe abfuturúm-
que eſſe.l.ſi cùm fundum.ſ.de cont.emp. quibus verbis quatenus ſe intelligit heredémq;
ſuum, vtiliter obligatio contrahitur, quatenus de aliorum dolo intelligit, inutilis videtur
eſſe ſtipulatio, niſi ſubiecta ſit pœna.l.nouiſſima.ſ.iud.ſol. vel niſi ita accipiatur, Curatu-
rum ſe ne quis ea in re quid dolo malo faciat. quod & ad hunc §. ſupplendum eſt ex l. in- E
ter ſtipulantem.§.1.infr. Hæc interpretatio poteſt admitti. An verò ſit admittenda, iudex
æſtimabit.

Suæ perſonæ.] Poteſt iis ſtipulationibus emptor adiicere heredis perſonam, Mihi
heredique meo Habere licere.l.3.ſ. Poteſt ſtipulari ſibi & heredi ſuo dolum malum ab-
eſſe. Poteſt & perſonam adrogatoris. nam & hic iuris ſucceſſor eſt. quin & ſi nō fuerit ad-
iuncta, niſi aliud actum ſit, ſemper intelligetur.l.5.ſ.vſufruct.quemadmod.cau. l. ſed & ſi
quid.§.ſi operas.ſ.de vſufruct.

Inter incertam.] Hactenus cohærent omnia rectè. Quod ſubiicitur de die certa &
incerta, extra rem eſſe videtur, totúmque deſumptum eſt ex Celſi lib.xxvi.Digeſtorum.
Prima pars ex l.quod certa.ſ.de ſolut. Secunda ex l.qui promiſit.ſ.de cond.ind. cuius ta- F
men inſcriptio emendanda eſt, vt pro vi. legatur xxvi. quod animaduertit Petrus Fa-
ber Senator optimus, Iuriſconſultus optimus. Ex prima parte notandum, id quod certa
die promiſſum eſt, ante diem dari & repræſentari poſſe.l.continuus.§.cùm ita.infr. hoc
tit. atque ideo ſolutum non repetitur, quia certum eſt deberi.l.in diem.ſ. de cond. ind.

Ex

A Ex ſecunda notandum, id quod die incerta promiſſum eſt, veluti Si nauis ex Aſia vene-
rit, ante diem non ſolui rectè, & ideo cōdicitur, quia debitū iri non eſt certum.l.qui pro-
miſit.l ſufficit.ff.de cond.ind. Pertinet igitur hæc differentia inter diem certam & incer-
tam ad cōdictionem indebiti. Quòd ſi quęratur, an inuito creditori ante diem ſolui poſ-
ſit, non diſtinguam inter diem certam & incertam. Sed dicam generaliter inuito ante diē
non ſolui, nec moram facere creditorem qui ante diem oblato debito id recuſat accipe-
re. Mora enim non fit niſi ex parte promiſſoris oblatio, ex parte ſtipulatoris interpellatio
fiat opportuno loco & tempore. & ob id licet actor ante diem conſtituti non venerit, ni-
hilominus reus tenetur.l.item illa in prin.ff.de conſt.pec. Ante diem igitur certam vel in-
certam non ſoluitur niſi volenti. Malè Accur. vtitur hac exceptione, Niſi dies adiectus ſit
B ſtipulatoris gratia, qua vti non poſſumus quaſi eo caſu volēti ſolui ante diem non poſſit.
nam ſi promiſſor, cuius gratia dies adiectus eſt, poteſt eo beneficio non vti & ante diem
ſoluere, cur etiam id contemnere non licebit ſtipulatori, & ante diem accipere, cùm eius
gratia dies adiectus eſt? Ea quoque vti non poſſumus quaſi eo caſu ſoluendo ante diē de-
bitor non liberetur. Cur enim non liberabitur ſi ſoluerit volenti & ſcienti? In legatis id
ita quidem dicitur rectè.l.eum qui.ff.de an.legat.ne quid fiat contra prouidentiam teſta-
toris. At contra ſuam ipſe prouidentiam ſtipulator facere non vetatur, vt ſi ſtipulatus ſit
alimenta, rectè de eis tranſiget, qui de legatis tranſigeret non rectè. l. cùm ij. §.planè.ff.de
tranſ. Nihil ad hanc exceptionem confirmandam pertinet l.qui Romæ in prin.infr.nam
neque probat ante diem volenti ſolui non poſſe, neque ſoluentem ante diem non libera-
C ri, nec de die adiecto ſtipulatoris gratia loquitur. Bona eſſet exceptio, ſi regula eſſet talis,
Inuito ante diem ſolui poſſe. At cùm regula ſit diuerſa, relinquitur exceptionem illam v-
bi conſiſtat non habere.

Alteri.] Vt alius pro alio promittens daturum eum vel facturum non obligatur, niſi
ſit ſubiecta pœna, quemadmodum dictum eſt in §.1.& §.ſi quis dolum.ff.ita alius pro a-
lio ſtipulans ei dari vel fieri, nullam ſibi adquirit obligationem, niſi ſit ſubiecta pœna. &
hoc oſtenditur in hoc §.Ratio vtriuſque ſententiæ communis hæc eſt, quia inter ſtipulā-
tem & promittentem negotium contrahitur, quæ ceſſat ſubiecta pœna: nam neque ſti-
pulator alij quàm ſibi pœnam quam ſubiicit ſtipulatur, neque promiſſor alium quàm ſe
eam illaturum promittit: & ideo ſiue priori ſtipulatione pro ſe ſtipuletur quis & promit-
D tat, ſiue pro alio, pœnæ ſubiectæ obligatio ſolummodo contrahitur, quaſi ſi ſub alia qua-
uis condicione certa ſumma fuiſſet in ſtipulationem deducta. nec agenti ad pœnam ob-
ſtat exceptio, vt oſtendimus in l.3.ff. Idémque eſt ſi non pœnæ, ſed quanti ea res eſt ſtipu-
latio ſubiiciatur, ſiue pro alio quis promittat.§.1.ff.ſiue alij ſtipuletur. l. 3. C. de inut. ſtip.
Ait, Quæque condicio.] nam omnis ſtipulatio pœnalis condicionalis eſt. Subiicit,

In ſtipulationibus.] quod videtur eſſe extra rem, vt & §.inter, & eſt etiam ſumptum
ex Celſi lib.XXVI. Digeſtorum l.cùm quæritur.ff.de reb.dub. niſi dicamus rationem hāc
eſſe ſequentis hypotheſeos. Ambiguitas ſtipulationis contra ſtipulatorem eſt. Si ſtipuler
Mihi & Titio x. in perſonam meam conſiſtit obligatio, in perſonam Titij non item, quia
alteri inutiliter ſtipulamur. & ideo mihi quinque duntaxat debentur, neque vlla ſubeſt
E ambiguitas.l.ſi mihi & Titio.l.eum qui ita in pr.ff.l.ſi quis teſtamento.de leg.1. At ſi ita
ſtipuler vno cōtextu, Mihi decem & Titio x. ambigitur vtrùm eadem decem, an alia di-
cam. Ambiguitas erit contra me: & ideo eadem decem dixiſſe videbor, mihíque dunta-
xat quinque debebuntur. malè Eraſmus in epiſtola quadam ad Dorpium, auſus etiam a-
dyta noſtra temerare, legit hoc loco, Mihi & Titio x. nam ſi ita fiat ſtipulatio, nulla ſubeſt
ambiguitas. Tum oſtenditur ſtipulationem alteri factam valere, ſi ſtipulantis intereſt in §.
ſi ſtipuler & ſeqq. nimirum quia ſtipulando, cùm ſua intereſt, ſtipulator ſibi negotium cō-
trahit, potius quàm alteri: vt ſi tutor ceſſa adminiſtratione de contutore ſtipuletur rem
pupilli ſaluam fore, vel ſi quis procuratori ſuo, aut creditori ſuo dari ſtipuletur. ac ſimili-
ter is qui de Titio conduxit domum faciendam, rectè eam alteri faciēdam Titio locabit,
F habebitque vtilem ex locato actionem. Cur dicatur vtilis dixi in l.23.& hæc tradūtur ex
Marcello, libro, vt opinor, VIII. Digeſtorum, ex quo eorū quæ hoc loco referuntur, pars
quędam relata eſt in tit.loc.l.ſi cui locauero. Concluſio hæc ſit, Qui alteri ſtipulatur, non
adquirit ſibi obligationem, niſi pœnam vel quanti ea res eſt ſtipulatus ſit: itémque niſi in-
terſit eius alteri dari vel fieri, etiam ſi quanti ea res eſt ſtipulatus non ſit. At quæres an ad-

quirat alteri obligationem?dicam directò non adquirere, niſi poteſtatis iure, vt ſi ſeruus A
domino vel filiusfamilias patri ſtipuletur, vel patris ſeruo aut fratri. l. 40.ʒ.l.45. in princ.ʒ.
Per liberam perſonam alteri non adquiritur obligatio vel actio directa, niſi certi cõdictio
ex mutuo vel ex promutuo, & pigneratitia ex ea cauſa, propter neceſſarium vſum creditę
pecuniæ, qua neceſſarij vſus ratione etiam receptũ eſt, vt per procuratorem poſſeſſio ad-
quiratur.l.1.C.de adq.poſſ.non quòd longè minores ſint lites ex poſſeſſione, quàm ex o-
bligatione.§.retinẽdæ.de interd. Vtilis tamen pleriſque caſibus datur, vt ſi tabularius ſti-
puletur Rem pupilli ſaluam fore.l.2.3.4.infr.rem pup.ſal.fore.quod fauor pupillorum ex-
torſit. ſi auus ſtipuletur nepti diuortio facto dotem reddi. l. Gaius.ʒ.ſol.mat.ſi pater filio
poſt mortem ſuam, vel poſt emãcipationem dari.l.45.§. ſi ita quis.ʒ.l.ſi ita.l.pater.de pac.
dot.quod tribuitur ſummis affectionibus parentum erga filios, vt in l. Publia in pr.ʒ.de- B
poſ.l.pater.l.pactum.C. de pac.con.& malè §.ſi ita quis, opponitur l.cùm dos.§.ſi filia.ʒ.
de pac.dot. quoniam in ea lege pater filiæ nominatim pactus non eſt, & hoc tãtùm quæ-
ritur, an quod ſibi pater pactus eſt, filiæ etiam proſit. Quærunt, an ſi emancipato ſtipule-
tur, ei detur actio vtilis? Quid ni verò? atque ita cẽſent rectè. At l.ſi genero.C.de iur.dot.
reſpõdent non rectè. Dicunt enim eam loqui de directa actione non de vtili. Dicere de-
buerunt eam loqui de extraneo non de filio, vt & l.cùm patrem.eod.tit. Extraneo neque
directa adquiritur neque vtilis datur, Filio vtilis datur. Hæc de ſtipulante. De promittẽ-
te hæc eſt concluſio, Promittens alium daturum vel facturum, eum nullo caſu obligat:
ſed neque ſe obligat, niſi ſubiecta ſit pœna, vel niſi ſe curaturum vt alius daret vel faceret
promiſerit, aut promiſiſſe interpretemur. atque ita promiſiſſe intelligitur non tãtùm qui C
Habere licere, vel Dolum malum abeſſe promiſit, ſed & qui alium iudicio ſiſti promiſit.
§.penult.l.81.infr. Additur in extremo huius legis vnus caſus, quo licet alteri ſtipulari vi-
deamur, tamen ſtipulatio valet, & nobis adquiritur obligatio, vt ſi ſtipulemur ædem ſa-
cram, vel locum religioſum ædificari. item ſi locemus ædem faciẽdam, locatio valet. Ad-
iicit Theodorus Balſamon Nomocanonis tit. 2. ædem ſacram conduci faciendam poſſe,
non habitandam. quinetiam puniri eum qui ædem ſacram conduxerit.

L. XXXIX.

Dominus qui ſeruo, vel pater qui filiofamilias ſtipulatur, ſibi ſtipulari videtur. Hoc i-
ta, ſi ius in ſtipulatione verſetur, non factum. Ius in ea verſatur, ſi ſtipuletur filio dari.l.2.
C.de contr.ſtip.l.cum qui ita.§.qui ſibi.infr.l.Stichum.§.quęſitum.infr.de ſolut. Pater fi- D
lio emancipato adquirit vtilem actionem, Filiofamilias nullam adquirit, quia nec pro-
prium quidquam habere poteſt. Ex ea tamen cauſa qua filiusfamilias ſibi adquirit, non
eſt dubium quin filiofamilias vtilem actionem adquiſiturus ſit. Quod ſi ſtipuletur filio
tenere licere, quod eſt facti & corporis: vel ſi ſtipuletur filio ire agere licere, quod factum
ſignificat, inutilis ſtipulatio eſt.l.quod dicitur.2.infr. Atque ita etiam multum intereſt, v-
trùm dari pro iure, an pro facto accipias filio ſibi ſtipulante. ſi pro iure, patri dari oportet:
ſi pro facto, filio. Factum in perſonam ſuam filiusfam. conferre poteſt, ius non item. Mul-
tùm item intereſt inter patrem & filium. nam ſiue ius ſiue factum patri filius ſtipuletur, v-
tilis ſtipulatio eſt. Sed ſi pater filio ſtipuletur, vtilis ſtipulatio non eſt, niſi ius ſtipuletur. &
hanc diſtinctionem inter factum & ius putant ſignificari iis verbis, Secundum quod le- E
ges permittunt. quod non probo. nam eam diſtinctionem introduxit Iuriſprudẽtium in-
terpretatio, non leges. Puto hæc verba eſſe Triboniani, eiſque ſignificari Conſtitutiones
Iuſtiniani. Secundum eas ſi pater filio ex cauſa peculij profectitij dari ſtipuletur, ſibi ſtipu
lari intelligitur. ſi ex cauſa aduentitij, non ſibi ſed filio adquiret vtilem. atque ita etiam in
§.ei verò. Inſtit.de inut.ſtip. hæc verba accipienda ſunt, In iis rebus quæ tibi adquiri poſ-
ſunt. In d.l. quod dicitur, hæc etiam puto eſſe Triboniani, Quæq; adquiri patri poſſunt..

L. XLI.

Kalendarum Ianuariarum appellatione primæ intelliguntur, niſi aliud actum ſit. Res F
quidem dubia eſt, ſed non fiet ſtatim interpretatio contra ſtipulatorem, vt intelligantur
Kalendæ promiſſoris arbitrio. alioquin vix vllum hæc ſtipulatio effectum haberet, & in
primis accipienda eſt ea interpretatio quæ ſtipulationem conſeruat. l. 80. ʒ. tum ea quæ
contra ſtipulatorem eſt. & ita Acc. rectè. Similiter verò Iduum aut Nonarum appellatio-

ne

A ne primæ intelliguntur. Die non adiecta pręſenti die debetur.§.quoties:niſi locus,condi-
cio,modus,vel res ipſa extrahat diem. Debitum differtur ex tempore,condicione,modo,
loco,re ipſa.l.29.l.nemo poteſt.ff.de leg.1.l.interdum.j.Ceterùm iis detractis,pręſenti die
debetur.Puto hæc verba,Quoties in obligationibus dies non ponitur,pręſenti die pecu-
nia debetur,eſſe Sabini.nam & à Pomponio eadem libris ad Sabinum referuntur. l.14.j.
de diu.reg.iu.& ideo ſubiicit,Ex quo apparet,id eſt,ex eis Sabini verbis. Præſenti die de-
beri,id eſt,præſenti die eſſe ſoluendum. Agi ergo confeſtim poteſt,nec vllum lege laxa-
mentum datur. qua in re differt ſtipulatio à conſtituto. nam ſi conſtitutum fiat ſine die,
in decimum diem collatum videtur.l.promiſſor.§.1.ff.Omne enim cõſtitutum eſt ad diē.
idque conſtituendi verbum ſignificat. Die adiecta licet præſens ſit obligatio,non tamen
B præſenti die ſoluendum eſt.l.centeſimis in pr.j. vbi quod de in centeſimas Kalendas col-
lata ſtipulatione exemplum ponit, notandum eſt in eam diem ſtipulationem fruſtra non
fieri.nam cùm centeſima eſſet vſura legitima,& ęquaret ſortem centeſimis Kalendis,qua
adæquata vſurarum ratio finitur.l.ſi non ſortem.§.ſupra duplum.ff.de con.ind.qui ſtipu-
labatur centeſimis Kalendis, extremum vſuræ legitimæ finem, quem vltra progredi non
licet,ſpectabat.& quod dicitur vtiliter ſtipulatum,eo oſtenditur etiam ante centeſimum
menſem rectè ſolui.l.qui res.§.mihi decem.j.de ſolut. Idem verò quod in l.centeſimis,e-
tiam oſtenditur in l.cedere.infr.de ver.ſign.& l.certi.§.1.ff.de reb.cred.& l.1. C. de cond.
ex lege, & in hac lege, quæ inde colligit diei adiectionem pro promiſſore eſſe. vbi notat
Acc.interdum eam eſſe pro ſtipulatore, quod non inficior, cuius rei exemplum tradidit
C in l.38.§.inter, in primitiis agnorum, quas ſi nono die offerri oporteat, dies ille adiectus
videtur accipientis gratia, vt ſcilicet tantiſper alantur vbere matris. Primitiæ illæ in con-
ciliis appellantur ἀπαρχαὶ τῶν ὡραίων καρπῶν, à D. Paulo ἀκροθίνια, & in Aurea bulla Nice-
phori, ὡς ἀνάθημα ἢ πρεσβεῖον ἢ καρπὸν ἀκροθίνιον. quod ita Græci explicant ἀκροθίνια λέγονται
αἱ ἀπαρχαὶ τῶν θινῶν ἤτοι τῶν σωρῶν. λέγονται δὲ καταχρηστικῶς καὶ πᾶσα ἀπαρχή. De l.42.dixi in
l.13.& 16.

L. XLIII.

Si quis ſtipuletur rem ſibi reſtitui vel tradi arbitrio Lucij Titij, quæritur quis ſit huius
ſtipulationis ſenſus. Duplex enim eſt arbitrium. Merum quod ſtrictè accipitur,& arbi-
D trium boni viri. Arbitrium dicunt & arbitratum pro eodem,vt Gręci δοκιμασίαν & δοκι-
μαζόμενον. Merum in perſonam certam confertur. Arbitrium boni viri modò in certam,
modò in incertam. Illo adſtringuntur etiam iniqui qui ſe illi ſubiecerunt,hoc non item.
l.ſocietatem.ff.pro ſoc. Illius iniquitas non corrigitur niſi dolus aduerſarij interuenerit.l.
3.C.de rec.arb.l.ita demum.ff.eod.tit. Huius iniquitas quælibet corrigitur. Illud perſonā
non egreditur.l.in compromiſſis.ff.de rec.arb. Hoc egredi perſonam poteſt,quia etſi cer-
tæ perſonæ nomen inſeratur,non tam perſonę quàm ipſius æquitatis arbitrium inſeri vi-
detur. Æquitas porrò certis perſonis non circũſcribitur. igitur ſi hic, cuius nomen inſer-
tum eſt,æquum non ſtatuerit,alium adire licet.& hoc ſignificatur in l.vlt.C.de cõtr.ſtip.
& l.vlt.§.ſed & ſi quis.C.comm.leg. Placet autem in ſtipulationibus ſtrictis arbitriũ etiā
E accipi ſtrictè.& ideo ſi promittam tradi arbitrio Lucij Titij, Titio non arbitrante non te-
neor,non facio moram,nõ committo in pœnam. nec cogor alterius,quàm Titij arbitrio
reſtituere. quod hæc lex ſignificat. Eo autem arbitrante,ſi eius arbitrio quali quali non
paruero,incido in pœnā. In contractibus bonæfidei arbitrium latiùs accipiemus pro bo-
ni viri arbitrio. hanc enim interpretationem bona fides exigit.l.ſi ſocietatem.1.l.ſocieta-
tem.l.in propoſita.l.prox.ff.pro ſocio.l.7.ff.de cont.emp.l.23.j. de diu.reg.iu.l.ſi in lege.ff.
loc.& ideo ſi eius qui electus eſt arbitrium prauum & iniquum fuerit, corrigetur iudicio
bonæfidei,iudice ipſo pro ęquitate rei ſtatuente quod videbitur,vel alio arbitro ſumpto.
item eo qui nominatus eſt moram faciente, non ideo minus perficietur negotium.d.l.7.
vel enim alterius arbitri vel iudicis interuentu res peragetur. Verùm hoc ita procedit,ni-
F ſi id ſpecialiter actum ſit vt ne quid agatur,niſi is ipſe qui nominatus eſt arbitratus fuerit.
Sic puto accipiendum quod Celſus ait l.ſi coita.ff.pro ſoc. Ait enim, Nam id ipſum actũ
eſt. alioquin eodem auctore boni viri arbitrium ſequendum eſt. l.ſi filiæ pater.ff.de leg.3.
quæ illi coniungenda eſt, tum quia ex eodem eſt libro, tum quia in teſtamentis idem re-
ceptum eſt hac in re quod in iudiciis bonæfidei. l.1.ff. de leg.2. & ita qui per alium inſu-

lam facit quam ſe facturum promiſit, liberatur:niſi id ipſum actum ſit ne aliter liberetur, A
quàm ſi ipſe fecerit.l.inter artifices.infr.de ſolut. Addenda eſt & alia exceptio ex Conſti-
tutione Iuſtiniani.l.vlt.C.de cont.emp.ſi quanti Titius arbitratus fuerit vẽdidero vel lo-
cauero. Venditio vel locatio ſine pretio certo nulla eſt. Certum eſt, cuius quantitas certa
verbis exprimitur, puta c.itémque cuius quantitas in re ipſa eſt certa, veluti Quanti eum
emi, quanti eſt in arca.l.7.§.pen.& vlt.ff.de cont.emp. Dubitatur an ſit certum ſi ita dixe-
ro, Quanti Titius arbitratus fuerit. Alij certum eſſe dixerunt, verba illa accipientes pro
boni viri arbitrio, quod ſemper eſt certum, & emptionem valete etiam pretium non de-
finiente Titio.l.1.ff.de leg.2. Aliis aliud iudicium eſt. Boni viri arbitrium eſt certum, quia
& ipſa æquitas. At taxatio pretij certè non apparet antequam definierit eam aliquis. por-
rò taxari eam in emptione & venditione exigimus omnimodo. & ob id videtur irritam B
emptionem eſſe pretium non definiente Titio. quod Iuſtin. probat magis d.l.vlt.l.quod
ſæpe.§.1.ff.de cont.emp.l.ſi merces in prin.ff.Loc. vbi ſub nomine Gaij Tribonianus vſus
eſt Iuſtiniani verbis. Eſt & in teſtamentis, quæ patia fecimus contractibus bonæfidei, a-
lius caſus, quo arbitrium ſtrictè accipimus, Si pœna teſtamento adſcripta ſit. Pœnæ teſta-
mentis ſcriptæ ſtrictiùs accipiuntur. & ideo legata, fideicommiſſa, libertates, hereditates
pœnæ cauſa relictæ non valent. quod ante Iuſtinianum obtinuit. Potuit tamen heredi
vel legatario pœna ſiue multa indici, ni monumentum faceret, quam ſcilicet Pontifices
exigerent, vt in l.27.ff.de con.& dem. Sed ſi multa dicta iuſſus ſit monumentum facere
arbitrio Lucij Titij, id accipiemus ſtrictè, nec perſonam egrediemur.l.6. in princ. ff. eod.
titul. Quod item diximus de ſtipulationibus, vt in eis arbitrium nòn accipiatur pro boni C
viri arbitrio, ita procedit, ſi extranei arbitrium eligatur, non ſi promiſſoris vel ſtipulato-
ris. alioquin inutilis vel immodica eſſet obligatio: idémque dicendum de ceteris verbo-
rum obligationibus, puta dictione dotis, aut iureiurando liberti. l.3. C. de dot.prom.l.ſi
libertus.ff.de op.lib.l.17.ff.qua coniuncta cum l. 7. ff. de cont. empt. apparebit nihil hac
ſola in ſpecie diſtare contractum bonæfidei à cõtractu ſtricto, cùm electum eſt arbitrium
contrahentium.

L. XLV.

Filiusfamilias patri adquirit ſiue ſibi, ſiue patri, ſiue ſeruo patris, aut fratri qui in eiuſdẽ
ſit poteſtate, ſiue imperſonaliter ſtipulatus ſit. idémque iuris eſt in ſeruo.§.1.Inſtit.de ſtip. D
ſer.ſi modò ea quæ ſunt iuris ſtipulatus ſit. Poteſt & filiusfamilias ſtipulari, Cùm ipſe mo-
riatur vel ſi morietur, ſicut & quilibet ſtipulator, & adquirit patri. Poteſt & ita, Cùm mo-
rietur pater. Nõ tamen poteſt ſtipulari poſt mortem patris.§.poſt mortem.Inſtit.de inut.
ſtip. quia nec pater ipſe ſibi poſt mortem ſuam ſtipulari poſſet. Momentum moriendi à
morte diſtinguitur. & hoc cùm Vlp.ſcripſiſſet hoc loco, prætermiſſum eſt à Triboniano,
quia ſublatum fuerat Conſtitutione Iuſtiniani. At poſt mortem ſuam filiusfamilias ſti-
pulari potuit, & adquirebat patri, ſicut & pater ipſe poſt mortem filij ſui ſibi vel filio dari
ſtipulatur rectè.§.ſi ita quis: de quo diximus in l.38. Similiter promiſſor licet poſt mortem
ſuam non promittat rectè ante Iuſtinianum, cùm tamen morietur promittit rectè ſe da-
turum, non tamen ſe facturum, puta ſe Alexandriam iturum. hæc enim eſt impoſſibilis.l. E
prox.§.1. Item ſe domum ædificaturum. Sed in hac Iuſtinianus conſtituit, vt ab herede
promiſſoris impleatur.l.vlt.C.de cont.ſtip. Falſum eſt quod dicunt ea lege d.§.1.abroga-
ri. Hoc enim factum ab herede expleri poteſt.l.1.§.ne autem.C.de cad.tol. Illud non itẽ.
Illud nullum opus relinquit. Hoc relinquit. porrò præſtat opus factione ipſa, præſtant τὰ
ἔργα τῶν ἐνεργειῶν, vt ait Ariſtoteles. Quamobrem quis faciat nihil intereſt, dummodo o-
pus fiat. Et qui ſtipulatur, opus potius ſpectat quàm artificem, niſi dixerit ſpecialiter vt fa-
ceret ſuis operis vel ſuis manibus. Hæc facta id quod faciunt dum faciunt ſit, non eſt,
poſteaquam factum eſt, eſt. De initio l.prox.dixi in l.41. De fine in l.17.

L. XLVII.

Ita ſtipulatus ſum, Quod te mihi Kalendis Ianuariis dare oportet, id dare ſpondes. F
Hanc ſtipulationem interpretes pro nouatione accipiunt. malè. poteſt enim nouandi a-
nimo non fieri. Nec enim dies detractus intelligitur, niſi dixero ſpecialiter, Id hodie dare
ſpondes. ac ſimiliter repetitis legatis, dies detrahi non intelligitur eodem Sabino auctore.

l.in

A l. in repetendis. ff. de leg. 3. nec vllam hæc res ambiguitatem recipit.

L. XLVIII.

Ab hac l. in P. Florentinis incipit ſecunda pars huius tituli. *Si ita ſtipulet, Decem cùm voluero,* defeciſſe condicio intelligitur ſi antequam conſtituero deceſſero, arg. l. centeſimis. §. vlt. ff. *Idem iuris non eſt ſi ita ſtipulet, Decem cùm petiero, cùm popoſcero.* nam hæc ſtipulatio condicionalis non eſt. hæc enim verba, Cùm petiero, non condicionem in ſe habent, ſed admonitionem, vt promiſſor ea decem ſoluat ſine mora. idemq; dicendum puto, licet repugnante Accurſio, ſi dixero, Si petiero, vt alia in ſpecie hæc verba, Si ſatiſdederit, Vlp. ait admonitionem in ſe habere potius quàm condicionem. l. muto. §. ſub B condicione. ff. de tutel. Hæc igitur ſtipulatio præſens eſt, niſi aliud actum probetur. l. 135. in princ. ff. hoc tit. l. Titia. ff. de cond. & demonſt. Non eſt idem in operarum ſtipulatione ſi ita ſtipuler à liberto, Tot operas dari cùm petiero. l. cùm patronus. ff. de op. lib. Hæc l. 48. ſumpta eſt ex libro XXVI. ad edictum, quo tractauit Vlp. de condictione indebiti, & inter cetera an operæ ſolutæ condici poſſunt, vt in l. ſi non ſortem. §. libertus. ff. de cond. ind. ac deinde hanc differentiam inter operas officiales & res alias: vt operæ non antè cedant, quàm petitæ fuerint: res aliæ vt cedant ex tempore interpoſitæ ſtipulationis, etiam ſi dictum ſit Cùm petiero: quoniam hæc verba admonitoria ſunt, non condicionalia, vt hac l. Adiecit operas quoque ſeruorum legatas non antè cedere, quàm petitę fuerint. l. 7. ff. de vſufr. leg. Quod & de operis ſeruorum in ſtipulationem deductis dici poteſt.

C

L. XLIX

Pertinet hæc lex ad quæſtionem moræ. Ex contractibus filij vel quaſi cõtractibus pater tenetur de peculio, ceteriſq; honorariis actionibus. Igitur ſi filius hominem certum promiſerit, iſq; homo poſt moram filij deceſſerit, pater tenetur de peculio. *Quatenus,* inquit, *maneret filius ex ſtipulatu obligatus.* Rectè Quatenus, id eſt, quia, vt in l. Antæus. ff. de aqua & aquæ plu. arc. l. certum. ff. de reb. cred. qua ſignificatione quidam malunt ſcribere quatinus. Tenetur & fideiuſſor poſt moram rei homine mortuo. l. ſi quis ſolutioni. §. 1. ff. de vſur. quæ eſt ex eodem libro: niſi ipſe iam antè eum hominem obtulerat, quo caſu ſuccurretur data exceptione. l. mora. ff. At poſt moram patris homine mortuo, filius liberatur, & per conſequentiam pater. eſt enim pater veluti acceſſio quædam, filius eſt reus D principalis. Tenetur tamẽ pater vtili actione ex ſtipulatu de peculio. quod oſtẽdit hoc loco, & l. mora. §. in bonæ fidei. ff. de vſur. Similiter poſt moram fideiuſſoris homine mortuo, vel eo homine à fideiuſſore occiſo, reus liberatur, & conſequenter fideiuſſor. Tenetur tamen fideiuſſor vtili actione ex ſtipulatu. l. mora. ff. hoc tit. l. mora. §. vlt. ff. d vſur. Obſtat l. ſi fideiuſſor. ff. de dolo. quæ non vtilem, ſed dolo actionem dat in fideiuſſorem. Reſpondeo dubitanter fideiuſſorem teneri de dolo, qua arbitrio iudicis reſtituetur actio ex ſtipulatu in fideiuſſorem. Reſtitui ait l. cùm quis. §. pen. ff. de fideiuſſ. Reſtituitur ex edicto de dolo malo, & ob id dicitur vtilis, quia reſtitutoria, vt & in l. quãuis. §. ſi conuenerit. ff. ad Velle. Notandum morã ſiue factum fideiuſſoris interdum nec reo nec fideiuſſori nocere, vt ſi ſtipuler Per te non fieri quominus mihi ire agere liceat, nam perſonam tuam E dumtaxat ſtipulatione complector, non fideiuſſoris tui: & ideo te prohibente, tenetur etiam fideiuſſor: fideiuſſore prohibente, neuter tenetur ex ſtipulatu. §. 1. ff. l. inter artifices in fi. ff. de ſolut. Herede tuo prohibente aut moram faciente in præſtanda patientia, tradendoque itinere, ſtipulatio committitur, etiam ſi heres abſit & ignoret. §. pen. ff. nam abſentes & ignorantes plerumque moram faciunt re ipſa. l. ſed & ſi Reip. §. vlt. ff. de vſurp. Aliud eſt dicendum ſi heres pupillus fuerit. nam pupillus moram facere non intelligitur ſine tutore. l. 24. ff. Ex mora iam facta à defuncto, certiſſimum eſt pupillum heredem teneri, non ex ſua. In extremo legis oſtenditur moram non fieri ex perſona debitoris, niſi tempeſtiua ſit & oportuna interpellatio, ſicut econtrario mora non fit ex perſona creditoris, niſi oportuno tempore fiat oblatio. l. ſi ſoluturus. ff. de ſolut. Hæc eſt huius tit. ſecũ F da lex, quæ ad quæſtionem moræ pertinet.

L. L.

Si ita ſtipuler, Per te non fieri quominus mihi ire agere liceat, non tantùm ſtipulor te non facturum, ſed & te facturum, id eſt, te curaturum vt ire agere poſſim. & ideo in facto

dicitur conſiſtere in l.2.§. item ſi in facto.ℨ. & contractiori oratione ita exprimitur in l.4. A
§.Caro, Iret fieri.idque confirmat l.inter ſtipulantem.§.1.ℑ.Eadem eſt interpretatio ſtipu-
lationis, Habere licere, Dolum malum abeſſe, Iudicio ſiſti, vt oſtendimus in l.38. Malo
autem hoc loco Poſſim, quàm Poſſis. Tum trãſit ad ſtipulationem emptæ & venditæ he-
reditatis, quam de venditote emptor ſtipulatur, his verbis, Quanta pecunia, &c. quibus
non hoc tantùm ſtipulatur venditorem nihil ex hereditate deminuturum, ſed & occaſio-
nem adquirendi non prætermiſſurum.l.2.§. ſed & ſi quid.ℨ. de her. vend. quæ tota lex eſt
de hoc genere ſtipulationis, vt oſtendimus Obſeruat. 11. Scripſit hæc Vlp. libro L. ad E-
dictum, non abs re, edictum exponens Si quis omiſſa cauſa teſtamenti, quo videtur dolo
feciſſe quominus poſſideat non is tantùm qui poſſeſſionem quam habuit dimiſit, ſed &
is qui quam potuit adquirere non adquiſiit. l.2.§.pen.ℨ. ſi quis omiſſ.cau.teſt. nam & ſic B
in ſtipulatione emptæ hereditatis dolo videtur feciſſe quominus perueniat, & is qui alie-
nauit, & is qui non adquiſiit. In ſumma id hæc l. oſtendit, ſtipulationem quæ in non fa-
ciendo concipitur, factum etiam continere, & contrà, eam quæ in faciendo concipitur,
non factum.

L. L I.

Manumiſſio morti comparatur. Vt homine mortuo ante moram promiſſor liberatur,
ita & manumiſſo, videlicet ſi alienus homo promiſſus ſit. l. ſi mihi alienum.ℑ. de ſolut. l. ſi
heres alienum.ℨ. de leg.1. Secus ſi quis ſeruum ſuũ promiſerit & poſtea manumiſerit, niſi
& is deceſſerit poſt manumiſſionem ante moram. l. is qui ex ſtipulatu.ℨ. tit. prox. C

L. L I I.

Multùm intereſt vtrum ſtipulationes ex conuentione reorum veniant, an ex iuriſdi-
ctione prætoris. Conuentionales, quæ à Græcis συναρεπχοὶ dicuntur, certam formam ſiue
legem non habẽt. mutatur namque earum forma reorum arbitrio. Formam & legem di-
cit pro eodem, quod Græci τύπον. Legem locationis dicit in l. ſi in lege.ℨ. loc. formam in l.
fructus.§. ex cõtratio.ℨ. ſol. mar. & lib. 50. Βασιλικῶν tit. 4. καὶ ἐπὶ τὸν κομμισσόριον τύπον ἐστρά-
φη. & 58. παρεγκεχειρισμένον τύπον: quod alibi legem commiſſoriam. Contractuum certa for-
ma non eſt, vt emptionis non eſt certa forma. variatur namque & mutatur pactionibus,
quarum hæc eſt vis, vt contractum forment, reforment, transforment, & quaſi deformẽt.
l. nec ex prætorio.ℑ. de diu. reg. iur. Prætoriæ ſtipulationes, ſicut & actiones, certam & im- D
mutabilem formam habent, veluti Damni infecti, Iudicatum ſolui, & his ſimiles, quæ e-
dictis proponuntur vt actiones. Priuatorum pactiones nihil eis addere vel detrahere poſ-
ſunt. d.l. nec ex prætorio. l.1.§. vlt.ℑ. de præt. ſtip. In conuentionalibus ſi ambiguus ſermo
acciderit, contra ſtipulatorem fit interpretatio. In prætoriis non item, quia non ipſe ſti-
pulator eis formam dat ſed prætor. itaque earum interpretatio pertinet ad prætorem. l. in
prætoriis. infr. de præt. ſtip. Interdum & ipſæ prætoriæ ſine prætore ex conuentione ſola
interponuntur, vt diximus in l.5.ℨ. & tum non eſt dubium eas cõuentionalium naturam
imitari. De §. vlt. dixi in l.28.

L. L I I I. E

Doli clauſula ſubiici ſtipulationibus ſolet. l.22.ℨ. l. doli. l. ex ea parte. l. ſi ita quis.§. vlt.ℑ.
l.3. C. de rec. arb. Melius autẽ eſt ſtipulationibus ſpecialiter comprehendere quæcumque
comprehendi poſſunt: vt in emptione mancipij, Sanum eſſe, furtis noxíſque ſolutum, Fu-
gitiuum non eſſe, Erronem non eſſe, Viſpellionem non eſſe, Habere rectè licere: Tum
ſubiicere generalem clauſulam, dolum malum abeſſe abfuturúmque eſſe. quæ non perti-
nebit ad ea quæ ſpecialiter comprehenſa ſunt, ſed ad caſus incertos qui contrahentibus
ſe in præſentia oſtendere & animo occurrere non potuerunt. quid enim ſi ſeruo promiſ-
ſo venenum dedit & ſic eum tradidit? Hic caſus ſtipulatione nominatim comprehenſus
non eſt. Sed ad eum pertinebit generalis clauſula doli. l. & eleganter.§. non ſolùm.ℨ. de do- F
lo. Quid ſi in ipſa ſtipulatione componenda peccatum ſit? Hic error corrigetur clauſula
doli, & agetur incerti, id eſt, ex ea clauſula, ex ſtipulatu. l. ex ea parte in pr.ℑ. hoc tit. Quid
ſi heredum perſonæ omiſſæ ſint? Et hoc etiam ſupplebit clauſula doli. l. ſi ſine.§. ſi in ſtipu-
latione. infr. rem rat. hab. Sic verò in legibus & in edictis plerúmque ſpecialiter compre-
henduntur

A henduntur quęcumque comprehendi poſſunt, ac in extremo ſubiicitur generalis clauſu-
la, vt in edicto de reſtitutionibus abſentium.

L. LIIII.

Multùm intereſt vtrum genera, an ſpecies in ſtipulationem deducantur. Genera dici-
mus quæ communi quadam ratione comprehenduntur, veluti Homo eſt genus ſingu-
lorum hominum. Singuli autem homines ſunt ſpecies, quæ ſub eo genere continentur,
veluti Stichus & Pamphilus. has ipſe etiam Ariſtoteles vocat ἔσχατα εἴδη. illa autem πλευ-
ταῖα γένη ἐπὶ τοῖς ἀτόμοις. Genus non diuiditur niſi numero, veluti cùm generaliter dici-
mus decem homines, centum homines. Species, veluti Stichus, diuiditur in partes pro
B indiuiſo, non pro diuiſo. nam Stichum ſi diuidas in partes pro diuiſo, perdas. Partes illæ
pro indiuiſo intellectu iuris conſtituuntur. Partes pro diuiſo corpore & facto ipſo l.5 ꝭ.
de ſtip.ſer. Species etiam diuidi poteſt numero, veluti Stichus in duos Stichos, vel Pam-
philus in duos Pamphilos, cùm ſunt plures Stichi vel Pamphili: Sed & tum Stichus pro
genere habetur. Si ſpecies ex ſtipulatione debeantur, veluti Stichus & Pamphilus, & duo
ſint heredes ſtipulatoris ex æquo, diuiſio fiet in partes non numero, id eſt, ſingulis heredi-
bus ſingulorum dabimus partes dimidias, non vni Stichum, alteri Pamphilum. idémque
eſt ſi ſeruus communis duobus dominis ſtipuletur Stichũ & Pamphilum: nec vllam am-
biguitatem recipit. quod hac lege oſtenditur. Aliud dicendum eſt ſi genera debeãtur, pu-
ta duo homines, & duo ſint heredes ſtipulatoris. quo caſu numero tantùm fiet diuiſio, &
C ſingulis heredibus ſinguli homines dabuntur: vel ſi promiſſi ſunt decem homines, ſingu-
lis dabuntur quinque: ſi centum, ſingulis quinquaginta. l. ſi centum. infr. hoc titul. Aliud
item dicendum eſt ſi operę, puta x. debeantur, & duo ſint heredes ſtipulatoris. nam vt ge-
nera, ita & operæ non poſſunt niſi numero diuidi. Alioqui ſi diuidas operas, corrumpas. l.
ſtipulationes non diuiduntur. infr. Opera imperfecta pro nihilo computatur. Itaque ſi x.
operæ ſint promiſſæ, ſingulis heredibus quinque operæ debebuntur. §. operarum. & l. 15.
ꝭ. de oper. lib. Aliud item dicendum eſt, ſi ea debeantur quæ pondere, numero, menſura
continentur, quæ vno verbo quantitates dicuntur. hęc quoque multum ab ſpeciebus di-
ſtant. Species communi genere continentur, vt Stichi & Pamphili commune genus eſt
homo, diuerſæ ſpecies. & ideo qui pro Sticho dat Pamphilum, Stichum dare nõ videtur,
quia aliam ſpeciem dat. Quantitates communi ſpecie quodammodo continentur. l. cùm
D Stichus. ꝭ. de ſolut. & ideo qui pro aureo dat aureum, eundem aureum, eandémque ſpe-
ciem videtur dare: quinimo reddere potius quàm dare. nam vtriuſque aurei eadem eſt po
teſtas, quantitas, ἀξία. ſimiliter pro vino qui vinum dat eadem menſura & bonitate, idem
vinũ reddere videtur. denique in iis rebus quod genere eſt idem, & ſpecie videtur idem.
At Stichus Pamphilo genere eſt idem, ſpecie non videtur idem. l. 2. §. mutui. ꝭ. de reb.
cred. Singulæ ſpecies propriam ſpeciem habent. Quantitates propriam ſpeciem non ha-
bent. Species non diuiduntur numero, niſi adiiciatur numerus nominatim, vt inferiùs
dicam. Quantitates ſolo numero diuiduntur. Quantitas enim ſola in eis rebus ſpe-
ctatur, non corpus ipſum. l. nam & ſi fur. §. vltim. l. ſi ſocius. ꝭ. de reb. cred. l. ſi is cui num-
mos. infr. de ſolut. & ideo ſi ſtipulatori decem aurei debeantur, & duos heredes reli-
E querit, non ipſa corpora nummorum diuidentur in partes, ſed numero fiet diuiſio,
& ſingulis dabuntur quinque. Aliud item dicendum eſt ſi ſpeciebus addatur nume-
rus, vt ſi duo Stichi promittantur. Si Stichus & Pamphilus promittantur, inter do-
minos & heredes ſpecie fiet diuiſio, non numero. neque vlla hic ſubeſt ambiguitas,
quin dimidium ſingulorum ſingulis debeatur. At cùm duo Stichi promittuntur, adie-
ctione numeri res in ambiguitatem incidit, numeróne illo debeant Stichi diuidi, an
ſpecie. Numeri diuiſio commodior & expeditior eſt promiſſori & ſtipulatoribus. Hanc
igitur amplectemur in ambiguo. nam & eandem amplectimur cùm decem aurei ſunt
promiſſi: quo caſu eadem exiſtit ambiguitas, ſingulíne corpora nummorum, an nume-
F rus debeat diuidi. & ita puto ſcripſiſſe Vlpianum in l. cùm Stichus. infr. de ſolut. Princi-
piò ſi ſeruus communis duobus dominis ſtipulatus ſit Stichum & Pamphilum, Vlpia. ait
non alteri Stichum, alteri Pamphilum ſolui poſſe, ſed ſingulis dominis ſingulorum par-
tes dimidias deberi. Perperam Flor. iterata negatione legitur, non alteri Stichos, alteri
Pamphilus ſolui non poteſt. legendum, non alteri Stichus, alteri Pamphilus ſolui poteſt.

At hæc ſecunda negatio quam tollo, non penitus reiicienda, ſed in ſuum locum tranſ- A
ferenda eſt. Deſideratur enim ijs verbis quæ ſequuntur, Idemq́; eſt, quibus & reſtituē-
da fuerat loco mota & tranſpoſita. Conſtat enim idem non eſſe, ſi duos Stichos, vel de-
cem homines communis ſeruus ſtipulatus ſit. Tum enim numero ſit diuiſio non ſpecie,
vt ſuprà oſtendimus. quod Vlpianus comprobat hac ratione: Qui duos Stichos ſtipula-
tur vel x. homines, ambiguè loquitur, ſicut & qui decem denarios. At in denariis decē,
numero ſit diuiſio. Ergo & in hominibus decem, vel in Stichis duobus. Subaudienda
tamen hæc concluſio, ſicut & in l. qui vſumfructum. ff. hoc. tit. Senſiſſe hoc ita & ſcripſiſ-
ſe Vlpianum in l. cùm Stichus, argumento eſt l. 15. C. de op. lib. quæ eſt ex eodem lib. in
qua idem Vlp. ſcripſit de operis, vt numero tantùm diuidantur, quod Iulianus in hac le-
ge. Per omnia itaque videtur Iuliano cōſenſiſſe, & ſimul eadem tractaſſe quæ Iulianus B
tractauerat; maximè cùm diſſentiendi nulla fuerit ratio, nullus color. Malè Acc. in l. cùm
Stichus, homines decem, certos interpretatur. Homines enim cùm dicimus, genera di-
cimus, non ſpecies. Nihilo feliciùs alij ſeparant dominos ab heredibus, & inter heredes
ſi genera promiſſa ſint, numero aiunt diuiſionem fieri, vt in hac lege: inter dominos in
partes corporum, vt in l. cùm Stichus. nam hæc lex idem initio proponit de heredibus
& dominis promiſcuè. deinde ſubiicit, Inter eos. dominos igitur & heredes, ſecundum
id quod initio propoſitum eſt. tum ſtipulationē operarum, quam comparat ſtipulatio-
ni generum, palàm ait Inter dominos numero diuidi. Alij hoc ἐναντιοφανῶς diſſimulant
non ſine dolo, moniti præſertim ab Accurſio. Illud quærendum modò, quid ſit ſi vnum
debeatur, non plura? Aut ſpecies debetur, aut genus, aut opera vna. Si ſpecies, certum eſt C
diuiduam obligationem eſſe. Si genus, indiuiduam, vt diximus in l. 2. C. itemq́; ſi opera
vna. itaque vni ex heredibus vel dominis homo generaliter promiſſus, vel opera vna,
pro parte ſolui non poteſt. Genera & operę nō niſi numero diuiſionem recipiunt, quam
diuiſionem vnitas non admittit. quis igitur erit rei exitus? Æſtimatio hominis vel ope-
ræ diuidi poterit. Itemq́; eadem opera ſimul duobus conſentientibus communiter edi,
Sicut & idem homo communiter dari §. vlt.

L. LV.

Obligatio in eius tantùm perſona conſiſtere poteſt, qui ſtipulatur: ſolutio etiam in
alterius. vt ſi ſtipuler mihi aut Titio, obligatio in me conſiſtit, ſolutio in me & in Titio,
qui adiectus dicitur. Ius in meam perſonam confertur, Factum in perſonam Titij. Poſſet D
accipi condicionaliter ac ſi dixiſſem, Si Titio non ſolueris mihi dari. Verùm non ita ac-
cipitur, niſi id ſpecialiter actum ſit, ſed eo modo quo diximus. l. qui res. §. qui ſtipulatur.
ff. de ſolut. Itaque ex ea ſtipulatione mihi ſoli debetur purè, Titio non debetur: ſolui ta-
men ei poteſt etiam me prohibente. nec enim ſemel promiſſori datam ſoluendi electio-
nem ei eripere poſſum. Non erit adiectus ſi ita dixero, Mihi & Titio. Tum enim obli-
gationis cauſa adijcitur, quod ſit inutiliter. Vt videatur adiectus ita concipere debeo ſti-
pulationem, Mihi aut Titio. De adiecto hęc ſit regula. Qui ei ſoluit adiecto vtiliter, per-
inde liberatur, ac ſi ſoluiſſet ſtipulatori. §. planè. de inut. ſtip. Huic ſententiæ non rectè
addetur exceptio in hunc modum, Niſi quid iuri rei, quæ adiecto ſoluta eſt, deſit. l. Iulia-
nus. §. 1. ff. hoc tit. nam idem accidit, ſi rei ſtipulatori ſolutæ aliquid deſit. l. etiam. ff. de ſo- E
lut. Non rectè item hæc, Niſi alio loco adiecto ſoluatur, quàm quo conuenit, inuito ſci-
licet ſtipulatore. quo caſu promiſſor non liberatur omnimodo. l. 2. §. item Iulianus. C. de
eo quod cer. loc. nam & inuito ſtipulatori alio loco non rectè ſoluitur. Non item hæc,
Niſi alia res in perſonam ſtipulatoris, alia in perſonam adiecti deſignata ſit: vt ſi quis
ſtipulatus ſit Sibi decem, aut Titio hominem. quo caſu ſi promiſſor mihi ſoluat hominē
pro decem, procuΙdubio liberatur ipſo iure. in princ. Inſtit. quib. mo. tol. obl. Si adiecto
ſoluat hominem, ipſo iure nō liberatur, per exceptionem liberatur. l. obligationum ferè.
§. acceſſio. C. tit. prox. l. vlt. §. cùm mihi. ff. hoc tit. & ita verbum, Liberatur, accipiendum
eſt in l. qui res. §. mihi Romæ. ff. de ſolut. & in l. qui hominem. §. ſtipulatus. eod. tit. Sed
ideo ipſo iure non liberatur, quia adiectio iure non conſiſtit, niſi fiat eiuſdem rei ſoluē- F
dæ cauſa. neque enim ius patitur, vt alia ſit obligationis, alia adiectionis ſubſtantia. Per
exceptionem liberatur, quia quodcumque ſoluitur adiecto, ſtipulatori ſolui videtur. l.
qui hominem in pr. l. ſi ita ſtipulatus ſim. ff. de ſolut. ad eum namque redit id omne quod
ſoluitur

A ſoluitur actione mandati. Plerumque enim non adiicitur niſi cui ſtipulator mandarit vt
acciperet, & ob id teneri mandati adiectus ſtipulatori dicitur vbique. d. §. planè. l. Iulia-
nus.§.1.infr.l.qui res.§.qui ſtipulatur.infr.de ſolut.Interdum adiicitur Titius quaſi dona-
tarius.ſed & tum res videtur ſtipulatori ſoluta,& ab eo in Titium tranſlata. Exceptione
igitur defendetur adiectio,etiam ſi diuerſa res in ea ſit. idémque eſt multómagis ſi τὰ κύ-
κλῳ diuerſa ſint, veluti diuerſus locus, Mihi Romæ aut Titio Epheſi dari. d. §.mihi Ro-
mæ.aut diuerſa dies.d.l.qui res.§.mihi decem.l.vltim.§.vltim.infr.hoc tit. Adiectionem
eæ diuerſitates non vitiant,dummodo in mea perſona conſiſtat obligatio. At ſi in mea
perſona non conſiſtat, vel ſi deficiat, deficit & adiectio. vt ſi ſtipuler mihi ſub condicione
quæ deficiat,aut Titio purè. Inutilis obligationis inutilis eſt adiectio,non tamen econ-
B tra. nam inutilis adiectio vtilem obligationem non vitiat: vt ſi ſtipuler mihi purè,aut Ti-
tio ſub condicione quæ deficiat,ſicut nec obligatio inutilis vtilem: vt cùm ſtipulor Mihi
& Titio dari.d.§.vltim. De adiecto ſit & hæc regula. Adiectionem nec facti cauſam,nec
adiecti perſonam egredi.Factum quod in adiectum confertur,ſolutio eſt. Solutum acci-
pere poteſt ſolummodo. petere, nouare, acceptum facere, pignora aut fideiuſſores acci-
pere,conſtitutum contrahere non item.l.ſi mihi.ff. de fideiuſſ.l.is qui promiſit.ff.de pig.l.
10.infr.de ſolut.l.ſed & ſi filiofam.in fin.ff.de conſt.pec. Sed neque poſt litem cõteſtatam
ei ſolui poteſt,quia præualet cauſa ſtipulatoris.l.fideiuſſor obligari in princ.ff. de fideiuſſ.l.
57.infr.de ſolut. Rurſus ei ſolui poteſt ante litem conteſtatam non heredi eius,vt in hac
lege oſtenditur,& l.81.infr.de ſolut.non domino.l.qui heredi.ff.de cond.& dem.l.9.infr.
C de ſolut. Ac ne ipſi quidem capite minuto.quoniam alius videtur eſſe.l.cùm quis in prin.
infr.de ſolut.Obſtat l.Stichum.§.vſumfructum.ff.de ſolut.& l.prox.§.qui ſibi. Ratio §.v-
ſumfructum, hæc videtur eſſe. Sic ſtipulari poſſum, Mihi aut Titio cùm capite minutus
erit. Ergo ſi ſtipuler Mihi aut Titio,capitis deminutione Titij facultas ſoluẽdi Titio non
intercidit. quod perinde eſt, ac ſi ita diceres: In tempus quo Titius capite minutus erit
conferri ſolutio poteſt. Ergo & ſi in id tempus non fuerit collata,eo tempore ſolui ei po-
teſt.Falſa & vitioſa collectio eſt.alioquin licebit etiam mihi ita colligere. Poteſt conſtitui
tibi vſusfructus ita,cùm capite minutus eris.l.3.ff.quib.mo.vſusfruct.amitt. Ergo & ſi ita
non fuerit conſtitutus,te poſtea capite deminuto non finietur vſusfructus. At recta erit
illa ratio,ſi ſic conſtituas: Etiam ſi Titius ſtipulationis tempore capite deminutus fuerit,
D ius ei ſoluẽdi non perit.quia & in eum caſum ſolutioni applicari potuit. Si in eum caſum
potuit adiici,potuit & in ipſo caſu.eodémque modo accipiendus eſt §.qui ſibi, vt filio ad-
iecto rectè ſoluatur, ſiue is contractus tempore emancipatus, ſiue in poteſtate ſtipulato-
ris fuerit.At ſi poſt ſtipulationem adiectus patiatur capitis deminutionem,facultas ei ſol-
uendi intercidit,nec ſolùm adrogatione,ſed & emancipatione,cùm vtroque modo per-
ſona mutetur,& in imaginariam ſeruitutis formam deducatur.quod dico vt eos vellicem
qui emancipationem ſeparant à ceteris minutionibus.

L. LVI.

E Initium expoſui in l.38.Sequitur §.1.Stipulanti promiſiſti te & Titium heredem tuum
daturum, Tres tibi heredes extiterunt,inter quos & Titius. Non ſolùm Titius,ſed & alij
omnes tenentur ex ſtipulatu pro hereditariis portionibus.Atqui de Titio tantùm cauiſti,
non de omnibus? Verùm ſicut qui extraneum daturum promittit,nullomodo eum obli-
gat, ita qui Titium heredem daturum promittit, hac ſtipulatione eum non obligat vl-
tra portionem hereditariam, in qua ſola defuncti vicem ſuſtinet: niſi vel citra ſpeciem
legati teſtamento id oneris Titio nominatim iniungat, quo caſu à Titio ceteros cohe-
redes indemnes ſeruari oportet.l.ſi filia.§.Papinianus ait.ff.fam.ercif. vel niſi à Titio ſolo
ſtipulatori quod debet, leget: quod quidem legatum valere conſtat. l. ſi creditori. ff.de
leg.1.quo caſu ſolus Titius tenetur. Rurſus dicet quis, At huic ſtipulationi tacitè ineſſe
F videtur hæc pactio, ne à ceteris heredibus petatur. Dari ergo ceteris heredibus de-
bet exceptio pacti. quod confirmat l.auus.ff.de pac. quæ opponi ſolet huic §. Iulianus
tamen hoc loco eam exceptionem ceteris dari negat. Ratio hæc eſt.quoniam princi-
paliter actum eſt de conſtituenda obligatione in vnum ex heredibus, quod fieri ex
XII. tab. non poteſt. Neceſſe enim eſt vt obligatio quæ in defunctum cœpit,in omnes

competat pro hereditariis portionibus. Si cōſtitui in vnum poſſet obligatio, ceteris vtile A
eſſet pactum. At quia non poteſt in vnum conſtitui, relinquitur ceteris exceptionem ta-
citi pacti non prodeſſe. Quæ ducitur ex ſtipulatione inutili pactio, & ipſa inutilis eſt. l. in
perſona. §. vlt. ff. de pac. Si tamen cùm id non ageretur, vni vel quibuſdam heredibus pa-
ctus ſit, nō eſt dubium eis prodeſſe exceptionem pacti. His hoc ipſo libro puto Iulianum
addidiſſe quod ex eo refertur in l. Iulianus in princ. infr. hoc tit. Hic §. eſt de ſtipulatione
quæ in dando conſiſtit. Lex illa de ſtipulatione in faciendo ita cōcepta, Neque per te, ne-
que per Titium heredem tuum fieri (legendum fieri non fieret vel fiat) quominus mihi ire
liceat. idem verò in vtraque iuris eſſe videtur. nam & ex hac ſtipulatione quæ in facto cō-
ſiſtit, omnes tenentur in id quod intereſt pro portione hereditaria Titio prohibēte. quod
veriſſimum eſt. At alia in re inter ea genera ſtipulationum differentia eſt. Si in dando cō- B
ſiſtat, quod dederint coheredes pro ſua parte, id à Titio coherede non recipient iudicio
familiæ erciſcundæ, niſi id oneris ei teſtamento nominatim iniunctum ſit. Si in faciendo,
recipient. quia facto Titij in fraudem inciderunt. l. 2. §. item ſi in facto. ff. Rurſus ſi in dan-
do conſiſtat, Titio dante pro ſua parte, nihilominus ceteri tenentur. Si in faciendo, Titio
non prohibente, ceteri etiam ſi prohibeant non tenentur, vt l. Iulianus indicat atque in-
nuit. Hoc tantùm vtriuſque ſtipulationis commune eſt, quòd fallente Titio, ſtipulatori
non ipſe tantùm, ſed & ceteri tenentur. De §. qui ſibi, dixi partim l. prox. partim in l. 39. ff.

Qui ita ſtipulatur.] Differri poteſt obligatio ex die, veluti Kalend. Ianuariis dari. Ex
die finiri non poteſt, vt ſi ſtipuler dari vſque in Kalend. Ianuarias, vel decem annua quoad
viuam. Finitur acceptilatione, ſolutione, nouatione. Certo tantùm iure, vt ait l. 7. C. de C
ſent. & int. Die non finitur. Dies ἐν ἀρχῇ vtiliter adiicitur, εἰς πέρας inutiliter. idem de loco
& condicione iuris eſt. l. obligationum fere. §. placet. §. condicio. ff. titul. prox. §. at ſi ita.
Inſtit. de verb. obl. l. nemo poteſt. ff. de leg. 1. Sic & aliàs multùm intereſt, vtrum dies vel
condicio inſeratur initio, an fini. Si volueris dari, & dari niſi nolueris, diuerſa ſunt, vt dixi
in l. 17. Si Titio non ſolueris, mihi dari: & Mihi dari, niſi Titio ſolueris, hæc item longè di-
uerſa ſunt, vt ex iis quæ dicta ſunt de adiecto in l. prox. colligi poteſt. Cùm erit annorum
XIIII. centum lego, & Lego centum, quæ accipiat cùm erit annorum XIIII. hæc item
diuerſo iure ſunt. l. ſi Titio. ff. quan. dies leg. ced. l. penul. C. eod. Similiter multùm intereſt,
vtrum condicio, vel dies, vel locus initio obligationis inſeratur, an fini: hoc fit inutiliter,
illud vtiliter. Sed tamen & cùm fini inſeritur, licet ipſo iure non finiatur obligatio, agenti D
tamen poſt diem, vel poſt condicionem, obſtat exceptio pacti vel doli: vt in hoc §. oſten-
ditur, & d. §. placet, & §. condicio. l. 4. ff. de ſeruit. De §. prox. dixi in l. 8. & 13.

Qui proprietatem.] Nemo rem ſuam ſtipulatur rectè. At vſumfructum rei ſuæ ſti-
pulatur rectè ſi alienus ſit, nimirum vt proprietati conſolidetur. Si à te.] Si quis fun-
dum ſtipuletur, plenam proprietatem ſtipulatur: & nuda proprietate ei præſtita, adhuc
peti vſusfructus, qui deeſt, poteſt. Vſufructu item præſtito nec amiſſo, proprietas nuda,
vel eo amiſſo, proprietas plena peti poteſt. l. 126. §. 1. infr. hoc titu. Qui igitur promiſit fun-
dum, nudam proprietatem vel vſumfructum ſoluendo non liberatur. Similiter ſi quis de
alio fundum, de alio ſtipuletur nudam proprietatem, promiſſor fundi quaſi nouatione fa-
cta non liberatur, nam & ſi is qui promiſit nudam proprietatem, eam præſtiterit, promiſ- E
ſor fundi non liberatur. Si tamen promiſſor fundi fundum præſtiterit ex cauſa lucratiua,
alter liberatur.

Si hominem.] Nouatio fit ſi id actum ſit, ex Cōſtitutione Iuſtiniani ſi id expreſſum
ſit. Purè fit ſtatim. Sub condicione nouatio non fit ſtatim, ſed exiſtente demum cōdicio-
ne. Si exiſtat, ex noua obligatione debetur. Si deficiat, ex antiqua. l. ſi Stichum. §. 1. infr. de
nouat. Imo interdum & exiſtente condicione nouatio non fit, vt ſi hominem quem mi-
hi Titius debet purè, tu promiſeris ſub condicione nouandi animo, & is deceſſerit poſt
moram Titij, ante moram tuam, puta antequam exiſteret condicio, deinde condicio ex-
titerit. quia tu non teneris, antiqua obligatio manet. & hoc oſtenditur in §. vltim. huius l.
neque obſtat l. quoties. §. 1. ff. de nouat. quoniam loquitur de mora iam facta à Titio ante
ſtipulationem condicionalem. Stipulatione condicionali mora iam antè facta purgatur F
& finitur. Itaque ſi poſt moram Titij de te ſtipuler hominem quem mihi debet, deinde
moriatur homo pendente condicione, tum exiſtat condicio, nec ipſe tenetur, quia morā
ſuam purgauit: nec tu teneris, quia homo promiſſus deceſſit antequam eſſes in mora.

d. l.

A d.l.quoties.idémque eſt,ſi poſt moram Titij de eodem Titio ſtipulet ſub cõdicione.nam ſi ea pendente homo moriatur, tum exiſtat condicio; Titius nec ex priore,nec ex poſteriore ſtipulatione tenetur.l.qui decem.§. ſi cùm mihi Stichum.infr.de ſolut. Hoc ita, ſi tempore poſterioris ſtipulationis res præſens fuerit.d.l.qui decem.§. idem reſponſum. aliud enim eſt,ſi abſens fuerit.& ita accipienda l.ſi rem.ꝭ.de nouat. Quòd ſi ante ſtipulationem condicionalem prior promiſſor moram non fecerit,poſtea fecerit, ſequens mora non videtur præcedenti ſtipulatione purgata. & hoc eſt quod dicitur in hoc §.idque verum eſt, etiam ſi tempore ſtipulationis condicionalis res præſens fuerit. nam & oblatio pręcedens ſequentem moram non purgat.Negat Acc.accidere poſſe,vt poſt illam ſtipulationem condicionalem prior promiſſor moram faciat. quoniam, inquit, ſub contraria B condicione tenetur,pendente autem condicione mora non contrahitur. Nego eum teneri ſub contraria condicione. & l.pecuniam.ꝭ. de reb.cred. non loquitur de eo,qui pro eo quod debuit purè,expromiſſorem dedit ſub cõdicione,ſed de eo,qui quod debuit purè,delegante creditore alij promiſit.Hũc fateor debere priori creditori ſub contraria cõdicione,& ideo ſi interim ſoluat,condictio ei competit.Illum nego,& ideo ſi interim ſoluat,non condicit.l.Iulianus.ꝭ.de cond.ind.

L. LVII.

Quemadmodum actio ex ſtipulatu heredi ſtipulatoris datur pendente cõdicione defuncti,ita & in heredem promiſſoris.Idem non eſt in actione ex teſtamento,quę non da- C tur heredi legatarij pẽndente condicione defuncti,in heredem heredis datur. Condicio ſpem facit.Hanc mors heredis legatario non eripit,ſicut nec mors promiſſoris ſtipulatori. At mors legatarij eam ſpem infringit, mors ſtipulatoris non item, quia quæ apud defunctum ceſſerunt,ad heredem tranſeunt:quæ non ceſſerunt,non tranſeunt. Legatum condicionale non cedit antequam condicio exiſtat. Stipulatio cõdicionalis cedit ſtatim. l.vſusfructus.infr.de ſtipul.ſer. Stipulator cõdicionalis eſt creditor:Legatarius non item. l. is cui ſub condicione.ꝭ.titul.prox. Actio igitur ex ſtipulatu datur heredi ſtipulatoris,ſi poſt mortem eius condicio ſtipulationis extiterit. Huic definitioni addenda exceptio eſt talis, Niſi id actum ſit inter contrahentes, vt ita demum ſtipulationi locus ſit, ſi condicio exiſtat viuo ſtipulatore vel quo alio.cuius rei argumentum eſt in l.qui Romæ.§.Agerius. infr. Tibi ſtipulanti ita promiſi, Quidquid patrem meum tibi debere conſtiterit, dabo. D Hæc verba condicionem caſualem faciunt,Si cõſtiterit,Id ponitur pro certo me promiſiſſe ſub condicione in futurum collata, Si conſtiterit quid quãtúmque debeat pater,neque de eo ambigitur quicquam. Ambigitur de eo tamen,vtrum hic ſit ſtipulationis ſenſus,Si viuo patre lite cum eo mota conſtiterit:an verò,Si quandoque conſtiterit.& ob id ſi viuo patre non conſtiterit de debito, mortuo patre conſtiterit lite mota cum herede eius,quæritur an promiſſor teneatur. Reſpondet ſi condicio non extitiſſet non teneri,id eſt,ſi id fuit actum, vt condicio impleretur viuo patre,nec fuerit impleta, ſtipulatio non committitur, etiam ſi poſt mortem patris impleatur. Serò namque impletur & fruſtra. Dum reſpondet Scæuola per Si, vel id ſumit quod propoſitum eſt quaſi certum, vt in l. E vltim.§.vlt.ꝭ.de reſc.ven.l.pater in pr.ꝭ.de do.exc.vel quod eſt præſumptum & probabile,vt in l.vxori.§.vlt de leg.3.vel quod eſt incertum,& in ęſtimatione iudicis,vt in l.libertus.§.1.ꝭ.de alim.leg.Puto in eo §.eum ſumere quod eſt probabilius. Id enim veroſimile eſt actum,vt promiſſor teneatur,non ſi quocumque tempore, ſed ſi viuo tãtùm patre de debito conſtiterit. & ita in l.fideiuſſor obligari.§.vlt.ꝭ. fideiuſſ. hæc condicio impoſita fideiuſſori,Si reus non ſoluerit,ita accipitur,Si viuus non ſoluerit.quæ condicio eſt caſualis,cùm nec in ſtipulatoris,nec in promiſſoris,id eſt, fideiuſſoris,inter quos negotium cõtrahitur,poteſtate ſit poſita.itaque diſputantes de condicione poteſtatiua malè interpretes eius legis teſtimonio vtuntur.Duo ſunt genera condicionum. Poteſtatiua & Caſualis,vel,vt Græci loquuntur,ἐξουσιαστικὴ & αἰτιατή. Hactenus de caſuali diximus.Quærunt F an quod de caſuali dictum eſt,poſſit etiã dici de poteſtatiua. Puto idem dici poſſe ſub exceptione eadem,Niſi aliud actum ſit.& ideo ſi ita ſtipuler,Si decem dedero mihi fundum dari, vel Si domum ædificauero mihi centum dari,mortuo promiſſore ſi hanc condicionem impleuero,agam cum herede promiſſoris.quod eſt certiſſimum. Sed & me mortuo ſi eam heres meus impleuerit,heredi meo in promiſſorem dabitur actio.quod ſic probo.

Quod in hac cauſa ius eſt in legatario ; idem non eſt in ſtipulatore. Legatario adſcripta A
condicione dandi, heres legatarij eam implere, & legatum adipiſci non poteſt. l. à teſtato-
re. ff. de con. & dem. Ergo ſtipulatori adſcripta condicione dandi, heres eius eam implere,
& agere ex ſtipulatu poteſt. Quod ſi heres ſtipulatoris cōdicionem poteſtatiuam imple-
re poteſt, conſequenter & heres promiſſoris, ſi ei ſit impoſita condicio, ei parere poteſt: vt
ſi promiſerit ſub hac condicione, Si fundum non daret, Si domum non ædificaret, quo
genere pœna plerumque promittitur, nec committitur promiſſore mortuo, ſi heres para-
tus ſit condicioni ſatisfacere. l. diem. §. 1. ff. de rec. arb. Verùm huic definitioni addenda eſt
exceptio talis, Niſi aliud actum ſit. Aliud agitur ſi ita ſtipuler, Cùm voluero dari. l. cente-
ſimis. §. vltim. ff. vel ſi ſub hac condicione, Si Alexandriam iero, Si Capitolium aſcendero.
Hæc facta tantiſper dum fiunt ſunt, poſtquam facta ſunt, non ſunt amplius, ſicut ſaltatio B
cùm perfecta eſt, non eſt amplius. denique hæc facta nullum opus relinquunt, ſicut & ſi
dixero me velle, hæc oris pronuntiatio nullum opus relinquit. Qui igitur has cōdiciones
adſcribit, perſonam ſolam facientis ſpectat, opus non ſpectat, quia nullum inde opus ex-
tat. Non recedemus igitur à perſona. l. centeſimis. §. 1. ff. l. 1. §. ne autem. C. de cad. tol. At
qui id agit vt detur, vel vt domus ædificetur, non tam perſonam dantis vel facientis ſpe-
ctat, quàm opus quod ex eo remanet: veluti dominij aut poſſeſſionis tranſlationem vel fa
bricam. itaque nihil refert à quo detur vel fiat. l. vlt. C. de cont. ſtip. finis huius ſtipulatio-
nis opere cernitur, non opera. Alij dicunt condicionem poteſtatiuam heredem ſtipula-
toris implere non poſſe, vel heredem promiſſoris ei parere non poſſe: Alij dicunt poſſe.
neutri ſunt reprehendendi. Suas enim quique ſpecies habent, quibus id quod proponunt C
verum eſſe euincant, ſub illa exceptione, niſi aliud actum ſit. At qui dicunt nominatim
condicionem dandi heredem implere non poſſe errant maximè. Id ita probant. Si talis ſit
condicio, Si Titio x. dederis, non poteſt alij quàm Titio dari, Ergo nec alius poteſt dare.
Vitioſa eſt conſequentia. multùm enim refert cui detur, nihil refert quis det, dummodo
ei detur qui deſignatus eſt. alioquin ſi ita heres inſtitutus ſum, Si Titio decem dedero, a-
lio dante meo nomine non perueniam ad hereditatem. quod falſum eſt. ac ſimiliter mul-
tùm refert quid fiat, nauis an inſula, quis faciat nihil refert, dummodo id fiat quod fieri
conuenit. Opus quærimus, De artifice non curamus. Alia etiam adferunt ſuæ ſententiæ
comprobandæ cauſa, quibus ex iis quæ ſuprà dicta ſunt intelligetur eſſe reſponſum.

L. LVIII. D

Vt proprietas duplex eſt, nuda & plena, quæ & ſolida, & inde conſolidationis nomen,
ita vſusfructus duplex, nudus, quæ ſeruitus eſt in perſonam, & alter qui proprietati cohæ-
ret. l. 126. §. 1. ff. hoc tit. l. ſi cum teſtamento. §. penult. ff. de ex. rei iud. hic noſter eſt proprie-
tatis iure, ille ſeruitutis iure. Hic ſeruitus non eſt, ſed pars plenæ proprietatis. Fundi ap-
pellatione plena proprietas ſignificatur. l. 56. §. ſi à re. ff. fundus eſt nomen iuris. l. cogi. §. in-
de quæritur. ff. ad Trebel. Vt ergo plenæ proprietatis, ita & fundi vſusfructus pars dici po-
teſt. Sunt loci qui negant vſumfructum fundi partem eſſe. Sed ij omnes loci ſunt de vſu-
fructu nudo. Hic fundi ius, id eſt, ſeruitus eſt, non pars. quod in tit. de pactis expoſui la-
tiùs: inſtar tamen eſt partis. l. cùm filius. §. dominus. ff. de leg. 2. Similis parti, vt dicitur hoc E
loco. Et ob id qui vſumfructum fundi ſtipulatur, deinde fundum, ſimilis eſt ei qui partem
ſtipulatur, deinde totum. Et poſterior ſtipulatio vtilis eſt, vt ſi quis ſtipuletur iter, deinde
actum, vel primùm quinque, deinde x. vel primùm vſum, deinde vſumfructum. l. ſi pu-
pillus. §. vltim. ff. de nouat. Vtilis inquam eſt, etiam ſi non fiat nouandi animo, id eſt, pro-
ficit, quia plus in ea continetur. l. 29. ff. Non idem eſt è contrario, vtputa ſi is qui ſtipula-
tus eſt fundum, deinde ſtipuletur vſumfructum. nam & hic ſimilis eſt ei qui totum, dein-
de partem ſtipulatur. At qui totum, deinde partem ſtipulatur, nihil agit: vt qui actum, de-
inde iter: vel decem, deinde quinque: vel vſumfructum, deinde vſum. Ergo & is qui fun-
dum, deinde vſumfructum ſtipulatur, nihil agit. Propoſitio & aſſumptio ponitur in hac
lege, concluſio ſubintelligenda eſt, vt in l. cùm Stichus. infr. de ſolut. Dico eum nihil age- F
re, nihil promouere, quia minus ſtipulatur. nam & qui idem bis ſtipulatur nihil agit. l. 18.
ff. Et hæc quidem ita procedunt, ſi ab eodem ſtipuletur. nam ſi à reo vſumfructum ſtipu-
letur, à fideiuſſore fundum, fideiuſſor non tenetur. l. Græcè. §. illud. infr. de fideiuſſ. E con-
trario ſi à reo fundum, à fideiuſſore vſumfructum, fideiuſſor tenetur. l. ſi à reo. §. ſi reo. ff.
eod.

A eod.Item quod diximus nihil agere eum qui ab eodem ſtipulatur totum,deinde partem,
ita procedit,niſi nouandi animo ſtipuletur, vt proditum eſt in hac lege : ſed id ſpecialiter
exprimi exigit his verbis, Hoc facere ſpecialiter expreſſerit,quę Triboniani ſunt ex Con-
ſtitutione Iuſtiniani.l.vlt.C.de nouat.eadem Triboniani manus agnoſcitur in l.etiam.&
l.ſi rem aliquam.§.ſi duo.infr.de nouat. Ante Iuſtinianum id agi ſatis erat,nec ſpecialiter
exprimi oportebat,& ideo cùm de nouatione tractāt Iuriſconſulti,adiiciunt ſæpe, ſi hoc
actum ſit,vt in l.ſi vnus.§.pactus.ȝ.de pac.l.2.l.6.l.ſi Stichum.infr.de nouat.l.ſi ſeruum in
fin.ȷ.hoc tit.Non addunt ſpecialiter,vel ſicubi additum id eſt,à Triboniano additum eſt.

L. LIX.

B

Differtur obligatio ex die,condicione,loco.Ante diem vel condicionem,vel antequā
in locum peruentum ſit,aut tantum temporis prætererit quo in locum perueniri poſſit,
agi non poteſt.Plerumque qui vinum, oleum,frumētum debet nec ſoluit,quanti vinum
eſt damnatur.Æſtimatio fit à iudice.Cicero in frumentaria.Petiuit vt ſibi pro frumento,
quanti frumentum eſſet,dare liceret.ex huiuſcemodi principio, atque ex liberalitate,at-
que accommodatione magiſtratuum,conſuetudo æſtimationis introducta eſt. Sic po-
teſt diei officio & accommodatione iudicis, frumenti aut vini petiti æſtimationem fieri,
frumentum peti:æſtimationem peti non poſſe,cùm non ſit in obligatione. At æſtimatio
harum rerum varia eſt locis temporibúſque varietatem adferentibus. l. pretia. §.vltim.ȝ.
C ad leg.fal.l.ideóque.ȝ.de eo quod cer.loc.Plinius lib.33.c.vltim. Pretia rerum non igno-
ramus alia in aliis locis eſſe, & omnibus pene annis mutari, prout nauigationes conſtite-
rint,aut vt quiſque mercatus ſit,vt aliquis prævalens manceps annonam flagellet. Hinc
exiſtit quæſtio ſi quis ſtipulatus ſit vinum vel oleum , cuius temporis æſtimatio fieri de-
beat. Aut ſtipulatus eſt purè, aut cum adiectione diei, vel condicionis, vel loci.Si cum ad-
iectione diei,ſumetur ęſtimatio eius diei quo ſcilicet dari debuit,quóque agi potuit.nam
die appoſito,id videtur agi inter contrahentes,vt is ſolus dies ſpectetur. igitur non quanti
fuit vinum ante diem reus damnabitur , ſed quanti eo die eſt, eóque anno. alioquin hoc
plerumque fraudi reo erit, ſi æſtimatio referatur ad id tempus, quo nondum agi eum eo
potuit. Alioquin,inquit,aliàs rei captio erit,id eſt,alioquin alio tempore ex ea re promiſ-
D ſor damnum patietur. Aliàs,id eſt,alio tempore. Rei,id eſt,promiſſoris. Sed neque ad ſe-
quentem annū æſtimatio referetur.quo iure vtimur.Annis,vt Plinius ait,mutantur pre-
tia harum rerum.Similiter condicione adiecta,ſumetur eius temporis æſtimatio quo cō-
ditio extiterit.Loco adiecto,eius quo in eum locum perueniri potuerit. Sed & eius loci
tantùm æſtimatio , id eſt, quanti ſit vinum in eius loci foro quo dari debuit , ſpectabitur:
nec eſt hac in re differentia inter iudicia ſtricta & bonæfidei. l. vlt. de cond.trit.l.vinum.
ȝ.de reb.cred.l.qui autem.ȝ.ſi quis caut.l. ſi Kalendis.ȝ.de re iud.l.3.in fin.ȝ.de act.emp.l.
hominem.ȝ.mand. Finge frumentum mutuo accepi , & promiſi me id redditurum Ka-
lend.Iuliis.Si frumentum pluris ſit Kal.Iuliis,quàm tempore contractus,niſi frumentum
ſoluero,quanti fuerit.Kalend. Iuliis condemnabor.æquè ſi minoris fuerit,eius temporis
E æſtimationem præſtando liberabor,nec amplius creſcet obligatio. Idem & in ceteris re-
bus iuris eſt,vt ſi homo debeatur vel equus,quarum rerum ęſtimatio plerumque caſibus
mutatur,quibus aut meliores fiunt,aut deteriores. Obſtat l.cùm quis.ȝ.titul.prox.Pu-
to diſtinguendum : aut fideiuſſor interceſſit initio obligationis,aut poſt diem. Si initio,
& reus & fideiuſſor debitores ſunt in diem. Vtrumque dies interpellat.vtriuſque obli-
gatio eſt in eadem cauſa. Cur ergo non fiet par in vtroque æſtimatio ? Cur in fideiuſſo-
re æſtimationem referemus ad tempus contractus , in reo ad tempus quo dari debuit?
Non poteſt illa ſpecie poſita probabilis differentia conſtitui inter reum & fideiuſſorem,
quam tamen Accurſ.tentat probare. Melius erit ſi ponamus fideiuſſorem interueniſſe
cùm iam dies veniſſet , quo reus ſoluere debuit . quo genere qui non habet in manu
F quod ſoluat, interdum creditori ſatisfacit. l. ſi rem. §. omnis. ȝ. de pig.act. Vt autem ſi
reus damnatus fuiſſet,eius diei æſtimatio fuiſſet obſeruata,ita & qui eo die fideiuſſor ac-
ceſſit,in æſtimationem quæ eo die fuit damnabitur.quod rationem ſummam habet. at-
que ita eam legem videtur Azo accepiſſe:nec erit differentia inter fideiuſſorem & reum.
At quid fiet,ſi nec dies nec locus obligationi additus ſit?Pugnat hac in re l. vinum,& d.l.

vlt.cum l.penul.ff.de cond.trit. Illæ ſpectandam cēſent æſtimationem eius temporis,quo A
agitur & lis conteſtatur. Lex pen.diem quo res iudicatur. Omnes ſunt de iudiciis ſtrictis.
In iudicus bonæ fidei conſtar rei iudicatæ tempus ſpectari.l.3.§.in hac.ff. Commod. vt ſi
vinum quod venditum eſt,pluris ſiue minoris ſit rei iudicatæ, quàm conteſtatæ tempore,
ſequemur ęſtimationem temporis rei iudicatæ. In ſtrictis petitionis tempus ſpectatur, vt
quanti fuerit litis conteſtatæ tempore,tanti damnetur promiſſor. Iudex adſtringitur for-
mulæ petitionis. Petitur res vti nunc eſt. Iudicio bonæ fidei non ita, ſed quod iudex æſti-
mauerit ex fide bona dari oportere, & ideo totum refertur ad rem iudicatam. d. l. 3.§.in
hac. At locus in omnibus iis ſpectatur quo agitur.nec enim alio loco res iudicatur quàm
quo agitur.l.vbi.ff.de iud. Sed an eſt hoc perpetuum in iudiciis bonę fidei ſpectari tempus
rei iudicatę? Minimè. Addenda eſt exceptio, niſi moram fecerit venditor vini in traden- B
do vino.quo caſu,ſi vinum pluris fuerit contractus tempore, quo & moram fecit, quàm
rei iudicatæ, reducenda erit æſtimatio ad tempus contractus ſiue moræ: ſin minoris, rei
iudicatæ tempus erit intuēdum.l.3.§.vlt.l.ſi ſterilis.§.cum per venditorem.ff.de act.empt.
& in ſumma,ſpectandum erit tempus quo res vnquam plurimi fuit. Addatur & alia, Ni-
ſi emptor moram fecerit in accipiendo vino. quo caſu ſi agat ex empto, à iudice eius tem-
poris & eius loci fiet æſtimatio,quo minoris fuerit.d.§. vlt. Addatur & alia, Niſi fideiuſ-
ſor pro reo hominem ſoluit,& agat mandati. namque eo iudicio id conſequetur, quanti
fuit homo cùm ſolutus eſt,& ideo ſi poſtea depretiatus fuerit,non ideo minus conſeque-
tur. quod rationem magnam habet.l. hominem.ff. Mand. Quid verò de ſtrictis iudiciis C
ſtatuendum? An verò etiam perpetuum eſt quod diximus, in eis ſpectari tempus litis cō-
teſtatæ? Minimè. Eadem exceptio addenda quæ eſt addita iudiciis bonę fidei, Niſi ante
litem conteſtatam debitor moram fecerit,quo caſu debitor cōdemnabitur, vtro tempo-
re res pluris fuerit,vel quo moram fecit, vel quo res iudicata eſt. & ita accipienda. l. pen.
Species enim quæ ponitur in fine pertinet ad totam legem. Ponit moram debitorem fe-
ciſſe,& ad tempus moræ æſtimationem referri,ſi poſt moram res depretiata fuerit: vel ad
tempus rei iudicatæ, ſi poſt moram fuerit pretioſior facta: vel ad tempus mortis, ſi poſt
moram interierit ante rem iudicatam. idemq; confirmat l.in re furtiua.§. 1. l. ex argento.
ff.de cond.fur.l.pen.ff. rer. amo. quibus oſtenditur in condictione furtiua, quæ aduerſus
furem datur, qui ſemper moram facere intelligitur, tempus ſpectari quo res vnqum plu-
rimi fuerit. nec obſtat l. 2.§. quæſitum.de priua.del. quæ ſpectat tempus litis conteſtatæ, D
quoniam, vt Stephanus interpretatur XXII. Βασιλικῶν.tit VI.id ita procedit, ſi poſt furtū
rei furtiuæ æſtimatio mutata non fuerit. quod & notant LX. Βασιλικῶν. tit. X. & XI. Quę-
ritur quid iuris ſit in nummis. Si aurei ſint crediti, & aurei augmentum vel deminutionē
receperint? De hac quæſtione nullam ſcio legem præter l.2.C de vet.num.pot. quia cō-
ſtantior tum erat nummorum æſtimatio. At quid fiet hac ætate, qua tot mutationes in
pretio nummorum experimur? Iure hoc vtimur, vt aureis creditis, aurei reddantur, ſiue
creuerint ſiue decreuerint, niſi in credendo æſtimati fuerint. Vt enim creditor non cogi-
tur in aliam formā nummos accipere,ſi ex ea re damnum aliquod paſſurus eſt,vt ſi num-
mi hodie pluris ſint l. 99. ff.de ſolut. vbi Flor. videtur malè legi,debitorem, pro creditorē,
ſicut & in l. patronus.ff. de tutelis. ita nec debitor dare etiam ſi hodie minoris ſint, arg.l. E
pen.C.de ſolut. Legem 61.expoſui in l.26.

L. LXII.

Inuito non adquiritur hereditas niſi ſuo vel neceſſario,nec bonorum poſſeſſio, nec le-
gatum, nec adſignatio liberti,quæ quodammodo quaſi legatum eſt liberti, de qua accipi
poſſe.l.inuito.ff.de reg.iur. inſcriptio monet. Defertur tamen inuito ipſo iure. Inuito etiā
nō adquiritur donatio.quia nec iure fit μονομερῶς,id eſt, non fit niſi inter duos conſentiē-
tes. Res inuito non adquiritur, Actio inuito adquiritur, veluti res legata inuito non ad-
quiritur, Actio ex teſtamento inuito & ignoranti adquiritur.l ſi à furioſo. ff.tit. prox. Per
eos tamen qui in noſtra poteſtate ſunt non tantùm actio, vt in hac lege oſtenditur, ſed & F
dominium ex omnibus cauſis inuitis nobis & ignorantibus adquiritur,excepta heredita-
te.l.etiam.ff.de adquir. rer. dom. An & poſſeſſio? Rectè ſentiunt qui negant eam per ſer-
uos, aut filios adquiri ignorantibus. Per eos qui in noſtra poteſtate ſunt dominium igno-
rantibus nobis adquiritur. Poſſeſſio non item. quia dominium eſt iuris, poſſeſſio facti.

Igitur

A Igitur quod ſeruus apprehendit, non videor ipſe apprehendiſſe niſi ſciero. Cauſam peculiarem excipias.l.peregre.§.quæſitum.ꝟ.de adq.poſſ.Nec obſtat quod dicitur,ignorãti per procuratorem poſſeſſionem adquiri .l.1. C. de adq. poſſ. nam hoc ideo fit, quòd procurator habeat voluntatem ſiue mandatum eius cui adquirit.alioquin non niſi volenti poſſeſſio quęritur. l. ea quæ.ꝟ. de adq. rer.do.At liberatio etiam inuito contingit, nec tamen quouis modo. nec enim acceptilatione aut pacto contingit, quia hæc etiam non fiunt μονομερῶς.nouatione cum alio facta,vel ſolutione ab alio facta,liberatio etiam inuito contingit.l.53. & 91.ꝭ. de ſolut. Inuito etiam ſeruo libertas datur. l. vlt. C. de teſt. man. Dices,quaſi poſſit vnquam accidere, vt quiſquã oblatam libertatem recuſet. Imo verò ſunt eiuſmodi ingenia quædam. In Comædia Querulo ſiue Aulularia Plauti cu-
B iuſdam adoptitij antiqui auctoris, ſeruus ita loquitur: Nobis cotidie nuptiæ, natales, debacchationes, ancillarum feriæ. propter hoc quidam nec manumitti volunt. Inuito autem filio libertas non datur. No. 89. l.iubemus.C.de emanc.lib.& Paulus 2.Sent.tit. 25.quia in iure ſui eſt cõmodum aliquod,quod eriperetur filio ſi inuitus emãciparetur.

L. LXIII.

Si ſtipulatio fiat ſub duabus diſiunctiuis condicionibus, vna exiſtẽte, ſtipulatio committitur, nec ex vna ſemel commiſſa, rurſus committi poteſt ex alia. l. 129.ꝭ.quod ſicut Vlpianus tradidit,tractans de ſtipulatione Iudicatum ſolui in l. cùm quærebatur.ꝭ.iud. ſol.ita & Africanum lib. vi. quæſtionum, quo tractauit de eadem ſtipulatione, vt conſtat ex l.hæc ſtipulatio.ꝭ.eod,tit.& l.vlt.ꝟ.de proc.hoc ſcripſiſſe puto, vt quemadmodũ
C ſtipulatio facta ſub duabus diſiunctiuis condicionibus, ex vna condicione ſemel commiſſa,ex alia committi non poteſt, ita oſtenderet ſtipulationem Iudicatum ſolui, cuius tres ſunt clauſulæ diſiunctiuo modo acceptæ ex vna commiſſam, amplius committi ex alia non poſſe.l.5.§.in hac.ꝭ.Iud.ſolui. De diſiunctiuis loquimur,quarum eæ ſunt notæ, Aut, Vel, Siue. quę tamen ſunt interdum παραδιαζευκτικοὶ,id eſt, figura διαζευκτικοὶ,poteſtate συμπλεκτικοὶ.

L. LXIIII

Præpoſtera ſtipulatio non valet, Si Titius conſul factus fuerit, hodie dare ſpondes? Datio prior eſt condicione.quod eſt ὕστερον πρότερον.idq; ante Iuſtinianũ obtinuit.§.item
D ſi quis. de inut.ſtip. Quod ſi quis ita ſtipulatus ſit, Si Titius conſul factus fuerit, tum ex hac die decem annua dare ſpondes? quia dixit ex hac die, videtur præpoſtera ſtipulatio. At non eſſe præpoſteram articulus Tum, indicat, qui refertur ad tempus exiſtentis condicionis. Datio igitur condicionem ſequitur, licet retro habita ratione præteriti temporis tum dari oporteat.l. 126. in princ.ꝭ.Solet opponi l.cùm quidam.ꝟ.de vſur.quę rectiùs opponeretur l. lecta. §.vlt. ꝟ. de reb. cred. Vtriuſque conciliatio hæc eſt. Ob ſortem non ſolutam, ex die contractus grauiores vſuræ infligi poſſunt. l. lecta. Ob vſuras non ſolutas,vſuræ grauiores non poſſunt infligi ex die contractus,ſed ex die ceſſationis. l. cùm quidam.

L. LXV

E Πρωθύστερον vitiat ſtipulationem Περίεργον non item. Sed & ſi alios nummos ipſe ſtipuler,alios tu promittas,ſtipulatio non vitiatur,dummodo congruat quantitas: vt ſi denarios ſtipuler,qui erant argentei auctore Voluſio Mætiano,tu aureos promittas eiuſdem quãtitatis. Quantitas,poteſtas, æſtimatio, ἀξία idem. Ariſtoteles initio III I.πολιτικῶν· ἔστιν ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται. & I. ῥητορικῆς. ἡ τιμὴ ὥσπερ ἀξία τις ἐστί. Inde Græcorũ exemplo rem dignam tot nummis dicimus.l.ſi dignum.ꝟ.ad l.fal.l.ſi cui fundus.ꝟ.de leg.2.Ac ſimiliter qui debet argenteos,rectè ſoluit aureos,vel è contra: quia quantitas ſola ſpectatur nõ ſpecies. l.ſi ei cui.ꝭ.de ſolut.niſi aliquod ex ea commutatione damnum creditor patiatur, vt diximus in l. 59.Item non eſt inutilis ſtipulatio,etiam ſi in perſonæ nomine variatum ſit, dummodo in perſona variatum non ſit. l. 136.ꝭ.

F
L. LXVI.

Minorem xx. annis manumittere vetat lex Ælia Sentia alio modo quàm vindicta cauſa probata apud conſilium. quod & Senatuſconſulto comprobatum fuiſſe indicat

l.1.ꝟ.de off.conſ.& l.4.C.qui manu.non poſ.Lex Ælia de minore loquitur,non de maiore.l.1.ꝟ.de manumiſ. Et ideo qui eſt ipſorum annorum xx.id eſt, qui iam iam agit ſupremum diem anni viceſimi,non vetatur manumittere. nec enim cum qui manumittit maiorem eſſe xx.annorum,ſed minorem non eſſe lex vult.Iam autem minor non eſt,qui diẽ viceſimi anni ſupremum agit.Vt autem minor xx.annis non poteſt manumittere ſeruum ſuum, ita nec in fraudem legis ſtipulari à debitore vt ſeruom quem debet, manumittat. Huius,inquit,ſtipulationis danda executio non eſt, id eſt, ex ea petitio vel præſtatio non eſt.Sic executionem accipit in l.in executione.ꝟ. Huic capiti legis Æliæ Sentiæ Iuſtinianus derogauit.nam ex conſtitutione Iuſtiniani minor xx. annis teſtamento poteſt manu mittere,quod per legem Sentiam non potuit. A

L. LXVII.

B

Non quibuſlibet verbis olim contrahebatur ſtipulatio, His tamen, Decem milia ſalua fore, rectè contrahebatur. quo modo adoleſcens ſtipulabitur rectè de curatore certæ rei, vel ſummæ dato, veluti x. milibus quæ adoleſcens in numerato, vel in nominibus habet adminiſtrandis. Eodem quoque modo de fideiuſſore eandem ſummam ſtipulabimur rectè,qui & iis verbis accipitur,Indemnem me præſtabis.l.quarto.ꝟ. Loc. Sed & his verbis rectè contrahitur obligatio,Decem curari.quo caſu promiſſor vel x. vel reum idoneum dare debet.& citatur in hanc rem Celſus,id eſt,l.vlt.ꝟ.de reb.cred. Reum dicit, id eſt,expromiſſorem non fideiuſſorem.Fideiuſſorem dando non ſatiſfacit ſtipulationi,nec liberatur.Expromiſſorem dando liberatur,quaſi ſatiſfecerit.Reum dare cùm dicunt,expromiſſorem ſemper intelligunt.Eſt igitur eorum error ſupinus, qui hoc loco reum fideiuſſorem interpretantur.Legi,ſi heres ꝟ.de leg. 1. Accurſius reſpondet rectiſſimè. Curare non tantùm adnumerare eſt,ſed & delegare alium qui adnumeret. Facere dandi ſignificationem habet. C

L. LXVIII.

Stipulatio aut certa eſt,aut incerta.Ex certa datur certi condictio.Ex incerta actio ex ſtipulatu.Certa eſt ſtipulatio pœnæ,veluti Si mihi pecuniam non credideris,x.dabis. Eſt & vtilis, quia nihil vetat credita pœnæ vinculo conſtringi, quo & ceteri contractus conſtringi poſſunt.Incerta eſt ſi ſimpliciter ſtipuler,te mihi pecuniam crediturum. quia hac ſtipulatione continetur id quod intereſt, quod incertum eſt.l.vlt.ꝟ. ſi quis in ius voc.non ictit.Id eſt,id hac ſtipulatione agitur,vt niſi promiſſor crediderit,præſtet mihi in id quod intereſt,quod an futurum ſit vllum,& quantum futurum ſit, incertum eſt. Idémque eſt in ſpecie l.diem proferre.§.vlt.ꝟ.de rec.qui arb.rec.& in ſpecie l.112.§.vlt.ꝟ. Stipulat' ſum te mihi pro centum aureis ſatiſdaturum, & tecum dedi qui mihi debet centum aureos, vt pro eo ſatiſdares in eam ſummam. Cum reo agam certi, Tecum incerti in id quod intereſt, hoc eſt inſolidum,ſi reus non ſit ſoluendo: vel in minus,ſi in aliquid ſit ſoluendo:vel in nihilum, ſi omnino ſit ſoluendo: niſi fortè veterator ſit quidam magnus difficilis conuentu.eadem prorſus eſt ſpecies l.ſi quis ab alio in pr.ꝟ.de re iud. D

L. LXIX.

E

Hominem iam mortuum dare vel ſiſti promiſiſti, & ſi non dares vel ſiſteres, pœnam. Duplex eſt ſtipulatio,pura & condicionalis. Pura non valet,quia impoſſibilis eſt. Ergo nec condicionalis ſiue pœnalis,quæ illi applicatur. Sed & ſi homo ſiſti,vel dari promiſſus interierit ante moram ſine dolo & culpa promiſſoris,promiſſor ab vtraque liberatur.l.4. ꝟ.qui ſatiſd.cog.nec debetur æſtimatio.l.ſi mihi alienum.ꝟ.de ſolut. Eadem ratione ſi ſtipuler cœlum aſcendi, & ſi non aſcenderis pœnam, nihil agitur. Ceterùm ſi vna tantùm ſit ſtipulatio ſub condicione impoſſibili in non faciendo concepta,veluti Si Stichum,qui iam mortuus eſt non dederis,vel ſi cœlum non aſcenderis,x dari,ſtipulatio valet.l.7.& 8. ꝟ.Valet etiam ſtipulatio mortui,ſi debebatur,& poſt moram interierit.l.inter ſtipulantem §.pen.l.ſi ſeruum.§.vlt.ꝟ.Valet item ſtipulatio viui ea lege facta,vt & poſt mortem præſtetur.& ita accipio l.non moriturum.C.de cont.ſtip.arg.l.20.ꝟ.Rectè ait Rei impoſſibilis. nam rei poſſibilis,etiam ſi ea ſit in ſtipulatum inutiliter deducta,pœna committitur. l.38. ꝟ. De l.70.dixi in l.1. F

A

L. LXXI.

Oſtenditur hac lege quemadmodum concipienda ſit ſtipulatio pœnalis. vel id agitur
vt fiat aliquid, vel vt ne fiat. Si vt fiat. ita concipietur ſtipulatio pœnalis, Si ita factum non
erit, tunc pœnæ nomine tot aureos dari. Si vt ne fiat, ita, Si aduerſus id factum erit, &c. l.
continuus. §. pen. J. §. vlt. Inſtit. de ver. obl. ex quibus locis intelligitur, hanc legem ita eſſe
punctis diſtinguendam, Cùm quid vt fiat ſtipulemur, pœnam ſic rectè concipiemus. &
ſecundum has formulas, actiones quoque & exceptiones concipiuntur, vt in l. apud Cel-
ſum. §. Labeo & ſi ex ſtipulatu. ff. de do. exc. Aduerſus exceptionem doli non datur repli-
catio doli. d. l. apud. §. Marcellus: quia æquum eſt communem malitiam actori nocere po-
B tiùs quàm reo. quamobrem & aduerſus actionem ex ſtipulatu de dolo, rectè datur exce-
ptio doli, Si, inquit, aduerſus ea factum erit. quæ verba ſunt clauſulæ doli pœnalis. l. ita de
mum. ff. de rec. qui arb. rec. Tractauit hoc libro xiij. Vlpianus de pœna compromiſſi, quæ
ita concipitur, Sententiæ arbitri ſtari, Si ita factum non erit, tot dari. & ob id generaliter
tradidit vti ſint concipiendæ ſtipulationes pœnales.

L. LXXII.

Initio legis oſtenditur ſeruitutes prædiorum eſſe indiuiduas. quod expoſuimus in l. 2.
ff. quapropter peti, cedi, adquiri, remitti, in ſtipulatum deduci pro parte non poſſunt, li-
cet retineri poſſint pro parte. Libertas item pro parte adquiri non poteſt. In l. viæ. ff. de ſer
C uit. vſum earum indiuiduum eſſe Pomponius ait. rectè. Prædium cui cohæret ſeruitus, di
uidi poteſt. Vſus ſeruitutis non item. Dum vtor ſeruitute, pro ſolido ea vtor, & ſi plures v-
tantur ea, ſinguli eam vſurpant pro ſolido. quamobrem vſus etiam, quæ ſeruitus eſt perſo
nalis non prædialis, non poteſt pro parte conſtitui. l. vſus ff. de vſu & habit. At vſusfructus
diuidi poteſt. Frui fundo poſſum pro parte, id eſt, fructuum partem capere naturaliter
poſſum, partem non capere. d. l. vſus. l. 1. §. ſi vſusfructus. ff. ad l. fal. denique fructus poteſt
diuidi, vſus non item. Additur etiam in hac lege factum non poſſe diuidi, vt ſi ſtipuler va-
cuam poſſeſſionem tradi, vel domum ædificari, vel operas, qua de re diximus in d. l. 2. &
l. 54. Æſtimatio tamen facti, & id quod intereſt diuidi poteſt: itémque pœna, ſi qua ſubdi-
ta ſit ſtipulationi facti. quod de æſtimatione hoc loco traditur ex Celſo, & in l. ſi quis ab
D alio. §. vlt. ff. de re iud. Æſtimationis quanti ea res eſt petitionem eſſe hoc loco ait apertè.
Sed an miſſa æſtimatione, ſi factum adhuc præſtari poſſit, agere liceat præciſè in hoc vt
promiſſor faciat, quæritur. Reſpondi licere in d. l. 2. Cuius ſententiæ qui idem ſentiunt,
nec argumentum ſatis firmum ſumunt ex l. ſtipulatio §. ſiue. ff. de no. op. nunt. nam quod
ibi dicitur in cautione, ita exprimitur d. l. ſtipulatio. §. pen. nec ex l. ſed & ex. §. penul. ff. de
procur. cui aduerſatur l. non cogendum. cod. tit. quæ de procuratore rei loquitur, qui nō
cogitur abſentem defendere, etiam ſi ſatiſdederit iudicatum ſolui. illa de procuratore a-
ctoris, qui eum cuius nomine agit, cogitur defendere iudicio accepto, nec liberatur præ-
ſtando quanti ea res eſt. At ſimiliter certi condictione, vel arbitrio iudicis addicti iudicio
E bonæfidei, venditor præciſè cogi poteſt vt rem venditam tradat, auctore Paulo lib. 1. Sen
tent. tit. xiij. & hoc eſt quod ait Iuſtin. in tit de donat. venditionem neceſſitatem traditio-
nis in ſe habere. §. ſi quis ita, expoſui quæſtionem in l. 8. Quæſtionem autem §. vlt. in l. 14.
Illud ſolum addendum, malè ei opponi l. exiſtimo. §. vlt. J. cum idem prorſus in ea trada-
tur, ſi quis ſtipulatus ſit inſulam fulciri, non eſſe expectandum vt inſula ruat, & ſic deinde
agatur. Agi namque poteſt ex ea ſtipulatione antequam inſula ruat. quia non modo cùm
ruit ſtipulatoris intereſt quòd fulta non fuerit, ſed & ſi nondum ruit ſtipulatoris intereſt
eam fulciri, ne ruat. Additur in d. l. exiſtimo. non tamen antè agi ex ea ſtipulatione poſſe,
quàm tantum temporis præterierit, quo conductor idémque promiſſor fulcire potuerit.
quod non negatur in hoc. §.

F

L. LXXIII.

Aliquando accidit vt pura ſtipulatio in tempus differatur, re ipſa & mente contrahen
tium dilationem inducente: vt ſi quis ſtipuletur domum ædificari. Nec enim agi ſtatim ex
ea poteſt, ſed vel tunc agetur, cùm tantum temporis præterierit, quo potuerit domus ædi
ficari ſecundum Celſum in l. 14. ff. cuius ſententiam videtur Paulus hoc loco probare &
l. ſi inſulam. J. vel vbi iam cœperit mora in ædificando fieri ſecundum Vlp. in l. prox. §. vlt.

Idem eſt ſi quis ſtipuletur quod ex ancilla prægnante natum erit, vel fructus qui ex fun- A
do percepti fuerint. nec enim agi ex ea poteſt, antequam partus editus, vel fructus perce-
pti ſint. Non verbis tantùm, ſed & mente tempus obligationibus præſtituitur. l. 1. ff. de pe-
nu. leg. l. inter. §. vini autem. j. Item ſi quis ſtipuletur Carthagine dari cùm Romæ ſit, taci
tè ineſt tempus quo Carthaginem perueniri poteſt. §. loca. Inſtit. de verb. obligat. Item ſi
patronus ſtipuletur operas officiales, non antè debentur, quàm indictæ fuerint. nam ex
commodo patroni edendæ ſunt. l. ſi quis hac lege. §. iudicium. l. cùm patronus. l. quoties.
ff. de op. lib. Si quis alius non patronus operas ſtipuletur, debentur ſtatim. d. l. quoties. Itē
ſi ſeruus hereditarius ſtipuletur, ea ſtipulatione actio non eſt antè quàm aliquis heres ex-
titerit, qui agere poſſit. Stipulatur autem interim rectè, & paciſcitur ſibi, vel hereditati, vel
heredi futuro nomine proprio non expreſſo, quia adita hereditate retro videtur ex die B
mortis heres fuiſſe, non tamen nominatim. l. 16. l. ſi ex re §. vlt. l. ſeruus alienus. j. de ſtip. ſer.
l. ſi vnus. §. vlt ff. de pac. Item ſi capto domino ab hoſtibus ſeruus ei ſtipuletur, non aliter
erit actio ex ſtipulatu, quàm ſi dominus poſtliminio redierit. l. 18. §. ſeruus. j. de ſtip. ſer. ſi-
cut etſi ſeruus captus ab hoſtibus promittatur. l qui res §. vlt. j. de ſolut. His omnibus ca-
ſibus ſtipulatio puræ ſpeciem habet, effectum non item. Ex ſtipulatione pura quæ nulla
re differtur, confeſtim agi poteſt, nec vllum lege laxamentum datur. In §. vlt. oſtenditur
purgari, emendari, finiri, extingui moram oblatione, pura ſi promiſſor id offerat in quo
præſtando vel dando moratus eſt, & in eo accipiendo moretur ſtipulator. Vt enim com-
munis dolus ſtipulatori nocet potius quàm reo. l. apud. §. Marcellus ff. de do. exc. ita & cō-
munis mora. l. ſeruum. §. ſequitur. j. Sed reum oportet in offerendo perſeuerare. l. 3. §. vlt. C
ff. de act. emp. l. qui Romæ. §. Seia. l. 135. §. Seia. j. hoc tit. Ait in d. §. ſequitur, hanc quæſtio-
nem eſſe de bono & æquo, non de iure. Moræ emendationem iure non eſſe. In quæſtio-
nibus quæ pendent ex æqui boni interpretatione, plerumque ſub auctoritate iuris perni-
cioſè erratur, dum ſcilicet callidè ius interpretamur, dum æquitatē ipſam non attingimus.
Æquitas eſt medium quiddam. Medij difficilis inueſtigatio. Ab eo recedere poſſumus
multis modis, id ferire vno tantùm modo. Purgationis moræ hic eſt effectus, vt debitorē
liberet periculo. & ideo ſi mora purgata res debita interierit, debitor liberatur quaſi inte-
rierit ante moram, vel ipſo iure ſi iudicium ſit bonæ fidei, vel per exceptionem ſi ſit ſtri-
ctum. l. 17. ff. de cōſt. pec. l. qui decem. j. de ſolut. l huiuſmodi. §. ſi cui homo. ff. de leg. 1. Imo
& ipſo iure ſi ſit ſtrictum ex Sabini ſententia. l. 105. j. Si non interierit non liberatur, iudi- D
cio tamen res non tanti æſtimabitur, quanti fuiſſet æſtimata, ſi moratus actor non fuiſſet
l. 3. §. vlt. ff. de act. emp. Et hæc ita procedunt, ſiue pura, ſiue in diem fuerit obligatio. d. l. 17.
Inter quas tamen diſtinguimus cùm quæritur an moræ purgatio liberet à pœna. qua de
re in l. ſi inſulam. j. dicturi ſumus. Oblationis nudæ ij tantùm ſunt effectus, vt liberet peri-
culo, collatione publicarum functionum, grauioribus vſuris leuioribus oblatis, vt ſoluat
ἀντίχειον, aliàs verò à ſorte, vſuris, pœna iam commiſſa non liberat. ſed neque pignus
ſoluit.

L. LXXIIII.

E

Stipulationes quædam certæ ſunt, quædam incertæ, vel vt eſt ſcriptum in l. 6. C. de cō-
tra. ſtip. quædam certi, quædam incerti. Ex ſtipulatione certi vel certa datur certi condi-
ctio, ex incerta actio ex ſtipulatu, vt traditur in pr. tit. de verb. oblig. l. ſi quis certum. ff. de
reb. cred. quæ & incerti & incerta actio dicitur. l. ſi ſtipulatus ff. de vſur. l. 3. C. de inut. ſtip.
l. diem proferre. §. vlt. ff. de rec. qui arb. cuius hæc eſt formula, Quod mihi ex ſtipulatu da-
ri fieri oportet. Certi cōdictionis, quæ ex ſtipulatione certa datur, hæc eſt formula, Quod
mihi e. ex ſtipulatione dari oportet, quæ etiam dicitur ex ſtipulatu in l. inter. § ſi rem quā
j. & alibi ſæpe, & actio ſtipulationis l. cùm pater. §. pater. ff. de leg. 2. Itaque eo res redit, vt
ſit concludendum actionem ex ſtipulatu aliam eſſe certi, aliam incerti. quod & de qui-
buſlibet aliis actionibus ſtrictis dici poteſt. Actio ex teſtamento alia eſt certi, alia in- F
certi. l. 1. ff. de vſufruct. leg. l. non ſolùm. §. penul. de lib. leg. l. ſi ſic legatum. §. vlt. de leg. 1. A-
ctiones bonæ fidei omnes ſunt incerti, vel incertæ pecuniæ, vt Cicero ait pro Comœdo.
Iudicio eſt formula, Quod te mihi ex bona fide dare facere oportet. Licet tamen ex con
tractibus bonæ fidei ſtricta certi condictione vti. l. in duobus. §. exceptio. ff. de iureiur. l. ſi
fideiuſſor. 2. ff. Mand. l. de eadem re ff. de exc. rei iud. & ita emptor fundi miſſa actione ex
empto

A empto, ſi volet, præciſè fundum petet certi coodictione. Ex actione certa quæ ſequitur
condemnatio,petitioni congruit. Ex incerta non item. nam condemnatio ſemper eſt cer
ta,etiam ſi incerta ſit actio.§.curare.de actio.In actione certa tempus litis cõteſtatæ ſpe-
ctatur,in iocerta tempus rei iudicatæ.l.3.§.in hac.ff. Com. Neceſſariò itaque definiẽdum
eſt oobis quid ſit certum,quid incertum.Certum eſt id cuius apparet ſubſtantia,qualitas
quantitas,vt ſi ſtipuleris decem aureos. Cùm dicis aureos,ſubſtantiam & qualitatem cer
tam dicis,adiecto numero,quantitatem certam.niſi ſtipuleris in annos ſingulos. Tum e-
nim quantitatem incertam ſtipularis l.16.ff.hoc titul.ſicut & ſi vſurarum nomine ſtipule-
ris ſingulos aureos ſingulis menſibus.l.prox.§.penult.quia earum penſionum certus non
eſt finis.Sed ſi ſtipuleris , vini Campani amphoras centum, ſubſtantiam & quantitatem
B certam dicis,qualitatem non item. Vt igitur certa ſit obligatio, qualitatem etiam expri-
mi oportet certam,veluti optimi . Quòd ſi adiicias boni, qualitas non eſt certa, eſt enim
aliud alio melius.Optimi qualitas oon recipit maius & minus. Boni qualitas recipit ma-
ius & minus . Rurſus ſi ſtipuleris hominem Stichum vel fundum Tuſculanum , certum
ſtipularis.Rebus ſingulis,id eſt,corporibus,proprium nomen aut demonſtrationem,quę
vice nominis fungatur , adiici oportet.l.certum.ff.de reb.cred. Res ſingulæ ſenſibus aut
demonſtrationibus percipiuntur,cogitatione non item. Senſus cognitio ante ſenſum nõ
eſt.Contrà res vniuerſæ cogitatione percipiuotur,non ſenſibus, & ob id qui genus ſtipu-
latur,incertum ſtipulatur. Certum non eſt extra res ſingulas,nec certum in obligatione
verſatur,niſi ſit res certa.Res autem propriè non videtur eſſe,niſi ſit ſubſtantia. Acciden-
C tia propriè nõ ſunt.Ex quo efficitur eum qui ſeruitutes ſtipulatur,incertum ſtipulari De
vſufructu dubitatur,propterea quòd vſusfructus in fructibus conſiſtit,quorum eſt ſubſtã
tia certa.Sed cùm eorum prouentus incertus ſit,placet eum qui vſumfructum ſtipulatur
etiam incertum ſtipulari. Eadem ratione incertis adnumeramus obligationes,liberatio-
nes,poſſeſſiones.quia res certæ nõ ſunt. Item fructus vel partus futuros,ob idipſum quia
non ſunt.Item facta,quia oon ſunt niſi cùm fiunt,vel poſteaquam facta ſunt.factis adiũ-
gimus non facta.nam & qui nõ facit, hoc facit vt nolit facere.Priuatio actionis actio eſt.
alioquin non eſt vera Stoicorum ſententia,Omne peccatum eſſe actionem.oam quædã
peccata in non faciendo conſiſtuot.Notandum in l.prox.non proponi exemplum niſi ſti
pulationis vtilis.cuius rei coniecturam præbet,quòd eius ponit exemplum qui ſtipulatus
D eſt certam tritici quantitatem ſine qualitate,quod valet : noo eius qui ſtipulatus eſt triti-
cum ſine quantitate,quod nõ valet.l.triticum.ff. Itaque dum in ea lege ponit exemplum
eius qui generaliter fundum ſtipulatus eſt ſine nomine,dicendum eſt eam ſtipulationem
valere.quod vtique verum eſt, ſi promiſſor fundos habuerit , oon ſi non habuerit.l.cùm
poſt.§.gener.ff.de iur.dot.l.ſi domus ff.de leg.1.l.Seia de au.& arg.leg.l.ita ſtipulatus.ff. &
ita Græci rectè lib.xxix.βασιλικῶν.Notandum etiam ex l.prox. vſusfructus ſtipulationem
incertam eſſe. cui ſententiæ opponitur.l.tribus ff. de vſufruct.ear.rer.quæ legatum vſus-
fructus pecuniæ veluti certum eſſe ait. malè Ferretus , quem & alij quidam ſequuntur,
reſpondet,Veluti,id eſt,minus propriè certum dici.Veluti plerumque verum exprimit.l.
precibus.C.de impub.& ſanè veriſſimum,vſufructu pecunię legato,certum eſſe legatum
cùm videatur proprietas legata l.6.& 7.eod. tit. legatum autem cautionis eſſe incertum.
E l.5.§.1.eod.Notandum ſtipulationem eſſe incertam ſi quis ſtipuletur fructus futuros.quo
loco fructibus captis quidam notant ſtipulatorem certi acturum , quod iam ſint fructus
certi.quorum ſententia explodenda eſt.nam ſi incerta eſt ſtipulatio,debet & actio eſſe in
certa.& verò Vlp.exempla hęc incertarum ſtipulationum ponit non alia fini,quàm vt eis
omnibus intelligatur incerti actionem eſſe. & ita Ferretus ſenſit rectè. nec obſtat l. certi
condictio.ff.de reb.cred.qua vtuntur qui ab eo diſſentiunt,quæ dicit certi condictionem
dari ex incerto contractu.nam incertum contractum vocat ἀνώνυμον, quia nomine vacat,
vt in l.1.§. debitum de conſt. pec.l. & vno.de accept. Ex eo datur etiam actio incerta, id
eſt,quæ nomine vacat : Si tamen eo debeatur res certa,poterit hac ratione dici certus,&
F dari ex eo certi condictio. At ex contractu quo incertum in obligationem deducitur,cer
ti condictio nunquam datur. eadem eſt actionis & contractus formula, & idem nomen:
& ſi nullum nomen contractus, nullum etiam actionis. Hidem illi malè reſpondent. l. ſi
ſtipulatus. De vſur.quæ fructus poſtea captos incerti peti ait,eam reſtringentes ad fructus
quorum modum neſciat actor. nimia reſtrictio. Nimia denique cæcitas hæc eſt, in quo

oportet, Ferretum non ſequi, in quo non oportet, ſequi. Notandum ex eadem lege cer- A
tam eſſe ſtipulationem ſi quis frumentum, vinum, aut pecuniam ſtipuletur ita, Quod eſt
in horreo, in apotheca, in arca. hæc enim ſtipulatio comparatur ſtipulationi hominis Sti-
chi aut fundi Tuſculani. Qui hominem dicit, incertum dicit, quia ſpeciem certam non
demonſtrat, licet qualitatem quantitatémque demonſtret. qua ratione valere dicitur le-
gatum promiſſióque hominis indiſtinctè, ſiue habuerit promiſſor familiam ſiue non,
cùm tamen fundi legatum promiſſióue non valeat indiſtinctè, propterea quòd non vt ho
minis, ita & fundi certus modus, certáque finitio eſt. nam vel glebula vna fundus dici po-
teſt. Qui verò hominem Stichum dicit, planè ſpeciem certam dicit. Qui item vinũ quod
eſt in apotheca, hoc ſermone & ſpeciem & qualitatem & quantitatem demonſtrat ſatis.
Dicit enim vinum quale quantúmque eſt illo loco. At qui vini dicit amphoras x. qualita- B
tem non dicit, & ob id incertam rem dicit. Minus rectè Theophilus tit. de verbo. oblig.
qui incertam eſſe ſtipulationem ait, ſi quis ſtipuletur τὸ ἐν τῇ κιβωτῷ. eſt enim natura cer
ta etiam ſi contrahentibus forſitan ſit incerta. ſicut & ſi ſtipuler, Quod mihi Seius debet,
vel Quod mihi debes, ſi modò Seius certum debeat, vel ſi tu certum debeas. nam hic ſer-
mo refertur ad ea quæ iam ſunt certa. In futurum collato ſermone, vt ſi ſtipuler fructus
futuros, etiam ſi poſtea percepti fructus certi ſint, incerta eſt ſtipulatio. nam & ea quæ fu-
tura ſunt, ex Chryſippi & aliorum multorum ſententia, natura incerta ſunt, quia fieri po
teſt vt non eueniant. At ſi collato ſermone in præſens tempus ſtipuler, Quod mihi Seius
debet, iſque certum debeat, certa eſt ſtipulatio, ſicut ſi ſtipuler, Quod eſt in arca. & ideo C
Ioan. rectiſſimè notat in §. qui verò, particulam Quamuis, corrigere, vt in l. 2. § incertam.
ff. de præt. ſtipul. & l. tigni §. ſi quis cum. ʒ. ad exhib. quod & hoc argumento confirmatur,
ſi ita fideiuſſor interueniat, Id fide tua eſſe iubes? Id autem ſit certum, certa erit ſtipula-
tio non incerta. Erit ergo ex his ſtipulationibus actio certi non incerti. Poſtremò notan-
dum ex eadem lege incertam eſſe ſtipulationem ſi quis ſtipuletur illud aut illud, incertã
actionem, veluti Quod mihi ex ſtipulatione dari oportet, vel Quod mihi illud aut illud
ex ſtipulatione dari oportet. Certum ſi quis ex ea condicat, plus petat. §. huic autem. In-
ſtitut. de act. Incerta eſt ſtipulatio, quoniam incertum eſt quid promiſſor ſit electurus. §.
qui illud. eadémque ratione ſi quis ſtipuletur ex pluribus fundis eiuſdem nominis vnum,
vel ex pluribus Stichis vnum, incerta eſt ſtipulatio. l. qui ex pluribus. ff. Si tamen ſibi ſtipu- D
lator reſeruarit electionem, certa eſt ſtipulatio, & alterutrum vel vnum ex eis quem vo-
let, condicet promiſſori.

L. LXXVI.

Si qui ſtipulatus eſt Illud aut illud, ſibi electionem reſeruarit, heredi etiam eius, ſi viuus
ipſe non elegerit, licebit eligere & certum cõdicere, itémque ei cui ſtipulator ceſſerit vel
legarit actionem ſuam. l. ſi ſic. §. vlt. ʒ. de leg. 1. itaque & in ſpecie l. 93. ff. heredi dabitur ele-
ctio, non tamen patri vel domino in cuius poteſtate eſt. l. vlt. in prin. ff. Quærunt quæ ſit
ratio differentiæ. Idem quæri poteſt de ſtipulatione Ire agere licere, qua fretus heres ſti-
pulatoris ire agere poteſt, non pater vel dominus. Faciliùs quod per ſtipulationem in meã E
perſonam contuli, in alium ſucceſſionis vel ceſſionis vel legati iure tranſmitto, quàm iu-
re poteſtatis alteri adquiro. quod tamen non ita eſt in legatis. nam legatum quod in here
dem tranſmitto, patri etiã adquiro. & ita accipienda l. quæ legata. ff. de diu. reg. iur. Quod
enim ait in ea lege, Nam & ſub condicione, alia eſt differentia. Sed ſi electionem in extra
nei perſonam contuli, vt ſi ſtipulatus ſim Illud aut illud mihi dari vtrum Titius elegerit,
ſoli Titio electio permittitur, non heredi eius, ſicut ſi Titij perſona adiiciatur ſolutionis
vel alterius arbitrij gratia.

Cùm ſtipulamur.] Hæc formula, Quod te mihi dare facere oportet, actionum &
ſtipulationum communis eſt. At latiùs in actionibus accipitur, quàm in ſtipulationibus.
nam ſtipulationibus præſens duntaxat tempus continetur, & ideo adiici ſolet, oportebit- F
ue, præſens in diémue, vt in ſtipulatione Aquiliana. l. & vno. ff. de accept. l. 89. l. 125. ff. hoc
tit. Excipienda eſt ſtipulatio quæ legatorum nomine interponitur l. 1. §. belliſſimè. ʒ. vt
leg. no. cau. quoniam inſtar actionis obtinet. l. 1. ff. de præt. ſtip. quod & de aliis cautiona-
libus dici poteſt. Actionibus portò etiam futurum tẽpus continetur quoad res iudicetur,
vt ſi

A vt ſi cum conductore qui debet trium annorum penſiones egero ex locato, & lis in bienniū ꝓferatur, totius quinquennij nomine iudex condemnationē faciet. Conſtat item iudicia incrementum accipere ex vſuris & fructibus. Neque obſtat l. non quemadmodum. ff. de iudic. De re futura nulla eſt actio. Hęc etiā actio ex locato, de qua exemplum poſui, non eſt de re futura principaliter, ſed de præſenti, cui tamen accedunt medij temporis quoad res iudicetur, penſiones & incrementa. Non obſtat l. non poteſt. ff. de iudic. Si alia res poſt litem conteſtatam contingat, ea nihil ad iudicem pertinet, vt in l. Antæus in fi. ff. de aqua & aquæ plu. arc. At in exemplo propoſito eadem res eſt, ad quam quæcumque pertinent iudex arbitratur, etiam ſi poſt litem conteſtatam contigerint. l. quòd ſi nolit, §. ſi mancipium. ff. de ædil. edic. In iudiciis.] id eſt, in actionibus, vt in l. inter. §. 1. ff.

B

L. LXXVII.

Ex die ſolo pœna committitur etiam ſi debitor non interpelletur. Harm. eleganter III. Epit. ὁ ἀπὸ ἡμέρας ὀφείλων ἑαυτὸν ὑπομιμνήσκων ὀφείλ. Item ſi nullus ſit ex parte debitoris qui interpellari poſſit l. vlt. ff. de nau. fœ. l. traiectitiæ. ff. tit. prox. Sed ſi debitor ſit, & paratus ſit eo die ſoluere, nec fuerit cui ſolueret, pœna non committitur. l. pen. ff. de nau. fœ. l. vlt. de lege com. l. pecuniæ. §. 1. ff. de vſur.

L. LXXVIII.

Multùm diſtant legata condicionalia ab ſtipulationibus, vt dixi in l. 16. & 57. & hoc
C quidem inter cetera, quòd ſtipulatio cōdicionalis adquiritur patri, etiam ſi condicio exiſtat poſt emancipationem filij, legatum non item. cuius differentiæ, vt & aliarum, hęc ſtatim occurrit ratio, quia in legatis ſpectatur tempus quo condicio exiſtit, in ſtipulationibus tempus contractus. Condicio exiſtens retrotrahitur ad tempus contractus. l. potior eſt. §. 1. ff. qui pot. in pig. hab. Condicio exiſtens retro non trahitur ad mortis vel teſtamēti tempus. Sed huius rationis adhuc ſi quis rationem requirat, hanc adferam: Contrahere nos ſiue purè ſiue ſub condicione, non tantùm vt nobis, ſed etiam vt rei & poſteritati & ſucceſſioni noſtræ conſulamus. l. ſi pactum. ff. de probat. At ſub cōdicione habito contractu, hoc non adſequemur morientes ea pendente, id eſt, heredibus noſtris non proficiet ille contractus, niſi ſtatuamus eius vires ſtatim ab initio exiſtere, etiam ſi nondum extite-
D rit condicio. quod ſemel admiſſum hoc caſu, fuit & generaliter admiſſum omnibus. l. vſusfructus. ff. de ſtip. ſer. At is qui legat, ſolum legatarium non legatarij poſteritatem ſpectat, ideoq́; pendente condicione mortuo legatario, legatum extinguitur. denique vt hoc caſu, ſic & alio quolibet non accipiet legatū vires niſi ex futuro condicionis euentu. Aliā rationem Acc. adfert. in l. ſi vxorem. C. de cond. inſer. quia in ſtipulatione condicionali factum intercedit filij, non in legato. Adquirit ergo ſtipulationem non legatum. Eadem ratione ipſe contendam ex pura ſtipulatione filijfamilias patri adquiri, ex legato non itē. falsò. nam & ex legato puro vel condicionali, cuius condicio exiſtat manente iure patrio, patri adquiritur. Eam rationem dum comunt quidam, multa peccant. Aiunt ſtricto iure in ſtipulatione condicionali ſpectari tempus quo exiſtit condicio. Dicere debuerunt ſtri-
E cto iure non ſpectari, nam hoc proditum ita eſt pro regula, & repetitum in tit. de diuer. reg. iur. l. non omne quod licet. Regulæ ſunt ſtricti iuris regulæ. l. 13. De lib. & poſt. Rurſus aiunt, ea quę contrahit filius, ex re patris haberi. falsò. alioquin quidquid ex contractibus adquirit filius, in profectitio peculio eſt. hoc autem eſt falſum. ergo & illud. Operam fateor ex re patris videri, vt ſi aret, fodiat, ædificet, quoniam iure operas ſuas debet exhibere patri, quas & pater locare poteſt. Contractus non eſt opera. Puto etiam malè ab omnibus accipi l. quæ legata. ff. de diu. reg. iur. quæ in hac quæſtione vulgò citari ſolet. nec enim animaduertunt duas in ea proponi differentias inter legata & ſtipulationes. Legata quæ in heredem tranſmittuntur, patri etiam & domino adquiruntur. Stipulationes quæ in heredem tranſmittuntur, non ſemper patri etiam & domino adquiruntur, ve-
F luti ire agere, & qua ſibi ſtipulator recipit electionem, vt dixi in l. 76. & ne videatur hæc noua, ſubiicitur alia ijs verbis, Nam & ſub condicione, quæ talis eſt. Stipulationem condicionalem patri adquiri, etiam ſi condicio extiterit poſt emancipationē: Eandem tranſmitti in heredem conſtat, etiam ſi poſt mortem ſtipulatoris condicio extiterit: Legatum tamen neque in heredem tranſmittitur ſi condicio extiterit poſt mortem legatarij, neque

patri adquiritur, ſi extiterit poſt emancipationem. Adhæc notandus eſt vnus caſus, quo A
per filiumfamilias facta ſtipulatio patri non quæritur, ſed filio poſtea emãcipato, qui pro-
ponitur in l.quidã.§. vlt.j.hoc tit.l.ſi debitori.§. vlt.j.de fideiuſ. Futuræ obligationis fide
iuſſor accipi poteſt.l.non quemadmodum.ff.de iudic. Cui non eſt quæſita obligatio rei
principalis, nec fideiuſſoris poteſt adquiri.& ideo ſi filiusfamilias ita fideiuſſorem accepe-
rit, Quantam pecuniam Titio credidero fide tua eſſe iubes? & poſt emãcipationem cre-
diderit, patri fideiuſſor ex ſtipulatu non tenebitur, quia nec reus tenetur. Hæc ſtipulatio
ex præſenti vires non accipit, quia nec poteſt antequam principalis obligatio conſiſtat.
Tenetur tamen vterque filio: reus directò, cum quo contraxit poſt emancipationem: Fi-
deiuſſor vtiliter, cum quo contraxit in familia patris. Aliàs verò ex ſtipulatione condicio-
nali facta per filium patri datur actio, non filio poſtea emancipato. idémque eſt ſi dolo B
malo ſtipulationem vel aliud negotium filius conferat in tempus emancipationis. l.vlt.j.
de ſtip.ſer. Mandatum bona fide collatum eſt in tempus emancipationis, & ideo filio da
tur ex eo vtilis actio mandati in ſpecie l.quidam ff.de her.inſtit. Legatum tamen indiſtin-
ctè conferri poſſe in tempus emancipationis exploratiſſimum eſt. De §.vlt.dixi in l.28.

L. LXXIX.

Per liberam perſonam nonnunquam vtiles actiones parantur nobis, vt ſi quid ſibi pro-
curator præſentis ſtipuletur. quod ita intelligendum eſt, ſi ex re & negotio domini ſtipu-
letur. alioquin ſi quid extra tem domini ſibi ſtipuletur domino præſente, proculdubio
nullam ei parabit actionem. nec enim res procuratoris quidquam habet commune cum C
re domini. & ob id rectè mihi videtur à quibuſdam accepta de procuratore præſentis l.
quod procurator.ff.de procur. Igitur ne dixeris duobus caſibus domino vtilem compete
re, Si eo præſente ſtipulatus ſit, & Si ex re eius ſtipulatus ſit: ſed iis commiſtis vno, Si ex re
eius eo præſente ſtipulatus ſit. alioquin ſemper per procuratorem domino pararetur a-
ctio vtilis, & fruſtra diceret hoc loco, Præſentis. Addi poteſt & alius caſus, Si aliter rem
ſuam dominus ſeruare non poſſit. l.Iulianus.§.ſi ptocurator.ff.de act.emp. exemplo inſti-
toris.l.2.ff.de inſtit.act.l.in omnibus.j.de præt.ſtip. cui eſt coniungenda.l.18.§.vlt.ff.de dã.
infect. Item alius, Si ptocurator militis ſuo nomine pecuniam eius crediderit & ſtipula-
tus ſit. dabitur enim militi vtilis certi condictio.l.ſi pecuniam.ff.de reb.cred.
D

L. LXXX.

Dixi de hac lege aliquid in 41. Accurſius ὁμωνυμίαν, ἀμφιβολίαν, σύνθετον exemplis phi-
loſophorum definit rectè. Compoſitionem dixit cum Boëtio quod illi σύνθεσιν, Iulianus
coniunctionem in l.ſi is qui ducenta.ff.de reb.dub.

L. LXXXI.

De initio dixi in l.38. Finis eſt veluti σύνοψις quædam l.penult.ff.ſi quis caut. De l.82.
dixi in 16. & 23.

L. LXXXIII. E

Initium expoſui in l.38.& 50. In § 1.oſtenditur, ſi in corpore diſſenſum ſit vitiari ſtipu-
lationem, vt ſi de alio homine ſenſerit promiſſor, de alio ſtipulator.l. continuus.§.1.j. hoc
tit. Idem in iudiciis locum non habet. nam ſi de alio ſentiat actor, de alio reus, nihilomi-
nus iudicium conſiſtit. Ea res in iudicium venit, de quà actor ſenſit. Ea res in ſtipulationẽ
venit, de qua vterque ſenſit. Cum inuito non contrahimus, & ideo vtriuſque conſenſus
exigitur. Cum inuito agimus. itaque multum diſtant hac in re iudicia ab ſtipulationibus.
& hæc eſt ſententia huius.§. cui opponitur l. ſi in emptione in prin. ff.de cont.empt. quæ
emptionem fundi valere ait cui venditor dixit acceſſurum Stichum, etiam ſi de alio em-
ptor, de alio venditor ſenſerit. quod ſi hoc diſſenſu non vitiatur emptio, nec ſtipulatio. fa-
cilius diſſenſu emptio vitiatur, quàm ſtipulatio. Diſſenſus in materia vitiat emptionem F
non ſtipulationẽ, vt diximus in l.22. Rectè Acc. ſenſerit, id eſt, ſenſiſſe dicatur. nam ſi om-
nino conſtet eos diſſenſiſſe, nihil actum videtur. At ſi de diſſenſu non conſtet, & ambigua
ſit oratio, interpretatio fiet aduerſus venditorem ſiue conueniatur ſiue agat, videtúrque
in ea lege pro venditor, legendum, emptor, vt in Obſeruationibus indicaui, & contrario
mendo

A mendo in l.5.C.qui man.non poſſ.vẽditori pro emptori, Græci τῶ ϖράτῃ xlviij. βασιλικῶν.
Interpretatio fiet aduerſus ſtipulatorem agentem ex ſtipulatu.l.38.§.in ſtipulationibus.ſ.
l.quidquid.§.vlt.j.hoc tit.l.cùm quæritur.ſ.de reb.dub.l.Labeo.l.cùm in lege.ſ.de cont.
empt.At in ambigua actione interpretatio fiet aduerſus reum quo cum agitur. l.in con-
trahenda.j.de diu.reg.iu.& hæc eſt alia differentia inter iudicia & ſtipulationes. Quòd ſi
contractuum ſermo ambiguus non ſit,eius ſenſum ſequemur,etiam ſi contendat promiſ
ſor ſe aliud ſenſiſſe.l.quidquid in prin.l. ſi mihi & Titio.§.vlt.j.hoc tit. Stipulatus ſum de
te veſtem omnem muliebrem quam habes. An ea etiam debebitur veſtis muliebris qua
abuti ſoles,etiam ſi neges de ea te ſenſiſſe? Sic videtur.nam veſtis muliebris appellatione
ea etiam continetur,qua viri indecorè vtuntur. quod tamen in legatis locum non habet,
B vt Accurſius notauit rectè ex l.inter veſtem.ſ.de au.& arg. leg. In legatis ſolius teſtatoris
mens ſpectatur.In ſtipulationibus mens vtriuſque,quam ſi conſtet fuiſſe diuerſam,id eſt
ſi conſtet certò eos diſſenſiſſe in ea re quæ in ſtipulationem deducta eſt, nihil actum vi-
detur:ſi non conſtet & ambigua ſit oratio, mens promiſſoris ſpectatur: ſi non ſit ambi-
gua;mens ſtipulatoris cui ſuffragantur verba. De §.ſi ſtipulante,dixi in l.1.

Sacram.] Inutilis eſt ſtipulatio ſi quis ſtipuletur rem ſacram,vel religioſam, vel publi
cam,vel liberum hominem. Publicam dicimus,quæ vſibus publicis in perpetuum deſti-
nata eſt,veluti forum.nam ſerui publici ſtipulatio valet.Eſt autem vſque adeò inutilis ſti-
pulatio,vt nec ex poſtfacto conualeſcat,ſi res ſacra profana,vel ſi publica priuata,vel ſi li
ber ſeruus fiat.Regula enim Catoniana & in ſtipulationibus locum habet,vt diximus in
C l.16.Eſt & alia regula,Ea quæ initio conſtiterunt poſtea extingui,ſi in eum caſum recidãt
à quo incipere non potuerunt,de qua diximus in l.2.& l.16.cui eſt etiam locus in ſtipula-
tionibus,& ideo ſi res profana, quam ſtipulatus ſum, ſine facto promiſſoris ante moram
conſecrata ſit,vel ſi res priuata quam ſtipulatus ſum publicata ſit, vel ſi ſeruus quem ſti-
pulatus ſum manumiſſus ſit,euaneſcit ſtipulatio.nam vna eadémque eſt cauſa obligandi
& liberandi.obligamur,quia dare poſſumus.liberamur,quia dare non poſſumus. Cõtra-
riorum vna eadémque cauſa eſt contraria ſcilicet,vt Acc.rectè.& ita Ariſtoteles 2.Rh.c.
19.ἡ γὰρ αὐτὴ δυνάμις τ' ἐναντίων, ᾗ ἐναντία.qua ratione ſemel in perpetuum extincta obliga-
tio etiam reſuſcitari poteſt, vt ſi ſeruus liber factus, rurſus ſeruus fiat.& ita Celſus ſentit.
ſic enim argumentatur. Si promiſſor liberari poteſt cùm dare iam amplius nequit homi-
D ne manumiſſo vel re conſecrata,obligari etiam poteſt ſi rurſus dandi facultatem recipiat
contrariorum enim eadem eſt δυνάμις. Ab eo Paulus & ceteri diſſentiunt,& reprehendi
tur nominatim à Paulo Celſus in l.qui res §.aream.j.de ſolut. Celſi ſententia extat in l. ſi
chorus §.vlt.ſ.de leg.3.quam vt concilient cum §.aream,& hoc.§. quidam differentiam
faciunt inter legatum & ſtipulationem. malè,vt docet l.ſi ſeruus legatus.§.vlt.ſ.de adim.
leg.in qua idem Paulus tradit de legato contra Celſum,quod de ſtipulatione in §.aream.
Celſi ſententia argumento à ſimili confirmari poteſt.Si nauis quam ſtipulatus ſum ſine fa
cto promiſſoris diſſoluta ſit, extinguitur obligatio, Rurſus ſi reſtituta ſit nauis & eiſdem
tabulis compacta,obligatio reſtituitur.Negandum hoc eſſe ſimile.Negandum extingui
E obligationem naue diſſoluta ea mẽte vt reficeretur.Ceſſat veriùs quàm extinguitur,quia
eadem nauis reſtitui poteſt eiſdem tabulis.imo nec intercidiſſe nauis videtur. Expecta-
tur ergo donec eadem nauis reficiatur,quia & ea mente diſſoluta eſt. Non obſtat item
prior ratio, quæ in extinctis rebus locum non habet. vt enim homo mortuus vitæ reſti-
tui non poteſt,ſic nec in perpetuum extincta obligatio. In perpetuum extinguitur ſeruo
manumiſſo,quia ea mente manumittitur vt perpetuò ſit liber, planéque is ſeruus manu-
miſſus mortuo comparatur,nec rurſus ſi fiat ſeruus is videtur eſſe qui fuit antè,ſed nouus
homo. Ceſſat quod quaſi conſopitum non extinctum eſt, & quod pendet, vt in
l. continuus. §. illud. j. Poteſt & alio argumento confirmari ſententia Celſi, Si ſti-
puler ex fundo vini amphoras c. quæ ſtipulatio tacitum diem habet. l. 73. ſupr. &
natum ex eo fundo, perceptúmque vinum ſine facto promiſſoris conſumptum ſit,
F obligatio extinguitur, reſtituitur ſequenti anno vino percepto, cui eodem modo
reſpondendum eſt non extingui, ſed ceſſare obligationem. Expectatur enim quo-
ad denuo vinum ex eodem fundo naſcatur, quia non corpus vini quoddam cer-
tum, ſed genus & quantitas debetur. At fas non eſt expectari donec liber homo fiat

ſeruus vel res ſacra profana. quamobrem & ab initio rectè hominem liberum nō ſtipu- A
lor, Cùm ſeruus erit. l. ſi in emptione. §. 1. ff. de cont. empt. nec rem ſacram, Cùm profana
erit. Si tamen nauis ea mēte diſſoluta ſit vt in alios vſus conuertatur, extincta videtur: &
ideo licet poſtea eiſdem tabulis compacta ſit, alia nauis videtur eſſe, nec reſtituitur obli-
gatio ſemel extincta. Summa hæc, obligationem extingui re conſecrata vel publicata,
vel ſeruo manumiſſo, vel naue diſſoluta, ſi modò ea mente diſſoluta ſit, vt in alios vſus
conuerteretur. Ceſſare, naue diſſoluta reficiendi cauſa. Nauem diſſolutam ea mente &
refectam eandem eſſe. Diſſolutam illam eandem non eſſe. Sic definiri poſſe quęſtionem
philoſophorum an refecta nauis eadem ſit nauis, quam refert Plutarchus in Theſeo. Ea-
demq́; de domo diſtinctio admittenda eſt, reſtitutam eandem eſſe, ſi ea mente depoſita
ſit vt reſtitueretur, Sin minus, eandem non eſſe. Ceſſare item obligationem vino, quod B
ex fundo dari promiſſum eſt, conſumpto. Extinctam obligationem non poſſe reſuſcita-
ri. Ceſſantem expergeſieri poſſe. Extingui in perpetuum, Ceſſare ad tempus. Ceſſare o-
bligationem dupliciter, vel poſteáquam nata eſt, vt ſi nauis promiſſa diſſoluatur reficiē-
di cauſa, vel ſtatim ab initio ſi diē habeat expreſſum vel tacitum, vt ſi vinum vel oleum
ex fundo ſtipuler. expectare enim debeo vindemiam aut oliuitatem, vel ſi ſeruum ca-
ptum ad hoſtibus. d. §. aream. Igitur obligatio ſuſpenditur non tantùm ab initio, ſed e-
tiam ex poſtfacto. At quid ſi areæ promiſſæ impoſitum ſit ædificium, quæro vtrum obli-
gatio areæ extingatur an ceſſet? Dico nec ceſſare eam nec extingui, ſed vigere eandem,
ideóque quocumque tempore peti poſſe æſtimationem, quia area extat. quanquam
& in hac ſpecie diſſentiat Celſus à ceteris. l. ſi chorus. §. pen. ff. de leg. 3. l. ſeruum filij §. C
ſi areæ. de leg. 1. l. ſi areæ. de leg. 2. Idemq́; eſt ſi tignum iniunctum ſit ædibus. nam & ſi
ex XII. tab. non poſſit ſolui, peti tamen poteſt, & eius æſtimatio præſtari. d. l. qui res. §.
vlt. Lex, inquit, vindicare poſſe ſcit. Sic No. 38. νόμος ἐπίςαται, & in l. ſtatuliberos. ff. de ſta-
tul. lex putat. Senſus hic eſt, Cùm ſcirent Decemuiri tigna vindicari poſſe, ideo ſolui ea
prohibuerunt. Et hæc omnia quæ hactenus expoſita ſunt ex hoc §. & §. aream, ſunt de
ſtipulationibus conuentionalibus quæ in dando cōſiſtunt, quæ tamen vſui quoque poſ-
ſunt eſſe in prætoriis ſtipulationibus, quibus de reſtituenda re cauetur. Prætoriæ ſtipu-
lationes aut rei reſtitutionem continent, aut incertam quantitatem. l. 2. ff. de præt. ſtip.
Reſtitutio rei accipitur dupliciter, vel vt opus quod factum eſt in priſtinum ſtatum re-
ſtituatur, vel vt res præſtetur. Stipulatio noui operis rei reſtitutionem continet, id eſt, vt
opus reſtituatur. Sed & quanti ea res eſt in incertam quantitatem concipi poteſt. l. ſti- D
pulatio. §. vlt. ff. de no. oper. nunt. Iudicatum ſolui incertam quantitatem continet. Sed
& de reſtituenda re, id eſt, præſtanda cōcipi poteſt. quo caſu an eadem res ſit inſpicitur.
Stipulatione item fideicommiſſorum de reſtituenda re caueri poteſt. l. 1. §. item quæri-
tur. ff. vt leg. no. cau. iis verbis, Eam rem rectè reſtitui. l. 73. ff. de verb. ſign. Itemq́; fructua-
ria. l. inter fructuarium. ff. de dam. infec. Circa hunc §. quæritur de re mea, cur eam rectè
ſtipuler ſub condicione Cùm mea eſſe deſierit, cùm tamen liberum hominem ita rectè
non ſtipuler Cùm ſeruus erit, vel rem ſacram, cum profana eſſe cœperit? Ratio autem
non eſt obſcura. Nihil vetat expectari quoad res mea eſſe deſinat, quæ vix vnquam cō-
paratur ea animi deſtinatione vt perpetuò mea ſit. At liberi hominis ſeruitutem, vel rei
ſacræ deteſtationem expectari dirum eſt. Impoſſibilis hæc condicio videtur eſſe in libe- E
ro homine & re ſacra. Poſſibilis in re mea. & huc pertinet l. continuus. §. pen. ff. At ſicut
inutilis redditur ſtipulatio re profana, quam ſtipulatus ſum, conſecrata, ita & re aliena
mihi adquiſita. § ſi rem. ff. l. ſi ſeruus legatus. §. Stichum. ff. de leg. 1. quod expoſui. ff. l. 16.
Stipulatio rei alienæ dominij adquiſitione extinguitur, vt ſi de te eam ſtipulatus ſim ex
donationis cauſa, ac deinde hereditatis vel legati iure eam adquiſiero, niſi eam teſtator
à me per legatum aut fideicommiſſum reliquerit purè vel ſub condicione. dominij ad-
quiſitio, cuius cauſa duratura non eſt, non perimit ſtipulationem. l. non quocumque. ff.
de leg. 1. l. qui res in princ. ff. de ſolut. His etiam addamus quod de libero homine tradi-
tur. l. 103. Inutiliter eum in ſtipulatum deduci, quia nec dari poteſt, nec æſtimari, ac ge-
neraliter rei cuius commercium non eſt, æſtimatio non debetur. l. cùm ſeruus. §. vlt. ff. F
de leg. 1. ſicut nec hominis mortui vel manumiſſi. l. 35. eod. tit. l. ſi mihi alienum. ff. de ſo-
lut. Hominis mortui ſtipulatio inutilis eſt. quod etiam in hunc tractatū Vlp. conieciſſe
indicio eſt §. pen. quo exponit caſus, quibus valet ſtipulatio hominis mortui. qua de re
diximus

diximus in l.69.& vt ſuperioribus caſibus dedicatione,publicatione,manumiſſione,diſſo-
A lutione,dominij adquiſitione,ita & morte obligatio extinguitur, nec poſtea reſtituitur.
Additur in eadem l.103. fundum hoſtium inutiliter promitti,qnia dari non poteſt, ideó-
que nec æſtimatio eius debetur. quod & in legatis obtinet. l. ab omnibus. §. etiam ff. de
leg. 1. Si quis ancillam.] Ancilla precario rogata id etiam agitur,vt partus ſit precario
l.10.ff.de preca.Non idem agitur ancilla iudicio vel alio loco ſiſti promiſſa.Nō idem mu-
liere tincta vt eſt in concilio Cæſarienſi, Ἐγκύϊ φωτιζομένης τὸ κυοφορούμενον οὐ φωτίζεται.

L. LXXXIIII.

Certum eſt moram purgari oblatione,nouatione,condicionali ſtipulatione, ac multò
etiam magis præſtatione,vt ſi inſulam fieri promiſero,& poſt moram inſulam fecero. Li-
B cebit autem facere quoad lis conteſtata non fuerit.Poſt litem conteſtatam cùm iam cœ-
pit ſtipulator agere in id quod intereſt,res non eſt integra.itaque faciendo non liberabor
condemnatione quanti ea res eſt.quod probat non ſolùm hæc lex,ſed & l.17.ff.de conſt.
pec.nam illa verba, Vſque ad tempus iudicij,in ea lege hoc ſignificant,vſque ad litem cō-
teſtatam, vt in l.17.§.vlt.ff.de dam.inf.ante iudicium,id eſt,ante litem conteſtatam.Hoc
etiam amplius habet ea lex, non tantùm ſi faciat,ſed & ſi facere paratus ſit ante litem cō-
teſtatam,debitorem liberari à præſtatione eius quod intereſt.At ſi lite conteſtata non ſit
aliud petitum,quàm quod nunc offertur poſt litem,vt ſi dari aliquid oportere petatur,&
poſt litem conteſtatam reus det idipſum,aut dare paratus ſit,vel ſi deſtrictè agatur fieri o-
portere,& reus faciat quod petitur,vel facere paratus ſit,non eſt dubium iudicium ſolui.
C Omnia enim iudicia abſolutoria ſunt. Quæſtionis eſt, ſicut à damnatione quanti ea res
eſt,liberatur is qui dat vel facit quod debet, vel paratus eſt dare facere poſt moram ante
litem conteſtatam,an ita etiam liberetur à pœna.Non vtique indiſtinctè. A damnatione
quanti ea res eſt indiſtinctè liberatur,itémque à periculo ſiue obligatio ſit pura ſiue in diē
vt diximus in l.73.A pœna autem liberatur ſi pura ſit obligatio,& ante litem cōteſtatam
offerat.l.ſi cùm dies.§.vlt.ff.de rec.qui arb.rec.l.qui Romæ.§.Flauius.j.Vbi iam cœpit agi
de pœna,tarda nimis ſeráque oblatio eſt.Quòd ſi obligatio ſit in diem,ex die ſtatim pœ-
na committitur,nec is qui offert poſt diem euitat pœnam.quia id inter contrahentes agi
intelligitur.l.traiectitiæ.ff.tit.prox.l.Celſus in prin.ff. de rec.qui arb.l.ſi fundus.§. vlt.ff. de
leg.Com.idque Acc.ſupplet rectè ad l.Lucius.ff.de act.emp.in ver.exhibuerit. Sed huic
D ſententiæ opponitur l.& ſi poſt tres.ff.ſi quis caut. Si reus promiſerit ſe iudicio ſiſti certa
die,& ni ſteterit pœnam,ex die pœna committitur ſtatim, reſoluitur tamen ſi poſt diem
ſiſtat ſe.Sunt qui reſpondeant ſtipulationem Iudicio ſiſti eſſe prætoriam,prætorias beni-
gnius accipi quàm conuentionales,quorum ſententiam aliàs probaui,nunc probare non
poſſum.Nam & ſtipulationes prætoriæ ſemel commiſſæ reſolui non poſſunt, veluti ſtipu
latio duplæ.l.habere.ff de euict.& Iudicatum ſolui,vt apparebit ex interpretatione l.3.§.
vlt.j. iud. ſol. quam inferiùs traditurus ſum. Præterea eo ſuffugio nihil eſt opus,cùm,vt
ex veteribus rectè Bulgarus notauit in ſpecie l.& ſi poſt tres, non fuerit ſubiecta pœna.
Fateor à præſtatione eius quod intereſt liberari eum qui ſe ſiſtit poſt diem,ante litem cō-
teſtatam tamen,id eſt, antequam petitum ſit id quod intereſt. & hæc eſt ſententia l. & ſi
E poſt tres. Nego à pœna ſemel commiſſa eum liberari ſi ſe ſiſtat poſt diem, & hoc nimirū
fideiuſſori eius tantùm dedit Iuſtinianus,vt reum ſiſtendo poſt diem euitet pœnam.l.ſan
cimus.C.de fideiuſſ.Aliàs igitur id non obtinet.Ergo generaliter hac in quæſtione conſti
tuenda eſt differentia inter ſtipulationem pœnalem & quanti ea res eſt,non inter præto
riam & conuentionalem,cuius ratio hæc eſt.Stipulatio pœnalis poſt diem ſtatim cōmit-
titur ipſo iure,vt dixi in l.77.& ideo oblatione poſtea facta non reſoluitur.Stipulatio quā
ti ea res eſt non intelligitur committi,niſi ex ea lis fuerit conteſtata,vt in l.cùm quærеba-
tur.§.proinde.j.iud.ſol.& ideo oblatione facta ante litem conteſtatam,ea ſtipulatio reſo-
luitur l.15.j.eod.tit.quod ita procedit,niſi propter moram actor iam ante litem conteſta-
tam damni aliquid ſenſerit. quo caſu nec ante litem conteſtatam, poſteaquam ex mora
F damnum actor ſenſit,offerendo euitari poteſt præſtatio quanti ea res eſt. & hoc eſt quod
ait l.& ſi poſt tres,Nec actoris ius ex mora deterius factum ſit.Itémque l.135.§.Seia.j.cu-
ius ſpeciem ponam inferius, Si mulieris propter moram non intereſſet, ac ſimiliter ita

demum is qui purè pœnam promiſit, offerendo ante litem conteſtatam pœna liberatur, A
ſi nulla in ea re captio actoris ſit. l. ſi cùm dies §. vlt. & l. prox. ꝟ. de rec. qui arb. rec. Poſt litem autem cõteſtatam, petitúmque id quod intereſt, petitámue pœnam purè promiſſam nihil agit is qui offert quod debet euitandæ grauioris condemnationis cauſa. Huic tamẽ extremæ ſententiæ opponitur. l. 3. §. vltim. & l. 4. ꝟ. iud. ſol. quæ lex ait abſolui fideiuſſorem Iudicatum ſolui, eum quo actum eſt quaoti ea res eſt ob rem non defenſam, ſi poſt litem conteſtatam reus defenſiooem ſuſcipere paratus ſit. Non dicit ſi ipſe fideiuſſor defenſionem ſuſcipere paratus ſit. nihil enim ageret ſe defenſioni poſt litem cooteſtatam offerendo. Sed quod per ſe noo poteſt, per reum cooſequitur. quod ſæpe ita fit. l. 3. ꝟ. quæ res pig. obl. & ita Duarenus etiam reſpondit, qui in hanc legem ſcripſit feliciter. Obſtat etiam l. fideiuſſor. ꝟ. de dol. exc. in cuius ſpecie offertur rectè poſt condemnationem, & euitatur B
actio iudicati. quidni verò? Offertur enim non res ſolùm, ſed etiam omne quod intereſt. ac ſimiliter poſteaquam actum eſt quanti ea res eſt, ſi reus offerat omne quod intereſt, nõ eſt dubium abſolui eum debere. quòd ſi offerat tantùm ſe daturum facturúmue quod debet principaliter, ſera & intempeſtiua oblatio eſt. Obſtat item l. hoc edicto. ꝟ. de public. vbi poſt litem conteſtatam reſtituta re, euitatur pœna edicti. Sed id fit ex edicti ſententia, quod pœnam infligit ſub hac condicione, ni reſtitutum ſit. His pro coronide addẽda eſt ſpecies. l. 135. §. Seia. ꝟ. Seia ortos emit mandato Titij, ac deinde ſtipulanti Titio promiſit ſe ortos ei traditurам, cùm is pretium & vſuras ſoluiſſet: ſtipulatiooi mox ſubditum eſt pactum vt Titius ſolueret intra Kal. Apr. & ortos reciperet. Titius ad diem nõ omne pre- C
tium ſoluit, moratus eſt in ſoluenda pretij parte, eam offert poſt diem, Seia detrectat accipere. an hæc oblatio facta poſt diem eum excuſat, eíque præbet actionẽ ex ſtipulatu qua ortos condicat? Sic videtur, dummodo damnis Seiæ, ſi quæ ſenſerit ob moram, etiam ſatisfaciat. Ergo debitor moram ſuam purgat poſt diem, & ea re quatenus alio ex latere creditor eſt, ſibi agendi facultatem parat perinde ac ſi ſoluiſſet. quod iis quæ diximus omnino congruit. nec enim fuit in ea ſpecie ſubiecta pœna. malè autem Acc. notat in ea ſpecie pactum ex incontinenti additum ſtipulationi ineſſe ex parte actoris. hoc enim in bonæ fidei tantùm iudiciis receptum eſt. l. iuriſgentium. §. quinimo. ꝟ. de pac. Non parit igitur actiooem, ſed hanc tantùm vim habet, vt non poſſit Titius ante diem ortos, nec Seia pecuniam petere. Ineſt enim ex parte reorum. l. lecta. ꝟ. de reb. cre. Item hanc vim non habet, D
vt impediat emendationem moræ, cùm condicio ſtipulationis initio diem certum non habuerit: & ob id quandocumque expleta purgat moram.

L. LXXXV.

Executionem obligationis vocat petitionem & ſolutionem, quam Græci ἐκβιβασμόν. Quatuor autem proponit rationes exequεodæ obligationis, ſiue executionis ſpecies quatuor ſumma arte collectas. Prima hæc eſt, Peti pro parte & ſolui pro parte. quod fit ex diuidua obligatione, veluti certæ pecuniæ vel certi corporis, & ideo ſinguli heredes promiſſoris conueniuntur pro hereditaria parte ex xij. tab. & ſoluũt pro hereditaria parte. quod certiſſimum eſt. Secunda hæc eſt, Peti ſolidum & ſolui ſolidum, vt ſi teſtator opus Reip. E
fieri, vel ſtatuam poni iuſſerit, ſinguli heredes tenentur inſolidum, nec liberantur niſi præſtẽt ſolidum ex reſcripto fratrum Imperatorum. idémque eſt ſi quis fieri promiſerit. quia indiuidua obligatio eſt, & operis effectus, id eſt, ἀποτέλεσμα ſcindi in partes non poteſt. l. 11. §. penult. ꝟ. de leg. 3. Idémque eſt in ſeruitute excepto vſufructu, vt dixi in l. 2. & 72. excipienda eſt etiã ſeruitus oneris ferundi. l. & ſi fortè. §. ſi ædes. ꝟ. ſi ſer. vind. Hic enim eſt verior ſenſus eius. § & rectè lib. lviij. βασιλικῶν. tit. v. coniunctim excipitur vſusfructus & ſeruitus oneris ferẽdi, his verbis πλὴν τῆς περὶ τοῦ φέρειν τὰ βάρη τοῦ γείτονος, καὶ τῆς χρήσεως τῶν καρπῶν. Ratio noo eſt obſcura. Ceteræ ſeruitutes in vſu cõſiſtunt. Vſusfructus in fructu. Oneris ferẽdi io onere poſito ſupra parietem vicini. Vti non poſſum pro parte. Fructus capere poſſum pro parte. Adgrauare parietẽ & adleuare poſſum pro parte, non pariete ſed onere F
diuiſo, vt ſi eius taotũ quod ferre paries poteſt, partem parieti toto imponam. Et hæc quidem iis ſepoſitis dicuntur de ſtipulatione, Seruitutem dari, veluti Iter dari. Stipulationis Iter fieri alia eſt ratio, quæ poſtremo executionis geoere cõtinetur. Tertia ratio exequendæ obligatiunis hæc eſt, Peti pro parte, & ſolui ſolidũ, vt ſi homo ſit generaliter promiſſus

& plures

A & plures ſint heredes promiſſoris, ſinguli conueniuntur pro parte hereditaria vt quiſque
pro parte ſua hominem quendam præſtent, liberatio tamen non contingit niſi eundem
ſolidúmque hominem omnes præſtent.nam ſi velit vnus partem Stichi,alter partem Pã-
phili ſoluere,ſtipulationi ſatis non fit,nec poteſt promiſſor pluribus heredibus relictis ef-
ficere,ne integrum hominem vnum ſtipulator conſequatur. alioquin ei iniuria fieret.ea-
démque eſt condicio ſtipulationis Stichum aut Pamphilum dari, vel decem aut Stichum
dari.quod expoſuimus in l.2.ff. Quarta forma executionis hæc eſt,Peti inſolidum & ſol-
ui pro parte,vt ſi venditor qui duplam promiſit ob euictionem,plures heredes reliquerit,
re emptori euicta inſolidum committitur ſtipulatio,id eſt,vno defugiente auctoritatem,
omnes tenentur,quia non videtur res defenſa quæ non fuit inſolidum defenſa. l.ex clau-
B ſula.ff.iud.ſol. non tamen damnantur ſupra partem hereditariam. quod etiam expoſui in
l.4.§.vlt.ff. Similiter hæc ſtipulatio, Per te non fieri quominus mihi ire agere liceat,quæ
compendio dicitur, Iter fieri,inſolidum committitur,id eſt, vno ex heredibus promiſſo-
ris prohibente omnes tenentur,quia & qui ab vno tantùm prohibetur,inſolidum videtur
prohiberi : ſingulis autem pro parte hereditaria præſtatio incũbit. Ceterùm id quod præ-
ſtiterint qui non defugerunt auctoritatem vel qui non prohibuerunt,à coherede qui de-
fugit vel qui prohibuit recipient iudicio familiæ erciſcundæ: vt diximus in l.2.& 4 & 50.
& 56.Similiter ſi ita ſit ſtipulatio concepta, Fũdum illum vel ſortem illam dari, Si fundus
datus non erit,tot pœnæ nomine dari, hæc ſtipulatio inſolidum committitur,id eſt,vno
ex heredibus promiſſoris non dante fundi partem ſuam omnes tenentur,quia non vide-
C tur datus niſi inſolidum ſit datus, non tamen pœnæ nomine ſinguli præſtãt vltra partem
hereditariam : id item quod præſtiterint pœnæ nomine qui ſoluerant partes fundi, à co-
herede qui non ſoluit recipient iudicio fam.erciſcundæ.§.penult.l.heredes §.idem iuris.
ff.fam.erciſc. Duplex fuit in hac ſpecie ſtipulatio, fundi pura, pœnæ condicionalis. Vno
ſoluente fundi partem, à pura ſtipulatione liberatio contingit pro parte, à pœnali non i-
tem.Pœnæ cauſa indiuiſa eſt.nam & ob minimam partem non ſolutam,ſolida pœna cõ-
mittitur.Sic & pignoris cauſa indiuiſa dicitur.l.rem ff.de euict.l.heredes.§.idem obſerua
tur.ff.fam.erciſc. nam & ſi vnus ſoluerit pro parte ſua,nullo modo ſoluitur pignus, ante-
quam ſors vniuerſa perſoluta fuerit. & hac de re etiam diximus ſatis in l.4.§. Cato. His
igitur caſibus etiam ſi inſolidum committatur ſtipulatio, & agatur aduerſus eos qui bo-
D nam fidem agnouerunt quaſi ſolido non præſtito,tamen in ſolutione admittit ſecutionẽ
id eſt,ſectionem ſiue diuiſionem. In §.vlt. hoc oſtenditur, promiſſorem ſub condicione,
per quem fit ne condicio exiſtat,perinde teneri ac ſi condicio extitiſſet. quod non tãtùm
in condicione poteſtatiua locum habet,ſed & in caſuali,& non ſolùm in ſtipulationibus
ſed & in legatis ſi per heredem fiat quominus condicio exiſtat.l.iure.l.Iulianus.ff.de con-
dit.& demonſt.Quid ſi per alium fiat quominus condicio exiſtat ? Et quidem ſi per eum
ſtat in cuius perſona impleri condicio debuit , vt ſi ab herede mihi legatum eſt ſub con-
dicione Si Gaio x.dediſſem,& Gaius nolit decem accipere,videtur etiã impleta. l.in om-
nibus cauſis.ff.de diu.reg.iur. At quid ſi per extraneum ? Non videtur impleta, ſiue adhuc
poſſit impleri ſiue non.l.inde Neratius.§.idem Iulianus ff. ad l.Aquil. cui tamen obſtat l.
E quæ ſub condicione.§.quoties ff.de cond. inſtit. & l.turpia.§.penult.ff.de leg.1. Reſpon-
deo in ſpecie l.inde Neratius,ſeruum occiſum fuiſſe poſt mortem teſtatoris,quo tempo-
re debuerat manumitti. In aliis legibus viuo teſtatore. Vel, vt Græci tradũt lx. βασιλικῶν.
in l.inde Neratius, occiſus fuit ab alio,à quo heres indemnitatem conſequi poteſt.In aliis
fato functus eſt : quo caſu non poteſt heres ab alio indemnitatem conſequi.quam tollen
di contrarij rationem Latini etiam retulerunt.prior placet magis : cùm aliis legibus qui-
bus mortui mentio fit,etiam occiſus comprehendatur.Porrò huic legi quidam malè cẽ-
ſent coniungendam l.43.ff.tit.prox.cùm ſit ex alio libro. Leg.86.expoſui in l.29. L.87.
in 16. L.88.in 49. L.89.in 76.

L. XC.

F Sorte petita non ideo minus currũt vſuræ. Duplex autẽ eſt vſura. Alia propter quæſtũ
infligitur quæ fœnus appellatur,& cedit ſtatim ex die interpoſitæ ſtipulationis. Alia pro-
pter morã,quæ pœna dicitur,& cedit ex tempore tardæ ſolut.l.lecta.ff.de reb.cred. Vtra-
que eſt mẽſtrua. Vtraque currit lite cõteſtata,id eſt,non ceſſat. Ruſus pœna alia eſt quæ

ſemel duntaxat infertur ob moram. Hæc non eſt vſura. Finge me ſtipulatum fœnus vel
pœnam in menſes ſingulos ſi ſors ſua die ſoluta non eſſet, & egiſſe ex ſtipulatu de ſorte, A
An poſt litem conteſtatam creſcent vſuræ, an creſcet pœna? quod non videtur. nam lite
conteſtata nouari res videtur. Nouatione autem facta vſuræ non currunt. l. nouatione. j.
de nouat. Coniungatur ea lex cum l. lite ff. de vſur. cùm ſint ambæ ex eodem libro. Con-
iunctio indicabit conſtituendam eſſe differentiam inter litis conteſtationem & nouatio-
nem. Nouatione facta vſuræ non currunt. Lite conteſtata vſuræ procurrunt. Citatur in
hanc rem ab Acc. l. 1. C. de iudic. quæ probat lite conteſtata de ſorte, non ideo perimi ſti-
pulationem vſurarum. ſupereſſe enim petitionem vſurarum quæ in iudicium deductæ
non ſunt. quia duę ſtipulatiooes ſunt, vna certi, altera incerti. l. centum. ff. de eo quod cer.
lo. l. vbi autem. §. penul. ff. hoc tit. Si vna actum ſit, ſupereſt altera. Adfertur verò & alia dif
ferentia inter nouationem & litis cõteſtationem à Paulo in l. aliam. j. de nouat. Nouatio- B
ne facta perit prioris actionis priuilegium ſi priuilegiaria fuerit, ſicut pereunt vſuræ ſi vſu-
raria fuerit: Lite conteſtata neque priuilegium neque vſura perit.

L. XCI.

Species eſt de ſeruo promiſſo & mortuo ante moram, quo caſu promiſſor non tenetur
niſi ipſe eum occiderit immerentem, vt diximus in l. 23. ff. Quid ſi ægrotum neglexerit,
vt ſi medicum ei non adhibuerit, atque ita diem ſuum obierit? an tenetur promiſſor? Mi
nimè. At ceſſatio à faciendo culpa eſt. fateor. Verùm promiſſor non omnem culpam præ
ſtat. Alia conſiſtit in faciendo, alia in non faciendo. Illam præſtat, hanc non item. Cur ita?
Poſſeſſor eum quo actum eſt vindicatione negligentiam præſtat. cur negligentiam quo- C
que promiſſor non pręſtat? In re aliena cuſtodienda, cuius vindicatio alteri competit, de-
bemus eſſe diligentiſſimi. In ea quæ non niſi noſtro facto alteri quæri poteſt, licet nobis
verſari negligenter quaſi in re noſtra, modo abſit dolus aut lata culpa. quæ ratio etiam
differentiam induxit inter legata & fideicommiſſa. l. cùm res. §. pen. ff. de leg. 1. l. mulier. §.
ſed enim ff. ad Trebel Morti comparatur conſecratio & manumiſſio. Si igitur facto pro-
miſſoris hæc ante moram contigerint, tenetur ex ſtipulatu.. fecisse videtur ſi ipſe ſeruum
promiſſum manumiſerit, vel rem promiſſam dedicauerit, vel ſi eum ſeruum eámue rem
poſt interpoſitam ſtipulationẽ vendiderit, & emptor manumiſerit vel dedicauerit. Proin
de feciſſe etiam videtur ipſe ſi poſt ſtipulationem ſeruum vendiderit & emptor occiderit.
Sed ſi alienum ſeruum promiſerit, iſque à domino antè moram promiſſoris manumiſſus D
ſit vel occiſus, vel res conſecrata, promiſſor non tenetur. quia nihil fecit. quinimo extin-
guitur obligatio. qua de re in l. 51. in l. inter. §. ſacram ff. Idémque eſt ſi ſeruum ſuum pro-
miſerit, & is ſine facto eius ad libertatem peruenerit, puta ex caſu ſtatulibertatis à defun-
cto relictæ, quia nihil fecit. Si fecerit, tenetur. Si nihil fecerit, vel ſi ceſſauerit à faciendo &
res interierit, non tenetur. Quæritur an & promiſſor qui neſciens ſe debere occiderit aut
manumiſerit aut dedicauerit teneatur? quod magis eſt, exemplo heredis qui ſeruum he-
reditarium cùm eſſet rogatus reſtituere hereditatem ignorans occidit, vel manumiſit.
Citatur in hanc rem Iulianus in §. de illo. Locus Iuliani eſt in l. quidam. §. pen. ff. ad Tre-
bel. & ideo quod ait in §. de illo, Vt reſtitueret, ſic eſt accipiendum, vt reſtitueret heredi-
tatem in qua erat & ſeruus quem manumiſit. Citatur & in ſimili ſpecie Iulianus in §. ſi E
res. Inſtit. de legat. Verùm huic ſententiæ obſtat l. in ſumma §. pen. ff. de cond. ind. & l. ſi is
cui. ff. de don. cau. mor. quæ tamen ſunt ex eodem libro. quibus ſignificatur ignorantem
excuſari. Puto à dati repetitione excuſari ignorantem, non à petitione. Repetitiones ſunt
ex bono & æquo, vt oſtendi in l. cùm ij ſup. de tranſ. Actio ex ſtipulatu ſtrictior eſt & præ-
ciſior. Fit obiter mentio in hac lege ſerui promiſſi, & poſtea capti ab hoſtibus ante mo-
ram. Captiuitas non comparatur morti. l. qui res. §. vlt. j. de ſolut. l. vlt. ff. de act. empt. ideó-
que ſine facto promiſſoris ſeruo capto ab hoſtibus, ceſſare obligationem dicemus non
extingui: facto autem eius ſeruo capto, ſtatim tenebitur ad pretium. Ex ſuperioribus cõ-
ſtituenda eſt hæc regula talis, Culpam debitoris perpetuare obligationem. Culpa duplex F
eſt, Mora & occiſio eiue ſimilis manumiſſio aut dedicatio. Mora perpetuat, ſed purgari
poteſt. itaque planè non perpetuat. §. ſequitur, quem expoſuimus in l. 73. §. vlt. ff. Occiſio
omnimodo perpetuat producítque obligationem. nec enim purgari & circũduci poteſt.
Conſtitutio veterum dicitur hac l. id eſt, regula iuris antiqui. vt in l. 1. j. de priu. del. conſti

tutio

A tutio ciuilis. Ea autem de debitore loquitur. At trahenda etiam eſt ad acceſſiones.quod
proponitur in §.nunc videamus,in quo acceſſiones dicit,vt in No.iiij. παρεδρίας pro per-
ſonis quæ principali obligationi accedunt,quales ſunt adpromiſſores,mandatores, pecu
niæ cõſtitutæ rei. Eadémque forma M.Tullius acceſſiones pro miniſtris & aſſeclis in lib.
de iure dicundo. Is, inquit, ſuo labore,ſuiſque acceſſionibus,huius negotij atque operis
moleſtia conſequebatur,vt ad iſtum ſine vlla ſolicitudine ſumma pecuniæ referretur. Va-
lerius lib.v.cap.vij. Nec acceſſio glorioſæ illius pompæ,ſed auctor ſpectatus eſt. Vulgò
malè acceſſor,vt & in Pand. vulgatibus. Porrò acceſſionum culpa obligationem perpe-
tuat. Obligationem, inquam, eorum non rei principalis. Culpa acceſſionis non nocet
reo. Imo verò poſt moram acceſſionis, id eſt, fideiuſſoris, mortuo ſeruo promiſſo vel eo
B ſeruo occiſo à fideiuſſore,reus liberatur,ipſe fideiuſſor non liberatur.l.mora.ff. hoc titul.
nec enim æquum eſt vt ſuo facto ſuam obligationem tollat, quamuis directo iure reo li-
berato & ipſe per conſequentiam liberetur. Culpa itaque fideiuſſoris eius obligationem
perpetuat.itémque ſucceſſoris eius non rei. E contrario culpa rei nõ eius tantùm vel ſuc-
ceſſoris, ſed & acceſſionis ſiue fideiuſſoris obligationem perpetuat. Culpa rei fideiuſſori
nocet.d.l.mora.l.ſi à colono.§.vlt.ff. de fideiuſ. nam fideiuſſor quantum ad eam rem atti-
net quæ in obligationem deducta eſt, accedit in omnem cauſam quæ reum principalem
tenet,etiam ſi ſimpliciter acceptus ſit, non tamen creſcit obligatio fideiuſſoris ex mora
rei,niſi nominatim in quamlibet cauſam accipiatur.l.cẽtum.ff.de eo quod cer.lo.l. quæ-
ro.ff.Loc.Citatur & in hanc rem l.vlt.ff. de fideiuſ. malè. nec enim loquitur de facto ſiue
C culpa rei principalis pro quo fideiuſſor interceſſit, ſed de culpa eius apud quem interceſ-
ſit.Malè item Acc. hæc verba.§.nunc videamus,Acceſſionibus quoque ſuis, id eſt, fide-
iuſſoribus,accipit de fideiuſſoribus ſecundis. manifeſtum enim eſt de fideiuſſoribus reo-
rum agi,non de fideiuſſoribus fideiuſſorum, quanquam & in eis idem dici poſſit, ac de
ceteris conſequenter, cùm poſſint plures gradus fideiuſſorum eſſe. Id etiam addendum
ſuperioribus,factum filijfamilias rei principalis perpetuare obligationem patris ſi iuſſu e-
ius promiſerit.quia pater qui iuſſit acceſſio & quaſi mandator intelligitur. Acceſſio eſt
qui iuſſit vel qui fideiuſſit.Sed & de peculio obligationem,quo caſu poteſt eſſe perpetua,
factum filij producit atque perpetuat, vt diximus in l. 49. Huius regulæ effectus ij ſunt:
Vt homo qui facto promiſſoris perijt,adhuc peti poſſit.Fiet autem in æſtimationem con
D demnatio.l.promiſſor hominis.ff.de conſtit.pec.l.82. in fi.ff. Æſtimatio peti non poteſt,
quia æſtimatio propriè non debetur,vt in fine legis ait,Neque in pecuniam quæ non de-
betur,ſed officio iudicis æſtimatio venit & quaſi debetur.l.promiſſor Stichi.ff.de conſtit.
pec. Vt ei obligationi quaſi facto promiſſoris productæ nec extinctæ fideiuſſor applicari
poſſit, qui acceſſionis nomine hominem promittat. Vt acceptilatio hominis promiſſi &
mortui,quaſi ſit adhuc in rebus humanis,valeat. Vt ſi ex alia cauſa is homo debeatur,e-
tiam eo perempto nouari poſſit obligatio & transferri in verborum obligationem. Valet
igitur petitio,fideiuſſio,nouatio,acceptilatio hominis mortui.l.inter.§.pen.ff.hoc tit.quã
do ſcilicet facto ſiue culpa promiſſoris mortuus eſt.alioquin non valet.

L. XCII.

E Vt vindemiam tollere liceat, ius eſt perſonale non reale. vſusfructus ius eſt perſonale. De vſufructu dubitatur ſi ſtipuler, Mihi heredique meo vti frui licere,an heres meus agere poſſit ex ſtipulatu.l.38.§.ſed & ſi quis.ff.hoc tit. Idem dubitatum eſt eadem ratione de hac ſtipulatione,Per te nõ fieri quominus mihi heredique meo vindemiam tollere liceat Reſpondetur tamen ex vtraque ſtipulatione heredem acturum,licet diuerſa ſint iura perſonalia in mea & heredis perſona.

L. XCIII.

F Electio mea eſt.Ergo & heredis mei ſecundum ea quæ diximus in l.93.Ideo autem electio mea eſt,quia dixi,Sumam,quo verbo & in legatis legatario vindicatio & optio datur,auctore Vlpiano in Frag.Inde Seruius rectè v.Æneid. Sume,inquit, verbum eſt Iuriſconſultorum,quo vtuntur quotiens legatum non ab herede datur, ſed eſt in accipientis arbitrio.

L. XCIIII. A

Non valet ſtipulatio tritici ſine certa quantitate.l. ita ſtipulatus. ꝗ. Quantitatem expri-
mi non eſt neceſſe. Satis eſt ſi intelligatur. At ſi neque exprimatur, neque intelligatur, in-
utilis ſtipulatio eſt. Adiecta autem quantitate valet, etiam ſi adiecta qualitas non ſit, vt di-
ximus in l. 74. ſ. l. fideiuſſorem. ſ. mand. l. 4. ſ. de trit. vino & oleo. Qualitatem hoc loco
genus vocat. Id ſumitur ex gente aut bonitate, veluti Aphricum vel optimum. Accurſius
tritici nomen generale eſſe dicit. debuit dicere frumenti. l. frugem. ꝗ. de verb. ſig. Contine-
tur enim eo nomine hordeum, auena, triticum, ſiligo ſiue Zea, quæ Langobardico voca-
bulo ſpelta ab Accurſio vocatur ſæpe, ſecale ſiue tipha, milium, panicum, milium Indicũ,
quod melecam Accurſius hoc loco ſua lingua vernacula, alij Surgum vocant, quòd pro- B
ceritate ſuas cognatas fruges ſuperet milium & panicum. Interdum pro tritico tantùm
per eminentiam, vt in l. ſi is qui negotia. §. vlt. ſ. Mand. quo modo frumentum Galli acci-
piunt vulgò, non generaliter. Hidem blattum dicunt à blatteo colore, quo modo & Grę-
cis σῆψ commune eſt nomen vermis, coloris, frumenti, receptumq; eſt eum qui blattum
debet, ſecale præſtando liberari, niſi dictum ſit, blattum frumentum. Vt autem non valet
ſtipulatio tritici non demonſtrata quantitate, ita nec ſtipulatio Inſulam fieri non demon-
ſtrato loco quo fieri velit. l. prox. l. ſi ita ſtipulatus. ꝗ. l. 3. §. ſi quis Inſulam. ſ. de eo quod
cer. loc. Cur locum demonſtrari ſit neceſſe, cauſa illa eſt, quòd qui Inſulam fieri ſtipula-
tur, vt ſuperficies ponatur ſtipulatur. at niſi in ſolo poni non poteſt. L. 96. expoſui in 23.

C

L. XCVII.

In ſpecie initio propoſita duæ ſunt ſtipulationes, Te ſiſti & ni ſteteris hippocentaurum
dari, vna vtilis altera inutilis, nec vtilis vitiatur per inutilem. l. 126. §. vlt. ꝗ. hoc tit. Inutilis
acceſſio non vitiat principalem obligationem. Pœnalis ſtipulatio quaſi acceſſio eſt. idem-
que de vſuraria dicendum. ſ. de vſur. l. vſuras. At econtrario ſi ſtipuler hippocentaurum
dari & ni dederis decem, duæ ſunt ſtipulationes inutiles, quia non poteſt inutilis obliga-
tionis vtilis acceſſio eſſe. l. 69. ſ. & ſic l. 55. demonſtratum eſt inutilem adiectionem non
vitiare vtilem obligationem, inutilis tamen obligationis inutilem adiectionem eſſe. Ad-
iectio acceſſio eſt. l. obligationum ferè. §. acceſſio. ſ. tit. prox. Cùm verò duæ ſtipulationes
pares ſunt, nec altera alterius acceſſio, conſtat vtilem per inutilem non corrumpi. l. 1. §. D
ſed ſi mihi. ſ. hoc tit. Ad §. poſſum, qui ſequitur, hæc pertinẽt. Si qui de re ſtipuletur, Ti-
tium daturum, inutilis ſtipulatio eſt. l. ſicut. ꝗ. de fideiuſſor. Si nomine Titij te ſoluturum,
vtilis ſtipulatio eſt. An autem iis verbis videris fideiuſſiſſe pro Titio? quod & ſi verum nõ
ſit tentari poteſt hac ratione. Acceſſio es ergo fideiuſſor aut mandator aut reus conſtitu-
tæ pecuniæ. mandatorem te non eſſe liquet. Conſtitutæ pecuniæ reum non eſſe liquet.
Reſtat ergo te eſſe fideiuſſorem. Fateor plerumq; fideiuſſorem ita interuenire vt ſuo no-
mine ſe daturum vel facturum promittat. d. l. ſicut. Non tamen quod ita plerumque in-
terueniat non poteſt non aliter interuenire. Certa non eſt fideiuſſionis forma, ſicut nec
ceterorum contractuum, variatur namque pactionibus. Plerumque fideiuſſor in id ſe o-
bligat quod reus principalis debet. quo caſu etiam ſi reus fuerit locuples, fideiuſſor tene- E
tur, hocq; iure prior conueniri poteſt inexcuſſo reo. At ſi ita interueniat, Quanto minus
à debitore ſeruari poterit, non ideo minus fideiuſſor dicitur. quo tamen caſu ſi reus ſit lo-
cuples, non tenetur: ſi in aliquid ſit locuples, in reliquum tenetur: ſi planè inops, inſolidũ.
l. decem. ꝗ. Id enim agitur manifeſtò eis verbis, vt in id tantùm teneatur, quod à reo prin-
cipali ſeruari non poterit. quod etiam videtur agi in ſpecie propoſita ſi promittat nomi-
ne Titij debitoris principalis ſe ſoluturum. & ideo in ſolidum tenetur, ſi nulla ex parte Ti-
tius ſoluendo ſit: aliàs in minus, ſi in aliquid ſoluendo ſit: aliàs in nihilum, ſi locuples Ti-
tius ſit. arg. l. 112. §. vlt. ꝗ. Cur autẽ id agi in hac ſpecie videatur, ſatis difficile eſt ratione de-
monſtrare. Si de Titio ſtipuler vt det, de te vt ſoluas nomine Titij, comparanda nobis eſt
hæc ſtipulatio ſtipulationi Mihi aut Titio vtrum ego velim dari. Hac ſtipulatione ius ſiue F
obligatio in meam perſonam confertur, factum ſiue ſolutio in perſonam Titij, vt Titio
ſoluatur ſiquidem ego malim ei ſolui. Illa quoque ſtipulatione ius confertur in perſonam
Titij vt det, factum in perſonam tuam, vt mihi quod Titius debet, ſoluas nomine Titij.
Dare eſt iuris, Soluere facti. In hac ſtipulatione Mihi aut Titio dari, Titius non eſt reus
ſtipulandi,

A ſtipulandi, ſed adiectus ſolutionis gratia. In illa quoque, Nomine Titij te ſoluturum, tu
non es reus promittendi, ſed adiectus ſolutionis gratia. Conreus promittendi vel fide-
iuſſor nõ es, quia aliud promittis quàm quod eſt in obligatione Titij. Titius ſe daturum
promiſit, Tu te facturum. Quòd ſi es adiectus, & acceſſio arg. l. obligationum ferè. §. ac-
ceſſio. ff. tit. prox. Non omnis ergo acceſſio ex debitoris parte aut fideiuſſor, aut man-
dator eſt, aut reus conſtitutæ pecuniæ. Eſt enim quartus, Adiectus. Rurſus ex hac ſti-
pulatione Mihi aut Titio dari, vt mihi detur ago certi, vt Titio ſoluatur ago incerti in
id quod intereſt. l. 118. §. vlt. j. Ergo & ex illa ſtipulatione pariter agam cum Titio certi vt
det, tecum vt ſoluas incerti in id quod intereſt. Titio locuplete nihil mea intereſt. Ergo
Titio locuplete tecum non agam. Eadem ratio verſatur in ſpecie l. ſi quis ab alio in pt.
B ff. de re iud. De Primo decem dari ſtipulatus ſum, de Secundo ſatiſdari nomine Primi,
Secundus non eſt conreus promittendi, non fideiuſſor, ſed adiectus ſatiſdationis gratia.
Cum primo eſt actio certi, Cum Secundo incerti in id quod intereſt. l. 112. §. vlt. l. 113. §.
vlt. j. Id enim hac ſtipulatione agitur, vt niſi ſatiſdederit Secũdus, præſtet id quod inter-
eſt. quod etiam expoſuimus in l. 68. ff. Itaque ſi Primus ſit locuples, cum Secundo nulla
mihi eſt actio, vel ſi in partem Primus ſufficiat, cum Secundo in reliquam tantùm par-
tem eſt actio, vel ſi Primus nihil facere poſſit, inſolidum. At, vt ad ſpeciem huius. §. re-
deamus, tentari poſſet hac ratione inutilem eſſe hanc ſtipulationem, Nomine Titij te
ſoluturum. Quod ſoluitur nomine Titij, ipſe Titius ſoluere videtur, cuius rei argumẽ-
tum eſt, quòd ſi fuerit debitum, Titius liberatur etiam inuitus: ſi indebitum, condictio
C Titio competit non ei qui ſoluit. Dum ergo te ſoluturum nomine Titij promitis, Ti-
tium daturum promittis. hoc autem promittitur inutiliter. ergo illud. Negandum hæc
eſſe ſimilia, Titium daturum & nomine Titij te ſoluturum. Illo modo de alio promit-
tis nõ de te. Hoc modo de te promitis, vel etiam Titium ſoluturum per te, quod idem
eſt. itaque hæc valet, illa non valet. In fine legis tractatur de hoc genere ſtipulationis,
Si tibi nupſero, vel Si te vxorem duxero tot dari. Ex ea ait cauſa cognita actionem de-
negari. Confertur ea ſtipulatio in caſum matrimonij. Videndum eſt igitur vtrùm dona-
tionis, an alia ex cauſa fiat. Si fiat donationis cauſa, ex ea denegatur actio, quia collata
eſt in tempus matrimonij, quo quidquid geritur inter virum & vxorem donationis cau-
ſa nullius momenti eſt. l. 3. §. & ſi ſtipulanti. l. cùm hic ſtatus. §. ſi ſponſus. ff. de don. inter
vir. & vxor. nec confirmatur morte. l. Papinianus. eod. tit. Si ex alia cauſa, valere conſtat.
D Item ſi donationis cauſa fuerit probabilis, valet. Quid enim ſi hoc quaſi præmio inuita-
rint ſe ad nuptias? Pœna quidem nuptiæ conſtringi non poſſunt. l. Titia. j. At nihil ve-
tat præmiis, muneribus, promiſſis eas allici. L. 98. expoſui partim in 16. partim in 72.
L. 99. partim in 85. partim in 8.

L. C.

Condiciones quæ in præſens vel præteritum tempus referuntur, ſtatim aut perimunt
obligationem, aut omnimodo non differunt. Perimunt, ſi ita non ſit. Non differunt, ſi
ita ſit. veluti ſi Titius Conſul eſt, Si Titius Conſul fuit. Quod eſt vel fuit, neceſſe eſt eſſe
vel fuiſſe, Quod non eſt, neceſſe eſt non eſſe. Condiciones eæ neceſſariæ ſunt. At con-
E diciones relatæ in futurum tempus non ſunt neceſſariæ. Quod futurum eſt neceſſe non
eſt euenire, cùm poſſit non euenire. hæc eſt ſententia Ariſtotelis, Chryſippi, Stoicorum
omnium, quam noſtri Iuriſconſulti ſequuntur, qui ferè omnes ab Stoicis inſtituti ſunt,
& ideo fructus vel partus futuri ſtipulationem cẽſent eſſe incertam. l. vbi autem. ff. itém-
que rumpi teſtamentum poſteriore, in quo ſit ſcriptus heres ſub condicione quæ poſtea
non exiſtat, quod tunc cùm fiebat teſtamentum id nondum fuerit certum, & quod exi-
ſtere potuerit quæ defecit. l. cùm in ſecundo. ff. de iniuſt. rup. teſt. Videtur tamen Paulus
ad Diodori ſententiam inclinare in l. ſed & ſi reſtituatur. §. vlt. ff. de iudic. dum ea quæ
futura ſunt ſcribit antequam fiant iam vera eſſe aut falſa, cùm alij incerta eſſe ea dicant,
vel nec vera nec falſa. quorum ſententia frequentior eſt. Quamobrem ſi ſtipulationi
F applicetur condicio in futurum, nec extinguitur nec exiſtit obligatio ſtatim, ſed ceſſat
& in ſuſpenſo eſt. Et hæc propriè condicio eſt. l. 120. j. hoc tit. l. reſpiciendum. ff. de reb.
cred. l. inſtitutio §. vlt. de con. inſtit. §. condiciones. de ver. obl. l. 3. §. ſi patronus. ff. de bo.
liber. Interdum ea etiam condicio quæ in futurum tempus collata eſt, neceſſaria eſt ra-

tione rei, veluti ſi ſol cras oriatur, quæ condicionis effectum non habet.l. ſi pupillus. §. 1. infr. de nouat. A

L. CI.

Peſſimè hæc lex eſt ab interpretibus accepta de puberibus qui curatores non habent, cùm dicat, Suis, & hoc tantùm de impuberibus ſit proditum innumeris locis non obligari eos ſine tutoris auctoritate, quaſi ſcilicet non idem ſit in puberibus. Puberes igitur ſine curatoris auctoritate obligantur. Nec mouere eos debuit l. 3. C. de in integ. reſt. quæ de rerum alienatione, veluti de rerum venditione iam perfecta impletáque loquitur, non de obligatione. fateor res ſuas puberem non alienare ſine curatoris auctoritate. nam curatori rerum adminiſtratio commiſſa eſt. At in perſonam puberis curator poteſtatem non habet, pubes enim eſt ſuæ tutelæ, ideóque de ſua perſona promittere poteſt ſine curatore ſuo. Itémque nubere. l. ſciendum. ꝟ. de tit. nup. Similiter puberi ſoluitur rectè ſine curatoris auctoritate, quanquam non cogatur debitor ei ſoli ſoluere ob metum reſtitutionis in integrum. l. ait prætor. ꝟ. de minor. Idem ergo etiam in iudicio quòd non inſtituitur ſine curatore, iuſiurandum quod pro ſolutione eſt, defert rectè ſine curatore. l. nam poſtea. §. ſi minor. D. de iureiur. Imo & mulieri puberi tutorem habenti ſine tutore ſoluitur rectè auctore M. Tullio in Top. cùm tamen impuberi non ſoluatur rectè ſine tutoris auctoritate. Rurſus pubes ſoluit, & reſtituit rectè ſine curatore ſuo, Impubes non item. l. 1. §. fuit. ꝟ. ad Trebel. Pubes adit hereditatem ſine curatore, impubes non item. l. cùm in vna. §. vlt. ꝟ. de appel. Puto eadem ratione in l. 24. ꝟ. ſcribi pupilli obligationem non perpetuari niſi interpelletur tutore auctore πρὸς ἀσφάλειαν puberis. Et in l. 1. §. exercitorem. D. de exer. act. ſi pupillus nauem exerceat, exigi tutoris auctoritatem. Denique ea quæ perſonã ſuam ſpectãt, is ſolus adminiſtrat rectè ſine curatoris ſui auctoritate, Res ſuas, veluti prædia aut mancipia aut mobilia, non item. B C

L. CII.

Venditor emptori de euictione ita cauit. Quãti ea res erit, & ſpecialiter ſe agniturum ſumptus quos lite mota emptor feciſſet. Mortuo emptore, venditor egit ex vendito cum herede emptoris ad pretium, heres id ſolutum eſſe probauit & abſolutus eſt, an ſumptus in eam litem factos condicet venditori ex ſtipulatione illa qua ſe agniturum ſumptus vẽditor cauit? Minimè. nam de ſumptibus cauit quos in lite proprietatis emptor faceret, nõ in alia lite. Quidquid adſtringendæ obligationis, id eſt, vt Græci vertunt, τὸ συμβαλλόμενον τῇ συστάσει τῆς ἐνοχῆς, id niſi palam pronuntietur omiſſum intelligẽdum eſt. l. 99. ꝟ. Eos ergo ſumptus non repetet, quia nec in eos fuit venditor victori condemnatus, quos & aliàs victo iudex remittit habenti iuſtam cauſam litigandi. Verùm id neceſſe eſt exprimi ſentẽtia ex No. 82. At quærit Acc. an & ſi non cauiſſet vẽditor emptori ſe agniturum ſumptus quos in lite proprietatis emptor feciſſet, eos agnoſcere debet iudicio ex empto. Victo emptore conſtat eſſe agnoſcendos & refundendos emptori. l. ſi cùm quæſtio. C. de euict. l. fideiuſſor. ꝟ. de do. exc. Vincẽte emptore ſecus eſt, niſi caueat venditor ſe eos agniturum. & ita Acc. rectè in l. 1. C. de euict. L. 103. expoſui in 83. D E

L. CIIII.

Cum domino ſeruus pactionem pro capite fecit aureorum decem, eiúſque pactionis reum, id eſt, expromiſſorem dedit, vt in ſpecie l. & eleganter. §. ſeruus. ꝟ. de dolo, expromiſſor tenetur ſeruo manumiſſo etiam ſi ab ipſo ſtipulatore manumiſſus nõ ſit, dummodo eius beneficio ab alio manumiſſus ſit. Quòd ſi alieno beneficio fiat liber, puto expromiſſorem nõ teneri. Non dato expromiſſore ſeruus ex ea pactione poſt manumiſſionem tenetur in factum. l. 3. C. an ſer. ex ſuo fac. Interdum non paciſcitur ſeruus, ſed prorogat pretium libertatis. quo caſu querela ei datur aduerſus dominum qui non manumittit. l. 5. ꝟ. de manumiſ. l. vix. ꝟ. de iudic. F

L. CV.

Si Stichus aut Pamphilus debeatur ex ſtipulatione, vno mortuo, qui viuit dandus eſt, niſi malit promiſſor mortui æſtimationem præſtare. l. cùm res. §. ſed ſi Stichus. ꝟ. de leg. 1.

A videlicet ſi ſine facto eius mortuus ſit.alioquin æſtimationem offerẽs non audietur.l.Sti-
chum aut Pamphilum.§.1.ff.de ſolut.Item niſi in eo qui mortuus eſt accipiẽdo iam ſtipu-
lator moram fecerit. Homine enim oblato poſtea mortuo,continuò debitor liberatur.
Oblatione ſola non liberatur. Interitu poſtea ſecuto liberatur continuò ex ſententia Sa-
bini.Continuò,id eſt, ἀπαυτόθεν, quod eſt ipſo iure. Proculiani exceptionem putant eſſe
neceſſariam.l.interdum.§.vlt.ff.quorum ſententia obtinuit. Oblatione item ſola aliquã-
do ipſo iure quodammodo promiſſor liberatur:vt ſi offerat pecuniam petenti apud præ-
torem,eámque qui petebat noluerit accipere,& in actione à prætore petenda perſeuera-
uerit. Denegabit enim prætor actionem etiam ſi eadem pecunia extet.l.ſi debitor offer-
ret.ff.de ſolut.Vltro oblatum dum non peteret,ſi ſtipulator noluerit accipere,non ideo ei
B denegatur actio,niſi poſt oblationem interierit ex ſententia Sabini.L.106.expoſui in 75.

L. CVII.

Pater naturalis filium quem Titius habebat in adoptionem heredem inſtituit ſub hac
condicione,Si à patre adoptiuo emancipatus eſſet.Pater adoptiuus nolebat eum eman-
cipare,niſi pro pretio emancipationis ſibi filius certæ pecuniæ expromiſſorem daret. Fi-
lius expromiſſorem dedit, & ſic deinde emancipatus eſt, & patris naturalis hereditatem
adiuit.Quæritur an pater adoptiuus cum expromiſſore poſſit agere ex ſtipulatu.Videtur
enim inhoneſta eſſe ſtipulatio,vt filius manu emittatur. Seruus quidẽ pro capite ſuo pa-
ciſcitur & expromiſſorem dat & argentum pro mutuo licite.l.104.ff.Liberum hominem
C pro capite ſuo quidquam prȩſtare illiberale,inhoneſtum,& illicitum videtur.nam & im-
poni ei donum, munus, operæ emancipationis cauſa non poſſunt,quæ imponuntur re-
ctè ſeruo manumiſſionis cauſa.l.penul.ff.de obſ.par.præſ.l.pen.ff.ſi à par.quis man. Hoc
tamen loco definitur cum expromiſſorem accipi rectè.Ergo & pecuniam accipiet hone-
ſtè emancipationis gratia.l.1.§.ſi parens.ff.ſi à par.quis man.fuer. Plerunque autem parẽ-
tes expromiſſorem certæ pecuniæ pro pretio emancipationis ſibi dari deſiderant, non
quaſi protinus exacturi poſt emancipationem, ſed vt huius exactionis metu contineant
filium emancipatum in officio,& vt magis curẽtur à filio quemadmodum Iauolenus ait
hoc loco,quomodo & Plautus in Sticho,Nunquam,inquit,nimis curare poſſunt paren-
tem ſuum filiæ.At operæ,donum,munus emancipatis imponi non poſſunt.Hæc ſolis li-
D bertis imponuntur. Non poteſt autem cogi parens vt filios emancipet ne extra ordinem
quidem. Id filij officiis emereri debent.l.vltim.in fin.C.de ſent.paſ.vel quaſi redimere,vt
in hac ſpecie,pecunia vel reo dato.

L. CVIII.

Valet ſtipulatio confecta ſub condicione,quæ pendet ex facto incertæ perſonæ:veluti
ſi quis Capitolium aſcenderit,ſi quis à me x. petierit, cuius tamen aliquam eſſe cauſam
oportet,veluti donationem. nam ſtipulatio ſine cauſa non valet.falſum eſt condicionem
eſſe pro cauſa.Itaque ſic quoque vtiliter ſtipulabor, Si qua mihi nupſerit,dotis eius nomi
ne tot dari.cuius cauſa dos eſt non condicio.In lege prȩcedenti ſtipulationis cauſa eſt re-
E muneratio emancipationis De §.vlt.dixi in l.17. De l.109.in l.12.

L. CX.

Si ſtipuler Mihi & Titio decem,duæ ſunt ſtipulationes,vna vtilis,altera inutilis,& mi-
hi quinque ſola debentur.quod diximus in l.38.§.in ſtipulationibus.ff.Obſtat l.fundus.ff.
de cont.empt.& l.15.ff.Com.prȩd.quȩ ſunt ex eodem libro.Si emam fundum mihi & Ti-
tio,totus fundus,tota ſeruitus ad me pertinet.Separanda eſt pecunia à ceteris rebus. Pe-
cuniæ obligatio facilè numero diuiditur.fundi aut ſeruitutis nõ æquè.Pecuniæ duæ ſunt
ſtipulationes.fundi emptio vna,ſeruitutis impoſitio vna.§.vlt.expoſiti in l.83.

F

L. CXI.

Sumpta eſt ex Pomponij libro v.ad Q.Mutium. Certum eſt vſu domus marito con-
ceſſo,cum eo vxorem habitare poſſe. At contrà dubitatur vſu vxori conceſſo,an cum ea
maritus habitare poſſit. Et primus Q. Mutius admiſit poſſe.l.4.ff.de vſu & habit. Subſe-
quitur itaque hoc loco Pomponius Q. Mutij ſententiam, dum vſu in ſtipulationem ab

vxore deducto, prohibito viro ſtipulationem committi ſcribit.& in hac quæſtione dum A
in d.l.4.& l.8.eod.titul.citatur Pomponius lib.v.puto librum v.ad Q.Mutium intelligi.
Adiicit hoc loco committi ſtipulationem Iter fieri non ſolùm ſi me, ſed & ſi alium meo
nomine ingredientem prohibeas.nam & per alium hęc ſeruitus vſurpatur.l.vſu.ff.quem-
admod.ſer.amit. Ait, Latius.] πλατύτερον,Latitudo voluntatis contrahentium exigit
hæc verba ſic accipi.Latitudo opponitur ſubtilitati ſiue ſtricto iuri,vt in l.1.C.vt actio.ab
her.& contra hered. Ne propter nimiam ſubtilitatem verborum latitudo voluntatis cō-
trahentium impediatur.

L. CXII.

Quæſtio eſt an is cui datur electio poſſit variare. In diſiūctiuis electio eſt debitoris,cui B
& variare licet quoad ſoluerit,niſi fuerit ei nominatim electio data.l.eum qui. §.vlt.infr.
l.huiuſmodi.§.Stichum.ff.de leg.1. Vtraque eſt de debitore.& ideo neutra opponitur re-
ctè huic l.quæ eſt de creditore. In debitore non diſtinguimus quo verbo ei ſit electio ad-
ſcripta,Volet,an alio. nam vbi ſemel de aliquo cōſtituit,ei ſe dando obſtringit,& ius ſta-
tim ſtipulatori vel legatario adquiritur.Nunc de creditore dicamus.Creditor non poteſt
variare ſi ei electio nominatim data ſit.l.5.ff.de leg.1.quod tamen diſtinctionem recipit ex
hac lege.nam ſi quis ita ſtipulatus ſit,Stichum aut Pamphilum quem voluero,ſemel tan-
tùm eligere nec variare poteſt. Quòd ſi ita,Quem volam,variare poteſt vſque ad litem
conteſtatam. nam Volam eſt extenſiuum ſiue parataticum in futurum, vt Volebam in
præteritum. Idémque opinor dicendum in legatario ſi ei data ſit electio per damnatio- C
nem,iis verbis,Stichum aut Pamphilum vtrum Titius volet illi dato. Volet eſt extenſiuū
l.filij.ff. ad Tertyl. ideóque ſi Titius ſemel Stichum optarit, poteſt variare, quia & ſi eum
optarit,nondum tamen adquiſiuit ante traditionem.Itaque res eſt integra. At ſi per vin-
dicationem ei legatum ſit,ſecus eſſe arbitror. quia optione ipſo iure dominium ei adqui-
ritur,quod nuda voluntate rurſus non amittitur.His addenda ſunt quæ dixi in l.17.ff.vbi
oſtendi eſſe etiam differentiā inter Si volam, & Si voluero,non tamen inter Cùm volam
& Cùm voluero.§.vlt.expoſui in l.68.& 97.

L. CXIII.

Stipulatus ſum pœnam ſi opus arbitratu meo Kal. Iuniis effectum non eſſet, Ace.ad-
iicit, tam in qualitate operis quàm in opere perficiendo prorogando propter l. ſi in lege. D
ff.loca.deinde operi faciendo laxiorem diem dedi. quæritur an Kal. Iuniis opere non fa-
cto pœna committatur? quod non videtur, cùm mea voluntate prolata ſit dies operi fa-
ciendo.At Proculus ita diſtinguendum cenſet. Vel quo tempore protuli diem,moratus
nondum erat promiſſor operis effectionem, ſatíſque adhuc temporis habebat ad id per-
ficiendum ante Kalen. & hoc caſu pœna non committitur, quia per me ſtetit quominus
opus fieret ante Kalendas.l.ſi creditor.ff.de nouat. Vel quo tempore ego protuli iam cer-
tum erat opus Kalen. Iuniis fieri non poſſe, moratúmque nimis eſſe promiſſorem,& hoc
caſu pœna committitur etiam ſi diem protulero. Pœna non committitur ſi ipſe opus fie-
ri arbitratus non ſim.Ponendum eſt igitur me arbitratum.At cùm tātum temporis præ- E
teriiſſet,vt iam non poſſet opus effici ante Kalen. Iunias,deſtiti arbitrari & diem protuli.
Non ideo minus pœna committetur, quòd aliquo tempore ante Kal. Iunias deſtiterim
arbitrari & deſiderare vt opus fieret. alioquin me pridie Kal. defuncto & nequeunte ar-
bitrari,pœna eadem ratione non committeretur.quod nequaquam dicendum eſt. Non
committitur tamen pœna vel peti poteſt, antequam venerint Kalendæ Iuniæ, vt oſten-
dimus in l. 8.ff. Poſt Kalendas peti poteſt.ſed an actori obſtet exceptio, quæritur. Et pu-
tem non obſtare,ſi id actum ſit inter contrahentes vt vtrumque præſtaretur,opus & pœ-
na.Ceterúm ſi id non ſit actum,altero contentus eſſe ſtipulator debet,& ideo ſi opus ele-
gerit(eligere videtur ſi diem proferat operi faciendo) per exceptionem à petitione pœnæ
ſummouebitur.l.reſcriptum.§.1.ff.de pac.l.ita ſtipulatus in fin.infr. Eſt etiam exceptioni F
locus aduerſus pœnę petitionem in ſpecie l.2.ff.ſi quis caut.Promiſi iudicio ſiſti certo die
adiecta pœna.Ante diem tranſegi.pœna non committitur.Poſt diem tranſegi.pœna cō-
miſſa eſt,ſed quia videtur etiam de ea poſtea tranſactum,agenti obſtat exceptio pacti vel
doli.abundat in ea lege negatio in Pan.Flor.& legendum,ſi prius id negotium,&c. In ſi.
huius

A huius legis & l.114.oſtenditur,incerti ex ſtipulatu eum teneri, qui promiſit ſe ſatiſdaturũ
vel ſe fundum liberaturum aut præſtaturum, ſicut ſi promittat, vt oſtendimus in l.68. &
97.ſe crediturum vel ſoluturum. malè Acc. dari præſcriptis verbis vel ex empto, cùm lex
manifeſtò loquatur de actione ex ſtipulatu incerti. De lege 114.diximus in l.24.

L. CXV.

Si ſtipulor te ſiſti certo loco & ni ſteteris pœnam, & diem quo ſiſtas prætermitto,non
valet ſtipulatio.Atqui agebatur vt certo die ſiſteres.ergo habetur pro expreſſo. Neſcit ſe
hinc Acc.expedire.Agebatur id quidem,ſed non apparebat. Quod agitur habetur pro
expreſſo ſi & appareat.l.94.& 95.ꝟ. Quod agitur nec apparet,non habetur pro expreſſo.
B Rurſus opponit Acc.l.ſi finita in princ.ꝟ.de dam.infecto & l.de die.ꝟ.qui ſatiſd.cog. Sti-
pulationi damni infecti ſolet adiici dies, intra quem ſi quid damni contigerit, ſtipulatio
committatur. Si per errorem ſit omiſſus,nihilominus ſtipulatio valet,& in eũ diem cau-
tum intelligitur,quo plerumque caueri ſolet. Similiter ſi ſtipuler Iudicio ſiſti.nec diem
adiiciam,nihilominus ſtipulatio valet,& in eum diem cautum intelligitur quo ſtipulator
agere voluerit. His etiam neſcit reſpondere. Hæ ſtipulationes Damni infecti & Iudició
ſiſti prætoriæ,ſolemnes & vulgares ſunt. Damni infecti ſolemnem & vulgarem diem ha-
bet.Iudicio ſiſti ſolemnem eum habet quem actor elegerit,in cuius poteſtate eſt quando
agat.Eiuſmodi non eſt ſtipulatio conuentionalis,de qua hoc loco agitur,quę non eſt Iu-
dicio ſiſti,ſed certo loco,puta Carthagine ſiſti.Hæc ſolemnem & vulgarem diem non ha
C bet,quia nec ipſa vulgaris ſtipulatio eſt.& ideo ſi cùm ageretur vt certo die ſiſteret ſe pro-
miſſor Carthagine,per errorẽ dies omiſſus ſit,nec de eo liqueat,nihil actum videtur.Eo-
démque modo inutilis ſtipulatio eſt ſi ſtipuler pecuniam non adiecto numero,vel oleum
non adiecta menſura, vel aurum non adiecto pondere,vel domum ædificari non demõ-
ſtrato loco.qua de re in 94.& 95.ꝟ.Item ſi fundum ſtipuler generaliter nõ adiecto nomi-
ne.qua de re in l.74.vbi etiam oſtendimus cur tamen ſtipulatio hominis non adiecto no-
mine valeat.Nunc videndum quid iuris ſit ſi in hac ſtipulatione Te ſiſti Carthagine,& ni
ſteteris pœnam,ideo dies adiectus non ſit,quia id agebatur vt quocumque die ſiſteres?Et
conſtat vtilem ſtipulationem eſſe.Quando autem committatur pœnalis ſtipulatio,quæ-
ritur.Et placet non antè eam committi,quàm certum eſſe cœperit promiſſorem ſiſti non
D poſſe,quod accidit eo mortuo,quemadmodum committuntur ſtipulationes quę à con-
dicione incipiunt,veluti ſi Alexãdriam non ieris,ſi Capitolium non aſcenderis, quæ tum
committuntur cùm certum fuerit condicionem expleri non poſſe. Sed vtrum omnes ita
committantur,videamus.An & hęc,Si Pamphilum non dederis tot dari?Et Pegaſus,qui
ex Proculianis fuit, eodem iure cenſendam eſſe hãc ſtipulationem quo ſuperiores exiſti-
mauit, vt ſcilicet tum committeretur cùm Pamphilus deſiiſſet poſſe dari, veluti mortuó
Pamphilo.Diſſentit ab eo Sabinus.Die adiecto,veluti ſi Pamphilum Kalend.Iuniis non
dederis,nulla fuit inter eos diſſenſio. Vterque cenſuit ex die ſtipulationem committi,vt
diximus in l.8. Die detracto,veluti ſi Pamphilum nõ dederis,Pegaſus tum committi ſti-
pulationem cùm deſiiſſet Pãphilus poſſe dari, Sabinus cùm poſſet dari à promiſſore nec
E daretur.eadémque fuit diſſenſio in ſtipulatione,Domum ędificari,vt diximus in l.14.Sa-
binus mouetur ſententia contrahentium,qui voluerunt vt quod eſſet in cõdicione præ-
ſtaretur,id eſt,vt daretur Pãphilus,& niſi daretur,tum pœna ſolueretur. Cùm igitur da-
re potuit nec dedit,ſtatim ex mora pœna committitur,nec expectandum eſt vt Pamphi-
lus dari non poſſit.hoc namque eſſe contra ſententiam contrahentium. Vtitur & exem-
plo penus legatæ. Si quis ita legauerit,Dato penum,Si penum non dederis dato decem.
Nón eſt expectandum vt penus dari non poſſit, ſed ſtatim mora facta in dando penore,
decem peti poſſunt.l. cùm fine.l.ſi penum.ꝟ.quando dies leg.ced. quod etiam receptum
eſt propter voluntatem teſtatoris, qui penum dari voluit aut pecuniam ſolui, vt non de-
beamus expectare dum penus dari non poſſit,& propter ipſius rei naturam. penus nam-
F que dari facilè poteſt. Secus eſſet ſi difficilis eſſet datio.idémque poni in fundo poſſe o-
ſtendimus in l.9.ꝟ. Cùm ergo & penum dari voluerit teſtator,& dari facile potuerit,æ-
quum eſt ſtatim facta mora pecuniam peti.In hac autem ſpecie legata eſt penus,&ſic an-
te moram præſtatur petitúrque iure legati.Poſt moram non cẽſetur legata,nec eſt in pe-
titione,eſt tamen in præſtatione,cùm poſſit purgari mora vſque ad litem cõteſtatam,pe-

cunia eſt in petitione.l.1.ff.de penu leg. Igitur poſt moram legata eſſe deſinit,& in legatũ A
pecuniæ transfunditur.itaque ſi præſtetur poſt moram,mortis cauſa capitur non iure le-
gati.quod ad legem Falcidiam valde pertinet,quæ locum habet in legatis,fideicommiſ-
ſis,mortis cauſa donarionibus,nõ in mortis cauſa capionibus. Eodem modo penus mor-
tis cauſa capitur omnimodo ſi fuerit à principio ita legatum,Si heres penum non dederit
x.dato.l.1.§.item ſi ita.ff.ad leg.Falc.l.1.ff.de penu leg.Nunc videndum vtra opinio ſit ve-
rior,Sabini an Pegaſi.Papinianus arbitratur Sabini ſententiam veram eſſe ſi duæ ſint ſti-
pulationes,vna Pamphili pura,altera pecuniæ condicionalis,veluti Pamphilum dabis,Si
Pamphilum non dederis x.dabis,ſicut in exemplo quo vtitur duo ſunt legata,vnũ penus
purũ,alterum pecuniæ condicionale.Cauſa eſt,quia apparet voluiſſe contrahentes Pam
philũ dari.Quare nõ eſt expectãdum dum Pamphilus dari non poſſit.neque obſtat quod B
dicitur in §.1.de ſtipulatione Te ſiſti & ni ſteteris x.dari,quæ eſt etiam duplex,nec tamen
pœnalis committitur antequam certum fuerit te ſiſti non poſſe.nam id agebatur vt quo-
cumque die ſiſteres.& ita ſi agatur vt quandocumque Pamphilus detur,pecunia non pe
tetur antequam deſierit Pamphilus poſſe dari. Alioquin poſt moram factam in dando
Pamphilo ſtatim ſtipulatio pecuniæ committetur. Et hoc caſu rectè comparabitur hæc
ſtipulatio penori legato.nam vt exiſtente cõdicione ſequentis legati, id eſt, mora facta in
dando penore prius legato,legatum penoris finitur & in legatum pecuniæ transfertur,i-
ta exiſtens condicio ſequẽtis ſtipulationis tollit priorem & puram ſtipulationem & eam
in ſe transfert & fit quaſi nouatio.l.obligationum fere.§.vlt.ff.de obl.& act.Exiſtit autem
condicio continuò poſt moram factam in dando Pamphilo. Vnde fit vt iam Pamphilus C
peti non poſſit,& pecunia ſola debeatur petatúrque.Eſt quidem Pamphilus in præſtatio-
ne etiam poſt moram,cùm eam purgare liceat vſque ad litem cõteſtatam,pecunia ſola in
petitione. Et hoc quoties id agitur vt alterutrum præſtetur,Pamphilus vel pecunia,non
vtrumque.quoniam & hîc conſtat voluiſſe contrahentes vt Pamphilus daretur quem in
ſtipulationem deduxerunt.Quod ſi id actum fuerit inter contrahentes vt non dato Pam
philo,& pecunia & Pamphilus peteretur,quod fieri poteſt.l.pen.ff.de trãſ.tum nulla du-
bitatio eſt ſententiæ Sabini locum eſſe quãdo non ſolùm præſtari Pamphilum voluerũt,
ſed etiam peti, vt tum non poſſimus negare vbi Pamph lus dari potuit & datus non eſt,
commiſſam eſſe vtramque ſtipulationem.Ergo ſiue hoc ſiue illud actum ſit,locum habet
ſentẽtia Sabini,& multomagis ſi hoc actum ſit,id eſt, vt vtrumque debeatur.quod ꝓpo- D
nitur in fine huius legis:quem malè quidam accipiunt de ſtipulatione quæ incipit à con-
dicione quaſi Papiniano ad extremùm generaliter probante ſententiã Sabini,ſiue ſtipu-
latio incipiat à condicione ſiue ab ſtipulatione.Loquitur enim de ea quę incipit ab ſtipu-
latione cùm id agitur vt alterum tantùm præſtetur.Alioquin idem iuris nõ ſtatueret Pa-
pinianus in hac ſtipulatione,Si Pamphilũ non dederis x.dabis,quod ſtatuit ſuprà in hac,
Si Alexandriam non ieris x.dabis. Ceterùm ſi id agatur vt vtrumque præſtetur,conſtat
non fieri nouationem,Si vt alterutrum,non fit etiam nouatio,ſed quaſi nouatio poſt mo
ram.Nouatio non fit,quia mutatur debitũ & pro Pamphilo pecunia incipit deberi No-
uatione non mutatur debitum,ſed cauſa debẽdi.Quaſi nouatio fit,quia ſtipulatio Pam-
phili ex mora transfunditur in ſtipulationem pecuniæ. quæ trãsfuſio pariter fit nouatio- E
ne,eiuſdem tamen rei,non,vt hîc,alterius.Hæc de Sabino.Pegaſi ſententiæ locus eſt ſi v-
na ſit ſtipulatio incipiens à cõdicione,hoc modo, Si Pamphilum non dederis decem da-
bis.nam qui ſic ſtipulantur,non id volunt vt Pamphilus detur,ſed vt pecunia. Illud qui-
dem volũt vt ſoluto Pamphilo reus liberetur,ſicut cùm ita à principio legatur, Si penum
vel ſi fundum nõ dederis x.dato. Committetur ergo illa ſtipulatio vbi Pamphilus deſie-
rit poſſe dari,non poſt moram.nam & mora fieri nulla intelligitur in eo dando,quod ne-
que peti poteſt,neque dari contrahentes voluerunt.eadémque ratio eſt ſimilium ſtipula-
tionum,Si Capitolium non aſcenderis,vel ſi Alexandriam non ieris tot dari. neque huic
Pegaſi ſententiæ obſtat l.9.ff.hoc tit.vt ibi oſtendimus.Non obſtat etiam.l.qui Romæ.§.
Flauius.ff hoc tit. vbi licet à cõdicione incipiat ſtipulatio, id tamen quod eſt in cõdicione F
peti poteſt.Hoc ideo,quia id quod eſt in cõdicione licet deductum in ſtipulationem non
ſit,eſt tamen deductum in cõuentionem,ex qua naſcitur actio præſcriptis verbis.idémq;
eſt ſi ex cõuentione non naſcatur actio.l.nuda.C.de cont.ſtip.nãque pati debet reus ſecũ
agi ex ea cõuentione, licet iure non ſit ex ea actio,vel pœnam inferre, vt rectè eam legem
Ioannes

A Ioannes interpretatur. Non eſt autem dicendum id quod in conuentionem eſt deductũ
poſt moram trãsferri in ſtipulationem pœnalem, ſicut in ſtipulatione duplici dictum eſt.
Stipulatio enim ſeipſam quaſi nouat, actionem præcedentem non item. itaque ex pactio-
ne ſupereſt actio. Hæc de Pegaſo. Sententiam ergo Sabini recipit Papinianus in ſtipula-
tione duplici, Pegaſi in ſimplici. Non in vtraque Sabini. Ad hęc ſi quis quærat an ſtipula-
tione pœnali nouetur præcedens obligatio, ei nunc facilè reſpondebitur. quis neſcit no-
uationem non fieri niſi id actum ſit? Stipulatio igitur pœnalis non nouat præcedentem
obligationem, niſi id actum ſit. Poſt moram tamen, quando duplex eſt ſtipulatio, prioris
fit quaſi nouatio. quia ex poſteriore tantùm agi poteſt non ex priore. Cum hac reſpon-
ſione & definitione conſentiunt omnes leges aliæ, quæ in eam quæſtionem adduci ſo-
B lent.

L. CXVI.

Si ſtipuler à Mæuio Quantominus à Titio debitore conſequi poſſem, Mæuius non
eſt conreus debendi, vt hoc loco Paulus ait, Non eſt expromiſſor, quia nouatio non fit. l.
6. ff. de nouat. Sed eſt fideiuſſor. l. ſi fideiuſſores. l. amiſſi. ff. de fideiuſſ. l. 2. C. de fideiuſ. tut.
Non eſſe correum debendi hoc argumento oſtenditur. Cùm duo ſunt rei debendi, vno
ex eis conuento alter liberatur. l. 2. ff. tit. prox. ſi modò, vt ex veteribus pleriſque placet, &
is qui conuentus eſt ſoluerit rectè. nam l. ſi vt certo. §. vlt. ff. Commod. dicit, Exactione. &
l. 8. ff. de leg. 1. Actum & ſolutum. itaque nihil noui Iuſtinianus de duobus reis cõſtituit in
C l. vlt. C. de fideiuſſ. Id verò non accidit in hac ſpecie. nam Titio cõuento atque etiam ſol-
uente, non dicimus Mæuium liberari, ſed non obligari. Acceſſit Mæuius ſub condicio-
ne. Potuit & correus adiici ſub condicione. l. ex duobus. 1. ff. tit. prox. Verùm condicio ſub
qua interceſſit Mæuius ſoluente Titio deficit. Soluente igitur Titio pro eo habetur, ac
ſi nullo modo interceſſiſſet. Eadem condicio fideiuſſionis facit, vt non poſſit Mæuius cõ-
ueniri inexcuſſo Titio. Excuti priùs Titium oportet, quo inuẽto locuplete, fideiuſſor nõ
tenetur, vel ſi in aliquid idoneus inueniatur, in reliquum tenetur. Quòd ſi planè inops ſit
Titius, tum fideiuſſor tenetur inſolidum. nam minus conſequi videtur & qui nihil con-
ſequitur. l. 32. 82. 150. ff. de verb. ſign. vbi Theodotus Hermopolites tres eius articuli ſigni-
ficationes refert, τὸ βραδέως, τὸ μὴ παντελῶς, τὸ μηδὲν ὅλως, & ita minus ſoluit qui tardè ſol-
D uit, Minus ſoluit qui partem ſoluit, Minus ſoluit qui nihil ſoluit. Eandem ſpeciem tracta-
runt Celſus & Paulus l. vlt. ff. de reb. cred. l. ſi decem. ff. de ſolut. ex quibus his quę tractãtur
hac lege adiiciendum eſt, econtrario conuento prius Mæuio, quod fieri poteſt ſi eo tem-
pore quo Mæuium conuenio conſtet Titium minus facere poſſe etiam ſi cum Titio a-
ctum non ſit, Titium non liberari, ſed ſi poſtea melior quædam ei ſors obtigerit, in id te-
neri quod à Mæuio ſeruare non potuerim: vt ſi cùm deberentur quinquaginta, nec eſſet
ſoluendo Titius, à Mæuio conſecutus fuero viginti tantùm, reliqua perſequar à Titio po-
ſtea facto ſoluendo. quod & ſeruatur inter reum & mandatorem. l. ſi mandato meo. ff. de
fideiuſ. & quemlibet alium fideiuſſorem. vel ſi nihil à Mæuio conſecutus fuero, nihilo-
minus integra eſt actio in Titium poſtea factum locupletem. d. l. vlt. & l. ſi decem. Ex ijs
E apparet agi priùs poſſe cum huiuſmodi fideiuſſore ſicut & cum ceteris, ſed non inexcuſſo
reo. Excutitur non iudicio tãtùm, ſed & extra iudicium. quo exemplo tentari poteſt etiã
hodie ſecundum Nouellas Iuſtiniani agi prius cum fideiuſſore poſſe, non tamen inexcuſ-
ſo reo, nec neceſſariò rei vires & facultates iudicio excutiẽdas eſſe. poſſe enim & aliter ex-
cuti. aliud eſſe agere, aliud excutere. Eſt alia quædam ſpecies in l. fideiuſſor obligari. §. vlt.
ff. de fideiuſ. in qua fideiuſſor accipitur ſub condicione, nempe hac, Si reus non ſolue-
rit, cuius longè alia eſt ratio, quàm ſit eius ſub qua in hac lege proponitur fideiuſſor acce-
ptus. Hæc enim committitur ſi reus locuples non ſit. Illa committitur etiam ſi reus lo-
cuples ſit, & inexcuſſo reo ſtatim atque in ſoluendo fecit moram. quod pugnare videtur
cum l. ita ſtipulatus. ff. Nam ſtipulatio illa eſt ſimplex incipiens à condicione, Si reus non
F ſoluerit, fide tua eſſe iubes? Sed ideo committitur ex mora rei, quòd id veroſimile ſit actũ
vt cum aliàs mora rei noceat fideiuſſori, noceat & hoc caſu. Committitur etiam vbi ante
moram deſiit reus poſſe ſoluere, vtputa mortuo reo, licet heredem reliquerit qui ſoluere
poſſit. quod attigimus in l. 57. ff. De l. 117. dixi in 54.

 A

L. CXVIII.

Liber homo bona fide poſſeſſus ex re mea mihi adquirit, ſicut ſeruus alienus bona fide
poſſeſſus & ſeruus fructuarius. Rurſus iis tribus ſi quid promittam ex re mea non teneor,
ne quod ab alio ſtipulanti mihi adquirerent, eius aduerſum me actionem habeant ipſi vel
domini eorum. At in hoc eſt differentia, quòd ſeruus alienus & fructuarius ſi promittant
mihi ex re mea, dominus eorum mihi de peculio non tenetur, Liber homo etiamſi pro-
mittat mihi ex re mea, tenetur. & ita breuiter hanc quęſtionem Rogerius complexus eſt.
Obſtat l. ſi creditor. §. vlt. ſ. de pecul. quæ ſi pecuniam meam mutuam dedero ſeruo fru-
ctuario, mihi dicit dari actionem de peculio in dominum, computato tamen eo peculio
quod apud me eſt, ſicut ſi extraneus ei credidiſſet. Videtur ergo ex re mea mihi dominus B
ſerui fructuarij teneri de peculio. Reſpondeamus pecuniam quidem meam me credere
fructuario, ſed ea deſinit eſſe mea & domino ſtatim adquiritur, cuius nomine vel pecu-
liari accipitur. ideoq; dominus mihi tenetur pro rata peculij quod apud ſe habet. Idém-
que ſi operas ſuas ſeruus à fructuario nomine domini conducat. quo ex negotio vltro ci-
tróque eſt actio. l. ſed & ſi quid. §. idem Iulianus. ſ. de vſufruct. Ex re mea & ex eo quod
ſeruus geſſit in re mea non nomine domini, vnde nihil ad dominum emolumenti perue-
nit, dominus non tenetur. nam in iis caſibus non proprietarius, ſed ego dominus eſſe vi-
deor. Ait, Hoc latere.] vt in l. ſi teſtamento. §. vltim. infr. de fideiuſ. In §. decem. oſten-
ditur puram eſſe ſtipulationem ſi ſtipuler hodie decem dari, ideóque non eſt expectandũ
dum hic dies prætericrit. Confeſtim namque agi poteſt. quod planè indicat nullum reo C
laxamentum dari. Si in eum diem eſſet conſtituta obligatio, expectandũ eſſet quoad dies
ille præteriiſſet, ſicut qui ſtipulatur Kal. dari, non Kalendis agit, ſed poſtridie Kalendas.
Dixi laxamentum non dari. Lege non datur. A prętore item non datur ſi ſit in manu pe-
cunia vel res promiſſa. Si non ſit in manu, eius conquirendæ & tradẽdæ ſpatium aliquod
neceſſariò dandum eſt. §. vlt. Inſtit. de inut. ſtip. Ducitur & in hanc rem argumentum ex
l. quod dicimus. infr. de ſolut. vbi quod ſolui iuſſit teſtator ſtatim ab adita hereditate, cum
aliquo ſpatio accipiendum eſſe traditur, ne alioquin cogatur hereditatem adire cum ſac-
co, cui coniungenda eſt l. 1. §. item ſi ita. ſ. ad leg. Fal. quæ eſt ex eodẽ libro. Id tamen ſpa-
tium perbreue eſt, & reſpiratio veluti quædam. quod non ita eſſe in conſtituto oſtendi in
l. 41. Citatur malè in eandem rem l. ſi eùm militi. §. vlt. ſ. de compenſ. quæ non de illo per- D
modico ſpatio loquitur, ſed de tempore iudicati faciẽdi quod lege datur, & fuit primùm
menſis vnius, tum duorum, ad extremum quatuor. Dati item dicitur humanitatis gratia,
&, vt Græci dicũt, πρὸς περιβαλεῖν. illud modicum ſpatium non humanitatis gratia da-
tur, ſed ex neceſſitate, quò rem quæ nõ eſt in expedito promiſſor quæſitum eat & tradat.
De §. vlt. dixi in l. 97. De l. 119. in l. 53. De 120. in l. 100.

L. CXXI.

Initium expoſui in l. 53. Sequitur §. mulier, quo colligitur contra bonos mores fieri ſi
quis vxori adiungat concubinam. malè ergo hãc Conſtitutionem quidam Conſtantino
tribuunt propter l. 1. de concub. Obtinuiſſe eam ante Conſtãtinum hic §. probat. & l. vlt.
in fi. ſ. de diuor. & Paulus 11. Senten. tit. xx. Si is qui vxorem non habet cõcubinam ha- E
beat, hoc verò non fit contra bonos mores pop. Romani. Erat namque concubina vxo-
ris loco. Finge, mulier cùm nuberet quaſi pœnæ nomine ſtipulata eſt ec. de viro, ſi tum à
ſe reiectæ concubinæ conſuetudinem poſt nuptias repeteret. Vir concubina diutius ca-
rere non potuit, concubinam reduxit. an ex hac ſtipulatione agi cum eo poteſt? Sic vide-
tur, cùm bonis moribus conueniat, & ſit ex dignitate nuptiarum. Non poſſunt ipſæ qui-
dem nuptiæ pœna conſtringi, vt ſæpe diximus ſuprà, Honor & decus nuptiarum poteſt,
vt coërceatur qui eis prior dedecus attulerit.

In inſulam.] Stipulatio ita concepta, Cùm morieris dari, morte naturali committi-
tur non deportatione. Idémque eſt ſi per Conſtitutionem Iuſtiniani ita concepta ſit, Poſt F
mortem tuam dari. quæ ante Iuſtinianum fuit inutilis. ideóque hoc §. ita proponitur cõ-
cepta, Cùm morieris, non poſt mortem. Caſus ergo mortis non trahitur ad caſum depor
tationis. ac ſiue ciuitati reſtituatur promiſſor & in ea moriatur, cõmittetur ſtipulatio ad-
uerſus heredem eius, ſiue peregrinus moriatur, aduerſus fiſcum, qui in eius locum ſucceſ-
ſit. Ex

A ſit. Ex deportatione ſtatim aduerſus fiſcum nõ committetur. At contrà caſum mortis ad
deportationẽ trahi ſunt qui colligant ex l. Gallus.§.& quid ſi tantùm.ff.de lib.& poſt. ma-
lè.nec enim is eſt eius §. ſenſus, ſed hic potius , nepotẽ poſtumum non tantùm in caſum
mortis filij inſtitui poſſe,ſed & in caſum deportationis vel ſimilem nominatim.Idem col-
ligunt ex l.ſi ita.ff.quando dies leg.ced.vbi fideicommiſſum relictum ſub hac condicione,
Si morte patris ſui iuris fiat, trahitur ad omnes caſus ſoluendæ patriæ poteſtatis, veluti e-
mancipationẽ & deportationẽ patris.quod vtique non temere fieret ita condicione con-
cepta, Si pater moriatur. Sed cùm dixit , Si morte patris ſui iuris fiat, pro eo habetur ac ſi
dixiſſet,Si ſui iuris fiat.nec enim tam videtur ſollicitus fuiſſe de modo,quàm de fine.Idem
colligunt ex legibus quæ cõparant deportationẽ morti.l.1.§.vlt.ff.de bon. poſſ.cont.tab.l.
B 4.§.penult.ff.de bon.lib.& aliis quibuſdam.Sed ex eo non efficitur caſum mortis expreſ-
ſum in lege vel contractu vel teſtamento fortè,duci ad caſum deportationis. Deportatus
comparatur mortuo.Quid ita? Ciuitate multatur. Cognationẽ amittit, & ob id non ha-
bet bonorum poſſeſſionem cõtra tab.parentum,& legata ei non conſeruantur petita bo-
norum poſſeſſione contra tabulas.Patronatum amittit,Bona amittit, &fiſcus ei ſuccedit,
& ob id obligationibus eximitur etiam naturalibus.l.ſi debitori deportatio.j. de fideiuſſ.
vbi tota,id eſt, ciuilis & naturalis.& generaliter quæcumq; iuris ciuilis ſunt. Patriam po-
teſtatem non habet,teſtamẽtum facere vel ex teſtamẽto aut codicillis capere non poteſt,
niſi quid alimẽtorum,veſtiarij aut calcearij nomine relinquatur ex Conſtitutione Anto-
nini.l. 16.j. de interd.& releg. Ex ſtipulatione obligari non poteſt, quia ſtipulatio eſt iuris
C ciuilis.l.quoties in fi.j.de nouat.Si quod ſub cõdicione debetur, ſtipuler purè nouandi a-
nimo,nouatio non fiet niſi priore ſtipulatione commiſſa euentu condicionis , rurſus non
fiet niſi ſit qui ex poſteriore obligari poſſit. Ideoq; pendente condicione deportato poſte-
riore promiſſore, etiam ſi poſtea exiſtat condicio , nouatio non fiet, quia non eſt perſona
quæ obligetur,niſi iam bona fiſcus agnouerit.neque obſtat l.nouatio.j.eod.tit.nam mor-
tui hereditas vicem perſonæ ſuſtinet.Deportati ſucceſſio non item.qua in re non compa-
ratur deportatus mortuo,vel potius ſucceſſio eius iacẽs non cõparatur hereditati iacenti.
Planè in ſpecie l.intercidit.ff.de cond.& demonſt.deportatus non cõparatur mortuo, co-
hibẽdorum ſcilicet caducorũ, coërcendæq; legis Iuliæ & Papiæ cauſa,cui rei ſtuduerunt
maximè Iuriſperiti auctore Iuſtiniano in tit.de cad.tol. Nondum eſt ſatis. Dicit Marcia-
nus deportatum habere ea quę ſunt iuriſgentium.l.quidã.ff.de pœnis.Quid hoc eſt? Idem
D Marcianus id expoſuit in l. 15 j.de interd.& releg.ſed non extat in libris noſtris.Pandectæ
imperfectæ ſunt. Deſiderantur tribus aut quatuor locis multa. Illo x. capita , quæ nobis
conſeruarunt libri Βασιλικῶν. Deeſſe ea argumento eſt ſpatium illud quod poſt l. 9. in ar-
chetypo Florentinarum relictũ eſt,adiecto ſigno quo repletionis id ſpatium indigere de-
monſtratur, & quòd in aliis ſcriptis quidam leges Græcas deeſſe, falſa tamen coniectura
quaſi deſint Gręca illo ſpatio non Latina,notarunt.Ea verò qualia ſint referam hoc loco.
Legem nonam ſequitur x. Martiani, Ne cui victu interdici poſſit. Et xj. Vlpiani, Puniri
pecuniariter eum qui recipit relegatos . De ijs qui deportatos recipiunt Paulus ſcribit v.
Senten.tit.26.lege Iulia de vi eos teneri. Ex x i i. Martiani, Cui ciuitate interdictum eſt ſi
ciuitate non abſtineat, ei prouincia interdici ad tẽpus,augetur enim pœna ob contuma-
E ciam,vt in l.4.ff.de pœnis.Et xiij. Pauli, Manumiſſum à relegato nõ poſſe Romam acce-
dere,cùm nec patronus poſſit. Et xiiij. Vlpiani, Relegatum eſſe eum qui arcetur prouin-
cia vel Roma, vel ſuburbiis perpetuò, vel ad tẽpus. Differentiam eſſe inter deportationẽ
& relegationem,quòd deportatio ciuitatem & bona adimat, Relegatio nõ item, niſi ſpe-
cialiter adimantur , vt in l. 4. eod. titul. & l. deportatorum. C. de pœnis. Relegandi ius
habere Principem , Senatum, Præfectum prætorio, Præſides prouinciarum non Conſu-
les. nec mirum, nam & ante Seuerum Præfect. vrbi non fuit ius relegandi. ſolus popu-
lus & Senatus id iuris habuit in vrbe non magiſtratus. Additur eum qui ciuitatem ami-
ſit & bona retinet tacente & conniuente fiſco , creditoribus teneri actionibus vtilibus.
& has vtiles actiones intellexit in l. penult. j. de ſentent. paſ. & reſt. quæ eo caſu ne-
F ceſſariæ non ſunt, puta reſtituto deportato boniſque redditis,cùm directæ competant.
Ex x v. Martiani , Deportatos ciuitatem amittere non libertatem , & ea quæ ſunt iuris
ciuilis , non ea quæ ſunt iuriſgentium . nam emere, vendere , locare, conducere , per-
mutare , mutuum & alia iuriſgentium negotia contrahere poſſe. itemque adquiſita,

pignori obligare, niſi ea in fraudem fiſci, qui ei in peregrinitate morienti ſucceſſurus eſt, A
vt & probat l.2.C.de bon.proſ.creditoribus dolum participantibus pignori obligauerit.
Ea quæ ante deportationẽ habuit, cùm publicata ſint, nõ poſſe eos alienare. Poſt depor-
tationem quæſita eo viuo nondum eſſe publicata. Deportatum à Præſide ſine approba-
tione Principis poſſe ex teſtamento hereditatem & legata capere. credo quia Pręſes nõ
habet ius deportandi inconſulto Principe.l.1.ꝟ.de leg.3. Et x v i. eiuſdem, Deportatos
nec hereditates nec legata capere, niſi quid alimentorum aut veſtiarij nomine relinqua-
tur. & cùm Vlpianus Damaſcenus petijſſet à principe, vt ſibi liceret matri deportatæ ea
quæ ſunt ad victum neceſſaria, & mater per libertum vt ſibi liceret filio deportato quæ-
dam teſtamẽto relinquere, reſcripſiſſe Imp. Antoninum, Neque hereditatem neque le-
gata vel fideicommiſſa deportatis cõtra ius publicum relinqui, nec ſtatum eorum mu- B
tari poſſe. Quod tamen piè rogaſſent vt liceret eis vltima voluntate alimenta aut veſtia-
ria relinquere, id ſe cõcedere. quod ſummo iure ita ſe habere interpretes notant. huma-
na interpretatione deportatum matri ſuccedere.l.1.§.qui operas.ꝟ. ad Tertyl. Et x v i i.
Pomponij, Relegatum ſtatuis & imaginibus honorari poſſe. excipienda eſt cauſa maie-
ſtatis.l.eorum.ꝟ.de pœnis. Et x v i i i. eiuſdem, Relegatum integrum ſuum ſtatum reti-
nere, & dominium rerum ſuarum & patriam poteſtatem, ſiue ad tempus ſiue in perpe-
tuum relegatus ſit. Deportationem non fieri ad tempus. quod etiam proponitur in l. 4.
l.7.§.hoc eſt.eod.tit. Tum x i x. & vltima Calliſtrati, Relegatum ſiue Interdictum pa-
tria ſua, Roma abſtinere debere, etiam ſi id adiectum ſententia non fuerit, cùm ſit com-
munis patria quod & ꝓbat l.7.§ conſtitutum. & l.ſi cùm dotem.§.ſi patri. D.ſol.mat.& C
Claudius Imperator apud Suetoniũ. Sed & ciuitate abſtinere ea debet, in qua agit prin-
ceps, vt Calliſtratus ait, vel per quam tranſit, quòd ſolum Imperatorem, qui pater patriæ
eſt, intueri liceat eis qui & Romam accedere poſſunt. & ita de his qui ignominioſè miſſi
ſunt proditum eſt, neque Romæ eos neque in ſacro comitatu agere poſſe. l. milites. §.
miſſionum.ꝟ.de re mil. Addit Calliſtratus, Deportatum ſtatim ex ſentẽtia capite minui,
& pœnæ ſuæ ſubiici, niſi quæ grauior cauſa, puta maieſtatis, grauiorem pœnã infligi po-
ſtulauerit. Et hæc de deportato ſufficiunt. In §.vlt oſtẽditur, ex ſtipulatione cui ineſt doli
præſtatio, quod fit adiecta clauſula doli, ſi quid dolo promiſſor fecerit, heredem eius te-
neri inſolidum etiam ſi nihil ad eum peruenerit, ſicut ex contractibus quibus ineſt bona
fides, veluti mandati, depoſiti, commodati, tutelę, negotiorum geſtorum. Doli clauſula D
ſtipulationem facit bonæ fidei, ſicut doli exceptio. Nec ijs obſtat §. aliquando. Inſtit.de
per.& tem. act. nam id tantùm aliquando fieri ait, vt ex dolo defuncti cõtractus heredem
non teneat ſi nihil ad eum peruenerit. Delẽda enim eſt particula, Veluti, in eo §. Id autẽ
accidit in actione depoſiti, Quod tumultus, incendij, ruinæ, naufragij cauſa depoſitum
ſit, quæ in duplum ex dolo defuncti contra heredem non datur. quia pœnalis eſt l.18.D.
depo. Item in actione de precario, quæ ex dolo defuncti non datur in heredem niſi qua-
tenus ad eum peruenit. l.quæſitum.§.vlt.ꝟ.de precario. quia precarium ad heredem non
tranſit. l.cum precario.§.vlt.eod. Ceteri contractus ad heredem tranſeunt, & ob id here-
dem etiam tenent inſolidum. Dices, Societas ad heredem non tranſit. Heres tamen pro
ſocio tenetur ex dolo defuncti. Hoc ideo, quia lucri & emolumẽti ſucceſſor eſt. l. nemo E
poteſt. l. verum.§.in heredem.ꝟ.pro ſoc. Precarij nullum reſtat emolumentum.

L. CXXII.

Quidam mutuam pecuniam accepit Romæ, eamq; promiſit ſe Epheſi certo die red-
diturum. Non poteſt alio loco ſoluere quàm Epheſi inuito ſtipulatore. l.is qui.ꝟ. de eo
quod cer.lo. l. fideiuſſor.§.1.ꝟ.de fideiuſſ. Eo volẽte poteſt. l.continuus §.cùm ita.ꝟ. Simi-
liter ante diem non ſoluit rectè inuito ſtipulatore, vt diximus.ꝟ.l.38.§.inter. Quid igitur
ſi hic promiſſor pecuniam, quam ſe Epheſi certo die redditurum promiſit, offerat Romę
ante diẽ, nec velit eam creditor accipere? Et conſtat promiſſorem non liberari qui offert
incongruò loco & tempore, & moram nõ facere creditorem qui recuſat accipere. quin-
imo ſi offerat congruò loco & tempore promiſſor non liberatur, vt diximus in l. 73. li-
cet tum mora fieri per creditorem videatur. Vulgò putãt id hoc reſponſo Scæuolæ con- F
tineri, Incongruo loco & tempore factam oblationem non liberare debitorẽ. quod eſt
notiſſimum, cùm ea quæ fit congruo loco & tempore debitorem non liberet. ego puto
obſcuriorem eo quæſtionem explicari. nam & verba neſcio quo modo quiddã aliud agi
ſignifi-

A ſignificant. An igitur hæc potius ſit ſpecies videamus. Quidam mutuam pecuniam accepit Romæ, & promiſit eam ſe Epheſi certo die redditurum, & vſuras in futurũ prorogauit. quod fit rectè. l. qui in futurum. ff. de pac. l. 2. §. non malè. ff. de do. exc. l. vlt. C. de vſur. Tum offert ſortem Romæ & ante diem. An cogitur creditor accipere? Iã reſpondi ſuprà, non cogi. An hæc oblatio ſiſtit curſum vſurarum, paritque promiſſori repetitionem earũ quas prorogauit & repræſentauit? Minimè. Oblatio ſola nunquam impedit curſum vſurarum. l. acceptam. C. de vſur. multominus hæc quæ fit inopportuno loco & tempore. & hoc ſunt qui putant hac lege caueri. quod etiam non concedo. nam obiter quidem in ea refertur vſuras datas promutuo, ſiue, vt Seneca loquitur, in anteceſſum, quod iis Græcis reſpondet ἐν προχρείᾳ, ſed quæſtio eſt de ſorte an integra peti poſſit, non de vſuris. Rectè
B Acc. adiicit eum qui debet ſortem ſub vſuris vel ſub ἀντιχρήσει non poſſe ſoluere ante diẽ ſi pacto conuenerit ne ſolueret ante diem certum, nec oblationem vel obſignationẽ eiuſdem vſuras legitimas inhibere. nam iure ita eſt omnino, ita tamẽ vt legis modus non excedatur. Ego verò arbitror hanc eſſe huius l. ſpeciem. Quidam accepit mutuam pecuniã Romæ, eámque promiſit ſe Epheſi redditurũ per tres menſes. Sic Flor. legitur rectè, non, poſt tres menſes. Per tres mẽſes, id eſt, tribus penſionibus, vt Græcè διὰ τριῶν μηνῶν & in l. Seia. ff. de vſur. bene intellecta, & l. lecta. ff. de reb. cred. Et vſuras in futurum prorogauit. Poſt paucos dies cùm nondum exiſſet primus menſis, nondúmque vllæ deberentur vſuræ, quæ menſtruæ ſunt, integram pecuniam obtulit Romæ teſtibus præſentibus deductis vſuris quas prorogauerat. & verò ſi creditor eam ſtatim vellet accipere, deducendæ vſuræ
C forent, quaſi ſine cauſa prorogatæ. At creditor noluit eam pecuniam accipere. Non quæritur in hac lege an hæc oblatio debitori proſit. Conſtabat enim non prodeſſe factam incongruo loco & tempore. Verùm hoc quæritur an ei præiudicet, id eſt, an cùm in integrũ obtulerit ſummam debitã, primo menſe poſſit ab eo integra peti. Scæuola reſpondet poſſe. Sibi ergo offerendo integram pecuniã præiudicium attulit. nam ſi nihil obtuliſſet, primo menſe vna tantùm portio ſortis ab eo peti poſſet. Sua die.] id eſt, primo menſe, vt in l. ſi neceſſarias. §. ſi annua. ff. de pig. act. Et ita heres qui debet Stichum aut Pamphilũ, offerendo Stichum ſibi præiudicat, vt non poſſit poſtea inuito legatario Pamphilum dare. l. huiuſmodi. §. Stichum. ff. de leg. 1. Eſt & aliud exemplum quo integra pecunia offertur non diuiſis penſionibus in l. 3. §. Stichus. ff. de ſtatulib.
D Callimachus.] Species eſt de credito nautico, quod eſt periculo creditoris. Terreſtre eſt periculo debitoris. hoc ἀκίνδυνον, illud ἐπικίνδυνον. Sic apud Pollucem legendum lib. VIII. c. περὶ δανείσματος. ex qua differentia ſequuntur aliæ. Vt nauticæ pecuniæ vſuræ debeantur ex pacto. l. in quibuſdã. ff. de nau. fœn. vt infinitæ & immenſæ debeantur auctore Paulo II. Sent. quod fit ratione ſuſcepti periculi, quæ in terreſtri ceſſat. Nauticæ autem pecuniæ periculum creditor ſuſcipit vel in omne nauigationis tempus, vt in ſpecie huius §. vel in certum portum duntaxat. Inde Græcis duo pecuniarum nauticarum genera ἑτερόπλοια & ἀμφοτερόπλοια. Diſcuſſo periculo deſinit vſura & pecunia eſſe nautica. Interdum creditor nauticæ pecuniæ ſeruum mittit aut libertum nauigaturum cum debitore, quem Græci vocãt χερμαχόλυθον, quòd vſurarum ſua die exigendarum cauſa mittatur, vt
E in hac ſpecie, & in l. traiectitiæ. ff. tit. prox. l. nihil. §. operis. ff. de nau. fœ. His cognitis ponamus ſpeciem. L. Titius per Stichum ſeruum crediderit pecuniã nauticã Callimacho ſub vſuris à Beryto in Brẽteſium, & à Brenteſio in Berytum, ſi intra Idus Sept. à Brenteſio nauem ſolueret. & in eam ſummã pignori cauit eſſe merces quas Callimachus Beryto comparaſſet, quáſq; Brenteſio redempturus eſſet. quo in pignore L. Titius potior eſt, ſi merces Beryto cõparatæ ſunt eius pecunia, & ex eis rurſus aliæ refectæ Brenteſio. Miſit item cum debitore Erotem χερμαχόλυθον. Adiecta eſt illa condicio prouidenter, vt intra Idus Sept. Brenteſio vela ſolueret, euitãdi periculi cauſa, quod poſt id fere tempus à mari ſummum imminet occidentibus vergiliis, vt notauit Alc. x. παρ. c. 19. vbi etiã animaduertit Brenteſiũ dici hoc loco Græco nomine pro Brunduſio. rectè. Græci Βρεντήσιον dicunt. Quidã poëtæ
F breuitatis cauſa auctore Feſto etiam Brendam dixerunt. Dixit item reparare merces pro emere, vt in l. 9. §. pen. ff. de ſtatulib. Libertas pecunia reparari non poteſt, vbi Græci 48. Βασιλικῶν. vertuot ἀγοράζεσθαι. Creditorem quoque quem initio nominauit Titiũ, poſtea vocat Seiũ. His nominibus Gaius, Seius, Titius, Iuriſcõſulti promiſcuè vtũtur, vt Philoſophi Dionis & Theonis, quod aliàs ex Plutarcho & Tertulliano demõſtrauimus. Eſt &

vnus locus in eis nominibus valde depratiatus apud Saluianum v i i. de prouidentia Dei. A
Ganeonem non eſſe ganeonem, aut quemcumque ſæuum non eſſe ſæuum, legendũ, Gaium non eſſe Gaium, aut quemcumque Seium non eſſe Seium. Eſt alius apud Optatum v i. aduerſus Parmenianum. His etiã verbis loqui nõ erubeſcunt, Gaſei vel Gaiaſei, Quãdiu te tenes? legendum, Gai, Sei, vel Gaia, Seia. vt in pręcantationibus Marcelli, Nunquã ſciat illa Gaia Seia corci dolorem. Sed redeamus ad ſpeciem huius §. Id quoq; inter Callimachum & Stichum ſeruum Titij cõuenit, vt ſi intra Idus Sept. Brenteſio Callimachus nauem non ſolueret, Eroti ſeruo cermacolutho protinus omnem pecuniam Romæ perferendã redderet cum vſuris & ſumptibus ſerui. & hæc omnia Callimachus promiſit Sticho ſeruo Titij ſtipulanti. His ita conuentis, Callimachus Brenteſium venit, & Brenteſio ſoluit ante Idus Sept. ſecundum legem conuentionis. ita initio ponit Scæuola. at poſtea B
ſcribit eum ſoluiſſe eo tempore, quo iam pecuniam Brẽteſio Eroti reddere Romam perferendam deberet, quod eſt poſt Idus Sept. Secum igitur ipſe pugnare videtur. quę res effecit vt Alc. addita negatione ita legeret, Sed cùm non ante Idus, quam non puto addendam, ſed potius verbi, miſiſſet, poſtremam ſyllabam eſſe repetendam, hoc modo, In nauẽ miſiſſet ſet eo tempore, &c. vt eſt in quibuſdã libris, vt hic ſit ſenſus, Soluiſſe quidem nauem Callimachum ante Idus, ſed eo tempore quo iam pecuniam Eroti reddere deberet, id eſt, cùm non lõgè abeſſent Idus, certúmque eſſet iam intra Idus Berytum appellere eã non poſſe. Soluit tamen eam eo tempore conſenſu Erotis ſerui eius pecuniæ gratia ſecuti. Cùm autem iam veniſſent Idus, necdum peregiſſet inſtitutam nauigationẽ, poſt Idus naufragium fecit. Quæritur an pecuniæ periculũ ad creditorem pertineat. quod non videtur, cùm debitor ex lege cõuentionis non enauigarit ante Idus. Erit ergo debitoris, nec C
eum excuſabit conſenſus Erotis, qui domini condicionem deteriorem facere inopportunæ nauigationi conſentiendo non potuit. l. 3. C. de pac. & domino competet pecuniæ cõdictio ex ſtipulatu. Tum quærit quid iuris ſit, ſi poſt Idus nauiganti Callimacho Eros cõſentiat? Idem fruſtra quęrere videtur, niſi ponas Eroti datam facultatem proferendi temporis, & conſenſu eius Callimachum portu ſoluiſſe poſt Idus, & hoc quæri, an naue ſubmerſa ipſo iure domino denegetur actio ex ſtipulatu. quod negat. Ipſo enim iure dominus habet actionẽ ex ſtipulatu, ſed repellitur exceptione, ſi non conſenſu Erotis ſerui poſt Idus nauigatum ſit. Summa §. hæc eſt, vt eſt ſcriptum 53. Βασιλικῶν. tit. 5. ὁ δοθεὶς χερμακόλουθος τῷ δανεισαμένῳ ναυτικὸν δάνειον οὐ δύναται παρὰ τὰ σύμφωνα συναινῶν τῷ δανεισαμένῳ βλάπτειν D
τὸν δανειστὴν εἰ μὴ τοῦτο ἐπετράπη παρ᾽ αὐτοῦ. Obſ. libris eadem docui, nec debui repetere.

Flauius.] Flauius Claudio ſeruum donauit eo pacto vt manumitteretur, & ſi nõ manumitteretur, pœnam ſtipulatus eſt. Ait cum Claudio agi poſſe, pręſcriptis verbis ſcilicet, vt ſeruum manumittat. Atqui ipſo iure liber factus videtur ex Conſtitutione Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum. Reſpondeo hanc conſtitutionem pertinere ad ſeruos venditos ea lege, non ad donatos. l. Paulus reſpondit. ff. de lib. cau. fuit quidem poſtea porrecta ad donatos. l. pen. ff. qui ſine manu. l. 1. C. ſi manc. ita fuer. alien. At Scæuola, qui de iure reſpondit temporibus Marci & Commodi, verba Cõſtitutionis nondum ad donatos porrectæ ſecutus eſt. Non pertinebat etiam ea Conſtitutio nec adhuc pertinet ad hunc caſum, ſi dedero tibi pecuniam vt ſeruum tuum manumittas. l. naturalis. §. at cùm do. ff. de præſ. verb. hec ad ſeruum legatum vt manumittatur. l. ſi fundum ſub cõdicione. §. E
Stichum. ff. de leg. 1. In ſpecie autẽ huius §. Claudius vel heres eius manumittendo euitat pœnam quoad lis de pœna conteſtetur. nec ex mora facta in manumittendo fit transfuſio in ſtipulationem pœnalẽ, vt expoſuimus in l. ita ſtipulatus. ff. ſed eſt in Flauij arbitrio, vtrùm velit petere vt manumittatur, an vt pœna inferatur. Additur & ſeruũ ipſum poſſe agere de libertate ceſſante ſtipulatore vel herede eius. Si non ſit qui petat, ipſe ſibi petet libertatem.

Coheredes,] Species hæc eſt. Coheredes inter ſe prædia hereditaria diuiſerunt, quod fit partibus permutatis inuicem. l. cùm pater. §. hereditatem. ff. de leg. 2. Vnum tãtùm prędium reliquerunt indiuiſum. & permutationi ſiue diuiſioni adiecerunt pactum; vt ſi quis F
eorum patrem illius prædij, quod commune remanſit, vendere vellet, coheredi tantùm ſuo vel heredi eius eam vẽderet certo pretio. Si aduerſus ea fieret, vltro citróque pœnam ſtipulati ſunt. Tum poſtea coheres ſępe teſtatò conuenit coheredẽ, vel coheredis tutores, quæ teſtatio in tutorum perſona eandem vim habet, ſe velle vendere partem ſuã, emeret

eam

A eam ſi vellet vel vẽderet ſuam. Hanc ei optionem dedit vt emeret vel venderet. rectè. nam hac cõuentione vtrique proſpicitur, vt alteruter ſolidam rem habeat, quòd partis emptor facilè nõ inueniatur. At coherede ceſſante vendidit extraneo. Incidit in pœnam ipſo iure, tuebitur tamen ſe exceptione doli vel in factum, quia per eum non ſtat quominus partẽ eam coheres habeat. Quòd ſi per eum nõ per coheredem ſtetiſſet, teneretur cum effectu pœnæ nomine. Sed & nõ adiecta pœna putem eſſe actionem præſcriptis verbis. ſi extero vendiderit in id quod intereſt, vt ex vendito in l. ſi ſterilis §. ſi tibi. ſ. de act. emp. l. qui fundum. 2. ſ. de cont. emp. Pacto igitur coërceri poteſt libertas alienandi. l. vlt. C. de reb. alie. non alie. Sic rectè paciſcitur donator ne donatarius rem donatam alienet. l. 135. §. ea lege. ſ. hoc tit. l. 3. C. de cond. ob cau. dat. quo caſu valet quidem alienatio facta contra conuen-
B tionem, ſed donatarius vel ex ſtipulatu tenetur in id quod intereſt, vel cõdictione ob rem dati. nam ita rectè Græci ad eam l. 3. τοῦ μὲν νόμου ἡ ἐκποίησις οὐ κεκώλυται, ὁ δὲ ἐκποιήσας κατέχεται τῷ τῆς ἀσφαλτήσεως δικαίῳ, Sic rectè paciſcitur vẽditor ne vicinus cui vendidit fundũ eum ſe inuito alienet. l. vlt. C. de pac. inter emp. & vend. qua derogatur l. pe. ſ. de pac. quo caſu ſi alienet, erit actio ex vendito in id quod intereſt. Sic rectè paciſcitur creditor ne debitor pignus vel hypothecam vendat. Sed hæc pactio nullam venditionem facit, quòd is eam dicat qui retinet ius in re. l. ſi creditor. §. vlt. ſ. de diſt. pign. Excepto hoc caſu, concludẽdum eſt id pactum quo prohibetur alienatio ratũ eſſe, ſed & alienationem factam cõtra fidem pacti ratam eſſe: neque hęc eſſe pugnantia. Opponitur perperam l. vlt. C. de reb. alie. non alien. quæ alienationem irritam eſſe nõ dicit. Itemq; l. penul. C. ſi manc. ita fuer.
C alie. quę de ſeruo loquitur vendito ea lege ne manumittatur, quæ impedit libertatem, nõ de ſeruo ꝓhibito alienari. Lex ne manumittatur, perſonę ſerui cohæret. Lex ne alienetur, non item. De prohibitione alienationis facta teſtamento dicemus alio tempore & loco. Ea non valet niſi fiat reſpectu fideicommiſſarij cuiuſdã, id eſt, ex nudo præcepto non valet, quia nudum præceptum conſilium potius eſt. At ſi fiat reſpectu fideicommiſſarij, valet. Alienatio item facta cõtra præceptum valet, ſed fideicommiſſario perſecutio competit non in heredem tantùm, ſed & in emptorem. quod non fit ex pactis. l. qui ſolidũ. §. vlt. ſ. de leg. 2. l. pater. §. 1. ſ. de leg. 3. l. ſi quãdo. §. heres. ſ. de leg. 1. Sed de his ſatis. Eſt alia quędam res in qua nobis hic §. maximè vſui eſſe poteſt. Domini aduerſus homines ſuos habent ius προτιμήσεως, id eſt, vt prædia quæ homines ſui vænalia habẽt, ſibi vendant potius
D quàm extraneo. l. vlt. C. de iu. emphy. Idem habẽt hodie cognati & coheredes, quodq; in ſpecie huius §. pactione fit, in ius publicum tranſijt, vt cognati & conſortes extraneum ab emptione remoueant. quod iure Romano fuit quandoq; receptum, ſed poſtea abrogatũ l. dudum. C. de cont. ſtip. ac deinde reſtitutum Cõſtitutione Friderici Imperatoris, in qua idem illud ius appellat Ius προτιμήσεως ſcripsẽre in eam cõmentarios Baldus & Matheus de Afflictis. Sed ſi teſtatò denũtiati fuerint ante quàm vẽditio extraneo fieret, & ceſſauerint, argumẽto huius §. repellendi ſunt. & ita etiam cauetur Nouella Romani Lacapeni, quæ extat apud Harmenopulũ III. Epit. ex qua ſuam Fridericus ſumpſit ad verbum. Cõſtituuntur ea quinque προτιμήσεως gradus, vt Græci notant, οἱ ἀναμὶξ συγκεχυμένοι συγγενεῖς οἱ ἀναμεμιγμένοι κοινωνοί, οἱ ἀναμεμιγμένοι μόνον, οἱ συμπαρακείμενοι ὁμοτελεῖς, οἱ ἁπλῶς ἔν τινι μέρει συναπτῶς ἐνούμενοι. §. Agerius expoſui in l. 57.

E Seia.] Cùm eſſet inter heredem pupillæ & heredem tutoris controuerſia de rationibus tutelæ, tranſegerunt inuicem nudo pacto, ita vt heres tutoris maiorem partem pecuniæ debitæ ex ratione tutelæ ſolueret, & de reliqua caueret. quod & fecit. Tum poſtea heres pupillæ rupta fide tranſactionis egit tutelæ apud Prætorem tutelarem. Quia enim tranſactio fuerat facta nudo pacto non interpoſita ſtipulatione Aquiliana & acceptilatione, actio tutelæ non erat pacto ſublata. At pacti exceptione oppoſita victus eſt, quo facto à Prætore prouocauit ad Præf. vrbi, & rurſus à Præf. vrbi ad Principem, vt in l. Æmilius. ſ. de minor. Trina prouocatio nõ admittitur, vt cõſtat ex tit. Ne liceat in vna eademq; &c. Pronuntiatum eſt vbique rectiſſimè heredem pupillæ iniuſtè prouocaſſe, vt fieri ſolet in
F appellationum cauſis. Reſiduam tamen pecuniam quam heres tutoris cauit ſe ſoluturum, heredi pupillæ ſoluere cogetur ex ſtipulatu, non vſuras eius temporis quo heres pupillæ perperam tutelæ egit, cùm eo tempore obtulerit ei heres tutoris perpetuò reliquam pecuniam in ſtipulatum deductam. Ex eo colligunt oblationem ſolam impedire curſum vſurarũ ipſo iure. nam lex ait iure vſuras non deberi. Iure, id eſt, ipſo iure, vt in l. 1. ſ. quib. mo. vſuſf. amit. l. ſi ex duobus. §. 1. de pec. l. ſi vẽditor. de ſer. exp. l. Sticum. §. aditio. de ſolut.

Id autem falſum eſt. nã exigitur obſignatio & depoſitio.l.2.l.ſi creditrici.l. acceptã. C. de A
vſur.quod in vſuris locum habet,quæ ex ſtipulatione debētur.Hic agitur de vſuris debi-
tis ex mora tutelæ cauſa,ſine ſtipulatione.In mora nõ eſt qui offert.Ergo vſuras nõ debet
ex mora.denique oblatio ſola ſiſtit eas vſuras quæ currunt ex mora,non ex ſtipulatione.

Duo fratres.] Fratres conſortes inter ſe hereditatem paternam diuiſerunt tranſigẽdi
cauſa.fit plerumque diuiſio ea mẽte.l.tres fratres.ff.de pac.l.cùm proponas.2.C.eo.l.cùm
putarem in fi.ff.famil.erciſc. Et cauerunt inuicem ſe nihil cõtra eam diuiſionem facturos
adiecta pœna ſi quis quid contra faceret.Erant autem teſtamento paterno inuicẽ rogati,
vt qui prior ſine liberis vita fungeretur,partem ſuã fratri ſuperſtiti reſtitueret. quãobrem
vno ex eis mortuo ſine liberis aliis heredibus ſcriptis, ab eis frater ſuperſtes hereditatem
petiit ex cauſa fideicomm.Repulſus eſt exceptione pacti ſiue tranſactionis & victus,quaſi B
de eo in diuiſione hereditatis fuiſſet tranſactum inter fratres.Quęritur an pœna ſit com-
miſſa,id eſt,an inciderit in pœnam is qui contra legem diuiſionis egit de fideicõmiſſo de
quo trãſegerat,Reſpondet eſſe commiſſam,Opponitur l.reſcriptum.§. ſi pacto.ff.de pac.
quæ eum qui vſus eſt exceptione pacti,ait, non poſſe conſequi pœnam in ſtipulatum de-
ductam,ſi quid contra pactionem fieret.quod veriſſimũ eſt,multiſque legibus confirma-
tur.Debet enim alterutro eſſe contentus,nõ ex vtroque,id eſt,ex pacto & ex ſtipulatio-
ne pœnali cõmodum ferre. Dum ergo Scæuola ait pœnam eſſe commiſſam,ea verba ſic
interpretari debemus,vt ſumus eadem interpretati in l.113.ff. commiſſam eſſe pœnã ipſo
iure, nec agenti obſtare exceptionem, ſi id actum ſit inter contrahentes vt rato manente
pacto pœna exigeretur,quod fieri poteſt.l.pen.ff.de tranſ. Ceterùm ſi id agatur vt altero C
ſit contentus ſtipulator,proculdubio agenti obſtabit exceptio doli vel in factũ. Præterea
circa ſpeciem huius §. quærunt interpretes an rectè pronuntiatum ſit aduerſus actorem,
de fideicommiſſo tranſactum videri.quod ex ſpecie propoſita liquidò non cõſtat.Sed ve-
riſimile eſt ita iudicem pronuntiaſſe,quòd ei liqueret de fideicommiſſo etiam fratres di-
uiſione facta inter ſe tranſegiſſe,vt in l.1.C.de pac.Vt vt ſit,rei iudicatæ ſtandum eſt.& ob
id pœna cenſetur commiſſa. Eſt eadem quæſtio in ſpecie l.Æmilius.ff.de minor.bene an
malè pronuntiatum ſit.Verùm reſtitutio à Principe conceſſa tenet. Sic & hic iudicatum
tenebit.Sola quidem diuiſio per ſe non eſt idoneum argumentum remiſſi fideicommiſſi.
Sed iudicem alia argumenta mouerunt. Colligit Acc. ex hoc §.ſententiæ adſcribendam
eſſe rationem:cuius rei exemplum eſt in l.1.C.de appel.& Seruius x.Æneid.Antequã di- D
catur,inquit,ſententia,eius præmittitur ratio. Verùm id malè colligit ex hoc loco.deni-
que exemplo id tantùm non lege probari poteſt. nec enim neceſſe eſt rationem exprimi.

L. CXXIII.

Ab hac lege in Pãd.Flo.incipit tertia pars huius tit.De ea diximus in l.26.ff.Flagitiũ in
ea fortè ſpecialiter ſumitur ꝑ ſtupro,vt & flagitare verbũ.De 124.dixi in l.8. De 125.ĩ 76.

L. CXXVI.

De initio dixi in l.64.De §.1.in l.56.§.pen.& l.58.ff.eo. Chryſogonus.] Seruus actor
ſcripſit præſente,ſubſcribente & adſignante domino.Quid ſit adſignãte,notum eſt.Cor-
nutus inꝗ illum Perſij locum,Adſigna Marce tabellas. Adſigna,id eſt,ſigilla.& ſic ex vet.
legendum,adſignauit in l.6.C.de fideiuſ.Scripſit autem actor ille rerum domini,dominũ E
accepiſſe à liberto quodam gerente rem patroni abſentis mutua denaria mille, & domi-
num eo liberto ſtipulante promiſiſſe illa ſe daturum patrono eius Kal. Nouembris pro-
ximis.itaque libertus patrono ſuo ſortem reddi ſtipulatus eſt. Subiecta eſt alia vſurarum
ſtipulatio,quæ tamen non eſt nominatim collata in perſonam patroni,ſed ſi pecunia ſua
die ſoluta non eſſet,tum quo poſt ſolueretur,id eſt,quo tardiùs ſolueretur,vt in l.lecta.ff.
de reb. cred. ſtipulatus eſt libertus de domino vſurarum nomine menſtruos denarios
octo. quæ vſuræ fere ſunt dextantes. & hæc ita præſcripſit ſeruus actor, vel potius do-
minus per ſeruum. Quæritur an actio ex hoc contractu patrono competat. quod
non videtur. nam alteri ſtipulamur inutiliter, & per liberum hominem, qualis eſt li-
bertus noſter,obligatio nobis adquiri non poteſt. Hoc tamen receptum eſt iure ſingu- F
lari in credita pecunia,vt ſi liber homo ſuam vel noſtram pecuniam credat noſtro no-
mine,nobis competat condictio ex numeratione.l.certi.§.ſi nummos.ff.de reb.cred.l.2.
C.per quas pet.nob.adqu .At in hac ſpecie non eſt creditum,ſed ſtipulatio. Conuerſa
namque eſt pecunia mutua in ſtipulationem. Verùm hac in re ita diſtinguendum eſt.

A Aut libertus ſuam pecuniam credidit aut pecuniam patroni. Si ſuam, aut ſuo nomine eã
credidit & ſibi ſtipulatus eſt, & hoc caſu ipſe habet condictionem ex ſtipulatione non ex
numeratione.l.6.& 7.j̃.de nouat. Aut ſuo nomine eam credidit & patrono ſtipulatus eſt,
quo caſu neque ex numeratione patrono actio competit, quia non patroni nomine credi
ta eſt, neque ex ſtipulatione, quia alteri ſit inutiliter. nec dici hic patronus poteſt adiectus
ſolutionis gratia, cùm aperte ſit in eum collata obligatio. Verùm quia inutilis eſt ſtipula-
tio, liberto competet condictio ex numeratione. Si eſſet vtilis, ex ſola ſtipulatione ciuilis
naſceretur obligatio, non ex numeratione. Cùm verò ſit inutilis, pro non facta habetur,
remanet naturalis ſiue iuriſgentium obligatio ex numeratione.& hoc proponitur in hoc
§ & d.l.certi.§.quoniam.l.3.C.de cont.ſtip. Aut patroni nomine eam credidit & patrono
B ſtipulatus eſt, & tum patrono dabitur cõdictio ex numeratione, non ex ſtipulatione quæ
inutilis eſt. Sed & liberto vtilis ex numeratione dabitur patrono reprobante nomen, ſicut
ſi pecuniam eius credidiſſet.l.4.C.ſi cer.pet. Aut patroni nomine credidit & mox ſibi ſti-
pulatus eſt, & tum ei ſoli dabitur actio ex ſtipulatione, vt Fulgoſius ſenſit in d.l 4. Quid ſi
credidit pecuniam patroni? Aut ſuo nomine credidit & ſibi ſtipulatus eſt, & tum etiam
ipſe ſolus habet actionem ex ſtipulatu. Aut ſuo nomine credidit & patrono ſtipulatus eſt,
quo etiam caſu liberto dabitur condictio certi ex numeratione conſumpta pecunia, vel
incerti, ea extante. arg.l.indebiti.§.ſed & ſi nummi. de cond. ind. Aut patroni nomine &
patrono, & tum aget patronus ex numeratione non ex ſtipulatione. Aut patroni nomine
& ſibi, & tum ei ſoli ex ſtipulatu. De ſtipulatione vſurarum in propoſita ſpecie etiam quę
C ritur. Sed conſtat eam eſſe vtilem, cùm non ſit nominatim collata in perſonam domini,
ideóque ex ea liberto actio cõpetit, quam iudicio negotiorũ geſtorũ vel mandati patro-
no cedere cogetur. nec dicendum eſt eum qui nominatim patrono ſtipulatus eſt ſortem,
& vſuras eidem ſtipulatum videri. nam in ſtipulationibus ſcriptum & ſtrictum ſequimur.
Interdum quidem diem vel condicionem ineſſe interpretamur, licet ſcripto non ſit com
prehenſa.l.73.ff. hoc tit.l.4 §.vlt.ff.de pac.& pleraque alia, vt in l.95 & 96.ff. ſed id perrarò,
nec niſi ex manifeſtiſſima voluntate contrahentium. Perſonas nunquam, niſi nominatim
adſcriptæ ſint. quod valde pertinet ad interpretationẽ l.quidquid.ff. De §.vlt.dixi in l.97.

L. CXXVII.

D Pupillus ſine tutoris auctoritate non obligatur ciuiliter. Tractemus an obligetur natu
raliter. Sunt loci quibus oſtenditur pupillũ ſine tutore ſuo non obligari naturaliter. l.pu-
pillus.ff.tit.prox.l.quod pupillus ff.de cond.ind. Sunt quibus oſtenditur pupillum ſine tu-
tore obligari naturaliter.l.1.j̃.de nouat. l. ſi eius pupilli.ff ad Trebel.l.ſi pupillus.ff.ad leg.
falc. quod diſcidium ita componi debet, vt ſi non fiat locupletior, non obligetur naturali-
ter, ſin verò fiat locupletior, obligetur l.naturaliter.§.vlt. & l.prox.ff.de cond.ind. & ſi fi-
liusfa. ſit vel ſeruus, pater vel dominus in quantum locupletius eius peculium factum eſt.
l.1.§.ſi cum impubere. D.de pecul. qui nunquam tenentur, niſi ij quos habent in poteſta-
te naturaliter obligati ſint, nec niſi ad eum modum ad quem obligati ſunt Itaque impu-
bes mutuam pecuniam accipiendo obligatur naturaliter, id eſt, æquitate & ratione na-
E turali, ſi ex ea factus ſit locupletior: itémque eam pecuniam promittendo quam mu-
tuam ſumpſit, & in rem ſuam conuertit, & nouandi cauſa expromittendo pro eo cui
eandem ſummam debet, qua & rem ſuam auxit. & ita ponenda ſpecies in l.1.j̃.de nouat.
vt in ſeruo ponitur in l in perſona. §.1. ff.de pac. Plus dico, ex hac naturali obligatione,
vtilem actionem in pupillum liberum hominem dari. quod ius eſt ex reſcripto D. Pij l.
pupillus.ff.de auct tut.l.3.ff.Com.l.3.§.pupillus.ff.de neg.geſt. Opus fuit reſcripto, quia ex
naturali obligatione non datur actio, & ob id illa etiam non directa, ſed vtilis dicitur. Ita-
que reſcripto D. Pij. quodammodo introducta eſt eo caſu ciuilis obligatio, data actione
vtili. Huic definitioni noſtræ duo obſtant loci. Primùm l.cùm illud.§.heres.ff.quãdo dies
leg. ced. vbi cùm pupillus mutuam ſumpſiſſet pecuniam, nec locupletior factus eſſet, di-
F ſertè traditur eum obligari naturaliter. At illud, Nec, abeſt ab archetypo Pand. Floren-
tinarum. itaque ex præcedenti verbo repetita ſyllaba ita potius legendum, vel ἀσυνδέτως
intelligendum eſt, Accepiſſet & locupletior factus eſſet. Item valde obſtat l. Stichum.§.
aditio.j̃.de ſolut. cuius hęc videtur eſſe ſententia. Creditor adijt hereditatẽ pupilli. Quod
pupillo credidit ſine tutoris auctoritate, in ponenda ratione legis falcidiæ ſolidum ex he-
reditate deducit & retinet, ſicut ſi ipſe pupillus ſolidum ei ſoluiſſet. hæc namque aditio

pro ſolutione cedit. Solidum, inquit, non quanto locupletior factus pupillus eſt. ex quo A
colligitur pupillo ſoluente ſolidam pecuniam quam mutuam accepit ſine tutoris aucto-
ritate, etiam ſi ex ea inſolidum factus non ſit locupletior, retentionem creditori dari, re-
petitionem pupillo non dari. Quòd ſi pupillo non datur repetitio, conſequens eſt natura
eum obligatum eſſe. At ego arbitror longè alium eſſe ſenſum eius §. ac in primis moneo,
vt in eo legatur vt Flor. ſcriptum eſt, Conſequeretur non Conſequitur, hoc modo: Non
enim quanto locupletior factus pupillus eſt conſequeretur, ſed inſolidum creditum ſuum
ex hereditate retinet. & hanc eſſe ſententiam reor. Aditio hereditatis aliquando ipſo iure
confundit obligationem, vt ſi creditor debitoris hereditatem adeat: aliquando non con-
fundit, ſed pro ſolutione eſt, vt ſi is qui pecuniam credidit pupillo ſine tutoris auctoritate
ex qua pupillus locupletior factus, atque adeò naturaliter obligatus eſt, eius pupilli here- B
ditatem adeat. Aditio non cõfundit obligationem quę nulla eſt. Obligatio enim propriè
eſt quæ actionem parit, vt definitio obligationis indicat, & debitor cum quo agi poteſt, vt
ex definitione etiam debitoris liquet. Creditor verò hic quòd locupletior factus eſt pu-
pillus actione non conſequeretur, ante reſcriptum D. Pij ſcilicet. Cùm ergo ante illud
reſcriptum nulla ſit obligatio ciuilis, nec confuſio obligationis vlla per aditionem exiſte-
re poteſt. Sed ſi ſolueret pupillus, repetitio ceſſaret, quia natura debet cùm ſit locupletior
factus. & huiuſmodi ſolutionis aditio illa effectum habebit, & ille creditor inſolidum vel
potius in ſolutum, vt legere malo ſimili errore ijs quos notauimus l. 78. ff. de hered. inſtit.
creditum ſuum quanto locupletior factus eſt, ex hereditate retinebit. Hodie aditio illa C
confundet obligationem, cùm ex reſcripto D. Pij pupillus quaſi ciuiliter obligetur. Ante
reſcriptum D. Pij pupillus ſine tutoris auctoritate obligabatur naturaliter tantùm. Ex re-
ſcripto D. Pij obligatur etiam ciuiliter. Naturalis obligatio duplex eſt. Naturalis ciuilis
quæ actionem parit, & naturalis quæ inhibet repetitionem. l. naturales. ff. tit. prox. An &
ciuilis duplex, naturalis ciuilis & ciuilis tantùm? Sic puto. nam & ciuilis tolli per ſe ſola
poteſt manente naturali. l. Iulianus. ff. de cond. ind. & naturalis manente ſola ciuili, veluti
pacto de non petendo. Quantum attinet ad ſpeciē huius l. ponendum eſt pupillum cùm
aliud quiddam à Titio accepiſſet, idque in rem ſuam conuertiſſet, ei promiſiſſe hominem
ſine tutoris auctoritate, atque ita obligatum fuiſſe naturaliter, & rectè pro ea fideiuſſorem
interueniſſe, qui interueniſſet non rectè ſi non fuiſſet pupillus naturaliter obligatus. Hic
fideiuſſor naturaliter & ciuiliter obligatur, & ſtatim conueniri poteſt viuo homine pro- D
miſſo, vel etiam mortuo poſt moram ſuam. Mora quoque rei fideiuſſori ſolet nocere. l.
mora. ff. hoc tit. An igitur mora pupilli fideiuſſori nocebit, vtputa ſi poſt moram pupilli
homo mortuus ſit? Negat moram pupillum facere. quòd nulla ibi mora fieri intelligatur,
vbi nulla eſt actio. At hîc nulla eſt actio ante reſcriptum D. Pij, ad quod non ſemper au-
ctores noſtri animum aduertunt. ergo nec mora. Mora item non fit vbi eſt actio, ſed ina-
nis, id eſt, quæ exceptione eliditur. l. lecta. ff. de reb. cred. l. ſciendum. ff. de vſur. Non ob-
ſtat l. ita ſtipulatus ff. hoc tit. vbi mora fit in præſtando Sticho, qui tamen peti non poteſt
ſi ita ſit concepta ſtipulatio, Stichum dabis, Si Stichum non dederis, x. dabis. Quinimo
Stichus peti poteſt, ſed ſtatim ac mora facta eſt peti poſſe deſinit, & fit transfuſio in obli-
gationem pecuniæ. Non obſtat etiam l. 5. C. de cont. ſtip. vbi licet ex pacto iure non ſit a- E
ctio, tamen morã facit qui pactus eſt. nam hoc ideo fit, quia ſecum agi non patitur ex pa-
cto. Eo enim volente & patiente ex pacto agi poteſt, quòd ſi pati nolit, cõmittitur pœna.

L. CXXVIII.

In §. Chryſogonus ſuprà demonſtratum eſt eum cui ab altero inutiliter facta eſt ſtipu-
latio, pro adiecto ſolutionis gratia non haberi. Idem hoc loco traditur de duobus reis
ſtipulandi, quorum vnus vtiliter, alter inutiliter ſtipulatus eſt. nam & is qui inutiliter ſti-
pulatus eſt pro adiecto non habetur. Idem & de eo proditum eſt, qui inutiliter alteri
ſubſtituitur heres, vt pro adiecto non habeatur. l. verbis. ff. de vulg. ſubſt. Quod de perſo-
nis dicitur, idem obtinet in rebus. vt perſona modò obligationis, modò ſolutionis gra-
tia adijcitur, ita res modò eſt in obligatione, modò in ſolutione, velutiſi ſtipuler x. in F
melle. l. 57. ff. de ſolut. Et vt perſona, ita res quæ inutiliter in obligatione poſita eſt, nec in
ſolutione eſt. Huic videtur coniungenda l. 12. ff. de ſtip. ſer. De 129. diximus ſatis in 63.
De 130. in 39. De 131. in 56. & 55.

L CXXXII.

Pater filium dedit in adoptionem ea lege vt eum adoptator quaſi filium obſeruaret
id eſt,

A id eſt, haberet, cuſtodiret, tractaret, ſi ſecus faceret, pœnã ſtipulatus eſt ab adoptiuo pa-
tre naturalis pater. Stipulatio valet, & cõmittitur ſi quid adoptator faciat contra conuẽ-
tionem, vt ſi inhumanè, ſi crudeliter, ſi domini more filium adoptiuum tractet. Patria
poteſtas in pietate conſiſtit non crudelitate. & ideo pietatis etiam verbo ſignificatur. l.
vlt. ff. ſi à par. quis man. ſit. Poteſtas in ſeruos lõgè alia eſt. Idem ſpectare licet domi quod
foris. Quod foris eſt regnum, id domi patria poteſtas. Quod foris tyrannis, id domi do-
minium. Tertul. in Apolog. Gratius eſt nomen pietatis quàm poteſtatis, etiam familiæ
magis patres, quàm domini vocantur. At quæritur an contra conuentionem faciat a-
doptator filium adoptiuum exheredando vel emancipando. Reſpondetur nihil eum fa-
cere contra conuentionem ſi filium exheredet vel emancipet. hoc enim facit iure ſuo
B quaſi pater, non quaſi dominus. denique ſic ſolent filij tractari. Et vt de exheredatione
primùm agamus, filium iure exheredat pater, ſed exheredato datur quærela inofficioſi
teſtamenti, quo iudicio quæritur de meritis filij. l. filius. ff. de inoffic. teſtam. & ſi immeri-
tò reperitur exheredatus, teſtamentum reſcinditur. Sed ſi meritò exheredatus ſit, inanis
eſt quærela. vincetur namque filius qui eam inſtituit. An ergo tum patri naturali com-
petat actio ex ſtipulatu? dubitari poteſt. Cùm querelæ remedium habet filius exhereda-
tus, ceſſat actio ex ſtipulatu. An & cùm inane eſt remedium querelæ, vtputa filio meri-
tò exheredato? & placet idem eſſe dicẽdum vtroque caſu, vt ceſſet actio ex ſtipulatu.
nam & filio emancipato, cui querela eo nomine nulla competit, certum eſt patri natu-
rali non competere actionem ex ſtipulatu. quoniam adoptator dum exheredat vel e-
C mancipat vtitur patrio iure, & gerit ſe paterno more modoq;. Inuitum exheredat. Inui-
tum, id eſt, contra dicentem non emancipat, vt diximus ff. l. 62. Ex ijs liquere puto, quid
in hac lege hæc verba ſatis obſcura ſignificent, Quid ergo dicemus ſi meruit exhereda-
ri? Emancipatus planè & hoc remedio carebit. Hoc remedio, id eſt, querela. Carente
igitur filio querela, quod fit ſi emancipatus ſit vel meritò exheredatus, non ideo magis
patri naturali datur actio ex ſtipulatu. Aliud dicẽdum eſt ſi ita concepta ſit ſtipulatio, Si
filium adoptiuum emancipaueris vel exheredaueris tot dari. filio namque emancipato
vel exheredato patri dabitur actio ex ſtipulatu. Dabitur & filio exheredato quærela in-
officioſi teſtamenti, & ſiue vincat ſiue vincatur, id eſt, ſiue meritò ſiue immeritò exhere-
datus iudicetur, patri etiam naturali dabitur actio ex ſtipulatu. Poteſt & filius exhere-
datus vtramque mouere, ſi patri heres extiterit, querelam ſuo nomine, & ſiue in querela
D vincatur ſiue vincat, actionem ex ſtipulatu nomine hereditario. & hoc proponitur in
§. Quare. vbi in diſtinctione vitium eſt, dum ait, Sed ſi ei qui ſtipulatus eſt, nõ debuit de-
negari victo filio. Malè enim verbo, denegari, apponuntur gemina puncta. Nunc vidẽ-
dum eſt quid ſit dicendum ſi, vt initio huius l. proponitur, pater non dederit filium in
adoptionem, ſed tradiderit eum ſuſcipienti in fidem & clientelam ſuam. Quidam, in-
quit, cùm filium alienum ſuſciperet. Inde clientes ſuſcepti appellati ſunt auctore Seruio
vi. Æneid. Saluianus lib. v. de guber. Dei Quærunt auxilia & patrocinia maiorum. Ni-
hil ſuſceptis tribuunt ſed ſibi. Auguſtinus in Quæſt. miſtis. Nunquid ſi malæ vitæ ſit ad-
uocatus, contra ſuſceptum eius pronuntiabitur? hoc eſt officium aduocati vt ſecundũ
iuris ordinem ſuſcepti ſui cauſam peroret. Nunquid poterit vita eius, ſi turpis eſt, obeſſe
E cauſæ ſuſcepti? Finge igitur quendam ſuſcepiſſe alienum filiũ, & tradenti patri naturali
promiſiſſe certam pecuniam pœnæ nomine ſi aliter eum ac filium obſeruaſſet. Valet ſti
pulatio & committitur ſi quid aduerſus conuentionem fiat. An & ſi eũ domo exegerit
vel ſi nihil ei teſtamento reliquerit? Et placet ſtipulationem committi, quia non ſic filij
tractantur, domo non exiguntur, teſtamento non omittuntur. Abdicari filij iure ciuili
non poſſunt l. abdicatio. C. de pat. poteſt. Præteriri non poſſunt. Secus erit forſitan ſi ſu-
ſceptum emancipatit vel exheredarit. Inanis quidem eſt in extraneo emancipatio vel
exheredatio. l. non putauit. §. ſi quis emancipatum ff. de bon. poſſ. cont. tab. Nõ omnino
erit inanis in ſuſcepto filij loco. Sic enim eum excludet domo & bonis impune. Poteſt
ergo dici, ne incidat in pœnam, eum exheredandum vel emancipandum eſſe, alioquin
F pœnam committi. quod tamen dici videtur ſuperuacuò. nam ſi adoptator qui exhere-
dat vel emancipat non incidit in pœnam, multo minus incidet in pœnam qui non ex-
heredat vel emancipat. Non ergo tenetur ſuſceptor, quòd non emancipauerit vel exhe-
redauerit, ſed quòd domo propulerit ſuſceptum, vel teſtamento prætermiſerit. qua ra-

tione etiam adoptatorem obligari puto.& hoc proponitur in fi.vbi legendum ſicut Flor.
In eo qui hæc non fecit,dicit ſuperuacuò,id eſt,in ſuſceptore fruſtra exigit vt emancipet A
vel exheredet pœnæ vitandæ cauſa.nec enim quòd hæc nõ faciat,pœnam committi,ſed
quòd malè tractet ſuſceptum eum ſegregando à ſe,vel omittendo. Differentia autem du
plex eſt inter dationem in adoptionem & dationem in fidem. Hæc non ſoluit patriam
poteſtatem,illa ſoluit.§.ſed & ſi pater.Inſtit.quibus mod.ius pot.ſol. Damus in adoptio-
nem filium tantùm quem in poteſtate habemus. Damus in fidem & clientelam etiam
extraneum,veluti alumnum vel cognatum, de quo ſi eodem modo paciſcamur,non eſt
dubium,ſi quid contra pactionem fiat, pœnalem ſtipulationem committi. Illud ſummè
notandum eſt ex hac l. quòd & ſi non valeat ſtipulatio ita concepta,Si me vel ſi filium he
redem non feceris,vt diximus in l.26.valet tamen ita concepta, Si me vel ſi filium exhere
daueris. nec enim tam hereditatis lucrum captari, quàm notæ effugium quæri videtur. B
Exheredatio notat.Expreſſa nocent,Non expreſſa non nocent. De §.vlt.dixi in l.78.

L. CXXXIII.

Plerumque vna ſtipulatio ſemel tantùm committitur.Interdum ſæpius,veluti præto-
riæ quædam,Rem ratam haberi & Damni infecti.l.ſi procurator.ff.rem rat.hab. Quanto
amplius quàm per legẽ Falcidiam licuerit l.3 §.quæſitũ.ff.ſi cui plus quàm per leg.Falc.
Stipulatio fructuaria.l.1.§.pen.ff.vſufr.quemad.cau.& Rem adoleſcentis ſaluam fore.l.4.
§.pen.j.Rem pup.ſal.fo.Non tamen Rem pupilli ſaluã fore.Conuentionales item quędã
vt in ſpecie huius legis, ſi ſtipuler Neque per te neque per heredem tuum vim fieri,te fa-
ciente committetur,rurſus herede tuo faciente,vel etiam te ipſo rui ſus faciente,iterũ cõ-
mittetur in id quod intereſt.Vel ſi dicamus vnam tantùm vim ſtipulatione comprehẽdi, C
vi ſemel abs te facta,ex heredis vi amplius committi non poterit,quod eſt falſum.Hac e-
nim ſtipulatione cõiunctim tuum & heredis tui factum complexus ſum non diſiunctim.
Neque copulatiua eſt coniunctio.l.129.ff.quod & adnotauit Alc.lib.9.παρέργων.c.xviij.re
prehẽſo Auguſtino,qui in Grãmatica,Neque,inter diſiunctiuas numerauit. Non debuit
D.Auguſt.potius allegare,quàm Chariſium, Victorinum,Donatum, Diomedem,Probũ
Aſconium,qui idem ſcribunt,nec reprehendere,cùm,Neque,etiam diſiungat propter ne
gationẽ non propter ſe,vt ſi dicas,pupillus obligat,neque obligatur.Cetera etiã Alciatus
perfidiosè, dũ reponit hoc loco Græcam vocem ἀσυνάπτως vſurpata auctoritate antiqui
libri,qualem nullum viderat vnquã,ſicut & aliis multis locis hodie conſtat falsò eũ vſum
eſſe auctoritate Pand. Florẽtinarũ ſecurũ poſteritatis.Dum item eodẽ capite in l pen.C. D
de verb.ſig.legit συνάρθα, mala fide affirmãs ſe quibuſdã libris ita ſcriptũ reperiſſe, vbi le-
gendũ παραδιάζευξις. Retinenda autem nobis eſt hoc loco Flor.ſcriptura,qua nihil aper-
tius.& quod ad quæſtionẽ propoſitam attinet etiam illud adiiciẽdum, Vbicumque id a-
gitur,ſtipulationem ſępius committi & in ſe ipſam reſolui.l.ſi duo.§.vlt.ff.de rec.qui arb.
rec.In compromiſſis id actum videri, niſi aliud appareat,vt vbi ſemel paritum non fuerit
arbitrio,compromiſſum ſoluatur,minimè conſtituta differẽtia inter pœnam & id quod
intereſt,quã Alc.cõſtituit. Differẽtia hac in re ſumitur omnis ex eo quod agi intelligitur.

L. CXXXIIII.

Initium expoſuimus in l.19.In §.1. oſtenditur ea quæ pactis continentur,ſubiectis ſti-
pulationibus repetita videri.veluti dies,condicio,res l.4.§.vlt.ff.de pac.§.vlt.j.niſi ea repe E
titio inutilem ſtipulationem faciat,vt ſi pactus ſim Titio,& ſtipuler ſine adiectione nomi
nis,perſona Titij repetita non cenſetur.l.126.§.Chryſogonus.ff.quod & in legatis obtinet
l.ſeruo alieno.§.pen.ff.de leg.1.l.vlt.ff.de fideic.liber. De §.pen.dixi in l.1.& in 30. De §.
vlt. in l.29.

L. CXXXV.

Tibi ſtipulanti promiſi decem qua die petieris. Stipulatio pura eſt,vt oſtendimus in l.
48.ff.Promiſi item eius pecuniæ vſuras in menſes ſingulos.Quæritur vtrum vſuræ ex mo
ra debeantur,id eſt,ex die quo ſors petita fuerit,an ex die ſtipulationis.Reſpõdetur ex die
ſtipulationis.Vt ergo ſortis ſtipulatio pura eſt,ita & vſurarum. Eadem quæſtio eſt in l.le- F
cta.ff.de reb.cred.& ob id eius ſpeciem ponam hoc loco.Scripſi me accepiſſe à Titio mu-
tua denaria xv.de domo ſua,id eſt, xv.milia vt in l.Sticho.§.ſeru⁹.ff.de ſtatul. viginti Græ
ci interpretantur εἴκοσι χιλιάδας. & promiſi me ea redditurum Kal. proximis, Si ad diem
non redderem,promiſi ex mora vſuras centeſimas, id eſt, in denarios centenos denarios
ſingulos menſibus ſingulis.Deinde incontinenti inter me & Titium conuenit, vt ex ſorte

A ſoluerem ſingulis mẽſibus trecenos, atq; ita mutauimus diem modumq; ſolutionis.Cùm enim ſtipulatione conueniſſet omnẽ ſortem ſolui Kal.proximis,mox pacto conuenit per menſes quinquaginta eam ſolui diuiſis penſionibus. De vſuris nihil conuenit. Quæritur an vſurarum dies mutatus cenſeatur, id eſt, vtrùm currant ex Kal. proximis vſuræ totius ſortis, an ex ſingulis menſibus vſuræ penſionũ tantùm. & hoc verius eſt. Pactum enim ex continenti factum mutauit formã ſtipulationis vtriuſque,& cùm ſortis ſolutionem diſtulerit & diuiſerit,conſequens eſt vt etiam diuiſerit vſurarum ſolutionẽ.Current ergo vſuræ
B ex tempore moræ pro rata penſionũ tantùm. Reijcitur illorum ſentẽtia qui negabant diuiſam ſolutionem vſurarum.Hidem negabant ipſo iure pacto dilatã eſſe ſolutionem ſortis,peti enim ſortem totam poſſe ex Kal.proximis, ſed opponi exceptionẽ pacti.quod etiã reijcitur.nam ſtipulationi ineſt exceptio pacti facti ex cõtinenti.igitur opponi eam neceſſe non eſt.id enim eſt ineſſe.l.3.ẜ.de reſc.vend.atque ita l. lecta, hoc tantùm probat pactũ factum ex continenti ineſſe ſtipulationi ex parte rei, Ex parte actoris vt formet actionẽ ex ſtipulatu,pactum ineſſe non probat,vt ſi conueniſſet ſortem eiuſ reddi,nec ꝓbari etiam alia id poſſe arbitror, quandoquidẽ in bonæ tantùm fidei iudicijs id receptum eſt.l.iuriſgẽtium.§.quinimo.ẜ.de pac.l.in bonæ.C.eod. Hidem illi hoc poſito ſortem ipſo iure peti inſolidum poſſe non obſeruatis penſionibus de quibus pacto conuenit , exceptionẽ tamẽ
C obſtare ex eo colligunt,nõ ſoluta ſorte ſuis penſionibus,veluti prima penſione, vſuras totius ſortis currere,quòd tota ſors ipſo iure peti poſſit.malè.nam ex conuentione propoſita non currunt vſuræ niſi mora facta ſit . Porrò non intelligitur mora fieri in ſoluenda tota ſorte,cuius inanis eſt petitio propter exceptionẽ pacti.ergo ſortis totius vſuræ non currũt. Igitur & poſitio illorum vitioſa eſt & collectio. nam & poſitione conceſſa, vitium eſt in collectione. Hidẽ ſtatuebant mora ſemel facta vſuras retro currere ex die interpoſitæ ſtipulationis,quod etiam eſt falſum, niſi de eo nominatim cõuenerit, vt tardius ſoluta ſorte etiam medij temporis vſuræ præſtentur. quod & de fructibus ita caueri poteſt. qua de re in l. 64. ẜ. hoc titul. Concluſio igitur hæc ſit vſuras in ea ſpecie ex mora currere, non ex die ſtipulationis , & pacto ſtipulationi adiecto incontinenti vt ſortis, ita & vſurarum ſo-
D lutionem ipſo iure differri ac diuidi . Græcorum συνόψις hæc eſt Βασιλικῶν libr. XXIII. Δανεισάμενος παρὰ σοῦ τ' ὡμολόγησα δοῦναι σοι αὐτὰ τῷ εἰσιόντι μηνὶ καὶ ἐξ ὑπερθέσεως τοιόνδε τόκον. σύμφωνον δὲ γέγονε διῃρημένως ἑκατὸν νομίσματα δοῦναι μοι καθ' μῆνα. τῶν γ' μηνῶν παρελθόντων καὶ μηδέν μοι δεδωκότος οὐκ ἀπαιτηθήσομαι τόκον τῆς ὅλης ποσότητος ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἐπερωτήσεως, ἀλλὰ μετὰ τὸν πρῶτον μῆνα τῶν ἑκατὸν καὶ μετὰ τὸν δεύτερον τῶν ἄλλων ἑκατὸν, καὶ μετὰ τὸν τρίτον τῶν λειπομένων ἑκατόν. ὁ γὰρ ὑπερθέσιν ἔχων ἐπὶ τῷ κεφαλαίῳ, τόκον οὐ δίδωσι. δύναται μέντοι τις ἐπερωτᾶν ὡς εἰ μὴ καταβάλῃ ἐμπροθέσμως ὁ χρεώστης δίδωσι καὶ τοῦ μέσου χρόνου τόκον. τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ καρπῶν γίνεται. Latinè ſic. Acceptis de te mutuo ccc. promiſi ea me tibi ſoluturũ Kal. ꝓximis, & ex mora vſuras certas:poſtea conuenit vt diuiſim ſingulis menſibus ſoluerem c.Finitis tribus menſibus, nihiloq; ſoluto, nõ petes vſuras totius ſortis ex die ſtipulationis, ſed poſt
E primum menſem c. poſt ſecundum aliorum c. poſt tertium reliquorum. Cui enim ſoluendæ ſortis dilatio data eſt, vſuras non præſtat. Poteſt tamen quis ſtipulari, vt niſi ſoluerit debitor conſtituto tempore, pręſtet etiã medij temporis vſuras.nam & in fructibus idẽ fit. De §.Seia.dixi in l.84. De §.ea lege in l.122.§. coheredes. In §. vlt.oſtenditur eam quæ tranſegit de querela inofficioſi teſtamenti interpoſita ſtipulatione,nihil cõtra tranſactionem facere,ſi poſtea queratur de falſo.quoniam alia res eſt. Et apud præf.vrbi de falſo agi, vt l. Aithales.ẜ.ad l.Cor.de fal.l.ſaccularij.ẜ.de extraor.cri. De l.136.diximus in 65. & 16.

L. CXXXVII.

Initium expoſui in l. 1. & §. t.in l.22. & 83. Sequitur §. cùm ita. Si quis Epheſi dari ſtipuletur cùm ſit Romæ, conſtat tacitè tempus ineſſe quo Epheſum perueniri poſſit. l. 73.
F ẜ. Id verò definiri coniectura & arbitrio boni viri hic §.elegãter oſtẽdit.nec enim promiſſor ſtatim cogitur duplomate vti & Epheſum approperare.Duplomata ſunt codicilli, qui dantur curſu publico vtentibus, quæ & tractoriæ & combinæ dicuntur & συνθήματα & euectiones. Non debet etiã cunctari vel delicatè progredi. Eſt huius rei modus quidam, cuius arbiter erit bonus vir ſiue iudex. Tranſacto eo tẽpore, vel Epheſi eum promiſſore agetur ſi fuerit Epheſi, vel Romæ ſi Romæ remanſerit Sed Epheſi directò & purè. Romę vtili actione ſiue arbitraria cum adiectione loci quo dari promiſſum eſt, hoc modo, Si paret aduerſarium c. mihi Epheſi dare oportere. Quòd ſi ita Romæ agat ſtipulator, Si paret

aduerſarium mihi dare oportere, plus petat loco.§ loco.Inſtit.de act.Cur autem Romæ A
licet agere,cùm ſtipulatio ſit de Epheſo? Quia reus eſt in mora.alioquin nunquam eſſet
cum eo actio: & quia per alium poteſt Epheſi dare. qua ratione valere poteſt ſtipulatio
ita Romæ confecta, Hodie Epheſi dari.l. vlt.§.ſi inter.ff. Et quia poteſt vbique gentium
ſoluere,volenti ſcilicet ſtipulatori,vt rectè Acc.interpretatur.Certũ enim eſt inuito,alio
loco quàm Epheſi ſolui non poſſe: ſicut & alio die inuito non ſoluitur, volenti alio die
ſoluitur rectè,licet ante diem non rectè agat.quod tradidimus in l.122.& 38.§.inter. Additur promiſſorem huiuſmodi conueniri etiam ſtatim poſſe ac Epheſum peruenerit, licet duplomate aut felici cataplo vſus celerrimè Epheſum peruenerit.nec enim iam coniecturæ vel arbitrio boni viri locus eſt in eo quod tempore & re ipſa finitum eſt, cùm
iam promiſſor ſit Epheſi. Coniectura eſt infinitorum non finitorum. Deinde in §. item B
qui inſulam,traditur ſtipulationi Inſulam fieri,tacitè tempus ineſſe quo poſſit inſula fieri ſecundum Celſi & Pauli ſententiam, vt diximus in l. 14. & 73. cuius definitio ad bonum virum ſpectat.l.inſulam.§.1.ff. loc.namque eo demum tranſacto, ex ſtipulatu eſt actio: ita tamen vt reo liceat moram purgare ante litem conteſtatam.l. ſi inſulam.ff. hoc tit. De ſtipulatione Decem dari vel Stichum dari, agitur in §. illud, & oſtenditur ex ea confeſtim agi poſſe,nec ei tacitè vllum tempus ineſſe.qua de re.ff.l.41.& 118.Si quis promiſerit Epheſi dari vel inſulam fieri,id ſtatim præſtari impoſſibile eſt.nec enim id natura patitur,vt ſtatim fieri poſſit. Ideoq; ceſſat & ſuſtinetur obligatio. Si promiſerit, Decem dari, id ſtatim dari non eſt impoſſibile. Difficile poteſt eſſe, vt ſi non habeat promiſſam
pecuniam in promptu,vel ſi Romę promiſſus Stichus ſit Epheſi,vel ſi ſit alienus,nec ve- C
lit dominus eum vendere. Differentia eſt inter Difficile & Impoſſibile. l.cùm heres.§.1. ff.de ſtatulib. Impoſſibile eſt in re ipſa. Difficilę in perſona, & definitur, vt Ariſtoteles ſcribit, λύπῃ ἢ πλήθει χρόνου,quod ſummo labore vel prolixo tempore fit. Impoſſibile obſtat quominus ſtipulatio committatur, difficile non item. Difficultas non facit inutilem ſtipultionem.l.2. §.ex his.ff.l.vlt.ff. de act.emp. Impoſſibilitas inutilem facit. Ait, Aut ſi non,pro niſi vel ἀλλ' εἰ μὴ, vt in exceptionum formulis. Portò impoſſibilis ſtipulatio nõ eſt ſi promiſerim me facturum quod facere non poſſum,alij tamen poſſunt.§.ſi ab eo.ſicut ſi promiſerim rem cuius commercium non habeo,alij habent.l.34.ff.Impoſſibilis dicitur dupliciter,natura & iure,vt diximus in l. 35.Natura, veluti Hippocentaurum dari.
Iure,veluti Rem ſacram: vel ſi natura & iure condicio impoſſibilis adſcribatur. §. cùm
quis.l.7.ff. Natura non mutatur. Ius mutatur, & ideo quod nunc iure eſt impoſſibile, D
poſtea fieri poteſt poſſibile, vt ſi res ſacta profana fiat. Sed in ſtipulationibus præſens tẽpus ſpectatur, & ideo ſi ſtipuler rem ſacram, inutilis eſt ſtipulatio, etiã ſi poſtea fiat profana. qua de re in l. 83. §. ſacram.ff. Quod verò natura eſt impoſſibile, nec erit poſthac poſſibile.De § penult.diximus in l.71.In §.vlt.hoc oſtenditur, Eum qui ſtipulatur ſibi & Titio heredi ſuo dari, omnibus heredibus ſuis adquirere obligationem. idq́ue neceſſe eſt, vt ſcilicet obligatio à defuncto cœpta omnibus adquiratur pro hereditariis portionibus ex x i i. tab. Nec obſtat l.auus.ff.de pac.quæ non loquitur de adquirenda obligatione vni ex heredibus,quod fieri nequit,ſed de exceptione pacti,quæ vni poteſt adquiri. quod attigimus l. 56. ff. & in d.l.auus. Sic & ſi quis ſtipuletur ſibi & Titio heredi fieri,
ſtipulatio in Titio tantùm conſiſtit,non in coheredibus.quia nec x i i.tab. diuiditur.ne- E
que obſtat l.quod dicitur.ff. quoniam ibi pater factum filio ſtipulatur,non quaſi heredi.
L.138. vſu recepta eſt Lugduni & omnibus emporiis. namque extremo tantùm nundinatum die ſolutiones fiunt collatæ in nundinas.§ 1. expoſui in l.112. L.139. in 4.§. vlt. & 85 L 140. in 29 16.& 2. §. ex his. Legis vltimæ initium in l. 76. Ex §.1. notanda differentia inter puberem & impuberem. Impubes filiusfam. vel filiaf. non obligatur patre auctore,qui tamen tutore auctore obligaretur. Pubes obligatur patre auctore vel non auctore,qui & curatore non auctore obligaretur, vt diximus in l. puberes.ff. Cetera expoſuimus ſatis in l. continuus.§.cùm ita, & l.55.& pleriſque aliis locis,quibus tractauimus de adiecto ſolutionis gratia.

FINIS.

IACOBI CVIACII
I. C. OPERVM, QVAE DE IVRE FECIT,
TOMVS TERTIVS.

Continens,

Ad Africanum, TRACTATVS IX.

PARISIIS.
Apud Sebaſtianum Niuellium, ſub Ciconiis, via Iacobæa.
M. D. LXXVII.

CVM PRIVILEGIO.

INDEX LEGVM AFRICANI QVAE
explicantur vnoquoque Tractatu,

Tractat. I.

L.46. de adq.hered. pag.4.
L.10. ſi quid in fraud.pat. 6
L.22. de mor.cau.donat. 7
L.20. de manu.teſt. 8

Tract. II.

L.23. de reb.cred. 9
L.46. de hered.inſt. 11
L.33. de vulg & pup.ſub. 13
L.15. de iur.codic. 14
L.107. de lega.lib.1. 18
L.2. de au.arg.mund.leg. 19
L.5. eod. 20
L.31. de cond. & dem. 20
L.42. eod. 22
L.26. de bon.liber. ibi.
L.23. de mor.cau.don. 21

Tract. III.

L.47. de iud. 23
L.8. de eo quod cer.loc. 23
L.18. de in diem addic. 30
L.8. qui & à quib.man. 31
L.22. de oblig. & act. 29
L.10. rem pup.ſal.for. 26
L.6. ad leg.Cor.de fal. 31
L.3. de legatio. 30
L.107. de verb.ſign. 30

Tract. IIII.

L.59. de hered. petit. 34
L.17. ad SC.Velleia. 39
L.19. eod. 35
L.14. de lib.& poſt. 44
L.16. eod. 46
L.47. de hered.inſt. 48
L.34. de vulg.& pup.ſub. 50
L.21. de teſta.mil. 53
L.47. de adq.hered. 53
L.49. eod. 54
L.51. eod. 54
L.14. de bo.poſſ.con.tab. 55
L.18. de leg.præſt. 58
L.4. de collat. 59
L.8. de Carbo.edict. 59
L.27. de bonis liber. 61
L.21. de manu.teſt. 49
L.4. de lib.exhib. 60
L.208. de verb.ſign. 61

Tract.V.

L.36. de vſufr. 63
L.2. de vſufr.accreſ. 69
L.9. eod. 70
L.17. de vſu & habit. 70
L.35. de vulg.& pup.ſub. 72
L.108. de leg.lib.1. 73
L.4. de dot.præleg. 81
L.5. de optio.leg. 82
L.16. de pecul.leg. 82
L.1. de iis quæ pœ.cau.rel. 71
L.88. ad leg.Falc. 83
L.13. de bon.poſ. 61
L.16. de leg.præſt. 73
L.7. de confeſ. 87
L.24. rem rat.hab. 62

Tract. VI.

L.vlt. de procur. 91.93
L.15. indic.ſolui. 92
L.vlt. rem rat.hab. 93
L.32. de ſer.ruſt.præd. 96
L.28. de nox.act. 97
L.34. de ædil.ed. 98
L.24. de euict. 100
L.46. eod. 102
L.109. de leg.1. 104
L.64. de leg.III. 105
L.28. ad S.C.Treb. 106
L.63. de verb.obl. 108

Tract. VII.

L.18. de iuriſd.om.iud. 109
L.46. de neg geſt. 109
L.4. de minor. 110
L.29. ex quib.cauſ.mai. 112
L.43. eod. 113
L.37. de vſufr. 113
L.9. commu.diuid. 114
L.16. depoſ. 116
L.20. de hered.vend. 116
L.23. de pact.dot. 118
L.33. ſolut matr. 119
L.40. de adq.rer.dom. 121
L.11. pro emptore. 126
L.60. de furt. 127
L.23. de obl.& act. 127
L.64. de verb.obilg. 132
L.21. de fideiuſ. 133
L.38. de ſolut. 137.138.139

Tract. VIII.

L.vlt. de neg.geſt. 147
L.pen. de reb.cred. 150
L.pen. de cond.ſine cau. 155
L.21. commod. 155
L.31. de pign.act. 157
L.110. de leg.1. 158
L.61. de furt. 159
L.vlt. de exerc.act. 164
L.38. de pecul. 165
L.17. de in rem verſ. 170
L.20. ad Velleia. 173
L.34. mand. 173
L.37. eod. 178
L.30. de act.empt. 182
L.33. locati. 187
L.35. eod. 190
L.24. de præſcr.verb. 193
L.9. qui pot.in pign. 194
L.51. de æd.edict. 198
L.47. de euict. 201
L.27. de vſur. 202
L.50. de iur.dot. 203
L.9. de fund.dot. 204
L.11. eod. 205
L.34. ſolut mat. 205
L.23. de act.rer.am. 205
L.23. de teſt.tut. 206
L.39. de ſolut. 206

Tract.IX.

L.33. de ſeru.ruſt.præd. 208
L.38. de cond.indeb. 209
L.32. de cond.& dem. 215
L.22. de man.teſt. 216
L.15. de oper.noui. 217
L.44. de damn.inf. 219
L.24. de mort.cau.don. 222
L.49. de fid.lib. 223
L.15. de ſtatulib. 223
L.16. de except. 224
L.18. eod. 224
L.26. de except. rei iud. 225
L.6. de diuer.temp.præſc. 226

FINIS.

A

B IACOBI CVIACII
AD AFRICANVM.
TRACT. I.

AFRICANVS, is videtur eſſe qui Sex. Cæcilius dicitur à
Gellio & aliis iuris auctoribus. Moueor vt hoc exiſtimem,
l.3. D.de lib. agn. quæ Iulianum Sex. Cæcilio Africano reſ-
pondiſſe ait, locum eſſe præiudicio, ſi quæratur an vxor ſit.
C Puto enim hoc eum reſpondiſſe Africano iuriſconſulto:
quum & in l.39. D.de leg.1. dicatur Africanus per epiſtolam
Iulianum conſuluiſſe. Nec (vt teſtatus iam ſum 7. Obſ.)
Lampridio fidem habeo, Africanum reponēti ſub imperio
Alexandri. Modeſtinus conſulit Vlpianum l. ſi quis vxori.
D.de fur. Rufinus Paulum l.4. D.quib.ad lib.proel. non lic.
Atilicinus Proculum l. Atilicinus. D.de pac.dot. Abfuit ſem
per à viris probis, quantis æqualibus, inuidia, nec erubuit
alter ab altero quod ſciret appetere. Cui ergo mirum videbitur, ſi & conſulat Africanus
Iulianum, cuius etiam auctoritate vtitur frequenter libris nouem Quæſtionum? Et verò
D quum (quod ſæpe facit) ita ſimpliciter ſcribit, Ait, Exiſtimauit, Negauit, Putauit, Inquit,
Reſpondit, Placet, Notat, non de ſe (opinor) Africanus intelligit, ſed de Iuliano. & huius
rei argumentum præbet, l.tutor. §.vltimo. D.ad Vell.l.& hæc. §.vlt. D.loca.l.61. D.de fur.
vt planè videatur Iulianus Africano eſſe pro oraculo, vt illis Pythagoras reſpondentibus,
Ipſe dixit, vel (vt Accurſius ait in l.16. D.de pec.leg.& l.21. de fideiuſ.) pro magiſtro. Deni-
que Africanus quantus quantus, Iuliani diſcipulus eſt. Vtitur etiam auctoritate Seruij,
Atilicini, Melæ, Fufidij. ſed rarius. Porrò ex his Africani Quæſtionum libris nouem, le-
ges habemus ſparſas in Pandectis cxxx. quas in vnum coadunare & explicare conſti-
tui: nec erit, Deo fauente, inutilis opera. Sed prius videamus quid Quæſtionum appel-
E latione ſignificarit Africanus. (quod quæri etiam poteſt de libris Quæſtionum Papinia-
ni, Scæuolæ, Pauli, Tertulliani, Fufidij, Calliſtrati, Marciani) & an aliquid diſtent libri
Reſponſorum à libris Quæſtionum. Vtriſque continentur conſultationes, vtriſque reſ-
ponſa. Sed libris Reſponſorum, nuda, præciſa, ſingularia reſponſa: libris Quæſtionum di-
ſputationes diffuſioréſque tractationes. Quæſtionum igitur libri, tractationum ſunt po-
tius quàm quæſtionum libri: & ita l.qui cccc. D. ad leg. Falc. quæſtio & tractatus pro
eodem accipitur. Tractatus propriè, locus communis longè & latè patens, vt ſi quæratur
quæ actio competat ex cauſa ob rem dati: quæ quidem quæſtio minores amplectitur
multas. vel ſi quæratur de facto aut de æquitate. nam & harum quæſtionum varia, lon-
ga, difficilis definitio eſt. Quæſtio de iure ſimplex eſt, eique præciſè reſpōderi poteſt, quia
ius eſt certum, & hæc quæſtio propriè, non tractatio. & hoc ſenſu Seneca v. Controuer-
F ſiarum. Hoc non tanquam quæſtionem, ſed, vt illi mos erat, pro tractatione aut loco. Nec
malè ex Iſidoro Accurſius d.l.qui cccc.& l.vlt. D.ſi pars hered.pet. tractatum, eſſe multi-
plicem expoſitionem. Illud certè malè, dialecticos appellare tractatum, quæſtionem τῶν
ψευδῶν. Ex libro autem primo Quæſtionum Africani hæc prima ſe offert tractatio
potius quàm quæſtio (quoniam multa complectitur.) Quæ ſcire oporteat eum qui he-

reditatem adire volet in l.46.D.de adq.het.cuius hæc ſunt verba,*Quum falſum teſtamẽtum* A
*diceretur,ſi quidem ipſe heres accuſaretur,quoniam certus eſſe debeat ſe falſum non feciſſe,rectè adi-
bit hereditatem. Sin autem alius argueretur citra conſcientiam eius, non poteſt adire, quaſi dubitet
verum eſſe teſtamentum*. Multa ſunt quæ ſcire oportet eum qui hereditatem adire volet. l.
illud.D.ſi pars her.pet.ac primùm quidem cauſam adquirendæ hereditatis l.pupillus.D.
de adq.her. Cauſa duplex eſt, Teſtamentum & Lex: & turſus legis cauſa duplex, Agna-
tio & Patronatus.Scire igitur debet,teſtamento an lege ſibi deferatur hereditas:& ſi lege
agnationis an patronatus iure.l. ſi is ad quem D.eod. & ſi teſtamento, iure inſtitutionis
an iure ſubſtitutionis. Igitur & de teſtatore,& de teſtamento certus eſſe debet, puta pa-
tremf. teſtatorem fuiſſe,& mortuum eſſe,& verum,iuſtum,non irritum,non ruptum te-
ſtamentum eſſe,l.17.l.30.§.vlt.l.34.l.51. D.eod.titu. nam qui de his dubitat, vel qui in his
errat,neque adit neque repudiat hereditatem rectè.Vnde ſi dicatur teſtamentum falſum B
& accuſetur falſi heres ſcriptus,cui liquet de innocentia ſua, hereditatem adibit rectè,e-
tiam pendente cognitione falſi. Sed ſi falſi conſcius ſibi fuerit,profectò improbè fecerit ſi
adierit,nec dominium adquiſierit,quum adquirendi deficiat cauſa.Quòd ſi errauerit,vt
ſi verum putauerit quod erat falſum,æquè hereditatem adierit fruſtra,quia deficit cauſa.
l.3.D.ad leg.Cor.de fal.& cõtrà ſi falſum,quod erat verum,inanis etiam erit aditio, quia
non putauit delatam ſibi hereditatem eſſe, d.l.17. Erranti comparatur is qui dubitat,vt
in pleriſque aliis partibus iuris.& ideo ſi alius accuſetur falſum teſtamentum feciſſe,pen-
dente cognitione falſi,qui in eo heres ſcriptus eſt,hereditatem adire non poteſt, quia nõ-
dum liquet ei de teſtamenti iure. & hoc ſi,quemadmodum ait Africanus hoc loco,alius
arguatur citra conſcientiam heredis ſcripti. id eſt, Si alius dicatur falſum teſtamentum C
ſubieciſſe inſcio herede ſcripto. nam ſi liqueat ſcripto de innocentia rei,& hoc caſu pen-
dente cognitione falſi hereditatem adire poterit.l.Pannonius. §.rei. D.de adq.her. Siue
igitur ipſe accuſetur ſiue alius,modò certus ſit falſum teſtamẽtum non eſſe,hereditatem
adibit rectè. At quæro quis ſit effectus huius ſententiæ, vt hereditatem non adeat rectè,
niſi qui certus eſt de teſtamenti iure? Aditio obligat æri alieno,l.8. D.eod.l.3.§.vltim.D.
quib.ex cau.in poſ.eat. & qui ſemel adiuit rectè, poſtea non poteſt repudiare l.3.& 4. C.
de rep.vel adq.her. Igitur ſi adierit quo tempore ipſe accuſabatur falſi, non audietur po-
ſtea, ſi velit repudiare & ſe exoluere contracta per aditionem obligatione, hoc prætextu
quòd adierit pendente cognitione falſi teſtamenti. rectè enim adiuit.Sed ſi adierit dubi-
tans,quo tempore alius accuſabatur falſi,audietur poſtea ſi pœnitentia actus reſpuat he- D
reditatem,& dicat,Adiui pendente cognitione falſi. Aditio enim non rectè facta,non o-
bligat. Eadémque cauſa eſt repudiationis.nam ſi rectè repudiauerit,puta interim dum i-
pſe arguitur falſi, non audietur poſtea ſi dicat, Repudiaui eo tempore quo falſum teſta-
mentum dicebatur.Si non rectè,vt ſi interea dum alius argueretur falſi teſtamenti,cuius
innocentiæ conſcius ipſe non erat, repudiauerit hereditatem, non prohibebitur poſtea
eam adire:quia repudiando nihil egit.l.13.l.qui ſuperſtites D.eod.Et quod diximus de a-
ditione,idem obtinet in geſtione pro herede,& in petitione bon.poſſeſſionis.l.19.l.22.D.
eod.nam & his modis obligatio contrahitur.l.pen.D. de ſepar.nec facto licet reſilire. Et
eadem ratione idem in miſſione,l.4.D.quib.ex cau.in poſ.eat. Idem in legato repudian-
do l.in repudianda.D.de adq.her. Ergo & in agnoſcendo, non quòd agnitio legatarium E
obliget,ſed quòd ei qui legatum agnouit,non ſit integra repudiatio. l. Titia.§.Lucia. D.
de leg.1. Idem in miſſione in poſſeſſionem ex edicto Adriani vel Iuſtiniani.nam hoc be-
neficium ſcriptis tantùm heredibus conceditur qui hereditatem adierunt, quod l. 2. C.
de edic. D.Adr.tol.demonſtrat apertè, dum ait heredem mitti in poſſeſſionem etiamſi in-
officioſum dicatur teſtamentum.Nec enim inofficioſum dici poteſt niſi ſcriptus heres a-
dierit,quia querela inofficioſi teſtamenti eſt contra heredem,non contra lignum,contra
ſcriptum,non contra ſcripturam.Et in hoc quidem heredi proficit miſſio,vt neceſſe non
habeat cum poſſeſſore hereditatis prius ordinario iure experiri.i.petitione hereditatis vel
petere bon.poſſeſſionem,ac deinde agere interdicto Quorum bonorũ, ſed mittatur ſta-
tim oblato teſtamento, & publicè recitato in poſſeſſionem bonorum, ſalua principali
quæſtione hereditatis.Eſt igitur miſſio ſequela & appendix præcedẽtis aditionis.Eodem F
igitur iure eadémque condicione regitur, & ſi fuerit aditio vtilis,erit & miſſio, ſi inutilis
aditio, & inutilis miſſio.His addamus ſi quæ ſunt alia quæ ſcire oporteat eum qui here-
ditatem

A ditatem adit. Heres ſcriptus ſcire debet vtrum purè an ſub condicione heres inſtitutus
ſit. nam qui de hoc dubitat, & de eo dubitat delata ſibi hereditas ſit néene. igitur non po-
teſt adire liquidò, & ſi non liquidò, nec rectè. Denique inutilis inefficáxque aditio eſt, e-
tiamſi reuera fuerit inſtitutus purè, vel etiamſi, quum eſſet inſtitutus ſub condicione, eo
tempore quo adiit iam impleta condicio fuerit. l. heres inſtitutus. D. de adq. her. Idem di-
cemus in errante, videlicet, ſi quum eſſet inſtitutus ſub condicione, exiſtimauerit ſe in-
ſtitutum purè, & adierit ante condicionem impletam vel poſt condicionem impletam
ſub qua ſe heredem inſtitutum eſſe neſciebat. Si ante cōdicionem impletam, quia quum
adiit, nondum delata erat hereditas. Si poſt condicionem impletam, quia neſcierat condi
cionem inſtitutioni inſertam, nec eam expectauerat animo obtemperandi voluntati de-
B functi. Scientia exigitur condicionis, qualis qualis ſit condicio. nam, etſi poteſtatiuæ fa-
to quodam & forte fortuna per ſe vel per alium paruerit heres, non propenſa obſequendi
voluntate, obtemperaſſe voluntati defuncti non videtur, l. 2. D. de conditio. & dem. & ſi
antè quàm caſualis extiterit, non adierit, etiam non videtur obtemperaſſe voluntati de-
functi, niſi ſciens animo obtemperandi diſtulerit aditionem quoad condicio eueniret.
Sed non idem dicemus econtrario, ſi quum eſſet inſtitutus purè exiſtimauerit ſe inſtitu-
tum ſub condicione, & impleta condicione adiuerit. nam hic error, quo quidem ductus
ex abundanti condicionem expectauit vel impleuit, nihil ei obfuerit, nec periculum attu
lerit amittendæ hereditatis, quaſi non impleta voluntate defuncti, quum deterior ſit cau
ſa inſtituti ſub condicione quàm inſtituti pure, & illam tamen quę deterior eſt amplexus
C ſit. l. ſed ſi de ſua. §. 1. D. de adqui. her. vbi etiam duo condicionum genera facit, poteſtati-
uam & caſualem, & ſiue hanc ſiue illam putauerit adſcriptam, quum eſſet inſtitutus pu-
rè, & idem vtroque caſu decernit, nihil ei hanc ſuſpicionem obeſſe quo minus adeundo
hereditatem adquirat, & facilius in caſuali quàm in poteſtatiua, propterea quòd in caſua-
li nihil facit vt adeat, in poteſtatiua facit, dum implet eam vt adeat. quod aditioni vitium
conciere videbatur. Sed non ſolent quæ abundant, vitium adferre. Quòd ſi qui ſciebat ſe
heredem inſtitutum ſub condicione, errauerit in condicione, vt ſi hanc eſſe putauerit
quum eſſet illa, exemplo eius qui errat in parte, dicam eum adeundo nihil agere, l. ex ſe-
miſſe. D. eod. & huic etiam dubitantem comparabo. Sed quid ſi prorſus condicionem
D ignorauerit neque hanc eſſe putauerit potius quàm illam, an adeundo hereditatem ad-
quiret, ſi extiterat iam condicio aditionis tempore? Scire debet heres condicionem in-
ſertam inſtitutioni, vt diximus ſuprà. Quantitatem condicione comprehenſam poſſit
neſcire, l. qui putat. D. eod. Qualitatem autem condicionis non poſsit neſcire ſtricto iu-
re. Sed vtilius viſum eſt vt & qualitatis ignoratio non vitiet aditionem, ſi modò extiterit
condicio, & vt impunè poſsit ignorare condicionem impletam qui & condicionis quali-
tatem ignorat, condicionem tamen iniectam eſſe non ignorat, idque argumento partis.
nam ſtricto iure ſanè qui neſcit partem, non poteſt adire. Sed vtilius viſum eſt Sabinianis,
vt adire poſsit etiam qui neſcit partem, modo cætera quæ eum ſcire oportet qui adit, nõ
ignoret, l. illud. D. ſi pars hered. pet. atque ita l. ſi quis extraneus. §. vlt. D. de adq. her. quum
E dixiſſet nihil geſtioni pro herede nocere ignorationem partis, conſequens erat adnotari
non hoc, nihil etiam nocere ſcientiam condicionis, quod eſt diſſentaneum, ſed nihil no-
cere ignorationem condicionis, ſi tamen extiterit condicio ante geſtionem pro herede. i-
gitur dempta negatione legendum d. §. vlt. Quod & Caſsius probat, ſi condicionem ſub
qua heres inſtitutus eſt ignorat, ſi tamen extiterit condicio ſub qua inſtitutus eſt. Separā-
dus eſt is qui errat in condicione ab eo qui planè condicionem neſcit, vt hic poſsit adire,
ille non item, ſicut is qui errat in parte ab eo ſeparatur qui neſcit partem. nam hic adeun-
do fit heres, quia animus ei eſt adeundæ cuiuſcunque partis. Ille qui errat in parte, vt qui
putat ſe heredem ex quadrāte, quum ſit ex ſemiſſe, adeundo non fit heres ex ſemiſſe, quia
animus ei eſt quadrantis tantùm adeundi. Sed neque ex quadrante, quia ſcindi hereditas
F non poteſt d. l. ex ſemiſſe. Et ſimiliter qui putat ſe heredem ex aſſe, quum ſit ex parte, vel
contrà, adeundo nihil agit. Sed videtur obſtare l. ſi quis mihi bona, §. ſed ſi mandauit eod.
tit. Ex qua ratiocinari ita quis poſſit: Si mandauit pater filio vt adiret quaſi inſtituto ex
parte, & adierit ex aſſe, valet aditio, quia meliorem condicionem patris facit. Ergo ſi inſti
tutus ex parte, adierit ex aſſe, valet aditio. Eſſet bona collectio, ſi ei etiam conueniret ra-
tio eadem. At non conuenit, quandoquidem heres qui ex maiore parte adit quàm ſit ſcri-

ptus, in nullo meliorem condicionem ſuam facit, nec faceret etiam filius patris, niſi veri- A
tatem in adeundo ſequeretur, patre in iubendo ſequuto opinionem falſam. Non eſt igi-
tur bona collectio, alioquin & hæc bona eſſet, Si pater mandauit filio vt adiret quaſi ex
teſtamento, & adierit filius ab inteſtato, quum & reuera ab inteſtato ei deferretur heredi
tas non ex teſtamento, valet aditio, quia plerunque melior eſt cauſa inteſtati quàm cauſa
teſtati, propter onera legatorum, fideicommiſſorum, libertatum. Ergo ſi agnatus proxi-
mus iuſto teſtamento ſcriptus adierit ab inteſtato, valet aditio. Vitioſa eſt collectio. Hic
enim errauit: filius non errauit. Huius igitur aditio non valet. l. ſi is ad quem D. eod. & ei
integrum eſt denuo adire vel repudiare ex teſtamento l. mater. D. de inof. teſt. Ergo & e-
ius aditio non valet qui inſtitutus ex parte, per errorem adit ex aſſe. Reſtat illud vt quæra
mus quid ſit dicendum, ſi ſcierit heres condicionem ſub qua inſtitutus eſt, & adierit ante B
quàm ſciret condicionem impletam, ſi aditionis tempore re ipſa fuerit impleta. Et cõſtat
non rectè eum adiſſe, quia nondum putauit delatam ſibi hereditatem eſſe l. multum. D.
de cond. & dem. Sed contradicit palàm d. l. ſi quis extraneus. §. vlt. niſi audeas adfirmare,
quod eſt veriſſimum, negationem quam paulo ante in eo diximus abundare, eſſe in hũc
locum transferendam hoc modo, Puto non poſſe adire hereditatem. Aberrabat ſuo lo-
co, ſed reſtituenda eſt, (vt dixi) & vt ſubiecta ſimilitudo ſubſtituti coheredis ignorantis
coheredem repudiaſſe, apertè demonſtrat, quem nemo dixerit ex ſubſtitutione adire he-
reditatem poſſe. Et hæc de herede ſcripto ſub condicione. De herede ſcripto ex die, nihil
dicimus: quia diei adiectio in heredis inſtitutione pro ſuperuacua eſt: at in aditione ſu-
peruacua nõ eſt, ſi heredi ſcripto teſtator præfinierit diem ad adeũdum, quod eſt heredẽ C
inſtituere cum cretione. Et hic vtique dies ſcienti tantùm cedit ex verbis cretionis, Qui-
bus ſcieris poteriſque, atque etiam edicti ſucceſſorij. l 2. D. quis ordo in bon. poſſ. ſer. Sed
quemadmodum multum intereſt, condicionem inſtitutioni iniiciat teſtator an lex l. mul
tum D. de cond. & dem. ita multum intereſt diem adiiciat aditioni aut bonorum poſſeſ-
ſioni teſtator, an lex. nam ſi repudiauerit heres intra tempus legitimum ſubſtitutus vel ſe
quens ex edicto ſucceſſorio ſtatim admittitur non expectato vltimo die temporis legiti-
mi, nec qui ſemel repudiauit, poteſt variare, etiamſi tempus legitimum largiatur. §. pen.
Inſt de bon. poſ. Sed ſi repudiauerit intra diem cretionis teſtamento ſcriptum, expectare
debet ſubſtitutus vltimum diem cretionis, quia poſteaquam repudiauit vel adiuit heres
ſcriptus cum cretione, quandiu ſuperſunt dies cretionis, pœnitẽtiam agere poteſt, aucto- D
re Vlpiano in fragmentis. & ob id in l. 72. D. de adqui. her. rectè ponitur inſtitutum ante-
quam aditet deceſſiſſe, vt non expectet ſubſtitutus vltimum diem aditionis. nam ſi pone-
retur repudiaſſe, non deceſſiſſe, ſubſtitutus expectaret vltimum diem aditionis. Et hęc de
prima queſtione Africani ſufficiant. Sequitur alia de actione Fabiana & Caluiſiana. l. 10.
D. ſi quid in fraud. pat. cuius hæc ſunt verba, *Si id quod à liberto in fraudem alienatum eſt, non extet, actio patroni ceſſat, quemadmodum ſi pecuniam in fraudem abieciſſet, aut etiam ſi is qui mortis cauſa à liberto accepiſſet, eam rem vendidiſſet, & bonæ fidei emptor eam vſucepiſſet.* Fabiana
patrono competit, liberto teſtato, Caluiſiana liberto inteſtato. l. 3. §. ſi inteſtatus eod. l. 2.
C. eod. Vtraque datur patrono aduerſus eos quibus libertus bona ſua alienauit dolo ma- E
lo in necem patroni, etiamſi fraudis conſcij non ſint, vel aduerſus eos quibus mortis cau
ſa donauit libertus aut legauit ſuprà ſemiſſem bonorum, etiamſi non hoc dolo malo fece
rit libertus. nam vt legata ac donationes etiam cauſa mortis ex conſtitutione Seueri non
poſſunt heredem inſtitutum fraudare Falcidia, ita nec patronum debita portione. Dona-
tiones inter viuos & aliæ alienationes fraudare patronum debita portione poſſunt, ſi mo
dò fiant ſine dolo malo. l. 1. §. 1 l. 9. D eod. tit. Idcirco agenti patrono Fabiana vel Calui-
ſiana, probandum eſt aut dolo malo aut mortis cauſa factam alienationem. d. l. 1. § 1. l. pa
tronus. D. de probat. Et vtraque actione non in ſolidum reuocat alienata, niſi quædam a-
lienauerit libertus quæ diuiſionem non recipiant, veluti ſeruitutes, ſed in partem debi-
tam tantùm d. l. 1. § ſi pluribus & §. quamuis. & ſi plures ſint patroni, omnes agunt in por-
tionem vnam, quia etſi plures ſint, vnus tamen eſt patronatus, & non tam perſonis quàm F
patronatui debetur portio dimidia, ſed eam partiuntur inter ſe pro virilibus portionibus
l. 3. §. ſi plures l. 4 eod. tit. Hodie eſt tertia portio, olim fuit dimidia. & teſtato quidem li-
berto, ſi nullum ex liberis naturalibus ſucceſſorem reliquiſſet, & nihil aut minus quàm
partem dimidiam bonorum patrono reliquiſſet libertus, contra tabulas liberti dimidiæ

partis

A partis bonorum poſſeſſio dabatur, inteſtato liberto, ſi ſuum heredem non naturalem re-
liquiſſet, æquè patrono contra ſuum heredem dimidiæ partis dabatur bonorum poſſeſ-
ſio. §. 1. Inſtitut. de ſucceſſ. lib. Dabatur autem patrono dimidia portio non tantùm eo-
rum bonorum quæ libertus habuiſſet mortis tempore, ſed etiam eorum quæ alienaſſet
in fraudem, perinde acſi liberti dominio ea exiſſent nunquam l. 3. §. vltim. D. de bon.
lib.. Et reuocabatur ex alienatis rebus actione Fabiana teſtato liberto, vt dixi, actione
Caluiſiana inteſtato liberto. Reuocatoria igitur & reſciſſoria vtraque actio eſt, quia alie-
nationes ipſo iure valent, etiamſi factæ ſint in fraudem patroni. Si valerent etiam liberta-
tes datæ in fraudem patroni, non poſſent reuocari. idcóque his ſtatim initio occurrit lex
Ælia Sentia, vt nullæ ſint ipſo iure, non ſolùm ſi in fraudem patroni, ſed etiam ſi in frau-
dem creditorum fiant, auctore Vlpiano in Fragmentis, & Gaio in Inſtitutionibus, & l.
B 27. D. qui & à quib. man. l. 9. D. de lib. cau. Hæc ita licet ſe habeant in patronis, nec ſup-
petant ſimiles Fabianæ & Caluiſianæ actiones, quæ dentur liberis aut parentibus, nec re
uocetur omne quod in fraudem parentum aut liberorum factum eſt, quum tamen
quodcunque factum eſt in fraudem patroni, per eas actiones reuocetur pro modo por-
tionis debitæ reuerentiæ patronali, optima ratione, quia ingenuis æquum eſt vt ſit libe-
rior facultas alienandi res ſuas quàm libertinis. l. 2. D. ſi à par. quis fue. man. Attamẽ libe-
ris & parentibus datur reſciſſio immenſæ donationis, portionis legitimæ interuertendæ
cauſa factæ, per querelam inofficioſæ donationis, tam teſtato quàm inteſtato donatore,
l. 3. & 4. C. de inoffic. donat. non inſolidum, ſed in portionem legitimam, ſiue in ex-
traneos ſiue in liberos collata ſit donatio. l. 1. C. eod. Liberis, inquam, ſuperſtitibus do-
C nationis tempore. nam liberi nati poſt donationem, eam reuocant inſolidum, ſi ſit colla-
ta in extraneos, l. ſi vnquam. C. de reuoc. donat. Si in alios liberos, in partem legitimam
tantùm l. 5. C. de inofficioſ. donat. Recidunt etiam liberi & parentes, ſicut extranei,
heredes inſtituti donationes cauſa mortis & legata pro modo Falcidiæ, non tantùm ex-
teris data, ſed etiam ea quæ data ſunt liberis & parentibus l. pater. D. ad leg. Fal. l. ſcimus.
C. de inoffic. teſtam. Et liberi aut parentes non tantùm ex teſtamento, ſed etiam ab inte-
ſtato recidunt. Falcidiæ iure non legata, quæ ab inteſtato iure veteri non relinquuntur,
ſed fideicommiſſa, l. filiusfamil. D. ad leg. Falcid. Recidunt & mortis cauſa donationes
non iure Falcidiæ, quia ab inteſtato mortis cauſa donationes non comparantur legatis,
l. ſi filius D. de leg. præſt. ſed ex conſtitutione Alexandri ad Claudium Iulianum de in-
D officioſis donationibus. Præteriti autem ea reſcindunt in totum per bonorum poſſeſ-
ſionem contra tabulas, exceptis quibuſdam, exheredati æquè in totum nullis exceptis
per querelam inofficioſi teſtamenti. Patroni autem pro ſemiſſe tantùm, & exceptis ſem-
per legatis aut mortis cauſa donationibus relictis liberis aut parentibus l. 1. §. quod autem
D. ſiquid in fraud. patro. l. 4. D. de cond. & demon. l. 6. §. ſi patronus. D. ſi quis omiſ. cau.
teſt. l. ſi eius §. vlt. D. ad. Treb. l. ex aſſe. D. ad leg. Falcid. Sunt enim gradus pietatis & offi-
ciorum quidam, ex quibus poſt Deum & patriam, prima liberis & parentibus, ſecunda
patronis debentur, nec debet patronorum reuerentia cohibere parentum pietatem erga
liberos vel contra. & eadem ratione licet liberis detur querela inofficioſæ dotis, quòd nõ
ſit æquum nimia dote conſtituta filiæ fraudari filios portione debita, non datur tamen
E patrono Fabiana vel Caluiſiana dotis à liberto in filiam collatæ deminuendæ cauſa, l. r.
§. Sed ſi libertus D. ſi quid in fraud. pat. Porrò Africanus hoc loco docet, quod erat per-
ſpicuum ſatis, has actiones ceſſare, ſi res alienata non extet, vt ſi pecuniam in fraudem pa-
troni in mare proiecerit, quia non eſt qui conueniri his actionibus poſſit, quum nullus
pecuniam acceperit. Nec enim in ipſum libertum dantur, ſed neque in eum qui accepit,
à liberto, ſi res ſit vſucapta. Duo notat ſumma genera rei amittendæ, quæ & in S. C. de
petitione hereditatis his verbis notantur, Deperditum, Deminutum, & his in l. deducta.
§. ante diem. D. ad Trebel. Caſus, Vſus. Fraudem autem initio generaliter accipit, quum
& de eo qui pecuniam abiecit dolo malo, exemplum ponat, & de eo qui mortis cauſa
donauit, in quo dolus non exigitur. Et ſanè fraus, genus eſt: ſpecies, dolus & fraus: dolus
in perſona, fraus in re ipſa. Ait, *Et eam rem vendidiſſet*, dominio ſcilicet nondum adqui-
F ſito ante mortem liberti: alioquin emptor non vſucaperet. Puto autem huic legi coa-
ptandam eſſe eiuſdem Africani l. 22. D. de mor. cau. donatio. cuius hæc ſunt verba,

In mortis cauſa donationibus non tempus donationis,ſed mortis intuendum eſt,an quis capere poſsit. A
Hoc modo,Fabiana aut Caluiſiana non pertinet ad libertates io fraudem pattoni datas
quia ipſo iure nullæ ſunt. Eadem ratione oon pertinet ad alienationes factas in fraudem
legis Papiæ l.ſi libertus.D.de iu.pat. Noo ad donationes cauſa mortis,ſi mortis tempore
donatarius incapax fuerit. Sed ſi capax fuerit mortis tempore, quanuis non fuerit etiam
capax donationis tempore, qnia noo ideo mious valet donatio cauſa mortis, placet ad
eam reuocandam pattono Fabianam vel Caluiſianam dari. Ergo in mortis cauſa dona-
tionibus quoties quæritur de capacitate donatarij, oon donatioois, ſed mortis tempus
ſpectatur. At io legaris etiam teſtamenti faciendi tempus ſpectatur, ex regula Catonis.
nam qui incapax eſt teſtamenti tempore,licet capax ſit mortis tempore, non admittitur
ad legatum.Imò admittitut voo caſu, ſi in tempus capiendi legatum relinquator l. ſi ita B
quis teſtamẽto D.de leg.2.l.in tempus. D.de her.inſt. eadem ratione qua donatarius qui
incapax fuit donationis, capax mortis tempôre, quia donatio nominatim confertur in
tempus mortis.Nihil igitur à legatis hac in re diſtant donationes cauſa mortis, quæ vbi-
que legatis comparantur, nedum in actione Fabiana & Caluiſiana. l.1. §.1. D. ſiquid in
fraud.pat.At videtur io legaris etiamſi oon cooferantur in tempus mortis, generaliter In
tuendum eſſe tempus mortis duntaxat: & hæc eſſe ſententia l.non oportet. D. de leg.2.
quod non admitto.Hoc enim tantùm dicit,non quæri de cõdicione cuiuſquam.i.fiſcum
non quærere de capacitate legatarij vel heredis antequam hereditas vel legatum ad eum
pertineat.i.ante mortem teſtatoris. Nam ſi eo tempore capax fuerit, quanuis capax non
fuerit teſtamenti tempore,legatum vel heteditas fideicommiſſaria,cuius reſtituendæ ta- C
citam fidem interpoſuerat heres, apud heredem remanebit, & fiſcus excludetur, l. 3. §.
quando D.de iur.fiſ. Sed excludetur etiam legatarius aut fideicommiſſarius,qui incapax
fuit teſtamenti tempore.nam vt in hereditatibus,ſic & in legaris vtroque rempore capa-
citatem exigimus.alioquin inutile eſſet conferre legata in tempus capieodi.Sequitur alia
apud Africanum quæſtio de fideicommiſſatia libertate,his verbis,l.20.D.de man.teſt.

*Seruos legauit,& cauit ita, Rogo,ſi te promeruerunt,dignos eos libertate exiſtimes. Prætoru hæ par-
tes ſunt vt cogat libertatem præſtari, niſi ſi quid tale hi ſerui admiſerint vt indigni ſint quo liberta-
tem conſequantur, non etiam vt talia officia ab his exigantur, pro quibus libertatem mereri debent.
Arbitrium tamen eius erit,qui rogatus ſit,quo tempore quemque velit manumittere,ita vt ſi viuus* D
non manumiſiſſet,heres eius ſtatim libertatem præſtare cogatur.

Rectè,Si te promeruetiot,vt l. Thais.§.1.l.fideicommiſſaria 3. D. de fid.lib.l.11.§. ſic fi-
deic.D. de leg.3. Quibus verbis non confertur plenum arbitrium dandæ libertatis in le-
gatarij voluntatem, ſed quaſi booo viro committitur. Et ptætoris fideicommiſſarij par-
tes ſuot vt cogat libertatem ptæſtari.Non poteſt cogere legatarium,quia in eius arbitrio
eſt quando velit manumittere,ſed poſt mortem eius,heredem legatarij cogere ſtatim po
teſt.Quibus autem cogetut libertatem præſtare? Bene meritis.An & nihil meritis? Cer-
tè omnibus,præterquam malè meritis. i. qui legatatium offenderint.& ſic in querela in-
officioſi teſtamenti,vbi meritorum æſtimatio fit, & io fideicommiſſis pecuniaris, meriti E
videntut qui non offenderunt.l.22.C.de inof.teſt.l.quum pater.§.rogo.D.de leg.2.Et re-
ctè Bartolus iohunc locũ,Meruiſſe videtur qui non apparet demeruiſſe.Sic ſcripſerat,nõ
Meminiſſe videtur qui noo apparet dememiniſſe.In quo placebat verbum rarum,vt illo
Martialis loco, *Ipſe iubet mortu dememiniſſe Deus*.Sed in verbo, Demereri,præpoſitio de,au
get,vt in Deponere,Dedere, Deperire, & in Demagis,ſi Nonio, & gloſſis quæ interpre-
tantur σφόδρα potius quàm Feſto,credimus.Debuit igitur Bartolus dicere,Meruiſſe vi-
detur qui non apparet offendiſſe ſed Ouidius dixit etiam demeruiſſe. Offendiſſe aotem
ſerui legatatium videntut quos legatarius vinxit aut torſit pœnæ cauſa, & quos admini-
ſtratione aut miniſtratione temouit,l.51.D.de man.teſt.

A

AD AFRICANVM

TRACTATVS II.

EX libro ſecundo Quæſtionum quæ prima ſe offert quæſtio, eſt in l.23.D.
de reb.cred.cuius hæc ſunt verba,
B *Si eum ſeruum qui tibi legatus ſit, quaſi mihi legatum poſſederim & vendide-
rim, mortuo eo, poſſe te mihi pretium condicere Iulianus ait, quaſi ex re tua locu-
pletior factus ſim.*

Multæ in hanc quæſtionem quæſtiones incurrũt. Ait, *Condicere*. Quæ-
ro qualis hæc condictio ſit? Naturalem eſſe hæc verba demonſtrant, *Quaſi ex re tua locu-
pletior factus ſim*: quòd ſcilicet natura æquum non ſit ex re tua locupletari me. Qua-
tuor autem ſunt ferè condictiones naturales, id eſt, quas æquitatis naturalis ratione iuriſ-
conſulti introduxerunr, Indebiti, Ob rem dati, Sine cauſa, De bene depẽſis, ad imitatio-
nem condictionis ex mutuo. Nam qui eis tenentur, perinde obligantut atque ij qui mu-
tuum acceperunt: & ideo earum tituli dantur poſt titulum hunc, qui præcipuè eſt de cõ-
C dictione de rebus creditis, & condictione de bene depenſis. ex mutuo illa eſt, hæc ex da-
to mutui cauſa. Sunt igitur velut illæ quatuor ex promutuo: ergo ciuiles, non prætoriæ.
Hanc autem quæ proponitur in hac ſpecie, quum neque ſit condictio indebiti neque ob
rem dari, neque de bene depenſis, relinquitur eſſe ſine cauſa. nam has tantùm ſcimus cõ-
dictiones naturales, & quòd datur in hac ſpecie condictio ſine cauſa, congruit cum vete-
ri definitione Sabinianorum, id quod ex non iuſta cauſa apud aliquem ſit, condici poſſe
l. perpetuo. D. de condic. ob turp. cau. quam ibidem adiicitur Celſum etiam probaſſe: id-
que apparet ex l. ſi & me & Titium, hoc tit. Eo igitur magis vera, quòd receperint etiam
eam diuerſæ ſcholę auctores. Quòd ſi quæ in ſpecie propoſita datur condictio, condictio
eſt ſine cauſa, ſpecialis igitur eſt, non certi condictio generalis. Nam etſi titulus hic, *De re-
D bus creditis ſi certum petetur, & de condictione*, polliceatur tantùm certi condictionem gene-
ralem & ſpecialem condictionem ex mutuo, tamen & in eo ſpecialiter nonnunquam tra-
ctatur de aliis quæ generali ſubſunt, veluti condictione ex ſtipulatione, condictione ſine
cauſa, condictione triticaria, condictione indebiti, condictione furtiua, condictione ob
rem dati. Hæc verò verba rubricæ, *De rebus creditis ſi certum petetur*, non generalem titulũ
faciunt ad libros qui ſequuntur, ſed ſpecialem, proprium, peculiarem huius loci, quæ ſic
exaudio, vt quemadmodum in Codice Theodoſij alia proponitur actio, ſi certum pete-
tur de ſuffragiis, alia, ſi certum petetur de chirographis, ita hîc proponatur eadem forma
nuncupata cõdictio, Si certum petetur de rebus creditis, non de pecuniis creditis, ſed de
rebus creditis. Quæ verba omnes contractus complectuntur quos alienam fidem ſequu-
E ti inſtituimus, porriguntur etiam ad quaſi contractus & maleficia. Nam omnis obligatio,
contractus eſt. Igitur illis rubricæ verbis promittitur generalis actio, ſi certum petetur de
rebus creditis, quæ & certi condictio dicitur, & de re certa credita à Quintiliano. Petitur
verò per eam non pecunia tãtùm, ſed etiam res quælibet certa. l. 1. D. de interr. in iure fac.
neque obſtat l. 1. D. de Cond. Trit. Confertur enim in ea cõdictio ſi certum petetur, cum
condictione triticaria. Vtraque eſt generalis. In aliquo tamen altera plenior altera. Nam
condictione ſi certum petetur, petitur pecunia numerata, quæ non petitur condictione
triticaria, & retro condictione, Si certum petetur, incerta non petuntur, quæ tamen pe-
tuntur per triticariam, veluti ſeruitus & poſſeſſio. l. 1. & 2. D. de con. trit. l. 25. D. de furtis.
Nomen putem habere à tritico, vt ſementes & meſſes triticarias in veteri Kalendario, re
F omnium quæ per eam condictionem petuntur, optima & pretioſiſſima, vt Sibylla Ery-
thræa apud Lactantium ait, Καὶ σῖτον, ὅπερ ἐστὶ βροτοῖς κάλλιστον ἁπάντων. quia (vt Stephanus
ait) olim in antiqua formula condictionis triticariæ, quoties ſcilicet ſua cuique actioni
conſtituta erat formula, tritici fiebat mentio, propterea quòd ei qui hanc formulam ſibi
dari primus poſtulauit, fortè res erat de æſtimando tritico. His autem rubricæ verbis, *Et*

de condictione,ſignificatur actio ex mutuo:vt in Inſtitutionibus,Ex mutuo naſcitur actio, A
quæ vocatur condictio. Et alio loco,Qui indebitum accipit,perinde obligatur acſi mu-
tuum ei daretur,& ideo condictione tenetur.& interpretes Græci.Κονδικτικίῳ, ὁ ἀπαιτητι-
κὸς λόγος τῦ οἰκείυ δανείυ. Hæc eſt perſpicua & certiſſima huius rubricæ interpretatio.Per-
gamus ad reliqua. Quæro an in hac ſpecie concurrat condictio ſine cauſa cum actione
negotiorum geſtorum.quòd videtur l.vlt.D.de neg.geſt.l.3.C.de rei vind.Sed non vt ve-
tum eſt cum actione negotiorum geſtorum concurrere certi condictionem generalem l.
5.D.de exc.rei iud.l.in duobus.§.exceptio. D. de iureiur.ita verum eſſe arbitror concur-
rere neg.geſtorum cum condictione ſine cauſa. nam hæc condictio datur ex bono & æ-
quo.deficiente igitur iuſta actione.Ac ſanè vt cum condictione ex lege,ita cũ condictio-
ne ex æquitate alia actio non concurrit, niſi generalis illa quæ ſuo ambitu complectitur B
de re certa actiones omnes Nec eodem caſu in hac ſpecie negotiorum geſtorum datur a-
ctio & condictio ſine cauſa.Si enim ratã venditionem non feceris,eſt condictio ſine cau-
ſa:ſi ratam feceris,eſt actio negotiorum geſtorum.Nam etſi quaſi meum non quaſi tuum
negotium geſſerim,tamen ratihabitio tuum negotium conſtituit.Neque obſtat l.6.§.ſed
ſi ego.D.de neg.geſt.quę nihil agi ratihabitione ait,ſi pater filij non patris contemplatio-
ne geſtum ratum habuerit.nec enim hoc vult omnino nihil agi,ſed ratihabitione patrem
non obligari inſolidum, quæ tamen aliâs patrem obligat inſolidum, ſi ratum habuerit
quod filius geſſit l.1.D.quod iuſſu. At ibi non quod filius geſſit,ratum habuit,ſed quod
alius geſſit pro filio,quæ ratihabitio etſi patrem non obligat inſolidum,non tamen fuerit
omnino inutilis.Nam nõ de peculio obligationem cõfirmauerit aduerſus patrem,(quod C
parui momenti eſt) ſed etiamſi nihil ſit in peculio,eatenus obligauerit patrem, quatenus
ex geſto locupletior factus erit. At ſi rem tuam vendidi,& ratam vẽditionem facis,inuti-
lis ratihabitio fuerit,niſi nos vltrò citróque inſolidum obligauerit. Ait,*Quaſi mihi legatum
poſſederim*.hac opinione,quaſi mihi legatus eſſet.bona fide igitur. Qua de cauſa in id dũ-
taxat teneor quo locupletior factus ſum. Quid ſi mala fide poſſederim?Et hoc caſu non
condictione ſine cauſa, ſed rei vindicatione, vel ad exhibendum mecum agi poteſt, quia
dolo deſij poſſidere, exemplo petitionis hereditatis, quod in hac re nos ſequi eadem ra-
tio cogit.l.ſinautem.§.ſed is qui D.de rei vind.Et ea quidem actione conuentus pretium
reſtituam quod accepi, etiamſi ex eo non ſim factus locupletior, atque etiamſi iuſto fue-
rit vberius: vel ſi vilius vendidero, verum pretium eo caſu quo res non erat interitura, ſi
vendita non fuiſſet,l.item.veniunt,§.vltim.l.ſi à domino.§.ſi prędo.D.de pet.her.Rurſus D
ait, *Quaſi mihi legatum*. Quid ſi poſſederim ex cauſa emptionis?Et hoc quoque caſu ſi fa-
ctus ſim locupletior,condici mihi poteſt,vt ſi pluris vendiderim quàm emerim. Nec ſe-
paranda eſt(vt opinor)cauſa lucratiua à non lucratiua. Nam ſi eſt perſequutio pretij per
rei vindicationem re vendita, & ſuo fato perempta poſt litem conteſtatam, etiamſi ven-
ditor eam nactus ſit ex cauſa non lucratiua.l.17.in prin.D.de rei vind.cur deficiente vin-
dicatione, eadem æquitate non erit condictio pretij ſaltem inquãtum locupletior factus
erit,re vendita & perempta ante litem conteſtatam? Ait, *Mortuo*, vt l.vlt.D.de neg.geſt.
Quid vſucapto? idem prorſus.l.1.C.de reb.alien.non alien. Duobus his modis fit vt res
non extet l.10.D.ſiquid in fraud.pat. Quid viuo & non vſucapto ? Vindicare hominem
ab emptore potes etiam non reddito pretio l. 3.C.de rei vind. Condicere mihi,qui bona E
fide vendidi,pretium non potes.nec enim vnquam recurritur ad condictionem ſine cau
ſa,niſi quum rei vindicatio ceſſat:& verò quum pretij nomine tenear emptori de euictio-
ne,à quo tu rem euiciſti per vindicationem,non eſt æquum etiam teneri me de pretio ti-
bi.At contrà,homine non euicto,vt ſi ratã venditionem feceris,de pretio quo factus ſum
locupletior,dãda tibi erit negotiorum geſtorum actio,vindicatio non erit in emptorem.
Eſt enim amiſſa ratihabitione. Et hoc ita,ſi vẽdiderim bona fide. Quid ſi mala?Liberum
eſt tibi agere vindicatione cum emptore,quia rem tuam poſſidet,aut mecum, quia dolo
deſij eam poſſidere.Sed ſi ratam feceris venditionem,amittis quam habebas in vtrunque
vindicationem, ac ſupereſt tibi tantùm in me de vero pretio actio vtilis neg. geſtorum l. F
1.C.de iis qui à non do.man. ſunt:quæ de manumiſſione loquuntur. Sed eadem eſt ratio
in venditione. Et pretium(inquit) quanti intereſt,ſine diſiunctione, vt Græci legunt re-
ctè.Id autem eſt verum pretium. In bonæ fidei venditorem,nullo caſu vindicatio eſt,e-
tiamſi ratam venditionem non feceris,quia neque poſſidet, neque dolo deſiit poſſidere.

Nec

A Nec obſtat quòd pretium habet, Nam qui pretium habet, non tenetur vindicatione, ſed qui rem poſſidet aut dolo deſiit poſſidere. Et quod dicitur, pretium ſuccedere in locum rei, falſum eſt maximè in vindicationibus. Nam id quidem quod ex re mea naſcitur, meũ eſt, pecunia tamen ex re mea, non eſt mea, quia non propriè ex re eſt, ſed propter negotiationem percipitur l. venditor D. de her. vend. & tantum abeſt vt pecunia vel res ex re mea parata, ſit mea, vt nec factam rem ex re mea, conſtet inter omnes eſſe meam. Sabiniani enim negant eſſe meam, Proculiani adfirmant eſſe meam: Erciſcundi diſtingunt, & meam eſſe aiunt ſi reſolui poſſit in priſtinam materiam, vt ſi ex ære meo facta ſit ſtatua, meam non eſſe, ſi reſolui non poſſit in priſtinam materiam, & facta ſit bona fide, meam eſſe non ſi facta ſit mala fide. Pecunia igitur ex re mea, non eſt mea: idcirco non B vindicatur, ſed æquum eſt eam mihi reddi, idcirco condicitur, vt in hac ſpecie, & in ſpecie l. ſi ipſa D. Quod met. cauſ. & l. vltim. D. de neg. geſ. Obſtat quod dicitur pecuniam ex re hereditaria redactam eſſe quodammodo hereditariam & in hereditatis petitionem venire, ſiue extet res hereditaria ſiue deperierit l. ſi & rem D. de pet. hered. Sed hoc in petitione hereditatis propriam rationem habet. Ea enim actione tenetur is tantùm qui pro herede poſſidet, vel etiam qui pro poſſeſſore poſsidet, qui etiam tanquam heres agere præſumitur, & ob id ſolùm tenetur petitione hereditatis, vt Acc. rectè docuit in l. penult. C. in quib. cau. ceſ. lon. temp. præſ. & eadem ratione non tantùm corpora hereditaria is vnde petitur, hoc iudicio reſtituit, ſed etiam quod hereditatis nomen patitur, iura & actiones, quas tanquam heres parauit ſibi ex rebus hereditariis. Ergo actio- C nem ex vendito præſtat, ſiquam habet ex venditione rei hereditariæ. Si actionem ex vẽdito, & pretium igitur quod exegit eius actionis iure. Qui actionem præſtare debet, & ſic æſtimationem quoque præſtare debet quam conſequutus eſt d. l. venditor in ſi. In vindicationibus ſingularibus, res tantùm veniunt non actiones, & ſic nec æſtimationes aut pretia. Dixi, de pecunia ex re mea, an cenſeatur eſſe mea. De pecunia ex re mihi debita quid dicemus, an hæc mihi debetur ſicut res ipſa, & an eadem actione in perſonam poteſt peti? Sic ſanè, ſi res non deſiit deberi, id eſt, à quo rem petere poſſum perſonali actione, & pretium quod ex re mea fecit, petere poſſum. Sed ſi deſierit res deberi, vt ſi perempta ſit ante moram, nec pretij petitio eſt d. l. venditor: & in ſpecie l. 10. D. ſiquid in fraud. pat. Si res tranſlata ſit in alium: verbi gratia, ſi is qui à liberto mortis cauſa acce- D pit eam rem vendiderit & tradiderit, & res extet apud emptorem, patrono eſt in emptorem Fabiana, quia hæc actio rei poſſeſſorem ſequitur l. penul. D. eod. in venditorem non eſt, licet pretium habeat, quia deſiit rem habere, dimiſſa poſſeſsione. Si res non extet, omnino perempta eſt actio Fabiana. Non extat quæ periit, vel quæ vſucapta eſt. Vſucapio morti eſt ſimilis: qua de cauſa, quod ait hoc loco, Mortuo, ei adiungimus rectè, Vel vſucapto Reſtabat quartum, an res ex pecunia mea, ſit mea: quæ regulariter non eſt mea l. ad probationem. C. de probar. l. ex pecunia. C. de in dot. vt docui 5. Obſ. c. 29. explicata l. res quę. D. de iu. deb. ex qua vulgò malè colligunt, pretium ſuccedere loco rei, quum hoc potius innuat, Rem ſuccedere loco pecuniæ. Sed vtrunque tamen doctorum Catholicũ plerunque falſum eſt. ergo pro regula adferri non debet. Regula enim iuris non eſt ni- E ſi quæ plerunque, id eſt quæ frequentiſsimè, vera eſt. Nulla eſt ſemper vera. Ait, *Ex re tua.* Quia res legata ipſo iure adquiritur ex XII. tab. Sequitur alia Africani quæſtio in l. 46. D. de her. inſt.

Quidam quum filiumfam. heredem inſtituere vellet, ne ad patrem eius ex ea hereditate quicquam perueniret, voluntatem ſuam expoſuit filio: filius quum patris offenſam vereretur, petiit à teſtatore, ne ſub condicione SI A PATRE EMANCIPATVS ESSET, *heredem eum inſtitueret: & impetrauit ab eo vt amicum ſuum heredem inſtitueret: atque ita teſtamento amicus filij, ignotus teſtatori, heres inſtitutus eſt, nec quicquam ab eo petitum eſt. Quærebatur. ſi ille amicus aut adire nollet, aut aditam nollet reſtituere hereditatem, an fideicommiſſum ab eo peti poßit, aut aliqua actio aduerſus eum eſſet: & vtrum patri, an filio competeret. Reſpondit, etiamſi manifeſtum* F *ſit ſcriptum heredem fidem ſuã interpoſuiſſe, non tamen aliter ab eo fideicommiſſum peti poſſe, quàm ſi & ipſum teſtatorem fidem eius ſequutum eſſe probaretur. Si tamen quum à filiofamilias rogaretur amicus, & aditurum ſe hereditatem recepiſſet, & reſtituturum patrifamilias facto, non abſurde dici poßit, mandati actionem futuram, & eam actionem patri inutilem fore, quia non ſit ex bona fi-*

de,id ei reſtitui quod teſtator ad eum peruenire noluerit,ſed nec filio vulgarem competituram: verùm A
vtilem,ſicuti dare placeret ei,qui quum filiusfamiliâs eſſet,pro aliquo fideiuſſiſſet,ac paterfamiliâs
factus,ſoluiſſet.

Decreuerat Titius filiumfamiliâs heredem inſtituere ſub condicione emancipatio-
nis: (ne ſcilicet per filium patri adquireretur hereditas) cuius condicionis adiectio erat o-
lim frequens, propterea quòd non poterat contra ius publicum hæc lex teſtamento ad-
di,ne per filium patri adquireretur hereditas,illa autem ſaluis legibus addi poterat,vt he-
res eſſet filiusfamiliâs,ſi à patre emancipatus eſſet. At hodie,quia ex conſtitutionibus Iu-
ſtiniani rei aduentitiæ & hereditariæ patri per filiumfamiliâs,vſusfructus tantùm adqui-
ritur, non proprietas, non multùm offenderit ius publicum, qui hanc legem teſtamento
adiecerit,ne vſusfructus etiam à proprietate ſeparetur & patri adquiratur. Et ſanè pro- B
batur hæc lex ſiue condicio Nou. 117. vt planè iam hodie nihil ſit neceſſe hoc ſolo reſpe-
ctu, ne ad patrem perueniat hereditas, apponi condicionem emancipationis, quam ta-
men olim fuiſſe frequentiſſimam conſtat l.vltima. D. de per her.l.3.§.ſi heres. D. de mi-
nor.l.pen.D.vnde lib.l. Diui.D.de iu.cod.l.duos.l.auia De cond.& dem.l.filiis.C. de in-
off.teſt.l.3.C.de inſt.& ſubſt. Plin.8.Epiſt. Curtius peroſus generum ſuum,ſub ea condi-
cione filiam eius neptem ſuam inſtituit heredem,ſi eſſet manu patris emiſſa. Suetonius
in Vitellio,Filium heredem à matre ſub condicione inſtitutum,ſi de patris poteſtate exiſ-
ſet,manu emiſit. Frequentius autem matres ſub hac condicione filios ſuos heredes inſti-
tuebant,propria quadam ratione,quia nec poterant purè. Maritum enim non poterat
vxor heredem facere:ergo nec filium,quia patri quæreretur l.tertia.§.verbum.D.de don. C
inter vir.& vx.Quum ergo decreuiſſet Titius filiumfamiliâs heredem inſtituere ſub con-
dicione emancipationis,filio expoſuit ante teſtamentum quid haberet in animo. Filius
veritus ne ea re offenderetur pater, (quòd, vt iucundiores ſunt filij per quos patri obue-
nit hereditas,ita neſcio quo modo inuidioſiores ij quibus in tempus emancipationis he-
reditates relinquuntur)hac ratione motus,rogauit Titium ne ſe heredem inſtitueret ſub
condicione emancipationis,ſed amicum quendam ſuum ignotum Titio,quod & Titius
fecit:& valet inſtitutio etiam ignoti hominis l.extraneum 2.C.de heredibus inſtituẽdis,
l.in extraneos.C.de donat.No.89.& peregri nati,id eſt proculi,vt emẽdauimus §.vltim.
Inſt.de her.inſtit. Illum verò heredem ſuum amicum filiifamiliâs Titius non rogauit,vt
filiofamiliâs,quum paterfamiliâs factus eſſet,hereditatẽ reſtitueret. Et hoc eſt quod ait, D
Nec quicquam ab eo petitum eſt.Rogauit tantùm filiusf.heredem ſcriptum,vt adiret &
reſtitueret ſibi patrif. facto,recepit ille,& hoc eſt quod ait, manifeſtum eſſe ſcriptum he-
redem fidem ſuam interpoſuiſſe, id eſt ſummiſſam & interpoſitam eſſe à filio perſonam
heredis ſcripti hereditatis ſubeundæ & reſtituẽdæ cauſa,fidemque dediſſe eum filio. Cir-
ca hanc ſpeciem multa quæruntur. Tractatio igitur potius eſt quàm quæſtio, An ille cogi
poſſit adire ex S. C.Pegaſiano:vel,ſi adierit vltrò,an fideicommiſſum ab eo peti poſſit:an
aliqua actio aduerſus eum ſit:& vtrum patri an filio competat. Separat actionem à peti-
tione fideicõmiſſi,quia non per actionẽ,ſed extra ordinem inſtituitur. Et quod ad priores
duas quæſtiones attinet,reſpondet Africanus,ſatis manifeſtum eſſe heredem ſcriptum fi-
dem dediſſe filiofam.de reſtituenda hereditate, quum emancipatus eſſet, ſed niſi probe- E
tur eandem fidem eum dediſſe teſtatori,cogi eum non poſſe vt adeat ex S.C.nec ſi adie-
rit,fideicommiſſum ab eo peti poſſe. Fides data filiofa.fideicommiſſi petitionem non pa-
rit:fides data teſtatori,fideicommiſſi petitionem parit. Sed natura difficile eſt,vt Quinti-
lianus ait,tacitum fideicommiſſum probare. Igitur quod ad priores duas quæſtiones at-
tinet,non ius deficit,ſed probatio. Quod ad duas poſteriores,reſpondet filio eſſe manda-
ti actionem, quoniam eum filius rogauit vt hereditatem adiret & ſibi reſtitueret patrifa.
facto,& heres amicus filiif.ita ſe facturum recepit. Verbis,Rogo,& Recipio,cum amicis
contrahitur mandatum.ea verò actione filius experietur poſtquam emãcipatus vel aliâs
ſui iuris factus erit. Dices,patri eam competere,quia in contractibus ſub cõdicione factis
ſpectatur non exiſtentis condicionis ſed contractus tempus,an filius fuerit in poteſtate l. F
78.D.de verborum oblig. Dicam actionem mãdati eſſe bonæ fidei,& bonam fidem non
pati vt contra voluntatem defuncti pater habeat bonorũ ſuorum perſequutionem. Patri
igitur cõpetit mãdati directa,ſed repellitur exceptiõe doli:vel potius ipſo iure patri nulla
mandati

A mādati actio competit,quia exceptio doli bonæ fidei iudiciis tacirè ineſt.Filio non com-
perir directa, (quam Africanus vulgarem vocat) quia recto iure adquiſita videtur patri,
ſed competit vtilis, ſicur in alia ſpecie mandati, Si mandato Titij filius pro eo fideiuſſe-
rit, & ſoluerit poſt emancipationem, filio datur vtilis actio mandati, quæ in factum vo-
catur.l.ſi verò non remunerandi.§.ſi filio.D.mand. Per actionem enim in factum,intelli-
gitur vtilis mandati,quod verba illa innuunt, Verum eſt,id eſt æquum. Æquitatis enim
tatio cauſa eſt vtilium actionum.& ita l.in factum.D.de obligationibus & actionibus.In
factum actiones etiam filiifamiliâs exercere poſſunt.id eſt,vtiles actiones ex omnibus cau
ſis,ſi qua iuſta tatio videbitur,vt puta abſente aut negligente patre. Filio etiam in priori
ſpecie competit vtilis (vt dixi)patri ipſo iure nulla competit, neque obſtat l.vltima. D.de
B ſtipul.ſer. Se ipſam enim explicat ſatis his verbis,Si tamen dolo malo id fecerit:quod non
fecit in ſpecie propoſita,dum ex mēte teſtatoris hereditatem per interpoſitam perſonam
poſt emancipationem ſibi reſtitui mandauit. Nihil etiam obſtat l.ſi mandauero.§.fugi-
tiuus. D. mand.cui ſanè non eſt quod reſpondeas, quum nec vllo modo quod Africano
opponas. Nam ſeruus in ea non mutauit condicionem,hic filius mutauit condicionem.
Et ſtultus eſt Accurſius dum reſponder hic non interueniſſe contractum.Sequuntur duę
quæſtiones Africani de vulgari ſubſtitutione in l.ſi mater.D.de vulg.ſubſt.Priorem per-
ſtringit his verbis,

Si mater ita teſtetur vt filium impuberem,quum erit annorum X I I I I. heredem inſtituat, eique pupillaribus tabulis,ſi ſibi heres non erit,alium ſubſtituat, valet ſubſtitutio.

C Occurrebat hæc dubitatio primùm,hereditatem non poſſe dari ex diè. Quod ita in-
telligitur,vt non poſſit dari ex die nominatim,veluti poſt quinquennium quàm mortuus
ero. Tacitè enim diem recipere hereditas poteſt,vt l.quoties.§.penultimo.D.de heredi-
bus inſtit. & hîc etiam tacitè dies hereditati adiicitur,his verbis, Quum erit dies annorū
X I I I I. nec enim finitur dies certus, & condicio eſt potius quàm dies l.ſi Titio.D.quan.
dies leg.ced.Expectanda igitur eſt pubertas. Occurrebat & alia, matrem filio facere non
poſſe tabulas pupillares.quod eſt falſum. Subſtitutionem eam filio pupillarem facere nō
poſſe in ſecundum caſum,hoc eſt verum.Et in ſpecie propoſita mater etiam filio non fe-
cit ſubſtitutionem in ſecundum caſum,ſed in primum,his verbis,Si heres non erit. Vul-
garis igitur eſt,non pupillaris: quæ excludetur aditione filij,& mortuo filio intra puber-
D tatem,admittitur in bona matris tantùm, non in bona filij quæ ſunt condiciones & effe-
ctus vulgaris ſubſtitutionis, non pupillaris. Tabulis ergo pupillaribus quas fecit mater fi-
lio,continetur vulgaris,non pupillaris ſubſtitutio,quæ tamen ideo non malè dicuntur pu
pillares, quòd fiant in caſum mortis impuberis filij antequam in ſuam tutelam venerit.
Collata enim inſtitutione in tempus pubertatis,hæc verba, Si heres non erit,ſic accipiū-
tur ſi intra pubertatem deceſſerit. Poſterioris verba hæc ſunt,

Si filius & ex eo nepos poſtumus ita heredes inſtituantur vt Gallo Aquilio placuit, & nepoti ſi is heres non erit, Titius ſubſtituatur,filio herede exiſtente, Titium omnimodo,id eſt,etiamſi nepos natus non fuerit,excludi reſpondit.

Qui filium habet & nurum prægnantem, & filium ex parte aliqua heredem inſti-
E tuit, ne in periculum rumpendi teſtamentum deducatur, nepotem etiam poſtumum
inſtituere debet hoc modo ex conſilio Galli, Si filius me viuo morietur, tunc nepos ex
eo poſt mortem meam natus heres eſto. & hoc modo vterque eſt inſtitutus, filius &
nepos, non filius inſtitutus, nepos ſubſtitutus. Subſtitutus enim eſt is cui ſequenti lo-
co deferri hereditatem teſtator voluit, quæ fuiſſet à morte vel condicione antè alij
delata vel adquiſita. Subſtitutus non eſt cui ſequenti loco datur hereditas, vt adie-
ctus coheres, quia priore loco ei perinde ac priore loco ſcripto coheredi defertur he-
reditas. Et ita nepoti quidem poſtumo ſecundo loco datur hereditas,ſed deferri eam
ei voluit auus primo ſtatim à morte ſua. Inſtitutus igitur eſt,nō ſubſtitutus. Inſtitutus eſt
is cui à morte vel cōdicione primo loco hereditatem deferri voluit teſtator,licet non de-
F derit primo. Inſtitutio, datio hereditatis nulli alij antè delatæ:ſubſtitutio,datio heredita-
tis delatæ vel adquiſitæ alteri. Vulgaris delatæ,non adquiſitæ:pupillaris,delatæ & adqui-
ſitæ. Et ex eo etiam liquet cur ſatis non habuerit Gallus nepotem poſtumum filio vul-
gariter ſubſtituere,hac nimirum ratione,quia in caſum vulgaris ſubſtitutionis, quo ſcili-
cet priori filio deferretur hereditas,nullus ſubeſt rumpendi teſtamēti metus,& in caſum

illum quo talis ſubeſt metus, non poteſt caueri teſtamento, niſi inſtitutione nepotis. Eſt i- A
gitur (vt dixi) in formula Galli, filius & nepos, inſtitutus vterque: nec tamen ideo cohere-
des, vt in hereditatem ſimul venire poſſint. Nam duo ſunt inſtitutionis gradus l. quum in
teſtamento D. de her. inſt. proinde concurrere in hereditatem non poſſunt filius & ne-
pos: ergo nec filius & ſubſtitutus nepotis. Vnde ſi nepoti datus ſit ſubſtitutus, & nepos nõ
extiterit, filius extiterit heres, ſubſtitutus non admittetur vnà cum filio. Quia quãdiu pri-
mo gradui inſtitutionis locus eſt, non patet locus ſecundo: ergo nec ſubſtituto ſecundi.
Quærit Accurſius quid ſit dicendum, ſi filius heres extiterit, ſed abſtinuerit ſe, & nepos
natus non fuerit. Quærit aliis verbis, ſed his debuit vti. Et negat ſubſtitutũ admitti. quod
hanc rationem habet, quia nec nepos poſſet admitti ſi viueret, quia defecit cõdicio, Si fi-
lius me viuo morietur. At condicio data inſtituto, non videtur data ſubſtituto l. ſub con- B
dicione D. de her. inſt. & pugnat opinio Accurſij cũ his verbis Africani, filio herede exi-
ſtente, quæ cum effectu accipienda ſunt, vt ita demum non nato poſtumo, ſubſtitutus
repellatur, ſi filius miſcuerit ſe. Qui enim extitit heres ipſo iure tãtùm, non miſtione, nec
videtur extitiſſe l. 1. §. qui ſunt D. ſi quis omiſ. cau. teſta. & abſtentio repudiationi compa-
ratur l. pro herede §. pen. D. de adq. her. l. nã nec D. de leg. 1. & miſtio, non ἀνάφαισις, ſub-
ſtitutum vulgarem excludit, ſicut è contrario vulgaris ſubſtitutio ἀνάφαισιν non excludit.
Quum ergo non exter heres filius qui abſtinuit ſe, nihil prohibet ſubſtitutum admitti.
Exiſtere igitur aliâs eſt ipſo iure heredem eſſe, exheredatum non eſſe, quod eſt Apparere
l. vlt. §. ſin verò C. de cur. fur. & Græcis iuriſcõſultis ἀναφαίνεσθαι, aliâs Miſcere ſe, quod eſt
Extare. Et aliâs inſtitutum eſſe l. 18. De ſtip. ſer. Qua verborum diſtinctione conciliãdam C
eſſe arbitror l. cum patronus §. 1. cum l. ſi operarum D. de op. lib. Falſum etiam eſt quod
ait Accurſius, hæc verba, Si heres non erit, ſic accipi, Si quum poſſet, heres eſſe noluerit.
Nam cui datur hereditas delata alteri, quę eſt natura ſubſtitutionis, & multo magis data
tantùm non delata. Datur teſtamento. Defertur à morte vel condicione. Adquiritur adi-
tione, geſtione, miſtione, agnitione. Minus eſt dare quàm deferre: minus deferre quàm
adquirere. Adquiſitio vulgarem ſubſtitutionem excludit, pupillarem non excludit.

Sequitur tractatio alia Africani in l. 15. D. de Iu. codicil. quæ pendet ex l. 14. & inde re-
petenda eſt. nec enim in decimaquinta exponitur planè. Ac primùm quæramus quid ſit
Codicillus. Moſchopulo, Correctio teſtamenti, Theophilo. Supplementum teſtamenti.
vtraque eſt vitioſa. Nam & ſine teſtamento fieri codicillus poteſt, & qui neque corrigit,
neque ſupplet teſtamentum, codicillus eſt. Codicillus igitur eſt inteſtati voluntas vel te- D
ſtamenti ſequela minus ſolẽnis. Inteſtati voluntas, quia & ab inteſtato fieri codicillus po-
teſt, ſed verbis precariis tantùm. Ex teſtamento quoque ſi in eo confirmatus non ſit ver-
bis precariis tãtùm. Quòd ſi confirmatus ſit, verbis etiam directis dari vel adimi in eo le-
gata, libertates, tutelæ poſſunt, ſed non hereditates. Si detur hereditas verbis directis, te-
ſtamentum eſt, non codicillus. Quid enim teſtamentum? Directa heredis inſtitutio. aut
breuius, Hereditatis datio. Nã hereditatis appellatione, directa intelligitur l. 2. §. vlt. hoc
tit. ſicut libertatis l. in libertatibus. D. de man. teſt. Perficitur teſtamentum tribus verbis,
Lucius heres eſto. l. 1. D. de her. inſt. Quę verba ſi abſint, codicillus eſt, non teſtamentum.
Dixi, Sequela: quia teſtamento facto, ſiue factus ſit codicillus ante ſiue poſt teſtamẽtum,
ius teſtamenti ſequitur, & ex eo vires accipit, adeò vt ſi non valeat teſtamentum, nec co- E
dicillus valeat: & ſi rumpatur teſtamentum, rumpatur & codicillus l. 3. §. vltim. l. ab in-
teſtato hoc tit. Et eſt ſequela, etiamſi factus ſit ante teſtamẽtum, quia intellectu poſterior
eſt, ac valet etiamſi teſtamento confirmatus non ſit, ſi modò volũtas eius quocunque iu-
dicio retineatur. l. 5. eo. tit. Dixi, minus ſolemnis ex §. vlt. Inſt. de codicil. quia nullæ in eo
formulę obſeruantur nulla certa verba, nullus ordo, nullus in eo libripens, nullus emptor
familiæ, nec ſcribi aut ſignari debet teſtatoris manu l. 6. §. Codicillos eodem tit. Eſt igitur
codicillus, inteſtati vel teſtati volũtas minus ſolemnis. Teſtes non pono in ſolemnibus, a-
lioquin omnes actus teſtium adhibitio faceret ſolemnes. ſed neque ſigna. Solemnia enim
quum dicimus, iuris ciuilis ſolemnia dicimus, & ſigna ſunt iuris prætorij: qua de re Tra- F
ctatu tertio, capite vltimo, dicturi ſumus. Porrò in hoc Tractatu de iure codicillorũ, hæc
eſt regula frequens, ſcripta in codicillis perinde haberi atque ſi teſtamento ſcripta eſſent:
quæ efficit vt rupto teſtamento, rumpantur etiam codicilli, & vt legatum teſtamento re-
lictum ſeruo proprio, valeat, quaſi relictum cum libertate, ſi modò libertas codicillis ad-

ſcripta

A ſcripta ſit,l.conficiuntur.§.penult. hoc tit. & vt rectè codicillis non detur directa liber-
tas ſeruo qui alienus fuerit tempore teſtamẽti, licet tempore codicillorum fuerit teſta-
toris. Vnde econtrario ſtatuendum eſt rectè dari eam codicillis ſeruo qui teſtamenti tẽ-
pore fuerit teſtatoris,licet codicillorum tempore alienus fuerit, & delenda negatio in l.
2.§.1.hoc tit.quã non poſſis tueri alia ratione quàm quòd non poſſit dari directa liber-
tas niſi iis qui vtroque tempore teſtatoris fuerunt,teſtamenti & mortis, §.penul.Inſt.de
ſing.reb.per fidcic.rel.Quæ me tamen nihil mouent . nam etſi codicillorum tẽpore ſer-
uus fuerit alienus,qui teſtatoris proprius fuit teſtamenti tempore, poſſit etiam proprius
teſtatoris eſſe mortis tempore,vel hereditarius aditionis tempore. quod ſatis eſt l. verũ.
D.de man.teſt.propterea quòd libertates ab aditione cedunt extraneo ſcripto,à morte,
B neceſſario ſcripto.Interim igitur non poſſis non rectè datam libertatem dicere ob id ſo-
lùm quòd ſeruus fuerit alienus codicillorum tempore,ante mortem vel aditionem.Me-
dia enim tempora non ſpectantur. Eſt autem ſuperiori regulæ locus in his quæ ſunt iu-
ris,vt cùm quæritur valeat aliquid néene,non in iis quæ ſunt facti,l.7.hoc tit.vt ſi lega-
uero codicillis veſtem quæ mea eſt, debetur quæ mea fuit codicillorum tempore, licet
teſtamenti tempore fuerit aliena:ac ſimiliter ſi codicillis ita legauero, ſi filius viuit,ſi tot
annorum eſt,codicillorum,non teſtamenti tempus ſpectatur. Sed & in his quæ ſunt iu-
ris,non ſemper eam regulam ſequimur.Nam ſi is qui teſtamenti tempore non eſt ſoluẽ-
do,codicillorum tempore eſt ſoluẽdo,codicillis libertatem dederit,vel ſi minor xx. an-
nis teſtamentum fecerit,maior codicillos,& in eis libertatem dederit,libertas valet, l.4.
C hoc tit.l.1.C.de teſt.man.Strictius accepta l.Ælia Sentia,quia odioſa eſt: (coërcet enim
libertates)& melius eſt hac in re iudicium defuncti , quàm ſubtilitatem & fictionem iu-
ris ſpectare codicillos trahentem ad teſtamentum . Fictionibus enim iniquum eſt am-
pliari quæ ſunt odioſa. Hoc quoque caſu, ſi codicillis fideicommiſſum relinquatur ex-
traneo qui natus erat codicillorum tempore , in vtero teſtamenti tempore, valet fidei-
commiſſum,l.2.i n princ.hoc tit,Nec mirum,cùm etſi non inficier forſitan hac in re in-
ter iuris auctores fuiſſe controuerſiam,tamen pleriſque videatur etiam teſtamẽto poſt-
humo alieno,ſi non legatum,fideicommiſſum relinqui poſſe,l.6.§.vltim.D.de reb.dub.
Similiter,(vt adiicit d.l.2.& confirmat l.6.§.vlt.& l.14.hoc tit.)ſi legetur codicillis mor-
tuo,qui tamen vixit teſtamenti tempore,non in cauſa caduci erit legatum relatis codi-
D cillis ad teſtamentum,ſed pro non ſcripto,vt potior ſit heredis quàm fiſci cauſa.Odioſę
enim ſunt leges caducariæ,& quantũ poteſt,ſtrictius accipiuntur:vt l.vlt. D.de iis quib.
vt ind.l.intercidit.D.de cond.& demõ. tantùm abeſt vt fictionibus latius extendantur.
Ceſſat etiam his caſibus ſuperior regula,vt ſi miles teſtamentum fecit,paganus codicil-
los,quia iure communi codicilli valent,licet teſtamentum valeat iure militari,ac proin-
de quæ in teſtamẽto locum non habet lex Falcidia,locum habebit in codicillis. l.ſi cer-
tarum.§.vlt.ꝭ.de mil.teſt.Et contrà ſi paganus teſtamentum facit,miles codicillos,codi-
cilli iure militari valent,& in eis Falcidia locum non habet, teſtamentum iure commu-
ni valet,l.vlt.D.ad leg.Falc.l.conficiuntur.§.ſimiles.hoc tit. Niſi(inquit)militiæ tempo-
re reſignauit.ſic legendum,vt §.pen.Inſt.de mil.teſt.atque ita etiam aliàs legi Accurſius
E notat.Et ſimiliter ſi ciuis teſtamentum fecit,captiuus codicillos, codicilli non valent, l.
7.hoc tit.His caſibus non poſſis regula illa vti, quin abutare codicillorum iura contur-
bans,perinde ac ſi inde ſtatueres hereditatem codicillis directo dari , quod natura iuſq;
codicillorum non patitur:nec igitur illud , vt codicillos faciat qui non poteſt teſtamen-
tum facere,vel,vt faciat iure militari qui non eſt miles,vel,vt non faciat iure militari qui
eſt miles.Perſonam facientis ſpectare debemus ante omnia,l.4. D.qui teſt.fac.poſ.De-
inde perſonas eorum quibus datur,& à quibus datur,tum iuris rationem.Pendet ex his
quæſtio quæ ſequitur,quamq; ſumpſimus explicandam,ex l.14.& 15. de qua fuit cõtro-
uerſia inter Sabinianos & Proculianos.Heres ex aſſe mortuus eſt viuo teſtatore. Here-
ditas non eſt in cauſa caduci,quia ſubſtitutum habuit qui fiſco præfertur.Poſt mortem
heredis inſtituti,codicillis teſtamento confirmatis,atque adeò veluti ab inſtituto legata
F quædam adempta ſunt. Vtrum debentur à ſubſtituto vel non debentur. Si videntur a-
dempta teſtamento,non debentur:ſi codicillis, debentur. quia legata relicta ab inſtitu-
to,nec adempta,debentur à ſubſtituto,non ex conſtitutione Seueri & Antonini ſolùm,
l.licet.D.de leg.1.ſed etiam ex tacita volũtate defuncti,l.cùm pater.§.ab inſtituto.D.de

leg.2.quæ ratio ante eam conſtitutionem mouit non paucos iuris auctores, vt eandem A
quam perſpicuè conſtitutio repetitionem legatorum approbarẽt.Non ſunt autẽ adem-
pta à ſubſtituto,ſed neque videntur adempta ab inſtituto, qui mortuus erat adẽptionis
tempore.Et ita ſi codicillis data ſint legata poſt mortẽ heredis inſtituti,quæri poteſt,de-
beantur à ſubſtituto nécne.Nã ſi videntur data teſtamento,proculdubio debẽtur,ſi co-
dicillis non debentur,quia nec ſunt à ſubſtituto,nec vidẽtur ab inſtituto data,qui mor-
tuus erat dationis tempore.Sabiniani exiſtimabãt perinde valere ademptionem datio-
nemq́; legatorum atque ſi teſtamento ſcripta eſſet ſecundum ſuperiorẽ regulam,& vte-
bantur collectione huiuſmodi.Legatum parte aliqua teſtamẽti datum, à ſubſtituto de-
betur,ademptum à ſubſtituto non debetur.Codicillus eſt pars teſtamẽti, ergo legatum
codicillis legatum,à ſubſtituto debetur,ademptũ,non debetur. Codicilli(inquiunt)pro B
parte teſtamenti habentur,obſeruationemq́; & legem iuris inde traditam ſeruant,id eſt
obſeruatio & ius eorum ex teſtamẽto pendet,forma,origo,principium,l.in bello. §.co-
dicillis.D.de cap.& poſt.Debent igitur quæ in eo ſcripta ſunt perinde valere atq; ſi te-
ſtamento ſcripta eſſent,d.l.14.vbi eleganter ſyllogiſmum,collectionem vocat,vt Seneca
& Quintilianus,concluſionem Cicero.Ac ſanè ſyllogiſmus propriè eſt quæ fit ex pro-
poſitione& aſſumptione collectio,& generaliter συλλογὴ quęlibet.Proculiani autẽ,quo-
rum ſententia obtinuit,exiſtimant non eſſe in hac ſpecie referendos codicillos ad teſta-
mentum,& Sabinianorum collectioni occurrunt,proferentẽs ſimilem caſum,quo codi-
cilli non referuntur ad teſtamentum,vt ſi mortuo legetur codicillis qui vixerit teſtamẽ-
ti tempore.Eſt enim legatum nullius momenti,id eſt,pro nõ ſcripto, nec hoc Sabiniani C
negant.Iulianus eſt Sabinianus,& is ipſe id eſſe pro non ſcripto ait l. 2. hoc tit. Nec abs
re,quia remota odij cauſa,quam dixi ſ. perſona deficit cui detur, & vbi perſona deficit
cui detur,fruſtrà quæras an datum valeat.Eſt igitur potius quod datum eſt pro nullo ſi-
ue pro non ſcripto,atque ita hoc caſu codicilli non referuntur ad teſtamentum.Nam ſi
referrentur ad teſtamentum,legatum eſſet in cauſa caduci,non nullius momenti.Et ad
hæc adiiciunt Proculiani,tam eſſe pro nõ ſcripto quod à mortuo, quàm quod mortuo
datur,& ideò ſicut codicillis inutiliter legatur mortuo,licet vixerit teſtamenti tempore
ita inutiliter legari à mortuo,i.ab herede mortuo codicillorum tempore,licet vixerit te-
ſtamenti tempore.Codicillos igitur pro non ſcriptis habendos,& delationi locum non
eſſe,ac proinde data in eis legata,nõ deberi à ſubſtituto quaſi nec ab ſubſtituto data,nec D
ab inſtituto qui mortuus erat dationis tempore,adempta deberi,quaſi ab inſtituto data
& à ſubſtituto repetita,quia nec ſunt adẽpta à ſubſtituto nec ab inſtituto qui mortuus
erat ademptionis tempore.Denique vt mortuo,ita à mortuo fruſtra das vel adimis, aut
certè neq; das neq; adimis.Et hęc ita ſiquis ex aſſe heres inſtitutus ſit,dato ſubſtituto,&
codicilli confirmati ab inſtituto,non à ſubſtituto, & facti tamen poſt mortẽ inſtituti. I-
démq; ſi plures ſint heredes inſtituti, datis ſubſtitutis, & mortui omnes ante codicillos
ſcriptos.Sequitur inde alia quæſtio d.l.14.§.ꝗ ſi duo.quid ſit dicendũ ſi nõ omnes here-
des inſtituti mortui ſint codicillorum tempore. Finge, teſtamento Primum & Secun-
dum heredes inſtituit,& ſingulis ſubſtituit in primum caſum. Primus mortuus eſt viuo
teſtatore.Poſt mortem primi,teſtator codicillis legata dedit teſtamento confirmatis (a- E
lioquin non poſſent in eis legata relinqui) & ſcriptis ad inſtitutos, quamuis primus iam
mortuus eſſet.Quæretur an vtilia ſint legata.Si legata dedit ſub appellatione heredum,
hoc modo; Quiſquis mihi heres erit, dato, hoc ſermone continentur omnes heredes
inſtituti,l.43.44.D.de legat.2.non etiam ſubſtituti. quod tamen Bartolus tentat:& mo-
uetur l.paterfamiliâs.D.de vulgari ſubſtitutio. quæ non eſt de appellatione heredis,ſed
de articulo,Mihi,an mihi heres extitiſſe videatur qui extitit filio meo impuberi ex ſubſti
tutione pupillari. Mouetur & l. 3. hoc titulo, quæ eſt non de codicillis ex teſtamento,
ſed de codicillis ab inteſtato,qui inter ſe plurimum diſtant. Nam codicillis factis ab in-
teſtato ſcripta verba hæc,Quiſquis mihi heres erit,fideicommiſſis obſtringunt quemli-
bet ſucceſſorem legitimum,etiam poſthumum natum poſt codicillos.Nam etſi rumpã- F
tur agnatione poſthumi codicilli facti ex teſtamento, non tamen codicilli facti ab inte-
ſtato.Et ab inteſtato vnus tantùm eſt caſus ſucceſſionis ab inteſtato, quam qui ample-
ctuntur,& codicillos amplecti debent,l.ab inteſtato.hoc tit. Ex teſtamento plures inci-
dunt caſus,ſubſtitutionis,ruptionis,reſciſſionis.Et ad caſum quidẽ ſubſtitutionis legata
ab

A ab Inſtitutis inutiliter relicta non porriguntur: ad ceteros nec vtiliter data. Moueri ratio-
nabilius potuiſſet l.ſi plures.D.de leg.3.in qua tamen plures gradus non pro inſtitutorum
& ſubſtitutorum gradibus accipio,ſed pro inſtitutorum tantùm,vt l.cùm in teſtamento.
D.de heredibus inſtituendis. Vt ita dixerit, Primus heres eſto: ſi primus me viuo morie-
tur,ſecundus heres eſto: ſi ſecundus me viuo moriatur,tertius eſto. Denique his verbis,
Quiſquis mihi heres erit,dato, inſtituti tantùm continentur non ſubſtituti, & ſi quidem
viuerent omnes,ſinguli deberent hereditarias ipſo iure,id eſt,ex XII.quæ etiam obliga-
tiones quibus defunctus obſtrictus fuit, inter eos diuiſit pro hereditariis portionibus l. 1.
§.qui minorem.D.vt legat.no.cauſ.l.legatorum.D.de leg.2. Sed legato dato ſub propriis
nominibus heredum,hoc modo,Primus & ſecundus dato,ſi viueret vterque,ſinguli de-
B berent viriles l.ſi heredes nominatim.D.de leg.1. At viuit tantùm ſecundus.vnde quæri-
tur,vtrum ſecũdus debeat ſolidum legatum,an ſubſtitutus primi teneatur pro parte qua
primus,ſi viueret,teneretur. Portio enim primi peruenit ad ſubſtitutum,vel,vt Scæuola
ait l.14.Subſtitutus facit partem ſecundo. Sed verius eſt tamen onus legati ſubſtitutum
non ſequi, quia nec ab eo relictum eſt,nec à Primò,quandoquidem relictũ eſt poſt mor-
tem primi.Igitur ſolidum legatum præſtabit ſecundus ex ſua perſona,perinde atque ſi ab
eo ſolo relictum eſſet. Adiunctio enim primi pro non ſcripta eſt.& hoc multo magis ſe
admittere Scæuola ait,ſi in legando ſint propria nomina heredum expreſſa. Cur multò
magis? quia ſub appellatione heredum relicto legato,ex vniuerſis bonis legatum teſtator
erogari voluit, atque adeo pro rata eius tãtùm quòd heredi inſtituto cuique obueniſſet.
C Propriis nominibus expreſſis,magis adſtrinxit perſonas heredum. Qua de cauſa & in vi-
rilem ſinguli tenentur,licet hereditaria portio ſit minor. Si in virilem,& in totum,altero
mortuo ante dationem legati. nam virilis appellatio facilè trahitur ad totum l.virilis.D.
de ver.ſig. Et hoc quidem palàm ita definit Scæuola l.14.circa nomina expreſſa. De pri-
mo caſu, videlicet ſi, Quiſquis mihi heres erit,legatum ſit, nihil palàm definit. Sed quòd
deeſt Scæuolæ,ſuppletur ex Africano l.15.his verbis,

*Sed cùm ea teſtatoris voluntas fuerit vt ex vniuerſa hereditate legata erogarentur, dicẽdum ſcri-
ptis heredibus profuturam doli exceptionem,ſi amplius quàm hereditaria portio petatur.*

Sed cùm ea(inquit)teſtatoris voluntas fuerit,&c. vt cùm ita legauit,Quiſquis mihi he-
res erit dato, quem caſum Scæuola propoſuerat,non definiuerat, dicemus, ſecundum ſi
D conueniatur inſolidum ſe defendere poſſe exceptione doli,ne vltra portionem heredita-
riam teneatur. Quæ quidem verba de portione hereditaria, demonſtrant Africanũ hæc
ſcripſiſſe tãtùm de illo caſu,non etiam de altero quo perſonæ heredum nominãtur,quó-
que ſinguli viriles debẽt. Nam ſi vtrũque caſum complecti voluiſſet,ſic ſcripſiſſet, Si am-
plius quàm hereditaria aut virilis portio petatur. Non igitur Scæuolam(vt Bartolus vo-
luit) corrigit Africanus, ſed ſupplet tantùm caſum omiſſum à Scæuola, ac proinde malè
colligit Bartol.ex hoc loco,vtroque caſu legata tãtùm valere pro parte ſecundi,pro parte
primi,nec à ſecundo deberi propter exceptionem doli,nec à ſubſtituto primi. Vera tamẽ
eſt concluſio Bartoli. Nam quod nominibus expreſſis,Scæuola definit vt totũ debeat ſe-
cundus,ſtricto iure verũ eſt,de quo ſolo plerunque reſpondere ſolet. Æquitas aliud ſua-
E det,propterea quòd ſubſtitutus ei partem facit: ac ſicut codicillis factis ab inteſtato ab eo
qui vnicum filium ſe habere putabat,nec alium ſperabat,ipſo iure multum intereſt,ita fi-
deicommiſerit,quiſquis mihi heres erit,an à filio nominatim,illo enim caſu pro parte tã-
tùm hereditaria filius tenetur ad quem codicilli ſcripti ſunt pro parte poſtumus,vel alius
filius quem pater deceſſiſſe putabat l.3.l.ab inteſtato hoc tit.hoc caſu filius tenetur inſo-
lidum, poſtumus vel natus alter, nullo modo, auctoribus Scæuola & Marcello l. poſt e-
mancipationem.§.1.D.de leg.3.l.pen.hoc tit. Æquitas tamen ſuadet vt & hoc caſu filius,
cùm ei coheres faciat partem,pro parte tantùm ſua teneatur,vt Vlpianus ad Marcellum
notat d.l.pen.ita in propoſito,ſi codicillis teſtamento confirmatis iam mortuo primo,le-
gauerit teſtator nominatim his verbis,Primus & ſecundus danto,cùm ſecundo ſubſtitu-
F tus primi faciat partem,æquum eſt ne & hic vltra portionem virilem ſecundus teneatur.
Nota Vlpiani d.l.pen.incipit ab his verbis, *Imò duntaxat partem debet.* Quod etſi Florenti-
nis non ſit ſcriptum,tamen veriſſimum eſſe oſtẽdunt l.27.D.de pign.l.28.D.de adm.tut.
Sequitur. Eorum tamen quæ pro parte præſtari non poſſunt,nihil eorum præſtandum.
Vbi ne quid obſtet, adnotandum, nihil eorum præſtandum ſiue relicta ſit ſeruitus,

ſiue libertas fideicommiſſaria, niſi offeratur æſtimatio partis, l. cum filius. D. de leg. 2. A
nam & ſolida ea filius præſtare non poteſt, niſi redimat partem à coherede l. qui graui &
ſeq. hoc tit. Ex nota Vlpiani d.l.pen. nimis properè & inconcinnè Marcelli verbis inſerta
ſunt hęc, Pro parte dimidia, prima parte. Nam vt caſu poſito ſecunda parte palàm filium,
à quo pater nominatim codicillis fideicommiſſa reliquerat, Marcellus fideicommiſſis o-
bligat inſolidum, & ſimili modo (vt ipſe ait) primo. vtroque igitur caſu inſolidum. Vlpia-
nus vtroque pro parte dimidia. Sequitur ex Africani lib. Secundo l. 107. De leg. 1.

*Si à pluribus heredibus legata ſint, eáque vnus ex his præcipere iubeatur, & præſtare, in poteſtate
eorũ quibus ſit legatum, debere eſſe ait, vtrúmne à ſingulis heredibus petere velint, an ab eo qui præ-
cipere ſit iuſſus. Itaque eum qui præcipere iuſſus eſt, cauere debere coheredibus, indemnes eos præſtari.*

Plures ſunt heredes inſtituti, ab omnibus legata data ſunt: & vnus ex ijs iuſſus eſt ea B
legata præcipere & præſtare, diſtribuere, diſpenſare. Quia ab omnibus data ſunt legata,
ſingulos legatarij conuenire poſſunt pro hereditariis portionibus, vel pro æqualibus, ſe-
cundum diſtinctionem ſuperiorem. Quia vnus iuſſus eſt ea legata præſtare, hunc legata-
rij conuenire poſſunt inſolidum. Eſt igitur in eorum arbitrio vt vel ſingulos conueniant
pro parte, vel hunc inſolidum. Hic diſpenſator eſt legatorum, & ita appellatur No. Mar-
tiani de teſt. cler. miniſter & ὑπουργὸς Baſilicis in l. 17. D. de leg. 2. & ita pletumque teſta-
mentis conſtitui ſolent diſpenſatores legatorum ſiue exequutores teſtamentorum, quos
etiam vocauère ἐπιτρόπους ſicut tutores pupillorum aut curatores adoleſcẽtium. & ex ea
verbi ambiguitate naſcitur quæſtio in No. Leonis 68. an clerici qui ſacris cõcilis ἐπίτροποι
eſſe vetãtur, ne adminiſtratione curáque rerum pupillarium auocentur miniſterio ſacro, C
poſſint tamen eſſe ἐπίτροποι. i. curatores & exequutores teſtamentorum. quod Leo con-
cedit. In teſtamento Theophraſti & Stratonis apud Diogenem Laertium, dicuntur ἐπι-
μεληταὶ τῶν ἐν τῇ διαθήκῃ γεγραμμένων. Quia verò (vt diximus in propoſito heres ille cui
præcipuè teſtator diſpenſationem legatorum commiſit, conueniri inſolidum à legatariis
poteſt, Africanus ait & ipſum præcipere debere legata officio iudicis familiæ erciſcundæ
à ceteris coheredibus, quæ diſtribuere iuſſus eſt, oblata cautione defenſionis & indemni-
tatis, pura ſtatim, condicionalia cum condicio extiterit. Poteſt etiam ab eis petere vul-
garem ſatiſdationem legatorum l. quidam §. penult. D. de leg. 1. Dixi præcipere eum
poſſe officio iudicis familiæ erciſcundæ. Quid ſi teſtator diſpenſatorem legatorum fece-
rit extraneum? An petitionem legatorum habet? Bartolus dedit extraordinariam in fa- D
ctum: quod facilè concedo, propterea quòd & ipſe extra ordinem conueniri à legata-
riis poteſt. Ordinariam non dari probat l. alio herede. D. de alimen. leg. quæ de ſuper-
fluo, id eſt, de reliquo quod Numerio relictum eſt extra cauſam alimentorum, diſpenſa-
tori negat petitionem dari: atque ita multum intereſſe docet diſpenſatio alimentorum
detur, an aliorum legatorum, diſpenſatorem cetera legata ab herede non rectè petere,
vt l. Lucius. §. 1. D. ad Treb. pecuniam in alimenta deſtinatam rectè petere. cuius diffe-
rentiæ ratio cognoſcetur ex alia quæ proponitur in l. pecuniæ eod. tit. Diſpenſatorem a-
limentorum eſſe perpetuum erogatorem alimentorum, & valde onerari præſtationibus
annuis aut menſtruis aut diurnis, verecundiam quoque pulſantibus, vt ait, quòd lædatur
diſpenſatoris vęrecundia, ſi quo fortè caſu eis præſtandis defecerit quæ tam neceſſaria
ſunt tamque impatientia moræ. Qua de cauſa & in eligendis alimentorum diſpenſatori- E
bus teſtatores verecundiorem aliquam domum ſequi ſolent, l. cum vnus. D. eod. Sed
non onerari etiam diſpenſatorem alimentorum cautione pręſtanda heredibus, Deficien-
tium portiones reddi, i. vt quiſque ex alimentariis deceſſerit, vel alio modo in ciuitate eſ-
ſe deſierit, ſi conciuibus aut contribulibus alimenta relicta ſint, eorum partes reddi l. Di-
uus. D. ſi cui plus quàm per legem Falcid. nec vtilem actionem heredibus dari, quaſi ex
cautione tacita d. l. pecuniæ. Vnde ſequitur lucrari eum deficientium partes, non here-
dibus reddere, atque ideo non mirum ſi petitionem habeat pecuniæ in alimenta relictæ,
cum ſperet lucrum ex ea, & legatarius ſit. Ceterorum legatorum diſpenſator, non eſt
legatarius, & eius opera pręſens momentariáque. Et idcirco cauet deficientium partes F
reddi, vel, niſi cauerit, vtili tenetur d. l. pecuniæ. Sed & diſpenſator alimentorum electus
ab heredibus vel à iudice, deficientium portionibus reſtituendis obſtringitur l. 3. D. de
alim. leg. Nam & hic legatarius non eſt. Sequitur in d. l. ſi à pluribus.

*Si quis ſeruum, cui aliquid ſine libertate legauerit, cum morietur ipſe ſeruus, leget: minimè du-
bitandum*

A *bitandum quin vtile legatum futurum ſit, propterea ſcilicet quod moriēte ſeruo, id quod ipſi legatum*
erit, ad eum cui ipſe legatus fuerit, peruenturum ſit.

Vetus eſt regula, Seruo proprio inutiliter legari ſine libertate. Cuius ratio euidens, ne
idem ſit debitor & petitor legati. Nam ſi vtile legatum dixeris, & id ſibiipſi adita heredi-
tate heredem debere dixeris, ad quam rationem conniuemus tamen ſeruo proprio reli-
ctis alimentis ſine libertate l. ſeruos. D. de alim. leg. quæ ſunt iuſta commoda teſtamento-
rum, quæ ſeruis nō negari Symmachus dixit in Epiſtolis. Huius enim legati capaces ſunt
ſerui proprij: imò & omnium hodie, ex beneficio Iuſtiniani l. pen. §. illud. C. de neceſſ. ſer.
Igitur conniuentibus oculis ſeruos dicemus hodie capere legata quæ reliquit dominus
ſine libertate, nec per eum nouo domino, id eſt, heredi ea adquiri l. pen. §. illo. C. de nec.
B ſer. ſicut conniuentibus oculis ſeruos dicimus habere bona propria l. 4. D. de manumiſſ.
Seneca v i i. De beneficiis. Nunquid dubium eſt quin ſeruus eum peculio domini ſit.
Dat tamen domino ſuo munus. Non enim ideo nihil habet ſeruus, quia non eſt habitu-
rus, ſi dominus illum habere noluerit. Eadem conniuentia dicimus ſeruos facere teſta-
menta. Plinius v i i i. Epiſt. Permitto ſeruis quoque quaſi teſtamenta facere, eáque vt le-
gitima cuſtodio: mādant rogántque quod viſum, pareo ocyus. Ceterùm regula iuris an-
tiqui hæc eſt, Seruo proprio inutiliter legari ſine libertate, & eadem ratione ſeruo heredi-
tario aut ſeruo heredis. Vnde quæritur an etiam ſeruo legato legetur inutiliter, quando-
quidem & ita ſeruo proprio ſine libertate legatur. Sed placet vtile legatum eſſe, quia le-
gatum ſeruo neque cedit neque defertur antè quàm legatum ſerui delatum & adquiſitū
C legatario fuerit, retroacta adquiſitione ad tempus aditionis, extraneo herede ſcripto. ne-
ceſſario autem ſcripto mortis teſtatoris tempore ſtatim defertur, & adquiritur legatario
ſeruus, retroacta adquiſitione ad mortem, deinde ſequitur quod ſeruo legatū eſt. Cedit i-
gitur legatū ſeruo legato relictū, non eo adhuc exiſtēte in hereditate, antequā adquiſitus
ſit legatario, ſed eo iā legatario adquiſito. Itaq;, licet inutile ſit legatū, ſi purè legetur ſeruo
legato ſub cōditione, veluti cùm morietur ipſe ſeruus, propterea ꝙ legati puri ceſſio non
poteſt ꝓduci vltra aditionē, & aditionis tēpore nō eſt ſeruus legatario adquiſitus. Nō eſt
tamē dubitandū quin vtile ſit, ſi ſeruo purè legato legetur cùm morietur ipſe ſeruus, quia
dies legati ſeruo cedit legato ſerui iā legatario adquiſito. Malè vulgò punctis diſtinctus e-
rat hic. §. qui ita diſtinguēdus eſt vt propoſuimus, & vt Accurſ. docuit rectè. Pergamus ad
D reliqua. Africanus eod. lib. de ornamentis vxori legatis ſic ſcribit l. 2. D. de auro & arg. leg.

Qui tibi mādauerat vt ornamenta in vſum vxoris ſuæ emeres, eidē vxori, vti adſolet, legauit quæ
eius cauſa parata ſunt, tu deinde poſt mortē mandatoris, ignorans eum deceſſiſſe, emiſti: non debebun-
tur mulieri, quoniam ea verba ad mortis tempus referuntur. At ſi viuente teſtatore, muliere autem
mortua, emeris, non ineleganter dicetur inefficax hoc legatum eſſe. Quando non poſſit verè dici eius
cauſa paratum videri, quæ prius deceſſit. Eadem dicenda erunt, & ſi viuat quidem mulier, ſed diuer-
terit, & quæratur an poſt empta ei debeantur, quaſi non videantur vxoris cauſa parata.

His verbis, *Vti adſolet*, demonſtrat ita vulgò maritum vxori legare, Quæ eius cauſa pa-
rata ſunt vel erunt, vt in vſu eſſe frequentiſſimum l. hoc legatū De leg. 3. Vxori donari in-
ter viuos iure ciuili non poteſt. Adſignari tamen ei quæ vſui eius neceſſaria ſunt, poſſunt,
E habituræ ea quandiu viro libuerit, veluti ornamenta, veſtes, mundus muliebris, lana, li-
num. & hæc poſſunt etiam ei à moriente legari, præter dotem & decimam bonorum &
tertiæ partis vſumfructum. Nec locus erit Falcidiæ in dote vel in emptis paratíſque vxo-
ris cauſa. l. 81. D. ad leg. Falc. Finge, mandauit maritus tibi vt emeres ornamenta in vſum
vxoris, deinde priuſquam emiſſes, moriens legauit vxori quæ eius cauſa parata erunt, tu
poſt mortem mariti emiſti ignorans. Quanuis morte mandatoris finitum ſit mandatum,
tamen quia ignorans emiſti vltrò citróque eſt mandati actio §. rectè. Inſt. de mand. & he-
redibus mariti teneris hac actione vt præſtes quæ emiſti poſt mortem mariti. Quæritur
an & hæc legato vxoris contineantur. Et reſpondet Africanus non contineri, quod ver-
bum Erunt, ad mortis tempus referatur l. 2. D. de reg. Cat. l. ſcribit. §. vlt. hoc tit. Quæ igi-
F tur mortis tempore parata erunt, debebuntur, non quæ poſt mortem à te ex mādato de-
functi parata fuerint. At quid ſi viuo teſtatore, poſt mortē vxoris ea emeris? Et ait nō de-
linquere eū qui dixerit inefficax eſſe legatū, id eſt, in poſtea emptis non conſiſtere legatū,
atque adeo poſtea empta, fiſco nō vindicari, ſed heredi deberi iudicio mādati, quādo, &c.
Cuius loci vim expoſuimus x. Obſeruationum cap. x v i. videtúrque id mox Africanus,

priuſquam poſt diuortium empta etiam non contineri ſcriberet, quòd vxor eſſe deſierit, A
confirmaſſe ex Fuſidij iuriſconſulti libris, his verbis, l.5.eod.tit.

*Apud Fuſidium Quæſtionum libro ſecundo ita ſcriptum eſt, Si mulier mandauerit tibi, vt ſibi v-
niones vſus ſui cauſa emeres, ſi tu poſt mortem eius, cum putares eam viuere, emeris: Atilicinus ne-
gat eſſe legatos ei cui mulier ita legauerit,* ORNAMENTA QVAE MEA CAV-
SA PARATA SVNT, ERVNTVE. *Non enim eius cauſa videri parata eſſe, quæ
iam mortua ea empta fuerint.*

Sequitur l.31.D.de cond.& demonſtr.

In teſtamento ita erat ſcriptum, STICHVS ET PAMPHILA LIBERI
SVNTO: ET SI IN MATRIMONIVM COIERINT, HERES
MEVS HIS CENTVM DARE DAMNAS ESTO. *Stichus ante apertas ta-* B
*bulas deceſſit. reſpondit, partem Stichi defectam eſſe, ſed & Pamphilam defectam condicione videri.
ideóque partem eius apud heredem remanſurã: ſed & ſi vterque viueret, & Stichus nollet eam vxo-
rem ducere, quum mulier parata eſſet nubere, illi quidem legatum deberetur, Stichi autem portio inu-
tilis fiebat. Nam quum vni ita legatum ſit,* TITIO, SI SEIAM VXOREM DV-
XERIT, HERES MEVS CENTVM DATO, *ſi quidem Seia moriatur, defe-
ctus condicione intellegitur. At ſi ipſe decedat, nihil ad heredem ſuum eum tranſmittere: quia morte
eius condicio defeciſſe intellegitur. Vtroque autem viuente ſiquidem ipſe nolit vxorem ducere: quia
ipſius facto condicio deficit, nihil ex legato conſequitur. Muliere autem nolente nubere, cum ipſe
paratus eſſet. legatum ei debetur.*

Puto Africanum ſcripſiſſe aut ſenſiſſe Stichi partem caducam eſſe, quia deceſſit ante C
apertas tabulas nondum impleta condicione, &(vt ad leges caducarias ſcribens Vlpianus
ait) legatum intercidit, id eſt caducum fit, ſi ea perſona deceſſerit cui legatum eſt ſub con-
dicione l. intercidit hoc tit. Cur autem etiam Pamphilæ pars non fit caduca, cum & ip-
ſa ante apertas tabulas mortuo Sticho videatur cõdicione defecta, ſed remanet pars eius
apud heredem? Quia morte tantùm legatarij aut ſeruitute defecto legato, leges caduca-
riæ locum habent. Forſitan & peregrinitate, vt Vlpianus indicat tit. de caducis. Sed d.l.
intercidit, probabilius eſſe ait ne peregrinitatẽ morti comparemus: quòd fictio in odioſis
admitti non debeat. Rurſus cur Pamphila videtur defecta condicione, quum per eam nõ
ſteterit quominus impleretur? quia matrimonij contẽplatione legauit teſtator alteri pro-
pter alterum & fata matrimonium impediuerunt. Nam & ita ſi libertis legata ſint alimẽ-
ta ſub condicione, ſi cum filio morarentur, non tam libertorum quàm filij cauſa, mortuo D
filio perimitur legatum l. illis libertis hoc tit. Aliâs ſi vtilitatem tantùm legatarij ſpectauit
teſtator, mors alterius condicioni finem aut impedimentum adferens, legatum non per-
imit. Et ita reſpondere oportet l. annua. D. de annuis leg. non ſpeciale hac in re quicquam
eſſe in alimentis, & l. quæ ſub cõdicione §. quoties. D. de cond. inſtit. & aliis ſimilibus. vel
potius adhibẽda diſtinctio tradita Obſ.17.c.27. Quòd autem dixit Africanus ſpecie ini-
tio propoſita partem Stichi caducam eſſe, partem Pamphilæ apud heredem remanere,
quoties vtrique legatum eſt ſub condicione, Si in matrimonium coiiſſent, idem iuris ſi-
militer obſeruari ait in legato vni ita relicto, Titio ſi Seiam vxorem duxerit, tot dato, vt ſi
quidem Titius moriatur (ante apertas tabulas ſcilicet vt omnia congruant) nihil ad here-
dem ſuum tranſmittat, id eſt, vt caducum fiat legatum, quia morte eius defeciſſe condi- E
cio intelligitur d.l. intercidit. Si Seia moriatur, defectus condicione intelligatur, & lega-
tum remaneat apud heredem l.4.C.de cond.inſ. Vbi morte legatarij deficit condicio an-
te apertas tabulas, fiſco locus eſt. Vbi morte eius in cuius perſona implenda eſt condicio,
non legatarij, heres retinet legatum. Similique modo, vt in hac ſpecie ſi vterque viuat, &
per Titium ſtet quominus Seiam vxorem ducat, inutile eſt legatum, ſi per Seiam ſtet, v-
tile: ita in priori ſpecie vtroque viuente, Sticho & Pamphila, ſi per Stichum mora fiat
quominus nuptiæ contrahantur, Pamphilæ legati pars debetur, quia non fatum condi-
cionem impediuit, ſed culpa Stichi, Stichi pars fit inutilis ideóque apud heredem rema-
net. Inutilia legata ſunt quæ ſubſidunt apud heredem. Quæ ſunt in cauſa caduci vel ca- F
duca, inutilia non dicuntur. Et idem econtrario, ſi Pamphila nolit Sticho nubere. Condi
cio cui debitor eſt impedimento pro impleta habetur l. iure hoc tit. Condicio etiam quę
deficit culpa eius in cuius perſona implenda condicio eſt, pro impleta habetur l.5.§. item
ſi qua. D. quan. dies leg. ced. l.1. C. de inſt. & ſubſt. Condicio cui alius impedimento eſt,

pro

A pro impleta non habetur l.inde Neratius §.idem Iulianus.D.ad legem Aq. Idémque ſi
ei mortalitas obſtiterit.d.l.4. C. de cond. iuſ. multóque magis ſi eius cui adſcripta eſt,fa-
cto defecerit l.3.C.eod.l.2.C. de inſtit.& ſubſt.Tranſeamus ad alias Africani leges.Idem
l.23.D.de mor.cau.don.ita ſcribit,

*Si filiofam.mortis cauſa donatum ſit,& viuo donatore moriatur filius,pater viuat,quæſitum eſt
quid iuris ſit. Reſpondit,morte filij condictionem competere,ſi modò ipſe potius filio quàm patri do-
naturus dederit.alioquin ſi quaſi miniſterio eius pater vſus ſit,ipſius patris mortem ſpectandam eſſe,
ídque iuris fore,etſi de perſona ſerui quæratur.*

Donatio cauſa mortis eſt quæ ita fit, vt morte donatoris cõfirmetur,vt Labeoni apud
Feſtum, mortis cauſa ſtipulatio eſt,quæ ita fit vt morte promiſſoris cõfirmetur:ad quam
B pertinet l. 34. hoc tit. dum per ſtipulationem mortis cauſa ita donari demonſtrat, ſiquis
ſtipuletur ſibi in annos ſingulos quandiu vixerit, x dari, ſcilicet vt poſt mortem promiſ-
ſoris incipiat exactio. Exactio,non obligatio:alioquin inutilis ſtipulatio eſſet. Obligatio
igitur eſt præſens,ſed id agitur vt à die ſtipulationis ſingulorum annorum penſiones non
niſi poſt mortẽ promiſſoris exigantur.Quæ eſt ſententia d.l.34. At quia(vt diximus)mor-
tis cauſa donatio eſt,quæ ita fit vt morte donatoris confirmetur,ex eo intelligitur verum
eſſe quod eſt l.non videtur, hoc tit.non antè videri perfectam donationem cauſa mortis
quàm mors inſequatur donatoris. Quãdiu enim viuit donator,reuocari donatio poteſt,
vel pœnitentia vel conualeſcentia donatoris vel morte donatarij priore.Et reuocari con-
dictione ob rem dati,re non ſequuta ex ſentẽtia Caſſianorum, quaſi res mortis cauſa ve-
C luti fiduciaria detur, vt reddatur ſi conualuerit donator vel ſi pœnitentiam egerit, vel ſi
morte præuentus fuerit is cui donatum eſt.l. Senatus.§.1.hoc tit l.quum quis.D.de cõd.
cau.da. Sabiniani videntur dediſſe vtilem actionem.Et inde coniuncta vtriuſque ſcholæ
ſententia,factum eſt(vt opinor) vt ſit in arbitrio donatoris condictione rem donatam re-
uocet,quaſi re non ſequuta,an vtili actione quaſi tacito iure ad ſe dominium redierit,vel
à ſe nunquam diſceſſerit l.30. hoc tit. Ea enim actio vtilis in rem actio eſt l.14.& 29. hoc
tit.quæ & in factum actio appellatur l.18.§.1.hoc tit.Hæc verò non ſunt pugnantia. Ne-
mo rem ſuam condicit.Omnis rem ſuam quaſi alienam condicit,ſi condicere eam quàm
vindicare malit. Sed tractemus de quæſtione iam ab Africano propoſita. Filiofamiliâs
vel ſeruo, mortis cauſa donatum eſt, & viuo donatore viuóque patre aut domino mor-
D tuus eſt,an condictioni locus eſt?Reſpondit condictioni locum eſſe. Mortem enim filij
ſpectari vel ſerui,non patris aut domini l.vltim.hoc tit. Filium aut ſeruum donatarium
eſſe,non patrem vel dominum l.quum filio.D.de leg.1.Finietur ergo donatio cauſa mor
tis,morte filij.Sed cur non finitur etiam vſusfructus morte filij?l.vltim.C.de vſufruc.quia
donatio ante mortem donatoris imperfecta eſt(vt diximus initio)vſusfructus conſtitutio
& adquiſitio perfecta eſt, & ideo facilè non finitur morte filij, viuo adhuc patre: ſicut
nec contrà morte patris,viuo adhuc filio. Non eſt omittendum quod adiicitur l.vltim.
hoc tit. etiamſi mors ſerui inſpicienda ſit,non domini, quoties ſeruo donatum eſt mortis
cauſa, poſt mortem tamen donatoris ante apertas tabulas eiuſdem donatoris manumiſ-
ſum ſeruum hanc donationem non ſequi,ſed apud dominum remanere,quaſi iam per-
E fectè ei quæſitam donatoris morte. Qua in re differentia eſt inter legata & donatio-
nes cauſa mortis. Nam ſi poſt mortem teſtatoris ſeruus cui legatum relictum eſt,ante
apertas tabulas, id eſt, antequam dies legati cedat ex legibus caducariis, manumitta
tur,legatum ſeruum ſequitur l.5.§.vltim.D.quan.dies leg.ced.l.10.D.de opt.leg. Dona-
tiones cauſa mortis cedunt à morte,legata ex apertis tabulis, non à morte,legibus ca-
ducariis, quæ ſtrictius accipiendæ ſunt, vt quod ex eis iuris eſt in legatis, non temere
protrahatur ad donationes cauſa mortis,odio caducorum. In odioſis donationes cau-
ſa mortis non ſunt inſtar legatorum.Sed & ab inteſtato non ſunt inſtar legatorum,quia
& ab inteſtato nulla legatorum comparatio occurrit l. ſi filius. D. de leg. præſt. adeo vt
ab inteſtato non putem in donationibus cauſa mortis Falcidiæ locum eſſe, & conſtitu-
F tioni D. Pij, quæ de fideicommiſſis loquitur relictis ab inteſtato, vt addantur donatio-
nes cauſa mortis,opus eſſe conſtitutione noua,ſicut opus fuit conſtitutione Seueri,vt te-
ſtamento facto quæ Falcidia obtinebat in legatis,obtineret etiam in donationibus cauſa
mortis. Et eadem ratione exiſtimo Caluiſiana actione non reuocari donationes cauſa

mortis bona fide factas, quæ Fabiana tamen actione reuocarentur. His verò exemplis A
quum interrogot cur dixerit Iuſtinianus, Ferè, in §. 1. Inſt. de donat. præter ea quibus v-
tuntur vulgò non ſatis bene omnibus, equidem vti ſoleo, vno ex l. vltim. huius tit. altero
ex d. l. ſi filius. Non eſt etiam omittenda exceptio quam addit Africanus, vt mors filij ſpe-
ctetur niſi quum donaturus quis eſſet patri, non filio, pater filij miniſterio vſus ſit, id eſt,
iuſſerit ei dari. Tunc enim pater donatarius eſt, & donatarij mors ſpectatur, non mini-
ſtri. Addatur & alia, niſi ita quis filiofamil. donauerit mortis cauſa, ſi in patris poteſtate
manſiſſet, ex l. 42. D. de cond. & demonſtr. quæ huic omnino coniungenda eſt. Nam
quemadmodum legatarius, eſt pater, non filius, quum filio ita legatum eſt, ſi in patris po-
teſtate manſiſſet, vt apertè Africanus ait d. l. 42. (magis enim in ea θετικῶς accipitur) ita
& donatarius eſt, ſi filio ſub eadem condicione donatum ſit mortis cauſa. Verba l. 42. B
hæc ſunt,

Filiof. legatum eſt ſub hac condicione, ſi in poteſtate patris manſiſſet. magis patris legatum videri ait, & patrem ſuo nomine legatum petere. Idem iuris eſſe, & ſi ſeruo ſimiliter legetur. Argumentum rei eſt, quòd, etſi cibaria ſeruis Titij legentur, proculdubio domini eſt, non ſeruorum legatum.

Coniunctio l. 23. de mor. cau. don. demonſtrat quæ ſit vis huius ſententiæ, nempe vt
in hoc legato mors patris vel domini ſpectetur, non filij vel ſerui. Itaque mortuo filio vi-
uo teſtatore, vel poſt mortem teſtatoris, ante apertas tabulas, legatum non fiet caducum,
ſi viuat pater. Et ita in argumento quo vtitur de alimentorum legato, quod morte lega-
tarij finiri ſolet, ſi legata ſint cibaria ſeruis Titij, morte Titij finietur legatum, non morte
ſeruorum. Si ſeruis Titij legauerit nominatim, Sticho & Pamphilo cibariorum nomine C
menſtrua tot dato, morte ſeruorum finietur legatum. Idémque ſi ita legauerit, Sticho &
Pamphilo ſeruis Titij. Nam quod adiicitur, Seruis Titij, demonſtrat tantùm contempla-
tione domini legati, l. penult. C. de iur. delib. non etiam domino legari. Idémque cenſeo,
ſi ita legauerit, Seruis Titij Sticho & Pamphilo. At ſi ita, Seruis Titij, non expreſsis pro-
priis nominibus, legari cibaria domino videntur, quibus familiam ſuam exhibeat. & do-
mini morte finietur legatum, non ſeruorum morte, quos habuit die legati cedente, vel
permutatione, alienatione, manumiſsione. Reſtat ex eodē libro Africani l. 26. D. de bon.
lib. cuius hæc ſunt verba,

Liberto LXXX. habenti, fundus XL. legatus eſt. Is die cedente legati deceſsit, extraneo he-
rede inſtituto. Reſpondit, poſſe patronum partem debitam vindicare. Nam videri defunctum mortis D
tempore ampliorem habuiſſe rem centum, quum hereditas eius propter computationem legati pluris venire poßit, neque referre, heres inſtitutus repudiet legatum liberto relictum, néc ne. Nam etſi de lege Falcidia quæratur, tale legatum, quamuis repudiatum, in quadrantem hereditatis imputatur legatarii.

Africanus ſcripſerat, filio herede inſtituto, & patronum partem dimidiam vindicare,
ſecundum legem Papiam, quę etiam teſtato liberto & filiis naturalibus inſtitutis, vno vel
duobus, patronum vocat in virilem portionem, ſi libertus maior centenario fuerit. Sed
Tribonianus verba Africani accommodauit ad conſtitutionem Iuſtiniani, quæ ad ſuc-
ceſsionem liberti maioris centenario vel vno filio relicto patronum non vocat, extraneo
herede relicto, patronum vocat in partem tertiam. Id notandum valde, in hereditatem E
legatarij computari legata quorum dies ceſsit viuo legatario, id eſt, quorum petitionem
in heredem ſuum tranſmiſit, etiamſi ea repudiauerit heres, quod potuit l. ſi fundum, §. ſi
Titius, D. de leg. 1. argumento Falcidiæ in quam heres imputat legata, quorum dies ceſ-
ſerat ante mortem teſtatoris, etiamſi ea repudiauerit. Nam & ea imputat quæ accipere
potuit condicionis implendæ cauſa, licet noluerit accipere, l. ſi heres D. ad leg. Fal.

A

AD AFRICANVM
TRACTATVS III.

LIbro tertio Quæſtionum hoc ſcripſiſſe Africanum proditum eſt, l.77.D.
de iudic. quo loco quóque ordine, non poſſis diuinare. ſed nos ſequimur
ordinem Pandectarum, vt quæ in eis priores ſunt ex quoque Africani li-
bro, priores exponamus.

B *In priuatis negotiis pater filium, vel filius patrem iudicem habere poteſt.*

Quæ verba non tam de iudice dato accipio, quàm de magiſtratu, quem iudicem ap-
pellari frequentiſſimum eſt, vt in priuatis litibus, filiũ qui magiſtratum gerit, pater iudicẽ
habere poſsit, & cõtrà filius patrem. Scio poſſe alterum in alterius re iudicẽ dari vel arbi-
trum ſumi l.6.D.de recep.qui arb.rec. Sed & ſi magiſtratus ſit in re patris aut filij eum iu-
dicare vel ius dicere poſſe aio, nec quicquã hac in re interſ iudicare & ius dicere eſſe. Cui
ſententiæ cõgruit ratio quæ ſequitur ex Paulo, quòd iudicare, munus ſit publicum. Nam
magiſtratus munus publicum eſt. & ſic l.ille à quo §. vlt. D. ad Trebel. quum dixiſſet fi-
lium qui magiſtratum gerit poſſe patrem cogere vt adeat & reſtituat, quod eſt ius dicere
d.l.ille à quo §.pen. ſubiicitur eadem ratio, quod in his quæ pertinẽt ad ius publicum, ius
C poteſtatis non ſequatur. Conuenit etiam huic ſententiæ ex eodem libro Pauli l.apud fi-
liumf.D.de man.vin.quæ filium ait apud patrem manumittere poſſe. quæ iuriſdictio eſt
voluntaria. Idẽ enim videtur admiſiſſe in iuriſdictione contentioſa, hac ratione quòd ius
dicere, munus ſit publicum. Verùm obſtat l.qui iuriſdictioni, D. de iuriſd.om.iud. In hac
Africanus dicit, Poteſt: in illa Vlpianus, Non debet. Hæc verò non ſunt contraria, Poteſt,
ſed non debet: rectius enim fecerit ſi in re patris aut filij abſtinuerit munere iudicãdi. vno
verbo ius, altero honeſtas ſignificatur. In publicis ſanè cauſis neq; poteſt neq; debet: id eſt
neque ius neq; honeſtas patitur vt iudicet filius de capite patris vel contrà. Quã differen-
tiam Græci interpretes hac ratione cõfirmant, quòd ſiquid in priuatis iudiciis peccatum
ſit, emẽdari id facilè poſſit remedio appellationis, in publicis multa interueniãt, quæ cor-
D rigi poſteaquam facta ſunt, nullo modo poſſint, veluti carceres, tormenta, catenæ, verbe-
ra, vel (vt ipſorum verbis vtar) ἐτασμοὶ, ἀποκλεισμοὶ, φυλακισμοὶ, l.vlt.C.de abolit.quæ indi-
gnum ſit à filio pati patrem. Ad d.l.qui iuriſdictioni, licet dicat magiſtratũ libertis vel co-
mitibus ius dicere non debere, adnotatur poſſe tamen præſidẽ eis ius dicere, modò id fa-
ciat parciſſimè, ex l.S.C.D.de of.præſ.quæ tamen de iuriſdictione vrbana loquitur, nõ de
prouinciali: & non tãtùm de libertis & comitibus præſidum, ſed & de præſidibus ipſis, vt
præſide profecto in prouinciam de rebus ab eo contractis antequã proficiſceretur, in vr-
be parciſſimè ius dicatur quoad redierit, ne iſta abſentia ei noceat. De maleficiis, vt puta
ſi iniuriam vel furtum paſſus ſit, vt interim duntaxat lis cõteſtetur, & res ablata ſequeſtro
deponatur. Sequitur l.Centum D.de eo quod cer.lo.dari oportet: cuius verba hæc ſunt,

E *Centum Capuæ dari ſtipulatus fideiuſſorem accepiſti. ea pecunia ab eo ſimiliter vt ab ipſo promiſ-
ſore peti debebit, id eſt, vt ſi alibi quàm Capuæ petantur, arbitraria agi debeat: liſque tanti æſtimetur
quanti eius vel actoris interfuerit eam ſummam Capuæ potius quàm alibi ſolui: nec oportebit quòd
fortè per reum ſteterit quominus tota centum Capuæ ſoluerentur, obligationem fideiuſſoris augeri.
Nec enim hæc cauſa rectè comparabitur obligationi vſurarum. Ibi enim duæ ſtipulationes ſunt, hic
autem vna pecuniæ creditæ eſt, circa cuius executionem æſtimationis ratio arbitrio iudicis commit-
titur, cuiúſque differentiæ manifeſtiſſimum argumẽtum eſſe puto, quòd ſi poſt moram factam pars pe-
cuniæ ſoluta ſit, & reliquum petatur, officium iudicis tale eſſe debeat, vt æſtimet quanti actoris in-
terſit eam duntaxat ſummam quæ petetur, Capuæ ſolutam eſſe.*

Titulus eſt de eo quod certo loco dari oportet. Quid ſi certo tempore dari oporteat?
F An quemadmodum, vt alio loco detur, ita & alio tempore vt detur, actio arbitraria eſt?
puta vt citeriore die detur? Minimè. Quin & ſi certo loco certóque tempore dari opor-
teat, non niſi tempore finito, actio arbitraria eſt. Idémque ſi inſit tempus, vt ineſſe intelli-
gitur ſemper obligationi, certo loco dari l.2.§.qui ita ſtipulatur hoc tit. Ante tempus agi-
tur perperam: quia plus petitur tempore l.1.§.vltim.D.quan.dies vſusfruc.leg.ced. vt & ſi

plus petatur ſumma, l. 4 D. de compenſ. Interueniente compenſatione, quum totum (in- A
quit) peto à reo, malè peto, quod ita Paulus in Sententiis, Interueniente compenſatione,
ſi totum peto, plus petendo cauſa cado. Qui plus non petit, & habet actionem, ipſo iure
rectè petit, etiam ſi exceptione repelli poſſit. qui malè petit, ipſo iure rem amittit. Poſt tē-
pus autem adfirmo equidem, quod negāt abnormes Iuriſconſulti, ſiue eo loci agatur quo
dari conuenit, ſiue alibi, temporis vtilitatem æſtimandam arbitrio iudicis l. 4. in prin. hoc
tit. Quòd ſi Epheſi (inquit) petetur, quo ſcilicet loco dari debuit, ipſa ſola ſumma petetur,
nec amplius quid. Non erit ergo arbitraria, ſed pura, certa, ſtricta actio, cuius quantitas
neque minui neque augeri poterit arbitrio iudicis. Et ita l. vlt. hoc tit. ſi Capuæ petatur,
quo loco dari debuit, ceſſare arbitrium iudicis ait. Sed adduntur d. l. 4. exceptiones duæ.
Prima hæc eſt, Si quid eſſet creditor ſtipulatus, vtputa vſuras. nam hoc caſu præter ſortē B
vſuræ petentur non actione arbitraria, ſed propria certi condictione: quia duæ ſtipulatio-
nes ſunt. Secunda hæc eſt, Si temporis vtilitas interuenit quo caſu erit actio arbitraria fa-
cta mentione temporis: quia vtilitas temporis augere vel deminuere ſummā poteſt. Lo-
cus eſt ſingularis, quo demonſtratur temporis quo dari debuit, vtilitatem æſtimari arbi-
trio iudicis, nec præciſè ſummam peti poſſe interueniente vtilitate temporis. Vt igitur
adiectio loci, ita & adiectio temporis actionem quæ erat certa, arbitrariam facit. Inſunt
arbitrariæ actiones bonæ fidei iudiciis l. 7. hoc tit. & idcirco in eis officio iudicis ineſt, vt
rationem habeat non tantùm loci, ſed etiam temporis quo dari debuit l. ſi vt certo in pr.
Commod. Quamobrem ſi quis ſtipulatus fuerit, c. dari. Kal. Martiis, poſt diem rectè aget
de eo quod Kal. Martiis dari debuit. In qua actione æſtimabitur iudicis arbitrio vtilitas C
actoris, ſi ob non ſolutam ſua die pecuniam maximè traiectitiam fortè in pœnam incide-
rit, quum tantundem alij eodem die deberet ſub pœna: vel vtilitas rei, ſi morā fecerit cre-
ditor in accipiēda pecunia ſua die, & nunc non ita leuioribus vſuris ſit facilè reo pecuniā
comparare. Habebitur etiam ratio lucri, (licet diſſentiat Accurſius) vt ſi actor merces ſo-
lebat comparare & non cōparauerit, atque ita ex negotiatione lucrum quod ſperabat nō
fecerit ob non ſolutam ſua die pecuniam. Nam ſi non ſuo loco ſoluta pecunia maximè
traiectitia habetur ratio lucri l. 2. §. vlt. hoc tit. cur & non ſuo tempore? vt eadem ſit ratio
temporis & loci. Æquè enim ſpectatur & æſtimatur vtilitas temporis ac loci d. l. 4. in pr.
Non inſuper habemus vtilitatem loci, cur inſuper habebimus vtilitatem temporis, quum
& non minus lædamur ex tempore quàm ex loco? Et verò quum habetur iudicio arbi- D
trario ratio vtilitatis loci, habetur & temporis. Loco enim tempus ineſt, & remota igitur
ratione loci, vt ſi eo loci petatur quo dari oporteret, ſupereſt temporis ratio. Non dico ve-
nire vſuras ex mora in ſtrictis iudiciis. De arbitrariis enim loquor & de pœna, nō de vſu-
ris. In iudiciis arbitrariis dico haberi rationem damni dati & lucri intercepti ob non ſo-
lutam ſua die ſuóve loco pecuniam, & adiectione temporis non minus quàm adiectione
loci iudiciū ſui origine ſtrictum, arbitrarium fieri. Non dico, verba illa l. 4. Si temporis v-
tilitas interuenit, eſſe referenda ad condictionem triticariam. Nam in condictione triti-
caria non æſtimatur vtilitas, ſed res quæ petitur: & non venit etiam in eam pecunia nu-
merata, de qua tamen loquitur d. l. 4. Ait enim, Summa, id eſt pecuniæ quantitas. Sed ta-
men & condictionem triticariam arbitrariam eſſe aio, & rationem admittere loci tem- E
poriſque. Namque in ea tanti lis æſtimatur officio iudicis quanti merx vel res debita fuit
eo die vel eo loco quo dari debuit l. vlt. D. de cond. trit. l. quoties in diem & ſeq. De verb.
oblig. l. vinum. De reb. cred. quæ accipiendæ ſunt de condictione triticaria, non de con-
dictione certi. Condictio certi eſt ſtricta. Condictio triticaria, arbitraria. In condictione
certi iudex ſeruit ſcripturæ contractus, vt ſignificatur initio. §. nunc de officio l. 2. hoc tit.
Qua de cauſa plerique malunt omiſſa actione bonæ fidei, ex eadem cauſa agere certi
condictione: quia periculoſum eſt ſe committere iudicis arbitrio. Sed & retrò commo-
diores eſſe videntur actiones bonæ fidei & arbitrariæ, propterea quòd ſunt extra omne
periculum plus petitionis. Incertæ enim omnes & poſitæ in arbitrio & religione iudicā-
tis, vt ipſe æſtimet quantum ferre actorem oporteat. In condictionibus certi periculum
incurrit plus petitionis l. 1. D. de inter. in iure fac. In condictione triticaria iudex non ſer- F
uit formulę contractus, ſed rem æſtimat ex ſuo officio die vel loco adiecto quanti fuit eo
die vel loco quo dari debuit, modò igitur pluris quàm fuit contractus tēpore, modò mi-
noris, non adiecto die vel loco quanti fuit litis conteſtatæ, vel rei iudicandæ, vt dicam

ad l. 207

A ad l.207. De verb.ſig.quæ eſt ex eodem Africani libro,& pertinet etiam ad condictionẽ
triticariam. In condictione certi veniunt pecunia numerata & res omnes corporales,
non incorporales: in condictione triticaria res corporales & incorporales, non tamẽ pe-
cunia numerata, vt docui Tractatu ſecundo ſuprà. Cur ita verò? quia condictio tritica-
ria datur eius rei quæ petitur, æſtimandæ cauſa. Pecuniæ autem vna & certa æſtimatio
eſt l.2. D.de in lit.iur.l.3. hoc tit.non indiget igitur æſtimatore. Ceterarum rerum varia
& mutabilis ęſtimatio eſt pro diuerſitate locorum & temporum, l.pretia §.vlt.D.ad leg.
B Fal.d.l.3.l.2. C. Theo. de ſuariis. Et inde etiam ſimilis differentia condictionis triticariæ
cum condictione arbitraria tituli huius. In triticariam enim pecunia non venit, in arbi-
trariam pecunia venit: quia ſcilicet in triticaria res petita officio iudicis æſtimatur, pe-
cunia autem æſtimat non æſtimatur, aut certè eius vbique & ſemper vna eadémque
æſtimatio eſt. Arbitraria æſtimat id quod intereſt. Cadit autẽ & in pecuniam id quod
intereſt l.3.hoc tit. Sequitur vt doceam verbum *Dari*, in hoc tit.& reddendi & ſoluendi
& tradendi ſignificationem habere l.5.6.7.hoc tit.l.ſi duo §.1.D.de conſt.pec.non etiam
faciendi. Vt enim alio loco detur, eſt actio arbitraria: vt alio loco fiat inſula, quam quis
certo loco facturum ſe promiſit, nulla eſt actio. Quid ergo actio arbitraria? Actio vtilis
qua id quod certo loco dari debuit, alio loco petitur, facta commemoratione eius loci
C quo dari debuit. Rectè ſtipulor mihi dari, etiam non adiecto loco. At non rectè ſtipu-
lor, inſulam fieri, non adiecto loco, l.2. §.ſi quis inſulam hoc tit. ac proinde natura huius
obligationis, Capuæ inſulam fieri, hæc eſt vt quocunque directa actione agi ex ea poſſit
in id quod intereſt l. eum qui D. de iudic. quia incerti obligatio contracta intelligitur
i.id actum videtur inter cõtrahentes vt promiſſor in id quod intereſt teneatur, ſicut cum
iudicio ſiſti promiſit. Natura autem huius, Capuæ c. dari, hæc eſt vt ex ea directo agi nõ
poſſit alio loco quàm Capuæ, quia certi obligatio eſt, cui ſi detrahas vtilitatem loci, vel
plus petitionis vel minus petitionis tibi periculum creaueris. Plus petitionis, ſi per reum
non ſteterit quominus Capuę pecunia ſolueretur: minus petitionis, ſi per reum ſteterit.
Qui autem plus petit, totum creditum amittit hoc iure: qui minus, reliquum. Malè
D igitur egeris certi condictione: poſſis tamen agere citra periculum plus petitionis, facta
mentione eius loci quo dari debuit arbitraria actione: quæ totius cauſæ æſtimationem
ad arbitrium iudicis referat, non deſtrictè certam rem vel ſummã creditam petat. Ad-
iectio loci actionem quæ erat certa, facit arbitrariam. & eadem ratione, adiectio tem-
poris. Rectè igitur arbitraria appellatur. Hæc enim duo opponuntur, Certa & Arbi-
traria. Plautus Amphitruone, Hoc quidem profectò certum eſt, non arbitrarium. Et
Pœnulo, Nunc pol ego quidem perij certo, aut arbitrario. Rectè etiam, vtilis, l.1.hoc tit.
An quia efficax, vt Accurſius voluit, vt plerumque Græci Vtilem interpretantur *ἐνδυνά-
μον, ἰσχυρὸν*. An quòd contineat executionem eius quod intereſt vt l. ſtipulatio §.ſi quis
inſulam l. qui ſeruum D. de ver.obl. id eſt vtilitatis quæ competitura eſſet reo vel actori,
E ſi eo loci quo cõuenerat dari data merx vel pecunia fuiſſet. Nihil enim aliud eſt id quod
intereſt (vt & hoc generaliter definiamus) quàm vtilitas quæ competitura eſſet reo vel
actori, ſi neque damnum datum neque lucrum interceptum fuiſſet: aut breuius, vtilitas
quæ mihi abeſt quamúe apiſci potui. An vtilis, quia ex æquitate datur, deficiente dire-
cta. quod eſſe verius d.l.1.hæc verba demonſtrant, quia iniquum erat &c. Eſt igitur hęc
actio ex ſtipulatu, vtilis, ſi quis ſtipulatus fuerit ſibi dari certo loco l.2.§.1. hoc tit. vel v-
tilis ex teſtamento l.5. hoc tit.vel vtilis condictio ex mutuo l. 6. hoc tit.vel vtilis de con-
ſtituta l.ſi duo §.1.de conſt.pec. Omnes eæ actiones ſunt ſtrictæ. Bonę fidei iudicio alio
loco agi poteſt quàm quo conuenit dari l.7.hoc tit.l.ſi vt certo in prin. Commod. Ineſt
actio arbitraria bonæ fidei iudiciis, ſicut actio doli. Stricto iudicio alio loco agi non po-
F teſt, quàm quo dari debuit, ſed arbitrario agitur.i.purè & ſtrictè agi alio loco non poteſt,
ne plus petatur loco, cum adiectione loci quo dari debuit, alio loco congruò agitur re-
ctè.§.loco Inſt.de act. Hæc duo opponuntur, Purè & Cum adiectione loci. l. fideiuſſor
§. 1. D. de fideiuſſ. Adiectio loci vel temporis iniicit iudici arbitrium, id eſt, facultatem
æſtimandæ vtilitatis loci vel temporis conuenti nec obſeruati: ac proinde licet origine
ſit actio ſtricta, in ea tamen arbitrio iudicis quantitas contractus minuitur vel augetur
habita ratione vtilitatis loci vel temporis, cuius in actione mẽtio fit. Non omnes actio-
nes ſtrictæ ſunt eiuſdem qualitatis. Aliæ ſeruiunt quantitati contractus, quæ non ſunt

arbitrariæ. In his non habetur ratio eius quod intereſt. Et rectè Theophilus puram actio- A
nem.i.certam & ſtrictam conſumere rationem eius quod intereſt.d.§.loco, rectè Accur-
ſius in iudiciis ſtrictis non haberi rationem lucri, quia nec damni, & generaliter non ha-
beri in eis rationem eius quod intereſt. Aliæ non ſeruiunt quantitati contractus: & eæ
ſunt arbitrariæ, in quibus liberum eſt arbitro habita ratione eius quod intereſt actoris vel
rei, pluris aut minoris reum condemnare, imò & interdum abſoluere, vt proponitur l.4.
§.1.hoc tit. quia non vtilitatem tantùm ſpectat in eis iudex, id eſt, id quod intereſt, ſed e-
tiam æquitatem: quod commune eſt cum omnibus aliis actionibus vel interdictis arbi-
trariis, quarum definitio generalis hæc eſt, Actiones arbitrariæ ſunt in quibus rei vel vti-
litatis æſtimatio omnis refertur ad arbitrium iudicis, & quæ duas clauſulas admittunt,
vnam de ſolutione vel reſtitutione vel exhibitione vel noxæ deditione, alteram de con- B
demnatione. Alia etiam in re ſtrictæ actiones non eodem omnes iure cenſentur. actio ex
teſtamento hoc commune habet cum actionibus bonæ fidei, vt in ea vſurę debeantur ex
mora, & vt ante diem cautionem exigat, & actio ex ſtipulatu de dote quæ marito compe
tit æquè, vt vſuræ in eam veniant ex mora biennij, quod aliæ ſtrictæ actiones non habēt.
Ac ſimiliter bonæ fidei actiones non omnes ſunt eiuſdem qualitatis, aliæ famoſæ, alię nō,
aliis compenſationi locus, aliis non item. Sed de his ſatis. Id modo tractemus, quemad-
modum in actionem arbitrariam de eo quod certo loco dari oportet, veniat tam actoris
quàm rei vtilitas. & quicquid ſtatuero de loco, idem meminiſſe oportebit nos iam antè
ſtatuiſſe de tempore. Nec diſcriminis ratio vlla adferri poteſt. In actionem arbitrariam
venit vtilitas tam actoris quàm rei.l.2.in prin. & §. vltim. hoc tit. non ſimul vtriuſque (vt C
Placentinus & Irnerius ſentiunt rectè) ſed actoris, ſi per reum mora fuerit quominus Ca-
puæ daret l. Centum l.vltim.hoc titul.l.continuus §.quum ita. De verbo. obligat. & rei,
ſi per reum mora non fuerit, vel ſi per actorem mora fuerit, quominus Capuæ oblatam
pecuniam acciperet. Mnratoris vtilitatem ſpectari æſtimarique abſurdum eſſet. Et rectè
l.1. C. vbi con. qui cer. lo. *Alterutrius*, & in l.2. Vtriuſque, eandem vim habet ac ſi dixiſ-
ſet, Alterutrius, vt Græcè ἑκατέρου, & in l.vltim. §. ipſum. C. de bonis quæ lib. adquirun.
Et eodem modo ſi agatur cum fideiuſſore, ſpectari vtilitatem fideiuſſoris, ſi moram fece-
rit creditor in accipienda pecunia, vel etiam creditoris, qui omiſſo reo fideiuſſorem ele-
git, Africanus docet initio l. Centum. & ait, Eius vel actoris, non, Eius & actoris. Ex quo D
apparet liquidò ſimul vtriuſque partis vtilitatem non venire in actionem arbitrariam.
Subiicit deinde, Nec oportebit &c. Horum verborum latior interpretatio ſumenda eſt
ex l. vltim. hoc titul. Reus qui promiſerat ſe daturum Capuæ c. moram fecit. poſt mo-
ram quum ſtipulator alio loco vellet agere arbitraria, fideiuſſorem reus dedit arbitrariæ
actionis nomine, qui fide ſua eſſe iuſſit omnem cauſam actionis arbitrariæ. Poterant au-
tem ſummæ c, ſi ſtipulator egiſſet arbitraria, ex ſententia & arbitrio iudicis accedere xx.
ratione vtilitatis loci ablatæ actori per moram rei. Quæritur an & in hæc xx. ſe fideiuſ-
ſor obligaſſe videatur. Et reſpondetur hæc non eſſe in obligatione fideiuſſoria: nec mi-
rum, quum nec in obligatione principali: nec poſſit fideiuſſoris durior eſſe condicio.
Multum intereſt vtrum aliquid ſit in obligatione an in officio ſiue arbitrio iudicis l. E
quæro D. loca. l. deducta in pr. ad Treb. Non quodcunque eſt in arbitrio iudicis, & in
obligatione eſt l. non quicquid D. de iudic. Et hoc eſt quod ait Africanus, Nec opor-
tebit &c. id eſt etiamſi poſt moram rei acceptus ſit fideiuſſor, pleniorem fideiuſſoris
obligationem non fore quàm ſi acceptus eſſet ante moram, & his verbis Tota, ſigni-
ficat nihil ſoluiſſe reum. Nihil verò obſtat quod dicitur moram rei fideiuſſori nocere.
Hæc enim non ſunt contraria, Moram rei fideiuſſori nocere, & Moram rei non au-
gere obligationem fideiuſſoris. Vtrunque eſt veriſſimum. Mora rei fideiuſſori nocet,
quia poſt moram rei, perempta rę debita, nihilominus fideiuſſor tenetur l. mora D.
de verb. oblig. l. ſi à colono §. vltim. D. de fideiuſ. & quia ſi nomine actionis bonæ fidei
vel actionis legatorum aut fideicommiſſorum fideiuſſor interceſſerit, quanuis ipſe non F
teneatur actione bonæ fidei, ſed ex ſtipulatu, conuentus ea tamen officio iudicis damna-
bitur etiam in vſuras ex mora rei, quia rei locum obtinet l.4. D. de fideiuſ. & reus vtique
dānaretur. Idque probat l. ſiquis ſolutioni. §.1. D. de vſur. l. quęro. D. loca. l.1. §. belliſſimè.
D. vt leg. no. cau. l. initio. C. de pac. inter emp. & vēd. & ex eodē Africani lib. l.10. D. rē pu.
ſal. fo. cuius verba ſubiiciam, (vt feci ceterarum) mox tamen rediturus ad Tractatum l.

Centum

A Centum Capuæ, quem nondum peregi. *Si poſteaquam pupillus ad pubertatem peruenerit, tutor in reſtituenda tutela aliquandiu moram fecerit, certum eſt & fructuum nomine & vſurarum medij temporis, tam fideiuſſores eius quàm ipſum teneri.* Teneri ait non tam obligationis iure quàm officio iudicis: cuius ratio tamen habebitur etiam ſi ſine iudice tutela reſtituatur. l.1.§.vlt.D.de vſur.neque enim plenè ſatisfactum videbitur pupillo, niſi & ſolutum ei ſit quod ſententia iudicis accedere potuit: & teneri fideiuſſores, quòd in omnem cauſam actionis tutelæ interuenerint. Nam quicunque actionis aut negotij alicuius nomine intercedit, in omnem cauſam inrercedere intelligitur, niſi taxationem certam fideiuſſioni appoſuerit.l.fideiuſſores §.primo.D.de fideiuſ.l.ſecũda.vlr. D.de adminiſt.rer.ad ciuit.per. l.ſecunda in fin.D.qui ſatiſd.cog.& his conſequenter in ſpecie propoſita, ſi fideiuſſor qui
B intercеſſit nomine actionis arbitrariæ, conueniatur alio loco actione arbitraria, damnabitur in id quod intereſt actoris propter moram rei, ſicut & reus ipſe ſi conueniretur, nec tamen ideo in obligatione rei aut fideiuſſoris eſt quod actoris intereſt. Mora enim rei nõ auget obligationem fideiuſſoris, quia nec obligationem rei. Sed dubitabatur tamen in fideiuſſore magis, propterea quòd nominatim ſtipulatori acturo arbitraria fidem ſuam adſtrinxerat arbitrariæ actionis nomine, atque adeo in omnem cauſam eius actionis, quæ fides tamen in plus eum non obligat quàm reum principalem. Quanquam eo conuento extrinſecus officio arbitri accedere poſſit pœna, id eſt æſtimatio eius quod intereſt: quæ ideo dicitur pœna, quòd moræ coërcitio ſit, ac proinde vſuta, quæ bonæ fidei iudiciis accedit ex mora, pœna potius eſt quàm vſura. Vſura enim propriè propter lucrũ infligitur,
C etiam nulla interueniente mora. Quis autem eſt effectus huius ſeotentiæ, pœnam quæ officio arbitri accedere poteſt, non eſſe in obligatione? Quia ſi poſt moram alibi ſoluatur ſors volẽti creditori, actio arbitraria perimetur, nec vtilitatis creditoris petitio ſupererit: idémque erit ſi Capuæ petatur. Sola enim ſors petetur, nec amplius quid l.4. in pr. hoc tit. quia creditor petendo Capuæ, id eſt eligendo certi condictiooem, videtur remiſiſſe arbitratiam. Et ſimiliter alibi accipiendo ſortem, videtur veluti tacita conueotione remiſiſſe pœnam, id eſt vtilitatis ſuæ æſtimationem. Non potuit inuitus alibi accipere compelli.l.2.§.idem Iulianus l.pen.hoc tit. Sed ſi acceperit vltrò, pœnam videtur remiſiſſe. Itaque ſolutis e volẽti creditori, reus & fideiuſſor omnimodo liberabuntur. Et ita Paulo videtur d.l.vlt.& Africano hoc loco, & Marcello d.§.idem Iulianus. Aliis aliud iudi-
D cium fuit, quorum ſententiam leuiter perſtrinxit Paulus d.l.vlt. Nam centum aureis ſolutis, quum potuiſſet accedere pœna in xx. arbitrio iudicis, exiſtimabant ea centum ex vniuerſitate ſoluta videri, id eſt tam ex ſorte quàm ex pœna, puta (quemadmodum Ioannes expoſuit) lxxxiij.& trientem, ex ſorte: xvj.& beſſem, ex pœna. Supereſſe adhuc ex ſorte xvj.& beſſem, & ex pœna iij.& trientem, eorúmque liberationem non contigiſſe. Iulianus in alia ſententia fuiſſe videtur, centum ſoluta videri ex ſorte tantùm, quod & Paulus & Africanus & Marcellus probant: ſed eius quod intereſt petitionem ſupereſſe, quod illi improbant. Et meritò. quia id quod intereſt, venit ex officio iudicis, quod nullum eſſe poteſt, niſi ſit actio cui adhibeatur. Qua de cauſa mercenariam id doctores noſtri appel-
E larunt, quaſi alienæ ſeruiat actioni. Gratuito mallem quàm mercede, aut honeſtiori vocabulo iudicis operam ſignificari, & refertur Iuliani ſenteotia.l.2.§.idem Iulianus hoc titu. Stipulatus ſum Epheſi mihi aut Titio c. Capuæ dari, mihi debentur c, Titio non debentur, ſed ſolui rectè poſſunt Capuæ etiam me inuito, quia adiectus eſt ſolutionis gratia, obligationis gratia adiici non potuit. Titio ſoluuntur c, non Capuæ, ſed alibi. quæritur an nihilominus poſſim intendere, mihi dari oportere, i. agere condictione arbitraria. Et Iulianus ſcribit liberationem non contigiſſe & peti ea actiooe poſſe, quòd intereſt actoris Capuæ potius quàm alibi ſoluta c. eſſe. Defendi aut excuſari ſentẽtia Iuliani poteſt in adiecto cui alibi ſoluitur ſors volenti, quaſi voluntas eius non potuerit officere ſtipulatori. Sed idem forſitan Iulianus in ſtipulatore non probaret. Stipulator enim accipiendo ſor-
F tem, videtur remittere pœnam l.vlt.hoc tit. Verbo Remittere, ſignificatur tacita conuentio. Adiectus non poteſt conuenire vel paciſci l.10.D.de ſolut. Sed reprehenditur tamen Iulianus eo quòd videatur diſtinxiſſe vtrum adiecto alibi ſoluatur ſors, an ſtipulatori, vel quòd ſiue huic ſiue illi ſoluatur, certè exiſtimauerit ſupereſſe petitionem pœnæ. Et reprehenditur à Marcello duobus argumentis. Primum eſt huiuſmodi. Si ſtipulatori ſors exſoluatur alibi, liberatio contingit. ergo & ſi adiecto ſoluatur alibi, pari ratione, quaſi pœna

remiſſa.quia quod adiecto ſoluitur,ſtipulatori ſolol videtur. Quinimo adiectio iuſſo cō- A
paratur l.ſi ita ſtipulatus ſim D.de ſolut.& vbique ſoluere promiſſor poteſt l. continuus.
§.quum ita.D.de verb.obli. volente ſcilicet eo cui & ſolui poteſt. Nam in quem ſolutio
confertur, & accipiendi vbi voluerit libera voluntas confertur. Alterum eſt huiuſmodi.
Si ſorte alibi ſoluta adiecto,non liberatur reus à pœna, nec à ſorte igitur, quia pœna ſor-
tis acceſſio eſt,nec poteſt niſi officio arbitri venire in cōdictionem ſortis. Atquin condi-
ctio ſortis non eſt, ergo & pœnæ condictio non eſt: aut ſi eſt pœnæ, eſt & ſortis. quod
Marcellus exemplo comprobat tali. Si ſtipulatus ſim Capuæ inſulam fieri, & fiat alibi,
reus promittendi in nihilum liberatot: quod eſt veriſſimum. Sed ſimilitudo falſa eſt, vt
rectè Vlpianus docet. Nam inter ſolutionem pecuniæ & fabricam inſulæ nulla occurrit
ſimilis comparatio. Vna eſt obligatio dandi, altera faciendi: hæc incerta, illa certa, hæc B
ſui natura continet id quod intereſt l. ſtipulationes non diuiduntur D. de verb.obli.l.ſi-
quis ab alio §.vltim. D. de re iud.illa officio arbitri, non natura & poteſtate ſua. Et ita in
hoc tractatu inter obligationem dandi & faciendi alia differentia à Bartolo conſtituitur
rectè ex l.ſi libertus moram. D.de op.lib.vt ſi fuerit obligario faciendi,nulla poſſit eſſe fi-
deiuſſoris mora,quia ſtipulator noluit vt ipſe faceret, ſed vt faceret promiſſor l.inter. D.
de ſolut.nihil igitur imputari fideiuſſori poſſit,ſi non ipſe fecerit l.quum quidam.§.ſi pu-
pillo.D. de vſur. In obligatione dandi poſſit eſſe fideiuſſoris mora, atque ideo in actio-
nem arbitrariam qua agitur cum fideiuſſore qui interceſſit arbitrariæ actionis nomine
ante moram rei, æſtimari vtilitatem actoris, ſi moram fecerit fideiuſſor, licet reus non
fecerit. Nam & re perempta poſt moram fideiuſſoris ante moram rei, fideioſſor tenetur C
l.ſequitur §.nunc videamus l.quum filiuſſ. D.de ver.obl. Atquin reus non tenetur. Et ob
idipſum fideiuſſor quoque directa non tenetur,ſed vtili.l.mora.§.vlt. D.de vſur. & hoc ſi
poſt tempus quo Capuam, vbi dari conuenerat, peruenire vterque potuit, moram fece-
rit fideiuſſor. Ante tempus, arbitraria agi non poteſt. Ineſt loco tempus & fideiuſſoriæ
quidem obligationi tempus ex perſona vtriuſque l.ſi teſtamēto §.vlt. D.de fideiuſ.quod
explicandum nobis fuit obiter,propterea quòd in hac lege, niſi vaticinemur, nunquam
efficiemus vt definiatur quicquam de mora fideiuſſoris. Nunc redeo ad rem. Malè com-
parauit Marcellus obligationem dandi cum obligatione faciendi. Et ideo licet inſula
alibi facta,promiſſor in nihilum liberetur,ſorte tamē adiecto ſoluta alio loco, poſſit pro-
miſſor ſorte liberari, & id ſolum quod intereſt peti, & ita pro Iuliano concludere vide- D
tur Vlpianus. At ſimilitudinis tantummodo virium indicauit. Argumentis non reſpon-
dit.itaque ſcriptura Iuliani manet adhuc in dubio. & verius forſitan eſt, ſiue ſtipulatori
ſiue adiecto alibi ſoluatur ſors, pœnæ petitionem non ſupereſſe. Quamobrem Ioannes
apertè dixit non conſenſiſſe Iulianum cum cæteris. Rem fuiſſe controuerſam verba Pau-
li indicant, Videamus, quo verbo præſertim in re controuerſa, ioris auctores veluti timi-
dè & verecundè ſolent exprimere ſententiam ſuam, item illa, Niſi quis dicat: quæ ſub-
dubitantis ſunt. Concludit tamen ſatis apertè, Sorte alibi ſoluta non ſupereſſe pœnæ pe-
titionem,quia pœna non ſit in obligatione,nec cui ſolutum ſit diſtinguit, modò ſit rectè
ſolutum. Rem etiam fuiſſe controuerſam diligentia Africani declarat, qui ſolicitius in E
hac lege reſpondet iis quæ in contrarium adduci poſſent. Poſſet enim quis in hunc mo-
dum argumentari. Reo obligato in ſortem & in vſuras, fideiuſſor etiam qui pro eo in-
terceſſit,obligatur in ſortem & in vſuras. Ergo reo obligato in ſortem & in pœnam con-
tractam ex mora.i.in id quod intereſt actoris, fideiuſſor qui pro eo interceſſit, obligatur
in ſortem & in vſuras. Neceſſaria eſſet collectio, ſi verum eſſet reum obligatum eſſe in
pœnam.ſed hoc falſum eſt, ergo & illud. Nam ſola e. ſunt in obligatione, pœna accedit
officio iudicis. Vna(inquit) eſt ſtipulatio creditæ pecuniæ, non pœnæ altera, ſed deſcen-
dit pœna ex arbitrio iudicis. At vſuræ ſunt in obligatione, quia duæ ſtipulationes ſunt,
vna ſortis,altera vſurarum:alioquin in ſtrictis iudiciis vſuræ non veniunt ſine ſtipulatio-
ne. Et fideiuſſor accedit in cauſam vniuerſæ obligationis, quæ reum promittendi tenet:
ergo & ipſe obligatur in vſuras. *Nec enim hæc cauſa* (inquit) .i. hęc ſpecies, vt contra l.1.D. F
de lib.agn.duas cauſas, Baſilica *δύο αἰτίας, rectè comparabitur obligationi vſurarum*. quia ſci-
licet, vt vſuræ ſunt in obligatione, ita pœna non eſt in obligatione, ſed arbitrio iudicis
præſtatur. Denique vna eſt obligatio creditæ pecuniæ, circa cuius executionem &c.
Exequimur obligationem agendo vel exigendo. Et actio nihil aliud eſt quàm executio
obliga-

A obligationis. Executio igitur perſecutio: nec malè quòd iuriſconſulti, Eius rei actionem, petitionem, perſecutionem l.vlt.D.de ter.mo.l.23.D.rem rat.hab.l.49.D.de ver.ſig. Cornificius ad Herennium, Eius rei actionem, petitionem, executionem. Et huius differétiæ inter vſuras quæ ex obligatione, & pœnam quæ ex arbitrio iudicis venit, manifeſtiſſimũ argumentum eſt qoòd ſorte ſoluta, ſupereſt petitio vſurarum in ſtipulatum deductarum l.1.C.de iudic.ſorte ſoluta, non ſupereſt petitio vſurarum quæ veniunt ex officio iudicis in actionibus bonæ fidei l.qui per colluſionem §.vlt.D.de act.emp.l.4.C.depoſ. quæ vtitur eadem ratione qua Africanus hoc loco: atque adeo non ſupereſt etiam petitio pœnę quæ venit ex officio iudicis in actionibus arbitrariis: & ſimiliter parte ſortis ſoluta, ſupereſt pro ea parte petitio vſurarum in ſtipulationem deductarum, parte ſortis ſoluta, non
B ſupereſt petitio pœnæ aut vſurarum venientium ex officio iudicis, ſed ſupereſt tantùm petitio partis alterius, in qua iudex habebit rationẽ eius quod intereſt actoris pro ea parte tantùm, ſi alibi petatur. Et hæc eſt ſententia huius legis, cui in eo quod dicit pœnam non eſſe in obligatione fideiuſſoria, vulgò obiicitur l.quæro D.loca. Et peperit hæc obiectio ſola ad hanc legem intellectus ſeptem. Sed res indigna eſt tanto labore. Lex Quæro ait fideiuſſorem conductionis agnoſcere onus vſurarum ex mora rei, id eſt, damnari etiã in vſuras eum poſſe officio iudicis, vel etiam ſi ſine iudice fidem ſuam liberare velit, non videri eum plenè ſatisfacere niſi etiam ſoluat id quod officio iudicis accedere potuit, & conſtitutiones quæ dicunt eos qui pro aliis pecuniam exoluunt, ſortis ſolummodo damnum agnoſcere, in his tantùm procedunt qui cum taxatione in certam ſummam fidem
C ſuam adſtrinxerunt, vel qui pecuniam exoluerunt volentibus & benignè accipientibus & quaſi contentis ſolutione ſortis. Ergo l.quæro ait, fideiuſſorem teneri in vſuras ex mora rei officio iudicis. Hæc etiam non negat teneri fideiuſſorem officio iudicis in pœnam ex mora rei, ſed negat teneri obligationis iure, quod & in vſuris verum eſt, & ita Petrus ſenſit rectè, cuius ſententiam refellit Bartolus ex his verbis, Non augeri fideiuſſoris obligationem, verbo Obligationis adſerens comprehendi etiam id quod officio iudicis arbitrariæ accedit actioni. quod eſt ſtultum. Nam quis vnquam ita obligationẽ accepit? Cedo locum quo ita accipiatur vel vnum, & porrexero manus ſtatim. Obligatio eſt iuris neceſſitas. Quod committitur iudicis arbitrio, non ſubiicitur iuris neceſſitati. l.nõ quicquid D.de iud. Imo accuratè & ſtudioſiſſimè ſeparantur ſemper ea quæ ſunt in obligatione ab
D iis quæ ſunt in arbitrio iudicis. Eadem ferè fuit Azonis quæ Petri ſententia. Nam differẽtiam Azo non facit inter pœnam & vſuras quæ deſcendunt ex officio iudicis. Sed malè adiecit diſtinctionem, vt ſi fideiuſſor interceſſit quo tempore debebantur vſuræ illæ vel pœna, id eſt poſt moram rei, in ea teneatur, ſi quo tempore nondum debebãtur, id eſt ante moram rei, non teneatur: primùm quia nunquam debentur. l.vlt.hoc tit. Neque debetur, (inquit) neque eſt in obligatione. Non ſatis ei fuit dicere, Neque debetur, quia debetur etiam quaſi ex obligatione quod non eſt in obligatione, & generaliter quodcunque peti poteſt, ac ſanè in l. mora §.in bonæ D.de vſur. impropriè in bonæ fidei iudiciis ex mora deberi dicuntur vſuræ, quia neque peti poſſunt, neque ſunt in obligatione. Deinde
E Bartolus rectè colligit ex l.10. D. rem pup.ſal.fore, ex eodem Africani libro, cuius verba propoſui ſuprà, etiamſi ante moram rei fideiuſſor interuenerit eum vſurarum onus agnoſcere in iudicio tutelæ. Cæteros intellectus etiam refellit rectè. Intellectum verò Ioannis probat non rectè, differentiam conſtituens inter pœnam & vſuras, in pœnam fideiuſſorẽ non teneri, in vſuras teneri. eruditio peruerſa. In neutrum tenetur obligationis iure: in vtrunque tenetur officio iudicis. Nihil ergo intercedit differentiæ, & verò ſi ſorte ſoluta, tam pœnæ quàm vſurarum ratio perimitur, vt docui ſuprà, id eſt ſi peremptio vtriuſque eſt eadem, cur non & origo & forma vtriuſque erit eadem, vt quemadmodum vſuris ſubiicitur fideiuſſor, ſubiiciatur & pœnæ? Huic adiungam l.22.D.de obl. & act. cuius hæc ſunt verba,

F *Cum quis in diem mercem ſtipulatus, fideiuſſorem accepit, eius temporis æſtimatio ſpectanda eſt quo ſatis acceperit.*

Pertinent hæc Africani verba ad condictionem triticariam, in qua merx petita tanti æſtimatur quãti fuit eo die quo dari debuit. l.vlt.D.de cond.trit.l.vinum D.de reb.cred. Quod pugnare videtur cum hac lege, quæ fideiuſſorẽ qui interceſſit pro eo qui in diem mercem promiſerat, tanti damnati ſignificat quanti merx fuit fideiuſſionis tempore. Sed

vt in l. Centum poſuimus poſt moram rei fideiuſſorem acceptum, ita hic ponendum ar- A
bitramur poſt diem quo merx dari debuit non ita multo cùm actione triticaria ſtipula-
tor agere vellet fideiuſſorem acceptum triticariæ actionis nomine, in qua vtique eius tē-
poris æſtimatio fuiſſet obſeruata quo is fideiuſſit, quia eo tempore dari debuit. Nec mirũ
igitur ſi dicat Africanus & conuentum fideiuſſorem teneri quanti merx fuit eo tempore
quo fideiuſſit. Puto etiam ad condictionem triticariam pertinere quod eodem libro Afri
canus ſcripſit de appellatione mercis. l. 207. D. de vet. ſig. in hunc modum,

Mercis appellatione homines non contineri Mela ait, & ob eam rem mangones non mercatores, ſed venalicіarios appellari ait: & rectè.

Nam ſi merx petatur condictione triticaria, tanti æſtimatur quanti fuit eo die vel loco B
quo dari debuit, aut non adiecto die vel loco, quanti fuit litis conteſtandæ loco & tem-
pore l. vlt. D. de cond. trit. Sed videntur iuris auctores mercem ea in re ſeparaſſe à ceteris
rebus. Nam l. pen. eod. tit. in ceteris rebus immobilibus aut mouentibus, puta fundo, æ-
dibus, homine, ſpectat rei iudicandæ tempus, vel ſi homo interierit, mortis tempus, niſi ſi
deteriores factæ ſint poſt litem conteſtatam, vel aliàs poſt motam contractam. Et quod
ait l. vlt. idem iuris eſſe de ceteris rebus, de ceteris rebus mobilibus intelligi poſſet, quæ
ſunt in merce, præter vinum, oleum, frumentum, quæ propoſuerat initio. Exempli igitur
cauſa tantùm, quoniam & idem de ceteris mercibus iuris eſt, à quibus meritò homines
ſeparantur. Nam (vt Africanus ait) mercis appellatione homines non continentur. & ita
l. 1. C. de nundinis, merces à venalibus ſeparantur, & mangones à mercatoribus. Ratio au- C
tem differentiæ inter merces & ceteras res reddi hæc poſſet, quòd mercium pretium tē-
poribus varietur, atque ita poſſit aliud eſſe litis conteſtandæ, aliud rei iudicandæ tempo-
re, & conuenientius ſit ſtricto iudicio quanti fuerint cùm peterentur, ſpectari: ceterarum
rerum pretium non ita varietur, & ideo fruſtra ſit ſi ante rem iudicatam quis æſtimatio-
nem earum ſpectandam eſſe dixerit. ſed permanere melius eſt in his quæ diximus l. 59. de
verb. obl. quæque cõfirmabuntur Africani tractatu octauo. Accommodari etiam ex eo-
dem libro poteſt ad tractatum condictionis arbitrariæ l. 3. D. de legat. quia de eo loquitur
quod certo loco dari oportet: & verba eius hæc ſunt,

Cum quæritur an in eum qui in legatione ſit, actio dari debeat, non tam intereſt vbi quis aut crediderit, aut dari ſtipulatus ſit, quàm illud, an id actum ſit vt legationis tempore ſolueretur. D

Qui Capuæ ſe ſoluturum promiſit, Capuæ cõueniri poteſt, licet ibi domicilium non
habeat, quia ibi contraxiſſe videtur, l. contraxiſſe D. de obl. & act. l. heres. §. vlt. D. de iud.
& vbi quis contraxit, vel negotia geſſit vel deliquit, (quæ omnia generali Contractus ver
bo continentur) ibi poteſt conueniri, remota præſcriptione fori, l. heres. §. 1. & §. proinde
D. eod. & eleganter Theodoſius No. 1. de amota mil. fo. præſ. veteres leges ſpecialiter fori
præſcriptionibus & contractus & negotia geſta & delicta ſubtrahere. Ab hac definitio-
ne excipiuntur legati. Nã ij ne legationis munus impediatur quo loco legatione fungun-
tur, conueniri non poſſunt, licet ibi contraxerint ante legationem aut promiſerint conſti
tuerintve ſoluturos ſe l. 2. §. omnes D. de iudic. l. eum qui §. 1. D. de conſt. pec. niſi id actũ
ſit nominatim vt & legationis tempore ſoluerent: & hoc eſt quod ait Africanus, Cum E
quæritur, &c. Finita legatione, rectè conuenientur vbi contraxerunt, vel vbi ſoluturos ſe
promiſerunt certi condictione, vel etiam arbitraria alio loco quàm quo ſoluturos ſe ca-
uerunt, congruo tamen & competenti d. l. heres §. vltim. Sequitur in l. 18. De in diem
addic.

Cum in diem duobus ſociis fundus ſit addictus, vno ex his pretium adiiciente, etiam pro ipſius parte à priore venditione diſcedi rectius exiſtimatur.

In hoc titulo, De in diem addictione frequentia ſunt hæc tria verba, primum Addice-
re, quod eſt Proiicere, l. ſi pignora D. de euict. Gallis, *Eſtrouſſer*. ſecundum, Adiicere: ter-
tium Abiicere. Addicere, eſt auctione conſtituta rem penes eum collocare qui pluris lici F
tus fuerit. Addicere in diem, eſt rem penes emptorem collocare, hac lege, niſi quis intra
diem certum meliorem condicionem attulerit. Adiicere, eſt meliorem condicionem ad-
ferre, veluti Auctarium adiicere, Suprà adiicere, Pluris liceri. Abiicere, eſt adiectioné non
reci-

A recipere l.Sabinus hoc tit. Sciendum autem eſt vt duobus ſociis rem communem vendentibus & addicentibus in diem, vnus ex eis poteſt adiicere, atque ita cum tota re etiã partem ſuam emere l.quòd ſi vno §.vlt.hoc tit. Ita duobus ſociis ementibus, quibus res in diem communiter addicatur, vnum ex eis adiicere poſſe, ac ſimiliter cum tota re partem ſuam emere. Fructus ergo interim perceptos reſtituere pro ſua parte deductis ſumptibus. Sequitur ex eodem libro l. 8. D.qui & à quib.man.

Cum is qui ſub condicione debet, manumittas fideicommiſſi cauſa, lex Ælia Sentia locum habet. Si miles iure militari teſtamento facto, libertates dederit in fraudem creditorum, & non ſoluendo moriatur, impediuntur libertates.

Libertates datæ in fraudem creditorum, ipſo iure nullæ ſunt.i. ex lege Ælia Sentia l.
B 27. hoc tit. & Inſtitutione prima in prin.tit.qui & quib.ex cau.man.non poſ.etiam ſi teſtamento militis datę ſint, vt in ſecunda parte huius legis Africanus ait, & confirmat l.in fraudem in princ.D.de mil.teſt. Quid autem ſi ſint condicionales creditores? An & libertates in eorum fraudẽ datæ nullæ ſunt? Sic videtur Africano in prima parte, & confirmatur d.l.27.Nam & is cui debetur ſub condicione, creditor eſt, & obligationẽ transfert in heredem, & mitti in poſſeſſionem ſolet, vt expoſui Obſeruatione decima: & ideo ante condicionem non nihil agit, ſed malè agit l. pecuniam D.de reb.cred. Vulgò hæc prima pars valde deprauata eſt. Primũ à negatione, quæ delenda eſt ex auctoritate Florentinarum, & legendum vt ſcripſi, Lex Ælia Sentia locum habet: deinde à verbo Fideicommiſſi, in libris omnibus, pro quo iam diu repoſui, Fraudandorum creditorum, ac ſimul ex ſingulis his F.C. errorem creatum demõſtraui Obſeruatione quarta, quod con-
C textus βασιλικῶν confirmat, in quo ita eſt, Οὐδὲ ὑπὸ ἀπόρου διατεθεῖσα ὑπογραφὴν τῶν δανειστῶν ἐλευθερία & τὸ κατὰ πόδας cuius verba hæc ſunt, Εἰ χρεῖ αἱρετικῶς τις ἔχει δανειστάς, οὐδὲ εἰς ὑπογραφὴν τούτων δύναται οἰκέτας ἐλευθερῶσαι. Reſtat adhuc ex hoc libro l. 6. D. ad l. Corn. de fal.

*Si quis legatum ſibi adſcripſerit, tenetur pœna legis Corneliæ, quamuis inutile legatum ſit. Nam & eum teneri conſtat, qui eo teſtamento quod poſtea ruptum, vel etiam quod initio non iure fieret, legatum ſibi adſcripſerit. Hoc tamen tunc verum eſt, cum perfectum teſtamentum erit. Ceterùm ſi non ſignatum fuerit, magis eſt vt S. C. locus non ſit, ſicuti nec interdictum de tabulis teſtamenti exhibendis locum habet. Prius enim oportet eſſe aliquod teſtamentum vel non iure factum, vt S.C. locus ſit. Nam & falſum teſtamentum id demum rectè dicitur, quod ſi adulterinum non eſſet, verum
D tamen teſtamentum rectè dicetur. Similiter igitur & non iure factum teſtamentum id appellatur, in quo ſi omnia ritè facta eſſent, iure factum diceretur. Si inſtitutus heres exheredationem nominatim filij vel aliarum perſonarum adſcribit, S. C. tenetur. Similiter & is qui libertatem ſua manu ademit ſerui teſtatoris, & maximè cui à ſe legata vel fideicommiſſa data erant, S.C. tenetur. Si patronus teſtamento liberti legatum ſibi ſcripſerit, & venia impetrata abſtinere legato iuſſus eſt, an emolumentum bonorum poſſeſſionis contra tabulas habere poſſit: & magis placet non poſſe. Nec tamen huic conſequens eſt, vt etſi vxor dotem, vel creditor id quod in diem ſibi deberetur, ſibi adſcripſerit, & ſimiliter venia impetrata abſtinere ſe legato iubeantur, aut mulieri dotis, aut creditori actio ſua denegari debet, ne eorum vterque meritò debito careat.*

Ex edicto Claudij, Claudij Neronis (vt Suetonius ſcribit) & S. C. Liboniano, lege
E Cornelia de falſis tenetur teſtamentarius qui ſibi ſua manu hereditatẽ aut legatum aut fideicommiſſum adſcribit voluntate teſtatoris, propterea quòd hac in re ei non debet obtemperare, ſed alium poſcere ſcriptorem. Nam ex hac cauſa teſtamentum rectè ſcribitur diuerſa manu l.Diuus §.vlt.hoc tit. Falſum eſt ſi quis ſibi vel alij adſcribat, ignorãte teſtatore, & ob id l. 21. hoc tit. Cum iuſſu (inquit) teſtatoris hoc ſcripſit. Nam ſi ignorante eo, planè falſarius eſt l. 22. §. adimendo hoc tit. Quaſi falſum eſt, ſi quis ſibi vel ei quem habet in poteſtate, vel ei in cuius eſt poteſtate, vel ei qui in eadẽ eſt poteſtate, voluntate teſtatoris legatum adſcribat: & eadem pœna quæ falſi, in libero homine deportatio & bonorum omnium publicatio, in ſeruo vltimum ſupplicium. Alioquìn ſi liceret impunè teſtamentario ſibi adſcribere, aperta eſſet via falſi committendi, nullo non alie-
F ni teſtamenti ſcriptore ſibi adſcribente aliquid vel inſcio teſtatore. In teſtamentis ſcribuntur hæc, hereditates, legata, fideicommiſſa, libertates, tutelæ, mortis cauſa capiones, libertorum adſignationes, codicillorum confirmationes, ademptiones, exheredationes, iniunctiones, præcepta, conſilia, commendationes, æſtimationes: & ad omnia pertinet

S.C.Libonianum,l.22. hoc tit. l. ex ſententia De teſt.tut.ac prætet pœnam falſi, is etiam A
qui legatum ſibi aut fideicommiſſum adſcripſit,legatum non capit,quia pro non ſcripto
eſt,& apud heredem remanet cum onere.Regularitet ea quæ pro non ſcriptis habeutur,
apud heredem remanent ſine onere §.in primo C.de cad.tol.Sed ex S.C.excipitur hic ca
ſus l.filius §.vlt.l.cum quidam hoc tit & alius fauore libertatis l. cum verò §. ſi pro non
ſcripto D.de fid.lib.Id verò eſt quod Africanus ait hoc loco,quanuis inutile ſit legatum,
id eſt, quãuis pto non ſcripto ſit legatum omne quod quis ſibi adſcribit,etiamſi alioquin
vtile fotet,perinde tamen puniri eum qui ſibi adſcripſit,atque ſi falſum feciſſet.Inutile e-
nim legatum eſt quod pto non ſcripto eſt l.1.De reg.Cat.l.in teſtamento De cond.& de-
mon.Idémque eſſe ait,ſi quis ſibi adſcripſerit teſtamento non iure facto aut rupto. Quo
caſu legatum duplici ratione inutile eſt:ſed non idem,ſi imperfecto. quia quod eſt imper B
fectum,reſtamentum non eſt. Non iure fit teſtamentum ab initio,ſi in eo deſint ſolennia
iuris l.1 D.de iniuſ.rup. teſt.vt ſi non fiat directis & ſolennibus verbis, ſi non ſolenni ordi-
ne,ſi in eo filiusf.prætereatur,ſi non ſignetur manu teſtatoris,& breuiter (vt ait hoc loco)
ſi non fiat ritè : quo articulo ſignificatur ſolennitas & ordo iuris ciuilis. Articulo,Rectè,
ius naturale. Et Iſidorus non malè,Rite non eſſe rectè,ſed ex more. Miles iure ſuo rectè
teſtatur,rite non teſtatur.Filiusf.ingratus rectè exheredatur,rite non exheredatur, ſi ſub
condicione,vel ſi ab vno ex heredibus exheredatur, vel ſi non nominatim,ſed inter cæte
ros,& ideo pro præterito,non pro exheredato habetur, l. non putauit §. non quæuis D.
de bo.poſ.con.tab.l.2.D.de iniuſ.rump.teſt.Condemnatus dicitur qui rite condemnatus
eſt l.4 §.condemnatum de re iud.etiamſi non rectè. Rumpitur autem teſtamentum po- C
ſteaquam factum eſt agnatione ſui heredis vel alio reſtamento. Imperfectum eſt, quod
non eſt obſignatum ſeptem teſtium ſignis,vt Africanus demonſtrat hoc loco euidenter,
dum teſtamentum perfectum opponit non ſignato : & l.hac conſultiſſima §.Non ſubſcri
ptum C.de teſtam.ſi modò,vt in veteribus & Codice Theodoſij,in eo ita legatur, Non
ſubſcriptum à teſtibus ac non ſignatum teſtamentum, pro imperfecto haberi conuenit.
Cui lectioni conuenienter ſubiicitur, Ex imperfecto teſtamento voluntatem tenere in-
ter ſolos liberos.Et eſt igitur ea definitio accipienda non de quolibet teſtamento vitioſo,
ſed de teſtamento non ſignato. Perfectum ergo teſtamentum eſt quod ſignatum eſt non
minus quàm ſeptem teſtium ſignis. Nam ex eo prætor dat bon. poſſeſſionem contra ta-
bulas, etiamſi non iure factum ſit aut ruptum aguatione ſui heredis, vel etiam ſi falſum D
eſſe dicatur.Ex non ſignato non dat bonorum poſſeſſionem l. cum tabulæ D. de bono.
poſ.ſec.tabu.l.poſtumus D.de iniuſ.rup. teſt. Itaque non ſignatum teſtamentum, planè
imperfectum eſt,quia ne prætorio quidem iure valet. Ideóque ad teſtamentum imperfe-
ctum,S.C.Libonianum non pertinet.Prius enim eſſe oportet reſtamentũ, deinde qoæri
vera an falſa ſint, vel quaſi falſa quæ in eo ſcripta ſunt:prius an ſit, deinde quale ſit teſta-
mentum,vt non antè iuris ratio quàm teſtamentum quæratur, vt de perſona eſt proditũ
l quidam D.de iu.cod.Non eſt autem teſtamentum quod imperfectum eſt.Qua de cau-
ſa lex etiam Cornelia,ſi id dicatur aliquis dolo malo ſuppreſſiſſe,in eo locum non habet,
l.ſi quis aliquid §.teſtamentum D.de pœnis, nec interdictum de tabulis exhibendis, nec E
edictum quemadmodum teſtamenta aperiantur.Nec obſtat l.1.§.ſiue autem D.de tabu.
exh.in qua enumeratis vitiis quæ iure ciuili teſtamenta turbant, veluti non iore facti, ru-
pti,irriti,falſi, ſic concludit. Itaque dicendum eſt ad ſcripturam teſtamenti imperfectam
hoc interdictum pertinere. Non igitur accipit imperfectum teſtamentum ſiue imperfe-
ctam teſtamenti ſcripturam ſpecialiter & propriè pro teſtamento non ſignato, in qoo in
terdictum de tabulis proferendis,locum non habet, ſed generalitet pro teſtamento iure
ciuili vitioſo,vt in l.ſi duobus.§.ſi prius, D.de bon.poſſeſ.ſecund.tab. imperfectum teſta-
mentum dicitur non pro non ſiguato,ſed pro eo in quo filius præteritus eſt. Et ita in l.2.
§.1.D.quemadm.teſt.aper.enumeratis vitiis teſtamentorum,puta falſi,irriti,iniuſti,rupti
perinde iuris auctor concludit atque in d.l.1.Itaque imperfecta ſolemus teſtamenta dice
re.Sic legendum,non Item,(vt vulgò) non,Itémque, (vt Digeſtis Florentinis) alioquin F
eſſent imperfecta teſtamenta accipienda pro non ſignatis,& admittẽdum in eis edictum
Quemadmodum teſtamenta aperiantur.quod ratio non patitur.Sanè quæ prima Vene
tiis iam olim fuêre excuſa Digeſta,habent Itaque,non Itémque: & fuerit ſtultus qui hoc
non vehementer approbauerit. Vno tamen caſu locus eſſe poteſt edicto Quemad. teſt.
aper.

A apet. & intetdicto de tabnlis proferendis, & legi Corneliæ, & S. C. Liboniano : ſi imper-
fectum teſtamentum factum ſit inter liberos. 1. ſi non ſit ſignarum : quia ex Conſtiturio-
nibus ad aliquid valet, & legatariis quibuſdam proficit, vt docui No.107. Sequitur in hac
lege, *Si inſtitutus heres*, &c. Non eadem eſt ratio omnium quæ quis ſibi vel in rem ſuam a-
lieno teſtamento ſcribit. Nam ſi legarum aut fideicommiſſum ſua ſibi adſcribat manu,
dictante & volente teſtatore, legatum remanet apud heredem, ſi hereditatem: (nam &
in heredirate locus eſt S. Conſulro l.22.§. item ſi ſeruo, hoc tit.l.1. C. de iis qui ſibi adſcr.)
hereditas tranſit ad ſubſtitutum vel coheredem, vel ad legitimum heredem. Si adſcripſe-
rit patri vel domino vel fratri, aut conſeruo; qui in eadem poreſtate eſt, æquè pro nõ ſcri-
pro eſt, ſed non is tamen quaſi falſarius punitur, cui adſcriptum eſt, ſed ſcriptor, niſi pœ-
B næ veniam impetrauerit l.15.§. planè hoc tit. Si ſeruo ſibi legaro, eodémque manumiſſo
directo vel per fideicommiſſum herede rogato manumittere, non legatario, quo caſu li-
bertas præualet, l.14. D. de leg.2. l.10. D. de ma.teſt. l.ſi ſeruus D. de fid.lib. niſi nominatim
adimatur, legatarius idémque teſtamentarius ſeruo libertatem ſua manu ademerit iuſſu
teſtatoris, valet quidem ademptio, ſed ſeruus remaner apud heredem. Ac ſimiliter ſi lega
tum ſibi adſcriptum rogarus reſtituere, fideicommiſſario ademerit iuſſu teſtatoris, adem
ptio non habetur pro non ſcripta: ſed nihil tamen legatario prodeſt, quia ſeruus remaoet
apud heredem. Item ſi heres inſtitutus à ſe relicta legata aut fideicommiſſa ademerit, a-
demptio quidem valet, ſed abſtinere deber legatis. ergo & heredirate tota: quia ſcindi he
reditas non poteſt. id eſt, pro parte abſtinere hereditate non poteſt, quin etiam abſtineat
C ex toto. arg. l.5. hoc tit. Idémque erit ſi ſeruo teſtatoris heres inſtitutus libertatem ademe
rit, & maximè (inquit Africanus hoc loco) cui à ſe legata vel fideicommiſſa data erant:
propterea quòd ſine libertate inutilia ſunt, atque ita maiori compendio ſuo proſpexit.
Hoc igitur caſu prętet pœnam falſi, vel pœna falſi fortè remiſſa, neceſſariò hereditate ab-
ſtinebit tota. Si ſibi quis adimat, vel ſi ſe exheredem ſcribat, ademptionem hanc vel exhe
redationem ſenarus non haber pro non ſcripta, l.22.§. vlt. hoc tit. l. non putauit, §. ſi quis,
D, de bo.poſ.con.tab. Quòd ſi heres inſtitutus exheredem ſcribat filium aut filiam teſta-
toris, aut nepotem vel neptem, ne ſcilicet præteritione eorum, aut nullum ſit teſtamen-
tum, aut heredi ſcripto præteritus accreſcat, valet exheredatio, ſi ſit ſubſtitutus vel cohe-
res à quo teſtamentum ſuſtineatur, heres inſtitutus hereditatem non capit. Et ait Africa
D nus, Nominatim filij vel aliarum perſooarum: quooiam ante Iuſtinianum filius ſolus ex-
heredandus erat nominatim, filia & ceteri liberi etiam inter cereros poterant exheredari.
i. non nominatim. Scriptor teſtamenti quilibet eſt idoneus, vt ſeruus aut filius teſtatoris,
quemadmodum indicauimus ſuprà: qui tamen adhiberi teſtes nequaquam poſſunt. Et
ſimili modo mulier ſignare alienum teſtamentum non poteſt, ſcribere poteſt, vt conſtat
ex §. vlt. huius legis, & l.15.§. pen. eod. Et malè quidàm interrogatus in l. vxori hoc tit. cur
non dixiſſet Paulus, Vel marito. Quia (inquit) mulier ſcribendo alieno teſtamentò non
adhibetur. Imò quia in marito hoc erat certiſſimum: in vxore dubitabatur, propterea
quòd eſt in poteſtate viri, quæ ſcilicet conuenit in manum. Hæc enim propriè vxor eſt
& materfamiliàs: & his qui ſunt in noſtra poteſtate adſcribere vetamur, ſed his demum
E qui proprium nihil habere poſſunt, & qui teſtamenti factionem non habent. Vxor quæ
fuit in manu, bona habuit propria, & teſtamentum facere potuit. Sequitur, *Si patronus*,
& c. Eum qui ſibi voluntate teſtatoris adſcribit, quodammodo dutum erat teneri
perinde acſi falſum commiſiſſet. Quapropter venia legis Corneliæ dabatur pleriſque,
indulgentia principis aut Senatus, vt puta mulieri & militi, & minori xxv. l. 5. l.15.§. pen.
hoc titu. l. pen. C. de iis qui ſibi adſcrib. non aliis iuris ignorantiam prætendentibus, d. l.
15. §. 1. Item generalis ſubſcriptio teſtatoris, quod dictaui & recognoui, idonea erat cau-
ſa impetrandæ veniæ legis Corneliæ, non veniæ capiendi, d.l.15.§. planè. l.2. C. eod. Spe-
cialis Quod Titio dictaui & recognoui, etiam veniæ capiendi. & hoc in extraneo. Filius
F enim familiàs & ſeruus, qui iubente patre vel domino ſibi aliquid ſcripſit, neceſſitate po-
teſtatis excuſatur: & ideo generalis ei ſubſcriptio prodeſt, tam ad pœnam falſi euitan-
dam quàm ad capiendum, l.1.§. inter, hoc titul. Vel ſi nulla fuerit ſubſcriptio, facilè impe-
trat veniam pœnæ, non etiam capiendi, l. vltim. C. de iis qui ſibi adſcr. Idémque citra po-
teſtatis vinculum erit, ſi qua alia ſubſit parẽdi neceſſitas, vel non ſubſit honeſta excuſatio
non ſcribendi quod teſtator dictat. vt ſi filius dominæ impetet matris ſeruo vt ſibi vel

dominæ ſcribat, d. l. 15. §. pen. Si vxor domini, vt ſeruus mariti ſibi vel marito ſcribat. A
Idémque de ceteris dicendum, qui reuerentiam teſtatori debent, etiam ſi in eius pote-
ſtate non ſunt, id eſt, qui nec eum ſine venia in ius vocare poſſent. Quòd ſi vbi nulla te-
ſtamento ſubdita eſt ſcriptio teſtatoris, concurrat duplex ratio veniæ, exempli gratia,
Iuſſus patris dictantis filio voluntatem ſuam, & minor ætas ſcriptoris, hoc caſu non tan-
tùm pœna remitteretur, ſed etiam capiendi ius poteſtáſque erit, l. 5. hoc tit. Poſſet & prin-
ceps & Senatus ex aliis pleríſque cauſis teſtamentario pœnæ veniam dare. Pone igitur,
patronum qui ſibi teſtamento liberti legatum adſcripſerat, veniam aliqua ex cauſa im-
petraſſe, capiendi ius non impetraſſe, an quaſi præteritus petere poteſt bonorum poſſeſ-
ſionem contra tabulas? Minimè. nam quantum in liberto fuit, is patronum non præte-
riuit: & veniæ quæ datur hac lege, ſi legato abſtineat, fiet frans. niſi & emolumēto bo- B
norum poſſeſſionis abſtineat, in quo tantum eſt quantum in legato: ac præterea agno-
uiſſe videtur iudicium liberti qui ſibi legatum ſcripſit. Submouendus igitur bonorum
poſſeſſione contra tabulas. Idémque in filio emancipato eſſe palàm edicit l. 14. §. maritus
hoc tit. Accurſius negat, motus l. 1. C. de his qui ſibi adſcr. cuius alia ſpecies eſt. Loqui-
mur enim de patrono aut filio emancipato, qui ſibi legatum adſcripſit alio herede ſcri-
pto. L. 1. loquitur de filio emancipato qui ſe heredem ſcripſit, cùm ſolus eſſet ſolúſque
rem ab inteſtato obtinere poſſet. Hunc fruſtra dixeris hereditatem non capere ex teſta-
mento, quam mox ſit percepturus ab inteſtato, arg. l. poſtumus, D. de iniuſto rup. teſt.
imo meliorem eius condicionem feceris. quod & in patrono dici eadem ratione poteſt.
Nec pœnę locus fuerit in eo qui neminem eo facto læſit. Videtur autem error eſſe d. l. C
1. in illis verbis, Functus dulci officio, pro quibus Baſilica habent hoc vnum, πλωτ&.
Itaque videamus an ſit legendum, Functus lucis officio, vt l. 1. C. Th. de her. pet. Cete-
rùm quod dixit Africanus de patrono, vt ſi legatum ſibi adſcripſerit teſtamento liberti,
& venia impetrata abſtinere legato iuſſus ſit, abſtinere etiam debeat emolumento bo-
norum poſſeſſionis, id rectè ſuoucit non eſſe temere trahendum ad conſequentias. Nec
enim idem in vxore dici poſſe, quæ ſibi dotem adſcripſit teſtamento viri, nec in alio cre-
ditore in diem, qui ſibi purè creditum ſcripſit, in vtroque valet legatum propter com-
modum repræſentationis, vt ſi ſe abſtinuerit legato venia impetrata, abſtineat etiam ſe
credito: Ne (inquit) eorum vterque merito debito careat. Merito debetur quod ex cō-
tractu debetur, non quod ex legis prouidentia. Patronus non eſt creditor. nam & Pau- D
liana nō continetur, ſed Fabiana vel Caluiſiana. Impubes adrogatus cui debetur quar-
ta Antoniana, non eſt creditor. Nam & hic non Paulianam, ſed vtilem Fabianam aut
Caluiſianam habet. Et ſimiliter filij quibus debetur quarta legitimæ portionis, credito-
res non ſunt, quia eis ea ex legis prouidentia debetur, non ex obligatione. Rectè autem
in creditoribus exigitur impetratio veniæ. Alioquin cum omnibus bonis etiam credi-
tum publicaretur.

AD AFRICANVM E

TRACTATVS IIII.

HAC parte tractabuntur Africani leges ex lib. 4. Quęſtionum, è quibus pri-
ma occurrit in Digeſtis, l. 56. De pet. hered.

Cùm hereditas petita ſit, eos fructus quos poſſeſſor percepit, omnimodo reſtituendos, etſi petitor eos percepturus non fuerat.

Manifeſta eſt hæc Africani ſententia, poſt litem conteſtatam perceptos fructus etiam
à bonæ fidei poſſeſſore, reſtituēdos eſſe, quamuis eos petitor percepturus non fuerit. hoc
in hereditatis petitione. Sed eadem ratio interuenit in rei vindicatione, ne lucrum faciat F
poſſeſſor ex ea re quæ in lite eſſe cœperit, l. Iulianus. §. vlt. de rei vind. Quæ ratio reddita
in cauſarum reſtitutione, l. 55 quæ præcedit, mihi videtur & in hac quæ eſt de fructibus
reſtituendis, repetenda eſſe. Et exemplum poni poteſt in quæſtu inhoneſto, quem fortè
ex ea re honeſtus petitor percepturus non fuerit, l. 28. l. 52. hoc tit. Vbi ratio exprimitur,
ne ho-

A ne honeſta Intetptetatio non honeſto quæſtui lucrum poſſeſſori faciat.l.ne ſi interprete-
mur honeſtum eſſe, ne petitot deſideret inhoneſtum quæſtum ſibi reſtitui, hac ratione
efficiamus vt inhoneſtus quæſtus remaneat apud poſſeſſorem: quod eſt indignum.Nam
vel vtrique auferendus eſt, vel, ſi alterutri dandus, innocenti potius quàm nocenti.Inno-
cens eſt petitot. Extta eauſam fructuum, exemplum poni poteſt in legato quod ſeruus
poſſeſſori adquiſierit capaci, petitote incapace. ſed hoc in petitione hereditatis neque ſę-
pet, neque paſsim ita poni poteſt. Nam ſi poſſeſſot, vetus heres non fuerit, ei legatum ſer-
uus nō adquirit. Sinautem poſſeſſor heres ſcriptus fuetit, & agat aduerſus eum patronus
ptęteritus poſſeſſoria hereditatis petitione iure bonotum poſſeſsionis contra tabulas, vel
ſi agat aduetſus eum filius exheredatus petitione hereditatis de inofficioſo, (his duobus
B caſibus petitio hereditatis datur aduerſus vetum heredē) reſtituit petitori poſſeſſot quod
intetim extra rem ſuam pet ſetuum hereditarium adquiſiuit, l.32.hoc tit.vbi, Pet ſetuum
adquiſitæ res hetedi, id eſt poſſeſſoti, reſtituendæ ſunt, petitori ſcilicet. Quod illis tantùm
duobus caſibus procedit. Nam regulariter heteditatis petitio non datut in hetedem iuſto
teſtamento ſcriptum. Et ſequitut, Cum interim, id eſt, quia interim heteditatis vniuerſa,
& ſetuus & res per eū adquiſitæ, in bonis poſſeſſoris fuerint. Græci, ἐν τῷ τέως γὰρ τῦ κε-
χαμμένου κληρονόμου εἰσιν. Legatū etgo quod per ſetuū interī adquiſierit, reſtituet petitori,
etiā ſi eum petitore teſtamēti factio non fuerit: ne luetū ex eo quod ptopter heteditatē
accepit, poſſeſſor faciat, ſicut emptot ſerui qui agit redhibitoria, reſtituit legatum vel he-
reditatem, & omne quiequid extra tem ſuam per ſeruum adquiſiuit, etiamſi cum vendi-
C tore teſtamenti factio non fuerit, l.cum autem.§.vlt.D.de ædil.edict. Sic igitur conſequi-
tut venditor amplius quàm non haberet, ſi venditio facta non eſſet: quod eſt contra.§.iu-
bent, l.cum autem. Et hoc quidem cutandum eſſe fateot quantum poteſt, vt vterque re-
ſoluta emptione, nihil amplius conſequatut quàm non habetet, ſi venditio facta non eſ-
ſet. Sed cum non potes repellere venditotem ab eo quod non haberet, ſi venditio facta
non eſſet, quin admittas eadem opeta emptorem ad id quod non haberet, ſi venditio fa-
cta non eſſet, vt in caſu propoſito: melius eſt non repelli venditorem, quàm admitti em-
ptotem, ne lucrū ex redhibita re emptot faciat. Rectè autem Africanus hoc loco de fru-
ctibus petceptis loquitut: nam percipiendotum longè alia tatio eſt. Hi enim duntaxat
D in petitionem hereditatis vel in tei vindicationem veniunt, quos percipere petitot hone-
ſtè potuit, l.ſi nauis, §.vlt.l.fructus. De tei vind.& ibi Accutſius. Nunc tranſeamus ad l.19.
ad S.C.Vell. cuius ptima tractatio hæc ſunt quæ habet vetba.

*Tutor pupilli deceſſerat, herede inſtituto Titio, cum de adeunda hereditate dubitaret, quoniam ma-
le geſta tutela exiſtimaretur, perſuadente matre pupilli vt ſuo periculo adiret, adiit, ſtipulatúſque de
ea eſt, indemnem ſe eo nomine præſtari. Si ex ea cauſa Titius pupillo aliquid praſtitiſſet, iſque matrem
conueniret, negauit exceptioni ſenatuſconſulti locum eſſe, quando vix ſit vt aliqua apud eundem pro
eo ipſo interceſsiſſe intelligi poſsit. Nec diſsimilem huic propoſitioni ex facto agitatam, cum quidam
vir prætorius deceſsiſſet, duobus filiis ſuperſtitibus, quorum alter impubes eſſet, & alter legitimus tu-
E tor fratri eſſet, & cum paterna hereditate abſtinere vellet, mandatu vxoris defuncti, quæ mater pu-
pillo eſſet, abſtento pupillo, ſolum ſe hereditati miſcuiſſe. Vbi ſimiliter ſe reſpondiſſe Iulianus ait, ſi ex
ea cauſa agente pupillo damnum eo nomine paſſus eſſet, non impediri eum ſenatuſconſulto quominus
à muliere rem ſeruaret. In propoſita ſpecie & illud tractandum eſt, an is qui mandato mulieris adie-
rit, ſi damnum ob id patiatur quòd debitores hereditarii ſoluendo non fuerint, ſenatuſconſulto locus
ſit, quaſi quodammodo eorum obligationes mulier ſuſceperit. Magis autem eſt, vt ne ob hăc quidem
cauſam ſenatuſconſultum locum habeat: quando non ea mente fuerit, vt pro his intercederet, ſed tu-
toris aduerſus pupillum, & ceteros fortè creditores indemnem heredem præſtaret. Denique ſi pona-
mus mulierem in emptionem hereditatis eo nomine damnum pati, quòd debitores hereditarii ſoluen-
do non ſint, nulla (puto) dubitatio erit quin ſenatuſconſulto locus non ſit, etiamſi maximè creditori-
bus aliquantum præſtiterit. Quid ergo, ſi, cum propterea de adeunda hereditate dubitaret Titius,
F quòd parum idonea nomina debitorum viderentur, mulier hoc ipſum repromiſit, vt quanto minus à
quoquo eorum ſeruari poſſet, ipſa præſtaret? propè eſt vt ſit interceſsio.*

S.C. Velleiano ſuccurritur mulieribus quæ pro aliis intercesſerunt, exceptionis, repli-
cationis, condictionis ope. Exceptionis, ſi nondum ſoluerint. Replicationis in ſpecie, l.17.
§.1.l.ſi.§.item ſi muliet hoc titu. Condictionis, ſi ſoluerint, l. qui exceptionem De cond.

iud.l.8.§.interdum l.24.§.1.l.31.hoc tit.Quid verò eſt intercedere?Recipere alienam obli A
gationem veterem aut nouam.l.8.§.1.hoc tit.l.fœminis,C.eod.Veterem recipiunt mulie
res aut participando,aût eam in ſe transferendo,l.4.C.eod.Participando,vt ſi fideiubeât
vel conſtituant pro alio, quia nouatio prioris obligationis non fit:vel ſi mandent alij pe-
cuniam dari,quia obligatio mandati,acceſſio etiam eſt principalis obligationis : Vel ſi res
ſuas aut ſibi obligatas pignori,obligent pro alio. Nam etſi non in perſonam ſuam, in res
tamen ſuas veterem obligationem recipiũt:&vt mulierum perſonis ſuccurri æquum eſt,
fideiuſſoribus,procuratoribus,heredibus,ita & bonis earum,l.6.C.eod.Transferẽdo au-
tem in ſe & transfundendo veterem obligationem recipit mulier, vt ſi expromittat pro
alio,quo caſu veteris obligationis nouatio fit : itémque ſi alienum debitorem in iudicio
defendat,l.2.§.vlt.hoc tit.Nam & hoc caſu quaſi nouatio fit,l.2.C.de pac. Nouam obli- B
gationem recipit,vt ſi,cum alius eſſet pecuniam mutuam accepturus,interpoſita ſit mu-
lier quæ acciperet,& ſe ab initio ream conſtitueret.Quo genere non recipit quidem obli
gationem,quæ cõſtiterit in alio,vt ſuperioribus caſibus, (nec enim in nullo alio antè con
ſtitit)ſed recipit alienam obligationem.i.quam alius erat ſubiturus,niſi ipſa interueniſſet.
Vtrunque genus interceſſionis notatur his S.C.verbis,Fideiuſſiones aut Mutui dationes.
Quæ fideiubet pro alio,recipit veterem alienam obligationem: cui verò mutuum datur
pro alio,recipit nouam.At duo tantùm iiſdem verbis obligationum genera notantur,Sti
pulatio non nouãdi animo interpoſita,quæ fideiuſſio dicitur,& Mutuum.Sed idem ob-
tinet in quocunque alio contractu.l.2.§.pen.hoc tit.vt ſi obligationem quæ in alio prin-
cipaliter conſiſtit,recipiat (quemadmodum dixi) conſtituendo aut mandando aut expro C
mittendo,aut defendendo,aut res ſuas pignori dando,vel ſi nouam.i.eam quæ in alio nõ
conſtitit,recipiat non mutuum accipiendo,ſed etiam promittendo, vel quocunque alio
genere contrahendo pro alio.l.8.§.ſi cum eſſem,hoc tit.Et recepta quidem noua obliga-
tione,ſi mulier vtatur beneficio S.C.Velleiani.id eſt exceptione interceſſionis,vel condi
ctione ſoluti ex interceſſionis cauſa,noua vtilis actio in eum inſtituitur cui bono fuit mu
lieris interceſſio,perinde atque ſi in eius perſona quæ nunquã conſtitit obligatio,aliquan
do conſtitiſſet. Recepta autem veteri obligatione,vel ſi nouata non fuerit, in debitorem
ſolum efficax actio directa eſt,non in mulierem:vel,ſi nouata fuerit,reſciſſa interceſſione
reſtituitur vtilis actio in veterem debitorem,quę & reſtitutoria dicitur & reſciſſoria ſæpe
In hoc titulo. Reſtituitur vel inſtituitur per prætorem,l.16.in fi.l.29.hoc tit.& inde cauſa D
edicti prætorij ad S.C.l.19.C.eod. Competit tamẽ vtraque ipſo iure ſtatim atque mulier
interceſſit,l.24.§.pen.& vlt.hoc tit. Aliud eſt competere,aliud dari,inſtitui, reſtitui actio-
nem.Non quæcunque competit,ſimul & datur & competere potiſſimum tranſmiſsioni
prodeſt,l.9.§.vlt.l.10.D.de tut.& rat.diſt.l.3.C.qui admitt. Competere , eſt naſci. Poſſet
quæri quid ſit quod Senatus ait,Ne eo nomine ab his petitio, néve in eas actio detur. Et
reſpondetim petitionis nomine,vindicationem,actionis,condictionem ſignificari,eóque
demonſtrari aliàs ex interceſsionum cauſa dari condictionem , aliàs vindicationem, ſed
vtrique obſtare exceptionem interceſsionis.Datur vindicatio (nam de condictione non
ambigitur) vt ſi res ſuas mulier pignori obligauerit.Et rectè,Ab his & In eos.His verbis,
Eis & In eos,ſignificantur actiones actiuæ & paſsiuæ,i.quas dictamus quáſque patimur.
His verò, Ab his & In eos,ſignificantur actiones in rem & in perſonam,Vindico à te,A- E
go in te.His cognitis,pone quod Africanus initio huius legis,Tutor pupilli nondum red
dita tutela deceſsit,herede inſtituto Titio:cui cum eſſet ſuſpecta hereditas, atque ideo in
ea adeunda cunctaretur & ſubſiſteret,perſuaſit mater pupilli vt adiret ſuo periculo,& ca-
uit de indemnitate.Cautio neceſſaria fuit.Nam ex perſuaſione nõ naſcitur obligatio,niſi
dolus malus interuenerit,l.vlt.D.de dolo.Sed neque ex dicto,vt in fideicommiſſaria he-
reditate reſtituenda,fideicommiſſario dicente ſuo periculo adiri, non naſcitur obligatio
nec etiam neceſſaria eſt cautio indemnitatis,quia ipſo iure indẽnis eſt heres ex S.C. Tre-
belliano:& in ſpecie,l.Nam quod §.vlt.& l.cogi,§.idem quærit,D.ad Trebel.cautio etiã
offertur fruſtra.Ex mandato tamen obligatio naſcitur,l.ſi hered.D.mand.Quæritur au-
tem in ſpecie propoſita,an cautio indemnitatis à muliere pręſtita,interceſsionẽ faciat.Et F
reſpondetur non facere.rectiſsimè. Nam alienam obligationem mulier nõ recepit.ſed i-
pſa fecit hanc obligationem,l.8.§.1.Et Intercedere,eſt alienam obligationẽ recipere.i.Se
vel res ſuas obligare pro alio.At obligauit etiã ſe in hac ſpecie mulier pro herede tut.hoc

nego

A nego. Obligauit enim ſe heredi verius quam pro herede: & ſi heredi, non ergo pro herede. Nec enim poteſt ſe eidem quis pro eodem obligare, l. Granius, D. de fideiuſ. Et pro alio is demum ſe obligat ac verè intercedit, qui ſe alij pro alio obligat. Eſt enim interceſſor inter duos veluti medius quidam & ſequeſter. Igitur ſi in ſpecie ſiue propoſitione iſta (ſic rhetoricam non dialecticam quæſtionem Africanus & Iulianus vocant, vt in l. 20. D. de hered. ven. l. ſi pecuniæ, D. vt in poſſ. leg. l. 20. D. de reb. cred.) Titius, qui periculo mulieris adiit, actione tutelæ conuentus pupillo aliquid præſtiterit, & eo nomine cum muliere agat ex ſtipulatione indemnitatis, nō dabitur mulieri exceptio interceſſionis: idémque agitaſſe, (quod verbum eſt Africani proprium, l. idque. D. de act. emp.) & reſpondiſſe Iulianum, idem Africanus refert hoc loco, in filio qui cum (Flor. malè, eum) non eſſet mi
B ſturus ſe hereditati paternæ, pupillum fratrem miſturus forſitan eſſet, mandante nouerca matre pupilli fratris ſui conſanguinei, cuius tutor legitimus erat, hereditate vtrique ab inteſtato delata pupillum abſtinuerat, & miſcuerat ſe ſolus, ei ſcilicet agenti mandati quod conuentus iudicio tutelæ ob cauſam abſtenti pupilli aliquid præſtitiſſet, nihil obeſſe exceptionem interceſſionis, quia nulla fuit mulieris interceſſio. Non omnis fideiuſſio, non omnis repromiſſio indemnitatis, interceſſio eſt: & ita non omne etiam mandatum, interceſſio eſt. Frater fratris hoc loco dicitur tutor legitimus. & malè Accurſius, Legitimus i. fiduciarius. Cum enim vterque manſit in eadem poteſtate, vt in hac ſpecie, pubes impuberi tutor eſt legitimus, l. 3. C. de except. l. 9. §. 1. D. de tut. & rat. diſt. l. 1. D. de leg. tut. in illo loco conſanguineis. i. fratribus. Sed & emancipatus ſuo ex Conſtitutione Anaſtaſij,
C quia heres, & tutor & curator eſt legitimus, l. frater. C. de leg. tut. l. ne lucrum. C. de cur. fur. Emācipato autem impubeti pubes frater ſuus aut emancipatus, tutor eſt fiduciarius. Propriè tutor fiduciarius eſt pater fiduciarius, cui pater naturalis filium emancipauit ea lege vt manumitteret: vel pater naturalis qui in emancipatione manumiſſor extitit contracta fiducia, quod nomen tranſmittit in liberos ſuos fratres impuberis emancipati, & permanet in eis etiam hodie, non in emancipatore, qui cœpit haberi pro legitimo tutore, quaſi patronus. Sed ad rem. In vtraque propoſitione tentari poſſet mulierem interceſſiſſe, hac ratione quia heredi adeunti aut miſcenti ſe, cauendo de indemnitate, & de eo damno cauere videtur quod inopia aut egeſtas debitorum attulerit. Quod ſi verum eſt, ergo pro debitoribus hereditariis apud heredem intercesſit. Sed Africanus id verum eſſe
D negat. Nam dubitanti de adeunda hereditate, quoniam pupilli malè geſta tutela exiſtimaretur, mater mandauit aut perſuaſit vt adiret, & indemnem eum præſtare promiſit. Indemnem ergo ob eam cauſam quæ dubitationem iniiciebat heredi: & aduerſus pupillum igitur. An & aduerſus ceteros creditores? Fortè: (inquit Africanus) videndum enim quid actum ſit: an &, ſi propter debitorum inopiam in damno verſaretur heres? nō vtique. hoc enim contrahentibus non venit in mentem. Igitur ſi heres mandati agat vel ex ſtipulatione indemnitatis quòd pupillo aliquid præſtiterit, non tuebitur ſe mulier exceptione S. C. hoc prætextu quòd indemnitati præſtandæ ſe obligauerit non tātùm aduerſus pupillum, quod interceſſio non eſt, ſed etiam ſi fortè debitores hereditarij ſoluen-
E do non eſſent: quod interceſſio eſt. nec enim ſe in eam cauſam obligauit. Et etiam ſi ſe in eam cauſam obligaſſet, conuenta ex alia cauſa, quæ interceſſionis ſpeciem non habet, nō poſſet (opinor) ſe auctoritate S. C. tueri. nec enim vtilis obligationis pars vitiatur per inutilem. Eadémque ratio interuenit, ſi mulier emerit hereditatem. quo caſu vēditori cauet de indemnitate, ſed aduerſus creditores tantùm, l. ſi ex pluribus, D. de her. vend. Ideoque vel ipſa creditoribus ſoluere, vel venditori quod ſoluerit, præſtare debet: nec agente venditore, mulieri dabitur exceptio S. C. hoc colore quaſi inopia debitorū in eam redundet, ac proinde ſimul ipſa pro eis videatur interueniſſe, vel ſi ipſa creditoribus hereditariis ſoluerit, ex cauſa. S. C. ei non dabitur condictio. Denique emptio hereditatis, & quæ eam conſequitur indemnitatis cautio, interceſſio non eſt, licet penuria debitorum mulier oneretur. nec enim id agitur principaliter vt pro eis intercedat. Et ad ſummam, quæ per con
F ſequentias venit interceſſio, non principaliter fit, non pertinet ad S. C. Velleianum. Si tamen ab initio id palàm actum ſit, cum heres ideo nollet adire quòd debitores hereditarij exiſtimarentur non eſſe ſoluendo, vt quanto minus ſeruari ab eis poſſet, mulier præſtaret, nō ambigitur interceſſionem eſſe, quia æs alienum palàm fide ſua eſſe iubet. Sed & in ſpecie, l. ſi mater, C. cod. quam huic interpretes obiicere ſolent, manifeſta interceſſio eſt,

non tãtùm ſi tutore ſe excuſare volẽte, mater pupilli indemnitatem promiſerit, ſed etiam A
ſi tutorem pupillo petierit, & periculum tutelæ ſuſceperit. Priore enim caſu pro pupillo
tutori ſe obligat, contrariæ actionis tutelæ periculum ſuſcipiendo: poſteriore autem, pro
tutore pupillo ſe obligat, directæ actionis tutelæ periculum ſuſcipiendo. In ſpecie autem
propoſita initio huius legis, pro herede tutoris mulier ſe eidem heredi obligat: quod non
eſt interceſſio. Et ita accipiendum eſt quod Paulus ſcribit xj. Sententiarũ, Mulierem quæ
pro tutoribus filiorum ſuorum indemnitatem promiſit, ad beneficium S. C. non pertine
re: ſi videlicet pro tutoribus, non filiis ſuis, ſed tutoribus ipſis, indemnitatem promiſit.
Quam diſtinctionem Bulgarus etiam approbauit. Sequitur alia quæſtio,

Cum haberes Titium debitorem, & pro eo mulier intercedere vellet, nec tu mulieris nomen pro- B
pter S.C. ſequereris, petiit à me mulier mutuam pecuniam, ſolutura tibi: & ſtipulanti mihi promiſit,
ignoranti in quam rem mutuaretur, atque ita numerare me tibi iuſsit: deinde ego, quia ad manum
nummos non habebam, ſtipulanti tibi promiſi. Quæſitum eſt, ſi eam pecuniam à muliere petam, an ex
ceptio S. C. ei proſit. Reſpondit, videndum ne non ſine ratione dicatur, eius loco qui pro muliere fide-
iuſſerit, haberi me debere: vt quemàdmodum illi, quamuis ignorauerit mulierem intercedere, exceptio
aduerſus creditorem detur, ne in mulierem mandati actio competat: ita mihi quoque aduerſus te vti-
lis exceptio detur, mihique in mulierem actio denegetur, quando hæc obligatio periculo mulieris futu
ra ſit. Et hæc paulo expeditius dicenda, ſi prius quàm ego tibi pecuniam ſoluerim, compererim eam
interceſsiſſe. Ceterùm ſi antè ſoluerim, videndum vtrúmne nihilominus mulieri quidem exceptio ad-
uerſus me dari debeat, & ego tibi condicere pecuniam poſsim, an verò perinde habendum ſit acſi ini- C
tio ego pecuniam mulieri crediidiſſem, ac rurſus tu mihi in creditum iſſes. quod quidem magis dicen-
dum exiſtimauit, vt ſic S. C. locus non ſit: ſicut & cum debitorem ſuum mulier deleget, interceſsio-
ni locus non ſit. Quæ poſtea non rectè comparari ait, quando delegatione debitoris facta, mulier non
obligetur. At in propoſito alienam obligationem in ſe tranſtulerit, quod certè ſenatus fieri noluerit.

Perſequemur hoc loco eandem quæſtionem, quãdo videatur mulier intercedere. Sed
in eam nunc ſimul veniet etiam alia, an ignoranti creditori noceat exceptio interceſſio-
nis. Non intercedit mulier quæ ſoluit quod mihi debet, creditori meo, me iubente, vel
vltrò, me non iubente. Nam etſi mihi nihil debeat, & ſoluat creditori meo, S. C. locus nõ
eſt. quia obligatæ mulieri Senatus ſuccurrit, non ſoluenti ex alia quàm interceſſionis cau D
ſa, non donanti, non diminuenti, vel alienanti. Nec quæ ætatis ratione circumſcriptis da-
tur reſtitutio in integrum, datur etiam ſolius ſexus ratione, l. vlt. in prin. hoc tit. Idémque
erit, ſi vel quæ mihi debet, vel quæ mihi nihil debet, debitorem ſuum delegauerit credi-
tori meo, quia delegatio pro ſolutione eſt. & neutro caſu mulier obligatur. Senatus autẽ
(vt dixi) obligationibus tantùm mulierum occurrit. Quid autem ſi eum delegauerit mu-
lier qui debitor eius non fuit, quaſi debitorem? Et hoc caſu, quia ipſa obligatur ei quem
delegauit iudicio mandati, videndum vtrum finxerit ipſa eum eſſe debitorem ſuum, an
creditor ſciens eum non eſſe debitorem, id egerit vt ſibi delegaretur quaſi debitor, ne mu
lier ipſa fideiuberet, aut expromitteret. Priore caſu delegato aduerſus creditorem S. C.
exceptio non datur, quia creditor neſciuit mulierem intercedere: poſteriore caſu datur, E
vel ſoluti condictio: ac ſimiliter mulieri aduerſus delegatum, qui ſoluerit ei cui delegatus
eſt ignoranti interceſſionem mulieris, datur exceptio S. C. ſi delegatus ſcierit mulierem
intercedere: non datur, ſi neſcierit, l. 6. 7. 30. & l. 8. §. planè. l. vlt. §. ſi mulier, hoc tit. Et cõtrà
indiſtinctè aduerſus eundem datur, ſi ſoluerit cui delegatus eſt non ignorãti interceſſio-
nem mulieris, quia ſoluti condictionẽ habet. Eadémque ratio ſeruatur in fideiuſſore mu
lieris. nam ſiue ſcierit mulierem obligari alieno nomine, ſiue exiſtimauerit eam obligari
ſuo nomine, & ſoluerit ſcienti creditori, non aget efficaciter actione mandati, quod hoc
loco demonſtratur, ſimul ac fideiuſſori aduerſus eum apud quem fideiuſſerit, qui modò
ſcierit mulierem intercedere, dari exceptionem S. C. ſiue ipſe fideiuſſor idem illud ſcient
initio, ſiue reſcierit poſtea, vel, ſi hoc ſemper ignorauerit, atque ita ſoluerit, etiam condi- F
ctionem. Nam beneficium S. C. porrigitur etiam ad fideiuſſores & procuratores mulie-
rum. In ea autem muliere quæ ſe obligat alieno creditori, ita diſtinguimus. Aut debitrix
eſt eius pro quo ſe obligat, aut non. Si non eſt debitrix, locus eſt S. C. etiamſi quaſi debi-
trix alieno creditori delegata ſit, l. 17. hoc tit. l. doli §. diuerſum de do. exc. niſi ipſa ſcierit
ſe debitricem non eſſe, & impoſuerit creditori alieno. Ad quem caſum Marcelli ſenten-

tiam

A tiam coarctandam eſſe opinor in l.8.§.ſi mulier,hoc titul. alioquin vehementer pugnabit Marcellus cum ceteris.Deceptæ non decipienti ſenatus opitulatur,l.2.23.30.hoc tit. Sin autem debitrix eſt mulier, & delegetur creditori creditoris ſui ac promittat, locus S.C. non eſt, l.debitrix, hoc tit. quia cum deleganti ſuo nomine obligata fuerit, in rem ſuam videtur obligari,non in rem alienam.Sed quid ſi debitrix vltrò promittat creditori creditoris nouandi animo,vel non nouandi animo? an intercedit? Et videtur hac in re pugnare.d.l.debitrix,cum l.2.C.eod.Sed verius eſt ipſam intercedere, quia in rem ſuam non obligatur.nec enim ſe eo facto liberat à creditore ſuo.Et hoc eſt quod ait d.l.debitrix. Sed ſi pecuniam promiſit ne delegetur. i. ſi maluit promittere quàm delegari,intercesſiſſe videtur.Interdum tamen & eo facto liberat ſe,& his ſanè caſibus non videtur intercedere

B l.2.l.aliquando hoc tit.Et ita accipienda eſt.l.2.C.eod. Dixi obligatæ ſenatum opitulari, non ſoluenti pro alio. Quid ſi,vt ſoluat meo creditori,rogatu meo obliget ſe alij, puta à Titio ſumpta pecunia mutua? Et verius eſt tunc videri eam intercedere.nam pro me teã ſe conſtituit,etſi nun eidem creditori cui ego debeo,alij tamen propter me, id eſt vt me liberet obligatione, atque ita quodammodo meam obligationem in ſe tranſcribit. Denique intercedit non tantùm quæ pro me. i. vice mea,ſed & quæ pro me, id eſt propter me ſe obligat.Nocet igitur Titio exceptio,ſed ſcienti tantùm,id eſt, ſi ſcienter in quam rem mulier mutuaretur,non ignoranti,l.Seia.§.vlt.hoc tit. At finge, Mulier pro Titio apud te intercesſura erat: non intercesſit tamen, quia tu perſonam ſiue nomen mulieris ſequi noluiſti.Quapropter mox ſolutura tibi,me rogauit pecuniam mutuam,nec ſoluit ipſa ta

C mẽ,ſed iuſſit me tibi eam pecuniam ſoluere,& cauit ſe mihi redditurum.Ego neſciebam quid ageret, imò exiſtimabam eam pecuniam tibi illam debere ſuo nomine: ideóque ſequutus bona fide mandatum mulieris,cum pecunia mihi non eſſet in promptu,promiſi ſtipulanti tibi me eam ſoluturum. Quæritur an ſit S. C. locus.Et poſt, multam diſquiſitionem concludit Africanus hoc loco ex Iuliani ſententia,S. C. locum eſſe,quia mulier mihi obligata eſt.Igitur,ſiue reſciui antequam ſoluerem,mulierem in rem Titij interueniſſe,te agentem ex ſtipulatu repellere poſſum exceptione S.C.perinde ac ſi fideiuſſor eſſem mulieris, vel ſi te non repulero,repellet me agentem mulier,ſiue ignorans ſolui,condicere tibi poſſum quod ſolui per errorem,& conſequenter aduerſus mulierem ſi agam, ipſa repellet me exceptione S.C. Sed hoc ita procedit, ſi tu ſcieris mulierem intercedere.

D Alioquin ignoranti non nocet, vtputa, ſi ego finxerim me vltrò intercedere pro Titio, non ex mandato mulieris. Et hæc verior eſt huius propoſitionis definitio. Variauit in ea. Iulianus.Comparabat me primum debitori à muliere delegato,cum tamen res ita ſit geſta. Rogauit me mulier mutuam pecuniam: ego dare volui, ſed ipſa iuſſit me tibi dare: ego tibi promiſi.non ſum debitor mulieris,ac proinde iuſſio illa,delegatio non eſt. Sed tamen comparabat eam Iulianus delegationi,ideóque S.C.dicebat locum non eſſe,&perinde habendum ac ſi initio ego mulieri pecuniam credidiſſem:ac rurſus tu mihi in creditum iſſes, id eſt fidem meam ſequutus, me vice Titij creditæ pecuniæ reum recepiſſes. quo genere ceſſat S.C. Velleianum. In creditum ire,eſt mutuum aut promutuum con-

E trahere: & promutuum contrahit, qui vice debitoris ſe reum creditori conſtituit. At poſtea,id eſt in poſterioribus libris,vel poſteriori tempore, Iulianus ſententiam mutauit.& meritò,quia quæ re vera delegat debitorem ſuum,non obligatur.In hac ſpecie mulier vi ipſa alienam obligationem in ſe trãsfert,dum ſe mihi obligat, qui me obligo quive ſoluo creditori alieno.& fraus quæſita videtur S. C. Variauit Papinianus l.vlt.C.de fur.l.ſi ven ditor,D.de ſet.exp.variauit Vlpianus,l.1.C.de emend. Cod. Iuſt.variauit Scæuola,l. qui bona,D.de adq.ret.do.quibus patum cognoſſe quod per ſe turpe non eſt,turpe fuiſſet,ſi in eo perſeuetaſſent.Hic locus etiam Iulianum variaſſe probat.Nam his verbis, Ait, Exiſtimauit, ſignificatur Iulianus quem nominauerat antè,atque etiam vbique in his Africani libris,l.ſi quando,& ſeq.l.ſi à pluribus De leg.1.l.filiof. De cond.& dem.& aliis locis in

F numeris. Valet enim apud Africanum Iuliani auctoritas etiam ſine ratione,vt admonuimus iam ſuprà initio primi Tractatus.His aptè coniungemus eiuſdem Africani l.17. cuius prima pars hæc eſt,

Vir vxori donationis cauſa rem viliori pretio addixerat, & in id pretium creditori ſuo delega- A
uerat. Reſpondit venditionem nullius momenti eſſe: &, ſi creditor pecuniam à muliere peteret, ex-
ceptionem vtilem fore, quamuis creditor exiſtimauerit mulierem debitricem mariti fuiſſe. Ne id con-
trarium videri debere ei, quod placeat, ſi quando in hoc mulier mutuata eſt vt marito crederet, nõ
obſtaturam exceptionem, ſi creditor ignorauerit in quam cauſam mulier mutuaretur. quoniam qui-
dem plurimum interſit vtrum cum muliere quis ab initio contrahat, an alienam obligationem in
eam transferat. Tunc enim diligentiorem eſſe debere.

Quod diximus ſuprà, mulierem non debitricem adiuuari S. C. Velleiano, ſi quaſi de-
bitrix delegetur alieno creditori & promittat, id ab Africano reſpõdetur hoc loco in ſpe-
cie huiuſmodi. Vir vxori donationis cauſa rem x v. vendidit quinque. Inter exteros hęc
vẽditio valet, inter maritos nõ valet, l. ſi quis donationis, D. de cont. emp. quia fit in frau- B
dem iuris ciuilis, quo inter maritos prohibitæ donationes ſunt. Igitur quinque viro vxor
non debet: &, ſi in illa quinque delegetur creditori mariti quaſi debitrix, locus eſt S. C.
quamuis creditor exiſtimauerit mulierem viro debuiſſe. Quo caſu nec ipſe mulierem de-
cepit, qui exiſtimabat debitricem delegari, nec mulier, quæ putabat ſe debere quinque,
ignara iuris ciuilis. Vir decepit vtrunque: in eum igitur à prætore reſtituetur actio. Ob-
ſtat l. 8. §. ſi mulier, hoc tit. in qua Marcellus negat locum eſſe S. C. ſi mulier quæ contra
S. C. promiſit alieno creditori, ab eo alij delegetur quaſi debitrix. Sed hoc (vt diximus ſu-
prà) non aliter locum habere poteſt, quàm ſi mulier ſcierit ſe non teneri, & finxerit fortè
ſe teneri ex alia cauſa, creditor ignorauerit. Nam ſi vterque ignorauerit, vel vterque ſcie-
rit, vel mulier ignorauerit, creditor ſcierit, locus eſt S. C. Obſtat etiam l. 1. C. eod. tit. quæ C
ita demum ſubueniri mulieri ait transferenti in ſe alienam obligationem, ſi creditor non
ignorauerit eam intercedere. Ergo aduerſus ignorantem non admittit exceptionem S.
Conſulti, quam hoc tamen loco Africanus admittit. Reſpondeamus eodem modo, Afri-
canũ eam admittere, ſi & creditor & mulier ignorauit ſe intercedere: hoc ſolo caſu igno-
ranti nocet exceptio, non ſi mulier ſcierit, creditor ignorauerit. Poſtremò obſtat l. 4. in
princ. l. ſi mulier tanquam, & ſeq. l. bona fide hoc tit. quibus oſtenditur non eſſe locum
S. C. ſi mulier tãquam in ſuos vſus mutuam pecuniam accepit, vt mox alij eã crederet, &
creditor ignorauerit quid mulier ageret. Huic argumento ita reſpondet Africanus, mul-
tum intereſſe vtrum cum ipſa muliere ab initio contrahatur, an alienam obligationem in
ſe trãsferat. Nam ſi alienam obligationem in ſe transferat, debet creditor diligentius ſcru-
tari, debitrix ſit mulier debitoris ſui néćne. Debet (inquit) eſſe diligentior, id eſt curioſior, D
vt & in ſpecie l. 3. §. ſed ſi accepit, D. de in rem ver. ſi ſeruus mutuam pecuniam accepit
quaſi in rem domini verteret, curioſus creditor eſſe debet quò vertatur. Nam ſi alio ver-
terit ſeruus, non erit actio de in rem verſo. Et in ſpecie, l. vlt. D. de exerc. act. qui credit
pecuniam magiſtro nauis, vt inſolidum experiri poſſit cum exercitore, curioſus eſſe de-
bet, cui rei pecuniam mutuetur magiſter, & an eo loci quo contrahitur ea res comparari
poſſit. Et paulo minor tamen curioſitas in hoc quàm in illo, propter rationem l. 1. in pr.
eod. Videtur & lex Gabinia curioſitatem deſideraſſe in creditore, dum vetuit ius dici de
pecunia ſub vſuris ſumpta per verſuram, id eſt, vt ea pecunia ſoluerentur vſuræ alij debitę.
Qua ratione fit vt vſuratum ſolutarum vni vſuræ debeantur alteri. quod ius non patitur, E
ne inopes vſuris obruantur. Verſura igitur, fraus eſt huius iuris: quæ ne fiat, ac proinde
ne creditor ius crediti amittat, in mutuando diligentior eſſe debet. Anatociſmus eſt alia,
& hæc etiam vetita. Aliâs verò in creditore curioſitatem non exigimus, l. doli. §. vlt. D. de
nouat. M. Tullius pro Rabirio Poſtumo. Tamen (inquit) non debuit is qui dabat, quò
ille qui accipiebat, conſumeret, quærere. Et ita ſi ab initio cum muliere contrahat credi-
tor, non debet eſſe curioſus. alioquin non temere quiſquam cum fœminis contraheret.
Et meritò indiſtinctè dicimus hoc caſu creditori ignoranti non nocere exceptionẽ. S. C.
At ſcienti certè nocet, l. 12. l. Seia. §. vlt. l. tutor, §. vlt. hoc tit. & ſic locus eſt S. C. non tan-
tùm ſi crediturus alij mulieri dederit, ſed &, ſi alij non crediturus, mulieri alij credituræ,
dederit, ſciens cuius rei cauſa mulier interponeretur. Et ideo in S. C. hæc verba, *Mutui da-*
tiones, ſic accipiemus, cum alij datura, vel ab eo qui alij daturus erat, mutuum accepit. F
Nam vtroque genere videtur pro alio intercedere. & ita edicto perpetuo euidentius de-
claratur, l. 19. C. eod. eodemq́; ſenſu in l. ciuitas, D. de reb. cred. ciuitatem obligari mu-
tui datione, id eſt, ſi actor ciuitatis mutuũ acceperit. vt planè ridiculi ſint qui emendant,
mutua-

A mutuationes in S.C. At verò quod diximus, ſcienti creditori qui principaliter ab initio
cum muliere contrahit, quæ alij operam ſuam accõmodat, nocere exceptionem inter-
ceſſionis, ei valde obſtat l.13. C.eod.tit.quæ negat nocere. Sed non de ea muliere loqui-
tur quæ à marito interponitur quærendæ pecuniæ cauſa, ſed de ea quæ ſua ſponte pecu-
niam mutuam ſumit in vſum mariti. Hæc non videtur intercedere. Eſt & alius caſus
quo ignoranti creditori non nocet exceptio, qui proponitur in huius l. 17. §. 1. in hæc
verba.

*Si mulier dixiſſet ſibi rem dotu nomine obligatam, & creditor curaſſet ei pecuniam dotis ſolui,
qui idem pignus acciperet, mulieri etiam pecunia credita deberetur. Si poſſeſſor creditor aduerſus eam
B Seruiana agentem exciperet, Si non voluntate eius pignus datum eſſet, replicationem mulieri S. C.
non profuturam, niſi creditor ſciſſet etiam aliam pecuniam ei deberi.*

De alieno creditore qui cum muliere delegata contrahit, dixit ſuprà, ei etiam igno-
ranti mulierem non eſſe debitricem delegantis, nocere exceptionem S.C. Nunc de alie-
no creditore agit, qui contrahit cum alio, non cum muliere. quem ſanè non eſt cur veli-
mus diligentiam in ea re præſtare: ideoq; ignoranti ei non nocet exceptio. vt ſi manda-
to mulieris apud eum fideiuſſerit aliquis, l.6. hoc tit. vel ſi conſentiente muliere, res mu-
lieris proprias pignori obligauerit aliquis l.6. & 7. C. eod. aut res mulieri obligatas, vt in
ſpecie quæ hoc loco proponitur. Maritus vxori dedit pignus propter dotem & propter
creditam pecuniam. Hodie nihil eſt neceſſe dari propter dotem, quia mulier habet ta-
C citam hypothecam. Olim pignus dari potuit propter dotem, ſed non fideiuſſor, niſi poſt
ſolutum matrimonium, l.quod autem, §.ſi vxor, D.de don.inter vir. & vxor. l. 7. D. de
except.l. ſi conſtante §.quotiens. Sol. mat. l.1. & 2. C. ne fid. dot. den. ne videretur fidei
mariti diffidere mulier quę ſe ei ſuamq; vitam committit d.l.2. l.hac lege C. de pac.con.
Quæ diffidentiæ cauſa non eſt in pignore, ſed vt res ſit magis in tuto, pignus datur. Fi-
deiuſſor debitoris, pignus rei debitę locum obtinet. Qua de cauſa & in fideiuſſore dãdo
contumelia eſt aliqua, quæ nulla eſt in pignore, l.17. in fi. De teſt.tut. ac præterea diffici-
lius grauiúſque eſt fideiuſſorem quàm pignus dare. Et malè vulgò ſtatuunt, aliud eſſe in
vxore ex l.cùm dotis, D. de iur.dot. quæ non de vxore loquitur, ſed de eo qui pro vxore
promittit nouandi animo, id eſt, qui expromittit. quo verbo ea lex vtitur. Maritus ergo
D vxori dedit pignus propter dotem & propter creditam pecuniam: ipſa dicebat datum
ſibi propter dotem, de pecunia credita nihil dicebat. Quamobrem creditor mariti cu-
rauit ei ſolui pecuniam dotis, fortè diuortio facto, vt ipſe idem pignus à marito accipe-
ret voluntate mulieris. Voluntas hæc, interceſſio eſt, quia creditori mariti rem adhuc ſi-
bi obligatam ex cauſa creditæ pecuniæ obligari patitur. Sed hoc neſcit creditor, & ideo
nõ nocet etiam ei exceptio vel replicatio S.C. Velleiani. Scienti nocet. Sed obſtat quod
dicitur remiſſionem pignoris non eſſe interceſſionem, l.8. in princ. hoc tit. l.etiam, C.eo.
Quæ enim conſentit obligationi pignoris ſibi dati, videtur remittere pignus, l.9. §.vlt. l.
12. D.quib.mod.pig. vel hyp. ſol. ergo non intercedere. Reſpondeo, in ſpecie propoſita
mulierem videri remittere pignus ex ea cauſa qua ſibi pecunia ſoluta eſt, non ex cauſa
creditæ pecuniæ quam reticuit. Ex ea enim voluit pignus retinere, & conſentire tamen
E eius obligationi: pro debitore ergo intercedere. Remiſſio pignoris, reſoluit pignus iure
exceptionis: vt ſi voluntate creditoris debitor pignus vendat, vel permutet, vel donet,
leget, in dotem det, pigneret. Redditio pignus reſoluit ipſo iure, & neutra interceſſio eſt,
l.8. in princ. hoc tit. d.l.etiam. Sed neque donatio, l.etſi pignus, D.quæ in frau.cred. quia
obligatio perſonalis perſeuerat. Et inde diſcrimẽ inter redditionem chirographi & red-
ditionem pignoris. Reddito enim pignore, obligatio perſonalis manet: reddito chiro-
grapho, pignoris obligatio efficax non manet, l.2. & 3. D.de pac. Martialis, Quod Caie-
tano reddis Polycharme tabellas, Milia te centum num tribuiſſe putas? Et alio loco,
Quadringentorum reddis mihi Phœbe tabellas &c. Sequitur §. vlt. in quo alius etiam
caſus explicabitur, quo ignoranti creditori exceptio non nocet. Verba eius hæc ſunt,

F *Mulier & Titius, cum in rem communem mutuarentur, eiuſdem pecuniæ rei facti ſunt. Non o-
mnimodo mulierem pro parte ſocij videri interceſſiſſe dicebat. Nam ſi ob eam cauſam mutuati fue-
rint, ex qua ſi creditor pecuniam non dediſſet, maius damnum mulier paſſura fuerat, veluti quòd cõ-
munis inſula fulta non eſſet, vel quòd fundus communis in publicum committeretur, potius eſſe vt
S.C. locus non ſit. At ſi in aliquam emptionem mutua pecunia ſit accepta, tunc pro parte interceſſio-*

nem factam videri. & ideo creditorem partem duntaxat pecuniæ à muliere petere poſſe. Quod ſi to- A
tum petierit, exceptione pro parte ſummouetur.

Duo rei debendi non videntur vice mutua fideiubere, niſi id actum ſit nominatim, l.
reos, D. de duob. reis. Ne dicas, Niſi ſocij ſint. Nam & ſi ſocij ſint, non aliter videntur vice
mutua fideiubere, quàm ſi id actum ſit nominatim. Qua de cauſa ſoluta integra pecunia,
non eſt alteri aduerſus alterum actio mandati vel negotiorum geſtorum, non de in rem
verſo, ſi pater & filius duo debitores fuerint: quia is qui ſoluit, ſuo nomine ſoluit, id eſt,
propter ſuam obligationem, qua quidem erat obſtrictus in ſolidum, l. cùm alter, C. de fi-
deiuſſ. l. vt fideiuſſor, D. eod. l. ſi pro patre, in pr. coniuncto §. vltim. D. de in rem ver. quæ
coniunctio manifeſtam differentiam indicabit inter fideiuſſorem & conreum. Eſt tamen
in conreum pro ſocio actio, ſi ſocij fuerint, l. 1. C. de duob. reis. Eſt & creditæ pecuniæ vel B
ex ſtipulatu, ſi ſoluenti integram ſummam creditor ceſſerit actione ſua. Sed ſi vice mu-
tua fideiuſſerint, is ſanè qui partim ſuo, partim fideiuſſorio nomine ſolidum ſoluit, in al-
terum habet mandati actionem. Eadem ratione non poteſt vnus compenſare quod alte-
ri ſtipulator debet, l. 10. D. de duob. reis. Sed ſi vice mutua fideiuſſerint, etiamſi ſocij non
ſint, rectè vnus pro qua parte tenetur, quaſi fideiuſſor compenſat quod alteri debetur, l. 5.
D. de compenſ. Sed etſi non vice mutua fideiuſſerint, modò ſocij ſint, eadem compenſa-
tio admittenda eſt. Non quòd ſocij tacitè inuicem fideiuſſiſſe intelligantur, ſed quòd ra-
tione ſocietatis, qui ab vno ſocio petit, videatur etiam petere ab altero, à quo is qui con-
uenitur, quod ſoluerit, pro parte repetiturus eſt: ideóque ex vtriuſque perſona compen-
ſatio induci poteſt. Parique modo, vt cetera Ioannis argumenta perſequar, probantis C
duos reos non videri inuicem fideiuſſiſſe. quod veriſſimum eſt etiam detracta illa exce-
ptione (vt dixi) quam adiicit Ioannes, Niſi ſocij ſint. Si ſtipulator ſententia arbitri com-
promiſſarij vetitus ſit petere ab vno ex reis promittendi, & petat ab altero, pœna non cõ-
mittitur, quæ tamẽ committeretur ſi eſſent fideiuſſores mutui, vel ſi ſocij eſſent, l. ſi duo,
D. de recep. qui arb. rec. quia (vt dixi ſuprà) qui ab vno ſocio petit, vi ipſa & ab altero ſocio
petit, ad quem is vnde petitur regreſſum habet. & ſimiliter qui à fideiuſſore petit, vi ipſa
à reo petit, l. aduerſus, D. eod. titul. vbi iuriſconſultus τῇ δυνάμει maluit dicere Stoicorum
verbis, quibus hæc opponuntur τῇ ἐνεργείᾳ. Latinè Vi ipſa, & Re ipſa. A reo peti τῇ ἐνερ-
γείᾳ vel re ipſa, qui conuenit reum, τῇ δυνάμει, vel vi ipſa, vel intellectu ipſo, qui conuenit
fideiuſſorem. Itaque quod in illa l. ſi vnus, §. illud. D. de pac. vulgò erat ſcriptum, Re ipſa,
rectè emẽdatum ita eſt, Vi ipſa. Hæc enim ſunt valde diuerſa, Re ipſa & Vi ipſa. Item ex- D
ceptio quæ prodeſt vni ex conreis, non prodeſt alteri, ſi conueniatur in ſolidum, vt in
ſpecie l. ſeq. ſi Titius & mulier pro alio duo rei interceſſerint, mulieri datur exceptio in-
terceſſionis, Titio non datur. Sed neque ſi ambo fideiuſſerint pro alio, Titio datur be-
neficium diuiſionis, l. ſi Titius, D. de fideiu. quam expoſui obſeruatione decima. Prodeſ-
ſet tamen exceptio etiã alteri, ſi ſocij eſſent, vel ſi vice mutua fideiuſſiſſent. Tantum præ-
ſtat ſocietas, quantum fideiuſſio mutua. Sed non inducit tamen ſocietas (quod Ioannes
dicebat) fideiuſſionem mutuam. Item vno ex reis debendi confuſione obligationis libe-
rato, alter in ſolidum obligatus manet: qui ſi pro fideiuſſore haberetur, in partem ſuam
duntaxat teneretur. Itemq; ſi ſocius eſſet, l. Granius, D. de fideiuſ. Item ſtipulatio rem ra-
tam haberi non cõmittitur, ſi petatur ſolidum à cõreo ſtipulatoris, qui ſocius non eſt: quę E
committeretur tamen, ſi mutui fideiuſſores eſſent. Nã & pro parte ſtipulatoris ab eo peti
videretur, l. 1. D. rem rat. hab. Item liberatione legata reo, liberandus eſt fideiuſſor, libera-
tione autẽ legata vni ex reis, nulla ex parte cõreus alter liberandus eſt, niſi ſocius ſit, l. 3. §.
nũc de effectu, l. 5. D. de lib. leg. Vtitur & alio argumẽto Ioannes ex l. 7. §. rei. D. de excep.
quaſi exceptio rei iudicatæ fideiuſſori proſit, non cõreo. quod eſt falſum. Nã abſolutione
vnius ex cõreis, & iureiurãdo & acceptilatione & nouatione & delegatione & ſolutione
verius eſt alterũ liberari, ſiue ſocij ſint, ſiue non. Et ita Fulgoſio videtur rectè. Nec eadem
ratio ſententiæ arbitri, quæ pro veritate non habetur. Aliud argumentum ſumit ex l. ſi ex
duob. §. vlt. D. de duob. reis: quaſi Titio & ſeruo acceptis duobus reis promittendi extra F
cauſam peculiarẽ, dominus teneatur de peculio, qui tamẽ nõ teneretur, ſi videretur ſer-
uus fideiuſſiſſe, l. 20. D. de fideiuſſ. Sed hoc etiã nõ probo. Nã verius eſſe arbitror vt Titio
& ſeruo acceptis reis promittẽdi extra cauſam peculiarẽ, dominus nõ teneatur de pecu-
lio. quia, etſi nõ videatur ſeruus fideiuſſiſſe, videtur tamẽ interceſſiſſe: & hoc ſatis eſt ad
denegandam

A denegandam actionem de peculio, vt memini me docere Obſeruatione octaua. Et vide-
ri duos reos viciſſim quodammodo alterum pro altero intercedere (etiamſi id actum non
ſit nominatim) Africanus apertè demonſtrat hoc loco, dum ait muliere & Titio duobus
reis acceptis, data eis pecunia mutua in emptionem aliquam, pro parte Titij mulierem
interceſſiſſe videri, atque ideo creditori eam teneri pro parte ſua duntaxat. Et ſanè effe-
ctu & executione obligationis inſpecta duo rei videntur inuicem intercedere, quia ſoli-
dum à ſingulis exigi poteſt. quod nihil aliud eſt quàm teneri aliũ pro alio. Et ob id ipſum
à Græcis ἀλληλέγγυοι vocantur. Si tamen Titius & mulier mutuam pecuniã in rem com-
munem acceperint, ex qua ſi creditor pecuniam nõ dediſſet, maius damnum mulier paſ-
ſura fuerat quàm ex hac pro Titio interceſſione: veluti quòd communes ædes ruiſſent,
B vel fundus communis ob non ſolutum vectigal in publicum cecidiſſet: quia magis in ſuã
quàm in alienam rem intercedere videtur, in ſolidum obligatur, ceſſante S.C. Velleiano.
Sed etſi non re vera (vt poſuimus) in rem communem Titius & mulier mutuam pecuniã
acceperint, ſed finxerint ſe accipere in fraudem S. Conſulti falſo titulo interceſſioni quę-
ſito, non erit locus S.C. quia deceptæ non decipienti ſubuenit Senatus. Et hoc certiſſimũ
eſt. Qua de cauſa cùm moribus Gallię pleriſque locis bona in matrimonio quęſita com-
munia ſint inter virum & vxorem, niſi aliud inter eos conuenerit, & aliquando ita con-
ueniſſet inter coniuges ne ea bona communia eſſent, in eorum tamẽ quaſi communium
tutelam aut refectionem ignorante creditore mutuam pecuniam accepiſſent, rectè iudi-
catum eſt, creditori in ſolidum agenti cum muliere, oppoſita exceptione interceſſionis,
C dandam replicationem doli mali, l. 18. C. eod. Deceptis enim, (vt ſæpe iam diximus) non
decipientibus hoc beneficium datur. Quod & de quolibet alio beneficio dici poteſt, l. 2.
C. ſi minor ſe ma. dix. Vt nuper mihi reſpõdere contigit de beneficio, l. 2. C. de reſc. vend.
in ſpecie huiuſmodi. Quidam fundum Titio minoris vẽdidit, id eſt, minori pretio quàm
efficiat dimidia pars pretij veri. emit Titius bona fide, vendidit ille mala fide, confidens fo-
re vt breui reſcinderet eam venditionem ex beneficio d. l. 2. emptore ad ſupplendũ quod
deeſt iuſto pretio non exiſtente idoneo. & mala fides ac fraus venditoris ex eo apparuit,
quòd cùm multo pluris eo ipſo tempore quo vendidit Titio, aliis eundem fundum ven-
dere poſſet, noluit: & quibuſdam audientibus expoſuit ſe idcirco minoris vendere malle;
vt aliquando integrum ſibi foret eum fundum ab emptore reuocare. Hoc enim caſu re-
D ſpondi non eſſe locum beneficio Conſtitutionis. & quando in eius Conſtitutionis men-
tionem incidi, aliud referam quod eodem ferè tempore, eodémque loco, quo me neſcio
quæ ſors coëgerat exulare, accidit: vt abuterentur nonnulli beneficio eius Conſtitutio-
nis, ſiue l. 2. C. de reſc. vend. differentiam eſſe conſtituentes inter iuſtum & verum pre-
tium, quam auctores noſtri nuſquam agnoſcunt: acſi iuſtum pretium eſſet dimidia pars
veri: atque ideo ſupplente emptore dimidiam partem veri pretij, fundum à venditore re-
uocari non poſſe dicerent. Nam (inquibant) ſi ex conuentione venditor accepiſſet dimi-
diam partem veri pretij, ceſſaret beneficium Conſtitutionis. Sufficiat igitur venditori ſi
ei ſuppleatur dimidia pars veri pretij. Hoc modo compoſuerit forſitan litem ſequeſter a-
liquis inter emptorem & venditorem, vt inter heredem ſcriptum & filium exheredatum
E ita de tranſactione egiſſe Plinium Secũdum legimus, Si mater te ex parte quarta ſcripſiſ-
ſet heredem, num queri poſſes? Igitur ſufficere tibi debet, ſi exheredatus à matre, quartã
partem ab heredibus eius accipias. Sed tranſactionis alia, iuris longè alia ratio. Nec quæ
perſuadere mihi tranſactionem poteſt, eadem effecerit quominus vel exheredatus vindi-
cem hereditatem totam, petitione hereditatis de inofficioſo, vel in pretio rei venditę cir-
cumuentus, minore pretio accepto quàm efficiat pars dimidia veri pretij, agam Conſtitu-
tionis beneficio, vt aut mihi fundus redhibeatur, aut ſuppleatur verum, iuſtum, ſolidum,
integrum pretium fundi. nec contentus eſſe cogar quarta, quæ tamen data, me querela
excluſiſſet, nec dimidia parte veri pretij, quæ excluſiſſet beneficio Conſtitutionis. Porro
ne quis putet nos, hæc tractãdo, longius abiiſſe propoſito, exponam ad eadem illa ſimul,
F & ad tractatum hunc Africani quam agitat pertinentem quæſtionem Accurſius. Si mu-
lier & Titius mutuam pecuniã ſumpſerint in emptionem aliquam, & rei emptę pars me-
dia pluris ſit quàm quanti emerunt rem totam, qui caſus eſt reſcindendæ vẽditionis pro-
poſitus in l. 2. C. de reſc. vend. quæ tamen ob eam fraudem hoc iure reſcindi non potuit,
an ceſſet S.C. Velleianum, ſicuti ceſſat cùm mulier & Titius in rem communem pecuniã

mutuam ſumpſerunt,ſi ea non ſumpta,maius damnum mulier paſſura fuerat quàm eſſet A
in ſumma credita. Et breuiter,putem hæc eſſe longè diuerſa. Nã hoc poſteriore caſu mu-
lier,quia euitat rei ſuæ maius damnum, ſanè in rem ſuam intercedere videtur:illo caſu in
rem Titij intercedit,quia interceſſio nullo eam liberat damno.& quanuis rei venditę di-
midia quæquę pars tanti ſit quanti intega ſumma credita,tamen non ideo eis viliotis ad-
dicta res eſt,quòd ipſa apud creditorem pro Titio interceſſiſſet. Sed ſatis iam abundéque
dictum eſt de interceſſionibus fœminarum. Trãſeamus ad l.14.De lib.& poſt.cuius ver-
ba proponam in primis,vt ſoleo. Africanus ait,

*Si poſtumus à primo gradu exheredatus, à ſecundo præteritus ſit, quanuis eo tempore naſcatur
quo ad heredes primo gradu ſcriptos pertineat hereditas, ſecundum tamen gradum vitiari placet, ad
hoc vt prætermittentibus inſtitutis,ipſe heres exiſtat. immo,etſi defuncto eo heredes inſtituti omiſe-* B
*rint hereditatem,non poſſe ſubſtitutos adire. Itaque, etſi à primo gradu exheredatus, à ſecundo præ-
teritus,à tertio exheredatus ſit, & viuentibus primis & deliberantibus decedat, quæri ſolet, omit-
tentibus primis aditionem, vtrum ad eos qui tertio gradu ſcripti ſint, an potius ad legitimos heredes
pertineat hereditas. Quo & ipſo caſu rectius exiſtimari putauit ad legitimos eam pertinere. Nam &
cùm duobus heredibus inſtitutis, & in ſingulorum locum facta ſubſtitutione, à primis exheredatus
poſtumus, à ſecundis præteritus fuerit, ſi alter ex inſtitutis omiſerit, quanuis poſtumus excludatur,
non tamen magis ſubſtitutum admitti.*

Poſtumus aut inſtituendus aut exheredandus eſt. Vetus regula iuris eſt, Teſtamẽtum
rumpi in quo poſtumus præteritus eſt,ſi naſcatur,l.12.13.hoc tit.quæ eadem non eſt de fi-
lio, Teſtamentum non valere, in quo filius præteritus eſt. ſed ita concipitur hac lege,§. C
quod vulgò, Non valere eum gradum eámve partem teſtamenti in qua filius præteritus
eſt. Regula conſtituitur ex his quę plerunque fiunt. Filio exheredato à primo gradu, prę-
terito à ſecundo, pars tantùm ſubſtitutionis nulla eſt, & cõtrà,filio præterito primo gra-
du,exheredato ſecundo, pars inſtitutionis ſola,& vno tantùm caſu totum teſtamentum,
ſi præteritus ſit filius ab omnibus gradibus. At poſtumo præterito ab omnibus gradibus,
vel pręterito à primo gradu tantùm, non à ſecundo, totum teſtamentum rumpitur:& v-
no tantùm caſu pars, ſi à primo gradu ſit exheredatus, à ſecundo præteritus, l. 3.§.vlt.tit.
ſeq. Ratio diuerſitatis inter filium & poſtumum hæc eſt, quia poſtumus præteritus à pri-
mo gradu, exheredatus à ſecundo, agnaſcendo rumpit primum gradum ſtatim, etiamſi
non pertineat ad Primum hereditas,veluti pendente condicione inſtitutionis,& rumpẽ- D
do, ſibi locum facit ab inteſtato,ac proinde repellit etiam ſubſtitutum,inſtitutum agna-
tione,ſubſtitutum occupatione.quia præueniſſe eum in ea hereditate poſtumus videtur,
id eſt legitima ſucceſſio præueniſſe teſtamentariam,vel delata prius legitima quàm teſta-
mentaria,ex Secundo gradu. Contrà ſi filius præteritus ſit à Primo gradu,exheredatus à
Secundo,is ſibi locum ipſe non facit,id eſt non rumpit inſtitutionem,ſed ſtatim ab initio
nulla eſt: ac proinde teſtamentum à ſubſtitutione initium capere videtur,ac ſubſtitutus,
inſtitutus eſſe magis quàm ſubſtitutus,quoniam ei priori hereditas defertur,l.3.§.vlt.hoc
tit. Qua de cauſa vtilius eſt filio præterito,ſi ipſe ſibi parauerit locũ,puta petita bon.poſ-
ſeſſione contra tab. qua ratione reſcindet inſtitutionem, & conſequenter quaſi occupa-
tione repellet ſubſtitutum,quem non poſſit repellere ſi ipſo iure cõtendat nullam eſſe in- E
ſtitutionem,l.non putauit.§.ſi Primo.D.de bo.poſ.con.tab. His poſitis,finge,Poſtumus
ab inſtitutis exheredatus eſt,à ſubſtitutis pręteritus. Agnaſcitur eo tempore quo ad inſti-
tutos pertinet hereditas. Pertinere dicitur,quæ delata eſt,nondum adquiſita vel repudia-
ta: vt pertinere legatum quod delatũ eſt,licet dies eius nondum ceſſerit,l.45.§.1.D.de leg.
2. Et pertinere res empta,licet nondũ tradita ſit,l.ſi ager De rei vind. Malè igitur hoc loco
Hugolinus,Pertineat id eſt pertinere poſſit: & malè Accurſ.d.l.45. Pertinere pro cedere
diem. Placet autẽ in ſpecie propoſita,Iuliano ſcilicet,(vt equidem intelligo) Africani ma-
giſtro, Secundum gradum rumpi, etiamſi eo tempore natus ſit poſtumus quo Primo nõ
Secundo gradu ſcriptis heredibus deferebatur hereditas. Itaque repudiãtibus inſtitutis,
poſtumus ſuccedet ab inteſtato, vel poſtumo defuncto, viuentibus & deliberantibus he- F
redibus inſtitutis,ſequentes agnati ab inteſtato ſuccedent,& præferẽtur ſubſtitutis. Gra-
du enim ſubſtitutorũ rupto,amplius hereditas inde obtineri nõ poteſt,l.4.tit.ſeq. Et hoc
idem ita definitur,l.8.hoc tit.ſi modò legatur, Viuo Primo(vt perſpicuè emẽdauimus iã-
diu)non, Viuo patre. Eandem verò rationem iuris obtinere etiam Iulianus putauit in ſe-

quenti

A quenti caſu. A primo gradu poſtumus exheredatus eſt, à ſecundo præteritus, à tertio ex-
heredatus. Licet eo tẽpore naſcatur poſtumus quo hereditas pendet ex primo gradu, id
eſt, deliberantibus inſtitutis, tamen ſecundum gradum rumpit ſtatim, nec conualeſcet ſi
fortè poſtumus eiſdem heredibus deliberantibus deceſſerit. Itaque repudiantibus poſtea
inſtitutis, nec ſecũdi ſubſtituti vocabuntur, quorum gradus ruptus & infirmatus eſt, nec
tertij, ſed legitimi heredes teſtatoris, quibus aditum patefecit poſtumus, dum & ſibi pate-
fecit, rumpendo ſecũdum gradum: atque ita rem deducendo in cauſam inteſtati, ſicut ſi
ab inſtituto fuiſſet præteritus, à ſubſtituto exheredatus, agnatione rumperet totum teſta
mẽtum, id eſt rupta inſtitutione, etiã ſubſtitutionem infirmaret. Quinetiam mortuo po-
ſtumo, pendente condicione inſtitutionis, hoc eſt, nondũ pertinente ad inſtitutum here-
B ditate, ac poſtea deficiente condicione, ſequentis gradus legitimus heres excluderet ſub-
ſtitutum, l. 5. tit. ſeq. ſublata negatione quadã, quam etiam non habẽt Baſilica, vt expoſui
l. 3. §. vlt. hoc tit. Eadem ratio interuenit in hac ſpecie, quam tertiam Africanus ponit. Pri-
mus & Secundus heredes inſtituti ſunt. Primo ſubſtitutus Tertius, Secũdo Quartus. Ab
inſtitutis poſtumus exheredatus eſt, à ſubſtitutis præteritus. Poſt agnitionẽ poſtumi Pri-
mus hereditatem repudiauit, Secundus non repudiauit. Ex repudiatione Primi, excluſo
ſubſtituto, poſtumus ſuccedet ab inteſtato, & quidem ex aſſe: quia ſucceſſionis cauſa in-
diuidua eſt, nec poteſt inſtitutionis pars recidere in cauſam inteſtati, quin recidat etiã al-
tera. Qua ratione defuncto etiam poſtumo deliberantibus inſtitutis, deinde repudiante
Primo, legitimi heredes in aſſem ab inteſtato ſuccedent, & cauſa inteſtati, cui viã aperuit
C poſtumus, trahet ad ſe cauſam teſtati. Sanè vel hæc illam trahere debet, vel illa hanc, ne
quis decedat, pro parte teſtatus pro parte inteſtatus. Et illa. i. cauſa inteſtati, potior eſt re-
pudiãte Primo, & in eius locũ vocato ſubſtituto, à quo poſtumus præteritus eſt. Quæ res
ab inteſtato ſucceſſionem inducit. Igitur Secundus ex teſtamento adire pro ſua parte nõ
poterit. Vnius repudiatio, in caſum ruptionis totum teſtamentum deducit, l. pen. tit. ſeq.
Ait, In ſingulorum locum facta ſubſtitutione. & ita etiam nos poſuimus ſpeciem. Quid ſi
vtrique pariter ſubſtituerit? Et hoc caſu, Secundus, qui non repudiat, pro eo habetur acſi
inſtitutus eſſet ex aſſe, & pars repudiantis ei accreſcit hac ratione, quaſi aſſe ab initio ſin-
gulis relicto: ideóque poſtumo præfertur cæteriſque heredibus legitimis. Eademq; ratio
eſt ſi Primus & Secundus inuicẽ ſubſtituti ſint. Nã & repudiantis portio accretionis po-
D tius quàm ſubſtitutionis iure obuenire videtur alteri, d. l. pen. atque ita his caſibus vigere
adhuc videtur primus gradus, à quo poſtumus fuit exheredatus. Ait, Quanuis poſtumus
excludatur: morte ſcilicet, vt ſuperioribus caſibus. Et hæc de poſtumo. Sequitur de filio.

*Quod vulgò dicitur, eum gradum à quo filius præteritus ſit, non valere, non vſquequaque verũ
eſſe ait. Nam ſi primo gradu heres inſtitutus ſit filius, non debere eum à ſubſtitutis exheredari. Ideó-
que ſi filio & Titio heredibus inſtitutis, Titio Mænius ſubſtitutus ſit, omittente Titio hereditatem,
Mænium eam adire poſſe, quanuis filius ſecundo gradu exheredatus non ſit.*

Huic paragrapho coniungemus infr. l. 34. §. 1. De vulg. ſubſt. Filius qui non inſtituitur
ab omnibus gradibus exheredandus eſt. At qui inſtituitur, non eſt neceſſe eum exhere-
dari à ſequentibus gradibus. Itaque ſequentes gradus valent, etiamſi filius qui inſtitutus
E eſt primò, in eis præteritus ſit. Et hoc caſu Iulianus docebat vitiari regulam illã iuris an-
tiqui, quæ dictat, nullius momenti eſſe eum gradum à quo filius præteritus eſt. Nam ſa-
tisfactum eſt filio prima inſtitutione. Sequitur.

Si quis ſcripſerit, ILLE QVEM SCIO EX ME NATVM NON ES-
SE, EXHERES ESTO: *hanc exheredationem ita nullius momenti eſſe ait, ſi probetur ex
eo natus. Non enim videri quaſi filium exheredatum eſſe, cùm elogium pater, cum filium exhereda-
ret, propoſuiſſet, & adieciſſet propter eam cauſam exheredare: probatúrque patrem circa cauſam ex-
heredationis erraſſe.*

Nulla eſt exheredatio filij, ſi probetur elogium falſum, vt in ſpecie propoſita, ſi probet
filius ſe ex eo natum eſſe, & ideo pro præterito habetur, & nullum eſt teſtamentum: nec
F locus querelę inofficioſi teſtamenti, ſed bon. poſſeſsioni contra tab. At ſi hoc non probe-
tur, exheredatio valet, l. 3. in prin. hoc tit. Quæ coniungenda cum lege proxima ſequenti.
Eſt enim vtraque ex Vlpiani primo libro ad Sabinum, & vt in ſequenti adulterum, ita in
illa adultero rectius quàm adulterio: ac tum quidem exheredato erit neceſſaria querela
inofficioſi teſtamenti, in qua probatio elogij ab herede deſiderabitur. Elogium gloſſę an-

tiquorum interpretãtur eſſe notariam & vituperationem. In vtraque ſignificarione legi- A
tur in Pandectis. Pro notaria, l. Diuus, l. non dubium. D. de cuſtodia reor. vbi Baſilica, Cũ
elogio, μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ σημειωθέντων. Elogia, μέμψεις, & l. 3. in prin. De re mil. Cum elogio,
μετὰ ἀναφορᾶς. Et notariæ nomen frequens eſt pro ſcripto breui in libris Auguſtini, & illo
Symmachi loco, Partim notariis, partim ſuggeſtione ſignarunt. Pro vituperatione & cõ-
uitio, hoc loco, & l. t. §. idem ait. De Carb. edic. l. cum quis. §. Seiani De leg. 3. Auguſtinus
in ſermone de vita & moribus clericorum. Ambos exheredauit, illam cum laude, iſtum
cum elogio, id eſt, cum vituperatione. Nunc tranſeamus ad l. 16. eiuſdem tit.

*Si filius heres inſtitutus ſit omiſſo poſtumo, filióque ſubſtitutus nepos ex eo ſit: ſi interim moria-
tur filius poſtumo non nato, nepotem tam patri quàm auo ſuum heredem futurum. Quòd ſi nemo fi-* B
*lio ſubſtitutus ſit, & ſolus ipſe inſtitutus ſit, tunc quia eo tempore quo is moriatur, certum eſſe inci-
pit neminem ex eo teſtamento heredem fore, ipſe filius inteſtato patri heres exiſtat: ſicut euenire ſolet,
cùm ſub ea cõdicione quæ in ipſius poteſtate erit, filius heres inſtitutus, priuſquã ei pareret, moriatur.*

Quæſtio eſt de ſuis heredibus & trãſmiſſione hereditatis. Suum heredem non eſſe, ni-
ſi qui etiam extiterit. ab eo qui extiterit, hereditatem trãſmitti in eius heredem: ab eo qui
non extiterit, non tranſmitti: quia nec ei delata ſit. & vt delata ſit, delationem tranſmiſſio-
ni non ſufficere, niſi etiam adquiſita ſit. Finge, Filius purè inſtitutus eſt, poſtumus prętcri-
tus, filio ſubſtitutus nepos ex eo: & filius quidem mortuus eſt interim, nondum nato po-
ſtumo, pòſt deinde poſtumus natus eſt. Filius non videtur patri ex teſtamento heres exti-
tiſſe, quia mortuus eſt interim dum tum poterat teſtamentũ, quod nec moriente eo de- C
ſtitui potuit, exiſtente ſubſtituto. Sed neque ab inteſtato, quia deceſſit viuo ſubſtituto, ex
cuius perſona teſtamentum conſiſtit. idémque eſſet ſi coheredem haberet, & ita deceſſit,
incerto adhuc eo ex teſtamento an ab inteſtato ſucceſſioni locus foret. nihil igitur tranſ-
miſit. Et ex ſua perſona nepos ab inteſtato non tantùm patri ſuo ſuus heres erit, ſed etiam
auo vnà cum poſtumo, quia in hereditatem aui legitimam ambo cõcurrunt ex XII. tab.
licet non ſint eiuſdem gradus. Non poteſt auo ex ſubſtitutione heres eſſe, quia agnatio
poſtumi teſtamentũ rupit. Duobus igitur erit ab inteſtato ſuus heres, patri & auo. Quod
videtur prima fronte ſtare non poſſe. Nam ſui heredes ſunt, qui in poteſtate ſiue familia
morientis ſunt. Duas autem familias habere, id eſt, in poteſtate duorum eſſe, nemo po-
teſt, ſicut nec in manu, in mancipio poteſt. Sed etſi vno eodémque tempore non poſſit D
quis eſſe in duorum poteſtate, tamen diuerſis poteſt: vt in hac ſpecie, Nepos fuit in pote-
ſtate aui, quandiu vixit vnà cum patre, & morte aui recidit in poteſtatem patris. Ei quo-
que priori delata eſt hereditas patris: ergo patri ſuus heres eſt. Suus enim eſt, qui ex libe-
ris in familia priorem gradum tenet delatæ hereditatis tempore. Ei quoque priori delata
fuit hereditas aui, filio nunquam. quia nec extitit heres vllo iure. Si non extitit, nec dela-
ta eſt. Nam in ſuis heredibus idem eſt dies delationis, eſſentię, exiſtentiæ, ſiue ἀναφάνσεως.
& quamuis hæc diuerſa ſint, tamen à quo vnum horum abeſt, abſunt & cetera. Exiſten-
tia, adquiſitio eſt quæ obuenit ipſo iure, etiam inuito & ignoranti. In extraneis plerun-
que alius eſt delationis, alius adquiſitionis dies. Et hæc de prima ſpecie huius legis. Se-
quitur altera. Solus filius heres inſtitutus eſt, poſtumus præteritus, nullus ſubſtitutus: & E
filius mortuus eſt, poſtumo nondum nato. Hoc caſu, quia eo tempore quo mortuus eſt,
certum erat neminem ex teſtamento heredem fore, quòd ſubſtitutum vel coheredem
adiectum non habebat, moriens patri videtur ab inteſtato heres extitiſſe, & tranſmiſiſſe
in heredem ſuum, cum quo erit heres etiam poſtumus, id eſt frater defuncti, qui natus
eſt poſtea. Et ita ponamus neceſſe eſt in vtraque ſpecie, natum poſtea poſtumum. Alio-
quin in priori ſpecie nepos, non vt patri heres eſt ab inteſtato, ita etiam auo videbitur ab
inteſtato heres extitiſſe, ſed ex teſtamento: & ſimiliter hoc caſu filius non ab inteſtato,
(quod tamen Africanus dicit palàm) ſed ex teſtamento moriens patri videbitur heres ex-
titiſſe: l. ventre. De adq. her. in qua ſtulti ſunt qui ponunt coheredem vel ſubſtitutum da-
tum. Et quod Africanus ait, poſtumo non nato, interpretatio eſt articuli Interim, vt pro- F
baui Obſeruationum tertio: vt ſcilicet poſtumo nondum nato, interim filius deceſſe-
rit, ceterùm natus ſit poſtéa poſtumus. venter igitur plenus, non vacuus. Poſtumo
autem nato, non poteſt filius heres extitiſſe ex teſtamento, cuius cauſam remorabatur
poſtumi ſpes, ſed videtur heres extitiſſe ab inteſtato. Ergo tranſmittet eius hereditatis

portionem

A portionem in quemlibet heredem ſuum. Adquiſita enim quoquo modo hereditas, in heredem transmittitur. Nec eſt hoc præcipuum in ſuis, vt hereditatem non adquiſitam trāſmittant. Nam ſuus dum exiſtit, adquirit. Et, vt hoc loco demonſtratur, & l. ventre, ſi non exiſtit, quia non adquirit, heredi ſuo nihil relinquit. Heres aut fit, aut exiſtit. Fit veluti opera interueniente aliqua, puta aditione, cretione, geſtione, miſtione, agnitione: exiſtit ipſo iure, etiam ignorans. Et vtroque genere adquirit: atque adeo poſteàquam ita adquiſiuit, tranſmittit. Nam & qui exiſtit, fit, ſed iuris ciuilis poteſtate, non facto aliquo. Denique ſuus iure ciuili exiſtentia ſola hereditatem adquirit, iure prætorio, miſtione. Nam introducta in ſuis abſtentione à prætore, ſimul ex aduerſo introducta etiam eſt miſtio. Qua de cauſa non mirum ſi paternam hereditatem tranſmittat filius, qui patri ignorans heres
B extitit, ad matrem, l. apud hoſtes, C. de ſuis & leg. her. quia exiſtentia, iuris ciuilis adquiſitio eſt. Et ita etiam à contrario ſenſu rectè colligitur ex l. 2. §. ſiquis ex liberis, D. ad Tertyl. eum qui ſuus parenti agnaſcitur, nec abſtinet ſe (hoc enim etiam Africanus noſter exigebat, d. l. 2. §. ſed ſi ſint ſui) hereditatem tranſmittere ad ſucceſſionem ſuam, & obſtare matri parentis defuncti, quia heres ſtatim exiſtit. Et qui exiſtit, adquirit. Porro omnis adquiſitio, vtilis ad tranſmiſſionem, delatio, inutilis ſine adquiſitione. Quæ regula eſt iuris antiqui, & noui, itemque ciuilis & prætorij. Licet autem vulgò dicatur, ſuum ſtatim exiſtere; interdum euenit tamen vt qui ſuus alioquin fuiſſet, non exiſtat: vt ſi filius fuerit inſtitutus heres, coherede vel ſubſtituto dato, præterito poſtumo, & moriatur nondum nato poſtumo, quæ eſt prior ſpecies huius legis: vel, ſi inſtitutus ſit ſub cōdicione poteſtatiua, quę
C vltimo vitæ tempore impleri poſſit, & pendente ea moriatur, l. vlt. De cond. inſtit. His igitur caſibus nihil in heredem ſuum tranſmittit. Sed an videtur etiam non extitiſſe heres, qui ex parte heres ſcriptus cùm eſſet deceſſit ante apertas tabulas? Commune hoc eſt omnium heredum, vt ex aſſe ſcripti hereditatem adquirere poſſint, clauſis tabulis teſtamenti, l. multum, De cond. & dem. l. 1. §. vlt. De iu. & fac. ig. An & vt pro parte ſcripti, qualeſcunque ſint, non poſſint adquirere hereditatem ante apertas tabulas teſtamenti? Minimè. Nam extranei certè nō poſſunt, & ideo, ſi ante apertas tabulas deceſſerint, hereditas caduca fit, vt Vlpianus docet titulo de caducis. Sui ſtatim heredes exiſtunt. Statim id eſt, ante apertas tabulas, vt indicat inſcriptio legis Iuliæ & Papiæ in l. in ſuis. D. de ſuis & leg. her. ex aſſe ſcripti, iure communi, (vt dixi ſuprà) ex parte ſcripti, iure præcipuo, etiā clauſis tabulis teſtamenti, idque manifeſtò probat l. 3. C. de iu delib. Ideóque ſui heredes
D pro parte ſcripti, morientes ante apertas tabulas, iure præcipuo hereditatem tranſmittunt, nec in eis valent leges caducariæ: ceterùm non (vt opinor) in quoſcunque heredes eam tranſmittunt, ſed in liberos ſuos duntaxat. Cuius opinionis argumentum præbet Conſtitutio noua Theodoſij, quæ beneficium conceſſum ſuis, porrigit etiam ad liberos non ſuos, ſub hoc modo, vt hereditatem tantùm tranſmittant ante apertas tabulas, in liberos ſuos vel non ſuos, non in heredes quoſcunque. l. 1. C. de ijs qui ante aper. tab. etiā ſi hi qui ſui non ſunt, deceſſerint ante aditam hereditatem, vel acceptam bonorum poſſeſſionem: quam tamen olim ex aſſe ſcripti niſi ita adquiſiuiſſent ante apertas tabulas, in nullum heredem tranſmittebant. In ſuis nihil noui introduxit Theodoſius. Nam & ante eum vel ex parte vel ex aſſe heredes ſcripti, ante apertas tabulas ſui heredes exiſtebant, &
E tranſmittebant in ſuos liberos. In liberis non ſuis nouè introduxit, vt & hi ad exemplum ſuorum ſiue ex aſſe ſiue pro parte ſcripti heredes exiſtant, ipſo iure ante apertas tabulas & hereditatem tranſmittant in liberos ſuos, quam olim nec pro parte ſcripti adquirere poterant clauſis tabulis, nec ex aſſe ſcripti, aliter quàm aditione, vel geſtione, vel petitione bonorum poſſeſſionis, Et confirmatur eadem Conſtitutio Theodoſij, l. 1. §. in nouiſſimo. C. de cad. tol. Quod igitur in hac re præcipuum habebant ſui, hodie eſt commune omniū liberorum: ſicut & in iure deliberandi, quod erat olim præcipuum in ſuis, quibus prætor vt abſtinendi & deliberandi ius dat, vt hoc ius tranſmitterent in poſteros ſuos, hodie eſt commune omnium heredum morientium intra annum, l. cùm antiquioribus. C. de iu. delib. d. §. in nouiſſimo. No. 158. Vnde verè poſſumus ita conſtituere, In cauſa tranſ-
F mittendæ hereditatis hodie ſuos heredes præcipuum nihil habere, liberos habere. Nunc ad Africanum redeamus. Quòd ſi nemo (inquit) filio ſubſtitutus ſit, & ſolus ipſe inſtitutus ſit, id eſt, ſi neque ſubſtitutum neque coheredem habuit, tunc, quia eo tempore quo is moriatur, certum eſſe incipit neminem ex eo teſtamento heredem fore, ipſe filius inte-

ſtato patri heres exiſtat. Poſſet tentari, non videri etiam filium patri ab inteſtato heredem A
extitiſſe, ac proinde nec delatam ei hereditatem patris ab inteſtato fuiſſe : cùm deceſſerit
pendente agnatione poſtumi, id eſt, nondum rupto teſtamento, niſi dixeris deſtitui teſta-
mentum moriente filio, & poſtea natum poſtumum non rumpere quod iam nullum fe-
cerat deſtitutio filij, l 5. tit. ſeq. Et hoc ſenſiſſe Africanus videtur, quia moriente filio, nul-
lus fuit vel coheres vel ſubſtitutus, à quo impediretur cauſa inteſtati: atque adeo certum
erat neminem ex teſtamẽto heredem fore. Nam & comparatione vtitur filij inſtituti ſub
condicione poteſtatiua, nullo dato ſubſtituto vel coherede, qui ſi moriatur antequã con-
dicionem impleuerit, patri ab inteſtato heres fuiſſe intelligitur. Quod de ea condicione
poteſtatiua accipiendum eſt, quæ vltimo vitæ tempore impleri non potuit : veluti ſi in
Capitolium aſcenderit, vt certum iam fuerit eo moriente, neminem ex teſtamento here- B
dem fore. Nam ſi vltimo vitæ tempore impleri potuit, veluti ſi Titio x. dederit, quę per a-
lium filij nomine impleri poteſt moriente filio, propter incertum condicionis, patri filius
neque ex teſtamento neque ab inteſtato videtur heres extitiſſe qui deceſſit pendente cõ-
dicione, l. vlt. De cond. inſt. l. 5. De her. inſtit. vt in prima ſpecie huius legis, & conſequen-
ter tam patri quàm auo nepos ſuus heres ab inteſtato futurus eſt, vel ex teſtamẽto, ſi ſub-
ſtitutus filio aut inſtitutus fuerit à filio. Quamobrem quod ait in fine huius legis, ſicut e-
uenire ſolet cùm ſub ea condicione, &c. hanc comparationem ego refero ad vtranque
ſpeciem, facta differentia (quam expoſui) condicionis, quæ moriente filio impleri poteſt
ab ea quæ moriente eo impleri non poteſt, & caſu illius aptato priori parti legis, caſu au-
tem huius, poſteriori. Et cum Africano quidem conſentit Papinianus in d. l. ventre, dum C
ait, in eum caſum quo pleno vtero matris aut nouercæ filius moritur, qui ſolus à patre
heres inſtitutus eſt, præterito poſtumo, coherede vel ſubſtituto nullo dato, decreto præ-
toris filio ſubueniendum eſſe, vt is ſcilicet decernat, quaſi filius patri ab inteſtato heres
extiterit, heredi filij ſuo vel extraneo ſaluum eſſe commodum bonorum poſſeſſionis.
Quia alterutro caſu, id eſt, ſiue poſtumus naſcatur, ſiue non naſcatur, filius patri intelli-
gitur heres extitiſſe, ſi non naſcatur, ex teſtamento, ſi naſcatur, ab inteſtato. Et potuit e-
tiam interim filius ipſe decretalem bonorum poſſeſſionem contra tabulas admittere,
quaſi iam commiſſo edicto per poſtumum præteritum : vel, ſi hoc maluit, bonorum poſ-
ſeſſionem ſecundum tabulas, quaſi non naſcituro poſtumo, l. 4. §. vltim. & l. ſequ. De bo.
poſ. con. tab. quem nato deinde poſtumo prætor tueretur, vt ſæpe aliâs alios facit, iure D
bonorum poſſeſſionis contra tabulas, ſicut accepta interim bonorum poſſeſſione contra
tabulas, deinde poſtumo non nato, tueretur eum quoque prætor, perinde atque ſi bo-
norum poſſeſſionem ſecundum tabulas accepiſſet, vt in l. 3. §. ſi ſub ea condicione, De bo.
poſ. con. tab. l. nonnunquam, De leg. præſt. l. 2. §. 1. De bon. poſ. ſec. tab. Eadem ratio facit
vt emancipato quoque heredi ſcripto, poſtumo pręterito, liceat pendente agnatione po-
ſtumi decretalem bon. poſſeſſionem agnoſcere: in hoc vt ſi fortè moriatur antequam na-
ſcatur poſtumus, beneficium bon. poſſeſſionis tranſmittat in heredem. Decretum inter-
ponitur, vbi ius deficit, l. ſcriptus, De Carb. edic. l. 1. §. ſiquis prima, De ven. in poſ. mit. l. &
mulieri, De Cur. fur. Et hîc ius deficit. quia quandiu in ea cauſa eſt teſtamentum vt rum-
pi poſſit, adquiri hereditas vel bon. poſſeſsio peti ex edicto non poteſt. Et in emancipato E
quidem maximè decretum neceſſarium eſt, quia exiſtentia non adquirit vt ſuus, ſed adi-
tione vel agnitione bonorum poſſeſsionis. In ſuo non eſt necęſſarium iure ciuili, quia al-
terutro caſu patri intelligitur ipſo iure heres extitiſſe : iure pretorio eſt neceſſarium, quia
exiſtentiam prætor non nouit, ſed miſtionem tantùm. Sed etſi vel ſuus vel emancipatus
interim non admiſerint ex decreto bon. poſſeſsionem, æquius eſſe viſum eſt vt commo-
dum eius in heredes eorum tranſeat, vel contra tabulas, ſi natus ſit poſtumus, vel ſecun-
dum tabulas, ſi natus non ſit. Et hoc quoque præter beneficium Theodoſij, liberi inſtitu-
ti præcipuum habent etiam non ſui ex auctoritate prudentum. Nec enim extraneo he-
redi idem dabimus, d. l. ventre. Et hæc ſufficiant de quæſtione tranſmiſſionum. Sequitur,
l. 47. De her. inſt.

Si ita ſcriptum fuerit, TITIVS, IMMO SEIVS HERES ESTO, Seium ſolũ F
*heredem fore reſpondit. Sed & ſi ita, TITIVS HERES ESTO, IMMO SEIVS
HERES ESTO, idem erit dicendum.*

Seius heres erit, non Titius, quia videtur continuò teſtator errorem ſuum emendaſſe.

Et

A Et Immo, non pro coniunctione accipitur, ſed pro ademptione vel potius emendatione.
Idémque eodem libro de libertatibus ſcripſit, l.21. de man.teſt.his verbis,

STICHVS, IMMO PAMPHILVS LIBER ESTO. Pamphilum liberum futurum reſpondit. quodammodo enim emendaſſe errorem ſuum teſtatorem. Idémque iuris fore, etiã ſi ita ſcriptum fuerit, STICHVS LIBER ESTO, IMMO PAMPHILVS LIBER ESTO.

Ergo idem dici poteſt in tutelis, in legatis, & in fideicommiſſis. Nihil prohibet priorẽ
ſcripturam poſteriore corrigere, l.nihil, De adim.leg. Sed peragamus cetera quæ ſunt in
d.l.47. de her.inſt.

B *Quidam teſtamento ita heredes inſtituit, TITIA FILIA MEA HERES ESTO. SI QVID MIHI LIBERORVM ME VIVO MORTVOVE NASCETVR, TVNC QVI VIRILIS SEXVS VNVS PLVRESVE NASCENTVR, EX PARTE DIMIDIA ET QVARTA: QVI FEMININI SEXVS VNA PLVRESVE NATAE ERVNT, EX PARTE QVARTA MIHI HERES SIT. Poſtumus ei natus eſt. Conſulebatur quota ex parte poſtumus heres eſſet. Reſpondit, eam hereditatem in ſeptem partes diſtribuendam. ex his filiam quatuor, poſtumum tres habituros: quia filiæ totus as, poſtumo dodrans datus eſt, vt quarta portione amplius filia quàm poſtumus ferre debeat. Ideo ſi poſtuma quoque nata eſſet, tantundem ſola filia, quantum vterque poſtumorum habituri eſſent. Itaque in propoſito cùm as filiæ, dodrans poſtumo ſit datus, viginti vnam partes fieri, vt filia duodecim, nouem filius habeat.*

C Titiam filiam ſuam heredem inſtituit ex aſſe, his verbis, Titia filia mea heres eſto. Nam
ſimpliciter inſtituta (inquit Accurſius) in aſſem inſtituta videtur. Et ideo filiæ totũ aſſem
datum infrà dicit duobus locis. Quod non ita eſſet, ſi ſcripſiſſet in hunc modum, Titia filia mea heres eſto ex parte vna. Nec enim videretur ei totus as datus, l.qui non militabat,
§.filiis, hoc tit. Adiecit deinde teſtator in poſtumorum inſtitutione, Me viuo mortuóve.
quo genere poſtumus commodius inſtituitur, l.10. De lib.& poſtum. Nam complectitur
hæc oratio caſum legis Velleę, quo poſtumus naſcitur viuo patre, & caſum iuris antiqui,
quo naſcitur mortuo patre, qui propriè in 12. Tab. eſt poſtumus, qui patrem ſuum nunquam vidit, vt M. Tullius ait de Rabirio Poſtumo. Nec enim inſtitutus in caſum iuris
D antiqui videretur inſtitutus in caſum legis Velleæ, vel contrà. d.l.10. l.Gallus, §. forſitan,
eod.titul. Itaque omiſſo alterutro caſu, in periculum rumpendi teſtamentum deduceretur, exiſtente eo caſu qui omiſſus eſt. Sed nouiſſimè huic periculo proſpexit Iuſtinianus.
l.vltim.C.de poſt.her.inſt. Adiecit idem teſtator, Vnus pluréſue, vt in M. Varronis ſatyra, quę inſcribitur Teſtamentum, Si quis mihi filius vnus pluréſue in decem menſibus gignuntur. Nam qui vnius tantùm mentionem facit, in periculum rumpẽdi deducit teſtamentum, pluribus natis. Quanquam ſicut poſtumi exheredatio, & multo magis inſtitutio, porrigitur etiam ad eum qui viuo teſtatore naſcitur, l.3.§.nominatim, De iniuſto rup.
teſt.l.16.§. vlt. de teſt.tut. ita videatur vel in inſtitutione (nec enim in exheredatione idẽ
eſt) ſingularis caſus porrigendus eſſe ad pluralem: vt in ambiguis ſenſibus humaniorem
E ſententiam amplectamur, l.qui filiabus, §.1. De leg.1. d.l.16.§.1. l.cum inter, C.de fid.lib. ſicut humanius eſt, & ſi ita ſcripſerit, Si quis mihi filius naſcetur, ex dodrante heres eſto, Si qua mihi filia naſcetur, ex quadrante heres eſto, adiectis aliis heredibus, nec caſum expreſſerit quo vterque naſceretur. vt vtroque nato, vtrumque inſtitutum interpretemur,
l.13. De lib.& poſt. Finge igitur, Teſtator Titiam filiam ſuam heredem inſtituit ex aſſe,
&, ſi poſtumus naſceretur, eum inſtituit ex dodrante, ſi poſtuma, ex quadrante. Poſtumo
nato, as diuidetur in partes viginti & vnam, vt Titia XII. poſtumus IX. habeat: vel contractius, in partes ſeptem, vt Titia IIII. poſtumus III. habeat. Quæ enim eſt ratio XII.
ad IX. eadem eſt IIII. ad III. nempe ſeſquitertia. Poſtuma autem nata, ſecundum voluntatem teſtantis, as diuidetur in XV. partes, vt Titia XII. poſtuma tres habeat: aut
F contractius, in quinque, vt Titia IIII. poſtuma vnam habeat, ratione quadrupla. Poſtumo & poſtuma natis, as diuidetur in partes XXIIII. vt Titia XII. poſtumus IX. poſtuma III. habeat: aut breuius, in aſſem vnum ratione coacta Titia feret ſemiſſem, poſtumus trientem & ſemunciam, poſtuma ſeſcunciam: quæ ratio eſt Titiæ ad poſtumum
ſeſquitertia, Titiæ ad poſtumam quadrupla, poſtumi ad poſtumam tripla. Et ita defi-

nit Africanus hoc loco. Sed obſtat l. Qui non militabat, §. filius hoc tit. ex qua videtur A
Titia vocari tantùm in reſiduam partem aſſis. vtputa, poſtumo nato, in quadrantem, po-
ſtuma nata in dodrantem, vtroque nato, in alium aſſem. vel ratione reuocata ad aſſipon-
dium Titia in ſemiſſem, poſtumus in trientem & ſemunciam, poſtuma in ſeſcunciam.
Quod ita procederet, ſi Titia proponeretur inſtituta ſine parte. At in ſpecie Africani in-
ſtituta proponitur ex aſſe. Rurſus obſtat definitioni Africani, l. cùm quæſtio C. de legat.
quæ Conſtitutio eſt vna ex quinquaginta deciſionibus Iuſtiniani, & ſecundum eam Titia
inſtituta ex aſſe, poſtumo ex dodrante, Titia non feret ſeſquitertia plus quàm poſtumus,
(vt Africanus voluit) ſed dodrante minus, id eſt quadrantem: quaſi voluerit teſtator do-
drante minui portionem Titię, poſtuma autem inſtituta ex quadrante, eadem ratione fe-
ret Titia dodrantem tantùm non (vt Africanus voluit) quadruplo plus quàm poſtuma. B
Denique inter Titiam & poſtumum vel poſtumam, ſeruabitur proportio tripla. Et con-
ſequenter poſtumo & poſtuma natis as diſtribuendus erit in XIII. partes, vt poſtumus
habeat IX. Titia III. poſtuma vnam. Ita enim poſtumus habet triplo amplius quàm
Titia, & Titia triplo amplius quàm poſtuma: vt in ſpecie, l. 13. De lib. & poſt. Poſtumi ad
poſtumam non poteſt conſtitui proportio tripla, licet in partibus eis adſcriptis, puta do-
drante & quadrante, ſit proportio tripla, quin lædatur Titia, quam voluit teſtator poſtu-
mo eſſe in ratione ſubtripla, poſtumæ in ratione tripla. & contrà non poteſt etiam inter
Titiam & poſtumum vel poſtumam cõſeruari ratio tripla, quin minuatur quę debuit eſſe
inter poſtumum & poſtumam. Quod tamen viſum eſt eſſe tolerabilius. Et hæc ſecũdum
Conſtitutionem Iuſtiniani, quæ hac in re abrogat huic Africani ſiue Iuliani ſententiæ, C
itémque l. 13. §. ſed ſi alter. & §. pen. hoc tit. vt Irnerius exiſtimauit rectè, quanquam ve-
rior fuiſſe videtur Iuriſconſultorum ſententia, propterea quòd inſtituta Titia ex aſſe &
poſtumis ex dodrante & triente, palàm eſt eum noluiſſe obſeruare ſolemnem diſtributio-
nem aſſis, ad quam tamen Iuſtinianus teſtatoris voluntatem coarctat. Sequitur §. vlt.

*In teſtamento ita ſcriptum eſt, L V C I V S T I T I V S E X D V A B V S V N-
C I I S, C A I V S A T T I V S E X P A R T E V N A, M AE V I V S
E X P A R T E V N A, S E I V S E X P A R T I B V S D V A B V S
H E R E D E S M I H I S V N T O. conſulebatur quid iuris eſſet, reſpondit, hanc ſcri-
pturam, illam interpretationem accipere poſſe, vt Lucius Titius duas vncias habeat, ceteri autem
quaſi ſine partibus inſtituti, ex reliquo dextante heredes ſint. quem dextantem ita diuidi oportet, vt* D
Seius quincuncem, Attius & Mæuius alterum quincuncem habeant.

Attius, Mæuius, Seius, ſcripti ſunt ſine parte: ergo reſiduum aſſis habebunt, id eſt dex-
tãtem. quem ſecundum voluntatem teſtantis ita diſtribuent, vt tantùm habeat Seius ſo-
lus quantum Męuius & Attius. Seius ergo quincuncem, Męuius ſextantem & ſemunciã,
Attius æquè ſextantem & ſemunciam. Eadem ratio facit vt Titio inſtituto ex vna parte,
Mæuio ex quadrante, Titius dodrantem ferat l. 17. hoc tit. Quod non ita fiet, ſi Titius ex
duabus partibus, Mæuius ex quadrante inſtitutus ſit. Nam duo tantùm quadrantes Ti-
tio videntur adſcripti. i. ſemis, non dodrans reſiduus. quem vtique ſi voluiſſet Titio ad-
ſcribere, eum ex parte reſidua vel ex parte vna inſtituiſſet, non ex duabus. Minus igitur
erogat qui duas partes, quàm qui vnam adſcribit. Modum enim duabus partibus dat cõ-
paratio quadrantis adſcripti Mæuio: vt nummis legatis, non demonſtrata qualitate, ex E
comparatione ceterorum legatorum, quales ſint legati intelligitur, l. qui nõ militabat, §. 1.
hoc tit. & legato fundo Mæuiano aut Seiano ſub diſiunctione ſi duo ſint fundi Mæuiani,
& ambigatur de quo ſenſerit teſtator, ex comparatione fundi Seiani ambiguitas dirimi-
tur, l. 1. De reb. dub. & dulcibus legatis, ex comparatione etiam ceterorum legatorum in-
telligitur poculenta an eſculenta dulcia legata ſint, l. vlt. §. vlt. De trit. vino & oleo leg.
Ceterùm quadrans reſiduus Mæuio & Titio in prædicta ſpecie accedet, vt Titius ex beſ-
ſe, Mæuius ex triente videatur ſcriptus, l. 13. §. denique, hoc tit. Ex eodem libro Africani
eſt l. 34. tit. ſequentis, cuius prima parte hæc ſunt verba,

Ex duobus impuberibus, ei qui ſupremus moreretur, heredem ſubſtituit, ſi ſimul morerentur, vtri- F
*que heredem eſſe reſpondit. Quia ſupremus, non is demum qui poſt aliquem, ſed etiam poſt quem ne-
mo ſit, intelligatur: ſicut & è contrario proximus, non ſolùm is qui ante aliquem, ſed etiam is ante
quem nemo ſit, intelligitur.*

Quæſtio eſt de pariter mortuis. Sic appellatur in l. quod de pariter. De reb. dub. ſiue
de com-

A de commorientibus,l.cùm hic ſtatus,§.ſi ambo De don.inter vir.& vxo.qualis inſcriptio
fuit veteris cuiuſdam fabulæ Plauti,Commorientes,tranſlata ex Græca Diphili, συναπο-
θνήσκοντες.Et eodem modo Florus,2.Brutus(inquit)in acie cum Arūte filio ſuperbi com-
mortuus eſt.Complectitur autem hæc quæſtio de commorientibus ſpecies multas,qua-
rum vnam Africanus proponit initio huius legis.Duos filios impuberes heredes inſtituit
pater,& ſubſtituit in ſecundum caſum ei qui ſupremus moreretur.Perierunt ſimul in na-
ue,nec apparet quis obierit poſterior.Quæritur,ſubſtitutus neutri an vtrique heres ſit.Et
videtur quidem neutri heres eſſe,propterea quòd non apparet quis ſupremus deceſſerit:
ſed verius eſt vtrique heredem fore,quaſi vtrique ſupremi deceſſerint,l.qui duos De reb.
dub.Nam & qui vnicum filium habet,rectè ſubſtituit ſupremo morienti:exemplo edicti
B prætorij,quo ſupremæ tabulæ dicuntur etiam ſolę,l.163.De verb.ſig.Quintilianus Decl.
300. Venio(inquit)ad legem Teſtamenta vltima rata ſint.Habet ſine dubio,ſi verba tan-
tùm ipſa intueri velimus,hoc ius,occaſionem breuem calumniæ. Quid enim ſi vnum a-
liquis ſcripſerit teſtamentum? poteſt videri non vltimum, quod magis iure primum di-
xerimus. Sed quemadmodum inter plurima teſtamenta vltimum valere oportet,ita hæc
manifeſta legis voluntas eſt, vt id teſtamentum valeat poſt quod nullum teſtamentum
eſt. Supremus ergo vel vltimus non ſemper dicitur comparatione primi, ſicut nec retrò
proximus comparatione vltimi. Nam & qui ſolus eſt,proximus eſſe intelligitur in XII.
tab.& in edicto prætoris:& ita commorientibus ſubſtitutus intelligitur qui ſupremo mo
rienti ſubſtitutus eſt:itémque peregrè defunctis,ſi ignoretur vter prior deceſſerit,l.penul.
C De bon.poſ.ſec.tab. Ceterùm opponi huic ſententiæ ſolet l.34.ad S. C. Treb.quæ negat
fideicommiſſarium admitti,cui is qui ex fratribus ſupremus moreretur, hereditatis par-
tem ſuam reſtituere rogatus eſt, ſi ſimul fratres diem ſuum obierint, & probari non poſ-
ſit quis obierit nouiſſimus. Et reſpondet rectè Accurſius,in ea ſpecie voluiſſe teſtatorem
vt ſubſtitutus haberet partem tantùm: in hac autem ſpecie,vt haberet totum. Fuiſſe e-
nim in illa fideicommiſſarium ſubſtitutum in partem ſupremi. Vni igitur,non vtrique.
Quæ pars illa ſit,quis ille cui ſubſtitutus eſt fideicommiſſarius,probare non poteſt. Non
ergo ius deficit,ſed probatio. Et hoc eſt quod ait lex,Si non oſtenderit quis nouiſſimus
obiiſſet. Nam probatio à fideicommiſſario exigitur. In noſtra ſpecie pupillaris ſubſtitu-
tio facta non eſt in partem ſupremi morientis,ſed ſupremo morienti. Non igitur vni,ſed
D & vtrique ſupremo morienti. Nec caſus ſingularis dubitationem facit quominus ſubſti-
tutus vtrique heres ſit:ſed vox Supremus,quæ comparatiua eſt. Denique non eſt neceſ-
ſe vt ſubſtitutus probet quis nouiſſimus mortem obierit. Et nihil intereſt,vtrique ſub-
ſtituat pater nominatim hoc modo, Si ambo impuberes deceſſerint, Si vterque impu-
bes deceſſerit,an ſupremo morienti. Nam vtroque caſu priorem mori inteſtatum pater
voluit,poſteriorem teſtatum,ſi diuerſis temporibus morerentur:& vtrunque teſtatum,ſi
commorerentur, l. qui duos, hoc titul. l. penult. C.de impub.& conſequenter extraneis
heredibus inſtitutis,inter quos non ſit ius legitimarum hereditatum,& ſubſtitutione ver
bis precariis (directò enim ſubſtitui eis in ſecundum caſum non poteſt) facta vtrique vel
ſupremo morienti, dicam priorem mortuum poſteriori obſtrictum eſſe fideicommiſſo,
E & poſteriorem ſubſtituto:imò & ſubſtituto vtrunque,ſi ſimul obierint,l.Titia.§.Seia.De
leg.2. Non venit igitur ſubſtitutus antequam vel ordine vterque vel pariter vita de-
ceſſerint. Superſtes enim ſubſtituto præfertur. Et hæc fuit Sabinianorum ſententia,
quam Iuſtinianus approbauit. Proculiani ſubſtitutum præferebant heredi legitimo,
moti (vt arbitror) ambiguitate verbi Vterque,quo etiam ſignificatur Alteruter: & ea-
dem ratione ſi duo impuberes fuiſſent inſtituti & inuicem ſubſtituti, & ei qui ſupre-
mus moreretur, Titius, quo genere teſtator omni modo vtrunque filium vult mori te-
ſtatum,mortuo vno,ſtatim vnà cum superſtite Titium admittebant. Et inde ratio du-
bitandi in l.25.hoc tit.quòd ſcilicet ſupremo ſubſtitutus,vtrique videatur ſubſtitutus,&
debere igitur moriente vno,concurrere cum altero ſubſtituto. Sed Iulianus(qui ex Sa-
F binianis fuit)fratrem præfert Titio. At finge,Pater duos filios impuberes heredes inſti-
tuit,& ei qui ſupremus impubes moreretur, vel etiam ſi vterq; impubes moreretur, ſub-
ſtituit Titiũ. Prior mortuus eſt pubes,herede inſtituto extraneo,omiſſo fratre,poſterior
mortuus eſt impubes: an in partem poſterioris ſubſtitutus admittetur? quod verba illa

non patiuntur, Si vterque impubes deceſſerit, niſi Vtrunque pro alterutro accipias: quod A
non fit vulgò. Voluntas facilè patitur vt habeat partem is quem totum habere voluit te-
ſtator, ſi poſterior priori ſucceſſiſſet: & ita definitur in ſubſtitutione precaria, l. heredes, §.
cùm ita, Ad Treb. Et hoc in tractatu nulla eſt differentia inter ſubſtitutionem directam
& precariam. Malè etiam illi opponitur l. pen. C. de impub. & aliis ſubſt. cùm lōgè ſit alia
eius ſpecies, nempe hæc, Duos filios impuberes, heredes inſtituit: &, ſi vterque impubes
decederet, ſubſtituit Titiū. Prior mortuus eſt impubes, an ſtatim ſubſtitutus admittetur?
Minimè: præfertur enim frater ſuperſtes. Quia ius legitimæ hereditatis inter fratres con-
ſeruari voluit teſtator, l. vel ſingulis, hoc tit. Subſtitutus repellitur, quia venit contra ver-
ba & contra mentem teſtantis. In ſpecie, §. cùm ita, venit contra verba, non contra men-
tem: idcirco non repellitur. quia verba menti ſubſeruiunt. Ad hæc repetendum eſt quod B
diximus ſuprà forſitan obſcurius, ſubſtitutione facta duobus impuberibus, his verbis, Si
vterque impubes deceſſerit, vel ei qui ſupremus morietur, multū intereſſe, diuerſis tem-
poribus, an ſimul impuberes obierint. Nam priore caſu ſuperſtes frater fratri ſuccedet ab
inteſtato, ac deinde mortuo etiam ſuperſtite impubere, ſubſtitutus ei ſuccedet ex teſta-
mento, & in eius hereditate inueniet bona præmortui fratris. Poſteriore caſu ſubſtitutus
vtrique ſuccedet ex teſtamento. Hęc differentia gignit aliam. nam fratribus ordine mor-
tuis, in perſona prioris irrita fit ſubſtitutio, l. coheredi, §. pen. hoc tit. atque adeo legata e-
tiam ex parte prioris à ſubſtituto relicta irrita fiunt. In perſona poſterioris, ſi & ipſe impu-
bes moriatur, ſubſtitutio valet, & debētur legata ex parte eius à ſubſtituto relicta, & ſub-
iiciuntur Falcidię: ita vt ſalua ſit ſubſtituto ſeſcuncia, id eſt, quadrans portionis nouiſſimi C
pueri: in quē non imputabit bona præmortui fratris, quæ inuenit in bonis nouiſſimi: quia
ex fraterna non ex paterna hereditate ſunt, & aliena aduentitiáque in Falcidiam non im-
putātur: & ſubſtitutus pupillaris hac in cauſa inſtituto comparatur, l. 11, §. ſi filio, Ad leg.
Fal. Quòd ſi fratres pariter mortui ſint, quia duæ hereditates ſubſtituto ex ſubſtitutione
deferuntur, duas etiam ſeſcuncias detrahet, ſiue totius hereditatis paternæ quadrantem,
quaſi à patre heres inſtitutus ex aſſe: & ideo, ſi quadrantem ſaluum habeat in vna heredi-
tate, nihil detrahet ex altera. Et hæc ita demonſtrantur l. qui duos, hoc titu. l. pater filiam,
§. vlt. Ad leg. Fal. Et de commorientibus hactenus. Sequitur alia quæſtio.

Filium impuberem & Titium heredes inſtituit, Titio Mæuium ſubſtituit, filio, quiſquis ſibi heres
eſſet ex ſupra ſcriptis, ſubſtituit. Titius omiſit hereditatem, Mæuius adiit. Mortuo deinde filio, putat D
magis ei ſoli ex ſubſtitutione deferri pupilli hereditatem, qui patris quoque hereditatem adierit.

Hæc primùm in hac ſpecie dubitatio occurrit, an valeat ille gradus quo Titio ſubſti-
tutus eſt Mæuius, quia ab eo filius præteritus eſt. Sed didicimus valere iam ſuprà, l. 14. §.
quod vulgò, de lib. & poſt. quem ob eam cauſam eum hoc coniungendum eſſe arbitra-
mur. Alteram dubitationem faciunt hæc verba, Ex ſuprà ſcriptis, an ex ea ſubſtitutione
filio impuberi ſuccedant, non tantùm qui patri heredes extiterunt, ſed & quicunque he-
redes ſuprà ſcripti ſunt, licet heredes non extiterint. quod negatur hoc loco, dum dicitur
magis ſoli Męuio ex ſubſtitutione pupillari deferri hereditatem, qui omittente Titio pa-
tris quoque hereditatem adiuit, & Titium qui omiſit paternam, repelli etiam à pupillari,
l. qui liberis in princ. hoc tit. Condicionalis enim hæc pupilli ſubſtitutio eſt. In pura, aliud E
eſt. Pręferetur enim Mæuio Titius, qui purè impuberi ſubſtitutus eſt, licet paternam hę-
reditatem repudiauerit. & in l. Sed ſi plures, §. filio, hoc tit. Quod ait coheredem eūdém-
que ſubſtitutum filij impuberis, qui patris hereditatem repudiauit, non poſſe pupillarem
amplecti, ita procedit, ſi ſubſtitutum non habuerit. qui modus retrahendus eſt ex §. ſi ex
aſſe, qui mox illum ſequitur. Ergo ex ſubſtitutione condicionali, quiſquis mihi ex ſuprà
ſcriptis heres erit, vocantur ſcripti, quocunque gradu ſcripti ſint, qui modò patri heredes
extiterint. Sufficit autem extitiſſe ſemel, licet, cùm filius morietur, eſſe deſierint, l. in ſub-
ſtitutione hoc tit. Additur in fine huius legis,

Etiamſi contra patris tabulas bonorum poſſeſſio petita ſit, ſubſtitutio tamen pupillaris valet, &
legata omnibus præſtanda ſunt, quæ à ſubſtitutione data ſunt. F

Hinc apparet quàm diſtet querela inofficioſi teſtamenti à bonorum poſſeſſione con-
tra tabulas. Querela, ſi actum ſit in ſolidum, & reſciſſum teſtamentum paternum, pupil-
laris etiam ſubſtitutio reſcinditur, omniáque legata infirmantur, ſiue ab inſtituto, ſiue à
ſubſtituto data ſint, nullis perſonis exceptis, & libertates & tutelæ. quia totū teſtamētum

pręſumitur

A præſumitur eſſe hominis malè ſani voluntas. Bonorum poſſeſſio contra tabulas non re-
ſcindit ſubſtitutionem pupillarem, vulgarem reſcindit. Et legata (inquit) à ſubſtitutione
data, omnibus præſtanda ſunt. Quod ad differentiam legatorum dicit quę ab inſtitutio-
ne data ſunt. Nec enim omnibus præſtanda ſunt, ſed exceptis perſonis tantùm ex edicto
De legatis præſtandis. Ratio differentiæ hæc, quia querela eſt iuris ciuilis, id eſt ex lege
Glicia. Bonorum poſſeſſio iuris prætorij, & ius prætoriũ plerunque ciuili benignius. Cō-
ſeruat enim prætor quę conſeruari bonum & æquum eſt: Legis rigor omnia reſcindit. Et
querelam eſſe iuris ciuilis, vel ex eo apparet, quòd re iudicata ſecũdum exheredatum qui
egit querela, heres ſcriptus, qui ſemel ex teſtamento heres extitit, deſinat eſſe heres, l. in
ſubſtitutione, hoc tit. quod non ita fit petita bon. poſſeſſione contra tabulas. Quod dixi-
B mus de querela, idem obtinet in iure eo quòd habet filiusfam. præteritus vt dicat teſta-
mentum nullum. Qua ratione vtilius fuerit filiofam. pręterito, dicere nullum quàm bon.
poſſeſſionem contra tabulas petere, licet aliâs nonnunquam vtilior ei ſit bonorum poſ-
ſeſſio cōtra tabulas, vt docui ſuprà, ad l. 14. de lib. & poſt. Et in bonorum poſſeſſione qui-
dem, quæ præteritis datur & iure nullius dicendi teſtamenti, nihil hodie mutatum eſt: in
querela quæ exheredatis datur, vſqueadeo innouata ſunt omnia, vt mitior reddita ſit bo-
norum poſſeſſione contra tabulas. Solam enim inſtitutionem vel ſubſtitutionem vulga-
rem reſcindit: cetera præter inſtitutionem firma permanent, id eſt tabulæ pupillares, le-
gata, fideicommiſſa, tutelę, libertates adſignationes libertorum. Ergo legata relicta ab in-
ſtitutione, omnibus præſtanda ſunt, quæ tamen petita bonorum poſſeſſione contra ta-
bulas non præſtantur omnibus. Sequitur l. 21. De teſt. mil.

C *Quod conſtitutum eſt vt teſtamentum militiæ tempore factum, etiam intra annum poſt miſſio-
nem valeret, quantum ad verba eius, ad eos duntaxat qui mitti ſolent, id beneficium pertinere exiſti-
mauit. Secundum quod neque præfectos, neque tribunos, aut ceteros qui ſucceſſoribus acceptis mili-
tare deſinunt, hoc priuilegium habituros.*

Militare deſinunt, alij miſſione, alij ſucceſſoribus acceptis. Qui miſſione accepta, non
poſſunt iure militari facere teſtamẽtum, ſed quod fecerunt in militia, valet intra annum
poſt miſſionem. nec enim antequam is annus exierit, quod fecerunt in militia iure mili-
tari, valere deſinit. Et hoc eſt ex Conſtitutionibus, quæ an etiam ad duces exercitus per-
tineāt, & tribunos cohortium aut legionum, vel præfectos, qui non miſsione, ſed ſucceſ-
D ſoribus acceptis, militare deſinunt, quæritur. Et Africanus ſignificat non pertinere. Itaq;
poſſunt quidem iure militari teſtari quandiu exercitui aut cohorti, alæ, legioni præſunt,
l. 20. hoc titul. l. 4. & vlt. C. eod. l. 19. C. de inoff. teſt. Sed ſtatim atque ſucceſſorem accepe-
rint, teſtamentum iure militari valere deſinit, nec valet intra annum poſt ſucceſsionem.
Et hoc quantum ad verba (inquit) Conſtitutionum, quæ de miſsis loquuntur, non de iis
quibus ſucceſſor datur, qui propriè mitti non dicuntur. Sed quid vetat tentare ex ſenten-
tia Conſtitutionum, etiam ad eos beneficium illud pertinere, ſicut dictum de iis qui no-
tantur infamia, quod de dimiſsis loquitur, extendi legimus etiam ad eos quibus ſucceſ-
ſores dantur, tribunos puta & præfectos & duces, l. 2. De iis qui not. inf. Sed ad alia tranſ-
eamus. In l. 47. De adqu. her. Africanus ait,

E *Qui ſeruum ſuum heredem inſtitutum adire iuſſerat, priuſquam ille adiret, furioſus eſt factus. Ne-
gauit, rectè ſeruum aditurum. Quoniam non niſi voluntate domini adquiri hereditas poteſt: furioſi
autem nulla voluntas eſt.*

Iuſſum adeundæ hereditatis reuocare dominus poteſt, re integra, l. ſiquis mihi bona,
§. vlt. hoc tit. quemadmodum ſi iuſſerit cum ſeruo contrahi, l. 1. §. ſed ego quęro, quod ius.
Vel ſiquis alius alteri mandauerit aliquid, conſtat mandatum extingui finita voluntate,
l. ſi verò non remunerandi, §. penul. Mand. Sed & poſt iuſſum adeundæ hereditatis inter-
uenięte furore domini, iuſſum extingui Africanus docet hoc loco. Nam in omnibus his
cauſis perſeuerātem voluntatem exigimus, quæ nulla eſt in furioſo. Ergo extingui etiam
mandatum quodlibet putem, furore interueniente re integra, exemplo iuſsi, ſicut vtrun-
F que certum eſt pœnitentia finiri. Mandatum certè petendæ bon. poſſeſsionis furore fini-
tur, l. ſeq. Mandatum dico petendæ bo. poſſeſsionis. Nam mandatum adeundæ hæredi-
tatis, nullum eſt. Sed & morte tam iuſſum adeundæ hereditatis, quàm mandatum aliud
quodlibet finiri aio, l. ſi per epiſtolam, hoc tit. Nec moueor l. 6. §. ſi is qui putabat, hoc tit.
quia de filiof. loquitur, non de ſeruo. Et hac in re filiusfamiliâs habet præcipua quædam.

Vt propter patris furorem non prohibeatur adire, etiamſi ſanus cùm eſſet pater, eum a- A
dire non iuſſerit, l. cùm heres, hoc tit. Et conſequenter, vt iuſſum ſani patris, poſtea furore
incidente, non finiatur. Nec abs re id tantùm de ſeruo Africanus ſcripſit, non de filiofa-
miliâs. Itē vt mortuo patre, qui iuſſerit adire, filius adeundo ſibi adquirat, d. §. ſi is qui pu-
tabat. qui etſi nō iuſſiſſet pater, rectè adiret poſt mortem eius, & ſibi hereditatem adqui-
reret. Idem eodem titulo ita ſcribit, l. 49.

Pupillum etiam eo tutore auctore, qui tutelam non gerat, hereditatem adeundo obligari ait.

Per tutorem adire hereditatem pupillus non poteſt, l. potuit. C. de iu. del. Per ſe adire
poteſt, tutore auctore, ſi fari poſſit, l. pupillus, hoc tit. l. 1. C. ad Tertyl. An & tutore hono-
rario auctore? Sic Iuliano videtur, vel Africano. Sed obſtat l. 4. De auct. tut. quæ negat pu
pillum alienare vendendo & tradendo, honorario tutore auctore. Puro vēditionem tra- B
ditionem ab aditione ſeparandam eſſe. Quia aditio, animi potius eſt quàm facti vel admi
niſtrationis, l. 20. hoc titul. Et ſuppletur facilè animus quolibet tutore auctore, l. pupillus,
De reg. iur. Venditio traditio, facti eſt potius quàm animi, l. conſilio, §. vlt. D. de cur. fur.
Et ideo auctoritatem eius tutoris deſiderat qui negotia gerit, nec ſufficit honorarij. At-
quin ſolutio facti eſt, d. l. conſilio, & fit tamen rectè honorario, l. quòd ſi fortè, §. 1. De ſo-
lut. Fit rectè honorario (fateor) ſed ab eo vel à pupillo eo auctore non fit rectè, ſicut nec
venditur traditur rectè. Azo confingit fruſtra in d. l. 4. interdictam à prætore adminiſtra-
tionem fuiſſe ei tutori, cuius auctoritas negatur ſufficere. Eſt autem (vt attigi iam ſuprà)
hæc Africani ſententia accipienda nobis de pupillo maiori infante, id eſt qui fari poteſt.
Nam infans ne tutore quidem auctore adire hereditatem poteſt, quia verba aditionis lo- C
qui non poteſt: ſed ſubuenitur ei, vt per tutorem adire poſſit, l. ſi infanti, C. de iure del. At
quæri poteſt cur non adeat hereditatem pupillus maior infante, quamuis lucroſa ſit, nec
vllum habeat damnum ſine tutoris auctoritate, adquirat tamen poſſeſſionem ſine tuto-
re, vt eſt proditum l. 4. §. pupillus, De vſurp. & vſuc. l. quamuis, §. infans, De adqu. poſſ. vbi
etiam (quemadmodum hoc loco) & l. 8. §. vltim. hoc tit. & aliis pleriſque, pupillus qui di-
citur ſimpliciter, is eſt qui maior infante eſt, ſiue ἄνηβος τελειότερος, vt eo in loco Baſilica
interpretantur. Et exiſtit etiam ea in re alia differentia inter pupillum & infantem. Nam
infans ſolus adquirere poſſeſſionem non poteſt ſine tutore, d. §. quamuis. Auguſtinus XIII.
De Trinitate, Sic puer infans, quamuis ditiſſimus natus, cùm ſit dominus omniū quæ iu-
re eius ſunt nihil poſſidet, mēte ſopita. Quod ita vertit Maximus Planudes, Οὕτω καὶ παι- D
δίον νήπιον, εἰ καὶ τὰ μάλιστα πλουσιώτατον ἐγεννήθη, κύριον ὂν πάντων ἃ κατὰ νόμους αὐτοῦ εἰσιν, οὐδὲν κέ-
κτηται, τοῦ νοῦ καθεύδοντος. Sed ratio differentiæ quam indagare cœpi, inter hereditatem &
poſſeſſionem hæc eſt, quia aditio, animi & conſilij eſt potius quàm facti. Suppleri igitur
neceſſariò debet tutoris auctoritate. Nam nec curatoris auctoritas ſufficit, l. cùm in vna,
§. vlt. De app. Curator exequitur ea quæ ſunt facti: tutor quæ conſilij, animi, iuris. Poſſeſ-
ſio autem facti eſt potius quàm animi, l. 1. §. apiſcimur, De adq. poſ. Potius accipio compa
ratè. nam & in aditione facti eſt aliquid, l. liber homo, De adqu. rer. do. Et poſſeſſio, etiam
animi eſt, l. poſſeſſio quoque, De adqu. poſſ. Ideóque in adquirenda poſſeſſione, tutoris
auctoritas neceſſaria videbatur eſſe. ſed fauorabiliter receptum eſt vt etiam ea nō inter-
ueniente, rectè pupillus poſſeſſionem nāciſcatur, maior infante. Et præterea adeptio poſ- E
ſeſſionis pupillum non obligat: aditio obligat æri alieno, l. 8. hoc tit. Sequitur in l. 51.

Eum qui duobus teſtamentis eiuſdem teſtatoris heres ſcribitur, cùm dubitet num poſterius falſum ſit, ex neutro eorum poſſe adire hereditatem placet.

Prius teſtamentū poſteriore rumpitur. Finge, Idem vtroque teſtamento heres ſcriptus
eſt: ſed dubitat num falſum ſit teſtamentum poſterius, atque adeo ambigit num potius
adire debeat ex priore. Dum ita in incerto eſt animus, adire hereditatem nō poteſt. quia
certum de teſtamēto, certo iudicio accedere ad hereditatem oportet. Quod expoſuimus
iam ſatis ſuprà, initio Tractatus primi. Ad hæc Africanus addit quæ ſequuntur.

Filiusf. heres ſcriptus, patrem ſuum certiorem fecerat, videri ſibi ſoluendo eſſe hereditatem: pater
reſcripſerat, ſibi parum idoneam renuntiari: itaque debere eum diligentius explorare & ita adire, ſi i- F
doneam comperiſſet. Filius acceptis literis patris, adiit hereditatem. Dubitatum eſt an rectè adiſſet.
Probabilius diceretur, quandiu perſuaſum ei non ſit ſoluendo eſſe hereditatem, patrem non obligaſſe.
Sed & ſiquis ita dixerit, Si ſoluendo hereditas eſt, adeo hereditatem, nulla aditio eſt.

Filiusf. cui delata eſt hereditas, non poteſt adire iniuſſu patris, ne inuitum æri alieno
obliget.

A obliget. Iuſſum præcedere debet: & fieri poteſt per epiſtolã, l. ſiquis mihi bona, §. iuſſum,
l. 50. hoc tit. Finge, Mandauit filio pater per epiſtolam vt adiret hereditatem, ſi idoneam
comperiſſet. Adiuit eùm nondum ſibi perſuaſum eſſet idoneam eſſe hereditatem. Nulla
eſt aditio. Valet, ſi alia opinione adiuit, d. l. ſiquis, §. pater. Iuſſum poteſt eſſe cõdicionale;
aditio non poteſt eſſe condicionalis. Et hoc eſt quod ſubiicitur, nullam quoque aditionẽ
eſſe factam his verbis, *Si ſoluendo hereditas eſt, adeo hereditatem*. Quia ſcilicet actus legitimus
eſt: atque ideo fieri debet purè, & ſemel, & tutore autore, non euratore, & iuſſu patris vel
domini, & teſtato, & certis cõceptíſque verbis, & per ſe, non per alium: & ſymbolo interuenięte aliquo, veluti percuſſione digitorum. Quæ omnia ceſſant in petitione bonorum
poſſeſſionis. quia ius prætorium, ius ſolemne non eſt, l. 27. De reg. iu. Sed hæc ſunt facilli-
B ma: ſequentur difficiliora. In l. 14. De bon. poſſ. con. tab. Africanus ait,

*Si duobus filiis emancipatis, alter heres inſtitutus ſit, alter præteritus: ſi inſtitutus adierit, quanuis
verbis edicti parum expreſſum ſit, tamen non poſſe eum petere bonorum poſſeßionem, reſpondit, quia
iudicium patris ſequutus ſit. Nec enim emancipatum, ſi legatum acceperit, admitti ad bonorum poſ-
ſeßionem, ſiue ab heredibus inſtitutis, ſiue ab iis qui contra tabulas petierint, acceperit. Sed illud ob-
ſeruandum, vt prætor eum qui heres inſtitutus adierit, in eam partem qua ſcriptus ſit, tueri debeat,
dum tamen non ampliorem quàm habiturus eſſet, ſi bonorum poſſeßionem accepiſſet: vt hactenus
deteriorem cauſam ſuam fecerit. quòd ſi ex minore parte ſit inſtitutus, eam duntaxat retinere poßit,
& quòd extraneis quoque legata præſtare cogatur. Quòd ſi is qui in poteſtate eſt, heres inſtitutus ſit,
quoniam neceſſarius heres ſit, non aliud dici poſſit, quàm & ipſum petere poſſe bonorum poſſeßionem,
C ſi modò hereditati ſe non immiſcuerit. Tunc enim quia iudicium patris comprobaſſe videtur, in codẽ
loco quo emancipatum haberi debere.*

Bonorum poſſeſsio contra tabulas datur filio præterito, ſiue ſcriptus heres adierit, ſiue
non adierit. Eſt enim contra lignum, l. quod vulgo, hoc tit. id eſt, contra ligneas tabulas
teſtamenti, non contra heredem: vt querela & illa bonorum poſſeſsio quæ datur patro-
no præterito, quæ ſunt contra heredem. Sed petita à filio præterito bonorum poſſeſsione
contra tabulas, & inſtituto herede alio filio, quantum ad inſtitutum attinet, multum in-
tereſt vtrum adierit ipſe, aut petierit bon. poſſeſsionem ſecundum tabulas, an non. Fin-
ge, Duo ſunt filij emancipati, vnus inſtitutus, alter præteritus. Aut inſtitutus adit, aut nõ.
Si non adiit, propter præteritum qui edictum committit, & ipſe qui inſtitutus eſt ad bo-
D norum poſſeſsionem contra tabulas admittitur, l. 3. §. ſi quis ex liberis, hoc tit. etiam præ-
terito nondum petente, l. ſi poſt mortem, §. vlt. eod. Et per eam quidem bonorum poſſeſ-
ſionem, modò ampliorem conſequitur hereditatis portionem quàm habiturus eſſet, ſi ſo-
lus fuiſſet, modò minorem. Ampliorem, vt ſi inſtitutus ſit ex vncia, aliis coheredibus ad-
iectis, ſemiſſem conſequitur, inter eum & fratrem præteritum quaſi ab inteſtato ex ęquis
partibus diuiſa hereditate. Minorem, vt ſi inſtitutus ſit ex dodrante, admiſſa bonorum
poſſeſsione contra tabulas, ad ſemiſſem redigitur, l. non putauit, §. vltim. l. penul. §. videa-
mus, hoc titul. Quòd ſi filius inſtitutus, hereditatem adiit, aut bonorum poſſeſsionem ſe-
cũdum tabulas petiit, hoc caſu, quia iudicium patris ſequutus eſt, beneficio præteriti po-
ſtea non admittitur ad bonorum poſſeſsionem cõtra tabulas. Nam & filius præteritus, ſi
E legatum acceperit vel aliâs agnouerit iudicium defuncti, bonorũ poſſeſsionis contra ta-
bulas emolumentum habere non poteſt, l. 3. §. vlt. l. ſi præteritus, l. ſi poſt mortem, §. aliâs,
hoc tit. Et rectè, Acceperit: nam ſecus eſt ſi petierit, & antè quàm acciperet, pœnitentiam
egerit. l. 8. in prin. De bo. lib. Neque verò quidquam intereſt ab heredibus inſtitutis lega-
tum acceperit, an ab aliis fratribus præteritis, qui cõtra tabulas petierint, & exceptis per-
ſonis ex edicto legata præſtiterint, vt Africanus ait hoc loco. Nam vtroque genere, qui e-
legit legatum, & generaliter quicũque approbauit iudicium defuncti, repellitur à bono-
rum poſſeſsione contra tabulas, ſiue ad eã directò veniat, ſiue aliorum beneficio. Et præ-
terea filij qui ex teſtamẽto hereditatem adiit, portio minui poteſt, augeri non poteſt. Mi-
nuitur, ſi inſtitutus ſit ex dodrante. Nam petita à fratre præterito bonorum poſſeſsione
F contra tabulas, prætor inſtitutum qui adiit tuetur perinde atque ſi bonorum poſſeſsionẽ
contra tabulas accepiſſet in virilem portionem tantùm, atque adeo in ſemiſſem, ſi duo
ſint fratres, in trientem, ſi tres. Non augetur, ſi inſtitutus ſit ex vncia. Nam prætor eum
tuetur in vnciam tantùm. l. 5. §. ad eum, l. is qui: §. ſed ſi ſcriptus, titu. ſequ. quod eſt ex ſen-
tentia Iuliani comprobata Conſtitutione Antonini Pij, l. 5. 7. 23. eod. tit. l. qui duos, l. vlt.

De con.cum emp.lib. Nam edictum prætoris liberis conſeruabat tantùm legata, non he- A
reditates. Et hæc quidem dicimus de filio emancipato, herede inſtituto: idem tamen eſſe
in ſuo Africanus adiicit. Nam & huius portio augeri vel minui poteſt, admiſſa bonorum
poſſeſſione contra tabulas: & contrà ea non admiſſa, ſi miſcuerit ſe bonis, minui poteſt,
quia & ipſe redigitur ad virilem, augeri non poteſt, l.1.§.ibidem De collat. bon. Emanci-
patus hereditatem adquirit approbatque iudicium defuncti adeundo: ſuus miſcendo ſe.
Sed & iure ciuili hic etiam inuitus & ignorans hereditatem adquirit exiſtentia ſola, non
etiam ſequitur iudicium defuncti. Quapropter integrum ei eſt petere bonorum poſſeſ-
ſionem contra tabulas, ſi nondum immiſcuerit ſe hereditati. Duo tantùm ſunt caſus, qui-
bus ijs qui adiit vel bonorum poſſeſſionem ſecũdum tabulas petiit, non caret emolumẽ-
to bonorum poſſeſſionis contra tabulas. Vnus eſt, ſi coactus adiit iuſſu patris adoptiui, & B
mox à patre adoptiuo emancipatus ſit. Nam commiſſo per alium edicto, habebit ipſe po-
tius etiam poſt aditionem commodum bon. poſſeſſionis contra tabulas patris naturalis
quàm pater adoptiuus, l.ſi poſt mortem, §.ſi in adoptionem, hoc tit. Alter caſus eſt, ſi pẽ-
dente condicione petierit bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, & poſtea condicio
defecerit: quia deficiente condicione, petitio irrita conſtituitur: & ideo tuendus erit in vi-
rilem, etiam ſi ex minore parte heres ſcriptus fuerit, perinde atque ſi contra tabulas, non
ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem accepiſſet, l. 3. §. ſi ſub ea condicione, hoc tit.
Etiam illud non eſt omittendum, in quærela inofficioſi teſtamenti nõn idem penitus ob-
ſeruari. Nam frater inſtitutus ex minore parte, adiecto coherede, exheredato altero fra-
tre, ſi adierit hereditatem (quòd neceſſariò exigitur vt exheredato competat querela) & C
fortè totum teſtamentum reſcindatur per querelam, ab inteſtato vocatur in virilem, l.
mater §. vlt. de inoff. teſt. Sed etſi pro patre reſciſſum ſit teſtamentum, vt ſi filius ſit inſti-
tutus ex ſextante, extraneus ex dextante, & exheredatus alter filius egerit vt debuit cõtra
extraneum, & obtinuerit, augebitur portio fratris inſtituti. Dextans namque ablatus ex-
traneo ita diuidetur, vt ſemiſſem habeat exheredatus, trientẽ inſtitutus frater. Quæ Græ-
corum interpretum opinio eſt. Proinde inſtitutus frater contra quem exheredatus non
egit, ſextantem habebit ex teſtamento, trientem ab inteſtato, & ſic querela facit non tã-
tùm vt eiuſdem pecuniæ alter ſit ex teſtamento heres, alter ab inteſtato: verum etiam vt
vnus idémque ſit eiuſdẽ pecuniæ heres, partim ex teſtamento, partim ab inteſtato. Quod
ſummè notandum eſt. Sed ad ius prætorium redeamus. Alia hoc loco notatur differen- D
tia inter eum qui adiit vel miſcuit ſe, vel bon. poſſ. ſecundum tabulas petiit (nihil enim in-
tereſt) & eum qui non adiit. nam is qui non adiit, ſed petiit bonorum poſſeſſionem con-
tra tabulas commiſſo edicto per præteritum, legata præſtat exceptis perſonis tantùm. Is
qui non petiit bonorum poſſeſſionem contra tabulas, ſed adiit, legata præſtat omnibus:
atque ita deterior vbique eſt adeuntis condicio quàm admittentis bonorum poſſeſſionẽ
contra tabulas. Verùm cum hac ſententia Africani pugnat omnino Paulus in l. is qui, §.
ſed ſi ſcriptus, tit. ſeq. & vix eſt ſedandæ pugnæ ratio aut modus vllus. Rem fuiſſe contro-
uerſam verba illa indicant in §. ſed ſi ſcriptus, Et complures putant. Vlpianus dubitat, l.ſi
duo, eod. tit. inclinare tamen videtur in Africani ſententiam. Exiſtimauerim Pauli (quam
& complures amplectuntur) opinionem eſſe veriorem, vt filius inſtitutus qui adiit here- E
ditatem patris, legata non præſtet extraneis. Nam & ratione meliore nititur, quòd præ-
tor eum hac ratione tueatur, quia ex liberis eſt qui contra tabulas petere potuerunt. Non
eſt igitur onerandus magis quam ij qui contra tabulas petierunt, maximè ſi plena volun-
tate non fruatur. i. ſi minuatur portio hereditatis teſtamento adſcripta concurſu præteri-
ti. At contrà ſi plena fruatur voluntate, libenter concedemus in Africani ſententiam: at-
que ita tandem, vt nulla ſit in eiuſmodi cauſa diſſenſio inter iuriſconſultos, efficiemus. Et
Vlpianum quidem diſtinctione aliqua vſum hac in re, argumento eſt l. filium, §. vlt. tit.
ſeq. in qua concludit, exceptis perſonis ſolis præſtanda eſſe legata ab eo qui adiit. de quo
cùm ſit neceſſe intelligi §. penultimum & vltimum, igitur & quod ait, Magis probatur,
idipſum eſt quod Paulus, Complures putant: quodque idem ait, d. l. ſi duo, An omnibus,
dubito, negantis oratio eſt potius quàm adfirmantis, vt l. 16. §. 1. De teſt. tut. l. 3. De teſt. F
mil. Dubitans negat, l. ſi quis teſtamentum. Ad leg. Aq. Et hæc quidem dicimus de emã-
cipatis. Sed idem in ſuis, vt inſtituti ſi petierint contra tabulas exceptis præſtent legata, ſi
miſcuerint ſe, omnibus, l. filium, l. is qui, tit. ſeq. Sui tamẽ præteriti nullis præſtant legata.

d. l. is

A d.l.is qui.Rectè autem in hac lege Flor.ſcriptum eſt, Quoniam neceſſatius hetes,fit,non
ſit,vt §.ſui autem Inſt.de her.quæ ab int. Fit pro Exiſtit, quod ita Græci, ἐπειδὴ ἐκ διαθήκης ἀναφαίνεται. Sequitur in hac lege.

Filius in adoptiua familia vxore ducta filium ſuſtulit,eúmque poſt mortem patris adoptiui emancipauit. Hunc nepotem contra tabulas aui naturalis decreto poſſe petere bonorum poſſeſſionem reſpondit. Item ſi filius emancipatus ſublato filio & emancipato adrogandum ſe dederit, & mortuo adoptiuo patre deceſſerit, & contra patris & contra aui tabulas ex decreto hunc admitti, minimè dubitari debere,ne alioquin ab omnium bonis excluderetur.

Liberis emancipatis vel aliâs ſui iuris effectis,& ijs qui ex eis naſcuntur,poſtquam ſui
B iuris effecti ſunt, præteritis datur bonorum poſſeſſio contra rabulas: quæ tamen non
datur liberis in adoptionem daris vel poſt emancipationem adrogatis viuo aut mortuo
patre naturali ante petitam bonotum poſſeſſionem contra tabulas,l.3.§.ſi emancipatus,
2.hoc tit. Sed neque eorum liberorum liberis natis poſt adoptionem,qni adoptinorum
locum obtinent,l.ex adoptiuo. De adopt. vel tranſlatis vnà cum patre in familiam adoptatoris. Et ratio differentiæ hæc eſt,quia emancipati non ſunt in aliena familia,aliúmve pattem non habent: Adoptati ſunt in aliena familia & ideo prætori pro extraneis habentur. Quòd ſi fortè liberi adoptione non mutarint familiam, vt ſi adoptentur à patre vel auo paterno, ſanè hoc caſu præteritis non denegatur bonorum poſſeſſio contra
tabulas patris vel aui naturalis, l. 3. §. ſi quis filio l. vlt. hoc tit. & hac de cauſa, l. ſi poſt
C mortem §.1. ponitur filius in adoptionem datus ſocero ſiue filij auo materno qui nõ admittitur contra tabulas patris naturalis, niſi inſtitutus commiſſo pet alium edicto,l.non putauit,§.in adoptionem,hoc tit. Datus in adoptionem auo paterno, admittitur etiam præteritus. quæ res indicat ideo adoptatis & præteritis teſtamento patris naturalis non dari bon. poſſeſſionem contra tabulas, quòd ſint in aliena familia. Idem indicat & illud quod placet,emancipatos à parente adoptiuo viuo patre naturali edictum committere. i.præteritis eis teſtamento patris naturalis bon. poſſeſſionem contra tabulas dari, quia in aliena familia eſſe deſierunt,l.6.§.vlt.hoc tit.§.at ij qui emancipati,Inſt.de her.quę ab int.def. Sed non etiam ſi motiatur pater adoptiuus,viuo patre naturali. Nam etſi ſui iuris fiant morte patris adoptiui, tamen non deſinunt eſſe in eius familia, ſicut capitis deminutione.i emancipatione l.vtrũ,hoc tit. imò mortui,poſtea in adoptiua familia mor-
D tui dicuntur l. 3. §. ſi pater, hoc tit. Et hoc eſt quod dicitur morte patris liberos fieri ſui iuris ſine capitis deminutione l.3 §.vlt. Ad Maced. His cognitis,finge, Filius emancipatus dedit ſe in adoptionẽ,& in adoptiua familia vxore ducta, nepotem procreauit. Hic nepos nec viuo nec mortuo patte ſuo admittetur ad bon. poſſeſſionem contra tabulas aui naturalis, niſi emancipatus ſit ab auo adoptiuo, viuo auo naturali,l. ſi emancipatus, §. penult.& vlt. hoc tit. Quid ſi à patre ſuo emancipatus ſit, in cuius recidit poteſtatem poſt mortem aui adoptiui, & viuo auo nâturali? Et videtur non eſſe admittendus, quia non eſt emancipatus ab auo adoptiuo: ex edicto autem ij tantùm vocantur, qui cùm eſſent in adoptiua,familia,à patre vel auo adóptiuo emãcipati ſunt. Hic emancipatus fuit à naturali,non ab adoptiuo,in cuius familia natus erat. Decreto tamen ei ſubuenietur.i.
E data decretali bon. poſſeſſione contra tabulas aui naturalis. Quia viuo auo naturali, à patre ſuo naturali emancipatus fuit, licet ab auo adoptiuo nunquam emancipatus fuerit. Malè Accurſius ponit hunc nepotem inſtitutum heredem. Nam ſi inſtitutus eſſet, edictalis bon.poſſeſſio contra tabulas ſufficeret commiſſo edicto per alium,nec eſſet neceſſaria decretalis. Malè etiam (& in eo quoque à Bartolo reprehenditur rectè) nihil intereſſe putat viuo an mortuo auo naturali hic nepos à patre ſuo emancipatus ſit: & ſatis eſſe, quòd mortuo auo adoptiuo emancipatus ſit: viuo tantùm auo adoptiuo, eam diſtinctionem admitti. Nam & mortuo vtroque adoptiuo & naturali auo,nepos emancipatus à patre, nec contra tabulas aui adoptiui admittitur, quia pater eum præcedit, nec cõtra tabulas aui naturalis, ne ſit in poteſtate patris qui ipſe admitti non poteſt cõ-
F tra tabulas patris ſui naturalis, nepotem emancipãdo poſt mortem aui patris ſui efficere vt ad eum potius bona perueniant, quàm ad agnatos. Quæ ratio eſt d. §. at ij qui emancipati. Ponendum igitur neceſſariò eſt in hac ſpecie nepotem illum à patre ſuo emancipatum viuo auo naturali,de cuius bonis agitur. Sequitur ſpecies alia: Filius emãcipatus nepotem ſuſtulit & emãcipauit,ac deinde tranſiit filius in adoptiuam familiam,

nepos ex eo non tranſiit, quia emãcipatus ab eo iam ante fuerat: & mortuo patre adopti- A
uo idem filius etiam mortuus eſt, atque ita mortuus eſt in adoptiua familia. Quæritur an
nepos ille admittatur ad bon. poſſeſſionem contra tab. patris ſui. Mouet quòd in alia fa-
milia eſt pater, in alia filius, ſicut ſi filium pater dediſſet in adoptionem: vt planè videan-
tur hæc eſſe paria, ſiue dederit pater filium in adoptionem, ſiue ſeipſum. Et ita Iulianus
ſcripſit, vtroque caſu filio præterito ex edicto non dari bon. poſſeſſionem contra tabulas.
Decreto tamen ei ſubueniri æquum eſt. Quia etſi in alia familia ſit filius, in alia pater, aliũ
tamen patrem filius non habet: contra alium patrem habet, ſi filium pater dederit in ado
ptionem, & ideo hoc caſu omnimodo repellitur à bon. poſſeſſione cont. tabulas patris na
turalis: illo caſu non repellitur à decretali, quin & ab edictali illo caſu eum repellendum
non eſſe forſitan Vlpianus & Marcellus exiſtimarũt, l. 3. §. ſi pater, l. ſi pater ſe dederit, hoc B
tit. Iulianus neceſſarium eſſe decretum. Rurſus quæritur an nepos ille admittatur ad bo.
poſſ. con. tab. aui naturalis. Mouet, quòd ſi excluditur bonis patris, (vt certè excluditur
edicto) & ab aui bonis excluditur: quia per patrem bona auita conſequitur. l. 10. §. 1. De
bon. lib. & hoc eſt quod ait, Ne alioquin ab omniũ bonis excluderetur. Pono enim prio-
rem auum deceſſiſſe, & filium inſtituiſſe, nepotem omiſiſſe. Nam ſi prior obiit pater, nihil
vetat quominus contra tabulas aui nepos admittatur ex edicto, cum familia aui non vi-
deatur exiſſe. Emancipati enim, & qui ex his naſcuntur, non ſunt in familia parentum iu
re ciuili, iure prætorio perinde accipiuntur acſi in familia eſſent, hac ratione, quòd non
ſint in aliena. Sed & mortuo primùm auo, deinde patre, etiam contra tabulas aui decre-
to admittitur nepos, qui & decreto iungi patri debuit in ſucceſſione aui arg. l. emancipa- C
to De con. cum em. lib. quandoquidem ipſe iure prætorio parte, ſi inſtitutus non fuiſſet,
in bonis aui potior futurus erat. Ipſe enim nõ erat in aliena familia, pater erat. Malè Azo
ad hæc verba, Mortuo adoptiuo patre, adiicit, idem & ſi viuente. Nam viuente patre ado
ptiuo, filius tabulas teſtamenti facere non potuit: & adducit in eam rem malè, l. 3. §. ſi pa
ter, hoc tit. quaſi in ea mortuus in adoptiua familia dicatur is qui mortuus eſt viuo patre
adoptiuo, cum is potius ſit qui morte patris adoptiui ſui iuris effectus eſt, nõ capitis dimi
nutione, vt dixi ſuprà. Malè etiam Accurſius priorem mortuum fuiſſe patrem, vt docui
ſuprà, malè nihil intereſſe vter prior deceſſerit. Expoſui duos caſus quibus præterito ex
decreto datur bon. poſſ. cont. tab. non ex edicto. Sequitur l. 18. De leg. præſt.

Nepos qui in poteſtate manſit, & filius ſuus heredes inſtituti ſunt, nepoti legatum dedit, pater eius D
emancipatus petit bonorum poſſeſſionem, nepos legato contentus eſt, quidam in eum ſolum qui in po-
teſtate eſſet, legati actionem nepoti dandam reſponderunt, quia ei nihil auferatur, & emancipatus
partem filii ſui occupet, in qua onus legatorum non conſiſteret. ſed rectius dicetur, in emancipatum
ſolum dandam actionem nepoti, & quidem non vltra quadrantem.

Duo ſunt filij, vnus ſuus. i. in poteſtate, (vt l. 6. De iu. pat.) alter emãcipatus, & ex eman
cipato nepos retentus in poteſtate. Filius emancipatus præteritus, filius ſuus & nepos ex
emancipato inſtituti ſunt ex æquis partibus. Nepoti hoc amplius legatum relictum eſt.
Filio præterito committente edictum, omnes poſſunt petere bonorum poſſeſ. contra ta-
bulas. Quo caſu duo ſemiſſes fient, vnum habebit filius ſuus, in alterum concurrent filius
præteritus & nepos ex edicto nouo, eúmque partientur inter ſe, ita vt quadrãtem habeat
filius, quadrantem nepos. l. ſeq. l. 1. §. inter, l. vlt. De con. cum em. lib. At finge, nepos non E
petit bonorum poſſeſſionem contra tabulas, ſed legato contentus eſt: debet alterutrum
eligere, l. 5. §. omnibus, hoc tit. Fratres petunt bono. poſſeſſionem contra tabulas. Quæro
nepos à quo legatum accipiat, à patruo, an à patre, an ab vtroque. Quidam putant à pa-
truo præſtandum legatum, quia plena fruitur voluntate, & pro eius tantùm parte legatũ
valuit, pro parte nepotis inſtituti eiuſdémque legatarij legatum non valuit. l. legatum. §. 1.
De leg. 1. & ideo nec à patre debetur, qui nepotis partem occupat. Sed rectius eſſe ait vt
præſtetur à patre, vt onus legati ſubeat ad quem omiſſæ bonorum poſſeſſionis commo-
dum redit. l. 1. §. ſi quis ex nepotibus. De con. cum em. lib. 1. vt ſit filius oneri patri accepto
legato, qui & fuiſſet accepta bonorum poſſeſſione. Sed non vltra quadrantẽ, inquit. Quæ
verba non ſunt accipienda de quadrante Falcidiano, ſed de legato, ne excedat quadran- F
tem, ne plus habeat nepos electo legato quàm haberet ſi bon. poſſ. cõtra tabulas accepiſ-
ſet. Legatum ergo nepoti præſtatur non à patruo, non ab vtroque, ſed à patre ſolo. Cõtra
l. nonnunquam. §. vlt. hoc tit. exigere videtur vt præſtetur legatum ab vtroque. Species
hæc

A hæc eſt: Plures filij inſtituti ſunt, vnus præteritus, ab vno ex filiis nominatim relictum le-
gatum eſt vni ex liberis parentibúſve. Si adiiſſent filij, ille ſolus præſtatet legatum qui o-
neratus eſt. Verùm non adierunt, ſed petierunt bon. poſſeſſionem contra tabulas cõmiſ-
ſo edicto per præteritum. Quo iure rediguntur omnes ad portiones viriles, & pro eis por
tionibus id legatum prȩſtare compelluntur, non obſeruato iure teſtamenti, quo vnus eo-
rum nominatim fuerat oneratus legato. In ea ſpecie ille vnus ex liberis cui legatum reli-
ctum eſt, nec inſtitutus, nec ex eis liberis fuit qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem
petere poſſunt: fortè nepos fuit ex filia, vel nepos ex filio ſuſceptus poſt adoptionem, vel
ſuſceptus poſt emancipationem, quem filius præcedebat. Huic legatum ex edicto conſer
uatur petita bon. poſſeſſione contra tabulas: ita tamen vt ne amplius ex eo habeat quàm
B virilem, l. virilis, hoc tit. Et eam quidem virilem portionem ei conficiunt omnes qui con
tra tabulas bonorum poſſeſſionem acceperunt. In ſpecie autem huius legis legatarius in-
ſtitutus eſt, & petere potuit bonorum poſſeſſionem contra tabulas: & ideo electo legato,
legatum ei non conſeruatur in virilem. i. in trientem (quia tres fuiſſe proponitur) ſed le-
gatum ei conſeruatur in quadrantem, ne plus habeat ex legato quàm habiturus foret ex
bonorum poſſeſſione cont. tab. Et ſeruata eadem comparatione, ſicut petita bonor. poſſ.
contra tabulas, nepos quadrantem auferret patri, non patruo, ita petito legato, quadrans
abſcedet patri non patruo. Et hanc diſtinctionem confirmat. l. vlt. De coniung. cum em.
lib. Nam ſi duo ſint filij emancipati, vnus inſtitutus, alter præteritus: inſtituti etiam ſint ex
filio præterito nepotes duo, vnus retentus in familia aui, alter natus poſt emãcipationem
C patris, hic qui natus eſt poſt emancipationem, non admittitur ad bonorum poſſeſſionem
contra tabulas: quia obſtat ei pater: alter qui natus eſt ante emancipationem, admittitur.
Vterque tamen tuendus eſt in portionem hereditatis eam quam habituri erant patre eo-
rum accipiente bonorum poſſeſſionem contra tabulas, ſi fuiſſent in aui poteſtate. Habi-
turi autem ambo erant quadrantem: ſinguli ergo tuendi ſunt in ſeſcunciam. Sed eam au-
feret nepos ille qui non admittitur ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas à patre, & à
patruo, ſemunciam & ſicilicum à patre, tantundem à patruo. Nam & legatum ei datum
vterque præſtaret. Ille autem nepos qui admittitur ad bono. poſſeſſionem contra tabulas
ſeſcunciam auferet à patre ſolo, cui coniungitur ex edicto nouo: & conſequenter legati
ei dati in patrem ſolum habebit actionem. Dices, quod Azo in l. ſeq. Deterior igitur hu-
D ius quàm illius condicio eſt, quòd vnum hic, ille duos legati debitores habeat Dicam, I-
mò melior, ne in plures aduerſarios deſtringatur, l. 2. De exerc. act. & hac ratione eludam
rationem illam, quòd interſit creditoris duos reos habere, l. 3. §. vlt. De lib. leg. Trãſeamus
nunc ad l. 4. De col bon. cuius verba hæc ſunt.

*Filium emancipatum dotem, quam filiæ ſuæ nomine dedit, conferre non debere, quia non ſicut in
matrisfamiliàs bonis eſſe dos intelligatur, ita & in patris, à quo ſit profecta.*

Liberi emancipati petentes bonorum poſſeſſionem contra tabulas, vel vnde liberi li-
beris ſuis. i. qui in poteſtate morientis fuerunt, conferunt bona propria vt ferant paterna.
Sui non conferunt, quia nihil habent quod conferant. Imò poſſint quædam habere pro-
E pria, vt caſtrenſia & quaſi caſtrenſia. Sed hæc præcipua retinent ex Conſtitutionibus, ne-
que cõferunt. Poſſit & filia quæ eſt in poteſtate, habere dotem in propriis bonis. Eſt enim
dos etiam profectitia proprium filiæ patrimonium. Et hanc ſanè cõfert fratribus ſorori-
búſve ex titulo ſequenti de dotis collatione. An etiam filius confert dotem vxoris ſuæ?
Minimè: quia etſi in bonis ſit mariti, mulieris tamen eſt. Imò etſi eam maritus morte mu
lieris lucratus ſit, propter onera matrimonij quæ ſuſtinuit, præcipuam eam habere debet
l. 1. §. emancipatus, l. 3. §. emancipati hoc tit. Rurſus quæritur hoc loco, an debeat filius e-
mancipatus conferre dotem quam ſuæ filiæ dedit. Et reſpondetur non debere: quia bonis
eius abſceſſit, l. 1 §. vlt. tit. ſeq. Communis quidem dicitur, l. 3. ſol. mat Sed magis eſt filiæ
quàm patris. Et hoc quidem obtinet manente matrimonio, l. pater, De euict. Nam ſolu-
to matrimonio, & dote reuerſa ad patrem, facilè admiſerim ſententiam Accurſij in l. do-
F tem, hoc tit. vt eam fratribus conferat pater. Sequitur l. 8. De Carb. edic.

*Deceſsit, quem ego filium meum & in mea poteſtate eſſe dico. Exiſtit impubes, qui eum patremfa-
miliàs, & ad ſe hereditatem pertinere dicat. Decretum neceſſarium eſſe reſpondit. Item emancipatus
deceſsit inteſtato, ſuperſtite filio impubere, qui ſe ei ſuum eſſe dicit. Ego contendo ante emãcipationem
conceptum, atque ideo in mea poteſtate eſſe, & bona emancipati ad me pertinere. Et quidem hunc ſi-*

lium eſſe conſtat. Sed hactenus de ſtatu eius quæritur, quòd in poteſtate patris fuerit, necne. Sententia tamen edicti proculdubio ex Carboniano admittitur. A

Ex edicto Carboniano datur bonorum poſſeſſio decretalis contra tabulas vel inteſtati. & nonnunquam ſecundum tabulas impuberibus liberis quibus fit controuerſia ſtatus i. qui negantur eſſe liberi, & quibus etiam fit controuerſia bonorum paternorum. Datur interim perinde acſi nulla eis controuerſia fieret, dilata vtraque controuerſia in tempus pubertatis. Pubertate finitur: & ideo à Græcis dicitur ἡ μέχρι τῆς ἥβης διακατοχή. Et vis Carbonianæ hæc eſt, vt ſolus poſſideat, niſi aduerſarius etiam ex liberis ſit, vt alatur interim, vt exerceat actiones, vt res perſequatur à poſſeſſoribus aliis qui hereditatis vel ſtatus controuerſiam non faciunt, vt ei conferatur, videlicet ſi aduerſario ſatis dederit. At finge Controuerſia filio non fit an filius ſit, ſed an ius filij habeat: an & hoc caſu locus eſt Carboniano edicto? Quantum ad verba, non eſt locus: ſed ſentẽtia edicti hunc etiam caſum complectitur, vt in ſpecie, l. prox. §. 1. ſup. & in duabus quæ proponuntur ab Africano hoc loco, quarum prior hęc eſt. Mortuo Titio de bonis eius controuerſia cœpit eſſe inter auũ & nepotem impuberem. Auus dicit Titium fuiſſe in ſua poteſtate: nepos eũ fuiſſe in poteſtate aui negat, & ad ſe quaſi ſuum heredem hereditatem eius pertinere dicit: quod tacitè auus negat, dum eum fuiſſe dicit in ſua poteſtate. Nam qui eſt in poteſtate, aliũ in poteſtate habere non poteſt. Non impuberem negat filium eſſe Titij, ſed in poteſtate. Controuerſia igitur tacita hæc non eſt, Quòd impubes filius defuncti non ſit, ſed quòd impubes in poteſtate defuncti non fuerit. Et tamen ei ex decreto dabitur bonorum poſſeſſio Carboniana: quia parũ refert filius eſſe negetur, an ius filij habere. Poſterior ſpecies hæc C eſt, Mortuo filio emancipato de bonis eius controuerſia cœpit eſſe inter auum & nepotem impuberem. Auus dicit nepotem conceptum ante emancipationem, atque ideo in ſua poteſtate eſſe, & bona filij emancipati ad ſe pertinere. Nepos ſe conceptum eſſe poſt emancipationem, & defuncto patri ſuum heredem eſſe. Controuerſia igitur hæc non eſt an filius ſit defuncti, ſed an in eius poteſtate fuerit. & nihilominus locus eſt edicto Carboniano. Quid diſtat prior ſpecies à poſteriori? In priori, controuerſia eſt principaliter de ſtatu patris pupilli: in poſteriori, de ſtatu pupilli. Itaque Cyrillus bellè hanc legem ita in compendium redigit. Siue patrem pupilli, ſiue pupillum ipſum dicam eſſe in poteſtate mea, locus eſt edicto Carboniano. Et monet ad hanc legem pertinere, ſiue cum hac coniungendam eſſe l. 4. De lib. exh. quæ ſanè eſt ex eodem libro Africani, & eius verba D hæc ſunt.

Si eum qui ſe patremfamiliàs dicat, ego in mea poteſtate eſſe, & iuſſu meo adiſſe hereditatem dicam, tam de hereditate agi oportere, quàm ad interdictum de filio ducendo iri debere ait.

Carboniana bon. poſſeſſio datur, ſi fiat pupillo quęſtiu de hereditate paterna & de ſtatu. Si de alterutro tantùm quæratur, Carbonianæ locus non eſt. Sed quæſtio ſtatus differtur in tempus pubertatis ex Conſtitutionibus, non ex edicto: Quæſtio hereditatis ſtatim explicanda eſt. l. 1. §. ſi quis filium, l. 3. §. quamuis, de Carb. edic. In hac ſpecie de hereditate ſimul & de ſtatu controuerſia eſt. Nam vnus dicit ſe patremfamiliàs eſſe, contrà alter filiũ eum eſſe ſuum, & in ſua poteſtate & hereditatem ab eo aditam ad ſe pertinere, quòd iuſſu ſuo eam adierit. Sed non eſt quæſtio de hereditate paterna, & ideo etiamſi impubes ſit E is qui ſe patremfamiliàs dicit, non eſt locus poſſeſſioni Carbonianæ, ſed ex Conſtitutionibus differtur quæſtio in tempus pubertatis, l. Diui. De lib. cau. l. vbicunque, De ven. in poſ. mit. l. 3. §. ſi is qui l. de bonis in pr. l. ſi impubes, §. ſi pupillus, l. cũ ſine, De Car. edic. vel ex cauſa cognitio repræſentatur, l. 3. §. Iulianus, hoc tit. & tunc perinde acſi puberi controuerſia fieret, agere petitione hereditatis debet is qui iuſſu ſuo aditam hereditatem dicit, ſimul atque interdicto de filio ducendo aduerſus eum quem in ſua poteſtate eſſe dicit, vt l. 6. C. de pet. her. l. 1. C. de lib. exh. Sed ſupplendum videtur tam hoc loco quàm d. l. 1. ex l. 3. §. Iulianus, ad interdictum iri de filio ducendo, vel ad cognitionem. Ad interdictum ſi exiſtat filij defenſor aliquis. Ad cognitionem extraordinariam, ſi ipſe ſolus ſe defendat aduerſus eum qui ſe patrem eſſe dicit. Nam inter patrem & filiũ cognitionẽ ſuam interponit prætor, l. 8. De probat. l. 1. §. per hanc, De rei vind. Aduerſus extraneum cognitio non datur: aduerſus filium ſolum interdictum non datur, l. 3. §. hoc autem, hoc tit. Vel (quod verius eſt) etiamſi nullus ſit qui interdicto filium defendat, propter hereditatis quæſtionem, apud eum qui de hereditate cognoſcit, etiam interdicto agetur de filio ducendo, l. F

8. C.

A 8.C.de pet.her.l.1.& 2.C.de ord.iud.l.3.C.de iudic. Et in ſumma, aduerſus filium ſolum, interdicto principaliter non agitur, incidẽter agitur rectè. Ad bonorum poſſeſſiones pertinet etiam l.27.De bon.lib.cuius verba hæc ſunt,

Viuo filio ſi nepos exheredatur, nocebit ei exheredatio ad bona libertorum auitorum.

Sed ad bonorum poſſeſſiones libertorum, non ingenuorum. Liberis patroni exheredatis teſtamento patroni, præteritis teſtamento liberti, non datur bon. poſſeſſio cõtra tabulas paterni vel auiti liberti. Igitur, etiamſi viuo filio nepos, eum nondum ſui heredis locum obtineret, ab auo exheredatus ſit, non dabitur ei bonorum poſſeſſio contra tabulas auitorum libertorum. & rectè, Auitorum. Nam à libertorum paternorum bonis non excluditur, ſi à patre exheredatus non ſit, etiamſi in his ſint auiti liberti, l.10.§. Iulianus, hoc
B tit. Reſtat tantùm ex hoc Africani libro, l.208. De ver.ſig. quæ etiam pertinet ad Tractatum de bonorum poſſeſſionibus.

Bonorum appellatio, ſicut hereditatis, vniuerſitatem quandam ac ius ſucceſſionis, & non ſingulas res demonſtrat.

Vt hereditas eſt nomẽ iuris. i. quo ſignificatur ius, non pecunia, ita bonorum poſſeſſio. Vtroque nomine ſignificatur ius vniuerſum ſucceſſionis, & in definitione hereditatis ſucceſsio, i. ius ſucceſſionis. Familiæ autem nomine in xij. pecunia, non hereditas. Et illo ſenſu dicimus, Hereditatem non vſu capi, quod Seneca retulit malè inter Iuriſconſultorum acutas ineptias, 6. De benef. Hereditatem non poſſideri pro diuiſo, l.8. De rei vind. Eadẽque ratione poſſeſſoria hereditatis petitio, quæ bonorum poſſeſſori competit, ſicut ciuilis
C quæ heredi non in eum tantùm datur qui rem hereditariam poſſidet: ſed & in eum qui ius quaſi poſſidet, veluti in debitorem hereditarium, l.9. De pet.her.& venditor hereditatis ciuilis vel prætoriæ. i. bonorum poſſeſſionis, non tenetur de euictione, quia ius vendidit quale quale, non res ſingulas, l.2. De her.vend.& petita hereditate, in eam actionem acceſſiones veniunt, deceſſiones non veniunt, l. item veniunt. §. item non ſolùm, De pet. hered. quod non ita procedit ſingulis rebus petitis.

D

AD AFRICANVM

TRACTATVS V.

OMNES leges quæ ſunt ex libro quinto Quæſtionum Africani, ſunt de legatis & fideicommiſſis, præter l.13. De bon.poſſ.& l.pen. Rem rat. hab. quæ ſunt de bonorũ poſſeſsionibus, atque adeo proximiores ſuperiori libro, qui totus ferè ea de re eſt: idcirco priores eas explicabimus. Verba l.13. De bon.poſ. hæc ſunt.

Edicto prætoris bonorum poſſeſſio his denegatur qui rei capitalis damnati ſunt, neque in integrũ
E *reſtituti ſunt. Rei autem capitalis damnatus intelligitur is cui pœna mors, aut aquæ & ignis interdictio ſit. cum autem in relegationem quis erit, ad bonorum poſſeſsionem admittitur.*

Lege Papia bon.poſſeſsione libertorum excluduntur qui rei capitalis damnati, nec reſtituti ſunt, à principe ſcilicet vel ſenatu. Nam reſtitutio prætoris, pœnæ vel infamiæ abolendæ non ſufficit, l.1.§.eum qui, & §.ſeq. de poſtul. & hoc de lege Papia eſt proditum, l. filij, §.1. De iu.pat. idémque cautum eſt edicto prætoris. Nam damnatione deſinunt eſſe patroni. Et eadem ratione prætoris edicto, parentum, agnatorum, cognatorum bonis excludũtur, qui rei capitalis damnati, nec in integrum reſtituti ſunt. Quia damnatione deſinunt eſſe liberi, agnati, cognati, §.pen. Inſt. de cap.dem.l.2.§.1. Ad S.C. Tertyl. Rei enim capitalis damnatos dicimus eos qui maximam aut mediam capitis diminutionem paſsi
F ſunt, qui ſerui vel peregrini facti ſunt. vt & alio in edicto prætoris, De exceptionibus, quibus adiuuantur ij qui iudicio ſiſti promiſerunt, l.4. Si quis caut. Maxima & media capitis deminutione, omnis cognatio ſoluitur, propterea quòd eæ pœnæ morti comparantur: atque ideo nec ita ſemel perempta cognatio, poſtea manumiſsione recipitur, l.7. Vnde cog. Reſtitutione recipitur, l.1.§.filio ad Tert. & ob id lege Papia & edicto prætoris adiicitur, Nec in integrum reſtituti ſunt. Reſtitutio plenior eſt manumiſsione. Nam & reſti-

tutio ingenuitati reſtituit,nõ manumiſsio.Et ita alio capite edicti prætorij,& legis Papiæ, A
quo bonis liberti excluditur qui paternum libertum capitis accuſauerit,cum eſſet maiot
xxv.annis:capitis accuſationem definimus eſſe eam cuius pœna eſt mots,vel magna capi
tis deminutio,l.eum pattronum. De iu.pat.l.qui cum §.is demum, De bon.lib. Pertinet
hoc caput ad filium pattroni,non ad patrooum. Nam vt cognati non exeluduntur bonis
eorum quos per calumniam capitis accuſauerunt,l.6.Vnde cog.ita nec patroni.& hac ra
tione,vt ſimilitudo inſcriptionum monet,d.l.6.rectè coniungitur,l qui cùm natu. & l in
ſeruitutem.De bon.lib. Et veriſſimam eſſe hanc ſententiam probat l.ſi filius,§.1. De fid.
lib.Relegatio non eſt pœna capitis,non eſt capitis deminutio,& ideo relegati non exclu
duntut bonis libertorum , parentum, agnatorum, cognatorum, l.18.de interd. & releg.
Quod & hic adiecit Africanus ad interpretationem edicti,quo denegatur bon.poſſeſſio B
iis qui rei capitalis damnati ſunt . Quòd ſi non excluduntur relegati, & notati infamia,
multo minus,qui & ipſi capite non minuũtur.Sed grauior eſt relegatio infamia ſola.nam
relegatio præter infamiam quaſi irrogat exilium.Omnis relegatio infamat,l.pen.§.minui
tur,De ext.cog.Nam & cauſa omnis ex qua infligitur relegatio,turpis eſt.Omnis(inquã)
relegatio infamat,præterquam in caſu l.quid ergo.§.pœna,De his qui not.inf. Et conſe-
quenter is qui operas ſuas vt cum beſtiis depugnaret locauit,non excluditur bonis paren
tom vel cognatorum,l.1.§.qui operas,ad S.C.Tertyl. quia & huius minuitur tantùm fa-
ma,non caput,l.1.§.item S.C.De poſtul.Ex S.C.Orficiano bonis matris excludebatur.i.
non præferebatur agnatis defunctæ, (nec enim in totum excludebatur) ſed humana in-
terpretatione placuit etiam hunc agnatis præferri. Quod malè ex d.§. qui operas Græci C
porriguot etiam ad damnatos rei capitalis.Nam hi certè ad matris hereditatem nullo iu-
re admittuntur,l.1.§.filio.§.Capitis.Ad Tertyl.l.16.De interd.& releg.cum nec Latini ad
mittantur,auctore Paulo.Et rectius Accurſius verba.§.qui operas,quæ verba ſunt S. C.
coanguſtat ad eum qui operas ſuas locauit vt cum beſtüs depugnaret,quem tamen per-
inde ac rei capitalis damnatum,S. C. Orficianum excludebat. humana autem interpre-
tatio illum admiſit,non etiam cum cui comparabatur,damnatum puta filium tei capita-
lis.Et hæc eſt ſententia §.qui operas.Eſt autem ad hoc idem edictum prætoris,quod Afri
canus tractat hoc loco,vel inſcriptionis argumento referenda,l.2. De pœnis, in qua Vl-
pianus quod hic Africanus omiſit,adimplet. Explicat enim quis in edicto demonſtretur
damnati vocabulo.Reatum capitalem definit vterq; : Damnati verbum Vlpianus ſolus, D
vt damnatus ſit is qui non prouocauit. nam prouocatione damnatio extinguitur. Item
vt damnatus ſit is quem ſententia tenuit.Nam qui damnatur ab eo ſub euius iuriſdictio-
ne non eſt,oec damnari intelligitur.Quia eum ſenteotia oon tenet,l.6.§.quòd ſi quis De
iniuſ.rup.teſt.l.4.§.condemoatum.De re iud. Non exigimus vt pœna ſumpta ſit. Nam
ſtatim poſt damnationem,capitis deminutio præoccũpat pœnam. Verba l.pen.rem rat.
hab.hæc ſunt,

Bonorum poſſeſsionem ab alio adgnitam,ratam haberi oportere eo tempore quo adhuc in ea cauſa
ſit vt peti poſsit. Itaque poſt centeſimum diem rata haberi non poteſt. An autem etſi mortuus fuiſſet
qui petiſſet, vel furere cœperit, ratum haberi poſsit, videamus. Nam ſi in vniuerſum perinde haberi E
debet ac ſi tunc cum ratum habeat,per eum bonorum poſſeſsionem petat,fruſtra his caſibus ratum ha
betur.Sed illud conſequens futurum,etiamſi pœniteat illum petiſſe,ratum haberi non poſſe. Quod v-
tique ſit abſurdum. Rectius itaque dicitur,neutram eorum cauſam impedire rati habitionem.

Multum diſtat aditio hereditatis ab adgnitione bonorum poſſeſſionis. Aditi hereditas
non poteſt,niſi præcedat iuſſum patris vel domini. Agnoſci bon.poſſeſſio poteſt iniuſſu
patris vel domini,& adquiritur patri,ſi ratam adgnitionem habuerit,l.6.De acq.hered.l.
vlt.Quis ordo in bon.poſſ.ſer.l.1.C.qui admit.Per alium adiri hereditas non poteſt. Per
alium agnoſci booorum poſſeſſio poteſt,etiam ſine mandato.Sed non ante adquiritur ei
cuius nomine adgnita eſt,quàm is ratum habuerit,l.3.§.adquirere, De bon.poſ.l.ſeruo §.
1.Ad Trebel. Igitur ſi ante deceſſerit quàm ratum habuerit,nec heres eius ratum habere F
poterit,cum ad eum non tranſeat ius bonorum poſſeſſionis,l.7. hoc titul.d.§. adquirere.
Quid ſi aotequam ratum habuerit, furere cœperit? Et huic etiam videtur non compe-
tere bonorum poſſeſſio.Sed Paulus l.vlt. De bon.poſſ.(quæ lex coniungenda eſt cum d.
l.7.)magis probatum ſcribit,vtilitatis cauſa,ne heredi ſuo nihil relinquat,vt fingatur ratũ
habuiſſe

A habuiſſe, qui furore impeditus fuit quominus ratam petitionem haberet. Ratihabitio-
nem enim eſſe neceſſariam prioris petitionis confirmandæ cauſa, propterea quòd nullũ
interuenit mandatum: & furore prior petitio fuit. Alioquin ſi è contrario furore poſte-
rior petitio fuit, bonorum poſſeſſio non competit, niſi ſanitate fortè recepta, ratam peti-
tionem habuerit. Qua diſtinctione etiam vtimur, vbi mandauit quis ſibi bonorum poſ-
ſeſſionem peti. Nam ſi poſt petitionem mandator furere cœperit, nihilominus adquiſita
ei eſt bonorum poſſeſſio, ſi ante petitionem, quia furore mandatum extinguitur, vt do-
cui Tractatu quarto ad l. 47. De adquir. her. non adquiritur ei bonorum poſſeſſio, niſi
vbi furor eum reliquerit, ratam fecerit petitionem l. 48. eod. Docet autem hoc loco Afri-
canus eadem tempora ſeruari in petitione & in ratihabitione. Ideóque ſi petitam intra
B centeſimum diem bon. poſſeſſionem, is cuius nomine petita eſt, ratam habuerit poſt cẽ-
teſimum diem, ei non competere bonorum poſſeſſionem. Quia eo demum tempore
rata habetur rectè, quo & peti potuit l. vlt. Quis ordo in bon. poſſeſſ. ſer. Qua tamen ra-
tione abuti non debemus ad conſtituendum & ratam haberi petitionem non poſſe ſi eũ
qui petiit petitionis pœnituerit, vel ſi is qui petiit, diem ſuum obierit, aut furere cœperit.
Quia in ea cauſa tum ſit bonorum poſſeſſio vt non ſit ille eam petiturus. Poſſet enim &
tum peti ſi ille vellet, vel ſi aliqua in eo voluntas ſupereſſet. Sed poſt diem centeſimum
nec peti quidem ab eo volente potuit: ergo nec ante petita ratihabitione confirmari.
Hoc igitur caſu ratihabitio neque retrotrahitur, neque mandato comparatur. De qua
iuris regula magna fuit olim controuerſia inter Sabinianos & Proculianos, vt indicat. l.
1. §. Sed & ſi quod alius, De vi & de vi arm. Hodie Iuſtinianus generaliter definiuit rati
C habitionem retrotrahi, l. vlt. C. ad Maced. id eſt ſublata differentia facti & iuris, l. dona-
tiones, C. de don. inter vir. & vxo. Nam plerique dicebant in ijs quæ ſunt iuris ratihabi-
tionem retrotrahi: in his quæ ſunt facti non item. Vnde cùm ea Conſtitutio ab eodem
Iuſtiniano Nouella appelletur, ſi quis hodie obfirmauerit, hereditatem aditam iniuſſu
patris, adquiri patri, ſi poſtea ratam fecerit aditionem, vel bonorum poſſeſſionem ab al-
tero poſtulatam ignoranti ei cui poſtulata eſt adquiri, etiam ſi poſt C. diem eam ratam
habuerit, id facilè tenebit. Sed ratihabitioni modicum ſpatium aliquod dandum eſſe
opinor, vt l. ratum, De ſolut. Quid enim ſi poſt multos annos ratum haberet? An non
iniquum eſſet admiſſum fortè iam ſequentis gradus cognatum excludi? Malè Accur-
ſius ad hæc verba, Peti poſſit, hoc adiecit, Aliâs committitur ſtipulatio. Nam tituli huius
D duæ ſunt partes, vna de ſtipulatione rem ratam haberi, altera de ratihabitione: & ad po-
ſteriorem hanc hæc tantùm lex propriè pertinet, & l. 7. non ad ſtipulatiomen. Incipiam
modò explicare leges Africani ceteras, quas dixi omnes eſſe de legatis & fideicommiſ-
ſis. Ac prima quidem erit l. 36. De vſufructu.

*Qui vſumfructum areæ legauerat, inſulam ibi ædificauit, ea viuo eo decidit vel deuſta eſt, vſum-
fructum deberi exiſtimauit. Contrà autem non idem iuris eſſe, ſi inſulæ legato vſufructu, area dein-
de inſula facta ſit. Idémque eſſe & ſi ſcyphorum vſusfructus legatus ſit, deinde maſſa facta, & ite-
rum ſcyphi. Licet enim priſtina qualitas ſcyphorum reſtituta ſit, non tamen illos eſſe quorum vſuſ-
fructus legatus ſit.*

Quidam areæ vſumfr. legauit, deinde in ea ædificium poſuit, tum viuo eo ædificium
E corruit vel deuſtum eſt. Africanus ait areæ vſumfr. deberi: quia ſcilicet eadem eſt area
cuius vſusfructus legatus eſt. Quid ſi poſitum in ea ædificium non corruat? an debetur
vſusfructus? Minimè: quia etſi area maneat, & cedat etiam ei ſuperficium, tamen res
mutationẽ accepit, & mutatio eius rei cuius legatus aut conceſſus vſusfructus eſt, vſum-
fructũ vel vſusfructus obligationem extinguit. Finitur enim vſusfructus his verbis, Sal-
ua rerum ſubſtantia. Impoſito autem ædificio, ſalua non eſt areæ ſubſtantia ſimplex.
Nec enim eſt iam area ſimpliciter, ſed domus: nec totum (vt fuit ante) ſed pars. Vſuſ-
fructus eſt ius incorporale, quod prædicatur de re corporali. Vtitur Theophilus noſter
verbo κατηγορῦται. Prædicatum autem non poteſt eſſe ſine ſubiecto. Sublato igitur ſub-
iecto, & prædicatum tolli neceſſe eſt. Tollitur mutatione ſiue ea fiat ſimpliciter, quæ
F corruptio dicitur & generatio, ſiue ſecundum quid, quæ philoſophis recentioribus di-
citur Alteratio, Græcis ἀλλοίωσις. Proprietas. i. Dominium, eſt Ius corporale: ſed quod
intelligatur etiam ſine corpore, vt hereditas. Et inde manant multæ differentiæ inter
proprietatem & vſumfructum: & hoc ipſo caſu conſtat aliud eſſe dicendum in proprie-

tate. Nam area non deſinit eſſe mea, impoſito ædificio. Aliud etiam dicendum in obliga- A
tione proprietatis. Nam ſiue ex ſtipulatione debetur area impoſito ædificio, areæ æſtima
tio debetur, l.qui res, §.aream, De ſolut. non vtrunque, propterea quòd ſtipulationes ſtri-
ctius accipiuntur, ſiue debeatur ex legati cauſa, vtrunque debetur ex Sabinianorum ſen-
tentia, ſulum & ſuperficium, niſi probet heres teſtatorem mutaſſe voluntatem, l.ſi areæ,
De leg.2.l.ſeruum filij, §.ſi areæ, De leg.1. Diſſentiunt Proculiani in l.ſi chorus. §.pen. De
leg. 3. Nec mirum, cum & in §.vlt. pugnent omnino cum cæteris. Ait, Viuo eo, i. Viuo
teſtatore. Quid ſi poſt mortem teſtatoris areæ ædificium impoſitum ſit? Et rem mutari,
atque ita vſumfructum extingui conſtat, ſed ſi ruerit poſtea, vel combuſtum ſit ædificiũ,
ipſo iure vſusfructus reſtituitur, ſi modo intra tempus quo vſusfructus perit non vtendo,
ædificium dirutum vel deuſtum ſit. Poſt tempus reſtituitur heredis facto qui ædificium B
poſuit. Alioquin tenetur ex teſtamento, ſi poſuit ante traditionem vſusfructus: de dolo, ſi
poſt traditionem, l.5 §.vlt.l.6 & 7. Quib. mo. vſusfr.amitt.l.ſi eo loco, Si ſer. vind. Com-
petit etiam eo nomine fructuario interdictum Quod vi aut clàm, ſi vi àut clàm ædificiũ
poſuerit heres. Quo ſanè caſu ceſſabit actio de dolo. Sequitur in hac lege.

Contra autem non idem iuris eſſe, ſi inſulæ vſufructu legato area, &c.

Debetur vſusfructus areæ qui legatus eſt, ædificio quod in ea poſitum eſt, poſt teſta-
mentum factum exuſto, viuo teſtatore. Contrà ſi ædium vſusfructus legatus ſit, ædibus
deuſtis, ac poſtea reſtitutis viuo teſtatore, non debetur legatũ: quia ſcilicet ſuperiore caſu
eadem eſt area, hoc caſu ædes non ſunt eædem quæ fuerunt ante, etiamſi ex eiſdem ce-
mentis tigniſque & ſuper fundamentis eiſdem reſtitutæ ſint l.quid tamen, § 1. & §. pen. C
Quibus mo. vſufr. amitt. Accidentia ædium poſſint eſſe eadem, ſubſtantia non eſt eadem
Areæ ſubſtantia eſt eadem. Eadem igitur area numero, ſed ædes nòn eædem numero, l.
ſeruitutes, §.ſi ſublatum. De ſer. vrb. Area non reſtituitur, ædes reſtituuntur. Quod reſti-
tuitur, nunquam eſt idem numero, l.repeti, in pr. Quib. mo. vſusfruct. amitt. coniuncta l.
ſtipulatio, §.ſed ſi quis De verb. obl. Si tamen per partes refectæ ſint ædes, licet omnes no-
uæ factæ ſint, aliud dicendum eſt. Quia partibus commutatis eadem res eſſe non deſinit,
d.l.quid tamen, §.pen.l.proponebatur, De iudic.l.22. De leg.2. Aliud quoque dicendum
eſt in proprietate. Nam ædibus meis dirutis, quodcunque remanet, meum eſt. Ædibus
quoque debitis, puta ex legati cauſa, ſi combuſtæ ſint, debetur area, d.l. 22. quia pars eſt
domus, & quidem maxima, quæ remanet: & conſequenter debentur etiam nouæ ædes, D
ſi quæ imponantur areæ. Quia ius ſuli ſuperficies ſequitur, l. Paulus §.domus, l.vlt. De pi-
gn. Nec obſtat. l, ſi ita legatum, §.vlt. De leg.1. quoniam nos de domo cõbuſta loquimur,
aut de ea quæ caſu maiore ruit: ille § de domo deſtructa ab ipſo teſtatore, quæ deſtructio
argumentum præbet mutatæ volũtatis. Igitur legatarij eſt probare aliud teſtatorem ſen-
ſiſſe. Quamobrem differentia hoc etiam caſu exiſtit maxima inter vſumfructum & pro-
prietatem. Nam vſufructu ædium legato deuſtis vel demolitis ædibus, areæ, cementorũ,
tignorum, vſusfructus non debetur, nouarum quoque ædium vſusfructus non debetur.
Ædibus legatis in aream redactis, area debetur, cementa debentur, & iiſdem reſtitutis
nouæ debentur ædes. Eadémque differentia eſt in grege. Nam ſi grex eſſe deſierit, licet ca- E
pita ſuperſint quædam, vſusfructus non debetur, l.vlt. Quib. mo. vſuſf. amitt. Proprietas
ſuperſtitum debetur, l.22. De leg.1. quia priſtini gregis partes quædam ſunt. Eadem diffe-
rentia non eſt in naue. Nam diſſoluta naue, nec vſusfructus debetur, l.quid tamen. §.pen.
Quib. mo. vſuſf. amitt. nec proprietas, l.lana, De leg 3. quia nauis legata eſt, non materia,
& diſſolutione nauis prorſus interit. Nulla igitur in obligatione differentia eſt. Sed in do
minio ſemper hoc diſcrimen verſatur inter vſumfr. & proprietatem, quòd vſusfructus fru
ctuario omnimodo perit, proprietas eorum quæ re perempta ſuperſunt, domino non pe-
rit. Eadémque pecoris ratio eſt in vſufructu. Nam pecore mortuo, vſusfructus extingui-
tur l.pen. Quib. mo. vſusfr. amitt. & in proprietate. Nam proprietas quidem λείψανον eius
eſt cuius fuit pecus, l.ſi ſeruus, §.boue. de cond. fur. l.ſolum. §, 1. De rei vend. Sed non ita F
cui debitum fuit pecus, ei etiam λείψανα debentur, l. quid ergo, §.ſi heres, De leg.1.l.mor
tuo. De leg.2. quia pecus interiit totum. Nec enim eadem eſt forma mortui pecoris quæ
viuentis, nec materia, vel caro eadem, vt nominatim ſcribit Ariſtoteles in extremo capite
quarti μετεωρολογικῶν: cum nec pecoris & hominis materia ſit eadem, quæ tamen non tã
longè differunt inuicem ſpecie, quàm materia animalis & cadaueris. Itaque errant vehe-
menter

A menter qui poſt mortem rei, in eius cadauer ſæuiunt, & iuſtiores multo, qui ſæuiunt in
liberos eius, vel Plutarcho auctore libro De ſera numinis vindicta. Eadem quoque ra-
tio eſt ſcyphorum. Nam ſi ſcyphorum vſusfructus legetur, deinde maſſa fiat; vſusfru-
ctus non debetur. Sed & ſi ex maſſa iterum ſcyphi fiant, vſusfructus non debetur, quia
noui ſcyphi ſunt, non illi quorum legatus vſusfructus eſt. Neque verò diuerſum eſt in
proprietate. Nam ſcyphis quoque legatis & maſſa facta, nihil debetur: quia ſpecies lega-
ta eſt, non materia, & nihil ex priori ſpecie remanet: & conſequenter nec noui ſcyphi de-
bentur. De proprietate debita, non de adquiſita loquimur. Nam cuius fuit ſcyphus, eius
etiam eſt maſſa, & is etiam qui ex maſſa iterum fit ſcyphus. Sed quod ad ſcyphorum vel
aliorum vaſorum proprietatem debitam attinet, obſtare ſententiæ noſtræ videtur l.
B ſeruum, §. ſi pocula, De leg. 1. quæ poculis legatis & maſſa facta deberi ait quod extat: ea-
démque dum ait lana legata deberi veſtem ex ea factam, pugnat cum l. lana, De leg. 3. &
verior eſt ſententia l. lana: quia formæ potentia vincit materiam. i. valentior præſtantiór-
que eſt in veſte formæ natura quàm materiæ. Sic autem diſtinguendum eſt: Multùm in-
tereſſe dicas, Si modò non mutauerit teſtator voluntatem. i, ſi durauerit voluntas teſta-
toris. (quibus verbis vtitur §. ſi pocula) an ita Niſi teſtator mutauerit voluntatem. Illis
verbis probatio voluntatis à legatario exigitur, his ab herede. Vnde ita veriſſimè conſti-
tuas licet, Lana legata deberi veſtem ex ea factam, ſi durauerit voluntas teſtatoris: Falſò
ita, Lana legata deberi veſtem ex ea factam, niſi teſtator mutauerit voluntatem. Et ſimi-
liter, Poculis legatis deberi maſſam, ſi durauerit voluntas teſtatoris, verè: falſò, Poculis
C legatis deberi maſſam, niſi teſtator mutauerit voluntatem. Quid tamen è contrario di-
cendum, ſi maſſa vel ſi maſſæ vſusfructus legatus ſit, & ex maſſa fiat vas? Et vſumfru-
ctum certè vel obligationem vſusfructus interire conſtat d. l. quid tamen, §. ſi maſſæ: quia
etſi materia maneat eadem, forma tamen & qualitas non eſt eadem. Non eſt igitur in-
tegra eius rei ſubſtantia, cuius vſusfructus legatus eſt. Proprietas autem non interit, niſi
ab alio factum vas ſit fide bona. Obligationi ea etiam mutatio impedimento non eſt,
l. lana. De leg. 3. Quia materia legata eſt, & materia manet, viribúſque & titulo cauſæ po-
tentior eſt quàm ſit forma ipſa, vt eleganter Paulus ait in l. quæſitum. §. illud eod titu. Ea
quæ talis ſunt naturæ vt ſæpius in ſua poſſint redigi initia, veluti metalla fuſa, ea materiæ
potentia victa nunquam vires eius effugêre. Qua ratione in Timæo docemur, ſi eodem
D auro ſubinde in varias formas commutato, de vna earum interrogemur quid ſit, ſi veli-
mus verè & tutò reſpondere, vti reſpondeamus aurum eſſe, ſtatuam aut ſcyphum aut
lancem ne dicamus: quia ſcilicet in his potentior eſt materiæ quàm formæ vis. Et rectè
additur, Propè, in l. Iulianus, §. ſiquis rem, Ad exhib. ſi ex ſcypho fiat maſſa, vel cõtrà, mu-
tatam formam propè interimere ſubſtantiam rei. Et ſubſtantiæ nomine ſignificatur ſpe-
cies compoſita ex materia & forma, hæc interit abeunte forma. Significatur & materia,
vt l. in vendit. De cont. emp. more Stoicorum, qui materiam dicebãt dupliciter appella-
ri, materiam & ſubſtantiam, vt Laertius ſcribit in Zenone. Et hæc abeũte forma, non in-
terit ſimpliciter, ſed ſecũdum quid, cum aliam ſubit formam: & ideo adiecit, Propè, & d.
l. in vendit. eãdem prope οὐσίας eſſe ſi vinum acuit. Per ſe enim incorrupta vini οὐσία ma-
E net, per accidens corrũpitur. Ad hęc quęri rurſus poteſt, quid ſit dicendũ, ſi quod ex maſ-
ſa factum eſt vas, rurſus redigatur in maſſam. Proprietatẽ eiuſdem manere vel deberi ei-
dẽ, non ambigimus: de vſufructu ambigimus, an maſſæ nouiſſimæ vſusfructus debeatur.
Azo deberi ait: cui non aſſentior. quia noua maſſa eſt: nec poteſt maſſa areæ cõparari te-
ctè. Nã area manſit ſemper eadẽ, etiam impoſito ædificio: maſſa cõflata, prior abiit maſſæ
forma, & quæ modò ex vaſe conflatur maſſa, lõgè alia eſt. De mutatione quæ fit in quã-
titate nihil attigimus. Nã hæc vſumfructum non extinguit, l. 7. §. huic vicinus, l. ſicui in-
ſulæ, hoc tit. l. fundi, & ſeq. Quib. mo. vſusfr. amitt. l. & an eandem, §. 1. De exc. rei iud. &
multo minus ea quæ fit in loco. De ea tantùm diximus quæ fit in ſubſtãtia vel in qualita-
te, quarum vna dicitur corruptio & generatio, altera alteratio: eæ vſumfructũ extingunt.
F Poſſet autem quæri cur hæc legis Africani pars nõ ſit poſita ſub tit. Quib. mo. vſusfr uct.
amitt. Et reſpondendum in eo titulo de vſufructu amittendo aut retinẽdo tractari: id eſt
de iure iam quæſito, & de obligatione vſusfructus amittenda. Quibus enim modis vſuſ-
fructus interit, & obligatio iam nata, l. 1. in prin. Quib. mo. vſusfr. amitt. in qua actio de
vſufructu, eſt actio ex teſtamento, vel ex ſtipulatu, vt l. 1. §. pen. Quan. dies vſusfr. leg. ced.

non actio confeſſoria. Hic agitur de impediendo, aut non impediendo ortu obligatio- A
nis: quæ tractatio eſt huius tituli propria,& ideo ait, Viuo eo. Sequitur in hac lege.

Stipulatus ſum de Titio fundum Cornelianum detracto vſufructu : Titius deceßit. Quæſitum eſt quid mihi heredem eius præſtare oportet. Reſpondit, referre qua mente vſusfructus exceptus ſit. Nam ſi quidem hoc actum eſt, vt in cuiuſlibet perſona vſusfructus cõſtitueretur, ſolam proprietatem heredem debiturum. Sin autem id actum ſit vt promiſſori dumtaxat vſusfructus reciperetur, plenam proprietatem heredem eius debiturum. Hoc ita ſe habere, manifeſtius in cauſa legatorum apparere. Etenim ſi heres, à quo detracto vſufructu proprietas legata ſit, priuſquam ex teſtamento ageretur deceſſerit, minus dubitandum quin heres eius plenam proprietatem ſit debiturus. Idémque & ſi ſub condicione ſimiliter legatus ſit, & pendente condicione heres deceſſerit.

Vſusfructus duplex eſt, nudus, qui eſt ſeruitus perſonarum ſeparatus à proprietate. Se- B
paratio nudum vſumfructum, nudámque proprietatem conſtituit. Plenam autem ſoli-
dámque proprietatem comitatur alterum genus vſusfructus qui ſeruitus non eſt, nec v-
ſusfructus propriè, ſed dominij pars. Vſusfructus propriè eſt in re aliena, non in re ſua, &
non dominij, ſed ſeruitutis pars, l. rectè De ver. ſig. quanquam in multis caſibus obtineat
effectum partis dominij non ſeruitutis. Nam & ex die dari poteſt, & pro diuiſo conſtitui
& lege Falcidia minui, l. 4. & 5. hoc tit. quod ſeruitus non poteſt, & in pleriſque aliis cau-
ſis fructuarius pro domino habetur, vt in edicto de poſſeſſionibus dãdis, his verbis, Do-
minum inuitum detrudere non placet, quæ retulit M. Tullius in Quintiana, etiam fru-
ctuarius continetur, l. in venditione De reb. auct. iud. poſ. Ideo autem pro parte dominij
plerumque accipitur vſusfructus is qui ſeruitus tamen eſt non dominium, quia omne e- C
molumentum rei continet. l. Mæuius, §. pen. De leg. 2. Quin & emolumẽti nomine nihil
aliud propriè ſignificatur quàm fructus vel fruges & alia alimẽta quæque, l. imp. in ſi. ad
Trebel. l. 3. §. item ſi ipſe l. vlt. Si cui plus quàm per leg. Fal. l. dominus, hoc tit. & illo Cæ-
ſaris loco, Sine magno commeatu & emolumento, lib. 1. de bello Gall. ab eo fortè quòd
fruges emolantur, vt illo Perſij loco, Granaria emole. Is porrò vſusfructus qui ſeruitus
eſt, ab interpretibus appellatur formalis quòd per ſe conſiſtat, ſeiunctus à proprietate: is
qui ſeruitus non eſt, appellatur cauſalis, quòd ex proprietatis cauſa competat, ſiue quòd
immiſtus ſit proprietati, l. ſi tibi proprietas, De vſufr. acc. l. 126. §. 1. De verb. obl. & hunc
non verè dixero eſſe meum ſimpliciter, ſed proprietatem cum vſufructu eſſe meam, d. l.
ſi tibi, vel vſumfructum cum proprietate l. 4. ſi vſusfruct. pet. Hic meus eſt iure proprie- D
taris, nec vindicare eum poſſum actione confeſſoria, ſed rei vindicatione vel etiam ne-
gatoria negare poſſum ius eſſe alteri inuito me vtendi fruendi. Ille quem appellaui for-
malem, meus eſt iure ſeruitutis, & vindicare eum poſſum actione confeſſoria. Eſt autem
plerumque ortus vnius, interitus alterius. Nam ſi proprietatem adquiſiero, vſusfructus
qui meus erat iure ſeruitutis finitur, & cõſolidatus proprietati incipit eſſe meus proprie-
taris iure, l. ſi cum teſtamẽto, §. pen. De excep. rei iud. Cauſalẽ transfero in heredem: For-
malem, quia meæ perſonæ cohæret, nõ transferro in heredẽ. Morte enim finitur mea vel
capitis minutione. Sed & ſi mihi & heredi meo ſtipulatus fuero, non idem qui mihi, &
heredi meo cõpetet vſusfructus, ſed alius, l. ſtipulatio iſta, §. ſed ſi quis, De verb. obl. His
cognitis, exponamus quid tractetur hoc §. tractatur caſus quo res dubia & anceps in ſti-
pulationibus, in legatis perſpicua aut minus dubia eſt. Promiſi tibi fundum detracto v- E
ſufructu, & mortuus ſum antequã fundum tibi traderem atque ita antequam vſumfru-
ctum detraherẽ. Detractio facit formalem vſumfructum qui erat cauſalis. Quæritur he-
res meus in fundo præſtãdo eum ſibi detrahere poſſit nécne? Res dubia eſt: Nam quid
inter contrahentes actum ſit, obſcurum eſt. Si enim hoc actũ eſt vt in cuiuſlibet perſona
vſusfructus cõſtitueretur. i. in perſona promiſſoris, vel in perſona heredis eius, heres pro-
miſſoris ſibi reſeruabit vſumfructum, & ſolam proprietatẽ ſtipulatori præſtabit. Solam,
non ſolidam. Sola eſt quæ dicitur nuda, vt pactum nudũ, Solum. Sin verò id actum eſt vt
in promiſſoris tantùm perſona vſusfructus conſtitueretur, heres promiſſoris ſolidã pro-
prietatẽ præſtabit, nõ detracto vſufructu. Videndum igitur eſt quid actum ſit. Si id non F
appareat, natura vſusfructus compellit nos ad exiſtimandum vt ſibi ſoli videatur pro-
miſſor vſumfructum recepiſſe, ſicut in ſtipulatore receptum eſt, l. ſtipulatio, §. ſi quis ita
De verb. oblig & ita Accurſius rectè. Sequitur in hac lege, Hoc ita ſe habere manifeſtius
in cauſa legatorum apparere. & paulo poſt, Minus dubitandum eſſe. Cur manifeſtius

A apparet,cur minus dubitandum eſt in legatis quàm in ſtipulationibus? Finge, Legaui tibi fundum ab herede meo detracto vſufructu, purè vel ex die vel ſub condicione. Heres deceſſit ante diem vel condicionem vel puro exiſtente legato antequam præſtaret fundum,& ſibi detraheret vſumfructum,atque ita priuſquam in eius perſona cœpiſſet vſusfructus formalis. Quæritur an incipere poſſit ab herede heredis.i. an in fundo præſtando eum ſibi vſumfructum heres heredis detrahere poſſit. & videtur poſſe:nec enim periit vſusfructus morte prioris heredis,qui in eius perſona conſtitit nunquam. Non detraxit vſumfructum heres prior. Detrahet ergo poſterior. Res non caret dubitatione. Sed reſpondetur tamen vſumfructum deduci ab herede heredis non poſſe. i. plenam proprietatem ab eo debere legatario præſtari: quia teſtator voluit vſumfructum detractum coniungi
B perſonæ heredis primi,non perſonæ heredis ſecundi.& potior debet eſſe voluntas ſubtilitate iuris. Denique ſicut ſi in perſona primi heredis cœpiſſet vſusfructus non tranſiret in heredem heredis,ſed recurreret ad legatarium,ita & qui in eius perſona non cœpit vſusfructus,ad legatarium pertinebit potius quàm ad heredem heredis,l. Sempronius De vſufr.leg.& hoc ineunctantius reſpondetur in legatis quàm in ſtipulationibus. Quia ſolemus in ſtipulationibus tam heredibus noſtris cauere quàm nobiſmetipſis, l. ſi pactum De probat.& ideo ambigitur exceperit ſibi promiſſor fundi vſumfructum, an & heredi ſuo. In legatis certum eſt eum qui heredem ſuum rogauit, aut iuſſit fundum dare deducto vſufructu,cauiſſe heredi ſuo tantùm,non heredi heredis:quia incertus eſt,l.ſciēdum, De verb.ſign. Quæ diuerſitatis ratio inter ſtipulationes & legata, etiam efficit vt ſtipula-
C tiones condicionales vires accipiant ſtatim ab initio,legata non item. His conſequenter in ſpecie,l.ſi extraneo,hoc tit.non poterit vſusfructus deduci à filio emancipato præterito, qui petita bonorum poſſeſſione contra tabulas extraneum heredem ſcriptum excluſit, à quo fundus matri fuerat legatus,detracto vſufructu: quia eum detrahi teſtator ab inſtituto,non à præterito voluit: & quod in ea additur, Pietatis reſpectu, falſa adiectio eſt & ratio colorata, vt & in l. vxorem,§. Codicillis De leg. 3. Vbi ſuppetit vera,non deſideramus coloratam. Item in ſpecie,l. ſi Titio,in princ. hoc tit. ſi Titio vſusfructus, Mæuio proprietas legata ſit,& deceſſerit Titius viuo teſtatore. i. antequam in eius perſona conſtitueretur vſusfructus (idem dicendum ſi Titius incapax fuerit) is ad Mæuium pertinebit potius quàm ad heredem ſcriptum,ex voluntate teſtatoris, qui alij legata proprietate
D planè indicauit ſe nolle vt quandoque finitus vſusfructus ad heredem rediret. Non eſt finitus,ſed non cœpit. Nam quod non deſinit, non id neceſſariò etiam cœpit: vt captioſæ interrogationi, Deſiſti facere adulterium an non? Dialecticus reſpōdeat rectè, Non deſij, quia nec feci. Finitum diceres redire ad proprietatem: idem debes dicere de eo qui non cœpit. vt idem iuris ſit in finito & in eo qui nec cœpit. Nam & ſtipulatio fructuaria quæ de finito vſufructu eſt,trahitur ad eum qui nec cœpit,l.3.§.1. Vſufru. quemad. ca. Nec dici poteſt in ea ſpecie quam poſui,mortuo Titio viuo teſtatore, vſumfructum eſſe in cauſa caduci: quia lex Papia in vſufructu ceſſat. Alioquin perpetuò remaneret apud fiſcum,l. 9. De vſufr. leg. & etiam ſi in vſufructu locum haberet lex Papia, non poſſit induci in ea ſpecie,propterea quòd Mæuius,cui legata eſt proprietas, heredi ſcripto præfertur. Si heredi ſcripto, & fiſco. Nam lex Papia vindicat tantùm ea quæ apud heredem remanſura
E ſunt,non quæ apud legatarium,l.17. De leg.2. Ait, Minus dubitandum & hoc ſi Titium heredem iuſſerit dare fundum detracto vſufructu. Sed ſi ita, Illi fundum lego,ita vt vſusfructus remaneat apud heredem, non minus dubia res eſt quàm in ſtipulationibus, propter ambiguum nomen heredis. At hoc etiam caſu definit Iuſtinianus mortuo herede primo,vſumfructum conſolidari proprietati, l. antiquitas. C. eod. tit. Reſtat tertia quæſtio huius legis,quam his verbis includit Africanus.

Vſusfructus ſerui Titio legatus eſt. cum per heredem ſtaret quominus præſtaretur, ſeruus mortuus eſt. Aliud dici non poſſe ait quàm in id obligatum eſſe heredem, quanti legatarij interſit moram factam non eſſe, vt ſcilicet ex eo tempore in diem in quo ſeruus ſit mortuus, vſusfructus æſtimetur. Cui illud quoque conſequens eſſe, vt ſi ipſe Titius moriatur, ſimiliter ex eo tempore quo mo-
F *ra ſit facta, in diem mortis æſtimatio vſusfructus heredi eius præſtaretur.*

Vſusfructus ſeruitus eſt hominis. Res enim ſeruit homini per vſumfructum, l. dominus,hoc tit.& ideo morte finitur, vel capitis minutione hominis eius qui vſumfructum habet. Sed & morte vel capitis minutione, vt manumiſſione (quæ in cauſa vſusfructus

pro capitis minutione habetur,l.vlt.C.de vſufruct.) hominis eius,in quo vſusfructus eſt, A
finitur vſusfructus vel obligatio vſusfructus,quaſi rei mutatione. Et mortuo quidem eo
cui legatus eſt vſusfructus, vel eo cuius vſusfructus legatus eſt, poſt moram heredis ex
tempore moræ fructus æſtimãtur quos percipere fructuarius potuit,ſi ei poſſidere licuiſ-
ſet, ſecundum regulam quæ definit ex mora præſtandorum legatorum fructus & vſuras
peti poſſe.Non dicit fructus æſtimari,ſed vſumfructum. nam & ſi quid aliud præter fru-
ctus legatarius interim adquiſiturus fuerit ratione vſusfructus,& generaliter quidquid in
tereſt legatarij nõ ceſſaſſe heredem,in æſtimationem venit, & vel ipſi legatario præſtatur
vel heredi eius.Intelligimus ergo ex quo die eius quod intereſt æſtimatio ineatur,nempe
ex die moræ,qood & in proprietate legata locum habet. Videamus in quem diem. Et
proprietate legata,conſtat in diem præſtiti legati venire fructus & vſuras,& mortui etiam B
hominis poſt moram heredis æſtimationem præſtari,l.39.§.fructus.De leg.1.l.ſi ex legati,
De verb.obl.l.108.§.ſi ſeruus legatus.De leg.1.quem cum hoc §.coniungi velim,l.pen.C.
De vſur.& fr.leg. Vſufructu autem legato,veniunt fructus, vel ſi quid amplius legatarij
intereſt, fructuario aut ſeruo mortuo poſt moram heredis, non in diem præſtiti legati,
quod præſtari non debet, cum finitum ſit morte ſerui aut fructuarij, ſed in diem mortis,
& poſt moram interitum vſusfructus non præſtat legatario heres.Perit igitur vſusfructus
legatario,ſed non perit etiam ei vtilitas præteriti temporis ex mora,l.quòd ſi heres,hoc ti
tul.Denique peti iam ab herede vſusfructus qui legatus eſt non poteſt,quia alius futurus
ſit quàm qui legatus fuerit,ſed æſtimatio vſusfructus præteriti duntaxat temporis,ex mo
ræ ſcilicet tempore in tempus finiti vſusfructus peti poteſt, l.6. De vſufr.leg.& hoc idem C
in ſtipulationibus locum habere lex proxima docet, quam in ſeptimo Tractatu explica-
bimus.Mora eſt tardior præſtatio poſt aditionem. Sed & tardior aditio pro mora habe-
tur,l.prox.in prin.ſup. Ait,Serui Titio,non, Seruo Titij. alioquin pugnaret cum l. vlt. C.
de vſufr.& illam quoque lectionem Accurſius magis probat. Quæ ſequitur apud Africa
num quęſtio eſt de vſufructu adcreſcendo.in qua hoc primùm conſtituendum eſſe cẽſeo
quod Celſus definiuit generaliter (nam & ad vſumfructum & ad proprietatem pertinet)
toties inter fructuarios vel inter proprietarios ius adcreſcẽdi eſſe,quoties ſinguli ab initio
vſumfructum vel rem inſolidum habent,concurſu partes faciunt,l.3.hoc tit.Quid eſt ius
adcreſcendi?Ius retinendæ vel nanciſcendæ partis eius qui non concurrit vel qui cõcur-
rere deſiit. Et ius quidem retinendæ partis eius qui non concurrit,ius non decreſcẽdi eſt D
potius quàm adcreſcendi,l.vnica,§.ſin verò nemo, C.de cad.tol.quod quidẽ tam in pro-
prietate quàm in vſufructu locum habet. Ius nanciſcendæ partis eius qui concurrere de-
ſiit,quod in vſufructu tantùm locum habet,propriè eſt ius adcreſcendi. Ex iis qui ab ini-
tio ſolidum habent,is qui non concurrit,partem alteri non facit.Solo enim concurſu par
tes faciunt,& quidem æquas.Idcirco.l.1.§.1.hoc tit.Non æquis partibus.i.Non per con-
curſum. Alij ſunt qui partes habent ab initio,non concurſu,& in his ille etiam qui non
concurrit, facit partem alteri & ideo inter eos non eſt ius adcreſcendi. Nam & Ferre &
facere partem,eſt Impedire ius adcreſcendi.Non facere,eſt Non impedire: ſed non ita,
Non ferre vtique ſemper eſt Non impedire. Denique inter eos qui ab initio ſolidum ha- E
bent,eſt ius adcreſcendi:inter eos qui ab initio partes habent,non eſt ius adcreſcendi.Ex
eo ſequitur inter coniunctos per vindicationem eſſe ius adcreſcendi, vt ſi ita legetur Pri-
mo & Secundo fundi vſumfructum do lego.Nam ſingulis totius fundi vſusfructus datus
intelligitur.Coniuncti ſunt quibus legatur oratione coniuncta:ſeparati,quibus ſeparata.
Inter coniunctos vel ſeparatos per vindicationem non adſcriptis,partibus,eſt ius adcreſ-
cendi.l.coniunctim.De leg.3.l.16.§.vlt.De leg.1.l.1.§.interdum, hoc tit. l.ſi ſeruo ſub con
dicione, De ſtatulib. qui omnes loci ſunt accipiendi de legato vindicationis, itémque,l.
legatum,§.1.& l.planè.§.ſi duobus.De leg. 1. Inter coniunctos vel ſeparatos per damna-
tionem non adſcriptis partibus,non eſt ius adcreſcendi.Eadémque ratio fideicommiſſa-
riorum quæ legatariorum per damnationem,l.7.l.vlt.§. Seio. De leg.2.l. 16. in pr incip.l.
planè.§.ſi coniunctim,l.huiuſmodi,§.ſi Titio. De leg. 1. qui omnes loci ſunt accipiendi F
de legato damnationis: & refertur apertius ea legatorum differentia in iure adcreſcen-
di ab Vlpiano in fragmentis. & ratio in legatis damnationis hæc eſt, quia heres qui da-
re damnatus eſt, ſingulis diuiſim dare damnatus videtur. Legatarij igitur per dam-
nationem partes habere etiam ab initio. Inter coniunctos vel ſeparatos per vin-
dicatio-

A dicationem aut per damnationem adſcriptis partibus, non eſt ius adcreſcendi. Non ergo
inter coniunctos verbis tantùm. l. penult. hoc tit. niſi aliud ſenſerit teſtator, id eſt, niſi eam
coniunctionem affectauerit, & partes commemorauerit potius quas facerent concurſu,
quam fecerit ipſe. quo caſu pro vtroque modo cōiunctis habentur, & inter eos eſt ius ad-
creſcendi, l. 16. §. vlt. De leg. 1. Poſſit alia mente eſſe teſtator. l. 66. De her. inſt. ſed in dubio
huius fuiſſe videbitur magis, neque duos verbis fruſtra cōiunxiſſe, l. re coniuncti. De leg.
3. Inter ſeparatos tam re quàm verbis, non eſt ius adcreſcendi, legatarios dico, non here-
des. Nam heredes, quanuis in teſtamēto ſeparati ſint re & verbis, ipſo iure ſinguli in aſſem
vocantur, & ſolo concurſu partes ſibi adſcriptas faciunt. Reſtat igitur vbique valere for-
mulam & definitionem Celſi quam initio poſuimus, vt ius adcreſcendi non ſit niſi in his
B qui partes concurſu faciunt vel facere intelliguntur. Lōgè aliam videtur ponere Sabinus
initio l. 1. huius tit. Quotiens, &c. (hæc enim verba arbitror eſſe Sabini) quam tamen Vl-
pianus in §. interdum, ad normam redigit illius, docens interdum etiamſi ſeparatim vſus
fructus relictus ſit, inter fructuarios eſſe ius adcreſcendi, modò re coniuncti ſint: quo exē-
plo ad Sabinum etiam adnotabo interdum etſi coniunctim vnicuique partis rei legatus
ſit vſusfructus, inter eos non eſſe ius adcreſceodi. Et hæc quidem ita, ſi in formula Sabini
coniunctim ſic accipias, coniuncta ſcriptura, ſeparatim diſiuncta. Verumenimuero quia
hæc duo Sabinus aduerſa facit, coniunctim & ſeparatim vnicuique partis rei, coniūctim
potius videtur referre ad coniunctionem rei vel ſolam per ſe, vel miſtam cōiunctioni ver-
borum, ſeparatim ad partes diuerſas, etiamſi coniuncta oratione legatariis adſcriberen-
C tur. Et ita neque ego neque Vlpianus videbimur rectè ad Sabinum adnotaſſe, quod ſu-
prà, niſi fortè (quod veriſſimum eſſe puto) adiectitia illa ſunt verba, Vnicuique partis rei:
ſicut & mox, §. 1. ſatis euidenter apparet illa quoque adiectitia eſſe, Repudiante vel. Nam
adquiſita non repudiantur. Nunc finge, Duos heredes quidā inſtituit ex partibus vel ſine
partibus, nihil refert, & ab eis Titio fundum legauit detracto vſufructu, heredes fundum
præſtiterunt, vſumfructum detraxerūt, vnius morte finita eſt pars vſusfructus, an adcreſ-
cet coheredi? Minimè. Nam, vt Iulianus ait l. 1. §. vlt. videri vſumfructum cōſtitutum, non
per concurſum diuiſum. i. inter coheredes ab initio videri diuiſum à teſtatore, vt in eo ha
bereot partes hereditarias, non partes æquales. Non igitur per concurſum. Concurſus e-
nim æquales partes facit. Et in his qui ſemper partes habent aut habere intelliguntur (ni-
D hil enim intereſt adſcribantur nominatim, an intelligantur adſcriptæ) locus non eſt iuri
adcreſcendi. In his qui per concurſum partes faciunt, locus eſt iuri adcreſcendi. Quam-
obrem rectè ad Iulianum adiicit Africanus l. 2.

Ideoque amiſſa pars vſusfructus ad legatarium eundémque proprietarium redibit.

Præfertur proprietario fructuarius alter, ſi habeat ius adcreſcendi. potior conſolidatio
iure adcreſcendi non eſt. Sed ſi non habeat ius adcreſcendi, relinquitur neceſſariò, vt quę
vſusfructus pars non adcreſcit alteri, recurrat ad proprietatem. Et quod ait, Amiſſa, hoc
præcipuum eſt in vſufructu. Et omnino in hoc tractatu de iure adcreſcendi duæ tantùm
ſunt differentiæ inter proprietatem & vſumfructū. Vna, vt proprietario non habenti par-
tem ſuam non adcreſcat pars alterius, fructuario adcreſcat: quia vſusfructus cum ſit ius
E perſonale perſonæ adcreſcit, non parti. Perſonæ igitur etiam non habenti partem, modò
habuerit quondam. Pars proprietatis, ſicut alluuio, parti adcreſcit, oon perſonæ. Perſonæ
igitur habenti partem, non amittenti, l. interdum, hoc tit. l. ſi Titio, §. vlt. De vſufruct. l. &
an eandem, §. qui cum, De exc. rei iud. Qua de cauſa in l. 5. hoc tit. puto hæc verba abun-
dare, Deducto vſufructu. Nam idem eſt non deducto vſufructu. Altera differētia hæc eſt,
Vt pars proprietatis adquiſita & poſtea amiſſa, non adcreſcat alteri, pars vſusfructus ad-
creſcat. Et ob id l. 1. §. 1. hoc tit. rectè Iulianus ait, amittente, quia de vſufructu loquitur.
At Celſus in l. & Proculo De leg. 2. quæ de proprietate eſt, & nihilominus contrarius al-
ter alteri, ait, Omittente. Omittimus delata: amittimus adquiſita. Omiſſa proprietas vel
omiſſus vſusfructus, adcreſcit alteri. Amiſſa non adcreſcit, amiſſus adcreſcit. Et ratio dif-
F ferentiæ hæc, quia proprietas momento conſtituitur, id eſt eo tempore ſolo quo vindi-
catur ab initio. Eo igitur ſolo tempore qui non coocurrit, alteri partem non facit. Con-
trà eo tempore qui coocurrit, alteri ſemper facit partem, licet poſtea concurrere deſinat
amiſſa parte ſua. Vſusfructus autem quotidie conſtituitur & legatur, l. 1. §. penult. hoc ti-
tul. id eſt, ſi legatus ſit, quotidie iure legati conſtituitur, & quot ſunt dies quótve mo-

menta,totpropemodum ſunt legata,ptoptetea quòd in perceptione quotidiana conſiſtit A
l.1.in pr.Quan.dies vſusfr.leg.ced.Niſi igitur qnotidie concurrat collegatarius,alteri par
tem non facit, etiamſi aliquo tempore initio concurrerit. Quinimo mortuo fructuario
vno,ad ſuperſtitem vſusfructus pertinebit inſolidum,nec redibit mortui pars, ad proprie
tatem,auctore Paulo iij.Sent.Quin & auctores omnes in eo conſenſerunt,vt ait d. l.1.§.
pen.id eſt, vtriuſque ſectæ Iuriſconſulti, Sabiniani & Proculiani,qui & in iure adcreſcen-
di dando,re tantùm coniunctis conſenſerunt,ſed non in ſpecie, d.l.1. §. 1. in qua diſſentit
Iulianus à Celſo.In eodem titulo ex eodem Africani libro hæc verba referuntur,l.9.

*Si proprietas fundi duobus, vſusfructus vni legatus ſit,non trientes in vſufructu habent, ſed ſe-
miſſem duo,ſemiſſem fructuarius.Item contrà,ſi duo fructuarii & vnus fundi legatarius ſit.*

Non de vſufructu adcreſcendo hoc loco tractatur,ſed de partibus per concurſum fa- B
ciendis,vt l.4.& 7.Proxima hæc illi quæſtio eſt,propterea quòd vbi concurſus facit par-
tes,ibi demum locus eſt iuri adcreſcendi. Et ait, Si proprietas fundi.Proprietatem fundi
qui dicit vel fundum vel proprietatem ſimpliciter,plenum dominium dicit,l.ſi alij De v-
ſufru.leg. Ratio autem partitionis eſt euidens,quia hi quibus coninnctim proprietas vel
vſusfructus legatus eſt,in vnnm corpus coacti videntur,l.planè,in prin. De leg.1.l. vnica,
§.hoc ita,C.de cad.tol.qua de cauſa,vt Paulus adiicit in l.Sempronius,§.vlt. De vſufru.
leg.in qua tractat quæſtiones de vſufructu duas,eaſdem quas & Africanus hoc libro,in-
ter eos tantùm erit ius adcreſcendi,id eſt vno deficiente adcreſcet tantùm alteri,qui con
iunctus eſt re & verbis,non etiam alij qui re tantùm coniunctus eſt.Præfertur enim con-
iunctus re & verbis,coniuncto re tantùm. Cæterùm deficiente vtroque, adcreſcet ſemis C
coniuncto re tantùm. Ex quo intelligimus proprietario vel proprietariis coniunctis fru-
ctuario vel fructuariis in vſumfructum,amiſſa vſusfructus parte aliquà accedere eam ac-
creſcendi non conſolidationis iure,ac ſimiliter amittere eos vſumfructum quem habent
cum proprietate modis legitimis,veluti morte & capitis deminutione, l.3.§.vlt.hoc titu.
quod eſt valde nouum, vt vſusfruct⁹ cauſalis pereat morte & capitis deminutione, atque
à proprietate diuidatur,quaſi proprietati ſcilicet cõiunctus fuerit,vt formalis non vt cau
ſalis,vt ſeruitus,nõ vt dominii pars:& ſimiliter vt proprietario adcreſcat vſusfruct⁹ quaſi
ſeruitus,non conſolidetur.Id etiam in hoc titulo eſt valde nouum,vt inter legatarium &
non legatarium ſit ius accreſcendi:vt cum ſolis filiis heredibus inſtitutis matri ab eis lega
tur vſusfructus cum filiis. Quo caſu legataria eſt mater ſola, filij non ſunt legatarij, quia D
ſoli heredes ſcripti ſunt: & ideo deficiunt coheredes ex quorum perſona in filiorum per-
ſona conſiſtat legatum vſusfructus:& tamen mortua matre, vſusfructus pars ad eos ma-
gis accreſcendi iure pertinebit, quàm redibit ad proprietatẽ: & ſimiliter mortuis liberis,
diuidetur vſusfructus à proprietate & accreſcet matri,l.ſi mulieri hoc tit.quod certiſſimũ
eſt,ſi matri legauerit vſumfructum,hoc adiecto modo, vt frueretur vnà cum filiis,vt in o-
ratione pro Cęcinna.Nam ſi ita dixerit, Matri & filiis,vel Matri cum filiis,poteſt defendi
& filios legatarios intelligendos, quaſi vice mutua legato videantur obſtricti,l.ab omni-
bus,§.ſi Attio,l.quid ergo.De leg.1.& eadem ratione defẽderim in l.7. hoc tit.ſi quis At-
tio & heredibus ſuis legauerit,heredes eſſe legatarios.Sequitur l.17.de vſu & hab.

*Filiof.vel ſeruo ædium vſu legato, & vtile legatum eſſe exiſtimo & eodem modo perſecutionem
eius competituram,quo competeret, ſi fructus quoque legatus eſſet. Itaque non minus abſente quàm E
præſente filio ſeruó ve,pater dominúſ ve in his ædibus habitabit.*

Quæſtionis eſt an filiof.vel ſeruo legari vſus ædium poſſit.Mouet quod vſus eſt perſo-
næ ius merum,& legato continetur tantùm perſona filiif.aut ſerui. Non poteſt autem fi-
liusf.aut ſeruus vllum ius habere. Quæ ratio etiam efficit vt dubitem⁹ an rectè ſtipuletur
filiusf.aut ſeruus ſibi habere licere,l.38.§.hi qui ſunt. De ver.obl. Facti enim eæ quæ iuris
alieni ſunt perſonæ capaces ſunt,non iuris.qua de cauſa non ita quæritur an vſusfruct.eis
legari poſſit.Nam vſusfr.magis eſt facti quàm iuris,cum in perceptione conſiſtat nec antè
fructus adquiratur fructuario quàm ipſe eum perceperit,l.1.Quan.dies leg.ced.§. is verò
Inſt. De rer.diuiſ.Vſus magis eſt iuris quàm facti:& ob id etiam vſus indiuiduus, vſusfru.
diuiduus. Sed tamen placet ſicut vſumfr.ita vſum filiof.vel ſeruo legari rectè, quaſi legato F
cõtineatur etiam perſona patris vel domini, quæ eadem eſt propter vinculum poteſtatis.
Solutione poteſtatis duæ perſonæ conſtituuntur,l.10.De opt.leg.Ideóque Ariſtoteles re
ctè,qui ſcribens,filium patris partem quandam eſſe, adiecit hunc modum, πλὴν ὅταν ἤδη
λάβῃ

A λάβῃ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τάξιν καὶ χωρισθῇ ὑπ' αὐτοῦ,quod iure ciuili fit emancipatione vel manu-
miſſione:& vtroque genere,duæ (vt dixi) perſonæ conſtituuntur. Vinculo familiæ durā-
te,vna ferè perſona eſt. Itaque filiof.vel ſeruo vſu ædium legato, ius adquiretur patri vel
domino per filium familiàs aut ſeruum,& eo vtetur non minus abſente (inquit) quā præ-
ſente filio ſeruóve.i.non tantùm vnà cum filio ſeruóve,ſed etiam ſine filio ſeruóve. Qua
de cauſa mors filij ſeruiue non extinguit vſumfructum viuo patre vel domino, nec con-
trà mors patris viuo filio,l.vlt.C.de vſufr.quod expoſui Tractatu ſecundo. Huic legi ad-
iungam l.1. De iis qui pœnæ cauſa tel.quæ inſcribitur ſimpliciter libro Quæſtionum A-
fricani,à me vindicatur quinto. Verba eius hæc ſunt,

Filiof. vel ſeruo herede inſtituto,etiamſi in patris domini ve pœnā illicitè vel probroſè datum eſt
B *nullius momenti legatum eſſe reſpondit. Non enim id ſolùm quod in heredis,ſed omne quod in cuiuſ-
que lucrum aliquod ex vltima voluntate ſentientis talem pœnam in teſtamento ſcriptum ſit,nullius
momenti habendum.*

Pœnæ cauſa legatur,quod non tam in gratiam legatarij, quàm in pœnam heredis re-
linquitur,vt puta hoc modo, Heres meus ſi Titio filiam ſuam in matrimonium colloca-
uerit, Gaio x.dato. Neque autem legatum,neque hereditas, neque libertas rectè datur,
vel adimitur,vel transfertur pœnæ cauſa,ſecundum ius vetus,quod obtinuit etiam in te-
ſtamento militis,§.vlt.Inſt.de legat.cuius ratio hæc,quòd contra naturam legati hoc eſt,
vt ſit pœna non præmium,non honos,non mera liberalitas.Et eadem ratione turpe lega
tum turpiſve inſtitutio,nulla eſt:quia cōtumelia eſt potius quàm honor,l.turpia. De leg.
C 2.vbi turpia, Græci λοιδορίαν ἔχοντα, l.quoties,§.ſi quis nomen.De her.inſt. Ratio Theo-
phili quòd legatum pœnæ cauſa relictum, conferatur in arbitrium heredis, non placet.
Non enim cōfertur nominatim,ſed tacitè,quod valet,l.3.De leg.2. An igitur inutile ſem-
per eſt legatum illud,Heres meus ſi Titio filiam ſuam in matrimonium collocauerit,Ga-
io x.dato? Minimè. nam poſſunt ea verba accipi pro condicione,hoc modo, Si euenerit
quandoque vt Titio filiam ſuam in matrimonium collocet,& tunc vtile eſt legatum.Sed
ſi mens hæc fuit teſtatoris, vt Titio heres filiam ſuam in matrimonium non collocaret,
& ſi collocaret,vt coërceretur præſtatione legati,inutile eſt legatū. Et ita legatum quod
in alterius arbitrium confertur inutiliter,vt vulgò dicitur,vtiliter confertur quaſi condi-
D tio,l.1.De leg.2.Et hic igitur multum intereſt condicionem facere,an pœnam heredi in-
fligere teſtator voluerit.Condicio enim valet,pœna non valet.His adicit l.2.hoc tit.mul
tùm etiam intereſſe tranſlationem legati facere teſtator voluerit,an pœnam infligere.Nā
ſi ita dixerit,Titio x.heres meus dato,ſi Titio non dederit,eadem x.Sempronio dato,ani-
mo transferendi legati à Titio in Sempronium,vtilis eſt trāſlatio, & legatum Sempronio
debetur mortuo Titio ante diem legati cedētem,vel poſt diem ante moram heredis, Ti-
tij heredibus nihil debetur,l.3.§.1.l.10.De adim.leg.Sed ſi ita ſcripſerit teſtator,non bene-
uolentia Sempronij ductus,ſed coërcendi heredis cauſa,quò magis feſtinet Titio dare,le
gatum Sempronio non debetur. Et hæc eſt ſyncera interpretatio horum verborum, l. 2.
huius tituli, Pœnam à condicione voluntas teſtatoris ſeparat,& an pœna an condicio an
E tranſlatio ſit ex voluntate defuncti apparet.Et ita l.in condicionibus,§.1,De cond.& de-
mon.condicionem facit voluntas defuncti ſola. Neque omittēdum illud eſt in l.1.C.de-
bit.vend.pig.imped.non poſ.pœnam appellari quod tranſlatio potius eſt.Fideicōmiſſum
enim familiæ relictum,ſi prædia vænirent extra familiam,transferri in fiſcum,vel.pater.§
fundum.De leg.3.Illud quoque ſciēdum eſt neque legatum neque fideic.dari poſſe pœ-
næ cauſa, vt Vlpianus ſcribit in Frag. atque ita nec in pœnam heredis nec in pœnam le-
gatarij,à quo fideic. relinqui poteſt,nec ſeruo aut filiofamiliàs legato vel hereditate data
in pœnam patris aut domini,à quibus etiam fideic.relinqui poteſt,l.cum filiof. De leg.1.
& hęc eſt ſentētia huius legis:cui Tribonianus de ſuo inſeruit hæc verba, Illicitè vel pro-
broſè,itémque verbum,Talem,propter Conſtitutionem Iuſtiniani,quę ſublato iure ve-
F teri definit pœnæ cauſa legari poſſe, exceptis tantùm his quæ illicita vel probroſa vel im-
poſſibilia ſunt.Illicita,vt ſi ita dicat,Heres meus ſi conſobrinam vxorem non duxerit,Ti
tio x.dato.Probroſà,vt ſi dicat hoc pacto,Heres meus ſi adulterium non fecerit,Titio x.
dato.Ergo inſeruit Tribonianus hæc verba,Illicitè vel probroſè,quoniam hodie his tan-
tùm caſibus pœnæ cauſa relictum legatum nō valet.Adiecit & paulo pòſt verbū,Talem.
In talem pœnam,quæ ſcilicet infligatur heredi,vel alij lucrum ſentienti ex vltima volun

tate, vt rem illicitam vel inhoneſtam faciat. Inuenio iure veteri vno caſu pœnæ cauſa le- A
gari poſſe, ſi in funere aut monumento faciendo tuendóve voluntati teſtatoris heres non
obtemperauerit, fauore religionis, l. 6. & 27. De con. & dem. & ita in veteribus titulis mo-
numentorum frequenter heres qui ſecus fecerit, iubetur ærario pop. Romani aut colle-
gio vel arcæ pontificum inferre certam ſummam. Sequitur in l. 35. De vulg. ſubſt.

*Et ſi contra tabulas patris petita ſit à pupillo bonorum poſſeſsio, in ſubſtitutum tamen eius actionẽ
legati dandam eſſe, ita vt augeantur, propterea quòd filius extraneis non debuerit. Sic & creſcere à
ſubſtituto data legata ſi per bonorum poſſeſsionem plus ad filium perueniſſet, quemadmodum & ipſe
filius plus exceptis deberet. His conſequens eſſe exiſtimo, vt ſi impubes ex aſſe heres ſcriptus ſit, &
per bonorum poſſeſsionem ſemis ei ablatus ſit, ſubſtitutus in partem legati nomine exoneretur, vt
quemadmodum portio quæ per bonorum poſſeſsionem acceſſerit, auget legata, & ita hic quæ abceſ-* B
ſerit, minuat.

Lex eſt de præſtandis legatis relictis à ſubſtitutione pupillari, petita bonorum poſſeſ-
ſione contra tabulas. Finge, Pupillus qui erat in poteſtate patris heres inſtitutus ſubſtitu-
tum accepit in ſecundum caſum, frater eius emancipatus præteritus eſt. Aut miſcuit ſe
pupillus bonis paternis, aut petiit bonorum poſſeſſionem contra tabulas commiſſo edi-
cto per præteritum. Si miſcuit ſe, concurſu præteriti portio eius minui poteſt, augeri non
poteſt. Minuitur, ſi ex maiori parte quàm ex ſemiſſe inſtitutus ſit: non augetur, ſi ex mi-
nori, & legata à ſe relicta præſtat omnibus, vt diximus ſuperiore Tractatu ad l. 14. De bon.
poſſeſ. con. tab. Subſtitutus æquè legata à ſe relicta omnibus præſtat. Quia inſtitutionem
tantùm, non ſubſtitutionem reſcindit bonorum poſſeſſio contra tabulas, & contra pa- C
ternas eſt, non contra pupillares, l. prox. §. vlt. ꝟ. Si pupillus petiit bonorum poſſeſſionem
contra tabulas, portio eius minui & augeri poteſt. Minuitur, ſi ex aſſe inſtitutus ſit, auge-
tur, ſi ex vncia. quia redigitur ad ſemiſſem, & legata præſtat exceptis perſonis tantùm, ſub-
ſtitutus omnibus l. 5. in prin. De leg. præſt. Igitur ſi pupillus deceſſerit non præſtitis lega-
tis à ſe relictis, ſubſtitutus ex perſona pupilli præſtabit legata exceptis perſonis, ex ſua per-
ſona omnibus, & communi calculo ſubiectis tam his quàm illis legatis, detrahet ſibi ex eis
Falcidiam vnam, id eſt quadrantem hereditatis paternæ quæ ad filium impuberem per-
uenerit. Et computabuntur in ea hereditate legata, quæ pupillus non præſtat extraneis,
atque ita quod extraneis non præſtatur proficiet exceptis ad excludendã Falcidiam, quæ
fortè interueniret ſi omnibus legata præſtarentur, l. ex aſſe, l. id quod, Ad leg. Fal. l. 5. §. ſi le-
gata & §. vlt. De leg. præſt. & licet ille §. vlt. non ſit de eo qui petiit bon poſſeſſionem con- D
tra tabulas, ſed de eo qui adiit vel miſcuit ſe, tamen eadem ratio interuenit ſecundum o-
pinionem illorum qui & hunc exiſtimant legata debere exceptis perſonis tantùm, vt ſci-
licet legata quæ non præſtat extraneis, augeant legata exceptis perſonis relicta. At præte-
rea computari etiam debet in hereditate patris id quod filio acceſſit beneficio bonorum
poſſeſſionis cõtra tabulas, perinde atque ſi id accepiſſet ex teſtamento patris. Licet enim
non ſit ex teſtamento, ex hereditate tamen eſt. Igitur ſi filius inſtitutus ex vncia, beneficio
bonorum poſſeſſionis ſemiſſem acceperit, pro modo ſemiſſis debebit vterque legata, in-
ſtitutus exceptis, ſubſtitutus omnibus, vel vtraque ſubſtitutus deducta Falcidia, cùm
pupillus deceſſit, non præſtitis legatis à ſe relictis, d. l. 5. §. 1. l. ab exheredati, §. 1. De leg. 1. &
ita etiam apertè definit Africanus hoc loco. Et è contrario quoque, ſi quid deceſſerit in- E
ſtitutioni pupilli per concurſum præteriti diminuẽtur legata à pupillo vel à ſubſtituto re-
licta, vt ſi pupillus inſtitutus fuerit ex aſſe, quia præteritus pupillo ſemiſſem aufert, legata
diminuentur in ſemiſſem, id eſt, ea inſtitutus exceptis, ſubſtitutus omnibus præſtabit pro
modo ſemiſſis, præteritus autem pro modo alterius ſemiſſis ea præſtabit exceptis tantùm
quibus ab inſtitutione relicta ſunt, quia emancipatus fuit, vt poſuimus initio. Suus nullis
perſonis legata præſtaret. Hæc certiſſima ſunt. Sed obſtat eis, l. vltim. §. vltim. De leg. 3. ex
qua colligitur legata à pupillo vnciario herede relicta, aucta eius portione ad ſemiſſem
beneficio præteriti, ſubſtitutum eius debere ex vncia omnibus, ex reliquis exceptis perſo-
nis tantùm. quod falſiſſimum eſt. Nam ea ſubſtitutus debet quaſi æs alienum pupilli, *l.*
ſeruo alieno, §. ſi quis à Primo. De leg 1. l. in ratione, §. quod vulgo. Ad leg. Fal. Debuit au- F
tem ea pupillus ex ſemiſſe exceptis perſonis, extraneis nulla ex parte. Ergo debebit etiam
ea ſubſtitutus ex ſemiſſe exceptis perſonis tantùm. & inanis eſt vterque labor illorum, qui
conantur perſuadere ſubſtitutum extraneis debere legata ex vncia, quæ pupillus ipſe non
debuit.

A debuit. Abſurdum illi eſſe exiſtimant vt legatorum nomine à pupillo relictorum minus obligetur ſubſtitutus quàm pupillus, & contrà abſurdum eſſe non exiſtimant vt plus obligetur. Quod neque veterum iuriſconſultorum quiſquam ſenſit, & in d.§.vlt.Scæuola nō de legatis ſcripſit ab inſtituto relictis, ſed de legatis relictis à ſubſtituto (verba enim tranſpoſita ſunt) & idem omnino quod Africanus hoc loco, debere ea ſubſtitutum ex ſemiſſe, non adiecta diuiſione illa, ſed ex vncia omnibus, ex reliquis liberis & parētibus, quam adſcititiam, non naturalem eſſe iam pridem docui Obſeruationum t r t. cap. tx: In contextu huius legis pro, Præterea (quod eſt in Pand. Flor.) aliæ rectius habent, Propterea: & contraria ratione in l. Mæuius, §. pen. De leg. 2. Præter iſtas cauſas, ſcribendum
B non, Propter. Puto autem his quæ tractauit hoc loco Africanus proximè repetiiſſe eum aliquid de quæſtione, l. 18. De leg. præſt. Si qui duos filios habebat, ſuum & emancipatū, & nepotem ex emancipato in poteſtate, emancipato præterito, filium ſuum & nepotem retentum in poteſtate heredem inſtituerit, ac præterea nepoti dederit legatum, & petita bonorum poſſeſſione contra tabulas nepos legatum elegerit, ei præſtando ex ſuo ſemiſſe obnoxium eſſe patrem, non patruum, & hoc confirmaſſe hac ratione quæ eſt in l. t9 De leg. præſt.

Quia & ſi omnes petiiſſent bonorū poſſeſſionem ſemis nepotis inter eum & patrem eius diuideretur.

Quod expoſuimus tractatu ſuperiore ad d. l. t8. Sequuntur de legatis & fideicommiſſis multæ ac variæ ſententiæ in l. to8. De leg. t. ac prima quidem hæc eſt.

C *Si ſeruus legatus viuo teſtatore fugiſſe dicatur, & impenſa & periculo eius cui legatus ſit reddi debet: quoniam rem legatam eo loco præſtare heres debeat, in quo à teſtatore ſit relicta.*

Si ſeruus legatus ſit in fuga ſine culpa teſtatoris, heres non tenetur in æſtimationem. Planè in hoc ſolùm tenetur vt caueat de perquirendo, reducendo, præſtando ſiue reſtituendo ſeruo, l. ſeruo legato, §. vlt. hoc tit. Sed cuius ſumptibus & periculo requiritur & reducitur? diſtinguo, vt l. 8. tit. ſeq. Aut viuo teſtatore fugit, aut poſt mortem. Si viuo, apertè Africanus ait hoc loco impenſam & periculum legatarij eſſe, hac ratione, quia heres non cogitur alio loco præſtare rem legatam quàm quo fuit tempore mortis, l. non amplius, §. t. hoc tit. Si poſt mortem, heredis, eodem Africano auctore, l. cùm ſeruus in princ. hoc tit. quæ accipienda eſt de ſeruo qui poſt mortem teſtatoris cœpit eſſe in fuga, quod Harmenopulus indicat, qui d. l. cùm ſeruus coniungit initium iſtius. Non cōiun-
D git contrarias, ſed cùm iſta apertè loquatur de ſeruo qui fugit viuo teſtatore, illam de eo qui fugit mortuo teſtatore, intelligi voluit, ſecundum diſtinctionē l 8. tit. ſeq. Malè Acc. ſubdiſtinguit hoc loco, Fugerit ſeruus ante teſtamentum an poſt teſtamentum factum: malè in d. l. 8. fugerit ante aditam hereditatem an poſt. Sed ſi culpa heredis ſeruus fugerit, heres omnimodo tenetur in æſtimationem litis, nec cautio ſufficit l. cùm res §. itaque ſi Stichus, hoc tit. Et quod de ſeruo, idem obtinet in qualibet alia re legata, ſi non compareat, d. l. cum res. Proponam ordine ſequentes, quæ ſunt in d. l. 108.

Si id quod ex teſtamento mihi debes, quilibet alius ſeruo meo donauerit, manebit adhuc mihi ex teſtamento actio: & maximè ſi ignorem meam factam eſſe. Alioquin conſequens erit, vt etiam ſi tu ipſe ſeruo meo eam donaueris, inuito me libereris. Quod nullo modo recipiendum eſt quando ne ſo-
E *lutione quidem inuito me facta libereris.*

Hæc ſententia pertinet ad illam regulam quæ dictat duas cauſas lucratiuas in eundē hominem & eandem rem concurrere non poſſe: ſecundum quam heres, à quo fundus alienus fortè Titio per damnationem legatus eſt, liberatur ſi die legati cedēte eum fundum dominus Titio vel ſeruo Titij, ſciente & volēte Titio, donauerit. Quid ſi ſeruo Titij eum donauerit, ignorante aut inuito Titio? qua ex re etiam ignoranti Titio conſtat dominium adquiri, l. etiā D. de adq. rer. do. ſed non ita quin poſſit re cognita Titius abſtinere ſe donatione ſerui, & rem perſequi actione ex teſtamento. Finge, Malle Titium rem habere ex teſtamento quàm ex donatione. Nam & firmior eſt teſtamēti quàm do-
F nationis cauſa. Non igitur ſtatim atque res donata eſt ſeruo legatarij ignorante legatario, heres liberatur. Alioquin & ſe ipſe heres liberare poterit inuito & ignorante legatario, vt puta, ſi re propria vel re heredis à teſtatore legata, eam heres donauerit ſeruo legatarij vel etiam ſoluerit, ex legati cauſa. Quod eſt abſurdum, vt ſit in poteſtate debitoris ſe liberare alij dando vel donando, cui creditor noluit donari, vel per quem ad ſe rem peruenire nolit, l. 4. l. inuito C. de ſolut. Denique non ſatis eſt rem mihi eſſe quæſitam ex

lucratiua cauſa vt heres liberetur, niſi velim vti quæſito, aut niſi me ſciēte & volẽtite mihi A
quæſita ſit. Rectè ait, Et maximè ſi ignorem: nam ſi ſciam donatam ſeruo meo, nec improbem factum, ſtatim heredi liberatio contingit perinde atque ſi mihi donata fuiſſet. Quia verò ad regulam eandem pertinet etiam §. Stichum, mox eius verba ſubiiciam.

Stichum, quem de te ſtipulatus eram, Titius à te herede mihi legauit. ſiquidem non ex lucratiua cauſa ſtipulatio interceßit, vtile legatum eſſe placebat. Sin è duabus, tunc magis placet inutile eſſe legatum. quia nec abſit quicquam, nec bis eadem res præſtari poßit. Sed ſi cùm mihi ex teſtamento Titij Stichum deberes, eundem à te herede Sempronius mihi legauerit, fideique meæ commiſerit, vt eum alicui reſtituam: legatum vtile erit, quia non ſum habiturus. Idem iuris erit & ſi pecuniam à me legauerit. Multo magis ſi in priore teſtamento fideicommiſſum ſit. Item ſi in priore teſtamento Falcidiæ
locus ſit: quod inde abſcidit ratione Falcidiæ, ex ſequenti teſtamento conſequar. Item ſi domino heres B
exſtitero, qui non eſſet ſoluendo, cuius fundum tu mihi dare iuſſus eſſes: manebit tua obligatio, ſicut maneret, ſi fundum emiſſem.

Stipulationis cauſa lucratiua eſt, ſi ſtipulatori nihil abſit nihílque abfuturum ſit, id eſt, ſi quod nanciſcitur ex ſtipulatione, ad plenum & perpetuum adquitat. Cõtrà non lucratiuà eſt ſi ſtipulatori abſit aliquid, veluti pretium, cùm fortè rem emit, & ſtipulatus eſt vacuam poſſeſſionem tradi, vel etiam ſi quod ex ſtipulatione nanciſcitur, commiſſa condicione aliqua repeti ab eo poſſit. Et ſimiliter legati cauſa lucratiua eſt, ſi nulla legato adſcripta ſit condicio dandæ pecuniæ, nullũ onus fideicommiſſi. Non eſt lucratiua, ſi quantum capit iure legati, tantum legatarius erogat iure fideicõmiſſi aut cõdicionis implendę
cauſa, aut certè quatenus erogat, eatenus legati cauſa lucratiua non eſt. Hereditas quoq; C
vel lucroſa eſt, vt ſi teſtator ſoluendo ſit, vel contrà ſi ſoluẽdo non ſit, detrimẽtoſa. Quidquid igitur in tractãda ea regula de tollendo concurſu duarum cauſarũ lucratiuarũ ſtatueris de ſtipulationis cauſa, idem ſtatuã & de legati & de hereditatis cauſa. Ancipites enim eæ cauſæ non vel non lucratiuæ ſemper, vt emptio, vel lucratiuæ, vt mera liberalitas. Si ex Stipulationis cauſa lucratiua rem nactus fuero, (rem, inquam: ſecus ſi ęſtimationem rei) eandẽ rem vel rei æſtimationem ex cauſa legati lucratiua petere nõ poſſum, dominiũ rei adquiſitum ex vna cauſa, extinguit obligationẽ ex alia; nõ tantùm quia duæ cauſæ lucratiuæ in eandem rem & perſonam concurrere non poſſunt (quod his verbis Africanus notat, Quia nec abſit quicquam) ſed etiam quia bis (inquit) eadem res præſtari. i. dari non
poteſt: quod ſic expono, quia res in eã cauſam cecidit à qua incipere non poteſt: nec enim D
poteſt res mea mihi dari. Prior ratio demonſtrat peti æſtimationem non poſſe, poſterior peti rem non poſſe. Quòd ſi neque res neque ęſtimatio peti poteſt, planè inutile legatum eſt. Sed ſi ſtipulationis cauſa lucratiua non fuerit, lucroſi legati vtilis petitio eſt, non inſolidum tamẽ, ſed in quantum mihi abeſt ex ſtipulationis cauſa. Nã ſi abſint x. ex cauſa ſtipulationis quæ dederim pro re digna x v. quæ etiã mihi legata ſit, x. tantum ex teſtamento petere poſſum. Et retrò ſi lucratiua ſtipulatio fuerit, legatum non ſit lucratiuum, vtilis legati petitio eſt. Idémque ſtatuendum eſt ſi prius ex legato rem nactus fuero, vt pro qualitate legati & ſtipulationis, ſuperſit aut nõ ſuperſit actio ex ſtipulatu. Idem & de duplicibus teſtamentis vel de duorum teſtamentis, quorum vtroque res eadem fuerit eidẽ lega-
ta (ab eodem an ab alio atque alio herede, nihil refert) vt quod primùm cœpi legatũ, ſiue E
ex priore, ſiue ex poſteriore teſtamento, ſi fuerit lucratiuũ vtrũque perimat alterius petitionem, niſi ex priore æſtimationẽ conſequutus fuero. Nam quod dicitur, l. Plane, §. ſed ſi duorũ, hoc tit. bis agi poſſe, non eſt indiſtinctè verũ, ſed ita demum, ſi prius ęſtimationem conſequutus fuero, idque conſtat inter omnes. Nam quod dicit Vlpianus eo loco, ad cõparationem dicit eius quod dixerat antè de eadem re eidẽ ſæpius legata per vindicationẽ in eodem teſtamẽto ab eodem, vt arbitror, vel à diuerſis heredibus, l. ſi tibi homo, §. 1. hoc tit. ſufficere vel æſtimationem cõſequi. Nec enim duorũ teſtamẽtis eadẽ re legata, ſufficit ex vno teſtamẽto rei æſtimationem conſequi, cum tamen ſufficiat ex vno teſtamẽto rem conſequi, vt excludatur altero. Ac ſimiliter eodem teſtamento, re eadem bis vni legata à
diuerſis heredibus per damnationem, non ſufficeret ęſtimationem ab vno herede conſe- F
qui, rem conſequi ſufficeret, l. quid ergo, §. ſiquis duos, hoc eo. tit. At ſi legatum quod cœpi primùm ex vno teſtamento, lucroſum fuerit, iis quæ diximus de ſtipulatione & legato conſequens eſt vt ex altero ſuperſit actio, ſi lucroſum non fuerit, & retro ſi non ſit lucratiuum, quod cœpi Primò, vel quatenus non erit, vt ſi id minuerit lex Falcidia vel mortis

cauſa

A cauſa capio vel fideicommiſſum,vt de altero ſupetſit actio,l.planè,§.quòd ſi rem,hoc tit.
Et hoc quidem multomagis,inquit Africanus. Quia ſcilicet vbi ex priori teſtamento le-
gatum lucratiuum non fuit, facilius ex poſteriori lucratiuo eſt actio, quàm vbi ex ptiori
lucratiuum fuit,ex poſteriori non lucratiuo. Nam etſi poſterius lucratiuum non ſit,ma-
gis dubitari poteſt an habenti,iam rem ex cauſa lucratiua ex poſteriori actio ſit.Eadē ve-
rò ratio interuenit in hereditate.Nam ſi lucroſa ſit,legati lucratiui petitio non eſt,vt ſi te-
ſtamēto Secundi fundus Primi mihi legatus ſit pet damnationem, quod verba illa Afri-
cani ſignificant, Dari iuſſus eſſes (nec enim per vindicationem fundus alienus legari po-
teſt,l.39.D.de man.teſt.l.88.D.de ver.ſig.)& Primo hetes extitero,legati petitio non eſt.
Sin autem detrimentoſa ſit hereditas Primi,legati lucratiui petitio eſt. Idémque erit ſi à
B me Primus eum fundum alij legauerit,quia hereditario iute penes me fundus non rema
net,l.inter,§.ſi rem,D.de ver.obl. Sed & ſi lucroſa ſit,& per eam mihi fundus obueniat,
legati non lucratiui petitio ſupererit. Ait,Sin è duabus. His verbis adſignificatur tegula
de duabus cauſis lucratiuis. Ait, Si pecuniā à me legauerit,per fideicommiſſum ſcilicet.
Nam per legatum à legatario legari non poteſt. Ait, Multo magis ſi in priore teſtamento
fideicommiſſum,& videlicet non ſit fideicommiſſum in poſteriore.Nam ſi in vtroque ſit
fideicommiſſum,certiſſimi iuris eſt ex vtroq; actionem eſſe.Hæc eſt vera explanatio hu-
ius §. Reliquos exequamur. Ait Africanus.

*Cùm homo Titio legatus eſſet,quæſitum eſt,vtrum arbitrium heredis eſt quem velit dandi an po-
tius legatarij. Reſpondi, verius dici, electionem eius eſſe cui poteſtas ſit qua actione vti velit,id eſt
C legatarij.*

Si homo vel quæ alia res ſit generaliter legata, electionem ait eius eſſe cui poteſtas ſit
qua actione vti velit.De eo igitur genere legati loquitur,de quo variæ competunt actio-
nes,veluti in perſonam ex teſtamento, & in rem,& ad exhibendum & in factum,l. quod
legatur, D.de iudic.l.63.tit.ſeq.Id autem eſt legatum per vindicationem. Quia ex legato
damnationis eſt tantùm actio in perſonam, ſecundum ius vetus,quod tractamus:vt pla-
nè ſit l.76.§.variis,tit.ſeq.accipiendus de legato vindicationis.Nam & l.huiuſmodi,§.vlt.
& l.ſeq.hoc tit.palàm de vindicatione loquitur,& ratio qua vtitur,quia defunctus ſemel
ad eos legatum peruenire voluit,vindicationis tantùm legato congruit, l. ſi tibi homo,§.
1.hoc tit.l.ſi mihi purè,tit.ſeq. Homine igitur generaliter legato per vindicationem,ele-
D ctio eſt legatarij:& ita domo generaliter legata, cogi heredes ait l.ſi domus,hoc tit. (ſic e-
nim ſcriptum eſt Flor.) quam domum vellet ex his quas teſtator habebat legatario dare.
Quam domum igitur vellet legatarius,cui legatum eſt per vindicationem. Nam id pto-
priè cogimur dare quod alter vult nō quod volumus ipſi.Homine autem generaliter le-
gato per damnationem electio eſt heredis,l.ſi à ſubſtituto,§.1.hoc tit.Cicero 2. De inuē-
tione.Heres meus vxori meæ vaſorum argēteorum c.pondo,quæ volet,dato. Nihil atti-
nuiſſe adſcribi, Quæ volet. Eo enim non adſcripto nihil ineſſe dubitationis, quin heres
quæ ipſe vellet daret. Vera igitur eſt opinio Rogerij,qui ſtatuebat heredis eſſe electionē,
ſi pet vindicationem legatum ſit. Vera Ioānis.electionem eſſe heredis,ſi nulli ſerui ſint in
hereditate,quia alienum hominem legaſſe teſtator videtur. Alienæ autem rei vindicatio-
E nem legatarius non habet,quia perinde eſt ac ſi per damnationē legata eſſet ex S.C. Ne-
roniano.Nec hominis & aliarum rerum ratio eadem.Hominis legatū valet,etiamſi nulli
ſint ſerui in hereditate.quia certa & naturalis finitio hominis eſt.Domus vel fundi legatū
nō valet,ſi nulla domus,vel nullus fundus ſit in hereditate:quia incerta & arbitraria prę-
dij finitio eſt. Eadem verò differentia legatorum conſtituenda eſt ſeruitute legata,& de
vindicatione accipienda l.9.de ſeruit.de damnatione,l.ſi via de ſeru.ruſt. Sequitur.

*Huiuſmodi legatum,Illi aut illi vter eorum prior Capitolium aſcenderit,vtile eſſe,euidenti argu-
mento probari ait,quòd conſtet vſumfructum libertu legatum,& qui eorum ſuperuixerit,proprieta-
tem vtiliter legari:idque & de herede inſtituendo dicendum exiſtimauit.*

Incertæ perſonæ legari vel incerta perſona heres inſtitui non poteſt,velut hoc modo,
F Quiſquis primus ad funus meū venerit, ei homini heres tot dato,vel, is homo heres mi-
hi eſto,§.incertis,Inſt.de legat.l.quoties,§.heres.de her.inſt.Imò vt lege Caninia liberta-
tes dandæ ſint nominatim, ita videntur legata & hereditates dandæ nominatim aut ſub
demonſtratione quę nominis vice fungatur,id eſt,ſub antonomaſio,d.l.quoties,§.ſi quis
nomen,l.nominatim,de cond.& dem. Vnde dubitatur an legetur vel inſtituatur heres

hoc modo rectè, Primo aut Secundo vter eorum prior Capitolium aſcẽderit C. do lego, A
Primus aut Secundus vter eorum prior Capitolium aſcenderit, heres eſto. Et Iulianus ait
vtile eſſe legatum, vtilem inſtitutionem euidenti argumento probari, quòd conſtet inter
omnes vtile eſſe legatum ſi libertis legetur vſusfructus & ei qui eorum ſuperuixerit pro-
prietas, quamuis non minus ſit incertus is qui ceteris nouiſſimus ſuperuicturus eſt quàm
qui primus Capitolium aſcenſurus. Sed hoc ideo quia certi ſunt liberti quibus legatur, &
omnibus vſusfructus purè, & omnibus æquè, id eſt tam huic quàm illi proprietas ſub cõ-
dicione legari videtur, Si nouiſſim⁹ ſuperuixerit, l. quoties 1. de reb. dub. ac ſimiliter prio-
re caſu Primi & Secundi certæ perſonæ ſunt & eo genere tam Primo quàm Secundo le-
gatum aut hereditas videtur relinqui ſub condicione, Si prior Capitolium aſcenderit, ſi-
cut in l. quoties, §. ſiquis tamẽ, de her. inſt. proditum eſt ita factam inſtitutionem, Vter ex B
fratribus meis Titio & Mæuio Seiam vxorem duxerit, heres eſto, ſub condicione factam
videri, id eſt tam Titium quàm Mæuium heredem inſtitutum videri ſub condicione, Si
Seiam properauerit ducere vxorem. Neque igitur his modis vel incerta perſona heres in-
ſtituitur vel incertæ perſonæ legatur. Certa enim demonſtratio, pro nomine eſt.

Si ita ſcriptum erit, AMPLIVS QVAM TITIO LEGAVI, HERES
MEVS SEIO DECEM DATO: *dubitandum non erit quin & Titio ſuum legatum
maneat, & Seio nihil vltra decem debeatur. Nam & vſitatum ferè eſt ſic legare,* LVCIO TI-
TIO TOT, ET HOC AMPLIVS VXORI ET LIBERIS EIVS
TOT. *Si ei cui nihil legatum eſt cum hac adiectione* HOC AMPLIVS *aliquid legetur: mi-
nimè dubitandum eſt quin id quod ita legauerit, debeatur: multóque minus dubitandum ſi ab eo qui* C
nihil mihi debet ita ſtipulatus fuero, AMPLIVS QVAM MIHI DEBES, DE-
CEM DARE SPONDES? *quin decem debeantur.*

Qua de re non eſſe dubitandum Africanus ſuo iudicio putat, de ea dubitaſſe exiſtimo
pleróſque, non tantùm in diuerſis legatariis, ſed etiam in eodem. Nam etſi vni eidémque
ita legetur, Titio x. & hoc amplius heres meus ei fundum dato, verbo Amplius ſuperius
legatum repeti verius eſſe ait. l. ſi purè tibi de leg. 3. Verius, acſi aliorum alia ſit opinio, ſed
hæc verior. Et ſi diuerſis, vt ſi qui legauit Titio fundum, ita deinde leget Seio, Hoc am-
plius Seio x. etiam hodie non ſatis liquet vtrum concurrat Titio Seius in legatum fundi,
an habeat fundum Titius inſolidũ, & Seius decem. Nam ſingulis fundi partes deberi Mę-
cianus ait, l. 13. De leg. 3. Africanus Titio totum fundum, hoc loco. & vterque ſibi potius D
eſſe credendum, nec dubitãdum. Ac præterea vterque ita ſcriptum ponit, Hoc amplius,
quamquam, Hoc amplius, an ſimpliciter Amplius, ſcribatur, nihil referat. Omnis enim
ambiguitas eſt in verbo Amplius. Nam vel eo perſona Titij repetitur acſi diceret, Non
tãtùm Titio fundum dato, ſed etiam Seio x. vel fundus eo repetitur qui Titio legatus eſt,
acſi diceret, Præter eundem fundum etiam x. Seio dato. Vterque ponit Titio & Seio le-
gatũ coniũcta ſcriptura, vterque legatũ per damnationem: & idcirco rectè, l. 13. fundi par-
tem, quia ſi per vindicationem, non partem fundi, ſed totum fundum Seius perciperet, &
concurſu fierẽt partes. Nec verò quidquam in propoſitione vtriuſque diſcriminis aliud,
quàm quod in Africani Amplius ponitur in principio ſecundi legati, in Mæciani autem
propoſitione Amplius ponitur inter nomẽ ſecũdi legatarij & 2. legatũ. Quod fortaſſe di- E
ſcrimen ſatis idoneum eſt ad inducendam iuris varietatem. Sed obſtat, l. ſi purè tibi, De
leg. 3. quę etiam ſi verbum Amplius ſit poſitum in principio, ſecundæ perſonæ idem attri-
buit quod primæ in explicanda oratione hac, Lucius Titius plebi quina milia dedit, hoc
amplius Seius viſcerationem. Nam Seium quina quoque milia dediſſe ſignificari. Verùm
ne priori legatario quidquam temere derogetur aſſumpto collegatario in fundo eodem,
fortè legati verba ſtrictius accipiẽtur, nec aliter videbitur etiã Seio legatus fundus quàm
ſi, vt ſtatim ſubiicit ind. l. ſi purè tibi, interponatur verbum Amplius inter nomen Seij &
rem Seio legatam, quo ſermone aliquanto apertius poſteriori legato conglutinatur ſupe-
rius, acſi diceret, Seio amplius quàm fundum x. dato: id eſt prior legatarius oneratur ad-
iectione coniuncti. Illo autem, Amplius Seio x. dato, non tam apertè. Quocirca onerari F
eo duntaxat magis heredem legatis interpretamur, ita vt ſuum maneat Titio integrum
legatum & Seio vltra x. nihil debeatur, ac ſi dixiſſet, Amplius quàm Titio legaui, Seio x.
dato, qui ſermo quodammodo dilucidior eſt. Sed tamen eodem ſenſu ait ita ſolere lega-
ri, Amplius vxori eius & liberis x. dato, & marito ſuum & præterea vxori ſuum propriè

legatum

A legatũ adſcribi Vel potius quia dixit, lego Titio x. & hoc amplius vxori & liberis eius x.
quæ perſonæ ſunt eiuſdem familiæ, ſeparatim Titio patrifam. ſuum legatum videtur ad-
ſcripſiſſe, ſuum æquè ſeparatim vxori & liberis potius quàm coniunxiſſe omnes in prius
legatum. Quod ſequitur, Si ei cui nihil legatum eſt, &c. eo pertinet vt intelligatur verbũ,
Amplius, ad eum quoque pertinere cui nihil legatum eſt, vt ſi ita legetur, Amplius quàm
Titio legaui heres meus ei x. dato. Et ideo minimè dubitandum eſſe quin x. Titio debeã-
tur. Quia verò forſitan dubitaturus erat aliquis an idem eſſet dicendum in ſtipulationi-
bus, propterea quòd quæ non vitiant legata, plerunque vitiãt ſtipulationes, vt condicio-
nes impoſſibiles, eo nequis moueretur adiicit & in ſtipulationibus id dubitandum eſſe
multo minus, non quòd præcipua quædam ratio ſit cur in ſtipulationibus minus dubi-
B tari debeat quàm in legatis. & ita ſtipulatione Amplius non peti non hoc tantùm caue-
mus amplius non peti ab eo cui debeatur, ſed ne ab vllo quidem alio cui nihil debeatur,
cuique iure petitio ſiue actio nulla competat, l. verbum amplius, de vet. ſig.

Si ſeruus alienus liber eſſe iuſſus, & legatus ſit, peti eum ex legato poſſe ait. Nam cùm libertas nullius momenti ſit, abſurdum eſſe per eam legatum infirmari, quod alioquin valeret etſi ſolum datum fuiſſet.

Vtilis datio libertatis infirmat legatum ſerui, vt ſi ſeruum proprium liberum eſſe iuſ-
ſero, eundémque Titio legauero. nec quidquam mutat ordo ſcripturæ. Nam etſi priore
loco ſit adſcripta libertas poſteriore legato potior eſt. Olim vt vindicta ita teſtamento ſe-
mel data libertas non potuit adimi. Hodie poteſt, l. ſi peculium, §. 1. D. de man. teſt. l. ſi ſer-
C uus D. de fid. li. ſi tamen eodem modo adimatur quo data eſt, id eſt, nominatim, & in l.
14. tit. ſeq. euidens ademptio libertatis eſt quæ fit nominatim. Legato poſteriorę ſolo ad-
empta non videtur libertas. Inutilis autem libertatis datio, etiam ſiquis ſeruo proprio li-
bertatem reliquerit inutiliter verbi gratia, ex cauſis relatis in l. ſeruum filij, §. ſi idem, hoc
tit. hæc non infirmat legatum poſterius, niſi fortè legetur hac lege vt manumittatur, non
hac mente vt beneficio & honore legatarius adficiatur, vt l. ſiquis quos, tit. ſeq. Legatum
quoque prius non infirmat, ſed præbet tantummodo argumentum mutatæ voluntatis, l.
3. §. vltim. D. de inſtr. vel inſtr. leg. l. legatum ſub condicione, §. vlt. D. de adim. leg. In hac
ſpecie legatum poſterius eſt, & adempti legati nullum ſupereſt argumentum. Siue igitur
ſit prius ſiue poſterius legatum quod etiamſi ſolùm detur validum & vtile eſt, abſurdum
D erit ſi dixeris id per inutilem manumiſſionem infirmari. Et quod tentant vtile per inutile
vitiari ex §. præterea, Inſtit. quib. mo. toll. obl. & §. poſteriore. Inſtit. quib. mo. teſt. inf. ma-
lè procedit. Nam & in §. præterea, poſterior obligatio pupilli, quæ tollit priorem, iure na-
turali tenet, & in §. poſteriore, poſterius teſtamentum quo rumpitur prius, iure ciuili cõ-
ſiſtit ab initio, licet poſtea deſeratur vel condicione deficiatur. Ait libertatem relictam
ſeruo alieno nullius momenti eſſe, id eſt, nec iure directo valere nec iure fideicommiſſi.
Nam ſi vel iure fideicommiſſi valeret, præualeret legato, l. ſi ſeruus, D. de fid. lib. & quod
obiicitur, l. generaliter, §. ſi quis ſeruo, D. eod. aberrat à propoſito: quia non de ſeruo alie-
no loquitur, ſed de ſeruo proprio pignerato, cui etiam manente debito, certè data à debi-
tore libertas nullo iure competit d. l. ſeruum filij, §. ſi idem, Soluto tamen debito ei fidei-
E commiſſaria libertas debetur, etiam verbis directis contra rigorem iuris fauore libertatis
ſumptis pro fideicommiſſariis.

Qui quinque in arca habebat, ita legauit vel ſtipulanti promiſit, Decem quæ in arca habeo: & legatum & ſtipulatio valebit, ita tamen vt ſola quinque vel ex ſtipulatione vel ex teſtamento debeãtur vt verò quinque quæ deerunt, ex teſtamento peti poßint, vix ratio patietur. Nam quodammodo certum corpus, quod in rerum natura non ſit, legatum videtur. Quòd ſi mortis tempore plena ſumma fuerat, & poſtea aliquod ex ea deperierit, ſine dubio ſoli heredi deperit.

Multum intereſt certus numerus nummorum legetur an certum nummorum corpus.
Si certus numerus, legatum debetur, etiamſi nulli ſint nummi in hereditate, l. 12. tit. ſeq. ſi
certum corpus, vt puta decem quæ ſunt in arca, non debetur legatum ſi nulli ſint nummi
F in arca, etiamſi fortè ſint in hereditate: vel ſi minus ſit in arca, vt ſi in ea ſint tantùm quin-
que, in legato etiam quinque tantùm ſunt. Quòd ſi plus ſit in arca, puto non amplius de-
beri quàm decem, quia his verbis, Decem quę in arca ſunt, non tantùm certo loco circũ-
ſcripta corpora nummorum ſignificantur, ſed etiam certo numero. Vt locum igitur, ita
numerum obſeruari conuenit vnà cum loco. Citra locum nulla numeri habetur ratio,

quia ſi in arca nulli ſint nummi, nec qui alibi ſunt in eadem hereditate, debentur, quoniã A
qui alibi ſunt, non ij ſunt qui legati ſunt: & conſequenter ſi minus ſit in arca, qui deſunt
quia nulli ſunt, & nuſquam eſſe videntur. Ac ſimili modo ſi legauero x. quæ mihi Titius
debet, quia nomen legaſſe videor non nummorum certum numerum, ſi nihil debeat Ti-
tius, nihil eſt in legato, ſi minus debeat, id tantùm eſt in legato quod debet. Vel ſi legaue-
ro Titio x. quæ mihi debet, quod fit per damnationem vel ſinendi modo, ſiue dixero,
Decem quæ mihi debet, heres meus damnas eſto non petere, quia liberationem legaui
non quantitatem, ſi nihil debeat Titius, nulla legati petitio eſt (eſt enim omnino ita legẽ-
dum in l. legaui. D. de lib. leg. Sed non poterit hoc dici, &c.) ſiue dixero, Decem quæ mi-
hi Titius debet, heres meus damnas eſto ei dare. Quia his etiam verbis ius liberationis
teſtator legat non quantitatem, & Dare accipit pro Condonare ſiue remittere debitum B
d. l. legaui, & l. vlt. §. 1. eod. tit. Nec his propoſitionibus ſimilis eſt illa, ſi decem Titio lega-
ui quæ ei debeo, quia hoc genere quantitatem tantùm lego, non ius vllum, eáque debe-
tur, etiamſi nihil debuerim Titio. Nam hæc verba, Quæ ei debeo, pro demonſtratione
ſunt. In ſuperioribus hæc verba, Quæ ſunt in arca, Quæ mihi Titius debet, pro cõdicio-
ne & cauſa ſunt, vt loquitur l. ſi ſic legatum, §. ſi mihi, hoc tit. id eſt qualitatem ſignificant
& ius legati, hæc nimirum, Quæ in arca ſunt, certum corpus nummorũ, & illa, Quæ mi-
hi Titius debet, ius crediti vel ius liberationis. Falſa demõſtratio non vitiat legatum. Fal-
ſa qualitas ſiue ſubſtantia, id eſt quæ non eſt in rerum natura, falſum atque adeo nullum
legatum facit. Idem verò in ſtipulationibus eſſe dicendum Africanus ait, vt ſi ſtipulanti
promittam x. quæ in arca habeo, inani arca inanis ſit ſtipulatio, vel eatenus duntaxat va- C
leat quatenus eſt in arca. Et quod ſubiicit igitur de legatis, vt ſi plena fuerit arca mortis
tempore, & poſtea aliquod ex ea deperierit, ſoli heredi depereat, exemplo ſtipulationum
ita accipit Accurſius rectè, ſi heredis culpa deperierit. l. 37. De ver. obl. Quo circa hoc lo-
co, Poſtea, ſic interpretor, poſt mortem teſtatoris & poſt moram vel quam aliam culpam
heredis. Et quæ diximus de nummis, producenda ſunt etiam ad ceteras res quæ ponde-
re vel menſura conſtant, vt ſi legentur vel promittãtur auri pondo x. quæ ſunt in arca, aut
vini amphoræ x. aut frumenti modij x. qui ſunt in horreo. Nec moueor l. ſiquis cum, D.
de act. emp. quæ venditorem teneri ait qui fundo vendito acceſſura dixit dolia c. quæ in
fundo eſſe affirmabat, quãuis ibi nullum dolium fuerit. Non vini dolia dixit, ſed dolia ip-
ſa, quæ vtiq; ſemper nõ ſunt vaſa vinaria. Sed ſi dixerit, vini. C. dolia. Quia verò ea in fun- D
do adfirmauit eſſe, præſtare quod adfirmauit debet, actione legitima Quod aduerſus ea
quę nũcupata ſunt, vel Ædilitia, quod aduerſus dictũ ꝓmiſſũmve. Eſſe enim ea in fundo
niſi vẽditor adfirmauerit, ſi nullũ ibi doliũ ſit, his actionib. emptori non tenetur. Ceterùm
quod dixi paulo antè de interpretatiõe verbi, Poſtea, id cõprobatur etiã his verbis ſeq. §.

*Si ſeruus legatus ſit, & moram heres fecerit, periculo eius & viuit & deterior ſit, vt ſi debilem
fortè tradat, nihilominus teneatur.*

Stichus legatus poſt moram heredis, perit heredi, quia æſtimationem legatario debet,
niſi ſuo fato perierit & non potuerit aut noluerit eum acceptum legatarius vẽdere. Perit
igitur heredi, ſi potuerit eum acceptum legatarius vẽdere l. cum res, §. vlt. hoc tit. Et pla-
cet diſtinctio Martini, vtrum ſeruus fuerit petiturus apud legatarium, an nõ, vt hoc caſu E
pereat heredi, illo non item. A Martino diſſentit Ioãnes. Diſſenſère etiam hac in re inui-
cem veteres auctores iuris Sabiniani & Proculiani, re ſcilicet fato perempta, veluti homi-
ne mortuo aut fundo abſumpto terrę fragore. Nam ſi dolo aut facto heredis perierit, non
ambigitur quin ſit omnimodo condemnandus. Re quoque fataliter perempta poſt mo-
ram heredis vel debitoris cuius cuius, Ioannes dicebat debitorem eſſe condemnandum
omnimodo, Martinus diſtinguebat, vt dixi antè. Nec tamen idẽ diſcidium fuit hac in re
inter Sabinianos & Proculianos, quod inter Martinum & Ioannem. Sabiniani debitorẽ
dicebant eſſe abſoluendum omnimodo, Proculiani diſtinguebant, l. illud. D. de pet. her.
l. ſi plures, §. vlt. D. depoſ. & vtriq; nullo habito diſcrimine inter actiones in rem & actio-
nes in perſonam, vel inter contractus nominatos & innominatos, quod tamen interpre- F
tum plerique introducere conantur. Prudentior igitur Martinus Ioanne. nam à Marti-
no ſunt Proculiani, à Ioanne nullus: aut certè prudentiſſimus Ioannes, cuius opinio pru-
dentum nemini in mentem venit. Qui enim diceret re ſuo fato perempta poſt moram,
omnino condemnandum debitorem, inuentus eſt nemo. Multi dixère abſoluendum,
nempe

A nempe Sabiniani, quorum ratio hæc, quòd ſit multo æquius fatò quod contigit quodq́ue
euitare ne creditor quidem ipſe potuit, ad creditorem potiùs quàm ad debitorem perti-
nere. Nam de hac re meritò debitor expoſtulare cum creditore poteſt fere in hunc modũ
Etiam ſi moram non feciſſem, res periſſet: non mora, ſed natura interitum attulit. Tan-
túmne mihi obfuerit cũctatio mea, vt quod fato venit, videatur veniſſe præter fatum, acſi
occidiſſem? Quid enim ſi fatum præſto, intereſt, moram fecerim, & poſtea res naturaliter
interierit, an occiderim? quæ mors multis dicitur non eſſe fatalis. Sed ex ſententia Pro-
culianorum multùm vna diſtat ab altera. Nam eam quoq; præter naturam prætérquam fa-
tum debitoris facto venit, debitor præſtat omnimodo; eam quæ fato venit poſt moram
debitoris, ita demum ſi res non erat peritura apud creditorem: quæ ſententia obtinuit, d.
B l. ſi plures, §. vlt. vbi quod ait, Vtique, modus eſt additus à Gaio ex ſententia Proculi. d. l.
Illud. Nam ſi non erat interitura apud actorem, vt quia acceptum hominem fortè actor,
cùm eſſet venalitiarius, confeſtim diſtracturus erat, tunc reus non abſoluitur. Et ſi valet
hæc diſtinctio in eo quod reddi oportet, & in eo igitur quod dari oportet. Hæc enim cõ-
parantur inuicem, l. ſi in Aſia, §. vlt. Depoſ. idque in actione ex teſtamento exprimit ſatis
apertè d. l. cum res §. vlt. dum heredem in æſtimationem condemnari ait, ſi fundus lega-
tus poſt moram chaſmate perierit, adiecta ratione hac, Potuit enim eum acceptum lega-
tarius vendere. nam ſi hæc ratio facit vt præſtetur æſtimatio, ibi conſequens eſt ne præſte-
tur vbi hæc ratio non eſt. Neque verò ſine ratione pro Martino adfertur etiam l. vlt. §. ſi
ea condicione. D. ad leg. Rhod. Nam quoties de periculo agitur, eadem eſt culpæ & mo-
C ræ ratio, l. ſi ſeruum, §. ſequitur. D. de verb. obl. Vt igitur doceas poſt moram re perempta,
diſtinguendum eſſe vt Martinus fecit, rectè doces diſtingui eodem modo poſt culpam re
perempta. Quod verò in condictionibus & actionibus in perſonam probauimus, & in a-
ctionibus in rem tam de vniuerſitate quàm de rebus ſingulis & in actionibus ad exhiben-
dum valere conſtat ex l. illud. D. de pet. her. l. item ſi verberatum, §. vlt. D. de rei vind. l. de
eo, §. ſi poſt. D. ad exhib. Nam ſi fortè hominem petitum qui poſtea ſua natura interiit,
diſtracturus erat actor, ſi accepiſſet, condemnatur reus: quia ſi actori reſtituiſſet, diſtraxiſ-
ſet, & pretium lucratus eſſet. Si non erat diſtracturus, atque adeo ſi erat homo moriturus
apud actorem, abſoluitur etiam malæ fidei poſſeſſor. Sabinus abſoluendum præcidebat
ſine diſtinctione. Inter vtranque ſectam medium ſe interponit Vlpianus in d. l. illud Pro-
culi diſtinctionem admittit in malæ fidei poſſeſſore, aut in bone fidei poſſeſſore improbè
D litigante, Sabini deciſionẽ in bonę fidei poſſeſſore non improbè litigante. Ceterùm exci-
piendi ſunt ſemper tam à deciſione Sabini quàm à diſtinctione Proculi vel interpoſitione
Vlpiani, fures, abactores, prædones, & ij qui metum intulerunt, qui re perempta neque
abſoluuntur omnimodo, neque ſub diſtinctione, ſed condemnantur indiſtinctè, l. 1. §. re-
ctiſſimè, l. pen. D. de vi & vi ar. l. vlt. D. de cond. furt. l. ſi cùm exceptione, §. quatenus, D.
quod met. cau. Cur ita? Quia plus quàm moratores ſunt. nec enim tantùm ſunt in mora
vel culpa, ſed etiam in maleficio. & nos de ſimplici moratore diſputamus. Adiungimus
verò furem prædoni, quia vbi de periculo agitur, eadem eſt cauſa vtriuſque, l. ſubtracto,
C. de fur. & hac ratione grauior eſt furi condictio furtiua. Nec verò mirum ſi hoc caſu ſe-
parantur hi à ſimplicibus moratoribus, cùm & ſi res ante moram vel potius paulùm inter-
E quieſceute mora, veluti intra tempora iudicati; perierit, in his diſtinctio locum habeat,
quæ ceſſat re perempta, durante mora, vt condemnentur, ſi res non erat interitura apud
actorem, vt abſoluantur ſi erat interitura, d. §. quatenus. Alij enim moratores & malę fidei
poſſeſſores abſoluuntur indiſtinctè re perempta ante moram, l. cùm filius, §. vlt. D. de ver.
obl. Et malè Ioannes confirmat ſententiam ſuam ex l. ſi filio, §. ſi poſt D. ſolut. mat. quo
tamen plerique impelluntur magis in ſententiam Ioannis, moti articulo, Omnimodo, li-
cet ambiguo. nec enim, Omnimodo, hoc tantùm eſt, ſine diſtinctione, ſed interdum ſigni-
ficat, In totum, vt l. cum filiof. hoc tit. l. ſi mihi purè, tit. ſeq. Omnimodo igitur detrimen-
tum præſtabit, i. Integrum detrimentum: & vt fateamur (quod fatemur etiam libenter)
Omnimodo eſſe, ſine diſtinctione, non tamen hic articulus omnem ibi diſtinctionem ex-
F cludit, ſed eam tantùm de qua agitur. Quænam illa ſit, ſuperior ſcriptura indicat, quę ma-
ritum ait in dote reddenda præſtare dolum & culpam: & mox, ſi res dotalis poſt moram
mariti perierit, etiam omnimodo detrimentum præſtare. Omnimodo igitur, i. Etiam ſi
dolus vel culpa abſit. denique interitum naturalem præſtare, quod non eſt abſciſè cõce-

dendum tamẽ, neglecta Martini diſtinctione. Poſſem hac de re multa alia adferre: ſed ni- A
mium fortè digreſſus ſum à propoſito, cùm nihil eius diſtinctionis attingeret hic §. & oc-
caſionem tantùm, nec eam tamen non è re natam dederit huic qui congruebat §. vltim.
l. cùm res. Putem verò his quæ ſcripſit Africanus hoc loco, coniunctim expoſuiſſe eum
quam ſuprà in interpretatione l. 36. §. vlt. De vſuf. expoſuimus differentiam inter proprie-
tatem & vſumfructum. Sticho, qui legatus eſt mortuo poſt moram, æſtimationem debe-
ri. Stichi vſufructu qui legatus eſt, morte Stichi vel morte legatarij perempto poſt morã,
æſtimationem non deberi futuri temporis. Ceterùm non de periculo tantùm, ſed & de
omni detrimẽto rei legatæ, idem ſcribit Africanus vt pertineat ad heredem poſt moram,
vt ſi debilem ſeruum tradat, qui ſcilicet debilitatus ſit poſt moram. Sequitur.

Cùm quid tibi legatum fidei ve tuæ commiſſum ſit vt mihi reſtituas, ſi quidem nihil præterea ex B
teſtamento capias, dolum malum duntaxat in exigendo eo legato, alioquin etiam culpam te mihi præ-
ſtare debere exiſtimauit: ſicut in contractibus fidei bonæ ſeruatur, vt ſi quidem vtriuſque contrahẽ-
tis commodum verſetur, etiam culpa ſin vnius ſolius, dolus malus tantummodo præſtetur.

A legatario & à fideicommiſſario fideicõmmiſſum relinqui poteſt. Sed aut legatarius
legatum exigit aut omittit. Quod de legatario dicam, idem dici puta de primo fideicom
miſſario. Si omittat legatum, fideicommiſſario tenetur in hoc tãtùm vt cedat actionibus
vel cui fideicommiſſarius voluerit l. ſi filius, §. vlt. D. de fid. lib. l. Imp. in pr. lib. ſeq. l. 8. lib. 3.
Omiſſum enim legatum apud heredem remanet ſine onere fideicommiſſi. Idcirco neceſ
ſe eſt fideicõmiſſario actiones cedi aduerſus heredem. Si exigat legatum, quæritur in exi-
gendo dolum an etiam culpam præſtare debeat? Et Africanus ſiue Iulianus eleganter di- C
ſtinguit, ſi nihil prętetea legatarius ex teſtamento capiat, vt ſi C. ei legata ſint quæ integra
alij reſtituat, quia fideicommiſſarij ſolius commodum verſatur, tum vt in exigendo dolũ
malum duntaxat præſtet, ſi fortè luſoriè egerit, atque ita ſuccubuerit, vel etiam ſi id cura-
uerit dolo malo ne poſſet agere, veluti ne adiretur hereditas, l. 4. §. penult. D. ſiquis omiſ.
cau. teſt. Sin verò aliquid præterea ex teſtamento capiat, vt ſi legatis C. rogetur reſtituere
L. x. quia de vtriuſque commodo agitur, vt in petendo legato etiam culpam præſtet, ſi for
tè, (vt aliquo vtamur exemplo) plus petierit atque ita cauſa ceciderit, vel etiam ſiqua alia
negligentia & imprudentia ſua litem amiſerit. Confirmatur hęc diſtinctio exemplo con-
tractuum bonę fidei, quibus & aliis in rebus ſæpe comparantur legata, vt in vſuris quæ ex
cauſa legati debentur ex mora officio iudicis, & in cautione quæ petitur ante diẽ vel cõ- D
dicionem legati. In depoſito pręſtatur dolus malus duntaxat, quia nulla vtilitas depoſita-
tij verſatur. In vendito, locato, pignore, dote, ſocietate, quia vtriuſque vtilitas vertitur, etiã
culpa præſtatur. l. ſi vt certo §. nunc vidẽdum, D. commod. Dices, in commodato vtriuſ-
que vtilitas non verſatur, & in eo tamen non dolus tãtùm, ſed etiam culpa & exactiſſima
diligentia præſtatur. Dicam, non in quo contractu vtriuſque vtilitas non vertitur, dolus
tantùm præſtatur, ſed in quo accipientis nulla eſt vtilitas, vt in depoſito. Nam depoſitarij
nulla eſt vtilitas, qui accipit vt alij cuſtodiat, non etiam accepto vtatur, & vt quandoque
poſtulãti reſtituat: qua ratione etiam nulla propemodum vtilitas eius eſt qui precario ro-
gauit, quia breue & fragile beneficium eſt, cùm id quoque reſtitui oporteat vel cõfeſtim
vel quãdoque poſtulanti, & his comparatur legatarius qui accipit vt mox id omne quod E
accipit reſtituat alteri. Ceterùm ſi accipiẽtis vtilitas verſetur & nulla verſetur ex parte dã-
tis, vt in commodato, tantum abeſt vt dolus duntaxat præſtetur, vt plus etiam præſtetur
quàm in his in quibus vtriuſque vtilitas vertitur, id eſt, pręter culpam diligentia & cuſto-
dia exactiſſima. Sed & contractus quidam ſunt in qnibus nulla eſt vtilitas accipientis, ſu-
ſcipientis, adminiſtrantis, & is tamen ſicut commodatarius culpam & diligentiã præſtat,
veluti geſtor, tutor, procurator, propriis qnibuſdam rationibus, quia geſtor vltrò ſuſcipit
negotia abſentis, & tutori committuntur negotia pupilli qui rem ſuam tueri non poteſt,
& procuratori negotia mandatoris, quæ officia ſunt amicitiæ in hac vitæ ſocietate per-
neceſſaria, quę qui non geſſerit ſtrenuè & diligenter, non poteſt non iuſtè damnari. Et hi
quatuor contractus (quantum opinor) ſignificantur in l. contractus, D. de reg. iu. his ver- F
bis, In his quidam & diligentiam. malè Flor. In his quidem & diligentiam.

Qui margarita Titio pignori dederat, filium heredem inſtituit, & filiã exheredauit: deinde ita ca-
uit, Te Titi rogo, fideique tuæ committo vti margarita quæ tibi pignori dedi, vendas: & deducto o-
mni debito tuo, quod amplius erit, id omne filiæ meæ reſtituas. Ex ea ſcriptura filiam à fratre fideicõ-
miſſum

A *miſſum petere poſſe, vt is actiones ſuas aduerſus debitorem ei præſtaret. Hoc enim caſu eum qui credi-
tor fuiſſet, debitorem intelligendum eius ſcilicet, quod pretium pignoris ſummam debiti excedat. Non
autem mirandū ſi cùm alius rogatus ſit, alius fideicommiſſo obſtringatur. Nam & cùm in teſtamen-
to ita ſcribatur, Te Titi rogo, vt acceptu cētum, illum ſeruum manumittas, vel Sempronio quid præ-
ſtes: parum quidem aptè ſcribi, verum æquè intelligendum heredu fideicommiſſum, vt pecuniam Ti-
tio præſtet: ideóque & ipſum Titium cum herede acturum: & libertatem ſeruo, vel Sempronio quod
rogatus ſit præſtare cogendum.*

Hæc cùm ſcripſit Africanus, fortè nondum reſcripto D. Pij definitum erat à debitore
fideicommiſſum relinqui poſſe l.cum pater §.qui dotale. tit. ſeq. Nam ſi à debitore fidei-
commiſſum iure relinquitur, & fideicommiſſi petitio in eum eſt, l.ſi pecunia, ſup.hoc tit.
B l.cùm quis, §.pater, infr.lib.3. De depoſitario id reſcripſit primùm D. Pius, ſed porrectum
interpretatione eſt ad omnem debitorem. Ante reſcriptum D. Pij, à debitore relicto fi-
deicommiſſo, non erat in debitorem fideicommiſſi actio, ſed (vt hoc loco proponitur) in
heredē, vt is ſcilicet aduerſus debitorē cederet actiones. nāque nouum aut mirū hoc ne-
mini erat vt alius quàm qui rogatus eſſet fideicōmiſſo obſtringeretur, cùm & è cōtrario
ſæpe alius haberet actionē quàm cui teſtator dari iuſſiſſet, l.ſeruo legato, §.ſi teſtator, ſup.
hoc tit.l.xi.§.interdum, inf.lib.3. Et in priori quidem ſpecie ab Africano propoſita is qui
rogatus eſt, nempe Titius creditor hypothecarius, quem debitor rogauit vt hypothecam
venderet & hyperocham filiæ exheredatæ reſtitueret, fideicōmiſſo non eſt obſtrictus, niſi
poſt conſtitutionem D.Pij, heres qui rogatus non eſt fideicommiſſo obſtringitur. In po-
C ſteriori autem ſpecie nemo rogatus eſt, & heres tamen qui rogatus nō eſt, fideicommiſſo
tenetur, vt l.peto, l.miles, tit.ſeq.l.11.§.cum eſſet De leg.3. In vtraque heres rogatus intelli
gitur, licet rogatus non ſit. & in ſpecie quoque l.ea quā C.de fideic. quam quaſi contrariā
opponit Accurſius, heredes legitimi rogati intelliguntur, quoniā generaliter mortua filia
adoptiua intra pubertatem, ſiue quæſita ſiue nō quæſita hereditate, declarauerat teſtator
velle ſe hereditatē certis perſonis reſtitui. Reſtitui igitur vel ab heredibus filię quęſita he-
reditate, vel à ſuis legitimis heredibus, non quæſita hereditate. Quod dixi à debitore ho-
die fideicommiſſum relinqui rectè, ei malè opponitur, l.cùm pater, §. qui dotale tit.ſequ.
quia in ea ſpecie emptor prædij dotalis debitor teſtatoris non fuit. Soluerat enim ei om-
ne pretium. In priori autem ſpecie huius §. daremus hodie etiam in Titium actionem fi-
D deicommiſſi, quia & ſi vendiderit pignus poſt mortem teſtatoris, tamen origo contractus
à teſtatore cœpit, & ideo debitor ſuperflui hereditarius fuiſſe intelligitur, à quo noluerit
teſtator heredem petere ſuperfluum, quod illum quoque non filio ſuo heredi inſtituto,
ſed filiæ exheredatæ reſtituere teſtator voluit. An igitur hodie eliget is cui à debitore fi-
deicommiſſum relictum eſt, vt vel in debitorem agat qui rogatus eſt, vel in heredem qui
rogatus non eſt? Sic videtur d.l.cum quis, §.pater.

*Auidius filij ſui fideicommiſit, vt certam pecuniam quatuor libertis ſuis mutuam daret, & vſu-
ras leuiores taxauerat. Placuit hoc fideicommiſſum vtile totum eſſe.*

Totum, id eſt, Non tantùm credendæ pecuniæ fideicōmiſſum (nam vt ſtipulatione &
pacto neceſſitate obſtringi poſſumus credēdæ pecuniæ, l.ſi pœnam, D. de ver.obl.l.ſi tibi
E pec.D.de reb.cred. ita & fideicōmiſſo) ſed etiā credendæ ſub vſuris leuioribus, id eſt triē-
tibus. & additur l.x 1.§.heres, inf.lib.3. admitti fideicommiſſarium etiam ſi heredi non ſa-
tiſdet. quod vnum exemplum plenius acceptæ voluntatis teſtatoris addi velim ad l.12. D.
de reg.iu. Explicita verò tandem eſt l.108. de leg.1. Tranſgrediamur ad l.4. De do.præleg.

*Cùm vulgari modo dies legatorum profertur, nihil eam rem ad dotis relegationem pertinere ait,
quia ſuum diem habeat.*

Vulgaris modus proferēdæ dici legatorum hic eſt, Quas pecunias legaui, quibus dies
appoſitus non eſt, eas heres meus annua bima trima die dato. Vulgaris clauſula dicitur in
l.talis, De leg.1. cuius formula ſatis demonſtrat non pertinere eā ad ea legata quibus dies
appoſitus eſt. Eſt autem dies appoſitus his quæ nominatim teſtator præſentia dari iuſſit.
F Aliud enim eſt purum, aliud præſens legatum. Purum diē propriū non habet, & cōtine-
tur vulgari clauſula. Pręſens diem propriū habet, id eſt præſentē diē, & ideo vulgari clau-
ſula non cōtinetur ex Seruij & Labeonis ſententia, d.l.talis. Alpheno aliud iudicium fuit,
ſed reprehenditur in l.Titio de leg.2. in qua, vt Obſeruationum v r 1. docui, ita legēdum
eſt, Non eſt verum quod Alphenus retulit C. pręſenti nō deberi. Exiſtimabat enim centū

debeti annua bima trima die ex vulgari clauſula, non præſenti die. Sed non poteſt hoc le- A
gatum ea clauſula contineri, cum diem proprium habeat. Præſenti ſcriptum eſt abſolutè
in d.l. Titio, vt in l.1.§.ſi legata, D. Si cui pluſquam per leg. Fal. l. x 1. D. de cond. & dem. &
initio d.l. Titio, præſens dato. i. repræſentato, ſiue in præſenti dato. Eadem verò ratione
non pertinet ea clauſula ad relegationem dotis, vt Africanus refert hoc loco, quia dotis
legatum ſuum diem habet, i. præſentem diem, neque verò alia ratione legatum dotis con-
ſiſtit quàm propter commodum repręſentationis, quia non tam dos videtur legari quàm
commodum repræſentationis, vt ſcilicet præſenti die detur, quę alioquin ex x 1 1. tab. dã-
da foret annua bima trima die. & inde forſitan pręlegati nomẽ in hoc titulo De dote pre-
legata, vt eſt in Pandectis Flor. quia veluti ad manum præſens dos datur, vel potius eadẽ
ratione qua relegari, & prælegari dicitur, quia ſua quodãmodo ei res legatur, & redditur B
potius quàm datur, l. cũ pater, §. filię, De leg. 2 l. 2. §. mulier hoc tit. Auctores ſanè βασιλικῶν
videntur legiſſe De dote relegata, vt eſt in Pand. Noricis, περὶ προικὸς ἀπλεγατευθίσης.
quia idem eſt ſenſus ſiue relegatam dixeris ſiue prælegatam. & eadem ratione dicitur filię
dos prælegari, auctore Stephano, vt dixi Obſ. 4. c. 23. & peculium ſeruo vel filio, & obli-
gatio debitori vel etiam creditori, l. penul. §. vlt. D. de alim. leg. Aliàs prælegatum eſt quod
præcipui iure heredi relinquitur, quod pro parte coheredis tantùm capitur iure legati.
Aliàs quod prima parte teſtamenti relictum eſt l. Titia, §. Seia De leg. 2. l. vxorem §. 1. de
leg. 3. Relegationem autem & prælegationem dicunt ſæpe auctores noſtri pro relegato &
prælegato, legationem nunquam pro legato. Boëtius tamen ita loquitur ſæpe in Topi-
cis Ciceronis, & nouè Delegatum pro Legato Egeſippus 2. Salome delegatum ſeruauit. C
Sequitur l. 5. D. de opt. leg. cuiꝰ quæſtio pẽdet ex l. 4. eod. tit. Optio ſerui vel ſcyphi vel
cuius alterius rei, actus eſt legitimus, l. 77. De reg. iur. quia fit ſolemniter herede præſente
& ideo ante aditam hereditatem non fit, l. 10. De leg. 1. & ſi optio ſerui legata ſit, publicè
exhibita omni familia, ſi optio ſcyphi omnibus ſcyphis exhibitis qui in bonis defuncti fue-
rũt, l. 3. §. item ſi optare, Ad exh. l. ſi vẽdidero, §. ſi ad exhibendũ, De fur. & certis (vt opinor)
verbis teſtibusq; præſentibus, & interdũ pretore diem decernente quo optetur, ſicut & ad
adeundum, qui alius eſt actus legitimus, diẽ præſtituere ſolet, l. 6. l. ſi optio, hoc tit. & vt fi-
liusfa. non adit ſine iuſſu patris, ita nec optat ſine iuſſu patris d. l. 10. Vtraque fit ſemel, l. 5.
in prin. De leg. 1. l. ſi ſolus. §. vlt. De adq. her. Seneca 24. Contr. Non oportet tibi amplius
optare quàm ſemel, omnis nimia potentia ſaluberrimè breuitate conſtringitur. Vtraque D
fit purè, non in diem vel ſub condicione. d. l. 77. Et, vt reſumam quod dixi antè, ſi legata
ſit optio ſcyphi, non rectè fit optio niſi omnes exhibiti ſint. Itaque ſi non exhibitis omni-
bus, legatarius elegerit exiſtimans eos duntaxat qui exhiberẽtur in bonis fuiſſe defuncti,
integra ei optio manet. Sciens conſumit optionem, ſi ex eis duntaxat voluerit eligere. Et
hoc cum eſſet relatum in l. 4. hoc tit. ſubiecta ſententia hæc Africani eſt: *Nec ſolùm ſi frau-
de heredis, ſed etiam ſi alia qualibet cauſa id euenerit.* Qua ſignificatur integrã legatario optio-
nem eſſe non tantùm ſi fraude heredis ſcyphi quidam ſupreſſi ſint, ſed etiam ſi alio quo-
libet caſu id euenerit. Et ſi integra eſt optio, quanuis fraude heredis omnes ſcyphi exhibi-
ti nõ ſint, ergo nõ erit in heredẽ de dolo actio, quæ tamẽ erit in ſpecie l. ſi quis adfirmauit,
§. 1. D. de dolo, cum familia omni exhibita legatario perſuaſit heres dolo malo vel quis
alius vt optaret ſeruũ aliquẽ, quaſi melior eo in familia nõ eſſet. Sequitur l. 16. De pec. leg E

*Stichus habet in peculio Pamphilum: hunc dominus noxali iudicio defendit: & damnatus litis
æſtimationem ſoluit. Deinde Stichum teſtamento manumiſit, eique peculium legauit Quæſitum eſt
an quod Pamphili nomine præſtitum eſſet, ex peculio, vel ipſius Pamphili, vel Stichi deducẽdum ſit.
Reſpondit, Pamphili quidem de peculio vtique deducendum quantacunque ea ſumma eſſet, id eſt etiã
ſi eum noxæ dedere expediſſet. Quicquid enim pro capite ſerui præſtitum ſit, in eo debitorem eum do-
mini conſtitui. Quòd ſi Pamphili peculium non ſufficiat, tunc ex peculio Stichi non vltra pretium
Pamphili deduci debere. Quæſitum eſt ſi ex alia qua cauſa Pamphilus pecuniam domino debuiſſet,
nec ea ex peculio eius ſeruari poſſet, an vſque ad pretium eius ex peculio Stichi poſſit deducere. nega-
uit. Neque enim ſimile id ſuperiori eſſe. Ibi enim propterea pretium vicarij deducendum. quòd eo no- F
mine ipſe Stichus ob defenſionem vicarij ſui domino debitor conſtituatur. At in propoſito, quia Sti-
chus nihil debeat, ex eius peculio nihil eſſe deducendum, ſed ex Pamphili duntaxat, qui certè ipſe in
ſuo peculio eſſe intelligi non poteſt.*

Seruus debet domino litis ęſtimationem quam dominus præſtitit noxali iudicio con-
uentus,

A uentus, ne ſeruũ noxæ dederet, quãtacunque ea æſtimatio ſit, id eſt, etiãſi longè maior ſit
ſerui pretio, vt ſeruũ dedi vtilius fuerit. Nã vtilius quidẽ domino hoc fuerit, ſed non ſer-
uo, cui oulla tanti eſt ſumma quãti ſua ſibi ſalus: ideóque quod ita datur, pro capite ſerui
dati dicitur, oe ſcilicet experiatur ſeruitutẽ eius cui ooxam cõmiſit. Nam miſerũ eſt dedi
ei cui facta noxa eſt. Aliâs ꝑ capite. i. vt manumittatur: (Nã manumiſſione incipit caput
habere) hîc pro capite. i. vt noxę deditione liberetur, & ne ſit alterius quàm cuius nũc eſt,
ne durioẽ ſeruitutẽ experiatur, oe mutet caput. Nã noxæ deditio io perſona ſeruili velu-
ti capitis deminotio eſt: & manumiſſio etiã interdũ ꝑ capitis deminutione habetur l. vlt.
C. de vſufr. quod ſatis nouũ pleriſque videri poſſit, quia vulgò dicitur ſeruũ nullum caput
habere. Sed & illud dicitur, Noxã caput ſequi: & ſuperius, Seruũ nullum caput habere, ita
B à Paulo exprimitur, Seruile caput nullũ ius habere. Sed ad rẽ. Dixi ſeruũ domino debere
quod dominus pro capite eius ſoluit. i. ne noxæ dederetur, quantũ id cũq; tandẽ ſit, quia
ſcilicet rẽ ſerui geſſit ſufferẽdo litis æſtimationẽ. At dicet fortè quidã, imo rem ſuã potius
egit dominus, qui litis æſtimationẽ præſtitit, ne ſerui dominio careret. Quod equidẽ ne-
gauerim hac ratione, quia ex ooxali cauſa ſeruus tenetur principaliter. Serui ergo nego-
tiũ geſtũ eſt principaliter præſtita litis æſtimatione. Nã & eadẽ ratiõe ſi ſe ipſe ſeruus vul-
nerauerit, quia vulnus quod ipſe iotulit ſibi, curare etiam ipſe debuit potius quàm domi-
nus, in id quod io eo curãdo dominus impẽderit, meritò domino debitor cõſtituitur, qui
tamen non eſſet debitor, ſi febri laborãtem cũ curaſſet dominus, l. 9. §. ſed ipſe ſeruus, D.
de pecul. hoc enim poſteriore caſu rem ſuã geſſiſſet potius quàm ſerui. Ex his pẽdet ratio
C reſpõſi primi ad quæſtionẽ primã Africani, quæ eſt huiuſmodi: Sticho manumiſſo in te-
ſtamento dominus legauit peculiũ, in quo erat inter cæteras res Pãphilus ſeruus vicarius
Stichi, & Pãphili peculiũ, propter quem iam antè dominus noxali iudicio cõuentus ſol-
uerat litis æſtimatiooẽ. An hoc quod defunctus ſoluit propter noxã Pamphili, heres de-
ducerę poteſt ex peculio Pãphili vel ex peculio Stichi? Et pro cõperto quidẽ illud habet,
ex peculio Pamphili deduci quantacũque ſumma ſit ea quæ ne is noxæ dederetur à do-
mino præſtita eſt, quaſi eam omnẽ debuerit domino Pãphilus, & peculium computetur
ſemper deducto eo quod domino debetur vel cõſeruis liberíſve domini. Sed ſi Pãphilus
peculiũ non habeat vel ſi peculiũ eius non ſufficiat ſolurę æſtimationi, ait quãti eſt Pam-
philus ſeruus vicarius, non vltrà, deduci ex peculio Stichi ſerui ordinarij. Non ergo de-
D duci quod vicarius debet. Alioquio integra litis æſtimatio, quæ vicarij nomine præſtita
eſt, deduceretur. Sed noo poteſt ex peculio ordioarij deduci quod vicarius debet, l. ſi ſer-
uus meus, D. de pecul. Et verò id etiã (vt dixi) non ait deduci, ſed quod eodẽ nomine or-
dioarius domino debet, propterea quòd ei defendit domious & conſeruauit ſeruum pe-
culiarem. Id verò oon excedit pretium ſerui peculiaris. Et ideo nec vltra pretium eius ex
peculio ſerui ordinarij deduci ait, quia nec vltrà debere domino ſeruus ordinarius intelli
gitur. idque facta cõparatione iuris ciuilis intelligi poteſt. Qua enim ratione quoque mo
do liber homo mihi obligatur ciuiliter, ſi ſeruũ eius vltrò defeodero in noxali cauſa, eodẽ
mihi ſeruus meus obligatur naturaliter, ſi æquè ſeruum ſerui mei, id eſt vicariũ, in noxali
cauſa defendero. Tenetur autem mihi liber homo oegotiorum geſtorum in integram æ-
E ſtimationem litis quam exſolui, ſi ſeruũ ooxæ dedere oon expediſſet, vel etiam ſi expedi
ſet, vſque in pretium ſerui, quaſi ea tenus dũtaxat meo negotio geſto. Et ita accipio l. qui
ſeruum. D. de neg. geſ. quæ adiicit oon eſſe in dominum de peculio actionem, quia ſcili-
cet dominus ipſe ex ea cauſa debitor eſt principalis, non ſeruus Secunda quæſtio Africa-
ni primę coniuncta eſt, Si qua alia ex cauſa pecuniã domino Pamphilus debeat, vt ſi mu-
tuam pecuniam à domino acceperit, vel ſiquid ei ſubripuerit, & peculium Pamphili oon
ſufficiat, an vſque ad pretiũ eius de peculio Stichi deduci poſſit. Et rectè negat poſſe, quia
ex his cauſis nihil domino debet Stichus, & id tantùm quod Stichus debet, ooo etiam id
quod Pamphilus debet, ex peculio Stichi deduci poteſt. Sed ex Pamphili (inquit) dũtaxat
peculio deducendum, qui certè ipſe in ſuo peculio eſſe intelligi non poteſt: quibus verbis
F hoc ſignificatur, ſi nihil ſit in peculio Pamphili, nihil deduci poſſe. nec poſſe igitur dedu-
ci de Pamphilo quod Pamphilus debet. quod & lib. VIII. Quæſtionum repetitur, l. depo-
ſui, §. Stichus. D. de pecul. Nemo eſt in peculio ſuo, vt nemo eſt in patrimonio ſuo, nemo
dominus ſui ipſius. Liber homo ſui iuris eſt, ſuæ poteſtatis, non tamẽ in bonis ſuis, vel do-
minus membrorũ ſuorũ. Sequũtur aliæ quęſtiones de lege Falcidia in l. 88. D. ad leg. Fal.

Qui quadringenta habebat, trecenta legauit, deinde fundum tibi dignum C. aureis ſub hac condi- A
cione legauit ſi legi Falcidiæ in teſtamento ſuo locus non eſſet. Quæritur quid iuris eſt. Dixi τὴν ἄπο-
ρον hanc quæſtionem eſſe, qui tractatus apud dialecticos τοῦ ψευδομένου *dicitur, Etenim quidquid*
conſtituerimus verum eſſe falſum reperietur. Namque ſi legatum tibi datum valere dicamus, legi
Falcidiæ locus erit: ideoque deficiente condicione non debebitur, Rurſus ſi, quia condicio deficiat, le-
gatum valiturum non ſit: legi Falcidiæ locus non erit Porro ſi legi locus non ſit exiſtente condicio-
ne, legatum tibi debebitur Cum autem voluntatem teſtatoris eam fuiſſe appareat, vt propter tuum
legatum ceterorum legata minui nollet: magis eſt vt ſtatuere debeamus tui ligati condicionem defe-
ciſſe. Quid ergo dicemus ſi ducenta legauit, & tibi ſimiliter ſub eadem condicione ducēta legata eſſe
proponantur? Nam aut extitiſſe aut defeciſſe legati tui condicionem, vt aut totum aut nihil tibi de-
beatur, & iniquum, & contra voluntatem teſtatoris exiſtimabitur. Rurſus partem deberi, rationi B
non congruit, quando neceſſe eſt, totius legati condicionem vel extitiſſe vel defeciſſe. ergo per ex-
ceptionem doli mali tota res temperanda erit. Quare cum quis tale quid conſequi velit, ſic conſeque-
tur: Si quo amplius legaui vel legauero, quàm per legem Falcidiam licebit, tum quantum ad ſupplen-
dum quadrantem deduci oportet ex eo legato quod Titio dedi, heres meus damnas eſto dare.

Duæ ſunt quæſtiones. Priorē cuius propoſitio apertiſſima eſt, ait τὴν ἄπορον quæſtio-
nem eſſe, id eſt ex genere earū quæ difficiles explicatu ſunt & quibus vix reſpondere poſ-
ſumus quin hæreamus in captione, Qui tractatus (inquit) apud dialecticos ψευδόμενον di-
citur. Apud dialecticos.i.apud Stoicos, ad quos multæ captiones referuntur. Sunt autem
ex eis duæ præcipuæ, Pſeudomenos & Sorites, quia difficiliores explicatu, vt has tantùm
duas pleruͤque auctores etiam cōmemorent. Cicero in Hortēſio, Tum pſeudomenon & C
ſoritā & totam dialecticā aut illudis aut increpas. & in Lucullo, De ſorite aut pſeudome-
no quas plagas ipſi contra ſe Stoici texuerunt. Auguſtinus contra Acad. Inde pſeudome-
ni & ſoritæ in illius cauſæ patrocinio viguerunt. Hieronymus in Ruffinum, Soritarū gra-
dus, pſeudomeni argutias: & in Amos, Eutychius & Eunomius ſyllogiſmis & enthyme-
matibus, imo ſophiſmatibus & pſeudomenis atque σωρείταις roborare conātur. Et Iuriſ-
conſultis noſtris hæc etiam duo tantùm ſophiſmata demonſtrare placuit. Pſeudomenon
hoc in loco pereleganter: Soritā in leg. 177. De ver. ſig. l. 65. De reg. iu. præclara definitio-
ne, vt ſit cauillatio quæ ab euidenter veris, per breuiſſimas mutationes diſputationem ad
ea quæ euidenter falſa ſunt, perducit. Ex falſis vera concludi poſſunt, verbi gratia: Omne
prædium in iure conſiſtit. omnis ſeruitus eſt prædiū, ergo omnis ſeruitus in iure conſiſtit. D
Contrà ex veris falſa concludi non poſſunt, quod tamen Sorites efficere conatur per bre-
uiſſimas mutatiōes, per ſtructas ſcilicet gradatim & minutatim vaferrimas interrogatio-
nes, verbi cauſa: Tres oues, paucioréſne ſunt quàm vt gregem faciāt? Sic ſanè. Quid verò,
an & quatuor? Ita. An quinque? Ita. Sed ſi addidero vnā, an tum erit grex? Minimè. Si alte-
ram? Ne tunc quidem. Si rurſus alterā? Etiam non erit grex. Et ſi alterā demum? Etiā grex
nondum erit. Et ad extremum igitur alia addita, vt ſint decem, nōdum erit grex. His bre-
uibus interrogatiunculis, & quaſi punctis, cōcluſione falſa à vero naſcens mendaciū ad-
ſtruitur. & ſimile eſt illud Zenonis apud Laërtium. οὐχὶ τὰ μὲν δύο, ὀλίγα ἐστὶν, &c. quod ta-
men ἐγκεκαλυμμένον eſſe ait, cùm ſoritæ potius certiſſimum exemplum ſit. & ſanè illo lo-
co (quātum opinor) mutilus eſt Laërtius exemplo ἐγκεκαλυμμένου & διαλεληθότος: Et quę E
οὔτιδος traditur mox ibidē definitio, vt ſit λόγος ἐξ ἀορίστου καὶ ὡρισμένου συνεστὼς, κερατίδος eſt
potius: verbi cauſa, Qui hîc eſt, is nō eſt Romæ, homo hîc eſt, homo igitur non eſt Romę.
Nam & in indice librorum Chryſippi alij ſunt περὶ οὔτιδος, alij περὶ τοῦ ἐξ ἀορίστου καὶ ὡρισμέ-
νου λόγου. Et tam οὔτιδος Euſtathius, quàm ἐγκεκαλυμμένου longè veriorem rationem Lucia-
nus tradit. Dari & Soritę poteſt exemplum tale. Heres éſtne ſucceſſor? Certè. Quid vero?
nónne & legatarius eſt ſucceſſor? Admodum. Titius autem eſt legatarius. Sic ſanè. Et ſuc-
ceſſor igitur. Rectè. Deniq; & heres, quia ſucceſſor. Perducitur hoc genere diſputatio ab
euidenter veris ad euidenter falſa. Et rectè, Diſputatio, in d. l. 177. & 65. Nam interroga-
tionibus & reſpōſionibus perficitur lege dialectica (eſt enim dialectica ἐρωτηματική, vt ait
Ariſtoteles) & auctore Cicerone aduerſa diſputationi perpetua oratio eſt. Sed de ſorite ſa- F
tis. Redeo ad pſeudomenon, quod verbū eſſe Stoicorum Africanus ait. ſed & ἀπόρου ap-
pellatio, Stoicorum eſt, vt libri demonſtrāt Chryſippi, περὶ τὴν ἄπορον διαλεκτικῶν λόγων.
& quidem generalis. Nam & ſoritem complectitur & pſeudomenō & crocodilum & E-
lectram & διαλανθάνοντα, ἐγκεκαλυμμένον, κερατίνην, φαλακρὸν, θερίζοντα, κυριεύοντα, οὔτιδα.

Laërtius

A Laërtius in Zenone Cittieo, καὶ ἄποροι δὲ τινές εἰσι λόγοι ἐγκεκαλυμμένοι καὶ διαλελη θότες καὶ
σωρεῖται καὶ κερατίδες καὶ οὔτιδες. Lucianus Lapithis, τὸν ἄπορον τι κερατίνας ἢ σωρείτην ἢ θερί-
ζοντα λόγον. Quæſtio igitur quæ proponitur ab Africano generaliter τῶν ἀπόρων quęſtio
eſt, propriè & ſpecialiter ad tractatum pſeudomeni pertinet. Sic enim accipiẽda ſunt hęc
verba, Qui tractatus apud dialecticos τοῦ ψευδομένου dicitur. Nec enim tractatus omnis in-
explicabilium ſiue τῶν ἀπόρων, pſeudomeni dicitur, ſed is tãtùm ſpecialiter ad quem per-
tinet ea quæſtio. Qua de cauſa rectè id ita redditum eſt in Baſilicis, ἡ τοιαύτη ζήτησις, τῶν
ἀπόρων λέγεται, ἤγουν παρὰ τοῖς διαλεκτικοῖς τῶν ψευδομένων. Eſt autẽ ψευδόμενος λόγος, cui
vtrumuis reſpondeas, id eſt, ſiue aias ſiue neges, id ſtarim falſum reperitur. Vt ſi quærarut
an parendum ſit reſcripto principis ſine ſubſcriptione, quo verat parere nos reſcriptis ſine
B ſubſcriptione, quidquid reſponderis falſum reperietur. Nã ſiue dixeris ei reſcripto paren-
dum eſſe, colligetur non eſſe parendum, quòd ſit ſine ſubſcriptione, ſiue dixeris non eſſe
parendum, colligetur eſſe parendum, quòd omiſſa ſubſcriptio nihil noceat. Er ira in quę-
ſtione hoc loco propoſita, ſi is qui c c c. habet in bonis, c c c. legauerit, deinde Titio cẽtũ
ſub cõdicione, Si legi Falcidiæ locus non eſſet, & quæratur debeatur nécne legatũ quod
Titio relictũ eſt, ſiue dixeris deberi, ſequetur non deberi, quòd legi Falcidiæ locus ſit: ſiue
non deberi, ſequetur deberi, quòd legi Falcidiæ locus non ſir, id eſt quòd condicio legari
extiterit. Sed explicat rem omnem voluntas defuncti, quem vtique apparet noluiſſe cæ-
terorum legata per legem Falcidiam minui propter legarum Titij, id eſt cæteris omnino
pręſtari integra c c c. Titio cæra demum ſi lex Falcidia pateretur, vel nihil ſi id lex non pa-
C teretur: & priori quæſito etiam manifeſta eſt voluntas principis, vt deinceps reſcriptis nõ
pareatur ſine ſubſcriptione. Huic igitur modo reſcripto tamen vt pareatur, etiamſi non
habeat ſubſcriptionem quæſtoris aut principis. Pſeudomeno autem opinor eſſe nomen
à mentiente primùm in interrogarionem adſumpto in hunc modum: An mentitur qui
mentiri ſe dicit? cui ſi reſpondeas mentiri, colligam ſtatim non mentiri, quòd verè dixerit
ſe mentiri. Rurſus ſi reſpondeas non mentiri, colligam ſtatim mentiri, quòd falſò dixerit
ſe mentiri. & ita cauillationes aliæ pleręque nomen accipiunr ab eo quòd initio dum ex-
cogitatę ſunt, in aſſumptioné venit, vt ἐγκεκαλυμμένος, quòd adſumatur pater coopertus,
hoc modo: An noſti patrẽ tuum? Noui. An hunc noſti qui linteo coopertus eſt? Non no-
ui. Arquin hic pater tuus eſt. Patrem igitur tuum non noſti. Eadem (vt opinor) ratio δια-
D λεληθότος: eadem certè cornutæ interrogationis, quam ira formari docent, An quod non
perdidiſti habes? Incautus reſpondebis, Habeo: & turſus interrogatus, An cornua vnquã
perdideris? eadem ſimplicitate reſpondebis te cornua non perdidiſſe. Atque ibi mox tibi
cornua creſcere incipient, inferenre altero, Ergo cornua habes. Eadem rario οὔτιδος cauil-
lationis ex Homero ſumptæ & cõflatę ex coniunctione & diſiunctione. Nam interroga-
tus Polyphemus cui Vlyſſes antequam ei effoderet oculum, perſuaſerat ſe οὖτιν nominari,
μή τίς σ' αὐτὸν κτείνει δόλῳ ἢ βίῃ, reſpondet, Οὖτίς με κτείνει δόλῳ οὐδὲ βίῃ, ex quo colligũr qui οὔ-
τις accipiunt diſtinctè, Nemo igitur cæcauit te vi vel dolo: quod tamen Polyphemus ac-
cipiebat coniunctim pro nomine proprio, & Οὖτιν ſe quidem excæcaſſe aiebat, non vi,
ſed dolo. Eadem quoque ratio nominis Electræ, quod docendi cauſa ſumatur Electra,
E quæ ſimul Oreſtem nouerit & non nouerit, id eſt, quæ ſuum quidem eſſe fratrem Ore-
ſtem nouerit, Oreſtem fratrem ſuum eſſe eum cum quo ſermones cedat non nouerit in
tragœdia Sophoclis. Achilles etiam ille, quo Zeno Eleates tollebat motum, ab adſum-
ptione huiuſmodi nomen accepit, An Achilles curręndo teſtudinem adſequi poteſt? Ad-
modum. Atquin ſi motus eſt, Achilles teſtudinem non adſequetur. non eſt igitur motus.
Ariſtoteles & Laërtius, Zenoni tribuunt, Phauorinus Parmenidi. Et ſimiliter Pſeudome-
no, quia in ſcholis Dialecticorum docendi cauſa ſumitur is qui mentitur, id quoque eſt
ex genere ſumptionis nomen, de quo tantum librorum compoſitum eſſe, quod Seneca
ait, verum eſſe comprobat index librorum Chryſippi, in quo ſunt Περὶ τῆς τοῦ ψευδομένου
λύσεως libri tres, Πρὸς τοὺς διὰ τομῆς διαλύοντας τὸν ψευδόμενον libr. 2. & Λόγοι ψευδόμενοι
F πρὸς εἰσαγωγήν. & alius Περὶ τῆς εἰς τὸν ψευδόμενον εἰσαγωγῆς. & alius Πρὸς τοὺς φάσκοντας τὰ
λήμματα ἔχειν ψευδῆ τὸν ψευδόμενον λόγον. Theophraſti aurem lib. 3. Περὶ ψευδομένου, for ſitan
non de ea cauillatione fuerunt, ſed de quacunque oratione falſa, quo ſenſu etiam Ariſto-
teles 6. Ethic. ἔτι ὁ σοφιστικὸς λόγος ψευδόμενος, ἀπορία. Nam neque de Sorire neque de pſeu-
domeno Stoico quidquam ſcribere potuit Ariſtoteles, Stoici cùm nondum fuiſſent.

Et de priori quæſtione hactenus. Huic poſterior ſimilis eſt, Si is qui c c c c. habet in bo- A
nis, c c. purè legauerit, & Titio ſimiliter c c. ſub condicione ſi legi Falcidiæ locus non eſ-
ſet, an Titio debeatur legatum. Nam ſi deberi dixeris, tum ſequitur quaſi deficiente con-
dicione vt nihil debeatur, ſi autem non deberi, tunc ſequitur quaſi exiſtente condicione
vt totum debeatur. Nec enim ſcindi vnum idémque legatum poteſt vt pro parte valeat,
pro parte non valeat. Et hoc eſt quod ait, Rurſus partem deberi, rationi non congruit vbi
rectè Accurſius, Rationi ſtrictæ. Nam æquitate exceptionis doli mali hoc cõſequetur he-
res, vt c. duntaxat Titius accipiat iure legati. & ita iuris ratio, quam & ibi Græci ἀκρίβειαν
interpretantur, opponitur æquitati vel vtilitati in l. 1. §. ſi ego, Si par. her. pet. l. nulla, De le-
gib. Sic verò implebitur voluntas defuncti. Nam & cæterorum legata non minuentur, &
ex legato Titij ſolo retinebitur Falcidia. neque verò voluntas hæc refragatur legi Falci- B
diæ. Nam oneri eſt Titio tantùm, ex cuius legato plena quarta detrahitur, non heredi: &
exprímetur euidentius, ac procul ambage omni, etiam Titio purè relicto legato, ſi (vt do-
cet Africanus) ita cauerit teſtator, Si quo amplius legaui, &c. Sicut econtrario ſi legatum
integrum Titio dari velit, & ex cæterorum legatis plenam Falcidiam detrahi, ita cauere
debet, vt quanto minus Titius per legem Falcidiam capere poterit, tanto amplius ei he-
res dare damnetur l. ſi in teſtamento, hoc tit. quam ſpeciem & huic loco perperam appo-
nunt, qui legunt, Si quo amplius Titio legaui, &c. quíque nolunt ſicilicum addi ad verbũ
Oportet. Sequitur tertia quæſtio in hæc verba.

Qui ducẽta in bonis relinquebat legauit mihi centum præſenti die: tibi æquè centum ſub condicio-
ne. Poſt aliquantum temporis extitit condicio, ita tamẽ vt ex reditu eius ſummæ quæ tibi relicta eſt, C
non amplius quàm viginti quinque reciperet. Legis Falcidiæ ratio ita habenda erit heredi, vt viginti-
quinque conferre ei debeamus, & amplius fructus quinquaginta medij temporis, qui, verbi gratia,
efficient quinque. Cùm igitur triginta ſint conferenda, quidam putant quina dena ab vtroque noſtrũ
conferenda eſſe. quod minimè verum eſt. Licet enim eandem quantitatem acceperimus, manifeſtum
tamen eſt, aliquanto vberius eſſe meum legatum Quare ſtatuendum erit, tanto minus in tuo legato
eſſe, quantum ex fructibus eius heres perceperit. Secundum quod in propoſita ſpecie computationem
ita iniri oportet, vt ex ſeptem partibus ego quatuor, tu tres cõferamus. Quoniam quidem quarta pars
amplius in meo, quàm in tuo legato eſt.

Quæſtio eſt de quarta Falcidia heredi conficienda legatariorum cõtributione pro ra-
ta. Finge, Qui c c. relinquebat in bonis, legauit mihi purè c. tibi ſimiliter c. ſub condicio- D
ne, ſi Titius conſul fieret. Medio tempore antequam exiſteret condicio legati tibi relicti,
heres ex vſuris pecuniæ tibi legatæ redegit x x v. Ex reditu enim, id eſt, Ex vſuris, vt l. Ti-
tius, D. de præſ. verb. quod paulo inferius, ex fructibus. Hæc verò x x v. heres imputat in
Falcidiam quaſi iudicio defuncti & iure hereditario percepta. Nam & generaliter verum
eſt, fructus, vel partus, vel vſuras legatorum in diem vel ſub condicione relictorum, ante
diem legatorum ab herede perceptos, in quartam & quartę fructus imputari, in quartam
(inquam) bonorum quę mortis tempore fuerunt, & imputari ex die mortis in diem lega-
torum l. 15. §. fructus, l. 24. §. 1. hoc titu. Nec obſtat l. 30. §. 1. & l. 7. §. 1. eod. quoniam non lo-
quuntur de fructibus legatorum, ſed de fructibus aliarum rerum quæ non ſunt in legati
cauſa, vel de partubus ancillarum non legatarum, quos quidẽ fructus certè conſtat in he- E
reditatem vel in Falcidiã non imputari, niſi tempore mortis maturi fuerint, quia hoc ca-
ſu pars fundi eſſe videntur, & hoc diſtant à partubus, qui pars ancillę eſſe non vidẽtur, at-
que ideo etiamſi in vtero fuerint mortis tempore, non augent hereditatem, l. 9. hoc titul.
ergo ſiue concepti ſint mortis tempore, ſiue poſtea, heredi non imputãtur in Falcidiam.
At per contrarium partus ancillarum legatarum in diem vel ſub condicione interim e-
diti, vel fructus prædiorum, vel vſuræ pecuniarum, vel operæ ſeruorum legatorum, here-
di in Falcidiam & Falcidiæ fructus imputantur indiſtinctè. Citatur perperam in hãc rem
l. 36. §. ſi incertum, hoc tit. Neque enim dicit operas ſerui legati imputari in Falcidiam, ne-
que eorum quidquam quæ interpretes comminiſcuntur. Sed animaduertendum eſt in
ea tractatione cœpta à l. 33. Paulum varias ſpecies commiſcere, primùm de ſeruo ſolo le- F
gato & fideicommiſſaria libertate donato, tum de pecunia legata & legatario rogato ſer-
uum ſuum manumittere, deinde de legatario rogato alienum manumittere, pòſt de he-
rede rogato ſeruum ſuum manumittere, & poſt hęc omnia rurſus eum reſumere primam
ſpeciem de ſeruo ſolo legato & fideicommiſſaria libertate donato, & adiicere quid iuris

ſit,

A ſit, ſi non ſolus legatus ſit?& quid ſi in diem vel ſub condicione ei fideicommiſſaria liber-
tas relicta ſit, vel quid ſi etiam directa? nam nihil vetat ita teſtamento ſcribi, Stichus poſt
triennium liber eſto, Stichum Titio do lego, vt ſcilicet Titij ſit quoad Sticho obtigerit li-
bertas.l.5.6.§.is qui in bonis,in fi.hoc titu.& verbum Competere in d.l.36.ſanè ad directã
libertatem pertinet, verbum Deberi ad fideicommiſſariam. Huic verò quæſtioni poſtre-
mæ Paulus non reſpõdet palàm,ſed abruptè,obſcurè,conciſè,more ſuo,non admitti in-
terim Falcidiam in ſeruo vel in ſerui pretio,ac deinde cùm libertas competere vel deberi
cœperit,tunc legatarium illam partem recipere quam Falcidia detraxerit,ſed admitti in
eo quod ex operis ſerui interim legatarius adquirere poteſt,nihilque legatarium recipere
quandoque ſeruo liberato,vt d.§.is qui in bonis, quod Paulus comprobat reſumpta ſpe-
B cie illa quam attigerat antè, de herede rogato ſeruum ſuum manumittere;vbi in ponen-
da ratione legis Falcidiæ dixerat eius ſerui pretium ante omnia bonis eſſe deducendum
æris alieni loco,& nunc adiicit ex Cæcilij ſentẽtia, Si ſeruum ſuum heres rogatus ſit ma-
numittere in diem vel ſub condicione,pretium eius heredem non deducere bonis defun
cti,ſed in pretium imputare quod interim ex operis eius adquiſierit. Quod igitur in hac
ſpecie Cæcilio placet,id eius exemplo ſentit Paulus & in illa procedere de ſeruo legato &
donato fideicommiſſaria libertate in tempus vel ſub condicione, vt ex operis eius Falci-
dia ſarciatur heredi,quemadmodum pretium, herede rogato ſeruum manumittere. Et
his congruenter additur ſtatim in l.37. Eius ſerui,id eſt,ſerui heredis,quem heres ipſe ro-
gatus eſt manumittere poſt tempus,vel ſub condicione,pretium fieri atque deduci ante-
C quam ponatur ratio legis Falcidiæ, perinde atque ſerui teſtatoris cui directo in diem vel
ſub condicione data ſit libertas,id eſt ſtatuliberi. Et ſequitur ampliatio, vt pretium etiam
deducatur ſerui alieni,quem heres rogatus ſit manumittere. Ex his perſpicua eſt ſtultitia
colligentis ex d.l.36.§. ſi incertum, operas ſerui legati in diem vel ſub condicione heredi
in Falcidiam imputari,quod tamen veriſſimum eſt,vel etiam legatariũ qui iam ſerui par-
tem contulit heredi Falcidiç nomine,libertate competente operas in eam partem impu-
tare,quod falſiſſimum,perſpicua ſtultitia confodientis in eo hæc duo verba, Nunquid &
Heres.perſpicua emendantis in d.§.is qui in bonis, Aut eius proprietatem:vt contrà per-
ſpicua felicitas in d.§. fructus reponentis pro Relictos, Relictorum : quam mutationem
præter Latinos quoſdam libros,etiam Græci admittunt, in quibus ita eſt, Οἱ καρποὶ τοῦ ὑ-
D πὸ αἵρεσιν ληγατευθέντος ἀγροῦ. Cæterùm, vt ad rem redeam, ad hæc ſi quæratur cur fructus
aliarum rerum quæ legatæ non ſunt heredi in Falcidiam non imputentur, dicam,quia in
hereditate non fuerunt mortis tempore. Cur fructus legatarũ rerum imputentur, vel quç
vice fructuum ſunt, dicam, quia tanto minus videtur legatum ſiue erogatũ ex bonis quã-
tum pendente die vel condicione heres capit,l.44.l.66.l.in quantitate,§.in diem,hoc tit.
quæ ratio fundamẽtum eſt quæſtionis propoſitæ in hoc §. Heres(vt dixi)imputat in Fal-
cidiam interuſurium medij temporis,id eſt xxv.& poſt exiſtentem condicionem legati,
deſiderat adhuc à legatariis conferri ſibi alia xxv.quartæ ſupplẽdç cauſa,& totius quar-
tæ fructus,qui verbi gratia efficiunt quinque. Denique deſiderat conferri ſibi xxx. An
xxx. ego & tu conferemus æqualiter,quia vtrique noſtrum æqualis quãtitas legata eſt?
E Minimè, quia certè inæqualia ſunt legata. Meum vberius ex quo nihil decerpſit heres,
tuum eo minus,quòd pendente condicione ex vſuris ſummæ tibi legatæ retulit heres, vt
propterea in tuo legato LXXV. tantùm,licet re ipſa amplius capias, videantur eſſe,atque
ita meum legatum exſuperare tuum parte quarta,quæ eſt proportio ſeſquitertia. Debe-
mus igitur eadem proportione ſeruata,heredi conferre xxx. ego videlicet xvii. & v-
nam ſeptimam, tu xii. & ſex ſeptimas,id eſt,ex partibus ſeptẽ ego quatuor,tu tres,quæ
etiam eſt proportio ſeſquitertia. Reſtat tantùm ex hoc libro quinto Africani quæſtio l.7.
D.de confeſ.cuius hæc ſunt verba.

*Cùm fideicommiſſum peteretur,heres confeſſus eſt debere. Arbiter ad reſtituendum datus, compe-
rit nihil deberi. Quæſitum eſt, an poſſit abſolue.rereſpondi poſſe intereſſe qua ex cauſa nihil debeatur.*
F *Nam ſi ob id quòd nullum fideicommiſſum fuerit,nõ debere eum abſoluere:ſi verò quia teſtator for-
tè ſoluendo non erat, aut quòd heres omne ſolutum eſſe apud prætorem dixerat, & cùm controuerſia
& computatio difficilior eſſet,arbiter datus fuerit,ſaluo officio eum abſoluturum. Has enim partes
eius eſſe, vt ſi in computatione nihil inueniatur,poſſit abſoluere:ſed & ex ſuperiore caſu ad prætorem
remittere debeat, vt abſoluatur.*

Cùm fideicomiſſum peteretur apud prætorem fideicommiſſarium, heres confeſſus eſt A
debere. Confeſſus igitur eſt in iure. ceteroquin confeſſus pro iudicato non babetur. Præ-
tor arbitrum dedit qui exequeretur reſtitutionem fideicommiſſi, vt l. ſi quando, §. vlt. D.
de leg 1. l. 12. de leg. 3. Coram eo allegauit heres ſe erraſſe. i. ſe exiſtimaſſe relictum à defun-
cto fideicommiſſum, quod non eſt relictum, & verò comperit etiam arbiter nihil eſſe re-
lictum. An heredem poteſt abſoluere, quia confeſſus non videtur qui errat in facto, l. 2.
hoc tit. Et reſpondet non poſſe, quia ſcilicet exequutioni ſiue reſtitutioni datus eſt, non
rei cognoſcendæ, ſed remittere eum debet ad prætorem, vt abſoluatur. Prætor errantem
abſoluet. Sed ſi arbiter datus ſit computationi, id eſt ad ineundam quãtitatem bonorum,
quæ computatio fit deducto ante omnia ære alieno. (Nam id demum quod ſupereſt, in
bonis eſſe intelligitur, & inter heredem & legatarios diuiditur, ſi nihil ſupereſt, hereditas B
& legata ſunt ſine re, l. 1. §. hæc verba, D. ſi cui plus quàm per leg. Fal.) Si igitur datus ſit ar-
biter computationi, creditoribus fortè contendentibus fideicommiſſum non deberi, ra-
tione æris alieni, herede dicente omne æs alienum ſolutum eſſe creditoribus atque ideo
fideicommiſſum deberi, & prætori, apud quem hæc controuerſia agitabatur inter credi-
tores & fideicommiſſarium & heredem, propter difficultatem ineundæ rationis bono-
rum digna arbitro viſa ea controuerſia, ac poſt apud arbitrum heres errore ſuo comperto
qui falsò exiſtimarat omne æs alienum ſolutum eſſe, deſideraret ſe abſolui eadem ratione
quòd non videatur confeſſus qui errauit in facto, arbiter eum poterit abſoluere, ſi com-
pererit ære alieno exhauriri fideicõmiſſum, id eſt, ſi nihil inuenerit in computatione bo-
norum. hoc enim caſu arbitri officium latius patet quàm ſuperiore. Qui enim computa- C
tioni datur, & in hoc datur vt æſtimet, debeatur fideicommiſſum nécne. Qui reſtitutio-
ni, non item. Secundum hæc, ſi heres dum putat non eſſe locum legi Falcidiæ apud præ-
torem confiteatur ſe fideicommiſſum debere, & dato fortè arbitro ad ineundam quanti-
tatem bonorum, apud eum errorem ſuum agnouerit, non egredietur ſuum officium ar-
biter ſi eum abſoluerit. Eadem enim & hoc caſu interuenit ratio. Eum verò conſtat non
abſolui qui fortè dum putat id de quo rogatus eſt nullis reſtibus adhibitis deberi, confite-
tur ſe fideicommiſſum debere, quia in iure errauit d. l. 2. & ideo poſteáquam confeſſus eſt,
fruſtra ad iuris ſubtilitatem recurrit, §. vlt. Inſt. de fid. lib. Quæ hîc tractat Accurſius de
reſtitutione in integrum, danda ſit confeſſis nécne, aliena ſunt à propoſito.

Si mihi plus otij dediſſent miſeri tumultus, quibus ſe patria miſcuit mea inhumani- D
ter, addidiſſem bis quinque, alios tractatus quatuor, quos ęgrè relinquo ſimul ac patriam
vt aliam mihi gentem adoptem, ſi quam fortè offendero errans, quæ colat ſocietatem
humanam.

IAC. CVIACIVS IACOBO FILIO SVO S. D.

FILI, priuſquam me careas, volo relinquere tibi ex ſtudiis quæ ſequor aliquid vt tu ſi meus es eo permoueâris ad ea perſequenda & illuſtranda cum tua aduenerit ætas maiore diligentia & ſubtilitate quàm fecerim ipſe. facultates domi reperies me amiſſo modicas, & ex ipſis ſubripietur tibi vt accidit quoque mihi pars melior, ſi longè me abfueris. Sed has neque opta neque ſpera, & aude ingredi modo tantum & inſequi veſtigia mea, & ex his certiorem tibi parare prouentum. Studia hæc ſunt iuris ciuilis, ſine quibus (vt ea nominibus aliquot tibi commendem) neque ſtare res neque mores hominum conſtitui, componi aut temperari vllo modò poſſunt, ſine quibus prudentiſsimus cautiſsimúſque rerum homo quiſquis ſit quantúmvis fœlici ſydere natus nemo vnus euaſerit vmquam, ſine quibus æqui & boni quoque ſpeciem comprehenderit vix vmquam quiſquam bene, nec ſi ſe dederit totum philoſophiæ, nec ſi literis ſacris. Nam philoſophia vniuerſa tantum præcepta regendæ reipub. nos docet nec attingit ſingula quæque. Theologia pietatem docet & verum dei cultum, ſimplicitatem, æquanimitatem, patientiam, contemptionem rerum humanarum, quas ego virtutes te præcipuo honore colere maximè volo, & cetera condono, fili, ſi modo pius fueris & amans Dei, & vel ſi talis fueris tota vita talémque te mihi inſtruxeris ſeruaueríſque & memoriæ meæ, quid non deſiderio meo abunde eſt? nec iam ſi in hoc vnus eſſe vis, moror aut requiro amplius quidquam. Sed placeret ſi velles etiam noſſe quod philoſophi ſcripſerunt non ea tantum parte quæ ad ius pertinet, verum & ceteris, placeret ſi ab his tandem inſtructus comparatúſque tractandis etiam rebus aliquantulum, quæ in regnis & ciuitatibus quibúſque vertuntur, applicare velles animum, & eodem tenore iuris ciuilis ſtudia complecti eodémque filo quo me ad ea perduxi. Et ſi velles dum dico, ſat intelligis quid velle debeas, qui nec aliud te velle exiſtimas poſſe ſi is es qui eſſe debes, nec dedidiciſti voluntatem in Deo primam, in parentibus proximam, poſtremam in nobis eſſe. Ego igitur ne inteſtatus animi & propoſiti erga te mei fortè an excederem, volui hoc veluti præſcriptum non tam huic libro de iure quem edo in commune, quàm tibi

propriè relinquere. quæſiui cui alij. nec offendi cui locarem bene, non quod deſint quibus aut debuerim aut potuerim bene, ſed quod dum quæro aliquem, & accido modo affectanti, modo ambienti atque etiam pollicenti, modo contemnenti, & hos nolo, aut ſi quando volui, ſi quando ſpem feci, nunc muto certa ex cauſa, vt euenit Diuo *Hieronymo qui quam vouerat operam Exuperio dicauit alteri, & vt hanc complexionem mittam, dum tot recenſitis, recognitis prætêritíſque pertæſus longæ recenſitionis prætereo etiam meliores quibus poſſem deberémue, mox tui meminens, tandem ſtatuo neminem non debere æquo animo ferre ſi te præfero omnibus tui & mei cauſa, quando nec ſi alios quóſque tibi prætulerim maior ad me ſit aut voluptas aut vtilitas peruentura, modo ſi dictis te præbueris ſuperioribus. Quod faxit. Deus omnipotens pater domini noſtri Ieſu Chriſti cum quo ſimul ac ſancto ſpiritu regnat & in æuum omne regnaturus eſt. Vale. Lugduni Kalen. Maij. M. D. LXXIII.*

A

B
AD AFRICANVM
TRACTATVS
VI.

LIBRO VT. Quæſtionũ Africanus ſcripſerat illud ipſum
quod ex Paulo proponitur, in l.pen. D.de procur. Omnem
qui defenditur, boni viri arbitratu defendendum eſſe: quod
C etiam exprimi ſolet in cautione Iudicatum ſolui, ita ſcilicet
vt res defendatur rectè, quod verbum rectè, eſt pro arbitrio
viri boni, & exprimitur in edicto, de procu. & defens. vt pro
curator qui agendam cauſam ſuſcipit, dominum defendat
arbitrio boni viri, l.ſeruum, §.ait prætor.eod.tit. id eſt ad eũ
modum quem arbitraretur verus æſtimator æquitatis. Hæc
enim eſt definitio viri boni, vel, (vt eſt in eo Virgilij carmi-
ne cui inſcribitur titulus viri boni) qui iuſto trutinæ exami-
ne penſat, *Ne quid hiet, ne quid protuberet, angulus æquis
Partibus vt coeat, nihil vt deliret amuſſis.* Eſt igitur vir bonus non iudex, quanquam &
D hunc virum bonum & innocentem eſſe oporteat: non Iuriſconſultus, non orator, ſed æ-
quitatis veluti ſacerdos quidam & arbiter, qui intellectu ſolo comprehenditur. Qua de
cauſa & ſi dos fortè collata in merum arbitrium L. Titij, quaſi incerta nulla ſit, promitti-
tur tamen & legatur vtiliter arbitrio boni viri: quia huius arbitrij certa, perpetua & ſta-
bilis lex eſt. l.j. de leg.ij. Illo autem poſito, omnem qui defenditur boni viri arbitrio eſſe
defendendum, intulerat Africanus, quod eſt in l.vlt.de procur.

Et ideo non poteſt videri boni arbitratu litem defendere is qui actorem fruſtrando efficiat ne ad exitum controuerſia deducatur.

Et conſtat quidem illud in primis, non videri eum boni arbitratu litem defendere, qui
E iudicium accipere detrectat: & ex hac cauſa committi ſtipolationem iudicatum ſolui,
quaſi re non defenſa, quia hoc planè modo vir bonus non arbitraretur litem defendi, ſi is
qui cauit neque per ſe iudicium accipiat, neque per alium, atque ita defenſioni ſtatim ab
initio deſit, l.rectè. de iudic. quod vtique ita procedit in defenſore rei alienæ, ſi à prætore
compelli poteſt ad iudicium accipiendum: & huic tamen rei moras innectit, & tergiuer
ſatione aut ſolertia quadam efficit ne ſecum lis conteſtetur. Nam ſi compelli non poteſt,
vir bonus propterea non arbitraretur non defendiſſe rem eũ qui non potuit cogi defen-
dere. l.vir bonus. iud. ſol. & ideo aduerſus eum, vel fideiuſſores eius non committeretur
ſtipulatio iudicatum ſolui. nam vbicumqoe vir bonus non arbitraretur rem eſſe indefen-
ſam, non committitur ſtipulatio, vbi arbitraretur, committitur, l.ſi eum hominem. de fi-
F deiuſſ. At d.l.vir bonus, opinione cõmuni ſatis difficilis eſt, vel eo maximè quòd recipiat
intellectus tres aut quatuor. Sed aſſequemur (vt ſpero) verum, ſi eam coniungamus cum
l.vel ſi longinquo.huios tit.& ponamus ſpeciem hoc modo, Defenſor vel procurator rei
caoit iudicatum ſolui, cui ſtipulationi ineſt clauſula de re defendenda boni viri arbitratu,
& recuſat iodicium accipere, cauſa reddita, quòd poſtea capitales in ſe inimicitias ceperit
reus, vel quòd ſocer ei eſſe deſierit morte vxoris, id eſt quòd diſſoluta fuerit adfinitas, quæ

eum impulerat ad ſuſcipiendam promittendámque defenſionem, vel quòd Reip. cauſa, A
aut etiam ſua propria neceſſario & longinquo abfuturus ſit, vel allata qua alia iuſta cau-
ſa, propter quam non debeat compelli ad iudicium accipiendum. Sed præter iuſtam cau
ſam, etiam neceſſe eſt vt nulla ſit captio actoris propter temporis tractum: alioquin etiã
iuſta cauſa interueniente vel hactenus defendere cogitur, vt iudicium accipiat præſcri-
ptionis interrumpendæ cauſa. l.12. hoc tit. An igitur, ſi iuſtam cauſam habeat, & nulla ſit
captio actoris, atque ita iudicium non accipiat, ſtipulatio committitur? Minimè: quia vir
bonus arbitraturus non fuit, vt qui iuſtam excuſationem adferret defendere cogeretur,
d.l. vir bonus. Cogendus videtur qui cauit, ex verbis edicti, ſed vtilitatis ratio temperat e-
dictum. Et hoc omne ex Paulo relatum eſt, in l. mutus. §. vlt. & l. non cogendum eod. Sed
ex ſupradicta l. vel ſi longinquo, quæ media eſt inter l. mutus & l. non cogendum, adhi- B
bita d.l. vir bonus, apparet idem Vlpianum ſcripſiſſe vij. Diſputationum, ex quo ſunt l.
vel ſi longinquo & l. vir bonus. Verùm his quæ ita cõſtituimus opponi ſolet, l. ſi reus. Iud.
ſol. quæ non loquitur de defenſore vel procuratore rei, ſed de reo ipſo qui cauit iudicatũ
ſolui, & poſtea in magiſtratu eſſe cœpit, adeo vt non poſſit cogi iudicium accipere, ſi ta-
men non accipiat, ſtipulatio committitur, quia facilè per alium accipere iudicium & im-
plere fidem ſuam potuit. Defenſor qui iuſtam excuſationem adfert ne iudicium accipiat
nec alium poteſt facere defenſorem rei alienæ ante iudicium acceptum. l.4. §. vlt. De app.
l. ſi procuratorem. §. ſi quis mandauerit. Mand. l. quod quis. l. nulla. C. de procur. Inde ita
concludamus, vbi procurator non cogitur iudicium accipere, non committi ſtipulatio-
nem Iud. ſolui, contrà vbi cogitur, committi vel præciſè compelli eum poſſe ad iudicium C
accipiendum, omiſſa actione ex ſtipulatu. l. ſed & ex. §. penul. hoc tit. ſiue ſit procurator
actoris ſiue rei, modò ſatiſdederit iudicatum ſolui. Et repetamus quod poſuimus initio,
non videri boni arbitratu litem defendere eum qui iudicium accipere detrectat. Et adda-
mus, non videri etiam eum boni viri arbitratu litem defendere, qui iudicium accepit in
partem tantùm, l.3. §. vlt. Rer. amot. & committi in eum ſtipulationem inſolidũ. l. ex clau-
ſula. Iud ſol. l. cum ex cauſa de verb. obl. Sed neque eum præſertim qui alieno nomine iu
dicium accepit, vel accipere paratus eſt, ſi non ſatiſdet iudicatum ſolui, & committi ſtipu
lationem aduerſus reum qui ea ſe aduerſario obligauit, niſi ab aduerſario admiſſus & pro
batus ſit ſine ſatiſdatione. nam approbatio aduerſarij pluſquam ſatiſdatio eſt. d.l. rectè. l.
non videtur, l. qui proprio. §. qui alium hoc titu. l.5. §. nunc videmus Iud. ſol. l.18. §. vlt. De D
caſt. pec. Qui verò ſuo nomine iudicium accipere paratus eſt, etiam in iudiciis in rem nõ
habetur pro idoneo ſine ſatiſdatione Iud. ſolui. In iudiciis in perſonam ſequimur quod
obſeruatio x. docuit cap. xxix. His addamus, ex Africani verbis quæ retulimus non vide-
ri etiam eum boni arbitratu rem defendere qui iudicium accepit, ſi poſt iudicium acce-
ptum mala fide rem trahat, vt tardius iudicetur, vel ne iudicetur: & ex hac cauſa incide-
re eum in ſtipulationẽ Iud. ſolui, vel fideiuſſores eius, quia hanc vtique fidem malam vir
bonus approbaturus non eſt. Fruſtrari illo loco eſt trahere negotium, & inferre iudicio
moras: & rectè in Baſilicis, ὐ δοκεῖ διεκδικεῖν ὁ ὑπερτιθέμενος πληρωθῆναι τὴν δίκην. Et ad
hæc modò videmur conuenienter addituri, quod de hac eadem ſtipulatione Iudicatum
ſolui eodem libro Africanus ſcripſit in hunc modum, l.15. Iud. ſolui. E

*Hæc ſtipulatio quamdiu res non defendatur, ſimul atque defendi cœperit, aut defendi debere de-
ſierit reſoluitur.*

Stipulationis pars eſt, Quamdiu res non defendatur, quanti ea res eſt dari, quam reſol-
ui etiam commiſſam ſemel ait & euaneſcere ſi defendi debere deſierit, puta lite finita ſo-
lutione, vel trãſactione, vel acceptilatione, l.13. eod. titul. l. penul. De dolo l. ſi accepto. De
accept. Non igitur hoc ſolum Africanus ait, non teneri ex ſtipulatu eum qui inchoatam
defenſionem omiſit ſi poſtea res defendi debere deſierit, ſed etiam eum qui rem nũquam
defendit, ne eo quidem tempore quo defendere debuit: ac ſimiliter reſolui ſtipulationẽ,
ſi res defendi cœperit & perſeuerauerit defenſio, ſcilicet ad extremum: nec enim ſufficit F
cœpiſſe, & (vt didicimus ex l. vltima. De procur.) non ſufficit iudicium accepiſſe, niſi litẽ
defenſor peragat bona fide & ſine fruſtratione. Nihil etiam nocet primo non defendiſſe,
ſi nunc defendere paratus ſit, & quæ commiſſa erat ſtipulatio, oblata defenſione in pri-
mordio actionis vel etiam antequam ageretur, euaneſcit, vt & alia quælibet ſtipulatio
quanti

A quanti ea res eſt, vt docuimus.l.84. De verbor.obligat. & tractabimus etiam fortaſſe lib.
vij.ad l.traiectitiæ.atque ita his verbis, Quandiu res non defendatur, tractus & intentio
quædam temporis ineſt, vt in edicto propoſito l.2.Quib.ex cauſ.in poſ.eat.& ſumma ſen
tentia huius legis hæc eſt, Semel commiſſam ſtipulationem ob rem non defenſam reſo-
lui & euaneſcere, ſi res defendi cœperit vel defendi debere deſierit. Poſſemus etiam his
addere l.63.De verbor.oblig.qnam malumus tamen vltimo loco tractatus iſtius reſerua-
re, vt reuertamur ad l.vlt.De procur.in qua hoc quoque ſcriptum eſt.

Ad duas res petendas procurator datus, ſi vnam rem petat, exceptione non excluditur, & rem in iudicium deducit.

B Exceptio de qua fit mentio hoc loco, eſt quæ dicitur procuratoria exceptio in l. qui
procuratorem,& l.ad legatum.eod.tit.l. & ideo. De no.op.nunt.l. procurator, rem rat.
hab.& aliis pleriſque locis, qua, vt ait, à petitione vnius rei non excluditur procurator ad
duas res petendas datus, qui tamen excludendus videbatur hac ratione quia hoc ei man-
datum non eſt, vt vnam rem peteret ſed duas. Verius tamen eſt & hoc ei mandatum vi-
deri vt vel vnam rem peteret. Agit igitur ex mandato qui vnam petit & rem in iudicium
deducit. Qui agit ſine mandato vel contra mandatum, rem in iudicium non deducit ſi
dominus quod is geſſit non comprobauit.l.27.§.primo.hoc titul. Et hoc ſi ad duas res ſe-
paratas datus ſit. nam ſi ad quadrigam petendam quæ conſtat equis quatuor, ad vnam
C rem datus videtur, non ad quatuor, & ſi vnum tantum equum petat, procuratoria exce-
ptione repelli poteſt.l.cum eiuſdem. De ædil.edic. Idémque eſt ſi ad duas res defendẽdas
datus ſit.l.qui proprio.§.1.ſuprà, eod.titul.& ita iudex ſi de duabus rebus aditus ſit, vel de
vna ſeparatim pronunciare poteſt.l.pen, C.de ſent.& interl. l.vlt. rem rat.hab. Sequitur
de procuratoribus alia lex.

Pater dotem à ſe datam abſente filia petit, & ratam rem habituram eam cauit: ea prius quàm ratum haberet, mortua eſt.negauit committi ſtipulationem, quia & ſi verum ſit ratum eam non habuiſſe, nihil tamen mariti interſit dotem reſtitui, cum patri etiam mortua filia ſalua eſſe dos debeat.

Sciendnm eſt dotem profectitiam mortua filia in matrimonio redire ad patrem.l.iure.
D De iu.dot.l.dos.C.ſol.mat. Diuortio facto vel morte viri ſoluto matrimonio patrem ha-
bere repetitionem dotis adiuncta perſona filiæfamilias, quia communis res eſt, commu-
nis actio.l.2.& 3.ſol.mat.& filia patri in hac cauſa particeps & quaſi ſocia obligationis, vt
ait.l.qui hominem.§.ſi gener. De ſolut. & particeps igitur dotis ſimili modo. M.Tullius
in Prætura vrbana, Cum liberis viuos parentes bona partiri.hoc fit data certa parte bo-
norum in dotem vel in peculinm. Sed peculium quandocumqne minui vel adimi poteſt
etiam nuda volnntate. Dos qnæ ſemel functa eſt filiæ nomine neque minui neque adimi
poteſt.l.filiæ.C.ſolut.matrimo.No.97. non poteſt adimi nec per exheredationem.l. vni-
ca.§. videamus. C. de rei vxor.act. & non poteſt etiam ſoluto matrimonio pater dotem
repetere ſine voluntate filiæ, ſicut & poſt dotem datam & nuptias contractas non poteſt
E ſine voluntate filiæ vtiliter ſtipulari diuortio facto dotem ſibi reddi, qnia etiam ſi ſit filiaf.
dos tamen quæ ſemel filiæ nomine conſtituta eſt (conſtituitur naturali traditione, ſicut
peculium, nuptiiſque perfectis) videtur abſceſſiſſe bonis patris & tranſiiſſe in propria bo-
na filiæ. Cõmunis quidem res dicitur, & in cauſa dotis filia patri particeps, ſed magis pro-
fecto eſt filiæ quàm patris. At verò quod diximus non admitti patrem qui ſoluto matri-
monio dotem repetit ſine voluntate filiæ, ita procedit, niſi abſente filia (præſens enim &
tacens velle videtur) caueat ratam rem filiam habituram. l. 2. §. vltimo. ſoluto matri-
monio l.non ſolum.§.ſi de dote. De procur. ac præterea ſciendum eſt, ſi poſt dinortium
filiafamil.moriatur ante dotem exactam, dotis actionem eſſe propriam patris perinde ac
ſi mortua in matrimonio fuiſſet, quia eadem humanitatis ratio interuenit, ne pater & fi-
F liæ amiſſæ & pecuniæ damnum ſentiat.d.l.iure, vel, vt Plinius ait in Panageryco Traiani
ne eodem momento quo pater eſſe deſiit, hoc quoque amittat quod fuit, ne mortua filia
inſuper afficiatur alio dolore. Addo etiam mortua filia poſt diuortium conualeſcere ſti-
pulationem, quam de dote ſibi reddenda poſt dotem datam interpoſuit pater ſine vo-
luntate filiæ. l. poſt dotem.ſolut. matrimon. in qua iamdiu ex Baſilicis, ſed non ſuffice-

rent mihi Baſilica quamquam vetuſtatis ſumma ſit auctoritas, niſi ſuffragaretur etiam eis A
manifeſtum ius, ex Baſilicis igitur & manifeſta ratione iuris docui eſſe legendum, ſtipula-
tus eſt ſine voluntate filiæ, quod Baſilica inculcant iterum atque iterum his verbis, παρὰ
γνώμην τῆς θυγατρὸς, ex qua ſtipulatione ſi agere velit pater poſt diuortium mortua filia
ſine liberis, nō impedietur, exiſtentibus liberis impedietur ne agat inſolidum, propter re-
tentiones iuris veteris. Ex his facilè definiri poteſt quæſtio prior huius legis. Finge, Diuor
tio facto pater dotem à ſe profectam petiit & exegit abſente filia, præſtita cautione de ra-
to, deinde mortua eſt filia antequam ratum haberet, ſuperſtite patre. Quæſtionis eſt, an
de rato ſtipulatio committatur in pecuniam dotalem quam reddidit quondam maritus
vxoris patri. & commiſſa videbatur: quia verum eſt filiam nō habuiſſe ratum. Sed auctor
noſter auctorem ſuum negaſſe ait ſtipulationem eſſe commiſſam, rectiſſimè, quia nihil B
ſtipulatoris intereſt ratum haberi, cum mortua filia ſine herede, (filia enim familiæ here-
dem non habet) non ſit ab eo vel ipſa vel quiſquam alius eius nomine dotem repetitu-
rus, & omnimodo dos profectitia ſalua eſſe debeat patri non tantum mortua filia in ma-
trimonio, ſed etiam mortua ea ſoluto matrimonio. Vnde licet concludere. Dotem pro-
fectitiam redire ad patrem ſiue mortua ſit filia conſtante, ſiue ſoluto matrimonio. quod
Bulgarus Ioannes, Azo, Accurſius admittunt indiſtinctè ſiue liberos filia habuerit, ſiue
non. Martinus diſtinguendum putat. Bulgari opinio vera eſt iure nouo propterea quod
Iuſtinianus ſuſtulit retentiones propter liberos. l. vnica. §. ſileat. C. de rei vxor. ac. id eſt,
meo iudicio, non ſolum ſextas, ſed etiam quintas, quia ratio qua vtitur conuenit vtriſque
vt alantur ſcilicet liberi ex bonis patris, nō ex dote matris, & quia ſi noluiſſet etiam quin- C
tas tolli, earum memoriam aliquam reliquiſſet vel in Digeſtis, vel in Codice. Martini au-
tem opinio vera eſt iure veteri. nam mortua in matrimonio filia, ex dote in ſingulos libe-
ros quintæ relinquuntur penes virum, diuortio facto culpa mulieris vel ſoceri ſextæ non
tamen ſupra mediam partem dotis, vt ex Paulo refert Boëtius & Vlpia. in fragmentis &
Græci, ad d. §. ſileat, hodie ob culpam mulieris vir retinet dotem pœnæ cauſa, non bene-
ficio liberorum. Eſt & aliud diſcidium inter Bulgarum & Martinum. Bulgarus mortua
muliere in matrimonio dotem non remanere penes virum. Martinus remanere, quem
Accurſius intelligit. in d. §. ſileat. dum Goſſianos nominat, ſectatores nempe Martini, cui
fuit nomen Martino de Goſſio. & ſimiliter vera eſt opinio Martini iure antiquo, ſi pater
non ſit qui dotem dedit, & indiſtinctè ſiue ſint liberi ſiue non: Bulgari iure nouo, quia D
dos conſeruanda eſt liberis. Sequitur in eadem lege hæc iuris quæſtio.

*Procurator cum ab eo æs alienum exegerat, qui tempore liberaretur, ratam rem dominum habitu-
rum cauit, deinde poſt tempus liberato iam debitore dominus ratam rem habet: poſſe debitorem age-
re cum procuratore exiſtimauit, cum iam debitor liberatus ſit. argumentum rei, quod ſi nulla ſtipu-
latio interpoſita ſit, condictio locum aduerſus procuratorem habitura ſit. in locum autem condictio-
nis interponi ſtipulationem.*

Didicimus ex ſuperiori quęſtione, non committi ſtipulationem de rato etiam ſi is de
quo cautum eſt ratum non habuerit ſi nihil interſit ſtipulatoris ratum haberi. Ex præ-
ſenti autem quæſtione intelligemus è conuerſo ſtipulationem de rato committi etiam E
ſi is de quo cautum eſt ratum habuerit, ſi non eo tempore ratum habuerit quo maximè
interfuit ſtipulatoris ratum haberi, ſed quo tempore nihil eius interfuit. Finge, Erat mihi
L. Titius obligatus temporali actione, puta redhibitoria vel æſtimatoria. Cum eo qui-
dam meo nomine quaſi verus procurator egit, & exegit debitum præſtita cautione ra-
tam rem habiturum me, ac deinde prius quam ratum haberem dies temporalis actio-
nis exiit atque ita L. Titius tempore liberatus eſt, tum poſtea ego ratum habui. Quæri-
tur an ſit commiſſa ſtipulatio de rato id eſt, an ex ea ſtipulatione poſſit L. Titius experiri
cum procuratore in pecuniam quam ei ſoluit. quod non videtur. quia verum eſt me ra-
tum habuiſſe. At contra Iulianus exiſtimat ſtipulationem committi, quia ſerius ratum
habui, cum debitor iam eſſet tempore liberatus, vt planè inutilis fuerit ei inaniſque rati- F
habitio mea. Primum enim non poſſis dicere debitorem liberatum ſolutione facta pro-
curatori, antequam ego ratum habuerim, quia falſo procuratori ſolutio facta non ante

A liberat quam dominus ratum habuerit.l. ſi ego. De nego.geſt.l.ſi quis offerenti. De ſo-
lutionib.l.ſi vendidero. §. ſi Titius. De furt. Non poſſis etiam dicere mea ratihabitione
liberatum,quia eo tempore ratum habui quo is iam erat tempore liberatus,& liberatio
bis nunquam contingit. Qui enim liberatus eſt ſemel,non poteſt amplius liberari.Rati-
habitio ſi facta fuiſſet ante diem actionis, debitorem liberaſſet, ac retro acta fuiſſet ad
tempus ſolutionis factæ procuratori voluntario. Ratihabitio quia facta eſt poſt diem a-
ctionis, non poteſt liberare eum qui iam eſt tempore liberatus. itaque nihil ei ratihabi-
tio mea proficit. Neque rurſus poſſis dicere ratihabitionem retrotrahi & mādato com-
parari,quia huic vulgari ſententiæ locus eſt.ſi in medio nihil inciderit noui,ſi omnia pa-
ria permanſerint in id tempus quo dominus ratum habeat, ſi in medio nullum obſtacu-
B lum interuenerit. Dicitur ratihabitio retro currere.l.ſi fundus. §. primo. De pignot. ſed
non patet liber recurſus, ſi quod in medio impedimentum incurrat, vt in hac ſpecie in
medio incurrit liberatio debitoris per tractum temporis.Si hæc non incidiſſet,ratihabi-
tio facilè recurreret. hac incidente non poteſt retro currere. & ita in l. penultima, hoc
titul. ratihabitio non recurrit, quia medio tempore antequam ratum haberet is cuius
nomine petita erat bonorum poſſeſſio, tempore finitum eſt ius petendæ bonorum poſ-
ſeſſionis. Ex his efficitur, quia non quo tempore ſtipulatoris interfuit ratum habui, ſed
alio tempore quo nihil interfuit, & quia liberationem debitor, idémque ſtipulator im-
putat tempori, non ſolutioni quam fecit procuratori meo, non ratihabitioni meæ, vt
aduerſus procuratorem committatur ſtipulatiò de rato habendo in pecuniam quam ab
C ſtipulatore accepit. & vtitur argumento elegantiſſimo. Si inquit,ſtipulatio interpoſita
non fuiſſet,in hac ſpecie procurator condictione teneretur. In locum cōdictionis inter-
poſita eſt ſtipulatio. Ergo ex ſtipulatione tenebitur eodem ſcilicet caſu quo & cōdictio-
ne teneretur. Propoſitio eſt vera, in caſu propoſito omiſſa ſtipulatione procuratori cō-
dici poſſe,vel condictione ob rem dati. l.ſi procuratori. De condic.cau.dat. vel indebiti
l.6.§.idem Labeo.de cond.indeb.l.8.C.eod.l.ſi ſine. hoc titul.vel,vt Accur.adiicit,con-
dictione ſine cauſa, quia ex tres condictiones concurre ſolent, videlicet ſi pecuniam fa-
cere procuratoris voluit, vel etiam condictione furtiua ſi ea mente dederit vt ad credi
torem perferretur. d.l. ſi procuratori.d. l. ſi vendidero. §. ſi Titius. Aſſumptio item vera
eſt,& ob id ſolum dicitur hæc ſtipulatio intercedere vt noua ſit actio.l.1. De præt.ſtipul.
ſicut damni infecti, quæ ſuccedit in locum actionis legis Aquiliæ vel in factum, & rem
D pupilli ſaluam fore, quæ in locum tutelæ actionis. Melior enim ſemper & vtilior eſt a-
ctio ex ſtipulatu, quia ſtrictior magis quàm vlla alia actio ſtricta, magiſque iudicem ve-
luti certis finibus & formulis conſtrictum tenet, & vehementer errat Accurſ. in l. ſi cui
§. Titio. De legatis 1. qui actionem bonæ fidei putat eſſe meliorem. Concluſio au-
tem neceſſaria eſt vt cum ſuccedat ſtipulatio condictioni, quo caſu eſt condictio omiſ-
ſa ſtipulatione eodem ſit actio ex ſtipulatu interpoſita ſtipulatione, perempta cōdictio-
ne. d. l. ſi ſine. quia id agitur vt ſola ſtipulatio teneat, quanquam interdum vtraque agi
poſſit,non in idem tamen,ſed ex ſtipulatu in hoc vt ratum habeat dominus, condictio-
ne in pecuniam ſolutam,vt in ſpecie l.ſi indebitum.hoc tit. Verum quod ait condictio-
nem dari debitori qui ſoluit procuratori creditoris ſi tēpore liberato iam debitore cre-
E ditor ratum habuerit pugnare videtur cum l.cum x.§.1.De ſol.quæ denegat condictio-
nem fideiuſſori qui ſoluit procuratori creditoris, ſi creditor ratum habuerit tempore li-
berato iam fideiuſſore.Non probo differentiam quam quidam conſtituunt inter verum
& falſum procuratorem. nam idem erit ſi fideiuſſor ſoluerit falſo procuratori. & verò
falſum fuiſſe ex eo apparet quod expectatur ratihabitio creditoris, vt ex ſolutione ei fa-
cta videatur liberatio contigiſſe, & perſpicua admodum eſt Accurſij diſſolutio,ſi enar-
retur benè. Hic debitor principalis ſoluit procuratori creditoris,& poſt tempus liberato
debitore creditor ratum habuit, & debitori cōpetit condictio. Ibi fideiuſſor ſoluit pro-
curatori creditoris,& poſt tempus cum iam fideiuſſor liberatus eſſet:qui ad tempus cer-
tum fideiuſſerat creditor ratum habuit,& fideiuſſori condictio non competit. Priore e-
F nim caſu ratihabitio prorſus inutilis eſt. Poſteriore vtilis eſt in hoc vt debitor principa-
lis liberetur, qui non erat tempore liberatus ſicut fideiuſſor.quæ res fideiuſſori aduerſus
debitorem parit mādati actionem,perinde atque ſi præſenti creditori ſoluiſſet,non pro-
curatori abſente eo,denegat condictionem, quæ retro ſi daretur,non competeret man-

dati. Et hæc ſufficiant de vtraque quæſtione huius legis. Tranſeamus ad l. 32. de ſer. A
ruſt. præd.

Fundus mihi tecum communis eſt, partem tuam mihi tradidiſti, & ad eundem viam per vicinum tuum proprium: rectè eo modo ſeruitutem conſtitutam ait: neque quod dici ſoleat, per partes nec acquiri nec imponi ſeruitutes poſſe, iſto caſu locum habere. hic enim non per partem ſeruitutem acquiri, vtpote cum in id tempus acquiratur quo proprius meus fundus futurus ſit.

Certiſſima eſt regula iuris. Per partes adquiri vel imponi ſeruitutes non poſſe l. ſi quis
duas.§.ſi quis partem.titul.ſeq.l.vt pomum.De ſeruit.l.3.De ſer.leg.quæ etiam enunciatur hoc modo, Per partem adquiri vel imponi ſeruitutem non poſſe.Et aliter,pro parte
vel ad partem.Itémque,per vnum ſocium communi prædio acquiri vel imponi ſeruitu- B
tem non poſſe.l.2.De ſeruit.l.proprium tit.ſeq. Eſt autem intelligenda de parte pro indiuiſo.nam ad partem pro diuiſo imponi & adquiri poteſt.l.ad certam.De ſeruit.quia nec
pars eſt propriè,ſed totum id eſt,prædium,non pars prædij.d.§.ſi quis partem l.rectè.§.vltim.De verb.ſig.Pars pro diuiſo certa eſt,Pars pro indiuiſo incerta, vt rectè l.placet.Quibus mod.vſusfru.amit.& l.j.§. hoc interdictum locum habet Vti poſſ.certæ parti ea quæ
eſt pro indiuiſo opponatur: Item pars pro diuiſo ſenſu corporis, pars pro indiuiſo ſenſu
mentis percipitur, vel vt ait l.5. De ſtipul.ſeru.illa corpore,hæc intellectu. Cur autem per
partem pro indiuiſo acquiri vel imponi ſeruitus non poteſt? Finge,fundus eſt communis
inter me & te,cur ego ad partem meam non poſſum imponere vel acquirere ſeruitutem?
Cur non ad fundum quod etiam nō poſſit valere niſi pro parte mea.Poſſim dicere,quia C
pars mea non continetur regione certa,ſed fuſa eſt per totum fundum ita vt impoſitam,
vel adquiſitam parti meæ ſeruitutem neceſſe ſit diffundi in fundum totum,aut certè nullam in partem inuito te,quia quælibet gleba eſt mea,quælibet tua. Verum dicam aliter,
& forſitan apertius,Seruitus eſt ius in corpore.Partis nullum ſubeſt corpus. nec enim eſt,
ſed intelligitur. Ergo ad partem ſeruitus conſtitui non poteſt. eadémque ratione neque
prædij libertas adquiri neque ſeruitus remitti pro parte poteſt.l.vnus hoc tit.l.proprium
tit.ſeq. Fateor eum qui impoſuit fundo communi ſeruitutem,non poſſe prohibere eum
cui ſeruitutem ceſſit quominus eo iure vtatur.l.per fundum.hoc tit. Sed alter ſocius poterit eum prohibere,quia non iure impoſita eſt, imo nec impoſita eſt ita vt fundo inhæ-
reat,& perſona quæ ceſſit,eam debet non fundus.& contra qui acquiſiuit fundo cōmu- D
ni,non poteſt prohiberi,ſocius eius prohiberi poteſt.Item fateor rectè acquiſitam vel impoſitam meo fundo proprio ſeruitutem,eo poſtea facto communi inter me & dominum
fundi vicini,vel fundo vicini facto communi,vel etiam communicato vtroque pro parte conſeruari & retineri. d.l.vnus.l.ſi quis ædes.§.1. De ſeruit.vrban.l.vt pomum.De ſeruit.Nec enim interit omnimodo,licet in eum caſum inciderit à quo incipere non potuit
quia per partem adquiri vel imponi non potuit: & non eſt perpetua ea regula, quæ vult
ea quæ ab initio rectè conſtiterunt reſolui ſi in eum caſum reciderint à quo non potuerunt conſiſtere.l.pen.§.vlt.De verbor.oblig.& nihil obſtat l. pro parte De ſeruit. quia in
eius legis ſpecie promiſſa tantum fuit ſeruitus non etiam conſtituta. Nos de conſtituta
loquimur quæ hæſit fundo ſemel, eámque dicimus non confundi prorſus communica- E
tione fundi ſeruientis,vel fundi dominantis,vel vtriuſque,ſed conſeruari pro parte domi
nij.Fateor igitur ſeruitutem retineri poſſe pro parte,Nego adquiri vel imponi vel remitti ſeruitutem, vel libertatem acquiri poſſe pro parte, & pertinet hæc regula tantum ad
prædium commune,nec bene ab Accurſio accommodatur etiam ad l. prædium propriū
in d.l.pro parte.nam in prædio,quod exempli gratia,totum meum eſt proprium, in quo
ſocium nullum habeo,non poteſt conſiderari vlla pars pro indiuiſo, nec ſim vnquam ſanus ad prædij mei proprij partem tertiam vel mediam pro indiuiſo ſeruitutem impoſiturus vel acquiſiturus, vel ſi id fecero, ſanè partis commemoratio pro ſuperuacua habebitur,& videbitur adquiſita, vel impoſita ſeruitus ad prædium totum, ſicuti placet pro ſuperuacuo haberi adiectionem vicini,ſi meo prædio, & vicini prædio ſeruitutem recepe- F
to.l. proprium tit. ſeq. At iam tempus eſt vt videamus cur non ſit ſuperiori regulæ locus
in ſpecie huius legis.Finge,fundus eſt communis inter me & te, tu mihi partem tuam ex
cauſa venditionis tradidiſti,& ad eundem fundum viam per vicinum tuum proprium.
An rectè conſtituta eſt via? Ratio dubitandi petenda eſt ex ſuperiori regula, & concl-

pienda

A pienda in hunc modum. Seruitus ad partem fundi communis non rectè conſtituitur. In hac ſpecie via conſtituitur ad partem fundi communis, quam tu mihi tradis: nec enim videtur conſtitui ad fundum totum, cum ex pacto conſtituatur in traditione partis appoſito ex continenti, vt l. ſequen. Ergo perperam conſtituitur. Sed reſpondendum eſt non conſtitui eam fundo communi, ſed in eum caſum, & in id temporis quo per traditionem partis fundus in aſſem meus proprius futurus eſt, nec ad partem traditam tantum conſtitui, vt ſcilicet ei ſoli parti via adquiratur pro indiuiſo quod fieri nequit, ſed ad fundum totum. Sequitur alia quæſtio de eo qui ſeruum alienum bona fide poſſidet, an eius ſerui nomine noxali actione teneatur, ſi alij ſeruus furtum fecerit, vel damnum dederit, de qua ita generaliter definit Africanus, in l. 28. De noxali-
B bus actionibus.

Et generaliter ſi alieni ſerui nomine, qui tibi iuſtam ſeruitutem ſeruiret, noxali tecum egerim, tuque eum mihi noxæ dederis, ſiue me poſſidente dominus eum vindicet, exceptione doli mali, niſi litis æſtimationem offerat, eum ſummouere poſſum, ſiue ipſe poſſideat, Publiciana mihi datur, & aduerſus excipientem, Si dominus eius ſit, vtilem mihi replicationem doli mali profuturam, & ſecundum hæc vſuquoque me capturum, quamuis ſciens alienum poſſideam. alioquin ſi aliter conſtituatur, futurum vt ſumma iniquitate bonæ fidei poſſeſſor adficiatur, ſi cum ipſo iure noxalis actio aduerſus eum competit, neceſsitas ei imponatur, vt litis æſtimationem ſufferat. Eadémque dicenda ſunt, & ſi cum ab eo non defenderetur iuſſu prætoris eum duxerim: quoniam iſto quoque caſu iuſtam cauſam poſsidendi habeo.

C

At videbatur bonæ fidei poſſeſſor non teneri noxali actione, quia æquum non eſt compelli eum omnimodo ad præſtandam æſtimationem litis, quam tamen præſtare compelletur, ſi noxali iudicio teneri dixeris, propterea quod noxæ dedere non poteſt cum dominus non ſit. nulla enim eſt noxæ deditio, quæ dominium in actorem non transfert. Verum placet magis vt teneatur & qualicunque noxæ deditione defungi poſſit, quæ & ſi bonæ fidei poſſeſſorem non liberat ipſo iure, tamen eundem vſum actori præbet atque ſi dominus factus eſſet. Nam domino ſeruum vindicanti nec offerenti æſtimationem litis opponit exceptionem doli mali, l. 27. §. vltim. ℨ. vel vt additur in l. 11. eo. tit. officio iudicis conſequitur, vt indemnis maneat, quia ſcilicet rei
D vindicatio arbitraria actio eſt, & doli exceptio quæ ineſt bonæ fidei iudiciis in arbitrariis omiſſa officio iudicis ſuppleri poteſt. l. ſumptus de rei vind. l. planè. l. vltima. De pet. her. Neque huic definitioni repugnat. l. 1. §. 1. De ſer. cor. dum negat bonæ fidei poſſeſſorem teneri actione ſerui corrupti, quia non loquitur de actione noxali ſerui corrupti, ſed de ea qua ſuo nomine conuenitur, illa bonæ fidei poſſeſſor tenetur, hac non tenetur, quia ſua re abuti ſe exiſtimauit nec dolo malo ſeruum corrupit in fraudem domini. Et magis repugnat, l. 27. §. ſerui. Ad leg. Aq. quæ ſerui occidentis nomine dominum teneri ait, non bonæ fidei poſſeſſorem, & de noxali loquitur procul dubio cum dicat, Serui nomine, quidquid Græci comminiſcantur, neque eſt rurſus cur hac in re ſeparemus actionem furti ab actione legis Aquiliæ, qua bonæ fidei poſſeſſorem
E teneri etiam ſatis exprimit. l. 8. De inter. in iure fac. cum teneri eum ſcribit noxali actione legis Aquiliæ, qui alienum ſeruum in iure ſuum eſſe reſpondit, quibus verbis bonæ fidei poſſeſſor ſignificatur, vt in l. proxim. §. vltim. ℨ. Non poſſis etiam fingere in d. l. 27. §. ſerui, bonæ fidei poſſeſſorem quo tempore agitur cum eo noxali iudicio deſiiſſe poſſidere. At dicere non improbabiliter poſſis non teneri bonæ fidei poſſeſſorem noxali actione, vt vel æſtimationem litis ſufferat, vel ſeruum actoris faciat, quia & illud iniquum eſt, & hoc præſtare non poteſt cum ipſe dominus non ſit, ſed teneri vt ſeruum dimittat & toto ſuo iure cedat. Dominum autem teneri propriè vt ſeruum actoris faciat quia vindicandi ſerui à bonæ fidei poſſeſſore facultatem habet. argumento l. ſi ſeruus depoſitus hoc titul. & quod ait l. 11. eod. dominum non teneri, ſic in-
F telligi, vt electo bonæ fidei poſſeſſore non teneatur. d. l. 8. nam ab initio liberum eſt actori, vel cum domino experiri, vt litis æſtimationem præſtet, aut ſeruum actoris faciat, vel cum bonæ fidei poſſeſſore, vt eum à ſe dimittat ſi nolit pro eo ſubire litis æſtimationem, quod obſeruandum etiam opinor in quæſtione de ſeruo qui eſt in fuga, quæ ſequitur, d. §. ſerui. l. 27. ad leg. Aq. an eius ſerui nomine dominus teneatur

noxali actione.oam d.l.27.dominum teneri adfirmat, Cootrà, l.ſerui. §. vlt. De fur.id ne- A
gat,ſimul ac Paulus in ſententiis eodem titulo,hac ratione quod exhibendi eius ſerui po-
teſtatem & copiam dominus noo habeat. l.quoties,§.in poteſtate,hoc tit.& res explicari
omnis hac diſtinctione cõmodiſſimè poteſt. Aut ſeruus qui eſt in fuga ab alio poſſidetur,
aut ooo. Si noo poſſidetur ab alio, videtur à domino poſſideri, nec tamen tenetur noxali
actione, quia eum in ſua poteſtate non habet. Si ab alio poſſidetur bona fide, dominus
tenetur noxali, quia à poſſeſſore recuperandi ſerui facultatem habet,& tenetur io hoc,vt
vel recuperet vel cedat actionibus. Æquè booæ fidei poſſeſſor tenetur, ſed io hoc tantũ
vt ſeruum dimittat & dedat quoquo modo.quæ deditio ooo erit inutilis.oam,vt diximus
initio, domioum vindicantem repellet is cui bonæ fidei poſſeſſor ſeruũ dediderit, officio
iudicis vel exceptione doli mali, oiſi litis æſtimationẽ offerat. Plus adiicit Africanus hoc B
loco,eidem amiſſa poſſeſſione ſerui & reuerſa ad dominum, nõ minus contra dominum
competere Poblicianam actionem quàm cootra alium quemlibet, l.5.De Pub.in rem ac.
& ſi fortè dominos vtatur exceptione iuſti dominij,cuius hanc formulam edit, *Si dominus
eius ſit*, vt Flor.ſcriptum eſt,ſed rectius, *Si non dominus eius ſim* vt l.vlt.eod.tit.l.ſi quis rem.De
exc.rei iud.& in Baſilicis, ἀλλ' εἰ μὴ δεσπότης εἰ μὴ,quę vulgò dicitur obſtare actioni Publi-
cianæ.l.pen.& vlt.eod.tit.elidi eã replicatione doli mali, Si noo litis ęſtimationẽ exſoluat,
vt & aliis pleriſque caſibus Accurſius docuit, io d.l.vlt.agenti publiciana nihil officere ex-
ceptiooẽ dominij,quibus oos adiecimus duos,ex l.maodatum.Mand.l.ſi is cuius.Ex quib.
cau.ma.porro efficit etiã ex eo Africanus ſeruũ poſſe vſucapi ab eo cui bonę fidei poſſeſſor
illũ dedit in noxã.quia Publiciana nuoquã datur niſi de re quæ vſucapi poteſt,& ei qui v- C
ſucapere poteſt. atq; ita is qui ſeruum in noxã accepit dominium eius per vſum adquiret
quod per noxæ deditionẽ non potuit adquirere,licet non dico reſcierit(hoc enim certiſſi-
mum eſt,l.7.§.vlt.De pub.in rem act.l.bonæ fidei De adq.rer.do.)ſed ab ioitio,vel vt Ha-
giotheodoretus loquitur, ἐν ἀρχῇ τῆς συστάσεως τῆς νομῆς ſcierit rẽ eſſe alienã.nec enim ꝓpte-
rea intelligitur eſſe mala fide poſſeſſor.Mala enim fides nõ eſt ſcieotia rei alienę,ſed ſcien-
tia iniuſtæ poſſeſſionis.prior ſcieotia non impedit vſucapiooem ſi modo iuſta poſſeſſio ſit,
poſterior impedit.at hic iuſta fuit poſſeſſionis cauſa,noxæ deditio.Et hac quidem via bo-
nã fide poſſeſſor liberatur, nec cogitur ſufferre litis æſtimationem, aut ſi hanc ei rationem
abſtuleris abſoluendi ſe iudicio ooxali, id eſt ſi noxæ deditionem eius non admiſeris, de-
fenſo eo cui dediderit aduerſus dominum, oeceſſe erit eum ſufferre litis æſtimationem, D
& teneri perinde atque ſi ſuo nomine cõueniretur. quod eſt iniquiſſimum. Quod autem
tribuit ei cui booæ fidei poſſeſſor ſeruum noxæ dedidit, idem dat ei qui iuſſu prætoris
ſeruum duxit eum à booæ fidei poſſeſſore non defenderetur.Ductio facit dominum eum
qui ducit ſi domious non defendat. l. electio, §. vltim. hoc titul. l. 2. §. vltim. Si ex nox.
cau. ag. quia pro traditione domini cedit. l. 32. hoc titul. Ductio noo facit domioum ſi
bonæ fidei poſſeſſor noo defendat, ſed tuetur tamen prætor eum quaſi dominum data
aduerſus dominum & alium quemlibet actione Publiciana. l. 6. De pub. in rem act. &
exceptione vel replicatione doli mali, & vſucapere poteſt, quamuis ſciens alienum poſ-
ſideat, quia id ſimul etiam ſcit ſe iuſte poſſidere. l. iuſte De adq. poſſ. l. & ſi quis §. t. De
relig. & ſump. fun. l. damni, §. penul. De dam. inf. & hi ſunt effectus iuſtæ poſſeſſionis,
vt per eam res vſucapiatur,& antequam vſucapta ſit vt poſſit vindicari actione Publicia- E
na. Præterea ſciendum eſt ea quæ diximus de bonæ fidei poſſeſſore conueniendo ooxali
actione locum habere etiam io malæ fidei poſſeſſore qui ſeruum alienum in iure ſuum
eſſe reſponderit. l. 13. hoc titul. & forſitan huic oeceſſitas imponetur exſoluendæ litis æ-
ſtimationis, quòd noxæ deditione ipſo iure liberari oon poſſit, vt ſummo iure cum eo
agatur,nec ſit in eo iniquum, quod eſſet iniquiſſimum in bonæ fidei poſſeſſore. Sequitur
alia quæſtio in l. 34. De edil. edic. definita his verbis.

*Cum eiuſdem generis plures res ſimul veneant, veluti comœdi vel chorus, referre ait in vniuer-
ſos an in ſingulos pretium conſtituatur, vt ſcilicet interdum vna, interdum plures venditiones con-
tractæ intelligantur. quod vel eò quæri pertinere, vt ſi quis eorum fortè morboſus vel vitioſus ſit,* F
*omnes ſimul redhibeantur, interdum & ſi in ſingula capita pretium conſtitutum ſit, tamen vna em-
ptio eſt, vt propter vnius vitium omnes redhiberi poſſint vel debeant, ſcilicet cum manifeſtum erit,
vel mu-*

A *non niſi omnes quem empturum vel venditurum fuiſſe, vt plerumque circa comœdos vel quadrigas*
vel mulas pares accidere ſolet, vt neutri non niſi omnes habere expediat.

Quæſtio igitur hæc eſt, vtrum vna ſit venditio, an plures, ſi plures ſerui eiuſdem gene-
ris ſimul venierint, vt ſi venietit comœdorum agmen, quod conſtat mimorum ſiue hi-
ſtrionum certo numero, vel ſi chotus venierit, qui etiam conſtar cantorum certo oome-
ro qui canunt alta voce vel tibia vel vtroque miſto, & notinunquam in comœdiis etiam
ſaltant & loquuorur vniuſque comœdi ſuſtinent partes. quo ſenſu etiam mimi à choris
ſeparantur. l. 14. C. De epiſ. aud. Hæc autem quæſtio, quemadmodum Africanus ait, eò
pertinet vt intelligatur an propter vni⁹ vitium aut morbum omoes redhiberi poſſint aut
B debeant. nam ſi plures ſunt venditiones, is ſolummodo redhibendus eſt qui vitioſus aut
morboſus eſt, ſi vnà, propter motboſum redhibentur etiam non morboſi. Illud enim cõ-
ſtat ex edicto ædilium reſolui venditionem ob latentem motbum aut vitium rei vendi-
tæ quod reticuit venditor neſcienti emptori, & ex hac cauſa emptori venditotem teneri
actione redhibitoria vt recipiat rem qoam tradidit & reddat ptetium quod accepit em-
ptori. Er videretur quidem in illa quæſtione ita diſtinguendum eiſe. Aut ſimul vniuerſi
comœdi vel choreutæ vno pretio venierunt, aut ſinguli ſuo quiſque pretio. Priore caſu
certum eſt vnam eſſe venditionem ſicur ſi chorus in ſtipulationem deducatur, vna eſt ſti-
pulatio, ſi chotus legetur, vnom legatum, quòd ſcindi ooo poteſt. j. partim vindicari, par-
tim repudiari. nam quod ait. l. ſi chorus de leg. 3. perinde eſſe quaſi ſinguli homines legari
C eſſent, aliò pertinet, puta vt intelligatur vno homine mortuo, non extingui legatum, ſicut
quadriga legata, vno equo mortuo, non perit legatum, niſi, vt ait. l. peculium. §. quadriga.
de leg. 2. is mortuus ſit qui demonſtrabat quadrigam. i. vt Græci exponunt, ὀχελιστεύων ἐν
αὐτοῖς, & ita putem choro legato, ſi coryphæus interierit, legatum extingui. Idem illud
etiam forte ait. l. ſi chorus, vr iotelligatur non chorum tantum ſed etiam ſingulos homi-
nes viodicari puſſe, ſi modo vindicentur omnes, quia plerumque quod vna vindicationo
perſequi poſſumus, poſſumus & pluribus per partes, vt vindicare hereditatem poſſumus
vel res ſingulas. l. ſi vous. §. item ſi pactus. De pac. licet non è conuerſo. l. vindicatio. De
rei vind. Cereroquin vnum legatum eſt. Poſteriore autem caſu. j. ſi in ſingula mancipia
pretium conſtitutum ſit, plures videorur eſſe venditiones, & conſequenter ob vnius
vitium non eſſe redhibendos ceteros, oiſi euidenter appareat noti niſi omnes emptu-
D rum emptoreoi aut venditurum venditorem fuiſſe, quod plerumque præſumitur co-
mœdis venditis aut choro, ptopterea quod ſeparari nõ poſſunt quin diſſoluatur comœ-
dia vel chorus, atque ideo non expedit quemquam venditori recipere, vel emptori re-
tinere, niſi omnes recipiat vel retineat, & verò non cogitur etiam venditor recipere
morboſum ſolum, occ emptor retinere oon morboſos. & eleganter. l. 38. §. vltim. j.
conſuli tam emprori, quàm veodirori dum non ſeparaotur, quæ ita inter ſe deuincta
ſunt, vt ſeparari ſine magno incommodo non poſſint. Itaque ſublata omni diſtinctio-
ne, ex eo quod plerumque fit, vnde ſoleot confici regulæ iuris, definiemus, vnam eſſe
venditionem comœdorum vel chori, ſiue vno pretio pariter & confusè venierint, ſiue
E ſeparatim in ſingulos conſtituro pretio. idémque de ceteris rebus dicemus quæ ſine ma-
gno incommodo ſeparari non poſſunt, veluti quadriga aut pari mulatum, ob vitium
vnius, indiſtitictè omnium redhibitionem eſſe. Nam & ſi ſeparari non poſſuot ſioe
pietatis offenſa, idem ſtatuit. l. pruxim. j. & d. l. 38. in fin. & ſeq. vt ſi pater & filius ve-
nierint, vel duo fratres vel vxot & maritus. At ooo idem dicemus io familia vendita,
vel in pluribus aliis ſeruis venditis vno pretio, quia ſeparari poſſuot ſine iocommodo, &
ſine pietatis offenſa, ideóque ob vitium vnius noo redhibentur etiam alij. Neque turſus
in polia, id eſt, equitio vendito. nam propter vnum equum vitioſum, omnem poliam
redhiberi non oportet. Neque item io quatuor equis cum nondum conſtituta eſſet ex
eis quadriga, neque in duabus mulabus pariter venditis vno pretio, cum noodum ex
eis eſſet conſtiturum par ſiue iugum, quod Greci quidam ὀρχὸν ζεῦγος & συνωρίδα. vitioſi
F enim iumenti redhibitio erit, non omniom. d. l. 38. § vltim. Sed pluribus ſeruis vel equis
venditis, quorum ſeparatio non ſit duta vel incõmoda, quæri poteſt voo redhibito, quan
rum pretij nomine reddi oporteat emptori? Er ſi certum ſit cuiuſque pretium, id eſt, ſi in
ſingula capita conſtitutum ſit pretium, nulla eſt dubitatio. nam reddetur emptori pretiũ

quod conuenit quodque dedit pro vitioſo animali, etiam ſi conſtituto pretio in ſingula A
capita, poſtea omnium pretia redacta ſint in vnam ſummam, quod conſummationem vocat.l.xxxvj.hoc tit. Plautus in Truculento & Seneca, v.Epiſt. ſummam ſummarum, & eodem modo Iuſtinianus.l. vlt. C. de vſur. rei iud. conſummatam quantitatem ſortis & vſurarum, id eſt, in vnam ſummam redactam, Græci illo loco *συναφῦσαι*. Sinautem con fusè omnes vno pretio venierint, nec ſit ſingulorum pretium certum, pro bonitate eius qui redhibetur æſtimatio fiet eaque reddetur emptori. d.l.36.& l.pe. hoc tit. In ſpecie autem huius legis quoties ſcilicet propter vnius vitium omnes redhibentur, non pars pretij, ſed totum prerium, id eſt, omnium pretium repetitur, actione redhibitoria. Et quod hic traditur de actione redhibitoria, trahi poteſt etiam ad actionem æſtimarotiam, vt ſcilicet non ex pretio vitioſi hominis, ſed ex pretio omnium componatur, quanto minoris B
ſit.d.l.38.§.ſi fortè, & ad actionem de euictione, puta choro vendito, ſi vnus euincatur, vt ſit actio de euictione inſolidum.arg.l.cum plures.ǰ.de euict. De quadriga fuit aliquando quęſtio inter profeſſores bonarum literarum, an quadriga intelligeretur ſine curru, qood etiam de pari mularum quæri potuiſſet. Id verò expedire nemo melius poteſt, quàm Iuriſconſultus. Quadriga intelligitur etiam ſine curru. Fateor haberi quadrigam vt iungatur ad currum, haberi par mularum, vt iungatur ad carrucam, vel rhedam, qua ratione mulas carrucarias Vlpianus dixit, rhedarias Varro. Sed nego ita ſemper quadrigam, accipi quaſi iunctam currui. alioquin quadriga legata deberetur currus, qnod eſt falſum. nã neque legatus eſt currus, cum quadrigæ nomine contineantur tantum equi quatuor.l. ſi id quod, Pro ſoc.l.10.§.vlt.quib.mo.vſ.amit. neque legato cedit, vt pars vel acceſſio, cum C
alia res ſit per ſe, ſine qua quadriga intelligitur, licet ad currum iungi ſoleat, ſicut argento legato, non cedit arca, licet in eam argentum recludi ſoleat.l.argento De leg.3.l.3. §. vltimo. De penu.leg. Denique quadrigæ nomen numeri eſt nomen, quod ad alias res tranſlatum nomen indicat, vt cum Varro ait has initiorum eſſe quadrigas, corpus, locum, tempus, actionem. Et Vopiſcus quadrigas tyrãnorum, Firmum, Saturninum, Bonoſum, Proculum: & Hieronymus ad Iouinianum quadrigam virginum filiarum Philippi Euangeliſtæ. & ad Paulinum, Euangeliſtas quadrigam domino & quadrigam ſanctitatis ad Pammachium. *Poſſint vel debeant*. Poſſint refertur ad emptorem, Debeant ad venditorem.

Sequitur de duplæ ſtipulatione quæſtio, in l,24. De euict. quam vt intelligamus, ſciendum eſt ex edicto ædilitio, venditorem cauere emptori, de euictione ſtipulanti hoc ferè D
modo, Mihi herediq́ue meo eum hominem quem de te emi habere rectè licere, nec euinci eum hominem mihi herediue meo partémue eius, & ſi is homo à me heredéue meo petetur, tum de ea re agenda adeſſe, & eam rem rectè defendere, vt denunciatum tibi erit, aut ſi ita factum non erit, quanti ea res erit duplum præſtari, dolúmque malum abeſſe abfuturúmque eſſe, hæc ſpondéſne? Solemnia huius ſtipulationis eſſe verba illa Habere licere, nemo ambigit. Partis adiectionem eſſe neceſſariam docet.l.ſi dictum §.in ſtipulatione hoc tit. Adici etiam doli clauſulam.l.ſi cum fundum. De contr. empt. l. ſtipulatio iſta, §.ſi quis dolum. De verb.obl.& hæc fortè intelligitur, l.ſi ſeruus in prin.hoc tit. Dupla non cauetur ſemper, ſed ſimpla ex conuentione, ſicut ex conuentione etiam denun- E
ciationis neceſſitas, nonnunquam remittitur.l.Herẽnius, in prin.hoc tit.& eſt etiam hæc ſtipulatio repromiſſio, non ſatiſdatio, niſi aliud conuenerit. Ex eius formula ita demum committi eam apparet, ſi poſt motam controuerſiam emptor venditori denuntiauerit, vt de ea re agenda adeſſet.l.29.§.vlt.hoc tit. Si auctorem laudauerit.l. Herennius.§.j. eod.l. 7.& 14.C.eod. Si poſtulauerit, vt ab eo defenderetur euictionis nomine.l. qui abſentem. ǰ.De procur. ob quam rem etiam ſi is qui iudicat inter petitorem & emptorem, ſit venditori iudex incompetens, ramen venditor ſequi debet forum emptoris, nec poteſt vti priuilegio ſui fori.l.venditor.ǰ.De iud.l.j.C.vbi in rem actio ex.deb. quia lis eſt principaliter cum poſſeſſore, id eſt, cum emptore, venditor liti adſiſtere tantum vel ſubſiſtere dicitur. F
l.ſi rem.§.j.hoc tit.l.23.C.eod.l.in executione.§.inſolidum.l.cum ex cauſa. De verb. obligat. quod Græcis eſt περίςατος. Item ex formula intelligimus, ita demum eam committi ſi iudicio res ablata ſit emptori, vel æſtimatio eius.l.ſi ſeruus.§.j.l.habere.l.euicta.§. j.hoc tit. nam æſtimatio, ſecũda emptio eſt, vt iam præſtita litis æſtimatione petitori verè poſſit dicere emptor ſe rẽ habere ex ſecunda emptione, non ex prima. Euincere igitur eſt

legitimo

A legitimo certamine vincere, id eſt, cognitione iudicis,& non vincere tantum, ſed etiam
rem abducere. Plus enim eſt euincere quàm vincere,quia eſt etiam rem abducere & au-
ferre. Vna litera auget ſignificationem vt in elugere,emereri,enauigare,exigere, enauare,
emunire,& in hac ipſa materia elaudare, quod plus eſt quàm nominare, id eſt, laudare,
Feſtus ait.quia laudatur ſcilicet auctor vt liti adſiſtat,vt defenſionem ſuſcipiat,elaudatur
igitur potius.Non committitur ergo ſi propter fatalem neceſſitatem mortuo puta homi-
ne vendito emptori, eidémque duplæ ſtipulatori habere non liceat.l. ſi ſeruus hoc titul.
Non ſi propter alium caſum fortuitum.l.11.hoc tit.Non ſi propter fugam hominis vendi-
ti.d.l.ſi ſeruus. Non ſi propter vim vel impreſſionem alterius. l. vltim. C. de actio. empt.
Sed in eum qui vim intulit eſt Interdictum vnde vi.Non ſi voluntate emptoris,vt ſi com
B promiſerit in arbitrum.l.ſi dictum.§.j.hoc tit.ſi manumiſerit, vel quaſi manumiſerit.l.ſeq.
l.ſi mancipium. hoc titul. ſi locum venditum religioſum fieri permiſerit.l.ſi per imprud.
§.ſi quis eod.ſi rem pro derelicto habuerit l.vltima,eod.Sed & ſi Iudicio euicta ſit, inter-
dum non committitur ſtipulatio, vt puta ſi per iniuriam, vel ſtultitiam iudicis emptor
condemnatus ſit,idque conſtet liquido omnibus.l.quinta,l.ſi per imprudentiam. hoc ti-
tul.l.8.& 15.C.eod.ſed in iudicem actio eſt. Eleganter verò in hanc rem, l.exceptione in-
frà. De fideiuſſ. æquius eſſe iniuriam vni factam penes eum manere, quam in alium ma-
nere aut transferri,quæ tamen ratio corrumpitur,in dicta lege,exceptione,adiectione hu
iuſmodi, ſcilicet ſi culpa tua iniuſtæ damnationis cauſam præbuiſti. nam iniuria iudicis
ſufficit vel culpa, nec vtriuſque concurſus vnquam exigitur,ne ſit fideiuſſori actio man-
C dati,ſicut in hoc titulo,ne ſit emptori actio de euictione,ſatis eſt ſi vel is iniuria iudicis vi-
ctus ſit,ſine culpa ſua.itaque auſim adfirmare adiectionem illam eſſe peſſimi interpretis.
& ſic Ioannes propemodum ſentit. Simile autem illud eſt,legi,ſi ſine §.cum autem.Rem
ratam haberi propter iniuriam iudicis,fideiuſſores nunquam obligari. At præterea,vt at-
tigi ſupra,non committitur hæc ſtipulatio,ſi vincatur emptor vitio ſuo aut culpa aut do-
lo,veluti oppoſita exceptione ſtellionatus ex perſona & facto ſuo.l.xxvij. hoc titul. vel ex
eremodicio. l. ſi ideo in princip.hoc titul.vel ex præſcriptione,lapſis temporibus appella-
tionis l.Herennius.§.vltim.eod. vel amiſſa poſſeſſione culpa ſua cuius retentione rem ſi-
bi ſeruare potuit.l.29.§.1. eod. vel omiſſa actione quam intendere potuit. l.66.eod.vel o-
miſſa occaſione vſucapiendi. l. ſi dictum. §. ſi cum poſſet. Ad hæc quæritur in hac lege
D an etiam poſſim dicere non committi ſtipulationem, ſi mulier quæ rem emit à non do-
mino, eam marito eidémque domino eius rei dederit in dotem, puta marito iam non
eam poſſidente pro dote,ſed pro ſuo. Et poſſet tentari ſtipulationem committi argumen
to ducto,ex l.22. §.vltim.ſuprà,hoc titul.& l.quamuis.infrà de iur.dot.hoc modo. Si mu-
lier fundum quem de Titio emit non domino,marito dederit in dotem æquè non domi-
no,& is fundus marito euincatur, vel æſtimatio eius, ſtatim mulier ex ſtipulatione agere
poteſt euictionis nomine, quia nullam dotem habere incipit, ſi vel fundus euincatur, vel
tantum maritus præſtiterit pro litis æſtimatione quanti fundus eſt, (nec enim iam eum
pro dote, ſed pro empto poſſidet) aut certè minorem, ſi non tantum præſtiterit. & ad-
ditur, l. proxim. ſuprà. etiam ſoluto matrimonio morte mulieris, quo caſu dos aduen-
E titia remanet penes virum, atque etiam profectitia ſi pater non ſit, euicto fundo dotali,
heredes mulieris agere poſſe ex ſtipulatione duplæ, quod & ipſi marito teneantur ex ſti-
pulatione duplæ euictionis nomine, nam & ex cauſa dotis euictio marito præſtatur, in-
terpoſita ſtipulatione huiuſmodi, quæ tamen inuita muliere, non interponitur fundo
inæſtimato. l. non ſolùm. infrà, de iu.dot.l. 1. C. eod. ſicut ex donationis cauſa contrahi
placet obligationem euictionis interpoſita eadem ſtipulatione, l. 2. C. de euict. & ita
quod ait. l. ſciendum. hoc titul. nihil referre qua ex cauſa interponatur ſtipulatio duplæ,
vtrum ex cauſa emptionis, an ex alia cauſa, ſic interpretor, veluti ex cauſa dotis aut
donationis. Ex aliis cauſis eſt obligatio euictionis nomine etiam ſine ſtipulatione, veluti
ex permutatione, vel ex donatione facta ſub lege remunerationis,ex datione in ſolutum,
F adiudicatione,articulo Do vt facias, inueſtitura feudi.Sed argumentum quod volumus
efficere ex hac diſputatione,ſic in pauca colligamus. Si marito euincatur fundus dota-
lis, mulieri ſtatim committitur ſtipulatio duplæ, quia nullam dotem habere incipit.
In ſpecie huius legis nullam etiam dotem mulier habere incipit, marito fundum dotalē

habente pro ſuo non pro dote. Ergo ſtatim committitur ſtipulatio duplæ, quod Africa- A
nus negat eſſe conſequens, aut ſimile caſui ſuperiori his verbis.

*Non tamen ei conſequens eſſe, vt & ſi ipſi domino nuptura in dotem eum dederit, committi ſti-
pulationem dicamus, quamuis æquè indotata mulier futura ſit, quoniam quidem etiam ſi verum ſit,
habere ei non licere ſeruum, illud tamen verum non ſit, iudicio eum euictum eſſe. Ex empto tamen
contra venditorem mulier habet actionem.*

Docet igitur quantum diſtet hic caſus à ſuperiore. Superiore caſu marito fundus euin
citur iure iudicióque, vt nominatim ſcriptum eſt.l.22. §. vlt. Si aliquis eum à marito per
iudicium abſtuliſſet. Hoc caſu non per iudicium fundum ſuum maritus abſtulit, ſed for-
tè datus ei cum eſſet in dotem, eum retinuit quaſi ſuum: & ideo non committitur ſtipu- B
latio duplæ, quæ tamen ſuperiore caſu committitur. Sed tamen quia non voluntate ſua
eum fundum mulier amiſit, quandoquidem non putauit ſe domino rem ſuam in dotem
dare, ex bono & æquo dabitur ei actio ex empto aduerſus venditorem in id quod inte-
reſt, vt ſæpe in hoc titulo euenit deficiente actione ex ſtipulatu duplæ, dari ex empto a-
ctionem.l.41.§.1.hoc titul.l.naue.eod.tit.coniuncta.l.eum qui ædes. De vſurp. & vſue.l.
ſi prægnans, coniuncta l.venditor.hoc titul.quarum vna denegat actionem ex ſtipulatu,
altera dat ex empto. Neque verò, vt animaduertit Accurſius, rectè colligitur ex l. ſi em-
ptori.hoc titul.etiam re iudicio non euicta committi ſtipulationem duplæ, euictionis no
mine. nam duplex eſt ſtipulatio duplæ ædilitia. vna de euictione quam dari negamus re
iudicio non euicta. altera de ſanitate & vitiis, aut noxis rei venditæ, l, iij.l.xj.§.vlt.l. quod C
dicitur.hoc tit.quæ committitur etiam re nõ euicta, puta quod verum ſit furtis noxiſque
ſolutum non fuiſſe ſeruum: quamuis is cui furtum fecerat heres emptori extiterit, vt d.l.ſi
emptori. Sed & alia de euictionibus & ſtipulatione duplæ Africanus hoc eodem libro tra
ctauit. reſtant enim adhuc quæſtiones tres in l.xlvj. hoc titu. vna eſt de vſufructu euicto,
altera de ſeruitute euicta, tertia de ſtatulibero euicto in libertatem. & de prima quidem
ita ſcribit.

*Fundum cuius vſufructus Attij erat, mihi vendidiſti nec dixiſti vſumfructum Attij eſſe: hunc
ego Mæuio detracto vſufructu, tradidi. Attio capite minuto, non ad me, ſed ad proprietatem vſum
fructum redire ait: neque enim potuiſſe conſtitui vſumfructum, eo tempore quo alienus eſſet, ſed poſ- D
ſe me venditorem te de euictione conuenire: quia æquum ſit eandem cauſam meam eſſe, quæ futura
eſſet, ſi tunc vſusfructus alienus non fuiſſet.*

Diximus ſupra non committi ſtipulationem duplæ, niſi res iudicio euicta ſit. Sed non
diximus quali iudicio. Quali igitur? vindicationis, vt opinor. nam quod ait, l.xxxiiij. §.j.
hoc tit.nihil intereſſe quo genere iudicij res euicta ſit, reſpicit ad varia genera vindicatio-
nũ. Eſt vindicatio dominij, vindicatio vſus vel vſusfructus, vindicatio pignoris vel hypo-
thecæ, vindicatio emphyteuſeos, vindicatio ſuperficij, vindicatio poſſeſſionis nõ quidem
per actionem ſed per interdictum vti poſſidetis vel vtrobi, vindicatio ſeruitutis, & hæc
poſtrema ſola nullam parit emptori fundi actionem de euictione, ſi quis in eo fundo vin-
dicauerit iter aut viam per actionem confeſſoriam, & vicerit, niſi venditor fundum libe- E
rum dixerit.l.pen.hoc tit.l.cum venderes. De cont.empt. Sed emptori eſt actio æſtima-
toria, Quanto minoris fundum emiſſet, ſi ſciſſet ſeruitutem impoſitam. l. quoties De æ-
dil.ed.& l.xv.hoc tit.ſi modo in ea pro, *Seruus* legatur *Seruitus*, vt iamdudum emendaui.
& eſt perſpicuum in ea lege Paulum conſtituere differentiam inter vſumfructum & ſer-
uitutem. Vindicationi ſeruitutis adiungi etiam poteſt vindicatio finium.l.x. C.de euict.
Ceteræ vindicationes pariunt actionem de euictione imò & miſtæ actiones communi
diuidundo, vel Fam.erciſcundæ.d.l.xxxiiij.§.j.& ratio differentiæ hæc, quia etiam euicta
ſeruitute aut finibus, rem habere licet, alio autem iure euicto rem habere non licet. Hoc
cognito, fingamus, vendidiſti mihi fundum nec dixiſti vſumfructum eſſe Titij, ego cum F
plenum mihi fundum venditum putarem, eum vendidi Gaio, detracto mihíque reſerua-
to vſufructu, mox capite minuto Titio vſusfructus finitus eſt. Quæritur ad quem redeat,
ad me qui eum mihi detraxi, an ad Gaium cui fundum vendidi. Et ait Iulianus finitum
vſumfructum, vt ſolet, redire ad proprietatem & conſolidari. redire igitur ad Gaium. ad
me non redire. quo enim iure rediret? an quod eum mihi detraxerim in fundo venden-
do Gaio?

A do Gaio? Sed nihil poteſt valere detractio quam feci eo tempore quo vſusfructus erat a-
lienus,& ſeparatus à proprietate.potui detrahere meum vſumfructum,alieoum non po-
tui. Ponamus litem fuiſſe ea de re inter me & Gaium, & Gaium euiciſſe vſumfructum,
an erit mihi regreſſus aduerſus auctorem meum,ex ſtipulatione duplæ, vel ex empto ob
euictionem? Sic ſaoè,l.ſtipulatio iſta.§.ſi quis fortè.De verb.obligat.l.in vendendo. De
cont.emp.l.xlix. hoc tit. quia mihi videtur euicta pars rei. vſusfructus enim partis inſtar
obtinet,cum omne emolumentum rei contineat.l.Mæuius §.pen. De leg.ij. & ita agen-
do conſequar, vt mihi præſtetur æſtimatio pro bonitate fructuum quos fundus ille fert,
ſicut euicto loco fuodi certo bonitatis æſtimatio fit.l.j.xiij.& xv. hoc tit. vel, quod idem
eſt, hoc conſequar vt mihi eandem cauſam venditor præſtet, quæ foret ſi tempore quo
B vſumfructum detraxi,vſusfructus alienus non fuiſſet, id eſt, vt præſtet vſumfructum,vel
æſtimationem duplam.In Gaium oullam actionẽ habeo,vt rectè Acc.docet. Gaio quo-
que in me nulla actio eſt in caſu propoſito,quando ſcilicet integro meo ſtatu prior Titius
capite minutus eſt.oam è cõtrario,vt idem rectiſſimè docet,ſi ego qui mihi detraxi vſum
fructum moriar vel capitis minutionem ſuſtineam prior, perdurante vſufructu in perſo-
na Titij, ego vel heres meus Gaio tenetur vſumfructum præſtare, quaſi finitum morte
mea,vel capitis minutione.Sequitur in eadem l.xlvj.

Si per alienum fundum mihi viam conſtitueris,euictionis nomine te obligari ait,etenim quo ca-
C *ſu ſi per proprium conſtituentu fundum conceſſa eſſet via,rectè conſtitueretur,eo caſu ſi per alienum*
concederetur,euictionis obligationem contraxit.

Fundo vendito & euicta ſeruitute per actionem confeſſoriam, non agitur de euictio-
ne.Seruitute vendita,vel fundo & ſeruitute,vt l.tenetur.§.ſi tibi. De act. empt. & euicta
ſeruitute per actionem oegatoriam, quia fortè venditor eam ceſſit in alieoo fundo non
in ſuo,eſt actio de euictione,ex ſtipulatione duplæ,vel ex empto,Sequitur tertia quæſtio
de ſtatulibero vendito, & euicto io libertatem. Multum intereſt ſtatuliberum dixero in
vendendo ao in tradendo. Si in vendendo,non teneor euictioois nomine,etiam ſi tradi-
tionis tempore liber fuerit,modo ſi fuerit ſtatuliber venditioois tempore.Si in tradeodo,
D non teneor ſi poſtea liber fiat,teneor ſi iam ante factus fuerit liber, quia eam tantum ſpe-
ciem libertatis excepi,quæ ex teſtameoto impleta coodicione ex poſt facto (ſic eſt legen
dum, in l.qui libertatis.hoc tit.) poſſit obtingere.Ac ruſſus multum intereſt ſtatuliberum
dixero perfuſoriè & ſimpliciter, an condicionem etiam expreſſero libertatis,priore caſu
nõ teneor quidem de euictione,ſed teneor ex empto in id quod intereſt:quia decepi em-
ptorem obſcura & perfuſoria pronunciatione, quæ nunquam non ad dolum malum ac-
cedit.d.l.qui libertatis.§.vlt. Poſteriore caſu,diſtinguendum eſt hoc modo, aut diem vel
condicionem veram expreſſi,aut falſam, Si veram,nullus eſt labor. Quid verò fiet ſi fal-
ſam? Finge, dixi relictam libertatem ſub condicione,Si nauis ex Aſia venerit, quæ erat
relicta ſub condiciooe,Si Titius conſul fuerit.& hic quoque diſtinguendum eſt,aut prior
E extitit condicio mendax aut vera.Si mendax,venditor poſtea exiſtente condicione vera
euicto ſeruo in libertatem, non tenetur de euictione, quia nihil ex ea re læditur emptor,
apud quem diutius manet ſeruus quàm ſperabat. nec enim eripitur in libertatem ſtatim
vt impleta eſt coodicio falſa,ſed expectatur vera. Sinautem prior extitit vera,venditor te
netur ob euictionem & ob mendacium, quia citius quam ſperabat emptori ſeruus eripi-
tur.& hoc eſt quod Africanus ait in §.Cum tibi.

Cum tibi Stichũ vendere͂ dixi eũ ſtatuliberũ eſſe,ſub hac condicione manumiſſũ, Si nauis ex A-
ſia venerit,is autem, Si Titius conſul factus fuerit, manumiſſus erat.quærebatur, ſi prius nauis ex
Aſia venerit, ac poſt Titius conſul fiat,atque ita in libertatem euictus ſit, an euictionis nomine te-
F *neatur.Reſpondit,non teneri eum.etenim dolo malo emptorem facere,cum prius extiterit ea condició*
quam euictionis nomine exceperit.

Non lego,exſoluerit,ſed exceperit, vt d.l.qui libertatis. Repelletur ergo emptor exce-
ptione doli mali,ſi agat ex ſtipulatu,quia nihil eius intereſt,vel ipſo iure ſi agat ex ẽpto.&

ſimilis pene diſtinctio obſeruatur in hac ſpecie. Si dixerit venditot ſtatulibero poſt annum A
relictam libertatem quæ erat relicta poſt biennium, non tenetut, quia diutius apud em-
ptorem manſit, quàm dixerit veodirot, atque eo etiam mioocis ſeruum redemit emptor.
At è contrario ſi dixerit poſt biẽnium, cum eſſet relicta poſt anoum, tenetur, quia ex mẽ-
dacio eius læditur emptor, qui eo pluris emit ſeruum quod ſperaret, eum apud ſe diutius
fore. & malè Flor. hoc loco ita ſcriptum eſt. Item ſi poſt biennium liberum fore dixi, qui
poſt annum libertatem acceperit: cum. vel ex ſequentibus & certiſſima ratione perſpi-
cuum ſit eſſe ita legendum.

*Item ſi poſt annum liberum fore dixi qui poſt biennium libertatem acceperit, & poſt biennium
in libertatem euincatur, vel x. dare iuſſum, dixerim quinque, & is x. datis ad libertatem peruenerit* B
magis eſſe vt his quoque caſibus non teneatur.

Eadem igitur diſtinctio, & in hac ſpecie valet. Si venditor dixerit libertatem relictam
ſub condicione, Si quinque heredi dederit, quam conſtat etiam io emprorem transferri,
cum eſſet relicta ſub condicione, Si x. dederit, decem datis euicto ſeruo in libertatem,
venditot non tenetur de euictione, quia plus fert emptor quàm ſperabat, qui tamen cum
ſperaret tantum quinque, eo minoris ſeruum emetat, exiſtimans facilius perueoturum
ſeruum ad libertatem, ſicut facilius eſt conficere quinque quàm x. Quinque enim quin-
que milia, decem, x. milia intelligimus. At cootra ſi dixerit, x. cum eſſet iuſſus dare quin-
que vel ſi xx. cum eſſet x. tenetur, quia ſpe ſua fruſtratus eſt emptor, qui aut plus ſe latu-
rum ſperabat, aut ob difficultatem præſtationis, diutius io ſeruiture ſua hominem futu- C
rum: atq; ob eam rem etiã eum maiori pretio emerat. l. qui libertatis. l. qui alienã. §. vlt. hoc
tit. Tenetur autem non tantum ob mendacium ex empto, ſed etiam ob euictionem ex
duplæ ſtipulatione, vt quoſdam exiſtimare refert Scæuola, d. l. qui libertatis, quos ſequu-
tus videtut Paulus l. x. De ſtatulib. At præualuit Seruij ſeotentia exiſtimaoris vendito-
rem ooo teoeri de euictione, quòd & ſi mẽtitus ſit io quantitate dandæ pecuoiæ, non ta-
meo mentitus eſt in genere condicionis, cum in danda pecunia condicionem conſiſtere
dixerit. Et hæc ſunt quæ tractantur, in d. l. xlvj. De euict. Sequitur, l. cix. De leg. 1.

*Si quando quis vxori ſuæ ea quæ viuus donauerat vulgari modo leget, non de aliis donationibus
videri eum ſentire ait, quàm de his quæ iure valituræ non ſunt. alioquin & fruſtra legaturus ſit at-
que ſi ita exprimat, Quæ vxori iure donauero, vel ita, Quæ vxori manumiſſionis cauſa donauero,* D
ea ei lego. nam inutile legatum futurum eſt.

Vulgaris modus legandi vxori hic eſt, Vxori meæ quidquid viuus dedi donaui vſibúſ-
ue eius comparaui, conceſſi, confeci, id omne dari volo, vel Quæ vxori viuus donauero,
ea ei lego, l. vxori §. 1. lib. 3. l. vxoti De aur. & arg. leg. Cauſa ita legandi hæc, quia iure ci-
uili donatio inter virum & vxorem oon valet, & ſi quid vir vxori viuus donaueit, niſi e-
tiam motiens idem ei legauerit, vxori aufertur & hereditati vindicatur. Hodie non eſt oe-
ceſſe id vxori legare, quia ex Orarione Antonini, & S.C. placer donationem inter virum
& vxorem ſileotio confirmari, & morte donatoris ſi non mutauerir voluntatem. Ante e-
nim Orationem nõ confirmabatur ſilentio, ſed legato. Scripſit autem hoc Africanus an-
te eam Orationem, quod poſt Orationem ſcripſiſſet fruſtra, quandoquidem ex ea hodie E
ſolo ſilentio confirmatur donatio, & legarur inutiliter, ac proinde legata noo petitur, vt
legatum ſed vt donatio l. ex verbis. C. de don. intet. vir. & vxo. niſi fortè excedat D. aureos
& noo ſit actis inſinuata, quo caſu cum ſir inutilis donatio, ſequitur vtile legatum eſſe, l.
dooationes. C. eod. vt olim cum eſſet donario inutilis, vtile erat legatum, petebanturque
tes donatæ, eędémque legatæ, iure legati non iute donationis, & id genus legandi quod
vulgo vſurpabatur, pertinebar taotum ad donationes inutiles, quemadmodum hoc loco
oſtenditur, non ad eas quæ intet maritos certis ex cauſis conceſſæ ſunt, veluti mortis cau-
ſa, exilij, diuortij, ſepulturæ, honotis, manumiſſionis, has enim nihil neceſſe eſt poſtremo
iudicio motientis confirmari nominatim. Multum autem intereſt vtrum quid debeatur,
vt legatum, an vt donatio. nam donatio retrotrahitur. d. l. donationes, oon legatum. Ad- F
ditur, in d. l. cix.

*Heres cuius fideicomiſſum erat vt mihi fundum aut, C. daret, fundum Titio vendidit. Cum ele-
ctio ei relinquitur vtrum malit dandi, vt tamen alterum ſolidum præſtet, prætoris officio conuenire*

exiſtimo

A *exiſtimo, vt ſi pecuniam Titius offerat, inhibeat fundi perſecutionem, ita enim eadem cauſa conſti-
*tueretur, quæ futura eſſet, ſi alienatus fundus non fuiſſet, quando etiam aduerſus ipſum heredem of-
*ficium prætoris ſiue arbitri tale eſſe deberet, vt ſi fundus non præſtaretur, neque pluris neque minoris
quàm centum æſtimaretur.

Vt in legatis damnationis electio eſt heredis ſiue homo legetur generaliter, ſiue illud
aut illud, ita & in fideicommiſſis, & fuêre in aliis etiam pleriſque cauſis olim exæquata
fideicommiſſa legatis per damnationem. Quæ res potuêre legari per damnationem, &
per fideicommiſſum, & contra. Et re eadem coniunctim duobus legata per damnatio-
nem, vel per fideicommiſſum, ſinguli quaſi diuiſim ab initio habebant partes, legata au-
tem eadem re duobus ſeparatim per damnationem, aut per fideicommiſſum, ſingulis
B ſolidum debebatur. Et erant etiam quædam verba communia tam legatorum per dam-
nationem, quàm fideicommiſſorum, veluti Dari volo l. quidã teſtamento. hoc tit. l. eum
pater. §. cum pater, l. pen. §. Lucius. tit. ſeq. l. xj. §. ſic fideicommiſſum. l. nomen tit. 3. Non
eſt igitur mirum ſi etiam ſit in fideicommiſſis electio heredis, vt in legatis per damna-
tionem, idque omnino ita procedit in hac ſpecie. Teſtator heredis fideicommiſit vt Ti-
tio fundum aut C. daret. electio igitur eſt heredis. is fundum Gaio vendidit. Fideicom-
miſſi perſecutio fideicommiſſario eſt non in heredem tantum, ſed etiam in emptorem,
& quemlibet poſſeſſorem fundi, quod nullus locus eſt in iure; qui manifeſtius probet
quàm hic. educi quidem id etiam poteſt ex l. qui ſolidum. §. vlt. tit. ſeq. & l. pater. §. 1. tit.
3. ſed non tam facili negotio. Fuit igitur fideicommiſſi perſecutio in rem, non in perſo-
C nam. Et rectè vtitur perſecutionis verbo. nam ordinaria de fideicommiſſo nulla actio
fuit, atque ob id inuenias quidem de legato iudicem vel arbitrum ſpecialem dari rei co-
gnoſcendæ, & dirimendæ cauſa, l. lxxij. tit. ſeq. ſed non de fideicommiſſo, & arbiter de
quo hic agitur non eſt ad cognoſcendum, ſed ad exequendum reſtitutionem fideicom-
miſſi. vt l. penult. De confeſ. l. x i i. De leg. 3. & is de quo agitur l. 11. C. de vſur & fru.
leg. ad fideiuſſores probandos. Sed ad rem. Perſecutio fideicommiſſi eſt aduerſus em-
ptorem fundi. at liberabitur oblatis C. quanti fundum teſtator æſtimauit. & hoc præ-
toris fideicommiſſarij vel arbitri dati ad exequendam reſtitutionem fideicommiſſi offi-
cio conuenit, quia æquum eſt eandem cauſam conſtitui quæ futura eſſet ſi fundus alie-
natus non fuiſſet. Simili ratione in alia cauſa vſus eſt Africanus ſupra l. xlvj. De euict.
quia æquum eſt eandem cauſam eſſe quæ futura eſſet, ſi vſusfructus alienus non fuiſſet.
D Non alienato autem fundo, liberaretur heres præſtatione fundi oblatis C. Eadem ergo
electione vtetur emptor, ſed neutri tamen licebit electionem ſcindere, veluti datis L. &
fundi parte. l. viij. §. vlt. hoc tit. l. 15. tit. ſeq. quod his verbis ſignificatur hoc loco. Vt ta-
men alterum ſolidum præſter. Sequitur alia quæſtio de legato vel excepto Kalendario,
in l. lxiiij. De leg. iij.

*Qui filium & nepotem heredem inſtituerat, certa prædia, quæque in his mortis tempore ſua eſſent,
*nepoti per fideicommiſſum dederat, excepto Kalendario, mortis tempore in ea arca, in qua inſtrumen-
*ta & cautiones debitorum erant, pecunia numerata inuenta eſt, pleriſque videbatur vix veroſimile
*eſſe, vt teſtator de pecunia numerata ſenſiſſet. ego autem illud dignum animaduerſione exiſtimabam:
E *cum quis Kalendarium præſtari alicui voluerit, vtrúmne nomina duntaxat debitorum præſtari vo-
*luiſſe intelligendus eſt, an verò etiam pecuniam ſiqua ab his exacta, eidem tamen Kalendario deſti-
*nata fuerit, & magis puto, quemadmodum ſi exactæ pecuniæ, & rurſus collocatæ eſſent, permutatio
*nominum non perimeret vel minueret fideicommiſſum: ita ipſæ quoque pecuniæ, ſi adhuc Kalenda-
*rio, id eſt nominibus faciendis deſtinatæ eſſent, eidem fideicommiſſo cedere debeant. quin etiam illud
*quoque putem defendi poſſe, vt non modo à debitoribus exactæ pecuniæ, ſed quacunque de cauſa re-
dactæ, eidem tamen rationi fuerint deſtinatæ, fideicommiſſo cedant.

Filio & nepote heredibus inſtitutis, nepoti prælegauit certa prædia quæq; in his mor-
tis tempore ſua eſſent, excepto Kalendario, quæ exceptio etiam ſi non fuiſſet appoſita,
intelligeretur l. vxorem. §. legauerat. hoc tit. quia non eſt veroſimile teſtatorem ſenſiſſe
F de Kalendario, quod ibi habuit ad tempus non quaſi inſtructum, vel inſtrumẽtum præ-
dij. l. ſi fundus. l. ſi mihi Mæuia. l. quæſitum. § 1. hoc tit. neque defendi poteſt reſponſum.
l. prædia. §. liberto. De inſtrumen. leg. quia vænalia non continentur legato, & multo
minus quæ vendita iam ſunt. l. quæſitum. §. Celſus. eod. tit. l. generali. §. vxori. De vſufr.

leg.& multominus cautiones Kalendarij & pecuniæ.itaque videtur legendum,Non cō- A
tineri niſi manifeſtè contrariam voluntatem libertus approbat,&c.vt l.quęſitum.§.1.hoc
tit.Nomina igitur & nummos noo deberi niſi manifeſtè de his quoque legandis volūtas
approbaretur.Denique excipitur in ſpecie huius legis Kalendarium quod & tacitè exce-
ptum intelligeretut. Sed non ſolent ſuperflua nocere.l.teſtameotum.C.de teſtamen.l.ſi
ſetuo.ĵ.de adim.leg.l.quæſitum.§.vlt. De inſtrumen.leg.Auguſtinus de ciuitate Dei lib.
iiij.Solet,inquit,à Iuriſperitis dici,Superflua non ooceot.At quæritur excepto Kalenda-
tio,quid exceptum videatur?ao inſtrumenta tantum & cautiooes debitorum?ao etiā pe-
cuniæ,quæ in eadem arca iouentæ ſunt,in qua inſtrumeota erant? Et quidam putabaot
Kalendarij nomine non videri exceptam pecuniam numeratam, quos refellit Africanus
hac ratione.legato Kalendario,vt l. nomen.§.vlt. hoc tit.ooo tantum debentur nomina B
debitorum, ſed etiam pecuniæ ex nominibus redactæ,& turſus collocatæ aliis,vel etiam
deſtinatæ aliis nominibus faciēdis, itémque pecuniæ noo redactæ ex nominibus,ſed alia
ratione,& Kalendario deſtinatæ. Excepto igitur Kalendario,eæ etiam pecuoiæ exceptæ
videbuntut.Argumentatur à legato Kalendario ad exceptum Kalendariū,ſicut vice ver-
ſa validum argumentum eſt à legato ad exceptum, vt quod dicitur, l.ſeq.de exceptis ne-
gotiatoribus,idem dici poteſt de legatis.Sequitur,l.xxviij.Ad.Senar.Conſul.Trebellia.

*Ex aſſe heres inſtitutus partem hereditatu mihi purè, tibi ſub condicione reſtituere rogatus, cum
ſuſpectam diceret,poſtulante me adit,& mihi totam ex ſenatuſconſulto reſtituit,quandoqne condi-
cio extiterit,an fructus partis tuæ reſtituere tibi debeam,non immeritò dubitabatur, & pleriſque pla
cet non eſſe eos præstandos: qnia nec ab herede præſtarentur, ſi ſua ſponte adiiſſet. ſufficiat autem ius C
tuum tibi integrum conſeruari,non etiam meligrem condicionem tuam fieri. Idem tamen exiſtima-
bat, ſi ex aſſe heres inſtitutus mihi quadrantem purè, tibi æqnè quadrantem ſub condicione reſtitue-
re rogatus ſit,& cum ſuſpectam hereditatem diceret,cogente me adit: quandoque condicio extiterit,
ſemiſſem tibi eſſe reſtituēdum, ſed nec lege Falcidia in propoſita ſpecie vſurum me puto: qnamuis ſcri-
ptus heres,ſi ſponte adiiſſet vteretur.*

Qui ſuſpectam, damnoſam, oneroſam hereditatem dicit quam rogatus eſt reſtituere
alteri,quique profitetur non expedire ſibi eam hereditatem adire(hoc enim exigit.l. 1x.
huius, tit.) ſi fideicommiſſarius poſtulet ſuo periculo adiri & reſtitui ſibi,ex Sen.Conſul.
Pegaſiano cogitur à Prętore adire & reſtituere hereditatem totam.quod ſi factum fuerit
actiones fideicommiſſario,& in fideicommiſſarium dātur ioſolidum, perinde atque ſi ex D
Sen. Conſul. Trebelliano reſtituta hereditas fuiſſet: & ita heres nullo incommodo adfi-
citur,cum adierit alieno periculo,& ipſo iure indemnis redditur,ex Seo. Cōſul. etiam ſi-
ne cautione.quinimo oblata indemnitatis cautio,cuius vt plurimum ſecuritas eſt incer-
ta,cum poſſit qui hodie eſt idooeus & locuples, non eſſe cras,oon ſufficeret ad cogēdum
heredem adire hereditatem.l.nam quod.§.vlt.l.cogi.§.idem quærit.hoc tit.Et cōtra nul-
lo etiam commodo heres adficitur.l. 4. hoc tit.nullas intendit actiones aut repellitur ex-
ceptione Trebelliani,non retinet Falcidiam, noo retinet præceptiones, & generaliter id
omne perdit quod perderet ſi quod etiam volebat hereditatem ooo adiiſſet. l. ſi patroni.
§.qui fideicommiſſariam,in fin.hoc tit. Adire autem cogitur præſens decreto prætotis.l.
ſi poſtulante, hoc tīt.vel præſidis in prouinciis aut magiſtratus municipalis ex auctorita- E
te pręſidis,vt Paulus ſcribit.iiij.Sent.Abſens non poteſt cogi adire,ſed interponitur aliud
decretum,quo ſcilicet fideicommiſſarius mittitur io poſſeſſiooem.l.recuſare,in prin.hoc
tit.& Paulo eodem libro Sententiarum. Qui id non profitetur quod dixi initio,ſed deli-
berat, cogitur etiam ſtatim adire periculo fideicommiſſarij, ſed oon reſtituere.l.om-
nes hoc titul.Cogitur autem reſtituere totam hereditatem,vt diximus,quod procedit e-
tiam ſi partem tantum reſtituere rogatus ſit. finge, ex aſſe heredem purè rogatum vni re-
ſtituere partem dimidiam,alteri partem alteram ſub condicione,& ſuſpectam dicere he-
reditatem.Sen.Conſul.Pegaſiano cautum eſt interim cogi eum reſtituere vniuerſam he-
reditateio poſtulanti fideicommiſſario,cui purè fideicommiſſum relictum eſt. & in l.co-
gi.§.idem Mætianus.hoc tit.Hodie,id eſt,ex Sen.Conſul.Pegaſiano,vt l.ſi heres eodem, F
& l.1.§.hodie ſuprà. Si cui plus quàm per leg. Falc. Adire certè non poteſt niſi totam, ſed
cogitur reſtituere totam.Exiſtente autem condicione,is qui antequam ea exiſteret quòd
ſibi partis fideicommiſſum purè relictum eſſet, vniuerſam hereditatem recipit, alteri fi-
deicommiſſatio partem reſtituet, tranſlatis actionibus ipſo iure, perinde atque ſi heres
ipſe

A ipſe reſtitueret. l. 1. §. ſed & quoties, hoc titul. nam actiones transfert non heres rogatus
tantum, ſed & fideicommiſſarius rogatus.l.1.§.De illo,hoc tit. Imò & non rogatus,vt in
propoſita ſpecie,ſi vniuerſa hereditas ei interim ab herede reſtituta ſit. Sed in hac eadem
ſpecie quęritur hoc loco,ſi heres rogatus ſit ſemiſſem mihi purè,ſemiſſem tibi ſub condi-
cione reſtituere,& poſtulante me coactus adierit & reſtituerit aſſem mihi,an poſtea exi-
ſtente condicione tui fideicommiſſi,fructus tuæ partis reſtituere tibi debeam. Et Africa-
nus ait hac de re non immeritò quęri. Cur? quia interim fructus teſtator lucrari heredem
voluit non me. ſed noluit etiã te. Et ideo obtinuit non debere eos tibi me reſtituere,quos
nec heres ipſe reſtitueret ſi ſua ſpõte hereditatem adiiſſet, atque ita qui heredis lucro ce-
derent ſi ſua ſponte adiiſſet, eo coacto adire cedent lucro eius cuius periculo adiit, rectè,
B vt qui in periculum ſuccedit, ſuccedat etiam in emolumentum, vtque is cuius periculo
adita eſt hereditas ſit omnino vice eius qui adiit ſua ſponte,& ſatis erit ius tuum tibi inte
grum conſeruari, non etiam meliorem condicionem tuam fieri: adiectis fideicommiſſo
fructibus, ante condicionem fideicommiſſi perceptis. Sed hæc comparatio heredis,qui
ſponte adiit ad fideicommiſſarium, qui coëgit adire non eſt perpetua, nec enim idẽ ſem-
per iuris conſtituitur in perſona fideicõmiſſarij quo poſtulante heres iuſſu prætoris adiit,
quod eſſet in perſona heredis ſi ſponte adiiſſet. Finge heredem rogatum mihi quadran-
tem, tibi quadrantem reſtituere. Si ſponte adierit, retinet ſemiſſem. Si coactus adierit,&
aſſem mihi reſtituerit, ego vltra quadrantem meum non retinebo ſemiſſem, ſed diuide-
tur ex æquo inter me & te, vt in ſpecie. l. Pap. hoc titul. placet vacantem portionem ad-
C creſcere fideicõmiſſario, ſi heres coactus adierit, quæ ei non adcreſceret ſi heres ſua ſpon-
te adiiſſet. Item ſi ſponte adiiſſet, priore caſu quo ſcilicet rogatus eſt ſemiſſem mihi, ſemiſ
ſem tibi reſtituere, detraheret Falcidiam, id eſt, ſingulis ſeſcunciã, Coacto autem illo adi-
re ego non detraham reſtituendo tibi. quia nec ipſe heres modò eam detraheret. l. cogi. §.
Martianus, hoc tit. Et ratio differentię, quod etiam non reſtitutis fructibus, ius tuum inte-
grum habeas: detracta Falcidia, vel ablato commodo adcretionis, ius tuum integrum nõ
habeas, atque ideo melius ſit, quod non poteſt capere heres, tibi potius quam mihi cede-
re. Ius integrum voco quod te teſtator habere voluit. Voluit autem tibi non detrahi Fal-
cidiã (eſt enim lex Falcidia contra voluntatem) voluit quoque tibi pro rata quæ vacarent
adcreſcere. Voluit tę habere partem tuam integram cum fructibus perceptis poſt condi-
D cionem, non etiam cum his qui perciperentur ante condicionem. Hinc generaliter no-
tant legatarium aut fideicommiſſarium ſpecialem, vel vniuerſalem non detrahere Falci-
diam: ſi ab eo fideicommiſſa relicta ſunt, vel ſi heres à quo legata aut fideicommiſſa reli-
cta ſunt, quorum pręſtandorum onus conſtat in fideicommiſſarium tranſire reſtituta he-
reditate, ſaluam Falcidiam habeat, aut ſi detrahere eam non potuerit. l. ſi patroni. §. qui fi-
deicommiſſariam. l. 1. §. Denique. & §. ſeq. hoc titu. l. lex Falcidia. §. vlt. Ad leg. Fal. l. cohe-
redi. §. quod ſi heredem. De vulg. ſubſt. Et in ſpecie. l. pœnales. §. vlt. Ad leg. Fal. legatarius
à quo pecuniarium fideicommiſſum relictum eſt, non vtitur Falcidia ex ſua perſona, ſed
quia paſſus eſt Falcidiam, hoc imputat pro rata fideicommiſſario, vt ſi xx. legatis roga-
tus ſit xv. reſtituere, & Falcidia ex legato detraxerit quinque, fideicommiſſario reſtituit
E xj. & quadrantem vnius, idémque erit ſi xx. legatis rogatus ſit reſtituere quinque. (ſic e-
nim rectè ſcriptum eſt cùm in Florentinis tum in Baſilicis. d. l. pœnales. §. vlt.) ideóque fi-
deicommiſſario reſtituet tres tantum, & dodrantem vnius. nam quod quidam conten-
dunt hoc caſu non poſſe imputari Falcidiam fideicommiſſario, eique eſſe præſtanda in-
tegra quinque, quòd ſolutis quinq; heredi, & quinque fideicommiſſario, adhuc apud le-
gatarium remaneant x. hæc ſubtilitas refellitur. l. 5. Si cui plus quam per leg. Fal. quę ple-
runque ait ęquum eſſe, vt legatarius qui paſſus eſt Falcidiam pro rata retineat ex fidei-
cõmiſſo etiam ſi tantum ex legato apud eum remanſurum ſit, vt ſufficere poſſit, ad præ-
ſtandum fideicommiſſum, quod quidem tantum, non parem modo fideicommiſſo quã-
titatem ſignificat, ſed etiam ampliorem. nec enim dicit tantum quantum, ſed tantum vt
F ſufficere poſſit. Et addit, Plerunque, quia ſunt duæ exceptiones, in d. l. pœnales. Si teſtator
integrum fideicommiſſum præſtari voluit: quę præſumptio eſt in alimentis relictis. l. cum
pater. §. ſi pars. de leg. 2. l. maritum. §. vlt. Ad l. Fal. l. liberto. §. liberto. de annuis leg. & ſi ſer-
uum ſuum vel alienum manumittere legatarium rogauerit. At præterea, in ſpecie. l. 1. §.
inde Neratius. hoc titul. fideicommiſſarius non detrahit Falcidiam ex eodem fideicom-

miſſo à ſe alij relicto ex perſona ſua,ſed quaſi ex perſona heredis:qui ex eo noluit eam de- A
trahere,vt ipſe potius detraheret,nec donare eam voluit poſteriori fideicommiſſario ſed
priori. & legeodum in ſupradicto.§.inde Neratius ſcribit,ſi heres rogatus reſtituerit,non
reſtituere.Itémque in ſpecie.l.facta.§.ſi cum ſuſpecta.& l.Marcellus.§.1.hoc titul.quia o-
nus legatorum ab herede relictorum in fideicommiſſarium tranſit, ex perſona heredis
conuenitur & ex eiuſdem perſona detrahit Falcidiam ex legatis, quam heres detrahere
poſſet ſi cōueniretur,licet à fideicommiſſario vniuerſali coactus adiiſſet.à legatariis enim
cogi non potuit. Sed in ſpecie huius legis heres ex cuius perſona conuenitur Falcidiam
detrahere ex fideicommiſſo hereditatis noo poſſet:propterea quod coactus adiit.d.l.co-
gi.§.Mætianus.Ad hæc Accurſius quærit hoc loco an is cui per fideicommiſſum reſtitu-
ta eſt hereditas,ſi rogatus ſit alij eandem reſtituere,ea reſtituta deſinat eſſe fideicommiſ- B
ſarius,an deſinat eſſe heredis loco.Heres quidem reſtituta hereditare oon deſinit eſſe he-
res, & directæ actiones apud eum remanent, transferuntur vtiles, & iura ſepulchrorum
habet.l.quia perinde.l.ſi parroni.§.qui fideicomm.hoc tit.quæ exheredati etiam habent.
l.vj.De relig. & ſump.fuo.hae ſcilicet ratione,quia liberi ſunt,heredes extranei oon poſ-
ſuot ea iura habere reſtituta hereditate alia ratione quàm quia heredes manēt. idémque
admittunt io bon.poſſeſſore,vt reſtitutis bonis non deſinat eſſe ſucceſſot prætorius. Et
conſequeoter Hugolini opinio verior videtur exiſtimantis primum fideicommiſſarium
reſtituta hereditate ſecundo, noo deſinere eſſe ſuceeſſorem Trebellianum. nam & ſi in
ſecundum fideicommiſſarium tranſeaot vtiles actiones,noo ideo ſequitur oullas reſidere
penes primum. nec enim tranſeunt eædem quæ primo & in primum competebant,& C
vtilium actionum ita facienda diſtinctio eſt, vt aliæ ſint vtiles comparatæ ad exemplum
directatum,aliæ vtiles comparatæ ad exemplum vtilium,vt alia eſt actio Publiciana,quę
vtilis vindicatio eſt, alia vtilis Publieiana, & alia actio hypothecaria, quæ vtilis Seruiana
eſt,alia vtilis hypotheearia. Io illo loco,[illegible]o fructus partis tuæ Flot.habent,ſuæ. Sed tuæ
eſt proculdubio rectius,vt infr.ius tuum.Et hæc ſufficient ad hanc legem. Reſtat ex hoc
libro tantum l.lxiij.De verb.obl.cuius hæc ſuot verba.

Si ita quis ſtipuletur, ſiue nauis ex Aſia venerit ſiue Titius conſul factus fuerit, vtra prius con-
dicio exſtitiſſet, ſtipulatio committetur, & amplius committi non poteſt. Sed enim cum ex duabus
diſiunctiuis condicionibus altera defecerit, neceſſe eſt vt ea quæ extiterit ſtipulationem committat. D

Si ſtipulationis diſiunctiuæ condiciones ſiot, & vtraque extiterit, ſemel tantum com-
mittitur nempe ex ea quæ prius extiterit.Quod ſi altera extiterit,altera defecerit,ea quæ
extiterit ſtipulationem committet,nec ea quę defecit.nec enim vtramque exiſtere opor-
tet,vt ſi coniunctim adſcriptæ eſſent,ſed alterutram.Vtitur exemplo huiuſmodi,Siue na
uis ex Aſia veoerit ſiue Titius cooſul fuerit,dabis?Siue igitur vox eſt diſiunctiua. Fateor
nonnunquam eſſe ſubdiſiunctiuam,id eſt,παραδιάζευξιν, cum vtrumque eſſe ſignificat,
vt ſi dicas Alexander ſiue Paris, quo exemplo Priſcianus vtitut, id eſt, Alexander qui &
Paris dicitur, & io teſtamento Perſij, Cornuto Chryſippi libros circa ſeptingentos ſiue
bibliothecam omoem.& ſimiliter.Aut,vel, & omnis alia vox diſiunctiua, ex mente pro-
nunciantis,& ex cauſa qua de agitut haberi poteſt pro ſubdiſiunctiua. & in hoe ptopoſi- E
to nihil refert dixerit,Siue,an Aut,hoc modo. Si nauis ex Aſia venerit,aut Titius conſul
factus fuerit.nam & hæc ſtipulatio non niſi ſemel committi poteſt.& ita ſtipulatio Iudi-
catum ſolui, Quandiu res ooo defendatur aut quod huius rei iudicatum erit ooo præ-
ſtetut,non committitur niſi ſemel.l.1.§.in hac 1.l.vlt. Iud.ſol.de qua proculdubio ſcribēs
Africanus hoc cum ea contulit ſtipulatioois exemplū, ſicut Vlpianus facit in l.cum quæ-
rebatut.eod.tit.

A

AD AFRICANVM

TRACTATVS VII.

EX LIBRO VII. Quæſtionum prima in Pandectis eſt. l.18. De iuriſd.
om.iud.cuius hæc ſunt verba.

B *Si conuenerit vt alius prætor quam cuius iuriſdictio eſſet ius diceret, & priuſquam adiretur mutata voluntas fuerit, proculdubio nemo compelletur eiuſmodi cõuentioni ſtare.*

Et ſententia ac ratio huiuſmodi, Si conuenerit inter me & te, vt pro competente iudice incompetẽs adiretur, veluti prætor tutelaris pro fideicommiſſario: cum eſſet inter nos controuerſia de fideicommiſſo, non teneor conuentioni ſtare. quia nuda conuẽtio obligationem non parit. nec quidquam obſtat, l.1. De iudic. & ſi quę ſunt ſimiles, quoniã non videntur ſe ſubieciſſe niſi qui eum adierunt. hic nondum fuerat aditus. Nec l.penul. C. de pact. quia de conuentione loquitur contractui apposita ex cõtinenti, ne reus vtatur præſcriptione fori, ex qua nemo ambigit obligationem naſci, & quamuis non naſceretur, ta-
C men poſſet præſcriptio fori oppoſita repelli replicatione pacti conuenti. quia conſtat & ſi ex pactis iure ciuili non dentur actiones, iure prætorio exceptiones & replicationes dari. Sed ſi poſt conuẽtionem de adeundo iudice incompetenti, etiam eum adierimus: & nos ei ſubiecerimus, & litem conteſtati apud eum fuerimus, quæ fuit initio nuda conuentio deſinit eſſe nuda, quia ex facto, id eſt, ex conuentione iudicis, & litis conteſtatione ſumpſit effectum, & teneor conuentioni ſtare. Poſſet vterque noſtrum contraria voluntate ab ea conuentione diſcedere, ſed alter non poteſt inuito altero poſteaquam ſcilicet iudicem adiuimus: Rectè ponitur ſpecies in iudice ſiue prætore. nam priuatorum conſenſus iudicem quamuis incompetentem, & incongruum, competentem facit, ſi modo eum adierint. l.1. C. de iuriſd. omn. iud. Eum verò qui nulli iudicio præeſt, id eſt, priuatum pri-
D uatorum conſenſus iudicem non facit etiã ſi eum adierint. l.3. C. eo. Auguſtinus in quæſt. vet. teſt. præfectus, inquit, poteſt agere vicem præfecti, & prætor prętoris, non tamen priuatus poteſt agere vicem poteſtatis alicuius. quę ſententia Auguſtini vera eſt, vt non poſſit agere priuatus vicem poteſtatis alicuius, vel ſua auctoritate, vel conſenſu priuatorum. nam ex mandato prætoris, vel alterius poteſtatis, vice eius fungi priuatus poteſt. l. vlt. De off. eius. cui mand. eſt iuriſ. Secunda autem eſt. l.46. de neg. geſt. quæ ſequitur.

Mandaſti filio meo vt tibi fundum emeret: quod cum cognouiſſem, ipſe eum tibi emi. Puto referre qua mente emerim. nam ſi propter ea quod tibi neceſſarium eſſe ſcirem, & te eius voluntatis eſſe, vt emptum habere velles, agemus inter nos negotiorum geſtorum, ſicut ageremus ſi aut nullum om-
E *nino mandatum interceßiſſet, aut Titio mandaſſes, & ego quia per me commodius negotium poßim conficere emiſſem. Si vero propterea emerim ne filius mandati iudicio teneatur, magis eſt vt ex perſona eius, & ego tecum mandati agere poßim, & tu mecum actionem habeas de peculio: quia & ſi Titius id mandatum ſuſcepiſſet, & ne eo nomine teneretur ego emiſſem, agerem cum Titio negotiorum geſtorum: & ille tecum & tu cum illo mandati. Idem eſt & ſi filio meo mandaueris vt pro te fideiuberet, & ego pro te fideiuſſerim. Si proponatur te Titio mandaſſe, vt pro te fideiuberet, méque quod is aliqua de cauſa impediretur quominus fideiuberet, liberandæ fidei eius cauſa fideiußiſſe, negotiorum geſtorum mihi competit actio.*

Mandaſti filiofam. meo vt tibi ſeruum emeret, vel vt fideiuberet pro te. ego cum id co-
F gnouiſſem tibi ſeruum emi, vel fideiuſſi pro te. Quæritur quæ mihi tecum aut tibi mecum actio ſit, mandati an negotiorum geſtorum. Et rectè Africanus inſpiciendum putat, qua mente mandatum expleuerim quod filio dederas, quodquę filius meus ſuſceperat. nam ſi in tui gratiam, eſt inter nos vltro citróque actio negotiorum geſtorum, perinde atque ſi nullum mãdatum interceſſiſſet quia & ſi interceſſerit non tamen id mandaſti mi-

hi ſed filio.inter te & filium erit actio mandati.Quod ſi in filij grariam mandatum exple- A
ui, liberandæ eius fidei cauſa,quod is commodè mandatum explere non poſſet,inter me
& filium nulla actio eſſe poteſt, propter vinculum patriæ poteſtatis, inter me & te nulla
etiam actio eſt ex perſona noſtra ſed eſt ex perſona filij vltro citroque actio mandati,tibi
directa de peculio mihi contraria inſolidum. eadémque eſt inter te & filium inſolidum.
Accurſius cōtendit hoc caſu teneri etiam patrem inſolidum ex l.ſi filius. De tut.quæ pa-
trem teneri ait inſolidum, ſi agnouerit tutelam demandatam filio, id eſt, ſi geſſerit, vel ſi
gerenti conſenſerit. Duo ſunt caſus,ſi geſſerit pater & ſi filio gerenti conſenſerit. Quod
ad priorem attinet,reſpondeo hîc geſſiſſe patrem filij gratia,non tua,& ideo ſuo nomine
obligari eum tibi non poſſe ſed filij tantum nomine de peculio. Ibi patrem geſſiſſe pupil- B
li gratia, & ideo pupillo eum teneri inſolidum, non quidem tutelæ, ſed negotiorum ge-
ſtorum.Et quod ad poſteriorem attinet,reſpondeo hic nihil geſſiſſe filium,ibi filium geſ-
ſiſſe patre agnoſcente tutelam,id eſt,agnoſcente periculum tutelæ. nec enim aliud eſt a-
gnoſcere tutelam, quàm agnoſcere periculum tutelæ. quamobrem ſuo nomine tenetur
pater,quaſi iuſſor vel quaſi fideiuſſor: patre autem non agnoſcēte periculum teneri eum
de peculio dūtaxat l.Lucius.De adm.tut.nec ſeparādam hac in re eſſe tutelam datiuam
à teſtamentaria. Conſenſus igitur,id eſt,ſcientia,patientia,taciturnitas patris,non obli-
gat patrem inſolidum,d. l. Lucius,immo nec cohortatio vel admonitio ſola bene geren-
dæ tutelæ,dict.l.ſi filius in fin. Conſenſus expreſſus quaſi periculi receptio eſt,& obligat
patrem inſolidum.d.l.ſi filius.d. l. Lucius. in fi. vt ita planè nihil diſſideat alia ab alia, ſed
cōſentiant admodū,atque opituletur alia alij. Porrò ſecūdum diſtinctionem huius legis C
accipiēda eſt l.ſi verò non rem.§.ſi filiofam.& ſequ. Mand.Mādaſti filiofam.meo vt cre-
ditori tuo ſolueret.ego ſolui.Lex ait te mihi teneri mandati.hoc ita,ſi contemplatione fi-
lij ſolui.nam ſi tui gratia,teneris actione negotiorum geſtorum. Quid verò ſi poſt eman-
cipationem filij ſolui? Et ait eſſe negotiorum geſtorum actionem,in filium ſcilicet ſi con-
templatione eius ſolui,in te ſi tui contemplatione.At quod de filiofam.Africanus ſcripſit
id omne ſcripſit,comparatione facta extranei. nec enim aliud iuris eſt in extraneo,vel fi-
lio emancipato,quàm in filiofam. Si extraneo mandaſti vt tibi ſeruum emeret,aut pro te
fideiuberet,& ego emerim,vel fideiuſſerim,ſi tui gratia,eſt inter me & te negotiorum ge
ſtorum,inter te & extraneum mandati:Si gratia extranei,inter me & extraneum, eſt ne-
gotiorum geſtorum,inter te & extraneum mandati,inter me & te nulla.Et quod ait.I dē D
eſt & ſi filio meo mandaueris,vt pro te fideiuberet, &c. hoc eſt,vt ſi filij gratia fideiuſſe-
rim pro te, ſit inter nos actio mandati ex perſona filij,& comparatione facta extranei, vt
etiam ſi extraneo mandaueris,vt is fideiuberet pro te, & ego fideiuſſero extranei cōtem-
platione, nulla ſit actio inter me & te, inter me & extraneum ſit negotiorum geſtorum.
quod ex altera parte tractari,eodem modo,eadémque ſeruata comparatione poteſt:ſi in
tui gratiam expleuero mandatum, quod vel cum filiofam. meo contraxeras, vel cum
extraneo.

Sequens quæſtio,l.4. De minor. vt intelligatur, Sciendum eſt in cauſa reſtitutionis in
integrum differentiam eſſe inter filiumfamilias & ſeruum.nam filiusf.minor xxv.annis,
ex his cauſis in re peculiari reſtituitur in integrum,quæ ipſius interſunt,puta ſi obligatus E
ſit,& conueniatur.l.3.§.ſed vtrū.hoc tit. nam quod conuentus præſtiterit,non poteſt ſer-
uare ab alio vel à patre.Et pater etiam ipſe in integrum reſtitui poteſt,licet maior ſit xxv.
annis,ſi ex perſona filij,vel ne ex perſona filij conueniatur de peculio l.patri.hoc titu.non
ſi ſuo nomine conueniatur,Quod iuſſu,vel inſtitoria,aut exercitoria,vel de in rem verſo.
Seruus autem beneficio ætatis, nullo modo in integrum reſtitui poteſt,id eſt, neque per
ſe neque per dominum,ſi dominus fuerit maior xxv.annis. Et ratio differentiæ hæc,quia
perſona ſerui nulla eſt etiam iure prætorio, & extraordinario.l.1.ÿ.de iu.delib.l.qui teſta-
mento.§.ſeruus qui teſt.fac.poſſ.l.Nullo.Ad leg.Cor.de fal.& conueniri ipſe ex eo quod
geſſit non poteſt,ſed dominus tantum in cuius poteſtate eſt de peculio,vel aliis prætoriis
actionibus,atque ideo domini perſona ſpectatur,an poſſit reſtitui in integrū,ſicut ſi quid F
ſeruo teſtamēto,vel codicillis relictum ſit,perſona domini inſpicitur, an ſit cum eo teſta-
menti factio.l.debitor.§.ſeruo.de leg.2. & ſi contrahat an domino ſit ius contrahendi,vt
eſt in prin. De ſtip.ſer.Inſtit.vbi placet illud Theophili, ſeruus ex perſona domini, χαρα-
κτηρίζεται. Poſſis dicere,Dominus ſeruū perſonat,quoniā gloſſę perſonat interpretatur,

διαχα-

A διαχαρακτηρίζω & διαχαρακτηρίζω. & ita dum quæritur an ſeruus, minor xxv. annis,
qui deceptus eſt in re peculiari in integrum reſtitui poſſit, perſona domini inſpicitur, an
ipſe dominus poſſit reſtitui. Si poſſit, vt ſi dominus etiam ipſe minor ſit xxv. annis, impe-
trabit reſtitutionem ſerui nomine, vel etiam ſuo, quia eius principaliter intereſt. inter-
eſt quidem ſerui peculium habere, ſed magis domini. d. l. iij. §. ſed vtrum, ſupra, & cuius
magis intereſt, eius principaliter intereſt, l. xix. C. de lib. cau. Si non poſſit reſtitui ſuo
nomine vt ſi maior ſit xxv. annis, nec ſerui nomine reſtitutionem impetrabit, nec ſi ſer-
uus ille fuerit impubes. quia non plus hac in re fauemus impuberi quàm puberi. Nec
etiam ſi liberam peculij adminiſtrationem ſeruus habuerit, quia plenior peculij admini-
ſtrandi poteſtas, non mutat condicionem ſerui, & generaliter his omnibus caſibus do-
B mino imputari poteſt: cur minori rem commiſerit. l. iij. §. vltim. ſuprà, & vt adiicit Afri-
canus. l. iiij, conceſſa peculij libera adminiſtratione, quidquid ita ſeruus gerit, videtur
gerere domini voluntate. Cui eſt conceſſum peculium, non etiam libera peculij admini-
ſtratio, is in re peculiari negotiatur, ſine vlla domini voluntate. §. præterea. Iuſt. Quod
cum eo &c. Is cui conceſſa eſt libera peculij adminiſtratio, videtur rem gerere, & ne-
gotiari domini voluntate: quia voluntatem tacitam habet non expreſſam, generale per-
miſſum non ſpeciale. Is autem quem quis inſtitorem fecit, id eſt, quem ſpecialiter ne-
gotiationi præpoſuit, ſiue ſeruus ſit, ſiue liber, vel liber homo quem procuratorem cer-
ti negotij fecit, planè gerit negotium domini voluntate. & ex his quidem cauſis domi-
nus, cuius manifeſta voluntate negotium geſtum eſt, obligatur inſolidum, vel inſtitoria
C actione, vel mandati, cum tamen conceſſa libera peculij adminiſtratione, non teneatur
niſi de peculio. Sed hac differentia excepta, in ceteris omnibus ſimilis eſt is, qui rem vi-
detur gerere domini voluntate, id eſt cui conceſſa eſt libera peculij adminiſtratio, ei qui
rem gerit domini voluntate, id eſt, inſtitori & procuratori. l. ſi quis hac lege. §. vltim.
De rei vind. l. ſi ſeruus meus. de acq. poſſ. Porro ſi inſtitorem vel procuratorem fecerit
maior minorem, is neque ex ſua perſona in integrum reſtitui poteſt, inſtitore vel procu-
ratore decepto in gerendo negotio: cum ſit maior xxv. annis, neque ex perſona inſtito-
ris vel procuratoris. l. xxiij. hoc titul. & Paulo auctore. 1. Sent. his verbis, Qui minori
mandauit vt negotia ſua agat, & ex eius perſona in integrum reſtitui non poteſt, quia
ſcilicet nec ipſe procurator vel inſtitor, in integrum reſtitui poteſt, etiam ſi liber homo
fuerit, cum nihil eius interſit. nec enim eius damno ea res cedit, ſed domini. aut ſi is re-
D ſtituatur, per conſequentiam & dominus reſtituetur, qui maior eſt annis xxv. quod præ-
toris propoſitum non eſt. Poſſet tamen vno caſu res procuratoris vel inſtitoris damno
cedere, ſi rem à domino ſeruare non poſſet, quo fateor eſſe dandam procuratori reſti-
tutionem in integrum, ſicut è contrario domino minori datur reſtitutio in integrum,
procuratore ſuo decepto maiore xxv. annis, ſi rem à procuratore ſeruare non poſſit. d. l.
xxiij. Quod ergo dicimus de minore, quem maior inſtitorem fecit, vel procuratorem,
vt neque is poſſit, neque dominus ex eius perſona reſtitui in integrum, idem obtinebit
in ſeruo minore xxv. annis, cui dominus permiſit liberam peculij adminiſtrationem. &
mala erit defenſio ſi deneganti reſtitutionem in integrum, hoc dicat, Ego nihil geſſi, ſed
permiſi. quia ſemper imputatur ei cur permiſerit. M. Tullius in frumentaria. Mala ac
E miſera defenſio prætorem hoc dicere, Ego frumentum neque attigi neque inſpexi, man-
cipibus poteſtatem probandi, improbandique permiſi. & mox quod verſu vno, & altero
amplius ita eſt ſcriptum in vetuſtiſſimis libris, fortaſſe non malè. Mala eſt hæc quidem,
vt dixi, ac potius perdita maximorum peccatorum, huius autem iniquitatis, & inertiæ
confeſſio, non defenſio criminis. Verba autem Africani hæc ſunt applicita, ad l. iij. §. vlt.

*Etenim quodcumque ſeruus ita gerit, voluntate domini gerere intelligendus eſt, & magis hoc ap-
parebit ſi aut de inſtitoria actione quæratur, aut ſi proponatur maiorem annu xxv. negotium ali-
quod gerendum minori mandaſſe, & illum in ea re deceptum eſſe.*

Si de inſtitoria actione quæratur, id eſt ſi dominus conueniatur actione inſtitoria. nec
F enim ex perſona inſtitoris cognitionem, vel integri reſtitutionem impetrabit. Sed re-
ſtant quædam adhuc. Dixi filiumf. minorem qui quid geſſit mandato patris, id eſt, quaſi
procurator patris, non poſſe reſtitui in integrum ex l. xxiij. hoc titul. Quæro cur tamen
poſſit reſtitui, ſi quid geſſerit iuſſu patris? neque hoc caſu, neque illo, rem à patre ſeruare

poteſt,& ſi propterea hoc caſu reſtituitur,reſtituendus etiam videtur illo.Sed differentia A
eſt conſtituenda inter iuſſum,& mandatum.nam filiusf.à patre mandatum ſuſcipit,id eſt
procurator fit patris quaſi extraneus quilibet:& exemplo extranei non reſtituitur in inte
grum,quia niſi eſſet impediméto patria poteſtas,à patre veluti extraneo rem ſeruare poſ-
ſet,cum ſoluendo eſt pater. Iuſſum ſuſcipit propriè quaſi filius. Dixi ſeruum minorem
xxv. annis non poſſe reſtitui in integrum. In l.ſequ.ponitur vnus caſus,quo videtur ſer-
uus reſtitui in integrum, beneficio ætatis,ſi præſens ei libertas fideicommiſſaria debeba-
tur, quia minori in re mora fit, etiam ſine interpellatione : id eſt, etiam ſi non petierit li-
bertatem. Quod in re mora fiat,non ideo fit liber ipſo iure,ſed reſtituitur in integrum,vt
perinde omnia ei ſeruentur integra, atque ſi eo tempore quo in rem mora facta eſt, ma-
numiſſus fuiſſet, atque ideo ex muliere cui præſens fideicommiſſa libertas relicta eſt, na- B
ſcuntur ingenui ante præſtitam libertatem ſi modo fuerit minor xxv. annis,licet liberta-
tem non petierit, & generaliter ita minori relicta libertate omnia integra ſeruantur per-
inde ac ſi liber fuiſſet,& conſequenter de eo quod interim geſſerit cõueniri poterit. nam
omnis reſtitutio in integrum eſt reciproca. Et hoc beneficium reſtitutionis ſignificatur
his verbis.in l.cum verò.§.Certè minoribus.De fid.lib. Certè minoribus xxv. annis & in
hoc tribuendum eſt auxilium. Auxilium enim illud eſt reſtitutio in integrum,vt Græci
interpretantur rectè. Dices,cur non eſt etiam neceſſaria reſtitutio in integrum minori-
bus vt debeãtur vſuræ legatorum aut fideicommiſſorum. l.3.C. in quib.cau.non eſt nec.
reſt.in int.quod d.l. Cum verò,ait eſſe ex Cõſtitutione Seueri,quæ articulo,hodie ſigni-
ficatur,in l.1. De vſur. Dicam,quia id Seuerus tantum conſtituit in legatis,& fideicom- C
miſſis,vt vſuræ minoribus omnino deberentur,non etiam relicta fideicommiſſaria liber-
tate, vt vel liberi eſſent mora facta in re, vel iure liberorum hominum cenſerentur, erat
quidem æquum hoc etiam admitti,& verò admittetur, ſed nõ ſine auxilio prætoris,quia
deficit Conſtitutio. Et hæc de reſtitutione minorum.

Sequitur alia quæſtio de reſtitutione maiorum,in l.29.Ex quib.cau.ma.quę quod pẽ-
deat ex ſuperiori,enarranda igitur ſunt ſuperiora,priuſquam eius verba proponãtur, eo-
dem quo fecimus modo & ratione eadem in quæſtione præcedente.Igitur ſciendum eſt
ex hoc edicto abſentem Reipu.cauſa,veluti militem,reſtitui in integrum,ſi interim dum
is militiam ferebat,res eius vſucapta ſit,data priſtina actione in rem, quæ ob id reſtituto-
ria dicitur,& reſciſſoria quod reſcindat vſucapionem,aut fingat eum quo cum agitur nõ D
vſucepiſſe licet vſuceperit, ſicut econtrario Publiciana fingit actorem vſucepiſſe,licet nõ
vſuceperit. vtraque eſt fictitia actio. Sed hæc perpetua,quia ſpecie tuendi iuris ciuilis,id
eſt,ſpecie & colore tuendæ vſucapionis datur.illa,id eſt reſciſſoria annũa,quia contra ius
ciuile datur.reſcindit enim vſucapionem,quæ eſt à iure ciuili.l.in honorariis. De obl.&
act.eadem verò forma actio reſciſſoria dicitur,in tit.ad S. C. Vell. quod reſcindat inter-
ceſſionem mulieris.l.vlt §.vlt.eod.titul.Et in l.vt mihi.De donat.quod reſcindat delega-
tionem.Et in l.2.C. Si adu.trans.ſicut in veteribus libris ſcriptum eſt,tributa actione re-
ſciſſoria,quod reſcindat acceptilationem.At ſimiliter actio reſciſſoria de qua hoc tit.agi-
tur quámque diximus dari militi, dabitur etiam in militem, cum militia ſolutus erit ei,
cuius rem ille interim dum abeſſet,nec defenderetur vſucepit. Decipiuntur plerique §. E
rurſus. Inſt.de act.quod eo.§.detur hæc actio in militem,vel quem alium abſentem Rei-
pub.cauſa,non militi. nec ex eo enim poſſis verè cõſtituere militi aduerſus priuatum,qui
rem militis vſucepit, actionem reſciſſoriam non dari. nam & ſi non detur eo loco, datur
aliis.vt l.1.l.item ait prætor.l.prox.§.vlt.ſ.l.ab hoſtibus.De cap.& poſt.l.ſi eum venditor.
§.1.De euict.l.non quocumque §.1.de leg.1. Et adiicit,lex prox.§.vlt.per hanc actionem
reſtitui militi vel priuato, qui eam intendit non rem vſucaptam tantum, ſed etiam fru-
ctus medij temporis,quo ſcilicet miles abfuit,nec defenſus eſt:quia ſcilicet plena reſtitu-
tio eſt,& retroaguntur omnia perinde ac ſi nulla vſucapio interueniſſet. & addit cauſam
reſtitutionis,Africanus his verbis.

Videlicet ne cui officium publicum,vel damno,vel compendio ſit. F

Id eſt,ne officium publicum,veluti militia, damno adficiat militem, vel priuatũ. nam
compendio quidem militi militia eſſe poteſt,ſed non alieno diſpendio.l.18.hoc tit. & re-
ctè in titu.De reg.iu.abſentiam eius qui Reip.cauſa abeſt,neque ei neque alij damnoſam
eſſe

A eſſe debere poſui exemplum in vſucapione,ſed facienda etiã eſt teſtitutio ex ceteris cauſis,vt eſt,in l.ſeq.§.vlt.veluti aduerſus rem iudicatam l.1.C.eod.vel aduerſus venditionẽ l.6.C.de reſt.mil.vel aduerſus præſcriptionem quamlibet temporalem l.1. & 5.C.eod. & in ſpecie de qua Africanus eodem libro ſcripſit in hunc modum l.43.hoc tit.

Si quis ſtipulatus ſit in annos ſingulos quoad in Italia eſſet vel ipſe vel promiſſor, & alteruter Reipubl.cauſa abeſſe cœperit,officium prætoris eſt introducere vtilem actionem. Eadem dicemus & ſi ita concepta ſtipulatio fuerit, Si quinquennio proximo Romæ fuerit, vel ita,Si Romæ non fuerit, C. dare ſpondes?

Si quis ſtipuletur vſumfr. in annos ſingulos quoad in Italia erit ipſe vel promiſſor, etiã B ſi vnus eorum abfuerit, non ideo minus debetur vſuſfructus, quia ſatis eſt alterum in Italia fuiſſe vt committatur ſtipulatio. verum non ita Africanus ponit ſpeciem. Ait enim, Si quis ſtipulatus ſit in annos ſingulos quoad in Italia eſſet, vel ipſe vel promiſſor: quæ verba rectè Acc.diuiſim eſſe accipienda,vt ſint duę ſtipulationes. Quoad in Italia erit ſtipulator. Quoad in Italia erit promiſſor. priorem adſumamus. Si de te ſtipuler vſumfr.in annos ſingulos, quoad in Italia ero,& abfuero Reip.cauſa, reuerſo mihi datur reſtitutio vt capiam vſumfructũ, & fructus medio tempore perceptos, ne mihi abſentia mea noceat, cuius cauſa iuſtiſſima fuit. Adſumamus poſteriorem. Si de te ſtipuler vſumfructum in annos ſingulos quoad in Italia eris,& abfueris Reipu.cauſa eius temporis quo abfueris perinde vſusfructus debetur mihi,atq; ſi in Italia fuiſſes,ne mihi abſentia tua noceat. Si tua C voluntate abfuiſſes, nihil deberes. ſed quia neceſſitate abfuiſti non voluntate tua,haberis pro præſente apud prætorem, cuius officium erit his caſibus introducere vtiles actiones, & dare non tantum abſenti actionem de vſuſfructu eius temporis quo abfuit, ſed etiam in abſentem. Introducere prętor dicitur actiones vtiles,quę ex mero officio eius proficiſcuntur, directis deficientibus, vt §.introduxit.& §.præterea. Inſtit.quod cum eo.&c.l. Caſſius. Quæ in fraud.cred. vel deficiente edicto, vt in his caſibus edictum deficere conſtat, quod eſt tantum de reſtituendis actionibus temporalibus, quarum dies exiit abſente eo, cui vel in quem competebant, non de reſtituendis etiam his quarum condicio defecit. ſed reſtituentur tamen officio prætoris,quia prætori non habetur pro defecta condicio quæ fuit in poteſtate ſtipulatoris, vel promiſſoris, ſi non ſponte eius defecerit, ſed coD gente neceſſitate. Duplex igitur eſt actio reſtitutoria. Vna ex edicto. altera ex decreto ſiue officio prætoris, vt l.3.C.eod.l.nec vtilem.ſuprà eod. Et vtraque vtilis. ſed ad priorem vtilem actionem accommodata poſterior, vt tractatu ſexto, ad l.ex aſſe. Ad Trebel. Sæpe in iure vtilium actionum oſtẽdi eſſe alias vtiles actiones. Et hoc quod tradit Africanus hoc loco, eſt euidẽtius proditum de legatis relictis in annos ſingulos, quoad legatarius in Italia erit l.Iulianus §.vlt.ff.ita vt etiamſi abfuerit legatarius Reipu.cauſa,& ſic legati condicio defecerit, reuerſo debetur vtilis legatorum actio, perinde atque ſi Italia non exceſſiſſet: quod quia non eſt ex edicto, Vlpianus in d. l. Iulianus vtitur in eam rem auctoritate Labeonis, Iuliani, Pomponij, quæ eſſet ſuperuacua ſi edictum ſufficeret. Verum adiicit Africanus in hac lege, idem eſſe dicendum ſi qui ſtipulatus eſt vſumfruct. vel quid aliud ſub condicione, ſi quinquennio proximo Romæ fuerit, abfuerit Reip.cauſa. namque reE uerſo reſtituetur officio prętoris actio ex ſtipulatu, vt perinde habeat quod in ſtipulatum deduxit, atque ſi Romæ fuiſſet. Itémque ſi quis ſtipulatus eſt ſub condicione, Si Romæ non fuerit, Romæ fuerit coactus publica cauſa. nam & huic perinde ac ſi Romæ nõ fuiſſet ad exemplum huius edicti dabit prætor vtilem actionẽ, quod idem in promiſſore poni poteſt nõ minus quam in ſuperiori ſpecie. Si promiſſor Romæ fuerit, vt ſcilicet teneatur ſi Roma abfuerit Reip.cauſa: & contra, Si promiſſor Romæ non fuerit, vt æquè teneatur ſi Romæ fuerit Reip.cauſa. Sequitur l.37. De vſufr.

Quæſitum eſt, ſi cum in annos x. proximos vſumfructum de te dari ſtipulatus eſſem, per te ſteterit quominus dares, & quinquennium tranſierit, quid iuris ſit. Item ſi Stichi x. annorum proximo-
F *rum operas de te dari ſtipulatus ſim, & ſimiliter quinquennium præteriit. Reſpondit, eius temporis vſumfructum & operas rectè peti, quod per te tranſactum eſt quo minus darentur.*

Quod idem Africanus libro quinto ſcripſit de legatis l.proxim.§.vltim.ſuprà, id nunc docet etiã obtinere in ſtipulationibus. Auget rem. nam facilius admittimus in legatis ex mora deberi fructus, ſiue exiſtimationem vſusfructus legati, quæ eſt ſententia d.§.vltim.

quia legata comparantur bonæ fidei contractibus. In ſtipulationibus ſtrictis ex mora A
fructus vel vſuræ non veniunt, niſi mora contracta ſit per litis conteſtationem. nam poſt
litem conteſtatam ex æquitate Sabinianis placet fructus quoque præſtandos, vt cauſa
reſtituatur. l. videamus. ij. §. ſi actionem. de vſur. Ait, poſt litem conteſtatam, non igitur
poſt quamlibet moram. Rurſus ait, ex æquitate. quia ſtricti iuris ratio repugnat. Item,
Sabinianis. nam nec Proculiani æquitatem eiuſmodi recipiebant. Sed Paulus Sabinia-
nis accedit. in d. §. ſi actionem. & l. viij. De re iud. l. cum fundus. in princ. de reb. cred.
Acceſſêre & alij vulgo l. ij. De vſuris. At etiam in caſu propoſito hoc loco placet poſt
moram quamlibet, ante litem conteſtatam in actionem ex ſtipulatu fructus venire. Fin-
ge, Stipulatus ſum de te vſumf. dari in annos x. proximos à tempore ſtipulationis. Quin-
quennio cõtinuò per te ſtetit, id eſt per moram tuam fruſtrationemq́ue, factum eſt quo- B
minus daretur vſusfructus, an ſi agam de vſufructu actione ex ſtipulatu, quinquennij
quoque fructus debent mihi præſtari. Et ait fructus vel potius vſumfructum, id eſt, æſti-
mationem eius temporis rectè peti. nec obſtare ſcilicet quod dicitur, in ſtipulationibus
ex mora fructus non venire, quoniam hoc ita procedit, niſi & fructus ipſi ſtipulatione
contineri intelligantur. porro ſtipulatione huiuſmodi, ab hoc die in illum diem vſum-
fructum dari, fructus contineri quicumque interim percipiuntur, aut percipi poſſunt.
quam mentem cõtrahentium tentat Papinianus etiam eſſe in ſtipulatione vacuam poſ-
ſeſſionem dari, vacuam ex aduerſo accipiens pro plena, vt etiam fructus contineat, &
partus. l. iiij. De vſur. quod Pomp. non probat l. iij. §. 1. de act. emp. nec Latinorum in-
ter hunc & illum mediæ rationes vllæ ſunt probabiles, probabilis ſi qua, ea Græcorum C
eſt, Papinianum loqui de condictione incerti, Pomponium de condictione certi. quæ
diſtinctio conciliat ſæpe in Iure auctores qui diſcordare inter ſe videntur. At quod po-
ſuit Africanus in vſufructu, idem etiam ponit & ſtatuit, in operis ſerui promiſſis in x. an-
nos proximos. & ſeparat operas ab vſufructu. nec mirum, cum & ſeparati ſint de his ti-
tuli. At l. iij. & iiij. De op. ſer. eundem videtur facere vſumfructum, & operas ſerui, dum
ait in vſufructu eſſe operas, in operis vſumfructum, qua de cauſa quidam malunt, in l.
v. eod. vſumfr. datum intelligi. ego nollem: quia præterquam quod Florentini & Baſili-
ci non ferunt, ſanè magis etiam accedunt operæ ad vſum, quàm ad vſumfructum, cum
indiuiduæ ſint, ſicut vſus, vſusfructus diuiduus. At verò & ab vſu, & ab vſufructu mul-
tum diſtãt, qua de cauſa nec operis ſerui legatis poſſis propriè dicere in legato vſum, vel D
vſumfruct. eſſe. l. j. §. ſi vſusfructus. Ad leg. Fal. quia aliud eſt vſus vel vſusfructus per ſe,
longè aliud vſus vel vſusfructus qui eſt in operis. Vſus & vſusfructus capitis diminutio-
ne & morte vſuarij vel fructuarij & non vtendo perit, ſed non operæ, quia vel ipſo no-
mine intelligitur has ſpectari ex perſona operarij, illa verò iura ex perſona vſuarij vel fru-
ctuarij: ac proinde manente operario manent operæ in obligatione, etiam ſi eas ſibi edi
creditor non petat, vel etiam ſi capite minuatur, aut ſi moriatur. manente re vſuaria, vel
fructuaria, nec manente vſuario, vel fructuario, aut non vtente iure ſuo intra conſtitu-
tum tempus, interit vſus & vſusfructus. At quia quod dictum eſt de legatis l. prox. in
hac trahitur ad ſtipulationes, conſequens eſt, vt quemadmodum in legatis dictum eſt,
in diem finiti vſusfructus æſtimationem vſusfructus præſtari, ita in ſtipulatione dica-
mus, de qua agitur in hac lege, non, vt ponitur, Si quinquennium tranſierit, aut bien- E
nium, aut triennium, ſed & ſi totum decennium, atque ita tempore finitus vſusfructus
fuerit, ex mora in decennij vſque nouiſſimum diem in actionem ex ſtipulatu fructuum
rationem haberi. ac præterea rectè in formula huius ſtipulationis, in annos x. proxi-
mos. nam ſi in annos x. quandoque ceſſante promiſſore quinquennium non ideo con-
feſtim agi cum eo poſſet parato decennij vſumfructum præſtare. Rurſus rectè etiã quę-
ſtio de vſufructu & operis: quę ſui natura in annos vel dies vel mẽſes diuidũtur, non vni-
ca præſtatione funguntur. nam ſi certam ſummam ſtipuletur quis in annos x. puto nõ
niſi nouiſſimo die eius temporis agere eum poſſe: perinde ac ſi fere poſt annos x. ſtipula-
tus eſſet. l. ſi in annos. De cond. & dem. Nunc tranſeamus ad l. ix. Com. diuid. quæ ex eo F
pendet quod in extremo legis præcedẽtis proponitur, ex Paulo de ſeruo communi, cu-
ius ex contractu, vnus ex dominis accepit iudicium de peculio inſolidum. Et ſciendum
eſt ex contractu ſerui cõmunis, duorum, vel plurium, agere creditorem poſſe de peculio:
cum quo velit ex dominis inſolidum, id eſt in totum peculium licet peculiũ totum eius

nnn ſit

A non ſit ptoprium, ſed commune, nec impetrare eum cum quo is agit poſſe, vt diuida-
tur actio. & rationem hanc reddit Gaius. in l. & ancillarum §. vlt. De pecul. quę repeti-
tur, & aptatur etiam ad actionem exetcitoriam in l.2. De exer. act. quod ſit iniquũ in plu-
res aduerſatios deſtringi eum qui cum vno cootraxit. Qui contraxit cum pluribus, licet
cõtraxerit ex vna cauſa, vt qui ex vna cauſa plures à reo fideiuſſores accepit, deſtringitur
etiam in plútes aduerſatios, ex epiſtola Adriani, dato fideiuſſoribus beneficio diuiſionis
præterquam vno caſu, ſi plures fideioſſores à tutore pupillo dati ſint, quo eleganter Pap.
air l. vlr. Rem pup. ſal. fore, noo eſſe deſtriogendum pupillum in plures aduerſarios, ſed in
vnum dandam actionem inſolidum. Aliàs qui ex vna cauſa cum pluribus contraxit, cum
pluribus agit: quod & io pluribus mandatoribus, vel reis conſtitutæ pecuniæ, vel etiam
B reis principalibus eiuſdem pęcuniæ locum haber. At qui cum vno contraxit, agir eriam
cum vno, vt qui cum ſeruulo vno contraxit, de peculio agit cum vno ex dominis quem
elegerir inſolidum, ſi nolit in omnes diuidere actionem. neque vero damooſa hęc res eſt
ei qui ſolus de peculio cõuenitur inſolidum, quíque condemnatus integram debiti quá-
ritatem ſoluit, hoc facilè ferẽte peculio: cum poſſir ipſe rurſus agere aduerſus ſocium, non
quidem oegotiorum geſtorum, quia neceſſe habuit ſolidum ſoluere, nõ de peculio, quia
inter ſe ſocij id eſt domious cum domino non agit de peculio l.20. de pecul. Sed pro ſo-
cio vt quod amplius ſua portione ſoluit, à ſocio conſequatur, quia eum etiam hoc ære a-
lieno liberauit, vel communi diuidundo, vt partem peculij conſequatur, ſicut ſcriptum
eſt, in l. prox. §. vlt. ſ. partem ſcilicet quę ſocio competit, quia pro ea parte liberatus ſocius
C eſt, & ſic vt habeat ſibi totum peculiũ ſublata peculij communione, niſi malir ſocius re-
fundete quod ille amplius ſua parte ſoluit, & peculij portiooem retinere. Inde quæritur
quid iuris ſit, ſi ſublara iam ſit communio interitu rerum peculiarium. nam ſublata com-
munioóe, non ſolet dari actio communi diuidundo l.1. hoc tit. l.9. C. eod. fateor, ſi ſit ſub-
lata diuiſione, non ſi ſit ſublara interitu rerum communium. nam & hoc caſu placet vti-
lem communi diuidundo actionem dari. quia ſufficit communio quæ præceſſit, quæque
hodie duraret, ſi res communes non intercidiſſent l.24. & 31. ſ. fam. erc. l.11. hoc titul. Erit
igitur vtilis communi diuidundo actio ei, qui inſolidum coouentus de peculio commu-
ni ſerui communis, & condemnatus ſolidum ſoluit, vt parrem pecuniæ ſolutæ à ſocio
cooſequatur, etiam ſi peremptum ſit peculium, & ita Africanus definit in hac lege his
D verbis.

Sed poſtquam ſocius ſerui communis nomine de peculio inſolidum damnatus eſſet, ſi apud ſocium res peculiares intercidant, nihilominus vtile erit iudicium communi diuidundo ad recuperãdam partem pecuniæ. alioquin iniquum fore, ſi tota ea res ad damnum eius qui iudicium acceperit pertineat: cum vtriuſque domini periculum in rebus peculiaribus eſſe debeat. Nam & eum qui mandatu domini defenſionem ſerui ſuſcepit, omne quod bona fide præſtiterit, ſeruaturum: quamuis peculium poſtea interciderit. Hæc ita ſi neutrius culpa interuenerit. Etenim dominum cum quo de peculio agitur, ſi paratus ſit rebus peculiaribus petitori cedere ex cauſa audiendum putauit, ſcilicet ſi ſine dolo malo, & fruſtratione id faciat.

E Ex Iuliano, vr opinor, ita definit Africanus, ſub cuius nomine etiam hæc eadem ſen-
teotia extar, ex lib.12. Digeſtotum. io l. ſi Srichus. hoc titul. & referuntur alia ab eodem
prodita in hanc quæſtionem, eodem libro. in d.l. & ancillarum. §. vltim. & l. ſeq. & l. ſi oo-
xali. §. vltim. & ſeq. & l. qoid ergo. eod. titul. vt puta, ſi res damnoſa futura ſit ei qui inſoli-
dum coouenitur de peculio, fortè quod ſeruare à ſocio noo poſſir, id quod ſua portione
ſoluerir amplius, tum vt damnari tantum debeat pro parte ſua, & pro modo eius quod à
ſocio ſeruare poteſt. Item ſi velis vnum conueoiri etiam eius peculij nomine quod apud
alterum eſt, & quod ſoluerit pro parte à ſocio recuperare, oeceſſarium eſſe, vt ſeruus ſit
communis & peculium commune. poteſt enim fieri vt ſeruus ſit communis, peculium
domioi vnius proprium, non commune, quo caſu qui peculij ſui nomine iudicium acce-
F pit, nihil à ſocio tecuperare poteſt. vel poteſt fieri vt ſeruus ſit communis duorum, pecu-
lia duo ſeparata, quo caſu alter alterius peculij oomine non conuenitur. Item, vt conuen-
tus ſocius de peculio inſolidum, pari ratione poſſit deducere quod alteri ſocio debetur
qui non conuenitur. Et hæc ex Iuliano in ſupradictis locis. Nunc ad id quod dictum
eſt, etiam peremptis rebus peculiaribus ei qui ſolidum ſoluit, eſſe vtilem actionem

Communi diuidundo. vt partem pecuniæ à ſocio ferat. additur hoc loco ratio huiuſmo- A
di, quod ſit iniquum totam eam rem ad damnum eius, cum quo actũ eſt de peculio per-
tinere, cum vtriuſque domini periculum in rebus peculiaribus eſſe debeat. nam & ſi vni-
cus tantum dominus ſit, peculij periculum ad eum ſpectat, veluti in hac ſpecie. Dominus
cum conueniretur de peculio, procuratorem dedit, qui defenſionem ſerui, & peculij ſu-
ſciperet: is bona fide ſoluit quod ſeruus debuit. id ex peculio ſanè recipiet mandati actio-
ne, ſi peculium ſuperſit. Quid ſi poſtea interciderit? id etiam eodem iudicio recipiet ex bo
nis domini. nam æquum eſt peculium domini periculo cedere. & quę æquitas in vno va-
let, cur non valebit etiam in pluribus dominis? Poſtrema pars huius legis explicatur ma-
lè ab Accurſio & aliis, dum aptatur proximo caſui, de domino conuento, de peculio qui
defenſorem dedit, cum ſit aptanda principali quęſtioni de duobus dominis. & Neutrius, B
domini ſcilicet interpretãdum, quia duos poſuit fuiſſe dominos. Senſus autem hic eſt, Id
quod dictum eſt de duobus dominis, quorum vnus conuentus de peculio inſolidum, ſo-
lidum ſoluit, vt partem pecuniæ ab altero conſequatur etiam peremptis rebus peculiari-
bus, ita procedere ſi neutrius domini culpa interuenerit, ſi rem ita geri expedierit, id eſt,
ſolidum peculiare debitum ſolui quàm cedere rebus peculiaribus. nam ſi expediebat ma-
gis conuentum de peculio cedere rebus peculiaribus quæ poſtea intercidérũt quam ſol-
uere id quod petebatur, hæc ei culpa imputabitur, nec eius quod plus ſoluit partem à ſo-
cio conſequetur. Et turſus ſi cum ipſe quidem vellet quod magis expediebat cedere re-
bus peculiaribus, alter qui non conueniebatur non permiſerit, hic illi non reddet tantum
pecunię partem dimidiam. Sed etiam quod plus pro altera parte pręſtiterit ille quàm ex- C
pediebat ſibi. Et ne quis in hoc hęreat, adiicit, conuentum de peculio, & cedentem rebus
peculiaribus audiri, non quidem temerè, ſed ex cauſa, Si ſine dolo malo, & fruſtratione id
faciat, atque ita vitare condemnationem. Sine fruſtratione, id eſt ſi non trahendi negotij
aut morandi iudicij cauſa id deſideret, Baſ. ἀδόλως καὶ ἀνυποκρίτως. His addi poteſt, cuitare
etiam eum condemnationem inſolidum, & damnari pro ſua parte tantum, ſi paratus ſit
actionem pro ſocio cedere aduerſus ſocium. l. quod debetur. De pecul. ideo enim tenetur
inſolidum, quia habet actionem aduerſus ſocium, vt planè non poſſit ea res ei damno eſ-
ſe. & in omnibus qui idcirco tenentur quia habẽt actionem, ceſſio actionis pro iuſta præ-
ſtatione eſt. & hoc forſitan addiderat etiam Africanus ipſe, qui & ſimiliter alio caſu do-
cet ceſſionem actionis, pro iuſta præſtatione eſſe. l. 16. Depoſ. his verbis. D

Si is apud quem rem depoſueris, apud alium eam deponat, & ille dolo quid admiſerit, ob dolum eius apud quem poſtea ſit depoſitum, catenus eum teneri apud quem tu depoſueris, vt actiones ſuas tibi præſtet.

Depoſitarius tenetur tantum ob dolum non ob culpam, ſed primus depoſitarius qui
dolo caret an tenetur ob dolum ſecundi depoſitarij, apud quem ipſe ſibi commendatam
rem depoſuit poſtea? Et placet eum teneri, vt vel præſtet quanti intereſt depoſitoris, vel
cedat actione ſua aduerſus ſecundum depoſitarium. delegatio enim vtique pro iuſta pre-
ſtatione erit in hac ſpecie, non minus quàm in illa de duobus dominis, quorum vnus cõ-
uenitur, etiam eius peculij nomine, quod apud alterum eſt ſine ceſſione etiam dat vtilem E
depoſiti actionem Paulus in ſententiis. Sequitur in l. 20. de hered. vend.

Si hereditatem mihi L. Titij vendideris, ac poſt debitori eius heres exiſtas, actione ex empto teneberis, quod ſimplicius etiam in illa propoſitione procedit, cum quis ipſe creditori ſuo heres extitit, & hereditatem vendidit.

Superiorem quæſtionem de ſocio quo cum agitur de peculio inſolidum, ex contractu
ſerui communis, Iulianus tractauerat xij. Digeſtorum. Inuenio & de quæſtione quæ ſe-
quitur in hac lege, eum eodem libro tractaſſe. l. ſi creditor de pecul. l. ſi creditor. Ad L.
Falc. vt planè videatur Africanus ſequi ordinem quæſtionum tractatatum à Iuliano, &
in eundem librum conferre, quæ etiam in eundem librum Iulianus ipſe contulerat. F
Sciendum autem eſt confuſione tolli obligationem, & actionem, ſi debitor credito-
ri, vel ſi creditor debitori ſuo heres extiterit. Confuſio eſt concurſus debiti & crediti in
eandem perſonam, qui plerunque contingit aditione hereditatis debitoris, ſi eam adeat
creditor, vel aditione hereditatis creditoris, ſi eam adeat debitor, vel aditione hereditatis
vtriuſque:

A vtriuſque: ſi vtramque adeat tertius quidam.& ratio per confuſionem tollendæ obliga-
tionis hęc,quod non poſſit ſibi quiſquam obligatus eſſe,nec ſecum ipſe agere,eadem quę
confuſę ſeruitutis adquiſitione vtriuſque prædij,& confuſi vſusfructus,adquiſitione pro-
prietatis,quod non poſſit mihi,vel rei meæ res mea ſeruire. At verò quamuis confuſione
ſublata ſit obligatio,is in cuius perſonam concurrit debitum,& creditum ſi res ei ſit cum
alio,rectè vtitur eius debiti vel crediti retentione,reputatione,computatione,deductio-
ne,& obligatio naturalis ad aliquid manere intelligitur,quia pignus non liberatur,vt di-
cemus ad l.33.infr. Sol.mat.& nonnunquam confuſa etiam actio reſtituitur,vt l.ſi mari-
tus.C.de inof.teſt.l.heredem infr.de his quib.vt indig.vel alia actio datur eiuſdem credi-
ti nomine,quibus ex principiis ſequuntur multa,quæ inferius demonſtrabuntur. ſed an-
B te omnia exponenda nobis eſt,ſententia huius legis ſanè difficilis. Duæ ſunt eius partes.
Prioris ſpeciem ponam ex aduerſo priuſquàm ex recto vti ſe habet. Finge,Vendidi he-
reditatem Primi, quam adieram,ac poſt ſecundo creditori hereditario heres extiti. po-
teſt videri nulla eſſe confuſio debiti & crediti.nulla ſanè fuit ante venditionem,poſt ven-
ditionem videtur fuiſſe aliqua propterea quod licet emptor iam fuerit loco heredis, ego
tamen re vera heres ſum primi debitoris.debitoris igitur & creditoris eodem tempore.at
ex vendito mihi áctio eſt,vt conſequar ab emptore, quod Primus debuit Secundo, quia
& ob hoc minoris hereditas veniſſe intelligitur, vt id debitum emptor præſtaret. & hic
eſt caſus l. penultim. hoc titul. cui aduerſus eſt ille qui proponitur priori parte huius le-
gis hoc modo. Vendidi hereditatem Primi, ac poſt Secundo debitori hereditario heres
C extiti,confuſio quoque hic contigit poſt venditionem,quę nulla fuerat venditionis tem-
pore, & nihilominus teneor ex empto, vt emptori præſtem quod Secundus debuit Pri-
mo,quia & eo pluris videtur hereditas veniſſe, quod in ea eſſet nomen ſecundi tempore
venditionis.Et hoc in poſteriori parte Africanus ait ſimplicius etiam in illa propoſitione
procedere cum quis ipſe creditori ſuo heres extitit & hereditatem vendidit. Verba hæc
ſunt Africani,vel Iuliani propria,Simplicius,& propoſitio.Propoſitio,id eſt,hypotheſis,
ſeu facti ſpecies:vt l.tutor.ad Vell.l.xx.De reb.cred.l.ſi pecuniæ.vt in poſ.leg.Simplicius,
vt l.xxxv.in fin.loca. id eſt rudius,detracta ſcrupuloſitate,controuerſia diſtinctione om-
ni.nam ſcrupuloſius in priori parte ex Iuliano,quantum exiſtimo,ponitur tempore ven-
ditionis debitum non fuiſſe confuſum, cum etiam ſi eo tempore confuſum fuerit, ſicut
D Africanus ſubiicit, res ita procedat, vt venditorem emptori pecuniam debitam præſtare
oporteat,vt puta ſi debitor creditori ſuo heres extiterit,ac deinde hereditatem vendide-
rit. Vnde & ſi non poſt venditam hereditatem creditoris,vt in priori parte ponitur,ſed
ante idem etiam heres extiterit debitori, ac deinde vendiderit hereditatem creditoris,
tenetur ex empto, vt debitum præſtet emptori. nec refert cui primum heres extiterit
debitori an creditori. Et ita Iauolenus in dic. l. penultim. diligentius proponit, poſt
venditam hereditatem debitoris venditorem creditori hereditario heredem extitiſſe,
ac proinde emptorem ei ex vendito teneri, vt debitum præſtet, cum tamen idem ſit,
ſi ante venditam hereditatem debitoris,idem creditori heres extiterit. Igitur ſimplicius
res tractabitur poſitis duabus regulis, Prima hæc erit, Si debitor creditori ſuo heres
E extiterit, & hereditatem vendiderit, licet confuſione debitor eſſe deſierit, tamen em-
ptori tenetur non quidem priſtina actione creditæ pecuniæ quæ confuſione ſublata eſt,
ſed ex empto vt præſtet quod debuit, vel ex ſtipulatu ſi emptæ & venditæ hereditatis
ſtipulatio interuenerit. quia eo maior hereditas intelligitur ad eum perueniſſe, eoque
pluris eam vendidiſſe,quaſi ſoluta hereditati pecunia quæ debebatur.l.ſi ei cui vendidi.
§.penultim. De euict.Ea igitur pecunia in hereditate computatur.Et debitor in hoc pro-
poſito intelligitur,ſiue iure ciuili debuerit,ſiue iure Prætorio,vt ſi pater aut dominus qui
iure Prætorio tenetur de peculio,ex contractu filij,vel ſerui,creditori peculiari heres ex-
titerit,& hereditatem vendiderit l. 2. §. illud quæſitum.hoc titul.l.ſi creditor. De pecul.
Præſtare enim debet emptori, id ſcilicet quod in peculio fuit venditionis tempore. ſed
F abſolutè ait,dict.§. illud, an præſtare debeat emptori, quod eſt ſolemne verbum ſtipula-
tionis emptæ,& venditæ hereditatis,& actionis ex empto,vt d.l.penult. Te actutum vt
tibi præſtetur.& l.is à quo.De rei vind.& M.Tullius.3.de legib. Tu ſi tabellariam tule-
ris,ipſe præſtabis.& 3.offic.Qui ſcire debuit de fuga & furtis,præſtat edicto ædilium.At
ſimiliter ſi is cuius prædium debuit ſeruitutem prædio Titiano, Titio heres extiterit,

& hereditatem vendiderit,ex empto tenetur vt eam ſeruitutem imponat de integro.Et ſi A
debitor qui creditori ſuo heres extirit,non vēdiderit hereditarem,ſed rogatus ſit eam al-
teri reſtituere, pari ratione fideicommiſſario tenetur actione in factum, vt debitū ſoluat,
vel ſetuitutem reſtituat.l.ita tamen §.ſi ex Treb.l.ſi heres pecuniam §.vlt.ad Trebel.& in
ponenda rarione legis Falcidiæ idem qui ſcilicet creditori ſuo heres extitit , bonis com-
putat,contribuit,connumerat quod defuncto debuit l.1.§.pen. Ad leg.Falc. Altera hæc
eſt, Si creditor debitori ſuo heres extiterit,& hereditatem vendiderit,licet confuſione de-
ſierit eſſe creditor,ei tamen emptor tenetur ex vendito,vel ex ſtipulatu,ſi interpoſita fue-
rit ſtipulatio emptæ & venditæ hereditatis,vt præſtet quod debitum fuit, vel vt ſetuitu-
tem quæ debita fuit redintegret l.2.§.pen.hoc tit.l.10. Com.præd.& ſimiliter ſi non ven-
diderit, ſed rogatus ſit eam hereditatem reſtituere, eius debiti nomine ei eſt in fideicom- B
miſſarium vtilis actio.l. Debitor. Ad Treb. & in ponenda ratione legis Falcidiæ deducit
bonis,quod ſibi defunctus debuit,quia & eo minor ad eum intelligitur hereditas perue-
niſſe l.15.§.quod auus l.qui fundum §.ſi quis heredem. Ad leg.Falc.l.8.C.eod.l.1.§.igi-
tur.C.de rei vxo.act.quod eriam fit in exereēda ſeparatione bonotum l.1.§.vlt. De ſepa-
rat.& ex Conſtitutione Iuſtiniani lege Falcidia non interueniente,ſi heres fecerit inuen-
tarium qui debitori ſuo heres extitit , in venditione bonorum aliis creditoribus reputat
creditum ſuum l.vlt.§.in computatione.C.de iur.delib.Sed de his ſatis. Tranſeamus ad
quæſtionem l.23.de pact.dot.cuius hæc ſunt verba.

Pater cum filiæ ſuæ nomine dotem daret pactus eſt vt mortua filia, vno pluribúſve liberis ſuper- C
ſtitibus, deducta parte tertia,reliqua dos ſibi, aut poſt mortem ſuam illi aut illi filij,quos in poteſtate
habebat reddatur,deinde hæc ita fieri ſtipulatus eſt ,poſt mortem eius mulier in matrimonio deceſſe-
rat relictis filiis . quæſitum eſt an ex ſtipulatione duas partes illi petere poßint. reſpondi poſſe etenim
vim eius ſtipulationis hanc eſſe, vt ſi in matrimonio mortua eſſet, dos patri redderetur, & perinde ha-
bendum ac ſi talis ſtipulatio interpoſita fuiſſet,ſi nauis ex Aſia venerit, mihi aut poſt mortem Lucio
Titio dari ſpondes? Nam & ſi poſt mortem ſtipulatoris nauis veniſſet,heredi deberi.

Regula iuris eſt,alteri nos paciſci & ſtipulari inutiliter,quia neque nobis ex ea ſtipula-
tione adquiritur actio neque alteri. quæ tamen vitiatur & perdit officium ſuum, ſi pater
filiofam. ſtipulatus ſit. nec enim inutilis eſt ſtipulatio cum ſibi patrem ſtipulatum videri
interpretemur,quod ſcilicet non poſſit in perſona filij conſiſtere ſtipulatio,ne momento D
quidem quin ſtatim ex ea adquiratur actio patri,& commodius ſit dicere patrem ſibi ſti-
pulatum videri.Sed neceſſe eſt nos diſtinguere hoc modo. Aut ſtipulatione factum con-
fertur in perſonam filij,aut ius. Si factum,vt ſi ſtipuletur filio tenere licere , filio ire agere
licere,filio facere aliquid licere, patri actio non eſt vt ſibi facere liceat, cum facere filium
voluerit cuius rei capax eſt filius , non etiam obtinendi iuris , & conſequenter filio ex ea
ſtipulatione nō eſt actio,quia ſi eſſet filio,eſſet & patri,eſt igitur inutilis ſtipulatio l.quod
dicitur.2. De verb.obl. Quod ſi ius conferatur in perſonam filij,vt ſi ſtipuletur filio dari
vel reddi, ex ea ſtipularione patri eſt actio, perinde atque ſi ſibi ſtipulatus eſſet, non filio.
idémque eſſe opinor ſi ius poſſeſſionis conferatur in perſonam filij , veluti filio tradi vel
reſtitui.nec enim id agitur vt filius faciat,quæ conuentio eſſet inutilis,ſed vt fiat filio.de- E
nique factum confertur in perſonam promiſſoris, ius poſſeſſionis vel poſſeſſio quæ ex iu-
re plurimum mutuatur in perſonam filij,quæ cum remanere apud filium nō poſſit l.poſ-
ſeſſio §.1. De adquirend.poſſ.& conſequens eſt rectè agere patrē ex ſtipulatu,vt ſibi pro-
miſſor reſtituat,vel tradat,nec erit inutilis ſtipulatio.Sed quod in his quæ iuris ſunt dici-
mus patri acquiri actionem non filio , ita verum eſt , niſi nominatim poſt mortem ſuam
pater filio ſtipulatus ſit , vel poſt emancipationem filij, quo tempore ſibi filius adquirere
poteſt paterfam. factus . nam hoc caſu non patri ſed filio ex ſtipulatu actio eſt , non qui-
dem directa,quia in eius perſona ab initio non conſtitit obligatio,ſed vtilis,licet patri he-
res non extiterit,l.quodcumque, §. ſi ita quis De verb. obligat. quæ res efficit in his quæ
ſunt iuris, ruſus vt diſtinguamus ſimpliciter ſtipulatus ſit filio pater , an poſt mortem F
ſuam,vel poſt emancipationem filij. Sed & alia ſumitur diſtinctio ex cauſa ſtipulationis.
nam ſimpliciter filio ſi ſit ſtipulatus ex ea cauſa,ex qua patri adquiri poteſt, patri compe-
tit actio ex ſtipulatu,ſi ex ea cauſa ex qua filio adquiri poteſt,veluti ex cauſa caſtrenſis pe-
culij,filio competit vtilis actio.& hæc de filiofamilias. Filio emancipato ſine vlla diſtin-

ctione

A ctione facti & iuris, vel ſimplicis ſtipulationis, & conceptæ in caſum mortis patris, dici-
mus per patrem parari vtilem actionem, nam & per auum maternum nepti l. Gaius ſol.
mat. & per patruum, qui patris loco eſt, filio fratris. l. cum quis §. codicillis. de leg. 3. & per
matrem filio. l. Publia. in prin. Depoſ. in cuius legis ſpecie ſoli filio datur vtilis depoſiti ex
lege depoſitionis à matre dictæ filio, non etiam ceteris filiis coheredibus matris inteſtatę,
non marito, quem in ea ſpecie ponendum eſt de ea re certaſſe cum filio non abſque ra-
tione, quod fortè res à matre depoſitæ mariti eſſent propriæ, ſed hoc non eſt ſatis, vt ſit ei
actio depoſiti vtilis, niſi etiam ei nominatim pacta ſit mulier l. pen. C. ad exh. Ad ſummã
verò affectioni, & voto parentum, vel eorum qui parentum locum obtinent erga liberos
hoc datur, vt eis parent vtiles actiones, licet eos non habeant in poteſtate, quod affectio-
B ni tamẽ liberorum non datur ſimiliter l. Debitor. §. vlt. ad Treb. l. inter. §. cum pro ſe: hoc
tit. In ſpecie l. Gaius, duplex redditur ratio, vna ex fauore dotiũ, altera ex affectione per-
ſonarum, ſed hæc poſterior ſufficeret. His cognitis non erit difficile expedire quęſtionem
huius legis. Pater in dote danda pactus & ſtipulatus eſt, mortua in matrimonio filia libe-
ris ſuperſtitibus, ex eo matrimonio ſuſceptis, retenta pro eis liberis parte tertia reliquam
dotem ſibi reddi, aut poſt mortem ſuam filiis ſuis familiarum fratribus filiæ poſt mortem
patris mortua eſt filia ſuperſtitibus liberis, an fratres beſſem dotis ex ſtipulatione petere
poſſunt. Dubitationem facit quod alteri ſtipulamur vel paciſcimur inutiliter, & quod pa
tre ſtipulante filiof. dari vel reddi, non eſt filiof. ex ſtipulatione actio. Verum hic non ſim-
pliciter ſtipulatus eſt, ſed poſt mortem ſuam, quo tempore filius ſibi acquirere poteſt. ac
C proinde dabitur ei vtilis actio, vt l. ſi ita s̃. hoc tit. Item, & hæc præcipua dubitandi ratio,
quod condicio ſtipulationis extiterit, id eſt quòd mortua filia fuerit non viuo patre, ſed
poſt mortẽ patris. At vis etiam ſtipulationis & poteſtas hæc eſt vt ſi in matrimonio mor-
tua eſſet viuo patre, dos patri redderetur, vel ſi in matrimonio mortua eſſet mortuo iam
patre, filiîs (ſic videtur Africanus ſcripſiſſe alioquin mancus) & ideo etiam ſi condicio ex-
titerit poſt mortem patris, filiis vtilis eſt actio ex ſtipulatu, ſicut ſi ita ſtipulatus eſſet, Si na-
uis ex Aſia venerit, mihi aut poſt mortem meam L. Titio, filio ſcilicet vel heredi. nam &
hic quamuis poſt mortem ſtipulatoris extiterit condicio, L. Titio actio ex ſtipulatu com-
petit. Verba ſtipulationis erant ambigua. nam & ita accipi poterant, Si mortua fuerit me
viuo, mihi reſtitui vel ſi moriar antequam mihi reſtituatur, filiis. At verbis Africanus op-
D ponit vim. Vis eſt poſita in conſilio atque in mente contrahentium. In illo loco, Illi aut il-
li, particula Aut ſubdiſiunctio, non diſiunctio eſt. Sed ad aliam veniamus, ea erit l. 33. Sol.
matr.

Quæ dotis nomine certam pecuniam promiſerat, quoſdam adhibuerat qui ſtipularentur partem dotis diſtracto matrimonio ſibi ſolui: ea nulla dote data obierat eodem marito ſuo herede relicto: is damnoſam hereditatem eius adierat. nihilominus ſtipulatoribus tenebitur. quoniam adeundo hereditatem debitricis, intelligeretur ſecum penſaſſe. nec ad rem pertinere, quod ſoluendo non eſſet hereditas: quando ceteris etiam creditoribus teneatur.

Reſponſum eſt elegans. Mulier marito ſtipulanti dotem promiſit, non dedit, & adhi-
E buit Titium qui ſtipularetur ſoluto matrimonio, partem dotis ſibi ſolui: ea nulla dote da-
ta obiit marito herede relicto, damnoſa erat hereditas ac ne ſoluendæ quidem doti ſuffi-
ciens: at nihilominus eam maritus adiit, atque ita creditor debitrici heres extitit, debuit
enim mulier marito dotem ex ſtipulatione. Quæritur an & ipſe nũc mortua muliere Ti-
tio debeat eius dotis partem dimidiam ex altera ſtipulatione. Et videtur non teneri effi-
caciter, quia tueri ſe poteſt exceptione non numeratæ dotis, cum nullam dotem accepe-
rit. At contra Africanus reſpondit eum teneri, optima ratione, quia adeundo hereditatẽ
debitricis videtur ipſe ſibi dotem ſoluiſſe, aut penſaſſe eam cum hereditate. Confuſio pro
ſolutione vel pro penſatione cedit, denique videtur dotem accepiſſe, & conſequẽter Ti-
tio tenetur, vt eius dotis partem reſtituat. alioquin Titius repelleretur exceptione nõ nu-
F meratæ dotis. Obiicies, Imò non videtur ſibi ſoluiſſe qui adiit eam hereditatem, quæ ſol-
uendæ doti ſibi debitæ par non eſt. Obiiciam, omnem hereditatem videri eſſe ſoluen-
do quam heres adiit l. libertus. De bon. lib. qua ratione non tantum Titio tenetur mari-
tus ex ſua promiſſione, ſed etiam omnibus creditoribus hereditariis ex contractu defun-
ctæ inſolidum: vt vel ſoluat de ſuo, ſi hereditas ſoluendo non ſit. & malè Accurſius

Titio eum teneri quatenus facere poteſt, ceteris inſolidum, nam illud priuilegium marito A
honoris cauſa duntaxat datur, ſi conueniatur ab vxore vel herede eius, qui idem eſt pro-
pemodum homo, non ſi ab extraneo, etiam ſi de dote reddenda conueniatur, nec moue-
mur l.prox. §.in qua primus maritus ideo conuenitur à ſecundo in id quod facere poteſt:
quia id tantum promiſit ſecundo, quod debuit vxori. non debuit autem vxori plus quàm
facere poſſet. Nec l. ſi maritus infrà, in qua maritus à fiſco conuenitur in id quod facere
poteſt, quia confiſcata ſcilicet fuit dos quam maritus debebat vxori, porrò non debebat
eam vxori ſupra quàm ferrent vires ſuarum facultatum. Hic verò Titius ſtipulando ſuum
negotium geſſit, & ſibi cauit dotem ſolui ſuo nomine, non quod maritus vxori deberet,
quia nec quicquam ei deberet in hac ſpecie, & ideo inſolidum ei actio eſt, nō ad modum
facultatum viri. Et quod diximus eum qui adiit hereditatem non ſoluendo, teneri credi- B
toribus hereditariis vltra vires hereditatis, quod intelligatur locuples hereditas quæ locu-
pletem heredem habet, adnotandum eſt id non ita ſe habere in legatariis, & fideicōmiſſa-
riis. nam his non debetur vltra modum legis Falcidiæ, nec ceſſante Falcidiæ deductione,
vltra vires hereditatis. l.1.§. Denique. ad Trebel. Adnotanda etiam nona diſtinctio Iuſti-
niani, vt ſi non fecerit inuentarium heres teneatur creditoribus, imò & legatariis inſoli-
dum, non deducta Falcidia, non deducto ære alieno, non æſtimatis viribus hereditatis,
quia præſumitur ſuppreſſiſſe pleráque, quibus idonea redderetur hereditas, quæ dicitur
non idonea. Sin autem fecerit inuentarium, vt non teneatur legatariis, imò nec credito-
ribus hereditariis ſupra vires hereditatis. Et hæc ſufficerent ad hanc legem, niſi appete-
ret etiam animus plenius aliquanto tractare de eo, qui nihil dat vel promittit in dotem, C
adhibetur tamen à muliere quæ dat, vel promittit dotem, vt eam ſtipuletur reddi ſibi di-
ſtracto matrimonio: & de confuſione ſiue aditione hereditatis, quatenus pro ſolutione
cedat. Quod ad primum attinet, adhibetur quis vel vt mandatarius, vel vt donatarius, vel
vt creditor mulieris. Si vt mandatarius, & agat ex ſtipulatu cum marito, quem heredem
reliquit mulier, repelletur exceptione illa vulgari, Dolo facis qui petis quod mox mihi
reſtituturus es. Si vt donatarius vel vt creditor mulieris vt hæc creditori ſcilicet adhibi-
tio cederet pro ſatisfactione, rectè agit ex ſtipulatu, & ita ponere nos conuenit ſpeciem
in hac lege, & ſi quidem ponas in donatario, conſequenter pones fuiſſe donatarium inter
viuos, quia in omnem caſum ſtipulatus proponitur. Si enim in caſum mortis mulieris tā-
tum, eſſet donatarius cauſa mortis, & poſſet donatio reuocari pœnitentia, & à donatario D
fideicommiſſum relinqui. l. Seia. De do. præl. l.2. C. de iu. dot. quod aliter ſe habet in do-
natione inter viuos. Poſſet etiam mandatum reuocari, ſi vt mandatarius adhiberetur, &
à mandatario debitore fideicommiſſum relinqui ex Conſtitutione D. Pij. & de his qui
quaſi mandatarij adhibentur accipienda eſt. l. mulier, §. vlt. De iu. dot. & l. cum quis, §. nu-
ptura. De leg.3. & reuocato quidem mandato, ſi modo id liqueret, multo magis ſtipula-
tor repelleretur exceptione doli mali, qui & non reuocato mandato repellitur, reuocata
item donatione cauſa mortis, ſed non etiam ea non reuocata. Quod ad alterum attinet
de confuſione, dicitur ea pro compenſatione, vel pro ſolutione cedere hoc loco, & l. ſi ei
cui vendidi. §. pen. De euict. l. ſi id quod. De lib. leg. l. Debitori l. Granius de fideiuſſ. l. Sti-
chum. §. aditio. De ſolut. atque ita ſolutione videtur perimi obligatio, quæ dicitur perimi
confuſione, quinimo ſi nihil ſit quod confundas, vt ſi nulla ſit actio, nulla obligatio ciui- E
lis, ſed naturalis tantum, tamen aditio hereditatis pro ſolutione cedit, id eſt, videtur ipſe
heres ſibi ſoluiſſe, quod ei defunctus iure naturali debuit, non ciuili. d. §. aditio. Con-
fuſio contingit per aditionem, ſed eo caſu etiam aditio ſola ſine confuſione pro ſolutio-
ne eſt. Neque tamen per omnia confuſio vim & effectum ſolutionis habet. Solutio tollit
etiam obligationem pignoris. Confuſio tollit omnem obligationem perſonalem, non rei
tantum ſed etiam fideiuſſoris, & mandatoris, alioquin fideiuſſor eidem pro eodem ipſo
eſſet obligatus, quod eſt abſurdum, realem non tollit, qualis eſt pignoris obligatio. l. de-
bitor. Ad Trebel. hæc enim non aliter confunditur, quàm ſi eius rei quæ pignori data eſt
creditor dominium obtineat. l. vltim. De exc. rei iudic. & ita licet adeunte fideiuſſore he-
reditatem rei principalis, vel contra confundatur obligatio fideiuſſoris, tam primi quam F
ſecundi, id eſt, eius quem dedit primus, pignus tamen quod is dedit manet. l. cum quis,
§. vltim. De ſolut. & obligatio igitur naturalis propter pignus: nec definitio, l. in omnibus.
De ſolut. vera eſt in confuſione. Non eſt etiam vera in eo qui liberatus eſt culpa credito-
ris.l.

A ris.l.ſeruum quem.De pign.l.qui occidit, §. 1.ad leg. Aquil. At rurſus ſi ſoluerit vnus ex
reis debendi,aiter liberatur.l. ij. De duob.reis.Si tamen vni ex reis debendi creditor he-
res extiterit, alter non liberatur, quia confuſione perſona tantum obligationi eximitur
non res omnis ſoluitur, l. Granius de fideiuſſor. Item ſolutio fideiuſſoris liberat reum à
creditore, ſi fideiuſſor creditori vel contrà creditor fideiuſſori heres extiterit, fideiuſſor
ſolus liberatur non reus,d.l. Granius. §.quod ſi creditor,l.heres,§. vltim. eod. titul. i. in
omnibus. De ſolut. nec enim alia ratione liberatur quàm quod qui erat fideiuſſor, hoc
genere fiat creditor: ſicut è contrario ſi reo fideiuſſor heres extiterit,vel contra non alia
ratione deſinit eſſe fideiuſſor, quàm quod fiat reus principalis. l. debitori.l. generaliter.
De fideiuſſ. l. debitor. De ſeparat. & vtrobique maior obligatio tollit minorem. maior
B autem & plenior ſemper intelligitur obligatio rei principalis, ſiue is ſit reus debendi, ſi-
ue credendi, ſi modo iure ciuili conſiſtat non naturali ſolo. Et hæc omnia eodem libro
tractaſſe Africanum conſtat, ex d. l. heres, & l. cum quis: quæ inferius explicabuntur.
Nunc ſatis erit ex his breuiter intellexiſſe, quantum diſtet confuſio à ſolutione, quámqꝫ
id quod redigitur ad ſimilitudinem alterius,non per omnia ſit ei ſimile. Sequitur ex or-
dine quæſtio l. xl. De adq. rer.do.cuius hæc ſunt verba.

*Quæſitum eſt ſi is cui liber homo bona fide ſeruiret deceſſerit: eique is heres extiterit, qui liberum
eum eſſe ſciat: an aliquid per eum adquirat. non eſſe ait, vt hic bona fide poſſeſſor videatur, quando
ſciens liberum poßidere cœperit, quia & ſi fundum ſuum quis legauerit, heres qui eum legatum eſſe
C ſciat, proculdubio fructus ex eo ſuos non faciet, & multo magis ſi teſtator eum alienum bona fide
emptum poſſedit, & circa ſeruorum igitur operam ac miniſterium eandem rationem ſequendam: vt
ſiue proprij, ſiue alieni, vel legati, vel manumißi teſtamento fuerint: nihil per eos heredibus, qui mo-
do eorum id non ignorarent, adquiratur. etenim ſimul hæc fere cedere, vt quo caſu fructus prædio-
rum cõſumptos ſuos faciat bona fide poſſeſſor, eodẽ per ſeruum ex opera & ex re ipſius ei adquiratur.*

Huius legis quæſtio pertinet ad id quod vulgo dicitur, bonæ fidei poſſeſſorem facere
fructus ſuos, quod de conſumptis eſſe accipiendũ hæc lex demonſtrat in fine, & §.ſi quis
à non domino. Inſt.de ret. diuiſ. & l. iiij. §. lana. De vſurp. & vſuc. Perceptio enim ſta-
tim inchoat,conſumptio conſummat adquiſitionem fructuum, & facti quidem fructus
interim bonæ fidei poſſeſſoris intelliguntur perceptione ſola, abſolutè non niſi conſum-
D ptione. Quod verò ſtatim atque percepti ſunt eius fiant pleno iure, vt adiicit l.in pecu-
dum.De vſur.eo demonſtratur non eſſe neceſſariam vſucapionem quæ plenum ius tri-
buat.l.xvij.in fi.De rei vind. At ſanè ſi conſumpti non ſint vindicabuntur, vel in rei vin-
dicationem venient, officio iudicis. Idem verò. §.ſi quis à non domino, demonſtrat ſu-
periorem regulam eſſe accipiendam,de fructibus qui facto & opera bonę fidei poſſeſſo-
ris peruenerunt, quoniã fructus quos percepit bona fide poſſeſſor, eius eſſe ait, pro cul-
tura & cura, naturali ratione, vt qui ſementem fecit bona fide, & metat: quanquam &
ſi alius ſementem fecerit,bonæ fidei poſſeſſor quos percepit fructus ſuos faciat: licet eos
non ſeuerit ipſe, eo ſcilicet iure quo ſata cedunt ſolo, & quia ſi ad fructuarium pertinẽt
fructus à quolibet ſati, quod eſt minus probabile, propterea quod minus iuris habet in
E percipiendis fructibus quàm bonæ fidei poſſeſſor, & ad bonæ fidei poſſeſſorem igitur
l. qui ſcit, §. 1. De vſur. Qui autem ſua ſponte proueniunt fructus ſine ſemine & ſine o-
pera aut cultura poſſeſſoris,eos bonæ fidei poſſeſſor ſuos non facit.l.fructus,eod.quia re
euicta & ipſi reſtituuntur, licet conſumpti ſint. Dicitur quidem in l.bonæ fidei hoc tit.
bonæ fidei poſſeſſorem omnes fructus ſuos facere interim etiam eos qui natura proue-
niunt. ſed aliud eſt interim ſuos fructus facere,aliud ſuos facere abſolutè.Quos interim
ſuos facit,re euicta reſtituit. nam interim, id eſt,quandiu res non euincitur. Quos abſo-
lutè,hi in reſtitutionem non veniunt. Eſt præterea accipienda ſuperior regula de fructi-
bus perceptis ante litem conteſtatam. nam poſt litem conteſtatam percepti veniunt of-
ficio iudicis, licet conſumpti ſint.§.1.Inſt. de offic.iud. l. certum. C. de rei vind. Ad hæc
F quæritur, an ex eo etiam tempore bonæ fidei poſſeſſor fructus ſuos faciat id eſt an retrò
intelligatur ſuos feciſſe quos conſumpſit, ex quo cognouit rem eſſe alienam. forſitan ſu-
perueniens hæc ſcientia rei alienæ non eſt mala fides, vt in l. & generaliter De nox. act.
habuimus ſcientiam rei alienæ non ſtatim eſſe fidem malam. Sed placet ex tempore quo
ſciuit rem eſſe alienam eum mala fide poſſidere. nam & hoc ſimul ſciuit ſe eſſe poſſeſſo-

rem iniuſtum & conſequenter ab eo tempore fructus eius non eſſe, fructuum enim ad- A
quiſitio proficiſcitut ex fide bona. & vt oſtendit, l.bonæ fidei,§.j. hoc tit.longè alia ratio
eſt vſucapiunis alia poſſeſsionis.nam vſucapio quæ ex lege proficiſcitur, magis quàm ex
facto noſtro,aut detentione, non interrumpitur etiam ſi ſuperuenerit mala fides: poſſeſ-
ſio interrumpitur,& quæ bonæ fidei erat, fit malæ fidei aut certè nulla poſſeſsio: & nulla
quidem ſi liberum hominem quem bona fide poſsidebam reſciero eſſe liberum, quoniã
liberi hominis poſſeſsio nulla eſſe intelligitur apud eum qui ſcit illum eſſe liberum,quia
& hoc ſimul ſcit poſsideri eum non poſſe.l.ſi ſeruus teſtamento de ſtip.ſer. l.pen. De reb.
cred. Si igitur malæ fidei poſſeſſor ſit, qui poſtea cognouit rem eſſe alienam,ſequitur ex
eo tempore fructus eius non eſſe,licet eos ſeuerit ipſe.neque verò mirum ſi non cẽſeatur
eodem iure vſucapio,& poſſeſsio, dominij adquiſitio, & fructuum adquiſitio.illa ex iure B
venit.j.xij.tab.& procedit iure ipſo ſi initium habuerit iuſtum,hæc ex facto.i. poſſeſsione
bonæ fidei,quæ niſi perſeuerãt non eſt etiam quod duret fructuum vtilitas,& ita nonnũ-
quam euenit vt rem bona fide poſſeſſor non poſsit vſucapere,qui tamen ex ea perceptos
fructus ſuos faciet. d.l.bonæ fidei.& eleganter, l.ij.Pro emp. Separata,inquit,eſt cauſa poſ
ſeſsionis & vſucapionis.nam quod poſsideo, non vſucapio etiam ſtatim.Quod verò dixi-
mus de fructibus,idem Vlpianus,in l.qui bona.§.j.hoc titu.ſtatuit de his quæ ex re bonæ
fidei poſſeſſoris,vel ex operis ſuis adquirunt ſerui alieni,aut liberi homines bona fide poſ
ſeſsi.ea enim adquirũt poſſeſſori quamdiu perſeuerat bona fides,non etiam poſteaquam
is cognouit hominem eſſe alienum,aut liberum. quia tunc cœpit eſſe iniuſtus, & malæ
fidei poſſeſſor,vt & D. Auguſtinus quodam loco ſcribit, libro de fide & operibns. In eo C
igitur ſunt ſpectanda ſingula momenra,nec ſatis eſt initium cœpiſſe à fide bona. eadém-
que ſententia eſt Africani hoc loco.ſed quæſtionem ponit in herede bonæ fidei poſſeſſo-
ris,in quo non eſt abſimilis ratio dubitandi. nam vt bona fides quæ in me fuit initio, vi-
detur & mihi in poſterum prodeſſe debete,ſic etiam bona fides defuncti,heredi. & ſane
ad vſucapionem prodeſt, ſed non etiam ad poſſeſſionem, vt videatur, & ipſe bona fide
poſſidere,quod defunctus poſſedit bona fide, licet ipſe in mala fide verſetur, atque adeo
vt fructus ſuos faciat, vel adquirat ex re ſua, vel ex opera ſerui alieni,aut liberi hominis
quem defunctus bona fide poſſedit,nec enim ita ſe res habet, & hoc quidem initio ponit
Africanus in libero homine, quem defunctus bona fide poſſedit,heres mala, vt nihil per
eum adquirat heres. Cætera quæ ſcribit non ſunt de libero homine,ſed de fundo defun- D
cti proprio,vel alieno bona fide poſſeſſo, vel de ſeruo æquè proprio vel alieno, eandem
tamen in eis rationem ſequimur, quam in libero homine.nam ſi fundum proprium teſta
tor legauerit,& heres eum legatum eſſe ſciat, heredi poſſeſſio defũcti iuſta nihil prodeſt.
nec enim fructus quos percepit ex fundo legato, quoſque conſumpſit ſuos fecit, ſed ex
die aditæ hereditatis legatarij fuiſſe ereduntur.parique ratione ſi defunctus fundum alie-
num bona fide poſſedit, heres mala, heres non adquirit ſibi fructus quos ex eo percepit.
non pono ſpeciem in alieno vt in proprio, quia alieni fundi quem defunctus bona fide
poſſidet nullum legatum eſt. Quod verò in fundo, ſequitur idem obtinere in ſeruo,
nam ſi proprium legauero vel teſtamento directo manumiſero, & heres eum lega-
tum aut liberum eſſe ſciat, nihil per eum adquirit. ſi alienum bona fide poſſedero, E
& heres non ignoret eſſe alienum, nihil etiam per eum adquirit. & hic etiam non
potes ponere ſeruum alienum fuiſſe legatum aut manumiſſum. nam libertas aut lega-
tum quod datur bona fide poſſeſſo, nullum eſt, & hæc verba Africani, *Vel legati vel
manumiſſi*, referenda ſunt tantum ad proprios. Et tandem ad extremum ex his Afri-
canus concludit.Quo caſu bonæ fidei poſſeſſor fructus prædiorum conſumptos ſuos fa-
cit,eo etiam per hominem alienum ei adquiri,ex duabus cauſis iure receptis,puta ex ope
ra & miniſterio hominis,& ex pecunia ſua: & retro, quo caſu fructus non adquiruntur,
nec illa ei adquiri. & ſimilis comparatio fructuum & eorum quæ per homines bona fide
poſſeſſos, ex illis cauſis adquiruntur fit ſemel atque iterum à Iuliano, in d. l. qui ſcit. Et F
Iulianus ait fructibus ea propius accedere, id eſt fructibus eſſe ſimilia eiſdémque iuris
regulis conſiſtere. Africanus eadem ſententia,ſimul hæc ferè cedere,id eſt,ſimul hæc fe-
rè vadere,commeare,concurrere,conuenire fructus prædiorum, & acquiſitiones ſeruo-
rum bona fide poſſeſſorum: qui quidem hoc libro tractaſſe videtur: quæ etiam Iulianus
eiuſdem numeri lib. Digeſtorum d. l. qui ſcit, vt ſanè vix fieri poſsit vt pugnent inuicem,

& tamen

A & tamen ſolet huic legi ac ſimilibus opponi, d.l.qui ſcit. §. vlt. eo quod dicat bonæ fidei
poſſeſſorem fructus ſuos facere, & adquirere ex opera ſeruotum, & ex re ſua per ſeruos
eoſdem etiam poſteaquam cognouit tem eſſe alienam, ſed nihil eſt facilius. Interim ac-
quirit,id eſt,quãdiu tes non euincitur,abſolutè & perfectè non adquirit,ſicut fructus qui
ſine opera hominis naſcuntur,bonæ fidei poſſeſſor intetim acquirit,nõ abſolutè, & alios
quoque intetim antequam conſumpſerit, abſolutè non antequam conſumpſetit, vt cui
creditur aliena pecunia.interim pecuniam ſuam facit,& eſt ſpecies ſpéſve mutui,abſolu-
tè poſteaquam pecuniam conſumpſit. Conſumptio conciliat adquiſitionem quæ non
fuerat ante perfecta. Ideo autem tem hanc tẽperat Africanus hoc verbo, Ferè,quod non
ſemper ita ſimul cedant fructus prædiotum & adquiſitiones ſeruotum. Ex re donata con
B iunx fructus ſoos facit ſerendo coactos, quia in fructibus & in vſuris licita donatio eſt, l.
fructus,de vſur.atque ita euenit,vt malę fidei poſſeſſor fructus ſuos faciat,quia ſcilicet nõ
vt rei,ita fructuum eſt malæ fidei poſſeſſor. At per ſeruum donatom ex re ſua non adqui-
rit,quia hoc domini tantum aut bonæ fidei poſſeſſotis ius eſt,nec eſt in eo licita donatio,
quod poſſet ſupra modum excedere.l.per ſeruum donatum. hoc tit. l.de fructibus,l.ſi v-
xor De don.inter vir.& vx. Adquitit tamen meo iudicio ex operis ſerui.quia operæ homi
nis ſunt in fructu,& fructus in operis. Item poſt litem conteſtatam veniunt fructus quos
bonæ fidei poſſeſſor interea petcepit, vt diximus ſupra. at non veniunt fortè ea quæ per
ſeruum de quo cum eo agitur ex te ſua quæſiuit,quia ea tantum l.præterea. De rei vind.
venire ait quæ nõ ex re ſua quæſiuit. Quæ ex operis,fateor venire ſuperiori ratione. Aliàs
C vero ſimul hæc cedunt vt qui fructus ſuos facit, vel non facit, & adquirat vel non adqui-
rat per ſetuum ex tè ſua, nec malè quod dixetit Africanus,Simul, ex eo Ioãnes fieri poſſe
propoſitionem hypotheticam,nam ex quibus illa cõficitur ea ſimul eunt ſi modo fiat per
condicionem ſiue connexionem, hoc modo, Si dies eſt, lux eſt. alia enim eſt ratio hypo-
theticæ diſiunctiuæ. Sequuntur quæſtiones quatuor de poſſeſſione,in l.xl.tit.ſeq. Prima,
quæritur an interpelletur poſſeſſio eius quem ſeruus ſuus ex fundo deiecit quem poſſi-
debat,de qua hæc ſunt Africani verba.

Si de eo fundo quem cum poſsiderem,pignori tibi dedi,ſeruus tuus te deiiciat,adhuc te poſsidere ait quoniam nihilominus per ipſum ſeruum poſſeſsionem retineas.

D Si te alius deieciſſet,deſineres poſſidere. Vis enim poſſeſſionem adimit. Et poſſideret
is qui te deiecit,ſi apprehendiſſet poſſeſſionem,aut certè poſſeſſio vacaret.l.iiij.§.ſi tu me
vi.tit.ſeq.Si ſeruus me meus deiecerit, non deſino poſſidere, imò eandem poſſeſſionem
quam poſſedi antequam deiiceret,videor per ſeruum retinere: & malè Acc. ex hoc loco
colligit per ſeruum inuitum retineri poſſeſſionem inioſtam,nec enim eam retineo quam
inuaſit ſeruus,quæ nulla eſt,ſed continuo meam,& eleganter,l. non ſolum,§. Si rem. tit.
ſeq.Seruum dominum ſuum poſſeſſione non ſubuertere: quod ita l.rem quæ.hoc titul.
Setuum domini poſſeſſionem non interuertere,& notandus vſus vocabulorum iuris.In-
teruertitur poſſeſſio domino, Subuertitur dominus poſſeſſione. Hanc verò quæſtionem
E Africanus ponit in creditore, qui deiectus eſt per ſetuum ſuum de poſſeſſione fundi pi-
gnorati,vt intelligatur an hoc modo interpelletur vſucapio debitoris. Finge enim pigno-
ratum fundum alienum,quem cœperat vſucapere debitor. Pignus propriè poſſidet credi
tor non debitor,quia eo animo pignus debitor tradidit vt poſſeſſionem dimitteret, l. per
ſeruum,in prin.ſupra,tit.prox.l.cum & ſortis.§. vltim. De pign.act. Sed ad vnam cauſam
intelligitur etiam debitor poſſidere per creditorem,id eſt,ad vſucapionem,vt eam ſcilicet
impleat.l.j.§.per ſeruum corporaliter,l.qui pignoris.hoc tit.l.ſerui nomine.tit.ſeq. Quan
diu enim poſſidet creditor,& ipſe licet re vera non poſſideat,intelligitur poſſidere,vt vſu-
capiat.l.non ſolum.§.qui pignori tit.ſeq. At interrupta poſſeſſione creditoris,debitoris e-
tiam vſucapio interrumpitur.namque vſucapio continuationem poſſeſſionis exigit, vel
F in eo qui cœpit vſucapere vel in eo per quem vtilitatis cauſa, benigna ratione fingitor
poſſidere,& inde quæritur an interpelletur poſſeſſio creditoris, quem ſeruus ſuus deiecit
de poſſeſſione fundi pignorati. nam ſi deſinit poſſidere creditor,& debitor igitur,ac con-
ſequenter interrũpitur vſucapio. Sed reſpondetur vt ſuprà diximus non interpellari poſ-
ſeſſionem. Secunda quæſtio hæc eſt, an interpelletur poſſeſſio morte coloni vel colono
diſcedente de poſſeſſione,quæ definitur his verbis.

Si fortè colonus,per quem dominus poſsideret, deceſsiſſet, propter vtilitatem receptum eſt, vt per A
colonum poſſeſsio & retineretur , & continuaretur: quo mortuo,non ſtatim dicendum eam interpel-
lari,ſed tunc demum cum dominus poſſeſsionem adipiſci neglexerit.aliud exiſtimandum ait, ſi colo-
nus ſponte poſſeſsione diſceſſerit,ſed hæc ita eſſe vera,ſi nemo extraneus eam rem interim poſſederit,
ſed ſemper in hereditate coloni manſerit.

Fundum meum poſsideo per colonum. Colonus igitur poſsidet mihi, non ſibi l.j.C.
com.de vſuc.Inde quæritur colono mortuo,per quem fundum poſsidebam,an interpel-
letur poſſeſsio,an interpelletur vſucapio.nam ſi deſiit eſſe is per quem poſsidebam, & e-
go videor deſiiſſe poſsidere. Sed vtilitatis cauſa,quæ in cauſis poſſeſsionū extorſit & alia
pleraque ſingularia æquitatis benignitate, receptum eſſe ait, vt per colonum poſſeſsionē
retineam , & continuem perinde atque ſi per meipſum poſsiderem, & quemadmodum B
morte mea non interpellatur vſucapio,l.cœptam.l.iuſto.§.nondum.tit.ſeq.vt etiam non
interpelletur morte coloni,per quem poſsidebam. ſed hoc ita procedit, ſi alius eam poſ-
ſeſsionem non apprehenderit.l.peregre,§.vlt.hoc tit.l.j.§.quod ſeruus. De vi & de vi ar.
& ſi ipſe eam adipiſci non negligam,id eſt, ſi nolim eam deſerere, quia alterius ingreſſus;
adimit mihi poſſeſsionem,non mors coloni ſola: & quia animus quoque mihi meus alte-
ro caſu adimit pôſſeſsionem,quam ante deſietam corpore coloni retinere.At inde ſequi-
tur alia quæſtio, an idem ſit ſtatuendum ſi colonus ſponte poſſeſsione diſceſſerit animo
ſcilicet deſerendæ poſſeſsionis,& videtur Africanus ludere in his nominibus , deceſſerit
& diſceſſerit, inter quæ etiam Sabiniani ſtatuebant eſſe diſcrimen.Si colonus vita deceſ-
ſerit,non interpellatur poſſeſsio.Si colonus poſſeſsione diſceſſerit. Proculus etiam exiſti- C
mabat non interpellari poſſeſsionem,l.cum quis.De dolo.Sabinus contra.nec alia ratio-
ne Pomponius ad Sabinum, l.ſi colonus.hoc tit. Si colonus,inquit non animo deferen-
dæ poſſeſsionis : quàm quod ſi animo deſerendæ poſſeſsionis Sabinus exiſtimaret poſſeſ-
ſionem amitti.& ita ex Iuliano,qui Sabinianus fuit,Africanus hoc loco,aliud eſſe exiſti-
mandum id eſt poſſeſſionem interpellari,ſi colonus ſponte poſſeſſione diſceſſerit. Quidā
perperam.Idem eſſe exiſtimandum , quod eſt ex ſententia Proculi quæ hodie à Iuſtinia-
no comprobata eſt.l.vlt.C.de adq.poſ.non ex ſententia Iuliani, cuius diſciplinam ſequi-
tur Africanus.Omnino igitur legendum hic eſt, Aliud,non Idem,& ſupra, Continuare-
tur, non vt Flor. contineretur, quod continuatio ſit in vſucapione neceſſaria,de qua in-
terpellanda agitur hoc loco.Poſtrema verba,Sed hæc ita eſſe vera: referēda ſunt ad prio- D
rem ſpeciem,ſi colonus deceſſerit, nō ad poſteriorem,ſi diſceſſerit.Sed de tertia quæſtio-
ne iam quid ſcribat videamus.

Seruum tuum à Titio bona fide emi,& traditum poſſedi, deinde cum comperiſſem tuum eſſe, ne
eum peteres,celare cœpi,non ideo magis hoc tempore clam poſsidere videri me ait,nam retro quoque,ſi
ſciens tuum ſeruum non à domino emerim,& cum clam eum poſsidere cœpiſſem , poſtea certiorem te
fecerim : non ideo deſinere me clam poſsidere.

Quæſtio eſt,an qui emit ſeruum & traditum poſſedit initio bona fide,ſi poſtea cogno
uerit eſſe alienū,& eum celare cœperit ne à domino vindicaretur, clam poſſidere videa-
tur.Benè,qui emit & traditum poſſedit, nam in emptione venditione,duobus tempori- E
bus exigitur bona fides,contractus & traditionis ex Sabinianorum, atque adeo ex Iulia-
ni ſiue Africani ſententia,vt diximus,in l.ſi aliena tit.ſeq. Celare autem,quo verbo vtitur
idem Africanus,eſt poſſe certiorem facere dominum,& non facere : qua ex re ſolet con-
trahi clandeſtina poſſeſſio,non ſi non potuit facere certiorem . Vetus enim eſt verbum.
Pythagoræ , δύναμις ἀνάγκης ἐγγύθι ναίει, quod id demum debeamus facere quod poſſu-
mus.nihil verò refert dixeris,celare rem,celare dominum,celare ſe. At præterea ſciēdum
eſt,effectum & finem huius quæſtionis eſſe duplicem,quod qui clam poſſidet non vſuca-
pit,quia titulo caret,& fide bona,quia iniuſta cauſa eſt,vt ait.l.vij.§.inter.Com.diuid. &
quod tenetur etiam interdicto de clandeſtina poſſeſſione. Eſt quoddam interdictum de
clandeſtina poſſeſſione,vt eam reſtituat ei à quo clam poſsidet qui clam occupauit. ſicut
de vi erepta poſſeſsione,& de precaria , quibus modis tribus mala fide poſsidemus, & in F
hoc comparata denique ſunt hæc tria interdicta,vt poſſeſsionem reſtituat is,quo cum agi
tur quam ab actore clam aut vi aut precario poſsidet.d.l.vij.§.Iulianus. Reſpōdet autem
ad quæſtionem propoſitam Africanus,eum qui initio poſſedit bona fide,non clam, non
ideo

A ideo poſtea clam poſsidere quod cognouerit rem eſſe alienam, & ſe celauerit, quia ſcili-
cet non ratio obtinendæ poſſeſsionis,ſed origo nanciſcendæ exquirenda eſt, vt eleganter
Vlp.ait in l.clam.hoc tit. Tenemus & nanciſcimur primum, deinde obtinemus. Sed non
refert qua ratione obtineamus,ſi modo tenuerimus bona,niſi quod ad fructus adquiren-
dos attinet, vt diximus in l.xl.ſupra, tit.prox. & ita ècontrario qui clam cœpit poſsidere,
non purgat vitium ſi poſtea certiorem fecerit dominum, ſed intelligitur ſemper poſſide-
re clam,& ad ſummam. Quale eſt initium poſſeſſionis ſiue iuſtum ſiue iniuſtum, talis &
poſſeſsio eſt omnis,quantum ad vſucapionem pertinet & interdictum. Retro hoc loco
id eſt è conuerſo, vt l.heres.§.retro.De fideiuſſ.l.in facto.De cond. & dem. & aliis pleriſ-
que locis iuris aliiſque auctoribus, maximè Quintiliano. Verum huic legi opponitur,l.
B pen. Pro ſuo:quæ oſtendit clam poſsideri partum ab eo qui matrem furtiuam bona fide
emit,& poſſedit partus tempore,ſi poſt editum partum ſcierit eſſe furtiuam & ſe celaue-
rit. Quod rectè dixeris eſſe ſingulare in partu ancillæ furtiuę,nam cum non poſſet ancil-
la furtiua ab vllo poſſeſſore vſucapi:ex xij. tab. & lege Atinia, vix admiſſum eſt partũ an-
cillæ furtiuæ vſucapi poſſe, aut certè admiſſum non ſine varia & multiplici diſtinctione,
& inde proditum eſt partum ancillæ furtiuæ,non poſſe vſucapi niſi conceptionis,& edi-
tionis tempore ignorauerit emptor ancillam eſſe furtiuam.l.iiij.§.ſi antequam l. non ſo-
lum,in prin.tit.ſeq.cum tamen aliàs ſi ancilla nõ fuerit furtiua bonam fidem interueniſſe
ſufficiat conceptionis tempore l.iuſta. §. & ſi poſſeſſionis eod. tit. Et ita partum ancillæ
furtiuæ clam poſſidere videtur, nec vſucapere poteſt, qui poſt editionem cognouit ma-
C trem eſſe furtiuam,& certiorare dominum potuit nec certiorauit. d. l. pe. licet aliàs qui
non clam cœpit poſſidere,poſtea non poſſit videri clam poſſidere. Quid ergo ex his tan-
dem? Ægre admitti vſucapionem partus ancillæ furtiuæ, ſtrictius accipi vſucapionem
partus,cuius mater ob furti vitium non potuit vſucapi. Vltima quæſtio eſt etiam de clan-
deſtina poſſeſſione, Verba Africani hæc ſunt.

Si ſeruum meum bonæ fidei emptori clam abduxerim, reſpondit, non videri me clam poßidere: quia neque precarij rogatione neque conductione ſuæ rei dominum teneri, & non poſſe cauſam clandeſtinæ poſſeßionis ab his duabus cauſis ſeparari.

Seruum meum bonæ fidei emptori clam abduxi, an videor clam poſsidere? minime:
D nam abduxi quidem eum clam,ſed non habeo clam. Quid eſt clam habere, clam poſsi-
dere? Celare rem ne eam petat qui petere poteſt.§.prox. ſ. vel celare rem metu vindica-
tionis, aut Publicianæ actionis, ego vero hic non metuo ne bonæ fidei emptor agat Pu-
bliciana,quia repellere agentem poſſum exceptione iuſti dominij,l.pen. De Pub.in rem
act.ideoque ſeruum quem abduxi clam,poſsideo pro meo,non clam quaſi pro poſſeſſo-
re. Pro ſuo poſſeſsionis iuſta cauſa eſt. Clandeſtinæ iniuſta, atque ita,l.pe. Pro ſuo. pro ſuo
poſſeſsioni opponitur clandeſtina. Id vero comprobat Africanus hac ratione, quia & ſi
rem meam precario rogauero,rogaui quidem precario,non tamẽ poſsideo precario, ſed
pro meo.l.in rebus.§.pen.De prec.& ſimiliter ſi rem meam conduxero, cõduxi quidem,
non tamen poſsideo pro conducto,ſed pro meo,l.ei à quo tit.ſeq. & vt his caſibus nõ te-
E neor ex locato, vel interdicto de precario, ita nec in propoſito teneor interdicto de clan-
deſtina poſſeſsione.nec enim poteſt reddi idonea ratio diuerſitatis,inter clandeſtinã poſ-
ſeſsionem,& precariam,vel conductitiam. An vero vtar eadem comparatione hoc mo-
do? Rei meæ precario,& conductione teneor ſi poſſeſsionis ſolius precario rogandæ,vel
conducẽdæ animus interueniat,non proprietatis,l.ſi aliquam,hoc tit. Ergo ſi rem meam
clam abduxero poſſeſsionis ſolius gratia,quæ erat apud bonæ fidei emptorem,teneor in-
terdicto de clandeſtina poſſeſsione vt ei reſtituam poſſeſsionem, quia eam retinere po-
tuit per interdictum vti poſsidetis,etiam aduerſus me,quia à me vi, aut clam, aut precario
non poſsidebat,quamuis non eſſet in cauſa proprietatis ſuperior futurus. Sed hac in re,
meo iudicio,ſeparanda eſt cauſa clãdeſtinæ poſſeſsionis,à cæteris duabus, & etiam ſi po-
F ſueris clam me abduxiſſe ſeruum ſolius poſſeſsionis gratia, non teneor interdicto de clan
deſtina poſſeſsione ex Sabinianorum ſiue Caſsianorum ſentẽtia,quæ obtinuit.fuit enim
hac de re diſputatum.& ratio hæc eſt,quia ſemper præſumitur rem me abducere voluiſſe
non poſſeſsionem ſolam, nam vnde apparere poſſet me ſolius poſſeſsionis abducendæ a-
nimum habuiſſe niſi ex meipſo, quia hanc rem geſsi ſolus, qui vtique ne teneat interdi-

ƈto ſemper dicam me rem abducere voluiſſe, non poſſeſsionem ſolam. Precarium & con A
dictio contrahitur cum alio, & ex animo vtriuſque, ex contractus formula facilè iudica-
tur poſſeſsionis ſolius gratia habitus inter eos contractus fuerit, an etiam rei, vt priore ca
ſu tenear ex contractu, poſteriore non item & hoc quod dico de clam abducta re mea
bonæ fidei emptori, vt propter eam nunquam tenear interdicto de clandeſtina poſſeſsio-
ne, euidentius apparet, ex eo quod poteſt ea res vſucapi, quæ non poſſet ſi interdicto de
clandeſtina poſſeſſione eſſem reſtituturus poſſeſſionem. l. iiij. §. ſi rem, tit. ſeq. l. ſi rem, pro
empt. Et longè alia ratio eſt, ſi re vi deiecero de poſſeſſione rei meæ, quia hoc genere ca-
pto poſſeſſionem ſolam, atque ideo teneor interdicto, Vnde vi, nec ea res vſucapi poteſt.
d. l. iiij. §. ſi dominus, nec videor pro meo poſſidere rem meam quam per vim eripui ma-
lo errore, & inciuiliter. ſed pro poſſeſſore ſemper, vt prædo, non vt dominus. & ſi eadem B
eſſet ratio clandeſtinæ, & vi ereptæ poſſeſſionis, contuliſſet proculdubio has tres Africa-
nus, vi ereptam, clandeſtinam, precariam, quæ ſolent etiam ſimul cedere plerumque, &
notari coniunctim his verbis, vi, clam, precario, potius quam omiſſa vi, precarium & con
ductionem cum abductione facta clam ſiue poſſeſſione clandeſtina. Reſtat hæc quæſtio,
an qui clam abduxit ſeruum ſuum, teneatur furti? Clam eſt furtiuè, l. clam. hoc tit. & fur
tum fit clam & obſcurè & plerumque nocte, l. j. De fur. qua de cauſa Homerus ἀμίχλην
κλέπτῃ νυκτὸς ἀμείνω, & Euripides, κλεπτῶν ἡ νύξ, τῆς δ' ἀληθείας τὸ φῶς. Non omne tamen
quod fit vel occupatur furtiuè, furtum eſt. Ariſtoteles in Rhet. οὐ πάντως εἰ λάθρα ἔλαβεν,
ἔκλεψεν, ἀλλ' εἰ ἐπὶ βλάβῃ ἔκλεψε καὶ σφετερισμῷ ἑαυτοῦ. Furtiuè ingredior poſſeſſionem fun-
di, nec tamen furtum eſt. Furtim cædo arbores alienas, nec tamen furtum eſt ſemper, l. C
furtim. Arb. fur. cæſ. Furor lapidem terminalē ſine furto, in l. ij. De ter. mo. Et in hac quæ-
ſtione quidem ſi interſit aduerſarij honeſta ex cauſa rem non abduci, vel abripi, vt ſi bo-
næ fidei emptor fuerit, ſi creditor pignoratitius, tenetur furti, vel vi bon. raptorum qui rē
ſuam abduxit, vel rapuit, vel condictione incerti. l. cum æs. §. vlt. De fur. Si non interſit, vt
ſi ſit donatarius bonæ fidei aut commodatarius, non tenetur, l, qui iniuriæ. §. vlt. l. ſi is qui
rem commodaſſet. eod. tit. l. xxj. Commod. Item ſi non ignorauero mihi non licere, rem
meam vi, aut clam abducere, teneor furti. Si ignorauero, non teneor, quia dolo careo, &
furtum aut rapina non fit, ſine dolo malo. §. j. Inſt. vi bon. rap. Secundum quem eſt acci-
piendus, §. hac actione is demum. l. ij. ꝫ. eod. Sequitur, l. xj. Pro emptore. D

*Quod vulgò traditum eſt, eum qui exiſtimat ſe quid emiſſe, nec emerit, non poſſe pro emptore vſu-
capere: hactenus verum eſſe ait, ſi nullam iuſtam cauſam eius erroris emptor habeat, nam ſi fortè ſer
uus vel procurator, cui emendam rem mandaſſet, perſuaſerit ei ſe emiſſe, atque ita tradiderit: magis
eſſe, vt vſucapio ſequatur.*

Quæſtio eſt, an falſa cauſa ad vſucapionem proſit. Cauſa eſt poſſeſſionis ſiue traditio-
nis cauſa, quæ & titulus dicitur, ſine quo vſucapio non procedit. Et definitum iam eſt, ad
vſucapionem verum titulum deſiderari. falſum titulum, falſam cauſam, vel errorem falſę
cauſæ, non parere vſucapionem: vt ſi poſſideat pro donato, cui donatum non eſt, pro em-
ptore qui non emit, exiſtimans ſibi donatum vel ſe emiſſe, nec enim exiſtimatio ſufficit E
niſi ſit vera, neceſſaria eſt, vt Græci interpretes loquuntur, τῆς αἰτίας προΰπαρξις. & ſimili-
ter ſi pro dote poſſideat per errorem, qui dotem non accepit, ſi pro legato, cui legatum
non eſt, ſi pro derelicto quod pro derelicto habitum non eſt, ex ea cauſa poſſeſſio, & vſu-
capio non competit. §. error Inſt. De vſuc. l. Celſus, ꝫ. tit. prox. l. j. ij. iij. pro leg. l. vj. pro dere
licto. Sed hoc ita procedit ſi res ex falſa cauſa poſſeſſori tradita non fuerit, verum ipſe ali-
qua ratione poſſeſſionem nactus vltro hanc opinionem ceperit, vt exiſtimet emptum, aut
legatum, aut donatum ſibi. nam ſi mihi tradita res ſit ex falſa cauſa, vt ſi heres mihi rem
tradiderit ex legati cauſa quæ non erat legata, bona fide accipienti procedit vſucapio pro
ſuo, quia hic error eſt ſatis probabilis, & tolerabilis. l. iij. l. iiij. §. vltim. Pro ſuo. l. Proculus.
De Iu. dot. & ita in hanc rem, accipienda eſt, l. j. Pro donato, vt duæ ſint eius par- F
tes, priori vt dicat pro donato vſucapere eum qui ex donationis cauſa traditum acce-
pit, poſteriori vt dicat non vſucapere eum qui opinetur ſibi donatum niſi donatum
ſit re vera, cui addendus modus ex priori parte, niſi donationis cauſa traditum ei ſit,
quamuis cauſa falſa fuerit. Negat autem malè Stephanus: in dicta lege Proculus, negant
& Latini quidam, alio titulo quàm pro ſuo poſſideri rem traditam ex falſa cauſa,
veluti

A veluti traditam ex legati cauſa, vel dotis, pro legato poſſideri aut pro dote, ſed dicunt eam
poſſideri pro ſuo tantum, nam cur non etiam pro legato? nam ſi falſa cauſa nihil obſtet
titulo pro ſuo, cur oberit titulo pro legato? & ſi dixero etiam pro legato poſſideri quod
perperam traditum eſt ex legati caoſa, quid inde ſequetur incommodi? & ſi non eſt in hac
ſpecie titulus pro ſuo vnicus & ſingularis, cum concurrat etiam titulus pro ſoluto, ſi quis
eo vti malit, arg. l. pen. ſuprà titul. prox. cur non & titulus pro legato? nam & ex falſa cao-
ſa emptionis hæc lex apertè docet procedere poſſeſſionem, & vſucapionem pro empto-
re. Sed animaduertendum eſt in cauſa emptionis, non ſatis eſſe rem tradi, ex cauſa em-
ptionis, quæ non præceſſit, vt procedat vſucapio pro emptore, vel pro ſuo, propterea
quod in emptione bona fides exigitur duobus temporibus, emptionis & poſſeſſionis, nec
B poteſt eſſe emptionis tempore: vbi nulla emptio eſt d. l. penult. l. ij. in princ. hoc tit. niſi
ſcilicet magna ſit præſumptio emptionis, & erroris cauſa iuſta & magna, vt in exemplo
propoſito hoc loco, & l. vltim. Pro ſuo; ſi ſeruo meo aut procuratori mandauero vt rem
emeret, & is profectus ad emendam rem ac reuerſus eam attulerit, ac perſuaſerit mihi ſe
emiſſe, qui tamen verò non emerat atque ita tradiderit, quia hic error eſt valde probabi-
lis, nec enim ducitur ex traditione ſolum, verum & ex mandato, & ex perſuaſione, & re
omni probè ſimulata, à ſeruo aut procuratore. Leuis præſumptio & ſimplicitas quælibet
in cauſa emptionis non ſufficit, quæ exiſtimatur eſſe leuis ſi ducatur ex traditione ſola,
quando meipſum opinor emiſſe, non alium nomine vel mandato meo. Idem Stepha-
nus etiam malè l. iiij. infra, pro derelict. accipit de vſucapione pro ſuo generali, ſi is qui
C rem dereliquit non fuerit dominus, quia & huic titulo locus eſt ſi dominus rem habuerit
pro derelicto, & d. l. iiij. de ſpeciali titulo pro derelicto eſt, non de generali pro ſuo, qui
adhæret omnibus aliis titulis, placet enim valde quod ille ait duas eſſe τῶν ἀνωτάτων ge-
nerales poſſeſſiones, Pro ſuo, & Pro alieno. Et pro alieno quidem poſſidet, qui vel ſciens
alienum poſſidet, vt prædo, vel qui alij poſſidet, vt colonus. Pro ſuo quis, iam dixi ante.
Et hactenus quidem tres habuimus Africani leges de poſſeſſione, & vſucapione, quibus
videor rectè adiuncturus l. 60. De furt. quod ea etiam ad vſucapionem pertineat.

*Ancilla fugitiua quemadmodum ſui furtum facere intelligitur, ita partum quoque contrectan-
do, furtiuum facit.*

Nam natura non patitur vt ancilla ſui ipſius furtum faciat, quæ nec alterius rei poſſeſ-
D ſione dominum ſubuertere poteſt l. rem quæ. De adquir. poſſeſſ. Sed quantum ad vſu-
capionem attinet, ancilla fugitiua, & furtiua eſſe intelligitur, vtilitatis cauſa, ne fuga ſerui
vel ancillæ dominis officiat l. 1. C. de ſer. fug. ne poſſit vſucapi. Imò & qui fugitiuo opē
tulit, tenetur furti l. & eleganter, §. Idem Labeo. De dolo. fuga igitur quantum ad vſu-
capionem pertinet, ſpecies furti eſt. nec malè his verbis, Seipſum furatus, ſignificatur ſer-
uus fugitiuus. l. vj. C. de his qui ad eccl. conf. ſic & plagium quantum ad vſucapionem
pertinet furto propius accedit. l. x. C. de furt. & quicumque eſt plagio abductus, idem
cenſetur eſſe furtiuus, vt vſucapi non poſſit. & malè, in d. l. x. Græci videntur fuga legiſ-
ſe pro plagio aut plagium accepiſſe pro fuga, cum ſint tria hæc diuerſa, furtum, plagium,
fuga, & eum qui eſt in fuga magis dicas ſui furtum facere, quàm plagium. Poteſt quis fur
E eſſe hominis, nec tamen plagiarius. l. penul. D. de lege Fab. & retro plagiarius non fut ſi
eum ſupprimat non lucri faciendi animo. Sed ad rem. Si ancilla fugitiua, & furtiua intel-
ligitur, partus quoque ſuus quem ipſa contrectat, intelligitur eſſe furtiuus, ipſa propter
fugam, partus propter contrectationem furis. Si ab alio poſſideretur partus ancillæ fur-
tiuæ, non temere pro furtiuo haberetur. Si à matre non furtiua, æquè non eſſet furtiuus;
ſed quæ ſui ipſius furtum fecit, & partus ſui contrectando furtum facere intelligitur, imò
& cuiuſlibet alterius rei dominicæ, ne vſucapi poſſit. Abſolutæ ſunt quatuor Africani le-
ges de poſſeſſione & vſucapione. Sequuntur nouæ quæſtiones de mora, in l. xxiij. De
obl. & act. Ait Africanus.

*Traiecticiæ pecuniæ nomine, ſi ad diem ſoluta non eſſet, pœna, vti adſolet, ob operas eius qui eam
F pecuniam peteret, in ſtipulationem erat deducta: is qui eam pecuniam petebat, parte exacta petere de-
ſierat: deinde interpoſito tempore interpellare inſtituerat. conſultus reſpondit eius quoque temporis quo
interpellatus non eſſet, pœnam peti poſſe, amplius etiam ſi omnino interpellatus non eſſet, nec aliter
non committi ſtipulationem, quàm ſi per debitorem non ſtetiſſet, quo minus ſolueret. alioquin dicen-*

dum eſt, ſi is qui interpellare cœpiſſet, valetudine impeditus interpellare deſiſſet: pœnam non commit- A
ti: De illo ſanè poteſt dubitari, ſi ipſe interpellatus moram fecerit: an quamuis pecuniam poſtea offe-
rat, nihilominus pœna committatur & hoc rectius dicitur. Nam etſi arbiter ex compromiſſo pecu-
niam certo die dare iuſſerit, neque per eum qui dare iuſſus ſit ſteterit, non committi pœnam reſpon-
dit, adeo vt & illud Seruius rectè exiſtimauerit, ſi quando dies qua pecunia daretur, ſententia arbi-
tri comprehenſa non eſſet, modicum ſpatium datum videri. hoc idem dicendum, & cum quid ea lege
venierit, vt niſi ad diem pretium ſolutum fuerit, inempta res fiat.

Traiecticia ſiue nautica pecunia eſt quæ negotiatori trans mare nauigaturo creditur,
verbi gratia Athenis in Pontum tantum, vel etiam rurſus Ponto Athenas, ea lege vt na-
ue perempta nihil repetat creditor, naue ſalua, vt repetat ſortem cum vſuris de quibus B
conuenerit etiam ſi infinitæ ſint ſecũdum ius vetus, nam hodie vſura traiectitiæ pecuniæ
non poteſt excedere centeſimam. & infinita quidem vel ſumma vſura permittitur pro
pretio periculi quod creditor ſuſcipit, periculi, inquam, naufragij, nam id plerumque ſo-
lum creditor ſuſcipit, ac tum ſi alio caſu nauis perierit integra eſt creditori ſortis, & vſura-
rum, & pignorum perſecutio. l. fœnerator, in fin. De nau. fœ. Sed ſuſcipit nonnunquam
etiam iacturæ periculum factæ communi conſenſu vectorum nauis leuandæ cauſa, & pi
ratarum vel hoſtium incurſus, & incendij. Aliàs pecunia credita eſt periculo debitoris, nõ
creditoris. Vt vero pecuniam traiecticiam, ita fœnus traiecticium dicimus rectè, quod in
ſe legem hanc habet, vt periculum ſortis reſpiciat creditorem non debitorem. Auguſti-
nus homil. xxix. Quaſi fœnus traiecticium facis. Et Diogenes Laërtius Menippum ſoli- C
tum ναυτικῷ τόκῳ δανείζειν, & Zenonem ναυτικῶς δανείζειν, id eſt, credere ſub lege ſuſcipien-
di periculi, & ſub grauioribus vſuris, & adiicit in Menippo, καὶ ἐξενεχυράζειν, quia & ſub
pignoribus credi ſolebat ea pecunia, tã ſortis, quàm vſuræ nomine. l. iiij. §. neque De nau.
fœ. In l. fœnerator, eod. tit. & l. qui Romæ. §. Callimachus, tit. ſeq. ſub pignoribus merciũ
quæ naui imponerentur, & earum quæ repararentur ex his, & in ſyngraphis nauticis ſi-
millimis ei quæ eſt, in d. §. Callimachus, quæ ſunt in oratione Demoſthenis ad Lacriti
præſcriptionem. ſub pignoribus mercium, tam earum quas in Põtum debitor inueheret,
quàm earũ quas ibi pro his repararet, & reueheret, & quod reparare, in d. §. Callimachus,
in illis ſyngraphis eſt ἀνταγοράζειν & ἀντιφορτίζεσθαι. Permittitur venditio mercium quæ
inuehuntur, licet pignori obligatæ ſint iuſto pretio, ſcilicet, & ita vt quæ ex harum pretio D
redemptæ fuerint in ius pignoris ſuccedant. quod ſi illæ viliore pretio diſtrahantur, quia
receditur à lege nautica, ideo non amittit creditor earum pro rata ſuperflui perſecutionẽ
pignoris iure. d. l. fœnerator, in fi. At prætera ſciendum eſt contracto fœnore nautico,
cum debitore nauigare ſolere, ſeruum creditoris miſſum in hoc: vt ſua die pecuniam exi-
gat, & vſuras, & interdũ etiam viatica, & ſumptus quos in itinere fecerit ſeruus, vt in ſyn-
grapha, §. Callimachus, vt ſi credita ſit pecunia Athenis in Pontum ea lege, vt reddatur
intra dies, xx. poſtquã nauis ſalua venerit in Pontum, vt eam exigat poſt diem xx. & per-
ferat Athenas. quod ſi ad diem non ſolueretur, ſtipulabatur creditor pœnæ nomine, cer-
tam ſummam in dies ſingulos ob operas ſerui quibus carebat interim ob moram debito-
ris, & hoc fieri ſolere Africanus ait hoc loco, & ita nos quoque pœnam traiectitiæ pecu- E
niæ interpretari oportet. in l. pe §. vlt. De nau. fœ. l. iij. §. ſeru⁹, De pecul. l. debitor, De neg.
geſt. & ad hæc etiam notare eandem eſſe ſtipulationem pœnæ, & ſtipulationem operarũ,
& aliam eſſe ſtipulationem fœnoris, quod ſatis intelligitur, ex l. iiij. §. pe. & vltim. De nau.
fœ. Sed fœnoris ſtipulatio rurſus alia eſt in diem ſuſcepti periculi, quæ recipiebat infini-
tas vſuras & ſupra duplum, alia poſt diem periculi, quæ recipiebat tantum vſuram legiti-
mam, id eſt centeſimam, nec poterat duplum ſuperare. Stipulatio quoque operarum eſt
poſt diem periculi, & eadem ratione, non poteſt excedere modum legitimum vſurarum
l. pœnam. De vſu. & vel ſola hæc interponitur ſine ſtipulatione fœnoris, quaſi ſcilicet pœ
na ſit pro fœnore, ſi pœna adæquet centeſimam, vel cum ſtipulatione fœnoris, ſi non ad-
æquet, ſupplendæ vſuræ centeſimæ cauſa & ſecundum hæc rectè, in d. §. pen. pro operis
ſerui traiectitiæ pecuniæ gratia ſecuti, quod in dies ſingulos in ſtipulatum deductum eſt, F
ad finem non vltra duplum centeſimæ deberi, id eſt, ad modum legitimum vſurarum,
non vltra centeſimam, non vltra duplum. & rectè, in dies ſingulos. nam operæ ſunt diur-
num officium. Confirmat autem eam eius §. ſcripturam atque ſententiam Græcorum
translatio

A tranſlatio huiuſmodi. τὸ ὡρισμένον τῷ ἀκολουθοῦντι δούλῳ διὰ τὸ διαπόντιον μέχρι τῆς ἐκπράξεως
ὑπὲρ τοῦ πλοίου κεχρεώσαντα. In §. vlt. oſtendit in ſtipulatione fœnoris ſeparatim in-
terpoſita poſt diem ſuſcepti periculi, quod legitimæ vſuræ deeſt, vt ſi creditor beſſem tan-
tum ſtipulatus ſit, poſſe ſuppleri per ſtipulationem operarum quod idem etiam verum eſt
è conuerſo, Si quod pro operis pœnæ nomine in ſtipulatum deductum eſt, minus ſit vſu-
ra Centeſima, id poſſe ſuppleri per alteram ſtipulationem fœnoris. Quod ſi vel hæc vel
illa præceſſerit, & par ſit vſuræ legitimæ, non poſſe etiam adnecti alteram, quod maximè
notandum cenſeo, ſimul & obſeruandam differentiam, inter pœnam & vſuram, Pœnam
ſtipulamur in dies ſingulos, pro operis in hac ſpecie, vſuram in menſes ſingulos. pœnæ v-
nica penſio eſt, vſurarum plures, vt duplum excedere poſſint, ſecundum ius vetus, quod
B Iuſtinianus abrogauit. Vſuræ quæ minor eſt centeſima additur pœna tardius ſolutæ pe-
cuniæ. Vſuræ centeſimæ, non additur pœna, idem è contrario. Aliàs igitur vtrumque de-
betur, aliàs alterum tãtum, & hæc de his pecuniis quæ non ſunt periculo creditoris, quæ
in legibus Rhodiis dicuntur ἔγγυα καὶ ἀκίνδυνα. Nauticæ enim pecuniæ quodcũque ac-
cedit, nullum habet modum, quod ita non iniqua ratione comparatum eſt, vt magnũ lu-
crum ferat qui magnum adit periculum, imò æquior aliquanto eſt vſura immenſa nau-
ticæ pecuniæ, quam centeſima Iuſtiniani. eſt enim hæc minor æquo, ac propterea nun-
quam obtinuit, & tãdem ipſe Iuſtinianus permiſit etiam maiorem. No. cxj. Nec quod de
fœnore nautico Catonis Cenſorini Plutarchus ſcribit, ſic eſt accipiẽdum quaſi ſit in vni-
uerſum omne nauticum fœnus, iniquum, & infame, ſed quod ille mala ratione ita con-
C trahebat, pluribus credita pecunia eiuſdẽ pecuniæ, & negotiationis ſociis puta quinqua-
ginta, è quibus ipſe vnus eſſet, qui ſcilicet veniret in ſocietatis portionem quinquageſimã
vt iure ſocietatis contingentis periculi ipſe portionem tantum quinquageſimam ſuſti-
neret: qui lege mutui nautica debuiſſet omne ſuſtinere, & nihilominus naue & pecunia
ſalua exigeret vniuerſum fœnus totius pecuniæ, qui debuiſſet exigere, pro rata tantũ peri
culi quod ad eum redibat, nec modo ſe pro ſocio gerere, modo pro fœneratore. Sed ita
quidem is rem gerebat, cum debitoribus ſæpe his legibus pecuniam accipere coactis: ab
homine diuite haud quaquã aliis legibus credituro. De differentia pœnæ & vſuræ etiam
illud adiiciam, ſtipulationem vſurarum eſſe incertam, ſtipulationem pœnæ certam, ſi nõ
ſit concepta in dies ſingulos, incertam ſi in dies ſingulos, vt in ſpecie traiectitiæ pecuniæ.
D Et pœnam infligi propter moram, eſt enim pœna emendatio culpæ, nec poteſt eſſe pœna
citra culpam. Vſuram infligi propriè propter lucrũ, veluti ex die creditæ pecuniæ in Ka-
lendas ſingulas, aut in diem redditæ pecuniæ. His cognitis, ſequitur, vt de quæſtionibus
duabus ab Africano hoc loco propoſitis diſſeramus. Prior hæc eſt, Pecunia nautica non
ſoluta ad diem, ſi ſtipulatus ſim pœnam in dies ſingulos ob operas ſerui proſequẽtis eam
pecuniam, & ſeruus ad diem interpellarit debitorẽ, & exacta parte pecuniæ deſtiterit ab
interpellatione, ac denuo eum interpellet reliquæ ſummæ, quæſtionis eſt an eius temporis
quo paulum abſtinuit interpellatione pœna peti poſſit. Et reſpondet poſſe. quia & ſi om
nino eum non interpellaſſet, pœna peti poſſet, vbi enim dies additur ſtipulationi, non eſt
neceſſaria interpellatio, & mora fit ex re, & ex die quò ſolui debuit ipſo iure, & cõſequen
E ter pœna committitur nam pœna ob moram infligitur. Dies ergo ſatis interpellat, & ſine
interpellatione creditoris ſatis moram facit, qui ad diem non ſoluit, nec alia ratione vt
pœnæ, ita vſurarum ſtipulatio maximè earum quæ infliguntur, etiam ob moram, quãuis
debitor non interpelletur, committitur, quàm quod diem ſemper habeat certum l. pecu
niæ. §. j. De vſur. Videtur quidem hac de re fuiſſe controuerſia inter Iuriſconſultos. nam
Labeo non exiſtente debitore qui interpellari poſſit, cum exigat conteſtationem, videtur
exiſtẽte debitore, vel herede debitoris, omnino exigere interpellationẽ. l. ij. & vlt. de nau.
fœ. Sabiniani contrà, è quibus eſt Iulianus, & Africanus: quam ſententiam comprobat Iu-
ſtinianus l. magnam. C. de cont. ſtip. l. ij. C. de iu. emph: & quod ad quæſtionẽ propoſitam
attinet, addit hanc rationẽ Africanus, Si inquit, concedas pœnam non peti ſi is qui cœpit
F interpellare, parte exacta pecuniæ interpellare deſierit, non peretur etiã, ſi is qui interpel-
lare cœpit, morbo incidere interpellare deſierit, quia non videtur moram feciſſe debitor
qui interpellatus eſt, ſi omiſſa ſit repetendi debiti inſtantia. l. mora. §. j. De vſur. & hoc quı-
dẽ ita ſe haberet, ſi neceſſaria eſſet interpellatio. Sed vtilius viſum eſt, ne deſideretur inter
pellatio, vbi ſolutioni dies dicta eſt, vtque mora eo caſu fiat, ex re, & ex ſolo tẽpore tardæ

ſolutionis, non ex perſona. idcirco intermiſſa vel prorſus omiſſa interpellatio debitorem A
mora non eximit. Et in ſumma non aliter per eum debitorem mora non fit, quàm ſi per
eum non ſteterit, quominus ad diem ſolueret, vt ſi eo die teſtatus ſit, ſe paratum eſſe ſol-
uere, & defuerit cui ſolueret, aut certè fit quidem mora, ſed eſt inculpata, & impunita vt
d. l. pecuniæ. §. 1. Poſterior quæſtio hæc eſt, an pœna traiectitiæ pecuniæ peti poſſit, ſi in-
terpellatus moram fecerit, etiam ſi poſtea pecuniam offerat. De debitore loquitur traie-
ctitiæ pecuniç, qui niſi ad diem ſolueret pœnam promiſit: quem & ſi dies ſatis interpellet,
tamẽ ne quis eum moram feciſſe ambigeret, ponit etiam fuiſſe interpellatum à creditore,
vel à ſeruo creditoris, traiectitiæ pecuniæ gratia ſecuto. Et ait pœnam ex mora committi
ſtatim ac peti poſſe, etiam ſi poſtea debitor pecuniam offerat. Cui conuenienter Seruius
l. pen. de nau. fœ. pœnam traiectitiæ pecuniç peti nõ poſſe, ſi per creditorem ſteterit, quo- B
minus ſua die eam accipiat. i. hoc ſolo caſu peti non poſſe, vt de pœna compromiſſi in hac
l. ſi per eum qui dare iuſſus ſit non ſteterit, non committi pœnam. i. hoc ſolo caſu non cõ-
mitti. Aliàs igitur committi omnimodo, & commiſſam ſemel non reſolui. & hoc idem e-
tiam & de pœna compromiſſi Seruium ſcripſiſſe, Afric. oſtendit in hac l. Huius verò ſen-
tentiæ hanc forſitan ſtatim aliquis rationem adferet, quod nõ deſinat eſſe moroſus, qui
poſtea pecuniam offert, & bonã fidem agnoſcit, vt fur vel raptor eſſe non deſinit aut furti
pœnam non euitat, qui poſtea domino rem quam abſtulerat reddit, non deſinit eſſe fugi-
tiuus qui ad dominum reuertitur, nõ deſinit clam poſſidere, qui poſtea dominum certio-
rem facit, non deſinit eſſe turpis fœmina, quæ poſtea deſiit merere capturas. Sed non idẽ
dici tamẽ de omnibus poteſt. Sunt enim pleraque quæ emendat pœnitentia, efficitq; vt C
nunquam facta videantur. pœnitentia irreuerentiam emendat, & irreuerentiæ conſtitu-
ta pœna liberat. l. quamuis. De in ius voc. emẽdat inficiationem. No. xviij. Imo & moram
quandoq;, ſi ſtipulatio non fuerit collata in diem certum, quo pecunia ſolueretur, vel ſi
collata ad diem non fuerit pœnalis. & verior ratio ſuperioris ſententiæ hæc eſt, quod in-
ter cõtrahentes id agi intelligitur, vt qui ſemel ad diem non ſoluta pecunia in pœnam in-
ciderit, ſoluere ſe ab ea nõ poſſit, ne alioquin dies, & pœna præſcribatur fruſtra. deterior
eſt cõdicio debitoris cui dies præſcribitur, cui adſcribitur pœna. namq; ſeueriores eæ prç-
ſcriptiones ſunt, & rem agi ſummo iure volunt: & huius nominis id eſt pœnæ, ea vis, na-
tura, & ſignificatio eſt. Quid igitur ſi dies ſolutioni præſcripta non ſit? finge, promiſiſſe de-
bitorem daturum ſe, vel facturum aliquid, & ſi nõ impleret fidẽ, pœnam vel quanti ea res D
eſt, & interpellatum moram feciſſe, an poſtea offerẽdo purgat moram? Sic ſanè, ſi offerat
antequam litem moueat, vel conteſtetur cum eo ſtipulator, ex ſtipulatione pœnali, vel
quanti ea res eſt. l. ſi inſulam. l. qui Romæ. §. flauius. tit. ſeq. l. 17. de conſt. pec. niſi ex mora
actor ante litem cõteſtatam damni aliquid ſenſerit. l. ſi ita quis. §. Seiá. in fi. tit. ſeq. l. ſi cum
dies. §. vlt. & l. ſeq. De rec. qui arb. l. & ſi poſt tres. Si quis caut. Poſt litem conteſtatam ſera
oblatio eſt, niſi ſimul etiam offerat pœnam, vel id quod intereſt. nam ſi id omne offerat
quod actor deſiderat, vulgo dicitur, omnia iudicia eſſe abſolutoria. §. vltim. de perp. &
temp. act. & conſequenter ſi actor non petat, niſi quod principaliter in obligationem ve-
nit, non pœnam, non id quod intereſt, vel ſi id oblatum accipiat, etiam poſt litem de pœ-
na conteſtatam, reum abſolui æquum eſt. Aliàs qui poſt litem conteſtatam ex ſtipulatio-
ne pœnali, vel quanti ea res eſt, ſortem offert, nihil agit. quia ſemel commiſſa ſtipulatio E
non reſoluitur. & verò committitur hæc quæ diem non habet, litis conteſtatione non in-
terpellatione qualibet facta extra iudicium. Quid autem ſi dies quidem ſolutioni, aut
præſtationi præſtituta ſit, non ſit tamen ſubiecta ſtipulatio pœnalis, ſed quanti ea res eſt?
Et placet hoc quoque caſu eum liberari ab ſtipulatione quanti ea res eſt, qui poſt diem
offert, quod debuit, antequam lis cum eo conteſtaretur ex ea ſtipulatione, niſi ex mora
ius auctoris deterius factum ſit. & ratio diſcriminis inter ſtipulationem pœnalem, & ſti-
pulationem quanti ea res eſt, hæc quod pœnalis ſui natura committatur ſtatim ipſo iure,
ex ſolo die tardæ ſolutionis. eſt pœnæ nomen acerbum, & ſeuerum, quo vſi ſunt contra-
hentes. & pœnalis igitur ſtipulatio ſeuera. Minor altera quæ in id quanti ea res eſt con- F
cipitur, vt verbis, ita effectu ipſo. nam neque ex die committitur, neque ex interpellatio-
ne qualibet facta extra iudicium, ſed ex lite mota tantum vel conteſtata. l. cum quære-
batur. §. proinde. Iudic. ſol. l. v. C. de cont. ſtip. Et hìc nobis explicanda eſt l. & ſi poſt
tres. Si quis caut. quæ propriè ad hanc rem pertinet. Lex eſt non de ſtipulatione pœnali,
ſed de

A ſed de ſtipulatione quanti ea res eſt, qualis ſolet ſubiici ſtipulationi iudicio ſiſti. Item de
eo qui ſe ſiſti promiſit certo die, non alium. nam inter hos longa differentia eſt, ſiue fuerit
ſubiecta pœnalis ſtipulatio, ſiue quanti ea res eſt. nam ſi pœnalis, qui ſe ſiſti promiſit certo
die, etiamſi poſt diem ſecum agendi poteſtatem faciat, non euitat pœnam, cum fuerit ei
facilè, ſe ſiſtere, condicto die, aut excuſationis cauſas allegare per alium, quod ex Græcis
ἐξόμνυσθαι, barbaris exidoniare, quaſi non eſſe ſe idoneum adfirmare, ex quo Gallica vox,
exonier, non ex græco. Si autem fuerit ſtipulatio quanti ea res eſt, ab ea liberatur, ſi ſiſtat
ſe poſt tres aut quinque pluréſve dies. libenter dederim xxx. nam hoc modicum tempus
in iure cenſetur. Sed non dederim immodicum tempus: non dederim ſex menſes. Contra
ſi alium ſiſti promiſerit certo die, quia recepit in ſe quod eſt difficilius non præcipitatur
B etiam hic, vel vrgetur nimis, ſed mitius cum eo agitur, vt ſi ſtipulatio pœnalis fuerit, non
luat pœnam ſtatim atque dies venerit, ſed habeat adhuc ſex menſes ad hominem cõqui-
rendum, & producendum in ius, beneficio Iuſtiniani. l. ſancimus. C. de fideiuſſ. & multò
magis ſi fuerit ſtipulatio quanti ea res eſt. quia longè mitior hæc eſt. Nunc quod ait, l. &
ſi poſt tres. vt ope exceptionis liberetur, vinculo ſtipulationis quanti ea res eſt, qui certo
die ſe iudicio ſiſti promiſit, nec ſtetit eo die, ſi modo ſteterit poſt tres aut quinque pluréſ-
ve dies, ita procedit, ſi ſteterit antequam lis cum eo conteſtaretur, ex ſtipulatiune quanti
ea res eſt. argum. d. l. cum dies. §. vltim. & l. ſi inſulam. & l. qui Romæ. §. Flauius & l. xvij. de
conſt. pec. niſi, vt lex ait, actoris maximè interfuerit tunc ſiſti. qua exceptione vſi ſumus ſu-
pra, & vtemur ſemper in ſimilibus cauſis. Poſt litem conteſtatam ſi ſecum agendi pote-
C ſtatem faciat, cœpti iudicij non euitat condemnationem. nec cum iure aut ratione, vllo
modo congruit declaratio Caroli in Conſtitutionibus Neapolitanis, in hunc modũ ſcri-
pta. Legem veterem Digeſtorum, Et ſi poſt tres aut quinque pluréſve dies, de iudicialis
moræ purgatione loquentem, ante litem conteſtatam, ſenſu plurium intellectam, poſt li-
tem etiam conteſtatam debere intelligi declaramus. Et quod poſt adiicit vt non liceat re-
nuntiare beneficio l. & ſi poſt tres, etiam aberrat à iure. nam id benignè datur mihi mea
cauſa, vt emendem moram, ſi velim intra modicum ſpatium poſt ſtatutum diem iudicio
ſiſti, nec ipſo iure ſed beneficio exceptionis. Cur mihi non licebit non vti exceptione? &
eadem eſt ſtultitia non permittentis ſacerdoti renuntiare præſcriptioni fori. nam ſi ſacer-
doti non licet, qua ratione ille ait, quod renuntiatio deroget iuri publico, quæ falſiſſima
D eſt, nec alij cuilibet eadem ratione licet renuntiare pręſcriptioni fori. at verò licet alij cui-
libet. & ſacerdoti igitur. & hæc ſufficiant ad l. & ſi poſt tres. Sequitur vt videamus, quem-
admodum quod dixit Africanus non euitare eum pœnam traiectitiæ pecuniæ, qui poſt
moram offert, ab eo confirmetur. Confirmatur exemplo pœnæ compromiſſi, & pœnæ
commiſſi, quæ tres pœnæ in iure conferuntur inuicem ſæpè. l. debitor. De negotiis. geſt. l.
iij. §. ſi ſeruus. De pecul. & verò conferri deberent ſemper. Si arbiter pecuniam certo
die dari iuſſerit, non aliter non committitur pœna compromiſſi, quàm ſi per eum qui
dare iuſſus eſt non ſteterit. nam ſi ſteterit per eum ſemel, pœna committitur, nec eua-
neſcit ſi poſtea offerat pecuniam, niſi oblatam alter accipiat. quia accipiendo pecuniam,
vel etiam petendo, videtur remittere pœnam. l. Celſus. De recep. qui arb. rec. Quid ſi
arbiter dumtaxat dari iuſſerit non adiecta die, & interpellatus non ſoluerit, an poſtea of-
E ferendo euitat pœnam? Sic ſanè, quia non id agitur, vt committatur ſtipulatio pœna-
lis ſtatim atque interpellatus non ſoluerit, ſed modicum ei tempus quoddam datum in-
telligitur, ad conquirendam pecuniam, quod plerunque redigimus ad xxx. dies, legi-
timum iudicati faciendi tempus. l. ſi debitori De iudic. l. ſi domus §. in pecunia. De leg.
j. l. j. §. hoc interdicto. De itin. actúque pri. quo tamen tranſacto, æquè non dicemus
ſtatim pœnam committi. nec enim dies qui tacitè ineſt debitorem conſtituit in mora
ſed is qui præſcribitur nominatim. Igitur non ante videbitur moram feciſſe, quàm ex
cauſa compromiſſi cum eo lis conteſtata fuerit, & offerendo ante litem conteſtatam,
euitabit pœnale iudicium, niſi victoris interfuerit, maturius ſolui. l. ſi cum dies. §. vl-
timo & l. ſequen. l. vltim. De rec. qui arb. rec. Et quod Africanus ait, ſi per eum qui
F certo die dare iuſſus eſt, non ſteterit, quominus eo die daret, non committi pœnam,
hoc eſt hoc ſolo caſu non committi. aliàs committi ſtatim ex diei lapſu, & peti poſſe, etiã
ſi pecuniam offerat. Et quod ſequitur ex Seruio, adeo vt ſi ſimpliciter dari iuſſerit, modi-
cum ſpatium datum videatur, hoc ſignificat, die non adiecto, non cõmitti pœnam ſtatim

atque interpellatus eſt,ſed laxamẽtum aliquod dari,humanitatis gratia,ne præcipitetur A
ad ſolutionem,nec verò ante incurrere eum pœnam quàm ſimul & de pœna iudicium
acceperit.nam ante iudicium acceptum,integrum ei eſſe pecuniam offerre. Et ſequitur
idem eſſe dicendum de pœna commiſſi. nam ſi fundus venierit hac lege, vt niſi ad diem
conſtitutum pretium ſoluerit emptor, res inempta fiat, præterito die nec ſoluto pretio,
ſtatim venditio committitur,& irrita fit: nec conualeſcit oblato poſtea pretio, niſi obla-
tum accipiat venditor,vel etiam non oblatum petat.l.de lege.§.vlt.& l.ſeq. De leg. com.
& in ſumma non aliter non committitur venditio, quàm ſi per emptorem non ſteterit,
quominus ſua die pretium ſolueret,vt ſi defuerit cui ſolueret.l.ſi fundus §.vlt.l.vlt.eod.ti-
tul.l.vlt.§.vlt.De reſ.vend.Quod ſi fortè ita dicta ſit lex commiſſoria. Si pretium nõ ſol-
uerit emptor,fundus inemptus eſto,non adiecto die,non ante videbitur emptor incidiſſe B
in pœnam commiſſi,quàm egerit eo nomine cum eo venditor, & litem conteſtatus fue-
rit,fundi recipiendi cauſa.Et omnino eodem iure ſunt hæc tria genera pœnarum,pœna
traiectitiæ pecuniæ, pœna compromiſſi, pœna commiſſi. Omne commiſſum eſt pœna.
Sequitur alia quæſtio.in l.lxiiij. De verb.obl.cuius,vt ſoleo,exponam verba prius quàm
ſententiam.Ait Africanus.

*Huiuſmodi ſtipulatio interpoſita eſt, Si Titius conſul factus fuerit, tum ex hac die in annos ſin-
gulos dena dari ſpondes,poſt biennium condicio extitit. an huius temporis nomine agi poſſit, non im-
merito dubitabatur.reſpondit eam ſtipulationem vtilem eſſe,ita vt in ea eorum quoque annorum,qui
ante impletam condicionem interceſſerint præſtatio in id tempus collata intelligatur: vt ſententia e-* C
*ius ſit talis, tunc cum Titius conſul factus fuerit, in annos ſingulos,etiam præteriti temporis habita
ratione,dena præſtentur.*

Cur verò non immeritò dubitabatur an hęc ſtipulatio vtilis ſit,Si Titius conſul factus
fuerit,tum ex hac die in annos ſingulos dena dari? quia præpoſterè cõcepta videtur pro-
pter illa verba, hac die, & perinde eſſe ac ſi dixiſſet, Si Titius conſul factus fuerit hac die
dari.quæ verborum conceptio priorem facit dationem obligatione. quod præproperum
& prępoſterum eſt ergo vitioſum.nam ex ſtrictis formulis conſtant ſtipulationes. ergo ex
ritè conceptis tantum.Et verba illa dum audio, Si Titius conſul factus fuerit,tum ex hac
die in annos ſingulos dena dari, præſentis temporis prima fronte arbitror habere de- D
monſtrationem, vt ſcilicet tum, id eſt ex præſenti tempore ſtipulationis,in annos ſingu-
los dena dentur,etiam ante impletam condicionem.Sed longè aliam ſententiam eſſe ſti-
pulationis, Africanus ait, nempe hanc (opus fuit paraphraſi) vt tunc cum Titius conſul
factus fuerit,atque ita poſt impletam condicionem in annos ſingulos, dena præſtentur:
etiam eorum annorum habita ratione, qui ante impletam condicionem interceſſerunt.
quo ſenſu nihil eſt in ſtipulatione adiectum præpoſterè. nam datio ſequitur non antece-
dit condicionem. ideoque poſt triennium impleta condicione ex ea ſtipulatione deben-
tur xxx. poſt quadriennium xl. poſt quinquennium L. & ita etiam Paulus reſpondit l.
cxxvj. hoc titul. Articulus igitur, Tum non præſens tempus demonſtrat, ſed futurum
tempus exiſtentis condicionis: qui & aliàs ſæpè controuerſias facit. dum ambigitur E
quale tempus demonſtret.vt l.iiij.§. vltim. De cond.& demon.l.pe.de teſt.tut.Porrò cœ-
pit quidem fauore dotium,vtilis eſſe ſtipulatio à muliere impoſita,hoc modo.Si deceſſe-
ro ſine liberis, cum moriar dotem reddi, quamuis præpoſterè concepta videretur, pro-
pterea quod momentum moriendi vitæ deputatur, & datio igitur confertur in tempus
vitæ, obligatio in tempus mortis mulieris idque eſt ex Conſtitutione Leonis. Sed Iuſti-
nianus latius induxit,vt in negotiis omnibus nihil vitiaret quod ageretur ſermo præpo-
ſterus,ſed quæ verba facerent præpoſterum,ea haberentur pro non adiectis,& aboleren-
tur quaſi menda contrahentium,vel teſtatorum, vt in hoc ſermone, Si Titius conſul fa-
ctus fuerit Kalend.proximis hodie dari, vt circumſcriberetur articulus, Hodie. Verum
nos hic in enarrando Africano ius vetus obſeruamus,& ducimus dubitationem in quæ- F
ſtione ab eo propoſita, ex eo quod non valebat ſtipulatio præpoſterè concepta rectè.
At definitio Africani hæc eſt. Ex ea ſtipulatione agi poſt impletam condicionem in hoc,
vt retrorſum à die ſtipulationis in diem exiſtentis condicionis ſingulorum annorum ra-
tione dena præſtentur. Cui ſolet opponi,l.cum quidam. De vſur.quæ ex ſtipulatione ita
concepta, vt ſi quo anno vſuræ minores, de quibus initio conuenerit, ſolutæ non ſint,

tunc

A tunc totius pecuniæ ex die contractus grauiores debeantur, ait grauiores prorſum debe-
ri ex die quo ceſſauit debitor, in ſoluendis minoribus non retrorſum ex die contractus.
hoc ideo quia iniqua & illicita ea ſtipulatio fuit, vt ex die contractus vſuris vſuræ adcreſ-
cerent, & vt latius legem totam explicem, Cum ſtipulatus eſſem mutuæ pecuniæ quin-
cunces vſuras quotannis dari, & ſi quo anno non ſoluerentur quincunces, tunc totius pe
cuniæ ex die qua mutuum dediſſem, ſemiſſes, debitor aliquot annis ſoluit quincunces, ac
poſt deſtitit ſoluere vno anno, qua de cauſa ſecundum conuentionem peto mihi ſolui v-
ſuras ſemiſſes, non ex die tantum quo debitor ceſſauit ſoluere quincunces, ſed etiam re-
tro in præteritum ex die creditæ pecuniæ. Contra debitor queritur apud principem de
iniquitate ſtipulationis. Et princeps quidem reſcribit, vt is adeat præſidem, qui ſtipula-
tionem redigat ad iuſtæ exactionis modum. quod reſcriptum Paulus ait excedere adfini-
B tum modum, id eſt, legibus definitum modum, vt eodem ſenſu Varro dixit effinitum vij.
de ling. lat. rectiſſimè verò. nam permittit princeps poteſtati, & arbitrio iudicis, quod legis
eſt, quodque lex finiuit iam ſatis. qua re nihil eſt periculoſius. Merito itaque Paulus, quia
ſiue vſuræ ſuprà modum legitimum in ſtipulationem deducantur, ſiue vſurarum vſuræ,
placet licitum per illicitum non vitiari. l. placuit. De vſur. hoc caſu ita rem temperandam
& diſtinguendam eſſe putat, vt vſuræ non creſcant in præteritum ex die contractus, quia
vſuris adcreſcerent, quod ſemper vbique fuit prohibitum, id eſt vſuræ vſurarum hoc mo-
do exigerentur: ſed in futurum tantum ex die ceſſationis, ita vt feram ante eum diem
quincunces, non & quincunces ſimul & ſemiſſes, poſt eum diem ſemiſſes, cui definitioni
nihil obſtat. l. lecta. §. vlt. De reb. cred. vt docui in prioribus adnotationibus ad hanc legē.
C namque tædet idem repetere hoc loco, etiamſi contra morem ingenium meum his libris
tractatoris perſonam ſuſceperim, & verſo quodammodo ſtylo quod ſolebam cōciſè, dif-
fuſius tractare inſtituerim, nam cogor redire ſæpe ad ingenium. & prior illa ſanè ſcriben-
di ratio, & melior eſt, & verior meo iudicio, vt nec recedens ab ea, poſſim eam prorſus de
relinquere. ac ne quid fallam, & in tractatibus planè mihi videor ſemper idem, nec eſſe
multa mihi verba, etiam ſi ſint multò plura quàm fuerint olim. Sed tranſeamus nunc, ad
l. xxj. De fideiuſſ. in principio, ita Africanus ſcribit.

*Heres à debitore hereditario fideiuſſorem accepit, deinde hereditatem ex Trebelliano reſtituit, fide-
iuſſoris obligationem in ſuo ſtatu manere ait. Idémque in hac cauſa ſeruandum quod ſeruaretur cum
D heres contra quem emancipatus filius bonorum poſſeſsionem accepit, fideiuſſorem accepit. ideoque in
vtraque ſpecie tranſeunt actiones.*

Hāc ſcripturam ſuſpectam reddit. l. ſi heres pecuniam. Ad Treb. quæ negat actionem
hypothecariam tranſire in fideicommiſſarium, ſi heres antequam reſtitueret hereditatē,
à debitore hereditario pignus acceperit. nam ſeparandæ obligationis fideiuſſoriæ ab obli
gatione pignoris nulla ratio eſt. neutra enim eſt hereditaria, neuter contractus heredita-
rius. & notandum quod ait, l. deducta. §. qui poſt. Ad Treb. actionem vſurarum in fidei-
commiſſarium tranſire, quia hereditaria ſtipulatio eſt, & contra, l. debitor. eod. tit. pigno-
raticiam in fideicommiſſarium non tranſire, quia hereditaria actio non eſt. ſic enim om-
E nino legendum eſt. Et fideiuſſoris igitur vel pignoris obligatio accepti ab herede ante-
quam reſtitueret hereditatem, non tranſit in fideicommiſſarium, quia certè non eſt here
ditaria, id eſt non cœpit à defuncto, licet accedat principali quæ hereditaria eſt. ac præ-
terea quod ait hoc loco fideiuſſoris obligationem in ſuo ſtatu manere, ex eo potius colli-
gam, non tranſire eam in fideicommiſſarium, ſed apud heredem remanere. Verum nihil
nos hæc mouent. nam videbatur corrumpi obligatio fideiuſſoris reſtituta hereditate,
quaſi nec poſſet in fideicommiſſarium tranſire ex S. C. Trebel. quæ non eſt hereditaria,
nec in perſonam heredis conſiſtere: in quam non conſiſtit principalis tranſlata in fidei-
commiſſarium. Sed ideo in ſuo ſtatu manet, id eſt non corrumpitur, quia ſequitur fidei-
commiſſarium, aut ſequi & tranſire in eum intelligitur. certè prætor fideicōmiſſario, ad-
uerſus fideiuſſorem decernet actionem, quaſi tranſierit. & ita de conſtituta pecunia here
F di à debitore hereditario, antequam hereditatem reſtitueret eſt proditum, in l. ſi poſt. De
conſt. pec. in qua valde placet quod Græci adiiciunt hereditario nomine heredi conſti-
tutam pecuniam his verbis, ἐὰν κληρονομίας ὀνόματι ἀπαιτηθῶ, &c. & ita pono hoc loco fi-
deiuſſorē acceptum hereditario nomine, atque ideo obligationē haberi pro hereditaria,

vt ſimiliter l.ſicut.§.j.Quib.mod.pig.ſol.Si creditor heredi pactus ſit, ne res pignori ſit, nõ A
defuncto debitori,& pactus ſit hereditario nomine ſcilicet,etiam fideicommiſſario Tre-
belliano pactum prodeſt.& omnino quod hereditario nomine actum eſt,proficit cuicun
que ſubeunti heredis locũ,tranſitq́ue in eum,inde actio quaſi hereditaria,aut certè quaſi
tranſierit,à prætore decernitur.Et vt reſpõdeamus,ad l.ſi heres pecuniam,duæ in ea pro-
ponuntur ſpecies,priori cum heres ipſemet contraxerit principalem obligationem credi
ta pecunia hereditaria,conſtat pignus eum accepiſſe ſuo nomine,& ſimiliter ergo poſte-
riori pignus accepit ſuo nomine, non hereditario, licet in cauſam obligationis heredita-
riæ.& ideo non tranſit actio pignoraticia in fideicommiſſarium,ſed cedenda ei eſt ab he
rede,idq́ue fideicommiſſarius conſequitur petitione fideicommiſſi quaſi minus heres ſi-
bi reſtituerit.& in ſumma, ſiue hereditario, ſiue ſuo nomine heres à debitore hereditario B
fideiuſſorem acceperit, antequam reſtitueret hereditatem, reſtituta hereditate ex S.C.
Trebel.in ſuo ſtatu manet fideiuſſoris obligatio,ſed ſi nomine hereditario,tranſit in fidei
commiſſarium vtilis actio ex S. C. Trebelliano,aut decernitur quaſi tranſierit,ſi ſuo no-
mine,cedenda eſt fideicommiſſario, quaſi appendix & acceſſio veluti quædam fideicom
miſſi,vt in quem tranſiit principalis obligatio,is etiam acceſſionum commodum habeat.
Et quod de fideiuſſore ita definimus idem trahimus ad pignus & conſtitutum. Itẽ quod
de fideicommiſſario, idem ad filium emancipatum qui agnouit bonorum poſſeſſionem
contra tabulas. nam vterque heredis loco fungitur. Perſequamur reliqua,quæ ſunt in
hac lege.

Non eſt nouum vt fideiuſſor duabus obligationibus eiuſdem pecuniæ nomine teneatur: nam ſi in C
diem acceptus,mox purè accipiatur,ex vtraque obligatur,& ſi fideiuſſor confideiuſſori heres extite-
rit,idem erit.

Docuit initio nõ perimi obligationem fideiuſſoris,quem heres accepit à debitore he-
reditario,etiam ſi poſtea reſtituat hereditatem ex S. C. Trebelliano, ſed tranſire eam in
fideicommiſſarium non minus quàm principalem.Nunc docet non perimi etiam obliga
tionem fideiuſſoris,ſi eiuſdem pecuniæ nomine denuo ſe obliget fideiuſſor idem, veterẽ
non perimi noua.& hoc nõ eſſe nouum,vt duæ obligationes in eiuſdem fideiuſſoris per-
ſona,de eadem re ſiue pecunia concurrant.nam ſi in diem acceptus,mox non nouandi a-
nimo purè accipiatur, conſtat eum duabus obligationibus teneri,& duabus actionibus, D
vt planè nihil referat legas hoc loco,obligationibus an actionibus. Sed vera ſcriptura eſt,
duabus obligationibus.vt & in Baſilicis, δυσὶν ἐνοχαῖς.& ſi quis hic ſtatim obiiciat quod ait
l.qui bis.De ver.obl. eum qui bis promittit non ideo teneri amplius quam ſemel,obiiciã
non præſtare quidem eum amplius quam ſemel,ſed vt bis promittit,obligari etiam eum
bis.& eam legem eſſe accipiendam de præſtatione, ſiue de executione obligationis,non
de obligatione ipſa.At duabus etiam obligationibus fideiuſſor tenetur eiuſdem pecuniæ
nomine,ſi confideiuſſori heres extiterit.tenetur enim proprio nomine,& hereditario no-
mine,nec inanis eſt poſterior obligatio,ſi priore fortè conuentus poſſit ſe tueri exceptio-
ne pacti, non poſſit poſteriore, vt ſuperiori ſpecie emolumentum etiam hoc habet puta,
vt petendo ante diem non videatur plus petere. Datur & his ſimilis tertius caſus,in §.pe. E
j.Sed tractemus plenius de ſecundo,id eſt,de fideiuſſore, qui confideiuſſori ſuccedit.Hoc
genere nulla confunditur obligatio,ſed vtraque in ſuo ſtatu manet.Si fideiuſſor reo,vel ſi
reus fideiuſſori ſucceſſerit,vel ſi tertius quidam vtrique, fideiuſſoria obligatio confundi-
tur.l.debitori.hoc tit.l.ſi duo.De ſolu.l.debitor.De ſeparat.l.fideiuſſoris.C.de fideiuſſ.&
confuſio eſt non tantum concurſus debiti,& crediti in eandem perſonam,ſed etiam con
curſus principalis,& fideiuſſorię obligationis in eandem perſonam.ſed illa magis propriè
confuſio,quia fit vtrinque confuſio,hæc fit ex parte fideiuſſoria tantum.& huius confu-
ſionis ratio hæc,quod reo ſuccedente fideiuſſori,vel contra,res in eum caſum deducatur
à quo incipere non poteſt.nec enim poſſet quis initio pró ſe fideiubendo obligari.conſti F
tuit quis etiam pro ſeipſo,ſed non fideiubet etiam pro ſeipſo. Igitur fideiuſſore facto reo
vel contra reo facto fideiuſſore per ſucceſſionem,conſequens eſt fideiuſſoriam obligatio-
nem confundi,principalem ſolam manere. & vt dicitur,maior tollit minorem, & maior
vtique ac plenior eſt principalis,quàm fideiuſſoria.& ita vtimur indiſtinctè ſiue reus fide-
iuſſori,ſiue fideiuſſor reo heres extiterit,ſecundum Sabinianorum opinionem.nam Pro-
culiani

A culiani diſtinguebant.& ſi fideiuſſor reo heres extitiſſet, admittebant confuſionem fide-
iuſſoriæ obligationis.Contra ſi reus fideiuſſori,non admittebãt.l.ſi duo.De ſolut.ſed Iu-
lianus,qui ex Sabinianis fuit,etiam ſi reus fideiuſſori heres extiterit,admittit confuſionẽ.
l.cum reus hoc tit.& hoc iure vtimur vt dixi.nec tamen ideo minus cõſiderare debemus
quæ ratio mouerit Proculianos.videntur moti ſubtili & acuta ratione valde. Cum fide-
iuſſor reo heres exiſtit,fideiuſſoriæ obligationi ſuperuenit principalis, & ſuperuentu ſuo
excludit fideiuſſoriam quaſi minorem.Cum verò reus fideiuſſori heres exiſtit, principali
ſuperuenit fideiuſſoria,quæ ſuperuentu ſuo non poteſt excludere maiorem minor,infir-
ma,imbecilla,ſed neque ipſa poteſt excludi,cum non ſuperueniatur à maiore, ſed ſuper-
ueniat: ac ſi ſuperuentus maioris tantum debeat parere confuſionem,vt vulgo dici ſolet
B ſuperueniente principe ceſſare magiſtratum, non ſuperuentus minoris. Sed ſi fideiuſſor
confideiuſſori heres extiterit,neutra obligatio confunditur.quia altera non eſt maior al-
tera,ſed ambæ ſunt pares & eiuſdem poteſtatis.par non tollit parem.Si tamen ex vna agi
cœperit,conſumitur altera,ne bis idem ab eodem actori præſtetur.quod æquitas nõ pa-
titur. Et his conuenienter Vlpianus ex Iuliano,ex quo etiam Africanus hæc ſumpſit,in l.
v.hoc tit.& l.non eſt nouum.De act.empt.docet reum promittendi conreo ſuccedẽtem
ex duabus cauſis obligari, & venditorem venditori ſuccedentem non conreo. quo caſu
euenire poteſt,vt non cõſumat altera actio alteram,ſed vtriuſque commodo vtatur actor
ſeparatim.finge, Vendidi tibi fundum, eundem fundum tibi vendidit Gaius ſeparatim,
ego Gaio heres extiti,fundus euincitur,teneor tibi de euictione duplici nomine, proprio
C & hereditario.& ſi mecum egeris ex cauſa propria antequam Gaij hereditatem aditem,
poſt aditam hereditatem Gaij, rurſus mecum ages rectè de euictione ex cauſa heredita-
ria.Sed ſi prius adiero hereditatem Gaij quàm mecum ageres,agendo ex hac vel illa cau-
ſa,conſumis alteram,quia agis concurſu iam facto vtriuſque cõtractus: & ſentis quidem
vtriuſque contractus commodum, non tamen percipis vtrumque. & ita ex Iuliano Vl-
pianus,in d.l. non eſt nouum,quæ hac diſtinctione vtitur,cum emptor emptori eiuſdem
rei ſuccedit.nam vt ſi venditor venditori,ſi reus promittendi conreo heres extiterit,dua-
bus obligationibus tenetur,ita ſi emptor emptori vel ſi reus ſtipulandi conreo heres exti-
terit,duabus obligationibus debitorem obligatum tenet. & quod dicitur,non eſſe nouũ
vt duæ obligationes in eiuſdem perſona de eadem re concurrant, id locum habet vltro
D citróque, actiuè & paſſiuè. Sed quæ diſtinctio ponitur quo caſu emptor emptori,eadem
obtinet,quo venditor venditori ſuccedit.Scripſit hac de re hiſdem verbis Venuleius,in l.
ſi reus.De duob.reis.quæ emendanda eſt ex d.l.v.vt legatur in ea,aliqua differentia,non
altera.& paulo poſt,non poteſt reperiri (ratio ſcilicet) qua altera potius quàm altera con
ſumatur.ac ſanè ſupradictis locis omnibus,hoc eſt l.v.l.ſi reus. l.non eſt,& hoc §. Africa-
nus,Vlpianus,Venuleius verba ipſa Iuliani mihi vſurpare videntur,non vti ſuis.Scæuola
etiam idem,ſed ſuis vt ſolet non alienis verbis in l.ſi duo.De ſolut.in qua tamen Flor.fal-
ſo ſine negatione ſcriptum eſt illo loco,Item ſi duo rei ſint promittendi, & alter alterum
heredem ſcripſit,confunditur obligatio.quod docui Obſ.xj.c.xxxiiij. Sequenti §.demon
ſtrabitur nunc, aliquando non confundi obligationem fideiuſſoriam, etiam ſi reus fide-
E iuſſori heres extiterit, vel contra, atque ita aliquando non corrumpi obligationem, e-
tiamſi in eum caſum reciderit, à quo incipere non poterat. Et verba quidem eius hæc
ſunt.

*Seruo tuo pecuniam credidi,cum manumiſiſti, deinde eundem fideiuſſorem accepi, ſi quidem in
eam obligationem fideiubebat quæ aduerſus te intra annum ſit,obligari eum ait. ſin vero in natura-
lem ſuam,potius vt non agatur.nihil enim intelligi poſſe,vt quis pro ſe fideiubendo obligetur. Quod
ſi hic ſeruus manumiſſus fideiuſſori ſuo heres exiſtat, durare cauſam fideiuſsionis putauit. & tamen
nihilominus naturalem obligationem manſuram: vt ſi obligatio ciuilis pereat ſolutum repetere nõ
poßit: nec hu contrarium eſſe,quod cum reus fideiuſſori heres exiſtat, fideiuſſoria obligatio tollatur:
F quia tunc duplex obligatio ciuilis cum eodem eſſe non poteſt. Retro quoque ſi fideiuſſor ſeruo manu-
miſſo heres extiterit,eadem aduerſus eum obligatio manet, quamuis & naturaliter teneatur, nec prò
ſe quis fideiubere poßit.*

Sed hæc ita paulatim nobis enarranda ſunt. Omni obligationi fideiuſſor accedere po- A
teſt,& ciuili & naturali ſcilicet, ſicut pignus & conſtitutum. Ciuilis obligationis nomine
comprehendimus etiam prætoriam,& ędiliciam,& tribuniciam.nam & tribuniciæ quę-
dam ſtipulationes fuerunt,venientes ex Plebiſcitis. Eſt igitur ciuilis obligatio quæ deſcē-
dit ex legibus,aut plebiſcitis,aut edictis. Naturalis quæ ſolo æquitatis vinculo continetur
non legibus,vel edictis.l.Stichum. §. naturalis. de ſolut.& hæc ſola ſeruum hominem aut
viciſſim liberum hominem ſeruo ex ſuis contractibus obligatum tenet l.cum quo.§.1. Ad
leg. Fal.l.eo tempore.§.etiam. De pec.l.heres.§. ſeruo.de fideiuſſ. nam ciuilis in perſonam
ſeruilem non cadit.quia nec perſona ſerui vlla eſſe intelligitur iure ciuili.Iure naturali in-
cognita eſt ſeruitus, nec vlla eſt hominum inter ſe differentia. Sed neque ex iureiurando
obligatur ſeruus.l.Iulia & Papia,ſi iuret ſe operas pręſtaturum domino eum manumiſſus B
erit l.vij.de oper.lib.& iurando igitur nihil agit,niſi quæ iurauit ſeruus,eadem iuret liber.
qua de cauſa non iurante eadem libero , id eſt poſt manumiſſionem , quæ iurauerat ante
manumiſſionem vindicta, eleganter Druſus prætor vrbanus, vt M. Tullius refert vij. ad
Att. negabat ſe ei libertatem addixiſſe, hoc colore quod nullus adfuiſſet qui eum rectè
vindicaſſet in libertatem. At quæri hic poteſt, cur tamen ex delictis ſeruus obligetur ci-
uiliter? nam obligatur certè ex delictis ciuiliter, licet non poſſit cum eo agi, quamdiu ſer-
uus manet, quia iudicia & lites exercentur tantum inter liberos homines, non inter ſer-
uos, vel cum ſeruis,ſed dominus propter ſerui delictum conueniri poteſt,noxali actione.
Quin & in manumiſſum directa transfertur,& vt dicitur,noxa caput ſequitur. Leges igi-
tur quæ delictis poſitæ ſunt omnes homines tenent , & ſeruos, & liberos. Leges contra- C
ctuum ſeruos non tenent , quia ſcilicet à quolibet exigitur ne quid delinquat, ne furtum
puta, ne iniuriam faciat. Fides autem in rebus contrahendis non ita exigitur à ſeruulo,
nebulone,verberone,cui vix vnquam eſt ſyncera fides, & de ſe quæri debet,qui fidem ſe-
quitur eius hominis. atque ita fit,vt ex contractibus ſeruus naturaliter tantum obligetur,
non ciuiliter.Quid autem fiet ſi ſeruus obligatus naturaliter,poſtea manumittatur. Poſt
manumiſſionem obligatio naturalis durat, nec transformatur vel nouatur in ciuilem,niſi
id agatur ex integro : & ideo non poteſt cum eo agi poſt manumiſſionem ex contractu
interpoſito in ſeruitute. quia naturalis obligatio actionem non parit, & hunc tantum ef-
fectum habet, vt ſi ſolutum ſit quod natura debetur, quaſi indebitum repeti non poſſit.l.
quod enim.l.fideiuſſor.§.fideiuſſor.hoc tit.l.1.§.id quod natura. Ad leg.Fal.l. xciij.§.Fa-
bius. De ſolut.denique quod natura debetur,neque peti non ſolutum,neque ſolutum re- D
peti poteſt. Ad hæc ſciendum eſt, quod & ſi ſeruus ex ſuis contractibus obligetur natura-
liter tantum, dominus tamen eius obligatur ciuiliter.i.iure prætorio, & conueniri poteſt
actione de peculio , ſi ſeruus peculiatus fuerit, quæ ante manumiſſionem ſerui eſt perpe-
tua, poſt manumiſſionem annalis. nam cum manumiſſione extinguatur peculium, ſuffi-
cit vſque ad annum produci eam obligationem, videlicet domino retinente peculium.
alioquin obligatio peculiaris ſequitur peculium.Loquimur de manumiſſo inter viuos.In
manumiſſo teſtamento fuit controuerſia quædam,inter Sabinianos & Proculianos.nam
ſi ei peculium legatum eſſet , Iulianus qui ex Sabinianis fuit, in manumiſſum de peculio
dabat actionem.l.1 §.per contrarium.de do.præl. Pegaſus & Cæcilius qui & ipſe ex Pro-
culianis fuit, vt conſtat ex l.vir mulieri. de don.int.vir.& vxo.dant actionem in heredem. E
l.1.§. Item heres. Quan. de pec.actio.an ſit. Sed de hac controuerſia plenius tractatu no-
no. Præterea ſciendum eſt, id quod diximus ſupra confundi obligationem fideiuſſoris, ſi
reus fideiuſſori ſucceſſerit, vel contrà, ita procedere ſi vtraque ciuilis obligatio fuerit,mi-
nor enim maiori , id eſt principali cedit nec vllarum eſt virium. nam poteſt quidem du-
plex ciuilis in eadem perſona concurrere , ſi par ſit altera alteri non ſi diſpar , veluti vna
principalis,altera fideiuſſoria. Quod ſi principalis fuerit naturalis tantum,fideiuſſoria ci-
uilis,reo ſuccedente fideiuſſori vel cōtra,nec poteſt tolli fideiuſſoria per principalem,quia
non poſſis principalem dicere maiorem cum non ſit ciuilis . ciuile vinculum maius eſt,
cum ex eo agi poſſit , non ex naturali. Non poteſt etiam tolli principalis per fideiuſſoriā,
quia non poſſis dicere fideiuſſoriam maiorem cum non ſit principalis. principem enim F
locum tenere maius eſt quàm accedere. igitur vtraque in ſuo ſtatu manet, quaſi non in-
ferior altera alteri.& ſecūdum hæc Gręcos iamdiu admonui rectè legere,in l.xcv.§.quod
vulgò. De ſolut. Nam ſi reus natura duntaxat fuit obligatus fideiuſſor non liberabitur.

Obſ.xj.

A Obſ. xj. c. xxxiiij. Sed ſpeciem proponi neceſſe eſt. Seruus accepit mutuam pecuniam, & dedit fideiuſſorem liberum hominem, ipſe obligatus eſt naturaliter, fideiuſſor ciuiliter, ac deinde ſeruus manumiſſus eſt. poſt manumiſſionem fideiuſſori ſuo heres extitit, vel contrà. neutra obligatio confunditur. nec erit inanis naturalis, ſi ſoluerit ne repetat, & fortè alia ratione perierit ciuilis.i. fideiuſſoria, veluti tempore. & ita euenit hoc caſu, vt nõ vitietur, quod deducitur in eam cauſam à qua incipere nõ poterat. nec enim poſſet ab initio idem eiuſdem pecuniç conſtitui & reus,& fideiuſſor. finge,eundem ſeruum qui accepit mutuam pecuniam, poſt manumiſſionem fideiuſſiſſe in ſuam naturalem obligationem. an ex cauſa fideiuſſionis obligatur? Minimè: Si fideiubeat in cauſam actionis de peculio qua dominus tenetur intra annum, obligatur quia pro domino fideiubet,
B non pro ſeipſo. Si pro ſeipſo. i. in ſuam naturalem, nihil agit. Et tamen dato fideiuſſore extraneo in ſuam naturalem, ſi ipſe fideiuſſori ſucceſſerit, vel contra, res redit in eamdẽ cauſam, vt nunc ſit pro ſeipſo fideiuſſor, nec tamen confunditur fideiuſſoria, vel principalis obligatio. quod & aliis quibuſdam caſibus contingere docuimus in l. ij. De verb. oblig. quos ſi hoc loco repeterem, eſſem ferendus, eſt enim tractatus διεξοδικὸς λόγος ſed nihil eſt neceſſe. Diximus verò hactenus de fideiuſſore, qui confideiuſſori ſucceſſit, de reo debendi, vel credendi qui conreo ſucceſſit, de reo debendi, qui fideiuſſori ſucceſſit, vel contra. Seq. §. tractabitur de reo credẽdi, qui reo debendi, aut fideiuſſori eius ſucceſſit. vel cui ſucceſſit reus debẽdi, aut fideiuſſor eius. Sed verba ipſa primum exhibeamus.

C *Quod ſi ſtipulator reum heredem inſtituerit, omnimodo fideiuſſoris obligationem peremit, ſiue ciuilis, ſiue tantum naturalis in reum fuiſſet: quoniam quidem nemo poteſt apud eundem pro ipſo obligatus eſſe. Quod ſi idem ſtipulator fideiuſſorem heredem ſcripſerit, proculdubio ſolam fideiuſſoris obligationem peremit. argumentum rei, quod ſi poſſeſſio rerum debitoris data ſit creditori: æquè dicendum eſt fideiuſſorem manere obligatum.*

Si ſtipulator debitori heres extiterit, vel cõtra, obligatio principalis confunditur. quia nemo ſibi ipſi debere poteſt, nemo ſecum agere. Confunditur & fideiuſſoria, quia nemo poteſt eidem pro eodem ipſo eſſe obligatus. l. Granius l. ſi quis pro eo. §. 1. hoc tit. l. tutor. in prin. ad Vell. & ab Accur. perperam ea l. tutor, aptatur etiam ad id quod dicitur in §. ſeruo tuo. ꝟ. non poſſe intelligi, vt quis pro ſe fideiubendo obligetur. nam aliud eſt di-
D cere neminem eidem pro ipſo obligari poſſe, quod eſt in d. l. tutor, aliud neminem ſibi pro ſeipſo obligari poſſe. ſed ad rem. Confunditur ergo fideiuſſoria obligatio, vt dixi, etiam ſi principalis fuerit naturalis tantum: & vt ſuperiori ſpecie ſi hæc fuerit naturalis, illa ciuilis, reo ſuccedente fideiuſſori vel contra, vtraque perdurat, ita in propoſita ſpecie reo ſuccedente ſtipulatori vel contra, vtraque confunditur. Quod ſi ſtipulator heres extiterit fideiuſſori vel contra, ſola fideiuſſoria confunditur, principalis manet. & in ſumma, facta confuſione inter creditorem & debitoren fideiuſſor liberatur, facta confuſione inter creditorem & fideiuſſorem, debitor non liberatur. l. in omnibus. l. Granius §. quod ſi creditor. hoc tit. & ideo ſi fideiuſſor ſtipulatori heres extiterit, agit eum debitore hereditario nomine ex ſtipulatu, non mandati, quaſi ipſe à ſe exegerit, & hereditati
E ſoluerit: quia confuſio in hoc caſu vicem ſolutionis habere non poteſt, cum non fiat cõfuſio ex vtraque parte rei ſcilicet & fideiuſſoris. igitur quia reus non liberatur, non poteſt cum eo agi mandati. & hoc eſt quod ait in §. vltim. huius legis.

Cum fideiuſſor reo ſtipulandi heres extiterit, quæritur an quaſi ipſe à ſe exegerit habeat aduerſus reum mandati actionem. reſpondit, cum reus obligatus maneat, non poſſe intelligi ipſum à ſe fideiuſſorem pecuniam exegiſſe. itaque ex ſtipulatu potius quam mandati agere debebit.

Cui nihil obſtat l. ſi ei cui. Mand. quia in eius ſpecie reus liberatur non quidem eo quod fideiuſſor creditori heres extiterit, ſed quod iam ante creditori condemnatus fuerit, accepto factóque iudicio in fideiuſſorem, reus liberatur actione creditæ pecuniæ, & mandati tenetur. Vellem his adiungi, quod idem Africanus ſcripſit, in l. 38. §. vlt. De
F ſolut. ex quo intelligimus alia quoque ratione, confuſionem non per omnia pro ſolutione cedere, quod expoſuimus quidem iam ante ad l. 33. Solut. mat. Sed præſtat repeti etiam idem, & inculcari hoc loco. Verba d. §. vlt. hæc ſunt.

Qui pro te apud Titium fideiuſſerat, pignus in ſuam obligationem dedit, poſt idem heredem te in-

ſtituit. quamuis ex fideiuſſoria cauſa non tenearis, nihilominus tamen pignus obligatum manebit. at A
ſi idem alium fideiuſſorem dederit, atque ita heredem te inſtituerit, rectius exiſtimari ait, ſublata ob-
ligatione eius pro quo fideiuſſum ſit, eum quoque qui fideiuſſerit liberari.

Ex eo intelligimus fideiuſſore ſuccedente debitori principali, vel contra, non confun-
di pignoris obligationem, quam in ſuam obligationem fideiuſſor contraxerat, licet con-
fundatur fideiuſſoria obligatio non primi tantum fideiuſſoris, ſed eius etiam qui pro fi-
deiuſſore fideiuſſit. Solutio conſumeret etiam pignoris obligationem. Succeſſio illa non
conſumit pignoris obligationem: & integrum erit creditori agere hypothecaria, & prin-
cipali in perſonam, licet ex cauſa fideiuſſoria agere non poſſit, quia & ſi perſonarum de-
bitoris, & fideiuſſoris, facta ſit confuſio per aditionem hereditatis, & ſuſtulerit maior ob- B
ligatio minorem, nihil tamen eſt quod ſuſtulerit rei pignoratæ obligationem. & ita ſi de-
bitor qui in ſuam obligationem pignus dedit, creditori ſucceſſerit, vel contra, pignus non
intelligitur liberari, ſi rogatus ſit reſtituere hereditatem, quia dominium rei pignoratæ
apud ſucceſſorem non permanet: atque adeo dominij adquiſitione, quod non perman-
ſit apud creditorem, non videtur confuſum pignus l. debitor. Ad Treb. idémque dicen-
dum puto fideiuſſore qui pignus dederat in ſuam obligationem, ſuccedente creditori vel
contra, & rogato reſtituere hereditatem. At modo neceſſe eſt, vt reuertamur, ad §. quod
ſi ſtipulator, & videamus quo argumento Africanus comprobet ſolum fideiuſſorem li-
berari, non reum, ſi ſtipulator fideiuſſori heres extiterit, vel contra. nam videtur profectò
admodum difficilis eſſe enodatio argumẽti quo vtitur, niſi ita formetur & explicetur. Si C
fit nonnunquam, vt ſolus fideiuſſor obligatus maneat, debitor ſolus liberetur, non eſt mi-
rum vel abſurdum ſi eueniat quoque nonnunquam, vt ſolus debitor obligatus maneat,
fideiuſſor ſolus liberetur. Et ſolus quidem fideiuſſor obligatus manet, ſi bona debitoris à
creditore ex edicto poſſeſſa & diſtracta ſint, quia deſinit eſſe debitor, cuius bona ex edi-
cto poſſeſſa ſunt: ſicut is qui ceſſit bonis, eum poſſit conuentus ſe exceptione defendere l.
3. C. de bon. auct. iud. poſſ. l. vlt. C. de reuoc. his quæ in fraud. cred. Si tamen ex venditione
ſolidum conſequi creditor non potuerit, integra ei eſt actio in fideiuſſorem. & ita debitor
quem creditor capitis accuſauit, quodammodo deſinit eſſe debitor, quoniam ſi conue-
niatur ex cauſa crediti, agentẽ poteſt repellere hac exceptione, Quod ab eo in maius pe-
riculum vocatus ſit amittendorum omnium bonorum. fideiuſſor tamen eius citra vllam D
exceptionem cõueniri poteſt. l. capitis. hoc tit. Sed ſi bona debitoris defuncti ideo poſſeſ-
ſa ſint, quod ei heres non extaret, proculdubio tollitur principalis obligatio, fideiuſſoria
manet l. Stichum §. 1. De ſolut. & his caſibus addentur ſimiles alij duo, in l. cum quis. §. pe
nult. De ſolut. Solus autem debitor obligatus manet, ſi fideiuſſor creditori heres extite-
rit vel contra. Reſtat modo ex hac lege tantum §. pen. cuius hæc ſunt verba.

Cùm & tu & Titius eiuſdem pecuniæ rei eſſetis, eum qui pro te fideiuſſit, poſſe & pro Titio fide-
iubere reſpondit, quamuis eandem pecuniam eidem debiturus ſit. nec tamen inanem eam creditori fu-
turam, nonnullis enim caſibus emolumentum habituram, veluti ſi ei pro quo ante fideiuſſiſſet heres
exiſtat, tunc enim confuſa prima obligatione poſteriorem duraturam. E

Ex hoc §. addemus tertium caſum ad §. 1. huius legis, quo eiuſdem pecuniæ nomine
quis duabus obligationibus ſiue duabus fideiuſſionibus tenetur. Pone duos eſſe reos de-
bẽdi, & pro ſingulis vnum eundémque fideiuſsiſſe ſeparatim, ex vtraque fideiuſsione te-
netur, licet vtraque ſit eiuſdem pecunię. quod neque inane erit quandoque neque inuti-
le. nam ſi hic fideiuſſor fortè vni ex reis heres extiterit, confuſione deſinit illius eſſe fide-
iuſſor ſed alterius fideiuſſor manet: ac proinde, vel quaſi reus principalis cõueniri poteſt,
hereditario nomine, vel quaſi fideiuſſor proprio nomine, ex cauſa alterius fideiuſſionis.
alteram enim peremit concurſus principalis obligationis. & ita explicita eſt l. 21. De fide-
iuſſ. & quæſtio omnis de confuſione obligationis, quæſtio ſubtilis & neceſſaria, ſi modo F
iungantur ea quæ adſcripſimus ſuprà, ad l. 20. de here. ven. & l. 33. ſol. mat. Reſtat ex hoc li-
bro tantum l. 38. de ſolut. cuius tamen ad legem ſuperiorem iam occupauimus explicare
§. vltimum, quod pertineret maximè ad quæſtionem de cõfuſionibus obligationum. *Sed*
initium in ea eſt huiuſmodi.

A *Cum quis ſibi aut Titio dari ſtipulatus ſit, magis eſſe ait, vt ita demum rectè Titio ſolui dicendum ſit, ſi in eodem ſtatu maneat, quo fuit cum ſtipulatio interponeretur. cæterum ſiue in adoptionem ſiue in exilium ierit, vel aqua & igni ei interdictum, vel ſeruus factus ſit, non rectè ei ſolui dicendum. tacitè enim ineſſe hæc conuentio ſtipulationi videtur, ſi in eadem cauſa maneat.*

Quęſtio eſt de adiecto in ſtipulatione ſolutionis cauſa, qui & procurator eſt, & ideo in
eum datur paſſim ſtipulatori actio mandati, vt ſi fortè pecunia ei ſoluta ſit eã teddar. Po-
teſt quis eſſe procurator eiuſdem rei nomine, vt ſi iuſſerim debitorẽ Titio ſoluere, & Ti-
tium accipere, Titius procurator eſt ad accipiendam pecuniam, non eſt tamen adiectus,
licet omnis adiectus procurator ſit: ſi nõ in rem meam, in rem ſuam, vt ſi donare ei volui
B vel ſoluete. & de adiecto quidem eſt initium huius legis, vt dixi. De procuratore ſimplici
§.1. Si ſtipuler mihi & Titio dari, partim vtilis partim inutilis ſtipulatio eſt. nam pro parte
Titij eſt inutilis. itaque mihi ſoli pro mea parte quęritur obligatio. l. vlt. in fin. De ver. obl.
§. quod ſi quis Inſt. de inu. ſtip. Si ſtipuler mihi aut Titio, tota ſtipulatio vtilis eſt, quia oon
id agitur, vt obligatio Titio adquiratur, ſed vt adquiratur mihi ſoli, ſoluatur autẽ vel mi-
hi vel Titio, quaſi procuratori meo. Coniunctio facit nos pates. Diſiunctio diſpares. Syl-
laba vna pares aut diſpares. Et in perſona quidẽ alterius non contrahentis obligatio con-
ſiſtere non poteſt, quia per liberam perſonam vel alienum hominem alteri obligatio non
adquiritur, In alterius perſonam quaſi procuratoris ſolutio conſiſtere poteſt. Hoc igitur
ſermone, mihi & Titio, Titius obligationi applicatur, quod fit inutiliter, Illo ſermone,
C Mihi aut Titio, Titius ſolutiooi applicatur, adiicitur, adhibetur, quod non eſt inutile, O-
bligationi non applicatur, & ideo nec ex ſtipulatu agere, nec nouare, nec acceptum face-
re poteſt, nec fideiuſſorem accipere, vel pignus vel conſtitui ei rectè ſuo nomine. & hæc
tantum vis adiectioois huius eſt, vt adiecto rectè ſoluatur etiam ignorante, vel inuito ſti-
pulatore, id eſt, vt liberetur debitor qui ei ſoluit perinde atque ſi ſtipulatori ſoluiſſet. Sed
hoc ita ſi ei ſoluerit antequam ageret ſtipulator, & litem cõteſtaretur cum debitore. nam
poſt litem conteſtatam ab ſtipulatore, debitor adiecto non rectè ſoluit. Item ſi in eadem
cauſa eodémq; ſtatu fuerit adiectus, ſolutionis tempote, quo fuit ſtipulationis. nam poſt
ſtipulationem capite deminuto non ſoluitur rectè, quia alij ſoluitur quam cui ſtipulator
ſolui voluit. nec refert quæ fuerit capitis deminutio. vtitur enim Africanus hoc loco ex-
D emplo minimæ, mediæ, maximæ. Minimæ, vt ſi ſe adrogandum dederit adiectus. Mediæ,
vt ſi deportatus fuerit vel aqua & igni ei interdictum ſit. Maximæ, ſi ſeruus factus ſit. Me-
dię videtur duos proferre modos, qui tamen hodie habentur pro vno, poſtquam aqua &
igni interdictio trãsfuſa eſt in deportationem. Exilium igitur hic accipio ptopriè pro de-
portatione. l. 2. De pub. iud. igitur qnoquo modo capite deminutus ſit adiectus poſt ſtipu
lationem, ei non ſoluitur rectè, quia vt ſubiicit tacita cõuentio ineſt ſtipulationi, ſi in ea-
dem cauſa maneat. Græci dicuot, tacita condicio: ſed nihil refert, nam & l. 4. §. vltim. De
pact. exemplis tacitæ coouentionis, additur tacita cõdicio quæ ſtipulationi ineſt. Verum
huic definitioni obſtat l. Stichum. §. vſumfructum. hoc tit. Sed vt docuimus l. 55. De verb.
obl. noo hoc vult Papinianus, in d. §. vſumfructum, poſt ſtipulationem adiecto capite de-
E minuto, ei rectè ſolui, quod abhorret ab omni ratione, ſed adiecto rectè ſolui, etiam ſi ſti-
pulationis tempore capite minutus fuerit. eadémque mens eſt l. eum qui §. qui ſibi. De
verb. oblig. vt ſcilicet ſolutioni rectè adiiciatur filius, etiã emancipatus ſtipulationis tem-
pore. nam ſi poſt ſtipulationem emancipetur, deſinit eſſe adiectus. Emancipatio eſt capi-
tis deminutio non minus quam adoptio. ſi adoptione iotercidat facultas ſoluendi adie-
cto, & emancipatione igitur. nec offendor eo quod emancipatione mutetur in meliorem
ſtatum. nam & manumiſſione idem contigit, nec tamen manumiſſo ſoluitur rectè, qui
mandati tempore ſeruus fuit §. item ſi adhuc. Inſt. mand. & hoc quidem admittet conce-
détque mihi facilè quilibet, ſi ſtipuler mihi aut filiofamil. alieoo, vel ſeruo alieno, & is vel
maoumittatut à domino, vel emancipetur à patre ſuo. Non idem fortè concedet, ſi ſtipu-
F ler mihi aut filio, aut ſeruo meo, & is poſtea emancipetur à me, aut manumittatur. nam
per me fit ne adiectus maneat, in eodem ſtatu, & non poteſt facto meo mutari condicio
ſtipulationis l. verò §. 1. hoc titul. Mandatum mutari & reuocari poteſt, ſi non filium aut
ſeruum meum adiecero in ſtipulatione, ſed ei debitorem ſoluere iuſſero, & reuocatũ in-
telligitur manumiſſione, & emancipatione: vt planè videatur hac in re conſtituenda eſſe

differentia, inter adiectionem & mandatum, niſi dicas non mutari condicionem ſtipula- A
tionis, ſi adiectum ſtipulator manumittat vel emancipet, quandoquidem tacita condicio
ſtipulationis hæc fuit, vt ita demum adiecto ſolueretur rectè, ſi in eadem cauſa maneret,
& plerique caſus exiſtere poſſunt, quibus hortante pietate, vel vtilitate, vel qua alia ratio-
ne maiore compellatur ſtipulator, emancipare, aut manumittere. quod ſi fiat, ſequitur ex
tacita lege ſtipulationis amplius ei ſolui non poſſe. Et in ſumma qui emãcipatur vel ma-
numittitur, deſinit eſſe procurator, actor, diſpenſator, mandatarius, deſinit eſſe adiectus
indiſtinctè. qui mutatur pœnitentia domini vel ſtipulatoris, deſinit eſſe procurator, non
deſinit eſſe adiectus. Et ſententiam igitur huius legis porrigimus etiam ad manumiſſio-
nem, quamuis manumiſſio capitis deminutio non ſit, nam & Græci eam referunt ad re-
legationem, quæ etiam capitis deminutio non eſt, dum exilium hoc loco accipiunt pro B
relegatione. non probo interpretationem, ſed probo de exilio adiecti, id eſt, deportatio-
ne quod dicitur, vt ea perimat facultatem ſoluẽdi adiecto, id trahi ad relegationem. Vn-
de traxerim quoque idem ad ſenatu motionem, ſi ſtipulatus ſim mihi aut Titio ſenatori,
& is poſt ſtipulationem ob turpitudinem aliquam ſenatu motus ſit. quia & huic præſu-
mitur ſolui ab initio noluiſſe, & conueniſſe in hoc contrahentes, vt mutata dignitate non
ſolueretur. Idem quoque traxerim ad damnationem temporariam in opus publicum,
quamuis & hæc capitis deminutio nõ ſit. l. 6. C. ex quib. cauſ. inf. ir. Sed repetamus quam
attigimus ſupra differentiam, inter adiectionem & mãdatum ſimplex. Multum intereſt,
vtrum Titius ſit adiectus, an procurator tantum ad accipiendam pecuniam domino de-
bitam non adiectus, nam ſi prohibeam adiecto ſolui, nihilominus ei ſoluitur rectè, quia C
certam condicionem habuit ſtipulatio, quam ſtipulator mutare non poteſt. ex quo intel-
ligitur non ſolum promiſſorem ſtipulatione alligari, ſed & ſtipulatorem quandoque. Cõ-
dicio ſanè ſiue cõuentio, & lex ſtipulationis, quæ format ipſam ſtipulationem obligat vl-
tro citroque. Si prohibeam procuratori ſolui aut procuratorem accipere, ſi reuocem mã-
datum re integra, poſtea ei non ſoluit rectè debitor, ſciens reuocatum eſſe mandatum l.
verò §. 1. l. aliud. hoc tit. Sed ſi ignorans ſoluerit, liberatur benigna ratione, ne iuſta & pro-
babilis ignorantia ei damnum adferat. & huius diſcriminis vel tacitè notandi gratia cre-
do ſtatim ſubiectum §. ſeq.

Si debitorem meum iuſſerim Titio ſoluere, deinde Titium vetuerim accipere, & debitor ignorans D
ſoluerit, ita eum liberari exiſtimauit, ſi non ea mente Titius nummos acceperit, vt eos lucretur, alio-
quin, quoniam furtum eorum ſit facturus, manſuros eos debitoris, & ideo liberationem quidem ipſo
iure non poſſe contingere debitori: exceptione tamen ei ſuccurri æquum eſſe, ſi paratus ſit condicionẽ
furtiuam, quam aduerſus Titium habet, mihi præſtare. ſicuti ſeruatur cum maritus vxori donaturus
debitorem ſuum iubeat ſoluere. nam ibi quoque quia nummi mulieris non fiunt debitorem non libe-
rari: ſed exceptione eum aduerſus maritum tuendum eſſe, ſi condictionem quam aduerſus mulierem
habet, præſtet. furti tamen actionem in propoſito mihi poſt diuortium competituram, quãdo mea in-
terſit interceptos nummos non eſſe.

Initiũ huius legis eſt de procuratore adiecto in ſtipulatione, ſolutionis cauſa. Hic au-
tem §. eſt de procuratore conſtituto ſolutionis cauſa, non adiecto. & prior quidem pars E
de procuratore in rem meam, poſterior de procuratore in rem ſuam. prior de reuocato
mandato, poſterior de reuocata donatione. Omne mandatũ pœnitentia reuocatur. Do-
natio inter viuos pœnitẽtia non reuocatur, niſi ſit facta inter coniuges, de qua etiam ſpe-
cialiter agitur in poſteriori parte. Sed de priore primum dicamus. Si iuſſerim debitorem
meum ſoluere Titio procuratori meo, deinde Titium vetuerim accipere, & poſtea debi-
tor ignorans reuocatum eſſe mãdatum ſoluerit Titio, liberatur. Hoc dicitur de manda-
to reuocato pœnitentia. ſed reſoluitur etiam mandatum morte mandatoris, vel manda-
tarij, & manumiſſione, aut emancipatione mãdatarij, quibus caſibus idem receptum eſt,
vt liberetur debitor qui ignorans mortem mandatoris vel manumiſſionem mandatarij,
ei ſoluit §. rectè. Inſt. mand. l. ſi quis ſeruo. l. ſi ſeruus. hoc titul. l. penult. De reb. credit. Qui F
ſcit reuocatum aut reſolutum eſſe mandatum, ſoluendo ei quem ſcit nunc non habere
mandatum, nullo modo liberatur. Sed videamus is qui ignorans ſoluit, vtrum ipſo iure,
an per exceptionem liberetur? loquemur de mandato reuocato pœnitentia, ſed idem in-
telligemus obtinere, etiam ſi morte aut manumiſſione reuocatum ſit mandatum. Et ita
diſtin-

A diſtinguimus. Aut ignorans debitot ſoluit ignoranti,& bona fide accipienti,id eſt,ei qui
ignorat reuocatum eſſe mandatum,quique accipir pecuniam ea mente, vt domino reddat,& tunc liberatur ipſo iure. Aut ignorans ſoluit ſcienti,& ſimulãti, ſe eſſe procuratorẽ
creditoris,& accipienti pecuniam interuertẽdi cauſa,& lucrifaciendi animo, & tunc debitor non liberatur ipſo iure, quia nec ſoluiſſe videtur. nam is demum ſoluit qui dominium rei,aut pecuniæ quam ſoluit transfert. eſt enim ſolutio alienationis ſpecies.porrò
is qui falſo procuratori ſoluit,licet ignorans ſoluat, neque eum pecuniæ dominum facir
neque me,quia non poſſum niſi per eum factus dominus videri,& is accipiendo eam pecuniam furtum facit,hæc verò ſimul eſſe non poſſunt, vt accipiendo pecuniam, & pecuniæ furtum faciat,& eiuſdem pecuniæ dominium adquitat.nam ſi adquirit,iam pecunię
B ſuæ furtum non facit l.falſus §.penult.De fur.Si furtum facit, vt facit,(habuit enim conſilium furandi)non adquirit igitur.Et conſequenter non videtur ſoluiſſe qui falſo procuratori,ſimulanti ſe procuratorem eſſe creditoris ſoluit, nec liberatur ipſo iure. At liberatur per exceptionem doli mali,ſi paratus ſit actori cedere condictionem furtiuam,quam
habet aduerſus falſum procuratorem aut vindicationem.nec obſtat l.ſi quis ſeruo in fin.
hoc titul. quæ ſimpliciter air debitorem liberari. nam non eſt nouum in iure, vt liberari
dicatur,qui per exceptionem liberatur non ipſo iure.l.qui res §.mihi Romæ l.qui hominem §.ſtipulatus hoc tit.Creditori non competit condictio furtiua niſi cedatur,quia dominus eius pecuniæ non fuit, & condictio furtiua ſoli domino competit, nec ſi creditor
ceſſionis iure condicat,ſuo nomine condicit,ſed nomine domini id eſt debitoris. Com-
C petit tamen ei actio furti ſuo nomine, aduerſus falſum procuratorem, quia eius intereſt
non intercipi pecuniam ſibi debitam. nec obſtat quod eius pecuniæ neque dominium,
neque poſſeſſionem habuerit. nam fateor quidem regulariter furti actionem dari, ei qui
rei aut pecuniæ furtiuæ dominus,aut poſſeſſor fuit l.ſi vendideto §.vltim.De fut.l.ſi gratuitam §.vlt.De præſ.ver.ſed velim domino,& poſſeſſori etiam adiungi creditorem, cui
res furto ablata debita aut pignorata fuit.Et hæc ad priorem partem.Sequitur poſterior,
ad quam vulgò ponitur ſpecies omnino malè, quæ ponenda mihi perſpicuè videtur in
hũc modum. Ego vxori donaturus iuſſi debitorem meum ei ſoluere,& antequam is ſolueret,diuortio facto reuocaui donationem, vt ſolent quicũque diuertunt, poſt ſoluit debitor vxori ignorans diuortio infirmatam donationem,mulier accepit furandi animo, vt
D lucraretur eam pecuniam,debitor non liberatur ipſo iure,quia pecunię dominium ab eo
non diſceſſit,ſed liberatur per exceptionem doli mali:ſi paratus ſit creditori cedere condictionem furtiuam, quam habet aduerſus mulierem, vel vindicationem, vt eſt in l. vix
vxori. De don.inter vir.qua quidem ſi ceſſa fuerit,aget creditor nomine debitoris,furti
autem actione aget ſuo nomine, vt priore parte.neque his obſtat,l.3.§.vltim. De donat.
inter vir.& vxor. quia in eius ſpecie debitor vxori non ſoluit,poſt diuortium mutata voluntate mariti, ſed conſtante matrimonio. & durante voluntate, & ideo debitor liberatur,ac ſi ſoluiſſet marito pecuniæque dominium adquiſitum marito videtur. & ita Odofredus rectè. Nihil etiam obſtat l.quod meo §.ſi furioſo. De adquirend.poſſ.nam rectè
Accurſius in amittendo differentiam eſſe inter dominium,& poſſeſſionem. Dominium
E ſola voluntate non amitti,niſi in alium transferatur. Poſſeſſionem ſola voluntate amitti.
In fine huius §.quando,id eſt,quandoquidem, vt l.4.§.ſi dominus.De vſurpat.& vſuc.&
§.qui hominem infr.l.21.§.vlt.Commod.l.17.De in rem ver.l.Titius De præſ.ver.l.44.in
fin.De dam.infect.Et verba, Poſt diuortium,ſic accipienda ſunt, vt poſt diuortium acceperit mulier ſciens mutatam eſſe voluntatem.Sequitur alius.

*De peculio cum domino actum eſt, is damnatus ſoluit, & fideiuſſores pro ſeruo acceptos liberari
reſpondit,eandem enim pecuniam in plures cauſas ſolui poſſe,argumentum eſſe quod cum iudicatum
ſolui ſatiſdatum eſt,& damnatus reus ſoluat: non ſolum actione iudicati,ſed etiam ex ſtipulatu,&
ipſe & fideiuſſores liberentur,& magis ſimile eſſe,quod cum poſſeſſor hereditatis,exiſtimans ſe here-
F dem eſſe ſoluerit: heres non liberetur, tunc enim propterea id euenire,quod ille ſuo nomine indebitam
pecuniam dando,repetitionem eius haberet.*

Docet duobus exemplis aliquando euenire, vt vna ſolutione tollantur duæ vel plures
obligationum cauſę diuerſæ,diuerſorum vel eiuſdem, vtque vna ſolutio pariat liberatio-

nem,pluribus ex diuerſis cauſis obligatis. Vnum exemplũ eſt huiuſmodi, Egiſti cum do- A
mino de peculio, vel abſolutus eſt dominus vel condemnatus. Si abſolutus quaſi ſeruo
non obligato naturaliter,eo nomine quo agebatur,cum domino de peculio,licet perpe-
ram iudicatum ſit, exceptio tamen rei iudicatæ, etiam fideiuſſori pro reo accepto proſi-
cit,& ita Iulianus,l.ſi cum teſtamento §.vlt. De exe.rei Iud. Si condemnatus,& ſoluerit
ex cauſa iudicati,ſolutione huiuſmodi non ſolum dominus actione iudicati,ſed etiam fi-
deiuſſores pro ſeruo accepti liberantur ipſo iure actione ex ſtipulatu, licet non ſint acce-
pti in cauſam iudicati, ſed in obligationem naturalem ſerui, & ita idem Iulianus ſiue A-
fricanus hoc loco:cui refragatur Proculus,in l.egiſti hoc titul.nec enim ea lex eſt de do-
mino abſoluto,vt videtur his qui eam opponunt d.l. ſi cum teſtamento, ſed de domino
condemnato qui ſoluit,quia de ſolutionibus in ea agitur,& manifeſta differentia conſti- B
tuitur,inter ſolutionem factam à domino,& ſolutionem factam à ſeruo,& egiſti igitur in
illa,id eſt egiſti & exegiſti,& tamen fideiuſſores ſerui non liberari ait. Poſſet probabiliter
dici fideiuſſores non liberari,ſi ſolidum ex peculio creditor conſequi non potuerit ſuper-
eſſe enim in reliquum actionem in fideiuſſores,alioquin liberari.Sed vereor ne nõ ſit po-
nendum,cum in hoc §.tum in d.l.egiſti creditorem peculij actione ſuum recepiſſe inſo-
lidum, & diſſentire Iulianum à Proculo. Iuliano liberatos ipſo iure fideiuſſores videri.
Proculo contra,rem certè fuiſſe controuerſam Africanus demõſtrat hoc loco:dum ma-
gnum ſtudium ponit,in comprobanda Iuliani ſententia,argumento à ſimili, & refellen-
do aduerſariorum argumento à diſſimili,magis quàm à ſimili. Proculus igitur facilè ad-
mittebat, ſeruo rectè ſoluente ex peculio fideiuſſorem liberari, nec enim vllus vnquam C
negauit,reo ſoluente fideiuſſorem liberari,aut mandatorẽ,aut pignus,quia ſublata prin-
cipali obligatione,acceſſio conſiſtere non poteſt.nullus vno ex reis ſoluente conreum li-
berari,quia condicio propria conreorum debendi hæc eſt,non vt ſinguli ſolidũ debeant,
cum poſſint duo quidam ſinguli idem inſolidũm debere, nec eſſe conrei,ſed vt vnius ſo-
lutione,vel acceptilatione liberetur alter, nec à ſingulis ſolidum exigatur, vtque vna po-
tius obligatio eſſe cenſeatur,& vna ſumma quę debeatur,vt eſt,in l.3.in fin.De duob.reis
l.vltim.C.eod. non duæ obligationes. & ita conrei credendi non ſunt quibus ſingulis ſo-
lidum debetur, cum & ſi duobus eadem res diſiunctim legata ſit per damnationem, ſin-
gulis ſolidum debeatur, nec tamen ſint conrei,& poſſint ſinguli ferre ſolidum, vnus rem
alter æſtimationem: ſed propria condicio reorum credendi hæc eſt, vt non ſingulis ſoli- D
dum ſolui ſit neceſſe,ſed vni tantum,& vni ſoluta integra pecunia,vt ab vtroque debito-
ri contingit liberatio l.16. De leg.2. At ſecundum Proculi ſententiam,ſoluente domino
rei principalis,nõ liberatur fideiuſſor eiuſdem,quia diuerſæ omnino & ſeparatæ ſunt ha-
rum obligationum cauſę,nec cohærent,aut coadunatæ ſunt inuicem,ſicuti conreorum,
ita vt pro vna haberi poſſint,nec accedit alia alij,& vnam ſolutionem ipſo iure proficere
in tam diuerſas cauſas nouum videtur. Contra Iuliano nec nouum,nec abſurdum,aut
mirum videtur,proferenti aliud exemplum,quo etiam vna ſolutio duas obligationes di-
uerſas tollit,id vero eſt huiuſmodi. Reus promittendi cuius fortè bona à creditore dies
xxx. poſſeſſa erant, ſatiſdedit iudicatum ſolui, qui & in cauſam ſatiſdederat principalis
obligationis,& condemnatus ſoluit ex cauſa iudicati. Solutione huiuſmodi non ſolum E
reus liberatur actione iudicati, & fideiuſſores dati in eandem cauſam: ſed etiam actione
ex ſtipulatu & ipſe,& fideiuſſores, qui acceſſerunt huic obligationi, & hoc, vt opinor, o-
mnes admittebant.Ducit enim argumentum ex re certa,& conceſſa,vel admiſſa ab om-
nibus:ac deinde quærit,cur nolint etiam priore caſu domino damnato de peculio & ſol-
uente,ſolutionem tollere obligationem fideiuſſoris? Quod poſteriore abſurdum non eſ-
ſe exiſtimant,cur exiſtiment eſſe abſurdum priore? ac denique nullo caſu volunt abſur-
dum videri,vt vna ſolutio vno momento perimat duas aut plures obligationes diuerſas,
& his addi poteſt tertium exemplum, ex l. in numerationibus. hoc titul. quam totam à
me explicari hoc loco res exigit.Duas facio eius legis partes ſummas. Priore oſtendit v-
nam ſolutionem, vel quod pro ſolutione eſt, aliquando valere ad tollendas duas obliga- F
tiones diuerſas, in hac ſpecie. Debitor creditori pignus vendidit, quæ venditio pro
ſolutione eſt, vt contra in ſolutum datio pro venditione l. 4. C. de euict. l. eleganter.
in princip. De pign. act. Solutione huiuſmodi tollitur obligatio creditæ pecuniæ, qua-
ſi pignore accepto in ſolutum: & obligatio ex vendito quaſi pretio compenſato cum
debito,

A debito,atque ita facto vno momentóque vno, & ſoluere videtut venditor quod debuit
emptori,ex cauſa crediri, & ſoluere emptot quod debuit venditori,ex cauſa emptionis,
& vna ſolutio , vel quaſi ſolutio duarum vim & effectum habet. Poſteriore parte oſten-
dit vnam ſolutionem , numetationem , vel præſtationem proficere in cauſas duas, non
ad tollendas duas obligationes,conſtituendas dnas liberationes,ſed partim ad obligan-
dum creditorem,partim ad libetandum debitorem,vt ſi pupillo obligato naturaliter ex
cauſa crediti, leget creditor ſub condicione, ſi ſoluerit quod natura debet, ſoluendo &
liberat ſe debito natutali, & condicionem legati implet,atqne ita obligat ſibi heredem,
vt legatum præſtet. ac ſimiliter legato vſufructu nummorum , heres numerando pecu-
niam legatario,vna numetatione vnóque momento libetat ſe actione ex teſtamento,&
B obligat ſibi legatarium quaſi ex tacita ſtipulatione , tantamdem pecuniam reddi finito
vſufructu. l. hoc S. C.§.penult. De vſufruct.eat. rer.&c. Item hetes damnatus vendete,
aut locate certo pretio, vendendo aut locando vna præſtatione,& liberat ſe actione ex
teſtamento , & obligat ſibi legatarium ex vendito vel ex locato. atque ita his omnibus
caſibus vna ſolutio, numetatio , vel præſtatio partim parit , partim tollit obligationem:
Sed tedeamus ad caſus ab Africano hoc loco propoſitos, quibus vna ſolutio tollit obli-
gationes , parit libetationes duas. Non videntur, vt dixi id admiſiſſe Proculiani priore
caſu. Sed & vix alio vllo: quandoquidem longè ſecus euenire frequentius demonſtra-
bant ne vna ſolutio paretet liberationem in perſonam non ſoluentis , vt ſi poſſeſſor he-
reditatis, exiſtimans ſe eſſe heredem ſoluerit creditori hereditario. nec enim verus he-
C res libetatur, vel ipſo iure, vel per exceptionem , niſi id ei teputauerit in petitione here-
ditatis bonæ fidei poſſeſſor, & ceſſerit condictionem indebiti : quæ ceſſio vtilis eſt here-
di , ad exclndendum creditorem exceptione doli mali . Malæ fidei poſſeſſor non poteſt
cedere condictionem quam non habet, nec aliter id teputare heredi poteſt, quàm ſi ca-
uerit defenſum iri eum aduerſus creditorem. l. ſi quid poſſeſſor. De pet. hered. Item ſi
fideiuſſor tutus exceptione pacti in perſonam ſuam concepti ſoluerit per errorem , reus
non libetatur l.cum is §.1.De cond.ind.ac ſimiliter cõreus tutus exceptione pacti ſi ſol-
uerit,alter conteus non liberatut l.qui hominem §. vltim.hoc titul.Denique his caſibus
vna ſolutio non libetat eum qui eius pecuniæ nomine obligatus erat,non libetat verum
heredem,non teum principalem,non conreum, qui nihil ſoluit. Cur ergo in caſibus ab
D Africano propoſitis,& maximè eo,vnde orta eſt controuerſia,puta ſi condemnatus do-
minus de peculio ſoluat creditoti peculiari,non dicimus potius alterum qui nihil ſoluit
non liberari , & eandem pecuniam nõ poſſe ſolui in plures obligationes? nam hi omnes
caſus inter ſe ſimiles ſint. Reſpondet Africanus, imò magis eſſe diſſimiles, & ducere ad-
uerſarios argumentum à diſſimili magis quàm à ſimili. Contra poſitam imaginem diſſi-
milem eſſe. Legendnm enim procuLdubio eſt ex contextu Africani. Et magis diſſimilè
eſſe? quam ſcriptutam habemus ex relatione Accurſij. nam & rationem diſſimilitudinis
reddit ſtatim. Caſibus prolatis ab aduerſariis,is qui ſolnit habet condictionem indebiti
& meritò igitur non liberatur alter, id eſt heres,reus vel conreus,quia nec ipſe qui ſoluit
libetatur,ſed obligatus manet ſub eadem exceptione pacti conuenti aut certè,ſicut poſ-
ſeſſor hereditatis non libetatur quia nec obligatus fuit,pro non ſolnto habetur quod re-
E peti poteſt. Denique illis caſibus ſolutio nulli liberationem parit. Duobus autem caſi-
bus hoc loco propoſitis qui ſoluit indebiti condictionem non habet,& libetatur, & no-
tandum quod Africanus ait ſno nomine poſſeſſorem hereditatis indebitam pecuniam
dediſſe,hoc enim ſolo caſu habet condictionem indebiti,& heres non liberatur,vt d.l.ſi
quid poſſeſſor.l.in ſumma.in fin.l. ſi pœnæ §.1. De condict.ind.l.v. C. eod. l.ij. C.de his
qui in prior.loc.ſuc. nam ſi hereditario nomine quaſi ex contractu defuncti , tum planè
vero & debito nomine ſoluit,& heredem inuitum liberat,vel per exceptionem doli ma-
li,& non habet condictionem indebiti , atque adeo reputare id heredi poteſt omnimo-
do: vel ſi reputatione vſus non ſit agere negotiorum geſtorum , ſi de ſuo ſoluerit non de
hereditate.l.repetitio.l.quod nomine.l.ſeruus cuinſdam. in fin.De condict.indeb. l. vlt.
F De neg.geſt.l.de qua re.§.vltim.De iudic.l.de hereditate.l.vltim. C. de pet.her. De hac
diſtinctione fuit noſtra ætate magna contentio,inter Zaſium & Stellam doctos Iuriſcõ-
ſultos. ſed ea verlus certè nihil eſt. nec ferendus Budæus qui tor inter ſe leges planè ne-

gat poſſe in concordiam adduci. nam quæ dant poſſeſſori condictionem, & negant he- A
redem eſſe liberatum, ſunt accipiendæ omnes de poſſeſſore qui ſuo nomine ſoluit quaſi
ipſe deberet proprio nomine quo nomine nihil debebatur. quæ denegant poſſeſſori con-
dictionem & adfirmant heredem eſſe liberatum, ſunt accipiẽdæ omnes de poſſeſſore qui
hereditario nomine ſoluit. & frequentes ſunt in iure ſubauditiones huiuſmodi, vt docui
ſupra l.21. De fideiuſſ.& Obſ.8.cap.9. nec enim vbique id exprimitur ſemper, quod hoc
loco, *Suo nomine*. quæ verba ſunt magni ponderis. Hereditario enim nomine indebitam
pecuniam non ſoluiſſet. Et de his ſatis. Sequitur alius §.

*Qui hominem promiſit, ſi ſtatuliberum ſoluat. magis puto non eſſe expectandam condicionem ſed
& creditorem agere poſſe, & illi condictionem competere. quod ſi interim condicio defecerit, libera- B
tur perinde atque ſi quis pendente condicione ſoluit per errorem, & antequam condiceret cõdicio ex-
titerit. illud nullo modo dici conueniet ſi mortuo Sticho condicio deficiat, liberari debitorem: quam-
uis ſi viuente eo defecerit, liberaretur: quando iſto caſu nullo tempore perfectè hominem meum fece-
ris. alioquin propè erit, vt etiam ſi eum ſeruum, in quo vſusfructus alienus eſt, mihi ſolueris, iſque v-
ſufructu manente deceſſerit, ea ſolutione liberatus videaris. quod nullo modo probandum eſt: ſicuti ſi
communem ſoluiſſes, iſque deceßiſſet.*

Hoc paragrapho id agit Africanus, vt oſtendat ſolutionem non liberare, niſi ſit plena
& perfecta. finge, Quidam ſeruum generaliter promiſit, electio eius eſt quem velit dare,
is Stichum dedit ſtatuliberum ignorans ignoranti. Non liberatur, quia non dedit ſeruum
ſed ſtatuliberum, cui implicitus eſt caſus libertatis, vt ait l.vlt. Si ex nox.cau.ag. quia ei te- C
ſtamento libertas data eſt ſub condicione: & medium quoddam genus hominum eſt, qui
ſtatuliberi dicuntur, inter liberos & ſeruos. Non expectamus condicionem libertatis, vt
ex euentu vel defectu eius æſtimemus debitor dando ſtatuliberum liberatus fuerit nec-
ne, ſed ſtatim dicimus non eſſe liberatum, & creditorem poſſe agere ex ſtipulatu: vt alius
ſibi homo detur, quia Stichus non perfectè creditoris factus eſt, non ad plenum, cum eri-
pi ei poſſit exiſtente condicione libertatis, ergo nec ſoluiſſe debitor videtur. Quid enim
eſt ſolutio? Eius quod debetur à ſe in creditorem, vel alium cui ſoluatur rectè, abalienatio
perfecta. & generaliter quandiu aliquid rei ſolutę deeſt, adhuc res ipſa peti poteſt l.etiam
hoc tit. Quod ſi non liberatur debitor qui ſtatuliberum dedit, ex eo ſequitur condictio-
nem ei dari. nam regulariter qui non liberatur, condicit, qui liberatur, non condicit l. ſi D
non ſortem §.qui filiofam. & §.ſi decem l.cum is §.1. De cond.ind.l.qui hominem §.vlt.
hoc titul. Obiicitur tamen huic regulæ, & ſcripto Africani l.Neratius. De cond.ind. quæ
eum qui ſtatuliberum ſoluit, etiam non condicere ait, nec liberari igitur nec condicere,
Sed ſi animaduertas caſum ſingularem ibi referri quo id euenit, inde confirmabere ma-
gis in ſuſtinenda ſuperiore regula, vt qui non liberatur cõdicere poſſit. Eſt enim ea lex ex
Gaij libro ſingulari de caſibus, quo is ſcilicet quaſi ludens collegerat caſus ſingulares, no-
uos, raros, infrequentes, ac propè incredibiles, quas Græci ἀδόξους [illegible] vocant, qui-
bus euenit aliquid contra opinionem omnium, contra regulas iuris, contráve rationem
naturalem, veluti aliquo caſu euenire, vt duorum libertus, vno tempore ſingulis diuerſas
operas edat inſolidum, quod eſt admirabile l.duorum. De op.lib. vt legatum relictũ ſub E
condicione intelligatur purum, & contra l.aliquando. De condict.& demon. vt commu-
nis ſeruus alteri ex dominis adquirat ſoli, etiam ſi neque iuſſu eius, neque nominatim ei
ſtipulatus ſit l.8. De ſtipul.ſeru. vt ſeruus liber, & heres exiſtat ex teſtamento eius, qui ſol-
uendo non eſt, licet ſolus heres non ſit, quod eſt contra legem Æliam Sentiam l. ei qui
ſoluendo. De her.inſt. Poſſent addi ſimiles multi, vt puta dari aliquando actionem furti
vltro citroque l. quemadmodum. De nox.act. aliquando furtum fieri impunè l.1. De a-
leat. furti actionem dari in ſimplum, in titu. De inc. ruina, nauf. Duos ſibi inuicem ſeruire
bona fide, & inuicem adquirere alterum alteri l.pen.in fi. De reb.cred. Ex ſerua ingenuũ
naſci l.1.§.quæri. De ſuis, & leg.her. & alia huiuſmodi. Hæc ſunt paradoxa iuris, non quæ
Alciatus cõiecit in libros aliquot, hi caſus admirabiles ſiue incredibiles. Et ita, in d.l. Ne- F
ratius, ex Neratio Gaius refert caſum admirabilẽ, quo is qui ſoluit nec liberatur nec con-
dicit, aberrat enim à regula iuris. Sed quis ille ſit videamus. nempe ſi is qui Stichum pro-
miſit Stichum dederit ſtatuliberũ. Iam diuerſus eſt caſus ab eo qui proponitur in hoc §.

congruenti

A congruenti regulæ iuris, hic enim non promiſit hominem certum, puta Stichum, ſed generaliter hominem incertum: & ideo Stichum dando ſi is ſit ſtatuliber, iam nō dat quem promiſit. ibi Stichum dando, eum ipſum dat quem promiſit, licet ſit ſtatuliber: nec tamē liberatur, quia dominum eius hominis ſtipulatorem non facit in plenum, nec condicit, quia debitum ſoluit. At rurſus & in eo quod dicit non liberari eum, pugnare videtur l. ſtatuliberū. §. pen. De ſtatulib. l. ſi mihi alienum. hoc tit. quæ volunt liberari eum qui Stichum alienum hominem promiſit, & à domino heres ſcriptus in teſtamento quo eidem Sticho dederat libertatem ſub condicione, ita eum ſtatuliberum præſtitit, quia & ſi eum dominos manumiſiſſet purè, liberaretur omnimodo, propterea quod ſtipulatio non poteſt conſiſtere in his, quæ pecunia lui, & præſtari non poſſunt, qualis eſt libertas. Loquun-
B tur ergo de promiſſore Stichi qui non ipſe ſtatuliberum eum fecit, ſed dominus, vt liberetur qualemqualē Stichū dando. L. Neratius de eo intelligenda eſt qui ipſe ſtatuliberum fecit, vt nec liberetur per quem factum eſt, quominus is perfectè ſtipulatoris fieret nec condicat, quia debitum ſoluit. Poterit ergo ſtipulator agere, & Stichum petere, quamuis ei traditus ſit, & conſequetur æſtimationem Stichi quāti fuit antequam ei daretur libertas ſub condicione. recipiet autem promiſſor Stichum per exceptionem, non per condictionem, vt in ſimili caſu contingit l. ſi cum aurum, hoc tit. Qui promiſerat aurum, ſciēs dolo malo quaſi aurum æs dedit, æs fortè coronarium quod ſpeciem auri præbet: non liberatur quia non ſoluit quod debuit, nec fuit contentus ære pro auro qui putabat ſe accipere aurum, non condicit etiam, quia ſciens indebitum ſoluit, ſed ſi ſtipulator agat, re-
C cipit per exceptionem quod non poteſt recipere per condictionem. Nunc reuertamur ad eum qui generaliter hominem promiſit. Is, vt diximus, ſi Stichum ſtatuliberum ſoluerit, non liberatur & condicere poteſt, niſi ſcilicet ſciens ſtatuliberum ſoluerit, quo caſu tamē agente ſtipulatore, eum recipiet beneficio exceptionis. Finge igitur ignorantem ſoluiſſe, & antequam condiceret ipſe, vel ageret creditor, defeciſſe condicionem libertatis, tunc liberatio quæ ab initio non conſtitit conualeſcit, nec iam condicere eum hominem poteſt, ſicut euenit, ſi debitor certæ rei ſub condicione, eam pendente condicione ſoluerit per errorem, nec enim liberatur & condicere poteſt, ſed antequam condixerit ſi extiterit condicio, amittit condictionem, & liberatio conualeſcit l. ſub condicione, hoc titul. l. ſub condicione. De cond. ind. Sed exigimus priore caſu, vt viuente Sticho defecerit condicio
D libertatis, quia ex poſt facto dominium Stichi perfectè trāſiit in creditorem. Quod ſi poſt mortem Stichi defecerit condicio, non poteſt liberatio conualeſcere, quia nūquam perfectè eius hominis dominus ſtipulator fuit, & ita ſi idem qui promiſit hominem generaliter, Stichum dederit cuius vſuſfructus alienus erat, non liberatur & condicere poteſt, ſed antequam condiceret viuo Sticho ſi finitus vſuſfructus fuerit, liberatio conualeſcit, & condicere non poteſt, ſin autem morte Stichi finiatur vſuſfructus, liberatio non conualeſcit, & creditor ex ſtipulatu agere poteſt. Idem erit ſi ſeruum communem dederit atque ita non fecerit eum ſtipulatoris totum. nam ſi omnibus integris eo viuo adquiſierit alteram partem, iam olim liberatus fuiſſe intelligitur, ſi eo mortuo, ſtipulator agere poteſt. Eadem diſtinctione vtemur ſi ſeruom pigneratum dederit. l. ſi rem l. ſi hominem, hoc
E titul. ſi hominem cuius poſſeſſio aliena fuit, & generaliter ſi quid homini ſoluto defuerit. Sequitur alia quæſtio nō de ſolutione, ſed de liberatione in §. pen. de qua Africanus ſcribit in hunc modum.

Si quis pro eo reuerſo fideiuſſerit, qui cum reipublicæ cauſa abeſſet, actione qua liberatus ſit, deinde annus præterierit: an fideiuſſor liberetur? quod Iuliano non placebat: & quidem ſi cum fideiuſſore experiundi poteſtas non fuit, ſed hoc caſu in ipſum fideiuſſorem, ex edicto actionem reſtitui debere, quemadmodum in eum fideiuſſorem qui hominem promiſſum occidit.

In hoc §. duos caſus exponit Africanus, quibus reo liberato, fideiuſſor obligatus manet, qui poſſunt addi aliis duobus expoſitis à nobis ſupra, ad l. heres §. quod ſi ſtipulator.
F De fideiuſ. Et primus hic eſt, quem animo non comprehendit Accurſius, cuius ſcriptum omne ferè delēdum eſt, id præcipuè quod, eſt de anno. Quidam cum abeſſet Reip. cauſa & non defenderetur, temporali aliqua actione liberatus eſt, ob id quod dies eius interim exiit. reuerſus tenetur actione reſtitutoria ex edicto Ex quib. cau. ma. intra annum vtilē, id eſt, quo de ea re cum eo experiūdi poteſtas fuerit, fac reuerſum dediſſe fideiuſſorē eius

actionis nomine,qua quidem adhuc tenebatur intra annum vtilem.Prioris nomine ſi de- A
diſſet, fideiuſſor non teneretur, quia tempore tota obligatio tollitur etiam naturalis l. ſi
quis poſtquam.De fideiuſſ.Nec poteſt dici fideiuſſoris datione interruptam præſcriptio-
nem temporis: quia nec prioris actionis tempus interrumpi poteſt,quod iam finitum eſt,
nec poſterioris,id eſt,reſtitutoriæ,quod nondum cœpit,aut quod inchoatur cum eum fi-
deiuſſor datur.Sed & intra tempora præſcriptionis dato fideiuſſore puto non interrumpi
præſcriptionem, nec enim quælibet interpellatio interrumpit præſcriptionem, ſicut nec
reum quælibet conſtituit in mora, quin ſit ei integrum offerendo liberare ſe ſtipulatione
pœnali,vel quanti ea res eſt, quoad lis conteſtetur,vt diximus in l.traiectitiæ ſuprà,de obl.
& act. Sed certi ſunt interruptionis modi l.vlt.C.de duob.reis.l. cum notiſſimi.C.de præſ.
xxx.ann. veluti conuentio executoris, libellus conuentionis, libellus querelæ & proteſta- B
tionis,libellus principi datus ſi ad eum reſcribatur,litis cõteſtatio,poſſeſſio,ętas pupillaris,
agnitio debiti, id eſt, iterata cautio vel ſolutio partis. Inter hos non eſt fideiuſſoris datio.
nec vero poſſis dicere eum qui fideiuſſorem dat, agnoſcere debitum & fateri eum qui ac-
cipit eſſe creditorem,quia poſſit alio animo fideiuſſorem dare,vitandæ puta tantiſper in-
ſtãtiæ, & importunitatis creditoris, cui tamẽ poſtea ſe nihil debere monſtraturus ſit. nam
nec qui actioni addit exceptionem, fatetur quod eſt in actione,nec qui agit famil. erciſc.
fatetur aduerſarium eſſe coheredem, nec qui in rem, aduerſarium eſſe poſſeſſorem. ſed
qui iterat cautionem, vel partem ſoluit, non poteſt non fateri aduerſarium eſſe credito-
rem, & ſi hoc non eſt agnoſcere debitum, neſcio quid ſit agnoſcere debitum. Sed ab ſpe-
cie quam cœpi proponere, vt in hæc deerrarem Accurſius fecit improbè, ad eam igitur C
redeo, Is qui cum abeſſet Reip.cauſa actione aliqua ſolutus eſt, reuerſus fideiuſſorem de-
dit nomine actionis reſtitutoriæ, qua reuerſi tenentur intra annum vtilem. poſt annus v-
tilis præteriit,quia ſcilicet tot diebus vtilibus quot annus conficitur,actor habuit cum eo
agendi poteſtatem nec egit.habuit,inquam,cum eo agendi poteſtatem non cum fideiuſ-
ſore eius. itaque liberatus quidem reus eſt lapſu anni vtilis ſed non fideiuſſor. An tamen
ideo fideiuſſor etiam liberatus intelligitur quod reus ſit liberatus. an is ſcilicet qui recto
non eſt liberatus, per conſequentias dimiſſus intelligitur? Minimè,ſed in eum reſtitui de-
bet actio ex edicto. Ex quib. cau. ma. quaſi reſciſſa liberatione rei, vt ſcilicet eius actio-
nis nomine conueniatur, vtili actione ex ſtipulatu. Liberato reo ſolutione, vel acceptila-
tione, liberatur fideiuſſor. Liberato reo tempore non liberatur fideiuſſor. quia multum D
intereſt res ſoluatur, an perſona liberetur l. vltim. De duob. reis. Perſona liberatur tem-
pore,res non ſoluitur. Alter caſus quo reo liberato, non liberatur fideiuſſor hic eſt,ſi an-
te moram rei fideiuſſor hominem promiſſum occiderit.reus enim ſolus liberatur,fideiuſ-
ſor tenetur actione ex ſtipulatu vtili. hoc confirmat l.mora in fin. De vſur. l.mora l. cum
filiusfa. De verb. oblig. & amplius l. Stichum, §.1.hoc tit.ex ſtipulatu fideiuſſorem tene-
ri docet, non de dolo. nam duos ponit caſus diuerſos, quorum vno dat actionem de do-
lo non ex ſtipulatu, altero qui eſt is quo de agimus dat actionem ex ſtipulatu. non igitur
de dolo. & vterque vt exponatur enarratius pone, Quidam promiſit Stichum aut Pam-
philum dari. electio eſt promiſſoris. is ante moram Stichum interfecit. nõ poteſt peti Sti-
chus ſuperſtite Pamphilo, quia potuit non dare Stichum. at rurſus Pamphilus mortuus
eſt ſine culpa promiſſoris. & hic igitur etiam peti non poteſt, quia ante moram mortuus E
eſt. neuter igitur peti poteſt actione ex ſtipulatu. Sed meritò deſiderabitur in promiſſorẽ
actio de dolo ſtatim in id quod intereſt, quia certum eſt rem reſtitui non poſſe l. arbitrio,
§. 1.De dolo. Diuerſum erit, ſi fideiuſſor hominem promiſſum occiderit ante moram.te-
nebitur enim ex ſtipulatu ſolus.non igitur de dolo, vt ſit hic caſus ſuperiori aduerſus. At
l. ſi fideiuſſor. De dolo apertè ait eum teneri de dolo. Placet ſed non probatur argutia
Græcorum mihi, qui ſi dolo occiderit, teneri eum de dolo, ſi ſine dolo, teneri vtili, vt ait
l. mora in fin. De vſur.quam Cyrillus vocat In factum.ergo in factum prætoria, quæ ſub-
ſidiaria eſt actioni de dolo, & vt ſoleo dicere,ſubſidiaria ſubſidiariarum, & extremum iu-
ris ſui perſequendi remedium. Verum ſuperioribus locis omnibus non datur in factum
prætoria, ſed actio ex ſtipulatu nominatim. Et dixeris rectius actionis de dolo duplicem F
eſſe formam. aliàs enim dari protinus in id quod intereſt,l.arbitrio.§.1.& §.penult.de do-
lo. hac forma non dari in fideiuſſorem, dari tamen in reum qui promiſerat Stichum aut
Pamphilum, quique Stichum interfecerat,Pamphilo etiam poſtea mortuo ſuo fato ante
motam,

A motam, quæ eſt prior ſpecies d.§.1.l.Stichum. Aliàs actionem de dolo dari, in hoc vt res, vel actio reſtituatur. & hac forma in fideiuſſorem dari, ac per eam arbitrio iudicis reſtitui actionem ex ſtipulatu quæ fuerat amiſſa per conſequentias reo liberato, quæ ob id etiam dicitur vtilis, in l.mora. De vſurpat. vtilis, id eſt, reſtitutoria. Reſtituitur autem ex cauſa edicti de dolo, vt priore caſu huius paragraphi reſtituitur ex cauſa edicti Ex quibus cau.ma. & ſi hac actione ſecum agi ſinat fideiuſſor, id eſt ſi pareat arbitrio, euitat cõdemnationem in id quod intereſt. ſin minus actione de dolo condemnatur in id quod intereſt. atque ita l. ſi fideiuſſor, poteſt ſimplicius accipi de eo qui ex ſtipulatu iudicium accipere recuſat. Hic eſt finis libri ſeptimi Quæſtionum.

B

AD AFRICANVM
TRACTATVS VIII.

C EX LIBRO VIII. Quæſtionum Africani prima quæ ponitur in Pandectis eſt vltima tituli De neg. geſtis, cuius hæc ſunt verba.

Si rem quam ſeruus venditus ſubripuiſſet à me venditore, emptor vendiderit, eáque in rerum natura eſſe deſierit: de pretio negotiorum geſtorum actio mihi danda ſit, vt dari deberet ſi negotium quod tuum eſſe exiſtimares cum eſſet meum geſſiſſes: ſicut ex contrario in me tibi daretur ſi cum hereditatem quæ ad me pertinet tuam putares, res tuas proprias legatas ſolniſſes, quandoquidem ea ſolutione liberarer.

Duæ ſunt ſpecies & partes huius legis: & in vtraque ſpecie hoc iuris, vt ſi quis geſſerit negotium, quod exiſtimabat ſuum eſſe cum eſſet meum, detur actio negotiorum geſtorum, & res ipſa ſpectetur potius quam exiſtimatio geſtoris. Priori ſpecie mihi directa in geſtorem. poſteriori, geſtori in me contraria. & eſt prior ſpecies huiuſmodi. Vendidi ſeruũ D Titio. is ſeruus mihi rem aliquam ſubripuerat, quam ſecum pertulit tranſiens ad Titium. hanc Titius vendidit bona fide quaſi ſerui rem peculiarem, & ſuam (emerat enim ſeruum cum peculio, vt l.30. de act. emp.) atque ita vendendo ſuum ſe negotium gerere exiſtimauit, nõ meum, quamuis re vera meum eſſet non ſuum negotium. Quæritur re poſtea extincta, quia & eius vindicandæ domino facultas extincta eſt, & furti actio noxalis mihi aduerſus Titium non competit l. ſerui De fur. l.1.§.1. ſi is qui teſt. lib. eſſe iuſ. an ſaltem de pretio liceat mihi agere aduerſus Titium actione negotiorum geſtorum. Et ait licere, videlicet quia ratum habeo quod Titius geſſit, & ratihabitio meum negotium cõſtituit omnimodo quod etiam erat re vera meum, ſed non mei contemplatione geſtum, vt è contrario ratihabitio meum negotium conſtituit quod fuit mei contemplatione geſtum, li- E cet non fuerit meum, ſi modo ex eo vetus dominus non ſit locupletatus l.6.§. item quæritur & ſeq. hoc tit. l. vltim. Si pars her. pet. Illud porrò cenſent interpretes obſeruandum eſſe in hac priori ſpecie huius legis conſecutum eſſe Titium pretium rei ex cauſa lucratiua, quia ſcilicet rem quæ ei abeſt non emerat. nec enim erat peculiaris. & cõſequenter nihil ei abeſt de ſuo patrimonio etiam ſi ea res abſit. habet igitur pretium ex lucro. & ideo facilius dari in eum de pretio neg. geſtorum actionem. Ego verò hac obſeruatione non vtor quia eadem facilitate eandem actionem darem etiã ſi cauſa non eſſet lucratiua. Finge, emi ſeruum tuum à non domino bona fide, eúmque vendidi. Seruum habui ex cauſa non lucratiua, & conſequenter eo vendito, pretium eius habeo ex cauſa non lucratiua, quia & ipſe eum tãtidem vel pluris emi. At mortuo eo, erit tibi de pretio in me actio neg. F geſtorum ſi ratam venditionem feceris arg. l.17. in prin. De rei vind. quæ in eadem ſpecie pretium venire conſtituit in actionem in rem, ſi ſeruus venierit poſt litem conteſtatam ac deinde mortuus vel occiſus fuerit. Dixi in hac ſpecie, me ratum habuiſſe. Quid ſi ratum non habui? De pretio eſt condictio ſine cauſa, ex l.23. De reb. cred. quę eſt Africani, expoſita libro ſiue tractatu ſecũdo. Dixi, rem peremptam fuiſſe vel in rerũ natura eſſe deſiiſſe.

Quid ſi non ſit perempta ſed vſucapta? quod non hac ipſa in re poni poteſt quam ſeruus A
ſubripuit,quia res furtiua vſucapi non poteſt, ſed in alia nō furtiua ſiqua fortè ad Titium
peruenerit. Et cōſtat inter omnes idem eſſe, ex l.1.C.de reb.alien.non alien.ſed male hoc
Azo qui tres facit huius legis partes notari putat ſecunda parte. duæ enim tantum partes
ſunt, & nulla is caſus de vſucapione nullóque verbo totius legis, nullo vel minimo ſigno
notatur. Sed & Ioannes qui duas tantum partes facit, male poſteriorem inchoat ab his
verbis, vt dari deberet quia manifeſtius eſt eius initium eſſe illo loco, ſicut ex contrario.
Quid vero ſi neque perempta ſit res neque vſucapta? id expoſui ad.d.l.23. Rurſus quid ſi
mala fide Titius eam rem vendiderit,& in rerum natura eſſe deſierit? Et conſtat Titium
teneri rei vindicatione vel ad exhibendū quia dolo deſiit poſſidere vel ſi tatum habeam,
neg.geſtorum l.3.C.de rei vind.l.1.C.de his qui à non dom.man.ſunt. Quid ſi ante tradi- B
tionem ſerui ea res interierit? Hoc explicabitur l.30. De act.empt. quæ cum iſta hac ra-
tione coniungeretur non male.& hæc de priori parte huius legis. In ea dedit domino cu-
ius reipſa negotium geſtum eſt de pretio directam in Titium actionem. In poſteriori cō-
trà Titio dat de pretio contrariam in dominum, non in eadem ſpecie quidem ſed in alia.
Non poſſint in eadem ſpecie de pretio agere inuicem eiuſdem rei. Sed & priori ſpecie nō
poteſt vlla ex cauſa eſſe actio contraria, Vendidiſti rem quam exiſtimabas eſſe tuam cum
eſſet mea, mihi eſt directa actio neg. geſtorum, tibi non eſt contraria, quia neminem tibi
obligare voluiſti l.in hoc iudicium l.ſi quis cum, Com.diuid. Non obligamur niſi volen-
ti. Obligamur etiam nolentes puta ex adminiſtratione & ex re ipſa aut ex contractu inuo
luntario, veluti delicto commiſſo per ignorantiam. Poſterior ſpecies hæc eſt. Non eſſent C
propriè duæ partes niſi duæ eſſent ſpecies diuerſæ. Titius cum ſe heredem eſſe Sempro-
nij exiſtimaret, ductus errore nominis fortè quod Titius heres inſtitutus eſſet, cum tamē
de me ſenſiſſet teſtator non de illo, ſoluit res proprias nomine hereditario, quas teſtator
legauerat. conſtat enim valere legatum rei alienæ. Titio eſt in me actio contraria neg.ge-
ſtorum vt pretium earum recipiat, quia ea ſolutione liberor à legatariis etiam inuitus &
ignorans, qua ratione ſolet dari actio negotiorum geſtorum l.7.Ad Vell. Dixi ſoluiſſe eū
nomine hereditario, quod Azo ſupplet rectè. igitur ne dixeris eum neminem ſibi obliga-
re voluiſſe. Item ne dixeris eum quod ſoluit condicere poſſe. liberauit enim me. Si ſuo no
mine ſoluiſſet, non me liberaſſet, & eſſet cōdictio indebiti l.repetitio l. quod nomine De
condict.ind. quod plenius expoſui libro 7.ad l.38.§.de peculio De ſolut. At non ſuo no- D
mine ſoluit, ſed nomine hereditario. qua ratione etiam admitterem quod attingit Accur
ſius aliquando eum conueniri poſſe directa actione, quaſi geſtorem negotij hereditarij,
vt ſi rem ſuam ſoluerit legatariis non exacta cautione quia veri heredis intereſt non ſolui
eam ſine cautione, propterea quod ei qui ſoluit tenetur in æſtimationem & omnino ſe-
cundum inſcriptionem videtur exemplum de geſtore apponi debere ad. l. dolo Ad. leg.
Falc. quia Pauli lib.9.ad edictum totus fuit de procuratoribus & geſtoribus. Et ait, Dolo
non videtur carere, id eſt videtur eſſe in magna culpa, vt l.4.§.penultim. Si cui plus quàm
per leg.Falc. licet ſe heredem eſſe exiſtimauerit. Dixi præterea, res proprias legatas. quod
ita ſit ſcriptum Flor.& in Baſil. τὰ πράγματα σῦ λήγατευθέντα. Vulgò male legatariis. Et
ex his quidem intelligimus non fuiſſe cur interpretes quidam vterentur illa quadriper- E
tita diuiſione, cuius fit ſæpe ab Accurſio mentio, vt dicatur ſcilicet negotium meum vel
alienū quatuor modis, Cura & ſollicitudine, Reipſa, Ratihabitione, Ipſo geſtu: non fuiſ-
ſe cur petita venia Re ipſa & ipſo geſtu quę ſunt idem facerent diuerſa, & ipſo geſtu meū
ſtatuerent eſſe negotium ſi ſolueretur pecunia creditori meo. nam ſine diſtinctione vlla
quoquo modo ſit meum quod alter geſſit, vera hæc definitio eſt, Si ſuo nomine geſſit, ei
non eſſe actionem negotiorum geſtorum quia neminem ſibi obligare voluit, ſi meo no-
mine geſſit vel hereditario vel ſi quo alio nomine geſſit non ſuo, ei eſſe actionem. & Io-
annis ac Bulgari falſa ſententia eſt qui ſi is ſuo nomine ſoluerit creditori meo, putarit te-
neri me negotiorum geſtorum ſi modo in animo meo poſtea decreuerim vt mihi ea ſo-
lutio proſit. quia nec propter propoſitum animi meum ea mihi ſolutio profuerit, ea F
me ſolutio liberauerit. & in poſteriori ſpecie huius legis ſi liberer, liberor quia ille here-
ditario nomine ſoluit non ſuo. Igitur reipſa & geſtu ipſo ſunt idem non orationis ſen-
ſu tantum, ſed etiam effectu iuris, vt nec ea ſeparandi vlla fuerit cauſa. Nunc reſtant ex-
plicandæ quæſtiones duæ. Intelligimus ex hac lege dari directam actionem negotiorum

geſtorum

A geſtorum ſi quis negotium geſſerit quod exiſtimabat eſſe ſuum cum eſſet meum, atq̂ue
etiam quandoque contrariam, vt ſi exiſtimans ſe eſſe heredem, hereditario creditori ſol-
uerit hereditario nomine. Quæritur an etiam ſit actio negotiorum geſtorum ſi quis ne-
gotium geſſerit quod exiſtimabat eſſe meũ cum eſſet ſuum. hoc explicatur, in l.5.§.ſi quis
ita hoc titul. cuius vis non intelligetur bene niſi exponatur prius ſententia §. ſed & ſi quis
negotia, qui illum antecedit, quam & exponi alia ratione intereſt quod contra definitio-
nem ſuperiorem ex eo videatur colligi poſſe ei qui negotium meum ſuo nomine geſſit,
eſſe contra me negotiorum geſtorum actionem. fac ita eſſe, Quidam immiſcuit ſe nego-
tiis meis & ea geſſit, non quidem exiſtimans eſſe ſua, ſed planè ſciens eſſe mea, & non ſtu-
dio vel actione mei, ſed ſui lucri cauſa & prædonis animo vt ſub nomine geſtoris & ami-
B ci rem meam deprædaretur & diriperet. hic ſuum negotium geſſit potius quam meum,
quia lucrandi cauſa vt prædo, non rei meæ tuendæ cauſa vt amicus. non eſt igitur geſtor.
appellatur geſtor à Cicerone amicus voluntarius. Quęritur an mihi teneatur actione ne-
gotiorum geſtorum. quod non videtur, quia hæc actio comparata eſt in eos qui alienum
negotium geſſerunt non ſuum, hic ſuum negotium geſſit potius quam meum. Imo hæc
improbitas non quominus, ſed quo magis teneatur efficere debet, quia & negotium re
ipſa meum eſt. Rurſus quæritur an viciſſim illi etiam ſit actio contraria ſi circa res meas
aliquid impenderit. Et lex ait non eſſe illi actionem in id quod ei abeſt quia improbè ad
negotia mea acceſſit, ſed in id quo ego locupletior factus ſum eſſe actionem. His verbis,
non eſſe actionem in id quod ei abeſt, ſignificatur non eſſe cõtrariam actionem negotio-
C rum geſtorum. nam ea verba, in id quod ei abeſt. ſunt ex formula contrariæ actionis l.2.l.
ſi quis mãdato hoc tit. atque ita non rectè colliges ex eo §. eum qui negotium meum ſuo
nomine geſſit habere contrariam actionem neg. geſtorum. ac præterea non intelligitur
ſuo nomine geſſiſſe niſi qui bona fide geſſit. Illis autem verbis, Eſſe actionem in id quo e-
go locupletior factus ſum, ſignificatur eſſe reputationẽ & compenſationem ſi conueniatur
tur directa actione neg. geſtorum, vel eſſe condictionem incerti ex cauſa indebiti ſi retẽ-
tione vſus non ſit per errorem qua vti potuit. Vbi eſt retentio, eſt & retentionis condi-
ctio. & ſanè propria ſunt formulæ condictionis indebiti ea verba, In id quo ego locuple-
tior factus ſum l. cum 2.§. ſanè ſi is qui De tranſ. atque ita actio pro condictione indebiti
accipitur. in l.1.§. ſi legatarius Ad leg. Fal. nam & alioquin conſtat ei qui in alienam rem
D quaſi propriam impendit, nullam eſſe actionem neg. geſtorum l. Paulus de do. exc. l. idq;
§.1. De act. emp. l.14. Com. diuid. Et hæc quidem de eo qui in alienis bonis improbè &
mala fide ſuum negotium geſſit potius quam alienum. Sequitur, in §. ſi quis ita, de eo qui
ſimpliciter in ſuis bonis ſuum negotium geſſit, quod exiſtimabat eſſe alienum. Ei qui im-
probe & fide mala geſſit alienum negotium quaſi ſuum, opponitur is qui ſimpliciter ſuũ
geſſit quaſi alienum. Igitur ſimpliciter, in d.§. ſi quis ita, id eſt bona fide aut non mala fide,
vt l. pupillus. §. vlt. De auct. tu. l.1. C. de æd. act. vt quodam loco Demoſtenis in Timocra-
tem Vlpianus ἁπλῶς interpretatur σαφῶς καὶ μὴ πανούργως. vterque geſſit ſuum negotium,
ſed diuerſa ratione. ille quia ſtuduit ſuo lucro perfidus, non quia re ipſa ſuum negotium
fuerit, & ideo tenetur. hic quia ſuum reipſa negotium fuit. & ideo non tenetur licet meo
E commodo ſtuduerit. & nulla hoc caſu neg. geſtorũ vtrinque naſcitur actio, & valet quod
allegabamus pro ratione dubitãdi ad d.§. ſed & ſi quis negotia, non eſſe actionem nego-
tiorum geſtorum niſi alienum negotium geſtum fuerit, nec bonam fidem pati vt tuo à te
geſto negotio quantumuis licet mei contemplatione vel tu tenearis mihi cuius nihil in-
tereſt vel ego tibi, cum nec ſi mandatum tui cauſa interuenerit ſit actio mandati l.2.§. vlt.
Mãd. Altera quæſtio hæc eſt, an ſi quis negotium geſſerit quod exiſtimabat eſſe Primi cũ
eſſet Secundi, ſit inter eum & Secundũ actio neg. geſtorum. finge, ſoluiſti hereditario no-
mine creditori hereditario exiſtimans ſororem tuam heredem eſſe cum heres eſſet filius
defuncti, an filius tenetur neg. geſtorum? Sic ſanè, quia eum liberaſti. & tenetur vtili a-
ctione. nam in l. quæ vtiliter §. vltim. hoc titul. his verbis, æquum eſt in damno eum non
F verſari, vtilis actio ſignificatur, vt l. qui heres erat fam. erc. & ita in caſibus legis noſtrę pu-
tem eſſe vtilem actionem non directam. Directa competit vbi concurrit opinio cum ve-
ritate. vtilis vbi aliud geſtor agit, aliud opinatur. Directa erat ordinaria, vtilis extraordi-
naria l.5. C. ſi alien. res pign. dat. ſit. Directa certa ſolemniſque formula, vtilis non item,
ſed rudius concipiebatur in factum, qua de cauſa omnis actio vtilis dicitur in factum.

Sed neglectis paulatim formulis, cœpêre omnia iudicia extraordinaria eſſe, omnes actiones in factum, vt nihil magnopere interſit hodie vtilis ſit an directa actio niſi ob cognoſcenda rerum ſiue litium diſcrimina. nam ad formulas parum attenditur l. actio hoc titu. imò verò ſublatæ ſunt penitus nouiſſimis Conſtitutionibus. Porrò ſi in perſona errauero eius cuius negotium gero, vt dixi, non ideo minus eſſe actionem neg. geſtorum vltro citroque cõſtat etiam ex l. 5. §. 1. l. 6. §. ſed ſi hominis, & §. ſeq. & §. quid ergo, hoc tit. l. in hoc iudicium. Com. diuid. Et de his quidem hactenus. Sequitur l. pen. De reb. cred. A

Eius qui in prouincia Stichum ſeruum Kalendario præpoſuerat, Romæ teſtamentum recitatum erat, quo idem Stichus liber & ex parte heres erat ſcriptus. qui ſtatus ſui ignarus, pecunias defuncti aut exegit aut credidit: vt interdum ſtipularetur, & pignora acciperet. conſulebatur quid de his iuris eſſet. placebat debitores quidem ei qui ſoluiſſent, liberatos eſſe: ſi modo ipſi quoque ignoraſſent dominum deceßiſſe. earum autem ſummarum nomine quæ ad Stichum perueniſſent, familiæ erciſcundæ quidem actionem non competere coheredibus: ſed negotiorum geſtorum dari debere. quas verò pecunias ipſe credidiſſet, eas non ex maiore parte quam ex qua ipſe heres ſit, alienatas eſſe. nam & ſi tibi in hoc dederim nummos, vt eos Sticho credas, deinde mortuo me ignorans dederis, accipientis non facies. neque enim ſicut illud receptum eſt, vt debitores ſoluentes ei liberentur, ita hoc quoque receptum, vt credendo nummos alienaret. quare ſi nulla ſtipulatio interueniſſet, neque vt creditam pecuniam pro parte coheredis peti poſſe, neque pignora teneri. quod ſi ſtipulatus quoque eſſet, referret quemadmodũ ſtipulatus eſſet. nam ſi nominatim, fortè Titio domino ſuo mortuo iam, dari ſtipulatus ſit, proculdubio inutiliter eſſet ſtipulatus. quod ſi ſibi dari ſtipulatus eſſet, dicendum eum hereditati adquiſiſſe. ſicut enim nobiſmetipſis ex re noſtra per eos qui liberi vel alieni ſerui bona fide ſeruiunt, adquiratur, ita hereditati quoque ex re hereditaria adquiri. poſt aditam verò à coheredibus hereditatem non æquè idem dici poteſt: vtique ſi ſcierint eum ſibi coheredem datum. quoniam tunc non poſſunt videri bonæ fidei poſſeſſores eſſe, qui nec poßidendi animum haberent. Quod ſi proponatur coheredes eius id ignoraſſe, quod fortè ipſi quoque ex neceſſariis fuerint, poteſt adhuc idem reſpõderi. quo quidem caſu illud euenturum, vt ſi ſuæ condicionis coheredes iſte ſeruus habeat, inuicem bona fide ſeruire videantur. B C

Lex ſuperior fuit de geſtore, hæc erit etiam de geſtore ad aliquid, ſed principaliter de diſpenſatore. Diſpenſator eſt ſeruus quem dominus præpoſuit Kalendario hoc eſt pecuniis credendis ſub vſuris. Si credendis, & exigendis igitur. nam à quo voluntate mea accipis pecuniam, videris etiam ei ex voluntate mea ſoluere l. quod ſeruus l. diſpenſatori. De ſolut. Duobus itaque verbis continetur officium diſpẽſatoris, credere & exigere. ac propterea in hac lege quæ eſt de diſpenſatore vt dixi, duæ quæſtiones proponuntur, vna eſt de pecuniis exactis à diſpenſatore poſt mortem domini & poſt libertatem ſuam, altera de pecuniis creditis. Kalendarij nomine ſignificantur fœneraticiæ cautiones & pecunię deſtinatæ fœnori: & ratio nominis hæc quod ſolerent creditores ſtipulari vſuras in Kalendas ſingulas, vt hac ſcilicet ratione vſuræ duplum excederent. nam per partes ſolutæ ſupra duplum deberi poterant l. 10. C. de vſur. quod tamen eſt ſublatũ à Iuſtiniano in Nouellis. & eam ob rem menſes à Baſilio dicuntur τόκων πατέρες & fœneratores, menſtrui exactores, ac ſecundum eorum ſententiam qui putant dęmones ſeſe immittere in corpora, & efficere morbos omnes quibus homines afflictantur, in qua eſt Lactantius, ſimiles eſſe fœneratores dæmonibus qui recurrente luna morbo comitiali homines quoſdã afflictãt, μηνιαῖοι ἀπαιτηταὶ ὥσπερ οἱ τὰς ἐπιληψίας ποιοῦντες δαίμονες κατὰ τὰς περιόδους τῆς σελήνης ἐπιτιθέμενοι ταῖς ψυχαῖς. & pari ratione in Comœdiis Ariſtophanis debitor quidem, optat lunæ carcerem & vincula, quod ſi nunquam redierit in orbem, nunquam ipſe ſit debiturus vſuras. εἰ μηκέτ' ἀνατέλλοι σελήνη μηδαμοῦ Οὐκ ἂν γ' ἀποδοίην τοὺς τόκους. Ὁτιὴ κατὰ μῆνα τ' ἀργύριον δανείζεται. At quamuis ſtipularentur vſuras in Calend. ſingulas, tamen ſolebant vltra Kalendas, diem ſolutionis differre in Idus. Seueri non ſunt qui ſortem ad diem exigunt. Seueri tamen & immites viderentur ſi ad diem omnino debitorem ad vſuras exſoluendas, ad vibices, vt Perſius loquitur, adigerent. ita igitur fiebat vt in Kalend. fœnori pecunias occuparent, Idibus reciperent. & ſic in l. ſi ex pluribus. §. vltim. De ſolut. vſuræ ſoluũtur Idibus. Cic. in Catilinam. Prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas impendere tibi proximis Idibus ſenties. inſtantibus ſcilicet fœneratoribus. & xiiij. ad Att. Iam vel ſibi nummos habeat ſi modo Idibus numeret. idem iiij. ad Att. & ij. in Antonium. & notiſ- D E F

ſimum

A ſinum eſt illud Horatij, Omnem relegit Idibus pecuniam, Quærit Kalendis ponere. &
inde quod Kalendarium vulgò & Iduarium dicitur. Calendarium conuentione, Iduariũ
exactione. Species autem huius legis hæc eſt. Ciuis Romanus quidã ſeruum miſit in pro-
uincias vt Kalendarium exerceret, ac deinde moriens Romæ eum ſeruum liberum here-
demque inſtituit ex parte, poſt mortem eius teſtamentum Romæ apertum & recitatum
eſt ſecundum eum modum ſcilicet quem nobis eleganter Paulus expoſuit iiij. Senten. &
ſignificatur à Luciano in Timone his verbis. ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπειδὰν τὸ σημεῖον ἀφαιρεθῇ καὶ τὸ
λίνον ἐντμηθῇ καὶ ἡ δέλτος ἀνοιχθῇ καὶ ἀνακηρυχθῇ καινὸς δεσπότης. Non abs re ponere videtur
teſtamẽtum fuiſſe recitatum, cum propoſuiſſet ſeruum heredem ſcriptum ex parte. nam
heredes ex aſſe qualeſcunque ſint hereditatem adquirere poſſunt etiam ante apertas ta-
B bulas teſtamenti atque etiam ſui heredes pro parte ſcripti, vt docuimus lib. 4. ad l. 16. De
liber. & poſtum. non extranei ex parte ſcripti. Forſitan nec ſerui neceſſarij ex parte ſcripti,
vt indicio eſt hæc lex quæ ponit teſtamentum recitatũ fortè vt intelligatur ſeruo ex par-
te ſcripto ipſo iure hereditatem & libertatem obtigiſſe. nec quidquam moueret §. 1. In-
ſtitu. de her. qual. & diff. dum ſeruum heredem inſtitutum poſt mortem teſtatoris omni-
no & protinus liberum & neceſſarium fieri ait, quamuis ſic interpreter protinus, id eſt e-
tiam clauſis tabulis, vt Statim in l. in ſuis De ſuis & leg. her. nam ſequentia demonſtrant
agi eo in loco de ſeruo ſolo herede inſtituto ex lege Ælia Sentia, famæ defuncti conſer-
uandæ cauſa. At Stephanus Græcorum interpretum peritiſſimus, in hanc legem nomi-
natim ſcripſit & indiſtincte ſeruos neceſſarios heredes fieri etiam cluſis tabulis teſtamẽ-
C ti quæ ſententia rationem habet. nam ipſo iure heredes fiunt etiam ignorantes, ſicut ſui.
& hoc videtur planè comprobari l. ex parte De adquirẽd. hered. dum ait ſeruum ex par-
te ſcriptum, liberum & heredem neceſſarium fieri etiam nondum adita hereditate à co-
herede extraneo, id eſt ante apertas tabulas, quia nec ante extraneus adire hereditatem
poteſt. Et quod in ſpecie hac ponitur apertum & recitatum teſtamentum fuiſſe, innotuiſ-
ſe Romæ demonſtrat voluntatem defuncti, non diſpenſatori quidem, qui tamen & liber
& heres extiterat ſtatim etiam ignorans & cluſis tabulis. & quaſi adhuc viueret dominus,
nondum vllo nuntio accepto de morte eius, de manumiſſione ſua de recitatione teſta-
menti, Kalendarium exercuerat, & pecunias defuncti aut exegerat à debitoribus Kalen-
darij aut crediderat ita vt nonnunquam ſtipularetur pecuniam creditam reddi & pigno-
D ra acciperet. Inde naſcuntur quæſtiones duæ, Vna eſt de pecuniis exactis, altera de pecu-
niis creditis. De pecuniis exactis, an qui ei ſoluerunt, liberati ſint. Stricta ratione non ſunt
liberati. quia diſpenſatione iam finita ſoluerunt. finita erat morte domini atque etiã ma-
numiſſione diſpenſatoris quæ habuit effectum ex apertis tabulis. duplici ratione igitur. &
quidem ſi ſcientes ſoluerunt nullo modo liberantur. ſin autem ignorantes mortem do-
mini & manumiſſionem diſpenſatoris ei ſoluerunt, qui & ipſe, vt diximus, ſtatus ſui erat
ignarus, ipſo iure liberantur. idque receptum eſt vtilitatis cauſa, benigna ratione §. rectè
Inſtit. Mand. l. inter §. t. infr. eod. ne iuſta & probabilis ignorantia eis noceat. Iuſta fuit &
probabilis, quia dominus Romæ deceſſit, cum ij eſſent in prouincia. Sed & ſi ignorantes
ſcienti diſpenſatori ſoluiſſent, liberarentur per exceptionem doli mali, vt diximus libr. 7.
E ad l. 38. §. 1. De ſolut. Diximus eum qui ſciens finitam diſpenſationem, id eſt, qui ſciens
mortem domini diſpenſatori ſoluit, non liberari. Obſtat l. ſi quis mancipiis §. ſi impubes.
De inſtit. act. quæ eum qui ſciens mortem domini contraxit cum inſtitore ait habere a-
ctionem inſtitoriam aduerſus heredem defuncti. nam ſi qui ſciens contraxit adquirit ob-
ligationem, cur non & qui ſciens ſoluit adquirit liberationem? nec eſt cur ſeparetur inſti-
tor à diſpenſatore. nam & diſpenſator Kalendario præpoſitus inſtitor eſt l. 5. §. 1. l. in eum.
§. vltim. eod. titul. l. 37. De adm. tut. Sed latius enarranda nobis eſt ſententia. d. §. ſi impu-
bes. Pater qui inſtitorem præpoſuit mortuus eſt relicto herede pupillo, qui & heredi-
tatem patris adquiſiuit, poſt aditam vel acquiſitam hereditatem quidam cum eo in-
ſtitore contraxerunt ſcientes mortem patris, quæritur an ex eo contractu pupillus
F teneatur inſtitoria actione. Pupilli perſona dubitationem facit quia non ſolet incide-
re in obligationem ſine tutoris auctoritate. nam ſi alius heres extitiſſet, procul dubio
teneretur inſtitoria. Sed idem ſtatuitur in pupillo propter vtilitatem promiſcui vſus
id eſt, commerciorum. Commercium eſt promiſcuus mercandi inuicem vſus. qui & mu-

tuus vſus. T. Liuio xxxiiij. Commercio Græcorum Hiſpani gaudebant. huius mutui vſus A
deſiderium vt Hiſpana vrbs Græcis pateret faciebat. & xxxviij. Id oppidum multarum
gentium fines contingit quarum commercium in eum maximè locum mutui vſus con-
traxêre. Igitur vtilitas commerciorum exigit, vt teneri dicamus pupillum ex contractu
inſtitoris præpoſiti à patre, etiam ſi poſt mortem eius eum inſtitore ſcientes contraxerint,
ne auferantur pupillo ingentia commoda quæ ex actu inſtitorum ad dominos redeunt,
ne auferatur omnis vtilitas commerciorum, ſi dixeris morte patris ſolutum eſſe officium
inſtitoris mercem exercentis, de quo nominatim agitur in eo §. eadémque ratio eſt ſer-
uandi eius quod minor geſſit, & ſeruandæ adminiſtrationis tutoris, non temere reſcindē-
dæ, ne alioquin minoribus quodammodo commercio interdicatur l. quod ſi minor. §. nō
ſemper. De minor. l. cum plures. §. 1. de adm. tut. & ſic ait. Propter vtilitatem promiſcui v- B
ſus, id eſt, ne pupillo auferatur cōmercij vtilitas vt in l. quoniam. C. de hered. propter vtili-
tatem neceſſarij vſus. i. ne coërceatur probatio teſtium quorum vſus eſt neceſſarius l. 1.
de teſtib. Idem verò erit multo magis, vt ſubiicitur in eodem §. ſi tutor qui inſtitorem præ-
poſuit deceſſerit, ac deinde cum eo ſciētes quidem contraxerint. quia pupillus ipſe adhuc
viuit qui dominus eſt inſtitoris quique eum videtur præpoſuiſſe per tutorem. Idem etiam
multo magis ſi ante aditam hereditatem cum eo inſtitore ſcientes cōtraxerint, quia pro-
babilius eſt præpoſitionem eandem durare nondum vllo conſtituto nouo domino. & hæc
ita locum habent ſiue pupillus ſiue furioſus heres extiterit. & ad l. furioſus. De obl. & act.
exemplum ponendum eſt ex d. §. ſi impubes. Denique morte eius qui inſtitorem præpo-
ſuit mercaturis faciendis, non finitur præpoſitio, non finitur inſtitoris officium, niſi remo- C
ueatur ab heredibus vel tutoribus eorum vt l. xj. in princ. eod. tit. & qui cum eo poſt mor-
tem ſcientes contraxerunt ante vel poſt aditam hereditatem, habent aduerſus heredem
iure prætorio actionem inſtitoriam inſolidum. Separandus igitur eſt inſtitor mercium à
diſpenſatore. Fateor diſpenſatorem eſſe inſtitorem, ſed magiſter naui præpoſitus quam-
uis ſit inſtitor, ſeparatur tamen ab aliis inſtitoribus paſſim in iure, & à lyrico quoque illo
loco. Seu vocat inſtitor ſeu nauis Hiſpanæ magiſter propterea quod quædam ſingularia
ſunt in magiſtro propter vtilitatem nauigantium l. 1. §. magiſtrum. ij. §. ſi is qui nauem. De
exer. act. Eſt etiam ratio ſeparandi diſpenſatoris quamuis & ipſe ſit inſtitor, ab inſtitore
exercente mercem. nam propter vtilitatem commerciorum quæ ad ſummam Rempub.
pertinet & priuatis adfert ingētia commoda, morte eius qui præpoſuit mercibus inſtito- D
rem, non finitur præpoſitio, diſpenſatio pecuniæ finitur & mandato potius accedit quàm
præpoſitioni. itaque verbum hoc vnum in Accurſio mihi tantum placet dum reſpondet
ad d. §. ſi impubes. Vel aliud in inſtitore, nam dicere eos qui eum inſtitore contraxerunt
nō ignoraſſe quidem mortem domini, ſed exiſtimaſſe heredem velle eodem inſtitore vti,
vaticinari eſt. & exiſtimatio horum nec finitum ſemel officium inſtitoris, ſi finiretur mor-
te, redintegraret, nec eos excuſaret. quia vt ignorantia non excuſat niſi ſit iuſta & proba-
bilis, ita nec exiſtimatio, quam ſibi accerſiuêre, quámque obtendere & adſtruere poſſint
ſemper actionis habendæ cauſa. Ea etiam diſtinctione non vtor quod nos de ſolutione
tractemus in hac lege in d. §. ſi impubes, de obligatione. nam eadem eſt ratio liberandi &
obligandi l. inter. §. ſacram. De verb. oblig. Si ex contractu ſcientes adquirunt actionem,
cur & ex ſolutione non adquirunt liberationem? Et Bartoli quoque animaduerſio diſpli- E
cet magis, finitam hic eſſe diſpenſationem morte domini & manumiſſione diſpenſatoris,
non eſſe in d. §. ſi impubes finitam præpoſitionem manumiſſione inſtitoris, quia manu-
miſſus non fuit, atque adeo nec morte domini quæ interuenit. nam quod hic diſpenſa-
tor manumiſſus proponitur, quod ad finiendam diſpēſationem attinet, ex abundanti eſt,
& mors ſola domini non minus finierit diſpenſationem, quàm mors & manumiſſio. Per-
gamus igitur ad alia, & videamus qua actione coheredibus teneatur diſpenſator qui poſt
mortem domini, & poſt recitationem teſtamenti, exegit pecunias à debitoribus Kalen-
darij. & Africanus ait non teneri eum familiæ erciſcundæ, ſed negotiorū geſtorum. Non
tenetur familiæ erciſcundæ directa, quia non animo heredis geſſit qui ignorabat ſe he-
redem eſſe. Non tenetur vtili, quia pro parte ſua exigi ea pecunia potuit, & ita demum F
famil. erciſcundæ iudicio locus eſt de eo quod coheres inſolidum geſſit ſi id pro parte ex-
pediri non potuit, id eſt, ſi propter partem ſuam communem rem geſſit, quod non poſſet

A rem ſuam agere quin & coheredum rem ageret l.in familiæ.C.famil.erciſcund.At tene-
tur coheredibus actione neg. geſtorum ſi ratum habeant, quia re ipſa eorum negotium
geſſit, licet non contemplatione eorum ſe domini qui iam defunctus erat, cui tamen &
ipſi heredes extiterunt. & in ſumma certiſſimæ ex definitiones ſunt. Vbi quis etiam pro
parte coheredum geſſit quod potuiſſet gerere pro ſua parte tantum, quia vltro acceſſit
ad negotium alienum vel quaſi ex neceſſitate ſeruili, eſſe actionem neg. geſtorum non
famil.erciſcundæ vel communi diuidũdo. Vbi autem quis communiter etiam pro parte
coheredum geſſit quod nec aliter potuiſſet gerere pro ſua parte, quia propter partem
ſuam neceſſe habuit gerere rem totam, non eſſe neg. geſtorum ſed fam. erciſcundæ vel
communi diuidundo l. his conſequenter. §. vlt.fam. erciſcun. l. frater à fratre. De cond.
B indeb.l.fiſtulas.§.penul.De cootr.empt.l.ſi communes. De neg.geſt.l.vj.§.hoc autem.&
§.ſi damni. Com. diuid. & ſecundum hanc diſtinctionem accipiendam eſſe l.filiæ in fin.
C.famil. erciſcun. Nunquam concurrere ex eadem cauſa actionem neg.geſtorum & fa-
miliæ erciſcundæ. Verum his primum opponitur l. Mæoins. §. 1. famil. erciſc. quæ ſer-
uum liberum & heredem eſſe iuſſum coheredibus ſuis teneri ait iudicio familiæ erciſc.
earum ſummarum nomine quæ penes eum reliquæ ſunt ex adminiſtratione rationum
domini. Sed de pecuniis loquitur quæ ex adminiſtratione geſta viuo domino reliquæ e-
rant in hereditate mortis tempore. In ſpecie huius legis non fuêre in hereditate mortis
tempore, ſed exactæ ſunt poſt mortẽ domini, quas neceſſe non habuit exigere inſolidum
heres ſcriptus ex parte. & ita ſenſit Accurſius, & eſt veriſſimum. At Bart.aliter in d.l. Mæ-
C uius.§.1. extare pecuniam reliquam ex rationibus patrisfamilias à ſeruo geſtis, quod ve-
rum eſt, in hac autem lege conſumptam eſſe pecuniam, quod eſt cõmentitium. & etiam
ſi extet, non erit familiæ erciſcundæ actio. Et ſimile eſt commentum eorum qui vt con-
ciliẽt l.ſingularia huius tituli, cum lege qui negotia. Mand. eiuſdem Africani, in vna va-
ticinantur extare pecuniam, in altera eſſe cõſumptam. deinde opponitur l.iij. C. de neg.
geſt. ex qua efficitur concurrere in eandem cauſam actionem neg. geſtorum & fam. er-
ciſcun. malè. nam qua ratione in eius legis ſpecie datur familiæ erciſcundæ actio, eadem
etiam non datur neg.geſtorum, ſed longè diuerſa. famil. enim erciſc. quod pignus cohe-
res liberauerit, cuius cauſa indiuidua erat l. rem De euict. l. heredes. §. item obſeruatur
fam.erciſc. Negotiorum geſtorum: quod ære alieno cuius cauſa diuidua erat, liberaue-
D rit etiam coheredes ſuos. & eſt in arbitrio eius qua potius experiatur. nam vtrumque e-
git eadem ſolutione, & id ſine quo pro ſua parte pignus luere non potuit, & id ſine quo
pro ſua parte ſe liberare potuit. Et hæc ſufficiant de priori quæſtione huius legis. Poſte-
rior quæſtio eſt de pecuniis creditis. Si is diſpenſator cuius officium finitum eſt morte
domini, priuſquam ſciret mortuum eſſe dominum & ſe liberum & ex parte heredẽ eſſe
pecunias Kalendario cui erat præpoſitus deſtinatas crediderit, an conſiſtit mutuum, an
pecunias fecit accipientium? nam mutuum alienationis ſpecies eſt. Et pro parte quidem
ex qua ipſe heres extitit, placet eum alienaſſe pecunias, & pro ea parte mutuum conſi-
ſtere, quia & ſi morte finita fuerit diſpenſatio, tamen vt deſiit eſſe diſpenſator, ſubito he-
res eiuſdem domini extitit, & pro parte ſua alienationem habuit. & pro parte ſua intelli-
E gere oportet, vt ſi heres extiterit pro parte tertia & crediderit ccc. nõ in tertia parte ccc.
mutuum conſiſtat pro indiuiſo, ſed in c. nõ in tertia ſingulorum nummorum, ſed in ter-
tia totius ſummæ l. nam & ſi fur.§.vlt.hoc tit. Dices errauit. quia pecuniam domini iam
mortui eſſe exiſtimauit, quæ ſua erat. ergo nec alienauit. Dicam, hic error non impedit
alienationem, quia non multum aberrat perſona teſtatoris à perſona heredis prope ea-
dem, perſona diſpenſatoris à perſona heredis eadem, quæ eodem momento deſinit eſſe
diſpenſator, & repentino incipit eſſe heres. Et in legibus quæ in contrarium obiiciuntur
ab Accurſio longior eſt error, qui alienationem impedit. In l. iij. §. ſubtilius. De cond.
cau.da. pecuniam quæ ſua erat putauit eius eſſe cui eam dabat. non facit eam accipien-
tis. In l. ſi procurator. De adq.rer.do.rem quæ ſua erat putauit eius eſſe cuius adhuc tu-
F telam vel negotia gerebat eo viuo.non facit eam accipientis. In l. & ſi conſenſum. §.vlt.
de cont.empt.rem quæ ſua erat putauit eſſe venditoris vel donatoris quam eum alij tra-
dere iubet. non fit accipientis.quia non hoc ei propoſitum eſt vt pecuniam vel rem ſuam
alienet. Longè ſecus erit ſi pecuniam quæ ſua erat iure hereditario putauerit eſſe eius in
cuius hereditatem ipſo iure ſucceſſit ignorans. quia non longe errat heres qui teſtatoris

eſſe putat quod iam ſibi quæſitum eſt iure hereditario. Pro parte coheredum mutuum A
non conſiſtit, quia partis coheredum alienationem non habuit. & comparat hoc loco re-
ctè diſpenſationem mandato. Si tibi mandauero vt nummos meos Gaio credas, & ei poſt
mortem meam credideris ignorans, non contrahis mutuum. Ergo nec ſi te diſpenſatorē
fecero & me mortuo ignorans credideris, contrahes mutuum. Et mandatum & diſpen-
ſatio finitur morte, nec alienandæ rei cuiuſquam mandatoris nō debitæ vlla facultas vel
ignoranti mandatario aut diſpenſatori ſupereſt. Verum huic definitioni primum oppo-
nitur. l. fundi. §. j. De acq. poſſ. Sed ibi de præſtatione poſſeſſionis agitur in quam erat o-
bligatus mandator iudicio ex empto, quæ ſimilis eſt ſolutioni, & de fide venditionis im-
plenda. Hæc ab ignorante mandatario impletur rectè etiam poſt mortem mandatoris, vt
& ſoluitur ei recte ab ignorante. Credendi alia eſt ratio. & in ſolutione quod eſt receptū, B
non eſt etiam receptum in credito. In ſolutione eſt benigne receptum. non eſt igitur tra-
hendum ad conſequentias. Ait enim Africanus. Neque enim ſicut illud receptum eſt vt
debitores ſoluentes ei liberentur, &c. Sed addatur vel etiam vt ſoluens diſpenſator aut
procurator pro domino perimat obligationem etiam poſt mortē eius ſi modo eam igno-
rauerit. & ſimili argumento vtitur Africanus in l. qui negotia. infrà Mand. Deinde oppo-
nitur l. hoc iure. §. ſi quis dederit. De donat. Sed de interpoſito loquitur. Is eſt dominus
vel qui fit dominus pecuniæ crediti genere vel alio, cui mandatur, vt eam pecuniam det
Titio cui mandator donatum vult. Hic ſuam pecuniam dat, & dominum facit accipien-
tem, etiamſi poſt mortem mandatoris ignorans ſuam pecuniam Titio dederit. Sed non
ita pecuniæ mandatoris alienationem habet morte eius finito mandato, licet ignorans C
dederit vel crediderit. Ergo & in propoſita ſpecie Stichus (ſic vocemus deinceps diſpen-
ſatorem illum nam & ita vocatur ab Africano) non maiore ex parte quam ex qua ipſe
heres eſt, poſt mortem domini ignorans pecuniæ Kalendario deſtinatæ alienationem ha-
buit, denique pro parte coheredum non conſiſtit mutuum, nec vlli competit condictio
ex numeratione, ſed ſi pecunia extat vel mala fide conſumpta ſit, eam pro ſuis partibus
coheredes vindicare vel ad exhibendum agere poſſunt. At quæritur an naſcatur condi-
ctio ex conſumptione ſi qui acceperunt eam pecuniam conſumpſerint bona fide, exiſti-
mantes puta ſe accepiſſe à domino vel ab eo qui ius credendi habuit. Alia eſt condictio
ex numeratione, quæ dicitur de rebus creditis ſi certum petetur, vel cōdictio ex mutuo D
vel actio Kalendarij. vt l. tutores. §. periculo. De adminiſt. tu. Alia eſt condictio ex cōſum-
ptione, quæ à veteribus Iuriſconſultis, vt ex Græcis didicimus, dicta eſt Condictio de be-
ne depenſis, id eſt de nummis bona fide conſumptis, Græcis ipſis condictio ἀπὸ καλῶς δα-
πανήματος. nam bona fide factam conſumptionem vocant καλὸν δαπάνημα mala fide fa-
ctam κάκιστον δαπάνημα. Theophilus §. vlt. Quib. alien. licet vel non. Sæpe autem euenit
vt vbi non eſt condictio de rebus creditis, ſit condictio de bene depenſis. l. rogaſti. §. vltim.
l. nam & ſi fur. l. non omnis. §. vltim. hoc tit. l. ſi quis pro eo. §. ſi is cui nummos de fideiuſſ.
quaſi conſumptione ſcilicet conciliante mutuum. Non dico, conſumpta pecunia bona
fide, mutuum conualeſcere quod ab initio non conſtitit, ſed conciliari mutuum, vt rati-
habitione dicimus conciliari geſtum. Aliàs igitur numeratio conciliat mutuum, aliàs E
conſumptio bona fide factà. Et in hac quidem ſpecie omnes tam Latini quàm Græci in-
terpretes probant coheredibus dari condictionem de bene depenſis. quia Stichus credi-
dit nomine teſtatoris, cui ipſi heredes extiterunt : nec multum aberrat perſona here-
dum à perſona teſtatoris, & ex hac cauſa etiam pignus tenere dicam & conſtitutum, &
fideiuſſores teneri, licet initio niſi pro parte Stichi neque tenuerit pignus neque conſti-
tutum neque fideiuſſio antequam pecunia numerata bona fide conſumeretur. dict. §. ſi
is cui nummos. Quod ſi quo tempore conſumitur, nondum coheredes adierint, di-
cam condictionem de bene depenſis adquiri hereditati, quæ pro domina eſt, ac per hoc
etiam coheredibus poſtea factis. Hereditas eſt hereditas iacens, id eſt nondum ad-
quiſita heredibus. & non iacet quidem in hac ſpecie pro parte Stichi qui ſtatim he- F
res extitit à morte domini etiam clauſis tabulis, ſed iacet pro parte coheredum extra-
neorum qui nondum adierunt. & interim eſt loco domini, id eſt defuncti. Aliàs di-
citur eſſe dominus. vt l. xiij. ad leg. Aquil. l. hereditas. ij. De acquirend. rer. do. l. xv.
De inter. in iure fac. aliàs domina, vt l. non minus. De hered. inſtit. l. denique. §. quæ-
ſitum. Quod vi aut clam, l. j. §. j. ſi is qui teſt. lib. eſſe ius, &c. l. cum hereditas. C. depoſ.

Alia

A Alia eſt cōdictio ex ſtipnlatione ſi is qui credidit ſtipnletur eam pecuniam reddi. An vero hæc etiam condictio naſcitur ſi talem ſtipulationem credito Stichus adiunxerit. Et diſtinguit Africanus hoc modo. Aut nominatim ſtipulatus eſt Titio reddi domino ſuo, qui iam mortuus erat, aut ſibi. Si viueret Titius, nihil referret Stichus Titio ſtipularetur an ſibi. Eo mortuo diſtingnimus. Si Titio ſtipulatus ſit iam mortuo, inutilis ſtipulatio eſt, lege decimaoctaua.§.ſeruus. De ſtipulatio. ſeruo. vt ſi quis ſtipulanti promiſerit Titium ſiſti, & Titius iam ſit mortuus vel poſt moriatur ante litem conteſtatam vel ante diem quo exhiberi debuit, inutilis ſtipulatio eſt, lege quarta. Qui ſatiſd. cogan. Si ſibi, valet ſtipulatio, atque actio ei pro ſua parte adquiritur, pro parte coheredum hereditati antequam coheredes adierint, ac per hoc etiam coheredibus qui poſtea adierint. Nam ſicut B liber homo qui mihi bona fide ſeruit mihi ex re mea adquirit, ita Stichus qui hereditati bona fide ſeruit ſuæ libertatis ignarus, hereditati quæ pro domina eſt adquirit actionem ex ſtipulatu ex pecunia hereditaria. Quid vero ſi tempore ſtipulationis iam coheredes adierint, qui ſcilicet, extranei erant? Si adierunt, aperuerunt tabulas, nec enim poſſunt adire ex parte ſcripti ante apertas tabulas, ac ne ex aſſe quidem ſcripti, ſi putauerint teſtatorem viuere. lege heres inſtitutus. De acquirend. heredit. quod longe ſecus eſt in ſuis vel neceſſariis. Cognouerunt igitur Stichum eſſe liberum, & conſequenter nec poteſt videri Stichus iuſtam ſeruitutem eis ſeruire, quamuis ignoret ſe eſſe liberum, nec ipſi Stichum bona fide poſſidere, lege ſi ſeruus teſtamento. De ſtipulatio. ſeruo. atque ita per eum non poſſunt adquirere actionem ſtipulationis ex re hereditaria. Sed ſi coheredes erant neceſſarij, vt Stichus, id eſt conſerui, & ignorantes liberi atque heredes extiterint, eis vt domi- C nus quamuis ignotis ſibi, Stichus quaſi bona fide ſeruiens adquirit actionem ex ſtipulatu & viciſſim illi Sticho adquirunt ex ſuis contractibus, Sticho, inquam, vt domino quamuis ignorent eum heredem eſſe, quaſi & ipſi bona fide ſeruientes heredi quoad cognouerint ſe liberos & heredes eſſe. atque ita euenit qui caſus eſt mirabilis & prope incredibilis, vt inuicem ſibi bona fide ſeruiant, puta vt ego tibi ſeruiam bona fide, & tu mihi, & tibi adquiram ex re tua, tu mihi ex re mea. Sed obſeruat rectè Stephanus conſeruos eoſdémque coheredes Africanum dicere, ſibi inuicem bona fide ſeruire, nō ſeipſos inuicem bona fide poſſidere, quia nec poſſidendi animum habent qui ignorant ſe eſſe liberos & ſeruiunt: Seruire poſſum etiam non poſſidenti. Et notandum igitur valde illud ex hoc loco acquiri nobis ignorantibus per eum qui bona fide nobis ſeruit quamuis eum non D poſſideamus. Expoſita eſt l. pen. De reb. cred. Tranſeamus ad l. pen. De cond. ſine cau. in qua ex eodem libro Africani, hæc ſententia proponitur.

Nihil refert vtrumne ab initio ſine cauſa quid datum ſit, an cauſa propter quam datum ſit ſecuta non ſit.

Ergo condictio ſine cauſa concurrit cum condictione ob cauſam dati cauſa non ſecuta. nam & ſi quod ob cauſam datum eſt, ab initio non fuerit ſine cauſa, cauſa tamen vel finita vt l. ex empto.§. ego illud. De act. empt. l. 50. De iu. dot. vel non ſequuta, vt ſi datum ſit dotis cauſa & nuptiæ ſecutæ non ſint, mortis cauſa & mors inſecuta non ſit, nūc apud E eum qui accepit incipit eſſe ſine cauſa. Et cum in l. præcedenti, ex Iuliano fuiſſet propoſitum nihil referre vtrum is qui obligatur ſine cauſa omnem obligationem ſuſceperit ſine cauſa, an maiorem quam ſuſcipere eum oporteret, ex Africano ſubiicitur hoc loco nihil etiam referre vtrum ab initio ſine cauſa datum ſit an cauſa propter quam datum eſt, ſecuta non ſit. quod confirmat etiam l. j. Et hoc tantum intereſt quod dationis condictio eſt certi, obligationis incerti. Solet in Digeſtis Iuliano ſubiici Africanus, quoniam quæ Africanus ſcripſit etiam ex eodem Iuliano ſunt, Etiam adiungo nihil referre datum ſit ab initio ſine cauſa, an peruenerit, vel datum initio ſit ex iuſta cauſa, & ex poſtfacto redierit ad iniuſtam vel nullam cauſam, ita vt datum videatur ſine cauſa. nec enim idem eſt dare ex cauſa & dare ob cauſam. Damus ex cauſa præſenti, ob cauſam verò futu- F ram. & ex eodem ſiue Iuliano ſiue Africano exemplum habebimus, in l. xxx. §. j. de actio. empt. Et ſtatim dabimus aliud ſimile ei quod proponitur. l. ij. hoc titul. ex l. xxj. Commod.

Rem mihi commodaſti, eandem furi ipuiſti, deinde cum commodati ageres, nec à te ſcirem eſſe ſub-

reptam, iudex me condemnauit & ſolui, poſtea comperi à te eſſe ſubreptam, quæſitum eſt quæ mihi tecum actio ſit. Reſpondit, furti quidem non eſſe, ſed commodati contrarium iudicium vtile mihi fore. A

Si quis rem mihi commodatam ſubripuerit, eo nomine teneor commodati actione ei qui commodauit. quia ſi diligens fuiſſem, non fuiſſet ea res mihi ſubrepta. nec enim furtum adnumeratur his caſibus quibus reſiſti non poteſt quos commodatarius præſtare nõ ſolet. l. cum duobus §. damna. pro ſoc. l. iiij. Naut. caup. denique diligenti patrif. nũquam furtum fit: vt non abſque ratione quibuſdam locis plectatur tam is qui furtum fecit quã is cui furtum factum eſt, fur ſua pœna ob turpe lucrum, is cui furtum factum eſt publicatione rei furtiuæ ob negligentiam ſuã. & latrocinij, deprædationis, abigeatus alia cauſa eſt. Quid ſi dominus ipſe rem commodatam ſubripuerit deinde cum ignorarem eum ſurripuiſſe mecum egerit commodati, ac condemnatus pro ea re pretium exſoluero, poſt cognouero rem ab eo eſſe ſubreptam? qua actione mihi tenetur. Non tenetur furti, quia rei ſuæ furtum non fit. l. creditoris. §. vlt. l. ſi is qui rem commodaſſet. De fur. maximè ſi nihil interſit eius cui rem ſuam dominus clam abſtulit, vt hoc caſu nihil intereſt commodatarij, ſi retentionem eius rei non habuit, vtpote cum nec commodati teneatur. Sed & ſi ignorans dominum eam rem abſtuliſſe, patiatur ſecum agi commodati & condemnatus ſoluat æſtimationem, non naſcitur actio furti quæ non eſt nata ab initio contrectandæ rei. l. ſerui. §. j. De furt. Non tenetur etiam condictione indebiti, quia ex cauſa iudicati ſoluit. ex debito ciuili igitur. res enim iudicata parit ciuilem obligationem. l. j. C. de cond. ind. l. ij. C. de compenſ. l. cum putarem fam. erciſcund. l. ſeruo. §. cum prætor. Ad Treb. l. ſi fideiuſſor. §. in omnibus Mand. & ob id ipſum in l. ſeruo. De cond. ind. ponit ſolutum ſine iudice ne non ſit condictio indebiti. Non tenetur etiam condictione ob cauſam, quia non ob cauſam dedit, ſed ex cauſa, & ea quidem iuſta. Sed tenetur commodati contraria vt pretium reddat quod accepit vel rem præſtet, prout reus ipſe elegerit. Rectè addit Accurſius, quod putem etiam Africanum ipſum addidiſſe, vel condictione ſine cauſa argu. d. l. ij. De cond. ſine cauſa. & ita ſi non ſurripuerit eam rem dominus, ſed alius fortè vel ſi quo caſu eam commodatarius perdiderit, & condemnatus ſoluerit æſtimationem, poſteáque dominus rem inuenerit, tenetur contrario iudicio commodati. l. in commodato §, vlt. hoc tit. vel condictione ſine cauſa. quin etiam in directo iudicio, officio iudicis compelli actor poteſt vt caueat de præſtanda ea re ſi fortè eam repererit, quia æquum non eſt eum & rem habere & pretium, vel de reddendo pretio ſcilicet. l. xiij. in princ. hoc titul. vel vt ei cedat actiones ſuas. l. in depoſiti De re iud. Sequitur in hac lege alius caſus quo non vt priore eſt commodatario actio commodati contraria, non furti, ſed ex diuerſo actio furti noxalis, non commodati cõtraria inſolidum. C D

In exercitu contubernalibus vaſa vtenda communi periculo dedi, ac deinde ſeruus meus ſubreptis his ad hoſtes profugit & poſtea ſine vaſis receptus eſt. habiturum me commodati actionem cum contubernalibus conſtat pro cuiuſque parte. ſed & illi mecum furti nomine agere poſſunt, quando & noxa caput ſequitur. & ſi tibi rem periculo tuo vtendam commodauero, eáque à ſeruo meo ſurripiatur, agere mecum furti poſſis ſerui nomine. E

Contubernales qui à Græcis σύσκηνοι, commilitones ſunt, communium expeditionũ comites. l. vlt. De aur. & arg. leg. His ego in caſtris, in foſſatu, vt eſt in Baſilicis, vaſa quædã vtenda commodaui, ac deinde non ego quidẽ ea ſubripui, vt priore caſu, ſed ſeruus meus ea ſurripuit ignorante me & transfugit ad hoſtes, poſt ſine vaſis poſtliminio receptus eſt. tiam ego in eo poſtliminium habeo. l. poſtliminium. §. transfugæ. De cap. & poſt. Contubernales mihi tenentur actione commodati directa pro ſuis partibus, quia conuenit vt commune eſſet periculum. alioquin tenerentur inſolidum ſinguli, l. ſi vt certo. §. vlt. hoc tit. Ego autem teneor furti noxali, vel etiam commodati contraria vt vel damnum pro fure decidam vel eum pro noxæ deditione relinquam. nam noxalis actio quodammodo ineſt bonæ fidei iudicio. l. inter. §. ſed cum Mand. l. lxj. De fur. ſicut arbitraria l. vij. De eo quod cer. lo. & actio de dolo. l. ſi quis adfirmauit. De dolo. Omnium enim harum vim & poteſtatem in ſe continet actio quæ bonæ fidei eſt. Non teneor commodati contraria vt omnimodo ſarciam damnum inſolidum etiam ſi paratus ſim hominem pro noxæ dedi- F

tione

A tione relinquere: & ſimilis ſubiicitur ſpecies ex Paulo in l.xxij. in qua ſi ſeruus commo-
datus commodatario furtum fecerit, eſt quidem ei in eum qui commodauit furti noxa-
lis vel commodati contraria cum noxæ deditione, non commodati contraria in ſolidum
detracta noxæ deditione. Hæc inquit, non ſufficit, id eſt non ſuppetit, non competit, non
eſt. Sic ſolet eo verbo Paulus vti. l. ſi tibi domum Loca. quæ coniũgenda eſt cum d.l.xxij.
l.xxix. Com. diuid. l. Titius, de ac. empt. vt plane verbo, ſufficit ſit cõtrarium, deficit. Non
ſufficit igitur actio commodati contraria in ſolidum niſi ſciens talem eſſe ſeruum ignotã-
ti commodauit. Et hunc etiam caſum ſubieciſſe Africanum indicio eſt. l.xxxj. De pigno.
act. quam ſtatim explicabo atque admonuero tantum illo loco huius legis conuẽtionem
illam, periculo tuo, non eſſe ſuperuacuam, ſi à ſeruo meo res ſubtipiatur ſine culpa tua. te-
B neris enim commodatori directo iudicio commodati, qui ſine conuentione nihil tene-
retis. fit quandoque furtum ſine culpa noſtra l. eum qui. §. idem ſcribit. De fur. ab iis maxi
mè qui ſacculatij & apertularij dicuntur. Male autem Acc. ponit culpam tuam præceſ-
ſiſſe: quia ſi præceſſiſſet inſignis & lata nec poſſes noxaliter agere in commodatorem. l.
inter. §. ſed cum. Mand. l.lxj. §. hæc ita puto. De fur. & magis putem Accurſium ſcripſiſſe,
culpa tua non præcedente. Verba autem Africani in l.xxxj. hæc ſunt.

*Si ſeruus pignori datus creditori furtum faciat, liberum eſt debitori ſeruum pro noxæ deditione re
linquere, quod ſi ſciens furem, pignori mihi dederit, & ſi paratus fuerit pro noxæ dedito apud me re-
linquere. nihilominus habiturum me pigneraticiam actionem, vt indẽnem me præſtet. eadem ſeruan-
C da eſſe Iulianus ait, etiam cum depoſitus vel commodatus ſeruus furtum faciat.*

Si ſeruus pigneratus furtum creditoti fecerit, debitor qui ſciens talem eſſe ſeruũ igno-
tanti pignerauit, tenetur contraria pigneraticia inſolidum detracta noxæ deditione, igno
rans ſubiuncta noxæ deditione, vel furti noxali. Et ſimiliter is qui depoſuit vel qui com-
modauit ſi ſeruus furtum depoſitario vel commodatario fecerit tenetur contraria depo-
ſiti vel commodati inſolidum ſi ſcierit talem eſſe ſeruum, depoſitarius vel commodata-
rius ignorauerit. quod ſi neſcierit, nõ in plus tenetur quàm vt noxæ dedat. Idem quoque
eſſe in ſeruo empto mandatu alieno ex Neratio Paulus refert. l. inter. §. ſed cum. Mand. ſi
is ſeruus mandatatio furtum fecerit. De ſeruo certo loquitur aperte. & ſciẽtem teneri ait
inſolidum & reticentia & dolo malo: ignorantem non teneri vltra noxæ condemnatio-
D nem. Sed additur exceptio in ignorante. Si tamen ſine culpa mandatarij furtum accide-
rit, quæ addenda etiam eſt ſuperioribus caſibus, & explicanda ſumpto exemplo ex l.lxj. §.
hæc ita puto. De fur. Et idem poteſt defendi eſſe ſeruandum in ſeruo locato qui condu-
ctori furtum fecit. Non teneri locatorem ex conducto, ſed furti noxali proditum eſt. l. ſi ti
bi domum, Loca. quæ cum ſit coniungenda cum l. pen. Commod. quod vtraque ſit ex eo
dem Pauli libro, quo videtur & de ſeruo commodato qui commodatario, & de ſeruo lo-
cato qui conductori furtum fecit ſimul tractaſſe, putem accipiendã eam eſſe de ignoran-
te locatore. Scientem vero teneri ex conducto inſolidum, nec ſe liberare dedendo noxæ.
Idem inuenio de ſeruo dato in dotem ſcriptum. l. ſi mulier. §. at ſi in dotem. rer. amot. Idẽ
de ſeruo vendito qui eſt in cauſa redhibitionis & emptori furtum fecit, vt ſciẽs talem eſſe
ſeruum qui vendidit ignorãti, totum damnum ſarcire cogatur etiam ſi patatus ſit homi-
E nem pro noxæ dedito relinquere, actione redhibitoria, quæ in integrum quodammodo
teſtituit tam emptorem quàm venditorem, reſoluta venditione, ignorans liberetur noxæ
dedendo ſeruum & in hoc tantum teneatur vt pretium ſerui reddat quod accepit. l. cum
autem. §. Iulianus l. quæro. De ædil. edict. l. ſi ſeruus Titij de leg. j. l.lxj. §. idem dicendum.
De fur. Et hæc quidem quæ diximus de ſeruo pignerato & de vendito, probantur ab A-
fricano in d.l.lxj. non etiam quæ diximus aut quæ is ipſe dixit de depoſito & commoda-
to in hac lege, & de locato etiam ſe dixiſſe ſignificat d.l.lxj §. quod vero, & de empto mã-
datu alieno. nam commodatorem & locatorem qui ſcierit ſeruum eſſe furem concludit
in d.l.lxj. non teneri vltra pretium ſerui vel vltra deditionem noxæ. Depoſitorem vero &
mandatorem etiam ignorantem teneri inſolidum detracta noxæ deditione. Et eſt tamen
F illa l. lxj. ex eodem libro. Verum animaduertendum eſt in illa abſolui ſermonem cœ-
ptum in iſta, & rem totam tractari dirigique ad rationem ſummam dilıgẽtius, ratio aliud
eſt, aliud ratio ſumma. ratio ius ſtrictum. l. j. §. ſi ego. Si pars her. pet. l. qui cccc. Ad leg. Fal-
cid. l. ius ſingulare. De legibus. Ratio ſumma æquitas: vt l. iij. §. vlt. de verb. oblig. quod di-

citut fieri vtilitatis cauſa,l.ij.de præſt.ſtip.ſumma ratione dicitur fieri. Sic l.xliij. De relig. A
l. lvj. De eood. ind. Eadem eſt diuiſio æquitatis.alia eſt æquitas ſimpliciter, alia æquitas
ſumma. & ad hunc modum licet dicere, æqua quidem eſſe ea quæ diximus quæve dixit
Iulianus aut Africanus in hac lege & quæ Paulus in l.inter, Mand. Sed æquiota eſſe ea,vt
idem ipſe Africanus ait,quæ tandem concludit. d.l.lxj.nec mirum, cum & in ſeruo præ-
ſtito ex cauſa legati, ſi legatario furtum fecerit, idem ſiue Iulianus ſiue Afric. modo ſpe-
ctauerit rationem,modo rationem ſummam eod.lib.quod intelligetur ſtatim propoſita
l.110.de leg.j.

*Si heres generaliter ſeruum quem ipſe voluerit dare iuſſus, ſciens furem dederit, iſque furtum le-
gatario fecerit, de dolo malo agi poſſe ait, ſed quoniam illud verum eſt, heredem in hoc teneri
vt non peßimum det, ad hoc tenetur, vt & alium hominem præſtet, & hunc pro noxæ dedito* B
relinquat.

Duæ ſunt huius legis partes. Priore exponit ſentẽtiam Iuliani,poſteriore ſuam vel Iu-
liani ſententiam poſteriorem. Et ponit ſeruum generaliter legatum quem ipſe heres eli-
geret. quia multum intereſt certus ſeruus legetur an incertus generaliter. Si certus, talis
dari debet qualis eſt.Si fur,fur dabitur,ſi fugitiuus,fugitiuus, ſi alienus vel obligatus cre-
ditori,& teſtator ignorans talem eſſe eum legauerit,talis dabitur,nec quicquam præſta-
bit euictionis nomine vel exemplo edicti ædilicij etiam ſi quid reticuerit. quod longe ſe-
cus eſt in venditore. Si autem incertus homo generaliter legetur, præſtare debet furtis
noxiiſque ſolutum eſſe eum quem elegit quémque legatario dedit, pignori obligatum
non eſſe,alienum non eſſe. alioquin eum legatario habere non liceret,& nullum præſti- C
tiſſe videtur qui præſtat eum quem habere nõ licet,id eſt,qui legatario auferri poteſt vel
ex cauſa noxali vel ex cauſa pignoris vel ex cauſa dominij. Voluntas autem teſtatoris ſer
uum legantis generaliter & electionem heredi permittentis hæc eſt vt ex tanta copia ho-
minum eligat & præſtet quem legatario habere liceat. Sanum eſſe præſtare non debet,
quia & ſi ſanus non ſit,tamen eum habere legatario licet. & hoc eſt quod ait l. ſi à ſubſti-
tuto,de leg.j. ſanitatem ſerui ad proprietatem eius non pertinere. Venditor tamen præ-
ſtat ſanum eſſe edicto ædilium. At rurſus heres furem non eſſe,erronem non eſſe,fugiti-
uum non eſſe, viſpellionem non eſſe, quæ ſunt in ſeruis vitia frequentia,præſtare non de-
bet eadem ratione,quia hæc vitia ad proprietatem eius non pertinent.& hæc tamen præ
ſtat venditor. Satis eſt Si heres præſtet legatario habere licere. Non eſt ſatis ſi venditor D
præſtet emptori babere licere. & ratio diſcriminis,quod legatum heredi ſit onus,legata-
rio lucrum.venditio autem nec ſit onus venditori nec emptori lucrum. Et rectè M.Tul-
lius. Venditorem quæ ſcire debuit de ſanitate,de fuga,de furtis,præſtare edicto ædilium.
Heredum aliam eſſe cauſam. Rectè item, Quæ ſcire debuit. Vlpianus l. j. De ædil. edict.
Quæ ſcire potuit. vt l.ſi duo. De acquir.her.l.ſi Titius. De fideiuſ. His cognitis, Finge,he-
res iuſſus eſt ſeruum dare generaliter quem ipſe vellet quod etiam ſi nõ fuiſſet expreſſum
intelligeretur,quia in legatis per damnationem aut per fideicommiſſum electio eſt here-
dis.is furem dedit. Iulianus ait, ſi ſciens dederit,teneri eum de dolo. Nec enim prima fron
te animaduertebat quæ alia actio eſſet.& per hoc ſeparabat ſcientem ab ignorante. Igno
rantem igitur cenſebat nullo modo teneri. neque enim noxalis eſſe poteſt ei qui ſeruum E
noxium in dominio & poteſtate ſua habet inſolidum, cum nec ſit ei qui pro parte domi-
nium habet l.viij. De nox. act. ne fiat contra regulam iuris vetuſtiſſimam, vt agat noxali
iudicio qui ipſe ſolet noxali iudicio conueniri.cui penè ſimilis illa eſt ne fur furti agat,ni-
ſi quod hæc eſt de directa actione,illa de noxali:hæc de duobus furibus,illa de vno,& hęc
regula nondũ penitus recepta. At prudenter Afric.aut idem ipſe Iulianus re bene perpen
ſa animaduertit non deeſſe aliam actionẽ & perinde ac ſi nullum ſeruũ heres præſtitiſſet
ſufficere in eum ex teſtamẽto vel in factũ actionem vt alium ſeruum det & furem quem
præſtiterat ex legati cauſa pro noxæ dedito relinquat. Imitatur actio ex teſtamẽto actio-
nem bonæ fidei. Ineſt vtrique quaſi noxalis actio. Imitatur & in aliis pleriſque,ſed non in
omnibus.alioquin eſſet prorſus bonæ fidei. Et ratio dãdæ huius actionis hæc eſt quod ve F
rũ ſit,i.æquũ,heredem in hoc teneri vt non peſſimũ det,vt qui accipi eodi electionem ha-
bet eum æquum eſt hunc modum ſequi ne optimum eligat.atquin peſſimũ heres dedit.

Quid

A Quid peius fure domeſtico ? Hæc verò tatio cadit & in ſcientem heredem, & ignoran-
tem.Ergo indiſtinctè dicamus heredem teneri qui furem dedit à quo ſeruus erat legarus
generalitet quem ipſe vellet,quaſi non ſatisfecerit voluntati defuncti furem dando. Sed
de aliis ſeruis modo tempus eſt vt videamus quid tandem ſtatuetit Africanus. De ſeruo
communi nondum actum quidquam, qui vni ex ſociis furtum fecit. Ab eo incipit l.lxj.
De furt. ac deinde pergit ad pigneratum, & venditum qui eſt in cauſa redhibitionis, &
depoſitnm & emptum mandatu alieno, & commodatum, & locatum, ac de ſeruo qui-
dem eommuni ſcribit in hunc modum.

*Si ſeruus communis vni ex dominis furtum fecerit, communi diuidundó agi debere placet. & ar-
bitrio iudicis contineri, vt aut damnum præſtet, aut parte cedat. Cui conſequens videtur eſſe, vt etiã
B ſi alienauerit ſuam partem : ſimiliter & cum emptore agi poßit. vt quodammodo noxalis actio caput
ſequatur. quod tamen non eo vſque producendum ait, vt etiam ſi liber ſit factus, cum ipſo agi poſſe
dicamus : ſicuti non ageretur, etiam ſi proprius fuiſſet. Ex his igitur apparere, & mortuo ſeruo nihil
eſſe quod actor eo nomine conſequi poßit : niſi fortè quid ex re furtiua ad ſocium peruenerit.*

Si ſeruus communis vni ex ſociis furtum fecerit, non eſt ſocio in ſocium actio furti
noxalis l. viij. l. cum ſeruus. De nox.act. ſicut nec ſocio in ſocium eſt de peculio l.xx. De
pecul.Sed eſt communi diuidundo vel familiæ erciſcundæ quaſi noxalis actio vt vel dã-
num prę́ſtet in ſimplum vel partem ſuam pro noxa derelinquat. Quaſi noxalẽ dixi quia
lis æſtimatut in ſimplum tantum l. & puto, §. vlt. fam.erciſc. In noxali æſtimatur in du-
plum vel quadruplum l. 1. de noxa. act. & Africanus ipſe paulo poſt quodammodo no-
C xalem dixit. Ergo bonæ fidei iudiciis inſunt tantum quaſi noxales actiones : quod alio
exemplo comprobauimus in l. xxxv. locati.& vbi eſt furti noxalis conſultius ſæpe eſt ſu-
perioribus caſibus agere furti noxali quàm bonę fidei iudicio.Quod ſi ſocius cui furtum
factum non eſt alteri ſocio cui furtum factum eſt tenetur quaſi noxali, & is qui ab eo e-
mit partem id eſt nouus ſocius ſimiliter tenebitur eadem actione communi diuidundo,
vt quaſi noxalis actio caput ſequatur. An & cum ſeruo eſt actio furti, vt noxa caput ſe-
quatur ſi fortè manumiſſus ſit ? Minimè. nam ſiue proprius ſiue communis ſit ſeruus
nulla ab initio in eum vel propter eum nata eſt furti actio. Quid ſi moriatur? an vlla ſu-
pereſt ſocio in ſocium actio? Minimè. nam perimitur actio communi diuidundo interi-
tu rei communis, niſi quid ex re furtiua ad ſocium peruenerit, nec iam eſt in rebus hu-
D manis cuius partem pro noxa cedere poſſit. & hoc eſt quod de ſeruo communi propo-
nitur initio huius legis. Sequitut de ſeruo pignerato & de ſeruo vendito qui eſt in cauſa
redhibitionis.

*His etiam illud conſequens eſſe ait, vt & ſi is ſeruus, quem mihi pignori dederis furtum mihi fe-
cerit : agendo contraria pigneraticia conſequar, vti ſimiliter aut damnum decidas, aut pro noxæ de-
ditione hominem relinquas. Idem dicendum de eo, quem conueniſſet in cauſa redhibitionis eſſe : vti
quemadmodum exceptiones & fructus emptor reſtituere cogitur, ita & è contrario venditor quo-
que vel damnum decidere, vel pro noxæ deditione hominem relinquere cogatur:niſi quod in his am-
plius ſit. Quod ſi ſciens quis ignoranti furem pignori dederit, omnimodo damnum præſtare cogendus
eſt. id enim bonæ fidei conuenire ſed in actione empti præcipue ſpectandum eſſe, qualem ſeruum ven-
E ditor repromiſerit*

Si ſeruus pignoti traditus creditoti furtum fecerit, exemplo ſerui communis qui ſo-
cio furtum fecit, debitor tenetut contraria actione pigneraticia vt vel damnum præſtet
vel ſeruum pro noxæ dedito relinquat. Damnũ decidere Africanus dixit,quod eſt præ-
ſtare vel de eo tranſigere pto fure, vetbum xij. tab. Sed & furti noxali debitor tenetur,
qua tamen ſocius non tenetur. Idem dicimus de ſeruo vendito qui eſt in cauſa redhibi-
tionis,ſi emptori furtum fecerit. nam actione redhibitoria vẽditot damnum ſarcire aut
ſeruum pto noxæ dedito relinquere debet, vt quemadmodum emptor ei reſtituit ſer-
uum & acceſſiones & fructus perinde ac ſi eum non emiſſet, ita ipſe emptori reſtituat
ſi quid detrimenti ſenſerit per eum ſeruum, aut non accipiat redhibitum ſed relinquat
F pro noxa. Furti autem noxalis non eſt.Idem Africanus ſcripſerat in ſerno locato qui cõ-
ductori furtum fecit, vt ex §.ſeq.intelligi poteſt quod ideo forſitan eſt à Triboniano prę-
termiſſum quod in fine huius diſputationis redigatur ſeruus locatus ad ſimilitudinem
ſerui commodati : quem etiam tãdem ad extremum ſeparabimus à ſeruo pignerato & à

vendito & à dato In dotem: & ab his omnibus turſus ſeruum depoſitum & ſeruum em- A
ptum mandatu alieno. In ſetuo autem præſtito ex cauſa legati proprium etiam ius eſt
quod expoſuimus ſupra, At quid eſt quod ſequitur in hac lege. Niſi quod vel niſi quid in
his amplius ſit, quæ verba non intellexit Accur. Niſi quid in his amplius ſit, id eſt niſi ali-
quid in his caſibus amplius ſit prætetea quo compelli poſſit debitor aut venditot omni-
modo damnum decidere. Amplius eſt, ſi ſcierit debitor aut venditor talem eſſe ſeruum.
hoc enim caſu etiam ſi paratus ſit ſetuum pro noxæ dedito relinquere omnimodo tene-
tur ex cauſa doli vt indemnem præſtet actorem. Amplius etiam eſt, ſi venditor repromi-
ſerit furem non eſſe. nam & hoc caſu totum damnum ſarcire cogitur nec liberatur ſer-
uum relinquendo pro noxa, etiam ſi neſcierit furem eſſe. priote caſu tenetur ex reticentia
poſteriore ex promiſſione. & eadem forma loquendi in §.ſeq. Hoc amplius inquit, quàm B
in ſuperioribus cauſis ſetuandum. Loquitur autem de ſetuo empto mandatu alieno &
de depoſito in hæc verba.

*Quod vero ad mandati actionem attinet, dubitare ſe ait, num æque dicendum ſit, omnimodo dam
num præſtari debere. & quidem hoc amplius quàm in ſuperioribus cauſis ſeruandũ, vt etiam ſi igno
rauerit is qui certum hominem emi mandauerit, furem eſſe, nihilominus tamen damnum decidere co-
gatur. iuſtiſſime enim procuratorem allegare, non fuiſſe ſe id damnum paſſurum ſi id mandatum non
ſuſcepiſſet. idque euidentius in cauſa depoſiti apparere. nam licet alioquin æquum videatur, non opor-
tere cuiquam plus damni per ſeruum euenire quàm quanti ipſe ſeruus ſit, multo tamen æquius eſſe, ne
mini officium ſuum, quod eius cum quo contraxerit, non etiam ſui commodi cauſa ſuſceperit dam- C
noſum eſſe. & ſicut in ſuperioribus contractibus, venditione, locatione, pignore, dolum eius qui ſciens
reticuerit puniendum eſſe dictum ſit, ita in his culpam eorum quorum cauſa contrahatur, ipſis potius
damnoſam eſſe debere. nam certe mandantis culpam eſſe, qui talem ſeruum emi ſibi mandauerit, & ſi-
militer eius qui deponat quod non fuerit diligentior circa monendum qualem ſeruum deponeret.*

Dubitat Iulianus an quod dictum eſt ſupra venditorem & debitorem omnimodo dã-
num præſtare ſi reticuerit futem eſſe vel ſi repromiſerit venditor furem non eſſe, æque di
ci poſſit in eo cuius mandatu ſeruus emptus eſt, qui mandatario furtum fecit. & conclu-
dit tandem mandatorem teneri indiſtincte detracta noxæ deditione ſiue ſcierit ſiue igno
rauerit talem eſſe ſeruum, ne officium quod ſuſcepit procurator alieni non ſui commodi D
cauſa ſit ei damnoſum id eſt ne ei ſua benignitas obſit, & vt damnum potius ſit eius qui
ex officio ſuo commodum ſenſit. ſicut ſi ita me benignum præbuero vt debitorem dotis
non exegerim & is ſoluto matrimonio dotem repetat, non imputat mihi cur ipſum non
exegerim, ne mea benignitas mihi noceat ex qua ille commodum ſenſit & hoc tantum
conſequitur vt acceptilatione liberetur l. depoſui. §. j. De pecul. Hoc eſt quod vulgo di-
citur, Officium ſuum nemini debere eſſe damnoſum. Et hoc Afric. ait, vt loqui freqnen-
ter ſolet. d. l. depoſui. §. pen. l. 50. De iu. dot. l. qui vſumfr. §. pe. de vſufr. euidentius appare-
re in cauſa depoſiti, quod liquet ſatis omnibus, deponentis ſolius cauſa contrahi, finge, ſer
uus depoſitus depoſitario furtum fecit. neſciebat is qui depoſuit talem eſſe ſeruum, æquũ E
bonum videtur ne ex maleficio ſerui in plus teneatur quã vt noxæ eum dedat. Sed mul-
to eſt æquius melius teneri eum inſolidum, ne officium ſuum ſit depoſitario damnoſum
qui ex eo nihil commodi ſentit. redit ex eo omne cõmodum ad depoſitorem, qui, exem-
pli gratia, in ciuili tumultu & periculo rerum ſuarum amittendarum eas depoſuit apud
amicum. redeat igitur ad eum etiam incommodum, & depoſitarius per omnia ſeruetur
indemnis. Ergo quod ad mandati vel depoſiti contrariam actionem attinet, ſciens ea te-
netur ex dolo ſuo, ignorans ex culpa ſua. nam culpa eſt mandare inexploratè talem emi
ſeruum aut deponere talem ſeruum in cuius mores non inquiſierit prius vt præmoneret
procuratorem vel depoſitarium. ignorantia culpæ deputatur. In his contractibus, man-
dato ſcilicet & depoſito, dantis ſolius ſiue mandantis vtilitas vertitur, idcirco præſtatur F
ab eo dolus & culpa. In ſuperioribus contractibus, venditione puta & pignore, vtriuſque
vtilitas vertitur, dantis & accipientis, idcirco dolum tantum præſtet qui talem ſetuum
dedit, non etiam culpam. Alij ſunt contractus, in quibus ſolius accipientis vtilitas verſa-
tur, vt in commodato: de quo ſimul ac de locato in hunc modum ſcribit.

A *Circa commodatum autem merito aliud exiſtimandum, videlicet quod tunc eius ſolius commo-*
dum, qui vtendum rogauerit, verſetur. Itaque eum qui commodauerit, ſicut in locatione, ſi dolo quid
fecerit, non vltra pretium ſerui quid amiſſurum. quin etiam paulo remiſsius circa interpretationem
doli mali debere nos verſari: quoniam vt dictum ſit nulla vtilitas commodantu interueniat. Hæc
ita puto vera eſſe ſi nulla culpa ipſius, qui mandatum vel depoſitum ſuſceperit, intercedat. cæterum ſi
ipſe vltro ei cuſtodiam argenti forte vel nummorum commiſerit, cum alioquin nihil vnquam domi-
nus tale quid feciſſet, aliter exiſtimandum eſt.

Comparat commodatum locationi, quia vtroque res vtenda datur, ſed vno gratuito,
altero certa mercede. qua de cauſa in commodato ſolius accipientis commodum verſari
videtur, in locato vtriuſque. Sed præcipue etiam verſatur in locato commodum accipiē-
B tis, cui neceſſaria maximè habitatio eſt, neceſſarium miniſterium, vel neceſſaria agri alie-
ni cultura, qua ſuſtineat & tueatur ſe ſuóſque. & ob id, vt opinor concludit tādem etiam
ſcientem commodatorem vel locatorem non teneri vltra pretium ſerui, id eſt vltra noxæ
deditionem, & ignorantem nullo modo: vt tria genera contractuum ita ſeparētur. Qui-
bus vtriuſque commodum vertitur, in his vt valeat diſtinctio inter ſcientem & ignoran-
tem. In ceteris non item, ſed quibus ſolius dantis commodum verſatur, in his vt indiſtin-
cte teneatur damnum decidere qui dedit, detracta noxæ deditione, quibus autem ſolius
accipientis, in his vt ſciens tantum teneatur, & quidem cum noxæ deditione non inſoli-
dum. Et recte Flor. ſcriptum eſt, Sicut in locatione ſi dolo quid fecerit, quæ τὸ κτ᾽ πόδας re-
cte interpretatur de ſciente his verbis, ὥσπερ ὁ μισθῶν αὐτ. εἰ δόλον ποιήσει τουτέστιν εἰ εἰδὼς αὐτ.
C κλέπτην εἶναι χρήσει αὐτ. & ita Accurſium intellexiſſe hæc verba demōſtrant. Et ſic etiam
ſciens non videtur teneri vltra pretium. Et adiicit Africanus doli etiam interpretationem
à iudice in his contractibus remiſſius fieri, id eſt non quacunque ex coniectura paſſim
ſcientem dolo malo ignoranti commodaſſe, vel locaſſe iudicem arguere, nec omnia ad
viuum reſecare, multa condonare, multa concedere, & conſequenter latam culpam pro
dolo non habere. nam vbi remiſſius fit doli interpretatio, non continuo videtur lata cul-
pa adnumerāda dolo malo. Interpres doli mali eſt iudex, ſicut bonæ fidei. l. ab emptione
De pact. Emendat igitur Afric. & quæ de locato ſcripſerat ante, admiſſa diſtinctione in-
ter ſcientem & ignorantem, & quæ de commodato & depoſito. in l. xxxj. de pign. act. &
quæ de commodato Paulus l. pen. Cōmod. & de empto mandatu alieno. in l. inter Mād.
D plane demonſtrans poſteriores cogitationes eſſe meliores, & rationem eſſe ſummam ita
ſeparandorum in hac quæſt. contractuū inuicem. Et ad extremum quod dixit. in §. quod
vero, eum qui mandauit vel depoſuit teneri inſolidum indiſtincte, hoc ita procedere in-
terpretatur ſi culpa depoſitarij vel procuratoris furtum factum non ſit. alioquin non eſt
ei in ignorantem actio ne quaſi noxalis quidem. d. l. inter. §. ſed cum. Culpa eſt ſi argentū
vel nummos commiſerit, quos nullus antea dominus ei commiſerat, quandoquidem ita
ſeruulo opportunitatē furti faciendi præbuit. Sed ſatis nos iam diu hæc quæſt. tenuit, per-
gamus ad aliam. In ead. l. Afric. ait.

Locaui tibi fundum, & vt adſolet, conuenit vti fructus ob mercedē pignori mihi eſſent. ſi eos clam
deportaueris, furti tecum agere poſſe aiebat. ſed & ſi tu alij fructus pendentes vendideris, & emptor
E *eos deportauerit: conſequens erit vt in furtiuam cauſam eos incidere dicamus. etenim fructus quan-*
diu ſolo cohæreant, fundi eſſe. & ideo colonum quia voluntate domini eos percipere videatur, ſuos
fructus facere quod certe in propoſito nō æque dicitur. qua enim ratione coloni fieri poſsint, cum em-
ptor eos ſuo nomine cogat?

Ponit in locatione fundi conueniſſe vt fructus ob mercedem pignori eſſent locatori:
eámque conuentionem in hoc contractu apponi ſolere. qua ratione tandem, quantū opi-
nor, obtinuit vt etiam non appoſita ea ita res procedat, vt fructus tacito iure pignori eſſe
credātur, iuxta id quod dicitur, ea quæ ſunt moris & cōſuetudinis id eſt, quæ ſolent cōue-
nire contrahentes, in bonæ fidei iudicium venire. aſſidua & frequens eſt ſtipulatio duplæ
in venditione mancipij. idcirco ex empto agi poteſt in duplum etiam ſi duplam venditor
F non cauerit. & ita quod in hypotheca generali ſoleret ita caueri. Quæ habeo quæque ha-
biturus ſum, l. vlt. C. de remiſ. pig. ſiquis obligauerit bona ſua nullo alio adiecto, videtur e-
tiam obligaſſe futura. l. vlt. C. quæ res pig. obl. nec alia ratio eſt cur in locatione ædiū inue-
cta & illata ab inquilino, tacite ſint pignori obligata ob mercedem, quā quod ita cōueniri
ſoleret. & horum argumento poſſet hodie defendi in omnibus teſtamētis tacite intelligi

clauſulam codicillarem, quod ſoleat adſcribi frequentiſſime, & omnium teſtatorum ferè A ea ſit mens quæ Lucio Titio in l. pen.§.vlt.de leg.2. vt iudicia ſua valeant quoquo modo. Eodémque argumento defenditur ille mos, auctoritate Martini & Theodori comprobatus, & ita demum dos profectitia mortua filia in matrimonio redeat ad patrem, ſi mortua ſit ſine liberis, quod ita paciſci inter ſe ſoletẽt ſocer & gener, vt Si in matrimonio ſine liberis deceſſerit, quod vulgare pactum dicitur l. Bæbius. De pact.do. Sed ad rem. fundum tibi locaui. fructus pignori poſiti ſunt mercedis nomine. At tu perceptos eos clam deportaſti.i. loco ſuo mouiſti & in alium tranſtuliſti. teneris mihi furti licet tui facti ſint fructus perceptione, neque eſt nouum vt quis rei ſuæ furtum faciat, vt diximus tractatu vij. ad l. 40.§.vltim. De acq.poſſ. nec tamẽ ſunt furtiui fructus vt nec vſucapi poſſint à bonæ fidei emptore, quia in poteſtatem domini ſemper fuerunt l. 4.§.ſi rem.de vſurp.& vſuc.l.ſi rem B pro empt. idem enim fuit fur & dominus. Aliud exiſtimandum erit ſi fructus pendentes vendideris bonæ fidei emptori, & eos emptor perceperit ac deportauerit in ædes aut villã ſuam. nam hoc caſu non eſt tecum furti actio, quia rei immobilis furtum non fit, & fructus pendentes, qui & ſtantes dicuntur pars ſunt rei immobilis, nec cum emptore qui eos percepit & deportauit, quia id fecit bona fide non furandi animo. furtiui tamen ſunt nec poſſunt vſucapi à bonę fidei emptore. Subeſt in illis vitium furti quod nec purgatum eſt, quia in poteſtatem domini coloni nõ peruenerunt. fundi enim quamdiu pendebant fuerunt, ſeparati à bonæ fidei emptore fundi eſſe deſierunt, nec ſunt adquiſiti colono quos emptor ſuo nomine ſeparauit & collegit. quia vt fructuarius ita colonus fructus ſuos non facit niſi ipſe eos perceperit.§.is verò ad quem inſt.de rer.diuiſ.l.qui ſit. De fur.l.ſi fur. De C vſufruct.ac merito l.ſi apes. hoc tit. fructibus ab alio furtim perceptis dat quidem colono actionem furti, ſed non etiam condictionem furtiuam quæ ſoli domino competit. Priore caſu huius legis eſt actio furti licet res non ſit furtiua, vt in caſu. l.cum æs.§.1. hoc tit. Poſteriori non eſt actio furti licet res ſit furtiua, vt in caſu.l. qui vas. §. ancilla.eod. ac prudẽter Africanus hoc poſteriore caſu non furti ait locatorem agere poſſe, ſed tantum fructus cadere in cauſam furtiuam. quod neque Gręci neque Latini interpretes intellexerunt. & quod ſubiicit. Etenim fructus &c. id omne eò pertinet vt intelligatur eos fructus nõ perueniſſe in poteſtatẽ coloni, ne quis ſcilicet inde argueret non eſſe furtiuos & vſucapi poſſe. Et nihil quidem refert legas. Etenim fructus quamdiu ſuo loco hæreant fundi eſſe, an quamdiu ſolo cohæreant. Sed in authentico certè P.Flor. eſt ſuo loco, & in Baſil. τῷ ἰδίῳ D τόπῳ, & debemus eſſe religioſi etiam in re parui momenti vt vel aſſueſcamus eſſe ſemper huiuſmodi. Idem verò de fructibus pendentibus proditum eſt l. fructus pendentes. De rei vind. vt ſcilicet intelligatur eos in fundi vindicationem venire, vt in legatum l.ſi pendentes De vſufr.& venditionem l.vlt.§.pen. Quæ in fraud.cred.& horum corpus non eſſe ſeparatum à fundo l. Quintus.de aur. & arg. leg. & augere eos hereditatem in ratione legis Falcidiæ l. ix. ad leg. Fal. & vnam eſſe rem fundum & fructus pendentes id eſt fundum, vnam eſſe rem ſolum & ſuperficiem id eſt domum d. l. vltim. §. fructus. Denique fructus pendentes pars ſunt rei immobilis. & mãcipia quoque ruſtica, vt Iulianus ait No. 7. Sequitur alia quæſtio in §. vltim. eiuſdem legis.

Statuliberum qui ſi decem dederit, liber eſſe iuſſus erat, heres noxali iudicio defenderat. pendente E *iudicio ſeruus datu decem heredi ad libertatem peruenit. quæritur an non aliter abſolutio fieri debeat, quam ſi decem quæ accepiſſet heres actori dediſſet. referre exiſtimauit, vnde ea pecunia data eſſet: vt ſi quidem aliunde quàm ex peculio, hæc ſaltem præſtet: quoniam quidem ſi nondum ad libertatem ſeruus perueniſſet, noxæ deditus, ei cui deditus eſſet, daturus fuerit. ſi vero ex peculio, quia nummos heredis dederit quos vtique paſſurus eum non fuerit ei dare contra ſtatuendum.*

Statuliber eſt ſeruus cui relicta eſt directa libertas in diem vel in condicionem. Statulibertas, condicionalis libertas vel in diem certum data verbis directis. Feſtus ex veteri Iuriſconſulto. Statuliber eſt qui teſtamento certa condicione propoſita iubetur eſſe liber. agnoſco noſtra verba. nam & condicio propoſita dicitur l. penult. De condic. & demon. F & προκειμένη. l.7. De excuſ. quæ alibi propoſita. Dixi autem directa: quia ſtatuliber non eſt cui per fideicommiſſum libertas relinquitur. Verbum enim eſt xij.tab. quæ non nouẽre fideicommiſſa. Dixi ſeruus. quia interim eſt heredis, id eſt, antequam dies venerit vel condicio extiterit l.& poſt §. vlt.fam.erciſc.l.xj. De leg.2.l.edictum §.vlt.de quæſt.l. ix. §.

Certè

A Certè ſi ſub cōdicione De pecul. Igitur ratio nominis non hæc eſt quod ſit ſtatuliber. nec enim diuidere licet quę ſunt compoſita. & aliud ſæpe diuiſa ſignificant, aliud compoſita. Euſtathius in Homerum colligit multa Odyſ. xiiij. & interpres Æſchyli ἑπτὰ ἐπὶ θήβαις. Si diuiſim dixeris aliquem eſſe ſtatuliberum, liberum hominem dixeris. Si compoſitè ſtatuliberum non hominem liberum, ſed ſeruum dixeris, cui ſit ſtatuta, id eſt, deſtinata libertas in tempus vel in condicionem. At in ratione legis Falcidiæ fateor non ſtatim ſtatuliberū computari bonis, ſed deduci potius tantiſper dum appareat exitus ſtatulibertatis, quod computentur in bonis ea tantum quæ liquido & firmo iure ſunt in bonis, l. ſtatuliber. Ad leg. Falc. ac præterea in publicis iudiciis ſtatuliber vt liber punitur non vt ſeruus, priuilegio libertatis, vt nec ſperata libertas lædatur nec præſens, & quod benignius ſit in pœnis

B interim haberi pro libero hominem deſtinatum libertati. Molliendæ enim ſunt pœnæ & reſtringendæ colore quolibet & occaſione qualibet accepta, l. ſtatuliber de quæſt. l. moris, §. vltim. de pœnis. Et non poteſt quaſi ſeruus vendi duris condicionibus, l. xxv. De ſtatulib. In priuatis iudiciis ſtatuliber habetur pro ſeruo, vti eſt. nam ſiue ea naſcuntur ex contractibus, heres ſtatuliberi nomine tenetur prætoriis actionibus de peculio, Quod iuſſu, De in rem verſo, ſiue ex delictis, noxalibus actionibus: & vtuntur in hāc rem Græci non male regula, l. clxix. De reg. iur. quod quæ pendet libertas non ſit pro eo quaſi ſit. Sic igitur in ſpecie huius, §. rectè conuentus eſt heres noxali iudicio ex delicto ſtatuliberi, nō dico furto, ſed quolibet alio priuato delicto. nec fuit cauſa ponēdæ huius quæſtionis ſub hoc titulo, quæ potius debebatur tit. de noxalibus actionibus. Ex delicto publico non eſt

C actio noxalis. Ei autem ſtatulibero, cuius nomine, vt cœpi dicere, conuentus heres eſt noxali iudicio, libertas data erat ſub condicione, Si heredi x. daret. Si pendente iudicio datis x. non peruenerit ad libertatem, ita condemnari heres debet vt aut damnum præſtet aut hominem pro noxę dedito relinquat. Et ſi fortè reliquerit, poterit ſtatuliber datis x. ei cui noxæ deditus eſt peruenire ad libertatem. nam lege xij. tab. expreſſum eſt abalienatum ſtatuliberum ſi emptori dederit pecuniam ad libertatem peruenire, magna ratione, ne abalienatio fraudet eum libertate & teſtatorem voluntate ſua vltima, quæ effecit vt emptoris verbum iuris auctores produxerint ad omnes qui quoquo modo dominium in ſtatulibero nacti ſunt, ad eum cui ſtatuliber adiudicatus eſt iudicio fam. erciſcūdæ, ad eum

D cui ab herede legatus eſt, ad eum qui vſucepit, ad legitimum heredem qui hereditatem euicit heredi ſcripto à quo libertas relicta erat, l. vj. §. ſtatuliber, l. xxix. De ſtatulib. & ad eum cui ſeruus noxæ deditus eſt, vt conſtat ex hoc loco. Heredi quidem dare iuſſus eſt, ſed impleri poteſt condicio in noui domini perſonam cuiuſlibet non tam ex l. xij. quàm ex voluntate tacita defuncti, quæ ſola non ſufficiebat origine Iuris ciuilis ſine lege, hodie ſufficeret. Quid verò ſi in ſpecie propoſita pendēte iudicio noxali heredi x. dederit atque ita ad libertatem peruenerit? an ſoluitur iudicium noxale? an abſoluendus eſt heres? Sic videtur l. xiiij. De nox. act. & tranſlatio iudicij fiet in ſtatuliberum l. xv. eod. quia etſi domino ex delicto ante facto non teneatur poſt libertatem, tenetur tamen extraneo, ſecundum regulam, Noxa caput ſequitur, vel Obligatio ex delicto cùm capite ambulat: & li-

E cet ab eo non cœperit iudicium ſed tranſlatum ſit, fiet Infamis ex condemnatione, ſi fuerit actio famoſa, veluti furti aut iniuriarum, quia ſuo nomine in eum iudicium trāsfertur. Secus eſſet ſi trāsferretur in eum quamuis noxiæ auctorem nomine hereditario. l. ſeruus De his qui not. inf. Verum ad rem. Abſoluendus eſt heres iudicio noxali ſtatulibero perueniente ad libertatem pendente iudicio. An abſoluendus omnino? nam in omnibus iudiciis ſunt cætera, quæ dicuntur, quædam. cætera negotij, cætera litis, cætera cognitionis. vt in rei vindicatione homine mortuo ſine culpa poſſeſſoris, abſoluendus eſſet, niſi ſupereſſent cætera quædam, veluti de partu & de fructu. l. vtique De rei vind. Et hic quoque videndum, an adhuc damnari heres poſſit actori vt præſtet x. quæ accepit ab ſtatulibero. Vtitur autem Africanus diſtinctione huiuſmodi.

F Vel ea x. ſtatuliber dedit ex peculio vel aliunde. Receptum benigne & permiſſum eſt ſtatulibero ex peculio dare quaſi ex ſuo patrimonio licet ei legatum non ſit, fauore libertatis, præſumptione ſumpta ex tacita voluntate defuncti, & quod hoc facere videatur ſine iniuria dominorum, l. iij. §. j. l. ſi x. heredi De ſtatuliberis l. in bello, §. ſi ſtatuliber De cap. & poſtliminio. poteſt tamen heres euius re vera pecunia eſt eum vetare ex pe-

culio alij dare.d.l.iij.§.cum igitur,l.iij.§.vlt.De cond.can.da. & ſecundum hæc ſi ex pecu A
lio ſtatuliber heredi x. dederit, non damnatur heres ea reddere, quia & ſi noxæ deditus
initio fuiſſet actori,inuito herede non dediſſet ex peculio. Sin vero dederit aliunde vel ſi
quis alius pro eo,damnatur ea reddere,quia ſi initio litis noxæ deditus fuiſſet actori,in e-
ius perſonam impleta cõdicio fuiſſet etiam inuito herede.& in iudicio noxali cauſa præ-
ſtanda eſt,id eſt id omne quod haberet actor ſi initio litis homo noxæ deditus fuiſſet.Se-
quitur,l.vlt.De exer.act.

*Lucius Titius Stichum magiſtrum nauis præpoſuit : is pecuniam mutuatus cauit ſe in refectio-
nem nauis tam accepiſſe,quæſitum eſt an non aliter Titius exercitoria teneretur,quàm ſi creditor pro
baret pecuniam in refectionem nauis eſſe conſumptam,reſpondit creditorem vtiliter acturum,ſi cum
pecunia crederetur,nauis in ea cauſa fuiſſet,vt refici deberet.etenim vt non oportet creditorem ad hoc* B
*adſtringi, vt ipſe reficiendæ nauis curam ſuſcipiat, & negotium domini gerat, quod certe futurum
ſit,ſi neceſſe habeat probare pecuniam in refectionem erogatam eſſe ita illud exigendum, vt ſciat in
hoc ſe credere,cui rei magiſter quis ſit præpoſitus.quod certe aliter fieri non poteſt,quàm ſi illud quo-
que ſcierit, neceſſariam refectioni pecuniam eſſe.quare etſi in ea cauſa fuerit nauis, vt refici deberet,
multo tamen maior pecunia credita fuerit, quàm ad eam rem eſſet neceſſaria, non debere inſolidum
aduerſus dominum nauis actionem dari. Interdum etiam illud æſtimandum, an in eo loco pecunia
credita ſit,in quo id propter quod credebatur comparari potuerit.quid enim,inquit,ſi ad velum emen
dum in eiuſmodi inſula pecuniam quis crediderit,in qua omnino velum comparari non poteſt? & in
ſumma aliquam diligentiam in ea re creditorem debere præſtare.Eadem ferè dicenda ait,& ſi de inſti
toria actione quæratur. nam tunc quoque creditorem ſcire debere, neceſſariam eſſe mercis compara-* C
*tionem,cui emendæ ſeruus ſit præpoſitus.& ſufficere ſi in hoc crediderit,non etiam illud exigendum,
vt ipſe curam ſuſcipiat,an in hanc rem pecunia eroganda eſt.*

Vt qui Kalendarium exercet,Kalendario ſolet diſpenſatorem præponere,qui taber-
nam aut negotiationem aliquam,inſtitorem, & ex eius contractu obligari & conueniri
inſolidum inſtitoria actione,ita qui nauem exercet,id eſt,qui ex ea quæſtũ facit, qui pro-
priè exercitor appellatur, quæ tamen appellatio poſſet etiam non male tribui ſuperiori-
bus,ſolet naui veluti inſtitorem imponere vt vel nauem locet vel merces aut vectores ve
hendos conducat vel emat armamenta ſiue vaſa & inſtrumẽta naualia vel etiam vt mer-
ces emat aut vendat.Is Latine dicitur magiſter nauis,Græcè πιστικὸς ἀπὸ τῆς πίστεως. quod D
eius fidei cõmittatur cura totius nauis,vt paſtor Nicetæ in Alexio Angelo πιστικὸς, quod
eius fidei committatur cura totius gregis,vt iam non ſit dubitandum quin etiam in Euã-
gelio nardum piſticam interpretari oporteat quod nardum purum,l.in argento De auro
& arg. leg. & Marcellus libro de medicamentis dixit,& Theophylactus ἄδολον καὶ μετὰ
πίστεως κατασκευασθεῖσαν, & gloſſæ veteres,Nardum piſticum ſiue balſamum, ſine impo-
ſtura. Verum ad rem. Non ex omni contractu magiſtri exercitor tenetur,ſed ex eo tan-
tum qui ad eam rem pertinet cui præpoſitus fuit,vt ſi onus vehendum cõduxerit,ſi eme-
rit armamenta naui neceſſaria, veluti vela,rudentes, cilicia, arborem & his ſimilia,vel ſi
nautarum vel remigum operas conduxerit,vel ſi mutuatus ſit pecuniam ad alendos nau E
tas aut ad armandam, inſtruendam, picandam, reficiendam nauem,l.j.§ non autem &
ſeq.hoc tit.Finge,Magiſter pecuniam mutuatus non cauit ſe accipere in refectionem na
uis.An tenetur exercitor creditori? Si eam impenderit in refectionem nauis, non eſt cur
teneatur,quia neque is qui accepit cauit ſe accipere in refectionem nauis,neque is qui de
dit ſe dare in refectionem nauis. Certe ſi non impenderit minus dubitanter dicam cre-
ditori exercitorem non teneri, d. l. j. §. vnde quærit. Rurſus finge, cauit ſe accipere in
refectionem nauis. Etiam ſi non impenderit in refectionem nauis,ſed deceperit credito-
rem & in ſuos vſus pecuniam conuerterit, tenetur exercitor creditori, qui neceſſe non
habet probare eam pecuniam magiſtrum in eam cauſam conſumpſiſſe in quam accepe-
rat, ſed imputare exercitori poteſt cur tali vſus ſit magiſtro d.§.vnde quærit. Hoc tan-
tum exigimus vt non fuerit falſa cauſa rogandæ pecuniæ mutuæ, vt mutuo non fuerit F
quæſitus titulus falſus id eſt vt re vera nauis indiguerit refectione, & vti hoc certo inda-
garit ac ſcierit creditor. Rogas me mutuam pecuniam in refectionem nauis cui dicis te
eſſe præpoſitum. Ego debeo eſſe diligens & curioſus & inquirere antequam nume-
rem

A rem pecuniam an nauis indigeat refectione atque ita credere ſi quidem velim mihi cum
exercitore eſſe actionem inſolidum. Et conſequenter ſi maiorem pecuniam credidero
quàm ſit ad eam rem neceſſaria non inſolidum habeo actionem cum exercitore, id eſt, in
id omne quod credidi, ſed in id duntaxat quod re vera neceſſe fuit impendi in refectio-
nem nauis. quod ab Africano ſcriptum opinor de creditore ſciente. nam ſi magiſter dece-
perit creditorem & perſuaſerit opus ſibi eſſe x. in refectionem nauis cum ſufficerent viij.
non ideo minus aget cum exercitore in x. nam & ſi mutuatus pecuniam ad velum emē-
dum perſuaſerit creditori opus ſibi eſſe x. nec minutis velum comparari poſſe, quod ta-
men comparauerit viij. damnum erit exercitoris non creditoris, d.l.j. §. ſed ſi in pretiis.
quia non debet inquirere creditor quanti ſit impenſa refectionis vel quanti velum com-
B parari poſſit. non debet inquirere, an eroganda ſit pecunia quam in rem accipitur. Satis
eſt ſi nauis reficiendæ cauſa crediderit & in ea cauſa fuerit nauis vt refici deberet. qua de
re debet inquirere priuſquam pecuniam credat. quia ſi fortè in ea cauſa non fuerit nauis,
ceſſat actio exercitoria. Idémque in ſecunda parte huius legis oſtenditur ſeruari ſi ad ar-
mandam nauem, veluti ad velum emendum, magiſter pecuniam mutuatus ſit. namque
agenti creditori exercitoria, neceſſe erit probare ſe veli emendi cauſa crediſſe & velo
nauem indiguiſſe, ac propterea velum emi eo loco potuiſſe. alioquin ſi quo loco creditur
pecunia nulla ſint vela ſiue lintea quæ comparari poſſint, vt hodie in Attica, falſa eſt cre-
diti cauſa & creditori non datur actio in exercitorem inſolidum, in magiſtrum ſemper
eſt actio ſi liber ſit, vel ſi ſeruus ſit, in dominum de peculio. Illud autem neceſſe non habet
C probare, & comparatum velum fuiſſe aut tanti comparatum fuiſſe quantum eſt in credi-
to. Contra qui credidit minori xxv. annis, ne aduerſus chirographum minor reſtituatur
in integrum, probare debet in rem eius verſam eſſe pecuniam, l.j. & ij. C. ſi adu. cred quia
non debuit temere credere adoleſcenti quem ſcit poſſe reſtitui in integrum, non explo-
rato prius eo quam in rem id quod accipiebat eſſet conſumpturus. Qui autem credidit
adminiſtratori rerum ciuitatis vel eccleſiæ nomine ciuitatis vel eccleſiæ, etiam probare
debet pecuniam eſſe verſam in rem ciuitatis vel eccleſiæ ſi quidem cum ea experiri velit
vtiliter, l. ciuitas. De reb. cred. No. cxx. quod repetemus infra, ad l. xvij. De in rem ver. &
ratio hæc eſt, quia hoc vtrique fauorabiliter præſtatur vt teneatur tantum de in rem ver
ſo. & ita in pleriſque aliis cauſis ciuitas & eccleſia eodem iure cenſentur, l. illud, l. vlt. C. de
D ſac. eccl. At præterea ſi ſeruus mutuetur pecuniam quaſi in rem domini, & fallat credito-
rem, creditori non eſt actio de in rem verſo, niſi probet verſam eſſe pecuniam in patri-
monium vel in vtilitatem domini, l. iij. §. ſed ſi ſic accepit De in rem ver. & ratio ſatis pa-
tet ex ſolo nomine actionis. Curioſi hi omnes creditores eſſe debent quo vertatur, an in
rem minoris, ciuitatis, eccleſiæ, domini eroganda. Sed & diligentiam in eo magnam exi-
gimus cui debitor quaſi debitricem ſuam delegat mulierem. nec enim aliter efficax ei da
bitur actio & pura, quàm ſi probauerit eam fuiſſe debitricem debitoris ſui. l. xvij. ad Vell.
quia non debuit cum muliere temere contrahere quam ſcit iuuari S.C. Velleano. In eo
qui credit magiſtro nauis, aliqua exigitur diligentia, vt Africanus ait, ea nimirum quam
expoſui ante, ſed non tanta, atque ideo neceſſe non habet probare pecuniam eſſe cōſum-
E ptam in nauis cauſam. vel tantum in eam fuiſſe inſumptum quantum magiſter accepit.
quia nec tempus aut locus plerumque dat plenius deliberandi ſpatium, cum nauigaturo
creditur, l.j. hoc tit. Sed tamen, vt tertia pars huius legis declarat, etiam idem fere ſeque-
mur in eo qui inſtitori credit. nec enim ab illo exigemus vt probet ſua pecunia merces
eſſe comparatas, quo nomine fortè ſumpta pecunia eſt, & ſatis eſt ſi probauerit neceſſa-
riam mercium comparationem fuiſſe. Illud, ferè, non eſt παρέλκον. temperat enim com-
parationem quæ fit inſtitoris & magiſtri qua non licet vti ſemper, vt conſtat ex l.j. §. magi
ſtrum, & §. ſi is qui nauem hoc tit. Placet quod ſolet Accurſius eam particulam appellare
temperamentum. nam & Macrobius j. in ſomnium Scipionis. Vocem, inquit, quæ hanc
definitionem tēperaret, adiecit, Fere. & male etiā à Theophilo exiſtimatur eſſe παρέλκον,
F in §. is vero ad quem De rer. diuis. Ad hæc vellem repeti lectione quæ de curioſitate &
diligentia præſtanda à creditoribus, adnotaui ad l. xvij. Ad Vell. tractatu quarto. Nunc
tranſeamus ad quæſtiones quatuor de peculio plenas acuminis & argutiarum, quæ pro-
ponuntur in l. xxxviij. De pecul. De prima ſic ait.

Depoſui apud filiumf. decem & ago depoſiti de peculio, quamuis nihil patri filius debet, & hæc A
decem teneat, nihilo magis tamen patrem damnandum exiſtimauit, ſi nullum præterea peculium ſit,
hanc enim pecuniā cum mea maneat, non eſſe peculij. denique quolibet agente de peculio, minimè du-
bitandum ait, computari non oportere. itaque ad exhibendum agere me, & exhibitam vindicare de-
bere.

Sciendum eſt agi de peculio rectè etiam ſi nullum peculium ſit filijf. tempore litis con
teſtatæ, & ſequi condemnationem ſi modo rei iudicatæ tempore peculium fuerit, l. quæ-
ſitum hoc tit. & ſi nihil patri filius debeat. nam id quod patri debet filius, minuit peculiū
ipſo iure, id eſt, ſingula corpora peculiaria pro rata, vel etiam abſumit totum, l. vj. in prin.
l. viij. in prin. de pec. leg. l. xxx. de act. empt. & huius deminutionis ſiue deductionis priuile B
gium quod pater vel dominus habet præfertur omnib9 aliis priuilegiis etiam dotis & tu-
telæ, l. ex facto. hoc tit. l. ſi eum dotem, §. vlt. Sol. mat. Item ſciendum eſt peculium non tā-
tum eſſe quod pater filio dedit vel conceſſit ſed etiam quod ipſe ſua parſimonia parauit.
l. ſeq & in Phormione. Quod ille vnciatim vix de demenſo ſuo ſuum defraudās genium
comparſit miſer, id eſt peculium, vel quod alio modo adquiſiuit etiam inſcio patre ſi mo
do vbi reſcierit paſſus eſt id eſſe in peculio, l. xlix. hoc titul. & ſi id pater neceſſe non ha
buit ei præſtare. l. xl. eod. Seneca. iij. de benef. Eſt aliquid quod dominus præſtare ſeruo de
beat, vt cibarium, veſtiarium. His cognitis, finge, depoſui apud filiumfa. x. ago depoſiti cū
patre de peculio. nihil patri debet filius quod peculium minuat, & ea x. tenet quæ apud
eum depoſita ſunt. nullum autem præterea filij peculium eſt rei iudicādæ tempore. quæ- C
ritur, an damnandus ſit pater, ſaltem quaſi ea decem in peculio ſint. Et ait non eſſe dam-
nandum. nec enim x. in peculio filijfam. ſunt, cum non ea ſibi adquiſierit, ſed permanſe-
rint in dominio deponentis. imò nec ea poſſidet ciuiliter, ſed, vt ait Africanus, tenet tan-
tum, id eſt, poſſidet naturaliter. l. vij. §. neque Com. diui. Tenere eſt verbum proprium na
turalis poſſeſſionis, Poſſidere ciuilis, Habere vtriuſque. Incubare etiam vtriuſque, ſed in
malam partem pro mala fide poſſidere, vt in l. vlt. C. ne rei dona. vel temp. incubatio diu-
turna, & Seruio rectè tyrannus, incubator imperij, qui & ſubſeſſor, Rex, poſſeſſor. Augu-
ſtinus hom. xxx. Non erit vox iuſti poſſeſſoris, ſed impudētis incubatoris improbitas. Ve-
rius autem eſt etiam depoſitarium non poſſidere naturaliter, quia non ſibi poſſidet ſed D
depoſitori, & eſſe tantum in poſſeſſione naturali, l. officium De rei vind. Ac non eſſe ea x.
in peculio filijfam. vt ſolet à notioribus ad ea quæ minus nota ſunt Africanus ſæpe venire
euidētius apparere docet ſi non is qui depoſuit ſed alius agat de peculio ex alia cauſa. nec
enim ea x. peculio imputabit. Itaque inanis quidem eſt actio de peculio in hac ſpecie, cū
nihil ſit in peculio, & melius fecerit depoſitor ſi egerit cum patre ad exhibendum vel in
rem, quia & ſi x. non teneat pater, ſed filius, tamen eius pecuniæ reſtituendæ facultatem
habet, quod ſufficit vt quis poſſit conueniri actionibus his. l. Celſus. Ad exh. l. filijf. §. j. De
pet. her. & mortuo filio vel emancipato erunt perpetuæ. actio de peculio foret annalis. &
in eis non vteretur pater priuilegio deductionis quo vtitur in actione de peculio. l. ſi à pa-
tre. eod. tit. denique in hac ſpecie pater non tenetur actione depoſiti, tenetur ad exhiben- E
dum & in rem. Cōtra filiusfam. tenetur actione depoſiti inſolidum, l. 1. §. filiumfa. Depoſ.
vel ſi malit actor ad exhibendū & in rem. l. iiij. ad exhib. Dices, dolus patris venit in actio-
nem bonæ fidei de peculio. l. iij, §. pen. Com. l. depoſiti. l. In bonæ fidei. hoc titul. d. l. j. §. fi-
liumfa. Ineſt enim actioni bonę fidei de peculio hæc clauſula, Et ſi quid dolo malo patris
captus fraudatúſve ſiem, cui ſimilis illa apud M. Tullium, vti ne propter te fidémve tuam
captus fraudatúſve ſiem. Ex ea clauſula pater damnatur inſolidum ſi quid dolo fecerit. &
dolus eſt non reſtituere x. actori quæ reſtituere poteſt. ergo damnandus videtur non ab-
ſoluendus iudicio depoſiti. Dicam, eleganter. in d. l. in bonæ fidei, eam clauſulam, adie-
ctionem appellari. Adiectionem ſcilicet actionis de peculio. Quid vero neceſſe eſt eam
adiici, ſi tacite ineſt. Nihil vero neceſſe eſt ſi competat actio de peculio bonæ fidei. Cæte- F
rum ſi deficiat actio de peculio, vt in hac ſpecie ſi nullum peculium ſit, neceſſe eſt eam
exprimi, ſicut deficiēte actione de peculio neceſſe eſt exprimi adiectionem de in rem ver-
ſo. l. filiusfam. De in rem ver. alioquin ex ea cauſa non ſequetur condemnatio. De ſecun-
da quæſtione in hunc modum ſcribit.

A *Si nuptura filiofam. dotis nomine certam pecuniam promiſerit, & diuortio facto agat de dote cũ patre, vtrúmne tota promiſſione, an deducto eo quod patri filius debeat, liberari eam oporteret? reſpondit, tota promiſſione eam liberandam eſſe, cum certe & ſi ex promiſſione cum eá ageretur, exceptione doli mali tueri ſe poſſet.*

Nuptura filiofam. ei dotem certam promiſit nec dedit vnquam, diuortio facto agit de dote cum ſocero in peculium. Quæ igitur non dedit dotem, agit de dote, quia & ſi non dedit, promiſit tamen, vt ſcilicet ea promiſſione liberetur per acceptilationem. Liberatur quidem ea promiſſione etiam ſi non agat de dote, ſed ſi conueniatur ex ſtipulatu, per exceptionem doli mali quaſi dolo faciat qui petit dotem quam mox ei vnde petit reſtitu-
B turus ſit, quandoquidem finita eſt cauſa dotis dãdæ ſoluto matrimonio, nec iam tempus eſt dotem dare, ſed reddere, non petere, ſed repetere potius. Verum poteſt etiam agere de dote vt ipſo iure ea promiſſione liberetur per acceptilationem. De dote, quia ea promiſſio dotis loco eſt. Priuilegiaria eſt actio de dote, ſed ei præponitur tamen priuilegium deductionis, vt diximus ad quæſtionem primam, quod pater habet ſi quid ei filius debeat. Pone debuiſſe patri filium aliquid. Obligatio dotis ſiue actio ex ſtipulatu videtur eſſe in peculio filij. an igitur ex ea deducet quod ſibi debetur, & in reliquum dumtaxat liberabit nurum, vel ſi tantum ſit in ære patris quantum in promiſſione dotis, an in nihilum liberabit nurum? Imò eam liberabit inſolidum promiſſione tota, quia ea obligatio nõ eſt efficax, cum ſi ex ea agatur, poſſit mulier opponere exceptionem doli mali, & non ſit de-
C ductio niſi ex his quæ ſunt in peculio. non eſt in peculio vel in patrimonio meo obligatio quæ exceptione perpetua elidi & perimi poteſt, & vt eſt in regula iuris, nihil intereſt ipſo iure quis actionem non habeat an per exceptionem perpetuam infirmetur, quod hic, §. liquido comprobat, qua de cauſa & nullum dicitur eſſe pignus quod mulier dedit intercedens pro alio, quamuis non ſit ipſo iure nullum. l. quia De rei vind. & nullam eſſe cauſam mittendi in poſſeſſionem eum qui exceptione perpetua remoueri poteſt, l. j. §. proinde Ne vis fiat ei qui in poſſ. & non eſſe eum creditoris loco, l. creditores De verb. ſign. Ergo in hac ſpecie tota obligatione liberabitur mulier per acceptilationem, nec in ea pater vtetur prærogatiua deductionis, quia dotalis eſt non peculiaris, eadémque ratione certis in rebus non vtitur deductione. l. ſi cum dotem. §. vltim. ſoluto matrim. quia dotales ſunt
D non peculiares, & in l. circa De adm. tut. quia pupillares non peculiares. Dixi, agẽti ex ſtipulatione dotis poſt diuortium, obſtare exceptionem doli. Atquin nullam obſtare argumento eſt l. cum poſt in princ. De iu. dot. in qua niſi longo tempore fuiſſet in poſſeſſione prædiorum poſt diuortium, quæ quidem promiſerat in dotem, cuius temporis ſilentium inducit præſumptionem taciti pacti de non petenda dote, vtique eſſet eam petiturus vir poſt diuortium ſine metu vllius exceptionis. Sed, vt Græci rectiſſimè adnotant, hoc ita ſi ex pacto dotem lucrari debuit vir in caſum diuortij. In hac ſpecie non cedebat dos lucro mariti. alioquin non repelleretur exceptione doli mali. Rurſus dixi, agere in hoc tantum mulierem vt obligatione liberetur. Atquin videtur ei dotis repetitio eſſe perinde atque ſi data foret, quod imputari poſſit marito cur eam non exegerit, ſicut ſi debitor mulieris
E ex delegatione dotem promiſiſſet nec exegiſſet maritus, diuortio facto dotem repeteret perinde atque ſi eam maritus exegiſſet, & imputaret culpam viro qui dotem non exegit, & debitore lapſo facultatibus periculum eſſet viri non vxoris. l. ſi extraneus De iu. dot. At hic non debitor mulieris ſed ipſa mulier viro ſuo dotem promiſit, & non poſſit honeſtè nec probè ei imputare cur ipſam non vrſerit ad ſolutionem, cur cum ipſa ſeuerius non egerit, nec eſt æquum maximè in iudicio dotis, quod non ex æquo & bono eſt ſed etiam ex æquiore & meliore, id culpæ vertere actorem reo ex quo ipſe lucrum ſenſit, vel vt ait l. promittendo. §. vlt. De iure dot. non eſt æquum damnari maritum vxori doris nomine quam ipſa debuit, & ſatis erit eam per acceptilationem liberari, l. lxxxj. Pro ſoc. denique non obijcitur probè reo officium & benignitas quam in actorem exercuit. eadémque ratio interuenit ſi non ipſa promiſerit, ſed debitor, & ipſa debitori heres extiterit, nec mari-
F tus ab ea dotem exegerit defuncti nomine. nihil enim refert debuerit eam mulier ab initio an poſtea, d. l. promittendo. l. pen. §. vlt. Sol. mat. ergo & hic non vltra tenetur vir quã vt eam acceptilatione liberet. Eadem etiam ratio interuenit ſi debitor mulieris qui viro dotem promiſit, mulieri heres extiterit, & mortua in matrimonio muliere dotem

repetat nomine mulieris, quia neque hic poſſit probè imputare reo id ex quo cõmodum A
ad eum rediit, id eſt quod non ſe præbuerit erga eum durum & inexorabilẽ exactorem. l. nupta. §. 1. Solut. mat. atque adeo contentus erit acceptilatione. Quid verò ſi ſocer, id eſt, pater vxoris dotem promiſerit, nec eum gener exegerit? & diſtinguebat Iulianus xvj. Digeſtorum hoc modo, Aut diuortio ſoluitur matrimonium aut morte mulieris. Si diuortio, imputabit viro mulier cur dotem nõ exegerit à ſocero. Non poſſum imputare ei cum quo ago cur à me non exegerit. Poſſum imputare cur ab alio non exegerit, cur diligens in exigendo non fuerit. probè, ab extraneo. Sed à patre cur non exegerit, cur non præcipitauerit eum ad ſolutionem, non imputabo probè. & merito reprehenditur Iulianus d. l. ſi extraneus. Morte mulieris ſoluto matrimonio, quo caſu ſocero dotis profectitiæ exactio competit, facilè concedebat Iulianus eum hoc tantum conſequi actione de dote vt obli- B
gatione liberetur, non dotem ipſam d. l. nupta. §. 1. quæ eſt ex Iuliani xvj. & certiſſimum veſtigium relatæ ex eodem libro & reprehenſæ ſententiæ Iuliani in d. l. ſi extraneus; & quidem duplex. Primum enim fruſtra ponit morte filiæ ſolutum matrimonium, ſi non aliud exiſtimat eſſe dicendum diuortio facto. deinde male ponit culpa viri à ſocero non fuiſſe exactam dotem. hæc enim benignitas culpæ non vertitur. Et hæc de ſecunda quæſtione ſufficiant. Sequitur tertia.

Stichus habet in peculio Pamphilum qui eſt decem: idem Pamphilus debet domino quinque, ſi agatur de peculio Stichi nomine, placebat æſtimari debere pretium Pamphili: & quidem totum, non deducto eo quod domino Pamphilus debet. neminem enim poſſe intelligi ipſum in ſuo peculio eſſe: hoc ergo: caſu damnum dominum paſſurum vt pateretur, ſi cuilibet alij ſeruorum ſuorum peculium non C
habenti crediſſet: idque ita ſe habere euidentius apparitururum ait, ſi Sticho peculium legatum eſſe proponatur. qui certè ſi ex teſtamento agat, cogendus non eſt, eius quod vicarius ſuus debet, aliter quam ex peculio ipſius deductionem pati. alioquin futurum, vt ſi tantumdem vicarius domino debeat, ipſe nihil in peculio habere intelligatur. quod certè eſt abſurdum.

Ponitur Stichus habere Pamphilum tantum in peculio. Qui eſt in peculio vicarius dicitur, id eſt, ſerui ſeruus. Omnis vicarius ſeruus, peculiaris eſt. Non omnis tamen peculiaris, vicarius: vt filijf. ſeruus peculiaris, vicarius non eſt, & peſſime quidam ad ſeruum vicarium referunt l. 3. §. miles. De ſuis & leg. hered. Qui autem habet ſeruum in peculio, ordinarius dicitur Diſpẽſator. l. & ideo De inſtit. act. quia vix eſt diſpenſator ſine vicariis.
Eſt igitur ordinarius dominus vicarij l. xvij. hoc tit. id eſt veluti dominus, ſicut peculium D
eſt veluti patrimonium ſerui. Alia ſunt in iure naturalia nomina, alia ciuilia. Peculium eſt naturale nomen, patrimonium ciuile. Cõtubernium naturale, matrimonium ciuile. Cognatio naturale, Agnatio ciuile. Veluti dominus, inquam, quia conſeruus ſanè eſt alter alteri. Horatius. Siue vicarius eſt qui ſeruo paret vti mos veſter ait, ſeu conſeruus. & alio loco. Conſeruus villi portanda locabat in arca. Nec tamen quod eſt veluti dominus, id effectu caret. nam ſi verus dominus vtriuſque ſuos ſeruos Titio legauerit, & ordinario peculium cum libertate, vicarius ordinarium ſequetur non Titium l. ſuos in fin. De leg. 3. l. ſeruo manumiſſo De pec. leg. & ſequuntur inde etiam quæ mox patebunt propoſita ſpecie huius §. Stichus habet peculio Pamphilum tantum, Pamphilus non habet peculiũ.
is eſt dignus x. & debet domino quinque ex cauſa crediti. Agitur cum domino de pecu- E
lio Stichi. Quæritur an in peculium Stichi computetur Pamphili totum pretium nõ deductis quinque. Et ait totum computari. quia nunquam fit deductio eius quod debet ſeruus niſi ex peculio ipſius ſerui. atquin peculium is ſeruus nõ habet, nihil præter ſuum corpus habet quod ſibi in peculio habere nequit. vt enim ego non numeror in patrimonio meo, ita nec ſeruus in peculio ſuo: nec quiſquam ob id ſolum nihil non habet quod ſe habeat. quia nec ſe habet quiſquam nec eſt dominus ſui ipſius. nemo obligatur ſibi ſed alteri. nemo ſeipſum poſſidet ſed alterum. nemo dominus eſt ſui ipſius ſed alterius. Et conſequenter in hac ſpecie quia non eſt vnde detrahat æs ſuum dominus quod ei Pamphilus debet in damno verſatur ſicut ſi alij ſeruo ſuo non peculiato pecuniam crediſſet. Seruo
non peculiato pecuniam credere perdere eſt, atque etiam filiofa. peculiato. & ita ſi Sticho F
legetur peculium, non deducitur quod Pamphilus debuit l. xvij. & xviij. hoc tit. nec enim ex peculio Pãphili fieri deductio quod quidem nullum haber poteſt, neque ex Pamphilo ipſo, quia ipſe ſibi non eſt in peculio. alioquin ſi Pamphilus qui dignus eſt x. vt diximus

domino

A domino tantumdem deberet, inutile eſſet legatum peculij. quia nihil præter Pamphi-
lum habuiſſe Stichum in peculio proponitur. & priore caſu inutilis eſſet actio de pecu-
lio. quod nullus vnquam admittet. & huic ſimilis eſt quæſtio quam idem Africanus tra-
ctauit l. Stichus De pec. leg. & nos expoſuimus tractatu quinto. Si Pamphilus haberet
peculium, id peculium computaretur in peculio Stichi d.l.xvij & ex eo Pamphili pecu-
lio detraheretur quod domino Pamphilus debuit. Peculium vicarij eſt in peculio ordi-
narij, non è contrario peculium ordinarij in peculio vicarij. ex quo principio ſequuntur
multa. Primum qui egit de peculio ordinarij, poſtea ſi agat de peculio vicarij, repellitur
exceptione rei iudicatæ. qui egit de peculio vicarij, & ſeparatus eſt, poſtea non prohibe-
tur agere de peculio ordinarij l. xix. in princ. hoc tit. Ac deinde ex peculio vicarij dedu-
B citur quod ordinarius domino debet, quia quod ex peculio vicarij deducitur, ex peculio
ordinarij deducitur. ex peculio ordinarij non deducitur quod vicarius domino debet
ſed ex peculio vicarij tantum, quia peculium ordinarij non eſt in peculio vicarij, vt pa-
trimonium meum non eſt in peculio ſerui mei. Item ſi de peculio vicarij agatur vel ſi le-
getur peculium vicarij, deducitur quod vicarius debet ordinario. Si de peculio ordina-
rij agatur vel ſi legetur peculium ordinarij, non deducitur quod ordinarius debet vica-
rio, quia id eſt in peculio vicarij, & in peculio ordinarij igitur. Quod ordinarius debet
vicario, auget peculium vicarij. Quod vicarius debet ordinario, minuit peculium vica-
rij d.l.xvij. l. id quod De pec. leg. Et quod dicitur in actione de peculio, deduci id quod
domino ſeruus vel conſeruo debet, intellige conſeruo ordinario, non conſeruo vicario.
C Sequitur quæſtio quarta cuius tractatus non minus ſubtilis quàm ſuperiorum, vt omnia
de peculio etiam ſcripta ab aliis non poſſint non eſſe ſubtilia.

Seruo quem tibi vendideram, pecuniam credidi: quæſitum eſt, an ita mihi in te actio de peculio dari debeat vt deducatur id quod apud me ex ea re manſerit, quod quidem minimè verum eſt. nec intererit intra annum quam vendiderim, an poſtea experiar. nam nec ceteris quidem, qui tunc cum eo contraxerint, in me actio datur, in contrarium quoque agentibus mecum hi qui antea cum eo ſeruo contraxiſſent, nõ deducam id quod poſtea mihi debere cœperit. ex quo apparet onus eius peculij, quodquod apud me remanſerit, ad poſteriorũ temporũ contractus pertinere non debere.

Sciendum eſt actionem de peculio quandiu ſeruus eſt in poteſtate eſſe perpetuam. Si
D venditione tranſierit in poteſtatem emptoris ſine peculio, in priorem dominum, id eſt, in
venditorem eſſe annalem. & merito. quia alienatione peculium extinguitur, ſi ſeruus ve-
neat ſine peculio. adimitur enim. & debuiſſet igitur etiam extingui actio de peculio, ſed
prætori æquum viſum eſt adhuc de peculio actionem dare intra annum vtilem, tametſi
nullum ſit peculium apud venditorem, fictitiam actionem ac ſi eſſet quod fuit. Proinde
de peculio extincto eſt actio annua, de peculio durante adhuc perpetua. Sit igitur hæc
concluſio, venditorem ſerui teneri de peculio intra annum. Hæc ita procedit ſi vendi-
derit ſine peculio. nam ſi cum peculio, nullo modo vẽditor tenetur niſi nominatim pre-
tium pro peculio acceperit l. ſi ex duobus. §. vlt. & ſeq. hoc tit. l. 1. §. in alienatione tit. ſeq.
Hæc concluſio rurſus ita procedit ſi venditor cõueniatur ex negotiis contractis cum ſer-
E uo ante venditionem, ex his creditoribus ſerui tenetur de peculio intra annum, atque e-
tiam emptori ipſi, dummodo computet quod peculij apud ſe habet, puta quod ſeruus
apud eum adquiſiuit l. & ancillarum. §. in venditorem. l. ſi noxali. §. pen. l. quoties. §. non
tantum hoc tit. atque ita fit vt dominus qui ſolet conueniri de peculio, agat de peculio.
ſed fictitio, quod non eſt apud ſe, ſed apud venditorem. Ex cõtractibus autem eum ſer-
uo habitis poſt venditionem venditor nullo modo tenetur. & hoc eſt quod generaliter
definitur in hoc §. onus peculij quod eſt apud venditorem ad prioris non ad poſterioris
temporis contractus pertinere, nempe venditorem teneri ex antegeſto non ex poſtgeſto
venditorem teneri his qui cum ſeruo contraxerunt ante non poſt venditionem. Nunc
finge conueniri iure venditorem intra annum actione de peculio. Quæro an deducat
F quod ſeruo credidit? Et diſtinguendum eſt, Aut credidit ante venditionem aut poſt vẽ-
ditionem. Si ante venditionem, poterit deducere quod ei credidit, quia & ſi nunc id nõ
domino debet, initio tamẽ domino debuit, nec tamen aget eius pecuniæ nomine actio-
ne de peculio in emptorem l. & ancillarum. §. ſed & ipſi, & §. ſicut hoc tit. atque ita ha-
bebit deductionem, actionem non habebit. quia quæ ab initio non eſt nata poſtea naſci

non poteſt.l.ſerui De fur.l.2.Quod iuſſu.Credẽti domino pecuniam ſeruo ab initio nul- A
la nata eſt actio. Alij creditores qui cum eo ſeruo contraxerunt ante venditionem rectè
agent in emptorem de peculio & quidem perpetuo, quia & hęc eis actio competere cœ-
pit ante venditionem, & deducet emptor quod ei ſeruo crediderit ante vel poſt vẽditio-
nem.d.l.& ancillarum §.ſi ſeruus l.ſi creditor §.ſi ſeruum in fin.cod. Denique vel agent
in venditorem annua actione, vel in emptorem perpetua. Quod ſi venditor ſeruo vendi-
to poſt venditionem crediderit, conuentus intra annum de peculio, id non deducit, quia
id is ſeruus non dominio debet & non debuit ei cum in eius dominio eſſet l. quoties. §.
pen.hoc tit. agit tamen in emptorem de peculio.atque ita euenit vt qui habet actionem,
non habeat deductionem. Et in ſumma hac in re tres ſunt differentiæ inter emptorem &
venditorem. Venditori ex antegeſto non eſt cum emptore actio de peculio, emptori cum B
venditore ex antegeſto eſt actio de peculio. Alio agenre de peculio, venditori non eſt de-
ductio ex poſtgeſto, id eſt, eius quod poſt vẽditionem ſeruo credidit. emptori eſt ex poſt-
geſto & ex antegeſto. In vẽditorem eſt actio de peculio intra annum ex antegeſto non ex
poſtgeſto. In emptorem eſt actio de peculio perpetua ex vtroque geſto, ſi alij creditores
agãt, non ſi venditor agat ex antegeſto. Sed iam tempus eſt vt enarremus quæſtionem &
ſpeciem hoc loco propoſitam. Vendidi & tradidi tibi ſeruum, retento peculio. poſt ven-
ditionem ei credidi certam pecuniam. ago in te de peculio. an cogor deducere id quod
credidi ex eo peculio quod retinui? Minimè. quia id tantum deducitur quod ſeruus do-
mino debet aut debuit. hoc neque domino debet neque debuit. idémque erit ſi agam in
te de peculio intra annum quàm vendidi eadem ratione, quia credidi poſt venditionem. C
Ex negotio contracto cum ſeruo poſt vẽditionem non teneor aliis annali actione de pe-
culio. Cuius ergo peculij non cogor pati actionem, nec deminutionem pati debeo, quam
paterer ſi compenſarem quod mihi is ſeruus debet. Ex negotio contracto ante venditio-
nem teneor annali actione, & vtor deductione eius quod credidi ante, non eius quod cre
didi poſtea, quia nec dominus erã cum credidi nec poſtea dominus eſſe cœpi. Deductio-
ne vtitur is tantum qui dominus eſt vel fuit. Vnus ſolummodo caſus eſt quo deductione
vtitur qui dominus nũquam fuit, Si ſeruo purè legato per vindicationem aut manumiſ-
ſo heres conueniatur annali actione. deducet enim quod credidit ſeruo viuo domino vel
mortuo domino ante aditam hereditatem, licet dominus ſerui nũquam fuerit. nam quo
momento heres extitit, & ille factus eſt legatarij vel raptus eſt in libertatẽ. & qui hoc ſcri- D
bunt non alia ratione vtuntur quam auctoritate Iuliani l.9.§.ſed & creditor hoc titu.l.8.
in prin. De pec.leg. Ex Iuliani ſententia heres eſt loco domini his qui per aditionem eius
vel dominum mutant vel libertatem adipiſcuntur. & vtitur Iulianus hoc argumento ad
defenſionem ſuæ ſententiæ, vt ait.d.l.9. Indigebat defenſione, multis ſcilicet eam impu-
gnãtibus. Si poſt mortem ſerui cui pecuniam credideram, domino heres extiterim intra
annum, & conueniar de peculio, cõſtat me deducere quod is mihi ſeruus debuit. & is ta-
men nunquam fuit in dominio meo. Cur non vtar eadem deductione ſeruo purè legato
aut manumiſſo? Nunc tranſeamus, ad l.17. De in rem ver. in qua de actione de in rem ver-
ſo duas quæſtiones Africanus. De priore ita definit.

E

*Seruus in rem domini pecuniã mutuatus, ſine culpa eam perdidit. nihilominus poſſe cum domino
de in rem verſo agi exiſtimauit. nam & ſi procurator meus in negotia mea impenſurus, pecuniã mu-
tuatus, ſine culpa eam perdiderat, rectè cum hoc nomine mãdati vel negotiorum geſtorum acturum.*

Non tantum de peculio tenetur pater vel dominus ex perſona filiifam. vel ſerui, ſed e-
tiam de in rem verſo, id eſt, de eo quo locupletior factus eſt dominus ex contractu ſerui.
nam, vt eleganter Pomponius dicebat, actione de in rem verſo creditori ſerui ſubuenitur
aduerſus lucrum domini l.10.§.ſi domini hoc tit. Ceterum lucrum vel in rem verſum nõ
æſtimamus ex euentu d.l.10.in princ.& §.vltim. ſed ex conſilio ſerui. nec enim tam exigi-
mus vt lucrum fecerit dominus ex negotio ſerui, quàm vt negotium illud domino gerere F
ſeruus voluerit, & cauerit ſe accipere in rem domini, & rectè Paulus 11.Sent. ſeruo pecu-
niam acceptam cõuertente in rem domini ita demum obligari dominum de in rem ver-
ſo, ſi ob eam cauſam pecunia data ſit. Ergo exigimus etiam vt ſciat creditor eam pecuniã
ſumi, imò & conſumi in rem domini l.3.§.ſed ſi accepit hoc titul. Videamus an eadem ſit
ratio

A ratio procuratoris. Sæpe ſit in hoc titulo comparatio procuratoris cum ſeruo qui quod
accepit ex negotio contracto cum alio conuertit in rem domini, vt in hac ipſa lege & l.3.
§.& generaliter §.ſed ſi mutua ſupra. nam ſeruus qui quid gerit in rem domini veluti pro-
curator eſt, & ſicut procurator id agit vt ex ea cauſa ſibi dominum obliget. An fiet etiam
in hac cauſa? fiet quidem, ſed contraria ratione, neque enim idem in procuratore hac in
re admittemus quod in filiofam. aut ſeruo. Si quis procuratori crediderit in rem domini
ſecutus mandatum quod procuratori dederat, ei dominus tenetur neg. geſtorum actio-
ne vel condictione l. 13. C. ſi cert. pet. l.6. §.1. De neg. geſt. licet pecunia in rem eius verſa
non ſit l. liberto eod. Non idem erit ſi adminiſtratori rerum ciuitatis vel eccleſiæ pecunia
credita ſit contemplatione ciuitatis vel eccleſię. nec enim tenetur aliter ciuitas vel eccle-
B ſia quam ſi verſa ſit in eius vtilitatem, vt diximus l. vltim. ſupra, de exer. act. Nō idem ſi fi-
liofam. aut ſeruo cōtemplatione patris vel domini. nec enim debuit creditor temere cre-
dere filiofam. aut ſeruo, ſed hanc curam ſuſcipere imprimis, an pecunia in rem patris vel
domini eroganda eſſet. Item ſi procuratori non contemplatione domini pecunia credita
ſit, conſtat dominum teneri ſi ratum contractum habuerit vel ſi in rem eius conuerſa pe-
cunia fuerit l.7. in fin. C. quod cum eo, &c. idémque cenſeo ſi adminiſtratori rerum ciui-
tatis vel eccleſiæ pecunia credita ſit. quod in filiofam. & ſeruo longè aliter ſe habet. nec e-
nim ſi filiofam. credatur non contemplatione, patris vt cauetur S. C. Macedoniano vlla
actio eſt in filiumfam. vel patrem etiam ſi in rem patris caſu quodam pecunia cōuerſa ſit
l. pen. C. ad Mac. (dico, caſu quodam propter l.7. §. proinde Ad Maced.) nec item ſi ſer-
C uo, quia non debuiſti ſeruulo temere credere non accipienti in rem domini, nec lucrum
domini aut in rem verſum æſtimatur ex euentu ſolo, vt initio diximus. quod & in ciuita-
te locum habet ſi his perſonis crediderit l. nihil Ad Maced. & in eccleſia igitur. At prętere-
a ſciendum eſt de in rem verſo actionem ineſſe actioni de peculio tacite ſi competat a-
ctio de peculio: ſi deficiat neceſſe eſſe adiectionem vel actionem exprimi de in rem ver-
ſo l. filiusfam. in fin. hoc titul. Poſt mortem vel manumiſſionem vel alienationem ſerui a-
ctio de peculio eſt annalis. finge annum pręteriiſſe finita eſt actio de peculio. finitur etiam
ademptione peculij ſupereſt autem de in rem verſo, quia perpetua actio eſt l.1. hoc titul.
Nec moueor, ſi quis dicat, quod eſt veriſſimum, id quod eſt verſum in rem domini, eſſe in
peculio ſerui, quia ſcilicet id ſeruo dominus debet. Cur igitur finito peculio & peculij a-
D ctione, non finitur etiam actio de in rem verſo? Dicam enim eſſe quidem in peculio ſerui
id quod ſeruus vertit in rem domini, ſed vt differentia eſt inter peculium & mercem pe-
culiarem l.1. §. peculiarem De trib. act. inter peculium & ſeruum peculiarem l.1. & 4. De
pecul. leg. ita & inter peculiū & in rem verſum quāuis & hoc ipſum in peculio ſit. Quod
ſi finita non ſit actio de peculio, ineſt ei actio in rem verſo, id eſt, qui agit de peculio agit
etiam de in rem verſo l.2. titul. prox. ſupra. quia id quod verſum eſt in rem domini, domi-
nus debet ſeruo, & computatur in peculio ſerui, & tum neceſſe non eſt exprimi adiectio-
nem de in rem verſo. Exprimitur ergo ob id ſolum quod deficere poteſt actio de peculio
vel quia ex vtraque cauſa condemnationem fieri oportet. & ita l. prox. ſupra proponitur
agi de peculio aut quod in rem verſum eſt, & l.2. §. apud Iulianū De her. vend. & in ſecū-
E da quæſtione huius legis, agi de peculio ſimul & de in rem verſo, & §. Prętere a Inſt. quod
cum eo, &c. vnam eſſe actionem qua de peculio deque eo quod in rem domini verſum
ſit agitur. Sic l.13. & 14. hoc tit. in illa quæſtione, ſi in rem vnius ex dominis ſerui commu-
nis verſum ſit, an alter conueniri poſſit de in rem verſo, diſtinguitur vtrum cum eo in cu-
ius rem verſum non eſt ſit actio de peculio, an non ſit, nam ſi ſit de peculio, vt ſi peculium
non ademerit, id eſt, ſi commune peculium fuerit non alterius ſolius proprium, eſt & de
in rem verſo. nam id quod verſum eſt in rem ſocij, eſt in peculio ſerui, ſed quod ea ratio-
ne præſtiterit id conſequetur ab altero actione pro ſocio vel communi diuidundo vt di-
ximus l.9. Com. diuid. Si nō ſit cum eo actio de peculio, vt ſi ipſe peculium ſeruo ademe-
rit atque ita peculium quod ſeruus habet proprium ſit alterius in cuius rem verſum eſt l.
F quis ergo De pecul. hoc caſu non eſt actio de in rem verſo cum altero in cuius rem ver-
ſum non eſt. & legendum, in d. l.14. Quid enim dicemus ſi peculium ſeruo ab altero ad-
emptum non fuerit? Et inde rectè colligit Paulus quæſtioni propoſitæ, in l.13. locum eſſe
ſi de peculio cum altero agi non poſſit, quia ſcilicet ſi agi poteſt de peculio, & de in rem
verſo igitur. Illud quoque notandum eſt teneri dominū de in rem verſo etiam ſi non du-

ret verſum, vt ſi frumentum à ſeruo emptum ad alendam familiam domini & in horreo A
repoſitum perierit vel ſi ſeruum domino neceſſarium emerit & is ſuo fato perierit vel ſi
inſulam domini fulſerit & ea ruerit l.3.§.necnon & ſeq.hoc tit. Idem erit, vt ponitur ini-
tio huius legis, ſi pecuniam mutuatus in rem domini eam ſine culpa ſua perdiderit, veluti
caſu maiore quodam. Lucrum aut damnum non notatur ex euentu. Id vero confirmat
Africanus exemplo procuratoris.nam procuratori datur actio mãdati vel neg.geſtorum
etiam ſi pecuniam ſine vitio ſuo perdiderit quam mutuatus eſt in rem domini l.ſed an vl-
tro §.1.l.ſiue hereditaria De neg.geſtis. Et ait mandati vel negotiorum geſtorum, vt l.52.
De ædil.edic.quia vtroque loco procuratorem accipit generaliter etiam pro voluntario.
Sed huic definitioni obſtare videtur l.10.§.verſum hoc titul.quæ verſum ſic accipi in hoc
titulo ait vt duret verſum. quod tamen ita mox explicat, & ita demum ſi non ſit à domi- B
no ſeruo ſolutum. nam ſi id quod ſeruus verterat in rem domini, dominus ſoluerit ſeruo
vel pro ſeruo alteri agenti de peculio, deſinit eſſe verſum l.1.§.vltim.hoc tit.item ſi poſtea
ſeruus domino tantundem debere cœperit, deſinit eſſe verſum l.10.§.ſi domini hoc tit.&
his caſibus ceſſat actio de in rem verſo, non ſuperioribus, quibus non videtur durare ver-
ſum, & durat tamen vſque in extremum fati caſuſve maioris diem. non poſſit quidquam
durare ſemper.durat verſum ſatis quod durat in extremam vſque fortunam. Non durat
verſum quod manet nec perit, & facto domini vel negotiatione mutua domini & ſerui
abſcedit re domini, vel quod vitio ſerui perit aut deperditur. Sequitur quæſtio poſterior.

Cum Sticho vicario ſerui tui Pamphili contraxi: actio de peculio & in rem verſo ita dari debet, C
vt quod vel in tuam ipſius rem, vel in peculium Pamphili verſum ſit, comprehendatur, ſcilicet etiam
ſi mortuo vel alienato Sticho agatur. quod ſi Pamphilo mortuo agam, magis eſt vt quamuis Stichus
viuat, tamen de eo quod in peculio Pamphili verſum eſt, non niſi intra annum quam is deceſſit, actio
dari debeat.etenim quodammodo de peculio Pamphili tum experiri videbor, ſicuti ſi quod iuſſu eius
crediſſem, experirer. nec nos mouere debet, quod Stichus de cuius peculio agitur, viuat: quando non
aliter ea res in peculio eius eſſe poteſt, quam ſi peculium Pamphili maneat. eadem ratio efficiet, vt id
quod in peculio Pamphili verſum ſit ita præſtari debere dicamus, vt prius eius, quod tibi Pamphilus
debuerit, deductio fiat, quod vero in tuam rem verſum fuerit, præſtetur etiam non deducto eo quod
Pamphilus tibi debet.

Sciẽdum eſt actionem de peculio viuo ſeruo eſſe perpetuam, mortuo annalem. actio- D
nem de in rem verſo eſſe perpetuam tam mortuo quam viuo ſeruo l.2.titul.prox.ſ.Eſt &
altera differentia quæ in hoc §.proponitur. In actione de peculio & in rem verſo ex per-
ſona ordinarij ſerui, deducit dominus id quod ſibi ordinarius ſeruus debet, quia eo ſcili-
cet minuitur peculium, atque etiam verſum iure compenſationis l.10.§.idem quærit hoc
tit.atque ita non deducit id dominus, ſed deducitur potius & detrahitur peculio aut ver-
ſo ipſo iure. At nõ deducitur quod vicario ordinarius debet.ergo nec quod verſum eſt in
peculium ordinarij ex contractu vicarij.nam id quoque vicario ordinarius debet. Com-
putabitur ergo in peculio vicarij & cõſequenter in peculio ordinarij. nam vt vicarius, ita
peculium vicarij eſt in peculio ordinarij l.7.§.in peculio l.17. De pecul.Item non dedu-
citur quod communi domino vicarius debet. quia & ſi in peculio ordinarij ſit peculium E
vicarij, tamẽ actio de peculio ordinarij non eſt de peculio vicarij, quia peculium ordina-
rij non eſt vicarij.Id igitur quod vicarius debet deduci oportet ex peculio vicarij inſtitu-
ta actione de peculio vicarij ſi peculium habeat, vel ſi nullum habeat, dominus in dam-
no verſatur l.38.§.pen.De pecul.In actione autem de peculio ex perſona vicarij, deduci-
tur non tantum quod ſibi vel ordinario vicarius debet, vt diximus d.§.pen.ſed etiã quod
ſibi ordinarius debet, quia videtur actio de peculio vicarij, vt African. ait hoc loco, quo-
dãmodo eſſe de peculio ordinarij propterea quod peculium vicarij eſt ordinarij.In actio
ne autem de in rem verſo ex perſona vicarij, non deducitur id quod domino ordinarius
debet, quia ob id quod ordinarius debet domino, non ideo minus dominus debet vica-
rio, id eſt, non ideo minus durat verſum, nec compenſare dominus conuentus ex perſona F
vicarij poteſt quod alius ſibi quam vicarius debet. Illud etiam memoria repetendum eſt
quod diximus initio huius legis, vnam eſſe actionem de peculio & in rem verſo.de pecu-
lio principalem intentionem eſſe, de in rem verſo adiectionem: quæ tamen neceſſaria eſt
& trãſit in proprium nomen actionis cum poſt mortem ſerui actio de peculio finitur an-
no l.1.

A no l.1.l.filiuſf.hoc tit.& ita hoc loco ex perſona ſerui vicarij proponitur actum de peculio
vicarij & in rem verſo Dico ex perſona ſerui & de peculio ſerui vicarij.id enim euidenter
exprimitur illo loco,Quod Stichus(is eſt vicarius)de cuius peculio agitur.Et omnino ita
eſt ponenda ſpecies.Ex cõtractn ſerui vicarij cum domino agitur de peculio vicarij & de
in rem verſo.vicarius mortuus eſt & annus exceſſit. Quæritur an actori obſtet annua ex-
ceptio. Et ait non obſtare hanc exceptionem & in hãc actionem venire quod verſum eſt
in rem domini & quod verſum eſt in peculium quaſi domini.i.ſerui ordinarij. Et quod
attinet ad id quod verſum eſt in rem domini conſtat ad id non pertinere annuam exce-
ptionẽ l.2.§.tit.prox.& non deducere ex eo dominum quod ſibi ordinarius debet.Quod
attinet ad id quod verſum eſt in peculiũ ordinarij, poſſet dubitari proprerea quod mor-
B tuus eſt vicarius. Sed placet ad id etiam annuam exceptionem non pertinere,quoniam
actio de peculio vicarij,quodammodo eſt de peculio ordinarij,& ordinarius nõ eſt mor-
tuus,arq; adeo deducet ex eo dominus quod ſibi ordinarius debet. Quid dicemus è cõ-
trario ſi mortuus ſit ordinarius,vicarius viuat nec ſit alienatus aut manumiſſus,vtrum de
eo quod verſum eſt in peculium ordinarij agi poteſt perpetuo an intra annum. Et ait agi
poſſe intra annum tãtum,eadem ratione, quia qnodammodo videtur agi de peculio or-
dinarij qui mortuus eſt. & ita ſi agatur de eo quod iuſſu ordinarij vicario creditum eſt,
quia videtur agi de peculio ordinarij,mortuo ordinario,actio finietur anno. Nec poteſt
dici id quod verſum eſt in peculium ordinarij, mortuo ordinario, venire in actionem de
peculio vicarij ſuperſtitis,etiam poſt annum quam deceſſit ordinarius,quaſi ſcilicet in pe
C culio vicarij ſit quod debuit vicario ordinarius ob id quod in rem eius vicarius vertit. nã
morte ordinarij deſiit eſſe peculium ordinarij,& vicarij igitur.quia heredem non habet.
Morte domini non deſinit eſſe patrimonium domini, nec peculium ſerui quod viuus ei
conceſſit,quia heredem habet,à quo ſuſtinetur vtrumque.Et ait,Non aliter ea res in pe-
culio eius,id eſt,vicarij. Et Ioannes rectè quod Acc.non notauit,ſed ex Ioanne in anti-
quis libris adnotatum inuenitur. Hoc,inquit,quod verſum eſt in peculium Pãphili,de-
bet Pamphilus Sticho vt alius dominus ſeruo,Cum ergo iam nõ debeat Pamphilus hoc
debitum,iam quaſi inefficax in Stichi peculio non computabitur. Sequitur breuis & fa-
cillima ſententia Africani in l.20.Ad Vell.

D *Si pro vno reo interceſſit mulier,aduerſus vtrumque reſtituitur actio creditori.*

Quia reſtitui actionem ait, interceſſerat igitur mulier nouandi animo alioquin non
reſtitueretur actio,ſed vel inſtitueretur ſi nouam obligationem mulier recepiſſet vel da-
retur eadem quæ fuiſſet in reum principalem ſemper ſi eius obligationem participaſſet.
Si igitur pro vno reo debendi interceſſit mulier, id eſt ſi expromiſit vel ſi iudicium ſuſce-
pit quaſi defenſtrix,vtrumque reum liberauit,ac proinde reciſſa interceſſione mulieris in
vtrumque eſt actio vtilis reſtitutoria creditori.Sequuntur duę quæſtiones in l.34.Mand.
De priore diſputat in hunc modum.

Qui negotia Lucij Titij procurabat,is cum à debitoribus eius pecuniam exegiſſet,epiſtolam ad eum
E *miſit, qua ſignificaret, certam ſummam ex adminiſtratione apud ſe eſſe,eámque creditam ſibi ſe de-*
biturum cum vſuris ſemiſſibus,quæſitum eſt an ex ea cauſa credita pecunia peti poſſit. & an vſuræ
peti poſſint. reſpondit non eſſe creditam.alioquin dicendum,ex omni contractu nuda pactione pecu-
niam creditam fieri poſſe nec huic ſimile eſſe, quod ſi pecuniam apud te depoſitam conuenerit vt cre-
ditam habeas,credita fiat:quia tunc nummi,qui mei erant,tui fiunt.item quod ſi à debitore meo iuſ-
ſero te accipere pecuniam,credita fiat.id enim benigne receptum eſt:huic argumẽtum eſſe eum,qui cum
mutuam pecuniam dare vellet,argentum vendendum dediſſet:nihilomagis pecuniam creditam rectè
petiturum.& tamen pecuniam ex argento redactam,periculo eius fore qui accepiſſet argẽtum. & in
propoſito igitur dicendum,actione mandati obligatum fore procuratorem:vt quamuis ipſius pericu-
li nummi fuerint,tamen vſuras de quibus conuenerit,præſtare debeat.
F

Procurator meus cum à debitoribus meis pecuniam exegiſſet, per epiſtolam mihi ſi-
gnificauit ſe eam debere ex cauſa mãdati,& rogauit vt eam mihi deberet in poſterum ex
cauſa crediti ſub vſuris ſemiſſibus. Ea epiſtola pro conuentione ſiue pactione nuda eſt ſi
ego non diſſenſero.ſilentium enim meum habebitur pro conſenſu. atque ita epiſtola cul

conſentit is ad quem mittitur pro pacto eſt. vt in l.15. de fund.dot. & conſtat pacta rectè A
fieri per epiſtolã l.2.De pac.& verò epiſtolam in hac ſpecie pro conuentione eſſe illa verba declarant in fine, Vſuras de quibus conuenerit. Ergo pactione nuda, veluti epiſtola, id actum eſt inter me & te, vt pecuniam quam mihi debes ex cauſa mandati, debeas ex cauſa crediti cum vſuris ſemiſſibus. Inter hanc & illam cauſam multum intereſt. Illa eſt bonæ fidei, hæc ſtricti iuris. In illa vſuræ veniunt ex pacto interpoſito initio naſcendę actionis, cautionis obligationis l.Lucius in fin.l.Publia §.1.Depoſ.l.cum quidam §.ex locato. De vſur.l.initio.C.de pact.inter empt.& vend. In hac vſuræ non veniũt ex pacto niſi ſint in ſtipulationem deductæ l.idémque §. ſi Titio.Mand.l.10.§. ſed vtrum.De in rem ver.l. Titius De præſ.ver.l.quamuis C.de vſur. In illa periculum non pertinet ad debitorem ſi fortè ſine culpa ſua procurator pecuniam perdiderit caſu maiore quodam, niſi ex pacto B
l. & Ariſtoni. Mand. In hac periculum pertinet ad debitorem etiam ſine pacto. Quæritur primum an ea pactione cauſa mandati ſit conuerſa in cauſam crediti. Et ait non eſſe creditam, & deberi eam ex cauſa mandati non ex cauſa crediti. Rurſus quæritur an ex ea pactione tamen vſuræ ſemiſſes peti poſſint. Et ſignificat in fine peti eas poſſe actione mãdati quę ſi credita eſſet pecunia non peterentur ex pacto condictione Si certum petetur. Item quæritur an ex eodem pacto periculum eius pecuniæ pertineat ad procuratorem. hanc quidem quæſtionem non proponit, ſed definit tamen etiam in fine periculum eſſe procuratoris, perinde ac ſi credita pecunia eſſet, quod pacto agebatur, ac per hoc id etiam agebatur vt periculum eſſet procuratoris, quod tamen in cauſa mãdati niſi ita conueniſſet pertineret ad dominum non ad procuratorem. proinde ex mandato debitæ pecuniæ C
periculum non eſt procuratoris niſi aliud conuenerit. Ex mutuo autem debitæ pecuniæ periculum eſt debitoris, niſi aliud conuenerit. Pactio igitur de qua agitur in hac ſpecie quod ad vſuras ſemiſſes & quod ad periculi cauſam attinet inutilis non eſt, ſed quod ad ſortis obligationem tãtum, quam commutare pactio non poteſt. quod Africanus probat argumento ab abſurdo in hunc modum. Si pecunia quam mihi debes ex cauſa mandati pactione nuda conuerti poteſt in cauſam crediti, & ex qualibet alia cauſa ſiue contractu debita pecunia nuda pactione credita fiet. hoc autem eſt abſurdum. ergo & illud. Abſurda nimirum hæc regula eſt. Creditum nuda pactione contrahi: quia pactione nuda non transfertur dominium, & non eſt creditum niſi transferatur dominium. denique creditũ fit re, id eſt datione, numeratione, alienatione dominij, non pactione nuda. Nec ſatis ha- D
bet Africanus ita definire, ſed reſpondet etiam duobus argumẽtis à ſimili quæ in contrarium adferuntur. Vnum eſt huiuſmodi. Si nummi quos mihi debes ex cauſa depoſiti crediti fiunt, modo conuenerit inter nos vt crediti fierent. l.5.§.vlt. de reb.cred. fient etiã crediti quos mihi debes ex cauſa mandati ſi ita conuenerit inter me & te. Cui ita reſpondet vt in l.cum quis §. de peculio. De ſolut. non eſſe ſimile quod in eo argumẽto adſumitur, ſed magis diſſimile. Nummos mihi debitos ex cauſa depoſiti eſſe meos. nũmos mihi debitos ex cauſa mandati non eſſe meos. Meis me nummis facilius mutuũ cõtrahere quam nũmis non meis. fictionem breuis manus facilius admitti in nummis meis quàm in nummis non meis. Alterum argumẽtum eſt huiuſmodi. Si nummi crediti fiunt quos debitorem meum ex cauſa mandati vel ex alia cauſa iuſſi ſoluere alij cui eos credere volebam, E
fient etiam crediti quos debitorem meum ex cauſa mandati volui ſibiipſi quodammodo ſoluere & retinere iure crediti. Cui ita reſpõdet, eſſe quidem perſimile id quod in hoc argumento adſumitur, ſed in eo caſu id eſſe benigne receptũ. Et quod eſt benigne receptũ, id eſt, contra rationem iuris, non poſſe produci ad alium caſum. Communia iura produci ad ſimilia. Singularia non produci. Benigna recepta, ſingularia recepta ſtrictius accipi l.23.§.pen. De fid.lib. Sic Flor. ſcriptum eſt rectè in l.15. De reb.cred. nõ ſingularia præcepta. & ita quoque in Baſilicis, ἐπὶ τοῦ δανείου τινὰ παρὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ παρὰ κανόνας ἐδέχθησαν. Denique quod non eſt receptũ, non eſt recipiẽdum, ſi aberret à iure cõmuni, etiam ſi ſit receptum in ſimili caſu. & licet vſurpare quod idem Africanus pari religione conſeruandi iuris vſuſque communis in l.pen. De reb.cred. Non ſicut illud receptũ eſt, ita hoc F
quoq; receptum eſt. Et quod dicitur vbi eſt eadẽ ratio, & idẽ ius, ſic accipere, vbi eſt vera ratio eadẽ, non vbi ficta. ac proinde quo figmento, pigmento, colore defendimus creditã pecuniam fieri ſi tibi debitorem meũ iuſſero dare pecuniã, non defendimus etiam creditam ſi te debitorem meũ iuſſero aut conſenſero pecuniã mihi ex mandati cauſa debitam

retinere

A retinere crediti nomine. Perſequamur reliqua. Africanus probauit pecuniam non fieri creditam argumento ab abſurdo.& refutauit argumenta duo ſumpta à ſimili quæ ſuam ſententiam impugnabant. Nunc quæ non valuêre argumenta à ſimili in aduerſariorum cauſa,eis ipſe vtitur in ſua ad defenſionem ſuæ ſententiæ. Dedi tibi rem vendendam eo pacto vt pecunia ex venditione redacta vtereris quaſi credita. vendidiſti & redegiſti pecuniam.pecunia nondum eſt mea,nec fit credita ex pacto. non fiet igitur credita ſi debitam ex cauſa mandati, quæ etiam non eſt mea,placuerit conuerti in cauſam crediti. Verum quia pacto fieri poteſt vt pecunia ex venditione redacta quæ nō eſſet periculo eius qui rem vendendam ſuſcepit, ſit eius periculo, & cum id agitur vt credita fiat, & hoc agitur tacite vt ſit periculo eius qui rem vendendam accipit, licet credita ex eo pacto non

B fiat, erit tamen ex eo pacto periculo eius.nec per omnia inutile pactum erit.& ita in ſpecie propoſita Africanus concludit ex pacto pecuniam creditam non fieri,& peti eam actione mandati non condictione, ex pacto tamen periculum adſcribi procuratori perinde ac ſi credita eſſet licet non ſit credita,ex pacto vſuras ei ſemiſſes,de quibus cōuenit infligi. quæ non venirent in condictionem creditæ pecuniæ,quod interpres iuris neſcio quis non intelligens,audet in fine huius quæſtionis negationem apponere.& legere præſtare non debeat. licet igitur ex pacto nummi ſint periculo procuratoris, vt nummi crediti:tamē vſuras ex pacto præſtare debet,vt nummorum debitorum bonæ fidei iudicio; non etiam vt debitorum ex cauſa crediti non debet vſuras præſtare de quibus pactus eſt cum domino.Nunc videamus vt pugnauerit cum Africano Vlpianus non in priori ſpecie tantum ſi conuenerit pecunia debita ex cauſa mandati credita fiat, ſed etiam in poſteriori ſi cōuenerit vt pecunia ex venditione redacta credita fiat. In vtraque Africanus

C negat contrahi mutuum, Vlpianus cōtrahi putat eodem libro, nempe xxxi.ad edictum l.xv. De reb.cred.& l.rogaſti.de præſc.verb. quod & ex alio libro in poſteriore ſpecie repetitur l. rogaſti. De reb.cred.Sed de priori videamus quemadmodum tractet Vlpianus in d.l.xv. Fatetur primum quod Africanus ſcripſit id eſſe benigne receptum circa pecuniam creditam vt ſi tibi cui credere volebam debitorem meum iuſſeru dare pecuniam & dederit, debitur liberetur,& tu obligeris mihi ex cauſa crediti quāuis nummos meos non acceperis. quod benignum & ſingulare receptum ſuſtinetur fictione quadam, quæ breuis manus dicitur l. licet. §. t. De iur. dot. fingitur enim ea pecunia mihi à debitore ſoluta,& mox à me tibi data crediti nomine,& eleganter.l.3.§.ſed ſi debitorem.De don.

D inter vir.& vxo. celeritate coniungendarum inter ſe actionum,id eſt dum quod agimus acceleramus,vnam ſæpe actionem occultari & quodammodo ſubripi. Eandem fictionē ſcit Vlp.non eſſe quidem receptam ſi debitorem meum ex cauſa mandati voluero nummos retinere quaſi creditos,ſed putat eſſe recipiendam multo magis. & rem Africanum nimis ad viuum reſecare. nam ſi in duabus perſonis recipitur cur non recipitur etiam in vna eadémque perſona. Si L. Titium debitorem meum iuſſero dare pecuniam G. Seio, receptum eſt creditam fieri. Ergo ſi debitorem meum iuſſero ſibiipſi retinere pecuniam quaſi creditam, recipiendum eſt creditam fieri. Si iſto caſu hoc eſſet receptum, fateter non eſſe recipiēdum illo. Sed ſi illo eſt receptum, quo id erat longè receptum difficilius & improbabilius,& iſto recipiendum videtur. Argumentatur à minus probabili ad ma-

E gis probabile. Si quod eſt minus probabile eſt receptum, & recipendum igitur quod eſt magis probabile. Si per alium poſſum pecuniam non meam tibi credere & per teipſum igitur etiam tuam, nulla alia interpoſita perſona. Quinimo facilior fictio breuiorq; manus ibi eſt vbi vna tātum eſt manus, & tu ſcilicet videaris mihi ſoluiſſe & protinus à me accepiſſe. Denique ſi ab alio mihi debitos nummos accipias mea voluntate, meos videris accipere, & facilius ſi à te ipſo debitos nummos accipias à te ipſo mea voluntate. facilius enim eſt à ſeipſo accipere quàm ab alio, ſicut facilius eſt à ſeipſo exigere quam ab alio. l. 6. §. vlt. De neg. geſt. Et ſecundum hæc quod dixerat Africanus benigne recepta non eſſe producenda ad conſequentias,ei Vlpianus qui poſt eum ſcripſit, ita reſpondet non eſſe quidem producenda ad ea quæ minus ſunt probabilia, ſed produci poſſe ad ea

F quæ ſunt veriſimilia & probabilia magis. Probabilius eſſe fictionem induci in vna perſona quàm in duabus. Et breuiter audentior eſt Vlpianus qui quod vno caſu eſt receptū vult recipi etiam altero, Africanus religioſior iuris. Hic ſententiam iuris proponit, ille opinionem ſuam nondum receptam, quam recipi, increſcere, & inualeſcere cupit; vt

de ſententia quadam Sabini ait l.quæſitum §.ſed ſi fundum.de inſtr.vel inſtr.leg.Creſcit A
ius paulatim l.fideicommiſſa.§.ſi rem ſuam.De leg.3.& verò creuit etiam hac in re, vt Vl-
pianus voluit. Præualer enim ſententia Vlpiani, quæ & ex contrario confirmari poteſt l.
ſi ex pretio.C.ſi cet.pet.quæ ſi abeſſet ſimulatio demonſttat pecuniam debitam ex cauſa
venditionis nuda pactione in cauſam crediti conuerti vnde generalitet poſſis conſtituere
hodie ex quolibet contractu nuda pactione crediram pecuniam fieri poſſe, admiſſa in o-
mnibus fictione breuis manus.& rectè Fulgoſius & Molinæus cenſenr nullam etiam eſſe
quætendam rationem componendi diſcidij inter Vlpianum & Africanum. Quam dant
interpretes, quis probauerit? Hoc loco, inquiunt, pecunia debita ex cauſa mandati con-
ſumpta erat. In dict.l.15.extabat.primnm hoc neuter Iuriſconſultus ſpectat extet, an con-
ſumpta ſit pecunia, quod ſi ſpectandum foret, ſi in eo cardo rei verteretur, ſanè non præ- B
termiſiſſenr. deinde eriam ſi conſumpta ſit pecunia, non tamen eſt conſumpta obligatio
pecuniæ, obligatio mandari, de qua agirur an conuerti poſſit in crediti obligationem. Sa-
tis eſt ſi manear res qua de agitur, licet pecunia conſumpta ſit. ac poſtremo ſi conſumpta
pecunia non fir credira, & exrans multo minus. Solet enim conſumprio bona fide facta
conciliare muruum quod extante pecunia cōſiſtere non poterat l.9.§.vlt.l.11.l.12.De reb.
cred. Idem verò diſcidium fuit, vt dixi ante, inter Vlpianum & Africanum in alia ſpecie.
Dedi tibi rem vendēdam vr pretio vtereris quaſi credito. vendidiſti & redegiſti pecuniā,
& vis ea vri quaſi credita. Africanus non eſſe creditam. Vlpianus autem putat eſſe credi-
tam l.rogaſti De reb.cred.quod & ex cōtrario ſignificat l.rogaſti.De præſ.ver.nam ſi qui
eo pacto rem vendēdam acceperat, re vendita, pretióque recepto, eo vti voluiſſet, in cau- C
ſa mutui foret ſecundum mentem Vlpiani. Sequitur poſterior quæſtio nec elegans nec
vtilis minus & meo iudicio difficiliot.

*Cum heres ex parte eſſes, mandaui tibi vt prædium hereditarium mihi emeres certo pretio: emiſti
pro coheredum quidem partibus non dubie mandati actio eſt inter nos: pro tua autem parte poſſe du-
bitari ait, vtrúmne ex empto, an mandati agi oporteat. neque enim ſine ratione quem exiſtimaturum,
pro hac parte ſub condicione contractam emptionem. quod quidem maximè queri pertinere ait, vt ſi
fortè priuſquam emptio fieret, deceſſerim, & tu cum ſcires me deceſſiſſe, propter mandatum meum a-
lij vendere nolueris, an heres meus eo nomine tibi ſit obligatus, & retro, ſi alij vendideris, an heredi
meo tenearis. nam ſi quidem ſub condicione emptio facta videtur, poteſt agi, quemadmodum ſi quæ-
uis alia condicio poſt mortem extitiſſet. ſin vero perinde mandati agendum ſit, ac ſi alienum fundum D
emi mandaſſem: morte inſecuta, cum id ſcieris, reſoluto mandato, nullam tibi cum herede meo actionē
fore. Sed & ſi mandati agendum eſſet, eadem præſtanda, quæ præſtarentur, ſi ex empto ageretur.*

Certiſſimum illud eſt morte mandatoris reſolui mandatum ſi moriatur re integra, id
eſt antequam cœpiſſet procurator exequi mandatum. Quæro an & actio vel obligatio
mandati ſoluatur morte? finita ſocietate non finitur actio pro ſocio. finita venditione non
finitur actio ex vendito. An idem dicemus de actione mandati? Et diſtinguitur. Aut ſciēs
mortem mandatoris impleui mandatum, & nulla mihi eſt actio mandati: Aut ignorans,
& eſt actio mandati ne iuſta ignorantia mihi noceat, ſed domino potius vel heredi eius
cuius cauſa mādatum ſuſcepi, ne officium meum, id eſt, benignitas mea mihi noceat, nec E
res vtiliter inuenta vſibus hominum vt per alios agant ſua negotia hoc metu iniecto re-
tardetur. Hæc eſt vtilitatis cauſa quę dicitur l.inter §.1.hoc tit. Sed addit Paulus in dict.l.
inter, Iulianus quoque ſcribit mandatoris morte ſolui mandatum, ſed obligationem ali-
quando durare. Et quo caſu id euenire Iulianus cēſuerit, neſcitur: non eſt certè ille quem
poſuit Paulus ante, ſi per ignorantiam impletum ſit mandatum, ſed alius. nec poſſim ſta-
tim exprimere qualis ſit. Sit igitur hoc veluti in depoſiro interim dum in quæſt.propoſi-
tam inquiro diligentius. Et ponamus aliud fundamētum huic quæſtioni. In hoc §. de eo
agitur cui mādaui vt mihi fundum emeret quem habebat communem cum aliis: quam-
obrem inchoandum eſſe opinor à diſtinctione huiuſmodi. Vel mādo tibi vt rem mihi a-
lienam emas, vel vt meam vel vt tuam propriam, vel vt communem quam habes cum a- F
liis, Si vt rem alienā, nemo ambigit conſiſtere mandatum. Si vt rem meam, vendente non
domino cui vendendi ius eſt veluti creditore pigneraticio, licet ſubtili iure non conſiſtit,
tamen recipitur l.22.§.ſi hi quorum.hoc tit. Si vt rem tuam propriam, ſanè non conſiſtit,
quia rem tuam non potes emere & impoſſibile eſt mādatum. Si vt rem communem quā
habes

A habes cum aliis, mandatum conſiſtit, quia cum tota re etiam partem tuam emere potes. idque quotidie fit in auctionibus, vt ſi ſint plures qui rem communem ſubiiciāt haſtæ, vnus eorum eam rem emat rectè l. quod ſi vno. §. vlt. de in diē add. & ita cum tota te emimus rectè locum ſacrum vel religioſum l. in modicis De contr. empt & pleraque alia nō poſſunt ſola emi quę poſſunt per vniuerſitatem, nō poſſunt principaliter quæ poſſunt acceſſionis vice. His cognitis quę maximè ad quæſtionem in hoc §. propoſitam pertinebāt, finge, L. Titio tu & alij duo vel tres heredes extitiſtis, & vobis hereditariam auctionem facientibus ego tibi mandaui vt certo pretio puta C. aureis mihi emeres fundum hereditarium, fundum igitur communem quem habebas cum aliis coheredibus, emiſti me viuo. Pro partibus tuorum coheredum conſtat eſſe vltro citroque actionem mandati, mihi vt
B præſtes partes coheredū quas emiſti meo mandato, tibi vt pretium recipias. Pro tua parte quæri poſſet vtrum ſit actio mandati an ex empto. Sed nihil magnopere attinet in hac ſpecie de eo quæri, cum vtraque poſſit probabiliter agi. conſtat mādati poſſe. Poſſit & ex empto, quia videtur emptio partis tuæ contracta ſub condicione, ſi & ceterorum partes emerentur. Emptio contrahi ſub cōdicione poteſt §. pen. Inſt. de emp. & vend. l. ſicut, locari. quod notatur ad differentiā mancipationis. Condicio autem illa fuit tacita, quia ſcilicet non potes partem tuam ſolam emere meo nomine, niſi emas & ceterorum. Sed magis eſt vt agatur mandati etiam pro ea parte pro qua heres es, quia dum mandaui tibi vt eum fundum emeres & hoc mādaui vt partem tuā emeres cum fundo toto & mihi præſtares l. 22. §. Iulianus. hoc tit. in qua tamen eadem venient quæ in actione ex empto. ita-
C que damni nihil facis etiā ſi non agas ex empto aut vendito. Sed aliter poſita ſpecie ſi antequam partes ceterorum emeres ego vita deceſſero, & tu ſcieris me deceſſiſſe, & emeris poſt mortem meam, maximè intereſt quæri vtrum pro ea parte qua heres es ſit actio mādati ex empto. nam mādati actio ſoluta eſt morte mea, quod ſcieris me mortuum eſſe, ex empto actio durat etiam poſt mortem impleta condicione, id eſt emptione totius fundi. Obſcure quidem expcimit ſuam ſententiam Iulianus vel Africanus hoc loco, ſed ſignificat tamen mandati agi poſſe non pro tua parte tantum, ſed etiam pro parte ceterorum quamuis partes ceterorum emeris ſoluto mandato, periode ac ſi totum fundum à te emptum habere vellem, quia hæc actio mandati induit naturam actionis ex empto & præſtanda in ea ſunt quæ prǽſtarentur ſi ageretur ex empto: vt rectè Græci ita videantur hūc
D §. in ſummam redegiſſe. Ἐαὶ μερικῷ σοὶ κληρονόμῳ ὄντι, ἐντείλωμαι κληρονομιαῖον ἀγρὸν ἀγοράσαι μοὶ, καὶ ἐπὶ τῷ σῷ μέρει ἡ περὶ ἐντολῆς ἀγωγὴ ἁρμόζει ἀπαιτοῦσα ὅσα ἡ περὶ πράσεως ἀπαιτεῖ κἂν ἀποθάνω πρὶν ἀγοράσῃς, id eſt. Si tibi heredi ex parte mandauero vt mihi fundum hereditarium emeres etiam pro tua parte teneris. mandati in qua idem veniet quod in actione empti, etiam ſi deceſſero antequam emeres. vellem addidiſſent, & ſcietis me deceſſiſſe. Sic enim fit vt etiam ſi is qui mandatum ſuſcepit poſt mortem mādatoris ſciens expleuerit mandatum, hoc caſu duret actio mādati, quia habetur pro actione empti. & hoc eſt quod concludit in fine. Sed & ſi mandati agendum eſſet, ſicuti agendum eſt inſpecto initio contractus, quamuis morte mandatoris reſolutum mandatarius ſcietit eſſe mandatum, tamen inſtar eſſe eam actionem iudicij empti venditi, nec eſſe neceſſe potius agi ex
E ēmpto vendito, cum non minus illa quam iſta contineatur. Etenim ſi ideo fundum noluiſti alij addicere, quod mandatum ſuſcepiſſes mihi emendi fundi, atque ita impediueris ne coheredes alij addicerent, mecū ages pretij nomine actione mandati, vel ſi alij vendideris nec fidem datam exhibueris, tecum agam eadem actione in id quod mea intereſt eum fundum emptum habere. atque ita idem erit effectus eademque poteſtas iſtius actionis quæ foret actionis ex empto, ac proinde durabit poſt mortem mandatoris ſicut actio ex empto. & hic eſt caſus qui ex Iuliano notatur in l. inter §. 1. hoc tit. Ponuntur duo, quibus ſoluto morte mandaro durat actio mandati. Vnus hic eſt, qui vulgo receptus eſt vtilitatis cauſa non introductus auctoritate Iuliani, ſi per ignorantiam impletum ſit mādatum. Alter ex Iuliani auctoritate is eſt qui exponitur hoc loco. nam Africani quę ſunt,
F Iuliani ſunt omnia, & in eandem rem adducitur Iulianus l. 22. §. Iulianus. hoc titul. Sequitur vt tractemus in hac ſpecie quid pro ſua parte ferre eum oporteat qui mandatum ſuſcepit emendi fundi quem habebat communem cum aliis. Et vel mandaui vt emeret certo pretio veluti C. vel vt emeret ſimpliciter non dicto certo pretio. Priore caſu ceterorum partibus emptis, etiam partem ſuā præſtare debet pro modo conſtituti pretij,

vt ſi emerit partes aliotum xcix. pro ſua non ferat niſi nummum vnum, vel ſi emerit C. A
nihil omnino. Cur enim tale mandatum ſuſcepit? aut cur non cōmodius negotium geſ-
ſit? Non poſſit excedere condictum prerium. Et ſi commode vel vt Baſil. habent l. 36. §. 1.
ἐπωφελῶς geſto negorio, vilius emerit partes ceterorum puta xx. coactotum, inquit, fortè
partes ſuas abiicere neceſſitate rei familiaris, neceſſitate exſoluēdi æris alieni, vbi malè Bu-
dæus legit addicere (abiicete enim vel proiicere ꝓprium eſt verbum vēdentium viliſſimo
pretio l. ſi pignora. De euict. & prodigentium non donantium. Seneca in epiſtolis. Multi
ſunt qui non donant ſed proiiciunt.) hoc caſu feret pro ſua parte quanti ſua intereſt id eſt
iuſtum pretium, non integra lxxx. ne lucrum faciat ex mandato l. x. §. ſed & ſi hoc tit. ne-
que enim eſt honeſtum ſub ſpecie beneficij ſibi parare lucrum, ſed ſi quid eſt lucri, id to-
tum debet reſetuare ei cuius gratia mandatum ſuſcepit. Lucrum eſt emete exiguo pretio. B
Martialis Lucrifecit, adeò bene emit. & alio loco. Lucrifieri bombycina poſſunt, id eſt,
exiguo pretio emi. M. Tullius pro Flacco. Emit aliquid quod multo pluris eſſet. dat de lu-
cro. & in d. l. 36. horum verbotum. Neque enim tibi concedendum eſt &c. quem non
adſequuntut vulgò, ſenſus hic eſt, non ideo licere mandatario augere pretium partis ſuæ
quod cognouerit mandatorem ea duci cupiditate habendæ eius rei vt ſit multo pluris eā
emptutus quàm mandauerit ſi quis difficiliorem ſe venditorem præbeat. hoc enim neque
amicitiæ neque officij ſuſcepti ratio patitur. Poſteriore autem caſu ſi conſtitutum non ſit
certum pretium, & pari pretio ſingulorum partes emerit, tantumdem pro ſua parte feret.
Quod ſi diuerſis pretiis, prout bonus vir arbitrabitur l. ſeq. Inſtuit autem ita bonum vi-
rum l. 36. in princ. quo demonſtratur etiam bonos viros præcepta accipere à Iuriſconſul- C
tis ſi quidem ex æquo & bono arbitrari velint neque aberrare, vt ſcilicet ſi quatuor fuiſtis
coheredes Primus, Secundus, Tertius, Quartus, & Primus mandatum ſuſceperit atque
emerit ſecundi partem xx. Tertij. xxx. Quarti x. coacetuet ea pretia quæ coaceruata, &
conſummata efficient. lx. & vt ex ea ſumma ſummarum det Primo portionem tertiam id
eſt xx. inæqualibus pretiis redactis ad æqualitatem. & rectè Ioannes qui medium conſti-
tui voluit intet maiora & minora pretia, idque Primo dari, & hoc ſi heredes fuetint ex
æquis partibus. nam ſi ex inæqualibus, puta Primus ex vncia, Secūdus ex quadrante, Ter-
tius ex ſemiſſe, Quartus ex ſextante, & partem Secundi Primus emerit xij. partem Tertij
xx. Quarti xxiij. coacetuatis pretiis omnibus, ex ea ſumma prius feret partem vndecimā
id eſt v. atque ita docet Iuriſconſultus bonum vitum quemadmodum arbitrari debeat. D
nam & quis bonus vir niſi Iuriſconſultus? æquitatis magiſter atque ſacerdos. Dixi de fun-
do à pluribus coheredibus vel ſociis vendito ſub haſta. Nunc dicam de vendito per par-
tes vel communi cum mandatario, vel communi inter alios non cum mandatario ex d. l.
36. §. quod ſi fundum. Si tibi mandaui vt eum fundum qui veniebat per partes mihi eme-
res, eo addito vt non aliter teneat mandati quàm ſi totum emeris, quid fiet ſi cœperis e-
mere partes quaſdam, ſed defeceris in medio itinere nec potueris etiam emere reliquas,
puta nolentibus dominis eas vendere? Contractus ex conuētione legem accipiunt. Cum
magno incommodo mandatum huiuſmodi ſuſcepiſti. namque hoc caſu tibi emeris par-
tes quas occupaſti emere cum ſperarem etiam reliquas redempturum te, & tuo periculo,
& ingratiis, inquit, eas retinebis. Non eſt legendum ingratus, ſed ingratiis. Sic Latini lo-
quuti ſunt omnes, non Comici tantum ſed & M. Tullius. pro Quintio. Extorquendum E
eſt inuito & ingratiis. & vj. Ver. Dicent quæ neceſſe erit ingratiis. & ſimili forma gratiis.
Plaut⁹ Captiuis. Cuius nunquam vultum tranquillaui gratiis. Quod ſi eam legē mandato
non adiecero, res expedita eſt, mihi emptę erūt partes & meo periculo. Tranſeam⁹ ad l. 37.

Hominem certum pro te dari fideiuſſi, & ſolui. cum mandati agatur, æſtimatio eius ad id potius tempus, quo ſolutus ſit, non quo agatur, referri debet. & ideo etiam ſi mortuus fuerit, nihilominus vtilis ea actio eſt. aliter in ſtipulatione ſeruatur. nam tunc id tempus ſpectatur, quo agitur. niſi fortè aut per promiſſorem ſteterit quominus ſua die ſolueret: aut per creditorem, quominus acciperet. etenim neutri eorum fruſtratio ſua prodeſſe debet.

Ait, Hominem certum. & adiicit Accurſius; idem ſi incertum. quod non fero. alioquin F
fruſtra dixiſſet certum, cum hoc loco tum l. 23. De verb. oblig. l. penult. C. de vſur. leg. &
aliis pleriſq;. & verò quod hic quæritur an morte hominis quo de agitur perimatur actio,
aptari homini incerto nō poteſt, hic enim non moritur. Etiam non recipio quod adiicit,

homine

A homine promiſſo generaliter & fideiuſſore dato, ſi quem ſoluerit fideiuſſor, non eſſe ei
eum reo mandati actionem niſi viliorem ſoluerit. nam qui hominem generaliter debet,
non liberatur viliorem dando l. ſi heres generaliter de leg. 1. nec moueor l. fideiuſſorem
Mand. quoniam de his rebus eſt quæ pondere, numero menſura conſtant, à quibus non
abſque ratione corpora ſeparantur. nam qui corpus debet, veluti hominem, tenetur ne
peſſimum det, idcirco furem dando non liberatur, quia talem ſeruum habere non expe-
dit. Qui exempli gratia, triticum debet, ſi in obligatione non ſit adiecta bonitas tritici,
peſſimum & viliſſimum dando liberatur, modo ſit integrum & incorruptum, vt ſi in ea
regione in qua contrahitur obligatio, ſit Italicum, Africum, Gallicum, Gallicum dando
liberatur, quia & hoc habere expedit: & ſi fortè fideiuſſor cum poſſet peſſimo tritico ſe
B liberare, melius ſoluerit, & actione mandati vel certi condictione repetat melius quod
ſoluit, repellitur exceptione doli mali. & bene, Cum poſſet. nam ſi ex neceſſitate melius
ſoluerit cum non eſſet alterius tritici comparandi copia, aliud dicẽdum eſt l. 50. §. vltim.
hoc titul. quæ vtitur exemplo Africi pro meliore, licet Plinius Italico principatum det.
Errauit etiam plurimum Accurſius in ſpecie huius legis, & in reddenda ratione differen-
tiæ inter actionem mandati & actionem ex ſtipulatu. Mandatu tuo fideiuſſi pro te Sti-
chum dari, & dedi. ago mandati vt conſequar hominis ſoluti æſtimationem. quæritur
quanti ſit æſtimandus. poſſit hodie eſſe pluris vel minoris quam fuerit ante, aut certè ho-
die nihili qui fuerit in pretio ante: Pretium enim cuiuſque rei pro tempore eſt, vt Seneca
ait III. de benef. Ergo vtrum eius temporis æſtimatio fiet quo ſolui, an quo mandati a-
C go. Et ait tempus ſolutionis ſpectari non tempus litis conteſtatę quo ſcilicet ago manda-
ti. alioquin ſi tempore litis conteſtatæ is homo mortuus eſſet vel ſi debilitate flagitióve
ad nullum pretium ſui redactus eſſet, inutilis eſſet actio mandati. quod eſt iniquum d. l.
50. §. vltim. vel etiam ſi pretioſior factus eſſet, in id reus condemnaretur quo pretioſior
eſſet litis conteſtatæ quam ſolutionis tempore. quod etiam eſt iniquum. nam actio man-
dati contraria ſicut negotiorum geſtorum datur in id tantum quod eo nomine actori
abeſt abfuturúmve eſt, qua de cauſa quando abeſſe intelligatur tractat l. inter §. abeſſe
hoc titul. & id tantum abeſt fideiuſſori quo dignus fuit ſeruus ſolutionis tempore, non
etiam id quo poſtea dignior factus eſt. Aliud vero ſeruari ait in actione ex ſtipulatu. nam
ſi quis mihi ſtipulanti Stichum promiſerit, & tempore quo ago ex ſtipulatu mortuus
D ſit Stichus, promiſſor abſoluitur, niſi mortuus ſit poſt moram promiſſoris, quo caſu
condemnandus eſt reus omnimodo, ne ei mora ſua proſit l. 23. De verbor. obligation.
ne ex culpa ſua ſibi liberationem adquirat. Mora enim culpa eſt. Et moram eſſe ſignificat
ſi ſua die non ſoluerit, vt l. traiecticiæ De oblig. & act. hoc igitur caſu reducetur æſti-
matio ad tempus moræ, id eſt ad diem qua ſolui debuit. Mora etiam eſt ſi patiatur ſe-
cum litem conteſtari: & ideo ſi moriatur Stichus poſt litem conteſtatam æſtimatio re-
feretur ad tempus litis conteſtatæ vel ad tempus mortis vtro tempore pluris fuerit l.
penult. D. cond. trit. Et ſimiliter ſi deterior vel pretioſior factus ſit Stichus poſt ſtipulatio-
nem, non præterita æſtimatio quanti fuerit tempore ſtipulationis in hanc actionem, id
eſt in condictionem triticariam ex ſtipulatu, de qua hæc lex neceſſario accipienda eſt
E (ſtricta enim actio ex ſtipulatu æſtimatoria non eſt) ſed veniet arbitrio iudicis æſtimatio
præſens, vt & in fundo promiſſo reſpõdit Pap. l. fundum Cornelianum De nouat. in qua
quod ſecus eſſe ait ſi quis promiſerit, Quãti fundus eſt, rationem manifeſtam habet, quia
ea verba referuntur ad tempus ſtipulationis, non ad futurum tempus, Quanti erit. Ergo
ſi de fundo vel homine promiſſo agatur condictione triticaria ex ſtipulatu, tanti æſti-
mabitur fundus vel homo quanti eſt litis conteſtatæ tempore. quod tamen ita procedit,
niſi poſt moram promiſſoris deterior factus ſit, hoc enim caſu ad tempus moræ refere-
tur æſtimatio. Quod ſi poſt moram pretioſior factus ſit, referetur æſtimatio ad tempus
quo pluris fuerit, rei iudicatæ ſcilicet vel mortis d. l. penult. Et ita ſi oblatum ſeruum no-
luerit ſtipulator accipere, ac deinde pretioſior factus ſit, & nunc eo facto pretioſiore agat
F condictione triticaria ex ſtipulatu, non quãti nunc eſt feret ne ei ſua mora proſit, ſed quã-
ti fuit moræ tempore. quod in hac lege his verbis ſignificatur. Aut per creditorẽ quo mi-
nus acciperet. Mora eſt fruſtratio debitoris non ſoluentis vel creditoris non accipientis.
Non autem id ſignificatur ſimpliciter quod Acc. adnotauit, poſteriorem morã credito-
ris apud eum reſidere eique ſoli nocere, abolita priore. quod dum adiicit etiã procedere

poſt litem conteſtatam, non vſquequaque eſſe verum docuimus in l. traiectitiæ. Et quod A
attinet ad rationem differentiæ inter actionem mandati & actionem ex ſtipulatu, impudenter qui primum tentant nullam eſſe differentiã, in quo etiam non perſtant: & imprudenter qui in æſtimationem agi mandati, in rem ipſam ex ſtipulatu, quæ ſi interierit ſine culpa rei, & conſequenter actio interierit neceſſe eſt. nam & ex ſtipulatu hic agitur condictione triticaria quæ æſtimatoria actio eſt, & mandati non in æſtimationem nominatim, ſed in id quod ex bona fide dari oportet. Et dum interrogor cur in actione ex ſtipulatu ſpectatur tempus litis conteſtatæ, non in actione mandati, hoc ſoleo primum dicere ſimplicius, Quod enimuero aliud tempus poſſis ſpectare in actione ex ſtipulatu? nec enim vſquam occurret quidquam de ſpectando tempore ſtipulationis, in quæſtionibus huiuſmodi, niſi in ſpecie l. cum quis De obl. & act. quam expoſuimus Tract. iij. B
Deinde latius ita enarrare rationem differentiæ, fideiuſſor me ære alieno liberauit ſoluẽdo pro me, & durat liberatio etiam mortuo homine poſt ſolutionem, ergo & actio mandati quę durat vel tantum vtiliter cœpto negotio licet euentus non ſucceſſerit l. 17. de in rem ver. alioquin officium ſuum erit fideiuſſori damnoſum & aberit ei homo quem ſoluit pro me. Stipulator neque mihi rem geſſit ſtipulando, neque ei propter me quidquam abeſt. Non eſt igitur cur agat ex ſtipulatu ſi homo promiſſus interierit ſine culpa mea. Culpæ nomine intelligo etiam moram, vt l. ſi ſeruum §. ſequitur de ver. obl. & d. l. fundũ Cornelianum. Idem ſi deterior factus ſit ante moram, non eſt quod in actione ex ſtipulatu velit duci æſtimationem ſerui retrorſum. Et hæc quidem ſatis ſunt ad ſententiam huius legis, ſed non ad quæſtionem vniuerſam de æſtimanda re quæ petitur, quam tamen C
non poſſum non tractare plenius cum ſit cottidiana. Si quis in ea quæſtione diceret non eſſe differentiam inter iudicia bonæ fidei & ſtricti iuris, refelleretur hac lege quæ ſi agatur de homine æſtimando actione mãdati qua ſcilicet fideiuſſor experitur qui hominem ſoluit pro alio, tempus ſolutionis ſpectari ait, non tempus litis conteſtatæ, ſiue homo poſt ſolutionem interierit ſiue deterior aut melior factus ſit, In actione ex ſtipulatu ſpectari tempus litis conteſtatæ. Et de actione ex ſtipulatu loquitur quæ ſtricta quidem eſt initio & origine ſua, ſed deſinit in æſtimationem arbitrariam, id eſt de condictione triticaria ex ſtipulatu, in qua non res ipſa venit tãtum ſed quanti res eſt. quæ adiectio etiam ſi inducatur in modum exceptionis actionem ſtrictam arbitrariam facit vt exceptio doli mali actionem ſtrictam, bonæ fidei facit l. Seia de don. cau. mor. & omnino actiones arbitrariæ D
ſunt, quæ duas clauſulas habent, vnam de re ipſa, alteram de æſtimatione, quarum priori qui paret abſoluitur poſteriori, qui priori non paret, plerunque damnatur poſteriori. Verum quod ait in ea actione mandati qua fideiuſſor experitur ſpectari tempus ſolutionis, idem conſtitui non poteſt in alijs iudiciis bonæ fidei, quibus non agitur de re ſoluta pro alio, veluti commodati, depoſiti, empti, venditi, & ſimilibus. Quæ igitur alia differẽtia inter ea conſtituetur & iudicia ſtricta? an nulla cõſtituetur? an in omnibus æſtimabitur pretium quod eſt litis conteſtatæ tempore? Et l. 3. §. in hac, Comm. docet in ſtrictis litis conteſtatæ tempus ſpectari, vt & hoc loco Africanus tradit & confirmat l. vinũ De reb. cred. & l. vlt. de cond. tit. quæ omnes ſunt de condictione triticaria. nam quod in d. l. vlt. idem omnino eſt in l. vinum, & vna ex Sabino, altera ex Caſſio, qui eiuſdem fuêre ſcholæ. Cõ- E
firmat id etiam l. fundum Cornelianum De nouat. quæ tempus litis conteſtatæ ſpectari ait ſiue melior ſiue deterior facta res fuerit, ſi modo debitor non ſit in mora. Sed hoc tamen ita procedit, vt primum tamẽ ſemper ſumatur ęſtimatio eius temporis quo dari debuit, ſi dies ſolutioni adiecta fuerit. quia die adiecta id videntur ſenſiſſe contrahentes vt dies illa obſeruaretur l. 59. De ver. obl. quod & in bonę fidei iudiciis locũ habere puto. Aliàs in bonæ fidei iudiciis d. l. 3. §. in hac. tempus rei iudicandæ quanti res ſit obſeruari ait. nec ſine ratione. nam eis id tantũ petitur quod bonus iudex arbitrabitur & æſtimabit dari oportere ex fide bona: atque ita litis ęſtimatio refertur ad tempus rei iudicatę. & hoc ſi culpa ſua reus rẽ deſierit poſſidere. nã ſi dolo malo, rem æſtimat actor iuratus, nõ iudex. F
Et actor quãti voluerit non obſeruato iuſto pretio, ex animi ſui ſentẽtia. Iudex qui & ipſe iuratus ſemper agit quidquid agit cũ ſoleat initio iurare in leges, iuſto pretio. Cuius verò temporis, hoc quærimus & tractamus, & dicimus eius temporis ęſtimationẽ iudicẽ ſequi quę eſt rei iudicandæ tẽpore. Nec mouemur l. 3. §. ſi per venditorẽ De act. empt. quæ poſt morã eius qui vinũ vẽdidit aut triticũ, tempus ſpectari ait quo res vnquam plurimi fuit,

A tempus contractus ſcilicet quo vinum tradi debuit purè contracta venditione atque ita
tempus moræ vel tempus rei iudicatæ. nec enim reducitur neceſſariò æſtimatio ad tem-
pus moræ ſi poſtea res pluris eſſe cœperit l. ſi ſterilis §.cum per venditorem eod.tit.Putem
etiam ſi obligationi ſit adiectum certum tempus,quo vinum traderetur,id primum tem-
pus ſpectari non tempus contractus,exemplo loci. nam eius loci ſumitur æſtimatio quo
vinum pluris fuit,vel quo contractum eſt, vel quo agitur. Idem poteſt eſſe locus quo cō-
trahitur & quo agitur l.heres §.proinde De iudic.ſed non eſt tamen ſemper. At idem eſt
ſemper locus quo agitur, id eſt lis conteſtatur & quo res iudicatur l. vbi l. ſi is qui Romæ
De iudic.No.90.itaque nihil refert dixetis ſpectari locum quo agitur,an quo res iudica-
tur.Nec tamen ita poteſt idem eſſe tempus quo cōtrahitur,agitur,iudicatur,ſed tria ſunt
B tempora diuerſa.quod maximè pertinet ad intelligentiam d.§.ſi per venditorem.Verum
ſi certo loco vinum dari conuenerit,is potius locus ſpectabitur quam locus cōtractus. &
hoc etiam ſi tacitè conuenerit, vt ſi Romę venierit vinum quod erat Brundusij,tacitè cō-
ueniſſe intelligitur vt vinum Brundusij traderetur. & hoc eſt quod ait d.§.ſi per vendito-
rem,Nam quod à Brunduſio vinum vænit, &c. id eſt ſi vinum venit quod Brunduſij eſt,
vt in Comœdia,Ab Andria hæc ancilla eſt.Poſt moram autem emptoris,in eodem §.tra
ditur ęſtimari pretium,quod eſt tempore litis conteſtatæ quo ſcilicet agit emptor ex em-
pto. Locum autem ſpectari quo minoris fuerit,vel quo vænit, vel quo lis conſtetatur. Et
forſitan idem cēſendum de tempore,vt quod ait æſtimari prætium quod ſit cum agitur,
ita procedat,ſi eo tempore minoris fuerit. nam ſi,vt ita dicam,moroſus debitor quo plu-
C ris res fuerit infert, æquabile eſt vt etiam moroſus creditor quo tempore vel loco mino-
ris res fuerit,ferat.Ita vero reſpondeamus ad d.§.ſi per venditorem.Propter moram ven-
ditoris ſpectari tempus & locum contractus,tempus moræ,ſi eo tempore vel loco vinum
pluris fuerit,non tempus vel locum rei iudicatæ.Propter moram emptoris,ſpectari tem-
pus & locum quo minoris fuerit vel quo vęnit vel quo agitur.Et ad id quod abſciſè dici-
tur,In bonæ fidei iudiciis rei iudicandæ tempus ſpectari,addenda hæc exceptio eſt, Niſi
per reum vel per actorem mora fuerit:quæ exceptio etiam additur in hac lege ab Africa-
no ad id quod dicimus,In ſtrictis iudiciis litis conteſtandæ tempus ſpectari.& eſt, meo iu
dicio,huic exceptioni adaptāda l.pen. De cond.trit.ita vt extra exceptionem poſitam d.
l.pen.regula ponatur l.vlt.de ſpectando tempore litis conteſtatæ. Nam ſi moram fecerit
D debitor in homine præſtando,tempus moræ ſpectatur,ſiue id fuerit litis cōteſtatæ ſiue a-
liud tempus,ſi poſt moram deterior factus ſit, vt puta luſcus aut claudus aut mancus, ſi-
ue vixerit ſiue mortuus fuerit poſtea. Sed ſi poſt moram pretioſior factus ſit,veluti agita-
tor aut pantomimus,ſpectatur tempus rei iudicatę ſi viuat,vel mortis ſi moriatur ante rē
iudicatam. Denique quo tempore pluris fuerit,in id damnabitur debitor per quem mo-
ra fuit quominus daret aut præſtaret id quod erat in obligatione. Et pari modo, quod
hæc lex indicat,ſi per creditorem mora fuerit quominus acciperet vtro tempore minoris
res fuerit,id tantum conſequetur,vt ſi moræ initio minoris fuerit & pluris litis cōteſtatæ
tempore,referetur æſtimatio ad tempus moræ non ad tempus litis conteſtatæ. Et hæc nō
tātum ita procedunt in condictione triticaria ex mutuo vel ex ſtipulatu, ſed etiā ex cau-
E ſa furtiua vel rerum amotarū & ex alia qualibet cauſa.Conſtat enim ex omni cauſa con-
dictionem triticariam dari.Igitur in cōdictione furtiua vel rerum amotarum ita demum
ſpectatur tempus furti commiſſi quod initiū eſt moræ l.patui l.vlt.De cond. furt. ſi poſt-
ea res furtiua pretioſior facta non ſit l.penul.Rer.amot.l.8.§.1.l.ex argento De cond.furt.
Creſcit enim obligatio in moroſum debitorem creſcente pretio rei non etiam decreſcit:
nec quidquam obſtat l.2.§.quæſitum. De pr.del.quæ in condictione furtiua ait æſtima-
tionem non egredi retrorſum tempus litis conteſtatæ.nam id ita accipiēdum eſt, vt non
retrorſum æſtimetur quanti res eo in anno plurimi fuerit,vt in actione legis Aquiliæ,ſed
vt ait l.8.§.1.quanti vnquam plurimi fuerit vel furti ſcilicet facti vel litis conteſtatę vel rei
iudicatæ vel mortis tempore.Sed de his hactenus.Concludamus hoc tātum,ſi quæratur
F quanti à iudice æſtimanda res ſit quæ petitur, excepto caſu huius legis quo in actione
mandati tempus ſolutionis obſeruatur.In bonæ fidei iudiciis rei iudicandæ,in ſtrictis li-
tis conteſtandæ tempus obſeruari.Et huic regulę aliam addamus exceptionem,niſi mo-
ram fecerit debitor aut creditor. nam ſi moram fecerit debitor, vtro tempore res plu-
ris fuerit vel moræ vel litis conteſtatæ vel rei iudicatæ vel mortis,tanti damnabitur reus.

Sinautem creditor moram fecerit, vtro minoris fuerit, condemnatio fiet. Hęc eſt ſumma A definitio huius quæſtionis, valde notãda. nam nullus eſt hodie vel iudex vel patronus vel Iuriſconſultus qui non hæreat maneátque ſuſpẽſus quoties tractatur hac de re. Tranſeamus ad l.30. De act. empt.

Seruus quem de me cum peculio emiſti, prius quam tibi traderetur, furtum mihi fecit. quamuis ea res quam ſubripuit interierit, nihilominus retentionem eo nomine ex peculio me habiturum ait: id eſt ipſo iure ob id factum minutum eſſe peculium: eo ſcilicet, quod debitor meus ex cauſa condictionis ſit factus. nam licet ſi iam traditus furtum mihi feciſſet, aut omnino condictionem eo nomine de peculio non haberem, aut eatenus haberem quatenus ex re furtiua auctum peculium fuiſſet, tamen in propoſito & retentionem me habiturum: & ſi omne peculium penes te ſit, vel quaſi plus debito ſoluerim B poſſe me condicere. Secundum quæ dicendum, ſi nummos, quos ſeruus iſte mihi ſubripuerat, tu ignorans furtiuos eſſe, quaſi peculiares ademeris, & conſumpſeris, condictio eo nomine mihi aduerſus te competat: quaſi res mea ad te ſine cauſa peruenerit.

Vendidi tibi ſeruum cum peculio. is ſetuus prius quam tibi traderetur mihi tem aliquam ſubripuerat eáque res interierat. deinde tradidi ſetuum & peculium, non deducto eo quod mihi ſeruus debuit ex cauſa cõdictionis furtiuæ, quod minuebar peculium ipſo iure l.6.& 8. De pec.leg. etiam extincta re furtiua. nam fur interitu rei furtiuæ non liberatur, quia ſemper moram facere intelligitur l.8. De cõd.fur. Itaque ſi per errorem integrũ tibi peculium præſtitero non habita ratione eius quod mihi ſeruus debuit ex ea cauſa, datur mihi condictio certi de indebito ſoluto, quod plus ſoluerim quam eſſet in peculio. C nec obſtat l. ex quibus De condic. ind. quæ de retentione ſiue deductione loquitur quæ per exceptionem fit non de ea quæ fit ipſo iure. Ex quibus cauſis retentionem vel deductionem ipſo iute habemus, actionem nõ babemus, ea ſi ſoluerimus, certi condicere poſſumus, vt hoc loco. & l.v.§. vlt. De imp.in tem dot.fact. id eſt condicere id poſſumus quo deminutum eſt peculium deminutave dos ipſo iure ex edicto ptætoris vel ex xij. aut lege Iulia. Ex quibus cauſis retentionem habemus oppoſita exceptione doli non ipſo iure, ea ſi ſoluerimus, cetti condicere non poſſumus d. l. ex quibus l. ſi in area eod. incerti condicere poſſeſſionem poſſumus quam per errorem tranſtulimus in alium l. qui exceptionem §. ſi pars eod. Quid verò dicemus, ſi poſt traditionem ſetui & peculij, is ſeruus mihi rem ſubripuerit? An tenetur emptor condictione furtiua de peculio? Mouet dubitationem, D quia ex maleficio hæc actio eſſe videtur l. ſi mulier. §. pen. Rer. amot. & ex maleficio nõ venit actio de peculio. rurſus rem perſequitur, non pœnam, & ideo non malè videtur dari etiam in peculiũ poſſe. At placuit media ſentẽtia exiſtimantium teneti dominum duntaxat in id quo locupletius factum eſt peculium, in reſiduum autem ſetuũ eſſe noxæ dedendum l. 4. l. penult. De condic.furt. l.3.§. penult. De pecul. l.3. §. vltim. l.v. Ret. amot. atque ita erit hæc actio partim de peculio, partim noxalis. Quod ſi nihil ſit verſum in peculium, erit noxalis tantum, vel ſi tota res furtiua ſir verſa in peculium, de peculio tantũ. Quid vero ſi is ſeruus antequam mihi traderetur ex cauſa emptionis, nummos venditori ſubripuerit & ego eos conſumpſeto bona fide quaſi peculiares? Et notat repetitionem eorum eſſe per cõdictionem ſine cauſa, vt ſicut ſupra demonſtratum eſt ſuo caſu eſſe cõ- E dictionem indebiti, ſuo cõdictionem furtiuam, ſit etiam hoc ſuo caſu condictio ſine cauſa. & his, vt opinor, adiecerat Africanus ſtatim quod habuimus ſupra l. vltim. De neg. geſt. de eodem ſetuo vendito cum peculio qui ante traditionem rem aliquam venditori ſubripuit. ſi emptor eam ad ſe perlatam bona fide vendidetit quaſi peculiarem, ac deinde ea in rebus bumanis eſſe deſietit. quo caſu datut etiam venditori de pretio condictio ſine cauſa, vel actio negotiotum geſtorum. Sequitur in hac lege.

Si ſciens alienam rem ignoranti mihi vendideris, etiam prius quam euincatur, vtiliter me ex empto acturum putauit in id quanti mea interſit meam eſſe factam. quamuis enim alioquin verum ſit, venditorem hactenus teneri, vt rem emptori habere liceat, non etiam vt eius faciat, quia tamen do- F lum malum abeſſe præſtare debeat, teneri eum, qui ſciens alienam non ſuam ignoranti vendidit: id eſt, maximè ſi manumiſſuro vel pignori daturo vendiderit.

Venditot in hoc duntaxat tenetur emptori vt caueat de euictione reptomiſſione nuda & vacuam poſſeſſionem tradat, non etiam dominium. Sed rectè adiicit l.1. De rer.perm.

etiam

A etiam purgari eum debere de dolo malo. nam ſi ſciens dolo malo rem alienam vendide-
rit ignoranti & tradiderit, ſtatim conueniri poteſt ex empto actione in id quanti intereſt
rem emptoris eſſe factam. quod Africanus his declarat exemplis id eſt, (ſic enim eſt legẽ-
dum) maximè ſi manumiſſuro vel pignori daturo vendiderit. nam is tantum manumitte-
re ſeruum poteſt vel pignori dare qui ſerui dominus eſt. & alia ratio pignori dationis vel
conuentionis, alia venditionis & traditionis, illa id agitur vt res obligetur, hac vt poſſeſ-
ſio ſola transferatur. non poteſt obligari à me niſi res mea, poteſt poſſeſſio non meæ rei à
me ſi poſſeſſor eius fuerim in alium transferri. & ita res aliena mancipio non datur: nam
mancipatione hoc agitur vt dominium transeat, traditione ea quæ fit ex venditionis cau-
ſa vt poſſeſſio vacua tranſeat. Et mancipio non dari rem alienam, ille locus Plauti indi-
B cat in Curculione. Egon' vt à lenone quicquam mancipio accipiam. quibus ſui nihil eſt
niſi vna lingua, qui abiurant ſi quid creditum eſt, alienos mancupatis, alienos manumit-
titis. & quod Varro ij. de re ruſt. c. 10 ſignificat non caueri duplam euictionis nomine niſi
ſi mancipio non datetur. nam in mancipatione non interueniebat cautio de euictione,
ſed alia quædam quæ dicebatur ſecundum mancipium. Et ſecundum hæc in propoſito
intereſt maximè emptoris ſeruum venditum ſuum fieri quem fortè emit vt mox pignori
daret, vel filium fortè naturalem aut fratrem vt ſtatim eum ad libertatem perduceret. nã
in bonæ fidei iudiciis etiam affectus; id eſt, neceſſitudinis ratio habetur l. cum ſeruus
Mand. Ideóque merito agitur eo nomine ex empto in ſcientem, etiam re nondum eui-
cta. Ex empto, inquam, non ex ſtipulatu l. 4 in princ. hoc titul. Ignorans non tenetur an-
C tequam res euicta ſit niſi aliud conuenerit. Imo nec ſi in ipſo limine contractus contro-
uerſia moueatur, & denũcietur emptori ne emat, ex empto agi poteſt, ſed non aliter em-
ptor cogitur pretium ſoluere quam ſi venditor ſatiſdet euictionis nomine l. pen. §. vltim.
De per. & com. rei vend. Sequitur alia quæſtio in l. 44. eod. titul quam plenius eodem li-
bro tractaſſe Africanum ſignificat l. 45. & eadem ſcilicet omnia quæ Paulus exequitur l.
43. & 45. Idcirco ea nobis diligenter enarranda ſunt. Seruus cui relicta eſt fideicommiſſa-
ria libertas in diem vel in condicionem, non eſt quidem ſtatuliber, ſed ſtatuliberi locum
obtinet l. non tantum §. cui per fideicommiſſum De fid. lib. quoad hoc ſcilicet vt ſi væ-
neat, cum ſua cauſa væneat, & poſſit vel emptorem cogere per prætorem fideicommiſſa-
rium (nam ex hac cauſa ſerui aduerſus dominum in iudicio conſiſtere poſſunt l. de liber-
D tate eod. titul. l. vix De Iudic. l. is quoque De in ius voc. l. mulier §. non eſt Ad Treb.) vt ſe
manumittat, vel heredem vel legatarium qui rogatus eſt, vel etiã heredem, legatario qui
rogatus eſt repudiante, quod ſeruus legatus apud eum remanſerit cum ſuo onere, atque
ita eum heres inuitus redimet ab emptore, inuitúſque reuendet emptor cogente præto-
re l. 15. De fid. lib. nec mirum ſi cogatur reuendere qui & cogeretur manumittere. Item
ſtatuliberi loco eſt quoad hoc ne iura patronorum grauiora experiatur. Statuliber ſi ei li-
bertas obtigerit, nullum habet patronum. Is cui obtigerit fideicõmiſſaria, nullum habet
duriorem vel ingratum. nam ſi fortè manumiſſus ſit ab emptore antequam exiſteret cõ-
dicio libertatis, eius patronatum recuſare poteſt & optare heredis vel legatarij ex Cõſti-
tutionibus Adriani & Pij l. generaliter §. vlt. de fid. lib. quarum fit mentio l. præcedenti.
E His cognitis, finge, Quidam L. Titio legauit ſeruos tres, Stichũ, Pamphilum, Areſcuſam,
& eius fidei commiſit vt eos manumitteret poſt annum, Titius repudiatur legatũ nec li-
berauit heredem per acceptilationem, vel vt ſolebãt olim per æs & libram. Heres eos vẽ-
didit reticens cauſam fideicõmiſſariæ libertatis. emptori ſeruierunt pluribus annis igna-
ri fideicommiſſæ libertatis, deinde Areſcuſam ſua ſponte manumiſit emptor, poſt com-
pertà voluntate defuncti Stichus & Pamphilus ab herede petierunt fideicommiſſam li-
bertatem, & quamuis non ab eo eſſet relicta libertas ſed à legatario, quia tamen repudiã-
te legatario apud eum remãſerant cum ſuo onere, ab eo redempti & manumiſſi ſunt co-
gente prætore fideicommiſſario. Areſcuſa autem etiam ſi eſſet manumiſſa ab emptore,
recuſauit eum patronum habere vt eos beneficio Cõſtitutionum. Hæc eſt ſpecies, ex qua
F oriuntur quæſtiones tres, quas antequam proponã, ex narratione eius hoc primum no-
tãdum eſſe cenſeo. Repudiatione legatarij non liberati heredem ex legati cauſa. quod ve-
riſſimum eſſe conſtat ex eo quod eſt proditum l. Imp. De leg. 2. & l. ſi filius §. vlt. De fid.
lib. etiã poſt repudiationem legati integras eſſe legatario actiones legati nomine. nam ei
cui rogatus eſt rem legatam reſtituere, eas cedit, & ſi ſeruum legatũ rogatus ſit manumit-

tere eaſdem cedit cui ſeruus voluerit vt ab eo manumittatur cui fuerint ceſſæ. Notandũ A
id quoque eſt, legatum quod repudiatur apud heredẽ remanere cum onere fideicõmiſſariæ libertatis. nec mirũ, cum remaneat etiã cum onere fideicõmiſſi peculiarij l.9. De vſufr. leg. nam vel fideicõmiſſario in heredẽ ex ceſſione actio eſt, vt diximus ante, vel ſine ceſſione vtilis. nam plerunque cui ex ceſſione poteſt eſſe actio directa, & ſine ceſſione vtilis eſt. Aut certè hæc non de repudiatione dici poſſunt, ſed de abſtentione tantum: Et in hac lege legatarium legato ſe abſtinuiſſe, non autem repudiaſſe: nam repudiatione ipſo iure amiſiſſet actiones. Prima autem quæſtio quæ oritur ex ſpecie propoſita hæc eſt, an emptor pretium à venditore Areſcuſæ quoque nomine repetere poſſit, quod libertam non habeat propterea quod non vult ſe patronum habere. Et quod ait, quoque in l. præcedenti
ſignificat iam tuliſſe emptorem pretium Stichi & Pamphili, vt ante diximus redimen- B
dos eos eſſe ab emptore, & quæſtionem in eo verſari an etiam pretium Areſcuſæ actione ex empto conſequi poſſit. Mouet quod ſua voluntate non coactus eam manumiſit l.xxv. De euict. & hac ratione exiſtimabat Vlpianus non eſſe emptori actionẽ ex empto ad pretium recuperandum quamuis Areſcuſa eum recuſaſſet patronum habere. Sed verior eſt Iuliani ſententia dantis in heredem eundémque venditorem actionem ex empto de pretio Areſcuſæ, quia ſciebat ſe vendere ancillam quæ erat in cauſa fideicommiſſæ libertatis l. 26. eod. tit. Ignorantem heredem dicerem, non teneri. Secunda quæſtio hæc eſt, cuius ſit liberta Areſcuſa quæ recuſat emptorem patronum habere. an heredis an legatarij. nam & ſi legatarius repudiauerit, tamen adhuc videtur eum patronum habere poſſe, cum non
amiſerit actiones ſuas nec enim liberauit heredem. Sed rectè concludit l. ſeq. §. vlt. heredis C
eam fieri libertam, nec legatarij patronatum eligere poſſe, cum heres emptori hoc nomine teneatur ex empto quod eripiat ſe ei liberta ſua. Hæc actio datur emptori quod libertam non habeat, in heredem eundémque venditorem ſcientem d. l. 26. tranſire igitur liberta debet in heredem. nam ſi emptor libertam habeat, id eſt ſi Areſcuſa eo patrono cõtenta ſit, ceſſat actio ex empto. Et non videtur quidem eſſe locupletior qui libertum aut libertam habet, qui patronus eſt: quoniam ius patronatus eſt inæſtimabile l. naturalis. §. vlt. De præſcr. verb. Sed tamen intereſt mea quod libertum habere deſierim ſaltem pretij nomine quanti fuit antequam eum manumitterem. hoc enim æſtimabile eſt. Eorum quæ ſunt inæſtimabilia, qualia ſunt libertas, patria poteſtas, dominica poteſtas, ius patro-
natus, ius neceſſitudinis, ratio non habetur in iudiciis. quia & haberetur fruſtra. Cuius e- D
nim ratio non eſt, nec iniri poteſt. nec alia ratione actio ingrati iure ciuili prodita non eſt quàm quod difficillis eius æſtimatio ſit. Quemadmodum enim iudex inibit æſtimationẽ? Verba ſunt Senecæ docentis non poſſe dari actionem ingrati. & ita in l. ſi quis teſtamẽtum ad leg. Aquil. Marcellus deletis tabulis teſtamenti teſtatori non dari actionem damni iniuriæ. quemadmodum enim, inquit, æſtimatio inibitur? Duæ priores quæſtiones fuêre de Areſcuſa. Sequitur tertia de Sticho & Pamphilo vel altero eorum. Si vtrumque vel alterum erudierit emptor, an actione ex empto eis ereptis in libertatem, euictionis nomine poteſt cõſequi ſumptus eruditionis & mercedes magiſtrorum? Et ait Paulus l. præced. ad hanc quoque ſpeciem, actionem ex empto ſuppetere, quia non pretium tantum quod
numerauit cõtinetur empti actione qua agitur euictionis nomine, ſed etiã id omne quod E
intereſt emptoris, quod repetitur ex eodem Pauli libro in l. lxx. De euict. veluti adquiſitiones ſerui l. venditor. De euict. & ſumptus ac meliorationes. atque ita iure repetet emptor id quo ſeruus melior & eruditior factus eſt poſt traditionem ante euictionem. nam & ſi quo deterior factus ſit, eo minus repetet. l. ſeq. d. l. lxx. Sed quid ſi in tantum ſit pretioſior factus vt non poſſit id venditor præſtare propter inopiam & anguſtias rei familiaris, vt ſi agitator ſit factus vel pãtomimus, quæ artes fuêre ſemper in pretio, & ſunt etiam admirabiles, licet perſonæ iure habeantur infames l. 4. C. de ſpect. niſi quas fortè alit rex nec merces compellit in ludum vel in ſcenam l. athletas De his qui not. inf. & eleganter Tertullianus de ſpectaculis. Artem magnificant, artificem notant. Gaius vtitur exemplo pictoris & librarij l. fortè De rei vind. quæ etiã artes pretioſiores ſeruos reddunt. Quid igitur fiet ſi
has artes ſeruũ emptor docuerit, nec ſufficiat tãto pretio vẽditor? Et Paulus ait nõ eſſe æ- F
quũ venditorẽ obligari in magnã quantitatẽ. ac mox ſubiicitur ratio huiuſmodi ex Afric.

Cum & fortè idem mediocrium facultatum ſit, & non vltra duplũ periculum ſubire eum oportet.

Non eſſe igitur æquum mediocrem hominem, quam mediocritatem Horatius ſignificauit

A ſicauit his verbis, Extremi primorum, extremis vſque priores, damnari in quantitatem
immenſam. Accedit mediocritas vicináque paupertati magis eſt. Et ait mediocrium fa-
cultatum Iuliani verbis, qui & in l. patronus De oper. lib. mediocris patrimonij dixit. Ac
præterea periculum euictionis venditorem vltra duplum ſubire non oportere. actionem
ex empto dari in id quod ex fide bona dati oporteret. non oportere venditoré vltra du-
plum periculum præſtare. nimia reſecari bonæ fidei iudicio, & quód excedit duplum,
nimium id certè eſſe. & ita Iuſtinianus generaliter definiuit in caſibus quibus agitur de
re certa vel ſumma certa, veluti in venditionibus & locationibus & omnibus contracti-
bus, id quod intereſt dupli quantitatem nõ excedere. At videamus quemadmodum du-
plum accipi oporteat. aliàs enim duplo ineſt res, aliàs non ineſt, ſed duplum adſumitur
B extra rem aut rei pretium. Extra rem adſumitur in actionibus ex maleficio quæ meram
pœnam continent, vt in actione furti, qua agit non dominus, cuius intereſt rem non ſub-
ripi l. ſi vendidero §.1. De fur. Quod ſi ea dominus agat cuius nihil amplius intereſt, quã
quod dominium apud eum fuit, quod intereſt non egreditur verum rei pretium, idem-
que hoc caſu eſt rei pretium & quod intereſt, idque duplatur vel quadruplatur d. §.1. ſe-
cundum quem accipienda eſt l. in furti actione eod. tit. quæ videtur quidem ſeparare rei
pretium ab eo quod intereſt & definire in actione furti non duplari quod intereſt, quo-
rum vtrumque falſum eſt, ſed quod intereſt intelligit quod excedit rei pretium, quod ſi
nullum exiſtat, veluti domino agẽte cuius nihil amplius intereſt, neceſſario quod inter-
eſt ſine pretij continetur. In actione quoque ex empto ob euictionem, duplum non eſt
C extra pretium rei: ſed quanti res empta eſt, alterum tantum ſoluit venditor emptori, vt
ſi empta ſit c. & hæc c. reddit, & alia c. præſtat, non vltra, etiam ſi pluris interſit, vt ſi plus
quam c. in erudiendum hominem impenderit, non id omne quod impenderit emptor
recipit, ſed intra modum rationémque dupli. denique ſolutis cc. liberatur venditor & à
pretio & ab eo quod intereſt, & extinguitur actio ex empto. idéque ſequimur in actio-
ne ex conducto ſi frui non liceat cõductori, & conduxerit x. in annos ſingulos. nam hoc
primum conſequetur ne penſionem ſoluat, vel vt prorogatam eius anni quo frui non li-
cet penſionem recipiat, id eſt x. & ratione eius quod intereſt alia x. tãtum. Et ita quoque
duplum accipimus cum dicimus vſuras, quarum exemplo idem in eo quod intereſt cõ-
ſtituitur, non deberi ſupra duplum. hoc enim dicimus non deberi altero tanto ſorte am-
D plius, vt ſi ſors fuerit c. vſuras non deberi ſupra c. & ſolutis cc. liberationem debitori cõ-
tingere tam à ſorte quàm ab vſuris. denique vſuræ poſſunt æquare ſortem non exſupe-
rare. Verum quod ait, Africanus vltra duplum periculum euictionis venditorem non
præſtare, hoc ita procedit. niſi aliud conuenerit. nam admitti conuentionem tripli vel
quadrupli conſtat ex l. ſi dictum. De euict. l. ſi procurator. De iur. fiſ. ſicut in ſtipulatione
iudicio ſiſti quæ in id quod intereſt concipitur, admiſſa eſt conuenſio ſupra ſtatutum
modum id eſt ſupra duplum ſi non per errorem interpoſita ſit l. 4. §. vlt. Si quis caut. In
venditionibus duplę cautio vt ciuilior ita frequentior fuit, & adeo quidem vt & ſi nulla
interueniſſet, tamen veniret ipſo iure dupla in actionem ex empto l. 2. De euict. l. quod
ſi nolit §. quia aſſidua. De ædil. edict. nec tamen ex omni re ſed ex pretioſioribus l. em-
E ptor §.1. de euict. Rei contemptibilis venditio ſimplaria eſt quod ex ea agatur tantum in
ſimplam, id eſt, ad pretium recipiendum. At vſuræ quoque ex conuentione ſupra duplũ
ſoluuntur ſi modo ſoluantur pluribus penſionibus per diuerſa tempora, & ita demum
non ſupra duplum ſi ſoluantur vna penſione nec vlla vſurarum medio tempore penſita-
tio interuenerit l. x. C. de vſur. quod tamen Iuſtinianus mutauit No. cxxj. cxxxviij. clx.
Et ſic in traiecticia pecunia ſicut vſuræ duplum excedere poſſunt, ita id quod intereſt l.
2. §. vlt. De eo quod cer. loc. Vſuræ modus eſt duplex, Centeſima & duplum. Neuter ſer-
uatur in traiecticia pecunia. Item placet venditorem qui ſciens per fraudem vendidit rẽ
alienam vel ſeruum qui erat in cauſa libertatis omnimodo teneri vltra duplum etiam in
immenſam quantitatem l. ſeq. & licet ſit generalis Conſtitutio Iuſtiniani, tamen exci-
F pienda ſemper eſt cauſa doli mali, vt liberatione generaliter legata, ſemper excipimus,
niſi Si quid factum ſit dolo malo. Et hæc de caſibus certis. In caſibus incertis quibus a-
gitur de re incerta, veluti poſſeſſione, obligatione, liberatione, quibus non eſt ſimplum
ad cuius rationem duplum conſtituatur, eadem Conſtitutio iudici dat præcepta duo.
Primum vt in id tantum quod in veritate intereſt condemnationem faciat. Alterum vt

ne vanis partium allegationibus quibus ſua intereſſe adfingunt, animum attendat. De A
poſſeſſione exemplum dedi Obſ. ix. c. xxxj. De obligatione nunc dabo aliud ex l. xiij. De
re iud. à Primo ſtipulatus ſum x. à Secundo ſatiſdati Primi nomine. Si agam in Secũdum,
de re incerta agam, de obligatione quam is mihi præſtare debet, & lis æſtimabitur quan-
ti re vera arbiter cognouerit mea intereſſe ſatiſdari. poteſt rantundem intereſſe, id eſt x.
Primo nequeunte ſoluere. poteſt minoris, ſi ſoluere poſſit partem. poteſt nihil, ſi poſſit ſol
uere totum l. cxij. §. vlt. De ver. obl. Nec enim vani & irrationabilis timoris vlla æſtimatio
eſt; id eſt quod timeat ſtipulator ne Primus fiat non ſoluendo, non ideo interim ſua in-
tereſſe fingat ſatiſdari ſibi, ſed tunc duntaxat cum factus erit Primus non ſoluendo in to-
tum vel in partem. Aduentitij caſus non ſunt computandi l. vj. Qui & à quib. &c. & Græ-
ci elegantius, οὐ χρὴ τοῖς ἔξωθεν συμβαίνουσι δείμασι προσέχειν ἡμᾶς. Sed reuertamur ad quæſt. B
propoſitam. Sumptibus ab emptore factis in erudiendum ſeruum qui in libertatem euin
citur ex cauſa fideicommiſſi atque ita meliore & pretioſiore ſeruo effecto, venditor qui
non ignorabat cauſam fideicommiſſariæ libertatis, omnimodo tenetur in id quo ſeruus
melior effectus eſt ſumptibus emptoris, vel in ſumptus omnes quibus melior effectus eſt.
Ignorans quoque tenetur ſed non vltra duplum. quin & vix in duplum damnabit vnquã
bonus iudex niſi tanti interſit quamquam poſſit id quidem non iniuſtè, propterea quod
ſtipulatio duplæ tacitè ineſt actioni ex empto. Ergo ſi melior ſeruus apud emptorem effe-
ctus ſit eum euincitur, augetur id quod venditorem emptori præſtare oportet euictionis
nomine. nam, vt ſubiicit Paulus l. ſeq. è contrario quoque minuitur præſtatio, ſi ſeruus de
terior effectus ſit, & id tantum conſequitur emptor à venditore quanti fuit ſeruus eui- C
ctionis tempore, quia & id tantum ei abeſt propter euictionem l. ſi cum venditor §. vlt. l.
lxx. De euict. Huic definitioni obſtat l. ex mille De euict. quæ de ſeruo loquitur nomina-
tim, & ait non minui obligationem duplæ ob euictionem ſi ſeruus venditus deterior fa-
ctus ſit, nec etiam augeri ſi melior effectus ſit. idémque eſſe in fundo ſi deterior aut melior
factus ſit vel ſi alluuione fluminis auctus aut deminutus ſit & totus euincatur. Verum
Accurſius & omnes animaduertère probe, l. ex mille loqui de actione ex ſtipulatu inter-
poſita euictionis nomine quæ ſtricta eſt. Hæc committitur, vti concepta eſt, in duplum,
in totum tota re euicta ſiue ea res melior ſiue deterior facta ſit, & ſiue aucta ſiue deminuta
ſit, eadem enim eſt quæ fuit ante etiam ſi aucta vel deminuta ſit. alioquin nos ipſi non eſ-
ſemus hidem qui cottidie commutamur. Aliud ſeruatur in actione ex empto. nam etiam D
ſi tota res euicta ſit, in id tantum intenditur quod ex bono & æquo dari oportet, non ſtri-
cto iure. hoc iudicium adiicit vel reiicit quæ adiici vel reiici bonum & æquum eſt. Quid
vero ſi pars fundi euicta ſit, an etiam ſtipulatio duplæ committetur in totum? Minimè.
eſt quidem actio ex ſtipulatu directa, aſpera, ſimplex, ſed non iniqua. porrò iniquiſſimum
eſſet parte euicta committi ſtipulationem in totum. & ideo ſi vænierit fundus mille iu-
gerum & flumen abſtulerit cc. ac poſtea euincantur cc. aget emptor ex ſtipulatu non
pro ccl. ſed pro cc. tantum. Toto fundo euicto, id eſt dccc. non pro dccc. ſed pro
mille. Nunc perſequamur quod ad eandem quæſtionem adiicit Paulus in l. ſequen.
Dixit de ſeruo vendito in quo erudiendo emptor ſumptus fecit, an euicto ſeruo in liber-
tatem eos ſumptus vel id quo meliorem ſeruum fecit repetere poſſit. Idem tractari in a- E
rea vendita poteſt. Tu in area tibi vendita à non domino, tuis ſumptibus ædificium im-
poſuiſti, dominus ædes vindicat quaſi ſuas, ſeruare potes ſumptus per retentionem ſiue
per exceptionem doli mali habita fructuũ compenſatione l. xiiij. Com. diuid. l. ſumptus
De rei vind. l. Paulus De doli exceptione. Actionem in dominum non habes, exceptio-
nem habes, vt innumeris aliis cauſis exceptio ſiue retentio eſt, non actio: & recte De-
moſthenes, οἱ νόμοι καὶ τούτων διδόασι παραγραφὰς ἀντιλαγχάνειν περὶ ὧν οὐκ εἰσὶν εἰσαγωγαί. &
retentionem quidem hanc habes ſiue bonæ ſiue malæ fidei poſſeſſor fueris, vt docui-
mus initio decimæ Obſeruationis, nec eſt quod adiiciat Accurſius in l. ſequen. bo-
na fide. Quod ſi tibi hac ratione ſumptus ædificij non ſeruaueris, non erit tibi eo
nomine in venditorem actio ex empto. Cur enim retentione vſus non es? aut ſi per F
errorem eam prætermiſiſti, cur non vteris condictione incerti? Non eſt emptori a-
ctio de euictione qui vindicante domino rem ſibi vel id quod intereſt ſeruare potuit
exceptione perpetua l. ſi rem j. §. j. De euictione. ſicut non eſt fideiuſſori actio man-
dati ſcienter prætermittenti exceptionem perpetuam l. ſi fideiuſſor §. j. Mandati.

A Eadem vero retentione vti non potuit emptor ſuperiore caſu in ſeruo, quoniam euince-
batur in libertatem. Si vindicaretur à domino id eſt ſi euinceretur in ſeruitutem poſſes ſi-
militer ſeruare tibi impenſas eruditionis & mercedes magiſtrorum per retentionem. l.j.
C.de inf.exp.l.apud §.ſi minor De doli exc. & ſi ita non proſpexeris tibi, nec ages aduer-
ſus venditorem ex empto. Itaque nihil referet area an ſeruus vindicetur. At l.ſinautem §.
vltim. De rei vind. differentiam facit inter ſeruum & aream. Verum de domino vindicā-
te loquitur qui aliunde ſumptus ſoluere non poteſt. quo caſu poſſeſſor ædificium tollere
poteſt impoſitum areæ, eruditionem qua imbutus eſt ſeruus tollere non poteſt. Nos de
domino loquimur qui ſumptibus refundendis idonæus eſt. Rurſus hæc ita procedunt ſi
emptor poſſideat. nam qui non poſſidet retentione vti non poteſt, & euinci tamen ei res
B poteſt licet non poſſideat, vt in l.ix.C.de euict. quàm ita Accurſius accipit rectiſſime, quo
caſu ſane emptori erit actio ex empto in id quo melior area meliórve ſeruus effectus eſt.
Item hæc ita procedunt, ſi vēditor ignorauerit ſe rem alienam aut ſeruum ſtatuliberum
vel quaſi ſtatuliberum vendere. nam ſi ſciens emptori tenetur omnimodo id eſt etiam ſi
retentione emptor aduerſus dominum vti potuerit, atque etiam in omnes ſumptus & in
omne id quod intereſt, licet duplum excedat. Sequitur l.xxxiij. Locati, in hæc verba.

*Si fundus, quem mihi locaueris, publicatus ſit, teneri te actione ex conducto, vt mihi frui liceat:
quamuis per te non ſtet quominus id præſtes. quemadmodum, inquit, ſi inſulam ædificandam locaſſes
& ſolum corruiſſet, nihilominus teneberis. nam & ſi vendideris mihi fundum, iſque priuſquam va-*
C *cuus traderetur, publicatus fuerit, tenearis ex empto. quod hactenus verum erit, vt pretium reſtituas:
non vt etiam id præſtes. ſi quid pluris mea interſit, eum vacuum mihi tradi. ſimiliter igitur & circa
conductionem ſeruandum puto: vt mercedem quam præſtiterim reſtituas: eius ſcilicet temporis, quo
fruitus non fuerim. nec vltra actione ex conducto præſtare cogeris. nam & ſi colonus tuus fundo
frui à te aut ab eo prohibetur, quem tu prohibere ne id faciat poſſis, tantum ei præſtabis, quanti eius
interfuerit frui. in quo etiam lucrum eius continebitur. ſin uero ab eo interpellabitur, quem tu prohi-
bere propter vim maiorem, aut potentiam eius non poteris, nihil amplius ei, quàm mercedem remitte-
re, aut reddere debebis.*

Locaſti mihi fundum fruēdum. is publicatus eſt ſine culpa tua, ſine culpa mea, captus
D forte ab hoſtibus & in publicum redactus. quamuis tua culpa abſit, teneris tamē mihi ex
conducto vt frui liceat id eſt vt eius temporis quo frui non licet mercedem remittas aut
reddas. Sed non etiam vltra teneris in id puta quod intereſt. quia præſtare vim maiorem
non debes. & publicatio huiuſmodi vis eſt, cum nec prohiberi nec ei reſiſti poſſit. Et ita ſi
mihi Inſulam ædificandam locaſti, & eam ædificauero vel totam vel ex parte, ac deinde
ſolum corruerit, id eſt, deſederit terræ fragore, terræve motu, quæ vis neque euitari ne-
que prouideri poteſt, nihilominus teneris ex conducto vt mercedem ſoluas. l.martius. l.
vlt. hoc titu. vtroque caſu eſt actio ex conducto, ſed vno vt merces non ſoluatur, altero vt
ſoluatur. Et rectius id quod poſuit initio Africanus confirmat exemplo venditionis: fre-
quens eſt horum contractuum inter ſe collatio vt l.prox.ſ.l. item ſi pretio §.vlt.eod.l. te-
E netur §.ſed ſi vas de act.emp. quia maximam inter ſe familiaritatem habent vt ait.l.ij. ven
didiſti mihi fundum. is publicatus eſt ſine culpa tua ante traditionem. Quamuis abſit cul
pa vel mora tua tamen teneris mihi ex empto, ſed in ſimplum vt ſcilicet vel me liberes a-
ctione ex vendito, vel pretium quod accepiſti reſtituas, non etiam in omne id quod inte-
reſt fundum mihi tradi ex quo intelligitur poſt perfectam venditionem periculum non
reſpicere ad emptorem. Quod eſt contra id quod vulgo dici ſolet perfecta emptione peri
culum omne pertinere ad emptorem l.id quod & l.ſeq. de peri. & com. rei vend. Perfici-
tur autem emptio nudo conſenſu etiam re non tradita aut pretio non numerato. Verum
ita accipiēda ea regula eſt vt pereat res emptori non pretium, id eſt ſi res perierit ante tra-
ditionem, & perire videtur quæ in publicum redigitur, vt pereat emptori ne id quod in-
tereſt ſupra pretium rei conſequatur non etiam vt vel pretium non repetat quod ſoluit
F vel quod non ſoluit venditori ſoluere compellatur. Quod confirmat l.quod ſi neque. de
per. & com. rei vend. quæ lectis venditis ſi ante traditionem eos ædilis plebis eum in via
publica poſiti eſſent conſciderit venditoris periculum eſſe ait, quia ſcilicet pretij petitio-
nem non habet, quinimo reſtituit pretium ſi quod acceperit. Idem confirmat l.vltim.de

cond.cauſ. dat. quæ in permutatione ad exemplum emptionis ſi data pecunia vt daretur A
Stichus,perierit Stichus ante traditionẽ, pecuniæ repetitionem eſſe ait, cum tamen con
ſtet ex l.naturalis §.j.de præſc. ver. non eſſe in id quod intereſt Stichum tradi præſcriptis
verbis actionem.Idem etiam infra confirmabit l.xxxix.de ſolut.Contra quoq; obiicitur l.
Lucius De euict.quæ fundo ex præcepto principis victoria de hoſtibus parta erepto em
ptori & partim diſtracto partim veteranis adſignato pro emerito periculum ait eſſe em-
ptoris, & venditori integram eſſe de pretio actionem. Sed recte Azo in ſpecie l. Lucius
fundum traditum fuiſſe emptori. Ante traditionem perempta re vendita pretij remiſſio
vel repetitio eſt. poſt traditionem pretij remiſſio vel repetitio non eſt. Et traditum fuiſſe
ex eo apparet quod futuros & inopinatos caſus euictionis dicat ad venditorem non per-
tinere. nec enim euincitur emptori niſi quod traditum eſt nec ante traditionem euictio- B
nis nomine actio eſt,ſed in hoc tantum vt res tradatur emptori. Et quod in hac lege po-
nitur ante traditionem publicatum fundum ſatis indicat poſt traditionem publicato fun
do nullam eſſe emptori actionem. ante traditionem eſſe ſed litem non æſtimari ſupra
pretium rei de quo conuenit. ſi alia ratione euinceretur res emptori veluti iure dominij,
vel hypothecæ,vel poſſeſſionis, vel vſus, vel vſusfructus, vel emphyteuſeos,vel ſuperficij
periculum eſſet venditoris,ſed non etiam ſi iniuria belli,aut vi maiore.Et in lectis vendi-
tis illa diſtinctio comprobatur in l.lectos & l.quod ſi neque De pericul.& com.rei vend.
Nec eſt cur non transferatur etiam ad ceteras res. At rurſus huic diſtinctioni obiicitur. §.
cum autem De emptio.& vend.in quo perſpicue traditur,perfecta emptione,periculum
rei venditæ ſtatim ad emptorem pertinere tametſi adhuc ea res emptori tradita non ſit, C
& compelli emptorem ſoluere pretium. Sed iuris regulæ in Inſtitutionibus proponũtur
quæ omnes ſunt ex ſummo iure,& rudimenta:In digeſtis incrementa iuris & diligentius
exactæ res ad æquitatem. Et verò æquius eſt vt qui rem non eſt nactus emptor pretium
non ſoluat.Et ita quod proponitur in §.certe.De rer.diuiſ.malæ fidei poſſeſſorem domi-
no vindicante impenſas ſeruare non poſſe per exceptionem doli mali,ex iure ſummo eſt.
nam æquitas aliud ſuadet ne petitor ex aliena iactura locupletetur vt docui initio Obſer
uationis decimæ. Reſtat igitur vt concludamus ante traditionem publicato fundo vel
perempto aliàs & erepto emptori vi maiore aut potentia, in hoc tantum eſſe actionem
emptori vt pretium venditor remittat vel reſtituat. Sed addamus exceptionem, niſi per
emptorem mora fuerit quominus res traderetur quo caſu pro tradita habetur, nec pre- D
tij remiſſio aut repetitio eſt d.l.lectos l.xv.de iu.dot.In qua ponendum eſt moram feciſſe
maritũ non mulierem.Et ſimiliter in l.ſi in emptione § pen.de contr.emp. moram feciſſe
emptorem.Item niſi per venditorem mora fuerit quominus rem traderet. hoc enim ca-
ſu emptori non tantum pretij nomine de quo conuenit actio eſt,ſed etiam ſi quid pluris
interſit rem tradi.Idémque eſt ſi culpa,ſi ex delicto vẽditoris res publicata ſit.Et has om-
nes fere exceptiones addi etiam oportet ad id quod in cauſa locationis ita concluditur
in hac lege venditionis exemplo: publicato vel aliàs perempto fundo locato conductori
in hoc tantum eſſe actionem vt mercedem ſiue penſionem locator remittat aut reſtituat
non etiam ſi quid pluris interſit fundo perfrui.Excipiuntur enim hi caſus ſi per locatorem
priùs mora fuerit quominus frueretur fundo conductor, vel ſi culpa locatoris publicatus E
fundus ſit l.item quæritur §.ſi quis menſuras hoc tit.vel ſi ſciens rem alienam locauerit &
à domino euincatur cui reſiſtere locator non poſſit. l. xxxv. his enim caſibus in id omne
quod intereſt locator tenetur, & poſteriore etiam vltra duplum. Si ignorans locauerit &
à domino euincatur non tenetur vltra mercedem. qua in re locatio diſtat à venditione.
Nam venditor etiam ignorans tenetur in id quod intereſt rem tradi, vel habere licere, ſi-
ue venditori ſiue emptori dominus eam rem euicerit. plus enim præſtat quam locator,
poſſeſſionem vacuam,euictionem,redhibitionem, Et ad locatorem tantum ignorantem
pertinet diſtinctio Africani quæ ſequitur. Si conductor ideo frui non poſſit fundo con-
ducto quod publicatus ſit vel quod chaſmate perierit vel qua alia vi maiore aut iniuria
potentioris aut iure domini cui reſiſti nõ poſſit aut incurſu latronum, vt ait l.ſeq.ereptus F
ſit conductori, his caſibus conductori actio eſt in hoc tantum vt merces remittatur vel
reddatur.& comparat publicationem vi maiori & iniuriæ potentioris & latrocinio. Sed
ſi conductor fundo frui prohibeatur à locatore vel ab extraneo quem locator prohibere
poſſit nec prohibeat, locator tenetur in id omne quod intereſt conductoris etiam vltra
merce-

A mercedem, non tamen vltra duplum, & in æſtimando eo quod intereſt habebitur etiam
ratio lucri quod feciſſet conductor ſi frui licuiſſet l.ſi in lege §.colonus hoc tit.& vero lu-
craturus fuiſſet fructus eius anni quo frui non licet, vel id quo poſtea pluris alium fundũ
aliámve coloniam conduxit vel etiam quo pluris relocaturus erat l. qui inſulam hoc tit.
nam id agitur hoc contractu vt frui conductione liceat & perfrui l.viij.& ix. l.ex condu-
cto d.§.colonus hoc tit.l.vlt.de iu.fiſc. vt igitur lucrum & compendium ex conductione
facere liceat, vt alij relocare liceat.l.vj. C. de loca. nam fructus nomine continetur com-
pendium.& hoc diſtat fructus ab vſu. nam qui nudum vſum habet, vt vſuarius aut com-
modatarius, alij locare rem quam vtendam accepit & ex ea compendium facere non po
teſt l.plenum §.j.De vſu.& hab.§.j.Inſt.eod. Et id quidem lucri genus tantum contine-
B tur actione ex conducto, compendium ſcilicet quod ex conductione fundi conductor fa
cturus erat d.§.colonus & l.xviij.non etiam fortuitum, aduentitium, extrarium compen
dium, puta ſi ex fructibus negotiari & vberrimum quæſtum facere potuit. quod etiam
non venit in actione ex empto vel ex vendito.quia nec extrarium damnum: vt ſi dũ mo-
ram faciat venditor in tradendo frumento mancipia aut animalia emptoris fame necata
ſint l.ſi ſterilis §.cum per venditorem De act.empt.Sed id tantum venit in actione ex em
pto quod intereſt circa rẽ, id eſt, quod ex reipſa manat & proficiſcitur, veluti fructus me-
dio tempore percepti aut percipiendi l.venditor De her.vend.& adquiſitiones ſeruorum
l.venditor De euict.& id quo pluris res hodie eſt d.§.cum per venditorẽ l. Titius De act.
empt.& in actione ex vendito veniunt vſuræ quaſi fructus, non quod pretio ſoluto vendi
C tor qui negotiari ſolebat ex mercibus plus quam ex vſuris quærere potuit l.vlt.De per. &
com.rei vend.l.Imp.§.ſi e. de leg.ij. Compẽdium negotiationis eſt extra emptionem vel
extra conductionem, & ſeparatur ab eo quod intereſt & ab vſura l. Titium §.altero l. qui
negotiationem de adm.tut.& recte Theophilus in §. plus De act. τὸ διαφέρον καὶ τὸ κέρδος.
Separat lucrum ab eo quod intereſt.itémque l.ij.Rem rat.hab. Sed lucrum ſiue compen
dium extrarium, ne obſtet l.ſi cõmiſſa eod.tit. & generaliter quoties ei quod intereſt op-
ponitur lucrum, lucrum extrarium intelligitur. Venit quidem in actionibus quæ ſunt ex
negotio geſto, lucrum quodlibet ſiue ex re ipſa ſit qua de agitur, ſiue extra rem, lucrum
negotiationis quod reus ſcilicet veluti tutor aut procurator aut geſtor fecit ex admini-
ſtratione rerum mearum vt id mihi præſtet nec lucrum faciat ex adminiſtratione negotij
D mei d.l.qui negotiationem l.36.Mand.& venit etiam iniuſtum l.viij.§.j.De neg.geſt. Sed
lucrum quod actor facere potuit non venit neque damnum quo affectus eſt niſi circa rẽ
conſiſtat, excepto vno caſu, Si pecuniam nauticam creditori certo loco reddi conuene-
rit. hoc enim caſu lucri & damni extrarij habetur ratio etiam ſupra duplum aut centeſi-
mam l.ij.§. vlt. De eo quod cer.lo.quia nautica pecunia modum non habet vllum, non
ſeruat modum dupli, modum centeſimæ, modum non petendæ vel arceſſendæ extra rem
allegationis eius quod intereſt: atque ideo compendium quod ex negotiatione creditor
nauticæ pecuniæ facere potuit ſi eo loco de quo conuenit ſoluta pecunia fuiſſet, imputat
debitori, atque etiam damnum quod aduenit extrinſecus vt ſi ob non ſolutam condicto
loco pecuniam inciderit in pœnam vel pignora diſtracta vel fiſcus cui erat creditor obli-
E gatus, qui ſemper tacitã hypothecã habet, rẽ creditoris viliſſimo diſtraxerit, quæ vẽditio
reſcindi non potuit, ac ſimiliter poſſit non minus adiungi ille caſus, ſi ob non ſolutam pe
cuniam familia ſua fame necata ſit. Excepto hoc caſu in omnibus iudiciis vel bonæ fidei
vel arbitrariis vel etiam in ſtrictis quibus modo agitur ad quantum intereſt, vt loquitur l.
ſeruum De pign. quoties æſtimandum eſt id quod intereſt actoris, eius tantum lucri vel
damni ratio habetur quod re vera abeſt vel adeſt, quod rei cohæret vt Rogerius dixit,
quod rem comitatur, quod circa rem conſiſtit, & vt Græci interpretantur d. §. cum per
venditorem τὸ ὂν διαφέρον ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων. non eius quod venit aut venire potuit
extrinſecus.& placet valde quod Accurſius in l.xxvj.De leg.iij.poſt moram heredis vel le
gatarij omne damnum venire quo affectus eſt fideicommiſſarius, vt ſi res periit, inquit,
F vel deterior facta ſit. addamus, ſecus ſi in rebus propriis patiatur damnum. ac præterea
nunquam ratio habetur eius quod intereſt quia & damni dati habeatur & lucri interce-
pti, eius ſcilicet cuius rationem haberi æquum eſt, non eius quod ex alterius iniuria quæ-
ſitum vt ex l.ſi is cui §.vltim. De fur. & l. Proculus de dam.infect.idem Accurſius tradidit
recte in l.ſi quis vxori §.pen.De fur. Sed male hoc loco ſpecialem eſſe caſum huius legis,

quo habeatut ratio lucri in putando eo quod intereſt, cum hæc ſit definitio veterum generalis, A & confirmata Conſtitutione Iuſtiniani ſecundum quam ita ſolemus definire id quod intereſt, Vtilitatem quam haberem vel habere poſſem ſi mihi damnum datum vel lucrum interceptum non fuiſſet. Rem quæ mihi abeſt quámve lucrari potui ex cauſa qua de agitur. Id quo ius noſtrum deterius aut non melius factum eſt. Hæc ad tractatum quem fecimus de eo quod intereſt in l.xliiij. De act.empt.de eodem hæc ſupererat inſpectio. An lucri ſemper habeatut ratio & quatenus habeatur lucri vel damni. Nunc reuertamur ad ſuperiorem Africani diſtinctionem. Hanc idem in l.xxxv.huius tituli, Seruium introduxiſſe refert in alia, ſed ſimili ſpecie, his verbis.

Et hæc diſtinctio cõuenit illi quæ à Seruio introducta, & ab omnibus fere probata eſt, vt ſi auerſione B *inſulam locatam dominus reficiendo, ne ea conductor frui poſſit effecerit, animaduertatur neceſſario nécne id opus demolitus eſt. quid enim intereſt vtrum locator inſulæ propter vetuſtatem cogatur eam reficere, an locator fundi cogatur ferre iniuriam eius quem prohibere non poſſit? Intelligendum eſt autem nos hac diſtinctione vti de eo qui & ſuum prædium fruendum locauerit, & bona fide negotium contraxerit, non de eo qui alienum prædium per fraudem locauerit, nec reſiſtere domino poſſit quominus is colonum frui prohibeat.*

Conductori frui non licet. quod tamen ei præſtare locatorem oportet. emptori habere licere, conductori frui licere. Videndum eſt qua re fiat vt conductori frui non liceat, vt ſciatur quatenus conductori competat actio ex conducto. Si, quemadmodum diximus C ante, fundo conducto colonus frui prohibeatur à locatore vel ab eo cui locator teſiſtere poſſit, hoc caſu conductori eſt actio in id omne quod ſua intereſt fundi conductione perfrui etiam vltra mercedem, in qua inerit damnum ſeminis, ſi forte ſementem fecerit, & metere prohibeatur, atque etiam lucrum quod ex conductione facere potuit. Si autem ideo colono frui non liceat quod publicatus ſit fundus toto territorio forte ab hoſtibus capto, vel quod terræ motu deſederit, vel quod iniuria potentioris, vel incurſu latronum deiectus ſit è fundo colonus, vel quod euictus ſit fundus à domino cui reſiſtere locator non poteſt, his caſibus colono in hoc tantum eſt actio vt mercedem locator remittat aut reddat, non etiam ſi quid vltra mercedem coloni pluris intereſt, ſi ex conductione lucrum facere potuit, ſi ſementem fecerit. ſibi enim colonus adſcribet damnũ ſeminis amiſſi non locatori l.ex cõducto §.ſed & ſi labes & §.pen.hoc tit. Eadem diſtinctione vtimur in hac D ſpecie. Locaſti mihi domum, poſt eam demolitus es reficiendi cauſa atque ita feciſti ne frui conductione poſſim. Aut neceſſario id feciſti quod propter cariem vetuſtatis rueret propemodum domus, & hoc caſu teneris tantum mihi in hoc vt pẽſionem remittas eius temporis quo frui non licet, vt exoneres mercedem pro rata temporis d.§.pen.vel ſi prorogata ſit vt eam reddas, reſtituas, actione ex conducto vel condictione ſine cauſa vel cõdictione ex promutuo. Neceſſitas enim hæc vi proxima eſt. Imo vis nihil aliud quam neceſſitas contraria voluntati, & retro neceſſitas, vis contraria voluntati, vis cui inuiti ſuccumbimus, vt eſt in l.pen.§.vltim. De excuſ. tut. & eleganter Græci hoc loco, ἀνάγκη ἡ διαλύσεως ἰσόῤῥοπός ἐστι βίᾳ ὑστέρᾳ. Aut non neceſſario ædes demolitus es, ſed quod E melius forte, ædificare velles, & hoc caſu teneris in id omne quod conductoris intereſt, in quo etiam lucrum continetur vt ſi conductor cœnaculariam exercere ſolebat & hac via plus adquirere quam ipſe locatori ſolueret, & emigrauerint cœnacularij locatore refectionem ædium inſtituente non neceſſariam atque ita interceptum lucrum conductori fuerit quod ex relocatione ædium per ſingula cœnacula facere conſueuerat, eius lucri ratio habebitur in putando eo quod intereſt. Et hoc genus quæſtus vt notaret ideo ponit locatorem domum locaſſe auerſione, id eſt, totam vno pretio, quod Græcè ὑφ' ὁμάδα. Latine quaſi auerſo vultu, vt Græci τῷ προσώπῳ διατετραμμένῳ. Hæc ſunt contraria, locare domum auerſione & locare per ſingula cœnacula. Locaſti mihi auerſione. Ego vero locaui per ſingula cœnacula. Et quod mihi per te frui non licet, nec cœnaculariis licet quibus ego locaui. Itaque his emigrantibus F tanti teneris mihi quanti mea intereſt inquilinos non emigrare l. qui inſulam hoc titulo l. in hanc De damno infecto. Et hanc diſtinctionem in hac ſpecie Ser[illegible]

Sulpitium

A Sulpitium introduxiſſe Africanus refert, & à præcipuo auditore Seruij refertur in d. l.
qui inſulam. Et generaliter ex eodem Seruio definitur in l. ex conducto §. 1. hoc tit. om-
nem vim cui reſiſti non poteſt dominum conductori præſtare. quod ita accipiẽdum eſt
non vt præſter id quod intereſt, ſed vt mercedem reddat vel remittat pro portione tem-
poris d. l. ex cõducto §. pen. & §. ſed & ſi labes. vbi Budæus malè tabes, rectè Baſil. ὄλισθος.
ſed quia de fundo poſtea agitur qui terræ motu corruit, labes nõ eſt accipienda pro ruina
quæ venit ex imo, quæque fundum abſorbet, ſed pro ea quæ venit ex ſummo, vt ſi mõs
deciderit, vel ſi ex fundo vicino cruſta lapſa ſit in fundum conductum quæ fructum tu-
lerit aut perdiderit omnem. Sed notandum ad hæc ea tantum quæ inopinata & inſolita
ſunt, cedere damno locatoris, non ſi quid accidat ex conſuetudine: non item ſi quæ vitia
B ex re ipſa oriantur, vt ſi vinum coacuerit, vel ſi raucis qui, vermes ſunt noxij ſegeribus vel
herbis, ſegetes corruptæ ſint, & hic à Græcis inter herbas noxias numeratur ἄχωσις & ὀ-
ατριολίων, non item ſi exercitus præteriens per laſciuiam aliquid abſtulerit. namque ob
has cauſas ex mercede conductor nihil quidquam deducere poteſt. & rectè, aliquid per
laſciuiam. nam ſi prædonum more vel hoſtium milites vaſtauerint fundum totum, ex
hac cauſa mercedis deductio vel deminutio fiet. Laſciuia eſt iocularium malum ſiue no-
xius luſus, παιγνίαν interpretantur Græci l. 4. §. 1. De ſicariis, alibi τρυφῶν, σπαταλῶν, ἀ-
σωτίαν. Ne dixeris laſciuiam, neque dolum eſſe neque culpam. Eſt enim culpa & plerum-
que lata l. penult. vi bon. rap. alioquin inique coërcetur. Coërcentur milites lapſi per vi-
num aut laſciuiam l. omne §. pen. De re mil. vbi vino rectè coniungitur laſciuia. Ex vino
C enim plerumque naſcitur laſciuia. Coërcetur actione in factum qui per laſciuiam fugat
armentum §. interdum. De oblig. quæ ex del. naſc. Coërcetur qui per laſciuiam cauſam
mortis præbuit d. l. 4. §. 1. vt ſi in conuiuio, quæ fuit propria ſpecies ad quam proconſuli
Beticæ reſcripſit Imp. Hadrianus, quidam dum ſago iactatur culpa eorum qui ſagum
tenebãt ita malè acceptus ſit vt in ſolum ceciderit & ex eo caſu mortuus fuerit poſt dies
aliquot. qua laſciuia Suetonius ſcribit delectatum Othonem, vt noctu vagaretur ſæpe
& obuiorum inualidum quemque aut temulentum corriperet & diſtento ſago impoſi-
tum in ſublime iactaret. quam & Martialis ſignificat lib. 1. illo verſu, Ibis ab excuſſo miſ-
ſus in aſtra ſago. Id Italis hodie eſt sbalzar, Gallis Berner. nam & Gallorum antiqua lin-
gua Sagum, Berne. Sed redeo ad rem. Adiicit Africanus in hac lege, ſuperiori diſtinctio-
ni locum eſſe ſi quis ſuum prædium locauerit vel ſi alienum ignorans. In eum qui ſciuit
D ſe alienum locare ſine vlla diſtinctione dari actionem ex conducto quod frui non liceat
in id omne quod intereſt, quemadmodum in venditorem ſcientem ſi habere non liceat,
vt diximus ſæpe iam ſupra, atque etiã vltra duplum. nam tam à dupli definitione quàm
à ſuperiori diſtinctione ſemper excipere oportet conuentionem l. ix. §. Iulianus hoc tit.
& dolum malum, ne non ſit deteriori condicione is qui dolum admiſit. Malè autem de
ſciente locatore vulgo accipitur d. l. ix. in princ. cum palam lex ponat locatorem eam
domum quam locauit emiſſe bona fide, nec ponat poſtea eum tempore locationis reſci-
uiſſe rem eſſe alienam. Et quod ait locatorem etiam ſi ſine dolo aut culpa eius domus e-
uicta ſit nihilominus teneri vt præſtet frui licere, eo nõ ſignificatur teneri eũ in id, quod-
cumque conductoris intereſt. eadem enim oratio eſt initio l. 33. etiam ſi per locatorem
E non ſtet quominus præſtet frui licere, teneri tamen eum vt frui liceat. & tamen ita acci-
pitur vt mercedem remittat vel reddat non ſi quid pluris interſit, idémque ſenſus eſt l. 9.
Fateor tamen, quod in eadem lege ſubiicitur, parato locatore aliam domum non minus
commodam præſtare, non cogi locatorem reddere mercedem. nam & ſi non neceſſariã
refectionem domus inſtituens locator, faciat poteſtatem conductori conducendi aliam
domum & offerat ſe penſionem pro eo ſoluturum, quoad domus ſua refecta fuerit, cõ-
ſtat neque remiſſionem neque repetitionem penſionis eſſe conductori l. quod ſi habita-
tor hoc tit. Sequitur alia quæſtio in d. l. xxxv.

Cum fundum communem habuimus, & inter nos conuenit, vt alternis annis certo pretio eum cõ-
F *ductum haberemus, tu cum tuus annus exiturus eſſet, conſulto fructum inſequentis anni corrupiſti:*
agam tecum duabus actionibus: vna ex conducto, altera ex locato. locati enim iudicio mea pars pro-
pria, conducti autem actione tua duntaxat propria in iudicium venient. deinde ita notat. nonne quod
ad meam partem attinebit, communi diuidundo præſtabitur à te mihi damnum? rectè quidem notat:

ſed tamen etiam Seruij ſententiam veram eſſe puto: cum eo ſcilicet, vt cum alterutra actione rem ſer- A
uauerim, altera perematur. quod ipſum ſimplicius ita quæremus, ſi proponatur inter duos, qui ſingu-
los proprios fundos haberent, conueniſſe, vt alter alterius ita conductum haberent, vt fructus merce-
dis nomine penſaretur.

Fundus eſt communis inter me & te. eum communiter aramus, ſerimus, colimus, eo
fruimur communiter. ſed quia ſæpe in fructibus percipiendis, & partiendis inter nos ex-
oriuntur rixæ & contentiones harum amputandarum cauſa conuenit inter nos vt alter-
nis annis fundum certo pretio conductum haberemus, vt ego puta fundo fruerer inſoli-
dum hoc anno datis x. pro tua parte, tu autem ſequenti anno æque datis x. pro mea par-
te: vel quod forte inæquales eſſent partes conuenit vt pro tua parte darem decem tu pro B
mea xv. Tu cum inſtaret finis anni tui, dolo malo fructum ſequentis anni quo me frui o-
portebat corrupiſti, immiſſo forte pecore, vt ponitur in l. ſi conuenerit Com. diuid. vel
contra legem vulgatem locationis, ne colonus capra natum in fundo paſcat. Finge enim
eum fundum fuiſſe vineam aut agrum ſurcularium, atque ita per te factum eſt quomi-
nus ſequenti anno fundo frui poſſem. In te mihi duplex actio eſt, ex locato pro mea par-
te, ex conducto pro tua. Sum enim meæ partis locator, tuæ conductor, & tu vtriuſque
partis fructus maligne corrupiſti. & dantur in hoc, vt præſtetur damnum, vt omne quod
intereſt etiam vltra mercedem & vltra duplum. Et hoc eum ex Seruio Iulianus retuliſſet
ita notauit, meæ partis nomine eſſe actionem Communi diuidundo. Venire enim in hãc
actionem damnum commiſſum ab vno ex ſociis. Africanus autem & veram eſſe ait ſen- C
tentiam Iuliani, & ſententiam Seruij. ex hac enim cauſa vel cõmuni diuidundo agi poſſe,
vel ex locato & ex conducto. quia certo pretio fundum conduximus. quòd ſi dictum cer
tum pretium non fuiſſet, ſane ceſſaret actio ex locato & ex conducto, quia ſine certa mer
cede locatio nulla eſt, & eſſet actio præſcriptis verbis d. l. ſi conuenerit, quaſi ex negotio
ſimili locationi & conductioni, quia non dicto pretio, id agitur veluti pro pretio vt fru-
ctus compenſetur. Sed vtroque caſu alterutra contentus eſſe actor debet, quia vtraque
ad rei perſecutionem reſpicit, nec licet eandem rem bis conſequi ſiue perſequi. Ergo vel
actionem communi diuidundo eligere debet vel actionem ex locato & ex conducto ſi
certa merces interceſſerit, aut ſi non interceſſerit actionem præſcriptis verbis. In actione
communi diuidundo ineſt quod inter ſe ſocij conuenerunt vel pepigerunt l. iij. Com. di- D
uid. & quòd damnum rei communi vnus ex ſociis dedit l. damno fam. erciſc. Ineſt actio
de paſtu pecoris. ſed non ſecundum ſui naturam, eſt enim noxalis, ſed in ſimplum tãtum
l. & pnto §. vltim. & ſeq. eod. titul. Quaſi noxalis igitur, vt diximus l. lxj. De fur. Et hoc i-
pſum quod tractauit ante ſubiicit Africanus ſimplicius ita quæri, ſi proponatur inter vici
nos conueniſſe vt alternis annis ſinguli & ſuum & vicini fundum proprium conductum
habeant ita vt fructus penſetur mercedis nomine. mercedis, inquam, certæ de qua conue
nit. nam & hoc caſu ſi quis eorum fructus inſequentis anni & vtriuſque fundi fructus do
lo malo corruperit, locati iudicio veniet fundus actoris proprius, cõducti fundus rei pro-
prius. Et ſimplicius ait id eſt detracta communione fundi, detracta actione communi di-
uidundo, Græci, δίχα πρὸς κοινωνίας καὶ διαιρέσεως. nam non poteſt hoc caſu introduci a- E
ctio communi diuidundo. Neque dixeris impropriè locationem accipi hoc loco, quod
Accurſius tentat, cum de certo pretio ponatur conueniſſe inter nos. nam nec idem poſſis
dicere in ſpecie l. ſi olei C. de loca. ſi fundus locatus ſit certa olei ponderatione: cum & lo-
candi verbo lex vtatur ſub titulo de locato, & contractum hunc dicat eſſe bonæ fidei. nã
ſi bonæ fidei, locatio igitur vera. Contractus enim ſimilis locationi nõ eſt bonæ fidei, ve-
luti Do vt facias. Fateor in emptione & venditione pretium in nummis debere conſiſte-
re, & rectè Galenum xj. de diff. pulſ. nummum eſſe σύμβολον ὠνῆς καὶ πράσεως, Platonem xj.
de Rep. σύμβολον τῆς ἀλλαγῆς. At in locatione conductione dico etiam in alia quantitate
conſiſtere poſſe, veluti menſura aut pondere. ac proinde cum colono partiario contrahi
locationem & conductionem, ſi contrahendæ locationis animus fuerit, ac præſertim ſi F
de certa fructuum quantitate veluti modiis vel amphoris tot quotannis inferendis con-
uenerit. Plinius ix. Epiſt. Non nummo, ſed partibus locaui. Quin etiam tentari poteſt &
locationem eſſe ſi cum partiario ita conuenerit vt inferret quotannis fructuum qui per-
ciperentur partem dimidiam aut tertiam, nullo adiecto modo. Imò & ſi inter vicinos qui
ſinguli

A ſinguli proprios fundos haberent, conuenerit vt alter alterius fundum alternis annis ita
conductum haberet, vt fructus nomine mercedis penſaretur, quamuis de certa mercede
nihil conueniſſet, vel etiam ſi inter ſocios non conſtituta certa mercede conuenerit vt
alternis fundum communem conductum haberent & vt fructus pro penſione cederet,
puto Seruium dediſſe actionem ex locato & ex conducto, alios autem dediſſe præſcri-
ptis verbis. & componendi diſcidij cauſa Tribonianum in hoc §. de ſuo hæc verba in-
ſeruiſſe, Certo pretio, quibus inſertis, nulla relinquitur dubitatio: detractis autem his
tum duntaxat merito ad Seruium notauit Iulianus quod notauit de actione communi
diuidundo, atque etiam Vlpianus d. l. ſi conuenerit. vel de actione præſcriptis verbis.
Ait autem in ipſo contextu, Cum eo ſcilicet, id eſt, ea condicione, pro quo vulgo ma-
B le, In eo. & ita Africanus loquitur l. xxxix. De ſolution. Nunc tranſeamus ad l. xxiiij. De
præſcript. ver.

*Titius Sempronio triginta dedit: pactique ſunt vt ex reditu eius pecuniæ tributum quod Titius
pendere deberet, Sempronius præſtaret, computatis vſuris ſemiſsibus: quantoque minus tributorum
nomine præſtitum foret, quam earum vſurarum quantitas eſſet, vt id Titio reſtitueret: quod amplius
præſtitum eſſet, id ex ſorte decederet. aut ſi & ſortem & vſuras ſumma tributorum exceßiſſet, id
quod amplius eſſet, Titius Sempronio præſtaret: neque de ea re vlla ſtipulatio interpoſita eſt. Ti-
tius conſulebat id quod amplius ex vſuris Sempronius redegiſſet, quam tributorum nomine præſti-
tiſſet, qua actione ab eo conſequi poßit. Reſpondit pecuniæ quidem creditæ vſuras niſi in ſtipulatio-
C nem deductas non deberi. Verum in propoſito videndum, ne non tam ſœnerata pecunia intelligi
debeat, quam quaſi mandatum inter eos contractum: niſi quod vltra ſemiſſem conſecuturus eſ-
ſet. ſed ne ipſius quidem ſortis petitionem pecuniæ creditæ fuiſſe. quando ſi Sempronius eam pecu-
niam ſine dolo malo vel amiſiſſet vel vacuam habuiſſet, dicendum, nihil eum eo nomine præſtare
debuiſſe. quare tutius eſſe, præſcriptis verbis in factum actionem dari: præſertim cum illud quoque
conueniſſet, vt quod amplius præſtitum eſſet, quam ex vſuris redigeretur, ſorti decederet. quod ipſum
ius & cauſam pecuniæ creditæ excedat.*

Dedit Titius Sempronio xxx. milia certa lege. Hæc datio contractus eſt. Lex vero con
tractus ſiue dationis pecuniæ, pactum eſt tale, vt ex reditu eius pecuniæ, &c. Reditus pe-
D cuniæ eſt vſura. & vt breuis, ita certa definitio vſuræ, Reditus pecuniæ debitę. vel, reditus
ſortis debitæ. vel, vſusfructus nominum, vt l. iij. De vſufruct. ear. rer. quæ vſu conſ. id eſt
quaſi vſusfructos. Sed vt intelligatur vis pacti huius, enarrandum nobis id eſt diligentius.
Dationi pecuniæ Titius adiecit pactum vt eam pecuniam Sempronius fœnore occupa-
ret quanto maximo poſſet, & ex vſuris redactis tributum quod Titius fiſco deberet ex-
ſolueret ad finem ſemiſſis vſuræ. Si igitur collocaret pecuniam grauioribus quam ſemiſ-
ſibus vſuris, puta beſſibus aut dodrantibus commode negotio geſto, hoc pepigêre, vt
quod eſſet vltra ſemiſſes vſuras, id lucrifaceret Sempronius. Semiſſes vel fiſco præſtaret
tributi nomine ſi tantumdem fiſco deberetur, vel partim Titio ſi minus eſſet in tributo
quam in vſura ſemiſſe. quod ſi plus eſſet in tributo, placuit vt id ne ſumeret Sempro-
E nius ex eo quod ſuperaret ſemiſſes vſuras ſi forte grauioribus pecuniam collocaſſet, ſed
ex ſorte, id eſt, vt tanto minus Titio redderet ex ſorte. Rurſus ſi plus eſſet in tributo
quam in vſura ſemiſſe & in ſorte, placuit vt reliquum Sempronius ſolueret de ſuo, id-
que poſtea à Titio reciperet. Hæc eſt lex, hæc pactio quæ addita eſt dationi pecuniæ in-
continenti, quæ verbis etiam ſtipulationis concluſa & confirmata non eſt. Ne dicas
rem omnem ita geſtam eſſe pactum nudum, ſed dicas eſſe contractum, dationem ſcili-
cet pecuniæ certæ, cui ineſt pactum nudum illud quod enarrauimus. Quæritur an ex
eo pacto detur actio. finge Sempronium plus redegiſſe ex vſuris quam ſoluerit tributi
nomine an ex pacto agere cum eo Titius poteſt, vt ſuperfluum præſtet ad finem mo-
dúmque ſemiſſis vſuræ ſcilicet vti conuenit. Dicam ex eo pacto actionem dari. Obii-
F cies regulam iuris. Obiiciam hanc conuentionem datæ pecuniæ lege certa, quia datio-
ne ſumpſit effectum, non tam pactum eſſe quam contractum cui ineſt pactum vt l. ſi do-
minus hoc titulo l. vltim. C. de rerum per. l. legem C. de pactis: & ex pacto dari actionem
non quidem veluti ex pacto propriam, ſed actionem ex ipſo contractu. nam ſi ineſt
pactum contractui, & actio igitur, vt ita dixerim, ex pacto ineſt actioni ex contractu.

Si pactum formac contractum, & actionem ex contractu igitur. Vt ergo intelligamus quę A
actio ſit, conſtituere prius debemus datio illa pecuniæ ſub pacto ſupraſcripto, quis con-
tractus ſit. Non eſt creditum: ideóque initio legis non dicit, Titius credidit, ſed Titius de-
dit. Ius crediti hoc eſt vt tantumdem reddatur. Ius & cauſa contractus de quo agitur hęc
eſt, vt quandoque minus reddatur vel nihil. Minus, ſi tributum abſumpſerit vſuram ſe-
miſſem atque etiam ex ſorte delibarit aliquid. Nihil, ſi abſumpſerit & ſortem & vſuram.
Ius crediti hoc eſt vt periculum pecuniæ reſpiciat ad eum qui pecuniam accepit. Ius cõ-
tractus de quo agitur hoc eſt vt reſpiciat ad eum qui pecuniam dedit. nam ſi fortè eam
Sempronius perdiderit ſine dolo & culpa ſua, non tenetur. & ſimiliter ſi vacuam & otio-
ſam eam habuerit, id eſt, ſi eam fœnori non occupauerit ſine dolo & culpa ſua, fortè quod
non inueniret idonea nomina, non tenetur. Item ius crediti hoc eſt vt ex pacto vſuræ B
non debeantur, vt docuimus in l. qui negotia. Mand. quod non odio vſurarum eſt rece-
ptum, ſed quia pactum ex continenti factum in ſtricti iudicij contractibus ineſt quidem
ex parte rei, ſed non ex parte actoris. hoc enim tantum receptum eſt, in bonæ fidei con-
tractibus. & quod ait l. venditor. Com. præd. per ſtipulationis vel venditionis legem per-
ſonas obligari, ſic eſt accipiendum vt per ſtipulationem obligentur adiectam venditioni
vel per pactionem, non per pactionem adiectam ſtipulationi. Lex eſt non pactio ſolum,
ſed & ſtipulatio facta ſtatim in ipſo contractu. Ius autem contractus de quo hic agitur
hoc eſt vt ex pacto debeatur vſura ſeminis id eſt quod ex vſura ſemiſſe ſupereſt ſoluto tribu-
to. Videtur ergo eſſe contractus bonæ fidei, quia in bonæ fidei tantum contractibus v-
ſuræ veniunt ex pacto interpoſito initio contractus, vt dixi d. l. qui negotia. Et ſanè cõ C
tractus hic mandatum eſt fœnerandæ pecuniæ & ſoluendi tributi. atque ideo ſecundum
naturam mandati periculum pertinet ad mandatorem, id eſt ad Titium non ad Sem-
pronium, & vſuræ debentur ex pacto id eſt quod plus tulit ex fœnore, quam intulit fi-
ſco. Pactum adiectum mandato obligat & ex eo eſt actio non quidem propria actio quę-
dam ſed actio mandati. Vnum eſt tantum quo quis fretus contendere poſſit hunc con-
tractum non eſſe mãdatum, quod conuenerit inter Titium & Sempronium vt ſi grauio-
ribus vſuris quàm ſemiſſibus pecuniam exerceret id compẽdi faceret Sempronius quod
excederet vſuras ſemiſſes. quod abhorret à natura mandati. nam aut gratuitum aut nol-
lum eſt mandatum. ex liberalitate enim & benignitate proficiſcitur. non eſt liberalitas
quæ ſequitur lucrum l. x. §. ſed & ſi pecuniam l. ita vt omnes Mand. l. ſi tibi rem hoc tit. D
& ratio optima, ne ea res ſit mihi lucro quæ non eſt periculo meo l. is qui §. 1. Com mod.
Contra verò dicam lucrum huiuſmodi non adeo eſſe certum vt tollerari non poſſit hoc
colore quod ſit incertum & pendeat ex caſu. nec enim forte inueniet qui velit grauio-
ribus vſuris pecuniam accipere, ſicut ſalarium tolleratur, hoc colore quod ſit honor non
merces. Et vt depoſiti actio eſt licet conuentio excedat depoſiti modum l. Lucius l. Pu-
blia §. 1. Depoſ. cur non & mandati licet particula conuentionis quædam paulum rece-
dat à iure & cauſa mandati. & ita fortiter defendi poteſt. Sed tollendæ omnis contro-
uerſiæ cauſa tutius eſt agere præſcriptis verbis & repetere ea actione quod amplius fue-
rit in vſura ſemiſſe, quam in tributo. Inuenta eſt actio præſcriptis verbis propter con-
trouerſias Iuriſconſultorum certantium de nomine actionis. nec enim poſſint tolli eæ
aut euitari melius quàm ſi egeris ſine nomine ſecundum quod conuentione præ- E
ſcriptum eſt, narrata conuentione, narrato facto. Verum dicetur ſanè hæc actio magis
eſſe ſimilis actioni mandati. nam quaſi mandatum contractum eſſe negari non poteſt. i-
deóque pactum negotio adiectum ex continenti proderit ad augendam obligationem
ſiue ad vſurarum incrementum, de quo conuenit. quia ſcilicet inſtar hæc actio habet bo-
næ fidei iudicij, licet ſit ſtricta. & euenit etiam aliis caſibus nonnumquam vt licet con-
tractus ſit ſtricti iudicij vſuræ veniant ex pacto, veluti credita nautica pecunia vel ciui-
tatis vel argentariorum vel credito frumento, vino, oleo, propriis certiſque rationibus,
& interdum etiam ſine pacto officio iudicis, vt in actione ex teſtamento l. iij. §. nonnun-
quam. De vſur. l. vltim. §. præterea C. de iure doti. Nunc tranſeamus ad l. ix. Qui
pot. in pign. hab. Duæ ſunt in ea quæſtiones. Prior tres caſus complectitur in quibus F
omnibus idem ius eſt. Quot igitur caſus, tot ſint etiam partes huius quæſtionis. Et
ait Africanus.

Qui hal-

A *Qui balneum ex Calendis proximis conduxerat, pactus erat, vt homo Eros pignori locatori eſſet donec mercedes ſoluerentur. idem ante Kalendas Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit. conſultus an aduerſus hunc creditorem petentem Erotem, locatorem prætor tueri deberet, reſpondit debere: licet enim eo tempore homo pignori datus eſſet, quo nondum quidquam pro conductione deberetur, quoniam tamen iam tunc in ea cauſa Eros eſſe cœpiſſet, vt inuito locatore ius pignoris in eo ſolui non poſſet, potiorem eius cauſam habendam. amplius etiam ſob condicione creditorem tuendum putabat aduerſus eum, cui poſteà quidquam deberi cœperit, ſi modo non ea condicio ſit quæ inuito debitore impleri non poßit. Sed etſi heres ob ea legata, quæ ſub condicione data erant, de pignore rei ſuæ conueniſſet, & poſtea eadem ipſa pignora ob pecuniam creditam pignori dedit, ac poſt condicio legatorum exſtitit hic quoque tuendum eum cui prius pignus datum eſſet, exi-*
B *ſtimauit.*

Titius balneum Sempronio locauit ex Kalendis proximis. Græci interpretantur conuenienter ſequentibus verbis, ex Kalendis Iuliis. Hunc diem rectè notauit Angelus Politianus fuiſſe ſolemnem inchoandis locationibus & mercedibus exſoluendis. Vellem addidiſſet, vel etiam Kalendas Martias. quod conſtat ex l. defuncta De vſufruct. Macrobius 1. capitul. xij. Menſe Martio mercedes exoluebant magiſtris quas completus annus deberi feciſſet. Pacti autem ſunt inter ſe Titius & Sempronius ex continenti vel ex interuallo, nihil refert, ante Kalend. Iulias, ante diem locationis, vt Eros ſeruus Sempronij pignori eſſet pro mercede. Vt fideiuſſor, ita pignus præcedere obligationē poteſt vel diem
C obligationis, itémque conſtitutum & ſtipulatio. nam & ſtipulatio acceſſio eſt aliarum obligationum, ſiue concluſio, vt ſignificat l. ſi dominus De præſ. verb. Et ex pacto pignoris etiam facto ex interuallo, id eſt ex hypotheca iure prætorio datur actio l. ſi tibi §. De pignore De pactis. Idem vero Sempronius ante Kalend. Iulias, id eſt ante diem primum locationis eundem ſeruum pignerauit Gaio ob creditam pecuniam pure. Quæritur, vter ſit potior in pignore Titius an Gaius. Mouet dubitationem quod pignus Titij acceſſerit obligationi in diem, pignus Gaij puræ & præſenti; ac proinde prior fuiſſe videtur obligatio principalis in perſona Gaij. & pignoris obligatio igitur. Si prior, & potior. nam priuilegium temporis potiorem hypothecam facit tuitione prætoris, vt Africanus ait. quia hypotheca prætoria pactio eſt. & hoc eſt quod ait l. maior C. de pignoribus. ſe-
D cundum voluntatem pacti iuriſdictionem, id eſt edictum prætoris tueri pignoris conuentionem nudam. At contra Africanus non Gaium ſed Titium potiorem facit. quia pignus rectè Titio conſtitutum eſt ab initio, licet nondum cœpiſſet quidquam deberi ex locato conducto. & adiicit Azo rectè, vt peti poſſet. quia nata quidem eſt obligatio ſtatim, ſed non etiam actio, ante Kalendas Iulias, qui dies eſt inchoandæ locationis hoc loco, non dies finitæ locationis anníve completi, non dies migrationis. nec enim migrabant anno completo, ſed quinquennio, quod ſolerent in quinquennium locationes fieri. Pignus igitur conſtitutum eſt antequam agi poſſet ex locato vel ex conducto, antequam deberetur. & rectè conſtitutum eſt. nam certum eſt debitum iri. nec enim infirmari locatio quæ conſenſu perfecta èſt per conductorem inuito locatore poteſt nec per
E locatorem inuito conductore, & veniente die perinde eſt atque ſi pura locatio fuiſſet. Et hæc eſt ſententía primæ partis. Aſcendit à facilioribus ad difficiliora, & ait in ſecunda parte, Amplius idem eſſe dicendum ſi pignus acceſſerit ſtipulationi condicionali, & ante condicionem alij qui pecuniam credidit pure, idem pignus obligatum ſit. potiorem enim eſſe cauſam condicionalis creditoris exiſtente condicione, quia pignus rectè contractum eſt licet nondum cœpiſſet deberi ex ſtipulatione, quando certum erat debitum iri ſi exiſteret condicio, nec poterat promiſſor ſuo facto ſtipulationem infirmare vel condicioni adferre impedimentum: videlicet ſi erat condicio collata in caſum vel in poteſtatem ſtipulatoris, non in poteſtatem promiſſoris. nam ſi in poteſtate promiſſoris, non ante intelligitur contracta pignoris obligatio, quàm ipſe promiſſor condi-
F cionem impleuerit, & cui res ante condicionem impletam fuerit obligata is potior erit. Sed ſi fuerit caſualis, vel in poteſtate ſtipulatoris, pignoris obligatio ab initio conſiſtit. & poſteaquam extiterit condicio perinde erit atque ſi pure concepta ſtipulatio fuiſſet l. potior. §. primo. hoc titulo. & eſt ſimilis ſpecies legis primæ hoc titulo. Cur vero amplius eſt hoc ita conſtituere in creditore condicionali quàm in creditore in

diem ? quia ſcilicet ex contractu in diem obligatio naſcitur ſtatim & facile igitur ei acce- A
dit pignus ſtatim. Ex contractu condicionali obligatio non naſcitur antequam extiterit
condicio.& tamen pendente condicione pignus rectè contrahitur nec poteſt ſolui inui-
ro creditore, atque adeo tempus illud obſeruatur quo contractum eſt, non quo extitit
condicio, & præfertur hic creditor illi cui poſtea idem pignus pendente eadem cōdicio-
ne obligatum eſt. Amplius etiam eſt in tertia parte, quàm quod fuit in ſecūda, dum idem
ait eſſe dicendum ſi pignus acceſſerit legato condicionali, id eſt, ſi heres legatario condi-
cionali rem ſuam pignori obligauerit, & mox eandem antequam exiſteret condicio lega
ti obligauerit creditori, ac poſt legati condicio extiterit. nam legatarius in pignore potior
erit perinde atque ſi vt creditum ita purum legatum fuiſſet. quia pignus rectè initio con-
tractum eſt nec potuit ſolui inuito legatario, cum nec fuerit in poteſtate heredis efficere B
ne exiſteret condicio, quæ non fuit in eius poteſtate. aliud enim eſſet dicendum, ſi ita le-
gatum proponeretur, Illi do lego ſi heres Capitolium aſcenderit. nec enim firmo iure ni-
teretur pignus contractum ante impletam condicionem. Amplius autem hoc eſt in lega
tario, quàm in ſtipulatore condicionali, quod ſtipulator condicionalis ſit creditor, lega-
tarius condicionalis non item lege is cui De obligationibus & actionibus lege vigeſima
ſeptima. Qui & à quib. mand. ex quo multæ differentiæ ſequuntur in iure inter legata &
ſtipulationes. Condicio ſtipulationis retrotrahitur. Condicio legati retro non trahitur.
Eſt igitur in hac lege gradatio quædam hoc modo, Non tātum potior eſt locator cui an-
te diem primum locationis pignori res obligata eſt licet ante eum diē alij eadem pignori
obligata ſit credenti pecuniam pure, ſed etiam ſtipulator condicionalis cui pendente cō- C
dicione pignus obligatum eſt, & non tantum ſtipulator condicionalis ſed etiam legata-
rius condicionalis. Et ne quis nunc obiiciat l.j.in fi.l.potior in prin.hoc tit.l.pen.ſuprà ti.
prox. notandus eſt quartus caſus quo non idem dicendum eſt. Si Titius pignus acceperit
in eam pecuniam quam poſt numeraret, & antequam numeraret eadem res Gaio nume-
ranti pecuniam pignerata ſit, & poſt Titius numerauerit, in eo pignore potior erit Gaius
non Titius. quia pignus Titij non tenuit ab initio propterea quod ſolui potuit nuda vo-
luntate debitoris non accipiendo pecuniam vel creditoris non numerando. Et omnino
ſunt in hoc titulo vel in hac quæſtione de ordine creditorum hypothecariorum, obſeruā
dæ eæ regulæ. Priorem tempore eſſe potiorem. à qua excipitur mulier quæ de dote ſua a-
git quamquam creditor is qui prior muliere eſt per retentionem pignoris æquum ſit vt D
mulierem expellat, quod per actionem hypothecariam nō poſſit. Excipiuntur & alij cre-
ditores quorum priuilegium licet poſteriores ſint potius & potentius eſt priuilegio tem-
poris l.v.vj.vij.hoc titul. Si ex pecunia mea cum eſſet neceſſaria refectio ædes refectæ ſint
quæ alij prius fuerant pigneratæ, ego ſum potior. Si ex pecunia mea emptæ ſint ædes quę
alij fuerant obligatæ prius generaliter obligatis bonis præſentibus & futuris, ego ſum po-
tior. ſed hoc intereſt quod priore caſu habeo tacitam hypothecam ex S.C. l.j. In quibus
cauſ.pig.tac.cont. poſteriore non item. Expreſſam habeo & eam quidem priuilegiariam
l.quamuis C.de pign.l.licet C.qui pot.in pig. hab. Tacitam non habeo, niſi pupillus ſim
ex Conſtitutione Seueri & Antonini, aut niſi emptor ſoluendo non ſit. nam ſi hoc caſu
in ſubſidium habeo rei emptæ vtilem vindicationem perinde atque ſi ipſe emiſſem l. v- E
xor marito De don.int.vir.& vxor. cur non & vindicationem quaſi hypothecariam? Ho-
die eſt magna quæſtio quid ſit dicendum ſi rem vendidero & tradidero & conuenerit vt
ea res mihi pignori eſſet donec pretium ſolueretur, an ſim potior illo cui ante obligaue-
rat emptor omnia bona ſua præſentia & futura. & intelligo iudicari ſecundum me. non
abs re. nam dominium eius rei acquirit emptor cum hac cauſa vt mihi ſit nexa pro pretio
l.j.§.vlt.& ſeq. De reb.eor.qui ſub tut.& cum hac cauſa igitur ſiue hac cauſa prælata, de-
bet prior creditor in ea re ius ſibi pignoris vindicare. Aliæ regulæ eæ ſunt. Facto aut per-
fecto contractu nec impleto, tempus dati vel conuenti pignoris obſeruatur non tempus
impleti contractus. quia ab initio recte cōſtitutum eſt pignus. Neque perfecto neque im-
pleto contractu, tempus contractus ſpectatur non tempus dati aut conuenti pignoris. F
quia nulla intelligitur contracta obligatio ante contractum. & vt de ſtipulatione dicitur.
l. vj. De nouat. numerationē fieri implendæ ſtipulationis gratia quę præceſſit, ita hoc ca-
ſu fieri videtur contractus implendi pignoris cauſa. Difficilior eſt altera quæſtio de qua
ſcribit in hunc modum.

A *Titia prædium alienum Titio pignori dedit:poſt Mæuio : deinde domina eius pignoris facta ma-*
rito ſuo in dotem æſtimatum dedit.ſi Titio ſoluta ſit pecunia,non ideo magis Mæuij pignus conualeſ-
cere placebat : tunc enim priore dimiſſo ſequentis confirmatur pignus cum res in bonis debitoris inue-
niatur.in propoſito autem maritus emptoris loco eſt.atque ideo,quia neque tunc cum Mæuio obliga-
retur,neque cum Titio ſolueretur,in bonis mulieris fuerit,nullum tempus inueniri, quo pignus Mæ-
uij conualeſcere poſſit.hæc tamen ita,ſi bona fide in dotem æſtimatum prædium maritus accepit:id eſt
ſi ignorauit Mæuio obligatum eſſe.

Priuſquam ingrediar hanc quæſtionem,quædam dicenda ſunt ſine quibus ea intelligi
aut definiri nō poteſt. Dimiſſo priori creditore ſiue debitor ei ſoluerit ſiue poſterior cre-
B ditor,vel obtulerit,obſignauerit,depoſuerit pecuniam debitam poſterior ſubit locũ prio-
ris l.iiij.l.potior §.vlt.hoc tit.l.j.l.cum tibi C.eod.& potior eſt non in ea tantum quãtita-
te quam credidit,ſed etiam in ea omni quam ſoluit priori l.creditor §.ſciendum hoc titu.
l.ſecundus C.de pign. & poteſt pignus vendere ſi potuerit vendere prior licet ipſe ſuo iu-
re non potuerit l.Ariſto.tit.præced. Denique dimiſſo priori creditore, vt hæc lex ait,po-
ſterioris pignus confirmatur & conualeſcit. Dices merito, Imò non conualeſcit quod re-
cte contractum eſt ab initio & manſit idem ſemper eodem iure. nam etiam nondum di-
miſſo priori creditore poſteriori datur actio hypothecaria aduerſus debitorem & quem-
libet poſſeſſorẽ præter priorem creditorem vel ad eum qui ab eò emit l.creditor §. ſi ſim-
pliciter hoc tit. At conualeſcere dicitur hoc loco non quod initio non tenuerit,ſed quod
C iam non poſſit ſibi auelli priuilegio temporis à priori creditore qui dimiſſus eſt.infirmum
quidem erat pignus quodammodo manente obligatione prioris creditoris , ſed firmius
redditur ea ſublata. Id quoque ſciendum eſt pignus rei alienæ non valere l. ſeruus quem
§.vlt. De act.empt. Neque tamen omnino eſſe inutile atque ideo facile conualeſcere, vt
inferius dicemus,& retentioni locum eſſe. imò & creditori ignorãti hypothecariam dari
aduerſus debitorem, vel poſteriorem creditorem, vel alium poſſeſſorem nō dominum, &
debitori pigneraticiam l.ſi rem alienam §.pen.l.ſi pignore §.ſi prædo.de pig.act.l. ſi ab eo
De pignor.l.ſi non dominus hoc tit.l.iiij.§.ſi rem de vſut.& vſuc. itémque ignoranti cre-
ditori debitor eo nomine tenetur contraria pigneraticia ſiue ſciens ſiue ignorans rem a-
lienam obligauerit.quod conſtat ex l.tutor §.j. De pig. act. & imperitiſſime quidam in l.
D rem De cont.emp.quod non eſt in vet.libris, Accorſio adſcribit non eſſe creditori eo nõ
mine contrariam actionem. Item ſciendum eſt pignus rei alienæ cõualeſcere adquiſitio-
ne dominij non quidem ipſo iure, non directo, vt loquitur l. ſi Titio De pign. Sed per re-
tentionem l.j. in prin. eod. id eſt per exceptionem doli mali quod improbe debitor velit
rem auferre creditori quam ei pignerauit , quod ſit mendax. nam actioni vel exceptioni
doli inſunt mẽdacia l.quid enim.de dolo.& hoc etiam ſi creditor ſcierit rem ſibi alienam
pignerari. nam ignoranti certum eſt non tantum dari exceptionem,ſed etiam vtilem a-
ctionem l.rem De pign.act.l.v. C. ſi res al.pig.da.ſit. in qua lege exemplo pigneratitiæ, id
eſt ad exemplum hypothecariæ, vt in iure frequenter vtiles actiones dari dicuntur exem
plo directarum. His cognitis finge, Mulier quædã rem alienam Titio pignori dedit,poſt
E Mæuio. deinde domina eius rei facta eſt. Conualuit pignus vtriuſque adquiſitione domi-
nij,etiam poſterioris.nam quod valeret ab initio ſi res fuiſſet debitoris,conualeſcit poſtea
ſi res facta ſit debitoris. Atquin valuiſſet pignus poſterioris creditoris ſi res debitoris fuiſ
ſet l.creditor §.ſi ſimpliciter hoc titul. conualeſcit ergo poſtea dominio adquiſito debito
ri. Mox vero mulier marito eandem rem æſtimatam dedit in dotem. vendidit igitur &
maritum eius dominum fecit & pretium voluit eſſe in dotẽ. & ad extremum mulier Ti-
tium dimiſit priorem creditorem ſoluta pecunia. Quæritur an Mæuius poſſit aduerſus
maritum agere actione hypothecaria. Et ait non poſſe. nam ſi agat vel agat ex perſona Ti
tij quaſi in eius locum ſucceſſerit vel ex perſona ſua:nõ poteſt ex perſona Titij. nec enim
ſucceſſit in locum Titij , quia nec potuit in pignus ſuccedere quod iam non eſt in bonis
F mulieris ſed mariti.non poteſt etiã agere ex ſua perſona ſuóque iure. An quia ſicut poſte
rior creditor non poteſt agere hypothecaria aduerſus eũ qui à priore creditore pignus e-
mit d.§.ſi ſimpliciter l.j.C.ſi ant.cred.pig.vend.ita nõ poteſt agere in eum qui à debitore
emit.quod vtique admitterẽ ſi emerit à debitore vt ex pretio debitor liberaret ſe à priore
creditore & liberauerit ſe.quia hoc caſu emptor ſuccedit in locum prioris creditoris l.iij.

C.de his qoi in pr.cred.l.Ariſto tit.præced.At in hac ſpecie data re æſtimata in dotem ex A
pretio oon eſt liberatus prior creditor, ſed id maritus retinuit dotis cauſa. igitur non ſuc-
ceſſit in locum prioris. Et præterea in eo qui emit à priori creditore non diſtinguimus
ſcierit an ignorauerit rem alij obligatam eſſe. nam emptio rata eſt ſi iore creditor vendi-
derit, adeo vt nec poſteriori creditori ſit offereodi facultas l.iij. tit. ſeq. In marito diſtin-
guitur.nam ſi ſcierit rem fuiſſe obligatam Mæuio, tenetur hypothecaria, ſi neſcierit, oon
tenetur. Non eſt quærenda alia ratio quam quæ ab Africano redditur. Nollum tempus
inueniri poſſe quo pignus datum Mæuio valuerit aut conualuerit.Non valuit quo tem-
pore contractum eſt.Non conualuit qoo tempore dimiſſus eſt Titius. quia & hoc & illo
tempore res fuit aliena. Ratio eſt ſumpta ab enumeratiooe partium, ſed vitioſe, vt vide-
tur, quandoquidem prætermittitur pars vna, id eſt medium tempus. Medio tempore pi- B
gnus Mæuij conualuit adquiſito dominio mulieri, & conualuiſſe ex eo apparet quod ei
detur in malæ fidei emptorem actio hypothecaria. At certe verius eſt nec medio tempo-
re conualuiſſe pignus Mæuij, quia ei obſtabat Titius qoi eum præcedebat, nec poterat
vtrumque pigous implere. ac proinde infirmum erat Mæuij pignus duabus ex cauſis,
quod res aliena erat, & qood Titius prior erat. quarum voa tantum efficit quaotum alte-
ra. & vna quidem cauſa conualuit pignus medio tempore dominio adquiſito mulieri, al-
tera non conualuit, quia medio tempore dimiſſus Titius non eſt, ſed poſt æſtimationem
demum aut venditionem rei in maritum factam. Nullo igitur tempore plene conualuit:
& ideo nec agit hypothecaria in maritum ignorantem. In ſcientem agit, quia id egit do-
lo malo cum muliere vt res æſtimaretur fraudandi Mæuij cauſa. Et hoc cum non perci- C
peret Accurſius multa comminiſcitur in hunc §. ac primum ideo non conualeſcere pi-
gnus Mæuij dominij adquiſitione quod ſimpliciter eſſet cootractum id eſt nullo alio mo
do adiecto nulláve lege, ſed ita ſi deſiiſſet teneri Titio. deſiit autem teneri quo tempore
deſierat eſſe in bonis mulieris. male. nã Africanus repugnat. Titio, inquit, dedit poſt Mæ-
oio. Hoc quid aliud eſt quàm, vtrique ſimpliciter dedit? Male, ſciſſe Mæuium rem fuiſſe
alienam & ideo adquiſito dominio non dari ei actionem hypothecariam. Hoc enim nõ
omiſiſſet Africanus ſi ratio reſponſi penderet ex eo. Deinde etiã ſi ſciuit, oon dabitur qui-
dem ei, fateor hypothecaria aduerſus debitorem, id eſt aduerſus dominum l.j. De pig. ſed
aduerſus alium poſſeſſorem dabitur. ergo adoerſus maritum. Male etiam adiicit Mæuiũ
ſciſſe eam rem obligatam Titio nam hæc ei ſcientia nihil obeſt niſi in hoc ne agat con- D
traria actione l.tutor §.pen. De pig. act. noo etiam ne agat hypothecaria actione. Male,
eam rem alienam fuiſſe obligatam Titio quia erat debita mulieri. tunc enim pignus Ti-
tij ab initio conſtitiſſet etiam aote adqoiſitionem dominij. l.j. De pig. l.iij.§.j. hoc tit. no-
men enim pignori datur recte, & pignus, & ius quodcunque noſtrum quod eſt in re alie-
na. deinde obligata cur fuerit res Titio non eſt quod quærat, cum nollo verbo Africanus
dicat rem fuiſſe obligatam Titio: vt perperam quoque mox adiiciat, ideo fuiſſe obligatã
Titio quod igootaſſet rem fuiſſe alienam. quæ ratio etiam noo eſt idonea. nec enim ideo
magis obligatur pignus rei alienæ quod creditor ignoret rem eſſe alienam. Illud peſſime,
etiamſi mulier inæſtimatam rem dederit in dotem, Mæuio non eſſe actionem hypothe-
cariam. nam tempore dimiſſi Titij hoc caſu res fuiſſet in bonis mulieris. & conualuiſſet E
igitur ſine controuerſia pignus Mæuij. Et illud item peſſime, oon teneri etiam hypothe-
caria maritum ſi mala fide rem æſtimatã in dotem acceperit. ioiquum enim hoc eſſe, ne
ei fraus ſua proſit, & cõtra manifeſtã diſtioctionẽ Africani. Sequitur l.ij. De ædil. edict.

*Cum mancipiũ morboſum vel vitioſum ſeruus emat, & redhibitoria vel ex empto dominus expe-
riatur, omnimodo ſciẽtiam ſerui, non domini ſpectandã eſſe ait: vt nihil interſit, peculiari an domini
nomine emerit. & certum incertúm ve mandante eo emerit: quia tunc & illud ex bona fide eſt, ſer-
uum cum quo negotium ſit geſtum, deceptum non eſſe. & rurſus delictum eiuſdem, quod in contra-
hendo admiſerit, domino nocere debet. ſed ſi ſeruus mandatu domini hominem emerit, quem dominus
vitioſum eſſe ſciret, non tenetur venditor. circa procuratoris perſonam, cum quidem ipſe ſcierit mor-* F
*boſum, vitioſum eſſe, non dubitandum quin quamuis ipſe domino mandati vel negotiorum geſtorum
actione ſit obſtrictus, nihilo magis eo nomine agere poſſit. at cum ipſe ignorans eſſe vitioſum, man-
datu domini qui id ſciret emerit, & redhibitoria agat ex perſona domini vtilem exceptionem ei non
putabat opponendam.*

A Quæſtio legis hæc eſt ſeruo vel filio emente mancipium morboſum aut vitioſum cu-
ius meos & exiſtimatio ſpectanda ſit, patris vel domini, cui ex eo contractu acquiritur a-
ctio, an filijf. vel ſerui qui contrahit. quæ definitur in priori parte legis. Poſterior pars eſt
de procuratore ſimiliter vtrom procuratoris opinio ſpectanda ſit qui emit mancipium
morboſum aut vitioſum an domini. nam ſi quis emerit ſibi ignoraos mancipium mor-
boſum aut vitioſum, iure honorario, id eſt ex ædilitio edicto habet actionem redhibito-
riam reſcindendæ venditionis cauſa in venditorem qui ſciuit aut ſcire debuit nec certió-
rem fecit emptorem, vel iure ciuili habet actionẽ ex empto. oam redhibitio quoque con-
tinetur empti iudicio l. ex empto §. redhibitionem De act. empt. & electio eſt emptoris v-
tro iure experiri malit. Sed ſi ſciens emerit, non poteſt queri oec agere io venditorem cõ
B nomine. Quid ergo ſi non ipſe ſed ſeruus ſuus emerit aut filiusf. aut procurator, cuius ſciẽ
tia vel igoorantia ſpectabitur. De ſeruo primum dicam, deinde de procuratore. Et quæ
de ſeruo, eadem de filiof. Et rurſus de ſcientia primum dicam deinde de ignorantia. Ven
ditor domino non tenetur redhibitoria vel ex eoipto actione ſi ſeruus ſcierit mancipium
quod emebat eſſe morboſum aut vitioſum, dominus ignorauerit. Scientia ſerui qui ne-
gotium geiſit domino nocet. quod Africanus ait eſſe verum omnimodo id eſt indiſtin-
cte ſiue emerit ſeruus ſuo oomine quod eſt peculiari nomine ſiue emerit nomine domi-
ni. Si ſuo nomine, hoc eſt certiſſimum ſpectandam eſſe ſciẽtiam ſerui quia ſibi negotium
principaliter geſſit non domino. Sed idem erit ſi emerit nomioe domini. Nomine domini
emit qui domino emit nominatim ſiue mandatum habeat ſiue non id eſt ſiue quaſi pro-
curator emat ſiue quaſi geſtor. & latius patent hæc verba, Nomine domini quaſi genera-
C lia, quàm mandato domini. Et rurſus omnimodo, id eſt ſiue quoties dominus mandauit
emi, certum emi mandauit veluti Stichum, ſiue incertum id eſt hominem generaliter.
nam vtroque caſu ſcientia ſerui inſpicitor non domini. Si incertum, eſt ratio cur ſciẽtiam
potius ſerui ſpectari conueniat qui emit certum, quàm domini qui maodauit emi incer-
tum. quia dominus omnem emptionem poſuit in arbitrio ſerui, dum generaliter ei man-
dauit vt homioem emeret quem vellet. Sed idem tamen erit ſi certum emi mandauerit.
inſpicietur eoim ſcientia ſerui eáque domino oocebit. & generaliter his omnibus caſibus
delictum, id eſt culpa vel ſtultitia ſerui qui ſciẽs emit hominem morboſum aut vitioſum
domino nocebit, quia non erit domino etiam ignoranti facultas reſcindendæ vendirio-
nis per actionem redhibitoriam vel ex einpto. Nuoc de ignorantia tractemus. Vt ſcientia
D ſerui domioo nocet iodiſtincte, quominus habeat actionem redhibitoriam, an & igno-
rantia prodeſt quo magis habeat eam actionem, licet ipſe ſcierit mancipij morbum aut
vitium. quod dicendum videtur, vt contrariorum ſit contraria conſequeotia. Et ſane ſi
ſuo nomine ſeruus emerit, ignorantia ſerui domino ſcienti prodeſt, vt ei competat actio
redhibitoria. idémque erit ſi mandauerit domious incertum hominem emi. ſed addi po-
teſt ad vtrumque caſum exceprio, argo. l. imò De lib. cauſ. & l. ij. §. ſi ſeruus Pro empt. niſi
tempore emptionis præſens dominus fuerit qui ſciebat vænalis ſerui morbum aut vi-
tium & potuerit ſeruum prohibere ne emeret nec prohibuerit. hoc enim caſu ignorantia
ſerui ei non prodeſt. quod habet rationem manifeſtam. Quid autem ſi dominus certum
hominem emi maodauerit, qui oon ignorabat hominis morbum aut vitium? Et hoc
E quoque caſu placet ignorantiam ſerui domino ſcienti non prodeſſe. quia ipſe cootraxiſſe
intelligitur oon ſeruus. quod confirmat l. xiij. De cont. emptio. nec eſt in eo qoidquam
quod repugnet, oiſi obieceris rationi quam adduximus quod ipſe dominus ſcilicet videa
tur negotium geſſiſſe non ſeruus. eidem rationi eſſe conſequens vt ſi ſcierit ſeruus tale eſ-
ſe mancipium, domious ignorauerit qui eum ipſum emi mandauit, ſcieotia ſerui domi-
no noo ooceat, quod tamen negauimus ante de ſerui ſcieotia tractantes. Nec eſt qood
reſpoodeas, niſi dixeris, quod eſt in regula iuris rapiendam eſſe occaſionem iuris quæ
præbet benignius reſponſum. Benignius eſſe oon reſcindi veoditionem ſemel contra-
ctam, cuius ſuſtinendæ occaſio præſens eſt aliqua. & coërceri quoque edicto occaſionem
reſcindendæ venditionis ex cauſa morbi vel vitij quod latuit emptorem, breui tem-
F pore, puta ſex menſium. nam actio redhibitoria eſt ſemeſtris. Idcirco non domini
tantum ſcientia qui certum hominem emi mandauit impedit actiooem redhibitoriam
ſed etiam ſcieotia ſerui. & hoc eſt quod ait ſcientiam ſerui ſpectari ſiue certum domi-
nus ſiue incertum emi mandauerit. & in eo ſolo conſiſtit differentia inter ſcientiam &

ignorantiam ſerui. nam ſi certum emi mandauerit ignorantia ſerui non inſpicitur, ſi in- A
certum, inſpicitur. & quod ait illo loco, Ex bona fide eſſe, ſeruum qui contraxit deceptum
non eſſe, id eſt ignorantiam ſerui inſpici debere, id vt ſubiicit, non obtinet illo caſu quo
dominus certum emi mandauit. Concludamus ergo ſcientiam ſerui inſpici etiam ſi do-
minus certum emi mandauerit quem ignorabat eſſe vitioſum aut morboſum. nec eſt vl-
lus locus in iure qui huic concluſioni in eadem ſpecie repugnet de actione redhibitoria.
Opponitur quidem l. 2. De litig. & l. imo & ſeq. De lib. cau. Verum non ſunt de actione
redhibitoria, ſed de aliis caſibus. at ſimilibus. imo diſſimilibus, & in quibus non eſt par v-
tilitatis ratio ne proniores ſimus ad reſcindendas venditiones. Et caſus l. 2. hic eſt. Qui
ſciens emit rem litigioſam, fiſco pœnam committit. l. 1. De iur. fiſc. Ignorans excuſatur.
Quid ſi ſeruus emerit? Scientia ſerui inſpicitur. ſed ſi dominus certam rem emi manda- B
uerit ignorans litigioſam eam eſſe, hoc caſu ſcientia ſerui non inſpicitur. quod efficit ea-
dem benignitatis ratio, ne dominus ignorans & innocens propter ſcientiam ſerui in pœ-
nam incidat. eadem igitur ratio in genere, non in ſpecie. Caſus autem l. imo & ſeq. hic eſt.
Qui ignorans emit liberum hominem qui vænire ſe patiebatur dolo malo, aduerſus eum
habet actionem pœnalem in duplum. Qui ſciens, non item. Quid ſi ſeruus meus emerit
ſciens, ego ignorauerim? Scientia ſerui inſpicitur, niſi mãdauero certum emi nominatim.
nam mihi hoc caſu ſanè competit pœnalis actio, hac ratione, ne propter ſcientiam ſerui
pœnę eximatur liber homo, qui ſe quaſi ſeruum dolo malo vęnire paſſus eſt, maximè cum
non tam emiſſe videatur ſeruus meus quam ego qui nominatim ſeruo eum hominem e-
mendum deſtinaui. Et in ſumma in caſu huius legis ſcientia ſerui nocet domino etiam ſi C
certum emi mandauerit, ignorantia prodeſt, niſi certum emi mandauerit. In caſibus l. 2.
& l. imo & ſeq. ſcientia ſerui nocet & ignorantia prodeſt, niſi dominus certum emi man-
dauerit. hoc enim caſu neque ſcientia ſerui domino obeſt neque ignorantia prodeſt. At
quod hoc caſu detracto ita definitur, ſcientiam ſerui nocere domino, ignorantiam ſerui
prodeſſe domino eſt contra regulam l. v. De iur. & fact. ign. niſi ita accipiatur principali
perſonæ neque alterius ſcientiam nocere nec alterius ignorantiam prodeſſe: vt coheredi
in petenda bon. poſſeſſione coheredis ſcientia nõ nocet vel ignorantia non prodeſt. Imo
& filio cui principaliter defertur bon. poſſeſſio, patris ſcientia non nocet id eſt non cedũt
filio ignoranti dies petendæ bon. poſſeſſionis quibus ſciuit pater delatam eſſe filio bon.
poſſeſſionem, & ſimiliter patris ignorantia filio ſcienti non prodeſt l. 3. l. vltim. Quis or.
in bon. poſſeſſ. ſer. & ſimile exemplum ſumi poteſt ex l. non ſolum. §. ſed & ſi plures. De D
lib. cau. Principalis autem perſonæ ſcientia nocet vel ignorãtia prodeſt heredi eius & ſuc-
ceſſori vniuerſali, vel etiam illi cui per eum omne emolumentum adquiritur id eſt patri
vel domino. atq; ita in ſuperiori ſpecie petendę bon. poſſeſſionis quæ delata eſt filio prin-
cipaliter, ſcientia filij nocet patri, ignorantia filij prodeſt patri. Et ita in caſu huius legis &
d. l. 2. & l. imo, principalis perſona eſt ſeruus aut filius qui emit ſuo nomine. Sed & pro
principali habetur qui emit nomine domini vel patris, ſi non ex mãdato emit vel ſi ex mã-
dato emendi hominis incerti. quia collato in eum arbitrio emendi hominis quem vellet,
factus is eſt quaſi auctor & princeps emptionis. & ideo ſcientia eius domino nocet, igno-
rantia prodeſt. Dominus autem habetur pro principali ſi mandauerit certum hominem
emi. & ideo ſcientia vel ignorantia domini inſpicitur non ſerui præterquam in caſu hu- E
ius legis, quo ignorantia quidem ſerui non inſpicitur, ſed ſcientia inſpicitur vt cohibeatur
occaſio reſcindendæ venditionis. & ſimiliter vt cohibeatur occaſio vſucapionis quæ lu-
crum poſſeſſori ex re aliena parat inuito domino, quæque ob eam rem multis conſtringi-
tur legibus, ne facilè procedat, indiſtinctè ſcientia filij vel ſerui patri vel domino nocet, i-
mo quod amplius eſt in vſucapionis cauſa quàm redhibitionis ſcientia patris vel domini
etiam vſucapioni obſtat indiſtinctè. qua de re tractatur in l. heres. §. vlt. De vſurp. & vſuc.
Et hæc de priori parte huius legis ſufficiant quæ qui bene perceperit, etiam intellexerit
quàm erret à vero Accurſius, dum ab his verbis, Nomine domini, quæ tamen generalia
ſunt excludit mandatum domini, dum ab his, Siue certum ſiue incertum mandãte domi-
no emerit, excludit Nomen domini. Tranſeamus ad poſteriorem partem quæ eſt de pro- F
curatore. & in ea procuratoris nomine continetur etiam voluntarius, id eſt geſtor qui ſine
mandato geſſit negotium alienum, vt l. 17. De in rem ver. ac propterea rectè ſubiicit eum
teneri mandati vel neg. geſtorum, mandati, procuratorem verum ſcilicet, neg. geſtorum,

procura-

A procuratorem voluntarium ſiue geſtorem. & ita Quintilianus 7. c. 5. Malæ geſtæ procurationis, in foro, negotiorum geſtorum, an & mandati actio eſt. & l. 4. De fideiuſſ. quæ ita non malè legitur à Grçcis, diuiſa, vna quç vulgo eſt ſententias in duas. Poteſt accipi fideiuſſor eius actionis quam habiturus ſum. Aduerſus eum pro quo fideiuſſi vel mandati vel neg. geſtorum actionem habeo. Cuius verò ſciētia inſpicienda eſt ſi procurator emerit mancipium morboſum aut vitioſum? Si procurator emerit. Si igitur emerit nomine domini. Quod de procuratore dicam, idem dicam de tutore vel curatore, Scientia procuratoris inhibet actionem redhibitoriam. nec enim ea vel ipſe procurator vel dominus experiri poteſt, licet aliàs ex contractu procuratoris domino detur vtilis actio, ſi aliter rē ſeruare nō poſſit, ſed domino procurator tenetur actione mandati vel neg. geſtorum ob
B delictum ſuum. & hoc indiſtinctè Africanus tradit ſiue certum hominem dominus ſiue incertum emi mandauerit. & ſi incertum emi mandauerit, congruit l. Imo & l. non ſolum §. pen. De lib. cau. quæ ſunt de eo procuratore qui ſciens liberum hominem emit ſine mandato vel ex mandato emendi hominis incerti. Sed ſi certum dominus emi mandauerit, pugnat l. in ſeruo eod tit. quæ vult ſcientiam procuratoris domino non nocere id eſt non auferre actionem pœnalem in duplum aduerſus eum qui diſſimulauit condicionem ſuam, & hoc ne impunitus ſit dolus liberi hominis qui improbè in ea re verſatus eſt. In quæſtione autem actionis redhibitoriæ etiam ſi dominus certum emi mandauerit, ſcientia procuratoris nocet vt conſeruetur venditio potius quàm reſcindatur. Ignorantia quoque procuratoris domino ſcienti non præbet actionem redhibitoriam vel ex
C empto l. 13. de contr. empt. At ipſi procuratori præbet, nec ſi ea agat repelli poteſt exceptione ex perſona domini. Filius quoq; & ſeruus qui neſciêre morbum aut vitium venalis, rectè agerēt ex ſua perſona ſiqua ſuo nomine actione experiri poſſent. De nuntio nō eſt quod quæramus. nullus enim caſus exiſtere poteſt quo ſcientiam vel ignorantiam eius ſpectari conueniat. nam vice epiſtolæ fungitur, vt Accurſ. hoc loco ſcripſit rectè, & nihil aliud eſt quam epiſtola loquens, vt contra Epictetus Adriano reſpondit, epiſtolam eſſe nuntium tacitum. Nuntius miniſter eſt. Procurator miniſter non eſt. officium enim præbet non miniſterium. Nunc ex inſtituto ordine explicanda venit l. 47. De euict. cuius hæc ſunt verba.

Si duos ſeruos quinis à te emam, & eorum alter euincatur, nihil dubij fore quin rectè eo nomine ex
D *empto acturus ſim, quãuis alter x. dignus ſit. nec referre ſeparatim ſingulos an ſimul vtrũque emerim.*

Duos ſeruos emi Stichum & Pamphilum, ſingulos aureis quinque. Stichus euictus eſt. Si ſeparatim ſingulos emerim, certum eſt competere mihi ex empto actionem euictionis nomine. Si vtrumque ſimul emerim, nihil etiam dubij eſſe ait quin ſit mihi actio de euictione in id quod intereſt. Spectabitur autem in ea tantum is qui euictus eſt non etiam is qui euictus non eſt. namque tot ſunt de euictione actiones, quot ſerui, quamuis ſimul empti & vno pretio vnóque inſtrumento comprehenſi ſint l. cum plures hoc titu. l. & ſi vno. De act. empt. Obiicitur l. ſi quis aliam. De ſolut. quæ ſi pro nummis vel qua alia re mihi debita volenti mihi dederis duos fundos in ſolutum, euicto altero fundo, ait
E poſſe agi priſtina actione inſolidum, quaſi non aliter videatur ſublata priſtina obligatio quam ſi vtrumque fundum quem dediſti in ſolutum feceris meum. De priſtina actione loquitur, non de actione ex empto vt poſſit ea etiam agi inſolidum perinde ac ſi vterque fundus euictus eſſet. Sed idem videtur dicendum de actione ex empto. nam conſtat ex hac cauſa etiam ex empto vtilem actionem eſſe l. 4. C. de euict. l. eleganter. De pign. act. No. 4. quia datio in ſolutum eſt ſimilis emptioni aut permutationi, quæ & ipſa emptioni ſimillima eſt. Emptioni ſi pro nummis fundus aut fundi dati ſint in ſolutum, Permutationi ſi pro alia re quæ etiam corpore conſtet. Et non eſt nouum vt ſit electio actoris qua actione agat, priſtina actione quaſi nō ſoluerit debitor, an vtili ex empto quaſi ſoluerit. nam & ſi acceptotulero debitori vt mihi expromiſſorem daret nec dederit vel a-
F gam priſtina actione quaſi inutilis ſit acceptilatio l. licet. De iu dot. vel actione in factum præſcriptis verbis in id quod intereſt l. ob eam. De præſc. verb. vel condictione ob rem dari l. ſi accepto l. ſi mulier De condic. cau. da. quaſi vtilis ſit acceptilatio. Sed ſi ſuperiore caſu datis duobus fundis in ſolutum, euicto altero, agam ex empto de euictione, dico ſeparatim ſpectandam eſſe actionem in eo fundo qui euictus eſt, non in vtroque. quia

tot ſunt euictiones, quot ſunt fundi & hãc eſſe conſtituendam differentiam inter actio- A
nem ex empto & priſtinam actionem. At dubitatio præcipua huius legis non in eo con-
ſiſtit, ſi duos ſeruos vel fundos ſimul emerim quinis aureis, euicto altero, ſeparatim detur
actio ex empto ob euictionem, an vtriuſque nomine, ſed hoc quęritur an euicto altero ſit
actio de euictione, ſi is qui euictus non eſt tanti ſit quanti vterque emptus eſt puta x. quo-
niam poteſt videri, nihil intereſſe emptoris apud quem remanet ſeruus qui tanti eſt quã-
ti vterque emptus eſt. At certè intereſt emptoris habere eum qui euictus eſt, vt quo am-
plius eſt alter id lucro eius cedat potius quam venditoris. & ita definit Iulianus vel Afri-
canus hoc loco. Sed valde obſtat l. ſi duorum De act. empt. quæ in ſimili ſpecie vult lucrũ
cum damno penſari. Species hęc eſt, Quidam duos fundos vendidit ſimul vno pretio, vi-
neam ſcilicet & pratum aut ſyluam cęduam, & vineam ſeparatim dixit eſſe c. iugerũ, pra- B
tum cc. In vinea deſunt x. iugera, in prato exuperant, quoniam vinea eſt xc. iugerum pra-
tum ccx. Cõſtat venditorem teneri ex empto quod minor ſit modus vineæ, licet amplior
ſit prati & conſtet vniuerſus modus ccc. iugerum l. ſi in qualitate l. ſi fundo vendito De
act. empt. nec agẽti emptori obſtat exceptio; doli mali, quia dolo non facit qui perpetuo
iure vtitur, id eſt directo iure l. 2. C. Th. de iur. fiſ. Et ius directum hoc eſt vt teneatur ven-
ditor qui maiorem modum dixit, & ſi minorem dixit vt quod amplius eſt ad compendiũ
emptoris pertineat. Et ita ſi vẽdiderit vno pretio duos ſtatuliberos & ſingulos dixerit ma-
numiſſos ſub condicione dandi decẽ, & vnus 15. alter 5. dare iuſſus ſit, tenetur ex empto,
quamuis conſtet ſumma, & ſit ab vtroque emptor accepturus 20. Contra ſi plus ſit in vi-
nea quam in prato, & conſtet vniuerſus modus, dict. l. ſi duorum ſignificat non eſſe quod C
eo caſu queratur vel agat emptor, cum quod in prato deeſt exuperet in vinea, cuius redi-
tus longè amplior eſt quam prati. ita iudicant Iuriſconſulti. ita Columella 3. cap. 3. Vulgus
aliter quod pratum ſine opere paratum ſit & quod ei minimè quaſi noceri poſſit. Sed, vt
ille docet, quod vinea infamis eſt, hoc non ſuo, ſed hominum vitio contingit, qui vineta
per auaritiam vel inſcitiam vel per negligentiam perdunt, qui ſi cum ſciẽtia ſociarent di-
ligentiam omnes illos qui fœnum ſuum & olera amplexantur, incremẽto patrimonij fa-
cilè ſuperarent. Et ad extremum concludit Paulus in dict. l. ſi duorum, in omnibus etiam
ſuperioribus caſibus ęquius eſſe lucrum cum damno penſari, & quod deeſt emptori ſup-
pleri. quæ concluſio Triboniani potius eſſe videtur quam Pauli. & non malè producetur
ad cauſam euictionis. ideóque ſi vltra pretium non interſit emptoris, non aget ex empto D
euicto altero in ſpecie huius legis, vel ſi quid amplius interſit, in id tãtum aget quod am-
plius intereſt: niſi dicamus, quod eſt verius, in ſpecie huius legis non væniſſe duos ſeruos
confuſè vno pretio, vt d. l. ſi duorum, ſed diſtincto pretio, id eſt ſingulos quinque. nec qui
dicuntur væniſſe ſimul, ideo dicuntur & vno pretio væniſſe. quamobrem non ſubeſt hic
eadem admittendæ compenſationis ratio. Et obſeruandum in hac ſpecie hominem di-
gnum 10. emptum 5. Hæc fraus eſt tolerabilis, non ſi vel dignum 10. emerit quis 4. aut 3.
vel dignum 10. vendiderit 21. nam propter hanc fraudem venditio quodammodo reſcin-
ditur. quod non opinor eſſe primum introductum l. 2. & 8. C. de reſc. vend. ſed iure vetu-
ſtiore, cum in Pãdectis nullam ſpeciem inueniam, qua vel emptor dimidio minoris eme-
rit vel venditor dimidio pluris vendiderit, & in hac ad finẽ dimidij emerit emptor, quod E
licet, non dimidio minoris Quod ſequitur in l. 27. De vſur. eſt apertiſſimum.

*Cum patrifam. mora facta ſit, iam in herede eius non quæritur mora. nam tunc heredi proximo he
reditario iure ea competet. ideóque ad ceteros quoque deinceps tranſmittitur.*

Mora fit ex perſona l. mora hoc tit. nec tamẽ ideo minus ad heredem eius pertinet qui
moram fecit cuíve mora facta eſt. Ad heredem eius qui moram fecit, id eſt qui interpel-
latus nõ ſoluit, licet heres interpellatus non fuerit. Ad heredem eius cui mora facta eſt id
eſt qui debitorem fruſtra interpellauit, licet eum etiam heres non interpellauerit. De he-
rede eius cui mora facta eſt loquitur Africanus hoc loco. ſed idem ſtatuimus de herede F
eius qui moram fecit. & ita l. ſi ſeruum §. nunc videamus De verbo. obl. definit culpam
debitoris, quo nomine comprehenditur etiam mora, perpetuare obligationem debitoris
& ſucceſſoris eius. Siue igitur moram defunctus fecerit ſiue paſſus ſit eam tranſmittit ad
heredẽ, iure hereditario, vt African. ait, quia ſcilicet heres in ius omne defuncti ſuccedit,

in

A in commoda & in incommoda, in vitia & in virtutes quæ in defuncto fuerunt l.cum he-
res De diuer.temp.præſ.l.non ſolum §.pen.De lib.cau.l.vitia C.de acquir.poſſ.& conſe-
quenter non ad proximum heredem tantum mora trãſmittitur, ſed etiam ad vlteriores,
prout heres heredẽ, ſicut Flaccus loquitur, velut vnda ſuperuenerit vndam.nam quæ iu-
re hereditario heredi proximo competunt,& ſequentibus competunt in infinitum. Quę
proprio quodam lure,non item l.ſciendum De verb.ſig. Et quod dicitur moram fieri ex
perſona,ooo hoc eſt,perſooę eam adherere nec ad heredem tranſire,ſed naſci eam ex in-
terpellatione perſonæ ipſius quæ debet vel cui debetur. mora enim nihil aliud eſt quàm
fruſtratio interpellantis creditoris vel debitoris. Et quod dicitur l. Titia §.vſuras De leg.
2. Semel moram ioteruenilſe ſufficit, hoc eſt vna interpellatio ſufficit modo fiat opportu
B no loco & tempore nec remittatur vel intermittatur. nam ne perſona quidẽ mortua quæ
fecit moram vel paſſa eſt, neceſſe eſt repeti interpellationem in perſonam heredis.& per-
peram interpretes quidam ad creãdam moram plures interpellationes requirunt. & ab-
utuntur in eam rem l. qui Romæ §. coheredes De verb. oblig.nam & ſi in eius ſpecie
ponatur ſæpius factam interpellationem, non ideo ſequitur ſæpius eſſe faciẽdam. Quod
enim ex abundanti fit, ex eo ius non ſumitur. Inſtantia quidem poſt intetpellationem vt
perſeueret neceſſe eſt l.mora.§.1.hoc titu.non etiam vt denuo cogantur teſtes & iteretur
interpellatio. Interpellatio eſt admonitio, quę fit teſtatò, ſoluendi vel accipiẽdi eius quod
debetur. Mora, cootemptio huiuſce admonitiools. Ait autem, Com patriſamilias.quia
ſoli patresfam.vel qoi pro patribusf.habentur, heredem habent teſtamentarium vel legi-
C timum. Nuoc tranſeamus ad l.50. De iu.dot.cuius hæc ſunt verba.

Quæ fundum in dote habebat diuortio facto, cum in matrimonium rediret, pacta eſt cum viro, vti decem in dotem acciperet, & fundum ſibi reſtitueret. ac datis decem, prius quam fundus ei reſtitueretur in matrimonio deceſſit. Illud ex bona fide eſt, & negotio cõtracto conuenit, vt fundus quaſi ſine cauſa penes maritum eſſe cœperit condicatur. Et hoc euidentius circa actionem pigneraticiam apparebit. etenim ſi cum fundum Cornelianum pignoris cauſa tibi tradidiſſem, poſtea ex conuentione fundum Titianum in hoc tibi tradiderim, vt Cornelianum mihi reſtitueres: minime puto dubitandũ erit, quin ſtatim rectè pigneraticia ad recipiendum Cornelianum agere poſſim.

D Diuortio facto prius quam repeteretur fundus quem mulier dederat in dotem, red-
integratum eſt matrimonium,& pacta eſt muliet cum viro vt is fundus ſibi reſtitueretut
& x.acciperet in dorem. adiectum eſt pactum reſtituendi fuodi dationi ſecundæ dotis,
quod ſi non fuiſſet adiectum, tacitè idem fundus rediſſet in dorem l.14.l.dotem l. Diuus
l.poſt diuortium hoc tit. Sed permutatio dotium pacto fieri poteſt ex re in pecuniam vel
ex pecunia in rem vel ex alia re io rem aliam l.ſi ei nuptura & ſeq. hoc tit.l.ſi mulier tit.ſe-
quent.l.7.de tut.& cur.da.qua in re permutatioois verbum nõ accipimus ἐκφαντικῶς, vt
Gręci loquuntur, id eſt propriè & κατὰ λέξιν, quia rei ſuæ cum re ſua permutatio non eſt,&
vtriuſque tei domina eſt mulier, alioquin rei meę cum pecunia aliena vel contra, permu-
tationẽ fieri nihil vetat, ſi modo pecunia non detur pro pretio, ſi permutationis noo em-
E ptionis contrahendæ animus fuetit:& ea ratione in ſpecie l.vlt. De cond.cau.da.permu-
tatio eſt, vt Græcis videtur, non emptio, ſi pecuniam dedi vt Stichum dares nec pugnat
quidquam cum l.naturalis §.1. De præſ.ver.ne in eo quidẽ quod ait Sticho mortuo ante
traditionem, pecuniæ repetitionem eſſe. hoc enim fit exemplo emptionis l. ſi fuodus lo-
ca.quam permutatio imitatur. Et ob id ſolum periiſſe Stichus dicitur ei qui ptior pecu-
niam vel aliam rem dedit, quod non poſſit agere præſcriptis verbis in id quod intereſt ſi-
bi Stichum tradi.quæ vltima fuit ſolutio Accurſij & ita l.7. De pręſ.vet.datur pecunia vt
Stichus manumittatut nõ tamen pro pretio.alioquin ceſſante domino Stichi, ſtatim Sti-
chus eriperetut in libertatem l.Paulus De lib.cau. Verum ad rem. Secundum conoẽtio-
nem initio propoſitam tenouato matrimonio vir accepit x.in dotem, nec tamen reſtituit
F fundum, deinde mortua eſt mulier in matrimooio. Quæritur qua actione heredes eius
fundum repetere poſſint? Et ait eſſe condictiooem ſine cauſa. Sed forſitan eſt & actio de
dote.nam ceſſauit quidem manente matrimonio nec potuit dari ex pacto adiecto ſecun-
dæ doti, verum ſoluto matrimonio cur non dabitur actio de dote, maximè cum dicat ex
bona fide & ex negotio contracto eſſe fundum reddi. nullom enim aliud negotium con-

tractum eſt quàm dotis & condictio ſine cauſa bonæ fidei non eſt,ineſt tamen actioni bo A
næ fidei l.vltim. De condiction. ob turpem cauſam.& cum illa concurrit l.2.De condic.
ſine cau.& ita ſi cõuentione fiat permutatio pignoris,veluti ex fundo Corneliano in fun-
dum Titianum ea lege vt Cornelianus reſtituatur, rectè agitur pigneraticia ad recipien-
dum Cornelianum,vel quod adiiciẽdum puto condictione incerti ſine cauſa. nam con-
dictione certi dominus agere non poteſt. poſſeſſionem denique non rem condicere po-
teſt.Sequitur l.9.De fund.dot.

*Si marito debitori fundi, id quod debet, doti mulier promiſerit, dotalem fundum effici.quod ſi ei
promittat qui fundum aut decem debuit, in arbitrio eſſe mariti quod in dote ſit.quod ſi Stichum aut
fundum debuit maritus,& quod debet,doti ei promiſſum ſit : Sticho mortuo fundum in dotem eſſe.* B
*His conſequens eſſe ait, vt ſi Cornelianum aut Sempronianũ fundum debenti,id quod debet,doti pro-
miſſum ſit, vtrum eorum dotalem eſſe malit:planè vtrum velit alienaturũ,alterum alienari non poſ-
ſe.ſi tamẽ alienum rurſus redimat,adhuc in eius poteſtate eſt an eum quem retinuiſſet,alienari velit.*

Sciẽdum eſt l.Iulia prohiberi fundi dotalis alienationem & pignerationem.& addi ex
ea exemplũ poteſt vitioſè aut inutiliter contracti pignoris l. cum vitioſè de pig.cuius nec
retentio erit creditori nec fiſco qui ſucceſſit creditori, ſicut nec fiſco qui marito ſucceſſit
eius fundi pigneratio eſt l.2.hoc tit.Lex autem Iulia intelligitur de fundo inæſtimato.nã
hic propriè dotalis eſt l.vnica §.in fundo C.de rei vx.act. Fundus æſtimatus non eſt do-
talis ſed mariti proprius emptionis iure, niſi vno caſu , ſi relinquatur arbitrio mulieris vt
vel fundum repetat ſoluto matrimonio vel ęſtimationem.hoc enim caſu fundus ęſtima- C
tus l. Iulia comprehenditur nec alienari poteſt quem mulier repetere ſi velit poteſt l. 11.
hoc tit.l.1.C.eod. Quod ſi vel detur æſtimatus ita vt æſtimationem reſtituat maritus ſo-
luto matrimonio,vel ita vt in poteſtate ſit mariti reſtituere fundum aut æſtimationem,a-
lienari poteſt,& quanti emerit maritus, non quanti vendiderit ſoluto matrimonio repe-
titio eſt. Sed multum tamen alia in re intereſt æſtimatus detur in dotem hoc an illo mo-
do.nam ſi vt æſtimationem reſtituat maritus,ſola æſtimatio eſt in dotem,& fundus alie-
nari vel obligari poteſt.Et hæc eſt ſpecies l.6.C.de vſufr.in qua videtur legendũ, æſtima-
tio vbi legitur,eadem poſſeſſio.Sin vero vt vel fundum reſtituat vel æſtimationem,in pẽ-
denti eſt vtrum ſit in dotem res, an æſtimatio. quoniam hoc omne pendet ex voluntate
viri varia & mutabili. alienato fundo,æſtimatio erit in obligatione. non alienato aut re- D
dempto fundo , vtrũque erit in obligatione, & fundum reſtituendo liberabitur maritus.
Illud etiam non eſt omittendum lege Iulia permitti alienationem fundi dotalis volente
& conſentiente muliere & voluntati ratihabitionem comparari l.æſtimatis Sol.mat.Sed
& hodie ex No.61 fundus dotalis alienari poteſt,ſi modo ſemel atque iterum conſenſerit
mulier, & maritus ſit ſoluendo quo caſu quanti fundum vendiderit maritus, tanti tene-
bitur iudicio dotis.& inde petenda eſt ratio l.vlt.tit.pręcedentis. Vir accepit in dotẽ fun-
dum æſtimatum c.deinde adiectum eſt pactũ vt fundus reſtitueretur eodẽ. pretio, id eſt
tanti pretij nec deterior.Soluto matrimonio ex pacto reſtitui fundum oportet omnimo-
do. Quid ſi vænierit cc.volente muliere?An & tunc reſtituendus eſt fundus?Sic ſanè niſi
malit cc. quanti fundum vendidit præſtare l.æſtimatis Sol.mat.Volũtas mulieris facit vt E
liberetur reſtituẽdo cc.nam & voluntas mulieris confirmat alienationem.& l.12.hoc tit.
dum ſoceri voluntatem non ſufficere ait,ſatis probat ſufficere mulieris.Id quoque ſcien-
dum eſt in dotem dari vel caueri non rem tantum & pecuniam,ſed etiam iura,veluti no-
mina,etiam nomen ipſiuſmet viri.quod fit viro debitore liberato per acceptilationem,&
eo quod debuit conſtituto in dotem. Cõſtituitur dos pactione nuda l.ad exactionem C.
de do.pro.& res quam vir debuit videtur à muliere ad virum perueniſſe.alioquin non eſ-
ſet dotalis. Quid enim eſt dos? Quod nomine rei vxoriæ ad virum peruenit l. ſi nuptura
§.1.hoc tit.Nunc proponẽda eſt quęſtio huius legis.Mulier nuptura doti cauit fore quod
vir debebat.Debebat is ex ſtipulatione fundum Titianum aut Cornelianum,ita cõcepta
diſiunctim. Erat igitur in eius electione quem vellet dare. Quæritur obligatione eadem F
tranſlata in cauſam dotis ſicut dictum eſt,quem fundum maritus alienare poſſit vel an v-
trumque,an neutrũ?Et quia electio eius erat quem vellet dare,concludit Africanus poſ-
ſe eum alienare quẽ voluerit,eóque alienato alterum remanere dotalẽ nec poſſe alienari,
niſi fortè alienatũ redemerit atque ita rurſus dominiũ eius adquiſierit quod vt probet v-

titur

A titur velnti ſorite in hunc modum. Si debitori fundi mulier quod debebat cauerit in do-
tem, eſt ne fundus dotalis vt nec alienari poſſit? Eſt ſanè. Si ei qui debebat fundum aut 10.
quod debebat doti dixerit, vtrum erit in dotem fundus an 10? Vtrum maluerit maritus.
Quid ſi ei qui debebat fundum aut Stichum? Et ſimiliter is erit in dotem quem maluerit
maritus. Quid ergo ſi moriatur Stichus? fundus erit dotalis quoniam extincta eſt electio
morte Stichi l. 2. §. Scæuola De eo quod cer. lo. licet adhuc tentari poſſit offerendo æſti-
mationem Stichi, fundi præſtatione maritum abſolui poſſe ex l. cum res §. ſi Stichus De
leg. 1. Idémque erit ſi Stichus aliqua ex cauſa adquiſitus mulieri fuerit l. Si Stichum aut
Pamphilum de ver. obl. Si igitur ei qui debebat fundum Cornelianũ aut Titianum mu-
lier doti promiſerit, is erit dotalis quẽ voluerit maritus. & alienare alterum poterit. Quin
B & ſi alienatum redemerit, adhuc integra erit electio marito & alienare poterit quem an-
te retinuerat. nam eius qui debet illud aut illud, ambulatoria eſt voluntas quoad ſoluerit
vel quoad finita obligatio ſit l. eum qui certarum §. vlt. De verb. oblig. l. ſi ſterilis §. vlt. De
act. empt. & ambulatoria dicitur, à Græcis μετανοητικὴ, incõſtans & incerta voluntas quę
mutari ſubinde poteſt. Ad eam voluntatem neceſſe eſt accommodare legem Iuliam &
conſequẽter ambulatoriam quoque eſſe legis Iuliæ poteſtatem, vt prout ille voluerit aut
noluerit modo poſſit fundus idem alienari modo non poſſit. Vt enim infinitæ rei neceſſe
eſt infinitam eſſe regulam, ita inconſtantis inconſtantem. & ideo rectè ait l. ſeq. quia dotis
talis eſt obligatio. Sic enim iamdiu emendaui. Cætera ſunt aperta. & quod ex eodem A-
fricano additur l. 11. id iam expoſuimus initio, nec reſtat niſi vt verba referamus.

C *Quod ſi fundus in dotem æſtimatus datus ſit vt electio eſſet mulieris, negauit alienari fundum
poſſe. quod ſi arbitrio mariti ſit, contra eſſe.*

Tranſeamus igitur ad l. 34. Sol. mat. cuius hæc ſunt verba.

*Titia diuortium à Seio fecit hanc Titius in ſua poteſtate eſſe dicit, & dotem ſibi reddi poſtulat.
ipſa ſe matremf. dicit, & de dote agere vult. quæſitum eſt quæ partes iudicis ſint. Reſpondi, patri niſi
probet filiam non ſolum in ſua poteſtate eſſe, ſed etiam conſentire ſibi, denegandam actionem, ſicuti
denegaretur, etiam ſi conſtaret eam in poteſtate eſſe.*

Poteſt intelligi tam de aduentitia quam de profectitia dote. Dos profectitia ſic dicitur
D vt peculium profectitium. ſed hoc intereſt quod peculiũ profectitium à parente datur li-
beris quos habet in ſua poteſtate. Dos profectitia ab eodẽ datur etiã liberis quos non ha-
bet in poteſtate modo ſit virilis ſexus & per virilem ſexum cognatione iunctus. nam quæ
à matre vel auo materno datur, aduẽtitia eſt non profectitia. Et dotis profectitiæ propriũ
hoc, vt morte mulieris ſoluto matrimonio ad parẽtem dos reuertatur ſiue filiaf. fuerit ſi-
ue materf. l. 5. §. pen. De iur. dot. l. ſi filia De diuor. l. ſi ab hoſtibus l. filię hoc tit. & quod ait
l. 4. C. ſol. matr. de filiaf. idem etiam obtinet in materf. vt Theodorus adnotauit. nam ad-
uentitia apud virum remanet. Morte autem viri vel diuortio ſoluto matrimonio, non di-
ſtinguimus dos ſit profectitia an aduentitia, ſed filiafam. ſit pro qua data eſt an materf. nã
ſi filiaf. eſt, patri competit repetitio dotis adiuncta perſona filiæ, id eſt volente & conſen-
E tiente filia l. Titia 1. §. qui inuita De leg. 1. l. pater filiam ad leg. Falc. l. qui hominem §. ſi ge-
ner De ſolut. l. 2. l. filiæ C. ſolut. matrimonio, & Vlp. tit. de dotibus, & ex Conſtitutione e-
tiam Iuſtiniani hodie generaliter communes ſunt actiones patris & filij aut filiæf. ex cau-
ſis aduentitiis l. vlt. §. vbi autem & §. & filius C. de bon. quæ lib. acq. Quod ſi materf. ſit, ſo-
lius mulieris actio eſt l. ſi cum dotem §. eo autem. hoc titu. & hoc eſt quod ait l. pater De
euict. vno tantum caſu, id eſt, ſi filia emancipata mortua ſit in matrimonio dotem pro ea
datam à patre, ad patrem reuerti, nam morte mulieris ſoluto matrimonio, dos ab extra-
neo data niſi fuerit receptitia, apud virum remanet, & extraneus definitur omnis perſona
præter parentem per virilem ſexum aſcendentem & vel habentem vel non habentẽ mu-
lierem in poteſtate. Alio autem modo ſoluto matrimonio, dotis ab extraneo datæ repeti-
F tio ſoli mulieri competit, & extraneus definitur omnis præter parẽtem per virilem ſexum
aſcendentem & mulierem in poteſtate habentem. nam ſiue dos à patre ſiue ab extraneo
profecta fuerit, ita demum patri dabit prætor repetitionem dotis, vt hoc loco oſtenditur
ſi probauerit filiam eſſe in ſua poteſtate & conſentire agenti ſibi. In contextu videtur le-
gendum, Reſpondit. Sequitur in l. 23. De act. rer. amot.

Redintegrato matrimonio, ſi iterum diuortium factum erit, ob res amotas prioris diuortij cauſa, A
item ob impenſas donationéſque priore matrimonio factas, manere actionem exiſtimauit.

Redintegrato matrimonio ac deinde diuortio facto iterum non tantum agitur ob res amotas prioris diuortij cauſa vindicatione aut cõdictione vt l.ſeq.ſed etiam ob res amotas poſterioris diuortij cauſa,& non tantum ob impenſas factas in res dotales priore matrimonio mandati vel neg. geſtorum,aut ob donationes factas priore matrimonio directa vel vtili vindicatione vel cõdictione,vt l.vnica §.taceat C.de rei vxo.act.ſed etiam ob factas poſteriore matrimonio, vel etiam ex his omnibus cauſis retẽtio eſt dotis iure veteri.nam eadem dos eſſe intelligitur idémque matrimonium quod redintegratum eſt l.plerique De rit.nup.nec mirum igitur ſi in vnum idémque iudicium veniant quæ acta ſunt priore quæque poſteriore matrimonio. & redintegrato matrimonio,tacitè dos redintegratur,niſi aliud conuenerit,vt diximus l.50.De iur.dot.etiam ſi medio tempore alij nupſerit mulier l.pen.§.vxor. Sol.mat. modo nihil cauerit de reſtituenda dote l.poſt diuortium De iur.dot. Quod ſi medio tempore actum ſit de dote vel cõdictione rerum amotarum & pendente iudicio redintegratum matrimonium fuerit iudicium extinguitur l.ſi mulier diuerterit Sol.mat.l.vlt.hoc titul. vel potius ceſſat,vt rectè ait l. qui res §.aream De ſolut.vt in furioſo dum interquieſcit,furorem ceſſare non deeſſe Seneca ait. Extinctã enim ſemel actionem neque ciuilis neque naturalis ratio renaſci patitur l.10.§.pen.De in rem ver. quod ſcilicet ſit quidem, vt Ariſtoteles loquitur, μεταβολὴ ab habitu ad priuationem,ſed non à priuatione ad habitum.Sequitur l.23.De teſta.tut.

Tutor ita rectè non datur, Illi aut illi filiis meis, vtri eorum volet, Titius tutor eſto.quid enim dicemus ſi Titius conſtituere nolit vtri ex filiis tutor eſſe velie?ita autem rectè tutor dabitur, Titius ſi volet, illi filio meo tutor eſto. C

Si dixerit Illi aut illi filiis meis,puto vtrique datum tutorem videri l.penul.C.de verb.ſig.Sed ſi adiecerit,vtri eorum volet,alterutri.arg.l.16.De leg.2. Non igitur certæ perſonæ,cum tamen tutor dari debere videatur non tantum certus, ſed etiam certæ perſonæ. Non eſt certa pupilli perſona de qua conſtituere niſi qui velit cogi non poteſt. Sed forſitan cogi poteſt optare ſibi pupillum alterutrum,vt heres à quo legatum relictum eſt, Illi aut illi vtri heres vellet cogitur alterutri præſtare ſolidum legatum d.l.16. Quod ſi certa ſit perſona pupilli, non eſt dubium vtilem eſſe dationem etiam ſi collata ſit in volũtatem D dati tutoris hoc modo, Illi filio meo,ſi volet,tutor eſto.Reſtat ex hoc libro octauo tãtum l.39.De ſolut.cuius verba hæc ſunt.

Si ſoluturus pecuniam tibi, iuſſu tuo ſignatam eam apud nummularium,quoad probaretur, depoſuerim: tui periculi eam fore Mela libro decimo ſcribit. quod verum eſt. cum eo tamen, vt illud maximè ſpectetur, an per te ſteterit, quominus in continenti probaretur. nam tunc perinde habendum erit,ac ſi parato me ſoluere,tu ex aliqua cauſa accipere nolles, in qua ſpecie non vtique ſemper tuum periculum erit. quid enim ſi importuno loco vel tempore obtulerim? His conſequens eſſe puto, vt etiam ſi & emptor nummos, & venditor mercem,quod inuicem parum fidei haberent, depoſuerint: & nummi emptoris periculo ſint. vtique ſi ipſe eum apud quem deponerentur elegerit. & nihilominus merx quoque,quia emptio perfecta ſit. E

Obtuli tibi pecuniam debitam. tu cum nolles eam accipere antequam ſpectaretur & probaretur,iuſſiſti me eam ſignatã deponere ad mẽſam L. Titij nummularij quoad probaretur. Solent nummulariis pecuniæ probandæ dari. Menander. Ἀλλ' ἐπὶ τραπέζας μοὶ φέρειν τὴν προῖχ', ἵνα εἰ τὸ χρυσίον καλόν ἐστι, δοκιμασθῇ ἰδῃ. Et ſignatam pecuniam deponere eſt ſacculum aut bulgam cum pecunia ſignatorum ſiue teſtium ſignis obſignatam deponere l.vlt. De leg. com. eandem etiam cõſignatam pecuniã dicimus,quo verbo abutuntur vulgo pro adnumerata pecunia & depoſita,licet vel loculi obſerati vel ſacculus obſignatus non ſit. Porro vt tu iuſſiſti, ita ego obſignatã pecuniam depoſui apud nummularium,quæ poſtea periit caſu maiore quodã. Quæritur cui perierit,mihi an tibi? Et ait pecuniam F tibi periiſſe,ſed addit modum, Cum eo tamen,&c. vt in l.& hæc diſtinctio §.vlt. Loca.Si igitur per te ſteterit quominus in cõtinenti pecunia probaretur & adnumeraretur, ac malueris eã deponi apud nummularium quẽ elegiſti, tuo periculo erit, quia poſt moram tuã periit,ſicut ſi parato me ſoluere,tu accipere nolueris,oblatã ſcilicet oportuno loco

A loco & tempore, vt l.mora De vſur.nam quæ fit inoportuno loco vel tempore oblatio,
nullius momenti eſt. & inoportunus eſt locus inoportunúmve tẽpus non tantum ſi alio
loco vel tempore offeratur quam quo dari debuit, ſed & ſi vel ſacra facienti creditori vel
funus ducenti vel quibus aliis temporibus receptum eſt, in ius vocare non decere l.2. De
in ius voc.& ita ſi iuſſeris me oblatam pecuniam deponere apud nummularium, quoad
oportunitas quæ tum non erat ſe offerret melior nobis præſentibus reſignandę & ꝓban-
dæ pecuniæ, meum erit non tuum detrimentum. Et ſecundum hæc in l.creditor hoc tit.
qui oblatam à debitore pecuniam vt alia die accepturus diſtulit, ideo non agnoſcit eius
pecuniæ periculum, ſi poſtea quaſi æroſa à magiſtratu reprobata ſit quod accipere diſtu-
lerit iuſta, ex cauſa cum non offeretur oportuno & commodo tempore, ſicut eadem lex
B ait tutoris periculo non eſſe pecuniam pupillarem quam collocare diſtulit cum non in-
uenirentur idonea nomina. Et æroſam pecuniam dicit quæ ſubærata eſt, quæ aurea vel
argẽtea videtur & habet in ſe æris plurimum, vt Feſtus æroſam Cyprum appellatam ait
quod in ea plurimũ æris naſcatur. à Græcis dicitur pecunia æroſa χαλκόχρυς. Oblatio au-
tem quæ fit oportuno loco & tempore, etiam ſi nuda ſit oblatio ſine obſignatione & de-
poſitione, hos habet effectus. Moram emendat, moram & periculum oblatæ pecuniæ in
creditorem transfert, & ideo perempta pecunia poſt oblationem ſine culpa debitoris,
debitor liberatur ipſo iure ex Sabini ſententia l.ſtipulatus ſum Damam De verb.obl. ex
aliorum ſententia per exceptionem l.interdum §.vlt.eod.l.qui x.hoc tit.l.huiuſmodi §.ſi
cui homo. De leg.1. Itẽ oblatio ſola ſoluit ἀντίχρησιν l.11. C. de vſur.& liberat publicis de-
C bitis l.1.C.de ſuſcep.& arc. Et vſuris debitis ex mora l.qui Romæ §. Seia. De verb. obl. l.
tutor pro pupillo in fi. De adm.tut. Et vſuris grauioribus in ſtipulationem deductis ſi of-
ferantur minores de quibus initio conuenit l.9.C.de vſur. Liberat etiam ſorte in totum
vel pro qua parte oblata fuerit, licet oblata pecunia extet, quoniam denegatur actio ſi
oblata fuerit apud prætorem initio poſtulandæ actionis l. 30. hoc tit. l. 21. De reb. cred.
Aliàs vero oblatio ſola nec liberat ſorte ſi extet, nec vſuris debitis ex ſtipulatione vel ipſo
iure etiam mora nõ interueniente, nec pœna iam commiſſa, nec pignus ſoluit, niſi obla-
tioni acceſſerit etiam obſignatio & depoſitio l.10. C.de pig.act.l.1.in fi. De vſur.l.6.l. ac-
ceptam C.eod. tit. Marcus Tull. 6.ad Att. Conſiſtere vſura debuit, deponere volebant.
Obſignatio, inquam & depoſitio quæ fiat ſolemniter teſtibus præſentibus in æde ſacra
vel in tabulario vrbis vel vbi iudex arbitratus fuerit d.l.acceptã l.9. C.de ſolut. Hæc pro
D ſolutione habetur. Nec ſimilis huic eſt obſignatio & depoſitio facta in ſpecie propoſita.
nam neque ſolemniter facta eſt neque ſoluendæ, ſed magis probandæ pecuniæ cauſa. Et
notandum pecuniæ depoſitionem ſolemniter factam ſoluendi cauſa pro ſolutione ha-
beri d. l. 9. etiam ſi obſignata fuerit pecunia. Obſignatio fit vt de certa pecunia conſtet
quaſi arca cõcluſa, & ne intercipiatur. & cõſequenter ſi obſerata pecunia deponatur, cur
non & hoc pro ſolutione erit? Accidit aliquãdo vt qui vẽdiderat ſub lege redimendi, pe-
cuniam ſua die offerret & obſeratam deponeret, & inefficax diceretur depoſitio quod
claues retinuiſſet, hoc argumento, Clauibus traditis trãſlata videtur poſſeſſio l.clauibus
De cont.emp.l.1.C.de cr.exp.her.l.2.C.de per.& com.rei vend. Ergo retentis non vide-
tur tranſlata. nec igitur ea depoſitio pro ſolutione eſt in qua fuit calumnia ſumma.nam
E & ſi nõ tradantur claues, transferri tamen aliis modis poſſeſſio poteſt, & in depoſitione
transferri poſſeſſionẽ neceſſe non eſt. Et eodem argumento nõ aliter obſignata pecunia
pro ſoluta haberetur quã remotis ſignis quibus obſignata eſt, aut facultate eorũ remo-
uendorũ creditori data. Verum pergamus ad reliqua. Ex his quæ diximus colligit Afri-
canus, ſi emptor nummos & vẽditor mercem depoſuerint quod inuicẽ parum fidei ha-
berent, vt depoſitarius venditori pretium, emptori mercem traderet, mercem quidẽ pe-
riculo eſſe emptoris, quod certiſſimũ eſt, quia perfecta emptio eſt, pretiũ quoq; eſſe peri-
culo emptoris nõ quia perfecta emptio eſt (hæc enim ratio nõ ſufficeret l.ſi fũdus Loca.)
ſed quia elegit ipſe depoſitariũ qui pecuniam cuſtodiret quoad merx traderetur. & ideo
merce perempta nec pretiũ quod etiã periit repetet emptor à depoſitario vel à vẽdito-
F re, quod tamẽ repeteret merce perẽpta ante traditionẽ, ſi extaret vel ſi prænumeratũ fuiſ
ſet vẽditori, ſiue extaret ſiue periiſſet apud venditorẽ d.l.ſi fund⁹. Vt vero priore caſu cre-
ditoris periculo eſt pecunia, qui elegit depoſitariũ, ita poſteriore emptoris eadẽ ratione,
quod elegerit depoſitariũ. atq; ita explicit⁹ eſt Afr.lib.8. Ait, Inoportuno Bal. ἀπαιτητικῶς.

A

AD AFRICANVM

TRACTATVS IX.

VLTIMVS hic liber ne minorem curam depoſcat quàm ſuperiores,
facit l.frater à fratre De cond.ind. & l. ſi priuſquam De no. op. nunc.
Sed prius explicanda nobis eſt l.33.De ſeru.præd.ruſt.in qua duę ſunt
quæſtiones de ſeruitute aquæ.De priore ita ſcribit. B

Cum eſſent mihi & tibi fundi duo communes Titianus & Seianus, & in diuiſione conueniſſet, vt mihi Titianus, tibi Seianus cederet, inuicem partes eorum tradidimus, & in tradendo dictum eſt, vt alteri per alterum aquam ducere liceret. rectè eſſe ſeruitutem impoſitam ait. maximè ſi pacto ſtipulatio ſubdita ſit.

Duo erant fundi communes inter me & te, Titianus & Seianus. In diuiſione placuit,
vt mihi Titianus cederet inſolidum, tibi Seianus,& mox tu mihi partem tradidiſti quam
habebas in fundo Titiano,ego tibi quam habebam in Seiano. Diuiſio fit permutatione
partium,& ob id dicitur vicem emptionis obtinere l.1.C.com.vtriuſque iud.atque ita di
uiſionem fecimus inuicem traditis partibus, ſed adiecimus legem in traditione, vt mihi C
liceret per Seianum fundum aquam ducere in Titianum.Quæritur an rectè ſit conſtitu-
tus aquæductus? Ratio dubitandi eadem eſt quæ fuit in lege præcedenti eiuſdem Afri-
cani expoſita lib.6.& reſponſio eadem,& ſpecies ferè eadem. Et concludit rectè conſti-
tutum aquæductum, verum addit,maximè ſi pacto ſtipulatio ſubdita ſit:quoniã ita pro-
poſuerat qui conſulebat Iulianum vel Africanum, pacto ſubditam ſtipulationem fuiſſe.
Ceterum ſufficeret pactum diuiſionis traditioni adiectum incontinenti. & ſic diuiſionis
iure(ſic lego)dicitur conſtitui ſeruitus l.via conſtitui §.vlt.hoc tit. Et generaliter pactio-
nibus & ſtipulationibus §.vlt.Inſtit.de ſeruit.l.5.§.eod.l.2.de vſufr.l.3.l.proprium l.ſi quis
duas tit.ſeq.l.& qui duas.tit.præced.l.ſi partem Quemadmod.ſer.amit. Pactionibus ſci-
licet contractuum vel traditionum adiectis incontinenti,non aliis pactionibus. De po- D
ſteriori autem in hunc modum.

Per plurium prædia aquam ducis quoquomodo impoſita ſeruitute: niſi pactum vel ſtipulatio etiã de hoc ſubſecuta eſt, neque eorum cuiuis, neque alij vicino poteris hauſtum ex riuo cedere: pacto enim vel ſtipulatione interuenientibus & hoc concedi ſolet. quamuis nullum prædium ipſum ſibi ſeruire, neque ſeruitutis fructus conſtitui poteſt.

Per plurium fundos vel per vnius fundum,nihil refert,pacto vel ſtipulatione impoſita
eſt ſeruitus aquę ducendæ in fundum meum,& eius rei cauſa conſtructus riuus in fundo
eius.nam cui ius aquæ ducendæ conceditur,& riui faciendi cõceditur l.30. De dam.inf.
Riuus eſt iter aquæ. Aquæductus,ius habendi riui in prædio alieno.Quæro an ſi ex eo ri- E
uo cõceſſero hauſtum aquę dominis fundi,per quem riuũ duxi, iure ſit conſtitutus aquæ
hauſtus. Et ait nõ eſſe iure cõſtiturum,duabus rationibus, ἐνστάσει & ἀντιπαραστάσει, Prior
oſtendit domino ſoli,in quo eſt riuus,non rectè ex riuo hauſtum concedi, poſterior nul-
li.Et prior ratio hæc eſt,quia ipſum ſibi prædium ſeruire non poteſt & debere aquæ hau-
ſtum vel aliam ſeruitutem:ſicut nec domino etiam prædiũ ſeruire poteſt,& debere vſum
vel vſumfructum.denique in fundo meo neque prædialẽ neque perſonalem habere poſ-
ſum.hæc enim iura ſunt in rebus alienis.Seruitus prędialis eſt ius impoſitum prędio alie-
no,adquiſitum noſtro.Seruitus perſonalis,ius alienis rebus vtendi,aut vtendi fruendi.Po
ſterior ratio hæc eſt quia ſeruitutis ſeruitus prędialis aut perſonalis eſſe non poteſt l.1.De
vſufr.leg. Aquæductus igitur hauſtus eſſe non poteſt.Eſt enim ſeruitus qualitas prædij,& F
qualitatis qualitas,accidentis accidẽs nõ eſt, Ariſt.ita, τὸ συμβεβηκὸς οὐ συμβεβηκότι συμβεβη-
κός. Nonpoſſum ex riuo quem in alieno fundo habeo iure ſeruitutis,vel domino eiuſdem
fundi vel alij cedere ſeruitutẽ hauſtus vel prædialẽ vel perſonalem. Pacto tamẽ facto ini-
tio imponendi aquæductus vel ſtipulatione, etiam hoc concedi ſolet non vt ſit quaſi ſer-

uitus

A uitus, prædialis aut perſonalis, ſed obligatio perſonalis, quæ pertineat etiã ad heredes cõ-
trahentium, & ita in ſpecie l. venditor tit. ſeq. ſi pactione venditionis vel ſtipulatione con-
uenerit ne contra retentum fundum piſcatio thunnaria vel cetaria (accipitur vtraque pro
piſcatione quorumlibet magnorum piſcium) exerceretur, rata eſt cõuentio non quaſi ſer-
uitute impoſita mari, quod fieri nequit, ſed iure obligationis perſonalis quæ tenebit etiã
heredem emptoris. Eodémque modo accipiẽda eſt l. 2. De riuis, in qua merito Labeo re-
prehenditur qui dicebat eum cui debetur aquæductus non poſſe riuum quem habet a-
pertum in alieno fundo cooperire, ne domino fundi auferat commodum hauriendi vel
appellẽdi pecoris. nec enim vtitur ratione idonea, cum commodum illud domino ex oc-
caſione contingat potius quam iure. nam haurire aquam ex riuo vel appellere ad eum pe
B cus non poteſt niſi in imponẽdo aquæductu ita conuenerit, quo caſu etiam non iure ſer-
uitutis hauſtum vel appulſum pecoris habebit ſed iure conuentionis. & ſic explicanda,
meo quidem iudicio, fuit ſententia huius §. Sequitur l. frater à fratre De cond. ind. in qua
tres ſunt quæſtiones, quas ſigillatim exponam. De prima ſic ſcribit.

*Frater à fratre cum in eiuſdem poteſtate eſſent, pecuniam mutuatus, poſt mortem patris ei ſoluit:
quæſitum eſt an repetere poſſit. reſpondit, vtique quidem pro ea parte qua ipſe patri heres extitiſſet re-
petiturum. pro ea vero qua frater heres extiterit, ita repetiturum, ſi non minus ex peculio ſuo ad fra-
trem perueniſſet. naturalem enim obligationẽ quæ fuiſſet, hoc ipſo ſublatam videri, quod peculij par-
tem frater ſit conſecutus. adeo vt ſi prælegatum filio eidémque debitori id fuiſſet, deductio huius de-*
C *biti à fratre ex eo fieret. ídque maximè conſequens eſſe ei ſententiæ, quam Iulianus probaret: ſi extra-
neo quid debuiſſet, & ab eo poſt mortem patris exactum eſſet, tantum iudicio eum familiæ erciſcun-
dæ reciperaturum à coheredibus fuiſſe, quantum ab his creditor actione de peculio conſequi potuiſſet.
igitur & ſi re integra familiæ erciſcundæ agatur, ita peculium diuidi æquum eſſe, vt ad quantitatem
eius indemnis à coherede præſtetur. porro eum quem aduerſus extraneum defendi oportet, longè ma-
gis in eo quod fratri debuiſſet, indemnem eſſe præſtandum.*

Interpretes quibus erat hæc lex difficilis, eam confuſa & perturbata diſciplinę ratione
fecêre difficilem magis. praui interpretes, & prauus etiã ipſe niſi eam facilem reddo. Quo
enim interpres niſi vt ad facilitatẽ redigat quæ difficilia ſunt aut eſſe videntur? & hoc aſ-
D ſequar, vt ſpero, ſi paulatim fecero vt explorata ſint & quaſi in numerato omnia quæ per-
tinent ad quæſtionem huius legis. His enim bene cognitis, nulla quęſtio Africani videbi-
tur adhuc fuiſſe facilior. Sciendum eſt condictionem indebiti non dari ei qui ſoluit quod
natura debuit licet id iure ciuili non debuerit. Dari ei qui per errorem ſoluit quod natu-
ra non debuit. Naturæ nomine intelligo ius naturale vel gẽtium. Duo denique facio ge-
nera obligationum, aliam ciuilem aliam naturalem. Ex ciuili petitio eſt, repetitio non eſt.
Petitio non ſoluti, repetitio ſoluti. Ex naturali neque petitio eſt neque repetitio. Non eſt
petitio, quia actionem non parit atque ideo dicitur obligatio impropriè. nam obligatio
propriè eſt quæ ſoluendi neceſſitate adſtringit. Naturalis eſt ſolius æquitatis vinculum
quod ſoluendi neceſſitate non adſtringit. Habet tamen hos effectus, vt ſi ex eius obliga-
E tionis cauſa ſolutum ſit aliquid, ſoluti repetitio non ſit, & generaliter vt quod debetur na
tura retineri poſſit, ſi quo alio modo ad creditorem peruenerit, itémque deduci & com-
putari & cõpenſari, licet peti non poſſit, niſi vno caſu ex Conſtitutione Antonini Pij pu-
pillo locupletiore facto qui contraxit ſine tutoris auctoritate. Exempla naturalis obliga-
tionis ſunt innumera. ſed quæ huius loci ſunt tãtum exponam. Filiusf. patri obligatur na-
turaliter non ciuiliter, & retro pater filiof. item frater fratri qui in eiuſdem patris poteſta-
te eſt, obligatur naturaliter non ciuiliter. ratio hæc, quia pater, & filij omnes quotcũque
in eius poteſtate ſunt propter nodum, vinculum, nexum patrię poteſtatis iure ciuili vnius
perſonæ vice funguntur. Vna autem perſona ipſa ſibi obligari non poteſt. Vnam perſonã
eſſe liquet ex eo quod manumiſſione vel emancipatione duæ aut plures perſonæ conſti-
F tui dicuntur l. 10. De opt. leg. & à Theophilo in §. an ſeruo De legat. manumiſſione per-
ſonas ſeparari atque diſcerni. Iure etiã naturali quot ſunt capita in eadem familia tot ſunt
perſonæ, & cõſequenter alia alij facilè obligatur. Itẽ ſciẽdum eſt per filiumf. patri adquiri
naturalem obligationem eodem poteſtatis iure quo ciuilis adquiritur. & quidẽ cõfeſtim,
vt nec momento ſubſiſtat in perſonã filij. nam generaliter accipio l. placet De adq. her. ſi-

cut Azo, vt ſiue res, ſiue ius, ſiue hereditas, ſiue obligatio qualiſcũque per filiumfam. ad- A
quiratur; confeſtim adquiratur patri & in atomo. Id vero euidẽter apparet in actione de
peculio. nam ſi pater conueniatur de peculio ex contractu filij, non tãtum deducit quod
ſibi filius debet, ſed & quod debet alteri filio fratri ſuo. vt nominatim Theophilus ſcribit
in §. cum autem. Quod cum eo, &c quoniam & hoc patri debet, ſicut domino ſeruus de-
bet, quod & conſeruo vel filiof. domini l. 9. §. peculium De pec. l. 6. in prin. De pec. leg. er-
go adquiſita eſt patri per filium obligatio naturalis. idémque hęc lex confirmat illo loco,
Filio eidémque debitori. De filio loquitur cui alter filius mutuam pecuniam dedit, & cu-
ius filius dicitur, eiuſdem debitor dicitur. adquiſita igitur eſt obligatio naturalis patri per
filium qui pecuniam mutuam dedit. Poſſit quis tẽtare obligationem naturalem non ad-
quiri patri hoc argumẽto. Si patri adquireretur, pater filio nunquam obligaretur natura- B
liter. quęſita enim filio obligatio naturalis in patrẽ, mox adquireretur patri & ad eum re-
curreret, & per hoc confunderetur, patre eodem momento exiſtente creditore & debito-
re. Atquin pater filio obligatur naturaliter, vt puta ſi filius patri pecuniã peculiarem cre-
diderit. ergo obligatio naturalis non adquiritur patri. Verum ita reſpõdeo. Imo adquiri-
tur ipſo iure, ſed quamdiu pater ea adquiſitione non vtitur, id eſt quamdiu peculium ma-
net apud filium, non intelligitur adquiſita. nam ſua ſpõte pater patrimonium ſuum ſepa-
rauit à peculio ac veluti patrimonio filij, rationes ſuas à rationibus filij l. 4. in princ. De pe
cul. l. per ſeruũ §. 1. De adq. rer. do. Concedente igitur patre fit ſeparatio & diſtinctio per-
ſonarum, nec habetur ratio patriæ poteſtatis. qua de cauſa in hoc propoſito placet nihil
valde quod Græci ita peculiũ definiunt, Peculium eſt quod debuit adquiri patri, ſed ma- C
net apud filiũ, τὸ ὀφεῖλον προσγενέσθαι, μένον δὲ παρὰ τοῖς ὑπεξουσίοις. Extincto peculio ve-
luti mortuo patre tum planè apparet etiam naturalem obligationem patri adquiſitã fuiſ-
ſe, id eſt debuiſſe te patri pecuniam quam tibi frater dederat mutuam. trãsfertur enim in
heredes patris, niſi confundatur, & in fratrem ipſum ſi patri heres fuerit. Certè quod ſer
uo debetur (id vero ſemper ei debetur naturaliter tantum) id conſtat ita adquiri domino
vt & ciuiliter debeatur ac peti poſſit l. nec ſeruus De pec. ſi extraneus ſit qui debeat ſer-
uo, qui libero homini poſſit debere ciuiliter. ſed ſi conſeruus aliquid aut ſeruus domini
ſeruo debeat, id etiam domino debetur naturaliter tãtum. Verum ãdhæc quæritur an ſi-
cut obligatio naturalis quęritur patri, ita onus ſuſtineat obligationis qua fratri frater ob-
ſtrictus eſt. Et conſtat non ſuſtinere alioquin eiuſdem pecuniæ idem inueniretur debitor
& creditor, quod eſſe nõ poteſt. Finge igitur, Duo ſunt fratres, Primus, & Secundus. vter- D
que habet peculium Secundus de peculio ſuo Primo mutuam pecuniam dedit. Secundi
obligatio pertinet ad patrem. Primi obligatio non pertinet ad patrem, cum nec de pecu-
lio Primi à Secundo conueniri poſſit: propterea quod nulla lis eſſe poteſt inter patrem &
filiumfamiliæ, & quod etiam patri Secũdus omnem adquiſiuit obligationem. Illud quo-
que ſciendum eſt confuſione tolli non tantum ciuilem ſed etiam naturalem obligationẽ.
l. Stichum §. aditio De ſolut. l. heres §. quod ſi ſtipulator De fideiuſſor. videlicet ſi debi-
tor creditori heres extiterit vel contra. nam adquiſitio hereditatis pro ſolutione vel com-
penſatione cedit l. quæ dotis Sol. mat. & ſolutione tollitur omnis obligatio, id eſt, etiam
naturalis. & à comparatione argumentor rectè. nam & deportatione debitoris non alia E
ratione ſoluitur tota obligatio, id eſt, etiam naturalis l. ſi debitori De fideiuſſ. quam quod
morti comparetur, atque adeo ſicut qui pro mortuo l. creditorem Ad Maced. ita qui pro
deportato interuenit fideiuſſor, inutiliter interuenit, qui pro herede aut ſucceſſore eius,
vtiliter. Confuſione quoque tolli obligationem naturalem, argumentum præbet, quod
confuſione ſublata principali obligatione, tollitur etiam fideiuſſoria l. Granius De fi-
deiuſſor. quæ non tolleretur ſi maneret naturalis. nam ſi naturali obligationi poteſt ac-
cedere fideiuſſor, ſicut conſtitutum & pignus, & vbi acceſſerit adhærere igitur, licet con-
fundatur ciuilis. Conſumptio igitur fideiuſſoriæ obligationis argumentum eſt conſum-
ptæ naturalis obligationis. ac præterea naturalem obligationem confuſione tolli natu-
ra ipſa dictat ſatis, nec enim patitur natura vt ſibi ipſi quis debeat, vt idem ſit debitor & F
creditor. Concludo igitur confuſis perſonis debitoris & creditoris & concurrente iure
vtriuſque in vnam perſonam, omnem obligationem tolli. Verum huic ſententiæ oppo-
nitur quod eſt in l. 6. & 8. C. ad leg. Falc. l. 1. § ſi debitor infr. eod. & aliis pleriſque. in po-
nenda ratione legis Falcidiæ heredem deducere & retinere quod ſibi defunctus debuit,

& bonis

A & bonis computare qood defuncto debuit. Deductio, retentio, cōputatio effectus ſunt
naturalis obligationis. vbi igitur hi ſunt effectus, & obligatio naturalis eſt. Denique ex
effectis docemur oon eſſe confuſam naturalem obligationem & ſimili argumento vti-
tur ter Africanus in hac lege. Opponitur etiam l. debitor Ad Trebel. quæ etiam ſi debi-
tor creditori aut contra ſucceſſerit ait propter pignus manere naturalem obligationem.
Nihil eſt quod tam facilè expedire poſſim. ac primum in ponenda ratioue legis Falcidiæ
deductio & computatio fit eius quod defunctus heredi debuit & contra, hoc ideo quia
initur ratio omnium bonorum quæ mortis tempore fuerunt perinde atqoe ſi qoæ tum
fuerunt & nunc eſſent nec vlla confuſio ſuperueniſſet. Mortis autem tempore in bonis
fuit debitum vel creditum heredis, ae propterea vel bonis contribuitur, vel bonis dedu-
B citur. quin & ex cauſa eius debiti ageretur quaſi nō ſublata ciuili obligatiooe ſi eſſet qui
ageret & cum quo ageretur, & neceſſe eſſet agi quo magis aut quo melius iniretur quā-
titas bonorum ac poneretur legis Falcidiæ ratio. Et quod ad l. debitor attinet, ipſa ſe a-
perit ſatis, dum propter pignus ait manere naturalem obligationē. Significat enim pro-
pter alià non manere, & eſſe confuſam. Confuſione tollitur omnis perſooalis obligatio
etiam naturalis. Obligatio realis, id eſt, pigneraticia non tollitur. Confuſio perſonarum
non mutat eauſam rerum. quod confirmat etiam l. cum quis §. vlt De ſolut. Nunc notā-
dum eſt duobus modis confuſionem obligationis fieri, Adquiſitione hereditatis & Ad-
quiſitione peculij: & hanc duplicem confuſionem obligationis naturalis cootingere in
ſpecie huius legis. Adquiſitione hereditatis, ſi debitor creditori heres extiterit confuodi-
C tur obligatio pro ea parte ſcilicet qua heres extiterit. nam pro parte coheredis remanet
obligatio niſi alia ratione ſublata ſit l. pen. C. de her. act. l. ſi ab eo C. de neg. geſt. Adquiſi-
tiooe autem peculij cōfunditur obligatio ſi peculium debitoris ad creditorem peculia-
rem vel ad heredem eius peruenerit. nam vt patrimonio debitoris, ita peculio obueniē-
te creditori confunditur obligatio. Hereditas & peculium nomina ſunt quæ iuris intel-
lectum habent. Comprehendunt igitur non emolumenta tantum ſed etiam onera. Cui
obuenit hereditas, is ſubſtinet onus æris alieni & tenetur creditoribus hereditariis. quod
ſi ipſe ex eis creditoribus fuerit, adeundo hereditatem ſecum penſaſſe & ſibi ſoluiſſe in-
telligitur. Et ſimiliter cui obuenit peculium, ſuſtinet onus peculij, & ſi ipſe fuerit ex cre-
ditoribos peculiaribus vel heres creditoris peculiaris, etiam ſecum peoſaſſe & ſibi ſoluiſ-
D ſe intelligitor. & ita venditor ſerui qui retinuit peculium, ſecum penſat quod ſeruo cre-
didit ante venditionem l. quoties §. pen. De pecul. Et ſecundum hæc in ſpecie huius le-
gis cum eſſent duo fratres Primus & Secūdus, & Primo Secundus pecuniam crediſſet
ac mox obligationem oaturalem ex cauſa crediti contractam patri adquiſiuiſſet, ac de-
inde mortuo patre vterque patri heres extitiſſet æquis partibus, confuſa eſt natoralis o-
bligatio partim, quia Primus debitor patri creditori heres extitit ex ſemiſſe, partim quia
Secundus heres patris ex altero ſemiſſe cœpit iure hereditario ex peculio Primi tantum
quantū erat in reſiduo debiti. Inde verò generaliter ita conſtituamus, Eum apud quem
eſt peculium, vel inſolidum vel pro rata eius quod ex peculio habet, ſubſtinere onus pe-
culij. Onus obligationis peculiaris peculiū ſequi vbicūq; ſit. Hinc fit vt vēditor ſerui qui
E retiouit peculiū vel qui pro peculio pretiū nominatim accepit, teneatur annali actiooe
de peculio his qui cū ſeruo cōtraxerunt ante venditionē l. depoſui §. vlt. De pec. Hinc fit
manumiſſo ſeruo vel emācipato filio, vel morte vel deportatione patris filio ſui ioris ef-
fecto, vt dominus vel pater vel heredes aut ſucceſſores eorū de eo peculio quod apud eos
eſt teneātur annali actione creditoribus peculiaribus l. ſi quis ſeruū. De pec. & in hac le-
ge §. quęſitū. Hinc fit vt in ſeruū manumiſſum vel in aliū cui peculium legatū eſt ſit anna-
lis actio de peculio, non in heredē qui deſiit peculium habere idq; legatario tradidit & in
hac re ex Iulian. oſtēditur in l. 1. §. per cōtrarium. De do. prçl. eſſe differeotiā inter obliga-
tionem dotalē & obligationem peculiarem. nam dotalis obligatio dotē nō ſequitur. nec
enim tenetur de dote maritus cui exheredato pater dotem ourus, id eſt, vxoris ſuæ lega-
F uit, ſed heres: quamuis dotem habere deſierit, coi tamen hac via conſulitur ne bis dotem
præſtet vt nō aliter cogatur tradere legatario quā ſi legatarius ei cauerit de indēnitate &
de defendēdo eo aduerſus mulierē. Obligatio autē peculiaris ſequitur peculium, & ideo
annali de peculio tenetur legatari⁹, nō heres qui peculiū habere deſiit. Sed huic ſentētiæ
Iuliani opponitur. l. 1. §. item ſi heres. Quan. de pec. ac. an. ſit, quæ apertè definit actionē

de peculio non dari in legatarium quamuis res peculiares habeat, ſed in heredem. Non A
in legatarium, quia vt arbitror, in eum teſtator plenam liberalitatem exercere voluiſſe videtur, vt haberet peculium ſine onere: ſicut natura plerumque legati hæc eſt vt non ſit onerosum niſi nominatim fideicommiſſo à legatario relicto. In heredem vero, quia penes ſe videtur heres habere peculium, quo ſe liberauit actione ex teſtamento id tradendo legatario. quæ non eſt abſurda ratio. nam ſanè id quiſque videtur habere quo ſe abſouit & quaſi redemit atque ita quod vertit in rem ſuam. ſed labefactatur l. at cum heres. De pecul. quæ non tantum ſi heres tradito peculio legatario ſe liberauerit, ſed etiam quod plus eſt ſi acceperit à legatario certam ſummam quod legatum eſſet peculium ſub cõdicione dandæ heredi pecuniæ certæ, ait nõ teneri heredem de peculio, nec penes eum videri peculium eſſe, quia eam ſummam condicionis implendę cauſa non tanquam pretij loco ac- B
cepit. fuit hac in re controuerſia inter Sabinianos & Proculianos. Quod refertur in d. §. per contrarium, eſt ex Iuliano, quod in d. l. at cum heres, ex Iauoleno & Caſſio, qui Sabiniani fuêre. Contra quod refertur d. §. item ſi heres, ex Cæcilio qui Proculianus fuit l. vir mulieri. De don. inter vir. & vx. cui eiuſdem ſectæ Pegaſus adiicit, hoc tamen remedio conſuli heredi, ne teneatur de peculio qui peculium re vera non habet, vt retineat peculium nec tradat legatario aliter quam ſi cauerit defenſum iri heredem ſi peculiares creditores cum eo agant de peculio. qua via effectu ipſo onos peculij transfertur in legatarium. Et conſequenter ſi fortè per errorem heres non vſus fuerit retentione peculij, non exegerit cautionem, ſed peculium ſine cautione legatario tradiderit, erit heredi cõdictio incerti vel poſſeſſionis quam retinere vel cautionis quam exigere potuit, vt l. hoc S. C. §. C
1. D vſufr. ear. ret. quæ vſu conſ. l. ſequen. hoc titul. Eadem cautione admittebant Sabiniani, vt diximus ſupra, conſuli heredi aduerſus filium cui legata dos eſſet. Sed legato peculio nihil iſta cautione cenſebant opus eſſe quandoquidem deſtricte affirmabant heredem non teneri de peculio, & differentiam hanc eſſe cõſtituebant inter obligationem dotalem & obligationem peculiarem. Contra Proculiani quod illi admittebant in obligatione dotali, & in peculiari admitti volebant. & horum ſententia obtinuiſſe videtur. Probatur Vlpiano d. l. 1. §. item ſi heres. Probatur Marciano l. ſi ſeruo manumiſſo. De pec. leg. & dicitur eſſe hodie extra omnem dubitationem. Probatur & l. 2. C. an ſer. ex ſuo fac. Eſt enim illo loco, Maxime, ἀπαγόρευσις non ἐπίτασις. Poſtremo ſciendum eſt peculium
extingui morte patris, extingui emancipatione filij, actionem de peculio non extingui, ſed D
durare adhuc anno, fictitiam actionem quæ fingit peculium eſſe quod deſiit eſſe nuper, morte patris aut emancipatione filij, & ob id breuiori tempore coërcetur. Eleganter autem l. 40. De pec. peculium ſimile eſſe homini, id eſt, ſeruo cuius peculium eſt, variari per qualitates, naſci, creſcere, decreſcere, mori, ac ſi animam haberet vt homo ſecundum Pythagoreos qui omne quod creſcit animam habere dicunt. Prætermittit ἀκμὴν, quam Ariſtoteles non prætermittit 3. de anima, illo loco, ἀνάγκη τὸ γινόμενον αὔξησιν ἔχειν καὶ ἀκμὴν καὶ φθίσιν. Moritur ergo peculium mortuo patre, quia ſcilicet filius fit paterf. & paterfam. peculium habere non poteſt, & eadem ratione moritur peculium emancipato filio. Mortuo autem confunditur & commiſcetur bonis paternis & in familiæ erciſcundæ iudiciũ atque adeo in diuiſionem venit, niſi prælegatum ſit, quod hæc lex oſtendit illo loco, pe-
culium diuidi & l. certum C. fam. erc. l. filiæ C. de collat. De peculio pagano loquimur. E
nihil hic agimus de caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi. & rurſus ſecundum ius vetus nihil intereſſe dicimus peculium paganum profectitium an aduentitium fuerit. Iure nouo intereſt. nam aduentitium extinguitur quidem morte patris, ſed præcipuum à filio retinetur pleno iure conſolidato vſufructu qui erat patris. Et non eſt actio de peculio aduentitio. De peculio profectitio creditori extraneo eſt actio prætoria de peculio intra annum in patrẽ ſi filiũ emancipauerit retento peculio, vel ſi vita deceſſerit pater, in heredes eius de eo peculio quod ad eorum quémque peruenit l. 1. §. ſed & ſi morte. Quan. de pec. ac. an. ſit. l. ſi quis ſeruum l. quæſitum §. 1. De pec. In filium autem qui obligationem cõtraxit tam viuo
quam mortuo patre datur creditori actio ciuilis inſolidum vel ſi emancipatus filius fuerit F
quia emancipatione atq; adeo imaginaria ſeruitute obligatione ſolutus videtur, quæ erat extincta emancipatione actio ciuilis reſtituitur ex edicto de capite minutis inſolidũ, vel in id quod facere poteſt prout prætori æquũ viſum fuerit. Ita vero conuẽtus filius poſt mortẽ patris ſi condemnetur, vel ſi condemnationem vereatur vel etiã ſi ſolidum ſoluerit creditori

A ditori peculiari,ei conſulitur remediis quatuor,ne omne onus peculij ſubſtineat qui omne peculium non habet quod ſcilicet diuiſit eum coheredibus ſuis. Primum remedium hoc eſt vt non aliter ſoluat creditori peculiari quam ſi ei creditor ceſſerit actionem de peculio aduerſus coheredes.audietur enim ſi hoc deſiderauerit d.l.quæſitum §.ſi vero filius l.his conſequenter §.ſi filiusfam.fam.erc.Secundum remedium,ſi ſolidum ſoluerit,vt iudicio familiæ erciſcundæ tantum recipiat à coheredibus quantum ab eis creditor actione de peculio cõſequi potuiſſet.quod proponitur in hac lege & d.§.ſi filiusfam. Tertium remedium, ſi nondum ſoluerit & agant inter ſe coheredes iudicio familiæ erciſcundæ vt officio iudicis præcipiat peculium pro modo debiti, ſi quid plus ſit in peculio id non pręcipiat l.20.§.ſi filiusfam.fam.erc.Quartum remedium vt etiam ſi nondum ſoluerit &
B agant inter ſe coheredes iudicio familiæ erciſcundæ,ſi hoc malit,coheredes ei caueãt defenſum iri eum aduerſus creditorem peculiarem pro modo eius peculij quod coheredibus obuenerit in diuiſione hereditatis.quod etiam proponitur in hac lege,& ſimile aliud ab eodem Africano in l.ſi à pluribus De leg.1. Hæc omnia quæ dixi hactenus qui tenet, & totam legem tenet:nec ſi paulum modo contẽdat amplius eget opera mea. Species legis hæc eſt,Duo ſunt fratres in eadem poteſtate, Primus & Secundus:vterque habet peculium,Secundus Primo credidit pecuniam peculiarem ſuam in cauſam Primi peculiarem. Obligatio eſt peculiaris.nec eſt in eo laborãdum quod integra legis recitatio liquido demonſtrat. & rurſus obligatio eſt naturalis tãtum.nam filiusfam.fratri qui in eadem poteſtate eſt obligatur naturaliter tantum, extraneo ciuiliter ex alia ſcilicet cauſa quàm
C mutui. & hoc diſtat à ſeruo. nam ſeruus & conſeruo & filio domini & extraneo cuilibet obligatur naturaliter tantum:propterea quod pro nullo computatur iure ciuili & prætorio & extraordinario.ea vero obligatio naturalis per Secundum patri confeſtim adquiſita eſt. deinde mortuus eſt pater.Poſt mortem patris,cui Primus & Secundus æquè heredes extiterunt,Primus Secũdo per errorem ſoluit eam pecuniam.fruſtra quæſieris quod Accurſius,ſoluerit ante aditam an poſt aditam hereditatem.nam ſui heredes non adeunt ſed à morte patris ſtatim heredes exiſtunt ipſo iure. Sed quæſieris rectè ſtatim quod proponit Africanus,an Primus quod ſoluit Secũdo fratri coheredi ſuo repetere poſſit. & videtur non poſſe,quia id natura debuit patri.quod autem natura debetur,ſolutione facta repeti non poteſt.Id,inquam,ſi debuit natura debuit patri, vel Secundo quaſi heredi patris creditoris,non Secundo quaſi creditori, quia nollo momẽto ea obligatio conſtitit in
D perſona Secundi.nec eſt admittendum quod Accurſius & alij quidam tentant de plebe, Primum eiuſdem pecuniæ duos habere creditores,patrem & fratrem.& quod ait lex illo loco,Quod fratri debuiſſet,id ita accipiendum eſt,Quod fratri debuiſſet quaſi heredi patris. Verum Africanus reſpondit Primum vtique repetiturum quod ſoluit pro ea parte qua Primus ipſe debitor patri creditori heres extitit, quia pro ea parte ſublata & confuſa eſt obligatio naturalis adquiſitione hereditatis. Vtique id eſt,ſine dobio, ἀδιϰέιτως. Vtrũque dixit l.Iulianus §.1.De adq.her. vtique ſine dubio, κατ' τῦ αὐτῦ, quia vtique & ſine dubio quaſi voum ſunt. Qui neſcio quo libello non agnoſcunt confuſione ſiue adquiſitione hereditatis ſublatam eſſe obligationem naturalem, audent negationem apponere &
E ita legere, Reſpondit vtique quidem pro ea parte qua ipſe patri heres extitiſſet non repetiturum.ſcutica profecto digni,& illo ſuperdicto, μὴ κεχώρηκ τὴν νομικὴν. Baſilica rectiſſimè, περὶ ς μὲν τὸ μέρος εἰς ὃ κληρονομῶ, ἀναλαμβάνω. & ratio qua mouentur pene indigna relatu.Primus pro parte hereditaria habet ſuum peculium.eſto.ergo pro ea parte obligatus eſt.perperã.nam cõfuſio & cõcurſus debiti & crediti in eãdem perſonã,hoc non patitur. nam ſi obligatus eſt pro ea parte,obligatus eſt ſibi ipſi,quod fieri nequit. Et hidẽ etiã neſcio quo ingenio hoc tota lege quæri, nAm morte patris vel emãcipatione filij extincto peculio,extinguatur peculiaris vel naturalis obligatio, & hoc vnũ agere Africanũ tota lege vt doceat nõ extingui. nõ fuit cur in re certiſſima hũc laborẽ caperet African. nec cœpit igitur.nã & id ſolũ quæritur in hac lege quod ꝑponitur in initio & in §.quęſitũ,Quæſitũ eſt an repetere poſſit. Fateor & cõſequẽter illud quæri,mãſerit obligatio naturalis an cõ-
F ſumpta fuerit, verũ nõ an cõſumpta fuerit morte patris vel emãcipatione filij,ſed an conſumpta potiſſimũ fuerit adquiſitione peculij. & quod ꝑponitur filiũ ſoluiſſe poſt mortẽ, & in §.quæſitũ,poſt emãcipat.ac ſimiliter in l.ſi id quod .hoc tit.ſeruũ ſoluiſſe poſt manumiſſionẽ,hoc fit,vt cõuenicter quærat an agere poſſit cõdictiõe indebiti.nã quãdiu eſt in

poteſtate,nullã actionem exercere poteſt.Et hidem rurſus ſi Secundus,vt poſuimus,Pri- A
mo crediderit pecuniam peculiarem,quod debet Primus Secundo,id debere patrẽ per-
peram.Noo debet id Primus Secundo ſed patri.adquiſita enim eſt obligatio Secundi pa
tri.Ergo aut id oon debet pater aut debet ſibi ipſi,& ſi ſibiipſi,ooo debet igitur.Et hidem
etiam eodem libello titulos Digeſtorum nobis corrumpũt vt non dicamus,Quarum re-
rum actio non detur, ſed Quarum rerum exceptio vel exactio nõ detur:vt non dicamus
De condictione cauſa data,ſed De condictione cauſa dati,quod interpretationes titulo-
rum noſtræ refellunt ſatis. Verum,vt iſtos mittam,certiſſimum eſt pro ea parte qua Pri-
mus debitor patri creditoti heres extitit confuſione ſublatam eſſe obligationem natura-
lem , & conſequeoter quia pro ea parte nullo iure debuit quod ſoluit eum repetiturum.
Pro parte autem Secuodi coheredis,de qua præcipuè tractatur, Primus quod ſoluit ſanè B
non repeteret ſi nihil ad Secundum de peculio Primi perueniſſet,nec pro ea parte ſubla-
ta eſſe obligatio oaturalis, ſed quia pars peculij ad Secundum peruenit iure hereditario,
peculio Primi morte patris hereditati commiſto,pro ea quoque parte verius eſt alia con-
fuſione ſublatam eſſe obligationem naturalem,id eſt adquiſitione peculij,ſi quantum eſt
in reſiduo debiti tantum ex peculio Primi ad Secundũ peruenerit quia pro ſua parte Se-
cundus iouenitur eſſe creditor & debitor. Creditor quia patri creditori ſucceſſit. Debi-
tor quia ſucceſſit in peculium.Quod ſi ex peculio Primi minus ad Secũdum peruenerit,
concurrentis quantitatis compenſatio fit & quia mãſit naturalis obligatio in eo quod ſu-
pereſt,eius quod ſupereſt repetitio non eſt.Sin verò nihil ad Secundum peruenerit,æquè
repetitio pro parte Secundi hereditaria ſolutæ pecuniæ non eſt, quia pro ea parte remã- C
ſit naturalis obligatio.Pone,prælegatum fuiſſe peculium Primo.nihil igitur ex eo ad Se-
cundum perueniſſe. quod Primus ſoluerit,pro ſua parte Secundus retinebit iure obliga-
tionis naturalis nec poterit ab eo repeti , & ſi Primus nõ ſoluerit,id eodem iure deducet.
hi enim ſunt effectus naturalis obligationis.& cooſequenter ſi per errorem eo non dedu-
cto,Secundus Primo toto peculio ceſſerit quod ei prælegatum eſt,poterit id quod dedu-
cere poterat condicere quaſi indebitum quia non fuit in peculio l.ſi noxali §.denique De
pecul.Quod enim debetur patri,minuit peculium ipſo iure l.30.De act.empt.Secũdom
hæc ita interpretabimur hæc verba legis, Adeo vt ſi prælegatum filio eidémque debitori
id fuiſſet,&c.adeo vt ſi nihil Secundus ex peculio Primi conſequutus ſit,ſi peculium Pri-
mi non ſit diuiſum ioter Primum & Secundum vt puta ſi peculium Primo prælegatum D
ſit,tum vt Secundus deducere poſſit iudicio familiæ erciſcuodæ pro ſua parte quod Pri-
mus debuit patri.& retinere ſolutum igitur,vt ita onus peculij ſequatur ſemper peculiũ.
ac deinde pro parte Secundi confuſam eſſe obligationem naturalem ſi non minus ex pe-
culio Primi ad Secundum peruenerit,Africanus probat hoc argumẽto.Si Secundus Pri-
mum aduerſus extraneum creditorem peculiarem defendere & indemnem præſtare de-
bet pro rata peculij quod ad eum peruenit,multomagis Primum debet præſtare indem-
nem aduerſus ſeipſum vt ſcilicet eum peculio ſucceſſerit in partem,peculiaris debiti par-
tem neque deducat neque retineat. Atquin ſi Primus extraneo creditori debuiſſet certã
ſummam, cui ciuiliter obligatur , vt diximus ante, ex omnibus cauſis excepta cauſa mu-
tui ex qua filiusfam. extraneo obligatur naturaliter tantum l. quia naturalis Ad Maced. E
poſt mortem patris æqualiter diuiſo peculio inter Primum & Secundum , partem à Se-
cũdo creditor petere & exigere poſſet actione prætoria de peculio intra annum,partem
à Primo ciuili actione:poſſet & eadem actione ſolidum exigere à Primo,qui tamen eo ſo
luto partem poſtea reciperet à Secundo iudicio familiæ erciſcundæ vel re integra, id eſt,
eo noo ſoluto,à Secundo cautionem exigeret indemnem præſtare ſe & defendere aduer
ſus creditorem peculiarem pro rata peculij quod ad eum perueniſſet. Ergo debet etiam
in eo quod frater ſibi debuiſſet quaſi heredi patris indemnem eum præſtare nec retinere
ſolutum.& ſimilis pene argumentatio eſt in l.ſi ita legatum fam.erc. In ſumma non tan-
tum pro parte Primi confuſa eſt obligatio naturalis adquiſitione hereditatis, ſed etiã pro
parte Secundi adquiſitione peculij . & probo ſummam huius legis quam Bartolus fecit, F
niſi quod illo loco, Quatenus de eo peruenit ad creditorem,vellem addi,vel heredẽ cre-
ditoris. Sequitur in hac lege,quod onus peculij peculium ſequi,& ſuperiora confirmat:
Et eſt de eo quod pater filiofam.vel contra filiusfam. credidit patri,ſuperiora fuerunt de
eo quod frater fratri.

Quæſitum

A *Quæſitum eſt, ſi pater filio crediderit, iſque emancipatus ſoluat, an repetere poſsit. reſpondit, ſi nihil ex peculio apud patrem remanſerit, non repetiturum: nam manere naturalem obligationem argumento eſſe, quod extraneo agente intra annum de peculio, deduceret pater quod ſibi filius debuiſſet. contra ſi pater quod filio debuiſſet, eidem emancipato ſoluerit, non repetet: nam hic quoque manere naturalem obligationem eodem argumento probatur, quod ſi extraneus intra annum de peculio agat, etiam quod pater ei debuiſſet, computetur. eadémque erunt & ſi extraneus heres exheredato filio ſoluerit id quod ei pater debuiſſet.*

Si pater filio pecuniam crediderit & ſoluerit filius patri poſt emancipationem, repetit quod ſoluit ſi peculium pater retinuerit, quia confuſa eſt obligatio naturalis retentione
B peculij, non repetit ſi nihil ex peculio apud patrem remãſerit, quia manet naturalis obligatio, & manere eam ex effectis probat. Si pater poſt emancipationem filij conueniatur de peculio annali actione, & ſit per eam ablaturus creditor omnem peculij quantitatem, pater deducit quod filio credidit. debuit ergo id naturaliter filius patri. Idem dicendum ex diuerſo ſi filius crediderit patri, & emancipato ſoluerit pater, vel ſi heres patris ſoluerit eidem filio exheredato, nõ repetit, quia manet naturalis obligatio. Computatur enim in peculio id quod filio pater debet vel heres patris ſi conueniatur annali actione de peculio. & quodcumque deducitur, computatur, compẽſatur, retinetur, id vel naturaliter deberi neceſſe eſt. Ideò autem ponit heredem patris filio exheredato ſoluiſſe quia ſi coheredi filio ſoluiſſet, ſolutum pro parte repeteret. quia pro parte confuſa eſt obligatio filio
C creditore patri ſuccedente debitori. Semper autem in hoc omni tractatu etiam ſi id non exprimamus de ſoluto per errorem intelligimus quotiens quærimus an ſolutum repeti poſſit. nam qui ſciens ſoluit vel ciuiliter vel naturaliter indebitum, donat, etiam ſi dixerit Soluo, non Dono, vt contra qui dicit, Dono, non donat ſemper l.15.§. Pap. Loc. Sequitur in fine huius legis quod nihil ad ſuperiora pertinet, noua quæſtio & facilis admodum.

Legati ſatis accepi, & cum fideiuſſor mihi ſoluiſſet, apparuit indebitum fuiſſe legatum. poſſe eum repetere exiſtimauit.

Nota eſt vulgaris cautio legatorum quæ datis fideiuſſoribus præſtatur non tantum le-
D gatariis quibus in diem vel ſub condicione, ſed etiam his quibus pure legatum eſt ſi heres inficietur aut cõtendat cum legatario. nam & ſi purum legatum non compellatur ſtatim ſoluere qui contendendum putat & prouocat ad iudicium, fideiuſſorem tamen dare cõpellitur ſtatim l. etiam vt leg. no. cau. l. vxorẽ §. vlt. De leg. 3. Quæſtio autem hæc eſt ſi fideiuſſor datus legati nomine, legatam quantitatem legatario ſoluerit, ac poſtea appareat indebitum fuiſſe legatum, cui competat repetitio heredi, an fideiuſſori? Et ſi ſuo nomine ſoluerit, id eſt, propter ſuam obligationem, fideiuſſori repetitio competit, vt ait hoc loco, ſi nomine heredis, heredi l. indebitum. hoc tit. Sequitur l.32. De cond. & demon.

Quamuis rationes reddere nihil aliud ſit quam reliqua ſoluere: tamen ſi & ſtatuliberi & heredis
E *culpa, ſine fraude tamen ſerui, minus ſolutum ſit, & bona fide redditas eſſe rationes exiſtimatum fuerit, liberum fore. & niſi ita obſeruetur, neminem qui ſub condicione ita manumiſſus eſſet, vnquam ad libertatem peruenturum, ſi per imprudentiam minus ſolutum eſſet. hæc ita accipienda ait ſi quando is qui rationes reddere iuſſus ſit, per aliquem errorẽ ſine dolo ita rationes ediderit, vt dominus quoque circa computationem erraret.*

Quæſtio legis eſt de ſeruo teſtamento manumiſſo ſub condicione, ſi actus ſui rationes heredi reddiderit. De ſeruo actore igitur vel diſpenſatore vel vt eſt in l.22. De man. teſt. quæ huic coniungenda eſt vel potius illi hæc, de ſeruo cui erat commiſſa cura argenti, id eſt, vaſorum argenteorũ, qui in antiquis inſcriptionibus dicitur, Seruus aut libertus ab ar-
F gento eſcario vel potorio, vt alius ab auro, alius à veſte matutina, alius ab ſtudiis, alius à commentariis. Qui ita manumiſſus eſt, non aliter poteſt peruenire ad libertatem quam ſi condicioni ſatisfecerit. vt autem intelligatur in quem modum ſatisfacere debeat, vidẽdum eſt quid ſit rationes reddere. Rationes reddere, eſt edere rationes legẽdas & computandas, tradere libros rationũ & cautiones inſtrumentáque actus ſui, inſtruere heredẽ de

ſingulis quæ ad eam rem pertinent, & non hoc tantum, ſed etiam reliqua ſoluere inſoli- A
dum l.non ſolum §.is qui reddere De lib.leg.Incipit res à facto,id eſt, à computatione &
diſpunctione rationum & deſinit in pecuniæ dationem. qua de cauſa miſta eſt condicio
quæ in faciendo & in dando conſiſtit l.cum ſeruus hoc tit.l.6.§.vlt.De ſtatulib.nec enim
videtur rationes reddere,qui chartas in quibus rationes cõſcriptæ ſunt tradit,qui edit ra-
tiones tantum, niſi & reliqua ſoluat : & contra non videtur rationes reddere qui reliqua
tãtum offert in folle,vt ait d.l.cum ſeruus,in ſacculo l.3 §.ſi plus quam iuſſus erat. De ſta-
tulib. vt illo Iuuenalis verſu, Si reddat veterem cum tota ærugine follem, de pecunia in
folle depoſita,quod in ſacculo l.1.§.ſi pecunia l.ſi ſacculum Depoſ. Nõ videtur,inquam,
rationes reddere qui reliqua offert in folle,niſi & legendas rationes ac computandas tra-
dat.& hoc maximè diſtat hæc condicio à condicione heredi dandæ pecuniæ certæ. nam B
hæc impleta videtur ſi pecuniam ſtatuliber offerat in folle d.§.ſi pluſquam. & ita debitor
quilibet offerendo pecuniam in folle,euitat vel emendat moram eámque in creditorem
transfert ſimul ac periculum oblatæ pecuniæ. Eſt & alia differẽtia in l.5.De ſtatulib.Qui
dare iuſſus eſt pecuniam certam, numerare debet non fideiuſſorem dare. Qui rationes
reddere,aliquando impleſſe videtur condicionem & fit liber,ſi de eo quod eſt in rationi-
bus obſcurius aut liquidum minus,paratus ſit fideiuſſorem dare,ne alioquin cohibeatur
occaſio perueniendi ad libertatem, incerta exiſtente cauſa rationis & genere negotij hu-
iuſmodi,quæ poſtrema verba d.l.5.ita perſpicuè Baſilica interpretantur, διὰ τὸ ἄδηλον τῆ
οἰκείων λογισμῶν καὶ τὸ γένος τῆς διοικήσεως αὐτῶν.Illud notandum eſt non fruſtra libertati ſer-
ui actoris teſtatores præponere condicionem rationum reddendarum, hac enim omiſſa, C
ſeruus purè manumiſſus,non cogitur reliqua omnia ſoluere l.ſi purè De fid.lib.ſecũdum
regulam quæ vult de eo quod quis in ſeruitute geſſit,poſt libertatem conueniri non poſ-
ſe l.1.Si is qui teſt.lib.eſſe iuſ.&c.l.vlt.C.an ſer.ex ſuo fac.l.1.C.de nox.act. Sed rationum
tamen volumina extra ordinem reddere compellitur & reliquas res aut pecunias quę ex-
tant. nam & is quem noluit teſtator rationes reddere, volumina rationum tradere cogi-
tur & reliqua quæ apud eum ſunt l.ſi ſeruus vetitus De leg.1.l.vlt.§.inter De lib.leg.Etiá
illud adnotandum eſt,condicione rationum reddendarum libertati prępoſita,aliquando
purè relictam libertatem videri, puta ſi ſeruus nulla reliqua habuerit,ſi pariator non reli-
quator apparuerit l.Iulius hoc tit.l.ſi ſeruo ſub cõdicione De ſtatulib.l 4.C. de man.teſt.
Pariatori reliquatorem opponimus more auctorum noſtrorum,nõ debitori debitorem. D
Pariator inreliquator eſt, Græcis ἀλοίπαστος. & reliquas non fugiemus dicere eorundem
exemplo,ſicut reliqua, & ſe reliquare ſicut reliquare aut reliquati l.ſi quis rationes l.vlt.
§.inter De lib.leg. Ille vero caſus ſub cõdicione datæ libertatis quæ pura intelligitur,ad-
di poteſt ad l.aliquãdo,hoc tit. At ita paulatim adnotemus etiam quod eſt in hac lege a-
liquando ſtatuliberum quaſi impleta condicione peruenire ad libertatem licet non ſoli-
dum ſoluerit quod erat in reliquis,ſed aliquanto minus,modo per imprudẽtiam id fece-
rit errorémque calculi.Cum erratur in edendis rationibus,& erratur in reddẽdis,& pro-
pter hunc errorem iniquum eſt libertatem impediri cæteráque commoda libertatis.Dif-
ferentiam hæc lex facit apertè inter edere & reddere rationes,notiſſimam ex l.Boues De
verb.ſig.Porro ad eandem ſpeciem condicionis pertinet eiuſdem Africani l.22. De man. E
teſt.quam huic ſubiungendam eſſe duxi.

*Qui filium impuberem heredem inſtituit,Stichum ratione argenti quod ſub cura eius eſſet, reddi-
ta, liberum eſſe iuſſerat. u ſeruus parte argenti ſubtracta,cum tutore diuiſit. atque ita tutor ei parem
rationem adſcripſit. conſultus an Stichus liber eſſet, reſpondit non eſſe liberum. nam quod alioquin
placeat, ſi ſtatuliber pecuniam dare iuſſus tutori det, vel per tutorem ſtet, quominus condicioni pa-
reatur, peruenire eum ad libertatem : ita accipiendum vt bona fide & citra fraudem ſtatuliberi, &
tutoris id fiat. ſicut & in alienationibus rerum pupillarium ſeruatur, itaque & ſi offerente ſtatuli-
bero pecuniam tutor in fraudem pupilli accipere nolit : non aliter libertatem contingere,quam ſi ſer-
uus fraude careat,eadémque & de curatore dicẽda.Item quæſitum eſt,rationem argenti reddere iuſ- F
ſus in quem modum intelligendus ſit condicioni paruiſſe.id eſt an ſi quædam vaſa ſine culpa eius pe-
rierint,atque ita reliqua vaſa heredi bona fide adſignauerit.perueniat ad libertatem.reſpondit,peruẽ-
turum.nam ſufficere ſi ex æquo & bono rationem reddat.denique quam rationem bonus paterfami-
liàs reciperet,ea heredi reddita impletam condicionem videri.*

Condicio

A Condicio libertatis hæc, Si hæredi rationes reddiderit, vtilitatis cauſa receptum eſt vt
impleatur rectè in perſona tutoris, ſi modo reliquæ pecuniæ quæ tutori ſoluuntur vertã-
tur in rem pupilli, nec auertãtur à tutore l. ſi ſeruus 10. l. Stichum §. vſumfr. De ſolut. nam
tutor domini loco eſt, id eſt pupilli, ſi bene rem pupilli gerat, non ſiquid auertat. Et conſe-
quenter pro impleta condicio habetur ſi per tutorem ſtet quominus ei pareatur; vt ſi ob-
lata reliqua ab ſtatulibero accipere nolit fortè in fraudem pupilli, dummodo ſtatuliber
non participet, idque ſecundum ius commune, id eſt ſecundum regulam iuris, vt eſt pro-
ditum l. cum pupillus l. iure De cond. & dem. l. 3. §. non ſolum De ſtatulib. Contra quo-
que non videtur tutori vel heredi rationes rectè redditæ niſi bona fide redditæ ſint. Non
redduntur bona fide ſiquid expenſis falſo retulerit ſtatuliber, vel ſiquid ſubtraxerit acce-
B ptis l. qui ſub condicione De cond. & demonſtr. & condicionis verba ſic accipiuntur, Si
bona fide rationes reddiderit. finge ſeruum rationem argenti reddere iuſſum partem va-
ſorum ſubtraxiſſe eáque diuiſiſſe cum tutore, atque ita corruptum tutorem parem ei ra-
tionem adſcripſiſſe, id eſt, congruere accepta expẽſis, nihil eſſe reliqui, vel ſoluiſſe reliqua
ſtatuliberum, & parem vtramque rationum paginam feciſſe. quæ ſubſcriptio apocha eſt
ſiue vt hic loquuntur Græci ἀπόδειξις quaſi ἀπόδεξις, id eſt cautio de ſuſcepta pecunia. &
vox podicia vel policia qua vulgo vtimur ex ea voce Græca deflexa & deprauata eſt. Ita
vero non videtur impleta condicio, nec ſeruus peruenit ad libertatem. Apocha à tutore
extorta per fraudem, fraudis tutore ipſo etiam participe & conſcio, non liberat. & simili-
ter alienatio rei pupillaris mobilis non eſt efficax, ſi à tutore ſit facta mala fide & in pupil-
C li fraudem, ſed vel ipſo iure nulla eſt, ſi & fraudis conſcius emptor fuerit vel facilè reſcin-
ditur per reſtitutionem in integrum. Quod in poſteriori parte huius legis oſtenditur ſta-
tuliberum liberum fore, ſi quædam vaſa perierint ſine culpa eius, modo quæ reliqua ſu-
perſunt reddat, cum eo valde congruit quod eſt in l. Sticho §. vlt. De ſtatulib. illo loco, ex-
ceptis perditis. Sequitur difficilior quæſtio in l. 15. de ope. noui nun.

*Si priuſquam ædificatum eſſet, ageretur ius vicino non eſſe ædes altius tollere, nec res ab eo defen-
deretur, partes iudicis non alias futuras fuiſſe ait, quam vt eum cum quo ageretur, cauere iuberet, non
prius ſe ædificaturum, quam vltro egiſſet ius ſibi eſſe altius tollere. Idémque è contrario ſi cum qui a-
gere vellet ius ſibi eſſe inuito aduerſario altius tollere: eo non defendente, ſimiliter, inquit, officio iu-
D dicis continebitur, vt cauere aduerſarium iuberet, nec opus nouum ſe nuntiaturum, nec ædificãti vim
facturum. eáque ratione hactenus is qui rem non defenderet, puniretur, vt iure ſuo probare neceſſe
haberet. id enim eſſe petitoris partes ſuſtinere.*

Quæſtio eſt de officio iudicis apud quem agitur actione confeſſoria vel negatoria de
ſeruitute altius tollendi vel non tollẽdi, & de ordine quem ſequi & obſeruare in eo iudi-
cio debet rem non defendente eo quo cum agitur. quod quid pertineat ad hunc titulum
ſimul & vis ac ſententia quæ ſit huius legis, ad quam tot Alciatus collegit intellectus tót-
que alij deſudarunt interpretes, vt intelligatur: ſciendum eſt multis modis poſſe nos pro-
hibere vicinum ne ædificet, vel opus nouũ faciat, per lapilli iactum, per prætorem, per in-
E terdictum prohibitorium, per nuntiationem noui operis, per actionem ciuilem, id eſt cõ-
feſſoriam vel negatoriã. ſed de duobus poſterioribus erit tantum hoc loco ſermo. & ſciẽ-
dum inter eos multum intereſſe, multum, inquam, intereſſe, vtrum per nuntiationem no
ui operis prohibeat quis vicinum facere nouum opus, an per ciuilem actionem. Nuntia-
tio noui operis permittitur edicto prætoris. Edictum ſufficit, nec neceſſe eſt adiri prætorẽ
vt eam permittat l. 1. §. nuntiatio hoc tit. Ciuilis actio à prætore poſtulanda eſt. Sed hodie
moribus Galliæ quaſi inuerſa hac prima differentia nũtiatio noui operis non fit ſine ſpe-
ciali iuſſu iudicis, & ex Conſtitutionibus ciuilem actionem poſtulari neceſſe non eſt. Se-
cunda differentia hæc eſt, Ciuilis actio non ante inhibet opus quam probauerit actor ius
non eſſe faciẽdi operis noui l. ſi eo loco Si ſer. vind. Nuntiatio vim ſuam exercet ſtatim, &
F inhibet opus: & qui confeſtim nuntiationi non obtemperat, deſtruere compellitur quid-
quid poſt nũtiationẽ ædificauit, ſiue iure ſine iniuria ædificare cœperit initio. nam quod-
cũque fit poſt nũtiationẽ, iniuria fit, antequã prętor remiſſionẽ nuntiationis faciat, aut ſa-
tiſdet is cui nuntiatum eſt de opere reſtituendo ſi iudicatum erit nuntiatorem ius prohi-
bendi habuiſſe. Tertia differẽtia hæc eſt, Nuntiatio noui operis non permittitur antequã

vicinus ædificet vel inchuet ædificium l.v. §. nuntiationem. hoc titul. Ciuilis actio datur A
non tantum ſi ædificauerit vicinus aut ædificare cœperit,ſed etiam ſi nondum quidquam
ædificauerit. & ita initio huius legis ait rectè, Si priuſquam ædificatum eſſet ageretur ius
vicino non eſſe ædes altius tollere. Eſt & quarta differentia, Nuntiatio noui operis per-
mittitur non poſſeſſori aduerſus poſſeſſorem:quinimo per nuntiationem aduerſarius poſ-
ſeſſor conſtituitur l. t. §. in operis hoc titul. l. vij. §. ait Iulianus. Quod vi aut clam. Ci-
uiles actiones de iure altius ædificandi vel non ædificandi vt de ceteris ſeruitutibus non
tantum non poſſeſſori ſed etiam poſſeſſori dantur l. & ſi fortè §. 1. ſi ſer.vind. l. penultim.
§. vltim. ſi vſusfr. pet. & hic eſt vnus ille caſus §. æque Inſtitut.de act. quo is qui poſſidet
agit in rem actione, nec quærendus eſt alius. apparere enim ait in latioribus Digeſtorum
libris. & hic ſanè vnus apparet locis innumeris. In cõtrouerſiis rerum corporalium is tan- B
tum agit in rem actione qui non poſſidet. In controuerſiis ſeruitutum etiam qui poſſidet.
Sed hoc declaremus exemplo. Si ædificatum habes,poſſeſſor es, & rectè agis ius tibi eſſe
ita ædificatum habere vel ius tibi eſſe reficiendi. Si ædificatum non habes, ego poſſeſſor
ſum, & nihilominus rectè ago ius tibi non eſſe ædificare. Ergo in controuerſiis ſeruitu-
tum reus non æſtimatur ex poſſeſſione ſicut in controuerſiis rerum corporalium, cum
poſſeſſor actor eſſe poſſit, ſed ex ratione conueniendi ita vt qui conuenit quive prouocat
iudicium actor ſit, ſiue poſſideat ſiue non, & ſimiliter qui conuenitur quive prouocatur,
reus, ſiue poſſideat ſiue non. multum autem intereſt ſcire quis actoris, quis rei partes ſu-
ſtineat. nam actori incumbit onus probandi. & fauorabilior eſt reus. ac propterea pœna
in hac lege, ex reo actorem fieri & compelli reum qui rem non defendit partes rei depo- C
nere & ſuſcipere actoris. His cognitis, fac ita eſſe, Priuſquam ædificares, agere volui vel
egi ius tibi non eſſe altius ædificare. ego licet poſſeſſor ſim, actor ſum tamen, tu reus. At
rem non defendis. Quid fiet? Non dico te latitare, ſed rem non defendere. Latitantem
ſeparo ab abſente & rem non defendente vt l. vij. §. Celſus Quib. ex cau. in poſſeſſ. eat.
Grauior eſt latitantis pœna, quæ inferius explicabitur. Quæro quæ ſit pœna non defen-
dentis. Pœna non defendentis hæc erit, vt ex reo fias actor, id eſt vt non prius ædificare
poſſis quam vltro intra certum tempus quod iudex præfinierit egeris ius tibi eſſe inuito
me altius ædificare,& hoc probaueris, eáque de re officio iudicis cauere debes, non prius
ædificaturum te quam id probaueris. ego poſſeſſor maneo. Nunc pone ex diuerſo, Priuſ-
quam ædificares atque ita eum non poſſideres, prior egiſti ius tibi eſſe altius ædificare in-
uito me, tu es actor, ego reus. quid ſi ego iudicio abſim nec rem defendam? Pœna non D
defendentis eadem erit, vt ex reo fiam actor, id eſt, vt non poſſim vim facere ædificanti
tibi vel nuntiare tibi nouum opus, antequam egerim & probauerim intra certum tempus
quod iudex præfinierit, ius non eſſe tibi altius ædes tollere, eáque de re officio iudicis ca-
uere debeo, non prohibiturum me, non nuntiaturum nouum opus antequam id pro-
bauerim. Fio igitur ex reo actor. itéque ex poſſeſſore non poſſeſſor: ſicut is cui nuntiatum
eſt nouum opus ſi rem non defendat, ex poſſeſſore fit non poſſeſſor, quaſi aduerſario ceſ-
ſerit poſſeſſione. & ita accipienda videtur l. vel in operis. De procurat. vt ſi procurator
cui nuntiatum eſt nouum opus neque ſatiſdet de opere reſtituendo neque remiſſionem
deſideret, ſatiſdare debeat de rato, quia dominus fit hoc modo ex poſſeſſore non poſ-
ſeſſor. Idémque accidit in ſpecie l. xlv. titul. ſequen. Diuerſa eſt ſpecies ab ea quæ in hac E
lege proponitur. eſt enim de eo qui ædificatum habet, & hic agitur de eo qui ædificatum
non habet. ordo tamen eſt idem. Finge, Ædificatum habes. poſſides igitur, ego non poſ-
ſideo. ago ius tibi non eſſe ita ædificatum habere. ego ſum actor, tu reus. Si rem non de-
fendas, fies ex reo actor, ex poſſeſſore non poſſeſſor, quoniam transferetur in me poſſeſ-
ſio ædificij, idque demoliri potero niſi intra certum tempus quod iudex præſtituerit
egeris & probaueris ius tibi eſſe ita ædificatum habere. Incipit vulgo ea lex ab his verbis,
Ædificatum habes &c. nam hæc quæ præcedunt, A quo fundus petitur ſi rem nolit, no-
tantur quaſi ſuperuacua. Completa tamen placebunt valde, A quo fundus petitur ſi rem
nolit defendere, ab illo poſſeſſio transferenda eſt in petitorem donec ille egerit & proba-
uerit fundum ſuum eſſe. & ita ferè opinor Scæuolam ſcripſiſſe, & ſic ſiue fundus ſiue ſer- F
uitus peteretur & rem non defenderet reus, docuiſſe ita puniri eum vt ex poſſeſſore fie-
ret non poſſeſſor tranſlata ſcilicet poſſeſſione in actorem quoad ille egiſſet & probaſſet
vel fundum ſuum eſſe vel ius ſibi eſſe ita ædificatum habere. Dubitari poterat an omiſſo

hoc re-

A hoc remedio transferendæ poſſeſſionis ipſius fundi vel ædificij. reo abſente & rem non
defendente, poſſet actor mitti in poſſeſſionem omnium bonorum. Et conſtat non poſ-
ſe l. vij. §. Celſus. Quib. ex cau. in poſ. eat. quod longè aliter ſe habet in latitante in o-
mnibus iis caſibus d. l. vij. §. item videamus. nam aduerſus latitantem fit miſſio in poſ-
ſeſſionem omnium bonorum & bona diſtrahuntur ſi perſeueret latitare. Aduerſus ab-
ſentem non latitandi animo & rem defendentem hanc tantum pœnam eſſe propoſitam
vt poſſeſſor eius rei vel iuris quo de agitur fiat non poſſeſſor, & reus actor, nec fiat miſ-
ſio in vniuerſa bona. hæc ſi fieri poſſet, inutile eſſet remedium huius legis & d. l. xlv. Et
hæc ſunt quæ in hanc legem ſola pure nitidéque tradi poſſunt. Malè huic adiungunt
alij l. penult. De aqua quot. & æſt. quæ de eo loquitur qui agit negatoria vel confeſſo-
B ria de iure in cuius poſſeſſione eſt, vt ei interim caueat reus ſe non impediturum vtētem
eo iure donec de iure ſuo docuerit vt l. cuiuſcumque §. vltim. De vſufru. De reo igitur
qui iudicio adeſt & rem defendit & de alio genere cautionis. Hic vero agitur de eo qui
rem non defendit. eadémque ratio eſt l. harum. Si ſer. vind. nec enim loquitur de eo qui
rem non defendit, ſed de eo qui defendit, quem ſi velit abſolui parere debere arbi-
trio iudicis ait & cauere de onere ferundo. eſt enim de ſeruitute oneris ferundi. Malè
alij, ei qui agit negatoria non incumbere onus probandi, vt ſi agat ius non eſſe altius æ-
dificare antequam ædificetur. malè: quia adſerit ſibi ius, id eſt, ſeruitutem l. loci §. vlt. Si
ſer. vind. ergo de ea probare debet. Et negatoria ea actio eſt figura verborum, vi ipſa
confeſſoria, vt Theophilus ait in d. §. æque. & refelluntur apertè hac ipſa lege. Nega-
C toria propriè eſt etiam vi ipſa, ſi ago ius tibi non eſſe eundi per fundum meum, quia ſer-
uitutem nego itineris, libertatem adſero fundo meo. & ita econtrario ſi agam ius mihi
eſſe altius ædes tollere iure impoſito, vt quia cum tibi ceſſiſſem ius mihi non eſſe tol-
lere, poſtea tu ceſſiſti ius mihi eſſe, confeſſoria actio eſt etiam vi ipſa, quia ſeruitutem
mihi adſero quia minuiſti ius ædium tuarum, auxiſti meatum l. egi tecum. De exc. rei
iud. l. ſi domus De ſer. vrb. l. ſi mihi. De ſeru. ruſt. Si agam ius mihi eſſe ædes altius ex-
tollere iure naturali, figura verborum confeſſoria eſt actio, vi ipſa negatoria, quia ſerui-
tutem nego ædes meas debere altius non tollendi, libertatem adſero ædibus meis. Malè
etiam in poſteriori ſpecie huius legis, cum agente eo qui ædificatum non habebat ius
ſibi eſſe ædificare, reus rem non defendit, ac poſtea agit ius non eſſe ei ædificare. ita poſ-
D ſeſſorem aiunt agere negatoria. deſiit enim eſſe poſſeſſor, & vt ex reo actor ita ex poſſeſ-
ſore factus eſt non poſſeſſor. Et peſſimè quod hunc tamen ipſum ſolum quaſi virgula
diuina ſcilicet adinuenerint eſſe caſum de quo in §. ęque, quo is qui poſſidet, agit in rem.
ac peſſimè rurſus aliud eſſe in iure actoris partes ſuſtinere, aliud actorem eſſe. quibus
quid reponas aliud, quam hoc, Et ſimiliter tu doctoris partes ſuſtines, doctor tamen qui
male doces non es. ¶Transeamus ad l 44. De dam inf. cuius duæ ſunt perelegantes quæ-
ſtiones & de prima quidem Africanus ſcribit in hunc modum.

*Cum poſtulaſſem vt mihi damni infecti promitteres, noluiſti. & priuſquam prætor adiretur, ædes
tuæ corruerunt? & damnum mihi dederunt. potius eſſe ait, vt nihil noui prætor conſtituere debeat,
& mea culpa damnum ſim paſſus, qui tardius experiri cœperim. at ſi cum prætor vt promitteres de-*
E *creuiſſet, & te non promittente ire me in poſſeſſionem iuſſiſſet, & priuſquam eo veniſſem corruerũt:
perinde omnia ſeruanda eſſe exiſtimauit, atque ſi poſteáquam in poſſeſſionem veniſſem, damnum
datum eſſet.*

Si vicini ædes ruinoſæ aut vitioſæ ſint, & timeo ne in meas ruant & mihi damnum in-
ferant, rectè ſtipulor præſtari mihi quanti ea res erit ſi quod damnum ædibus aut rebus
meis ex ea re contigerit. Stipulatio eſt non de damno facto, ſed de infecto, de futuro non
de præterito, & cautio qua mihi proſpicio in futurum ne ædes vicini ruina ſua mihi no-
ceant, videlicet ſi alio remedio mihi proſpectum non ſit. nam quod alia actione quæri
poteſt, id in ſtipulatione damni infecti omnino non deducitur l. xviij. §. emptor hoc
F titulo. Sed quid ſi ſtipulanti mihi vicinus cauere & promittere nolit? Adeundus eſt præ-
tor vel præſes in iure id eſt dum ſedet pro tribunali & poſtulandum vt iubeat caueri mi-
hi damni infecti, quæ poſtulatio inſtar actionis habeat, & actio dicitur l. inquilino
hoc titul. l. 3. §. ſi vicinus l. ſupra §. officium titul. ſequen. & à Græcis ἡ ἐλπίδι συμπλόοντος
ἀγωγὴ, & qui poſtulat hanc cautionem, experiri hoc loco, & agere Plinij xxxvj. cap. ij. &

perſequi l.quibus in fi.de verbo.ſignificat.dum ait perſequi etiam eum qui ſatis accipit id A
eſt qui poſtulat vt ſatis accipiat vel damni infecti vel legatorum vel tutelæ nomine, quæ
ſtipulationes inſtar actionis habere dicuntur, quia poſtulari eas in iure neceſſe eſt. Solent
autem in cauſa damni infecti à prætore interponi tria decreta. Primo decernit vt vicinus
promittat damni infecti. quod hæc lex demonſtrat illo loco, Si prætor vt promitteres de-
creuiſſet. Sic prætor primo decreto decernit ſtipulationem, ſic dat ſtipulationem, vt lo-
quitur l. decimaquinta §. eleganter hoc titul. quaſi actionem quandam. Quod ſi huic de-
creto non pareat vicinus, id eſt, ſi non caueat damni infecti, vice cautionis. vt ait d.l.15.§.ſi
quis damni, ſecundo decreto prætor mittit me non in poſſeſſionem omnium bono-
rum, ſed in poſſeſſionem ædium vitioſarum tantum vel eius rei vnde damnum time-
tur, nec tamen propterea vicinus decedit poſſeſſione ædium ſuarum d. l. 15. §. ſi quis au- B
tem, ſed manet poſſeſſor vt fuit ante, ego qui miſſus ſum in poſſeſſionem non ſum poſſeſ-
ſor, ſed in poſſeſſione, id eſt cuſtos potius quam poſſeſſor, miſſus in hoc vt tædio cuſtodiæ
& conſuetudinis meæ extorqueam vicino cautionem damni infecti. Aliud eſt eſſe in poſ-
ſeſſione, aliud eſſe poſſeſſorem. Sed ſi adhuc quaſi nullo tædio affectus perſeueret vicinus
non cauere, tertio decreto permittit mihi prætor vt ædes poſſideam. hoc decreto vicinũ
poſſeſſione expellit d.l.xv.§.vbi autem & me poſſeſſorem facit. nec iam eſt amplius inte-
grum vicino offerre cautionem. alioquin nullus finis eſſet d.l.xv.§.poſteaquam. Sic fit ad
extremum vt vicinus ædibus careat quas non defendit, id eſt, quarum nomine non cauet
damni infecti, non quod fecerit me hoc decreto dominum prætor (nec enim dominum
facere poteſt) ſed quod fecerit me poſſeſſorem, expulſo vicino. Faciendo autem me poſ- C
ſeſſorem, etiam occaſionem præſtitit per vſucapionem adquirendi dominij licet ſciam
ædes eſſe alienas, vt l.& generaliter. de noxalibus actionibus: poſſeſſor enim factus, poſtea
dominium ædium adquiram vſucapione. Poſſeſſorem me facit iure dominij, vt ait dict.
§. poſteaquam, id eſt vt poſſideam quaſi dominus, animo & iure domini, vt ſim quaſi do-
minus, dominum non facit. hoc enim eſt legis, non iuriſdictionis. & aliud eſt dominum
eſſe, aliud poſſeſſorem eſſe iure dominij & ita accipienda eſt l.j. De fund. do. vt poſſidere
iuſſus dominus fiat, id eſt veluti dominus, dominus poſſeſſionis non dominus proprieta-
tis antequam vſuceperit. & ita bonorum poſſeſſor eſt veluti heres, & bonorum poſſeſſio
veluti dominium tribuit l.j.& ij. De bonorum poſſeſ. Neque vero dicas Prætoris decreto
transferri cauſam vel condicionem vel ius vſucapionis, ſed præſtari occaſionem vt l. qui D
alienam. De mor.cau.donat. Aliud eſt occaſio aliud cauſa, aliud occaſio aliud ius l. ij. De
riuis. Occaſio vſucapionis eſt à magiſtratu vel à priuato, Ius à legibus. Et hæc tria ſunt
quæ damni infecti nomine interponuntur decreta prætoris. Quandoque auctores noſtri
non habent rationem primi, atque eo fit vt primum appellent quod nos fecimus ſecun-
dum, & ſecundum quod nos fecimus tertium d.l.xv.§.Iulianus. Sed vere poſſis adfirma-
re tria interuenire. nec enim promitti iubet de plano & quocunque loco, ſed pro tribu-
nali & cauſa cognita, perpenſa, deliberata d.§.eleganter, quanquam non inficier interpo-
ni hæc decreta poſſe quocunque tempore l.ij. De feriis. Cognito omni hoc ordine, repe-
tendum illud eſt neceſſario poſtulari in iure cautionem damni infecti: ſi poſtuletur extra
ius, inutilem & inefficacem poſtulationem eſſe. & hoc vnum agit Africanus in priori E
quæſtione huius legis vt oſtendat multum intereſſe poſtuletur cautio damni infecti in
iure an extra ius, ſicut multum intereſt confiteatur quis in iure an extra ius, offerat debi-
tor pecuniam in iure totam vel pro parte an extra ius. nam is tantum habetur pro iudi-
cato qui confitetur in iure, & in eum tantum denegatur actio qui pecuniam debitam
obtulit in iure. Si igitur extra ius, id eſt, non adito prætore poſtulauero vt mihi vici-
nus promitteret damni infecti nec promiſerit, & mox ædes corruerint & in meas deci-
derint, mihi imputare debeo quod prætorem non adierim, quod tardius egerim caueri
mihi damni infecti, nec de vicino conqueri quidquam poſſum. denique, vt Afri-
canus ait, culpa mea damnum paſſus ſum, & mihi poteſt obiici illa regula, Quod
quis ex ſua culpa damnum ſentit, non intelligitur damnum ſentire. Id vero probat F
hoc argumento l.vij.§. penult. hoc titulo. Si res animales, veluti ſerui aut quadrupe-
des noſtræ quæ noxam commiſerunt non vltra onerant nos quam vt noxæ eas deda-
mus, nec igitur res noſtræ inanimales, veluti ædes, ſi damnum alij dederint ruina ſua, vl-
tra nos debent onerare, quam vt eas veluti noxæ dedamus ſi poſſumus. atquin non poſ-

ſumus

A ſumus eas quæ ruerunt veluti noxæ dedere, cum eſſe deſierint. ergo earum nomine nul-
lo modo tenemur, niſi ante promiſimus damni infecti. & ita mortuo ſeruo qni noxam
nocuit, nullo modo tenemur l.vij.De nox.act. Et ſtipulatio damni infecti, veluti noxalis
actio eſt l.in noxalibus De nox.act.coniuncta l.eorum.huius titul. Ergo ſi ædes vicini de-
ciderint in meas antequam interponeretur hæc ſtipulatio vel poſtularetur in inre, licet
fuerit poſtulata extra ius, nulla actione vicinus tenetur neque de damno dato neque vt
tollat rudera. Si modo omnia pro derelicto habeat l.vj. hoc titul. Vnus tantum eſt caſus
quo etiam ſi mihi non proſpexero ſtipulatione damni infecti nec eam in iure poſtulaue-
ro, ſi ædes vicini corruerint & damnum mihi dederint, cogitur vicinus decreto prætoris
ſarcire mihi damnnm aut de eo ſarciendo cauere & tollere rudera, aut ædes totas, id eſt
B quod reſtat ædium, ruinam & aream derelinquere veluti in noxam, videlicet ſi non negli
gentia, mea ſed propter aliquod impedimentum, veluti propter anguſtias temporis ſubi-
ta & inſperata ruina vel propter abſentiam Reip.cauſa ſtipulari non potuerim l.vij.§. vlt.
l.viij.l.ix.in prin.hoc titul. quę ſententia Iuliani eſt comprobata propter vtilitatem. Nunc
tractemus de poſtulatione facta in iure. Si in iure poſtulauero mihi caueri damni infecti
& prætor caueri decreuerit & noluerit cauere vicinus, ac deinde decreuerit prætor me
ire in poſſeſſionem, & priuſquam irem, ædes deciderint, an ibo poſtea in poſſeſſionem rui
næ & areæ quoad mihi damnnm præteritum ſarciatur vel de eo caueatur. Sic ſane, vt per
inde ſit ac ſi poſtquam in poſſeſſionem veniſſem, ædes ruiſſent. Itaque Iulianus non pro-
bat Sabini ſententiam qui rationem damni ex eo tempore ducebat quo ventum eſſet in
poſſeſſionem, ſed Labeonis qui ex quo decretum eſſet d.l.xv.§.illud quæritur & §.ſi iam.
C Quid ſi corruerint poſt factam poſtulationem in iure. cum nondum prætor caueri decre
uiſſet, an mittar in poſſeſſionem ruinæ & areæ? Minime, quia ruerunt priuſquam mihi ca
ueretur & priuſquam quidquam decreuiſſet prætor, ſed æquum eſt tamen decreto præ-
toris vel data actione in factum compelli vicinum damnum ſarcire quod mihi labes in-
tulit ædium ſuarum d.l.xv.§.eleganter. idémque dicendum forte ſi ruerint poſtquā præ-
tor caueri iuſſiſſet antequam iuſſiſſet iri in poſſeſſionem. Sequitur alia quæſtio.

*Damni infecti nomine in poſſeßionem miſſus poſsidendo dominium cepi. deinde creditor eas ædes
pignori ſibi obligatas perſequi vult non ſine ratione dicetur, niſi impēſas quas in refectionem fecerim,
mihi præſtare ſit paratus: inhibendam aduerſus me perſecutionem. Cur ergo non emptori quoque id tri
D buendum eſt, ſi forte quis inſulam pigneratam emerit? non recte hæc inter ſe comparabuntur. quan-
do is qui emit, ſua voluntate negotium gerat. ideoque diligentius à venditore ſibi cauere & poſsit &
debeat. quod non æque & de eo cui damni infecti non promittatur, dici poteſt.*

Ait, Damni infecti nomine in poſſeſſionem miſſus. addendum, & poſſidere iuſſus. quo
niam ſubiicit poſſidendo dominium cepi id eſt vſucepi. & ita quoque accipienda eſt l. v.
in prin. hoc tit. dum ait prætoris officiū eſſe vt miſſus in poſſeſſionē eam rem de qua dā-
num timetur vſucapere poſſit, id eſt vt alio decreto poſſidere permittatur & vſucapere
vel per longi temporis ſpatium eam rem adquirere. quibus poſtremis verbis ſæpenumero
vtitur Tribonianus commutato in ea vſucapionis verbo, quod transformata eſſet vſuca-
E pio à Iuſtiniano in longi temporis poſſeſſionem. vſucapio enim rei immobilis erat bien-
nij ex xij.tabu. hodie eſt decennij inter præſentes & vicennij inter abſentes. Nunc finge,
miſſus in poſſeſſionem ædium ex cauſa damni infecti & poſſidere iuſſus vſucepi & refeci
ædes meis ſumptibns. Creditor cui eædem ædes pigneratæ erant mecum agit actione
hypothecaria. Vſucapio non perimit cauſam pignoris l.j.§.cum prædium De pign. l.vſu-
capio.C.eod.l.iuſto.§.non mutat De vſurp.& vſuc. Actio hypothecaria auocat poſſeſſio-
nem l.ſi cum venditor De euict. An igitur eam mihi auocabit: Minime, imò inutilis ei e-
rit actio hypothecaria niſi paratus ſit mihi præſtare impenſas refectionis. vtor igitur retē-
tione ædium veluti pignoris iure & quaſi priuilegiarius quod meis ſumptibus conſerua-
uerim pignoris cauſam. idémque erit ſi eas refecerim ante vſucapionem, & agat creditor
F Seruiana actione etiam ante vſucapionem, poſt vltimum decretum. Inde quæritur an
idem dicendum ſit ſi qnis ædes ſuas quas creditori obligauerat alij vendiderit, & emptor
eas refecerit an etiā repelletur creditor agens hypothecaria niſi paratus ſit emptori præ-
ſtare impenſas refectionis. Et Africanus negat idem eſſe dicendum, negat onerādum eſſe

creditorem hypothecarium præſtatione impenſarum. ac prudentiſſime animaduertit, A
non recte comparari inter ſe emptorem & eum qui vice cautionis damni infecti poſſi-
dere iuſſus vſucepit. nam emptor ſponte ſua accedit ad emptionem. & diligentius ſibi
cauere debet à venditore euictionis nomine. nam euictionis nomine continetur etiam
cauſa hypothecariæ actionis l. ſi mancipium §. vltim. & ſequen. De euictione. Is verò cui
damni infecti non cauetur, veluti coactus poſſidet ædes, nec poteſt ſibi cauere à domino
ædium euictionis nomine. neque enim eo nomine quidquam ei præſtare vicinum opor-
tet. & hæc eſt ſententia huius §. j. ex qua primum quod colligitur creditorem recte agere
hypothecaria & auferre poſſeſſionem ei qui eam nactus eſt ex cauſa damni infecti, ſi mo-
do paratus ſit ei præſtare impenſas refectionis, ei opponitur l. xij. & l. xv. §. ſi qua ſunt iura.
hoc titul. quæ potiorem creditore aiunt eſſe eum cui non cauetur damni infecti ſi poſſi- B
dere & vſucapere ei permiſſum fuerit & creditori denegari hypothecariam actionem. At
reſpondeo de creditore eas loqui, vt l. xj. §. vltim. demonſtrat, poſſidente ædes vitioſas iu-
re pignoris. hic ſi poſtulanti vicino non caueat damni infecti, poſſeſſio ei aufertur, & de-
negatur perſecutio pignoris, vt fructuario perſecutio vſusfructus l. ix. §. vltim. eodem.
Quod ſi non creditor ſed debitor eas ædes poſſederit, nec voluerit vicino cauere damni
infecti atque ita vicino poſſidere & vſucapere permiſſum fuerit, creditori aduerſus quem
vicinus non eſt miſſus in poſſeſſionem, ſed aduerſus debitorem tantum, non denegatur
actio hypothecaria. nec longe ab hac reſponſione, quod Accurſius ait ibi præſentem fuiſ-
ſe creditorem cum hæc cautio poſtularetur & decerneretur, hic abſentem. Rurſus quod
colligitur ex hoc §. vſucaptis ædibus, creditori ſaluam eſſe actionem hypothecariam, C
huic dicto opponitur l. j. C. ſi aduerſ. cred. præſ. op. quæ diuturno ſilentio, id eſt x. aut xx.
annorum tolli ait actionem hypothecariam. quod confirmat l. ij. C. eod. l. vij. & vltim. C.
de obl. & act. l. creditor De diu. temp. præſ. Porro diuturno etiam ſilentio hodie comple-
tur vſucapio. Ergo eodem ſpatio temporis & completur vſucapio & tollitur actio hypo-
thecaria: ac proinde vſucaptis ædibus, actio hypothecaria ſupereſſe non poteſt: idque
profecto ita eſt iure nouo. Iure enim veteri vſucapio non perimit pignus. & hic §. ſecun-
dum ius vetus accipiendus eſt, quo vſucapio ædium biennio complebatur, nec exigebat
longi temporis ſpatium. Poſtremo quod ait creditorem audiri agentem hypothecaria
aduerſus emptorem domus ſibi pigneratæ etiam ſi nolit emptori præſtare impenſas refe-
ctionis, ei opponitur l. Paulus §. Domus. De pignor. quæ non aliter admittit creditorem D
quam ſi præſtiterit emptori ſumptus in ædificij extructionem erogatos. nihil eſt facilius.
quid tot commenta Accurſij in hanc rem & ſuperiorem? De ſumptibus refectionis hic
agitur. hos non agnoſcit creditor qui ab emptore pignus ſuum perſequitur, cui ſufficit ha-
bere regreſſum aduerſus venditorem euictionis nomine, in quo iudicio veniũt etiam im-
penſæ refectionis. In d. §. domus, agitur de ſumptibus ædificationis, extructionis, de ſum-
ptibus factis in nouum ædificium. hos agnoſcit creditor quoniam ſine his nullius ædifi-
cij pignus creditor haberet, ſed areæ tantum, & æquum eſt vt quibus reſtitutum eſt ſibi
integrum pignus, hos præſtare non recuſet. Diſtinguenda ſunt genera ſumptuum.
Non de eodem genere ſumptuum hoc loco agitur & illo. Sequitur l. xxiiij. De mor.
cau. donat. E

Quod debitori acceptum factum eſſet mortis cauſa, ſi conualuerit donator, etiam tempore liberato ei poteſt condici. namque acceptilatione interueniente abitum ab iure priſtinæ obligationis, eámque in huius condictionis transfuſam.

Quod quis in aduerſa valetudine donauit mortis cauſa, ſi conualuerit, Id poteſt repe-
tere condictione cauſa data cauſa non ſecuta. quia donatio hæc fit ob cauſam, & nego-
tium gerit qui ita donat, puta vt reddatur ſibi cum conualuerit. l. Senatus. hoc tit. Dona-
tor inter viuos negotium non gerit. finge, ego quod mihi debebas actione temporali ac-
ceptum tuli & condonaui mortis cauſa, & cum nondum conualuiſſem interim exiit etiã F
dies temporalis actionis, poſt conualui, an condicere poſſum quod mihi debuiſti. Si ſpe-
ctas ius prioris obligationis, non poſſum quia dies eius exiit. Si ius condictionis, poſſum,
quia condictio cauſa data cauſa non ſecuta perpetua actio eſt. & hoc eſt verius. acceptila-
tione enim ſublata eſt prior obligatio, & veluti nouatione facta transfuſa in ius condi-
ctionis

A ctionis ob rem dati re non ſecuta. denique temporalis transfuſa eſt in perpetuam, vt iam dici poſſit non tantum ea nouatione quæ fit lite conteſtata, quæ neceſſaria dicitur l. vlt. De ſeparat. actionem tẽporalem perpetuari l. aliam De noua. Sed etiam voluntaria quotiens id agitur. & ita legendum eſt in fine huius legis, *eámque in ius condictionis transfuſam.* Poſt hanc, datur l. xlix. De fid. lib. cuius hæc ſunt verba.

Si is cui ſeruus legatus eſt, rogatus manumittere latitet: orcinum fieri libertum reſpondit: idem fore, & ſi non legatarij ſed heredis fideicommiſſum eſſet. ſed etſi non omnium, ſed quorundam heredũ fidei commiſſum ſit, æque dicendum orcinum fieri. in eos autem qui latitauerint, coheredibus à quibus redimendæ partes eſſent, vtilem actionem eo nomine dari debere: vel etiam familiæ herciſcundæ
B *iudicio rectè eos acturos.*

Si legatarius ſeruum legatum vel heres ſeruum hereditarium rogatus ſit manumittere & latitet vel euocatus à prætore fideicommiſſario adeſſe noluerit, ne cogeretur manu mittere, ex S.C. Rubtiano ſeruus fit liber perinde atque ſi teſtamento verbis directis manumiſſus fuiſſet nõ per fideicommiſſum. Non eſt igitur libertus legatarij vel heredis, qui non manumiſit, non perſonæ vllius. l. iiij. De bon. lib. ſed libertus familiæ, l. xlviij. De man. teſt. l. iij. §. plane de leg. tut. licet impropriè nonnunquam defunctus dicatur patronus, itémque filius heres defuncti d. § plane l. ſi filius in princ. De fid. lib. l. eum patronum, De iur. pat. vel libertus Orcinus quaſi Plutonius vel Acheronticus libertus vel vt Theophi-
C lus noſter loquitur Charoneus in titulo De ſing. reb. per fid. rel. vt ſimiliter Plinius lib. ij. in regno Neapolitano quæ adhuc ſunt ſpiracula quædam mortiferum ſpiritum exhalantia, quæ Virgilius ſæui ſpiracula Ditis, Plautus oſtia Acherontis, Lucretius ianuas Orci regionibus, Charoneas ſcrobes vocat quaſi Orcinas ſcrobes, Aretæus medicus, ἐν χαρωνίοισιν αἱ πνίξιες ὀξύταται γίγνονται. Antigonus historicus. τῶν βαράθρων καλουμένων καὶ χαρωνίων εἶναι γένος. Addit autem Africanus ſi non omnes heredes ſed quidam rogati ſint manumittere, debere eos partes coheredum quas in eo ſeruo habent iure hereditario, ab eis redimere. nam vt alienum ita communem rogatus manumittere eum redimere debet. Sed ſi heredes rogati ſeruum manumittere latitauerint ne redimere cogerentur & manu mittere, ſeruum ipſo iure liberum fieri & Orcinum libertum, nõ libertum heredum qui
D debuere nec præſtitere fideicommiſſariam libertatem, & tamen eos coheredibus teneri actione in factum quaſi ex cauſa iudicati vel familiæ erciſcundæ iudicio vt pretium ſerui coheredibus præſtent pro rata partium ex quibus inſtituti ſunt id eſt quod coheredum intereſt ſeruo non eſſe præſtitam fideicõmiſſariam libertatem, vt in l. iij. §. ſed & ſi iuſſum De ſtatulib. nam ſi præſtita fuiſſet, prætium ſerui pro ſuis partibus accepiſſet. Sequitur in l. xv. De ſtatuliberis.

Mortuo herede ſi ſtatuliber locupletiorem hereditatem tanta pecunia quantam dare ſit iuſſus fecerit, veluti creditoribus ſoluendo, cibaria familiæ dando, ſtatim eum ad libertatem eſſe venturum exiſtimauit.

E Placet valde quod ait, Mortuo herede. nam ſi ſtatuliber iuſſus heredi decem dare, viuo herede tantum erogauerit alendæ familiæ heredis aut creditoribus heredis adimplendis quantum dare iuſſus eſt, non fiet liber. nec enim erogauit hæc pro libertate arg. l. proxim. §. ſed quaſi negotium gerens heredis & vt eum ſibi obligaret. l. iij. §. j. De in rem ver. Cur enim non prædixit ſe id præſtare pro libertate? At mortuo herede, iacentem hereditatem ſi locupletiorem fecerit tanta pecunia quantam dare iuſſus eſt, ſtatuliber ſane fiet ſtatim liber, quia hac ratione non hereditatem ſibi obligare voluiſſe, ſed hereditati ſoluiſſe implendæ condicionis cauſa intelligitur, cui nec ſolui potuit aliter. Sequitur.

Heres cum ſtatuliberum decem dare iuſſum venderet, condicionem pronuntiauit, & traditioni
F *legem dixit, vt ſibi potius quam emptori eadem decem darentur. quærebatur vtri eorum ſtatuliber pecuniam dando, libertatem conſequeretur. reſpondit heredi dare debere. Sed ſi talem legem dixiſſet, vt extraneo alicui ſtatuliber pecuniam daret: reſpondit & hoc caſu conuẽtionem valere. quia heredi videtur ſoluere, qui voluntate eius alij ſoluit.*

Condicio præpoſita ſtatulibertati dandæ pecuniæ heredi, impleri poteſt in perſona e- A
ius cui heres ſtatulibetum vendiderit,ex xij.tabu. Excipitur vnus caſus hoc loco,ſi heres
in vendendo receperit ſibi eam pecuniam dari vel alij extraneo. Nec enim fiet liber niſi
heredi dederit vel extraneo adiecto ſolutionis cauſa. & quod id ita heres receperit, non
fit ſtatuliberi condicio deterior. Et obſeruandum Græcos hic notare referri hæc ab A-
fricano ex Iuliano,vt & l.xlix. De fid.lib.& l.xxij. De man.teſt.quod confirmat dictum à
nobis iam ſæpe nihil ſcribere Africanum qood non habuerit à Iuliano.Sequentur de va-
riis exceptionibus aliquot quæſtiones.ac primũ de exceptione præiodiciali l.xvj. & xviij.
De except.quibus huius exceptionis vſus tribus exemplis oſtenditur.Primnm hoc eſt.

Fundum Titianum poßides,de cuius proprietate inter me & te controuerſia eſt. & dico præterea B
viam ad eum per fundum Sempronianum,quem tuum eſſe cõſtat,deberi.ſi viam petam, exceptionem
quod præiudicium prædio non fiat, vtilem tibi fore putauit: videlicet quod non aliter viam mihi
deberi probaturus ſim,quam prius probauerim fundum Titianum meum eſſe.

Præiudicialis exceptio eſt qnæ præpoſtere agi intendit & non ſeruato recto ordine iu
diciorum. & præiudicium facere qui præuertit agere vno iudicio præ alio, quique mo-
rem & ordinem iudiciorum non ſeruat. Inter me & te eſt controuerſia de proprietate
fundi Titiani quem tu poſſides,lis forte noodum.& ſimul ago confeſſoria dicens per tuũ
fundum Sempronianum de quo non eſt controuerſia mihi viam deberi in Titianum. a-
go præpoſtere.nam prius conſtet neceſſe eſt fundum Titianum meum eſſe.nec enim ſer C
uitutem fundo petere poteſt niſi qui fuodi dominus eſt l.j.Si ſer.viod.De dominio igitur
conſtare debet priuſquam agi recte poſſit de ſeruitute. atque ideo merito repellat exce-
ptione,Quod præiudicium fundo non fiat,vel Quod agam præpoſtere.Non recte vindi
cat quis ſeruiturem fundo quem alius poſſidet quemque ſuum eſſe adfirmat.Ordo iudi-
ciorum eſt quidam.Prius iudicium de proprietate quam de ſeruitute. Prior quæſtio ma-
ior minore l.xxj.hoc titu.Maior enim trahit ad ſe minorem,minor trahitur l.per minorẽ
De iudic.Et maior,eſt re aut quantitate maior l.ſcio De in ioteg.reſt. aut certe principa-
lis & ſumma quæſtio. Idem vero dicendum opinor ſi lis ſit conteſtata de fundo Titiano
inter me & te.& rectè Accurſius l.xiij.hoc tit.ſic accipit vt poſt litem conteſtatam & fini-
tam,fruſtra opponatur exceptio pręiudicialis,quod probaui Obſ. ix.c.xxvij.Quod ſi cõ- D
ſtiterit fundum Titianum eſſe meum,tum rectè viam petam.Si non eſſe meum,petitioni
viæ obſtabit exceptio rei iudicatæ.Quid è contrario ſi ante viam petam,deinde fundum
Titianum, an repellar exceptiooe præiudiciali? Minime: quia ad ordinem redeo quem
non ſeruaueram ioitio agens de proprietate fuodi,quæ maior eſt quæſtio. ſed ceſſarè de-
bet interim petitio viæ quoad de proprietate fundi pronuntiatum ſit. Quod ſi prius pro-
nuntiatum ſit de via,non deberi eam mihi ſcilicet, non obſtabit etiam mihi petenti fun-
dum exceptio rei iudicatæ, quia alia res eſt fuodus qui nunc petitur,& alia quæ ante pe-
tita eſt,& poteſt mihi via noo deberi, & fundus tamen nõ eſſe meus. & ita ſcripſerat Pau
lus l. ſeq. de exceptione. rei iudicatæ nõ de præiudiciali.nam ratio conuenit tantũ ſũmo-
uendæ exceptiooi rei iudicatæ,ooo ſummouendæ exceptioni præiudiciali, Quia diuer- E
ſa corpora ſunt & cauſæ reſtitutionum diſpares.l.cum quæritur l.& an eandem tit.ſeq.
Diuerſa corpora,fundus ſcilicet & locus viæ. nam petita via, videtur quodammodo loci
corpus peti l.iiij.in princ. Si ſer. vind.l.in concedeodo De aqua & aquæ plu. arc. Cauſæ
reſtitutionum diſpares, quia petito fundo res, petita via cautio præſtatur l pen. de aqua
quot.& æſt.Et vero lxx.libro Paulum tractaſſe de exceptione rei iudicatæ cooſtat ex ple-
riſque legibus tituli ſequentis.Rectè quidem dices in ſpecie l.ſequẽ. neque exceptionem
rei iudicatæ nocere neque exceptionem præiudicialem:ſed ratione legis non vteris recte
niſi ad excludendam exceptiooem rei iudicatæ. Sequũtur alia duo exempla de exceptio-
ne præiudiciali in l.xviij.

F

Fundi quem tu proprium tuum eſſe dicis,partem à te peto, & volo ſimul iudicio quoque commu-
ni diuidundo agere ſub eodem iudice. Item ſi eius fundi quem tu poßideas, & ego proprium meum
eſſe dicam, fructus condicere tibi velim: quæſitum eſt an exceptio, quod præiudicium fundo

partine

A *partiue eius non fiat obſtet an deneganda ſit. & vtrubique putat interuenire prætorem debere : nec*
permittere petitori, priuſquam de proprietate conſtet, huiuſmodi iudiciis experiri

Fundi quem tu poſſides quémque tuum proprium eſſe dicis, ego communem, par-
tem vindico, & ſimul ſub eodem iudice volo agere communi diuidũdo ad fundum par-
tiendum, obſtat agẽti communi diuidundo exceptio præiudicialis, quia prius agi debet
de proprietate fundi quam de diuiſione, prius in rem quàm communi diuidundo, vt he-
reditatis petitione prius quam familiæ erciſcundæ l. 1. famil. erciſc. vbi conſtiterit fun-
dum eſſe communem, tum rectè agam Communi diuidundo. Quod ſi conſtiterit non
eſſe communem, & agam Communi diuidundo obſtabit exceptio rei iudicatæ l. 8. titul.
ſequen. Quid vero fiet è cõtrario ſi ante agam Communi diuidundo, deinde fundi par-
B tem vindicem? Sanè petitioni partis non obſtabit exceptio præiudicialis. Obſtabit rei iu-
dicatæ ſi pronuntiatum ſit contra me iudicio Communi diuidundo. quia eadem res eſt
quę venit in actionem Communi diuidundo, quæ cum ſit miſta vindicat etiam partem,
& quæ in meram vindicationem partis. & hoc quidem eſt prius exemplum huius legis.
Poſterius huiuſmodi. Vindico fundum totum quaſi meum propriũ quem tu poſſides &
ſimul condico fructus quaſi ex fundo meo ſine cauſa perceptos. Condicenti obſtat ex-
ceptio præiudicialis, quia prius conſtare debet fundum meum eſſe quam poſſim fructus
rectè condicere. Quod ſi conſtiterit non eſſe meum, & condicam, obſtabit exceptio rei
iudicatæ. Non idem è contrario. nam ſi ante condicam, deinde fundum petam, non ob-
ſtat exceptio præiudicialis neque exceptio rei iudicatæ, vt opinor, ſi iudicio condictio-
C nis ſuperatus ſim, quia alia res eſt fructus, alia fundus, & poteſt mihi fructus nõ deberi &
fundus tamen eſſe meus. Nunc tranſeamus ad l. 26. De except. rei iud.

Egi tecum ius mihi eſſe ædes meas vſque ad decem pedes altius tollere, poſt ago ius mihi eſſe
vſque ad viginti pedes altius tollere, exceptio rei iudicatæ proculdubio obſtabit. ſed & ſi rurſus ita
agam, ius mihi eſſe altius ad alios decem pedes tollere, obſtabit exceptio : cum aliter ſuperior pars iure
haberi non poßit, quam ſi inferior quoque iure habeatur.

Si egi licere mihi ædes meas altius tollere iure impoſito ſiue conſtituta ſeruitute, cum
forte ante vicino ceſſiſſem ius mihi non eſſe altius tollere, & victus ſum, poſt agerem mi-
hi licere vſque ad xx. pedes tollere, obſtabit exceptio rei iudicatæ, quia ſi non licet ad x.
certe nec ad xx. Eadem interuenit ratio ſi victus priore iudicio, vt poſui, poſt agam licere
D mihi ad alios x. pedes altius tollere. nam ſi non poſſum infra ad x. pedes, ſane nec ſupra
ad alios x. & eleganter, non poſſe ſuperiorem partem haberi iure niſi inferior iure ha-
beatur. At quemadmodum cui non licet ad x. quod eſt minus, nec ad xx. quod eſt plus,
ita videtur dici poſſe, cui non licet ire nec licere agęre. Plus enim eſſe agere quam ire.
Et tamen l. ſi mater §. ſi quis iter. hoc titul. eum qui petit iter & victus eſt, ſi poſt actum
petat, ait non repelli exceptione rei iudicatæ. Sed nihil eo moueri debemus. nam con-
uenire omnia hæc inuicem apparebit ſi prius conſtituero ex philoſophis, Cum ſequitur
ex hoc illud, viciſſim etiam hoc ex illo non ſequi, quod generale præceptum eſt ſiue a-
liud ex alio ſequatur τῷ ἅμα ſiue τῷ ἐφεξῆς ſiue vi ipſa. nam ſequitur quidem rectè, Si
peculium habet, alieni iuris eſt, ſed non contra, Si alieni iuris eſt, peculium habet. &
E ſimiliter, Si ſtatuliber condicionem impleuit, libertus Orcinus eſt. rectè. Si libertus Or-
cinus eſt, ergo aliquam condicionem impleuit, male. Si non licet ædes altius tollere ad
x. pedes nec ad xx. igitur. Non ſic è contrario. Si non licet xx. nec licet ad x. Si totum
fundum vindicare non licet, id eſt ſi nullam fundi partem, nec hanc vel illam igitur l. 7.
hoc titul. nec acceſſionem fundi, veluti Inſulam è regione fundi in flumine enatã quod
hoc loco proponitur his verbis, *Item ſi fundo petito, poſtea inſula quæ è regione eius in flumine*
nata erit, petatur, exceptio obſtatura eſt. At contra non ſic. Si hanc partem non licet, nec vl-
lam igitur. Ac ſimili modo, Si pars fundi non eſt mea, nec totus igitur. ita qui-
dem bene, contra autem minimè. Si totus non eſt meus, nec pars igitur. Et vt poſt
tot exempla ad itineris & actus quæſtionem veniamus. Si iudicatum ſit actum mihi non
F competere, id eſt, non licere mihi ire agere, & hoc iudicatum eſt non licere ire, ſed non
ſequitur etiam contra, Si non licet ire, nec agere igitur d. §. ſi quis iter. Fateor iter eſſe
ſiue actu. Actum plerumque in ſe habere iter l. 1. De ſeru. ruſt. præd. Sed poteſt tamen
eſſe actus ſimplex ſine itinere l. loci §. 1. Si ſeru. vind. & ita poſſit mihi non competere

iter, & competere tamen actus. Sic etiam poteſt eſſe vſus ſine fructu l.v. Vſuſtu.quemad. A
cau. quod expoſui Obſ. xiij. cap. xij. at propterea quamuis ita ſequatur rectè, Si vti frui
non licet, nec vti igitur: non tamen è contrario, Si vti non licet, nec frui igitur. Reſtat ex
quæſtiunibus Africani tantum vna in l. 6. de diuer.temp.præſc.

*Si duobus eandem rem ſeparatim vendiderim, ea poſſeßio quæ vtram que venditionem præceſſe-
rit, ſoli priori emptori, cui & tradita ſit, proficit. denique & ſi quam rem tibi vendiderim, rurſus à
te emam, & Titio vendam: omnem & meam & tuam poſſeßionem Titio acceſſurum. videlicet
quod & tu mihi, & ego ei poſſeßionem præſtare debemus. vendidi tibi ſeruum, & conuenit, vt niſi
certa die pecunia ſoluta eſſet, inemptus eſſet. quod cum euenerit, quæſitum eſt quid de acceßione tui
temporis putares. reſpondit id quod ſeruetur, cum redhibitio ſit facta. hunc enim perinde haberi ac ſi* B
*retrorſus homo mihi veniſſet: vt ſcilicet ſi venditor poſſeßionem poſtea nactus ſit, & hoc ipſum tem-
pus, & quod venditionem præceſſerit, & amplius acceßio hæc ei detur cum eo quod apud eum fuit, à
quo homo redhibitus ſit.*

Hæc lex pertinet ad eam partem tituli quæ eſt de acceſſionibus poſſeſſionum. Acceſ-
ſiones poſſeſſionum ſunt coniunctiones temporum quibus duo vel plures ſeparatim ean-
dem rem poſſederunt, quæ fit præſcriptionis longi temporis adquirendæ cauſa. Ex legi-
bus in vſucapione non fit acceſſio poſſeſſionis. Ex Conſtitutionibus fit in præſcriptione
longi temporis: atque etiam in vſucapione ex conſtitutione Iuſtiniani. & ita emptor vti-
tur acceſſione poſſeſſionis auctoris ſui id eſt tempus quo vẽditor poſſedit coniungit cum C
eo tempore quo ipſe poſſedit ex Conſtitutione Seueri & Antonini §.inter. Inſtit. De vſu-
cap. Quid ſi ego diuerſis contractibus duobus eandem rem inſolidum vendidero? cui
mea poſſeſſio accedit, priori an poſteriori emptori? Et ait ei accedere cui priori res tradita
eſt. rectè. nam & is potior eſt in vindicatione rei, ſiue agat Publiciana ſiue directa in rem
actione l. quoties C. de rei vind. l. quoties C. Greg. eod. titul. idémque eſt in donatio-
nibus d.l.quoties, & Paulus v. Sentent.tit. xj. & in pignoribus. l.ſi non dominus. Qui pot.
in pign. hab. & legendum in hac lege mea poſſeſſio, vt in Baſil. & paulo poſt, omnem &
meam & tuam, non traiectis verbis, vt Flor. & tuam omnem. Hæc vero eſt prima ſpe-
cies acceſſionis quæ proponitur in hac lege. Sequitur alia, Si ego vendidero tibi, poſt à te
eandem rem redemero, & Titio vendidero. nam Titio accedit mea & tua poſſeſſio, quod D
& tu mihi poſſeſſionem præſtare debeas actione ex empto, & ego Titio. Accedit igitur
poſſeſſiu quę præſtari debuit. Præſtare poſſeſſionem eſt tradere. Traditio præſtatio poſſeſ-
ſionis. Et vt ſolet procedere Africanus in his quæſtionibus veluti gradibus quibuſdam, &
à facilioribus ad difficiliora vt l. 49. De fid. lib. l. 9. Qui pot. in pign. hab. ita & hoc loco
duas ſuperiores acceſſionis ſpecies propoſuit, vt perueniret ad tertiam, qua & ſi non ſit
venditio propriè cum res ab emptore reſtituitur ex lege commiſſoria vel redhibetur ob
morbum aut vitium, emptoris tamen poſſeſſio accedit venditori. Finge, vendidi tibi ſer-
uum lege commiſſoria, id eſt vt niſi intra certum diem pretium ſolueres, inemptus eſſet,
legi non paruiſti, venditio reſoluitur. & quia præſtare mihi poſſeſſionem debuiſti, tua
poſſeſſio mihi accedet proficiétque ad complendam poſſeſſionem longi tẽporis, ad com-
parandam præſcriptionem longæ poſſeſſionis. nam hæc reſolutio emptionis redhibitio- E
ni ſimilis eſt. & redhibita re ob morbum aut vitium, poſſeſſio emptoris venditori proficit
l. Pomp. §. præterea. De adq. poſſeſ. quia & ſi redhibitio venditio non ſit propriè. l. ſi
hominem. De vſurp. & vſucap. tamen reuenditioni & redemptioni ſimilis eſt propterea
quod emptor redhibet rem & pretium recipit, & conſtat ex his quæ ante dicta ſunt ſi eã-
dem rem emptor mihi reuendiderit poſſeſſionem emptoris accedere mihi. Ergo & red-
hibitione facta tempus quo poſſedi antequam venderem & tempus quod poſſedit em-
ptor coniungitur cum poſteriore tempore quo ego redhibitum mihi hominem poſſedi.
Et ait, acceſſio datur cum eo quod apud eum fuit, vt l. penultim. hoc titul. acceſſio dan-
da cum eo quod apud pupillum fuit. Proculiani tamen hoc caſu videntur non admiſiſ-
ſe acceſſionem poſſeſſionum. Verum his omnibus opponitur l. ſi à te §. vltim. De excep. F
rei iud. quaſi non debeat præſcriptio temporis aut poſſeſſio quæ ad eam parandam con-
ducit magis ab emptore tranſire ad venditorem quam exceptio rei iudicatæ. Sed diſcri-
men etiam inter eas exceptiones nullum conſtituimus. Quinimo neutram tranſire dici-

mus ab emptore ad venditorem ſi venditor rem non redemerit aut non intelligatur redemiſſe, ſed quo alio caſu ad eum eius rei poſſeſſio peruenerit, quia ab emptore cauſam non habet vt d. l. ſi à te §. vltim. Et vtranque tranſire ab emptore ad venditorem ſi rem ab emptore venditor redemerit aut intelligatur redemiſſe quaſi à venditore ſcilicet ad emptorem, quandoquidem certiſſimum eſt à venditore ad emptorem vtramque exceptionem tranſire. Et hic eſt finis quęſtionum Africani, niſi libuerit addere quod ex eo refertur in l. ij. §. ſed ſi ſint Ad S. C. Tertyl. quod interpretatione non eget. Saluto te Deus omnipotens pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod hanc me operam ad finem perducere voluiſti, Deus omnipotens tibi gratias, tibi laudes, tibi honores.

F I N I S.

Google

Digitized by Google